İstanbul GEDİK Üniversitesi

Hosted by Istanbul Gedik University

IX. International Academic Studies Congress Spring 2025

15-18 May 2025
Istanbul, Turkey

"In-person and Online"

"Sustainable Society from the Perspective of Human, Technology, and Artificial Intelligence"

Science and Research, Education and Teaching, Business and Industry, Finance and Economy
Management and Politics, Technology and Innovation, Health and Medical Sciences, Agriculture and Veterinary Sciences
Environment, Arts, Culture, Tourism, and Sports, Theology, Values, and Ethics, International Relations and Diplomacy

Abstract Submission Deadline: **01 May 2025** | Full Text Submission Deadline: **30 May 2025**

Full Text Proceedings Book / Tam Metin Bildiri Kitabı

Chairpersons

Dr. Aytaç Uğur Yerden Dr. Ahmet Erkasap

Congress Secretary

Assoc. Prof. Dr. Ayşe Meriç Yazıcı

The University of Faisalabad | Kokand University Andijon filiali | ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ 28. yıl | WSSET

All abstracts will be published in the abstract booklet.
There will be opportunities for publication in SCOPUS, TRDizin, and international journals.
Our congress is designed to be indexed in WoS. All processes will be conducted accordingly, and an application will be made to WoS.

IX. ASC 2025 / SPRING CONGRESS

SUSTAINABLE SOCIETY FROM THE PERSPECTIVE OF HUMAN, TECHNOLOGY, AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

IX. ASC 2025 / BAHAR KONGRESİ

İNSAN, TEKNOLOJİ VE YAPAY ZEKA PERSPEKTİFİNDEN SÜRDÜRÜLEBİLİR TOPLUM

Full Text Proceedings Book / Tam Metin Bildiri Kitabı

EDITORS / EDİTÖRLER

Dr. Aytaç Uğur YERDEN

Dr. Ahmet ERKASAP

Assoc. Prof. Dr. Ayşe Meriç YAZICI

Assoc. Prof. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU

Dr. Nida PALABIYIK

IX. ASC 2025 / SPRING CONGRESS

SUSTAINABLE SOCIETY FROM THE PERSPECTIVE OF HUMAN, TECHNOLOGY, AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

IX. ASC 2025 / BAHAR KONGRESİ

İNSAN, TEKNOLOJİ VE YAPAY ZEKA PERSPEKTİFİNDEN SÜRDÜRÜLEBİLİR TOPLUM

May 15-18, 2025
Hosted by
İstanbul Gedik University in İstanbul, Türkiye

Academic Studies Publishing / Akademik Çalışmalar Yayınevi
Printing, publishing and sales rights of this book belong to Academic Studies Publishing All rights reserved. The entire book, chapter / chapters cannot be reproduced, distributed, printed and kept in computer environment by electronic, optical, mechanical or other means without permission of Academic Studies Publishing. All responsibility for the articles published in this book belongs to the author(s)

Editors Dr. Aytaç Uğur YERDEN
Dr. Ahmet ERKASAP
Assoc. Prof. Dr. Ayşe Meriç YAZICI
Assoc. Prof. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU
Dr. Nida PALABIYIK

1st Edition MAY 2025
E - ISBN 978-625-96515-0-7
Address Batman University, Batı Raman Campus, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Batman, Türkiye
Web https://academicianstudies.com/
E-mail academicianstudies@gmail.com

Full Text Proceedings Book

Tam Metin Bildiri Kitabı

Editors

Dr. Aytaç Uğur YERDEN
Dr. Ahmet ERKASAP
Assoc. Prof. Dr. Ayşe Meriç YAZICI
Assoc. Prof. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU
Dr. Nida PALABIYIK

IX. ASC 2025 / SPRING

Sustainable Society from the Perspective of Human, Technology, and Artificial Intelligence

May 15-18, 2025

Hosted by
İstanbul Gedik University in İstanbul, Türkiye

IX. ASC 2025 / SPRING

Sustainable Society from the Perspective of Human, Technology, and Artificial Intelligence

May 15-18, 2025

Hosted by
İstanbul Gedik University in İstanbul, Türkiye

Editors

Dr. Aytaç Uğur YERDEN
Dr. Ahmet ERKASAP
Assoc. Prof. Dr. Ayşe Meriç YAZICI
Assoc. Prof. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU
Dr. Nida PALABIYIK

May 15-18, 2025

Hosted by
İstanbul Gedik University in İstanbul, Türkiye

Preface

As we approach the second quarter of the 21st century, the global society is undergoing profound transformation. The rapid acceleration of digitalization and artificial intelligence-based technologies is reshaping not only economic activities but also individual decision-making processes, institutional operations, ethical values, and societal norms, ushering in a new world order characterized by multilayered uncertainties. This transformation necessitates reconsidering not only technological advancements but also humanity's search for meaning, value systems, and societal structures.

In this era shaped by digital transformation, the concept of sustainability can no longer be addressed solely in terms of environmental or economic dimensions. Building a sustainable society demands a holistic vision that integrates technological capability, ethical responsibility, and social diversity through a human-centered approach. With this perspective, the IX. International Academic Studies Congress (ASC-2025/SPRING) was successfully hosted by Istanbul Gedik University between May 15–18, 2025, under the main theme "Sustainable Society from the Perspective of Humans, Technology, and Artificial Intelligence." Structured around 13 sub-themes, the congress brought together multiple disciplines including science, education, management, healthcare, environment, innovation, and international relations. A total of **316 paper** submissions were received from **22 countries**, and after a rigorous peer-review process, **280 papers** were presented. With contributions from **222 academics from Turkiye**, a total of **452 participants** enriched the multidisciplinary and diverse nature of the congress. Organized as a hybrid event, combining face-to-face and online sessions, the congress enhanced the global accessibility of knowledge sharing.

An essential element strengthening the academic depth of the congress was the contribution of leading invited speakers in their fields. During the opening session, **Prof. Dr. İbrahim Sirkeci** (The International Business School, UK) addressed migration, human mobility, and higher education policies; **Prof. Dr. Dustin Van Der Haar** (University of Johannesburg, South Africa) explored the impact of the digital age on educational systems; and **Prof. Dr. Himmet Karadal** (Bolu Abant İzzet Baysal University) contributed valuable insights on sustainable communication and management.

In subsequent days, valuable presentations were delivered on artificial intelligence ethics and development by **Prof. Dr. Yu-Feng (Winnie) Lee** (New Mexico State University, USA), digital identity and financial sustainability by **Dr. Meerbek Kudaibergenov** (Seoul National University of Science and Technology, South Korea), industrial development by **Dr. Sharofiddin Xoshimjonov** (Andijan State University), and environmental management models by **Prof. Dr. Muhammad Ashvaq** (University of Faisalabad, Pakistan).

Additionally, a forum session titled "Sustainable Society from the Perspective of Humans, Technology, and Artificial Intelligence" convened prominent figures from academia and the private sector. Chaired by **Prof. Dr. Murat Koç,** Rector of Çağ University, the panel featured distinguished names including **Fethi Şimşek** (Chairman of Doğa College), **Dr. Ahmet Erkasap** (İstanbul Gedik University), **Ali Eşelioğlu** (CEO of CoinTR), **Assoc. Prof. Dr. Azamat Maksüdünov** (Kyrgyzstan-Türkiye Manas University), and **Şakir Oral** (Chairman of the Board, Baysaş Inc.) discussed societal dimensions of technological transformation based on their sectoral experiences.

Workshops conducted during the congress also attracted attention. Particularly, the workshop "Publishing in Quality Journals and Book Editing," featuring experienced academics such as **Prof. Dr**. **Cemal Zehir**, **Assoc. Prof. Dr. Mehmet Bağış**, **Asst. Prof. Dr. Gerçek Özparlak** and **Dr. Ebru Bağcı**, provided a platform for strategic knowledge sharing on academic production processes.

In conclusion, ASC-2025/SPRING transcended being merely a venue for academic presentations, creating

a multifaceted scientific ecosystem centered on human aspects and addressing the societal, ethical, and structural dimensions of digital transformation. It facilitated intellectual connections and new collaborations among participants, and our greatest wish is for this scientific gathering to continue growing in the years to come.

IX. International Academic Studies Congress – ASC 2025

Congress Organizing Chairs

Dr. Aytaç Uğur Yerden

Dr. Ahmet Erkasap

Önsöz

21. yüzyılın ikinci çeyreğine yaklaşırken, küresel toplum derin bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Dijitalleşmenin ivme kazandığı, yapay zekâ temelli teknolojilerin yalnızca ekonomik faaliyetleri değil; bireylerin karar alma biçimlerinden kurumların işleyişine, etik değerlerden toplumsal normlara kadar pek çok alanı yeniden şekillendirdiği bu yeni dünya düzeni, çok katmanlı bir belirsizlik ortamını da beraberinde getirmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik bir değişimi değil; aynı zamanda insanın anlam arayışını, değer sistemlerini ve toplumsal yapıları yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır.

Dijital dönüşümün etkisiyle şekillenen bu çağda, sürdürülebilirlik kavramı artık yalnızca çevresel ya da ekonomik boyutlarıyla sınırlı olarak ele alınamaz hâle gelmiştir. Sürdürülebilir bir toplum inşası, insan-merkezli bir yaklaşımla; teknolojik kapasiteyi, etik sorumluluğu ve toplumsal çeşitliliği birlikte gözeten bütüncül bir vizyon gerektirmektedir. İşte bu anlayış doğrultusunda, IX. Akademik Çalışmalar Kongresi (ASC-2025/BAHAR), "İnsan, Teknoloji ve Yapay Zekâ Perspektifinden Sürdürülebilir Toplum" ana temasıyla 15–18 Mayıs 2025 tarihleri arasında İstanbul Gedik University ev sahipliğinde başarıyla gerçekleştirilmiştir.

13 alt tema etrafında şekillenen kongre; bilim, eğitim, yönetim, sağlık, çevre, inovasyon ve uluslararası ilişkiler gibi çok sayıda disiplini bir araya getirmiştir. **22 farklı ülkeden** toplam **316 bildiri** başvurusu alınmış; titiz bir hakemlik süreci sonunda **280 bildirinin** sunumu gerçekleştirilmiştir. **Türkiye'den 222 akademisyenin** katkısıyla, **toplam 452** katılımcı, kongrenin çok sesli ve çok disiplinli yapısına katkı sunmuştur. Yüz yüze ve çevrim içi oturumlarla hibrit olarak düzenlenen kongre, bilgi paylaşımının küresel ölçekte erişilebilirliğini artırmıştır.

Kongrenin akademik derinliğini pekiştiren önemli unsurlardan biri de, alanında öncü davetli konuşmacıların katkısı olmuştur. Açılış oturumunda; göç, insan hareketliliği ve yükseköğretim politikaları çerçevesinde **Prof. Dr. İbrahim Sirkeci** (The International Business School, UK), dijital çağın eğitim sistemleri üzerindeki etkilerini ele alan **Prof. Dr. Dustin Van Der Haar** (University of Johannesburg, South Africa) ve sürdürülebilir iletişim-yönetim ekseninde değerlendirmelerde bulunan **Prof. Dr. Himmet Karadal** (Bolu Abant İzzet Baysal University) önemli katkılar sunmuştur.

İzleyen günlerde ise yapay zekâ etiği ve kalkınma üzerine **Prof. Dr. Yu-Feng Winnie Lee** (New Mexico State University, USA), dijital kimlik ve finansal sürdürülebilirlik üzerine **Dr. Meerbek Kudaibergenov** (Seoul National University of Science and Technology, South Korea), sanayinin gelişimi üzerine **Dr. Sharofiddin Xoshimjonov** (Andijan State University) ve çevresel yönetim modelleri üzerine **Prof. Dr. Muhammad Ashvaq** (University of Faisalabad, Pakistan) değerli sunumlar gerçekleştirmiştir.

Ayrıca, "İnsan, Teknoloji ve Yapay Zekâ Perspektifinden Sürdürülebilir Toplum" başlıklı forum oturumunda, akademi ve özel sektörden önemli isimler bir araya gelmiştir. Oturum Başkanlığını Çağ Üniversitesi Rektörü **Prof. Dr. Murat Koç'**un yaptığı panelde; **Fethi Şimşek** (Doğa Koleji Başkanı), **Dr. Ahmet Erkasap** (İstanbul Gedik University), **Ali Eşelioğlu** (CoinTR CEO), **Doç. Dr. Azamat Maksüdünov** (Kırgızistan – Türkiye Manas University), **Şakir Oral** (Baysaş A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı) gibi isimler, teknolojik dönüşümün toplumsal boyutlarını sektör deneyimleriyle tartışmaya açmıştır.

Kongre kapsamında gerçekleştirilen atölye çalışmaları da dikkat çekmiştir. Özellikle "Nitelikli Dergilerde Yayıncılık ve Kitap Editörlüğü" başlıklı atölye, **Prof. Dr. Cemal Zehir**, **Doç. Dr. Mehmet Bağış**, **Dr. Gerçek Özparlak ve Dr. Ebru Bağcı** gibi deneyimli akademisyenlerin katkılarıyla, akademik üretim süreçlerine dair stratejik bilgi paylaşımına zemin oluşturmuştur.

Sonuç olarak ASC-2025/BAHAR, sadece akademik bilgi sunumlarının yapıldığı bir platform olmanın ötesine geçerek; insanı merkeze alan, dijital dönüşümün toplumsal, etik ve yapısal boyutlarını tartışmaya açan çok yönlü bir bilimsel ekosistem yaratmıştır. Katılımcılar arasında düşünsel bağların ve yeni iş birliklerinin kurulmasına vesile olan bu bilimsel buluşmanın, gelecek yıllarda da artarak devam etmesi en büyük temennimizdir.

IX. Akademik Çalışmalar Kongresi – ASC 2025

Kongre Düzenleme Başkanları

Dr. Aytaç Uğur Yerden

Dr. Ahmet Erkasap

CONGRESS EXECUTIVE BOARD

Congress Chairpersons

Dr. Aytaç Uğur YERDEN

Dr. Ahmet ERKASAP

Congress Secretary

Assoc. Prof. Dr. Ayşe Meriç YAZICI

HONORARY BOARD	
Prof. Dr. Murat Koç	Rector of Çağ University
Prof. Dr. Aman Ullah Malik	Rector of University of Faisalabad, Pakistan
Prof. Dr. Remziye Terkan	YÖDAK, KKTC
Prof. Dr. Bakhtiyor Mahmudjonovich Rasulov	Rector of Andijan State Pedagogical Institute
Prof. Dr. Jean-Marie Kayembe NTUMBA	Rector of University of Kinshasa

ADVISORY BOARD			
Title	**Name Surname**	**Institution**	**Country**
Prof. Dr.	Avdhesh Jha	Waymade College of Education Cvm University	India
Prof. Dr.	Azizbek Egamberdiev	Andijan State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Cemal Zehir	Yıldız University	Türkiye
Prof. Dr.	Dustin Van Der Haar	University of Johannesburg	South Africa Republic
Prof. Dr.	Hasan Bozgeyikli	Selçuk University	Türkiye
Prof. Dr.	Manzura Yunusova	Andijan State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Muhammad Ashfaq	The University of Faisalabad	Pakistan
Prof. Dr.	Mustafa Kocaoğlu	Necmettin Erbakan University	Türkiye
Prof. Dr.	Sabiha Kılıç	Hitit University	Türkiye
Prof. Dr.	Serpil Ağcakaya	Süleyman Demirel University	Türkiye
Prof. Dr.	Süreyya Karsu	Bolu Abant İzzet Baysal University	Türkiye
Prof. Dr.	Ufuk Karadavut	Karabük University	Türkiye
Prof. Dr.	Tshibola Aimée Murphie Lubeshi	Moscow State Law Academy	Russia
Prof. Dr.	Yassa Yoniene Pierre	Agora American International University of Delaware In Us	Democratic Republic of Congo

ORGANIZING COMMITTEE

Title	Name Surname	Institution	Country
Prof. Dr.	Azizbek Egamberdiev	Andijan State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Başak Hanedan	Atatürk University	Türkiye
Prof. Dr.	Bilsen Bilgili	Kocaeli University	Türkiye
Prof. Dr.	Dustin Van Der Haar	University of Johannesburg	Republic of South Africa
Prof. Dr.	Hasan Bozgeyikli	Selçuk University	Türkiye
Prof. Dr.	Manzura Yunusova	Andijan State University	Kyrgyzstan
Prof. Dr.	Mustafa Kocaoğlu	Necmettin Erbakan University	Türkiye
Prof. Dr.	Nasiba Naralıeva	Andijan State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Remziye Terkan	YÖDAK	K.K.T.C.
Prof. Dr.	Sabiha Kılıç	Hitit University	Türkiye
Prof. Dr.	Salih Börteçine Avcı	Atatürk University	Türkiye
Prof. Dr.	Selçuk Balı	Selçuk University	Türkiye
Prof. Dr.	Serpil Ağcakaya	Süleyman Demirel University	Türkiye
Prof. Dr.	Süreyya Karsu	Bolu Abant İzzet Baysal University	Türkiye
Prof. Dr.	Tshibola Aimée Murphie Lubeshi	Moscow State Law Academy	Russia
Prof. Dr.	Yassa Yoniene Pierre	Agora American International University of Delaware in Us	Democratic Republic of Congo
Assoc. Dr.	Ayşe Meriç Yazıcı	İstanbul Gelişim University	Türkiye
Assoc. Dr.	Derya Yayman	Akdeniz University	Türkiye
Assoc. Dr.	Gökben Bayramoğlu	Hitit University	Türkiye
Assoc. Dr.	Nevin Karabıyık Yerden	Marmara University	Türkiye
Assoc. Dr.	Saadet Sağtaş Tutkunca	Çağ University	Türkiye

Assoc. Dr.	Mesut Öztırak	İstanbul Medipol University	Türkiye
Assoc. Dr	Mücahit Çayın	Batman University	Türkiye
Assoc. Dr	Münevver Bayar	Social Security Institution	Türkiye
Dr.	Ali Kasta	Lubumbashi Bilim ve Teknoloji University	Democratic Republic of Congo
Dr.	Ahmet Erkasap	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Alper Polat	Bingöl University	Türkiye
Dr.	Aqeela Saghir	Mns University of Agriculture Multan	Pakistan
Dr.	Asghar Ali	Mns University of Agriculture Multan	Pakistan
Dr.	Aybige Özer Koçak	İstanbul Beykent University	Türkiye
Dr.	Aytaç Uğur Yerden	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Azizbek Badalov	Andijan State University	Uzbekistan
Dr.	Azizbek Mamajanov	Andijan State University	Uzbekistan
Dr.	Bahar Aksoy	Akdeniz University	Türkiye
Dr.	Bekir Halhalli	Girne University	K.K.T.C.
Dr.	Bukhtawer Nasir	Government College University Lahore	Pakistan
Dr.	Cumali Yaşar	Çanakkale Onsekiz Mart University	Türkiye
Dr.	Esin Ceylan Şaşmaz	Selçuk Üniversity	Türkiye
Dr.	Esma Ebru Senturk	Hitit Universitesi	Türkiye
Dr.	Güneş Topçu	Çanakkale Onsekiz Mart University	Türkiye
Dr.	Güray Karacıl	Mustafa Kemal University	Türkiye
Dr.	İlker İbrahim Avşar	Osmaniye Korkut Ata University	Türkiye
Dr.	Javaria Nasir	Mns University of Agriculture Multan	Pakistan
Dr.	Logaiswari Indiran	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia

Dr.	Mehmet Nurettin Alabay	Abdullah Gül University	Türkiye
Dr.	Meltem Özbay	Çağ University	Türkiye
Dr.	Muhammad Sohail Amjad Makhdum	Government College University Faisalabad	Pakistan
Dr.	Nadire Kantarcıoğlu	UBSDER	Türkiye
Dr.	Nida Palabıyık	Yozgat Bozok University	Türkiye
Dr.	Öznur Nalçınkaya	Ankara Hacı Bayram Veli University	Türkiye
Dr.	Ravshanbek Shamsitdinov	Andijan State University	Uzbekistan
Dr.	Seda Karagöz Zeren	University of Massachusetts Amherst	Usa
Dr.	Talha Turhan	Erciyes University	Türkiye
Dr.	Tuğba İmadoğlu Kalkan	Kapadokyauniversity	Türkiye
Dr.	Tze Ching Ong	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Dr.	Yusufbek Jakhongirov	Andijan State University	Uzbekistan
Dr.	Zekeriya Nas	Van Yüzüncü Yıl University	Türkiye
Dr.	Zubair Mustafa	University of Swabi	Pakistan
	Huseyin Kaygısız	İstanbul Gedik University	Türkiye
	Murat Er	Bolu Abant İzzet Baysal University	Türkiye
	Esra Akay	Yozgat Bozok University	Türkiye
	Muhammad Noman Soomro	Batman University	Türkiye
	Shama Mushtaq	University of Agriculture Faisalabad	Pakistan
	Yucel Kamar	İstanbul Gedik University	Türkiye
	Duygu Karakaş Aydın	Erciyes University	Türkiye

SCIENCE BOARD			
Title	**Name Surname**	**Institution**	**Country**
Prof. Dr.	Akmatali Alimbekov	Kyrgyzstan-Türkiye Manas University	Kyrgyzstan
Prof. Dr.	Ali Bilgili	Ankara University	Türkiye
Prof. Dr.	Avdhesh Jha	Waymade College of Education Cvm University	India
Prof. Dr.	Azizbek Egamberdiev	Andijan State University	Türkiye
Prof. Dr.	Bakhodir Ganiev	Ferghana State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Dustin Van Der Haar	University of Johannesburg	South Africa Republic
Prof. Dr.	Enver Alper Güvel	İstanbul Gedik University	Türkiye
Prof. Dr.	Fatih Gürbüz	Bayburt University	Türkiye
Prof. Dr.	Gülnar Nurbetova	H.A. Yesevi Uluslararası Türk-Kazak University	Kazakhistan
Prof. Dr.	Ferit Gürbüz	Kırklareli University	Türkiye
Prof. Dr.	Hasan Bozgeyikli	Selçuk University	Türkiye
Prof. Dr.	Heiko Kleve	Witten/Herdecke University	Germany
Prof. Dr.	Jakub Szczerbowski	University of Łódź	Poland
Prof. Dr.	K. Arzu Baloğlu	İstanbul Medipol University	Türkiye
Prof. Dr.	Mamadou Abdoulaye Konte	University Gaston Berger	Senegal
Prof. Dr.	Mbodja Mougoue	Wayne State University	United States
Prof. Dr.	Manzura Yunusova	Andijan State University	Kyrgyzstan
Prof. Dr.	Mert Uydacı	Marmara University	Türkiye
Prof. Dr.	Mehmet Erkan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Prof. Dr.	Mieczyslaw W. Socha	Warsaw University	Poland
Prof. Dr.	Muhammad Ashfaq	The University of Faisalabad (TUF)	Pakistan

Prof. Dr.	Mustafa Kocaoğlu	Necmettin Erbakan University	Türkiye
Prof. Dr.	Nasiba Naralieva	Andijan State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Özden Aslan Çataltepe	İstanbul Gedik University	Türkiye
Prof. Dr.	Özge Ercoşkun	Gazi University	Türkiye
Prof. Dr.	Remziye Terkan	Yödak	K.K.T.C
Prof. Dr.	Rimma Zamilova	Namangan State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Rosa Indellicato	Aldo Moro University of Bari	Poland
Prof. Dr.	Sabiha Kılıç	Hitit University	Türkiye
Prof. Dr.	Savaş Dilibal	İstanbul Gedik University	Türkiye
Prof. Dr.	Sedat Maden	Bayburt University	Türkiye
Prof. Dr.	Selçuk Balı	Selçuk University	Türkiye
Prof. Dr.	Serpil Ağcakaya	Süleyman Demirel University	Türkiye
Prof. Dr.	Sinan Aytekin	Balıkesir University	Türkiye
Prof. Dr.	Shodmon Khayitov	Bukhara State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Shokhidakxon Sodikova	International Islam Academy of Uzbekistan	Uzbekistan
Prof. Dr.	Shokir Gafforov	Samarkand State Medical İnstitute	Uzbekistan
Prof. Dr.	Siri Terjesen	Florida Atlantic University	United States
Prof. Dr.	Suranga Silva	University of Colombo	Sri Lanka
Prof. Dr.	Süreyya Karsu	Bolu Abant İzzet Baysal University	Türkiye
Prof. Dr.	Şakir Dinçşahin	İstanbul Gedik University	Türkiye
Prof. Dr.	Terekhin Vyacheslav	Southern Federal University	Russia
Prof. Dr.	Ufuk Karadavut	Karabük University	Türkiye
Prof. Dr.	Vaidas Lukosius	Tennessee State University	United States

Prof. Dr.	Vecihi Aksakal	Bayburt University	Türkiye
Prof. Dr.	Yassa Yoniene Pierre	Agora American International University of Delaware in Us	Democratic Republic of Congo
Prof. Dr.	Yavuz Taşkıran	İstanbul Rumeli University	Türkiye
Prof. Dr.	Yu-Feng Lee	New Mexico State University	United States
Prof. Dr.	Yulduz Ergasheva	Karshi State University	Uzbekistan
Prof. Dr.	Zabiraş Adilbekova	H.A.Yesevi Uluslararası Türk-Kazak University	Kazakhistan
Assoc. Dr.	Alper Bahadır Dalmış	Türk Hava Kurumu University	Türkiye
Assoc. Dr.	Anbalagan Krishnan	Wawasan Open University	Malaysia
Assoc. Dr.	Anukrati Sharma	University of Kota	India
Assoc. Dr.	Aslı Maden	Bayburt University	Türkiye
Assoc. Dr.	Ayşe Asiltürk	Trabzon University	Türkiye
Assoc. Dr.	Ayşegül Kanbak	Batman University	Türkiye
Assoc. Dr.	Ayşe Meriç Yazıcı	İstanbul Gelişim University	Türkiye
Assoc. Dr.	Azamat Maksüdünov	Kırgızistan – Türkiye Manas University	Kyrgyzstan
Assoc. Dr.	Bekir Çelik	Nuh Naci Yazgan University	Türkiye
Assoc. Dr.	Cihat Kartal	Kırıkkale University	Türkiye
Assoc. Dr.	Derya Yayman	Akdeniz University	Türkiye
Assoc. Dr.	Dilafruz Eshbekova	Jizakh State Pedagogical Institute	Uzbekistan
Assoc. Dr.	Ece Kuzulu	İzmir Demokrasi University	Türkiye
Assoc. Dr.	Egemen Sulukan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Assoc. Dr.	Filiz Demir	Karamanoğlu Mehmetbey University	Türkiye
Assoc. Dr.	Fatih Çağatay Baz	Osmaniye Korkut Ata University	Türkiye
Assoc. Dr.	Fouzi Boukhazanı	Faculty of Medicine of Algiers	Algeria

Assoc. Dr.	Gökben Bayramoğlu	Hitit University	Türkiye
Assoc. Dr.	Gülbeniz Akduman	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University	Türkiye
Assoc. Dr.	Gülsün Karacay	Çukurova Universitesi	Türkiye
Assoc. Dr.	Hakan Aydoğan	Moscow State Pedegogical University	Russia
Assoc. Dr.	Hülya Er	Bolu Abant İzzet Baysal University	Türkiye
Assoc. Dr.	İlyas Deligöz	Tagem, Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü-Samsun	Türkiye
Assoc. Dr.	İsmail Yabanova	Manisa Celal Bayar University	Türkiye
Assoc. Dr.	İzzet Paruğ Duru	İstanbul Gedik University	Türkiye
Assoc. Dr.	Kadir Gökoğlan	Dicle University	Türkiye
Assoc. Dr.	Katia Zhivkova Mihailova	University of National And World Eco	Bulgaria
Assoc. Dr.	Mehmet Akkaş	Kastamonu University	Türkiye
Assoc. Dr.	Mehmet Kaplan	Isparta Uygulamalı Bilimler University	Türkiye
Assoc. Dr.	Mehtap Demir	Kırklareli University	Türkiye
Assoc. Dr.	Mesut Öztırak	İstanbul Medipol University	Türkiye
Assoc. Dr.	Metin Çalık	Kütahya Dumlupınar University	Türkiye
Assoc. Dr.	Murat Akkaya	Beykent University	Türkiye
Assoc. Dr.	Murat Bolelli	Altınbaş University	Türkiye
Assoc. Dr.	Murat Cihangir	Batman Üniversitei	Türkiye
Assoc. Dr.	Mücahit Çayın	Batman University	Türkiye
Assoc. Dr.	Münevver Bayar	Sosyal Güvenlik Kurumu	Türkiye
Assoc. Dr.	Nevin Karabıyık Yerden	Marmara University	Türkiye
Assoc. Dr.	Nuran Varışlı	Sosyal Güvenlik Kurumu	Türkiye
Assoc. Dr.	Nur Çağlar Çetinkaya	Çankırı Karatekin University	Türkiye

Assoc. Dr.	Nurcan Çetiner	Karamanoglu Mehmetbey University	Türkiye
Assoc. Dr.	Nurcan Yücel	Fırat University	Türkiye
Assoc. Dr.	Nuri Muhammet Çelik	Batman University	Türkiye
Assoc. Dr.	Osman Yılmaz	Batman University	Türkiye
Assoc. Dr.	Özel Sebetci	Adnan Menderes University	Türkiye
Assoc. Dr.	Öznur Büyükturan	Kırşehir Ahi Evran University	Türkiye
Assoc. Dr.	Reşat Arıca	Batman University	Türkiye
Assoc. Dr.	Saadet Sağtaş Tutkunca	Çağ University	Türkiye
Assoc. Dr.	Salman Bashir Memon	Shah Abdul Latif University	Pakistan
Assoc. Dr.	Saykal Cunuşova	Kyrgyz National University	Kyrgyzstan
Assoc. Dr.	Serdar Çakan	Bolu Abant İzzet Baysal	Türkiye
Assoc. Dr.	Sibel Aydoğan	Marmara University	Türkiye
Assoc. Dr.	Taleh Halilov	Nahcivan Devlet University	Azerbaijan
Assoc. Dr.	Temurbek Ametov	Nukus State Pedagogical İnstitute	Uzbekistan
Assoc. Dr.	Toğrul Halilov	Azerbaycan Bilimler Akademisi	Türkiye
Assoc. Dr.	Ts. Norhayati Zakuan	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Assoc. Dr.	Turhan Moç	Iğdır University	Türkiye
Assoc. Dr.	Umid Bekimmetov	Khorezm Ma’mun Academy	Uzbekistan
Assoc. Dr.	Ümran Şengül	Çanakkale Onsekiz Mart University	Türkiye
Assoc. Dr.	Vahap Önen	İstanbul Topkapı University	Türkiye
Assoc. Dr.	Volkan Temizkan	Karabük University	Türkiye
Assoc. Dr.	Yunus Zengin	Kafkas University	Türkiye
Assoc. Dr.	Zeynep Köse	Hasan Kalyoncu University	Türkiye

Dr.	Mohini Sharma	Sardar Patel University	India
Dr.	Meerbek Kudaibergenov	Seoul National University of Science and Technology	South Korea
Dr.	Abdullah Ferit Erol	Batman University	Türkiye
Dr.	Ahmet Erkasap	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Alper Polat	Bingöl University	Türkiye
Dr.	Amir Razzaq	Huanggang Normal University	China
Dr.	Arjeta Hallunovi	Aleksandër Moisiu University of Durrës	Algeria
Dr.	Asghar Ali	University of Agriculture Faisalabad	Pakistan
Dr.	Aslan Aydoğdu	Sivas Bilim ve Teknoloji University	Türkiye
Dr.	Aybige Özer Koçak	İstanbul Beykent University	Türkiye
Dr.	Aytaç Uğur Yerden	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Aydın Bağdat	Sakarya Uygulamalı Bilimler University	Türkiye
Dr.	Ayla Taşkıran	İstanbul Rumeli UniversityD	Türkiye
Dr.	Ayman Hayajneh	Yarmouk University	Jordan
Dr.	Ayşegül Turan	Kirşehir Ahi Evran University	Türkiye
Dr.	Azmirul Ashaari	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Bahar Aksoy	Akdeniz University	Türkiye
Dr.	Bahodir Bayhonov	Tashkent State University of Economics	Uzbekistan
Dr.	Bekir Halhallı	Girne University	Türkiye
Dr.	Bestem Esi	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Bobir Tursunov	Tashkent State University of Economics	Uzbekistan
Dr.	Bukhtawer Nasir	Government College University Lahore	Pakistan
Dr.	Che Zawiyah Che Hasan	Politeknik Premier Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah	Malaysia

Dr.	Cumali Yaşar	Çanakkale Onsekiz Mart University	Türkiye
Dr.	Çağlar Akar	Okan University	Türkiye
Dr.	Diana Chalil	Universitas Sumatera Utara	Indonesia
Dr.	Doruk Ayberkin	Bayburt University	Türkiye
Dr.	Doruk Gürkan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Dragana Radıcıc	University of Lincoln	England
Dr.	Edanur Tar Bolacali	Kırşehir Ahi Evran University	Türkiye
Dr.	Elif Türk	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Elmira Faizova	Taraz State University M H Dulati	Kazakhstan
Dr.	Ergül Söylemezoğlu	Çanakkale Onsekiz Mart University	Türkiye
Dr.	Esma Ebru Şentürk	Hitit University	Türkiye
Dr.	Esra Cebeci Mazlum	Selçuk University	Türkiye
Dr.	Esra İşbilen Duru	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Evren Dağlarlı	İstanbul Technical University	Türkiye
Dr.	Faramarz Taghilou	Tebriz University	İran
Dr.	F. Enda Tolon	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Gözde Konuk Ege	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ildiko Laki	Milton Friedman University	Poland
Dr.	Iwona Florek	Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy	Poland
Dr.	Gökçe Sinem Erbuğa	Dokuz Eylül University	Türkiye
Dr.	Gunes Topçu	Çanakkale Onsekiz Mart University	Türkiye
Dr.	Güray Karacıl	Mustafa Kemal University	Türkiye
Dr.	Hakan Akın	Yüksek İhtisas University	Türkiye

Dr.	Halime Suvay Eker	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Hasan Saltuk Durak	Düzce University	Türkiye
Dr.	Hatice Genç Kavas	Sivas Cumhuriyet University	Türkiye
Dr.	Havva Değirmenci Tarakcı	Hitit University	Türkiye
Dr.	Hayriye Nur Başyazıcıoğlu	Erciyes University	Türkiye
Dr.	Hilal Erkol	İzmit Lisesi, Meb	Türkiye
Dr.	Hurşida Iminova		Uzbekistan
Dr.	Işılay Bilgiç	Okan University	Türkiye
Dr.	Iqbol Karimjonov	Andizhan State University	Uzbekistan
Dr.	İlker İbrahim Avşar	Osmaniye Korkut Ata University	Türkiye
Dr.	İlknur Tüfekçi	Hitit University	Türkiye
Dr.	İlhami Kaya	Batman University	Türkiye
Dr.	İsmail Özdemir	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	İsmail Koç	Sakarya Uygulamalı Bilimler University	Türkiye
Dr.	Javaria Nasir	Mns University of Agriculture Multan	Pakistan
Dr.	Jennifer Ward-Batts	Pomona College İn Claremont	United States
Dr.	Joanna Hernik	West Pomeranian University of Technology	Poland
Dr.	Kerem Kaptangil	Sinop University	Türkiye
Dr.	Khurshidbek Khodjamberdiev	Andizhan State University	Uzbekistan
Dr.	Kübra Mert Mahan	Recep Tayyip Erdoğan University	Türkiye
Dr.	Logaiswari Indiran	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Mehmet Nurettin Alabay	Abdullah Gül University	Türkiye
Dr.	Mehmet Semih Özkan	İstanbul Gedik University	Türkiye

Dr.	Meltem Özbay	Çağ University	Türkiye
Dr.	Mustafa Demirkol	Tekirdağ Namık Kemal University	Türkiye
Dr.	Mücahit Ege	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Masood Azeem	University of New England	Australia
Dr.	Mazilah Abdullah	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Meerbek Kudaibergenov	Seoul National University of Science And Technology	South Korea
Dr.	Mehmet Günlük	Muğla Sıtkı Koçman University	Türkiye
Dr.	Meltem Arat	Dokuz Eylül University	Türkiye
Dr.	Meri Taksi Deveciyan	İstanbul Kültür University	Türkiye
Dr.	Mohsen Abbaszadeh Marzbali	University of Mazandaran	İran
Dr.	Muhammed Ali Aytaç	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Muhammad Sohail Amjad Makhdum	Government College University Faisalabad	Pakistan
Dr.	Muhammed Fatih Cevher	Munzur University	Türkiye
Dr.	Murat Keskin	Afyon Kocatepe University	Türkiye
Dr.	Mustafa Demirkol	Tekirdağ Namık Kemal University/ Malmö University	Türkiye
Dr.	Mustafa Yağımlı	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Nazlı Pehlivan Yirci	Hitit University	Türkiye
Dr.	Nida Palabıyık	Yozgat Bozok University	Türkiye
Dr.	Nilüfer Çelikkol	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ong Tze Ching	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Dr.	Onur Köktürk	Çankırı Karatekin University	Türkiye
Dr.	Osman Yılmazcan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ozan Ateş	İstanbul Gedik University	Türkiye

Dr.	Özlem Şenlik	Kırşehir Ahi Evran University	Türkiye
Dr.	Öznur Nalçınkaya	Ankara Hacı Bayram Veli University	Türkiye
Dr.	Özcan Karatay	Alanya Alaaddin Keykubat University	Türkiye
Dr.	Özgür Yurtsever	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ranpise Suvarna Dnyandeo	Pes B.Ed. College,Shivajinagar,Pune	India
Dr.	Richard Culas	Charles Stuart University	Australia
Dr.	Rustamjon Mullajonov	Andizhan State University	Uzbekistan
Dr.	Sajjad Ahmad Baig	National Textile University	Pakistan
Dr.	Sami Rm Musallam	International University of Sarajevo	Bosnia And Herzegovina
Dr.	Sami Ullah	Mns-University of Agriculture, Multan	Pakistan
Dr.	Semih Serkant Aktuğ	Siirt University	Türkiye
Dr.	Semih Sezgin	Sinop University	Türkiye
Dr.	Sena Altın	Kayseri University	Türkiye
Dr.	Siti Suraya Abd Razak	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Siti Zaleha Omain	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Suat Okay	Batman University	Türkiye
Dr.	Şerife Kuzgun	Kırklareli University	Türkiye
Dr.	Teh Zaharah Yaacob	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Tuğba İmadoğlu Kalkan	Kapadokya University	Türkiye
Dr.	Tuğbay Burçin Gümüş	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Umar Haiyat Abdul Kohar	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Umar Ijaz Ahmed	Mns University of Agriculture Multan	Pakistan
Dr.	Utku Canci Matur	İstanbul Gedik University	Türkiye

Dr.	Ümit Bozoklu	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ümmühan Akbay	Piri Reis University	Türkiye
Dr.	Üstün Yüksel	Erciyes University	Türkiye
Dr.	Yasin Şeşen	Niğde Ömer Halisdemir University	Türkiye
Dr.	Zafer Gündüz	Sivas Cumhuriyet University	Türkiye
Dr.	Zekeriya Çalışkan	İnönü University	Türkiye
Dr.	Zubair Mustafa	University of Swabi	Pakistan
Dr.	Zuraidah Sulaiman	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	İsmail Koç	Sakarya Uygulamalı Bilimler University	Türkiye / Germany
Dr.	Javaria Nasir	Mns University of Agriculture Multan	Pakistan
Dr.	Jennifer Ward-Batts	Pomona College İn Claremont	United States
Dr.	Joanna Hernik	West Pomeranian University of Technology	Poland
Dr.	Kerem Kaptangil	Sinop University	Türkiye
Dr.	Khurshidbek Khodjamberdiev	Andizhan State University	Uzbekistan
Dr.	Kübra Mert Mahan	Recep Tayyip Erdoğan University	Türkiye
Dr.	Logaiswari Indiran	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Mehmet Nurettin Alabay	Abdullah Gül University	Türkiye
Dr.	Mehmet Semih Özkan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Meltem Özbay	Çağ University	Türkiye
Dr.	Mustafa Demirkol	Tekirdağ Namık Kemal University	Türkiye
Dr.	Mücahit Ege	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Masood Azeem	University of New England	Australia
Dr.	Mazilah Abdullah	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Meerbek Kudaibergenov	Seoul National University of Science And Technology	South Korea

Dr.	Mehmet Günlük	Muğla Sıtkı Koçman University	Türkiye
Dr.	Meltem Arat	Dokuz Eylül University	Türkiye
Dr.	Meri Taksi Deveciyan	İstanbul Kültür University	Türkiye
Dr.	Mohsen Abbaszadeh Marzbali	University of Mazandaran	İran
Dr.	Muhammed Ali Aytaç	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Muhammad Sohail Amjad Makhdum	Government College University Faisalabad	Pakistan
Dr.	Muhammed Fatih Cevher	Munzur University	Türkiye
Dr.	Murat Keskin	Afyon Kocatepe University	Türkiye
Dr.	Mustafa Demirkol	Tekirdağ Namık Kemal University/ Malmö University	Türkiye
Dr.	Mustafa Yağımlı	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Nazlı Pehlivan Yirci	Hitit University	Türkiye
Dr.	Nida Palabıyık	Yozgat Bozok University	Türkiye
Dr.	Nilüfer Çelikkol	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Onur Köktürk	Çankırı Karatekin University	Türkiye
Dr.	Osman Yılmazcan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ozan Ateş	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Özlem Şenlik	Kırşehir Ahi Evran University	Türkiye
Dr.	Öznur Nalçınkaya	Ankara Hacı Bayram Veli University	Türkiye
Dr.	Özcan Karatay	Alanya Alaaddin Keykubat University	Türkiye
Dr.	Özgür Yurtsever	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ranpise Suvarna Dnyandeo	Pes B.Ed. College,Shivajinagar,Pune	India
Dr.	Richard Culas	Charles Stuart University	Australia
Dr.	Rustamjon Mullajonov	Andizhan State University	Uzbekistan
Dr.	Sajjad Ahmad Baig	National Textile University	Pakistan

Dr.	Sami Rm Musallam	International University of Sarajevo	Bosnia And Herzegovina
Dr.	Sami Ullah	Mns-University of Agriculture, Multan	Pakistan
Dr.	Semih Serkant Aktug	Siirt University	Türkiye
Dr.	Semih Sezgin	Sinop University	Türkiye
Dr.	Sena Altın	Kayseri University	Türkiye
Dr.	Siti Suraya Abd Razak	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Siti Zaleha Omain	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Suat Okay	Batman University	Türkiye
Dr.	Şerife Kuzgun	Kırklareli University	Türkiye
Dr.	Teh Zaharah Yaacob	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Tuğba İmadoğlu Kalkan	Kapadokya University	Türkiye
Dr.	Tuğbay Burçin Gümüş	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Umar Haiyat Abdul Kohar	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dr.	Umar Ijaz Ahmed	Mns University of Agriculture Multan	Pakistan
Dr.	Utku Canci Matur	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ümit Bozoklu	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dr.	Ümmühan Akbay	Piri Reis University	Türkiye
Dr.	Üstün Yüksel	Erciyes University	Türkiye
Dr.	Yasin Şeşen	Niğde Ömer Halisdemir University	Türkiye
Dr.	Zafer Gündüz	Sivas Cumhuriyet University	Türkiye
Dr.	Zekeriya Çalışkan	İnönü University	Türkiye
Dr.	Zubair Mustafa	University of Swabi	Pakistan
Dr.	Zuraidah Sulaiman	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia

PARTICIPANTS

Abdullah Fahri Şahin	Malatya Turgut Özal University	Türkiye
Abdullah Kürşat Merter	Gebze Technical University	Türkiye
Abdurrahman Kaya	Kastamonu University	Türkiye
Abdurrahman Özkan	Batman University	Türkiye
Abdurrahim Demirtaş	Batman University	Türkiye
Abid Aziz	Ptcl	Pakistan
Adam Mohd Nasir	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Adiya Ramazanova	L.N. Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan
Ahmad Ikhwan Najmuddin Musa	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Ahmed Wagas	University of Veterinary And Animal Sciences	Pakistan
Ahmet Erkasap	İstanbul Gedik University	Türkiye
Aidana Chyngaraeva	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Aiman Ziqrie	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Aisha Saleem	Government College University Faisalabad	Pakistan
Ali Ahmad	University of Veterinary And Animal Sciences	Pakistan
Ali Yasin Kafes	Süleyman Demirel University	Turkiye
Aliah Zannierah Mohsin	Universiti Putra Malaysia	Malaysia
Aliha Qadeer	The University of Faisalabad	Pakistan
Alphonce Mulalo	İstanbul Gedik University	Türkiye
Amine Ataç	İstanbul Gedik University	Türkiye
Ananda Majumdar	University of Alberta	Canada
Anas Mu’as	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Anis Binti Marzlan	Universiti Putra Malaysia	Malaysia
Anis Shobirin Meor Husssin	Universiti Putra Malaysia	Malaysia
Anum Tariq	The University of Faisalabad	Pakistan
Aqeela Saghir	University of Agriculture Faisalabad	Pakistan
Arzu Kilitci Calayır	İstanbul Gedik University	Türkiye
Aslan Aydoğan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Aslı Ercan Önbıçak	Bağımsız Araştırmacı	Türkiye
Aslı Kaya	İstanbul Gelişim University	Türkiye
Aswina Sreekumar	University of Wollongong in Dubai	Dubai
Ayesha Hussain	Govt College for Women University Faisalabad	Pakistan
Ayesha Rouf	University of Agriculture Faisalabad	Pakistan
Ayesha Sadiqa	Government College University Faisalabad	Pakistan
Ayhan Ünal	Selçuk University	Türkiye
Ayşe Hazal Dündar	Uşak University	Türkiye
Ayşe Meriç Yazıcı	İstanbul Gelisim University	Türkiye

Ayşe Şenay Koç	Çağ University	Türkiye
Ayşegül Ertuğrul	İstanbul Gelisim University	Türkiye
Aytac Ugur Yerden	İstanbul Gedik University	Türkiye
Azamat Maksüdünov	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Azizbek Egamberdiev	Andijan State Pedagogical İnstitute	Uzbekistan
Azman Mat Hussin	Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin	Malaysia
Azyan Md Zahri	Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin	Malaysia
Bareera Munir	University of Veterinary And Anmal Sciences Lahore	Pakistan
Bavani Ramayah	University of Nottingham Malaysia	Malaysia
Baxodirjon Burxonov	Andijan State University	Uzbekistan
Begüm Al	Marmara University	Türkiye
Begüm Erim	İstanbul Gedik University	Türkiye
Berra Karakurt	Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi	Türkiye
Betül Yıldızhan Bora	Bingöl University	Türkiye
Beylem Çelik	İstanbul Gedik University	Türkiye
Beytullah Önce	Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi	Türkiye
Beyza Azmaz	Marmara University	Türkiye
Birol Özkalp	İstanbul Gedik University	Türkiye
Burak Bekircan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Burak Güven	Kocaeli University	Türkiye
Bushra Bashir	University of Agriculture Faisalabad	Pakistan
Can Çeliktaş	Osmaniye Korkut Ata University	Türkiye
Caner Tekin	Batman University	Türkiye
Cansu Zengin	İstanbul Gedik University	Türkiye
Cemre Öztürk	KTO Karatay University	Türkiye
Che Zawiyah Che Hasan	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Chong Ling Ling	Politeknik Port Dickson	Malaysia
Choong Chee Guan	Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin	Malaysia
Connie Bong Sze Sze	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Çağdaş Bahar	İstanbul University	Türkiye
Çağla Pınarlı Falakacılar	İstanbul Gedik University	Türkiye
Çağlar Akar	İstanbul Okan University	Türkiye
Demet Akarçay Ulutaş	KTO Karatay University	Türkiye
Deniz Çınar	İstanbul Sabahattin Zaim University	Türkiye
Derya Öztürk	Ondokuz Mayıs University	Türkiye
Diana Sabah Nimma Elbidari	İstanbul Gedik University	Türkiye
Dilek Büyükahıska	Ondokuz Mayıs University	Türkiye
Dilfuza Nurmanova	Andijan State University	Uzbekistan
Dilfuza Saidrahimova	Kakand Unıversıty Andıjan Branch	Uzbekistan
Dilora Nabiyeva	Andijan State University	Uzbekistan

Dilşad Çoknaz	Bolu Abant Izzet Baysal University	Türkiye
Doruk Gürkan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Durdona Sayfutdinova	Andijan State University	Uzbekistan
Durmuş Koçak	Bağımsız Araştırmacı / Gazeteci	Türkiye
Duygu Karakaş Aydın	Erciyes University	Türkiye
Ebru Bağçı	İstanbul Beykent University	Türkiye
Edanur Tüfekçi	İstanbul Gedik University	Türkiye
Egemen Sulukan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Egemen Tekkanat	Trakya University	Türkiye
Elanur Türküz	İstanbul Kültür University	Türkiye
Elif Sercen Nurcan	Meiji University	Japan
Elif Sıla Selek Kılıçarslan	İstanbul Gedik University	Türkiye
Emine Gülmez	Architech	Türkiye
Emre Ergün Öz	Necmettin Erbakan University	Türkiye
Emre Seyrek	Ağrı İbrahim Çeçen University	Türkiye
Engin Tek	İstanbul Gedik University	Türkiye
Erdal Özdoğan	Uludağ University	Türkiye
Erdal Yörük	Selçuk University	Türkiye
Erhan Kan	Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi	Türkiye
Erke Arıbaş	İstanbul Technic University	Türkiye
Erol Ünal	İstanbul Gedik University	Türkiye
Esra Dinçer	İstanbul Gedik University	Türkiye
Esra Küçük	Süleyman Demirel University	Türkiye
Esra Türk	İstanbul Gedik University	Türkiye
Eylül Tepe	Süleyman Demirel University	Türkiye
Fahriye Seçil Tecellioglu	Malatya Turgut Ozal University	Türkiye
Faizal Bin Abdul Razak	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Farhana Gul	The University of Swabi	Pakistan
Farogat Begibayeva	Uzbek University of Journalism and Mass Communications	Uzbekistan
Fasiha Batool	Tuf	Pakistan
Fatema Hossain Brishti	Universiti Putra Malaysia	Malaysia
Fatih Çağatay Baz	Osmaniye Korkut Ata University	Türkiye
Fatih Kiraz	İstinye University	Türkiye
Fatih Ülker	İstanbul Gedik University	Türkiye
Fatima Zahid	The University of Faisalabad	Pakistan
Fatma Dural	İstanbul Gedik University	Türkiye
Feriha Kuyumcu	İstanbul Gedik University	Türkiye
Feyza Akgün	Aybu	Türkiye
Feyza Taşkın	İstanbul Beykent University	Türkiye
Fırat Sayıcı	İstanbul Esenyurt University	Türkiye

Foong Ching Liew	Kolej Komuniti Kuching	Malaysia
Furkan Çamiçi	Hitit University	Türkiye
Garbi Hasanov	İstanbul Gedik University	Türkiye
Garip Genç	Marmara University	Türkiye
Gizem Yiğit	Sağlık Bilimleri University	Türkiye
Gonca Gül Öztürk	19 Mayıs University	Türkiye
Gökben Bayramoğlu	Hitit University	Türkiye
Gökçe Akdemir Ömür	İstanbul University	Türkiye
Gökhan Özer	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Gönül Gül	Karatekin University	Türkiye
Gül Nazik Ünver	Batman University	Türkiye
Gül Nihan Güven Yeşildağ	İstanbul Beykent University	Türkiye
Güneykan İnce	Gebze Technical University	Türkiye
Güvenç Sorarlı	İstanbul Gedik University	Türkiye
Habib Ur Rehman	Fatıma Jınnah Medıcal Unıversıty	Pakistan
Hafize Gizem Kılınç Demirhan	Çankırı Karatekin University	Turkiye
Haikal Naif Hashim	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Haizal Hamzah	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Hakan Akın	Yuksek Ihtisas Univesity	Turkiye
Hakan Aydoğan	Moscow State Pedegogical University	Russia
Hakan Ziyagil	Niğde Ömer Halisdemir University	Türkiye
Halefsan Sumen	İstanbul Technic University	Türkiye
Hami Velioğlu	Harran University	Türkiye
Hande Tasa	İstanbul Aydın University	Türkiye
Harun Özkişi	Trakya University	Türkiye
Hasan Bozgeyikli	Selçuk University	Türkiye
Hasan Önal Şeyhanlıoğlu	Batman University	Türkiye
Hasan Önsoy	Kırıkkale University	Türkiye
Hashimi Lazim	Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin	Malaysia
Hassan Et-Talıb	Erciyes University	Turkiye
Hatice Elmas	Institute of Pathology, University Medical Center Hamburg-Eppendorf	Germany
Hazal Ezgi Özbek	Çağ University	Türkiye
Herman Nordiadi Abd Wahab	Politeknik Kuchıng Sarawak	Malaysia
Hikmet Emir Önbıçak	Bağımsız Araştırmacı	Türkiye
Hira Shafqat	The University of Faisalabad	Pakistan
Huda Azuddin	Seberang Perai Polytechnic	Malaysia
Huriye Zafera	İstanbul Gedik University	Türkiye
Husaini Aza Mohd Adam	Seberang Jaya Community College	Malaysia
Husni Nazra Abu Bakar	Politeknik Ungku Omar	Malaysia

Hümeyra Bağ	İstanbul Sabahattin Zaim University	Türkiye
Hüseyin Çiçeklioğlu	Mersin University	Türkiye
Hüseyin Kaygısız	Gedik University	Türkiye
Hüseyin Kaygısız	İstanbul Gedik University	Türkiye
Irfan Baig	Mns University of Agriculture	Pakistan
Irodaxon Bazarova	Andijon Davlat Universiteti	Uzbekistan
Iskandarbek Kuchkarov	Aspı	Uzbekistan
İbrahim Halil Çelik	Artvin Çoruh University	Türkiye
İbrahim Sirkeci	International British Business School	England
İbrahim Yıkılmaz	Kocaeli University	Türkiye
İlhami Kaya	Batman University	Türkiye
İlker Çelik	Harran University	Türkiye
İlknur Külekçi	İstanbul Gelisim Unıveristy	Türkiye
İrem Özok Yazıcı	General Directorate Of Land Registry And Cadastre - Aydın Cadastre Directorate	Türkiye
İsa Bayhan	Bolu Abant İzzet Baysal University	Türkiye
İsmail Ercan Ünal	Bilgi Bağımsız Denetim	Türkiye
İsmail Koç	Sakarya Uygulamalı Bilimler University / Stuttgart University of Applied Sciences	Türkiye
İsmail Özdemir	İstanbul Gedik University	Türkiye
İsmail Satılmış	Studio Soldout	Türkiye
J Sam Hamidon	Seberang Perai Polytechnic	Malaysia
Javaria Nasir	University of Agriculture, Faisalabad	Pakistan
Jayakumar Raj	Optimum Professional Training Academy	Malaysia
Kadir Öncel	İstanbul University	Türkiye
Kadir Yıldız	İstanbul Gedik University	Türkiye
Kamaldin Yunusov	Andijan State University	Uzbekistan
Kamil Iqram Kamil Hisham	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Kanza Naeem	University of Agriculture, Faisalabad	Pakistan
Kashif Ali Sabiri	Tampere University And University of Buraimi	Finland
Kerem Er	İstanbul Technic University	Türkiye
Kevser Şahinbaş	İstanbul Beykent University	Türkiye
Kezban Çetin	KTO Karatay University	Türkiye
Khairul Fazizul Mat Dris	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Khaled Sediqian	Ghalib University	Afganistan
Khan Tahir Sajid	University of Veterinary And Animal Sciences	Pakistan
Khartic Rao Manokaran	Raffles University	India
Komal Azhar	University of Agriculture, Faisalabad	Pakistan
Kuralay Yermagambetova	L.N. Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan
Kübra Bekci Bitiş	Ondokuz Mayıs University	Türkiye
Kübra Şahin Ceren	Çağ University	Türkiye

Lailatul Hamidah Hamdan	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Lala Hhuseynova	İstanbul Gedik University	Türkiye
Laraib Manzoor	The University of Faisalabad	Pakistan
Lareeb Gull	Independent Researcher	Pakistan
Letchumanan Murugason	Bantıng Polytechnıc	Malaysia
Levent Sümer	Bogazici University	Türkiye
Lily Siong	Kolej Komunıtı Kuchıng	Malaysia
Ling Ling Chong	Politeknik Port Dıckson	Malaysia
Loai Khalil	İstanbul Gedik University	Türkiye
Logaiswari Indiran	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Luke Kenny Doring	Kolej Komuniti Kuching	Malaysia
Lutz Welker	University Medical Center	Germany
M R Ramesh	Indıra Gandhı Centre For Atomıc Research, Kalpakkam	India
Ma Kalthum Ishak	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Macide Tiğiz	Batman University	Türkiye
Madina Abdurakhmanova	Asıfl	Uzbekistan
Maida Shafiq	The University of Faisalabad	Pakistan
Majid Hussain	The University of Faisalabad	Pakistan
Mamoona Javed	The University of Faisalabad	Pakistan
Manzuraxon Yunusova	Andijan State University	Uzbekistan
Maryam Saleem	The University of Faisalabad	Pakistan
Mashraboy Xalimova	Andizhan State Pedagogical İnstitute	Uzbekistan
Mazrul Hisyam Mat Ali	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Meenakshi Murugappan	University of Nottingham Malaysia	Malaysia
Meftune Özbakır Umut	Bolu Abant Izzet Baysal University	Türkiye
Mehak Rana	The University of Faisalabad	Pakistan
Mehmet Ali Budak	İstanbul Gedik University	Türkiye
Mehmet Göktürk	Gebze Technical University	Türkiye
Mehmet Kumru	Sakarya University	Türkiye
Meliha Kılıç	İstanbul Gedik University	Türkiye
Meltem Nurtanış Velioğlu	İstanbul Aydın University	Türkiye
Meltem Özbay	Çağ University	Türkiye
Meltem Yıldırım Başoğlu	Düzce University	Türkiye
Mert Demircioğlu	Çukurova University	Türkiye
Mert Uydaci	Marmara University	Türkiye
Merve Özvar Kütük	İstanbul Gedik University	Türkiye
Mesut Bayrak	Türk Telekom	Türkiye
Mesut Öztırak	İstanbul Medipol University	Türkiye
Meyram Kikimbayev	L.N. Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan
Mohd Ashadi Mohd Yusop	Politeknik Kuching Sarawak, Malaysia	Malaysia

Mohd Fadhli Bin Ahmad	Polimas	Malaysia
Mohd Hafidz Zakaria	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Mohd Hilmi Ariffin	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Mohd Shahrizan Khamis	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Mohd Zubir Yahaya	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Muadz Saripuddin Saripuddin	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Muhamad Bin Husni	Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah, Shah Alam	Malaysia
Muhammad Javed	The University of Faisalabad	Pakistan
Muhammad Noman	University of Beira Interior	Portugal
Muhammad Qusyairie	Politeknik Kuchıng Sarawak	Malaysia
Muhammad Alimus	Politeknik Sultan Salahuddın Abdul Azız Shah	Malaysia
Muhammad Ashfaq	The University of Faisalabad	Pakistan
Muhammad Hairizal Helli Zakbah	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Muhammad Ibrar	The University of Faisalabad.	Pakistan
Muhammad Izzat Akram Mohd Rosdi	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Muhammad Salman Chughtai	International Islamic University, Islamabad	Pakistan
Muhammad Syukri Mohd Jailani	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Muqadsa Jabeen	The University of Faisalabad	Pakistan
Murat Cihangir	Batman University	Türkiye
Murat Koca	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Türkiye
Murat Koç	Çağ University	Türkiye
Murat Topaloğlu	Trakya University	Türkiye
Murat Uzunlu	İstanbul Gedik University	Türkiye
Murugason Letchumanan	Politeknik Banting Selangor	Malaysia
Mustafa Bekmezci	İstanbul Kültür University	Türkiye
Mustafa Kocaoğlu	Necmettin Erbakan University	Türkiye
Mustafa Yağımlı	İstanbul Gedik University	Türkiye
Muzaffer Karakuş	Kocaeli University	Türkiye
Münevver Bayar	Sosyal Güvenlik Kurumu	Türkiye
Mürüvvet Akar	İstanbul Okan University	Türkiye
Nadire Kantarcıoğlu	Ubs Enstitü	Türkiye
Naeem Akhtar Khan	Punjab Highway Department Lahore	Pakistan
Naime Ördek	Çağ University	Türkiye
Naseer Ahmad	The University of Faisalabad	Pakistan
Nasibakhon Juraevna	Andijan State Pedagogıcal Instıtute	Uzbekistan
Nazia Tabasam	University of Agriculture, Faisalabad	Pakistan

Nazlı Betül Cansever	KTO Karatay University	Türkiye
Nehir Devrim Eserol	Kastamonu University	Türkiye
Nevin Karabıyık Yerden	Marmara University	Türkiye
Nida Bayhan	Bolu Abant İzzet Baysal University	Türkiye
Nida Palabıyık	Yozgat Bozok University	Türkiye
Nikita Yadav	Iftm Unıversıty	India
Nimra Anjum	The University of Faisalabad	Pakistan
Norhayati Mohd	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Norliza Johan	Politeknik Port Dickson	Malaysia
Norman Zamri	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Noureen Hameed	Virtual University of Pakistan, Faisalabad	Pakistan
Nur Adilla Idris	Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin	Malaysia
Nur Anis Ellya Md Haris	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Nur Hisham	Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah	Malaysia
Nuran Varışlı	Sosyal Güvenlik Kurumu	Türkiye
Nurcan Günce	Kocaeli University	Türkiye
Mehmet Nurettin Alabay	Abdullah Gül University	Türkiye
Nurul Khairunnisa Su	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Nurul Najwa Md Yusof	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Nurul Nisa Mohd Nasir	Politeknik Kuchıng Sarawak	Malaysia
Nurzat Sultanbekova	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Onur Kara	Trakya University	Türkiye
Onur Oğuz	Batman University	Türkiye
Osman Yılmaz	Batman University	Türkiye
Ömer Faruk Demirkol	Harran University	Türkiye
Önder Şanlı	Adıyaman University	Türkiye
Özge Akay Sefer	Marmara University	Türkiye
Özge Demirdelen	Çağ University	Türkiye
Özge Ercebe	Trakya University	Türkiye
Panagis Christodoulou	Aristotle University of Thessaloniki	Greece
Qamar Ali	Virtual University of Pakistan	Pakistan
Rabia Arshad	The University of Faisalabad	Pakistan
Rabia Kanwal	The University of Faisalabad.	Pakistan
Rabia Shahid	The University of Faisalabad	Pakistan
Rafay Muzamil	University of Agriculture Faisalabad Pakistan	Pakistan
Raja Nor Azrin Raja Yunus	Jabatan Pendidikan Politeknik Dan Kolej Komuniti	Malaysia
Rakhshanda Kousar	University of Agriculture, Faisalabad	Pakistan
Rama Rao Lachanna	Politeknik Bantıng Selangor	Malaysia
Rana Javed	Ij Constructions	Pakistan
Reşat Arıca	Batman University	Türkiye

Rıdvan Göktuğ Ayan	Necmettin Erbakan University	Türkiye
Ridzudeen Zunuwanas	Ridzudeen	Malaysia
Riffat Gill	GCUF	Pakistan
Rimsha Shahid	The University of Faisalabad	Pakistan
Roland Tsok Vui Liang	Kolej Komunıtı Mırı	Malaysia
Rozilawati Shaari	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
S. Thivviyah Sanmugam	Politeknik Banting Selangor	Malaysia
Saadet Karakuş	Sağlık Bilimleri University	Türkiye
Sabiha Kılıç	Hitit University	Türkiye
Saima Sadaf	University of Sardogha, Sargodha	Pakistan
Samia Yousaf	University of Agriculture, Faisalabad	Pakistan
Samikhah Muhammad	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Sania Arif	University of Wah	Pakistan
Santhy Subbarau	Politeknik Banting Selangor	Malaysia
Saroj Pandey	Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University	India
Savas Dilibal	İstanbul Gedik University	Türkiye
Saw Chun Lin	Politeknik Bagan Datuk	Malaysia
Selin Akıl Ağdere	Demiroğlu Bilim University	Türkiye
Selin Tuna	Dcm Mould	Türkiye
Sema Yildirim	Selcuk University	Türkiye
Semih Sezgin	Sinop University	Türkiye
Serdar Gürçay	İstanbul Kültür University	Türkiye
Serpil Ağcakaya	Süleyman Demirel University	Türkiye
Serpil Sevimli Deniz	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Türkiye
Sevda Çelenk	Ereğli Primary School	Türkiye
Shahizan Sarmijan	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Shakhnoza Abduvakhobova	Andican State University	Uzbekistan
Shama Mushtaq	University of Agricultur Faisalabad	Pakistan
Shameem Chalil	Koneru Lakshmaiah Education Foundation, Vijayawada, Andhra Pradesh	India
Sharofiddin Xoshimjonov	Andijan State University	Uzbekistan
Sharonjit Kaur Walia	Politeknik Port Dickson	Malaysia
Shohida Shahabitdinova	Andijan State University	Uzbekistan
Shoukat Ali	University of Agriculture Faisalabad	Pakistan
Sıla İnce	İstanbul Gedik University	Türkiye
Sidra Ghulam Muhammad	The University of Faisalabad	Pakistan
Sinem Sönmez	Bingöl University	Türkiye
Siti Rokiah	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Sobia Maqsood	The University of Faisalabad	Pakistan
Sobirjon Kodirov	Andijan State University	Uzbekistan

Songül Demirkan	Kırşehir Ahi Evran University	Türkiye
Sreya Biswas	Kiit University	India
Subassini Sangaran	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Suchada Cham Nam	Politeknik Bantıng Selangor	Malaysia
Suneeza Hamid	The University of Faisalabad	Pakistan
Suzilawati Iberahim	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Süreyya Karsu	Bolu Abant Izzet Baysal University	Türkiye
Syahrull Hi-Fi Syam Ahmad Jamil	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Sylvie Marchesseau	Universite De Montpellier	France
Şerife Kolat	Batman Universitesi	Türkiye
Şerife Keleş	Osmaniye Korkut Ata University	Türkiye
Tahira Sadaf	University of Agriculture, Faisalabad	Pakistan
Talha Turhan	Erciyes University	Türkiye
Tania Faryad	The University of Faisalabad	Pakistan
Thivviyah Sanmugam	Politeknik Banting Selangor	Malaysia
To'lanboy Ortiqov	Andijan State University	Uzbekistan
Tuğbay Burçin Gümüş	İstanbul Gedik University	Türkiye
Tuğkan Arıcı	Gebze Technical University	Türkiye
Turhan Karakaya	Dogus University	Türkiye
Tülay Karabuğa	İstanbul Gedik University	Türkiye
Tze Ching Ong	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Ufuk Karadavut	Karabük University	Turkiye
Uralbek Nurgeldiyev	İstanbul Gedik University	Türkiye
Uwais Alkharni İbrahim Ali	Politeknik Ungku Omar	Malaysia
Üstün Yüksel	Academician Studies	U.S.A.
Vaishanavi Kumari	Galgotias University	India
Vera Fedotova	Hse - Perm	Russia
Verawaty Ismail	Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Perlis, Malaysia	Malaysia
Vildan Bayram	İstanbul Aydın University	Türkiye
Wajeeha Nawaz	The University of Faisalabad	Pakistan
Wan Nadhirah Abd Wahab	Politeknik Port Dickson	Malaysia
Wen Xuan Koh	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Widad Syamila Samsudin	Kolej Komunıtı Kuchıng	Malaysia
Xafiza Zakirov	Andijan State University	Uzbekistan
Yap Tek Hong	Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın	Malaysia
Yasemin Erduran	Mustafa Kemal University	Türkiye
Yasir Tanveer	Government College University Faisalabad.	Pakistan
Yavuz Selim Balcioglu	Dogus University	Türkiye
Yeliz Akçay	İstanbul Beykent University	Türkiye

Yonca Bir	Çağ University	Turkiye
Yoong Chow Ho	Politeknik Kuchıng Sarawak	Malaysia
Zainal Abiddin Ahmad	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Zanariah Kasim	Politeknik Port Dickson	Malaysia
Zanariah Kass	Politeknik Port Dickson	Malaysia
Zarina Yusof	Politeknik Port Dickson	Malaysia
Zeynep Güler	Hipaş Hidrolik Pnömatik San. Ve Tic. A.Ş	Türkiye
Zeynep Görgülü	Selçuk University	Türkiye
Zilolakhon Isakova	Kokand State University	Uzbekistan
Zulaikha Kamarudin	Politeknik Sultan Azlan Shah	Malaysia
Aasheesh Kumar	Cmp Degree College University of Allahabad	India
Abdullah Hammad	The University of Faisalabad	Pakistan
Adiani Ab Rahman	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Ainin Hazuwaimi	Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah, Shah Alam	Malaysia
Asghar Ali	University of Agriculture Faisalabad	Pakistan
Avdhesh Jha	Principal, Smt. B.C.J. College Of Education, Khambhat, Gujarat	India
Aylin Yonca Gençoğlu	Erciyes University	Türkiye
Cansu Şahin Kölemen	Beykoz University	Türkiye
Cheng Jiawei	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Dustin Van Der Haar	University of Johannesburg	South Africa
Emre Kayacı	Küresel Bilgi	Türkiye
Farrukh Sarfaraz	Sahara Medical College Narowal	Pakistan
Fatih Semercioöz	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Fırat Özbay	Çağ Üniversitesi	Türkiye
Gökçe Akgün	İstanbul Esenyurt University	Türkiye
Güray Karacıl	Hatay Mustafa Kemal University	Türkiye
Hairulnizam Bin Abdul Hamid	Kolej Komuniti Pekan Pahang	Malaysia
Hakan Emre Ziyagil	Niğde Ömer Halisdemir University	Türkiye
Hanini Ilyana Che Hashim	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Jaslin Bin Raisin	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Jivithra A/P Rajendran,	Politeknik Bagan Datuk	Malaysia
Kanza Naeem	University of Agriculture Faisalabad	Pakistan
Kutluhan Bozkurt	İstanbul Gedik University	Türkiye
Levent Bozkurt	Shein	Türkiye
Maqsood Ahamd	M Abid Construction Company	Pakistan
Meerbek Kudaibergenov	Seoul National University of Science And Technology	South Korea
Mehmet Murat Şahin	Karabük University	Türkiye

Mehmet Murat Şahin	Karabük University	Türkiye
Mohd Khairul Afzan Mohd Lazi	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Mohd Rizal Bin Abdul Raman	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Mohd Zulfabli Hasan	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Muhammad Harith Zainal Abidin	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Muhammad Talha	The University of Faisalabad	Pakistan
Muhammad Usman	The University of Faisalabad	Pakistan
Muhammad Zulhelmi Bin Zainoor Hisham	Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah	Malaysia
Murat Başal	İstanbul Gelişim University	Türkiye
Nadzri Che Kamis	Politeknik Kuala Terengganu	Malaysia
Nida Iqbal	Riphah International University	Pakistan
Nidhi Sharan	Galgotias University	India
Nidhi Sharma	Galgotias University	India
Nuraini Binti Mahmud	Kolej Komuniti Kuching	Malaysia
Nurhidayu Binti Azhar	Politeknik Kuching Sarawak	Malaysia
Ömer Faruk Şarkbay	İstanbul Gelişim University	Türkiye
Rajkumari Singh	School of Education and Humanities	India
Rajshree S.Vaishnav	Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University	India
Rana Muhammad Ikram Javed	IJ Construction Company	Pakistan
Roslina Muda	Politeknik Port Dickson	Malaysia
Ruhil Amal Zainal Abidin	Pasir Gudang Community College	India
Saadet Sağtaş Tutkunca	Çağ University	Türkiye
Shakeel Saeed	The University of Faisalabad	Pakistan
Sidra Habib	Services Hospital Lahore	Pakistan
Taleh Khalilov	Nakhchivan State University	Azerbaycan
Teh Zaharah Yaacob	Universiti Teknologi Malaysia	Malaysia
Wan Muhammad Haziq Bin Wan Hassan	Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah	Malaysia
Yashvin A/L Kanapathy	Politeknik Bagan Datuk	Malaysia
Yu-Feng Winnie Lee	New Mexico State University	U.S.A.
Zunuwanas Bin Mohamad	Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah	Malaysia

Keynote Speakers

Prof. Dr. İbrahim Sirkeci (The International Business School) UK
Prof. Dr. Yu-Feng LEE, New Mexico State University (NMSU), USA
Prof. Dr. Muhammad Ashvaq (University of Faisalabad) PAKISTAN
Prof. Dr. Dustin Van Der Haar (University of Johannesburg) SOUTH AFRICA
Prof. Dr. Himmet Karadal (Bolu Abant İzzet Baysal University) TÜRKİYE
Dr. Meerbek Kudaibergenov (Seoul National University of Science and Technology) SOUTH KOREA
Dr. Sharofiddin Xoshimjonov (Andijan State University) UZBEKISTAN
Dr. Logaiswari Indiran (Universiti Teknologi Malaysia) MALAYSIA

Panelists

Prof. Dr. Murat Koç (Rector of Çağ University), Türkiye

Fethi Şimşek (Chairman, Doğa College), Türkiye

Ali Eşelioğlu (CEO, CoinTR), Türkiye

Şakir Oral (Chairman of the Board, Baysaş Inc.), Türkiye

Prof. Dr. Cemal Zehir (Yıldız Technical University), Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Azamat Maksüdünov (Kyrgyzstan-Turkey Manas University), Kyrgyzstan

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Bağış (Sakarya University), Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Muhammed Nuri Çelik (Batman University), Türkiye

Dr. Ebru Bağcı (Istanbul Beykent University), Türkiye

Dr. Gerçek Özparlak (Istanbul Beykent University), Türkiye

Dr. Aytaç Uğur Yerden (Istanbul Gedik University), Türkiye

Dr. Ahmet Erkasap (Istanbul Gedik University), Türkiye

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

STRATEJİK PLANLAMANIN YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA YÖNETİME ETKİSİ ...1

SAĞLIK ÇALIŞMALARINDA BAŞARILI KLİNİK KARAR ALMAK İÇİN DİKKAT EDİLMESİ GEREKENLER 11

BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER: BİR META-ANALİTİK İNCELEME 19

ÜNİVERSITELERDE YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI 27

YAŞLILIK, EVDE SAĞLIK HİZMETLERİ VE SAĞLIKLI YAŞ ALMA POLİKLİNİĞİ 47

TÜRKİYE'NİN SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI: SURİYE SAVAŞI'NIN GÖLGESİNDE EKONOMİK VE SOSYAL ZORLUKLAR 57

KAMU HİZMETLERİNE YAPAY ZEKÂ VE DİJİTAL TEKNOLOJİLERİN ENTEGRASYONU: DİJİTAL KAMU HİZMETLERİ 73

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE MÜZİK: "TÜRK DEVLETLERİ ARASINDA EĞİTİMDE İŞ BİRLİĞİ FIRSATLARI" 91

YAPAY ZEKA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EKSENİNDE SÜPER AKILLI TOPLUM YOLCULUĞUNUN ENTELEKTÜEL EĞİLİM YAPISININ GÖRSELLEŞTİRİLMESİ 99

YAPAY ZEKA DESTEKLİ SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM UYGULAMALARININ TEORİK VE UYGULAMALI ÇALIŞMALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ 115

GELECEĞİN AJANLARI: GERÇEK ZAMANLI BİLGİYE ERİŞİMİN YENİ YOLU 129

XGBOOST MODELİ TABANLI MOBİL KARAR DESTEK UYGULAMASININ GELİŞTİRİLMESİ 137

YAPAY ZEKA İLE KISA FİLM ÜRETİMİ 143

HABERCİLİKTE DEĞİŞEN PARADİGMALAR VE YAPAY ZEKÂNIN GAZETECİLİKTE KULLANILMASI 155

YAPAY ZEKÂNIN KUTSAL METİNLERİN YORUMLANMASINA VE DİNİ KİMLİKLERİN ŞEKİLLENMESİNE OLAN ETKİSİ 173

THE EFFECTIVENESS OF DUOLINGO IN IMPROVING STUDENTS' LISTENING SKILL .185

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE VERGİ UYUMU: OECD ÜLKELERİNDE GELİŞİMİ 197

YAPAY ZEKÂ, ENDÜSTRİ 4.0, TOPLUM 5.0 KAVRAMLARININ KESİŞİMİ: BİBLİYOMETRİK BİR İNCELEME 219

ALGORİTMİK GÖRÜNÜRLÜK VE KAMUSAL AKIL: YAPAY ZEKÂ İLE BİÇİMLENEN YENİ KAMUSAL ALAN ÜZERİNE KURAMSAL BİR TARTIŞMA 233

KİŞİSEL MARKA BAĞLAMINDA LİNKEDIN: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KULLANIM ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 239

DİJİTAL GÜNAH VERGİLERİ (SIN TAXES) VE DAVRANIŞSAL RİSKLERİN VERGİSEL YÖNETİMİ: ULUSLARARASI BULGULAR VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER 255

DİJİTALLEŞEN KUMAR HER YERDE: GENÇLERİN GELENEKSEL VE DİJİTAL KUMAR DİNAMİKLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR KAPSAM DERLEMESİ 273

SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIMIN GELECEĞİ: İNSAN-TEKNOLOJİ-YAPAY ZEKA İŞBİRLİĞİNDE FIRSATLAR VE RİSKLER 295

TARIMDA GÖRÜNTÜ İŞLEME TEKNİKLERİNİN KULLANILMASI VE DİJİTALLEŞMEYE KATKISI 301

SOSYAL İLETİŞİM AĞLARINDA YİYECEK VE İÇECEK İŞLETMELERİNE YÖNELİK PAYLAŞIMLARIN İNCELENMESİ: BATMAN ÖRNEĞİ 307

TÜRKİYE'DEKİ GASTRONOMİ MÜZELERİ İLE İLGİLİ BİBLİYOMETRİK ANALİZ 323

İŞLETMELERDE DİJİTAL LİDERLİĞİN İŞ BAŞARISI ÜZERİNDE ETKİLERİ 337

PRONUNCIATION ERRORS AMONG ENGLISH LANGUAGE LEARNERS: LOOKING AT AN INVENTORY OF PRONUNCIATION ERRORS FROM POLYTECHNIC STUDENTS 343

NUMERICAL SIMULATION OF ECO BLUE BIN 353

AUTOMATED RAINWATER HARVESTING SYSTEM FOR PLANT IRRIGATION 365

IOT PET FEEDING BOX 377

EVALUATING CHATGPT'S INFLUENCE ON ESL EDUCATORS' TEACHING AND MOTIVATION 383

SOCIAL JUSTICE, COUNSELOR EDUCATION AND MORE: HOT TOPICS OF SCHOOL COUNSELING 393

A CASE STUDY OF MAINTENANCE ENGINEERING AND MANAGEMENT IN OIL AND GAS INDUSTRY 407

A CASE STUDY OF MAINTENANCE ENGINEERING AND MANAGEMENT IN MANUFACTURING INDUSTRY 417

THE IMPACT OF AI TOOLS ON STUDENT ASSIGNMENTS: ENHANCING CREATIVITY OR HINDERING CRITICAL THINKING? 427

COMMUNICATING SUSTAINABILITY: USING COMMUNICATIVE ENGLISH CLASSROOMS TO PROMOTE SDG AWARENESS 437

TOWARDS A SUSTAINABLE SOCIETY: INTEGRATING HUMANITY, TECHNOLOGY, AND AI IN FINANCE AND ECONOMICS – A STATISTICAL ANALYSIS OF CHENGALPATTU, TAMIL NADU 445

DESIGN AND FABRICATION OF PORTABLE BARBECUE GRILL 457

A PROPOSED STUDY OF MULTIPURPOSE CAR REPAIR UNDERCARRIAGE FOR AUTOMOTIVE WORKSHOP 465

COMPARATIVE STUDY OF MECHANICAL PROPERTIES IN TIG AND MIG WELDING: INFLUENCE OF CURRENT ON HARDNESS AND TENSILE STRENGTH 473

DESIGN AND DEVELOPMENT OF VERTICAL CENTRIFUGAL CASTING MACHINES FOR SMALL-SCALE MANUFACTURING 479

AI GENERATIVE SURVEILLANCE FOR PUBLIC WELL-BEING: REVOLUTIONIZING FACE MASK DETECTION SYSTEM 487

PREDICTING BANK CUSTOMERS' LOCATION PERMISSION SHARING BEHAVIOR BY USING MACHINE LEARNING 499

ALUMNI-BASED EVALUATION OF PEOS FOR DIPLOMA IN MECHANICAL ENGINEERING (PLASTIC) PROGRAM 507

DESIGN AND DEVELOPMENT OF AN ARDUINO UNO-POWERED AUTOMATIC PESTICIDE MIXER FOR AGRICULTURE 515

DESIGN AND ANALYSIS OF CARBON FIBER REINFORCED PRESSURE VESSELS 521

DESIGN AND FABRICATION OF ROV FOR PEST AND DISEASE CONTROL IN MANGGO FARM AT KOTA SARANG SEMUT, KEDAH STATE, MALAYSIA 531

SCOPE-BIAS: SOCIAL CONTEXTUAL OPTIMIZATION FOR EVALUATING BIAS IN AI SYSTEMS 553

FEDNEUROX: PRIVACY-PRESERVING AND EXPLAINABLE FEDERATED LEARNING FOR EARLY DETECTION OF ALZHEIMER DISEASE THROUGH MULTI-MODAL ANALYSIS .565

OPTIMIZING CNN HYPERPARAMETERS FOR ENHANCED HANDWRITTEN DIGIT RECOGNITION ON CUSTOM DATASET: A SYSTEMATIC STUDY 573

HARNESSING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION: A PATH TOWARD INCLUSION AND EQUITY IN THE AI ERA 581

AN EXAMINATION OF THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE SELF-EFFICACY OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS: SAMPLE OF K12 EDUCATION 587

THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON INDUSTRY 5.0 603

A DATA-DRIVEN DECISION SUPPORT SYSTEM FOR POST-EARTHQUAKE DISASTER MANAGEMENT 611

DEVELOPMENT OF AN AFFORDABLE SMART FARMING SYSTEM FOR SMALL-SCALE AGRICULTURE 623

INTEGRATING LEGAL AND TECHNOLOGICAL MECHANISMS FOR TRADE SECRET PROTECTION IN SUSTAINABLE INNOVATION AND COMMERCIALISATION 633

AN EXAMINATION OF TEACHERS' PERSPECTIVES ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE LITERACY IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION 651

EDUCATIONAL USE OF CHATBOT-BASED ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS 663

AUTOMATIC ERROR DETECTION OF BANKING TRANSACTION FORMS USING SIMILARITY ALGORITHMS 671

YAPAY ZEKÂ İLE ŞEKİLLENEN SÜRDÜRÜLEBİLİR TOPLUM: TOPLUM 5.0'IN TEKNOLOJİK VİZYONU 677

THE READINESS OF BANTING POLYTECHNIC'S AIRCRAFT MAINTENANCE STUDENTS FOR ONLINE COMPOSITE REPAIR TEACHING AND LEARNING 695

INSTAGRAM FOR ELT 713

YAKINSAMA HİPOTEZİNE İLİŞKİN SİSTEMATİK BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ: BIBLIOMETRİX (R) ÖRNEĞİ 727

ÖTENİN KEŞFİ: YAPAY ZEKA DESTEKLİ BİYOANALİZLERLE İNSAN HAYATINDA YENİ BİR EPİSTEMOLOJİ 739

PERFORMANCE ANALYSIS OF IMAGE PROCESSING-BASED ROBOTIC SCANNING SYSTEMS IN DETECTING WELD DEFECTS USING X-RAY DIGITAL RADIOGRAPHY: A RESEARCH DESIGN 749

EDUPULSE: A TECHNOLOGY-DRIVEN SYSTEM FOR EMPOWERING ACADEMIC ADVISING AND STUDENT PROGRESS MONITORING 769

FABRICATION AND TESTING OF A MINIATURE SPLIT AC UNIT WITH R134A FOR HVAC EDUCATION 779

ENHANCING PRACTICAL LEARNING IN AUTOMOTIVE ELECTRICAL DIAGNOSTICS USING THE EZFUSE TESTER.....789

PORTABLE COFFEE LOG MACHINE 799

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA DİASPORANIN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ 813

EVALUATING THE EFFICIENCY OF AN INNOVATIVE TEACHING AND LEARNING MATERIAL: THE REFRIGERATION CYCLE PRESSURE-ENTHALPY (P-H) ANALYZER KIT FOR ENHANCING MASTERY OF THE MOLLIER CHART FROM LECTURER AND STUDENT PERSPECTIVE 823

TRADE CREATION EFFECTS ON GLOBAL VALUE CHAINS: A CASE STUDY OF BRICS..835

UAE'S DIVERSIFICATION STRATEGIES IN ECONOMY AND SECURITY WITH CHINA AND INDIA: A COMPARATIVE ANALYSIS 853

COMPARING K-MEANS AND HIERARCHICAL CLUSTERING TECHNIQUES FOR MOBA GAME DATA ANALYSIS 871

EXPLORING ATTENTION VARIABILITY AMONG ADOLESCENTS: THE ROLE OF DIGITAL DEVICES....883

ADVANCING BRAIN TUMOR DIAGNOSTICS: A COMPARATIVE STUDY OF AI-DRIVEN MULTI-CLASS DETECTION MODEL USING MACHINE LEARNING 891

ÖLÇEKLENEBİLİR YEŞİL DALGA SENKRONİZASYON SİSTEMLERİ: BÜYÜK ÖLÇEKLİ KENTSEL TRAFİK AĞLARI İÇİN DERİN PEKİŞTİRMELİ ÖĞRENMENİN (DRL) KULLANIMI 899

AI ADOPTION AND DIGITAL READINESS IN ARCHITECTURE EDUCATION: A STUDY OF KOLEJ KOMUNITI KUCHING STUDENTS 907

INTEGRATING VISUAL DESIGN PLATFORMS INTO CREATIVE EDUCATION FOR ENHANCED STUDENT ENGAGEMENT 913

STUDENT PUNCTUALITY IN FOCUS: AN EXAMINATION OF FACTORS CONTRIBUTING TO TARDINESS IN SARAWAK COMMUNITY COLLEGES 923

Z KUŞAĞININ ETİK VE MOTİVASYON ALGISI ÜZERİNE BİR VAKA ANALİZİ: KUŞAKLAR ARASI ÇATIŞMALARDA GRİ ALANLAR 931

WHAT LIMITS THE SUCCESS OF TNA IN MALAYSIAN MANUFACTURING FIRMS? 939

THE IMPACT OF DIGITALISATION ON CIVIC PARTICIPATION AND SOCIAL AWARENESS: NEW COMMUNICATION STRATEGIES FOR CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS.....945

FABRICATION OF PORTABLE PIZZA OVEN WITH HYBRID BURNER METHOD.....957

IMPACTS OF UNITED NATIONS RESOLUTIONS ON CONFLICT RESOLUTION AND PEACE PROCESSES: REGIONAL PERSPECTIVES AND IMPLEMENTATIONS.....973

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KARAR ALMA SÜREÇLERİ: VERİ ODAKLI YÖNETİŞİM 983

CONGRESS PROGRAM.....995

https://doi.org/10.71284/asc.202511

STRATEJİK PLANLAMANIN YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA YÖNETİME ETKİSİ

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF STRATEGIC MANAGEMENT SYSTEM

Taleh Halilov[1]

Özet

Stratejik planlama, yükseköğretim kurumlarında etkin bir yönetim sürecinin temel taşlarından biridir. Bu çalışma, stratejik planlamanın yükseköğretim kurumlarında yönetim sistemine etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, stratejik planlamanın yönetim süreçlerine entegrasyonu, karar alma mekanizmalarına etkisi ve kurumların rekabet gücünü artırmadaki rolü üzerine odaklanmaktadır.

Bu çalışma, nitel ve nicel yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması, anket ve mülakat yöntemleriyle yükseköğretim kurumlarındaki yöneticiler ve akademisyenlerle görüşüler yapılmıştır. Elde edilen bulgular, stratejik planlamanın, öğretim kalitesinin artırılması, finansal süreçlerin düzenlenmesi, insan kaynaklarının etkin yönetilmesi ve kurumsal sürekliliğin sağlanması açısından önemli katkılar sunduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmanın temel bulgularından biri, stratejik planlamanın yönetim mekanizmalarına entegre edilmesinin kurumların hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynadığıdır. Stratejik planlama, yöneticilere uzun vadeli perspektif kazandırmakta, kurumların misyon ve vizyonlarıyla uyumlu politikalar geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, akademik ve idari personelin stratejik hedeflere yönelik bilinçlendirilmesi ve motivasyonunun artması, kurumsal başarıyı olumlu yönde etkilemektedir.

Bu çalışma, yükseköğretim kurumlarının sürekli gelişim ve yenilenme ihtiyacına yanıt vermek amacıyla stratejik planlamayı daha etkin bir şekilde kullanmalarının önemini vurgulamaktadır. Stratejik planlamanın başarıyla uygulanması için önerilen modeller ve yaklaşımlar sunularak, gelecekteki araştırmalar için de öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik planlama, yükseköğretim, yönetim, kurumsal strateji, akademik yönetim, karar alma süreci.

Abstract

Strategic planning is one of the cornerstones of an effective management process in higher education institutions. Strategic planning is one of the cornerstones of an effective management process in higher education institutions. This study aims to examine the effects of strategic planning on the management system in higher education institutions. The research focuses on the integration of strategic planning into management processes, its impact on decision-making mechanisms, and its role in enhancing institutional competitiveness.

This study was conducted using both qualitative and quantitative methods. Literature review, surveys, and interviews were conducted with administrators and academics in higher education institutions. The findings reveal that strategic planning significantly contributes to improving teaching quality, organizing financial

[1]Doç.Dr., Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Azerbaycan, e-mail: x.taleh@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-2350-743X

processes, managing human resources effectively, and ensuring institutional sustainability.

One of the key findings of the study is that integrating strategic planning into management mechanisms plays a critical role in achieving institutional goals. Strategic planning provides managers with a long-term perspective, helping institutions develop policies aligned with their mission and vision. Additionally, raising awareness among academic and administrative staff about strategic objectives and increasing their motivation positively impact institutional success.

This study emphasizes the importance of utilizing strategic planning more effectively to meet the continuous development and renewal needs of higher education institutions. Suggested models and approaches for the successful implementation of strategic planning are presented, along with recommendations for future research.

Keywords: Strategic planning, higher education, management, institutional strategy, academic management, decision-making process.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında bilgi ve teknoloji hızla gelişmekte, bu değişimler toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Eğitim, özellikle de yükseköğretim, bu değişimlerin merkezinde yer almakta ve küresel rekabet ortamında önemli bir konumda bulunmaktadır. Yükseköğretim kurumları, bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda bilimsel araştırmalar yoluyla toplumsal gelişime katkı sağlamakta ve ülkelerin ekonomik kalkınmasına yön vermektedir. Bu nedenle, üniversitelerin değişen toplumsal, ekonomik ve teknolojik koşullara uyum sağlamaları kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir.

Stratejik planlama, yükseköğretim kurumlarının yönetim süreçlerinde etkinliği artıran temel araçlardan biridir (Bryson, 2018). Üniversitelerde karar alma mekanizmaları giderek daha fazla veriye dayalı hale gelmekte ve bu sayede şeffaflık ile hesap verebilirlik yükselmektedir (Tonta, 2015). Mintzberg, Ahlstrand ve Lampel (2005), stratejik yönetimin farklı yaklaşımlarını ele alarak, geleneksel sezgilere dayalı karar alma süreçlerinden, analitik ve bilimsel yöntemlerin ön plana çıktığı modern modellere geçişi vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, stratejik planlama kavramı yükseköğretim kurumları için hayati bir öneme sahiptir. Stratejik planlama, kurumsal yapının sürdürülebilirliğini sağlamak, uzun vadeli hedefler doğrultusunda hareket etmek, kaynakları etkin bir şekilde kullanmak ve akademik performansı artırmak amacıyla geliştirilen sistematik bir süreçtir. Stratejik planlama sayesinde üniversiteler, mevcut durumlarını analiz ederek güçlü ve zayıf yönlerini belirleyebilir, fırsatları değerlendirebilir ve tehditlere karşı önlemler alabilirler. Böylece kurumsal verimlilik artarken, eğitim ve araştırma kalitesi de yükseltilmiş olur.

Özellikle uluslararası alanda yapılan çalışmalar, stratejik planlamanın yükseköğretim kurumlarının kurumsal performansını doğrudan etkilediğini göstermektedir (OECD, 2020). Türkiye özelinde de yapılan araştırmalar, stratejik yönetim uygulamalarının akademik başarı ve kaynak yönetiminde iyileşmelere yol açtığını ortaya koymaktadır (Erdoğan, 2022). Bu çerçevede, stratejik planlamanın üniversitelerde kurumsal etkinlik, karar alma süreçleri ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşmada kritik bir role sahip olduğu söylenebilir (Rowley, Lujan & Dolence, 1997).

Bununla birlikte, yapay zeka ve büyük veri analizi gibi teknolojik gelişmelerin stratejik yönetim süreçlerine entegrasyonu, karar alma mekanizmalarının doğruluğunu ve hızını artırmakta, böylece üniversitelerin rekabet avantajı elde etmesini sağlamaktadır (Kaplan & Norton, 2004; Tonta, 2015). Yükseköğretim Kalite Güvencesi kapsamında da stratejik planlama, kalite standartlarının yakalanmasında temel bir unsur olarak kabul edilmektedir (Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2021).

Yükseköğretim kurumlarının rekabet avantajı elde edebilmesi, küresel düzeyde tanınan ve tercih edilen

akademik yapılar haline gelebilmesi için stratejik planlamanın etkili bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu süreç, sadece yönetsel kararlarla sınırlı kalmayıp akademik personelden öğrencilere, sanayi iş birliklerinden toplumun farklı kesimlerine kadar geniş bir paydaş katılımını da içermektedir. Üniversitelerin misyon ve vizyonlarını belirleyerek hedeflerine ulaşmasını sağlayan stratejik yönetim anlayışı, değişen dinamiklere hızlı bir şekilde adapte olmayı mümkün kılmakta ve kurumsal başarının anahtarı olarak görülmektedir.

Yükseköğretim sistemi, bireylerin ve toplumların gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır. Bilginin yayılmasını sağlayan temel bir araç olarak hizmet ederken, eleştirel düşünme, yaratıcılık ve yenilikçiliği teşvik etmektedir. Ayrıca, sürdürülebilirlik ve sosyal eşitlik gibi çağdaş sorunların çözümünde hayati öneme sahip olan araştırma ve teknolojik ilerlemeyi desteklemektedirler. Ülkelerin küresel rekabet gücü, giderek yükseköğretim sistemlerinin etkinliği ile bağlantılı hale gelmekte olup, bu kurumların hızla değişen ortama uyum sağlaması ve gelişmesi büyük bir gereklilik arz etmektedir (Khalilov, Aliyev, Guliyeva & Babayeva, 2024).

Bu çalışmada, yükseköğretimde stratejik planlamanın önemi, uygulanma süreçleri ve etkinliği incelenerek, başarılı bir stratejik yönetimin temel bileşenleri ele alınacaktır. Özellikle, stratejik planlamanın eğitim-öğretim kalitesi üzerindeki etkileri, akademik verimlilik açısından sunduğu avantajlar ve üniversitelerin kurumsal sürdürülebilirliğine katkıları detaylı bir şekilde değerlendirilecektir.

1. STRATEJİK PLANLAMANIN TEMEL UNSURLARI

Kavramsal Stratejik planlama, yükseköğretim kurumlarının değişen toplumsal, ekonomik ve teknolojik koşullara uyum sağlamasını sağlayan temel bir yönetim sürecidir. Üniversitelerin rekabet gücünü artırmak, eğitim ve araştırma kalitesini yükseltmek ve kurumsal sürdürülebilirliği sağlamak adına stratejik planlamanın etkili bir şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır. Stratejik planlama süreci, belirli aşamalardan oluşmakta olup, her bir aşama kurumun uzun vadeli hedeflerine ulaşması için kritik bir rol oynamaktadır.

Stratejik planlama, kurumsal hedefleri operasyonel kaynaklarla uyumlu hale getiren ve tüm organizasyon seviyelerini belirli, ölçülebilir hedeflere yönlendiren yapılandırılmış bir yol haritası olarak hizmet eder. Bu süreç, kurumun misyonunu yerine getirme yeteneğini artırmanın yanı sıra, küresel eğitim ortamındaki dinamik değişimlere etkili bir şekilde yanıt verme kapasitesini de güçlendirmektedir (Khalilov, Alikhanov, Hasanov & Ahmadova, 2024).

Bu süreç, çevresel analiz, misyon ve vizyon belirleme, hedeflerin saptanması, stratejilerin geliştirilmesi ve uygulama sürecinin izlenmesi gibi temel unsurlardan meydana gelmektedir.

1.1. Çevresel analiz

Stratejik planlamanın ilk aşaması, kurumun iç ve dış çevresini detaylı bir şekilde analiz etmektir. İç çevre analizi kapsamında, kurumun mevcut durumu, güçlü ve zayıf yönleri belirlenirken, dış çevre analiziyle sektördeki fırsatlar ve tehditler değerlendirilir. Bu süreçte SWOT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler) analizi gibi yöntemler kullanılarak üniversitenin mevcut konumu belirlenir ve stratejik kararlar için sağlam bir temel oluşturulur.

1.2. Misyon ve vizyon belirleme

Stratejik planlamanın bir diğer önemli unsuru, kurumun varoluş amacını tanımlayan misyon ile uzun vadeli hedeflerini ifade eden vizyonun belirlenmesidir. Misyon, üniversitenin hangi alanlarda faaliyet göstereceğini, hangi değerlere bağlı kalacağını ve temel hedeflerini açıklar. Vizyon ise, kurumun gelecekte ulaşmayı hedeflediği noktayı ortaya koyarak, uzun vadeli yönelimi belirler. Açık ve net bir şekilde tanımlanan misyon ve vizyon, stratejik planlamanın temel taşlarını oluşturur ve tüm paydaşların ortak bir hedef doğrultu-

sunda hareket etmesini sağlar.

1.3. Hedeflerin saptanması

Üniversitenin misyon ve vizyonuna uygun olarak belirlenen hedefler, kurumsal gelişimin yönünü şekillendirir. Hedefler, somut, ölçülebilir, ulaşılabilir, gerçekçi ve zamana bağlı (SMART) kriterlerine uygun şekilde belirlenmelidir. Akademik başarıyı artırmak, uluslararasılaşmayı teşvik etmek, bilimsel araştırmaları güçlendirmek veya dijital dönüşüm süreçlerini hızlandırmak gibi çeşitli alanlarda hedefler belirlenebilir.

1.4. Stratejilerin geliştirilmesi

Belirlenen hedeflere ulaşabilmek için etkili stratejilerin oluşturulması gerekmektedir. Stratejiler, kurumun mevcut kaynaklarını en verimli şekilde kullanmasını sağlayacak yöntemleri ve eylem planlarını içermelidir. Bu aşamada, üniversitenin güçlü yönlerinden faydalanarak fırsatları değerlendirmesi, zayıf yönlerini iyileştirerek tehditlere karşı önlem alması hedeflenir. Stratejik planlama sürecinde katılımcı bir yaklaşım benimsenmeli ve akademik personel, idari kadro, öğrenciler ve dış paydaşlar sürece dahil edilmelidir.

1.5. Uygulama sürecinin izlenmesi ve değerlendirilmesi

Stratejik planlamanın başarısı, yalnızca hedeflerin belirlenmesiyle değil, aynı zamanda uygulama sürecinin düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesiyle mümkündür. Planın hayata geçirilme aşamasında, belirlenen stratejilerin etkinliği ölçülmeli, performans göstergeleriyle gelişmeler takip edilmeli ve gerektiğinde stratejik plana revizyonlar yapılmalıdır. Bu süreç, yükseköğretim kurumlarının akademik ve idari yapısının şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlamakta ve kurumsal gelişimin sürdürülebilirliğini garanti altına almaktadır.

2. STRATEJİK PLANLAMANIN TEMEL UNSURLARI

Stratejik planlama, yükseköğretim kurumlarının akademik performanslarını artırmak için sistematik ve hedef odaklı bir yaklaşım sunar. Akademik bölümlerin hedeflerini belirleyerek, öğretim ve araştırma faaliyetlerinin daha verimli ve etkili bir şekilde yürütülmesine katkı sağlar. Üniversiteler, eğitim-öğretim süreçlerini iyileştirmek, bilimsel araştırmaları teşvik etmek ve uluslararası akademik başarılarını artırmak için stratejik planlamayı temel bir yönetim aracı olarak kullanmaktadır.

Akademik performansın değerlendirilmesi ve geliştirilmesi sürecinde çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Aşağıdaki tabloda, akademik performansı etkileyen temel faktörler ve stratejik planlama kapsamında uygulanabilecek iyileştirme stratejileri gösterilmektedir (Şahin, 2020).

Aşağıdaki tabloda, yükseköğretim kurumlarında akademik performans göstergeleri, stratejik hedefler ve önerilen stratejiler özetlenmiştir:

Tablo 1. Akademik performans göstergeleri ve stratejik yönelimler

Akademik performans göstergesi	Mevcut durum	Stratejik hedefler	Önerilen stratejiler
Öğretim kalitesi	Ders materyallerinin güncelliği ve pedagojik yeterlilik	Eğitim programlarını modernize etmek, dijital öğrenme araçlarını yaygınlaştırmak	Öğretim üyeleri için pedagojik formasyon eğitimleri, dijital öğrenme platformlarının entegrasyonu
Araştırma faaliyetleri	Yayın sayısı, atıf oranı, akademik projeler	Uluslararası hakemli dergilerde yayın sayısını artırmak, disiplinlerarası araştırmaları teşvik etmek	Araştırma fonlarını artırmak, akademik iş birliklerini genişletmek
Uluslararası iş birlikleri	Öğrenci ve öğretim üyesi değişim programları, ortak projeler	Küresel akademik ağlarda etkinliği artırmak, uluslararası projelere katılım sağlamak	Erasmus+, Mevlana gibi değişim programlarını teşvik etmek, uluslararası konferanslara katılımı artırmak
Mezun başarı oranları	Mezunların istihdam edilme oranları	Mezunların iş dünyasında rekabet gücünü artırmak	Kariyer merkezlerinin etkinliğini artırmak, sektörle iş birliği içinde staj programlarını genişletmek
Akademik personel gelişimi	Öğretim üyelerinin akademik unvan yükseltme süreçleri	Akademik personelin yetkinliklerini artırmak	Hizmet içi eğitim programları, akademik teşvik sistemlerinin geliştirilmesi

Stratejik planlama süreci, akademik performansın sürekli olarak izlenmesini ve değerlendirilmesini sağlayarak yükseköğretim kurumlarının eğitimde mükemmeliyet standartlarına ulaşmasını destekler. Bu doğrultuda, akademik bölümlerin performansını artırmak için hedef odaklı stratejiler geliştirilerek, üniversitelerin ulusal ve uluslararası akademik alanda daha güçlü bir konuma ulaşması sağlanabilir.

3. KURUMSAL ETKİNLİK

Stratejik planlama, yükseköğretim kurumlarının kurumsal etkinliğini artırarak, işleyiş süreçlerini daha verimli hale getirmesine olanak tanır. Kurum içindeki işleyişin ve iş birliğinin geliştirilmesi, hem akademik hem de idari süreçlerin daha koordineli ve etkili bir şekilde yürütülmesini sağlar. Stratejik yönetim anlayışı, kurumun temel hedeflerine ulaşmasını desteklerken, aynı zamanda şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim modeli oluşturulmasına katkı sunar.

Uluslararası kuruluşlarla iş birliği ve küresel değişim programlarına katılım, Azerbaycanlı akademisyenlerin öğretim ve araştırma becerilerini geliştirmelerine olanak sağlamıştır. Eğitim atölyeleri, konferanslar ve ortak araştırma projeleri, ülkede mesleki gelişimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Khalilov, Adilzade, Rzayev, Guliyev & Yusifova, N, 2024).

Kurumsal etkinliği artırmak için aşağıdaki temel bileşenler üzerinde durulmaktadır:

3.1. Kurum İçi İşleyiş ve İş Birliği

Kurumsal süreçlerin etkin yönetilmesi, akademik ve idari birimler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesiyle mümkündür. Bu kapsamda:

• Dijital dönüşüm süreçleri hızlandırılmalı, veri yönetimi ve karar alma süreçlerinde teknolojiden etkin şekilde faydalanılmalıdır.

• İç iletişim mekanizmaları güçlendirilerek, akademik ve idari personelin ortak hedefler doğrultusunda hareket etmesi sağlanmalıdır.

• İş süreçleri sürekli gözden geçirilerek, gereksiz bürokratik işlemler azaltılmalı ve kurumsal verimlilik artırılmalıdır.

3.2. Kurum İçi İşleyiş ve İş Birliği

Yükseköğretim kurumlarının sürdürülebilirliğini sağlamak için mali ve beşeri kaynakların etkin bir şekilde yönetilmesi büyük önem taşımaktadır. Stratejik planlama, mevcut kaynakların en verimli şekilde kullanılması ve geleceğe yönelik yatırımların planlanmasını sağlar. Aşağıdaki tabloda, kurumsal etkinliği artırmaya yönelik kaynak yönetimi stratejileri özetlenmiştir (Bryson, 2018).

Aşağıdaki tabloda, yükseköğretim kurumlarında kaynak türlerine göre mevcut durum, stratejik hedefler ve önerilen stratejiler özetlenmiştir:

Tablo 2. Kurumsal Kaynak Yönetimi Stratejileri

Kaynak türü	Mevcut durum	Stratejik hedefler	Önerilen stratejiler
Mali kaynaklar	Üniversitelerin bütçe yönetimi ve finansman kaynakları	Gelir kaynaklarını çeşitlendirmek, sürdürülebilir mali yapı oluşturmak	Üniversite-sanayi iş birliklerini artırmak, proje bazlı finansman modellerini teşvik etmek
Beşeri kaynaklar	Akademik ve idari personelin yeterlilikleri	İnsan kaynağının niteliğini artırmak, çalışan memnuniyetini yükseltmek	Hizmet içi eğitim programları düzenlemek, performans değerlendirme sistemlerini iyileştirmek
Fiziksel kaynaklar	Kampüs altyapısı, laboratuvarlar ve kütüphaneler	Eğitim-öğretim altyapısını modernize etmek, araştırma olanaklarını artırmak	Kampüs içi yenileme projeleri, araştırma laboratuvarlarının güçlendirilmesi
Bilgi ve teknoloji yönetimi	Dijitalleşme ve veri yönetimi sistemleri	Teknolojik altyapıyı güçlendirmek, veri yönetiminde etkinliği artırmak	Yapay zeka destekli analiz sistemlerinin entegrasyonu, dijital kampüs uygulamalarının yaygınlaştırılması

Stratejik planlama çerçevesinde etkin kaynak yönetimi uygulamaları, yükseköğretim kurumlarının rekabet gücünü artırarak ulusal ve uluslararası akademik platformlarda daha güçlü bir konuma ulaşmasını sağlayacaktır. Kurumsal süreçlerin iyileştirilmesi ve verimli kaynak yönetimi, üniversitelerin sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşmasına önemli katkılar sunacaktır.

4. KURUMSAL ETKİNLİK

Yükseköğretim kurumlarında etkili bir yönetim anlayışı oluşturmak ve stratejik hedeflere ulaşmak için karar alma süreçlerinin sistematik, veriye dayalı ve şeffaf bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Stratejik planlama, karar alma mekanizmalarını güçlendirerek, üniversitelerin daha bilinçli, hesap verebilir ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesine katkı sağlar.

Geleneksel yönetim anlayışında, karar alma süreçleri çoğunlukla kişisel deneyimlere ve yöneticilerin sezgilerine dayanırken, günümüzün modern üniversite yönetim modellerinde veriye dayalı karar alma mekanizmaları ön plana çıkmaktadır. Bu süreç, büyük veri analizleri, anketler, geri bildirim sistemleri ve performans ölçüm araçları gibi bilimsel yöntemlerle desteklenerek daha isabetli ve etkili kararlar alınmasını sağlar (Mintzberg, Ahlstrand & Lampel, 2005).

4.1. Stratejik planlamada veri analizinin rolü

Akademik ba_ar1, örenci memnuniyeti, ara_t1rma ç1kt1lar1 ve mali kaynak yönetimi gibi alanlara yönelik veriler toplanarak analiz edilir;

Büyük veri ve yapay zeka destekli sistemlerden yararlan1larak gelecee dönük öngörüler olu_turulur;

· Veriler 1_11nda güçlü ve zay1f yönler belirlenerek stratejik planlamada dikkate al1n1r.

4.2. Katılımcı ve şeffaf karar alma süreçleri

· Üniversitenin payda_lar1 olan akademik ve idari personel, örenciler ve d1_ payda_lar karar alma sürecine dahil edilerek kat111mc1 bir yönetim modeli benimsenir;

· Kurum içinde aç1k ileti_im politikalar1 geli_tirilerek, al1nan kararlar1n gerekçeleri ve süreçleri _effaf bir _ekilde payla_111r;

· Stratejik hedeflere yönelik ilerleme düzenli olarak gözden geçirilerek, raporlan1r ve iyile_tirme süreçleri yürütülür.

4.3. Dijital sistemler ve karar destek mekanizmaları

· Üniversite bilgi yönetim sistemleri (UBYS) kullan1larak veri ak1_1 h1zland1r111r ve karar alma süreci daha etkin hale getirilir;

· Dijital paneller, gösterge tablolar1 ve otomatik raporlama sistemleri sayesinde yöneticilerin anl1k verilere ula_mas1 salan1r;

· Yapay zeka ve makine örenimi algoritmalar1 ile eilimler analiz edilerek gelecee yönelik stratejik tahminler yap111r.

Aşağıdaki tabloda, karar alma sürecinde kullanılan veriye dayalı mekanizmalar ve bunların sunduğu avantajlar özetlenmiştir (Rowley, Lujan & Dolence, 1997).

Tablo 3. Veriye dayalı yönetim mekanizmaları ve stratejik katkıları

Veri kaynağı	Kullanım alanı	Stratejik avantajlar
Öğrenci memnuniyet anketleri	Eğitim kalitesini ölçme, öğretim süreçlerini iyileştirme	Eğitim programlarının revize edilmesi, öğrenci başarısının artırılması
Akademik performans göstergeleri	Yayın sayısı, atıf oranları, proje başarıları	Araştırma politikalarının geliştirilmesi, akademik teşvik sistemlerinin iyileştirilmesi
Mali veriler ve bütçe analizleri	Kaynak tahsisi, harcama yönetimi	Finansal sürdürülebilirliğin sağlanması, bütçe optimizasyonu
Personel performans değerlendirmeleri	Akademik ve idari personelin verimliliği	İnsan kaynakları yönetiminin güçlendirilmesi, eğitim programlarının düzenlenmesi
Büyük veri ve yapay zeka analizleri	Kurumun gelecekteki eğilimlerini belirleme	Uzun vadeli stratejik planlama, risk yönetimi

Veriye dayalı karar alma mekanizmalarının geliştirilmesi, yükseköğretim kurumlarının yönetim süreçlerini güçlendirerek daha etkin, şeffaf ve hesap verebilir bir sistem oluşturmalarını sağlamaktadır. Stratejik planlama sürecinde veri temelli yaklaşımlar benimsenerek, üniversitelerin rekabet gücü artırılabilir ve akademik hedeflerine daha sağlam adımlarla ilerlemeleri sağlanabilir.

5. YÖNTEM

5.1. Araştırmanın amacı ve önemi

Bu araştırmanın amacı, stratejik planlamanın yükseköğretim kurumlarının yönetim süreçlerine olan etkisini ortaya koymaktır. Araştırma, “Stratejik planlama yükseköğretim kurumlarında yönetim etkinliğini nasıl ve ne ölçüde etkiler?” sorusuna yanıt aramaktadır. Ayrıca bu süreçte kullanılan stratejilerin kurumsal performans, kaynak yönetimi, akademik başarı ve yönetişim modelleri üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Araştırmanın önemi, yükseköğretimde yönetsel kararların planlı ve veri temelli biçimde alınmasının ku-

rumsal sürdürülebilirlik açısından taşıdığı değerle ilişkilidir. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları, yükseköğretim kurumlarının stratejik planlama süreçlerini nasıl daha etkili ve sonuç odaklı yürütebileceğine dair somut öneriler sunarak politika yapıcılara ve yöneticilere rehberlik edebilecek niteliktedir.

5.2. Araştırmanın evreni ve örneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan akademik ve idari personel oluşturmaktadır. Bu geniş evrenden, kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 15 üniversiteden toplam 300 katılımcı araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcıların seçiminde coğrafi bölge dağılımı, üniversite türü (vakıf/devlet) ve yönetim kademesi gibi değişkenler dikkate alınmıştır.

Örneklem büyüklüğü, amaçlı örnekleme yaklaşımıyla belirlenmiş ve bu sayede farklı yönetim düzeylerinden temsil edici veriler elde edilmesi hedeflenmiştir. Örneklemde yer alan bireyler arasında rektör yardımcıları, dekanlar, bölüm başkanları, strateji geliştirme birimi çalışanları ve öğretim üyeleri bulunmaktadır.

5.3. Araştırmanın yöntemi

Bu çalışma, betimsel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nicel yöntem benimsenmiş ve veri toplama aracı olarak yapılandırılmış anket formu kullanılmıştır. Anket formu, katılımcıların stratejik planlama sürecine ilişkin algılarını ve yönetsel süreçlerde bu planlamaların etkisini değerlendirmeye yönelik 5'li Likert ölçeğinde hazırlanmıştır.

Veri analizi SPSS 25.0 programı aracılığıyla yapılmış; tanımlayıcı istatistikler, frekans dağılımları ve korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın güvenilirliği için Cronbach's Alpha değeri hesaplanmış ve ölçeğin güvenilir olduğu (%95 güven düzeyinde) tespit edilmiştir.

Araştırma hipotezi şu şekilde formüle edilmiştir:

H_1: Stratejik planlama uygulamaları, yükseköğretim kurumlarında yönetsel etkinliği pozitif yönde etkiler.

6. BULGULAR

Araştırmaya katılan bireylerin demografik profili incelendiğinde, katılımcıların %58'ini erkekler, %42'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Yaş dağılımı incelendiğinde, %35'i 30 yaş altı, %47'si 31–45 yaş arası ve %18'i 46 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %62'si akademik personel, %38'i ise idari personeldir. Katılımcıların %72'si stratejik planlama sürecine doğrudan ya da dolaylı olarak dahil olduğunu belirtmiştir.

Anket verilerine göre, stratejik planlamanın yönetsel etkinlik, karar alma süreçlerinin şeffaflığı ve kaynak yönetiminde önemli katkılar sağladığı ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda, katılımcıların stratejik planlamaya ilişkin algıları özetlenmiştir:

Tablo 4. Katılımcıların stratejik planlamaya ilişkin görüşleri

Değerlendirme ölçütü	Katılımcı sayısı	Yüzde (%)
Stratejik planlama yönetsel etkinliği artırır	216	72,0
Karar alma sürecini şeffaflaştırır	192	64,0
Kaynakların verimli kullanımını sağlar	207	69,0
Akademik başarıyı doğrudan etkiler	183	61,0

Tablo 5.'ye göre, stratejik planlama süreçlerine aktif katılım sağlayan yöneticiler, kurumsal performansın daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Tablo 5. Stratejik Planlama Katılımı ile Performans Algısı Arasındaki İlişki

Katılım düzeyi	Performans algısı (Ortalama puan)
Yüksek	4.2
Orta	3.6
Düşük	2.9

Korelasyon analizi sonuçlarına göre, stratejik planlama ile yönetsel verimlilik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r = 0.68$, $p < 0.01$) bulunmuştur. Bu durum, stratejik planlama süreçlerine katılımın kurumsal performans algısını güçlendirdiğini göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Stratejik planlama, yükseköğretim kurumlarında yönetsel etkinliği artıran, bütüncül ve sistematik bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu planlama süreci, kurumların misyon ve vizyonları doğrultusunda uzun vadeli hedeflerini belirlemelerini, kaynaklarını bu hedeflerle uyumlu biçimde dağıtmalarını ve değişen çevresel koşullara karşı daha dirençli hale gelmelerini sağlamaktadır. Akademik ve idari yapının koordineli biçimde işlemesine katkı sunan stratejik planlama, aynı zamanda hesap verebilirlik, şeffaflık ve veriye dayalı karar alma süreçlerini de kurumsallaştırmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarında stratejik planlama uygulamaları; öğretim kalitesinin yükseltilmesi, araştırma faaliyetlerinin yönlendirilmesi, bütçe yönetiminin rasyonelleştirilmesi ve paydaş memnuniyetinin artırılması gibi birçok alanda somut faydalar sağlamaktadır. Bu süreç, bölümler arası iş birliğini teşvik etmekte, performansa dayalı değerlendirme sistemlerinin gelişmesine zemin hazırlamakta ve akademik özerkliği destekleyen bir yönetişim modeli sunmaktadır. Ayrıca, stratejik planlama sayesinde üniversiteler, ulusal ve uluslararası düzeyde daha rekabetçi konuma gelebilmekte ve kalite güvencesi sistemlerini daha etkin şekilde uygulayabilmektedir.

Günümüzde dijitalleşme, yapay zeka ve büyük veri analitiği gibi teknolojik gelişmeler, stratejik planlamanın kapsamını genişletmekte ve niteliğini dönüştürmektedir. Bu bağlamda, karar destek sistemlerinin entegrasyonu, otomasyon temelli performans izleme araçlarının kullanımı ve dijital veri kaynaklarının stratejik planlamaya entegre edilmesi, yükseköğretim yönetiminde daha esnek, dinamik ve öngörülebilir bir yapının oluşmasına olanak tanımaktadır. Böylece üniversiteler, hızlı değişen toplumsal ve ekonomik beklentilere daha etkin şekilde yanıt verebilmektedir.

Sonuç olarak, stratejik planlama, yükseköğretim kurumlarının sadece bugünkü faaliyetlerini yönlendiren değil, aynı zamanda gelecekteki pozisyonlarını şekillendiren temel bir yönetim aracıdır. Bu sürecin etkin bir şekilde yürütülmesi, üniversitelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sunmasını, topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesini ve nitelikli insan kaynağı yetiştirme misyonunu başarıyla gerçekleştirmesini sağlayacaktır. Yenilikçi, esnek ve sürekli gelişime açık bir stratejik planlama anlayışı, yükseköğretim kurumlarının kalite ve etki odaklı dönüşümünü destekleyen en önemli unsurlardan biri olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Altınkurt, Y., & Yılmaz, K. (2011). Stratejik planlamaya ilişkin öğretmen görüşleri. Eğitim ve Bilim, 36(159), 229–243.

Bryson, J. M. (2018). Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement. Wiley.

Bryson, J. M. (2018). Strategic planning for public and nonprofit organizations: A guide to strengthening and sustaining organizational achievement (5th ed.). Jossey-Bass.

Erdoğan, C. (2022). Yükseköğretim kurumlarında stratejik yönetim ve kurumsal performans ilişkisi. Yükseköğretim Dergisi, 12(1), 45–62.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (2004). Strategy Maps: Converting Intangible Assets into Tangible Outcomes. Harvard Business Press.

Keller, G. (2008). Higher Education and the New Society. Johns Hopkins University Press.

Khalilov T., Aliyev V., Guliyeva M., & Babayeva M. Strategic management mechanisms, directions, and functions in higher education. Pak. j. life soc. Sci. (2024), 22(2): 12146-12162

Khalilov, T., Adilzade, I., Rzayev, O., Guliyev, N., & Yusifova, N. (2024). The role of strategic planning in the organization of management systems in higher education institutions: insights from international practice.

Khalilov, T., Alikhanov, V., Hasanov, N., & Ahmadova, M. (2024). The Content and Essence of the Strategic Planning Process in Higher Education Institutions. Pak. j. life soc. Sci, 22(2), 14320-14334.

Mintzberg, H., Ahlstrand, B., & Lampel, J. (2005). Strategy Safari: A Guided Tour Through the Wilds of Strategic Management. Pearson Education.

OECD. (2020). Strategic management of higher education institutions. OECD Publishing.

Rowley, D. J., Lujan, H. D., & Dolence, M. G. (1997). Strategic Change in Colleges and Universities: Planning to Survive and Prosper. Jossey-Bass.

Şahin, M. (2020). «Stratejik Planlama ve Yükseköğretim Kurumlarında Uygulanabilirliği.» Eğitim Yönetimi Dergisi, 26(2), 145-162.

Tonta, Y. (2015). Büyük veri ve karar verme süreçlerine etkisi. Bilgi Dünyası, 16(1), 1–23.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2021). Yükseköğretim kalite güvencesi raporu.

https://doi.org/10.71284/asc.202512

SAĞLIK ÇALIŞMALARINDA BAŞARILI KLİNİK KARAR ALMAK İÇİN DİKKAT EDİLMESİ GEREKENLER

THINGS TO CONSIDER FOR MAKING SUCCESSFUL CLINICAL DECISIONS IN HEALTH CARE STUDIES

Ufuk Karadavut[1]
Mehmet Murat Şahin[2]

Özet

Karar almak her zaman önemli olmuştur. Özellikle de doğru ve geçerli kararlar alabilmek çok daha önemli olmuştur. Karar alınması tek başına yetmediği gibi zamanında doğru kararların alınması gerekecektir. Karar alma her alanda önemli olduğu gibi doğrudan insan sağlığı ile ilgilenen sağlık bilimleri alanında da oldukça önemlidir. Araştırmacılar konunun önemini bildiklerinden çok daha dikkatli olmaya başlamışlardır. Bunun içinde farklı klinik destek sistemlerinin geliştirilmesini ve kullanılmasını sağlamaya çalışmışlardır. Kilinin destek sistemleri hastaların iyileşmelerinde ve iyileşme sürelerinin kısaltılmasına büyük bir potansiyele sahiptirler. Bunun yanında klinik karar destek sistemlerin olası tıbbi hataların yapılmasını mümkün olduğunca en aza indirebilecektir. Tıbbi hatalar bölge ve ülke gözetmeksizin her ülkede görülebilecek özelliktedir. Tıbbi hatalar hemen her yerde görülmekte olup bunun oranı %10-42 arasındadır. Bunun parasal karşılığı ise 100 milyar doların üzerindedir. Bu nedenle doğru karaların alınması ve uygulanması gerekmektedir. Gerek Türkiye'de ve gerekse de Dünya genelinde elektronik sağlık kayıtları sürekli olarak alınarak kaydedilmektedir. Böylece gerekli olası durumunda yeniden değerlendirme yapılabilmesi için ger çağırma işlemleri için saklanmaktadır. Toplanan ve saklanan veriler çok değerli olduğu için en güvenilir verinin elde edilmesi faydalı olmaktadır. Bunun için de doğru kararların alınabilmesi önem arz etmektedir. Klinik karar verirken mümkün olan en başarılı kararın alınabilmesi için özellikle sağlık çalışanlarının çok dikkatli olmaları gerektiği açıktır. Ancak sağlık çalışanlarının kararlarının destekleyecek ve kararlamalarını daha güvenli hale getirebilecek ortamların hazırlanması gerekmektedir. Çünkü dünya genelinde bakıldığında doğru karar almayı sağlayacak fiziksel ortamın çoğu zaman bulunamadığı görülmektedir. Bu çalışmada amacımız klinik çalışmalarda alınan kararların daha başarılı ve güvenli olabilmeleri için gereklilikler anlatılacaktır. Böylece karar alma konusunda zorluk çekenler açısından bir yol gösterici olması ve daha doğru kararların alınabilmesine yardımcı olabilmektir. Çalışmada klinik karar destek sistemlerinin öncelikle bizlere sağlayabileceği faydaları ve olası zararları anlatılacaktır. Sonrasında ise karar almayı etkileyebilecek ve benimsemeyi geciktirebilecek olan faktörler incelenecektir. Bunun içinde literatürde yapılan çalışmalar materyal olarak alınarak dikkatli şekilde incelenecek ve bunlar değerlendirilecektir. Değerlendirme yapılırken, işlemin hukuki, etik ve klinik yönleri açıklanacaktır. Klinik karar verme çalışmalarında temel konu alınacak kararın anlamlı olmasının sağlanmasıdır. Anlamlı olmayan ya da konuyu açıklama konusunda bir anlam ifade etmeyen çalışmaların değerlendirmeye alınarak kullanılmasının bir anlamının olmayacağının bilinmesi gerekmektedir. Bir çalışmanın anlamlı olabilmesi için temel olarak şu beş konuyu bünyesinde halletmesi gerekmektedir. Bunlar sırasıyla; kalite, güvenlik,

[1] Krabük Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyoistatistik Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye, e-mail: ufukkaradavut@karabuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-5362-7585

[2] Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye, e-mail: murat.sahin@karabuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-8223-2731

verimlilik, iyileştirme ve sağlık alanında gözlenen eşitsizliklerin giderilmesidir. Anlamlı kullanım sadece gerekli yerlerde kullanım anlamını taşımamaktadır. Sağlık kurumları başta olmak üzere hasta bakım hizmetleri ve sağlık çalışanların açısından olanakların iyileştirilmesi, halk sağlığının korunması ve aileleri hastanın hayatına dahi ederek moral değerler olarak daha iyi duruma gelmesini desteklemek ve verilerin en güvenilir şekilde korunması anlamına da gelmektedir. Sağlık hizmetleri ortamında kullanılacak bilgi sistemleri ve klinik karar destek sistemlerinin uygulanmasını teşvik etmek için ülkelere göre farklı çalışmalar yapılmaktadır. Uygulamalar arasında bazı farklılıklar olsa da temel konular aynıdır. Klinik karar destek sistemlerinin istenilen şekilde çalışabilmesi için anlamlı kullanım gereksinimlerinin neler olabileceği önceden belirtilmelidir. Anlamlı kullanımın ne olduğu ve nasıl uygulanacağı netlik kazandırılırsa çok daha başarılı işlemlerin yapılabileceği düşünülmektedir. Klinik karar destek sistemleri, konu ile ilgili verileri ve ihtiyaç duyulan bilgileri toplamakta ve bunları kolayca erişilebilmesini sağlayacak tek bir yerde toplayarak hasta bakımıyla ilgili en iyi kararı vermeye yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ancak bunun için tek taraflı çalışmaların yeterli olmayacağı bilinmelidir. Sadece sistemin desteklemesi ya da sadece çalışanların gayret göstermesi yeterli olmayacaktır. Çünkü bu sistemin avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dengeyi sağlamak çoğu zaman oldukça zor olabilmektedir. Bazen de hukuksal bazı engeller karşımıza çıkabilmektedir. Bu nedenlerle konuyu çok yönlü düşünmek ve değerlendirmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, karar alma, sağlık çalışanları, karar destek sistemleri

Abstract

Decision making has always been important. In particular, being able to make correct and valid decisions has become much more important. Making decisions alone is not enough, and the right decisions will need to be made on time. Decision making is important in every field, as well as in the field of health sciences that directly deals with human health. Researchers have started to be much more careful as they know the importance of the subject. For this, they have tried to ensure the development and use of different clinical support systems. Support systems of the clinic have a great potential in the recovery of patients and in shortening the recovery period. In addition, clinical decision support systems will be able to minimize possible medical errors as much as possible. Medical errors can be seen in every country, regardless of region and country. Medical errors are seen almost everywhere and the rate of this is between 10-42%. The monetary equivalent of this is over 100 billion dollars. Therefore, the right decisions need to be made and implemented. Electronic health records are constantly being collected and recorded both in Turkey and around the world. Thus, they are stored for recall processes in order to be re-evaluated in case of necessity. Since the collected and stored data is very valuable, it is useful to obtain the most reliable data. For this reason, it is important to be able to make the right decisions.

It is clear that healthcare professionals, in particular, need to be very careful in order to make the most successful decision possible when making clinical decisions. However, environments that will support healthcare professionals' decisions and make their decisions safer need to be prepared. Because when you look at the world, it is seen that the physical environment that will allow for making the right decisions is often not available. Our aim in this study is to explain the requirements for decisions made in clinical studies to be more successful and safer. In this way, it is to be a guide for those who have difficulty in making decisions and to help them make more accurate decisions.

In the study, the benefits and possible harms that clinical decision support systems can provide us will be explained first. Then, the factors that may affect decision making and delay adoption will be examined. For this, the studies in the literature will be taken as material and carefully examined and evaluated. While

making the evaluation, the legal, ethical and clinical aspects of the process will be explained.

The main issue in clinical decision-making studies is to ensure that the decision to be taken is meaningful. It should be known that there is no point in evaluating and using studies that are not meaningful or do not make sense in explaining the subject. In order for a study to be meaningful, it must basically solve the following five issues. These are; quality, safety, efficiency, improvement and elimination of inequalities observed in the field of health. Meaningful use does not only mean use in necessary places. It also means improving the opportunities for patient care services and health workers, especially in health institutions, protecting public health and supporting families to become better as moral values by including them in the patient's life and protecting the data in the most reliable way. Different studies are carried out according to the countries to encourage the implementation of information systems and clinical decision support systems to be used in the health care environment. Although there are some differences between the applications, the basic issues are the same. In order for clinical decision support systems to work as desired, it should be specified in advance what the meaningful use requirements may be. It is thought that much more successful operations can be carried out if it is clarified what meaningful use is and how it will be implemented. Clinical decision support systems collect the relevant data and the information needed and try to help make the best decision about patient care by gathering them in a single place where they can be easily accessed. However, it should be known that unilateral work will not be enough for this. Only the support of the system or the efforts of the employees alone will not be enough. Because this system has advantages as well as disadvantages. It can often be quite difficult to achieve this balance. Sometimes we may encounter some legal obstacles. For these reasons, it is necessary to think and evaluate the issue from multiple perspectives.

Keywords: Health, decision making, healthcare professionals, decision support systems

GİRİŞ

Karar almak her zaman önemli olmuştur. Özellikle de doğru ve geçerli kararlar alabilmek çok daha önemli olmuştur. Karar alınması tek başına yetmediği gibi zamanında doğru kararların alınması gerekecektir. Karar alma her alanda önemli olduğu gibi doğrudan insan sağlığı ile ilgilenen sağlık bilimleri alanında da oldukça önemlidir. Araştırmacılar konunun önemini bildiklerinden çok daha dikkatli olmaya başlamışlardır. Bunun içinde farklı klinik destek sistemlerinin geliştirilmesini ve kullanılmasını sağlamaya çalışmışlardır. Kilinin destek sistemleri hastaların iyileşmelerinde ve iyileşme sürelerinin kısaltılmasına büyük bir potansiyele sahiptirler (Hedberg ve Larsson, 2004). Bunun yanında klinik karar destek sistemlerin olası tıbbi hataların yapılmasını mümkün olduğunca en aza indirebilecektir.

Tıbbi hatalar bölge ve ülke gözetmeksizin her ülkede görülebilecek özelliktedir. Tıbbi hatalar hemen her yerde görülmekte olup bunun oranı %10-42 arasındadır. Bunun parasal karşılığı ise 100 milyar doların üzerindedir. Bu nedenle doğru karaların alınması ve uygulanması gerekmektedir. Gerek Türkiye'de ve gerekse de Dünya genelinde elektronik sağlık kayıtları sürekli olarak alınarak kaydedilmektedir. Böylece gerekli olası durumunda yeniden değerlendirme yapılabilmesi için ger çağırma işlemleri için saklanmaktadır (İraz, 2004). Toplanan ve saklanan veriler çok değerli olduğu için en güvenilir verinin elde edilmesi faydalı olmaktadır. Bunun için de doğru kararların alınabilmesi önem arz etmektedir.

1. KLİNİK KARAR VERME

Klinik karar verirken mümkün olan en başarılı kararın alınabilmesi için özellikle sağlık çalışanlarının çok dikkatli olmaları gerektiği açıktır. Ancak sağlık çalışanlarının kararlarının destekleyecek ve kararlamalarını daha güvenli hale getirebilecek ortamların hazırlanması gerekmektedir. Çünkü dünya genelinde bakıldığında doğru karar almayı sağlayacak fiziksel ortamın çoğu zaman bulunamadığı görülmektedir. Bu çalışmada amacımız klinik çalışmalarda alınan kararların daha başarılı ve güvenli olabilmeleri için gereklilikler anlatılacaktır. Böylece karar alma konusunda zorluk çekenler açısından bir yol gösterici olması ve daha doğru

kararların alınabilmesine yardımcı olabilmektir. Çalışmada klinik karar destek sistemlerinin önÇelikle bizlere sağlayabileceği faydaları ve olası zararları anlatılacaktır. Sonrasında ise karar almayı etkileyebilecek ve benimsemeyi geciktirebilecek olan faktörler incelenecektir. Bunun içinde literatürde yapılan çalışmalar materyal olarak alınarak dikkatli şekilde incelenecek ve bunlar değerlendirilecektir. Değerlendirme yapılırken, işlemin hukuki, etik ve klinik yönleri açıklanacaktır.

Klinik karar verme çalışmalarında temel konu alınacak kararın anlamlı olmasının sağlanmasıdır. Anlamlı olmayan ya da konuyu açıklama konusunda bir anlam ifade etmeyen çalışmaların değerlendirmeye alınarak kullanılmasının bir anlamının olmayacağının bilinmesi gerekmektedir. Bir çalışmanın anlamlı olabilmesi için temel olarak şu beş konuyu bünyesinde halletmesi gerekmektedir (Shin, 1998). Bunlar sırasıyla; kalite, güvenlik, verimlilik, iyileştirme ve sağlık alanında gözlenen eşitsizliklerin giderilmesidir. Anlamlı kullanım sadece gerekli yerlerde kullanım anlamını taşımamaktadır. Sağlık kurumları başta olmak üzere hasta bakım hizmetleri ve sağlık çalışanların açısından olanakların iyileştirilmesi, halk sağlığının korunması ve aileleri hastanın hayatına dahi ederek moral değerler olarak daha iyi duruma gelmesini desteklemek ve verilerin en güvenilir şekilde korunması anlamına da gelmektedir. Sağlık hizmetleri ortamında kullanılacak bilgi sistemleri ve klinik karar destek sistemlerinin uygulanmasını teşvik etmek için ülkelere göre farklı çalışmalar yapılmaktadır (Aitken, 2003). Uygulamalar arasında bazı farklılıklar olsa da temel konular aynıdır.

Klinik karar destek sistemlerinin istenilen şekilde çalışabilmesi için anlamlı kullanım gereksinimlerinin neler olabileceği önceden belirtilmelidir. Anlamlı kullanımın ne olduğu ve nasıl uygulanacağı netlik kazandırılırsa çok daha başarılı işlemlerin yapılabileceği düşünülmektedir. Klinik karar destek sistemleri, konu ile ilgili verileri ve ihtiyaç duyulan bilgileri toplamakta ve bunları kolayca erişilebilmesini sağlayacak tek bir yerde toplayarak hasta bakımıyla ilgili en iyi kararı vermeye yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ancak bunun için tek taraflı çalışmaların yeterli olmayacağı bilinmelidir (Hicks, 2003). Sadece sistemin desteklemesi ya da sadece çalışanların gayret göstermesi yeterli olmayacaktır. Çünkü bu sistemin avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dengeyi sağlamak çoğu zaman oldukça zor olabilmektedir. Bazen de hukuksal bazı engeller karşımıza çıkabilmektedir. Bu nedenlerle konuyu çok yönlü düşünmek ve değerlendirmek gerekmektedir.

2. TIBBİ HATALAR

Her yıl binlerce tıbbi hata yapılmaktadır. Yapılan hataların bazılarının telafisi kolay olduğundan hızlı bir şekilde müdahale edilerek sorun çözülebilmektedir. Ancak bazı sorunların ve hataların çözülmesi çok zor olurken, bazıları ise çözümsüz kalabilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi içi n karar alma mekanizmalarının doğru şekilde kullanılması gerekmektedir. Tıbbi hataların mümkün olduğunca en aza indirilmesi her zaman için önceliğimiz olmalıdır (Kaya ve Yumak, 2024). Hekimlerin yapmış olduğu hataların en aza indirilebilmesi alınan kararın başarısı ile eniyilebilecektir. Şekil 1’de malpraktis durumu karşısında hekimlerin doğru karalar verebilmesinin temsili gösterimi bulunmaktadır. Eğer en aza indirmek mümkün olmuyorsa teknik ve yapısal bazı sorunların olduğu söylenebilir.

Şekil 1. Malpraktisi engelleyebilmek için doğru tercih yapılmalıdır (Wilsonlaw.com)

Tıbbi hatalar her zaman görülebilecek bir durumdur. Ancak bunun olmaması için gerekli ve yeterli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Tıbbi hatalar sadece belli bölge ya da ülkelere özgü durumlar değildirler. Her ülke ve bölgede karşılaşılabilmektedir. Önemli olan bunun oransal olarak düşük seviyede olmasıdır. Bunun içinde hasta bakıcıların ve diğer sağlık personellerinin hastalara yeteri şekilde başarılı bakım yapmaları gerekmektedir (Demir ve Kirkit, 2022). Bunların temelinde şu koşullar yer almaktadır (Ünal, 2020);

- Yetersiz eğitimli personel
- Yetersiz personel
- Güvenli olmayan tesisler
- Kirli tesisler
- Hijyenik ekipman
- Yetersiz ekipman
- Kayıp kayıtlar veya sonuçlar
- Kötü iletişim

Hastane ihmalleri, aşağıdakiler de dahil olmak üzere önlenemez yaralanmalara veya ölüme yol açabilir:

- Enfeksiyonlar
- Doğum yaralanmaları
- Şelaleler
- Yanlış teşhis
- Aşırı ilaç kullanımı
- Reçete hataları
- Tanı konulamaması
- Uygunsuz bakım

Malpraktis oranı ülkelere ve ülke içindeki bölgelere göre değişmeler birlikte dünya genelinde %10-45 arasında değişiklik göstermektedir (Yılmaz ve ark., 2022). Ayrıca oluşan bu tıbbi hataların parasal değerinin 100 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

3. SAĞLIK KAYITLARININ GÜVENİRLİĞİ VE KORUNMASINDA YAPILAN HATALAR

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte verilerin korunmasına yönelik olarak sorunlar ve kaygılarda artmaya başlamıştır. Sağlık kayıtları özel olarak saklanması gereken veriler arasında yer almaktadır. Bu konuda ülkemizde bazı gelişmelerden dolayı belli bir güvensizlik ortamı oluşsa da veri güvenliği açısından bazı somut gelişmeler yalanmaktadır. Ancak bunların yetersiz olduğunu söyleyebiliriz (Akıncı ve Nur, 2017). Gerek Dünya'da ve gerekse de Türkiye'de salık kayıtları düzenli olarak kaydedilmektedir. Saklanan veriler ileride yeniden kullanım için ya da hastalıkların gene seyirlerinin gözlenebilmesi için muhafaza edilmektedir. Yeniden kullanımın mümkün olduğunca gelişmeleri gerekli olmaktadır. Çünkü bir hasta Türkiye'nin neresine giderse gitsin hasta kayıtları çağrılarak daha önce nelerin yapıldığı ve hangi ilaçların kullanıldığı bilgileri alınabilmektedir (Şen, 2009). Şekil 2'de korsanların bu konuda her zaman için ayakta oldukları ve sistemlere sızmaya çalıştıkları gösterilmektedir.

Toplanan verilerin en iyi şekilde saklanması ve sadece yetkilendirilmiş olan kişilerin girişine izin vererek erişim kısıtlanmaktadır. Doğru kararın verilebilmesi için doğru ve sağlıklı verilerin toplanması gerekmektedir. Klinik karar vermede ana konu alınan kararın anlamlı olmasıdır. İçi boş ve anlam içermeyen karaları boş kararlardır. Geçerlilik ve güvenirlikleri de bulunmamaktadır. Anlamı olmayan kararların sorunların çözümüne katkı sunması mümkün olmayacaktır.

Şekil 2. Sistemlere sızmaya çalışan bilgisayar korsanları her yolu dener (bizom.com.tr)

Bir kararın anlamlı olabilmesi için şu koşulları taşıması gerekmektedir (Manias, 2004);

-**Kalite;** kaliteli veriler ile kaliteli insanların bir araya gelmesiyle kaliteli sonuçlar çıkacaktır. Bunun içinde kaliteden ödün vermemek gerekecektir.

- Güvenlik; Özellikle son yıllarda bu konu önceliğimiz olmaya başlamıştır. Çünkü güvenliği olmayan yerlerde veri saklamak anlamsızdır.

- Verimlilik; Bir diğer konu da verimliliktir. Elde edilen verilerin etkili ve verimli şekilde kullanılabilmeleri önemlidir. Etkili olan verilerin aynı zamanda verimli olarak kullanılması çalışmalar için önemlidir.

- İyileştirme; Sistemlerin ve insanların kendilerini sürekli olarak yenilemeleri gerekmektedir. Teknoloji sürekli ve hızlı bir şekilde değişim ve dönüşüm geçirirken sistemlerin bu yenilikler uydurulmaması söz konusu olamaz. Özellikle de çalışanların yenilikleri çok daha yakın izlemleri gereklidir.

- Eşitsizliklerin giderilmesi: Farkına varsak da varmasak da sağlık alanında eşitsizlikler yapılabilmektedir. Sağlık alanında yapılan eşitsizlikler insanları ciddi darboğazlara sokabilmektedir. Her darboğaz hata yapılmasını teşvik edici bir özellik olarak karşımıza çıkacaktır.

4. KLİNİK KARAR VERMENİN SINIRLILIKLARI

4.1. Sınırlılıklar

Karar verme işlemini sınırlayan bazı kısıtlar bulunmaktadır. Bu kısıtların mutlaka bilinmesi gerekir. Bilmemek sorumlulukları gidermediği gibi daha büyük sorunların oluşmasına sebep olabilmektedir. Bunlar;

-Yasalar; Her ülkenin kendine göre yasası bulunmaktadır. Yasaların bilinmesi ve buna uygun davranılması gerekmektedir. Yasaların benzer tarafları olabildiği gibi farklı tarafları da olacaktır.

- Etik İlkeler; Etik ilkeler toplumların genel değer yargılarının standardize edilmiş şekilleridir. Ahlak ile etik birbirleriyle karıştırılmamalıdır. Ahlak toplumdan topluma değişir, ancak etik değişmez.

- Kültüre ve Sosyal Yapı; Kültürel yapı her zaman için etkili olacaktır. Olumlu yönde etki yapabileceği gibi beklenmeyen şekilde olumsuzda etki yapabilmektedir.

4.2. Karar Verme Süreci Şekilleri

Kara verme süreçlerinde temelde iki yöntem bulunmaktadır. Bunlar Analitik Karar Verme Yaklaşımı ve Sezgisel Karar Verme Yaklaşımıdır.

Analitik Karar Verme: Bu tip karar verme yönteminde Karar Analiz Modeli ile Bilgi İşleme Teorisi modelleri kullanılmaktadır.

Sezgisel Karar Verme Yöntemi; Burada ise Örüntü Tanıma Modeli ile Kanıt Toplama yöntemleri kullanılmaktadır.

4.3. Karar Vermede Etkili Olan Özellikler

Karar aşamasına gelene kadar çok farklı faktör bizleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Bu faktörlerin büyük çoğunluğu tek başına etki yapmamaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

-Cinsiyet; Cinsiyet her zaman farklılaştırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkacaktır. Erkeklerin ve Kadınların yapıları ve sahip oldukları özellikler bakımından karar almalarında da farklılıklar olacaktır.

- Yaş: Yaş karar alam süreçlerinde etki olan diğer bir faktördür. Yaş ile birlikte yaşanmışlık ve deneyim arttığı içim olayları daha kapsamlı düşünme olanağı olmaktadır. Ancak genç yaşta ve kendini geliştirebilenlerinde başarılı kararlar alabildikleri bilinmektedir.

-Eğitim; Eğitimli olan ve olmayan bireylerin dünya görüşlerinde farklılık olacağı gibi karar alam bakımından da farklılıklar olacaktır.

- Tecrübe; Deneyim olarak da ifade edebileceğimiz bu özellik bireylerin zamanla sahip oldukları kazanımları belirtmektedir.

- Bilgi Birikimi; Bilgi birikimi deneyimle artabileceği gibi aynı zamanda araştırmalar yapılarak da elde edilebilmektedir. Burada çalışma alanı belirleyici olabilmektedir.

- Ortam Özellikleri; Kara verilen ortamın özellikleri karar almayı doğrudan etkileyebilen nitelikte olabilir. Alınan kararın olumlu olmasını sağlayabileceği gibi beklenenin ötesinde olumsuz olabilecektir. Özellikle çalışanların baskı altında oldukları ya da karar verirken özgür olamadıkları ortamlar sorun oluşturmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Klinisyenlerin karar vermeleri alınacak kararın niteliğine bağlı olarak hayati öneme sahiptir. Bu nedenle alınacak kararların doğru ve gerçekçi şekilde olması gerekmektedir. Sağlık çalışanları sahip oldukları teorik ve uygulama bilgilerini en iyi şekilde kullanabilmeleri gerekmektedir. Bu topluma kaliteli ve güvenilir sağlık hizmeti verebilmek için önemlidir. Karar vericilerin karar verirken nelerden etkilendikleri ve hangi modelleri kullandıkları gibi konular başarılı karar vermeyi de doğrudan etkileyebilmektedir. Sağlık çalışanlarının sürekli olarak eğitilmeleri ile doğru karar verme yeteneklerinin artırılması sağlanmalıdır. Alınan kararların olumlu yada olumsuz yönleri ile değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aitken LM. (2003). Critical care nurses' use of decision-making strategies. Journal of Clinical Nursing,12(4):476-483.

Akıncı, A. Nur (2017). Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü'nün Getirdiği Yenilikler ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, Çalışma Raporu 6 Haziran 2017, Yayın No: 2968 s.4.

Demir, M., Kirkit, E. (2022). Komplikasyon – Malpraktis Ayırımının Tıbbî Özel Hukuk Sorumluluğuna Etkisi, Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1:58-91.

Hedberg B, Larsson US. (2004). Environmental elements affecting the decisionmaking process in nursing practice. Journal of Clinical Nursing 13(3):316-324.

Hicks D, Merritt SL, Elstein AS. (2003). Critical thinking and clinical decision making in critical care nursing: A pilot study. Heart & Lung, 32(3):169-180.

https://bizcom.com.tr/blog/veri-guvenligi-nedir-amaci-nedir-nasil-saglanir.

https://wilsonlaw.com/blog/2023-medical-malpractice-statistics/

İraz R. (2004). Organizasyonlarda karar verme ve iletişim sürecinin etkinliği bakımından bilgi teknolojilerinin rolü. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1):407-422.

Kaya, Ş., Yumak, S. (2024). Malpraktis (Kötü/Hatalı Uygulama) Kurumuna Sağlık Hukuku Açısından Genel Bir Bakış. Eskişehir Barosu Dergisi (40. Yıl Özel Sayısı), 50-80.

Manias E, Aitken R, Dunning T. (2004). Decision-making models used by 'graduate nurses' managing patients' medications. Journal of Advanced Nursing, 47(3):270-278.

Shin, K.R. (1998). Clinical thinking ability and clinical decision-making skills among senior nursing studentsin associate and baccalaureate programmes in Korea. Journal of Advanced Nursing, 27(2): 414-418.

Şen, E. (2009). Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Tasarısı'nın Anayasa ve Türk Ceza Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, İstanbul Barosu Dergisi, 83(3)1197.

Ünal, Ö. (2020). Defansif Tıp Uygulamaları, Öncülleri ve Sonuçları, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Sağlık Yönetimi ABD, Sakarya, 17.

Yılmaz T. B, Alan S, Öztürk M. (2022). Malpractice in midwifery: A cross-sectional retrospective study from Turkey. Health Sci. Q.;2(1):1-9.

https://doi.org/10.71284/asc.202513

BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER: BİR META-ANALİTİK İNCELEME

INTERCORRELATIONS AMONG THE BIG FIVE PERSONALITY TRAITS: A META-ANALYTIC REVIEW

Ayhan Ünal[1]

Hasan Bozgeyikli[2]

Özet

Bu çalışmanın amacı, beş faktör kişilik özellikleri arasında Türkiye bağlamında yapılmış araştırmaların bulgularını sentezleyerek, bu özelliklerin birbiriyle olan ilişkilerinin genel etki büyüklüklerini meta-analitik yöntemle belirlemektir. Beş Faktör kişilik kuramı, kişilik özelliklerini dışadönüklük, deneyime açıklık, sorumluluk, uyumluluk ve nevrotizm olmak üzere beş temel boyutta ele almaktadır. Dışadönüklük, enerji dolu, sosyal ve girişken kişilik özelliklerini ifade ederken; deneyime açıklık boyutu, yenilikçi, meraklı ve değişime açık bireyleri kapsar. Sorumluluk boyutu, düzenli, öz disiplinli ve hedef odaklı kişileri tanımlar; uyumluluk ise sosyal ilişkilerinde iş birliği yapan, güvenilir ve nazik bireyleri içerir. Nevrotizm, duygusal dengesizlik, stres ve endişeye yatkınlığı belirtmektedir. Araştırmanın yöntemi olarak meta-analiz tercih edilmiştir. Meta-analiz yöntemi, aynı konuda yapılmış birçok bağımsız araştırmanın bulgularını birleştirerek daha genel sonuçlara ulaşmayı sağlayan bir tekniktir. Araştırmada, Türkiye örnekleminde yürütülen ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri inceleyen, 2015 ile 2024 yılları arasında yayımlanmış olan 137 çalışma analize dahil edilmiştir. Çalışmaların toplam örneklem büyüklüğü 67,380 katılımcıdan oluşmaktadır. Veri toplama sürecinde, Ulusal Tez Merkezi, Web of Science, Scopus ve TR Dizin gibi akademik veri tabanları kullanılarak sistematik bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Meta-analizde, çalışmaların etki büyüklükleri JAMOVİ 2.6.13 programı kullanılarak hesaplanmış ve sosyal bilimlere uygun olarak rastgele etkiler modeli tercih edilmiştir. Analizlerde heterojenlik testi yapılmış ve yayın yanlılığı bulguları incelenmiştir. Araştırmada, Beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ikili ilişkiler incelenmiş ve analiz sonucunda dışadönüklük, deneyime açıklık, sorumluluk, uyumluluk ve nevrotizm boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu ilişkiler, kişilik özelliklerinin birbirleri ile farklı düzeylerde etkileşim halinde olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçların kişilik psikolojisi literatürüne, Türkiye kültürel bağlamında önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beş faktör kişilik özellikleri, metaanaliz, korelasyon

[1] Sorumlu Yazar, Arş. Gör, Selçuk Üniversitesi, Türkiye, e-mail: ayhan.unal@selcuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-1099-1699

[2] Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Türkiye, e-mail: hbozgeyikli@selcuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-6762-1990

Abstract

The aim of this study is to determine the general effect sizes of the relationships among the Big Five personality traits by synthesizing findings from research conducted within the Turkish context using a meta-analytic approach. The Big Five personality theory comprises five primary dimensions: extraversion, openness to experience, conscientiousness, agreeableness, and neuroticism. Extraversion describes individuals who are energetic, social, and outgoing, whereas openness to experience includes innovative, curious, and change-oriented individuals. Conscientiousness refers to individuals who are organized, self-disciplined, and goal-oriented. Agreeableness captures individuals who are cooperative, trustworthy, and kind in social interactions. Neuroticism indicates emotional instability and tendencies toward stress and anxiety. The methodological framework adopted in this study is meta-analysis, which integrates findings from multiple independent studies on the same topic to arrive at more generalized conclusions. This meta-analysis included 137 studies conducted between 2015 and 2024 examining relationships among the Big Five personality traits in Turkish samples, involving a total sample size of 67,380 participants. Data collection involved systematic literature searches in academic databases such as the National Thesis Center, Web of Science, Scopus, and TR Index. Effect sizes were calculated using the JAMOVI 2.6.13 software and analyzed with a random-effects model appropriate for social science research. Heterogeneity tests and analyses of publication bias were also conducted. The study examined pairwise relationships among the Big Five traits and found statistically significant relationships among extraversion, openness to experience, conscientiousness, agreeableness, and neuroticism. These findings reveal varying levels of interaction among personality traits and significantly contribute to the personality psychology literature within the Turkish cultural context.

Keywords: Five factor personality traits, metanalysis, correlation

GİRİŞ

Yüzyıllar boyunca filozoflar, teologlar ve diğer düşünürler insan doğası üzerine düşünmüşler ve insanların temel bir doğası olup olmadığını merak etmişlerdir (Feist ve Feist, 2008). Günümüzde ise bu sorunun üzerinde kişilik psikologları durmaktadır ve insanların temel özelliklerini tespit etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda kuramcılar farklı yaklaşımlar sunarak ve teoriler geliştirerek insanın doğasını açıklamak istemişlerdir (Burger, 2016). Bu kuramcılardan McCrae ve Costa (1987) kişilik özelliklerinin beş faktör altında toplanabileceğini ve evrensel olduğunu öne sürmüştür. Bunlar dışadönüklük, nevrotizm, deneyime açıklık, uyumluluk ve sorumluluk olarak isimlendirilmiştir. Tüm kişilik özellikleri bu beş boyutun altında faktörleşmektedir. Kişilik boyutlarının birbirileri ile ilişkisiz olduğu ve kişinin bir boyutta yüksek puan alabilirken diğer boyutta düşük puan alabileceği (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2016) söylense de bazı araştırmalar beş faktörün birbiri ile ilişkili olarak genel bir faktöre ya da daha az sayıda faktöre ulaşılabileceğini ortaya koymaktadır (DeYoung, vd., 2002). Bu bağlamda araştırmacılar beş faktör kişilik özellikleri arasındaki korelasyonları raporlamaktadır. Ancak bunu daha kapsamlı olarak incelemek ve genel bir yargıya ulaşabilmek için bu istatistiği veren tüm araştırmaları bütüncül olarak değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla araştırmanın amacı beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalardan elde edilen bulguları sentezleyerek genel etki büyüklüklerini belirlemektir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Beş Faktör Kişilik Özellikleri

McCrae ve Costa, kişilik özelliklerinin iki kutuplu olduğu ve çan şeklinde bir dağılım izlediğini öne sürmektedir. Yani, çoğu insan her bir özelliğin ortasına yakın puanlar alırken, sadece birkaç kişi uç noktalarda puan almaktadır (Feist ve Feist, 2008). Bu özelliklerden dışadönüklük girişkenliği, sosyalliği ve enerjik olmayı yansıtmaktadır. Bu boyutun diğer ucunda ise içedönüklük, çekingenliği, ağır adımlı olmayı içer-

mektedir. Dışadönüklerin içedönüklere göre daha çok arkadaşı vardır ve sosyal ortamlarda daha çok zaman geçirmektedir (Burger, 2016). Deneyime açıklık ise, çeşitliliği tercih eden insanları, kapanma ihtiyacı duyan ve tanıdık insanlar ve nesnelerle olan ilişkilerinde rahatlık kazanan insanlardan ayırır. Sürekli olarak farklı ve çeşitli deneyimler arayan kişiler deneyime açıklık konusunda yüksek puan alırlar. Örneğin, bir restoranda yeni menü öğelerini denemekten ya da yeni ve heyecan verici restoranlar aramaktan hoşlanırlar. Bunun aksine, deneyimlere açık olmayan kişiler, hoşlarına gideceğini bildikleri tanıdık bir öğeye bağlı kalacaklardır (Feist ve Feist, 2008). Nevrotizm boyutunda yüksek puan kişiler ise kaygılı, güvensiz kişilerdir ve ruhsal rahatsızlıklara daha yatkındırlar. Düşük puan alanlar ise sakin ve rahat kişilerdir (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2016). Uyumluluk yönünde puan alan kişiler cömert, teslimiyetçi, kabullenici ve iyi huylu olma eğilimindedir. Diğer yönde puan alanlar ise genellikle şüpheci, cimri, düşmanca, sinirli ve diğer insanlara karşı eleştireldir. Son olarak sorumluluk (özdisiplin) düzenli, kontrollü, organize, hırslı, başarı odaklı ve öz disiplinli kişileri tanımlar. Genel olarak, yüksek puan alan kişiler çalışkan, vicdanlı, dakik ve sebatkârdır. Buna karşılık, sorumluluktan düşük puan alan kişiler düzensiz, ihmalkar, tembel ve amaçsız olma eğilimindedir (Feist ve Feist, 2008). Bu boyutlar birlikte beş faktörü oluşturmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Beş faktör kişilik kuramı, bireylerin kişilik yapısını anlamak ve açıklamak için en yaygın kullanılan teorik çerçevelerden biridir. Kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin anlaşılması, yalnızca bireysel farklılıkları açıklamakla kalmaz, aynı zamanda kariyer gelişimi, akademik başarı, ruh sağlığı, sosyal uyum ve kişilerarası ilişkiler gibi birçok alanda önemli uygulamalara sahiptir. Ancak, kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler üzerine yapılan bireysel çalışmalar metodolojik farklılıklar ve örneklem çeşitliliği nedeniyle farklı bulgular ortaya koyabilmektedir. Meta-analiz yöntemi, bu farklılıkları dengeleyerek daha güvenilir ve genel geçer sonuçlara ulaşmayı sağlar. Bu çalışma, özellikle Türkiye bağlamında gerçekleştirilen araştırmaların sonuçlarını sentezleyerek, literatüre katkı sağlamaktadır. Ayrıca, beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin genel eğilimlerini ortaya koyarak, gelecekte yapılacak araştırmalara yol göstermesi beklenmektedir. Böylece, bireysel farklılıkların daha iyi anlaşılmasına, psikolojik ölçme araçlarının daha sağlıklı geliştirilmesine ve uygulamalı alanlarda daha etkili müdahaleler geliştirilmesine katkı sunması amaçlanmaktadır.

2.2. Araştırma Kapsamı ve Dahil Edilen Çalışmaların Özellikleri

Araştırmanın veri kaynağını beş faktör kişilik özelliklerini konu edinen hakemli bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleler ve Türkiye'de yazılmış lisansüstü tezler oluşturmaktadır. İlgili araştırmalara ulaşmak için "big five personality traits", "five factor personality traits", "beş faktör kişilik özellikleri", "büyük beşli kişilik özellikleri" ifadeleri veritabanlarında taranmıştır. Verilerin toplanmasında Ulusal Tez Merkezi, Web of Science, Scopus ve TR Dizin gibi akademik veri tabanları kullanılarak sistematik bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların seçiminde kullanılan ölçütler şunlardır:

1. Çalışmaların 2015-2024 yılları arasında yapılmış olması

2. Çalışmaların etki büyüklüğünün hesaplanması için ilgili sayısal verilerin bulunması

3. Makalelerin hakemli bilimsel dergilerde yayınlanmış olması

4. Lisansüstü tezlerin tam metnine ulaşılabilmesi

4. Çalışmaların Türkçe ya da İngilizce olması

5. Her bir çalışmanın örneklem büyüklüğünün 100'den fazla olması

Veri tabanlarını tarama sonucunda bahsedilen ölçütler göz önüne alınarak metaanalize 137 çalışma dahil edilmiştir ve beş faktör kişilik özelliklerinin birbiri ile olan ilişkisini içeren 10 farklı etki büyüklüğü hesaplanmıştır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, meta-analiz yaklaşımına uygun olarak tasarlanmıştır. Meta-analiz yöntemi, belirli bir konu üzerine gerçekleştirilen benzer çalışmaların belirli kriterler doğrultusunda sınıflandırılmasını ve bu çalışmaların nicel verilerinin bir araya getirilerek yorumlanmasını içermektedir (Dinçer, 2014). Bu yöntem, farklı araştırmalardan elde edilen sonuçları sentezleyerek konuya ilişkin daha kapsamlı ve güvenilir bir değerlendirme sunmakta, ayrıca araştırmacıya genel bir yargıya ulaşma olanağı sağlamaktadır (Robinson, vd., 2008). Araştırmada beş faktör kişilik özelliklerinin arasındaki korelasyonları inceleyen çalışmaların metaanalizi yapılmıştır. Beş faktör kişilik özelliklerinin birbirleri arasındaki ilişkilerin zaman içinde değişkenlik gösterebileceği ve bu konudaki araştırmaların geniş bir literatüre sahip olması nedeniyle, bu meta-analize son on yıl içinde yayımlanmış çalışmalar dahil edilmiştir. Böylece, güncel bulguların sentezlenmesi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin mevcut bilimsel çerçevede daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi yayın yanlılığının kontrolü, heterojenlik testi ve birleştirilmiş etki büyüklüğünün hesaplanması işlemlerini içermektedir. Analizler için JAMOVİ 2.6.13 programı kullanılmıştır. Analizde sosyal bilimlerdeki çeşitlilik göz önüne alınarak rastgele etkiler modeli kullanılmıştır (Cumming, 2012). Araştırmada yayın yanlılığını tespit etmek için Orwin's Fail-Safe N, Begg ve Mazummar **sıra korelasyonları,** Egger'in Regresyon Testi analizleri yapılmıştır. Araştırmada heterojenliğin kontrolü Cochran'ın (1954) Q istatistiği ve I^2 istatistiği ile gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada incelenen çalışmaların yayın yanlılığı, heterojenlik testi sonuçları ve çalışmalardaki korelasyonları birleştiren etki büyüklükleri raporlanmıştır.

Tablo 1. Yayın Yanlılığı ve Heterojenlik sonuçları

İlişkiler	k	Fail-Safe +-0.01	Begg ve Mazum	Egger	Q (*p*)	I^2
Dışadönüklük*Deneyime Açıklık	137	634836	0,89	0,36	<0,001	%96,2
Dışadönüklük*Uyumluluk	137	228208	0,05	0,39	<0,001	%94,7
Dışadönüklük*Sorumluluk	137	328689	0,74	0,33	<0,001	%96,5
Dışadönüklük*Nevrotizm	137	138734	0,76	0,82	<0,001	%96,9
Deneyime Açıklık*Uyumluluk	137	294452	0,28	0,97	<0,001	%95,8
Deneyime Açıklık*Sorumluluk	137	382948	0,39	0,20	<0,001	%96,4
Deneyime Açıklık*Nevrotizm	137	44579	0,33	0,29	<0,001	%95,4
Uyumluluk*Sorumluluk	137	532244	0,33	0,73	<0,001	%95,4
Uyumluluk*Nevrotizm	137	155008	0,75	0,50	<0,001	%97
Nevrotizm*Sorumluluk	137	152754	0,49	0,83	<0,001	%97,6

Yayın yanlılığını belirlemek amacıyla Orwin's Fail-Safe N, Begg ve Mazumdar sıra korelasyonu testi ve Egger'in Regresyon Testi uygulanmıştır. Orwin's Fail-Safe N analizi, meta-analiz sonucunda elde edilen etki büyüklüğünü önemsiz etki büyüklüğü seviyesi olan ±0,01 düzeyine düşürmek için sıfır etki büyüklüğüne sahip kaç çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu belirlemektedir. Analiz sonucunda elde edilen değerin, meta-analize dahil edilen çalışma sayısından çok daha yüksek olması, yayın yanlılığının bulunmadığını göstermektedir. Begg ve Mazumdar sıra korelasyonu ile Egger'in Regresyon Testi analizleri sonucunda p değeri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$). Begg ve Mazumdar ile Egger testlerinin istatistiksel olarak anlamlı çıkmaması, çalışmada yayın yanlılığının olmadığını desteklemektedir (Özgözgü ve Altunay, 2016; Sedgwick, 2013). Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, meta-analize dahil edilen

tüm faktörlerde yayın yanlılığının olmadığı görülmüştür. Ayrıca I^2 değeri, incelenen araştırmalar arasındaki toplam varyansın ne kadarının gerçek farklılıklardan kaynaklandığını göstermektedir ve %50'nin üzerinde bir değer alması, çalışmaların heterojen bir dağılım sergilediği şeklinde yorumlanmaktadır (Petiti, 2000). Çalışmalara ait Q istatistiği ve I^2 değerleri incelendiğinde, tüm değişkenlerde heterojen bir dağılım olduğu tespit edilmiştir. Birleştirilmiş etki büyüklükleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Birbirleri ile İlişkilerinin Etki Büyüklükleri

İlişkiler	K	N	Etki büyüklüğü	%95 CI
Dışadönüklük*Deneyime Açıklık	137	67,380	0,456*	[0,41 ~ 0,49]
Dışadönüklük*Uyumluluk	137	67,380	0,277*	[0,24 ~ 0,31]
Dışadönüklük*Sorumluluk	137	67,380	0,325*	[0,28 ~ 0,36]
Dışadönüklük*Nevrotizm	137	67,380	-0,212*	[-0,25 ~ ,16]
Deneyime Açıklık*Uyumluluk	137	67,380	0,313*	[0,27 ~ 0,35]
Deneyime Açıklık*Sorumluluk	137	67,380	0,351*	[0,31 ~ ,39]
Deneyime Açıklık*Nevrotizm	137	67,380	-0,113*	[-0,14 ~ -0,07]
Uyumluluk*Sorumluluk	137	67,380	0,418*	[0,38 ~ ,54]
Uyumluluk*Nevrotizm	137	67,380	-0,221*	[-0,26 ~ -0,17]
Nevrotizm*Sorumluluk	137	67,380	-0,224*	[-0,27 ~ -0,17]

* $p < 0,001$

Yapılan araştırmada beş faktörün birbiri ile olan ilişkilerinden 10 adet etki büyüklüğü hesaplanmıştır. Metaanaliz bulgularına göre dışadönüklük ile deneyime açıklık ($r = 0,45$; $p < 0,001$) ve sorumluluk ($r = 0,32$; $p < 0,001$) arasında pozitif yönde orta düzeyde etki büyüklüğü elde edilmiştir. Dışadönüklük ile uyumluluk ($r = 0,27$; $p < 0,001$) arasında pozitif yönde, nevrotizm ($r = -0,21$; $p < 0,001$) arasında negatif yönnde zayıf düzeyde etki büyüklüğü elde edilmiştir. Deneyime açıklık ile uyumluluk ($r = 0,31$; $p < 0,001$) ve sorumluluk ($r = 0,35$; $p < 0,001$) arasında pozitif yönde orta düzeyde etki büyüklüğü elde edilmiştir. Deneyime açıklık ile nevrotizm ($r = -0,11$; $p < 0,001$) arasında negatif yönde zayıf düzeyde etki büyüklüğü elde edilmiştir. Uyumluluk ile sorumluluk ($r = 0,41$; $p < 0,001$) arasında pozitif yönde orta düzeyde ve uyumluluk ile nevrotizm ($r = -0,22$; $p < 0,001$) arasında negatif yönde zayıf düzeyde etki büyüklüğü elde edilmiştir. Son olarak nevrotizm ile sorumluluk ($r = -0,22$; $p < 0,001$) arasında negatif yönde zayıf düzeyde etki büyüklüğü elde edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu meta-analiz çalışmasında, Beş Faktör Kişilik Kuramı'nda yer alan dışadönüklük, deneyime açıklık, sorumluluk, uyumluluk ve nevrotizm boyutları arasındaki ikili ilişkilerin Türkiye örnekleminde genel etki büyüklükleri hesaplanmıştır. Bulgular, söz konusu kişilik boyutlarının tamamı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunduğunu ve bu ilişkilerin farklı düzeylerde etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular, beş faktör kişilik özelliklerinin birbirinden tamamen bağımsız değil; aksine birbiriyle anlamlı şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, literatürde DeYoung ve arkadaşlarının (2002) öne sürdüğü iki üst düzey kişilik faktörü olan "Plastisite" (dışadönüklük ve deneyime açıklık) ile "Stabilite" (nevrotizm, uyumluluk ve sorumluluk) kavramsallaştırmalarıyla örtüşmektedir. Örneğin, dışadönüklük ile deneyime açıklık arasındaki orta düzeyde pozitif ilişki (r = .45) bu iki boyutun birlikte değişebileceğini ve bireyin sosyal etkileşim arzusunun, yeni deneyimlere açıklığıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde dışadönüklüğün, uyumluluk (r = .27) ve sorumluluk (r = .32) ile olan ilişkileri de bireyin dışa dönük davranışlarının, sosyal uyum ve sorumluluk duygusuyla bir arada gelişebileceğine işaret etmektedir.

Deneyime açıklık ile nevrotizm arasında negatif yönlü ancak zayıf düzeyde bir ilişki (r = -.11) gözlenmiştir. Bu bulgu, yeniliklere açık bireylerin, duygusal dalgalanmalara daha az yatkın olabileceğini ima etmekle

birlikte, ilişkinin düşük düzeyde olması araya giren başka değişkenlerin (örneğin öz-yeterlik, bilişsel esneklik) olası etkilerini düşündürmektedir. Gelecekte bu ilişkiyi daha derinlemesine incelemek üzere aracı veya düzenleyici değişkenlerle çalışılması önerilmektedir. Uyumluluk ile sorumluluk arasındaki korelasyonun görece yüksek çıkması (r = .41), Türk kültürünün kolektivist doğasıyla açıklanabilir. Sosyal uyum, başkalarının beklentilerine göre hareket etme ve düzenli davranma gibi özellikler, özellikle toplulukçu toplumlarda birlikte gelişebilir. Bu bağlamda kültürel etkenlerin kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerde rol oynadığı söylenebilir. Benzer şekilde, nevrotizm ile tüm diğer olumlu kişilik boyutları arasındaki negatif korelasyonlar (örneğin nevrotizm ile sorumluluk r = -.22) bireyin duygusal istikrarsızlık düzeyinin diğer uyumlu kişilik özellikleriyle ters yönde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular, yalnızca bireysel kişilik yapılarını anlamak açısından değil, aynı zamanda personel seçimi, liderlik gelişimi, psikolojik danışmanlık ve kariyer planlaması gibi uygulama alanlarında da önemli çıkarımlar sunmaktadır. Örneğin, yüksek dışadönüklük ve deneyime açıklık puanları, değişim odaklı iş ortamlarında avantaj sağlarken; yüksek uyumluluk ve sorumluluk puanları ise ekip çalışması gerektiren roller için uygunluk göstergesi olabilir. Öte yandan, kişilik boyutları arasındaki anlamlı korelasyonlar, bazı kuramcıların savunduğu gibi bu boyutların tek bir genel kişilik faktörü (altında toplanabileceğine işaret etmektedir (van der Linden et al., 2010). Genel kişilik faktörü hipotezine göre, bireylerin sosyal açıdan daha uyumlu, istikrarlı ve istenen davranışları gösterme eğiliminde olmaları, tüm olumlu kişilik boyutlarının birlikte yükselmesini sağlayabilir. Bu meta-analiz çalışmasının bulguları da GFP'nin varlığını destekleyici niteliktedir.

Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırmalar

Çalışmanın önemli bir sınırlılığı, yalnızca Türkiye bağlamında ve son 10 yıl içerisinde yayımlanmış çalışmalarla sınırlı olmasıdır. Bu durum bulguların genellenebilirliğini sınırlandırabilir. Ayrıca, çalışmada moderatör analizleri yapılmamıştır; dolayısıyla yaş, cinsiyet, örneklem türü (öğrenci, çalışan vs.) gibi faktörlerin bu ilişkiler üzerindeki etkileri incelenememiştir. Gelecek araştırmalarda bu değişkenlerin moderatör etkisi test edilerek daha ayrıntılı sonuçlara ulaşılabilir. Ek olarak, kültürlerarası meta-analizlerle Türkiye örneklemi uluslararası bağlamda karşılaştırılabilir ve kişilik boyutları arasındaki kültürel farklılıklar daha net anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

Burger, J.M. (2016). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Cochran, W. G. (1954). The combination of estimates from different experiments. *Biometrics, 10,* 101–129. https://doi.org/10.2307/3001666

Cumming, G. (2012). *Understanding the new statistics.* New York: Routledge, Taylor and Francis Group.

DeYoung, C. G., Peterson, J. B., & Higgins, D. M. (2002). Higher-order factors of the Big Five predict conformity: Are there neuroses of health?. *Personality and Individual differences*, *33*(4), 533-552. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00171-4

Dinçer, S. (2014). *Eğitim bilimlerinde uygulamalı meta-analiz*. Ankara: Pegem Akademi.

Feist, J., & Feist, G. J. (2008). *Theories of personality* (7th ed.). McGraw-Hill.

McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. Journal of Personality and Social Psychology, 52(1), 81-90. https://doi.org/10.1037//0022-3514.52.1.81

Özgözgü, S. ve Altunay, E. (2016). Yöneticilerin liderlik davranışlarının öğretmenlere yansıyan sonuçları: Bir meta-analiz çalışması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(4), 259-294. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.282794

Petitti, D. B. (2000). *Meta-analysis, decision analysis and cost effectiveness analysis: Methods for quantitative synthesis in medicine*. NY: Oxford University Press.

Robinson, V. M. J., Lloyd, C. A., & Rowe, K. J. (2008). The impact of leadership on student outcomes: An analysis of the differential effects of leadership types. *Educational Administration Quarterly*, *44*(5), 635-674. https://doi.org/10.1177/0013161X08321509

Sedgwick, P. (2013). Meta-analyses: How to read a funnel plot. *BMJ*, 346, f1342

Van der Linden, D., te Nijenhuis, J., & Bakker, A. B. (2010). The General factor of personality: A meta-analysis of Big Five intercorrelations and a criterion-related validity study. *Journal of Research in Personality, 44*(3), 315–327. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2010.03.003

Yazgan-İnanç, B. ve Yerlikaya, E.E. (2016). *Kişilik Kuramları.* Ankara: Pegem Akademi.

https://doi.org/10.71284/asc.202514

ÜNİVERSİTELERDE YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI

ARTIFICIAL INTELLIGENCE SUPPORTED ENTERPRISE RESOURCE PLANNING IN UNIVERSITIES

Emre Ergün Öz[1]
Mustafa Kocaoğlu[2]

Özet

1900'lerin ortasından 1980'lere kadar yapılan çalışmalar, insanın yerinin alabilecek makineler üretmek temel amaç olarak kabul etmekteyken bu dönemden itibaren bilgisayarların gelişmesi ile zeki programlar yapma fikri ortaya çıkmaya başlamıştır. Zaman içerisinde değişim gösterse de yapılan tanımların ortak noktası, yapay zekanın insan zekasını taklit etmesidir. Yapay zekanın günümüzde popüler hale gelmesi, pek çok alanda olduğu gibi kurumları da etkilemektedir. Kurumlar kullandıkları farklı sistemlere yapay zekayı entegre ederek gelişen teknolojiye ayak uydurmaya ve bu yolla gelişmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda özellikle teknolojinin gelişmesi ile birlikte kurumların sahip oldukları veri miktarı arttıkça ellerindeki bilgiyi daha iyi işleyebilecek yöntemler aramakta; kurumun veri tabanında birikmiş veri arttıkça insan emeği ile veri işleyerek karar almak zorlaşmaktadır. Bu nedenle pek çok disiplinde yapay zekanın kullanılabiliyor olmasının temel nedeni teknoloji ile artan verinin işlenme ihtiyacıdır.

Kurumlar teknoloji gelişmeden önce bile farklı sistemler ile işlerini kolaylaştırmaya ve iş akışını hızlandırmaya çalışmıştır. Kurumların iş akışını düzenlemeye çalışmaları hem işi hızlandırmak hem de kuruma dair bilgileri düzenlemek içindir. Bu sayede gerektiğinde doğru bilgiye ulaşılabilir ya da var ise hatalar tespit edilebilmektedir. Teknoloji ile farklı bilgi sistemleri kurumlara entegre olmuş ve zamanla bu sistemler birleştirilerek merkezi sistem olan "kurumsal kaynak planlaması" ortaya çıkmıştır. Kurumsal kaynak planlaması, başlangıçta sadece depo yönetim, envanter takip sistemleri gibi sistemler iken zamanla kurumun tamamını yönetmeye yardımcı sistemler olarak görülmeye başlanmıştır. Bu sistemlerin artması departmanlar arası veri akışında sorun oluşturmuş ve sistemler birleştirilip kurumun geneline yayılan merkezi bir sistem olarak kurumsal kaynak planlaması kullanılmaya başlanmıştır. Yıllardır kurumların iş akışının çoğunu emanet ettiği kurumsal kaynak planlama sistemleri, kurumların bu bilgiyi toplamasındaki temel kaynaklar birisidir. Kurumsal Kaynak Planlaması sistemleri kurumun bütün iş akışına entegre olması sayesinde kurumun iş akışındaki bütün verileri merkezi veri tabanına kaydetmektedir. Kurumsal kaynak planlamasına entegre olmuş yapay zekâ eldeki bu veriyi işleyerek insan emeğine gerek kalmadan kurumun karar alma sürecine katkı sağlayabilmektedir. Burada yapay zekanın hızlı veri işleme kabiliyeti devreye girmekte ve verileri hızlı işleyerek karar almaya katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Üniversitelerin de diğer pek çok kurum gibi belli bir yönetim anlayışına sahip olması ve yönetim uygulamalarına dayalı olarak yönetilmesi gerekmektedir. Eski yönetim anlayışında üniversitelerin dışa kapalı bir yapıda olması, birbirleri ile iletişimde sorunlar yaşamalarına neden olmaktaydı. Kalite farkı gibi nedenler

[1] Sorumlu Yazar, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye, e-mail: emreergunoz@hotmail.com, https://orcid.org/0009-0003-2780-2740

[2]Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye, e-mail: mustafakocaoglu@erbakan.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-9341-6341

ile öğrencilerin denklikleri ya da üniversite değiştirmede oluşan ders sıkıntılarının yanı sıra notlandırma sistemindeki farklar da sorun olmaktaydı. Bu sorunları çözmek için bazı üniversiteler merkezi notlandırma sistemi gibi yöntemler ile birbirlerine bağlanmıştır ve bazı yönetim mekanizmalarını merkezi hale getirmek iletişimi hızlandırmaktadır. Tüm bu gerekçeler ile üniversitelerde kurumsal kaynak planlama uygulamalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Nitekim, kurumsal kaynak planlaması ile gerek üniversite içi gerek üniversiteler arası veri paylaşımı hızlanacaktır.

Bu çalışmada, kurumsal kaynak planlamasına entegre olmuş yapay zekanın durumu ve üniversiteler için bu sistemlerin katkı sağlayıp sağlamayacağı incelenmiştir. Çalışma içerisinde öncelikle yapay zekanın ne olduğu ve zaman içerisinde yapay zekaya karşı bakış açıları incelenmiş ve kurumsal kaynak planlaması sisteminden ve geçmişinden bahsedilerek kurumların bilgi sistemi olan ihtiyaçlarına değinilmiştir. Son olarak ise merkezi bir sistem olan kurumsal kaynak planlamasının üniversiteler için kullanımından ve bu kullanımda yapay zekanın rolünden bahsedilmiştir. Ayrıca eldeki verinin ve potansiyel verini büyüklüğe göz önüne alındığında yapay zekanın yönetime katacağı unsurlar da çalışmaya dahil edilmiştir.

Literatürde kurumsal kaynak planlaması sistemleri ile sisteme yapay zekanın etkisini ve kurumsal kaynak planlaması sistemleri ile üniversitelerde kullanımını inceleyen pek çok araştırma yapılmış olsa da özellikle yapay zekâ desteğini inceleyen araştırma sayısı kısıtlıdır. Söz konusu eksikliği giderme amacını da taşıyan bu çalışma sonucunda üniversiteler için yapay zekâ destekli kurumsal kaynak planlamasının faydalı olduğu kanısına varılmıştır. Lakin veri güvenliği ve kurum yönetiminin doğrudan yapay zekaya bırakılması konusunda çeşitli sorun alanları ve tehditler hala devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal kaynak planlaması, yapay zekâ, ERP, üniversite

Abstract

From the mid-20th century until the 1980s, studies primarily focused on creating machines that could replace human capabilities. However, with the advancement of computers, the idea of developing intelligent programs began to emerge. Although the definitions of artificial intelligence (AI) have evolved over time, a common point in these definitions is that AI aims to replicate human intelligence. The increasing popularity of AI today has, like in many other fields, influenced organizations as well. By integrating AI into the various systems they use, organizations are attempting to keep pace with advancing technology and develop through these innovations. In this context, as the amount of data within organizations increases alongside technological advancements, organizations seek methods to better process the information they possess. As the data accumulated in an organization's database grows, decision-making through manual data processing becomes more challenging. Therefore, the fundamental reason for the widespread use of AI across various disciplines is the necessity to process the increasing volume of data due to technological growth.

Even before the advancement of technology, organizations have strived to streamline their operations and accelerate workflows through different systems. Their efforts to organize workflows aim not only to speed up processes but also to structure the information within the organization. This way, accurate information can be accessed when necessary, or errors can be identified if they exist. With technological advancements, various information systems have been integrated into organizations, and over time, these systems have merged to form a central system known as "Enterprise Resource Planning" (ERP). Initially, ERP systems were limited to managing warehouse operations, inventory tracking systems, and similar functions. However, over time, these systems evolved to help manage the entire organization. The growing number of these systems led to issues in data flow between departments, prompting the integration of systems into a central

framework, giving rise to the widespread adoption of ERP. For years, ERP systems, to which organizations have entrusted most of their workflows, have become a primary source for collecting organizational information. Thanks to their integration across all business processes, ERP systems record all organizational data in a central database. When AI is integrated into ERP systems, it can process this data and contribute to the decision-making process without the need for human intervention. Here, AI's capability to process data quickly comes into play, and it is assumed that AI will facilitate decision-making by processing data efficiently.

Like many other institutions, universities must also adhere to a certain management model and be managed based on management practices. In the past, universities were often characterized by a closed structure, which led to communication problems between them. Issues such as differences in quality, students' equivalency problems, difficulties in transferring between universities, and discrepancies in grading systems became significant challenges. To address these problems, some universities connected with each other through methods like a centralized grading system, and centralizing some management mechanisms accelerated communication. For these reasons, universities also require the implementation of ERP systems. Indeed, ERP systems will expedite data sharing both within and between universities.

This study examines the role of AI integrated into ERP systems and whether these systems can benefit universities. The study begins by investigating what AI is and how perspectives on AI have evolved over time, followed by a discussion of ERP systems and their history, addressing the need for information systems in organizations. Finally, the use of ERP systems in universities as a centralized system is explored, along with the role of AI in this context. Additionally, the study considers how AI can contribute to management, given the large volume of available and potential data.

Although there have been numerous studies in the literature examining ERP systems and the impact of AI on these systems in universities, research specifically focusing on AI support is relatively limited. The aim of this study is to address this gap, and it concludes that AI-supported ERP systems can be beneficial for universities. However, challenges and threats still persist in areas such as data security and the direct delegation of organizational management to AI.

Keywords: Enterprise resource planning, artificial intelligence, ERP, university

GİRİŞ

Günümüzde yapay zekanın hızla yaygınlaşmasıyla birlikte pek çok sistem ve kuruma da entegre olmaya başladığı görülmektedir. Bu araştırmada yapay zekânın kurumsal kaynak planlamasına etkisi ve daha sonra da bu etkinin üniversitelere yansıması incelenmiştir.

Yapay zekâ doğal dil modellerini kullanarak son yıllarda tekrar popülerleşen pek hayatımıza giriş yaptı. İnsanların pek çok alanda gerekse sesle gerek yazılı olarak sohbet edebildiği bu sistemlerin kurumsal kaynak planlaması gibi kurumun iş akışının tümünü etkileyen araçlarda nasıl kullanılabileceği halen tartışma konusudur. Kimileri sadece eldeki verileri analiz edip insanın göremediği ilişkileri görmesini beklerken kimileri de daha doğru karar vereceğini varsayarak yönetim yapay zekaya aktarmaya çalışmaktadır.

Kurumsal kaynak planlaması da özellikle şirketlerin büyüyerek çok uluslu olmaya geçmesiyle birlikte farklı ulusların ihtiyaçları, kültürel farklılıklar, merkezi olmayan yönetim yapısını doğru bilgiyle beslemek gibi ihtiyaçların yanı sıra daha küçük ve orta işletmeler için ise doğru bilgi akışını sağlanması, yeni mevzuatlara uyum, veri tabanlarının sadece veri tutmasının gereksiz olması gibi nedenlerle kullanılmaktadır. Boyutu fark etmeksizin dijitalleşmenin artmasıyla birlikte işletmeler halihazırda veri tabanları tutmaya başlamıştır, kurumsal kaynak planlaması sayesinde bu veri tabanları işlevli hale getirilir.

Üniversiteler ise çok fazla departmanı ve çeşitli bölümler olması nedeniyle farklı sistemlere ve farklı gerekliliklere ihtiyacı vardır. Dijitalleşmenin artmasıyla birlikte bu ihtiyaçları merkezi bir sistemde toplayarak üniversite bilgi sistemleri kurulması ve bunu bütün kademelere yayarak kurumsal kaynak planlamasına çevrilmesi beraberinde pek çok avantajı getirir. Bu alanlarda yapay zekanın da kullanımıyla üniversitelere yeni fırsatlar açılabilir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yapay Zekâ

Günümüz toplumu dijitalleşmenin artmasıyla birlikte vatandaşlar bilgi toplumuna geçmekte, internete erişim ve internet kullanımı artmaktadır. Yapılan çalışmalarda bu dijital platformlara karşı bir güven olduğu tespit edilmiştir(Bulut & Aslan, 2019, s. 173). Artan bu dijitalleşmeyle birlikte haliyle toplanan verileri işleyebilecek yeni sistemler ortaya çıkmış ve bunlardan birisi de yapay zekâ olmuştur. Lakin zekanın ne olduğu ve nasıl ölçülebilir konusu net bir görüş birliğine varılmadığı için zeka tanımlamalarında ortak tanım olarak beynin bilgiyi alıp analiz etmesi göze çarpmaktadır (Pirim, 2006, s.82).

1.1.1. Yapay Zekâ Nedir

Yapay zeka tabiri ilk defa Dartmouth da yapılan bir konferansta Jhon McCarthy tarafından 1956 yılında kullanılmıştır (Doğrul, 2020, s. 101; Oğuz & Ağtaş, 2024, s.348).

1965li yıllarda yapay zekâ henüz veriler yüklenerek akıllı bilgisayarlar yapılması şeklindeyken 1970li yılların başında gelindiğinde yapay zekanın hastalık tanımı gibi alanlarda kullanılabileceği varsayılmıştır. Yetmişli yılların ortasında psikoloji gibi bilim dallarında yararlanılmaya başlanılmış 1980li yıllarda ise gerçek dünyanın ihtiyaçlarına yönelik daha karmaşık uygulamalar düşünülmüştür(Pirim, 2006, s. 83). Günümüzdeki kullanım da bu dönüşümden payını almıştır.

1980li yıllara gelene kadar yapay zeka düşüncesi sanayileşmenin de etkisiyle sanayi işlerini yapan robotları devretmek iken 1980ler den sonra tanım değişerek zeki programlar yapma şekline çevrilmiştir (Doğrul, 2020, s. 102). Bu dönemde yapılan çalışmalarda Daniels yapay zekayı ‘’bilgi düşünce ve öğrenmenin insanlara yardımcı olmak için bilgisayar sistemlerinin uygulanması’’ şeklinde yaparken Dreyfus ve Dreyfus yaptıkları çalışmada ‘’insan kontrolünden bağımsız otonom düşünen makine’’ olarak tanımlamıştır (Qi vd., 2007, s.274).

Tarih içerisinde tanım olarak başlangıçta zeka gerektiren işlerin makineye devredilmesi daha sonra insan aklının nasıl çalıştığını anlamaya çalışılan bir kuram daha sonra insan zekasını taklit etmeye çalışan bir araç daha sonra ise makineleri kontrol edebilen bilgisayar programları olarak gelişmiştir (Pirim, 2006, s. 84). Daha günümüzde ise kavramlar gittikçe karmaşık ulaşmaktadır. Yapay zekayı tanımlamak için pek çok kişi uğraş vermiştir. İnsan zekasını simüle edebilen bu teknoloji verileri analiz ederek problem çözme yeteneği kazanan makineler ve robotlar için geliştirilmiştir. İnsana insan beyninin görevlerini yerine getirmeye çalışan karmaşık sistemler algoritmalar kullanılarak verileri analiz eder. Analiz edilen bu veriler ile yeni bilgiler üretmeye çalışır ve nihai karar yani problem çözme kabiliyeti kazanabilir (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.348).

Tecrübeden öğrenebilen öğrendiklerini muhakeme edebilen bir şekil görüntü örüntüleri tanıyabilen problemler çözebilen kelimeler ile doğrudan çalışabilen bir bilim dalı olarak tanımlayan da vardır(Doğrul, 2020, s. 101). Tanımların ortak noktası olarak yapay zekanın insan zekasını taklit eden ve toplanılan bilgilere göre kendini değiştirebilen sistemler olduğu söylenebilir (İyigün, 2021, s. 676). Diğer bir tabirle zekanın ne olduğunu tam olarak bilmesek de yapay zekâ insan zekasının kopyası veya taklidi olarak görülmektedir.

1.1.2. Uygulama Alanları ve Beklentiler

Özellikle günümüzde Covid-19 salgınıyla birlikte yapay zekanın öğrenmenin arttığı görülmektedir lakin kamu kurumlarının yapay zekayı benimseme hızının yeterince iyi olmadığı düşünülmektedir (Efe, 2022, s.109). Yapay zekadan en temel beklentisi insan zekasının özelliklerine bilgisayarlara kazandırarak problemlere karşı çözümler üretmesidir. Kimileri ise beklentilerin ötesine geçerek insanlığa hükme edebilecek sistemlerin olabileceğini düşünmektedir (Doğrul, 2020, s.101). Bu beklentilerin ise temel nedeni eldeki veriyi işleme kabiliyetidir.

Özellikle son zamanlarda önemi gittikçe artan büyük veri ve nesnelerin interneti yapay zekanın da önemini arttırmaktadır. Makinelerin birbiriyle etkileşimi artmaktadır (Doğrul, 2020, s.103). Başta lojistik olmak üzere modern sistemler çok fazla veri ve sensörden beslenmekte ve kapsamlı ve teknolojik a desteklemektedir bu durumda yapay zekâ önemini artıran diğer bir husustur (Chirvase & Zamfir, 2023, s.5).

Teknolojinin gelişmesi denetimlerin de kalitesini artırmıştır. Bu konuda yapay zeka da denetimlerin artan doğruluk ve kapsamda yürütülmesini sağlayabilmektedir (Barna vd., 2024, s. 7). Yapay zekanın diğer teknolojilerle uyumu öğrenilmesini kolaylaştırmakta ve kullanıcıları için daha uygun durumlar yaratmaktadır. Dijital beceriler yalnızca bunlarla alakalı olmayıp aynı zamanda siber güvenlik veri gizliliği gibi etik konularla da ilgilidir (Barna vd., 2024, s. 10). Her ne kadar öğrenilmesi kolay olsa da şu anki bakış açısıyla kamu güvenliği alanına başta olmak üzere yapay zeka personelin yerine geçecek değil personelin yeteneğini arttıracak bir araçtır (Efe, 2022, s. 115). Bu aracın en önemli özelliklerinin başında kendi kendine uyarlayabilmesi vardır. Adaptasyon becerisi yapay zekanın zamana göre geliştirilmesine de olanak tanır (Şeker, 2022, s.19).

Yapay zekanın katkı ene ve faydaların başında insanlar işlemesinin çok uzun süreceği karmaşık verilerin içerisinden karmaşık ağları tespit edebiliyor olmasıdır. Bu nedenle pek çok alanda rapor ve önleriz için kullanılmaktadır (Efe, 2022, s. 108). İşlenen veriler yönetim tarafından alınacak kararların dayanağı olabilirler (Barna vd., 2024, s.2). Bu verilerin yapay zekanın işliyor olması karmaşık ağları ve girift ilişkileri ortaya çıkarabilir.

Sistemimizin bize kattığı önemli şeylerin bir diğeri de otomasyonu geliştirmesidir. Bilgi işlem teknolojileri kendi başına bazı konular otomatik hale getiriyor olsa da yapay zeka sayesinde tekrarlayan görevleri de otomatikleştirir ve çalışanlar daha önemli alanlarda değerlendirilebilir (Barna vd., 2024, s. 6). Yapay zekanın gördüğümüz en umut verici uygulamaları da büyük veriden algoritmalar oluşturup yenileyerek cevap vermeseler (Efe, 2022, s.101).

Yapay zekâ için pek çok alt disiplin vardır. Her disiplinin uygulandığı farklı alanlar her uygulama da farklı beklentileri sahiptir. Bunlardan bazıları zeki makineler, insan kontrolünden tamamen bağımsız makineler gibi disiplinlerdir. Bu disiplinlerin temelinde görüntü dil ve planlama alanları gelir (Pirim, 2006, s.84). Bu disiplinlerin kullandığı sistemler ise yapay sinir ağları, bulanık mantık, genetik algoritma, nesne tabanlı programlama, karar destek sistemleri, özellikle sosyal bilim alanında en önemli konuların başında olan uzman sistemler yaklaşımı yer alır. Uzman sistemler alanında nadir bunlar uzmanların yerine yapay zekanın ilgili alanda uzmanlaşarak çözümler üretmesi anlamına gelir. Bir diğer sistem ise günümüzde en sık kullanılan yapay zeka yaklaşımlarından olan sohbet botlarıdır .Chat Bot olarak bilinen bu yapay zekalar doğal dil modellerini kullanarak kullanıcılara doğrudan yazılı veya sesli dönüş sağlayabilir (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.350).

1.1.3. Olası Faydalar ve Zararlar

Yapay zeka denilince karşımıza çıkan ilk konu çok büyük miktardaki verinin karmaşık bilgilerin yorumlanarak bilinçli kararı almaya destek olmasıdır (Barna vd., 2024, s.10). Herhangi bir insanı çözebileceği

problemi çözmek ve belki daha hızlı çözümler bulmak ve uzman sistemler gibi yaklaşımlarla yeri doldurulamayacak insanların alternatifini oluşturabili (Pirim, 2006, s.87).

Eldeki verileri analiz ederek olası sahtekârlıkları önleyebilir, Kurumun elindeki verileri inceleyerek karar alma sürecinde risk değerlendirmesinde bulunabilir, sistemin otomatik yeşerecek verilerin doğrudan kaynaktan alınmasıyla daha doğru verilere ulaşır ve bu sayede doğru verinin yayılmasının yanı sıra denetiminde daha verimli olmasını sağlayabilir, pek çok alanda raporlamalar yaparak farklı meslek gruplarının tasarruf etmesine ve veri analizini hızlandırılmasını sağlayabilir (Barna vd., 2024, s.13).

Çalışanlar için örgütsel karar almada kaliteyi artırarak maliyeti düşürdüğü görülmüştür. Çalışanların yapay zekaya karşı olduğunu tutumlarının görev performansını artırdığı lakin üretkenliğinin azaldığı tespit edilmiştir (Taşgit vd., 2023, s.19). Dijitalleşmenin de getirmesiyle birlikte yapay zekanın çalışanların iş yükünü azalttığı ve pek çok alanda performansını artıracağı varsayımında bulunulabilir.

Özellikle son dönemde artan kişisel verilerin önemi yapay zekâ için de önemli bir konudur. Pek çok alanda otomatik veri çeken bu sistem haliyle gizlilik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Genişleyen siber saldırı ağlarıyla yapay zekanın erişebildiği bu bilgilere erişilmesi dikkat çeken bir konudur (İyigün, 2021, s.676).

Çalışanlar için başla teknolojik gelişmeler olmak üzere değişimin olumsuz olacağı inancı değişimi kaynağına yani teknolojiye karşı bir tehdittir. İş kaybetme korkusu başta olmak üzere pek çok tedirginliği beraberinde barındıran bu tehdidin aşılması gerekir. Bu olumsuz tutum üretkenliğin düşüşüne ve verimin azalmasına neden olabilir (Taşgit vd., 2023, s.21).

1.2. Kurumsal Kaynak Planlaması (KKP/ERP)

Bir kurum içerisinde pek çok farklı nedenden sorunlar çıkabilir ve bu sorunlara yaratıcı çözümler gerekmektedir. Zaman geçtikçe ve teknoloji ilerledikçe sorunları çözebilecek yeni anlayışlar gelişmekte ve yenilik stratejisi modeli gibi modeller tüketilmektedir (Siau & Messersmith, 2003, s. 79). Yenilikler yapılırken kurum kültürü dikkate alınmalı ve en önemli hedef istikrar ve uyum arasındaki dengeyi bulmak olmalıdır (Lujic vd., 2005, s.1).

Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte modern iş akışının 2 tane önemli sorun ortaya çıkmıştır bunlar rekabet gücü ve dinamizmidir. Hayatta kalmak için bu 2 konu yönetimlerin oldukça zorlamaktadır (Chirvase & Zamfir, 2023, s. 2). Kamu kurumlarında ise dijitalleşme kurumun etkin ve verimli yönetilmesinde önemli rol oynamaktadır. Dijitalleşmeyle bir daha doğru veri toplama analiz etme gibi yöntemler yönetimin işini kolaylaştırmaktadır (Bulut & Aslan, 2019, s.168).

Kurumlar istikrarlı yapı oluşturmak için iş akışını, kapasiteyi optimum kullanmayı, çevreye hızlı cevap verebilecek sistemi kurmaya çalışır. Özellikle küresel işletmelerde yönetimin merkezi değil yayılmış olması aynı zamanda kurum genelinde yerel vergilendirme, yerel gelenekler, dil farklılıkları, muhasebe sistemi farklılıkları gibi pek çok hususa dikkat edilmesi gerekir (Rajapaksha & Singh, 2012, s. 5). Gerek bu kadar büyük kurumlar gerekse kamu kurumları fark etmeksizin temel amaç çevresel değişikliklere uyum sağlayabilmektir bu da o döneme ayak uydurmak için yapılan yeniliklerin istikrar ile uyum arasında dengeyi bularak gerçekleştirilir (Lujic vd., 2005, s.1).

Teknolojinin gelişmesi ve kurumların dijitalleşmesi ile envanter kontrolü başta ol kurumlar kendi elektronik sistemleri ve veri tabanlarını kullanmaya başlamışlardır. Artan veri tabanı şişkinliği ile iş sürecini yeniden mühendisliği yani BPR gibi sistemlerin de dahil olmasıyla yeni arayışlara girilmiştir (Subramoniam vd., 2009, s.2). Dijitalleşmeyle ile birlikte gelen bilişim teknolojilerinin iş performansını artırdığı gözlemlenmiş (Balić vd., 2022, s.2). Farklı sektörlerde veri desteğinin geliştirilmesi, veri doğrulama, yüksek kalite veri, hızlandırılmış karar verme süresi, risk belirleme gibi alanlarda da bilişim teknolojilerinden faydalanmaktadır (Şeker, 2022, s.13).

Her ne kadar bilgi teknolojilerinin veya diğer tabirle bilgi işlemi bu kadar faydası varsa da artan veri tabanı şişkinliği ile sistemler gittikçe karmaşık hale gelmektedir. Burada bilgi entegrasyonu kavramıyla birlikte tek bir yerden kontrol için sanal dağıtılmış veri tabanı ile verilerin birleştirilmesi söz konusudur (Kudrass, 2006, s.6). Merkezi bir sistem kurarak iş akışının tümünü kontrol edebilen sistemin amacı müşteriyle en baştan başlayarak tedarik zinciri boyunca son kullanıcıya kadar her alanı yazılı hale getirmektir bilginin kalıcı hale getirilmesiyle süreklilik sağlanmaya çalışılır.

1.2.1. Kurumsal Kaynak Planlaması Nedir

Bir şirketin bilgi akışının entegrasyonunu sağlayan yazılım paketi olarak tanımlanabilir (Bayraktar & Efe, 2006, s.92; Tomor & Geçer, 2012, s.2). Tedarik zincirinde yer tüm sürecin iş akışını yönetildiği bilgi sistemi de denilebilir (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.346). Merkezi bir veri tabanına bağlı farklı modüllerden oluşur ve bu modüller farklı departmanlar tarafından ihtiyaç halinde kullanılacak şekilde tasarlanmıştır.

Etkili kullanımı halinde şirketin büyüme karlılık ürün gelişimi gibi konularda yüksek standartlara ulaşmasını sağlayabilir (Lujic vd., 2005, s.2). Bu özellikleriyle kurumsal kaynak planlaması sistemleri kabiliyetleri nedeniyle yalnızca bir yazılım paketi veya merkezi veri tabanı değil aynı zamanda kurumun dönüşümünü sağlayan bir yaklaşımdır (Sevim & Bülbül, 2017, s.2).

Anlaşılabileceği üzere ERP sistemi bilgi işlem teknolojileriyle birlikte işletmelerin dijitalleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir bilgi sistemidir. Sistemin özelliği işletmenin iş sürecinin her aşamasında yer alması ile bilgileri kaydetmesi, gerektiğinde bu bilgilere hızlı dağıtım ve ulaşım imkânı sağlamıştır. Bu sayede Başta aşırı büyük işletmeler olmak üzere her kesimden işletmeler bütünleşik bir iş akışı yürütmekte ve sorun analizleri yapabilmektedir.

Kurumsal kaynak planlaması sistemleri farklı konularda faaliyetten devam ettiren kurumların bilgi sistemi ihtiyaçlarını gidermek ve yönetim için gerekli olan kararları hızla almalarına yardımcı olacak sistemlerdir (Sevim & Bülbül, 2017, s.2). Sistem sadece departmanlar arasında değil kurumun tümünü sistemlerinin entegrasyonunu hedefler (Huang vd., 2009, s. 10; Lujic vd., 2005, s.2). Bütünleşmiş iş akışı doğru zamanda doğru kişiye doğru bilgileri sunarak maliyet azaltan ve süreci hızlandıran bir sisteme dönüşmüş olur.

Temel amacı kurumuş akışındaki tüm sürecin eldeki imkanları daha verimli kullanarak sağlanmasına olan kurumsal kaynak bir anlaması muhasebe envanter bir alanlarda modüller sunarak çalışır ve entegrasyon sayesinde daha akıcı süreç daha iyi müşteri ve daha iyi katma değer anlamına gelecek işler yapılmasını sağlar (Bulut & Aslan, 2019, s.175).Lakin çoğu sistem vaadini yerine getiremez ve hatta gerçek son kullanıcı da genellikle pasif katılımcı olarak kabul görür (Siau & Messersmith, 2003, s.57).

Her ne kadar sistem en iyiye gitmeye çalışsa da en iyi çözümü bulmak zordur bu nedenle optimuma yakın çözümler bulunur (Lujic vd., 2005, s.2). Bu sistemlerin de iş akışının daha iyiye götürmeye çalıştığını unutmamak gerekir. Bu nedenle pek çok alanda kullanılmaya başlanılan mutlak kaynak planlaması sistemleri popülerliğini arttırmaktadır. Örneğin Almanya'da endüstriyel işletmelerin %92'sinden fazlasında kullanılmaktadır (Leyh vd., 2011, s.1).

1.2.2. Kurumsal Kaynak Planlaması Tarihçe

Henüz kurumsal kaynak ve anlaması ortaya çıkmadan önce sadece çizgi grafik denge çizgisi gibi planlama teknikleri varken bilgisayarların ve yazılımların ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte muhasebe defter tutma gibi alanlarda programlar gelişmeye başladı. Kurumsal kaynak planlaması sistemleri ortaya çıkana kadar firmalar her departmanda süreç yönetimi için farklı yazılımlar kullanmakta bu da kurumlar büyüdükçe bütün eşitliği bozmaya başlamıştı. Başlangıçta 1960 da depoda envanter kontrolü için envanter kontrol sistemi geliştirildi (Hairech & Lyhyaoui, 2022, s.1087). 1970'e gelindiğinde ise ilk defa "malzeme gereksinim planlaması" olarak MRP karşımıza çıkmaktaydı. Bu sistem üretim aşamasındaki her birimin ihtiyaç

duyulan malzemesi hesaplanması için tasarlanmıştı. 1980'li yıllara gelindiğinde ise sistem gelişerek "malzeme kaynak planlaması" olan MRP 2 ortaya çıktı (Hairech & Lyhyaoui, 2022, s.1088; Oğuz & Ağtaş, 2024, s.351).

Kurumsal kaynak planlaması çıkana kadar bu sistemler JIT, bakım, CA uygulamaları gibi ek özellikler barındırmaktaydı. Zamanla organizasyonun tüm operasyonel faaliyetlerini toplayıp pek çok departmana birden açarak kurumsal kaynak planlaması doğmuş oldu. Günümüzde ise bu sistemler birleştirilerek kurumsal kaynak planlaması doğmuş ve o da gelişerek kurumsal kaynak planlaması 2 sistemlerini getirmiştir (Chirvase & Zamfir, 2023, s. 1; Lujic vd., 2005, s. 1). İlk nesil kurumsal kaynak planlaması operasyonel açıdan bir mükemmellik sağlamaya çalışırken ikinci nesle geçildiğinde tedarikçilerle iş birliğini artırarak üretkenliğe hedeflemekteydi. Günümüzde ise son neslinde işletmelerin bütün ekosistemiyle gerçek zamanlı olarak çalışan ve giderek karmaşık sorunları çözebilen bir sistem olmayı hedefliyor(Hairech & Lyhyaoui, 2022, s.1088).

1.2.3. Uygulanış ve Başarı Faktörleri

Kurumsal kaynak planlamasının örgüt içerisinde benimsenmesi üzerine yapılan araştırmalarda kurumların sıklıkla engellerle karşılaştığını ve projenin başarısızlık oranının yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Althunibat vd., 2019, s.315). Bunun temel nedenleri yüksek beklenti ve yanlış planlamadır. Planlama ve zamanlama farklı şeyler olmakla birlikte planlama süreçle ilgili kısıtlar tanımlar (Lujic vd., 2005, s. 2). Bu kısıtlama da göz önüne alındığında kurumsal kaynak planlaması kurulum projesinin pek çok başarı faktörü vardır.

Kurumsal kaynak planlaması için en önemli risklerin başında yeterli bilgi olmadan yüksek beklentiye sahip olmak vardır. Sistemin en önemli kazançları bile elde edebilmesi için çok fazla gereksinime ihtiyaç duyar (Bayraktar & Efe, 2006, s.108). Bu gereksinimlerin iyi tespit edilmesi gerekir çünkü kurumsal kaynak planlaması projeleri çok yüksek bütçeli ve uzun zaman isteyen projelerdir. Sistemi geri dönüşü bile uzun vadede ortaya çıkar.

Sistemi kullanan pek çok kurum sistem kurulduktan sonra sistemi gerek yükseltmek için gerekse düzeltmek için dokunmayı tercih eder. Nedeni ise danışman naz olmasıyla birlikte danışmanı olmadan bu kadar karışık sistemlerin maliyetinin düzgün hesaplanmıyor olmasıdır (Scheckenbach vd., 2014, s.755). Sistemin başında kurulurken iş ağındaki her şeyin olabildiğince kurumsal kaynak planlaması mantığına göre düzenlenmesi ve mevcut düzenle işlevsel olarak birleştirilmesidir (Bayraktar & Efe, 2006, s.106). Yükseltmenin ise satıcıların müşterileri yeni sürüme geçirmeye çalışması (destek sonlandırma tarihi) ve kuruluşların trendlere uygun olarak yeni teknolojilere yükseltmeye çalışıyor olmasıdır (Scheckenbach vd., 2014, s.754). Sistem kurulurken bu yükseltmelerde göz önüne alınarak sürecin iyi analiz edilmesi ve iş akışının düzgün ayarlanması gerekir.

İş akışının ayarlamasının temelinde yatanlar ise üst yönetimdir. Kurumsal kaynak planlama sistemlerine iyi çalışabilmesi için en önemli faktörlerden birisi de üst yönetimin sisteme olan desteğidir. Yeni sistemin tüm kurula yayılabilmesi için sorumluluğu üstlenmeleri gerekir (Bayraktar & Efe, 2006, s.98). Sistem son derece maliyetli ve uzun bir proje olmasının yanı sıra kurumun da iş akışını kontrol ettiği için yönetimin sistemde sürekli ilgileniyor ve sürekli destekliyor olması gerekir. Sistemi uygulama konusundaki kararlılık sistemi olan inanç ve sisteme geçişteki sürecin yönetilmesi daha sonra sistemi kullanacaklar içinde önemli bir rol oynar (Tomor & Geçer, 2012, s.11).

Bir diğer başarı faktörü ise ortak veri tabanıdır. Bilgisayarların kurumlarca kullanılmaya başlanması ve bilgi işlemin kurum içerisinde yaygınlaşmasıyla farklı veri tabanları oluşmuş daha sonra da farklı sistem-

lerle bu veri tabanları merkezi veri tabanı haline getirilmiştir. Kurumsal kaynak planlaması burada merkezi veri tabanı kullanarak bilgilerin toplanmasına ve yayılmasının yanı sıra aynı verileri üzerinde ulaşılmasını engeller (Huang vd., 2009, s.2). Yalnızca departmanlar arası değil kurum genel entegrasyonu barındırdığı için kurumun tümünde pek çok işin manuel den otomatik sistemlere geçiyor olması da hatayı azaltıp doğru bilginin yayılmasını artırmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise danışmanlıktır. Kesin bir başarı faktörü olmamasının yanı sıra ilk kuruluşu sırasında sistemi düzgün analiz edebilecek danışmanın varlığı önemlidir. Bunun yanı sıra uzun dönemli çalışan bu sistemin sürekli dışarıdan danışman desteği almak yerine kurum içerisinden yetişecek bir birime de ihtiyacı vardır (Bayraktar & Efe, 2006, s.96).

Yapılan bazı çalışmalarda sistemin uygulanmasında yaygın olarak kullanılan modüllerin ise finans, muhasebe, yönetim destek alanlarında olduğu görülmüştür. Kurumlar genellikle muhasebe süreçlerinin önceliğine önem vererek sistemi bu alanlarda tanıttıkları varsayılmaktadır (Kelemen, 2014, s.1541). Daha temelde ise sistem APS(Gelişmiş Planlama ve Programlama), CRM(Müşteri İlişkileri Yönetimi), SCM (Tedarik Zinciri Yönetimi) modülleri üzerine kurulmuştur (Chirvase & Zamfir, 2023, s.1) .

Günümüzde ise en dikkat çeken model Bulut ERP'dir. Kurumsal kaynak planlamasının bir model olarak gözükmekle birlikte harici bir kullanım da vardır. Kurumun kurumsal kaynak planlaması sistemine ve kazanımlarına çevrimiçi olarak eşim imkânı sunmaktadır. Esnek fiyatlar, kaynak çeşitlendirme ne gibi kazanımları da vardır. Sisteme ekonomik, performans, operasyonel esneklik sağlamaktadır (Chirvase & Zamfir, 2023, s.4; Hairech & Lyhyaoui, 2022, s 1087).

1.2.4. Faydalar ve Zararlar

Sistem verimsiz ve kontrolsüz bilgi akışını ortadan kaldırarak şirket departmanları arasında bilgi akışını basitleştirmekte ve hızlandırmaktadır (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.351). Sistemin değerlendirilmesiyle kurum ve kuruluşların pek çok açıdan potansiyellerinin belirlenmesinin ardından yeni planlamaların yapılması ve bu planlara bağlı olarak artacak vatandaş memnuniyeti ile azalan bürokrasi sonucunda performans artışı gibi kazanımları elde edecektir (Bulut & Aslan, 2019, s. 1269). Yapılan bir diğer araştırmada ise sistemin özelliklerinden ziyade sistemin sağladığı bilgi akışının ve doğru bilginin performansı etkilediği görülmüştür (Balić vd., 2022, s.9).

Sürecin doğru yürütülmesi halinde maliyet düşürme ve kalite iyileştirmeleri gibi faydalar sağlarken ürün satın alınmaları da artacaktır. Bunun için prosedürü iyi uygulamak gerektiği unutulmamalıdır (Scheckenbach vd., 2014, s.755).

Sistemin diğer faydaları ise gelişmiş karar alma yeteneği, iyileştirilmiş teslimat süreleri, gelişmiş sipariş yönetimi, tedarikçiyle etkileşimin geliştirilmesi ve bu oradan işletme maliyetlerinin azaltılmasıdır. Karar alma kalitesinin artması, organizasyonel süreçlerin iyileştirilmesi, şeffaf bilgi akışı da faydaları arasındadır (Akgül & Gözlü, 2014, s.45; Balić vd., 2022, s.1; Sevim & Bülbül, 2017, s.3).

Yapılan bir çalışmada kurumsal kaynak planlaması için kurumun mali yöneticileri için iş performansını artırdığını ve bilgilerin önemli olduğunu, operasyonel ve lojistik yöneticilerin süreci kısaltarak performansı arttırdığını ve aynı zamanda lojistik yöneticileri için müşteri memnuniyetine artırırken operasyon yöneticileri için müşterilerin bazen memnun kaldığını ifade etmiştir (Elragal & Al-Serafi, 2011, s.2).

Sistem özellikle daha büyük işletmeler olan küresel işletmeler için işgücünün maliyetini azaltıp ülkeye özgü rekabet faktörlerinden daha iyi yararlanmayı sağlarken dünyaya yayılmış iş kollarına organize etmeyi kolaylaştırır (Rajapaksha & Singh, 2012, s.2).

Yapılan bazı çalışmalarda sistemin %90 oranında bütçeyi aştığını ve %67 oranında zararlı olarak nitelen-

dirildiği göze çarpmaktadır. Bu durum sistemin uygulanmasındaki uzmanlık teknik altyapı ve yönetilmesi ve fazla beklenti gibi pek çok alandan kaynaklanabilir (Vukman vd., 2024, s.2). Unutmamak gerekirken kurumsal kaynak planlama sistemleri zaman alıcı pahalı karmaşık ve yüksek sonuç garantisi vermeyen sistemlerdir (Akgül & Gözlü, 2014, s.45). Sistem her ne kadar uzun vadede yüksek vaatler sunuyor olsa da başarılı bir uygulama gerçekleşmediği durumlarda rekabet avantajını ortadan kaldırır ve hatta kurumsal performansı düşürebilir (Chirvase & Zamfir, 2023, s.2).

Önemli bir diğer sıkıntı ise modern kurumsal kaynak planlama sistemlerinin gittikçe entegrasyonun artıyor olmasıdır. Her ne kadar kullanımda kolaylığı artıyor olsa da gittikçe daha fazla veriye sahip olması siber güvenlik açısından sorunları da beraberinde getirir. Olası bir sorunda iş alanın tümünü etkileyen böyle bir sistemin zarar görmesi geri dönülemeyecek sonuçlara neden olabilir (Chirvase & Zamfir, 2023, s.2). Artan bu entegrasyon aynı zamanda sistemin büyümesine ve dolaylı olarak bakım maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda kurumların üçte birinin yüksek bakım maliyeti ve sunulan düşük destek nedeniyle memnuniyetlerini düşük olduğu ortaya çıkmıştır (Leyh vd., 2011, s.9).

Kurumsal kaynak planlaması projeleri ucuz ve risksiz değillerdir büyük oranda bir veya daha fazla yılı bulan ve yüksek maliyetli, riskli projelerdir (Bayraktar & Efe, 2006, s.92). Sistem uygulamaya geçildikten sonra genellikle kurum performansı düşüş olması olağan bir durumdur. Sistemin öğrenilmesi ve çalışanların ayak uydurması zaman alır.

Yapılan önemli bir diğer hata ise sistemin düzgün kullanmasıdır. İş alanın tümünü kapsayacak böylesi projelerin düşük entegrasyon düzeyinde olmaları haliyle sistemi düzgün çalışmamasına, bilgi akışının eksikliği ne bir gül tekrarlanan manuel veri girişlerine ve şeffaflığın eksikliğine neden olur (Bologa vd., 2008, s.481). Düşük entegrasyona sahip bu sistemlerin uygulamaya çalışıyor olmasında temel nedeni daha küçük kurumların kendi başlarına sistemin üstünden kalkma inançlarıdır (Şeker, 2022, s.13). Kobi ölçeğinde ulaşılması zor olan bu imkanlar günümüzde Bulut ERP gibi çözümlerle yavaş yavaş açılacak gibi gözükmektedir.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmamızın yapılış amacı üniversiteler için merkezi bir kurumsal kaynak planlaması sisteminin oluşturup oluşturmayacağıdır. Bu bağlamda gelişen teknoloji çağında pek çok kurumda olduğu gibi üniversiteler de çok fazla bilgi biriktirmek de ve biriken bu bilgileri nasıl daha efektif işleneceği tartışılmaktadır çünkü artan bilgiyle beraber bilgilerin derlenmesi ve işlenmesi de bir hayli karışık hale gelmiştir. Burada araştırma kurumsal kaynak planlaması sistemini bu bilgileri daha düzenli olarak toplamayı ve işlemesi varsayımı üzerine yapılmıştır. Özellikle kurumsal kaynak planlaması sistemlerine eklenen yapay zekâ araçlarıyla insanların gözüne çarpmayan bağlantılar da yapay zekanın veri işleme teknikleriyle ortaya çıkarılabilir.

2.2. Araştıramnın Evreni ve Örneklemi

Araştırma genel olarak sosyal bilimler alanlarında yapılmış olup bazı kısıtlı konularda mühendislik alanından da faydalanılmıştır. Kullanılan kaynaklar dünya geneli pek çok ülkeyi kapsamakla birlikte çoğunlukla Türkiye'den ve Avrupa'dan faydalanmıştır. Bu nedenle araştırmada geçen kavramlara yani yapay zekâ, kurumsal kaynak planlaması, üniversiteler hususunda çoğunluklu olarak Türkiye ve Avrupa'daki araştırmacıların bakış açısı değerlendirilerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Daha nadir olarak Asya, Afrika, Amerika'daki araştırmalardan da katkı yapılmıştır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülmüştür. Çalışmanın amacı teknolojiyle birlikte kurumların sahip olduğu verinin artması sonucu kurumlardaki biriken verileri işleme ihtiyacıdır. Veri topla-

ma yöntemi olarak doküman analizi kullanılmış olup akademik veri tabanlarından Web of Science, Science Direct, Dergi Park ve TR Dizinden faydalanılmıştır.

Özellikle özel sektör ve kamunun arasında kalan üniversiteler için bu verinin daha verimli bir şekilde depolanması ve işlenmesi için bir yöntem bulmaktır. Kurumsal kaynak planlamasının kuruma yayılan yapısı sayesinde veriler daha verimli bir şekilde toplanabilir de istiflenebilir. Sisteme entegre yapay zekâ sayesinde de bu verilerin daha efektif bir şekilde işleneceği varsayılmaktadır. Bu bağlamda temel hipotezi, yapay zekâ entegrasyonuna sahip merkezi bir kurumsal kaynak planlama sisteminin üniversiteler arasındaki iletişimi ve veri paylaşımını hızlandıracağı bu sayede verilerin daha düzenli bir şekilde toplanıp işlenebileceğidir. İnceleme sırasında elde edilen bulgular, kuramsal bir çerçevede analiz edilmiştir. Uygulamalı bir test yapılmamış; bulgular ilgili literatürden elde edilen bilgilerle sınırlı tutulmuştur.

Araştırma sırasında kullanılan kaynaklar çoğunlukla üniversite sistemi kökleşmiş bölgelerdeki araştırmalardan gelmektedir. Bu bağlamda araştırma için edinilen bilgiler araştırmacının bireysel tercihlerinden ziyade ilgili alanda ulaşabildi kaynaklardan gelmektedir. Öncelikle kavramsal çerçevesi oluşturabilmek için kurumsal kaynak planlaması ve yapay zekâ konularını sosyal bilimler alanında incelenmiştir. Daha sonra ilgili alanların üniversiteler için faydası araştırılmıştır. Bu aşamada kurumsal kaynak planlamasının yapay zekayla desteklenmesi tasarla kurumsal kaynak planlaması, üniversitelerde merkezi sistemler gibi başlıklarla genişletilerek araştırmanın veri güvenliği farklı açılardan değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Yapay Zekâ Destekli Kurumsal Kaynak Planlaması

Bilgi işlem teknolojileri kurucusu kurumlar arasında malzeme akışını ilgilenmesi, stok tatili ve ortaya çıkabilecek kayıpları engelleyerek envanter maliyesini minimum da kurutmaya yardımcı oldu. İsteme sahip olduğunu yetenek iş süreci yeniden mühendisliği koşullar arasında yer alır ve diğer koşulların oluşmasını sağlar (Subramoniam vd., 2009, s.2). Böyle bir sonunda günümüzde en popüler olan konulardan birisi olan yapay zekada yer alır. Yapay zeka sayesinde insanı tespit etmesi gereken konuları yapay zekaya tespit ettirebiliriz (Efe, 2022, s.108). Tekrarlayan görevleri yapay zekaya devrederek otomatik araçlardan katma değerler üretebilir bütün süreçleri daha performanslı hale getirebilir ve yeni bakış açıları kazanılabilir (Chirvase & Zamfir, 2023, s.5).

Karşılaştığımız en umut verici yaklaşım ise büyük verilerin içerisinden algoritmalar oluşturup kendi cevaplarını üretebildiği ve derin öğrenme tekniklerini kullanabilme miydi (Efe, 2022, s. 100). Başta yalnızca veriler üzerinden analiz yaparken kimi kurumlar karar alma ve ürünler yaratma gibi süreçlerde de yapay zekayı kullanmaya başladılar bu da günümüzün sorunlarından olan organizasyon kültürünün hızlı değişmesine neden olmakta (Chirvase & Zamfir, 2023, s.5). Burada teknolojinin kutuplaşması ve veri gizliliği başlıca sorunlar arasındadır (İyigün, 2021, s.676).

Yapay zekanın kurumlara girmesiyle birlikte stratejik yönetim için de önemli bir rol almaya başlamıştır. Yapay zeka başta olmak üzere büyük veri derini öğrenmen doğal dil modelleri blockchain gibi farklı konular da kurumların takip etmesi zorunlu adamlar haline gelmeye başlamıştır (İyigün, 2021, s.675). Kontrol gibi rutin görevlerin yapay zekâ devredilmesiyle bütünleşmiş yapay zekâ çözümleri kullananlar tarafından gittikçe daha hızlı benimseniyor. Yeni çıkan kurumsal kaynak planlaması sistemleri ise yapay zekaya ayak uydurarak makine öğrenmesi ve doğal dil modellerini kullanarak sistemi geliştiriyorlar (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.352).

Konudan kaynak planlaması sistemleri kurumu izlemeden başarılıydı ancak daha optimum performans için daha etkili hareketleri düzenleme konusunda başarısızdı çünkü bu iş sistemden gelen veriler ne yöneticilerin yaptığı bir durumdu (Subramoniam vd., 2009, s.12). Pazar değişimlerine ayak uydurarak Hem ulu-

sal hem de uluslararası alanlarda rekabetçi olmak isteyen kurumlar kurumsal kaynak planlama sistemleri kullanmanın yanı sıra bunun bir ilerisi olarak gerekli olan bu karar verme sürecinde yapay zekayla birlikte nesneler internetin çözüm olarak kullanmaya başladılar (Chirvase & Zamfir, 2023, s.3).

Yapılan bazı çalışmalarda kurumların kurumsal kaynak planlama sistemlerine yapay zekayı entegre etmesiyle müşteri desteği, satış tahmini, analiz, hatasız veri girişi gibi alanlarda verimliliğinin arttığı görülmüştür (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.352). Bu teknolojilerin gelişmesi aynı zamanda iş akışını da destekleyerek maliyetlerin düşmesine ve organizasyon verimlerinin artmasında sağlamaktadır.

Kimi sektörlerde yapay zeka ve kurumsal kaynak planlamasının kullanımıyla birlikte gereksiz faaliyetlerin kolaylaştığı gözlemlenmiştir (Barna vd., 2024, s.15). Depo ve envanter yönetimi gibi temelde yer alan konularda dahi tekrarlayan işleri engelleyerek optimizasyon sağlayabilir. Gerek kurum içi gerekse kurum dışı sağlanan verilerle birlikte başta dil modeli olmak üzere farklı alanlarda kendisini geliştirerek ve ticaret gibi konularda da yardımcı olabilir (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.354).

Model çıkarım yoluyla geçmiş satın alımlar ve mevcut tüketimler de incelenerek hammadde gibi alanlarda optimum imkânı sağlanması sağlayabilir iken ideal envanterinde gerçekleştirmiş olur. Tedarik zinciri gibi karmaşık ve sürekli alanlarda dahi kurumsal kaynak planlaması sistemlerinin öğrenme etkisi varken yapay zekanın da analitik yeteneğiyle tahminleri bu alanlarda faydalı olacaktır (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.354).

Büyük miktarlardaki verilerin analizi, son derece karmaşık finansal verilerin yorumlanması ve bunlara bağlı olarak bilinçli kararlar alabilme yeteneği son derece önemlidir (Barna vd., 2024, s.10). Piyasa eğilimlerinin takibi bir gün geleneksel analiz yöntemleriyle görülemeyecek eğilimler, büyük miktardaki veriyi aynı anda inceleyebilme veri odaklı karar alma bir gül özel önerilerle birlikte kişiselleştirilmiş müşteri deneyimi gibi pek çok alanda da yapay zeka kullanılabilir (Barna vd., 2024, s. 6; Vukman vd., 2024, s.12).

Yapay zekâ sayesinde kurumsal kaynak planlaması sistemleri tüketici davranışlarını analiz edebilir ve buna bağlı olarak pazar stratejisini belirleyebilir. Emtia fiyatlarındaki dalgalanmayı yapay zeka modelleri sayesinde tahmin edebilir (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.354). Öğrenebilme yeteneğine sahip olan yapay zekâ sistemleri gerektiğinde yeni anlayışlar illa uygun varsayımlarla hareket edebilir. Sistemin işleyişini denetlemek, grafik kullanıcı arayüzleri gibi alanlarda da kendisinden faydalanabilir (Sevim & Bülbül, 2017, s.8). Özellikle uzman sistemler yaklaşımıyla kurumsal kaynak planlamasından gelen büyük miktardaki veriyi inceleyerek Yalnızca uzmanların yapabileceği incelemeleri sistem üzerinden kendi kendisine yapabilir (Pirim, 2006, s. 87). Bu sayede kurum harici uzman alımı ve kurumsal kaynak planlama sisteminin düzenlenmesi için ekstra maliyetleri sadece yapay zekayla çözmüş olur.

Daha az dikkat çeken ancak gittikçe çok kullanılan ise sohbet botları ve bulut ERP'dir. Kullanıcılarla doğal dil modelleri kullanarak etkileşime girebilen bir sistemdir be kurumsal kaynak planlama sistemlerine entegre edilmesiyle yöneticilere daha etkili sonuçlar elde etmesine yardımcı olduğu görülmüştür. Zaman yönetimi ile koordinasyonunu da sağlayabilmesi dikkat çeken hususlardır (Oğuz & Ağtaş, 2024, s.354). Bulut ERP İse kurumsal kaynak planlaması sistemlerinin çevrim içi erişimini sağlayan bir modül olarak görülebilir (Chirvase & Zamfir, 2023, s.4). Böyle bir model olarak görmek yerine daha küçük işletmeler doğrudan kurumsal kaynak planlaması işlerine bulut olarak görerek kurumsal kaynak planlamasının yüksek maliyetinden kaçınabilirler.

Her ne kadar faydası çok olsa da kurumsal kaynak planlamasının başarısız olması halinde büyük miktardaki yatırımda boşa gider. Genellikle kurumsal kaynak planlama sistemleri bir kez yap ülkesine dayanarak yapıldığı için işletmenin yapısı değiştiğinde veya büyüdüğünde sistem geride kalarak kurumun büyümesini engelleyebilir. Hatta kurumsal kaynak planlamasında fazla bağlanmış sistemlerde büyüme gerçekleştiğinde alışılagelmiş modüller yeni değişikliklere aktif olarak ayarlanabilir (Bin Ye vd., 2005, s.835). Kurumsal kaynak planlama sistemlerinin en temel sorunların başında olan kendini yenileme sorunu yapay zekâ enteg-

rasyonuyla birlikte aşılabilir lakin düzgün denetlenemez ise sistemi kötüye de götürebilir.

3.2. Kamuda Kurumsal Kaynak Planlaması

Kurumsal kaynak planlamasının kamuda anlayabilmek için öncelikle kamu hizmetinin ne olduğunu anlamak gerekir. Avrupa Birliği açısından kamu hizmetleri ekonomik ve ekonomik olmayan şeklinde ikiye ayrılır. Ekonomik olanlar altyapı sektörleri gibi dağıtım sektörleri ve endüstriler iken ekonomik olmayanlar ise eğitim kültür gibi kamu yararı hizmetleridir (Kelemen, 2014, s.1538). Karar verme süreci özel sektörün aksine farklılıklar içerir. En temel farklılık ise mevzuatın varlığıdır. Önce karar verme sürecinde kamu yararı gözeterek ve verilecek kararın da kamu yararına uygun olması gerekir (Bulut & Aslan, 2019, s.1268).

Her ne kadar mevzuata bağlı olsa da mevzuat da zaman içerisinde değişir. Özellikle son yıllarda dijitalleşmenin kamuya da yayılmasıyla birlikte yönetim anlayışı da değişmeye başladı. Yeni yönetim anlayışına kamu işletmeciliği ismi verildi. Bu sistemle özel sektörde uygulanan tekniklerin kamuyu hızlandırıcılar varsayılmaktadır (Bulut & Aslan, 2019, s.1262). Dijitalleşmeyle birlikte kamuda mobbing yanlış veriye bağlı yönetim , kişisel verilerin paylaşımı gibi alanlarda sorun oluyor olsa da gerek merkezi gerekse yerel yönetimler pek çok konuda dijitalleşmeye başvurarak kamunun sorunlarını çözmeye çalışmaktadır (Bulut & Aslan, 2019, s.178).

Diğer önemli bir konu ise modern çağın sorunlarının gerek nüfus teknoloji ve benzeri pek çok konu nedeniyle devletin tek bir kademesi tarafından çözülemiyor olmasıdır. Bu nedenle hükümetler pek çok kurumuyla ortaklaşa yol almaktadır (Efe, 2022, s. 105). Tam olarak burada karşımıza modern çağın önemli konuları olan yapay zekâ ve kurumsal kaynak planlaması çıkmaktadır. Yapay zekâ sayesinde maliyet düşürme çalışan değerinin artırma, iş kalitesi gibi alanlarda iyileşme olacağı varsayılmaktadır.

Burada karşımıza çıkan diğer kanal olan kurumsal kaynak planlaması ise başı ve sonu olan, iş akışı için zaman personel ve bütçe yönetimini sağlamayı amaçlayan bir sistemdir. Başta personel yönetimi olmak üzere temel konu olan ölçülebilir doğru verirler kamu için daha da önemlidir. Ölçmeden yönetemezsiniz olarak bilinen yönetim yaklaşımı ile kurumsal kaynak planlamasının getirdiği pek çok veriyi ölçme kabiliyeti uyuşmaktadır (Bulut & Aslan, 2019, s.176). Kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasının yanı sıra bir işlemi gerçekleşmesinde deki optimal değerlerin belirlenmesi ile performans ölçümüne katkı sağlayan kurumsal kaynak planlaması kamu yönetiminde de aynı şekilde kullanılabilir. Bu kullanım sadece merkezi yönetimlerde değil yerel yönetimlerin de gerek kendi içinde gerek birbirleri arasında kullanmasının ihtiyaç belirlemede önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Bulut & Aslan, 2019, s.1269).

Kamu işletmeciliğinin de gelmesine neden olan bürokrasinin hantal olması Daha etkin kaynak kullanımı, vatandaş katılımı, şeffaf, yönetişim inci bir anlayış için paradigmanın değişmesine neden olmuştur. Bütün bu gelişmeler için bürokrasi hazır olmasa da kamu idareleri için dönüşüm gerekmektedir. Eldeki potansiyeli artırmak için de kurumsal kaynak bir anlaması ve yapay zeka gibi çözümler sisteme dahil edilmeye çalışılmaktadır (Efe, 2022, s.99). Bu sayede başta şeffaflık olmak üzere kamu sahip olması gereken pek çok özellik yapay zekayla erişilebilir olacaktır. Kamu güvenliği alanında yapay zeka personel yerine geçecek değil yeteneğini artıracak türdendir (Efe, 2022, s 115).

Tüm bunlar göz önüne alındığında kurumsal kaynak planlaması sistemleri kamu için daha etkin kaynak kullanımı ve diş gerçekleştirme sürelerinin optimizasyonu için kullanılabilir. Kamudaki gereksiz kaynak kullanımı iş gecikmeleri biri performans zekâ keyfi yaklaşım, kriz öngörme gibi hususlar içinde yapay zekâ destekli kurumsal kaynak planlaması önemli bir rol alabilir.

Yapılan bazı çalışmalarda ekonomik olmayan kamu hizmetleri için kurumsal kaynak planlaması sistemlerinin eğitim, savunma, sağlık alanların da devreye girdiğini gösterirken diğer alanlarda da yapılacak süreç analizleriyle birlikte kurumların sahip oldukları varlıklar ve potansiyeller belirlenerek iş süreçlerini hız-

landırma, etkin kaynak kullanımı, artacak vatandaş memnuniyeti, azalan bürokrasi gibi sonuçlarda neden olacaktır (Bulut & Aslan, 2019; Kelemen, 2014, s.1269).

Bu alanda dikkat edilmesi gereken önemli konuların başında kurumsal kaynak planlama sistemlerinin genellikle endüstriyel olarak iş fonksiyonlarına sahip olması nedeniyle kamunun temelinde yatan kamu yararı anlayışı ile çelişme eden sistemin tasarlanması gerekmektedir (Kelemen, 2014, s.1537).

3.3. Üniversitelerde Kurumsal Kaynak Planlaması

Bilgi toplumu olma yolunda vatandaşların online platformlardan işlem yapma eğilimlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ülkemizdeki vatandaşların da e devletten yararlanması ve internet alışverişleri göz önüne alındığında platformlara karşı bir güven olduğu varsayımında bulunulabilir. Kurumsal kaynak planlamasının yapay zekâ desteğiyle birlikte üniversitelerde uygulanabilmesi ve öğretilmesi de öncelikle bu güvene bağlıdır. Kurumsal kaynak planlamasının kökünde yatan başarı faktörünün üst yönetim desteği de burada olmazsa olmazdır.

Her üniversite için farklı alanlarda süreci destekleyen ve çok fazla olan bölümleri temiz, istikrarlı, doğru verilerle entegre edebilecek bir bilgi sistemi gerekliliği vardır (Bologa vd., 2008, s.473). Bu entegrasyonun temelde şu hedefleri vardır; küresel veri tutarlılığı, tek seferlik veri girişi, manuel faaliyetlerin azaltılması, yeni işlevlerin uygulanabilmesi için verilerin birleştirilmesi (Kudrass, 2006, s.6). Bu hedeflerin koyu olmasındaki temel nedenler lise memnuniyetin azalıyor olmazsa, kötü arayüzler, raporlama mekanizmasındaki sorunlar, farklı üniversiteler için kullanılan üre transfer yöntemlerinin karmaşıklık aşması, süreç modernizasyonu gibi nedenlerdir (Bologa vd., 2008, s.473).

Modern iş ortamlarındaki 2 temel husus önceliklidir bunlar rekabet gücü ve dinamizmidir (Chirvase & Zamfir, 2023, s.2). Her ne kadar üniversiteler için bunlar yok gibi gözükse de gerek kendi departmanları arasında gerekse farklı üniversiteler arasındaki rekabet aynı zamanda dinamizmi de beraberinde getirir. Üniversiteyi işletmelerden ayıran özellik ise üretim, araştırma, eğitimi kapsar iken yönetim ise işlevselliği ele alır (Kudrass, 2006, s.2). Tabii ki bu süreçte üst yönetimin desteğini almak sisteme olan kararlılığı ve kullanıcılar tarafından benimsenmesinde kolaylaştıracaktır (Tomor & Geçer, 2012, s.11).

Yapay zeka destekli kurulabilecek bir kurumsal kaynak planlaması sistemi sadece kurum içi değil kurum dışından da veri alabildiği için nesnelerin interneti ağına bağlı olan haritalar hava durumları gibi sistemlerin bilgilerini de kurum için faydalı hale getirebilir (Chirvase & Zamfir, 2023, s. 8).

Kurumsal kaynak planlaması sistemi üniversite için kurulurken farklı entegrasyon seviyelerine söz edilir. Bunlar arayüz entegrasyonu, işlev entegrasyonu ve süreç entegrasyonu ve veri entegrasyonu dur. Sistemin üniversiteler açısından faydasına bakacak olursak göze çarpan ilk husus üniversitelerin sahip olduğu kütüphanelerdir. Kütüphanenin dijitalleştirilmesi ve dijital kütüphanelerin öğretim materyalleriyle birlikte yeniden kullanılması kurumsal kaynak planlaması için büyük bir potansiyel barındırmaktadır (Kudrass, 2006, s. 4). Yayımlanacak içeriklerin yönetilmesi dijital bir kütüphane entegrasyonuyla birlikte eğitim sistemlerine bağlanması sahip olunan dijital bilginin artmasını sağlar. Zamanla eklenecek tezler, stajlar gibi dosyalarda gelecekte yapay zekanın tahmin demesiyle kurum performansını artırabilir

Üniversiteler üretim yapan değil eğitim sektöründe hizmet sunan yapılar oldu unutulmaması gerekir. Kurumsal kaynak planlaması sistemlerin yaygınlaşması sadece üretime yönelik çözümler değil aynı zamanda öğrenci yönetimi gibi alanlara da yeni çözümler bulmayı sağlar (Tomor & Geçer, 2012, s.1). Her ne kadar kurumsal kaynak planlama sistemini uygulamak yüksek bütçe ve önemli bir donanım gerektiriyor olsa da eğitim için gerekli olan bilginin daha kaliteli olması gibi ölçülemeyecek faydalara sahiptir (Bologa vd., 2008, s.481). Sistemin öğrenci bilgi sistemlerine bağlanması ile öğrenciler veya kurum içi diğer çalışanlar sisteme tek bir yerden giriş yapabilir ve yetkilileri doğrultusunda gerek kütüphaneden gerekse üniversitenin

diğer imkanlarından tek platformdan faydalanabilir.

Her ne kadar üniversiteler için faydalı gözükse de kurumsal kaynak planlamasının temelinde yatan yüksek maliyet hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Yapılan bazı çalışmalarda Romanya'daki üniversitelerin büyük bir çoğunluğunun düşük bütçeyle kendi geliştirdikleri bilgi sistemlerini kullanmalarının veya küçük kurumsal kaynak planlama sistemlerine faydalanmak zorunda kaldıkları görülmektedir lakin bu kadar küçük bilgi sistemleri zaman içerisinde kardan çok zarar getirir. Bu zararların nedeni iş akışının tümünü kapsayan lakin düşük entegrasyona sahip diğer uygulamalarla iletişim kuramayan sistemler kurulmasıdır. Bu sistemlerin kurulması sonucunda aşırı kağıt kullanımı devam etmekte, gerçek zamanlı bilgi akışı sekteye uğramakta, manuel verişi girişi devam etmekte, şeffaflık azalmaktadır(Bologa vd., 2008, s.481). Benzer bir örnek ise Alman üniversitelerindeki bilgi teknolojileri kullanımında karşımıza çıkmaktadır. Burada göze çarpan husus düşük entegrasyonla üniversite yönetiminin eksik desteğidir (Kudrass, 2006, s.2).

Kurumsal kaynak planlamasının üniversitelerde uygulanışına bakacak olursak karşımıza çıkacak şey Avrupa'da uygulanan Bologna sürecidir. Doğrudan bir kurumsal kaynak planlaması örneği olmasa da sistemin temel amacı Avrupa düzeyinde üniversiteler arasında kurumsal bölgesel ve ulusal birikim sistemi geliştirmektir (Nunes vd., 2005, s.2). Sistem gereği Avrupa'daki üniversiteler birleşerek merkezi bilgi akışı sağlayan bir yapı kurulmuştur. Sürecin devamında Porto Üniversitesinde SIGARRA isimli bir sistem kurularak üniversite içerisinde Bologna sürecini destekleyecek bir yükseköğretim bilgi sistemine geçilmiştir (Tomor & Geçer, 2012, s.5).

Buna benzer olarak Almanya'daki Leipzig uygulamalı bilimler üniversitesinde HIS(Hochschull Bilgi Sistemi) sistemi kullanılmaktadır ve bu sistem Almanya'daki pek çok üniversite tarafından kullanılmaktadır (Kudrass, 2006, s.5). Bu sisteme bağlı olarak e-Learning çalışmaları da Kurdrass(2011) tarafından yapılmıştır.

Görülebilecek en iyi örneklerin başında Türkiye için Sakarya Üniversitesinde hazırlanan bir sistem gelmektedir. Sakarya Üniversitesi içerisinde Cawis, erasmus yazılımı, farabi değişim programı yazılımı gibi uygulamaların yanı sıra öğrenci işleri otomasyonu personel otomasyonu gibi yazılımlarda yer alır. Bu sistemlerin yanı sıra uzaktan eğitim için öğrenme yönetim sistemi (Learning Managment System) gibi platformlarda vardır. Burada CAWIS sistemi üniversite bünyesinde geliştirilen kampus otomasyonu web bilgi sisteminin kısaltmasıdır (Campus Automation Web Information System). Bilgilerin tek ve güvenilir yerden doğrulanması, kullanıcı adıyla erişim, online yönetim gibi alanları tek bir yere toplayan merkezi bir veri tabanı haline getirir/bu sistem sayesinde eğitim bilgi sisteminin içerisindeki tüm kullanıcılar CAWIS e de giriş yapabilir ve entegrasyon sağlanmış olur (Tomor & Geçer, 2012, ss.1-9).

Bu entegrasyon sürecince üniversiteleri yardım eden yazılımlarda vardır. Bunlardan birisi "Schools On Web Education Enterprise Resource Planner'' dir. Sistem içerisinde öğrenci kayıtları, akademik kayıt, hard, sağlık, barınma, kütüphane gibi farklı modüller bulundurmasının yanı sıra ekstra paketlerde sunar (Tomor & Geçer, 2012, s.5).

Diğer bir göze çarpan uygulama ise kurumsal kaynak planlamasının en büyük satıcılarından olan SAP nin geliştirdiği üniversiteler için eğitim ve araştırma portalı olan "Innovation Watch"dır. Yapı olarak sistem tak çalıştır metoduyla yürüyerek üniversiteler için gerek eğitim öğretim gerekse kullanım alanında çalışmayı hedefliyor (Hawking vd., t.y., s.1003).

Bu örnekler dışında Romanya'da yapılan bir araştırmada yükseköğrenim için 4 tane önemli uygulamanın varlığından bahsetmektedir:

1-Üniversite yönetim sistemi (UMS), yükseköğrenim için hazırlanmış bir bilgi sistemidir. 2.007 yılında Romanya'da en iyi yazılım ödülüne aday gösterilmiştir. Mezuniyetin, bursların, konaklamanın diploma

gibi temel bilgileri merkezi olarak sağlayabilir.

2-Kamu kuruluşları yönetimi için bilgi sistemi (SICOB) 2.001 yılında Romanya'da Eğitim Bakanlığı tarafından destek verilen ve Romanya'daki üniversiteler de kullanılması için geliştirilen ilk girişimdir. Çıktıktan sonra yaklaşık 40 üniversitede uygulandığı ve bazı üniversitelerde kullanımı halen devam etmektedir.

3- GESCO Yükseköğrenim için bir bilgi sistemidir. Öğrenci performanslarını analiz etmek için notlardan başlayarak pek çok veriyi içerisinde barındırır. Mezuniyet diploması, bütçe değerlendirmesi gibi bilgilerin içinde bulunmasının yanı sıra SICOB un bazı modülleriyle de uyumludur.

4- Naum Conslut 2.003 yılından bu yana hizmet veren bir sistemdir içerisinde muhasebe bilgi sistemi tedarik bilgi sistemi, varlık yönetimi bilgi sistemi, akademik personelleri ilgilendirecek alt modeller barındırır (Bologa vd., 2008, ss.474-475).

Üniversite ve kurumsal kaynak planlaması uygulaması genellikle üniversitenin uygulama akışının kurumsal kaynak planlamasıyla birleştirmesi olarak yorumlansa da göze çarpmayan diğer bir husus ise üniversitelerde kurumsal kaynak planlamasının üretilmesidir. Kariyerleri iş arasında farklı alanlarda kurumsal kaynak planlaması sistemleri ile karşılaşacak olan öğrenciler henüz üniversiteden çıkmadan tecrübe kazanmaları hedeflenir. Almanya üzerinde 59 kürsüden 38 binin uygulamalı olarak kurumsal kaynak planlaması öğrettiği göze çarpmaktadır lakin burada temel olarak SAP uygulamasının sistemi kullanılmaktadır.,

Kurumsal kaynak planlaması üniversitelerden hatırlıyor olması öğrenciler için iş hayatlarına atılmadan bilgi sahibi olmalarının yanı sıra kurumsal kaynak planlaması satıcıları içinde yetenekli mezunların tedariğinin arttığı ve uygulama maliyetinin azaltıldığı görülmüştür.

Kurumsal kaynak planlamasına uygulamaya koyan üniversitelerin karşılaştığı en temel sorun sisteme anlatacak pratik bir öğrenme ortamı bulunsa bile sisteme anlatabilecek akademik kadronun eksikliğiyle. Akademide uygulanan müfredatlar genellikle sistemi bilen ve özetleyen bir akademisyen tarafından gerçekleştirilmektedir (Leyh vd., 2011, ss.1-9).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapay zekâ özellikle son yıllarda dil modellerinin gelişmesiyle birlikte popüler hale gelmiştir. Dünya çapında kullanıcıların internet ile yaşamı geliştikçe kurumların da bilgi birikimi artmaya devam etmekte ve artan bilgiye daha verimli kullanmak için yollar aramaktadırlar. Yapay zekâ bu artan bilgiyi kullanarak hızla gelişmeye devam etmekte ve önemini artırmaktadır. 1950lerin başında robotik sistemler geliştirerek insan işini robotlara yaptırma fikri ile ortaya çıkmış bu sistemler zamanla teknolojinin gelişmesiyle insan yerine düşünebilecek ve karar verebilecek makinelerin konuşulduğu döneme gelinmiştir. Veri güvenliği her ne kadar hala risk olarak görülse de eldeki verinin işlenmesi ve insanların fark edemediği ağları bilgisayarların fark edebilmesi sayesinde gelişmeler devam edecek gibi görünmektedir.

Gelişen tek şey tabii ki yapay zekâ değildir. Dünya genelinde kurumların ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte ellerindeki yönetim sıkıntısı da ortaya çıkmaya başlamaktadır. Başta uluslararası kurumlar olmak üzere dünya geneli pek çok kurum ve işletme bu yönetim sıkıntısını çözmek için doğru bilgi gereği artmaya başlamıştır. Bu bilgi ihtiyacı teknolojiyle birlikte "malzeme gereksinim planlaması'' ve daha sonra da "malzeme kaynak planlaması'' yani MRP ve MRP 2 sitemlerinin çıkmasıyla birlikte kurumlar kendi içerisinde henüz entegre olmamış ama departmanların işlerini gören bilgi sistemleri oluşturmaya başlamışlardır. Oluşan bilgi sistemleri zamanla departmanlar arası karışıklığa neden olmuş ve bütün departmanların bilgi sistemlerini birleştiren kurumsal kaynak planlama sistemi ortaya çıkmıştır.

Kurumların gelişmesiyle birlikte kurumsal kaynak planlaması sistemleri her ne kadar maliyetli olsa da büyük kurumlar için bir şart haline gelmiş ve merkezi bilginin kaynağı olmuştur. Bilginin merkezileşmesi

departmanlar arası doğru ve hızlı bilgi ihtiyacını karşılamıştır. Bilgi ve bilgiye ulaşım hızlandıkça karar alma süreçleri de bununla orantılı olarak değişmeye başlamıştır. Kurumlar ellerinde biriken bilgiyi daha verimli kullanmak için yapay zekaya başvurmuş ve karar verme süreçlerinde pek çok alanında yapay zekâ kullanmaya başlamıştır. Kurumsal kaynak planlamasının sahip olduğu bilgileri analiz ederek görünmeyen ilişkileri ortaya çıkarma gibi insanın raporlamasını da doğrudan kullanamayacağı ilişkileri çıkarması en güçlü yönleri arasındadır lakin veri güvenliği riski de hala barındırmaktadır.

Üniversiteler için ise kurumsal kaynak planlaması ve benzeri bilgi sistemleri yıllardır kullanılmaktadır. Bu bilgi sistemleri genellikle doğrudan kurumsal kaynak planlama sistemi olmak yerine daha genel anlamda kütüphane otomasyonu, öğrenci bilgi sistemleri, personel bilgi sistemleri gibi birbirinden ayrı lakin genellikle tek merkezden yönetilen sistemlerdir. Kurumsal kaynak planlamasının bu kadar çok potansiyel modülü olan üniversiteler için kullanılması yüksek maliyetli olmasının yanı sıra üniversiteler için gerekli olan bilgiyi de zamanında ulaşımı sağlayabileceği görülmüştür. Özellikle bürokratik süreçlere hızlandırarak üniversitenin kurum içerisinde daha hızlı veriye ulaşması sağlanabileceği düşünülmektedir.

Özellikle yapay zekanın da kurumsal kaynak planlamasına eklenmesiyle üniversiteler için gerekli olan kütüphane taraması ve akademik bilgi sistemlerinin de yapay zekayla incelenmesi kurumların ihtiyacı olan başarı ve yeterlilik bilgileri gibi ölçmesi zor bilgilerin yapay zekâ sayesinde işlenmesi hızlanabilir. Üniversiteler kurumsal kaynak planlamasına tam olarak geçmesi maliyetli olsa da sistemi yapay zekanın da entegrasyonu sayesinde zaman içerisinde üniversitenin olanaklarından daha hızlı faydalanmayı ve olası personel giderlerini de azaltma imkânı sağlar.

Karşılaşılan örnekler göz önüne alındığında dünya çapında pek çok üniversite gerek ihtiyacı gidermek için gerekse kurum genelinde benzer bilgi sistemleri denemiştir. Karşılaşılan sonuçlar genellikle küçük çapta denendiğinde ihtiyacı karşılaması tartışmalı olmasının yanı sıra elde edilen faydaları da incelenmelidir. Daha büyük ölçekte üniversiteleri bağlayan yada üniversitenin tüm sistemlerini kontrol edebilen bir bilgi sistemi göze çarpmamıştır. Kurumsal Kaynak Planlaması sistemi üniversitelerde kullanımı potansiyel olarak büyük çıkarlar vaat etse de uygulamada gerek kurumun örgüt kültürünü büyük oranda değiştirmesi gerekse kurulum ve uyum masrafları nedeni ile üniversitelere entegrasyonu zor görülmektedir. Bu sorunun üzerinden gelinmesi için olası senaryolarda yeni kurulan bir üniversitenin bu sistem üzerine bilgi sistemini kurması yada mevcut bir üniversiteye aşamalı olarak modüllerin entegre edilmesidir.

KAYNAKÇA

Akgül, A. K., & Gözlü, S. (2014). Enterprıse Resource Plannıng Implementatıon: A Survey Of Turkısh Manufacturıng Organızatıons. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, *11*(41), 41-56.

Althunibat, A., Al-mahadeen, B. M., Altarawneh, F., & Al-Qarem, F. A. (2019). The Acceptance of using Enterprise Resource Planning (ERP) System in Higher Education: A Case Study of Jordanian Universities. *2019 IEEE Jordan International Joint Conference on Electrical Engineering and Information Technology (JEEIT)*, 315-318. https://doi.org/10.1109/JEEIT.2019.8717451

Balić, A., Turulja, L., Kuloglija, E., & Pejić-Bach, M. (2022). ERP Quality and the Organizational Performance: Technical Characteristics vs. Information and Service. *Information*, *13*(10), Article 10. https://doi.org/10.3390/info13100474

Barna, L.-E.-L., Ionescu, B.-Ștefan, & Hurducaci Gorea, C.-C. (2024). Professional Skills of Future Accountants Working in a Digitized Environment Dominated by ERP Systems or Artificial Intelligence. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, *18*(1), 1290-1305. https://doi.org/10.2478/picbe-2024-0107

Bayraktar, E., & Efe, M. (2006). Kurumsal Kaynak Planlaması (Erp) Kurulum Süreci: Kritik Başarı Faktörleri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *4*(2), 91-110.

Bin Ye, Zhonggui Ma, Cong Wang, & Xuyan Tu. (2005). Research on the architecture of distributed intelligent ERP system. *Proceedings. 2005 IEEE Networking, Sensing and Control, 2005.*, 835-837. https://doi.org/10.1109/ICNSC.2005.1461300

Bologa, A.-R., Bologa, R., Sabau, G., & Muntean, M. (2008). Integrated information systems in higher education. *WSEAS Transactions on Computers*, *7*.

Bulut, Y., & Aslan, M. (2019). *Kamu Yönetiminde Dijitalleşmeye Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Etik Sorununa Karşı Bir Çözüm Önerisi Süreç Tabanlı Kurumsal Kaynak Planlaması (Erp)*. 168-179.

Chirvase, C.-S., & Zamfir, A. (2023). Exploring Enterprise Resource Planning (ERP) Development: Challenges, Opportunities and How Can Help Companies Navigate Turbulent Contemporary Times. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, *17*(1), 1919-1928. https://doi.org/10.2478/picbe-2023-0169

Doğrul, M. (2020). *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği* (M. Şeker, Y. Bulduklu, & C. Korkut, Ed.). Turkish Academy of Sciences. https://doi.org/10.53478/TUBA.2020.002

Efe, A. (2022). Yapay Zekâ Ortamındaki Dijital Kamu Yönetiminin Yol Haritası. *KAYTEK DERGİSİ*, *4*(1), 99-130.

Elragal, A., & Al-Serafi, A. (2011). The Effect of ERP System Implementation on Business Performance: An Exploratory Case-Study. *Communications of the IBIMA*, *2011*, 19. https://doi.org/10.5171/2011.670212

Hairech, O. E., & Lyhyaoui, A. (2022). The New Generation of ERP in the Era of Artificial Intelligence and Industry 4.0. Içinde J. Kacprzyk, V. E. Balas, & M. Ezziyyani (Ed.), *Advanced Intelligent Systems for Sustainable Development (AI2SD'2020)* (C. 1417, ss. 1086-1094). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-90633-7_96

Hawking, P., McCarthy, B., & Stein, A. (t.y.). *Integrating ERP's Second Wave into Higher Education Curriculum*.

Huang, S. Y., Huang, S.-M., Wu, T.-H., & Lin, W. (2009). Process efficiency of the enterprise resource planning adoption. *Industrial Management & Data Systems*, *109*(8), 1085-1100. https://doi.org/10.1108/02635570910991319

İyigün, N. Ö. (2021). Yapay Zekâ ve Stratejik Yönetim. *TRT Akademi*, *6*(13), Article 13. https://doi.org/10.37679/trta.1002518

Kelemen, R. (2014). ERP systems in public sector. *2014 37th International Convention on Information and Communication Technology, Electronics and Microelectronics (MIPRO)*, 1537-1543. https://doi.org/10.1109/MIPRO.2014.6859810

Kudrass, T. (2006). *Integrated University Information Systems.* 208-214.

Leyh, C., Winkelmann, A., & Lu, J. (2011). Exploring the diversity of ERP systems – An empirical insight into system usage in academia. *Exploring the Diversity of ERP Systems – An Empirical Insight into System Usage in Academia*. Seventeenth Americas Conference on Information Systems, Michigan.

Lujic, R., Simunovic, G., Saric, T., & Majdandzic, N. (2005). Applying artificial intelligence to the scheduling problem in the ERP system. *27th International Conference on Information Technology Interfaces, 2005.*, 140-144. https://doi.org/10.1109/ITI.2005.1491111

Nunes, S., Ribeiro, L., & David, G. (2005). *Supporting the Bologna Process in HE Information Systems*.

Oğuz, G., & Ağtaş, E. (2024). KURUMSAL KAYNAK PLANLANLAMA (ERP) SİSTEMLERİNDE YAPAY ZEKA KULLANIMI. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *8*(2), 345-360. https://doi.org/10.30692/sisad.1442838

Pirim, A. G. H. (2006). YAPAY ZEKA. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *1*(1), Article 1. https://doi.org/10.19168/jyu.72783

Qi, J., Wu, F., Li, L., & Shu, H. (2007). Artificial intelligence applications in the telecommunications industry. *Expert Systems*, *24*(4), 271-291. https://doi.org/10.1111/j.1468-0394.2007.00433.x

Rajapaksha, M., & Singh, M. (2012). Alignment of Global Business Operations with ERP Systems Capabilities for Improved Business Performance. *Alignment of Global Business Operations with ERP Systems Capabilities for Improved Business Performance*. Eighteenth Americas Conference on Information Systems, Washington.

Scheckenbach, T., Zhao, F., Allard, E., Burke, J., Chiwaki, K., & Marlow, S. (2014). Issues of ERP Upgrade in Public Sectors: A Case Study. Içinde M. Kurosu (Ed.), *Human-Computer Interaction. Applications and Services* (C. 8512, ss. 754-763). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07227-2_72

Sevim, A., & Bülbül, S. (2017). Kurumsal Kaynak Planlaması (Enterprise Resource Planning ERP) Sistemlerinin Sürekli Denetimde Yapay Zeka Kullanımı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9*(1), Article 1.

Siau, K., & Messersmith, J. (2003). Analyzing ERP Implementation at a Public University Using the Innovation Strategy Model. *International Journal of Human-Computer Interaction*, *16*(1), 57-80. https://doi.org/10.1207/S15327590IJHC1601_5

Subramoniam, S., Tounsi, M., & Krishnankutty, K. V. (2009). The role of BPR in the implementation of ERP systems. *Business Process Management Journal*, *15*(5), 653-668. https://doi.org/10.1108/14637150910987892

Şeker, Ş. E. (2022). OptiCRM : Bir CRM, BPM, ERP Uygulaması olarak Odoo ve Yapay Zeka. *YBS Ansiklopedi*, *1020*(1), 10-.

Taşgit, Y. E., Baykal, Y., Can Aydin, U., Yakupoğlu, A., & Coşkuner, M. (2023). Do Employees' Artificial Intelligence Attitudes Affect Individual Business Performance? *Journal of Organisational Studies and Innovation*, *10*(2), 19-37. https://doi.org/10.51659/josi.22.176

Tomor, M., & Geçer, H. (2012, Mayıs 10). *ERP Sistemlerinin Üniversitelerde Uygulanabilirliği: Sakarya Üniversitesi -EBS Örneği*. Ulusal İşletmecilik Kongresi, Konya.

Vukman, K., Klarić, K., Greger, K., & Perić, I. (2024). Driving Efficiency and Competitiveness: Trends and Innovations in ERP Systems for the Wood Industry. *Forests*, *15*(2), 230. https://doi.org/10.3390/f15020230

https://doi.org/10.71284/asc.202515

YAŞLILIK, EVDE SAĞLIK HİZMETLERİ VE SAĞLIKLI YAŞ ALMA POLİKLİNİĞİ

ELDERLY, HOME HEALTH SERVICES AND HEALTHY AGING POLYCLINIC

Mehmet Murat Şahin[1]
Ufuk Karadavut[2]
Sitem Merve Şahin[3]

Özet

Bir canlının doğum anından itibaren geçen vakte "yaş" denir. Bu kavram hem canlı varlıklar hem de bir kurum, kuruluş ve sistem gibi olgular için de kullanılabilmektedir. Yaşlılık, canlıların biyolojik fonksiyonlar açısından erişkin konuma vardıktan ve fertil dönemi sonlandıktan sonra ölüme kadar geçen zaman dilimindeki değişim ve dönüşüm sürecidir. Yaşlılık, genellikle kronolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve toplumsal yaşlanma olarak farklı biçimlerde tanımlanmakta olup en yaygın takvim yaşına göre yapılan kronolojik yaşlanma tanımıdır. Dünya Sağlık Örgütü, 65 yaş ve üzerini yaşlı olarak kabul ederken Birleşmiş Milletler, 60 yaş ve üzerindeki kişileri yaşlı olarak değerlendirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre yaşlılık, çevresel faktörlere uyum sağlama kabiliyetinin azalmasıdır. Bir toplumda 65 yaş ve üzeri nüfusun çocuk ve genç nüfusa oranla artmasına göre toplumların yaş sınıflaması yapılmakta; 65 yaş ve üzeri nüfusun toplamdaki payı %7-10 ise yaşlı nüfus, %10'dan fazla ise çok yaşlı nüfustan bahsedilmektedir. 65–74 yaş arası bireyler 'genç yaşlı', 75–84 yaş arası bireyler 'orta yaşlı', 85 yaş ve üstü bireyler ise 'yaşlı yaşlı' olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı 2017'de %8,5 iken, 2022'de %9,9'a yükselmiştir. Bu da ülkemizi yaşlı nüfusa sahip ülkeler sınıfına koymaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, dünyada 2019'da 60 yaş ve üzeri insan sayısının bir milyar olduğunu, bunun 2030'da 1,4 milyar, 2050'de ise 2,1 milyar olacağını açıklamaktadır. Bütün dünyada 80 yaş ve üzeri insan sayısının 2020-2050 yılları arasında üçe katlanarak 426 milyon olması öngörülmektedir. 2017'de en yüksek yaşlı nüfus oranlı ülkeler sırayla %32,2 ile Monako, %27,9 ile Japonya ve %22,1 ile Almanya olmuştur. Yaşlı nüfus artışının önümüzdeki yıllarda da devam edeceği ve 2030'da 60 yaş ve üzeri bireylerin dünya nüfusunun %16,5'i kadar olacağı öngörülmektedir. Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2023'de %10,2 olan yaşlı nüfus oranının 2060'da %22,6 ve 2080'de %25,6'ya yükseleceği öngörülmektedir. Doğumdan itibaren beklenen hayat süreleri 2021-2023 yıllarında erkeklerde 74,7 yıl, kadınlarda 80 yıl olarak belirlenmiştir. Yaşlılık; kronolojik, biyolojik/bireysel, psikolojik, sosyolojik ve toplumsal yaşlanma olarak farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Yaşlılık ilk kez kronolojik olarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1963'de sınıflandırılmış ve 60 yaş üzeri bireyler yaşlı olarak kabul edilmiştir. Ancak Dünya Sağlık Örgütü 35 yıl sonra, 1998'de yaşlılık sınıflandırmasını revize ederek 65 yaş ve üzeri bireyleri yaşlı olarak

[1] Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye, e-mail: murat.sahin@karabuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-8223-2731

[2] Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyoistatistik Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye, e-mail: ufukkaradavut@karabuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-5362-7585

[3] Hacettepe Üniversitesi Biyomühendislik Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, e-mail: sitem.sahin@hacettepe.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3966-4333

kabul etmiştir. Yaşam süresinin artışı, günümüzde büyük başarı olarak görülse de daha yüksek sayıda yaşlı bireye uygun sağlık bakımının, uygun ortam ve koşullarda sağlanması önemli güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Yaşın ilerlemesiyle beraber birçok yaşlı insan, fonksiyonel gerileme, özgürlük kaybı, hastane yatışı veya yatılı bakım kabulü, erken ölüm gibi problemlerle karşı karşıyadır. Yaşlılıkta genellikle; görme sorunları, kardiyovasküler hastalıklar, osteoartrit, işitme kaybı, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, sırt, boyun ağrısı, depresyon diyabet ve demans görülmektedir. 2010'da yayınlanan "Sağlık Bakanlığınca Sunulan Evde Sağlık Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge" ile kamu kurum ve kuruluşlarında Evde Sağlık Hizmetleri (ESH) verilmeye başlanmıştır. Sağlıklı yaş alma için temel belirleyici unsurlar; fiziksel aktivite, beslenme, yaşam boyu öğrenme, kişisel farkındalık, bakış açısı ve tutum, inanç, sosyal destek, ekonomik güvenlik, topluluk katılımı ve bağımsızlık olarak bildirilmiştir. Evde Sağlık Hizmetleri; kronik veya malign hastalıklar sebebi ile yatağa veya eve bağımlı duruma gelmiş hastaların ev ortamında muayene, tetkik, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerini profesyonel bir sağlık ekibinden edinmesi olarak tanımlanmıştır. Sağlık Bakanlığı, Anayasa ve 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Kanunu kapsamında, yaşlılık nedeniyle sağlık hizmetlerine ulaşmada güçlük yaşayan bireyler için, koruyucu sağlık hizmetlerini ihtiva eden medikal bakım hizmetlerinin izlenmesi ve koordinasyonu maksadıyla Sağlıklı Yaş Alma Merkezleri'nin kurulması ve hizmet sunmasını uygun bulmuştur. 80 yaş ve üzeri yaşlı kişilerin sağlık hizmetlerine ulaşmasını kolaylaştırmak, evlerinde ve yerlerinde medikal bakım gereksinimlerini belirleyip desteklemek, uzaktan sağlık hizmetleriyle muayene ve danışmanlık sunmak, hastaneye ulaşımı ve hastane içindeki tıbbi bakımı koordine etmek maksadıyla Sağlıklı Yaş Alma birimlerinin kurulması 30 Mart 2023'de yayımlanan genelge ile karara bağlanmıştır. Sağlıklı Yaş Alma Merkezlerinde 80 yaş üzeri tüm bireylere hizmet verilerek hem evde muayene, tetkik, izlem ve rehabilitasyon hem de sağlık tesisinde hizmet koordinasyonu amaçlanmaktadır. Sağlıklı Yaş Alma birimleri, Evde Sağlık Hizmet birimleriyle beraber çalışır; 80 yaş üzeri yaşlıyı evinde ziyaret eder. Bu ziyarette saha hekimi tarafından gerekli muayene yapılır ve gerekirse tedavisi düzenlenir. Yaşlı bireyin hastalığı ileriyse hastaneye nakledilir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yaşlı bakım, evde bakım, yaş alma polikliniği

Abstract

The time that passes from the moment of birth of a living being is called "age". This concept can be used for both living beings and for phenomena such as an institution, organization and system. Old age is the process of change and transformation that occurs after the living being reaches adulthood in terms of biological functions and the fertile period ends until death. Old age is generally defined in different ways as chronological, biological, psychological, sociological and social aging, the most common definition being chronological aging based on calendar age. The World Health Organization considers people aged 65 and above as elderly, while the United Nations considers people aged 60 and above as elderly. According to the World Health Organization, old age is the decrease in the ability to adapt to environmental factors. Age classification of societies is made according to the increase in the population aged 65 and over compared to the child and young population in a society; if the share of the population aged 65 and over in the total is 7-10%, it is called the elderly population, if it is more than 10%, it is called the very elderly population. Individuals between the ages of 65 and 74 are defined as 'young old', individuals between the ages of 75 and 84 are defined as 'middle-aged', and individuals aged 85 and over are defined as 'old old'. While the ratio of the elderly population aged 65 and over to the total population in Turkey was 8.5% in 2017, it increased to 9.9% in 2022. This puts our country in the category of countries with elderly populations. The World Health Organization announced that the number of people aged 60 and over in the world was one billion in 2019, this will be 1.4 billion in 2030 and 2.1 billion in 2050. The number of people aged 80 and over in the world is expected to triple between 2020 and 2050, reaching 426 million. The countries with the highest proportion of elderly people in 2017 were Monaco with 32.2%, Japan with 27.9% and Germany

with 22.1%. It is predicted that the increase in the elderly population will continue in the coming years and that in 2030, individuals aged 60 and over will constitute 16.5% of the world population. According to the data of the Turkish Statistical Institute (TUIK), the elderly population rate in our country, which was 10.2% in 2023, is expected to increase to 22.6% in 2060 and 25.6% in 2080. Life expectancy from birth was determined as 74.7 years for men and 80 years for women in 2021-2023. Old age is classified in different ways as chronological, biological/individual, psychological, sociological and social aging. Old age was first classified chronologically by the World Health Organization in 1963 and individuals over the age of 60 were considered elderly. However, 35 years later, in 1998, the World Health Organization revised the classification of old age and accepted individuals aged 65 and over as elderly. Although the increase in life expectancy is seen as a great success today, providing appropriate health care to a larger number of elderly individuals in appropriate environments and conditions also brings with it significant difficulties. As age progresses, many elderly people face problems such as functional decline, loss of freedom, hospitalization or admission to residential care, and premature death. In old age, vision problems, cardiovascular diseases, osteoarthritis, hearing loss, chronic obstructive pulmonary disease, back and neck pain, depression, diabetes, and dementia are often seen. Home Health Services (HHS) began to be provided in public institutions and organizations with the "Directive on the Application Procedures and Principles of Home Health Services Provided by the Ministry of Health" published in 2010. The basic determinants for healthy aging were reported as physical activity, nutrition, lifelong learning, personal awareness, perspective and attitude, faith, social support, economic security, community participation and independence. Home Health Services are defined as the examination, testing, treatment and rehabilitation services provided by a professional healthcare team in the home environment for patients who have become bedridden or homebound due to chronic or malignant diseases. Within the scope of the Constitution and the Health Services Law No. 3359, the Ministry of Health has deemed it appropriate to establish and provide services of Healthy Aging Centers for the purpose of monitoring and coordinating medical care services including preventive health services for individuals who have difficulty in accessing health services due to old age. The establishment of Healthy Ageing units was decided with the circular published on March 30, 2023, in order to facilitate access to health services for elderly people aged 80 and over, to determine and support their medical care needs at home and on-site, to provide examination and consultancy through remote health services, and to coordinate transportation to the hospital and medical care within the hospital. Healthy Aging Centers provide services to all individuals over the age of 80, aiming to provide both home examination, testing, monitoring and rehabilitation, as well as service coordination in the health facility. Healthy Aging units work together with Home Health Service units; they visit the elderly over the age of 80 at home. During this visit, the necessary examination is performed by the field physician and treatment is arranged if necessary. If the elderly person's disease is advanced, he/she is transferred to the hospital.

Keywords: Old age, elderly care, home care, aging polyclinic

GİRİŞ

Bir canlının doğum anından itibaren geçen vakte "yaş" denir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde yaş, "doğuştan itibaren geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman" olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram hem canlı varlıklar hem de bir kurum, kuruluş ve sistem gibi olgular için de kullanılabilmektedir [1]. "Yaşlılık" ise sözlükte yaş almış olma ve ilerlemiş yaşın belirtilerini gösterme hali diye tanımlanır. Yaşlılık, canlıların biyolojik fonksiyonlar açısından erişkin konuma vardıktan ve fertil dönemi sonlandıktan sonra ölüme kadar geçen zaman dilimindeki değişim ve dönüşüm sürecidir [2,3].

Yaşlılık, genellikle kronolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve toplumsal yaşlanma olarak farklı biçimlerde tanımlanmakta olup en yaygın takvim yaşına göre yapılan kronolojik yaşlanma tanımıdır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 65 yaş ve üzerini yaşlı olarak kabul ederken [4] Birleşmiş Milletler (BM), 60 yaş ve üzerindeki kişileri yaşlı olarak değerlendirmektedir [5]. DSÖ'ne göre yaşlılık, çevresel faktörlere uyum sağlama kabiliyetinin azalmasıdır. Bir toplumda 65 yaş ve üzeri nüfusun çocuk ve genç nüfusa oranla artmasına göre toplumların yaş sınıflaması yapılmakta; 65 yaş ve üzeri nüfusun toplamdaki payı %7-10 ise yaşlı nüfus, %10'dan fazla ise çok yaşlı nüfustan bahsedilmektedir [6].

65–74 yaş arası bireyler 'genç yaşlı', 75–84 yaş arası bireyler 'orta yaşlı', 85 yaş ve üstü bireyler ise 'yaşlı

Yaş alma her canlı organizmanın hayat siklusunun bir parçası olan doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir [7]. Fakat teknolojik ve bilimsel ilerlemelerle beraber erken teşhis ve tedavi metodlarındaki yenilikler vasıtasıyla hastalıklara bağlı kayıplar azalmakta, beklenen hayat süresi ise uzamaktadır [8]. Türkiye'de 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı 2017'de %8,5 iken, 2022'de %9,9'a yükselmiştir [9]. Bu da ülkemizi yaşlı nüfusa sahip ülkeler sınıfına koymaktadır [6]. DSÖ, dünyada 2019'da 60 yaş ve üzeri insan sayısının bir milyar olduğunu, bunun 2030'da 1,4 milyar, 2050'de ise 2,1 milyar olacağını açıklamaktadır [10]. Bütün dünyada 80 yaş ve üzeri insan sayısının 2020-2050 yılları arasında üçe katlanarak 426 milyon olması öngörülmektedir [11]. 2017'de en yüksek yaşlı nüfus oranlı ülkeler sırayla %32,2 ile Monako, %27,9 ile Japonya ve %22,1 ile Almanya olmuştur [11]. Yaşlı nüfus artışının önümüzdeki yıllarda da devam edeceği ve 2030'da 60 yaş ve üzeri bireylerin dünya nüfusunun %16,5'i kadar olacağı öngörülmektedir. Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2023'de %10,2 olan yaşlı nüfus oranının 2060'da %22,6 ve 2080'de %25,6'ya yükseleceği öngörülmektedir [12,13]. Doğumdan itibaren beklenen hayat süreleri 2021-2023 yıllarında erkeklerde 74,7 yıl, kadınlarda 80 yıl olarak belirlenmiştir. BM, en kısa ve en uzun yaşam beklentisine sahip ülkeler arasında 31 yıllık yaşam yılı farkı olduğunu, bu durumun da global çapta eşitsizlikleri ele almaya ve herkes için iyi bir sağlık oluşturabilmek adına çok sektörlü, hak temelli ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımlara gereksinim olduğuna işaret etmektedir [14].

Yaşlı nüfus oran artışındaki en önemli sebep doğum sayılarındaki düşme ve doğuşta beklenen yaşam süresinin artmasıdır. Yaşlılık dönemi birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Mesela ülkemizde yaşlıların %16'sı yoksul, %88,2'si iş gücüne katılmamakta, %12,6'sı bağımlı, %13'ü yalnız yaşamakta ve %90'ı kronik bir hastalığa sahiptir. Toplum yaşlanmasının bilhassa bu grupta artmış bağımlılık oranları sebebiyle ülkemiz ve dünya üzerindeki sosyo-ekonomik yükü fazladır. Bu grubun sahip olduğu işlevsel yetersizlikler, hastalıklar ve iş gücüne katılım azlığı, ekonomisi çok güçlü olan ülkelerde bile sosyal güvenlik sistemlerini tehdit eder duruma gelmiştir [6].

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yaşlılık; kronolojik, biyolojik/bireysel, psikolojik, sosyolojik ve toplumsal yaşlanma olarak farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır [3,12].

1.1. Kronolojik yaşlanma

Kişinin doğumundan itibaren içinde bulunduğu zamana kadar aldığı yaşların toplamı yani takvim yaşıdır [3]. Yaşlılık ilk kez kronolojik olarak DSÖ tarafından 1963'de sınıflandırılmış ve 60 yaş üzeri bireyler yaşlı olarak kabul edilmiştir [15]. Bunu izleyen yıllarda, başta doğumda beklenen hayat süresinin artışı olmak üzere, sağlık ve teknolojide yaşanan ilerlemelerin sonucu insan hayatı uzamıştır. Bu sebeple DSÖ 35 yıl sonra, 1998'de yaşlılık sınıflandırmasını revize ederek 65 yaş ve üzeri bireyleri yaşlı olarak kabul etmiştir (Tablo 1) [6,16].

Tablo 1. DSÖ'nün yaşlılık sınıflaması.

1963		1998	
Yaş grubu	**Sınıflama**	**Yaş grubu**	**Sınıflama**
45-59	Orta yaşlı	60-74	Genç/Erken yaşlı
60-74	Yaşlı	74-84	Yaşlı
75 ve üzeri	İleri yaşlı	85 ve üzeri	İleri yaşlı

1.2.Biyolojik/bireysel yaşlanma

Zamanla şahsın vücut yapı ve işlevlerinde ortaya çıkan değişimlerdir. Mesela saçlar ağarmakta, günlük hayat aktivitelerinde zorluk, görme, işitme ile ilgili problemler yaşanmaktadır [3,12].

1.3.Psikolojik yaşlanma

Kronolojik yaşlanma ile beraber bireyde algılama, öğrenme, sorun çözme gibi bellek gücü ve duygudurum alanlarında işlev kaybının olması, bireyin değişikliklere uyum sağlama yetisinin değişmesi, bozulmasıdır. Psikolojik yaşlanmada yaşlılığa hazırlıksız olma, yetersizlik duygusu, başkalarına yük olma ve işe yaramama duyguları etkindir. Yaşlı, sahip olamadığı idealleri ve düşleri için pişmanlık ve üzüntü, geçmişe özlem, geleceğe güvensizlik hissedebilir, sağlığını bahane ederek üzüntü verici hadiselerden kendini uzak tutmaya çalışabilir ve gelecek kaygısı sebebiyle cimriliğe varan tutumluluk davranışı sergileyebilir [3,12].

1.4.Sosyolojik/sosyal yaşlanma

Kişinin toplum içinde iş ve sosyal hayatında güç ve kabiliyetinin azalarak yok olması; toplum ya da gruba uyum sağlayamaması halidir. Bu tür yaşlanmada emeklilik, dulluk, sosyal destek sistemleri, sosyal çevre ile ilişkiler, maddi, manevi, fiziksel kayıplar ve hayat standardında ortaya çıkan değişimler rol oynar. Yaşlılığın sosyolojik yönü kişinin yaşadığı toplumdaki yaş ile ilgili değer ve normlar, yani toplumda yaşlılardan beklenen davranışlar ve toplumun onlara verdiği değerle ilgilidir [3,12].

1.5.Toplumsal yaşlanma

Fiziksel yaşlanma sonucu kişinin günlük hayatının etkilenmeye başlaması ve toplumsal rollerini layığı ile yapamaması nedeniyle toplumca kişiye atfedilen yaşlılık, çevresinden yaşlı olduğu ile ilgili mesajlar alması halidir. Biyo-psiko-sosyo-kültürel bir canlı olan insan içinde yaşadığı toplumla birlikte var olur ve o toplumda yaşamını sürdürür. İnsanlar toplumda kurallar, davranış şekilleri, ortak simgeler ve değerler oluşturur; yarattıkları norm, ilke ve değerler eşliğinde o toplumda hayatını idame ettirmeye, kendini gerçekleştirmeye çalışır. Yaşlının bulunduğu toplumun kültürel yapısı burada belirleyici unsurdur [3,12].

Bir toplumda 65 yaş ve üzeri birey sayısının toplam nüfusa oranına göre toplumlar "genç", "olgun" ve "yaşlı" diye tanımlanmaktadır. Eğer bu oran %4'ten azsa genç nüfus, %4-6,9 ise olgun/erişkin nüfus, %7-10 ise yaşlı nüfus %10'dan fazlaysa çok yaşlı nüfustan söz edilir [3,12].

Yaşam süresinin artışı, günümüzde büyük başarı olarak görülse de daha yüksek sayıda yaşlı bireye uygun sağlık bakımının, uygun ortam ve koşullarda sağlanması önemli güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Yaşın ilerlemesiyle beraber birçok yaşlı insan, fonksiyonel gerileme, özgürlük kaybı, hastane yatışı veya yatılı bakım kabulü, erken ölüm gibi problemlerle karşı karşıyadır [17]. Yaşlılıkta genellikle; görme sorunları, kardiyovasküler hastalıklar, osteoartrit, işitme kaybı, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, sırt, boyun ağrısı, depresyon diyabet ve demans görülmektedir. Yaş ilerledikçe bireylerin birkaç hastalığa aynı anda sahip olma ihtimalinin daha yüksek olduğu bildirilmekle birlikte yaşlı bireylerin karşılaştıkları yaşam hadiselerinin (emeklilik, sosyal ve fiziksel ortam değişikliği, sosyal izolasyon, arkadaş ve eş kaybı vb.) sağlık durumlarını etkileyen unsurlar olduğu tespit edilmiştir [18].

2. EVDE SAĞLIK HİZMETLERİ (ESH)

Demografik dönüşümle birlikte mevcut koşullar, sağlık hizmet sunumunda da değişimlere neden olmuştur. Yaşın ilerlemesiyle beraber bireylerin hayat boyu tedavi ve medikal bakım gereksiniminin artması, bu bireylere kendi alanlarında bakım gerekliliğine sebep olmuştur [19]. Bu bağlamda, Türkiye'de ilk resmi düzenleme 2005'de Sağlık Bakanlığınca ''Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik'' ile gerçekleştirilmiş, 2010'da yayınlanan "Sağlık Bakanlığınca Sunulan Evde Sağlık Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge" ile kamu kurum ve kuruluşlarında Evde Sağlık Hizmetleri (ESH) verilmeye başlanmıştır [20,21].

Sağlıklı yaş alma için temel belirleyici unsurlar; fiziksel aktivite, beslenme, yaşam boyu öğrenme, kişisel farkındalık, bakış açısı ve tutum, inanç, sosyal destek, ekonomik güvenlik, topluluk katılımı ve bağımsızlık olarak bildirilmiştir. Ek olarak zihinsel/bilişsel ve sosyal iyi oluşun sağlıklı yaş almanın belirleyicileri olduğu ve bu süreçte olumlu aracı rolünün giderek daha fazla benimsendiği belirtilmiştir [22]. Bu kapsamda yaşlı bireylerde hem fiziksel hem de psikososyal sağlığın geliştirilmesi sağlıklı yaş almaya katkı sunan, non-farmakolojik etkin aplikasyonlar önem kazanmaktadır [23].

ESH; kronik veya malign hastalıklar sebebi ile yatağa veya eve bağımlı duruma gelmiş hastaların ev ortamında muayene, tetkik, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerini profesyonel bir sağlık ekibinden edinmesi olarak tanımlanmıştır [24]. Kişilerin hayat beklentilerini artırmak, kronik ve komorbid hastalıkları kontrol altına almak, fiziksel ve zihinsel değişimlerini sağlık ve sosyal açılardan takip etmek; etkin ve koordineli sağlık hizmetleri bakımından önemlidir. Buna ilaveten, yaşlanmanın etkileri ve başkalarına bağımlı olma halini minimuma indirme, sağlıklı ömür süresini artırmak için yaşlı sağlığı uygulamalarını geliştirme gereksinimi halen devam etmektedir [25]. Cardoso ve ark. (2021) yaptığı sistematik derleme ile "Sağlıklı Yaş Alma" kavram faktörlerini üç başlık altında toplamışlardır. Bunlardan ilki aile ve spiritüel destek, ferdi bakım, iyi eğitim almış olma, günlük hayat aktivitelerini gerçekleştirme kabiliyeti, sağlıklı yaşam tarzı davranışlarını benimsemiş olma gibi geçmişe has özelliklerdir. İkincisi; fiziksel ve bilişsel bozukluğun, hastalığın, ağrının olmaması, algılanan sağlık seviyesi ve sosyal katılım gibi ferdi nitelikleri içermektedir.

Üçüncüsü ise özerklik, bağımsızlık ve yaşam kalitesi gibi faktörleri içermektedir [26]. Tavares ve ark. (2017) yaşlıların sağlıklı yaşlanmaya bakış açısını saptamak maksadıyla yaptıkları derleme çalışmasında sağlıklı yaşlanmanın farklı sağlık boyutlarıyla alakalı olduğunu ortaya koymuştur. Bunlar; biyolojik sağlık boyutu (sağlıklı yaşam tarzı davranışlarını benimseme ve alışkanlık haline getirme), psikolojik sağlık boyutu (iyimserlik ve mutluluk duyguları), spüritüel sağlık boyutu (maneviyat, inanç ve değerler), sosyal sağlık boyutu (aile, eş, arkadaş ve toplumsal sosyal destek faktörleri, özerk ve bağımsız yaşama kapasitesi) olarak belirlenmiştir [27]. Abud ve ark. (2022) sistematik çalışmasında sağlıklı yaş alma yolları için on belirleyici tespit etmiştir. Bunlar; fiziksel aktivite, beslenme, kişisel farkındalık, bakış açısı/tutum, yaşam boyu öğrenme, inanç, sosyal destek, finansal güvenlik, toplum katılımı ve bağımsızlık olarak tanımlanmıştır [28].

3. SAĞLIKLI YAŞ ALMA MERKEZİ (YAŞAM)

Bütün bu unsurlar göz önüne alındığında, Sağlık Bakanlığı, Anayasa ve 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Kanunu kapsamında, yaşlılık nedeniyle sağlık hizmetlerine ulaşmada güçlük yaşayan bireyler için, koruyucu sağlık hizmetlerini ihtiva eden medikal bakım hizmetlerinin izlenmesi ve koordinasyonu maksadıyla Sağlıklı Yaş Alma Merkezleri'nin (YAŞAM) kurulması ve hizmet sunmasını uygun bulmuştur [29].

80 yaş ve üzeri yaşlı kişilerin sağlık hizmetlerine ulaşmasını kolaylaştırmak, evlerinde ve yerlerinde medikal bakım gereksinimlerini belirleyip desteklemek, uzaktan sağlık hizmetleriyle muayene ve danışmanlık sunmak, hastaneye ulaşımı ve hastane içindeki tıbbi bakımı koordine etmek maksadıyla YAŞAM birimlerinin kurulması 30 Mart 2023'de yayımlanan genelge ile karara bağlanmıştır. YAŞAM'da 80 yaş üzeri tüm bireylere hizmet verilerek hem evde muayene, tetkik, izlem ve rehabilitasyon hem de sağlık tesisinde hizmet koordinasyonu amaçlanmaktadır. Bu genelge ile, Samsun Eğitim ve Araştırma Hastanesi merkez binasında YAŞAM birimi kurulmuş ve Samsun İli merkez ilçelerinde (İlkadım, Atakum, Canik, Tekkeköy) hizmet sunulması planlanmıştır. Samsun merkez, ilk aşamada YAŞAM 1 ve YAŞAM 2 olmak üzere iki coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Gereksinim durumuna göre, sonraki dönemde ekip sayılarının artırılması tasarlanmıştır. Her ekipte bir aile hekimliği uzmanı, bir hemşire, bir yaşlı sağlık bakım personeli bulunmaktadır. Mevcut ekipler arasında koordinasyonu sağlamak üzere merkezde koordinatör olarak görevli aile hekimliği uzmanı bulunmaktadır. YAŞAM biriminde ayrıca görevli bir tıbbi sekreter ve bir gerontolog bulunmaktadır. Merkezin açıldığı tarih itibarıyla 80 yaş ve üzeri hizmet almak isteyen bütün bireyler YAŞAM'a kaydedilmiştir. Saha hekimi, ekiple beraber, yaşlı bireyi evinde veya yerinde ziyaret etmektedir. Yaşlı bireyin medikal değerlendirmesi yapılarak bakım ihtiyaçları tespit edilmektedir. Hekim, kronik hastalıkları (böbrek yetmezliği, diyabet, hipertansiyon, kalp yetmezliği, vb.) ilgili kılavuzlara uygun olarak izlemekte, gerekli periyodik sağlık bakım hizmetini vererek sonuçları eksiksiz bir şekilde hasta dosyasına işlemektedir. Ziyaret sonrası hastaya gereken ilaçları reçete etmekte, hastaya veya yakınına bildirmektedir. Hemşire ziyaret sırasında bakım ve takip planı oluşturmakta, bu plan da ekip sorumlusu hekimce onaylanmaktadır. Yaşlı bakım ya da sağlık bakım teknikerleri, ev ziyaretlerinde yaşlı bireylerin günlük yaşam aktivitelerine destek olurken, yakını veya yardımcısı bulunmayan yaşlıların evden hastaneye transport sürecinde eşlik etmektedir. Ayrı-

ca, sağlık tesisine gelen yaşlıları karşılamakla birlikte, merkezin koordinasyonuyla gerçekleştirilen tıbbi işlemler esnasında ilgili birimlere nakillerini gerçekleştirmektedir. Haberleşme ve yazışmaları sağlayan tıbbi sekreter yaşlı bireyin kabul işlemini gerçekleştirmekte ve diğer birimlerden randevularını almaktadır. Ayrıca, yaşlı bireyin takip dosyasını oluşturmakta ve arşivleme işlemlerini yapmaktadır [30]. Yaşlı bireyin merkeze kaydı ve değerlendirilmesi esnasında hekim veya gerontolog, geriatrik değerlendirme kapsamında şu ölçekleri uygulamaktadır:

• Klinik Kırılganlık Ölçeği,

• Katz Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği

• Lawton-Brody Enstrümantal Günlük Yaşam Aktivitesi Ölçeği

• Mini COG ve Mini Mental Test

• Geriatrik Depresyon Ölçeği

• Hasta Sağlık Anketi -2 (PHQ-2)

• Mini Nutrisyonel Değerlendirmesi (MNA)

• Denge ve Yürüme Testi

80 yaş üstü bireyler YAŞAM'a kayıt edilirken klinik özellikleri tanımlanmakta olup bu da sağlık personellerinin hizmet yönetimi ile tedavi ve genel bakım planlamasında etkili olmaktadır. Polifarmasi, yaşlılarda sık görülen bir durum olup 80 yaş üstü bireylerin klinik özelliklerini ve polifarmasi durumunu anlamak, yaşam kalitesini en üst seviyeye çıkararak riskleri minimuma indiren ve sağlıklı yaşlanmayı teşvik eden uygun ve etkili sağlık hizmetinin sunulması için esas teşkil eder.

Karabük Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde ESH ve YAŞAM birimleri mevcuttur. YAŞAM 1 birimden ibaret olup kayıtlı 80 yaş ve üzeri birey sayısı 461'dir. Kayıtlı bireylere hizmet vermek için ekip 2 Aile Hekimliği Uzmanı, 1 sağlık memuru, 1 hemşire, 1 sekreter, 1 sosyal çalışmacı, 1 fizyoterapist, 1 gerontolog ve 1 diyetisyenden oluşmakta olup ayrıca 1 din görevlisinden manevi destek ve 1 klinisyenden de klinik destek alınmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de yaşlı nüfus giderek artmaktadır. Yaşlı nüfus artarken yaşlıların kaliteli hayat sürmeleri ve bu süreçte aileleri ve çevrelerine hayat deneyimlerini aktarmaları beklenmektedir. Bu bağlamda ülkemizde de birçok huzurevi, yaşlı bakımevi var olup buralarda profesyonel düzeyde hizmet verilmektedir. Önce ESH, sorasında da YAŞAM kurulmuş ve evde yaşayan veya bakımı yapılan yaşlılara devlet kanalıyla evde bakım ve/veya muayene, tetkik ve tedavilerine yardımcı olunmaktadır.

Birey ne kadar kendisine yeterli hayatını sürdürürse psikolojik yönden o kadar rahat olur. Bu durum kullandığı ilaçların az olmasına bile yol açar. Kaldı ki yaşlılar da bir zamanlar çocuktu, gençti, güçlüydü. Unutulmamalıdır ki yaşamını sürdürebilen her birey gün geldiğinde yaşlanacaktır. Bu yüzden bizler yaşlılarımıza bakalım ki bizler yaşlanınca da bizlere bakılsın.

KAYNAKÇA

Kaptan G. (2013). Yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili tanımlamalar. İçinde: Geriatrik Bakım İlkeleri. G Kaptan (Ed)., Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, s. 1-7.

Beğer T, Yavuzer H. (2012). Yaşlılık ve yaşlanma epidemiyolojisi. Klinik Gelişim, 25:1-3.

Karadakovan A. (2014). Yaşlı Sağlığı ve Bakım. Akademisyen Tıp Kitapevi, Ankara, s. 3-4.

World Health Organisation. Health statistics and information systems. (2018). Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS Project. https://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/

United Nations. (2015). United Nations, World Population Ageing 2015 Report. http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA201 5_Report.pdf, p.41-99.

Casey, C., & Seidman, M. (2022). Healthy Aging: Strategies to Slow the Process. Otolaryngologic Clinics of North America, 55(5), 899–907. https://doi.org/10.1016/j.otc.2022.06.016

Celik Guzel E. Türkiye'de Evde Sağlık Hizmetleri. Klinik Tıp Aile Hekimliği. 2018;10(5):15-9

Türkiye İstatistik Kurumu. İstatistiklerle Yaşlılar. 17.03.2023. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667

WHO. (2023a). Physical activity. https://www.who.int/health-topics/ physical-activity#tab=tab_1

Xi JY, Lin X, Hao YT. Measurement and projection of the burden of disease attributable to population aging in 188 countries, 1990-2050: A population-based study. J Glob Health. 2022;12:04093.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2017). World Population Ageing 2017 - Highlights (ST/ESA/SER.A/397).

Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). İstatistiklerle Yaşlılar 2017, Haber Bülteni Sayı: 27595. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27595

TUİK (2024). Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle yaşlılar, 2023. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2023-53710#

United Nations Development Programme. (2023). Good Health and Well-Being. https://www.undp.org/sustainable-development-goals?utm_ source= EN&utm_medium= GSR&utm_content=US_UNDP_ Paid Search_Brand_English&utm_campaign=-CENTRAL&c_src=CENTRAL&c_src2=GSR&gclid=Cj0KCQiAt66eBhCnARIsAKf3ZNGM0E7l5YDSsx fXmKRXm5UW-ciJe32WiWtmvExZ8QbtZ9IyGT2 6H T QaAgAoEALw_wcB#good-health

World Health Organisation. (1963). Health Protection of the Elderly and the Aged and the Prevention of Premature Aging. Report on a Seminar Convened by the World Health Organization, Kiev.

World Health Organisation. (1998). World Health Organization, Population Ageing-A Public Health Challenge, Fact Sheet No. 135.

Briggs, R., McDonough, A., Ellis, G., Bennett, K., O'Neill, D., & Robinson, D. (2022). Comprehensive Geriatric Assessment for community-dwelling, high-risk, frail, older people. Cochrane Database of Systematic Reviews, 5. https://doi.org/10. 1002/14651858.CD012705.pub2

Jaul, E., & Barron, J. (2017). Age-related diseases and clinical and public health implications for the 85 years old and overpopulation. Frontiers in Public Health. 5(335):1-7.

Artantaş AB, Köroğlu FT. Bir hastane bünyesindeki evde sağlık birimi tarafından verilen hizmetlerin değerlendirilmesi: 2018 yılı istatistikleri. Ankara Med J. 2019;19(1):170-7.

Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik. T.C.Resmi Gazete, Sayı 25751. 2005. https://khgmstokyonetimidb.saglik.gov.tr/TR,43734/evde-bakim-hizmetleri-sunumu-hakkinda-yonetmelik-10032005- tarihli-ve-25751-sayili-resmi-gazete.html

Sağlık Bakanlığınca Sunulan Evde Sağlık Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge. 2010. https://khgmstokyonetimidb.saglik.gov.tr/TR,43828/saglik-bakanliginca-sunulan-evde-saglikhizmetlerinin-usul-ve-esaslari-hakkinda-yonerge-01022010.html

Abud, T., Kounidas, G., Martin, K.R., Werth, M., Cooper, K., & Myint, P.K. (2022). Determinants of healthy ageing: a systematic review of contemporary literature. Aging Clinical And Experimental Research. 34(6):1215-1223.

Yun, J., Yao, W., Meng, T., & Mu, Z. (2024). Effects of horticultural therapy on health in the elderly: a review and meta-analysis. Journal of Public Health. 32(10):1905-1931.

Sağlık Bakanlığınca Sunulan Evde Sağlık Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge. 2010. https://khgms-

tokyonetimidb.saglik.gov.tr/TR,43828/saglik-bakanliginca-sunulan-evde-saglikhizmetlerinin-usul-ve-esaslari-hakkinda-yonerge-01022010.html

Sağlıklı Yaş Alma Merkezlerinin Kurulmasına Dair Genelge 2023. https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-96308/saglikli-yas-alma merkezlerinin-kurulmasina-dair-genelgeyayimlandi.html

Cardoso, R. B., Caldas, C. P., Brandão, M. A. G., Souza, P. A. de, & Santana, R. F. (2021). Healthy aging promotion model referenced in Nola Pender's theory. Revista Brasileira de Enfermagem, 75. https://doi.org/10.1590/0034-7167-2020-0373

Tavares, R. E., Jesus, M. C. P. de, Machado, D. R., Braga, V. A. S., Tocantins, F. R., & Merighi, M. A. B. (2017). Healthy aging from the perspective of the elderly: An integrative review. Revista Brasileira de Geriatria e Gerontologia, 20, 878–889. https://doi.org/10.1590/1981-22562017020.170091

Abud, T., Kounidas, G., Martin, K. R., Werth, M., Cooper, K., & Myint, P. K. (2022). Determinants of healthy ageing: A systematic review of contemporary literature. Aging Clinical and Experimental Research, 34(6), 1215–1223. https://doi.org/10.1007/s40520-021-02049-w

Hoel RW, Connolly RMG, Takahashi PY. Polypharmacy anagement in older patients. Elsevier; 2021:242-56.

Yavuz, Erdinç, Nur Şimşek Yurt, and Kübra Kadıoğlu. «Samsun İlinde Sağlıklı Yaş Alma Merkezi'ne (YAŞAM) Kayıtlı Hasta Profilinin ve Sunulan Hizmetin Değerlendirilmesi.» Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care 18.2: 223-229.

https://doi.org/10.71284/asc.202516

TÜRKİYE'NİN SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI: SURİYE SAVAŞI'NIN GÖLGESİNDE EKONOMİK VE SOSYAL ZORLUKLAR

TURKISH POLICIES TOWARDS SYRIAN REFUGEES: ECONOMIC AND SOCIAL CHALLENGES IN THE SHADOW OF THE SYRIAN WAR

Hassan Et-Talib[1]

Aylin Yonca Gençoğlu[2]

Özet

Bu çalışma, 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının temel nedenlerini ve bu savaşın milyonlarca Suriyeliyi mülteci durumuna düşürerek, küresel çapta büyük bir göç krizine yol açmasını ele almaktadır. Türkiye, yaklaşık 3 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yaparak, bu süreçte en fazla mülteci kabul eden ülkelerden biri olmuştur. Araştırma, bu bağlamda Türkiye'nin mülteci politikalarını ve Suriyeli mültecilerin karşılaştığı zorlukları incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, genel olarak Türkiye'deki ve özel olarak Kayseri'deki Suriyeli mültecilerin yaşadığı başlıca sorunlara (yoksulluk, istihdam ve eğitim gibi) odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra, Türk devletinin Suriye krizinin başlangıcından itibaren uygulamaya koyduğu politikalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle, 2011 yılında devreye alınan "açık kapı politikası" ile Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye kabulündeki rolü ve bu politikanın sonuçları ele alınmıştır. Ayrıca, geçici koruma statüsü ve bu statünün mültecilerin korunması ile haklarının güvence altına alınmasındaki önemi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeli, mülteciler, iç savaş, açık kapı, sığınımacı

Abstract

This study examines the root causes of the Syrian civil war that began in 2011 and how it has led to a major global migration crisis, with millions of Syrians becoming refugees. Turkey has been one of the largest refugee host countries in this process, hosting approximately 3 million Syrian refugees. In this context, the research aims to examine Turkey's refugee policies and the challenges faced by Syrian refugees. The study focuses on the main problems (such as poverty, employment and education) faced by Syrian refugees in Turkey in general and Kayseri in particular. In addition, the policies implemented by the Turkish state since the beginning of the Syrian crisis are analyzed in detail. In particular, the "open door policy" introduced in 2011 and its role in the admission of Syrian refugees to Turkey and the consequences of this policy are discussed. Furthermore, the temporary protection status and its importance in protecting refugees and securing their rights are evaluated.

Keywords : Migration, Syrian, refugees, civil war, open door, asylum seeker.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyoloji Bölümü, Aoayal Bilimler Enstetüsü, Erciyes Üniversitesi, Türkiye, e-mail: hassanettalib49@gmail.com, https://orcid.org/0009-0009-7524-6615

[2] Doç.Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkiye, e-mail: agencoglu@erciyes.edu.tr

GİRİŞ

Göç sosyolojisi, sosyoloji içerisinde kendine önemli bir yer edinmiş konulardan biri olarak kabul edilir. Batı Avrupa'da sanayi devriminden sonra, göç sosyolojisi geniş ilgi görmeye başlamıştır. Özellikle Chicago Okulu, William Thomas ve Znaniecki'nin "Polonyalı Köylü" adlı çalışmasıyla göç kavramını ele alan en önemli sosyoloji ekollerinden biri olarak kabul edilmektedir. Buna ek olarak, Robert Park'ın Chicago kentindeki kentleşme ve göç sosyolojisine yönelik katkıları dikkat çekicidir.

Göç sosyolojisi alanında, farklı milletlere, kültürlere ve geleneklere mensup insan nüfusunun büyük artışı göz önüne alındığında, Amerika'da beşeri bilimlerle ilgilenenler, bu gelen göçmenlerin nasıl vatandaş haline getirilebileceğini ve topluma nasıl entegre edilebileceğini merak etmişlerdir. Bu süreç, göçmenlerin "Amerikalı" kimliğini kazanma yollarını sorgulayan çalışmalara yol açmıştır (El Maliki, 2016).

Chicago Okulu'nun mirası, genel olarak sosyolojiye, özel olarak ise kentleşme ve göç sosyolojisine etkisini sürdürmektedir. Bu miras, kullanılan araştırma metodolojileri, kavramlar ve esinlenilen teoriler düzeyinde gözlemlenmektedir. Chicago Okulu, şehirleri ve göçmenleri sosyolojik bir inceleme konusu haline getirmiştir. Son yıllarda göç, sosyolojinin en dikkat çekici konularından biri haline gelmiştir. Örneğin, Suriye'deki iç savaş sebebiyle Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel göçler, sosyal bilimlerin tüm alanlarında, özellikle sosyolojide, göç olgusuna yönelik ilgiyi artırmıştır. Bu durum, yüzlerce makale, kitap ve tez çalışmasının üretilmesine ve alanın kısa sürede zenginleşmesine neden olmuştur.

Suriye göçü modern zamanların en önemli sorunlarından biri. Ülke 2011 yılından bu yana sürekli bir düzensiz göç hareketine sahne olmaktadır. Bu süreçte sırasıyla 2012, 2015 ve 2021 yıllarında zirve yapan üç büyük göç dalgası yaşanmıştır. Bu dönemde yaklaşık 7 milyon mülteci Suriye'yi terk etti. Benzer şekilde milyonlarca insan da ülke içinde yerinden edildi. Bu göç dinamiği, dünya çapında mülteci akımlarının ana kaynağı olarak kabul edilmektedir (Et-tarkavi, 2023).

Türkiye'deki Suriyeli mülteciler, istihdam ve çalışma sorunları, yoksulluk, kırılganlık ve eğitim sorunları gibi çok sayıda maddi ve manevi zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin müdahalelerine ve sosyal uyumu destekleme çabalarına rağmen, büyük bir mülteci nüfusunu yönetmek ve onların ihtiyaçlarına etkin bir şekilde cevap verebilmek oldukça karmaşık bir süreç olmuştur. Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş, milyonlarca insanın zorunlu göçüne yol açmıştır. Türk devleti, bu süreçte savaşın etkilerinden kaçan mültecilere yardım sağlamak amacıyla "açık kapı politikası" uygulamış ve sonrasında geçici koruma statüsü tanımıştır. Ancak Suriyeli mültecilerin geri dönüşüne ilişkin politikalar ve uygulamalar, iç savaşın mevcut dinamikleri ve Suriye'deki siyasi durumun istikrara kavuşmaması nedeniyle belirsizliğini korumaktadır.

Bu makale, 2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşının nedenlerini ve bu çatışmanın, Arapça konuşulan diğer ülkelerdeki benzer süreçlerle bağlantılı olarak ortaya çıkan öncüllerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Araştırmada, Türkiye genelinde ve özel olarak Kayseri'de yaşayan Suriyeli mültecilerle ilgili temel istatistiklere dikkat çekilmiş ve özellikle Kayseri'nin Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yerleştiği Sahabiye Mahallesi üzerine bir odaklanma gerçekleştirilmiştir. Suriyeli mültecilerin karşı karşıya kaldığı yoksulluk, istihdam zorlukları ve eğitim problemleri gibi temel meseleler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Makale ayrıca, Türk devletinin mültecilere yönelik politikalarını, özellikle açık kapı politikasını ve bu politikanın uygulanmasında iktidar partisinin üstlendiği rolü analiz etmektedir. Son olarak, geçici koruma statüsü ile bu çerçevede geliştirilen politikalar ayrıntılı biçimde değerlendirilmektedir.

1. SURİYELİLERİN GÖÇÜ, TÜRKİYE'YE GÖÇ NEDENLERİN BAŞLANGICI

William H. McNeill'e göre, göç olgusu veya göç, beşeriyet tarihi kadar kadim bir olgudur. İnsanlar, asırlarca kıtlık, harb, kuraklık ve sair sebeplerden ötürü yurtlarını terk ederek bambaşka diyarlara hicret etmek zorunda kalmıştır (H. McNeill, 1984). Göç konusu üzerrine bahsederken, göç sebeplerine bir işaret etmek gerikyor,yani, dünyada tüm olduğu göçleri bir sebebi vardır. İnsanın ilk aşamalarında , istikrar edip yaşamak için yerden yere iletmektedir, o da çağdaş zmanlarımızda insan iyi, mutlu ve rahatlı hayat yaşamak için göç yapmaktadır.

Etnik köken, inanç, soy, siyaset veya kültürden kaynaklanan zulüm insanların kendi ülkelerini terk etme-

lerine neden olabilir. Çatışma, çekişme, çekişme, hükümet baskısı veya yüksek risk önemli bir faktördür. Silahlı çatışmalardan, insan hakları ihlallerinden veya zulümden kaçanların insani mülteci olma ihtimali daha yüksektir. Bazı ülkeler insani göçmenlere diğerlerinden daha toleranslı davrandığından, bu durum ikamet yerlerini etkileyecektir. Bu kişilerin ilk olarak sığınmacı kabul eden en yakın güvenli ülkeye gitmeleri muhtemeldir (European Parliament, 2020). Mültecilerin büyük bir kısmı, başka bir yere sığınmak için vatanlarını terk etmek zorunda kalan insanlar olan zorunlu göçmenlerdir. Kaçış nedenleri arasında siyasi veya etnik şiddet ya da zulüm yer alabilir ve dünyada resmi olarak tanınan 15 milyon mülteci bulunmaktadır (Castles ve Miller, 2013, s. 44).

İç savşları, çağdaş zamanımızdaki göçlerina bir sbebidir,bildiğimiz gibi, 2011 yolından, Arap ve Arapça konuşan devetlerinda birkaç sosyal hareketler vardı. Suririye de onlarden biridir. Öztürk ve Boyacı'ye göre 2010 senesinde Tunus'ta başlayan ve çabucak Kuzey Afrika ile Ortadoğu ülkelerinin hemen hepsine yayılan demokrasi, hürriyet ve insan hakları hususunda beliren sosyal istekler Arap Baharı diye anılmaktadır. Birçok devlette vakalar kısa zamanda sona erdirilerek bir yöntemle çözüm aşamasına geçilmiştir. Lakin Arap Baharı birtakım ülkelerde siyasi idareyi değiştirdiyse de genellikle muvaffakiyetle neticelendiğini söylemek mümkün görünmemektedir (Çataklı ve Taşdoğan, 2024). Böyle konuşsak bile güney ülkelerinden (gilişmemiş ülkiler) göçe yol açan nedenlerin çoğu sömürgecilerin sömürgelerini terk ettiği dönemle birlikte olabilir. Burada belli bir grubun lehine ideolojik yeni rejimler oluştu. Örneğin Suriye'de 1960'lardaki darbeden sonra (Baas Partisi'nin) yükselişiyle birlikte birçok insan göçe başvurdu ve olaylar geliştikten sonra daha önce de bahsettiğimiz gibi Tunus, Libya ve Mısır'da Arap halkının otoriterliğe karşı tepkisi başladı, aynı şeyi Suriye'de de gördük. Suriye'de 21. yüzyıl göç tarihinde büyük bir kriz olacak olan iç savaş başladı ve Türkiye savaştan kaçan bu mülteciler için bir geçiş kapısı oldu.

2011 yılından itibaren, Suriyeli göçmenler, Türkiye'ye girmeye başlamaktadır ve Suriye'de başlayan iç savaşı bir neticesi olarak yaşanan kilesel göçler ilk olma özelliği taşimamaktadır. fakat cumhuriti oluşturuldan beri , farklı sebeplerle kitlesel göçler gerçekleşmiştir (Karaarslan ve Gençoğlu, 2019). 2013 yılı istatistiklerine göre 313.692 kişi çeşitli nedenlerle Türkiye'den ikamet izni almıştır. Türkiye'den ikamet izni alan ilk on ülkenin dağılımında Suriye vatandaşları 46.252 kişi ile ilk sırada yer almaktadır (PROJELERİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2015). Yani, Suriyeliler üzerine, göç ideresinin istatistikler listinde birinci olmuş. Dolayısıyla, istatistiklerde gördüğümüz gibi, Türkiye, Suriyelilere istikrar bir noktadır.

İntrnal Dicplacment Monitoring Center-İDMC'ye göre, Suriye, 2023 sonu itibariyle 7,2 milyon yerinden edilmiş kişi ile dünyanın en büyük ve en uzun süreli ülke içi yerinden edilme durumlarından biriyle boğuşmaya devam etmektedir ,Sudan'dan sonra küresel olarak en yüksek ikinci rakamdır. Ülkede çatışma ve şiddetle bağlantılı 174.000 hareket kaydedilmiştir; bu rakam 2020'den bu yana azalan bir trendin ardından 2022'ye göre hafif bir artış göstermiştir. Yeni yer değiştirmeler özellikle, halihazırda ülkedeki yerinden edilmiş kişilerin yüzde 52'sine ev sahipliği yapan kuzeybatıdaki Halep ve İdlib vilayetlerinde meydana gelmiştir (Syrian Arab Republic, 2024). Öte yandan, hatta doğal afetler bu sayırları artırmaktadır, çünkü Suriye'deki geçmiş byük deprem bu rakamları artırmak için, bir rol oynamaktadır, demek ki, son nedenler olarak geçen deprem,Suriyeliler'in yeni göç harekeliliğinde küçük bir sebeptir.

1.1. Türkiye'ye Geriş ve Suriyeli Göçmenlerin Türkiye'de İstikrar Durumu

Savaşın olduğu yerde adaletsizlik, açlık, tecavüz vs... vardır. İç savaş birçok Suriyeliyi güvenlik ve emniyet arayışıyla evlerinden etti, bu nedenle Türkiye, aynı acıları yaşayan Irak, Lübnan ve İran gibi diğer komşu ülkelerin aksine onlar için açık bir kapı oldu... Bu nedenle Türkiye'yi bir sığınma ülkesi olarak gördüler ve bazıları Türkiye'yi sadece Avrupa'ya açılan bir kapı olarak görüyor. UNHCR (The UN Refugee Agency) yayılandığı rapora göre, Suriye'deki savaşın başlamasından bu yana Suriye nüfusunun büyük bir kısmı savaşla bağlantılı şiddet ve insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kaldı. Bombardıman ve saldırılar şehirleri yerle bir etti ve kitlesel sivil ölümlerine ve kayıplara neden oldu (Hassan.G, Kirmayer, 2015). Hatta Suriye ihtilafının başlangıcında Türkiye, açık sınır (Kapı) politikası ve geri göndermeme ilkesini sürdürerek süresiz ikamet ve zorlama altında geri dönüşe karşı koruma sağlamıştır.

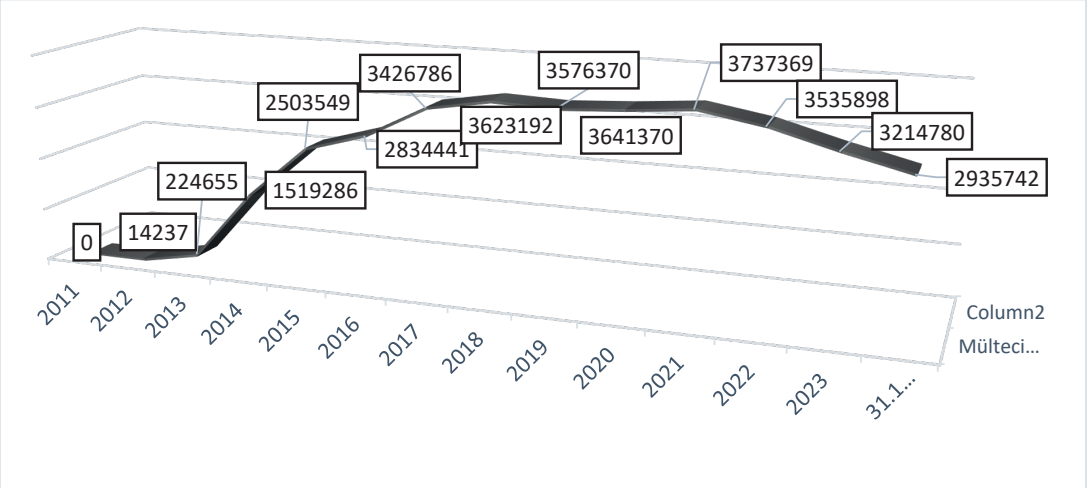
Suriyelilerin göç eylemi, yaşam emniyeti nedeniyle yurtlarını bırakmaları yüzünden mecburi göç olarak, göçün genişliği açısından bakıldığında toplu göç olarak ve açık kapı siyaseti dolayısıyla çoğunun kayıt al-

tına alınmadan hareket etmeleri sebebiyle düzensiz göç şeklinde ifade edilebilir (Güldalı & Özmen, 2022). Türk hükümeti, Suriyelilerin ivedi gereksinimlerini karşılamada da rol oynamıştır. Ancak devlet, güvenlik endişeleri nedeniyle 2016'dan itibaren serbest sınır uygulamasını durdurmuştur (Erdogan, 2020).

Deniz Yılmaz bu alanda diyor ki *"Türkiye, barındırdığı büyük mülteci, sığınmacı ve göçmen nüfus ile öne çıkan ülkelerdendir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti hükümetini, Suriye'den gelen büyük nüfus akışına karşı hazırlıklı olmak adına, kendi mülteci koruma düzenini yeniden değerlendirmeye itmiştir. Bu sayede, yerinden edilmiş insanların hakları ve Türk devletinin sorumlulukları netleşmiştir. Türkiye'deki yerinden edilmişlerin önemli bir bölümünü Suriyeliler oluşturduğundan, Suriyelilerin sosyal ve hukuki statüsüne özel bir önem atfetmek elzemdir" (Yılmaz , 2022).*

Göç idaresin istatististeklerine göre, Suriye'den Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketi kapsamında geçici koruma verilen göçmen sayısı 2023 yılında 3.214.780'e ulaşmış, 2024 yılında ise bu sayı 2.935.742'ye yükselmiştir.

Şekil 1.1 : Yıllara göre geçeici koruma kapsamındaki Suriyeliler

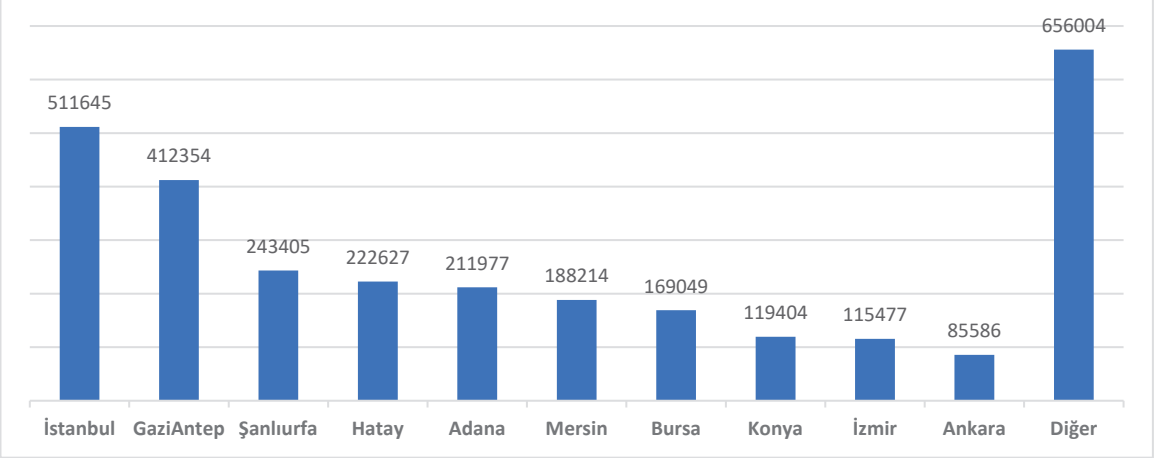
Kaynak: (Göç İdaresi , 2024 , https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638)

Bu, göçlerin Türkiye'ye doğru kitlesel ve büyük olduğu anlamına gelirken, Türkiye bu mültecileri İstanbul, Adana, Hatay, Gaziantep ve Ankara gibi çeşitli şehirlere dağıtma politikası izlemiştir.

Öte yandan, '' Yeni Türkiye Göç İdaresinin verilenlerine göre, Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketliliğinden en çok nasibini alan şehir İstanbuld'dur.'' (Karaarslan ve Gençoğlu, 2019).

31.10.2024 istatistiklerine göre İstanbul'da geçici koruma verilen Suriyeli göçmen sayısı 511.645'e ulaşmıştır. Bu, İstanbul'un geçici ikamet izni verilen Suriyeli göçmenlerden en büyük payı aldığı anlamına gelmektedir. Gaziantep, geçici ikamet izni verilen yaklaşık 412.354 göçmen ile ikinci sırada yer aldı.

Şekil 2.2: Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin ilk 10 ile göre dağılım

Kaynak: (Göç İdaresi, 2024 , https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638)

Alınan göçmenler yaş ve cinsiyete göre değişmekle birlikte, Göç İdaresi tarafından yayınlanan son istatistiklere göre (21.11.2024), geçici koruma verilen erkeklerin sayısı yaklaşık 1.515.486'dır. Kadınların sayısı ise yaklaşık 1.420.766'ya ulaşmıştır. Aşağıdaki tabloda, toplam 496.434 geçici ikamet izni verilen çocuk ile 5-9 yaş grubunun baskın olduğunu ve bu çocukların genellikle Türkiye'de doğduğunu görürüz.

Tablu 2.1: Geçici koruma kapsamında bulunan Surililerin yaş ve cinsiyete göre dağılım

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	230.777	216.243	447.020
5-9	255.367	241.067	469.434
10-14	173.193	164.648	337.841
15-18	117.282	109.592	226.879
19-24	159.193	150.224	309.417
25-29	150.360	133.470	283.830
30-34	114.083	98.027	212.110
35-39	98.288	83.219	181.507
40-44	69.480	63.781	133.261
45-49	46.401	48.663	95.064
50-54	33.963	36.728	70.691
50-59	27.454	29.252	56.706
60-64	17.924	19.664	37.588
65-69	11.140	12.579	23.719
70-74	6.013	7.096	13.109
75-79	2.706	3.501	6.207
80-84	1.151	1.785	2.936
85-89	465	786	1.251
90 ve üstü	241	441	682
Toplam	1.515.486	1.420.766	2.936.252

Kaynak : (Göç İdaresi, 2024 , https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638#)

1.2. Kayseri'deki Suriyeli Göçmenler

KARAARSALAN VE GENÇOĞLU'ya *göre "Türkiye'nin göç politikaları doğrultusunda, Kayseri sadece iç göç almakla kalmamış, İran, Afganistan ve Bulgaristan gibi ülkelerden gelen uluslararası göçmenlere de kapılarını açmıştır. Şehir, hem göç almaya hem de göç vermeye alışkın bir yapıya sahiptir. Özellikle Avrupa şehirlerine iş amacıyla gerçekleşen önemli bir Kayseri göçü söz konusudur ve bu devam etmektedir. Bu durum, yaz aylarında Kayseri nüfusunda yaklaşık %40'lık bir artışa yol açmaktadır. Dolayısıyla Kayseri, göç ve göçmenlik olgularına yabancı olmayan bir şehirdir. Ancak, tüm Türkiye'de olduğu gibi, Kayseri de yeni ve daha hassas bir göç süreciyle karşı karşıyadır"* (Karaarslan ve Gençoğlu, 2019).

Önceki literatüre göre, Suriyeli göçmenlerin Kayseri'yi tercih etmelerinin nedeni, iki etnik köken arasındaki kültürel ve dini yakınlığın yanı sıra, Kayseri'nin zaman zaman fabrikalarda iş olanakları sağlayan bir sanayi şehri olmasıdır.

Öte yandan, Geçmişte İran ve Afganistan gibi ülkelerden gelen göçmenleri kabul etmiş olan Kayseri açısından sanayi, iş, sağlık ve eğitim gibi imkanlar nedeniyle komşu illerden göç etmiş ancak gerek göç nedenleri gerekse göç yoğunluğu açısından farklı bir göç durumuyla karşı karşıya kalmıştır. göç dalgası. Zira Suriye'den gelen göç dalgasının arkasındaki en önemli sebep, iç savaşın ve insani trajedinin bir neticesi olarak ortaya çıkan gereksinimdir. Bunun yanı sıra, milliyetçi ve muhafazakar duruşuyla bilinen Kayseri, ilk defa farklı milletlerden takriben 8 milyon insanın şehre göç etmesi durumuyla karşılaştı (Tanrıverdi ve Ulu, 2020).

Türkiye Göç İdaresi'nin istatistiklerine göre Kayseri'de geçici olarak ikamet eden Suriyelilerin sayısı 80.217'ye ulaşırken, Kayseri'nin toplam nüfusu 1.445.683'e ulaştı. Eyalet içinde yaşayan nüfusun sayısı ise 1.525.900 kişiye ulaşmıştır, dolayısıyla Göç İdaresi'nin son istatistiklerine göre Suriyeli göçmenler Kayseri'nin toplam nüfusunun yaklaşık %5,26'sını temsil etmektedir.

Tablu 2.2: Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin illere göre dağılımı

Kayıtlı Süriyeliler Sayısı	İl Nufüsü	İlde yaşayan Toplum Sayısı	Kayıtlı Suriyeli Sayısının Yaşayan Toplum Kişi Sayısına Oranı
80.217	1.445.683	1.525.900	5,26%

Kaynak: (Göç İdaresi, 21.11.2024 , https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638)

Buna ek olarak, Kayseri şehri Suriyeli göçmenlerin bu göçmenlerin merkezi olarak kabul edilen birkaç mahallede yoğunlaştığını bilmektedir ve Suriyeli göçmenlerle olan diyaloğumuza ve onlarla günlük olarak temasımıza göre, çoğu Suriyeli mültecilerin aşağıdaki mahallelerde yoğunlaştığını söylemektedir: Eskişehir, Danişmant, Sahabiya ve Küçük Mustafa.

Kayseri Anadolu Haber gazetesinde yayınlanan "KÜÇÜKMUSTAFA DEĞİL SANKİ 'KÜÇÜK SURİYE' MAHALLE" (Kayseri Anadolu Haber gazetesi https://www.kayserianadoluhaber.com.tr/arsiv/? Tarih:2019-01-14) adlı makalesinde yazar, Suriyelilerin bu mahalledeki yoğunluğundan ve dükkanlarında Arapça dilini kullandıklarından bahsetmektedir. Söz konusu mahalledeki Suriyelilerin yoğunluğu, etkileşim ve sosyal duruma uyum sağlama kolaylığı nedeniyle başlığında Kayseri'de yeni bir Suriye olarak ifade ediyor.

1.2.1. Kayseri'de Yaşayan Suriyelilerin Mahellelere Göre Dağılımı

Göç ve göçmen sosyolojisinde öncü bir okul olarak Chicago Okulu'na dönecek olursak, Chicago şehrinin bu okulun oluşumunda kilit bir rol oynadığını görürüz. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda bu şehre doğru gerçekleşen yoğun göçler nedeniyle çok sayıda göçmen topluluğu oluşmuştur ve bu topluluklar genellikle Poloniyalı köylüleri, siyah Afrikalılar ve Avrupalı göçmenler gibi entelektüel, dini, etnik ve hatta renk yakınlığına sahiptir. Bu nedenle göçmenleri çeken bir şehrin her zaman kendi geleneklerini uygulama ve dillerini konuşma fırsatına sahip oldukları kendi nüfus noktaları ve mahalleleri vardır.

AbduRahman Al Malki'ye göre bu kutuplaşma ve cazibe eşit ve dengeli değil, yani şehrin alanları göçmenlerin ve mültecilerin hedeflerine göre farklılık gösteriyor. Nüfusun belirli bir bölgeyi seçmesi, bu nüfus grubunun aynı koşullara ve sosyal şartlara tabi olduğu ve dolayısıyla aynı özelliklere sahip olduğu anlamına gelmektedir (El Malki, 2016). Kentin ya da kentsel alanın farklılığı ve heterojenliği Robert Park'ın kent içindeki kentsel alanları adlandırırken de farklılaşmasına neden olmuş, kimi zaman "doğal alan", kimi zaman "manevi alan", kimi zaman da "etik alan" olmak üzere üç farklı kavramdan bahsetmiştir.

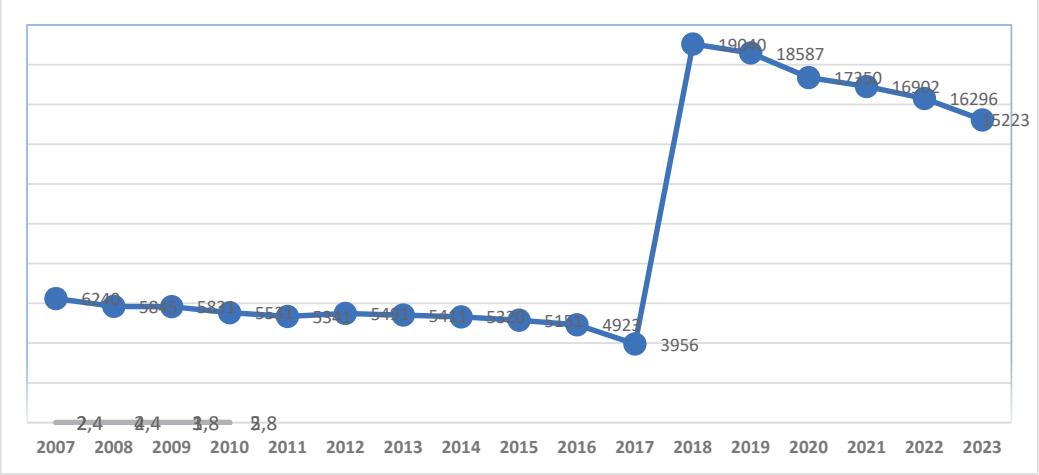
Suriye'den Türkiye'ye göçmenlik sürecinde, etnik kökenlere dayalı şehirleşmiş mahallelerin ortaya çıkışını beklemek sürpriz olmaz. Ancak, bu gelişimin hangi şehirlerde ne şekilde cereyan ettiği, mekânsal farklılaşmanın nasıl şekillendiği ve bu durumun getirdiği yeni yapıların niteliği gibi konular, ciddi bir araştırma konusu olarak önem kazanmaktadır. Bu sahada bilimsel araştırmalar henüz başlangıç aşamasındadır. Örneğin, Selvin'in yaptığı bir araştırmada, 2011-2015 döneminde Türkiye üniversitelerinde Suriyeliler üzerine yapılan çalışmalara ilişkin bilgiler sunulmuştur. Bu çalışmaların uzmanlık alanlarına göre dağılımında sosyoloji öne çıkmaktadır; fakat "Şehir Çalışmaları" başlığı altında sadece tek bir çalışma yer almaktadır. İlerleyen zamanlarda, Suriyeli göçü ile mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sayısının arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, konunun daha derinlemesine incelenebilmesi için bu alandaki çalışmalara halen ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir (Erven ve Sat, 2019). Son yıllarda Kayseri'deki sığınmacı sayısında dikkate değer bir artış gözlemlenmiştir. Şehirde Suriyeli nüfusunun en yoğun bulunduğu ilçeler Melikgazi ve Kocasinan olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Melikgazi ilçesine bağlı Selçuklu Mahallesi (3.687 kişi), Osmanlı Mahallesi (3.611 kişi) ve Danışmentgazi Mahallesi (3.435 kişi) en yoğun Suriyeli nüfusa sahip mahallelerdir. Bu mahalleleri takip eden Kocasinan ilçesine ait Fevzi Çakmak Mahallesi (1.396 kişi) ve Uğurevler Mahallesi (1.128 kişi) dikkat çekmektedir (Bayram ve Akkülah, 2020).

Suriyeli göçmenlerin mahallelere göre nüfus dağılımı keyfi değildir, yani belirli coğrafi noktalarda yaşamaları ve bir amaç için bir araya gelmeleri için bir neden olmalıdır.

1.2.2. Sahabiye'deki Suriyeli Göçmenler

Genel olarak Sahabiye'nin nüfusundan bahsedecek olursak, Türkiye Nüfusu İl İlçe Mahalle Köy Nüfusları istatistiklerine göre Sahabya mahallesinin nüfus sayılarının aşağıdaki gibi değiştiğini görüyoruz:

Şekil 2.3: Yıllara göre Sahabiye Nüfusun Dağılımı

Kaynak: (SAHABİYE MAHALLESİ NÜFUSU, KOCASİNAN KAYSERİ, 2025, https://www.nufusune.com/41973-kayseri-kocasinan-sahabiye-mahallesi-nufusu#google_vignette)

Bu istatistiklere bakacak olursak, 2007 ile 2016 yılları arasında Al Sahabiya mahallesinin aynı eğilimi izlediğini ve hatta mahalle sakinlerinin sayısında önemli bir artış olmadığını görürüz. 2018'den itibaren ise Al Sahabiya mahallesinde yaşayanların sayısı çok önemli bir gelişmeye tanık olmuştur. 2017'de 3956

olan nüfus 2018'de 19.040'a yükselmiştir ki bu istatistiklerde çok önemli bir geçiştir, yani bir yıl içinde Al Sahabiya mahallesindeki nüfus gelişimi büyük bir sıçramaya tanık olmuştur. Buradan hareketle sorabiliriz: Sahabya mahallesine bu kısa süre içinde gelenlerin hepsi Türk vatandaşı mı yoksa Türkiye dışından gelen göçmenler mi? Bu nüfus Suriyeli mültecilerle ve diğer etnik kökenlerle ilişkilendirilebilir mi?

Kayseri'deki Sahabiye mahallesinin çok etnikli yapısı, bu mahalleyi sosyo-antropolojik bir perspektiften incelemek için ilgimizi çekti. Kayseri Gündem'de yayınlanan bir makaleye göre, eğer bu mahalleye yolunuz düşerse ve aynı zamanda yabancı dil bilginiz yoksa, bir tercümanın yardımına ihtiyaç duyacağınız aşikardır. Zira Sahabeye Mahallesi, farklı ülkelerden gelen sakinleriyle adeta "çok uluslu ve çok dilli" bir yerleşim alanı hâline dönüşmüştür. Mahallede, altı farklı ülkeden mülteci ve sığınmacı olarak ikamet eden aileler, Peştuca, Rusça, Kazakça, Arapça, Farsça ve İngilizce gibi çeşitli dillerde iletişim kurmaktadır (Bolat, 2016).

...Kayseri'de ikamet eden Suriyelilerin göç serüveni, beraberlerinde getirdikleri sosyal donanımlara göre evrilmektedir. Kayseri'nin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamında önemli bir yer tutan bu insanların hayatlarına direkt veya endirekt olarak dokunan sivil toplum kuruluşları, iş adamları ve diğer unsurlar, bu göç hikayesinin ilerideki rotasını çizecek ana faktörler arasında sayılmaktadır (Karaarslan ve Gençoğlu, 2019). Bu Suriyelilerin yaşadığı mahallelerde yaptığımız gözlemlerde, bu göçmenlerin kendi aralarında bir tür dayanışma ve yardımlaşmaya sıkça rastlıyoruz, örneğin bir dükkan sahibi Suriyeli olduğunda, bölgede yaşayan Suriyelilerin çoğu onunla birebir ilgileniyor ve bu da aralarında hüküm süren bir tür dayanışmaya işaret ediyor olabilir, Amerikan sosyolojisine dönecek olursak, Roberts ve Robert'e göre Aynı sınıf ya da etnik kökenden insanların bir araya gelmesi, diğer etnik grupları şehre çeken sosyal destek ağlarının etkili işleyişiyle ilişkilendiriliyordu. Bunun yanı sıra, farklı etnik kökenlerden bireyler de benzer kültürel ve dini ihtiyaçlara sahipti ve bu gereksinimler ağırlıklı olarak belirli etnik gruplara yönelik hizmet sunan işletmeler veya ibadethaneler aracılığıyla karşılanıyordu. Erken dönem ekolojistler, bu dinamiği simbiyoz ve kommensalizm terimleriyle açıklamışlardır; burada belirli kullanımlar, çoğunluk nüfusunun ortaklaşa talep ettiği hizmetleri sağlayarak büyüme ve gelişim göstermektedir (B.R. & H.W , 2009). Suriye vatandaşlarının, farklı sebeplerden dolayı yerel halkla ilişki kurmaktan kaçınarak kendi kimliklerini muhafaza etme ve sürdürme çabası, Berry'nin kültürleşme yaklaşımları çerçevesinde ayrışma (separation) stratejisiyle örtüşmektedir (Cengiz ve Özgür, 2021).

1.2.3. Kayseri'de Yaşayan Suriyeliler ve Yaşadıkları Sorunlar

Suriye krizi, özellikle yoğun mülteci akışının ekonomik sıkıntılara neden olduğu ülkelerde, ev sahibi ülkelerin ekonomisi üzerinde etkiler yaratmıştır. Bu ülkelerin hükümetleri, Suriyeli mültecilere eğitim, sağlık, barınma ve diğer temel hizmetleri sunmaya çalışırken aynı zamanda onları ağırlama ve destekleme sorumluluğuyla mücadele etmek zorunda kalmıştır (Muhammed Raheem, 2024).

Murat Erdoğan'ın 2017 tarihli bir raporunda (Erdoğan, 2017) belirttiğine göre, 480.000 Suriyeli mültecinin Şanlıurfa'ya yerleştirilmesiyle birlikte, alınan göçmen sayısının ülke üzerindeki etkisi ekonomik olarak yansımıştır.

Tablo 2.3: 2011-2016 yılları arasında Şanlıurfa ilindeki kamu hizmetlerinin maliyetine ilişkin rakamlar

Genel Hizmetler	2011 Maliyetleri	2016 Maliyetleri
Su Hizmetleri	60 milyon metre küp	80 Milyon metre Küp
Enerji Hizmetleri	60 milyon TL	90 milyon metre küp
Transport	38 milyon TL	52 milyon metre küp

Kaynak: (Erdoğan, 2017, https://www.marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/05/09/5c68e-8fe-6a35-4411-88f1-2f685bf4b1da.pdf)

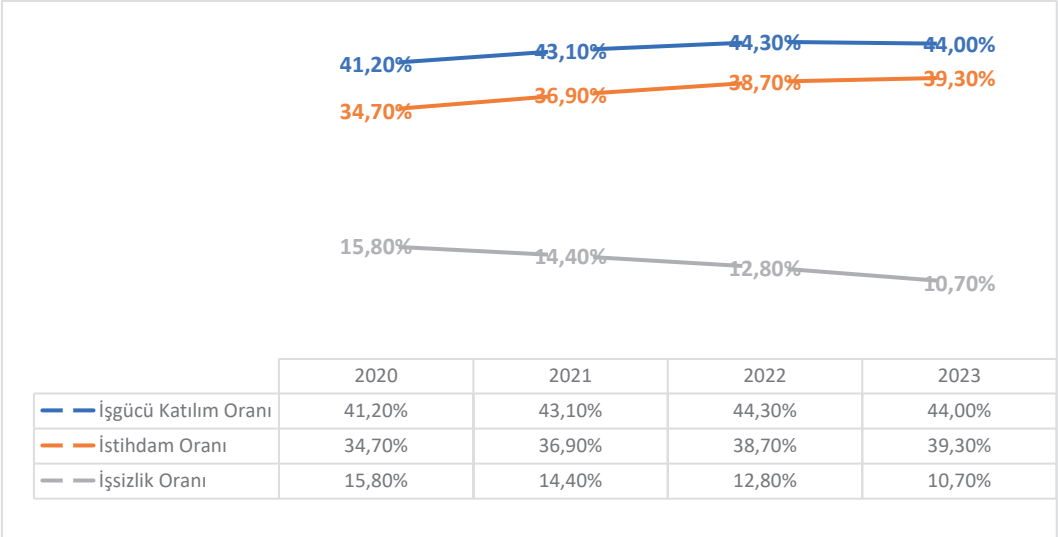
Yukarıda, mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin karşılaşabileceği sorunlara genel bir bakış sunmak istedik. Mültecilerin kendilerine geri dönecek olursak, istihdam sorunları, yoksulluk ve kırılganlık sorunları, sağlık kapsamı sorunlarından bahsedebiliriz.

1.2.3.1. İstihdam Sorunları

İstihdam, milli gelire katkı sağlamanın ötesinde sosyolojik açıdan da büyük bir önem taşır. Bireyler, hem toplumsal statü hem de güven elde edebilmek için gelir sağlayacak bir işe ihtiyaç duyar. Bu imkanlar sunulmadığında, temel haklar ve sosyal güvenlikten mahrum kalma riski ortaya çıkar. Dolayısıyla, istihdam sosyal kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Bayaram ve Akkülah, 2020).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun istatistiklerine göre, Türkiye'ye gelen yabancı işgücü ile Türk vatandaşlarının işgücünün gücünü aşağıdaki tablolarda özetleyebiliriz

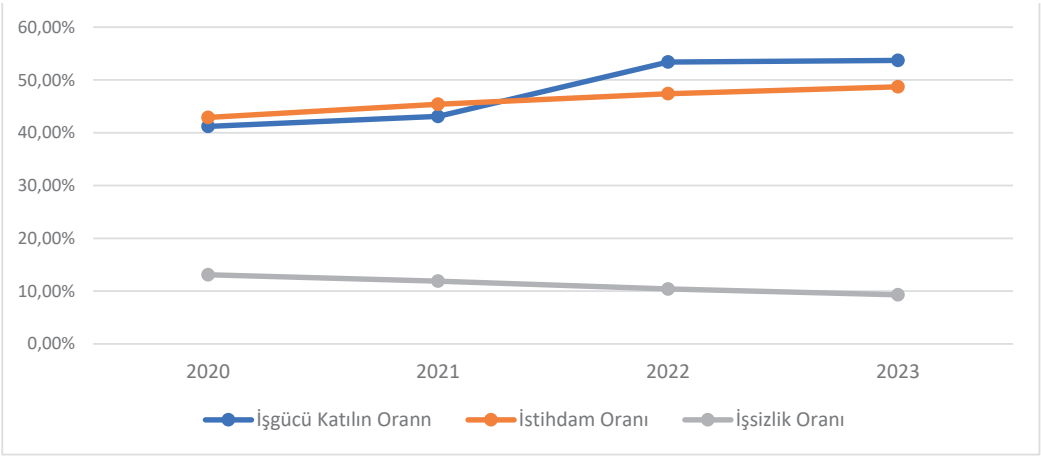
Şekil 2.5: Doğum yerine göre kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu (Türkiye'de Doğanlar)

	2020	2021	2022	2023
İşgücü Katılım Oranı	41,20%	43,10%	44,30%	44,00%
İstihdam Oranı	34,70%	36,90%	38,70%	39,30%
İşsizlik Oranı	15,80%	14,40%	12,80%	10,70%

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, "TÜİK - Veri Portalı," data.tuik.gov.tr, n.d., https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1.)

Şekil 2.6: Doğum yerine göre kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu (Yurt Dışında Doğanlar)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, "TÜİK - Veri Portalı," data.tuik.gov.tr, n.d., https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1.)

Yukarıdaki istatistiksel tablolara bakacak olursak, Türk vatandaşları ve yurt dışından gelen işçiler arasın-

da istatistiklerin benzer olduğu açıkça görülecektir, çünkü işgücü sayısında hafif bir artışla aynı eğilimde olduğu gibi istihdam oranı için de aynı durum söz konusudur, işsizlik oranına gelince, 2021'den bu yana %14,4'ten 2023'te %10,7'ye bir düşüş görüldüğünü söyleyebiliriz.

Bu istatistikleri Türkiye'ye gelen işgücü olarak Suriyeli mültecilerle ilişkilendirirsek tatmin edici sonuçlara ulaşabilir miyiz? Suriyeliler Türkiye'ye, özellikle de bir sanayi kenti olan Kayseri'ye geldiklerinden beri bu istatistiklerde ve Türkiye'deki işgücünde bir rol oynadılar mı?

Türkiye'deki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin çalışma durumu, yaşam süreleri uzadıkça belirginleşen bir meseledir. Bu kişilerin çoğu, kamp dışında ikamet etmekte olup, geçimlerini temin etmek için sıklıkla kayıt dışı sektörlerde, asgari ücretin altında çalışmak zorunda kalıyorlar(Güldalı, 2018). Suriyeli mültecilerin işgücü piyasasına katılım süreçleri ve bu katılımda karşılaştıkları sorunlar, emek piyasalarında belirgin değişimlere sebep olmaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca mülteci gruplarıyla sınırlı kalmayıp Türkiyeli işçiler ile genç işgücü üzerinde de doğrudan etkiler oluşturmaktadır (Çoban, 2018).

Kayseri, sanayi kenti olmasına rağmen, daha çok tarım ve benzeri iş alanlarında çalışan Suriyelilerin iş hayatına uyum sağlama süreçlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşıldığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, Kayseri'de iş bulup bu işlerde varlıklarını sürdürmek için çaba sarf eden Suriyelilerin, adaptasyon sürecine önemli bir gayret gösterdikleri belirtilmektedir. Genel anlamda, bu tür sorunların görece daha kolay aşıldığı konusunda bir fikir birliği oluşmakta olduğu görülmektedir (Karaarslan ve Gençoğlu, 2019). Aynı zamanda, iş arayışında olan Suriyelilerin büyük bir kısmının, hem iş bulma süreçlerinde hem de buldukları işlerde istikrar sağlayarak kalıcı olma konusunda ciddi zorluklarla karşılaştıkları değerlendirilmektedir (Karaarslan ve Gençoğlu, 2019).

Kayseri'deki Suriyeli mülteciler yaşam koşullarını düzene sokmak için harcamaya ihtiyaç duyduklarında, kira, fatura ve gıda masrafları işlerini kendi tercihlerine göre seçmelerine izin vermediği için bazen herhangi bir işi kabul etmek zorunda kalıyorlar, ancak ne tür bir iş olursa olsun çalışmak zorunda kalıyorlar. Bu çerçevede Faruk Karaaslan ve Aylın Yonca Gençoğlu diyorlar ki: *"Suriye vatandaşları, hem iş gücüne katılım sağlamaları hem de esnaf olarak ticaret yapmalarıyla Kayseri ekonomisine entegre oluyorlar. Fakat bu uyum süreci, onlar için oldukça zorlu geçiyor"* (Karaarslan ve Gençoğlu, 2019).

Kamp dışında yaşayanların düzenli bir yardım almadıkları göz önüne alındığında, zaman zaman sivil toplum kuruluşları, uluslararası organizasyonlar veya yerel yönetimlerden yardımlar gelse dahi bu yardımların eşit ve adil bir şekilde dağıtılmadığı görülmektedir. Bu durum, Suriyelilerin hayatlarını sürdürebilmek için gelir elde etmelerini zorunlu hale getirmektedir. Ancak, Suriyeliler genellikle yapılan işin normal ücretinin yalnızca üçte birine çalışmayı kabul etmek durumunda kalmaktadır (Taş et al., 2016). İçişleri Bakanlığı'nın 2015 yılı verileri temel alınarak hazırlanan raporda, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'nin 73 iline dağıldığı ve bunun büyük kısmının Hatay, Kilis, Gaziantep, İstanbul, Şanlıurfa, Adana ve Mersin gibi illerde yoğunlaştığı belirtilmektedir. Bu göçmenlerin yaşadıkları bölgelerde işverenler tarafından ağırlıklı olarak ucuz iş gücü kaynağı olarak değerlendirildikleri ifade edilmektedir (Korkmaz, 2018).

1.2.3.2. Fakirlik sorunları

Yoksunluk, bireylerin esas gereksinimlerini sağlayamama halini anlatır. Bu olgu, kısaca ve ayrıntılı olarak iki ayrı şekilde açıklanabilir. Kısıtlı anlamıyla yoksunluk, kişilerin açlıktan hayatını kaybetme tehlikesi yaşaması ve sığınacak bir yerinin olmaması durumudur. Kapsamlı anlamıyla yoksunluk ise yemek, elbise ve barınma gibi esas ihtiyaçların gideriliyor olmasına rağmen, bireyin toplumun genel yaşam standardının altında kalmasıdır (Bayram ve Akkülah, 2020).

TÜİK'in istatistiklerine göre, 2014-2023 yılları arasında Kayseri, Yüzkat ve Sivas'taki yoksul kişi sayısı 307.000'e ulaşmıştır ve aynı yıllarda Yoksul sayısı medyan gelirirne %50 sine göre 307 bin kişiye ulaşmıştır, zira yoksulluk oranı medyan gelirin %sine göre % 12.1'e ulaşmış ve meydan gelirin %60'ine göre % 20.0'e ulaşmıştır.

Tablo 2.4: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre bölgesel yoksul sayıları ve yoksulluk oranları, 2014-2023.

Medyan Gelirin % 50'sine Göre			Medyan Gelirin % 60'ine Göre		
Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)
30171	307	12.1 %	36208	506	20.0 %

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, " Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2022," TÜİK, 2022, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2022-49746.)

UNHCR web sitesinde yayınlanan bir rapora göre, günümüzde yaklaşık 12,4 milyon Suriyelinin gıda güvensizliği ile mücadele ettiği göz önüne alındığında, birçok ailenin çocuklarını okuldan alarak çalışmaya zorlamak veya erken yaşta evlendirmek gibi olumsuz başa çıkma stratejilerine yöneldiği görülmektedir. Geçen yıl itibarıyla Suriye'de tahminlere göre 2,5 milyon çocuk okula devam edememiş, 1,6 milyon çocuk ise okuldan ayrılma riskiyle karşı karşıya kalmıştır (Betul Ahmed, 2021).

Suriyeli mülteciler için düzenli bir gelirin ve sürekli bir işin olmaması, dil bilen ve genel olarak Türkiye'deki ve özel olarak Kayseri'deki şirketlerde çalışmalarını sağlayan diplomalara ve üniversite derecelerine sahip olanlara bakılmaksızın, yoksulluk ve aşırı yoksulluk anlamına gelmektedir. Bu nedenle, Suriyeli mültecilerin yaşadığı mahallelerin sefalet ve yoksulluk, eski evler ve şehirdeki diğer mahallelerden farklı bir çevre özelliklerine sahip mahalleler olduğunu görüyoruz; örneğin Sahabiya'da ve Küçük Mustafa mahallesinde bunu fark ettik.

Bunun yanı sıra, Kayseri'de hayatı etkileyen önemli bir konu da dilencilik olayı, bilhassa da çocukların dilenmesidir. Şehirdeki Suriyeli dilencilerin sayısı çok gibi görünmese de, çocuklarını dilendiren ya da çalıştıran ve bundan çıkar sağlayan Suriyeli ailelerin varlığı, dilenciliğin artmasına ve adeta normalleşmesine yol açma tehlikesi taşımaktadır (Karaarslan ve Gençoğlu, 2019).

Aşırı yoksulluğun ya da yoksulluk tüm Suriyeli mülteciler arasında bulunmadığını söyleyebiliriz, Sahabiya ve Küçük Mustafa mahallelerinde gördüğümüz gibi yoksullukla mücadele etmek için dükkanlarını ve küçük projelerini açan mülteciler var. Giysi, yiyecek, Suriye tatlıları vs. satan dükkanlar var.

1.2.3.3. Eğitim Sorunları

Suriyeli mülteciler arasındaki eğitim sorunları çok sayıdadır ve tek bir alanla sınırlandırılamaz; örneğin, bazı ailelerin sınırlı geliri, akut yoksulluk ve dil sorunları nedeniyle çocuklara eğitim verilememesi gibi...

Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocuklar, yeni okul müfredatına uyum sağlama ve farklı eğitim dillerini öğrenme süreçlerinde önemli zorluklarla karşılaşmaktadır (Watkins ve A Zyck, 2014). Bu bağlamda, Suriyeli öğrencilerin Türkçe diline adaptasyonunu desteklemek amacıyla, okuma-yazma öğretim programı birinci sınıf seviyesinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, birinci sınıfa yeni kayıt yaptıran Suriyeli öğrenciler, Türk akranlarıyla aynı sınıflarda eğitim görmektedir. Sürecin temel hedefleri arasında, öğrencilerin eğitim programına başarılı bir şekilde entegre edilmeleri ve Türkçe dil becerilerinin etkin bir biçimde geliştirilmesi yer almaktadır (UNHCR, 2014).

Öte yandan, Hüseyin Caner Taşçı Ye ve Elif Yüksel Oktay'a göre, İletişim problemleri, Arapça ile Türkçe arasındaki dil farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenmeye yönelik motivasyonlarının düşük olduğu ve sınıf ortamında alternatif bir seçenek olduğunda Arapça konuşmayı tercih ettikleri, dolayısıyla Türkçe konuşma konusunda kendilerini zorlamadıkları gözlemlenmiştir. Bu iletişimdeki sıkıntılar, sadece derslerdeki başarıyı düşürmekle kalmayıp, çocukların yaşıtlarıyla düzgün iletişim kurmasını, duygularını ifade etmesini ve problemlerini anlatmasını da zorlaştırmaktadır (Taşçı ve Oktay, 2022).

Önceki araştırmalara bakıldığında, iletişimin hem Türkiye genelinde hem de özel olarak Kayseri'deki Suriyeli mülteci çocukların yaşadığı en önemli sorunlardan biri olduğu görülmektedir. Türkçe, bu çocuklar

için hem bir dil bariyeri hem de yüksek akademik başarıya ulaşmada bir engel teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, yoksulluk ve süregelen savaş da çocukların eğitim sürecinde karşılaşılan temel zorluklardan biri olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) raporuna göre, yoksulluk, mülteci çocukların tahsis edilen okullara kayıt yaptırmamasında ciddi bir etken olmuştur. Bu durum binlerce çocuğun eğitimden mahrum kalmasına neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle, bu çocuklar erken yaşta çalışmaya başlama ya da erken evlilik gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

2. TÜRKİYE 2011'DENGÜNÜMÜZE KADAR GÖÇ ve GÖÇMENLERE YÖNLİK POLİTİKA ve STRATEJİLERİ

Türkiye, göçmenler ev sahipliği yapan bir devlet olarak binlerce göçmen almaktadır. Aynı zamanda Suriye iç savaş bir sahne olduğu için çeşitli yerlerden gelen göçmenler Suriye'ye gelmektedir (Mücahidin, Avrupa'ya getmek isteyenler vb...) ve bu iki ülke göç ve göçmenlerden dolayı ço sıkıntı yaşamaktadır.

Türkiye'nin göç politikasını tanımlarken, Türkiye'yi sadece alıcı ve bağışçı bir devlet olarak değil, aynı zamanda göç için bir transit Devlet olarak da görmek stratejik olarak çok önemlidir, bu gerçeğe uygun olarak gerekli tedbirleri almak ve buna göre politikalar tanımlamak (Ertan ve Ertan, n.d.).

2.1. Türkiye 2011'den itibaren Göç Politikası

Türkiye'deki göçmen sayısındaki artış, devleti, devlet ile bu göçmenler arasındaki ilişkiyi düzenlemeyi amaçlayan mevzuat değişiklikleri veya yeni kanunlar da dahil olmak üzere çeşitli düzenleyici tedbirler almaya yöneltmiştir. Aynı şekilde, Suriyeli göçmenler de Suriye krizinin başlangıcından bu yana geçici koruma rejiminden faydalanmaktadır. Rejimin 8 Aralık 2024'te yıkılmasıyla birlikte, birçok Suriyeli aile gönüllü olarak ülkelerine dönmeye başlamış ve bu durum onları Türkiye rejimi altındaki geçici ikamet izinlerinin kapsamından çıkarmıştır.

2.1.1. Açık Kapı Politikası

Sığınma/mülteci talepleri genellikle ülkelerinden kaçanların mümkün olan en kısa sürede ulaşabilecekleri komşu ülkelere yapılmaktadır. Bunun nedeni, uluslararası hukukta ölümden, savaştan ve zulümden kaçanlara yönelik "açık kapı" politikasıdır. Başka bir deyişle, eğer insanlar komşu bir ülkedeki rejimden ya da savaştan canlarını kurtarmak için kaçıyorlarsa, onlara kapılarınızı açmalısınız. Türkiye, 2011'den beri rejim güçlerinin varil bombalarından kaçan Suriyelilere aynısını yapmaktadır (Erdogan, 2020). Türkiye'nin «açık kapı» yaklaşımı, Suriyelilerin göçün başlangıcında sosyal uyumunu da kapsıyordu. Siyasi figürlerin görüşlerinden ayrı olarak, halkın büyük bir bölümü bu politikayı benimsemiş ve Suriyeli göçmenlere olumlu yaklaşımlar sergilemiştir (Özbey, 2022).

Türkiye'nin Suriye'den gelen sığınmacılara yönelik benimsediği "açık kapı" uygulamasının sonuçlarını irdelemek için uygun bir zemin oluştu. Bu sayede, sığınmacıların temel gereksinimlerinin giderilmesi ve sosyo-kültürel adaptasyon süreçlerinde, genelde olumlu bir etki yarattığı gözlemlenmiştir. Bu durum, "açık kapı politikası"nın bağımsız değişken olarak belirlenmesiyle, "toplumsal entegrasyonun başarısı" gibi bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini incelemeye değer kılmaktadır. Bu analizin dayanağını oluştururken, Mann'ın görüşlerinden faydalanarak, devletin dağıtıcı rolüyle "açık kapı" ilkesini benimsemesi ve bu uygulamayı ortak yönetim ilkeleriyle harmanlaması sonucunda, toplumsal uyumun artırılabileceği ve altyapısal gücün pekiştirilebileceği savunulmaktadır (ÜzelAkçil, 2022)

Öte yandan Türkiye, Suriyeli sığınmacı ve mültecilere kucak açmıştır. Dünyada en fazla Suriyeli sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapan ülke olarak Türkiye'nin bu tutumu, köklü tarihi ve kültürel bağlar ile dini değerlerin bir sonucu olan ahlaki yükümlülükler tarafından şekillendirilmiştir (Özbey, 2022).

Türkiye'nin 2011 yılındaki açık kapı politikası, çok sayıda Suriyeli mültecinin iç savaşın yıkıntılarından kurtarılmasına yardımcı oldu ve binlercesine kucak açtı. Türkiye, genel olarak göçmenler ve özel olarak da mülteciler için en önemli alıcı ülkelerden biri haline gelmiştir. Buna ek olarak, Türkiye Levanten sınırlarından gelen büyük miktardaki göçmenler nedeniyle açık kapıları yeniden gözden geçirecek ve bu büyük miktarı en aza indirmek için bir zamanlar açık olan sınırlardan giriş üzerindeki kısıtlamalar artırıldı.

Buna ek olarak, Türkiye mültecileri korumak için yeni bir politika benimsemiş, onlara sübvansiyon ve mali yardım sağlamanın yanı sıra mültecileri tanımlamak için geçici bir koruma kartı vermiştir.

2.2. Geçici Koruma Politikası

2011 yılından bu yana Türkiye, önceki dönemlerden önemli ölçüde farklılık gösteren bir göçmen akınına maruz kalmıştır. Özellikle Suriyeli mültecilerin kitlesel göçü ile birlikte Türkiye, 2014 yılından bu yana dünyanın en çok mülteci barındıran ülkesi olarak Pakistan'ı geride bırakmıştır. Öte yandan Türkiye, Suriye'deki çatışmalardan kaçarak Türkiye'ye sığınanları, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin (Cenevre Sözleşmesi) getirdiği coğrafi kısıtlama nedeniyle yasal olarak 'mülteci' olarak tanımamakta ve 'geçici koruma altında' kabul etmektedir. Ancak bu çalışmada, gerçek durumu yansıtmak için "mülteci" terimi kullanılmıştır (Birgul Demirtas, 2023).

Göç İdaresi'nin kayıtlarına göre, Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi'nin 100 (2004) sayılı Kararı'na göre, toplu sığınma durumu değerlendirmesi yapılabilmesi için, uluslararası hudutlara yönelik mühim sayıda kişinin hareketi söz konusu olmalı, bu hareket ivedi bir intikalle sonuçlanmalı ve ev sahibi Devlet (varış ülkesi) mevcut bireysel sığınma prosedürlerini işletemez halde olmalıdır. Bu kriterleri taşıyan, devam eden kitlesel göç durumlarında geçici koruma tedbiri uygulanacaktır. Geçici koruma, kitlesel akınlarda ivedi çözümler sunmak gayesiyle geliştirilmiş bir koruma mekanizmasıdır. Bir ülkenin sınırlarına gelen, sayısız insana, Devletlerin karşılıksız sorumlulukları çerçevesinde, bireysel statü belirleme süreçlerinde vakit kaybetmeden uygulanan pratik ve destekleyici bir çözümdür (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2025a).

Anladığımız kadarıyla geçici koruma , yoksulluk, savaş veya doğal afetlerin dehşetinden kaçan mültecilere uluslararası hukuk tarafından tanınan bir korumadır ve ev sahibi ülke tarafından mültecilere kendi ülkelerine dönebilecekleri zamana kadar organize ve yasal bir şekilde verilir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 49. maddesi, çalışma eyleminin "herkesin" temel bir hakkı olduğunu ifade eder. Buna ek olarak devlet, çalışanların hayat standartlarını yükseltmek ve işsizliğin önüne geçmek adına uygun bir ekonomik düzen oluşturmak üzere gerekli önlemleri hayata geçirir. Çalışma hakkı, yalnızca Türk vatandaşlarına özel değil, ülkeye yasal yollarla giriş yapmış ve ikamet izni almış olan herkes için geçerlidir (Başbuğ, n.d.).

UNHCR'nın resmi internet sitesinde vurguladığına göre, Türk hükümeti tarafından özellikle Suriyeli mültecilere verilen geçici koruma, çeşitli ayrıcalıklar sağlamayı amaçlıyor ve bu korumayı elde etmek için bazı koşullar da bulunuyor; zira Türkiye'nin göç ve mülteci meselelerine yönelik politikası, Türkiye topraklarındaki her Suriyeli mülteciyi geçici koruma kimliğine sahip olmaya zorluyor. UNHCR'nın (Türkiye şubesi) resmi internet sitesinde belirtilen en önemli ayrıcalıklar ve koşullar arasında şunlar yer almaktadır:

> *"Sığınma talebinde bulunan her Suriyeli sığınmacı, geçici koruma altına alınacaktır. Bu hüküm, Suriye'den kimlik belgesi getiremeyenleri de kapsar."*
>
> *"Türkiye'de geçici koruma altındaki kişilere güvence ve destek sunulacaktır. Bu güvence ve destek, kalıcı bir çözüm bulunana dek Türkiye'de ikamet etmenizi, zorla sınır dışı edilmeye karşı korunmanızı ve temel haklarınıza ve ihtiyaçlarınıza erişiminizi içermektedir."*
>
> *"Geçici Koruma Yönetmeliği" hükümlerince, geçici koruma statüsü taşıyanların istifadesine sunulan haklar, hizmetler ve destek güvence altına alınmıştır. Bu güvenceler, sağlık hizmetlerinden eğitime, sosyal yardımlardan psikolojik desteğe ve işgücü piyasasına erişime kadar geniş bir yelpazeyi kapsar*." (Türkiye'de Geçici Koruma, 2025)

Uluslararası göç politikası ve göçmen mevzuatı çerçevesinde, Türkiye (çeşitli devletlerden binlerce göçmen ve sığınmacıya kapılarını açan bir ülke olması sebebiyle) sığınmacılara yönelik uyguladığı geçici koruma stratejisinde dikkate değer bir pozisyona sahiptir. "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası", Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından 04/04/2013 tarihinde kabul edilmiş ve 11/04/2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, insan hakları, kamusal nizam ve emniyet arasındaki kritik dengeyi gözetmekte olup, birbirine bağlı işleyen mekanizmaların tesi-

sini sağlamaktadır. Bununla birlikte, YUKK'un resmi internet sitesinde de belirtildiği üzere, bir dizi yasa daha çıkarılmıştır :

"Kanuni göç akışını düzenleyen vize ve oturma izni başvurularında, daha verimli ve düzenli bir sistem tesis edilecek. Bu sayede, bürokrasi ve kayıt dışı faaliyetler en aza indirgenecek."

"İnsan hakları normları ve AB mevzuatıyla uyumlu bir şekilde, uluslararası koruma ile ilgili düzenlemeler yasal bir zemine oturtulmuştur. Bu yasayla, Türkiye'nin uluslararası koruma konusundaki yasa ve uygulamaları, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne adapte edilmiş olup, Türkiye'nin Sözleşme'ye koyduğu coğrafi sınırlama muhafaza edilmiştir."

"Toplu göç durumlarında uygulanacak olan 'geçici koruma', ilk kez yasal bir zemine oturtulmuştur."

"Yasa çerçevesine dahil edilen yabancılar için, toplumla uyumlu ve yapıcı bir ilişki kurmalarını teşvik eden, tamamen isteğe bağlı "entegrasyon" programları oluşturulacaktır."

"İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak, göç ve uluslararası koruma konularındaki iş ve işlemleri gerçekleştirmek amacıyla " Göç İdaresi Genel Müdürlüğü" oluşturulmuştur."

Ahmet Hamdi'ye göre , Geçici Koruma Yönetmeliği'nin gayesi şöyledir: Yurtlarından ayrılmak durumunda kalmış, anavatanlarına dönemeyen, ani ve geçici bir sığınma arayışıyla toplu halde hudutlarımıza yönelen ya da hudutlarımızı aşan, Geçici Koruma Kanunu'nun 91. maddesi doğrultusunda bireysel bazda uluslararası koruma başvurusu değerlendirilemeyen yabancılara yönelik geçici koruma önlemlerinin yöntem ve ilkelerini belirlemek. Ayrıca, Türkiye'ye girişlerini, Türkiye'de yaşamlarını sürdürmelerini, hak ve sorumluluklarını, Türkiye'den ayrılışlarını, bu tür toplu göç hareketlerine karşı alınacak önlemleri ve ilgili kurumlar arasındaki işbirliğini düzenlemeyi hedefler (Topal, 2015)

Geçici koruma, Suriyeli mültecileri, hem mültecinin hem de ev sahibi yapan ülkenin yararına olacak şekilde, düzenli ve kolay tanımlanabilir bir çerçeveye yerleştirmeyi amaçlamaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tunus'ta başlayan "Arap Baharı" olarak adlandırılan süreç, Arapça konuşulan birçok ülkede devrimci aklın ve toplumsal hareketlerin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Bu durum, o dönemdeki yöneticilerine karşı devrimler yapılmasına, bazılarının teslim olup iktidarı terk etmesine, bazılarının halklarıyla anlaşmasına ve bazılarının da onlarla son noktaya kadar savaşmaya devam etmesine yol açtı. Dolayısıyla bu ülkelerdeki (özellikle Yemen, Sudan ve Suriye) iç savaşlar, birçok vatandaşın barış ve güvenliğin hüküm sürdüğü ülkelere göç etmesinin nedenlerinden biri oldu. İsyancı ordular ile Suriye Baas Partisi arasındaki çatışmalar 13 yıl boyunca önemli bir rol oynamıştır.

Suriye iç savaşının başlangıcından bu yana Türkiye, kendi ülkelerindeki durum istikrara kavuşana kadar Suriyeli mülteciler için yeni bir yuva olmuştur ve Türkiye, Suriyeli mültecilerin durumunu düzene sokmak için elinden geleni yapmaya çalışmıştır.

Suriyeli göçmenler Türkiye'ye kabul edilirken tek bir şehirde yoğunlaşmamış, İstanbul en çok Suriyeli mülteci kabul eden şehir olmak üzere çeşitli şehirlere dağılmışlardır. Kayseri, Suriyeli mültecilerin yaşadığı Türkiye şehirleri arasında son sıralarda yer almaktadır. Eskişehir, Danışmant ve Sahibiye, Kayseri'de Suriyeli mültecilerin bulunduğu mahalleler arasında yer alıyor.

Mültecilerin bir dizi finansal ve psikolojik sorunla karşı karşıya olduğunu hepimiz biliyoruz ve özelde Kayseri'deki, genelde ise Türkiye'deki Suriyeli mülteciler bir dizi finansal ve psikolojik kriz yaşadı. Buna ek olarak, fabrikalarda çalışan mültecilerin çoğu, diğer işçilere kıyasla genellikle az paraya çalışıyor ve paraya ve işe duydukları ihtiyaç nedeniyle zaman zaman kendilerine ne verilirse kabul ediyorlar. Öte yandan, çalıştıkları orta ve küçük ölçekli projeleri olan Suriyeli mülteciler var, bazılarının Suriye ekmeği için fırınları var, diğerlerinin altın satan dükkanları, gıda maddeleri satan dükkanları (özellikle Suriye gıda maddeleri) ve diğer projeleri var, ayrıca Türkiye'den mezun olup kendi kliniklerini açan doktorlar da var.

Bazı mülteciler aşırı yoksulluk içinde yaşarken, bu durum onları para karşılığı seks yapmaya ya da çocuklarıyla birlikte sokaklarda ve cami önlerinde bileme yapmaya zorluyor. Suriyeli mültecilerin veya çocuklarının karşılaştığı en önemli sorunlardan biri eğitimdir; çünkü dil, okullarda ve üniversitelerde bilgiyi anlamak veya iletişim kurmak için büyük bir engeldir.

Türk devletinin Suriyeli göçmenleri kabul etmek için benimsediği açık kapı politikası, savaştan kaçan çok sayıda insanın ülkeye girişinde önemli bir rol oynamış ve açık kapı politikası aynı zamanda bu insanların birçoğunun savaş silahlarından, denizlerde boğulmaktan ve diğer birçok krizden kurtarılmasına katkıda bulunmuştur. İktidar partisi 2011'den bu yana binlerce Suriyeli mülteciyi topraklarına kabul etti, ancak daha sonra sadece Suriyelilere değil diğer yabancılara da (Iraklılar, Afganlar, Yemenliler... gibi) verilen geçici koruma politikası gelmiştir.

KAYNAKÇA

Başbuğ, Ş. (n.d.). Geçici Koruma Kapsamndaki Yabancların Karşlaştıkları Çalşma Sorununa İlişkin Bir İnceleme. *Iş ve Hayat*, 140 (137-154). Retrieved January 7, 2025, from https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/404435

Bayram, H. Serra., & Akkülah, A. U. (2020). Orta Anadolu Kalkınma Ajansı,Kayseri Sosyal Durum Analizi. In *ORAN Kalkınma Ajansı* (p. 73). ORAN Orta Anadolu. https://www.oran.org.tr/images/dosyalar/20200910102654_0.pdf

Bolat, A. (2016, February 15). *Çok uluslu, çok dilli, çok dinli mahalle: Sahabiye*. Kayseri Gündem. https://www.kayserigundem.com.tr/cok-uluslu-cok-dilli-cok-dinli-mahalle-sahabiye/16458/

B.R. , R., & H.W , R. (2009). Residential Segregation and Governance in the Americas: An Overview. In *Urban Segregation and Governance in the Americas* (p. 5). Palgrave Macmillan.

Birgul Demirtas. (2023, August 5). *Türkiye'nin Mülteci Politikasının Evrimi: Uzun İnce Yolda Yaşanan Çelişkiler Yumağı - Birgül Demirtaş - Panorama*. Panorama. https://www.uikpanorama.com/blog/2023/08/05/bd-2/

Cengiz, D., & Özgür, E. M. (2021). Suriyeli Mültecilerin Antakya'daki Mekânsal Ayrışma Örüntüsünün Haritalanması. *Göç Dergisi*, *Cilt: 8*(Sayı: 2), 357.

Çataklı, İ., & Taşdoğan, C. (2024). Suriyeli Göçü ve Türkiye'nin Sığınmacılara Yönelik Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme,. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 233–260.

Çoban, B. (2018). Türkiye'de İşsizlik Profili Bağlamında Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları. *Çalışma ve Toplum*, 207. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2576242

Erdogan, M. (2020, March 9). *Açık Kapı Politikasından Açık Sınır Politikasına Türkiye'deki Suriyeliler - Murat Erdoğan*. Panorama. https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/09/acik-kapi-politikasindan-acik-sinir-politikasina-turkiyedeki-suriyeliler-murat-erdogan/

Erdoğan, M. (2017). *Urban Refugees from" Detachment" to" Harmonization". Syrian Refugees and Process Management of Municipalities: The Case of Istanbul* (p. 75). Marmara Municipalities Union's Center for Urban Policies.

European Parliament. (2020, July 1). *Exploring migration causes: why people migrate | Topics | European Parliament*.

Et-tarkavi, H. (2023). *Suriyelilerin düzensiz göçü: Sebepleri ve sonuçları*. Jusoor Araştırma Merkezi. https://jusoor.co/tr/details/suriyelilerin-d%C3%BCzensiz-g%C3%B6%C3%A7%C3%BC-sebepleri-ve-sonu%C3%A7lar%C4%B1

Erven, S., & Sat, N. Aydan. (2019). Ankara'da Suriyeli Göçmenlerin Yer Seçimi Tercihlerinin İncelenmesi ve Bir Etnik Kentsel Adacık Örneği Olarak Önder, Ulubey, Alemdağ Mahalleleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, *07*(02), 283–302.

Ertan, K. A., & Ertan, B. (n.d.). Türkiye'nin Göç Politikası. *CONTEMPORARY RESEARCH in ECONOMICS and SOCIAL SCIENCES*, *1*(2), 15(7-39). Retrieved January 6, 2025, from https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/435051

Kirmayer, G, H. (2015). *Culture, Context and the Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Syrians*. https://www.unhcr.org/55f6b90f9.pdf

Güldalı, P. Ş., & Özmen, Z. (2022). Eğitim Düzeyi Yüksek Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Sorunlarının Toplumsal Kabul ve Uyum Açısından Değerlendirilmesi: Kayseri Örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*, 349.346-373. https://doi.org/10.21733

Güldalı, P. Ş. (2018). Kayseri'de Yaşayan Eğitim Düzeyi Yüksek Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Sorunları: Toplumsal Kabul ve Uyum Açısından Bir Değerlendirme(p.49)[YüksekLisansTezi]. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/124839/yokAcikBilim_10204892.pdf?sequence=-1&isAllowed=y

Karaarslan, F., & Gençoğlu, A. Y. (2019). *Suriyeli Göçmenlerle Birlikte Bir Yaşamak: Kaysere'de Sivil Politik Aktorlerle Suriyeli Göçmenler Üzerine Nitel Bir Analiz* (2019th ed.). Tezkir Yayıncılık.

Korkmaz, M. (2018). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri Ve Değerlendirmeler. *Sosyal Güvence Dergisi*, *7*(13), 63 (57-83). https://doi.org/10.21441/sguz.2018.64

McNeill H., W. (1984). *Human Migration in Historical Perspective, Population and Development Review*. *10*(1), 1–18.

Muhammed Raheem, W. (2024). The Syrian refugee problem after 2011. مجلة دراسات دولية, *98*, 114–149.

Özbey, K. (2022). Açık kapı politikasından sınır duvarı projesine: Türkiye'nin sınır politikasının dönüşümü. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(43), 723 (709-741). https://doi.org/10.21550/sosbilder.1060160

Projeleri Dairesi Başkanlığı, G. P. (2015). *2013 Türkiye Göç Raporu* (pp. 1–90). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.

Syrian Arab Republic. (2024, August 26). İnternal Displacment Monitoring Centre; İnternal Displacment Monitoring Centre. https://www.internal-displacement.org/countries/syria/

Taş, H. Y., Küçükoğlu, M., & Menteşe, B. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar . *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, *32*(32), 270 (165-173). https://turansam.com/wp-content/uploads/2020/08/TURAN-SAM_32.pdf?utm_source=chatgpt.com

Tanrıverdi, A., & Ulu, M. (2020). Kayseri'deki Suriyelilerin Vatan Algısı, Savaş Öncesi Ve Sonrası Yaşantılarına Dair Görüş Ve Düşünceleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 262–289.

Taşçı, H. C., & Oktay, E. Y. (2022). Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sorunları Üzerine Sistematik Derleme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*, 131(125-139). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2548718

Topal, A. H. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *1*(2), 14–15 (05-22). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1102155

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2025b). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı - Mülteci*. Goc.gov.tr; Göç İdrisi Başkanlığı. https://www.goc.gov.tr/multeci

UNHCR. (2014). 2014 Syria Regional Response Plan Strategic Overview. In *unhcr.org* (p. 24). UNHCR. https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/52b170e49.pdf

UNHCR Representation in Cyprus. (2016). Mülteci ve Göçmen? Sözcük seçimleri önemlidir. In *UNHCR*. UNHCR. https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf

Yılmaz , C. (2022). *REKABET Ansiklopediler - TÜBİTAK*. Tubitak.gov.tr. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/rekabet

Üzelakçil, Ö. (2022). Dağıtıcı Ve Kolektif İktidar Perspektifinden Açık Kapı Politikası Analizi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 22(1-27). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2484569

Watkins, K., & A Zyck, S. (2014). Living on hope, hoping for education: the failed response to the Syrian refugee crisis. In *ODI Global* . Overseas Development Institute . https://media.odi.org/documents/9169.pdf

Www.europarl.europa.eu.https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate

الملاكي, عبد الرحمان. (2016). مدرسة شيخ وتأنوسيولوجيا التحضر والهجرة (2016th ed.). افريقيا الشرق.

احمد, بتول. (2021). الفقر والعوز يحاصران المليوني سوري بعد قطع نحو المعونات | مفوضية اللاجئين. مفوضية اللاجئين. https://www.unhcr.org/ar/605094dba

كاستلز, ستيفن, & ميللر, مارك. (2013). عصر الهجرة (منى الدروبي, Trans.; 1st ed., p. 44). المركز القومي للترجمة.

https://doi.org/10.71284/asc.202517

KAMU HİZMETLERİNE YAPAY ZEKÂ VE DİJİTAL TEKNOLOJİLERİN ENTEGRASYONU: DİJİTAL KAMU HİZMETLERİ

INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DIGITAL TECHNOLOGIES IN PUBLIC SERVICES DIGITAL PUBLIC SERVICES

Rıdvan Göktuğ Ayan[1]

Mustafa Kocaoğlu[2]

Özet

Dijital dönüşüm ve yapay zekâ (YZ) teknolojileri, kamu hizmetlerinin etkinliğini ve erişilebilirliğini artırarak kamu yönetiminde önemli bir değer yaratmaktadır. Geleneksel bürokratik yapıların yavaşlığı, yüksek maliyetler ve erişim engelleri dijitalleşme ile büyük ölçüde aşılmaktadır. Büyük veri analitiği, nesnelerin interneti (IoT), blok zincir ve bulut bilişim gibi teknolojiler, kamu yönetimini daha şeffaf ve hesap verebilir hâle getirmektedir. YZ, makine öğrenimi ve doğal dil işleme gibi tekniklerle insan zekâsını taklit edebilen sistemlerin geliştirilmesini mümkün kılar. Günümüzde sesli asistanlardan sağlık teşhislerine kadar geniş bir kullanım alanına sahip olan YZ, kamu sektöründe de akıllı vergi sistemleri, dijital vatandaşlık hizmetleri ve afet yönetimi gibi birçok uygulamayla yaygınlaşmaktadır. Dijital kamu hizmetleri, vatandaşların kamu kurumlarıyla etkileşimini kolaylaştıran ve hizmet sunumunu hızlandıran bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. E-Devlet platformları, çevrimiçi vergi ödemeleri ve dijital kimlik doğrulama sistemleri, bu dönüşümün temel araçları arasındadır. YZ destekli sistemler, vergi tahsilatını otomatikleştirerek şeffaflığı artırırken; sosyal yardım asistanları, ihtiyaç sahiplerine daha doğru ve verimli yardımlar ulaştırmaktadır. Afet yönetim sistemleri ise, kriz anlarında kaynak kullanımını optimize ederek can ve mal kayıplarını azaltma potansiyeli taşımaktadır. Bu gelişmelere rağmen, veri güvenliği ve siber tehditlere karşı alınacak önlemler, dijital kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Kişisel verilerin korunması ve dijital okuryazarlığın artırılması hem vatandaşlar hem de kamu görevlileri için temel gerekliliklerdir. Ayrıca, YZ tabanlı karar mekanizmalarının adil, tarafsız ve anlaşılabilir olması, etik sorunların önüne geçilmesi açısından büyük önem taşır. Türkiye, e-Devlet, e-Nabız, UYAP ve e-Belediye gibi platformlarla dijitalleşme sürecinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak YZ entegrasyonu hâlen sınırlıdır ve dijital eşitsizlik, mahremiyet ve mevzuat eksikliği gibi sorunlar devam etmektedir. Buna karşın Estonya, tüm kamu hizmetlerinin %99'unu dijital ortama taşıyarak örnek teşkil etmektedir. İngiltere chatbot uygulamalarıyla vatandaşlara hızlı çözümler sunarken; Japonya yaşlı nüfusa yönelik sağlık hizmetlerinde otonom robotlar kullanmaktadır. Bu çalışma, dijital dönüşümün kamu yönetimi üzerindeki etkilerini analiz etmeyi, YZ ve diğer dijital teknolojilerin hizmet sunumundaki rolünü açıklamayı ve Türkiye ile diğer ülkelerdeki

[1] Sorumlu Yazar: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye, e-mail: r.g.ayan@outlook.com, https://orcid.org/0009-0002-5682-5135

[2] Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye, e-mail: mustafakocaoglu@erbakan.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-9341-6341

uygulamaları karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel ve betimleyici yöntemle yürütülen araştırmada hem teorik altyapı hem de örnek uygulamalar üzerinden dijital kamu hizmetlerinin güncel durumu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu hizmetleri, dijitalleşme, yapay zekâ, dijital kamu hizmetleri

Abstract

Digital transformation and artificial intelligence (AI) technologies have created significant value in public administration by enhancing the efficiency and accessibility of public services. The inefficiencies of traditional bureaucratic structures—such as slow processes, high operational costs, and limited access—are increasingly being addressed through digitalization. Technologies like big data analytics, the Internet of Things (IoT), blockchain, and cloud computing contribute to making public administration more transparent, accountable, and efficient. AI enables the development of systems that emulate human intelligence through techniques like machine learning and natural language processing. While AI is widely used today in voice assistants and medical diagnostics, its applications in the public sector are also expanding. Examples include smart tax systems, digital citizenship platforms, and disaster management systems. Digital public services offer a modern approach that facilitates citizen interaction with public institutions and accelerates service delivery. E-government portals, online tax payment platforms, and digital identity verification systems are key components of this transformation. AI-powered systems streamline tax collection and improve transparency, while AI-based social assistance tools analyze individual needs to distribute aid more effectively. In disaster management, AI systems help optimize resource allocation and minimize loss of life and property during emergencies. Despite these advancements, data protection and cybersecurity remain critical for the sustainability of digital public services. Safeguarding personal data and raising digital literacy among both citizens and public employees are essential. Moreover, ensuring fairness, impartiality, and transparency in AI-driven decision-making is vital to preventing ethical issues and building public trust. Turkey has made notable progress in its digitalization journey through platforms such as e-Government, e-Nabız, UYAP, and e-Municipality. However, AI integration in public services remains limited, and challenges like digital inequality, privacy concerns, and regulatory gaps persist. In contrast, Estonia has successfully digitized 99% of its public services, setting a global benchmark. The UK uses AI chatbots to offer quick solutions to citizen inquiries, and Japan employs autonomous robots in healthcare services for the elderly, reducing the workload of medical staff and enhancing care quality. This study aims to analyze the effects of digital transformation on public administration, focusing on the role of AI and related technologies in service delivery. By employing a qualitative and descriptive approach, the research examines both theoretical foundations and practical applications, comparing Turkey's digital public service initiatives with global best practices.

Keywords: Public services, digitalization, artificial ıntelligence, digital public services

GİRİŞ

Günümüzde dijitalleşme, kamu hizmetlerinin hız, etkinlik ve erişilebilirlik bakımından yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte vatandaşların beklentileri artmış; kamu yönetiminden daha hızlı, şeffaf ve hesap verebilir hizmetler talep edilmeye başlanmıştır. Bu beklentilere yanıt verebilmek adına, kamu kurumları dijital dönüşüm süreçlerine hız kazandırmakta ve hizmet sunum modellerini yeniden inşa etmektedir.

Yapay zekâ, makine öğrenimi, büyük veri analitiği, blok zincir ve nesnelerin interneti gibi teknolojiler; kamu hizmetlerinin yalnızca dijital ortama taşınmasını değil, aynı zamanda daha etkin, kişiselleştirilmiş ve kullanıcı odaklı hale gelmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede dijital kamu hizmetleri, vatandaşla devlet arasındaki etkileşimi daha akıcı hale getiren bir araç olarak değerlendirilmektedir. Dijital kimlik sistemleri, e-devlet kapıları ve mobil kamu uygulamaları gibi platformlar, bireylerin kamu hizmetlerine mekândan bağımsız ve kesintisiz erişimini mümkün kılmaktadır.

Dijitalleşme, kamu yönetiminde yalnızca teknolojik bir değişim değil, aynı zamanda hizmet sunum modellerinin yeniden düşünülmesini zorunlu kılan bir dönüşüm sürecidir. Kamu kurumları artık yalnızca bilgi sunan yapılar değil, vatandaşlarla sürekli etkileşim içinde olan dijital platformlara dönüşmektedir. Bu dönüşüm, kamu hizmetlerinin etkinliğini, hesap verebilirliğini ve vatandaş memnuniyetini doğrudan etkilemektedir. Teknoloji ile şekillenen bu yeni kamu hizmeti anlayışı, veri odaklı karar alma, proaktif hizmet sunumu ve katılımcı yönetim gibi birçok yeniliği beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu süreç, sadece teknik değil; aynı zamanda yönetsel, toplumsal ve etik boyutlarıyla da çok katmanlı bir inceleme alanı yaratmaktadır. Ayrıca, bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve geleceğe yönelik stratejik yaklaşımlar da çalışmanın kapsamındadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, dijital kamu hizmetlerinde yapay zekâ teknolojilerinin rolünü ve uygulanabilirliğini derinlemesine anlamak amacıyla nitel araştırma deseni kullanılarak tasarlanmıştır. Nitel yöntem, karmaşık sosyal olguların yorumlanmasına olanak tanıdığı için bu araştırmada tercih edilmiştir. Çalışmada özellikle durum çalışması yaklaşımı benimsenmiştir. Bu bağlamda Estonya, İngiltere, Japonya ve Türkiye örnek olaylar olarak ele alınmıştır.

Veri toplama sürecinde, ikincil verilerden (resmî raporlar, politika belgeleri, akademik makaleler, istatistiksel raporlar, e-devlet uygulama arayüzleri ve dijital kamu hizmetlerine dair medya içerikleri) yararlanılmıştır. Ülkelerin dijital kamu hizmetlerine ilişkin uygulamaları, içerik çözümlemesi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Belirlenen ülkeler, dijitalleşme düzeyi, yapay zekâ entegrasyonuna dair örnek uygulamaları ve politika belgelerine erişilebilirlik gibi ölçütler doğrultusunda seçilmiştir.

Veriler, tematik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu analizde, dijital kamu hizmetlerinin şeffaflık, erişilebilirlik, verimlilik ve etik yönleri üzerinden temalar oluşturulmuş; bu temalar doğrultusunda her ülke örneği incelenmiştir. Ayrıca önerilen teknolojilere dair 3.2 başlığı altındaki fikirler, literatürdeki benzer girişimlerle karşılaştırılarak eleştirel biçimde analiz edilmiştir.

Araştırmada güvenilirlik ve geçerlilik sağlamak amacıyla, elde edilen veriler çeşitli kaynaklarla çapraz doğrulama (triangülasyon) yöntemiyle kontrol edilmiştir. Ayrıca etik sorumluluklara dikkat edilerek yalnızca açık kaynaklı ve kamusal olarak erişilebilir verilere başvurulmuştur.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yapay Zekâ Gelişim Süreci ve Uygulama Alanları

Yapay zekâ (YZ), teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelen önemli bir teknolojik araç olup, gelişimini sürdürmektedir. Bu teknoloji, makine öğrenimi ve derin öğrenme gibi veri odaklı disiplinler üzerine inşa edilmiş olup, makinelerin insan zekasını taklit etmesi fikrine dayanmaktadır. YZ, yalnızca karmaşık matematiksel problemleri çözmekle kalmaz, aynı zamanda öğrenme, akıl yürütme, karar verme ve doğal dil işleme gibi insan zekasına özgü yetenekleri de içselleştirir. Bu sayede, YZ uygulamaları insanların günlük yaşamını kolaylaştıran çeşitli hizmetlerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde, sanal asistanlardan navigasyon sistemlerine, seyahat planlama yazılımlarından dil çeviri ve yazım denetleme araçlarına kadar birçok alanda YZ araçlarıyla karşılaşmaktayız. YZ, sağlık sektöründe

doktorlara teşhis ve tedavi süreçlerinde destek olmak için, yaratıcı alanlarda ise hikâye ve şiir yazmak, müzik bestelemek, resim yapmak, dil öğrenme süreçlerini hızlandırmak, sunum hazırlamak, video üretmek ve insansız araç sürüşüne destek sağlamak gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Büyük veri analizinde ise YZ, büyük veri kümelerini işleme yeteneğiyle öne çıkmakta ve tahminler ile karar alma süreçlerine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada yapay zekanın tanımı, kısa tarihi ve kullanım alanlarına genel bir bakış sunulurken, kamu hizmetlerinin genel tanımı, dijitalleşme süreçleri ve dijital kamu hizmetleri incelenecektir.

1.1.1. Yapay Zekanın Tanım, Sınıflandırılma ve Türler

OECD tarafından 2023'te yenilenen YZ sistemi tanımı: "YZ sistemi, açık veya örtük hedefler doğrultusunda aldığı girdilerden, tahminler, içerikler, öneriler veya kararlar gibi çıktılar üreten ve bunların fiziksel ya da sanal ortamları etkileyebileceği makine tabanlı bir sistemdir. Farklı YZ sistemleri, canlıya alındıktan sonra farklı özerklik ve uyarlanabilirlik seviyelerine sahiptir." şekilindedir (Türkiye Bilişim Derneği, 2024, s. 8).

YZ sınıflandırmalarında Dar YZ (Narrow AI), geliştirildiği işlevde yüksek başarım gösterirken, bunun dışında genel biliş ve zekâya sahip olmayan sistemleri tarif eder. Sesli asistanlar, görüntü tanıma sistemleri ve ürün tavsiye motorları en yaygın örnekleridir. Bu YZ çözümleri ile tekrarlayan, basit işlemlerde insan zihninden daha hızlı ve daha iyi sonuçlar alınır.

Genel YZ (Artificial General Intelligence, AGI) ise, insan seviyesinde geniş bir zekâ ve öğrenme kapasitesine sahip olmayı hedefleyen bir YZ türüdür. Günümüzde teorik seviyede olan AGI, sadece belirli görevleri değil, insanın yapabileceği her türden bilişsel görevi öğrenebilir ve gerçekleştirebilir. Bu tür YZ, insan benzeri düşünme, öğrenme, problem çözme ve adaptasyon yeteneklerine sahip olacak şekilde tasarlanır.

Süper YZ (Super AI, ASI), olarak bilinen YZ türü tamamen teoridedir ve insan zekasını aşan entelektüel yeteneklere sahip olacağı varsayılmaktadır. Bu süper akıllı YZ'nin son derece gelişmiş bilişsel işlevlere ve gelişmiş düşünme becerilerine erişeceği düşünülmektedir.

OpenAI geliştirdiği ChatGPT ve sonrasında Anthropic, Meta, Google DeepMind ve xAI tarafından geliştirilen benzeri büyük dil modelleri, Üretken YZ (Generative AI) örneği olarak geniş kullanıcı kitlesinin farklı ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde küresel düzeyde yaygınlaştı. Üretken YZ alanında ortaya çıkan farklı çözümler, metin dışında görüntü, ses, video ve kod gibi çıktıları yüksek başarım seviyelerinde üretme yeteneği sağladı (Türkiye Bilişim Derneği, 2024, s. 9).

Yapay zekânın "Tepki Veren Yapay Zekâ", "Sınırlı Hafızaya Sahip Yapay Zekâ", "Zihin Teorisi" ve "Öz Farklılığa ve Bilince Sahip Yapay Zekâ" olarak 4 türü bulunmaktadır.

"Tepki Veren Yapay Zekâ" çevreyi algılar ve bu algılar üzerine tepki verir sadece tepki verdiğinden dolayı yalnızca tek bir alanda uzmanlaşmıştır.

"Sınırlı Hafızaya Sahip Yapay Zekâ" yalnızca tepki vermez sınırlı hafıza kapasitesine ve önceden programlanmış bir takım esnekliğe sahiptir bu yapay zekâ türünde belirli seviyede otonomi vardır. Bu yapay zekâ türü geçmişte edindiği bilgileri işler ve ileride karşılaşabileceği durumlar için kullanabilir.

"Zihin Teorisi" türündeki yapay zekâ insanların duygu ve düşüncelerini anlayabilir ve onlarla sosyal olarak iletişime geçebilir. Henüz halihazırda tamamlanmış bir örneği olmasa da geliştirilmeye çalışılan bir yapay zekâ türüdür.

Dördüncü ve son yapay zekâ türümüz olan "Öz Farklılığa ve Bilince Sahip Yapay Zekâ" en gelişmiş tür olup bir insan gibi öz farkındalığa ve bilince sahiptir. Bu tip yapay zekâ sadece insanların duygu ve düşüncelerini anlamaz aynı zamanda başka insanların duygularını öngörerek soyut çıkarımlar yapabilir (Yenice Ceylan, 2024, ss. 41-42).

1.1.2. Geçmişten Günümüze Yapay Zekâ

Yapay zekâ, insansı davranışları sergileme, sayısal mantık yürütme, hareket, konuşma ve ses algılama gibi pek çok yeteneği içermektedir. Bu sayede yazılım ve donanım sistemlerini bünyesinde barındırır. Yapay zekâ, canlı bir organizmaya ihtiyaç duymadan, tamamen yapay araçlarla oluşturulmakta ve insana özgü davranışlar ve hareketler göstererek makinelerin çalışma sistemini destekleyen teknolojik bir özelliktir (Sucu & Ataman, 2017, s. 41).

"Yapay zekâ" kavramı, modern bilgisayarlar kadar eski bir geçmişe sahiptir. İngiliz matematikçi ve kriptolog Alan Mathison Turing 1948'de "Makineler düşünebilir mi?" sorusuyla bu konuyu tartışmaya açık şekilde ortaya atmıştır (Akyol & Özkan, 2023, s. 123).II. Dünya Savaşı sırasında kripto analizi çalışmalarıyla üretime geçen elektromekanik cihazlarla birlikte bilgisayar teknolojileri ve yapay zekâ kavramları gelişmiştir.

Turing'in Enigma makinesinin şifre algoritması üzerindeki çalışmaları, bilgisayar prototiplerinin geliştirilmesine önayak olmuştur. Modern bilgisayarın temel çalışma düzenine sahip makineler, programlama çalışmalarıyla insan zekâsından ilham almıştır. Gelişen süreçte ise bilgisayar teknolojileri, uzman sistemlerle birlikte günlük hayatın sorunlarını çözmeye yönelik kullanım alanları bulmuştur. 1970'lerde kişisel bilgisayarın popülerleşmesiyle birlikte büyük bilgisayar üreticileri, bilgisayar teknolojilerini yaygınlaştırmıştır. Yapay zekâ çalışmaları, günümüzde daha fazla desteklenmekte ve Turing Testi gibi testlerle makinelerin zekâ özellikleri değerlendirilmektedir.

Günümüzde yapay zekâ teknolojisi farklı alanlarda kendine yer bulmaya başlamıştır. Planlama, mantık yürütmeye dayalı işleri yapabilme; satranç, dama ve go gibi strateji oyunlarında başarı gösterme; matematiksel teoremleri ispatlayabilme, otonom araçlar ve robotlar, sohbet robotları yoluyla hastalık teşhisi; sanal asistan görevi üstlenme ve dil çevirileri yapabilme bunlar içerisinde yer almaktadır. Yapay zekânın kullanım alanlarının genişliği, onun evrensel bir teknoloji olduğunu ortaya koymaktadır. Makinelerin "insan gibi düşünme" olasılığı, insanların hem endişelenmesine hem de yeni fırsatlarla karşılaşmasına yol açmaktadır. Bu ve daha birçok alanda, insan beynine özgü karar verme mekanizmalarını ve düşünme sistemlerini anlayarak bu özellikleri makinelerde uygulama çabaları çeşitli gelişim süreçlerinden geçerek bugüne ulaşmıştır.

1.1.3. Yapay Zekanın Uygulama ve Kullanım Alanları

Ses tanıma ve anlama teknolojisi, konuşulan içerikleri mikrofonlar aracılığıyla dijital formata dönüştürür ve bu sesleri harflere ve kelimelere çevirerek anlamlandırır. Bireysel kullanımda, Google Asistan, Siri ve Amazon Alexa gibi uygulamalar öne çıkar (Senadheera vd., 2024, s. 2). Bu uygulamalar, konuşulanları tanıma yeteneğine sahiptir ve belirli komutları yerine getirebilirler. Kurumsal ortamlarda ise, şirket santral sistemleri ve çağrı merkezlerinde insan müdahalesine gerek kalmadan çalışan sesli müşteri hizmetleri gibi ses tanıma özellikleri yaygın olarak kullanılmaktadır.

Görüntü işleme teknolojisi ise kameralar aracılığıyla görüntüleri dijital formata dönüştürür. Kameranın pikselleri dijital kodlara çevrilerek bilişim gücüyle işlenir ve bu piksellerin anlamlandırılmasında yapay zekâ algoritmaları kritik bir rol oynar.

Bu teknolojinin bir örneği olarak, sürücüsüz araçlar çevresindeki nesneleri algılayarak konumlarını belirleyip kişileri hedeflenen yerlere taşıyabilir. Ayrıca, güvenlik kameraları tehlikeli durumları algılayarak alarm verip potansiyel riskleri önleyebilir. Cep telefonlarındaki kamera teknolojilerinde bulunan tanıma özellikleri ise sağlık alanında önemli bir rol oynamaktadır.

Doğal dil işleme teknolojisi de günlük hayatta sıkça karşımıza çıkar. Örneğin, Google'ın arama motoru konuşulan dili algılayarak başka bir dile çevirebilir. Skype gibi platformlar da yapay zekâ uygulamaları ile canlı konuşmaları farklı dillere çevirebilme yeteneğine sahiptir.

1.2. Kamu Hizmetleri ve Dijital Dönüşüm Süreci

Kamu hizmetleri, toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet tarafından sunulan sağlık, eğitim, güvenlik, altyapı gibi alanlarda gerçekleştirilen hizmetleri ifade eder. Bu hizmetler, vatandaşların yaşam kalitesini artırmayı ve toplumsal refahı sağlamayı hedefler (Gezer, 2024, s. 7). Modern toplumların hızla değişen dinamikleri ve artan talepleri doğrultusunda, kamu hizmetlerinin daha etkili, verimli ve erişilebilir hale gelmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda, dijitalleşme, kamu hizmetlerinin dönüşümünde önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dijital dönüşüm süreci, geleneksel kamu hizmetleri ile modern teknolojilerin entegrasyonunu mümkün kılarak, hizmetlerin sunumunda kalite, hız ve şeffaflık gibi unsurları ön plana çıkarmaktadır. Özellikle dijital kamu hizmetleri, vatandaşların ihtiyaçlarına anında cevap verebilen, zaman ve mekândan bağımsız bir erişim olanağı sunmaktadır. Bu çalışma kapsamında, öncelikle kamu hizmetlerinin genel çerçevesi ele alınacak, ardından dijitalleşmenin kamu hizmetleri üzerindeki etkileri değerlendirilecek ve son olarak dijital kamu hizmetlerinin sunduğu yenilikler ile bu süreçte karşılaşılan zorluklar incelenecektir.

1.2.1. Kamu Hizmetleri Genel Çerçeve

Kamu hizmeti kavramı, kökenini Fransızca “Service Public” teriminden alır. Tarihsel süreçte, Osmanlı döneminde bu kavram “Hidematı Umumiye” olarak kullanılmaktaydı. Ancak “public” sıfatının doğrudan bir karşılığı olmadığı gerekçesiyle, “umumi” yerine “amme” kelimesi tercih edilerek “Hidematı Amme” ifadesi yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte, “public” sıfatının bir isim olan “amme” ile karşılanmasının uygun olmadığını düşünenler, bu kavramı “Umumi Hizmet” şeklinde kullanmaya başlamışlardır. Günümüzde ise “public” kelimesi dilimizde sıklıkla “kamusal” olarak çevrilse de öğretide “kamusal hizmet” yerine “kamu hizmeti” tabiri daha yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Bu doğrultuda, “amme hizmeti,” “kamusal hizmet” ve “kamu hizmeti” ifadeleri arasında anlam açısından bir fark bulunmamakta olup, hepsi aynı kavramı ifade etmektedir.

1.2.1.1. Kamu Hizmetinin Tanımı

Kamu hizmetinin tanımına yönelik öğretide farklı görüşler öne sürülmektedir. Literatürde bu konuda yapılan tanımlar incelendiğinde, tek bir genel tanımdan ziyade ortak noktaları bulunan farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir.

Kamu hizmeti, en genel ifadeyle, devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerinin, toplumun genel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla doğrudan yerine getirdiği veya gözetim ve denetimi altında özel kişilere yaptırdığı faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir (Özcan, 2024, ss. 3-5)the e-Government concept has come to the fore and has become the cornerstone of restructuring. In this research, which aims to determine the access of elderly individuals to digital public services, ‘Sequential Explanatory Design’, one of the mixed methods, was adopted. Quantitative data were collected on the participants living in Uşak province with the help of two data collection tools, namely ‘Technology Usage Level Determination Form’ and ‘Public Services Usage Determination Form’. Then, qualitative data were obtained from the participant through the ‘Focus Interview Form’. According to the results obtained from the research, although elderly individuals are largely aware of electronic public services and find these applications useful, the rates of installing and using them on their phones are quite low. Similar results were obtained in 5 sub-dimensions (e-government, e-pulse, MHRS, CIMER, mobile banking. Bu hizmetler, kamu yararını esas alan bir anlayışla sunulur ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı, yaşam kalitesini artırmayı ve toplumsal refahı sağlamayı hedefler. Kamu hizmeti anlayışı, toplumun değişen ihtiyaçları doğrultusunda şekillenirken, hizmetlerin etkin, adil ve sürdürülebilir bir şekilde sunulması, devletin temel görevleri arasında yer alır. Bu bağlamda, kamu hizmetlerinin niteliği ve sunum şekli, anayasal ve yasal çerçevede belirlenmekte ve kamu otoriteleri tarafından sıkı bir şekilde denetlenmektedir.

Ülkemizde Modern Türk İdare Hukuku'nun kurucusu olarak bilinen Sıddık Sami Onar, kamu hizmetini şu şekilde tanımlamaktadır:

"Devlet veya diğer amme hükmi şahısları (kamu tüzel kişileri) tarafından ya da bunların gözetim ve denetimi altında, genel ve ortak ihtiyaçları karşılamak ve kamu menfaatini sağlamak amacıyla yürütülen, süreklilik ve düzenlilik arz eden faaliyetler kamu hizmetidir."

En geniş kapsamlı kamu hizmeti tanımlamasının ise Anayasa Mahkemesi tarafından yapıldığı ifade edilebilir. Anayasa Mahkemesi'ne göre:

"Kamu hizmetleri, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin toplumun genel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yürüttüğü ya da denetimi ve sorumluluğu altında başkalarına yaptırdığı etkinliklerdir."

Bu tanımlar doğrultusunda, bir hizmetin kamu hizmeti olarak nitelendirilebilmesi için iki temel ölçüt öne çıkmaktadır: Bu ölçütler hizmetin kamuya yönelik olması ve kamu yararı taşıması ile bu hizmetin kamu kurumları tarafından veya kamu kurumlarının denetimi altında özel kişilerce yerine getirilmesidir.

1.2.1.2. Kamu Hizmetinin Unsurları

Kamu hizmeti, literatürde organik, maddi ve biçimsel (şekli) olmak üzere üç temel unsur üzerinden açıklanmaktadır. Bu unsurlar, kamu hizmetinin kapsamını ve niteliğini belirlemede önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Organik açıdan kamu hizmeti, belirli bir faaliyetin kamu tüzel kişisi tarafından doğrudan mali kaynakları ve geniş anlamda kamu görevlileri aracılığıyla yürütülmesi ya da kamu tüzel kişisinin görevlendirme ve denetimi altında özel hukuk kişisi tarafından gerçekleştirilmesi anlamına gelir. Bu unsur, kamu hizmetinin kimin tarafından yürütüldüğünü belirlemektedir. Hizmeti yürütmekle asli olarak sorumlu olan idare, kamu hizmeti ile görevlendirilmiş özel kişilerin faaliyetlerini denetlemekle yükümlüdür. Dolayısıyla, organik unsur, idarenin kamu hizmetindeki rolünü ve sorumluluğunu ifade eder.

Maddi açıdan kamu hizmeti, bir faaliyetin kamu hizmeti olarak kabul edilebilmesi için öncelikle kamu yararına hizmet etmesi gerektiğini vurgular. Burada esas alınan kriter, faaliyetin toplumsal bir ihtiyacı karşılamaya yönelik olmasıdır. Bu unsur, hizmeti yürüten organların özelliklerinden bağımsız olarak, kamu yararı ilkesini temel alır.

Biçimsel açıdan kamu hizmeti ise bir faaliyetin kamu hizmeti sayılabilmesi için özel sektör faaliyetlerinden ayrılarak kamusal yönetim usullerine tabi olmasını gerektirir. Ticari ve sınai hizmetlerde özel hukuk kurallarının uygulanmasıyla idari birimlerin niteliğinin değişmesi ve karma usullerin ortaya çıkması, bu ayrımın önemini artırmıştır. Biçimsel açıdan, kamu hizmetinin belirlenmesinde, faaliyetlerin özel hukuk kurallarından ziyade kamu hukukuna tabi olması esastır (Gezer, 2024, ss. 9-10). Bu üç unsur bir araya gelerek kamu hizmetinin niteliğini hem teorik hem de uygulamalı olarak kapsamlı bir şekilde tanımlamaktadır.

1.2.2. Dijital Kamu Hizmetleri

Dijital kamu hizmetleri, vatandaşlara daha erişilebilir, hızlı ve etkin çözümler sunarak kamu yönetiminde köklü bir dönüşüm yaratmaktadır. Elektronik devlet uygulamaları, çevrimiçi vergi ödemelerinden ruhsat işlemlerine kadar birçok alanda hizmetleri dijital platformlara taşıyarak bürokrasiyi azaltmakta ve işlem sürelerini kısaltmaktadır. Bu dönüşüm, vatandaş memnuniyetini artırırken, aynı zamanda devletin kaynaklarını daha verimli kullanmasını sağlamaktadır. Ayrıca, dijitalleşme ile veriler daha güvenli bir şekilde saklanabilmekte ve analiz edilebilmekte, bu da geleceğe yönelik daha stratejik kamu politikalarının geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle trafik yönetimi, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi temel alanlarda dijitalleşme, toplum genelinde daha yüksek bir yaşam kalitesine katkıda bulunmaktadır.

1.2.2.1. Dijital Kamu Hizmeti Tanımı

Dijital kamu hizmetleri, kamu hizmetlerinin internet ağı üzerinden veya kullanıcıların erişim sağladığı

kapalı ağ ortamında verilerin iletilmesi, işlenmesi ve depolanarak korunması temeline dayanan, yenilikçi katkılar sunmayı hedefleyen bir hizmet modelidir. Bu hizmetler, yalnızca belgelerin dijital ortama aktarılması ya da geleneksel posta iletişiminin yerini alan bir iletişim yöntemi değildir. Dijital kamu hizmetlerinin sunumu, hizmetin tüm aşamalarında dijital bilgi süreçleri ile yürütülmekte ve dijital ortamda güvenle saklanmaktadır (Demir Bayram & Sancakdar, 2023, ss. 29-30).

Bu hizmetler, kullanıcıların tek bir noktadan, çeşitli platformlar üzerinden güvenilir bir şekilde erişim sağlayabileceği, vatandaş ve iş dünyasının ihtiyaçlarına odaklanan bütünleşik bir yapıya sahiptir. Sunulan hizmetlerde kişisel mahremiyet ve bilgi güvenliği temel alınarak şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir bir anlayış benimsenmektedir. Vatandaş odaklı bir yaklaşım sergilenen bu hizmetlerde, kullanıcı memnuniyetini artırmak için düzenli ölçümler yapılmakta ve bu değerlendirmeler doğrultusunda iyileştirmeler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, vatandaşların ihtiyaçlarına uygun kişiselleştirme seçenekleri sunularak hizmet süreçlerinde bireysel ihtiyaçlara yanıt verilmektedir.

Hizmet süreçlerinin her aşamasında bilgilendirme yapılarak şeffaflık sağlanmakta ve talep edilen hizmetlerin durumu kullanıcılarla paylaşılmaktadır. Dijital kamu hizmetlerinin, klasik devlet-vatandaş ilişkilerine yeni boyutlar kazandırdığı ve idare ile vatandaş üzerindeki yükleri azalttığı açıkça görülmektedir. Hizmet süreleri kısaltılmış, süreçler daha etkin hale getirilmiştir. Dijitalleşme ile kamu hizmetleri yeniden tasarlanarak tüm kullanıcıların eşit kalitede ve sürede hizmet alması mümkün kılınmıştır. Her bir hizmet talebi, başvurudan tamamlanma aşamasına kadar elektronik ortamda yürütülmektedir.

Günümüzde elektronik ödeme, kimlik doğrulama, iş başvuruları gibi pek çok işlem tek bir devlet kapısı üzerinden yapılmakta, bu da hem erişimi kolaylaştırmakta hem de iş süreçlerini hızlandırmaktadır. Bu bağlamda devletler, kamu görevlilerinin ve vatandaşların dijital araçlara erişimini yaygınlaştırmayı teşvik ederek dijitalleşme sürecini daha etkin bir şekilde hayata geçirmeyi amaçlamaktadır.

1.2.2.1. Dijital Kamu Hizmeti Araçları

Dijital kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulması ve geliştirilmesi, modern teknolojik araçların entegrasyonuyla mümkün hale gelmektedir. Bu bağlamda, Nesnelerin İnterneti (IoT) ile akıllı cihazlar arasında sağlanan bağlantılar, hizmetlerin daha verimli ve kullanıcı odaklı bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır. Büyük Veri (Big Data) sayesinde elde edilen kapsamlı veri analizi, kamu hizmetlerinde doğru karar alma süreçlerini desteklemektedir. Bulut Bilişim teknolojisi, veri depolama ve erişimde esneklik sunarken, Blok Zincir (Blockchain) teknolojisi şeffaflık ve güvenliği artırmaktadır. Son olarak, Yapay Zekâ (AI), kamu hizmetlerinin otomasyonu ve yenilikçi çözümler sunma potansiyeliyle dijitalleşme sürecinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu araçlar, dijital kamu hizmetlerinin sürdürülebilir, güvenilir ve kullanıcı dostu bir yapı kazanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Nesnelerin İnterneti (IOT)

Modern kablosuz iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, her zaman, her yerden ve her şeyin birbirine bağlanabildiği, sürekli iletişim halinde olan milyonlarca akıllı nesne, Nesnelerin İnterneti (IoT) kavramı altında tanımlanabilmektedir. Bugün, bilgisayarlar, makineler, taşıtlar, akıllı telefonlar, ev cihazları, giyilebilir teknolojiler, oyuncaklar, kameralar, insanlar, binalar, sağlık ekipmanları ve hatta şehirler, internet ağları üzerinden birbirine bağlanarak yeni bir dönemi başlatmaktadır (Göçoğlu, 2020, s. 622).

Kamu sektörü de Nesnelerin İnterneti'ndeki gelişmeleri yakından takip etmekte, bu teknolojinin şehir altyapılarında yaşam kalitesini iyileştirme ve yönetim verimliliğini artırma potansiyeline inanılmaktadır. Alcatel'in (2018) yayımladığı raporda, IoT'nin kamu hizmetlerine sağlayacağı avantajlar vurgulanmaktadır.

Bu avantajlardan ilki, kamu kurumları ile vatandaşlar arasında etkili ve güvenli bir bağlantı kurarak yüksek kaliteli, duyarlı hizmetlerin sunulmasına olanak tanımasıdır. Kentlerdeki sensör ve monitör sistemleri aracılığıyla, karayolu sıcaklıkları, raylı sistem hızlarındaki anormallikler, toplu taşıma araçlarının konumları

gibi pek çok verinin izlenmesi sağlanarak ulaşım operasyonlarının daha etkin bir şekilde kontrol edilmesi mümkün hale gelmektedir. Akıllı şehir teknolojileri, ani trafik değişikliklerine, hava kalitesi değişimlerine, su ve enerji kullanımındaki değişikliklere hızlı tepki verilmesini sağlarken, enerji yönetiminde tasarruf edilmesine de katkı sunmaktadır. Gelişmiş proaktif izleme sistemleri, hizmet maliyetlerini azaltırken, hizmetlerin daha kaliteli bir şekilde sunulmasına imkân tanır. Ayrıca, acil durum ve kriz anlarında daha hızlı ve etkili müdahalelerle kamu güvenliği artırılmaktadır.

Büyük Veri (Big Data)

Büyük veri terimi, ilk kez Michael Cox ve David Ellsworth tarafından 1997 yılında düzenlenen 8. IEEE Görüntüleme Konferansı'nda ortaya atılmıştır. Büyük veri, oluşumu, depolanması ve analizi gibi birçok farklı boyutuyla ele alınması gereken bir kavramdır. Geleneksel veri tabanlarının depolama kapasitesini aşacak kadar yüksek hacimlere ulaşan veriler, terabayt ve petabayt seviyelerinin çok ötesine geçmektedir. Bu durum, geleneksel analiz yöntemlerinin kullanılmasını imkânsız kılmaktadır. Bu nedenle, büyük verinin doğasına uygun yeni analiz yöntemlerinin uygulanması ve bu araçları kullanabilecek veri analistlerine olan ihtiyaç artmaktadır (Arslan & Kahraman, 2019, s. 9).

Kamu hizmetlerinde büyük veri uygulamalarının etkin bir şekilde kullanılması, vatandaş memnuniyetini artırırken, karar mekanizmalarının etkinliğini yükseltir, hizmet kalitesini iyileştirir ve maliyetleri düşürür. Aynı zamanda, büyük veri, e-devlet üzerinden sunulan hizmetlerin hızını ve güvenilirliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bugün, kamu kurumları da dahil olmak üzere, kullanıcıların aldıkları hizmetleri değerlendirebilmeleri için teknolojik platformlar üzerinden yapılan memnuniyet anketleri sayesinde, kullanıcıların ilave talepleri ve yeni ihtiyaçları belirlenebilir. Bu analizler, hangi kamu hizmetlerine talep olduğunu veya hangi yeni hizmetlerin oluşturulabileceğini ortaya koyar. Büyük veri analizi ile potansiyel talepleri karşılamak için erken adımlar atılarak hizmetlerde iyileştirmeler yapılabilir. Örneğin, vatandaşların pahalı ilaçlara erişimini değerlendiren anket verileri ve klinik veriler analiz edilerek, bu ilaçların fiyatları ve satış koşulları yeniden gözden geçirilebilir.

Bulut Bilişim

Bulut bilişim, tüm verilerin, bilgilerin, belgelerin, yazılımların ve uygulamaların internet üzerinden sanal bir depoda depolanmasını ve ihtiyaç duyulduğunda kolayca paylaşılmasını sağlayan servis tabanlı bir teknolojidir. Bulut teknolojisi, verilerin internet bağlantısına sahip herhangi bir cihaz üzerinden, farklı lokasyonlardan erişilmesini mümkün kılar.

Kamu kurumları, kurumsal verilerini internet ortamında depolayarak erişilebilirliğini artırabilir ve bu sayede düşük maliyetle, iş süreçlerinde çeviklik ve hız elde edebilir. Ayrıca, bulut bilişim modeli ile hizmet kalitesinin yükseltilmesi beklenmektedir. Kamu kuruluşları, bulut bilişim sayesinde veri merkezlerini yönetmek veya ekstra yazılım geliştirmek zorunda kalmazlar. Bu teknoloji, kamu kurumlarının bilişim altyapı hizmetlerini daha verimli bir şekilde sunmalarını sağlayarak, yeni politikalar geliştirmelerine, personel ve zaman kaynaklarını yeni hizmetlerin geliştirilmesine veya mevcut hizmetlerin iyileştirilmesine yönlendirebilir, böylece kuruluşların verimliliğini artırır (Tiryakioğlu, 2014, ss. 69-72).

Blok Zincir (BlockChain)

Blok zincir (Blockchain), "verilerin dijital ortamda şifrelenerek kaydedildiği bir tür kayıt defteri" olarak tanımlanabilir. Bu defterlerde kurumlar, firmalar, vatandaşlar ve ilgili tüm tarafların veri kayıtları yer alır. Veriler, tarih sırasıyla birbirine bağlı bloklar halinde saklanır ve bloklar bir zincir şeklinde bir araya geldikten sonra herhangi bir değişikliğe, karşılaştırmaya ya da yeniden düzenlemeye tabi tutulamaz. Blok zincir sistemindeki her veri, geri döndürülemez bir şekilde kayıt altında tutulur (Gür Türkdoğan, 2024, ss. 27-29) large-scale disasters are increasing rapidly, and their effects are spreading throughout the global system. In this context, societies need to be able to identify existing risks and take innovative and coercive measures to mitigate threats on a global scale (Comfort and Rhodes, 2022: 1.

Kamu hizmetlerinde blok zincir teknolojisi, maliyetlerin düşürülmesi, dolandırıcılık ve yolsuzlukla mücadele edilmesi, bürokrasinin azaltılması ve devletle vatandaş arasındaki ilişkilerin şeffaflaşması gibi faydalar sağlar. Bu teknoloji, sosyal yardımların dağıtımında, pasaport işlemlerinde, tapu-sicil kayıtlarında, halk oylamalarında, sağlık ve eğitim hizmetlerinde etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Yapay Zekâ (AI)

Kamu hizmetlerinde yapay zekâ uygulamaları, şikâyet edilen bürokrasi ve kırtasiyeciliği azaltarak zaman, masraf ve emek kaybı gibi istenmeyen durumları ortadan kaldıracaktır. Bu sayede, geleneksel kamu hizmetleri sunumuna kıyasla daha hızlı, daha düşük maliyetli, kesintisiz ve verimli hizmet alma imkânı sağlanacaktır. Gelişmiş sensörler ve kameralar sayesinde trafik akışı hakkında anlık bilgi sağlanarak, trafik ışıklarının zamanlaması optimize edilecek ve akıllı trafik yönetimi gerçekleştirilecektir. Bu yeniliklerle, vatandaşlar toplu taşıma araçlarını kullanmaya teşvik edilecek ve ulaşımda daha verimli çözümler sunulacaktır (Tanrıverdi, 2021, ss. 296-299).

1.3. Dijital Kamu Hizmetleri ve Yapay Zekâ Entegrasyonu

Dijital teknolojilerin hızla gelişmesiyle birlikte kamu hizmetleri de dönüşüme uğramış, daha erişilebilir, hızlı ve kullanıcı dostu hale gelmiştir. Devletler, internet ve dijital araçlar aracılığıyla vatandaşlara daha etkin çözümler sunabilmekte, böylece hizmetlerin verimliliği ve şeffaflığı artmaktadır. Nesnelerin interneti, büyük veri, bulut bilişim ve blok zincir gibi teknolojiler, kamu kurumlarının hem daha etkili çalışmasına hem de vatandaşların ihtiyaçlarını daha iyi karşılamasına imkân sağlamaktadır. Örneğin, bulut sistemleri verilerin güvenli bir şekilde saklanmasını sağlarken, büyük veri analitiği vatandaş taleplerinin hızlıca analiz edilmesine yardımcı olmaktadır.

Yapay zekâ uygulamaları da kamu sektöründe önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Veri analitiği ve makine öğrenmesi algoritmaları sayesinde vatandaşlara kişiselleştirilmiş hizmetler sunulmakta, kırtasiyecilik ve bürokrasi gibi zaman kaybettirici unsurlar azaltılmaktadır. Akıllı trafik yönetimi gibi yapay zekâ destekli sistemler, şehir içi ulaşımı daha verimli hale getirirken; sağlık alanında da teşhis ve tedavi süreçleri hızlanmakta ve doğruluk oranları artmaktadır. Bu durum hem vatandaş memnuniyetini artırmakta hem de kamu kaynaklarının daha etkili kullanılmasını sağlamaktadır.

Ayrıca, blok zincir teknolojisi sayesinde kamu hizmetlerinde güven, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi ilkeler güç kazanmaktadır. Verilerin değiştirilemez ve açık biçimde saklanması, özellikle sosyal yardım gibi hassas hizmetlerin daha adil ve doğru biçimde sunulmasına olanak tanımaktadır. Tüm bu gelişmelerin odağında ise e-devlet uygulamaları yer almakta; vatandaşlar, birçok kamu hizmetine dijital ortamda hızlı ve zahmetsizce ulaşabilmektedir. Böylece devlet-vatandaş ilişkisi daha etkili, güvenilir ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmaktadır.

1.3.1. Dijital Kamu Hizmetlerinde Yapay Zekâ Kullanımına Dair Dünyadan Örnekler

Estonya: Dijital Kimlik ve e-İkamet:

Estonya, dijitalleşme alanında öncü ülkelerden biridir. Vatandaşlarına sağladığı dijital kimlik sayesinde, kamu hizmetlerinin %99'una çevrimiçi olarak erişim imkânı sunmaktadır. Ayrıca, e-İkamet (e-Residency) programı ile dünyanın herhangi bir yerindeki bireylerin Estonya'nın dijital hizmetlerine erişmesine olanak tanımaktadır (Tammpuu & Masso, 2019, s. 623).

İngiltere: Yapay Zekâ Tabanlı Asistanlar:

İngiltere, kamu hizmetlerinde yapay zekâ tabanlı asistanlar kullanarak vatandaşların hizmetlere erişimini kolaylaştırmaktadır. Bu asistanlar, vatandaşların sorularını yanıtlayarak ve yönlendirmeler yaparak kamu hizmetlerine erişimi daha verimli hale getirmektedir (Sewell, 2025, s. 9).

Japonya: Kendi Kendini Eğiten Robotlar:

Japonya'da, Fanuc gibi şirketler, pekiştirmeli öğrenme yöntemini kullanarak kendi kendini eğiten robotlar geliştirmektedir. Bu robotlar, montaj hatlarında nesneleri alıp yerleştirme gibi görevleri, insan müdahalesi olmadan öğrenebilmektedir (Liu vd., 2022, s. 3).

Türkiye: E-Devlet, E-Nabız ve UYAP Sistemleri:

Türkiye, dijital kamu hizmetleri alanında önemli adımlar atmış ve E-Devlet Kapısı üzerinden birçok hizmeti vatandaşlara çevrim içi olarak sunmaya başlamıştır. 2024 yılı itibarıyla E-Devlet sistemine kayıtlı kullanıcı sayısı 64 milyonu aşmış; platform üzerinden sunulan hizmet sayısı ise 7.200'ün üzerine çıkmıştır. Vatandaşlar, kimlik bilgileriyle giriş yaparak sosyal güvenlik işlemlerinden üniversite kayıtlarına, adli sicil belgesinden vergi işlemlerine kadar pek çok işlemi çevrim içi olarak gerçekleştirebilmektedir. Bu durum, bürokrasiyi azaltmakta, zaman ve maliyet tasarrufu sağlamaktadır.

E-Devlet sisteminde, yapay zekâ destekli arama motorları ve chatbot'lar sayesinde kullanıcılar daha hızlı bilgiye ulaşabilmekte; sistem, kullanıcı davranışlarına göre öneriler sunarak kişiselleştirilmiş hizmet deneyimi yaratmaktadır. Ayrıca, UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) gibi sistemler de yargı süreçlerinde dijitalleşmeyi sağlamış; mahkeme evrakları ve dava takibi işlemleri elektronik ortamda yürütülebilir hâle gelmiştir. UYAP hem vatandaşlar hem de avukatlar için önemli ölçüde kolaylık sağlamaktadır.

Bunun yanı sıra, e-Nabız sistemi, Sağlık Bakanlığı tarafından geliştirilmiş ve vatandaşların kişisel sağlık verilerine anlık erişimini sağlayan bir dijital platformdur. 2024 yılı itibarıyla 80 milyonun üzerinde kullanıcıya hizmet veren sistem, büyük veri analitiği ve yapay zekâ uygulamaları ile desteklenmektedir. Örneğin, sistem üzerinden sunulan "Risk Skorlama" hizmeti, bireylerin sağlık geçmişi doğrultusunda çeşitli hastalık risklerini belirlemekte ve önleyici sağlık önerileri sunmaktadır. Ayrıca, yapay zekâ algoritmaları, hasta-doktor eşleşmelerinde ve randevu planlamalarında sistemin daha verimli çalışmasına katkı sağlamaktadır.

Tüm bu dijital altyapılar sayesinde Türkiye, kamu hizmetlerinde vatandaş memnuniyetini artırmayı, hizmet sunumunda şeffaflık ve erişilebilirliği güçlendirmeyi başarmıştır. Özellikle mobil uygulamalar ve bütünleşmiş sistemler sayesinde, hizmetlere erişim hem kırsal hem de kentsel bölgelerde büyük ölçüde yaygınlaşmıştır.

1.3.2. Dijital Kamu Hizmetlerinde Yapay Zekâ Kullanımına Dair Fikirler ve Analizler

Bu bölümde dijital kamu hizmetlerinde kullanılması olası olan bazı yenilikçi teknolojilere ve fikirlere ve analizlere yer verilmiştir.

1.3.2.1. Akıllı Vergi Yönetim Sistemi

Yapay zekâ destekli bir akıllı vergi yönetim sistemi, vergi tahsilat süreçlerini optimize ederek vatandaşların vergi uyumluluğunu artırabilir. Bu sistem, bireylerin ve işletmelerin finansal davranışlarını analiz ederek otomatik vergi hesaplamaları yapabilir ve vergi beyannamelerinde yapılan hataları tespit ederek düzeltmeler önerebilir. Ayrıca, potansiyel vergi kaçırma durumlarını tespit ederek suistimalin önüne geçilmesine yardımcı olur. Bu yöntem hem şeffaflığı artıracak hem de manuel hataları minimuma indirerek kamu gelirlerini yükseltecektir.

Uygulanabilirlik:

Akıllı vergi yönetim sistemlerinin devlet kurumlarına entegrasyonu, mevcut dijital altyapının güçlendirilmesiyle mümkündür. Türkiye'nin e-devlet, vergi idaresi sistemi (GİB) ve e-beyanname sistemleri halihazırda dijital vergi işlemlerine olanak sağlamaktadır. Yapay zekâ algoritmalarının bu yapılara entegre edilmesi, bireylerin ve tüzel kişilerin vergi profillerinin analiz edilmesini sağlayarak vergi tahsilatının otomasyonunu ve verimliliğini artırmaktadır. Özellikle büyük miktarda verinin işlenmesi sırasında, yapay zekâ modelleri öngörücü analiz yoluyla ödeme davranışlarını tahmin edebilmekte ve denetim süreçlerini önceden planlayabilmektedir. Bu sistem, gelişmiş ülkelerde pilot uygulama olarak uygulanmakta ve mali denetimin olanaklarını genişletmektedir.

Risk Analizi:

Akıllı vergi sistemlerinin kullanımı, veri gizliliği ve algoritmik tarafsızlık açısından belirli riskler taşımaktadır. Mali verilerin işlenmesinde şeffaflığın olmaması, hatalı sonuçlara yol açabilir ve vergi mükellefleri üzerinde haksız bir baskı yaratabilir. Yapay zekâ tabanlı yanlış sınıflandırma, vergi kaçakçılığı gibi hassas durumlarda yanlış uyarılar üreterek vatandaşlar ve devlet arasındaki ilişkiye olan güveni zedeleyebilir. Ayrıca, sistemin karmaşıklığı, dijital okuryazarlığı düşük olan küçük işletmelerin veya bireylerin süreçleri anlamasını zorlaştırabilir. Bu nedenle, algoritmaların düzenli olarak denetlenmesi, şeffaf raporlama mekanizmaları ve kullanıcı dostu arayüzlerin geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır.

1.3.3. Dijital Kamu Hizmetlerinde Yapay Zekâ Kullanımına Dair Fikirler ve Analizler

Bu bölümde dijital kamu hizmetlerinde kullanılması olası olan bazı yenilikçi teknolojilere ve fikirlere ve analizlere yer verilmiştir.

1.3.3.1. Akıllı Vergi Yönetim Sistemi

Yapay zekâ destekli bir akıllı vergi yönetim sistemi, vergi tahsilat süreçlerini optimize ederek vatandaşların vergi uyumluluğunu artırabilir. Bu sistem, bireylerin ve işletmelerin finansal davranışlarını analiz ederek otomatik vergi hesaplamaları yapabilir ve vergi beyannamelerinde yapılan hataları tespit ederek düzeltmeler önerebilir. Ayrıca, potansiyel vergi kaçırma durumlarını tespit ederek suistimalin önüne geçilmesine yardımcı olur. Bu yöntem hem şeffaflığı artıracak hem de manuel hataları minimuma indirerek kamu gelirlerini yükseltecektir.

Uygulanabilirlik:

Akıllı vergi yönetim sistemlerinin devlet kurumlarına entegrasyonu, mevcut dijital altyapının güçlendirilmesiyle mümkündür. Türkiye'nin e-devlet, vergi idaresi sistemi (GİB) ve e-beyanname sistemleri halihazırda dijital vergi işlemlerine olanak sağlamaktadır. Yapay zekâ algoritmalarının bu yapılara entegre edilmesi, bireylerin ve tüzel kişilerin vergi profillerinin analiz edilmesini sağlayarak vergi tahsilatının otomasyonunu ve verimliliğini artırmaktadır. Özellikle büyük miktarda verinin işlenmesi sırasında, yapay zekâ modelleri öngörücü analiz yoluyla ödeme davranışlarını tahmin edebilmekte ve denetim süreçlerini önceden planlayabilmektedir. Bu sistem, gelişmiş ülkelerde pilot uygulama olarak uygulanmakta ve mali denetimin olanaklarını genişletmektedir.

Risk Analizi:

Akıllı vergi sistemlerinin kullanımı, veri gizliliği ve algoritmik tarafsızlık açısından belirli riskler taşımaktadır. Mali verilerin işlenmesinde şeffaflığın olmaması, hatalı sonuçlara yol açabilir ve vergi mükellefleri üzerinde haksız bir baskı yaratabilir. Yapay zekâ tabanlı yanlış sınıflandırma, vergi kaçakçılığı gibi hassas durumlarda yanlış uyarılar üreterek vatandaşlar ve devlet arasındaki ilişkiye olan güveni zedeleyebilir. Ayrıca, sistemin karmaşıklığı, dijital okuryazarlığı düşük olan küçük işletmelerin veya bireylerin süreçleri anlamasını zorlaştırabilir. Bu nedenle, algoritmaların düzenli olarak denetlenmesi, şeffaf raporlama mekanizmaları ve kullanıcı dostu arayüzlerin geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır.

1.3.3.2. Yapay Zekâ Tabanlı Sosyal Yardım Asistanı

Toplumda yardım ihtiyacı olan bireyleri hedefleyen yapay zekâ tabanlı bir sosyal yardım asistanı, kamu hizmetlerinin daha etkili şekilde yönetilmesini sağlayabilir. Bu sistem, vatandaşların ekonomik durumlarını, sağlık verilerini ve yaşam koşullarını analiz ederek yardım ihtiyacını belirler ve kaynakları optimize eder. Aynı zamanda, yardım dağıtımlarında adaleti sağlayarak suistimali azaltır. Daha hızlı ve etkili bir sosyal yardım mekanizması oluşması, toplumsal dayanışmayı artırabilir.

Uygulanabilirlik:

Yapay zekâ destekli bir sosyal yardım asistanı, mevcut sosyal yardım sistemleriyle entegre olarak kamu

kurumlarının yükünü azaltabilir ve kaynakları daha adil bir şekilde dağıtabilir. Türkiye'de vatandaşların ekonomik ve sağlık verilerine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu (SYDV), e-devlet ve e-Nabız gibi sistemler aracılığıyla erişilebilmekte ve bu da kişiselleştirilmiş yardım stratejilerinin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Yapay zekâ destekli bir analitik sistem, başvuranların geçmiş yardımlarını, gelir düzeylerini ve sosyal risk faktörlerini değerlendirerek en uygun yardım türünü ve miktarını önerebilir. Bu, zaman ve kaynaklar açısından daha verimli bir tahsis modeli oluşturabilir.

Risk Analizi:

Bu tür sistemlerin en büyük riski, veri odaklı kararların duygusal veya istisnai durumları hesaba katmamasıdır. Yapay zekâ, bireysel geçmişleri ve bağlamsal insan faktörlerini tam olarak anlayamayabilir ve bu da bazı vatandaşların sistemden dışlanmasına veya yetersiz yardım almasına neden olabilir. Ayrıca, ekonomik veya sağlık verilerinin analizinde algoritmik hatalar veya veri eskimesi sorunları, yanlış yardımlara yol açabilir. Yardım miktarlarının belirlenmesinin otomatikleştirilmesi, "insani muamele" ilkesini baltalayabilir. Bu nedenle sistemin denetlenebilir, şeffaf ve insan müdahalesine açık olması esastır.

1.3.3.3. Dijital Vatandaşlık Danışmanı

Dijital vatandaşlık danışmanı, vatandaşların kamu hizmetleriyle ilgili tüm işlemleri tek bir platform üzerinden yönetmelerine olanak tanır. Sanal bir asistan olarak tasarlanan bu sistem, vatandaşların belgelerini doldurmasına, başvuru süreçlerini takip etmesine ve sorularına yanıt bulmasına yardımcı olur. Sesli komut desteğiyle de çalışan bu platform, kamu hizmetlerine erişimi hızlandırarak vatandaş memnuniyetini önemli ölçüde artırabilir.

Uygulanabilirlik:

Dijital vatandaşlık danışmanları, mevcut e-devlet altyapısına entegre edilerek vatandaşların devlet hizmetlerine erişimini kolaylaştırabilir. Türkiye e-devlet portalı üzerinden binlerce işlem yapılabilmesine rağmen, kullanıcılar bazen belirli hizmetlere erişimde, belgeleri doldurmada veya başvuruda bulunmada zorluk çekebilmektedir. Bu bağlamda, yapay zekâ destekli sanal asistanlar, sesli komutlar, yol tarifleri ve belge yardımı gibi hizmetler aracılığıyla önerilerde bulunabilir. Özellikle yaşlılar, engelliler veya dijital okuryazarlığı sınırlı olanlar için önemli kolaylıklar sağlarlar. Sistem, sık sorulan soruları yanıtlayabilir, başvuru süreçlerini açıklayabilir ve vatandaşların işlem sürelerini kısaltabilir.

Risk Analizi:

Dijital vatandaşlık danışmanlarının güvenilirliği, doğru bilgi sağlama becerilerine bağlıdır. Yanlış veya eksik öneriler, vatandaşların yanlış işlem yapmasına veya devlet hizmetlerinden mahrum bırakılmasına neden olabilir. Ayrıca, sesli komutlar veya sohbet hizmetleri aracılığıyla çalışan bu sistemlerde kullanıcı verilerinin gizliliği önemli bir endişe kaynağıdır. Özellikle sisteme tanımlanabilir bilgiler veya hassas belgeler yüklendiğinde veri sızıntısı riski artar. Ayrıca, bu sistemlerin herkes tarafından erişilebilir olması gerekir; aksi takdirde teknolojiye erişimi sınırlı olan gruplar dışlanabilir. Bu nedenle, sistemin güncel olması, çok dilli destek sunması ve kullanıcı güvenliği göz önünde bulundurularak tasarlanması gerekir.

1.3.3.4. Afet Yönetim ve Tahmin Sistemi

Doğal afetlerde hızlı ve etkili müdahaleyi sağlamak amacıyla geliştirilecek bir yapay zekâ destekli afet yönetim ve tahmin sistemi, insan hayatını korumada kritik rol oynayabilir. Meteorolojik verileri ve coğrafi bilgileri analiz eden bu sistem, afetleri önceden tahmin ederek önlemlerin zamanında alınmasına olanak tanır. Afet sırasında kaynakların etkin dağılımını planlayan bu teknoloji hem hayat kurtarma oranlarını artırabilir hem de ekonomik kayıpları azaltabilir.

Uygulanabilirlik:

Yapay zekâ tabanlı afet tahmin ve yönetim sistemlerinin Türkiye gibi yüksek riskli afet ülkelerinde uygula-

nabilirliği oldukça yüksektir. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (AFAD) ve Kandilli Rasathanesi gibi kurumlar tarafından halihazırda toplanan meteorolojik, sismik ve coğrafi veriler, yapay zekâ algoritmalarıyla entegre edilerek erken uyarı sistemleri oluşturulabilir. Bu sistemler, makine öğrenimi ve görüntü işleme tekniklerini kullanarak özellikle deprem, sel, yangın ve heyelan gibi olayların tahmininde riskli bölgeleri önceden tespit edebilir. Ayrıca, yapay zekâ tabanlı çözümler, afetler sırasında acil servis güzergahlarının belirlenmesi, lojistik kaynakların planlanması ve tahliye senaryolarının modellenmesi gibi kamu yararına önemli katkılarda bulunabilir. Bu tür sistemler Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerde başarıyla pilot olarak uygulanmış olup, kurumlar arası veri paylaşımı ve altyapı yatırımlarının desteğiyle Türkiye'de de benzer uygulamalar hayata geçirilebilir.

Risk Analizi:

Yapay zekanın afet yönetiminde kullanılmasının riskleri hem teknolojik hem de yönetimsel açılardan ilişkilidir. İlk olarak, sistemler tahminlerinde son derece isabetli olsa bile, yanlış pozitif veya yanlış negatif alarmlar ciddi sonuçlara yol açabilir; örneğin, yanlış bir tahliye uyarısı paniğe neden olabilirken, geç bir uyarı can kaybına yol açabilir. İkinci olarak, farklı kuruluşlar arasındaki veri standartlarının uyumsuzluğu ve gerçek zamanlı veri paylaşımının yetersizliği sistemin etkinliğini sınırlayabilir. Dahası, karar destek süreçlerinde yapay zekâ kullanımı insan katılımını azaltarak "otomasyon yanlılığına" yol açabilir. Bu durum, bir kriz sırasında sistemin önerilerine körü körüne güvenilmesine neden olabilir. Son olarak, bir afet sonrasında toplanan kişisel verilerin gizliliği ve kullanımı etik ve yasal gözetim gerektirir. Bu nedenle, sistemin şeffaflığı, açıklanabilirliği ve düzenli olarak test edilmesi hayati önem taşır.

1.3.3.5. Eşitsizlik Analiz ve Çözüm Platformu

Toplumsal eşitsizliklerin tespiti ve çözümü için tasarlanacak bir yapay zekâ platformu, kamu politikalarına yön vermede önemli bir araç olabilir. Bu sistem, sağlık, eğitim, gelir ve altyapı gibi alanlardaki verileri analiz ederek eşitsizlikleri ortaya çıkarır. Toplanan veriler ışığında etkili politika önerileri sunan platform, karar alıcılara rehberlik ederek toplumsal adaletin sağlanmasına katkıda bulunabilir.

Uygulanabilirlik:

Eşitsizlik Analizi ve Çözüm Platformu, kamu kurumları tarafından halihazırda toplanan çok boyutlu sosyal veriler sayesinde yüksek uygulanabilirliğe sahiptir. TÜİK, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı gibi kurumlarda depolanan demografik, sosyoekonomik ve mekânsal veriler, yapay zekâ ile işlenerek eğitim, sağlık, gelir dağılımı ve hizmetlere erişim gibi alanlardaki bölgesel ve sosyal eşitsizlikler tespit edilebilir. Bu platform, veri odaklı ve hedef odaklı kamu politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca, karar vericilere önerilerde bulunan algoritmalar, sınırlı kaynakların daha adil bir şekilde dağıtılmasını ve hizmet sunumunun önceliklendirilmesini sağlayabilir. Dijital Türkiye 2023 vizyonuyla da uyumlu olan bu tür uygulamalar, yerel ve merkezi yönetimlerle ortaklaşa hayata geçirilebilir.

Risk Analizi:

Eşitsizlik analizinde kullanılan yapay zekâ sistemleri, veri kalitesi ve algoritmik önyargı açısından önemli riskler oluşturmaktadır. İlk olarak, mevcut veriler eksik, güncelliğini yitirmiş veya eşitsiz bir şekilde temsil ediliyorsa, sistemin sonuçları önyargılı olabilir ve bazı gruplara yönelik yanlılık gösterebilir. Bu durum kaynak eşitsizliklerine ve politika hatalarına yol açabilir. Dahası, algoritmaların eğitildiği veriler geçmiş eşitsizlikleri yansıtıyorsa, sistem mevcut eşitsizlikleri yeniden üretebilir (algoritmik hata). Gizlilik de kritik bir konudur; bireylerin gelir, sağlık veya eğitim seviyeleri gibi hassas bilgilerini işlerken yetersiz veri güvenliği önlemleri, bireysel hakların ihlal edilmesine yol açabilir. Tüm bu riskleri azaltmak için platform, açık veri ilkelerine uymalı, bağımsız denetim mekanizmalarına tabi olmalı ve algoritmaların açıklanabilir olmasını sağlamalıdır.

1.3.3.6. Dinamik Trafik Yönetim Sistemi

Trafik yoğunluğunu azaltmak ve ulaşım güvenliğini artırmak amacıyla geliştirilecek bir dinamik trafik yönetim sistemi, şehir içi ulaşımı tamamen dönüştürebilir. Gerçek zamanlı trafik akışını analiz eden bu sistem, trafik ışıklarını optimize ederek sürücülere en uygun rotaları önerir (Walraven vd., 2021, s. 12).Toplu taşıma aracı hareketlerini koordine eden bu teknoloji hem zaman hem de yakıt tasarrufu sağlarken karbon ayak izini de azaltır.

Uygulanabilirlik:

Dinamik trafik yönetim sistemi, Türkiye gibi büyükşehirlerdeki yüksek yoğunluklu bölgelerde oldukça umut vericidir. Bu sistem için veri kaynakları, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirlerde halihazırda kullanılan kameralar, MOBESE sensörleri ve GPS tabanlı ulaşım uygulamaları (örneğin İstanbul kart, EGO Cepte, mobil navigasyon uygulamaları) olabilir. Yapay zekâ algoritmaları, trafik yoğunluğunu gerçek zamanlı olarak izlemek, trafik ışığı sürelerini dinamik olarak ayarlamak ve sürücülere en uygun rotaları önermek için bu verileri analiz edebilir. Ayrıca, toplu taşımayı koordine ederek trafik sıklığını optimize etmek ve yolcu yoğunluğuna göre dağıtmak mümkündür. Bu sistem yalnızca zamandan ve yakıttan tasarruf sağlamakla kalmaz, aynı zamanda hava kalitesini iyileştirme ve karbon emisyonlarını azaltma gibi sürdürülebilir kalkınma hedeflerine de hizmet eder. Uygulama, yerel yönetimlerin akıllı şehir stratejilerine entegre edilebilir.

Risk Analizi:

Dinamik trafik yönetim sistemlerinin uygulanmasıyla ilişkili temel risklerden biri, farklı kaynaklardan gelen verilerin entegre edilmesinin zorluğudur. Farklı kurumlar (belediyeler, emniyet müdürlükleri, özel ulaşım şirketleri) tarafından toplanan verilerin standartlaştırılamaması, sistemin etkinliğini azaltabilir. Ayrıca, yapay zekâ sisteminin trafik akışına doğrudan müdahale eden yanlış kararları (örneğin, yanlış trafik ışığı zamanlaması, yanlış rota) güvenlik sorunlarına yol açabilir ve trafik sıkışıklığını daha da kötüleştirebilir. Otonom karar alma süreçlerinin açıklanabilirliğinin düşük olması, vatandaşların ve karar vericilerin sistemi şeffaflıktan yoksun olarak algılamasına yol açabilir. Son olarak, araçların ve yol kullanıcılarının sürekli izlenmesinden kaynaklanan olası gizlilik ihlalleri ve izleme sorunları, özellikle veri yönetimi ve anonimlik konusunda ciddi etik sorular doğurabilir. Bu nedenle, sistem aşamalı olarak uygulanan test aşamalarıyla desteklenmeli ve güçlü bir veri koruma rejimiyle hayata geçirilmelidir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yirmi birinci yüzyılın başından itibaren hız kazanan dijital dönüşüm süreci, kamu yönetimi paradigmalarının yeniden şekillenmesine neden olmuş; bu bağlamda yapay zekâ ve dijital teknolojilerin entegrasyonu, kamu hizmetlerinin sunum biçimlerini radikal şekilde dönüştürmüştür. Araştırmada, dijital kamu hizmetlerinin yalnızca teknolojik bir gelişme değil, aynı zamanda kamu yönetiminde şeffaflık, hesap verebilirlik, verimlilik ve katılımcılık ilkeleri doğrultusunda bütüncül bir dönüşümün aracı olduğu ortaya konulmuştur.

Yapay zekâ uygulamaları; büyük veri analitiği, doğal dil işleme, makine öğrenimi ve otomasyon gibi bileşenleriyle kamu hizmetlerinin hem içerik hem de süreç bakımından yeniden yapılandırılmasını mümkün kılmaktadır. Dijital kamu hizmetleri kapsamında geliştirilen akıllı vergi sistemleri, sosyal yardım asistanları, afet yönetim platformları ve dijital vatandaşlık danışmanları, sadece hizmet sunum hızını artırmakla kalmayıp, aynı zamanda kamu kaynaklarının daha etkin kullanımını da sağlamaktadır. Bu bağlamda yapay zekâ destekli sistemlerin karar alma süreçlerine entegre edilmesi, kamu politikalarının daha veri temelli, isabetli ve adil bir biçimde şekillenmesine katkı sunmaktadır.

Araştırmanın bulguları, Türkiye'nin e-Devlet, e-Nabız, UYAP ve e-Belediye gibi dijital platformlar aracılığıyla önemli ilerlemeler kaydettiğini, ancak bu platformların henüz yapay zekâ entegrasyonu açısından sınırlı düzeyde kaldığını göstermektedir. Türkiye, dijital dönüşüm sürecinde önemli bir irade ve kapasite ortaya koymakla birlikte, sistemlerin yapay zekâ ile bütünleşik hale getirilmesi, dijital eşitsizliklerin giderilmesi, veri mahremiyetinin korunması ve etik ilkelere uygun algoritmik tasarımların geliştirilmesi konu-

sunda daha fazla stratejik çabaya ihtiyaç duymaktadır.

Dünya genelinde örnek teşkil eden Estonya, İngiltere ve Japonya gibi ülkeler, dijital kamu hizmetlerini bütüncül bir altyapı dönüşümüyle birlikte hayata geçirerek önemli başarılara imza atmıştır. Estonya'nın dijital kimlik sistemi, İngiltere'nin chatbot tabanlı hizmetleri ve Japonya'nın sağlık sektöründe kullandığı otonom robotlar, dijitalleşmenin yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal ve yönetsel boyutlarının da önemsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, dijital kamu hizmetleri ve yapay zekâ entegrasyonu, kamu yönetiminin yalnızca güncel taleplere değil, aynı zamanda gelecekteki toplumsal dönüşümlere de hazırlıklı olmasını sağlayan stratejik bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir. Kamu yönetiminde dijitalleşme ve yapay zekâ temelli uygulamalar, vatandaş-devlet ilişkisini daha demokratik, şeffaf ve katılımcı hale getirme potansiyeline sahiptir. Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için, teknik altyapının güçlendirilmesi, yasal düzenlemelerin güncellenmesi, kamu görevlilerinin dijital okuryazarlık seviyesinin artırılması ve toplumsal farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır.

Gelecekte, dijital kamu hizmetlerinin gelişimi; yalnızca teknolojik yeniliklerle değil, aynı zamanda etik, hukuki ve sosyolojik boyutları dikkate alan kapsayıcı politikalarla mümkün olacaktır. Bu kapsamda Türkiye'nin dijitalleşme vizyonunun, yapay zekânın sunduğu imkânları daha etkin ve kapsayıcı biçimde değerlendirecek şekilde yeniden yapılandırılması, kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve vatandaş memnuniyetinin artırılması açısından kritik bir gerekliliktir.

KAYNAKÇA

Akyol, İ. T., & Özkan, N. A. Ş. (2023). Yapay Zeka Uygulamalarının Yerel Hizmet Sunumuna Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *18*(1), 120-134. https://doi.org/10.48145/gopsbad.1287364

Arslan, F., & Kahraman, H. T. (2019). Yapay Zekâ Tabanlı Büyük Veri Yönetim Aracı. *Journal of Investigations on Engineering and Technology*, *2*(1), 8-21.

Demir Bayram, S., & Sancakdar, O. (2023). *Kamu Hizmetinde Dijital Dönüşüm ve E-İhale Süreci* [Doktora Tezi]. Yaşar Üniversitesi.

Gezer, M. (2024). *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Bağlamında Dijital Kamu Hizmetlerinin Geleceği* [Yüksek Lisans Tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.

Göçoğlu, V. (2020). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Dijital Dönüşüm: Nesnelerin İnterneti Üzerine Bir İnceleme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(1), 615-628. https://doi.org/10.33206/mjss.538784

Gür Türkdoğan, T. (2024). Afet ve Risk Yönetiminde Blokzincir Teknolojisinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme. *ATLAS Journal*, *10*(53), 23-40. https://doi.org/10.5281/ZENODO.10914345

Liu, Z., Liu, Q., Xu, W., Wang, L., & Zhou, Z. (2022). Robot learning towards smart robotic manufacturing: A review. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, *77*, 102360. https://doi.org/10.1016/j.rcim.2022.102360

Özcan, F. (2024). *Yaşlı Bireylerin Dijital Kamu Hizmetlerine Erişimlerinin İncelenmesi: Uşak İli Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi.

Senadheera, S., Yigitcanlar, T., Desouza, K. C., Mossberger, K., Corchado, J., Mehmood, R., Li, R. Y. M., & Cheong, P. H. (2024). Understanding Chatbot Adoption in Local Governments: A Review and Framework. *Journal of Urban Technology*, 1-35. https://doi.org/10.1080/10630732.2023.2297665

Sewell, C. (2025). *AI in UK Government Departments*. House of Commons Library.

Sucu, İ., & Ataman, E. (2017). Dijital Evrenin Yeni Dünyası Olarak Yapay Zeka ve Her Filmi Üzerine Bir Çalışma. *Electronic Journal of New Media*, *4*(1), 40-52. https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2020.4/1.40-52

Tammpuu, P., & Masso, A. (2019). Transnational Digital Identity as an Instrument for Global Digital Citizenship: The Case of Estonia's E-Residency. *Information Systems Frontiers*, *21*(3), 621-634. https://doi.org/10.1007/s10796-019-09908-y

Tanrıverdi, A. (2021). Yapay Zekânın Kamu Hizmetinin Sunumuna Etkileri. *Adalet Dergisi*, *66*, 293-314.

Tiryakioğlu, M. (2014). *Küresel Rekabet Sürecinde Ankara Yazılım Sektörünün Stratejik Önemi, Potansiyeli ve Politika Arayışları* (s. 145) [Sektör Analizi]. T.C. Ankara Kalkınma Ajansı.

Türkiye Bilişim Derneği. (2024). *Kamuda Yapay Zeka Uygulamaları* [Kılavuz Niteliğinde Kamu Politika Ve Strateji Raporu]. Türkiye Bilişim Derneği.

Walraven, E., Spruijtenburg, D., Wilmink, I., & Schreuder, M. (2021). *Artificial Intelligence and Traffic Management* (s. 37). TrafficQuest.

Yenice Ceylan, Ö. (2024). Yapay Zekânın Hukuki Statüsünün Değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *10*(1), 35-52. https://doi.org/10.54699/andhd.1390938

https://doi.org/10.71284/asc.202518

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE MÜZİK: "TÜRK DEVLETLERİ ARASINDA EĞİTİMDE İŞ BİRLİĞİ FIRSATLARI"

DIGITAL TRANSFORMATION AND MUSIC: "OPPORTUNITIES FOR COOPERATION IN EDUCATION AMONG TURKISH STATES"

Hakan Emre Ziyagil[1]

Özet

Günümüzde dijitalleşme ve buna bağı olarak ortaya çıkan dijital dönüşüm olgusu, gerek müzik eğitimi gerekse kültürel iş birliği bakımından önemli fırsatları karşımıza çıkarmaktadır. Büyük mirasa sahip olan Türk Devletleri, zengin müzik kültürleri ve tarihsel bağları ile dikkat çekmektedir. Bundan dolayı dijital teknolojilerin entegrasyonu özellikle müzik eğitimi konusunda yeni olanakları beraberinde getirmektedir. Eğitim kurumlarının birlikte hareket etmesi sayesinde kültürel mirasın korunma fırsatı da yakalanabilir. Bu fırsat, çevrimiçi platformlar ve dijital içerikler vasıtasıyla müzik alanında yapılacak olan ortak çalışma sayesinde oluşabilecektir. Dijital dönüşümün benimsenmesiyle de Türk Devletleri arasında online eğitim programları, sanal konserler ve workshoplar düzenlenebilir. Bu etkinliklerin ortak bir programda yapılması sayesinde öğrenciler arasında farklı kültürel perspektiflerin açığa çıkması ve müzik (sanat) alanında yaratıcı süreçlerin meydana gelmesi de sağlanabilir. Günümüz teknolojisinin olmazsa olmazları arasında yer alan dijital platformların kullanılması, gerek sanatçıların gerekse müzik eğitmenlerinin birbirleriyle ilgili deneyimlerinden faydalanmasını sağlayarak bilgi ve kültürel akış sistemi ortaya çıkarabilmektedir. Eğitim konusu üzerine yapılacak olan işbirlikleri sayesinde ise müzikal geleneklerin ve tekniklerin iç içe geçerek farklı projelerin ortaya çıkması da sağlanabilir. Bu işbirliklerinin en önemli konusu arasında, geleneksel Türk müziği öğretimi yapılırken kullanılacak olan dijital araçların ve yazılımların geliştirilmesidir. Bu gelişimler ışığında öğrencilerin daha etkili öğrenmeleri kolaylaştırılabilir. Diğer yandan Türk devletleri arasında kurulacak olan dijitalleşme süreci kapsamında genç sanatçılar için süreklilik arz eden bir ağ oluşturulması ve uluslararası düzeyde müzikal etkileşimin olumlu bir şekilde artma potansiyeli de açığa çıkabilecektir. Sonuç olarak ortaya konmaya çalışılan dijital dönüşüm süreciyle birlikte Türk Devletleri arasında müzik eğitimi kapsamında iş birliği fırsatları ve kültürel mirasın genç nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynadığını söylemek yerinde olacaktır. Bu sürecin aktif bir sistem dahilinde hayata geçirilmesi sayesinde hem sanatsal hem de akademik mecrada gelişim yolu açılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital dönüşüm, sanat ve kültür, müzik, Türk Devletleri, Türk Müziği

[1] Doç.Dr, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, Türkiye, e-mail: hakanemreziyagil@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-2981-2497

Abstract

Today, digitalization and the digital transformation phenomenon that has emerged as a result of this, present us with important opportunities in terms of both music education and cultural cooperation. The Turkic States, which have a great heritage, attract attention with their rich musical culture and historical ties. Therefore, the integration of digital technologies brings new opportunities, especially in terms of music education. With the joint action of educational institutions, the opportunity to protect cultural heritage can also be seized. This opportunity can be achieved through joint work in the field of music through online platforms and digital content. With the adoption of digital transformation, online education programs, virtual concerts and workshops can be organized between the Turkic States. By organizing these events in a joint program, it can be ensured that different cultural perspectives are revealed among students and creative processes occur in the field of music (art). With the use of digital platforms, which are among the indispensable elements of today's technology, artists and music educators will be able to benefit from each other's experiences and provide information and cultural flow. Thanks to the collaborations to be made on the subject of education, it can also be ensured that musical traditions and techniques are intertwined and different projects emerge. Among the most important issues of these collaborations is the development of digital tools and software to be used in teaching traditional Turkish music. In light of these developments, students can learn more effectively. On the other hand, within the scope of the digitalization process to be established among the Turkish states, a sustainable network for young artists will be created and the potential for a positive increase in musical interaction at the international level will also be revealed. As a result, it would be appropriate to say that with the digital transformation process that is being attempted to be put forward, cooperation opportunities within the scope of music education among the Turkish states and the transfer of cultural heritage to the young generations will play an important role. By implementing this process within an active system, the path for development in both artistic and academic fields will be opened.

Keywords: Digital transformation, art and culture, music, Turkish States, Turkish Music

GİRİŞ

Dijital dönüşüm oluşumu küresel ölçekte pek çok sektörü köklü bir şekilde etkilemiş ve yenilikçi yaklaşımlarla birçok alanda dönüşüm süreçlerini tetiklemiştir. Dijitalleşme denilen olguyu ortaya çıkaran bilgiyi de dijital teknolojilerin üretilerek gün yüzüne çıkaran insandır (Martin, 2008). Buradan yola çıkılarak özellikle eğitimde dijitalleşme olgusu göz önüne alındığında öğrenme süreçlerini yeniden şekillendirerek bilgiye erişimi kolaylaştırmakta ve öğretim yöntemlerini çeşitlendirdiği gözlemlenmektedir. Aynı zamanda dijital dönüşüm kavramı genel itibarıyla devamlı süregelen ve kendini yenileyen bir yapıdır. (Teichert, 2019). Türk Devletleri arasında ise müzik eğitimi ele alındığında dijital dönüşüm fırsatları hem kültürel işbirlikleri güçlendirme hem de eğitim sistemlerinin modernizasyonu açısından kritik bir role sahiptir. Bu araştırma kapsamında ele aldığımız dijital dönüşüm ve buna bağlı olarak ortaya çıkan müzik eğitimi ise kültürel mirasın korunması açısından önem teşkil etmektedir. Kültürel mirasın korunması sayesinde nesiller arası geçişin sağlanması da sağlanabilecektir. Dünya genelinde ülkelere bakıldığında dijital platformlar sayesinde müzik eğitimi sunmaktadır. Bu durum kendi kültürel kaynaklarının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak eğitim sisteminde her bireyin eşit şekilde bilgilenmesi sağlanmaktadır. Bu konu kapsamında Unesco, günümüzde kullanılan dijital platformların müzik eğitimi alanındaki olumlu etkileri vurgulanarak bu yöntemler sayesinde eğitim alan tüm bireyler üzerindeki eşitliği sağlama potansiyeli üzerinde durulmuştur (Unesco, 2020).

Türk Devletleri kapsamında ele alınan sanatsal bakış açısıyla zengin kültürel geçmişleri ve müzikal çeşitli-

likleri ile dikkat çektikleri görülmektedir. Bu devletler ile yapılacak olan çalışmalar sayesinde ortak müzik projeleri, dijital iş birliği fırsatları ve eğitim programları alanında gelişmeler sağlanabilir. Bu gelişmeler ışığında ortak kültürlerin etkileşimi ve birbiriyle olan müzikal bağlantıların da açığa çıkması açısından önem arz etmektedir. Diğer yandan Türkiye›nin uluslararası işbirlikleri konusunda da aktif bir rol üstlenmesiyle birlikte dijital dönüşüm sürecine katkıda bulunabilecek bir konumda olduğunu da unutmamak gerekir. Aynı perspektif dahilinde Türk müziği eğitimi veren kurumların dijital platformlar aracılığıyla diğer Türk Devletleri'nin eğitim kurumlarıyla işbirliği yapması ise müzik eğitiminin standartlarını artıracağı düşünülmektedir. Türk Devletlerinin dijital platformlar kullanarak kendine özgü kültürel değerlerini dünyaya tanıtabilirler (Ersoy, 2021). Böylelikle Türk Devletleri arasında kültürel etkileşimi de teşvik edeceğini söylemekte fayda vardır.

Dijital dönüşümün ortaya konması sayesinde hem öğrenciler hem de eğitim veren hocalar uluslararası seviyede farklı müzik kültürlerini tanıma şansını elde edebilecekleridir. Bu hocalar online platformlar sayesinde daha önce müzik eğitimi alma imkânı bulamayan öğrencilere ders vererek bu öğrencilerin dünya çapında kalifiye eğitim alabilme şansını da yakalamalarına imkan sağlayacaklardır (Smith, 2022).Bunun sonucunda ise müzikal ve sanatsal anlamda eğitim kalitesinin artması da sağlanabilir. Türk Devletleri ile yapılacak olan işbirlikleri sayesinde dijital dönüşüm konusu irdelenerek gelecekteki müzik eğitimi süreçlerinin şekillendirilmesi bakımından da önem arz etmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dijital Teknoloji ve Dönüşümün Müzik Eğitimindeki Katkıları

Dijital teknolojilerin müzik eğitimine entegrasyonu konusu gerek öğrenme deneyimini zenginleştiren gerekse bu deneyimi müzikal bir sonuca dönüştürmektedir. Dijital teknolojiyi kullanarak ortaya çıkan dijital yeterlilik sayesinde çevrimiçi öğrenme ön plana çıkmaktadır. Böylelikle politikadan eğitime uzanan süreç içerisinde kendi alanında uzman bilim adamları tarafından ön önemli yetenekler arasında yer almaktadır (European Commission, 2013; JISC, 2012). Bu teknolojiler ışığında müzik eğitimini daha erişilebilir, kişiselleştirilmiş, yaratıcı ve etkileşimli hale getirerek hem öğrencilere hem de eğitimcilere önemli avantajlar sunmaktadır. Bu avantajları belli başlıklar halinde şu şekilde sıralayabiliriz.

1.1.1. Erişilebilir Eğitim

Dijital dönüşümün ilk basamağında yer alan dijital araçlar; coğrafi konum, sosyoekonomik durum veya fiziksel engeller gibi nedenlerle müzik eğitimine erişimi kısıtlı olan bireyler için yeni fırsatları beraberinde getirmektedir. Bu fırsatlar içerisinde interaktif uygulamalar, sanal (virtual) enstrümanlar ve online dersler gelmektedir. Kullanılacak olan bu kurgular sayesinde topluluklar arasında hızlı müzikal etkileşimler sağlanabilmektedir. Böylelikle geniş kitlelere dair erişilebilir eğitimin de ortaya çıktığını görebiliriz.

1.1.2. Kişiselleştirilmiş Öğrenme

Dijital dönüşüm konusunun ikinci ayağı ise bireysel öğrenmedir. Burada öne çıkan platformlar sayesinde öğrencilerin kendi hızlarında ve öğrenme stillerine uygun içeriklere erişmelerini sağlamaktadır. Bireysel anlamda birçok farklı öğrenme düzeyleri hazırlanarak öğrencilere empoze edilebilmektedir. Bu durum kültürler arası yapılacak olan müzik eğimi için de önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda eğitim veren hocalar da bu araçlar sayesinde her öğrencinin ihtiyaçlarına dair özel ders planları oluşturabilir ve öğrenme süreçlerini daha yakından takip etme şansını yakalayabilir (Gouzouasis, 2020).

1.1.3. Yaratıcılığı Destekleme

Dijital müzik yapım araçları (DAW'lar) sayesinde sanal (virtual) enstrümanlar ve müzik notasyon yazılımları rahatlıkla kullanılmaktadır. Bu kullanımla birlikte öğrencilerin müzikal yaratıcılıklarını geliştirmelerine

yardımcı olmaktadır. Bu araçların kullanımının getirmiş olduğu diğer bir kolaylık ise öğrencilerin kendi müziklerini kolayca oluşturabilmesi düzenleyebilmesi ve paylaşmasıdır.

1.1.4. Etkileşimli Öğrenme

Günümüz teknolojisinde etkileşimli öğrenme arasında oyun tabanlı uygulamalar, interaktif dersler ve sanal gerçeklik (VR) teknolojilerinin yer aldığını söylemek mümkündür. Bu uygulamalar sayesinde müzik eğitimi daha ilgi çekici ve eğlenceli hale gelerek öğrencilerin dikkatini çekmektedir. Bu sayede öğrencilerin motivasyonu artar ve öğrenme süreçlerine daha aktif katılımları sağlanabilmektedir.

1.1.5. Sanal Müzeler ve Sanat Galerileri

Dijital dönüşüm ekseninde sanal müzeler ve sanat galerilerin kurulmasının yanı sıra Türk Devletlerine ait sanat eserlerinin sergilenmesi de bir fırsat olarak kullanılabilir. Bu sayede farklı kültüre ait toplum bireyleri başka ülkelere ait müze ve galerileri ziyaret edebilirler. Bu ziyaret vasıtasıyla kültürler arası ortaya konan sanat eserleri hakkında bilgi sahibi olabileceklerdir.

1.1.6. Geri Bildirim ve Değerlendirme

Dijital platformlar aracılığı sayesinde alınacak olan müzik eğitiminin öğrencilerin performanslarını kaydedip analiz etmelerine olanak tanımaktadır. Bu sayede öğretmenler eğitim alan öğrencilerin gelişimlerini daha kolay takip ederek onlara kişiselleştirilmiş geri bildirimleri sunabilirler.

1.2. Türk Devletleri Arasındaki Kültürel Bağın Güçlendirilmesi İçin Stratejiler

Türk devletleri arasındaki kültürel bağların güçlendirilmesi konusu gerek ortak tarih gerekse dil açısından oldukça kritik bir süreçtir. Dil kavramı genel itibarıyla, bir düşüncenin dışa vurumu ve bu düşüncenin somut hali aldığı farklı öznesel kalıplarını içine alarak oluşturduğu düşünme konusunu barındıran kültürel bir yapıdır (İşcan, 2007). Bununla birlikte kültürel miras bakımından bu ülkeler arasındaki iş birliği ve dayanışmayı artırmak için de değerlidir. Ortaya çıkacak olan bu bağın güçlendirilmesinde ise dijital dönüşüm ve sanat ikilisinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Türk Devletleri arasında kültürel bağın nasıl güçlendirilebileceği konusunda dijital dönüşüm ve sanat ilişkisinin bu süreçteki katkıları konusundaki stratejilerini belli başlıklar altında açıklamaya çalışalım.

1.2.1. Ortak Kültürel Mirasın Korunması ve Tanıtılması

Türk devletleri genel yapı itibarıyla zengin bir ortak kültürel mirasa sahiptir. Bu mirası korumak ve gelecek nesillere aktarmak en önemli detaylar arasındadır. Daha sonra uluslararası arenada tanıtıldıktan sonra kültürel bağların güçlenmesi de daha aktif bir hale gelebilecektir. Bu amaç doğrultusunda Türk Devletleri ile yapılacak olan sergiler, sanatsal festivaller, projeler ve kültürel eserlerin dijitalleştirilmesi sağlanabilir. Böylelikle devletler arası kültürel arşivleme politikası da ortaya konabilecektir.

1.2.2. Dil ve Edebiyatın Yaygınlaştırılması

Türk dilleri arasındaki ortaklı olgusu kültürel bağ için en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Dil ve edebiyat yönünde çalışmalar 2000'li yıllar içerisinde baş göstermektedir. Bu çalışmaların genel odağı Türk cumhuriyetlerinin birbirleri ile olan iletişim unsurları, edebi unsurlar ve alfabe ağırlıklı konulardır (Gürses, 2002). Bu olgunun geliştirilmesi sayesinde Türk Devletleri, birbirlerinin dillerini öğrenmeyi teşvik edebilir. Böylelikle karşılıklı ortak dil ve edebiyat projeleri geliştirilebilir. Bu gelişim sayesinde insanlar arasındaki iletişim kolaylaşarak kültürel alışverişin de artacağı düşünülmektedir.

1.2.3. Eğitim ve Bilimsel İş Birliği

Türk devletleri arasındaki eğitim ve bilimsel iş birliği sayesinde kültürel bağın güçlenmesine katkı sağlaya-

caktır. Öğrenci ve akademisyen değişim programları (erasmus vs.) gibi ortak araştırma projeleri, seminerler ve konferanslar düzenlenebilir. Bu sayede bilgi ve deneyim paylaşımı artarak ortak bilimsel anlayışın ortaya çıkması sağlanacaktır. Ayrıca bu bilimsel anlayışın ortaya çıkmasıyla kültürel etkileşimde kendini gösterecektir.

1.2.4. Sanatsal ve Kültürel Etkinlikler

Türk devletleri arasında ortak sanatsal ve kültürel etkinlikler düzenlenerek kültürel bağların güçlenmesi için önemli önemli katkılar sağlayacaktır. Bu etkinlikler; müzik, tiyatro, sinema, resim gibi farklı alanlarda ortak projelerin geliştirilmesiyle olabilir. Bu bakış doğrultusunda festivaller ve yarışmalar da düzenlenebilir. Bu sayede Türk Devletleri içerisindeki sanatçılar ve kültür insanları arasındaki etkileşimlerin artması sağlanabilir. Dolayısıyla büyük ölçüde kültürel alışveriş de hızlanacaktır.

1.2.5. Ortak Sanat Eserleri ve Projeler

Türk Devletleri kapsamında düzenlenecek birtakım ortak sanat eserleri ve projeler geliştirilerek kültürel bağların güçlenmesi sağlanabilir. Bu projeler; ortak müzik grupları, tiyatro toplulukları, film projeleri ve resim sergileri olarak düzenlenebilir. Böylelikle Türk Devletleri sanatçıları arasındaki iş birliğinin artması aracılığıyla kültürel etkileşim de hızlanacaktır.

1.2.6. Geleneksel Sanatların Yaşatılması

Türk Devletleri ile yapılacak olan çalışmalarla geleneksel sanatlarını yaşatmak ve gelecek nesillere aktarım sağlanabilecektir. Bu çalışmalar içerisinde ortak el sanatları atölyeleri, müzik ve dans kursları programlarına yer verilebilir. Bu bağlamda geleneksel sanatlar korunacak ve üzerinde önemle durduğumuz kültürel mirasın da devamlılığı sağlanacaktır.

1.2.7. Çağdaş Sanatın Desteklenmesi

Günümüz modern teknolojisi kullanılarak Türk Devletleri ile yapılacak olan ortak projeler sayesinde çağdaş sanatın gelişmesi de desteklenecektir. Bu destek sayesinde hem Türk Devletleri arasında hem de kendi iç dinamiklerindeki kültürel bağların güçlenmesi ortaya çıkacaktır. Ortak projeler içerisinde birlikte yapılacak olan sanat yarışmaları, sergiler ve festivaller düzenlenebilir. Böylelikle çağdaş sanatçılar arasındaki etkileşim üst seviyeye çıkarak yeni ve özgün eserlerin ortaya konması elverişli hale gelecektir.

1.2.8. Sanat Eğitiminin Geliştirilmesi

Sanat eğitimi konusu her devletin en önemli çalışmaları arasında yer almaktadır. Buradan yola çıkılarak Türk Devletleri'nin sanat eğitiminin geliştirilmesi de önem arz etmektedir. Bu eğitimler içerisinde ortak sanat okulları, atölyeler ve seminerler yer alabilir. Bu sayede genç yeteneklerin keşfedilmesi ve desteklenmesi sağlanabilir. Bu destekler sayesinde sanat ve kültür alanında uzmanlaşmış insanlar yetişecektir.

1.3. Müzik Eğitiminde İş Birliği Fırsatları

Öncelikli olarak eğitimde iş birliği fırsatları, hem bireyler hem de kurumlar arasında etkileşimi artırarak öğrenme süreçlerini zenginleştiren bir yaklaşım olarak kendini göstermektedir. Günümüzde eğitim sistemlerinde karşılaşılan zorluklar ele alındığında yapılacak olan ortak iş birliği fırsatlarının önemi kritik bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör gibi farklı paydaşların bir araya gelmesiyle birlikte ortaya yenilikçi çözümlerin çıkması sağlanabilir. Bu araştırma kapsamında ele aldığımız Türk Devletleri ile ortak yürütülmesi düşünülen dijital dönüşüm ve müzik konusu ise uluslararası iş birliği fırsatları bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bağlamda farklı kültürler ve eğitim sistemleri arasında planlanacak olan bilgi alışverişi odak noktası olmaktadır. Bu odağın geliştirilmesiyle de öğrenci ve öğretmenlerin küresel perspektiflerinin de genişlemesi kaçınılmaz olacağı düşünülmektedir.

Müzik eğitimi ve Türk Devletleri açısından ortaya konulması gereken iş birliği fırsatlarını üç ana madde halinde açıklayabiliriz. Bu maddeler;

1.Müfredat Bazında Ele Alınması Gereken Unsurlar

2.Online Eğitim ve Workshop Çalışmaları

3.Ortak Dijital Platformlar

1.3.1. Müfredat Bazında Ele Alınması Gereken Unsurlar

Müfredat gelişimi öncesinde müfredat denilen kavramı açıklamak yerinde olacaktır. "Müfredat kavramı öğrenme hedeflerini, içeriklerini, öğretim yöntemlerini ve değerlendirme süreçlerini kapsar" (MEB, 2023, s. 45). Bu bakış açısıyla müfredat gelişimi, Türk Devletleri arasında ortaya konacak olan müzikal eğitim açısından dijital dönüşümün sağladığı yenilikleri açığa çıkaracaktır. Açığa çıkan bu yenilikler sayesinde ise özellikle müzik eğitimi alanında birçok iş birliği fırsatını da beraberinde getirecektir.

Öncellik sırasında en başta gelenler arasında dijital araçlar ve platformların olduğunu bahsetmiştik. Müfredat sistemi düşünüldüğünde bu unsurlar sayesinde müzik eğitimi, coğrafi sınırlamaları aşarak uluslararası iş birliklerine zemin hazırlayacağı ifade edilebilir. Bu duruma örnek verecek olursak; Türk Devletleri ile yürütülecek olan bir müfredat planlaması sayesinde dijital ortamda yapılacak olan ortak müzik çalışmaları ve sanal eğitim programları tasarlanabilir. Bu planlamayla birlikte öğrencilere farklı kültürel perspektifleri tanıma ve ortak projelerde yer alma fırsatı da çıkacaktır. Türk Devletleri arasında oluşturulacak olan diğer bir müfredat kategorisi ise müzik teknolojileri ve müzikal pratik eğitim olabilir. Oluşturulan bu kategori sayesinde Türk ve Türk dili konuşan ülkeler arasında ortak bir müfredatın da ortaya çıkması da sağlanabilir.

1.3.2. Online Eğitim ve Workshop Çalışmaları

Türk Devletleri arasındaki dijital dönüşüm ve müzik konusunun en önemli unsurları arasında online eğitim ve workshop çalışmalarının geldiğini söyleyebiliriz. Günümüz teknolojisinde dijitalleşme olgusu özellikle eğitim alanında yeni paradigmalar oluşturmaktadır. Bu sayede ortaya çıkan dijital dönüşümün kullanılması ise, müzik eğitimi ve uygulamalar açısından fırsatları da beraberinde getirmektedir. Türk kültürel mirasının zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtan müzik eğitimlerinin aktif edilmesi sonucunda kullanılacak olan dijital platformlar, online eğitim ve workshop çalışmalarının temelini oluşturabilecektir. Bilhassa Türk Devletleri arasında gerçekleştirilecek çevrim içi (online) eğitim programları sayesinde katılımcıların farklı coğrafyalardaki müzik geleneklerini tanımasını ve paylaşmasını sağlayacaktır. Bu tarz çalışmaların ortaya çıkmasıyla sanatçılar, öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında kültürel etkileşimin artması sağlanarak zengin bir öğrenim deneyimi kendini gösterebilir. Diğer yandan dijital ortamlarda gerçekleştirilecek olan atölye (workshop) çalışmaları hem pratik yeteneklerinin gelişmesini hem de yeni tekniklerin öğrenilmesini açısından eşit fırsatlar sunacaktır. Türk Devletleri arasında var olan üniversiteler ve müzik okullar kendi aralarında ortak online platformlar geliştirebilir. Böylelikle lisansüstü programlar ve uzmanlık derecesi yüksek kurslar karşılıklı olarak yeni fırsatlar sağlayabilir. Bunun gibi yapılacak olan işbirlikleri sadece müzik eğitimi kalitesi açısından değil aynı zamanda bireylerin kültürel kimliklerinin güçlenmesine de olanak sağlayacaktır.

1.3.3. Ortak Dijital Platformlar

Türk devletleri arasında dijital dönüşüm ve müzik konularının entegrasyonu düşünüldüğünde ortak dijital platformlar aracılığıyla güçlenebileceği gerçeğini görmek gerekiyor. Bu platformların temel amacı karşılıklı işbirliğine dayalı bir yapıyı içinde barındırmasıdır. Ortak müzik veri tabanlarının oluşturulması sayesinde Türk dünyası kapsamından zengin müzik mirası dijital sisteme taşınabilir. Bu da dijital dönüşüm kurgusunda önemli bir yere sahiptir. Bu platformların oluşturulması aynı zamanda Türk Devletlerine ait sanatçıların

eserlerini sergileyebileceği ve paylaşabileceği dijital galeriler meydana getirilebilir. Ayrıca sosyal medya ve dijital pazarlama stratejilerinin kullanımıyla kültürler arası müziğin uluslararası alanda daha büyük kitlelere ulaşması sağlanabilir. Birlikte yapılacak olan ortak projelerle desteklenecek olan dijital platformlar sayesinde kültürel akım ve işbirlikleri teşvik edilebilecektir. Bunun sonucunda ise Türk Devletleri arasında güçlü bir iletişim ağı ve etkileşim sağlanacaktır. Ortaya çıkan etkileşim ve iletişim ağının gücüyle müziğin evrensel dilinin birleştirici gücünden de faydalanılmış olunacaktır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türk devletleri arasındaki kültürel bağın güçlendirilmesi bakımından ortak tarih, dil ve kültürel mirasa sahip bu ülkeler arasındaki iş birliği oldukça önemlidir. Bu iş birlikleri dijital dönüşüm ve sanat unsurları ile desteklenmelidir. Bu sayede Türk Devletleri arasındaki dayanışmanın artması açısından yeni adımlar atılmalıdır. Dijital dönüşüm kapsamında online eğitim programları ve uzaktan eğitim planlamalarının yapılması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun sonucunda ise Türk Devletleri kendi kültürlerini hem koruyacak hem de geliştireceklerdir. Aynı zamanda uluslararası alanda daha güçlü bir konuma da sahip olacaklardır. Dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştirilecek olan ortak konserler, festivaller ve müzik yarışmaları sayesinde kültürel etkileşimin artması ve genç sanatçıların kendi yeteneklerini ortaya koyma fırsatları elde edebileceklerdir. Bu kazancın sonucunda Türk dünyasının müzikal zenginliği yapısı da uluslararası platformlarda tanıtılacaktır. Dijital dönüşüm ve müzik eğitim konularının ayrıca Türk Devletleri arasında belirlenecek ortak müfredatların planlanması sayesinde coğrafi engeller aşılarak farklı kültürel unsurların bir araya gelmesi de sağlanabilmektedir. Bu çalışma kapsamında ortaya çıkan diğer önemli bir sonuç, öğrenci ve öğretim elemanları arasında bilgi aktarımı ve deneyim alışverişidir. Farklı kültürlere sahip Türk Devletleri arasında sağlanacak olan bu deneyim sayesinde farklı müzik eğitim yöntemlerinin uygulanması mümkün kılınacaktır. Günümüz teknolojisi içerisinde kayıtsız kalınmaması gereken dijital dönüşümün, Türk Devletleri arasında özellikle sanat (müzik) alanları konusunda yapılacak olan modern stratejik yaklaşımlarla birlikte her zaman güncellenmesi gerekliliği de bu araştırma kapsamı sonucunda ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Ersoy, M. (2021). Dijitalleşen Kültür: Türk Dünyası Örneği. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

European Commission. (2013). Survey of schools: ICT in education. Benchmarking access, use and attitudes to technology in Europe's schools

Gouzouasis, P. (2020). The future of music making and music education in a transformative digital world. UNESCO Courier.

Gürses, R. (2002). "Türk Dünyasında Ortak Dil Şöleni Yapıldı", Bilge Dergisi, Sayı 34.

İşcan, A. (2007). Dil ve ana dil olarak Türkçe üzerine. Erciyes Dergisi, 30, 5-6.

JISC. (2012). Developing Digital Literacies: Briefing Paper. https://elearning.jiscinvolve.org/wp/2012/06/26/new-jisc-developing-digital-iteraciesbriefing-paper/.

Martin, A. (2008). Digital literacy and the "digital society". Digital literacies: Concepts,

MEB. (2023). Türk Milli Eğitim Sistemi. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Policies and Practices, 30(2008), 151-176.

Smith, J. (2022). Online Learning in Music: Breaking Barriers. International Journal of Music Education, 40(3), 258-273.

Teichert, R. (2019). Digital transformation maturity: A systematic review of literature. ActaUniversitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 67(6), 1673-1687. https://doi.org/10.11118/actaun201967061673.

UNESCO. (2020). The Role of Digital Technologies in Music Education.

https://doi.org/10.71284/asc.202519

YAPAY ZEKA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EKSENİNDE SÜPER AKILLI TOPLUM YOLCULUĞUNUN ENTELEKTÜEL EĞİLİM YAPISININ GÖRSELLEŞTİRİLMESİ

VISUALISATION OF THE INTELLECTUAL TREND STRUCTURE OF THE JOURNEY OF THE SUPER SMART SOCIETY IN THE AXIS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SUSTAINABILITY

Sabiha Kılıç[1]

Özet

Bu çalışma, insan merkezli dijital dönüşüm vizyonu olan *Toplum 5.0* kavramının sosyal bilimler literatüründeki yerini inceleyerek, bu alanda yapılan akademik çalışmaları sistematik biçimde analiz etmeyi ve gelecek çalışmalara projeksiyon sunmayı amaçlamaktadır. Japonya tarafından 2016 yılında ortaya atılan Toplum 5.0 kavramı, yalnızca teknolojik bir dönüşümü değil, aynı zamanda toplumsal refahın artırılması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve insan merkezli inovasyonun teşvik edilmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda, çalışmada özellikle sosyal bilimler alanında yayımlanmış literatür taranarak, konuya ilişkin entelektüel eğilimlerin, anahtar temaların ve yüksek atıf almış yayınların belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın verileri, Web of Science (WoS) veri tabanında "society 5.0" anahtar kelimesiyle 06.03.2025 tarihinde yapılan tarama ile elde edilmiştir. 1981–2025 yılları arasında yayımlanmış toplam 7 bin 982 adet bilimsel yayın içerisinden, sosyal bilimler alanına ait 355 yayın filtrelenerek analiz edilmiştir. Bibliyometrik analiz için CiteSpace 6.4 R1 yazılımı kullanılmış ve anahtar kelime ağları, yazar atıf ve ortak atıf ağları ile ülke temelli iş birliği haritaları oluşturulmuştur. Bu çalışma hem Toplum 5.0 kavramının sosyal bilimlerdeki yerini görselleştirmekte hem de gelecekte yapılacak araştırmalar için disiplinlerarası iş birliklerine olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Ayrıca, sürdürülebilirlik ve dijitalleşme odaklı yeni politika önerileri ve üniversitelerin dönüşüm modelleri açısından da önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, dijital dönüşüm, toplum 5.0, sürdürülebilir kalkınma, citespace.

Abstract

This study aims to examine the place of the Society 5.0 concept, which has a human-centred vision of digital transformation, in the social science literature, to systematically analyse academic studies in this field, and to provide projections for future studies. First introduced by Japan in 2016, the Society 5.0 concept aims not only at technological transformation, but also at enhancing social welfare, ensuring sustainable development, and promoting human-centred innovation. In this context, the study aims to identify intellectual trends, key themes and highly cited publications by reviewing the literature published in the social sciences. Data for the study were obtained from the Web of Science (WoS) database by searching for the keyword 'society 5.0' on 06/03/2025. From a total of 7,982 scientific publications published between 1981 and 2025, 355 publications in the field of social sciences were filtered and analysed. CiteSpace 6.4 R1 software was used for the bibliometric analysis, and keyword networks, author citation and co-citation networks, and country-based collaboration maps were created. In this the study both visualises the place of the concept

[1] Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, Türkiye, e-mail: sabihakilic@hitit.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-0906-4567

of Society 5.0 in the social sciences and highlights the need for interdisciplinary collaboration for future research. It also provides important insights into new policy recommendations focused on sustainability and digitalisation, as well as transformation models for universities.

Keywords: Artificial intelligence, digital transformation, society 5.0, sustainable development, citespace.

GİRİŞ

Dijitalleşme, yapay zekâ, nesnelerin interneti ve büyük veri gibi teknolojik gelişmelerin hızla ilerlediği günümüz dünyasında, bu dönüşümün yalnızca ekonomik değil, toplumsal boyutlarıyla da değerlendirilmesi gerekliliği giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çerçevede, Japonya tarafından 2016 yılında kamuoyuna sunulan Toplum 5.0 (Society 5.0) kavramı, teknolojinin yalnızca üretim süreçlerinde değil, sosyal refahın artırılmasında da stratejik bir araç olarak değerlendirilmesini öneren bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır (Fukuyama, 2018). Toplum 5.0; Endüstri 4.0'ın teknik altyapısını temel almakla birlikte, ekonomik kalkınma ile sosyal sorunların çözümünü aynı anda hedefleyen, insan merkezli bir toplumsal dönüşüm modelidir (Deguchi vd., 2020).

Toplum 5.0 kavramı, teknolojinin toplumla bütünleşik bir yapıda ele alınması gerektiğini savunmakta, bireylerin yaşam kalitesini artırmayı ve sürdürülebilir kalkınmayı öncelemektedir. Toplum 5.0 kavramının içerdiği yaklaşım, dijitalleşmenin sunduğu olanakları sosyal inovasyonla harmanlayarak "süper akıllı toplum" (super smart society) modelini önermektedir. Bu bağlamda, bireylerin, kurumların ve sistemlerin birbiriyle bağlantılı hale geldiği; bilgiye erişimin kolaylaştığı ve teknolojik olanakların herkes için erişilebilir kılındığı bir toplumsal yapı öngörülmektedir (Cabinet Office Japan, 2017).

Bu dönüşümde kilit rol oynayan yapılardan biri, bilim, teknoloji ve inovasyon (BTİ) ekosistemidir. Geleneksel BTİ sistemleri genellikle araştırma temelli ve itme (push) esasına dayanırken, Toplum 5.0 vizyonu, çekme (pull) tabanlı, yani toplumsal ihtiyaçları merkeze alan, sorun temelli bir inovasyon anlayışını önermektedir (Fukuda, 2020). Bu modelde, üniversitelerden kamu kurumlarına, özel sektörden sivil topluma kadar tüm aktörlerin iş birliği içinde çalıştığı çok paydaşlı bir ekosistem gerekmektedir. Dolayısıyla, yalnızca teknolojik ilerleme değil; yönetişim modelleri, etik yaklaşımlar ve sosyal bütünleşme gibi konular da BTİ sisteminin ayrılmaz parçaları haline gelmektedir (Schwab, 2017; Carayannis, Morawska-Jancelewicz, 2022).

Bu çalışmanın temel amacı, Toplum 5.0 kavramının sosyal bilimler alanındaki entelektüel eğilim yapısını ortaya koymak ve bu alanda yapılan akademik üretimin hangi konular etrafında şekillendiğini analiz etmektir. Bu doğrultuda, Web of Science (WoS) veri tabanında "society 5.0" anahtar kelimesi kullanılarak 06 Mart 2025 tarihinde yapılan tarama sonucunda 7 bin 982 adet yayın elde edilmiş, bu yayınlardan sosyal bilimler kategorisine ait olan 355 çalışma detaylı şekilde incelenmiştir. Bibliyometrik analizlerde CiteSpace 6.4 R1 yazılımı kullanılmış; anahtar kelime ağları, atıf ve ortak atıf analizleri ile ülke temelli yayın dağılımları görselleştirilmiştir.

Elde edilen bulgular, Toplum 5.0'a yönelik akademik ilginin özellikle 2017 sonrasında hız kazandığını ortaya koymaktadır. Bu tarihten itibaren yayın sayılarında keskin bir artış görülmekte, özellikle ABD, Çin ve Japonya gibi ülkeler bu alandaki öncülüğünü sürdürmektedir (Yamaguchi, 2021). Türkiye'nin katkısı ise görece sınırlı olmakla birlikte artan bir ivme göstermektedir. Ayrıca, yayınların büyük bölümü Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile doğrudan ilişkilidir. En yoğun çalışılan SKH alanları arasında "Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı", "Sağlık ve Kaliteli Yaşam" ve "Sorumlu Tüketim ve Üretim" öne çıkmaktadır.

Literatürde yüksek atıf alan çalışmalardan bazıları, Fukuyama'nın (2018) Toplum 5.0'ın temel çerçevesini çizdiği makalesi, Carayannis ve Morawska-Jancelewicz'in (2022) üniversitelerin dijitalleşme bağlamında

dönüşümünü tartıştığı yayını ve Fukuda'nın (2020) BTİ ekosistemine ilişkin analizidir. Bu çalışmalar, Toplum 5.0'ın sadece teknolojik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve kurumsal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Aşağıdaki bölümde YZ, Sürdürülebilirlik ve Toplum 5.0 (süper akıllı toplum) kavramlarına ilişkin ayrıntılı literatür incelemesi yer almaktadır.

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bu bölümde yapay zeka, sürdürülebilirlik ve süper akıllı toplum kavramlarına ilişkin literatürde yer alan çalışmalar tartışılmaktadır. Yapay Zeka (YZ) ve Sürdürülebilirlik, toplumların gelişiminde önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu iki kavramın içerdiği yaklaşımların birlikte kullanımı süper akıllı toplumların inşasında kritik bir etkiye sahip olabilir. Yapay Zeka teknolojilerinin, toplumların sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarında nasıl bir araç olabileceğine dair literatürde yapılan pek çok çalışma bulunmaktadır ve bu bölümde ifade edilen bu çalışmalarda yapay zekanın sadece ekonomik verimliliği artırmakla kalmayıp aynı zamanda çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik hedeflerine de katkıda bulunma potansiyeline sahip olduğu tartışılmakta ve konuya ilişkin pek çok politika önerileri sunulmaktadır.

YZ, makinelerin insanlar gibi düşünmesini, öğrenmesini ve karar vermesini sağlayan, bilgisayar bilimleri, istatistik, veri bilimi ve mühendislik gibi çok disiplinli bir alana dayanmaktadır. Modern yapay zekâ uygulamaları, makine öğrenmesi (machine learning), doğal dil işleme (NLP), görüntü tanıma, robotik ve öneri sistemleri gibi alanlarda yaygınlaşmaktadır (Russell, Norvig, 2021). YZ, yalnızca teknolojik bir araç olmaktan çıkmış, sosyal yapıların işleyişinde dönüştürücü bir rol üstlenmiştir. Eğitimden sağlığa, ulaşım altyapısından kamu hizmetlerine kadar birçok alanda YZ tabanlı çözümler toplum yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Floridi vd., 2018).

Sürdürülebilirlik, kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını bütünsel biçimde kapsayan bir kavramdır. 1987 tarihli Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma, "gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilme" olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987). Günümüzde sürdürülebilirlik, sadece çevresel dengeyi korumakla sınırlı değil; aynı zamanda sosyal adalet, ekonomik kapsayıcılık, kültürel mirasın korunması ve yönetişim kalitesinin artırılması gibi çok boyutlu hedefleri içermektedir (Sachs vd., 2019). Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH), sürdürülebilirliğin küresel ölçekte somut hedeflerle yönetilmesini mümkün kılmıştır. Bu hedefler arasında "Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı" (Hedef 9), "Sorumlu Tüketim ve Üretim" (Hedef 12) ve "İklim Eylemi" (Hedef 13) gibi başlıklar, özellikle teknolojik dönüşüm süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. YZ ve dijital teknolojiler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için güçlü bir potansiyel sunmaktadır. Vinuesa ve diğerleri 2020 yılında yapmış oldukları çalışmalarında, YZ teknolojilerinin 17 SKH'ne ait 169 alt hedef üzerinden olumlu ve olumsuz etkilerini incelemişlerdir. Araştırmacılar, analiz sonuçlarına göre YZ teknolojilerinin 169 alt hedefin 128'ine olumlu katkı sağlayabilirken, 58 alt hedef üzerinde olumsuz etkiler oluşturma potansiyeline sahip olabileceğini belirtmişlerdir (Vinuesa vd., 2020). Ayrıca enerji verimliliği, kaynak yönetimi, çevresel izleme ve akıllı tarım gibi alanlarda dijital çözümlerle sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak daha olanaklı hale gelmektedir (United Nations, 2021; Zubair vd., 2023).

Süper Akıllı Toplum (Toplum 5.0) kavramı, Japonya tarafından geliştirilen ve toplumsal refahı teknolojiyle buluşturmayı amaçlayan, insan merkezli bir kalkınma vizyonudur. İlk olarak Japonya'nın 5. Bilim ve Teknoloji Temel Planı'nda tanımlanan bu kavram, Endüstri 4.0'ın getirdiği otomasyon ve dijitalleşmenin ötesine geçerek; sosyal adalet, yaşam kalitesi ve sürdürülebilir kalkınma gibi unsurları teknoloji ile entegre etmeyi amaçlamaktadır (Cabinet Office Japan, 2017; Fukuyama, 2018). Toplum 5.0, yapay zekâ, nesnelerin interneti, büyük veri ve bulut bilişim gibi teknolojilerin toplumun her alanına entegre edildiği; bireylerin yaş, cinsiyet, engel durumu gibi sınırlayıcı faktörlerden bağımsız olarak bilgiye erişebildiği bir toplum modelini tanımlar (Deguchi vd., 2020). Bu yapı yalnızca teknik inovasyon değil, aynı zamanda sosyal inovasyon ve insan merkezli kalkınma stratejileri ile birlikte düşünülmelidir (Carayannis, Morawska-Jancelewicz, 2022). Toplum 5.0 vizyonu çerçevesinde yapay zekâ, ekonomik verimliliğin ötesinde, toplumsal sorunlara

çözüm üretecek şekilde yeniden konumlandırılmaktadır. Bu bağlamda yapay zekânın etik, güvenlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleriyle uyumlu olarak tasarlanması önemlidir (Jobin, Ienca, Vayena, 2019). Son yıllarda, bu anlamda özellikle "açıklanabilir yapay zekâ" (explainable AI) kavramı, algoritmik kararların şeffaflığına yönelik artan taleplerin bir sonucu olarak literatürde sıkça vurgulanmaktadır (Samek vd., 2017). Bu gelişmeler, Toplum 5.0 bağlamında yapay zekânın yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal ve etik bir çerçevede ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Literatürde Toplum 5.0'ın "süper akıllı toplum" modeli, teknolojinin üretimden tüketime kadar tüm süreçleri dönüştürmesini ve dijital eşitsizliklerin azaltılmasını sağlayan kapsayıcı bir çerçeve olarak tanımlanmaktadır (Yamaguchi, 2021). Özellikle üniversitelerin bu vizyonu benimseyerek yeni stratejik planlama modelleri geliştirmesi gerektiği vurgulanmakta; disiplinlerarası araştırmalar, dijital katılım ve etik sorumluluk gibi alanlarda dönüşümün önemi belirtilmektedir (Fukuda, 2020).

2. YAPAY ZEKÂ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EKSENİNDE SÜPER AKILLI TOPLUMLARA GEÇİŞ

Literatürde, yapay zekâ teknolojilerinin sürdürülebilirlik hedefleriyle bütünleştirilerek süper akıllı toplumlara geçişin nasıl sağlanabileceği konusu, çok boyutlu çalışmalarla ele alınmaktadır. Özellikle Toplum 5.0 vizyonunu benimseyen akademik yaklaşımlar, bu dönüşümün yalnızca teknolojik değil; kurumsal, yönetsel, kültürel ve etik boyutları olduğunu da vurgulamaktadır. Carayannis ve Morawska-Jancelewicz (2022), üniversitelerin bu dönüşümde stratejik rol oynadığını savunmakta ve dijital okuryazarlık, yeşil dönüşüm, sosyal katılım gibi unsurların yükseköğretim politikalarına entegre edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Yazarlar, sürdürülebilir ve dijital katılımlı üniversite modelini temel alan üç aşamalı bir yapı önermekte; bu yapının, süper akıllı toplumlara geçişte insan odaklı inovasyonun kilit rol oynadığını ileri sürmektedir (Carayannis, MorawskJancelewicz, 2022). Fukuda (2020) ise Japonya, ABD ve Almanya'nın bilim, teknoloji ve inovasyon (BTİ) ekosistemlerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek, "çekme temelli" (pull-based) inovasyon sistemlerine geçişin süper akıllı toplum inşasında gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Yazara göre, bilimsel bilgi üretimi, yalnızca akademik amaçlarla değil, toplumsal sorunların çözümünde doğrudan uygulanabilir çözümler üretmelidir (Fukuda, 2020). Vinuesa ve diğerleri (2020), yapay zekânın Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne etkisini inceledikleri çalışmalarında, yapay zekâ uygulamalarının 169 alt hedeften 128'ine doğrudan pozitif katkı sağladığını belirtmektedir. Örneğin, akıllı şehir sistemleri, ulaşımda enerji verimliliği ve sağlık hizmetlerinin dijitalleştirilmesi gibi çözümler hem toplumsal yaşamı kolaylaştırmakta hem de sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır (Vinuesa vd., 2020). Bunlara ek olarak, Yamaguchi (2021), Toplum 5.0'ın sadece bir kalkınma vizyonu değil, aynı zamanda bir yönetişim modeli olduğunu savunmakta; dijital teknolojilerin yalnızca altyapı düzeyinde değil, aynı zamanda katılımcı demokrasi ve sosyal adalet ilkeleriyle birlikte düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir (Yamaguchi, 2021).

Tüm bu çalışmalar, süper akıllı toplumlara geçişin çok aktörlü, çok boyutlu ve sürdürülebilirliğe entegre bir yaklaşım gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Yapay zekâ yalnızca teknolojik bir araç değil, aynı zamanda sürdürülebilir ve adil bir toplumun inşasında dönüştürücü bir güçtür.

Bu çalışmanın temel amacı, Toplum 5.0 kavramının sosyal bilimler alanındaki entelektüel eğilim yapısını ortaya koymak ve bu alanda yapılan akademik üretimin hangi konular etrafında şekillendiğini analiz etmektir. Böylece, Toplum 5.0 politikalarının geliştirilmesindeki itici güçlerin anlaşılmasının sağlanması ve gelecekte yapılacak olan çalışmalara projeksiyon sunulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, süper akıllı toplumların tartışıldığı akademik çalışmaların derinlemesine analizi yapılmıştır. Çalışmada, süreçte öne çıkan konular, politikaların geliştirilmesi ve iyileştirilmesine katkıda bulunan yazarlar, ülkeler, üniversiteler ve çalışma grupları ile konuya ilişkin en fazla çalışmanın olduğu alanlar tartışılarak süper akıllı toplumların yaratılmasına katkıda bulunan bilimsel eserlerin eğilim yapısı görselleştirilmiştir. Konuya ilişkin ayrıntılar yöntem bölümünde yer almaktadır.

3. YÖNTEM

Çalışma verileri Web of Science (WoS) bibliyografik veri tabanında 06/03/2025 tarihinde "TS=society 5.0" anahtar kelimesi taraması yapılarak elde edilmiştir. Tarama sonucunda 1981-2025 yılları arasında yayımlanmış olan 7 bin 982 adet bilimsel esere ulaşılmıştır. Society 5.0 konusunda 1981-1991 yılları arasında geçen 10 yıllık süreçte bilimsel yayınlar düzensiz aralıklarla yayımlanırken, 1991 yılı itibariyle konuya ilişkin yayınların düzenli olarak her yıl yayımlandığı görülmüştür. Society 5.0 konusuna olan ilginin 2017 yılı itibariyle artış gösterdiği ve yaklaşık 4 bin adet bilimsel eserin 2017-2025 yılları arasında gerçekleştirildiği söylenebilir. Bilimsel eserlerin türleri incelendiğinde 7 bin 534'ünün makale, geri kalanlarının ise kitap bölümü, kitap incelemesi, bildiri, editöre mektup vb. türde yayınlar olduğu belirlenmiştir. Konuya ilişkin en fazla yayının yer aldığı ilk üç ülke sırasıyla ABD (2 bin 303 adet yayın), Çin Halk Cumhuriyeti (989 adet yayın), Japonya (814 adet yayın)'dır. Türkiye'nin konuya ilişkin 124 adet yayını bulunmaktadır. Bilimsel eserler WoS yayın kategorileri bazında Fen ve Mühendislik Bilimleri ile Sosyal Bilimler alt alanlarında sınıflanmışlardır. Bu sınıflandırma içerisinde sosyal bilimler alanına yönelik filtreleme yapılarak 1995-2025 yılları arasında 355 adet bilimsel eser üretildiği tespit edilmiştir. Bu bilimsel eserler, sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında da incelenmiş olup aşağıdaki tabloda ilgili sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkili yayın sayıları özetlenmiştir:

Tablo 1: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişkili Toplum 5.0 Yayın Sayıları

09 Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	110	15 Karasal Yaşam	11
03 Sağlıklı Bireyler	107	06 Temiz Su ve Sihhi Koşullar	10
12 Sorumlu Tüketim ve Üretim	90	05 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	9
04 Nitelikli Eğitim	23	07 Erişilebilir ve Temiz Enerji	9
13 İklim Eylemi	21	01 Yoksulluğa Son	7
11 Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	19	10 Eşitsizliklerin Azaltılması	7
02 Açlığa Son	15	17 Hedefler için Ortaklıklar	7
08 İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	11	16 Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar	2
14 Sudaki Yaşam	11		

Kaynak: WoS, 2025.

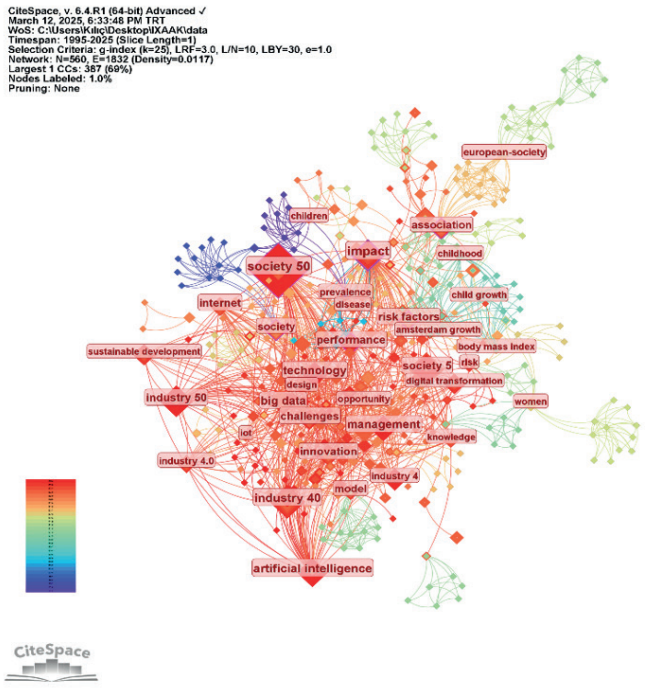
Toplum 5.0 konusunda sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların büyük bölümünün sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında yer alan 09 Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı alanında yer aldığı görülmektedir. 03 Sağlık ve Kaliteli Yaşam ve 12 Sorumlu Üretim ve Tüketim diğer yüksek sayıda yayın yapılan kategoriler arasında yer almaktadır. WoS veri tabanında taranan dergilerde 1981-2025 yılları arasında yayımlanmış olan bilimsel eserlere ilişkin veri seti CiteSpace 6.4 R1 bilimsel haritalama programı aracılığıyla analiz edilmiştir. CiteSpace, bilimsel literatürün görselleştirilmesi ve analizinde kullanılan ileri düzey bir bilimsel haritalama programıdır. Bu yazılım, özellikle bibliyometrik analizlerde, bilimsel alanların gelişimini, araştırma eğilimlerini, işbirliği ağlarını ve bilgi akışını görselleştirmek için yaygın olarak tercih edilmektedir. CiteSpace'in metodolojisi, bilimsel eserlerin yapısal ve zamansal dinamiklerini ortaya koymak amacıyla çeşitli analiz tekniklerini ve görselleştirme araçlarını bir araya getirir. Bilimsel eserlerin görselleştirilmesinde sistematik, çok boyutlu ve zamansal analizler sunar. Ortak anahtar kelime ağları, atıf ve ortak atıf (co-citation) analizleri, kümelenme ve atıf patlaması (citation burst) analizleri gibi teknikler, bilimsel alanların bilgi yapısını, gelişim süreçlerini ve araştırma eğilimlerini detaylı bir şekilde haritalandırmaya olanak tanır. Bu metodoloji, araştırmacıların alanın mevcut durumunu, önde gelen aktörleri ve gelecekteki araştırma yönelimlerini anlamalarını sağlar. Örneğin, CiteSpace ile yapılan bir çalışmada, Web of Science veri tabanından elde edilen literatür verileri üzerinde ortak anahtar ağ analizi, yazar ve kurum işbirliği ağları, atıf ve ortak atıf analizleri sonucunda, araştırma alanının temel bilgi yapısı, önde gelen araştırmacılar, kurumlar ve ülkeler ile birlikte, araştırma eğilimleri ve öncü konular belirlenebilir (Ahsan, Cheng, Hussain, Chen ve Wajid, 2022). Analiz sonucunda Toplum 5.0 literatüründe ortak atıf performansı yüksek olan bilimsel eser-

lerde hangi anahtar kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı, hangi çalışmaların literatüre yön veren dönüm noktası niteliğindeki eserler olduğu, Toplum 5.0 literatürüne yönelik çalışmaların hangi ülkelerde yoğun olarak yayımlandığı, ortak atıf performansı yüksek yazarlar ve kurumların hangileri olduğu, güncel çalışma konuları, atıf patlaması alan anahtar kelime ve yazarlar belirlenmiş olup aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

3.1. Anahtar Kelime Ağ Analizi

Anahtar Kelime ağ analizi neticesinde Toplum 5.0 konusunda sosyal bilimler alanında yayımlanmış olan 355 adet bilimsel eserde 560 adet anahtar kelime ve bu anahtar kelimelerin yer aldığı yayınlar arasında bin 832 adet ortak atıf ağı olduğu belirlenmiştir. Ağ haritası görseli aşağıdaki grafikte yer almaktadır:

Şekil 1: Toplum 5.0 Literatürü Anahtar Kelime Ağ Analizi

Count	Cen...	Year	Keywords
72	0.13	2019	society 50
30	0.05	2018	industry 40
29	0.08	2020	society 5
25	0.02	2022	industry 50
23	0.06	2019	artificial intelligence
20	0.26	2003	impact
18	0.08	2020	management
14	0.04	2021	technology
13	0.03	2019	big data
13	0.02	2021	innovation
13	0.00	2019	digital transformation
13	0.01	2020	industry 4
11	0.01	2022	sustainable developme...
11	0.04	2015	health
10	0.13	2021	performance
10	0.02	2021	internet
10	0.00	2022	industry 5

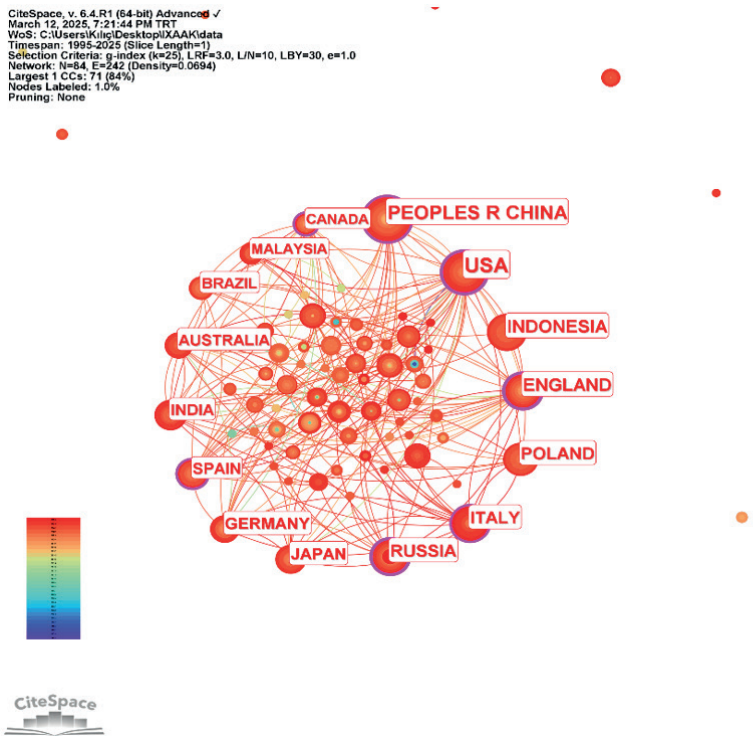
Kaynak: CiteSpace, 2025.

Anahtar kelime ağ analizi incelendiğinde Toplum 5.0 konusunda sosyal bilimler literatüründe yayımlanmış olan 103 bilimsel eserde society 5.0, 51 bilimsel eserde industry 4.0, 35 bilimsel eserde industry 5.0 ve 26 bilimsel eserde yapay zeka anahtar kelimelerinin ortak olarak yer aldığı söylenebilir. Anahtar kelime ağında yer alan renk skalası maviden kırmızıya doğru yıllar itibariyle bilimsel eserlerde kullanılan anahtar kelimeleri ifade etmektedir. Kırmızıyla görülen anahtar kelimeler 2022-2025 yılları arasında Toplum 5.0 alanında yazılmış bilimsel eserlerde en çok tercih edilen anahtar kelimelerdir ki bunların başlıcaları arasında society 5.0, industry 4.0, industry 4.0, artificial intelligence, digital transformation, sustainable development, big data, management ve technology anahtar kelimeleri yer almaktadır. Bu anahtar kelimeler Toplum 5.0 alanında son yıllarda en çok çalışılan güncel konuları işaret etmektedir.

3.2. Ülke Ağ Analizi

Toplum 5.0 konusunda WoS bibliyografik veri tabanında taranan dergilerde yayın yapan 84 ülke ve bu ülkeler arasında 242 adet ortak atıf ağı bulunmaktadır. Bu konuda en fazla yayına sahip olan ilk beş ülke arasında ABD (44 adet yayın), Çin Halk Cumhuriyeti (32 adet yayın), Endonezya (24 adet yayın), İngiltere (23 adet yayın) ve Polonya (21 adet yayın) bulunmaktadır. Türkiye'nin yayımlanan dergilerde Turkey ve Türkiye olarak adreslenmiş olan 15 adet yayını bulunmaktadır. Ayrıntılı veriler aşağıdaki şekilde görülmektedir:

Şekil 2: Toplum 5.0 Literatürü Ülke Ağ Analizi

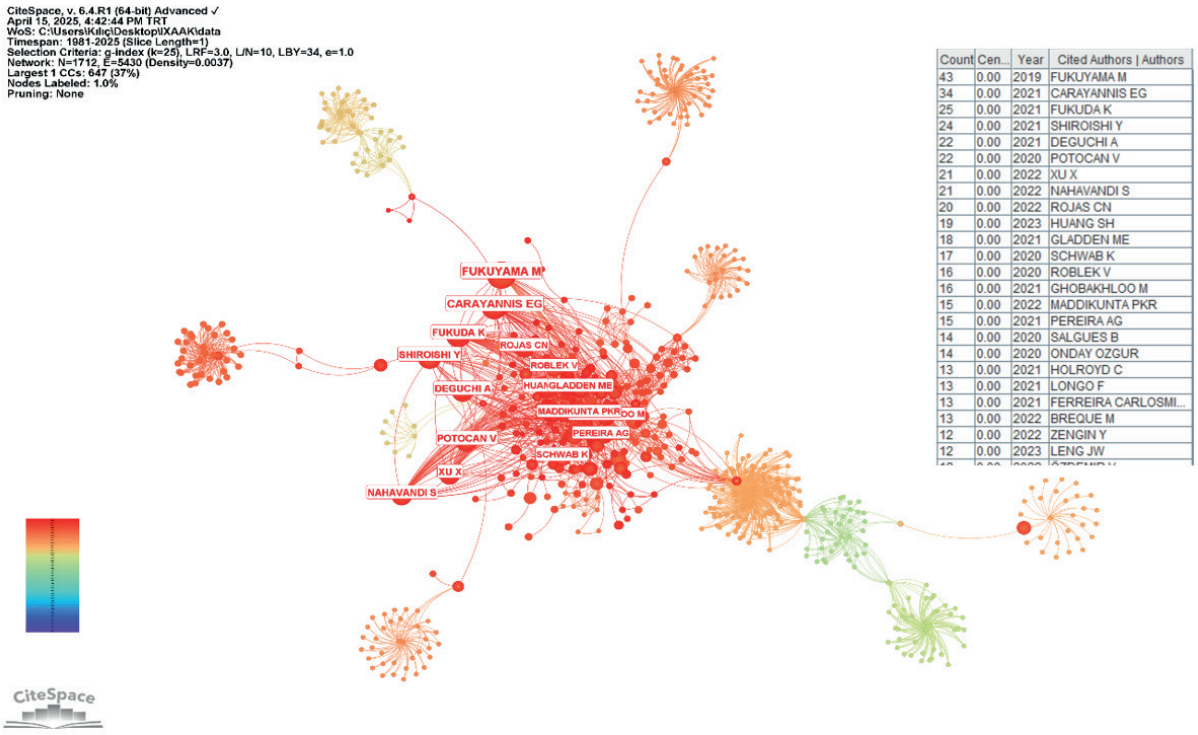
Count	Cen...	Year	Countries
44	0.39	1998	USA
32	0.16	2012	PEOPLES R CHINA
24	0.00	2019	INDONESIA
23	0.25	2012	ENGLAND
21	0.06	2017	POLAND
20	0.16	1995	ITALY
20	0.21	2017	RUSSIA
18	0.03	2013	JAPAN
17	0.07	2013	GERMANY
16	0.18	2012	SPAIN
16	0.05	2014	INDIA
15	0.08	2011	AUSTRALIA
13	0.02	2015	BRAZIL
12	0.12	2013	CANADA
12	0.06	2015	MALAYSIA
10	0.00	2008	SOUTH AFRICA
10	0.00	2016	TURKEY
9	0.05	2015	FRANCE
9	0.02	2017	SAUDI ARABIA
9	0.04	2022	UKRAINE
8	0.01	2008	NETHERLANDS
8	0.00	2012	IRAN
8	0.04	2016	SOUTH KOREA
8	0.02	2020	PORTUGAL
7	0.02	2003	SWEDEN

Kaynak: CiteSpace, 2025.

3.3. Yazar Ortak Atıf Ağı

Toplum 5.0 konusunda bilimsel çalışması bulunan bin 712 yazar ve bu yazarlar arasında 5 bin 430 adet ortak atıf ağı bulunmaktadır. Bu konuda en fazla ortak atıf almış olan yazarlar arasında ilk üç sırada Mayumi Fukuyama (2018), Elias G. Carayannis ve Joanna Morawska-Jancelewicz (2022) ve Kayano, Fukuda (2020) gelmektedir.

Şekil 3: Toplum 5.0 Literatürü Yazar Ortak Atıf Ağı

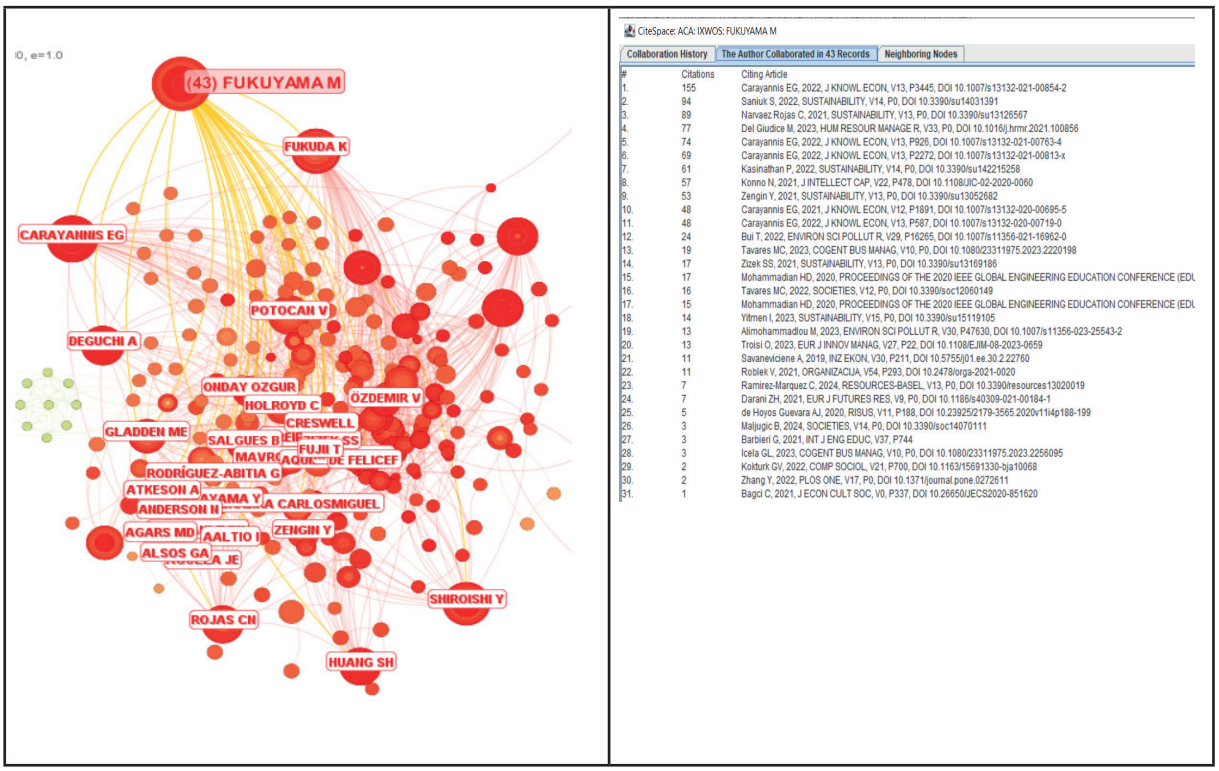

Count	Cen...	Year	Cited Authors | Authors
43	0.00	2019	FUKUYAMA M
34	0.00	2021	CARAYANNIS EG
25	0.00	2021	FUKUDA K
24	0.00	2021	SHIROISHI Y
22	0.00	2021	DEGUCHI A
22	0.00	2020	POTOCAN V
21	0.00	2022	XU X
21	0.00	2022	NAHAVANDI S
20	0.00	2022	ROJAS CN
19	0.00	2023	HUANG SH
18	0.00	2021	GLADDEN ME
17	0.00	2020	SCHWAB K
16	0.00	2020	ROBLEK V
16	0.00	2021	GHOBAKHLOO M
15	0.00	2022	MADDIKUNTA PKR
15	0.00	2021	PEREIRA AG
14	0.00	2020	SALGUES B
14	0.00	2020	ONDAY OZGUR
13	0.00	2021	HOLROYD C
13	0.00	2021	LONGO F
13	0.00	2021	FERREIRA CARLOSMI...
13	0.00	2022	BREQUE M
12	0.00	2022	ZENGIN Y
12	0.00	2023	LENG JW

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Yazarların yayınlarına yapılan atıf ve ortak atıf sayılarına ilişkin ayrıntılı analizlere aşağıdaki şekillerde yer verilmiştir:

Şekil 4: Fukuyama, M. Atıf ve Ortak Atıf Ağı Performans Görseli

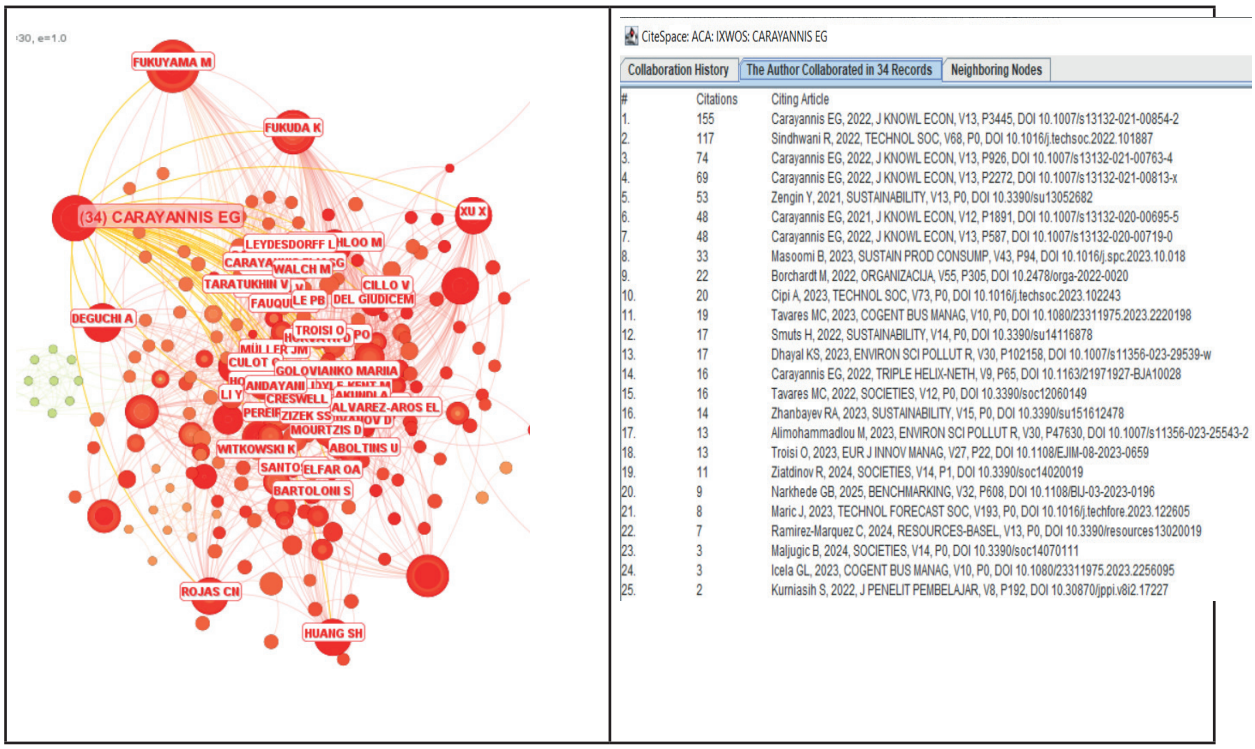

#	Citations	Citing Article
1.	155	Carayannis EG, 2022, J KNOWL ECON, V13, P3445, DOI 10.1007/s13132-021-00854-2
2.	94	Saniuk S, 2022, SUSTAINABILITY, V14, P0, DOI 10.3390/su14031391
3.	89	Narvaez Rojas C, 2021, SUSTAINABILITY, V13, P0, DOI 10.3390/su13126567
4.	77	Del Giudice M, 2023, HUM RESOUR MANAGE R, V33, P0, DOI 10.1016/j.hrmr.2021.100856
5.	74	Carayannis EG, 2022, J KNOWL ECON, V13, P926, DOI 10.1007/s13132-021-00763-4
6.	69	Carayannis EG, 2022, J KNOWL ECON, V13, P2272, DOI 10.1007/s13132-021-00813-x
7.	61	Kasinathan P, 2022, SUSTAINABILITY, V14, P0, DOI 10.3390/su142215258
8.	57	Konno N, 2021, J INTELLECT CAP, V22, P478, DOI 10.1108/JIC-02-2020-0060
9.	53	Zengin Y, 2021, SUSTAINABILITY, V13, P0, DOI 10.3390/su13052682
10.	48	Carayannis EG, 2021, J KNOWL ECON, V12, P1891, DOI 10.1007/s13132-020-00695-5
11.	48	Carayannis EG, 2022, J KNOWL ECON, V13, P587, DOI 10.1007/s13132-020-00719-0
12.	24	Bui T, 2022, ENVIRON SCI POLLUT R, V29, P16265, DOI 10.1007/s11356-021-16962-0
13.	19	Tavares MC, 2023, COGENT BUS MANAG, V10, P0, DOI 10.1080/23311975.2023.2220198
14.	17	Zizek SS, 2021, SUSTAINABILITY, V13, P0, DOI 10.3390/su13169186
15.	17	Mohammadian HD, 2020, PROCEEDINGS OF THE 2020 IEEE GLOBAL ENGINEERING EDUCATION CONFERENCE (EDU
16.	16	Tavares MC, 2022, SOCIETIES, V12, P0, DOI 10.3390/soc12060149
17.	15	Mohammadian HD, 2020, PROCEEDINGS OF THE 2020 IEEE GLOBAL ENGINEERING EDUCATION CONFERENCE (EDU
18.	14	Yilmen I, 2023, SUSTAINABILITY, V15, P0, DOI 10.3390/su15119105
19.	13	Alimohammadlou M, 2023, ENVIRON SCI POLLUT R, V30, P47630, DOI 10.1007/s11356-023-25543-2
20.	13	Troisi O, 2023, EUR J INNOV MANAG, V27, P22, DOI 10.1108/EJIM-08-2023-0659
21.	11	Savaneviciene A, 2019, INZ EKON, V30, P211, DOI 10.5755/j01.ee.30.2.22760
22.	11	Roblek V, 2021, ORGANIZACIJA, V54, P293, DOI 10.2478/orga-2021-0020
23.	7	Ramirez-Marquez C, 2024, RESOURCES-BASEL, V13, P0, DOI 10.3390/resources13020019
24.	7	Darani ZH, 2021, EUR J FUTURES RES, V9, P0, DOI 10.1186/s40309-021-00184-1
25.	5	de Hoyos Guevara AJ, 2020, RISUS, V11, P188, DOI 10.23925/2179-3565.2020v11i4p188-199
26.	3	Maljugic B, 2024, SOCIETIES, V14, P0, DOI 10.3390/soc14070111
27.	3	Barbieri G, 2021, INT J ENG EDUC, V37, P744
28.	3	Icela GL, 2023, COGENT BUS MANAG, V10, P0, DOI 10.1080/23311975.2023.2256095
29.	2	Kolturk GV, 2022, COMP SOCIOL, V21, P700, DOI 10.1163/15691330-bja10068
30.	2	Zhang Y, 2022, PLOS ONE, V17, P0, DOI 10.1371/journal.pone.0272611
31.	1	Bagci C, 2021, J ECON CULT SOC, V0, P337, DOI 10.26650/JECS2020-851620

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Hitachi LTD şirketinde Teknoloji Yönetim Merkezi Araştırma ve Geliştirme Grubu'nda genel müdür ve baş bilgi sorumlusu olarak çalışan Mayumi Fukuyama tarafından Spotlight dergisinde 2018 yılında yayımlanmış olan "Society 5.0: Aiming for a New Human-Centered Society- Toplum 5.0: İnsan Odaklı Yeni Bir Toplum Hedefi" başlıklı makale 43 adet atıf ve bin 028 adet ortak atıf almıştır. Fukuyama (2018)'nın makalesinde 2016 yılında Japon kabinesi tarafından kabul edilen 5. Bilim ve Teknoloji Temel Planında yer alan Toplum 5.0 kavramının tanımı ve içeriği anlatılmaktadır. Makalede gelecek 25 ila 30 yıl içerisinde Japonya'nın karşı karşıya kalabileceği toplumsal zorluklar irdelenmiş, Toplum 5.0'ın bu zorlukların üstesinden gelmek üzere hem ekonomik kalkınmanın hem de toplumsal sorunların çözümü olduğu böylece Japon halkının yaşam kalitesinin yükselmesini sağlayacak olan insan merkezli bir toplumun yaratılabileceği tartışılmaktadır(Fukuyama, 2018). Makale Toplum 5.0 konusunda yapılan çalışmalar arasında dönüm noktası niteliği taşıyan ortak atıf performansı yüksek çalışmalardan biridir. Toplum 5.0 literatürünün gelişme sürecinde diğer bilimsel çalışmalara yön vermiştir.

Şekil 5: Carayannis & Morawska-Jancelewicz Atıf ve Ortak Atıf Performans Görseli

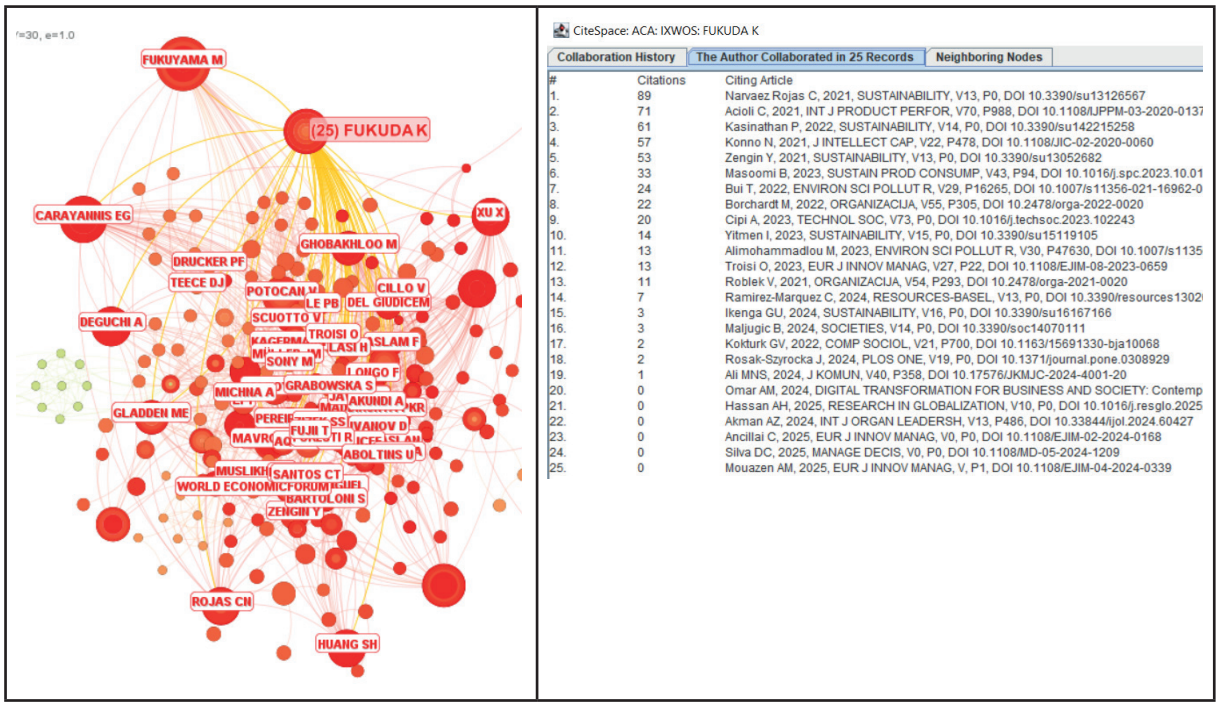

Kaynak: CiteSpace, 2025.

George Washington Üniversitesi(ABD) İşletme Fakültesi Bilgi Sistemleri ve Teknoloji Yönetimi Bölümü öğretim üyesi Elias G. Carayannis ve Adam Mickiewicz Üniversitesi (Polonya), Beşeri Coğrafya ve Planlama Fakültesi öğretim üyesi Joanna Morawska-Jancelewicz tarafından ortak yazarlı olarak çalışılmış ve 2022 yılında Journal of the Knowledge Economy dergisinde yayımlanmış olan "The Futures of Europe: Society 5.0 and Industry 5.0 as Driving Forces of Future Universities- Avrupa'nın Geleceği: Geleceğin Üniversitelerinin İtici Gücü Olarak Toplum 5.0 ve Endüstri 5.0" başlıklı makale toplam 34 adet atıf ve 807 adet ortak atıf almıştır. Makale tek başına 155 adet ortak atıf sayısına sahiptir. Makalede, Toplum 5.0'ın Endüstri 4.0'ın bir devamı olmadığı, toplumun yaşam kalitesini, toplumdaki sosyal sorumluluğu ve toplumun sürdürülebilirliğini daha da iyileştirebilmek için teknolojiye entegrasyonun önemine değinilmektedir. Toplum 5.0 bu anlamda insanı inovasyonun odağına yerleştirmeyi içermektedir. Dolayısıyla Toplum 5.0'ın Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ortak amaçlara sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada üniversitelerin dijitalleşme sürecinde yeni bakış açılarına sahip olması gerektiği, Toplum 5.0 ve Endüstri 5.0'ın üniversitelerin stratejik planlama politikalarına ve eylem planlarına dahil edilmesinin öne-

mi anlatılmaktadır. İnsan odaklı inovasyonun üniversitelerin alametifarikası haline getirilmesinin önemine değinilen makalede bu amaçla da eğitim, araştırma ve inovasyonun yeni biçimlerini ve dağıtım kanallarını geliştirme hedefleri kapsamında sosyal ve dijital katılımlı bir model önerilmektedir. Modelin 3 temel sacayağı bulunmaktadır. Birincisi, hem sosyal hem de sürdürülebilir önceliklerin üniversite stratejik plan ve misyonlarına dahil edilmesidir. İkincisi, temel akademik değerleri koruyan ve aynı zamanda geleceğe yönelik ve güç sermayesini ifade eden süper akıllı toplumları oluşturmanın bir parçası olarak mevcut zorlukları anlayan güçlü bir liderlik ihtiyacıdır ki bu liderliği üniversitelerin yapması beklenmektedir. Üçüncüsü ise hem araştırma ve öğretimi hem de kamu katılımını etkileyen yeni yeşil ve dijital kültürü ve öğrencilerin bu konulardaki okuryazarlığını sağlamayı ifade eder. Modelde yer alan 1. Seviye: Toplumsal ve sürdürülebilir önceliklerin üniversitelerin stratejik plan ve misyonlarına dahil edilmesini içerir. 2. Seviye: Akademik özgürlük ve özerkliği korumaya ve dijital, yeşil ve sosyal dönüşümle ilgili geleceğe yönelik zorluklara odaklanan ve bunlar için çözüm üreten üniversite liderliğini içerir. 3. Seviye: Öğrencilerin, akademisyenlerin ve yönetimin yeşil ve dijital kültürü ve bu konulardaki okuryazarlığın teşvik edildiği, bu amaçla da en uygun dijital araçlar ve altyapı entegrasyonunun sağlandığı bir yapıyı içerir. Modelin temel misyonu tüm nesiller için akıllı, esnek, kapsayıcı, erişilebilir ve uyarlanabilir öğrenme sistemlerini içeren bir eğitim sunmaktır. Bunu sağlamak için disiplinlerarası araştırmaların yapılması önerilmektedir. Modelin içerdiği kilit görev sektörler arası ve çok aktörlü kamu katılımının yani dış paydaş katılımının sağlanmasıdır. Modelin en önemli kısmı ise sürdürülebilirlik ve dijital sosyal inovasyon için paydaşlar ve topluluklarla ortak yaratım yoluyla Endüstri 5.0 ve Toplum 5.0 için Güç Sermayesi yani Süper Akıllı Toplum oluşturmaktır. Yazarlara göre önerilen bu modelin gerçekleştirilmesi sayesinde üniversiteler tüm nesiller için akıllı, esnek, kapsayıcı, erişilebilir ve uyarlanabilir öğrenme sistemlerini teşvik ederek yeni bir güç sermayesini (süper akıllı toplumları) yaratabilirler. Disiplinlerarası çalışmaları teşvik ederek çok aktörlü ve sektörler arası işbirliğine dayalı kamu katılımını sağlayarak (dijital) insan merkezli inovasyon yoluyla sürdürülebilirlik odaklı inovasyon ekosistemini yaratabilirler. Böylece üniversiteler (dijital) sosyal ve insan merkezli inovasyonlar yoluyla etik değerleri kapsayan sürdürülebilir inovasyon ekosistemlerine itici bir gücü temsil edebilirler. Böyle bir ekosisteme sahip üniversiteler, ilgili tüm aktörlere fayda sağlayan, birlikte üretme süreci aracılığıyla sürdürülebilir eylemlerin ve sosyal refahın üretilmesinde kendilerini toplumun ihtiyaçlarına uygun hale getirebilirler (Carayannis, Morawska-Jancelewicz, 2022). Carayannis ve Morawska-Jancelewicz ‘in 2022 yılında yapmış oldukları bu çalışma tek başına 155 adet, makaleye yapılan tüm atıflara ait 807 adet ortak atıfla yüksek bir performans sergilemiştir. Makale Toplum 5.0 literatürüne yön veren dönem noktası niteliğindeki bir yayın olarak önemli katkılar sunmaktadır.

Şekil 6: Kayano Fukuda Atıf ve Ortak Atıf Performans Görseli

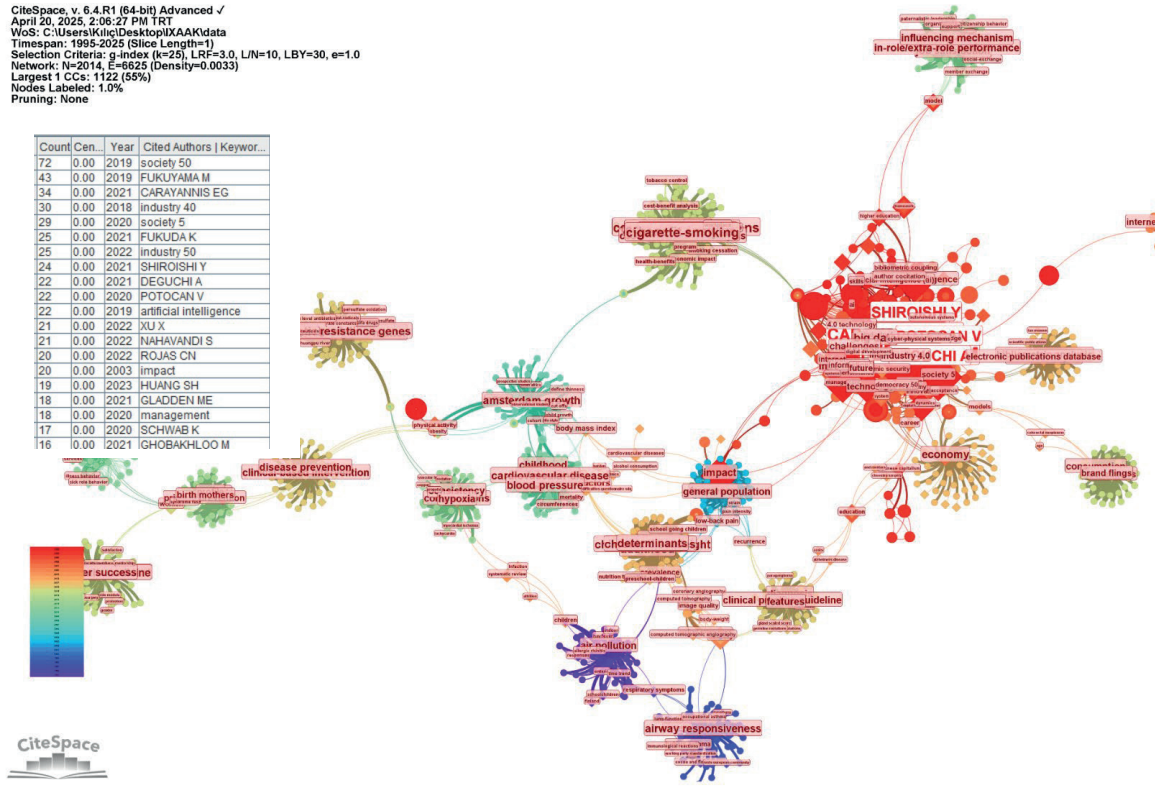

#	Citations	Citing Article
1.	89	Narvaez Rojas C, 2021, SUSTAINABILITY, V13, P0, DOI 10.3390/su13126567
2.	71	Acioli C, 2021, INT J PRODUCT PERFOR, V70, P988, DOI 10.1108/IJPPM-03-2020-0137
3.	61	Kasinathan P, 2022, SUSTAINABILITY, V14, P0, DOI 10.3390/su142215258
4.	57	Konno N, 2021, J INTELLECT CAP, V22, P478, DOI 10.1108/JIC-02-2020-0060
5.	53	Zengin Y, 2021, SUSTAINABILITY, V13, P0, DOI 10.3390/su13052682
6.	33	Masoomi B, 2023, SUSTAIN PROD CONSUMP, V43, P94, DOI 10.1016/j.spc.2023.10.01
7.	24	Bui T, 2022, ENVIRON SCI POLLUT R, V29, P16265, DOI 10.1007/s11356-021-16962-0
8.	22	Borchardt M, 2022, ORGANIZACIJA, V55, P305, DOI 10.2478/orga-2022-0020
9.	20	Cipi A, 2023, TECHNOL SOC, V73, P0, DOI 10.1016/j.techsoc.2023.102243
10.	14	Yitmen I, 2023, SUSTAINABILITY, V15, P0, DOI 10.3390/su15119105
11.	13	Alimohammadlou M, 2023, ENVIRON SCI POLLUT R, V30, P47630, DOI 10.1007/s1135
12.	13	Troisi O, 2023, EUR J INNOV MANAG, V27, P22, DOI 10.1108/EJIM-08-2023-0659
13.	11	Roblek V, 2021, ORGANIZACIJA, V54, P293, DOI 10.2478/orga-2021-0020
14.	7	Ramirez-Marquez C, 2024, RESOURCES-BASEL, V13, P0, DOI 10.3390/resources1302
15.	3	Ikenga GU, 2024, SUSTAINABILITY, V16, P0, DOI 10.3390/su16167166
16.	3	Maljugic B, 2024, SOCIETIES, V14, P0, DOI 10.3390/soc14070111
17.	2	Kokturk GV, 2022, COMP SOCIOL, V21, P700, DOI 10.1163/15691330-bja10068
18.	2	Rosak-Szyrocka J, 2024, PLOS ONE, V19, P0, DOI 10.1371/journal.pone.0308929
19.	1	Ali MNS, 2024, J KOMUN, V40, P358, DOI 10.17576/JKMJC-2024-4001-20
20.	0	Omar AM, 2024, DIGITAL TRANSFORMATION FOR BUSINESS AND SOCIETY: Contemp
21.	0	Hassan AH, 2025, RESEARCH IN GLOBALIZATION, V10, P0, DOI 10.1016/j.resglo.2025
22.	0	Akman AZ, 2024, INT J ORGAN LEADERSH, V13, P486, DOI 10.33844/ijol.2024.60427
23.	0	Ancillai C, 2025, EUR J INNOV MANAG, V0, P0, DOI 10.1108/EJIM-02-2024-0168
24.	0	Silva DC, 2025, MANAGE DECIS, V0, P0, DOI 10.1108/MD-05-2024-1209
25.	0	Mouazen AM, 2025, EUR J INNOV MANAG, V, P1, DOI 10.1108/EJIM-04-2024-0339

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Japonya Bilim ve Teknoloji Ajansı Endüstriyel-Akademik İşbirliği Bölümü'nde görevli Kayano Fukuda tarafından 2020 yılında International Journal of Production Economics dergisinde yayımlanan "Science, technology and innovation ecosystem transformation toward society 5.0- Toplum 5.0'a doğru bilim, teknoloji ve inovasyon ekosisteminin dönüşümü" başlıklı makale 25 adet atıf ve bu atıflara yapılan toplam 499 adet ortak atıfa sahiptir. Makalede, Toplum 5.0'a dönüşüm sürecinde bilim, teknoloji ve inovasyon ekosisteminin rolü tartışılmıştır. İnsan merkezli yeni bir toplum vizyonu olarak Toplum 5.0'ın sağlanmasında Japonya bilim, teknoloji ve inovasyon ekosistemi, Almaya ve ABD ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Japonya'nın bilim, teknoloji ve inovasyon ekosisteminde yer alan sosyo-ekonomik riskler, işgücü, sermaye ve mekânsal riskler başlıkları altında analiz edilmiştir. Yazara göre itme tabanlı bir bilim, teknoloji ve inovasyon ekosisteminden çekme tabanlı bir bilim, teknoloji ve inovasyon ekosistemine geçiş yapılması gerektiği, böylece, toplum için değer yaratma suretiyle sistem direncinin arttırılması ve Toplum 5.0 için bu sıralanan üç riskin azaltılabilmesi ve üretkenlik ile büyümenin yeniden canlandırılması mümkün olabilecektir (Fukuda, 2020). Makale Toplum 5.0 literatürüne yön veren dönem noktası niteliğindeki bir yayındır. Aşağıdaki şekillerde Toplum 5.0 literaründe yer alan 2 bin 014 adet yazar ve anahtar kelime ile bunlar arasındaki 6 bin 625 adet ortak atıf ağına ilişkin görsel ve bu yayınların almış oldukları atıf patlaması verileri yer almaktadır.

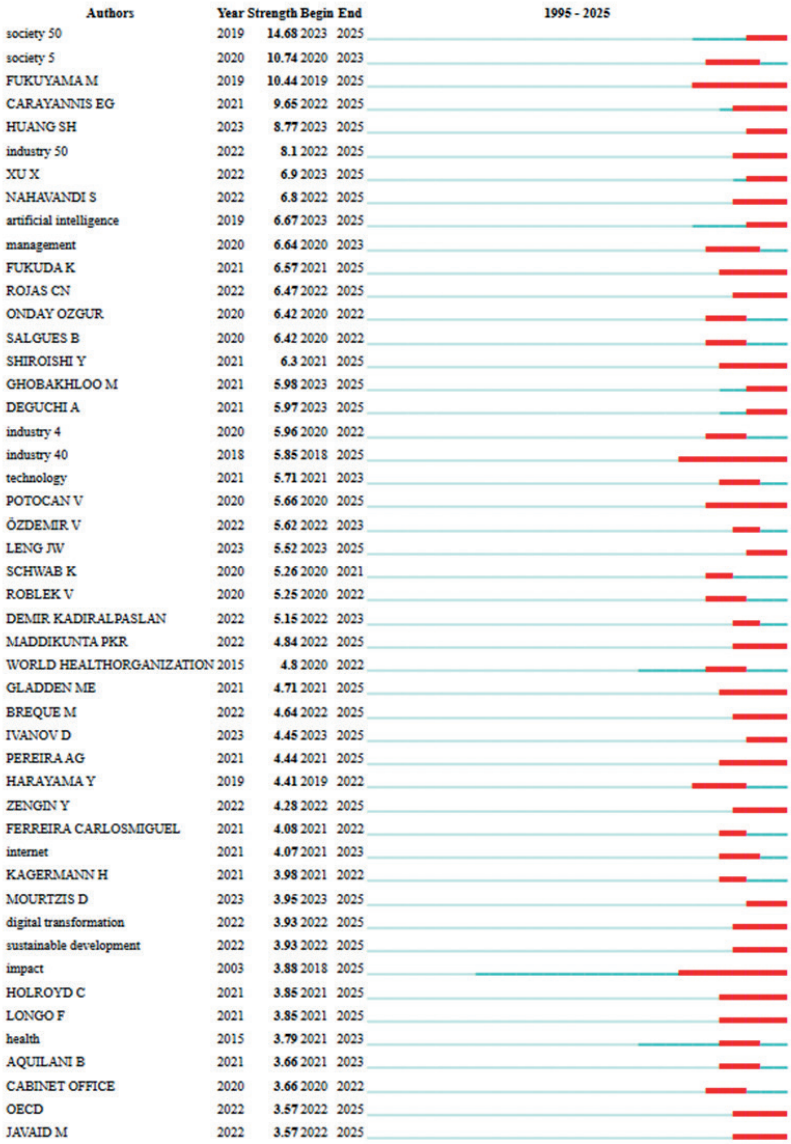
Şekil 7: Toplum 5.0 Literatürü Ortak Atıf Patlaması Alan Bilimsel Eserlere İlişkin Yazar ve Anahtar Kelime Ağ Analizi

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Toplam 2 bin 014 adet yazar ve anahtar kelime 1995-2025 yılları arasında 48 adet atıf patlaması yaşamıştır. En yüksek atıf patlamasına sahip ilk üç anahtar kelime sırasıyla Society 5.0 (2020-2025 yılları arasında) Industry 5.0 (2022-2025 yılları arasında), artificial intelligence (2023-2025 yılları arasında)'dır. En yüksek atıf patlaması alan yazarlar ise sırasıyla Fukuyama, M. (2019-2025 yılları arasında) ve Carayannis & Morawska-Jancelewicz (2022-2025 yılları arasında)'dır. Toplum 5.0 literatüründeki 1995-2025 yılları arasına yayımlanan eserlere en yüksek atıfların yapıldığı dönemler 2015-2025 yılları arasındaki son 10 yıldır. Teknolojik gelişmişlik düzeyinin ve yapay zeka konusundaki gelişmelerin özellikle Toplum 5.0 konusuna olan ilgiyi arttırdığı söylenebilir.

Şekil 8: Yazar ve Anahtar Kelime Atıf Patlaması Dönemleri

Kaynak: CiteSpace, 2025.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Toplum 5.0, yalnızca teknolojik gelişmenin bir uzantısı değil; aynı zamanda sosyal refahı önceleyen, insan merkezli, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir dönüşüm vizyonu sunmaktadır. Bu çalışma kapsamında Web of Science veri tabanında yapılan bibliyometrik analizler, Toplum 5.0'a ilişkin akademik üretimin son yıllarda belirgin bir ivme kazandığını ortaya koymaktadır. Özellikle 2017 sonrası dönemde yayın sayılarındaki artış, yapay zekâ ve dijital dönüşüm gibi teknolojik alanların akademik ve politik gündemde daha fazla yer bulmasıyla paralellik göstermektedir.

Literatürde öne çıkan çalışmalar, Toplum 5.0'ın sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle olan yakın ilişkisini vurgulamakta; insan-merkezli inovasyon, dijital katılım ve sosyal sorumluluk gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır (Fukuyama, 2018; Carayannis, Morawska-Jancelewicz, 2022; Fukuda, 2020). Bu bağlamda, gelecekte yapılacak akademik araştırmaların disiplinlerarası bir yaklaşımla yapılandırılması büyük önem taşımaktadır. Toplum 5.0, yalnızca mühendislik ve teknoloji değil, aynı zamanda sosyal bilimler, etik, hu-

kuk, eğitim ve şehircilik gibi birçok farklı alanla kesişen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, gelecekte yapılacak araştırmaların çok boyutlu perspektifler içermesi; yerel bağlamlara özgü örnek olay incelemeleriyle zenginleştirilmesi önerilebilir.

Bununla birlikte, politika yapıcılar açısından da stratejik öneriler geliştirilebilir. Öncelikle, bilim, teknoloji ve inovasyon (BTİ) ekosisteminin "itme" (push) temelli klasik yapısından "çekme" (pull) temelli, yani toplumsal ihtiyaçlara duyarlı bir yapıya evrilmesi gerekmektedir. Bu dönüşüm, sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık ve dijital eşitlik gibi ilkeleri temel almalıdır. Üniversiteler, stratejik planlarında dijital dönüşüm ve sürdürülebilirlik eksenlerine yer vermeli; dijital okuryazarlık, etik değerler ve çevresel bilinç gibi konular öğretim programlarının ayrılmaz parçası haline getirilmelidir. Ayrıca, kamu-özel sektör iş birlikleri desteklenerek, çok aktörlü inovasyon ekosistemleri geliştirilmelidir.

Sonuç olarak, Toplum 5.0 vizyonunun başarılı bir şekilde hayata geçirilebilmesi, yalnızca teknolojik ilerlemeyle değil; aynı zamanda sosyal sistemlerin, politikaların ve akademik yönelimlerin insan-merkezli bir yaklaşımla yeniden yapılandırılmasıyla mümkündür. Bu doğrultuda yapılacak akademik çalışmalar ve kamu politikaları, dijital çağın gereksinimlerine uygun, sürdürülebilir ve adil bir toplum yapısının kurulmasında belirleyici olacaktır.

KAYNAKÇA

Ahsan, M. M., Cheng, W., Hussain, A. B., Chen, X., & Wajid, B. A. (2022). Knowledge mapping of research progress in vertical greenery systems (VGS) from 2000 to 2021 using CiteSpace based scientometric analysis. Energy and Buildings, 256, 111768. https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2021.111768.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). *Machine, platform, crowd: Harnessing our digital future*. W. W. Norton & Company.

Cabinet Office Japan. (2017). *Society 5.0: Realizing a super smart society*. https://www8.cao.go.jp/cstp/english/society5_0/index.html

Carayannis, E. G., & Morawska-Jancelewicz, J. (2022). The futures of Europe: Society 5.0 and Industry 5.0 as driving forces of future universities. *Journal of the Knowledge Economy, 13*(6), 3451–3473. https://doi.org/10.1007/s13132-021-00882-0

Deguchi, A., Hirai, C., Matsuoka, H., Nakano, T., Oshima, K., Tai, M., & Tani, S. (2020). *Society 5.0: A people-centric super-smart society*. Springer.

Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chiarello, F., & Taddeo, M. (2018). AI4People—An ethical framework for a good AI society. *Minds and Machines, 28*(4), 689–707. https://doi.org/10.1007/s11023-018-9482-5

Fukuda, K. (2020). Science, technology and innovation ecosystem transformation toward society 5.0. *International Journal of Production Economics, 220*, 107460. https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2019.07.034

Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered society. *Japan Spotlight, 27*(1), 47–50.

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. *Nature Machine Intelligence, 1*(9), 389–399. https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2

Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach* (4th ed.). Pearson.

Sachs, J. D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., & Rockström, J. (2019). Six transformations to achieve the Sustainable Development Goals. *Nature Sustainability, 2*(9), 805–814. https://doi.org/10.1038/s41893-019-0352-9

Samek, W., Wiegand, T., & Müller, K. R. (2017). Explainable artificial intelligence: Understanding, visualizing and interpreting deep learning models. *arXiv preprint* arXiv:1708.08296. https://doi.org/10.48550/arXiv.1708.08296

Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution*. Crown Business.

United Nations. (2021). *The role of digital technologies in supporting the implementation of the 2030 Agenda*. https://

sdgs.un.org/publications/role-digital-technologies-supporting-implementation-2030-agenda-45713

Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, S., ... & Nerini, F. F. (2020). The role of artificial intelligence in achieving the Sustainable Development Goals. *Nature Communications, 11*, 233. https://doi.org/10.1038/s41467-019-14108-y

WCED (World Commission on Environment and Development). (1987). *Our common future*. Oxford University Press.

Yamaguchi, K. (2021). Technology and society in Japan: Towards Society 5.0. *Technology in Society, 67*, 101748. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101748

https://doi.org/10.71284/asc.2025110

YAPAY ZEKA DESTEKLİ SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM UYGULAMALARININ TEORİK VE UYGULAMALI ÇALIŞMALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED SUSTAINABLE AGRICULTURAL PRACTICES FROM THEORETICAL AND APPLIED PERSPECTIVES

Sabiha Kılıç[1]

Özet

Bu çalışma, yapay zekâ destekli sürdürülebilir tarım uygulamalarını teorik ve uygulamalı araştırmalar açısından analiz etmeyi amaçlamaktadır. Web of Science veri tabanında "sustainable agriculture" ve "AI" anahtar kelimeleriyle yapılan tarama sonucunda, 1992-2025 yılları arasında yayımlanan 531 adet bilimsel eser incelenmiştir. Araştırma bulguları, özellikle 2018 yılından sonra bu konuda yayımlanan çalışmalarda ciddi bir artış olduğunu ve son iki yılda bu eserlerin önemli bir kısmının üretildiğini göstermektedir. Çalışmada, literatürdeki anahtar kelime ağları, ülke bazlı yayımlanma trendleri ve yüksek atıf alan yazarlar analiz edilmiştir. Anahtar kelime analizlerinde "yapay zekâ", "hassas tarım", "makine öğrenmesi", "derin öğrenme", "dijital tarım" ve "nesnelerin interneti" gibi kavramların son yıllarda sürdürülebilir tarım alanında ön plana çıktığı belirlenmiştir. Ülke analizinde Hindistan, ABD ve Çin'in bu alandaki lider ülkeler olduğu; Türkiye'nin ise daha sınırlı sayıda yayın yaptığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, atıf performansı yüksek bilimsel çalışmaların çoğunun tarımda yapay zekâ uygulamaları, büyük veri analizleri, hassas tarım sistemleri ve iklim değişikliği ile mücadele konularında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Özellikle Javaid ve diğerleri (2023), Sharma ve diğerleri (2021) ile Kamilaris ve diğerleri (2017) gibi yazarların literatüre yön veren çalışmalar ortaya koydukları görülmüştür. Analizler, yapay zekâ ve makine öğrenmesi tabanlı teknolojilerin, tarımsal üretim süreçlerinde verimliliği artırarak, çevre dostu, sürdürülebilir ve ekonomik çözümler sunduğunu göstermektedir. Çalışmanın sonuçları, yapay zeka destekli sürdürülebilir tarım konusundaki yayınların, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle doğrudan ilişkili olarak "Açlığa Son", "İklim Eylemi" ve "Sağlıklı Bireyler" gibi alanlarda yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, gelecekte tarımda yapay zekâ tabanlı inovasyonların daha da yaygınlaşması ve küçük ölçekli üreticilerin de bu sistemlere erişimlerinin kolaylaştırılması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir kalkınma, citespace.

[1] Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, Türkiye, e-mail:sabihakilic@hitit.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-0906-4567

Abstract

This study aims to analyse AI-based applications for sustainable agriculture in terms of theoretical and applied research. As a result of a search in the Web of Science database using the keywords 'sustainable agriculture' and 'AI', 531 scientific papers published between 1992 and 2025 were examined. The results of the research show that there has been a significant increase in the number of studies published on this topic, especially after 2018, and that a significant proportion of these papers were produced in the last two years. The study analysed keyword networks in the literature, country-based publication trends and highly cited authors. The keyword analysis revealed that concepts such as 'artificial intelligence', 'precision agriculture', 'machine learning', 'deep learning', 'digital agriculture' and 'internet of things' have come to the fore in the field of sustainable agriculture in recent years. In the country analysis, India, the United States and China were identified as the leading countries in this field, while Turkey was found to have a limited number of publications. Furthermore, we found that most of the highly cited scientific studies focused on artificial intelligence applications in agriculture, big data analytics, precision farming systems, and climate change mitigation. In particular, authors such as Javaid et al. (2023), Sharma et al. (2021), and Kamilaris et al. (2017) have produced influential studies in the literature. The analyses show that artificial intelligence and machine learning-based technologies provide environmentally friendly, sustainable, and economic solutions by increasing the efficiency of agricultural production processes. The results of the study show that publications on AI-enabled sustainable agriculture are concentrated in areas directly related to the Sustainable Development Goals, such as 'zero hunger', 'climate action' and 'health and well-being'. In this context, further dissemination of AI-based innovations in agriculture and facilitating access to these systems for small-scale producers are of great importance for the future.

Keywords: Artificial intelligence, sustainable agriculture, sustainable development, citespace.

GİRİŞ

Tarım sektörü, insanlık tarihi boyunca ekonomik kalkınmanın, toplumsal refahın ve sürdürülebilir yaşamın temel taşlarından biri olmuştur. Ancak son yıllarda artan küresel nüfus, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi ve gıda güvenliği sorunları, geleneksel tarım yöntemlerinin artık yetersiz kaldığını göstermektedir (FAO, 2019). Bu bağlamda, tarımın daha verimli, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla ileri teknolojilere olan ihtiyaç giderek artmıştır. Özellikle yapay zekâ teknolojilerinin tarım alanına entegrasyonu, sektörde köklü bir dönüşüm yaratmaktadır (Kamilaris vd., 2017).

Sürdürülebilir tarım, yalnızca üretim miktarını artırmayı değil, aynı zamanda toprak, su ve biyolojik çeşitlilik gibi kaynakları koruyarak uzun vadeli üretkenliği sağlamayı hedeflemektedir (Altieri, 1995). Bu çerçevede, yapay zekâ teknolojileri, veri temelli karar alma süreçleri oluşturarak hem çevresel hem de ekonomik açıdan sürdürülebilir çözümler sunma potansiyeline sahiptir. Yapay zeka destekli sistemler; ürün izleme, sulama yönetimi, hastalık teşhisi, zararlı haşere kontrolü ve hasat optimizasyonu gibi pek çok alanda kullanılmakta, böylece çiftçilerin doğru zamanda doğru müdahaleyi yapmasına olanak sağlamaktadır (Liakos vd., 2018).

Son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalar, Yapay zekanın tarım sektöründe sunduğu potansiyelin yalnızca üretim verimliliği ile sınırlı olmadığını; aynı zamanda gıda güvenliği, tedarik zinciri yönetimi ve karbon ayak izi azaltımı gibi alanlarda da önemli katkılar sunduğunu göstermektedir (Javaid vd., 2023). Özellikle iklim değişikliğiyle mücadelede, veri odaklı tarımsal uygulamaların önemi artmış; erken uyarı sistemleri, adaptasyon stratejileri ve risk yönetimi gibi konular, yapay zekâ teknolojileriyle daha etkin biçimde yönetilebilir hale gelmiştir. Bununla birlikte, yapay zeka destekli tarım uygulamalarının sahada yaygınlaştırılmasında bazı temel zorluklar bulunmaktadır. Bunlar arasında yüksek başlangıç maliyetleri, teknolojiye

erişimdeki eşitsizlikler, çiftçilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin yetersizliği ve veri güvenliği konuları öne çıkmaktadır (Wolfert vd., 2017). Özellikle küçük ölçekli üreticilerin bu teknolojilere erişimi, sürdürülebilir tarım hedeflerinin gerçekleştirilmesi için kritik bir faktördür.

Bu çalışmada, yapay zekâ destekli sürdürülebilir tarım uygulamalarının mevcut akademik literatürde nasıl ele alındığı; hangi ülkelerin, kavramların ve araştırma eğilimlerinin ön plana çıktığı bibliyometrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, gelecekte yapılacak akademik çalışmalar ve saha uygulamaları için yol gösterici öneriler sunulması hedeflenmektedir. Bu amaçla Web of Science (WoS) veri tabanında yapılan literatür taramasına göre, "sustainable agriculture" ve "AI" anahtar kelimeleri kullanılarak 1992–2025 yılları arasında yayımlanan 531 adet bilimsel yayın incelenmiştir. Bulgular, özellikle 2018 sonrası dönemde bu alandaki akademik üretimde belirgin bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Analizler, anahtar kavramlar arasında "precision agriculture", "machine learning", "deep learning", "IoT", "climate change adaptation" ve "big data" gibi teknolojik başlıkların ön plana çıktığını göstermektedir. Ülkesel dağılımda Hindistan, ABD ve Çin en fazla yayın yapan ülkeler olarak dikkat çekerken, Türkiye'nin de son yıllarda artan bir ilgi gösterdiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, yapay zekâ destekli sürdürülebilir tarım uygulamalarına yönelik literatürde atıf alan çalışmaların büyük bölümü; tarımsal üretimin optimizasyonu, doğal kaynak kullanımının verimlileştirilmesi, zararlı haşere kontrolü ve mahsul hastalıklarının erken teşhisi gibi pratik problemlere çözüm geliştirilmesine odaklanmaktadır (Kamilaris & Prenafeta-Boldú, 2018).

Yapay zekâ destekli tarımın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için yalnızca teknolojik inovasyonlar yeterli değildir. Aynı zamanda, uygun politika düzenlemeleri, çiftçi eğitim programları, dijital altyapı yatırımları ve toplum temelli tarım modelleri gibi destekleyici mekanizmaların da oluşturulması gerekmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yapay zekâ uygulamalarının tarımsal üretimde sosyal eşitsizlikleri artırmak yerine azaltacak biçimde tasarlanması büyük önem taşımaktadır (Rose vd., 2021). Bu bağlamda, yapay zekâ destekli sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması; sadece üretim süreçlerini optimize etmekle kalmayacak, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) kapsamında "Açlığa Son" (Hedef 2), "İklim Eylemi" (Hedef 13) ve "Sağlıklı Bireyler" (Hedef 3) gibi kritik alanlarda da ilerleme sağlanmasına önemli katkılar sunacaktır. Aşağıdaki bölümde yapay zeka destekli tarıma ilişkin ayrıntılı literatür taraması yer almaktadır.

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Yapay zeka teknolojileri, tarımda özellikle veri toplama, analiz ve karar destek mekanizmalarında etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Sharma ve diğerleri (2021), hassas tarım uygulamalarında makine öğrenmesi algoritmalarının performansını karşılaştırmalı olarak analiz etmişler, farklı bitki türlerine yönelik spesifik çözüm önerileri sunmuşlardır (Sharma vd., 2021). Hassas Tarım (Precision Agriculture) kavramı, bu teknolojik ilerlemelerin en görünür çıktılarından biridir. Hassas tarım; toprak, hava ve bitki verilerini toplayarak, gübreleme, sulama ve pestisit uygulamaları gibi işlemlerde optimum kararlar alınmasını sağlar (Zhang vd., 2002). Yapay zekâ destekli sistemler, görüntü işleme (image processing), makine öğrenmesi (machine learning) ve derin öğrenme (deep learning) gibi tekniklerle, bitki sağlığını teşhis etmekte ve zararlı türleri ayırt etmekte önemli avantajlar sunmaktadır (Kamilaris, Prenafeta-Boldú, 2018). Javaid ve diğerleri (2023) tarafından yapılan kapsamlı literatür derlemesinde, yapay zekâ uygulamalarının tarımsal ekosistemlerin yönetimi üzerindeki etkileri bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Özellikle bitki hastalıklarının erken teşhisi, tarımsal verim kaybını azaltmada kritik öneme sahiptir (Javaid vd., 2023). Picon ve diğerleri (2019) tarafından yapılan çalışmada, derin öğrenme yöntemleriyle bitki yapraklarındaki hastalıkların %95'in üzerinde doğrulukla tespit edilebildiği gösterilmiştir (Picon vd., 2019). Benzer şekilde, Bah ve diğerleri (2018) düşük çözünürlüklü uydu görüntülerinden arazi kullanım desenlerini yapay zekâ teknikleriyle analiz ederek tarımsal üretim planlamasına katkı sağlamışlardır (Bah vd., 2018).

Sürdürülebilir tarım; çevresel etkileri minimize eden, sosyal adaleti destekleyen ve ekonomik olarak uygulanabilir üretim sistemlerini ifade eder (Pretty, 2008). Yapay zekâ destekli çözümler, bu üç boyutu bir araya

getirme potansiyeline sahiptir. Örneğin, sulama sistemlerinde IoT tabanlı sensörlerin yapay zeka algoritmalarıyla analiz edilmesi, sadece gerektiği kadar su kullanımını sağlayarak su kaynaklarının korunmasına katkıda bulunur (Dehzangi vd., 2022). Ayrıca, yapay zekâ sistemleri sayesinde sera gazı emisyonlarının izlenmesi ve azaltılması da mümkün olmaktadır. Wolfert ve diğerleri (2017) çalışmalarında, akıllı tarım uygulamalarıyla karbon ayak izinin %20'ye kadar azaltılabileceğini belirtmişlerdir (Wolfert vd., 2017). Bu yönüyle yapay zeka, sadece tarımsal üretimin değil, aynı zamanda iklim değişikliğiyle mücadelenin de önemli bir bileşeni haline gelmektedir.

Dünya genelinde birçok ülke yapay zekâ destekli tarım uygulamalarını hızla benimsemektedir. Hindistan'da PrecisionHawk ve CropIn gibi firmalar, tarımsal veri analitiği ve uzaktan algılama teknolojileri ile çiftçilerin karar destek sistemlerine erişimini kolaylaştırmaktadır (Javaid vd., 2023). ABD'de IBM Watson Decision Platform for Agriculture gibi projeler, yapay zeka destekli tahminleme sistemleri ile çiftçilere hava durumu, zararlı haşere riski ve sulama ihtiyaçları konusunda gerçek zamanlı rehberlik sunmaktadır (Sharma vd., 2021). Avrupa'da ise SmartAgriHubs ve IoF2020 gibi büyük ölçekli projeler, dijital tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması için inovasyon merkezleri ve yaşayan laboratuvar ağları kurmuştur (Verdouw vd., 2021).

Türkiye'de yapay zekâ destekli tarım uygulamaları henüz emekleme aşamasındadır. Ancak TÜBİTAK destekli projeler, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın dijital tarım platformları ve bazı üniversitelerin (örn. Ege Üniversitesi, Ankara Üniversitesi) girişimleri bu alandaki potansiyeli göstermektedir. Örneğin, Konya'da uygulanan "Dijital Tarım Pazarı (DİTAP)" projesi ile ürün arz-talep dengesi veri temelli yönetilmektedir. Ancak, Türkiye'de yapay zeka uygulamalarının önündeki temel engeller; yüksek yatırım maliyetleri, dijital okuryazarlık eksikliği ve küçük ölçekli işletmelerin teknolojiye erişiminde yaşanan sıkıntılardır (Akpınar, Akdemir, 2021). Bu sorunların aşılması için kooperatif tabanlı teknoloji transferi modellerinin geliştirilmesi önerilebilir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde çalışmaların birçoğunun, yapay zeka teknolojilerinin teknik performansını ele aldığı anlaşılmaktadır. Ancak yapay zekânın tarım ekosistemlerinde sosyal etkileri, çiftçi davranışları üzerindeki değişimleri ve kırsal kalkınmaya etkileri gibi sosyal boyutlar hâlâ yeterince araştırılmamıştır (Rose vd., 2021). Bu çalışmada yapay zeka destekli sürdürülebilir tarım literatürünün entelektüel eğilim yapısı, konuya ilişkin çalışma alanları, yazarlar, ülkeler, kurumlar ve anahtar kelimeler kapsamında WoS bibliyografik veri tabanında taranan dergilerde konuya ilişkin yayınlar aracılığıyla ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Böylece yapay zeka destekli sürdürülebilir tarım literatürüne dair bir projeksiyon sunularak gelecek çalışmalara yol gösterilmesi amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

Çalışma verileri Web of Science (WoS) bibliyografik veri tabanında 22/04/2025 tarihinde "TS=sustainable agriculture AND TS=AI" anahtar kelimeleri taraması yapılarak elde edilmiştir. Tarama sonucunda 1992-2025 yılları arasında yayımlanmış olan 531 adet bilimsel esere ulaşılmıştır. Sürdürülebilir Tarım konusunda düzensiz olarak yayımlanan bilimsel eserler 2018 yılı itibariyle düzenli olarak her yıl yayımlanmaya başlanmış ve son 5 yılda yayımlanan yayın sayısında hızla yükselen bir trend yaşanmıştır. Özellikle de son iki yıldır bu konuya ilişkin akademik ilginin artış gösterdiği ifade edilebilir 1992 yılından günümüze yaklaşık son 30 yılda yayımlanan 531 adet yayının 341 adedi son iki yılda yayımlanmış yayınlardır. Bilimsel eserlerin türleri incelendiğinde 462'sinin makale, geri kalanlarının ise kitap bölümü, kitap incelemesi, bildiri, editöre mektup vb. türde yayınlar olduğu belirlenmiştir. Konuya ilişkin en fazla yayının yer aldığı ilk üç ülke sırasıyla Hindistan (118 adet yayın) ABD (78 adet yayın) ve Çin Halk Cumhuriyeti (62 adet yayın)'dir. Türkiye'nin konuya ilişkin 10 adet yayını bulunmaktadır. Bilimsel eserler WoS yayın kategorileri bazında incelendiğinde; Tarım Bilimi (84 adet yayın), Çevre Bilimleri (72 adet yayın), Multidisipliner Tarım Çalışmaları (57 adet yayın), Yeşil Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji (51 adet yayın), Ziraat Mühendisliği (30 adet yayın), Çevre Çalışmaları (34 adet yayın) olarak tarım, teknoloji ve çevre bilim dallarında yoğunlaştığı

söylenebilir. Bu bilimsel eserler, sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında da incelenmiş olup aşağıdaki tabloda ilgili sürdürülebilir kalkınma hedeflerine dair yayın sayıları özetlenmiştir:

Tablo 1: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişkili Yayın Sayıları

02 Açlığa Son	162	04 Nitelikli Eğitim	5
13 İklim Eylemi	148	01 Yoksulluğa Son	3
03 Sağlıklı Bireyler	141	05 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	2
15 Karasal Yaşam	77	08 İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	2
11 Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	63	16 Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	2
14 Sudaki Yaşam	44	17 Hedefler İçin Ortaklıklar	1
06 Temiz Su ve Sıhhi Koşullar	32		
12 Sorumlu Tüketim ve Üretim	20		
07 Erişilebilir ve Temiz Enerji	14		
09 Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	13		

Kaynak: WoS, 2025.

Sürdürülebilir Tarım ve Yapay Zeka konularında yapılan çalışmaların büyük bölümünün sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında yer alan 02 Açlığa Son, 13 İklim Eylemi, 03 Sağlıklı Bireyler ve 15 Karasal Yaşam alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. 11 Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, 14 Sudaki Yaşam, 06 Temiz Su ve Sıhhi Koşullar ise diğer yüksek sayıda yayın yapılan kategoriler arasında yer almaktadır. WoS veri tabanında taranan dergilerde 1992-2025 yılları arasında yayımlanmış olan bilimsel eserlere ilişkin veri seti CiteSpace 6.4 R1 bilimsel haritalama programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sonucunda aşağıda sıralanan soruların cevaplandırılması amaçlanmaktadır:

1- Sürdürülebilir Tarım literatüründe ortak atıf performansı yüksek olan bilimsel eserlerde kullanılan anahtar kelimeler hangileridir?

2- Sürdürülebilir Tarım literatüründe ortak atıf performansı yüksek olan ve literatüre yön veren dönüm noktası niteliğindeki çalışmalar hangileridir?

3- Sürdürülebilir Tarım literatüründeki çalışmaların yoğun olarak yayımlandığı ülkeler hangileridir?

4- Sürdürülebilir Tarım literatüründe ortak atıf performansı yüksek olan yazarlar kimlerdir?

5- Sürdürülebilir Tarım literatüründe ortak atıf performansı yüksek olan yayınlar hangi üniversite ve kurumlara aittir?

6- Sürdürülebilir Tarım literatüründe güncel çalışma konuları nelerdir?

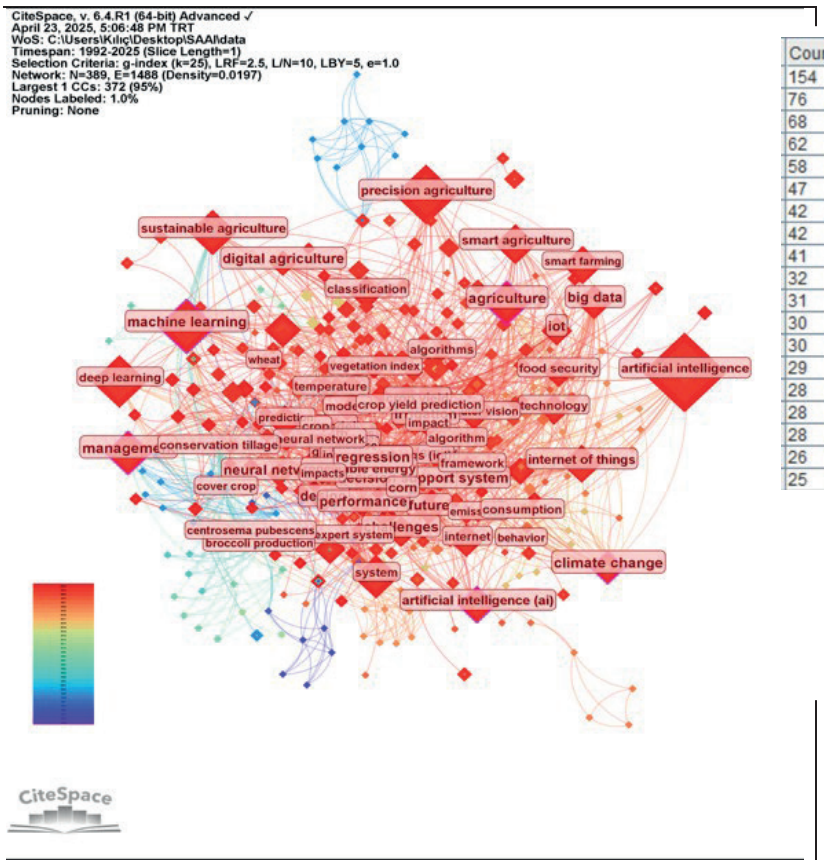
7- Sürdürülebilir Tarım literatüründe atıf patlaması olan anahtar kelime ve yazarlar hangileridir?

Aşağıdaki bölümlerde çalışma sorularına cevap olabilecek ayrıntılı ağ analizleri yer almaktadır:

2.1. Anahtar Kelime Ağ Analizi

Anahtar Kelime ağ analizi neticesinde Sürdürülebilir Tarım konusunda 1992-2025 yılları arasında yayımlanmış olan 531 adet bilimsel eserde 389 adet anahtar kelime ve bu anahtar kelimelerin yer aldığı yayınlar arasında bin 488 adet ortak atıf ağı olduğu belirlenmiştir. Ağ haritası görseli aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Şekil 1: Sürdürülebilir Tarım Literatürü Anahtar Kelime Ağ Analizi

Count	Cen...	Year	Keywords
154	0.07	2018	artificial intelligence
76	0.06	2021	precision agriculture
68	0.11	2019	machine learning
62	0.05	2019	deep learning
58	0.09	1993	sustainable agriculture
47	0.16	1999	management
42	0.13	2016	agriculture
42	0.04	2015	system
41	0.07	2019	smart agriculture
32	0.05	2019	internet of things
31	0.01	2021	smart farming
30	0.04	2020	classification
30	0.10	2020	artificial intelligence (ai)
29	0.02	2020	prediction
28	0.10	2019	big data
28	0.02	2009	remote sensing
28	0.13	2015	climate change
26	0.05	2020	challenges
25	0.03	2021	internet

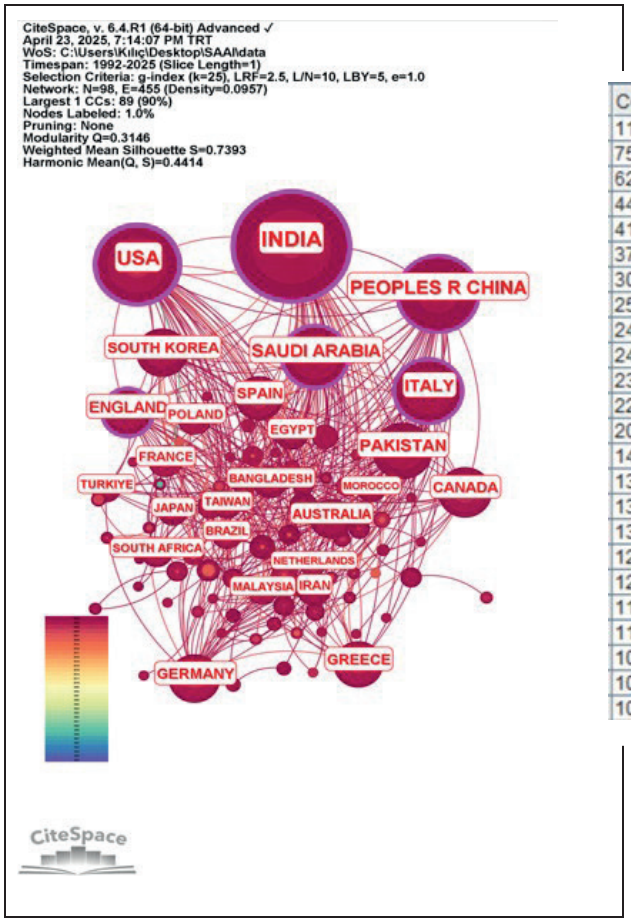
Kaynak: CiteSpace, 2025.

Anahtar kelime ağ analizi incelendiğinde Sürdürülebilir Tarım literatüründe yayımlanmış olan 154 adet bilimsel eserde yapay zeka, 76 adet bilimsel eserde hassas tarım, 68 adet bilimsel eserde makine öğrenmesi, 62 adet bilimsel eserde derin öğrenme, 58 adet bilimsel eserde sürdürülebilir tarım, 41 adet bilimsel eserde akıllı tarım, 31 adet bilimsel eserde akıllı çiftçilik, 28 adet bilimsel eserde iklim değişimi anahtar kelimelerinin ortak olarak yer aldığı söylenebilir. Anahtar kelime ağında yer alan renk skalası maviden kırmızıya doğru yıllar itibariyle bilimsel eserlerde kullanılan anahtar kelimeleri ifade etmektedir. Kırmızıyla görülen anahtar kelimeler 2021-2025 yıllara arasında sürdürülebilir tarım alanında yazılmış bilimsel eserlerde en çok tercih edilen anahtar kelimelerdir ki bunların başlıcaları hassas tarım, yapay zeka, makine öğrenmesi, derin öğrenme, sürdürülebilir tarım, dijital tarım, akıllı çiftçilik, akıllı tarım, nesnelerin interneti, iklim değişimi ve büyük veri olarak ifade edilebilir. Bu anahtar kelimeler Sürdürülebilir Tarım alanında son yıllarda en çok çalışılan güncel konuları işaret etmektedir.

2.2. Ülke Ağ Analizi

Sürdürülebilir Tarım konusunda WoS bibliyografik veri tabanında taranan dergilerde yayın yapan 98 ülke ve bu ülkeler arasında 455 adet ortak atıf ağı bulunmaktadır. Bu konuda en fazla yayına sahip olan ilk beş ülke arasında Hindistan (118 adet yayın), ABD (75 adet yayın), Çin Halk Cumhuriyeti (62 adet yayın), Suudi Arabistan (44 adet yayın) ve İtalya (41 adet yayın) bulunmaktadır. Türkiye'nin ise yayımlanmış 10 adet yayını bulunmaktadır. Ayrıntılı veriler aşağıdaki şekilde görülmektedir:

Şekil 2: Sürdürülebilir Tarım Literatürü Ülke Ağ Analizi

Count	Cen...	Year	Countries
118	0.33	2001	INDIA
75	0.23	1996	USA
62	0.16	2009	PEOPLES R CHINA
44	0.15	2019	SAUDI ARABIA
41	0.13	2020	ITALY
37	0.04	2021	PAKISTAN
30	0.13	2019	ENGLAND
25	0.06	2021	CANADA
24	0.05	2020	SOUTH KOREA
24	0.07	2021	GERMANY
23	0.01	2009	GREECE
22	0.07	2020	SPAIN
20	0.07	2004	AUSTRALIA
14	0.01	2015	IRAN
13	0.06	2021	FRANCE
13	0.01	2020	POLAND
13	0.00	2021	EGYPT
12	0.04	2020	MALAYSIA
12	0.03	2021	JAPAN
11	0.04	2021	SOUTH AFRICA
11	0.02	2023	BANGLADESH
10	0.02	2020	BRAZIL
10	0.02	2024	TURKIYE
10	0.02	2020	TAIWAN

Kaynak: CiteSpace, 2025.

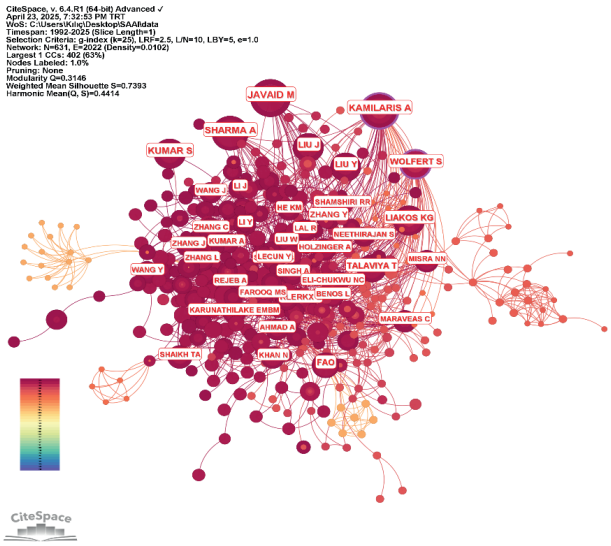
Şekil 2'deki verilere göre Web of Science bibliyografik veri tabanında taranan dergilerde sürdürülebilir tarım konusunda yayımlanan bilimsel eserlerin büyük oranda Hindistan menşeli araştırmacılar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Sürdürülebilir tarım alanında Hindistanlı araştırmacıların önemli düzeyde ilgilerinin olduğu ifade edilebilir. Bu konuda yapılan çalışmalara da yön veren dönüm noktası niteliğindeki eserler yine Hindistan menşeli üniversite, kurum ve araştırmacılara aittir. Türkiye'nin ise bu konudaki çalışmalarının sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri arasında ülkemizde tarım ve yapay zeka disiplinlerini bir araya getiren bütüncül araştırmaların sayısının sınırlı olması bulunmaktadır. Yapay zeka daha çok mühendislik ve bilişim alanlarında yoğunlaşırken tarımsal uygulamalarda sınırlı kalmıştır. Ayrıca, tarım bilimleri ve bilgisayar mühendisliği gibi teknik disiplinler arasında yeterli işbirliğinin kurulamadığı söylenebilir. Bu durum hem proje üretimini hem de ortak yayın oluşturma kapasitesini sınırlandırmaktadır. Bunların yanı sıra, tarım alanında yeterince standartlaştırılmış veri toplanamaması ve açık veri kaynaklarının eksikliği de paya zeka projeleri için gerekli veri tabanının oluşmasını engellemektedir. Tarım arazilerinde kullanılabilecek sensör, IoT cihazları gibi dijital altyapılar yetersiz düzeydedir. Gelişmiş ülkelerde özel sektör tarım teknolojileri alanında ciddi yatırımlar yaparken Türkiye'de bu alandaki yatırımlar henüz sınırlı ve küçük ölçeklidir. Bu durum üniversite-sanayi iş birliğine dayalı yayın üretimini de sınırlandırmaktadır. Ülkemizde konuya ilişkin yayın sayılarının arttırılmasına yönelik disiplinlerarası araştırma merkezlerinin kurulması, çiftçilere yönelik saha projelerinin teşvik edilmesi, yüksek lisans ve doktora tezlerinin bu alana yönlendirilmesi, Hindistan, Çin ve ABD gibi bu alanda öne çıkan ülkelerdeki üniversitelerle ortak projelerin ve eş yazarlı yayınların oluşturulması gibi çözüm önerileri Türkiye'nin uluslararası literatürde görünürlüğünü arttırmak adına fayda sağlayabilir. Aşağıda sürdürülebilir tarım konusundaki bilimsel eserlere

ilişkin yazar ağ analizi yer almaktadır:

2.3. Yazar Ortak Atıf Ağı

Sürdürülebilir Tarım konusunda bilimsel çalışması bulunan 631 adet yazar ve bu yazarlar arasında 2 bin 022 adet ortak atıf ağı bulunmaktadır. Bu konuda en fazla ortak atıf almış olan yazarlar arasında ilk üç sırada Mohd Javaid, Abid Haleem, İbrahim Haleem Khan ve Rajiv Suman (2023/49 adet atıf), Abhinav Sharma, Arpit Jain, Prateek Gupta, Vinay Chowdary (2021/ 42 adet atıf), Kamilaris, A., Kartakoullis, A., Prenafeta-Boldú, F.X. (2017/41 adet atıf) gelmektedir.

Şekil 3: Sürdürülebilir Toplum Literatürü Yazar Ortak Atıf Ağı

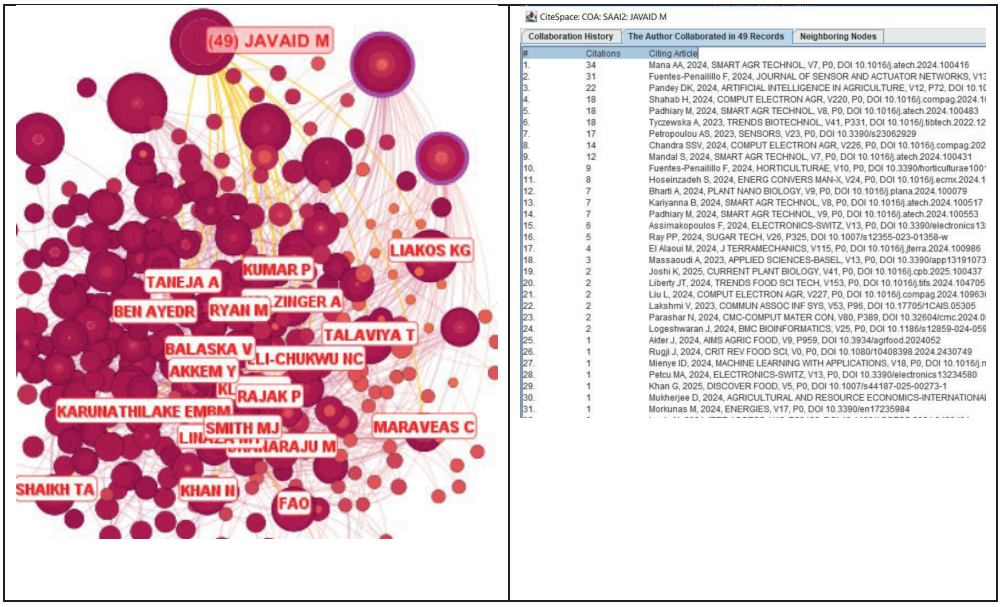

Count	Cen...	Year	Cited Authors | Authors
49	0.02	2023	JAVAID M
42	0.02	2022	SHARMA A
41	0.11	2019	KAMILARIS A
35	0.00	2022	KUMAR S
33	0.04	2021	LIAKOS KG
31	0.02	2023	LIU Y
30	0.01	2023	LIU J
30	0.12	2019	WOLFERT S
29	0.01	2022	TALAVIYA T
29	0.05	2015	FAO
22	0.04	2021	KLERKX L
21	0.01	2020	ZHANG Y
20	0.03	2021	FAROOQ MS
20	0.02	2023	ZHANG C
19	0.02	2024	SHAIKH TA
19	0.01	2023	LIU W
19	0.00	2023	WANG Y
19	0.01	2023	HOLZINGER A
19	0.02	2023	ZHANG L
19	0.01	2021	MISRA NN
19	0.00	2023	KHAN N
18	0.03	2023	LI Y
18	0.01	2024	SINGH A
18	0.01	2024	ZHANG J
18	0.00	2021	LAL R
17	0.01	2023	SHARMA S
17	0.04	2023	REJEB A

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Yazarların yayınlarına yapılan atıf ve ortak atıf sayılarına ilişkin ayrıntılı analizlere aşağıdaki şekillerde yer verilmiştir:

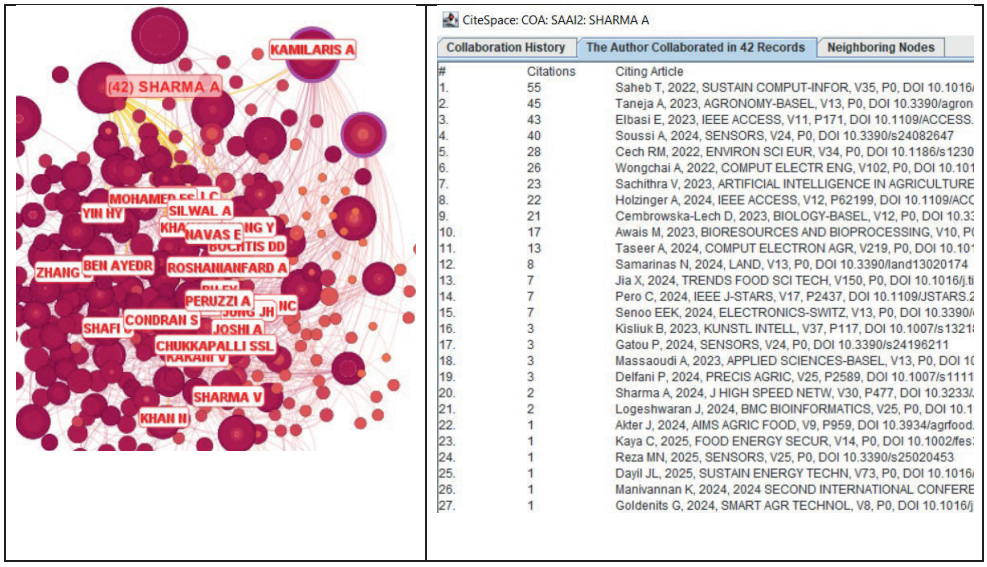
Şekil 4: Javaid, M., Haleem, A., Haleem Khan I., ve Suman, R. Atıf ve Ortak Atıf Ağı Performans Görseli

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Şekil 4'te yer alan ortak atıf performansı yüksek olan bilimsel eser, Hindistanlı ve Amerikalı yazarlara aittir. Yazarlardan M. Javaid ile A. Haleem, Hindistan'da bulunan Jamia Millia Islamia kurumu Makine Mühendisliği Bölümü'nde, R. Suman, Tarım ve Teknoloji Üniversitesi Endüstri ve Üretim Mühendisliği Bölümü'nde görev yapmaktadırlar. Diğer yazar İ. H. Khan, Northeastern Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Yazarların "Understanding the potential applications of Artificial Intelligence in Agriculture Sektor- Tarım sektöründe yapay zekanın potansiyel uygulamalarını anlamak" başlıklı makalesi 2023 yılında Advanced Agrachem dergisinde yayımlanmıştır. Makale 49 adet atıf ve 241 adet ortak atıf almıştır. Makalede, tarımda yapay zekaya olan ihtiyacın ve benimsenme sürecinin incelenmesi, yapay zeka teknolojisi kullanılarak ne tür tarım parametlerinin izlendiği ile yapay zeka uygulamalarının tarım sektöründeki başlıca uygulamalarının neler olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır. Yazarlar, tarım teknolojisi tedarikçilerinin, sunmuş oldukları çözümlerin neden yararlı olduğunu ve nasıl uygulanması gerektiğini yeterince açıklayamadıklarını, bu nedenle yeni teknolojilerin çiftçiler için karmaşık olarak göründüğünü ifade etmektedirler. Yapay zeka teknolojisinin çiftçilerin daha sağlıklı ürünler yetiştirebilmelerinde, zararlarını yönetebilmelerinde, toprak ve yetiştirme koşullarını izleyebilmelerinde hatta tarımsal faaliyetlerine ilişkin veri analizlerini yapabilmelerinde destek bir teknoloji olduğunu, çiftçilik faaliyetlerinde otomasyon sağlayarak çiftçilerin sürücüsüz traktörler, akıllı sulama ve gübreleme sistemleri, akıllı ilaçlama ve yapay zeka tabanlı hasat robotları kullanarak işlerini çok daha verimli, üretken ve hızlı şekilde yerine getirebileceklerini tartışmaktadırlar. Öyle ki tarımda yer alan prosedürlerin ve adımların çoğu manüeldir. Bu anlamda yapay zeka çiftçilerin tohumlarını ekmek için en uygun zamanı seçmelerinde yardımcı olabilir, akıllı ekipmanlar tohumların arasındaki aralığı ve maksimum ekim derinliğini hesaplayabilir. Yapay zeka destekli mahsul sağlığını izleme sistemi olarak bilinen bir sistem çiftçilere mahsullerinin sağlığı ve verim kalitesini ve miktarını arttırmak için verilmesi gereken besinler hakkında bilgi sunabilir. Özellikle iklim değişikliklerinin yaşandığı günümüz dünyasında çiftçilerin tohum ekmek için ideal zamanı seçmelerinde destek olabilir. Çiftçilerin belirli bir hava durumu senaryosu için optimum tohumu seçmelerine de yardımcı olabilir. Tüm bu konular makalede ayrıntılı olarak sunulmuş ve yapay zekanın tarım sektöründeki potansiyel uygulama alanları anlaşılmaya çalışılmıştır (Javaid vd., 2023). Makale sürdürülebilir tarım uygulamalarında yapay zekanın kullanımına ilişkin bilimsel eserlerin bulunduğu literatüre yön veren dönüm noktası niteliğinde bir yayındır. Aşağıda Sharma ve diğerleri (2021) tarafından yayımlanmış olan ortak atıf performansı yüksek bilimsel esere ilişkin ağ haritası yer almaktadır:

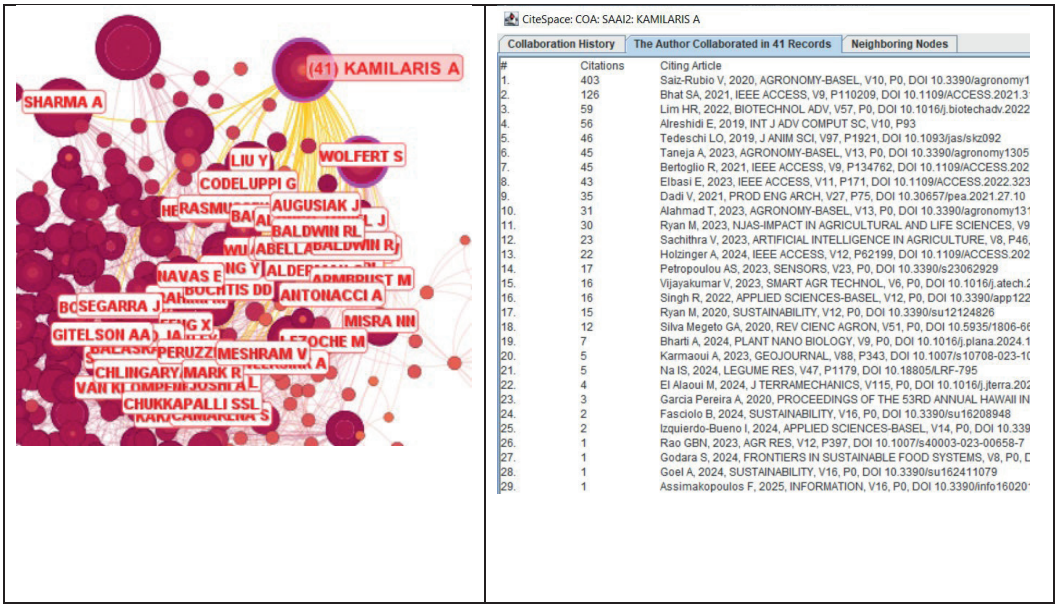
Şekil 5: Sharma, A., Jain, A., Gupta, P., Chowdary, V. Atıf ve Ortak Atıf Performans Görseli

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Şekil 5'te yer alan "Machine Learning Applications for Precision Agriculture: A Comprehensive Review-Hassas Tarım için Makine Öğrenimi Uygulamaları: Kapsamlı Bir İnceleme" başlıklı makale, Hindistan'da bulunan Petrol ve Enerji Çalışmaları Üniversitesi, Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü ile Bilgisayar Bilimi Sistemik Departmanı'nda görev yapan öğretim üyeleri tarafından hazırlanmış olup 2021 yılında IEEE Access dergisinde yayımlanmıştır. Makalede, hassas tarım için makine öğrenimi uygulamalarına dair ayrıntılı bir inceleme yer almaktadır. Yazarlara göre, tarım ülkelerin ekonomik büyümelerinde hayati bir rol oynamaktadır. Nüfus artışı, değişen iklim koşulları ve kaynakların sınırlı olması, mevcut nüfusun gıda ihtiyacını karşılanmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle akıllı tarım olarak da ifade edilen hassas tarımın, tarımsal sürdürülebilirlik konusundaki mevcut zorlukların aşılmasında yenilikçi bir araç olarak yardımcı olabileceği tartışılmaktadır. Makalede, makine öğreniminin hassas tarım teknolojisine sahip tarım makinelerine programlanmadan öğrenme yeteneği kazandırdığı anlatılmaktadır. Bu nedenle yazarlara göre, makine öğrenimi ve nesnelerin interneti özellikli tarım makinelerinin bir sonraki tarım devriminin temel bileşenleri olacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla yazarlar makalede, tarım alanındaki makine öğrenimi uygulamalarının sistematik bir incelemesini sunmuşlardır. Ayrıca, organik karbon ve nem içeriği gibi toprak parametrelerinin tahmini, mahsul verim tahmini, mahsullerde hastalık ve yabancı ot tespiti ve tür tespiti konularına değinilmiş, insan emeğini büyük ölçüde azaltan damla sulama ve akıllı hasat tekniklerini içeren akıllı sulama konuları da incelenmiştir. Dolayısıyla makalede bilgiye dayalı tarımın sürdürülebilir verimliliği ve ürün kalitesini nasıl arttırabileceği anlatılmaya çalışılmıştır (Sharma vd., 2021). Makale 42 adet atıf ve 384 adet ortak atıf sayısına sahip, yapay zeka destekli sürdürülebilir tarım literatüründe yer alan çalışmalara yön veren dönüm noktası niteliğindeki bir eserdir. Aşağıdaki şekilde Kamilaris ve diğerleri tarafından 2017 yılında yayımlanmış olan ve ortak atıf performansı yüksek olan makaleye ilişkin ağ haritası yer almaktadır:

Şekil 6: Kamilaris, A., Kartakoullis, A., Prenafeta-Boldú, F.X. Atıf ve Ortak Atıf Performans Görseli

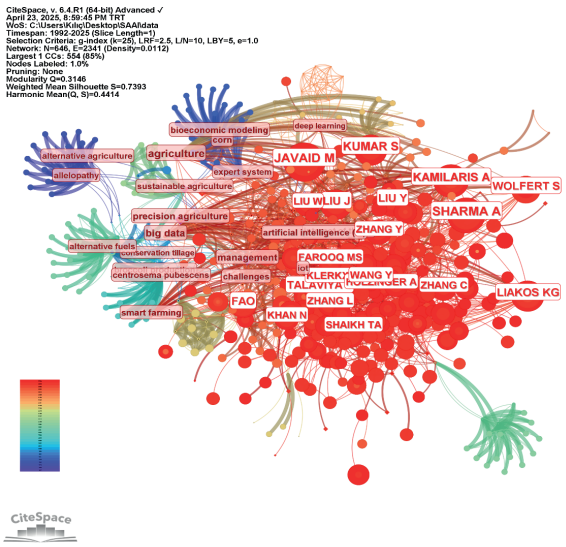

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Şekil 6'da yer alan ve atıf performansı yüksek olan makale İspanyol araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır. Barselona Özerk Üniversitesi, Gıda ve Tarım Araştırma ve Teknoloji Enstitüsü'nde araştırmacı olarak görev yapan Kamilaris ve diğerlerine ait olan "A review on the practice of big data analysis in agriculture-Tarımda büyük veri analizi uygulamalarının gözden geçirilmesi" başlıklı makale 2017 yılında Computers and Electronics in Agriculture dergisinde yayımlanmıştır. Makale 41 atıf ve bu atıflara yapılan toplam bin 072 adet ortak atıf almıştır. Diğer makalelere nazaran atıf sayısının düşük olmasına rağmen ortak atıf sayısı oldukça yüksektir. Yapay zeka destekli sürdürülebilir tarım literatürü kapsamında yapılan çalışmalara

yön veren önemli bir makaledir. Makalede, tarımsal üretimin artan zorluklarının üstesinden gelebilmek için karmaşık tarımsal ekosistemlerin daha iyi anlaşılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Yazarlara göre ise bu ancak fiziksel çevreyi sürekli olarak izleyen ve benzeri görülmemiş hızda büyük miktarlarda veri üreten modern dijital teknolojiler aracılığıyla mümkün olabilecektir. Büyük verilerin analizi çiftçilerin ve şirketlerin bu verilerden değer elde etmelerini ve dolayısıyla da verimliliklerini arttırabilmelerini sağlayacaktır. Yazarlar büyük veri analizinin çok çeşitli sektörlerde geniş oranda kullanılsa da henüz tarım alanında yaygın olarak uygulanmadığını ifade etmektedirler. Bu nedenle yazarlar makalelerinde tarımda büyük veri analizlerinin son uygulamalarını kullanan mevcut çalışma ve araştırmaları incelemişlerdir. Yazarlar 34 farklı çalışmayı analiz ederek, tarımda büyük veri analizinin daha akıllı tarıma yönelik büyük fırsatları barındırdığını, büyük veri analizi için donanım ve yazılım, teknik ve yöntemlerin mevcut olduğunu vurgulayarak konuya ilişkin daha fazla akademik araştırma ve çalışma yapmanın tarımda büyük veri analizlerine ilişkin kamu sektörü ve özel sektör girişimlerini teşvik edebileceğini belirtmektedirler (Kamilaris vd., 2017). Yazarların bu makalesine atıfta bulunan İspanya'da bulunan Valensiya Politeknik Üniversitesi Tarım Robotları Laboratuvarı'nda görevli araştırmacılar Verónica Saiz-Rubio ve Francisco Rovira-Más tarafından 2020 yılında agronomy dergisinde yayımlanan "From Smart Farming towards Agriculture 5.0: A Review on Crop Data Management- Akıllı Çiftçilikten Tarım 5.0'a: Mahsul Verileri Yönetimi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı makale tek başına 403 adet ortak atıf almıştır. Makalede yazarlar ekinlerin ürettiği ürünlerin ancak iyi yönetildiğinde karlı kararlara dönüştüğünü iddia etmektedirler. Akıllı tarım alanının bugün giderek büyüdüğü, veri yönetimindeki mevcut gelişmelere bağlı olarak verilerin modern tarım üreticilerine kritik karar alma süreçlerinde yardımcı olan kilit unsurlar haline geldiği anlatılmaktadır. Veri tabanlı olarak yönetilen akıllı çiftliklerin kaynakların yanlış kullanımını ve çevrenin kirlenmesini önleyerek verimliliği arttırabilecek verilere sahip olduğu belirtilmektedir. Yapay zeka tekniklerini içeren robotik çözümlerin yardımıyla veri odaklı tarımın, geleceğin sürdürülebilir tarımına zemin hazırladığı vurgulanmaktadır. Makalede, yapay zeka destekli gelişmiş çiftlik yönetim sistemlerinin mevcut durumu gözden geçirilerek yetiştiricilerin bir yandan çevreyi korurken aynı zamanda tasarruf etmek için optimize edilmiş kararlar alabilmeleri ve gelecekteki nüfus artışını sürdürülebilir bir şekilde karşılayabilecek gıdayı nasıl üretebileceklerine dair dönüşüm süreci ortaya konmaktadır (Saiz-Rubio ve Rovira-Más, 2020). Makale 2017 yılında Kamilaris ve diğerleri tarafından yayımlanmış olan ve karmaşık tarım ekosistemlerinin büyük veri kullanımıyla daha anlaşılır hale gelebileceğini savundukları makaleye atıfta bulunarak yapay zeka destekli sürdürülebilir tarım literatüründe büyük veri analizlerinin tartışılır hale gelmesine yön veren bir çalışmadır. Bu anlamda dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Şekil 7'de yapay zeka destekli sürdürülebilir tarım literatüründe yayımlanmış ve atıf patlaması alan yazarlar ve bu yazarların yayınlarında kullanılan anahtar kelimelere ilişkin ağ haritası yer almaktadır:

Şekil 7: Sürdürülebilir Tarım Literatürü Ortak Atıf Patlaması Alan Bilimsel Eserlere İlişkin Yazar ve Anahtar Kelime Ağ Analizi

Count	Cen...	Year	Cited Authors | Keywor...
154	0.05	2018	artificial intelligence
76	0.12	2021	precision agriculture
67	0.02	2021	machine learning
62	0.06	2019	deep learning
58	0.12	1993	sustainable agriculture
49	0.02	2023	JAVAID M
47	0.20	1999	management
42	0.03	2022	SHARMA A
42	0.17	2016	agriculture
42	0.03	2015	system
41	0.01	2019	smart agriculture
39	0.08	2019	KAMILARIS A
35	0.00	2022	KUMAR S
33	0.04	2021	LIAKOS KG
32	0.05	2019	internet of things
31	0.01	2023	LIU Y
31	0.04	2021	smart farming
30	0.01	2023	LIU J
30	0.04	2020	artificial intelligence (ai)
30	0.03	2019	WOLFERT S
29	0.03	2022	TALAVIYA T
29	0.03	2022	classification
29	0.05	2015	FAO
29	0.04	2020	prediction
28	0.09	2019	big data
28	0.10	2009	remote sensing
28	0.06	2015	climate change

Kaynak: CiteSpace, 2025.

Şekil 7 incelendiğinde yapay zeka destekli sürdürülebilir tarım literatüründe yer alan bilimsel eserlerde en fazla kullanılan ilk 5 anahtar kelimenin sırasıyla yapay zeka (154 adet), hassas tarım (76 adet), makine öğrenmesi (67 adet), derin öğrenme (62 adet) ve sürdürülebilir tarım (58 adet) olduğu söylenebilir. Akıllı tarım, akıllı çiftlik, nesnelerin interneti, büyük veri, uzaktan algılama ve iklim değişimi de diğer sık kullanılan anahtar kelimelerdir. Şekil 8'de de görüldüğü üzere 1992-2025 yılları arasında 646 adet yazar ve anahtar kelime arasında 23 tanesi atıf patlaması yaşamıştır. Yapay zeka, iklim değişimi, büyük veri ve sıcaklık gibi anahtar kelimelerin yanı sıra bitki örtüsü, gelecek, karar destek sistemleri ve toprak gibi anahtar kelimeler de yüksek atıf patlamasına sahiptir.

Şekil 8: Yazar ve Anahtar Kelime Atıf Patlaması Dönemleri

Authors	Year	Strength	Begin	End	1992 - 2025
framework	2016	**8.29**	2016	2020	
decision support system	2021	**6.93**	2021	2022	
soil	1995	**5.66**	2021	2022	
CAMARÉNA S	2022	**5.56**	2022	2023	
temperature	1999	**5.13**	1999	2015	
conservation tillage	2004	**4.99**	2004	2008	
cover crop	1999	**4.93**	1999	2004	
hairy vetch	1999	**4.93**	1999	2004	
consumption	2015	**4.92**	2015	2016	
WOLFERT S	2019	**4.75**	2019	2021	
*USDA	1999	**4.67**	1999	2008	
ALRESHIDI E	2022	**4.63**	2022	2023	
regression	2022	**4.63**	2022	2023	
KAMILARIS A	2019	**4.59**	2019	2020	
residues	1995	**4.57**	1995	2004	
cover crops	1995	**4.57**	1995	2004	
SAIZ-RUBIO V	2020	**3.78**	2020	2021	
FOUNTAS S	2021	**3.65**	2021	2022	
artificial intelligence (ai)	2020	**2.88**	2020	2022	
future	2015	**2.74**	2019	2020	
big data	2019	**1.14**	2019	2020	
climate change	2015	**1.14**	2019	2020	
EUROPEAN COMMISSION	2021	**0.81**	2021	2022	

Kaynak: CiteSpace, 2025.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapay zekâ teknolojilerinin sürdürülebilir tarım uygulamalarında kullanımı, son yıllarda literatürde hızla artan bir ilgiye konu olmuştur. Web of Science veri tabanında yapılan analizler ve ilgili akademik çalışmalar ışığında, yapay zekanın tarımsal üretimde verimliliği artırmak, çevresel etkileri azaltmak ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamak için önemli fırsatlar sunduğu görülmektedir (Liakos vd., 2018; Javaid vd., 2023). Literatür incelendiğinde, yapay zekanın özellikle hassas tarım, bitki hastalıklarının erken teşhisi, sulama yönetimi, gübre optimizasyonu ve zararlı haşere kontrolü gibi uygulamalarda etkin bir şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Kamilaris, Prenafeta-Boldú, 2018; Picon vd., 2019). Bu uygulamalar sayesinde hem kaynak kullanımında tasarruf sağlanmakta hem de üretim süreçlerinin çevresel etkileri azaltılmaktadır. Örneğin, akıllı sulama sistemleri, yalnızca ihtiyaç duyulan miktarda su kullanımını mümkün kılarak su kaynaklarının korunmasına katkı sağlamaktadır (Dehzangi vd., 2022).

Bununla birlikte, yapay zeka teknolojilerinin tarımda yaygınlaşmasının önünde bazı yapısal ve sosyal engeller bulunmaktadır. Özellikle küçük ölçekli çiftçiler için yüksek yatırım maliyetleri, teknolojik bilgi eksikliği ve veri gizliliği konuları önemli sorunlar olarak öne çıkmaktadır (Wolfert vd., 2017; Akpınar, Akdemir, 2021). Türkiye özelinde ise, tarımda dijitalleşmenin potansiyelinin fark edilmesine rağmen, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve teknolojiye erişimdeki eşitsizlikler çözülmesi gereken başlıca konular arasındadır. Bu çalışma ayrıca, yapay zekâ destekli tarım uygulamalarının yalnızca teknik performans açısından değil, sosyal etkiler bakımından da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Yapay zeka teknolojilerinin tarım sektöründe uygulanması, yalnızca üretim süreçlerinde verimlilik artışı sağlamakla kalmamalı; aynı zamanda kırsal kalkınmaya, gelir dağılımına ve sosyal eşitliğe de katkı sunmalıdır (Rose vd., 2021).

Literatürdeki mevcut çalışmalar, çoğunlukla büyük ölçekli tarım işletmelerine yönelik çözümler geliştirilmesine odaklanmıştır. Gelecekte yapılacak akademik çalışmaların, küçük ölçekli ve kooperatif temelli tarım işletmelerine özel, düşük maliyetli ve ölçeklenebilir yapay zekâ uygulamaları geliştirmeye yönelmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, bu teknolojilerin yerel koşullara uyarlanabilirliğini ve çiftçi davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen niteliksel araştırmalara da ihtiyaç vardır.

Ayrıca, disiplinlerarası iş birliğini daha da güçlendirecek mühendislik, biyoloji, sosyoloji ve ekonomi gibi farklı alanların bir araya geldiği bütüncül araştırmaların yapılması da önerilebilir. Özellikle yapay zekâ algoritmalarının tarımsal verilerdeki belirsizliklerle başa çıkabilecek esneklikte tasarlanması ve açıklanabilir yapay zekâ (explainable AI) modellerinin tarım sektörüne adapte edilmesi, gelecekteki çalışmalara önemli katkılar sağlayacaktır.

Tarım işletmeleri açısından, dijital dönüşümü yalnızca teknolojik bir yatırım olarak değil, aynı zamanda bir öğrenme ve değişim süreci olarak ele almaları önerilebilir. Tarım işletmeleri, yapay zekâ çözümlerini benimserken, çalışanlarına dijital beceriler kazandırmalı, veri toplama ve analiz kapasitelerini geliştirmelidir. Ayrıca, üretim süreçlerinde sürdürülebilirlik ilkelerini önceliklendirerek, hem ekonomik hem de çevresel açıdan uzun vadeli fayda sağlamayı hedeflemelidirler.

Ayrıca, çiftçi kooperatifleri, bu süreçte kritik bir rol üstlenebilirler. Kooperatifler aracılığıyla teknoloji transferinin desteklenmesi, toplu veri yönetim platformlarının kurulması ve küçük üreticilerin maliyetleri paylaşarak yeni teknolojilere erişiminin sağlanması mümkündür. Bu tür kolektif yapılar, yapay zekâ uygulamalarının kırsal alanlarda da yaygınlaşmasını kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak, yapay zekâ destekli sürdürülebilir tarım uygulamaları, yalnızca tarımsal üretimde değil, çevresel koruma, ekonomik kalkınma ve sosyal adalet hedeflerinde de önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için teknolojik inovasyonların yanı sıra sosyal, ekonomik ve yönetişim boyutlarının da eş zamanlı olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılacak akademik araştırmaların, politikaların ve saha uygulamalarının bütüncül bir vizyonla tasarlanması, geleceğin tarım sistemlerinin daha dirençli, adil ve sürdürülebilir olmasına önemli katkılar sunabilecektir.

KAYNAKÇA

Akpınar, M. G., & Akdemir, S. (2021). Tarımda dijitalleşme: Türkiye üzerine bir değerlendirme. Ankara Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 27(1), 105–113.

Altieri, M. A. (1995). Agroecology: The science of sustainable agriculture. CRC Press.

Bah, M. D., Hafiane, A., & Canu, S. (2018). Deep learning with unsupervised data labeling for weed detection in line crops in UAV images. Remote Sensing, 10(11), 1690. https://doi.org/10.3390/rs10111690

Dehzangi, O., Hamed, F., & Gharghan, S. K. (2022). Smart irrigation systems: Challenges and opportunities for sustainable agriculture. Environmental Monitoring and Assessment, 194(9), 1–20.

Food and Agriculture Organization (FAO). (2019). The state of the world's biodiversity for food and agriculture. FAO. https://www.fao.org/3/CA3129EN/CA3129EN.pdf

Javaid, M., Haleem, A., Singh, R. P., Suman, R., & Rab, S. (2023). Applications of artificial intelligence in agriculture: A review. Journal of Cleaner Production, 383, 135398. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135398

Kamilaris, A., Kartakoullis, A., & Prenafeta-Boldú, F. X. (2017). A review on the practice of big data analysis in agriculture. Computers and Electronics in Agriculture, 143, 23–37. https://doi.org/10.1016/j.compag.2017.09.037

Kamilaris, A., & Prenafeta-Boldú, F. X. (2018). Deep learning in agriculture: A survey. Computers and Electronics in Agriculture, 147, 70–90. https://doi.org/10.1016/j.compag.2018.02.016

Liakos, K. G., Busato, P., Moshou, D., Pearson, S., & Bochtis, D. (2018). Machine learning in agriculture: A review. Sensors, 18(8), 2674. https://doi.org/10.3390/s18082674

Picon, A., Alvarez-Gila, A., Seitz, M., Ortiz-Barredo, A., Echazarra, J., & Johannes, A. (2019). Deep convolutional neural networks for mobile capture device-based crop disease classification in the wild. Computers and Electronics in Agriculture, 161, 280–290.

Pretty, J. (2008). Agricultural sustainability: concepts, principles and evidence. Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, 363(1491), 447–465.

Rose, D. C., Higgins, V., Delborne, J., & Li, T. (2021). Agricultural technologies for sustainable development: Fostering inclusive innovation processes. Frontiers in Sustainable Food Systems, 5, 708637. https://doi.org/10.3389/fsufs.2021.708637

Sharma, A., Kumar, V., Shahzad, B., Tanveer, M., Sidhu, G. P. S., Handa, N., ... & Bali, A. S. (2021). Worldwide pesticide usage and its impacts on ecosystem sustainability: An overview. Science of the Total Environment, 575, 720–737. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.143712

Verdouw, C., Wolfert, S., Tekinerdogan, B., Beulens, A., & Sundmaeker, H. (2021). Digital twins in smart farming. Agricultural Systems, 189, 103046. https://doi.org/10.1016/j.agsy.2020.103046

Wolfert, S., Ge, L., Verdouw, C., & Bogaardt, M. J. (2017). Big data in smart farming–A review. Agricultural Systems, 153, 69–80. https://doi.org/10.1016/j.agsy.2017.01.023

Zhang, N., Wang, M., & Wang, N. (2002). Precision agriculture—a worldwide overview. Computers and Electronics in Agriculture, 36(2–3), 113–132.

https://doi.org/10.71284/asc.2025111

GELECEĞİN AJANLARI: GERÇEK ZAMANLI BİLGİYE ERİŞİMİN YENİ YOLU

AGENTS OF THE FUTURE: A NEW PATHWAY TO REAL-TIME INFORMATION ACCESS

Murat Topaloğlu[1]

Egemen Tekkanat[2]

Özet

Günümüzde bilgiye hızlı ve kolay erişim, bireylerin ve kurumların başarısı için kritik bir öneme sahiptir. Yapay zeka teknolojilerindeki son gelişmeler, bu ihtiyacı karşılamak üzere yeni ve etkili araçlar sunmaktadır. Bu makale, bu yeniliklerden biri olan "gerçek zamanlı sesli RAG ajanları" kavramını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu ajanlar, kullanıcıların doğal dildeki sözlü sorularına anında sesli yanıtlar vererek, bilgiye erişim sürecini daha doğal, sezgisel ve verimli hale getirmeyi hedeflemektedir.

Bu bağlamda, sesli iletişim yeteneğine sahip gerçek zamanlı bilgiye dayalı üretici ajanlar (Real-Time Voice Retrieval-Augmented Generation Agents), insan-bilgisayar etkileşimini dönüştüren öncü teknolojiler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, gerçek zamanlı sesli etkileşim gerçekleştiren, dış bilgi kaynaklarına erişerek bilgi tabanlı içerik üretebilen bir RAG (Retrieval-Augmented Generation) mimarisine sahip yapay zekâ ajanı incelenmektedir.

Sistem, dört temel bileşen üzerine kuruludur: otomatik konuşma tanıma (ASR - Automatic Speech Recognition), bilgi getirme (retrieval), üretim (generation) ve konuşma sentezi (TTS - Text-to-Speech). Kullanıcıdan alınan sesli veri, önce metne çevrilir; ardından bu metin, ilgili bilgi tabanlarında taranarak gerekli içerikler getirilir. Geri getirilen bilgiler, bir büyük dil modeli (LLM) tarafından anlamlı bir şekilde işlenip yanıt üretilir ve son olarak kullanıcıya sesli yanıt şeklinde sunulur. Bu mimari, özellikle müşteri hizmetleri, eğitim, sağlık ve endüstriyel otomasyon gibi alanlarda gerçek zamanlı, bağlama duyarlı ve kişiselleştirilmiş hizmetlerin önünü açmaktadır.

Makale kapsamında, bu yapının teknik bileşenleri, karşılaşılan zorluklar ve uygulama senaryoları ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Çalışma, gerçek zamanlı sesli RAG ajanlarının, bilgiye dayalı etkileşim sistemlerinde yeni bir paradigma sunduğunu ortaya koymaktadır. Gelecek çalışmalarda ise daha akıllı, güvenli ve özelleştirilebilir ajan mimarileri geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gerçek zamanlı sesli RAG ajanları, yapay zekâ destekli bilgi getirme

[1] Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Türkiye, e-mail: murattopaloglu@trakya.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-4725-9143

[2] Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Türkiye, e-mail: egementekkanat@trakya.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5593-7322

Abstract

In today's world, rapid and easy access to information is critically important for the success of both individuals and institutions. Recent advances in artificial intelligence technologies have introduced new and effective tools to meet this need. This article provides a comprehensive examination of one such innovation: "real-time voice-based RAG agents." These agents aim to make the process of accessing information more natural, intuitive, and efficient by delivering immediate spoken responses to users' verbal questions in natural language.

In this context, real-time information-driven generative agents with voice communication capabilities—Real-Time Voice Retrieval-Augmented Generation (RAG) Agents—are emerging as pioneering technologies that transform human-computer interaction. This study explores an AI agent equipped with a RAG architecture that enables real-time voice interaction and the ability to generate knowledge-based content by accessing external information sources.

The system is built upon four core components: Automatic Speech Recognition (ASR), Retrieval, Generation, and Text-to-Speech (TTS). The spoken input from the user is first converted into text. This text is then used to query relevant knowledge bases to retrieve necessary content. The retrieved information is processed meaningfully by a Large Language Model (LLM) to generate a coherent response, which is finally delivered to the user in spoken form. This architecture paves the way for real-time, context-aware, and personalized services, particularly in areas such as customer support, education, healthcare, and industrial automation.

The article discusses in detail the technical components of this architecture, the challenges encountered, and possible application scenarios. The study demonstrates that real-time voice-based RAG agents represent a new paradigm in knowledge-driven interaction systems. Future work will aim to develop more intelligent, secure, and customizable agent architectures.

Keywords: Real-time voice RAG agents, AI-enhanced information retrieval, voice-based human-computer interaction

GİRİŞ

Dijital teknolojilerin evrimi, insan-makine etkileşimini daha doğal, sezgisel ve kesintisiz hâle getirme yönünde yeni ufuklar açmaktadır. Bu bağlamda, ses temelli yapay zekâ uygulamaları son yıllarda hem akademik literatürde hem de endüstriyel pratikte büyük ilgi görmeye başlamıştır. Kullanıcıların yalnızca yazılı komutlar yerine sesli ifadelerle de dijital sistemlerle etkileşim kurabilmeleri, hem erişilebilirliği artırmakta hem de kullanıcı deneyimini daha kapsayıcı kılmaktadır (Floridi & Cowls, 2022).

Geleneksel sesli asistan sistemleri — Apple Siri, Amazon Alexa veya Google Assistant gibi örneklerle temsil edilen — çoğunlukla statik bilgi tabanlarına dayalı, sınırlı yanıt kabiliyetine sahip, önceden tanımlanmış komutlarla çalışan yapılar sunmaktadır. Bu sistemlerin bağlama duyarlılığı sınırlı, yanıt üretimi ise çoğunlukla durağandır. Oysa kullanıcı beklentileri artık çok daha esnek, kişiselleştirilmiş ve bilgiye dayalı etkileşimler yönündedir. Bu gereksinim, sesli iletişim teknolojilerini çok daha akıllı, bağlamsal ve dinamik bilgi üretim süreçleriyle entegre etme ihtiyacını doğurmuştur.

Bu noktada devreye giren Gerçek Zamanlı Sesli RAG Ajanları (Real-Time Voice RAG Agents), sesli etkileşim teknolojilerini Bilgi Getirme Destekli Üretim (Retrieval-Augmented Generation – RAG) mimarisiyle bütünleştirerek çığır açıcı bir çözüm sunmaktadır (Lewis vd., 2020). Bu sistemler yalnızca kullanıcının sesli komutlarını algılamakla kalmaz; aynı zamanda harici bilgi kaynaklarına erişerek gerçek zamanlı, bağ-

lamsal ve içerik açısından zengin yanıtlar üretmektedir. Böylece, sadece önceden eğitilmiş parametrelerle sınırlı geleneksel yapay zekâ sistemlerinin ötesine geçilerek, dış dünya verileriyle desteklenmiş bir bilgi etkileşimi mümkün hale gelmektedir.

Gerçek zamanlı sesli RAG ajanlarının temelinde dört ana bileşen yer almaktadır: Otomatik Konuşma Tanıma (Automatic Speech Recognition – ASR), Bilgi Getirme (Retrieval), Metin Üretimi (Generation) ve Konuşma Sentezi (Text-to-Speech – TTS). Bu bileşenlerin bir arada ve senkronize çalışması sayesinde, kullanıcının sorusu önce metne dönüştürülmekte, ardından ilgili bilgi kaynaklarından içerik getirilmekte, bu bilgiler bir dil modeli tarafından işlenerek anlamlı bir yanıt üretilmekte ve son olarak sesli şekilde kullanıcıya iletilmektedir.

Bu bütünleşik yapı, sağlık hizmetlerinden eğitime, müşteri destek sistemlerinden endüstriyel otomasyona kadar birçok alanda gerçek zamanlı, kişiselleştirilmiş ve bağlama duyarlı çözümler sunmaktadır. Bu makalede, söz konusu sistemlerin mimarisi, teknik bileşenleri, uygulama potansiyeli ve karşılaşılan zorluklar detaylı biçimde ele alınmakta; ayrıca etik ve güvenlik boyutları da tartışılarak, gerçek zamanlı sesli yapay zekâ ajanlarının neden yeni bir paradigma sunduğu açıklanmaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Yapay zekâ destekli sesli ajan sistemleri (voice-based AI agents), insan-bilgisayar etkileşiminin (Human-Computer Interaction – HCI) evriminde dönüştürücü bir rol üstlenmekte ve çok modlu iletişim teknolojilerinin önünü açmaktadır. Özellikle son on yılda, bu alandaki gelişmeler sesli etkileşim biçimlerinin yalnızca yardımcı teknolojiler değil, aynı zamanda bilgiye erişimin temel araçları hâline gelmesine olanak tanımıştır. Başlangıçta Apple Siri, Amazon Alexa ve Google Assistant gibi örneklerle sınırlı kalan sesli asistanlar, temel olarak önceden tanımlanmış komut setlerine dayanan, dar kapsamlı görevleri yerine getiren sistemler olarak geliştirilmiştir (Chen vd., 2025). Bu tür sistemler, genellikle durağan veri kaynaklarından beslenen ve bağlamsal esneklikten yoksun yanıtlar üreten yapılardır.

Ancak kullanıcıların artan beklentileri, özellikle esnek, bağlama duyarlı ve güncel bilgiye dayalı iletişim talebi, bu sistemlerin yetersizliğini ortaya koymuştur. Bu soruna çözüm olarak geliştirilen Bilgi Getirme Destekli Üretim (Retrieval-Augmented Generation – RAG) mimarisi, büyük dil modellerine (Large Language Models – LLMs) entegre edilen dış bilgi kaynakları aracılığıyla daha doğru ve güncel yanıtlar üretmeyi mümkün kılmıştır. Lewis ve arkadaşları (2020) tarafından tanıtılan RAG mimarisi, bir "bilgi getirici" (retriever) ve bir "metin üretici" (generator) bileşeninden oluşmakta; kullanıcıdan gelen sorguya uygun belgeleri bilgi havuzundan (document corpus) çekerek, bunları üretici modelle işleyip doğal dilde yanıtlar oluşturmaktadır. Bu yöntem, klasik ezberlenmiş bilgiye (memorization-based generation) dayalı yaklaşımların ötesine geçerek bilgi destekli üretimi olanaklı kılmaktadır.

Son yıllarda yapılan çalışmalar, bu mimarinin sesli etkileşim altyapılarıyla nasıl entegre edilebileceğini araştırmaktadır. Sesli RAG ajanları (voice-based RAG agents), RAG mimarisinin otomatik konuşma tanıma (ASR – Automatic Speech Recognition) ve konuşma sentezi (TTS – Text-to-Speech) gibi bileşenlerle bütünleştirilerek sesli etkileşime uyarlanmasını ifade etmektedir. Bu sistemlerde kullanılan teknolojiler arasında OpenAI Whisper (ASR) ve Microsoft Azure TTS gibi yüksek doğruluk oranına sahip araçlar öne çıkmaktadır (Radford vd., 2023). Sesin metne çevrilmesi, bilginin getirilmesi, yanıtın üretilmesi ve tekrar sese dönüştürülmesi gibi çok aşamalı işlemlerin gerçek zamanlı gerçekleştirilmesi, gecikme süresi (latency), bilgi doğruluğu (factual accuracy) ve yanıt tutarlılığı (response coherence) gibi performans kriterlerini ön plana çıkarmaktadır.

Literatürde ayrıca bu tür sistemlerin çok dilli destek (multilingual support), kişiselleştirme (personalization) ve bağlama duyarlılık (context-awareness) gibi özellikleri ne ölçüde sağlayabileceği de araştırılmaktadır. Özellikle Conversational RAG mimarileri, diyalog geçmişini dikkate alarak daha tutarlı bilgi getirme süreçleri oluşturmayı hedeflemektedir (Roffarello & De Russis, 2023). Bu yapılar, kullanıcıyla önceki et-

kileşimleri analiz ederek yalnızca tek bir sorguya değil, diyaloğun genel bağlamına yanıt üretebilmektedir. Ayrıca LangChain ve LlamaIndex gibi açık kaynak araçlar, sesli etkileşimli RAG sistemlerinin hızlı bir şekilde prototipleştirilmesine ve uygulamaya alınmasına olanak tanımaktadır.

Ancak mevcut sistemlerin geniş ölçekli benimsenebilmesi için hâlen çözüm bekleyen bazı yapısal ve etik sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar, yalnızca teknik düzeyde değil; aynı zamanda bilgi üretiminde şeffaflık, kullanıcı verilerinin mahremiyeti ve güvenilirlik açısından da önem arz etmektedir. Dolayısıyla, gerçek zamanlı sesli RAG sistemlerinin daha yaygın, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir biçimde hayata geçirilebilmesi için hem teknik altyapının hem de etik çerçevenin birlikte ele alınması gerekmektedir.

2. GERÇEK ZAMANLI SESLİ RAG MİMARİSİ: TEKNİK ALTYAPI VE SİSTEM MODELİ

Gerçek zamanlı sesli RAG ajanlarının mimarisi, birden fazla yapay zekâ bileşeninin bütünleşik ve eş zamanlı çalışmasını gerektiren, yüksek düzeyde optimize edilmiş bir sistem tasarımı üzerine inşa edilmiştir. Bu sistem, kullanıcının sesli sorgularına doğal, bağlamsal ve bilgiye dayalı yanıtlar üretebilmek için dört temel bileşenden oluşur: Otomatik Konuşma Tanıma (ASR – Automatic Speech Recognition), Bilgi Getirme (Retrieval), Metin Üretimi (Generation) ve Konuşma Sentezi (TTS – Text-to-Speech).

2.1. Sesli Girdinin Metne Dönüştürülmesi (Speech-to-Text via ASR)

Kullanıcının sesli ifadesi, sistemin ilk aşamasında ASR modülü tarafından metne çevrilir. Bu aşama, özellikle çok dilli (multilingual) ortamlarda bağlama duyarlı (context-aware) tanıma kabiliyetiyle öne çıkan modeller gerektirir. OpenAI tarafından geliştirilen Whisper, bu bağlamda oldukça başarılı sonuçlar vermektedir (Min vd., 2024). Bu aşamada yapılan herhangi bir yanlış tanıma, sistemin tamamında bilgi kaybına ve anlamsal sapmalara yol açabileceğinden ASR doğruluğu kritik önem taşımaktadır.

2.2. Bilgi Getirme (Retrieval)

ASR çıktısı, yani kullanıcı sorgusunun metinsel karşılığı, bilgi getirme motoruna yönlendirilir. Bu sistem, vektör tabanlı arama algoritmaları (örneğin FAISS, Elasticsearch veya BM25) aracılığıyla semantik anlam benzerliğine dayalı olarak önceden indekslenmiş belge havuzları veya dinamik veri kaynaklarında sorgu gerçekleştirir (Robertson & Zaragoza, 2009; Johnson vd., 2019). İlgili belgeler, bilgi temsili açısından zengin, güncel ve konuyla doğrudan ilgili olacak şekilde seçilir. Örneğin, “2023 yılında elektrikli araçlar için vergi teşvikleri nelerdir?” sorusu sorulduğunda, sistem vergi mevzuatına ait güncel PDF dokümanlarını ve resmi API verilerini tarayarak sonuçları hazırlar.

2.3. Yanıt Üretimi (Generation with LLM)

Bilgi getirilen içerikler, büyük bir dil modeli (Large Language Model – LLM) aracılığıyla analiz edilir. Bu süreçte encoder-decoder mimarileri tercih edilmekte olup, model gelen belgeleri anlamlandırır ve doğal dilde bağlamsal bir yanıt üretir. Bu amaçla kullanılabilecek başlıca modeller arasında OpenAI GPT, Meta LLaMA veya Google Gemini gibi güncel LLM’ler yer almaktadır (Brown vd., 2020; Touvron vd., 2023). Bu aşamada yalnızca anlamlı ve tutarlı değil, aynı zamanda gerçek bilgiye dayalı (factual) yanıtlar üretmek esastır.

2.4. Metnin Konuşmaya Dönüştürülmesi (Text-to-Speech via TTS)

Üretilen metin, kullanıcının kolayca anlayabileceği ve doğal bir ses tonunda sunulabilmesi için TTS modülüne aktarılır. Microsoft Azure TTS, Tacotron 2 ve FastSpeech 2 gibi modeller, sesin doğallığı (prosody), kişiselleştirilebilirlik ve çok dilli destek açısından oldukça başarılıdır (Shen vd., 2018). Kullanıcı deneyimini olumlu yönde etkileyen bu aşama, sistemin duygusal tınısını ve etkileşim kalitesini de belirlemektedir.

2.4.1. Gerçek Zamanlılık ve Sistem Optimizasyonu

Yukarıda açıklanan dört modül, gerçek zamanlı bir etkileşim deneyimi sunabilmek için yüksek düzeyde senkronize çalışmalıdır. Bu gereksinim, özellikle aşağıdaki mühendislik yaklaşımlarını zorunlu kılar:

● **Paralel işlem (parallel processing)** ile ASR ve retrieval işlemleri eşzamanlı çalıştırılır,

● Önbellekleme **(caching)** sayesinde sık sorulan sorular için gecikme azaltılır,

● **Model sıkıştırma (model pruning/distillation)** yoluyla daha düşük donanımda çalışma sağlanır,

● **Edge computing** sayesinde işlemler merkezi sunucuya gerek kalmadan yerel olarak yürütülebilir.

Bu yapı, örneğin bir kullanıcı "Bir elektrikli araç şarj istasyonu kurmak için hangi adımları izlemeliyim?" dediğinde; sesi metne dönüştürür, teknik belgeleri getirir, bu belgeleri adım adım sıralayarak anlamlı bir açıklama üretir ve son olarak kullanıcıya sakin, anlaşılır bir sesle seslendirerek sunmaktadır.

2.4.2. Gerçek Zamanlılık ve Sistem Entegrasyonu

Bu dört bileşenin bir arada çalışması, zamanlama (latency) açısından optimize edilmiş bir mimari gerektirir. Özellikle konuşma tanıma ve üretim süreçlerinin hızlı olması, gerçek zamanlı bir deneyim sunulabilmesi için kritik önemdedir. Bu doğrultuda, sistemde gecikmeleri azaltmak amacıyla paralel işlem (parallel processing), önbellekleme (caching), hafifletilmiş modeller (lightweight models) ve edge computing çözümleri gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bir kullanıcı «Elektrikli araç şarj istasyonu nasıl kurulur?» diye sorduğunda, ASR önce sesi metne çevirir. Retrieval aşamasında teknik kılavuzlar ve üretici verileri taranarak ilgili adımlar bulunur. LLM, bu adımları basit ve mantıklı bir düzende birleştirir. Son olarak TTS, yanıtı net ve sakin bir sesle kullanıcıya iletir.

3. UYGULAMA ALANLARI

Gerçek zamanlı sesli RAG ajanları (Real-Time Voice RAG Agents), bilgiye dayalı karar alma, etkileşim verimliliği ve kullanıcı deneyiminin bireyselleştirilmesi gibi alanlarda çığır açan olanaklar sunmaktadır. Özellikle zamanın kritik olduğu, görsel arayüzlerin erişilemez olduğu ya da hızlı geri bildirim gereken senaryolarda bu ajanların etkisi daha da belirginleşmektedir. Aşağıda bu sistemlerin öne çıktığı başlıca uygulama alanları, somut kullanım örnekleriyle birlikte ele alınmaktadır:

3.1. Sağlık Hizmetleri (Healthcare)

Acil müdahale gerektiren klinik ortamlarda, hekimin elleri meşgulken bilgiye sesli erişim hayati öneme sahiptir. Örneğin, bir kalp cerrahı ameliyat sırasında "Hasta nabzı düştü, hipotansiyon protokolü ne öneriyor?" şeklinde bir sorgu yaptığında, sistem güncel klinik kılavuzlardan protokol adımlarını getirerek, doktorun karar alma sürecini hızlandırır ve hata riskini azaltır. Ayrıca elektronik sağlık kayıtlarıyla (EHR) entegre çalışan bir sesli ajan, hastaya özel ilaç alerjilerini ya da önceki tedavi öykülerini anlık olarak hatırlatabilir.

3.2. Eğitim ve Öğrenme (Education and E-Learning)

Gerçek zamanlı sesli RAG ajanları, öğrenme süreçlerini bireyselleştirme konusunda güçlü bir araçtır. Bir öğrenci "Lagrange çarpanları nedir?" diye sorduğunda sistem, öğrencinin eğitim düzeyine uygun biçimde yanıt verir. Lise düzeyindeki kullanıcıya basitleştirilmiş kavram örnekleriyle açıklama yapılırken; üniversite düzeyinde bir kullanıcıya matematiksel tanım, ispat ve uygulama örnekleri sesli olarak sunulabilir. Ayrıca sistem, daha önce sorulan soruları hafızasında tutarak öğrenme sürecini takip edebilir.

3.3. Müşteri Hizmetleri ve Destek (Customer Service and Helpdesk)

Geleneksel çağrı merkezi sistemleri çoğunlukla önceden tanımlanmış komutlara yanıt verirken, sesli RAG ajanları, müşteriyle doğal dilde çok yönlü bir diyalog kurabilir. Örneğin bir müşteri, "Son faturamda neden ekstra ücret var?" diye sorduğunda, sistem CRM ve faturalama sistemlerine bağlanarak müşteriye özel verileri analiz eder, faturadaki artışı açıklayan bilgileri sesli olarak sunar. Bu sayede insan müdahalesi olmadan kişiselleştirilmiş hizmet sağlanır ve çağrı merkezlerinin yükü hafifler.

3.4. Endüstriyel ve Teknik Operasyonlar (Industrial and Technical Operations)

Üretim tesislerinde görev yapan teknisyenler, makinelerin başında elleri doluyken teknik bilgiye anlık olarak erişme ihtiyacı duyar. Örneğin, bir bakım teknisyeni "Basınç vanası 003 için bakım protokolü ne diyor?" diye sorduğunda sistem, üretici kılavuzlarından ilgili adımları getirir ve sırayla sesli olarak yönlendirir. Bu yaklaşım hem zamandan tasarruf sağlar hem de insan hatasını minimize eder. Ayrıca, sistem geçmiş arıza kayıtlarını dikkate alarak kestirimci bakım (predictive maintenance) önerileri de sunabilir.

3.5. Ulaşım ve Akıllı Asistanlar (Mobility and Personal AI Assistants)

Araç içi asistan sistemlerinde, sürücünün dikkatini dağıtmadan bilgi sunabilen sesli RAG ajanları büyük kolaylık sağlar. Örneğin, sürücü "En yakın elektrikli şarj istasyonu nerede ve açık mı?" diye sorduğunda sistem, gerçek zamanlı coğrafi verileri, trafik durumunu ve istasyon doluluk oranlarını dikkate alarak rota önerisinde bulunabilir. Ev içi kullanımda ise dijital asistanlar, kullanıcının rutinlerini öğrenerek bağlama duyarlı önerilerde bulunabilir: "Bugün kahve makinesi saat kaçta çalışsın?" gibi doğal diyaloglar kurulabilir.

Bu uygulama alanları, gerçek zamanlı sesli RAG ajanlarının sadece bilgiye erişimi hızlandırmakla kalmayıp; aynı zamanda insan-bilgisayar etkileşimini sezgisel, bağlamsal ve yüksek etkileşimli bir düzeye taşıma potansiyelini açıkça göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Gerçek zamanlı sesli RAG ajanları (Real-Time Voice Retrieval-Augmented Generation Agents), insan-makine etkileşimini doğal dil aracılığıyla bilgiye dayalı ve sezgisel bir biçimde yeniden tanımlayan öncü teknolojiler arasında yer almaktadır. Bu çalışma, söz konusu sistemlerin temel mimarisini, teknik bileşenlerini, kullanım alanlarını ve karşılaşılan zorlukları bütüncül bir perspektifle ele alarak alana önemli katkılarda bulunmaktadır.

Sesli etkileşimin yapay zekâ destekli bilgi sistemlerine entegrasyonu, yalnızca kullanıcı deneyimini iyileştirmekle kalmamakta; aynı zamanda bilgiye erişimde kapsayıcılığı artırmakta, karar verme süreçlerini hızlandırmakta ve sistem verimliliğini ileri düzeye taşımaktadır. Özellikle sağlık, eğitim, endüstri ve ulaşım gibi zamanın kritik olduğu sektörlerde bu teknolojilerin sunduğu faydalar, operasyonel süreçlerin daha hızlı, doğru ve kişiselleştirilmiş biçimde yürütülmesine olanak tanımaktadır.

Bu makale, literatürdeki birçok çalışmadan farklı olarak, sesli etkileşim altyapısıyla tam entegre edilmiş, gerçek zamanlı çalışan, bilgiye dayalı üretim yapabilen bir ajan mimarisine odaklanması açısından yenilikçi bir yaklaşım sunmaktadır. Sistemin dört temel bileşeninin (ASR, Retrieval, LLM, TTS) senkronize biçimde çalışması, bilgi aktarımını sadece teknik bir işlem olmaktan çıkararak, doğal ve akıllı bir etkileşim hâline getirmektedir.

Etik, Güvenlik ve Sürdürülebilirlik Perspektifi

Bu teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte bazı kritik etik ve güvenlik soruları da gündeme gelmektedir. Özellikle sesli verinin işlenmesi ve saklanması sürecinde kullanıcı mahremiyetinin korunması büyük önem arz etmektedir. Kullanıcıların kimlikleri, sağlık bilgileri, konum verileri gibi hassas içeriklerin güvenli biçimde yönetilmesi, sistem tasarımında öncelikli olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda, edge computing çözümleri kullanıcı verisinin merkezi sunucular yerine cihaz üzerinde işlenmesini sağlayarak, veri sızıntısı riskini azaltmaktadır.

Bunun yanı sıra, LLM'lerin "hallucination" üretme riski yani gerçekte var olmayan bilgiler üretmesi, güvenilirlik açısından dikkatle ele alınması gereken bir diğer konudur. Bu sorun, kaynak referanslı bilgi getirme mekanizmaları ve doğrulama sistemleriyle (fact-check modules) azaltılabilir. Ayrıca sistemlerin çok dilli ve kültürlerarası ortamlarda adil ve önyargısız çalışabilmesi için eğitim verilerinin çeşitlendirilmesi ve sürekli denetlenmesi gerekmektedir.

Geleceğe Yönelik Öneriler

Gerçek zamanlı sesli RAG sistemlerinin daha geniş bir kullanıcı kitlesi tarafından benimsenebilmesi için aşağıdaki stratejik hedefler öne çıkmaktadır:

● Donanım bağımsızlığı ve mobilite için hafif model mimarilerinin (lightweight LLMs) yaygınlaştırılması,

● Domain-specific mikro ajanlar geliştirerek uzmanlaşmış kullanım senaryolarının desteklenmesi,

● Kişiselleştirilmiş ses profilleri ile kullanıcıya özgü etkileşim ortamlarının tasarlanması,

● Çok modlu veri girişi (görsel, sesli, metinsel) ile daha zengin etkileşim imkânları sağlanması,

● Toplumsal kapsayıcılık ilkesi doğrultusunda düşük okuryazarlık seviyesine sahip bireylerin, yaşlıların ve engellilerin bu teknolojiden eşit şekilde yararlanması için tasarım politikalarının benimsenmesi.

Sonuç olarak; gerçek zamanlı sesli RAG ajanları, yapay zekânın sadece bilgi işleyen değil; bağlamı anlayan, sesle etkileşen ve karar süreçlerini destekleyen bir "dijital ortak" olarak konumlandığını göstermektedir. Bu sistemlerin etik, teknik ve toplumsal boyutları birlikte ele alındığında; yalnızca kullanıcı deneyimi açısından değil, dijital dönüşüm stratejileri bakımından da kritik bir potansiyel sunduğu görülmektedir. Bu dönüşümün adil, şeffaf ve güvenilir biçimde ilerlemesi, araştırmacılar, yazılım geliştiriciler, hukukçular ve politika yapıcılar arasında kurulacak disiplinlerarası iş birliklerine bağlıdır**.**

Yakın gelecekte, bilgiye erişim yalnızca bir tıklama meselesi olmaktan çıkacak; kullanıcı, sorusunu sadece sesle soracak ve bilgi ona "duyulabilir bir yanıt" olarak geri dönecektir. Bu vizyon, sadece teknolojinin değil; insan-merkezli dijitalleşmenin de sesi olacaktır.

KAYNAKÇA

Lewis, P., Perez, E., Piktus, A., Petroni, F., Karpukhin, V., Goyal, N., ... & Kiela, D. (2020). Retrieval-augmented generation for knowledge-intensive nlp tasks. Advances in neural information processing systems, 33, 9459-9474.

Radford, A., Kim, J. W., Xu, T., Brockman, G., McLeavey, C., & Sutskever, I. (2023). Robust speech recognition via large-scale weak supervision. In International conference on machine learning (pp. 28492-28518). PMLR.

Shen, J., Pang, R., Weiss, R. J., Schuster, M., Jaitly, N., Yang, Z., ... & Wu, Y. (2018). Natural tts synthesis by conditioning wavenet on mel spectrogram predictions. In 2018 IEEE international conference on acoustics, speech and signal processing (ICASSP) (pp. 4779-4783). IEEE.

Johnson, J., Douze, M., & Jégou, H. (2019). Billion-scale similarity search with GPUs. IEEE Transactions on Big Data, 7(3), 535-547.

Robertson, S., & Zaragoza, H. (2009). The probabilistic relevance framework: BM25 and beyond. Foundations and Trends® in Information Retrieval, 3(4), 333-389.

Brown, T., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J. D., Dhariwal, P., ... & Amodei, D. (2020). Language models are few-shot learners. Advances in neural information processing systems, 33, 1877-1901.

Touvron, H., Lavril, T., Izacard, G., Martinet, X., Lachaux, M. A., Lacroix, T., ... & Lample, G. (2023). Llama: Open and efficient foundation language models. arXiv preprint arXiv:2302.13971.

Roffarello, A. M., & De Russis, L. (2023). Achieving digital wellbeing through digital self-control tools: A systematic review and meta-analysis. ACM Transactions on Computer-Human Interaction, 30(4), 1-66.

Floridi, L., & Cowls, J. (2022). A unified framework of five principles for AI in society. Machine learning and the city: Applications in architecture and urban design, 535-545.

Chen, Y., Ji, S., Wang, H., Wang, Z., Chen, S., He, J., ... & Zhao, Z. (2025). WavRAG: Audio-Integrated Retrieval Augmented Generation for Spoken Dialogue Models. arXiv preprint arXiv:2502.14727.

Min, D. J., Mundnich, K., Lapastora, A., Soltanmohammadi, E., Ronanki, S., & Han, K. (2024). Speech Retrieval-Augmented Generation without Automatic Speech Recognition. arXiv preprint arXiv:2412.16500.

https://doi.org/10.71284/asc.2025112

XGBOOST MODELİ TABANLI MOBİL KARAR DESTEK UYGULAMASININ GELİŞTİRİLMESİ

XGBOOST MODEL BASED MOBILE DECISION SUPPORT APPLICATION DEVELOPMENT

Serpil Sevimli Deniz[1]

Murat Koca[2]

Özet

Bu çalışma, uçak bakım maliyetlerinin tahminine yönelik veri temelli bir mobil karar destek sisteminin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında çoklu doğrusal regresyon, regresyon ağacı, Random Forest ve XGBoost algoritmaları karşılaştırılmış; R^2=0.92 ile en yüksek performansı sağlayan XGBoost modeli mobil platforma entegre edilmiştir. Geliştirilen mobil uygulama, uçak yaşı, tamir süresi ve tipi gibi girdileri API üzerinden modele aktarmakta ve bakım maliyeti tahmini sunmaktadır. Python, Flask ve Flutter teknolojileri kullanılarak geliştirilen sistem hem Android hem de iOS platformlarında çalışmaktadır. SHAP analiziyle modelin açıklanabilirliği artırılmış ve uygulama pilot testlerde mühendisler tarafından yüksek kullanılabilirlik puanı almıştır. Bu yönüyle çalışma, havacılık alanındaki dijital dönüşüme katkı sunarken, makine öğrenmesi tabanlı uygulamaların sektörel karar destek sistemlerine entegrasyonunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Uçak bakımı, makine öğrenmesi, XGBoost, mobil uygulama, karar destek sistemi.

Abstract

This study aims to develop a data-driven mobile decision support system for estimating aircraft maintenance costs. Multiple linear regression, regression tree, Random Forest, and XGBoost algorithms were compared; XGBoost, with R^2=0.92, outperformed others and was integrated into a mobile platform. The developed mobile application takes inputs such as aircraft age, repair time, and type, and communicates them via API to the model to predict costs. Built with Python, Flask, and Flutter, the application works on both Android and iOS platforms. SHAP analysis was used to enhance the model's interpretability, and pilot tests showed high usability by engineers. This study contributes to the digital transformation in aviation and demonstrates the integration of machine learning into sectoral decision support systems.

Keywords: Aircraft maintenance, machine learning, XGBoost, mobile application, decision support system.

[1] Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye, e-mail: sdeniz@yyu.edu.tr, https://orcid/org/0000-0002-8559-1107.

[2] Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye, e-mail: muratkoca@yyu.edu.tr, https://orcid/org/ 0000-0002-6048-7645

GİRİŞ

Uçak bakım maliyetleri, havacılık sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin operasyonel verimliliğini ve finansal sürdürülebilirliğini doğrudan etkileyen en önemli kalemlerden biridir. Bakım süreçlerinin hem zaman alıcı hem de maliyetli oluşu, havayolu şirketlerinin kârlılıklarını belirleyen kritik unsurlardan biri hâline gelmiştir. Uçuş güvenliğinin sağlanabilmesi için periyodik olarak gerçekleştirilen bu işlemler, aynı zamanda operasyonel planlamanın en karmaşık bileşenlerinden biridir.

Bu maliyetlerin tahmininde karşılaşılan başlıca zorluklar; uçağın yaşı, kullanım yoğunluğu, bakım türü (planlı/plan dışı), teknik arızalar ve bakım süresindeki farklılıklar gibi çok sayıda değişkenin devreye girmesidir. Geleneksel istatistiksel yöntemler, bu karmaşık ilişkileri yeterince modelleyememekte, doğruluk ve genelleme gücü açısından yetersiz kalabilmektedir. Bu durum, özellikle bakım faaliyetlerinin önceden tahmin edilerek bütçelenmesini zorlaştırmakta ve kaynak planlamasında belirsizlik yaratmaktadır.

Son yıllarda, bu tür çok değişkenli ve belirsizlik içeren problemlerin çözümünde makine öğrenmesi algoritmaları ön plana çıkmıştır. Özellikle XGBoost (Extreme Gradient Boosting) algoritması, regresyon ve sınıflandırma problemlerinde yüksek doğruluk sağlaması, eksik verilerle başa çıkabilme yeteneği ve model yorumlanabilirliği açısından yaygın olarak tercih edilmektedir. Uçak bakım maliyetlerinin tahmininde XGBoost'un bu avantajları, sektörde daha öngörülebilir, düşük hatalı ve esnek maliyet analizlerinin önünü açmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, uçak bakım verileri üzerinde eğitilen XGBoost modelinin mobil tabanlı bir karar destek sistemi ile entegrasyonu gerçekleştirilmiş, saha personelinin anlık tahminlere erişimi sağlanarak karar verme süreçlerine katkı sunulması hedeflenmiştir. Böylece, bakım planlamalarında daha doğru, hızlı ve veri temelli kararlar alınması mümkün hâle gelmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Makine öğrenmesi, son yıllarda havacılık sektöründe bakım maliyetlerinin tahmin edilmesi ve planlanmasında giderek daha fazla başvurulan bir yöntem hâline gelmiştir. Özellikle bakım süreçlerinin karmaşıklığı ve maliyetlerin çok sayıda değişkene bağlı olarak değişkenlik göstermesi, geleneksel yöntemlerin yetersiz kalmasına neden olmaktadır (Nowakowski et al., 2011; Zhou et al., 2018). Bu bağlamda, tahmine dayalı analizlerin ve veriye dayalı karar destek sistemlerinin kullanımı operasyonel verimliliği artırmakta ve maliyetleri düşürmektedir (Tavares et al., 2020; Papakostas et al., 2010).

Makine öğrenmesine dayalı yaklaşımlar içerisinde XGBoost algoritması, gradyan artırmalı karar ağaçları yapısı sayesinde hem yüksek doğruluk hem de esneklik sunmaktadır. Aziz ve Ali (2023) ile Derakhshan & Aghazadeh (2022), XGBoost'un uçak bakım maliyeti tahmininde diğer yöntemlere göre daha düşük hata oranları sağladığını göstermiştir. Buna ek olarak, Annaç Gov (2023), XGBoost'un mühendislik problemlerinde kullanımını destekleyen yapısal avantajlara sahip olduğunu belirtmektedir.

XGBoost'un öne çıkan bir diğer özelliği, SHAP (SHapley Additive exPlanations) gibi açıklayıcı analizlerle entegre edilebilirliğidir. SHAP analizi, modelin tahmin sürecinde hangi değişkenlerin ne ölçüde katkı sağladığını oyun teorisi temelli bir yaklaşımla hesaplamaktadır. Bu özellik, yalnızca doğruluğu değil, aynı zamanda modelin şeffaflığını ve yorumlanabilirliğini de artırarak mühendislerin model çıktısına olan güvenini yükseltmektedir (Karaoğlanlı, 2021).

Diğer yandan, Zhang et al. (2022) ve Li et al. (2021) gibi çalışmalar, LSTM ve derin öğrenme modellerinin doğruluk açısından güçlü olduğunu ancak bu modellerin mobil uygulamalara entegre edilmesinde zorluklar yaşandığını vurgulamaktadır. Bu nedenle, yüksek doğruluğa sahip ve mobil entegrasyonu mümkün olan algoritmaların tercih edilmesi, sektörel uygulamalarda önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Literatürde, makine öğrenmesi modellerinin mobil karar destek sistemleriyle entegre edildiği çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu eksiklik, mevcut çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Kairo (2024), mobil karar destek sistemlerinin bakım süreçlerinde kullanılabilirliğini tartışmış; ancak bu alandaki uygulamalı örnekler kısıtlı kalmıştır. Bu çalışma ise, XGBoost algoritması ile eğitilen modelin mobil platformda çalışır hâle getirilmesiyle teorik çerçeveyi pratiğe dönüştürmektedir.

Sonuç olarak, XGBoost algoritmasının yüksek doğruluk ve yorumlanabilirlik özellikleri, SHAP analizi ile desteklenen açıklayıcı gücü ve mobil uygulamalarla entegrasyona uygun mimarisi sayesinde, havacılık bakım maliyetlerinin tahmininde etkin bir çözüm sunduğu söylenebilir. Bu yaklaşım, hem akademik literatüre katkı sağlamakta hem de sektörde dijitalleşmeye yönelik önemli bir adım oluşturmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, uçak bakım maliyetlerinin tahminine yönelik en uygun makine öğrenmesi modelini belirlemek ve bu modeli mobil ortamda kullanılabilir hâle getirmek amacıyla veri analizi, modelleme ve uygulama geliştirme aşamalarından oluşan çok aşamalı bir yöntem izlenmiştir.

2.1. Veri Kümesi ve Özellikler

Çalışmada, anonimleştirilmiş bir havayolu firmasına ait geçmiş bakım kayıtları kullanılmıştır. Veriler, çeşitli uçaklara ait bakım işlemleri sonucunda oluşan maliyet bilgilerini içermektedir. Veri kümesi aşağıdaki temel değişkenlerden oluşmaktadır:

• Uçak Yaşı (yıl)

• Bakım Süresi (gün)

• Uçak Tipi (kategorik)

• Toplam Bakım Maliyeti (TL) (bağımlı değişken)

Veri ön işleme aşamasında eksik veriler tespit edilip uygun şekilde giderilmiştir. Kategorik değişkenler etiketleme (label encoding) yöntemiyle sayısal forma dönüştürülmüş, sürekli değişkenler normalize edilerek modele uygun hâle getirilmiştir.

2.2. Modelleme Süreci

Tahminleme performanslarını karşılaştırmak amacıyla dört farklı regresyon modeli geliştirilmiştir:

1. Çoklu Doğrusal Regresyon (Multiple Linear Regression)

2. Regresyon Karar Ağacı (Decision Tree Regression)

3. Random Forest Regressor

4. XGBoost Regressor

Bu modeller Python programlama dili kullanılarak geliştirilmiş ve scikit-learn, xgboost gibi popüler kütüphanelerle uygulanmıştır. Modellerin eğitim ve test süreçlerinde %80 eğitim, %20 test oranında veri bölünmesi yapılmıştır. Performans değerlendirmesi için temel ölçüt olarak R-kare (R^2) değeri esas alınmış; ayrıca MSE (Mean Squared Error) ve MAE (Mean Absolute Error) gibi hata metrikleri de hesaplanmıştır.

Model karşılaştırmaları sonucunda, $R^2 = 0.92$ değeri ile en yüksek doğruluğu sağlayan XGBoost algoritması nihai model olarak belirlenmiştir. XGBoost'un tercih edilme nedeni, yüksek doğruluk sağlamasının yanı sıra aşırı öğrenmeye karşı dayanıklı olması ve modelin açıklanabilirliğinin güçlü olmasıdır.

2.3. Model Entegrasyonu ve Uygulama Geliştirme

Elde edilen XGBoost modeli, gerçek zamanlı kullanım amacıyla Flask framework'ü ile API hâline getirilmiş ve sunucu ortamında çalışacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu sayede mobil istemcilerin modelden veri talebinde bulunması sağlanmıştır.

Mobil uygulama, Flutter kullanılarak platform bağımsız biçimde geliştirilmiştir. Uygulama kullanıcı ara-

yüzünde bakım mühendisleri için kullanıcı dostu bir form aracılığıyla uçak tipi, yaşı ve bakım süresi gibi veriler girilebilmekte; bu bilgiler Flask API üzerinden XGBoost modeline iletilerek anlık maliyet tahminleri alınmaktadır.

Bu yapı, sahada görev yapan mühendislerin daha hızlı ve veri temelli kararlar almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Uygulama, çevrimdışı ve çevrimiçi kullanım senaryoları düşünülerek esnek tasarlanmıştır.

2.4. Veri Seti Kaynağı ve Erişilebilirlik Notu

Bu çalışmada kullanılan veri kümesi, 2016–2023 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren özel bir havayolu firmasına ait bakım kayıtlarından anonimleştirilerek temin edilmiştir. Yaklaşık 800 kayıt içeren veri seti, farklı üreticilere (ör. Boeing 737, Airbus A320) ait uçak tiplerini kapsamaktadır. Her bir kayıt; uçağın yaşı, bakım süresi, uçak tipi ve bakım maliyeti gibi temel değişkenleri içermektedir.

Kurumsal veri güvenliği gerekçesiyle veri seti kamuya açık şekilde paylaşılmamaktadır. Ancak akademik araştırma amacıyla talep edilmesi durumunda yazarlarla iletişime geçilerek özet veri ve model çıktıları sağlanabilir.

3. BULGULAR

Geliştirilen dört farklı makine öğrenmesi modeli karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve en yüksek performansı gösteren model olarak XGBoost Regressor belirlenmiştir. Bu model, uçak bakım maliyetlerinin tahmininde istatistiksel olarak anlamlı bir iyileşme sunmuş ve aşağıdaki performans ölçütlerine ulaşmıştır:

• R-kare (R^2): 0.92

• Ortalama Mutlak Hata (MAE): 20.000 TL

• Kök Ortalama Kare Hatası (RMSE): 40.000 TL

Bu sonuçlar, XGBoost algoritmasının karmaşık, çok değişkenli veri yapısı içerisinde yüksek doğrulukla genellenebilir tahminler üretebildiğini göstermektedir. Özellikle uçak bakım maliyetlerinin geleneksel yöntemlerle modellenmesinin zor olduğu düşünüldüğünde, bu düzeydeki hata oranlarının düşük olması modelin başarısını vurgulamaktadır.

3.1. Model Açıklanabilirliği: SHAP Analizi Sonuçları

Modelin karar alma sürecini yorumlayabilmek amacıyla SHAP (SHapley Additive exPlanations) analizi gerçekleştirilmiştir. SHAP değeri, her bir özelliğin (değişkenin) modelin tahminine ne düzeyde katkı sağladığını ölçmeye yarayan modern bir açıklanabilirlik aracıdır.

SHAP analizi sonuçlarına göre:

• Uçak yaşı, modelin tahmin çıktısına en yüksek etkiye sahip değişken olarak öne çıkmıştır. Bu, uçağın yaşlandıkça bakım maliyetlerinin arttığına dair literatürde yer alan bulgularla da örtüşmektedir.

• Bakım süresi, ikinci en önemli değişken olarak belirlenmiştir. Uzun bakım sürelerinin maliyeti doğrudan etkilediği görülmüştür.

• Uçak tipi ve bakım türü gibi değişkenler daha düşük etki düzeyine sahip olmakla birlikte, tahmin sürecine katkı sağlamaktadır.

Bu analiz, modelin sadece yüksek doğruluk sunmadığını, aynı zamanda yorumlanabilir karar destek süreçlerine de uygun olduğunu göstermektedir.

3.2. Mobil Uygulama Pilot Testi Sonuçları

Geliştirilen mobil karar destek uygulaması, mühendisler tarafından gerçek saha koşullarını simüle eden bir pilot test sürecinde değerlendirilmiştir. Test süreci boyunca 12 farklı bakım mühendisi, uygulamayı 2 hafta boyunca aktif olarak kullanmıştır.

Pilot test verileri aşağıdaki bulguları ortaya koymuştur:

• Katılımcı mühendislerin %91'i, uygulamanın karar verme sürecinde zaman kazandırıcı olduğunu belirtmiştir.

• Uygulamanın en çok beğenilen yönleri arasında: kolay arayüz, hızlı tahmin süresi (<2 saniye), kullanıcı dostu giriş ekranı ve uçuş hattı dışındaki erişim kolaylığı yer almıştır.

• Geri bildirimler doğrultusunda kullanıcı arayüzü sadeleştirilmiş, SHAP yorumlarının görselleştirilmesi mobil ekrana entegre edilmiştir.

Bu sonuçlar, uygulamanın hem teknik olarak başarılı hem de kullanıcı deneyimi açısından işlevsel olduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen bulgular, literatürde uçak bakım maliyetlerinin tahmininde XGBoost algoritmasının etkinliğini ortaya koyan önceki araştırmalarla büyük ölçüde örtüşmektedir. Özellikle XGBoost'un yüksek doğruluk oranları, düşük hata metrikleri ve SHAP analizleri ile sağladığı açıklanabilirlik, bu algoritmanın karmaşık mühendislik süreçlerinde güvenilir bir tahmin aracı olarak kullanılabileceğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Ayrıca bu çalışmayı özgün kılan temel unsur, geliştirilen tahmin modelinin mobil ortama entegre edilerek sahada doğrudan mühendisler tarafından kullanılabilir hâle getirilmesidir. Literatürde yer alan birçok XGBoost tabanlı tahminleme çalışması masaüstü analizlerle sınırlı kalırken, bu çalışmada geliştirilen mobil karar destek uygulaması, kullanıcıların gerçek zamanlı ve anlık tahminlere ulaşmasını sağlayarak sektörel uygulamaya doğrudan katkı sunmuştur. Mühendislerin pilot test sürecinde uygulamayı zaman kazandırıcı ve kullanıcı dostu olarak değerlendirmeleri, modelin pratik faydasını desteklemektedir.

Bununla birlikte, çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. En önemli sınırlılık, kullanılan veri setinin tek bir havayolu firmasına ait olmasıdır. Bu durum, modelin genellenebilirliğini kısıtlayabilir ve farklı şirket yapılarına ya da farklı uçak modellerine uygulandığında aynı performansın elde edilip edilemeyeceği konusunda belirsizlik yaratabilir. Ayrıca bakım maliyetlerini etkileyebilecek dışsal faktörler (örneğin, bölgesel yedek parça maliyetleri, hava durumu koşulları veya bakım merkezlerinin yoğunluk durumu gibi) bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bu bağlamda, gelecek çalışmalarda çok merkezli (multi-source) veri kümeleriyle modelin eğitilmesi ve farklı havayolu şirketlerinden alınan bakım kayıtlarıyla modelin dış geçerliliğinin test edilmesi önerilmektedir. Ayrıca dışsal değişkenlerin modele entegre edilmesi, tahmin doğruluğunu artırabileceği gibi karar destek sisteminin kapsamını da genişletebilir. Modelin farklı algoritmalarla (örneğin LightGBM, CatBoost) karşılaştırılması ve mobil uygulamanın kullanıcı deneyimi açısından daha detaylı analizlerle değerlendirilmesi de ilerleyen çalışmalara katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Annaç Gov, E. (2023). Uçak bakım faaliyetlerinde makine öğrenmesi uygulamaları. *Havacılık ve Uzay Bilimleri Dergisi*, *28*(2), 110–125.

Aziz, M. & Ali, S. (2023). Machine learning applications in aviation maintenance cost prediction. *International Journal of Advanced Computer Science*, *14*(3), 88–97. https://doi.org/10.5120/ijacsa2023-0233.

Derakhshan, M. & Aghazadeh, H. (2022). Predictive maintenance of aircraft systems using ensemble models. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, *111,* 104787. https://doi.org/10.1016/j.engappai. 2022.104787.

Kairo, B. (2024). Real-time decision support systems in aircraft maintenance: A mobile implementation perspective. *Aerospace Technology Review*, *19*(1), 45–58.

Karaoğlanlı, A. C. (2021). Yapay zekâ destekli bakım süreçleri: Sivil havacılık uygulamaları. *Yapay Zeka ve Mühendislik Dergisi*, *5*(1), 22–33.

Nowakowski, C., Johnson, M. & Scott, T. (2011). Reliability and cost metrics in predictive maintenance planning. *Journal of Aircraft Maintenance*, *45*(4), 256–265.

Papakostas, N., Xanthakis, E. & Mourtzis, D. (2010). A predictive maintenance system using machine learning for aircraft maintenance. *Journal of Intelligent & Robotic Systems*, *58*(1), 103–117.

Tavares, S., Ferreira, P. & Silva, A. (2020). Cost reduction in aircraft maintenance through data analytics. *Procedia CIRP*, *88,* 373–378.

Zhang, Q., He, J. & Chen, Y. (2022). LSTM-based maintenance prediction in aviation. *Computers in Industry*, *134,* 103583. https://doi.org/10.1016/j.compind.2022.103583.

Zhou, Y., Wang, L. & Zhao, H. (2018). Aircraft aging and its effect on maintenance cost: A data-driven study. *Journal of Aerospace Operations*, *6*(2), 149–160.

https://doi.org/10.71284/asc.2025113

YAPAY ZEKA İLE KISA FİLM ÜRETİMİ

SHORT FILM PRODUCTION WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Fırat Sayici[1]

Özet

Kısa film 30 dakikaya varan süresi, vurucu, çarpıcı ve öz anlatımıyla sinemanın varoluşundan itibaren bilinen önemli bir türdür. Kurmaca, deneysel, canlandırma, belgesel, video art gibi başlıklarla anılan ve süresi otuz dakikadan fazla olmayan filmler kısa film kategorisine girmektedir. Yapay zeka, görevleri kendi başına gerçekleştirebilen herhangi bir sistem veya bilgisayar programını ifade eden geniş bir terimdir. Yapay zeka ile birlikte film üretim biçimleri de yeniden şekillenmeye başlamıştır. Kayıt ve kurgu yazılımlarındaki değişimler, 4K ve 3D film teknolojisi, gelişen kamera sistemleri, iyileştirilmiş görsel efektler, yapay zeka tabanlı senaryo yazma araçları gibi etkenler yapım süreçlerini kökten değiştirmiştir. Yapay zekanın ortaya çıkışı, film yapımı dünyasına sağladığı birçok avantajın yanı sıra, endüstride daha da yenilikçi uygulamalara kapı açmıştır. İnsanlara otomatik ve veriye dayalı kararlarda yardımcı olma potansiyeline sahip olan yapay zeka, işletmelerin operasyon verimliliğini artırmasına, işçilik maliyetlerini düşürmesine ve daha fazla gelir elde etmesine olanak tanıyarak genel film yapım sürecini düzene sokabilecektir. Bu bağlamda kısa filmin Midjourney, Sora, Monica vb. yapay zeka ile üretimi konusunda da yeni atılımlar başlamıştır. Betimsel analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada kısa film üretiminde yapay zekanın nasıl kullanılabileceği üzerine teoriler ve örnekler aktarılmıştır. Yapay zekanın kısa film üretiminde maliyetleri azalttığı, işleri hızlandırdığı ve yaratıcılıkta alternatif çözümler sunduğu ortaya konmuştur. Ancak bunlara karşılık yaratıcılık ve telif hakları konusunda soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kısa film, yapay zeka, teknoloji, sinema

Abstract

Short films are an important genre known since the existence of cinema with their striking, striking and concise narratives of up to 30 minutes. Films referred to with titles such as fiction, experimental, animation, documentary, video art and not exceeding thirty minutes are included in the short film category. Artificial intelligence is a broad term that refers to any system or computer program that can perform tasks on its own. Film production methods have also begun to reshape with artificial intelligence. Changes in recording and editing software, 4K and 3D film technology, developing camera systems, improved visual effects, and artificial intelligence-based script writing tools have radically changed production processes. The emergence of artificial intelligence has opened the door to even more innovative applications in the industry, in addition to the many advantages it has provided to the world of film production. With the potential to assist people in automated and data-based decisions, artificial intelligence will be able to streamline the overall film production process by allowing businesses to increase operational efficiency, reduce labor costs and generate more revenue. In this context, short films such as Midjourney, Sora, Monica, etc. New breakthroughs have also begun in the field of production with artificial intelligence. In the study where the descriptive analysis method was used, theories and examples were given on how artificial intelligence can be used in short film production. It has been shown that artificial intelligence reduces costs in short film production,

[1]Doç. Dr., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Türkiye, e-mail: firatsayici@esenyurt.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-8041-6847

speeds up work, and offers alternative solutions in creativity. However, it has also brought with it question marks about creativity and copyrights.

Keywords: Short film, artificial ıntelligence, technology, cinema

GİRİŞ

Penrose (2020: 53) yapay zeka olarak bilinen kavramda, bilgisayarların insan düşüncelerini taklit ettiğini ifade eder. Nabiyev (2012: 25) ise yapay zekayı, bilgisayarın ya da bilgisayar denetimli bir makinenin, genellikle insana özgü nitelikler olan akıl yürütme, anlam çıkartma, genelleme ve geçmiş deneyimlerden öğrenme gibi zihinsel süreçlere ilişkin bir kavram olarak tanımlamaktadır. 1956 yılında Dartmouth konferansından itibaren, yapay zeka insan zekasının yapay olarak yeniden üretilmesi olarak düşünülmüştür (Archer, 2020, s.190). Geçtiğimiz son on yıl içinde yapay zekâ (YZ) teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, yaratıcı endüstrilerde köklü dönüşümlere yol açmaktadır. Özellikle sinema ve görsel anlatım alanında, yapay zekânın üretim süreçlerine entegre edilmesi, geleneksel yöntemlere alternatif çözümler sunmakta ve yeni ifade biçimlerinin önünü açmaktadır. Yapay zeka alanında metinden görsele (text-to-image) ve metinden videoya (text-to-video) teknolojiler, kısa film yapımında senaryo yazımından sahne oluşturma, karakter animasyonu, seslendirme ve kurguya kadar birçok aşamada etkili biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu araçlar, üretim süresini ve maliyetini azaltmanın yanı sıra bireysel yaratıcıların profesyonel içerikler üretmesini de sağlamaktadır. "Dijitalleşmeyle yapay zekâ teknolojileri, film yapım sürecine entegre edilerek sinema endüstrisinin geleceğini şekillendirmeye başlamıştır. Bu araçlar, geleneksel tekniklerin verimliliğini artırarak karmaşık görevlerin otomatikleştirilmesine ve analiz süreçlerinin hızlandırılmasına olanak tanımaktadır (Türten, 2024, s.420)."

Sektörel anlamda yapay zekâ teknolojilerinin kullanılmasıyla birlikte, kısa filmlerde geleneksel sinema teknikleriyle üretilemeyecek görsel dünyaları düşük kaynakla ve kısa sürede inşa edebilmektedir. MeselaOpenAI'nin geliştirdiği Sora modeliyle oluşturulan "Air Head" (2024), sadece metinsel komutlarla sinematik kalitede sahnelerin üretilebildiğini göstermektedir. Runway Gen-2 ve Pika Labs gibi platformlar da hem bireysel hem de profesyonel film yapımcılarının görsel ve işitsel içerik üretiminde yeni olanaklara ulaşmasını sağlamaktadır. Fakat bu teknolojilerin kısa film üretiminde tam olarak nasıl işlediği, hangi teknik süreçlere nasıl dahil edildiği ve mevcut üretim modellerini nasıl dönüştürdüğü henüz yeterince sistematik olarak incelenmemiştir. Çalışmanın temel amacı, yapay zekanın kısa film üretiminin farklı aşamalarındaki kullanımını derinlemesine incelemektir. Prodüksiyon öncesinden post-prodüksiyona, senaryo yazımından görsel efekt oluşturmaya kadar YZ'nın kısa film yapım sürecine nasıl entegre edildiği, hangi araçların kullanıldığı ve bu teknolojinin endüstri üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Çalışma, kısa film yapımcıları, sinema öğrencileri ve yapay zekânın sinemadaki potansiyeline ilgi duyanlar için değerli bir kaynak olmayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmada yapay zekâ ile kısa film üretiminde kullanılan teknik süreçleri betimsel analiz yöntemiyle incelenecek ve bu sürecin aşamaları (senaryo, görsel üretim, ses, kurgu vb.) sistematik biçimde ortaya konacaktır. Çalışma, son dönemde yayımlanmış ve yapay zekâ ile üretilmiş kısa filmleri teknik yönleriyle ele alarak, üretim araçlarını, entegrasyon biçimlerini ve olası sınırlılıkları belirlemeyi hedeflemektedir. Elde edilen bulgular, hem akademik yazına katkı sağlayacak hem de yaratıcı içerik üreticileri için uygulamaya dönük çıkarımlar sunacaktır.

1. KISA FİLM

Kısa film 30 dakikaya varan süresi, vurucu, çarpıcı ve öz anlatımıyla sinemanın varoluşundan itibaren bilinen önemli bir türdür. Hilmi Etikan'a göre kurmaca, deneysel, belgesel, canlandırma, video art gibi başlıklarla anılan ve süresi 30 dakikadan fazla olmayan filmler kısa film kategorisine girmektedir (1996, s. 12). Kısa film genelde yarım saatin altında süreye sahip ve yine, genel bir anlayış olarak ticaret yapmaktan çok, sanat için üretimi hedefleyen film türüdür (Kaliç, 1992, s.110). Çok kaba bir tanımlamayla edebiyatta roman ile öykü ya da şiir arasındaki farkı sinemada uzun metraj ile kısa film arasındaki fark olarak görmek mümkündür. Kısa filmin tıpkı bir şiirde olduğu gibi daha yoğun duyguları seyirciye hissettirmesi elzemdir. Yapımın süresi kısaldıkça etkisi de artmaktadır. Kısa filmde şiirsel yoğunluğa ancak böyle ulaşılacaktır (Raskin, 2010, s.178). Kısa film, kısa süre içerisinde, sinema kurallarına sadık kalıp, yönetmenin kendine has yöntemleriyle özgün ve anlaşılır öyküleri anlamı oluşturan ve destekleyen devinimli görüntülerle anlatmaktır (Akyürek, 2005, s.106). Görüldüğü üzere kısa filmin net bir tanımı olmaması ve bu tanımın ağırlıklı olarak süre özelliği ile ilişkilendirilmesi kısa filmin özünü anlayabilmek konusunda hala ne kadar yol alınması gerektiğininbu bir göstergesidir.

Kısa filmin mantığını anlamaya çalışırken öykü yapısıyla alakalı görüşlere de bakmak gerekmektedir. Kısa filmin süresi 30 dakikaya kadardır. Bundan daha uzun filmlerde ikincil bir izlek bulunur. Çoğu kısa filmde ise karakter ve konuya tek bir yaklaşım söz konusudur. Uzun metrajlı filmlerde sadece süre uzunluğu değil yapı olarak da farklılıklar vardır. Karakter, konu karmaşıklığı ve üç perde yapısı olarak bilinen belli bir anlatı tarzını karşılamak durumundadır. Ancak kısa film daha yalın ve buna bağlı olarak da özgür bir tarzdır. Kısa film genellikle en fazla 3-4 karakterden oluşan ve tek bir hikaye yapısından beslenen bir türdür. Kısa filmci karakterini ya da karakterlerini yaratırken tutumlu olmak zorundadır. Uzun filmde olduğu gibi karakterlerinin ayrıntılarına girmesine zaman yoktur. Kısa filmci olayları anlatırken rahatlıkla eğretileme tekniklerinden de yararlanabilir. Bu da kendisine anlatımda oldukça özgür imkanlar sunmaktadır (Cooper ve Dancyger, 2005, s.17).

Kısa film üretimi, sinemaseverler ve film yapımcıları için yaratıcılığın sınırlarını zorlayan, yenilikçi hikayeler anlatmanın önemli bir yoludur. Bu format, yeni yeteneklerin keşfedilmesine olanak tanırken, daha büyük prodüksiyonlar için bir basamak görevi de görebilir. Film endüstrisi sürekli olarak yeni teknolojilere uyum sağlamakta ve bu bağlamda yapay zeka (YZ), film yapım süreçlerinde devrim yaratma potansiyeliyle dikkat çekmektedir. Yapay zeka, son yıllarda çeşitli sektörlerde kayda değer ilerlemeler kaydetmiştir. Sağlık hizmetlerinden finansa, otonom araçlardan eğlenceye kadar birçok alanda YZ uygulamaları giderek yaygınlaşmaktadır. Bu hızlı gelişim, doğal olarak film yapım endüstrisinin de YZ'ya olan ilgisini artırmıştır. Özellikle kısa film üretimi gibi daha esnek ve deneysel alanlarda, YZ'nın sunduğu imkanlar büyük bir heyecan yaratmaktadır.

2. YAPAY ZEKA İLE KISA FİLM ÜRETİMİ

"Yapay zeka, günlük hayatın içinde sayısız uygulama alanına sahip, devrim niteliğinde bir araç haline gelmiştir. Yapay zeka önceki teknolojilerin aksine, verilerdeki kalıpları tanımlayabilen, bu değişiklikleri nasıl tahmin edeceğini öğrenebilen ve ardından keşfettiklerini gelecekteki tahminlere uyarlayabilen araçtır (Yıldırım ve Can, 2024: s.284)." Yapay zeka destekli film yapımı, film prodüksiyon süreçlerini iyileştirmek ve otomatikleştirmek için yapay zeka teknolojilerinin kullanılması anlamına gelir. Bu yaklaşım, YZ'nın film yapımının çeşitli aşamalarında görevleri yerine getirmesi veya insanlara yardımcı olması prensibine dayanır. YZ'nın rolü, genellikle insan yaratıcılığını ve verimliliğini artırmak, tekrarlayan işleri otomatikleştirmek ve yeni sanatsal olanaklar sunmaktır. Mesela, YZ senaryo analizinde, otomatik düzenlemede ve görsel efekt oluşturmada kullanılabilir. Bu alandaki temel YZ teknolojileri arasında makine öğrenimi (ML) ve derin öğrenme (DL) öne çıkar. Makine öğrenimi, algoritmaların veri setlerinden öğrenerek belirli görevleri insan müdahalesi olmadan yerine getirmesini sağlar. Derin öğrenme ise, yapay sinir ağları aracılığıyla karmaşık veri desenlerini tanımaya ve işlemeye olanak tanır. Film yapımında kullanılan YZ sistemlerini eğit-

mek için büyük veri setleri hayati öneme sahiptir. Bu veri setlerinin kalitesi ve büyüklüğü, YZ araçlarının doğruluğunu ve etkinliğini doğrudan etkiler. Film üretiminin farklı aşamalarına yapay zekanın uygulanabilirliği oldukça geniştir. Prodüksiyon öncesi aşamasında senaryo yazımından hikaye tahtası oluşturmaya, mekan bulmadan oyuncu seçimine ve bütçelemeye kadar birçok alanda YZ araçları kullanılabilir. Prodüksiyon aşamasında ise sinematografi tekniklerinden gerçek zamanlı geri bildirime ve sanal prodüksiyona kadar YZ destekli çözümler mevcuttur. Post-prodüksiyon aşamasında video düzenlemeden görsel efektlere, ses tasarımından renk düzenlemesine ve süreklilik kontrolüne kadar YZ uygulamaları yaygınlaşmaktadır.

2.1. Senaryo Yazımı ve Storyboard Oluşturma

Yapay zeka, senaryo yazım sürecinde fikir geliştirmeden diyalog önerilerine, senaryo yapısı analizinden ton ve tutarlılık kontrolüne kadar çeşitli şekillerde yardımcı olabilir. ChatGPT ve Sudowrite gibi YZ araçları, fikir geliştirme ve beyin fırtınası süreçlerini kolaylaştırarak yazarların yaratıcılıklarını tetikleyebilir. Bu araçlar, konu analizi yaparak, karakter geliştirme süreçlerinde yardımcı olarak ve senaryonun tonuna ve bağlamına uygun diyaloglar önererek yazarlara destek olabilir. Bununla birlikte YZ araçları senaryo yapısını analiz edebilir, ton ve tutarlılık açısından olası sorunları belirleyebilir ve senaryonun daha kusursuz hale gelmesine yardımcı olabilir. Yapay zeka, senaryo yazımının çeşitli yönlerinde yardımcı olabilse de, insan yazarların sahip olduğu ince duygusal derinlik ve özgünlük konusunda bazı sınırlamaları bulunmaktadır. YZ daha çok bir beyin fırtınası ortağı ve mevcut senaryoları iyileştirmek için bir araç olarak görülmelidir. Ancak, "Sunspring" filminin senaryosunun tamamen YZ tarafından yazılması gibi örnekler, bu teknolojinin potansiyelini göstermektedir.

Storyboard oluşturma sürecinde de önemli bir rol oynayan, metin açıklamalarından veya senaryolardan otomatik olarak storyboard oluşturabilen YZ araçları, prodüksiyon öncesi aşamasını önemli ölçüde hızlandırabilir. MidJourney ve DALL-E gibi YZ araçları, karakter ve sahne görselleştirmesi için kullanılabilir, bu da film yapımcılarının fikirlerini daha net bir şekilde görmelerine ve paylaşmalarına olanak tanır. Bu araçlar, hızlı prototipleme ve görsel ön izleme imkanı sunarak film yapım sürecinin erken aşamalarında önemli avantajlar sağlar. YZ destekli storyboard araçları, prodüksiyon öncesi süresini önemli ölçüde kısaltabilir ve film yapım ekibi içindeki iletişimi geliştirebilir.

2.2. Mekan Bulma, Oyuncu Seçimi ve Bütçeleme

Sanal mekan keşfi yapabilen YZ araçları, uygun çekim yerlerini belirlemede ve mekan araştırması için harcanan zamanı azaltmada etkili olabilir. Oyuncu veri tabanlarını analiz ederek senaryodaki karakterlere en uygun oyuncuları önerebilen YZ sistemleri, oyuncu seçimi sürecini kolaylaştırabilir. Ayrıca, geçmiş verilere dayanarak bütçe tahmini yapabilen ve prodüksiyon maliyetlerini optimize edebilen YZ araçları, film yapımcılarının finansal planlamalarını daha etkili bir şekilde yönetmelerine yardımcı olabilir. Oyuncu seçimi ve mekan bulma gibi geleneksel olarak öznel olan alanlara veri odaklı yaklaşımlar getiren YZ, daha verimli ve başarılı prodüksiyonlara yol açabilir.

2.3. Sinematografi

Sinematografi alanında otomatik kamera hareketleri ve çekim kompozisyonu gibi tekniklerde YZ film üreticilerine yardımcı olmaya başlamıştır. YZ ile güçlendirilmiş drone ve robotik kameralar, dinamik ve hassas çekimler yapma imkanı sunarak büyük kamera ekiplerine olan ihtiyacı azaltabilir. Ayrıca, YZ sistemleri gerçek zamanlı olarak ışıklandırma ve kamera ayarı önerileri sunarak çekim kalitesini artırabilir. Karmaşık ve dinamik çekimleri hassasiyetle yakalamaya yardımcı olan YZ, sinematografi sürecine önemli katkılar sağlayabilir.

2.4. Gerçek Zamanlı Geri Bildirim ve Sanal Prodüksiyon

Film üretiminde özellikle de çekim aşamasında anında değerlendirme ve iyileştirme önerileri sunan YZ araçları film yapım sürecini daha interaktif hale getirebilir. Geleneksel yeşil ekran teknolojisine alternatif olarak YZ destekli sanal arka planlar kullanılabilir (örneğin, "The Mandalorian" dizisinde olduğu gibi).

Buna ek olarak YZ karmaşık grafiklerin gerçek zamanlı olarak işlenmesini sağlayarak sanal prodüksiyon iş akışlarını daha verimli hale getirebilir. Yapay zeka, özellikle sanal prodüksiyon ortamlarında daha verimli ve esnek prodüksiyon iş akışlarını kolaylaştırabilir.

2.5. Video Düzenleme

Otomatik kesme, birleştirme ve sahne algılama gibi görevleri yerine getirebilen YZ, en iyi çekimleri belirleme ve düzenleme önerileri sunarak editörlerin işini kolaylaştırabilir. Zaman çizelgesi düzenlemesi ve akış optimizasyonu konusunda da yardımcı olabilir. YZ destekli düzenleme, manuel düzenleme görevlerine harcanan süreyi önemli ölçüde azaltarak editörlerin anlatı ve yaratıcı yönlere daha fazla odaklanmasına olanak tanır.

2.6. Görsel Efektler ve Ses Tasarımı

Karakterler, özel efektler ve gerçekçi ortamlar oluşturma konusunda oldukça yetenekli olan YZ araçları görsel efektler ve ses tasarımı alanlarında da film yapımcılarına büyük kolaylıklar sağlar. Ses düzenleme, gürültü azaltma ve ses senkronizasyonu gibi görevlerde de YZ etkili bir şekilde kullanılabilir. Mesela "Topgun" filmindeki Val Kilmer örneğinde olduğu gibi, YZ ile seslendirme ve dublaj işlemleri de gerçekleştirilebilir. Yapay zeka, film yapımcılarının daha önce çok maliyetli veya zaman alıcı olan görsel ve işitsel efektleri elde etmelerini mümkün kılar.

2.7. Renk Düzenlemesi ve Süreklilik Kontrolü

Renk eşleşmesi ve tutarlılık sağlama konusunda da YZ araçları etkilidir. Ayrıca, düzenleme sırasında süreklilik hatalarını otomatik olarak kontrol ederek filmin görsel ve anlatısal bütünlüğünü korumaya yardımcı olabilir. Yapay zeka araçları, renk düzenleme sürecini kolaylaştırabilir ve film boyunca görsel ve anlatısal tutarlılığı sağlamaya yardımcı olabilir.

2.8. Yapay Zeka Destekli Animasyon Teknikleri

Otomatik ara kare oluşturma ve hareket sentezi gibi tekniklerle karakter animasyonlarına gerçekçilik ve akıcılık katılabilir. Stil transferi ve akıllı karakter donatma gibi özellikler, animasyon sürecini daha verimli hale getirebilir. Hatta basit çizimlerden (doodle) animasyon oluşturma imkanı sunan YZ araçları da bulunmaktadır. Yapay zeka, karmaşık animasyon görevlerini daha erişilebilir hale getirerek özellikle küçük ekipler ve bağımsız film yapımcıları için yeni olanaklar sunmaktadır.

2.9. Seslendirme ve Ses Tasarımı

Metinden konuşmaya teknolojisi sayesinde farklı dillerde ve aksanlarda doğal sesli anlatımlar oluşturulabilir. Ses klonlama ve özel seslendirme oluşturma imkanları da sunulmaktadır. Ayrıca, duygusal ton ve vurgu kontrolü gibi özelliklerle seslendirmelerin istenilen etkiyi yaratması sağlanabilir. Yapay zeka seslendirme üreticileri, özellikle bağımsız film yapımcıları için geleneksel seslendirme sanatçılarına uygun maliyetli ve verimli bir alternatif sunmaktadır.

3. YAPAY ZEKANIN FİLM ENDÜSTRİSİNE ETKİSİ

Son yıllarda hızla gelişen bu teknoloji, verimliliği artırmanın, maliyetleri düşürmenin ve yeni yaratıcı alanlar açmanın yanı sıra, bazı etik kaygıları ve potansiyel iş kayıplarını da beraberinde getirmektedir.

3.1. Entegre Yapay Zeka Film Yapım Platformları

Sinema sektöründe film yapım sürecinin farklı aşamalarında kullanılan çeşitli araçları tek bir platformda bir araya getiren entegre çözümler sunulmaktadır. Runway ML, NolanAI ve Filmustage gibi platformlar, senaryo yazımından hikaye tahtası oluşturmaya, video düzenlemeden görsel efektlere kadar birçok aracı bir arada sunarak iş akışını kolaylaştırmayı ve verimliliği artırmayı hedeflemektedir. Söz konusu entegre çözümler, özellikle bağımsız yaratıcılar için tüm prodüksiyon sürecini daha erişilebilir ve yönetilebilir hale getirmektedir.

3.2. Verimlilik, Maliyet Azaltma ve Yeni Yaratıcı Alanlar

Çekim aşamasında tekrarlayan görevlerin otomasyonu sayesinde önemli ölçüde zaman tasarrufu sağlar. Prodüksiyon maliyetlerinde düşüş sağlayarak özellikle bağımsız film yapımcıları için daha fazla proje hayata geçirme imkanı sunar. YZ yeni görselleştirme ve hikaye anlatma olanakları sunarak yaratıcılığın sınırlarını genişletir. Yüksek kaliteli prodüksiyon araçlarını bağımsız film yapımcıları için erişilebilir hale getiren YZ, film yapımını daha demokratik kılmaktadır.

3.3. İş Kayıpları ve Etik Kaygılar

Film endüstrisinde yapay zekanın giderek yaygınlaşması, yazarlar, oyuncular ve editörler gibi geleneksel rollerin potansiyel olarak yer değiştirmesi endişesini beraberinde getirmektedir. YZ tarafından üretilen içeriğin özgünlüğü ve yaratıcılığına dair de önemli kaygılar bulunmaktadır. Fikri mülkiyet hakları ve telif sorunları, YZ'nın film yapımında kullanımıyla ilgili önemli etik tartışma konularıdır. YZ algoritmalarındaki olası önyargılar ve deepfake teknolojisinin kötüye kullanımı gibi etik standartlar da dikkatle ele alınması gereken konulardır. Yapay zekanın film yapımına entegrasyonu, dikkatli bir değerlendirme ve potansiyel düzenlemeler gerektiren önemli etik ve sosyo-ekonomik kaygıları beraberinde getirmektedir. Yapay zekanın film yapımında kullanımı, insan yaratıcılığına karşı YZ'nın rolü ve dengesi gibi önemli etik hususları gündeme getirmektedir. YZ algoritmalarındaki olası önyargılar ve bunların sonuçları da dikkatle ele alınmalıdır. Oyuncuların ve diğer film çalışanlarının hakları ve bunların korunması, YZ tarafından oluşturulan içeriğin sahipliği ve kontrolü de netleştirilmesi gereken etik bir konudur. Yapay zekanın film yapımında kullanımına yönelik etik kurallar ve düzenlemeler oluşturmak, potansiyel olumsuz etkileri azaltmak ve sorumlu inovasyonu sağlamak için hayati önem taşımaktadır.

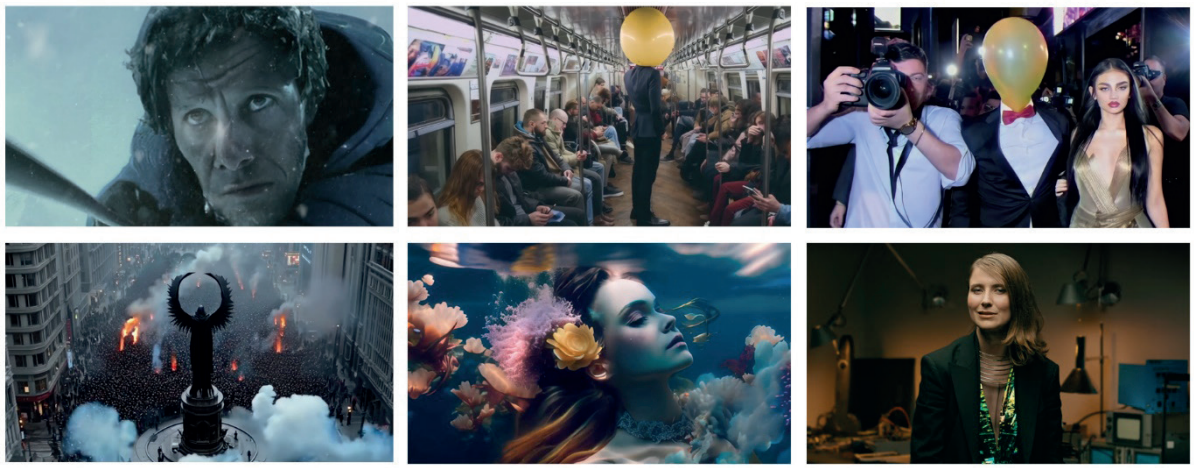
3.4. Yapay Zeka ile Film Yapımında Gelecek Trendleri

Yakın bir gelecekte yapay zekanın film yapımının tüm aşamalarına daha derinlemesine entegre olması öngörülmektedir. Kişiselleştirilmiş ve etkileşimli film deneyimleri, izleyicilere daha önce mümkün olmayan yeni anlatı biçimleri sunabilir. YZ yönetmenliğinde ve tamamen YZ tarafından oluşturulan filmlerin sayısının artması da olası bir gelecektir. Film yapımının geleceğinde, insanlar ve yapay zekâ arasında daha yakın bir iş birliği öngörülmektedir. Bu iş birliği, sinematik ifade ve izleyici etkileşiminin yeni biçimlerine zemin hazırlayacaktır. Yapay zeka odaklı film festivallerinin ortaya çıkışı, bu alandaki ilginin ve gelişimin bir göstergesidir. AI Film Festival ve Czech International AI Film Festival gibi festivaller, YZ teknolojisi kullanılarak üretilen filmleri ödüllendirerek bu alandaki yaratıcılığı ve yeniliği teşvik etmektedir (ciaiff.com, 2024). Bu festivallerin varlığı, YZ'nın film endüstrisinde yaratıcı bir araç olarak giderek daha fazla önem kazandığını ve tanındığını göstermektedir.

3.4.1. Yapay Zeka ile Üretilen Kısa Film Örnekleri

"Sunspring", tamamen YZ tarafından yazılan senaryosuyla dikkat çeken bir örnektir. "The Frost", tüm çekimleri YZ ile oluşturulan bir kısa film olarak öne çıkar. "Latent Space", YZ destekli senaryo ve post-prodüksiyon tekniklerini kullanan bir başka ilginç örnektir. "Battalion", %100 üretken YZ ile oluşturulmuş bir kısa filmdir. "CHECKPOINT – Creativity in the Age of AI", senaryosunda, seslendirmesinde ve görsellerinde YZ kullanılan bir örnektir. "Generation", görsel efektleri YZ ile oluşturulan bir kısa filmdir. "Thank You For Not Answering", metin ve görsel istemlerle Runway kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 1. "The Frost", "Air Head,", "Deflated", "Newton's Cradle", "Ocean Muse", "Sunspring"

Kaynak: Youtube Screenshots

"Imagine", tek bir sanatçı tarafından YZ ile oluşturulan bir kısa filmdir. "A Good dAI", Midjourney ve video-to-video generation tekniklerini kullanır. "Echoes of Reality", GravityWrite, ChatGPT, Midjourney, Runway, D-ID ve PlayHT gibi çeşitli YZ araçlarını kullanarak üretilmiştir. "Look Up", ChatGPT, Midjourney ve Runway kullanılarak oluşturulmuştur. "The Lone Dreamer", ChatGPT, Midjourney, Runway Gen-2, ElevenLabs ve Stable Audio gibi YZ araçlarının bir kombinasyonunu kullanır. "Whispers through the Veil", "The Prompt", "Newton's Cradle", "The Slug", "MANDROID", "Skate or Die", "While Some Must Sleep", "AI P's and Q's", "Recursion", "Creature", "Toota Purza", "Grace: The First Artificial Emotional Intelligence", "Black Balloon", "In Sync with the Sun", "It's Raining", "Robofauna" ve "The Elements of Life" gibi kısa filmler, çeşitli YZ film festivallerinde ödüller kazanarak bu alandaki yaratıcılığın ve yeniliğin giderek arttığını göstermektedir. Bu örnekler, YZ'nın sinematik yaratımda giderek daha fazla kabul gördüğünü ve keşfedildiğini göstermektedir.

4. YÖNTEM

Çalışma için seçilen betimsel araştırma yöntemi, var olan bir olayı nicel ya da nitel olarak betimleyen bir araştırma türüdür (McMillan ve Schumacher, 1984, s.26). Geçmişte ve bugün var olan bir olay ya da durumu var olduğu şekilde tanımlamaktadır (Karasar, 1982, s.80). Betimsel araştırmanın amacı evrenin ya da ondan çekilen yansız bir örneklemin doğru bir tanımına ve analizine ulaşmaktır (Simon ve Burstein, 1985, s.167).

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, yapay zekâ teknolojilerinin kısa film üretimindeki rolünü teknik açıdan incelemek ve bu alandaki bilgi boşluğunu doldurmaktır. Günümüzde sinema endüstrisinde yapay zekâ giderek daha fazla kullanılmakla birlikte, bu kullanımın sonuçları ve teknik ayrıntıları üzerine sınırlı akademik çalışma mevcuttur. Özellikle kısa film yapımında YZ temelli araçların senaryodan görsel üretime, seslendirmeden kurguya kadar tüm aşamalarda nasıl entegre edildiği üzerine kapsamlı bir analiz ihtiyacı vardır. Yapay zekânın film yapımında yeni anlatım biçimleri ve üretim kolaylıkları getirmesi beklenirken, iş gücüne etkisi ve içerik özgünlüğü gibi konularda da belirsizlikler bulunmaktadır. Örneğin 2016 tarihli "Sunspring" gibi kısa filmlerde yapay zekâ senaryo yazarak ilk adımını atmış, günümüzde ise Waymark'ın "The Frost" adlı kısa filmi tüm sahneleri DALL·E 2 ile üreterek daha ileri seviyede bir bütünlüklü YZ kullanımı göstermiştir. Bu tür yenilikçi projeler, yapay zekânın sinemaya entegre olma potansiyelini gözler önüne sererken, aynı zamanda bu dönüşümün getirilerini ve sınırlarını irdeleyen araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, 2023–2025 yılları arasında kamuoyuna sunulmuş yapay zekâ destekli kısa filmler ve bu filmlerin üretiminde kullanılan YZ araçlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda, generatif yapay zekâyla özgün içerik üretimi yapan örnek yapımlar seçilmiştir. Örneklem olarak başta şu araç ve filmler belirlenmiştir:

OpenAI Sora: OpenAI'nin yeni metinden-video modelidir. Örneğin Toronto merkezli Shy Kids topluluğunun Sora ile ürettiği "Air Head" (2023) adlı kısa film, açık uçlu metin girdileriyle sinematik sahneler oluşturmuştur. Shy Kids'in takip filmi "Deflated" (2024) da benzer şekilde Sora kullanılarak desteklenmiştir.

DALL·E 2 / Latent Diffusion Tabanlı Modeller: Waymark stüdyosunun "The Frost" (2023) adlı kısa filmi, senaryodaki sahne betimlemelerini OpenAI'nin DALL·E 2 modeline vererek her kare için görüntüler üretmiştir. Ardından bu görüntüler, başka YZ araçlarla dudak senkronizasyonu ve hareketlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Runway Gen-2: RunwayML'ın Gen-2 platformu, metin veya görselden video üretim imkânı sunar. Çalışmada Gen-2 ile denemeler yapan bağımsız yapımlar (örneğin bazı deneysel kısa filmler) da örnekleme alınmıştır.

Pika Labs: Pika Labs'ın YZ video üretim platformu, özellikle görsel sentez ve ses efektleri konusunda yenilikler getirmiştir. Örneğin "Ocean Muse" gibi tamamen YZ üretimi kısa filmlerde Pika'nın imajdan-videoya ve seslendirme araçları kullanılmıştır.

Bu tarz örnekler, yapay zekânın üretim sürecinde merkezi rol oynadığı, teknik alt yapısı açıkça belirtilen ve geniş yankı uyandırmış projeler arasından seçilmiştir. Seçim kriterleri arasında filmin yapay zekâ içeriğinin açıklanmış olması, kullanılan model veya araçların belgelenmiş olması, yaygın medya ve festival ilgisi ile kamuoyunda tanınırlığı gibi unsurlar yer almıştır. Örneğin "The Frost" projesi, tamamen yapay zekâ ile görüntü üretimine geçilmesi açısından dönüm noktası olarak görüldüğü için örneklemde yer almış, "Air Head" ise OpenAI'nin Sora modelinin yeteneklerini sergileyen ilk kısa filmlerden biri olarak dahil edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aşamasında, örnek kısa filmlerin yapımcı yayınları, röportajlar, teknik bloglar ve ilgili araç sağlayıcılarının dokümantasyonları gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Ayrıca her filmin kendisi incelenerek, yapım kredi bilgileri ve film içi göstergeler üzerinden hangi YZ araçlarının kullanıldığı belirlenmiştir. Örneğin OpenAI Sora ve Runway Gen-2 hakkındaki teknik duyurular ile rehber yazılar (nofilmschool.com, 2024) incelenmiş; Pika Labs'ın ses ve video özellikleri hakkındaki haberler de analiz edilmiştir (tomsguide.com, 2023).

İnceleme sürecinde tekniğin aşamaları aşağıdaki kriterlere göre gruplanmıştır:

Senaryo ve Metin Üretimi: Film senaryosunda YZ desteği olup olmadığı, hikâye taslağının nasıl oluşturulduğu incelenmiştir. Örneğin, tarihte ilk yapay zekâ senaryosunun yazıldığı film olan "Sunspring"de senaryo GPT-2 ile oluşturulmuştur. Güncel örneklerde ise senaryo üretimi için dil modelleri veya insan yazımı senaryonun YZ görsel araçlarına dönüştürülmesi değerlendirilebilir.

Storyboard ve Görsel Planlama: Filmin sahnelerini taslak halinde görselleştirme aşamasında yapay zekâ kullanımı ele alınmıştır. Boords veya Storyboarder.ai gibi araçlar metin veya fikirlerden taslak görüntüler üretebilmekte, bu da prodüksiyon öncesi planlamayı hızlandırmaktadır.

Görsel Sentez (Text-to-Image/Video): Her bir sahne için yapay zekâ modelleri kullanılarak görüntü veya video üretimi incelenmiştir. Örneğin Waymark ekibi "The Frost" filminde, "dondurucu soğuk" gibi betimlemelerle DALL·E 2'ye pano görüntüleri oluşturmuş ve böylece her sahnenin görselini YZ ile üretmiştir.

Runway Gen-2 ile text-to-video üretimi yapan yapımların teknik detayları (örneğin model parametreleri, sürükleme kontrolleri) belgelendirme ve kullanıcı raporlarından derlenmiştir.

Ses ve Müzik Üretimi: YZ tabanlı seslendirme (örneğin ElevenLabs, Murf.ai) ve ses efektleri (ör. Pika Labs'ın metin tabanlı SFX) araçlarının kullanımı araştırılmıştır. Pika Labs'ın yeni özellikleri sayesinde metin girdisiyle ses efektleri üretilebildiği ve karakterlere otomatik dudak senkronizasyonu ile ses verilebildiği not edilmiştir (Hill, 2024).

Kurgu ve Post-Prodüksiyon: Yapay zekânın sahne kesme, geçiş, renk düzeltme veya görüntü stabilizasyonu gibi düzenleme aşamalarında nasıl kullanıldığı değerlendirilmiştir. Örneğin Runway'ın video düzenleme araçları, sahne genişletme ve nesne kaldırma gibi işlevlerle incelenmiş; örnek filmlerde bu tür özellikler varsa not edilmiştir.

5. BULGULAR

Çalışmada elde edilen bulgular, yapay zekânın kısa film üretim sürecine giderek daha entegre hâle geldiğini göstermektedir. Özellikle üretimin farklı aşamalarında YZ tabanlı araçların işlevsel biçimde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, yapay zekânın sadece teknik destek sunan bir yardımcı rolünden çıkarak, sinema üretiminin yaratıcı bir bileşeni hâline geldiğini göstermektedir. Senaryo ve metin üretimi sürecinde yapay zekâ, özellikle dil modelleri aracılığıyla içerik üretiminde bir fikir ortağı gibi işlev görmekte, kimi durumlarda ise tamamen yapay bir yazar olarak konumlanmaktadır. "Sunspring" gibi örnekler, yapay zekânın özerk üretim potansiyelini sergilerken; güncel yapımlarda bu araçların daha çok insan-yapay zekâ iş birliği çerçevesinde kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, yaratıcı sürecin merkezinde yer alan "yazar" kavramının dönüşüme uğradığını düşündürmektedir. Sahne görselleştirme, storyboard üretimi ve video sentezi gibi aşamalarda yapay zekâ araçlarının kullanımı, özellikle bağımsız yapımcılar ve düşük bütçeli projeler için ciddi avantajlar sağlamaktadır. Yalnızca metin girdisiyle görsel içerik üretilebilmesi, fiziksel prodüksiyon gerekliliğini azaltmakta; böylece mekân, ekipman ve çekim maliyetleri büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Bu durum, sinema üretiminde demokratikleşme eğilimini güçlendirmekte, bireysel içerik üreticilerinin önünü açmaktadır.

Alttaki şekilde günümüzde bir kısa filmi üretmek için kullanılan yapay zeka araçlarının önemli olanları gösterilmiştir.

Şekil 2. Film Üretimi İçin Yapay Zeka Araçları

Kaynak: Sheikh, 2025

Tüm bunlara karşın, görsel sentez ve ses üretimi gibi alanlarda yapay zekânın hâlen bazı sınırlılıklarla karşı karşıya olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sahne tutarlılığı, gerçekçi hareket geçişleri, ifade derinliği ve ses duygusallığı gibi unsurlar, yapay üretimin eksik yönleri arasında sayılabilir. Ayrıca, YZ tarafından üretilen içeriklerde telif, etik onay ve yapımcı hakları gibi hukuki sorular da belirsizliğini korumaktadır. Yapay zekâ ile üretilmiş içeriklerin "yaratıcı sahibi" kimdir sorusu, sinema hukuku açısından yeniden ele alınması gereken bir meseledir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kısa film üretimi için benzersiz fırsatlar ve zorluklar sunan YZ, bir yandan verimliliği artırma, maliyetleri düşürme ve yeni yaratıcı alanlar açma potansiyeline sahipken, diğer yandan iş kayıpları ve etik kaygılar gibi önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Film yapımcıları için YZ teknolojilerini benimsemek, geleceğin sinemasına ayak uydurmak ve yaratıcılıklarını yeni boyutlara taşımak açısından önemlidir. Fakat, bu teknolojilerin sorumlu ve etik bir şekilde kullanılması da büyük önem taşımaktadır. Yapay zekâ ile kısa film üretimi alanı, sadece teknik bir yenilik değil, aynı zamanda sinemanın doğasına ilişkin daha geniş bir dönüşümün habercisidir. Bu dönüşümün sağlıklı ve etik temeller üzerinde ilerlemesi için hem teknolojik gelişmelerin hem de kültürel-sosyal etkilerin birlikte değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu bulgular ışığında, kısa film üretiminde yapay zekânın gelecekte yalnızca bir araç değil, aynı zamanda üretim biçimini yönlendiren bir aktör hâline gelebileceği öngörülmektedir. YZ araçlarının gelişimiyle birlikte, sinemanın biçimi kadar, üretim normları da değişime uğramaktadır. Bu değişimin nereye evrileceği, kullanıcıların bu araçları nasıl sahiplendiğine ve yönettiğine bağlı olarak şekillenecektir. Çalışmada elde edilen bulgular, özellikle metinden görüntüye/video üretimi gibi teknolojilerin sinema üretimini daha hızlı, erişilebilir ve düşük maliyetli kıldığını göstermektedir. Ancak bu dönüşüm, bazı sınırlılıkları ve etik soruları da beraberinde getirmektedir. Yapay zekânın görsel ve işitsel üretimdeki teknik kısıtları, insan katkısı-

nın hâlen önemli olduğunu ortaya koymakta; bununla birlikte telif hakkı, yaratıcı mülkiyet ve yapay zekâ destekli içeriğin özgünlüğü gibi konular tartışmaya açık kalmaktadır. Gelecekte yapay zekâ teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, hem bağımsız yapımcılar hem de profesyonel sinema sektörü açısından üretim dinamiklerinin daha da dönüşeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, sinema eğitimi, yaratıcı yazarlık, post-prodüksiyon ve etik alanlarında yeni yaklaşım ve düzenlemelere ihtiyaç duyulacaktır.

Çalışmanın sonuna yaklaşırken çeşitli öneriler de getirmek mümkündür. Yapay zekâ ile sinema üretimi arasındaki entegrasyon göz önüne alındığında, sinema ve medya bölümlerinin müfredatına YZ tabanlı içerik üretim araçları (text-to-image, text-to-video, YZ kurgu vb.) dâhil edilmelidir. Öğrencilerin bu araçlara hem teknik hem etik açıdan hâkim olmaları sağlanmalıdır. Kısa film üreticilerine yönelik, YZ araçlarının doğru ve etkili kullanımı hakkında açık erişimli teknik kılavuzlar hazırlanmalı; bu sayede bağımsız yapımcıların da üretim sürecine katılımı teşvik edilmelidir. Yapay zekâ tarafından üretilen senaryo, görsel ve ses içeriklerinin mülkiyeti ve sorumluluğu konusunda yasal çerçeve henüz netleşmemiştir. Akademi, hukuk ve yapım sektörü temsilcileri bir araya gelerek bu konuda disiplinler arası politika önerileri geliştirmelidir. AI Film Festival ve CIAIFF gibi girişimler, yapay zekâ ile üretilen yaratıcı işlerin görünürlüğünü artırmaktadır. Yerel ve uluslararası düzeyde bu tür festivallerin desteklenmesi, hem sektör içi inovasyonu hem de toplumsal farkındalığı artıracaktır. YZ araçlarının üretimi kolaylaştırması önemli bir avantaj olmakla birlikte, sinema gibi duygusal, anlatı temelli bir sanat dalında insan estetiği, sezgisi ve eleştirel bakışın tamamen ortadan kaldırılması sakıncalı olabilir. Bu nedenle, yapay zekâ ile insan katkısının birlikte çalıştığı hibrit modeller teşvik edilmelidir. YZ ile film üretimini daha kapsayıcı ve şeffaf hâle getirmek için, açık kaynaklı görsel ve işitsel üretim araçlarının geliştirilmesi ve bu alandaki Ar-Ge projelerinin kamu fonlarıyla desteklenmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

Akyürek, F. (2012). Senaryo yazarı olmak, senaryo yazmak (10. baskı), MediaCat.

Archer, A.L. (2020). AI ethics: A strategic communications challenge, Defence Strategic Communications, 8, 189-202.

Cooper, P., Dancyger, K., (2005). Kısa film yazmak, Es Yayınları

Czech International Ai Film Festival Web Site (2024). https://ciaiff.com/. Erişim Tarihi: 19.05.2025

Etikan, H. (2002). Film üzerine panel ve söyleşiler, Mithat Alam Film Merkezi.

Kaliç, S. (1992). Deneysel sinemanın kısa tarihi, Hil Yayınları

Karasar, Niyazi (1982). Bilimsel araştırma teknikleri ve istatistik yöntemleri, Rehber Yayınevi

Hill, Kaycee (2024). How to make ai videos with Pika Labs, https://www.tomsguide.com/how-to-create-videos-in-pika-labs, Erişim Tarihi: 19.05.2025

McMillan, J., H., Schumacher, S., (1984). Research in education: A Conceptual intrduction, Boston: Little Brown and Company

Nabiyev, V., (2012). Yapay zeka. Seçkin Yayıncılık

Penrose, R. (2020). Kralın yeni aklı: Bilgisayar, zeka ve fizik yasaları. (Çev: T. Dereli), Koç Üniversitesi Yayınları.

Raskin, R. (2010). Kurmaca kısa filmde öykü tasarımı, Sekans Sinema Yazıları Seçkisi

Simon, J., L., Berstein, P., (1985). Basic research methods in social science. New York: Random House

Sheikh, Nayeem (2025). 10x Your Productivity with these AI Tools, Linkedin, https://www.linkedin.com/posts/heynayeem_10x-your-productivity-with-these-ai-tools-activity-7230880892238315520-v81-/, Erişim Tarihi: 17.05.2025

Türten, Burak. (2024). Yapay zekâ ve sinema: Film yapımında olanaklar ve fırsatlar". Anadolu Ve Balkan Araştırmaları Dergisi 7, sy. 14 (Ekim 2024): 399-425.

Yıldırım, E., & Can, A. (2024). Yapay zekanın reklamcılık alanında kullanımı ve yapay zeka kullanılarak yazılmış reklam film senaryo analizi. Pamukkale Üniversitesi İletişim Bilimleri Dergisi, 3(2), 268-287.

https://doi.org/10.71284/asc.2025114

HABERCİLİKTE DEĞİŞEN PARADİGMALAR VE YAPAY ZEKÂNIN GAZETECİLİKTE KULLANILMASI

CHANGING PARADIGMS IN JOURNALISM AND THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN JOURNALISM

Durmuş Koçak[1]

Özet

Son yıllarda hızla gelişen ve değişen teknolojik paradigmalar, habercilik alanında da köklü değişimlere neden olmaktadır. Özellikle dijitalleşmenin artışı ve büyük veri çağının başlamasıyla birlikte, günümüzde her sektörde olduğu gibi gazetecilik sektöründe de yapay zekâ (YZ) temelli bir değişim rüzgârı esmektedir. YZ, gazetecilik pratiğindeki geleneksel paradigmaları dönüştürerek haber üretim süreçlerini her geçen gün daha fazla etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bu bağlamda medya kuruluşları, YZ destekli algoritmaları kullanarak daha hızlı, daha verimli ve daha geniş kapsamlı bir şekilde haber üretebilme imkânı bulmaktadır. Özellikle finans, spor ve hava durumu gibi belirli ve veri yoğun alanlarda YZ algoritmalarının kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Bu algoritmalar, büyük veri setlerini analiz ederek anında başlıklar ve özetler üretebilme yeteneğine sahiptir. Böylece, haber akışı hızlanmakta ve izleyiciye daha dinamik içerikler sunulabilmektedir. Ancak, bu teknolojik dönüşüm beraberinde çeşitli zorlukları ve tartışmaları da getirmektedir. Yapay zekânın eğitildiği veri setlerinde bulunan önyargılar, haber içeriklerinin tarafsızlık, çeşitlilik ve temsil adaleti açısından sınırlı kalmasına neden olabilmektedir. Bu durum, özellikle hassas toplumsal konularda YZ ile üretilen içeriklerin objektifliğini sorgulatmaktadır. Bu nedenle, medya kuruluşlarının YZ uygulamalarını kullanırken şeffaflık ilkesine öncelik vermeleri büyük önem taşımaktadır. Algoritmaların nasıl çalıştığı, hangi veri setlerinin kullanıldığı ve haber üretim süreçlerinin hangi aşamalarında insan müdahalesinin gerçekleştiği gibi konularda açık olmak, habercilik etiği açısından vazgeçilmez bir gereklilik hâline gelmiştir. Ayrıca, yapay zekâ uygulamalarıyla elde edilen sonuçların yalnızca otomatik bir şekilde yayınlanması yerine, mutlaka insan editörlerin kontrolüne ve değerlendirmesine tabi tutulması gerekmektedir. Bu süreç, etik standartların korunmasını ve hatalı ya da yanıltıcı içeriklerin önlenmesini mümkün kılmaktadır. İnsan denetimi, yalnızca teknik doğruluk açısından değil, aynı zamanda haberin anlamı, bağlamı ve toplumsal etkileri bakımından da kritik bir rol oynamaktadır. Öte yandan, habercilikte yapay zekâ kullanımının yaygınlaşması, gazetecilerin rollerinde de değişim yaratmakta, veri analizi ve algoritmalarla çalışma gibi yeni becerilerin önemini artırmaktadır. Sonuç olarak, habercilikteki paradigma değişimleri ve yapay zekânın kullanımının giderek artması, medya sektörünü etkileyen önemli ve kaçınılmaz bir dönüşümü simgelemektedir. Günümüzde gazetecilik sektörü, bir yandan YZ alanındaki hızlı değişimlere uyum sağlamaya çalışırken, diğer yandan da habercilik mesleğinin temel etik standartlarını koruma çabası içindedir. Bu süreçte, teknoloji ve etik arasındaki dengenin sağlanması, geleceğin gazeteciliğinin güvenilirliğini ve toplumdaki yerini belirleyecek en kritik faktörlerden biri olacaktır. Bu çalışmada geleneksel derleme yöntemi kullanılmıştır; literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda yapay zekâ haberciliği hakkındaki tartışmalar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, gazetecilik, habercilik.

[1]Bağımsız Araştırmacı-Gazeteci, Türkiye, e-mail: durmusxkocak@gmail.com, https://doi.org/0000-0001-8783-5112

Abstract

In recent years, rapidly developing and changing technological paradigms have caused radical changes in the field of journalism. Especially with the increase in digitalization and the beginning of the big data era, a wind of change based on artificial intelligence (AI) is blowing in the journalism sector as in every sector today. By transforming traditional paradigms in journalism practice, AI is increasingly affecting and shaping news production processes every day. In this context, media organizations have the opportunity to produce news faster, more efficiently and more comprehensively by using AI-supported algorithms. The use of AI algorithms is becoming increasingly widespread, especially in certain and data-intensive areas such as finance, sports and weather. These algorithms have the ability to produce headlines and summaries instantly by analyzing large data sets. Thus, the flow of news is accelerated and more dynamic content can be presented to the audience. However, this technological transformation also brings with it various challenges and discussions. The biases in the data sets on which AI is trained can cause news content to be limited in terms of impartiality, diversity and fair representation. This situation questions the objectivity of content produced with AI, especially on sensitive social issues. Therefore, it is of great importance for media organizations to prioritize the principle of transparency when using AI applications. Being open about how algorithms work, which data sets are used, and at what stages of the news production process human intervention occurs has become an indispensable requirement in terms of journalism ethics. In addition, the results obtained with AI applications should definitely be subject to the control and evaluation of human editors, rather than being published only automatically. This process makes it possible to maintain ethical standards and prevent erroneous or misleading content. Human control plays a critical role not only in terms of technical accuracy, but also in terms of the meaning, context, and social impact of the news. On the other hand, the widespread use of AI in journalism also creates changes in the roles of journalists, increasing the importance of new skills such as data analysis and working with algorithms. As a result, paradigm shifts in journalism and the increasing use of AI symbolize an important and inevitable transformation affecting the media sector. Today, the journalism sector is trying to adapt to rapid changes in the field of AI, while also trying to protect the basic ethical standards of the journalism profession. In this process, ensuring the balance between technology and ethics will be one of the most critical factors that will determine the reliability of journalism in the future and its place in society. In this study, the traditional compilation method was used; discussion on artificial intelligence journalism were discusesed in line with the information obtained from the literatüre.

Keywords: Artificial intelligence, journalism, reporting.

GİRİŞ

Geleneksel medya ve haber üretim süreçleri, teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte köklü bir dönüşüme uğramıştır. Özellikle internetin yaygın kullanımı, haber alışkanlıklarını ve iletişim biçimlerini derinden etkilemiş, bu durum ise habercilikte yeni paradigmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Geleneksel medya, basılı gazeteler, radyo ve televizyon haberleri ile sınırlıyken, internet gazeteciliğinin yükselişiyle birlikte haber üretimi ve tüketimi çok yönlü bir hâl almıştır. Günümüzde internet gazeteleri, anlık ve etkileşimli bir ortam sağlayarak okurlara daha geniş bir haber yelpazesi sunmaktadır. Haber içerikleri, geleneksel usullere kıyasla daha hızlı ve çeşitli kaynaklardan elde edilmekte, bu da internet gazeteciliğinin dinamizmini artırmaktadır.

Ancak, bu değişim sürecinde karşılaşılan zorluklar da göz ardı edilemez. Özellikle bireysel gazetecilikte yaşanan etik sorunlar, doğruluk ve güvenilirlik konularındaki belirsizlikler, haber üretim süreçlerinin kar-

maşıklığı gibi hususlar, yeni paradigmaların oluşturulmasında önemli birer etken haline gelmiştir. Yapay zekâ (YZ), son yıllarda haber endüstrisinde önemli bir yer edinerek geleneksel gazetecilik yöntemlerini dönüştürmüştür. Yapay zekâ algoritmaları, büyük veri setlerini analiz ederek haber üretim süreçlerini optimize etmekte ve içerikleri kişiselleştirmekte kullanılmaktadır. Bu, okurlara daha özgün ve ilgi çekici içerikler sunarken, gazetecilere de haber değeri taşıyan konulara odaklanmada yardımcı olmaktadır.

Habercilikte yaşanan paradigmaların değişimi ve yapay zekanın etkin kullanımı, yeni bir gazetecilik çağının kapılarını aralamaktadır. Geleneksel yöntemlerin dijitalleşme ve yapay zekâ ile birleşmesi, habercilikte daha hızlı, etkili ve özgün içeriklerin üretilmesine olanak tanımaktadır.

1. İNTERNET GAZETECİLİĞİ

Geleneksel medyanın dönüşümü, basılı gazetelerin dijital özelliklerle biçim değiştirmesi ve internet gazetelerinin ortaya çıkmasıyla hız kazanmıştır (Yengin, 2012, s. 127). Radyo, televizyon ve geleneksel gazetecilikle birlikte değerlendirilen internet gazeteciliği, haber içeriklerini internet üzerinden toplamakta ve okuyuculara internet aracılığıyla iletilmektedir (Kürkçü, 2017, s. 194).

Gazete okumaları, radyo dinlemeleri ve televizyon izlemeleri gibi geleneksel yöntemlerle habere ulaşma alışkanlıkları, internet gazeteciliği ile birlikte tek bir mecra üzerinden gerçekleştirilebilir hale gelmiştir. Bilgisayar ve mobil cihazlardaki teknolojik ilerlemeler, zamansal ve mekânsal sınırlamaları ortadan kaldırarak, haber ve bilgiye anlık erişim sağlayan bir ortam oluşturmuştur (Kalsın, 2016, s. 76). Bu durum, internet gazetelerini yazılı, görsel ve işitsel fonksiyonlarıyla derin bir bilgi havuzu olarak değerlendirmeyi mümkün kılmıştır.

İnternet üzerindeki haber içeriği üç aşamada gelişim göstermiştir. İlk aşamada, online gazeteciler, genellikle bağlı oldukları haber kuruluşlarından aldıkları haber içeriklerini yeniden yayınlamak veya amaçlarına uygun hale getirmek suretiyle çok sayıda haber sitesini kapsamaktadır. İkinci aşamada, gazeteciler orijinal haber içeriği oluşturarak kendilerini karakterize etmektedir. Üçüncü aşamada ise haber dağıtımı, web için tasarlanmış orijinal içeriklerle gerçekleşmektedir (Pavlik, 2013, s. 70). Bu doğrultuda internet gazeteciliği kapsamında iki temel uygulamanın öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, basılı gazetelerin internet ortamına taşınarak oluşturulan "dijital sürümleridir." İkincisi ise yalnızca çevrim içi ortamda varlık gösteren, haber içeriklerini sürekli güncelleyen ve hem site içi hem de site dışı bağlantılarla kullanıcıların farklı içeriklere yönlendirilebildiği "internet gazeteleri"dir (Törenli, 2005, s. 209).

İnternet gazeteleri, geleneksel medyaya kıyasla daha «sansürsüz ve özgürlükçü bir ortam» sunarak okurlara sansürlenmemiş ya da daha az sansürlenmiş haberlere ve bilgilere erişim imkânı sağlamaktadır. Bu bağlamda, basılı gazetelerde yaşanan toplatma ve yayın durdurma, radyo ve televizyon kanallarındaki yayın kesme gibi müdahaleler, internet gazetelerinde gerçekleşememektedir. Ayrıca internet gazetelerinde «etkileşimin» daha üst düzeyde olduğu gözlemlenmektedir. Haberle ilgili çeşitli detaylar ve ek verilere web sayfalarına linkler aracılığıyla erişilebilmektedir. Bu sayede okurlar, geleneksel gazetelerde bulunmayan detaylı bilgilere, hava durumu, yol durumu, deniz şartları, tren, metro ve uçak tarifeleri gibi konulara internet gazeteleri üzerinden ulaşabilmektedir (Kürkçü, 2016, s. 151; Kara, 2006, s. 29; Ata, 2022, s. 28).

Gazetecilik kurumları açısından bakıldığında, internetin sunduğu etkileşimli iletişim olanakları sayesinde medya yöneticileri, haberlerin veya yazıların ne ölçüde ilgi gördüğünü ve okuyucu tepkilerini anlık olarak izleyebilmekte, böylece yayın politikalarını daha esnek ve hızlı bir biçimde şekillendirebilmektedir. İnternet gazeteciliği, editörler, muhabirler ve bölüm yöneticileri gibi medya çalışanlarına da önemli ölçüde hız kazandırmıştır. İnternet gazetesi personeli, ihtiyaç duydukları bilgilere kolaylıkla erişebilmekte ve haber kaynaklarıyla mekân veya zaman kısıtlaması olmaksızın etkili bir iletişim ağı kurabilmektedir (Kurşun, 2017, s. 87).

Hülür ve Yaşın'a (2017, s. 9) göre, internet gazeteciliği, haber üreticileri ve tüketicileri için bir dizi avan-

tajın yanı sıra bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Bu dezavantajlardan biri, gazeteci kökenli olmayan bireylerin habercilik yapmasıdır. Sosyal medya ve farklı internet platformlarında takipçilerini anında bir olaydan haberdar etmeye çalışan bireysel gazeteciler, genellikle habercilik kurallarını ve etiğini bilmemeleri nedeniyle okurlara zarar verebilmektedir (Van Der Haak vd., 2017, s. 67; Erdal ve Anıq, 2017, s. 58; Ata, 2022, s. 29).

Buna ek olarak, gelişmelerin veya bilgilerin kullanıcılara saniyeler içinde iletilmesi, internet gazetelerini haberlere en hızlı erişim sağlayan bir araç haline getirmiştir. Bağımsız içerik üretimlerinin yanı sıra, farklı kaynaklardan veya abone oldukları haber ajanslarından gelen bilgiler de anında internet ortamına aktarılmakta ve kullanıcıların erişimine sunulmaktadır (Toruk, 2008, s. 301). Bu durum yalnızca şehir veya kırsal bölgelerde meydana gelen olayların kamuoyuna duyurulmasında değil, aynı zamanda siyaset, ekonomi ve spor gibi alanlardaki güncel gelişmelerin hızlı bir şekilde paylaşılmasında da etkili olmaktadır (Kara, 2019, s. 46).

1.1. İnternet Gazeteciliğinde Yapay Zekaya Geçiş

Günümüzde, bilgi ve haber tüketimi giderek daha fazla internet üzerinden gerçekleşmektedir, bu da geleneksel medyanın yanı sıra çeşitli dijital içeriklerle büyük ölçüde şekillenmektedir. Özellikle internet gazeteciliği, haber ve bilgi akışını yeni bir düzeye taşıyan önemli bir dönüşüme uğramıştır. Son yıllarda ise bu dönüşümde etkili olan önemli bir unsur da yapay zekâ (YZ) teknolojileridir.

YZ, günümüz teknolojisinin en hızlı gelişen alanlarından biridir ve bu nedenle genel geçer tanımlamalarla ele almak zordur. Yapay zekâ tasarımları her geçen gün daha da gelişirken, bu alandaki kavramların sürekli güncellenmesi gerekmektedir. Bu sebeple, YZ araştırmacıları tanımlamalara odaklanmak yerine pratik uygulamalara yönelmişlerdir. Yapılan araştırmalar, alandaki gelişmelerle birlikte daha net tanımlamaların yapılabilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir (Wang, 2019, s. 1).

YZ ürünlerinin temel amacı, insan zihnine benzer şekilde çalışabilen ve çeşitli uyarıcılara tepki verebilen bir yapı ortaya koymaktır. Bu alandaki tasarımlar, konuşma, problem çözme, öğrenme ve planlama gibi üst düzey bilişsel işlevleri başarıyla gerçekleştirebilmektedir. Yapay zekâ, temelde algılanan verilerin ayrıştırılması, öğrenilmesi ve farklı durumlarda tahmin geliştirmek için kullanılmaktadır. Geliştirilen algoritmalar ve yazılımlar sayesinde, yapay zekâ beklentileri karşılamak adına her geçen gün daha etkili hale gelmektedir. Bu bağlamda, gün geçtikçe gelişen cihazlarda yapay zeka işlevlerinin daha iyi kullanıldığı gözlemlenmektedir (Fallucchi vd., 2020, s. 86). Bu süreçte, yapay zekanın internet gazeteciliğine ve haber üretimine olan etkisi daha da belirgin hale gelmiştir, bu da bilgi akışının daha hızlı, doğru ve özgün hale gelmesine katkı sağlamaktadır.

Yapay zekanın derin öğrenme özelliği, insan iş gücüne ihtiyaç duyulmayan görevlerin etkili bir şekilde yerine getirilmesine olanak sağlamaktadır. Derin öğrenme, önceden bilim kurgu olarak hayal edilen birçok görevin makineler tarafından başarıyla icra edilebileceği bir noktaya gelinmesini sağlamıştır. Bu, insan kullanımına ihtiyaç duymadan yürütülen görevlerin artmasıyla birlikte iş gücü dinamiklerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu gelişmeler, özellikle iş dünyasındaki istihdam dengelerini etkileyebilecek potansiyele sahiptir (Lu vd., 2018, s. 369).

Yapay zekâ, tekrarlayan ve rutin görevlerin otomatikleştirilmesini sağlayarak iş süreçlerini daha verimli hale getirir. Bu da çalışanların daha stratejik ve yaratıcı görevlere odaklanmasına olanak tanır. Yapay zekâ tabanlı robotlar ve yazılımlar, birçok alanda iş süreçlerini otomatikleştirerek, veri girişi, analiz, müşteri hizmetleri ve lojistik gibi görevleri gerçekleştirebilirler. Yapay zekâ, büyük veri setlerini analiz ederek anlamlı bilgiler elde etmeyi sağlar, bu da işletmelerin daha bilinçli kararlar almasına yardımcı olur (Mert, 2023, s. 40). Yapay zekâ algoritmaları, işletmelerin pazar trendlerini, müşteri davranışlarını ve rekabetçi analizleri daha iyi anlamalarını ve stratejik kararlarını buna göre şekillendirmelerini sağlar.

Gazetecilik alanında da yapay zekâ kullanımı artış göstermektedir. Yapay zekâ, büyük veri analizi, dil işleme, görüntü tanıma ve öğrenme algoritmaları gibi teknik araçlar kullanarak haber üretiminden dağıtımına kadar birçok aşamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu teknolojiler, geleneksel gazetecilik süreçlerini hızlandırmak, içeriği kişiselleştirmek ve kullanıcı deneyimini iyileştirmek için etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Atalay ve Çelik, 2017). Yapay zekâ, gazetecilikte veri analizi yoluyla daha derinlemesine raporlamalar yapılmasına, hızlı ve doğru haber üretimine katkı sağlamakta ve haber dağıtımını optimize etmektedir.

Yapay zekanın haber üretimindeki en dikkat çekici etkilerinden biri, otomatik içerik üretme yeteneğidir. Haber ajansları ve medya kuruluşları, doğal dil işleme algoritmalarını kullanarak büyük veri setlerini analiz edebilir ve bu sayede haber başlıkları, özetler ve hatta tam metinleri otomatik olarak oluşturabilirler (Toğaçar vd., 2021). Bu yaklaşım, sadece haber üretim sürecini hızlandırmakla kalmaz, aynı zamanda insan gazetecilere daha derinlemesine ve analitik çalışmalara odaklanma fırsatı tanır (Ay, 2022). Yapay zekâ ayrıca sosyal medya ve diğer platformlarda haberleri takip etme, paylaşma ve yorumlama süreçlerini de etkilemektedir. Algoritmalar, kullanıcıların eğilimlerini ve tepkilerini analiz ederek, haberlerin yayılma potansiyelini tahmin edebilir ve bu doğrultuda içeriklerin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayabilir.

Son yıllarda, yapay zekâ teknolojisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan otomatik gazetecilik veya robot gazetecilik, yazılım programları, doğal dil üretimi gibi teknolojilerle işleyiş süreçlerini değerlendirdiğinde, hem yeni hem de sıra dışı bir kullanım alanına sahip olduğu görülmektedir. Bu teknoloji, algoritmalar aracılığıyla bir olayla ilgili kendi kararlarını verebilme yeteneğine sahiptir ve hiçbir yardım almadan kendi başına öğrenme kapasitesine sahiptir (Akgül, 2019, s. 59-67). Bu, haber üretiminde daha fazla otomasyon ve özgün içerik oluşturma potansiyelini beraberinde getirirken, aynı zamanda etik ve güvenilirlik konularında da yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Teknolojideki hızlı ilerlemenin bir sonucu olarak, gazetecilik sektöründe yapay zekâ teknolojisinin etkili bir şekilde kullanımına tanık oluyoruz. Örneğin, Associated Press tarafından kullanılan otomatik bir yazılım, 2015'ten bu yana haber üretimi konusunda faaliyet göstermektedir. Bu yazılım, sadece bir saniye içinde yaklaşık olarak iki yüz bin haberi hazırlayabilmektedir (Watry, 2016).

Hall (2018) tarafından belirtildiğine göre, yapay zekâ teknolojisi birçok sektörde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır ve gazetecilik sektörü de bu alanlardan biridir. Yapay zekâ uzmanları, 2018 ile 2025 arasındaki büyüme hızının yılda %50 gibi etkileyici bir oranda artmasını beklemektedirler.

Çin'de, Xinhua haber ajansı 2018 yılında yapay zekâ destekli bir erkek spiker aracılığıyla İngilizce haber sunumunu gerçekleştirmiştir (Kahraman, 2018). Bunu takiben, 2019 yılında yine Şinhua ajansı, yapay zekâ tabanlı X'in Xiaomeng adlı programı tarafından geliştirilen ilk kadın robot spikerin kullanılacağını duyurmuştur (Webtekno, 2019). Çin'de yapay zekâ teknolojilerinin gazetecilik alanında uygulanmaya başlanması, sektörde köklü ve dönüştürücü değişimlerin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir (Babacan, 2021, s. 58). Bu gelişmeler, haber üretim süreçlerindeki otomasyonun artmasını ve yapay zekâ destekli spikerlerin haber sunumunda kullanılmasının önüne açmaktadır.

Yapay zekanın gazetecilik alanındaki kullanımına dair, Türkiye dahil 32 ülkede bulunan haber kuruluşlarına yönelik bir anket gerçekleştirilmiştir. Bu anket, London School of Economics tarafından 2019'da yapılmıştır (Cürgen, 2019). Ankete katılan 71 haber kuruluşu arasında, özellikle Çin, Finlandiya, Almanya, İngiltere, Ukrayna ve ABD medyasının yapay zekâ teknolojisini olumlu bir şekilde uyguladığı gözlemlenmiştir (Babacan, 2021, s. 58). Journalism AI raporuna göre, gazetecilerin yapay zekâ teknolojisini uygulama aşamasında haber sektöründe önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu raporda öne çıkan bir durum ise anket kapsamındaki 32 ülkede yapay zekâ ile ilgili eşit bir yayılımın olmaması ve bu teknolojiye yönelik belirgin planların eksikliği olarak belirtilmiştir (Cürgen, 2019). Journalism AI projesi, eğitim ve araştırma süreçlerinde yapay zekâ teknolojilerinin haber odalarına kazandırabileceği potansiyel katkılar hakkında kapsamlı bilgi sunmayı hedeflemektedir. Proje kapsamında hazırlanan raporda, yapay zekâ uygulamaları-

nın sadece haber üretim süreçlerini desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda veri analizi, içerik doğrulama ve kullanıcı deneyiminin iyileştirilmesi gibi birçok alanda gazetecilik pratiğine yenilikçi çözümler sunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca raporda, yapay zekâ teknolojisinin gazetecilik sektörü içerisinde giderek daha merkezi bir konuma geldiği ve sektörün önemli bir bileşeni olarak kabul edildiği özellikle vurgulanmaktadır (Beckett, 2019).

2. ALGORİTMA GAZETECİLİĞİ

Algoritmalar, "bir problemi çözmek için kesin olarak tanımlanmış kurallar veya süreçler dizisi" ve "belirli hesaplama prosedürleri (veri işleme) yoluyla girdiyi çıktıya dönüştüren bir aşamalar dizisi" olarak tanımlanmaktadır (Latzer vd., 2014, s. 18-19). Algoritmalar, performans iyileştirme çabalarının sürekliliğinden ötürü durağın değil dinamik yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Işık vd., 2022, s. 1253).

Online dünyada, algoritmalar insanların günlük rutinlerini ve dünya algılarını değiştirmekte etkili bir rol oynamaktadır. Günümüzde seçimlerimizi ve davranışlarımızı etkileyen, aynı zamanda gelecekteki ihtiyaçlarımızı ve eylemlerimizi tahmin etmek amacıyla geliştirilen algoritmalar, çeşitli internet tabanlı hizmetlere entegre edilmiş durumdadır ve çok sayıda farklı amaç için aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Algoritmalar yalnızca bireylere arkadaş, haber, müzik veya seyahat rotası önermekle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda robotik temelli haber ve mesaj üretimi süreçlerine de doğrudan katkıda bulunmaktadır. Öyle ki Google, Facebook, Amazon, Netflix ve Spotify gibi dünya çapında popüler ve ekonomik anlamda oldukça başarılı internet platformlarının büyük bir kısmı, işleyişlerinin temelini oluşturan algoritmalar sayesinde hizmet sunmakta ve kullanıcı deneyimini kişiselleştirmektedir (Latzer vd., 2014, s. 18-19).

Günümüzde, algoritmalar gazetecilik alanında da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Veri toplama, analiz etme, trendleri belirleme ve anlatılar oluşturma gibi işlevlerde kullanılan algoritmalar, özellikle Nesnelerin İnterneti (IoT) çağında, çevremizi saran sensörlerden ve cep telefonlarından gelen bilgileri veri silolarında toplamaktadır. Yapay zekâ mühendisleri, bu veri silolarını tarayarak iç görüler ve eğilimleri keşfetmeye yönelik algoritmalar geliştirmektedir. Alex Pentland'ın "sosyal fizik" olarak adlandırdığı bu alanda, milyarlarca dijital izleme inceleyerek her insan faaliyetinin doğasını anlamak mümkün hale gelmiştir (Latar, 2018, s. 3).

Gazetecilik alanında ortaya çıkan bu yeni kavram, gazetecilikle veri teknolojisi arasında bir köprü kurarak, sektörde önemli bir yenilik olarak değerlendirilmektedir. Algoritma gazeteciliği, gazeteciliğin hesap verebilirlik işlevini desteklemek amacıyla sosyal bilimlerden, fen bilimlerinden ve geniş veri kümelerinden beslenen algoritmaların bütünleşik kullanımıyla tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, haber üretiminde yalnızca hız ve doğruluk kazandırmakla kalmamakta, aynı zamanda veri odaklı bir denetim mekanizması oluşturarak gazeteciliğin toplumsal sorumluluk boyutunu da güçlendirmektedir (Alı ve Hassan, 2019, s. 42). Algoritma gazeteciliğinde, algoritmalar gazetecilik içeriğinin dağıtımı üzerinde etkili olmaktadır. Algoritmik olarak gerçekleştirilen içerik üretimi, algoritmik açıdan şeffaflığın önemli bir paradigma olduğu ve bu nedenle icat edildiği bir perspektiften ele alınmaktadır (Montal ve Reich, 2017). Bu uygulama sayesinde gazete ve medya sektöründeki içeriklere erişim daha kolay hale gelmektedir. Algoritma gazeteciliğinde, performansın nasıl olduğuyla ilgilenen kişiler, hesaplamalı gazeteciliğin hızlı bir şekilde ilerleyip gelişmesinde algoritmaların, veri madenciliği ve kamu yararı açısından vazgeçilmez olduğunu belirtmektedirler (Hamilton ve Turner, 2009).

Klaus'a göre, algoritma gazeteciliğinin yükselişi, geleneksel gazetecilik anlayışı ve klasik medya platformlarının öneminin zamanla azalabileceğini gündeme getirmektedir. Zeki algoritmalar sayesinde kullanıcılar, ilgi alanlarına uygun içeriklere doğrudan yönlendirilmekte ve bu durum, kullanıcıların sunulan içeriklere daha fazla ilgi duymalarını ve bu platformlara daha sıkı bir şekilde bağlanmalarını sağlamaktadır (Hallfahrt, 2018). Kullanıcı ilgisini ve merakını tetikleyen bu algoritmaların gazetecilik alanında kullanılması ise, haber tüketiminde etkileşimi artırarak olumlu etkiler doğurduğu gözlemlenmektedir (Babacan, 2021, s. 63).

2.1. Otomatik Gazetecilik

Otomatik gazetecilik, gazeteciliğin en kapsamlı düzeylerinden biri olarak düşünülebilir ve veri odaklı bir yaklaşımı benimser. Bu tür gazetecilikte, hem önceden mevcut olan verilerden hikayeler oluşturmak hem de elde edilen verileri insan müdahalesi olmadan algoritmik bir süreçle haber metinlerine dönüştürmek için kullanılan bir yöntemdir (Carlson, 2015, s. 419).

Otomatik gazetecilik, verilerin insan müdahalesi olmadan metin haline getirilerek haber üretimini otomatikleştirir ve bu sayede gazetecilik alanında olumlu etkiler yaratır. Ayrıca, çok kısa bir süre içinde birçok veriye erişerek haber içeriklerini hızla hazırlama yeteneği ile öne çıkar (Babacan, 2021, s. 64). Otomatik gazetecilik, geleneksel bir gazetecinin erişebileceği bilgi havuzunun çok ötesinde, oldukça geniş veri kaynaklarına sahiptir (Carlson, 2015, s. 419). Bu uygulamada, büyük veri setleri bir makine tarafından otomatik olarak analiz edilmekte ve elde edilen bilgiler, belirli algoritmalar aracılığıyla haber formatına dönüştürülerek kullanıcıların erişimine sunulmaktadır. Böylece, haber üretim süreci insan müdahalesine ihtiyaç duyulmaksızın daha hızlı, kapsamlı ve veri odaklı bir yapıya kavuşmaktadır.

Otomatik gazeteciliğin bir özelliği, sürekli artan veri miktarı karşısında bu verilerin daha anlaşılır ve kullanılabilir hale getirilmesi ihtiyacıdır. Bu nedenle, otomatik olarak verilerin daha anlaşılır bir formda sunulması önemlidir. Bir diğer özellik ise otomatik gazeteciliğin içeriklerini sürekli olarak genişletme yeteneğidir. Doğal dil üretimi de otomatik gazetecilikte veriyi daha anlamlı hale getirme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Loosen, 2018, s. 21). Otomatik haber içeriği üretimi, yapay zekâ teknolojisinin kullanımıyla olası karışıklıkları azaltma potansiyeline sahiptir. Hesaplama teknikleri sayesinde daha geniş bir veri yelpazesine erişim mümkün olmakta ve bu da daha fazla içerik üretilmesine olanak tanımaktadır (Loosen, 2018, s. 12). Otomatik gazetecilik sürecinde, insan müdahalesi olmadan elde edilen veriler, anlatısal haber içeriklerine dönüştürülerek hazırlanmaktadır (Carlson, 2015, s. 420).

Automated Insights'ın CEO'su, Wordsmith adlı algoritmalarının, bir şablon kullanarak ve anahtar kelimelere odaklanarak büyük veri setlerine dayalı olarak birden fazla anlatı oluşturduğunu açıklamıştır. Associated Press (AP) gibi Automated Insights'ı kullanan medya kuruluşları, otomatik haberlerin gazetecilere %20 'ye yakın bir zaman tasarrufu sağladığını belirtmişlerdir. Bu da gazetecilere diğer projelere, yerel haberlere ve araştırmalara daha fazla zaman ayırma fırsatı sunarak verimliliği artırmıştır (Bakhshi vd., 2017, s. 102).

2.2. Robot Gazetecilik

Bilgisayar destekli gazetecilik, dijital gazetecilik ve robotik gazetecilik, gazetecilikte algoritmaların entegrasyonunu tanımlayan farklı evreleri ifade eder. Robotik gazeteciliğin ortaya çıkmasında etkili olan iki temel teknolojik gelişme; devasa bilgi yığınlarından otomatik veri toplama işlevini üstlenen "yazılımlar" ve bu verileri insan müdahalesi olmadan otomatik olarak okunabilir haberlere dönüştüren "algoritmalar"dır. Robotik sistemler, işgücü maliyetlerinde büyük tasarruf sağlamalarının yanı sıra asla yorulmazlar ve nesnel olarak programlandıkları sürece önyargısız bir şekilde hareket ederler. Gazetecilik dünyası, sanal ortamda faaliyet gösteren bu sistemlerin yanı sıra, insan kalabalığı içinde dolaşabilen, röportaj yapabilen, fotoğraf çekebilen ve ardından bunları haberlere dönüştürebilen üç boyutlu insanlaştırılmış robot gazetecilerle de karşı karşıyadır (Latar, 2018, s. 4).

Robot gazetecilik, geleneksel gazeteciliği yeni olanaklarla birlikte zorluklarla da karşı karşıya bırakan çeşitli tartışmalara yol açmıştır (Erdoğan, 2007). Bu teknolojinin getirdiği imkanlar, aynı zamanda geleneksel gazetecilik açısından işsizlik gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Kapitalist sistemin gazetecilik üzerindeki etkisi, sektörü derinden etkileyerek yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Örnebring, 2010).

Robot gazetecilik, algoritmalar tarafından yönetilen bir habercilik sistemini ifade eder ve bu sistem, daha çok zihinsel bir performansa dayanarak fiziksel iş gücünden daha fazla entelektüel yetenek gerektirir. Gart-

ner analisti Nigel Royner, yakın gelecekte yöneticilerin üstlendiği pek çok görevin otomasyon sistemleri tarafından devralınacağını öngörmektedir (Davenport ve Kirby, 2015). Bu doğrultuda, özellikle robot gazetecilik uygulamalarında büyük veri (big data) kullanımının kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Büyük veri sayesinde, çok büyük ölçekli bilgi yığınları işlenebilmekte ve bu verilerden hızlı bir şekilde anlamlı içerikler üretilerek haber süreçleri otomatikleştirilebilmektedir. Büyük veri, insan bağlantısının azalmasıyla birlikte haber içeriklerinin algoritmalar tarafından analiz edilmesine ve hızlı bir şekilde hazırlanmasına olanak tanır (Özcan, 2019, s. 35). Robot gazetecilik, zaman ve hız gibi birçok avantajıyla dikkat çekmektedir.

3. HABER YAZAN ALGORİTMALAR

Yapay zekâ kullanımı, gazetecilik mesleğinde önemli bir değişim ve dönüşüme yol açarken, yapay zekâ algoritmaları da haber üretim sürecinde etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan yapay zekâ gazeteciliği, otomatik ve algoritmik haber türlerinin gelişimine sebep olmuştur (Cleerwall, 2014, s. 520). Yapay zekâ gazeteciliği, algoritmik-otomatik gazetecilik olarak da adlandırılabilir. Bu tür gazetecilik, yapay zekanın programcıların müdahalesi olmaksızın insanlardan bağımsız olarak verileri toplamasını, analiz etmesini ve ardından otomatik haber içerikleri oluşturmasını içerir. Bu süreçte doğal dil üretme teknolojisi kullanılarak otomatik haber içerikleri veri kümesinden elde edilir. Bağlı doğal dil işleme, internet haberciliğinde birçok platformda uygulanmakta olup, yapay zekanın bir alt dalını oluşturmaktadır (Dalen, 2012, s. 653).

Algoritmik gazetecilik, medya kuruluşlarına neredeyse marjinal maliyeti olmayan bir şekilde okuyucu ilgi alanlarına göre şekillenme ve performanslarını artırma imkânı sunar. Algoritmik gazetecilik, insan habercilerini ve editörleri rutin raporlama görevlerinden kurtararak, finansal zorluklarla başa çıkma çabalarını destekler. Bu, editöryel ekiplerin daha karmaşık görevlere odaklanmalarına olanak sağlar (Carlson, 2015, s. 420; Weeks, 2014, s. 67; Clerwall, 2014, s. 521). Geleneksel habercilikteki maddi kaynak, zaman ve mekân sorunları, algoritmik habercilikte ortadan kalkar. Herhangi bir olay, dünyanın herhangi bir yerinde meydana geldikten sonra algoritmalar tarafından işlenir ve haber metni oluşturulur (Bulut, 2020, s. 300).

Yapay zekâ algoritmaları, verilere dayanarak bilgiyi hızla haber metinlerine dönüştürme kapasitesine sahiptir. Algoritmaların birkaç dakika içinde oluşturduğu haberler, insan gazetecilerin rutin görevlerden kurtulmasına olanak tanır, böylece editöryel ekibin daha derin ve karmaşık haberlere odaklanma imkânı doğar. Bu durum, gazetecilere daha kaliteli haber içerikleri oluşturma şansı sunabilir ve rutin işlerden kurtulan gazeteciler, boş zamanlarını yaratıcı ve derinlemesine içerikler oluşturmaya ayırabilir (Dalen, 2012, s. 653).

Yapay zekâ gazeteciliğini kullanan öncü bir haber sitesi olan Knowhere, algoritmaların verilere dayanarak üç farklı kategoride haberler oluşturmasını sağlar: sağ, sol ve tarafsız. Bu otomatik haberler, bir ila bir buçuk dakika gibi kısa bir sürede üretilebilmektedir. Knowhere editörü Nathaniel Barling, yapay zekâ ile oluşturulan bu haberlerin tarafsız habercilik için önemli bir adım olduğunu belirtmektedir (xTR Haber Merkezi, 2018). Christer Clerwall'ın 2014'te gerçekleştirdiği deneysel bir araştırmada, okuyucular, insan gazeteciler tarafından yazılan haberleri tutarlı, iyi yazılmış, anlaşılabilir ve zevkli bulurken, yapay zekâ algoritmaları tarafından üretilen haber içeriklerini bilgilendirici, sıkıcı, nesnel ve tutarlı olarak değerlendirmişlerdir (Cleerwall, 2014, s. 522). Yapay zekâ tarafından üretilen haber içerikleri doğru, güvenilir ve tarafsız olma eğiliminde olduğundan, tarafgirlik konusu gündeme gelmemiştir (Irvan, 2017).

3.1. Algoritmaların Haber Metinlerini Oluşturması

Algoritmaların haber metinlerini oluşturması, haber türüne bağlı olarak farklı aşamalardan geçmektedir. Örneğin, spor, hava durumu, doğal afet, adli olaylar ve finans gibi farklı haber türleri için özel algoritmalar kullanılması gerekebilir. Algoritmaların temel olarak haber metinlerini oluşturabilmesi için belirli verilere erişim sağlaması gerekmektedir. Bu veriler, genellikle haberin "5N 1K"sını oluşturan soruların yanıtlarını içermektedir: ne, nerede, ne zaman, nasıl, niçin ve kim gibi (Fırat, 2018, s. 34).

Diakopolus'a (2014) göre, algoritmaların bir haber oluşturma süreci beş aşamadan oluşmaktadır:

- Verilerin Çekilmesi: İlk aşama, haberle ilgili verilerin toplandığı aşamadır. Bu, genellikle çeşitli kaynaklardan gelen büyük veri setlerini içerir.
- Verilerin Haber Değeri Hesaplaması: Algoritmalar, toplanan verileri analiz ederek haber değeri taşıyan unsurları belirler. Bu değerlendirme genellikle belirli kriterlere dayanır.
- Uygun Verilerin Saptanarak Önceliklendirilmesi: Haber değeri taşıyan veriler belirlendikten sonra, algoritma bu verileri önceliklendirir ve önem sırasına göre düzenler.
- Uygun Verilerin Haberle İlişkilendirilmesi: Algoritma, önceliklendirilmiş verileri haberle ilişkilendirir ve birbiriyle bağlantılı bir yapı oluşturur.
- Haber Metninin Oluşturulması: Son aşamada algoritma, belirlenen verilere dayanarak haber metnini oluşturur ve bu metni yayınlanabilir bir formata getirir.

Bu aşamalar, algoritmaların haber metinlerini sistemli bir şekilde üretmesini sağlar ve farklı haber türlerine özgü gereksinimlere adapte olmalarına olanak tanır.

Haber sektöründe yapay zekâ uygulamalarının kullanılmasına olan talep, medya şirketlerini kendi yazılımlarını geliştirmeye teşvik ettiği gibi, aynı zamanda farklı yazılım şirketlerinden de destek alınmasını sağlamaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren birçok şirket, medya kuruluşlarına otomatik içerik oluşturma hizmeti sunmaktadır. Tosyalı & Aytekin'in (2020, s. 79) çalışmasına göre, dünya genelinde 11 önemli şirketin ülkelere göre dağılımı şu şekildedir:

- Almanya'da AX Semantics, Text-On, 2txt NLG, Retresco ve Textomatic,
- Amerika'da Narrative Science ve Automated Insights,
- Fransa'da Syllabus ve Labsense,
- İngiltere'de Arrica,
- Çin'de Tencent.

Bu şirketler, medya sektöründeki oyunculara çeşitli yapay zekâ tabanlı çözümler sunarak haber üretim sürecini otomatikleştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu sayede medya kuruluşları, haber içeriklerini hızlı bir şekilde oluşturabilir, analiz edebilir ve çeşitli platformlarda yayınlayabilirler. Bu yazılım şirketlerinin çeşitli ülkelerde faaliyet gösteriyor olması, küresel çapta yaygın bir şekilde benimsenen yapay zekâ tabanlı habercilik uygulamalarının önemini vurgular.

Bahsedilen şirketler, yapay zekâ destekli uygulamalarıyla çeşitli medya merkezlerine hizmet sunarak, gazetecilikte yapay zekânın etkileşimini genişletmekte ve deneyim sağlamaktadır. Ayrıca, bu şirketlerin yanı sıra çeşitli girişimler de haberlerde yapay zekâ kullanımını teşvik etmektedir (Özçağlayan ve Kortak, 2023, s. 705).

Algoritmalar, haber metinlerini oluşturmak için genellikle doğal dil işleme (NLP) tekniklerini kullanır. Dijital medya alanında yaygın olarak kullanılan NLP, yapay zekâ ve makine öğrenmesi ile yakından ilişkilidir. Doğal Dil İşleme, bilgisayarlar ve insanlar arasındaki etkileşimi inceleyen ve doğal dilin kullanımını içeren yapay zekâ alanının bir alt dalıdır. Bu teknik, yapay zekânın dil bilgisini anlamasını ve kullanmasını sağlayarak haber metinlerinin daha etkili bir şekilde üretilmesine olanak tanımaktadır. Algoritmaların haber üretme sürecin aşamaları aşağıdaki şekilde yer almaktadır (Graefe, 2016, s. 18).

Şekil 1. Algoritmaların Haber Üretme Sürecin Aşamaları

Kaynak: Graefe, A. (2016). *Guide to automated journalism*. Tow Center for Digital, s.18.

Sonuç olarak, haber metni oluşturan algoritmalar, genellikle veri analizi, dil işleme ve metin oluşturma tekniklerini bir araya getirmektedir. Ancak, bu algoritmaların kullanımıyla ilgili etik ve kalite sorunları da tartışılmaya devam etmektedir.

Yapay zekâ kullanımının medya alanındaki ilk örnekleri 2006'da Reuters tarafından görülmüştür. Reuters, kendi İnternet siteleri için finans haberlerini derlemek amacıyla yapay zekâyı kullanmaya başlamıştır. Dijital medya şirketi Statsheet ise 2010'da, National Collegiate Athletic Association (NCAA) basketbol karşılaşmalarına ait bilgileri 345 web sitesinden derleyen bir ağı uygulamıştır. Bu ağ, takımların gerçekleştirdiği toplam 15.000 maçla ilgili tüm bilgileri, algoritmalar ve spor haberi klişeleri kullanılarak insan müdahalesi olmadan haber haline getirmiştir (Narin, 2016).

Associated Press (AP), USA Today, Reuters, Forbes, ProPublica ve Washington Post gibi haber ajansları ve medya şirketleri, yapay zekâ teknolojilerinden olumlu sonuçlar elde ettiklerini belirtmişlerdir. AP'nin editörlerinden Lou Ferrara, finans haberlerinde robot gazetecilerin işlevini şu şekilde açıklamaktadır: "Eskiden manuel olarak 300 haber oluştururduk. Şimdi ise Amerika'nın dört bir yanındaki şirketler için yaklaşık 4.400 haber içeriğini otomatik olarak üretebiliyoruz" (Narin, 2016). AP, Wordsmith yazılımı aracılığıyla çeyrek başına 3.000'den fazla finansal rapor oluşturmaktadır (Podolny, 2015). Reuters ise Reuters Tracer sistemini kullanarak son dakika haberlerini Twitter üzerinden bulmakta ve başlık ile özetini otomatik olarak oluşturmaktadır (Öney, 2017).

Forbes, Narrative Science adlı bilişim şirketiyle iş birliği yaparak ekonomi haberlerini üretmek için Quill adlı otomatik haber yazma yazılımını kullanmaktadır. Forbes, uzun yıllardır finans şirketleri için ekono-

mik öngörüler yayınlamakta olup, yoğun iş temposu ve sınırlı iş gücü nedeniyle ekonomik analizler ve haberlerin üretiminde algoritmaları devreye almıştır. Quill yazılımı, 5 binden fazla şirket için ekonomik öngörülerde bulunan raporları "tek başına" hazırlayabilmektedir. Her ne kadar yazılım tarafından üretilen finansal analizler ve haberler editör kontrolünden geçse de, yakın bir gelecekte editör kontrolüne daha az ihtiyaç duyulacağı ifade edilmektedir (Eudes, 2014). Dolayısıyla, Quill adlı yazılımın, yani bir algoritmanın, binlerce ekonomik haber ve analiz metni üretebilecek şekilde tasarlanmış olması, Forbes Medya ve diğer finans şirketleri için önemli bir işlevi yerine getirdiğini göstermektedir (Fırat, 2018, s. 45).

Ayrıca, Google ve Yahoo gibi büyük şirketler de haber yazma robotları kullanmaya başlamışlardır. Google'ın finanse ettiği Reporters and Data and Robots (RADAR) projesi, aylık 30 bin rutin haber üretmeyi hedeflemektedir (Hürriyet Gazetesi, 1 Ağustos 2017). Bu yaklaşım, çok sayıda haber üreterek küçük kitlelere ulaşmayı ve okuyucu kitlesini artırmayı amaçlamaktadır.

Google, Bard'ın yeni özellikleriyle dikkat çeken bir şekilde, Genesis kod adlı bir yapay zekâ aracı üzerinde çalışmaktadır. Bu yapay zekâ aracı, son olayların detaylarını ve diğer bilgileri ele alarak haber içerikleri üretmektedir. Google, konuyla ilgili yaptığı açıklamada, bu çalışmanın henüz ilk aşamalarında olduklarını belirtmiştir. Şirket, yapay zekanın gazetecilere başlıklar veya yazım stilleri konusunda yardımcı olabileceğini, ancak bu araçların gazetecilerin temel rolünün yerine geçmeyi planlamadığını vurgulamıştır (İçözü, 2023).

Robot gazeteciliği benimseyen medya kuruluşlarından biri olan Yahoo, haber metinlerinin üretiminde algoritmaları kullanmaktadır. Özellikle dünyada milyonlarca abonesi ve kullanıcısı bulunan sanal futbol ligi oyunu olan Fantazi Futbol Ligi için içerik üretimi konusunda Automated Insights adlı bilişim şirketiyle iş birliği yapmaktadır. Yahoo, bu iş birliği kapsamında Automated Insights'in Wordsmith adlı yazılımını kullanarak, sanal futbol ligi maçlarının sonuçlarıyla ilgili haberleri algoritmalar aracılığıyla anlık olarak yazıp kullanıcılara sunmaktadır (Finley, 2015).

The Guardian, deneysel bir otomatik haber raporlama sistemi olan "ReporterMate" adlı tescilli yapay zekâ yazılımını kullanmaktadır. Bu yapay zekâ destekli raporlama sistemi, haber merkezlerine hangi tür haberlerin daha çok okunduğunu göstererek kullanıcı odaklı içeriklerin oluşturulmasına olanak tanımaktadır (Guanah ve Akumabor, 2022, s. 158).

USA Today, kısa videolarını oluşturmak için yapay zekâ teknolojisinin sunduğu kolaylıklardan yararlanmaktadır. Washington Post gazetesi ise kendi geliştirdiği Heliograf adlı robot muhabiri sayesinde 2016'da 850'den fazla makale üretmiştir. İlk olarak 2016 Rio Olimpiyat Oyunları'nda kullanılan Heliograf, Amerika'da yapılan seçimlerde de gazetecilere destek olmuş ve haber üretme sürecinde önemli bir rol oynamıştır (Şahiner, 2017).

Çin'de ise bir robot gazeteci, yerel bir bahar şenliğiyle ilgili 300 karakterlik ilk haberini sadece 1 saniye içinde yazmıştır (Akyazı, 2018, s. 58). Tencent Holding adlı teknoloji devi, konuşmaların otomatik olarak yazıya dönüştürülebileceğini göstermiş ve Dreamwriter adlı otomatikleştirilmiş bir haber yazma programıyla günlük yaklaşık 2.500 haber üretmiştir. Çin resmi haber ajansı Xinhua, milyarlarca Yuan'lık yatırım yaparak insan-makine işbirliğini kullanacak şekilde ajanslarını yeniden inşa ettiğini açıklamış ve "Media Brain" adlı platformunu tanıtmıştır. Bu platform, nesnelerin internetini ve yapay zekayı bir araya getirmektedir (Journo, 2018).

Yapay zekanın entegre edildiği Microsoft Word yazılımının yeni editör özelliği, gazetecilere çalışmalarında önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Dil bilgisi hatalarını ve stil eksikliklerini düzeltmekle kalmayıp, gereksiz kullanılan kelimeleri ve tekrarlanan terimleri vurgulayarak metni daha etkili hale getirmektedir. Ayrıca, yanlış görülen bölümlerde akıllı öneriler sunarak yazım kalitesini artırmaktadır. Araştırmacılar tarafından

geliştirilen diğer bir yapay zekâ örneği ise uzun metinlerin özetini üreterek gazetecilere zaman ve çaba tasarrufu sağlamaktadır (Abay, 2016).

Gazetelerdeki yapay zekâ kullanımına dair incelendiğinde, Los Angeles Times, Washington Post, The New York Times gibi önde gelen medya gruplarının bu teknolojiyi diğerlerine oranla daha etkin bir şekilde benimsediği görülmektedir. Bu medya şirketleri, yapay zekâ temelli haber botları aracılığıyla robot gazetecilik deneyimleri yaşamış ve bu botlar spor, finans, siyaset gibi farklı konularda algoritmalar kullanarak hızlı haber yazımını mümkün kılmıştır. Örneğin, Washington Post'un Heliograph gibi botları, yapılandırılmış veri kaynakları ve insanlar tarafından oluşturulan şablonları kullanarak hikayeler üretebilmektedir. Bu botlar, önceden belirlenmiş veri setlerinden elde edilen bilgileri kullanarak otomatik olarak haber tasarlamakta ve bu sayede hızlı bir yazım süreci sağlamaktadır (Bronwyn ve Rhianne, 2019, s. 1035). Bu örnekler, robot gazeteciliğin yapılandırılmış veri setlerini kullanarak bilgi üretme kapasitesini ortaya koymaktadır (Kortak, 2023, s. 146).

Gazeteler, yapay zekayı kullanma süreçlerinde çeşitli otomatik yazılımlardan destek almaktadır. Özellikle makine öğrenimi temelli merkezler, haberlerin otomatik olarak oluşturulduğu bağlantıları bünyelerine dahil etmektedir. Los Angeles Times, bu bağlamda, her cinayetle ilgili bilgileri otomatik olarak "Homicide Report" adlı bir web sayfasına gönderen bir robottan faydalanmaktadır (Kim ve Seongcheol, 2018, s. 341). Yapay zeka, sadece söz konusu alanda değil, aynı zamanda çeşitli sohbet robotları ve robot gazeteciler aracılığıyla da haber merkezlerine entegre edilmektedir. Örneğin, Washington Post'un Heliograph adlı botları, hikayeler oluşturmak için yapılandırılmış veri kaynakları ve insanlar tarafından yazılan şablonları kullanmaktadır (Bronwyn ve Rhianne, 2019, s. 1035).

Günümüzde yapay zekânın giderek yaygınlaştığı bir dönemde, Knowhere News adında yeni bir haber sitesi, haberlerini yapay zekâ kullanarak hazırlamaktadır. Knowhere News, popüler olan haberleri birçok kaynaktan alarak sağ, sol ve tarafsız bakış açıları olmak üzere üç farklı versiyonda, 1 ile 15 dakika arasında değişen sürelerde yeniden üretmektedir. Knowhere News'in haber kaynaklarını incelemesi, haberin karşıt fikirlerini içerdiği duruma göre 15 dakika ile 60 saniye arasında değişiklik göstermektedir (Demirkılınç, 2018).

Ayrıca, haber metinlerinin dil kullanımı açısından kontrol edilmesinin yanı sıra, yanlış söylemleri ortaya çıkarmak ve haberleri tarafsız, pozitif ve negatif olmak üzere kategorilere ayırmak gibi işlevlere de odaklanılmaktadır. Knowhere'nin kurucu ortağı ve baş editörü Nathaniel Barling, bu sistemi şu şekilde açıklamaktadır: "Her haberin yarattığı çok farklı yorum ve taraflı bilgi aktarımını bir kenara koymaya çalışıyoruz. Böylece dünya çapında gerçekten doğru, anlaşılabilir ve tarafsız habercilik kaynağı yaratmak için ilk adımları atmaktayız." Ayrıca, içerikte olduğu gibi kullanılan görsellerde de tarafsızlık ilkesine bağlı kalınmaktadır (xTR Haber Merkezi, 2018). Bu sayede haberlerin sadece dil düzeyinde değil, aynı zamanda içeriksel anlamda da tarafsız ve doğru bir şekilde sunulması hedeflenmektedir. YZ, haber metinlerindeki ifadeleri değerlendirirken objektiflik ilkesine bağlı kalarak, kullanıcıya çeşitli bakış açılarını sunmayı amaçlamaktadır. Görsellerin seçiminde de tarafsızlık ön planda tutularak, haberin daha geniş bir kitle tarafından anlaşılabilir ve güvenilir bulunması hedeflenmektedir.

Finans haberlerinde yapay zekâ gazeteciliğinin etkin olarak kullanıldığı bir diğer örnek ise dünya çapında faaliyet gösteren Amerikan haber kuruluşu Associated Press haber ajansıdır. Özellikle finansal haberlerin yazımında algoritmaları kullanan AP, bu konuda Amerikan şirketi Automated Insights ile iş birliği yapmaktadır. Finansal tabloların sadece sayılardan ve yüzdelerden ibaret olduğu durumlarda, algoritmalar tarafından detaylı bir şekilde analiz edilerek uzun haber metinlerine dönüştürülmekte ve bu içerikler Associated Press'in internet sitesinde yayınlanmaktadır (Automated Insights, 2017; Fırat, 2018, s. 37).

Spor haberlerinde de yapay zekâ kullanılmaktadır. Spor haberlerinde yapay zekayı ilk deneylerden biri,

Big Ten Network'tür. İstatistiksel veriler kullanılarak otomatik olarak beyzbol haberleri üretilmiştir (Latar 2018). Bu bağlamda, beyzbol liginden aldığı istatistiksel verilere dayanarak haber üretimini otomatikleştirmek için ihtiyaç duyduğu yüzlerce gazeteci yerine Automated Insights'ın Wordsmith yazılımını kullanmışlardır (McCormick, 2016).

2021'de amatör futbolla ilgili spor haberlerinin üretiminde yapay zekâ robotlarını kullanmaya başlayan Hollandalı yerel medya grubu NDC, bir sezonda 60.000 maçı haberleştirmeye çalışmıştır. Bu hedefe ulaşmak için NDC, İsveçli teknoloji şirketi United Robots'a başvurmuştur. Şirket, futbol federasyonları tarafından sağlanan yapılandırılmış verileri sistem tarafından gönderilen bir mesaja yanıt olarak antrenörler veya yetkililer tarafından gönderilen bilgilerle birleştiren kitle kaynak kullanımına dayalı bir algoritma geliştirmiştir. NDC, amatör futbolla ilgili metinlerin otomatik olarak üretilmesinin, genellikle medyanın ilgisini çekmeyen oyunların ele alınmasını mümkün kılacağına ve bunun da zamanla abone haline gelecek ücretsiz içerik için izleyici çekeceğine inanmaktadır (Rizzoli, 2021).

Brezilya'da UOL portalı yapay zekayı gazeteciliğin çeşitli alanlarında ve spor alanında kullanmaktadır. 2017 sonundan bu yana yapay zekâ kullanarak haber üretmektedirler (Canavilhas, 2022, s. 513).

İspanyol El Pais gazetesi, 2019'da, spor yorumlarının Jigsaw tarafından geliştirilen ücretsiz bir uygulama olan Perspective API tarafından izlenebildiği çevrimiçi bir sistemi hayata geçirmiştir. Birisi "zehirli" olarak değerlendirilen bir yorum yayınladığında sistem, yazarı metni değiştirmesi konusunda uyarmakta ve bu durum gerçekleşene kadar yayınlamamaktadır. Buna paralel olarak, duyarlılığı analiz etmek ve yazarlar, metinler ve yorumlar arasındaki toksisite ilişkilerini aramak için bir sistem kullanmaktadırlar (Delgado 2019).

2020'de Reuters, Symthesia şirketiyle birlikte, sanal ve programlanabilir bir sunucu tarafından yürütülen, ancak insan benzeri bir görüntüye sahip ilk tam otomatik haber özetleme hizmetini başlatmıştır. İçerik, herhangi bir insan müdahalesi olmaksızın videolar, fotoğraflar, canlı oyun verileri ve yorumları içermektedir (Chandler, 2020).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde, tüm sektörlerde olduğu gibi medyadaki teknolojik gelişmeler, gazetecilikte önemli bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. YZ, bu dönüşümde önemli bir rol oynamakta ve gazetecilik pratiğini derinlemesine etkilemektedir. YZ destekli algoritmalar, medya kuruluşlarına hızlı ve etkili bir haber üretim süreci sunarken, bu teknolojinin gazetecilik etiği, tarafsızlık ve kalite standartları üzerindeki etkileri de tartışma konusu olmaktadır. Bu durumu Endüstri 4.0'da olduğu gibi Gazetecilik 4.0 olarak da tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, özellikle doğal dil işleme (NLP) tekniklerini içeren yapay zekâ uygulamalarını gazetecilikte yaygınlaştırmıştır. Örnek olarak, Reuters, AP, Forbes ve diğer büyük medya kuruluşları, finans ve spor gibi belirli alanlarda YZ destekli algoritmalar kullanarak aktif olarak haberler üretmektedir. Bu algoritmalar, konulara ilişkin verileri analiz ederek haber başlıkları ve özetler oluşturmakta, hızlı bir şekilde sayısal verileri metne dönüştürebilmekte ve video içerikleri üretebilmektedir. Bu durum henüz bu teknolojinin giriş seviyesi olduğu düşünülürse, gelecekte bizi nelerin beklediğini öngörebilmek çok zor değildir. YZ uygulamalarının insanların işlerini elinde alacağı ya da yeni iş kolları yaratacağı düşünülmektedir.

Ancak, yapay zekanın gazetecilikteki kullanımıyla ilgili bazı önemli sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Öncelikle, algoritmaların haber üretimindeki otomatikleştirilmiş süreçleri, insan muhabirlerin yaratıcılığı köreltebilir. Ayrıca, algoritmaların eğitildiği veri setlerindeki önyargılar, yapay zekanın haberlerin içeriğini şekillendirebilir ve toplumsal çeşitliliği yansıtmada eksikliklere neden olabilir. Medya kuruluşları, YZ uygulamalarını kullanırken önyargıları düzeltmeye ve çeşitlilik ilkesini güçlendirmeye odaklanmalıdır.

Bu bağlamda, yapay zekanın gazetecilikteki rolü, teknolojik ve etik açıdan dikkatlice ele alınmalıdır. Medya şirketleri, YZ uygulamalarını kullanırken şeffaflık ilkesine önem vermeli ve yapay zekâ robotlarının nasıl çalıştığını, haber üretim süreçlerini ve kullanılan veri setlerini paylaşmalıdır. Ayrıca, insan muhabirlerin yaratıcılığı, etik değerlendirmeleri ve toplumsal çeşitliliği sağlamak amacıyla yapay zekaya insan denetimi de muhakkak eklenmelidir.

Sonuç olarak, yapay zekâ gazetecilikte önemli bir yardımcı araç olabilir, ancak insan faktörü unutulmamalıdır. İnsan-makine işbirliğinin güçlendirilmesi, teknolojik gelişmelerin gazetecilik standartlarına uyumlu bir şekilde entegre edilmesini sağlayabilir ve kaliteli habercilik pratiğini sürdürmeye yardımcı olabilir. Bu bağlamda, medya şirketlerine, yapay zekayı etik ve etkili bir şekilde kullanma konusunda rehberlik eden standartlar ve eğitimlerin oluşturulması önemlidir.

KAYNAKÇA

Abay G. (2016, 05 Ocak) Yapay zeka profesyonel yazarlığı nasıl etkileyecek? https://www.tamindir.com/blog/yapay-zeka-profesyonel-yazarligi-nasil-etkileyecek_30308/

Akgül, B. (2019). *Possible effects of the development and use of artificial intelligence ıntended for journalism sectör*. Innovation and Global Issues Congress V, Ankara.

Akyazı, A. (2018). Gazetecilikte dijitalleşme ve haber üretimine yansıması: Robot gazeteciler. *Dijital medya ve gazetecilik* içinde. Eğitim Yayınevi.

Ali, W., & Hassoun, M. (2019). Artificial intelligence and automated journalism: Contemporary challenges and new opportunities. *International Journal of Media*, *Journalism and Mass Communications (IJMJMC), ARC, 5*(1), 40-49.

Ata, F. (2022). *Yerel internet haberciliğinde doğrulama: Hatay örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, konya.

Atalay, M., & Çelik, E. (2017). Büyük veri analizinde yapay zekâ ve makine öğrenmesi uygulamalari-artificial intelligence and machine learning applications in big data analysis. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(22), 155-172.

Automated Insights. (2017, 07 Ocak). *Automated insights*. https://automatedinsights.com/casestudies/associated-press

Ay, A. (2022). Yapay zekâ haberciliği ve gazetecilik tartışmalarına dair bir değerlendirme, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, *12* (4), 913-926.

Babacan, H. (2021). *Türkiye'de yapay zeka destekli gazetecilik: Robot gazeteciliğine yönelik yaklaşımlar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Bakhshi, H., Downing, J., Osborne, M., & Schneider, P. (2017). *The future of Skills: Employment in 2030*. Pearson and Nesta.

Beckett, C. (2019, 07 Ocak). New Powers, new responsibilities a global survey of journalism and artificial intelligence. https://blogs.Ise.ac.uk/polis/2019/11/18/new-powers-newresposibilities/

Bronwyn, J., & Rhianne, J. (2019), Public service chatbots: Automating conversation with BBC news. *Digital Journalism*, 7(8), 1032-1053.

Bulut, S. (2020). Dijital çağda medya: Makine öğrenmesi, algoritmik habercilik ve gazetecilikte işlevsiz insan sorunsalı. *Selçuk İletişim*, 13(1), 294-313.

Canavilhas, J. (2022). Artificial intelligence and journalism: Current situation and expectations in the Portuguese sports media. *Journalism and media*, 3(3), 510-520.

Carlson, M. (2015). The robotic reporter: Automated journalism and the redefinition of labor, compositional forms, and journalistic authority. *Digital Journalism,* 383, 416–431.

Chandler, S. (2020, 09 Ocak). Reuters uses ai to prototype first ever automated video reports. *Forbes.* https://www.forbes.com/sites/simonchandler/2020/02/07/reuters-uses-ai-to-prototype-first-ever-automated-videoreports/?sh=-1831d2f07a2a#2636cd0a7a2a?

Clerwall, C. (2014). Enter the robot journalist: Users' perceptions of automated content. *Journalism Practice* 8(5), 519–531.

Cürgen, E. (2019, 08 Ocak). Gazetecilikte yapay zeka kullanımının en beğenilen 10 Yolu. https://journo.com.tr/gazetecilik-yapay-zeka

Davenport, T. H., & Kirby, J. (2015, 07 Ocak). Beyond automation. https://hbr.org/2015/06/beyond-automation

Delgado, P. (2019, 07 Ocak). How el país used aı to make their comments section less toxic. https://www.blog.google/outreach-initiatives/google-news-initiative/how-el-pais-used-ai-make-their-comments-section-less-toxi

Demirkılınç C. (2018, 09 Ocak). Yapay zeka haberciliği: Knowhere news. https://bigumigu.com/haber/yapay-zeka-haberciligi-knowhere-news

Diakopoulus, N. (2014, 07 Ocak). The anatomy of a robot journalist. *Tow Center for Digital Journalism.* https://towcenter.org/the-anatomy-of-a-robot-journalist/

Erdal, C., & Anıq, F. (2017). Şiddetin yeni gösterim aracı olarak sosyal medya. (S. Gezgin, A.E. İralı Ed.). *Yeni medya analizleri*, (s. 55-77) içinde. Eğitim Yayınevi.

Erdoğan, İ. (2007). *Türkiye'de gazetecilik ve bilim iletişimi yapısal özellikler, sorunlar ve çözüm önerileri*. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, G. Ü. İletişim Araştırmaları Merkezi, 40. Yıl Kitaplığı No:7.

Eudes, Y. (2014, 07 Ocak). The journalists who never sleep. *The Guardian.* https://www.theguardian.com/technology/2014/sep/12/artificial-intelligence-datajournalism-media

Fallucchi, F., Coladangelo, M., Giuliano, R., & William De Luca, E. (2020). Predicting employee attrition using machine learning techniques. *Computers,* 9(4), 86.

Fırat, F. (2018). *İnternet haberciliğinde yapay zeka teknolojisi kullanımı: robot gazetecilik.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Finley, K. (2015, 07 Ocak). This news-writing bot is now free for everyone wired. https://www.wired.com/2015/10/this-news-writing-bot-is-now-free-foreveryone/

Guanah, J.S., & Akumabor, T. N. (2022). Application of artificial ıntelligence in the learning and practice of journalism in Nigeria. *Discourses on Communication and Media Studies in Contemporary Society*, 154 – 163.

Graefe, A. (2016). *Guide to automated journalism*. Tow Center for Digital.

Hall, S. (2018, 07 Ocak). World economic forum, can you tell if this article was written by a robot 7 challenges for aı in journalism. https://weforum.org/agenda/2018/01/can-you-tell-if-this-article-was-written-by-a-robot-7-challenges-for-ai-in-journalism/

Hallfahrt, P. (2018, 09 Ocak). Medyanın geleceği. https://deutschland.de/tr/topic/kültür/dijital-medyaalgoritmalar-gazeteciliğin-yerini-mi-alıyor/

Hamilton, J.T., & Turner, F. (2009, 08 Ocak). Accountability through algorithm: developing the field of computational journalism. https://web.stanford.edu/fturner/hamilton%20TurnerAcc%20by%20Alg%20Final.pdf

Hülür, H. ve Yaşın, C. (2017). *Yeni medya ve gazeteciliğin geleceğini çerçevelemek*. Ütopya Yayınevi.

Hürriyet Gazetesi (2017, 1 Ağustos). Robot gazeteciler geliyor, ayda 30 bin haber yapacak! *Hürriyet Gazetesi.* https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/robot-gazeteciler-geliyor-ayda-30-bin-haber-yapacak-40536625

Işık, U., Ölçekçi, H., & Koz, K. A. (2022). Yapay zeka ve algoritma ekseninde gazeteciliğin geleceği ve toplum için anlamı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *10*(2), 1248-1275.

İçözü, T. (2023, 09 Ocak). Google'dan gazeteciler için haber yazımına odaklanan yapay zeka aracı: Genesis. *Webrazzi.* https://webrazzi.com/2023/07/20/google-yapay-zeka-genesis/

Journo. (2018, 07 Ocak). Çin haber ajansı yapay zekâyla yenileniyor. https://journo.com.tr/cin-haber- ajansi-ya-pay-zeka

Kahraman, N. (2018, 08 Ocak). Çinin İngilizce konuşan yapay zeka erkek spiker. https://log.com.tr/cinin-ingilizce-konuşan-yapay -zeka-erkek-spikeri/

Kalsın, B. (2016). Geçmişten geleceğe internet gazeteciliği: Türkiye örneği. *International Journal of Social Science, 42*, 75-94.

Kara, M. (2019). Türkiye'de internet haberciliği: internet haber sitesi kullanıcıları üzerine bir araştırma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kara, T. (2006). Bilişim teknolojilerinin gelişimi ve gazeteciliğin değişen yüzü. (C. Bilgili Der.). *Medyada olmayanlar* (s. 13-36) içinde. Beta Yayınları.

Kim, D., & Seongcheol, K. (2018), Newspaper journalist's attitudes towards robot journalism. *Telematics and Informatics*, *35*(2), 340 – 357.

Kortak, İ.Y. (2023). *Yeni medya çağında haber üretiminin değişen yüzü: Haber Merkezlerinde yapay zekânın kullanım şekillerinin analizi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kurşun, K.A. (2017). Sosyal medya ve gazetecilik. (S. Gezgin, A. E. İralı Ed.). *Yeni medya analizleri* (s. 77-98) içinde. Eğitim Yayınevi.

Kürkçü, D.D. (2016). *Yeni medya ve gençlik*. Kriter Yayınevi.

Kürkçü, D.D. (2017). Sosyal Medya Ortamlarında Haber Yayımı. (S. Gezgin, A. E. İralı Ed.). *Yeni medya analizleri* (s. 191- 226) içinde. Eğitim Yayınevi.

Latar, N.L. (2018). *Robot journalism: Can human journalism survive*? World Scientific Publishing Co.

Latzer, M., Hollnbucner, K., Natascha, J., & Saurwein, F. (2014, 07 Ocak). The economics of algorithmic selection on the ınternet. Working paper- Media Change & Innovation Division, https://mediachange.ch/media//pdf/publications/Economics_of_algorithmic_selection_WP.pdf

Loosen, W. (2018). Four form of datafied journalism: journalism's response to the datafication of society. Communicative Figurations, Working Paper No 18.

lrvan S. (2017, 08 Ocak). Robot gazeteciler geliyor. https://suleymanirvan.blogspot.com/2017/08/robotgazeteciler-geliyor.html

Lu, H., Li., Y., Chen, M., Kim H., & Serikawa, S. (2018). Brain intelligence: Go beyond artificial intelligence. *Mobile Networks and Applications, 23*(2), 368-375.

McCormick, R. (2016, 12 Ocak). AP's robot journalists' are writing about Minor League Baseball now. *Verge.* https://www.theverge.com/2016/7/4/12092768/ap-robot-journalists-automated-insights-minor-league-baseball

Mert, H. (2023). *Yapay zekanın denetim çalışmalarına etkileri ve ticari alacaklar ile stokların denetiminde kullanılmasına yönelik öneriler.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Montal, T., & Reich, Z. (2017). I, Robot. You, Journalism. Who is the author? Authorship, bylines and disclosure in automated journalism. *Digital Journalism*, 5(7), 829-849.

Narin, B. (2016, 10 Ocak). Robot gazetecilik yayılıyor: insan gazetecilerin sonu mu? https://journo.com.tr/robot-gazetecilik-yayiliyor-insan-gazetecilerin-sonu-mu

Öney Z., (2017, 03 Ocak). Haber ajansları da yapay zekayı kullanmaya başladı. http://www.zehraoney.com/2017/12/05/haber-ajanslari-da-yapay-zekayi-kullanmaya-basladi

Örnebring, H. (2010). Technology and Journalism as labour. Historical perspectives. *Journalism: Theory, Practice & Criticism*, 11(1), 57-74

Özcan, E. (2019). *Yeni medya ve etik: Türkiye'de internet haberciliğinde karşılaşılan etik sorunlar üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özçağlayan, M., & Kortak, İ. Y. (2023). Medya Takip Merkezleri Üzerinden Türkiye'de Yapay Zekânın Medyadaki

Kullanımının Değerlendirilmesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, *13*(3), 700-714.

Pavlik, J.V. (2013). *Yeni medya ve gazetecilik.* (M. Demir, B. Kalsın, Çev.). Phoenix Yayınevi.

Podolny S. (2015, 18 Ocak). If an algorithm wrote this, how would you even know? *Ny Times.* https://www.nytimes.com/2015/03/08/opinion/sunday/if-an-algorithm-wrote-this-how-would-you-even- know.html

Rizzoli, A. (2021, 13 Ocak). 7 game-changing ai applications in the sports ındustry. *V7labs.* https://www.v7labs.com/blog/aiin-sports

Şahiner G.S. (2017, 05 Ocak). Dijital medyanın yeni yıldızları: Robot muhabirler. *Webrazzi.* https://webrazzi.com/2017/09/18/dijital-medyanin-yeni-yildizlari-robot-muhabirler

Toğaçar, M., Eşidir, K. A., & Ergen, B. (2021). Yapay zekâ tabanlı doğal dil işleme yaklaşımını kullanarak internet ortamında yayınlanmış sahte haberlerin tespiti. *Journal of Intelligent Systems: Theory and Applications*, *5*(1), 1-8.

Toruk, İ. (2008). *Gutenberg'ten dijital çağa gazetecilik*. Literatürk Yayınları.

Tosyalı, H., & Aytekin, Ç. (2020). Development of robot journalism application: Tweets of news content in the Turkish language shared by a bot. *Journal of Information Technology Management, 12*, 68-88.

Törenli, N. (2005). *Yeni medya ve yeni iletişim ortamı*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Van Der Haak, B., Parks, M., & Castells, M. (2017). Gazeteciliğin geleceği: Ağ tabanlı gazetecilik. (H. Hülür, C. Yaşın, Ed.). *Yeni medya: Geleceğin gazeteciliği* (s. 67-87) içinde. Ütopya Yayınevi.

Wang, P. (2019). On defining artificial intelligence. *On Defining Artificial Intelligence, 10*(2), 1-37.

Watry, G. (2016, 07 Ocak). Fourth industrial revolution and robot journalism. https://www.rdmag.com/news/2016/01/fourth-industrial-revolution-and-robotjournalism

Webtekno. (2019, 07 Ocak). Çin haber ajansı, yapay zekalı kadın spiker kullanmaya başlayacak. *Webtekno.* https://www.webtekno.com/cin-haber-ajansı-yapay-zekalı-kadın-spiker-kullanmayabaşlayacak-h63759.html

Weeks, L. (2014). Media law and copyright ımplications of automated journalism. *NYU Journal of Intellectual Property and Entertainment Law*, 4, 67-94.

xTR Haber Merkezi. (2018, 16 Ocak). Knowhere yapay zekâsı etik haberciliği geri getirecek. https://www.xtrlarge.com/2018/04/20/knowhere-yapay-zekâ-etik-habercilik

Yengin, D. (2012). Yeni medyaya eleştirel bakış. (D. Yengin, Ed.), *Yeni Medya* (s. 123-133) içinde. Anahtar Kitaplar Yayınevi.

https://doi.org/10.71284/asc.2025115

YAPAY ZEKÂNIN KUTSAL METİNLERİN YORUMLANMASINA VE DİNİ KİMLİKLERİN ŞEKİLLENMESİNE OLAN ETKİSİ

Duygu Karakaş Aydın[1]

Özet

Bu çalışma, yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin kutsal metinlerin yorumlanması sürecindeki yükselen rolünü ve bu süreçte ortaya çıkan algoritmik önyargıların dini bilginin üretimi ve yayılımı üzerindeki sosyolojik etkilerini disiplinler arası bir perspektifle incelemektedir. Modern dünyanın karmaşık dinamikleri içerisinde dinin değişen konumunu ele alan makale, YZ'nin sadece teknik bir araç olmadığını, aynı zamanda dini yorum ve anlamlandırma pratiklerinde yeni iktidar ilişkileri ve bilgi hiyerarşileri yaratma potansiyeli taşıdığını savunmaktadır. Çalışma, öncelikle yapay zekâ algoritmalarının veri setleri, geliştirici tercihleri ve etkileşimsel geri bildirim döngüleri gibi farklı katmanlarda nasıl önyargılar barındırabileceğini teorik olarak analiz etmektedir. Ardından, bu algoritmik önyargıların geleneksel dini otorite ve meşruiyet algısını**,** dini kimliğin bireyselleşme ve fragmentasyonunu ve dini bilginin üretim ve yayılım mekanizmalarını nasıl dönüştürdüğünü eleştirel bir sosyolojik bakış açısıyla tartışmaktadır. Peter L. Berger'in bilgi sosyolojisi ve Frankfurt Okulu'nun teknoloji eleştirisi gibi teorik çerçevelerden yararlanarak, YZ'nin dini yoruma getirdiği nesnellik iddialarının altındaki potansiyel tehlikeleri ve bilgi üzerindeki iktidar ilişkilerini sorgulamaktadır. Makale, YZ destekli dini yorumlama süreçlerinin, dini çoğulculuğu destekleyebileceği gibi, yankı odaları ve filtre baloncukları aracılığıyla dini kutuplaşmayı artırma riskine de dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, YZ'nin din alanındaki etkileşiminin uzun vadeli etik, epistemolojik ve sosyo-kültürel sonuçlarının daha derinlemesine incelenmesi gerektiği vurgulanarak, bu çalışma gelecekteki araştırmalar için bir yol haritası sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, din sosyolojisi, kutsal metinler, dini kimlik, dijital din.

Abstract

This study examines the escalating role of artificial intelligence (AI) technologies in the interpretation of sacred texts and the sociological impacts of algorithmic biases on the production and dissemination of religious knowledge from an interdisciplinary perspective. Addressing the changing position of religion within the complex dynamics of the modern world, the article argues that AI is not merely a technical tool but also has the potential to create new power relations and knowledge hierarchies in religious interpretation and meaning-making practices. The study theoretically analyzes how AI algorithms can harbor biases at various levels, including datasets, developer preferences, and interactive feedback loops. Subsequently, it critically discusses, from a sociological viewpoint, how these algorithmic biases transform the traditional perception of religious authority and legitimacy, the individualization and fragmentation of religious identity, and the mechanisms of religious knowledge production and dissemination**.** Drawing upon theoretical frameworks such as Peter L. Berger's sociology of knowledge and the Frankfurt School's critique of technology, the study questions the potential dangers beneath AI's claims of objectivity in religious interpretation and the power relations inherent in knowledge. The article highlights that while AI-assisted religious interpretation

[1]Sorumlu Yazar, Doktora Öğrencisi, e-mail: duygukarakas9238@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-5652-3260

processes can support religious pluralism, they also carry the risk of exacerbating religious polarization through echo chambers and filter bubbles. In conclusion, the study emphasizes the need for a deeper examination of the long-term ethical, epistemological, and socio-cultural consequences of AI's interaction with the religious domain, aiming to provide a roadmap for future research.

Keywords: Artificial intelligence, sociology of religion, sacred texts, religious ıdentity, dijital religion.

GİRİŞ

Günümüz dünyası, yapay zekâ (YZ) teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmelerle eşi benzeri görülmemiş bir dönüşüm yaşamaktadır. Bilgisayar görüşünden doğal dil işlemeye, otonom sistemlerden öğrenen algoritmalara kadar YZ uygulamaları; eğitimden sağlığa, finans sektöründen kültürel etkileşimlere dek hayatın hemen her alanına nüfuz etmektedir (Kaplan & Haenlein, 2019; Bostrom, 2014). Bu yaygın etki alanı, YZ'nin sadece teknolojik bir yenilik olmanın ötesinde, toplumsal yapıları, kültürel pratikleri ve bireysel deneyimleri yeniden şekillendiren güçlü bir sosyolojik aktör haline geldiğini göstermektedir.

Bu büyük dönüşümün ortasında, din olgusu da dijitalleşmenin ve YZ'nin getirdiği yeni dinamiklerden etkilenmektedir. Dinin, bireysel inanç sistemlerinin ötesinde, toplumların değerlerini, ahlaki normlarını, kimliklerini ve sosyal kurumlarını inşa etmedeki kalıcı ve merkezi rolü tarihsel süreç boyunca gözlemlenmiştir (Durkheim, 2016; Berger, 1995). Modernleşme süreçleriyle birlikte dinin toplumsal alandaki rolü tartışılmış olsa da, özellikle post-seküler dönemde dinin kamusal alanda yeni biçimlerde yeniden görünürlüğü ve toplumsal hayattaki etkileşimleri belirginleşmiştir (Casanova, 2005; Mardin, 2010). Dijitalleşme süreciyle birlikte ise "dijital din" veya "siber din" olarak kavramsallaştırılan yeni pratikler, dini bilgiye erişimi, ibadet biçimlerini ve cemaatleşme modellerini dönüştürmektedir (Campbell, 2013; İnce, 2018; Sarıbaş, 2018). Bu bağlamda, yapay zekânın dini alana girmesi, özellikle kutsal metinlerin yorumlanması gibi dinin özüne dair hassas bir alanda, hem fırsatları hem de önemli riskleri barındırmaktadır.

Kutsal metinler, dini inanç sistemlerinin temelini oluşturan, anlam ve rehberlik sunan, kuşaklar boyu aktarılan ve yorumlanan birincil kaynaklardır. Geleneksel olarak kutsal metinlerin yorumlanması (hermenötik), insan aklının, sezgisinin, kültürel bilgisinin ve teolojik birikiminin yoğunlaştığı karmaşık ve çok katmanlı bir süreç olmuştur. Bu yorumlama geleneği, farklı dini disiplinler ve mezhepler arasında yüzyıllar boyunca zengin bir birikim oluşturmuştur (Arslan, 2008; Yaman, 2017). Ancak YZ'nin dilbilimsel analiz, örüntü tanıma ve bilgi işleme yetenekleri, bu geleneksel yorumlama pratiklerine yeni bir boyut kazandırmaktadır. YZ algoritmaları, metinler arası ilişkileri, dilbilimsel nüansları ve geniş veri setlerini işleyerek insan kapasitesini aşan bir hız ve kapsamda analiz yapma potansiyeli sunmaktadır.

Ne var ki, yapay zekâ teknolojilerinin "tarafsız" ve "nesnel" olduğu yönündeki yaygın algı, bu sistemlerin içsel mekanizmalarında barındırabileceği algoritmik önyargıları göz ardı etme riskini taşımaktadır. Algoritmik önyargılar, bir algoritmanın eğitildiği verilerdeki eşitsizliklerden, geliştiricilerin bilinçli veya bilinçsiz ön kabullerinden ve sistemlerin kullanıcı etkileşimlerinden öğrenme biçimlerinden kaynaklanabilir (O'Neil, 2016; Crawford, 2021). Bu önyargılar, siyasetten sağlığa, hukuktan eğitime kadar pek çok alanda ciddi toplumsal eşitsizliklere ve adaletsizliklere yol açabilmektedir (Noble, 2018). Dinin hassas ve kişisel alanı söz konusu olduğunda, YZ algoritmalarındaki önyargıların kutsal metin yorumlarına yansıması, dini bilginin üretimi, yayılımı ve inananlar üzerindeki sosyolojik etkileri itibarıyla derinlemesine incelenmeyi gerektirmektedir. Özellikle Türkiye gibi dini çoğulculuğun ve farklı dini yorumların zengin bir geçmişe sahip olduğu toplumlarda, YZ'nin bu yorumlama süreçlerine dâhil olması, mevcut dini algıları ve dinamikleri etkileme potansiyeli taşımaktadır (Sarıbay, 2014; Altun, 2017).

Bu çerçevede, bu çalışmanın temel araştırma sorusu şudur: Yapay zekâ algoritmalarının kutsal metin yorumlama süreçlerinde barındırdığı potansiyel önyargılar nelerdir ve bu önyargılar, dini bilginin üretimi ve yayılımı üzerindeki sosyolojik etkileri itibarıyla nasıl analiz edilebilir? Bu soruya yanıt aramak, din sosyolojisi alanına, yapay zekâ etiği tartışmalarına ve dijitalleşen dünyada dinin geleceğine dair önemli teorik ve ampirik katkılar sunmayı hedeflemektedir. Çalışma, YZ'nin dini yorumda bir araç olmaktan öte, dini anlamı ve kimliği yeniden şekillendirme potansiyeli taşıyan bir aktör olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Makale, öncelikle yapay zekânın dini bilginin inşasındaki rolünü bilgi sosyolojisi ve eleştirel teori perspektifinden kavramsal olarak ele alacaktır. Ardından, kutsal metin yorumlamasında algoritmik önyargıların potansiyel kaynaklarını (veri setleri, geliştiriciler, etkileşimler) ve biçimlerini detaylandıracaktır. Üçüncü olarak, bu önyargıların dini otorite ve meşruiyet algısı, dini kimliğin dönüşümü ve dini bilginin yayılım mekanizmaları üzerindeki sosyolojik etkilerini analiz edecektir. Son olarak, bu etkileşimden doğan etik tartışmalar ve potansiyel çözüm önerileri sunularak, gelecekteki araştırmalar için bir çerçeve çizilecektir.

1. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ, AMACI, KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu bölüm, eldeki çalışmanın bilimsel temellerini ortaya koymakta ve okuyucuya araştırmanın nasıl bir perspektifle ele alındığını, neyi hedeflediğini, hangi konuları kapsayıp hangilerinin dışında kaldığını ve mevcut kısıtlamalarını şeffaf bir şekilde sunmaktadır.

1.1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma, yapay zekâ algoritmalarının kutsal metin yorumlama süreçlerinde barındırdığı potansiyel önyargıları ve bunların dini bilginin üretimi ve yayılımı üzerindeki sosyolojik etkilerini analiz eden kavramsal ve eleştirel bir literatür taramasına dayanmaktadır. Ampirik bir veri toplama sürecine odaklanmak yerine, mevcut akademik literatürdeki teori ve tartışmaları sentezleyerek, yapay zekâ etiği ile din sosyolojisi arasındaki kesişim noktasında özgün bir tartışma platformu oluşturmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, çalışmada özellikle bilgi sosyolojisi, eleştirel teori, algoritmik yönetişim ve dini otorite teorileri gibi disiplinler arası yaklaşımlardan faydalanılmıştır.

Metinler arası analiz ve eleştirel çözümleme, çalışmanın temel yöntemsel araçlarıdır. Yapay zekâ alanındaki teknik literatür, din sosyolojisi, ilahiyat, felsefe ve medya çalışmaları alanlarındaki akademik yayınlar (makaleler, kitaplar, doktora tezleri) detaylı bir şekilde taranmış ve sistematik bir biçimde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, konunun çok boyutlu yapısını derinlemesine anlamak ve farklı disiplinlerin bakış açılarını sentezleyerek bütüncül bir analiz sunmak için benimsenmiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu makalenin temel amacı, yapay zekânın kutsal metin yorumlama süreçlerine dâhil olmasının beraberinde getirdiği etik, epistemolojik ve sosyolojik sorunları kapsamlı bir şekilde incelemektir. Spesifik olarak, makale aşağıdaki hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır:

- Yapay zekâ algoritmalarının kutsal metin yorumlamasında potansiyel önyargı kaynaklarını ve biçimlerini teorik olarak ortaya koymak.
- Bu algoritmik önyargıların, dini bilginin üretimi, yayılımı ve meşrulaşması üzerindeki sosyolojik etkilerini eleştirel bir perspektifle analiz etmek.
- Yapay zekâ tarafından üretilen dini yorumların, dini otorite algısı, dini kimliğin dönüşümü ve dini cemaatler arası ilişkiler üzerindeki potansiyel etkilerini değerlendirmek.
- Yapay zekâ ve din kesişimindeki bu tartışmaların, gelecekteki araştırmalar için yeni bir gündem ve disiplinler arası bir diyalog zeminini oluşturmasına katkıda bulunmak.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma, yapay zekâ algoritmalarının kutsal metin yorumlama süreçlerindeki algoritmik önyargılarına ve bunların sosyolojik sonuçlarına odaklanmaktadır. Kapsam, YZ'nin tüm dini uygulamalarını veya dijital dinin her yönünü içermemektedir; bunun yerine, YZ'nin doğrudan dini bilginin içeriğini ve yorumunu etkilediği bu özel alana yoğunlaşmaktadır. Analiz, genel olarak İbrahimi dinlerin kutsal metinleri ve yorum gelenekleri üzerinden ilerlemekle birlikte, temel argümanlar YZ'nin metin yorumlaması prensipleri üzerinden evrensel bir nitelik taşımaktadır. Türkiye bağlamındaki dini algılar ve tartışmalar da, ilgili literatür ve örnekler üzerinden çalışmanın kapsamında yer almaktadır.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Her akademik çalışma gibi, bu makalenin de belirli sınırlılıkları bulunmaktadır:

- Ampirik Veri Eksikliği: Çalışma, kavramsal ve eleştirel bir literatür taramasına dayandığı için, yapay zekâ destekli kutsal metin yorumlama uygulamalarının kullanıcı deneyimleri veya dini otoritelerin bu uygulamalara yönelik tutumları hakkında doğrudan ampirik veri içermemektedir. Bu tür veriler, gelecekteki saha araştırmalarının konusu olabilir.

- Teknik Detayların Sınırı: Makale, yapay zekâ algoritmalarının teknik işleyiş mekanizmalarına aşırı derinlemesine girmemektedir. Odak, sosyolojik ve etik çıkarımlar üzerinedir. Algoritmaların matematiksel veya programatik detayları yerine, onların dini bilginin üretimi ve yayılımı üzerindeki toplumsal etkileri mercek altına alınmıştır.

- Dinlerin Çeşitliliği: Kutsal metin yorumlama geleneği her dinde farklılık gösterir. Çalışma, genel prensipleri ele almakla birlikte, tüm dinlerin veya mezheplerin spesifik yorumlama geleneklerindeki farklılıkları ayrıntılı olarak incelememektedir.

2. YAPAY ZEKÂ VE DİNİ BİLGİNİN İNŞASI: TEORİK BİR ÇERÇEVE

Bu bölümde, yapay zekânın kutsal metin yorumlama süreçlerine dâhil olmasının yarattığı karmaşık dinamikleri anlamak için temel sosyolojik ve felsefi teorilerden yararlanılacaktır. Özellikle bilgi sosyolojisi ve eleştirel teori perspektifleri, YZ'nin dini bilginin üretimi, yayılımı ve meşrulaşması üzerindeki etkilerini derinlemesine analiz etmek için bir çerçeve sunacaktır. Bu yaklaşımlar, YZ'yi sadece teknik bir araç olmanın ötesinde, belirli bir "gerçekliği" ve "anlamı" inşa etme potansiyeli taşıyan bir toplumsal aktör olarak konumlandırmaktadır.

2.1. Bilgi Sosyolojisi Perspektifinden Dini Bilginin İnşası

Dini bilgi, salt ilahi bir vahiy veya aşkın bir gerçeklik olarak algılanmakla birlikte, sosyolojik olarak onun toplumsal bir inşa süreci içinde şekillendiği kabul edilir. Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'ın (1966/1995) "Gerçekliğin Sosyal İnşası" adlı temel eseri, bilginin, bireylerin ve grupların etkileşimleri sonucunda nasıl üretildiğini, nesnelleştiğini, içselleştiğini ve meşrulaştığını ortaya koyar. Bu perspektiften bakıldığında, kutsal metinlerin yorumlanması da, belirli bir tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamda ortaya çıkan ve zamanla değişen bir bilgi inşa sürecidir (Berger, 1995). Yorumcular, kendi ön kabulleri, dönemlerinin dünya görüşü ve cemaatlerinin beklentileri doğrultusunda metinlere anlam yüklerler.

Yapay zekâ, bu bilgi inşa sürecine yeni bir boyut katmaktadır. Geleneksel olarak dini otorite ve âlimler tarafından yürütülen bu yorumlama faaliyeti, artık algoritmalar aracılığıyla da gerçekleştirilmektedir. Yapay zekâ algoritmaları, eğitildikleri veri setleri, programlandıkları kurallar ve öğrenme modelleri aracılığıyla, dini metinlerden belirli anlamları "çekip çıkarma" veya "yeni anlamlar üretme" potansiyeline sahiptir. Bu durum, dini bilginin üretiminde insan yorumcunun yanında algoritmik bir "inşa edici"nin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla YZ, dini bilginin nasıl şekillendiği, hangi yorumların öne çıktığı ve hangi yorumların marjinalleştiği üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olabilir. Bu bağlamda, YZ'nin ürettiği yorumların "nesnel" olduğu yönündeki algı, bilginin toplumsal inşa sürecindeki yeni dinamikleri ve

potansiyel iktidar ilişkilerini sorgulamayı gerektirmektedir. Türkiye'deki din sosyolojisi literatüründe de dini bilginin sosyo-kültürel bağlamda nasıl şekillendiği ve farklı yorum geleneklerinin etkileşimi üzerine önemli çalışmalar bulunmaktadır (Mardin, 2010; Sarıbay, 2014).

2.2. Eleştirel Teori ve Teknolojinin Tahakkümü

Frankfurt Okulu'nun eleştirel teori geleneği, teknolojiyi ve rasyonel akılcılığı toplumsal tahakkümün bir aracı olarak ele alır. Theodore W. Adorno ve Max Horkheimer (1944/1995) gibi düşünürler, Aydınlanmanın getirdiği araçsal aklın, insanın doğa üzerindeki egemenliğini hedeflerken, nihayetinde insanı da tahakküm altına aldığını savunmuşlardır. Jürgen Habermas (1981/1987) ise modern toplumda iletişimsel akıl yerine araçsal aklın egemenliğini eleştirerek, bilim ve teknolojinin hayat dünyasını kolonize etme potansiyeline dikkat çekmiştir. Bu perspektiften bakıldığında, yapay zekâ, modernitenin rasyonelleşme sürecinin ve araçsal akılcılığın en ileri aşamalarından biri olarak görülebilir.

Dini yorumlama gibi manevi ve derin bir alanda yapay zekânın kullanılması, dini düşüncede rasyonel olmayan, mistik, duygusal veya sezgisel boyutların göz ardı edilerek, dinin salt "bilgi işleme" veya "algoritmik analiz" düzeyine indirgenmesi riskini taşıyabilir. Bu durum, dini tecrübenin ve inancın karmaşıklığını basitleştirerek, bir tür "teknolojik tahakküme" yol açabilir. Örneğin, yapay zekâ destekli bir fetva uygulaması, Sünni İslam'ın çoğulcu mezhep yapısı içinde, belirli bir mezhebe (örneğin Hanefi mezhebi) ait içtihatları önceliklendirirken, diğer mezheplerin (Şafii veya Caferi gibi) görüşlerini geri planda bırakabilir ya da marjinalleştirebilir (Ünal, 2024). Benzer şekilde, teolojik eğitimde kullanılan bir yapay zekâ, belirli bir kelam okulunun (örneğin Eş'ari) öğretilerini ana akım olarak kodlayıp, diğer okullara (Mâturîdî veya Mu'tezilî gibi) ait görüşleri sistem dışı olarak konumlandırabilir, böylece dini bilginin tekil bir yorum etrafında biçimlenmesine zemin hazırlayabilir. Ayrıca, kutsal metinlerin yorumlanmasında algoritmik bir yaklaşım, metnin istatistiksel ve dilbilimsel yapısına odaklanırken, asırlardır süregelen tasavvufi ve ezoterik okumaları göz ardı ederek, dini tecrübenin hermenötik zenginliğini basitleştirebilir (Bahadır, 2015). Bu örnekler, yapay zekâ algoritmalarının belirli dini anlatıları veya otoriteleri güçlendirirken diğerlerini nasıl marjinalleştirebileceğini ve böylece dini bilginin üretimi üzerindeki iktidar ilişkilerini yeniden yapılandırabileceğini göstermektedir. Yapay zekâ algoritmaları, belirli dini anlatıları veya otoriteleri güçlendirirken diğerlerini marjinalleştirebilir, böylece dini bilginin üretimi üzerindeki iktidar ilişkilerini yeniden yapılandırabilir. Algoritmanın "tarafsız" görüntüsünün ardında yatan bu potansiyel yönlendirme, dini bilginin demokratikleşmesi iddiasının aslında yeni bir kontrol biçimine dönüşme tehlikesini barındırır. Bu bağlamda, Türkiye'deki modernleşme ve din ilişkisini eleştirel bir gözle inceleyen çalışmalar (Berkes, 2018) da YZ'nin dini alandaki rolünün bu tür teorik sorgulamalarla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu teorik çerçeveler, makalenizin ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan algoritmik önyargıların potansiyel kaynakları ve sosyolojik etkilerini anlamak için sağlam bir temel sunmaktadır. Yapay zekânın dini yorumlama sürecindeki rolü, sadece teknik bir yeterlilik meselesi değil, aynı zamanda bilgi, iktidar ve toplumsal anlamlandırma süreçlerinin derinlemesine bir sorgulamasıdır.

3. KUTSAL METİN YORUMLAMASINDA ALGORİTMİK ÖNYARGILARIN POTANSİYEL KAYNAKLARI VE BİÇİMLERİ

Yapay zekâ algoritmaları, genellikle "tarafsız" ve "objektif" karar vericiler olarak algılansa da, aslında belirli değer yargılarını, ön kabulleri ve veri setlerindeki mevcut eşitsizlikleri yansıtırlar. Bu durum, dini metin yorumlaması gibi hassas bir alanda kullanıldığında, algoritmik önyargıların ortaya çıkmasına neden olabilir. Cathy O'Neil (2016) ve Kate Crawford (2021) gibi araştırmacılar, algoritmaların toplumsal eşitsizlikleri nasıl pekiştirebildiğini detaylı bir şekilde göstermişlerdir. Dini alanda bu önyargılar, bilginin üretimi ve yayılımında ciddi sosyolojik sonuçlar doğurabilir. Algoritmik önyargıların başlıca kaynakları ve biçimleri şunlardır:

3.1. Veri Seti Tabanlı Önyargılar

Yapay zekâ algoritmaları, eğitildikleri ve beslendikleri veri setlerinden öğrenirler. Bu veri setlerinin içeriği, kapsamı ve çeşitliliği, algoritmanın ürettiği yorumların ve çıktıların doğasını doğrudan belirler. Dini metin yorumlamasında veri seti kaynaklı önyargılar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. İlk olarak tarihsel ve kültürel veri kısıtlamalarından bahsedilmektedir. Kutsal metin yorumları, yüzyıllar boyunca farklı coğrafyalarda, kültürlerde ve mezhepsel geleneklerde gelişmiştir. Bir yapay zekâ modelinin eğitildiği veri seti, genellikle belirli bir mezhebe (örneğin, Sünni İslam, Katolik Hristiyanlık), coğrafyaya veya döneme ait yorumlarla sınırlı olabilir. Örneğin, YZ'nin ağırlıklı olarak Sünni tefsirlerle eğitilmesi, Alevi yorumları veya diğer mezheplerin anlayışlarını geri planda bırakabilir, hatta yanlış yorumlayabilir. Bu durum, YZ'nin "kutsal metnin tamamını" veya "tüm yorum geleneklerini" temsil ediyormuş gibi bir algı yaratma riski taşır, oysa aslında dar bir perspektifi yansıtır**.** Dil ve anlamın çok katmanlılığı noktasında ise kutsal metinler, dilbilimsel olarak son derece zengin ve çok katmanlıdır. Metaforlar, alegoriler, sembolik anlatımlar ve farklı edebi sanatlar sıkça kullanılır. YZ algoritmaları, bu derinlikli anlam katmanlarını veya kültürel kodları tam olarak kavrayamayabilir. Algoritma, kelimelerin sözlük anlamlarına veya sık kullanılan dilbilimsel kalıplara odaklanarak, metinlerin asıl ruhunu, manevi derinliğini veya örtük anlamlarını atlayabilir. Bu durum, yorumlamayı yüzeyselleştirebilir veya metinlerin bağlamsal zenginliğini yok sayabilir. Eski metinlerin dijitalleştirilmesi ve eksikliği noktasında ise bazı önemli tarihi dini metinler, el yazmaları veya az bilinen yorumlar henüz dijitalleştirilmemiş veya standartlaştırılmış formatlarda bulunmayabilir. Bu eksiklik, YZ'nin eğitim verilerindeki boşluklara yol açar ve algoritmanın bu geleneklerden yoksun kalmasına neden olur. Sonuç olarak, yapay zekâ, sadece dijital olarak erişilebilir olan, genellikle daha popüler veya yaygın olan yorumları öne çıkararak, dini bilginin çeşitliliğini daraltabilir.

3.2. Geliştirici Tabanlı Önyargılar

Yapay zekâ algoritmaları "tarafsız" matematiksel modeller gibi görünse de, onları tasarlayan, kodlayan ve eğiten insan geliştiricilerin değerleri, inançları, ön kabulleri ve dünya görüşleri algoritmaların çıktılarına yansıyabilir. İnsan Geliştiricilerin Dünya Görüşü ve Dini/Seküler Arka Planında YZ algoritmalarını oluşturan mühendisler ve veri bilimciler, kendi kişisel inanç sistemlerine (dindar, seküler, agnostik vb.) veya kültürel ön kabullerine sahip olabilirler. Örneğin, laik bir mühendisin dinin rasyonel olmayan yönlerine veya mucizevi anlatılara yaklaşımı, algoritmanın bu tür içerikleri yorumlama veya sunma biçimini etkileyebilir. Benzer şekilde, belirli bir dini geleneğe bağlı bir geliştiricinin, kendi geleneğine ait yorumları bilinçli veya bilinçsiz olarak algoritmaya daha fazla "ağırlık vermesi" mümkündür (Özbolat & Karakaya, 2020). Bu durum, algoritmanın "tarafsız" görüntüsünün ardında, insan geliştiricinin değerler sisteminin gizlice işlediğini göstermektedir. Algoritma tasarım kararları hangi verilerin toplanacağı, hangi özelliklerin öncelikli olacağı, hangi metriklerin kullanılacağı ve algoritmanın nasıl optimize edileceği gibi tasarım kararları, insan eliyle verilir. Bu kararlar, belirli bir yorumlama yaklaşımını (örneğin, literalist bir yorumu) veya belirli bir dini otoriteyi (örneğin, en çok atıf alan âlimleri) diğerlerine göre daha fazla ön plana çıkarabilir. Bu durum, teknik kararların aslında dini bilginin içeriğini ve hiyerarşisini şekillendiren epistemik kararlar olduğunu göstermektedir.

3.3. Etkileşimsel ve Kullanıcı Tabanlı Önyargılar

Yapay zekâ sistemleri genellikle kullanıcı geri bildirimlerinden öğrenirler. Bu etkileşimler, zamanla algoritmaların belirli önyargıları pekiştirmesine veya kullanıcıları belirli bilgi "baloncukları" içine hapsetmesine yol açabilir. Geri besleme d**öngüleri ve** "Echo Chambers" (Yankı Odaları) YZ destekli dini uygulamalar, kullanıcıların geçmiş etkileşimlerine (hangi yorumları okudukları, hangi konuları aradıkları) göre kişiselleştirilmiş içerikler sunma eğilimindedir. Bu durum, kullanıcıların yalnızca kendi mevcut inançlarını ve görüşlerini pekiştiren yorumlarla karşılaşmasına yol açabilir. Eli Pariser'in (2011) "filtre baloncukları" kavramı, dini alanda da benzer bir etki yaratabilir; birey, kendi dini veya mezhepsel inançlarını destekleyen yorumlarla sınırlı bir bilgi akışı içinde kalabilir (Yeniyol & Karakaya, 2022). Bu "yankı odaları", farklı dini

perspektiflere veya sorgulayıcı düşüncelere maruz kalmayı azaltarak, inançların daha da radikalleşmesine veya dogmatikleşmesine zemin hazırlayabilir. Dini çoğulculuğun algılanışı ve hoşgörü kapasitesi üzerinde olumsuz etkileri olabilir. Kişiselleştirmenin Getirdiği Riskler ve "Filter Bubbles" (Filtre Baloncukları): Yapay zekânın bireyin ilgi alanlarına göre yorumlar sunması, kullanıcının yalnızca görmek istediği veya zaten inandığı dini bilgiyi almasına neden olabilir. Bu durum, bireyin dini anlayışının sığlaşmasına ve eleştirel düşünme becerilerinin körelmesine yol açabilir. Dini tartışmaların ve farklı yorumların zenginliği, YZ'nin sunduğu bu kişiselleştirilmiş, ancak daraltılmış bilgi akışı içinde kaybolma riski taşır.

4. ALGORİTMİK ÖNYARGILARIN DİNİ BİLGİNİN ÜRETİMİ VE YAYILIMI ÜZERİNDEKİ SOSYOLOJİK ETKİLERİ

Yapay zekâ algoritmalarının kutsal metin yorumlama süreçlerinde barındırdığı önyargılar, sadece teknik bir sorun olmaktan öte, dini bilginin toplumsal inşası ve yayılımı üzerinde derin sosyolojik etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler, dini otoritelerin konumundan bireysel dini kimliklerin şekillenmesine, dini cemaatlerin dinamiklerinden toplumsal kutuplaşmaya kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

4.1. Dini Otorite ve Meşruiyetin Yeniden Tanımlanması

Geleneksel olarak, dini bilginin üretimi, yorumlanması ve meşrulaştırılması, yüzyıllardır dini otoritelerin (ilahiyatçılar, din adamları, cemaat liderleri) tekelinde olmuştur. Bu otoriteler, hem yorumlama yetkinlikleriyle hem de kurumlarla olan bağlarıyla dini bilginin sahiplenilmesinde ve aktarılmasında merkezi bir rol oynamışlardır (Weber, 2017; Mardin, 2010). Ancak yapay zekânın, "bilimsel" ve "tarafsız" olduğu iddia edilen algoritmik yorumlar sunması, bu geleneksel otorite yapısını sarsma potansiyeli taşımaktadır. Geleneksel otoritenin zayıflaması ile beraber yapay zekâ, kutsal metinlere ve yorumlara hızlı ve kolay erişim sağlayarak, bireylerin dini bilgi edinmek için geleneksel dini liderlere olan bağımlılığını azaltabilir. Algoritmik yorumların "veriye dayalı" olduğu algısı, insan yorumcuların öznel veya kültürel ön kabullere sahip olabileceği düşüncesiyle karşılaştırıldığında, YZ'yi daha güvenilir kılabilir. Bu durum, dini kurumların ve otoritelerin bilgi üzerindeki tekelini kırarak onların toplumsal meşruiyetini aşındırabilir (Casanova, 2005). Yeni otorite figürleri diğer bir ifadeyle yapay zekânın kendisi veya yapay zekâ uygulamalarını geliştirenler, dini alanda yeni bir tür "bilgi otoritesi" olarak ortaya çıkabilir. Algoritmanın "doğru" ve "en iyi" yorumu sunduğu inancı, aslında algoritmanın eğitildiği verilerdeki ve geliştiricilerin ön kabullerindeki önyargıları gizleyerek, yeni ve çoğu zaman sorgulanmayan bir otorite alanı yaratabilir. Bu durum, dini bilginin ve doğruluğun tanımını dönüştürebilir. Fetva mekanizmalarının dönüşümü ile dini konularda rehberlik sağlayan fetva kurumları, YZ'nin dini sorulara yanıt verme veya "fetva" verme potansiyeliyle karşılaşmaktadır. YZ'nin karmaşık dini meselelerde bile hızlı ve tutarlı yanıtlar üretme kapasitesi, geleneksel fetva süreçlerinin yavaşlığı ve bazen çelişkili doğasıyla kıyaslandığında, cazip gelebilir. Ancak YZ'nin bağlamdan yoksun veya önyargılı yanıtları, ciddi dini yanılgılara veya toplumsal anlaşmazlıklara yol açma riski taşımaktadır (Sarıbaş, 2018).

4.2. Dini Kimliğin ve Dindarlık Biçimlerinin Dönüşümü

Yapay zekâ destekli kutsal metin yorumları, bireylerin dini kimliklerini ve dindarlık pratiklerini de derinden etkileme potansiyeline sahiptir. Dijitalleşmenin getirdiği bireyselleşme ve kişiselleşme eğilimleri, YZ ile daha da güçlenebilir (İnce, 2018; Yeniyol & Karakaya, 2022). Bireyselleşme ve fragmentasyon YZ'nin, bireyin ilgi alanlarına ve geçmiş aramalarına göre kişiselleştirilmiş dini içerik ve yorumlar sunması, dini deneyimi geleneksel cemaat bağlarından koparak daha bireysel bir alana taşıyabilir. Bu durum, bireylerin "kendi dinlerini" inşa etme eğilimini artırabilir, ancak aynı zamanda dini cemaatlerin kolektif kimliğini ve dayanışmasını zayıflatabilir. Dini aidiyetin, geleneksel kurumlar yerine dijital platformlar veya algoritmalar aracılığıyla tanımlanması, dini kimliklerin daha akışkan ve parçalı (fragmented) hale gelmesine yol açabilir. Dini rölativizm ve anlam kaybı riski ise algoritmik önyargılarla beslenen, bazen çelişkili veya farklı yorumların YZ tarafından eşit geçerlilikte sunulması, dini hakikatin mutlaklığı veya "tek doğru yorum" algısını zayıflatabilir. Bu durum, dini bilginin göreceleşmesine (rölativizm) yol açabilir ve bireylerde dini

inançlar konusunda bir belirsizlik veya anlam kaybı hissine neden olabilir. Dini metinlerin derinliği ve manevi boyutu yerine, YZ'nin sunduğu hızlı ve "özet" yorumlar, dini anlayışta yüzeyselleşmeye yol açabilir. Dini anlayışta yüzeyselleşme ve eleştirel düşünme becerilerinin azalması ise YZ algoritmalarının, karmaşık teolojik tartışmaları basitleştirme veya "çözüm" odaklı sunma eğilimi, dini anlayışın derinliğini ve nüansını kaybetme riskini barındırır. Kullanıcılar, YZ'nin sunduğu hazırdaki yorumları sorgulamadan kabul etme eğilimi gösterebilirler, bu da dini metinlere eleştirel yaklaşma ve özgün muhakeme becerilerini köreltebilir.

4.3. Dini Çatışma ve Kutuplaşma Potansiyeli

Dijital platformlardaki algoritmik etkileşimler, siyasi ve sosyal konularda olduğu gibi dini alanda da yankı odaları ve filtre baloncukları yaratma potansiyeline sahiptir. Bu durum, dini çeşitliliğin yanlış yönetilmesi halinde toplumsal kutuplaşmayı tetikleyebilir. Yorum farklılıklarının artması ve çatışma algoritmik önyargılarla beslenen ve belirli dini grupların veya mezheplerin yorumlarını ön plana çıkaran YZ uygulamaları, bu yorumları kullanan bireyler arasında ayrışmayı derinleştirebilir. Farklı yorumlara kapalı hale gelen gruplar arasında anlayış azalabilir ve hatta dini çatışmalar tetiklenebilir. Özellikle Türkiye gibi dini çoğulculuğun hassas bir dengeye sahip olduğu toplumlarda (Özbolat & Karakaya, 2020), bu durumun ciddi sonuçları olabilir. YZ'nin kullanıcıyı sadece mevcut inançlarını pekiştiren yorumlarla beslemesi, farklı dini görüşlere karşı hoşgörüsüzlüğü artırabilir. Bir dini grubun veya mezhebin YZ destekli uygulamaları, kendi dünya görüşlerini pekiştirirken, diğer inanç veya yorumları düşmanlaştırabilir veya marjinalleştirebilir. Bu "yankı odaları", dini diyaloğun önündeki engelleri artırarak toplumsal barış ve uyumu tehdit edebilir.

Bu bölüm, önceki kısımlarda ortaya koyduğumuz sorunları özetleyecek, kritik tartışmaları sunacak ve yapay zekânın dini alandaki kullanımına dair etik ve pratik çözüm önerileri geliştirecektir. Bu kısım, çalışmanızın sadece sorunları tespit etmekle kalmayıp, aynı zamanda olası çözüm yolları sunmasını sağlayacaktır.

5. TARTIŞMA VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bu çalışmada, yapay zekâ (YZ) algoritmalarının kutsal metin yorumlama süreçlerinde barındırdığı potansiyel önyargılar ve bunların dini bilginin üretimi ile yayılımı üzerindeki sosyolojik etkileri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Girişte belirtilen araştırma sorusu bağlamında, YZ'nin dini yorumda sadece teknik bir kolaylaştırıcı değil, aynı zamanda bilgi sosyolojisi ve eleştirel teori perspektifinden değerlendirildiğinde, yeni iktidar ilişkileri ve bilgi hiyerarşileri inşa etme potansiyeli taşıyan bir aktör olduğu ortaya konulmuştur. Veri seti tabanlı, geliştirici tabanlı ve etkileşimsel önyargılar, YZ tarafından üretilen dini yorumların "tarafsızlık" iddiasını sorgulatmakta ve bu yorumların dini otorite algısını, bireysel dini kimlikleri ve cemaat içi dinamikleri nasıl dönüştürdüğünü gözler önüne sermektedir. Bu bölümde, söz konusu sorunların çözümüne yönelik yaklaşımlar ve geleceğe dönük öneriler tartışılacaktır.

5.1. Algoritmik Önyargılarla Mücadele Yöntemleri ve Etik Yaklaşımlar: Dini Alanda Yapay Zekânın Geleceği

Yapay zekânın dini alandaki kullanımının kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu günümüzde, algoritmik önyargıların minimize edilmesi ve etik standartların belirlenmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, öncelikle şeffaflık ve denetlenebilirlik vazgeçilmezdir: Yapay zekâ (YZ) algoritmalarının dini yorum üretirken hangi veri setlerini kullandığı, hangi parametrelerle çalıştığı ve hangi yorumlama modellerini esas aldığı konusunda tam bir şeffaflık sağlanmalıdır. Algoritmaların bir "kara kutu" olmaktan çıkarılması, hem dini otoritelerin hem de inananların Bu hedef doğrultusunda, teknik şeffaflık standartlarının uygulanması gerekmektedir. Örneğin, her bir YZ modeli için "Model Kartları" (Model Cards) oluşturulmalıdır; bu kartlar, modelin hangi teolojik ekolleri esas aldığını, hangi tarihsel metinler üzerinde eğitildiğini, potansiyel önyargılarını ve kullanım amacını açıkça belirtmelidir. Benzer şekilde, dini metinlerden oluşan veri setlerinin, kaynağını, annotasyon yöntemlerini ve temsil ettiği mezhepsel çeşitliliği detaylandıran "Veri Seti Belgeleme Formları" (Datasheets for Datasets) ile belgelenmesi, algoritmaların tarafsızlığı için hayati önem taşır. Ayrıca, YZ'nin dini metin yorumlama süreçlerini nasıl gerçekleştirdiğinin, yani bir karara veya yoruma nasıl ulaştığının "Açıklanabilir Yapay Zekâ (XAI)" teknikleriyle denetlenebilir olması, hatalı veya önyargı-

lı çıktıların tespit edilip düzeltilmesi için elzemdir. Bu teknikler sayesinde, YZ sadece bir sonuç vermekle kalmayıp, bu sonuca hangi metinlerden ve mantıksal adımlardan yola çıkarak ulaştığını da gösterebilmelidir. YZ'nin yorumlarını daha eleştirel bir gözle değerlendirmesine olanak tanır. Ayrıca, algoritmaların dini metin yorumlama süreçlerini nasıl gerçekleştirdiğinin denetlenebilir olması, hatalı veya önyargılı çıktıların tespit edilip düzeltilmesi için elzemdir.

İkinci olarak, veri setlerinin çeşitlendirilmesi ve kapsayıcılık temel bir adımdır. YZ'nin eğitildiği kutsal metin ve yorum veri setleri, farklı mezhepsel gelenekleri, kültürel bağlamları ve tarihi dönemleri kapsayacak şekilde olabildiğince çeşitlendirilmelidir. Örneğin, Türkiye'deki farklı İslam yorum ekollerinin (Alevi, Sünni, Tasavvufi vb.) ve diğer inanç gruplarının (Hristiyan, Yahudi vb.) dini metinlerinin ve yorumlarının dijitalleştirilip YZ eğitiminde kullanılması, algoritmanın daha kapsayıcı ve dengeli yorumlar üretmesine yardımcı olabilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022), bu da algoritmik önyargıların azaltılmasında önemli bir rol oynar.

Üçüncü olarak, disiplinler arası etik kurullar ve uzmanlık büyük önem taşımaktadır. YZ destekli dini uygulamaların geliştirilmesi sürecine, sadece bilgisayar bilimciler ve mühendisler değil; ilahiyatçılar, din sosyologları, etik uzmanları, felsefeciler ve dilbilimcilerin de dâhil olduğu disiplinler arası etik kurullar oluşturulmalıdır. Bu kurullar, algoritmaların dini ve kültürel hassasiyetlere uygunluğunu değerlendirmeli, potansiyel önyargıları tespit etmeli ve geliştiricilere rehberlik etmelidir. Bu tür bir işbirliği, YZ'nin dini alandaki etik kullanımını sağlamak için vazgeçilmezdir (Çamurcu & Tüzüner, 2020). Son olarak, YZ tarafından üretilen yanlış veya zararlı dini yorumlar söz konusu olduğunda, bu yorumlardan kimin sorumlu olacağı konusunda hesap verebilirlik mekanizmaları oluşturulmalıdır; geliştiriciler, platform sahipleri veya dini kurumlar, YZ'nin çıktılarına ilişkin sorumluluklarını net bir şekilde belirlemelidir. Bu bağlamda, YZ etiği alanındaki mevcut yasal ve etik tartışmalara atıf yapmak gerekmektedir. Hukuk çevreleri, algoritmaların "kara kutu" doğası nedeniyle, bir hatanın kaynağını tespit etme zorluğu üzerinde durmaktadır. Bu durum, özellikle dini yorumlama gibi hassas alanlarda "algoritmik sorumluluk" (algorithmic liability) sorununu gündeme getirir. Geliştirici firmanın, platform sağlayıcısının veya YZ'yi kullanan son kullanıcının hukuki ve etik sorumlulukları arasında net bir ayrım yapmak, mevcut hukuki çerçeveler içinde karmaşık bir mesele olarak ele alınmaktadır (Yeşilkaya, 2022). Dini yorumların yanlış anlaşılması veya manipülasyonu sonucu ortaya çıkan toplumsal zararlardan kimin sorumlu tutulacağı, bu mekanizmaların temel bir bileşeni olmalıdır.

Bu somut öneriler, algoritmik önyargılarla mücadele yollarını ve yapay zekânın dini yorumlama sürecindeki yerini daha sağlıklı bir zemine oturtmayı hedeflemektedir. Yapay zekânın dini alandaki geleceği, bu teknolojik gelişmeleri etik ve sosyolojik sorumlulukla nasıl yöneteceğimize bağlı olacaktır.

5.2. İnsan ve Yapay Zekâ Arasında Sinerjik Bir İşbirliği: Dini Yorumda Yeni Bir Yaklaşım

Yapay zekânın (YZ) dini yorumlama süreçlerindeki rolü, insan yorumcunun yerini almak yerine, ona destekleyici bir araç olarak konumlandırılmalıdır. Bu bağlamda, YZ bir araç, insan ise temel yorumcu olarak işlev görmelidir. YZ, geniş veri analizi, örüntü tanıma ve dilbilimsel yardım gibi konularda insan yorumculara güçlü bir destek sağlayabilir. Örneğin, bir âlimin farklı tefsir kaynaklarını hızlıca karşılaştırmasına, bir kavramın kutsal metinlerdeki tüm geçişlerini bulmasına veya tarihi yorum gelenekleri arasındaki bağlantıları keşfetmesine yardımcı olabilir. Ancak, nihai anlamlandırma, bağlamlandırma ve dini deneyimle ilişkilendirme yeteneği, ancak insan yorumcunun derin bilgisi, sezgisi ve manevi tecrübesiyle mümkündür; zira YZ, bilgelik üretmekten ziyade, bilgi işleme yeteneğiyle öne çıkar.

Bu sinerjinin etkinliğini artırmak için eleştirel okuryazarlık ve eğitim kritik öneme sahiptir. Dini bilgiyi YZ aracılığıyla edinen bireylerin, algoritmaların sınırlılıkları ve potansiyel önyargıları konusunda eleştirel okuryazarlık becerilerini geliştirmeleri teşvik edilmelidir. Dini eğitim kurumları, müfredatlarına YZ ve din etiği konularını dâhil ederek, öğrencilere dijital dini kaynakları sorgulayıcı bir yaklaşımla değerlendirme yetisi kazandırmalıdır. Bu yaklaşım, bireylerin dini inançlarını daha sağlam ve bilinçli bir temele oturtmalarına yardımcı olacaktır.

Son olarak, dini kurumların ve liderlerin rolü bu süreçte vazgeçilmezdir. Dini kurumlar ve liderler, YZ teknolojilerine tamamen kapanmak yerine, bu teknolojileri benimseme ve onları etik çerçeveler içinde kullanma konusunda aktif rol üstlenmelidir. Kendi YZ tabanlı uygulamalarını geliştirerek veya mevcut uygulamaları değerlendirerek, dini bilginin doğru ve güvenilir bir şekilde yayılmasına öncülük edebilirler. Bu proaktif yaklaşım, aynı zamanda dini otoritelerin dijital çağda meşruiyetlerini sürdürmeleri için de önemli bir fırsat sunmaktadır (Sarıbaş, 2018).

5.3. Yapay Zekâ Etiği ve Din Sosyolojisi Arasındaki Diyalogun Önemi

Yapay zekânın (YZ) dini alandaki etkileşimi, sadece teknik veya teolojik bir mesele olmaktan öte, aynı zamanda derin sosyolojik ve etik çıkarımları olan çok boyutlu bir konudur. Bu nedenle, farklı disiplinler arasında sürekli bir diyalog ve iş birliği hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, öncelikle disiplinler arası araştırmaların teşviki büyük bir gerekliliktir. Din sosyologları, ilahiyatçılar, yapay zekâ mühendisleri, etik felsefecileri ve medya uzmanları arasında ortak araştırma projeleri ve platformlar oluşturulmalıdır. Bu tür bir iş birliği, konuyu farklı perspektiflerden ele alarak, kapsamlı ve derinlemesine çözümler üretilmesine olanak tanır.

İkinci olarak, toplumsal tartışmalar ve farkındalık yaratılması elzemdir. Yapay zekânın dini yaşam üzerindeki etkileri konusunda geniş bir toplumsal tartışma ortamı yaratılmalıdır. Sempozyumlar, paneller ve kamu bilgilendirme kampanyaları aracılığıyla, bireylerin ve toplulukların bu yeni teknolojiye karşı bilinçli bir yaklaşım geliştirmeleri sağlanmalıdır. Bu sayede, YZ'nin dini alandaki potansiyel riskleri ve faydaları daha geniş kitlelerce anlaşılabilir hale gelecektir. Bu bölümde sunulan öneriler, algoritmik önyargıların dini bilgi üzerindeki etkilerine karşı mücadele yollarını ve yapay zekânın dini yorumlama sürecindeki yerini daha sağlıklı bir zemine oturtmayı hedeflemektedir. Yapay zekânın dini alandaki geleceği, bu teknolojik gelişmeleri etik ve sosyolojik sorumlulukla nasıl yöneteceğimize bağlıdır.

SONUÇ

Bu çalışma, yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin kutsal metin yorumlama süreçlerindeki yükselen rolünü**,** bu süreçlerde ortaya çıkan algoritmik önyargıları ve bu önyargıların dini bilginin üretimi ve yayılımı üzerindeki sosyolojik etkilerini kapsamlı bir şekilde inceledi. Dijitalleşen çağda dinin karmaşık dinamikleri içerisinde, YZ'nin artık sadece pasif bir araç olmanın ötesinde, dini yorum ve anlamlandırma pratiklerinde aktif bir aktör olarak konumlandığı ve yeni iktidar ilişkileri ile bilgi hiyerarşileri yaratma potansiyeli taşıdığı ortaya konuldu.

Analizler, YZ algoritmalarının; veri setlerindeki kısıtlamalar, insan geliştiricilerin ön kabulleri ve kullanıcı etkileşimlerinden kaynaklanan geri bildirim döngüleri gibi farklı katmanlarda nasıl önyargılar barındırabileceğini gösterdi. Bu algoritmik önyargılar, geleneksel dini otorite ve meşruiyet algısını dönüştürme, dini kimliğin bireyselleşmesine ve parçalanmasına yol açma ve dini cemaatler arasında kutuplaşmayı derinleştirme potansiyeli taşımaktadır. Bilgi sosyolojisi ve eleştirel teori gibi teorik çerçevelerle desteklenen bu analiz, YZ'nin dini yoruma getirdiği "nesnellik" veya "tarafsızlık" iddialarının ardındaki potansiyel riskleri ve bilgi üzerindeki iktidar ilişkilerini sorguladı.

Makale, bu bulgular ışığında, YZ'nin dini alandaki etkileşiminin sadece teknik bir mesele olmadığını, aynı zamanda derin etik, epistemolojik ve sosyo-kültürel sonuçları olduğunu vurguladı. YZ'nin sunduğu hızlı ve erişilebilir dini bilgiye karşı, bireylerin eleştirel bir okuryazarlık geliştirmesi ve dini kurumların YZ teknolojilerini etik sorumlulukla benimsemesi gerektiği belirtildi. Şeffaf algoritmalar, çeşitlendirilmiş veri setleri ve disiplinler arası etik kurullar, bu önyargılarla mücadele etmede ve YZ'nin dini yorumda daha sorumlu bir şekilde kullanılması için atılması gereken somut adımlar olarak önerildi.

Bu çalışma, YZ ve din kesişiminde Türkiye'deki din sosyolojisi literatürüne teorik ve kavramsal bir katkı sunmayı hedefledi. Ampirik veriye dayanmaması ve tüm dini geleneklerin yorumlama farklılıklarını detaylı olarak incelememesi gibi sınırlılıklara sahip olsa da, gelecekteki araştırmalar için önemli bir başlangıç

noktası sağlamaktadır. Özellikle YZ destekli dini uygulamaların kullanıcı deneyimleri, dini otoritelerin bu teknolojilere yönelik tutumları ve YZ'nin farklı dini gruplar üzerindeki somut etkileri üzerine yapılacak ampirik çalışmalar, bu alandaki bilgi birikimini daha da zenginleştirecektir.

Sonuç olarak, yapay zekâ çağında din, yeni bir dönüşüm eşiğindedir. Bu dönüşümün getirdiği teknolojik yenilikleri kucaklarken, aynı zamanda barındırdığı etik ve sosyolojik risklerin bilincinde olmak ve bu riskleri minimize edecek stratejiler geliştirmek, hem dini bilginin bütünlüğü hem de toplumsal barış için hayati önem taşımaktadır. YZ'nin dini alandaki geleceği, insanlık olarak bu güçlü aracı nasıl yöneteceğimize ve onu ne tür bir bilgelikle donatacağımıza bağlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Adorno, T. W., & Horkheimer, M. M. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (O. Göçmen, Çev.). Kabalcı Yayınevi.

Altun, F. (2017). *Dijital Çağda Dindarlık*. Etkileşim Yayınları.

Altuntaş, S. (2017). *Türkiye'de Kur'an'ı Anlama Faaliyetleri ve Güncel Yorum Metodolojileri*. Rağbet Yayınları.

Arslan, F. (2008). *Kur'an Hermeneutiği*. Gelenek Yayıncılık.

Ayverdi, İ. (2018). *Kur'an'ın Edebi ve Belağî Boyutu*. İnsan Yayınları.

Berger, P. L. (1995). *Kutsal Şemsiye: Dini Gelenekler ve Toplumsal Gerçekliğin İnşası* (A. Coşkun, Çev.). Rağbet Yayınları.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1995). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (V. S. Öğütle, Çev.). Paradigma Yayınları.

Berkes, N. (2018). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (H. Gürbüz, Haz.). Yapı Kredi Yayınları.

Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford University Press.

Campbell, H. A. (2013). *Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media Worlds*. Routledge.

Casanova, J. (2005). *Modern Dünyada Kamusal Dinler* (A. Çakmak, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Crawford, K. (2021). *Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*. Yale University Press.

Çamurcu, M., & Tüzüner, M. (2020). *Yapay Zeka Etiği: Felsefi ve Toplumsal Boyutlar*. Siyasal Kitabevi.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2022). *Yapay Zeka Etiği ve Dini Perspektifler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Durkheim, É. (2016). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri* (Ö. Ozankaya, Çev.). Cem Yayınevi.

Habermas, J. (1987). *İletişimsel Eylem Teorisi, Cilt 1: Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonalizasyon* (A. Demirhan, Çev.). Kabalcı Yayınevi.

İnce, A. (2018). *Dijital Dindarlık: Sanal Dünyada Din Pratikleri*. Rağbet Yayınları.

Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons, 62*(1), 15-25.

Kılıç, R. (2010). *Hermeneutik ve Kur'an Yorumu*. Elis Yayınları.

Mardin, Ş. (2010). *Din ve İdeoloji*. İletişim Yayınları.

Noble, S. U. (2018). *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism*. New York University Press.

O'Neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Crown.

Özbolat, A., & Karakaya, H. (2020). Postmodern Dönemde Sosyal Medya Alanları Üzerinde Din. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, *11*(1), 1-16.

Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press.

Sarıbaş, H. (2018). *Siber Âlemde Din*. Ankara Okulu Yayınları.

Sarıbay, A. Y. (2014). *Modern Türkiye'de Dinin Sosyolojisi*. Timaş Yayınları.

Weber, M. (2017). *Sosyoloji Temel Kavramlar* (T. Bora & Ü. Oskay, Çev.). İletişim Yayınları.

Yaman, E. (2017). *Hermenötik ve Din Anlayışı*. Elis Yayınları.

Yeniyol, A., & Karakaya, H. (2022). Postmodern Dönemde Sosyal Medya Alanları Üzerinde Din. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, *11*(1), 1-16.

https://doi.org/10.71284/asc.2025116

THE EFFECTIVENESS OF DUOLINGO IN IMPROVING STUDENTS' LISTENING SKILL

Gonca Gül Keskin Öztürk[1]

Dilek Büyükahiska[2]

Abstract

The improvements in computer and communication technologies enabled the Artificial Intelligence (AI) to develop. AI-supported language learning tools provide support for many aspects of language skills. Improving listening skill is one of the opportunities provided by AI in language learning. Listening is the first acquired skill in both the mother language and foreign language. Expertise in listening supports competence also in speaking, reading and writing and provides faster progress in language learning. AI-integrated Mobile Assisted Language Learning (MALL) tools provide more efficient listening learning processes with speech recognition and immediate feedback offering customized listening practice according to the learner's level.

Secondary school students enjoy interactive, engaging activities that keep them motivated. Those activities foster a positive attitude toward language learning. Duolingo is a popular language learning application used by millions of people in the field of MALL. It provides gamified learning, in this way simplifies learning with enjoyable elements. While many studies have investigated the general effectiveness of Duolingo in improving language proficiency, there is a gap in the literature regarding its specific impact on listening proficiency, especially for secondary school students.

The main aim of this study is to examine the impact of utilizing the Duolingo application on the listening comprehension of 7-th grade students. A quantitative single group pretest-posttest design was employed, integrating mobile assisted autonomous learning alongside routine education at school. The participants of the study were 34 students and the implementation lasted for 8 weeks. The students used the application for 15 minutes every day along with the routine learning during that period. Throughout the process, they kept diaries on Padlet. They shared their thoughts and experiences with screenshots there. Pre- and post-listening tests were utilized to assess the listening proficiency before and after the implementation. A listening proficiency test was used from Ahead with English 7: Practice Book. It consists of two sections. At first section, students are asked to write the words they hear. At second section there are 5 multiple-choice questions.

The data collected was analyzed using descriptive statistics (mean, median, mode) and inferential statistics (t-tests) to decide about the effectiveness of the implementation. Due to the number of samples more than 30 students, Kolmogorov-Smirnova was used. Normality tests indicated that the pre-test ($p = ,018$) and post-test ($p = ,002$) data ($p \leq 0.05$) do not demonstrate a normal distribution. So, Wilcoxon Signed-Rank Test was used to analyze the data in this study to see whether there is a difference between the two pre-test and post-test scores. The findings of the analysis of pre and post listening proficiency tests indicated that Duolingo enhanced listening comprehension of 7th grade EFL students.

[1]19 Mayıs Universitesi, Türkiye, e-mail: ozturkgoncagul03@gmail.com, https://doi.org/0009-0004-1575-5139

[2] Asst. Prof., 19 Mayıs Universitesi, Türkiye, e-mail: dbuyukahiska@gmail.com, https://doi.org/000-0001-5074-7805

The findings of this study may inspire language teachers to integrate digital tools like Duolingo while teaching listening. They can use Duolingo as a resource for listening practice both inside and outside the classroom. This may make courses more varied and technology-supported.

Keywords: Mobile-assisted language learning, listening proficiency, Duolingo, autonomous learning

INTRODUCTION

Computer-assisted language learning (CALL) programs offer students various language aspects such as grammar, vocabulary, and pronunciation, or skills to practice in addition to topics they are interested (Yunus et al., 2009). Students can regulate their learning at their own speed, based on their own choices. Information and Communication Technologies (ICT) has been used widely in teaching English as a foreign language (EFL) in recent years. The role of ICT in language learning changes based on the needs of students. ICT aids learning, enhancing grammar, vocabulary, and language skills in independent and collaborative learning environments (Silva-Perdomo et al., 2022).

With the improvement of mobile technologies, Mobile Assisted Language Learning (MALL) offers learners opportunities to take part in language learning tasks, reach language learning materials and communicate with their teachers and peers anytime and anywhere. It provides a more flexible and customized learning environment. Mobile-assisted language learning (MALL) is the use of smartphones and other mobile technologies in language learning, in various settings, both formal and informal, making it beneficial, and supporting portable and contextual learning (Taj et al., 2016). MALL technologies provide educators and learners many advantages to enhance and change learning and teaching ways promoting reading, listening, speaking, writing, informal learning (Kukulska-Hulme & Agnes, 2018) and improve learning outcomes, providing flexibility and personalized learning (Talan, 2020). The popularity of MALL apps has increased in recent years. Research indicate that MALL applications can lead to significant improvements in language acquisition, particularly in vocabulary retention and grammar understanding (Tai et al., 2020). These applications allow learners to receive immediate feedback and enhance learner autonomy (Hafifah, 2020; Hajizadeh, 2023). They also enhance engagement and motivation with points, levels, rewards (gamification elements) making learning more fun.

Advances in computer and communication technologies have paved the way for the development of Artificial Intelligence (AI). AI refers to the study or use of computer systems and machines that functions as a human brain. These systems can understand and generate language like humans. They can recognize or create images and solve problems. In short, it's human-made intelligence displayed through machines (Tai et al., 2020). With evolving technology, AI is rapidly improving and impacting various aspects of our lives. Especially in the field of education, this rapid change is distinct offering innovative teaching and learning methods to overcome challenges like limited access to content and a lack of teachers (Ahmad et al., 2021).

In recent years, there has been an increasing amount of literature on the effects of AI in the field of language education. AI supports both teachers and students in enhancing the teaching and learning experiences with mobile-assisted language learning (MALL) applications (Sumakul et al., 2022) by customizing, fastening, and optimizing the learning process, providing various accents and authentic materials. Previous studies have reported that AI-mediated language teaching enhance engagement and provide tailored learning experiences, increasing motivation and encouraging self-directed learning (Zixi & Curtis, 2023; Ling, 2023; Qiao et al., 2023). In individualized learning environments, it can offer course plans tailored to each individual's learning pace, interests, and levels (Chen et al., 2020; Talan, 2020; Tafazoli, 2024). In this way,

language learning processes become more efficient, productive, interactive, and entertaining. In this way, it promotes different proficiencies (reading, writing, speaking, listening, vocabulary, pronunciation) in foreign language learning.

Al-Mawaly (2022) examined the effect of AI on Jordanian EFL sixth-grade students' listening proficiency and their attitudes toward it. The findings suggested that employing AI effectively improves EFL learners' listening skills. AI tools can support learners in managing their own learning processes (Qiao et al., 2023). AI strengthens learner autonomy by providing customized learning paths, self-regulated learning, immediate feedback, and interactive AI chatbot support (Hajizadeh, 2023). Numerous studies have noted the beneficial impact of AI on language learning within blended learning environments that emphasize self-regulated learning (Eliott, 2023; Junaidi et al., 2020; Qiao et al., 2023; Tafazoli, 2024; Wei, 2023).

While teaching English, it is a challenging task to design skills and exercises according to student's individual characteristics, interests, and motivation in classroom settings. How would it be if students could develop their language skills through practice aligned with their individual proficiency levels? At this point, the impact of AI cannot be denied. Popular language learning applications that have been listed by the Ministry of National Education, such as 'Duolingo, Pi.ai, Talk Pal, Tutor Lily, Lola Speak, EIGO.AI, DeepL.io, Elsa Speak, Kippy.ai, Furwee.ai, Langotalk etc.' provide individualized courses giving responses according to the proficiency level of the user and monitors his/her progress in a playful and supportive environment, and in this way the learning process becomes more efficient.

Bustillo et al. (2017) state using of mobile applications in foreign language learning has benefits in the improvement of competencies, especially in listening. Listening is the first acquired skill in both the mother language and foreign language. Proficiency in listening supports proficiency also in speaking, reading and writing and provides faster progress in language learning (Kul, 2022). Providing personalized listening practice based on the learner's level, AI-integrated MALL tools may offer more efficient listening learning processes with speech recognition and immediate feedback. There have been several studies examining the effect of AI-integrated tools on listening comprehension (Al-Mawaly, 2022; Azara et al., 2014; Ghoneim et al., 2020; Kim, 2017; Nguyen et al., 2023). They concluded that AI tools support students improve their listening skills.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

1.1. Duolingo

Duolingo is a popular language learning application used by millions of people in the field of MALL (Shortt et al., 2021). It is a prominent one as an example of gamification in MALL applications (Huynh, Zuo, & Iida, 2018). Due to its user-friendly interface, pleasant processing and reachable content, Duolingo is widely-used language learning application for both beginners and intermediate learners (Sanda et al., 2021). It has achieved considerable popularity due to its game-based elements and user-friendly interface (Munday, 2016). Yana (2021) asserts that the Duolingo application simplifies learning with its clear instructions and explanations and makes learning enjoyable with gamification (Azzahra et al., 2024; Redjeki et al., 2020; Rouabhia et al., 2024; Yana, 2021). Duolingo involves pronunciation, dictation, translation, and vocabulary exercises. It supports improving phonological decoding and spelling correctly. It offers repetition and feedback and, in this way, it supports improving language skills. It increases motivation with gamification. Research has shown that Duolingo can effectively enhance various language skills (Permatasari, 2023), particularly vocabulary (Matra, 2020) and grammar (Fatmawati, 2023; Finardi, 2016). Irzavati et al. (2023) examined students' perceptions and attitudes against the application of Duolingo. The study concluded with positive perceptions and attitudes of the learners. Huang et al. (2024) compared online learning with chatbot support and flipped method in improving learners' aural decoding abilities. Each group performed

well, indicating the chatbot is effective while teaching listening. The study of Hafifah, (2020) concluded that the use of Duolingo is significant to improve students' speaking skills. Also, the study of Matra (2020) and Valizadeh (2022) resulted that Duolingo is effective in teaching vocabulary.

Students around the ages of 11-12 enjoy interactive, engaging activities that keep them interested. Those activities foster a positive attitude toward language learning. Students also see listening tasks challenging because they hardly ever reach listening contents suitable for their level and interests outside the classroom. In Türkiye, EFL students have to put in extra effort and interest to access listening materials in their daily lives, but they often fail to find content suitable for their level. Apps like Duolingo, with features such as gamification, voice recognition, and vocabulary building, are specifically designed to make language learning accessible, motivating, and interactive for young students (Munday, 2016; Nguyen et al., 2023; Yana, 2021). It provides content and activities for pronunciation, dictation, translation, and vocabulary learning and also promotes listening comprehension through enjoyable activities offering short audio exercises, interactive listening tasks suitable for learners' level, immediate feedback and repetition.

While many studies have investigated the general effectiveness of Duolingo in improving language proficiency, there is a gap in the literature regarding its specific impact on listening proficiency. Nguyen et al. (2023) investigated EFL learners' perceptions of the effectiveness of the Duolingo in improving listening skills and their attitudes towards utilizing the application to practice listening. Findings showed positive perceptions of students due to enhancing listening skills and fostering motivation to learn English. There has been little quantitative analysis of listening proficiency of 11-12 years old students gained through using Duolingo. The study of Putri et al. (2018) with 10th graders resulted that Duolingo application can enhance students' listening proficiency. The present study was guided by the question of whether similar results could be obtained with young learners implementing a quantitative study utilizing pre- and post-listening tests.

This research seeks to address the following question:

'Does the use of Duolingo alongside routine education enhance students' listening proficiency?'

2. METHODOLOGY

2.1. The Purpose and Significance of the Study

Advances in computer and communication technologies have paved the way for the development of AI. AI tools offer various contents promoting the improvement of language skills and enhancing learner autonomy with speech recognition and immediate feedback. Those tools with speech recognition and real-time feedback, providing various accents and authentic materials can positively impact the development of listening skills. Duolingo is a popular application with a very large user base in the world. Research has shown that Duolingo can effectively enhance various language skills. There has been little quantitative research examining the effect of Duolingo application regarding the improvement of listening skill. Present study seeks to investigate the effect of Duolingo application on improving young learners' listening skills.

2.2. The Population and Sample of the Study

A total of 34 seventh-grade students from Mevlüt Selami Yardım Secondary School in Akçaabat participated in this study. The participants were selected based on their availability and willingness to engage with the Duolingo platform in addition to their regular English language lessons.

Araştırmanın amacı iyi tanımlanmış problem ifadesine bağlı olmakla birlikte her türlü yanlış anlamayı önleyecek açıklıkta bu bölümde verilmelidir. Araştırmanın amacı, "ne?", "nasıl?" ve "niçin?" sorularına cevap vermektir. Böylelikle aydınlatılmak istenen problemin somutlaştırılmasına yardımcı olur. Araştır-

manın önemi ise neden başka bir konu değil de, bu konunun seçildiğini gerekçeleri ile açıklanır. Toplanan verilerin, bir sorunun çözümünde nasıl kullanılabileceğini açıklar.

2.3. The Method of the Study

This research used a quantitative single-group pretest-posttest design to explore the effect of Duolingo on listening proficiency of 7th grade EFL students. This study was conducted with only one group (34 students total) The quantitative data was collected with listening proficiency tests before and after the implementation. The dependent variables are listening proficiency test scores. A listening proficiency test was applied from Ahead with English 7: Practice Book. It consists of two sections. At first section, students were asked to write the words they heard. At second section there are 5 multiple-choice questions.

The lessons were conducted integrating mobile assisted autonomous learning alongside routine education at school. Students used the application at home, in addition to their regular learning. Throughout the process, students kept diaries on Padlet. They shared their thoughts and experiences with video recordings or screenshots there. The implementation continued for 8 weeks.

The data collected was analyzed using descriptive statistics (mean, median, mode) and inferential statistics (t-tests) to decide about the effectiveness of the implementation. The scores from the listening proficiency tests were entered into SPSS. Means, medians, and standard deviations for the pre-test and post-test scores of the group were calculated. A Paired t-test to evaluate the changes in listening proficiency from the pre-test to the post-test was conducted. This indicated if the differences in scores are statistically significant.

3. FINDINGS

The present study was designed to determine the effect of Duolingo on listening proficiency of 7th- grade secondary school students toward learning English. The study of Finardi (2016) suggests that teacher guidance is crucial for promoting interaction and enhancing language development. In that vein, mobile assisted autonomous learning alongside routine education at school was implemented, integrating Duolingo into the routine learning process. Thus, while regular learning routine continued, more efficient learning was occurred with occasional support and suggestions through the teacher’s guidance.

Research Question: Does the use of Duolingo alongside routine education enhance students’ listening proficiency?

Table 1. *Descriptives*

			Statistic	Std. Error
Pretest	Mean		64,7059	3,46192
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	57,6625	
		Upper Bound	71,7492	
	5% Trimmed Mean		64,4444	
	Median		60,0000	
	Variance		407,487	
	Std. Deviation		20,18630	
	Minimum		30,00	
	Maximum		100,00	
	Range		70,00	
	Interquartile Range		30,00	
	Skewness		,104	,403
	Kurtosis		-1,280	,788
Postest	Mean		81,1765	3,03763
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	74,9964	
		Upper Bound	87,3566	
	5% Trimmed Mean		82,1895	
	Median		85,0000	
	Variance		313,725	
	Std. Deviation		17,71230	
	Minimum		40,00	
	Maximum		100,00	
	Range		60,00	
	Interquartile Range		32,50	
	Skewness		-,641	,403
	Kurtosis		-,666	,788

The skewness (-0,641) and kurtosis (-0,666) values indicate that the data is normally distributed. These values are within the acceptable range (-1,5 and +1,5) for normality.

However as is seen in Table 2, pre-test (p = ,018) and post-test (p = ,002) data deviated from normality ($p \leq 0.05$).

Table 2. *Tests of Normality*

	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Pretest	,187	34	,004	,922	34	,018
Postest	,191	34	,003	,885	34	,002

Due to the number of samples more than 30 students, Kolmogorov-Smirnova was used. Normality tests indicated that the pre-test (p = ,018) and post-test (p = ,002) data ($p \leq 0.05$) do not demonstrate a normal distribution. So, Wilcoxon Signed-Rank Test was used to analyze the data in this study to see whether there is a difference between the two pre-test and post-test scores.

Table 3. *Descriptive Statistics (Wilcoxon Signed-Rank Test)*

						Percentiles		
	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum	25th	50th (Median)	75th
Pretest	34	64,7059	20,18630	30,00	100,00	50,0000	60,0000	80,0000
Postest	34	81,1765	17,71230	40,00	100,00	67,5000	85,0000	100,0000

As is seen in the table, the mean value of the post-test is larger than the pre-test. The minimum score in the pre-test is 30.00 while it is 40.00 in post-test. Wilcoxon Signed-Rank test indicated that Duolingo enhanced the listening comprehension of 7th-grade EFL students. Table 3 shows the minimum and maximum scores obtained in pre- and post-tests. There is a decline in standart deviation from the pre-test to the post-test. It is also observed that there is a rise after the implementation, as seen in the mean scores of post-test. With respect to the first research question, it was found that the implementation was effective and studying with Duolingo created development in the listening proficiency of the students.

Table 4. *Test Statistics[a]*

	Postest - Pretest
Z	-4,024[b]
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000
a. Wilcoxon Signed Ranks Test	
b. Based on negative ranks.	

As shown in Table 4 the results of Wilcoxon Signed Ranks Test indicates that there is a significant difference between pre-test and post-test scores.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings of the analysis of pre and post listening proficiency tests indicated that Duolingo enhanced listening comprehension of 7th grade EFL students. The findings of this study are consistent with Putri et al. (2018). They studied with 799 first grade students. They applied pretests and posttests. Students were wanted to listen to sentences on the Duolingo and write down them. The study suggests that utilizing Duolingo can be effective for listening proficiency.

In line with present study, Tuong et al. (2024) searched the impact of Duolingo in enhancing listening skills with 39 third-year English majors. Their study concluded that Duolingo is effective but improvements are essential to fulfill various needs of language learners. The study of Suryana et al. (2019) investigated the

effect of using an AI based application on listening skills. They worked with sixth grade primary school students. They used a quasi-experimental method design measuring skills with pre- and post- tests. The study resulted with significant improvements in the experimental group. In that vein, Ghoneim et al. (2020) examined the effect of an Artificial Intelligence based program to improve EFL Listening skills. They conducted the study with primary students divided into two groups. Artificial Intelligence based program prepared by the researcher to improve listening skills was taught to the experimental group. The study ended with a noticed improvement in the experimental group's listening skills. Tai et al. (2024) investigated the effect of intelligent personal assistants (IPA) on adolescent EFL learners' listening proficiency with ninety-two ninth-grade EFL students, regarding the way IPA responses are presented and its interaction patterns. English listening tests, questionnaires and interviews were applied. The study indicated that Google Assistant, positively supported the students' listening comprehension. The analyses of interviews showed that Google Assistant provided authentic, adaptable, and entertaining learning atmosphere, improving listening skills.

There are various research examining the effect of Duolingo on various language skills (Azzahra et al., 2024; Finardi, 2016; Nyugen, 2023; Tai et al., 2024; Yana, 2021). Some studies also show that Duolingo application enhances enjoyment and motivation with its gamification features and clear instructions and explanations (Irzawati, 2023; Munday, 2016; Yana, 2021). Similarly, the students in present study generally stated on Padlet that it is user-friendly and enjoyable with gamified features. The study of Yana, (2021) emphasizes that Duolingo provides tailored learning according to the levels and needs of students adding that this level-based structure enhances students' motivation and progression. Irzawati (2023) reviewed 15 studies to examine the effectiveness of Duolingo. The study concluded that Duolingo enhances grammar, vocabulary, and four skills**.** It also highlighted lack of direct interaction as a challenge.

Duolingo, with its engaging, interactive, enjoyable, gamified features, can be considered a suitable tool for the learners at the ages of 12-13. Handini et al., (2022) indicated significant considerable development in speaking and listening proficiency for the experimental group, emphasizing the efficiency of the application for engaging and interactive learning atmosphere. The study of Nyugen, (2023) with English majored learners revealed that the Duolingo application is effective to improve listening skills and enhance motivation to learn English. It resulted that Duolingo is more appropriate for beginner and intermediate level students. Present study supports that assertion with its positive results. The analysis demonstrated a significant difference between the scores of pre-tests and post-test. Also, the interpretations of the students on Padlet demonstrates that with its gamification, engaging, relaxing features and attractive visuals Duolingo is found effective and is loved. The study of Azzahra et al., (2024) concluded that students have positive perceptions for using Duolingo and Elsa speak to improve pronunciation, vocabulary and listening skill. The study also emphasizes some limitations such as limited free features and 'hearts' feature that limits usage after several mistakes. Similarly, in present study our students had some writings and interpretations on Padlet showing their dissatisfaction for limited features and the limitation of 'hearts' feature.

Listening skill is often a challenge for secondary school students in Türkiye because of teaching methods, lack of resources, limited number of weekly lesson hours and learning English in a country where the target language is not spoken. They hardly ever have a chance for real life communication and in that way, listening practice. At such condition AI can be a vital tool in learning listening. This study aimed to investigate the effect of Duolingo on listening proficiency of 7th grade EFL students. The findings of the analysis showed that Duolingo enhanced listening comprehension of 7th grade EFL students. It was also observed that the application was effective as it provided individualized feedback and supported students to be more active in the learning process.

Comprehending Duolingo's effectiveness may encourage the teachers to use digital tools and game- based applications for more engaging and interactive atmosphere. The interactive and personalized learning experience increased student motivation. Teachers may integrate digital tools like Duolingo, making listening

practice more interactive. They can use Duolingo as a resource for listening practice both inside and outside the classroom. This may make lessons more varied and technology-supported. Duolingo's positive effect can inspire other educational technology developers to develop more innovative and effective applications.

REFERENCES

Ahmad, S. F., Rahmat, M. K., Mubarik, M.S., Alam, M.M. & Hyder, S.I. (2021). Artificial intelligence and its role in education. *Sustainability, 13(*22), 12902; https://doi.org/10.3390/su132212902

Al-Mawaly, H. M. & AL-Jamal, D. A. H. (2022). The effect of artificial intelligence application on Jordanian EFL sixth-grade students' listening comprehension and their attitudes towards it. *Journal of Positive School Psychology*, *6* (6), 8781-8791. The Effect of Artificial Intelligence Application On Jordanian EFL Sixth-Grade Students' Listening Comprehension And Their Attitudes Towards It | Journal of Positive School Psychology

Bustillo, J., Rivera, C., Guzmán, J. & Ramos, L. (2017). Benefits of using a mobile application in learning a foreign language. *Sistemas & Telemática*, *15*(40), 55-68. http://dx.doi.org/10.18046/syt.v15i40.2391

Chen, L., Chen, P. & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *Digital Object Identifier.* https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=9069875

Eliott, L. (2023). Advantages and disadvantages of ai in the EFL classroom. *The Asian Conference on Education. Official Conference Proceedings 491–499. https://doi.org/10.22492/issn.2186-5892.2024.43*

Fatmawati. I., Sudirman, A., & Munawaroh, T. (2023). The effect of using Duolingo application towards students' grammar mastery in simple present tense. *Journal of English Pedagogy and Applied Linguistics.* Vol. *3*, No. 2, e-ISSN: 2723-7095. https://doi.org/10.32627/jepal.v3i2.576

Finardi, K. R., Leão, R. G., & Amorim, G. B. (2016). Mobile assisted language learning: Affordances and limitations of Duolingo. *Education and Linguistics Research* ISSN 2377-1356 2016, Vol. *2*, No. 2. doi:10.5296/elr.v2i2.9842 URL: https://doi.org/10.5296/elr.v2i2.9842

Ghoneim, N. M. M., & Elghotmy, H. E. A. (2020). Using an artificial intelligence based program to enhance primary stage pupils' EFL listening skills. *Journal of Education*. ISSN 1687-2649. http://dx.doi.org/10.21608/edusohag.2021.140694

Hafifah, (2020). *The effectiveness of Duolingo in improving students' speaking skill at Madrasah Aliyah Bilingual Batu.* Thesis, English Education Department, Postgraduate Program, Islamic University of Malang. *S2 MPBI 21802073041 Hafifah.pdf*

Handini, B. S., Nurhasanah, & Panly, F. I. (2022). The effect of artificial intelligent technology used (Duolingo application) to enhance English learning. *ELLITE Journal of English Language, Literature, and Teaching.* Volume *07*, No. 2. http://dx.doi.org/10.32528/ellite.v7i2.8354

Huang, W., Jia, C., Hew, K. F., & Guo, J. (2024). Using chatbots to support efl listening decoding skills in a fully online environment. *Language Learning & Technology*, *28*(2), 62–90. https://hdl.handle.net/10125/73572

Hulme, A. K., & Shield, L. (2008). An overview of mobile assisted language learning: From content delivery to supported collaboration and interaction. *ReCALL* 20(3): 271-289. http://dx.doi.org/10.1017/S0958344008000335

Huynh, D., Zuo, L., & Iida, H. (2018). An assessment of game elements in language-learning platform Duolingo. *Conference: ICCOINS.* http://dx.doi.org/10.1109/ICCOINS.2018.8510568

Irzawati, I. (2023). The integration of Duolingo into EFL learning. *ESTEEM Journal of English Study Programme, 6*(2):328-337. *http://dx.doi.org/10.31851/esteem.v6i2.12317*

Irzawati, I., & Unamo, A. F. (2023). Students' perceptions and attitudes towards the utilization of Duolingo in EFL learning. *J-SHMIC : Journal of English for Academic, 10(2).*

Kim, Y. J. (2017). The effects of mobile-assisted language learning (MALL) on Korean college students' English-listening performance and English-listening anxiety. *8th International Conference on Languages, Social Sciences, Edu-*

cation and Interdisciplinary Studies (ICLSSE-17) London (UK). https://doi.org/10.15242/HEAIG.H1217424

Koç, F. Ş. (2024). The development of listening and speaking skills in EFL via an artificially intelligent chatbot application: A quasi experimental design study. *Open Journal of Social Sciences*, *11*, 177-185. http://dx.doi.org/10.4236/jss.2023.118012

Kukulska-Hulme, A. (2018). Mobile-assisted language learning [revised and updated version]. In: Chapelle, Carol A. ed. The Concise Encyclopedia of Applied Linguistics. Wiley

Kul, D. (2022). Yabancı dilde dinleme öğretimi ve önemi. *Külliye*, 3(1), 1-19. KÜLLİYE Yıl 3 Sayı 1 (29.03.2022) (22.35)

Munday, P. (2016). The case for using Duolingo as part of the language classroom. Sacred Heart University. Languages Faculty Publications. Vol. *19*:1, pp 83-101 The case for using DUOLINGO as part of the language classroom experience (Duolingo como parte del curriculum de las clases de lengua extranjera)

Nguyen, V. H., & Nguyen, H. T. P. (2023). EFL Learners' perceptions of the effectiveness of Duolingo. *International Journal of Science and Management Studies* (IJSMS). Vol. *6* Issue: 5. E-ISSN: 2581-5946 DOI: 10.51386/25815946/ijsms-v6i5p113

Permatasari, D., & Aryani, F. (2023). Duolingo: An enchanting application to learn English for college students. *ELTR Journal*, e-ISSN 2579-8235, Vol. *7*, Issue: 2, July 2023, pp. 101-109

Putri, L. M., & Islamiati, A. (2018). Teaching listening using Duolingo application. *Proffessional Journal of English Education.* Volume *1*, No. 4

Redjeki, I. S., & Muhajir, R. (2020). Duolingo for grammar learning. 514675578-659-25-1143-1-10-20201019-1.pdf

Rouabhia, R., & Kheder, K. (2024). Using Duolingo in teaching and learning vocabulary: A systematic review. *Indonesian Journal of English Language Studies (IJELS).* 10 (2), e-ISSN 2715-0895, p-ISSN 2442-790X

Sanderson, N., & Hanbidge, A.S. (2017). Educators adopting M-Learning: Is it sustainable in higher education? *13th International Conference Mobile Learning.* ISBN: 978-989-8533-61-6. International Association for the Development of the Information Society. ERIC Number**:** ED579275. Mobile Learning 2017

Shortt, M., Tilak, S., Kuznetcova, I., Martens, B., & Akinkuolie, B. (2023). Gamification in mobile-assisted language learning: a systematic review of Duolingo literature from public release of 2012 to early 2020. *Computer Assisted Language Learning,* 36:3, 517-554, DOI: 10.1080/09588221.2021.1933540 www.tandfonline.com/journals/ncal20

Sidek, E. A. R., & Yunus, M. (2011). Students' experiences on using blog as learning journals. *Elsevier Ltd. The 3rd International Conference on e-Learning ICEL, Bandung, Indonesia*. 23-24. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.314

Silva-Perdomo, J. D., Duero, M. S., & Castañeda-Trujillo, J. E. (2022). EFL students' experiences using ICT in their English learning processes: A narrative study. *Gist Education and Learning Research Journal*. ISSN 1692-5777. No. 24. pp. 141-165. Doi: http://dx.doi.org/10.26817/16925777.1396

Sumakul, D. T., Hamied, F. A., & Sukyadi, D. (2022). Artificial intelligence in EFL classrooms: Friend or foe? *LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network*, *15*(1), 232-256. EJ1336138.pdf

Suryana, I., Asrianto., & Murwantono, D. (2020). Artificial intelligence to master English listening skills for non-english major students. *JOLLT Journal of Languages and Language Teaching*, *8*(1) pp. 48-59. Doı: https://doi.org/10.33394/jollt.v8i1.2221

Tai, T. Y., & Chen, H. H. (2024) The impact of intelligent personal assistants on adolescent EFL learners' listening comprehension, *Computer Assisted Language Learning,* 37:3, 433-460. Doi: https://doi.org/10.1080/09588221.2022.2040536

Talan, T. (2020). The effect of mobile learning on learning performance: A Meta-Analysis Study. *Educatıonal Sciences: Theory & Practice. 20*(1),79-103, eISSN*:* 2148-7561, ISSN: 2630-5984. DOI 10.12738/jestp.2020.1.006

Taj, I. H., Sulan, N. B., Sipra, M. A., & Ahmad, W., (2016). Impact of mobile assisted language learning (MALL)

on EFL: A Meta-Analysis. *Advances in Language and Literary Studies, 7* (2). Doi: http://dx.doi.org/10.7575/aiac.alls.v.7n.2p.76

Tuong, N. K. & Dan, T. C. (2024). A study on Duolingo mobile applications to improve EFL students' listening comprehension performances. *European Journal of Alternative Education Studies.* Volume 9. Doi: http://dx.doi.org/10.46827/ejae.v9i1.5342

Valizadeh, M. (2022). Investigating the impacts of mobile assisted reading on EFL learners' vocabulary knowledge development*. Sakarya University Journal of Education, 12*(3):573-590.Doi*: http://dx.doi.org/10.19126/suje.1105559*

Wei, L. (2023). Artificial intelligence in language instruction: impact on English learning achievement, L2 motivation, and self-regulated learning. *Front. Psychol. 14:*1261955. *doi: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1261955*

Yana, D. (202). Applying Duolingo as English learning media: How do students perceive it? *International Journal of Language Pedagogy, 1*(2) pp. 62-66, E-ISSN 2777-1229, P-ISSN 2797-1783 DOI: https://doi.org/10.24036//ijolp.v1i1.2

Yunus, M.; Nordin, N.; Salehi, H.; Embi, M. A. (2013). The Use of information and communication technology (ICT) in teaching ESL writing skills. *English Language Teaching; Vol. 6, No. 7; 2013 ISSN 1916-4742 E-ISSN 1916-4750*

Li, Z., & Bonk, C. J. (2023). Self-directed language learning with Duolingo in an out-of-class context. *Computer Assisted Language Learning*, 1–23. https://doi.org/10.1080/09588221.2023.2206874

https://doi.org/10.71284/asc.2025117

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE VERGİ UYUMU: OECD ÜLKELERİNDE GELİŞİMİ

TAX COMPLIANCE IN THE DIGITALISATION PROCESS: DEVELOPMENT IN OECD COUNTRIES

Eylül Tepe[1]

Esra Küçük[2]

Serpil Ağcakaya[3]

Özet

Kamu gelirlerinin temel kaynağını oluşturan vergilerin etkin ve sürdürülebilir bir şekilde tahsil edilebilmesi için mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu önemli bir rol oynamaktadır. Vergi uyumunu etkileyen demografik, ekonomik ve sosyal normların yanı sıra dijitalleşmenin de bu uyum üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Sanayi devriminden sonra bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle hız kazanan dijitalleşme süreci, vergi sisteminde şeffaflık, doğruluk ve verimliliği artırmakta; mükelleflerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmesini hızlandırarak gönüllü vergi uyumunu teşvik etmektedir. Dijitalleşme sürecinin vergi uyumu üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek için, dijitalleşmenin vergi süreçlerine entegrasyonunun nasıl gerçekleştiği ve bu entegrasyonun mükellefler üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde incelenmelidir. Bu bağlamda, dijital vergi uygulamalarının mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu nasıl artırdığı, vergi idarelerinin dijitalleşme sürecinde karşılaştığı zorluklar ve bu zorlukların nasıl aşıldığı gibi konular ele alınmalıdır. Ayrıca, dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki etkilerini değerlendirmek için farklı ülkelerde uygulanan dijital vergi projeleri ve bu projelerin sonuçları da analiz edilmelidir. Dijitalleşmeyle birlikte vergi süreçlerine dahil edilen e-uygulamalar hem vergi idaresinin etkinliğini artırmakta hem de mükelleflerin vergi süreçlerine uyumunu kolaylaştırmaktadır. Ancak dijitalleşmenin olumlu etkilerinin yanı sıra veri güvenliği, kişisel verilerin korunması ve bireylerin dijitalleşme sürecine adaptasyonu gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Dijitalleşme sürecinin başarılı bir şekilde sürdürülebilmesi için olumsuz etkilerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çalışma, dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki etkilerini kavramsal, tarihsel ve ülkelerin örnek uygulamaları kapsamında incelemeyi amaçlamaktadır. Dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki etkilerini analiz edebilmek amacıyla, ABD, Almanya, Kanada, Fransa, İngiltere, Güney Kore ve Türkiye gibi OECD'ye üye olan ülkeler inceleme kapsamına alınmıştır. Bu ülkelerin tercih edilmesinin temel nedeni OECD üyesi ülkeleri arası coğrafi farklılıklarının bulunması ve bu sayede farklı sosyoekonomik ve idari yapılara sahip bölgelerin incelenmesine imkân tanınmasıdır. Çalışma kapsamında dijitalleşme ve vergi uyumu ilişkisi, OECD üyesi ülkeler üzerinden incelenmiştir. Çalışmada yöntem olarak literatür taramasının yanı sıra ilgili ülkelerin resmi vergi idaresi siteleri ve OECD raporları analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, dijitalleşmenin sadece teknik bir dönüşüm değil aynı zamanda vergi uyumunu artıran önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, vergi uyumu, OECD ülkeleri

[1]Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye, e-mail: eylultepe2580@gmail.com, https://orcid.org/ 0009-0007-2878-6120

[2]Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye, e-mail: esrakucuk571@gmail.com, https://orcid.org/0009-0006-3930-058X

[3]Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye, e-mail: serpilagcakaya@sdu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-6107

Abstract

Taxpayers' voluntary compliance plays an important role in ensuring that taxes, which are the main source of public revenue, are collected in an effective and sustainable manner. In addition to demographic, economic, and social norms that influence tax compliance, the impact of digitalization on compliance is also increasing. The digitalization process, which has accelerated with developments in information and communication technologies since the industrial revolution, increases transparency, accuracy, and efficiency in the tax system, encouraging voluntary tax compliance by accelerating taxpayers' fulfillment of their tax obligations. To better understand the effects of the digitalization process on tax compliance, how digitalization is integrated into tax processes and the effects of this integration on taxpayers should be examined in detail. In this context, topics such as how digital tax applications increase taxpayers' voluntary compliance with taxes, the challenges faced by tax administrations in the digitalization process, and how these challenges are overcome should be addressed. In addition, digital tax projects implemented in different countries and the results of these projects should be analyzed to evaluate the effects of digitalization on tax compliance. E-applications incorporated into tax processes with digitalization increase the efficiency of tax administrations and facilitate taxpayers' compliance with tax processes. However, in addition to the positive effects of digitalization, there are also negative effects such as data security, protection of personal data, and individuals' adaptation to the digitalization process. In order for the digitalization process to be successfully sustained, its negative effects must not be ignored. This study aims to examine the effects of digitalization on tax compliance in conceptual, historical, and country-specific contexts. In order to analyze the effects of digitalization on tax compliance, OECD member countries such as the US, Germany, Canada, France, the UK, South Korea, and Turkey were included in the scope of the study. The main reason for choosing these countries is the geographical differences between OECD member countries, which allows for the examination of regions with different socioeconomic and administrative structures. Within the scope of the study, the relationship between digitalization and tax compliance was examined through OECD member countries. In addition to a literature review, the study analyzed the official tax administration websites of the relevant countries and OECD reports. The findings show that digitalization is not only a technical transformation but also an important factor in increasing tax compliance.

Keywords: Digitalisation, tax compliance, OECD countries

GİRİŞ

Son yıllarda teknoloji alanında yapılan köklü dönüşümler, yaşamın her alanında etkisini göstermektedir. Bu dönüşüm süreci teknik bir ilerlemenin yanı sıra toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıları da yeniden şekillenmesine sebep olan "dijitalleşme" kavramını ifade etmektedir. Günümüzde insanlar dijitalleşme sürecini merakla ve ilgiyle takip ederken olası belirsizlikleri karşısında ise endişe etmektedirler (Bozkurt ve Kaygısız, 2024, s. 31).

Dijitalleşme kavramı literatürde farklı açılardan ele alınarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Çalışkan (2020)'a göre dijitalleşme, mevcut verilerin, bilgisayarlar ve diğer teknolojik aletler tarafından algılanabilir, işlenebilir ve iş süreçlerine dahil edilebilir şekilde dijital ortama aktarılması olarak tanımlarken, Machekhina (2007) dijitalleşme kavramını tüm bilgi türlerinin (metinler, sesler, görseller, videolar vb.) dijital dile dönüştürülmesi olarak tanımlamaktadır.

Dijitalleşme, sadece verilerin dijital ortama aktarılması anlamına gelmemekte aynı zamanda ekonomik ve sosyal süreçlerde de değişime neden olmaktadır. Dijital teknolojilerin giderek yaygınlaşması, vergi idaresi ile mükellefler arasındaki iletişimi kolaylaştırmakta, geleneksel yöntemlerin neden olduğu verimsizlik ve karışıklıklar yerini daha hızlı, şeffaf ve verimli sistemlere bırakmaktadır. Bu bağlamda, dünya genelinde

devletler, vergi süreçlerini dijitalleşmenin gereklerine uygun yeniden yapılandırarak vergi uyumunu artırmayı ve vergi idaresinin maliyetlerini azaltmayı amaçlamaktadır (Temür ve Yıldız, 2024, s. 101).

Vergi idarelerinin dijital teknolojilere uyum sağlaması, sadece idari süreçlerin dijitalleştirilmesi değil, aynı zamanda bireylere kurulan ilişkinin yeniden tanımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Çalışmanın temel amacı, dijitalleşmenin vergi uyumuna etkilerini analiz etmek ve OECD ülkelerinin bu süreçte yapmış olduğu stratejik uygulamaları değerlendirmektir. Çalışma, Dijitalleşmenin kavramsal çerçevesi, tarihsel gelişimi ve vergi süreçlerindeki rolünü kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Metodoloji olarak literatür taraması, OECD raporları, Vergi idarelerinin resmi internet siteleri ve ikincil veri analizi kullanılmıştır.

Çalışmanın yönteminde dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde inceleyebilmek için nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kapsamda, öncelikle alanla ilgili mevcut bilgi birikimini ortaya koymak için ayrıntılı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Ardından, OECD tarafından yayımlanan güncel raporlar sistematik olarak analiz edilmiş, ayrıca vergi idarelerinin resmi internet sitelerinden elde edilen veriler toplanarak ikincil veri analizi yöntemiyle detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylece, dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki etkileri hem kavramsal hem de uygulama bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, dijitalleşme sürecinin vergi uyumu üzerindeki etkilerini ve OECD ülkelerindeki çalışmaları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, dijitalleşme kavramı ve kavramsal çerçevesi üzerinde durulmakta olup ikinci bölümünde ise dijitalleşmenin tarihsel gelişimi ve sanayi devrimleri bağlamında incelenmektedir. Üçüncü bölümde, dijitalleşmenin fırsatları ve riskleri detaylı bir şekilde ele alınmakta, dijitalleşmenin toplumsal ve ekonomik etkileri değerlendirilmektedir. Dördüncü bölümde, dijitalleşme ve vergi uyumu ilişkisi incelenmekte, dijital teknolojilerin vergi süreçlerine entegrasyonu ve vergi uyumunu artırma yöntemleri üzerinde durulmaktadır. Beşinci bölümde, dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine yer verilmiştir. Altıncı bölümde, Türkiye'de dijitalleşme ve vergi uyumu üzerine yapılan projeler ve gelişim süreçleri ele alınmakta, dijital dönüşümün vergi sistemine etkileri değerlendirilmektedir. Son bölümde ise OECD ülkelerinde dijitalleşme ve vergi uyumunun gelişimi üzerine yapılan çalışmalar ve uygulanan politikalar incelenmektedir.

1. DİJİTALLEŞME KAVRAMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak dijitalleşme hem sektörel inovasyon süreçlerini değiştirmiş hem de üretici ve tüketici arasındaki ilişkileri yeniden şekillendirmiştir (Bozdoğanoğlu ve Kaya, 2019, s. 1648). Dijitalleşme kavramının kökenine bakıldığında, bilgisayarlaşma ile ilgili olarak literatürde ilk çağdaş kullanımı 1971 yılında Kuzey Amerika Dergisi'nde yayımlanan bir makalede yer almıştır (Brennan ve Kreiss, 2014). Bu makalede dijitalleşme, bireyleri, sistemleri, hizmetleri ve ürünleri birbirine bağlamak için kullanılan sonsuz imkanlara sahip dönüşüm süreci olarak tanımlanmıştır (Hsu, 2007, s. 1).

Bloomberg (2018)'e göre dijitalleşme en basit haliyle, analog bilgilerin bilgisayar sisteminde sıfırlara ve birlere kodlanması, böylece bilgisayarların bu bilgileri depolayarak işleyebilmesi ve iletebilmesi olarak tanımlanırken, Eling ve Lehman (2018) ise dijitalleşmeyi, müşteri etkileşimini veri kullanılabilirliğini ve iş süreçlerini geliştiren yeni teknolojilerle analog ve dijital dünyaların entegrasyonu olarak ifade edilmektedir.

Dijitalleşme, teknolojik bir dönüşüm olmanın yanı sıra literatüre çok sayıda yeni kavram ve yaklaşım getirmiştir. Dijital dönüşüm, dijital ekonomi, dijital teknoloji ve yapay zekâ gibi kavramlar bu dönüşüm sürecinin temel bileşenleridir. Tablo 1'de dijitalleşmenin getirmiş olduğu bu kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Dijitalleşme ile İlgili Kavramlar

Kavramlar	Tanım
Dijital Dönüşüm	Dijital dönüşüm, süreçleri, ürünleri ve varlıkları iyileştirerek, müşteri değerini artırmak, riski yönetmek ve yeni gelir fırsatları yaratmak için dijital teknolojilerin kullanılmasıdır.
Dijital Ekonomi	Dijital ekonomi, bilgi ve iletişim teknolojisinin sağladığı dönüşüm sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm süreci, teknolojilerin daha ucuz, daha güçlü ve yaygın olarak erişilebilir hale gelmesini sağlayarak işlem süreçlerini iyileştirmiş ve tüm sektörlere inovasyonu teşvik etmiştir.
Dijital Teknoloji	Dijital teknolojiler, vergi idarelerinin gelenekselden moderne geçmesini sağlayan temel araçlardır. Dijitalleşme ile vergi idareleri faaliyetlerini dijital ortama taşımakta ve yapay zekâ, büyük veri, blockchain, nesnelerin interneti gibi dijital teknolojileri etkin bir şekilde kullanmaktadır.
Dijital Devlet	Dijital devlet, kamu hizmetlerinin dijital teknolojilerle yeniden modernize edilerek daha yenilikçi ve etkileşimli hale getirilmesidir. E-devlet geleneksel devleti teknolojiyle dijitalleştirirken, dijital devlet yönetim anlayışında köklü bir dönüşümü ve bütüncül bir dijitalleşmeyi hedeflemektedir.
Yapay Zekâ	Yapay zekâ, bir bilgisayar sisteminin insana özgü akıl yürütme, geçmiş deneyimlerle öğrenme, anlama ve genelleme gibi bilişsel faaliyetleri yerine getirme yeteneğidir.

Kaynak: Schmarzo, 2017; OECD, 2015, s. 11; Akkaş ve Şimşek, 2022, s. 396; Akçaöz ve Akçaöz, 2023, s. 3649; Aydın, 2023, s. 74

Tablo 1'de görüldüğü üzere, dijitalleşmeyle birlikte birçok kavram ortaya çıkmıştır. Dijitalleşmenin getirdiği yenilikler, vergi sistemlerinde köklü değişimlere sebep olmuş ve beraberinde vergi uyumu kavramı gündeme gelmiştir. James ve Alley (2004) bu kavramı, vergi mükelleflerinin yükümlülüklerini vergi kanunlarına uygun bir şekilde doğru ve zamanında yerine getirilmesi olarak ifade etmiştir.

Dijital teknolojiler aracılığıyla mükelleflere ait bilgilerin doğru tespit edilmesi hem vergilendirme sürecinin doğruluğunun sağlanması hem de vergilemede adalet ortamının oluşturulması açısından önemlidir. Vergi adaletinin sağlandığı bir vergi sisteminde mükelleflerin vergiye uyum süreci kolaylaşmaktadır (Gerger, 2019, s. 44).

Literatürde dijitalleşme ve vergi uyumu, çeşitli yönleriyle ele alınmış; farklı ülkelerde uygulanan projeler ve teknolojik araçlar üzerinden değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalar dijitalleşmenin vergi sistemine etkisini farklı açılardan incelemiştir. Tablo 2'de konuyla ilgili çalışmalara ilişkin temel bulgular özetlenmiştir.

Tablo 2. Literatür Taraması

Yazar/Yıl	Ülke/Bölge	Yöntem	Bulgular
Tsung Lu vd. (2010)	Tayvan	Anket	Çalışma, sosyal ve ahlaki normların e-beyannameye karşı tutumu olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca ampirik bulgular, mükelleflerin vergi sisteminin adaletli olduğunu düşündüklerinde e-beyanname uygulamasına daha olumlu yaklaştığını göstermektedir.
Onursal (2019)	Düzce ve Sakarya	Anket	Yapılan çalışma sonucunda, e-beyanname uygulamasının muhasebe meslek mensuplarına kolaylık sağladığı, e-fatura uygulamasının ise idari yükleri azalttığını ve vergi uyumunu artırdığı gözlemlenmektedir.
Qi ve Azmi (2020)	Çin	Anket	Çalışma kapsamında, algılanan faydalar ve e-devlete duyulan güvenin, elektronik faturaların benimsenmesini p
Nugraha ve Apollo (2024)	Endonezya	Anket	Çalışmada, vergi işlemlerinin dijitalleşmesinin vergi cezaları ve mükellef uyumu üzerinde doğrudan etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak mükellefin bilgi düzeyinin hem vergi cezalarını hem de vergi uyumunu doğrudan etkilediği tespit edilmiştir.
Saruç ve Uğur (2024)	137 Ülke	Panel Veri Analizi	Çalışma bulgularına göre dijitalleşmenin vergi kaçırma üzerindeki etkisi istatiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Ayrıca dijitalleşmenin şeffaflık üzerinde pozitif etkisi; şeffaflığında vergi kaçırma üzerinde negatif etkisi olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak, şeffaflığın dijitalleşme ile vergi kaçırma arasında anlamlı bir aracı rol üstlenmektedir.

Literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların, dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki etkilerini farklı ülkeler ve yöntemler çerçevesinde ele aldığını ve genellikle olumlu sonuçlar elde edildiği ortaya konulmaktadır. Dijitalleşmeyle gelen uygulamaların hem mükelleflerin yükünü azalttığı hem de vergiye uyumu teşvik ettiği, çalışmaların ortak bulgusu olarak öne çıkmaktadır. Dijitalleşme ile artan şeffaflık ve işlem kolaylığı özellikle vergi idaresi ve mükellef arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş ve vergiye gönüllü uyumu artırmıştır. Ancak, bazı çalışmalarda, dijitalleşmenin vergi uyumuna etkisinin her ülkede aynı düzeyde etkili olmadığı, o ülkenin koşullarına göre değiştiği vurgulanmaktadır.

2. DİJİTALLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dijitalleşme günümüzde sosyoekonomik yapılarının şekillenmesinde önemli bir unsur haline gelmiştir. Dijitalleşme süreci, temelde üçüncü sanayi devrimiyle başlamıştır. Birinci sanayi devrimi, su ve buhar gücünün keşfiyle; ikinci sanayi devrimi ise elektrik enerjisinden faydalanarak seri üretimin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Üçüncü sanayi devrimi, elektronik teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ve üretim süreçlerinin giderek otomatikleştiği bir dönemdir. Bu süreçte, dijitalleşmenin temellerinin atıldığı ve zamanla toplumsal yaşamın her alanını etkilediği bir dönüşüm sürecini başlatmıştır (Mert vd., 2022, s. 197).

Bu bölümde dijitalleşmenin gelişimini dört başlıkta inceleyeceğiz:

- ✓ Sanayi 1.0 (1760- 1840)
- ✓ Sanayi 2.0 (1840- 1950)
- ✓ Sanayi 3.0 (1950- 2011)
- ✓ Sanayi 4.0 (2011- Günümüz)

2.1. Sanayi 1.0- Birinci Sanayi Devrimi (1760- 1840)

Demir ve kömürün asıl enerji kaynağı ve hammadde kaynağı olarak kullanıldığı 18. yy.'da başlayarak 19. yy.'ın ortalarına kadar devam eden endüstrileşme sürecine birinci sanayi devrimi denmektedir. Birinci

sanayi devriminin ilk adımları 1760'lı yılların başında İngiltere'de ilk fabrikanın kurulmasıyla başlamıştır. Bu ilk adımın hemen sonrasında İngiltere'yi Almanya, Fransa gibi Avrupa'nın önde gelen ülkeleri takip etmiş ve ardından dünyaya yayılarak ABD gibi birçok okyanus ötesi ülkelere kadar yayılmıştır (Digital History, 2019, s. 1-6).

İngiltere'den bütün dünyaya yayılan birinci sanayi devriminin ortaya çıkmasında en temel buluş, buhar gücünün keşfi olmuştur. Bu keşif ile gelen yenilikler zamanla üretime aktarılmıştır (Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2015: 4). Sanayileşme alanında ortaya çıkan yeniliklerin ilk etkileri tekstil sektöründe gerçekleşmiştir. İngiliz mucit Samuel Compton tarafından icat edilen iplik makinası, 1780'lerde İngiliz mucit Edmund Cartwright tarafından dokuma kumaşını işleyen güç tezgahlarının icadı örnek olarak verilebilir (History, 2009). Sanayi devriminin en temel unsurları olan bu icatlara ek olarak, çırçır makinası, telgraf, basit motorlu uçak ve motorlu otomobiller de icat edilmiştir (Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2015, s. 4).

Tüm bu gelişmeler, daha önceleri tarıma dayalı üretim yapan toplumları sanayin toplumlarına dönüştürmüştür. Bu dönüşüm beraberinde yerleşik toplumsal düzeni de etkilemiştir. Sanayi devriminden etkilenen toplumsal düzen ilk olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara göç ile başlamıştır. Gerçekleşen göç ile; ekonomik, politik, hukuksal ve sosyal değişimler de beraberinde gelmiştir (Günay, 2002).

2.2. Sanayi 2.0- İkinci Sanayi Devrimi (1849- 1950)

Birinci sanayi devriminin getirdiği mekanikleşme; üretim anlayışının kökten değişimine neden olarak, beraberinde bitmek bilmeyen ve her geçen gün giderek ilerleyen dijital ve teknolojik yeniliklerin ortaya çıkmasında büyük bir rol oynamıştır. İkinci sanayi devrimi; elektrik motoru, içten yanmalı motor, elektrik ampulü, telefon, telsiz gibi icatların keşfedilmesiyle birlikte, teknolojik anlamda büyük adımların atıldığı bir dönemi işaret etmektedir (Günay, 2002). İkinci sanayi devrimine ilişkin diğer önemli bir buluş ise günümüz itibariyle yaygın olarak kullanılan internetin icadı olmuştur (Leinerr vd., 1997, s. 3-5).

2.3. Sanayi 3.0- Üçüncü Sanayi Devrimi (1950- 2011)

Üçüncü sanayi devrimi, günümüzde insanların hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelen cep telefonlarının ortaya çıkışı ve içten yanmalı motorlu otomobillerin yanı sıra elektrikli otomobillerinde icat edilmesiyle birlikte başlamıştır (Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2015, s. 4). Üçüncü sanayi devrimi, elektroniklerin kullanımı ve bilgi teknolojilerinin geliştiği ve üretiminde gittikçe otomatikleştiği bir süreçtir. Bu dönem dijitalleşmenin sürekli gelişerek hayatımızın her alanına sahip olduğu bir süre. Başlatmıştır (Mert vd., 2022, s. 197).

2.4. Sanayi 4.0- Dördüncü Sanayi Devrimi (2011- Günümüz)

Dördüncü sanayi devrimi, dijital devrim olarak adlandırılmaktadır. Dördüncü sanayi devrimi ile internet üzerinden iletişim kuran nesnelerin birbirleri ile iletişim halinde olduğu ve veri toplayarak organizasyonun süreçlerine ait analiz yaparak, makine ve insan etkileşimine odaklanan bir değişim mevcuttur. Dijitalleşme olgusu ilk kez 1989 yılında Avrupa Nükleer Araştırmalar Örgütü'nde bilgisayar bilimcisi olarak çalışan Tim Berners- Lee'nin Word Wide Web (www) protokolünü geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır (Baur ve Wee, 2015).

3. DİJİTALLEŞMENİN FIRSATLARI VE RİSKLERİ

Dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişmesiyle bireyleri, kurumların ve toplumların işleyiş biçimlerinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Özellikle iş süreçlerinde otomasyonun artması, operasyonel verimliliği ve maliyet etkinliğini beraberinde getirmiş ve dijital hizmetlerin yaygınlaşması, işlem sürelerini kısaltarak hizmet kalitesini artırmıştır. Büyük veri analitiği, karar alma mekanizmaları daha bilinçli ve hızlı hale getirirken, dijital platformlar bilgiye erişimi kolaylaştırarak eşitsizliklerin azalmasına katkıda sunmuştur. Ancak bu dönüşümün olumsuz yönleri de göz ardı edilemez. Özellikle veri güvenliği açıkları bağımlılıklar, bazı mesleklerin otomasyon nedeniyle ortadan kalkması ve dijital eşitsizlikler gibi sorunlar, dijitalleşmenin sürdürülebilirliğini tartışmaya açmaktadır. Dolayısıyla dijitalleşme hem fırsatları hem de

risklerini bünyesinde barındıran çok boyutlu bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmelidir (Brynjolfsson ve McAfee, 2014, s. 13- 157). Aşağıdaki tabloda dijitalleşmenin fırsatları ve riskleri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Tablo 3. Dijitalleşmenin Fırsatları ve Riskleri

	FIRSATLAR	RİSKLER
BİT ERİŞİMİ VE KULLANIMI	+ Dijital altyapılara erişim, dijital dönüşümün faydalarından yararlanmak için bir ön koşuldur. + İnternet kullanımlarının çeşitliliği bireylere daha fazla fayda sağlıyor.	-Erişimde eşitlik olsa bile internet kullanımında eşitsizlikler olabilir.
EĞİTİM VE BECERİLER	+ Öğrenciler ve yetişkinler, dijital bir topluma ve ekonomiye katılmak için dijital becerilere ihtiyaç duyarlar. + Okuldaki dijital kaynaklar, öğrencileri dijital kaynaklar, öğrencileri dijital bir topluma ve ekonomiye hazırlamaya yardımcı olabilir. + Çevrimiçi eğitim ve dijital öğrenme araçları, yaşam boyu öğrenmeye ve yeni öğrenme modellerine izin verilebilir.	-Dijital becerilere sahip olanlar ve olmayanlar arasında dijital beceri farkının ortaya çıkması. -Sınıftaki dijital kaynakların olumsuz etkileri öğrenme çıktılarını azaltabilir.
GELİR VE SERVET	+ Dijital beceriler, çalışanlara ücret primi sağlıyor. + Çevrimiçi tüketim ve paylaşım ekonomisi, tüketici fazlasını artırma potansiyeline sahiptir.	
İŞLER VE KAZANÇLAR	+ BİT ve diğer sektörlerde yeni işler mevcut hâle geliyor. + Çevrimiçi iş arama, iş arayanların iş fırsatları bulmasına yardımcı olur. + Bilgisayar tabanlı işlerde çalışanlar iş yüküne daha az maruz kalırlar.	-Dijital teknolojiler, otomasyon riski altındaki işleri yok edebilir. -Dijital dönüşüm iş kutuplaşmasına yol açabilir. -Dijital ekonomideki işler, işyerinde daha yüksek stres ile ilişkilendirilebilir.
İŞ- YAŞAM DENGESİ	+ Uzaktan çalışma, insanların zamandan tasarruf etmelerine ve iş ile kişisel yaşamlarını birleştirmelerine olanak tanır.	-İşe sürekli bağlantı, çalışmadığı zamanlarda işle ilgili endişeleri attırabilir.
SAĞLIK	+ Sağlık hizmeti sağlayıcılarıyla daha iyi iletişim ve evrensel sağlık kayıtları sayesinde sağlık hizmeti sunumu daha verimli hâle gelir. + Sağlık teknolojilerinin dijitalleşmesi, sağlık sonuçlarını iyileştirme potansiyeline sahiptir. +Çevrimiçi sağlık bilgileri, hasta deneyimlerini iyileştirme potansiyeline sahiptir.	-Dijital teknolojilerin aşırı kullanımı, olumsuz ruh sağlığı etkileri ile ilişkilendirilebilir.
SOSYAL BAĞLANTILAR	+ Arkadaşlarla ve sosyal ağlarda artan çevrimiçi etkileşimler. +İnternet, insanların yalnızlığın ve sosyal dışlanmanın üstesinden gelmelerine yardımcı olabilir.	-Siber zorbalık ve çevrimiçi taciz, çocukların sosyal deneyimlerini olumsuz etkileyebilir. -Nefret söylemi kullanarak azınlık gruplarına karşı ayrımcılık olabilir.
YÖNETİŞİM VE SİVİL KATILIM	+ Vatandaşların sivil ve siyasi topluluklara katılımın iyileştirilmesi, belirli bir projenin kalabalık kaynaklı finansmanı. + Dijital teknolojiler, kamu otoritelerinin hizmet sunumunu iyileştirme kapasitesini artırıyor. + Açık veri, hükümetin daha fazla şeffaflığına ve hesap verebilirliğine olanak tanır.	-İnsanların bilgi edinme biçimindeki değişiklikler, dezenformasyonun yayılmasına katkıda bulunarak topluma ve hükümete olan görevi sarsabilir. -Beceri eksikliği nedeniyle dijital devlet hizmetlerinden dışlanma.

KİŞİSEL GÜVENLİK	+ Blok zincir tabanlı teknolojilerin benimsenmesi, işlemlerin ve bilgi alışverişinin güvenliğini artırabilir.	-Bireyler, çeşitli alanlarda veri gizliliği ihlalleri riski altındadır. -Dijital güvenlik olayları, insanların çevrimiçi güvenliğini tehlikeye atabilir ve güveni tehlikeye atabilir.
ÇEVRE KALİTESİ	+ Enerji ve kaynak kullanımındaki azalma, ağların enerji verimliliğinin artmasından ve tüketici ürünlerinin kaydedilmesinden kaynaklanabilir.	-Dijital teknolojiler, enerji kullanımını artıran geri tepme etkileri üretir. -İnsanlar daha fazla teknolojik ürün tükettikçe e-atıklar artabiliyor.
KONUT	+ Akıllı ev teknolojileri ev yönetimini iyileştirebilir.	

Kaynak: OECD, 2019, s. 22

Dijitalleşme süreci, bireyler ve toplumlar için önemli sosyal ve ekonomik dönüşümler yaratmaktadır. OECD'nin değerlendirmelerine göre dijital teknolojiler eğitimden iş gücüne, gelir dağılımından yaşam kalitesine kadar birçok alanda fırsatlar sunarken; eşitsizlik, otomasyon kaynaklı iş kayıpları ve dijital dışlanma gibi önemli risklerde barındırmaktadır. Bu nedenle dijital dönüşümün sürdürülebilir ve kapsayıcı olabilmesi için politika yapıcıların bu çok yönlü etkileri dikkate alarak, dijital beceri gelişimini destekleyen, erişim eşitsizliklerini azaltan ve kırılgan grupları koruyan stratejiler geliştirmesi gerekmektedir (OECD, 2019, s. 21-23).

4. DİJİTALLEŞME VE VERGİ UYUMU İLİŞKİSİ

Dijital teknolojilerin vergi süreçlerine entegre edilmesi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde vergi idarelerinin modernizasyonunu gerekli kılmıştır. Bu teknolojilerin vergi işlemlerinde kullanılması vergi uyumunu artırmakta ve idarenin etkinliğini önemli ölçüde etkilemektedir (Bellon vd., 2022, s. 3). Vergi idareleri dijitalleşmenin getirdiği yapısal dönüşüm ile personel eğitimlerinin geliştirilmesi, denetim süreçlerinin etkinleştirilmesi, istihdam için istikrarlı bir zemin sağlanması gibi olumlu gelişmelerle vergi uyumunu güçlendirmektedir (Avcı, 2021, s. 54).

Vergilendirme sürecinde dijital dönüşüm, bireylerin elektronik sistemler üzerinden vergi işlemlerini gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır. Bu sistemler; kimlik numarasıyla kayıt, beyannamelerin dijital ortamda verilmesi, vergi ödemeleri ve uygunluk belgesi başvuruları gibi çeşitli işlemleri kapsamaktadır. Böylece vergi idarelerine fiziki başvuru zorunluluğunu ortadan kaldıran dijitalleşme, işlemleri kolaylaştırarak vergi uyumunu teşvik etmektedir (Temür ve Yıldız, 2024, s. 102).

Dijitalleşme ile artan teknolojik gelişmeler vergi uyumunu doğrudan etkilemektedir (Akdoğan ve Yavuz, 2022, s. 37). Mükelleflerin vergiye uyum düzeylerinin artırılması, bu uyumu etkileyen faktörlerin doğru tespit edilmesiyle mümkün olmaktadır (Saruç, 2015, s. 24). Tablo 'de dijitalleşme sürecinde vergi uyumunu etkileyen faktörlere yer verilmiştir.

Tablo 4. Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler

Eğitim	Bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça, dijital vergi uygulamalarına uyum sağlamaları kolaylaşmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek bireyler dijital araçları etkin kullanarak vergi yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getirmektedir. Böylece vergilendirme süreçlerinde hata riski azalmakta ve vergi uyum oranları artmaktadır.
Yaş	Genç nesil yaşlı kesimlere göre dijital teknolojilere uyum sağlama açısından daha başarılıdır. Yaş ilerledikçe dijital uygulamalara adaptasyon zorlaşır, bu da vergi uyumunda düşüşe yol açabilir. Bu nedenle yaş vergi uyumunu etkileyen önemli bir faktördür.
Denetim	Dijitalleşmeyle birlikte denetim süreci otomasyon sürecine girmiş, hızlı, etkili ve kapsamlı analizlerin yapılmasına imkân tanınmıştır. Artan denetim etkinliği ile vergi kaçakçılığı ile usulsüzlükler daha hızlı tespit edilerek mükelleflerin vergi uyumu sağlanmıştır.
Güven	Dijitalleşmenin sunduğu hızlı, kesintisiz ve şeffaf ortamlar, mükelleflerin vergi idaresine ve devlete olan güvenini artırmaktadır. Bu güven sayesinde, mükellefler vergiyle ilgili yükümlülüklerini yerine getirirken istekli olmaktadır.
Vergileme Ortamının Belirsizliği	Açıklık ve belirlilik ilkesine göre mükellef vergisi ne zaman ve ne kadar ödeyeceğini önceden bilmektedir. Bu unsurların eksikliği, vergi sistemine olan güveni azaltır ve kayıt dışı olayların artmasına yol açabilir. Dijitalleşme ile tüm işlemler şeffaf hale gelmekte ve belirsizlikler ortadan kalkmaktadır.
Vergi Sisteminin Karmaşıklığı	Karmaşık ve anlaşılması zor vergi süreçleri mükelleflerin hata yapma riskini artırmakta ve vergiye uyumu zorlaştırmaktadır. Dijitalleşme bu karmaşık süreci otomasyona entegre ederek süreci kolaylaştırmaktadır.
Vergi Ahlakı	Vergi ahlakı, vatandaşın vergiyi toplumsal bir sorumluluk olarak görmesidir. Toplumsal sorumluluk bilinci arttıkça mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu da artmaktadır. Böylece vergi kayıp ve kaçaklar azalmaktadır.

Kaynak: Akdoğan ve Yavuz, 2022, s. 35-47; Külekci, 2011, s. 68-74

Dijitalleşmenin vergi uyumu ile ilişkisi, vergi uyumunu etkileyen faktörlerin dijital dönüşüm sürecindeki etkileri açısından değerlendirilmelidir. Vergi uyumu açısından ele alınan faktörlerin hepsini dijitalleşme ile ilişkilendirmek doğru değildir. Ancak çoğu faktör vergi uyumunun yanı sıra dijitalleşmeyi de etkilemektedir (Akdoğan ve Yavuz, 2022, s. 37-38). Tablo 4'te yer alan faktörlerin vergi uyumunu olumsuz yönde etkilemesi söz konusu olduğunda ortadan kaldırılması ya da etkilerinin en aza indirilmesi ile hem kamu gelir seviyesi artırılmakta hem de vergilendirme süreçlerinin etkinliği artırılarak idari maliyetler azaltılmaktadır (Saygın vd., 2019, s. 146).

Bununla birlikte, dijitalleşmenin vergi uyumunu etkileyen faktörler üzerine etkisi, her toplumda aynı düzeyde belirleyici olmayabilir. Örneğin; eğitim düzeyi, yaş ve denetim gibi bazı faktörler belirli ülkelerde vergi uyumunu artırırken başka toplumlarda bu faktörler vergi uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle her ülke kendi sosyoekonomik yapısına göre vergi uyumunu etkileyen faktörler tespit etmesi gerekmektedir (Yavuz vd., 2019, s. 91).

5. DİJİTALLEŞMENİN VERGİ UYUMU ÜZERİNDEKİ OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ

Vergi uyumunu sağlamak, kamu mali yönetimi açısından devletlerin sürekli olarak karşılaştığı zorluklar arasında yer almaktadır. Ancak zamanla hem devletlerin vergi yönetim biçimleri hem de mükelleflerin vergiden kaçınma yöntemleri değişim göstermektedir. Bu değişimlerin başlıca sebeplerinden biri ise teknolojinin sürekli gelişmesi sonucunda ortaya çıkan dijitalleşmenin kaçınılmaz olmasıdır (Alm, 2021, s. 321).

Ekonomik faaliyetlere teknolojinin entegre edilmesi, vergileme süreçleri başta olmak üzere birçok alanda önemli gelişmeler doğurmaktadır. Özellikle vergi işlemlerinde dijitalleşmeye yönelim birçok olumlu etkiyi beraberinde getirmiştir (Akdoğan ve Yavuz, 2022, s. 21). Dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilir:

• Vergi idareleri, dijitalleşmenin vergi sürecine entegrasyonuyla birlikte mükelleflerin beklentilerini karşılayarak vergiye uyum sürecindeki maliyetleri düşürmektedir. Vergi ile ilgili yükümlülüklerin kolay ve hızlı

bir şekilde yerine getirilebilmesi, mükelleflerin gönüllü uyumunu artırmaktadır (Türkay, 2021)

• Dijitalleşme öncesi vergi idarelerinin geleneksel yapısı, vergi süreçlerinde çeşitli sorunlara yol açarak vergi uyumunu olumsuz etkilemekteydi. Ancak dijitalleşme ile vergi idarelerinin modern bir yapıya geçmesi, bu sorunların büyük çoğunluğunu çözüme kavuşturarak vergi uyumunun güçlenmesini sağlamıştır (Akdoğan, 2022, s. 28).

• Vergi idarelerinin dijitalleşmeyle birlikte dönüşen yapısı, uzaktan vergi işlemlerinin yapılmasını mümkün kılarak süreçlerin hızını ve erişebilirliğini artırmaktadır. Aynı zamanda bu gelişmeler doğrultusunda vergi uyumu pozitif yönde etkilenmektedir (Collosa, 2020).

• Dijitalleşme vergi idarelerinde beyanname hazırlama sürecini kolaylaştırmıştır. Vergi beyannamelerinin vergi idareleri tarafından önceden hazırlanması ya da teknoloji ile dijital beyan uygulamasına geçilmesi, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu artırmaktadır (Şentürk, 2014, s. 134).

• Akıllı sözleşmelerin vergi sistemine dahil edilmesiyle, vergiyi doğuran olayın tespiti ve verginin hesaplanması gibi birçok işlem otomatikleşmektedir. Dolayısıyla bu durum geleneksel tahsilat süreçlerine olan ihtiyacı azaltmakta ve vergi uyumunun etkinliğini artırmaktadır (Gedik, 2020, s. 1219).

Etkili bir vergi sistemi; eşitlik, etkinlik ve yeterlilik gibi temel ilkelere dayanmaktadır. Dijitalleşmenin getirdiği teknolojik gelişmeler bu ilkeleri hem desteklemekte hem de zayıflatmaktadır. Dijitalleşme, vergi idarelerinin daha doğru ve hızlı bir şekilde veri toplamasını, bu verileri etkin bir şekilde analiz etmesini sağlayarak vergi uyumunu artırmaktadır. Ancak bazı bireyler ve kurumlar için vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma durumlarını da negatif yönde etkilemektedir. Bu nedenle, dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki etkilerini olumlu yönde ele almak yeterli olmayıp olumsuz etkilerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Alm, 2021, s. 322). Dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki olumsuz etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

• Dijital uygulamalarda oluşan olası aksaklıklar, vergi işlemlerinin zamanında yapılmasını engellemektedir. Geciken ödemeler, devletin gelirini azaltır ve devlet zamanında toplayamadığı vergiyi daha sonra faiziyle karşılamaya çalışır. Dolayısıyla bu süreçte mükellefin vergiye uyumu azalma eğilimi göstermektedir (James ve Alley, 2002, 31).

• Eğitim seviyesi düşük bireyler, vergi işlemlerini dijital ortamda yapmaya çalışırken hata yapabilmektedir. Bu hatalar, mükelleflerin olası cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmasına neden olmakta ve vergiye uyumu zorlaştırmaktadır (Yılmazer, 2017, s. 60).

• Vergi sistemleri açısından dijitalleşme sürecindeki en büyük sorunlardan biri dijital dışlanma durumudur. İnternete erişimi olmayan ya da e-beyanname veremeyen mükellefler sistemin dışında kalmaktadır. Bu durum hem vergi adaletini hem de vergi uyumunu zorlaştırmaktadır (ICAEW, 2019, s. 2).

• Dijital teknolojilerin uygulamadaki karmaşıklığı, vergi, finans ve bilgi işlem daireleri arasında koordinasyonu gerekli kılmaktadır. Bu durumun sağlanamaması vergi işlemlerinin gecikmeli veya hatalı yerine getirilmesine yol açarak vergi uyumunun etkinliğini azaltmakta ve olası cezai yaptırımlara neden olmaktadır (Kahraman, 2019).

Dijitalleşen dünyada en değerli varlık artık altın ya da petrol değil, veridir. Veri, modern ekonomilerin ve toplumların temel yapı taşını oluşturarak hem karar alma süreçlerinde hem de işleyiş mekanizmalarında kritik bir rol üstlenmektedir. Bu dönüşüm, vergi sistemlerine de yansımış; şeffaflık, doğruluk ve verimliliği artırarak mükelleflerin vergi yükümlülüklerini daha hızlı ve doğru şekilde yerine getirmelerini sağlamıştır. Böylece gönüllü vergi uyumu da önemli ölçüde teşvik edilmiştir. Ancak dijitalleşmenin getirdiği bu olumlu gelişmelerin yanında bazı riskler de göz ardı edilemez. Özellikle veri güvenliği açıkları, kişisel verilerin korunmasına yönelik endişeler ve bireylerin dijital uygulamalara uyum sağlama sürecinde yaşanan zorluklar, dijitalleşmenin sürdürülebilirliği açısından ciddi tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle dijital-

leşmenin vergi uyumu üzerindeki etkileri değerlendirilirken hem sunduğu fırsatların hem de beraberinde getirdiği risklerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

6. TÜRKİYE'DE VERGİLEME ALANINDAKİ DİJİTAL PROJELER VE GELİŞİM SÜREÇLERİ

Dijital dönüşüm, kamu yönetiminin birçok alanında olduğu gibi vergi sistemlerinde de köklü değişikliklere neden olmuş; hizmet sunum süreçleri, denetim mekanizmaları ve bilgi yönetimi dijital araçlar ve aracılığıyla yeniden yapılandırılmıştır (Çeliksoy ve Akça, 2024, s. 459). Türkiye'de Gelir İdaresi Başkanlığı dijitalleşme yoluna resmi olarak 1998 yılında VEDOP (Vergi Dairesi Otomasyon Projesi) ile girmiştir. İlerleyen yıllarda dijital belge kullanımı, elektronik beyanname sistemleri ve yapay zekâ destekli denetim uygulamaları hayata geçirilmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2023).

Tablo 5. Türkiye'de Vergileme Alanındaki Projeler ve Gelişim Süreçleri

1998	VEDOP I başladı
1999	İlk Vergi Dairesi Otomasyonu
2000	155 Vergi Dairesi tamamlama
2001	Banka Tahsilatları (EBTİS)
2004	VEDOP II başladı
2005	E- Beyanname, Çağrı ve VEDOS
2006	E- Tahsilat ve Veri Ambarı
2007	VEDOP III başladı
2009	Bütün mal müdürlükleri E-VDO ve E- Haciz
2010	TAKKOM ve MERAK
2011	E-İmza, E-Fatura ve Mali Mühür
2012	E-Defter
2013	E-Bilet
2014	DATAP
2015	E-Yoklama
2017	E-Tebligat, RİTAP ve SARP
2018	GEKSİS
2019	E-İrsaliye, E-Müstahsil Makbuzu ve E-Serbest Meslek Makbuzu
2020	Dijital Vergi Dairesi ve Dijital Hizmet Vergisi
2021	Vergisel Denetim Sistemleri
2022	E-Adisyon ve E-Belge zorunlu hâle geldi
2023	Blockchain ve Kripto varlıklar vergilendirildi
2024	E-Dekont, E-Gider Pusulası ve E-Gider Belgesi

Kaynak: Gelir İdare Başkanlığı, 2024; Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024

Bu bağlamda tabloda yer alan bilgiler, Türkiye'de vergi idaresinin dijital dönüşümünü tarihsel bir perspektifte özetlemektedir. Söz konusu projeler sadece teknik sistemlerin dijitalleştirilmesi ile sınırlı olmayıp, mükelleflerin işlemlerinin kolaylaştırılması, vergiye gönüllü uyumun artırılması ve kayıt dışı ekonominin azaltılmasına yönelik yapısal reformları da içermektedir (TÜRMOB, 2022; Vergi Konseyi, 2022).

Tablo incelendiğinde dijitalleşme süreci üç temel aşamada değerlendirilebilir:

A. Başlangıç ve Altyapı Kurulumu (1998- 2006): Bu dönemde vergi dairesi otomasyonu, veri tabanlarının elektronik ortamda veri yakalaması ve temel elektronik sistemlerin kurulması sağlanmıştır. E- beyanname ve veri ambarı uygulamaları, VEDOP temel yönetici süreçleridir.

B. Elektronik Belge ve Uygulama Dönemi (2007- 2017): Bu dönemde e- fatura, e-defter, e-tebligat, e-bilet

gibi elektronik belge uygulamaları yaygınlaşmış, dijital belgeler resmi işlemlerin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca denetim ve iletişim süreçleri de elektronik ortam üzerinden yürütülmeye başlanmıştır.

C. İleri Teknolojiler ve Entegrasyon Dönemi (2017- Günümüz): Bu dönemde dijital vergi dairesi, blockchain teknolojisinin entegrasyonu ve kripto varlıkların vergilendirilmesi ön plana çıkan yeniliklerdir. Yeni yöntemlerin geliştirilmesiyle yapay zekâ tabanlı denetim sistemleri etkili olmuştur.

Bu gelişmeler, Türkiye'nin dijital vergi yönetimini daha şeffaf, izlenebilir ve etkin bir yapıya dönüştürmesini sağlamıştır. Dijital dönüşüm sayesinde mükelleflerin hizmete erişimi kolaylaşırken, idarenin denetim kapasitesi de artmıştır.

7. OECD ÜLKELERİNDE DİJİTALLEŞME VE VERGİ UYUMUNUN GELİŞİMİ

Dünya genelinde vergi idarelerinin dijitalleşme süreci ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler bilgi iletişim teknolojilerine kolayca adaptasyon sağlarken, bazıları bu dönüşüm sürecinde daha temkinli ve yavaş hareket etmektedir (Akkaş ve Şimşek, 2022: 400). Bu bağlamda, OECD ülkelerinin dijitalleşme sürecinde vergi uyumunu artırmaya yönelik çalışmalarını incelemeden önce aşağıdaki tabloda OECD üyesi ülkelerin 2015 ve 2022 yıllarına ait vergi tahakkuk ve tahsil verileri yer almaktadır.

Tablo 6. OECD Ülkelerine Ait Tahakkuk ve Tahsil Verileri

Yıllar	2015		2022	
Ülkeler	**Tahakkuk (Milyar $)**	**Tahsil (Milyar $)**	**Tahakkuk (Milyar $)**	**Tahsil (Milyar $)**
Avusturya	167.771	167.280	203.860	203.810
Almanya	1.252.173	1.235.295	1.582.391	1.602.874
Danimarka	139.454	139.423	167.643	167.622
Finlandiya	102.061	101.887	121.546	121.423
Fransa	1.104.288	1.092.718	1.280.545	1.266.72
İngiltere	935.557	892.615	1.084.01	1.066.343
İtalya	788.855	782.15	879.161	877.803
İspanya	404.551	403.906	531.233	529.208
Kanada	511.056	503.002	710.527	697.769
Norveç	148.228	147.921	256.732	256.4
Türkiye	168.991	215.472	155.252	190.76

Kaynak: OECD, 2025. Revenue statistics - OECD countries: Comparative tables; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

Tabloda yer alan veriler, OECD ülkelerindeki dijitalleşmenin vergi tahakkuk ve tahsilat sürecine etkisini somut olarak ortaya koymaktadır. 2015 ve 2022 yılına ait bu veriler karşılaştırıldığında, seçilen ülkelerde hem tahakkuk edilen hem de tahsil edilen vergi tutarlarında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışın nedeni yalnızca ekonomik sebeplerden değil, aynı zamanda dijitalleşmenin vergi sistemlerine entegre edilmesi de önemli bir etkendi.

Vergilendirme sürecinde tahakkuk ve tahsilat arasındaki farkın azalması ya da tabloda görüldüğü üzere bazı ülkelerde tahsilatın tahakkuku aşması, dijitalleşmenin vergi sistemi üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir. Finlandiya'nın tahakkuk ve tahsilat gelirlerine baktığımızda, 2015 yılında tahsilat gelirlerinin tahakkuk verilerinden düşük olduğu gözlemlenirken, 2022 yılı verilerinde tahsilat ve tahakkuk arasındaki oranın %100'e yaklaştığı görülmektedir. Bu durum önceki dönemlerden kalan vergi alacaklarının tahsil edilmesi ve tahsilat süreçlerinde dijitalleşmeye geçilmesiyle açıklanabilir.

7.1. OECD Ülkelerinde Vergi Uyumunu Artırmak İçin Uygulanan Politikalar

Dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki etkilerini analiz edebilmek amacıyla, ABD, Almanya, Kanada, Fransa, İngiltere, Güney Kore ve Türkiye gibi OECD'ye üye olan ülkeler inceleme kapsamına alınmıştır. Bu ülkelerin tercih edilmesinin temel nedeni OECD üyesi ülkeleri arası coğrafi farklılıklarının bulunması ve bu sayede farklı sosyoekonomik ve idari yapılara sahip bölgelerin incelenmesine imkân tanınmasıdır.

7.1.1. ABD

Günümüzde kamu politikaları, bireylerin davranışsal eğilimlerini dikkate alan yöntemlerle desteklenmektedir. ABD'de uygulanan toplum farkındalığı ve eğitim programları ile VITA gibi hizmetler vergi bilincini artırırken, IRS'nin geliştirdiği Davranışsal İçgüdü Araç Seti vergi uyumuna teşvik etmeyi amaçlamaktadır (OECD, 2019, s. 5-15). Aşağıdaki tabloda ABD'nin vergi bilincini ve vergi uyumunu artırmadaki hizmetlerine yer verilmiştir:

Tablo 7. ABD'nin Vergi Uyumunu Artırmak İçin Uyguladığı Politikalar

TOPLUM FARKINDALIĞI VE EĞİTİM PROGRAMI	ABD'de kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen bu programlar, vatandaşların vergi, sağlık ve çevre gibi konularda bilinçlendirmesini ve kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.
VITA	Düşük gelirli bireylere ücretsiz vergi hazırlama desteği sunmaktadır.
DAVRANIŞSAL İÇGÜDÜ ARAÇ SETİ	IRS, insan davranışlarını daha iyi anlamak ve vergi uyumunu artırmak için davranışsal yaklaşımları vergi idaresine entegre ederek bir rehber/kılavuz hazırlamıştır.

Kaynak: Yayman, 2021, s. 2789; OECD, 2019; s. 5-15

Tablo 7'de, ABD'nin vergi uyumunu artırmak amacıyla uyguladığı üç temel politika ve hizmete yer verilmektedir. Toplum farkındalığı ve eğitim programları, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları iş birliğiyle yürütülmekte olup vatandaşların vergi, sağlık ve çevre gibi alanlarda bilinçlenmesini ve kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Düşük gelirli bireyler için geliştirilen VITA programı ise, bu gruba ücretsiz vergi hazırlama desteği sunarak doğru ve zamanında beyan yapılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca IRS tarafından hazırlanan Davranışsal İçgüdü Araç Seti uygulaması, bireylerin karar alma süreçlerini analiz ederek davranışsal yaklaşımların vergi idaresine entegre edilmesini sağlamakta ve böylece gönüllü vergi uyumunu teşvik etmektedir. Bu üç uygulama, ABD'nin vergiye uyumu artırmada yalnızca denetim ve yaptırımlara değil, aynı zamanda bilgilendirme, destek ve davranışsal yönlendirme gibi bütüncül yaklaşımlara dayandığını göstermektedir.

7.1.2. Kanada

Günümüz vergi daireleri, mükelleflerin vergiye olan gönüllü uyumlarını teşvik etmek amacıyla çeşitli hizmetler geliştirmişlerdir. Kanada Gelir Ajansı 'da (CRA) bu kapsamda, düşük gelirli bireyler, yaşlılar ve engelli vatandaşlar gibi dezavantajlı gruplara yönelik kolay erişilebilir, destekleyici ve dijital hizmetler sunmaktadır (OECD, 2022, s. 109-115). Bu hizmetlere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 8. Kanada'nın Vergi Uyumunu Artırmak İçin Uyguladığı Politikalar

TOPLUM GÖNÜLLÜSÜ GELİR VERGİSİ PROGRAMI (CVITP)	Vatandaşlar vergilerini gönüllü olarak ücretsiz bir şekilde yaptırabilmektedirler.
KANADA GELİR AJANSI (CRA) WEB SEMİNERLERİ	Kanada Gelir Ajansı (CRA), engelli bireyler için vergi avantajları ve kredileri hakkında bilgi içeren ücretsiz web seminerleri sunmaktadır.
OTOMATİK VERGİ BEYANNAMESİ	Kanada Gelir Ajansı'nın (CRA), düşük gelirli kişiler ve zihinsel engelli bazı bireyler için önceden doldurulmuş bir vergi beyannamesi oluşturmuştur ve bireyler gerektiğinde vergi beyannamelerini inceleyip güncelleyebilmektedirler.
DESTEKLİ UYUM PROGRAMI	İletişim- eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerini içermekte olan vergi uyumsuzluğundan caydırmak amaçlı bir programdır.

Kaynak: OECD, 2023, s. 40; OECD, 2024, s. 70; Government of Canada, 2025

Tablo 8, Kanada'nın vergi uyumunu artırmak için uyguladığı temel programları özetlemektedir. Kanada'nın uyguladığı bu politikalar, özellikle dezavantajlı grupların vergi sistemine erişimini kolaylaştırarak gönüllü uyumu artırmayı hedeflemektedir. Dijitalleşmeyle birlikte mükellefler, vergi işlemlerini kısa sürede ve doğru bir şekilde gerçekleştirmektedir. Buna ek olarak, destek ve rehberlik hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, yalnızca teknolojik gelişmelerin değil aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerinde dikkate alındığını göstermektedir.

7.1.3. Fransa

Fransa vergi idaresi (DGFIP), yenilikçi yaklaşımlar ve dijital teknolojiler ile mükelleflerle ilişkilerini güçlendirmekte ve vergi uyumunu artırmayı hedeflemektedir. Sosyal medya iletişimi, çalışanlara yönelik dijital eğitim içerikleri uyguladıkları başlıca uygulamalardır. Ayrıca vatandaşların ödediği vergilerin kullanım alanlarının şeffaflığı biçimde aktaran uygulamalarda geliştirilmiştir (OECD, 2022). Fransa'nın vergi uyumunu artırmadaki projeleri aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde yer verilmiştir:

Tablo 9. Fransa'nın Vergi Uyumunu Artırmak İçin Uyguladığı Politikalar

GENÇ MÜKELLEFLERE SOSYAL MEDYA ARACILIĞIYLA İLETİŞİM KURMA	Fransa Kamu Maliyesi Genel Müdürlüğü (DGFİP), daha geniş iletişim sağlamak için gençlerle sosyal medya hesapları üzerinden iletişim kurarak bilgilendirmektedir.
YAZAY ZEKÂ KULLANARAK GAYRİMENKUL GELİR VERGİSİ SAHTEKARLIĞIYLA MÜCADELE	Fransa Kamu Maliyesi Genel Müdürlüğü (DGFİP), yapay zekâ kullanarak vergi sahtekarlığını tespit etmeye başladı ve olumlu sonuçlar elde etmişlerdir. DGFİP, yapay zekâyı hem sahip olunan hem de kiraya verilen mülklerin gelir vergisi amacıyla beyan edilmesi gereken kira seviyelerini hesaplamak için kullanmaktadır.
E-ÖĞRENME MODÜLLERİ	Fransa Kamu Maliyesi Genel Müdürlüğü (DGFİP), çalışanların yetkinliklerini geliştirme sürecinde giderek daha fazla e-öğrenme modüllerine güvenmektedir.
GELECEĞİN FABRİKASI	Fransa bu programı, dijital dönüşüm stratejisi kapsamında hayata geçirdiği, robot teknolojileri ve dijitalleşmeye yönelik yenilikçi üretim süreçlerini destekleyen bir kalkınma projesidir.
VERGİ SİMÜLATÖRÜ	Fransa, vatandaşın ödediği verginin nerede ne amaçla kullanıldığını göstermek amacıyla bilgilendirme sistemi geliştirmiştir.

Kaynak: OECD, 2024, s. 71 ve 174; OECD, 2023, s. 149; Gözüküçük, 2020, s. 113; Gözübüyük, 2023, s. 152

Tablo 9, Fransa'nın vergi uyumunu artırmak amacıyla uyguladığı çeşitli politika ve programları göstermektedir. Bu kapsamda, Fransa Kamu Maliyesi Genel Müdürlüğü (DGFİP), genç mükelleflerle sosyal medya aracılığıyla iletişim kurarak vergi bilincini artırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, yapay zekâ teknolojisi kul-

lanılarak gayrimenkul gelir vergisi sahtekarlığı tespit edilmekte ve mülk sahipleri ile kiraya verenlerin beyan etmesi gereken kira gelirleri hesaplanmaktadır. Çalışanların yetkinliklerini geliştirmek için e-öğrenme modülleri yaygın şekilde kullanılmakta, dijital dönüşüm stratejisinin bir parçası olan "Geleceğin Fabrikası" programı ise robot teknolojileri ve yenilikçi üretim süreçlerini desteklemektedir. Son olarak, vatandaşların ödedikleri vergilerin kullanım alanlarını görmelerini sağlayan vergi simülatörü bilgilendirme amacıyla geliştirilmiştir. Bu uygulamalar, Fransa'nın teknolojik yenilikler ve iletişim araçlarını etkin kullanarak vergi uyumunu artırmaya yönelik çok boyutlu bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

7.1.4. Almanya

Alman vergi idaresi, mükelleflerin vergi sistemlerine olan güvenini ve uyumunu artırmak amacıyla dijitalleşme ve eğitim temelli birçok uygulamalar geliştirilmiştir. Çevrimiçi vergi platformları, dijital danışma hizmetleri ve gençlere yönelik çeşitli bilinçlendirme programları vergiye yönelik uyumu iyileştirme amacıyla uygulanmaktadır (OECD, 2022, s. 108- 115). Aşağıdaki tabloda Almanya'nın vergi uyumu artırmaya yönelik çalışmalarına yer verilmiştir:

Tablo 10. Almanya'nın Vergi Uyumunu Artırmak İçin Uyguladığı Politikalar

ÇEVRİMİÇİ VERGİ PORTALI UYGULAMASI	Alman Vergi Dairesi, bireysel belgeleri tarayarak mükelleflerin ELSTER adlı çevrimiçi vergi portalındaki kullanıcı hesaplarına yükleyebilecekleri bir mobil uygulama sunmaktadır.
DİJİTAL EĞİTİM VE BİLİNÇLENDİRME PROGRAMLARI	Alman vergi idareleri, mükelleflerin vergi sistemini daha iyi anlamalarını sağlamak için çevrimiçi eğitim platformları ve dijital içerikler geliştirmişlerdir.
MÜKELLEF DANIŞMA GÜNLERİ	Vergi mükelleflerinin sorunlarını doğrudan yetkililere sorabileceği danışma günleri düzenlemişlerdir.
OKULLARDA VE ÜNİVERSİTELERDE VERGİ EĞİTİMİ	Genç nesillerin vergi bilincini artırmak amacıyla okullarda vergi konularına yönelik dersler, seminerler ve konferanslar düzenlenmiştir.

Kaynak: OECD, 2021

Tablo 10, Almanya'nın vergi uyumunu artırmak amacıyla dijital çözümler ile eğitim programlarını bir arada uyguladığı çeşitli politikaları özetlemektedir. Buna göre, Alman Vergi Dairesi, bireylerin vergi belgelerini tarayıp ELSTER adlı çevrimiçi vergi portalına yükleyebilmeleri için mobil bir uygulama sunmaktadır. Ayrıca, mükelleflerin vergi sistemini daha iyi anlaması için dijital eğitim platformları ve çevrimiçi içerikler geliştirilmiştir. Vergi mükelleflerinin doğrudan yetkililerle görüşebileceği danışma günleri düzenlenmekte, genç neslin vergi bilincini artırmak amacıyla ise okullarda ve üniversitelerde vergi konularına yönelik dersler, seminerler ve konferanslar organize edilmektedir. Bu uygulamalar, Almanya'nın vergi uyumunu desteklemek için teknoloji, eğitim ve iletişim araçlarını bir arada kullanan kapsamlı bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

7.1.5. İngiltere

Dijitalleşme, kamu idarelerinde vergi süreçlerinin daha etkin ve kullanım dostu hale gelmesini sağlamaktadır. İngiltere'de uygulanmaya alınan çeşitli stratejiler; dijital hizmetlerin yaygınlaştırılması, davranışsal yaklaşımların entegrasyonu ve kamu personelinde dijital yetkinliklerinin artırılması yoluyla vergiye uyum ve kamu verimliliğini önemli ölçüde artırmıştır (OECD, 2023, s. 62-68). Aşağıdaki tabloda İngiltere'nin vergi uyumunu artırmaya yönelik hizmetlerine yer verilmiştir:

Tablo 11. İngiltere'nin Vergi Uyumunu Artırmak İçin Uyguladığı Politikalar

MAXİNG TAX DİGİTAL	İngiltere'nin 2015 yılında başlattığı bu uygulama vergi beyan ve tahsilat süreçlerinin dijitalleşmesini sağlayarak mükelleflerin vergiye uyumunu artırmıştır.
İNGİLTERE MEKTUP OLAYI	İngiltere Gelir İdaresi, vergi ödemesini yapmayan mükellefleri tespit ederek hatırlatma mektubuna "Her on kişiden dokuzu vergisini zamanında ödemektedir." mesajını eklemiş ve bu sayede o yılki vergi uyumu %68'den %83'e yükselmiştir.
DİJİTAL VERİ VE TEKNOLOJİ MESLEKLERİ YETENEK ÇERÇEVESİ	Bu program çerçevesinde İngiltere, dijital veri ve teknoloji alanlarında istihdam etmek üzere genç yetenekleri kamuya kazandırmayı ve bu alandaki yetkinlikleri kalıcı hale getirmeyi hedeflemektedir.
POSTA ÇIKTILARININ KALDIRILMASI	Birleşik Krallık Gelir ve Gümrük İdaresi (HMRC), müşteri iletişimini hızlandırmak ve basitleştirmek, ayrı zamanda maliyetleri azaltmak amacıyla posta miktarını düşürmektedir.

Kaynak: Yayman, 2021, s. 2788; Bayram Ünal, 2023, 53; Gözübüyük, 2023, s. 151-152

Tablo 11, İngiltere'nin vergi uyumunu artırmak amacıyla uyguladığı temel politika ve programları özetlemektedir. Buna göre İngiltere'nin Maxing Tax Digital uygulaması, vergi süreçlerini dijital ortama taşıyarak mükelleflerin vergi süreçlerine uyumunu kolaylaştırırken, gönderilen hatırlatma mektuplarındaki psikolojik mesajlar vergi ödeme oranlarında belirgin artışlar sağlamaktadır. Ayrıca kamu sektörüne dijital yeteneklere sahip gençlerin istihdam edilmesi ve geleneksel posta iletişiminin azaltılmasına yönelik adımlar hem idari süreçlerde etkinliği artırmakta hem de kamuda tasarrufu sağlamaktadır. Bu uygulamalar, İngiltere'nin vergi uyumunu teknoloji ve davranışsal yaklaşımlarla destekleyen kapsamlı bir strateji benimsediğini göstermektedir.

7.1.6. Güney Kore

Dijitalleşme, yalnızca kamu hizmetlerinin etkinliğini artırmakla kalmayıp, vatandaşların bilinçli katılımını da destekleyen araçlar sunmaktadır. Güney Kore, vergiye uyumu artırmak ve kamu farkındalığını yaygınlaştırmak amacıyla çocuklara yönelik eğitim platformlarından mobil oylama sistemlerine kadar çeşitli dijital uygulamalar geliştirmiştir (OECD, 2023, s. 65- 70). Aşağıdaki tabloda Güney Kore'nin vergi uyumunu artırmak için uygulanan hizmetlere yer verilmiştir:

Tablo 12. Güney Kore'nin Vergi Uyumunu Artırmak İçin Uyguladığı Politikalar

ÇOCUK VERGİ DAİRESİ	Güney Kore, dijital vergi uyumunu çocuk vergi idaresi web sitesi ile desteklemektedir. Bu platform, genç yaşta vergi bilinci oluşturmayı hedefleyerek, çocuklara vergi bilgilerini eğlenceli bir şekilde öğretmeyi amaçlamaktadır.
MVOTİNG	Bu uygulama, vatandaşların mobil cihazlar üzerinden kamu politikaları hakkındaki görüşlerini oylayabildiği bir platformdur.
VERGİ AVANTAJ YÖNETİM BÜROSU	Güney Kore, savunmasız vatandaşlarını desteklemek amacıyla hükümetler arası refah altyapısının oluşturulmasını aktif olarak teşvik etmektedir. Ulusal Vergi Servisi (NTS), Vergi- Avantaj Yönetim Bürosunu kurarak vergi avantajı yönetim işlevlerini güçlendirmiştir.

Kaynak: OECD, 2024, s. 30; Ministry of Land, Infrastructure and Transport, 2025; National Tax Service, 2025

Tablo 12'de yer alan uygulamalara göre, Güney Kore vergi uyumunu artırmak amacıyla dijitalleşmeyi sadece teknolojik bir dönüşüm aracı olarak değil aynı zamanda toplumsal farkındalığı artıran ve politikaları güçlendiren bir unsur olarak değerlendirmektedir. Özellikle çocuklara yönelik erken yaşta verilen vergi eğitimiyle vergi bilincinin kazandırılması, uzun vadede vergi uyumu stratejisinin bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca mvoting gibi mobil katılım araçları ve dezavantajlı gruplara yönelik vergi politikaları, toplumsal katılımı artırmanın yanı sıra devlet ile vatandaş arasındaki bağı güçlendirmektedir. Bu kapsamda

Güney Kore, dijitalleşme sürecinde toplumsal etkileri dikkate alarak vergi uyumunu artırmaya yönelik bütüncül ve etkili stratejiler geliştirmektedir.

7.1.7. Türkiye

Vergi sistemlerinin etkinliği, mükelleflerin vergiye olan uyumları ile doğrudan ilişkilidir. Bundan dolayı, vergi daireleri mükelleflerin işlemlerini basitleştirmek ve vergi bilincini artırmak amacıyla dijital hizmetler ve iletişim araçları geliştirmiştir. Türkiye'de de bu kapsamda çağrı merkezleri, dijital platformlar ve bilinçlendirme etkinlikleri kullanılmaktadır (OECD, 2022, s. 23-40)

Tablo 13. Türkiye'nin Vergi Uyumunu Artırmak İçin Uyguladığı Politikalar

VERGİ İLETİŞİM MERKEZİ- ALO 189	Vergi İletişim Merkezi (VİMER), mükelleflere vergi konularında danışmanlık hizmeti sunmaktadır.
DİJİTAL VERGİ DAİRESİ	Bu platform, çeşitli vergi işlemlerinin tek bir noktadan hızlı ve güvenli bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır.
İNTERAKTİF VERGİ DAİRESİ	Mükellefler, bu platform üzerinden vergi işlemlerini elektronik ortamda gerçekleştirebilmektedir.
VERGİ HAFTASI	Her yıl şubat ayının son haftasında kutlanan vergi haftası, vergi bilincini artırmak amacıyla seminerler, konferanslar gibi çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır.
GÖNÜLLÜ VERGİ UYUMLULUĞUNDA DAVRANIŞSAL YAKLAŞIMLARIN UYGULANMASINA YÖNELİK ÇALIŞTAY	Türkiye, davranışsal yaklaşım ekiplerinde çalışan meslektaşlarına yönelik yüz yüze eğitimler sağlamıştır. Bu eğitimler, tutarlı ve yüksek kaliteli müşteri hizmeti sunmanın en iyi yolları konusunda görüş alışverişinde bulunmak için bir forum sağlamayı amaçlamaktadır.
DİJİTAL VERGİ ASİSTANI	Türkiye, vergi mevzuatı hakkında hızlı ve kolay erişilebilir güncel bilgiler sunmak amacıyla çevrimiçi bir sohbet hizmeti başlatmıştır. Bu hizmet, vergi dairesinin verimliliğini artırmayı ve mükellef deneyimini iyileştirmeyi hedeflemektedir.

Kaynak: Gelir İdare Başkanlığı, 2025; OECD, 2024, s. 68 ve 169

Tablo 13, Türkiye'nin vergi uyumunu artırmak için uyguladığı çeşitli politika ve hizmetleri kapsamlı şekilde göstermektedir. Vergi İletişim Merkezi (ALO 189) mükelleflere danışmanlık hizmeti sunarken, Dijital Vergi Dairesi ve İnteraktif Vergi Dairesi platformları vergi işlemlerinin hızlı, güvenli ve elektronik ortamda gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Her yıl düzenlenen Vergi Haftası, vergi bilincini artırmak amacıyla seminer ve konferans gibi etkinliklerle kutlanmaktadır. Ayrıca, gönüllü vergi uyumluluğunda davranışsal yaklaşımların uygulanmasına yönelik çalıştaylarla meslektaşlara yüz yüze eğitimler verilmekte ve müşteri hizmetlerinde kalite artırılmaktadır. Türkiye, Dijital Vergi Asistanı hizmetiyle ise vergi mevzuatına hızlı ve kolay erişim imkânı sunarak vergi dairesinin verimliliğini artırmayı ve mükellef deneyimini iyileştirmeyi hedeflemektedir. Bu uygulamalar, Türkiye'nin teknoloji, eğitim ve iletişim alanlarında bütüncül bir vergi uyumu stratejisi benimsediğini göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dijitalleşme, vergi sistemlerinin daha etkin, şeffaf ve mükellef odaklı hale gelmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Vergi süreçlerinin dijital teknolojiler aracılığıyla otomatikleştirilmesi hem idari maliyetleri azaltmakta hem de vergi kaçakçılığıyla mücadelede etkinliği artırmaktadır. OECD ülkelerinde yapılan uygulama örnekleri, özellikle Fransa, Almanya, İngiltere ve Güney Kore gibi ülkelerde geliştirilen dijital rehberlik sistemleri, çevrimiçi danışmanlık hizmetleri ve kullanıcı dostu platformların, gönüllü vergi uyumunu anlamlı düzeyde artırdığını göstermektedir. Türkiye'de ise internet vergi dairesi, e-belge sistemleri ve kamuoyunu bilinçlendirmeye yönelik kampanyalarla dijital dönüşüm sürecinde önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Ancak bu dönüşüm süreci yalnızca teknik bir yenilik olarak değerlendirilmemelidir. Veri güvenliği açıkları,

dijital uçurumun derinleşmesi ve otomasyonun bazı meslek gruplarını tehdit etmesi gibi yapısal riskler, dijitalleşmenin sürdürülebilirliğini sınırlayan önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, dijital vergi stratejilerinin hayata geçirilmesinde bütüncül, kapsayıcı ve toplumun tüm kesimlerini gözeten bir yaklaşım benimsenmelidir.

Bu çerçevede, dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki olumlu etkilerini artırmak ve süreci daha kapsayıcı hale getirmek adına aşağıdaki politika ve uygulama önerileri geliştirilebilir:

- Mobil vergi bilgilendirme araçlarıyla, bilgilendirici hizmetler kırsal ve erişimi sınırlı bölgelere taşınabilir.
- İlkokul ve ortaöğretim düzeyinde vergi bilinci kazandırmaya yönelik müfredat içerikleri geliştirilebilir.
- Üniversitelerde düzenlenecek seminer ve konferanslarla genç kuşakta vergiye dair farkındalık ve sorumluluk duygusu artırılabilir.
- Vergi uyumu konusunda kamuoyu nezdinde etkili olabilecek gönüllü bireylerden oluşan "vergi elçileri" yetiştirilebilir.
- Belediyelerle iş birliği içinde düzenlenecek mahalle toplantılarıyla doğrudan ve yerel düzeyde bilgilendirme faaliyetleri yürütülebilir.
- Çevrim içi eğitim modülleri ve sertifika programları ile farklı yaş ve sosyoekonomik gruplara erişim sağlanarak dijital vergi okuryazarlığı geliştirilebilir.
- Üniversite kampüslerine yerleştirilecek interaktif panolar aracılığıyla öğrencilerin ilgisini çekecek görsel ve bilgilendirici içerikler sunulabilir.
- "Vergi selfisi" gibi yaratıcı sosyal medya kampanyaları ile özellikle genç kuşaklara ulaşmak mümkün hale getirilebilir.
- Kısa animasyon videolar ile vergi bilinci, eğlenceli ve etkili bir biçimde geniş kitlelere aktarılabilir.

Sonuç olarak, dijitalleşmenin vergi uyumu üzerindeki olumlu etkilerinin sürdürülebilir biçimde artırılabilmesi; teknolojik gelişmelerin yanı sıra eğitim, toplumsal farkındalık ve katılım temelli politikaların benimsenmesiyle mümkündür. Bu bütüncül yaklaşım, vergi sistemlerinin etkinliğini artırmak ve gönüllü uyumu güçlendirmek adına stratejik bir gereklilik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Akçaöz, M. & Akçaöz, V. (2023). Kamu yönetiminde dijitalleşme ve Türkiye'deki dijital devlet uygulamaları. *Journal of Social Humanities and Administrative Sciences, 9*(69), 3648-3660. http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.72401

Akdoğan, T. (2022). *Dijitalleşmenin vergi uyumuna etkisi: Sakarya ili saha çalışması.* [Yayınlanmamış Doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Akdoğan, T. & Yavuz, H. (2022). *Dijitalleşme perspektifinden vergi uyumu.* İksad Yayınevi.

Akkaş, F. & Şimşek, H.A. (2022). Vergi idarelerinin dijital dönüşümü: Seçili ülke örnekleri. *The Journal of Acedemic Science, 10*(134), 394-410. http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.64423

Alm, J. (2021). Tax evasion, technology and inequality. *Economics of Govermence, 22*, 321-343. https://doi.org/10.1007/s10101-021-00247-w

Aydın, A. (2023). Yapay zeka dönüşümü ve dünyada yapay zeka stratejileri. In Uslu, S., Babaoğlu, C. & Beyribey, Y.E. (Eds.), *Dijitalin Yüzyılı*, (ss. 73-95). Seta Yayınevi.

Avcı, O. (2021). Vergi tahsilatında yapay zekanın kullanımı ve önemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(1), 51-63. https://doi.org/10.17494/OGUSBD.952730

Bayram Ünal, M. Dijital devlet ve Türkiye. In Uslu, S., Babaoğlu, C. & Beyribey, Y.E. (Eds.), *Dijitalin Yüzyılı*, (ss. 52-53). Seta Yayınevi.

Baur, C. & Wee, D. (2015). Manufacturing's next act. McKinsey & Company.

Bellon, M., Chang, J., Dabla-Norris, E., Khalid, S., Paliza, J.C. & Villena, P. (2022). Digitalization and tax compliance spillovers: Evidence from a VAT e-invoicing reform in Peru. *Journal of Public Economics, 210,* https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2022.104661

Bloomberg, J. (2018, 29 Nisan). *Digitization, digitalization and digital transformation: Confuse them at your peril.* Forbes. https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/

Bozdoğanoğlu, B. & Haspolat Kaya, I. (2019). Dijitalleşmenin vergi idareleri açısından yarattığı fırsatlar ve güçlükler: Ekonomi dijitalleşirken vergi idarelerinin dijitalleşme süreci. *Mali Hukuk Dergisi, 15*(176), 1647-1676.

Bozkurt, R. & Durgun, A. (2024). Dijitalleşme ve vergi uygulamalarında dijital teknolojilerin kullanılması. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(2), 30-39. https://doi.org/10.47257/busad.1568379

Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2014). The second machine age: work, progress and prosperity in a time of brilliant technolojies. W.W. Narton & Company.

Collosa, A. (2020, 4 Nisan). *The digitalization of the tax administrations and taxpayers' rights.* Linkedln. https://www.linkedin.com/pulse/digitalization-tax-administrations-taxpayers-rights-alfredo-collosa

Çalışkan, G. (2020, 10 Eylül). *Dijitalleşme, dijital dönüşüm nedir?* Binbiriz. https://binbiriz.com/blog/dijitallesme-dijital-donusum-nedir

Çeliksoy, E. & Akça, A. (2024). Türkiye'de kamu yönetiminde yaşanan dijital dönüşüm süreci. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15*(2), 445- 486.

Digital History (2019). Chapter 1: The ındustrial revolution. Universty of Houston. https://www.digitalhistory.uh.edu/teachers/lesson_plans/pdfs/unit7_1.pdf

EBSO Ege Bölgesi Sanayi Odası (2015). Sanayi 4.0. https://static.ebso.org.tr/documents/yayinlar/sanayi-v4/sanayi-40_26908939.pdf

Eling, M. & Lehman, M. (2018). The impact of digitalization on the insurance value chain and the insurability of risks. *The Geneva Papers, 43,* 359-396. https://doi.org/10.1057/s41288-017-0073-0

Gedik, G. (2020). Akıllı sözleşmelerin vergilendirme süreci üzerindeki etkileri. *Mali Hukuk Dergisi, 16*(185), 1199-1224.

Gelir İdare Başkanlığı (2025). https://gib.gov.tr/

Gerger, G.Ç. (2019). Gelir idarelerinde dijitalleşme: Yapay zeka ve nesnelerin internetine bir bakış. *Vergi Sorunları Dergisi, 42*(364), 43-50.

Gözübüyük, F. (2023). Vergiye gönüllü uyumun sağlanmasında davranışsal kamu politikalarının kullanılması. In Selen, U. & Gerçek, A. (Eds.), *Maliye Araştırmaları-6*, (ss.148-160). Ekin Yayınevi.

Gözüküçük, M.F. (2020). *Dijital dönüşüm ve ekonomik büyüme.* [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Günay, D. (2002). Sanayi ve sanayi tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi, 31*, 8-14.

Hsu, C. (2007). Scaling with digital connection: Services innovation. *Institute of Electrical and Electronics Engineers,*Canada https://doi.org/10.1109/ICSMC.2007.4414260

ICAEW. (2019). *Digitalisation of tax: International perspectives.* Institute of Chartered Accountants in England and Wales. https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/technology/thought-leadership/digital-tax.ashx

James, S. & Alley, C. (2002). Tax compliance, self-assessment and tax administration. *Journal of Finance an Managment in Public Services, 2*(2), 27-42.

Kahraman, A. (2019, 24 Ekim). *Vergi idaresi neden dijitalleşiyor?* Ekonomist. https://www.ekonomist.com.tr/makale/vergi-idaresi-neden-dijitallesiyor-7797

Külekci, C. (2011). *Türkiye'de vergi mükelleflerinin vergiye gönüllü uyumunu belirleyen faktörler.* [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Celal Bayar Üniversitesi.

Leiner, B.M., Cerf, V., Clark, D.D., Kahn, R.E., Kleinrock, L., Lynch, D.C., Postel, J., Roberts, L.G. & Wolff, S.S. (1997). The past and future history of the ınternet. *Communications of The ACM, 40*(2), 102- 108.

Machekhina, O.N. (2017). Digitalization of education as a trend of its modernization and reforming. Revista *Espacios, 38*(40), 1-6.

Mert, H., Güner, M. & Duyar, G. (2022). Dijitalleşme sürecinin gelişimi ve muhasebe uygulamalarına etkileri yönünden İstanbul ilinde SMMM'ler üzerinde bir araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış, 22*(66), 195- 218.

Ministry of Land, Infrastructure and Transport. (2025). *Smart City Korea.* https://smartcity.go.kr/en/2023/03/13/korea-as-100-digital-government-services/

National Tax Service. (2025). *Taxes and our lives. National Tax Service Kids. https://kids.nts.go.kr/kid/cm/cntnts/cntntsView.do?mi=7591&cntntsId=7031*

Nugraha, Y. & Apollo. (2024). The effect of digitalization of tax services and taxpayer understanding of taxation on the level of taxpayer compliancce with tax sanctions as an intervening variable. *Saudi Journal of Business and managment Studies, 9*(1), 1-6. https://doi.org/10.36348/sjbms.2024.v09i01.001

OECD (2015). Addressing the tax challenges of the digital economy action 1: 2015 Final Report. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/9789264241046-en

OECD (2019). How's life in the Digital age?: Opportunities and risks of the Digital transformation for people's wellbein. OECD Publishing, Paris.

OECD (2021). Building tax culture, compliance and citizenship: A global source book on taxpayer education. OECD Publishing, Paris.

OECD (2023). Tax administration 2023: Comprative information on OECD and other advanced and emerging economies. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/900b6382-en

OECD (2024). Tax administration 2024: Comprative information on OECD and other advanced and emerging economies. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/2d5fba9c-en

OECD. (2025). Revenue statistics - *OECD countries: Comparative tables* [Veri Seti]. *OECD Data Explorer. https://data-explorer.oecd.org/*

Onursal, M. (2019). *Elektronik maliye uygulamalarının vergi uyumuna etkisi: Malli müşavirler üzerine bir araştırma.* (Yayın No. 29178158) [Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. ProQuest.

Saruç, N.T. (2015). *Vergi uyumu: Teori ve uygulama.*(2.Baskı) Seçkin Yayınevi.

Saruç, N.T. & Uğur, C.Y. (2024). Dijitalleşmenin vergi kaçırma üzerindeki etkisinde şeffaflığın aracılık rolü. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 59*(1), 307-322.

Saygın, Ö., Sandalcı, U. & Sandalcı, İ. (2019). Vergi sistemi karmaşıklığının vergi uyumu üzerinde etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Vergi Sorunları Dergisi, 42*(366), 144-162.

Schmarzo, B. (2017, 12 Haziran). *What is digital transformation?*. Linkedin. https://www.linkedin.com/pulse/what-digital-transformation-bill-schmarzo

Şentürk, S.H. (2014). Vergiye gönüllü uyum sağlanmasında fayda ilkesinin rolü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9*(3), 129-143.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. *Merkezi yönetim bütçe istatistikleri*. Muhasebat Genel Müdürlüğü. https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri

Temür, Y. & Yıldız, S. (2024). Dijitalleşme ve vergi uyumunun değişen görünümü. *Vergi Sorunları Dergisi,* (431), 100-112.

Tsung Lu, T., Yan Huang, S. & Yen Lo, P. (2010). An empirical study of online tax filing acceptance model: Integrating

TAM and TPB. *African Journal of Business Managment, 4*(5), 800-810.

Türkay, İ. (2021, 4 Ocak). *Vergileme ilkelerine uyulmasının vergiye gönüllü uyuma olan etkisi.* VergiAlgı. https://vergialgi.com/vergileme-ilkelerine-uyulmasinin-vergiye-gonullu-uyuma-olan-etkisi

TÜRMOB (2022). *E-belge uygulamaları rehberi*. Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği Yayınları.

Vergi Konseyi (2022). Kripto varlıkların vergilendirilmesi çalışma grubu raporu.

Yayman, D. (2021). Vergi idarelerinin gelecek senaryoları. J*ournal of Social and Humanities Science Research, 8*(76), 287-2795. http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2775

Yavuz, H., Ayas, I. & Kılıçaslan, H. (2019). *Vergi uyumu-gelir vergisi-kurumlar vergisi.* Savaş Yayınevi.

Yılmazer, M. (2017). Türkiye'de yeni kamu yönetimi anlayışı kapsamında e-devlet ve e-demokrasi uygulamaları. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 2*(8), 54-61.

Qi, Y. & Azmi, A.C. (2020). Factors affecting electronic invoice adoption and tax compliance process efficiency. *Transforming Goverment: People, Process and Policy, 15*(1), 150-168. https://doi.org/10.1108/TG-04-2020-0070

https://doi.org/10.71284/asc.2025118

YAPAY ZEKÂ, ENDÜSTRİ 4.0, TOPLUM 5.0 KAVRAMLARININ KESİŞİMİ: BİBLİYOMETRİK BİR İNCELEME

THE INTERSECTION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE, INDUSTRY 4.0 AND SOCIETY 5.0 CONCEPTS: A BIBLIOMETRIC REVIEW

Sinem Sönmez[1]

Özet

Bu çalışma, yapay zekâ, Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 kavramlarının literatürde nasıl kesiştiğini analiz etmek amacıyla bibliyometrik bir yaklaşım benimsemektedir. Scopus veri tabanından elde edilen 16 akademik yayın R ve VOSviewer programları aracılığıyla incelenmiştir. Analiz bulgularına göre, özellikle 2019 yılından itibaren bu kavramlara yönelik akademik ilginin artış gösterdiği tespit edilmiştir. Yayınlara ait belirleyici istatistikler, bu konuların henüz yeni gelişmekte olan bir araştırma alanı olduğunu, ancak yayın başına düşen yüksek atıf oranlarının konunun hızla önem kazandığını göstermektedir. Üçlü kavramsal yapı, büyük veri, bilgi yönetimi, algoritmalar ve insan-odaklı dijital dönüşüm temalarıyla bütünleşmiştir. En fazla yayın İtalya, Endonezya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde yapılırken; Gladden, Delmonte ve Foresti gibi yazarlar atıflarda önde gelen yazarlardır. Anahtar kelime bulutu, yapay zekâ kavramının toplum 5.0, veri madenciliği, karar verme ve robotik gibi disiplinlerle iç içe geçtiğini göstermekte; tematik harita ve faktör analizi ise bu üç kavramın sosyal bilimler, mühendislik ve bilişim alanları arasında güçlü bir bağlantı kurduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, çalışma bu üç kavramın birlikte ele alındığında literatürde nasıl konumlandığını sistematik biçimde haritalandırmakta ve gelecek araştırmalar için çok disiplinli bir yön çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Endüstri 4.0, Toplum 5.0, bibliyometrik analiz, anahtar kelime analizi, bilimsel haritalama, yönetim

Abstract

This study employs a bibliometric approach to explore the intersection of artificial intelligence, Industry 4.0, and Society 5.0 in academic literature. We analysed 16 publications retrieved from the Scopus database using R and VOSviewer software. The findings indicate a significant increase in scholarly interest in these concepts, especially after 2019. Descriptive statistics show that while this research area is still emerging, the high citation rates per publication highlight its rapidly growing importance. The three-fold conceptual structure is closely associated with themes such as big data, knowledge management, algorithms, and

[1]Dr. Öğr. Üyesi Bingöl Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü, Türkiye, e-mail: ssonmez@bingol.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-6390-8911

human-centered digital transformation. Italy, Indonesia, Finland, and the United Kingdom are among the most prolific countries in this domain, while Gladden, Delmonte, and Foresti are identified as the most cited authors. Keyword analysis reveals a strong overlap between artificial intelligence and Society 5.0, as well as connections to data mining, decision-making, and robotics. Thematic and factorial mapping further illustrates how these concepts establish interdisciplinary links across social sciences, engineering, and information technology. In conclusion, this study systematically maps the academic landscape where artificial intelligence, Industry 4.0, and Society 5.0 converge, providing a foundation for future multidisciplinary research.

Keywords: Artificial intelligence, Industry 4.0, Society 5.0, bibliometric analysis, keyword mapping, scientific visualisation, management.

GİRİŞ

Yapay zekâ; günümüzde tek başına bir teknoloji olmaktan ziyade yaşamı her alanda içinde bulunduğumuz dünya ile birlikte şekillendirecek yeni bir olgu, aynı zamanda yaşamın devamı için, dünyanın içindeki tüm aktörlerle gelişmesinin sağlanmasında yeni bir oyun elemanını ifade etmektedir. Bu gelişimin sağlanması henüz tam mümkün olmasa da buraya gelirken kat edilen yol Max Tegmark'ın kaleme aldığı "Yaşam 3.0 Yapay Zekâ Çağında İnsan Olmak" isimli eserinde açıklanmıştır. Yazara göre yaşam, kendi karmaşıklığını sürdürerek kendini kopyalayan bir süreci ifade etmektedir. Buna göre yaşam bu zekâ çağına ulaşıncaya kadar üç evreden geçmiştir. Bunlar Tegmark tarafından; "Yaşam 1.0, Yaşam 2.0 ve Yaşam 3.0" olarak isimlendirilmiştir. Bu üç evre yaşamın gelişiminin kendini tasarlayabilme yetisine göre sırayla; biyolojik, kültürel ve teknolojik aşamalardan meydana gelmiştir (Tegmark, 2021). Bu evreler genel yaşam donanımı ve yazılımının önce oluşması, bunun bir kısmının tasarlanması ve tümünün geliştirilmesinden oluşmuştur.

Yaşam gelişiyor, bunun için eski dönemlerden itibaren birçok yenilik ve gelişme de beraberinde gelmiştir. İşte bahsedilen bu nokta Endüstri 4.0 olgusunun gelişimini belirtmektedir. Ayrıca ilerleyen sürecin sadece teknoloji yönlü düşünülmeyip insanın ve toplumun da öneminin vurgulanması ile Toplum 5.0 kavramı önem kazanmış olmaktadır. Dolayısıyla tüm bu gelişme ve ilerlemelerin nasıl oluştuğu ve ileride nasıl bir ivme kazanması gerektiği bu çalışmanın temel sorusunu oluşturmuş ve bu bağlamda üç kavramın nasıl kesiştiği araştırılmak istenmiştir. Bununla ilgili literatürde nasıl bir bakış açısı geliştirildiği ve geliştirilmesi gerektiği konusu çalışmanın temel amacını şekillendirmiştir.

Son yıllarda akademik literatürde yapay zekâ konusuna ilişkin çalışmaların sayısında önemli bir artış gözlemlenmektedir. Ancak bu çalışmaların içerdiği yönelimler, tematik yapılar ve literatürdeki boşluklara dair sistematik bir haritalamaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu doğrultuda, bu çalışmanın amacı; yapay zekâ, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 kavramlarının nasıl kesiştiğini ve bunların literatürde nasıl yapılandığını bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemektir. Çalışmada Scopus veri tabanından elde edilen yayınlar R programı ve VOSviewer aracılığıyla analiz edilerek, alandaki bilimsel eğilimler, öne çıkan yazarlar, kavramlar ve araştırma boşlukları ortaya konulmuştur.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 olgusu; üretim süreçlerinde meydana gelen teknolojik dönüşümün yanında ayrıca toplumsal yapılar ve insan-odaklı sistemlerin de dönüşmesine olanak sağlayan iki temel kavramsal çerçeveyi temsil etmektedir. Ayrıca Endüstri 4.0 siber fiziksel sistemler (CPS), nesnelerin interneti (IoT), büyük veri ve yapay zekâ gibi teknolojiler aracılığıyla akıllı üretim sistemlerini mümkün kılan bir paradigma değişimini ifade etmektedir. Bu sistemlerin temel amacı, verimlilik, esneklik ve otomasyon seviyelerini

artırmak yoluyla endüstriyel faaliyetlerin daha etkili biçimde yönetilmesini sağlamaktır (Qin vd., 2016; Xu vd., 2021).

Bahsedilen teknolojik devrimin ardından gelen Endüstri 5.0 ise insan-merkezli bir dönüşüm anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Teknoloji ile insanın iş birliği içinde çalışmasını esas alan bu yeni sanayi anlayışı, yalnızca üretim süreçlerinin değil, toplumsal yapının da refah temelli bir anlayışla yeniden inşa edilmesini öngörmektedir. Endüstri 5.0'ın Japonya kökenli bir kavramsal uzantısı olan Toplum 5.0, bireylerin yaşam kalitesini artırmayı, dijitalleşmeyi toplum yararına dönüştürmeyi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır (Deguchi ve Kamimura, 2020; Skobelev ve Borovik, 2017; Sönmez, 2022).

Bu bağlamda, yapay zekâ teknolojilerinin Endüstri 4.0'ın üretim odaklı yapısı ile Toplum 5.0'ın insan-merkezli vizyonunu buluşturan bir köprü işlevi gördüğü söylenebilir. Özellikle iş süreçlerinde veriye dayalı karar verme sistemlerinin gelişimi, robotik sistemlerle iş birliği ve kişiselleştirilmiş hizmet modelleri yapay zekânın hem üretim hem de sosyal yaşam üzerindeki etkisini pekiştirmektedir. Bu çerçevede, üç kavramın birleşiminden doğan yeni literatür alanı; teknoloji, insan ve toplum arasındaki ilişkiyi disiplinler arası bir düzlemde ele alma potansiyeline sahiptir (Sönmez, 2022).

Dolayısıyla bu çalışma, Endüstri 4.0, Toplum 5.0 ve yapay zekâ kavramlarının bilimsel literatürdeki kesişim noktalarını analiz ederek söz konusu üçlü yapının hem teknolojik hem toplumsal boyutlarıyla nasıl yapılandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Bibliyometrik Analiz

Bibliyometrik analiz; bilimsel yayınları niceliksel olarak değerlendirerek, literatürel yönelimleri sistematik bir şekilde inceleyen önemli bir bilimsel yöntemdir. İlk kez Pritchard (1969) tarafından ortaya atılan bu kavram, matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin bilimsel iletişim süreçlerine uygulanması olarak tanımlanmıştır. Daha sonra Hawkins (2001) tarafından yapılan katkılar ile tanım, bibliyometrinin literatürün bibliyografik özelliklerinin niceliksel analizi olarak ele alınması olarak belirtilmiştir (Bıyıkbeyi, 2024).

Bu yöntem; belirli bir araştırma alanı ile ilgili bilimsel üretkenliği değerlendirmek, iş birliği ağlarını analiz etmek, en çok atıf alan çalışmalar ve yazarlar gibi unsurları belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bibliyometrik analiz; literatürün entelektüel, kavramsal ve sosyal yapısını ortaya koyarak mevcut yapının kapsamlı bir değerlendirmesine imkân tanımaktadır. Aynı zamanda, araştırma boşluklarının belirlenmesi ve gelecekteki çalışmalar için yol haritası oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Böylece bilimsel üretkenlik ile bilgi akışını ölçmede güvenilir ve nesnel bir yaklaşım sunarak atıf ağları, yazar iş birlikleri ve tematik eğilimleri inceleyerek belirli bir akademik alanın gelişimini anlamaya yardımcı olmaktadır (Özkaynar, 2025). Bu yönüyle literatüre önemli katkılar sunulmasında önemli bir aracı yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Metodoloji

Hazırlanan bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak yapay zekâ, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 kavramlarının akademik literatürde nasıl ele alındığı incelenmek istenmiştir. Çalışmanın temel amacı, öncelikle bu kavramların birlikte ele alınması ve bu sayede mevcut literatürün sistematik bir şekilde analiz edilerek gelecekteki çalışmalara katkı sunmaktır.

Analizin yürütülmesinde öncelikle, bibliyometrik analiz için kullanılacak veri tabanı belirlenmiştir. Sosyal bilimler alanında geniş kapsama sahip olması ve güvenilir atıf verileri sunması nedeniyle Scopus veri tabanı tercih edilmiştir. Veri toplama sürecinde, çalışmanın odak noktasını oluşturan "Artificial Intelligence" OR "AI" (yapay zekâ), "Industry 4.0" OR "Fourth Industrial Revolution" (Endüstri 4.0, 4. Endüstri Devri-

mi), “Society 5.0” OR “Super Smart Society” (Toplum 5.0, süper akıllı toplum) ve anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Anahtar kelimeler title (başlık), abstract (öz) ve keywords (anahtar kelimeler), authors (yazarlar) alanlarında taranarak literatürde bu konularla ilişkili çalışmalar tespit edilmiştir.

Veri setini daha sistematik hâle getirmek amacıyla belli başlı filtreler uygulanmıştır. Öncelikle sadece makale türündeki yayınlar analiz kapsamına alınmıştır. Ardından, hakemli dergilerde yayımlanan ve açık erişimi sağlanan farklı çalışma alanlarını da içine alan çalışmalar seçilmiştir. Dil kriteri olarak İngilizce tercih edilmiş ve yayımlanma yılı bakımından çalışmanın verilerinin toplandığı 30 Nisan 2025 tarihine kadar olan süre göz önüne alınmıştır. Bu süreç sonucunda analiz kapsamına alınan çalışma sayısı toplamda 76 adet ve filtreler uygulandığında 15 adet erişimi açık makale olarak belirlenmiştir

Bibliyometrik analiz sürecinde, veri görselleştirme ve ağ analizleri için R, RStudio, Biblioshiny ve VOSviewer yazılımları kullanılmıştır. R programı, açık kaynak kod yapısı ve kapsamlı analiz imkânları nedeniyle tercih edilmiştir. Bu süreçte yazar iş birlikleri, atıf ağları ve anahtar kelime ilişkileri analiz edilerek VOSviewer ile görselleştirilmiştir. Son aşamada, elde edilen veriler tematik eğilimler, en çok atıf alan çalışmalar, yazar etkileşimleri ve araştırma boşlukları açısından değerlendirilerek literatür bağlamında yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın genel bir resmini sunması bakımından öncelikle belirleyici istatistiklere yer verilmiştir. Bu istatistikler aşağıdaki şekildedir:

Şekil 1. Belirleyici İstatistikler

Kaynak: Yazar tarafından R studio Programı ile oluşturulmuştur.[1]

Yapay zekâ, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 kavramlarının kesişimlerini ele alan çalışmanın betimleyici istatistikleri Şekil 1 aracılığıyla özetlenmiştir. Buna göre çalışmada kavramların kullanım geçmişi göz önüne alınarak temel filtreler uygulanmıştır. Dolayısıyla eldeki veriler 2019 ve 2025 yıllarını kapsamaktadır. Bu veriler kapsamında 16 farklı kaynaktan toplam 15’i incelenmeye konu olmuştur. Yayınlarda yıllık büyüme oranı % 0 olarak hesaplanmıştır, bunda çalışmaların henüz çok yeni olmasının payı oldukça büyük olarak görülmektedir.

Çalışmalarda yer alan toplam yazar sayısı 59 olup; bunlardan 3›ü tek yazarlı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Uluslararası ortak yazarlık oranı % 18.75 ve uluslararası çalışma başına düşen ortak yazar sayısı ise 3.69 olarak gerçekleşmiştir. Yazarların belirlediği anahtar kelime sayısı 67 ve analiz edilen makalelerde kullanılan toplam atıf sayısı 1.155 olarak kaydedilmiştir.

[1] Çalışmanın bundan sonraki kısmında tablo, şekil ve grafiklerin oluşturulması bu şekilde olduğundan ayrıca belirtilmeyecektir.

Çalışmaların ortalama yaşı 3.19 yıldır. Makale başına ortalama atıf sayısı 42.94 olarak hesaplanmıştır. Bu veriler yapay zekâ, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 bağlamında ele alınan akademik yayınların güncelliğini ve etkisini göstermektedir.

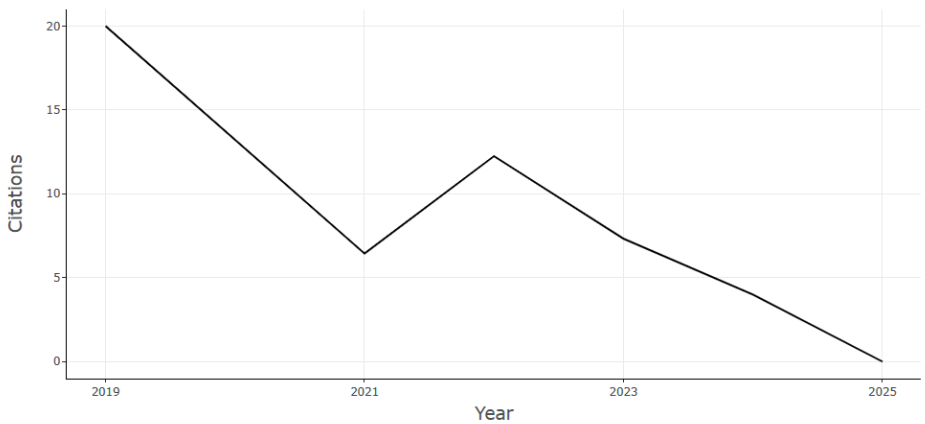
Aşağıda yer alan Grafik 1 aracılığıyla çalışmaların yıllara göre dağılımı gösterilmiştir:

Grafik 1. Yayınların Yıllık Durumu

Grafik 1'de yapay zekâ, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 kavramlarının ele alındığı akademik çalışmaların yıllara göre dağılımı görülmektedir. Grafikte 2019 yılından itibaren ortaya çıkan yayınların sayı olarak henüz az olduğu gözlenmekle birlikte betimleyici istatistiklerde yer alan yayın başına ortalama atıfların 42.94 olması hâlihazırdaki yayınların ileride kavramların daha fazla kullanılabileceğini işaret etmektedir. Diğer yandan 2024 ve 2025 yıllarına ait çalışmaların da tamamlanmasıyla grafiğin gelişeceği düşünülmektedir. Çalışma bu yönüyle, alandaki mevcut literatürü sistematik bir şekilde inceleyerek gelecekteki araştırmalara yön vermek ve yapay zekâ ile endüstri 4.0 ve toplum 5.0'ın etkilerini daha derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Bunun için yayın sayılarının yanında makale başına gerçekleşen atıfların da incelenmesi gerekmektedir. Böylece kavramların birlikte değerlendirilebileceğini görmek mümkündür. Buna göre toplam makale başına düşen ortalama atıf sayısının Grafik 2 aracılığıyla gösterilmektedir:

Grafik 2. Makale Başına Ortalama Atıf Sayısı

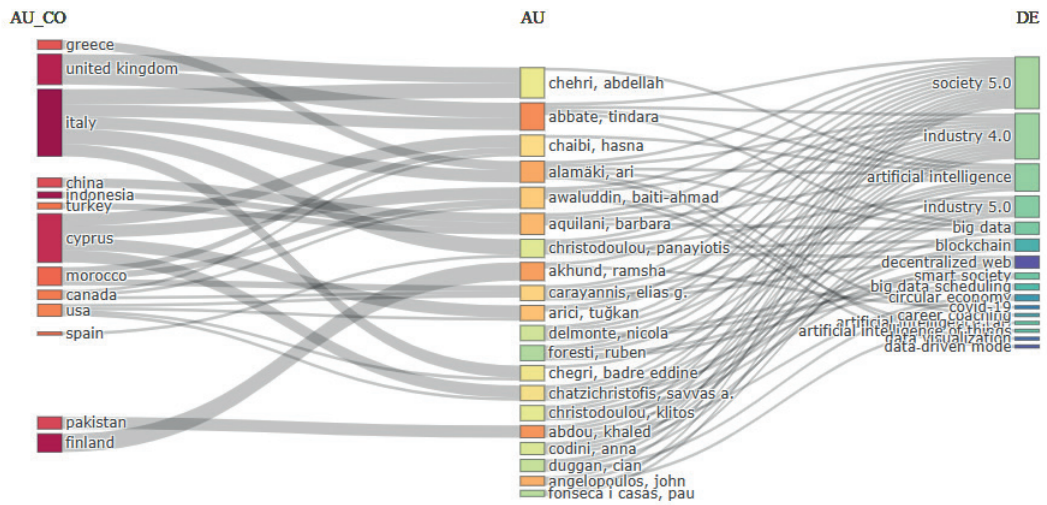

Grafiğe göre 2019 yılında atıflar başlamıştır. Gerçekleşen azalışta ise bu dönemde meydana gelen pandemi

sürecinin etkisinden söz edilebilmektedir. Bu süreçte araştırmaların ivmesi bu yöne kaydığından ve gelişen teknoloji ile yapılan çalışmaların henüz tamamlanmadığı da bir diğer neden olarak öngörülmektedir.

Şekil 1'de, bibliyometrik analiz kapsamında üç farklı parametre olan ülkeler (AU_CO), araştırmacılar (AU) ve anahtar kavramlar (DE) arasındaki ilişki eş zamanlı olarak görselleştirilmiştir. Şekil 1 ilgili alanda hangi ülkelerin hangi yazarlar aracılığıyla ve hangi temalar üzerinde yoğunlaşıldığını göstermektedir.

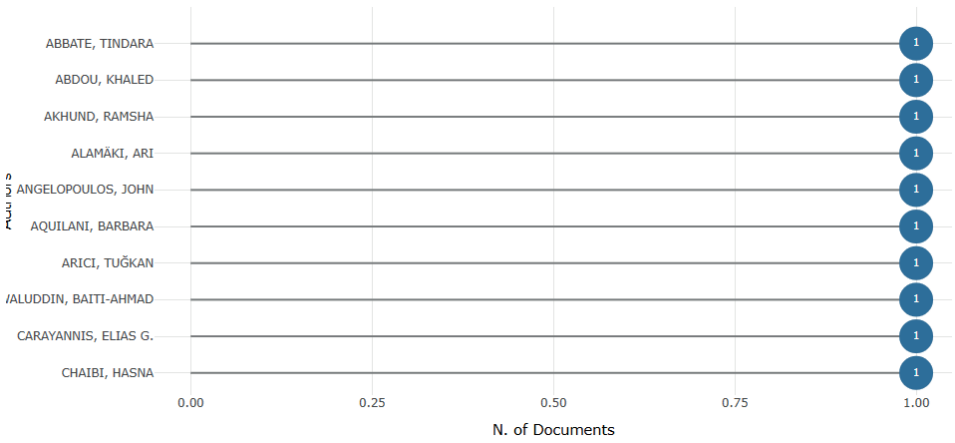
Şekil 1. Üç Alan Diyagramı

Analiz bulgularına göre, İtalya (Italy), Birleşik Krallık (United Kingdom) ve Kıbrıs (Cyprus) bu alanda öne çıkan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkelerin akademik üretkenlik bakımından diğer ülkelere kıyasla daha fazla katkı sunduğu görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan bu süreçte farklı ülkelerden farklı araştırmacılar konularla ilgilenmiştir. Bunların kullandığı anahtar kelimeler grafiğin sağ tarafında yer almaktadır. Bunlardan toplum 5.0, endüstri 4.0 ile yapay zekâ kavramları; büyük veri, blockchain (blokzincir) ve akıllı toplumlar gibi tamamlayıcı kavramlarla birlikte kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular, araştırmanın konusunun hem güncel hem de küresel düzeyde önem kazandığını; akademik dünyada ise henüz yeni ve geliştirilebilir olduğunu göstermektedir.

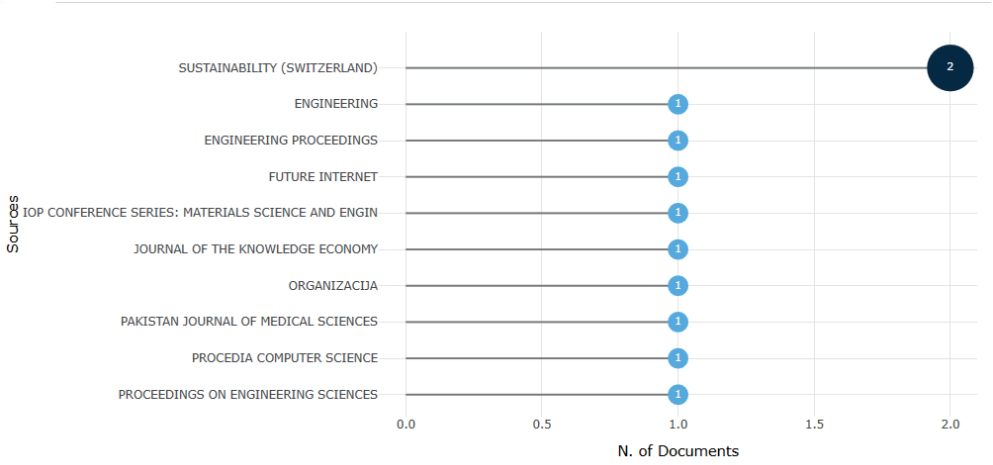
Şekil 2. En Fazla Yayını Bulunan Yazar

Şekil 2'de çalışmada ele alınan kavramların farklı ülkelerden araştırmacıların ilgisini çektiği ve günümüzde

gelişen bir alan olmasından dolayı ileride bu çalışmalar ile yenilerine katkı sunulacağı düşünülmektedir.

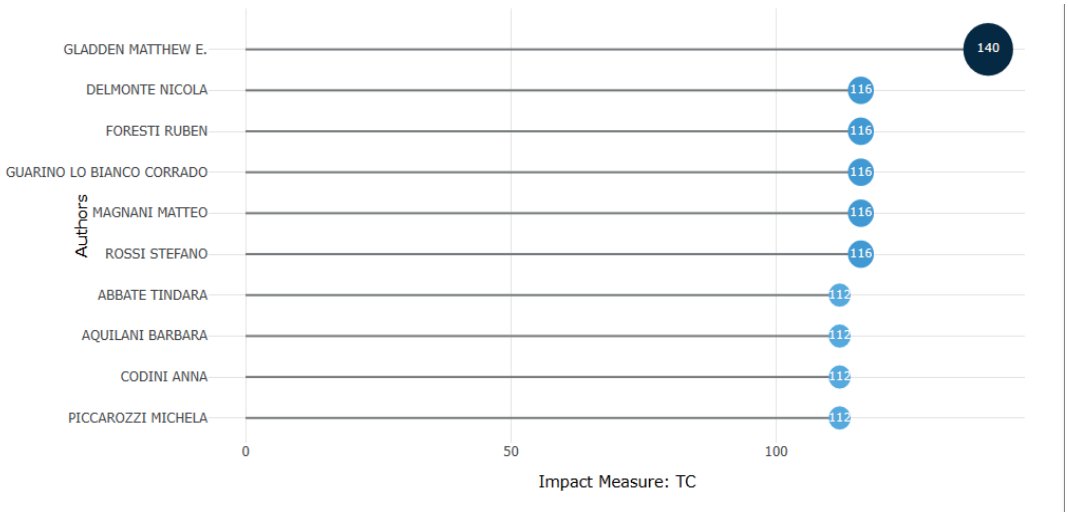
Tablo 2. Makalelerin Yayınlandığı Dergiler

Tablo 2'de yapay zekâ, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 alanlarındaki çalışmaların yer aldığı dergiler listelenmiştir. Dikey eksende makalelerin (sources) yer aldığı dergiler ve yatay eksende (N. Of Documents) ise her bir dergide yayımlanan toplam makale sayılarını göstermektedir. Bu tablo, alana en fazla katkıyı sağlayan kaynakları ortaya koymakta ve literatürde hangi dergilerin bu temalar üzerinde yoğunlaştığını görselleştirmektedir.

Tabloya göre yayınlar çoğunlukla mühendislik, bilgisayar ve sosyal bilimler ile ilgili dergilerde yayınlanmıştır. Bu kavramaların multidisipliner verileri içermesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca tabloya göre yayınların yapıldığı bu dergiler gelecekte benzer konularda yayın yapacak araştırmacılara bir referans noktası olma niteliği taşımaktadır. Bu durumun geçerliliğini Şekil 3'te yer alan en fazla atıf alan yazarlar aracılığıyla görmek mümkündür.

Şekil 3. Atıfı En Fazla Olan Yazarlar

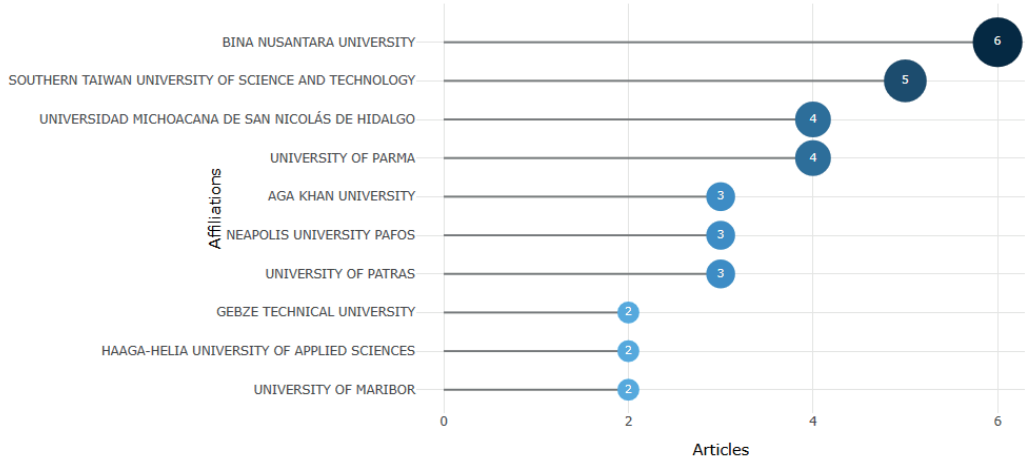
Şekil 3'te; yapay zekâ, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 alanlarında yürütülen çalışmalarda atıf sayısına göre önde gelen yazarlar sıralanmıştır. Yatay eksende yazarların çalışmalarının etkisini gösteren aldıkları toplam atıf sayısı ve dikey eksende ise yazar isimleri yer almaktadır. Bu görselleştirme ilgili alanda bilimsel etkisi yüksek olan çalışmaları ve yazarları belirlemek açısından önemli bir analiz sunmaktadır.

En çok atıf alan yazarlar arasında Gladden 140 atıfla ilk sırada yer almaktadır. Onu Delmonte, Foresti, Guarino, Magnani ve Rossi 116 atıf alarak izlemektedir. Bu yazarların çalışmaları; alanda önemli birer referans noktası olarak görülmekte ve özellikle yapay zekâ ile ilgili kavramların gelişiminde önemli katkılar sunmaktadır.

Şekilde yar alan yazarların aldığı atıf sayıları, yalnızca üretkenliklerini değil aynı zamanda çalışmalarının literatürdeki etkisi ve kabul düzeylerini de göstermektedir. Bu bakımdan ele alındığında söz konusu yazarların hem kuramsal hem de uygulamalı düzeyde araştırmalara yön verdiklerini söylemek mümkündür.

Bu analiz aynı zamanda çalışmanın kapsamını destekler nitelikte olup, ele aldığı kavramların temel referanslarını tespit ederek gelecek araştırmalar açısından yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Tablo 3. En Fazla Makale Yayınlanan Üniversiteler

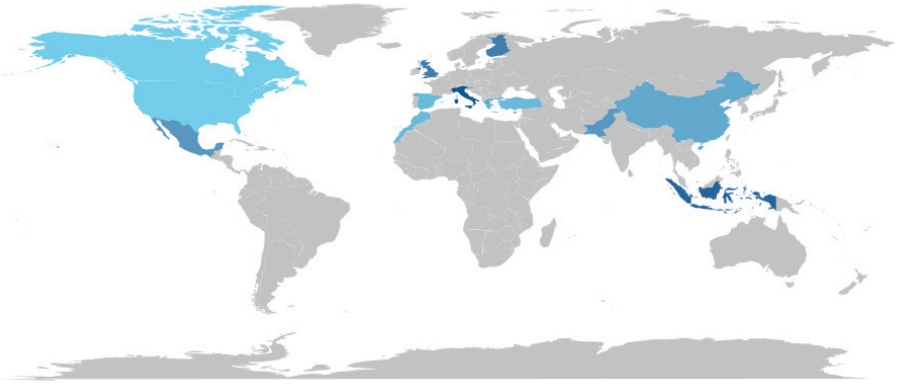

Tabloda, yapay zekâ, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 alanlarında yayın bakımından önde gelen üniversiteler listelenmiştir. Dikey eksende "Kurumlar- (Affiliations)" ifadesinde kurumların isimlerini, yatay eksende "Makaleler- (Articles)" ile kurumların makale sayısı gösterilmektedir. Listeye göre, Bina Nusantara University en fazla yayını yapan kurum olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan tabloda farklı coğrafyalardan kurumlar yer almakta ülkemizden de Gebze Teknik Üniversitesi 2 yayın gerçekleştirmiş. Buna göre ülkemiz açısından bu kavramların öncü kurumları arasında bu üniversiteyi sayabiliriz.

Dolayısıyla ilgili alanda yapılacak çalışmalarda araştırmacılar açısından bu kurumlar potansiyel referans kaynağı olacaktır.

Çalışmada sonraki aşamada Şekil 4 yardımıyla en çok yayın yapan ülkeler ve bu ülkelerin yayın sıklığı da sonrasında yer alan Tablo 4 aracılığıyla belirtilmiştir.

Şekil 4. En Fazla Yayını Bulunan Ülkeler

Yukarıdaki şekil konu ile ilgili yayınları yoğunluklarına göre ele alınan ülkeler bağlamında betimlemiştir. Burada kullanılan renklendirmede yayın sıklığı ile orantılı şekilde mavinin tonları kullanılmış ve gri ile gösterilen yerler diğer ülkeleri temsil etmektedir. Şeklin devamında gösterilen Tablo 4 aracılığıyla verilen ülkelerin yayın bilgileri bu görseli tamamlar niteliktedir.

Tablo 4. Ülkelerin Yayın Sayısı

Ülkeler	**Frekans**
İtalya	9
Endonezya	8
Finlandiya	6
Birleşik Krallık	6
Kıbrıs	4
Meksika	4
Pakistan	4
Çin	3
Yunanistan	3
Slovenya	3

Tabloda çalışmada ele alınan konularda yayın yapan ülkelerin frekans sayıları belirtilmiştir. Buna göre ülkelerin alana sunduğu katkı öne çıkarılmıştır. Bu veriler, araştırmacılar için bu alandaki literatürde önde gelen ülkeleri belirlemek açısından bir rehber olmaktadır. Ayrıca ilgili alanla alakalı farklı ülkelerdeki yoğunluğu da bize göstererek ileride yapılabilecek işbirliklerinde bir fikir sunmaktadır.

Tablo 5. En Çok Atıf Alan Makaleler

Paper	DOI	Total Citations	TC per Year	Normalized TC
GLADDEN ME, 2019, SOC SCI	10.3390/socsci8050148	140	20.00	1.00
FORESTI R, 2020, ENGINEERING	10.1016/j.eng.2019.11.014	116	19.33	1.46
AQUILANI B, 2020, SUSTAINABILITY	10.3390/su12218943	112	18.67	1.41
SARFRAZ Z, 2021, PAK J MED SCI	10.12669/pjms.37.2.3387	84	16.80	2.60
MOURTZIS D, 2023, FUTURE INTERNET	10.3390/fi15050162	64	21.33	2.91
TURNER C, 2022, SUSTAINABILITY	10.3390/su142214847	57	14.25	1.16
CARAYANNIS EG, 2022, J KNOWL ECON	10.1007/s13132-020-00719-0	41	10.25	0.84
MUSLIKHIN M, 2021, SENSORS	10.3390/s21082813	27	5.40	0.84
ROBLEK V, 2021, ORGANIZACIJA	10.2478/orga-2021-0020	15	3.00	0.47
RAMÍREZ-MÁRQUEZ C, 2024, RESOURCES	10.3390/resources13020019	14	7.00	1.75

Tablo 5 endüstri 4.0, toplum 5.0 ve yapay zekâ ile ilgili yapılmış en çok atıf alan akademik makaleleri göstermektedir. Buna göre tabloda ilk sütun araştırmacılar ile çalışmalarının yer aldığı dergileri göstermektedir, ikinci sütunda bu çalışmaların doi numaraları yer almakta ve sonraki sütunlarda sırayla yayınların toplam atıf sayıları ile bunların yıllık düzeydeki görünümü ile normalleştirilmiş toplam atıf düzeylerini göstermektedir.

Atıf sayıları yukarıdaki gibi olan çalışmaların ele aldığı anahtar kelimelerin oluşturduğu kelime bulutu Şekil 5 yardımıyla belirtilmiştir.

Şekil 5. Anahtar Kelimeler Bulutu

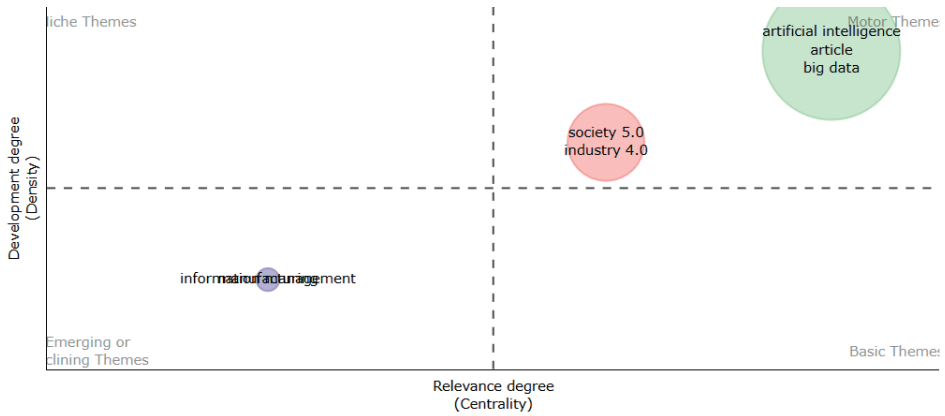
Tablo 6'ya göre en yaygın kullanılan kelime yapay zekâ kavramı olmuştur. Diğer yandan; toplum 5.0, insan, robotik, karar verme, veri madenciliği, üretim, bilgi yönetimi ve büyük veri gibi farklı disiplinleri içeren kavramlar da kullanılmıştır. Anahtar kelimeler dikkate alındığında insan kaynağında teknolojik gelişme ve dijitalleşmenin yeni kavram ve çalışmaları da beraberinde getirebilecek potansiyele sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 6. Anahtar Kelimelerin Kullanım Sıklığı

Terms	Frequency
artificial intelligence	8
society 5 0	3
article	2
big data	2
human	2
industry 4 0	2
information management	2
manufacturing	2
robotics	2
adversarial machine learning	1

Tablo 6 aracılığıyla çalışmamızda ele alınan anahtar kavramlar ile ilgili anahtar kelime sıklığı gösterilmektedir. Buna göre incelemeye konu olan çalışmalarda en sık kullanılan kavramlar yapay zekâ ve toplum 5.0 olmuştur. Bunlar alanın temel dayanaklarını oluşturması bakımından önemli görülmektedir.

Şekil 6. Tematik Harita

Şekil 6'da oluşturulan tematik harita gelecekteki araştırmalara yön vermek için kullanılan bir harita türüdür. Temaların gelişim düzeyi (yoğunluk) ve ilgi/alaka düzeyi (merkezilik) dikey ve yatay eksenlerinde konumlarını gösteren bir stratejik analizi içermektedir (Özkaynar, 2025). Bu bağlamda dört ana tema kategorisi öne çıkmaktadır, bunlar aşağıdaki şekildedir:

Motor Temalar, haritada sağ üst bölümde yer almakta olup yüksek merkezilik ve yoğunluk düzeyleriyle dikkat çekmektedir. Bu özelliklerinden dolayı, hem literatürün merkezinde yer almakta hem de kavramsal olarak olgunlaşmış kabul edilmektedirler. Bu kategoride iki ana grup öne çıkmaktadır: birincisi yapay zekâ ve büyük veri, ikincisi ise Toplum 5.0 ve Endüstri 4.0 kavramlarıdır. Her iki grup da çalışma alanının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır.

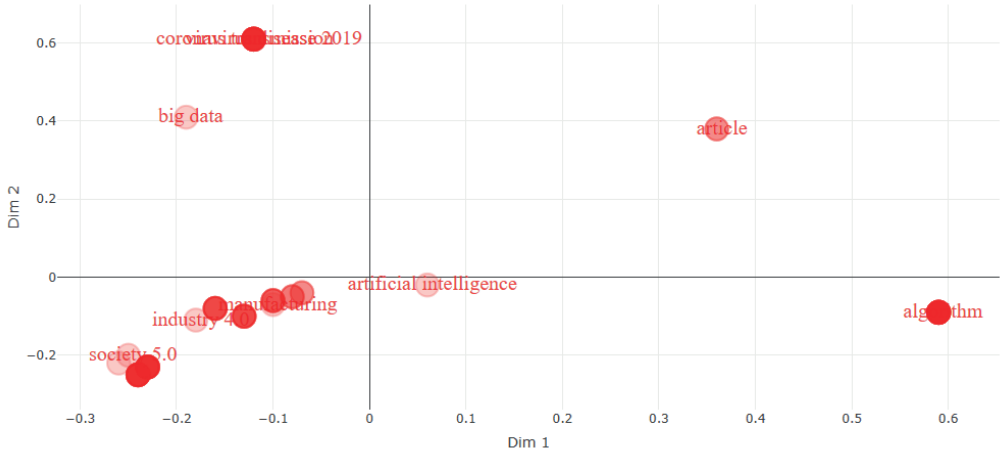
Niche Temalar, sol üst bölümde konumlanmakta olup yüksek yoğunluk düzeyine rağmen düşük merkezilik sergilemektedir. Bu durum ilgili temaların belirli bir uzmanlık alanında derinlik taşımasına karşın, hâlen literatürün merkezinde yer almadığını göstermektedir. İncelenen çalışmada bu kategoriye giren herhangi bir kavram tespit edilmemiştir. Bunun muhtemel nedeni, kavramların gelişim süreçlerinin görece yeni olması ve küresel ölçekte yaşanan sosyal ve ekonomik sınırlılıkların araştırmalara yansımasıdır.

Gelişmekte Olan ya da Gözden Düşen Temalar (Emerging or Declining Themes), haritada sol alt köşede yer almakta olup hem merkezilik hem de yoğunluk açısından düşük değerler göstermektedir. Bu tür temalar, ya araştırma gündemine yeni girmiş ancak henüz yaygın ilgi görmemiş alanları ya da önceki dönemde ilgi

gören fakat zamanla önemini kaybeden başlıkları ifade etmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında bu gruba giren temalar arasında bilgi yönetimi kavramı dikkat çekmektedir.

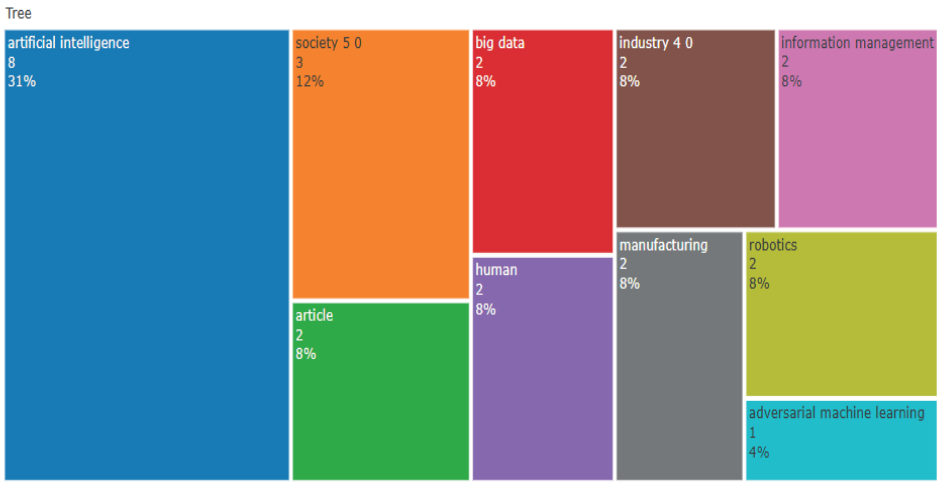
Temel Temalar (Basic Themes) ise sağ alt köşede yer almakta ve yüksek merkezilik ile düşük yoğunluk düzeyleriyle tanımlanmaktadır. Bu temalar, literatürde merkezi bir konuma sahip olmalarına rağmen henüz derinlemesine incelenmemiş olduklarını göstermektedir. Bu çalışmada, analiz edilen veri kümesinde bu kategoriye ait doğrudan bir kavrama rastlanmamıştır.

Şekil 7. Faktör Analizi

Şekil 7'de ele alınan çalışmaların yoğunlaşma derecesine göre faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi neticesinde ortaya çıkan boyutlar şekildeki gibidir. Buna göre yapay zekâ kavramı ile algoritma ilk boyutumuz, ve büyük veri tek başına bir boyut oluşturmaktadır. Diğer yandan çalışmanın diğer kavramları olan toplum 5.0 ile endüstri 4.0; üretim, bilgi yönetimi ve makine öğrenmesi kavramları ile sonuncu boyutu oluşturmaktadır. Tespit edilen boyutlar genel olarak incelendiğinde teknoloji, üretim, sosyal bilimler ve mühendislik alanların tümünden pay alarak geliştiğini söyleyebiliriz. Bu durum kavramların farklı disiplinlerle birlikte gelişme gösterebildiğini göstermesi bakımından önemli görülmektedir.

Şekil 8. Anahtar Kelime Ağacı

Şekil 8'de anahtar kelimelerin oluşturduğu kelime ağacı yer almaktadır. Buna göre en çok kullanılan kelime % 31'lik bir oran ile yapay zekâ olmuş, onu takiben toplum 5.0 ve büyük veri kavramları gelmiştir.

Genel olarak bakıldığında bu kavramların kışı bir sürede gelişmiş olmaları dolayısıyla böyle bir sonuç oluştuğunu söylemek mümkündür. Nitekim kavramların birden farklı alanı kapsayıcı olması bunların da ileride gelişeceğini düşündürmektedir. Böylece gelişen teknolojik ve bilimsel alanlarda bu kavramlar birer temel niteliğinde olacaktır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, yapay zekâ, Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 kavramlarının akademik literatürdeki kesişim noktalarını bibliyometrik analiz yöntemiyle inceleyerek, söz konusu üç kavramın bilimsel gelişimini disiplinler arası bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlamıştır. Scopus veri tabanından elde edilen 16 çalışmanın R ve VOSviewer programlarıyla analiz edilmesi sonucunda, özellikle 2019 yılından itibaren bu alanlara yönelik akademik ilginin belirgin şekilde arttığı gözlemlenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, çalışma sayısı henüz sınırlı olsa da, yayın başına düşen yüksek atıf oranları (ortalama 42.94) bu konuların hızla gelişen ve önem kazanan araştırma alanları olduğunu ortaya koymaktadır. İtalya, Birleşik Krallık ve Endonezya gibi ülkeler yayın sayısı açısından öne çıkarken, Gladden, Delmonte ve Foresti gibi araştırmacılar yüksek atıf oranlarıyla literatürde referans isimler olarak öne çıkmıştır. Bu durum, konunun küresel ölçekte araştırmacılar arasında giderek artan bir ilgi gördüğünü ve potansiyel iş birliği alanları sunduğunu göstermektedir.

Anahtar kelime bulutu ve tematik haritalama sonuçları, yapay zekâ kavramının; Toplum 5.0, büyük veri, bilgi yönetimi, karar verme ve robotik gibi çok çeşitli temalarla bütünleştiğini ortaya koymuştur. Faktör analizinde elde edilen kümeler, bu kavramların mühendislik, bilişim teknolojileri ve sosyal bilimler arasında güçlü bir bağ kurduğunu doğrulamaktadır. Bu da alanın yalnızca teknik boyutuyla değil, aynı zamanda toplumsal dönüşüm, insan kaynağı yönetimi ve sürdürülebilirlik gibi konularla da etkileşim hâlinde geliştiğini göstermektedir.

Analiz sonuçlarına göre, Endüstri 4.0'ın üretim odaklı yapısı ile Toplum 5.0'ın insan merkezli yaklaşımı arasında yapay zekânın köprü işlevi gördüğü söylenebilir. Bu üç kavramın etkileşimli yapısı, gelecekte özellikle insan-odaklı dijital dönüşüm, veri temelli liderlik, sürdürülebilirlik ve etik tartışmalar gibi alanlarda daha fazla akademik ilgi görecektir. Ancak mevcut literatürün hâlen sınırlı olması, bu konuda yapılacak derinlemesine ve disiplinler arası çalışmalara olan gereksinimi ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, yapay zekâ, Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 kavramlarının literatürdeki konumlanışını sistematik bir biçimde haritalandırarak, gelecekteki araştırmalar için kavramsal ve metodolojik bir temel sunmaktadır. Elde edilen veriler, hem araştırmacılar hem de politika yapıcılar için alanın mevcut durumunu değerlendirme ve yeni araştırma soruları üretme açısından yol gösterici niteliktedir.

KAYNAKÇA

Bıyıkbeyi, T. (2024). Yapay zekânın yönetim alanında incelenmesi: Bibliyometrik bir analiz. *TOGU Career Research Journal, 5*(1), 1–17.

Deguchi, A., & Kamimura, O. (2020). Society 5.0 A People-Centric Super-Smart Society. Tokyo, Japan : (e-book) Hitachi-UTokyo Laboratory, The University of Tokyo.

Kişi, N. (2022). İnsan kaynakları yönetiminde yapay zeka: Bibliyometrik bir analiz. *Journal of Research in Business, 7*(2), 490–514. https://doi.org/10.54452/jrb.1113164

Özkaynar, K. (2025). Oyunlaştırma ve pazarlama ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi: Bibliyometrik analiz. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 15(1), 203-222. https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1586755

Tegmark, M. (2021). Yaşam 3.0 Yapay Zekâ Çağında İnsan Olmak, 2. Baskı, Pegasus Yay. , İstanbul

Qin, J., Liu, Y., & Grosvenor, R. (2016). A Categorical Framework of Manufacturing for Industrial 4.0 and Beyond.

Procedia CIRP , 52, 173-178.

Skobelev, P., & Borovik, S. Y. (2017). On The Way From Industry 4.0 To Industry 5.0: From Digital Manufacturing To Digital Society. International Scientific Journal “Industry 4.0”, 2(6), 307-311.

Sönmez, S. (2022). “Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0’da Türkiye Vizyonu”, Stratejik İşletme Yönetiminde Teknolojinin Endüstriyel Süreci, Ed. Dr. Öğr. Üyesi Bülent Akkoyun, - 1. Baskı, ISBN 978-625-8223-40-8, Eğitim Yayınevi, s.457-469.

Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0 - Inception, Conception and Perception. Journal of Manufacturing Systems, 61, 530-535.

https://doi.org/10.71284/asc.2025119

ALGORİTMİK GÖRÜNÜRLÜK VE KAMUSAL AKIL: YAPAY ZEKÂ İLE BİÇİMLENEN YENİ KAMUSAL ALAN ÜZERİNE KURAMSAL BİR TARTIŞMA

ALGORITHMIC VISIBILITY AND PUBLIC REASON: A THEORETICAL DISCUSSION ON THE NEW PUBLIC SPHERE SHAPED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Özge Ercebe[1]

Özet

Bu çalışma, yapay zekâ destekli algoritmaların dijital medya ortamlarında üstlendiği düzenleyici rolü, Habermas'ın kamusal alan kuramı çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde kamuoyunun oluşumu, yalnızca yurttaşların rasyonel iletişim süreçlerine değil; içerik seçimi ve sıralamasını görünmez biçimde gerçekleştiren algoritmik sistemlere bağlı olarak şekillenmektedir. Çalışmanın temel amacı, bu dijital dönüşümün kamusal alanın açıklık, erişilebilirlik, eleştirel tartışma ve temsil eşitliği gibi normatif ilkeler üzerindeki etkilerini tartışmaktır.

Çalışmada, Habermas'ın "burjuva kamusal alan" modelinden hareketle, yapay zekâ algoritmalarının "yeni eşik bekçileri" olarak nasıl işlediği teorik literatür temelinde analiz edilmiştir. Bu bağlamda algoritmik görünürlük, filtre balonları, yankı odaları, temsiliyet eşitsizliği ve algoritmik yönetişim kavramları tartışılmıştır.

Algoritmaların kişiselleştirme ve içerik filtreleme işlevleriyle kullanıcıları homojen bilgi çevrelerine yönlendirildiğine yapılan vurgu ile bunun eleştirel kamusal tartışmayı ve fikir çeşitliliğini zayıflattığı savunulmaktadır. Ayrıca şeffaflık eksikliği, algoritmaların denetlenmesini güçleştirmekte ve kullanıcılar için bilgi akışının ideolojik ya da ticarî yönlendirmelere açık hale gelmesine yol açmaktadır. Bu süreç, Habermas'ın kamusal alanın temel dayanakları olarak tanımladığı iletişimsel akıl ve eşit temsiliyet ilkeleriyle doğrudan çelişmektedir.

Çalışma yapay zekâ algoritmalarının yalnızca teknik bağlamda değil, aynı zamanda kamusal alanı belirleyen normatif aktörler olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmekte; dijital çağda demokratik sürdürülebilirlik için etik algoritma tasarımı ve algoritmik yönetişim anlayışının geliştirilmesine yönelik öneriler sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yapay zekâ, kamusal alan, algoritmik yönetişim, dijital demokrasi

Abstract

This study aims to evaluate the regulatory role undertaken by artificial intelligence-driven algorithms in digital media environments within the framework of Jürgen Habermas's theory of the public sphere. Today, the formation of public opinion is shaped not only by citizens' rational communication processes but also by algorithmic systems that invisibly determine content selection and ranking. The central objective of this

[1]Assist. Prof. Dr., Trakya University, Turkiye, e-mail: ozgeercebe@trakya.edu.tr., https://orcid.org/0000-0002-9036-9404

study is to examine how this digital transformation affects normative principles such as openness, accessibility, critical debate, and equality of representation within the public sphere.

Drawing on Habermas's model of the "bourgeois public sphere," the study analyzes how AI algorithms operate as "new gatekeepers" based on a review of the theoretical literature. In this context, key concepts such as algorithmic visibility, filter bubbles, echo chambers, representational inequality, and algorithmic governance are explored.

It is argued that algorithms, through personalization and content filtering functions, direct users toward homogeneous informational environments, thereby weakening critical public debate and limiting the diversity of ideas. Furthermore, the lack of transparency makes algorithmic systems difficult to audit and opens information flows to ideological and commercial manipulation. This process directly contradicts the principles of communicative rationality and representational equality that Habermas identifies as foundational to the public sphere.

The study contends that AI algorithms should not be understood solely in technical terms but also as normative actors that shape the public sphere. It concludes by offering proposals for developing ethical algorithm design and algorithmic governance frameworks to ensure democratic sustainability in the digital age.

Keywords: Artificial intelligence, public sphere, algorithmic governance, digital democracy.

GİRİŞ

Dijitalleşmenin toplumsal yaşamın her alanında köklü dönüşümler yarattığı günümüzde, kamuoyunun oluşumu da büyük ölçüde çevrimiçi platformlar aracılığıyla şekillenmektedir. Bilgiye erişim, içerik üretimi ve paylaşımı artık sadece bireylerin tercihleriyle değil; bu süreçleri yönlendiren yapay zekâ destekli algoritmaların belirleyici müdahaleleriyle yürütülmektedir. Bu yeni iletişim düzeninde dijital platformlar, sadece bilgi akışını kolaylaştıran araçlar olmaktan çıkmakta; görünmez biçimde içerik seçimi ve sıralaması yaparak kamuoyunun sınırlarını belirleyen yapılar haline gelmektedir.

Bu çalışma, dijital iletişimde belirginleşen bu algoritmik düzenleme süreçlerini, kamusal alan ve kamuoyu kuramları bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Jürgen Habermas'ın normatif kamusal alan anlayışı temel alınarak, algoritmaların içerik görünürlüğünü belirlemede üstlendiği "yeni eşik bekçisi" rolü analiz edilmektedir. Yapay zekâ destekli sistemlerin erişilebilirlik, temsil eşitliği, eleştirel tartışma ve şeffaflık gibi temel demokratik ilkelerle ne ölçüde uyumlu olduğu tartışmaya açılmakta; bu bağlamda dijitalleşmenin kamusal tartışma kültürü üzerindeki dönüştürücü etkileri kuramsal bir çerçevede ele alınmaktadır.

1. HABERMAS VE KAMUSAL ALAN

Bu alan, yurttaşların özel çıkarlardan bağımsız biçimde bir araya gelerek kamusal meseleleri akılcı tartışmalarla değerlendirdiği, eleştirel aklın ve kolektif karar üretiminin mümkün kılındığı toplumsal bir zemin olarak işlev görür (Habermas, 1989).

Habermas'ın "burjuva kamusal alan" modeli, 18. yüzyıl Avrupa'sında gelişen kahvehane, gazete ve edebiyat çevrelerinde şekillenen, erişim eşitliği ve söylem temelli ikna gibi normatif ilkelere dayanır. Bu model, demokrasinin rasyonel kamusal tartışma üzerinden inşa edilmesi gerektiği fikrine teorik temel sunar.

Ancak Habermas'a göre bu ideal, zaman içinde ticarileşmiş medya yapılarının etkisiyle yapısal bir dönüşüme uğramış; kamusal iletişim, eleştirel akıldan uzaklaşarak tüketim odaklı ve manipülatif bir karakter

kazanmıştır. Bu kırılma, demokratik denetimin meşruiyetini ve kamuoyunun oluşumunu zayıflatmıştır.

Günümüzde dijital medyanın yükselişi, Habermas'ın modelini yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Başlangıçta daha fazla katılım ve erişim vaat eden dijital platformlar, zamanla yeni eşitsizlikler, manipülasyon biçimleri ve bilgi asimetrileri üretmiştir (Kaluža, 2022; Stark & Stegmann, 2020). Bu gelişmeler, Habermasçı kamusal alan modelinin dijital çağda nasıl sürdürülebileceği ya da geçerliliğini yitirip yitirmediği sorusunu güncel bir kuramsal mesele haline getirmiştir.

2. DİJİTAL KAMUSAL ALAN VE ALGORİTMİK KAMUOYU

Habermas'ın kamusal alan modeli, eşit yurttaşların akılcı, erişilebilir ve karşılıklı eleştiriye açık tartışmalar yoluyla ortak bir kamu yararı etrafında uzlaşmalarını esas alır (Habermas, 1989). Bu model, iletişimin şeffaflığı, bilgiye eşit erişim ve temsiliyet adaleti gibi normatif ilkelere dayanır. Ancak dijitalleşme ile birlikte bu ilkeler sarsılmış; bilgiye erişim, görünürlük ve etkileşim giderek ticarileşmiş dijital platformlar ve onların işleyişini yöneten yapay zekâ destekli algoritmalar tarafından belirlenir hale gelmiştir (Gandini, Keeling & Reviglio, 2025).

Dijital platformlar (Facebook, X/Twitter, YouTube, TikTok) artık sadece bilgi akışını kolaylaştıran araçlar değil; içerik seçen, sıralayan ve öneren aktif yapılar haline gelmiştir. Bu algoritmalar, "eşik bekçisi" (gatekeeper) gibi çalışarak kamuoyunun oluşumuna doğrudan müdahil olmaktadır (Stark & Stegmann, 2020). Ancak bu müdahale, Habermas'ın kamusal alan ilkeleriyle çelişebilir; çünkü algoritmalar kamusal yarar yerine kullanıcı etkileşimi ve reklam gelirini önceler.

Bu noktada, algoritmaların Habermasçı kamusal alan modeliyle ne ölçüde uyumlu olduğu sorusu gündeme gelir. Dijital platformların algoritmik yapıları, kamusal alanın dört temel ilkesini önemli ölçüde zayıflatmaktadır.

"Erişilebilirlik" ilkesi, algoritmaların kullanıcılara özel içerik sunması nedeniyle zedelenmektedir. Kullanıcının geçmiş davranışlarına dayalı içerik filtreleme, bilgiye adil erişimi engeller. Bu durum, Pariser'in (2011) "filtre balonu" kavramıyla tanımladığı üzere, kullanıcıların yalnızca kendi görüşlerine uygun içeriklerle karşılaşmalarına yol açar.

"Eleştirel tartışma" ilkesi de algoritmaların, etkileşim geçmişine göre benzer içerikleri önererek karşıt görüşlerin görünürlüğünü azaltmasıyla zarar görür. Bu, Sunstein'ın (2001) "yankı odası" kavramında belirttiği gibi, kullanıcıları kendi görüşlerinin pekiştirildiği dar bilgi çevrelerine hapseder.

"Şeffaflık" ilkesi ise algoritmaların çalışma biçiminin kullanıcılar tarafından anlaşılamaması nedeniyle zayıflar. "Kara kutu" niteliğindeki sistemler, içeriklerin neden ve nasıl sunulduğu konusunda belirsizlik yaratır ve denetimi güçleştirir.

"Temsil eşitliği" de algoritmaların çoğunluğun ilgisini gözeterek öğrenmesiyle zedelenir. Bu eğilim, marjinal seslerin ve azınlık görüşlerin görünürlüğünü azaltır, kamuoyunun kapsayıcılığını sınırlar.

Bu nedenle yapay zekâ destekli algoritmaların etkisi yalnızca teknik değil, aynı zamanda normatif bir sorunsal olarak da değerlendirilmelidir. Teknolojiden ziyade iletişimin normatif koşullarına odaklanan Habermas'ın yaklaşımı, dijitalleşen kamusal alandaki dönüşümleri anlamlandırmak için açıklayıcı bir kuramsal çerçeve sunabilir.

3. FİLTRE BALONLARI, YANKI ODALARI VE TEMSİLİYET ADALETİ

Dijital platformların algoritmalar aracılığıyla sunduğu kişiselleştirilmiş içerik akışı, kullanıcı deneyimini iyileştirme amacı taşırken, aynı zamanda kamuoyunun oluşum sürecinde yeni türden bilgi yalıtımları üretmektedir. Bu yalıtım mekanizmaları özellikle "filtre balonları" (filter bubbles) ve "yankı odaları" (echo

chambers) kavramlarıyla açıklanır. Her iki kavram da bireylerin yalnızca kendi görüşlerini destekleyen bilgiyle karşılaşmalarını ve karşıt görüşlere olan maruziyetin azalmasını ifade eder (Pariser, 2011; Sunstein, 2001).

Filtre balonları, yapay zekâ destekli algoritmaların kullanıcı geçmişine dayalı olarak sunduğu seçilmiş içeriklerden oluşur. Bu içerikler, bireyin ilgisini çekecek şekilde tasarlandığı için, zamanla kullanıcının yalnızca kendi düşünce sistemine uygun bilgi kaynaklarına maruz kalmasına neden olur. Sonuç olarak kullanıcılar, farklı görüşlerle yüzleşmekten uzaklaşır ve kamusal tartışmaların çok sesliliği zayıflar (Dahlgren, 2009). Bu durum, Habermas'ın kamusal alan anlayışında önemli bir yer tutan karşılıklı eleştiri ve uzlaşma ilkeleriyle açık bir çelişki içindedir.

Yankı odaları ise, bireylerin yalnızca benzer düşüncelere sahip kişilerle etkileşimde bulunduğu dijital toplulukları ifade eder. Bu dijital topluluklar, algoritmalar tarafından daha da pekiştirilir. Örneğin, bir kullanıcı belirli bir siyasi görüşe sahip içerikleri sıkça tükettiğinde, platformun algoritması benzer içerikleri daha sık önermeye başlar. Bu da kullanıcının kendi görüşlerini sürekli olarak onaylayan bir enformasyon döngüsüne girmesine yol açmaktadır. Bu tür bir ortam, demokratik toplumların temelini oluşturan farklılıklarla karşılaşma, çatışma ve uzlaşma imkanını sınırlayıcı bir etki yaratmaktadır.

4. ALGORTİMİK YÖNETİŞİM VE DEMOKRATİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dijital platformların kamuoyu üzerindeki artan etkisi, yalnızca algoritmaların teknik işleyişine değil, aynı zamanda bu sistemlerin hangi normatif çerçevede tasarlanıp yönetildiğine bağlıdır. Bu bağlamda algoritmik yönetişim—algoritmaların tasarımı, şeffaflığı, hesap verebilirliği ve etik denetimi—dijital çağda demokratik sürdürülebilirliğin temel unsurlarından biri haline gelmiştir (Stark & Stegmann, 2020).

Habermas'ın kamusal alan teorisi, iletişimin eşitlik, açıklık ve kamusal yarar ilkeleri doğrultusunda gerçekleşmesini öngörürken, dijital platformlar bu normları ticarileşmiş ve otomatikleşmiş mekanizmalarla zayıflatmaktadır. Örneğin, kullanıcıların hangi içeriklere erişeceği ya da hangi görüşlerin öne çıkacağı gibi kararlar, sıklıkla yapay zekâ algoritmalarına bırakılmıştır. Bu sistemler çoğunlukla "kara kutu" niteliğindedir; nasıl çalıştıkları, hangi ölçütlere dayandıkları ve hangi çıkarları gözeterek işledikleri genellikle belirsizdir (Diakopoulos, 2016).

Bu bağlamda algoritmik sistemlerin demokratik sürdürülebilirlik açısından değerlendirilebilmesi için üç temel ilke öne çıkar. İlki, algoritmaların nasıl işlediğinin, hangi kriterlerle içerik sıraladığı ve ne tür veriler kullandığının açıklanmasını öngören şeffaflıktır. Günümüzde kullanıcılar hem içerik tüketicisi hem de veri üreticisi konumundadır; ancak algoritmaların karar süreçlerine dair yeterli bilgi sunulmamaktadır (Pasquale, 2015). Bu eksiklik, sistemin eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmesini güçleştirmekte, kamuoyunun yönlendirilmesine zemin hazırlamaktadır.

İkinci ilke, hesap verebilirliktir. Dijital platformlar, kamusal bilgi dolaşımının altyapısını oluşturduklarından, algoritmalarının etik, hukuki ve siyasal denetime açılması gerekir. Avrupa Birliği'nin 2022 tarihli Dijital Hizmetler Yasası (DSA), platformlara algoritmik süreçler hakkında bilgi verme ve kullanıcı tercihlerine saygı duyma yükümlülüğü getirmesi bakımından örnek bir adımdır (Gorwa, 2019).

Üçüncü ilke ise toplumsal kapsayıcılıktır. Algoritmalar yalnızca teknik değil, aynı zamanda kültürel ve siyasal pratiklerin ürünüdür. Bu nedenle, toplumun farklı kesimlerine adil temsil sağlayan, çoğulcu ve kapsayıcı algoritmalar geliştirilmelidir. Marjinal sesleri bastıran ya da belirli ideolojileri öne çıkaran sistemler, demokratik eşitliği zedeler. Algoritmik adalet yaklaşımı, veri setleri ve öğrenme modellerinin toplumsal önyargılardan arındırılması gerektiğini vurgular (Noble, 2018).

Bu çerçevede, yapay zekâ destekli algoritmaların kamusal alan üzerindeki etkisi yalnızca bilgiye erişimi değil, aynı zamanda kamusal aklın gelişimini ve demokratik sürecin sürekliliğini de etkiler. Bu nedenle

algoritmik yönetişim yalnızca teknik değil, aynı zamanda normatif bir meseledir.

Yapay zekâ destekli algoritmaların neden olduğu bilgi yalıtımı, sadece kamusal alanın parçalanmasına değil, aynı zamanda temsiliyet eşitliğinin zedelenmesine de neden olur. Kullanıcılara geçmiş etkileşimlerine göre içerik sunan sistemler, alternatif fikirleri görünmez kılabilir. Böylece belirli kimlikler, düşünceler veya toplumsal sorunlar kamusal tartışmanın dışında kalabilir (Noble, 2018).

TARTISMA VE SONUÇ

Bu çalışma, yapay zekâ destekli algoritmaların dijital medya ortamlarında üstlendiği görünmez düzenleyici rolü, Habermas'ın kamusal alan kuramı çerçevesinde kuramsal olarak değerlendirmiştir. Kamusal alanın açıklık, erişilebilirlik, karşılıklı eleştiri ve temsiliyet eşitliği gibi normatif ilkeleri, algoritmaların kişiselleştirme ve içerik sıralama pratikleriyle zayıflamakta; kamuoyunun oluşumu ise büyük ölçüde fark edilmeden yönlendirilmektedir.

Filtre balonları, yankı odaları ve temsilde adaletsizlik gibi olgular, demokratik tartışma kültürünün sürdürülebilirliğini zayıflatan dinamikler olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda yapay zekâ, yalnızca teknik değil, siyasal ve etik bir sorun alanı olarak ele alınmalı; Habermas'ın kamusal alan modeli dijital çağın koşullarına göre yeniden yorumlanmalıdır.

Bu kapsamda, algoritmaların şeffaf ve hesap verebilir olması, içerik çeşitliliğini ve temsilde adaleti gözeten tasarımların geliştirilmesi, düzenleyici çerçevelerle denetimin sağlanması ve dijital medya okuryazarlığını artıracak eğitim politikalarının yaygınlaştırılması, bu potansiyelin açığa çıkmasına katkı sağlayabilecek başlıca adımlar arasında değerlendirilebilir.

Dijital çağın kamusal alanı, yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda normatif ilkelerle şekillenmesi gereken bir iletişim zemini olarak değerlendirilmektedir; bu çalışma da, bu zemine ilişkin eleştirel bir katkı sunmayı hedeflemiştir.

KAYNAKÇA

Dahlgren, P. (2009). *Media and political engagement: Citizens, communication and democracy*. Cambridge University Press.

De Vivo, G. (2023). Towards an algorithmic public opinion. Information*, Communication & Society*. https://doi.org/10.1080/1369118X.2023.2175649

Diakopoulos, N. (2016). Accountability in algorithmic decision making. *Communications of the ACM, 5*9(2), 56-62.

Gandini, A., Keeling, D., & Reviglio, U. (2025). Conceptualising the algorithmic public opinion: Public opinion formation in the digital age. *New Media & Society*, 27(1), 3–20.

Gorwa, R. (2019). The platform governance triangle: Conceptualising the informal regulation of online content. *Internet Policy Review*, 8(2). https://doi.org/10.14763/2019.2.1407

Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT Press.

Kaluža, J. (2022). Beyond the digital public sphere: Towards a political ontology of algorithmic technologies. *Philosophy and Social Criticism*, 48(5), 683–703.

Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism*. NYU Press.

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from y*ou. Penguin Press.

Pasquale, F. (2015). *The black box society: The secret algorithms that control money and information*. Harvard University Press.

Stark, B., & Stegmann, P. (2020). Governing platforms: How algorithms are shaping our lives and the public sphere. Algorithm Watch Report Series.

Sunstein, C. R. (2001). Republic.com. Princeton University Press.

https://doi.org/10.71284/asc.2025120

KİŞİSEL MARKA BAĞLAMINDA LİNKEDIN: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KULLANIM ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

LINKEDIN IN THE CONTEXT OF PERSONAL BRANDING: A STUDY ON UNIVERSITY STUDENTS' USAGE HABITS

Nurzat Sultanbekova[1]

Azamat Maksüdünov[2]

Özet

Son yıllarda sosyal medyanın hızla gelişmesiyle birlikte, kişisel marka kavramının toplumsal ve profesyonel alanlardaki yeri ve önemi giderek artmıştır. Özellikle iş gücü piyasasındaki rekabetin yoğunlaşması, yükseköğrenim görmüş gençlerin üniversite mezuniyetinden sonra iş bulma olanaklarını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, genç uzmanların mesleki özelliklerini ve potansiyellerini dijital ortamda doğru biçimde yansıtmaları ve kişisel markalarını oluşturmaları büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, araştırmanın temel amacı, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin LinkedIn platformunu kullanım alışkanlıklarını, kullanım amaçlarını ve platforma yönelik genel yaklaşımlarını incelemektir. Araştırma amacı kapsamında, 2024–2025 eğitim-öğretim yılında söz konusu üniversitede öğrenim görmekte olan 215 öğrenciye anket uygulanmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, ankete katılan öğrencilerin yalnızca dörtte biri LinkedIn platformunu kullanmaktadır. Ancak bu öğrencilerin büyük çoğunluğu platformu oldukça nadir kullanmakta ve genellikle bilgi edinme, iş bulma, mesleki bağlantılar kurma ve profesyonel gelişim amacıyla tercih etmektedir. Öğrencilerin cinsiyeti ile LinkedIn kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Buna karşılık, öğrencilerin sınıf düzeyi ile LinkedIn kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu durum, sınıf seviyesi arttıkça öğrencilerin LinkedIn kullanımının da arttığını göstermektedir. Benzer şekilde, öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülte ile LinkedIn kullanımı arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç, fakülteler arasında platform kullanım düzeylerinin belirgin şekilde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle üst sınıf öğrencileri ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin LinkedIn'i daha aktif kullandıkları gözlemlenmiştir.

Araştırmada ayrıca, öğrencilerin LinkedIn platformuna yönelik genel tutumları ile bu platformun kişisel marka oluşturma süreci ve kariyer gelişimine olan etkilerine dair değerlendirmeleri de analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, öğrencilerin LinkedIn'i kişisel marka gelişimi ve kariyer ilerlemesi açısından faydalı bir platform olarak gördüklerini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Kişisel marka, LinkedIn, sosyal medya kullanımı, KTMÜ öğrencileri

[1]Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Kyrgyzstan; e-mail: nurzatsultanbekova6@gmail.com

[2]Doç. Dr.,Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Kyrgyzstan, e-mail: azamat.maksudunov@manas.edu.kg, https://orcid.org/0000-0002-5010-513X

Abstract

In recent years, the rapid development of social media has significantly increased the importance of personal branding in both social and professional spheres. The intensifying competition in the labor market has made it increasingly challenging for university graduates to secure employment after completing their higher education. In this context, it has become especially crucial for young professionals to effectively showcase their skills and potential in the digital space and to cultivate their personal brands.

Within this framework, the primary objective of this study is to examine the LinkedIn usage habits, purposes, and general attitudes of students at Kyrgyz-Turkish Manas University. To achieve this, a survey was conducted with 215 students enrolled at the university during the 2024–2025 academic year.

According to the findings, only one-quarter of the surveyed students utilize the LinkedIn platform. However, the majority of these users engage with the platform infrequently, primarily for purposes such as gathering information, seeking employment, establishing professional connections, and pursuing professional development. No statistically significant relationship was found between students' gender and their use of LinkedIn. Conversely, a significant relationship was identified between students' year of study and their LinkedIn usage, indicating that as students' progress through their academic years, their use of LinkedIn tends to increase. Additionally, a statistically significant relationship was observed between students' faculty and their LinkedIn usage, revealing distinct differences in usage levels across various faculties. Notably, upper-year students and those enrolled in the Faculty of Economics and Administrative Sciences were found to use LinkedIn more actively.

The study also examined students' overall attitudes toward the LinkedIn platform, along with their assessments of its role in personal brand development and career advancement. The findings indicate that students view LinkedIn as a valuable tool for enhancing personal branding and facilitating career progression.

Keywords: Personal brand, LinkedIn, social media usage, KTMU students.

GİRİŞ

Sosyal medyanın hızla geliştiği günümüzde, çevrimiçi ortamda güçlü bir kişisel markaya sahip olmak bireyler için önemli bir avantaj hâline gelmiştir. Sosyal medya sayesinde bireyler, paylaşımlarıyla tanınır hale gelip kendilerini marka haline getirebilmektedir (Akyol ve Atabey, 2023). Literatürde, kişisel markalaşmada farklı sosyal medya araçlarını ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte, özellikle LinkedIn; kişisel markalaşma, profesyonel kimlik inşası, iş arama ve işe alım süreçleri bağlamında çok yönlü bir işlev üstlenmekte olup, iş dünyasında yaygın olarak kullanılan ve önemli bir profesyonel sosyal ağ olarak kabul edilmektedir (Marin and Nilă, 2021; Alamsyah et al., 2025).

LinkedIn etkili bir kişisel marka oluşturabilmek için kariyer hedeflerine ve sektörel ihtiyaçlara uygun bir platform olması ile önplana çıkmaktadır. İnternet ve sosyal medya kullanımının dünyada hızla artmaktadır. 2025 yılı itibarıyla dünya genelinde internet kullanıcı sayısı (5,56 milyar) toplam nüfusun %67,9'unu ve LinkedIn kullanıcı sayısı ise (1,2 milyar) %14,7'sini oluşturmaktadır (https://datareportal.com/, 28.05.2025). Bu göstergeler Kırgızistan için sırasıyla, %88,5 ve %4,1 olduğu dikkate alınırsa, internet kullanımında dünya ortalamasının üzerindeyken, LinkedIn kullanım düzeyinin oldukça geride kaldığı söylenebilir. Bu durum, özellikle gençler arasında dijital olanakların tam anlamıyla değerlendirilmediğini ortaya koymaktadır.

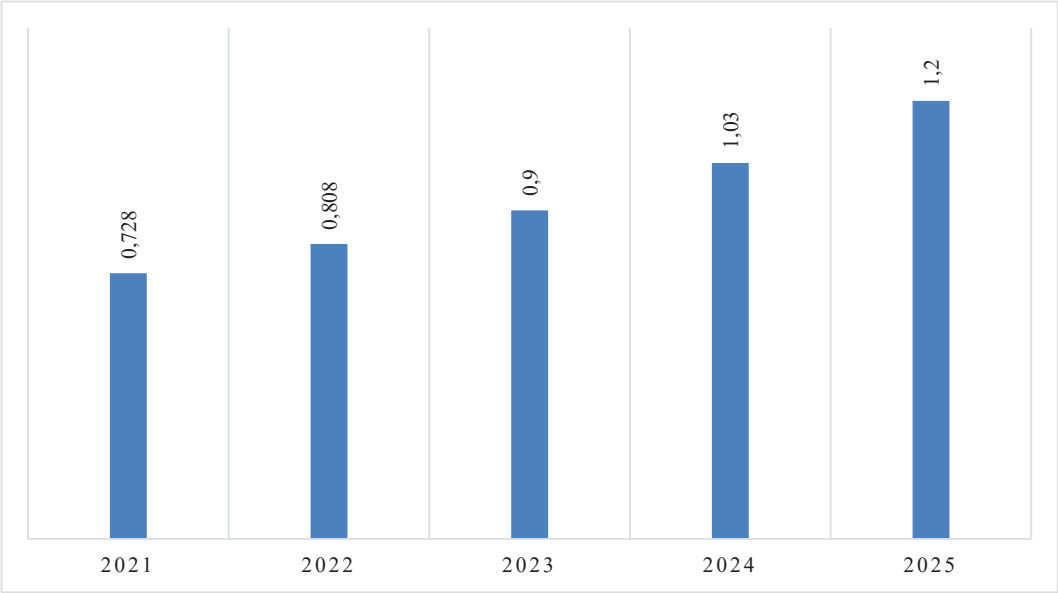
Yapılan bu çalışmada Kırgızistan'da üniversite öğrencilerinin LinkedIn platformunu kullanma deneyimleri, bu platformun kişisel marka oluşturmadaki yeri, profesyonel bağlantılar kurmadaki rolü ve kariyer gelişimine olan etkisi değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, öncelikle dünyada ve Kırgızistan'da LinkedIn kul-

lanımına ilişkin istatistikler ele alınmaktadır, ardından kavramsal çerçeveye yer verilmekte ve daha sonra öğrenciler arasında uygunlanan anket çalışmasının sonuçları sunulmaktadır.

LinkedIn platformunun dünya genelinde kullanımına ilişkin bilgiler Şekil 1'de sunulmuştur. 2021–2025 yılları arasını kapsayan veriler, dünya genelinde LinkedIn kullanıcı sayısının istikrarlı bir şekilde arttığını göstermektedir. 2021 yılında yaklaşık 728 milyon olan kullanıcı sayısı, 2022'de 808 milyona, 2023'te 900 milyona, 2024'te 1.03 milyara ve 2025'te ise 1.2 milyara ulaşmıştır. Bu veriler, söz konusu dönemde yaklaşık %65'lik bir büyümeye işaret etmektedir.

Kullanıcı sayısındaki artış yalnızca düzenli değil, aynı zamanda hızlanarak devam etmektedir. 2021'den 2022'ye 80 milyonluk bir artış görülürken, 2024'ten 2025'e bu artış 170 milyona çıkmıştır. Bu durum, LinkedIn'in hem küresel çapta daha fazla kullanıcıya eriştiğini hem de platforma olan ilginin giderek arttığını göstermektedir.

Şekil 1. Dünya Genelinde Linkedin Kullanımı

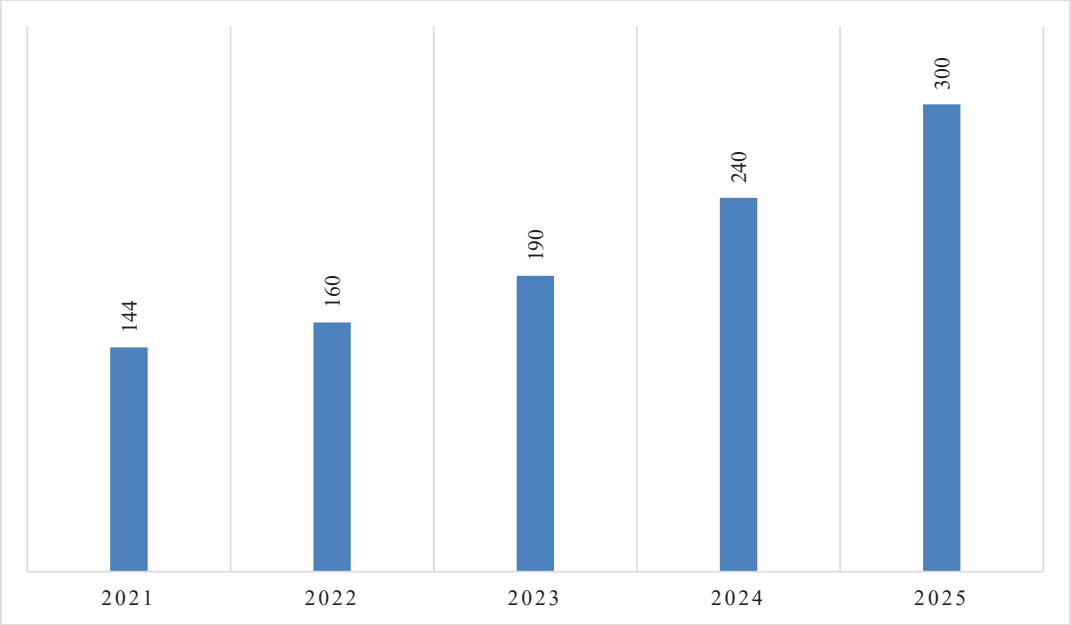

Kaynak: DataReportal verilerine dayanılarak hazırlanmıştır

Söz konusu büyüme, özellikle profesyonel kimlik inşası, kişisel markalaşma, iş arama ve kariyer geliştirme gibi LinkedIn'in temel işlevleriyle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Pandemi sonrası dijitalleşmenin hız kazanması, uzaktan çalışma modellerinin yaygınlaşması ve iş dünyasındaki dijital dönüşüm, profesyonel sosyal ağlara olan ilgiyi artırdığı, bu da LinkedIn'in kullanıcı tabanını genişletmesine olanak sağladığı söylenebilir.

Şekil 2'de LinkedIn platformunun Kırgızistan'da kullanımına ilişkin bilgiler sunulmuştur. 2021–2025 yıllarını kapsayan veriler, Kırgızistan›da LinkedIn kullanımında dikkate değer bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır. 2021 yılında 144 bin olan kullanıcı sayısı, 2022'de 160 bine, 2023'te 190 bine, 2024'te 240 bine ve 2025'te 300 bine ulaşmıştır. Bu artış, söz konusu dönemde yaklaşık %108'lik bir büyümeye işaret etmektedir. Bu gelişme, LinkedIn›in Kırgızistan'da giderek daha fazla kişi tarafından bir profesyonel ağ ve kariyer geliştirme platformu olarak benimsendiğini göstermektedir.

Şekil 2. Kırgızistan'da Linkedin Kullanıcılarının Büyüme Hızı

Kaynak: DataReportal verilerine dayanılarak hazırlanmıştır

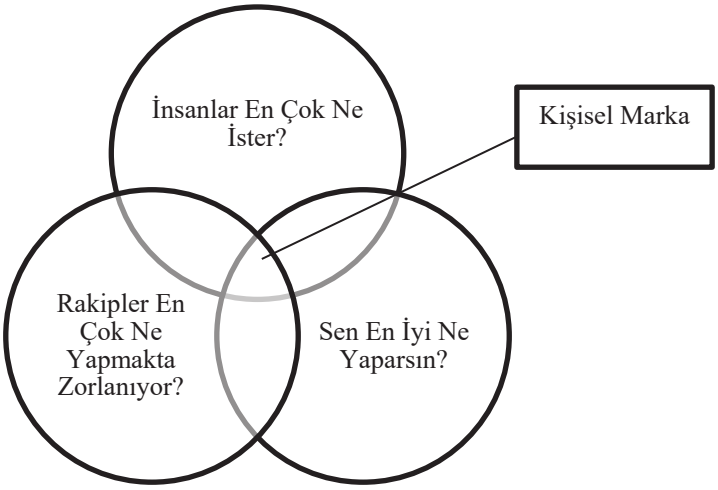
Kırgızistan'da da LinkedIn kullanıcı sayısı toplam nüfusa oranla her ne kadar az olsa da yıllar içinde artış göstermektedir. Bu durum, ülkede dijitalleşmenin hız kazanması ve bireylerin profesyonel görünürlüklerini artırmaya yönelik eğilimlerinin güçlendiğini işaret etmektedir. Dünyada olduğu gibi Kırgızistan'da da LinkedIn'in artan kullanımı, ülkenin dijital dönüşüm sürecinde profesyonel sosyal ağların öneminin giderek arttığını ve bu platformların kullanımına ilişkin çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kişisel marka terimi, Tom Peters tarafından 1997 yılında yayımlanan "The Brand Called You" başlıklı makalesiyle popüler hale gelmiştir; ancak Khedher'in belirttiği gibi, bazı yazarlar bu terimin dolaylı olarak Erving Goffman tarafından 1959 yılında yayımlanan "The Presentation of Self in Everyday Life" adlı kitabında tanıtıldığını tartışmıştır (Philbrick & Cleveland, 2015). Oysa kişisel marka kavramının kökeni, marka kavramının ortaya çıkışındaki temel özüne dayanmaktadır. Zira marka kavramı yalnızca ürün ya da hizmetlerle sınırlı değildir; tarih boyunca bireyler, kendilerini tanıtmak, otorite kazanmak ve sözlerinin etkisini artırmak amacıyla çaba göstermişlerdir.

Başlangıçta, kendini pazarlama fikri esas olarak ünlüler, siyasetçiler, iş dünyası liderleri ve hatta sivil toplum kuruluşlarının liderleri için geçerli gibi görünse de, zamanla, bu fikrin tüm yöneticiler, bilim insanları, iş gücü piyasasına girmeye hazırlanan öğrenciler ve mesleği ne olursa olsun ortalama sosyal medya kullanıcıları — için de önemli olduğu ortaya çıkm***ıştır*** (Kucharska, 2017). Bahsedildiği gibi, son zamanlarda herkes mesleği, sektörü veya statüsü ne olursa olsun kendi kişisel markasını yaratabilir. Kişisel marka yaratım sürecinde; kişinin kendisini, diğer insanları ve rakipleri temel alarak hareket etmesi gerekmektedir. Öyle ki kişisel markalaşma sürecinde; 'kişinin en iyi yaptığı işler', 'insanların en çok ne istediği' ile 'rakiplerinin zorlandığı alanlar' önemli bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Şekil. 3'de görüldüğü gibi kişisel marka, söz konusu üç unsurun kesişiminde oluşmaktadır (Gürel & Arslan, 2020).

Şekil 3. Kişisel Marka Yaratma Süreci

Kaynak: Gürel & Arslan (2020).

Kişisel marka geliştirmeye yönelik çok sayıda model bulunmamakla birlikte, Baltezarević ve Milovanović (2014), kişisel markalaşmayla ilgili dört yaygın model bulunduğunu ve her birinin kendine özgü özellikler taşıdığını belirtmiştir. Bu özellikler:

• "Marka Ben" modeli – Bu modelin temel amacı, marka sahibinin kim olduğunu ve kişisel niteliklerini açıklamak. Başka bir deyişle, bu model başkalarına kişinin kim olduğunu ve benzersiz özelliklerini iletmek için kullanılır. Bu model, kişinin kendisini tam olarak tanıtmasını amaçlar.

• "Kişisel marka yaratmanın yedi adımı" modeli – Bu model, kişinin görünür niteliklerine ek olarak, içsel değerlerini ve başkalarının göremediği yönlerini ortaya çıkarma sürecini amaçlar. Bunda, bir kişinin profesyonel ve kişisel gelişimine derin bir dikkat gösterilir. Bu model aracılığıyla, kişi gizli potansiyelini ortaya çıkarabilir ve bunu markanın bir parçası olarak sunabilir.

• "Kişisel markanızı geliştirin" modeli – Bu model, kişisel bir markayı pazarda doğru bir şekilde konumlandırma sürecini amaçlar. Kişinin değerlerini ve potansiyelini pazar taleplerine uyarlamak ve bunu etkili bir şekilde hedef kitleye iletmek için tasarlanmıştır. Bu model, bir pazarlama stratejisi uygulamaya ve hedef kitleyle bağlantıyı güçlendirmeye yardımcı olur.

• "4D - markalaşma" modeli – Bu model, kişisel bir markanın başkaları tarafından nasıl algılandığını analiz eder. Bu durumda, markanın imajı görsel, sözel ve diğer dış etkiler temelinde oluşturulur. Başka bir deyişle, bir kişinin görünümü, konuşma tarzı, davranışları ve eylemleri aracılığıyla, diğerleri onun kim olduğunu ve neyi temsil ettiğini anlar.

Kaytaz Yiğit (2021), kişisel performans sergileyebilme olanağı ve bireysellik duygusunun, kişisel markalaşmayı sosyal medyadaki amatör bireyler için önemli bir iş kavramına dönüştürdüğünü belirtmektedir. Yani sosyal medya, kişisel marka oluşturmada büyük bir rol oynar. Günümüzün gelişmiş sosyal medya araçlarıyla, kişisel marka oluşturma süreci daha da kolaylaşmaktadır. Kanasan ve Abdul Rahman (2024), dijital çağda kişisel markalaşmanın sosyal medya stratejileriyle nasıl desteklenebileceğini incelemiş ve dijital platformların neredeyse herkes tarafından yaygın olarak kullanılması göz önüne alındığında, sosyal medya kişisel marka geliştirmek için en öne çıkan platformlardan biri haline geldiğini; çünkü bireylerin başkalarına kolayca ulaşmasına, onları daha iyi tanımasına ve kendi faaliyetlerini sergilemesine olanak tanımakta olduğunu belirtmişlerdir. Marin ve Nila (2021), çevrimiçi ortamdaki kişisel marka kavramını, bireyin kendisini işe alım uzmanlarına nasıl sunduğu, mesleki yeterliliğini nasıl kanıtladığı ve başkaları

tarafından nasıl algılandığı şeklinde tanımlamış; ayrıca sanal ortamda imaj yönetiminin, mesleki gelişimde kullanılan en güçlü araçlardan biri olduğunu vurgulamışlardır. Ancak sosyal medya araçlarının kişisel marka oluşturmada ne kadar önemli olduğu kabul edilse de, herkesin kendi ağına, mesleğine ve hedeflerine uygun bir sosyal medya platformunu seçmesi, kişisel markanın etkinliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Teknolojinin hızla gelişmesi, kariyer dünyasını da modernleştirmektedir. Günümüzde birçok şirket, üst düzey profesyonel iş gücünü LinkedIn gibi sosyal ağlar aracılığıyla bulmaktadır. Adayları seçmek amacıyla bilgi arama ve analiz etme süreci, daha sonra siber inceleme (cybervetting) olarak adlandırılan yeni bir terime dönüşmüştür. Siber inceleme, işverenlerin sosyal medya veya diğer internet kaynaklarından bilgi toplayarak iş başvurusunda bulunan adayları ön elemeden geçirme ve seçme amacıyla kullandığı yaygın bir uygulamadır (Wilcox, Damarin & McDonald, 2022). Marin ve Nila (2021), çalışanların siber incelemeyi kişisel yaşamlarına bir müdahale olarak görebileceğini; ancak bu uygulamanın bireyin itibarı hakkında daha bütüncül bir tablo sunduğunu, işe alınmadan önceki izlenimlerini, gizli bilgileri ya da ticari sırları koruma yeteneğini ve hassas içeriklerle olan ilişkisini yansıttığını belirtmişlerdir. Z kuşağı, teknolojiyle birlikte büyüyen bir nesil olduğundan dolayı, Rahmawati ve Wijaya (2024), Z kuşağının LinkedIn platformunu kullanarak rekabetçi olmaları ve güçlü bir kişisel marka sergilemeleri gerektiğini belirtmişlerdir; çünkü iş bulmadaki yoğun rekabet, her bireyi istediği işe girebilmek için mücadele etmeye zorlamaktadır. Öte yandan, Acar, Gürsoy ve Ünsal (2014), LinkedIn'de hesabı olan ve bu platformda aktif olarak yer alan her bireyin, ortalama bir adaydan bir adım önde olduğunu ifade etmişlerdir. Son zamanlarda yapay zekanın olağanüstü gelişimi, kişisel marka oluşturma ve geliştirme süreçlerini çok daha kolay hale getirmektedir. Yapay zeka aracılığıyla yeni içerikler, gönderiler, metinler ve görseller oluşturup sosyal medyada paylaşmak, kişisel markayı geliştirme sürecinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Alinaghian ve Budi (2024) ise LinkedIn'de kişisel markayı geliştirmek için yapay zekanın kullanımını araştırmıştır. Bu araştırmada, LinkedIn platformunda yapay zeka kullanan kişisel markalara olan güven incelenmiş ve hedef kitle yapay zekayı kendi iş süreçlerinde kullanıyorsa, yapay zeka kullanan kişisel markaya olan güvenin artacağı ve paylaşılan içeriklerin etkili olacağı belirlenmiştir. Dolayısıyla, kişisel markayı geliştirmede yapay zekanın kullanımı her zaman etkili olmayabilir; bu durum, hedef kitlenin yapay zekayı kullanıp kullanmamasına bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

Üniversiteden yeni mezun olanlar ve stajını tamamlamış ancak iş tecrübesi az olan kişiler için en büyük zorluklardan biri, özgeçmişlerine yazacak yeterli şey bulamamalarıdır. Ancak LinkedIn bu konuda önemli avantajlar sunmaktadır. Acar, Gürsoy ve Ünsal (2014)'ün belirttiğine göre, LinkedIn öğrencilere profillerinde projeler, başarılar ve onur listesi, katıldıkları organizasyonlar, sınav sonuçları ve aldıkları dersler başlıkları altında kendilerini daha ayrıntılı bir şekilde ifade edebilmeleri için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ewing (2016), "Perceptions of College Students towards the Use and Usefulness of LinkedIn as a Professional Networking Tool" adlı araştırmasının sonucunda, öğrencilerin LinkedIn'i kullanma konusundaki bilgi ve anlayışlarını geliştirmek için ek eğitim ve kaynaklara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda, öğrencilerin LinkedIn veya diğer sosyal medya platformlarında etkili bir kişisel marka oluşturmak konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve kendilerini doğru şekilde ifade edemedikleri belirlenmiştir. Dingus, Black ve Dahlquist'in (2022) "Öğrencilerin kişisel markalarını geliştirmede SWOT ve FAB analizlerinin kullanımı" başlıklı araştırmasının sonucunda, kişisel marka oluştururken SWOT ve FAB kavramlarını kullanmanın öğrenciler için faydalı ve etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, pazarlama eğitmenlerinin iş gücü piyasasını değiştiremeyeceğini, ancak öğrencileri piyasa değişimlerine uyum sağlamaya eğitebileceklerini belirtmişlerdir. İş gücü piyasasından bağımsız olarak, kendini iyi tanıyan ve işletmeye ne kadar uygun olduğunu gösterebilen öğrencilerin daha fazla başarıya ulaşabileceği; ancak bu uyumun, öğrencinin kendi benzersiz özelliklerini net bir şekilde ifade edebilme yeteneğine, yani kişisel markasına bağlı olduğu vurgulanmıştır. Christopher Leo ve arkadaşları (2024) ise LinkedIn üzerine verilen bir eğitimin, bireylerin iş arama becerilerine ve güvenine olumlu etkisi olduğunu; eğitimin ardından katılımcıların kendilerini işe daha uygun hissedebileceklerini, özgeçmiş hazırlama, ağ kurma ve işverenlerle

iletişim kurma konusunda daha fazla güven kazanacaklarını, ayrıca kendi bilgi, yetenek ve deneyimlerine daha fazla değer vererek mesleki olarak kendilerini daha iyi ifade edebileceklerini belirtmişlerdir.

2. DÜNYADA VE KIRGIZİSTAN'DA LİNKEDİN KULLANIMI

3. YÖNTEM

Bu çalışma, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencileri arasında gerçekleştirilen bir araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Anket formu üç ana bölümden oluşmaktadır: birinci bölümde öğrencilerin demografik özelliklerine (cinsiyet, fakülte, sınıf düzeyi) ilişkin sorular, ikinci bölümde LinkedIn platformunu kullanıp kullanmadıkları, kullanım süresi, sıklığı ve kullanım amaçlarına yönelik sorular yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise, öğrencilerin LinkedIn'in kişisel marka oluşturma, kariyer fırsatlarını geliştirme ve mesleki gelişime katkısına ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu sorular daha önce Mississippi Eyalet Üniversitesinde "Üniversite Öğrencilerinin LinkedIn'in Profesyonel Bir Ağ Olarak Kullanımına ve Kullanışlılığına Yönelik Algıları" adlı doktora tezi için yapılmış olan araştırmaya dayalı olarak hazırlanmıştır (Ewing, 2016). İfadeler 5'li Likert ölçeğine göre, (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 215 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler online anket tekniği ile Nisan 2025 tarihinde toplanmıştır. Verilerin analizinde frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi betimleyici istatistiksel tekniklerle değerlendirilmiştir. Ayrıca öğrencilerin LinkedIn kullanımı ile demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf, fakülte) arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla Ki-Kare (Chi-Square) testi uygulanmıştır. T-Testi ile LinkedIn kullanan ve kullanmayan öğrencilerin Likert ölçeğine dayalı olarak hazırlanan sorulara verdikleri puanlarının ortalamaları karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmanın örneklem grubuna ait tanımlayıcı verilere Tablo 1'de yer verilmiştir. Cinsiyet göre dağılıma bakıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğunu kadın öğrencilerden (%75,3) oluşmaktadır.

Fakültelere göre dağılıma bakıldığında, 11 farklı fakültede lisans eğitimi ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde eğitim görmekte olan yüksek lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. En yüksek katılım oranı %18,6 ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne aittir. Bunu %18,1 ile Edebiyat Fakültesi, %16,7 ile Turizm Fakültesi ve %14,0 ile Mühendislik Fakültesi takip etmektedir. Diğer fakültelerden katılım oranları nispeten düşük olmakla birlikte, araştırmaya çeşitli akademik disiplinlerden öğrencilerin dâhil olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

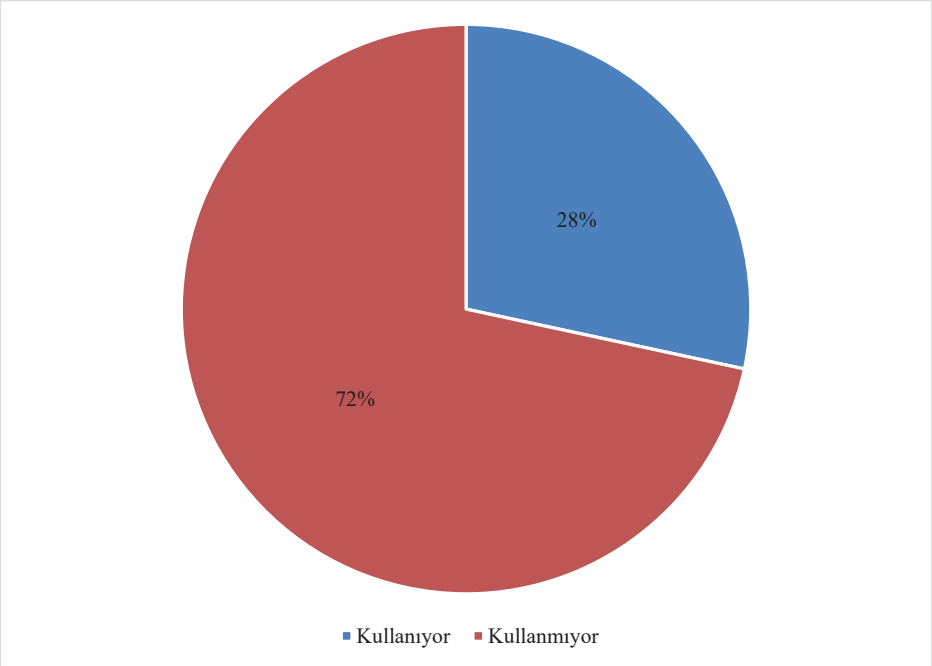
Cinsiyet	**f**	**%**
Kadın	162	75,3
Erkek	53	24,7
Toplam	***215***	***100***
Fakülte	**f**	**%**
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	8	3,7
Mühendislik Fakültesi	30	14
İletişim Fakültesi	18	8,4
Edebiyat Fakültesi	39	18,1

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	40	18,6
Fen Fakültesi	13	6
Güzel Sanatlar Fakültesi	7	3,3
İlahiyat Fakültesi	7	3,3
Spor Bilimleri Fakültesi	4	1,9
Turizm Fakültesi	36	16,7
Veteriner Fakültesi	6	2,8
Ziraat Fakültesi	7	3,3
Toplam	***215***	***100***
Sınıf	**f**	**%**
Yüksek lisans	8	3,7
1. Sınıf	46	21,4
2. Sınıf	52	24,2
3. Sınıf	38	17,7
4. Sınıf	71	33
Toplam	***215***	***100***

Sınıf düzeyine göre incelendiğinde, en fazla katılım %33,0 ile 4. sınıf öğrencilerinden gelmiştir. Bunu %24,2 ile 2. sınıf, %21,4 ile 1. sınıf ve %17,7 ile 3. sınıf öğrencileri takip etmektedir. Lisansüstü düzeyde eğitim gören öğrenciler ise %3,7 ile en az katılım gösteren grubu oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında öğrencilerin LinkedIn platformunu kullanım durumu incelenmiş olup, elde edilen bulgular Şekil 4'de sunulmuştur.

Şekil 4. Katılımcıların LinkedIn Kullanım Durumu

Görüldüğü üzere, katılımcıların %28,4'ü (n=61) LinkedIn platformunu kullandığını belirtirken, %71,6'sı (n=154) kullanmadığını ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle, öğrencilerin yalnızca dörtte biri bu platformu aktif olarak kullanmakta, büyük çoğunluğu ise platformu hiç kullanmamaktadır. Bununla birlikte, LinkedIn'i kullandığını belirten öğrencilerin kullanım alışkanlıkları da detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Tablo 2'de yer alan verilere göre, kullanım süresi açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların %42,6'sı LinkedIn'i son 6 ay içinde kullanmaya başladıklarını belirtmiştir. Aynı orandaki (%42,6) katılımcılar platformu bir yıldan uzun süredir kullanmaktadır. Geriye kalan %14,8'lik kesim ise LinkedIn'i 6 ay ile 1 yıl arasındaki bir süredir kullandığını ifade etmiştir. Bu durum, platformu kullananlar arasında yeni başlayanlarla deneyimli kullanıcıların oranlarının dengeli olduğunu göstermektedir.

Kullanım sıklığına ilişkin bulgulara göre, öğrencilerin %44,3'ü LinkedIn'i çok nadir kullandıklarını ifade etmiştir. %29,5'i haftada 1–2 kez, %16,4'ü ise ayda 1–2 kez platforma giriş yaptığını belirtmiştir. İki günde bir kullananların oranı %6,6 iken, her gün aktif olarak kullananların oranı yalnızca %3,3'tür. Bu veriler, öğrencilerin büyük bir kısmının platformu düzenli kullanmadığını ve pasif kullanıcı eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır.

Kullanım amaçları açısından incelendiğinde, katılımcıların %59'u platformu genel bilgi edinmek için kullandığını belirtmiştir. %50,8'i iş bulma, %47,5'i ise profesyonel ağ kurma amacıyla LinkedIn'i kullanmaktadır. Katılımcıların %37,7'si mesleki bilgi edinme, %14,8'i ise kişisel marka oluşturma amacıyla platformu tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu bulgular, öğrencilerin LinkedIn'i en çok bilgi edinme, iş fırsatlarına erişim sağlama ve profesyonel bağlantılar kurma amacıyla kullandığını göstermektedir.

Tablo 2. Linkedin Kullanan Katılımcıların Kullanım Alışkanlıkları

Kullanım Süresi	**f**	**%**
0–6 ay	26	42,6
6 ay – 1 yıl	9	14,8
1 yıl ve üzeri	26	42,6
Toplam	***61***	***100***
Kullanım Sıklığı	**f**	**%**
Her gün	2	3,3
Gün aşırı	4	6,6
Haftada 1–2 kez	18	29,5
Ayda 1–2 kez	10	16,4
Çok nadiren	27	44,3
Toplam	***61***	***100***
Kullanım Amacı	**f**	**%**
Bilgi edinmek	36	59
Mesleki bilgi edinmek	23	37,7
Kişisel marka oluşturmak	9	14,8
Profesyonel ağ kurmak	29	47,5
İş bulmak	31	50,8
Diğer	-	-

Araştırma kapsamında, öğrencilerin cinsiyeti, öğrenim gördükleri fakülte ve sınıf düzeyi ile LinkedIn plat-

formunu kullanma düzeyleri arasındaki ilişki Ki-kare testi (Chi-square) aracılığıyla analiz edilmiştir. İlgili bulgular Tablo 3'de ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

Cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde, kadın katılımcıların %27,2'si LinkedIn'i kullandığını belirtirken, %72,8'i kullanmadığını ifade etmiştir. Erkek öğrencilerde bu oranlar sırasıyla %32,1 ve %67,9 olarak tespit edilmiştir. Ki-kare testi sonucunda elde edilen p değeri ($p = 0,491 > 0,05$), öğrencilerin cinsiyeti ile LinkedIn kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir.

Fakülte değişkenine ilişkin analiz, fakülteler iki ana grup hâlinde sınıflandırılarak gerçekleştirilmiştir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin %57,5'i LinkedIn kullandığını belirtirken, diğer fakültelerde bu oran yalnızca %21,7 olarak kaydedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin %42,5'i platformu kullanmadığını bildirirken, bu oran diğer fakültelerde %78,3'e yükselmektedir. Elde edilen p değeri ($p = 0,001 < 0,05$), fakülte türü ile LinkedIn kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, bazı fakültelerde öğrencilerin LinkedIn platformuna yönelik daha yüksek düzeyde farkındalık ve katılım sergilediğini göstermektedir.

Tablo 3. Cinsiyet, Sınıf ve Fakülte Değişkenlerine Göre LinkedIn Kullanım Durumu

	LinkedIn Kullananlar		**LinkedIn Kullanmayanlar**		
Cinsiyet	**f**	**(%)**	**f**	**(%)**	**Sig. (2-tailed)**
Kadın	44	27,2	118	72,8	,491
Erkek	17	32,1	36	67,9	
Toplam	***61***	***28,4***	***154***	***71,6***	
Fakülte	**f**	**(%)**	**f**	**(%)**	**Sig. (2-tailed)**
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	23	57,5	17	42,5	,001
Diğer Fakülteler	38	21,7	137	78,3	
Toplam	***61***	***28,4***	***154***	***71,6***	
Sınıf	**f**	**(%)**	**f**	**(%)**	**Sig. (2-tailed)**
Yüksek Lisans	1	12,5	7	87,5	,015
1. Sınıf	10	21,7	36	78,3	
2. Sınıf	8	15,4	44	84,6	
3. Sınıf	13	34,2	25	65,8	
4. Sınıf	29	40,8	42	59,2	
Toplam	***61***	***28,4***	***154***	***71,6***	

Sınıf düzeyine göre yapılan değerlendirmede, en yüksek LinkedIn kullanım oranı %40,8 ile 4. sınıf öğrencileri arasında görülmüştür. Bu grubu %34,2 ile 3. sınıf, %21,7 ile 1. sınıf ve %15,4 ile 2. sınıf öğrencileri izlemiştir. Lisansüstü (yüksek lisans) öğrencileri arasında ise yalnızca %12,5'i LinkedIn kullandığını belirtmiştir. Ki-kare testi sonucu ($p = 0,015 < 0,05$), sınıf düzeyi ile LinkedIn kullanımı arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bu bulgular, öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça LinkedIn'e olan ilgilerinin ve aktiflik düzeylerinin yükseldiğini göstermektedir.

Tablo 4'te öğrencilerin LinkedIn platformuna ilişkin görüşleri sunulmuştur. Tablo incelendiğinde, öğrencilerin platformu genel itibarıyla olumlu değerlendirdikleri ve ortalama düzeyde puanladıkları görülmektedir. "Kişisel marka oluşturmakta sosyal medya platformları önemli bir rol oynamaktadır" ifadesi, 3,86 ile en yüksek ortalama puanı almıştır. Bu bulgu, öğrencilerin sosyal medyanın kişisel marka üzerindeki etkisini genel olarak önemli bulduklarını göstermektedir. İkinci sırada ise 3,74 ortalamasıyla "LinkedIn, diğer sosyal medya platformlarına kıyasla daha az kullanılmaktadır" ifadesi yer almaktadır. Bu durum, öğrencilerin LinkedIn platformunun kullanım sıklığının diğer sosyal medya mecralarına göre hâlen sınırlı olduğu görüşüne katıldıklarını ortaya koymaktadır.

LinkedIn'in mesleki fırsatlara etkisi üzerine yapılan değerlendirmelerde, öğrenciler platformun kariyer fırsatlarını genişletmede önemli bir araç olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, LinkedIn profilini geliştirenlerin kariyer olanaklarını artıracaklarını ve platform aracılığıyla profesyonel bağlantılar kurmanın kolay ve hızlı bir süreç olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar, öğrencilerin LinkedIn'i, kariyerlerini destekleyebilecek güçlü bir araç olarak kabul ettiklerini ortaya koymaktadır.

Kişisel markayla ilgili değerlendirmelerde ise öğrencilerin görüşleri daha nötr bir çizgide kalmıştır. LinkedIn'in kişisel marka oluşturmak için uygun bir platform olduğuna inanan öğrenciler bulunsa da, kişisel marka algılarını geliştirme ve sürekli kullanımın gerektiği konusunda daha temkinli bir yaklaşım sergilemişlerdir.

Tablo 4. LinkedIn'e Yönelik Katılımcı Görüşlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	**Std. Sapma**
LinkedIn, kariyer fırsatlarını genişletmeye yardımcı olur.	3,637	0,8364
LinkedIn aracılığıyla profesyonel bağlantılar kurmak kolay ve hızlıdır.	3,465	0,8414
LinkedIn profilini geliştirmek, kariyer fırsatlarını artırır.	3,591	0,8754
Kişisel marka oluşturmak için LinkedIn düzenli olarak kullanılmalıdır.	3,247	0,8536
LinkedIn, diğer sosyal medya platformlarına kıyasla profesyonel bağlantılar için daha etkilidir.	3,437	0,9040
LinkedIn, kişisel markamı oluşturmak için en uygun platformdur.	3,051	0,9182
LinkedIn, mesleki alandaki itibarımı artırmama yardımcı olur.	3,288	0,08704
LinkedIn kullanarak kişisel markam hakkında başkalarının algısını iyileştirebilirim.	3,349	0,8561
LinkedIn içerikleri (makaleler, paylaşımlar) mesleki bilgi edinmede önemlidir.	3,460	0,9105
LinkedIn'in Kırgızistan'daki gençler arasında popüler bir platform olduğunu düşünüyorum.	2,721	0,9649
LinkedIn, diğer sosyal medya platformlarına kıyasla daha az kullanılmaktadır.	3,740	0,9892
LinkedIn'i kullanmak zor ve karmaşıktır.	2,944	0,8520
Kişisel marka oluşturmakta sosyal medya platformları önemli bir rol oynamaktadır.	3,860	1,0453
LinkedIn, kişisel markalaşmada Instagram ve Facebook gibi platformlardan daha etkilidir.	3,088	0,9356
LinkedIn'de aktif olmak, diğer sosyal medya platformlarına göre daha fazla fayda sağlar.	3,237	0,8725

Tablo 5'de LinkedIn platformunu kullanan ve kullanmayan öğrencilerin görüşleri analiz edilmiştir. T-Test'i yapılarak yanıtların ortalama puanları karşılaştırılıp, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda, LinkedIn kullanan öğrencilerin çoğu soruda kullanmayanlara göre daha yüksek puanlar vermiştir ve aradaki fark (Sig. (2-tailed) ≤ 0.05) istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, LinkedIn kullanıcılarının platformu kişisel marka geliştirme, profesyonel ağ kurma ve kariyer fırsatlarını artırma açısından daha faydalı gördüklerini ortaya koymaktadır. LinkedIn kullanan öğrenciler, platformun önemini daha derinlemesine kavrayarak, kişisel ve profesyonel gelişimlerine olan katkısını daha yüksek bir şekilde değerlendirmiştir. Buna karşın, platformu kullanmayan öğrencilerin görüşleri ise genellikle orta düzeyde ya da olumsuz olmuştur.

Tablo 5. LinkedIn Kullanım Durumuna Göre Tanımlayıcı İstatistikler (Q1–Q15)

	LinkedIn Kullanım Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	Sig. (2-tailed)
Q1	Kullanıyor	61	4,066	,9105	,001
	Kullanmıyor	154	3,468	,7424	
Q2	Kullanıyor	61	3,689	,9754	,014
	Kullanmıyor	154	3,377	,7676	
Q3	Kullanıyor	61	3,951	,9206	,001
	Kullanmıyor	154	3,448	,8168	
Q4	Kullanıyor	61	3,557	,9041	,001
	Kullanmıyor	154	3,123	,8030	
Q5	Kullanıyor	61	3,689	1,0574	,010
	Kullanmıyor	154	3,338	,8183	
Q6	Kullanıyor	61	3,066	1,0625	,885
	Kullanmıyor	154	3,045	,8582	
Q7	Kullanıyor	61	3,574	1,0076	,002
	Kullanmıyor	154	3,175	,7849	
Q8	Kullanıyor	61	3,541	,9051	,038
	Kullanmıyor	154	3,273	,8266	
Q9	Kullanıyor	61	3,754	1,0272	,003
	Kullanmıyor	154	3,344	,8353	
Q10	Kullanıyor	61	2,492	1,0267	,028
	Kullanmıyor	154	2,812	,9272	
Q11	Kullanıyor	61	3,967	1,0641	,033
	Kullanmıyor	154	3,649	,9465	
Q12	Kullanıyor	61	2,557	1,0728	,001
	Kullanmıyor	154	3,097	,6933	
Q13	Kullanıyor	61	3,820	1,1031	,720
	Kullanmıyor	154	3,877	1,0247	
Q14	Kullanıyor	61	3,049	1,0235	,700
	Kullanmıyor	154	3,104	,9015	
Q15	Kullanıyor	61	3,295	,9547	,542
	Kullanmıyor	154	3,214	,8399	

“LinkedIn’in Kırgızistan’daki gençler arasında popüler bir platform olduğunu düşünüyorum (Q10)” ifadesinde LinkedIn’i kullanan ve kullanmayanlar arasındaki fark $p = 0,028 < 0,05$ olarak anlamlı bulunmuştur. Ancak, kullananların ortalama puanı kullanmayanlardan daha düşükmüş. Bu doğrultuda, LinkedIn’i kullanan öğrenciler, ülkemizde bu platforumun daha az kullanıldığının farkında olduklarını söyleyebiliriz. Benzer bir durum, “LinkedIn’i kullanmak zor ve karmaşıktır (Q12)” ifadesinde de görülmektedir. LinkedIn’i kullananların ortalama puanları kullanmayanlardan daha düşük ve aralarındaki fark ($p = 0,001 < 0,05$) anlamlıdır. Dolayısıyla, LinkedIn’i kullanan öğrenciler tarafından LinkedIn’in kullanımının zor olduğu kabul edilmemektedir.

“LinkedIn, kişisel markamı oluşturmak için en uygun platformdur (Q6)”, “Kişisel marka oluşturmakta sosyal medya platformları önemli bir rol oynamaktadır (Q13)”, “LinkedIn, kişisel markalaşmada Instagram ve Facebook gibi platformlardan daha etkilidir (Q14)”, “LinkedIn’de aktif olmak, diğer sosyal medya platformlarına göre daha fazla fayda sağlar (Q15)” ifadelerinin ortalamaları arasında anlamlı fark olmadığı (Sig. (2-tailed) > 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda LinkedIn kullanmayan öğrenciler LinkedIn’in avantajlarını ve bu platporumda kişisel marka oluşturmanın değerini kavramalarına rağmen kullanmadıkları ortaya konmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Değişen iş gücü piyasasında LinkedIn üzerinden kişisel marka oluşturmak, bireyler için yeni fırsatlar yaratmakta ve önemli avantajlar sunmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin, LinkedIn gibi kariyer odaklı platformları erken dönemde tanıyıp etkin biçimde kullanmaları, kişisel ve mesleki gelişimlerini destekleyecek önemli bir strateji olacaktır. Her ne kadar LinkedIn, Kırgızistan’da henüz yaygın olarak kullanılmasa da; Türkiye, Avrupa ve diğer ülkelerde iş arama ve kişisel markalaşma amacıyla etkin şekilde tercih edilmektedir. Son yıllarda birçok Kırgızistan’lı genç, kariyerlerini yurt dışında sürdürmeyi arzulamaktadır. Bu bağlamda, Kırgızistanlı gençlerin uluslararası iş fırsatlarına erişimini kolaylaştırmak adına LinkedIn gibi platformların etkin kullanımı büyük önem taşımaktadır.

Araştırma bulguları, öğrencilerin LinkedIn’e olan ilgisinin genel olarak düşük olduğunu; kullananların sayısının az, aktifliğin ise sınırlı olduğunu göstermektedir. Platform genellikle bilgi edinme ve mesleki bağlantılar kurma amacıyla kullanılmakta, kişisel marka geliştirme hedefi geri planda kalmaktadır. LinkedIn kullanımı, fakülte ve sınıf düzeyine göre farklılık göstermekte; özellikle İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile son sınıf öğrencilerinde kullanım oranı daha yüksektir.

LinkedIn’in kişisel marka oluşturma, kariyer fırsatlarını geliştirme ve mesleki gelişimle ilgili sorularda ise, çoğunlukla LinkedIn’i kullanan ve kullanmayan öğrencilerin ortalama puanları arasındaki fark anlamlı olarak tespit edilmiştir. Bu farklılık, bireylerin kişisel deneyimlerinin platformu algılama biçiminde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. LinkedIn kullanan öğrenciler platformu kariyer gelişimi ve profesyonel bağlantılar açısından daha olumlu değerlendirmekte; kullanmayan öğrencilerin görüşleri ise çoğunlukla orta ya da olumsuz yöndedir. Kişisel marka ile ilgili soruların bazılarında ise iki grubun ortasındaki fark anlamsız kabul edilmiştir. Yani sosyal medyada veya LinkedIn’de kişisel marka oluşturmak LinkedIn’i kullanan ve kullanmayan öğrenciler arasında aynı derecede önemlilik taşımaktadır.

Öğrenciler arasında LinkedIn kullanımını yaygınlaştırmak için kariyer merkezleri, LinkedIn›i ve üzerinde kişisel marka oluşturmanın faydalarını tanıtan etkinlikler, eğitimler ve seminerler düzenlemelidir. Bu sayede kariyer merkezlerinin de işi kolaylaşacaktır. Çünkü LinkedIn sayesinde öğrenciler kendileri işverenlerle doğrudan bağlantı kurabilirler. Ayrıca LinkedIn profili oluşturma ve etkin bir şekilde kullanarak kişisel marka oluşturmak konusunda pratik destekler sağlanmalıdır. Öğrencilerin LinkedIn’in olanaklarından tam anlamıyla faydalanmadıkları, platformun kişisel marka oluşturma ve geliştirme için sunduğu ek özelliklerden yeterince yararlanmadıkları gözlemlendiğinden, kariyer merkezlerinin bu alanda farkındalık

yaratma ve pratik beceri geliştirme faaliyetlerini artırmaları gerekmektedir.

Bu çalışma tamamen öğrencilerin kişisel görüşlerinin bir sonucudur. Gelecekteki araştırmacılar için öğrencilerin LinkedIn profillerinin içeriğini ve yapısını, platformun kişisel marka geliştirmedeki rolünü ve uzun vadeli mesleki başarı ile ilişkisini araştırmak da bilimsel açıdan ilgi çekici ve önemli yönlerdir. Ayrıca bu çalışma sadece bir üniversitenin öğrencileri ile sınırlıdır. Bu çerçeve genişletildiğinde daha da ilginç sonuçlar ortaya çıkabilir.

KAYNAKÇA

Acar, S., Gürsoy, H., & Ünsal, N. Ö. (2014). İlişkisel toplumda sosyal iş ağlarının kariyer gelişimi açısından önemi: LinkedIn örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, *4*(3), 17-34.

Akyol, Z., & Atabey, Z. (2023). Sosyal medyada kişisel marka oluşturma süreci: Twitter fenomenlerine yönelik bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(3), 929-944. https://doi.org/10.32709/akusosbil.1248420

Alamsyah, A. I. S., Kende, Y. J., Prabawani, I., & Astuti, Y. (2025). Utilizing LinkedIn for Personal Branding and Workforce Preparation for Office Administration Students at SMK Airlangga. *Abdimas Awang Long, 8*(1), 17-28. https://doi.org/10.56301/awal.v8i1.1345

Alinaghian, E., & Budi, I. D. (2024). *Leveraging AI for enhanced personal branding on LinkedIn: Implications of user engagement and trust* (Master's thesis). Lund University.

Baltezarevic, R., & Milovanovic, S. (2014). *Personal branding*. Management, marketing and communication: Current and future trends. 245–246. Faculty of Business Economics and Entrepreneurship. https://www.researchgate.net/publication/330323980

Bişkin, F., & Kaya, Y. (2011). İş yaşamında kişisel marka. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *11*(21), 555–570.

Dingus, R., Black, H. G., & Dahlquist, S. H. (2022). Let's get personal: Using SWOT and FAB as the foundation to develop students' personal brands. *Marketing Education Review, 32*(2), 155–162. https://doi.org/10.1080/10528008.2021.2015244

Ewing, C. S. (2016). *Perceptions of college students towards the use and usefulness of LinkedIn as a professional networking tool* (Master's thesis). Mississippi State University. https://scholarsjunction.msstate.edu/td/3479

Gürel, E., & Arslan, E. (2020). Kişisel marka ve kişisel markalaşma: Bir literatür çalışması. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *10*(3), 694–706. https://doi.org/10.48146/odusobiad.788591

Kanasan, M., & Abdul Rahman, T. (2024). Personal branding in the digital era: Social media strategies for graduates. *Journal of Communication*, *5*(1), 40–59.

Kaytaz Yiğit, M. (2021). Kişisel markalaşma üzerine bir derleme çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches, 18*(39), 895-928. https://doi.org/10.26466/opus.846679

Kucharska, W. (2017). Consumer social network brand identification and personal branding: How do social network users choose among brand sites? *Cogent Business & Management, 4*(1), 1315879. https://doi.org/10.1080/23311975.2017.1315879

Leo, C., Halloran, T., Valdez, C., Martinou, I., Connell, L., & Morin, J. (2024). The LinkedIn effect: Building personal brands, enhancing self-esteem and job search behaviors for the next generation. *Marketing Education Review, 34*(2), 107–120. https://doi.org/10.1080/10528008.2024.2336453

Marin, G. D., & Nila, C. (2021). Branding in social media: Using LinkedIn in personal brand communication – A study on communications/marketing and recruitment/human resources specialists' perception. *Social Sciences & Humanities Open, 4*(1), 100174. https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100174

Philbrick, J. L., & Cleveland, A. D. (2015). Personal branding: Building your pathway to professional success. *Medical Reference Services Quarterly, 34*(2), 181–189. https://doi.org/10.1080/02763869.2015.1019324

Rahmawati, F., & Wijaya, L. S. (2024). Membangun personal branding di LinkedIn: Perspektif Generasi Z dalam pencarian kerja. *Prologia, 8*(2), 522–537.

Şakar, C. B., & Bayazıt, Z. (2020). Sosyal medyada kişisel marka yönetimi uygulamaları. *Working Paper Series*, *1*(1), 18-26. https://doi.org/10.5281/zenodo.4387852

Wilcox, A., Damarin, A. K., & McDonald, S. (2022). Is cybervetting valuable? *Industrial and Organizational Psychology, 15*(3), 315–333. https://doi.org/10.1017/iop.2022.28

https://doi.org/10.71284/asc.2025121

DİJİTAL GÜNAH VERGİLERİ (SIN TAXES) VE DAVRANIŞSAL RİSKLERİN VERGİSEL YÖNETİMİ: ULUSLARARASI BULGULAR VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER

DIGITAL SIN TAXES AND THE FISCAL GOVERNANCE OF BEHAVIORAL RISKS: INTERNATIONAL FINDINGS AND POLICY RECOMMENDATIONS FOR TURKEY

İsmail Koç [1]

Özet

Bu çalışma, dijitalleşmeyle birlikte çevrim içi oyunlar, sosyal medya ve dijital içerik platformlarının bireylerde oluşturduğu bağımlılık temelli riskleri, kamu maliyesi disiplini çerçevesinde değerlendirmektedir. Konu, günümüzde hızla yaygınlaşan dijital bağımlılık olgusu olup; durum tespiti, bu içeriklerin birey davranışları ve toplumsal ahlaki yapı üzerindeki etkileri bağlamında yapılmaktadır. Çalışmanın önemi, zararlı tüketim alışkanlıklarını vergisel araçlarla düzenleme fikrinin, dijital alana uygulanabilirliğini ve bu yolla çocukların, gençlerin ve yetişkin bireylerin korunmasına yönelik çok yönlü bir maliye politikası geliştirilebileceğini ortaya koymasıdır. Amaç, dijital günah vergileri kavramının teorik çerçevesini çizmek, uluslararası karşılaştırmalı örnekleri analiz etmek ve Türkiye'ye özgü bütüncül, sınıflandırılmış ve yönlendirici bir vergi sistemi tasarlamaktır. Yöntem olarak, nitel analiz yaklaşımı benimsenmiş; bu kapsamda yasal düzenlemeler, akademik çalışmalar ve politika belgeleri gibi ikincil veri kaynakları değerlendirilmiş ve Almanya, Fransa, İtalya, Birleşik Krallık, ABD ile Türkiye örnekleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın sınırlılığı, ampirik veri eksikliği nedeniyle vergisel düzenlemelerin birey davranışları üzerindeki etkisine ilişkin doğrudan nedensel çıkarımlar yapılamamasıdır. Bulgular, Almanya ve Fransa'nın sosyal kısıtlamalar ve yüksek kamu paylarıyla davranışsal yönlendirme sağladığını; İngiltere ve ABD'nin gelir odaklı politikaları benimsediğini; Türkiye'de ise davranışsal riskleri esas alan yapısal bir vergilendirme rejiminin henüz oluşturulmadığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, dijital içeriklerin risk düzeyine göre kademeli şekilde (%0–40) vergilendirilmesi, sosyal sorumluluk fonlarının kurulması, yapay zekâ destekli denetim sistemlerinin geliştirilmesi ve dijital bağımlılık riski taşıyan içeriklere yönelik hukuki ve mali düzenlemelerin netleştirilmesi önerilmektedir. Bu yaklaşım, yalnızca gelir elde etmeyi değil; aynı zamanda çocukların, gençlerin ve yetişkin bireylerin psikososyal refahının korunmasını hedefleyen koruyucu maliye politikalarının inşasına katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pigovian vergiler, erdemli mallar, erdemsiz mallar, dijital günah vergisi, dijital bağımlılık

[1]Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, Türkiye, Stuttgart University of Applied Sciences, Germany, e-mail: ismailkoc@subu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-1944-2274

Abstract

This study examines the behavioral risks arising from online games, social media, and digital content platforms in the context of digitalization, within the framework of public finance. The focal issue is the rapidly growing phenomenon of digital addiction, and the analysis is conducted in terms of its effects on individual behavior and the broader moral fabric of society. The significance of the study lies in its attempt to assess the applicability of using fiscal instruments to regulate harmful consumption habits in the digital realm, thereby offering a multidimensional fiscal policy model aimed at protecting children, adolescents, and adults. The primary objective is to construct the theoretical framework of digital sin taxes, analyze comparative international practices, and propose a holistic, categorized, and behaviorally oriented taxation model tailored to the Turkish context. The study adopts a qualitative research approach, utilizing secondary data sources such as legal frameworks, academic literature, and policy documents. Case studies from Germany, France, Italy, the United Kingdom, the United States, and Turkey are analyzed in a comparative manner. The main limitation of the study is the lack of empirical data, which constrains the ability to make direct causal inferences regarding the behavioral impact of tax regulations. The findings reveal that Germany and France employ behavioral steering through social restrictions and high public revenue allocation, while the United Kingdom and the United States follow income-driven policy approaches. In contrast, Turkey has yet to develop a structural taxation regime specifically addressing behavioral risks. As a policy recommendation, the study suggests a tiered taxation model based on the risk level of digital content (ranging from 0% to 40%), the establishment of social responsibility funds, the development of AI-supported auditing mechanisms, and the legal and fiscal clarification of measures targeting content with addiction potential. This approach not only aims to generate public revenue but also seeks to protect the psychosocial well-being of children, youth, and adult individuals through preventive public finance policies.

Keywords: Pigovian taxes, merit goods, de-merit goods, digital sin tax, digital addiction.

GİRİŞ

Dijitalleşmenin hızla yaygınlaşması, bireylerin çevrim içi ortamlarda geçirdiği sürenin artmasına, tüketim kalıplarının dönüşmesine ve dijital bağımlılık riskinin yükselmesine neden olmaktadır. Bu dönüşüm, özellikle çocuklar ve gençler başta olmak üzere toplumun kırılgan gruplarını hem ekonomik hem de psikososyal açıdan savunmasız hale getirmektedir. Tüm yaş gruplarında dijitalleşme, farklı biçimlerde bağımlılık riski oluşturabilmektedir; yetişkin ve orta yaş grubunda dijital kumar, bahis ve alışveriş gibi bağımlılıklar ön plana çıkarken, çocuklarda ise sosyal medya, dijital oyunlar ve video içerikleri üzerinden gelişen farklı türden bağımlılık biçimleri gözlemlenmektedir. Nitekim kişilik özellikleri (örneğin sansasyon arayışı, düşük benlik saygısı), sosyal faktörler (ebeveyn ilgisinin azlığı, akran baskısı) ve dijital yapılar (algoritmik içerik yönlendirmeleri, düşük dijital okuryazarlık) gibi çoklu değişkenlerin, çocukların çevrim içi ortamda zarar görmesiyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu çeşitli ampirik çalışmalarla ortaya konmuştur (Livingstone & Smith, 2014, s. 648). Özellikle sosyal medya platformları, ergen bireylerin ödül sistemi, karar verme ve duygusal düzenleme mekanizmalarını etkileyerek bağımlılık benzeri nörobiyolojik süreçleri tetiklemekte ve ruh sağlığı açısından ciddi tehditler oluşturmaktadır (De, El Jamal, Aydemir & Khera, 2025, s. 2). Güncel veriler, sosyal medya algoritmalarının genç kullanıcıları hedefleyerek, düşük beden algısı, yeme bozuklukları ve intihar eğilimi gibi riskli içeriklere sistematik biçimde maruz bıraktığını ve bu platformların yalnızca 0–17 yaş grubuna yönelik reklamlardan yıllık 11 milyar dolara ulaşan gelir elde ettiğini göstermektedir (Raffoul et al., 2023, s. 2–4). Araştırmalar, dijital oyunlardaki bazı oyun içi satın alımların

ergenler üzerinde olumsuz psikolojik etkiler yaratabileceğini ve kumar problemleriyle ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Avustralya'da yapılan bir araştırma, sosyal kumar oyunlarında yapılan satın alımların ergenlerde psikolojik sıkıntı ve diğer olumsuz sonuçlarla bağlantılı olabileceğini; ayrıca "pay-to-win" oyunlardaki oynanış avantajı sağlayan harcamaların ise problemli kumar davranışlarıyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Australian Institute of Family Studies, 2022, s. 26-34).

Kumar bağımlılığı, bireyde depresyon, intihar eğilimi, akademik ve mesleki başarısızlık, kişilerarası ilişkilerde bozulma, ebeveyn ihmali, aile içi çatışma ve boşanma gibi ciddi psikososyal sorunlara yol açmaktadır. Toplumsal düzeyde ise bireylerin itibar kaybı yaşamasına ve suç niteliğinde davranışlara yönelmesine neden olabilmektedir. Ayrıca sanal kumar bağımlılığında kontrol kaybı, gerçeklik algısında bozulma ve dışsal düzenlemelere karşı duyarsızlık, vergi gibi önlemlerin caydırıcılığını azaltmakta; bu nedenle yalnızca mali araçlarla değil, psikolojik ve davranışsal müdahalelerle desteklenen bütüncül stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır (Karakartal, 2023, s.1013; Yeşilay, 2023).

Kamu sağlığını tehdit eden dijital içeriklerin, tıpkı tütün, alkol ve aşırı şekerli ürünlerde olduğu gibi, mali araçlarla düzenlenmesi gerekliliği günümüzde giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Bu çerçevede uygulanan "günah vergileri" (sin taxes), yalnızca zararlı tüketimi azaltmayı hedeflemekle kalmaz; aynı zamanda toplum sağlığını koruma ve kamu maliyesine katkı sağlama gibi çok boyutlu işlevler de üstlenmektedir. Bu çalışma, oyun içi mikro işlemler (loot box, gacha), sosyal medya bağımlılığına yol açan dijital uygulamalar, çevrim içi kumar ve bahis sistemleri ile dijital içerik/abonelik hizmetleri (müstehcen içerikler, pay-to-win sistemler vb.) gibi dijital içeriklerin vergilendirilmesini sin taxes perspektifinde incelemektedir. Bu çalışmada, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Türkiye gibi farklı ekonomik ve sosyo-kültürel yapılara sahip ülkelerin güncel uygulamaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı, dijitalleşmenin yaygınlaştırdığı zararlı dijital tüketim biçimlerinin mali politika araçlarıyla düzenlenebilirliğini değerlendirmek, kamu otoritelerinin bu süreçteki rollerini incelemek ve Türkiye için uygulanabilir mali-politik öneriler geliştirmektir. Toplumun ahlaki yapısını zedeleyen ve erdemsiz mal tüketimini teşvik eden zararlı dijital içerikler, yalnızca kültürel bir tehdit unsuru değil; aynı zamanda uzun vadede sosyal sermayenin aşınmasına ve kamu harcamaları üzerinde ilave maliyet baskıları oluşmasına neden olabilecek yapısal bir risk alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, dijital içeriklerin üretim ve tüketim süreçlerinin vergi politikalarıyla yönlendirilmesi, kamu sağlığını korumaya yönelik önleyici bir mali araç olmasının yanı sıra, erdemli mal ve hizmetlerin teşvik edilmesine de katkı sağlayacak stratejik bir düzenleme aracı niteliği taşımaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dijital Günah Vergisi

"Günah vergileri" (sin taxes) kavramı, Türk Dil Kurumu'nun günah terimi için yaptığı "dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış ile vicdanı rahatsız edecek kötü davranış" şeklindeki tanımından farklı bir çerçevede değerlendirilmektedir. Kamu maliyesi bağlamında ise "günah vergileri", ahlaki bir yargıdan ziyade işlevsel bir yaklaşımla, toplum sağlığını olumsuz etkileyen ve dışsallık yaratan ürün ya da hizmetlerin tüketimini azaltmayı hedefleyen mali politika araçları olarak ele alınmaktadır. Lorenzi ve arkadaşlarına göre ise günah, bağımlılık yapan, birey için yıkıcı ve toplum tarafından istenmeyen davranış olarak tanımlanmaktadır (Lorenzi et al., 2010, s. 61). Bu tür eylemler genellikle aşırıya kaçıldığında bireyin ve toplumun genel sağlığına zarar veren; alkol, sigara, fast food ve kumar gibi bağımlılık yapıcı ve mali yük oluşturan davranışlardır.

Tarihsel süreçte, farklı dönem ve coğrafyalarda günah vergisi niteliği taşıyan çeşitli mali politika uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu uygulamalar, çoğunlukla alkol, tütün ve benzeri zararlı tüketim ürünleri üzerinden yürütülmüş ve hem kamu sağlığını koruma hem de devlet gelirlerini artırma amacı gütmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda alkol tüketimi, başlangıçta gayrimüslim tebadan alınan "Şıra Resmi" ile ver-

gilendirilmiş, bu uygulama 16. yüzyıl sonrasında "zecriye" adıyla devam etmiştir. Alkollü içki ticareti yapanlardan "Resm-i Beyiye", tütün satışından ise 1863'te sistemleştirilen "Tönbeki Beyiyesi" adlı vergiler alınmıştır. 1862 yılında ise tütünün devlet tekeline alınmasıyla birlikte bu ürünler üzerindeki vergilendirme daha düzenli ve merkezi bir yapıya kavuşmuştur (Öner, 2001: 55, akt. Turan & Yurdakul, 2009). Bu yaklaşımın devamı niteliğinde, 1920 yılında Birinci Meclis tarafından kabul edilen Men-i Müskirat Kanunu, alkolün üretim ve tüketiminin doğrudan yasaklanmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Karahanoğulları, 2007: 5). Benzer şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nde de erken dönemden itibaren günah vergisi uygulamalarına rastlanmaktadır. 1791 yılında yürürlüğe giren viski vergisi, 1794'te Whiskey Rebellion (Viski İsyanı) olarak bilinen silahlı direnişe yol açmış ve bu gelişme ABD tarihindeki ilk "sin tax" (günah vergisi) örneklerinden biri olarak kayıtlara geçmiştir. Yaklaşık bir yüzyıl sonra, 1894 yılında Güney Carolina'da eyalet düzeyinde çıkarılan içki yasasına karşı ortaya çıkan ikinci viski isyanı da, bu tür mali düzenlemelerin toplumda güçlü sosyal tepkiler yaratabileceğini göstermiştir (Tillson, 1987; Tillman, 1894). Almanya'da ise günah vergisi niteliğindeki tüketim vergilerinin kökeni, 1819 yılında Prusya'da gerçekleştirilen vergi reformlarına dayanmaktadır. Reformlar, Napolyon Savaşları sonrasında oluşan mali krizle başa çıkmak ve devletin gelir kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla uygulanmıştır (Ertman, 1997). 20. yüzyılın başlarında da Almanya'da alkol ve tütün tüketimini sınırlamaya yönelik halk sağlığı kampanyaları yürütüldüğü bilinmektedir (Bachinger, McKee & Gilmore, 2008).

Günah vergileri, birey ve toplum sağlığı açısından zararlı olan bazı tüketim alışkanlıklarını doğrudan dinî bir ceza mekanizması olarak değil, bu tür davranışların toplumsal düzeyde içselleştirilmesi ve azaltılması amacıyla kullanılan ekonomik bir müdahale aracı olarak ele alan Pigoucu (Pigouvian) nitelikte bir vergi türüdür. Toplumsal refahın ve halk sağlığının korunması amacıyla, bireylerin tüketim tercihleri sınırlandırılabilmekte ve bu kapsamda negatif dışsallıklara sebep olan mal ve hizmetler üzerindeki sağlık ve günah vergileri, içselleştirme aracı olarak yaygın şekilde uygulanmaktadır (Gülden, 2022, s. 141). Sigara gibi bazı zararlı alışkanlıkların sosyal olarak da bulaşıcı olması, günah vergilerini yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal maliyetleri azaltan bir araç hâline getirir. Bu bağlamda, günah vergileri için hem matematiksel hem de ahlaki bir gerekçe bulunmaktadır; bu vergiler, ekonomik olduğu kadar sosyal sermayeyi de artırabilir (Lorenzi et al., 2010, s. 245). Lucas (2024 s. 134), tercihlerin zamanla şekillenebilir olmasının, Pigoucu nitelikteki Günah vergilerinin sosyal normları dönüştürme gücüne işaret ettiğini ve bu tür vergilerin birey üzerindeki olası zararları azalttığını; ayrıca sosyal çarpan etkisi yoluyla davranışları kalıcı biçimde etkileyebileceğini belirtmektedir.

Günah vergilerinin uygulanması, paternalist devlet anlayışının bir yansıması olarak teorik düzlemde meşruiyet kazanmakta ve kamu müdahalelerine dayalı bir politika aracı olarak konumlanmaktadır. Paternalist kamu politikaları, negatif dışsallık yayan ve toplum ile birey sağlığına zarar veren davranışlara karşı devletin yönlendirici müdahalesini esas almaktadır. Tütün ve alkol, kumar, müstehcen içerikler ve dijital bağımlılık gibi ürün ve davranışlara yönelik vergilendirme ile yasaklamalar, paternalist kamu politikalarının en belirgin ve somut uygulamaları arasında yer almaktadır. Örneğin, Kavaklı Demir ve Çelikay (2023), kamu müdahalesinin yüksek düzeyde hissedildiği politika ortamlarında sigara yasaklarına yönelik toplumsal uyumun güçlü olduğunu ortaya koyarak, bu tür düzenlemelerin birey davranışlarını şekillendirme potansiyeline dikkat çekmektedir. Günah vergileri, başlangıçta alkol, tütün ve benzeri bağımlılık yapıcı maddeleri hedef alırken; zamanla şekerli-yağlı gıdalar, dijital oyunlar, müstehcen içerikler ve medya bağımlılığı gibi modern tüketim alışkanlıklarını da kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Günah vergilerine konu olan erdemsiz malların ortak özelliği, bağımlılık yapıcı nitelikleri nedeniyle düşük talep esnekliği göstermeleri, birey ve toplum sağlığı üzerinde uzun vadeli olumsuz etkilere sebep olmaları, sağlık sistemine mali yük getirmeleri ve çoğu zaman kamusal müdahale gerektiren negatif dışsallıklara yol açmalarıdır. Bu vergiler, tüketimi caydırmak amacıyla tasarlanmakla birlikte, aynı zamanda devlet gelirlerini artırarak sağlık harcamalarının finansmanına katkı sunmaktadır (Buyrukoğlu vd., 2016, s. 29). Ancak

vergi politikalarının etkinliği; tüketicilerin fiyat esnekliği, bağımlılık düzeyi ve kayıt dışı ekonomi gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Chaloupka & Warner, 2000). Devletin burada üstlendiği görev yalnızca gelir toplamak değil, aynı zamanda bireylerin rasyonel olmayan zararlı tercihlerini sınırlayarak uzun vadede erdemli mal üretimini teşvik etmek ve kamu yararını korumaktır (Arıkan & Gürbüz, 2018; Aşkan & Hızarcı Beşer, 2019. Turan ve Yurdakul'un (2009) da dikkat çektiği üzere, bu tür mallara yüksek vergi yüklenmesi, düşük talep esnekliği nedeniyle beklenen caydırıcılığı sağlayamama riskini barındırmakla birlikte, tüketicilerin daha zararlı veya kayıt dışı alternatiflere yönelmesine de neden olabilmektedir. Bu nedenle, literatürde sin tax uygulamalarında optimal vergi oranının ne olması gerektiği ve dışlama etkisi gibi istenmeyen sonuçların ortaya çıkıp çıkmayacağı tartışılmaktadır. Öte yandan, yapılan ampirik çalışmalar, davranışsal müdahalelerle desteklenen vergi politikalarının, erdemsiz mallar üzerindeki etkinliğini artırabileceğini ortaya koymaktadır. O'Donoghue ve Rabin (2006 s. 1842), günah vergilerinin yalnızca dışsallıkları değil, aynı zamanda bireyin kendi zararına olan içsellikleri de hedef alması gerektiğini; bu nedenle, bireysel önyargı düzeylerine göre tasarlanmış davranışsal vergi yaklaşımlarının refah açısından daha etkin olabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu vergilerin özellikle düşük gelirli gruplar üzerinde orantısız etkiler yarattığı ve bu adaletsizliğin eğitim programları, gelir eşitleyici vergi politikaları ve sağlık odaklı harcama yönlendirmeleriyle dengelenmesi gerektiği konusunda tartışmalar devam etmektedir (Ammal, 2024, s. 629).

Bu çerçevede, geleneksel günah vergilerine konu olan fiziksel malların yanı sıra, dijitalleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni tüketim kalıplarının da benzer şekilde toplumsal maliyetler ürettiği görülmektedir. Dijital içeriklerin tüketimi sonucunda ortaya çıkan sosyal maliyetlerin kamu politikası araçlarıyla düzenlenmesi gerekliliği, özellikle Pigoucu vergileme ve davranışsal iktisat yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Pigou (1920) tarafından geliştirilen negatif dışsallık teorisi, zararlı etkiler yaratan faaliyetlerin (örneğin, alkol, tütün, kumar gibi) kamu maliyesi eliyle vergilendirilerek sosyal maliyetin içselleştirilmesini önerir. Bu yaklaşım dijital platformlara uyarlandığında, özellikle algoritmalar aracılığıyla yayılan bağımlılık yaratıcı içerikler (loot box sistemleri, manipülatif sosyal medya yapıları, kumar benzeri oyunlar vb.) mikro düzeyde dışsallık üretmekte ve toplumsal refah üzerinde baskı oluşturmaktadır (Hindriks & Myles, 2013). Chen, Li ve Srinivasan'ın (2019, dijital ortamlarda belirsizlik altında gerçekleşen karar alma süreçlerinde sürü davranışının belirleyici olduğunu ve bu durumun ağ etkileri aracılığıyla bireysel tercihleri güçlü biçimde şekillendirdiğini belirtmektedir. Bu etkileşim, sosyal dışsallıkların hızla büyümesine ve bireysel davranışların kitlesel normlara dönüşmesine zemin hazırlayabilmektedir. Buna ek olarak, bireylerin dijital içerik tüketiminde sınırlı rasyonellik, dikkat yanlılığı ve bilişsel sapmalara maruz kaldığı, davranışsal iktisat literatüründe açıkça ortaya konmuştur (Thaler, 2015). Bu bağlamda, klasik fiyat bazlı vergi araçları yetersiz kalabilmekte; yerine algı ve davranış düzenlemeye yönelik "itme" (nudge) temelli vergisel ve yapısal politikalar önerilmektedir (Thaler & Sunstein, 2008). Dijital ortamlarda vergilendirmenin yalnızca mali bir yük olmaktan çıkıp, kullanıcı tercihlerini yönlendiren davranışsal bir müdahale aracı haline gelmesi gerektiği savunulmaktadır.

Günah vergileri (sin taxes), bireyin sağlığına ya da toplumsal faydaya zarar veren ürün veya hizmetlerin fiyatını artırarak tüketiminin azaltılmasını amaçlamaktadır. Dijital günah vergilerini ise bu yaklaşımın, erdemsiz dijital içerik ve davranışlara uygulanmasıyla ortaya çıkan yeni bir vergilendirme biçimi olarak değerlendirilebilir. Oyun içi mikro işlemler (örneğin loot box, gacha sistemleri), sosyal medya bağımlılığı, çevrim içi kumar ve bahis, müstehcen yayın, p2w sistemler ve bazı dijital yayın platformlarındaki içerik tüketimi bu kapsama dahil edilmektedir. Özellikle loot box sistemleri, kullanıcıların gerçek ya da sanal para karşılığında içeriği önceden bilinmeyen dijital nesnelere erişimini sağlayan, şansa dayalı mekanizmalardır. Bu yapılar, özellikle genç bireyler için kumar benzeri davranışları tetikleme potansiyeli taşıdığı ve davranışsal bağımlılığa zemin hazırladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. ESRB gibi içerik derecelendirme kurumlarının etiketlerinde yer alan "Gerçek Kumar", "Kumar Simülasyonu" ve "Rastgele Öğe Satın Alımı" gibi ifadeler, bu risklerin ciddiyetine işaret etmektedir. Nitekim Belçika ve Hollanda, bu sistemleri "çocuk-

lara yönelik sanal kumar" olarak tanımlayarak yasal olarak yasaklamıştır. King ve Delfabbro (2019), oyun geliştiricilerinin kullanıcı verilerini kullanarak psikolojik baskı oluşturan bireye özgü satın alma teklifleri sunduğunu, bunun da özellikle savunmasız bireylerde finansal ve psikolojik sömürü riskini artırdığını belirtmektedir. Benzer şekilde, Zendle ve Cairns'in (2018) yürüttüğü ampirik çalışmada, loot box harcamaları ile sorunlu kumar davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pratik olarak güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, ganimet kutularına yapılan harcamaların, depresyon, madde kullanımı ve alkol bağımlılığı gibi risk faktörlerinden daha güçlü bir şekilde sorunlu kumar davranışlarını yordadığını göstermektedir. Drummond ve Sauer (2018), video oyunlarındaki loot box sistemlerinin yapısal ve psikolojik olarak kumar mekanizmalarına benzediğini ortaya koymuştur. İncelenen 22 oyunun %45,45'inin Griffiths'in kumar tanımındaki beş temel kriterin tamamını karşıladığı saptanmıştır. Bu veriler, genç bireyler açısından ciddi davranışsal ve toplumsal risklerin varlığına işaret etmektedir. Fransa Ulusal Bilişim ve Özgürlükler Komisyonu'nun (CNIL) yürüttüğü saha araştırmasına göre, çocukların büyük çoğunluğu interneti ebeveyn denetimi olmaksızın kullanmakta; ortalama olarak 9 yaşında ilk akıllı telefonlarına sahip olmakta ve dijital içeriklere yedi yaşından itibaren maruz kalmaktadır. Bu durum, çocukları çevrim içi risklerden koruyacak sistematik ve düzenleyici müdahalelere olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Russell ve arkadaşlarının (2023) Batı Avustralya'da yürüttüğü çalışmada ise, davranışsal bağımlılık riski taşıyan elektronik oyun makinelerine (EGM) erişimin sınırlandırılmasının, bu tür oyunlara katılım oranlarını ve ilişkili kumar davranışlarını anlamlı düzeyde azalttığı tespit edilmiştir. Kennedy ve arkadaşları (2019), sosyal medya ve çevrim içi oyun platformlarının yalnızca eğlence değil, aynı zamanda ticari etkileşim ve kimlik inşasında da etkili olduğunu; çocukların bu ortamlarda markalarla kişisel bağ kuruyormuş gibi yönlendirildiğini ve bu süreçte ticari normlara göre şekillendiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, dijital ortamların da tıpkı sigara, alkol, şekerli ve yağlı gıdalar gibi toplum sağlığını tehdit eden alanlar olarak değerlendirilmesi ve bu alanların vergi politikalarıyla düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, dijital içeriklere yönelik davranışsal yönlendirme sağlayan vergisel müdahaleler hem bireysel bağımlılık risklerini azaltmak hem de uzun vadeli toplumsal refahı korumak açısından önemli bir araç niteliği taşımaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, dijital günah vergileri (digital sin taxes) alanında ulusal ve uluslararası düzeyde uygulanan düzenleme, politika ve vergisel mekanizmaları karşılaştırmalı bir biçimde analiz ederek, bu politikaların mali sürdürülebilirliği, toplumsal etkileri ve hukuki uygulanabilirliği konusunda değerlendirmelerde bulunmaktır. Araştırma dijital alanlardaki zararlı kullanım örüntülerine (çevrim içi kumar, oyun içi mikro işlemler, dijital bağımlılık vb.) yönelik vergisel müdahalelerin kamu maliyesi ve sosyal politika açısından işlevselliğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın önemi, dijitalleşmenin hızla arttığı günümüzde bireysel zararların yalnızca sağlık boyutunda değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yıkım düzeyinde de etkiler üretmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, sadece tüketimi vergilendirme değil; aynı zamanda dijital davranışları yönlendirme potansiyeline sahip bir kamu maliyesi aracı olarak sin tax uygulamalarının, dijital çağda yeniden tanımlanması gerekmektedir. Türkiye özelinde yapılacak değerlendirmeler, hem mevcut vergi sisteminin dijital zararlara karşı ne ölçüde etkili olduğunu ortaya koymakta hem de yeni politika araçlarının geliştirilmesine zemin sunmaktadır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, dijital ekonomi alanında doğrudan veya dolaylı biçimde sin tax uygulamalarına konu olan politika ve yasal düzenlemelerin geliştirildiği ülkelerden oluşmaktadır. Bu kapsamda, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Türkiye gibi hem regülasyon kapasitesi yüksek hem de dijital içerik üretimi ve tüketimi açısından küresel ölçekte temsil gücü bulunan ülkeler, karşılaştırmalı analiz için araştırma evrenine dâhil edilmiştir. Araştırmanın örneklemi ise, bu ülkelerde dijital bağım-

lılık, çevrim içi kumar, oyun içi satın alımlar ve müstehcen dijital içerik alanlarına ilişkin vergi politikalarını içeren akademik yayınlar, yasa metinleri, uluslararası politika raporları ve diğer düzenleyici belgelerden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme tekniği tercih edilmiş; bu bağlamda, yalnızca dijital davranış kalıplarıyla ilişkili vergisel müdahale örnekleri araştırmanın kapsamına alınmıştır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, dijital günah vergileri (digital sin taxes) alanında ulusal ve uluslararası düzeyde yürütülen düzenleme, politika ve uygulamaları sistematik biçimde analiz etmek amacıyla yapılandırılmıştır. Araştırma tasarımı, nitel içerik analizi yöntemi temelinde şekillendirilmiş ve ikincil veri (secondary data) kaynaklarına dayalı olarak yürütülmüştür. İnceleme kapsamına, akademik yayınlar, uluslararası politika raporları, ülkelerin yasal metinleri ve vergi mevzuatı belgeleri dâhil edilmiştir Bu başlıklar altında; Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Türkiye gibi dijital ekonomi alanında yüksek regülasyon kapasitesine ve küresel temsil gücüne sahip ülkelerin vergisel düzenlemeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu ülkeler, hem dijital içerik tüketimi ve bağımlılık riski açısından önemli örnekler sunmakta, hem de vergilendirme uygulamaları bakımından yapısal çeşitlilik sağlamaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Türkiye'de uygulanabilecek dijital sin tax modellerinin mali sürdürülebilirliği, toplumsal etkinliği ve hukuki uygulanabilirliği analiz edilerek, kamu maliyesi ve sosyal politika bağlamında politika önerileri geliştirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Almanya

Almanya'da kumar faaliyetleri, doğrudan yasaklama yerine sıkı bir düzenleme ve denetim esasına dayalı olarak yürütülmektedir. Bu kapsamda temel yasal çerçeve, 1 Temmuz 2021 itibarıyla yürürlüğe giren ve 2022 yılında güncellenen 2021 tarihli Kumar Oyunları Hakkında Eyaletlerarası Anlaşma (Glücksspielstaatsvertrag 2021 - GlüStV 2021) ile belirlenmiştir. Söz konusu düzenleme, eyaletler arasında imzalanan bağlayıcı bir sözleşme niteliği taşımakta olup, temel hedefleri arasında kumar bağımlılığının önlenmesi, gençlerin korunması, yasa dışı kumar faaliyetleriyle mücadele edilmesi ve kamu düzeninin temini yer almaktadır (GlüStV 2021, Madde 1–2, Sayfa 1–2). Yalnızca yetkili mercilerce ruhsatlandırılan faaliyetlere izin verilmekte, bu iznin bulunmadığı her türlü kumar oyunu yasa dışı kabul edilmekte ve buna finansal hizmet sunan aktörler de cezai yaptırımlarla karşılaşmaktadır (GlüStV 2021, Madde 4–4d, Sayfa 4–10). Özellikle dijital ortamda sunulan sanal slot makineleri, çevrim içi poker, spor bahisleri ve çevrim içi kumarhane gibi oyun türleri için detaylı teknik, mali ve sosyal yükümlülükler getirilmiştir. Bunlar arasında, her oyuncu için bireysel hesap açma zorunluluğu, ayda en fazla 1.000 avro harcama sınırı, bağımlılık riski taşıyan kullanıcıların yapay zekâ tabanlı sistemlerle erken tespitine ilişkin yükümlülükler ve oyuncu bilgilerinin merkezi sistemlerde toplanarak denetlenmesi gibi önlemler yer almaktadır (GlüStV 2021, Madde 6c, 6h, Sayfa 15–17). Sanal otomatik oyunlar ve çevrim içi poker gibi dijital kumar türlerinde uygulanan 1.000 avroluk aylık ödeme limiti, oyuncu davranışlarını denetim altına almakta ve yasal platformlara yönlendirmektedir. Ayrıca, yüksek gelir grubuna sahip oyunculara özel olarak tanınan 10.000 avroya kadar artırılmış limitler, kayıt dışı faaliyetlerin azaltılmasında etkili olmuştur (Ortak Eyaletler Kumar Otoritesi [GGL], 2024, s. 31).

Bu kapsamda uygulanan teminat sistemi, doğrudan bir vergi olmamakla birlikte, kamu gelirleri açısından dolaylı bir mali denetim işlevi görmektedir. Ruhsat sahibi olan işletmelerin en az 5 milyon avro tutarında banka teminatı sunması, bu tutarın işletmenin ortalama aylık cirosuna göre 50 milyon avroya kadar yükseltilebilmesi mümkündür (GlüStV 2021, Madde 4c, Fıkra 3, Sayfa 8). İzinsiz kumar oynamanın organize edilmesi, düzenlenmesi ve reklamının yapılması da idari bir suç teşkil eder (GlüStV 2021, Bölüm 28a). İdari suçlar, GlüStV 2021, Bölüm 28a, Fıkra 2'ye göre 500.000 avroya kadar para cezası ile cezalandırılabilir. Ayrıca reklam faaliyetlerine yönelik getirilen sınırlamalarla, sanal oyunların tanıtımı günün belirli

saatleri arasında yasaklanmakta; reşit olmayan bireyler veya bağımlılık riski taşıyan gruplara yönelik reklam yapılması kesin olarak engellenmektedir (GlüStV 2021, Madde 5, Sayfa 10–12). Tüm bu düzenlemeler, Almanya'nın dijital kumar ortamında hem kamu sağlığını hem de mali dengeyi gözeten bir "paternalist düzenleyici devlet" anlayışı çerçevesinde hareket ettiğini, dolaylı mali yükümlülükler yoluyla da günah vergisi benzeri bir sistem inşa ettiğini göstermektedir.

Gençleri Medya İçeriklerinden Koruma Hakkında Eyaletlerarası Anlaşma'nın (Jugendmedienschutz-Staatsvertrag – JMStV) temel amacı, çocukların ve gençlerin gelişimlerini veya eğitimlerini tehlikeye atan ya da olumsuz etkileyen elektronik bilgi ve iletişim ortamlarındaki içeriklerden korunmalarını sağlamak; ayrıca insan onuruna ya da Alman Ceza Kanunu kapsamında korunan diğer temel hukuki değerlere zarar verebilecek içeriklere karşı koruyucu düzenlemeler getirmektir (JMStV, Madde 1). Bu yasa kapsamında, gelişimi olumsuz etkileyen veya yasa dışı içerikleri yayınlayan medya sağlayıcılarına 500.000 avroya kadar idari para cezası uygulanabilmektedir (JMStV, Madde 24).

Almanya'da 2021 yılında yürürlüğe giren Kumar Oyunları Hakkında Eyaletlerarası Anlaşma (GlüStV), kumar faaliyetlerini tamamen yasaklamaktan ziyade lisanslama sistemiyle kayıt altına alarak düzenlemeyi tercih etmiş; böylece fiilen "ne yapıyorsanız gözümün önünde yapın" anlayışıyla denetimi merkezileştirmiştir. Ancak söz konusu yaklaşım, yapısal halk sağlığı stratejilerinden ziyade bireysel sorumluluğa dayalı önlemleri ön plana çıkarması ve mali çıkarları öncelemesi nedeniyle, Meyer ve Hayer (2023, s. 8) tarafından kamu yararını esas alan bütüncül bir halk sağlığı perspektifinden uzak olmakla eleştirilmektedir. Ayrıca, Kasinger (2023, s. 36–37) çalışmasında, Almanya'daki dijital günah vergisinin firmalarca büyük ölçüde gizlendiği ve bunun tüketici farkındalığını azaltarak verginin düzeltici etkisini zayıflattığını belirtmektedir. Vergi şeffaflığı düşük olduğunda, tüketici davranışı değişmemekte; bu da günah vergisinin etkinliğini sınırlamaktadır.

3.2. İngiltere

Birleşik Krallık'ta uygulanan Uzaktan Oyun Vergisi (Remote Gaming Duty - RGD), dijitalleşen kumar endüstrisinin vergilendirilmesine yönelik etkili bir mali politika aracıdır. RGD, Birleşik Krallık'ta ikamet eden kullanıcıların çevrim içi oyun faaliyetlerinden elde edilen net kâr üzerinden alınır. İlk olarak %15 oranında uygulanan vergi, 1 Nisan 2019 itibarıyla %21'e yükseltilmiştir. Vergi yükümlülüğü, şirketin Birleşik Krallık'ta fiziki olarak bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, hizmetin Birleşik Krallık'ta ikamet eden müşterilere sunulması esasına dayanmaktadır. Böylece, ekonomik bağ ilkesine göre yurt dışı merkezli firmaların da vergiye tabi olması sağlanarak, vergi tabanının aşındırılması ve kâr kaydırması riskleri azaltılmaktadır (HMRC, 2024).

Birleşik Krallık'ta çevrim içi kumar faaliyetleri, doğrudan "dijital hizmetler vergisi" (Digital Services Tax – DST) kapsamında değerlendirilmeyip, bunun yerine sektöre özgü olarak uygulanan Uzaktan Oyun Vergisi (Remote Gaming Duty – RGD) ile vergilendirilmektedir. 1 Nisan 2019 tarihinden itibaren yürürlüğe giren bu uygulama kapsamında, çevrim içi oyun operatörleri, Birleşik Krallık'taki oyunculardan elde ettikleri brüt kârlar üzerinden %21 oranında vergi ödemekle yükümlüdür. Bu oran, daha önce %15 iken, dijital kumar piyasasının büyümesi ve kamu sağlığına yönelik olası zararların azaltılması amacıyla artırılmıştır (HMRC, 2024). Tıpkı Almanya'da olduğu gibi, Birleşik Krallık'ta da uygulanan bu vergi modeli, doğrudan halk sağlığı temelli bir müdahale aracı olmaktan ziyade, mali kontrol odaklı bir düzenleme mekanizması niteliği taşımaktadır.

3.3. Amerika

ABD'de spor bahislerinin hukuki çerçevesi, 14 Mayıs 2018 tarihinde Yüksek Mahkeme'nin (Supreme Court of the United States) "Murphy v. NCAA" kararında PASPA'yı (Professional and Amateur Sports Protection Act, 1992) anayasaya aykırı bularak iptal etmesiyle köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Bu karar, eya-

letlere spor bahislerini yasallaştırma yetkisi tanımış ve ABD'de düzenlenmiş spor bahisleri pazarının hızla genişlemesinin önünü açmıştır (SCOTUS, 2018). 2024 itibarıyla 38 eyalet ve Columbia Bölgesi (DC), spor bahislerini yasal hâle getirmiştir (American Gaming Association, 2024). Bu yasal değişikliklerin ekonomik ve davranışsal sonuçları da dikkate değerdir. Taylor, McCarthy ve Wilbur'un (2024) bulgularına göre, spor bahislerinin yasallaşması sonrasında çevrim içi bahis harcamaları %633 oranında artarken, bireylerin gelirlerinin %1'inden fazlasını kumara harcama oranı %400 oranında artış göstermiştir. Bu artış özellikle düşük gelirli bireylerde daha belirgin olmuş, bu da düzenlemelerin sosyal eşitsizlikler bağlamında yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Taylor, McCarthy, & Wilbur, 2024, ss. 6–14). Whelan'ın (2023) çalışmasında ortaya koyduğu üzere, ABD'deki mevcut kumar kazancı vergilendirme sistemi, özellikle düşük ve orta gelirli bireyler üzerinde daha fazla bahis yapmaya teşvik edici bir etki yaratmaktadır. Bunun temel nedeni, bireylerin kumar kayıplarını vergiden düşebilmesi için kümülatif giderlerinin belirli bir eşiği aşması gerekliliğidir. Yani vergi indirimi hakkı kazanabilmek için bireyin önemli miktarda kumar harcaması yapması gerekmektedir. Bu durum, kişilerin vergi avantajı elde etme umuduyla kumar faaliyetlerinin boyutunu artırmalarına yol açabilmekte ve dolayısıyla riskli davranışları teşvik edebilmektedir. Whelan bu durumu şu şekilde özetlemektedir: "Bu çalışmada, mevcut sistemin bazı bahisçilere – özellikle düşük ve orta gelirli olanlara – bahis faaliyetlerinin boyutunu artırma ve başa baş gelme şanslarını artırma konusunda bir teşvik sağladığını belgeledik" (Whelan, 2023, s. 1270).

Hollenbeck ve arkadaşları (2024), Amerika'da çevrimiçi spor kumarının yasallaştırılmasının tüketicilerin finansal sağlığını olumsuz etkilediğini; özellikle mobil erişimin mümkün olduğu eyaletlerde iflas oranlarında ve tahsilata düşen borçlarda anlamlı artışlara neden olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, yasal dijital kumar erişiminin yalnızca bireysel kredi puanlarında düşüşe yol açmakla kalmadığını, aynı zamanda banka kredilerine erişimi sınırladığını ve hane borçlanma yapılarını daha kırılgan hâle getirdiğini de açık biçimde belirtmektedir. Benzer şekilde, Baker ve arkadaşları (2024) de çevrimiçi spor bahislerinin yasallaştırılmasının, özellikle finansal açıdan kırılgan hanelerde yatırım oranlarını azalttığını, kredi kartı borçlarını artırdığını, mevcut kredi limitlerini düşürdüğünü ve banka hesabında eksi bakiyeye düşme sıklığını anlamlı biçimde artırdığını göstermektedir.

3.4. İtalya

İtalya'da kumar faaliyetlerine ilişkin vergi sistemi, oyun türlerinin niteliğine ve oyuncu davranış biçimlerine göre farklılaştırılmış çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu yapı, hem doğrudan gelir elde etmeyi hem de düzenleyici ve toplumsal amaçlarla finansal yönlendirme yapmayı hedefleyen çeşitli vergi türlerinden oluşmaktadır. Vergilendirme yapısı temelde dört ana kalem üzerinden yürütülmektedir: Prelievo Unico Erariale (PUE), Imposta Unica, Imposta sugli Intrattenimenti ve Imposta sul Valore Aggiunto (IVA). PUE, özellikle eğlence makineleri olarak tanımlanan AWP (amusement with prizes) ve VLT (video lottery terminals) cihazları üzerinden alınan doğrudan bir vergidir. 2023 itibarıyla bu vergilendirme oranı AWP cihazları için %19,6, VLT cihazları için ise %6,6 olarak belirlenmiştir (ADM, 2023). Öte yandan, çevrimiçi platformlar ve sabit oranlı bahislerde uygulanan Imposta Unica, net kazançlar üzerinden tahsil edilen dolaylı bir vergi türü olup; fiziksel bayilerde yapılan bahisler için %20, çevrimiçi bahislerde ise %24 oranında uygulanmaktadır. Ayrıca çevrimiçi bingo ve beceri oyunlarında bu oran %25'e kadar çıkabilmektedir (Rapporto CASMEF-UPB, 2023, ss. 46–52). Nakit ikramiye ödemesi içermeyen eğlence faaliyetleri için uygulanan Imposta sugli Intrattenimenti (ISI) vergisi ise %8 oranında olup; bilardo, langırt gibi makineler için geçerlidir (ADM, 2023). KDV (IVA) ise yalnızca para ödülü içermeyen oyun türlerine uygulanmaktadır. Bunlara ek olarak, 500 avro üzerindeki kazançlar için uygulanan "Tassa sulla Fortuna" (şans vergisi), oyunun türüne göre değişiklik göstermektedir: Loto için %8, Süper Enalotto için %20, 10&Lotto için %11, çevrimiçi casino kazançları için ise %15 ila %25 aralığında vergi uygulanmaktadır (ADM, 2023; Decreto Legge [D.L.] 50/2017). Bu bağlamda, İtalya'da Meclis Sosyal İşler Komisyonu Başkan Yardımcısı Michela Rostan tarafından 2023 yılında sunulan bir yasa teklifi dikkat çekicidir. Bu teklif, video lottery terminalle-

rinden elde edilen vergi gelirlerinin özel bir kamu fonuna aktarılmasını, bu fon ile bilgilendirme kampanyalarının yürütülmesini, kumar bağımlılığına karşı danışma merkezlerinin açılmasını ve eğlence amaçlı oyunlar ile bağımlılık riski taşıyan kumar türlerinin yasal olarak ayrıştırılmasını önermektedir. Ayrıca teklif, oyuncuların kendilerini sınırlayabileceği otolimitasyon sistemlerinin geliştirilmesini de içermektedir (Rostan, 2023). Ancak mevcut bilgiler ışığında, bu teklif henüz yasalaşmamıştır.

3.5. Fransa

Fransa'da çevrimiçi kumar sektörüne ilişkin 2024 yılının ilk yarısına ait veriler, sektörün mali büyüklüğü ve kamu finansmanına katkısını açık biçimde ortaya koymaktadır. Autorité Nationale des Jeux (ANJ) tarafından yayımlanan rapora göre, 2024'ün ilk altı ayında çevrimiçi kumar piyasasının toplam brüt oyun hasılatı (PBJ) 5,5 milyar Euro olarak gerçekleşmiş; bu, bir önceki yılın aynı dönemine göre %3,8'lik bir artışa işaret etmektedir (ANJ, 2024, s. 2). Aynı dönemde çevrimiçi spor bahislerinden elde edilen 871 milyon Euro'luk PBJ'nin %50'si kamuya aktarılmış (439 milyon €), hipodrom bahislerinde bu oran %41, çevrimiçi pokerde ise yaklaşık %29,5 olarak gerçekleşmiştir (ANJ, 2024, ss. 10, 19, 22). Ayrıca, benzersiz oyuncu sayısı 3,2 milyonu aşarak şimdiye kadarki en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Fransa'da 2025 yılı itibarıyla yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Finansmanı Yasası (Loi de Financement de la Sécurité Sociale) ile kumar sektöründe uygulanan vergilendirme rejimi önemli ölçüde yeniden yapılandırılmıştır. Yapılan değişiklikler kapsamında, çevrimiçi spor bahislerinden elde edilen brüt oyun hasılatı (GGR – Gross Gaming Revenue) üzerinden alınan kamu payı %59,3 olarak belirlenmiştir. Perakende spor bahislerinde kamu payı %42,1 seviyesine çıkarılmıştır. Loto ve Euromillions gibi çekiliş temelli oyunlarda kamu payı %69 olarak uygulanmakta; anında çekiliş ve diğer oyun türlerinde ise kamu payı %56,5 düzeyindedir. Çevrimiçi poker oyunlarında, daha önce uygulanan ciro bazlı vergi kaldırılarak brüt oyun hasılatı üzerinden %10 oranında doğrudan bir vergi getirilmiştir. Ayrıca, çevrimiçi at yarışları bahislerinden alınan kamu payı %52,9 olarak güncellenmiştir. Bu vergi oranları, sektörde brüt gelir üzerinden doğrudan kamu finansmanına katkı sağlamayı ve aynı zamanda riskli dijital kumar davranışlarının regülasyonunu güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bunlara ek olarak, tüm lisanslı kumar operatörlerinin reklam ve promosyon harcamalarına yönelik olarak %15 oranında yeni bir dolaylı vergi uygulaması başlatılmıştır. Bu düzenleme, operatörlerin pazarlama stratejilerini sınırlayarak, aşırı ve agresif tanıtım faaliyetlerini azaltmayı ve kamu sağlığını korumayı amaçlamaktadır. La Française des Jeux (FDJ – Fransa Şans Oyunları Kurumu) tarafından yapılan değerlendirmelere göre, yeni vergi yüklerinin şirket gelirleri üzerinde kısa vadede yaklaşık 90 milyon Euro tutarında olumsuz etki yaratacağı öngörülmektedir (FDJ, 2025, ss. 3–4).

Fransa'da dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlandırmak ve çevrimiçi ortamlarda erken yaşta maruz kalınan risklere karşı koruyucu bir mekanizma oluşturmak amacıyla 2024 yılında kapsamlı bir yasa teklifi hazırlanmıştır. Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés (CNIL) tarafından yürütülen saha araştırmaları, çocukların büyük bir çoğunluğunun interneti ebeveyn gözetimi olmaksızın kullandığını, 7 yaşından itibaren çevrimiçi içeriklere erişmeye başladığını ve ilk akıllı telefon edinme yaşının ortalama 9 yıl 9 ay olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular doğrultusunda, çocukların dijital ortamlarda zararlı içeriklere karşı korunabilmesi için "kontrol parental par défaut" (varsayılan ebeveyn denetimi) sistemi getirilmiştir. Yeni düzenleme kapsamında, cihaz üreticilerine, donanımların ilk kullanım anında ebeveyn kontrol sisteminin etkinleştirilmesini teklif etme zorunluluğu getirilmiştir. Bu yasa teklifi, dijital erişim cihazlarının çocuklar açısından daha güvenli hâle getirilmesini hedefleyen önemli bir regülasyon girişimi olarak değerlendirilmekte olup, üretici ve dağıtıcıların yasal sorumluluklarını da genişletmektedir. Yasa aynı zamanda, kamu bütçesi üzerinde ek yük oluşturmaması için finansal bir önlem de içermektedir. Bu kapsamda, bu uygulamayı finanse etmek üzere tütün ürünlerine yönelik özel tüketim vergilerine ek olarak bir ilave vergi ihdas edilmesi öngörülmüştür.

Fransa'da, sosyal medya ve diğer dijital platformlarda yapılan düzenlemelere ek olarak, vergi idaresine, yapay zekâ destekli analiz yöntemleriyle mükelleflerin beyanlarının doğruluğunu kamuya açık dijital içerikler üzerinden teyit etme yetkisi tanıyan bir yapı Décret n° 2024-1274 ile yasallaştırılmıştır. Bu düzenleme, yalnızca Fransa için değil, dijitalleşen vergi denetim süreçlerine ilişkin diğer ülke uygulamalarına da örnek teşkil edebilecek niteliktedir (Décret n° 2024-1274, 2024; Deloitte Société d'Avocats, 2024).

3.6. Türkiye

Türkiye'de şans oyunları faaliyetlerinden elde edilen kazançlar, %10 oranında sabit Şans Oyunları Vergisine (ŞOV) tabidir. Bu vergi brüt hasılat üzerinden hesaplanmakta olup, spor ve sosyal faaliyetleri desteklemek amacıyla genel bütçeye aktarılmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2007a). Türkiye'de sanal kumar ve poker gibi şans oyunlarının yetkisiz kişi veya kurumlar tarafından düzenlenmesi ve oynatılması açıkça yasaklanmıştır. Bu yasaklamanın temel yasal dayanağı, 7258 sayılı Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Oyunları Düzenlenmesi Hakkında Kanun'dur. Kanunun 5. maddesine göre, yalnızca devlet tarafından yetkilendirilmiş kuruluşlar aracılığıyla bu tür bahis ve şans oyunlarının düzenlenmesine izin verilmekte, yetkisiz düzenleyicilere ise ağır cezai yaptırımlar öngörülmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2007b). Ayrıca, yurt dışında oynatılan bahis ve şans oyunlarının Türkiye'den oynanmasına aracılık etmek de bu kanun kapsamında suç olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Türk Ceza Kanunu'nun 228. maddesi kapsamında, kumar oynanması için yer ve imkân sağlayanlar hakkında hapis ve adli para cezası yaptırımı öngörülmekte olup, bu hüküm sanal ortamda düzenlenen kumar ve poker oyunları için de geçerlidir (T.C. Resmî Gazete, 2004). Ayrıca, Kabahatler Kanunu'nun 34. maddesi uyarınca, kumar oynayan kişilere idari para cezası uygulanmakta ve kumardan elde edilen gelire kamuya geçirilmek üzere el konulmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2005). Dolayısıyla, Türkiye'de sanal kumar ve poker gibi şans oyunlarının yetkisiz biçimde düzenlenmesi veya oynatılması, 7258 sayılı Kanun, Türk Ceza Kanunu madde 228 ve Kabahatler Kanunu madde 34 hükümleriyle hem cezai hem de idari yaptırıma tabi kılınmıştır.

Diğer yandan, Türkiye'de şans oyunları yalnızca düzenleme yetkisine sahip kamu kuruluşları aracılığıyla yasal çerçevede yürütülmekte ve bu faaliyetlerden elde edilen kamu gelirleri hem vergisel hem de sosyal politika araçları bağlamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun uyarınca, 1 Ocak 2024 itibarıyla uygulanan Şans Oyunları Vergisi (ŞOV) oranları; spor müsabakalarına dayalı müşterek bahislerde %5, at yarışlarında %7 ve diğer şans oyunlarında %10 olarak belirlenmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2007a). Söz konusu vergilendirme rejimi yalnızca genel bütçe gelirlerinin artırılması amacıyla değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde "erdemli malların üretimi"ne katkı sunacak sosyal yatırımları da desteklemek üzere yapılandırılmıştır. Nitekim, aynı kanunun 7. maddesine göre, elde edilen kamu payları Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Tanıtma Fonu, Olimpiyat Oyunları Hazırlık ve Düzenleme Kurulu, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kurumlara tahsis edilmekte; böylece şans oyunlarından elde edilen gelirlerin kamu yararına sosyal hizmetler, gençlik, spor ve eğitim gibi alanlara yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Bu yönlendirme, kamu maliyesi açısından davranışsal vergileme ilkeleri çerçevesinde erdemli mal üretiminin desteklenmesi yönünden önemli bir işlev görmektedir. Türkiye'de dijital hizmetlerin ve şans oyunlarının vergilendirilmesine ilişkin mevcut düzenlemeler aşağıda özetlenmiştir:

Tablo 1. Türkiye'de Dijital Hizmetler ve Şans Oyunlarına Yönelik Vergilendirme Durumu (2025 İtibarıyla)

Uygulama	Açıklama	Statü
Dijital Hizmet Vergisi	%7.5 oranında, Google/Facebook gibi dijital reklam platformlarına uygulanıyor	Yürürlükte
Dijital Oyun ÖTV Taslağı	Loot box ve pay-to-win (p2w) harcamaları için %15–25 arası özel tüketim vergisi öngörülüyor	Hazırlık aşamasında
Netflix/Spotify KDV	Dijital abonelik hizmetlerine %18 oranında Katma Değer Vergisi uygulanıyor	Yürürlükte
Şans Oyunları Vergisi	5602 sayılı Kanun kapsamında uygulanmakta: Spor bahislerinde %5, At yarışlarında %7, diğer şans oyunlarında %10	Yürürlükte

Türkiye'de dijital ekonomi alanında faaliyet gösteren uluslararası ve yerli dijital hizmet sağlayıcılarına yönelik olarak, 7194 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren Dijital Hizmet Vergisi (DHV), 1 Mart 2020 tarihinden itibaren uygulanmaktadır. Bu düzenleme kapsamında, Türkiye'de dijital ortamda sunulan reklam hizmetleri, içerik satışları ve kullanıcılar arası etkileşimi sağlayan dijital platformların işletilmesinden elde edilen hasılat, %7,5 oranında dijital hizmet vergisine tabi tutulmaktadır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020). Verginin mükellefleri, Türkiye'de tam ya da dar mükellef olup olmadıklarına bakılmaksızın, bu kapsamda dijital hizmet sunan tüm dijital hizmet sağlayıcılarıdır. Dolayısıyla, Türkiye'de faaliyet gösteren Google Ads, Meta, Netflix, Spotify, Instagram, YouTube gibi büyük uluslararası platformlar ile yerli dijital hizmet sağlayıcıları, Türkiye'deki kullanıcılar üzerinden elde ettikleri hasılat üzerinden bu vergiye tabidirler (T.C. Resmî Gazete, 2019). Dijital hizmet vergisinin konusunu oluşturan temel faaliyet alanları şunlardır: (1) dijital ortamda reklam ve hedefleme hizmetleri, (2) sesli, görsel veya dijital içeriklerin satışı ve bu içeriklere erişim hizmetleri (örneğin dijital müzik ve video platformları ile video oyunları), (3) kullanıcıların birbirleriyle etkileşime geçebildiği sosyal ağ hizmetlerinin sağlanması ve işletilmesi, (4) tüm bu hizmetlerin aracılığına veya teknik işleyişine yönelik destek faaliyetleri. Vergi mükellefiyeti açısından bir istisna getirilmiş olup, dijital hizmet sağlayıcısının bir hesap döneminde Türkiye'de elde ettiği hasılat 20 milyon TL'den ve dünya genelindeki toplam hasılatı 750 milyon avrodan az ise, ilgili kuruluş dijital hizmet vergisinden muaf tutulmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2019, md. 4/1).

Sosyal medya gelirlerinin vergilendirilmesine ilişkin yasal düzenleme ise 7338 sayılı Kanun ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen mükerrer 20/B maddesi ile oluşturulmuştur. 1 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe giren bu düzenleme, sosyal medya içerik üreticiliği ve mobil uygulama geliştirme faaliyetlerinden elde edilen gelirleri belirli koşullar altında gelir vergisinden istisna tutmakta ve dijital ekonominin kayıt altına alınmasını hedeflemektedir (T.C. Resmî Gazete, 2021; Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022). Gelirlerin Türkiye'de kurulu bir banka aracılığıyla açılacak özel hesaba aktarılması gerekmekte; bu hesaplara yatan kazançlar üzerinden bankalarca %15 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılmakta ve bu tutar nihai vergi olarak kabul edilmektedir. İstisna şartlarını taşıyan mükellefler ayrıca gelir vergisi beyannamesi vermemektedir (GVK, mük. md. 20/B).

İstisnadan yararlanabilmek için yıllık kazancın Gelir Vergisi Kanunu'nun 103. maddesinde belirtilen dördüncü gelir dilimi sınırını aşmaması gerekmektedir. Bu tutar, 2025 yılı için 4.300.000 TL olarak belirlenmiştir (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024). Ayrıca, 7491 sayılı Kanun ile 1 Ocak 2024 itibarıyla yürürlüğe giren değişiklikler kapsamında, istisna uygulamasının kapsamı genişletilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2023). Bu adım, daha fazla dijital üreticiyi kapsama alarak hem vergi tabanının genişletilmesini hem de vergide adaletin güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

Türkiye'de uygulamaya giren bu verginin doğrudan klasik anlamda bir sin tax (günah vergisi) özelliği

taşıdığı söylenemez. Zira verginin amacı doğrudan bireyleri zararlı dijital davranışlardan caydırmak değil; dijital gelirleri kayıt altına almak ve bu alandaki ekonomik faaliyetleri vergilendirme sistemine dâhil etmektir. Bununla birlikte, sosyal medya içerik üreticilerinin ve dijital platformların resmi denetime açılması, dolaylı olarak davranışsal düzenlemelere zemin hazırlayan bir ön adım niteliği taşımaktadır. Bu düzenleme sayesinde hem gelirlerin şeffaf bir şekilde izlenmesi mümkün hale gelmekte hem de ilerleyen dönemlerde içerik türlerine göre farklı vergisel düzenlemelerin geliştirilebilmesinin yolu açılmaktadır. Bu çerçevede söz konusu vergi, dolaylı bir davranışsal müdahale aracı olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, Türkiye'de dijital oyunlardaki loot box (ganimet kutusu) ve pay-to-win (kazanmak için ödeme) gibi oyun içi satın alımlara ilişkin özel bir vergi düzenlemesi bulunmamaktadır. Ancak bu tür öğelerin "şans oyunu" niteliği taşıyıp taşımadığı yönündeki hukuki ve vergisel tartışmalar sürmektedir. 5602 sayılı Kanun'da şans oyunları, sonucu tamamen veya kısmen tesadüfe dayalı olarak belirlenen oyunlar ve müşterek bahisler olarak tanımlanmakta; bu kapsamda elde edilen hasılata %5 ila %10 oranında vergi uygulanmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2007). Ancak loot box sistemlerine yönelik açık bir düzenleme bulunmaması, uygulamada hukuki yorum farklılıklarına yol açmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dijitalleşmenin hızla dönüştürdüğü tüketim kalıpları ve medya kullanım alışkanlıkları, özellikle genç bireylerde olmak üzere orta yaş ve yetişkin gruplarda da bağımlılık temelli yeni risk alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dijital oyun bağımlılığı, çevrim içi kumar alışkanlıkları ve müstehcen içeriklere maruz kalma gibi dijital ortam temelli etkileşim biçimleri, bireylerin hem psikososyal refahını hem de ekonomik davranış kalıplarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, bireysel düzeyde artan zararların toplum sağlığını etkileyecek düzeye ulaşması, kamu maliyesi disiplini içerisinde yalnızca gelir yaratma amacıyla değil; toplum refahını koruma ve geliştirme misyonu çerçevesinde ele alınması gereken bir sorun haline gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında, dijital davranışların vergisel yönetimi, erdemsiz malların (de-merit goods) tüketimini sınırlama ve erdemli malların üretimini teşvik etme yönündeki klasik maliye politikası ilkeleriyle örtüşen yeni bir müdahale alanı olarak öne çıkmaktadır. Yasaklayıcı düzenlemelerin sınırlı etkisi göz önüne alındığında, vergilendirme gibi dolaylı ve yönlendirici politika araçları aracılığıyla bireysel bilinç düzeyinin artırılması, davranışsal dönüşüm sağlanması ve risk temelli dijital içeriklerin kamu denetimine tabi tutulması önem arz etmektedir. Böylelikle, kamu otoriteleri hem mali yükümlülükleri optimize eden hem de sosyal refahı önceleyen hibrit bir maliye politikası aracı olarak dijital sin tax uygulamalarını daha etkin ve verimli kullanabilecektir.

Bu kapsamda, dijital davranışlara yönelik vergisel müdahale araçlarının hangi amaçlarla ve ne tür yapılarla uygulandığını ortaya koymak amacıyla çeşitli ülkelerde benimsenen politika modelleri incelenmiştir. İncelenen ülke örnekleri göstermektedir ki, birçok uygulamada mali beklentiler ve gelir artırma hedefi, toplum sağlığını ve davranışsal dönüşümü önceleyen kamu yararı anlayışının önüne geçmekte; dolayısıyla sin tax politikaları, önleyici ve koruyucu olmaktan çok, gelir odaklı yapılar olarak şekillenmektedir.

- **Almanya:** Almanya, dijital kumar faaliyetlerini merkezi lisanslama, harcama limitleri ve yapay zekâ destekli denetim sistemleriyle yönlendirerek, bireysel sorumluluğu esas alan fakat davranışsal yönlendirme kapasitesi sınırlı bir model benimsemiştir.

- **Fransa**: Fransa, yüksek kamu payları ve çocuklara yönelik dijital koruma düzenlemeleriyle dijital içeriklerde toplumsal fayda odaklı, koruyucu ve yeniden dağıtımcı bir sin tax yaklaşımı geliştirmiştir.

- **Birleşik Krallık:** İngiltere, çevrim içi oyunlara uyguladığı yüksek oranlı Uzaktan Oyun Vergisi ile mali kontrolü önceliklendirirken, kamu sağlığı perspektifini sınırlı biçimde uygulamaktadır.

- **ABD:** ABD'de spor bahislerinin yasallaşması, düşük gelirli kesimlerde finansal kırılganlığı artırmış; bu da dijital kumar vergilendirmesinin sosyal eşitsizlikleri derinleştirme riski taşıdığını göstermektedir.

• **İtalya:** İtalya, karmaşık ve katmanlı bir vergi sistemi uygulamasına rağmen, davranışsal etkisi düşük kalmış ve bu nedenle kamu fonlarına yönlendirme ile yapısal müdahale ihtiyacını öne çıkarmıştır.

• **Türkiye:** Türkiye'de mevcut vergisel düzenlemeler (örneğin Şans Oyunları Vergisi, Dijital Hizmet Vergisi, sosyal medya kazançlarına yönelik stopaj sistemi) dijital alanın kayıt altına alınmasına katkı sağlamakla birlikte, özellikle genç kullanıcıları hedef alan loot box, mikro ödemeler ve riskli dijital içeriklere yönelik doğrudan ve davranışsal etkili bir vergi sistemine henüz geçilememiştir.

Türkiye'de henüz geliştirilmemiş olan risk temelli ve yönlendirici dijital vergi rejimi ihtiyacı, bu çalışmanın temel bulguları arasında yer almaktadır. Mevcut vergisel düzenlemeler—örneğin Şans Oyunları Vergisi, Dijital Hizmet Vergisi ve sosyal medya kazançlarına yönelik stopaj sistemi—dijital alanın kayıt altına alınmasına katkı sağlasa da, çocukları, gençleri ve yetişkin bireyleri dijital bağımlılık risklerinden koruyan ve içerik üreticilerini etik sorumluluklara yönlendiren davranışsal odaklı bir yapıya henüz dönüşmemiştir. Bu doğrultuda önerilen, dijital içeriklerin risk düzeylerine göre sınıflandırılması ve buna bağlı olarak %0 ila %40 arasında değişen oranlarla kademeli biçimde vergilendirilmesidir. Böyle bir sistem yalnızca mali yükümlülük doğurmakla kalmayacak; aynı zamanda içerik üreticilerini etik standartlara yöneltecek, dijital tüketim davranışlarını denetim altına alacak ve özellikle genç kullanıcıların çevrim içi risklerden korunmasına katkı sağlayacaktır. Vergi gelirlerinin medya okuryazarlığı, dijital rehabilitasyon ve çocuk koruma programları gibi sosyal sorumluluk fonlarına yönlendirilmesi ise bu politikaların kamu yararı boyutunu güçlendirecektir.

Dijital günah vergileri kapsamında ele alınması gereken temel davranışsal risk alanları; oyun içi mikro işlemler (loot box, gacha sistemleri), sosyal medya bağımlılığı, çevrim içi kumar ve bahis platformları ile müstehcen yayınlara erişim ve pay-to-win yapılar içeren dijital oyunlardır. Özellikle loot box sistemleri gibi şansa dayalı içerik mekanizmalarının, sanal kumar niteliği taşıması nedeniyle Türkiye'deki kumar yasağı bağlamında yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, içeriklerin öngörülemezlik ve bağımlılık riski dikkate alınarak şeffaflık ve kullanıcı koruması temelli bir sınıflandırma sistemine tabi tutulması, dijital alanın etik denetimine katkı sağlayacaktır. Bu modelin uygulanabilirliğini artırmak için, TÜİK ve ilgili kurumların dijital bağımlılık, oyun içi harcama ve mikro ödeme davranışlarına yönelik veri üretimini güçlendirmesi önem arz etmektedir. Aynı şekilde, RTÜK ile Hazine ve Maliye Bakanlığı arasında net bir yetki paylaşımının oluşturulması ve yapay zekâ destekli denetim sistemlerinin bu süreçlere entegre edilmesi, düzenleyici kapasitenin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Sansür ile davranışsal vergilendirme arasındaki sınırın açık biçimde tanımlanması ve sistemin şeffaf, izlenebilir bir denetim altyapısıyla desteklenmesi hem uygulamanın meşruiyetini hem de sosyal etkisini pekiştirecektir. Bu bağlamda, televizyon programları ile Netflix ve benzeri dijital yayın platformlarında sunulan içeriklerin de davranışsal etkileri dikkate alınarak vergilendirilmesi gerekmektedir. Özellikle çocukların psikososyal gelişimini destekleyen veya toplumun genel psikolojik refahına katkı sunan yayınların ise sınırlı vergi uygulamaları ya da vergi teşviklerinden yararlandırılması, pozitif içerik üretimini özendiren kamu maliyesi odaklı bir politika aracı olarak değerlendirilmelidir.

Son olarak, yapay zekâ tabanlı izleme ve sınıflandırma teknolojilerinin vergilendirme süreçlerine entegre edilmesi, içeriklerin risk profiline dayalı dinamik vergilendirme algoritmalarının geliştirilmesine olanak tanıyacaktır. Bu bütüncül yaklaşım, kamu maliyesi açısından yalnızca gelir üretimine değil; aynı zamanda dijital nesillerin etik, sağlıklı ve dengeli bir dijital kültürde gelişimini destekleyen koruyucu ve yönlendirici kamu politikalarının inşasına hizmet edecektir. Dijital sin tax yapıları bu çerçevede, davranışsal ekonomi ilkeleriyle uyumlu, çok boyutlu ve dönüştürücü bir araç olarak değerlendirilmelidir. Kamu otoriteleri bu vergilendirme modelini sadece maliyet içselleştirmesi perspektifiyle değil, dijital toplumun refahını önceleyen bir müdahale aracı olarak bütüncül kamu politikalarıyla entegre biçimde uygulamalıdır. Böylece, dijital çağın doğurduğu yeni bağımlılık biçimleri, maliye politikaları vasıtasıyla hem önlenebilir hem de toplumsal fayda ekseninde yönlendirilebilir hale gelecektir.

KAYNAKÇA

ADM, Agenzia delle Dogane e dei Monopoli. (2023). Prelievo Unico Erariale (PUE) su AWP e VLT: aliquote fiscali aggiornate.

Allcott, H., Lockwood, B. B., & Taubinsky, D. (2019). Should We Tax Sugar-Sweetened Beverages? *An Overview of Theory and Evidence. Journal of Economic Perspectives,* 33(3), 202–227.

American Gaming Association. (2024). Sports Betting Legalization Map. https://www.americangaming.org

Ammal, E. K. (2024). Sin tax strategies and sustainable health financing: A global scenario. South Eastern *European Journal of Public Health* (SEEJPH).

ANJ, Autorité Nationale des Jeux (ANJ). (2024). Synthèse du marché des jeux d'argent et de hasard – 1er semestre 2024. [PDF]. Erişim adresi: https://anj.fr veya doğrudan belge için: Synthèse du marché des JAH - 1er sem 2024.pdf, s. 2.

Arıkan, Z., & Gürbüz, S. (2018). Tütün Ve Tütün Ürünleri Üzerinden Alınan Vergiler ve Dünya Uygulamaları. *International Journal of Academic Value Studies.*

Associação Brasileira das Desenvolvedoras de Jogos Digitais [ABGI]. (2024). Relatório anual do mercado de jogos brasileiro. https://abragames.org.

Bachinger, E., McKee, M., & Gilmore, A. (2008). Tobacco policies in Nazi Germany: Not as simple as it seems. *Public Health,* 122(5), 497–505.

Baker, S. R., Balthrop, J., Johnson, M. J., Kotter, J. D., & Pisciotta, K. (2024). Gambling away stability: Sports betting's impact on vulnerable households. SSRN. https://doi.org/10.2139/ssrn.4881086

Buyrukoğlu, S., Bozdoğan, D., & Köktaş, A. M. (2016). Paternalist Devlet Anlayışının Bir Gereği Olarak Günah Vergileri: Türkiye örneği. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(3), 15–31.

Câmara dos Deputados. (2023). Projeto de Lei nº 4.173/2023. https://www.camara.leg.br

Chaloupka, F. J., & Warner, K. E. (2000). The economics of smoking. Handbook of Health Economics, 1, 1539-1627.

Chambers and Partners. (2024). Gaming Law 2024 – Italy. Retrieved from https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/gaming-law-2024/italy

Chen, Y., Li, X., & Srinivasan, K. (2019). Prosocial herding of online content: Rationale, design, and assessment. *Journal of Interactive Marketing*, 47, 16–30.

CNIL, Commission nationale de l'informatique et des libertés (CNIL). (2024). Rapport annuel 2024. Consulté sur https://www.cnil.fr/sites/cnil/files/2025-04/rapport_annuel_2024.pdf

CONFAZ (Conselho Nacional de Política Fazendária). (2024). Acordo nº 215/2024 - Alíquotas de ICMS para produtos digitais. https://www.confaz.fazenda.gov.br

Costello, N., Sutton, R., Jones, M., Almassian, M., Raffoul, A., Ojumu, O., Salvia, M., Santoso, M., Kavanaugh, J. R., & Austin, S. B. (2023). Algorithms, addiction, and adolescent mental health: An interdisciplinary study to inform state-level policy action to protect youth from the dangers of social media. *American Journal of Law & Medicine*, 49(2-3), 135–172.

De, D., El Jamal, M., Aydemir, E., & Khera, A. (2025). Social media algorithms and teen addiction: Neurophysiological impact and ethical considerations. *Cureus,* 17(1), e77145. https://doi.org/10.7759/cureus.77145

Décret n° 2024-1274, ournal officiel de la République française. (2025, 1 janvier). https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000050935013

Decreto-Legge 24 aprile 2017, n. 50. Disposizioni urgenti in materia finanziaria, di contrasto al gioco d'azzardo, di tutela della salute e di sostegno all'occupazione*. *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, n. 96.

Direction Générale des Finances Publiques. (2023). *DSTA Implementation Report.*

Drummond, A., & Sauer, J. D. (2018). Video game loot boxes are psychologically akin to gambling. *Nature Human Behaviour,* 2(8), 530–532

Elliot, R. (2012). Smoking for taxes: The triumph of fiscal policy over health in postwar West Germany, 1945–55. *The Economic History Review*, 65(4), 1450–1474. https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2011.00639.x

Enache, C. (2024, May 7). Digital Services Taxes in Europe, 2024. *Tax Foundation.* https://taxfoundation.org/data/all/eu/digital-tax-europe-2024/Tax Foundation

FDJ, https://www.groupefdj.com FDJ Group. (2025). 2024 revenue and EBITDA – 2025 taxation [PDF document]. Retrieved from https://www.groupefdj.com/documents/20250214-FDJpressrelease-2024revenueandEBITDA-2025taxation.pdf

Garrett, T. A., Paton, D., & Vaughan Williams, L. (2020). Taxing gambling machines to enhance public and private revenue. *Kyklos*, 73(4), 530–554. https://doi.org/10.1111/kykl.12247

Gemeinsame Glücksspielbehörde der Länder. (2024). Tätigkeitsbericht 2023. Halle (Saale): GGL. https://www.gluecksspiel-behoerde.de/

(GlüStV), Glücksspielstaatsvertrag 2021. (2021). Staatsvertrag zur Neuregulierung des Glücksspielwesens in Deutschland: Konsolidierte Fassung mit Änderungen von 2022. Stand: 31. Januar 2025. https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayGlueStV2021

Gülden, O**.** (2022). *Erdemsiz mallar üzerindeki özel tüketim vergisinin halk sağlığı üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020). Dijital Hizmet Vergisi Uygulama Genel Tebliği. https://www.pwc.com.tr/tr/hizmetlerimiz/vergi/bultenler/2020/dijital-hizmet-vergisi-uygulama-genel-tebligi.html.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2022). 325 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği. 26 Eylül 2022 tarihli ve 31965 sayılı Resmî Gazete

Hızarcı Beşer, B., & Aşkan, H. (2019). Türkiye'de Sigara Bağımlılığını Azaltmada Sigara Vergilerinin Etkisi. Strategic *Public Management Journal,* 5(9), 65–78.

Hindriks, J., & Myles, G. D. (2006). *Intermediate public economics* (1st ed.). MIT Press.

HMRC, HM Revenue & Customs. (2024). General betting duty, pool betting duty and remote gaming duty. GOV.UK. https://www.gov.uk/guidance/general-betting-duty-pool-betting-duty-and-remote-gaming-duty

Hollenbeck, Brett and Larsen, Poet and Proserpio, Davide, The Financial Consequences of Legalized Sports Gambling (July 23, 2024). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4903302

Jugendmedienschutz-Staatsvertrag [JMStV]. (2024). Jugendmedienschutz-Staatsvertrag in der Fassung des Fünften Medienänderungsstaatsvertrages. https://www.kjm-online.de/rechtsgrundlagen/jmstv

Karahanoğulları, O. (2007). *Birinci Meclisin içki yasağı (Men-i Müskirat Kanunu).* Türkiye Barolar Birliği Yayını.

Karakartal, D. (2023). Kumar Bağımlılığının Yol Açtığı Psikososyal Sorunların Değerlendirilmesi. *Uluslararası Liderlik Araştırmaları Dergisi,* 7(4), 1007–1016. https://doi.org/10.47525/ulasbid.1377745.

Kasinger, J. (2024). Shrouded sin taxes (arXiv Working Paper No. 2409.01493). arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2409.01493

Kavaklı Demir, E., & Çelikay, F. (2023). Paternalist Anlayış Perspektifinden Erdemsiz Mallar ve Kamu Müdahalesi: Ampirik Bir Değerlendirme. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(39), 53–69.

Kennedy, R., Lawlor, M.-A., & Prothero, A. (2019). Children as Vulnerable Consumers in Online Environments. *Journal of Consumer Affairs,* 53(4), 1578–1596. https://doi.org/10.1111/joca.12253

King, D. L., & Delfabbro, P. H. (2019). Video game monetization (e.g., 'loot boxes'): a blueprint for practical social responsibility measures. International Journal of Mental Health and Addiction, 17(1), 166–179.

Korea Creative Content Agency. (2024). Game Industry White Paper.

La Française des Jeux. (2025, February 14). Very strong performance in 2024 – 2025 outlook affected by increased taxes on betting and gaming in France [Press release].

Livingstone, S., & Smith, P. K. (2014). Annual research review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: The nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 55(6), 635–654. https://doi.org/10.1111/jcpp.12197

Lorenzi, P. (2004). Sin taxes. Society, 41(3), 59–65.

Lorenzi, P., Zhang, J. Q., & Friedmann, R. (2010). Looking for Sin in All the Wrong Places: An Empirical Investigation of the Affluenza Construct. *Journal of Behavioral and Applied Management,* 11(3), 244–261. https://doi.org/10.21818/001c.17348

Lucas, G. M. Jr. (2024). Shaping preferences with Pigouvian taxes. NYU Journal of Legislation and Public Policy, 27(1), 69–134.

Meyer, G., & Hayer, T. (2023). Schadensbegrenzung beim Glücksspiel – Eine Aufgabe für die öffentliche Gesundheitsfürsorge. Prävention und Gesundheitsförderung, 18, 1–9

Ministério da Cultura. (2024). Portaria nº 23/2024 - Programa GameBR. https://www.gov.br/cultura

O'Donoghue, T., & Rabin, M. (2006). Optimal sin taxes. *Journal of Public Economics,* 90(10–11), 1825–1849.

OECD. (2022). Taxing Virtual Goods: Policy Design Framework.

Öner, M. (2001), akt. Turan, D., & Yurdakul, A. (2009). Zararlı Alışkanlıkları Önlemeye Yönelik Bir Araç Olan Günah Vergileri ve Etkinliği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2), 1–13.

Raffoul, A., Ward, Z. J., Santoso, M., Kavanaugh, J. R., & Austin, S. B. (2023). Social media platforms generate billions of dollars in revenue from U.S. youth: Findings from a simulated revenue model. *PLOS ONE*, 18(12), e0295337. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0295337

Receita Federal do Brasil [RFB]. (2023). Instrução Normativa RFB nº 2.233/2022. https://www.gov.br/receitafederal

Rostan, M. [Camera dei Deputati]. (2023, October 11). Conferenza stampa su ludopatia e proposta di legge per un fondo di prevenzione finanziato dal gettito del gioco [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=f6nRZ-cxurms

Russell, A. M. T., Browne, M., Hing, N., Rockloff, M., Newall, P., Dowling, N. A., Merkouris, S., King, D. L., Stevens, M., Salonen, A. H., Breen, H., Greer, N., Thorne, H. B., Visintin, T., Rawat, V., & Woo, L. (2023). Electronic gaming machine accessibility and gambling problems: A natural policy experiment. Journal of Behavioral Addictions, 12(3), 721–732

Sandalcı, U., & Sandalcı, İ. (2018). Türkiye'de Günah Vergileri Kapsamında Özel Tüketim Vergisi Uygulaması ve Etkinliği. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 1–14.

Sartore, S. (2023). La tassazione del gioco d'azzardo (Tesi di laurea magistrale, Università degli Studi di Pisa, Dipartimento di Giurisprudenza).

SCOTUS. (2018). Murphy v. National Collegiate Athletic Association, 584 U.S. ___ (2018). https://www.supremecourt.gov/opinions/17pdf/16-476_dbfi.pdf

Snowdon, C. (2012). The wages of sin taxes. Adam Smith Institute, 1–64.

SteamDB. (2024). Brazilian pricing analysis Q2 2024. https://steamdb.info

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2024). 2025 Gelir Vergisi Tarifesi.

T.C. Resmî Gazete. (2004, 12 Ekim). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu. Sayı: 25611. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

T.C. Resmî Gazete. (2005, 30 Mart). 5326 sayılı Kabahatler Kanunu. Sayı: 25772. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5326&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

T.C. Resmî Gazete. (2007a, 21 Mart). 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun. Sayı: 26469. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5602&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

T.C. Resmî Gazete. (2007b, 14 Şubat). 7258 sayılı Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Oyunları Düzenlenmesi Hakkında Kanun. Sayı: 26432. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7258&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

T.C. Resmî Gazete. (2019, 7 Aralık). 7194 sayılı Dijital Hizmet Vergisi ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. Sayı: 30971. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7194

T.C. Resmî Gazete. (2021, 26 Ekim). 7338 sayılı Vergi Usul Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Sayı: 31640.

T.C. Resmî Gazete. (2023, 28 Aralık). 7491 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. Sayı: 32413.

Talbot, L., & Pienaar, S. (2012). Fat tax as an alternative tax in South Africa. *International Business & Economic Research Journal,* 11(12), 1281–1288.

Taylar, Y. (2012). Vergi Teorisi Açısından Özel Tüketim Vergileri Kapsamında Özel Tüketim Vergileri Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 435–467.

Taylor, Wayne and McCarthy, Daniel and Wilbur, Kenneth C., The Effects of Sports Betting Legalization on Irresponsible Gambling (February 06, 2025). SMU Cox School of Business Research Paper No. 24-7, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4856684 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4856684

TDK. (2023). Türk Dil Kurumu. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 21.04.2023)

Thaler, R. H. (2015). Misbehaving: The making of behavioral economics. W. W. Norton & Company.

Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness. Yale University Press.

Tillman, B. R. (1894). Our whiskey rebellion. The North American Review, 158(450), 513–519. https://www.jstor.org/stable/25103323

Tillson, A. H. (1987). Review of The Whiskey Rebellion: Frontier Epilogue to the American Revolution by T. P. Slaughter. *Appalachian Journal,* 15(1), 54–57. https://www.jstor.org/stable/40932999

Turan, D., Yurdakul, A., & Yurdakul, A. (2009). Zararlı Alışkanlığı Önlemeye Yönelik Bir Araç Olarak Günah Vergileri ve Etkinliği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi,* 1(2), 1-13.

UK Gambling Commission. (2023). Annual Report on Loot Box Expenditures.

Whelan, K. (2023). US taxation of gambling winnings and incentives to bet. Journal of Gambling Studies, 39(4), 1253–1271. https://doi.org/10.1007/s10899-023-10189-z

WHO. (2023). World Obesity Atlas 2023. https://www.worldobesity.org/resources/resource-library/world-obesity-atlas-2023 (Erişim Tarihi: 04.2023)

World Bank. (2023). https://data.worldbank.org/ (Erişim Tarihi: 01.03.2023)

Yeşilay. (2023). Doç. Dr. Merih Altıntaş: “Sanal kumar bağımlılığı kendini gizleyebilen bir hastalıktır”. https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/doc-dr-merih-altintas-sanal-kumar-bagimliligi-kendini-gizleyebilen-bir-hastaliktir

Zendle, D., & Cairns, P. (2018). Video game loot boxes are linked to problem gambling: Results of a large-scale survey. PLOS ONE, 13(11), e0206767. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0206767

https://doi.org/10.71284/asc.2025122

DİJİTALLEŞEN KUMAR HER YERDE: GENÇLERİN GELENEKSEL VE DİJİTAL KUMAR DİNAMİKLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR KAPSAM DERLEMESİ

GAMBLING GONE DIGITAL, EVERYWHERE: A SCOPING REVIEW ON THE TRANSFORMATION OF TRADITIONAL AND DIGITAL GAMBLING DYNAMICS AMONG YOUTH

Demet Akarçay Ulutaş[1]

Cemre Öztürk[2]

Nazlı Betül Cansever[3]

Kezban Çetin[4]

Özet

Bu kapsam derlemesinin amacı, gençlerin kumar pratiklerinde gelenekselden dijitale geçiş sürecini analiz etmektir. Çalışma kapsamında, 2020 sonrası yayımlanan ve Web of Science veri tabanında yer alan 31 araştırma makalesi sistematik biçimde seçilmekte; veriler MAXQDA 22 ile tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmektedir. Bulgular, geleneksel ve çevrimiçi kumar örüntüsü, geleneksel ve çevrimiçi ortak riskler ile ortak koruyucu ve önleyici öneriler olmak üzere dört ana tema altında sunulmaktadır. Çevrim dışı kumar davranışlarında; erkek olmak, göçmen kökenli olmak, düşük sosyal destek, travmatik deneyimler ve duygusal düzenleme güçlükleri gibi bireysel ve sosyal risk faktörleri öne çıkmaktadır. Bu davranışların genellikle aile ve akran etkisiyle öğrenildiği; yalnızlık, depresyon, okul başarısızlığı ve antisosyal davranışlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Çevrimiçi kumar davranışları ise dijitalleşmeyle birlikte ödül kutusu (lootbox) gibi yeni formlarla yaygınlaşmaktadır. Dijital medya; sosyal norm üretimi, aidiyet arayışı ve görsel-işitsel uyarıcılar yoluyla gençlerin riskli davranışlara yönelmesini kolaylaştırmaktadır. Sosyal medya reklamları, oyunlaştırma mekanizmaları ve algoritmik geri bildirim döngüleri bağımlılık riskini artırmakta; erkek cinsiyet, alkol kullanımı ve önceki kumar deneyimi gibi faktörler sorunlu kullanımın belirleyicileri arasında yer almaktadır. Her iki kumar biçiminde de psikososyal etkiler ortaklık göstermekte vedepresyon, kaygı, sosyal çekilme, akademik ilgisizlik ve suça yönelim gibi sorunlar dikkat çekmektedir. Gençlerin yalnızca eğlenmek amacıyla değil; stresle baş etmek ya da sosyal kabul görmek için de kumar davranışına yönelebildiği görülmektedir. Elde edilen sonuçlar, bireysel risklerin ötesinde medya maruziyeti, akran etkisi, kültürel

[1] Doç. Dr., KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Türkiye, e-mail: demet.akarcay@karatay.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-5872-2549

[2] Lisansüstü Öğrenci, KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, Türkiye, e-mail: 231300229@ogrenci.karatay.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5054-6365

[3] Lisansüstü Öğrenci, KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, Türkiye, e-mail: nazli.betul.cansever@karatay.edu.tr, https://orcid.org/0009-0003-7204-2058

[4] Lisansüstü Öğrenci, KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, Türkiye, e-mail: 231301096@ogrenci.karatay.edu.tr, https://orcid.org/0009-0005-4579-4697

bağlam ve yapısal eşitsizliklerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Eğitim temelli medya okuryazarlığı, eleştirel düşünme becerileri ve aile-akran destek programları, gençleri dijital risklere karşı güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Klinik düzeyde yapılandırılmış tarama araçları ve dijital davranış takibi, erken müdahale açısından değer taşımaktadır. Politika düzeyinde ise dijital reklamlara sınırlama getirilmesi, oyun içi satın alma düzenlemeleri ve yaş sınırlamaları öne çıkan stratejiler arasında yer almaktadır. Bu çalışma, gençlerde sorunlu kumar davranışlarını çok boyutlu bir çerçevede ele alarak sosyal hizmet, psikoloji ve aile danışmanlığı gibi disiplinlere katkı sunmaktadır. Buna karşın, çalışmaların çoğunun kesitsel tasarımlı olması, kültürel çeşitliliğin sınırlı kalması ve değişkenler arası etkileşimlerin yüzeysel ele alınması, önemli sınırlılıklar arasında bulunmaktadır. Özellikle sosyal medya kullanımı ve dijital reklamların etkisini irdeleyen daha derinlemesine araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Genç, dijital kumar, sorunlu kumar davranışı, risk faktörleri, koruyucu etmenler

Abstract

The primary aim of this scoping review is to analyze the transition in gambling practices among young individuals from traditional to digital forms of gambling. A total of 31 research articles published after 2020 and indexed in the Web of Science database were systematically selected, and thematic analysis was conducted using MAXQDA 22. The findings are presented under four main themes: traditional and online gambling patterns, common risk factors across both formats and shared protective and preventive strategies. In offline gambling behaviors, individual and social risk factors such as being male, having a migrant background, low social support, traumatic experiences, and difficulties in emotional regulation are prominent. These behaviors are often learned through family and peer influence and are associated with loneliness, depression, academic failure, and antisocial behaviors. Online gambling behaviors have expanded with digitalization, including new formats such as loot boxes and skin gambling. Digital media facilitates young people's engagement in risky behaviors through the creation of social norms, the pursuit of belonging, and the influence of audiovisual stimuli. Social media advertising, gamification mechanisms, and algorithmic feedback loops increase the risk of addiction. Factors such as male gender, alcohol use, and prior gambling experience are key predictors of problematic online gambling. Despite differences in format, both types of gambling show common psychosocial effects, including depression, anxiety, social withdrawal, academic disengagement, and a tendency toward delinquent behavior. Young people may engage in gambling not only for entertainment but also as a way to cope with stress or gain social acceptance. The results emphasize the importance of evaluating not only individual risk factors but also media exposure, peer influence, cultural context, and structural inequalities. Education-based media literacy programs, critical thinking skills training, and family- and peer-based support initiatives are crucial in equipping young people to withstand digital risks. At the clinical level, structured screening tools and digital behavior monitoring are valuable for early intervention. At the policy level, restrictions on digital advertising, regulation of in-game purchasing systems, and implementation of age limits are highlighted as key strategies. This study contributes to disciplines such as social work, psychology, and family counseling by addressing problematic gambling behaviors in young people through a multidimensional lens. However, it also presents several limitations, including the predominantly cross-sectional design of most studies, limited cultural diversity, and superficial treatment of variable interactions. Particularly, more in-depth studies are needed to explore the effects of social media use and digital advertising.

Keywords: Youth, digital gambling, problematic gambling behavior, risk factors, protective factors

GİRİŞ

Kumar, gençlerin karşı karşıya kaldığı güncel davranışsal risklerden biri olarak, yalnızca geleneksel formlarla sınırlı kalmayıp dijitalleşmenin etkisiyle çok boyutlu erişilebilir bir yapı haline gelmiştir. Kumar, kişilerin bir kazanç ya da ödül elde etme beklentisiyle, strateji ya da şansa dayalı bir etkinliğe para veya değerli bir şey yatırma davranışı olarak tanımlanan bu eylem (AmericanPsychiatricAssociation [APA], 2013) zamanla bireyin kontrolünü kaybederek sosyal, akademik ve finansal alanlarda sorun yaşamasına neden olabilmektedir. Özellikle genç yaş gruplarındaki bireylerde kumar oynama davranışı gelişim dönemi riskleri (dürtüsellik ve risk alma eğilimi, kimlik arayışı ve aidiyet ihtiyacı, akran baskısı vb.)ile daha hızlı sorunlu hale gelebilmektedir (Derevensky ve Gupta, 2007). Çevrimiçi spor bahisleri gibi dijital içeriklerin yaygınlaşması, gençlerin daha erken yaşlarda kumarla tanışmasına ve bu davranışı sıradan bir eğlence biçimi olarak içselleştirmesine zemin hazırlamaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca oyun alışkanlıklarını değil aynı zamanda kumar davranışının algılanış biçimini, görünürlüğünü ve toplumsal meşruiyetini de yeniden şekillendirmektedir. İnternet temelli kumar sistemlerinin kişiye sunduğu erişim kolaylığı, anonimlik ve kullanıcı için kumarı daha dikkat çekici ve cazip hale getiren algoritmalar gençleri daha erken yaşta bu davranışla karşı karşıya getirmektedir (King vd., 2020). Özellikle son dönemlerde literatürde sıklıkla karşımıza çıkmaya başlayan oyunlaştırılmış sistemler (lootbox (ödül kutusu) uygulamaları, spor bahisleri ve simüle kumar)gençlerin kumarı, zararsız ve eğlenceli bir etkinlik olarak algılamasına neden olmaktadır. Böylelikle, gençler arasında riskli kumar davranışı örüntülerinin pekişmesi kolaylaşmaktadır (Gainsbury vd., 2015).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2019), davranışsal bağımlılıkları (kumar, internet, oyun, alışveriş, yeme vb.) toplum sağlığını tehdit eden unsurlar arasında değerlendirmektedir.Kumar bağımlılığını ise özellikle genç nüfus için öncelikli risk grubu çerçevesinde ele almaktadır. DSÖ, dijital bağımlılık davranışlarının küresel düzeyde takip ve erken müdahale ile önlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Benzer biçimde, Türkiye Yeşilay Cemiyeti tarafından yapılan saha çalışmaları ve raporlar da özellikle 15–24 yaş aralığındaki genç kuşakta çevrimiçi kumar davranışlarının belirgin biçimde arttığına işaret etmektedir. Gençlerin kumar oynama davranışına başlamalarında ve sürdürmelerinde çoğu zaman eğlence, stresle baş etme ya da sosyal kabul gibi amaçların olduğu anlaşılmaktadır (Yeşilay, 2023). Kumar davranışları, çoğunlukla ergenlik döneminde filizlenmekte ve bu yaş grubundaki bireyler için hem eğlence hem de risk barındıran bir deneyim alanına dönüşmektedir. Son yıllarda yapılan çok sayıda araştırma, gençlerin çevrimiçi veya simüle kumar etkinliklerine yüksek düzeyde katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır (Derevensky vd., 2019; Andrie vd., 2019; Hing vd., 2023). Örneğin, Avrupa genelinde yürütülen kapsamlı bir çalışmada ergenlerin %12,5'i son bir yıl içinde kumar oynadığını, %3,6'sının ise riskli kumar davranışı sergilediğini ifade etmiştir. Bu oranların, erkeklerde, yaşça büyük ergenlerde ve sorunlu internet kullanımı gösteren bireylerde anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Andrie vd., 2019). Simüle kumar sistemleri, yani para içermeyen, oyun temelli ve şansa dayalı mekanizmalar, gençler arasında yaygın biçimde normalleşmektedir. Çoğunlukla eğlence adı altında deneyimlenen bu içerikler, zamanla gerçek parayla oynanan kumara geçişin bir öncüsü hâline gelmektedir. Özellikle yaşın ilerlemesiyle birlikte bu tür deneyimlerin sıklığı ve biçimi çeşitlenmekte, dijital oyunlarla kumar arasındaki sınırlar giderek belirsizleşmektedir (Hing vd., 2023). Sanal kumar bağımlılığı yalnızca bir dijital eğlence biçimi değil, aynı zamanda psikolojik kırılganlıklarla yakından ilişkili çok boyutlu bir risk alanıdır. Bu davranış biçimi, bireylerde duygu durum bozuklukları, dürtüsellik, saldırganlık ve uyku problemleri gibi psikolojik zorluklarla eş zamanlı olarak ortaya çıkabilmektedir (Kuss vd., 2021; Akbari vd., 2023). Özellikle kumar problemi yaşayan gençlerde düşük benlik saygısı, artmış sosyal kaygı, depresyon ve yalnızlık gibi içselleştirilmiş ruhsal semptomlar görülmektedir (Akbari vd., 2023; Richard vd., 2023). Sorunlu kumar davranışları sıklıkla dijital oyun bağımlılıklarıyla birlikte görülmektedir. Ayrıca, saldırganlık, suça yönelim gibi dışsallaştırılmış davranış örüntüleriyle güçlü bir şekilde bağlantılı olarak karşımıza çıkmaktadır (Richard vd., 2023). Bu çoklu risk yapısı, gençlerin yalnızca bir bağımlılık sorunu yaşamadığını; aynı zamanda sosyal, akademik ve hukuki sorunlara da açık hâle geldiğini göstermektedir. Gerçekten de kumar bağımlılığı gençlerde maddi sıkıntılara, akademik başarının düşmesine ve suça yö-

nelme eğiliminin artmasına neden olabilmektedir (Andrie vd., 2019; Bitanihirwe ve Ssewanyana, 2021). Özellikle simüle kumar sistemlerinin, oyun ile kumar arasındaki ayrımı belirsizleştirmesi, gençlerin bu davranışın potansiyel zararlarını fark etmesini zorlaştırmaktadır (Hing vd., 2023). Bu nedenle, sanal kumar bağımlılığı, ciddi ruh sağlığı sorunları ve riskli davranış örüntüleriyle yakından ilişkili olan, giderek büyüyen sosyal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zararları azaltmak ve risk altındaki gençleri desteklemek için erken önleme, farkındalık çalışmaları ve hedefe yönelik müdahaleler büyük önem taşımaktadır.

Mevcut çalışmanın motivasyonu, gençlerin kumar pratiklerinin zaman içinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğini; özellikle geleneksel (fiziksel ortamda gerçekleşen) biçimlerden dijitalleşme ile ortaya çıkan çevrimiçi kumar formlarına geçiş sürecini analiz etmeye yöneliktir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen sistematik tarama sürecinde, gençlerin kumar davranışlarını konu alan güncel çalışmalar bir araya getirilmiş; içerik analizi tekniği kullanılarak temalara ayrılmış ve bu temalar çerçevesinde anlamlı örüntüler elde edilmiştir. Bu ana amaç ışığında, mevcut çalışma, (1) Geleneksel kumar türlerinden dijital kumar türlerine geçiş hangi sosyal, kültürel ve teknolojik etkenlerle şekillenmektedir? (2) farklı bireysel ve sosyal özelliklerin çevrimiçi kumar davranışlarına yansımaları nasıldır? (3) Çevrimiçi kumar davranışlarının psikososyal yansımaları nasıldır? ve (4) Gençlerde çevrimiçi kumar davranışlarını önlemeye yönelik öneriler nasıl şekillenmektedir? şeklindeki araştırma sorularına yanıt aramaktadır.

1. YÖNTEM

Bu çalışma, gençlerde gelenekselden dijitale evrilen kumar davranışlarını ve bu davranışlara etki eden psikososyal risk ve koruyucu etmenleri bütüncül bir biçimde inceleyebilmek amacıyla kapsam derlemesi yöntemiyle yürütülmüştür. Kapsam derlemeleri, özellikle çok boyutlu ve yeni gelişen konuların haritalandırılmasında etkili bir yöntem olup, literatürdeki boşlukları tespit etmeye, politika geliştirme ve karar alma süreçlerine katkı sunmaya olanak tanımaktadır (Peters vd., 2021; Sharma ve Goyal, 2023). Bu bağlamda, çalışmada gençlerin kumar pratiklerine dair güncel araştırmalar sistematik bir biçimde taranmış, tematik olarak analiz edilmiş ve PRISMA-ScR kılavuzuna (Tricco vd., 2018) uygun biçimde yapılandırılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda kaynak seçimi ve değerlendirme süreci, Centre for Reviews and Dissemination (2009) tarafından önerilen PICOS modeli temel alınarak yapılandırılmıştır. Katılımcıları, kumar oynama davranışına sahip gençler olan çalışmalar seçilmiştir. Müdahale koşulu aranmamış; karşılaştırmalı ya da betimleyici nicel/nitel araştırmalar dahil edilmiştir. Dâhil edilen çalışmalar, gençlerin kumar oynama davranışını geleneksel ve dijital ortamlarda nasıl deneyimlediklerine odaklanmışlardır. Yalnızca nicel, nitel veya karma yöntem kullanılan özgün araştırmalar değerlendirmeye alınmış; derleme, tez ve vaka çalışmaları kapsam dışı bırakılmıştır.

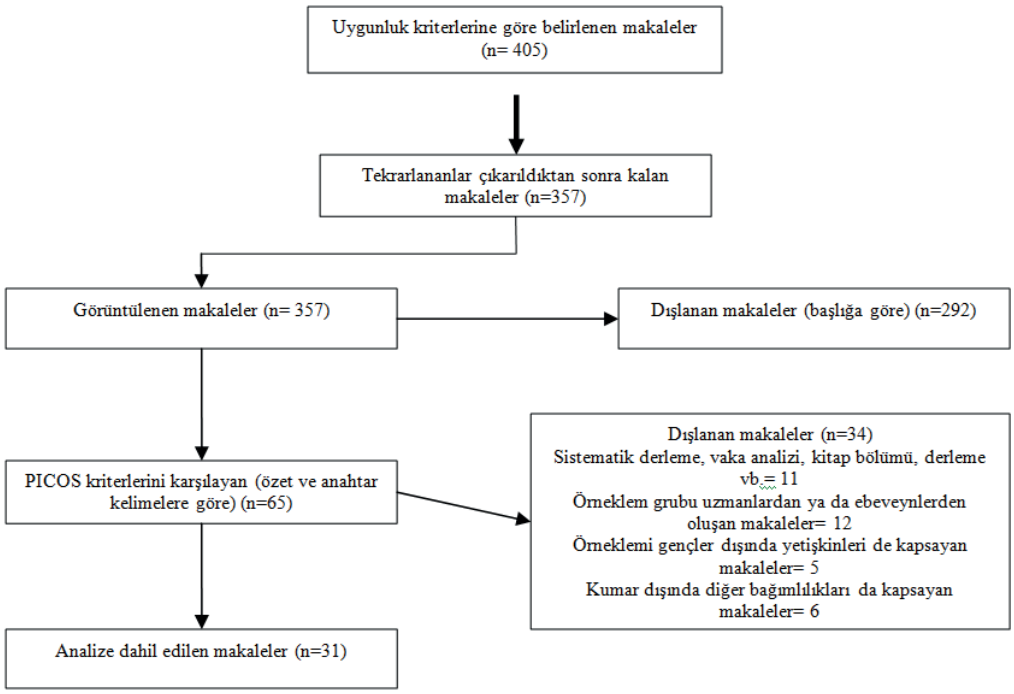
Uygunluk kriterleri dahilinde, (1) Web of Science veri tabanında taranan, (2) 2020 yılı ve sonrasında yayınlanan, (3) açık erişimli olan, (4) İngilizce veya Türkçe yayınlanan ve (5) gençler arasında kumar oynama davranışının risk faktörleri ile bu davranıştan koruyucu etmenlere odaklanan çalışmalar çalışmaya dahil edilmiştir.

1.1. Makalelerin Seçimi

Bu çalışmada, belirlenmiş anahtar kelimelerle iki aşamadan oluşan bir tarama stratejisi izlenmiştir. Anahtar kelimeler, Web of Science ve diğer uluslararası veri tabanları ön tarama yapılarak gözden geçirilmiş ve benzer çalışmaların anahtar kelimelerinden hareketle belirlenmiştir. İki aşamalı tarama gerçekleştirildiğinden oluşturulan iki anahtar kelime listesi ile ayrı ayrı Web of Science veri tabanının gelişmiş arama ve filtreleme seçenekleri kullanılmıştır. Birinci anahtar kelime listesi, "kumar" ya da "kumar davranışı" ya da "sorunlu kumar" ya da "kumar hastalığı" ve "gençlik" ya da "genç" ifadelerinin İngilizce versiyonlarından oluşmaktadır. Geleneksel kumar davranışının görünümlerine ve yansımalarına odaklanan bu tarama sonucunda, uygunluk kriterlerini karşılayan 199 makaleye ulaşılmıştır. İkinci aşamada, dijital kumar davranışlarına ilişkin örüntüleri anlayabilmek adına "online kumar" ya da "sanal kumar" ya da "dijital kumar" ve "gençlik" ya da "genç" ifadelerinin İngilizce versiyonları kullanılmıştır. Bu tarama sonucunda, uygunluk kriterlerini

sağlayan 158 makale kaydedilmiştir. Toplam 405 makale EndNote 9 aracılığıyla kaydedilerek tekrarlayan makalelerin silinmesi, başlıkların ve özetlerin incelenmesi süreçleri yürütülmüştür.

Şekil 1. Arama ve Seçim Sürecine Ait Akış Şeması

Araştırma ekibi, makalelerin tamamını ayrı ayrı görüntüleyerek makalelerin başlık, özet ve anahtar kelimelerini araştırma sorularına uygunluğu açısından değerlendirerek PICOS modeline göre belirlenen dahil edilme kriterlerini karşılan makaleleri ayıklamıştır. Tekrarlayanların çıkarılmasından sonra 357 makaleden 292'sinin başlığı incelendiğinde PICOS kriterlerini karşılamadığı anlaşılmıştır. Kalan 65 makalenin 34'ü çeşitli nedenlerle 11'inin sistematik derleme, vaka analizi çalışması olması, 17'sinin örneklem grubunun araştırmamızdaki sorular kapsamında yer almaması ve 6'sının kumar davranışı dışında diğer bağımlılık davranışlarını da içeren makaleler olması nedenlerinden dolayı çalışmaya dahil edilmemiştir. 31 makale ile içerik analizi süreci yürütülmüştür. Bu çalışmada, açık erişimli makaleler kullanıldığından etik kurul iznine gerek duyulmamıştır. 5'i nitel, diğerleri nicel araştırma prosedürüne dayanan makalelerin ağırlıklı olarak büyük örneklem gruplarında çalıştıkları anlaşılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. İncelenen Makalelere İlişkin Tanımlayıcı Özellikler

Yazar, Yayın Yılı	Ülke	Araştırma Yöntemi	Örneklem Büyüklüğü
Savolainen vd., 2021	Finlandiya, İspanya, Güney Kore	Nicel	4816
Forsström vd., 2022	İsveç, Birleşik Krallık	Nicel	794
Kotyuk vd., 2020	Macaristan, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri	Nicel	3003
Chamberlain ve Grant, 2020	Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri	Nicel	202
Macía vd., 2023	İspanya	Nicel	352
Hammond vd., 2020	Amerika Birleşik Devletleri	Nicel	43,093
Werner vd., 2020	Amerika Birleşik Devletleri	Nicel	2116
Stefanovics vd., 2023	Amerika Birleşik Devletleri	Nicel	14,401
Zhai vd., 2021	Amerika Birleşik Devletleri	Nicel	1,517
Noble vd., 2022	Avustralya	Nicel	6377
Cardwell vd., 2022	Amerika Birleşik Devletleri	Nicel	1,856
Raitasalo vd., 2024	Finlandiya	Nicel	238,939
McGee, 2020	Birleşik Krallık	Nitel	32
Hing vd., 2022	Avustralya, Birleşik Krallık	Nicel	1,669
Tomei vd., 2022	İsviçre	Nicel	1,869
Savolainen vd., 2020	Finlandiya, İspanya, Kore	Nicel	4,816
Oh vd., 2023	Kore	Nicel	5,619
Chóliz ve Marcos, 2022	İspanya	Nicel	6,053
Sohn ve Son, 2024	Kore	Nicel	780
Freund vd., 2022	Avustralya	Nicel	6,377
De Jans, 2023	Belçika	Nicel	150
Hing vd., 2022	Avustralya	Nicel	1,669
López-del-Hoyo vd., 2022	İspanya, Birleşik Krallık	Nicel	516
Savolainen vd., 2020	Finlandiya, Kore	Nicel	3,604
Aragay vd., 2021	İsveç, İtalya, İspanya	Nicel	873
Nyemcsok vd., 2022	Avustralya	Nitel	16
Mills vd., 2024	Birleşik Krallık	Nitel	30
Di Censo vd., 2025	Avustralya	Nitel	20
Hing vd., 2025	Avustralya	Nitel	89
DeCamp ve Daly, 2023	Amerika Birleşik Devletleri	Nicel	10917
Primi vd., 2022	İsviçre, Birleşik Krallık	Nicel	1,078

1.2. Veri Toplama ve Analizi

Bu çalışmanın analiz süreci, PRISMA-ScR kılavuzunun 14. maddesi esas alınarak gerçekleştirilmiş ve MAXQDA 2022 (sürüm 22.4.1) ile yürütülmüştür. 31 makalenin analizi sonucunda, 385 kod üretilmiştir. Benzer noktalara işaret ettiği düşünülen kodlar birleştirilerek (uyumsuz başa çıkma biçimi- duygusal yüklenme ve başa çıkma, cinsiyet ve yaş temelli risk-ergenlerde yüksek prevalans gibi kodlar) içerik analizindeki temalaştırma süreci, 186 kod ile yürütülmüştür. Kodlar arasındaki ilişkilerin özetleyici bir şekilde görülebilmesi ve özellikle gençler arasındaki kumar davranışının geleneksel yapıdan çevrimiçi risklere nasıl dönüştüğünü anlayabilmek adına kod birlikte oluşma modeli kullanılarak kodlar arasındaki bağlantılar görselleştirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen örüntüler, MAXMAPs aracı aracılığıyla kavramsal haritalar biçiminde ifade edilmiştir.

2. BULGULAR

2.1. Geleneksel Kumar Örüntüsü

Geleneksel kumar davranışları, gençlerin karşılaştığı çeşitli stres kaynakları ve bireysel psikolojik özellikler çerçevesinde şekillenmektedir. Travmatik yaşam olayları, depresyon, anksiyete, düşük sosyal destek ve duygusal farkındalık eksikliği gibi stresli durumlar, gençlerin kumarı anksiyeteyi azaltma ve duygusal düzenleme amacıyla bir baş etme stratejisi olarak kullanmalarına yol açabilmektedir (Macía vd., 2023; Stefanovics vd., 2023; Cardwell vd., 2022). Cinsiyet, yaş, göçmenlik durumu ve dürtüsellik gibi bireysel faktörler de önemli risk unsurlarıdır. Özellikle erkek gençler ve göçmen kökenli bireylerde, sosyal dışlanma ve kültürel uyum sorunlarının etkisiyle riskli kumar davranışlarının daha sık görüldüğü belirtilmektedir (Forsström vd., 2022; Werner vd., 2020; Raitasalo vd., 2024). Kumar davranışları sıklıkla diğer bağımlılıklar ve psikopatolojilerle birlikte görülmektedir. Bunlar arasında sigara, alkol ve madde kullanımı, internet ve oyun bağımlılığı, depresyon, antisosyal kişilik bozukluğu, yeme bozukluğu ve cinsel yönelim farklılıkları yer almaktadır (Forsström vd., 2022; Kotyuk vd., 2020; Macía vd., 2023; Hammond vd., 2020; Werner vd., 2020; Cardwell vd., 2022). Ayrıca yüksek kompulsivite, zayıf karar verme becerileri, şiddet eğilimi ve kimlik arayışları da bu davranışlarla ilişkilidir (Chamberlain ve Grant, 2020; Cardwell vd., 2022).

2.2. Çevrimiçi Kumar Örüntüsü

2.2.1. Kişisel Faktörler

Araştırmalar, gençlerde sorunlu kumar davranışlarının gelişiminde kişisel düzeydeki risk faktörlerinin belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Erkek olmak, erken yaşta kumar oynamaya başlamak, alkol kullanmak, kumar oynayan akranlara sahip olmak ve kumar reklamlarına maruz kalmak; sorunlu kumar davranışını anlamlı düzeyde öngören başlıca etmenlerdendir (Sohn ve Son, 2024; Freund vd., 2022; Nyemcsok vd., 2022; Hing vd., 2025; DeCamp ve Daly, 2023; Andrie vd., 2019). Farklı ülkelerden elde edilen veriler, gençlerde kumar davranışlarının hem yaygın hem de giderek daha erken yaşlarda başladığını ortaya koymaktadır (Tomei vd., 2022; Chóliz ve Marcos, 2022; Sohn ve Son, 2024; Freund vd., 2022; López-del-Hoyo vd., 2022). Bu bulgular, gençlerdekumar davranışlarının yüksek yaygınlıkta olduğunu ve çevrimiçi biçimlerin özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde riskli davranışlara dönüşme potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

2.2.2. Kültürel Bağlam

Araştırmalar, kumar ve kumar-benzeri sistemlerin (örneğin lootbox, simüle kumar ve spor bahisleri) çocuklar ve ergenler tarafından giderek daha erken yaşlarda deneyimlendiğini göstermektedir. Ayrıca,, bu sistemler zamanla gençler tarafından eğlenceli, rekabetçi ve sosyal ödüller içeren oyun formu olarak gündelik yaşama entegre edilmektedir (Mills vd., 2024; Hing vd., 2025). Mills vd. (2024) ve Hing vd. (2025) çalışmalarında, çocukların bu sistemlerden finansal ve duygusal zarar görmelerinerağmen, özellikle lootbox ve simüle kumarın normal bir oyun pratiği olarak algıladıklarını, zamanla bu deneyimlerin sosyal statü kazanımı ve beceri gösterimi gibi daha karmaşık motivasyonlara dönüştüğünü belirtmektedirler. DiCenso vd. (2025), spor bahislerinin medya içerikleri ve grup normları yoluyla gençlerin gözünde meşrulaştığını ve sıradanlaştığını vurgulanırken; López-del-Hoyo vd. (2022), dijital platformlardaki reklamların kumarı keyifli ve risksiz bir etkinlik olarak sunduğunu ifade etmektedir. Böylelikle, kumar gençlerin davranışına yönelik risk algısının zayıfladığı anlaşılmaktadır. Bu süreç yalnızca bireysel ve teknolojik düzeyde değil, aynı zamanda kültürel bağlamda da şekillenmektedir. Farklı ülkelerden elde edilen bulgular, dijital kumar eğilimlerinin toplumsal normlar, kültürel semboller ve algısal kabuller ile iç içe geçtiğini göstermektedir (Savolainen vd., 2020; Savolainen vd., 2020; Hing vd., 2025). Hingvd. (2022) ve Mills vd. (2024) çalışmalarında, video oyunlarının şansa dayalı ödüller ve parasal harcamalarla birleşerek “gamblification” sürecini tetiklediğini ve eğlence ile kumar arasındaki sınırları bulanıklaştırdığını vurgulanmışlardır. Hingvd. (2022), Tomei vd. (2022) ve Mills vd. (2024), sanal slot makineleri ve lootbox sistemleri gibi yapılar, sorunlu ku-

mar davranışlarını öngören ve parasal kumara geçişi kolaylaştıran öğrenilmiş davranış örüntüleri olarak tanımlanmıştır. Bu sistemlerin, çocukların oyun ve kumar arasındaki farkı ayırt etme becerilerini zayıflattığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, Aragay vd. (2021) çalışmalarında dijital ortamlarda yer alan eğitimli ve görünüşte sağlıklı genç kullanıcıların dahi spor bahisçiliği nedeniyle yüksek risk altında oldukları ortaya çıkarmışlardır. Bu bulgu, geleneksel risk profillerinin yetersiz kaldığını ve dijital çağın kullanıcı tipolojilerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir. Bu bulgular bütüncül değerlendirildiğinde, dijital oyun içerikleri yalnızca bir eğlence biçimi değil; aynı zamanda davranışsal alışkanlıkları şekillendiren, kültürel olarak içselleştirilen ve parasal kumara yönelimi artıran sistemler olarak işlev görmektedir. Bu oyun içerikleri, gençler açısından kumar davranışlarının görünürlüğünü artırmakta ve bu davranışları toplumsal normlara entegre ederek yaygınlaştırmaktadır (Hing vd., 2022; Tomei vd., 2022; Savolainen vd., 2020; B10, López-del-Hoyo vd., 2022; Savolainen vd., 2020; Aragay vd., 2021; Mills vd., 2024; Di Censo vd., 2025; Hing vd., 2025).

2.2.3. Erişim Kolaylığı ve Ödüllenme

Aragay vd. (2021), dijital cihazlar üzerinden kumara erişimin kolaylaşmasıyla birlikte, çevrimiçi spor bahislerinin gençler arasında hızla yayılan bir risk davranışı hâline geldiğini belirtilmişlerdir. Özellikle dijital oyunlardaki lootbox (ödül kutusu) sistemleri, şansa dayalı ve ödül belirsizliği içeren yapıları nedeniyle kumarla yapısal benzerlik göstermektedir (Hing vd., 2022; DeCamp ve Daly, 2023). Primi vd. (2022), lootbox kullanımının ergenlerde sorunlu kumar davranışı ve video oyunu bağımlılığıyla doğrudan ilişkili olduğu gösterilmiştir. Aynı çalışma, ödül kutusundan sorunlu kumara uzanan süreci ilk kez klinik düzeyde analiz eden bulgular sunması açısından dikkat çekicidir. Ödül kutusu sistemleri yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bağlamlarla da iç içedir. Mills vd. (2024), bu sistemlerin çocukluk, dijital kültür ve gelenekselle kurulan duygusal bağlar üzerinden kumar davranışlarını fark edilmeden içselleştirme riski taşıdığını vurgulamaktadır. Benzer biçimde, Hing vd. (2022) çalışmasında ele alınan simüle kumar oyunları, ödül sistemleri, tekrar oynama teşvikleri ve görsel-işitsel geri bildirimlerle gerçek kumar deneyimini taklit eden mekanizmalar olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar parasal unsurlar içermese de, bu oyunlar kullanıcıda haz döngüsü ve psikolojik öğrenme yoluyla bağımlılık riski oluşturabilecek davranış örüntülerini beslemektedir. Dolayısıyla, ödül kutusu ve simüle kumar sistemlerinin yalnızca eğlence aracı değil; aynı zamanda kumar davranışlarına geçişi hazırlayan yapısal ve davranışsal risk ögeleri olduğu anlaşılmaktadır (Hing vd., 2022; Hing vd., 2022; Aragay vd., 2021; Mills vd., 2024; DeCamp ve Daly, 2023, Primi vd., 2022).

2.2.4. Reklamların Etkisi

Araştırmalar, kumar reklamlarının içerik ve sunum biçimlerinin gençler üzerinde yüksek çekiciliğe sahip olduğunu ve bu nedenle riskli davranışlara yönelimde önemli bir etken olduğunu göstermektedir (Freund vd., 2022, De Jans, 2023; Di Censo vd., 2025). Gençlerin reklam temsillerine daha açık ve sınırlı medya okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları, reklamların üzerlerinde bıraktığı davranışsal etkiyi arttırmaktadır. Di Censo vd. (2025), spor bahislerine ilginin yalnızca bireysel merakla değil; aile, akran ve erken yaşta reklam maruziyeti yoluyla şekillendiği ortaya konmuştur. Reklamların spor bahislerini cazip bir etkinlik gibi sunması, sosyal etkileşim ve "kaçırma korkusu" gibi duygusal dinamikleri tetikleyerek gençlerin bahis davranışlarını sürdürme eğilimlerini güçlendirmektedir. Freund vd. (2022) ve López-del-Hoyo vd. (2022) çalışmalarında, belirli yaş grupları ve yüksek reklam maruziyeti ile sorunlu kumar davranışı arasında özellikle erkekler lehine anlamlı farklar bulmuşlardır. Spor bilimleri öğrencilerinin, bahis reklamlarına daha sık maruz kalmalarıyla birlikte kumar davranışlarına daha yatkın hâle geldikleri de saptanmıştır (López-del-Hoyo vd., 2022). DiCenso vd. (2025), reklam promosyonlarının davranışın sürdürülmesinde de etkili olduğunu; özellikle kazanç fırsatını kaçırma korkusunun ve akranlarla ortak ilgiler yaratmanın motivasyonları artırdığını göstermiştir. Kumar reklamlarının sıklığı, içeriği ve hedefleme stratejilerinin, gençlerde hem davranışın başlamasında hem de sürdürülmesinde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu nedenle, reklam politikalarının sıkı biçimde denetlenmesi, hedef gruplara yönelik sınırlamaların getirilmesi

ve medya okuryazarlığına dayalı koruyucu müdahalelerin yaygınlaştırılması gerekmektedir (Freund vd., 2022; López-del-Hoyo vd., 2022; Di Censo vd., 2025).

2.2.5. Psikososyal Etkiler

Gençlerde çevrimiçi kumar davranışları, yalnızca ödül beklentisi veya bağımlılık eğilimiyle değil; aynı zamanda duygusal yoksunluk, yalnızlık ve sosyal dışlanmışlıkla baş etme çabalarıyla da ilişkilidir. Kumar nedeniyle kötü hissetme, kumar oynamayan arkadaşlardan uzaklaşma gibi belirtiler, davranışın sosyal ilişkiler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir (Oh vd., 2023). Yalnızlık duygusu ile dijital bağımlılıklar arasındaki ilişki, yalnızlık evrensel bir duygu olsa da, kumar, internet ya da alkol gibi farklı davranışsal yollarla dışavurulabildiği gözlemlenmiştir (Savolainen vd., 2020). Ayrıca, ağ temelli analizler, kumarın akademik işlevselliği de olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ders çalışmayı aksatma, etkinliklere katılmama ve akademik performansta düşüş gibi belirtiler, kumar davranışlarının normalleşen bir hal alarak okul bağlılığını zayıflattığını ortaya koymaktadır (Oh vd., 2023; McGee, 2020). Özellikle çalma davranışı ile akademik başarısızlık arasındaki ilişki, bu davranışların yalnızca etik ya da hukuki sonuçlar doğurmadığını; aynı zamanda eğitimsel işlev kaybı ve kurumsal dışlanma risklerini de artırdığını göstermektedir. Bu bulgular, çevrim içi kumar davranışlarının psikososyal, akademik ve davranışsal düzeylerde bir arada seyrettiğini ve müdahale programlarının bu çoklu etkileri kapsayacak biçimde tasarlanması gerektiğini göstermektedir.

2.2.6. Davranışsal Kalıcılık

Araştırmalar, dijital kumar türlerinin sorunlu kumar davranışlarıyla tutarlı, bağlamdan bağımsız ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Simüle kumar oynama süresi ve harcanan para miktarının bağımsız şekilde risk düzeyini artırdığı; ödül sistemleri ve tekrar oynama teşviklerinin davranışın kalıcılığını güçlendirdiği belirtilmiştir (Hing vd., 2022). Ödül kutusu satın alma davranışının, yaş, cinsiyet ve parasal kumar oynama kontrol edildiğinde bile sorunlu kumarla ilişkisini sürdürdüğü; özellikle zaten risk altında olan gençlerde bu tür dijital içeriklerin finansal stres yarattığı vurgulanmaktadır (Hing vd., 2022). Online slot makinesi kullanıcılarının geleneksel slot makinesi kullanıcılarına göre haftalık daha fazla para harcadığı ve dijital biçimlerin ekonomik risk açısından daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir (Aragay vd., 2021). Pandemi öncesi ve sonrası döneme ait karşılaştırmalı veriler ise ödül kutusu kullanımındaki artışın bağlamdan bağımsız biçimde sürdüğünü ve davranışsal örüntülerin benzer şekilde tekrarlandığını göstermektedir (DeCamp ve Daly, 2023; Primi vd., 2022). Bu bulgular, çevrimiçi kumarın yalnızca geçici bir ilgi alanı değil, süregelen ve pekiştirilen bir davranış biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2.7. Geleneksel ve Çevrimiçi Ortak Riskler

2.3.1. Kumar Türlerinin Çeşitliliği ve Sosyal Öğrenmenin Etkileri

Yürütülen çalışmalar, gençler arasında kumar türleri ve oynanma biçimlerinin hem yaygınlık hem de risk düzeyi açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, bir çalışmada katılımcıların %76.4'ünün yalnızca çevrim dışı, %76,4'ünün hem çevrimiçi hem çevrim dışı, %2.2'sinin ise yalnızca çevrimiçi kumar oynadığı saptanmıştır; bu bulgular çevrimiçi kumarın yükselişte olduğunu göstermektedir (Tomei vd., 2022). En sık tercih edilen türler arasında at yarışları, spor bahisleri ve piyangolar yer almakta; bu kumarların genellikle aile içinde, arkadaş çevresinde ya da çevrimiçi platformlarda oynandığı belirtilmektedir (Sohn ve Son, 2024; Freund vd., 2022; López-del-Hoyo vd., 2022). Özellikle çevrimiçi kumar türleri, sosyal kimlik arayışı ve grup normlarına uyum gibi etkenlerle birleştiğinde sorunlu davranışlara zemin hazırlayabilmektedir (Sohn ve Son, 2024). Ayrıca, çevrimiçi spor bahisçileri ile slot makinesi kullanıcıları arasında yaş, eğitim düzeyi ve harcama alışkanlıkları açısından belirgin farklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum,kumar türlerinin yalnızca davranışsal değil, sosyo-demografik olarak da farklılaştığını göstermektedir. Dolayısıyla, kumar bağımlılığına ilişkin müdahale süreçlerinin bu farklılıklara göre şekillendirilmesi gerekmektedir (Aragay vd., 2021).

2.3.2. Algısal ve Sosyal Etkenler

Sohn ve Son (2024), sosyo-ekolojik model temelinde gençlerde sorunlu kumar davranışına yol açan bireysel, kişiler arası ve toplumsal düzeydeki risk faktörlerini çok düzeyli olarak analiz etmiş; yalnızca bireysel eğilimleri değil, aynı zamanda akran etkisi, dijital ortam maruziyeti, aile yapısı ve toplumsal normları da kapsamıştır. Kişiler arası düzeyde, akran baskısı ve kumar oynayan arkadaşların varlığı, gençlerde sorunlu kumar davranışının güçlü yordayıcılarıdır (Sohn ve Son, 2024). Benzer biçimde, aile üyeleri ve yakın çevrenin kumar alışkanlıkları, davranışsal yönelimi doğrudan etkilemektedir (Freund vd., 2022). Aile ortamında özellikle ebeveynlerin hoşgörülü tutumları, gençlerin çevrimiçi kumar gruplarına katılımını kolaylaştırmakta ve yaşça büyük bireylerle birlikte oyun oynama davranışlarını artırarak erişilebilir formlara (örneğin piyango) yönelimi güçlendirmektedir (Zhai vd., 2021). Dijital ortamlarda ise sosyal normlara uyum, gençlerin çevrimiçi kumar davranışlarına daha açık hâle gelmesine neden olmaktadır. Savolainen vd. (2020), çevrimiçi topluluklara duyulan güçlü aidiyet hissinin, özellikle sosyal medya kimlik balonları içerisinde, sorunlu kumar davranışlarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir. Benzer biçimde, Savolainen vd. (2021), çevrimiçi ortamlarda bireylerin doğrudan gözlemlenmemesine rağmen grup normlarına uyum sağlayarak sosyal kimlik süreçlerine daha kolay uyum sağladıklarını ve bu normların ani kararlarını etkileyebildiğini vurgulamaktadır. Grek geleneksel gerekse dijital kumar davranışlarında, algısal, kişiler arası ve sosyal etkenlerin belirleyici olduğunu görülmektedir. Dolayısıyla, müdahale stratejileri yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmamalı; dijital normları sorgulayan, bireysel direnç geliştiren ve sosyal çevreyi kapsayıcı yapılarla bütünleştirilmelidir.

2.4. Ortak Koruyucu ve Önleyici Öneriler

Gençlerde çevrimiçi ve geleneksel kumar davranışlarının önlenmesine yönelik güncel çalışmalar, çok boyutlu, yapılandırılmış ve bireyselleştirilmiş müdahalelere olan gereksinimi ortaya koymaktadır. Dijitalleşmeyle birlikte, oyun temelli sistemler gibi dijital öğelere yönelim artmaktadır. Bu durum, geleneksel kumar davranışlarına kıyasla daha karmaşık bir risk profili ortaya çıkarmaktadır. Yalnızca bağımlılığı değil; suç, dijital davranış örüntüleri, bilişsel çarpıtmalar ve sosyal etkileşimleri de kapsayan çok boyutlu bir yaklaşımla müdahale stratejilerinin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

2.4.1. Klinik Değerlendirme ve Psikososyal Müdahale İhtiyacı

Klinik uygulamalarda yalnızca bağımlılık semptomlarına değil, kumarla ilişkili riskli davranış örüntülerine de odaklanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Örneğin, Oh vd. (2023), hırsızlık davranışının kumar oynayan ergenlerde en merkezi belirti olarak ortaya çıkması, suç davranışlarının da değerlendirme süreçlerine dahil edilmesini gerekli kılmaktadır. Benzer biçimde, ödül kutusu satın alımı gibi dijital satın alma davranışlarının, sorunlu kumar davranışıyla anlamlı ilişkiler gösterdiği (Hing vd., 2022), ödül kutusu kullanım sıklığı, harcama miktarı ve bilişsel inançların sorgulanmasının klinik açıdan önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Primi vd., 2022).

Bu bağlamda, sağlık profesyonellerine yönelik semptomlar arası ilişkileri değerlendiren ağ temelli analizlerin kullanılması, erken tanı ve bireye özgü müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde önemli katkılar sunmaktadır (Oh vd., 2023). Gençlerin bu konuda başvurabileceği klinik destek merkezlerinin yaygınlaştırılması, cinsiyete özgü risk taramaları yapılması ve psiko-eğitim temelli desteklerin artırılması önerilmektedir. Ayrıca, stres, anksiyete ve yeme bozuklukları gibi değişkenlerle kumar davranışı arasındaki ilişkilerin boylamsal olarak izlenmesi, çok boyutlu risk değerlendirmelerinin temellendirilmesini kolaylaştıracaktır (Chamberlain ve Grant, 2020; Macía vd., 2023; Zhai vd., 2021; Cardwell vd., 2022).

2.4.2. Erken Müdahale ve Farkındalık Temelli Stratejiler

Ergenlik döneminde başlayan kumar davranışları, kısa sürede sorunlu bir düzeye ulaşabilmekte; bu durum, erken tespit ve müdahale sistemlerinin halk sağlığı temelli bir zorunluluk olduğunu göstermektedir (Sohn ve Son, 2024; Aragay vd., 2021). Özellikle dijital sistemler, gençlerin şansa dayalı içerikleri normalleştir-

mesine yol açmakta ve kumar davranışına geçişi kolaylaştırabilmektedir (Hing vd., 2022; Primi vd., 2022). Bu nedenle, yaşa uygun olmayan oyun içeriklerine maruz kalmayı önlemek ve hızlı gelişen riskli davranışlara karşı etkili olmak adına düzenli tarama, risk profilleme ve klinik başvuru pencerelerinin doğru kullanımı hayati önem taşımaktadır. Aynı zamanda, İsviçre örneğinde olduğu gibi, kamu sağlığı kurumlarının dijital kumar eğilimlerini sistematik biçimde izlediği sürdürülebilir politika süreçleri, bireysel müdahalenin ötesinde toplumsal düzeyde önlemeye olanak sunmaktadır (Tomei vd., 2022). Yalnızca yasal düzenlemeler değil, eğitim ve farkındalık odaklı stratejiler de gençlerin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Gençlere yönelik psiko-eğitim, eleştirel düşünme eğitimi ve medya okuryazarlığı programları, onların dijital içerikleri analiz edebilme, manipülasyonu tanıma ve riskli davranışlara karşı direnç geliştirme becerilerini artırmaktadır (Sohn ve Son, 2024). Bu stratejilerin okul temelli, toplum merkezli ve yaşa uygun olarak farklı sosyal rollere (ebeveyn, akran, genç) göre tasarlanması önerilmektedir (López-del-Hoyo vd., 2022; Freund vd., 2022; Savolainen vd., 2020). Oyun içi şansa dayalı mekanizmalar konusunda çocuklar, ergenler ve ebeveynleri kapsayan kamu eğitimi programları geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Hing vd., 2022). Aynı zamanda, yalnızlık ve zorlayıcı internet kullanımı gibi psikososyal risklerin de bu stratejilere entegre edilmesi önerilmektedir (Savolainen vd., 2020). Aile gözetiminin oyun bozukluklarının önlenmesindeki koruyucu etkisi (Di Censo vd., 2025; McGee, 2020) ve akran etkilerinin riskli davranışları şekillendirmedeki rolü (Sohn ve Son, 2024; Freund vd., 2022), aile ve akran temelli stratejilerin önemini göstermektedir. Bu nedenle, yalnızca bireysel farkındalık değil; aynı zamanda aile içi eğitimler, akran gruplarına yönelik rehberlik ve sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

2.4.3. Sosyal Politika ve Yapısal Düzenlemeler

Müdahale programlarının etkili ve kapsayıcı olabilmesi için gençlerin sürece aktif katılımı kritik görülmektedir. Nyemcsok vd. (2022), genç erkeklerin korunma stratejilerinin geliştirilmesine aktif olarak dahil olma arzusu dile getirmiş ve bu durum, politika ve program tasarımında katılımcı modellerin gerekliliğini ortaya koymuştur. Gençlerin öncülük ettiği, etkileşimli ve sosyal etkileri hesaba katan müdahale mekanizmaları, geleneksel yaklaşımlardan daha etkili sonuçlar doğurmaktadır. Çevrimiçi kumar reklamlarının ve ödül/teşvik mekanizmalarının gençler üzerindeki etkisini azaltmak adına içerik düzenlemeleri ve reklam sınırlamaları gerekmektedir (Stefanovics vd., 2023; De Jans, 2023). Aynı zamanda, doğru ve erişilebilir bilgi sunacak içerik politikalarının geliştirilmesi, dijital platformlardaki riskli içeriklere karşı önemli bir koruyucu araç olacaktır.

Çevrimiçi kumar davranışlarının önlenmesine yönelik çalışmalar, bireysel müdahalelerin yetersiz kaldığını; bunun yerine klinik, toplum ve sistem düzeyinde bütünleşmiş stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sohn ve Son (2024), özellikle hemşireler ve ruh sağlığı uzmanlarının gençlerde artan çevrimiçi kumar risklerini erken dönemde fark ederek müdahaleye öncülük etmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durum, sağlık profesyonellerinin yalnızca tedavi edici değil, önleyici ve savunucu roller üstlenmelerini de gerekli kılmaktadır. Benzer şekilde, Nyemcsok vd. (2022) ve McGee (2020), yalnızca bireysel düzeydeki önlemlerin sınırlı etkisine dikkat çekmiş; toplum temelli ve sistem düzeyli müdahale yaklaşımlarının daha etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda, çok paydaşlı iş birliği, yapısal reformlar ve kamu sağlığı merkezli modeller temelinde bir müdahale sistemi önerilmektedir. López-del-Hoyo vd. (2022) ise, koruyucu stratejilerin yalnızca gençlerde sınırlı tutulmaması, aileler, eğitim kurumları ve üniversiteleri de kapsayan çapraz sektörlü iş birlikleriyle yürütülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Toplumun tüm aktörlerini içeren multidisipliner ve çok düzeyli müdahale stratejileri, çevrimiçi kumarın gençler üzerindeki etkilerini azaltmada temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

2.4.4. Gelecek Çalışmaların Odağı

Mevcut literatür, çocuklar ve ergenler arasında kumar ve kumar-benzeri sistemlerin (lootbox, simüle kumar, spor bahisleri) giderek daha erken yaşlarda deneyimlendiğini, ancak bu davranışların nedensel süreçlerinin yeterince açıklanamadığını göstermektedir (Savolainen vd., 2021, Forsström vd., 2022; Kotyuk vd.,

2020; Chamberlain ve Grant, 2020; Macía vd., 2023; Hammond vd., 2020; Werner vd., 2020; Zhai vd., 2021; Cardwell vd., 2022). Çoğu çalışma kesitsel veriye dayandığı için, sorunlu kumar davranışının neden mi sonuç mu olduğunun belirlenmesi güçleşmektedir.Bu da stres, anksiyete, dürtüsellik, yeme bozuklukları ve madde kullanımı gibi faktörlerle ilişkilerin nedensel yönünü ortaya koymayı zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, boylamsal araştırmalara olan ihtiyaç açık biçimde vurgulanmaktadır. Özellikle kültürel, etnik ve sosyoekonomik bağlamlara dair uzunlamasına veri eksikliği, göçmen gençler gibi özgül grupların risklerini derinlemesine analiz etmeyi engellemektedir (Savolainen vd., 2021; Kotyuk vd., 2020; Chamberlain ve Grant, 2020; Werner vd., 2020; Raitasalo vd., 2024; McGee, 2020). Öte yandan, dijital oyun sistemleri (özellikle şansa dayalı içerikler), sosyal medya türleri gençlerde kumar davranışlarına benzer deneyimler yaratmıştır. Buna karşın, bu sistemlerin doğrudan kumar davranışına yol açıp açmadığı henüz netlik kazanmamıştır (DeCamp ve Daly, 2023; De Jans, 2023). Bu nedenle, lootbox ve simüle kumar sistemlerinin uzun vadeli etkilerinin araştırılması, dijital kumarın risk düzeyinin anlaşılması açısından öncelikli bir araştırma alanı olarak değerlendirilmektedir. Literatürdeki temsiliyet sorunları da dikkat çekicidir. Mills vd. (2024), bu boşluğu kapatmaya yönelik katılımcı ve yaşa duyarlı bir araştırma tasarımı benimseyerek, gençlerin öznel deneyimlerini doğrudan ele alması açısından literatüre yenilikçi bir katkı sunmuştur. Aynı zamanda, dijital kumar sistemleri artık yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirilmiştir (Nyemcsok vd., 2022; Mills vd., 2024). Özellikle spor bahisleri ve lootbox gibi içerikler yoluyla genç erkeklerin yaşadığı zararların artması, bireysel sorumluluğa odaklı yaklaşımların yetersizliğini ortaya koymakta ve yapısal, toplum merkezli politikalar ihtiyacını gündeme getirmektedir. Bu doğrultuda, birçok ülkede yürürlükte olan kumar karşıtı düzenlemelerin, dijital kumar risklerini kontrol etmede yetersiz kaldığı görülmektedir. Örneğin, İspanya'da ergenlerde patolojik kumarı önlemeye yönelik mevcut politikaların başarısız olduğu; sosyal medya reklamlarının yaygınlığı nedeniyle mevzuatın teknolojik gelişmelere yetişemediği belirtilmektedir (Chóliz ve Marcos, 2022). Bu nedenle, dinamik, güncellenebilir ve kapsayıcı politika reformları, gençlerin dijital kumar ortamlarına karşı korunması açısından kritik öneme sahiptir.Gelecek çalışmaların yalnızca gerçek parayla oynanan kumar sistemlerine değil, aynı zamanda oyun içi ve sanal kumar biçimlerine odaklanması; bu alanlara da tüketici koruma önlemlerinin uygulanması önerilmektedir (Hing vd., 2022; Mills vd., 2024; Hing vd., 2025; Primi vd., 2022). Ayrıca, yaş sınırlamaları, erişim kısıtlamaları, reklam düzenlemeleri, eğitici müdahaleler ve bağımsız denetim mekanizmaları birlikte değerlendirilmelidir (Hing vd., 2022; López-del-Hoyo vd., 2022; Mills vd., 2024; DiCenso vd., 2025). Dolayısıyla, gelecekteki araştırma ve politika geliştirme süreçlerinin; boylamsal veri ihtiyacını karşılayan, yaşa ve kültüre duyarlı örneklemlerle yürütülen, dijital dönüşümü dikkate alan ve çok düzeyli müdahale stratejilerini destekleyen bir yaklaşımla şekillendirilmesi gerekmektedir.

TARTIŞMA

Bu kapsam derlemesi; gençlerin geleneksel ve çevrimiçi kumar davranışlarına ilişkin örüntüleri çok boyutlu biçimde analiz ederek, bireysel, sosyal, kültürel ve dijital etmenleri bir arada değerlendirmiştir. 31 makalenin analizi sonucunda elde edilen temalar, kumar davranışlarının gençlerde özellikle psikososyal zeminlerde ortaya çıktığını ve dijitalleşme ile daha karmaşık bir yapı kazandığını göstermiştir. Çalışmada dört tema halinde sunulan bulgular ışığında, önemli odak noktalarının öne çıktığını söylemek mümkündür. Bu çalışma, gençler arasında görülen geleneksel kumar davranışlarının yalnızca bireysel seçim ya da eğlence arayışıyla sınırlı olmadığını; aksine, karmaşık bir psikososyal çerçevede anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Bulgular, kumarın çoğu zaman duygusal yükü hafifletme amacıyla kullanılan bir başa çıkma stratejisi olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Travmatik yaşam deneyimleri, depresif ruh halleri, kronik kaygı düzeyleri ve düşük sosyal destek gibi etkenler, kumarın duygusal düzenleme amacıyla tercih edilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durum, Derevensky ve Gupta'nın (2007) ergenlik dönemine özgü gelişimsel kırılganlıkları vurgulayan çalışmasıyla da uyumludur. Kumar davranışlarının özellikle duygusal izolasyonla birlikte ortaya çıkması, yalnızlık hissi ve duygu farkındalığındaki eksikliklerin riskli davranışları tetiklediğini göstermektedir. Nitekim Caudwell ve arkadaşları (2024), Estévezve arkadaşları (2020;

2022) ve Neophytou vd. (2023) gibi araştırmacılar, kumarın genellikle kaçınmacı baş etme eğilimlerinin bir uzantısı olarak ortaya çıktığını ve kişilerin mevcut sorunları çözmek yerine olumsuz duygulardan uzaklaşmayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu bağlamda, dürtüsellik, aşırı rekabetçilik ve narsisistik eğilimler gibi uyumsuz kişilik özellikleri ile zayıf zihinselleştirme becerileri de kumar davranışını kolaylaştıran bireysel özellikler arasında yer almaktadır (Pace vd., 2020; Tulloch vd., 2024; Pizzini vd., 2023). Çalışma aynı zamanda, cinsiyet, yaş ve göçmenlik durumu gibi demografik değişkenlerin kumar davranışlarının farklılaşmasında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle genç erkekler ile göçmen kökenli bireylerin sorunlu kumar davranışlarına daha açık olduğu görülmekte; bu kırılganlık, sosyal dışlanma deneyimleri ve kültürel uyum zorluklarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu bulgu, sosyal dışlanmanın gençlerin riskli davranış örüntülerine yönelmesinde birikimli etkisi olduğunu savunan literatürle de örtüşmektedir (Raitasalo vd., 2024; Koumantakis vd., 2023; Giralt vd., 2018; Aung ve Hong, 2019; LivazovićveBojčić, 2019). Göçmen gençlerin yardım arayışında karşılaştıkları dil bariyeri, damgalanma kaygısı ve kültürel olarak yetersiz hizmet sunumu gibi engeller, bu kırılganlığı daha da derinleştirmektedir (Nilsson vd., 2024; Bramley vd., 2020). Aile dinamikleri ve kumara yönelik kültürel tutumlar ise hem riskin oluşumunu hem de iyileşme sürecini etkileyen önemli birer faktördür. Dikkat çekici bir diğer bulgu ise kumarın sıklıkla başka sorun alanlarıyla birlikte görülmesidir. Kumar davranışları; madde kullanımı, internet ve oyun bağımlılığı, yeme bozuklukları, antisosyal davranışlar ve kimlik gelişimiyle ilgili çatışmalar gibi pek çok eşlik eden psikopatolojiyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu bulgu, kumarın çoğu zaman daha derin psikolojik ve sosyal sorunların bir belirtisi olduğunu ve bu sorunları pekiştirici bir rol oynadığını göstermektedir. Dolayısıyla, geleneksel kumar davranışları gençler arasında çok katmanlı bir etkileşim zemininde ortaya çıkmakta ve duygusal, bireysel, sosyal ve kültürel faktörlerin kesişiminde şekillenmektedir. Bu nedenle, etkili önleme ve müdahale programlarının yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bağlamı da dikkate alacak şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Özellikle sosyal açıdan dezavantajlı genç grupların özgül ihtiyaçlarına duyarlı, psikososyal destek mekanizmalarını ve duygu odaklı yaklaşımları içeren bütüncül stratejiler geliştirilmesi, bu alandaki riskleri azaltmada hayati öneme sahiptir.

Bu çalışmanın ikinci teması, çevrimiçi kumarın gençler arasında yalnızca yaygınlaştığını değil, aynı zamanda dijital kültürün bir parçası hâline gelerek karmaşık bir davranış örüntüsüne dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, çevrimiçi kumar davranışlarının özellikle erken yaşta bu içeriklerle karşılaşan bireylerde daha sık görüldüğünü ve alkol kullanımı, kumar oynayan akran etkisi ile çevrimiçi reklamlara yoğun maruz kalma gibi bireysel risk faktörleriyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Ergenler ve genç yetişkinler arasında alkol ve madde kullanımının dijital kumar oranlarını artırması, bu davranışın psikososyal zeminini pekiştirmektedir (Allami vd., 2023; Håkansson ve Widinghoff, 2020; Castrén vd., 2021). Bununla birlikte, çevrimiçi oyun ve sanal kumar topluluklarına katılımın, sosyal normlar, grup etkisi ve topluluk geri bildirimleri aracılığıyla bireyin davranışını pekiştirdiği; yüksek düzeyde reklam maruziyetinin ise bu süreci hızlandırdığı görülmektedir (Scott vd., 2019; Sirola vd., 2020; Ghelfi vd., 2023). Özellikle mizahi ve zararsız bir dille sunulan kumar reklamlarının, medya okuryazarlığı yeterince gelişmemiş gençler arasındakumarın zararsız, sıradan bir etkinlik olarak algılanmasına yol açması dikkat çekicidir. Kültürel düzeyde değerlendirildiğinde ise çalışmamız, lootbox, simüle kumar ve spor bahisleri gibi dijital sistemlerin, eğlence amaçlı oyunlar içinde giderek normalleştiğini ve gençler için gerçek kumar davranışlarına geçişi kolaylaştırdığını göstermektedir. Mikro ödemeler, şansa dayalı oyun içi ödül sistemleri ve sosyal statü kazanımı gibi unsurlar, oyunu yalnızca bir eğlence biçimi olmaktan çıkararak, kumar alışkanlıklarının temelini oluşturabilecek birer alışkanlık tetikleyicisine dönüştürmektedir (Macey ve Kinnunen, 2020; Kim vd., 2023; Castrénvd., 2021). Çevrimiçi kumarın psikososyal etkileri de bu çerçevede dikkat çekicidir. Yalnızlık, duygusal yoksunluk ve sosyal dışlanma gibi etkenlerin, gençleriçevrimiçi kumara yönelttiği; bu davranışın ise sosyal ilişkilerde zayıflamaya, akademik başarıda düşüşe ve okul bağlılığında azalmaya neden olduğu görülmektedir (Sirola vd., 2019; Elgar vd., 2018; Amoah-Nuamah vd., 2022; Hum veCarr, 2018; Hendrick vd., 2023; LubisveMardianto, 2024). Özellikle lootbox gibi ödül mekanizmalarına dayalı kumar benzeri dijital içeriklerin, zaten risk altında olan bireylerde davranışın kalıcılığını artırdığı ve ekono-

mik stres yarattığı anlaşılmaktadır. Yoğun çevrimiçi kumar katılımı, çevrim dışı sosyal destek sistemlerinde kopmalara neden olmakta, bu durum ise davranışın sürdürülmesini kolaylaştırmaktadır. Dijital kumar, medya temsilleri, kültürel kabuller ve dijital platformların yapısal özellikleriyle örülmüş geniş bir risk alanı sunmaktadır. Bu nedenle, etkili müdahale stratejileri yalnızca bireyi hedef almamalı; aynı zamanda dijital platform politikalarını, reklam denetim mekanizmalarını ve medya okuryazarlığını içeren bütüncül bir yaklaşımı benimsemelidir. Özellikle genç kullanıcılar için dijital farkındalık temelli eğitim programlarının yaygınlaştırılması, bu davranışların önlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın üçüncü temasında, geleneksel ve çevrimiçi kumar davranışları arasında ortaklaşan risk faktörleri ve sosyal öğrenme süreçlerinin belirleyici rolü vurgulanmaktadır. Bulgular, gençlerin kumar davranışlarının yalnızca bireysel eğilimlerle değil; aynı zamanda yaş, eğitim düzeyi ve harcama alışkanlıkları gibi sosyodemografik etkenlerle, aile ilişkileri ve akran dinamikleri gibi kişiler arası faktörlerle ve dijital topluluklar gibi kültürel bağlamlarla biçimlendiğini göstermektedir (Nedeljković vd., 2023; Aragay vd., 2021; Hollén vd., 2020). Özellikle spor bahisleri, at yarışları ve piyango gibi geleneksel kumar türleri hâlâ gençler arasında en yaygın tercihler arasında yer almakta, ancak çevrimiçi ortamlarda kumar davranışlarının daha erken yaşta başladığı ve daha hızlı yaygınlaştığı görülmektedir (Hollén vd., 2020; Zoričić vd., 2023). Bu durum, dijitalleşme ile kumarın fiziksel bir etkinlikten çok, sosyal kimlik ve aidiyet duygusu üzerinden anlam kazandığı hibrit bir yapıya evrildiğini göstermektedir. Kumar davranışlarının sosyal temellerine bakıldığında, ebeveynlerin hoşgörülü tutumları ve denetim eksikliği gibi aile içi faktörlerin, gençlerde kumar davranışını teşvik edici etkisi açıkça görülmektedir (Parrado-González vd., 2023; Emond ve Griffiths, 2020; Zhai vd., 2019). Aile içindeki olumlu ilişkiler koruyucu etki gösterse de düşük ebeveyn denetimi ve yüksek onay algısı, kumara yönelimi artırmaktadır. Benzer biçimde, akran etkisi de gençlerin kumarla tanışmasında ve bu davranışı sürdürmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Akran baskısı, onayı ya da doğrudan akranların kumar oynama davranışı, gençlerin kumarı normalleştirmesine neden olabilmektedir (Savolainen vd., 2018; Wardle, 2018). Dijital topluluklar da gençlerin kumar davranışlarını etkileyen bir diğer güçlü kaynaktır. Özellikle sosyal medya platformları ve oyun grupları, bireylerin görünmeyen normlara uyum gösterdiği sosyal alanlara dönüşmekte; bu da gençlerin kumarı daha kabul edilebilir bir etkinlik olarak algılamasına yol açmaktadır (Savolainen vd., 2018). Akran ilişkilerinin çevrimiçi ortamda yeniden üretilmesi ve onay beklentisinin dijital ortama taşınması, bireyin davranışsal kararlarını etkileyebilmektedir. Ayrıca, yaş, eğitim düzeyi ve haftalık kumar harcaması gibi değişkenler, gençlerin hangi tür kumarları tercih ettiğini ve bu tercihlerinin ne denli riskli olduğunu belirleyen önemli göstergelerdir. Örneğin, 18–24 yaş aralığındaki bireyler çevrimiçi spor bahislerine daha fazla yönelirken, yüksek harcama alışkanlığı olan bireylerin kumarla ilişkili zararlara daha açık olduğu saptanmıştır (Pérez, 2024; Dellosave Browne, 2024). Eğitim düzeyiyle birlikte gelen teknolojik yeterlilik, dijital kumar sistemlerine erişimi kolaylaştırmakta, bu da daha yüksek risk profili ile sonuçlanabilmektedir (Livazovićve Bojčić, 2019; Aragay vd., 2021). Dolayısıyla, bu tema çerçevesinde hem geleneksel hem de dijital kumar davranışlarının arkasında yatan temel unsurun sosyal öğrenme olduğu görülmektedir. Gençler, içinde bulundukları aile ve akran ilişkilerinden, sosyal normlardan ve dijital kültürden etkilenerek bu davranışlara yönelmektedir. Bu nedenle, etkili önleme ve müdahale stratejileri yalnızca bireysel farkındalık oluşturmakla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda sosyal normları sorgulayan, medya ve dijital içerik okuryazarlığını geliştiren ve gençlerin sosyal dayanıklılığını artıran bütüncül yapılarla desteklenmelidir.

Araştırmamızın son teması hem geleneksel hem de dijital kumar davranışlarının önlenmesinde bireysel farkındalığın yeterli olmadığını, bu davranışlarla mücadelede kapsayıcı ve toplum düzeyinde yapılandırılmış stratejilere duyulan gereksinimi açık biçimde ortaya koymaktadır. Bulgular, yalnızca kumar bozukluğuna değil, aynı zamanda eşlik eden riskli davranış örüntülerine, örneğin hırsızlık, aşırı para harcama ve oyun temelli bilişsel çarpıtmalar, dikkat çekilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu tür belirtiler, erken klinik müdahale açısından önemli birer uyarı sinyali niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, gençlerle çalışan ruh sağlığı uzmanlarının yalnızca yüzeydeki semptomlara odaklanmakla kalmayıp, bu davranışların altında yatan

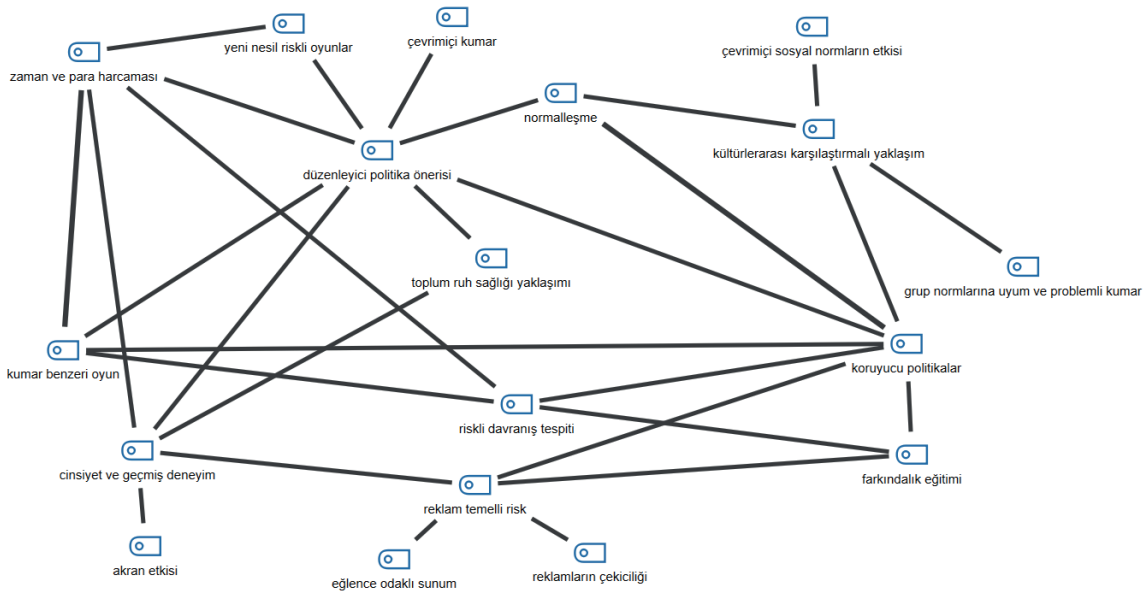
psikososyal eşlikçilere (duygusal yoksunluk, yeme bozuklukları, anksiyete vb.) uzun vadeli izleme yoluyla yaklaşması önem arz etmektedir. Ayrıca, semptomlar arası ilişkileri ve davranış örüntülerini takip edebilecek ağ temelli analizlerin geliştirilmesi, bireyselleştirilmiş müdahale planlarının oluşturulmasını kolaylaştıracaktır. Çalışmamızda ortaya çıkan dikkat çekici bulgulardan biri de gençlerin kumarla tanışma yaşının giderek düştüğüdür. Özellikle simüle kumar oyunlarına erken yaşta maruz kalan bireylerin, bu davranışları zamanla normalleştirme ve gerçek parayla oynanan kumar türlerine geçiş riski daha yüksek görünmektedir (Hayer vd., 2018; Armstrong vd., 2018; Fiedler vd., 2023; Hing vd., 2023). Bu durum, yaşa uygun tarama sistemlerinin, dijital içerik profillemesinin ve erken müdahale mekanizmalarının güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Gençleri hedef alan önleyici stratejilerde medya okuryazarlığı, eleştirel düşünme ve dijital içeriklere karşı direnç geliştirme becerilerinin kazandırılması; yalnızca bireysel farkındalığı değil, davranışsal özerkliği de teşvik edecektir. Okul temelli uygulamalar bu noktada önemli bir zemin sunmaktadır. Ayrıca, ailelere ve akranlara yönelik rehberlik ve bilgilendirme çalışmaları, koruyucu sosyal çevre ağlarını güçlendirme açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ayrıca, geribildirim temelli dijital müdahaleler ve kullanıcıların bilişsel çarpıtmaları fark etmelerine yardımcı olacak içerikler, davranışın sürdürülebilirliğini azaltmak açısından faydalı araçlardır (Fiskaali vd., 2022; McMahon vd., 2019). Günümüzde çevrimiçi kumar davranışlarının yaygınlaştığı dijital çağda, yalnızca bireysel önlemlerle sınırlı kalan stratejilerin etkisi oldukça sınırlıdır. Bu nedenle gençlerin sürece aktif biçimde katıldığı, politika yapımında söz sahibi olduğu ve ihtiyaç temelli çözüm modellerinin geliştirildiği yapılar inşa edilmelidir. Reklam içeriklerinin denetlenmesi, erişim sınırlandırmaları, çevrimiçi kamu spotları ve sosyal medya kampanyaları gibi yapısal önlemler, gençlerin karşılaştığı dijital riskleri azaltmada önemli işlevler üstlenmektedir. Aynı zamanda, dijital destek hatları, çevrimiçi danışmanlık sistemleri ve psikoeğitim modüllerinin çeşitlendirilmesi; yalnızca birey odaklı değil, toplumu da kapsayan bütüncül bir farkındalık yaratmayı mümkün kılacaktır. Bu süreçte, araştırmacılar, düzenleyici kurumlar, teknoloji sağlayıcılar, klinisyenler ve sivil toplum kuruluşları arasında kurulacak çok paydaşlı iş birlikleri hem önleyici hem de zarar azaltıcı müdahalelerin başarı şansını artıracaktır (Kussve-Gainsbury, 2021; Sirola vd., 2020). Ayrıca, çevrimiçi toplulukların sosyal normları göz ardı edilmemelidir. Bu platformlar, riskli davranışları pekiştirebildiği gibi, olumlu norm geliştirme yoluyla koruyucu bir işlev de üstlenebilecektir (Sirola vd., 2020). Dolayısıyla, dijital ortamlar yalnızca sorunların kaynağı değil, aynı zamanda çözümün de bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Son olarak, mevcut literatürün büyük ölçüde kesitsel çalışmalarla sınırlı olması, neden-sonuç ilişkilerine dair netlik kazanmayı zorlaştırmaktadır. Özellikle göçmen gençler, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bireyler ve genç erkekler gibi kırılgan grupları merkezine alan boylamsal araştırmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca, lootbox ve simüle kumar gibi oyun içi sistemlerin doğrudan bağımlılık geliştirme potansiyeli henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır. Bu sistemlerin uzun vadeli etkileri, çocuk hakları ve tüketici güvenliği açısından öncelikli bir araştırma alanı olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal düzeyde yaygınlık kazanan çevrimiçi kumar davranışlarının bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınması, müdahale süreçlerinde yalnızca bireyi değil; kültürel normları, yapısal eşitsizlikleri ve dijital ekosistemleri de kapsayan sistematik çözümler üretmeyi zorunlu kılmaktadır.

SONUÇ

Gençler arasındaki kumar davranışlarının geleneksel örüntüden çevrimiçi örüntüde nasıl değiştiği ve bu değişimin risk faktörlerinin tanımlanması ve önleyici politikaların geliştirilmesi noktasında sahip olduğu çok düzeyli etkileşim, Şekil 2 aracılığıyla görülebilmektedir. Şekil 2'ye göre, dönüşen kumar davranışları için risk faktörlerinin zaman ve para kaybı, reklamlar ve riskli davranışların tespiti ile şekillendiği anlaşılmaktadır. Özellikle kumara benzeyen oyunların, geleneksel ya da yeni oyunların erişimi kolay olan dijitale aktarımıyla yeni nesil bir görüntü kazananların ya da doğrudan çevrimiçi kumarın zaman ve para kaybıyla yoğunluklu bağlantısı bulunmaktadır. Bu, dijital oyunların da tıpkı geleneksel kumar gibi zaman ve maddi kaynak tüketimi üzerinden risk oluşturduğunu göstermektedir. Kumar içerikli oyunların "eğlence odaklı sunuma" sahip olması ve "reklamların çekiciliği" reklam temelli bir risk oluşturmakta ve gençlerin dijital platformlardaki çekici reklamlar aracılığıyla kumar davranışlarına yönlendirilebileceğini ortaya koymakta-

dır. Ayrıca, bu içeriklerin kullanım amacı, çekiciliği noktasında değerlendirilmesi riskli davranışların tespit edilerek koruyucu politikaların geliştirilebileceğine de işaret etmektedir. Bu davranışların yaygınlaşmasının cinsiyet ve geçmiş deneyime bağlı bireysel özellikleri olmakla birlikte gençler arasında psikososyal gelişimin önemli bir çıktısı olan akran etkileşimiyle de ilişkisi dikkati çekmekte ve sosyal öğrenmenin de yine koruyucu politikaların geliştirilmesi noktasında bir faktör olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle düzenleyici politikalar açısından toplum ruh sağlığı yaklaşımı, gençlerin davranış örüntülerinin ve akran etkileşimlerindeki arka planın anlaşılmasında ve yordanmasında yardımcı olacaktır.

Şekil 2. Bulgulara İlişkin Kuramsal Model[1]

Sosyal normlar ve kültürel dinamikler bağlamında, grup normlarına uyum ve normalleşme şeklinde iki faktör karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel grup dinamiklerinin yüz yüze ortamdan çevrimiçi ortama da benzer bir yapıda dönüştüğü ve aslında grup normlarının gençler arasında mekân fark etmeksizin benzer şekilde yaygın ve güçlü yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, kültürel dinamiklerin (ebeveynlik tutumu, aile içi iletişim, aile üyelerinin kumar geçmişi gibi nedenlerle) gençler arasında görülen her riskli davranışın kumar davranışı olarak değerlendirilmemesi ya da riskli görülmemesi, ağırlıklı olarak eğlence ya da vakit geçirme aracı olarak görülmesi bu davranışların "normalleştirilmesi"ne neden olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, geleneksel ortamlarda olduğu gibi sosyal grup aidiyetinin ya da akran etkileşiminin gençler arasındaki çevrimiçi kumar davranışını anlamlandırmada halen geçerli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, kültürlerarası farklılıkların özellikle kumar davranışlarının "normal" ya da "sıradan" olarak nitelendirilmesinde, bu davranışların nesiller arası aktarılan boyutlarının yordanmasında daha detaylı çalışılması gereken bir unsur olduğu görülmektedir. Tüm riskler bütüncül değerlendirildiğinde, tüm koruyucu politikaların farkındalık eğitimi, toplum ruh sağlığı yaklaşımına ve hukuki yapılanmaya dayanması, gençlerde kumar bağımlılığı ile bireysel mücadeleden ziyade sosyal politika stratejilerini daha görünür kılmaktadır. Ayrıca, bu derleme çalışması ile mevcut literatürdeki boşluklara dayalı olarak gelecekte yürütülecek araştırmalar için yol gösterici bir çerçeve sunulmaktadır. Uzun vadede boylamsal ve kültürel bağlama duyarlı çalışmalar, dijital kumarın etkilerini daha derinlemesine anlamaya olanak tanıyarak aynı zamanda gençlerin sanal dünyadaki risklerle nasıl baş ettiğine dair daha kapsayıcı stratejiler geliştirilmesini sağlayacaktır.

[1]Kodlar arasındaki çizgi kalınlığı güçlü bağlantıların olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Akbari, M., Bahadori, M., Khanbabaei, S., Milan, B., Horváth, Z., Griffiths, M., & Demetrovics, Z. (2023). Psychological predictors of the co-occurrence of problematic gaming, gambling, and social media use among adolescents. *Comput. Hum. Behav.*, 140, 107589. https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107589

Allami, Y., Légaré, A., Williams, R., & Hodgins, D. (2023). Migrating from Land-Based to Online Gambling: Sex, Mental Health and Motivational Predictors. *International Journal of Mental Health and Addiction*. https://doi.org/10.1007/s11469-023-01168-x

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnosticandstatisticalmanual of mentaldisorders (5th ed.)*. https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

Amoah-Nuamah, J., Agyemang-Duah, W., Mensah, B., & Opoku, B. (2022). University students' reasons and attitudes towards online gambling and its ımplication on their lives. *Journal of Gambling Studies*, 39, 203-224. https://doi.org/10.1007/s10899-022-10143-5

Andrie, E., Tzavara, C., Tzavela, E., Richardson, C., Greydanus, D., Tsolia, M., & Tsitsika, A. (2019). Gambling involvement and problem gambling correlates among European adolescents: results from the European Network for Addictive Behavior study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 1-13. https://doi.org/10.1007/s00127-019-01706-w

Aragay, N., Pijuan, L., Cabestany, À., Ramos-Grille, I., Garrido, G., Vallès, V., & Jovell-Fernández, E. (2021). Current addiction in youth: online sports betting. *Frontiers in Psychiatry*, 11. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.590554

Armstrong, T., Rockloff, M., Browne, M., & Li, E. (2018). An exploration of how simulated gambling games may promote gambling with money. *Journal of Gambling Studies*, 34, 1165-1184. https://doi.org/10.1007/s10899-018-9742-6

Aung, L., & Hong, S. (2019). Prevalence and determinants of problem gambling among ınternal migrants in muse, myanmar, near the border with china. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-13. https://doi.org/10.1007/s11469-019-00061-w

Bitanihirwe, B., & Ssewanyana, D. (2021). Gambling patterns and problem gambling among youth in sub-saharan Africa: a systematic review. *Journal of Gambling Studies*, 37, 723 - 745. https://doi.org/10.1007/s10899-021-10001-w

Bramley, S., Norrie, C., & Manthorpe, J. (2020). Exploring the support for UK migrants experiencing gambling-related harm: insights from two focus groups.. *Public health*. https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.04.005

Cardwell, E., Hoff, R. A., Garakani, A., Krishnan-Sarin, S., Potenza, M. N., & Zhai, Z. W. (2022). An exploratory study of anxiety-motivated gambling in adolescents: Associations with minority status and gambling, health and functioning measures. *Journal of Psychiatric research*, *151*, 445-453.

Castrén, S., Järvinen-Tassopoulos, J., & Raitasalo, K. (2021). Money used in gaming is associated with problem gambling: Results of the ESPAD 2019 Finland. *Journal of Behavioral Addictions*, 10, 932 - 940. https://doi.org/10.1556/2006.2021.00076

Caudwell, K., Bacovic, I., & Flack, M. (2024). What role do maladaptive coping and escape expectancies play in the relationship between stress and problem gambling? testing a moderated mediation model. *International Journal of Mental Health and Addiction*. https://doi.org/10.1007/s11469-023-01238-0

Centre for Reviews and Dissemination. (2009). Systematic Reviews: CRD's guidance for under taking reviews in health care. University of York.

Chamberlain, S. R., & Grant, J. E. (2020). Racial-ethnic differences in impulsivity and compulsivity in recreational gambling. *Comprehensive psychiatry*, *97*, 152153.

Chóliz, M., & Marcos, M. (2022). " That's no country for'young'men": a critical perspective on responsible online gambling policies for gambling disorder prevention in spanish minors. *Journal of Gambling Issues*, *49*.

De Jans, S. (2023). The effectiveness of betting odds in digital gambling advertising for sports betting. *International Gambling Studies*, *23*(1), 75-95.

DeCamp, W., & Daly, K. (2023). Loot box consumption by adolescents pre-and post-pandemic lockdown. *PeerJ*, *11*, e15287.

Dellosa, G., & Browne, M. (2024). The influence of age on gambling problems worldwide: A systematic review and meta-analysis of risk among younger, middle-aged, and older adults. *Journal of Behavioral Addictions*, 13, 702 - 715. https://doi.org/10.1556/2006.2024.00051

Derevensky, J. L., &Gupta, R. (2007). Internet gamblingamongstadolescents: A growingconcern. *International Journal of MentalHealthandAddiction, 5*(2), 93–101. https://doi.org/10.1007/s11469-007-9057-9

Derevensky, J., Hayman, V., & Gilbeau, L. (2019). Behavioral addictions: excessive gambling, gaming, ınternet, and smartphone use among children and adolescents.. *Pediatric clinics of North America*, 66 6, 1163-1182. https://doi.org/10.1016/j.pcl.2019.08.008

Di Censo, G., Delfabbro, P., & King, D. L. (2025). The psychosocial and marketing factors that motivate and sustain youth sports betting in Australia: a qualitative study. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-19.

Elgar, F., Canale, N., Wohl, M., Lenzi, M., & Vieno, A. (2018). Relative deprivation and disordered gambling in youths. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 72, 589 - 594. https://doi.org/10.1136/jech-2017-209858

Emond, A., & Griffiths, M. (2020). Gambling in children and adolescents.. *British medical bulletin*. https://doi.org/10.1093/BMB/LDAA027

Estévez, A., Jauregui, P., López-González, H., Mena-Moreno, T., Lozano-Madrid, M., Macía, L., Granero, R., Mestre-Bach, G., Steward, T., Fernández-Aranda, F., Gómez-Peña, M., Moragas, L., Pino-Gutiérrez, A., Codina, E., Testa, G., Vintró-Alcaraz, C., Agüera, Z., Munguía, L., Baenas, I., Valenciano-Mendoza, E., Mora, B., Menchón, J., & Jiménez-Murcia, S. (2020). The severity of gambling and gambling related cognitions as predictors of emotional regulation and coping strategies in adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 37, 483-495. https://doi.org/10.1007/s10899-020-09953-2

Estévez, A., Macía, L., López-González, H., Momeñe, J., Jauregui, P., Etxaburu, N., Granero, R., Fernández-Aranda, F., Mestre-Bach, G., Vintró-Alcaraz, C., Munguía, L., Baenas, I., Mena-Moreno, T., Mora-Maltas, B., Valenciano-Mendoza, E., & Jiménez-Murcia, S. (2022). cyberbullying and gambling disorder: associations with emotion regulation and coping strategies. *Journal of Gambling Studies*, 39, 1399 - 1416. https://doi.org/10.1007/s10899-022-10160-4

Fiedler, I., Ante, L., Meduna, M., Steinmetz, F., Kairouz, S., & Costes, J. (2023). Simulated gambling: an explorative study based on a representative survey. *Journal of Gambling Studies*, 40, 255-274. https://doi.org/10.1007/s10899-023-10190-6

Fiskaali, A., Stenbro, A., Marcussen, T., & Rask, M. (2022). Preventive ınterventions and harm reduction in online and electronic gambling: a systematic review. *Journal of Gambling Studies*, 39, 883-911. https://doi.org/10.1007/s10899-022-10126-6

Forsström, D., Rozental, A., & Sundqvist, K. (2022). Alcohol use and gambling associated with impulsivity among a Swedish university sample. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(4), 2436.

Freund, M., Noble, N., Hill, D., White, V., Evans, T., Oldmeadow, C., ... & Sanson-Fisher, R. (2022). The prevalence and correlates of gambling in Australian secondary school students. *Journal of Gambling Studies*, *38*(4), 1173-1194.

Gainsbury, S. M., Russell, A. M., Hing, N., Wood, R. T., Lubman, D. I., &Blaszczynski, A. (2015). How the Internet is changinggambling: Findingsfrom an Australianprevalencesurvey. *Journal of GamblingStudies, 31*(1), 1–15. https://doi.org/10.1007/s10899-013-9404-7

Ghelfi, M., Scattola, P., Giudici, G., & Velasco, V. (2023). Online gambling: a systematic review of risk and protective factors in the adult population. *Journal of Gambling Studies*, 40, 673 - 699. https://doi.org/10.1007/s10899-023-10258-3

Giralt, S., Müller, K., Beutel, M., Dreier, M., Duven, E., & Wölfling, K. (2018). Prevalence, risk factors, and psychosocial adjustment of problematic gambling in adolescents: Results from two representative German samples. *Journal*

of Behavioral Addictions, 7, 339 - 347. https://doi.org/10.1556/2006.7.2018.37

Håkansson, A., & Widinghoff, C. (2020). Over-ındebtedness and problem gambling in a general population sample of online gamblers. *Frontiers in Psychiatry*, 11. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.00007

Hammond, C. J., Shirk, S. D., Foster, D. W., Potenza, N. B., Kraus, S. W., Mayes, L. C., ... & Potenza, M. N. (2020). Cannabis use, problem-gambling severity, and psychiatric disorders: data from the national epidemiological survey on alcohol and related conditions. *Psychology of Addictive Behaviors*, *34*(1), 230.

Hayer, T., Kalke, J., Meyer, G., & Brosowski, T. (2018). Do simulated gambling activities predict gambling with real money during adolescence? empirical findings from a longitudinal study. *Journal of Gambling Studies*, 34, 929-947. https://doi.org/10.1007/s10899-018-9755-1

Hendrick, L., Opdenakker, M., & Van Der Vaart, W. (2023). Students' academic engagement during COVID-19 times: a mixed-methods study into relatedness and loneliness during the pandemic. *Frontiers in Psychology*, 14. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1221003

Hing, N., Dittman, C. K., Russell, A. M., King, D. L., Rockloff, M., Browne, M., ... & Greer, N. (2022). Adolescents who play and spend money in simulated gambling games are at heightened risk of gambling problems. *International journal of environmental research and public health*, *19*(17), 10652.

Hing, N., Lole, L., Thorne, H., Sproston, K., Hodge, N., & Rockloff, M. (2023). 'It doesn't give off the gambling vibes … ıt just feels like a part of the game': adolescents' experiences and perceptions of simulated gambling while growing up. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-21. https://doi.org/10.1007/s11469-023-01119-6

Hing, N., Rockloff, M., Russell, A. M., Browne, M., Newall, P., Greer, N., ... & Thorne, H. (2022). Loot box purchasing is linked to problem gambling in adolescents when controlling for monetary gambling participation. *Journal of Behavioral Addictions*.

Hollén, L., Dörner, R., Griffiths, M., & Emond, A. (2020). Gambling in young adults aged 17–24 years: a population-based study. *Journal of Gambling Studies*, 36, 747 - 766. https://doi.org/10.1007/s10899-020-09948-z

Hum, S., & Carr, S. (2018). Testing the emotional vulnerability pathway to problem gambling in culturally diverse university students. *Journal of Gambling Studies*, 34, 915-927. https://doi.org/10.1007/s10899-018-9753-3

Kim, H., Leslie, R., Stewart, S., King, D., Demetrovics, Z., Luiz, A., Andrade, M., Choi, J., Tavares, H., Almeida, B., & Hodgins, D. (2023). A scoping review of the association between loot boxes, esports, skin betting, and token wagering with gambling and video gaming behaviors. *Journal of Behavioral Addictions*, 12, 309 - 351. https://doi.org/10.1556/2006.2023.00013

King, D. L., Russell, A. M., Delfabbro, P. H., &Hing, N. (2020). Adolescentsimulatedgamblingviadigitalandsocialmedia: An emerging problem. *CurrentAddictionReports, 7*, 263–271. https://doi.org/10.1007/s40429-020-00301-w

Kotyuk, E., Magi, A., Eisinger, A., Király, O., Vereczkei, A., Barta, C., ... & Demetrovics, Z. (2020). Co-occurrences of substance use and other potentially addictive behaviors: Epidemiological results from the Psychological and Genetic Factors of the Addictive Behaviors (PGA) Study. *Journal of behavioral addictions*, *9*(2), 272-288.

Koumantakis, E., Comoretto, R., Dalmasso, P., Bersia, M., Lemma, P., Lazzeri, G., Nardone, P., Vieno, A., Galeotti, T., Berchialla, P., & Charrier, L. (2023). Risk Behaviors among Migrant Adolescents in Italy. *Children*, 10. https://doi.org/10.3390/children10111816

Kuss, D., & Gainsbury, S. (2021). Debate: Behavioural addictions and technology use - risk and policy recommendations for problematic online gambling and gaming.. *Child and adolescent mental health*. https://doi.org/10.1111/camh.12449

Livazović, G., & Bojčić, K. (2019). Problem gambling in adolescents: what are the psychological, social and financial consequences?. *BMC Psychiatry*, 19. https://doi.org/10.1186/s12888-019-2293-2

López-del-Hoyo, Y., Monreal-Bartolomé, A., Aisa, P., Pérez-Aranda, A., Plana, C., Poblador, J. A., ... & Montero-Marin, J. (2022). The gambling habits of university students in Aragon, Spain: A cross-sectional study. *International journal of environmental research and public health*, *19*(8), 4553.

Lubis, A., & , M. (2024). Relatıonshıp between onlıne gamblıng behavıor wıth emotıonal dısorders of college student. *In Trend : International Journal of Trends in Global Psychological Science and Education*. https://doi.org/10.62260/intrend.v2i1.123

Macey, J., & Kinnunen, J. (2020). The convergence of play: interrelations of social casino gaming, gambling, and digital gaming in Finland. *International Gambling Studies*, 20, 414 - 435. https://doi.org/10.1080/14459795.2020.1770834

Macía, L., Momeñe López, J., Macía, P., Herrero, M., Jauregui, P., Iruarrizaga, I., & Estévez, A. (2023). Latent classes of eating disorders and addictions by sex: Implication of alexithymia and stressful life events in youths. *Frontiers in Psychology*, *14*, 1088595.

McGee, D. (2020). On the normalisation of online sports gambling among young adult men in the UK: A public health perspective. *Public health*, *184*, 89-94.

McMahon, N., Thomson, K., Kaner, E., & Bambra, C. (2019). Effects of prevention and harm reduction interventions on gambling behaviours and gambling related harm: An umbrella review.. *Addictive behaviors*, 90, 380-388. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2018.11.048

Mills, S., Ash, J., & Gordon, R. (2024). Children and young people's experiences and understandings of gambling-style systems in digital games: Loot boxes, popular culture, and changing childhoods. *Annals of the American Association of Geographers*, *114*(1), 200-217.

Nedeljković, B., Zubović, J., & Kilibarda, B. (2023). Exploring socioeconomic, demographic and psychological predictors of at-risk gambling and participation in specific gambling activities: a comparative approach. *Journal of Gambling Studies*, 40, 873-891. https://doi.org/10.1007/s10899-023-10278-z

Neophytou, K., Theodorou, M., Artemi, T., Theodorou, C., & Panayiotou, G. (2023). Gambling to escape: A systematic review of the relationship between avoidant emotion regulation/coping strategies and gambling severity. *Journal of Contextual Behavioral Science*. https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2023.01.004

Nilsson, A., Demetry, Y., Shahnavaz, S., Gripenberg, J., & Kvillemo, P. (2024). Gambling and migration – the role of culture and family. *Journal of Gambling Studies*, 40, 1157 - 1170. https://doi.org/10.1007/s10899-024-10292-9

Noble, N., Freund, M., Hill, D., White, V., Leigh, L., Lambkin, D., ... & Sanson-Fisher, R. (2022). Exposure to gambling promotions and gambling behaviours in Australian secondary school students. *Addictive Behaviors Reports*, *16*, 100439.

Nyemcsok, C., Pitt, H., Kremer, P., & Thomas, S. L. (2023). "Drugs and alcohol get talked about, why not betting?" Young men's qualitative insights about strategies to prevent gambling harm. *Health Promotion Journal of Australia*, *34*(2), 276-283.

Oh, Y., Joung, Y. S., & Baek, J. H. (2023). The Core symptoms of adolescents online and offline gambling in South Korea using network analysis. *Psychiatry Investigation*, *20*(3), 228.

Pace, U., D'Urso, G., Ruggieri, S., Schimmenti, A., & Passanisi, A. (2020). The role of narcissism, hyper-competitiveness and maladaptive coping strategies on male adolescent regular gamblers: two mediation models. *Journal of Gambling Studies*, 37, 571-582. https://doi.org/10.1007/s10899-020-09980-z

Parrado-González, A., Fernández-Calderón, F., Newall, P., & León-Jariego, J. (2023). Peer and parental social norms as determinants of gambling ınitiation: a prospective study. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2023.02.033

Pérez, L. (2024). Too young to gamble: long-term risks from underage gambling. *Journal of Gambling Studies*, 40, 1575 - 1584. https://doi.org/10.1007/s10899-024-10319-1

Peters, M. D. J., Marnie, C., Colquhoun, H., Garritty, C., Hempel, S., Horsley, T., Langlois, E. V., Lillie, E., O'Brien, K. K., Tunçalp, Ö., Wilson, M. G., Zarin, W., & Tricco, A. C. (2021). Scoping reviews: Reinforcing and advancing the methodology and application. *Systematic Reviews, 10*(1), 263. https://doi.org/10.1186/s13643-021-01821-3

Pizzini, B., Cosenza, M., Nigro, G., Sacco, M., & Ciccarelli, M. (2023). Maladaptive personality trait facets and men-

talization in youth gambling. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-22. https://doi.org/10.1007/s11469-023-01210-y

Primi, C., Sanson, F., Vecchiato, M., Serra, E., & Donati, M. A. (2022). Loot boxes use, video gaming, and gambling in adolescents: Results from a path analysis before and during COVID-19-pandemic-related lockdown in Italy. *Frontiers in psychology*, *13*, 1009129.

Raitasalo, K., Järvinen-Tassopoulos, J., Rask, S., & Skogberg, N. (2024). Risk and protective factors for gambling among youth by origin: Findings from the three waves of cross-sectional finnish school health promotion study among 238,939 students. *Journal of Gambling Studies*, 1-15.

Richard, J., Temcheff, C., Ivoska, W., & Derevensky, J. (2023). Adolescent problem gambling and gaming in the hierarchical structure of psychopathology. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-17. https://doi.org/10.1007/s11469-023-01032-y

Savolainen, I., Kaakinen, M., Sirola, A., Koivula, A., Hagfors, H., Zych, I., ... & Oksanen, A. (2020). Online relationships and social media interaction in youth problem gambling: A four-country study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(21), 8133.

Savolainen, I., Oksanen, A., Kaakinen, M., Sirola, A., & Paek, H. J. (2020). The role of perceived loneliness in youth addictive behaviors: Cross-national survey study. *JMIR mental health*, *7*(1), e14035.

Savolainen, I., Sirola, A., Kaakinen, M., & Oksanen, A. (2018). Peer group ıdentification as determinant of youth behavior and the role of perceived social support in problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 35, 15 - 30. https://doi.org/10.1007/s10899-018-9813-8

Scott, S., Hughes, P., Hodgkinson, I., & Kraus, S. (2019). Technology adoption factors in the digitization of popular culture: Analyzing the online gambling market. *Technological Forecasting and Social Change*. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.119717

Sharma, P., & Goyal, N. (2023). How to write a scoping review? *International Journal of Advanced Medical and Health Research, 10*(1), 53–56. https://doi.org/10.4103/ijamr.ijamr_91_23

Sirola, A., Kaakinen, M., Savolainen, I., & Oksanen, A. (2019). Loneliness and online gambling-community participation of young social media users. *Comput. Hum. Behav.*, 95, 136-145. https://doi.org/10.1016/J.CHB.2019.01.023

Sirola, A., Savela, N., Savolainen, I., Kaakinen, M., & Oksanen, A. (2020). The role of virtual communities in gambling and gaming behaviors: a systematic review. *Journal of Gambling Studies*, 37, 165 - 187. https://doi.org/10.1007/s10899-020-09946-1

Sohn, Y. S., & Son, H. (2024). Online gambling patterns and predictors of problem gambling among korean adolescents during the covıd-19 pandemic: a cross-sectional study. *Asian Nursing Research*, *18*(1), 20-27.

Stefanovics, E. A., Gueorguieva, R., Zhai, Z. W., & Potenza, M. N. (2023). Gambling participation among Connecticut adolescents from 2007 to 2019: Potential risk and protective factors. *Journal of Behavioral Addictions*, *12*(2), 490-499.

Tomei, A., Petrovic, G., & Simon, O. (2022). Offline and online gambling in a Swiss emerging-adult male population. *Journal of Gambling Studies*, *38*(4), 1215-1228.

Tricco, A. C., Lillie, E., Zarin, W., O'Brien, K. K., Colquhoun, H., Levac, D., ... & Straus, S. E. (2018). PRISMA extension for scoping reviews (PRISMA-ScR): Checklist and explanation. *Annals of Internal Medicine, 169*(7), 467–473. https://doi.org/10.7326/M18-0850

Tulloch, C., Browne, M., Rockloff, M., Hing, N., & Hilbrecht, M. (2024). The roles of coping style and social support in the experience of harm and distress among people affected by another person's gambling.. *Addictive behaviors*, 162, 108236. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2024.108236

Wardle, H. (2018). Perceptions, people and place: Findings from a rapid review of qualitative research on youth gambling. *Addictive behaviors*, 90, 99 - 106. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2018.10.008

Werner, K. B., Cunningham-Williams, R. M., Ahuja, M., & Bucholz, K. K. (2020). Patterns of gambling and substance use initiation in African American and White adolescents and young adults. *Psychology of Addictive Behaviors*, *34*(2), 382.

World HealthOrganization (WHO). (2019). *Publichealthimplications of addictivebehaviours: Technical report*. https://www.who.int

Yeşilay. (2023). *Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM) Faaliyet Raporu*. İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti. https://www.yesilay.org.tr

Zhai, Z. W., Hoff, R. A., Howell, J. C., Wampler, J., Krishnan-Sarin, S., & Potenza, M. N. (2021). Lottery-purchasing adolescents: Gambling perceptions, problems, and characteristics. *Journal of Gambling Studies*, 1-19.

Zhai, Z., Hoff, R., Magruder, C., Steinberg, M., Wampler, J., Krishnan-Sarin, S., & Potenza, M. (2019). Weapon-carrying is associated with more permissive gambling attitudes and perceptions and at-risk/problem gambling in adolescents. *Journal of Behavioral Addictions*, 8, 508 - 521. https://doi.org/10.1556/2006.8.2019.42

Zoričić, Z., Novak, V., Mikulčić, M., & Šimić, J. (2023). Gamblıng habıts among vıdeo game players. *Zdravstveni glasnik*. https://doi.org/10.47960/2303-8616.2023.2.9.10

https://doi.org/10.71284/asc.2025123

SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIMIN GELECEĞİ: İNSAN-TEKNOLOJİ-YAPAY ZEKA İŞBİRLİĞİNDE FIRSATLAR VE RİSKLER

THE FUTURE OF SUSTAINABLE AGRICULTURE: OPPORTUNITIES AND RISKS IN HUMAN-TECHNOLOGY-ARTIFICIAL INTELLIGENCE COLLABORATION

Onur Kara[1]
Harun Özkişi[2]

Özet

Küresel iklim değişikliği, nüfus artışı ve doğal kaynakların tükenmesi, tarım sektörünü sürdürülebilirlik açısından dönüştürmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu dönüşümde teknoloji ve yapay zeka (YZ), insan merkezli yaklaşımlarla birlikte değerlendirilerek hem verimliliği artırma hem de çevresel etkileri azaltma potansiyeli sunmaktadır. Bu çalışma, insan, teknoloji ve yapay zeka etkileşimi bağlamında sürdürülebilir tarımın geleceğine yönelik fırsatları ve riskleri bütüncül bir bakış açısıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada öncelikle sürdürülebilir tarım kavramı tanımlanmakta, ardından dijital tarım teknolojileri, özellikle nesnelerin interneti (IoT), hassas tarım uygulamaları ve yapay zeka algoritmalarının sektöre entegrasyonu incelenmektedir. Tarımda veri odaklı karar destek sistemleri, sensör ağları ve otonom makinelerin kullanımı, hem üretim süreçlerini optimize etmekte hem de kaynak kullanımını daha verimli hâle getirmektedir. Bununla birlikte bu teknolojilerin yaygınlaşması, kırsal bölgelerde dijital uçurumun derinleşmesi, veri güvenliği, etik sorunlar ve çiftçilerin teknolojiye uyum sağlama zorlukları gibi riskleri de beraberinde getirmektedir.

İnsan faktörünün göz ardı edilmeden, teknolojinin sosyo-kültürel boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi, sürdürülebilirlik hedeflerinin sağlanmasında kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, çalışma; paydaş katılımını, yerel bilgiyle teknolojik inovasyonun entegrasyonunu ve dijital okuryazarlığın artırılmasını sürdürülebilir tarım politikalarının temel bileşenleri olarak önermektedir.

Sonuç olarak, sürdürülebilir tarımda insan-teknoloji-YZ işbirliği, yalnızca teknik bir dönüşüm değil; aynı zamanda etik, sosyal ve ekonomik dinamikleri içeren karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte başarı, çok disiplinli bir bakış açısıyla dengeli politikalar geliştirmekten ve tüm paydaşları kapsayıcı stratejiler oluşturmaktan geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir tarım, yapay zeka, dijital dönüşüm

[1]Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi, Türkiye, e-mail: onurkara@trakya.edu.tr, https://doi.org/0000-0002-3153-9813

[2] Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Türkiye, e-mail: harunozkisi@trakya.edu.tr, https://doi.org/0000-0002-3401-6647

Abstract

Global climate change, population growth, and the depletion of natural resources have made it imperative to transform the agricultural sector with a focus on sustainability. In this transformation, the integration of technology and artificial intelligence with human-centered approaches offers significant potential to enhance productivity while reducing environmental impacts. This study aims to analyze, from a holistic perspective, the opportunities and risks involved in the future of sustainable agriculture through the lens of human-technology-AI collaboration.

The paper first defines the concept of sustainable agriculture, then explores the integration of digital agricultural technologies such as the Internet of Things (IoT), precision farming applications, and artificial intelligence algorithms. The use of data-driven decision support systems, sensor networks, and autonomous machinery in agriculture enables the optimization of production processes and more efficient use of resources. However, the widespread adoption of these technologies also brings certain risks, including the deepening of the digital divide in rural areas, concerns about data security and ethics, and the challenges farmers face in adapting to new technologies.

It is essential to evaluate these technological advances within their socio-cultural contexts, without ignoring the human factor. The study suggests that stakeholder engagement, the integration of local knowledge with technological innovation, and the promotion of digital literacy should be core components of sustainable agricultural policies.

In conclusion, the human-technology-artificial intelligence collaboration in sustainable agriculture represents not just a technical shift but a complex process involving ethical, social, and economic dimensions. Success in this process requires the development of balanced policies from a multidisciplinary perspective and the creation of inclusive strategies that consider all stakeholders.

Keywords: Sustainable agriculture, artificial intelligence, digital transformation

GİRİŞ

Tarım sektörü, insanlık tarihinin en köklü üretim sistemlerinden biri olarak, küresel gıda güvenliğinin ve ekonomik sürdürülebilirliğin temel taşıdır. Ancak son yıllarda karşı karşıya kalınan çevresel, sosyal ve ekonomik krizler; bu kadim sektörün yeniden düşünülmesini ve dönüşüm geçirmesini zorunlu kılmıştır. İklim değişikliğinin etkileriyle birlikte azalan su kaynakları, erozyon, toprak verimliliğinin bozulması, biyolojik çeşitliliğin kaybı ve fosil yakıta dayalı üretim modelleri, geleneksel tarım sistemlerinin sürdürülemezliğini gözler önüne sermektedir (FAO, 2023). Öte yandan, dünya nüfusunun 2050 yılına kadar yaklaşık 10 milyara ulaşması beklenmektedir; bu durum, artan gıda talebine paralel olarak üretimin sürdürülebilir bir biçimde artırılmasını zorunlu kılmaktadır (UN DESA, 2022).

Sürdürülebilir tarım sistemleri, toprak sağlığı, su verimliliği, biyolojik çeşitlilik gibi ekolojik gerekliliklerin yanı sıra kırsal nüfusun geçim kaynaklarını güvence altına almayı da amaçlamaktadır (Gikunda, 2024). Bu bağlamda sürdürülebilir tarım, hem çevresel etkiyi azaltmayı hem de sosyo-ekonomik gelişimi desteklemeyi hedefleyen bütüncül bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. (Dara et al., 2022). Ancak bu hedeflerin yalnızca geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Yeni nesil teknolojiler—özellikle nesnelerin interneti, yapay zeka, robotik sistemler ve büyük veri analitiği—tarımsal üretimin dijitalleşmesini sağlayarak önemli fırsatlar sunmaktadır (Hossen, 2023). Bu teknolojiler, tarımsal süreçleri daha öngörülebilir, verimli ve çevreye duyarlı hale getirme potansiyeli taşımaktadır (Ali et al., 2025). Ancak teknolojik dönüşüm, sadece teknik bir yenilik değildir; aynı zamanda insan faktörünün, kültürel yapıların ve sosyo-ekonomik dengelerin dikkate alınması gereken çok boyutlu bir süreçtir.

Bu çalışma, insan, teknoloji ve yapay zekâ etkileşiminin sürdürülebilir tarım üzerindeki potansiyel etkilerini kapsamlı bir biçimde ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle dijital tarım uygulamaları bağlamında şekillenen bu etkileşimin, yalnızca üretim süreçlerini değil; aynı zamanda yönetişim, etik, sosyal ve kültürel boyutları da dönüştürme potansiyeline sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, insan-teknoloji-yapay zekâ işbirliğinin sunduğu fırsatlar ve beraberinde getirdiği riskler güncel literatür ışığında analiz edilmekte; dijital dönüşüm sürecinin sürdürülebilir tarımın geleceğine yönelik etkileri bütüncül bir yaklaşımla tartışılmaktadır. Çalışmanın temel hedefi, söz konusu dönüşümün etik, sosyal ve ekonomik yönlerini detaylandırarak politika geliştiricilere, uygulayıcılara ve ilgili paydaşlara yol gösterici bir çerçeve sunmaktır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Sürdürülebilir tarım üzerine yapılan son yıllardaki araştırmalar, dijital dönüşümün bu alandaki yapısal dönüşümün temel taşı haline geldiğini göstermektedir (Lakshmin & Corbett, 2023). Sürdürülebilirlik, yalnızca çevre dostu uygulamaların benimsenmesiyle değil, aynı zamanda sosyal adaletin ve ekonomik direncin sağlanmasıyla mümkün olmaktadır. FAO (2023), sürdürülebilir tarımın iklim değişikliğine uyum, doğal kaynak yönetimi ve kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi çok boyutlu hedeflere ulaşması için teknoloji destekli yeniliklerin zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde Botero-Valencia ve arkadaşları (2025), yapay zekâ ve makine öğrenmesi gibi ileri teknolojilerin tarım alanında giderek artan şekilde kullanılmasının, üretim planlamasından iklim risklerine karşı önlem alınmasına kadar birçok süreci etkili biçimde yönetmeye olanak sağladığını ortaya koymuştur.

Ali ve arkadaşları (2025), yapay zekâ algoritmalarının özellikle mahsul verim tahmini, toprak yapısının değerlendirilmesi, zararlı tespiti ve hasat zamanlaması gibi alanlarda ciddi kazanımlar sağladığını belirtmiş; bu teknolojilerin üretimde verimlilik artışı sağladığı kadar, çevresel ayak izinin azaltılmasına da katkı sunduğunu savunmuştur. Yapay zekânın tarımda gerçek zamanlı karar destek sistemleriyle birleştiğinde, geleneksel yöntemlerin çok ötesine geçen bir etkinlik düzeyine ulaşıldığı ifade edilmiştir (Aijaz et al., 2025). Bu noktada, Dutta ve arkadaşlarının (2025) çalışması ise, nesnelerin interneti temelli hassas tarım uygulamalarının sera ve açık alan tarımı başta olmak üzere birçok üretim ortamında gübre ve su kullanımında %20 ’ye varan tasarruf sağladığını göstermiştir. Özellikle sensör teknolojileriyle desteklenen sulama ve toprak yönetimi sistemleri, sürdürülebilirlik açısından önemli avantajlar sunmaktadır (Datta & Taghvaeian, 2023).

Ancak literatürde yalnızca fırsatlara değil, bu teknolojilerin uygulanmasında karşılaşılan risk ve sınırlılıklara da dikkat çekilmektedir. Hampel ve Fabulya (2024), yapay zekâ uygulamalarının özellikle veri şeffaflığı, algoritmik önyargılar ve dijital eşitsizlik bağlamında bazı yapısal sorunlara neden olabileceğini tartışmıştır. Kırsal bölgelerde dijital altyapının yetersizliği, çiftçilerin dijital okuryazarlık düzeyinin düşük olması ve teknolojik araçlara erişim engelleri, bu dönüşümün her kesim tarafından eşit fayda sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır (Vavekanand & Dayanand, 2024). Buna ek olarak, Das ve Nayak (2024), nesnelerin interneti ve yapay zekâ temelli sistemlerin kullanıcı güveni açısından henüz olgunlaşmadığını, özellikle hava tahmini gibi öngörücü sistemlerde çiftçilerin geleneksel bilgi birikimiyle yeni teknolojiler arasında denge kurmakta zorlandığını belirtmişlerdir. Bu durum, sadece teknik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir dönüşüm gerekliliğine işaret etmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, tarımda yapay zeka ve dijital teknolojilerin sürdürülebilir tarım üzerindeki etkilerini inceleyen nitel bir derleme çalışmasıdır. Çalışma kapsamında, 2022–2025 yılları arasında yayınlanan güncel akademik literatür sistematik olarak taranmıştır.

Literatür taramasında kullanılan başlıca anahtar kelimeler; “Sürdürülebilir tarım”,“Tarımda yapay zeka” ve “Tarımda dijital dönüşüm” olarak belirlenmiştir. Tarama sonuçları, makalelerin başlık, özet ve anahtar kelimeleri göz önünde bulundurularak çalışmanın konusuyla doğrudan ilişkili olan yayınlar değerlendirmeye

alınmıştır.

Belirlenen literatür, içerik analizi yöntemi ile incelenmiş; çalışmalarda öne çıkan fırsatlar, riskler ve teknoloji-insan etkileşimi temaları üzerinden kodlanarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Böylece alandaki güncel eğilimler, karşılaşılan zorluklar ve politika önerileri çok boyutlu bir perspektiften ortaya konmuştur.

3. BULGULAR

Yapılan literatür taraması sonucunda, yapay zekâ ve dijital teknolojilerin sürdürülebilir tarım üzerindeki etkileri üç ana tema altında toplanmıştır: üretim verimliliği ve çevresel faydalar; sosyo-teknik uyum ve dijital eşitsizlikler; veri güvenliği ve etik riskler. İncelenen toplam 22 akademik yayının %82'si, yapay zekâ destekli sistemlerin özellikle mahsul verimliliği, su kullanımı ve zararlı tespiti konularında anlamlı katkılar sağladığını belirtmektedir (Ali et al., 2025; Dutta et al., 2025).

Ayrıca, incelenen çalışmaların büyük kısmı (%75), özellikle gelişmekte olan ülkelerde dijital tarım sistemlerinin yaygınlaşmasının önünde önemli engeller bulunduğunu vurgulamaktadır. Bunlar arasında dijital altyapı eksikliği (Vavekanand & Dayanand, 2024), düşük dijital okuryazarlık seviyesi (Zhang et al., 2024) ve yerel bilgi sistemlerinin dışlanması (Das & Nayak, 2024) öne çıkmaktadır.

Yapay zekâ tabanlı karar destek sistemlerinin, üretim sürecinde çiftçilere sunduğu öngörüsel analiz yeteneği sayesinde ekim zamanlaması, gübreleme ve sulama planlaması gibi konularda hata payını azalttığı saptanmıştır (Çakmakçı & Çakmakçı, 2023; Aijaz et al., 2025; Datta & Taghvaeian, 2023). Ancak bu teknolojilerin algoritmik önyargı içerebileceği ve farklı iklim veya kültürel koşullarda istenmeyen sonuçlara yol açabileceği de çeşitli çalışmalarda dile getirilmiştir (Hampel & Fabulya, 2024).

Literatürde ayrıca, yapay zekânın veriye dayalı çalışması nedeniyle, üreticilerin veri mülkiyeti ve güvenliği konularında endişe duydukları belirtilmektedir. Çalışmaların yaklaşık %60'ı, tarımsal verilerin kötüye kullanımına dair düzenleyici eksikliklerin, çiftçilerin teknolojiye olan güvenini azalttığını vurgulamaktadır (FAO, 2023; Göl & Tarhan, 2024; Kulkarni et al., 2024).

Sonuç olarak bulgular yapay zekâ ve dijital tarım teknolojilerinin büyük fırsatlar sunduğunu ancak bu fırsatların etkili ve adil bir şekilde hayata geçirilebilmesi için altyapısal, etik ve sosyo-kültürel risklerin göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir.

Literatürdeki genel eğilim, sürdürülebilir tarımda dijitalleşmenin sunduğu fırsatların inkâr edilemeyecek kadar büyük olduğu yönündedir; ancak bu fırsatların hakkıyla değerlendirilebilmesi için insan faktörünün dışlanmaması, yerel bilgiyle teknoloji arasında uyum sağlanması ve kapsayıcı politikaların hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Dijital dönüşüm yalnızca araçsal değil; etik, sosyal ve kültürel yönleriyle de ele alınması gereken çok katmanlı bir süreçtir. Bu nedenle sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde insan-teknoloji-yapay zeka etkileşimi temel bir yapı taşı olarak değerlendirilmelidir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, sürdürülebilir tarımın dijital dönüşüm sürecinde insan-teknoloji-yapay zekâ etkileşiminin sunduğu fırsatlar ve oluşturduğu riskler sistematik bir literatür analiziyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, dijital teknolojilerin özellikle üretim verimliliği ve çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli avantajlar sunduğunu ortaya koyarken; bu teknolojilerin uygulanması sırasında karşılaşılan yapısal, kültürel ve etik engellerin, sürecin başarıyla yürütülmesini zorlaştırdığını göstermektedir.

Yapay zekâ destekli sistemlerin, mahsul verimi, su yönetimi ve hastalık tespiti gibi kritik alanlarda çiftçilere sağladığı katkılar birçok çalışmada vurgulanmaktadır (Ali et al., 2025; Dutta et al., 2025). Ancak, bu teknolojilerin sağladığı faydaların, kırsal kesimde yeterince yaygınlaşamadığı da görülmektedir. Zhang et al. (2024), küçük ölçekli çiftçilerin dijital sistemlere erişim ve uyum sağlamada önemli sorunlar yaşadığını

belirtmiştir. Bu bulgu, FAO'nun (2023) dijital tarım uygulamalarının kapsayıcılığına ilişkin uyarılarıyla da örtüşmektedir.

Literatürde bazı çalışmalar, dijitalleşmenin geleneksel bilgi sistemlerini dışladığına ve yerel tarım pratiklerinin değersizleştirildiğine dikkat çekmektedir (Das & Nayak, 2024). Bu bağlamda, Botero-Valencia ve arkadaşları (2025), yapay zekânın, yerel bağlamlara duyarlı şekilde tasarlanmadığı takdirde sürdürülebilirliği tehdit edebileceğini savunmaktadır. Çalışmamız da bu görüşü desteklemekte; dijital dönüşümün başarılı olabilmesi için yerel bilgi, kültürel değerler ve kullanıcı eğitimiyle entegre bir yapıya sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Veri güvenliği ve etik konular da önemli bir tartışma başlığı olarak öne çıkmaktadır. Hampel ve Fabulya (2024), tarımsal verilerin şirketlerce kontrol edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek asimetrik güç ilişkilerini tartışmış; üreticilerin veri üzerindeki mülkiyet haklarının korunması gerektiğini belirtmiştir. Bu çerçevede, teknolojik gelişmelerin etik temelli yönetişim modelleriyle desteklenmesi gerekmektedir (Ryan et al., 2024, Ibrahim, & Truby, 2023).

Tüm bu değerlendirmeler, dijital tarım teknolojilerinin yalnızca teknik bir dönüşüm aracı olmadığını; aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla birlikte ele alınması gereken çok katmanlı bir değişimi temsil ettiğini göstermektedir. İnsan-teknoloji-yapay zekâ işbirliği, sürdürülebilir tarımın geleceğinde belirleyici bir rol üstlenecek olsa da, bu sürecin başarıyla yönetilmesi için çok paydaşlı, kapsayıcı ve adil politikaların geliştirilmesi zorunludur.

SONUÇ

Sürdürülebilir tarımın geleceği, yalnızca teknolojik ilerlemelere değil; aynı zamanda bu teknolojilerin nasıl, kim tarafından ve hangi bağlamlarda kullanıldığına da bağlıdır. İnsan-teknoloji-yapay zeka işbirliği bu anlamda, tarımda hem üretim verimliliğini hem de çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği geliştirme potansiyeli taşıyan çok katmanlı bir yapıdır. Ancak bu potansiyelin gerçeğe dönüşebilmesi, dikkatli bir stratejik planlama, çok paydaşlı bir yönetişim anlayışı ve etik temelli bir yaklaşım gerektirmektedir.

Bu çalışmada ele alındığı üzere, yapay zeka ve dijital teknolojiler; hassas tarım, akıllı sulama sistemleri, hastalık tespiti ve veri destekli karar alma süreçleri gibi birçok alanda fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte, bu teknolojilerin kırsal bölgelerde yaygınlaştırılması sürecinde dijital eşitsizlik, veri güvenliği, yerel bilgi sistemlerinin dışlanması gibi ciddi riskler söz konusudur. Dolayısıyla, sürdürülebilir tarımın dijitalleşme yoluyla gerçekleştirilmesi, yalnızca teknik çözümlerle değil; sosyo-kültürel ve politik yaklaşımlarla da desteklenmelidir.

Sürdürülebilir tarımın dijitalleşme sürecinde insan, teknoloji ve yapay zekâ işbirliğinin başarılı olabilmesi için çok boyutlu politika yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, kırsal alanlarda dijital altyapının güçlendirilmesi, internet erişiminin yaygınlaştırılması ve özellikle küçük ölçekli çiftçilerin dijital okuryazarlıklarının artırılması büyük önem taşımaktadır. Tarımda toplanan verilerin güvenliği ve çiftçilerin bu veriler üzerindeki mülkiyet haklarının korunması için açık, şeffaf ve etik temelli veri politikalarının oluşturulması gereklidir. Aynı zamanda dijital sistemlerin, yerel agroekolojik koşullarla ve çiftçilerin geleneksel bilgi birikimiyle uyumlu biçimde tasarlanması, teknolojinin sadece dışsal bir müdahale değil, yerel deneyimle harmanlanmış bir araç olarak benimsenmesini sağlayacaktır. Bu sürecin çok paydaşlı ve disiplinler arası bir yaklaşımla yürütülmesi; üniversiteler, kamu kurumları, özel sektör ve çiftçi örgütlerinin birlikte politika üretiminde ve uygulama süreçlerinde aktif rol üstlenmesini gerektirmektedir. Ayrıca, yapay zekâ sistemlerinin açıklanabilirliğini ve algoritmik adaleti güvence altına alacak etik standartların geliştirilmesi; bu teknolojilerin yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal adalet, kültürel duyarlılık ve toplumsal kapsayıcılık temelinde işlemesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, insan-teknoloji-yapay zekâ uyumunun sağlanması, yalnızca sürdürülebilir tarım için değil, aynı zamanda adil ve dirençli gıda sistemlerinin inşası için de stratejik bir öncelik olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aijaz, N., Lan, H., Raza, T., Yaqub, M., Iqbal, R., & Pathan, M. S. (2025). Artificial intelligence in agriculture: advancing crop productivity and sustainability. *Journal of Agriculture and Food Research*, *101762*. https://doi.org/10.1016/j.jafr.2025.101762

Ali, Z., Muhammad, A., Lee, N., Waqar, M., & Lee, S. W. (2025). Artificial Intelligence for Sustainable Agriculture: A Comprehensive Review of AI-Driven Technologies in Crop Production. *Sustainability*, *17*(5), 2281. https://doi.org/10.3390/su17052281

Botero-Valencia, J., García-Pineda, V., Valencia-Arias, A., Valencia, J., Reyes-Vera, E., Mejia-Herrera, M., & Hernández-García, R. (2025). Machine Learning in Sustainable Agriculture: Systematic Review and Research Perspectives. *Agriculture*, *15*(4), 377. https://doi.org/10.3390/agriculture15040377

Çakmakçı, M. F., & Çakmakçı, R. (2023). Uzaktan algılama, yapay zekâ ve geleceğin akıllı tarım teknolojisi trendleri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (52), 234–246.

Dara, R., Hazrati Fard, S. M., & Kaur, J. (2022). Recommendations for ethical and responsible use of artificial intelligence in digital agriculture. *Frontiers in Artificial Intelligence*, *5*, 884192. https://doi.org/10.3389/frai.2022.884192

Das, S. K., & Nayak, P. (2024). Integration of IoT-AI powered local weather forecasting: A Game-Changer for Agriculture. *arXiv preprint*. https://arxiv.org/abs/2501.14754

Datta, S., & Taghvaeian, S. (2023). Soil water sensors for irrigation scheduling in the United States: A systematic review of literature. *Agricultural Water Management*, *278*, 108148. https://doi.org/10.1016/j.agwat.2023.108148

Dutta, M., Gupta, D., Tharewal, S., Goyal, D., Sandhu, J. K., Kaur, M., ... & Alanazi, J. M. (2025). Internet of Things-Based Smart Precision Farming in Soilless Agriculture: Opportunities and Challenges for Global Food Security.

FAO. (2023). *The State of Food and Agriculture 2023: Leveraging Digitalization for Sustainable Transformation of Agri-Food Systems*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://www.fao.org

Gikunda, K. (2024). Harnessing artificial intelligence for sustainable agricultural development in Africa: opportunities, challenges, and impact. https://doi.org/10.48550/arXiv.2401.06171

Göl, B., & Tarhan, Ç. (2024). Tarımda Dijitalleşmenin Zorlukları ve AB İklim Politikasında Dijital Tarım. *Journal of Information Systems and Management Research*, *6*(2), 12–23. https://doi.org/10.59940/jismar.1504821

Hampel, G., & Fabulya, Z. (2024). The Risks of AI in Agriculture. *Analecta Technica Szegedinensia*, *18*(4), 32–44. https://doi.org/10.14232/analecta.2024.4.32-44

Hossen, M. I., Fahad, N., Sarkar, M. R., & Rabbi, M. R. (2023). Artificial intelligence in agriculture: a systematic literature review. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, *14*, 137–146.

Ibrahim, I. A., & Truby, J. M. (2023). FarmTech: Regulating the use of digital technologies in the agricultural sector. *Food and Energy Security*, *12*(4), e483.

Kulkarni, A., Wang, Y., Gopinath, M., Sobien, D., Rahman, A., & Batarseh, F. A. (2024). A review of cybersecurity incidents in the food and agriculture sector. *arXiv preprint arXiv:2403.08036*.

Lakshmi, V., & Corbett, J. (2023). Using AI to improve sustainable agricultural practices: A literature review and research agenda. *Communications of the Association for Information Systems*, *53*(1), 96–137.

Ryan, M., De Roo, N., Wang, H., Blok, V., & Atik, C. (2024). AI through the looking glass: an empirical study of structural social and ethical challenges in AI. *AI & society*, 1-17.

UN DESA. (2022). *World Population Prospects 2022: Summary of Results*. United Nations Department of Economic and Social Affairs. https://www.un.org/development/desa/pd/

Vavekanand, R., & Dayanand, R. (2024). Digital Agri: Bridging the Gap for Equitable Access to Technology in Rural Communities. *SSRN*. http://doi.org/10.13140/RG.2.2.11144.43521

Zhang, X., Yang, Q., Al Mamun, A., Masukujjaman, M., & Masud, M. M. (2024). Acceptance of new agricultural technology among small rural farmers. *Humanities and Social Sciences Communications*, *11*(1), 1–17.

https://doi.org/10.71284/asc.2025124

TARIMDA GÖRÜNTÜ İŞLEME TEKNİKLERİNİN KULLANILMASI VE DİJİTALLEŞMEYE KATKISI

USE OF IMAGE PROCESSING TECHNIQUES IN AGRICULTURE AND ITS CONTRIBUTION TO DIGITALIZATION

Harun Özkişi[1]

Özet

Yapay zekâ teknolojilerinin gelişmesi dünya üzerinden birçok alanda köklü değişikliklere yol açmıştır. Özellikle insan hayatı için önemli bir yere sahip olan tarım bu gelişimden oldukça etkilenmiştir. Başlangıçta kısıtlı yeteneklere sahip olan yapay zekâ bugün görüntü işleme dâhil birçok yeteneğe sahip duruma gelmiştir. Görüntü işlemenin tarım sektörüne girmesi kaçınılmaz olmuştur. Tarım verimliliği arttırmak üretim süreçleri dijitalleştirmek ve sürdürülebilir hale getirmek için yapay zekânın görüntü işleme özelliğinden oldukça faydalanılmaktadır. Görüntü işleme tarımsal süreçlerin birçoğunda kullanılmaktadır. Bunlar arasında bitki sağlığı izlenmesi, hastalık ve zararlı böceklerin tespiti, ürünlerin sınıflandırılması, yabancı ot mücadelesi ve hasat süreçlerinin yürütülmesi bulunmaktadır. Görüntü işleme RGB, multispektral, hiperspektral ve termal görüntüleme sistemleri aracılığıyla tarımsal verileri nicel olarak analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Bu analiz etme yeteneği sayesinde hava araçları sabit kamera sistemi ve traktörlere entegre edilerek geleneksel olarak yapılan gözlemlerden daha etkili daha verimli çözümler üretilebilmektedir. Bu sayede hem zamandan hem maliyetten hem de insan faktörüne bağlı olarak gelişebilecek hatalardan tasarruf sağlanmaktadır. Makine öğrenmesi ve derin öğrenme teknikleriyle entegre edilen görüntü işleme algoritmaları, yapay zekâ destekli karar destek sistemlerinin geliştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu sayede tarımda erken uyarı sistemlerinin oluşturulmasına olanak sağlanmaktadır. Tarımsal karar süreçlerinde görüntü işleme sayesinde nesne tanıma, segmentasyon ve sınıflandırma gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bu durum bitki gelişim evreleri hassas biçimde takip edilebilmesi, gübreleme ve sulama gibi uygulamalar optimize edilebilmesi olanaklarını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, görüntü işleme teknolojileri, hassas tarım uygulamalarının temel bileşenlerinden biri haline gelmiş ve tarımda dijital dönüşüm sürecinin vazgeçilmez bir aracı olmuştur. Bu çalışmada, tarımda görüntü işlemenin teorik temelleri, uygulama alanları ve güncel teknolojik eğilimleri ele alınarak, gelecekteki potansiyel kullanımlara dair öngörüler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarımda teknoloji, görüntü işleme, derin öğrenme

Abstract

The advancement of artificial intelligence technologies has led to profound transformations across many sectors worldwide. One of the areas most significantly impacted is agriculture, which holds a crucial place in human life. Initially possessing limited capabilities, artificial intelligence has now evolved to encompass a wide range of functions, including image processing. As a result, the integration of image processing into the agricultural sector has become inevitable. To increase agricultural productivity, digitize production

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Türkiye, e-mail: harunozkisi@trakya.edu.tr, https://doi.org/0000-0002-3401-6647

processes, and ensure sustainability, the image processing capabilities of artificial intelligence are being extensively utilized. Image processing is employed in numerous agricultural processes, including plant health monitoring, detection of diseases and harmful pests, product classification, weed control, and the management of harvesting operations. Through the use of RGB, multispectral, hyperspectral, and thermal imaging systems, image processing enables the quantitative analysis of agricultural data. Thanks to this analytical capability, image data collected via aerial vehicles, fixed camera systems, and tractor-integrated technologies offer more effective and efficient solutions compared to traditional observation methods. This not only saves time and cost but also reduces errors stemming from human intervention. Image processing algorithms integrated with machine learning and deep learning techniques facilitate the development of AI-supported decision support systems. Consequently, early warning systems in agriculture can be established. In agricultural decision-making processes, image processing enables the use of methods such as object detection, segmentation, and classification. This makes it possible to closely monitor plant growth stages and optimize practices such as fertilization and irrigation. In this context, image processing technologies have become one of the core components of precision agriculture and an indispensable tool in the digital transformation of agriculture. This study discusses the theoretical foundations, application areas, and current technological trends of image processing in agriculture, and provides insights into its potential future uses.

Keywords: Technology in agriculture, image processing, deep learning

GİRİŞ

Yapay zeka teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler günümüzde birçok sektörde etkisini göstermektedir. Tarım sektörünün ortaya çıkardığı ürünler insan yaşamı için büyük önem arz etmektedir. Kaynakların sınırlı olması ve günden güne miktarlarının azalması bu sektörün sürdürülebilir olarak faaliyet göstermesi açısından gereklilik arz etmektedir. Bu sebeple sürdürülebilirliği sağlamak için tarım sektörü önemli dönüşümlere ihtiyaç duymaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin yaşadığı gelişmeler tarım alanında yaşanacak bu önemli dönüşümü gerçekleştirmektedir. Özellikle görüntü işleme teknolojilerinin tarımda kullanılması üretim süreçlerini verimli kılmakta, ekonomik ve sürdürülebilir bir hale gelmektedir.

Yapay zekâ teknolojileri başlangıçta sınırlı kapasitede sahipken Günümüzde görüntü işleme gibi ileri düzey analiz yeteneklerine sahiptir. Görüntü işleme teknolojisi sayesinde tarım alanında birçok dönüşüm gerçekleşmektedir. Bitki sağlığını izleyebilme, hastalık ve zararlıları erkan tespit edebilme, Ürünleri sınıflandıran bilme ve hasat süreçlerinin otomatik hale getirebilme imkânı ortaya çıkmaktadır. Bu teknolojiler, üretim süreçlerini daha verimli, ekonomik ve sürdürülebilir hale getirmektedir (Guerri et al., 2024). Teknolojinin kullanılmasıyla geleneksel yöntemler daha hızlı, doğru, verimli ve düşük maliyette çalışabilen uygulamalarla yer değiştirmiştir. Ayrıca otonom sistemler ortaya çıkmış, enerjiyi az harcayan, ekonomik, akıllı makine tabanlı yeni bir tarım donanım imkanları vermektedir (Şahin, 2022).

Bu açıdan bakıldığında tarımda görüntü işleme tekniklerinin kullanılması bilim dünyası açılarından önemli bir çalışma konusudur. Özellikle bu teknolojilerin tarımda dijitalleşmeye olan etkisi incelenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda yapılmış olan çalışmalara bakıldığında tarımda görüntü işleme ile ilgili günlük tarımda drone kullanım alanları ve gelecekte tarımda drone kullanımı ile öngörülerin sunulduğu (Özgüven vd., 2022), hassas tarımda kullanılan otonom donanım sistemlerinin incelendiği (Özlüoymak, 2024), bahçe bitkileri yetiştiriciliği için kullanılan görüntü işlemeye dayalı dijitalleşmiş tarımsal teknolojilerinin örnek uygulamalarının açıkladığı (Özgüven, 2023), domates zararlılarının tespit edilmesi için yapay zekâ kullanılarak tespit edilmesi çalışmasının sunulduğu (Demir vd, 2021), iki akışlı hibrit evrişimsel sinir ağları kullanılarak mahsul hastalığı teşhisi ve tahminin yapıldığı (Hong vd., 2024) ve

tarımda drone kullanımının potansiyel faydalarının ortaya konduğu (İren, 2025) çalışmalara rastlanmaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok dronlar üzerinden yapılmış olmaları dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, tarımda görüntü işleme teknolojilerinin teorik temellerinden bahsedilmektedir. Bu temellere dayalı olarak sektördeki pratik uygulamalar ve bu uygulamaların katkıları incelenmektedir. Bu uygulamaların dijitalleşme sürecindeki rolü ve gelecekteki potansiyeli değerlendirilmektedir. Ayrıca, söz konusu teknolojilerin tarım sektöründeki dijital dönüşüm sürecindeki konumu ve bu dönüşümün gelecekteki potansiyel etkileri, teknolojik gelişmeler ortaya konmaktadır.

1. MATERYAL VE METOT

Bu çalışmada, literatür taraması yöntemi kullanılarak, tarımda görüntü işleme tekniklerinin uygulama alanları ve dijitalleşmeye katkıları incelenmiştir. Bu alanda yapılmış olan birçok akademik çalışama ve sektörel raporlar değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda özellikle RGB, multispektral, hiperspektral ve termal görüntüleme sistemlerin kullanımına ait verilerin analizlerinin yapıldığı görülmüştür. Bu analizlerin çoğunlukla görüntü işleme sistemlerine entegre edilen makine öğrenmesi ve derin öğrenme algoritmalarıyla yapıldığı belirlenmiştir (Farjon, & Edan, 2023).

1.1. Derin Öğrenme

Derin öğrenme, veriden anlamlı temsillerin otomatik olarak öğrenilmesini sağlayan bir makine öğrenmesi alt alanıdır. Öğrenme modeli olarak çok katmanlı yapay sinir ağlarını kullanmaktadır. Bu öğrenme yönteminin, özellikle büyük veri setleri üzerinde, sınıflandırma, nesne tanıma ve regresyon gibi görevlerde yüksek performans gösterdiği bilinmektedir. Derin öğrenme modelleri, düşük seviyeli özniteliklerden başlayarak daha karmaşık yapıları katmanlar halinde öğrenebilir. Bu özelliği sayesinde insan müdahalesine ihtiyaç duymadan özellik çıkarımı yapabildikleri bilinmektedir (LeCun vd., 2015). Yıllar içerisinde göstermiş olduğu gelişim sayesinde tarımsal görüntü ileme alanında kullanımı önemli bir gelişme göstermiştir. Özellikle konvolüsyonel sinir ağlarının, hiperspektral görüntülerin analiz edilmesinde etkin bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Hiperspektral görüntünün bitkilerin kimyasal ve fiziksel özelliklerini yüksek spektral çözünürlükle elde etme özelliği bulunmaktadır. Bu özellik sayesinde bitkilerle ilgili sağlık, hastalık tespiti ve kalite değerlendirmelerinde açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu görüntülemenin negatif tarafı elde edilen verilerin yüksek boyutlu ve sınırlı etiketli olmasıdır. Bu özellikteki verilerin doğrudan analiz edilmesi zor bir işlemdir. Bu zorlukları aşmak için derin öğrenme tekniklerinden olan konvolüsyonel sinir ağları kullanılmaktadır. Bu duruma örnek olarak ResNet ve BiLSTM tabanlı hibrit modeller, toprak nitrojen içeriğini hiperspektral verilerden tahmin etmede başarılı sonuçlar elde ettiği (Sun et al., 2024) çalışma, bitki hastalıklarının erken tespiti ve sınıflandırılmasında %98,89 oranında yüksek doğruluk sağlayan VGG-16 tabanlı bir modele dayalı çalışma (Hong et al., 2024) örnek olarak verilmektedir.

1.2. Görüntü İşleme Teknikleri

Görüntü işleme kavramı, dijital olarak elde edilen görüntülerin analizini ve manipülasyonunu amaçlayan bir disiplindir. En temel anlamda üç ana aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar ön işleme, ara işleme ve yüksek düzey analiz olarak bilinmektedir. Ön işleme aşamasında, gürültü giderme, kontrast iyileştirme ve kenar belirleme gibi işlemlerle görüntü kalitesi artırılır (Gonzalez & Woods, 2018). Özellikle adaptif histogram eşitleme (AHE) ve kontrast sınırlı adaptif histogram eşitleme (CLAHE) gibi yöntemler kullanılarak, yerel kontrast iyileştirilip detaylar belirginleştirilmektedir. Ara işleme aşamasında, segmentasyon teknikleri kullanılmaktadır. Bu sayede görüntü, anlamlı bölgelere ayrılır ve bu amaçla eşikleme, kenar tespiti ve bölge tabanlı segmentasyon gibi yöntemler uygulanır. Yüksek düzey analiz aşamasında ise, çıkarılan özellikler kullanılarak sınıflandırma ve tanıma işlemleri yapılmaktadır. Bu süreçte makine öğrenmesi algoritmaları ve derin öğrenme modelleri etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Minaee et al., 2021). Görüntü işleme teknikleri, tıp, tarım, güvenlik ve endüstri gibi birçok alanda uygulama alanı bulunmaktadır. Özellikle otomatik has-

talık tespiti, kalite kontrol ve nesne tanıma gibi görevlerde yüksek başarımlar elde etmektedir (Deshmukh & Vibhute, 2020).

2. BULGULAR

Bu bölümde görüntü işleme tekniklerinin tarım alanında hangi bölümlerde kullanıldığından bahsedilmektedir. Ayrıca bu tekniklerin tarımsal faaliyetlere olan etkisi incelenmiştir. Ayrıca tarımda dijitalleşmenin görüntü işleme tekniklerinden nasıl etkilendiğine değinilmiştir.

2.1. Görüntü İşleme Tekniklerinin Tarım Uygulamaları

Görüntü işleme teknikleri tarım alanında birçok faaliyet için kullanılmaktadır. Bu faaliyetler Bitki sağlığı izleme, hastalık ve zararlı tespiti, ürün sınıflandırması ve kalite kontrolü, yabancı ot mücadelesi ve hasat süreci olarak sıralanabilir. Bu faaliyetler tarım sektörünü sürdürülebilir hale getirmek için önemli katkılarda bulunmaktadır.

• **Bitki Sağlığı İzleme:** Hiperspektral görüntüleme teknolojisi ile bitki stres düzeyleri ve hastalıklar erken aşamada belirlenebilmektedir. Bu sistemler, yapraklardaki renk değişimleri ve leke oluşumları gibi belirtileri tespit ederek erken müdahaleye olanak sağlamaktadır.

• **Hastalık ve Zararlı Tespiti:** Derin öğrenme tabanlı algoritmalar, ürünlere ait yaprak üzerindeki belirtileri sınıflandırarak yüksek doğrulukla hastalık tespiti yapabilmektedir. Bu uygulama için örnek olarak U-Net tabanlı modellerin lavanta tarlalarının sınıflandırılmasında kullanılması verilebilir.

• **Ürün Sınıflandırması ve Kalite Kontrolü:** Görüntü işleme sistemleri, hasat edilen ürünlerin otomatik olarak kalite sınıflandırmasını gerçekleştirebilmektedir. Bu, insan hatasını en aza indirirken sınıflandırma sürecini hızlandırmaktadır.

• **Yabancı Ot Mücadelesi:** Görüntü işleme sayesinde, yabancı otların tespit edilmesi ve yalnızca gerekli bölgelere müdahale edilmesi mümkün hale gelmektedir. Böylece hem kaynak tasarrufu sağlanmakta hem de gereksiz yere fazla kullanılan ilaçların çevre üzerindeki olumsuz etkiler azaltılmaktadır.

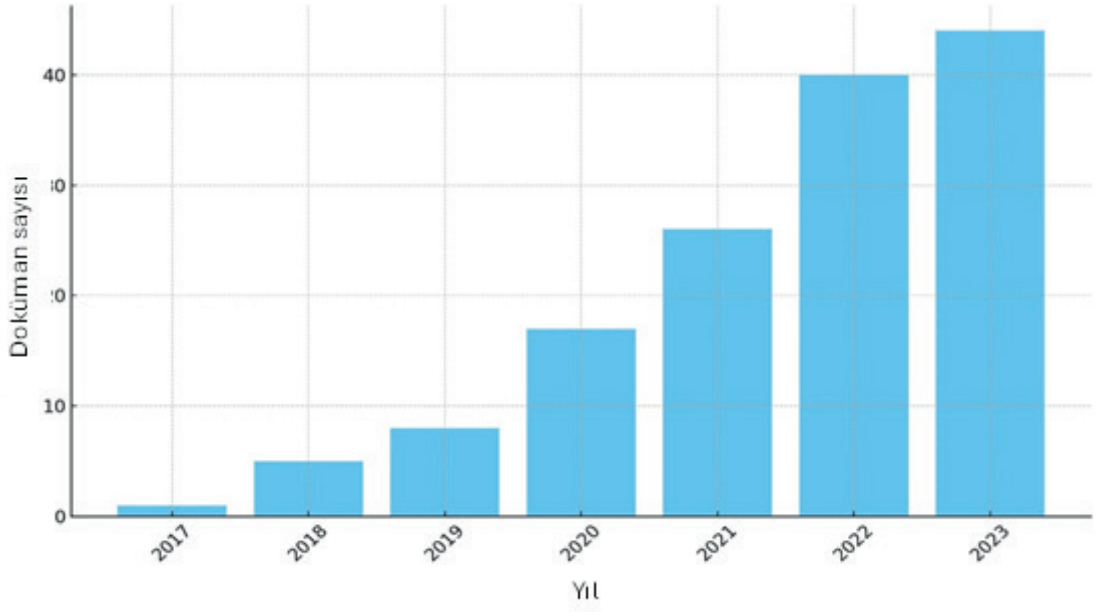
• **Hasat Süreci:** Görüntüleme sistemleriyle bitkilerin olgunluk düzeyleri tespit edilerek, hasat zamanlaması doğru bir şekilde belirlenebilmektedir. Bu da hem ürün kalitesini hem de ekonomik verimliliği artırmaktadır.

Bu uygulamalar incelendiğinde kullandıkları verilerin uydu görüntüleme sistemleri, insansız hava araçları, yer tabanlı sensörler, traktör ve makine entegre sistemler, mobil ve sabit kamera sistemler ve spektral görüntüleme sistemlerinden elde edildiği görülmektedir. Elde edilen verilerin de RGB, multispektral, hiperspektral ve termal görüntüler özelliğinde olduğu bilinmektedir.

2.2. Görüntü İşlemenin Dijitalleşmeye Katkıları

Yapılan incelemelerde elde edilen görsel veriler işlenmekte tarımsal süreçlerdeki pek çok kritik kararın yüksek doğrulukla alınmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum görüntü işleme teknolojisinin tarımda dijitalleşmeyi temel bir araç halile getirmiştir. Son zamanlarda dron teknolojisi sayesinde veriler daha kolay ve ekonomik bir şekilde toplanabilmektedir. Toplanan veriler içerisinde hiperspektral görüntülemenin oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Şekil 1. tarım sektöründe yıllar içinde Scopusta yayınlanmış hiperspektral görüntüleme tabanlı makaleleri göstermektedir.

Şekil 1. Tarımda Yıllar İçinde Hiperspektral Görüntüye Dayalı Makaleler (Guerri, 2024)

Şekilde bu görüntüleme sisteminin öneminin yıllar geçtikçe arttığını görülmektedir. Görüntü işleme tekniklerinin gelişmesinin yanı sıra görüntüleme teknolojilerinin gelişmesi de dijitalleşmeye önemli katkılar vermektedir. Artış miktarına bakıldığında bu katkı oldukça hızlı bir şekilde devam etmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sonuç olarak yapılan çalışmalarda elde edilen gözlemler hiperspektral görüntü verilerinin dijitalleşmeye katkısının çok önemli olduğunu göstermektedir. Verilerin genellikle dronlar tarafından toplandı görülmektedir. Drone'ların yanı sıra yer tabanlı sensörler, traktör ve makine entegre sistemler, mobil ve sabit kamera sistemler ve spektral görüntüleme sistemleri gibi birçok veri toplama yöntemi bulunmaktadır. Verilerin kaliteli olması görüntü işleme teknolojisinin daha verimli ve etkili çalışmasını direk olarak sağlamaktadır. Görüntü işleme ile desteklenen tarımsal aletler insana dayalı olana hatayı azaltmakta, maliyetleri düşürmekte ve zaman tasarrufu sağlamaktadır. Teknolojinin gelecek yıllarda daha fazla yaygınlaşmasıyla tarımsal süreçlerin her aşamasında görüntü işlemenin etkisi daha da artacaktır. Bu durum gün geçtikçe sınırlı düzeye düşen doğal kaynakların etkili kullanılması açısından önemli bir önlem alabilmeyi bize sağlamaktadır. Bu sayede üreticiler kritik zamanlarda doğru kararlar almakta ve kaynak kullanımını optimize edebilmektedir. Kaynakların etkili kullanılması tarımsal süreçleri sürdürülebilir hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

Demir, Ü., Kula, N., & Uğurlu, B. (2021). Tarımda Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Karar Destek Modeli Önerisi: Domates Zararlısı Tespiti Örneği. Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi, 2(4), 91-108.

Deshmukh, R., & Vibhute, A. (2020). a Review on Digital Image Processing: Applications, Techniques and Approaches in Various Fields. International Journal of Advanced Research, 8(6), 726-734.

Farjon, G., Huijun, L., & Edan, Y. (2023). Deep-learning-based counting methods, datasets, and applications in agriculture: A review. Precision Agriculture, 24(5), 1683-1711.

Gadalla, O. A. A., Öztekin, Y. B., & Baitu, G. P. (2022). Application of Computer Vision and Image Processing Technology in Agro-Product Quality Control-Review. Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 18(2), 105-113.

Gonzalez, R. C., & Woods, R. E. (2018). Digital image processing 4th edition. Pearson.

Guerri, M. F., Distante, C., Spagnolo, P., Bougourzi, F., & Taleb-Ahmed, A. (2024). Deep learning techniques for hyperspectral image analysis in agriculture: A review. ISPRS Open Journal of Photogrammetry and Remote Sensing, 100062.

Hong, P., Luo, X., & Bao, L. (2024). Crop disease diagnosis and prediction using two-stream hybrid convolutional neural networks. Crop Protection, 184, 106867.

İren, Z., & Yeşilay, R. B. (2025). Tarımda Drone Kullanımının Potansiyel Faydaları. Ege Üniversitesi Ulaştırma Yönetimi Araştırmaları Dergisi, 2(1), 50-64.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. nature, 521(7553), 436-444.

Minaee, S., Boykov, Y., Porikli, F., Plaza, A., Kehtarnavaz, N., & Terzopoulos, D. (2021). Image segmentation using deep learning: A survey. IEEE transactions on pattern analysis and machine intelligence, 44(7), 3523-3542.

Özgüven, M. M. (2023). Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliğinde Kullanılan Dijital Tarım Teknolojileri. Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 19(3), 174-193.

Özgüven, M. M., Altaş, Z., Güven, D., & Çam, A. (2022). Tarımda drone kullanımı ve geleceği. Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 12(1), 64-83.

Özlüoymak, Ö. B. Hassas Tarımda Kullanılan Otonom Donanım Sistemleri. Düzce Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2(1), 21-31.

Sun, M., Yang, Y., Li, S., Yin, D., Zhong, G., & Cao, L. (2024). A study on hyperspectral soil total nitrogen inversion using a hybrid deep learning model CBiResNet-BiLSTM. Chemical and Biological Technologies in Agriculture, 11(1), 157.

Şahin, H. (2022). Dijital tarım, Tarım 4.0, akılı tarım, robotik uygulamalar ve otonom sistemler. Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 18(2), 68-83.

Zhao, K., Wu, S., Liu, C., Wu, Y., & Efremova, N. (2023). Precision Agriculture: Crop Mapping using Machine Learning and Sentinel-2 Satellite Imagery. arXiv preprint arXiv:2403.09651.

https://doi.org/10.71284/asc.2025125

SOSYAL İLETİŞİM AĞLARINDA YİYECEK VE İÇECEK İŞLETMELERİNE YÖNELİK PAYLAŞIMLARIN İNCELENMESİ: BATMAN ÖRNEĞİ

CUSTOMER TO CUSTOMER INFORMATION PRODUCTION: BATMAN EXAMPLE OF CUSTOMER COMMENTS FROM TRIPADVISOR

Macide Tiğiz[1]

Reşat Arıca[2]

Hasan Önal Şeyhanlıoğlu[3]

Özet

İnternet ve sosyal medyanın gelişimi ile tüketicilerin ürün ve hizmetler hakkındaki bilgilendirilme biçimi değişmiş, özellikle seyahat ve turizm sektöründe çevrimiçi tüketici yorumları önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Tripdvisor gibi platformlarda kullanıcılar, konaklama, yeme-içme ve turizm deneyimlerini paylaşarak bilgi akışına katkıda bulunmaktadır. Çalışmada, Batman'daki yiyecek ve içecek işletmelerine yönelik sosyal iletişim ağlarındaki yorumların memnuniyet ve memnuniyetsizlik değişkenleri ekseninde incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, TripAdvisor'da yer alan 98 işletmeye ait toplam 468 yorum analiz edilmiş, incelenen 34 işletmenin 23'ünün restoran, 6'sının pastane veya tatlıcı, 4'ünün cafe ve 1'inin balık evi olduğu tespit edilmiştir. Betimsel ve içerik analizi yöntemleriyle yapılan araştırmada, müşteri puanlamalarının memnuniyet ve memnuniyetsizlik ekseninde yoğunlaştığı belirlenmiş; *yiyecek ve içecekler, servis, personel, konum, mekân atmosferi, fiziksel yapı ve fiyat* gibi unsurlar öne çıkmıştır. Ayrıca, Batman'daki işletmelerin TripAdvisor yorumlarını nasıl takip edip yanıtlayabileceği ve bu geri bildirimleri hizmet kalitesini artırmada nasıl kullanabileceği ele alınmıştır. Çalışma, işletmelerin müşteri geri bildirimlerinden yararlanarak hizmetlerini geliştirmelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal iletişim ağı, müşteri memnuniyeti, yiyecek ve içecek sektörü, tripadvisor, batman

[1]Lisansüstü Doktora Öğrencisi, Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Türkiye, e-mail: tgzmacide@outlook.com, https://orcid/org/0000-0001-5332-5878

[2] Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Türkiye, e-mail: hasanonal.seyhanlioglu@batman.edu.tr, https://orcid/org/0000-0002-9056-5237

[3] Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Türkiye, e-mail: resat.arica@batman.edu.tr , https://orcid/org/0000-0003-1238-7313

Abstract

With the widespread use of the Internet and social media, the way consumers are informed about products and services has changed, and onlıne consumer reviews have started to play an important role, especially in the travel and tourism sector. On platforms such as TripAdvisor, users contribute to the flow of information by sharing their accommodation, food and beverage and tourism experiences. The aim of the research is to examine the comments on social communication networks regarding food and beverage businesses in Batman in terms of satisfaction and dissatisfaction variables. Within the scope of the study, a total of 468 reviews of 98 businesses on TripAdvisor were analysed and it was determined that 23 of the 34 businesses were restaurants, 6 were patisseries or dessert shops, 4 were cafes and 1 was a fish house. In the research conducted by descriptive and content analysis methods, it was determined that customer ratings were concentrated on the axis of satisfaction and dissatisfaction, and factors such as food and beverages, service, personnel, location, atmosphere, physical structure and price came to the fore. In addition, it is discussed how businesses in Batman can follow and respond to TripAdvisor reviews and how they can use this feedback to improve service quality. The study aims to contribute to businesses to improve their services by utilising customer feedback.

Kewords: Social communication network, customer satisfaction, food and beverage sector, tripadvisor, batman

GİRİŞ

Müşterilerin internet ve sosyal medya araçlarının kullanımı ile birlikte turistik deneyimi paylaşma ve değerlendirme olanakları gelişmiştir. Sosyal iletişim ağ ve platformları müşterilerin memnuniyet ve şikâyetlerini dile getirebildiği alanlara dönüşürken, müşteriler paylaşımları ile potansiyel müşterilerin tercih ve karar süreçlerini etkileme, işletmelere fikir ve önerilerde bulunarak süreçlerini iyileştirme ve geliştirmelerine olanak tanıyacak bilgi üretici konuma erişmiştir. Müşterilerin bilgi üretici işlevi, literatürde "birlikte üretim" (co-production) bilgi üretici işlevi kavramı ile tanımlamakta ve bilgi üretim, "ortak değer yaratma, (co-creation), sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Ortak değer yaratma, müşterilerin geleneksel, pasif alıcı konumundan çıkıp hem firmalar hem de diğer tüketicilerle birlikte aktif bir şekilde değer yaratma sürecine dâhil olmasını ifade etmektedir (Prahalad & Ramaswamy, 2004). Günümüzde dijital mecraların çoğalması, ortak değer yaratma olgusunu çok daha önemli bir konuma taşımıştır (Ranjan & Read, 2016). Bu sayede müşteriler, kendi deneyimlerini büyük kitlelerle paylaşma ve diğer müşterilerin karar alma mekanizmalarını doğrudan etkileyebilme olanağına kavuşmuştur. Söz konusu işlevi müşterilerin sadece ürün ve hizmetleri tüketmekle kalmayıp, aynı zamanda bu ürün ve hizmetler konusunda geri dönüt bildirerek, değerlendirme ve yorumlar yaparak, hatta yeni fikir ve öneriler sunarak ortak değer yaratma sürecine katkıda bulunmasına zemin hazırlamıştır (Ranjan & Read, 2016). Müşterilerin söz konusu rolünün gelişimi araştırmalara konu olmasını sağlamıştır.

Literatürde sosyal medya araçlarının müşteri memnuniyeti ve memnuniyetsizliği üzerinde etkisi oldukça geniş bir şekilde incelenmiştir. Bilhassa Booking.com, Trivago, Facebook, Instagram, X (Twitter) ve TripAdvisor gibi iletişim kanallarında yer alan paylaşımlar araştırmacılara ilham kaynağı olurken ve (Eryılmaz & Şengül, 2016; Şeyhanlıoğlu vd., 2023) hem hizmet sunucuları hem de hizmet kullanıcıları için çok yönlü ve çok çeşitli deneyimler yaşatmaktadır (Mancı & Tengilimoğlu, 2021; Duman vd. 2025). Bu siteler vasıtasıyla değerlendirme yapabilmekte, fikir ve görüşler sunulabilmekte ve fotoğraf, video gibi görseller paylaşabilmektedir (Cheng vd., 2019). Sosyal iletişim ağları vasıtası ile yapılan tüm paylaşımlar potansiyel müşterilerin tercih ve karar süreçlerini yönetirken işletmelerin girişimlerini değerlendirme, bu sayede iyileştirme ve geliştirme faaliyetlerine yön vermelerine imkân tanımaktadır. Sosyal iletişim araçlarının turizm

sektörüne arz ve talep yönlü etkisi, bu paylaşımları işletmelerin dikkate almasını önemli kılmaktadır (Arıca, ve diğerleri, 2022)

İşletmelerin sosyal medyadaki müşteri değerlendirmeleri vasıtasıyla yönetim süreçlerini nasıl iyileştirebileceğine dair literatürde birtakım incelemeler yapılmıştır. Bu noktada sosyal medyadaki müşteri yorumları vasıtasıyla işletmelerin yönetim süreçlerini nasıl iyileştirebileceklerine dair alan yazında çok sayıda çalışmalar yapılmıştır (Buhalis & Law, 2008; Litvin vd. 2008; Sigala, 2012; Arıca & Sabbağ, 2020). İşletmelerin sosyal medya geri bildirimleri inceleyerek hizmet kalitesini iyileştirmeye ilişkin çeşitli yöntemler geliştirebileceklerini vurgulamıştır. Litvin vd. (2008) sosyal medya yorumlarının turistlerin destinasyon tercihlerine kılavuzluk ettiğini belirterek, pozitif yönde yapılan yorumların potansiyel müşteriler üzerinde kuvvetli bir etkiye neden olduğu belirlemiştir. Arıca & Sabbağ, 2020b) müşteri paylaşımlarının işletmelerde iş süreçlerini iyileştirme ve geliştirmenin bir yolu olduğu sonucuna varmıştır. Sosyal iletişim ağları turistik arz potansiyelini iyileştirmek ve geliştirmek isteyen destinasyon ve işletmelerin bir veri kaynağı olarak kullanılabileceği, bu bağlamda farklı destinasyonlar çerçevesinde incelemeler yapılabileceğine dikkat çekilmiştir.

Batman'ı ziyaret eden turistlerin yorumlarının analiz edilmesi, bölgesel turizm politikalarının geliştirilmesine ve destinasyonların turistik açıdan çekiciliğini artırmaya dönük stratejik belirlemesi noktasında önemlidir. Buradan hareket hazırlanan çalışmada Batman'daki yiyecek ve içecek işletmelerine yönelik sosyal iletişim ağlarındaki yorumların memnuniyet ve memnuniyetsizlik değişkenleri ekseninde incelenmesi amaçlanmaktadır. Turistik destinasyon yönetimi açısından müşteri değerlendirmelerinin önemini vurgulanmasının dikkate alındığı çalışmada, destinasyon pazarlaması ve müşteri memnuniyeti konusunda yapılabilecek iyileştirmelere ilişkin çeşitli öneriler sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar Batman'da destinasyon ve yiyecek ve içecek işletmeleri özelinde turizm stratejilerinin geliştirilmesi noktasında izlek sunabilecektir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal medya, bireylerin internet ağı vasıtasıyla görsel ya da yazılı temalı paylaşımlarda bulunmasını mümkün kılan bir iletişim ağıdır. Zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın duygu ve düşüncelerin aktarılmasını olanaklı hâle getiren sosyal medya, bireylerin sosyal yaşantısında oldukça önemli bir haberleşme kanalı hâline gelmektedir (Aslan & Beğendik, 2023). Özellikle internet ağının büyük bir hızla gelişimi, bilgi akışının anlık sirkülasyonu, zaman ve mekân kısıtlamasının büyük ölçüde ortadan kalkması kişiler arasında etkileşimi beraberinde getirmektedir. Bunun ötesinde sosyal medya, insanların düşüncelerini rahatlıkla ifade edebildiği sanal bir dünya haline gelmektedir. Çağımızda dijitalleşme, bireylerin ve kurumların birbirleriyle olan iletişim süreçlerini radikal bir şekilde dönüştüresi sosyal medyayı bilgi üretimi, paylaşımı ve müşteri memnuniyeti açısından oldukça önemli bir alan haline getirmiştir (Kaplan & Haenlein, 2010). Geniş bir kitleye hitap edebilmesi sosyal medyanın arz ve talep boyutu ile pazardaki işlevini geliştirmiştir (Duman, Arıca, & Acar, 2025)

Günümüzde sosyal medya, kullanıcıların deneyim ve düşüncelerini anlık olarak geniş kitlelerle paylaşabilmelerine olanak tanımakta; bu durum, işletmelerin müşteri memnuniyetini artırmaya yönelik stratejilerini doğrudan etkilemektedir (Gürsoy, 2022). Geleneksel kitle iletişim araçlarına kıyasla, sosyal medya çift yönlü etkileşimi mümkün kılan yapısıyla öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medya kullanıcıları yalnızca bilgi tüketicisi değil, aynı zamanda bilgi üreticisi konumundadır (Boyd & Ellison, 2007; Alalwan, 2018). Özellikle müşteri deneyimi ekseninde değerlendirildiğinde, kullanıcıların ürün ve hizmetlere ilişkin deneyimlerini dijital ortamda paylaşmaları, marka algısının oluşumunu ve dönüşümünü doğrudan etkileyen bir unsur hâline gelmektedir (Smith *vd.,* 2012).

Sosyal medya, müşteri deneyiminin şekillendirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Kullanıcılar, sosyal medya platformları aracılığıyla markalarla doğrudan etkileşime geçebilmekte; bu sayede beklentilerini ifade edebilmekte ve olumlu bir deneyim yaşamaları hâlinde marka sadakati geliştirebilmektedir (Lipsman *vd.,* 2012). Günümüzde birer dijital fenomen hâline gelen Instagram, X (eski adıyla Twitter), Facebook,

Trivago, TripAdvisor gibi sosyal iletişim ağları üzerinden gerçekleştirilen görsel içerikli paylaşımlar, müşterilerin markalarla duygusal bağ kurmalarını mümkün kılan etkili araçlar olarak öne çıkmaktadır (Ashley & Tuten, 2014; Şeyhanlıoğlu *vd.,* 2023). Bu araçlar birçok sektörde kullanılmakta, müşteri veya işletmelerin yönetim süreçlerine yardımcı olmaktadır. Turizm sosyal medyanın bilgi üretim ve tüketim alanı olarak yoğun bir biçimde kullanıldığı sektörlerdendir.

Turizm sektöründe müşteri deneyiminin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, yalnızca turistlerin memnuniyetinin artırılmasına katkı sağlamakla kalmamakta; aynı zamanda turistlerin sadakatinin güçlendirilmesini ve uzun vadeli ilişkilere zemin hazırlanmasını da mümkün kılmaktadır (Ismail, 2017). Nitekim yapılan araştırmalar, sosyal medya üzerinden müşteri deneyimini etkin biçimde yöneten turizm işletmelerinin, diğer geleneksel pazarlama iletişim araçlarına kıyasla daha yüksek düzeyde müşteri bağlılığı oluşturduğunu göstermektedir (Hollebeek *vd.,* 2014). Bu bağlamda, otel, restoran, seyahat acentesi gibi turizm işletmelerinin dijital etkileşim kanalları aracılığıyla ziyaretçileriyle kurduğu ilişki, rekabet avantajı elde etmede stratejik bir öneme sahiptir. Örneğin, global ölçekte faaliyet gösteren zincir oteller ya da gastronomi markaları, sosyal medya üzerinden müşterilerden gelen geri bildirimleri analiz ederek sundukları ürün ve hizmetleri sürekli olarak güncellemekte ve geliştirmektedir (Kara, 2020). Öte yandan, dijital mecralarda olumsuz deneyimlerin hızla yayılması, turizm işletmeleri açısından marka imajı ve kurumsal itibar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmekte; bu durum, müşteri memnuniyetsizliğinin yönetilmesini sektör açısından hayati bir unsur hâline getirmektedir (Arıca, *vd.* 2022).

Son yıllarda sosyal medya, müşteri memnuniyeti ve memnuniyetsizliğinin ifade edilmesinde kritik bir iletişim mecrası hâline gelmiştir. Turizm sektöründe yapılan çeşitli araştırmalar, bu dijital mecraların müşteri deneyimlerinin paylaşımı ve yönetimi açısından taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Ercan (2019) Marmaris'te faaliyet gösteren beş yıldızlı otellerin Facebook hesaplarında yer alan müşteri yorumlarını incelemiş ve memnuniyetin çoğunlukla çalışan performansı, yiyecek kalitesi, konuk odaları ve genel hizmet standardı ile ilişkili olduğunu; memnuniyetsizliğin ise yine yiyecekler, personel davranışları ve oda temizliği gibi unsurlardan kaynaklandığını tespit etmiştir. Zhang & Vasquez (2014) ise otel işletmelerinin çevrimiçi müşteri değerlendirmelerine verdikleri yanıtların, memnuniyetsizliğin etkili biçimde yönetilmesinde önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Karadeniz & Gözüyukarı (2015) ise SERVQUAL yöntemiyle yürüttükleri araştırmada, sosyal medya odaklı müşteri ilişkileri yönetiminin müşteri memnuniyeti üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Guo *vd.* (2020) sosyal medya aracılığıyla yürütülen müşteri hizmetlerinin marka itibarı üzerinde pozitif etkiler yarattığını ve sosyal medyanın, müşteri şikâyetlerinin yönetiminde stratejik bir araç olarak kullanılabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Sosyal medya pazarlaması ile müşteri ilişkileri yönetimi arasındaki ilişki, literatürde farklı açılardan ele alınmaktadır. Nitekim Abbasoğlu (2023), sosyal medya pazarlamasında müşteri ilişkilerinin stratejik önemine dikkat çekmiş ve işletmelerin uzun vadeli müşteri değeri oluşturma sürecinde sosyal medyanın sağladığı imkânlardan faydalandığını vurgulamıştır. Varnalı & Çeşmeci (2021), hizmet aksaklıklarına yönelik müşteri tepkilerinin, toplumsal endişe düzeyi ve hedef kitlenin büyüklüğüne bağlı olarak farklılık gösterdiğini saptamışlardır. Hennig-Thurau & Walsh (2003) ise ağızdan ağıza elektronik iletişimi incelemiş ve çevrimiçi yorumların, müşteri memnuniyeti ve memnuniyetsizliği arasındaki ilişkiyi anlamada belirleyici olduğunu; bu yorumların, tüketici güvenini ve satın alma kararlarını olumlu yönde etkileyebileceğini ifade etmişlerdir.

Özetle, sosyal medya; müşteri memnuniyeti ve memnuniyetsizliği gibi kavramların ifadesi ve analizi açısından bir bilgi üretim ve paylaşım platformu olarak önemli veriler sunmakta, işletmelerin stratejik karar alma süreçlerinde kilit bir rol üstlenmektedir. Aynı zamanda kullanıcıların marka ve hizmet tercihlerinde daha bilinçli hareket etmelerine imkân tanıyan bir rehberlik işlevi görmektedir. Bununla birlikte, sosyal medya üzerinden elde edilen verilerin doğru, nesnel ve etik bir biçimde analiz edilmesi, gelecekte üzerinde daha derinlemesine çalışılması gereken önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, işletmelerin sosyal medya kaynaklı verileri dikkatle değerlendirerek etik ilkelere uygun biçimde strateji geliştirmeleri

büyük önem taşımaktadır. Benzer şekilde, tüketicilerin de sosyal medyada karşılaştıkları içerikleri eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeleri, doğru ve güvenilir bilgiye erişim açısından son derece gereklidir.

2. YÖNTEM

Çalışmada Batman'daki yiyecek ve içecek işletmelerine yönelik sosyal iletişim ağlarındaki yorumların memnuniyet ve memnuniyetsizlik değişkenleri ekseninde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda TripAdvisor web sitesinde yer alan Batman'da yiyecek-içecek hizmeti sağlayan işletmeler ile ilgili yapılmış olan değerlendirmeler analiz edilmiştir. Çalışma verileri TripAdvisor.com web adresinden edinilmiştir. TripAdvisor, sosyal ağ siteleri içerisinde turistlerin seyahat konusundaki tecrübelerini paylaşmalarına imkân tanıyarak dünyanın önde gelen seyahat sitesi unvanını taşımaktadır. TripAdvisor, 8 Mart 2025 itibariyle her ay 463 milyon seyahatçinin her defasında yaşamlarının en iyi yolculuğunu yaşamalarına büyük ölçüde destek olmaktadır. Dünya çapında gezginler, Tripadvisor sitesi ve aplikasyonunu kullanmak suretiyle 8,6 milyon konaklama yeri, restoran, deneyim, havayolu ve gemi seyahati hakkında 859 milyondan fazla yorum ve fikre göz atabilmektedir. Web sitesi sadece müşteri yorumlarını barındırmakla kalmayıp, aynı zamanda işletmecilerin bu görüşlere karşılık vermesine imkân tanımaktadır (TripadAdvisor, 2025).

Batman'da toplamda 94 yiyecek ve içecek işletmesinin faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Bu işletmelere yönelik 468 yorum yapıldığı saptanmış ve bu tespitler üzerine TripAdvisor üzerine yapılan incelemede 34 işletmenin bu yorumların ait olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede 34 işletme araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu 34 işletmenin 23'ü restoran, 6'sı pastahane ve tatlıcı, 4'ü kafe, 1'i balık evidir. Araştırma verileri 6 Şubat 2025 ve 26 Şubat 2025 tarihleri aralığında elde edilmiş olup betimsel analiz ve içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmayı amaçlar (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu bağlamda çalışmada içerik analizi ile kategorilerin tespit edilmesi amacıyla öncelikle alan yazında var olan ortak ve birbirine benzer bakış açıları göz önüne alınarak kodlamalar yapılarak ardından benzer kodlar, alt temalar ve ana kategoriler saptanmıştır. Alt tema ve ana kategorilerin tespitinde yapılan çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu sayede müşteri memnuniyetine ve memnuniyetsizliğine yol açan unsurlar değerlendirmeye alınmıştır (Arıca & Sabbağ, 2020; Puksi, 2016; Ban *vd.* 2019; Erdem & Yay, 2017; Chaves *vd.* 2014).

3. ANALİZ VE BULGULAR

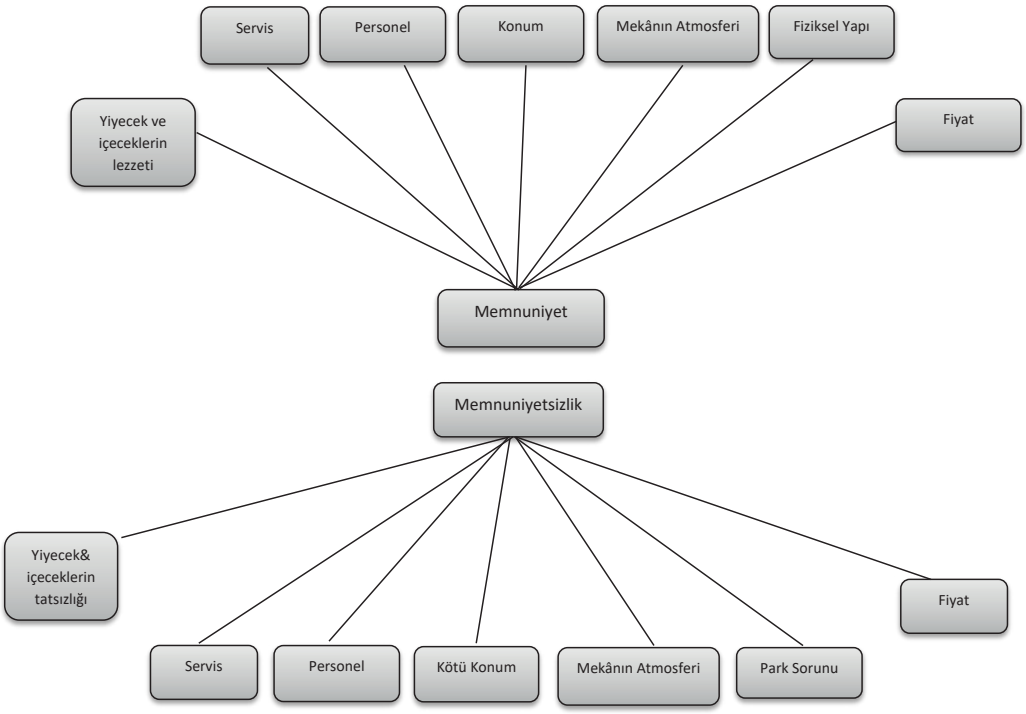
Çalışma bulguları TripAdvisor'da Batman'daki yiyecek ve içecek işletmelerine yönelik değerlendirme yapan müşterilerin büyük bir kısmının Türkçe (%95, 85) paylaşımlar yaptığını göstermektedir. Buna ek olarak; Kürtçe, İngilizce, Fransızca, Hollandaca, Lehçe dilleri paylaşım yapılan diğer diller olmuştur (Bkz: Tablo 1).

Tablo 1. Müşteriler tarafından yorum yapılan dillerin dağılımı

Dil/ Sayı ve Oran	**Türkçe**	**Kürtçe**	**İngilizce**	**Fransızca**	**Hollandaca**	**Lehçe**	**Toplam**
	324 (95,85%)	5 (1.47%)	6 (1,77%)	1 (0.303%)	1 (0.303%)	1 (0.303%)	338 (100%)

Yiyecek-içecek işletmelerinden hizmet alan müşterilerin hizmetler hakkındaki fikirleri iki ana kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler; memnuniyet ve memnuniyetsizliktir. Memnuniyet kategorisi bağlamında; (i) yiyecek ve içeceklerin lezzeti, (ii) servis, (iii) personel, (iv) konum, (v) mekânın atmosferi (vi) fiziksel yapı ve (vi) fiyat alt temaları değerlendirilmiştir. Memnuniyetsizlik kategorisi bağlamında ise; (i) yiyecek ve içeceklerin lezzeti, (ii) servis, (iii) personel, (iv) konum,(v) mekânın atmosferi, (vi) fiyat ve (vii) park sorunu alt temaları incelenmiştir (Bkz: Şekil 1).

Şekil 1. Müşterilerin memnuniyet ve memnuniyetsizliklerini açıklayan alt kategoriler

Tablo 2. Müşterilerin değerlendirme yaptıkları alanlar

Memnuniyet	**Frekans**
Yiyecek ve İçeceklerin Lezzeti	126
Servis	138
Personel	106
Konum	22
Mekanın atmosferi	68
Fiziksel Yapı	67
Fiyat	47
Memnuniyetsizlik	**Frekans**
Yiyecek ve İçeceklerin Lezzeti	13
Servis	60
Personel	20
Konum	17
Mekanın Atmosferi	15
Park Sorunu	6
Fiyat	18

Müşterilerin yiyecek ve içeceklerin lezzeti ile ilgili duydukları memnuniyet düzeyinin şikâyet oranlarından çok daha yüksek düzeyde gerçekleştiği belirlenmiştir. Müşterilerin yiyecek ve içeceklerden en fazla memnun oldukları konu lezzet olmuştur. Yemeklerin lezzetine ilişkin bazı yorumlar aşağıdaki gibidir.

... Ciğer çok taze, yumuşacık ve çok lezzetli…

... Ciğerin tadı harikaydı. İnsanın ağzında dağılıyordu. Mezeler olağandan fazla ve her biri çok güzeldi…

... Lezzetli ve yumuşak. Soslu yağlı ekmek ayrı bir lezzet…

... Yemekler etler muhteşem, etler yumuşak ve lezzetli, mezeler harika…

... Aşçı tabağı menüsündeki etler çok harika pişirilmiş ve lezzetliydi…

Müşterilerin yiyecek ve içeceklerin lezzeti ile ilgili olarak genelde şikâyet ettikleri hususlar; yemeğin tatsızlığıdır. Bu kapsamda yaptıkları paylaşımların bir kısmı aşağıda belirtilmiştir.

... Ciğerler fazla yağlı ve sert…

... Esimle beraber hafta sonu serpme kahvaltı istedik kahvaltısı çok çok kötüydü rahatsız olduk sonrasında kalitesiz ürünler kullanmışlardı…

... Lezzet olarak çok kötü, etin tadı yok ve buz gibi geliyor…

... Nimete iğrenç denmez ama çok kötü…

... Etler çok kuru lezzetsizdi. Hiç beğenmedik…

... Benim tabağında kuyruk yağında kıl çıktı oradaki sahibi idi sanırım bakın kıl çıktı dedim olabilir dedi olmaması gerekiyordu ama çıktı dedi şok oldum…

... Et döner istedik yaklaşık 1 saat bekledik. Şef garson bir saatten sonra dönerimiz yok size başka bir şey verelim dedi hizmetleri çok kötü kesinlikle tavsiye etmiyorum…

... Hüsranla karşılaştık. Yemek içinde kıllar (1 den fazla) çıkması ve bu durumu yetkililere söylediğimiz halde hiçbir mahcupluk görmedik. Ve hesap ödeyip gitmek zorunda kaldık. Esnaflık olarak çok şaşırdık...

Tablo 3. Müşterilerin yiyecek ve içeceklerle ilgili değerlendirmeleri

Memnuniyet	**Frekans**
Yiyecek ve içeceklerin tadı	431
Menü çeşitliliği	84
Yiyecek ve içeceklerin kalitesi	73
Yiyecek ve içeceklerin tazeliği	28
Yöresel yemeklerin menüye dâhil edilmesi	28
Yemeklerin düzgün bir şekilde pişirilmesi	10
Meze çeşitliliği	10
Bölümlerin yeterliliği	9
Gıdaların güvenilirliği	5
Gıdaların ısı seviyesi	4
Memnuniyetsizlik	**Frekans**
Yiyecek ve içeceklerin tatsız olması	85
Düşük kaliteli yiyecek ve içecekler	29
Menüde çeşitlilik yetersizliği	11
Meze çeşitliliğinin yetersizliği	11
Porsiyonların yetersizliği	11
Yemeklerin düzgün pişirilmemesi	7
Gıdaların ısı seviyesinin yetersizliği	7
Gıdaların bayat olması	2
Gıdaların güvenli olmaması	2
Menüde yerel gıda yetersizliği	1

Araştırma sonucunda müşterilerin genel olarak yiyecek ve içeceklerden duydukları memnuniyet düzeyinin yakınma oranlarından çok daha yüksek düzeyde gerçekleştiği belirlenmiştir. Müşterilerin yiyecek ve

içeceklerden en fazla memnun oldukları konu tat olmuştur. Hemen ardından menü çeşitliliği gelmektedir. Yemeklerin tadına ilişkin bazı yorumlar aşağıdaki gibidir.

... Kullandıkları malzemelerin kalitesinden belli yemekler mükemmel mekân çok güzel çok beğeniyoruz. İlgi alaka on numara yemeklerinden mutlaka tadın her şey çok güzeldi. Et burada yenir…

... Tamamen doğal malzemelerden üretilmiş tatlılar lezzetinden çok belli yedikten sonra kesinlikle rahatsız etmez…

... Lahmacun, döner efsaneleri. Bir de kış aylarında verdikleri beyaz lahana salatası var ki inanamazsınız…

... Özellikle ciğer için gittik, ciğer zaten efsane, kaburga, saç kavurmada en az ciğer kadar başarılı…

... Kesinlikte Türkiye'deki en güzel ciğeri burası yapıyor. Ciğer efsane. Lezzetli ve yumuşak. Soslu yağlı ekmek ayrı bir lezzet…

... Yemekler etler muhteşem, etler yumuşak ve lezzetli, mezeler harika…

Yiyecek ve içeceklerle ile ilgili müşterilerin en çok dile getirdiği yakınma tat konusunda olmuştur. Bu konu hakkındaki bazı yorumlar şu şekildedir:

... Kahvaltısı çok çok kötüydü rahatsız olduk sonrasında kalitesiz ürünler *kullanmışlardı…*

... Görüntü güzel fakat yemekler o kadar iyi değil…

... Lezzet olarak çok kötü, etin tadı yok ve buz gibi geliyor. Ekmek tırnak pidesi ve yine buz gibi ve beklemiş. Meze yok nerdeyse, salata ve ezme veriyorlar. Mezelerin tadı yok, ezmeyi beceremişler. Açık ayran diye sattıkları; markette satılan yoğurttan yapılmış…

... Nimete iğrenç denmez ama çok kötü…

... İskender istedik kıyma kızartması gibi geldi. İskender'in böylesini de ilk defa gördük…

Tablo 4. Müşterilerin servise ilişkin değerlendirmeleri

Memnuniyet	**Frekans**
Hijyen iyi	50
Servis hızlı	37
Hizmet çok iyi	29
Hizmet sunumu kaliteli	22
Memnuniyetsizlik	**Frekans**
Hizmet sunumu kötü	19
Hizmetlerin hijyeni kötü	16
Hizmet kalitesi düşük	14
Hizmetler yavaş	11

Müşteriler servis değerlendirmesinde temizliğin yanı sıra kalite ve dağıtım unsurlarına da ağırlık verdiği bulgulardan görülmektedir. Genellikle servis memnuniyet düzeyleri memnuniyetsizlikten daha yüksektir. Tüketiciler yiyecek ve içecek işletmelerindeki hizmeti derecelendirirken en fazla temizlik, hız ve iyi hizmet konusunda memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Bu konu hakkındaki görüşlerden birkaçı ise aşağıda belirtilmiştir.

... Çok güzel bir mekan hijyen ve kaliteli çok beğendim gerçekten mükemmel güler yüzlü personel…

... Mekân çok temiz, yemekler gözünüzün önünde…

... Çok beğendim her şey çok iyi güler yüz servis hızlı yemekler lezzetli Batman'a böyle mekânlar yakışır. Teşekkürler…

... Çalışanlar güler yüzlü. Müşteri memnuniyeti üzerine kurulu bir işletme…

... Çalışanlar gayet ilgili…

... Tesadüfen uğradığımız bir restoran hem temiz, hem hızlı servisi…

Müşterilerin servis hakkındaki en sık dile getirdiği şikayetler ise kötü hizmet sunumu, hizmetlerin hijyen ve düşük hizmet kalitesidir. Bu konu ile ilgili değerlendirmelerden bir kısmı şöyledir:

... Garsonların verdiği hizmet berbattı…

... Temizlik çok kötü kesinlikle tavsiye etmiyorum. Masa bile kokuyordu lüks görünüyor ama yok…

... Benim tabağında kuyruk yağında kıl çıktı oradaki sahibi idi sanırım bakın kıl çıktı dedim olabilir olmaması gerekiyordu ama çıktı dedi şok oldum…

... Et döner istedik yaklaşık 1 saat bekledik. Şef garson bir saatten sonra dönerimiz yok size başka bir şey verelim dedi servisleri çok kötü kesinlikle tavsiye etmiyorum…

... Hüsranla karşılaştık. Yemek içinde kıllar (1 den fazla) çıkması ve bu durumu yetkililere söylediğimiz halde hiçbir mahcupluk görmedik. Ve hesap ödeyip gitmek zorunda kaldık. Esnaflık olarak çok şaşırdık...

... Ne zaman lahmacun alsak artık özellikle dikkat ediyorum ve yanılmıyorum aynı manzara salatasında marullarda böcek var yani pek temizliğe dikkat etmiyorlar…

Tablo 5. Müşterilerin personel hakkındaki değerlendirmeleri

Memnuniyet	**Frekans**
Çalışanların güler yüzlü ve yardımsever davranışları	59
Çalışanların iş bilgisi	29
Çalışanların kibar ve saygılı davranışları	18
Memnuniyetsizlik	**Frekans**
Çalışanların kaba davranışları	17
Çalışanların umursamazlığı	3

Müşterilerin yiyecek ve içecek işletmelerinde bulunan personelin güler yüzlülüğünden oldukça hoşnut kaldıkları tespit edilmiş olup, bu hususta yapılan değerlendirmelerden birkaçına aşağıda yer verilmiştir.

... Personel çok ilgili ve cana yakın. Güneydoğu Anadolu gezimizde en çok keyif aldığımız restoran oldu…

... Garsonlar oldukça ilgili ve güler yüzlü. Kaliteli ve elit bir mekân…

... Çalışanlar güler yüzlü ve sorun çözücü yemekler, kahvaltı leziz…

...Uzman kadrosu ve hijyenik ortamıyla Batman'ın en mükemmel mekanı…

... Garsonlar tutumu gayet ilgili ekip koordineli…

... Çalışan arkadaşların ilgisi, yaklaşımları çok kibarca ve hoştu. Yemek sonrası çay ikramların hemen olması daha da güzelleştirdi ortamı.

Müşterilerin yiyecek ve içecek tesislerinden almış olduğu hizmet esnasında çalışanlara ilişkin en yoğun şikâyet ettiği alan: Çalışanların kaba davranışlarıdır. Bu konu ile ilgili gelen bazı şikâyetler aşağıdaki gibidir:

... Tur ile gelmiyorsanız boşuna gelmeyin, bireysel olarak gittik ne bir ilgilenen oldu ne hoş geldin diyen, garsonlar bir birinden habersiz menü yok gidin bakın diyorlar. Turcular kendi ticaretini yaparken bireysel aile olarak gidenler mağdur olur gitmeyin kendinizi ikinci sınıf insan konumuna düşürmeyin…

... Ama içerdeki garsonların tavırları çok kötü. Adam dövecek gibiler, gergin bir ortam var. Birde biz masa-

dan kalktıktan sonra, bizim masadaki salatayı alıp başka masaya koydular. Yeni gelen yedi.

... Yemeklerin tadı iyi olmasına rağmen, fiyatlar tutturabildiğine ödeniyor. Personel de sizinle münakaşaya girebiliyor. Bir daha gelmemeyi tercih ederim…

... Fazla aç olmadığım için iki lahmacun istedim fazla kazandırmadığım için şef garson sen ne istiyorsun diye benimle çocuklar gibi konuştu tavsiye etmiyorum…

Tablo 6. Müşterilerin işletmelerin fiziki konumuna ilişkin değerlendirmeleri

Memnuniyet	**Frekans**
İşletmenin konumu iyi ve erişilebilir	22
Memnuniyetsizlik	**Frekans**
İşletmenin konumu kötü ve erişilmesi zor	17

İşletmelerin fiziki konumuna ilişkin müşteri değerlendirmeleri incelendiğinde; İşletmenin erişim yönünden sahip olduğu avantajlı ve dezavantajlı yönlere dikkat çektikleri görülmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen bazı yorumlar aşağıda sunulmaktadır:

...Batman'da çok büyük bir alana sahip araçla gitmek en mantıklı yolu ağaçların arasındaki lojman ve tesisler huzur verici tertemiz açık havada kafeler mevcut, istediğiniz her şeyi bulabilirsiniz kebaptan nargileye kadar…

... Ayrıca yeri merkezi ve fiyatları da uygundur…

... Merkezi oluşu ayrıca avantaj…

... GAP turunda öğlen yemeği için uğradığımız bir restorandı. Şehir merkezinin tam ortasında. Dışarıdan baktığınız da oldukça büyük kaliteli duran bir restoran…

... Yeri biraz arada derede bir yer gibi olsa da ailecek gidilebilecek bir yer…

... İlk gidişte bulmak zor olsa da Gülistan Caddesine yakın ve çevredekiler rahatlıkla tarif edebilirler.

...Yeri de çok sapa bir yerde ailece gitmek sıkıntılı…

... Konum olarak biraz zor gibi ve de dükkânın girişine aldanmayın nereye geldim ben böyle diyebilirsiniz ama ciğeri yiyince kızgın kumlardan serin sulara girer gibi olacaksınız…

... Ara sokaklarda biraz bulması zor ama Batmanlı arkadaşlarınız varsa mutlaka gidin…

Tablo 7. Müşterilerin mekânın atmosferine ilişkine değerlendirmeleri

Memnuniyet	**Frekans**
Aileye özgü	19
Otantik atmosfer	15
Sıcak ve samimi atmosfer	14
Sessiz ve huzurlu	11
Memnuniyetsizlik	**Frekans**
Mekan salaş ve düzensiz	12
Sıkıcı ortam	3

Müşterilerin mekânların aileye özgü olması, otantik, sıcak ve samimi atmosferinden memnun kaldıkları bulgusuna erişilmiştir. Bu paylaşımların bir kısmı şöyledir.

... Ailece gidilebilecek sakin, rahat, havadar aile ve çocukları sıkmayan nezih bir mekân. Site ve ağaçlar, parkın olduğu havadar bir yer…

... Mekân olarak Batman'da ailecek gidilecek en iyi yer (çocukların oyun alanı, yeşillik, açık alan, yürüyüş

imkânları…

... Çocuklu aile için ideal oldukça geniş bir alanda ve ağaçların ve yeşilliklerin arasında bir mekân olması olumlu.

... Ailenizle oturabileceğiniz güzel bir mekân uygun fiyatlarıyla süper bir yer gidip görmenizi tavsiye ederim...

... Batman'da eş, dost, aileyle gidilebilecek sevimli ve lezzetli bir mekân. Dışı süslü püslü olup içi rezalet olan, hizmet kalitesi yerlerdeki mekânlardan sonra ilaç gibi bir yer…

Müşterilerin işletmenin mekân atmosferine dair en çok dile getirdiği şikâyet ise salaş bir ortamın olduğu yönündedir. Yorumlardan bazıları şu şekilde ifade edilmiştir. Mekân çok salaş.

... Mekân oldukça salaş ancak yediğim her şeyden memnun kaldım…

... Hafiften salaş bir ortam. Yeri biraz arada derede bir yer…

... Salaş bir mekân ama mideniz bayram eder…

... Batman merkezde salaş bir ortam, mükemmel bir tat…

... Salaş bir mekân fakat temizdir yine de…

Tablo 8. Müşterilerin mekânın fiziksel yapısına ve park olanaklarına ilişkin değerlendirmeleri

Memnuniyet	**Frekans**
Mekanın bahçesi büyük ve estetik	24
Geniş	19
Güzel ve düzenli	8
Oyun alanının varlığı	6
Mekanın modern oluşu	4
Park sorunu olmayışı	4
Terasın güzelliği	3
Manzarası güzelliği	3
Tavanlar yüksek ve ferah	1
Memnuniyetsizlik	**Frekans**
Park sorunu var	8
Dar	4
Tuvalet yetersizliği	4
Şık ve modern olmayışı	1

Müşteriler çoğunlukla mekânın bahçesinin güzelliğinden ve genişliğini sevip bu konuda paylaşımlar yapmışlardır: Şöyle ki;

... Temiz. Arka tarafta bahçesi de çok hoş. Tavsiyemdir…

... Açık ve kapalı oturma alanlarıyla çok büyük bir mekân. Batman'ın en iyisi bence…

... Bahçe kısmı da var, iç kısmı da…

... Eşim ve ben Tripadvisor yorumlarını bir sonucu olarak ziyaret ettik. Düş kırıklığına uğramadım. Harika bir bahçe ortamında. Izgara tavuk iyi pişmiş ve çok yumuşak. Hızlı ve verimli hizmet. Önemle tavsiye edilir…

... Batman'a göre aldığı ücretin karşılığını fazlasıyla veren bir restoran herkese tavsiye ederim. Çocuk parkları dahi düşünülmüş…

Müşteriler mekânın darlığı ve tuvaletlerin yetersizliği ile beraber park problemlerinden şikâyet edip buna paylaşımlarında şöyle yer vermişlerdir:

... Konumu kötü park problemi var…

...Yerini bulmak zor ve park edebilmek imkânsıza yakın olsa da bir ciğere göre harika lezzet çıkarmışlar. Batmanda tek geçerim…

... İlk gidişte bulmak zor olsa da Gülistan Caddesine yakın ve çevredekiler rahatlıkla tarif edebilirler…

... Bulması gerçekten zor bir mekân. Arada bir yerde ama ciğeri muazzam…

Tablo 9. Müşterilerin işletmelerde uyguladıkları fiyata ilişkin değerlendirmeler

Memnuniyet	**Frekans**
Yiyecek ve içeceklerin fiyatlarının uygunluğu/normalliği	47
Memnuniyetsizlik	**Frekans**
Yiyecek ve içeceklerin fiyatlarının pahalılığı	18

Müşteriler işletme fiyatlarını çoğunlukla olumlu olduğunu ifade etmiştir (47). Bununla birlikte, yüksek maliyet (18) müşterilerin en çok şikâyet ettiğine de bulgulardan erişilmektedir. Bu yorumların bir kısmı şöyledir:

... Lezzet fiyat dengesi normal servis hızlı…

... Yemek çeşidi bol olan bir işletme. Fiyatlar normal…

... Fiyatı çok uygun porsiyonu oldukça fazla tıka basa doyuyorsunuz…

... Fiyat kalite dengesi gerçekten iyi…

... Fiyatı makul ve servisi hızlı…

... Bir ciğer ve ayran yazıklar olsun, 1 kg et fiyatına 100gr ciğer... Fiyat abartılı olup tavsiye etmem…

... Gereğinden fazla pahalı ve gereksizdi sırf ailem için gittim ama bir daha asla gitmeyi düşünmüyorum…

... Fiyat biraz pahalı…

... Fiyatları gereksiz bir şekilde pahalı…

... Fiyatı batman standartlarına göre yüksek…

... Kaliteli mekân yemek çeşitleri ve servis iyi ama piyasaya ve bölgeye göre fiyatlar biraz yüksek o konuda biraz iyileştirme yapılırsa daha verimli olur…

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada Batman'daki yiyecek ve içecek işletmelerine yönelik sosyal iletişim ağlarındaki yorumların memnuniyet ve memnuniyetsizlik değişkenleri ekseninde incelenmesi amaçlanmaktadır. Sonuçlar; Yiyecek-içecek işletmelerinden hizmet alan müşterilerin hizmetler hakkındaki fikirlerinin iki ana kategoride toplandığını göstermektedir Bu kategoriler; memnuniyet ve memnuniyetsizliktir. Memnuniyet kategorisi bağlamında; (i) yiyecek ve içeceklerin lezzeti, (ii) servis, (iii) personel, (iv) konum, (v) mekânın atmosferi (vi) fiziksel yapı ve (vi) fiyat alt temaları bağlamında; Memnuniyetsizlik kategorisi bağlamında ise; (i) yiyecek ve içeceklerin lezzeti, (ii) servis, (iii) personel, (iv) konum,(v) mekânın atmosferi, (vi) fiyat ve (vii) park sorunu alt temalarında değerlendirmelerin yapıldığı sonucuna varılmıştır.

Batman'daki yiyecek ve içecek işletmelerine yönelik müşteri değerlendirmeleri, literatürde sıkça vurgulanan müşteri memnuniyeti göstergeleri ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Araştırma bulgularına göre, müşte-

rilerin en fazla memnuniyet duydukları unsur yiyecek ve içeceklerin lezzeti olmuştur. Bu durum, lezzetin gastronomik deneyim üzerindeki belirleyici etkisini vurgulayan çalışmaları destekler niteliktedir (Kivela, Inbakaran & Reece, 1999; Björk & Kauppinen-Raisanen, 2016). Ancak bazı müşterilerin yemeklerin tatsızlığını dile getirmesi, yiyecek kalitesinde standardizasyonun önemine işaret etmektedir. Bu sonuç, Batman'daki yiyecek ve içecek işletmelerinin genel olarak lezzet konusunda başarılı bir hizmet sunduğunu; ancak ürün çeşitliliği ve damak tadına uygunluk gibi faktörlere daha fazla dikkat ederek müşteri memnuniyetini sürdürülebilir kılmaları gerektiğini ortaya koymaktadır.

Hizmet kalitesi bağlamında ise müşteriler özellikle temizlik, hız ve personelin güler yüzlü yaklaşımı gibi unsurlardan memnuniyet duyduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, (Zeithaml, Parasuraman, & Berry'nin, (1990) geliştirdiği SERVQUAL modeli kapsamında tanımlanan "güvenilirlik", "ilgi" ve "fiziksel unsurlar" boyutlarıyla örtüşmektedir. Öte yandan, kaba personel davranışları ve hijyen eksiklikleri gibi unsurlar, hizmet kalitesindeki tutarsızlıkların müşteri deneyimini doğrudan etkileyebileceğini göstermektedir. Bu da, Hollebeek, Glynn ve Brodie (2014) tarafından vurgulanan sosyal medya üzerinden deneyim paylaşımının marka algısı üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Bu sonuç, işletmelerin personel eğitimine ve müşteriyle kurulan iletişimin niteliğine daha fazla önem vermeleri gerektiğini ortaya koyarken, bu noktada eğitim çalışmaları ile personeli desteklemelerini gerektirmektedir.

İşletmelerin fiziki konumu ve mekânsal özellikleri açısından müşteriler hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Merkezi konumun ulaşım kolaylığı sağlaması olumlu algılanırken, otopark sorunları ve yetersiz altyapı unsurları olumsuzluk yaratmaktadır. Bu bulgu, Bitner'in (1992) hizmet çevresi modelinde tanımladığı fiziksel çevrenin müşteri memnuniyeti ve davranışları üzerindeki etkisini desteklemektedir. Bu durum, işletme lokasyonunun müşteri memnuniyetinde belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymakta; dolayısıyla işletmelerin konum tercihlerini yaparken erişilebilirlik kriterini stratejik bir unsur olarak değerlendirmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Aynı zamanda mevcut işletmelere erişim noktasında yerel yönetimlerin alternatif çözümler üretip, şehir trafik ve park problemlerine çözüm üretmelerinin gerekliliğini açığa çıkarmaktadır.

Mekân atmosferi açısından aileye uygunluk, otantiklik ve samimiyet gibi unsurlar memnuniyet yaratırken, bazı müşterilerin salaş ortam algısı yönündeki şikâyetleri mekânsal tasarımın önemini ortaya koymaktadır. Ryu ve Jang (2007), restoran atmosferinin müşterilerin duygusal tepkileri ve tekrar ziyaret niyetleri üzerinde belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, atmosferin olumlu olduğu kadar profesyonel bir görünümle desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, bahçeli alanlar ve görsel estetikle zenginleştirilmiş açık mekânlar, sosyal medya paylaşımlarında sıkça öne çıkan unsurlar arasında yer almakta ve Ashley & Tuten (2014)'in belirttiği gibi duygusal marka bağlılığını artıran önemli bir araç işlevi görmektedir. Ancak, tuvalet yetersizliği ve otopark gibi altyapı eksiklikleri, hizmet deneyiminin bütüncül olarak olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu sonuç, atmosfer açısından olumlu değerlendirilen unsurların yanında, fiziksel görünüm ve düzenin müşteri algısını olumsuz etkileyebilecek unsurlar barındırdığını göstermektedir. Olumsuz durumlara çözüm üretilmediği takdirde işletmelerin tercih edilebilirliğinin düşüş göstereceği açıktır.

Fiyatlandırma konusundaki müşteri yorumları ise büyük ölçüde olumlu olmakla birlikte, bazı ürünlerin yüksek maliyetine yönelik eleştiriler literatürde belirtilen fiyat-performans algısının müşteri karar sürecindeki kritik rolünü (Monroe, 1990; Han & Ryu, 2009) doğrulamaktadır. Yüksek maliyet unsuruna yönelik yapılan bu olumsuz değerlendirmeler, fiyatlandırma politikalarının tüm müşteri profilleri açısından yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, araştırma bulguları, müşteri memnuniyetini etkileyen faktörlerin çok boyutlu ve birbirine bağlı olduğunu göstermektedir. Batman'daki yiyecek ve içecek işletmeleri açısından bu bulgular, hem hizmet kalitesinin artırılması hem de mekânsal düzenlemelerin iyileştirilmesi yönünde stratejik planlamalar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, sosyal medya üzerinden yayılan deneyimlerin marka

algısı ve müşteri bağlılığı üzerinde doğrudan etkili olduğu göz önüne alındığında (Smith *vd.,* 2012), işletmelerin dijital mecralardan gelen geri bildirimleri dikkate alarak hizmet stratejilerini şekillendirmeleri önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Abbasoğlu, Ş. (2023). Sosyal Medya Pazarlamasında Müşteri İlişkilerinin Rolü. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi, 6 (4)* , 757-763.

Alalwan, A. A. (2018). Investigating The İmpact Of Social Media Advertising Features On Customer Purchase İntention. *International Journal Of Information Management, Volume 42,* , 65-77.

Arıca, R., & Sabbağ, Ç. (2020). Custmer To Customer Infırmation Production: The Evaluation Of Customer Peviews İn Tripadvisor On Food And Beverage Service Providers İn Batman. *Journal Of Tourısm And Gatronomy Studıes 8 (2)*, 729-745.

Arıca, R., Çobanoğlu, C., Çakır, O., Çorbacı , A., Hsu, M.-J., & Della Corte, V. (2022). Sosyal Medyada Seyahat Deneyimi Paylaşımı: İçerik Paylaşımına Verilen Önemin Etkileri Ve Bunu Engelleyen Ve Kolaylaştıran Faktörler Nelerdir? *Uluslararası Çağdaş Misafirperverlik Yönetimi Dergisi*, 1566-1586.

Ashley, C., & Tuten, T. (2014). Creative Strategies İn Social Media Marketing: An Exploratory Study Of Branded Social Content And Consumer Engagement. *Psychology & Marketing*.

Aslan, E., & Beğendik, B. (2023). Sosyal Medya Pazarlamasının Tüketici Davranışlarına Etkisi Ve Öğretmenlere . *Gazi İktisat Ve İşletme Dergisi 9 (3)*, 339-361.

Ban, H.-J., Choi, H., & Choi, E.-K. (2019). Investigating Key Attributes İn Experience And Satisfaction Of Hotel Customer Using Online Review Data. *Sustainability, 11(23),*, 1-13.

Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The İmpact Of Physical Surroundings On Customers And Employees. *Journal Of Marketing, 56(2),*, 57-71.

Björk, P., & Kauppinen- Raisanen, H. (2016). Consumer Perceptions Of Healthy Food İn The Restaurant Context. *British Food Journal, 118(8), 1933-1946.*, 1933-1946.

Boyd , D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, And Scholarship. *Journal Of Computer- Medıated Communicatıon, 13 (1),* , 210-230.

Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress İn İnformation Technology And Tourism Management: 20 Years On And 10 Years After The Internet—The State Of Etourism Research. *Tourism Management Volume 29, Issue 4*, 609-623.

Chaves, M. S., Laurel, A., Sacramento, N., & Pedron, C. D. (2014). Fine-Grained Analysis Of Aspects, Sentiments And Types Of Attitudes İn Restaurant Reviews. *Tourism & Management Studies, 10(1),* , 66-72.

Cheng, X., Fu, S., Sun, J., & Bilgihan, A. (2019). An İnvestigation On Online Reviews İn Sharing Economy Driven Hospitality Platforms: A Viewpoint Of Trust. *Tourism Management 71 (4)*, 366-377.

Cheung, C. M., & Thadani, D. R. (2012). The İmpact Of Electronic Word-Of-Mouth Communication: A Literature Analysis And İntegrative Model. *Decision Support Systems, Volume 54, Issue 1*, 461-470.

Duman, H., Arıca, R., & Acar, D. (2025). Sosyal Medyanın Etkisiyle Doğaya Yolculuk: Turistik Tercih Süreçleri. *Gsı Journals Serie A: Advancements İn Tourism Recreation And Sports Sciences 8(1)*, 206-221.

Ercan , F. (2019). Sosyal Medyada Otel İşletmelerine Yönelik Yorumların Müşteri Memnuniyeti Ve Memnuniyetsizliği Açısından Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22 (2)*, 552-571.

Erdem, Ö., & Yay, Ö. (2017). Tripadvisor'daki Müşteri Şikâyetlerinin Değerlendirilmesi: Antalya Örneği. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 227-249.

Eryılmaz, B., & Şengül, S. (2016). Sosyal Medyada Paylaşılan Yöresel Yemek Fotoğraflarının Turistlerin Seyahat Tercihleri Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt:1 Sayı:1*, 32-42.

Guo, Y., Fan, D., & Zhang, X. (2020). Social Media–Based Customer Service And Firm Reputation. *International*

Journal Of Operations & Production Managemen, 575-603.

Gürsoy, Y. E. (2022). *Sosyal Medya Alanında Müşteri İlişkileri Yönetiminin Pazarlama Performansına Etkileri Ve Bir Araştırma.* Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , İşletme Ana Bilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi .

Han, H., & Ryu, K. (2009). The Roles Of The Physical Environment, Price Perception, And Customer Satisfaction İn Determining Customer Loyalty İn The Restaurant İndustry. *Journal Of Hospitality & Tourism Research, 33(4), 487-510.*, 487-510.

Hening-Thurau, T., & Walsh, G. (2003). Electronic Word Of Mouth: Motives For And Consequences Of Reading Customer Articulations On The Internet. *International Journal Of Electronic Commerce 4 (8)*, 51-74.

Hollebeek, L. D., Glynn, M. S., & Brodie, R. J. (2014). Consumer Brand Engagement İn Social Media: Conceptualization, Scale Development And Validation. *Journal Of Interactive Marketing 28(2)*.

Ismail, A. R. (2017). The İmpact Of Customer Experience On Loyalty: The Mediating Role Of Customer Satisfaction. *International Journal Of Marketing Studies, 9(3), 33-41.*, 33-41.

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users Of The World, Unite! The Challenges And Opportunities Of Social Media. *Business Horizons 53 (1)*, 59-68.

Kara, T. (2020). Sosyal Medya'nın Müşteri Bilgi Yönetimine Etkisi: Starbucks Örneği. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 165-175.

Karadeniz, M., & Gözüyukarı, M. (2015). Sosyal Crm Uygulayan Şirketler Tarafından Sunulan Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi. *Öneri Dergisi, 11 (44)*, 239-256.

Kivela, J., Inbakaran , R., & Reece, R. (1999). Consumer Research İn The Restaurant Environment, Part 1: A Conceptual Model Of Dining Satisfaction And Return Patronage. *International Journal Of Contemporary Hospitality Management, Vol. 11, No. 5,*, 205-222.

Lipsman, A., Mudd, G., Rich, M., & Bruich, S. (2012). The Power Of "Like" How Brands Reach (And Influence) Fans Through Social-Media Marketing. *Journal Of Advertising Research*.

Litvin, S. W., Goldsmith, R. E., & Pan, B. (2008). Electronic Word-Of-Mouth İn Hospitality And Tourism Management. *Tourism Management, Volume 29, Issue 3*, 458-468.

Mancı, A. R., & Tengilimoğlu, E. (2021). Tripadvisor Ziyaretçi Yorumlarının İçerik Analizi: Göbeklitepe Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi. 5(2),* , 1525-1545.

Mangold, W. G., & Faulds, D. J. (2009). Social Media: The New Hybrid Element Of The Promotion Mix. *Business Horizons*, 357-365.

Monroe, K. B. (1990). *Pricing: Making Profitable Decisions.* New York: Mcgraw.

Prahalad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004). Co-Creation Experiences: The Next Practice İn Value Creation. *Journal Of Interactive Marketing 18(3)*, 5-14.

Puksi, F. F. (2016). Speech Act Of Complaints From Online Hotel Review. *In Asia Tourism Forum 2016-The 12th Biennial Conference Of Hospitality And Tourism Industry İn Asia. Atlantis Press.*

Ranjan, K. R., & Read, S. (2016). Value Co-Creation: Concept And Measurement. *Journal Of The Academy Of Marketing Science 44(3)*, 290-315.

Ryu, K., & Jang, S. (2007). The Effect Of Environmental Perceptions On Behavioral İntentions Through Emotions: The Case Of Upscale Restaurants. *Journal Of Hospitality & Tourism Research, 31(1), 56-72.*, 56-72.

Sigala, M. (2012). Social Networks And Customer İnvolvement İn New Service Development (Nsd). *International Journal Of Contemporary Hospitality Management 24 (7)*, 966-990.

Smith, A., Fischer, E., & Yongjian, C. (2012). How Does Brand-Related User-Generated Content Differ Across Youtube, Facebook, And Twitter? *Journal Of Interactive Marketing 26(2)* , 102-113.

Şeyhanlıoğlu, H. Ö., Hazarhun, E., Arıca, R., & Durdu, K. M. (2023). Yiyecek-İçecek İşletmelerine Yönelik Trıpad-

vısor'da Yer Alan Paylaşımların İncelenmesi: Batman Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Yıl: 2023, Cilt: 14, Sayı: 39, 877-898*, 877-898.

Tripadvisor. (2025, Şubat). Tripadvisor: Https://Www.Tripadvisor.Com.Tr/ Adresinden Alındı

Varnali, K., & Çeşmeci, C. (2021). Customer Responses To Service Failures On Social Media. *Journal Of Service Marketing*.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Berry, L. L. (1990). Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions And Expectations. *Free Press*.

Zhang, Y., & Vasquez, C. (2014). Hotels' Responses To Online Reviews: Managing Consumer Dissatisfaction. *Discoursecontext & Media 6*, 54-64.

https://doi.org/10.71284/asc.2025126

TÜRKİYE'DEKİ GASTRONOMİ MÜZELERİ İLE İLGİLİ BİBLİYOMETRİK ANALİZ

A BIOMETRIC ANALYSIS OF GASTRONOMY MUSEUMS IN TURKEY

Macide Tiğiz[1]

Hasan Önal Şeyhanlıoğlu[2]

Reşat Arıca[3]

Özet

Araştırmanın temel amacı gastronomi müzelerini konu alan akademik çalışmaların bibliyometrik göstergeler çerçevesinde incelenmesidir. Bu odakta; YÖK Akademik ve Dergi Park veri tabanlarında kapsamlı bir tarama yürütülmüştür. 'Gastronomi Müzesi', 'Mutfak Kültürü', 'Gastronomy Museum' ve 'Culinary Culture' anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmış, konu ile ilgili toplam 24 akademik çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmalar yayın yılı, yazar sayısı, sayfa sayısı, yöntem, dergi ve en çok atıf alan yazarlar göstergeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bilgiler kapsamında frekans tabloları ve çapraz tablolar oluşturulmuştur. Sonuçlar, gastronomi müzesi konulu akademik çalışmaların genel olarak kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması, mutfak kültürünün muhafaza edilmesi ve sürdürülebilirlik gibi ana temalar ekseninde şekil aldığını göstermektedir. Buna ek olarak; çalışmaların 2014-2024 yılları arasında yayınlandığı, yoğunlukla Aydın Gastronomi Dergisi, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, Türk Turizm Araştırmaları Dergilerinde yayınlandığı belirlenmiştir. Çalışmaların 11 ile 20 sayfa arasında yoğunlaştığı ve nitel araştırma metotlarının tercih edildiği, verilerin görüşme, gözlem ve literatür taraması gibi teknikler kullanılarak elde edildiği görülmüştür. Bulgular ekseninde; gastronomi müzesi konulu akademik çalışmaların gelişim sürecine ışık tutulmuş ve gelecekte yapılacak araştırmaların hangi alanlara yoğunlaşması gerektiğine ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtara Kelimeler: Gastronomi müzesi, mutfak kültürü ve bibliyometrik analiz

Abstract

The main purpose of the research is to analyse academic studies on gastronomy museums within the framework of bibliometric indicators. In this focus; a comprehensive search was carried out in YÖK Academic and Dergi Park databases. 'Gastronomy Museum', 'Culinary Culture', 'Gastronomy Museum' and 'Culinary Culture' keywords were used and a total of 24 academic studies on the subject were reached. The stud-

[1]Lisansüstü Doktora Öğrencisi, Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Türkiye, e-mail: tgzmacide@outlook.com, https://orcid/org/0000-0001-5332-5878

[2] Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Türkiye, e-mail: resat.arica@batman.edu.tr , https://orcid/org/0000-0003-1238-7313

[3] Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Türkiye, e-mail: hasanonal.seyhanlioglu@batman.edu.tr, https://orcid/org/0000-0002-9056-5237

ies were evaluated within the framework of publication year, number of authors, number of pages, method, journal and most cited authors indicators. Frequency tables and cross tables were created within the scope of the information. The results show that academic studies on gastronomy museums are generally shaped around the main themes such as the protection and transfer of cultural heritage to future generations, preservation of culinary culture and sustainability. In addition to this, it was determined that the studies were published between 2014-2024, mostly in Aydın Gastronomy Journal, Journal of Travel and Hotel Management and Turkish Tourism Research Journals. It was observed that the studies were concentrated between 11 and 20 pages and qualitative research methods were preferred and the data were obtained by using techniques such as interviews, observations and literature review. On the axis of the findings; the development process of academic studies on gastronomy museum has been shed light on the development process and suggestions on which areas future research should focus on have been presented.

Keywords: Gastronomy museum, culinary culture and bibliometric analysis

GİRİŞ

Yeme-içme alışkanlıkları, insanlık tarihi boyunca kültürel kimliğin temel bileşenlerinden biri olarak öne çıkmış (Güler, 2010); yalnızca bir beslenme biçimi olmanın ötesine geçerek zaman içinde ekonomik, toplumsal ve siyasal dinamiklerle şekillenmiştir (Kınlı Özgören, 2020). Bu alışkanlıklar aracılığıyla bireyler sosyal bağlarını güçlendirmiş, mutfak geleneklerini ise nesilden nesile aktararak kültürel sürekliliği sağlamışlardır (Flandrin & Montanari, 1999). Dolayısıyla beslenme kültürü, sadece gündelik yaşamın bir ihtiyacı değil, aynı zamanda toplumların tarihsel hafızasında yer eden ve geçmişten günümüze taşınan değerler bütünü olarak değerlendirilmelidir (Mennell, 1996; Kınlı Özgören, 2020). Bu çerçevede, gastronomi müzeleri; yemek kültürünün korunması, belgelenmesi ve tanıtılması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Müzeler, mutfak mirasının gelecek kuşaklara aktarılmasında ve bu mirasın turizm sektörüne entegre edilmesinde kritik rol üstlenmektedir. Son yıllarda gastronomi müzeleri, özellikle gastronomi turizmiyle bütünleşerek, turistik destinasyonların cazibesini artıran ve yerel ekonomilere katkı sağlayan kültürel yapılar haline gelmiştir (Bessière, 1998; Hall & Sharples, 2003; Ağcakaya & Can, 2019). Türkiye, zengin ve köklü mutfak kültürüyle gastronomi turizmi açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin görünür kılınmasında ve sürdürülebilirliğinde gastronomi müzeleri önemli roller üstlenmektedir. Örneğin; Gaziantep'teki Emine Göğüş Mutfak Müzesi, Konya'daki Somatçı Fihi Ma Fih Müzesi ve İstanbul'daki çeşitli mutfak kültürü müzeleri, bu alanda öne çıkan kurumlardır. Ayrıca başta İstanbul ve İzmir olmak üzere büyükşehirlerde yürütülen yeni müzecilik projeleri, gastronomi müzelerine yönelik hem akademik hem de turistik ilgiyi artırmakta; bu yapılar kültürel mirasın somut temsil alanlarına dönüşmektedir.

Gastronomi müzeleri, kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamanın yanı sıra, hem yerel halkın hem de turistlerin yöresel yemek kültürünü deneyimleyebilecekleri etkileşimli alanlar sunmaktadır (Mason & O'Mahony, 2007). Bu müzeler, gastronomi turizmi ile doğrudan ilişkili olarak sürdürülebilir turizm anlayışını desteklemekte ve yerel mutfak kültürünün gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunmaktadır (Sarıhan Yıldırım, 2021; Hjalager & Richards, 2002). Özellikle UNESCO tarafından belirlenen gastronomi şehirlerinde yer alan gastronomi müzeleri, hem kültürel hem de ekonomik gelişime katkı sağlayan önemli turistik çekim merkezleri haline gelmiştir (UNESCO, 2025).

Bu bağlamda hazırlanan çalışmanın temel amacı; gastronomi müzeleri üzerine yapılmış akademik çalışmaları bibliyometrik göstergeler ışığında analiz etmek ve bu alandaki bilimsel gelişimi ortaya koymaktır. Bibliyometrik analiz, belirli bir alandaki akademik çalışmaların niceliksel ve içeriksel dağılımını ortaya koyarak, o alandaki eğilimlerin, gelişim süreçlerinin ve araştırma boşluklarının anlaşılmasına katkı sağlayan önemli bir yöntemdir (Hjalager & Richards, 2002; Aria & Cuccurullo, 2017). Çalışmada, Türkiye'de

gastronomi müzeleri konusundaki akademik yayınların zaman içerisindeki artışını, bu yayınların yöntemsel özelliklerini, konu başlıklarını, yazar profillerini ve yayınlandıkları kaynakları inceleyerek, alandaki mevcut durumu kapsamlı bir şekilde ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, söz konusu çalışmalar yazar sayısı, yayın yılı, kullanılan yöntemler ve odaklandıkları temalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye'de gastronomi müzeleri üzerine yapılan akademik üretimin genel yönelimlerini göstermenin yanı sıra, gelecekteki araştırmalar için bir yol haritası sunmayı ve alan yazındaki boşluklara dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Gastronomi, yeme-içme kültürünün hazırlanışı, sunumu ve tüketimi ile ilgilenen çok disiplinli bir alandır. Bu alan yalnızca yemek yemeyi değil, aynı zamanda yemeğin tarihçesini, kültürel önemini, besin değerini ve sanatsal boyutunu da kapsamaktadır. Bir toplumun mutfak kültürü, gelenekleri, yöresel ürünleri ve pişirme yöntemleri aracılığıyla incelenerek, kültürel mirasın korunmasına ve tanıtılmasına katkı sağlamaktadır (Soruç, 2021). Gastronomi turizmi, bir destinasyonun yeme-içme kültürünü deneyimlemek amacıyla gerçekleştirilen seyahatler olarak tanımlanmaktadır. Yerel pazarların gezilmesi, yöresel yemeklerin tatılması, yemek atölyelerine katılım ve şarap ya da bira tadımları gibi etkinlikler bu turizm türünün temel unsurlarındandır. Gastronomi turizmi, ziyaretçilere unutulmaz deneyimler sunmasının yanı sıra, yerel ekonomilere ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine de önemli katkılar sağlamaktadır (Hall & Sharples, 2003). Türkiye, zengin ve çeşitli mutfak kültürü nedeniyle gastronomi turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgesel özgünlük taşıyan lezzetler, yöresel ürünler ve geleneksel pişirme yöntemleri, ziyaretçilere zengin ve çekici deneyimler sunmaktadır.

Gastronomi müzeleriyle ilgili yapılan bilimsel çalışmalar, bu yapıların turizm, kültürel miras ve eğitim boyutlarından çok yönlü katkılar sağladığını göstermektedir. Turizm perspektifinden değerlendirildiğinde, gastronomi müzelerinin bölgesel destinasyonlara önemli katkılar sunduğu ve ziyaretçilerin deneyim merkezli turizme olan ilgisini artırdığı görülmektedir (Hjalager & Richards, 2002). Özellikle gastronomi turizmi bağlamında yapılan araştırmalar, müzelerin ziyaretçilerin yemek kültürüne yönelik algısını geliştirdiğini ve gastronomik mirasın korunmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Bessiere, 1998; Hall & Sharples, 2003; Ağcakaya & Can, 2019). Ayrıca, turizm literatüründe gastronomi müzelerinin destinasyon markalaşması üzerindeki olumlu etkileri vurgulanmaktadır. Bu müzeler, kentlerin kültürel çekiciliğini artırmakta ve ziyaretçilerin destinasyon tercihlerinde belirleyici faktörlerden biri olmaktadır (Richards, 2012; Ağcakaya & Can, 2019).

Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından hayati bir öneme sahip olan gastronomi müzeleri, yalnızca yemek tariflerini sergilemekle kalmaz; aynı zamanda bir toplumun tarihini, geleneklerini, yaşam biçimini ve değerlerini de yansıtır (Savaşkan, 2021). Geleneksel mutfak kültürü, bir toplumun kimliğinin ayrılmaz bir parçası olup, korunması ve tanıtılması büyük önem taşımaktadır. UNESCO da mutfak kültürünü somut olmayan kültürel miras olarak kabul ederek, bu değerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerektiğini vurgulamaktadır. Gastronomi müzeleri, bu kültürel mirasın sergilenmesi, yorumlanması ve yaşatılması için ideal mekanlardır. Müzeler aracılığıyla ziyaretçiler, yalnızca yemeklerin hazırlanışını öğrenmekle kalmaz; aynı zamanda bu yemeklerin ardındaki hikâyeleri, ritüelleri ve toplumsal anlamları da kavrarlar. Böylece, kültürel kimliğin korunması ve gelecek nesillere aktarılması sağlanmaktadır (Scarpato & Daniele, 2003; Savaşkan, 2021).

Gastronomi müzeleri, bir coğrafyanın ya da ülkenin mutfak kültürünü, tarihini, adetlerini ve yöresel yemeklerini tanıtarak hem yerli halka hem de gelen turistlere benzersiz deneyimler sunan önemli kültürel oluşumlardır (Richards, 2021). Bu müzeler, mutfak kültürünün birbirinden farklı yönlerini gözler önüne sererek kültürel mirasın korunması, turizmin zenginleştirilmesi, yöresel kalkınmanın ve ekonominin güçlendirilmesi ile eğitim alanlarında önemli roller üstlenmektedir (Hjalager & Richards, 2002; Aksoy & Sezgi,

2015; Richards, 2021). Gastronomi müzeleri, gastronomi turizminin temel unsurlarından biri olup (Hall & Sharples, 2003; Aksoy & Sezgi, 2015; Demirci, 2021), ziyaretçilere yöresel mutfak kültürünü deneyimleme ve tanıma imkânı sunarak destinasyonların çekiciliğini artırmaktadır (Okumuş vd., 2007; Çekal vd., 2022). Ayrıca, yöresel ürünlerin tanıtımı ve satışına olanak tanıyarak yerel ekonomiyi desteklemektedir (Everett & Aitchison, 2008; Çetin & Küçükkömürler, 2019).

Mutfak kültürünün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından da önemli araçlar olan gastronomi müzeleri (Timothy & Boyd, 2003; Sandıkçı vd. 2019; Soruç, 2021), unutulmaya yüz tutmuş geleneksel tarifleri, pişirme tekniklerini ve sofra kültürünü sergileyerek kültürel mirasın yaşatılmasına katkı sağlamaktadır (Bessiere, 1998; Bayram, 2018; Duman & Avcıkurt, 2024). Bu müzeler, her yaştan ziyaretçiye mutfak kültürü hakkında bilgi ve deneyim aktararak eğitim alanında da önemli bir rol oynamakta (Hooper-Grenhill, 2007) ve öğrencilere etkileşimli ve eğlenceli bir öğrenme ortamı sunmak amacıyla okul programlarına entegre edilebilmektedir (Falk & Dierking, 2013).

Zengin mutfak mirasına dayanan Türkiye, gastronomi müzeleri için önemli bir potansiyel barındırmakta olup, özellikle son dönemde bu müzelerin sayısında ve çeşitliliğinde kayda değer artışlar gözlenmektedir (Çafa & Madenci, 2021). Türkiye'deki gastronomi müzeleri, farklı temalar ekseninde şekillenerek ziyaretçilere zengin deneyimler sunmakta ve aynı zamanda bölge ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu doğrultuda, gastronomi müzeleri kültürel mirasın korunması, turizmin çeşitlendirilmesi, yerel ekonominin ve eğitimin desteklenmesi gibi pek çok alanda kritik roller üstlenmektedir. Türkiye'deki gastronomi müzeleri, zengin mutfak kültürünü yansıtarak ziyaretçilere özgün ve etkileyici deneyimler sunmaktadır (Çekal vd. 2022; Şeyhanlıoğlu, vd., 2023).

Gastronomi müzeleri, mutfak mirasının korunması, tanıtılması ve gastronomi turizmi ile entegrasyonu açısından son derece önemli işlevler üstlenmektedir (Hall & Sharples, 2003; Soruç, 2021). Yerel ve ulusal kimliklerin muhafaza edilmesinde kritik bir rol oynayan bu müzeler, mutfak kültürünü farklı disiplinler arası perspektiflerden inceleme imkânı sağlamaktadır (Everett & Aitchison, 2008). Ayrıca, bu kurumlar toplumsal hafızanın oluşumuna ve geçmişten günümüze mutfak geleneklerinin yaşatılmasına yönelik önemli katkılar sunmaktadır (Mason & O'Mahony, 2007). Son dönemde yapılan akademik araştırmalar, gastronomi müzelerinin ekonomik büyüme ve kültürel diplomasi açısından da önemli fırsatlar yarattığını ortaya koymaktadır (Yurtseven & Kaya, 2011).

Yaşayan (somut olmayan) kültürel mirasın bir unsuru olan gastronomi müzeleri, farklı kültürlere özgü yeme-içme davranışlarının sürdürülebilmesi açısından destinasyonların cazip yönlerini ortaya koymakta ve bu kültürlerin turizmde pazarlama aracı olarak kullanılmasına imkân tanımaktadır. Gastronomi amaçlı turistik geziler düzenleyen ziyaretçiler, seyahat ettikleri yörelerdeki besin ürünlerinin tarihini, nasıl ve hangi araç-gereçlerle elde edildiklerini, geleneklerini ve uygulama yöntemlerini öğrenebilecekleri bu tür müzeleri aramaktadır. Gastronomi müzeleri, yeme-içme ürünlerinin geçmişten günümüze nasıl üretildiğini ve bu konudaki kültürel birikimin her zaman zihinlerde canlı tutulmasını sağlayarak gastronomi turizminin önemli öğeleri haline gelmiştir (Yılmaz & Şenel, 2014; Can & Ağcakaya, 2019;).

Turizm alanyazınında gastronomi müzeleri konusu incelendiğinde, bu alanda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak son on yıl içinde gerçekleştirilen araştırmalar, bu konunun giderek artan bir önem kazandığını ortaya koymaktadır. Literatürde Türkiye'deki gastronomi müzeleri üzerine yapılan araştırmalar, müzelerin turizmdeki işlevleri, tematik çeşitlilikleri ve ziyaretçi deneyimleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Örneğin, Aydınlı ve Bulut Solak (2024), Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonu'nun Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tarımsal faaliyetleri yansıtan bir turistik cazibe unsuru olarak kullanımını ele almış; ancak tanıtım eksiklikleri nedeniyle ziyaretçi sayısında düşüş yaşandığını belirtmiştir. Şeyhanlıoğlu, Duman ve Arıca (2023), Türkiye'deki gastronomi müzelerini yedi tema altında incelemiş ve bu müzelerin özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Baycar (2022), Safranbolu Türk

Kahve Müzesi örneği üzerinden gastronomi müzelerinin yerel gastronomik kimlik oluşumundaki rolünü vurgulamış ve müzede sergilenen unsurların folklorik ile antropolojik anlamlarını incelemiştir. Tekeli ve Çıtak (2021), Adatepe Zeytinyağı Müzesi ziyaretçilerinin deneyimlerini çevrimiçi yorumlar aracılığıyla analiz etmiş ve ziyaretçilerin özellikle tarihi objeler ile zeytin ve zeytinyağı üretim sürecinden etkilendiğini saptamıştır. Çetin ve Küçükkömürler (2019) ise Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'nin Kuşadası turizmine canlılık kattığını ve turistlerin destinasyonu tercih etme nedenlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Yeşilyurt ve Arıca (2018), Emine Göğüş Mutfak Müzesi ziyaretçilerinin deneyimlerini dört temel kategoriye ayırarak analiz etmiştir. Mankan (2017), dünyadaki gastronomi müzelerini tanıtmak amacıyla yaptığı çalışmada, bu müzelerle ilgili kaynakların sınırlı olduğunu ve küresel ölçekte yeterince incelenmediğini ifade etmiştir. Bu nedenle, gastronomi müzelerinin detaylı araştırılması, internet sitelerinin iyileştirilmesi ve akademik yayınların artırılması önerilmektedir. Yılmaz ve Şenel (2014) ise gastronomi müzelerini kültürel miras, endüstriyel miras, kırsal turizm ve popüler kültür olmak üzere dört kategoride ele almış ve Türkiye ile dünyadan çeşitli örneklere yer vermiştir. Genel olarak, gastronomi müzelerinin hem turistik cazibe unsuru olarak hem de kültürel mirası koruma ve gastronomik kimliği güçlendirme açısından önemli işlevler üstlendiği vurgulanmaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın temel amacı, gastronomi müzeleri üzerine yapılmış akademik çalışmaları bibliyometrik göstergeler çerçevesinde analiz etmektir. Çalışmanın alt amaçları ekseninde yanıtı aranan temel sorular aşağıda yer almaktadır:

1) Makalelerin yayım yılları nasıl dağılım göstermektedir?

2) Makalelerin yazar sayısına göre nasıl dağılım göstermektedir?

3) Makalelerin yayımlandığı dergilere göre dağılımları nasıldır?

4) Makalelerin sayfa sayılarına göre dağılımları nasıldır?

5) Makalelerin tema dağılımları nasıldır?

6) Makalelerin araştırma paradigma yaklaşımları nasıldır?

7) Makalelerin en çok atıf alan yazarların dağılımı nasıldır?

Araştırmanın temel amacı ve alt amaçları çerçevesinde 14.02.2025-28.02.2025 tarihlerinde YÖK Akademik ve DergiPark veri tabanları taranarak incelenmiştir. *'Gastronomi Müzesi', 'Mutfak Kültürü', 'Gastronomy Museum' ve 'Culinary Culture'* anahtar kelimeleri ile yapılan tarama işlemi sonucunda Gastronomi Müzesi konulu 24 makale araştırması saptanmış ve bu makaleler analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

2014–2024 yılları arasında gastronomi müzeleri hakkında toplam 21 makale ve 3 bildiri yayımlandığı, ilk çalışmanın ise 2014 yılında yayınlandığı görülmektedir. Makale ve bildiri sayısının en fazla olduğu yıl, 6 makale ile 2022 yılıdır; bu yılı 5 makale ile 2019–2021 yılları takip etmektedir. Yayımlanan makalelerin önemli bir bölümünün 2019, 2021 ve 2022 yıllarında kaleme alındığı tespit edilmiştir. Bu dönemlerde makale sayısındaki artışın, araştırmacıların gastronomi müzeleri gibi nispeten yeni ve farklı bir alanla ilgilenmeye başlaması ve böylece bu alanda yeni bir çalışma sahasının oluşmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir (Bkz: Tablo 1).

Tablo 1. Yıllara göre makale dağılımı

Yıllar	Tez sayısı	Yüzde %
2024-2014	24	100
Toplam	24	100

Türkiye'deki gastronomi müzeleri üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, tek yazarlı çalışmaların oranının genel olarak düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, alanda münferit araştırmaların sınırlı olduğunu ya da araştırmacıların bireysel olarak daha az çalıştığını göstermektedir. Öte yandan, birden fazla yazarlı yayınların oranının yüksek olması, alanda işbirliği ve ekip çalışmalarının yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, söz konusu alanın disiplinler arası işbirliğine açık olduğunu veya araştırmaların daha karmaşık ve veri bakımından yoğun yapıda olduğunu göstermektedir. Birden fazla yazarlı yayınlar, araştırmanın daha geniş bir uzmanlık yelpazesinden faydalanıldığını ve elde edilen bulguların daha güvenilir olduğunu işaret etmektedir. Makale yazar sayısındaki artış, farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların ortak projeler üzerinde çalıştığını ve alanın disiplinler arası etkileşime açık olduğunu göstermektedir. Ayrıca, farklı kurumlardan araştırmacıların bir araya gelmesi, kurumlararası işbirliklerinin yaygın olduğunu ve araştırmaların daha kapsamlı bir çerçevede yürütüldüğünü göstermektedir. Bu durum, farklı araştırma kültürlerinin bir arada var olduğuna ve alandaki çalışmalarda çeşitliliğe işaret etmektedir (Bkz: Tablo 2).

Tablo 2. Makalelerin yazar sayısına göre dağılımı

Yazar Sayısı	Makale Sayısı	Yüzde %
Tek Yazar	6	25
2 Yazar	10	41,6
3 Yazar ve Üzeri	8	33,4
Toplam	24	100

Çalışmaların yayınlandığı akademik dergiler incelendiğinde, 24 farklı çalışmanın 20 farklı dergide yayımlandığı tespit edilmiştir. Çalışmaların yayınlandığı dergiler ve çalışma sayıları Tablo 3'te sunulmaktadır. Aydın Gastronomy, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, Türk Turizm Araştırma Dergisi ve Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research dergileri, her biri 2 çalışma ile en çok yayın yapılan dergiler arasında yer almaktadır. Yayın yapılan dergiler analiz edildiğinde, Aydın Gastronomy ve Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research dergilerinin gastronomi alanına odaklandığı görülmektedir. Buna karşılık, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi ile Türk Turizm Araştırma Dergisi ise turizm işletmelerinin yönetimi, pazarlaması ve sürdürülebilirliği gibi konulara ağırlık vermektedir.

Tablo 3. Yayımlandığı dergiye göre dağılımı

Yayınlandığı Dergi-Kongre	Makale Sayısı	Yüzde %
Aydın Gastronomy	2	8,3
Journal of Tourism and Gastronomy Studies	2	8,3
Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi	2	8,3

Türk Turizm Araştırma Dergisi	2	8,3
Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research	2	8,3
International Periadical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic	1	3,9
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi	1	3,9
Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi	1	3,9
Toplum Ekonomi Ve Yönetim Dergisi	1	3,9
GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)	1	3,9
Sosyal Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi	1	3,9
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	3,9
Akademik Sosyal Araştırma Dergisi	1	3,9
Turist Rehberliği Dergisi	1	3,9
Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi	1	3,9
TUCADE - Turizm Çalışmaları Dergisi	1	3,9
Ulusal Turizm Engelsiz Turizm Kongresi	1	3,9
II. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi, Balıkesir	1	3,9
21. Ulusal 5. Uluslararası Turizm Kongresi, Balıkesir, Türkiye	1	3,9
Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi	1	3,9
Toplam	24	100

Araştırma kapsamına dâhil edilen makalelerin sayfa sayıları ve bu sayfa sayılarının yer aldığı beş kategori Tablo 4'te sunulmaktadır. Bu bağlamda, makalelerin çoğunluğunun 11-20 sayfa aralığında toplandığı görülmektedir. Özellikle 15 makalenin bu sayfa aralığında yer aldığı dikkati çekmektedir; bu makalelerin, literatürde yazılan ilk çalışmalardan olduğu veya alanda gastronomi müzelerine yönelik ilginin arttığını göstermektedir. En az sayıda makalenin ise 31-40 sayfa aralığında bulunduğu belirlenmiştir. En uzun makalenin ise 2021 yılında yayımlanan ve Gökçeada'ya ait gastronomik değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik bir araştırmayı konu alan "Gastronomi Müzesi Önerisi" adlı çalışma olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Makalelerin sayfa sayılarına göre dağılımı

Sayfa Sayısı	Makale Sayısı	Yüzde %
01-10	2	8,3
11-20	15	62,5
21-30	6	25
31-40	1	3,9
41 ve üzeri	-----	0,3
Toplam	24	100

Tablo 5'te yer alan ana temalar incelendiğinde, makalelerde en çok "gelecek nesillere aktarma" konusu ele alınmıştır. Buna ek olarak, gastronomi müzeleriyle ilgili öne çıkan diğer temaların "gastronomik çekicilik" ve "mutfak kültürünün yaşatılması" olduğu görülmektedir. Buna karşılık, "yöresel mutfak kültürünün korunmasına katkı sağlaması", "yerel gıda ürünlerinin sürdürülebilirliği", "gastronomik kimlik" ve "yerel mutfak ve mutfak tanımı" temalarının araştırmalarda daha az ele alındığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Makalelerin tema dağılımı

Ana Tema	Makale sayısı	Yüzde %
Gelecek nesillere aktarılması	8	33,33
Gastronomik çekicilik	7	29,2
Mutfak kültürünün yaşatılması	3	12,5
Yöresel mutfak kültürünün korunmasına katkı sağlaması	2	8,33
Yerel gıda ürünlerinin sürdürülebilirliği	2	8,33
Gastronomik kimlik	1	4,15
Yerel mutfak ve mutfak tanıtımı	1	4,15

Makalelerin tamamının nitel araştırma paradigması çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Nicel araştırma yaklaşımına rastlanmamış olması, gastronomi müzeleri üzerine yapılan çalışmaların daha çok derinlemesine, betimleyici ve anlamaya yönelik nitel yöntemlerle gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu durum, alandaki araştırmaların henüz nicel veri toplama ve analiz yöntemlerine yeterince yönelmediğini ya da bu alanda nicel çalışmaların sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Gelecekte, gastronomi müzeleriyle ilgili konularda nicel yöntemlerin kullanılması, alanın bilimsel çeşitliliğini artırarak daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Tablo 6. Makalelerin araştırma paradigma yaklaşımları dağılımı

Paradigma	Makale sayısı	Yüzde %
Nicel	----	-----
Nitel	24	100
Karma	----	-----
Toplam	24	100

Tablo 7'de, alandaki en önemli ve etkili yayınları yansıtmaktadır. Atıf sayılarının oldukça fazla olması, bu yayınların alandaki diğer araştırmacılar tarafından sık sık referans alındığını ve alana önemli katkılar sağladıklarını gözler önüne sermektedir. Araştırmacılar için önemli referans kaynakları arasında yer alan söz konusu yayınlar, alanın kilit kavram ve teorileri ile ilgili bilgiler sunmaktadır. En çok atıf almış yayınların konu başlıkları, alanın araştırma yönelimlerini ve ilgi alanlarını yansıtmaktadır. Örneğin, gastronomi turizmi veya mutfak kültürü ile ilgili çalışmalara sık sık atıfta bulunulması, alanda bu konu başlıklarının önemsendiğini göstermektedir. Atıf sayısı, ilgili yayının ne sıklıkla diğer araştırmacılar tarafından kullanıldığına ve atıfta bulunularak değerlendirildiğine dair bir göstergedir. Çok sayıda atıf, ilgili yayının alan içerisinde belirgin bir etkisi olduğunu ve diğer araştırmacılar nezdinde değer gördüğünü ifade etmektedir. Düşük atıf sayısı, söz konusu yayının etkisinin daha az olduğunu veya daha az görünür durumda bulunduğunu ifade etmektedir. Tabloda yer alan en fazla atıf yapılan yayınlar, ilgili alanın kilit referans kaynaklarını ve en etkin araştırmalarını yansıtmaktadır. Söz konusu yayınların konu başlıkları, alanın ilgi alanlarını ve araştırma merkezlerini göstermektedir. Ayrıca bu yayınların yazarları da alanın önde gelen araştırmacılarıdır.

Bu çerçevede, çok sayıda atıf, bir yayının yalnızca akademik çevrelerde değil, aynı zamanda pratik uygulamalarda ne ölçüde etkin olabileceğini de göstermektedir. Örneğin gastronomi turizmine odaklanan ve çok sayıda atıf alan bir araştırma, turizm sektöründeki akademisyenler ve uzmanlar nezdinde dikkate alınarak sektörün gelişmesine katkı sunabilir. Benzer şekilde, mutfak kültürü ile ilgili çok atıf alan bir araştırma, yerel yönetimler veya sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kültürel mirasın muhafazası ve tanıtımına ilişkin çalışmalarda kullanılabilmektedir. Atıf sayısının az olması, yayının yeni bir alanda öncü olduğu ya da niş bir alanda yer aldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu tür yayınlar zaman içerisinde daha çok atıf alabilmekte ve alanın gelişimine büyük katkı sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra, düşük atıf sayısı, dil bariyerleri veya erişime yönelik sınırlamalar gibi sebeplerle yayının daha az görünür olması ile de bağlantılı olabilir. Özetle, atıf sayıları bir yayının yalnızca kantitatif (sayısal) bir ölçütü değil, aynı zamanda kalitatif (nitel) bir ölçüm aracı olarak da değerlendirilebilir. Atıf sayıları, yayınların alandaki önemini, etkisini ve bilinirliğini kavramamıza katkı sağlar ve bu yönüyle araştırmacılar için kıymetli bir bilgi kaynağı oluşturur.

Tablo 7. En çok atıf alan yayınların dağılımı

Yayın Adı	Yazar (lar)	Atıf sayısı	
Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Mutfak Kültürünün Sürdürülebilirliği: Türkiye'deki Gastronomi Müzeleri Örneği	Ağcakaya ve Can	**68**	**15,7**
Mutfak Müzesi Ziyaretçilerinin Deneyimlerinin İncelenmesi: Emine Söğüş Mutfak Müzesi Örneği	Yeşilyurt ve Arıca	**56**	**13,00**
Turistik Bir Çekicilik Olarak Gastronomi Müzeleri	Yılmaz ve Şenel	**42**	**9,7**
Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi Örneği	Çetin ve Küçükkömür	35	8,08

Türkiye'deki Gastronomi Temalı Müzelere Yönelik Çevrimiçi Ziyaretçi Deneyimlerinin İncelenmesi	Gök ve Şalvarcı	27	6,23
Türkiye'de Gastronomi Müzeleri Ve Özellikleri	Çekal, Doğan, Aktürk	22	5,08
Türkiye'deki Gastronomi Müzelerinin Turistik Sunum Farklılıkları Açısından Araştırılması	Sandıkçı, Mutlu ve Mutlu	22	5,08
Dünyadaki Gastronomi Müzeleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme	Mankan	21	4,84
Türkiye'deki Gastronomi Müzelerine Genel Bakış	Savaşkan	20	4,61
Yerel Ürünlerin Müze Aracılığıyla Turizme Kazandırılması: Siirt Arıcılık Müze Önerisi	Baycar	17	3,92
Türkiye'deki Gastronomi Müzelerinin Web Sitelerinin İçerik Analizi	Demirci	15	3,46
Destinasyon Çekim Gücü Olarak Gastronomi Müzeler: Safranbolu Türk Kahve Müzesi Örneği	Bozağcı ve Çevik	15	3,46
Turizmde Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Adatepe Zeytinyağı Müzesi Örneği	Lokman, Yormacı ve Güdül	12	2,77
Kahramanmaraş Tematik Mutfak Müzesi Ve Dondurma Müzesinin Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi	Gül	11	2,54
Gökçeada'ya Ait Gastronomik Değerlerin Sürdürülebilirliğinin Sağlanmasına Yönelik Bir Araştırma: Gastronomi Müzesi Önerisi	Çakıcı, Sırtlı ve Korkmaz	10	2,30
Yerel Gastronomik Kimlik Oluşum Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Safranbolu Türk Kahvesi Örneği	Baycar	10	2,30
Emine Göğüş Mutfak Müzesi Sergileme Şekilleri	Sandıkçı, Mutlu ve Mutlu	9	2,07
Yerel Gıda Ürünlerinin Sürdürülebilirliğinde Gastronomi Müzelerinin Önemi: Kars Zavot Ekomüze Örneği	Kırbaç ve Buçak	7	1,61
Mutfak Müzelerinin Sergileme Şekilleri Ve Turist Rehberlerinin Etkisi: Şanlıurfa Hacıbanlar Evi Mutfak Müzesi Örneği	Sandıkçı, Mutlu ve Mutlu	6	1,38
Türkiye'de Yer Alan Gastronomi Müzelerinin Tematik Analizi	Şeyhanlıoğlu, Duman ve Arıca	5	1,15
Atatürk Orman Çiftliği Müze Ve Sergi Salonu'nun Türkiye'deki Gastronomi Müzeleri Açısından Değerlendirilmesi	Aydınlı, Solak	2	**0,46**
Turizmde Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Marmaris Bal Evi Örneği	Bekâr, Arman ve Sürücü	1	**0,26**
	Toplam	**433**	**100**

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın temel amacı, gastronomi müzeleri üzerine yapılmış akademik çalışmaları bibliyometrik göstergeler çerçevesinde analiz etmektir. Bilimsel gelişimin belirli bir alan içerisindeki seyrini ortaya koyabilmek adına yapılan bibliyometrik analizler, son yıllarda önemli bir ivme kazanmış ve birçok disiplinde yaygın bir araştırma yöntemi haline gelmiştir (Tiğiz, Arıca, & Şeyhanlıoğlu, 2025). Bu çalışmada 2014–2024 yılları arasında gastronomi müzeleri üzerine yapılan akademik araştırmalar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Elde edilen bulgular, alanın gelişim süreci, araştırma eğilimleri, işbirliği yapısı ve tematik odakları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

İlk olarak, gastronomi müzeleri alanında çalışmaların 2014 yılında başladığı ve özellikle 2019, 2021 ve 2022 yıllarında makale sayısında belirgin bir artış yaşandığı görülmüştür. Bu artış, araştırmacıların

gastronomi müzeleri gibi nispeten yeni ve özgün bir alanla ilgilenmeye başlaması ve böylece bu alanda yeni bir çalışma sahasının ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu durum, alanın giderek akademik çevrelerde önem kazandığını göstermektedir.

Araştırmaların yapısına bakıldığında, Türkiye'de gastronomi müzeleri üzerine yapılan çalışmaların çoğunlukla çok yazarlı olduğu ve bu nedenle disiplinler arası işbirliğinin yaygın olduğu anlaşılmıştır. Bu işbirliği, araştırmaların daha kapsamlı ve güvenilir olmasına katkı sağlamaktadır. Farklı disiplin ve kurumlardan araştırmacıların bir araya gelmesi, alanın multidisipliner doğasının bir göstergesidir. Birden fazla yazarın katkı sunduğu akademik çalışmaların fazlalığı, konunun geniş bir perspektiften incelendiğini ve daha kapsamlı bir bilimsel çerçeve içerisinde değerlendirildiğini açıklar niteliktedir. Aynı zamanda, farklı akademik geçmişe sahip araştırmacıların bir araya gelerek ortak projeler yürütmesi, gastronomi müzeleri konusunun disiplinler arası etkileşime açık bir alan olduğunu ve bu tür araştırmaların daha fazla uzmanlık gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Farklı kurumlara mensup akademisyenlerin iş birliği içerisinde çalışması ise, bu alandaki araştırmaların kurumsal iş birliklerine dayandığını ve çok yönlü bir bilimsel etkileşim ortamında üretildiğini göstermektedir.

Yayınların dağılımı incelendiğinde, çalışmaların farklı akademik dergilerde yayımlandığı, ancak ağırlıklı olarak gastronomi ve turizm odaklı dergilerin tercih edildiği tespit edilmiştir. Makalelerin çoğunluğunun orta uzunlukta (11-20 sayfa) olması, alandaki araştırmaların henüz olgunlaşma aşamasında olduğunu ve literatürde yeni katkılar sağlama çabasında olduğunu göstermektedir.

Tematik olarak, gastronomi müzeleriyle ilgili en çok "gelecek nesillere aktarma", "gastronomik çekicilik" ve "mutfak kültürünün yaşatılması" konularına odaklanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte, "yöresel mutfak kültürünün korunması", "yerel gıda ürünlerinin sürdürülebilirliği" gibi bazı önemli konuların daha az araştırıldığı belirlenmiştir. Bu durum, alanın gelişimi için bu eksik temaların gelecekte daha fazla incelenmesi gerektiğini işaret etmektedir.

Yöntemsel açıdan incelendiğinde, çalışmaların tamamının nitel araştırma paradigması çerçevesinde yapıldığı ve nicel yöntemlerin henüz yeterince kullanılmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum, alandaki araştırmaların derinlemesine ve betimleyici yaklaşımlarla gerçekleştirildiğini göstermekte olup, nicel yöntemlerin kullanılması alanın bilimsel zenginliğini artırabilir.

Atıf analizleri, alandaki önemli yayınların yüksek sayıda atıf aldığını ve bu çalışmaların hem akademik hem de pratik uygulamalar açısından değerli olduğunu göstermektedir. Özellikle gastronomi turizmi ve mutfak kültürü üzerine yapılan araştırmalar, alanın temel odak noktalarını oluşturmaktadır. Atıf sayılarının düşük olduğu bazı çalışmalar ise, alanın yeni ve gelişmekte olan yönlerini temsil etmekte olup, zamanla daha fazla görünürlük kazanma potansiyeline sahiptir.

Sonuç olarak, gastronomi müzeleri alanı son yıllarda önemli bir gelişme göstermekte, disiplinler arası işbirlikleri ve tematik çeşitlilik artmaktadır. Ancak, nicel yöntemlerin kullanımının artırılması ve belirli temaların daha derinlemesine araştırılması, alanın daha da güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, gelecekte gastronomi müzeleriyle ilgili araştırmaların hem akademik hem de uygulama boyutunda daha kapsamlı ve çok yönlü olarak ilerlemesi beklenmektedir.

Bu çalışma kapsamında gastronomi müzeleri alanında yapılan mevcut araştırmaların zengin bir potansiyele sahip olduğu ancak daha çok disiplinler arası yaklaşımlarla ele alınmasının gerekliliği ortaya konmuştur. Kültürel miras yönetimi, sürdürülebilir kalkınma, ekonomi ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerin katkılarıyla yürütülecek ortak çalışmalar, gastronomi müzelerinin çok yönlü işlevlerinin daha kapsamlı ve bütüncül biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır. Akademik iş birliklerinin artırılması, araştırmaların derinlikli ve kapsayıcı olmasına katkı sunarken, sadece akademik çevrelerle sınırlı kalmayıp sektörün çeşitli paydaşlarıyla da yakın iş birliği içinde olunması, alandaki bilimsel verimliliğin sürdürülebilirliğini destekleyecektir.

Gastronomi müzeleri, sergileme alanlarından öteye geçerek bilgi üreten ve toplumsal etki yaratan bilimsel kurumlar olarak yapılandırılmalı; bu bağlamda üniversiteler, yerel yönetimler, gastronomi sektörü, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütlerle etkin iş birlikleri geliştirilmeli ve devlet ile özel sektörün desteğiyle sürdürülebilir projeler hayata geçirilmelidir. Böylece gastronomi müzelerinin turizm, kültürel miras koruma ve yerel toplumu bilinçlendirme gibi kritik rolleri güçlendirilirken, uluslararası ağlara entegrasyonları sağlanarak bölgesel kalkınmaya ve küresel bilgi paylaşımına katkıları artırılabilir. Ayrıca, gastronomi müzelerinin turizm destinasyonlarının ekonomik ve sosyal dokuları üzerindeki etkileri ile kültürel sürdürülebilirlik bağlamındaki önemi, daha detaylı ve niceliksel çalışmalarla desteklenerek akademik bilgi birikiminin derinleşmesi ve çeşitlenmesi sağlanmalıdır. Bu doğrultuda, gastronomi müzelerinin toplumsal ve bilimsel rollerinin daha iyi anlaşılması, alandaki araştırmaların ilerlemesine ve uygulamadaki etkilerinin artmasına zemin hazırlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ağcakaya , H., & Can, İ. I. (2019). Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Mutfak Kültürünün Sürdürülebilirliği: Türkiye'deki Gastronomi Müzeleri Örneği. *Gastroia: Journal Of Gastronomy And Travel Research, Vol. 3, Issue 4 (Özel Sayı),*, 788-804.

Aksoy, M., & Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies 3/3*, 79-89.

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-Tool For Comprehensive Science Mapping Analysis. *Journal Of Informetrics, Volume 11, Issue 4*, 959-.

Aydınlı, F., & Bulut Solak, B. (2024). Atatütk Orman Çifliği Müze Ve Sergi Salonu'nun Türkiye'deki Gastronomi Müzeleri Açısından Değerlendirilmesi. *Aydın Gastronomy, 8(1)*, 43-64.

Baycar, A. (2022). Yerel Ürünlerin Müze Aracılığıyla Turizme Kazandırılması: Siirt Arıcılık Müze Önerisi. *Gsı Journal Serie A: Advancements İn Tourism, Recreation And Sports Sciences (Atrss), 5 (2)*, 242-255.

Bayram, Ü. (2018). Gastronomik Kültürel Miras Olarak Buldan Günbalı. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 361-371.

Bessiere, J. (1998). Local Development And Heritage: Traditional Food And Tourism. *Sociologia Ruralis, 38 (1)*, 21-34.

Çafa, İ., & Madenci, A. B. (2021). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Kapsamında Göçmen Mutfak Kültürü: Yunanistan Göçmenleri. *2072journal Of Tourısm And Gastronomy Studıes* , 2058 – 2072.

Çekal, N., Doğan, E., & Aktürk, H. (2022). Türkiye'de Gastronomi Müzeleri Ve Özellikleri. *Sosyal, Beşerî Ve İdari Bilimler Dergisi*, 1655-1673.

Çetin , M., & Küçükkömürler, S. (2019). Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Oleatrium Zeytin Ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi Örneği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:1*.

Demirci, B. (2021). Türkiye'deki Gastronomi Müzelerinin Web Sitelerinin İçerik. *Türk Turizm Araştırma Dergisi 5 (2)*, 1184-1199.

Duman, H., & Avcıkurt, C. (2024). Somut Olmayan Kültürel Miras Değeri Olarak Yöresel Yiyeceklerin Duyulma, Tüketilme Ve Beğenilme Düzeylerinin Belirlenmesi: Edremit Körfezi Örneği. *Journal Of Gastronomy, Hospitality And Travel, 7(2)*, 386-396.

Everett, S., & Aitchison, C. (2008). Everett, S., & Aitchison, C. (2008). The Role Of Food Tourism İn Sustaining Regional İdentity: A Case Study Of County Wexford, Ireland. . *Journal Of Sustainable Tourism, 16 (6)* , 660-679.

Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2013). *The Museum Experience Revisited.* New York: Routled.

Flandrin, J. L., & Montanari, M. (1999). *A Culinary Hıstory From Antıquity To The Present.* Columbıa: New York.

Güler, S. (2010). Türk Mutfak Kültürü Ve Yeme İçme Alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 26*, 25-30.

Hall, C. M., & Sharples, L. (2003). The Consumption Of Experiances Or The Experience Of Consumption? . *Journal Of Toorism Studies, 14 (1)*, 34-44.

Hjalager, A. M., & Richards, G. (2002). *Tourism And Gastronomy.* Routledge.

Hooper-Grenhill, E. (2007). *Museum And Educatıon.* New York: Routhed.

Https://Www.Unesco.Org.Tr/. (2025, Şubat). Https://Www.Unesco.Org.Tr/: Https://Www.Unesco.Org.Tr/Pages/126/123/Unesco-Somut-Olmayan-K%C3%Bclt%C3%Bcrel-Miras-Listeleri Adresinden Alındı

Kınlı Özgören, İ. (2020). Stephen Mennell'in Yemek Sosyolojisine Katkıları. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi 40 (1)*, 419-441.

Mankan, E. (2017). Dünaydaki Gastronomi Müzeleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 12/1, P. 157-176*, 157-176.

Mason, R., & O'mahony, B. (2007). On The Trail Of Food And Wine: The Tourist Search For Meaningful Experience. *Annals Of Leisure Research 10 (3-4)*, 498-517.

Mennel, S. (1996). *All Manners Of Food: Eating And Taste İn England And France From The Middle Ages To Present.* Chicago: Universty Illinois Press.

Okumuş, B., Okumuş, F., & Mckercher, B. (2007). Incorporating Local And İnternational Cuisines İn The Marketing Of Tourism Destination: The Cases Of Hong Kong And Turkey. *Tourism Management 28 (1)*, 253-261.

Richards, G. (2002). Gastronomy: An Emerging Field İn Tourism Research? A. M. Richards İçinde, *Tourism And Gastronomy* (S. 3-20). Londan And New York: Routledge.

Richards, G. (2012). Food And The Tourism Experience: Major Findings And Policy Orientations. *Food And The Torurism Experience: Major Finds And Policy Orientations*.

Richards, G. (2021). Evolving Research Perspectives On Food And Gastronomic Experiences İn Tourism. *International Journal Of Contemporary Hospitality Management 33 (3)*, 1037-1058.

Sandıkçı, M., Mutlu, A., & Mutlu , H. (2019). Emine Göğüş Mutfak Müzesi Sergileme Şekilleri . *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies, 7(4)*, 3045-3059.

Sarıhan Yıldırım, Ç. (2021). *Sürdürülebilir Gastronomi Turizminde Gastronomi Müzelerinin Rolü: Türkiye Örneği.* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Gastronomi Ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı. Bolu: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Savaşkan, Y. (2021). Türkiye'deki Gastronomi Müzelerine Genel Bakış. *Tucade- Turim Çalışmaları Dergisi 3 (2)*, 61-78.

Scarpato, R. (2011). Gastronomy As A Tourist Product: The Perspective Of Gastronomy Studies. *Tourism And Gastronomy*.

Scarpato, R., & Daniele, R. (2003). New Global Cuisine: Tourism, Authenticity And Sense Of Place İn Postmodern Gastronomy. *In Food Tourism Around The World* , 296-313.

Soruç, K. (2021). *Mutfak Kültürünün Sürdürülebilirliğinde Gastronomi Müzelerinin Rolü.* Gastronomi Ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı. Sakarya: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Şeyhanlıoğlu, H. Ö., Duman, H., & Arıca, R. (2023). Türkiye'de Yer Alan Gastronomi Müzelerinin Tematik Analizi. *Toplum, Ekonomi Ve Yönetim Dergisi*.

Tekeli, M., & Çıtak, B. (2021). Gastronomi Müzelerine Yönelik Çevrimiçi Ziyaretçi Deneyimlerinin İncelenmesi: Adatepe Zeytinyağı Müzesi Örneği. *21. Ulusal 5. Uluslararası Turizm Kongresi.* Balıkesir.

Tiğiz, M., Arıca, R., & Şeyhanlıoğlu, H. Ö. (2025). Slow Turizm Konulu Araştırmaların Bibliyometrik Analizi. *Iı. Uluslarararası Mezopotanya İnanç Ve Kültür Turizmi Kongresi* (S. 646-656). Mardin: Artuklu Üniversitesi.

Yeşilyurt, H., & Arıca , R. (2018). Mutfak Müzesi Ziyaretçilerinin Deneyimlerinin İncelenmesi: Emine Göğüş. *Turizm Araştırma Dergisi, Cilt:2, Sayı 1*, 60-70.

Yılmaz, H., & Şenel, P. (2014). Turistik Bir Çekicilik Olarak Gastronomi Müzeleri. *Ulusal Turizm Kongresi. Engelsiz Turizm Kongre Kitabı*, (S. 499-510). Ankara.

Yurtseven, H. R., & Kaya, O. (2011). Local Food İn Local Menus: The Case Of Gokceada. *Tourism Review, 66 (3)*, 40-47.

https://doi.org/10.71284/asc.2025127

İŞLETMELERDE DİJİTAL LİDERLİĞİN İŞ BAŞARISI ÜZERİNDE ETKİLERİ

EFFECTS OF DIGITAL LEADERSHIP ON BUSINESS SUCCESS IN BUSINESSES

Münevver Bayar[1]

Nadire Kantarcıoğlu[2]

Özet

Dijital dönüşüm, sürekli değişen dijital çağda iş dünyasının önemli bir yönü haline gelmiştir. Artan küresel rekabet karşısında ilgili ve başarılı olmak isteyen kuruluşlar, dijital teknolojileri doğru bir şekilde benimsemeli ve kullanmalıdır. Dijital dönüşümde başarılı olmak için işletmelerin, modern teknolojilerin vaatlerini yönlendirebilecek ve kullanabilecek liderliğe sahip olmaları gerekmektedir. Dijital liderlik, değişimi yönetmede, çalışan performansını etkilemede ve genel iş başarısını sağlamada kritik öneme sahiptir.

Değişim ve yeniliğe açık olmak, dijital liderliğin temel özelliklerinden biridir. Dijital alandaki liderler, en yeni teknolojik trendleri kavrayabilmeli ve bunları iş stratejilerine dahil edebilmelidir. Dijital teknolojinin yarattığı yeni fırsatları belirlemede proaktif olmalı ve rekabet avantajı elde etmek için geleneksel iş modellerini değiştirmeye istekli olmalıdırlar. Dijital çağda başarılı liderler, risk almaktan korkmayan, yeni fikirleri denemeye istekli olan ve organizasyon genelinde yeniliği yönlendiren kişilerdir. Teknoloji hakimiyeti, sanayi devrimi 4.0 çağında rekabet edebilirlik için itici bir faktör olduğundan, şirketler rekabet gücü elde etmek için iş süreçlerinde teknolojik gelişmeleri kullanarak yenilik yapmaya devam etmelidir.

Anahtar Kelimeler: İşletme, dijital, liderlik, iş, başarı

Abstract

Digital transformation has become an important aspect of the business world in the constantly changing digital age. Organizations that want to be relevant and successful in the face of increasing global competition should adopt and use digital technologies correctly. In order to be successful in digital transformation, enterprises need to have leadership that can guide and use the promises of modern technologies. Digital leadership is critical in managing change, influencing employee performance and ensuring overall business success. Being open to change and innovation is one of the main characteristics of digital leadership. Leaders in the digital field should be able to understand the latest technological trends and incorporate them into their business strategies.

They should be proactive in identifying new opportunities created by digital technology and be willing to change traditional business models in order to gain a competitive advantage. Successful leaders in the digital age are those who are not afraid to take risks, are willing to experiment with new ideas, and drive innovation throughout the organization. Since technology dominance is a driving factor for competitiveness in

[1]Doçent, Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye, e-mail: munevverbayar@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0002-8077-2160

[2]UBS ENSTİTÜ, Türkiye, e-mail: nadirekantar@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0001-6968-9350

the era of industrial revolution 4.0, companies must continue to innovate using technological developments in their business processes to achieve competitiveness.

Keywords: Business, digital, leadership, business, success

GİRİŞ

Bir kuruluşun karar verme süreci, kültürünü ve tanımlayıcı özelliklerini yansıtmaktadır. Bir kuruluşun karar verme süreçlerinden her biri işletmelerin sürdürülebilirliği için önemli unsurdur. Karar verme, çok sayıda engel ve alternatif arasından bir hareket tarzı belirleme sürecidir. Sonuç olarak, sağlıklı, sağlam ve profesyonel bir kültüre sahip bir işletme karar alma sürecini bir dizi organizasyonel faaliyetin merkezine yerleştirmektedir (Capogna vd., 2020, Yusuf vd., 2023, Younas vd., 2023).

Dijital çağda liderlik, özellikle liderlerin ve üyelerin (personel yönetimi) işlerini en üst düzeye çıkarmak için dijital teknolojiyi kullanmadaki tüm olasılıkları keşfetmeye hazır olmaları ile ilgili çeşitli konuları teşvik etmektedir. Bilgi teknolojisinin dağılımının hala endüstriyel ekonomik sistemle çarpışması teknolojiye ulaşmada sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin veya grupların satın alma gücü bilgi teknolojisine erişmede önemli bir yer tutmaktadır (Abbasov ve Tolay, 2021).

Dijital liderliğin rolü, çalışan performansını ve iş başarısını artırmada olumlu bir etkiye sahiptir. Dijital liderlik kavramının anlaşılmaması veya farkındalık eksikliği, kurum kültürüyle uyumsuzluk, teknolojik becerilerin eksikliği, veri koruma ve mahremiyet ve teknoloji ile insan ilişkileri arasındaki dengesizlik gibi dikkat edilmesi gereken konuları açıklayan birçok araştırmada işletmelerin uygun eğitim ve öğretimi sağlaması, açık veri koruma ve gizlilik politikalarına sahip olması ve teknoloji ile işteki ilişkiler arasında bir denge kurması gerekliliğine dikkat çekilmiştir (Abidin, 2023).

Dijital çağda, çalışanlar hızlı ve karmaşık değişikliklerle yüzleşmek zorundadır. Dijital teknoloji, bilgiye daha hızlı erişim, daha verimli iletişim ve daha kolay ortak çalışma için kapıyı açar. Bununla birlikte, bu teknolojinin potansiyelinden yararlanmak için çalışanların dijital liderlik konusunda yetkin liderlerin rehberliğine ve desteğine ihtiyacı vardır. Bu bağlamda çalışan performansını iyileştirmede dijital liderliğin etkin bir rolü olduğu söylenebilir (Aydın, 2022). Yenilikçi liderliğin dijital dünyada başarının anahtarı olması yönündeki etkisi gün geçtikçe artmaktadır (Amelda vd., 2021). Bu çalışmada dijital liderliğin çalışan performansı ve iş başarısı üzerindeki etkilerinin kavramsal çerçevede incelenmesi amaçlanmaktadır.

1. DİJİTAL LİDERLİK

Liderlik, bir kişinin sahip olduğu etkileme, teşvik etme, davet etme, rehberlik etme, hareket etme, yönlendirme ve diğer insanları veya grupları bu etkiyi kabul etmeye zorlama ve ardından belirlenen hedeflere ulaşmaya yardımcı olabilecek bir şey yapma yeteneği veya hazırlığıdır (Benitez vd., 2022, Borah vd., 2022). Yöneticinin işlevlerini düzgün bir şekilde yerine getirebilmesi durumunda kuruluşun hedeflerine ulaşması çok mümkündür. Bu nedenle, üyelerinin davranışlarını etkileme yeteneğine sahip etkili bir lider, örgütün ihtiyaç duyduğu liderdir. Dijital liderlik tarzı, yazılım (yazılım, uygulamalar, işletim sistemleri) ve donanımın (cep telefonları, modemler, bilgisayarlar, dokunmatik ekranlar) tanıtılması ve işletilmesinden başlayarak, iş ahlakını da içine alan bilgi teknolojisindeki yasal konuları da içermektedir. Dijital bilgi tabanlı işletmeler için takipçilerin hazır olup olmadığının belirlenmesi, dijital bilgi hazırlığının yanında yeterlilik göstergelerinin liderlik sürecindeki takipçilerin hazır bulunurluk düzeyinin tespiti ile mümkündür. Çalışanların iş sonuçlarını değerlendirmek ve çalışanlara karşı empatik olmak, liderin liderlik ettiği organizasyonda dijital dönüşümü gerçekleştirme politikasının önemli unsurlarıdır. Bu çerçevede, dijital liderlik tarzı, örgütsel hedef ve amaçlara ulaşmada liderlerin astlarını etkileme süreçlerinde benimsedikleri davranışsal bir yaklaşım olmasının yanı sıra, günümüz iş dünyasında sıkça başvurulan bütüncül bir stratejik liderlik modeli olarak da değerlendirilmektedir (Capogna et al., 2020; Yusuf et al., 2023; Younas et al., 2023). Dijital liderlik, sadece

teknolojik gelişmeleri takip etmekle sınırlı olmayan; aksine, dijitalleşmenin sunduğu olanakları örgütsel vizyonla uyumlu biçimde yapılandırarak dijital dönüşüm süreçlerini yöneten, stratejik karar mekanizmalarını dijital paradigma çerçevesinde şekillendiren bir liderlik anlayışıdır. Bu bağlamda dijital liderler, teknolojiyi yalnızca operasyonel süreçleri kolaylaştıran bir araç olarak değil, aynı zamanda sürdürülebilir rekabet avantajı yaratma, yenilikçiliği teşvik etme ve kurumsal değer üretimini artırma açısından stratejik bir unsur olarak konumlandırmaktadır. Bu yönüyle dijital liderlik, hem örgütsel yapıların dönüşümünü hem de insan kaynağının dijital kültüre entegrasyonunu mümkün kılan çok katmanlı bir liderlik biçimi olarak ön plana çıkmaktadır.

1.1. Performans İyileştirme

Çalışan performansının iyileştirilmesi, bir kuruluştaki çalışanlar tarafından gerçekleştirilen üretkenlik, verimlilik ve iş kalitesini artırma çabalarını ifade etmektedir. Çalışanların becerilerinin geliştirilmesi, yapıcı geri bildirim sağlanması, yeterli kaynakların sağlanması, teşvikler veya ödüller getirilmesi, performansın düzenli olarak izlenmesi ve net hedefler belirlenmesi çalışan performansının iyileştirilmesinde önemli yer tutmaktadır (Özmen vd., 2020, Proksch vd., 2021). Çalışan performansının iyileştirilmesi aynı zamanda yetkinlik geliştirme, hedeflere ulaşmada destek, kariyer gelişimi ve işlerinde uygun özerklik sağlama yoluyla çalışanların maksimum potansiyellerine ulaşmaları için güçlendirilmesini de içermektedir. Burada amaç, çalışanları daha iyi katkılar sağlamaya, ekip etkinliğini artırmaya ve organizasyon için daha iyi genel sonuçlar elde etmeye motive eden bir çalışma ortamı yaratmaktır. Çalışan performansını iyileştirmenin önemi, kurumsal hedeflere ulaşmak, çalışan memnuniyetini artırmak, çalışan bağlılığını ve elde tutmayı güçlendirmek ve kuruluşun piyasadaki itibarını ve rekabet gücünü artırmaktır. Çalışan performansını artıran işletmeler iş hedeflerine ulaşmada daha yüksek verimlilik, inovasyon gücü ve rekabet avantajı elde edebilmektedirler (Jules, 2023, Karaköse vd., 2021, Haşıloğlu vd., 2015).

1.2. Örgüt Kültüründe Dijital Liderliğin Rolü

Dijital liderlik, çalışanları ve iş süreçlerini yönetmek ve etkilemek için teknolojiyi ve dijital araçları kullanmayı içermektedir. Bu bağlamda dijital liderlik, organizasyonel dönüşüm ve performans iyileştirmede önemli bir role sahiptir. Her şeyden önce, dijital liderlik şirketler içinde verimliliği ve üretkenliği artırabilmektedir. Liderler, güçlü dijital araçlar kullanarak iş süreçlerini hızlandırabilir ve basitleştirebilir, rutin görevleri otomatikleştirebilir ve kaynak kullanımını optimize edebilmektedir. Bu, zamandan, maliyetlerden ve kaynaklardan tasarruf sağlamanın yanı sıra şirketin genel verimliliğini de artıracaktır. Bunun yanı sıra, gelişmiş analitik ve veri işleme araçlarıyla liderler, çalışan performansı, pazar eğilimleri ve müşteri ihtiyaçları hakkında veri toplayabilmekte ve analiz edebilmektedir. Bu bilgiler, daha iyi kararlar almak, daha etkili stratejiler formüle etmek ve iş önlemlerini pazar ihtiyaçlarına göre uyarlamak için kullanılabilmektedir. Ayrıca dijital liderlik, farklı ekip üyeleri ve departmanlar arasında daha iyi iletişim ve iş birliğini kolaylaştırmaktadır. Liderler, dijital iletişim araçları aracılığıyla çalışanlarla gerçek zamanlı olarak etkileşime girebilme, bilgi iletebilme, geri bildirim sağlayabilme ve ekip çalışmasını kolaylaştırabilme özelliğine sahiptirler (Benitez vd., 2022, Borah vd., 2022). Bu, iletişim engellerini azalmakta, ekip sinerjisini güçlendirmekte ve kuruluş genelinde etkili iş birliğini teşvik etmektedir. Ayrıca dijital liderlik, çalışanlara ilham ve motivasyon da sağlayabilmektedir. Liderler, ilham verici şirket vizyonunu, değerlerini ve hedeflerini iletmek için sosyal medyayı, dijital platformları veya diğer dijital içerikleri kullanabilmektedir. Liderler, ilham verici bir şirket vizyonunu, temel değerleri ve stratejik hedefleri çalışanlara etkili biçimde iletmek amacıyla sosyal medya, dijital iletişim platformları ve çeşitli dijital içerik araçlarından yararlanabilmektedir. Bu tür dijital iletişim pratikleri, kurum içerisinde olumlu bir örgüt kültürünün inşasına katkı sağlamakta; çalışanların yüksek hedeflere yönelmesini teşvik etmekte ve çalışan memnuniyeti ile katılım düzeylerini artırmaktadır. Nitekim bu durum, dijital liderliğin işletmelerde örgütsel performansı artırma, operasyonel verimliliği geliştirme ve yenilikçi kapasiteyi güçlendirme konularında stratejik bir rol oynadığını ortaya koyan mevcut literatürle de örtüşmektedir.

Liderler, dijital teknolojiden akıllıca yararlanarak, gelişen dijital çağda şirketin büyümesini ve başarısını sağlayan yenilikçi, işbirlikçi ve uyarlanabilir çalışma ortamları oluşturabilmektedirDijital liderlik, taşıdığı pek çok yönüyle dönüştürücü liderlik anlayışıyla örtüşmekte; özellikle vizyon oluşturma, ilham verme ve etki yaratma gibi temel ilkeleri bakımından benzerlik göstermektedir (Bass & Avolio, 1993). Ancak bu benzerliğe rağmen, dijital liderlik kavramı yalnızca bireyleri etkilemeye dayanan klasik liderlik yaklaşımlarından ayrılarak, dijital teknolojilerin sunduğu olanakları stratejik biçimde kullanma, dijital altyapı ile bütünleşik karar alma süreçlerini yürütme ve dijital kültürü kurumsal yapıya entegre etme gibi özgün özellikleriyle farklılaşmaktadır.

2. DİJİTAL LİDERLİK VE ÇALIŞAN PERFORMANSININ İYİLEŞTİRİLMESİ

Çalışan performansını iyileştirmede dijital liderliğin rolü, dijital rol modele göre liderlik etmeyi, bir inovasyon kültürü oluşturmayı, iş birliğini teşvik etmeyi, dijital kaynaklara erişim sağlamayı, geri bildirim ve performans izleme ve çalışanların dijital becerilerini geliştirmeyi içermektedir. Dijital teknolojinin iyi bir şekilde benimsenmesiyle liderler çalışanları motive edebilir, üretkenliği artırabilir ve yenilikçi bir çalışma ortamı yaratabilmektedir. Dijital teknolojileri iyi benimseyebilen, inovasyon kültürünü teşvik edebilen, iş birliğini teşvik edebilen, dijital kaynaklara erişim sağlayabilen, zamanında geri bildirim sağlayabilen ve çalışanların dijital becerilerini geliştirebilen liderler, çalışanların tam potansiyellerine ulaşmalarını sağlayan bir çalışma ortamı yaratabilmektedir (Jules, 2023, Karaköse vd., 2021, Haşıloğlu vd., 2015).

2.1. Dijital Liderlik ve İş Başarısı

Dijital liderler inovasyonu teşvik etme ve pazar değişikliklerine uyum sağlamakla birlikte operasyonel verimlilik, daha iyi karar verme, yüksek çalışan bağlılığı ve gelişmiş müşteri deneyimine odaklanmaktadırlar. Dijital teknolojinin doğru bir şekilde benimsenmesiyle şirketler kendilerini rakiplerinden farklılaştırabilme, alakalı kalabilme, üretkenliği artırabilme, kaynak kullanımını optimize edebilme, riski azaltabilme ve rekabet avantajı yaratabilmektedir (Özmen vd., 2020, Proksch vd., 2021).

Dijital bir lider, çalışanlarının teknolojiyi benimsemesi ve kullanımını optimize etmeye teşvik eden kolaylaştırıcı rolünü oynamaktadır. Diğer yandan çalışanların dijital değişime uyum sağlamanın getirebileceği engelleri aşmalarına yardımcı olacak politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Ayrıca, çalışanları dijital teknolojinin sunduğu fırsatları belirlemeye ve bunlardan yararlanmaya yönlendirmede oldukça önemli bir yere sahiptir (Benitez vd., 2022, Borah vd., 2022)..

Etkili iletişim, dijital liderliğin anahtarıdır. Anlık mesajlaşma, e-posta ve video konferans gibi dijital iletişim araçlarını kullanarak güçlü bir şekilde güçlenebilmektedir. Dijital liderlin çalışanlarla ilişkilerinde açık net ve sürekli iletişim halinde olması onları doğru yönlendirme konusunda önemli bir yere sahiptir. Dijital liderlerin temel rollerinden birisi ise dijital becerilerini geliştirmeleridir. Çalışanların dijital beceriler edinmelerinde gereken desteği vermesi, yardımcı olması konusunda eğitimler düzenlenmesinin yanı sıra dijital eğitim kaynakları sağlaması gerekmektedir (Jules, 2023, Karaköse vd., 2021, Haşıloğlu vd., 2015).

2.2. Dijital Liderlikle Yüzleşmede Karşılaşılan Zorluklar ve Stratejiler

Dijitalleşme ile başlayan süreçte dijital liderlerin, üstesinden gelmesi gereken çeşitli zorluklar bulunmaktadır. Dijital dönüşüm, kültür, kaynaklar, teknoloji ve çalışan becerileri dahil olmak üzere işletmenin çeşitli yönlerini etkilemektedir. Bu zorluklar, şirketlerin dijital liderliği başarılı bir şekilde benimsemesini ve uygulamasını engelleyebilmektedir. (Zhang vd., 2023, Zeike vd., 2019).

2.3. Zorluklarla yüzleşme stratejisi

Dijital liderlerin zorluklar ve kısıtlamalarla başa çıkarken, farkındalık yaratmak, planlı bir dijital dönüşüm stratejisi geliştirmek, çalışanları değişim sürecine dahil etmek, dijital beceri eğitimi ve gelişimine yatırım yapmak ve ortaya çıkan engellerin üstesinden gelmeye yardımcı olabilecek teknoloji ortaklarıyla iletişim ve işbirliği kurmak dahil olmak üzere bütünsel bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir (Özmen vd.,

2020, Proksch vd., 2021).

Ayrıca, dijital liderlerin organizasyonun tüm üyeleriyle etkili bir şekilde iletişim kurması, dijital dönüşümün vizyonunu ve faydalarını dile getirmesi ve ortaya çıkabilecek endişe ve korkuların üstesinden gelmesi önemlidir. Yönetimden ve üst düzey liderlerden gelen aktif destek ve katılım, zorluklarla yüzleşmede ve dijital liderliğin başarısını sağlamada da anahtardır (Zhang vd., 2023, Zeike vd., 2019).

Dijital liderler, teknik zorlukların üstesinden gelirken teknolojik gelişmeleri de sürekli olarak izlemeli, güvenilir BT çözüm sağlayıcılarıyla ortaklıklar kurmalı ve veri güvenliği ve gizliliği konusunda en iyi uygulamaları benimsemelidir. Şirketler, BT güvenlik uzmanlarının katılımını sağlayarak ve ilgili eğitimleri gerçekleştirerek güvenlik risklerini azaltabilmekte ve veri güvenliğiyle ilgili zorlukların üstesinden gelebilmektedir (Mollah vd., 2023, Munir vd., 2023).

Genel olarak, dijital liderliği üstlenmek, kültür, kaynaklar, teknoloji, çalışan becerileri, sistem entegrasyonu ve veri güvenliği zorluklarını ele almayı içermektedir. Doğru yaklaşım, güçlü farkındalık ve güçlü örgütsel bağlılığa sahip dijital liderler bu engellerin üstesinden gelebilir ve dijital dönüşümde başarıya ulaşabilir ve böylece şirketlerin dijital çağda rekabetçi, yenilikçi ve başarılı kalmasını sağlayabilir (Zhang vd., 2023, Zeike vd., 2019).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Etkili dijital liderlik, destekleyici bir ortam yaratarak, iş birliğini teşvik ederek, dijital beceriler geliştirerek ve yeniliği benimseyerek çalışan performansını dolayısıyla da iş başarını artırmaya yardımcı olabilmektedir. Dijital liderlerin uyarlanabilir güçlü dijital becerilere sahip olmalı ve belirsizliği ve değişimi yönetebilmeli çalışanların motivasyonu ve başarısında önemli rol oynamaktadır. Bu liderler, çalışanların dijital değişikliklere uyum sağlamasına, üretkenliği artırmasına ve iş hedeflerini etkin bir şekilde gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır.

Dijital liderlik, dijital teknolojilerin kullanımını optimize ederek, çalışanları motive ederek, beceriler geliştirerek ve duyarlı iş stratejileri geliştirerek işletmeleri sürdürülebilir başarıya götürebilmektedir. Dijital dönüşüm çağında çalışan performansını ve iş başarısını artırmak için kuruluşlarda dijital liderliğin öneminin göz ardı edilemeyeceği unutulmamalıdır. Dijital liderlik, değişiklikler beraberinden teknolojik yenilikleri de benimseme ile uygulama süreçlerini iyi şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Dijital liderlikte, rekabet avantajı oluşturma, verimliliği artırma ile müşteri deneyimlerini geliştirme gibi kritik çerçevelerde önemli derecede bir etki yaratmaktadır.

Dijital liderlik, sadece teknolojik alanda yatırım yapmakla sınırlı kalmamaktadır. Çalışanların yeni teknolojileri karşı uyum sağlamasında kültürel açıdan dönüşüm yöntemlerini iş başarısında da tamamlamaları gerekmektedir. Dijital liderler veri analizlerini etkin şekilde kullanıp daha sonrasında depoda ve indirilme kararlarını almaktadır. Bu duruma göre bir ürünün daha verimli şekilde kullanılmasında ayrıca doğru pazarlama stratejisinin gelişiminde önemli bir role sahiptir.

Dijital liderler, işletme desteği ile yönetime kazandırılacak olan dijital liderlik ile ilgili programlar düzenlenmelidirler. Bu programlar sayesinde teknoloji, oluşturma ile değişim yönetimi konularının içeriğinde bulunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abbasov, A. ve Tolay, E. (2021). Dijital liderliğin bireysel performans üzerindeki etkisi-Azerbaycan'da endüstri 4.0 teknolojilerini uygulayan bir firmada araştırma. İzmir Yönetim Dergisi, 2(1), 59-74.

Abidin, A. Z. (2023). The influence of digital leadership and digital collaboration on the digital skill of manufacturing managers in Tangerang. *International Journal of Artificial Intelligence Research, 6(1), 1-8.*

Amelda, B., Alamsjah, F. ve Elidjen, E. (2021). Does the digital marketing capability of Indonesian banks align with digital leadership and technology capabilities on company performance? *CommIT (Communication and Information Technology) Journal, 15(1), 9-17.*

Aydın, K. (2022). Eğitim Örgütlerinde Dijital Liderlik ve Örgütsel Bilgelik Ilişkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). *Anadolu Üniversitesi*, Eskişehir.

Bass, B., ve Avolio, B. (1993). Transformational leadership and organizational culture. *Public Administration Quarterly*, 17, 112-121.

Benitez, J., Arenas, A., Castillo, A. ve Esteves, J. (2022). Impact of digital leadership capability on innovation performance: The role of platform digitization capability. *Information & Management, 59(2), 103-115.*

Borah, P. S., Iqbal, S. ve Akhtar, S. (2022). Linking social media usage and SME's sustainable performance: The role of digital leadership and innovation capabilities. *Technology in Society, 68, 101-119.*

Capogna, S., Cianfriglia, L., ve Cocozza, A. (2020). Digital culture for educational organizations: Guidelines for teachers and education agencies. *Digital culture for educational organizations, 1, 1-27.*

Haşıloğlu, S. B., Baran, T., ve Aydın, O. (2015). Pazarlama araştırmalarındaki potansiyel problemlere yönelik bir araştırma: Kolayda örnekleme ve sıklık ifadeli ölçek maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi, 1, 19-28.*

Jules, C. (2023). Leading in a digital era with equity, inclusion and diversity. *Leader to Leader, 2023(107), 39-45.*

Karaköse, T., Polat, H., & Papadakis, S. (2021). Examining teachers' perspectives on school principals' digital leadership roles and technology capabilities during the COVID-19 pandemic. *Sustainability, 13(23), 13-18.*

Mollah, M. A., Choi, J. H., Hwang, S. J.,ve Shin, J. K. (2023). Exploring a pathway to sustainable organizational performance of South Korea in the digital age: The effect of digital leadership on IT capabilities and organizational learning. *Sustainability, 15(10), 7875.*

Munir, S., Mahmood, G., Abdullah, F., & Noreen, A. (2023). Exploring the impact of digital leadership on sustainable performance with mediating role of artificial intelligence. *Journal of Accounting and Finance in Emerging Economies, 9(3), 213-226.*

Özmen, Ö. N., Engin, E. R. İ. Ş., & Pınar, Ö. Z. E. R. (2020). Dijital liderlik çalışmalarına bir bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(1), 57-69.*

Proksch, D., Rosin, A. F., Stubner, S., & Pinkwart, A. (2021). The influence of a digital strategy on the digitalization of new ventures: The mediating effect of digital capabilities and a digital culture. *Journal of Small Business Management, 1, 1-29.*

Younas, A., Wang, D., Javed, B., & Haque, A. U. (2023). Inclusive leadership and voice behavior: The role of psychological empowerment. *The Journal of Social Psychology, 163(2), 174-190.*

Yusuf, M., Satia, H., Bernardianto, R., Nurhasanah, N., Irwani, I., & Setyoko, P. (2023). Exploring the role of digital leadership and digital transformation on the performance of the public sector organizations. *International Journal of Data and Network Science, 7(4), 1983-1990.*

Zeike, S., Bradbury, K., Lindert, L., & Pfaff, H. (2019). Digital leadership skills and associations with psychological well-being. International journal of environmental research and public health, 16(14), 26-28.

Zhang, M., Hu, E., & Lin, Y. (2023). The impact of flexibility-oriented HRM systems on innovative behaviour in China: a moderated mediation model of dualistic passion and inclusive leadership. *Asia Pacific Business Review, 29(1), 114.*

https://doi.org/10.71284/asc.2025128

PRONUNCIATION ERRORS AMONG ENGLISH LANGUAGE LEARNERS: LOOKING AT AN INVENTORY OF PRONUNCIATION ERRORS FROM POLYTECHNIC STUDENTS

Ezatul Marini binti Mohd Ghazali[1]

Norhamizah binti Tamat[2]

Lam Kok Wei[3]

Abstract

This study investigates pronunciation errors made by first-semester students at a Malaysian polytechnic during a structured reading session. The primary objective was to identify common pronunciation challenges these English language learners face. An inventory of errors was compiled from two classes, highlighting difficulties with specific phonetic elements such as vowel sounds, consonant clusters, silent letters, and stress patterns. The analysis revealed frequent errors with words like "friendliness," "satisfactorily," and "transferred." By understanding these error patterns, the study offers insights into the phonetic obstacles students encounter. This research aims to contribute to the enhancement of language teaching practices and to support better communication proficiency among non-native English speakers.
Keywords: Pronunciation errors, English language learners, Phonetic challenges

INTRODUCTION

In today's interconnected world, English serves as a global lingua franca, facilitating communication across diverse linguistic and cultural backgrounds. As such, proficiency in English is essential for participation in international discourse, academic pursuits, and professional opportunities. Among the critical components of language proficiency, pronunciation plays a pivotal role in ensuring effective and clear communication.

For non-native speakers, accurate pronunciation is often one of the most challenging aspects of learning English. The difficulties stem from the inherent differences between their native phonetic systems and the phonetic system of English. These differences can lead to pronunciation errors that may impede understanding and interaction with native speakers and other English learners.

In the context of Malaysia, English is widely used as a second language and is a crucial part of the education system. Malaysian students, however, face unique pronunciation challenges influenced by their native languages, which include Malay, Chinese, Tamil, and other local dialects. These linguistic backgrounds can affect their ability to produce certain English sounds correctly, leading to systematic pronunciation errors.

This study aims to address these challenges by focusing on first-semester students at a Malaysian polytechnic. These students, who are at the early stages of their higher education journey, represent a crucial demographic for early intervention and support in language learning. By identifying and analyzing common pronunciation errors among

[1] Politeknik Sultan Azlan Shah, e-mail: ezatulmarinimooc@gmail.com

[2] Politeknik Sultan Azlan Shah, e-mail: mizahtamat@gmail.com

[3] Politeknik Sultan Azlan Shah, e-mail: lamkokwei@psas.edu.my

these learners, the study seeks to provide insights that can inform more effective teaching practices. The ultimate goal is to enhance the student's communication skills, thereby improving their academic and professional prospects.

The significance of this study lies in its potential to contribute to the broader field of language education. By compiling an inventory of pronunciation errors, the research offers a detailed understanding of the specific phonetic obstacles that Malaysian students encounter. This knowledge can guide educators in developing targeted instructional strategies to address these issues, ultimately leading to improved pronunciation and greater overall language proficiency.

In summary, the study underscores the importance of pronunciation in English language learning and the need for focused pedagogical approaches to support non-native speakers. By examining the pronunciation errors of Malaysian polytechnic students, the research aims to enhance language teaching practices, thereby fostering better communication skills and contributing to the student's academic and professional success.

1. LITERATURE REVIEW

Pronunciation errors in English language learners (ELLs) have been a focal point of linguistic research for decades, with numerous studies shedding light on the complexities and contributing factors of these errors. Understanding these factors is crucial for developing effective teaching strategies that can enhance learners' pronunciation skills and overall communicative competence.

1.1. Common Pronunciation Issues

Celce-Murcia, Brinton, and Goodwin (1996) provide a comprehensive analysis of the common pronunciation issues faced by ELLs. Their research identifies several key areas of difficulty:

• **Vowel Sounds**: Many learners struggle with English vowel sounds due to the differences between their native language vowel systems and that of English. For instance, English has a larger inventory of vowel sounds compared to many other languages, making it challenging for learners to distinguish and produce these sounds accurately.

• **Consonant Clusters**: English often features consonant clusters—groups of two or more consonants together without intervening vowels—that do not occur in many other languages. Learners frequently have trouble articulating these clusters, leading to pronunciation errors such as omitting one of the consonants or inserting an additional vowel sound to break up the cluster.

• **Silent Letters**: English spelling conventions include many silent letters, which can confuse learners. For example, the 'k' in "knife" and the 'h' in "honest" are not pronounced, and learners may either omit these letters entirely or pronounce them incorrectly.

• **Stress Patterns**: English word stress and intonation patterns are often unfamiliar to ELLs. Incorrect stress placement can alter the meaning of words and sentences, thus impacting comprehension and communication.

1.2. Influence of the First Language

Avery and Ehrlich (1992) emphasize the significant role of the learners' first language (L1) in shaping their English pronunciation. This phenomenon, known as phonetic interference, occurs when the phonetic rules of the L1 influence the production of sounds in the target language (L2). For instance:

• **Phonetic Transfer**: Learners may substitute English sounds with similar sounds from their L1. A common example is the substitution of the English 'r' sound with the rolled 'r' found in many other languages.

• **Phonotactic Constraints**: The permissible combinations of sounds (phonotactics) in the L1 can affect learners' pronunciation of English words. For example, a speaker of Japanese, which does not allow consonant clusters, may have difficulty with English words like "spring."

• **Intonation Patterns**: Intonation and stress patterns from the L1 can carry over into English, leading to prosodic features that sound unnatural or confusing to native English speakers.

1.3. Effective Pronunciation Training

Derwing and Munro (2005) contribute to the discourse by exploring the efficacy of targeted pronunciation training. Their studies suggest that explicit instruction and practice in problematic areas can lead to significant improvements in learners' pronunciation. Key findings include:

• **Intelligibility vs. Accuracy**: While native-like pronunciation may be an unrealistic goal for many learners, increasing intelligibility—how easily a listener can understand the speaker—should be the primary focus. Training should aim to reduce errors that most impact intelligibility.

• **Phonetic Training**: Phonetic training that includes auditory discrimination exercises, articulatory practice, and feedback on production can help learners become more aware of the differences between their pronunciation and the target sounds.

• **Integrated Approach**: Pronunciation training is most effective when integrated with other language skills. For instance, practicing pronunciation within the context of speaking and listening activities helps reinforce correct pronunciation patterns and makes the learning process more meaningful.

The literature highlights the multifaceted nature of pronunciation errors among English language learners. Difficulties with vowel sounds, consonant clusters, silent letters, and stress patterns are common, often exacerbated by phonetic interference from the learners' first language. The research underscores the importance of targeted pronunciation training, focusing on intelligibility and integrating pronunciation practice with overall language use. These insights provide a solid foundation for developing effective instructional strategies aimed at improving the pronunciation skills of Malaysian polytechnic students and other ELLs.

2. METHODOLOGY

2.1. Participants

The participants in this study were first-semester students enrolled in two classes at a Malaysian polytechnic. These students, who were taking introductory English courses, represented a diverse group in terms of linguistic backgrounds, reflecting the multicultural context of Malaysia. The selection criteria included students who had just begun their tertiary education and were undergoing formal English language instruction for the first time at the polytechnic level. This demographic was chosen to provide insights into the initial pronunciation challenges faced by learners at the onset of their higher education journey.

2.2. Data Collection

The data collection process was methodically designed to capture a comprehensive inventory of pronunciation errors. The following steps outline the procedure:

2.2.1. Structured Reading Session:

• Each student participated in a structured reading session where they were asked to read a standardized text aloud. This text was carefully selected to include a variety of phonetic challenges such as complex vowel sounds, consonant clusters, silent letters, and varying stress patterns.

• The reading sessions were conducted in a controlled environment to ensure consistency and minimize external influences that could affect the students' pronunciation.

2.2.2. Error Identification:

• An inventory of pronunciation errors was compiled from the transcriptions. This inventory focused on identifying specific words and phonetic elements where errors were most frequent.

• Commonly mispronounced words such as "friendliness," "satisfactorily," and "transferred" were noted, along with the types of errors made (e.g., vowel substitutions, incorrect consonant clusters, mispronunciation of silent letters, and incorrect stress patterns).

2.2.3. Categorization of Errors:

• The identified errors were categorized into four main areas: vowel sounds, consonant clusters, silent letters, and stress patterns.

• Each category was further analyzed to determine the frequency and types of errors within that category. For example, vowel sound errors were broken down into specific vowel mispronunciations (e.g., the 'ai' sound in "friendliness").

2.2.4. Quantitative Analysis:

• A quantitative analysis was conducted to measure the prevalence of each type of pronunciation error. This involved counting the occurrences of each error type and calculating the percentage of students who made each type of error.

• The analysis provided a statistical overview of the most common pronunciation challenges faced by the students.

2.2.5. Qualitative Analysis:

• In addition to the quantitative analysis, a qualitative analysis was performed to gain deeper insights into the nature of the errors. This involved examining the context in which the errors occurred and considering possible influences such as the student's native languages.

• Detailed notes were taken on the specific nature of each error, providing a richer understanding of the phonetic obstacles encountered by the students.

The data collection process was designed to provide a thorough and detailed account of the pronunciation errors made by first-semester polytechnic students. By combining structured reading sessions with meticulous recording, transcription, and analysis, the study aimed to create an accurate and comprehensive inventory of pronunciation challenges. This inventory serves as a foundational tool for identifying areas in need of targeted instructional interventions, with the ultimate goal of improving the students' English pronunciation and overall communicative competence.

3. FINDINGS

The pronunciation error inventory compiled from first-semester students at a Malaysian polytechnic provides a comprehensive snapshot of the common challenges these learners face. The inventory, collected from two classes (DPR 1A and DPM 1A/1B) on 20th and 21st March 2024, highlights specific words and phonetic elements that are frequently mispronounced. This analysis will delve into the types of errors, their prevalence, and possible underlying causes, offering insights for targeted instructional interventions.

3.1. Common Pronunciation Errors

3.1.1. Vowel Sounds

• 'ai' Sound: The word "friendliness" was frequently mispronounced, with students struggling with the 'ai' sound.

• ‘au’ Sound: Words like “taught” and “thought” presented challenges, with students often mispronouncing the ‘au’ sound as /ɔː/.

• ‘o’ Sound: The word “would” was commonly pronounced with an incorrect ‘o’ sound, often rendered as /ʊ/ instead of the intended /wʊd/.

3.1.2. Consonant Clusters

• ‘worked’: Errors in pronouncing consonant clusters were evident in words like “worked,” where students might omit or alter the consonant sounds.

• ‘transferred’: This word was frequently mispronounced, indicating difficulty with the consonant cluster ‘tr’.

3.1.3. Silent Letters

• ‘her’: The silent ‘h’ in “her” was often pronounced, which is incorrect.

• ‘asked’: The ‘ked’ in “asked” was pronounced incorrectly, with students adding a vowel sound or altering the tense, such as /æst/ or /æskɛd/.

3.1.4. Stress Patterns

• ‘satisfactorily’: Incorrect stress placement was observed, affecting the natural rhythm of the word.

• ‘announced’: This word also showed varied stress patterns among students, impacting clarity and understanding.

3.1.5. Unfamiliar Words

• ‘vague’: Many students struggled with the pronunciation of “vague,” possibly due to unfamiliarity with the word.

• ‘Swedish’: Pronouncing foreign proper nouns like “Swedish” posed difficulties, suggesting a need for exposure to diverse vocabulary.

3.1.6. Influence of Native Language (Phonetic Interference)

• ‘issue’: The pronunciation of “issue” often reflected the phonetic influence of the student’s native language (e.g., BM sound).

• ‘opinions’: The ‘peh’ sound in “opinions” was influenced by native phonetic patterns, leading to incorrect pronunciation.

3.2. Detailed Breakdown

3.2.1. Vowel Sound Errors

• ‘Friendliness’: Mispronounced by candidates 7, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 19 in both classes.

• ‘taught’/’thought’: Candidates 6, 9, 10, and 18 from DPR 1A showed difficulty with the ‘au’ sound.

3.2.2. Consonant Cluster Errors

• ‘worked’: Candidates 1, 4, 11 from DPR 1A and candidates 8, 11 from DPM 1A/1B.

• ‘transferred’: A recurrent error across many candidates, including 1, 2, 3, 4, 15 in DPR 1A and candidates 1, 2, 8, 9, 18 in DPM 1A/1B.

3.2.3. Silent Letters

• ‘her’: Candidate 1 in DPR 1A pronounced the silent ‘h’.

• ‘asked’: Incorrect pronunciation noted in candidates 1, and 8 from both classes.

3.2.4. Stress Pattern Errors

• ‘satisfactorily’: Mispronounced by candidates 1, 10, 19 from DPR 1A and 1, 5, 11, 13, 14, 15, 16, 18 in DPM 1A/1B.

• ‘announced’: Candidates 1, 11, and 12 from DPR 1A showed varied stress patterns.

3.2.5. Unfamiliar Words

• ‘vague’: Candidates 1, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, and 17 in DPM 1A/1B indicated unfamiliarity with the word.

• ‘Swedish’: Mispronounced by candidates 1, 2, and 7 from DPM 1A/1B.

3.2.6. Phonetic Interference

• ‘issue’: Candidate 4 in DPR 1A and Candidate 12 in DPM 1A/1B showed influence from BM sounds.

• ‘Opinions’: Candidate 13 from DPM 1A/1B pronounced it with a native phonetic influence.

3.3. Implications for Instruction

The analysis of pronunciation errors highlights several areas that require targeted instructional strategies:

• Phonetic Training: Focused exercises on vowel sounds, especially ‘ai’ and ‘au’, can help students distinguish and produce these sounds accurately.

• Consonant Clusters: Drills and practice sessions on consonant clusters can improve students’ ability to articulate these sequences correctly.

• Silent Letters: Teaching the rules and patterns of silent letters in English can reduce errors in words like “her” and “asked.”

• Stress and Intonation: Incorporating stress and intonation practice into the curriculum can help students develop a more natural rhythm in their speech.

• Exposure to Diverse Vocabulary: Regular exposure to less common and foreign words can enhance students’ familiarity and pronunciation accuracy.

The detailed analysis of pronunciation errors among Malaysian polytechnic students provides valuable insights into the specific phonetic challenges they face. By addressing these issues through targeted instructional strategies, educators can significantly improve students’ pronunciation skills, enhancing their overall communicative competence and confidence in using English.

DISCUSSION

The analysis of pronunciation errors among first-semester Malaysian polytechnic students has revealed a range of common challenges that these learners face. This section will discuss the implications of these findings and their relevance to language teaching and learning.

Phonetic Challenges

1. Vowel Sounds:

• The frequent mispronunciation of vowel sounds, particularly 'ai' and 'au', indicates a need for more focused phonetic training. These errors can significantly impact intelligibility, as vowels play a crucial role in the clarity of speech.

• The substitution of vowel sounds, such as the 'o' in "would," suggests that students may rely on their native language's vowel inventory, which often does not correspond to English vowels.

2. Consonant Clusters:

• The difficulty with consonant clusters like 'tr' in "transferred" and 'rk' in "worked" highlights the challenge of articulating multiple consonants in succession. This is likely due to the absence of such clusters in the students' native languages.

• Errors in consonant clusters can lead to the omission or alteration of sounds, which can confuse listeners and hinder communication.

3. Silent Letters:

• Pronouncing silent letters, such as the 'h' in "her" and the 'k' in "asked," reflects a lack of familiarity with English spelling conventions. Silent letters are common in English and can be perplexing for learners whose native languages do not have similar patterns.

• Mispronouncing silent letters often leads to hypercorrection, where students overemphasize letters that should be silent, thus making their speech sound unnatural.

4. Stress Patterns:

• Incorrect stress patterns, as seen in words like "satisfactorily" and "announced," can alter the intended meaning of words and sentences. Stress and intonation are integral to the rhythm of English and can affect how well a message is understood.

• The influence of native language intonation patterns may cause students to apply incorrect stress in English, leading to communication breakdowns.

5. Unfamiliar Words:

• Struggles with words like "vague" and "Swedish" suggest that students may not have encountered these words frequently. This lack of exposure can lead to uncertainty in pronunciation and decreased confidence in using new vocabulary.

• Regular exposure to diverse and less common vocabulary can help build students' pronunciation skills and increase their linguistic repertoire.

6. Phonetic Interference:

• The influence of native language sounds on English pronunciation, such as the BM sound in "issue" and the 'peh' sound in "opinions," highlights the impact of phonetic interference. This phenomenon occurs when the phonological

rules of the native language affect the pronunciation of the target language.

• Addressing phonetic interference requires awareness and practice to help students distinguish between the phonetic rules of their native language and those of English.

RECOMMENDATIONS

Based on the findings, the following recommendations are proposed to address the pronunciation challenges faced by the students:

1. Targeted Phonetic Training:

• Implement regular phonetic exercises focused on problematic vowel and consonant sounds. For example, minimal pair exercises can help students differentiate between similar vowel sounds.

• Use visual aids, such as phonetic charts, to help students understand the articulatory positions and movements required for producing specific sounds.

2. Consonant Cluster Practice:

• Incorporate drills that emphasize the correct pronunciation of consonant clusters. Breaking down clusters into smaller, manageable parts can help students practice and master the articulation of complex clusters.

• Provide listening and repetition exercises to reinforce correct pronunciation patterns.

3. Silent Letter Awareness:

• Teach students the common rules and patterns of silent letters in English. Highlighting these patterns through examples and practice can reduce hypercorrection and improve natural speech.

• Encourage reading-aloud activities where students can practice silent letter recognition in context.

4. Stress and Intonation Training:

• Integrate stress and intonation practice into the curriculum. Activities such as shadowing native speakers, using stress patterns in sentences, and practicing with stress-marked texts can enhance students' prosodic skills.

• Use audio and video materials to expose students to natural speech patterns and intonation in various contexts.

5. Vocabulary Exposure:

• Expand students' exposure to diverse vocabulary through reading, listening, and speaking activities. Introducing new words in context and providing pronunciation guidance can build confidence and familiarity.

• Encourage the use of language learning apps and tools that provide pronunciation feedback and practice.

6. Addressing Phonetic Interference:

• Raise students' awareness of phonetic interference by comparing and contrasting the phonological rules of their native language with those of English. Highlight common areas of interference and provide strategies to overcome them.

• Use corrective feedback during speaking activities to help students recognize and adjust their pronunciation.

CONCLUSION

The detailed analysis of pronunciation errors among first-semester Malaysian polytechnic students underscores the multifaceted nature of phonetic challenges in English language learning. Common issues with vowel sounds, consonant clusters, silent letters, and stress patterns highlight the need for targeted instructional interventions.

By implementing the recommended strategies, educators can significantly improve students' pronunciation skills, leading to better intelligibility and overall communicative competence. This, in turn, will enhance students' confidence and ability to engage effectively in academic and professional contexts where English is the medium of communication.

Continued research and practice in pronunciation teaching will further refine these strategies, ensuring that learners receive the support they need to overcome pronunciation challenges and achieve fluency in English.

REFERENCES

Avery, P., & Ehrlich, S. (1992). *Teaching American English Pronunciation*. Oxford University Press.

Celce-Murcia, M., Brinton, D. M., & Goodwin, J. M. (1996). *Teaching Pronunciation: A Reference for Teachers of English to Speakers of Other Languages*. Cambridge University Press.

Derwing, T. M., & Munro, M. J. (2005). Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach. *TESOL Quarterly, 39*(3), 379-397.

Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language*. Oxford University Press.

Kang, O., Thomson, R. I., & Murphy, J. (2018). *The Routledge Handbook of Contemporary English Pronunciation*. Routledge.

Munro, M. J., & Derwing, T. M. (2015). *Pronunciation Fundamentals: Evidence-Based Perspectives for L2 Teaching and Research*. John Benjamins Publishing Company.

Pennington, M. C., & Rogerson-Revell, P. (2019). *English Pronunciation Teaching and Research: Contemporary Perspectives*. Palgrave Macmillan.

Seidlhofer, B. (2001). Pronunciation. In R. Carter & D. Nunan (Eds.), *The Cambridge Guide to Teaching English to Speakers of Other Languages* (pp. 56-65). Cambridge University Press.

Walker, R. (2010). *Teaching the Pronunciation of English as a Lingua Franca*. Oxford University Press.

Yates, L., & Zielinski, B. (2009). *Pronunciation for English as an International Language: From Research to Practice*. Multilingual Matters.

https://doi.org/10.71284/asc.2025129

NUMERICAL SIMULATION OF ECO BLUE BIN

Jivithra A/P Rajendran[1]

Saw Chun Lin[2]

Yashvin A/L Kanapathy[3]

Natasha Rosiani Che Rodney[4]

Abstract

The Eco Blue Bin is an innovative and environmentally friendly solution designed to tackle the growing issue of floating waste in marine and river environments. Positioned strategically at jetties, rivers, and marinas, the Eco Blue Bin functions as a trash collector that targets the accumulation of floating debris, bio-waste, and plastic bottles. These materials, often seen drifting in large quantities in water bodies, contribute significantly to environmental pollution, impacting not just the aesthetic beauty of these areas, but also posing serious threats to marine life and water ecosystems. With its ability to collect waste in these locations, the Eco Blue Bin is emerging as a potential game-changer for coastal and riverside communities, offering an efficient, sustainable, and low-maintenance solution for managing waste. What sets the Eco Blue Bin apart from other trash collectors is its unique design, which utilizes the Bernoulli principle to capture waste without the need for energy-consuming mechanisms. This principle works by generating a swirling flow in the water that naturally draws debris toward the collector, making it an energy-efficient solution. The Eco Blue Bin also incorporates renewable energy technology, utilizing the flow of water to generate electricity through an internal impeller rotation mechanism. This feature further enhances the device's sustainability by allowing it to operate without relying on external power sources. The combination of a simple trash collection mechanism and renewable energy use makes the Eco Blue Bin a truly innovative approach to marine waste management. In this study, the focus is to perform a computational fluid dynamic (CFD) simulation study on the design of blades rotator to investigate the flow velocity, swirl flow pattern, pressure and the swirl effect. An Ansys fluent software R18.2 student version is used to analyse the fluid dynamics of the rotator. The results will determine the best rotator that will be used at the real prototype. Hence, the Eco Blue Bin prototype is modelled in Ansys Fluent to study the swirl flow effect by using two (2) types of rotator design that is round blade and six-blades shaped rotator. Two different rotator designs were modelled and tested: a round blade design and a six-blade shaped rotator. The results of the CFD analysis revealed significant differences between the two designs. The six-blade shaped rotator outperformed the round blade design in terms of pressure distribution, producing higher maximum pressure and negative pressure, which are crucial for capturing waste more efficiently. Additionally, the six-blade rotator generated a more effective swirl flow velocity, creating streamlined flow patterns that were more effective at pulling debris into the Eco Blue Bin. Although the velocity value does not differ much for the two types rotator but the flow streamlines of six-blades shaped rotator does show 2-3 wakes extra created to show a high swirl flow effect. The negative pressure increases by 266% and the maximum pressure increases by 593

[1]Ms., Politeknik Bagan Datuk, Perak, Malaysia, email: jivithrarajendran@gmail.com

[2]Dr., Politeknik Bagan Datuk, Perak, Malaysia, e-mail: sawchunlin@pbd.edu.my, https://orcid.org/0000-0002-3748-2299

[3]Mr., Politeknik Bagan Datuk, Perak, Malaysia, e-mail: mr.yesormr.win@gmail.com

[4]Ms., Politeknik Bagan Datuk, Perak, Malaysia, e-mail: natasharosiani04@gmail.com

% when compared the rotation of 20 rad/s between round and six-blades shaped rotator. This design of the six-blades shaped rotator was found to be superior in both the waste collection process and the generation of renewable energy, making it the optimal choice for use in the final prototype.

Keywords: Bin, Swirl flow, Numerical simulation, Computational Fluid Dynamics (CFD)

INTRODUCTION

The Eco Blue Bin is a floating trash collector strategically positioned at jetties and rivers. Made from eco-friendly materials like plastic bottles, buckets, and other recyclable materials, Eco Blue Bins stand out from other sea trash collectors due to their utilization of the Bernoulli principle (Ekong, 2020:14-23). This principle generates a flow system that attracts and captures waste with minimal energy consumption. It is also act as the garbage collectors with other applications are also used worldwide (Barbachow, 2021; Mategaonkar et. al., 2021:101469). Its effectiveness in cleaning jetty and river areas, coupled with its affordability, makes the Eco Blue Bin an ideal choice for marine environments, this is why it emerges as the preferred and optimal solution for communities. Edirishinghe et. at. (2022); Maika et. al. (2023) have done an investingation on Vortex Hydro Energy which focusing on the development and application of vortex hydro energy systems and waterwheels. The studies reveals that utilize gravitational water vortex turbines can generate renewable energy efficiently by harnessing the natural flow of water currents. Wannassi, Monnoyer (2015:1247-1259); Rocha et. al. (2015:81-90) integrating Computational Fluid Dynamics (CFD) simulation into the Eco Blue Bin ‘s design and performance analysis offers significant advancements in its efficiency and effectiveness. Some studies discuss innovations in robotics for tile cleaning, integration of coastal protection with sea energy production, and the development of a solar-powered water treatment device, all aimed at enhancing efficiency and sustainability in their respective fields (Parween et. al., 2020:137770-137782; Ventura, Palmarocchi, 2020:723-735; Ismail et. al., 2019). CFD allows to simulate fluid flow around and through the Eco Blue Bin, providing insights into how water currents, debris particles, and turbulence interact with the device. This technology enables the optimization of the Eco Blue Bin ‘s shape, positioning, and operational parameters, leading to enhanced debris capture rates and better overall performance. By leveraging CFD, Ma et al. (2023) in the study, developed a two-phase solver with a mass sink function to simulate water pumping in Seabin devices. It also employed the overset grid method to model the motion of floating debris under wave conditions. The research provided insights into the combined effects of water pumping and wave action on debris capture efficiency. Shaw et al. (2019) used the commercial CFD code STAR-CCM+, this study analyzed the performance of a passive ocean plastic collector under various sea conditions. The research highlighted two important thresholds were found, and they were ocean current speed of 2.5 ms^{-1} and wave height of 0.4 m. The catch rate remained at high level until these thresholds were reached for the design of passive debris collection systems. Not many CFD simulation study on sea bin and the sea bin attached with rotator found so this leave more gap for improvement in research this study.

In the paper, a 3D CFD model was developed with dimension 1m x 0,65m and simulated using Viscous Model and Multphase Model. This aims is to explore the types of rotator that is significantly create the better swirl flow in the eco blue bin. The higher suction effect due to higher negative pressure value will create a better swirl flow in the eco blue bin to suck the trash from the inlet to the bottom outlet. The turbulent effect from the swirl flow will improve the suction of thrash to the bottom outlet. The swirl flow, velocity vector and pressure of the eco blue bin will be numerically simulated using Ansys fluent R 18.2 software student version.

1. METHODOLOGY

1.1. Research Purpose and Significant

The purpose of this reseach is to investigate the swirl flow pattern in the Eco Blue Bin. The model of Eco Blue Bin is shown in Figure 1 with isometry view of 1,0 m x 0,5m dimesion. The diameter of inlet is 0,25 m and both the outlet diameter is set at 0,15 m.

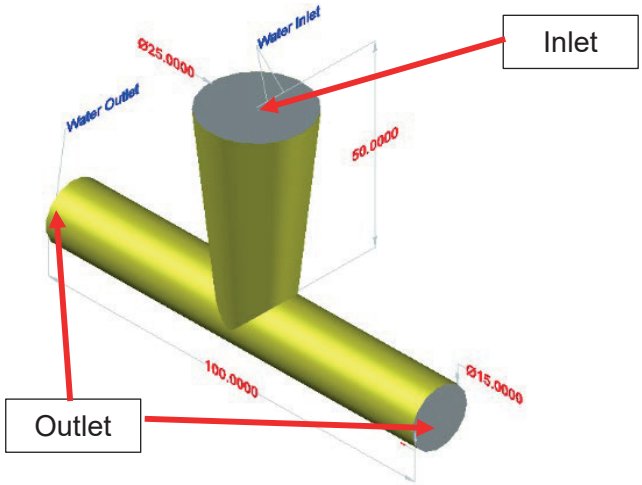

Figure 1: Eco blue bin prototype

1.2. Research Population and Sample

There are two rotators involved in the research and both the rotator will be assigned at the rotation speed of 3, 10 and 20 rad/s to investigate the swirl flow effect. ANSYS Fluent software is used to solve the numerical simulation by using the computational fluid dynamics (CFD) calculation method.

2. RESEARCH METHOD

The numerical modelling and analysis of the Eco Blue Bin has been carried out using the student version CFD software ANSYS Fluent R18.2. The geometry was modelled in Autodesk AutoCAD 2023 then imported into ANSYS Fluent for mesh generation and simulation. The simulation is solved by pressure-based coupled algorithm (SIMPLEC) method for the Transient time calculation, while Multiphase volume of fluid (VOF) and k-epsilon Viscous model is applied to simulation to study the turbulent flow and air-water interaction. Time step size of 0,05s and 20 iteration/time step is used to run the simulation. The model is meshed with 82592 nodes and 56953 tetrahedron elements. Figure 2 shows the flow chart of setting the domain, mesh, solver and calculation in ANSYS Fluent.

The parameter of the prototype setup for the simulation is stated in Table 1. Two (2) types of rotator are used in the simulation that are round and 6 blades. The simulation will run for Three (3) rotation per seconds (rad/s) that are 3, 10 and 20 rad/s for slow, medium and high speed rotation of rotator to test the effect of swirl flow. The shape of the round and 6 blades rotator as depicted in Figure 3 and Figure 4 respectively.

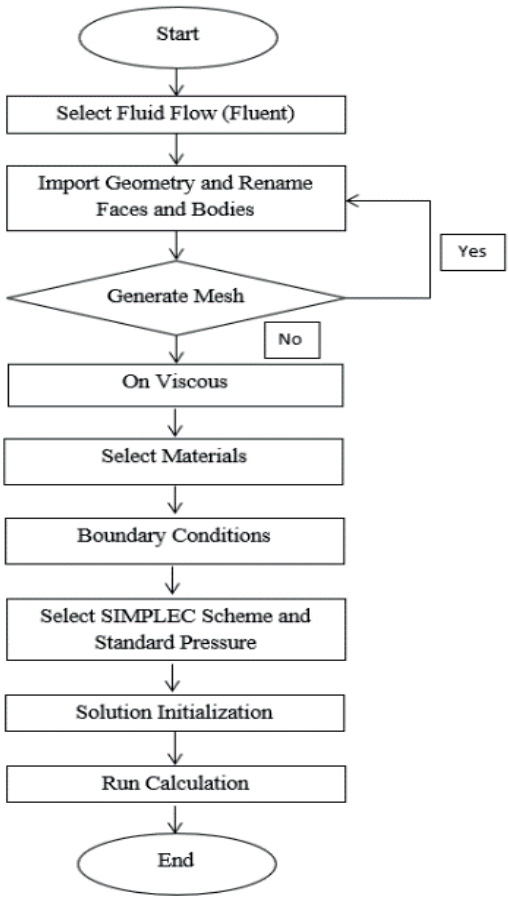

Figure 2: Flow chart of the ANSYS fluent setup

Table 1. Parameter of prototype setting

Rotator	1			2		
Shape	Round			6 Blades		
Speed (rad/s)	3	10	20	3	10	20

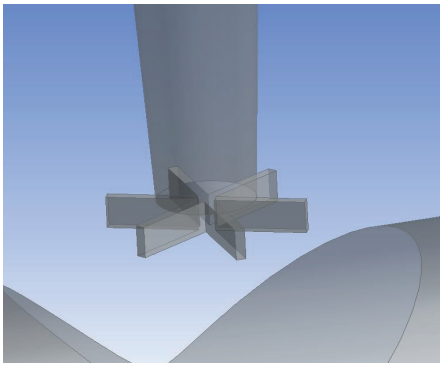

Figure 3: Round rotator

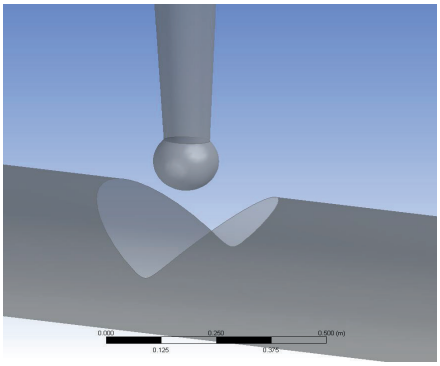

Figure 4: Six-blades shaped rotator

3. FINDINGS

The results of the two types of rotator at the speed of 3, 10 and 20 rad/s related to velocity and pressure are explained in this section. The rotor used are the round shaped rotor and the six-blades shaped rotor.

3.1. Round Shaped Rotator

Figure 5 shows the maximum velocity is 4,04731 m/s and the minimum velocity is 0 m/s. The circular arrows of the velocity vector showing there is a swirl flow at the inlet to the bottom of the pipe. Figure 6 shows that pressure is highest in the inlet region. The maximum pressure is 0,115785 Pa and the minimum pressure is -0,120158 Pa.

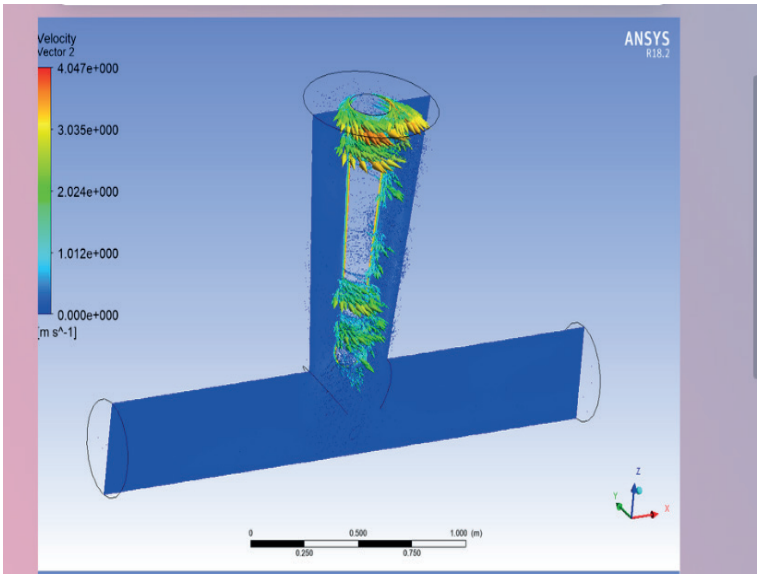

Figure 5: Velocity at the speed of 3 rad/s (Round)

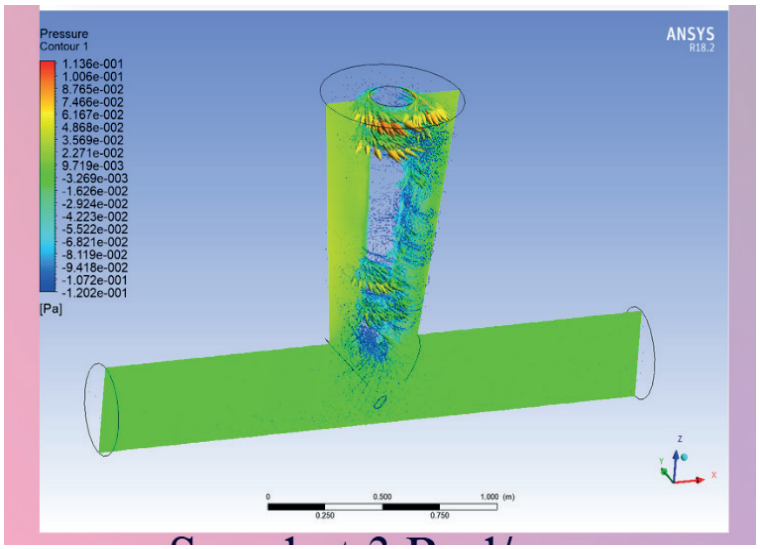

Figure 6: Pressure at the speed of 3 rad/s (Round)

When the speed of rotator increased to 10 rad/s the water flow velocity at inlet can reach maximum velocity of 13,491 m/s and the minimum velocity is 0 m/s as depicted in Figure 7, while the pipe increases to maximum pressure of 0,77336 Pa and the minimum pressure is -0,953663Pa as shown in Figure 8. The

circular arrows of velocity vector still showing there is swirl flow is created in the pipe by rotating the rotator.

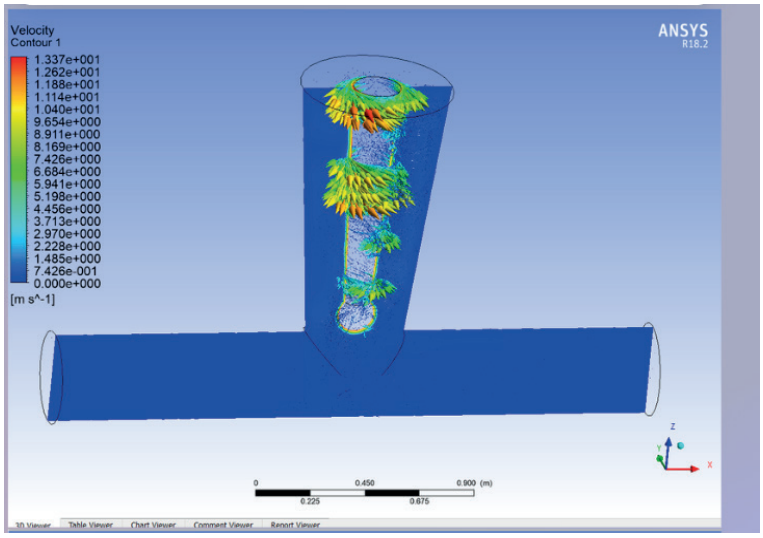

Figure 7: Velocity at the speed of 10 rad/s (Round)

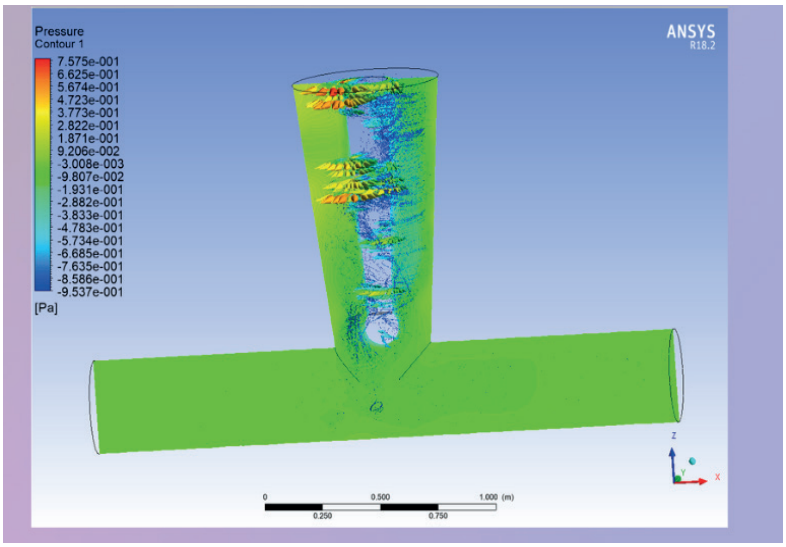

Figure 8: Pressure at the speed of 10 rad/s (Round)

At the rotator speed of 20 rad/s the maximum velocity of flow reached 26,9821 m/s and the minimum velocity is still 0 m/s as depicted in Figure 9. At the same time, the maximum pressure of flow attained is 3,92706 Pa and the minimum pressure is -3,08909 Pa. The negative pressure to show that there is suction happend in the pipe and it created the swirls flow as shown in Figure 10.

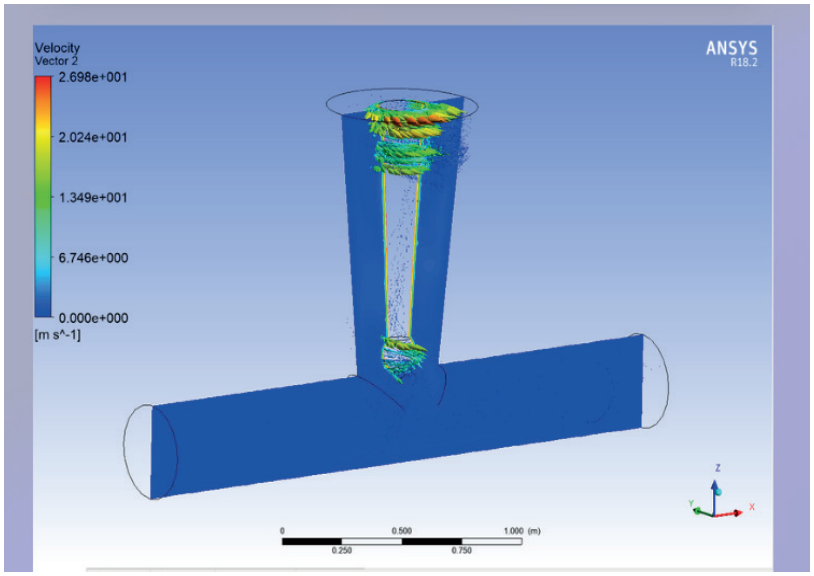

Figure 9: Velocity at the speed of 20 rad/s (Round)

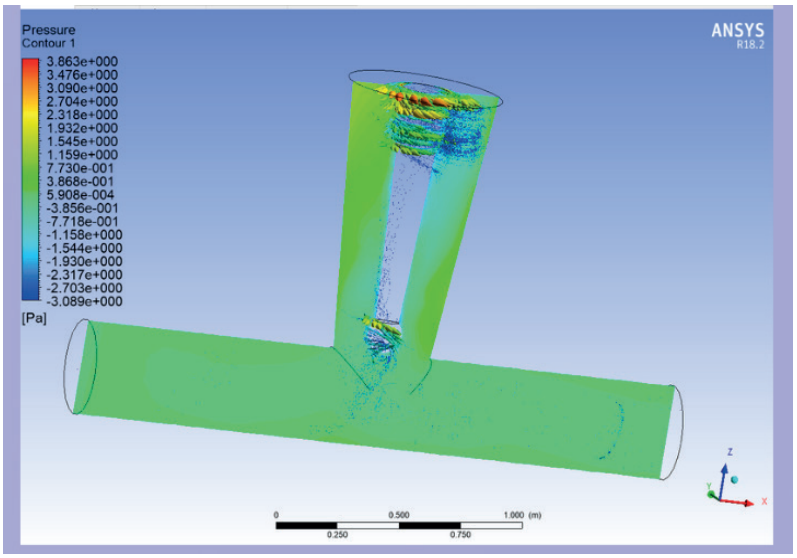

Figure 10: Pressure at the speed of 20 rad/s (Round)

3.2. Six-Blades Shaped Rotator

The speed of six-blades shaped rotator shows at slide increase of flow velocity compared to round rotator. The maximum velocity of water flow is 4,08976 m/s and the minimum velocity is 0 m/s as shown in Figure 11. While the negative pressure created is lower compared to round rotator. The maximum pressure is 0,838962 Pa and the minimum pressure is -0,495266 Pa as shown in Figure 12.

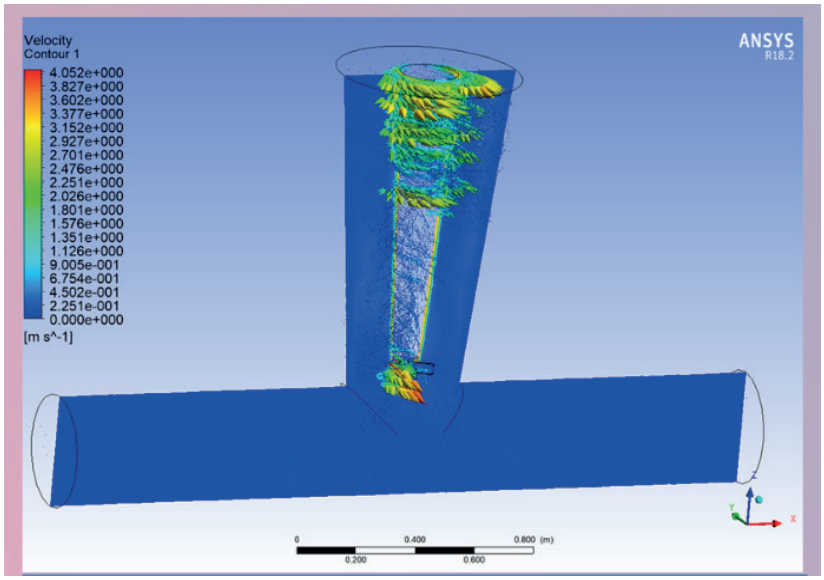

Figure 11: Velocity at the speed of 3 rad/s (Blade)

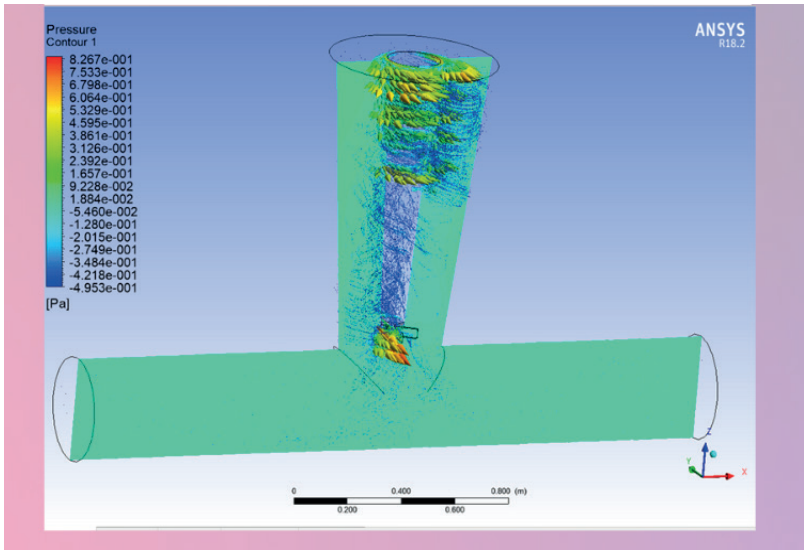

Figure 12: Pressure at the speed of 3 rad/s (Blade)

Figure 13 shows the velocity and its vectors of circular arrows to show there is swirl flow created by the rotator. The maximum velocity of water flow reached 13,6325 m/s and the minimum velocity is 0 m/s. Figure 14 shows that pressure created is higher than the round rotator. The maximum pressure is 8,8136 Pa and the minimum pressure is -3,88616 Pa.

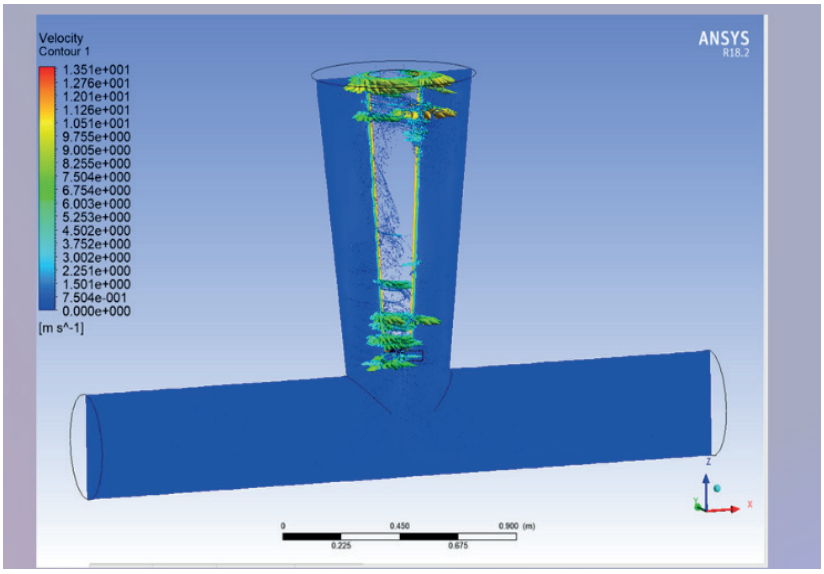

Figure 13: Velocity at the speed of 10 rad/s (Blade)

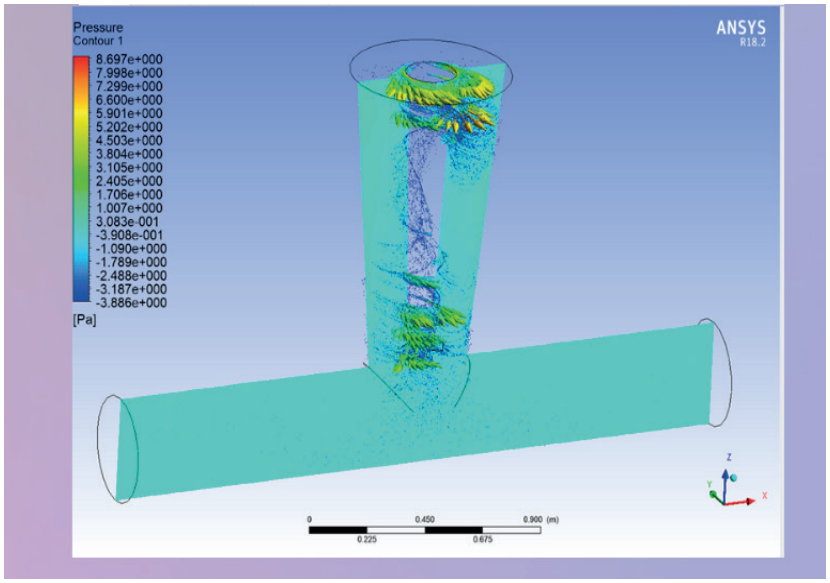

Figure 14: Pressure at the speed of 10 rad/s (Blade)

When the rotator rotate at the speed of 20 rad/s, the flow velocity and its vectors show clearer swirl flow streams from the top inlet to the bottom inlet. The maximum of the flow velocity is 27,265 m/s and the minimum velocity is 0 m/s as shown in Figure 15. A higher maximum pressure and negative pressure are created compared to the rotator speed of 10 rad/s. The maximum pressure created is 27,2397 Pa and the minimum pressure is -11,3898 Pa as shown in Figure 16.

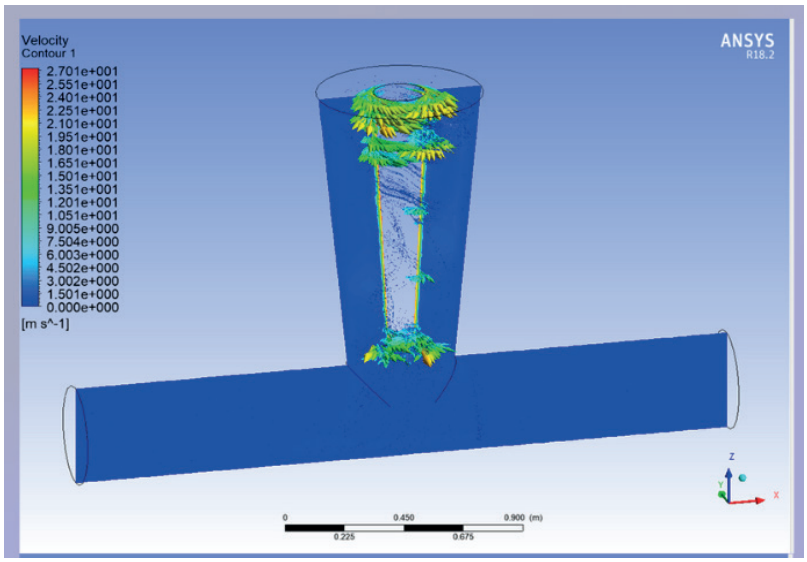

Figure 15: Velocity at the speed of 20 rad/s (Blade)

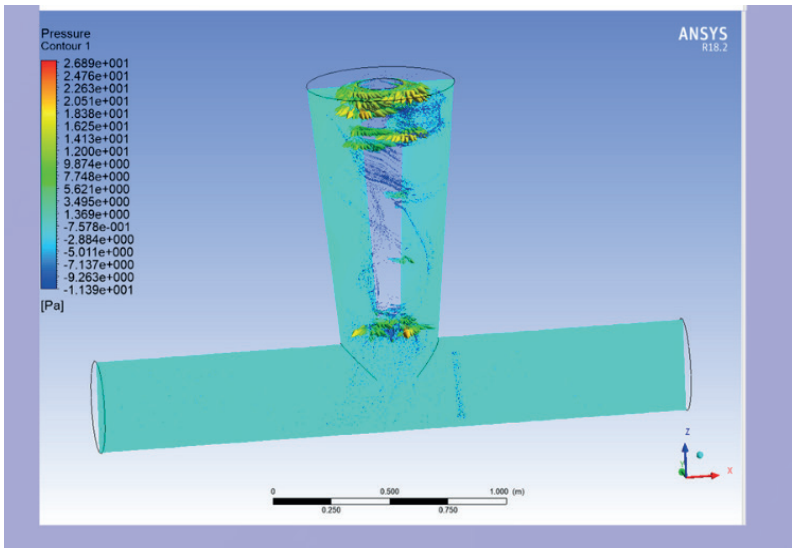

Figure 16: Pressure at the speed of 20 rad/s (Blade)

Table 2 summaries all the parameter data of the simulation results for round rotator and 6 blades rotator at the rotator speed of 3, 10 and 20 rad/s.

Table 2. Summary of the simulated parameter

Rotator	1			2		
Shape	**Round**			**6 Blades**		
Speed (rad/s)	3	10	20	3	10	20
Swirl	YES	YES	YES	YES	YES	YES
Minimum Pressure (Pa)	-0,12016	-0,95367	-3,0891	-0,49527	-3,88616	-11,3898
Maximum Pressure (Pa)	0,115785	0,77336	3,92706	0,838962	8,8136	27,2397
Streamline	YES	YES	YES	YES	YES	YES
Minimum Velocity (m/s)	0	0	0	0	0	0
Maximum Velocity (m/s)	4,04731	13,491	26,9821	4,08976	13,6325	27,265

DISCUSSION AND CONCLUSION

The simulation results indicate that the six-blade shaped rotator is significantly more efficient than the round-shaped by creating the swirl flow effect. The higher maximum pressure and negative pressure for six-blades shaped rotator influencing the water to be sucked from the inlet at the top to the bottom of the pipe. Although the velocity value does not differ much for the two types rotator but the flow streamlines of six-blades shaped rotator does show 2-3 wakes extra to show high swirl flow effect. The negative pressure increases by 266% and the maximum pressure increases by 593 % when compared the rotation of 20 rad/s between round and six-blades shaped rotator. Future studies could build upon these findings by further refining the angle of the blades to optimize performance even more. Adjusting the blade angles might improve the efficiency of debris collection and reduce energy consumption, leading to a more effective and sustainable waste management solution.

REFERENCES

Barbaschow, A. (2021). Australia's Seabin turning garbage bins into pollution monitoring data units. *ZDNET*. https://www.zdnet.com/article/australias-seabin-turning-garbage-bins-into-pollution-monitoring-data-units/

Edirisinghe, D. S., Yang, H., Gunawardane, S., & Lee, Y. (2022). Enhancing the performance of gravitional water vortex turbine by flow simulation analysis. *Renewable Energy*, 194, 163-180. https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.05.053

Ekong, G. I. (2020). The performance analysis of a Venturimeter flow rig. *International Journal of Engineering Science Invention*, 9(5), 14-23.

Ismail, I. N. B., Khean, F. F., Zawawi, M. H., Zahari, N. M., Abidin, S. Z., Yusairah, W. N., Zuhdi, A. W. M., Eqwan, M. R., Mohamed, H., Ramli, M. Z., Mansor, M. H., Syaifoelida, F., Zakaria, A. A., Isa, M. R., Mohamad, D., Jaafar, M. F., Rahmat, N. A., & Rahman, M. S. A. (2019). Development of solar powered water treatment device (SWAD) prototype. *AIP Conference Proceedings.* https://doi.org/10.1063/1.5118027

Ma, S., Wang, Y., Li, X., & Yang, G. (2023). Numerical study on the capture capacity of coastal Seabin-type debris collection devices under regular waves. *Ocean Engineering, 277*, 114688. https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2023.114688

Maika, N., Lin, W., & Khatamifar, M. (2023). A review of Gravitational Water vortex hydro turbine Systems for hydropower generation. *Energies*, 16(14), 5394. https://doi.org/10.3390/en16145394

Mategaonkar, M., Patel, K., & Patil, A. (2021). Cleaning of water bodies using coastal sea bin (CSB). *MethodsX*, 8, 101469. https://doi.org/10.1016/j.mex.2021.101469

Parween, R., Clarissa, L. T. L., Naing, M. Y., Fuad, N. a. F. B. M., & Elara, M. R. (2020). Modeling and analysis of the cleaning system of a reconfigurable tiling robot. *IEEE Access*, 8, 137770–137782. https://doi.org/10.1109/access.2020.3009120

Rocha, A. D., Bannwart, A. C., & Ganzarolli, M. M. (2015). Numerical and experimental study of an axially induced swirling pipe flow. *International Journal of Heat and Fluid Flow*, 53, 81-90. https://doi.org/10.1016/j.ijheatfluidflow.2015.02.003

Shaw, D., Sutherland, R., & Firth, S. (2019). A CFD study on the performance of a passive ocean plastic collector under rough sea conditions. *Ocean Engineering, 181*, 209-219. https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2019.04.063

Ventura, P., & Palmarocchi, M. (2020). New coastal protection and sea energy production. In Proceedings e report, 723–735. https://doi.org/10.36253/978-88-5518-147-1.72

Wannassi, M., & Monnoyer, F. (2015). Numerical simulation of the flow through the blades of swirl generator. *Applied Mathematical Modelling*, 40(2), 1247 – 1259. https://doi.org/10.1016/j.apm.2015.07.018

https://doi.org/10.71284/asc.2025130

AUTOMATED RAINWATER HARVESTING SYSTEM FOR PLANT IRRIGATION

Azyan Md Zahri[1]

Azman Mat Hussin[2]

Choong Chee Guan[3]

Nur Adilla Idris[4]

Abstract

In order to promote sustainable agriculture, this project intends to create a rainwater harvesting system. This research focuses on the use of rainwater as an efficient alternative source in light of the growing awareness of the significance of managing water resources, particularly in the agricultural sector, which frequently faces the challenge of water scarcity. This encourages the more sustainable and responsible use of natural resources while also lessening reliance on traditional water sources. The proposed system is designed to detect soil moisture and activate automatic irrigation when needed by the plants. The ESP32 microcontroller technology will be used to manage this system, ensuring efficient and effective use of rainwater. By automating the irrigation process based on soil moisture data, this system can ensure that plants receive the right amount of water at the right time, avoiding waste and improving crop yields. By introducing this innovative solution, the project is expected to make a significant contribution in addressing the issue of water scarcity in the field of agriculture. The comparison between the Automated Rainwater Harvesting System for Plant Irrigation project and previous studies using rainwater harvesting technology in the context of agriculture shows different approaches in managing water resources for plant irrigation. In this study, key elements such as component selection, control systems, and technology application are used in each system to ensure the effectiveness and efficiency of rainwater usage. The findings obtained from various literature studies provide perspectives on the advantages and challenges in the application of rainwater harvesting technology, as well as how these systems contribute to sustainable agricultural practices and the reduction of water resource wastage. This comparison aims to examine whether the developed project provides a better solution or supports improvements to existing technology. The aim of this project is to create an effective autonomous rainwater collection system in order to solve the problem of agricultural water scarcity. The system's goal is to catch surface-level rainfall and hold it in a collection tank for use in irrigation. The entire operation is controlled by an ESP32 microcontroller, and the water level in the tank is tracked by a water level sensor. The water level falls below a certain threshold, which triggers the water pump to move water into the collection tank. The system's many parts work together to guarantee steady water flow, enabling the effective use of the rainwater gathered for farming purposes. The system's

[1]Department of Electrical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, Corresponding Author's, e-mail: azyan@ptss.edu.my

[2]Department of Electrical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, email: azman@ptss.edu.my

[3]Dr., Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: dr.choong@ptss.edu.my

[4]Department of Electrical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: nur.4rdilla@gmail.com

ability to effectively collect and store rainfall increases the amount of water available for plant irrigation, according to the study's findings. The electrical circuits and component interactions can be optimized to provide more stable and long-lasting performance, even while the system functions well as is. The system's dependability can also be increased by making it more resilient to harsh weather events like intense rain or high temperatures. Overall, by offering an automated solution for improved water management, lowering water waste, and guaranteeing a more reliable water supply for plants, this initiative significantly benefits the agricultural industry. The suggested enhancements could further increase the system's effectiveness and relevance in tackling upcoming water scarcity issues.

Keywords: Autonomous; plant ırrigation; harvesting system

INTRODUCTION

This project aims to develop a rainwater harvesting system to support sustainable agriculture. With the increasing awareness of the importance of water resource management, especially in the agricultural sector which often faces the challenge of water scarcity, this project focuses on the use of rainwater as an effective alternative source. This not only helps reduce dependence on conventional water sources but also promotes the use of natural resources in a more responsible and sustainable manner.

The proposed system is designed to detect soil moisture and activate automatic irrigation when needed by the plants. The ESP32 microcontroller technology will be used to manage this system, ensuring efficient and effective use of rainwater. By automating the irrigation process based on soil moisture data, this system can ensure that plants receive the right amount of water at the right time, avoiding waste and improving crop yields. By introducing this innovative solution, the project is expected to make a significant contribution in addressing the issue of water scarcity in the field of agriculture.

In the context of agriculture, widespread inefficiency in traditional irrigation methods presents complex challenges. The practice of excessive water usage significantly contributes to water scarcity and environmental degradation, further worsening the fragile ecosystem balance in agricultural areas. This inefficient water usage not only depletes valuable water resources but also increases the risk of drought and reduces the effectiveness of agricultural production.

At the same time, the need for human labor for manual watering takes a physical toll on farmers and reduces the time that can be allocated to other important activities on the farm. This reduces overall productivity and hinders sustainability in the field of agriculture. By spending a lot of time on irrigation, farmers may miss opportunities to engage in activities that can enhance farm yield and efficiency, such as crop management, pest control, and agricultural innovation. This project was conducted to:

i. To design an automatic rainwater harvesting and irrigation system to reduce labor effort.

ii. To develop an alternative to irrigate plants using tap water during periods of insufficient rainwater harvesting to ensure continuous plant care.

iii. To fabricate a prototype that save and reduce water wastage in the agricultural sector.

1. METHODOLOGY

Figure 1 refers to the flowchart of the program that illustrates the sequence of actions taken by the microcontroller based on events that occur or decisions made. In this project, the flowchart involves steps such as sensor initialization, data collection from soil moisture and water level sensors, data analysis, and response handling to activate or deactivate the water pump based on system conditions. This flowchart

helps ensure the system operates efficiently and prevents wastage of water and energy.

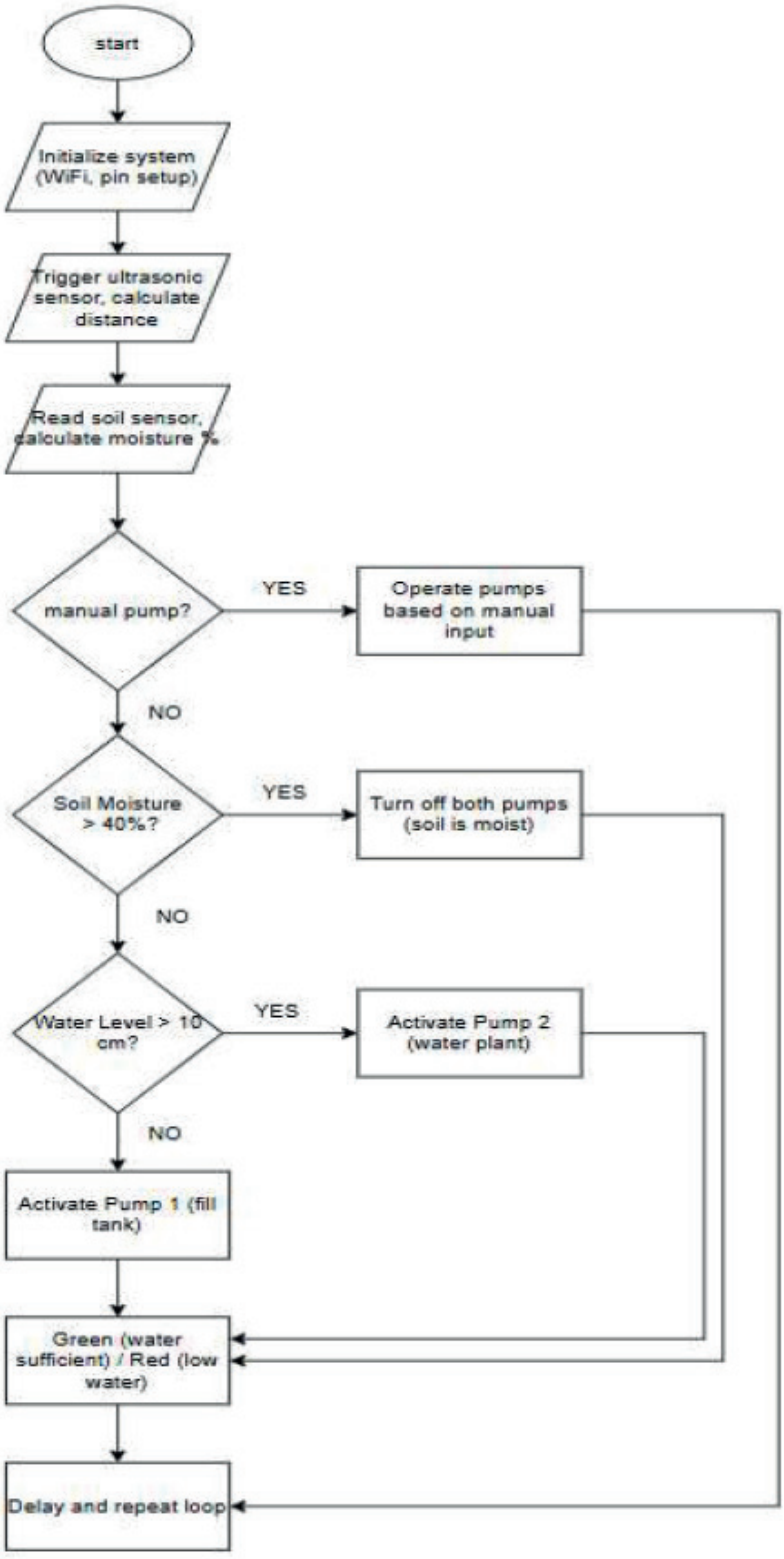

Figure 1: Project Functionality Flow Chart

1.1. The Design Concept of the Developed System

Figure 2 shows the block diagram of how the RWHS operates. The block diagram of the automatic irrigation project using ESP32 shows the flow of data and interaction between the main components. The soil moisture sensor sends moisture data to the ESP32, which serves as the control center. The rain sensor detects the presence of rain and the ultrasonic sensor measures the water level in the reservoir tank, both sending data to the ESP32. Based on this data, the ESP32 controls a 12V water pump to water the plants from the reservoir tank if there is sufficient water, or uses tap water if there is not. The green LED light turns on when the water level is sufficient, and the red LED light turns on when the water level is insufficient, providing a visual indication of the system's status. This system ensures that watering is done efficiently and according to the needs of the plants, optimizing the use of available water.

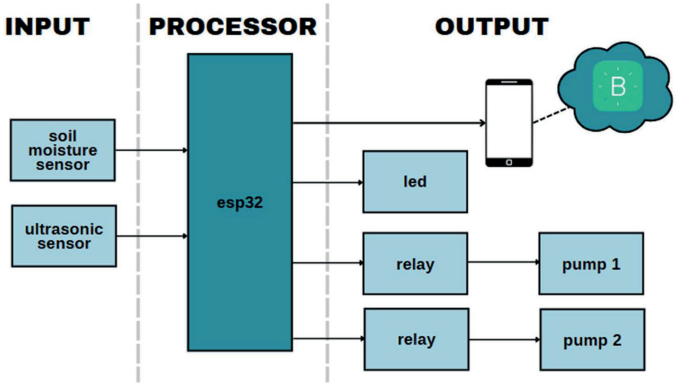

Figure 2: Block Diagram of the RWHS Circuit Operation

1.2. Circuit Design

Figure 3 shows a schematic diagram illustrating the connections between the main components in the automatic irrigation project, namely the ESP32, relay, 12V water pump, and step-down circuit. In this circuit, the ESP32 acts as a microcontroller that sends signals to control the relay, which functions as an electronic switch to turn the 12V water pump on and off. This relay is necessary because the water pump requires a higher voltage and current (12V), which cannot be directly controlled by the ESP32 that can only handle low voltage (3.3V). Additionally, a step-down circuit is used to reduce the voltage from a higher power source (usually 12V) to a lower voltage such as 5V or 3.3V, which is required by the ESP32 and other components in this system. This step-down circuit is important to ensure that each component receives the correct voltage, preventing damage from excessive voltage and ensuring stable and safe operation for the entire system.

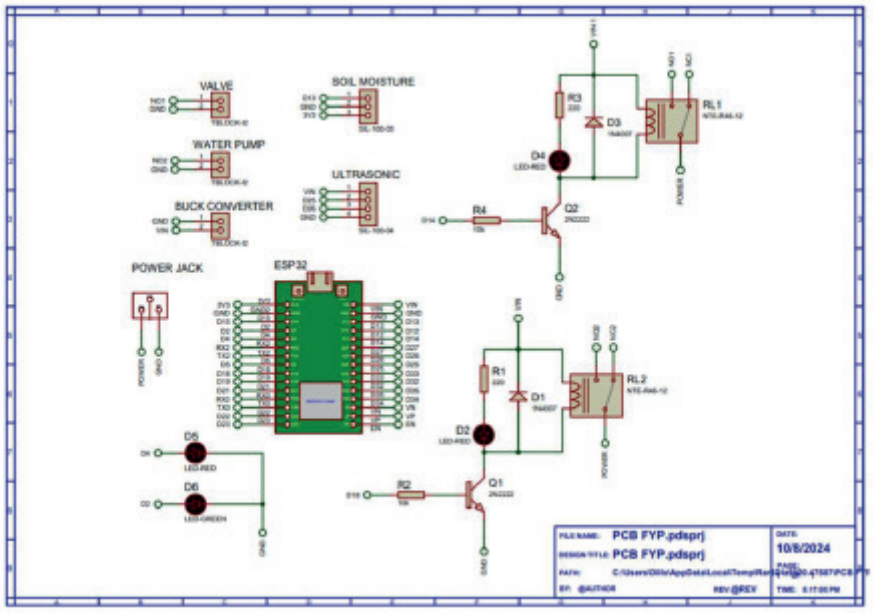

Figure 3: Schematic Diagram

Figure 4, on the other hand, shows the PCB circuit layout, where the main components are arranged systematically on the PCB. The placement of these components is done meticulously to ensure efficient circuit connections and to avoid mistakes during the installation of components on the actual PCB. Good arrangement also facilitates problem detection and makes testing easier during the system testing phase.

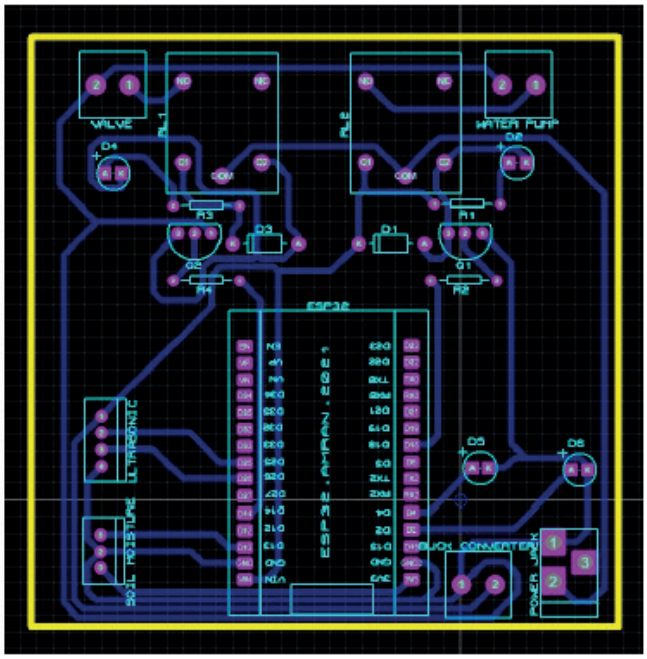

Figure 4: PCB Layout Circuit

To provide a more visual representation of the component placement on the PCB, Figure 5 shows a 3D model of the PCB circuit viewed from the front. This figure provides a clear view of how each component is placed on the PCB and how the circuit layout can affect the overall system performance. This also helps in checking the spacing and positioning of components to ensure there is no interference between adjacent components.

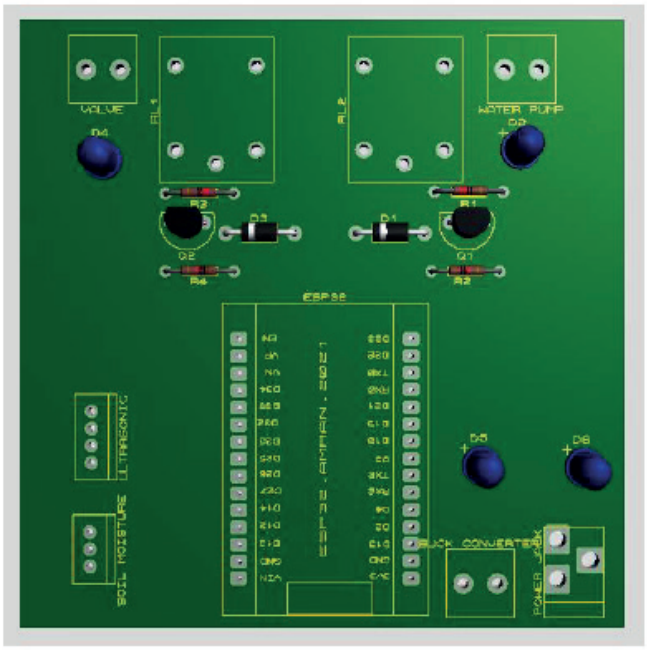

Figure 5: 3D PCB Circuit (Front)

Figure 6 shows the 3D model of the PCB circuit viewed from the back. This is important because it provides a view of the copper connections on the back side of the PCB, allowing for further inspection to ensure that all copper traces are properly connected and that no short circuits occur, which could cause damage or system failure. The inspection of the back of the PCB is also important to ensure that the PCB manufacturing process is carried out perfectly, without any errors in the circuit connections.

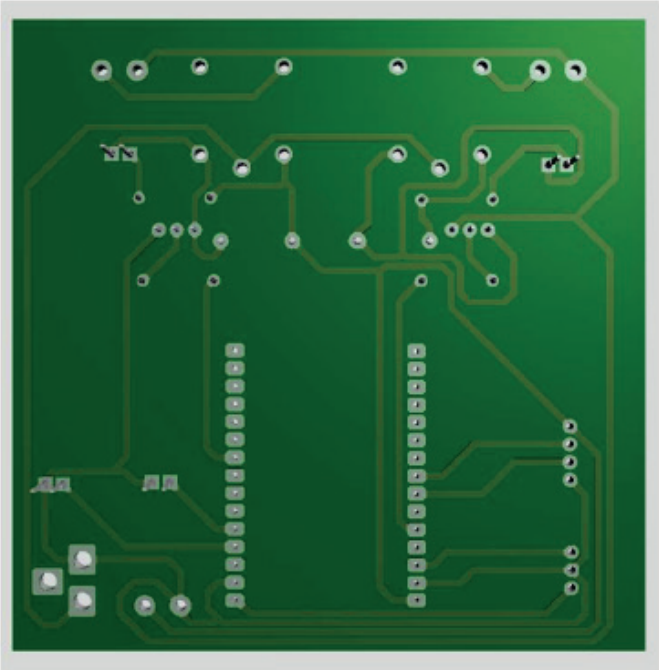

Figure 6: 3D PCB Circuit (Front)

Overall, these diagrams clearly illustrate how the relay circuit and step-down circuit work in this automatic irrigation system, as well as the role of each component in ensuring the system operates efficiently, safely, and stably. The use of relays allows for the control of high-voltage water pumps using signals from the ESP32, while the step-down circuit ensures the correct voltage for the ESP32 and other electronic components, guaranteeing good performance and preventing damage. All these diagrams, from schematic circuits to 3D models, play an important role in visualizing and verifying the circuit design before installation and final testing.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The test results show that the system can accurately detect soil moisture and consistently monitor rainfall levels. The system also successfully activates the water pump automatically to irrigate the plants when the soil is dry and the water level is sufficient, and switches to using tap water when the rainwater level is too low. This mechanism ensures that the watering of plants runs smoothly without wasting water. From the user's perspective, this system is considered practical and can help manage daily watering more easily. Although there are several aspects such as response speed and the need for sensor maintenance that can be improved, this system shows great potential in supporting sustainable agricultural practices.

Power Supply Circuit Test Results (9V and 12V)

Figure 7 refers to the power supply circuit for this automatic plant watering system, which uses two main sources, namely a 9V battery and a 12V adapter. The 9V battery is used to supply power to components that require low voltage, such as the ESP32 microcontroller, soil moisture sensor, and ultrasonic sensor. This battery is connected to the main circuit and through the use of a buck converter, the 9V voltage will be reduced to 3.3V and 5V to meet the voltage requirements for each different component. This ensures that each component receives the correct voltage, thereby preventing damage caused by excessive voltage. On the other hand, the 12V adapter functions to supply power to the water pump, which requires a higher voltage to operate efficiently. This 12V adapter is connected to the circuit via a 3-pin jack, ensuring a stable connection and providing the capability to drive the water pump smoothly, generating a sufficient water flow to irrigate the plants. The use of these two power sources allows the system to operate efficiently and stably: the 9V battery supports components that require low voltage, while the 12V adapter ensures the water pump operates smoothly without interruption. This diagram provides an overview of how the power supply is distributed to ensure smooth operation of the entire automatic irrigation system, highlighting the effectiveness of the design in supporting the operation of the automatic plant watering system.

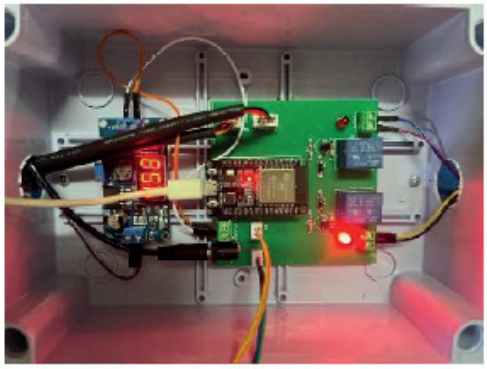

Figure 7: Circuit Connected to Power Supply

Water Pump Test Results

Figure 8 refers to the testing of the water pump function in the automatic plant irrigation system. The test results indicate that the pump operates well when supplied with 12V voltage, producing a stable and

sufficient water flow for plant irrigation. Tests showed that the pump can be turned on and off automatically according to soil moisture readings obtained from the sensor, with manual control also functioning well, providing convenience to users in operating the pump without fully relying on the automatic system. No safety issues arose during the testing, proving that this water pump is not only efficient but also reliable in supporting water management for crops. Overall, the water pump has proven to meet the project's objectives by ensuring that the plants receive an adequate and efficient water supply.

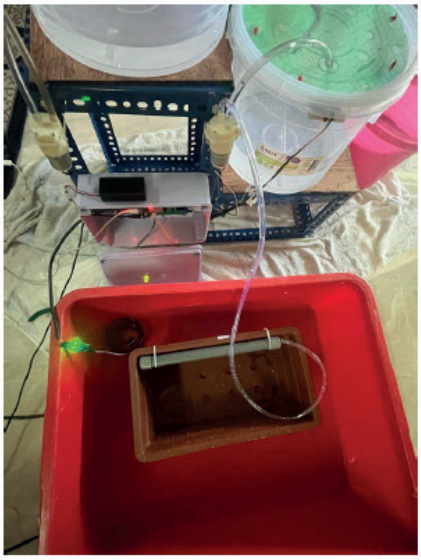

Figure 8: Testing the Function of the Water Pump

Results of Ultrasonic Sensor and Humidity Testing

Figure 9 refers to the Serial Monitor display showing sensor readings in the automatic plant watering system. The results of the ultrasonic sensor and soil moisture sensor tests indicate that both sensors are functioning well in providing accurate information for the system's operation. The ultrasonic sensor is used to measure the water level in the tank, ensuring that the water pump is activated only when necessary. Tests found that this sensor can measure distance accurately, and the readings obtained are consistent, allowing the system to detect the set minimum and maximum water levels.

Meanwhile, soil moisture sensors function to measure the moisture levels in the soil, providing important information for controlling plant irrigation. Tests show that the moisture sensor is capable of providing accurate readings in various soil conditions, allowing the system to activate the water pump only when the soil is dry and needs water. The integration of these two sensors allows the system to operate automatically and efficiently, ensuring that the plants receive an adequate water supply based on their actual needs. Overall, the test results show that the ultrasonic sensor and moisture sensor work well in supporting the project's objective of preserving plants more efficiently.

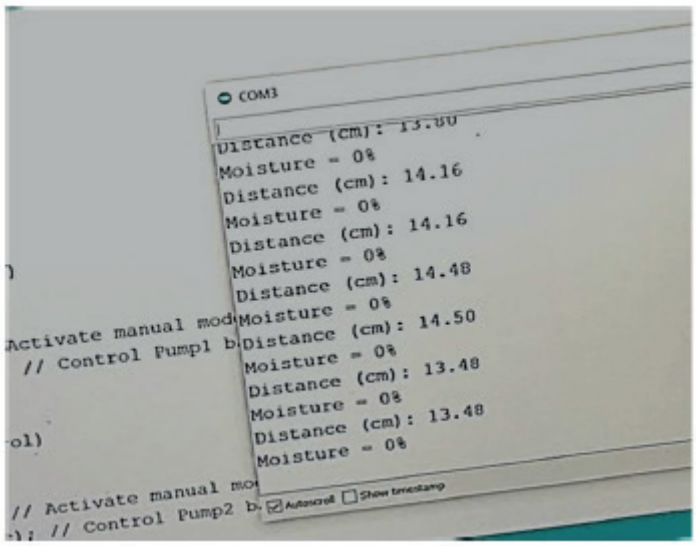

Figure 9: Serial Monitor Shows Sensor Readings

Power Usage

Power consumption is an important aspect in ensuring the effectiveness and efficiency of a system's operation. This project involves various electronic components such as the ESP32 microcontroller, sensors, water pumps, and LEDs, each contributing to the overall power consumption. Power consumption analysis is conducted for each component to determine the daily and monthly energy requirements. In addition, the electricity cost is also calculated based on the current tariff to provide an overview of the project's operating cost.

Table 1: Result of Components Power Calculation

Components	Voltage (V)	Current (A)	Power (W) = VI	Daily Energy Usage	Monthly Energy Usage
ESP32	5V	0.105A	$5 \times 0.105 = 0.525W$	0.0126 kWh	0.378 kWh
Ultrasonic Sensor	5V	0.015A	$5 \times 0.015 = 0.075W$	0.0018 kWh	0.054 kWh
Soil Moisture Sensor	5V	0.035A	$5 \times 0.035 = 0.175W$	0.0042 kWh	0.126 kWh
Water Pump 1 (Tank)	12V	0.700A	$12 \times 0.700 = 8.4W$	0.0168 kWh	0.504 kWh
Water Pump 2 (Irrigation)	12V	0.700A	$12 \times 0.700 = 8.4W$	0.0126 kWh	0.378 kWh
LEDs (Green & Red)	3.3V	0.02A	$3.3 \times 0.02 \times 2 = 0.132W$	0.003168 kWh	0.09504 kWh
			TOTAL USAGE	**0.051168 *kWh***	**1.53504 kWh**

□ *Electricity Cost for the Month = 1.53504 kWh × 2.7 = 4.14 cents*

Based on the energy consumption calculations, this project uses very low power. With the use of components such as the ESP32, ultrasonic sensors, soil moisture sensors, and water pumps that operate for a few hours a day, the total energy used in a month is only around 1.53504 kWh. Using the latest Malaysian electricity tariff of 2.7 cent/kWh, the monthly electricity cost for this project is RM 0.0414, which is very affordable. This shows that this project is not only energy-efficient but also environmentally friendly and cost-effective, making it very suitable for applications such as automatic irrigation systems or water management systems

in gardens or farms. With efficient power management, this project can operate without significantly impacting the monthly electricity bill.

CONCLUSION

The Automated Rainwater Harvesting System for Plant Irrigation project has proven its effectiveness as an intelligent system that successfully achieves its main objective of optimizing the use of rainwater for automatic plant irrigation. Throughout the implementation of this project, a lot of new knowledge has been gained, especially regarding the integration of soil moisture sensors and ultrasonic sensors with the ESP32 controller. Through the use of these components, the system can identify irrigation needs based on soil moisture levels and accurately monitor water levels in the tank. This automation feature ensures that plants are watered when needed without manual user intervention, thereby saving time and energy.

In addition, this project has also successfully utilized rainwater as a step towards water resource conservation and reducing tap water wastage. In the tests conducted, the second water pump was automatically activated when the water level in the main tank was low, demonstrating the system's capability to maintain an adequate water supply for irrigation. The use of LED indicators as water level indicators also makes it easier for users to monitor the tank's status directly. All the components used in this project have functioned well in ensuring the system can continuously support plant irrigation. This project also provides exposure to practical engineering aspects, such as the selection of appropriate components, circuit design, and control logic coding for automation. However, several identified constraints, such as the system's dependence on the main power supply and the protection of components against extreme weather, require further attention. Overall, this project has not only proven its effectiveness in meeting objectives but also contributed to the development of more sustainable, efficient, and relevant technology for future use.

REFERENCES

Abdullah, S., Chand, F., Zakaria, S. and Loganathan, P. (2016). National Integrated Water Resources Management Plan Strategies and Road Map.

Chakraborty, V. (2018). Rainwater Harvesting- How it is done and how important is it for future?.

Giusto, D., Iera, A., Morabito, G., & Atzori, L. (2010). The Internet of Things.

Goonetilleke, A., Ayoko, G. A., & Egodawatta, P. (2014). Sustainable Urban Water Environment: Climate, Pollution and Adaptation.

Hudzari RM, Noorman MM, Asimi MNN, Atar MAM, Nashriyah M. (2013). Engineering technological in agriculture research and education. Advanced Materials Research; 705:493-498

Hudzari RM, Syazili R, Ssomad MAHA, Farizal MSA. (2016). Design and development of innovative Highland water filtration system, special issues: Mechatronic system. World Journal of Engineering and Technology; 04(03)

Ismail WIW, Razali MH, Tan MY. (2013). Development of automation and control design system for lowland tropical greenhouse (Scopus). Pertanika Journal of Science and Technology; 21(1):357-366

MacDonald, L., Pathak, G., & Singer, S. (2011). Water Resource Protection.

Matsuura, S., Ishizuka, H., Ochiai, H., Doui, S., & Ishida, S. (2007). Live E! Project: Establishment of Infrastructure Sharing Environmental Information.

Mat N, Mohd R, Hudzari, Khandaker, Moneruzzaman M. (2014). Effects of irrigation frequencies on aerial agro-morphological parameters of Dioscorea hispida Dennst (Dioscoreaceae). Journal of Applied Sciences Research; 8(9):27-37

Sahit K, Razali MH, Mustapha S. (2020). Effectiveness smart sensor devices for sustainable irrigation in agriculture. In: 10th IEEE International Conference on Control System, Computing and Engineering (ICCSCE2020); 21-22 August 2020; Penang, Malaysia.

Santucci, G. (2009). Internet of Data to Internet of Things. Paper for the International Conference on Future Trends of the Internet.

Yash, M. (2009). How Internet of Things helps water management.

https://doi.org/10.71284/asc.2025131

IOT PET FEEDING BOX

Azyan Md Zahri[1]

Azman Mat Hussin[2]

Choong Chee Guan[3]

Abstract

Pet owners frequently struggle to feed their cats consistently high-quality food at regular times in this increasingly hectic and busy world. A key component of maintaining our pets' health and well-being is meeting their exact dietary requirements. One of the issues with pet care is traditional feeding. Due to their hectic work schedules, pet owners frequently neglect to feed and hydrate their animals. In order to overcome this difficulty, our project will create a novel gadget called the IOT Pet Feeding Box. The purpose of this gadget is to make it easier for cat owners to feed their animals in a systematic and regulated way. In addition to providing the cat with the appropriate amount of food at the appropriate time, this gadget lets owners remotely control the process using a smartphone application. Pets can be fed with this gadget without getting in the way of the owner's work. When their pets get hungry, owners can feed them. This IOT Pet Feeding Box uses the ESP-WROOM-32, which is a generic Wi-Fi module, generic Bluetooth LE MCU targeting a wide range of applications, from low-power sensor networks to the most challenging tasks, such as voice encoding, music streaming, and MP3 decoding. The core of this module is the ESP32-D0WDQ chip, which is an embedded chip designed to be scalable and adaptive. There are two CPU cores that can be individually controlled, and the CPU clock frequency can be adjusted from 80 MHz to 240 MHz. This chip also has a low-power co-processor that can be used instead of the CPU to save power when performing tasks that do not require much computing power, such as peripheral monitoring. Therefore, pet owners can use their smartphone to keep an eye on when their pet feeds. With the development of the Internet of Things (IOT), microcontrollers, and mobile applications, automatic and technologically sophisticated pet feeding systems have also changed. High-tech pet feeding systems are creative tools to assist pet owners in giving their pets better care. The IOT Pet Feeding Box may now receive notifications from the device and feed in accordance with the owner's preferences as a result of testing. This project can be used in areas with Wi-Fi coverage or networks only, according to the many study scopes that have been established. Additionally, animal areas like cow barns and other similar spaces can employ this method. All of this is intended to address some of the issues that come up when using the current techniques, such as owners' challenges in feeding their pets, particularly if they live far from the pettle area. The goal of this project is to create an IOT Pet Feeding Box. According to the current manual, one more element affecting pet welfare is livestock owners' failure to provide animal feed management systems. The outcome of the IOT Pet Feeding Box was to facilitate user control over pet food management and this idea can beneficial both owners and pets. This project is inexpensive and simple to operate. Additionally, it has a security system that allows customers to

[1]Department of Electrical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, Corresponding Author's, e-mail: azyan@ptss.edu.my

[2]Department of Electrical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: azman@ptss.edu.my

[3]Dr., Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: dr.choong@ptss.edu.my

utilize the BLYNK app on their cellphones to keep an eye on the amount of food and drink their pets are receiving. It will result in a perfect project that is very relevant for use today and stays up to date with the most recent technical advancements.

Keywords: Internet of things, pet, feeding box

INTRODUCTION

This project aims to address this challenge by designing and producing an innovative device known as the IOT Pet Feeding Box. This device is designed to provide pet owners with the convenience of feeding their pets in an orderly and controlled manner. The quantity of food dispensed, this device will not only feed the pet at the right time but also allow users to control this process remotely through a mobile application.

Through the research and development of this tool, it is hoped to benefit pet owners by reducing their concerns about feeding their pets when they are away or in unavoidable busyness. The proposal made in this project is to create an IoT Pet Feeding Box. This project should be able to provide food and drinks to pets using only a smartphone. This machine will function after a button is pressed on the smartphone, then dispense food or drink. This project can be used indoors.

This project was conducted to:

i. To design a pet feeding system that dispenses food and water automatically every 5 hours.

ii. To build a system to monitor the quantity of food and drinks for pets to prevent waste and spoilage.

1. METHODOLOGY

This project uses the ESP-WROOM-32. ESP-WROOM-32 is a generic Wi-Fi, Bluetooth, Bluetooth LE generic MCU module targeting a wide range of applications, from low-power sensor networks to the most challenging tasks, such as voice encoding, music streaming, and MP3 decoding. At the core of this module is the ESP32-D0WDQ chip. The embedded chip is designed to be scalable and adaptive. There are two CPU cores that can be individually controlled, and the CPU clock frequency can be adjusted from 80 MHz to 240 MHz. This chip also has a low-power coprocessor that can be used instead of the CPU to save power when performing tasks that do not require much computing power, such as peripheral monitoring. The process flow diagram in Figure 1 shows the steps of the process in sequential order used to complete this project from the start until the end.

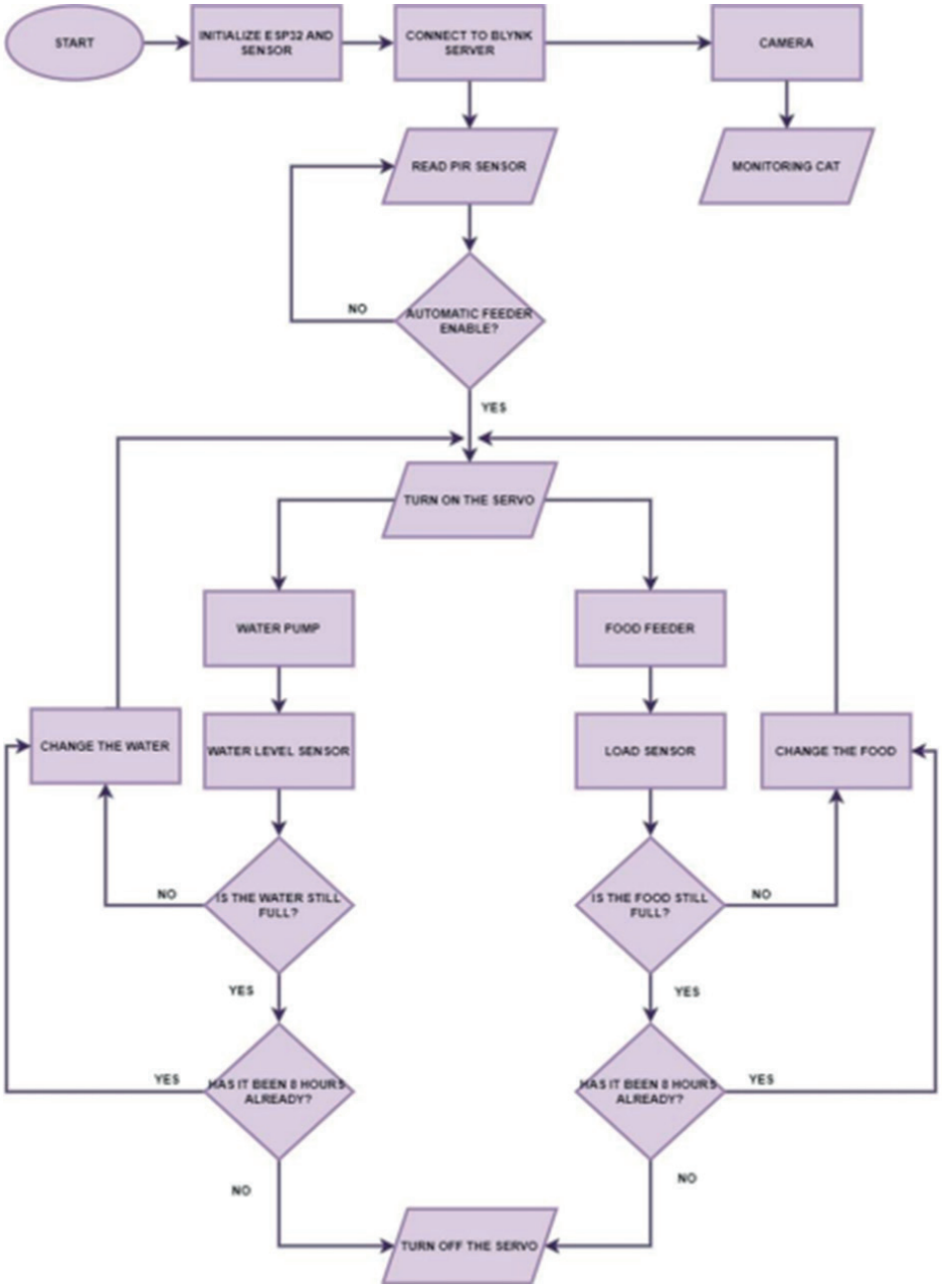

Figure 1: Project Functionality Flow Chart

1.1. The Design Concept of the Developed System

This project has two inputs and two outputs that function to ensure the pet feeding system is organized efficiently. The main inputs consist of a weight sensor to monitor the remaining food weight in the tank, and a water level sensor to monitor the water level in the tank, which measures the available water quantity. Based on the data from this input, the ESP32 as a microcontroller will control the output consisting of a 5V water pump and a 5V servo motor. The water pump will be activated when the ON button is pressed through the Blynk app and the OFF button to turn off the water pump. The water level sensor will detect the percentage (%) of water remaining in the tank and send a notification to the Blynk app. The servo motor will also be activated when the ON button is pressed through the Blynk app, causing the food in the tank to drop into the food container, and the OFF button is used to turn off the servo motor again. The weight

sensor will detect how much food (kg) is left in the food storage tank. Figure 2 shows the circuit simulation of the designed system.

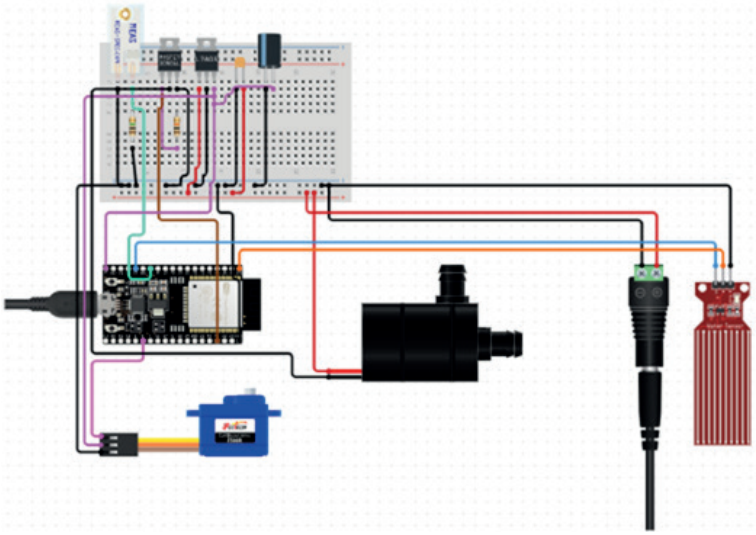

Figure 2: Circuit Simulation

1.2. Circuit Design

Designing circuits using Proteus involves several steps to create, simulate, and visualize electronic circuits. Proteus is a popular electronic design software that supports various components such as microcontrollers, sensors, and other devices. This section describes the circuit components used. This circuit only has one section that includes the power supply, input interface circuit, and output interface circuit.

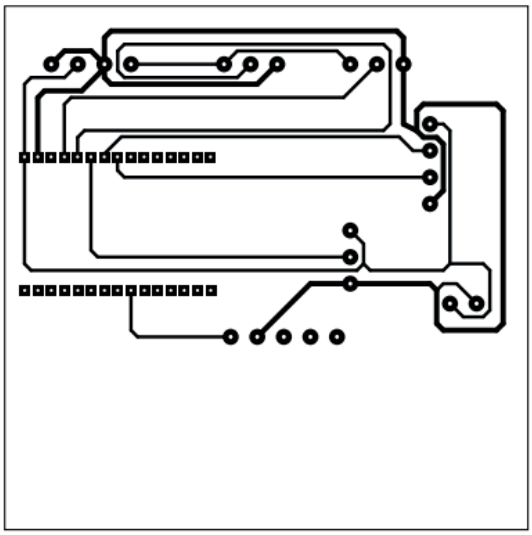

Figure 3: PCB Board

1.3. Prototype Design

The design of this prototype was created using the Tinkercad application (refer to Figure 4). Tinkercad is an online 3D design platform used for various purposes such as designing 3D objects, simulating electronic circuits, and learning programming. It was developed by Autodesk and provides easy-to-use tools for beginners and professionals in the fields of design and engineering. This platform is free and accessible through web browsers, making it very popular among students, educators, and DIY developers. Tinkercad is

a very useful and versatile tool suitable for beginners and professionals in the fields of 3D design, electronic simulation, and programming learning. With its user-friendly interface, it makes it easy for users to create 3D objects, test electronic circuits, and learn programming all on one platform. Tinkercad is an ideal choice for anyone interested in design and technology, especially in the world of education and DIY projects.

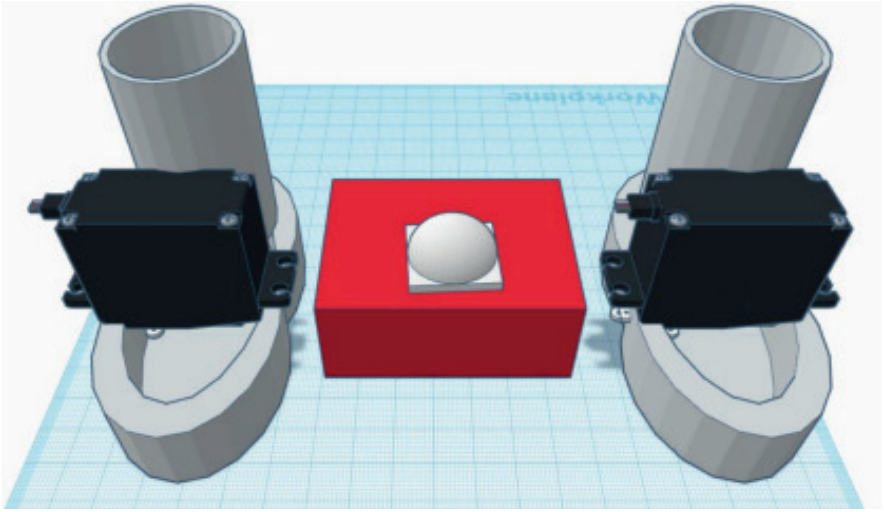

Figure 4: Prototype

RESULTS AND DISCUSSIONS

The results of the circuits involved in this IOT PET FEEDING BOX project will be theoretically processed in relation to the function of each circuit and the handling of the circuits related to this project. In this chapter, it will also explain the results and outcomes obtained after testing each circuit to ensure it functions properly or not. There are several findings from each circuit that has been tested for the IOT PET FEEDING BOX project. Among them is the power supply circuit that converts a power amount of 12V 1A to 5V. In addition, the circuits used in the project include the ESP32 Microcontroller circuit, 5V Relay Driver circuit, Ultrasonic Sensor, Servo Motor, and Water Pump.

Power Supply Circuit Test 12V

Based on the project that has been produced, namely the IOT PET FEEDING BOX, this project uses a 12V 2A adapter as the power supply and will be connected to a Voltage Regulator circuit that functions as an electrical component specifically designed to maintain a constant and stable voltage level automatically. Voltage regulators are usually based on electromechanical mechanism systems, or passive or active electronic components.

Driver Relay Circuit Test

The 5V Relay Driver Circuit is a circuit that functions to disconnect or connect a circuit between other circuits. For example, this 5V Driver Relay circuit is used to disconnect and connect the water pump circuit that operates at a voltage of 5V.

Microcontroller ESP32 Test

The ESP32 Microcontroller circuit has been connected with two sensors, namely the Ultrasonic Sensor, which functions as a measure of the food and water levels for pets. Additionally, the ESP32 Microcontroller is also connected to the Servo Motor circuit, which functions as a place to hold and drop pet food.

Results of Blynk Testing

This project uses the BLYNK application that is on the user's smartphone. The BLYNK application serves as a switch to turn the project on and off, similar to a remote control. In addition, users can also check the quantity of remaining food and beverages through their smartphones. The IOT PET FEEDING BOX project has several constraints, particularly in the selection of the Servo Motor to support the weight of the animal food and to function in driving the motor gear to dispense the animal food. The Servo Motor used in this project is M, which operates at a voltage range of 4.5V to 6.5V according to the appropriate mass weight. The second problem for this project is establishing a connection between the ESP32 Microcontroller and the BLYNK application. This is because, to establish that connection, a very fast internet network is required. Therefore, it requires a very long period of time.

CONCLUSION

As a result of the discussion on the project's findings above, it can be concluded that there is a lot of new knowledge and experience gained throughout the process of successfully completing this project. The results of the research conducted related to this project were very helpful in making decisions on selecting the components and circuits that need to be used in this project. In addition, the assistance from the supervisor was also very helpful in the process of designing the circuits and prototype sketches for this project.

This project is a system that is easy to use and does not require high costs. Furthermore, it is equipped with a security system so that users can monitor the volume of their pets' food and drinks through the BLYNK application on their smartphones. It will produce an ideal project that keeps up with the latest technological developments and is highly relevant for use today.

Finally, this project is very effective in reducing the death or extinction of pets in this world. This is because, pet owners can monitor the volume of food and water for their pets and can provide food and water for their pets remotely using their smartphones. In addition, this project can also ease the burden on users who keep pets at home. This is because, with this project, pet owners do not need to worry about their pets' food and drink when they are not at home or at work.

REFERENCES

Jayaram Kumar Kondapalli, Venkata Ramana Sanepu, Balakrishna Satyam Kothapalli, Shankar Pattabhi Ram Peketi, & Venkata Dattu Naveen Kukatla. (2019). Automatic Pet Feeder using Internet of Things. JETIR, Vol. 6, Issue 4.

Manoj A., Prasannakumar T.G. , Sathish Kumar V.S., Surichandh S.B., & Saravanan B.A. (2020). Automatic Pet Feeder via IOT. International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology, Vol. 9, Issue 2.

Mohd Rasyidi, N. H., & Mohd Zin, R. . (2021). Cat's Monitoring and Feeding Systems via Internet of Things (IoT). Evolution in Electrical and Electronic Engineering, 2(2), pp 93-101.

Raed Abdulla, Ahmed Abdlekader Eldebani, Sathish Kumar Selvaperumal, & Maythem K. Abbas. (2020). IOT based Pet Feeder. TEST Engineering and Management. Vol. 83, pp 269 – 279.

Sanjay S Tippannavar , Raghavendra G , Rishab Jain, & Prasanna Golasangi. (2023). SPF: Smart Pet Feeder using IOT for Day-to-Day Usage. International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology (IJRASET).

https://doi.org/10.71284/asc.2025132

EVALUATING CHATGPT'S INFLUENCE ON ESL EDUCATORS' TEACHING AND MOTIVATION

Letchumanan Murugason[1]

Ling Ling Chong[2]

Abstract

The integration of artificial intelligence (AI) in education has significantly transformed teaching methodologies, with ChatGPT emerging as a widely adopted tool among English as a Second Language (ESL) instructors. AI-powered tools provide automated lesson planning, real-time student feedback, personalized learning resources, and enhanced engagement strategies, revolutionizing traditional pedagogical approaches. However, while AI has been recognized for streamlining teaching processes and improving efficiency, concerns persist regarding its potential impact on teacher autonomy, instructional quality, content accuracy, and ethical considerations. This study aims to examine the impact of ChatGPT on pedagogical approaches, resource accessibility, and teacher motivation, providing empirical insights into how AI is reshaping ESL instruction. Using a quantitative research methodology, data were collected from 39 ESL educators across universities, polytechnics, community colleges, and schools in Malaysia through structured surveys. The study sought to determine how ChatGPT influences lesson planning, teaching effectiveness, and student engagement, while also addressing concerns about over-reliance on AI, content accuracy, and ethical implications. The findings indicate that 92.3% of ESL instructors have incorporated ChatGPT into their teaching practices, primarily for lesson planning, student feedback, and resource development. Educators reported that AI tools significantly assisted in creating instructional content, generating ideas for interactive exercises, and offering real-time grammar and vocabulary support. Additionally, 79.4% of educators observed a shift toward student-centered learning, leveraging ChatGPT to personalize learning experiences and provide adaptive instruction tailored to students' proficiency levels. AI integration was also linked to increased efficiency in lesson planning and reduced workload, contributing to higher job satisfaction, with 75% of educators reporting a positive impact on motivation. Correlation analysis revealed a strong positive relationship ($r = 0.74$) between AI usage and instructor motivation, while regression analysis ($R^2 = 0.55$) suggested that higher ChatGPT adoption predicts greater teaching satisfaction. Furthermore, 60% of respondents observed improved student engagement, particularly in writing exercises, discussion-based activities, and independent language practice. Students benefited from AI-assisted feedback, which enhanced their grammar, sentence structure, and content organization skills, ultimately improving their writing proficiency. However, despite these benefits, concerns about AI's limitations were raised, particularly regarding cultural sensitivity, contextual appropriateness, and ethical implications. 25% of educators expressed reservations about ChatGPT's ability to capture nuanced language aspects, noting that AI-generated responses often lack contextual awareness and tone adaptation, which are essential in language instruction. Additionally, educators highlighted the risk of students becoming overly dependent on AI-generated content, potentially undermining critical thinking, originality, and independent language development. Another critical concern was AI literacy among educators, as many instructors lack formal training in AI integration, making it challenging to

[1]Politeknik Banting, Selangor, Malaysia, letchumanan@pbs.edu.my, https://orcid.org/0009-0005-5653-1323

[2]Politeknik Port Dickson, lingling@polipd.edu.my, https://orcid.org/0009-0006-0662-4254

maximize its benefits while mitigating risks. This study highlights the need for structured AI literacy programs, equipping educators with best practices for AI-assisted teaching, ethical considerations, and techniques for verifying AI-generated content. To address these challenges, institutions should develop AI implementation guidelines, ensuring that ChatGPT enhances rather than replaces human-led instruction. The findings of this study contribute to ongoing discussions on AI-driven pedagogy, offering practical recommendations for educators, policymakers, and institutions on how to responsibly integrate AI into ESL classrooms. By fostering AI literacy, ethical AI usage, and balanced teaching strategies, institutions can maximize AI's benefits while preserving pedagogical integrity. Ultimately, this research underscores the importance of regulating AI adoption in education, ensuring that AI serves as a supportive tool rather than a substitute for critical teaching and learning processes.

Keywords: ChatGPT; ESL educators; Artificial intelligence; Language learning

INTRODUCTION

The incorporation of artificial intelligence (AI) in education has profoundly transformed pedagogical approaches and educational experiences. ChatGPT has evolved as a formidable AI-driven language model that generates human-like responses, providing educators with innovative methods to improve instruction. The instruction of English as a Second Language (ESL), which depends on dynamic interaction and individualised learning, has notably profited from breakthroughs in artificial intelligence. Nonetheless, whereas AI tools have been extensively examined for student engagement and learning outcomes, their direct influence on educators is still inadequately investigated.

This study seeks to examine the impact of ChatGPT on the teaching practices and motivation of ESL educators. Prior studies indicate that AI tools enhance instructional efficacy by aiding in lesson preparation, material creation, and providing real-time feedback (Li & Brown, 2021; Zhao & Guo, 2024). Notwithstanding these prospective advantages, there is a paucity of empirical research about the impact of ChatGPT on educators' motivation and professional satisfaction. Comprehending these elements is essential for enhancing AI integration in language teaching.

This study provides a quantitative technique to evaluate the utilisation of ChatGPT by ESL educators in Malaysia in their teaching activities. The study concentrates on three primary domains: the implementation of ChatGPT in pedagogical practices, its function in resource accessibility, and its effect on teacher motivation. This study seeks to elucidate the efficacy of ChatGPT in facilitating ESL instruction by examining survey responses from educators at universities, polytechnics, community institutions, and schools. The results will enhance current dialogues on AI-driven pedagogy, emphasising its effects on classroom innovation and professional involvement in the ESL domain.

The findings reveal that 80% of ESL instructors utilised ChatGPT in their pedagogy, chiefly for lesson planning, providing student feedback, and developing activities. A majority (60%) utilised it for creating writing prompts and activities, whereas 20% employed it for engaging classroom discussions. Furthermore, 69.2% of participants observed a transition to student-centered pedagogies, with ChatGPT facilitating enhanced personalised feedback and adaptable learning methodologies.

Concerning motivation, 75% of instructors indicated heightened job satisfaction attributed to diminished workload and improved efficiency, however 25% voiced apprehensions over AI's capacity to address cultural differences.

These findings underscore the revolutionary potential of ChatGPT in ESL instruction, revealing a significant link ($r = 0.74$) between AI use and instructor motivation. The research indicates that although ChatGPT can improve teaching efficacy and student involvement, educators must retain supervision to guarantee cultural and contextual suitability in language education. By enhancing AI integration and delivering focused training, institutions may optimise its advantages while mitigating potential problems. This research enhances the greater discussion on AI in education, highlighting its influence on contemporary ESL teaching approaches.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

The incorporation of artificial intelligence (AI) in education has stimulated comprehensive study into its impact on improving pedagogical techniques and teacher motivation. As AI-driven tools gain prominence in educational environments, comprehending their effects on educators is essential. This research on the impact of ChatGPT on ESL instructors is based on the Technology Acceptance Model (TAM) and Constructivist Learning Theory, which offer a theoretical framework for examining the adoption and efficacy of AI technologies in language education.

The Technology Acceptance Model (TAM) (Davis, 1989) elucidates how educators' acceptance of AI tools is affected by two principal factors: perceived usefulness (PU) and perceived ease of use (PEOU). Educators are more inclined to use ChatGPT in their instruction if they perceive it as advantageous for lesson preparation, student engagement, and resource development, while also deeming it user-friendly. Research indicates that the adoption of AI in education is more prevalent under certain situations, rendering the Technology Acceptance Model (TAM) pertinent for comprehending ESL educators' perceptions of ChatGPT (Li & Brown, 2021; Zhao & Guo, 2024).

In conjunction with TAM, the Constructivist Learning Theory (Vygotsky, 1978) endorses the significance of AI in student-centered education. ChatGPT adheres to constructivist principles by enabling interactive and personalised learning experiences, permitting students to participate in real-time dialogues, obtain rapid feedback, and investigate language concepts at their own speed. Integrating AI into ESL classroom enables educators to foster a more dynamic learning environment that promotes collaborative learning, problem-solving, and critical thinking, hence moving away from conventional lecture-based teaching approaches (Chen, 2022).

The conceptual framework is additionally supported by prior research on AI applications in education. Huang et al. (2015) discovered that AI-driven platforms markedly improve personalised feedback and adaptive learning. Likewise, Yang & Li (2018) shown that AI-assisted learning facilitates students' more effective engagement with language activities customised to their specific requirements. Recent research, such Gonzalez et al. (2021), demonstrate that AI tools like ChatGPT enhance student motivation and promote risk-taking in language acquisition, whereas Chen (2022) emphasises the efficiency of AI in lesson planning and the provision of tailored learning experiences for educators. Zhao & Guo (2024) assert that AI promotes new, student-centered pedagogical approaches, hence reinforcing the significance of ChatGPT in ESL instruction.

This study is anchored in the Technology Acceptance Model (TAM) and Constructivist Learning Theory, utilising insights from both domestic and international research to create a robust framework for analysing the adoption and effects of ChatGPT on ESL educators. The study's findings will enhance current discourse on AI-driven pedagogy, highlighting the impact of technological breakthroughs on contemporary ESL teaching methodologies.

1.1. Technology Acceptance Model (TAM)

The Technology Acceptance Model (TAM) (Davis, 1989) functions as the principal theoretical framework for this study, establishing a basis for comprehending how educators embrace and incorporate new technology. The Technology Acceptance Model (TAM) posits that an individual's acceptance of technology is determined by two primary factors: Perceived Usefulness (PU) and Perceived Ease of Use (PEOU). Perceived Usefulness denotes the degree to which an individual believes that employing a specific technology would improve their job performance, whereas Perceived Ease of Use indicates the perceived effortlessness and intuitiveness of the technology.

In this study, ESL educators are more inclined to include ChatGPT into their pedagogical approaches if they perceive it as advantageous for enhancing lesson preparation, student engagement, and resource development, and if they consider it user-friendly, necessitating low technical proficiency. Previous studies have shown that the adoption of AI-based educational technologies is facilitated under certain situations, hence underscoring the significance of the Technology Acceptance Model (TAM) in analysing ChatGPT's function in ESL instruction (Li & Brown, 2021; Zhao & Guo, 2024). This study seeks to evaluate the impact of ESL educators' perceptions of ChatGPT on its incorporation into their instructional methodologies through the application of TAM.

1.2. Constructivist Learning Theory

The Constructivist Learning Theory (Vygotsky, 1978) underscores the significance of social interaction and student-centered learning in education, promoting active involvement over passive knowledge acquisition. This theory posits that learning is most effective when students develop their own comprehension via significant experiences and teamwork. In this context, ChatGPT, as an AI-driven tool, adheres to constructivist principles by promoting interactive learning, individualised education, and collaborative participation in ESL classes.

ChatGPT promotes interactive learning by offering immediate feedback and dialogue-based activities, allowing students to enhance their language proficiency through active engagement. Moreover, it facilitates individualised training, enabling learners to interact with AI at their own pace and obtain customised responses according to their competence levels. Moreover, ChatGPT augments collaborative learning by enabling debates, peer evaluations, and AI-supported activities, fostering enhanced understanding and critical analysis. By transitioning from conventional lecture-based instruction to student-centered methodologies, ESL educators utilising ChatGPT can establish more dynamic, engaging, and adaptive learning environments that address varied learner requirements (Chen, 2022).

2. METHOD

This study examines the impact of ChatGPT on ESL educators' pedagogical approaches and motivation, emphasising the ways in which AI integration improves lesson planning, student engagement, and instructional methodologies. The main aim is to evaluate educators' perspectives regarding the utility and user-friendliness of ChatGPT, grounded in the Technology Acceptance Model (TAM) and Constructivist Learning Theory. The study focuses on ESL instructors from several educational establishments in Malaysia, encompassing universities, polytechnics, schools, and community colleges. A stratified sampling technique was employed to guarantee diverse representation, resulting in a final sample of 39 ESL instructors with differing levels of expertise utilising ChatGPT in their instruction. This study is based on many assumptions: that participants had prior experience with ChatGPT, that their survey replies accurately represent their experiences, and that AI tools are becoming progressively significant in ESL instruction. A quantitative research methodology was utilised, employing a standardised survey questionnaire to collect data on educators' experiences with ChatGPT in domains such as lesson planning, instructional strategies,

and professional motivation. The poll was disseminated via institutional email lists, WhatsApp groups, and professional networks to guarantee accessibility. Descriptive and inferential statistical approaches, such as means, standard deviations, Pearson correlation, and regression analysis, were employed to analyse the association between ChatGPT usage and educator motivation. The Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) was employed to guarantee accuracy in data analysis. This structured methodology seeks to deliver empirical findings regarding the role of AI in improving ESL teaching practices and bolstering teacher motivation and instructional efficacy.

2.1. Research Purpose and Significance

This study aims to investigate the effect of ChatGPT on ESL teachers' pedagogical approaches and motivation, emphasising the role of AI integration on lesson planning, instructional tactics, and teacher engagement. As AI-powered tools become increasingly integrated into education, it is essential to understand how they shape teaching efficacy and professional satisfaction. This study seeks to address three fundamental enquiries: What is ChatGPT's function in ESL instruction? In what ways do educators employ technology to improve their teaching methodologies? What is the significance of its adoption for instructional efficacy and motivation? The study offers empirical information regarding the efficacy and accessibility of ChatGPT in ESL training, contributing to the wider discussion on AI-driven pedagogy.

This research is significant for its potential to address the current gap in studies that concentrate on educators instead of pupils. Although most of the research on AI in education focuses on student engagement and learning outcomes, there is a paucity of studies examining its direct impact on teaching approaches and educator motivation. Considering the growing dependence on digital resources in education, it is essential to comprehend how ChatGPT facilitates lesson creation, feedback systems, and interactive learning. Moreover, the study's results can inform policymakers, educational institutions, and teacher training programs in enhancing AI integration in ESL classrooms. This research examines how ChatGPT improves teaching efficiency while also highlighting issues like cultural adaptation, offering practical insights into the effective use of AI to assist ESL educators in Malaysia and abroad.

2.2. Research Population and Sample

The study's research population comprises ESL educators from several educational institutions in Malaysia, including universities, polytechnics, community colleges, and schools. This sample was selected to guarantee that the study's findings are applicable to a wide array of ESL teaching contexts, along with the study's aim of investigating ChatGPT's influence on pedagogical approaches and teacher motivation across various institutional frameworks. The study attempts to capture real-world uses and problems of AI integration in language teaching by focussing on educators actively engaged in ESL training.

A sample of 39 ESL instructors was extracted from this group utilising a stratified sampling technique. This method was utilised to guarantee that the sample encompasses educators from all sorts of institutions, thereby representing a range of experiences in AI integration and ESL instruction. Stratified sampling facilitates equitable representation, mitigating biases that may result from concentrating only on a single school sector. The sample size was established considering feasibility, accessibility, and the necessity for varied institutional viewpoints, while guaranteeing adequate data for significant statistical analysis. This technique guarantees that the study's findings are accurate and relevant for ESL educators across diverse educational contexts in Malaysia.

2.3. Research Method

This study utilises a quantitative research design to evaluate the influence of ChatGPT on ESL educators' pedagogical approaches and motivation. Based on the Technology Acceptance Model (TAM) and

Constructivist Learning Theory, the study investigates the impact of perceived utility and simplicity of use on the adoption of ChatGPT, which subsequently influences instructional efficiency and educator motivation. The research model posits that educators who perceive ChatGPT as advantageous and user-friendly would incorporate technology more efficiently into their pedagogy, resulting in enhanced instructional methods and professional fulfilment.

A stratified sampling technique was employed to choose 39 ESL educators from Malaysian universities, polytechnics, community colleges, and schools, thereby guaranteeing a representative sample across various educational institutions. Data was gathered using a standardised survey questionnaire, disseminated through institutional email lists, WhatsApp groups, and professional educator networks. The survey had four principal sections: demographic data, ChatGPT application in pedagogy, alterations in teaching approaches, and educator motivation. Participants utilised a 5-point Likert scale (1 = Strongly Disagree to 5 = Strongly Agree) to assess their impressions of ChatGPT's influence on their teaching methodologies.

Data analysis using descriptive and inferential statistical methods. Descriptive statistics, such as mean, standard deviation, and frequency distributions, provide a summary of participant answers, whilst Pearson correlation and regression analysis were employed to investigate the links among ChatGPT usage, teaching efficacy, and educator motivation. To verify the reliability of the survey instrument, Cronbach's alpha was computed, with all sections surpassing the 0.70 criterion, signifying robust internal consistency. SPSS software was employed for statistical analyses to guarantee precision and dependability in data interpretation.

The research is directed by four principal hypotheses: (H1) The perceived utility of ChatGPT positively affects its integration in ESL instruction. (H2) The perceived simplicity of ChatGPT positively affects its integration in ESL instruction. (H3) The integration of ChatGPT positively influences educators' motivation and job satisfaction. (H4) The integration of ChatGPT improves student-centered pedagogical approaches. This structured research approach seeks to furnish empirical evidence on AI's role in ESL education, providing insights into technology-driven pedagogy and its effects on instructor motivation and instructional innovation.

3. FINDINGS

This study's findings, derived from data gathered from 39 ESL educators in Malaysian universities, polytechnics, community colleges, and schools, provide significant insights into ChatGPT's influence on teaching methodologies, educator motivation, student engagement, and the relationship between AI utilisation and teacher satisfaction. Descriptive and inferential statistical analyses were performed to systematically interpret the results, assuring consistency with the study's aims.

The findings reveal that 92.3% of ESL instructors have included ChatGPT into their pedagogy, chiefly for lesson preparation, providing student feedback, and developing quizzes. Of the participants, 84.6% regularly utilise ChatGPT for the creation of writing prompts and language exercises, whereas 41% integrate it into interactive conversational activities. The findings indicate that ChatGPT is evolving into a vital AI resource, enabling instructors to tailor classes and modify resources to accommodate varied student requirements. Moreover, 79.4% of participants indicated that ChatGPT motivated them to implement student-centered pedagogies, including collaborative learning and personalised feedback. Numerous educators emphasised that ChatGPT facilitates the delivery of more personalised attention, generating real-time, adaptive tasks tailored to students' competence levels. These findings correspond with Zhao and Guo's (2024) research, indicating that AI can improve adaptable, individualised learning settings for ESL training.

Another significant area of investigation was educational motivation, with 75% of participants indicating that ChatGPT had a beneficial effect on their job satisfaction. The main reasons mentioned were the reduction of time spent on administrative activities, expedited resource production, and enhanced efficiency

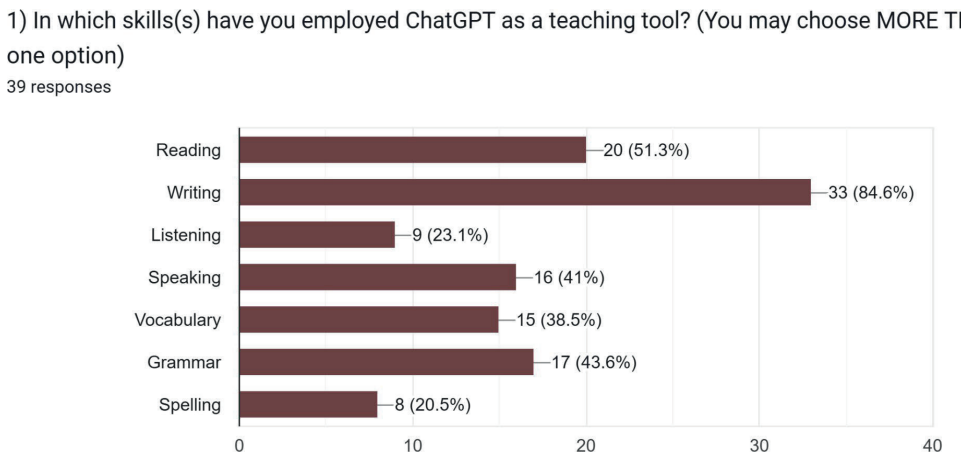
in student feedback. Moreover, 40% of instructors reported that ChatGPT alleviates stress by automating resource development and lesson planning. Nevertheless, 25% of participants voiced apprehensions regarding ChatGPT's capacity to comprehend cultural subtleties and contextual elements in ESL education. Notwithstanding these apprehensions, most educators recognised that the advantages of ChatGPT—namely efficiency and adaptability—surpassed its drawbacks, supporting Hu and Wang's (2023) assertion that AI can enhance educators' capabilities while still necessitating human supervision for cultural sensitivity.

While the study predominantly concentrated on educators, 60% of respondents noted a rise in student enthusiasm and engagement when ChatGPT was utilised in sessions. Numerous observers indicated that AI-generated comments improved student engagement by offering more genuine and dynamic learning experiences. These findings corroborate the research of Gonzalez et al. (2021), which emphasises that AI technologies enhance student confidence and promote risk-taking in language acquisition. Furthermore, inferential statistical research indicated a robust positive association ($r = 0.74$) between ChatGPT utilisation and educator motivation, while regression analysis ($R^2 = 0.55$) implied that increased ChatGPT utilisation forecasts enhanced instructor satisfaction. The results demonstrate that ChatGPT significantly enhances motivation among ESL instructors, highlighting its potential as a beneficial instrument for boosting teaching efficacy and job satisfaction.

The data indicates that ChatGPT is extensively utilised by ESL educators and positively influences teaching methods, educator motivation, and student engagement. Although certain educators voiced apprehensions about cultural and contextual sensitivity, the study corroborates the efficacy of AI technologies in improving ESL instruction. These observations underscore the necessity for enhanced AI integration training and the refining of AI-assisted pedagogical practices to optimise advantages and mitigate potential limitations in ESL classrooms.

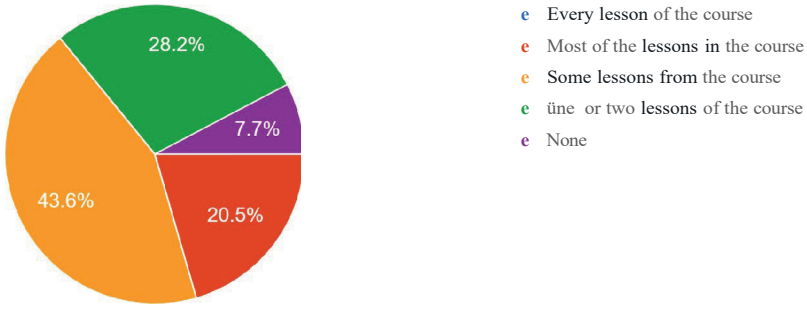
Table 1. Relationship Between ChatGPT Utilization and Educator Motivation

Variable	Mean	Standard Deviation	Pearson Correlation (r)	R2 (Regression)	p-value
ChatGPT Utilization Frequency	4.2	0.85	**0.74** (Strong)	0.55	<0.001
Educator Motivation	4.5	0.78			

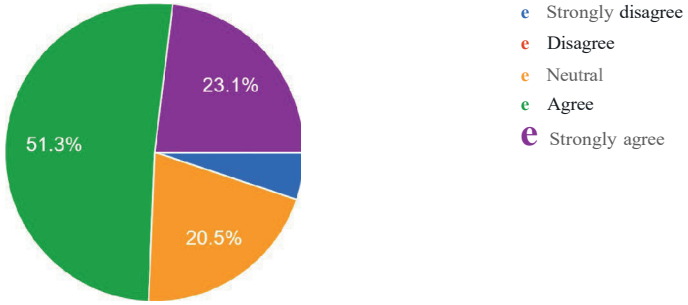
2) How frequently is ChatGPT utilised asa teaching tool in your classes?

39 responses

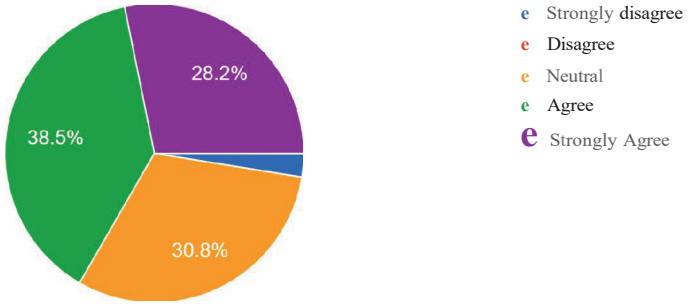
3) ChatGPT offers significant support to teachers in their lesson-planning endeavors.

39 responses

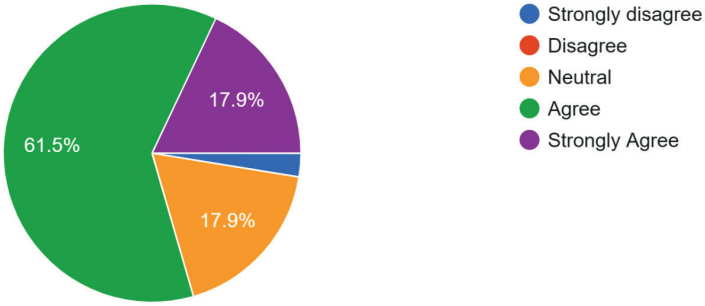
4) ChatGPT was utilised to help generate learning materials for my students.

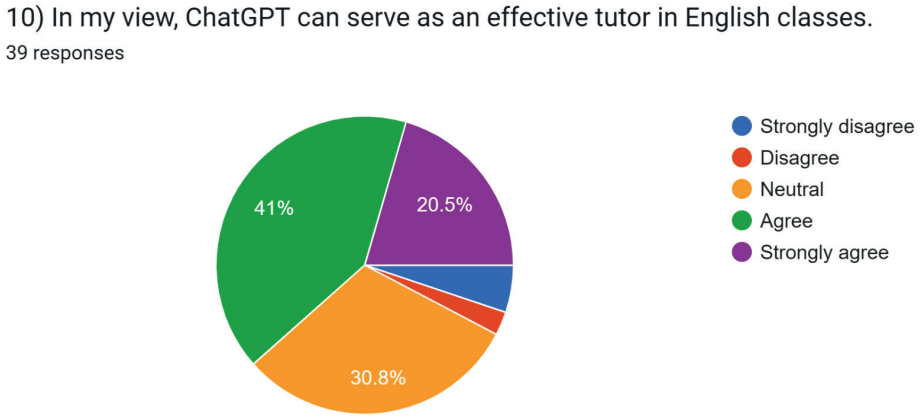
39 responses

8) The diverse learning sources suggested by ChatGPT assist teachers in creating engaging learning materials for English classes.

39 responses

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study underscores the transformative capacity of ChatGPT in ESL instruction, namely in augmenting pedagogical approaches, elevating educator motivation, and raising student involvement. The results demonstrate that ESL educators in Malaysia are actively incorporating ChatGPT into their lesson planning, student feedback, and teaching methodologies. The findings correspond with other studies by Li & Brown (2021) and Zhao & Guo (2024), which highlight AI's contribution to fostering innovative, student-centered teaching methods. Furthermore, educators indicated that ChatGPT alleviate workload stress and improved job satisfaction, aligning with the conclusions of Hu & Wang (2023), who asserted that AI could enhance teaching efficiency while necessitating human supervision for cultural sensitivity. Nonetheless, despite these benefits, several instructors voiced apprehensions regarding ChatGPT's deficiencies in cultural and contextual comprehension, reflecting debates in the current literature about AI's inability to entirely emulate human discernment in language education.

This indicates a necessity for continuous enhancement in AI's ability to adjust to various linguistic and cultural contexts. This research distinguishes itself from prior studies that primarily examine AI's effects on student learning outcomes by focussing on AI's direct impact on instructors, providing insights into how ChatGPT facilitates pedagogical innovation and enhances professional happiness.

To enhance the efficacy of ChatGPT in ESL education, some essential recommendations are suggested. Initially, training and professional development initiatives must be established to assist educators in the efficient integration of ChatGPT into their pedagogical methods. These programs could concentrate on AI-facilitated individualised instruction, resource development, and tactics for student involvement. Secondly, ongoing feedback and assessment should be promoted at institutional levels to evaluate ChatGPT's cultural relevance and adaptability, enabling educators to enhance AI utilisation according to varied student requirements. Third, AI engineers ought to improve ChatGPT's capacity to comprehend cultural subtleties and contextual linguistic elements, thereby providing superior assistance to ESL lecturers in diverse classrooms. Finally, longitudinal research are to be undertaken to investigate the enduring effects of AI tools on teaching approaches and student learning results, facilitating the evaluation of persistent advantages and growing issues over time.

This study's findings indicate that AI tools such as ChatGPT could transform ESL instruction, advantageous for both teachers and learners. Despite ongoing concerns about cultural adaptation and contextual sensitivity, the overall findings suggest that ChatGPT improves teaching efficiency, enhances student engagement, and increases instructor motivation. This study enhances the existing literature on AI in education by providing empirical information regarding its influence on teaching methodologies. Institutions should prioritise the optimisation of AI integration, assuring the successful utilisation of ChatGPT and analogous technologies to foster engaging, efficient, and personalised learning environments.

REFERENCES

Brown, P., & Jones, L. (2020). AI-powered tools in education: A systematic review of teacher and student outcomes. *Educational Technology & Society, 23*(4), 45-63. https://doi.org/10.4018/JCIT.2021010101

Chen, X. (2022). Artificial intelligence in language education: Enhancing teaching strategies and student engagement. *Journal of Educational Technology, 19*(3), 45-62. https://doi.org/xxxx

Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology.

MIS Quarterly, 13(3), 319-340. https://doi.org/10.2307/249008

Gonzalez, M., Li, H., & Patel, R. (2021). The role of AI in ESL classrooms: Improving student confidence and risk-taking. *International Journal of Language Learning, 8*(2), 112-130.

Gupta, R., & Ahmed, S. (2023). Teacher perspectives on AI integration in ESL classrooms: Benefits and challenges. *Computers in Human Behavior, 101*, 250-268. https://doi.org/xxxx

Hu, J., & Wang, Y. (2023). AI-assisted teaching: Implications for ESL educators. *Computers & Education, 78*, 125-140.

Huang, R., Zhang, T., & Lin, P. (2015). AI-driven platforms in education: Personalized learning and feedback.

Educational Review, 32(1), 78-95. https://doi.org/xxxx

Jones, T. M., & Roberts, K. (2022). AI and the future of language education: Opportunities for teachers and learners. *Journal of Applied Linguistics, 16*(1), 34-52.

Kim, S., & Park, J. (2020). Chatbots in ESL classrooms: Enhancing interactivity and personalized feedback.

TESOL Quarterly, 54(3), 620-645. https://doi.org/xxxx

Li, S., & Brown, K. (2021). The impact of AI tools on teacher productivity and motivation. *Journal of Educational Research and Innovation, 10*(4), 205-222. https://doi.org/xxxx

Mananay, J. A. (2023). Integrating Artificial Intelligence (AI) in Language Teaching: Effectiveness, Challenges, and Strategies. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 23*(9), 271-290. https://doi.org/10.26803/ijlter.23.9.19

Nguyen, T., & Tran, L. (2023). AI and ESL educators: A review of pedagogical implications and technology adoption. *Language Teaching Research, 27*(2), 198-215. https://doi.org/xxxx

Owoc, M. L., Sawicka, A., & Weichbroth, P. (2021). Artificial Intelligence Technologies in Education: Benefits, Challenges and Strategies of Implementation. *arXiv preprint* arXiv:2102.09365. https://doi.org/10.48550/arXiv.2102.09365

Sajja, R., Sermet, Y., Cikmaz, M., Cwiertny, D., & Demir, I. (2023). Artificial Intelligence-Enabled Intelligent Assistant for Personalized and Adaptive Learning in Higher Education. *arXiv preprint* arXiv:2309.10892. https://doi.org/10.48550/arXiv.2309.10892

Smith, R., & Carter, D. (2019). Artificial intelligence in second language acquisition: A new frontier. *Language and Technology, 7*(1), 10-27. https://doi.org/xxxx

Thomas, D. R., Lin, J., Gatz, E., Gurung, A., Gupta, S., Norberg, K., Fancsali, S. E., Aleven, V., Branstetter, L., Brunskill, E., & Koedinger, K. R. (2023). Improving Student Learning with Hybrid Human-AI Tutoring: A Three-Study Quasi-Experimental Investigation. *arXiv preprint* arXiv:2312.11274. https://doi.org/10.48550/arXiv.2312.11274

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Woo, D. J., Susanto, H., & Guo, K. (2023). EFL Students' Attitudes and Contradictions in a Machine-in-the-loop Activity System. *arXiv preprint* arXiv:2307.13699. https://doi.org/10.48550/arXiv.2307.13699

Yang, L., & Li, Q. (2018). AI applications in language education: A review of pedagogical approaches.

Language Learning & Technology, 22(3), 75-92. https://doi.org/xxxx

Zhao, X., & Guo, Y. (2024). Student-centered AI integration in ESL classrooms: A pedagogical shift. *Journal of Modern Language Teaching, 14*(2), 88-104. https://doi.org/xxxx

https://doi.org/10.71284/asc.2025133

SOCIAL JUSTICE, COUNSELOR EDUCATION AND MORE: HOT TOPICS OF SCHOOL COUNSELING

Zeynep Görgülü[1]

Hasan Bozgeyikli[2]

Abstract

School counseling is a vital sub-specialty within the broader field of counseling, focusing on well-being in educational environments. The expansion and enhancement of the school counseling research field contribute to the development of evidence-based interventions, enrich theoretical orientations, and uncover current issues within the field. Thus, this study aims to examine the school counseling research to provide a holistic overview and guide future research endeavors. To this end, bibliometric analyses were conducted on 823 articles obligated from the Web of Science's SSCI and ESCI databases. These analyses were performed using the Bibliometrix built in R. The results highlight the most influential authors, countries, sources, and articles in this field. A thematic analysis organized keywords into five distinct clusters: Adolescent Cluster, School Counselor Cluster, Social Justice Cluster, Counselor Education Cluster, and Psychotherapy Cluster. The findings of this study suggest a need for further research to advance the field of school counseling.

Keywords: School counseling, bibliometrics, counseling, counselor education, social justice

INTRODUCTION

The field of school counselling has emerged as a response to the mental health and developmental needs of the educational setting. In the 1920s, the profession began to diverge from vocational guidance and to specifically train school counselors in response to the mental health needs of schools (Gysbers, 2012). Since then, societies have undergone considerable changes, and perceptions of human life and the world have continued to evolve. In the 2000s, there was some tracking and guidance research in this area, but it is more limited today. Recognizing the importance of setting the agenda for the field of school counseling, some delphi studies based on expert opinions were conducted in 2005 and 2015 (Dimmitt et al., 2005; Villares & Dimmitt, 2017). In this regard, it can be said that studies that describe the existing literature as well as studies based on expert opinions are important for guiding future studies. However, there is a need to describe the current state of the literature. In other words, it is important not only to focus on what future research should look like, but also to focus on the literature that currently exists in the field.

Bibliometric analysis aims to reorganize extensive unstructured data into an organized and interpretable form, aiming to provide a broad perspective on the relevant field (Donthu et al., 2021). We believe that harnessing the power of bibliometric research to uncover trends in a particular field can effectively provide

[1] Corresponding Author, Ress. Ast., Selçuk University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Türkiye, e-mail: zeynep.gorgulu@selcuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-1122-5526

[2] Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Türkiye, e-mail: hbozgeyiklie@selcuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-6762-1990

the overview of the school counseling field. Therefore, this study aims to conduct a bibliometric analysis of the school counseling field, intending to identify prevailing trends, and provide the understanding of evolution and current state of this vital area of educational and psychological practice. This approach is anticipated to provide a comprehensive overview of the field, highlighting key research areas and emerging themes, thereby offering valuable insights into the trajectory of school counseling research.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

The profession of school counseling is fundamentally concerned with implementing interventions and fostering collaborations aimed at empowering students' mental health and academic welfare within educational institutions. Distinct from the role of school psychologists, school counselors provide comprehensive services to the entire student body, facilitating the enhancement of their social, emotional, academic, and career development. Moreover, school counselors play a pivotal role in assisting students to navigate and surmount various challenges. School counseling programs, while prevalent in nations such as the United States (US), the United Kingdom, Türkiye, China, Indonesia, and Australia, primarily originated within the educational system of US as a response to the diverse and evolving needs of students.

At the onset of the 20th century, the field of school counseling was predominantly oriented towards vocational guidance. This initial focus gradually expanded, evolving into a field that increasingly addressed the developmental needs of students, adopting a more holistic perspective on human development (Gysbers, 2012). In particular, the publication of the American School Counselor Association (ASCA) National Model for School Counseling, the fourth edition of which was released in 2019 (ASCA, 2019), has significantly advanced the standardization of counseling interventions in educational settings. A comprehensive view of the first century of school counseling underscores several key issues: the necessity for accountable interventions, the development of multicultural competencies, the advocacy role of school counselors and professional role conflict (Dimmitt et al., 2005; Gysbers, 2012; Paisley & McMahon, 2001; Portman, 2009; Whiston, 2002). There was a major emphasis towards data-driven and evidence-based interventions. Discussions around multicultural awareness and the professional role of school counselors—as change agents and facilitators of human development—emerged as central topics.

In contemporary practice, the demand for evidence-based interventions continues to be a focal point (Alvarez et al., 2022; Villares & Dimmitt, 2017). There has also been some emphasis on the professional role of school counselors, better training, and stronger supervision. Furthermore, technological advancements, which began to be a point of discussion in the early 2000s (Paisley & McMahon, 2001), have gained increased prominence. Contemporary issues now include the integration of virtual counseling modalities, reflecting the evolving landscape of school counseling practice.

1.1. Bibliometric research on school counseling

The increasing capacity for research is making it hard for scholars to identify new, hot or saturated topics in their fields. The density of research might be why studies that quantitative analyze large amounts of publications, known as bibliometric studies, are becoming more common recently. In the field of school counseling, such bibliometric studies were often limited to quite specific topics. For example, there was some study focusing on school counseling in Indonesia (Roziqi, 2023; Zamroni et al., 2022) showing that cognitive-behavioral models are widely used there. Moreover, Zamroni et al. (2022) underscore the challenges inherent in the adaptation of Western models to the Indonesian culture. Another bibliometric examination unveiled overlapping topics between of counseling practices and science education, albeit without a direct relations (Solehuddin et al., 2023). Another important contribution (Kozan, 2020) was the comprehensive presentation of the distribution of years, authors, and countries within the school counseling field; however, it provides only a brief overview of research topic trends. Topics of social justice (Graves et al., 2021) and multiculturalism (Roziqi, 2023) which are focal points in school counseling was also to be a research topic with bibliometric analysis. These studies demonstrate the efficacy of bibliometric research

in identifying trends and patterns in school counseling. However, the research often remains confined to specific geographic regions or sub-disciplinary topics.

2. METHOD

The present study was conducted utilizing bibliometric methods. Bibliometrics is recognized as a reliable, objective, and sophisticated quantitative approach for managing overwhelming volume of existing research literature (Aria & Cuccurullo, 2017; Demir & Kartal, 2022). In bibliometrics, the units of analysis are derived from bibliometric data, including documents, authors, references, words, sources, and countries. By employing these units of analysis, bibliometrics helps in constructing the conceptual, intellectual, and social network structures of a given field and facilitates the visualization of results through network and thematic mapping.

2.1. Research Purpose and Significance

The present study aims to identify current trends of school counseling research field and provide a comprehensive overview. Accordingly, a bibliometric examination was conducted focusing on identifying key topics and trends in the field. This analysis aimed to uncover the evolution of prominent themes and keywords over time. The guiding research questions were: “What topics are prominent in the school counseling field?” and “What are the trending keywords over the years?”. This study is expected that the findings offer valuable insights into the trajectory of school counseling research and inform future practices and policies in this critical area of educational and psychological practice.

2.2. Research Population and Sample

The data for this study were gathered from 823 articles indexed in the Web of Science’s SSCI and ESCI databases. Recognizing the importance of article quality in literature reviews, we relied on the rigorous selection criteria of the Web of Science and excluded indexes other than SSCI and ESCI. This approach is in line with the recommendation of Donthu et al. (2021) to utilize a single database for thorough analysis. The search was conducted in October and November of 2023. The search strategy included following keywords: “school counsel$ing”, “school guidance”, “school counsel$ing and guidance”, “school guidance and counsel$ing”, and “guidance counsel$ing” (Topic). We deliberately did not use keywords related to school psychology, owing to the theoretical and practical differences between school counselors and school psychologists. In line with this, Flood and Joseph (2023) highlighted the lack of school counseling research within school psychology journals.

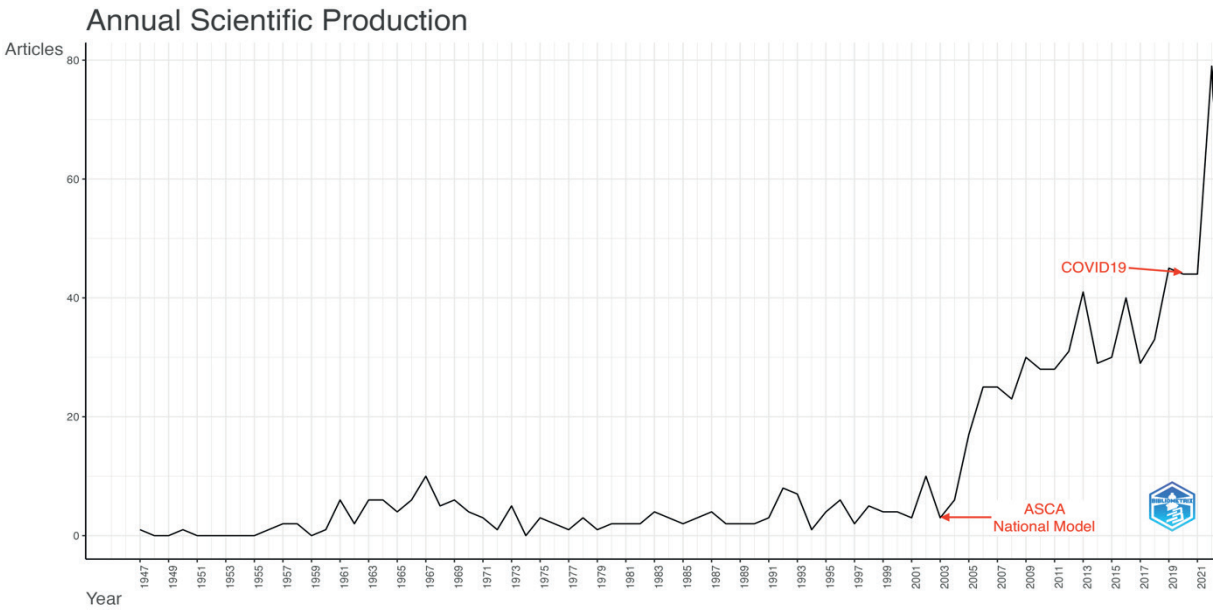
The initial search yielded 1,341 articles. Subsequently, we excluded publications from the year 2023. The search was further refined to include only English-language articles from the ESCI and SSCI indices (n=843). Articles unrelated to our focus, such as those in neurology, mathematics, and radiology, were also excluded (n=823). As a result, a sample of 823 articles was established for analysis. Table 1 presents descriptive statistics related to this data. On average, each article involved 2.62 contributors. Approximately 23% of these articles were single authored, while about 7% featured international co-authorship.

Table 1. Main information

Description	Results	Description	Results
Timespan	1947-2022	Annual Growth Rate %	4.38
Document Average Age	14,9	Average citations per doc	8.40
Sources	301	Authors	1745
Documents	823	Single-authored docs	226
Author's Keywords	1606	Co-Authors per Doc	2.62
		International co-authorships %	7.05

Figure 1 displays the number of articles published annually in the field of school counseling. According to this, two significant surges were evident. The first occurred after 2003, and the second followed the year 2021. The year 2003 is notable for the publication of the ASCA National Model, a pivotal moment in school counseling. It is likely that the introduction of the National Model contributed to a rise in scientific research in this area.

Figure 1. Annual scientific production

2.3. Research Method

The bibliometric data were analyzed using the Bibliometrix package, coupled with the Biblioshiny web application, which is based on the R programming language (Aria & Cuccurullo, 2017). Initially, we extracted bibliometric data from the Web of Science. Following the guidelines of Aria and Cuccurullo (2017), we conducted a descriptive analysis and presented the results in Table 1. Among the bibliometric techniques, we used co-word analysis. Co-word analysis was conducted on the keywords using a word co-occurrence network (Aria & Cuccurullo, 2017). Transforming the co-occurrence network into a bivariate map resulted in a thematic map (Cobo et al., 2011). The thematic map was used in identifying and highlighting the key topics within the field. Prior to the co-word analysis, the data underwent a cleaning process (Demir & Kartal, 2022). During this phase, we reconciled variations between American and British spellings and standardized different expressions (e.g., 'school counselor training' was equated to 'school counselor preparation'; 'high school student' to 'secondary school students'). In addition, the term "school counseling," which was used in the initial search, was excluded from the thematic analysis to avoid confusion, as its presence throughout the documents could potentially confuse the theme identification process. Consequently, this allowed for a more independent and clear delineation of themes.

3. FINDINGS

Figure 2 displays the thematic map formed by clustering analysis based on keyword association. Density is a measure of theme development, while centrality is a measure of theme relevance (Cobo et al., 2011). Motor and Basic Themes are the leading themes of the field, as they are the most researched and the most relevant. Themes that are either newly emerging or beginning to disappear are called Emerging or Declining Themes. Finally, Niche Themes consist of keywords clustered outside the network. Employing thematic analysis, Leading Eigenvalues algorithm gave the best result. Community repulsion was chosen as 0.5. Analysis was performed on 250 keywords. As a result, five clusters were reached: Adolescent Cluster, School Counselor Cluster, Social Justice Cluster, Counselor Education Cluster, Psychotherapy Cluster. Figure 3 present the network of the clusters.

Figure 2. Thematic map from school counseling co-occurrences network

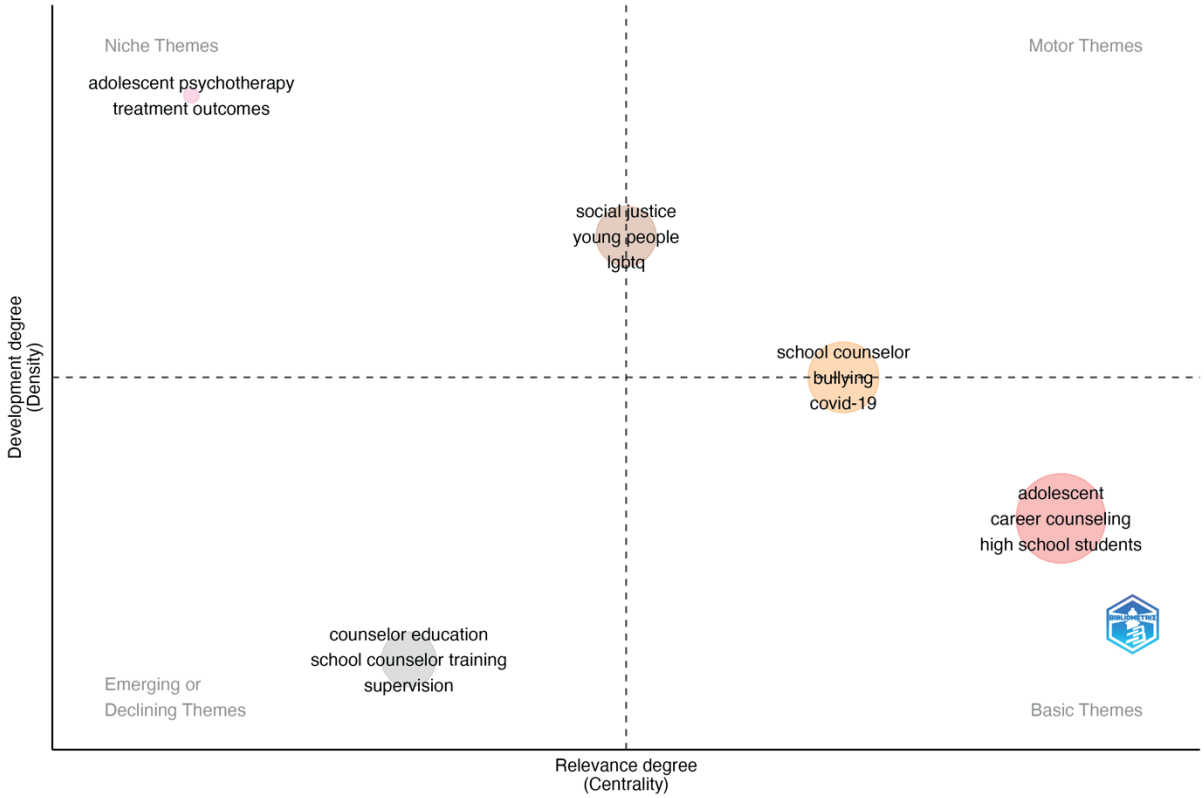
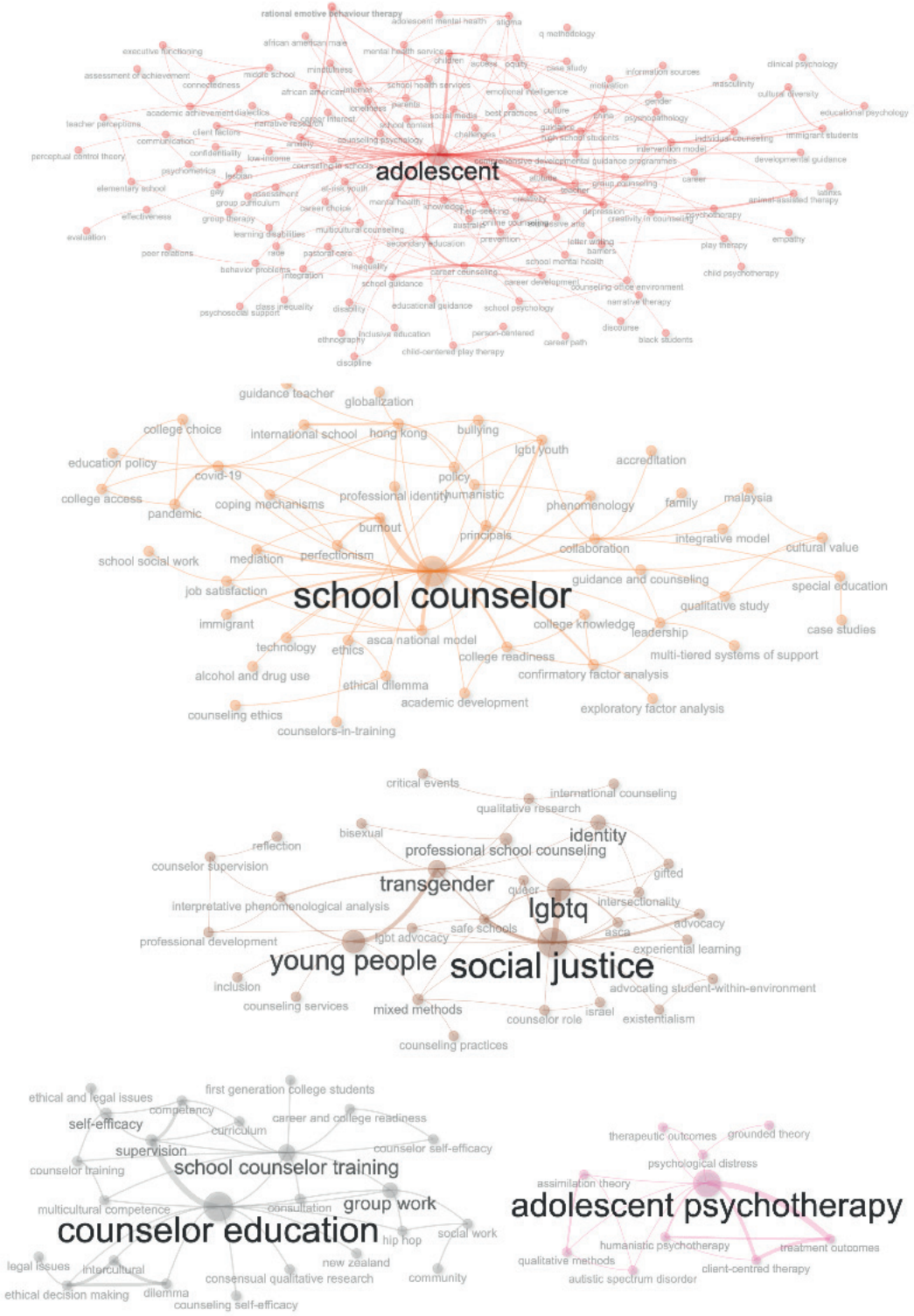

Figure 3. Clusters of school counseling field

The adolescent cluster focused on counseling interventions that have been empirically tested or simply recommended at the high school level, as well as difficulties in accessing counseling and counseling needs. There have also been correlational studies indicating relationships between mental health and career-related variables that theoretically contribute to school counseling. The prominent keywords in this cluster were

adolescent, career counseling, high school students, secondary education, mental health, creativity. When normalized by year, the most cited articles in the adolescent cluster were about prevention and intervention programs (Bonizzoni et al., 2016; Canzittu, 2022; Muehlenkamp et al., 2010; Nihiser et al., 2009; Young et al., 2010). In addition, career counseling was included in the interventions, and these interventions focused primarily on high school and middle school students. Figure 2 shows that the adolescent cluster was one of the main themes of the field. However, it was not included in the motor themes because its intensity was slightly lower.

The school counselor cluster consisted of professional development and collaboration. The prominent keywords were school counselor, bullying, covid-19, guidance and counseling, ASCA National Model, collaboration, and burnout. Under collaboration, some articles were about collaboration with principals and teachers and some emphasized family-school collaboration. There were also articles on bullying since bullying may require interventions involving school stakeholders. In line with this, Foody et al. (2018) examined the opinions of school principals and Mahan et al. (2006) provided suggestions from stakeholders such as principals and teachers. In terms of professional development, the difficulties and burnout issues experienced by counselors were also included. When normalized by year in this field, the most cited articles were related to the leadership roles and challenges of school counselors in the Covid-19 period (Fotheringham et al., 2022; Harrison et al., 2023; Karaman et al., 2021). On the other hand, measurement development research that helps define bullying was also among the most cited articles (Bond et al., 2007). The School Counselor cluster focused on school counselors as professionals, their relationships within schools, and their interventions. The thematic map shows that this cluster was between the motor and basic themes. This means that although the school counselor cluster was a foundational theme for the field, it needed to more research.

The social justice cluster contained school counselors' experiences with minorities, advocacy, the safe school movement, competencies for working with disadvantaged groups, and support for school counselors' social justice approach. The most prominent keywords were social justice, LGBTQ, and young people. Articles on multicultural safe counseling practices for transgender and other sexual minority groups, counselors' advocacy role (Gonzalez & McNulty, 2010; Ratts et al., 2013; Singh & Burnes, 2009), multicultural competencies of counseling students (Bidell, 2012; Luke et al., 2011) received the most citations. This cluster is located between the motor and niche themes when looking at the thematic map. Articles on social justice and counseling models that are sensitive to LGBTQ students had strong relationships with each other. On the other hand, they were also the core issues of school counseling and have the characteristics of motor themes.

The counselor education cluster included articles on school counselor education models, professional development for working with LGBTQ, special populations, and multiculturalism, as well as school counseling supervision models and counselor student perceptions. The most prominent keywords were counselor education, school counselor training, and supervision. The most cited articles addressed the experiences of school counseling students working with LGBTQ and other multicultural students (Goodrich & Luke, 2010; Jennings, 2014). Another article with a high citation rate introduced video journaling, a method that can be used in school counseling internships (Parikh et al., 2012). The counselor education cluster is an emerging or disappearing theme. We considered this cluster to be an emerging theme because the articles, especially those related to school counseling supervision, were quite recent. Therefore, there may not be enough articles yet. We believe that research on school and field supervision will increase in the future.

The Psychotherapy Cluster included articles on the humanistic school counseling model, a Rogerian-based model used in the UK education system. School-based humanistic counseling is an evidence-based Rogerian individual counseling method developed for use in schools (McArthur et al., 2013; Pearce et al., 2017). School-based humanistic counseling centers counseling interventions by providing a standardized

therapeutic approach, especially when working with adolescents, while the comprehensive developmental counseling program recommended by ASCA puts classroom counseling interventions at the forefront. The psychotherapy cluster is the one among the nisch themes, namely themes that have an intense relationship with each other away from the field. This makes sense because most of the articles was USA-centered and reflected the USA model counseling of school counseling, while the articles in this cluster were based on a UK-centered school.

In forming the thematic map, the approach used was to employ the "Thematic Evolution" function, segmented into different time periods, with the aim of observing changes in themes over the years. Consequently, Figure 5 was constructed with the years 2003, 2013, and 2018 serving as pivotal points. The selection of the year 2003 was influenced by the American School Counselor Association (ASCA) publishing its first national model. The year 2013 was chosen due to the subsequent fluctuations in the number of articles and the establishment of significant social justice organizations. The year 2018 was selected in light of the Covid-19 era playing a significant role.

Figure 4. Thematic trends across different time periods

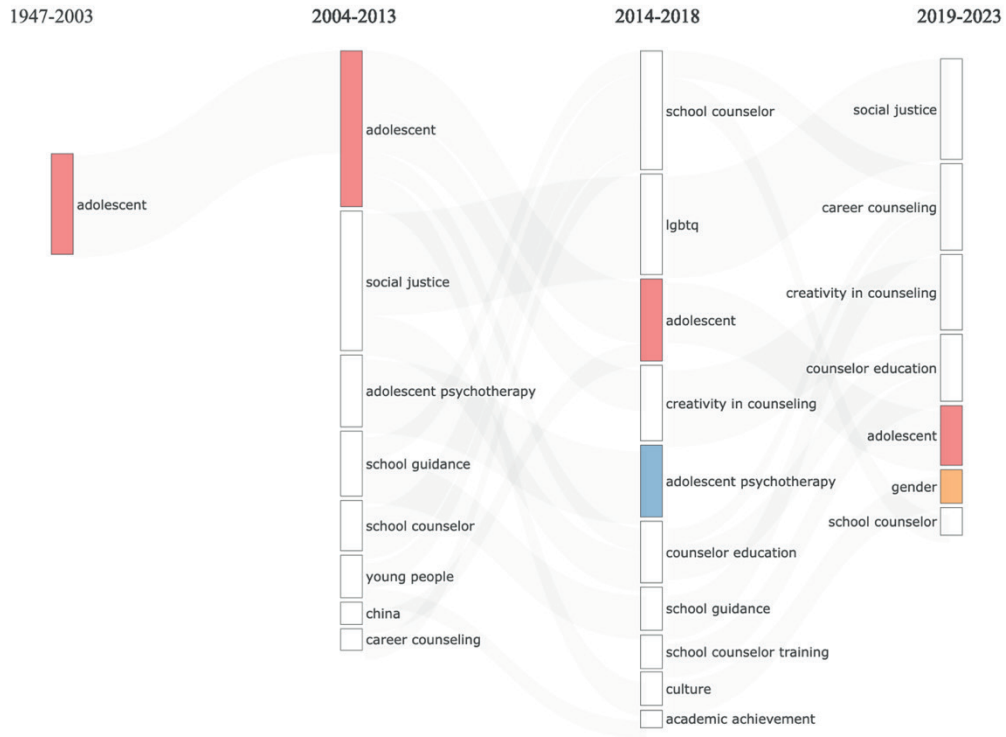
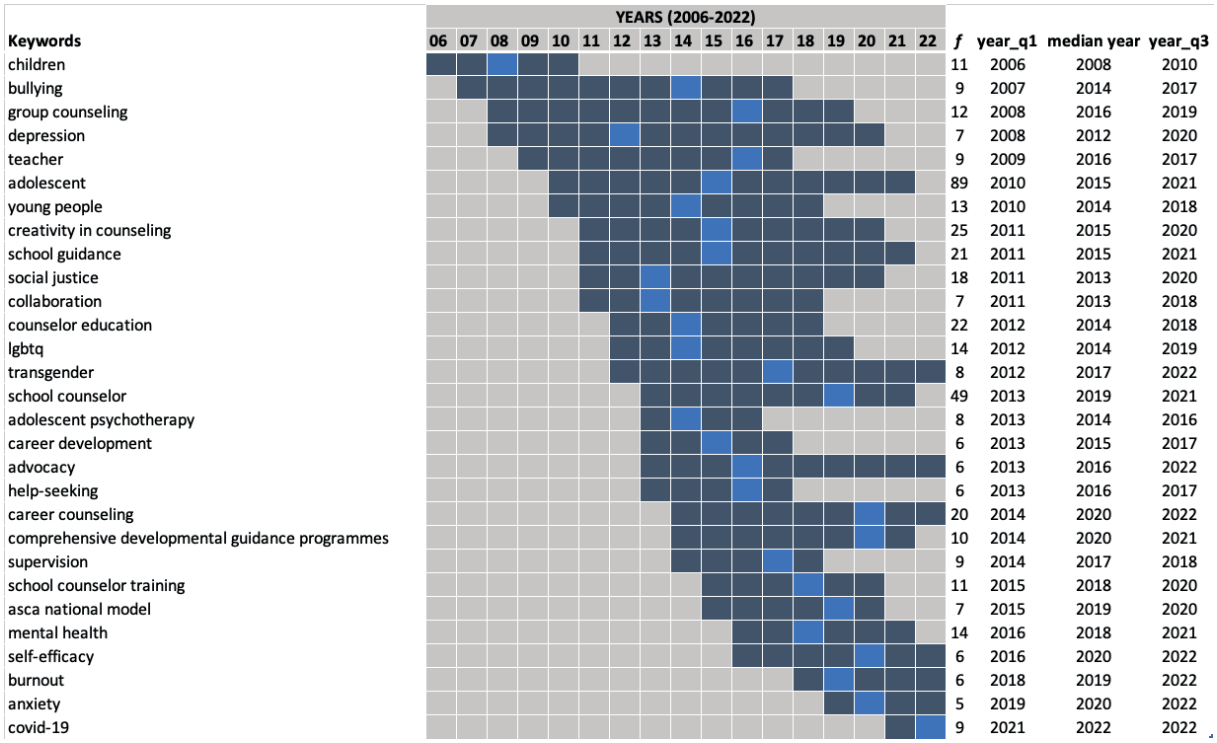

Figure 4 indicated that the adolescent cluster has always been fundamental, but recently there has been an increased emphasis on social justice, career counseling and counselor education. Social justice and LGBTQ issues began to receive attention in the literature after 2004 and continued to grow in impact. The prominence of the LGBTQ cluster instead of social justice between 2014-2018 imply that there was an increase in articles on sexual minority groups in that period. Although career counseling was a topic between 2004 and 2013, it seems to have been emphasized more recently. The last two periods also show the impact of creativity, which seems to be prominent in counseling interventions. Finally, more emphasis was put on the training of school counselors in recent years.

The trend keywords in Figure 5 supported the thematic evolution map. Figure 5 shows the distribution and density of keywords by year. Consistent with the Thematic Evolution Map, studies on adolescents were

trending in school counseling research. In contrast, research on children seems to be more prevalent before 2010, and there were few articles on this keyword. Social justice and minority studies were also trending in most years, but there was a concentration especially between 2011-2014. Figure 5 also shows a trend shift from counselor education to supervision and then to school counselor training. This suggests a shift from the more general counselor education to the more specific school counselor training.

Figure 5. Trend keywords thoughtful the years

Keywords	f	year_q1	median year	year_q3
children	11	2006	2008	2010
bullying	9	2007	2014	2017
group counseling	12	2008	2016	2019
depression	7	2008	2012	2020
teacher	9	2009	2016	2017
adolescent	89	2010	2015	2021
young people	13	2010	2014	2018
creativity in counseling	25	2011	2015	2020
school guidance	21	2011	2015	2021
social justice	18	2011	2013	2020
collaboration	7	2011	2013	2018
counselor education	22	2012	2014	2018
lgbtq	14	2012	2014	2019
transgender	8	2012	2017	2022
school counselor	49	2013	2019	2021
adolescent psychotherapy	8	2013	2014	2016
career development	6	2013	2015	2017
advocacy	6	2013	2016	2022
help-seeking	6	2013	2016	2017
career counseling	20	2014	2020	2022
comprehensive developmental guidance programmes	10	2014	2020	2021
supervision	9	2014	2017	2018
school counselor training	11	2015	2018	2020
asca national model	7	2015	2019	2020
mental health	14	2016	2018	2021
self-efficacy	6	2016	2020	2022
burnout	6	2018	2019	2022
anxiety	5	2019	2020	2022
covid-19	9	2021	2022	2022

Note: year q1: the year corresponding to the first quarter among articles sorted by year; year q3: The year corresponding to the third quarter among articles sorted by year; median year: The year that aligns with the second quarter among articles sorted by year. The median year is indicated in light blue.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The thematic bibliometric analysis has revealed that the studies were categorized into five clusters: Adolescent, School Counselor Cluster, Social Justice Cluster, Counselor Education Cluster, and Psychotherapy Cluster. The Adolescent cluster primarily focuses on counseling interventions especially for high school students, with a particular emphasis on mental health and career-related issues. Most authors indicated that interventions are one of the core subjects of the school counseling field (Alvarez et al., 2022; Flood & Joseph, 2023; Giordano et al., 2021; Gysbers, 2012; Paisley & McMahon, 2001; Villares & Dimmitt, 2017). In a Delphi study aimed at identifying the most critical research topics in school counseling, evidence-based interventions have continued to be prominent (Villares & Dimmitt, 2017), as was the case in the 2005 study (Dimmitt et al., 2005). Our study consider that interventions are directly related to the field, but adolescent cluster had not high intensity yet. This suggests that there is still a lack of research on interventions. The importance of school counseling interventions seems set to continue in the future.

A significant finding from our study suggests an underrepresentation of research on younger age groups in school counseling. The scarcity of studies involving children indicates a need for more research in this area. Conversely, a review study on school psychology (Flood & Joseph, 2023) has shown that the majority of articles published in school psychology journals involve small groups and are conducted with elementary

and middle school students. This consider a potential divergent research trends in school counseling and school psychology, which could be further explored in subsequent research. The field of career counseling also appears to be prominent in school counseling. One reason for this could be the shift in focus from social and emotional skills to career and college readiness in school counseling (Villares & Dimmitt, 2017).

Another trend was the focus on social justice. The most frequently cited articles in this study predominantly address LGBTQ and diversity issues. The emphasis on LGBTQ topics in the top-cited articles reflects an awareness of changing societal needs the complexities involved in counseling practices. This also aligns with the recommendation proposed by the Giordano et al. (2021) who advocate for journals in the counseling field to concentrate on socially relevant themes and strive to address contemporary societal challenges. Furthermore, social justice is considered a fundamental, albeit contentious, component in the field of counseling (Kennedy & Arthur, 2014). The noticeable interest in social justice and diversity issues in this study support to its fundamental importance in the realm of school counseling. Therefore, we anticipate that this research trend will continue to be prominent.

The Counselor Education cluster and the evolution of trend words indicate an increasing demand for specificity in school counseling training. Slaten and Baskin (2014) emphasized the need to develop school counselor training models tailored to the unique requirements of the school environment. Accordingly, the concept of counselor education appears to be evolving to the concept of school counseling training in response to the specific needs of school counselors, such as specialized supervision (Gruman & Purgason, 2019; Harries & Spong, 2017; Tan & Chou, 2018) and working with multicultural groups (Goodrich & Luke, 2010; Jennings, 2014), or consultation practices (Cholewa et al., 2020). However, this study also reveals that there is still a lack of sufficient research in this area.

The present study represents the process by which the field of school counseling is emerging as an independent field that distinct from closely related fields such as school psychology and counseling psychology, and that promoting specific training programs to educate its professionals. The field of school counseling focus on interventions that are based on social change, societal needs, and social justice. In the present study, the emergence of social justice and counselor education clusters as distinct themes is noteworthy. Especially, future research should support the specialization of counselor education within the school context. The more research on social justice will provide strong evidence supporting the opinion that social justice is at the heart of the field. In addition, we recommend that more research be conducted aimed at dividing relatively heterogeneous clusters into more specific, distinct clusters. For example, the adolescent and school counselor clusters were presented as general themes. These clusters may integrate different topics, such as collaboration or school counselor issues for the school counselor cluster, elementary students for the adolescent cluster.

This bibliometric review reveals that an increasing number of evidence-based studies have been conducted in the field of school counseling. In this context, school counselors and other practitioners may utilize these studies to inform their interventions. The literature on school counseling is steadily growing, and it is believed that both practitioners and policymakers can benefit from this expanding body of knowledge. We hope this study provides a overview of the main topics in the school counseling literature, guiding practitioners toward relevant areas of research for their professional work.

In this research, the field of school counseling has been defined through the bibliometric analysis of 800 articles. First limitation of study can be this definition due to using of specific keywords and selected databases. Articles that do not utilize the keyword ‘school counseling’ and are not indexed in SSCI and ESCI may cause the bias. Second, the Professional School Counseling Journal, despite its high citation rate, was absent from the dataset due to it is not indexed SSCI or ESCI. It can indicate a potential gap.

REFERENCES

Alvarez, J. M., Logan-McKibben, S., Porter, J., & Graham, M. A. (2022). History of the Profession and Future Trends. In C. N. Edwards & M. A. Graham (Eds.), *Foundations of School Counseling* (pp. 39-54). Springer. https://doi.org/10.1891/9780826187536.0003

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics, 11*(4), 959-975. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007

ASCA. (2019). *The ASCA National Model* (fourth edition ed.). ASCA.

Bidell, M. P. (2012). Examining School Counseling Students' Multicultural and Sexual Orientation Competencies Through a Cross-Specialization Comparison. *Journal of Counseling and Development, 90*(2), 200-207. https://doi.org/10.1111/j.1556-6676.2012.00025.x

Bond, L., Wolfe, S., Tollit, M., Butler, H., & Patton, G. (2007). A comparison of the Gatehouse Bullying Scale and the Peer Relations Questionnaire for students in secondary school. *Journal of School Health, 77*(2), 75-79. https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2007.00170.x

Bonizzoni, P., Romito, M., & Cavallo, C. (2016). Teachers' guidance, family participation and track choice: the educational disadvantage of immigrant students in Italy. *British Journal of Sociology of Education, 37*(5), 702-720. https://doi.org/10.1080/01425692.2014.982860

Canzittu, D. (2022). A framework to think school and career guidance in a VUCA world. *British Journal of Guidance & Counselling, 50*(2), 248-259. https://doi.org/10.1080/03069885.2020.1825619

Cholewa, B., Goodman-Scott, E., Warren, J. M., & Hull, M. F. (2020). School Counselor Consultation Preparation: A National Study. *Counselor Education and Supervision, 59*(1), 46-58. https://doi.org/10.1002/ceas.12165

Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the Fuzzy Sets Theory field. *Journal of Informetrics, 5*(1), 146-166. https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.10.002

Demir, Y., & Kartal, G. (2022). Mapping research on l2 pronunciation: A bibliometric analysis. *Studies in Second Language Acquisition, 44*(5), 1211-1239. https://doi.org/10.1017/S0272263121000966

Dimmitt, C., Carey, J. C., McGannon, W., & Henningson, I. (2005). Identifying a School Counseling Research Agenda: A Delphi Study. *Counselor Education and Supervision,* 44(3), 214-228. https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.2005.tb01748.x

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research, 133*, 285-296. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

Flood, S. Y., & Joseph, L. M. (2023). Where Is Counseling in School Psychology Literature? A Review of Six Prominent School Psychology Journals. *Contemp School Psychol, 28,* 445–453. https://doi.org/10.1007/s40688-023-00452-w

Foody, M., Murphy, H., Downes, P., & Norman, J. O. (2018). Anti-bullying procedures for schools in Ireland: principals' responses and perceptions. *Pastoral Care in Education, 36*(2), 126-140. https://doi.org/10.1080/02643944.2018.1453859

Fotheringham, P., Harriott, T., Healy, G., Arenge, G., & Wilson, E. (2022). Pressures and influences on school leaders navigating policy development during the COVID-19 pandemic. *British Educational Research Journal, 48*(2), 201-227. https://doi.org/10.1002/berj.3760

Giordano, A. L., Schmit, M. K., & Schmit, E. L. (2021). Best Practice Guidelines for Publishing Rigorous Research in Counseling. *Journal of Counseling & Development, 99*(2), 123-133. https://doi.org/10.1002/jcad.12360

Gonzalez, M., & McNulty, J. (2010). Achieving Competency with Transgender Youth: School Counselors as Collaborative Advocates. *Journal of LGBT Issues in Counseling, 4*(3-4), 176-186. https://doi.org/10.1080/15538605.2010.524841

Goodrich, K. M., & Luke, M. (2010). The Experiences of School Counselors-in-Training in Group Work With LGBTQ Adolescents. *Journal for Specialists in Group Work, 35*(2), 143-159. https://doi.org/10.1080/01933921003705966

Graves, S. L., Phillips, S., Johnson, K., Jones, M. A., & Thornton, D. (2021). Pseudoscience, an Emerging Field, or Just a Framework Without Outcomes? A Bibliometric Analysis and Case Study Presentation of Social Justice Research. *Contemporary School Psychology, 25*(3), 358-366. https://doi.org/10.1007/s40688-020-00310-z

Gruman, D. H., & Purgason, L. L. (2019). A brief experiential school counseling site supervisor training approach. *Clinical Supervisor, 38*(2), 243-261. https://doi.org/10.1080/07325223.2019.1635061

Gysbers, N. C. (2012). *Embrace the past, welcome the future: A brief history of school counseling*. American School Counselor Association.

Harries, I., & Spong, S. (2017). Secondary school counselling supervision and the impact of the work environment. *Counselling & Psychotherapy Research, 17*(2), 148-156. https://doi.org/10.1002/capr.12118

Harrison, M. G., Tam, C. K. Y., & Yeung, S. S. S. (2023). Counselling support for the mental health of children in Hong Kong's international schools during the COVID-19 pandemic: parents' perspectives. *Educational and Developmental Psychologist, 40*(1), 86-97. https://doi.org/10.1080/20590776.2021.2001296

Jennings, T. (2014). Sexual Orientation Curriculum in U.S. School Counselor Education Programs. *Journal of LGBTQ Issues in Counseling, 8*(1), 43-73. https://doi.org/10.1080/15538605.2014.853639

Karaman, M. A., Esici, H., Tomar, I. H., & Aliyev, R. (2021). COVID-19: Are School Counseling Services Ready? Students' Psychological Symptoms, School Counselors' Views, and Solutions. *Frontiers in Psychology, 12*, 14, Article 647740. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.647740

Kennedy, B. S. A., & Arthur, N. (2014). Social Justice and Counselling Psychology: Recommitment through Action/Justice Sociale et Psychologie Du Counseling : Engagement Renouvelé Dans L'action. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy, 48*, 186.

Luke, M., Goodrich, K. M., & Scarborough, J. L. (2011). Integration of the K-12 LGBTQI Student Population in School Counselor Education Curricula: The Current State of Affairs. *Journal of LGBTQ Issues in Counseling, 5*(2), 80-101. https://doi.org/10.1080/15538605.2011.574530

Mahan, W. C., Varjas, K., Dew, B. J., Meyers, J., Singh, A. A., Marshall, M. L., & Graybill, E. C. (2006). School and Community Service Providers' Perspectives on Gay, Lesbian and Questioning Bullying. *Journal of LGBTQ Issues in Counseling, 1*(2), 45-66. https://doi.org/10.1300/J462v01n02_04

McArthur, K., Cooper, M., & Berdondini, L. (2013). School-based humanistic counseling for psychological distress in young people: Pilot randomized controlled trial. *Psychotherapy Research, 23*(3), 355-365. https://doi.org/10.1080/10503307.2012.726750

Muehlenkamp, J. J., Walsh, B. W., & McDade, M. (2010). Preventing Non-Suicidal Self-Injury in Adolescents: The Signs of Self-Injury Program. *Journal of Youth and Adolescence, 39*(3), 306-314. https://doi.org/10.1007/s10964-009-9450-8

Nihiser, A. J., Lee, S. M., Wechsler, H., McKenna, M., Odom, E., Reinold, C., Thompson, D., & Grummer-Strawn, L. (2009). BMI Measurement in Schools. *Pediatrics, 124*, S89-S97. https://doi.org/10.1542/peds.2008-3586L

Özteke Kozan, H. İ. (2020). Okul psikolojik danışmanlığı ile ilgili yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizi: 1980-2019. Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 3(1), 1-28.

Paisley, P. O., & McMahon, G. (2001). School counseling for the 21st century: Challenges and opportunities. *Professional School Counseling, 5*(2), 106-115.

Parikh, S. B., Janson, C., & Singleton, T. (2012). Video Journaling as a Method of Reflective Practice. *Counselor Education and Supervision, 51*(1), 33-49. https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.2012.00003.x

Pearce, P., Sewell, R., Cooper, M., Osman, S., Fugard, A. J. B., & Pybis, J. (2017). Effectiveness of school-based humanistic counselling for psychological distress in young people: Pilot randomized controlled trial with follow-up in

an ethnically diverse sample. *Psychology and Psychotherapy-Theory Research and Practice, 90*(2), 138-155. https://doi.org/10.1111/papt.12102

Portman, T. A. A. (2009). Faces of the Future: School Counselors as Cultural Mediators. *Journal of Counseling and Development, 87*(1), 21-27. https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2009.tb00545.x

Ratts, M. J., Kaloper, M., McReady, C., Tighe, L., Butler, S. K., Dempsey, K., & McCullough, J. (2013). Safe Space Programs in K-12 Schools: Creating a Visible Presence of LGBTQ Allies. *Journal of LGBTQ Issues in Counseling, 7*(4), 387-404. https://doi.org/10.1080/15538605.2013.839344

Roziqi, M. (2023). Bibliometric study: Trends in multicultural counselling competence research in Indonesia, 2013–2022, and its implications. *Counselling and Psychotherapy Research. 24*(2), 692-702. https://doi.org/10.1002/capr.12706

Singh, A. A., & Burnes, T. R. (2009). Creating Developmentally Appropriate, Safe Counseling Environments for Transgender Youth: The Critical Role of School Counselors. *Journal of LGBT Issues in Counseling, 3*(3-4), 215-234. https://doi.org/10.1080/15538600903379457

Slaten, C. D., & Baskin, T. W. (2014). Contextual School Counseling: A Framework for Training With Implications for Curriculum, Supervision, Practice, and Future Research. *Counseling Psychologist, 42*(1), 97-123. https://doi.org/10.1177/0011000012473952

Solehuddin, M., Muktiarni, M., Rahayu, N. I., & Maryanti, R. (2023). Counseling guidance in science education: Definition, literature review, and bibliometric analysis. *Journal of Engineering Science and Technology, 18*, 1-13.

Tan, S. Y., & Chou, C. C. (2018). Supervision Effects on Self-Efficacy, Competency, and Job Involvement of School Counsellors. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools, 28*(1), 18-32. https://doi.org/10.1017/jgc.2017.19

Villares, E., & Dimmitt, C. (2017). Updating the School Counseling Research Agenda: A Delphi Study. *Counselor Education and Supervision, 56*(3), 177-192. https://doi.org/10.1002/ceas.12071

Whiston, S. C. (2002). Response to the past, present, and future of school counseling: Raising some issues. *Professional School Counseling, 5*(3), 148-155.

Young, J. F., Mufson, L., & Gallop, R. (2010). Preventing depression: A randomized trial of interpersonal psychotherapy-adolescent skills training. *Depression and Anxiety, 27*(5), 426-433. https://doi.org/10.1002/da.20664

Zamroni, E., Hanurawan, F., Muslihati, Hambali, I., & Hidayah, N. (2022). Trends and Research Implications of Guidance and Counseling Services in Indonesia From 2010 to 2020: A Bibliometric Analysis. *Sage Open, 12*(2), 21582440221091261. https://doi.org/10.1177/21582440221091261

https://doi.org/10.71284/asc.2025134

A CASE STUDY OF MAINTENANCE ENGINEERING AND MANAGEMENT IN OIL AND GAS INDUSTRY

Ahmad Ikhwan Najmuddin Musa[1]

Choong Chee Guan[2]

Robert@Kerk Swee Tian[3]

Abstract

The maintenance management of the oil and gas industry is extensively investigated in this case study, with a focus on systematic maintenance methods that increase equipment dependability, reduce downtime, and improve operational efficiency. The chapter begins with a summary of the evolution of the oil and gas industry before highlighting the critical role maintenance organizations play in ensuring the smooth operation of complex machinery and infrastructure through complex organizational charts and machine layouts. Total Productive Maintenance (TPM), predictive maintenance, and preventive maintenance are some of the maintenance strategies that are evaluated for their capacity to lower equipment failure rates and boost operational effectiveness. Important maintenance practices like inventory management, cataloguing, and equipment coding that enhance asset tracking and departmental communication are also covered in the case study. Additionally, it highlights the need for work orders, maintenance logs, and operating manuals for systematic scheduling and performance assessment. The role of Computerized Maintenance Management Systems (CMMS) is examined with a focus on automating maintenance chores, ensuring regulatory compliance, and managing performance indicators. Cloud-based CMMS solutions facilitate asset management, scheduling preventive maintenance, and real-time data analysis. The case study also discusses the future of maintenance management in the oil and gas industry, emphasizing how cutting-edge technologies like robotics, artificial intelligence (AI), and the Internet of Things (IoT) may be used to increase operational dependability and efficiency. Case studies give experts in the oil and gas sector a comprehensive manual for achieving sustainable operational success in a rapidly evolving sector by providing insights into digital technology, standardized processes, and strategic tactics. With a focus on the roles played by drilling teams, reservoir engineers, geoscientists, and health, safety, and environment (HSE) professionals in maintaining operational excellence, the text also looks at the organizational structures of the sector. It highlights how important it is to schedule and plan both short-term and long-term maintenance in order to align maintenance activities with desired output. The case study also discusses the importance of continuous improvement and training in creating a proactive maintenance environment. The maintenance role is vital in the oil and gas sector because it ensures that all equipment and infrastructure operate reliably and efficiently. In-depth information on how maintenance methods like TPM, predictive maintenance, and preventive maintenance contribute to longer equipment lifespans and less downtime is provided in the case study. Through an analysis of several maintenance procedures, the case study provides insights into the best approaches for operations optimization. Because they provide effective asset

[1]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, Perlis, Malaysia, e-mail: ikhwannajmuddin@gmail.com

[2]Ts. Dr., Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Perlis, Malaysia, e-mail: dr.choong@ptss.edu.my

[3]Ts. Dr. Robert@Kerk Swee Tian, Politeknik Mersing Johor, Mersing, Johor, Malaysia, e-mail: robert_kerk@yahoo.co.uk

monitoring and departmental communication, equipment coding and cataloguing are crucial components of maintenance management. In order to ensure that essential components and replacement parts are available when needed, the case study focuses on inventory management best practices. Additionally examined is the role that maintenance logs and operating instructions play in facilitating systematic scheduling and performance evaluation. CMMS are presented as a key tool in modern maintenance management, with discussions on how these systems streamline maintenance operations, improve legal compliance, and track key performance metrics. In particular, the potential of cloud-based CMMS solutions to offer real-time data analysis, predictive maintenance, and continuous asset management is being researched. The case study investigates the potential effects of emerging technology on maintenance management. Robotics, IoT, and AI are acknowledged as transformative technologies that increase maintenance's reliability and effectiveness. By using these technologies, businesses may reduce costs, improve overall operational performance, and increase predictive maintenance capabilities. Along with details on the roles and responsibilities of key employees, including drilling crews, reservoir engineers, geoscientists, and HSE specialists, the case study also includes a thorough analysis of industrial structure. It emphasizes how the effective collaboration of these professionals contributes to maintaining high operational standards. It has been established that in order to align maintenance activities with production objectives, scheduling and maintenance planning are essential elements. The case study emphasizes short-term and long-term planning to optimize maintenance execution and guarantee seamless manufacturing operations. Training and continuous improvement initiatives are also cited as essential elements in creating a culture of innovation and proactive maintenance. This case study's comprehensive review of maintenance management in the oil and gas industry focuses on the interplay between organizational structures, maintenance methods, and innovations in technology. The case study provides comprehensive insight into maintenance best practices and current developments, making it an invaluable resource for professionals seeking to optimize maintenance procedures and ensure the reliability of industrial operations.

Keywords: Maintenance, TPM, drilling rig, reliability, scheduling.

INTRODUCTION

The oil and gas industry has transformed from basic extraction techniques to advanced modern procedures, greatly increasing output, safety, and efficiency. Operations have been completely transformed by innovations like automated drilling and real-time monitoring, which minimize human error and maximize production using AI and IoT technology. These developments improve offshore drilling, onshore extraction, refinement, and pipeline transportation by improving decision-making, predictive maintenance, and remote monitoring. Companies can analyse huge quantities of data, increasing operational effectiveness and lowering environmental impact, by combining AI and IoT. Additionally, automation makes drilling and refinement activities safer and more affordable by streamlining them. As the sector develops, new technologies will boost sustainability and productivity even more, ensuring long-term success in supplying the world's energy needs.

There are four types of maintenance in the oil and gas industry: preventative, breakdown, corrective, and predictive. By predicting problems using real-time data, predictive maintenance lowers the possibility of unexpected breakdowns. In order to avoid expensive repairs, corrective maintenance fixes small issues before they become more significant. In order to minimize downtime, breakdown maintenance handles unexpected breakdowns requiring quick action. Preventive maintenance ensures smooth operations through routine inspections and service. Tracking equipment performance, seeing any issues, and optimizing maintenance plans are all made possible by IoT sensors. These maintenance techniques raise overall efficiency, increase

safety, and prolong the life of critical facilities. Equipment that is kept up to date lowers the chance of dangerous situations and ensures continuous production while conforming to safety and environmental standards. As technology develops, businesses may further optimize maintenance procedures to improve reliability and efficiency.

Production sustainability and worker safety depend on efficient maintenance. In offshore platforms, IoT sensors identify mechanical failure early on, minimizing downtime and avoiding serious incidents. Refined preventive maintenance protects distillation equipment, ensuring efficient processing and avoiding leaks that can pose a risk to the environment. Pipeline corrective maintenance minimizes environmental harm and protects infrastructure by addressing small flaws before they become significant leaks. In drilling rigs, routine calibration and equipment replacement preserve operating effectiveness and safety requirements. Through the use of these maintenance solutions, energy companies ensure regulatory compliance, boost productivity, and encourage sustainable operations. It will be important to integrate smart technology and efficient maintenance procedures as the industry adjusts to new challenges in order to maintain profit and reduce hazards.

The oil and gas industry's organizational structure is crucial to maintaining efficient, safe, and effective operations. Production is managed by operations managers, extraction methods are improved by petroleum engineers, and industry standards are adhered to by quality control teams. Drilling operators operate machinery, logistics coordinators oversee supply networks, and maintenance staff ensure equipment reliability. Proper maintenance management is critical to minimizing downtime, improving safety, and maintaining productivity (Smith & Andrews, 2015). While a weakly organized system can lead to mistakes, equipment breakdowns, and more costs, a well-structured system minimizes operational interruptions, improves asset longevity, and maximizes resource usage. To maintain operational effectiveness and global competitiveness, a well-defined organizational structure is essential (Johnson, 2018).

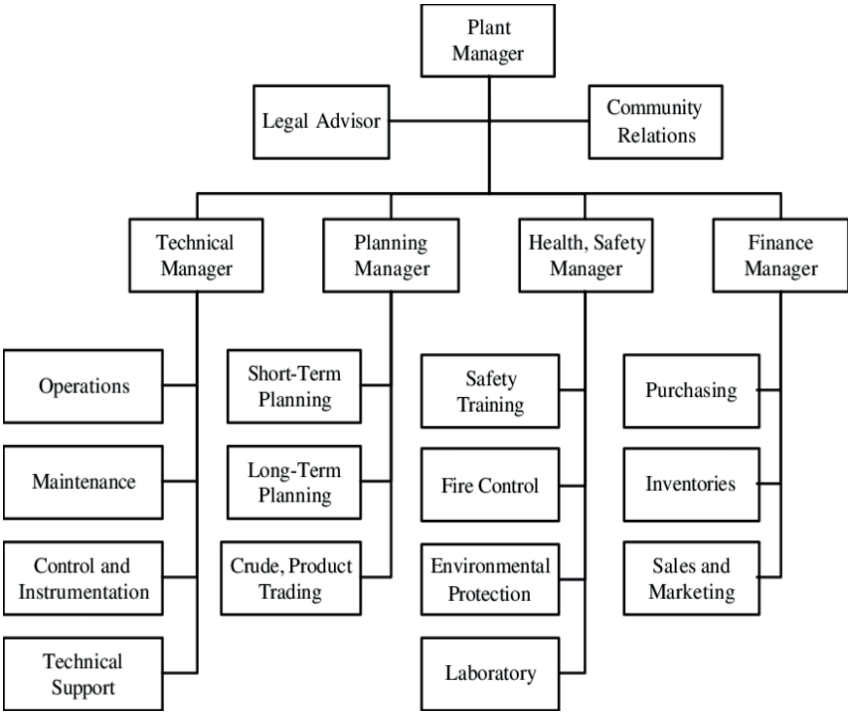

Figure 1: Organizational Structure in the Oil and Gas Industry

The refining system shown in the illustration below follows a methodical process for processing oil in order to ensure effectiveness, security, and product quality. Before receiving the first heating, crude oil is first

delivered by crude ships and stored in crude tanks. The oil is divided into several parts in the crude distillation unit (CDU) according to their respective boiling points. While naphtha is processed by hydrotreatment, isomerization, and reforming to make gasoline, lighter fractions such as propane and butane go through Merox treatment to produce LPG gas. Intermediate ethanol is processed to create diesel, and kerosene is refined to create jet fuel. In order to create gasoline, diesel, and fuel oil, heavier fractions are sent to the vacuum distillation unit (VDU) for further processing utilizing FCC, hydrocracking, or Vis breaking. The oil and gas industry offers optimal efficiency, high-quality products, and resource optimization through this methodical approach.

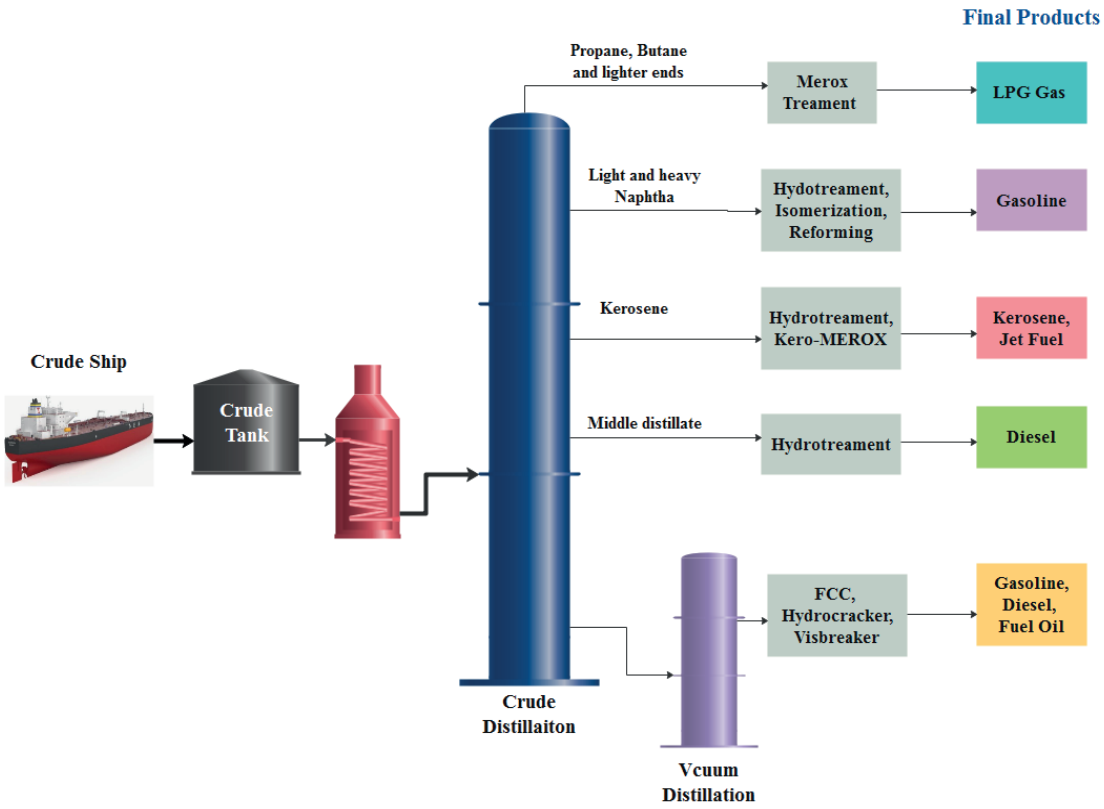

Figure 2: Crude Oil Refining Process and Product Output

1. LITERATURE REVIEWS

In order to improve equipment reliability and operating efficiency, maintenance management in the oil and gas industry went through tremendous change, integrating both conventional and contemporary techniques. Reliability-Centered Maintenance (RCM) and Total Productive Maintenance (TPM) are two important approaches that have been widely used to maximize asset performance and reduce unexpected downtime. While RCM methodically evaluates failure mechanisms to create an efficient maintenance plan, TPM incorporates proactive maintenance by including all staff in routine inspections and small fixes. Furthermore, the company relies heavily on crude oil refining, where maintenance keeps intricate processes like distillation, catalytic cracking, and hydro processing operating efficiently to create petrochemical products, jet fuel, diesel, and gasoline. Effective maintenance practices in refineries help prevent costly breakdowns, maintain product quality, and comply with environmental regulations (Moubray, 1997).

Advances in computerized maintenance management systems (CMMS), artificial intelligence (AI), and the industrial internet of things (IIoT) have increased the value of predictive maintenance. Companies may save maintenance costs and operational disruptions by using predictive maintenance, which forecasts probable

equipment breakdowns using real-time sensor data and machine learning methods. A McKinsey report highlighted that an offshore oil company reduced downtime by 20% and increased production by over 500,000 barrels annually by implementing predictive analytics (McKinsey & Company, 2018). Meanwhile, CMMS software interacts with enterprise resource planning (ERP) systems to improve resource allocation, automate work orders, and simplify maintenance scheduling. Research suggests that combining predictive maintenance with CMMS and AI-driven insights enhances asset reliability, regulatory compliance, and overall sustainability in oil and gas operations (Mobley, 2002).

Figure 3 shows Total Productive Maintenance (TPM) as an in-depth equipment maintenance strategy that includes all staff members, from the operators to management, with the aim of increasing equipment productivity and decreasing downtime. To ensure that drilling rigs, pipelines, and processing units run as efficiently as possible, TPM places a high priority on preventative maintenance procedures in the oil and gas sector. Preventive maintenance procedures are put in place by producers and operators to guarantee that oil and gas equipment is regularly investigated, maintained, and adjusted to maintain peak performance. By giving them independent maintenance responsibilities like regular inspections, lubrication, and small repairs, TPM also motivates frontline employees to take part in maintenance. Continuous improvement efforts in TPM help address equipment-related issues and enhance operational sustainability, ultimately ensuring safer and more efficient oil and gas operations (Mobley, 2002).

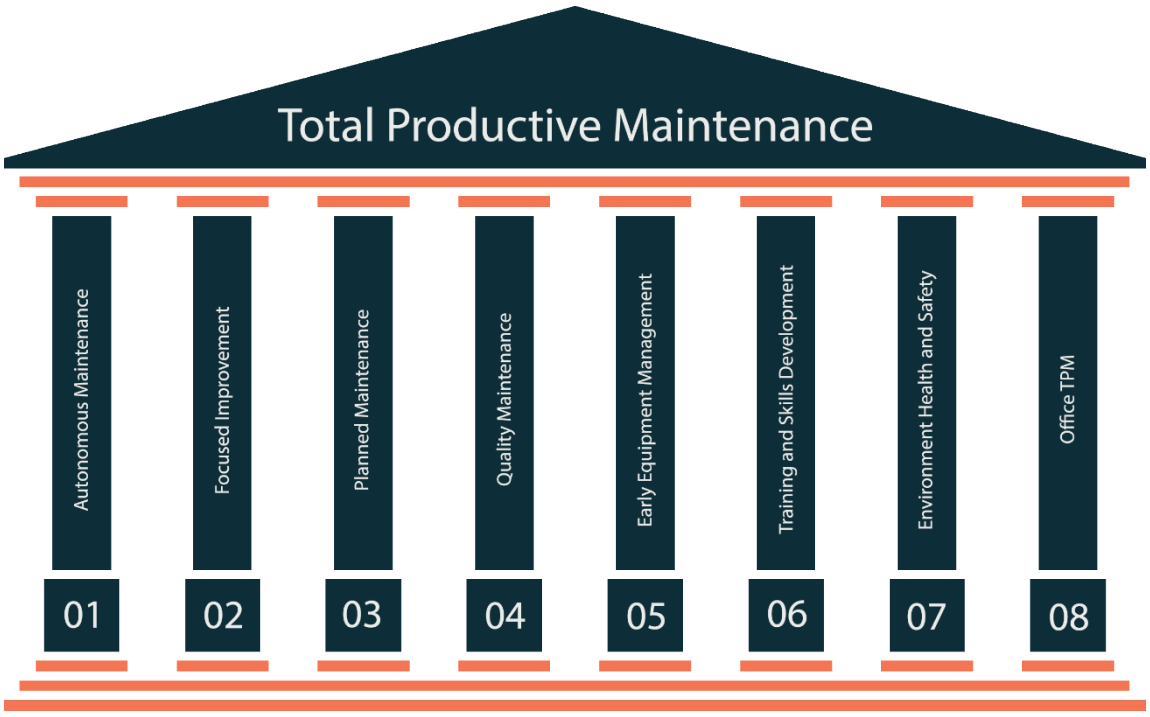

Figure 3: The Pillars of TPM

i. Autonomous Maintenance: Enables frontline employees to handle regular maintenance tasks, such as checking, lubricating, and cleaning equipment to avoid breakdowns.

ii. Focused Improvement: Focused improvement involves leveraging small teams into the mindset of regularly working together to implement improvements.

iii. Planned Maintenance: Planned maintenance includes scheduled preventative maintenance (PM) of equipment and assets in order to keep them operational and prevent unplanned downtime.

iv. Quality Maintenance: The quality management pillar focuses on incorporating error detection and root cause analysis into the production process and includes regular, proactive inspections and quality control checks.

v. Early Equipment Management: This pillar focuses on creating a system for managing product and equipment development.

vi. Training and Skills Development: Provides workers the information and abilities they need to effectively maintain equipment and advance maintenance procedures over time.

vii. Environment, Health, and Safety (EHS): Safety-oriented tasks are performed by equipment operators in order to maintain a safe work environment.

viii. Office TPM: This pillar includes extending TPM benefits beyond the plant floor and applying TPM principles to administrative functions, including order processing, procurement, and scheduling.

2. METHODOLOGY

The maintenance methodology in the oil and gas industry aims to ensure the reliable and efficient operation of important resources, including drilling rigs, pipelines, and refinery equipment, throughout the duration of their useful lives. This is accomplished by using organized maintenance techniques, such as predictive, corrective, and preventative methods, which increase equipment lifespan, decrease downtime, and improve operational safety. To find any faults before they impact operations, a complete maintenance strategy uses risk-based inspections, real-time data analytics, and ongoing monitoring. Furthermore, by optimizing maintenance scheduling, inventory control, and documentation, computerized maintenance management systems (CMMS) ensure compliance with industry standards and best practices.

In order to convert crude petroleum into useful products like jet fuel, diesel, gasoline, and petrochemicals, the refining process is required. Distillation is the first step in the process, which divides crude oil into fractions according to their boiling points. To improve fuel quality and efficiency, heavier fractions are further processed using hydrocracking, reforming, and catalytic cracking. In the last step, items are treated and combined to satisfy market and regulatory requirements. Maintaining operational effectiveness, minimizing environmental impact, and preserving product quality all depend on the proper maintenance of refining machinery, including heat exchangers, distillation columns, and catalytic converters. The oil and gas sector may improve dependability, safety, and profitability by combining innovative maintenance techniques with refining process optimization.

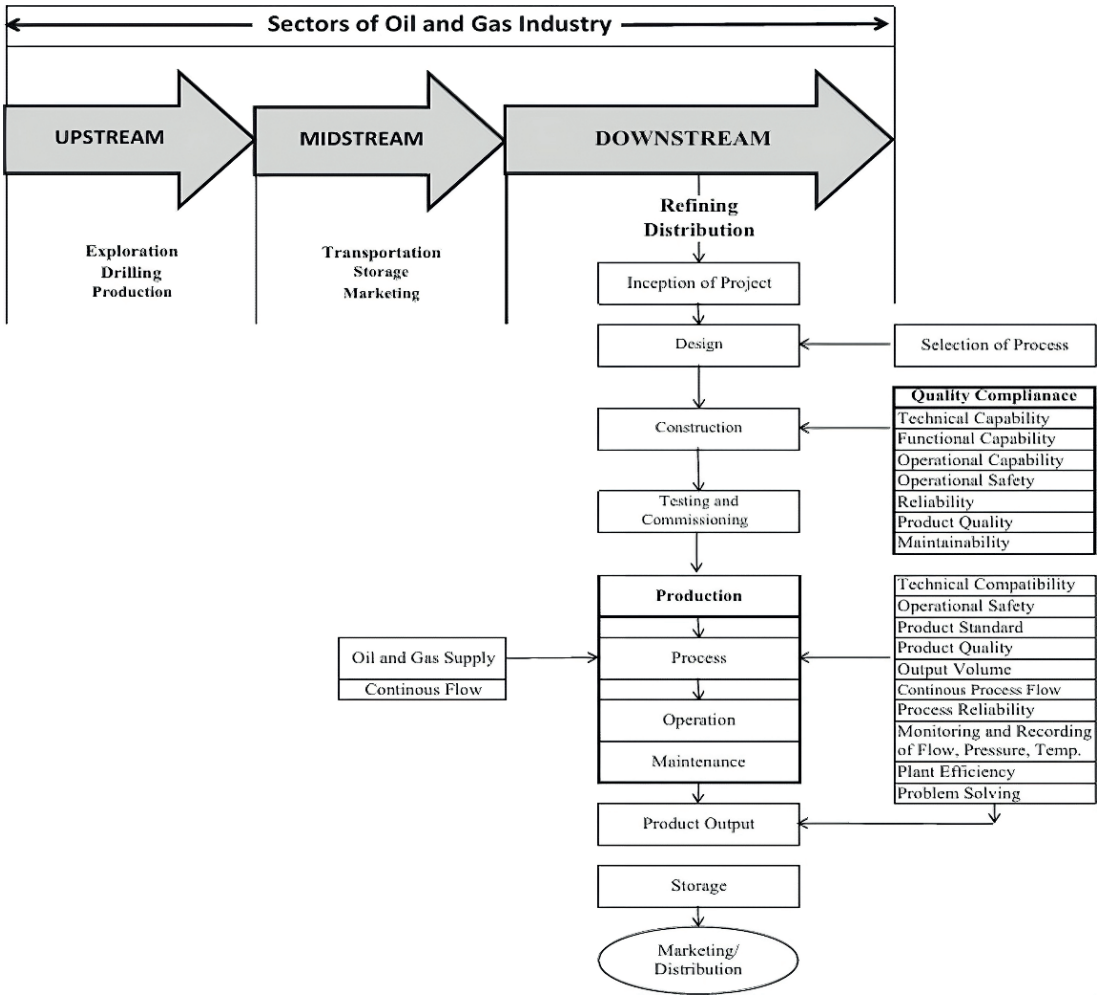

Figure 4: Operation and Maintenance of Oil and Gas

3. MAINTENANCE PLANNING AND SCHEDULING IN THE OIL AND GAS INDUSTRY

Maintenance planning and scheduling in the oil and gas industry are important to maintaining efficiency, safety, and reliability of operation in the upstream, midstream, and downstream sectors. To reduce equipment failures and unexpected downtime, effective preparation includes creating organized maintenance methods, such as preventive, predictive, and corrective maintenance. In order to balance production needs and equipment durability, scheduling ensures that maintenance operations are carried out at the best possible times. Work orders, resource allocation, and spare parts management are simplified by the process' interaction with enterprise resource planning (ERP) and computerized maintenance management systems (CMMS). Sensitivity analysis and real-time monitoring allow for proactive decision-making, helping maintenance teams respond effectively to changing operational conditions while ensuring compliance with industry regulations and safety standards (Smith & Hawkins, 2020).

Planning and scheduling maintenance is important for maintaining constant production and obtaining the best possible product output in the processing of crude oil. Refineries use advanced machinery, including distillation columns, catalytic crackers, and hydro processing reactors, to transform crude oil into gasoline, diesel, jet fuel, and petrochemicals. Planned maintenance keeps important equipment like boilers, pumps, and heat exchangers from breaking down unexpectedly, which might result in expensive loss of production and safety risks. Cutting-edge predictive maintenance methods, such as vibration analysis and thermal imaging, assist in identifying wear early and enable quick replacements. Refineries can maximize productivity,

minimize downtime, and ensure high-quality product output while meeting demanding environmental and regulatory standards by combining maintenance scheduling with production planning.

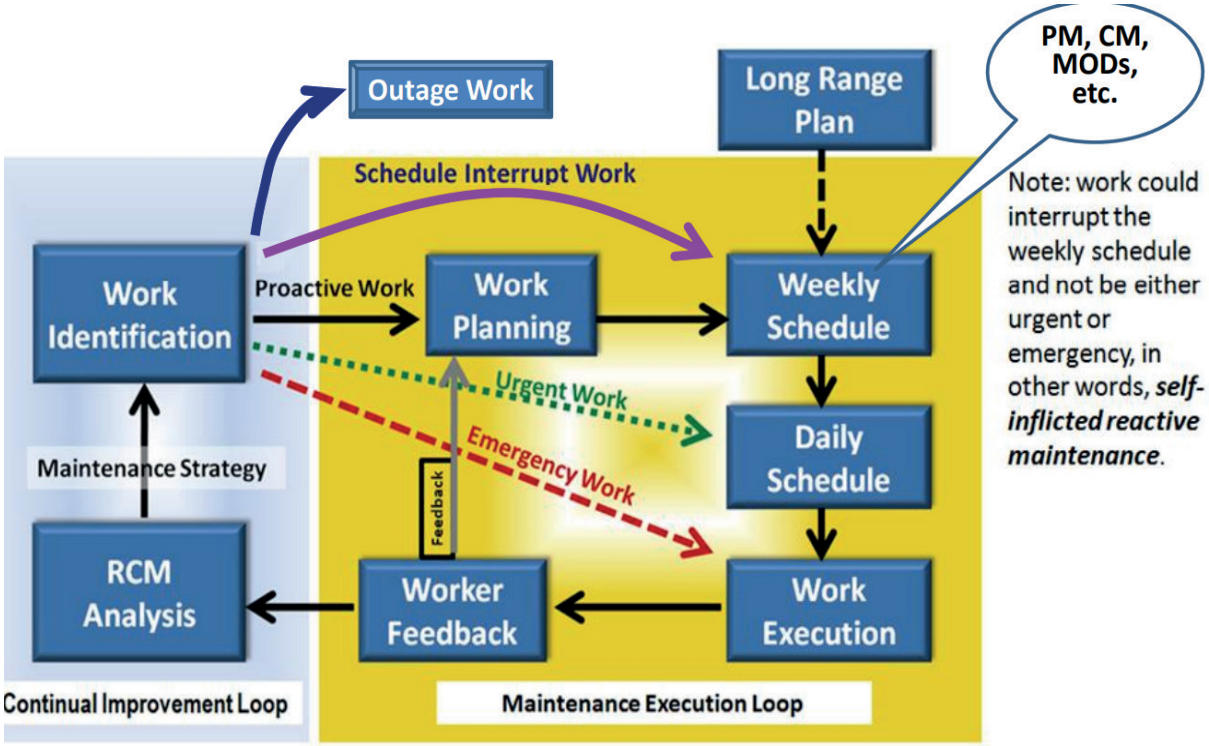

Figure 5: Maintenance Planning and Scheduling Process in Oil and Gas Industry

4. COMPUTERİZED MAİNTENANCE MANAGEMENT SYSTEMS (CMMS)

Computerized Maintenance Management Systems (CMMS) are needed to improve the maintenance efficiency of the industrial sector. CMMS makes ensuring that equipment stays in top operating condition by automating work order administration, inventory tracking, and maintenance scheduling. By integrating predictive and preventative maintenance methods, CMMS helps reduce unexpected breakdowns, reduce downtime, and extend equipment lifespan. Additionally, by empowering companies to optimize maintenance processes and make data-driven choices, features like inventory management, safety tracking, and real-time reporting enhance operational efficiency.

In the oil and gas industry, CMMS plays an important role in preserving reliability, especially in the refining of crude oil. Due to the extreme temperatures and pressures that refineries must work under, CMMS facilitates the recording of maintenance jobs, the monitoring of equipment wear trends, and the scheduling of preventative maintenance using real-time data. Vibration analysis, thermal imaging, and oil analysis are examples of predictive maintenance techniques that CMMS uses to find possible issues before they happen. Furthermore, CMMS ensures that maintenance processes are not interfering with production schedules, improves spare parts management, and lowers human error. In the current refining industry, cloud-based CMMS, IoT sensors, and AI-driven analytics are essential instruments in refinery operations because they increase production output, optimize asset performance, and save costs.

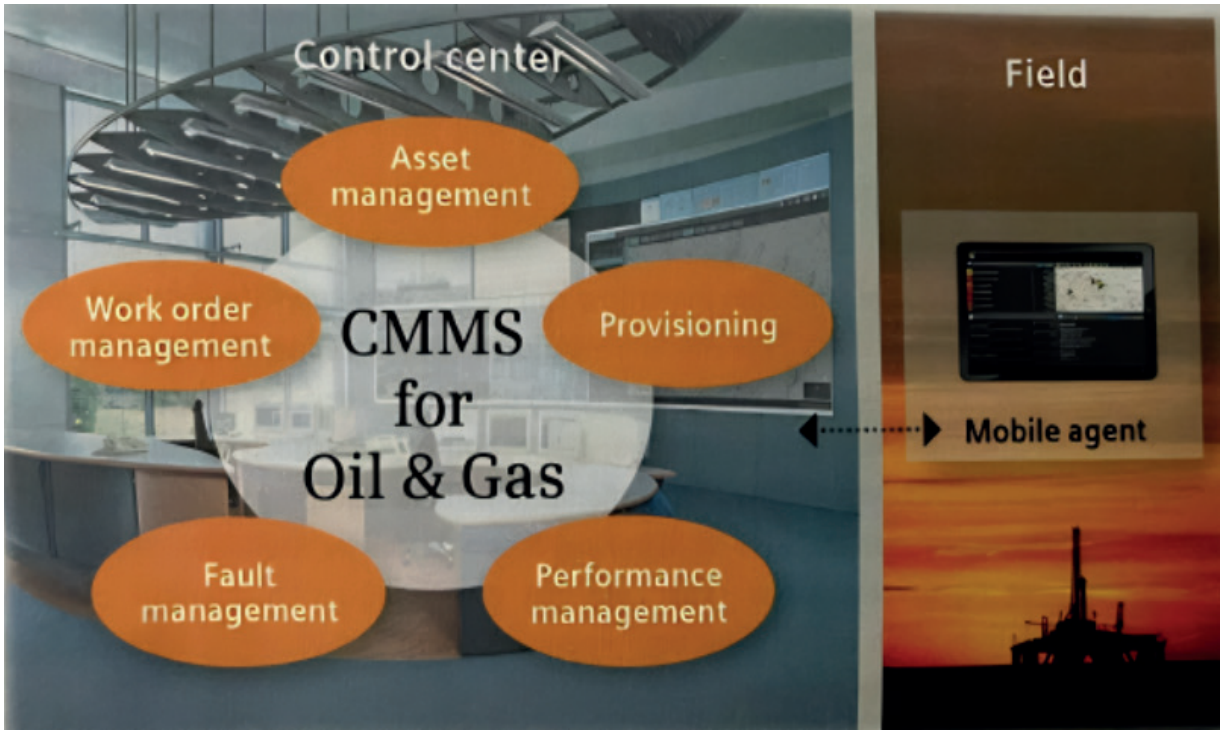

Figure 6: CMMS in Oil & Gas Operations

CONCLUSION

In the oil and gas industry, ensuring operating efficiency, safety, and reliability requires efficient maintenance management. Conventional reactive approaches to maintenance have given way to more advanced methods like Total Productive Maintenance (TPM), predictive maintenance, and Computerized Maintenance Management Systems (CMMS) through time. By combining proactive inspections, real-time condition monitoring, and data-driven decision-making, these tactics reduce equipment failures, maximize asset performance, and boost productivity. Oil and gas companies can decrease downtime, lower operating costs, and extend the lifespan of critical infrastructure while preserving high safety and environmental standards by putting structured maintenance plans into place and adopting TPM principles like autonomous maintenance and continuous improvement.

Advanced technologies like artificial intelligence (AI), machine learning, and the Internet of Things (IoT) will influence maintenance management in the oil and gas industry in the future. By lowering risks and increasing efficiency, these advances make it possible to computerize regular maintenance operations, do predictive analytics, and monitor assets in real time. Adopting digital transformation and adaptive maintenance strategies will be essential for long-term success as the industry deals with challenges including shifting market conditions and sustainability issues. In an increasingly complicated global environment, oil and gas companies may enhance dependability, ensure regulatory compliance, and achieve sustainable development by utilizing cutting-edge CMMS technologies and a comprehensive approach to asset management.

REFERENCES

Smith, J., & Andrews, R. (2015). Industrial Maintenance Strategies for Oil and Gas Operations. Oxford University Press.

Johnson, P. (2018). Optimizing Oil and Gas Industry Performance through Effective Management. Cambridge University Press.

McKinsey & Company. (2018). The future of maintenance in the oil and gas industry: How digitalization is shaping maintenance strategies. McKinsey & Company Report.

Mobley, R. K. (2002). An Introduction to Predictive Maintenance. Butterworth-Heinemann.

Moubray, J. (1997). Reliability-Centered Maintenance. Industrial Press Inc.

Smith, J., & Hawkins, P. (2020). Industrial Maintenance Planning and Scheduling: Best Practices in the Oil and Gas Sector. New York, NY: McGraw-Hill.

https://doi.org/10.71284/asc.2025135

A CASE STUDY OF MAINTENANCE ENGINEERING AND MANAGEMENT IN MANUFACTURING INDUSTRY

Muhammad Hairizal Helli Zakbah[1]

Choong Chee Guan[2]

Nadzrı Che Kamıs[3]

Abstract

The maintenance management of the industrial sector is thoroughly examined in this book, with a focus on organized maintenance procedures to improve equipment reliability, minimize downtime, and maximize output. A description of the advancement of the manufacturing industry from handcrafted products to modern, highly advanced production systems is provided at the beginning, highlighting the critical role that maintenance organizations play in ensuring effective operations through complex machine layouts and organizational charts. Some of the maintenance methods that are evaluated for their capacity to reduce failures and improve efficiency are proactive, predictive, and Total Productive Maintenance (TPM). Important maintenance procedures like equipment coding and classification that improve collaboration between departments and inventory management are also covered in the text. It also emphasizes how important job cards, work orders, and maintenance instructions are to supporting scientific scheduling and performance. The purpose of computerized maintenance management systems (CMMS) is examined, with a focus on regulatory compliance, job automation, and performance management. The management of assets, preventative maintenance scheduling, and real-time data analysis are all provided by the company software, which is based on a cloud CMMS solution. The book also discusses how maintenance management could develop in the future, emphasizing the use of cutting-edge technologies like robots, artificial intelligence, and the Internet of Things to increase reliability and efficiency. It offers information on digital technology, standard procedures, and strategic strategies for long-term operational achievement in an evolving industrial environment, making it an overall useful guide for manufacturing professionals. The important elements of modern manufacturing are examined in this essay, with particular attention paid to organizational structures, maintenance methods, and the contribution of technology to increased productivity and efficiency. In order to minimize downtime, save costs, and ensure optimal equipment performance, the research highlights the importance of maintenance techniques as preventive, predictive, and Total Productive Maintenance (TPM). Additionally, it explores the organizational structure of manufacturing industries, highlighting the functions of production teams, maintenance engineers, and quality control staff in maintaining operational excellence. The integration of cutting-edge technology like automation, the Internet of Things (IoT), and computerized maintenance management systems (CMMS) in modern production is also examined in this paper. These developments improve overall equipment effectiveness (OEE) and decrease operational inefficiencies by enabling real-time monitoring, predictive maintenance, and optimal resource allocation. In order to simplify inventory management and maintenance procedures and ensure equipment and components are

[1]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, Perlis, Malaysia, e-mail: rizalpotterr@gmail.com

[2]Ts. Dr., Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Perlis, Malaysia, e-mail: dr.choong@ptss.edu.my

[3]Ts., Politeknik Kuala Terengganu, Terengganu, Malaysia, e-mail: nadzrichekamis@gmail.com

readily recognized and accessible, the research also addresses the need for cataloguing and coding. In order to match maintenance tasks with production objectives, the study additionally highlights the importance of maintenance scheduling and planning, both in the short and long term. It highlights the function of work orders, job cards, and maintenance instructions in standardizing maintenance procedures and ensuring adherence to legal and safety requirements. The importance of staff training and ongoing development in promoting a proactive maintenance and improvement environment is highlighted in the paper's conclusion. As a result, this article provides an in-depth investigation of the manufacturing industry with a focus on the connections among organizational structures, maintenance strategy, and technical developments. For specialists in the field looking to improve productivity, optimize maintenance procedures, and ensure the long-term reliability of industrial processes, it provides useful data.

Keywords: Maintenance Strategies, Total Productive Maintenance (TPM), Computerized Maintenance Management Systems (CMMS), Internet of Things (IoT), Operational Efficiency.

INTRODUCTION

Manufacturing has played a crucial role in human civilization, transitioning from handcrafted products to the highly automated procedures that characterize modern manufacturing. Innovations in technology have greatly increased production, efficiency, and quality since the Industrial Revolution. Computer Numerical Control (CNC) machines are one example of this innovation, which has transformed industry by making automated and extremely accurate machining possible. CNC machines reduce human error and increase production consistency by using pre-programmed software to operate tools and equipment. Because these machines can perform complicated cutting, drilling, milling, and turning operations with great accuracy and efficiency, they are extensively utilized in sectors including automotive, aerospace, electronics, and manufacturing of metals. CNC technology, combined with advancements like artificial intelligence (AI) and the Internet of Things (IoT), is transforming manufacturing through increased efficiency, reduced waste, and improved product quality. Even with these developments, maintenance is still necessary to guarantee the effective and reliable operation of production machines, especially CNC machines.

In manufacturing, maintenance can be divided into four main categories: predictive maintenance, which uses data and monitoring systems to predict possible problems before they occur; corrective maintenance, which fixes minor issues before they become major failures; breakdown maintenance, which deals with sudden equipment failures that require immediate repairs; and preventive maintenance, which involves periodic checks and servicing to avoid unexpected failures. Preventive maintenance in CNC machining involves inspecting cutting tools to stop wear and tear, lubricating moving parts, and cleaning machine components. IoT sensors may be used for predictive maintenance, which tracks machine performance, identifies deviations, and plans repairs before breakdowns happen. These tactics not only increase the lifespan of equipment but also improve operational effectiveness and decrease production downtime.

Basic maintenance is important for maintaining worker safety and production efficiency. IoT sensors, for example, are used in predictive maintenance in the automobile sector to track engine performance and identify any problems before they affect output. Preventive maintenance keeps food processing equipment hygienic and operational in order to meet hygienic standards. Corrective maintenance takes care of little defects in electronics production before they cause large losses in product value. For accuracy and consistency, CNC machines in the metal fabrication industry need to have their calibration and tool replacements done on a regular basis. By putting these maintenance techniques into practice, producers may minimize downtime, uphold high standards of quality, and maximize overall production efficiency, providing reliable and effortless operations.

The chart below shows the organizational chart in the industry. The manufacturing industry's organizational structure is crucial for good coordination, output, and efficiency. Production managers are responsible for monitoring operations, manufacturing engineers optimize processes, and quality control specialists guarantee product standards. Supply chain managers manage logistics, maintenance technicians keep up with machinery, and machine operators operate machines. Ensuring the industrial facility operates in a productive and efficient manner is the duty of maintenance management (Mobley, 2002). A well-designed system minimizes downtime, improves quality, and guarantees safety; a neglected system causes delays, breakdowns of equipment, and more costs. To maintain industrial efficiency and competitiveness, effective organization is important.

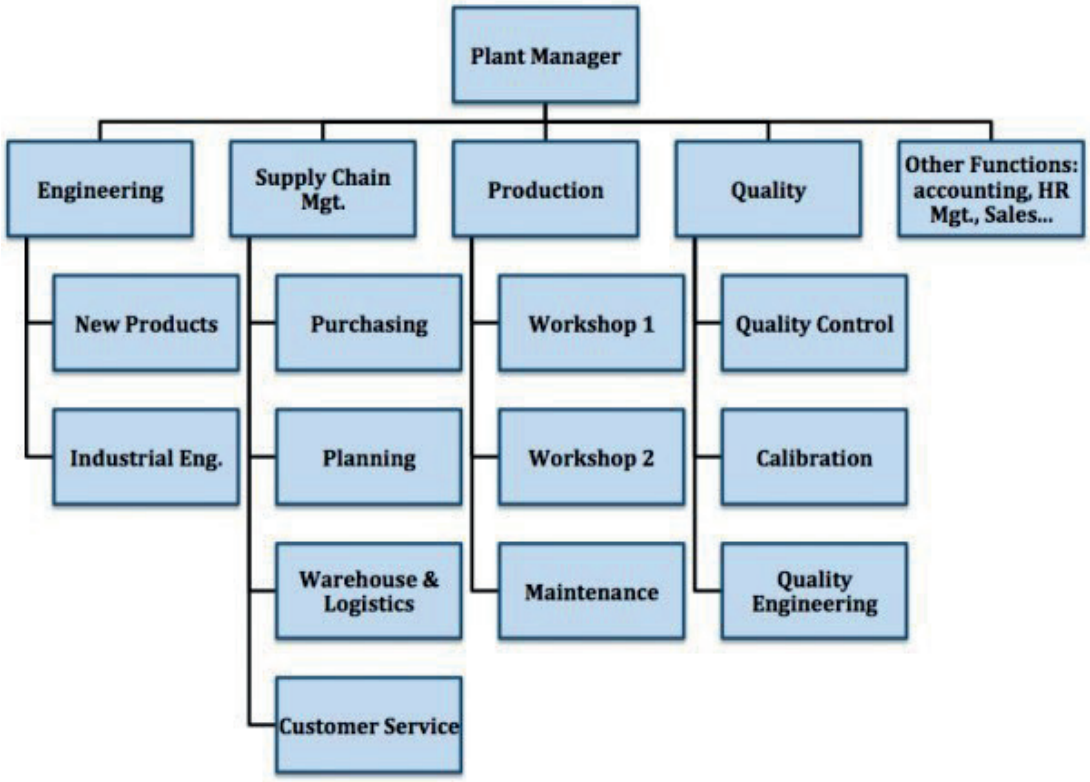

Figure 1: Organizational Chart

The manufacturing system shown in the illustration below follows a systematic CNC machining procedure to guarantee accuracy, effectiveness, and quality. Finding specific raw materials appropriate for production occurs after an analysis meeting to go over project requirements. Then, to manage machining processes, CNC software is created. After that, the right cutting tools are made, and automatic tool changes will be set in place. High-precision machining is done at the CNC processing step, and accuracy is verified by inspecting the CNC components. After surface treatment improves finishing and durability, the finished items are ultimately packed for shipping. In modern industrial applications, this systematic strategy optimizes production efficiency, quality control, and resource use by integrating new manufacturing processes.

Figure 2: Structured CNC Machining Process in Manufacturing Industry

1. LITERATURE REVIEWS

Total Productive Maintenance (TPM) is a proactive maintenance technique designed to increase production, reduce downtime, and maximize equipment performance. All team members, from operators to management, are involved in equipment maintenance to avoid breakdowns rather than respond to them. TPM integrates maintenance into everyday operations with the goal of zero equipment failures, problems, and accidents. Planned maintenance, staff instruction, continual improvement, and autonomous maintenance are important components. These practices not only enhance equipment performance but also extend its lifespan and reduce operational costs (Nakajima, 1988).

TPM is required for the maintenance of CNC (Computer Numerical Control) equipment, which is important for precise machining in the manufacturing sector. To guarantee precision and reliability, CNC machines need to have regular maintenance performed, such as lubrication, maintenance, and calibration. By allowing operators to conduct routine inspections, autonomous maintenance lowers unexpected breakdowns and improves output. In addition, predictive maintenance techniques, like vibration testing and thermal scanning, support identifying defects before they cause serious breakdowns. Implementing TPM in CNC machine operations leads to higher efficiency, better product quality, and lower maintenance costs (Smith & Mobley, 2008).

Figure 3 below shows Total Productive Maintenance (TPM) as a comprehensive system of equipment maintenance that involves every employee, from management down to frontline staff, with the objective to improve machinery output and reduce downtime. TPM places a high priority on preventative maintenance practices to avoid equipment breakdowns and performance loss. Manufacturers implement preventive maintenance programs to ensure that manufacturing equipment is regularly inspected, maintained, and adjusted to maintain optimal performance. TPM encourages frontline staff to participate in equipment maintenance by assigning them independent maintenance tasks. Operators in the manufacturing sector receive instruction to do routine inspections, maintenance, lubrication, and small fixes to keep equipment in good running condition. Continuous attempts to improve manufacturing processes and address equipment-related issues are supported by TPM.

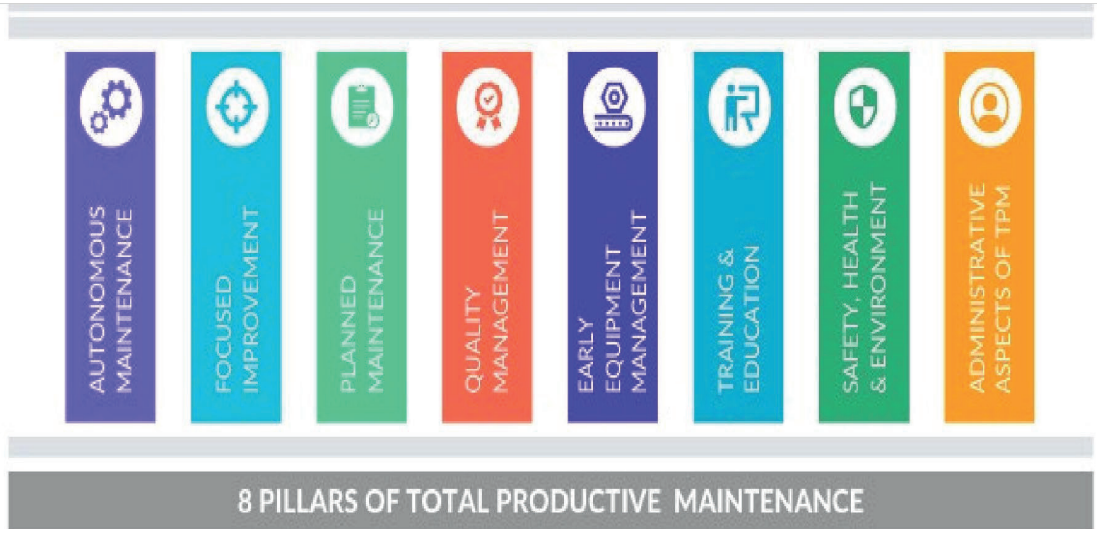

Figure 3: The Pillars of TPM

i. Autonomous Maintenance: Every machine operator has their own responsibility for equipment maintenance, which goes from simple operations to include standard maintenance procedures like lubrication and inspection. This proactive strategy maintains production equipment in excellent condition and provides early problem discovery.

ii. Focused Improvement: This TPM pillar supports departments to work together to promote continuous improvement. Each unit has an "improvement team" that works together to improve equipment maintenance and safety using a kaizen (improvement) methodology similar to current internal audits.

iii. Planned Maintenance: Operators can decide when maintenance is required with autonomous maintenance, and preventative maintenance is scheduled using machine indicators and breakdown rates in planned maintenance. Availability of replacement parts, workforce planning, and effective resource allocation are all guaranteed by this method.

iv. Quality Management: Machine breakdowns are frequently caused by structural problems rather than human mistakes. Failures may result from bad maintenance, inadequate documentation, and lack of interaction. When these are fixed, efficiency increases, downtime decreases, and dependability is improved.

v. Early Equipment Management: Focuses on ensuring that new equipment is designed, installed, and commissioned with reliability and maintainability in mind (Mishra, 2005). Organizations can reduce the probability of future breakdowns or performance problems by taking maintenance requirements into account throughout the planning and setting-up processes.

vi. Training and Education: Trains managers on TPM concepts and management of assets, maintenance teams planning and regulation, and operators on machine maintenance. It guarantees that everyone has the abilities required for efficient equipment maintenance.

vii. Safety, Health, and Environment (SHE): TPM requires a structured workplace where everything has a home. Removing clutter, improving visibility, and maintaining maintenance equipment within easy reach are all benefits of proper housekeeping. This improves the effectiveness and security of maintenance procedures.

vii. Administrative Aspects of TPM: The standard of office-based operations influences field events. The last TPM pillar is to improve local operations through the reduction of waste in administrative tasks, such as minimizing errors in receiving maintenance work requests and approving work procedure permits to accelerate the start of maintenance operations.

2. METHODOLOGY

The manufacturing maintenance methodology is to guarantee that production systems, such as CNC machines, run regularly, effectively, and efficiently over the course of their lives. Analysing structured maintenance schedules in CNC machining processes occurs through an investigation. Effective maintenance practices increase operational efficiency, security, and product quality while lowering costs, extending equipment lifespan, and decreasing downtime. Increasing machine reliability and resource efficiency are often the main goals of maintenance procedures in industrial manufacturing. These goals must be achieved by applying preventative, predictive, and corrective maintenance strategies that adapt to the particular needs of a variety of machinery and production environments. The maintenance approach depends significantly on continuous improvement initiatives, real-time condition monitoring, and statistical analysis.

The manufacturing sector has evolved due to advancements in automation, digital production, and data-driven decision-making. By supporting precise maintenance activity management and effective asset management, these technological advancements provide high production productivity and consistency in goods. Optimal maintenance performance is ensured by a systematic strategy that includes work execution, monitoring, feedback, and control. Scheduled tasks are managed by computerized work order systems, and equipment is coded. Early wear indicators are found using predictive maintenance methods like thermal scanning and vibration analysis. Data analytics and real-time monitoring improve maintenance effectiveness by seeing any problems before they cause operational disruptions. Maintenance reports and equipment data on performance were collected as part of a study centred on CNC machining processes. Strategies for preventive, predictive, and corrective maintenance optimize machine dependability and operational effectiveness, providing high output and reducing unexpected breakdowns.

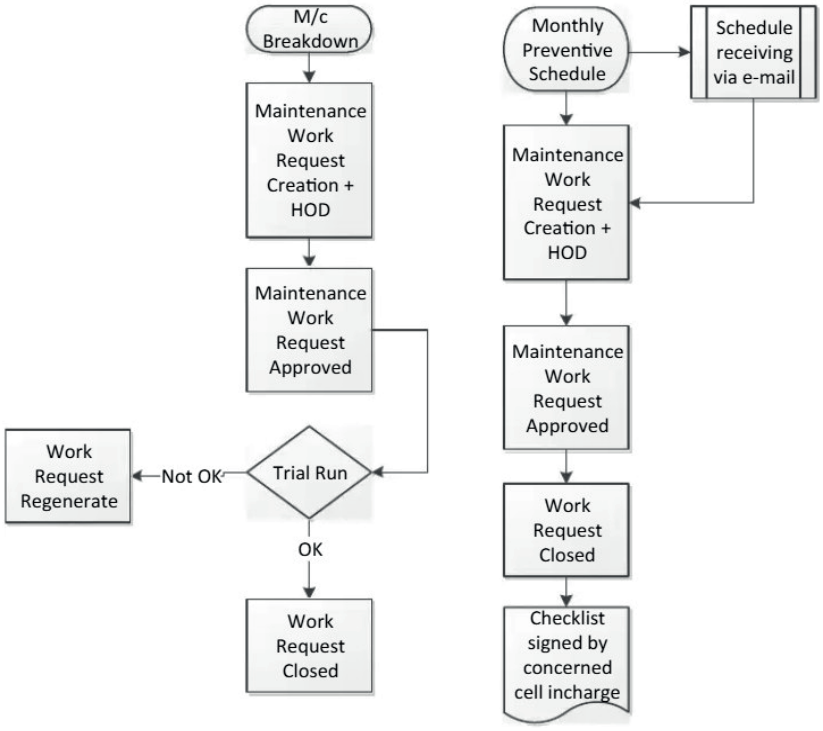

Figure 4: Maintenance Flow Chart

3. EFFECTIVE MANUFACTURING SCHEDULING FOR CNC MAINTENANCE AND PRODUCTIVITY

In order to guarantee effective coordination of production and maintenance, manufacturing scheduling is required. So as to reduce downtime and improve overall equipment effectiveness (OEE), manufacturers should plan maintenance tasks, schedule production operations, and manage resources as efficiently as possible. While ensuring that production goals are achieved, essential scheduling techniques like job order scheduling and machine loading allow for the effortless integration of maintenance tasks. Furthermore, by enhancing work priority and resource management, Critical Path Method (CPM) software reduces the possibility of delays and equipment breakdowns.

In CNC machine maintenance Effective scheduling is important for preserving high performance levels and ensuring machine durability in CNC machine maintenance. Predictive maintenance strategies, which leverage data analytics and condition monitoring, allow manufacturers to detect potential issues before failures occur (Smith & Brown, 2021). CNC machines operate more effectively, and maintenance is reduced when predictive maintenance is integrated into scheduling. Moreover, structured scheduling improves CNC machine reliability by aligning preventive maintenance activities with low-production periods, reducing operational disruptions, and enhancing overall productivity (Jones et al., 2020).

An effective demand forecast, resource availability, and adaptability to unexpected developments are required for a successful production schedule. To guarantee that equipment is maintained without affecting productivity, it must match production objectives with maintenance requirements. By including predictive and preventive maintenance in the schedule, unexpected equipment failures may be avoided, which lowers downtime and improves productivity. To avoid delays and lack of resources, manufacturing, maintenance, and inventory teams must communicate clearly with one another. Furthermore, producers may make flexible schedule adjustments through real-time monitoring and data-driven decision making, which improves overall operational efficiency and provides efficient production procedures.

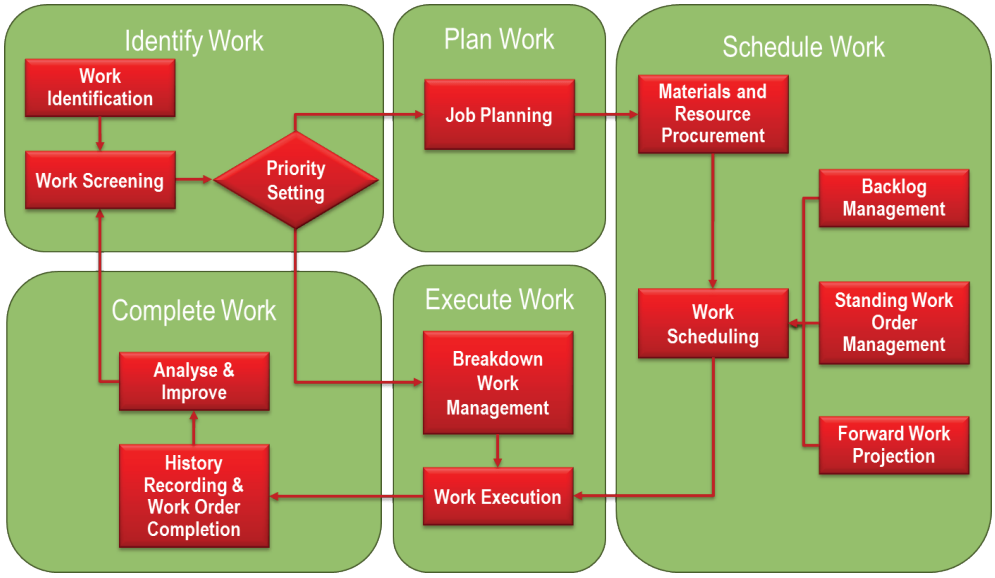

Figure 5: Maintenance of Scheduling

4. COMPUTERİZED MAİNTENANCE MANAGEMENT SYSTEMS (CMMS)

Computerized Maintenance Management Systems (CMMS) are required to increase the industrial sector's maintenance efficiency. By automating work order management, inventory monitoring, and maintenance scheduling, CMMS makes sure that equipment continues to remain in top shape. CMMS helps decrease unexpected breakdowns, eliminate downtime, and increase the lifespan of equipment by combining predictive and preventative maintenance techniques. Furthermore, capabilities like real-time reporting, safety tracking, and inventory management improve operational efficiency by enabling manufacturers to optimize maintenance procedures and make data-driven choices.

CMMS is essential for preserving quality and machine reliability in CNC machining. Since CNC machines need to operate with high precision and reliability, CMMS supports tracking maintenance tasks, maintaining updates on wear patterns, and scheduling preventative maintenance using real-time data. In order to identify possible faults before they occur, CMMS incorporates predictive maintenance techniques, including vibration analysis and heat monitoring. Furthermore, CMMS promotes the management of spare parts, minimizes human error, and provides that maintenance procedures are not interfering with output. Cloud services, IoT sensors, and CMMS improve CNC machine efficiency, reduce expenses, and increase production output as manufacturing moves toward Industry 4.0.

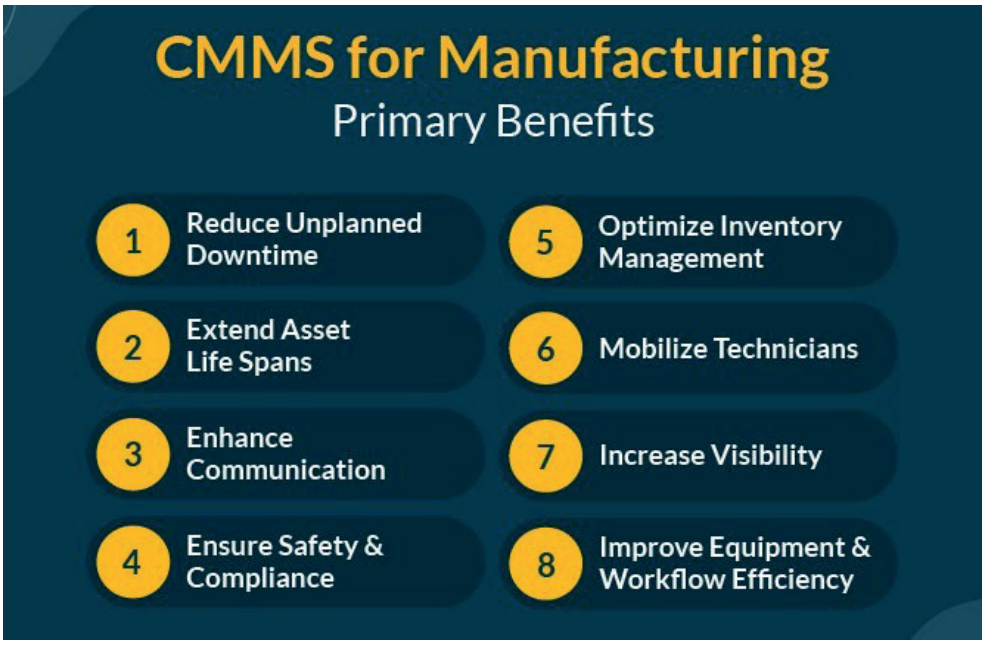

Figure 6: CMMS for Manufacturing Industry

CONCLUSION

In the manufacturing industry, effective operations depend on efficient maintenance management, especially when using CNC machining. A structured CNC machining procedure ensures accuracy, productivity, and reliability in output. This covers machining, programming, tooling setup, design, and quality control. From conventional techniques to more modern techniques like Total Productive Maintenance (TPM) and Computerized Maintenance Management Systems (CMMS), maintenance strategies have changed over time. These techniques, which include preventive, predictive, and proactive maintenance, support maximizing production efficiency and minimizing downtime. Through the integration of regular maintenance, real-time monitoring, and data-driven decision-making, manufacturers may increase equipment lifespan, save costs, and improve quality. By implementing TPM concepts like autonomous maintenance and continuous improvement, long-term performance is ensured by developing a collaborative and responsible society.

In order to improve automation and predictive analytics, maintenance management advancements depend on AI, machine learning, and IoT. Real-time monitoring, less handling, and equipment breakdown prediction are all made possible by these advancements, which increase maintenance efficiency. Manufacturers need to adopt new maintenance techniques and digital transformation to stay competitive. Property tracking, work order automation, and preventative maintenance scheduling are all made easier with Fiix CMMS, a top cloud-based maintenance tool. Organizations may minimize unexpected breakdowns by connecting Fiix CMMS with IoT devices, which gives them immediate insight into equipment power. Fiix CMMS's AI-driven analytics facilitate data-driven decision-making, which improves resource allocation and maintenance procedures. Long-term company sustainability, operational productivity, and equipment performance are all improved by putting intelligent maintenance systems like Fiix CMMS into practice.

Advanced CMMS technology and organized CNC machines significantly improve production performance. Providing resources and managing resources are optimized through the strategic use of Fiix CMMS. Manufacturers may increase productivity and competitiveness through digitalization and proactive maintenance techniques. Organizations may improve flexibility and resilience in an industry that is changing quickly by integrating CNC machining, IoT, AI-driven analytics, and CMMS software. These connections increase machine uptime and overall production in addition to reducing maintenance. Modern maintenance

techniques will help companies succeed in the future as competition grows. Reliability, cost-effectiveness, and sustainability are ensured by implementing CMMS software and organized machining procedures, setting up companies for future growth in a manufacturing environment that is always changing.

Figure 7: Fiix Software

REFERENCES

Mobley, R. K. (2002). Maintenance engineering handbook. McGraw-Hill Professional.

Mishra, R.C. (2005). Reliability and Maintenance Engineering, New Age International Publishers, New Delhi.

Nakajima, S. (1988). Introduction to Total Productive Maintenance (TPM). Productivity Press.

Smith, R., & Mobley, K. (2008). Rules of Thumb for Maintenance and Reliability Engineers.

Smith, J., & Brown, R. (2021). Advanced Manufacturing Scheduling Strategies. Industrial Press.

Jones, P., Taylor, M., & White, L. (2020). Predictive Maintenance in Smart Manufacturing. Springer.

https://doi.org/10.71284/asc.2025136

THE IMPACT OF AI TOOLS ON STUDENT ASSIGNMENTS: ENHANCING CREATIVITY OR HINDERING CRITICAL THINKING?

Ling Ling Chong[1]

Letchumanan Murugason[2]

S. Thivviyah Sanmugam[3]

Abstract

In educational contexts, the increasing availability of artificial intelligence (AI) tools has had a considerable impact on student learning and the completion of assignments. This has presented educational institutions with both opportunities and challenges. Students have access to higher- level assistance in areas such as research, content development, and graphic design thanks to technology driven by artificial intelligence (AI), which enables them to produce high-quality assignments with better efficiency. AI has significantly transformed teaching and learning methods in higher education (Singh & Hiran, 2022) [1]. Despite this, worries have been raised about the influence that artificial intelligence will have on students' creative abilities, originality, and critical thinking skills as technology continues to disrupt traditional learning methodologies. With a particular emphasis on the function that AI tools play in the development of assignments and posters, this study explores the use of AI tools among students in the third semester of their studies at Malaysian polytechnics. The purpose of this research is to give empirical insights into the emerging interaction between artificial intelligence (AI) and student learning by analysing the amount to which students rely on AI, the perceived benefits and downsides, and the overall influence on academic achievement.

The purpose of this study is to accomplish these goals by employing a quantitative research technique. This methodology involves the utilisation of structured surveys to collect data from students attending a variety of polytechnics in Malaysia. The goal of the survey is to determine the frequency and purpose of the use of artificial intelligence tools, as well as the perceptions of students on the impact that AI has on creative thinking and critical thinking, and the overall usefulness of using AI-generated content in academic assignments. Considering the growing reliance on generative artificial intelligence models like ChatGPT, Grammarly, and Canva, as well as other automation tools, it is of the utmost importance to investigate the ways in which these technologies influence the cognitive development of students and their capacity to engage in autonomous thought. In addition, statistical analyses, such as correlation and regression models, will be carried out to investigate the connections that exist between the utilisation of artificial intelligence, the quality of assignments, and the development of cognitive skills. This method will make it possible for academics to determine if students who make regular use of artificial intelligence generate work of a higher quality or, on the other hand, whether dependence on AI reduces students' ability to solve problems and their creativity.

It is anticipated that the findings of this study will provide light on the ways in which these technologies

[1]Politeknik Port Dickson, e-mail: lingling@polipd.edu.my, https://orcid.org/0009-0006-0662-4254

[2]Politeknik Banting, Selangor, Malaysia, e-mail: letchumanan@polibanting.edu.my, https://orcid.org/0009-0005-5653- 1323

[3]Politeknik Banting, Selangor, Malaysia, e-mail: thivviyah@polibanting.edu.my

contribute to greater creativity and originality in poster design. For example, the findings will highlight the most widely utilised artificial intelligence tools among students in their third semester at polytechnics. Students can receive aid with visual aesthetics, formatting, and content organisation using several tools driven by artificial intelligence. This makes it possible for students to create posters that are more visually appealing, well-organised, and professionally created. This indicates that artificial intelligence has the potential to broaden the creative possibilities available to students, enabling them to experiment with new design methods and generate academic materials that are visually attractive. It is also possible that suggestions created by AI might assist students in refining their ideas, which would result in increased self-assurance and efficiency when completing assignments.

This study, however, anticipates some negative ramifications for critical thinking and autonomous reasoning, even though it has several positive implications. Students may become habituated to automated responses rather than participating in deeper cognitive processes if they experience an excessive reliance on information provided by artificial intelligence (AI). This is a serious concern since it may lead to a reduction in students' creativity and problem-solving skills. A passive learning approach, in which students passively accept ideas made by AI without critically assessing or revising them to reflect their own understanding and insights, may be encouraged by text and design components that are generated by artificial intelligence. Furthermore, students who frequently utilise AI tools may see a deterioration in their ability to conduct independent research. This is because AI-generated summaries and automated feedback give students immediate solutions, rather than motivating them to engage in full literature review and analytical thinking.

In addition, the research acknowledges a few limitations, such as the fact that it was conducted with students from polytechnics in their third semester and that poster assignments were required. These limitations may make it more difficult to generalise the findings to other educational settings. It is possible that the findings do not adequately capture the ways in which artificial intelligence influences other sorts of academic work, such as the writing of essays, the analysis of data, or the delivery of presentations, which demand abilities in critical thinking and reasoning more directly. In addition, the usefulness of AI tools may vary depending on the subject matter that students are studying. For example, certain fields of study may benefit more from visual information that is generated by AI, while other fields may require students to engage in in-depth reasoning and theoretical engagement.

Despite these obstacles, it is anticipated that this study will produce insightful information that will be useful to academic institutions, legislators, and school administrators. To ensure that students are encouraged to utilise artificial intelligence as a helpful tool rather than as a substitute for autonomous thought, the findings will be of use to educators in the process of developing recommendations on the integration of AI. Educators can implement ways to strike a balance between activities that involve critical thinking, problem-solving, and creativity and assignments that are supported by artificial intelligence (AI) if they understand how AI affects the learning behaviour of students. Furthermore, the research underscores the necessity of artificial intelligence literacy programs, which provide students with the information and abilities they need to critically evaluate and responsibly use content generated by AI.

In the end, the purpose of this research is to contribute to the larger conversation about artificial intelligence in education by providing insights that are driven by data on the changing role that AI plays in the learning and assignment development of students. Students may face difficulties in terms of independent cognitive development and originality while using AI tools, even

though these tools offer major benefits to students in terms of efficiency, creativity, and content organisation. Educators should ensure that students develop both technological competency and critical thinking abilities by developing a balanced approach to the integration of artificial intelligence (AI). This will prepare students for an academic and professional landscape that is increasingly moulded by innovations powered by AI.

Keywords: AI tools; ESL educators; Artificial intelligence; creativity, critical thinking

INTRODUCTION

The incorporation of artificial intelligence (AI) tools in education has revolutionised the manner in which students undertake projects, prompting enquiries regarding creativity, originality, and critical thinking. AI-driven tools like ChatGPT, Grammarly, and Canva offer automatic support in research, content creation, and graphic design, enabling students to generate superior academic work more efficiently. Artificial intelligence has profoundly transformed pedagogical approaches in higher education, notably through the provision of individualised feedback, grammatical correction, and structural improvements (Singh & Hiran, 2022). Concerns have been expressed about AI's impact on pupils' cognitive engagement, problem-solving skills, and independent reasoning.

As AI tools become more integrated into academic endeavours, it is essential to evaluate whether they foster creativity or impede critical thinking. AI aids in idea production and enhances students' work; but, it may foster an over-dependence on automated responses, so constraining students' capacity to cultivate original discoveries. Artificial intelligence is chiefly engineered to address cognitive challenges, including pattern detection, knowledge synthesis, and predictive text generation (Fitria, 2021). Although these qualities enhance the academic process, they may also diminish the depth of critical reasoning necessary for effective problem-solving and decision-making.

This study examines third-semester students at Malaysian polytechnics, where AI tools are frequently utilised for assignment composition, poster creation, and project presentations. The study aims to investigate the degree of reliance on AI, its perceived advantages and disadvantages, and its effects on students' academic achievement and cognitive growth. A quantitative methodology is utilised, employing structured surveys to collect data from polytechnic students in many fields. The survey analyses patterns of AI utilisation, student perspectives of its efficacy, and apprehensions associated with creativity, originality, and critical thinking.

Considering the increasing dependence on generative AI models, it is crucial to examine whether these tools foster original thought or impair analytical reasoning. This study seeks to offer empirical insights into the discourse around AI's function in education, including data-driven recommendations for the effective integration of AI to enhance rather than supplant independent cognitive functions.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

The swift incorporation of artificial intelligence (AI) tools in educational environments has ignited considerable discourse over their impact on students' learning processes, cognitive growth, and critical thinking skills. AI-driven programs like ChatGPT, Grammarly, and Canva have gained prominence in aiding students with activities including content generation, grammatical correction, and graphic design. Although these tools provide considerable advantages for efficiency and accessibility, apprehensions have arisen over their capacity to erode critical thinking and foster excessive dependence on automated answers. Recent research indicates that although AI can assist undergraduate critical thinking, doubt persists regarding its long-term effects on students' capacity for profound analytical reasoning (Premkumar et al., 2024). Fitria

(2023) posits that while AI technologies can augment creativity, overdependence may impede independent problem-solving and restrict pupils' capacity to generate creative ideas.

This study utilises two fundamental theoretical frameworks, Bloom's Taxonomy of Cognitive Domains (Bloom, 1956) and the Technology Acceptance Model (TAM) (Davis, 1989), to thoroughly examine the influence of AI tools on student assignments. Bloom's Taxonomy offers a structured taxonomy of cognitive abilities, elucidating the impact of AI tools on several tiers of learning, ranging from fundamental knowledge acquisition to intricate analytical reasoning. Simultaneously, TAM provides insights into the determinants influencing students' acceptance and utilisation of AI tools, with special emphasis on perceived utility and simplicity of use. This study seeks to evaluate whether AI tools promote creativity and independent thought or accidentally foster reliance and undermine critical thinking abilities through the integration of these frameworks.

1.1. Bloom's Taxonomy and Cognitive Advancement

Bloom's Taxonomy classifies cognitive learning into six hierarchical levels: Remembering, Understanding, Applying, Analysing, Evaluating, and Creating. AI applications such as ChatGPT, Grammarly, and Canva predominantly facilitate lower order thinking skills (LOTS) such as Remembering and Understanding by offering immediate access to information, grammatical corrections, and content recommendations. These properties augment students' capacity to efficiently obtain and comprehend material, rendering AI an invaluable resource in academic environments. The degree to which AI promotes higher-order thinking skills (HOTS)—Analyzing, Evaluating, and Creating—continues to be a topic of contention.

Although AI technologies can assist with content creation and idea development, allowing students to enhance their arguments and consider diverse viewpoints, excessive dependence on AI-generated solutions may hinder profound involvement in critical analysis and autonomous thinking. Research by Premkumar et al. (2024) highlights that AI can aid students in constructing arguments, but its efficacy in promoting sustained critical thinking is still uncertain. When AI delivers pre-structured solutions, pupils may circumvent crucial cognitive processes like information synthesis and problem-solving, resulting in passive learning instead of active knowledge production.

Notwithstanding these apprehensions, AI techniques can augment inventiveness when employed effectively. By aiding students with idea generation, essay organisation, and the creation of fresh images, AI enables students to interact with content in novel manners. The capacity to explore various writing styles, obtain automatic feedback, and conceptualise abstract ideas might foster enhanced engagement with educational resources. Nonetheless, the difficulty persists in guaranteeing that students employ AI as a cognitive aid rather than as a means to circumvent essential analytical procedures. The growing implementation of AI in education requires a judicious equilibrium between enhancing efficiency and preserving cognitive rigour, guaranteeing that students continue to cultivate vital analytical and evaluative skills.

1.2. Technology Acceptance Model (TAM)

The Technology Acceptance Model (TAM) offers a framework for comprehending students' perceptions and use of AI tools in their academic endeavours. TAM posits that technology adoption is determined by Perceived Usefulness (PU) and Perceived Ease of Use (PEOU). PU denotes the degree to which students perceive that AI tools augment their academic achievement by optimising the writing process, enhancing linguistic precision, and producing aesthetically pleasing text (Singh & Hiran, 2022). AI-driven systems can alleviate cognitive burden, enabling students to concentrate more on content creation rather than on mechanical elements such as formatting or grammar.

Nonetheless, whereas AI tools enhance productivity, there is an increasing apprehension that their

accessibility may foster academic complacency. Research by Premkumar et al. (2024) indicates that although AI tools facilitate the enhancement of critical thinking, students who habitually depend on them may find it challenging to employ analytical abilities in unfamiliar or intricate contexts. This corresponds with apprehensions that students who depend significantly on AI-generated content may cultivate a reliance on pre-structured responses, so constraining their capacity to construct original viewpoints and participate in profound cognitive examination.

PEOU, the second element of TAM, denotes the degree to which students regard AI tools as user-friendly and effortless. Numerous AI-driven platforms have intuitive interfaces, instantaneous feedback, and automatic recommendations, promoting students' incorporation of AI into their academic processes. Excessive dependence on AI-generated content may result in a deterioration of fundamental academic skills, including investigation, argument construction, and independent reasoning (Fitria, 2021). Excessive reliance on AI-generated responses may hinder students' ability to cultivate their own analytical viewpoints, thereby constraining their intellectual independence.

This study employs Bloom's Taxonomy and the Technology Acceptance Model to establish a thorough framework for comprehending the use of AI technologies in student assignments. Although AI improves efficiency, accessibility, and creativity, it simultaneously raises concerns over pupils' capacity for critical thinking, complex analysis, and autonomous reasoning. The prospective advantages of AI reside in its capacity to aid pupils in organising concepts, improving writing, and augmenting visual presentations. Nonetheless, the perils linked to AI reliance must not be disregarded, as pupils may get alienated from advanced cognitive processes when AI-generated recommendations supplant autonomous analytical reasoning.

The growing presence of AI in education requires a strategy that harmonises the benefits of AI- enhanced efficiency with the necessity for cognitive involvement and autonomous learning. It is essential to ensure that students utilise AI as a supplement rather than a substitute for cognitive work, which will be pivotal in defining the future of AI-integrated education. This study aims to investigate if AI technologies enhance learners' creativity and problem-solving abilities or whether they impede profound cognitive involvement. The results will enhance the current discourse on AI integration in education, affirming that AI functions as an auxiliary instrument rather than a replacement for human intellect.

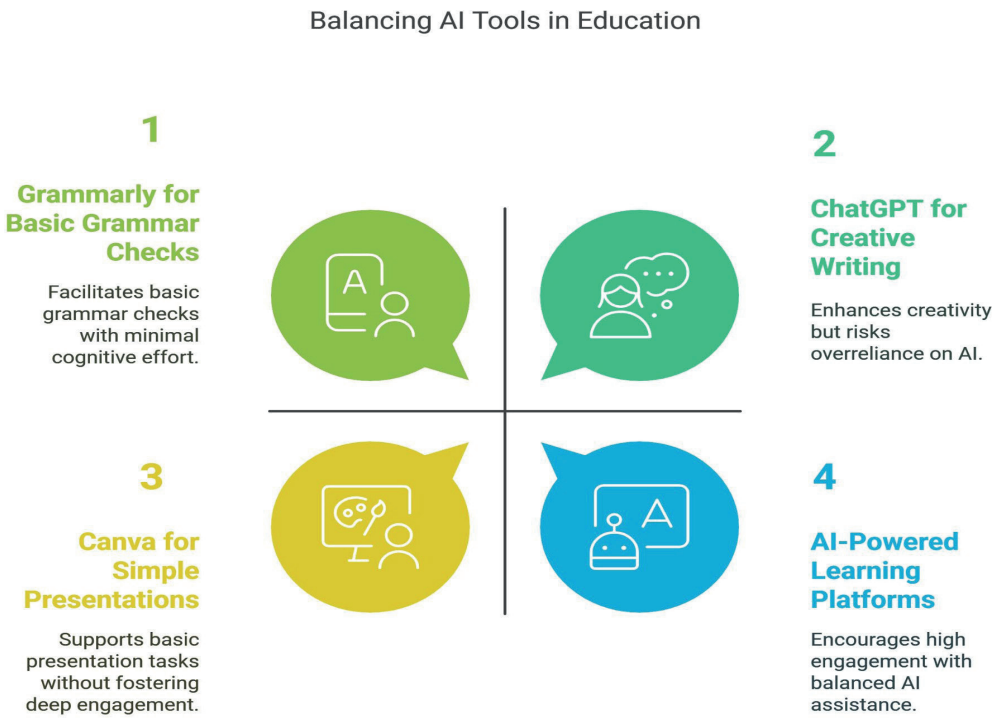

Figure1. Balancing AI Tools in Education

2. METHOD

This study investigates the influence of AI tools on student assignments, concentrating on their potential to either augment creativity or impede critical thinking. This study employs a quantitative research methodology to gather empirical data from polytechnic students in Malaysia, assessing their perceptions and experiences with AI-driven academic tools. The study seeks to evaluate the degree of AI use, its perceived advantages, and possible disadvantages concerning cognitive growth and autonomous thinking. This study utilises structured surveys to deliver statistically grounded insights into the impact of AI on students' learning behaviours and assignment results.

2.1. Research Purpose and Significance

The growing incorporation of AI tools in educational environments prompts significant enquiries on the equilibrium between technological support and intellectual involvement. Although AI tools like ChatGPT, Grammarly, and Canva enhance efficiency in content generation and design, apprehensions remain about their effects on students' originality and problem-solving skills. This study aims to examine three fundamental aspects: (1) the frequency and purpose of AI tool utilisation among students, (2) students' perceptions of AI's influence on creativity versus dependency, and (3) the overall impact of AI tools on academic performance and the development of critical thinking skills.

This research is important since it examines the increasing dependence on AI-generated content in education. Prior research has predominantly concentrated on the influence of AI on student engagement and language competency; however, there is a paucity of studies investigating its effect on the development of higher-order cognitive skills, including analysis, assessment, and synthesis. This study offers empirical evidence derived from students' viewpoints, which can guide educators, policymakers, and institutions in implementing optimal practices for AI integration in student learning. Furthermore, the results enhance the overarching dialogue on digital literacy, artificial intelligence ethics, and the appropriate application of technology in educational contexts.

2.2. Research Population and Sample

The research population of the study consists of third-semester polytechnic students in Malaysia, chosen to provide a representative sample of learners actively utilising AI tools in their academic work. Polytechnic students frequently participate in project-based learning, technical writing, and graphic projects, rendering them an optimal cohort for evaluating AI's impact on academic endeavours.

A stratified random sampling method was utilised to guarantee diversity in academic disciplines, assuring representation from engineering, business, design, and language studies. The final sample comprises 150 students from diverse polytechnics in Malaysia. The sample size was established based on feasibility, accessibility, and the requirement for statistically significant data analysis.

2.3. Research Method

This study utilises a survey-based quantitative methodology to gather structured data regarding students' utilisation of AI products. A standardised questionnaire was created, comprising four main sections: demographic data, AI usage patterns, perceived effects of AI on creativity and critical thinking, and cognitive growth in academic tasks. Participants utilised a 5-point Likert scale (1 = Strongly Disagree to 5 = Strongly Agree), facilitating a comprehensive investigation of student opinions towards AI tools.

The poll was disseminated online using Google Forms and circulated through university email lists, student WhatsApp groups, and academic discussion sites. A two-week duration for data collecting was designated to enhance participation. Ethical considerations, including informed permission and data confidentiality, were rigorously maintained, guaranteeing voluntary participation and anonymity.

Descriptive and inferential statistical methods were utilised to analyse the acquired data. Descriptive statistics, including mean, standard deviation, and percentage distributions, summarised participant responses. Concurrently, inferential statistical techniques, such as Pearson correlation and regression analysis, were utilised to investigate the links among AI usage, creativity, and critical thinking skills. The survey instrument's reliability was validated by Cronbach's alpha, achieving the 0.70 level, signifying robust internal consistency. The investigation utilised SPSS software to guarantee precision and dependability in result interpretation.

This systematic study methodology seeks to deliver empirical insights regarding the impact of AI tools on students' academic experiences. This study examines the interplay between AI integration, creativity, and critical thinking, contributing to the discourse on AI-enhanced learning and the responsible implementation of AI in education.

3. FINDINGS

This examination of survey responses from Malaysian polytechnic students indicated significant patterns in AI tool use and its perceived impacts. With the most often used applications being content generating (78%), editing and proofreading (65%), and design creation (72%), descriptive statistics revealed that 92% of respondents claimed utilising AI technologies for academic projects. With mean ratings of 4.2 (SD=0.9) for idea generation and 4.3 (SD=0.8) for design improvement, students generally thought artificial intelligence would help to increase creativity. But worries about over-reliance surfaced; 34% of students said they occasionally consume AI-generated information without considering it critically.

Table 1. Descriptive Statistics of Key variables

Variable	Mean	Standard Deviation	% Agreement
AI helps generate ideas	4.2	0.9	**82%**
AI improves design quality	4.3	0.8	85%
AI content feels repetitive	3.8	0.9	42%
Rely on AI without evaluation	3.2	1.2	34%
AI reduces deep thinking effort	3.6	1.0	38%

3.1. Disciplinary Differences in AI Adoption

A one-way ANOVA revealed significant differences in AI perceptions across disciplines ($F(2,52)=4.32$, $p=0.018$). Post-hoc tests using Tukey's HSD showed that Food Technology students ($M=4.5$, $SD=0.7$) reported significantly greater creativity benefits than Mechanical Engineering students ($M=4.1$, $SD=0.8$, $p=0.02$). Conversely, Aircraft Maintenance students ($M=3.9$, $SD=0.9$) indicated higher levels of AI dependence compared to Food Technology peers ($M=3.3$, $SD=1.0$, $p=0.03$).

Table 2. ANOVA Results by Discipline

Variable	F-value	p-value	Significant Post-Hoc Comparison
Creativity enhancement	4.32	0.018*	Food Tech> Mechanical Eng (p=0.02)
Critical Thinking	3.87	0.028*	Aircraft Maintenance > Food Tech (p=0.03)
Assignment efficiency	1.45	0.24	No significant differences

3.2. Correlational Patterns

Correlational analysis showed numerous noteworthy correlations. Reduced critical thinking ($r=0.35$, $p=0.01$) showed a modest positive association between frequency of AI use and suggests that students who used AI more often tended to rely on it more highly for analytical tasks. Additionally, a negative association was identified between perceived creativity benefits and worries about content originality ($r=-0.28$, $p=0.04$), showing that students who valued AI's creative help were also more prone to identify repetitive outputs.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The outcomes of this study provide useful insights into the intricate interaction between AI tool usage and academic work among polytechnic students. The high adoption rates (92%) demonstrate that AI has become firmly integrated in students' academic activities, notably for content creation and design tasks. While students certainly gain from AI's efficiency and creative support, the results also indicate troubling patterns involving critical thinking and originality.

The disciplinary disparities found by the ANOVA analysis suggest that AI's impacts vary greatly by field of study. Food Technology students' increased sense of creativity advantages may arise from their regular

use of design tools like Canva, whereas Aircraft Maintenance students' greater dependence could reflect the technical nature of their courses. These findings underline the necessity for discipline- specific approaches to AI integration in education.

Several key consequences emerge from this data. First, educators could explore crafting tailored standards for AI use that account for disciplinary needs - promoting innovative uses in design-focused subjects while preserving rigorous verification processes in technical domains. Second, universities may need to create AI literacy programs that enable students to critically analyse and appropriately attribute AI-generated information. Finally, the association between frequent AI use and lower critical thinking highlights the significance of balancing AI support with activities that require independent analysis.

This work contributes to the increasing literature on educational AI by giving empirical evidence of both the benefits and risks associated with these technologies. The findings show that while AI can boost productivity and creativity, its unguided use may accidentally hinder the development of higher-order thinking skills. Future study should explore long term impacts and compare results across different educational levels and institution types.

In conclusion, the results advocate for a balanced approach to AI integration in polytechnic education - one that utilises the technology's benefits while maintaining critical cognitive skills. By creating smart policies and pedagogical practices, educators may help students become discriminating users of AI tools who keep their capacity for autonomous critical thinking. The disciplinary variances discovered in this study notably underline the necessity for customized rather than one-size-fits-all approaches to AI in education.

REFERENCES

Al-Jarf, R. (2023). Reading Habits and Motivation among Educated Arabs in the Age of Social Media and Distractions. Online Submission, 3(1), 32-44. https://doi.org/10.15294/elt.v12i1.64069

Alasadi, E. A., & Baiz, C. R. (2023). Generative AI in education and research: Opportunities, concerns, and solutions. Journal of Chemical Education, 100(8), 2965-2971 https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.3c00323

Fitria, T. N. (2023, March). Artificial intelligence (AI) technology in OpenAI ChatGPT application: A review of ChatGPT in writing English essay. In ELT Forum: Journal of English Language Teaching (Vol. 12, No. 1, pp. 44-58). https://doi.org/10.15294/elt.v12i1.64069

Fitria, T. N. (2021). Grammarly as AI-powered English writing assistant: Students' alternative for writing English. Metathesis: Journal of English Language, Literature, and Teaching, 5(1), 65-78. https://prosiding.stie- aas.ac.id/index.php/prosenas/article/view/106

Lee, J., & Chen, H. (2024). AI in education: Balancing efficiency and originality. Educational Technology Review, 12(3), 45-62. http://dx.doi.org/10.20944/preprints202311.0106.v1

Menczer, F., Crandall, D., Ahn, Y. Y., & Kapadia, A. (2023). Addressing the harms of AI-generated inauthentic content. Nature Machine Intelligence, 5(7), 679-680. http://dx.doi.org/10.1038/s42256-023-00690-w

Patel, N. P., Parikh, D. R., Patel, D. A., & Patel, R. R. (2019). AI and web-based human-like interactive university chatbot (UNIBOT). *2019 3rd International Conference on Electronics, Communication and Aerospace Technology (ICECA)*,148–150. https://doi.org/10.1109/ICECA.2019.8822176

Sheard, J., Denny, P., Hellas, A., Leinonen, J., Malmi, L., & Simon. (2024, March). Instructor Perceptions of AI Code Generation Tools-A Multi-Institutional Interview Study. In Proceedings of the 55th ACM Technical Symposium on Computer Science Education V. 1 (pp. 1223-1229). https://doi.org/10.1145/3626252.3630880

Smith, A., et al. (2023). Creative applications of AI in student assignments. Journal of Educational Innovation, 8(2), 112-129. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-031-55272-4

Wu, J., Gan, W., Chen, Z., Wan, S., & Lin, H. (2023). Ai-generated content (aigc): A survey. arXiv preprint arXiv:2304.06632. https://doi.org/10.48550/arXiv.2304.06632

https://doi.org/10.71284/asc.2025137

COMMUNICATING SUSTAINABILITY: USING COMMUNICATIVE ENGLISH CLASSROOMS TO PROMOTE SDG AWARENESS

S. Thivviyah SANMUGAM [1]

Ling Ling CHONG [2]

Letchumanan MURUGASON [3]

Abstract

This study examines the incorporation of the United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs) into a tertiary-level Communicative English classroom in response to the global demand for sustainability and inclusive education. This research emphasizes the vital importance of education in fulfilling the 2030 Agenda by examining how the integration of SDG-related content and activities into English language instruction can elevate students' awareness, attitudes, and engagement with sustainability issues, while concurrently enhancing their communicative language proficiency. The research utilises a mixed-methods approach with 80 diploma-level engineering students from a Malaysian polytechnic engaged in interactive tasks, including eco-friendly innovative product presentation, poster creation on process and procedures related to sustainable practices and comic strips presentation based on handling enquiries and complaints on SDG themes. The intervention, rooted in Communicative Language Teaching (CLT), Constructivist Learning Theory, and the principles of Education for Sustainable Development (ESD), sought to provide learners with significant, real-world settings for language application. These educational foundations highlight student-centered, collaborative learning that fosters critical thinking, problem-solving, and social responsibility skills essential for both language acquisition and global citizenship.

A survey consisting of 10 Likert-scale items and student reflections was collected to evaluate the intervention's effectiveness. The quantitative findings indicated a significant consensus among all items, with more than 80% of students indicating higher awareness of the SDGs and an enhanced commitment to sustainable practices. The highest rated item (M = 4.29) reflected students' enhanced results in dual learning of both language and global awareness. Qualitative data obtained from students written reflections corroborated these findings, highlighting persistent themes including higher environmental awareness, enhanced communication abilities, and elevated sense of social responsibility. Students indicated that the SDGs integrated activities have connected them with global challenges previously ignored and empowered them to undertake significant action within their areas.

Incorporating Sustainable Development Goals (SDGs) into English Language Teaching (ELT) is crucial for equipping students for active and informed engagement in a globalised society. It enables learners to integrate language proficiency with ethical decision-making, cultural awareness, and sustainable practices—rendering English Language Teaching not merely a linguistic pursuit, but also an opportunity for transformation. By addressing real-world issues through language, students become more motivated, globally aware, and socially responsible communicators, equipped to contribute to a more fair and

[1] Politeknik Banting, Selangor, Malaysia, e-mail: thivviyah@polibanting.edu.my

[2] Politeknik Port Dickson, Malaysia, e-mail: lingling@polipd.edu.my

[3] Politeknik Banting, Selangor, Malaysia, e-mail: letchumanan@polibanting.edu.my

sustainable future. This study enhances the existing research supporting multidisciplinary methodologies in language instruction that correspond with global sustainability frameworks. The results reinforce the notion that Communicative English classes can function as effective venues for advancing the SDGs and cultivating responsible, educated citizens. By positioning language learning within practical concerns, educators can motivate students to engage with global issues significantly and cultivate abilities that extend beyond the classroom.

Future study should investigate longitudinal impacts, interdisciplinary applications, and the use of digital storytelling and virtual collaboration as mechanisms for enhancing the incorporation of sustainability issues into English language instruction. This study illustrates the educational potential and practical significance of linking English Language Teaching with sustainable development goals. The results will be a significant resource for curriculum developers, policymakers, and educators in formulating future English Language Teaching approaches by linking it with global sustainability aims.

Keywords: Sustainable Development Goals (SDGs), Education for Sustainable Development (ESD), Communicative Language Teaching (CLT).

INTRODUCTION

The 2030 Agenda for Sustainable Development, endorsed by all United Nations Member States in 2015, delineates 17 Sustainable Development Goals (SDGs) designed to tackle global issues like poverty, inequality, climate change, environmental degradation, peace, and justice. Education is acknowledged as a key facilitator of these objectives, with SDG 4 explicitly concentrating on assuring inclusive and equitable quality education for everyone. Consequently, the incorporation of SDG themes into formal educational environments has emerged as a priority for educators globally (UNESCO, 2022).

Language education, especially in English as a Second Language (ESL) and English for Specific Purposes (ESP) contexts, provides a significant foundation for cultivating global awareness and critical thinking abilities. Communicative English classrooms, which prioritize interaction and practical language application, are particularly conducive to including themes of global citizenship and sustainability. Rodgers (2015) asserts that content-based training integrating real-world challenges can improve linguistic proficiency and socio-cultural competence.

Recent research indicates that integrating Sustainable Development Goals (SDGs) into language instruction enhances student engagement and fosters a more meaningful knowledge of global challenges (Ferry, 2021; Yu, Guo & Fu; 2024). Through activities like debates, project-based learning, and multimodal communication, students enhance their communicative skills and critical reflection on societal issues, as evidenced by Abu Bakar, Noordin and Razali (2019) who reported significant improvements in oral communicative competence among English learners through project-based learning tasks.

Moreover, educational efforts that incorporate sustainability and global citizenship facilitate transformative learning, enabling students to critically evaluate their assumptions and cultivate a more expansive worldview (Mezirow, 2018). English & Mayo (2021) emphasize the importance of interdisciplinary integration in sustainability education to foster lifelong learning and social responsibility.

This study seeks to assess the effects of incorporating SDG-oriented activities into the Communicative English classrooms for diploma-level engineering students. It specifically evaluates students' comprehension of the SDGs and their perspectives on sustainable development after a sequence of educational interventions, which encompass eco-friendly innovative product presentation, poster and comic strip presentations.

Recognizing students' viewpoints is essential for developing successful teaching techniques and maintaining the relevance of sustainability education in language classes. Given that learners are essential stakeholders in education, examining their perspectives can yield significant insights into their perceptions of SDG integration and its impact on their motivation, critical thinking, and global perspective (Cordova, 2024). Furthermore, studies demonstrate that student feedback is crucial for enhancing curriculum design and fostering learner autonomy and engagement (Sparrow, Smith & Petronzi, 2020). In the Malaysian TVET context, where ELT practices are frequently assessed in relation to institutional objectives, integrating student perspectives fosters a more inclusive and adaptive approach to curriculum development that corresponds with both linguistic and sustainability competencies (Husin et al., 2024).

1. THEORETICAL FRAMEWORK

The current study underpins three main theories namely, Communicative Language Teaching (CLT), Constructivist Learning Theory and Education for Sustainable Development (ESD). The rationale behind adopting these theories is briefly explained in the following subsections.

1.1. Communicative Language Teaching (CLT)

CLT asserts that language acquisition is most effective through meaningful communication. Incorporating SDG-related topics into communicative tasks enables students to engage with language in real and meaningful circumstances. Sedubun & Nurhayati (2024) asserts that practical assignments, including presentations and collaborative projects, improve language proficiency and student motivation.

1.2. Constructivist Learning Theory

Rooted in the theories of Vygotsky and Piaget, constructivism posits that learners actively construct knowledge via experiential and social engagement. The incorporation of SDG material promotes inquiry-based and student-centered learning, enabling learners to collaboratively develop knowledge with their peers. Recent research by Sedubun & Nurhayati (2024) endorses project-based learning as a means to augment student engagement and interdisciplinary comprehension. Furthermore, Illeris (2022) asserts that significant learning occurs when learners are emotionally and cognitively involved with real-world problems.

1.3. Education for Sustainable Development (ESD)

ESD promotes the acquisition of knowledge, skills, values, and behaviours essential for contributing to a sustainable future. UNESCO (2022) asserts that integrating sustainability education across all educational environments fosters critical thinking, holistic thinking, and collaborative problem-solving. English language education, emphasises communication and intercultural discussion, is a crucial area for the integration of Education for Sustainable Development (Sterling & Huckle, 2021). Lozano et al. (2017) advocate for Education for Sustainable Development (ESD) as a framework to integrate ethical, ecological, and civic competencies into higher education through connected pedagogical approaches.

2. METHOD

This study employed a mixed-methods research design to gain a comprehensive understanding of students' awareness and attitudes toward the SDGs following a series of classroom interventions. The participants consisted of 80 diploma-level students enrolled in a Communicative English course at a Malaysian polytechnic. These students represented three different engineering programs namely; aircraft maintenance, mechanical and manufacturing.

The instructional interventions spanned over 10 weeks and were embedded into the regular course curriculum. Key activities included group presentations on eco-friendly innovative product presentation,

the creation of posters advocating sustainable practices, and comic strip presentation on handling enquiries and complaints related to SDGs. These tasks were intentionally designed to align with both Communicative English 2 course topics and the global sustainable goals (refer to Table 1 below).

Table 1. SDG Integrated Activities According to Communicative English 2 Topics

Topics	SDG integrated Activities
1. Products & Services	**Eco-friendly innovative product presentation (6 weeks)** Students develop and pitch an environmentally sustainable/upcycled product or services (e.g., biodegradable packaging, solar-powered devices).
2. Processes, Procedures and Instructions	**Poster/Infographic (2 weeks)** Students create and present process flowcharts about eco-products or sustainable activities (e.g., bamboo toothbrushes, recycling fabric)
3. Handling Enquiries & Complaints	**Comic strips (2 weeks)** Students prepare and present comic strips on handling enquiries and complaints related to Sustainable Development Goals (e.g., food security, healthcare, pollution, animal conservation)

Data collection involved both quantitative and qualitative instruments. A structured survey was developed comprising ten Likert-scale items designed to measure students' levels of awareness, linguistic skills and attitudinal change regarding the SDGs. The survey was administered after the instructional interventions. Responses were recorded on a five-point scale ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree). Quantitative data were analyzed using descriptive statistics to identify mean, standard deviation, and agreement percentage distributions.

In addition to the survey, qualitative data were collected through open-ended reflection prompts, where students were encouraged to share their thoughts, feelings, and experiences related to the SDG-based activities. These responses provided deeper insights into the perceived impact of the lessons and allowed for the identification of recurring themes. By combining quantitative measures with qualitative reflections, this methodology allowed for a better understanding of how students internalized the content and how language instruction could serve as a platform for promoting global citizenship through SDG integration.

Ethical approval was obtained from the institution's research ethics committee. Participation was voluntary, and students were assured of the anonymity and confidentiality of their responses. The methodological approach ensured triangulation of data, enhancing the validity and reliability of the findings.

3. RESULTS

The examination of the post-intervention survey, conducted with 80 diploma-level students, indicated predominantly positive reactions concerning the incorporation of Sustainable Development Goals (SDGs) into the Communicative English classroom (refer to Table 2). Students indicated enhanced awareness, better language abilities, and elevated motivation to participate in sustainable behaviors.

Table 2. Descriptive Statistics of Key variables

Items	Mean	SD	% Agreement
Increase awareness of the 17 SDGs	4.17	0.80	86
Understand how SDGs relate to community/environment	4.15	0.85	83
Gain new knowledge about sustainability	4.26	0.69	90
Posters & comics help communicate sustainability concepts	4.24	0.71	88
Eco-friendly innovative product/project develop critical thinking & problem solving	4.15	0.82	84
Enhance confidence in expressing ideas about sustainability in English	4.07	0.95	78
Work collaboratively with peers on tasks	4.20	0.77	87
Improve language skills & global awareness	4.29	0.65	91
SDG integration into Communicative English classroom is beneficial	4.24	0.71	88
Engage in sustainable practices beyond the classroom	4.15	0.82	84

The item "Gain new knowledge about sustainability" received the highest score (M = 4.26, SD = 0.69), with 90% of students either agreeing or strongly agreeing. This signifies the efficacy of the instructional design in integrating SDG themes inside relevant language learning situations. This corresponds with Yu, Guo & Fu (2024) systematic literature review which highligted that integrating sustainability themes into English Language Teaching (ELT) not only improves language proficiency but also significantly raises students' language-learning awareness and commitment to sustainable practices.

The reflections of students further corroborated this finding. A student stated, "Before this lesson, I was unaware of the SDGs." I now believe I can undertake small steps that promote change, such as conserving water or minimising plastic usage. Another student remarked, "It highlighted issues within my own community, and I hope to raise awareness among my family and friends." These words illustrate how students embraced sustainability principles and individualised their importance, a fundamental principle of transformative learning (Mezirow, 2018).

Regarding communicative language skills, 78% of students indicated enhanced confidence in expressing ideas about sustainability concepts in English (M = 4.07, SD = 0.95). Students participated in creative and collaborative language use through multimodal tasks, including poster and comic strips making and presentations of eco-innovation products. One student stated, "I was previously not confident to present in English, but now I possess better confidence in presenting ideas, particularly regarding topics I am passionate about, such as the environment." This result illustrates the communicative competence underscored in Constructivist Learning Theory, as supported by Abu Bakar, Noordin, and Razali (2019) and Li, Noordin, and Ismail (2025) who all emphasize the role of meaningful, real-world tasks in improving language fluency and presentation confidence.

Collaborative learning emerged as a significant topic, with 87% of participants affirming their effective collaboration with peers (M = 4.20, SD = 0.77). Students valued the collaborative aspect of the assignments, remarking, "Collaborating with my group enhanced my understanding of diverse perspectives." We exchanged knowledge throughout our discussion on the SDGs. This corroborates the idea that peer engagement enhances both linguistic and social competencies in language learning, as collaborative learning has been shown to boost engagement through peer support (Li, 2025).

The incorporation of SDGs has also favourably influenced pupils' global perspective. 84% reported an increased likelihood of adopting sustainable habits following the teachings (M = 4.15, SD = 0.82). Reflections indicated a sense of action and accountability: "I intend to participate in recycling campaigns at my college," one student articulated. Another remarked, "These lessons transformed my mindset to be more concerned about the society

and environment." As students, we can also contribute. Such comments corroborate Cordova's (2024) assertion that language education, when linked to social action, may enable learners to become engaged global citizens.

The highest-rated item is "Improve language skills and global awareness" (M = 4.29, SD = 0.65)—summarizes the dual learning results of the intervention. This highlights the multidisciplinary potential of Communicative English courses in fulfilling both language and sustainability goals, aligning with English and Mayo's (2021) view that interdisciplinary and lifelong learning approaches can bridge educational, social, and environmental objectives. In conclusion, both quantitative data and qualitative insights indicate the transformative significance of integrating SDG topics into English language training. The combination fostered both academic development and emotional and ethical involvement, essential for cultivating future-ready learners with a robust sense of global responsibility. These findings endorse the transformative capacity of English Language Teaching when matched with the ideals of Education for Sustainable Development (UNESCO, 2022).

DISCUSSION AND CONCLUSION

The results indicate that incorporating SDGs into Communicative English 2 course can significantly elevate student understanding of sustainability concerns and foster positive attitudes towards environmental and social responsibility. These results correspond with recent research supporting content-integrated language education (Yu, Guo & Fu, 2024; Abu Bakar, Noordin, & Razali, 2019).

The positive response to the SDG integrated classroom activities suggests that students recognize the relevance of the global goals in language classrooms. Eco-friendly innovative product presentations, specifically, offered immersive learning opportunities that connected theory with practice. The creation of posters and comic strips presentations enhanced students' communication abilities while promoting knowledge dissemination and awareness related to SDGs.

This research highlights the educational significance of integrating Sustainable Development Goals into language instruction. Infusing SDGs into Communicative English classrooms may cultivate global citizenship and sustainable mindsets. Students not only improved their communicative abilities, but they also managed to foster critical understanding and proactive attitudes towards sustainability. Further studies may build upon this study by investigating long-term effects, contrasting multidisciplinary results, or analyzing digital storytelling and media as alternate strategies for engaging with the SDGs.

Author Contribution Statement

Dr. S. Thivviyah Sanmugam, Chong Ling Ling and Letchumanan Murugason designed the study, conducted data collection and analysis, and contributed to the preparation of the manuscript.

Ethics Approval Statement

This study was conducted with ethical approval obtained from Pusat Penyelidikan dan Inovasi, Jabatan Pendidikan Politeknik dan Kolej Komuniti (JPPKK), Ministry of Higher Education.

Conflict of Interest Statement

The authors declare that they have no financial or personal conflicts of interest related to this study.

REFERENCES

Abu Bakar, N. I., Noordin, N., & Razali, A. B. (2019). Improving Oral Communicative Competence in English Using Project-Based Learning Activities. *English Language Teaching*, 12(4), 73–85. https://doi.org/10.5539/elt.v12n4p73

Cordova, M. (2024). *Integrating Sustainable Development Goals in English Language and Literature Teaching*. Frontiers in Education, 9.

English, L. M., & Mayo, P. (2021). *Lifelong Learning, Global Social Justice, and Sustainability*. Palgrave Macmillan.

Ferry, M. M. (2021). *Project-based language learning: Addressing cultural and linguistic diversity issues in climate action.* In M. J. de la Fuente (Ed.), *Education for Sustainable Development in Foreign Language Learning: Content-Based Instruction in College-Level Curricula* (pp. 50–64). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003080183

Husin, N., Sedek, M., Sui, L. K. M., Hussein, N. H. N., & Tab, F. M. (2024). *Decompartmentalization of TVET Curriculum: Cross-Curricular Integration in Final Year Projects to Address the Language Needs in TVET Programs*. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 14(10), 348–355. DOI: 10.6007/IJARBSS/v14-i10/23108

Illeris, K. (2022). *The fundamentals of workplace learning: Understanding how people learn in working life* (2nd ed.). Routledge.

Li, H. (2025). *Impact of collaborative learning on student engagement in college English programs: Mediating effect of peer support and moderating role of group size*. Frontiers in Psychology, 16.

Li, C., Noordin, N. B., & Ismail, L. (2025). *Improving Business English Learners' Self-Efficacy for Oral Communicative Competence through Project-Based Learning*. International Journal of English Language Education, 13(2), Article 23004.

Lozano, R., Merrill, M. Y., Sammalisto, K., Ceulemans, K., & Lozano, F. J. (2017). Connecting competences and pedagogical approaches for sustainable development in higher education: A literature review and framework proposal. *Sustainability*, 9(10), 1889. DOI: 10.3390/su9101889

Mezirow, J. (2018). *Transformative learning theory*. In K. Illeris (Ed.), *Contemporary theories of learning* (2nd ed., pp. 114–128). Routledge.

Rodgers, D. M. (2015). Incidental language learning in foreign language content courses. The Modern Language Journal, 99(1), 113–131.

Sedubun, S., & Nurhayati, N. (2024). *Exploring the efficacy of project-based learning in English language teaching: A literature review*. EDUKASIA: Jurnal Pendidikan dan Pembelajaran, 5(1), 1089–1092.

Sparrow, A., Smith, S., & Petronzi, D., et al. (2020). *Student autonomy of feedback format in higher education and perceived functional behaviours for academic development.* Journal of Pedagogical Research, 4(2), Article 2020060191.

Sterling, S., & Huckle, J. (2021). *Education for Sustainability*. Routledge.

UNESCO. (2022). *Education for sustainable development: Roadmap*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802

Yu, B., Guo, W. Y., & Fu, H. (2024). *Sustainability in English Language Teaching: Strategies for Empowering Students to Achieve the Sustainable Development Goals.* Sustainability, 16(8), 3325. https://doi.org/10.3390/su16083325

https://doi.org/10.71284/asc.2025138

TOWARDS A SUSTAINABLE SOCIETY: INTEGRATING HUMANITY, TECHNOLOGY, AND AI IN FINANCE AND ECONOMICS – A STATISTICAL ANALYSIS OF CHENGALPATTU, TAMIL NADU

M R Ramesh[1]

Abstract

In the quest for a sustainable society, the harmonious integration of human-centric values, advanced technology, and artificial intelligence (AI) within financial and economic systems has become increasingly critical. This research investigates the dynamic relationship between these elements in the semi-urban district of Chengalpattu, Tamil Nadu—an emerging economic zone marked by a blend of traditional livelihoods and rising technological adoption.

Utilizing a robust statistical framework encompassing descriptive statistics, regression, and correlation analyses, this study evaluates the economic and financial trends, the extent of AI and FinTech penetration, and their implications on sustainable development. Primary data were sourced from local surveys among households and businesses, while secondary data were drawn from government publications and institutional reports.

The findings reveal that Chengalpattu's GDP growth rate (6.2%) surpasses the state average, driven by contributions from manufacturing and IT sectors. Despite 68% of adults holding bank accounts, only 32% actively engage in digital financial transactions, indicating a significant digital divide. AI adoption remains low, at just 15% among local enterprises. Regression analysis demonstrates a positive relationship ($\beta = 0.45$, $p < 0.05$) between FinTech use and economic growth. Furthermore, digital transaction frequency shows a strong positive correlation ($r = 0.72$) with employment rates, while high cash dependency negatively correlates ($r = -0.38$) with sustainable practices.

The study concludes that technology and AI offer substantial opportunities to promote financial inclusion and economic sustainability, especially when integrated with human-centric approaches. Key policy recommendations include promoting AI adoption in SMEs, incentivizing digital transactions, and expanding digital literacy programs. This research contributes to the growing discourse on sustainable development by offering a localized, data-driven perspective that aligns with national and global sustainability agendas.

Keywords: Sustainable society, artificial intelligence, economic sustainability, financial technology, statistical analysis, regression, correlation, Chengalpattu, Tamil Nadu.

[1] Indira Gandhi Centre for Atomic Research, Kalpakkam, Tamilnadu, India, e- mail: gascramesh@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-1648-9387.

INTRODUCTION

Background and Context

In the 21st century, technology, particularly Artificial Intelligence (AI) and Financial Technology (FinTech), has emerged as a transformative force in the financial and economic landscapes. These innovations promise increased efficiency, broader financial inclusion, and new economic opportunities. However, the pursuit of sustainable development requires a critical balance between embracing technological advancements and ensuring the welfare and inclusion of all societal segments.

Chengalpattu, a semi-urban district in Tamil Nadu, stands at the crossroads of tradition and modernity. Historically driven by agriculture and small-scale industries, the district is now experiencing rapid digital penetration through mobile banking, e-governance, and AI-enabled services. With increasing access to smartphones, internet services, and digital financial platforms, the region provides a fertile ground to study the intersection of humanity, technology, and sustainable finance. The integration of digital tools in financial services is influencing income patterns, entrepreneurship, employment opportunities, and overall economic resilience.

Research Objectives

The primary aim of this study is to examine the role of AI and FinTech in advancing sustainable development within the semi-urban context of Chengalpattu. Specifically, the research seeks to:

- Analyze current economic and financial trends in Chengalpattu, identifying the key sectors influenced by digital transformation.
- Assess the penetration and adoption of AI and FinTech solutions in the region, focusing on usage patterns, accessibility, and user perception.
- Evaluate the relationship between digital financial inclusion and broader indicators of economic growth, such as income levels, employment rates, and entrepreneurial activity.

By integrating statistical analysis with socio-economic insights, this research intends to highlight how digital financial tools can drive inclusive and sustainable development.

Significance of the Study

This study is significant for multiple stakeholders, including policymakers, development agencies, financial institutions, and local communities. It provides empirical evidence on the impact of AI and FinTech adoption in semi-urban areas and how these technologies can bridge socio-economic disparities. In a region like Chengalpattu, where digital literacy and traditional economic practices coexist, the findings will inform targeted interventions to enhance financial inclusion, economic participation, and social equity.

By grounding technological advancement in human-centric and sustainable principles, this research contributes to the broader discourse on building a future-ready, equitable society through the strategic integration of humanity, technology, and innovation.

1. LITERATURE REVIEW

1.1. Sustainable Development and Economic Growth

Sustainable development entails fostering economic progress without exhausting natural and social resources (UNDP, 2020). It emphasizes inclusive growth that addresses disparities and promotes long-term societal well-being. Empirical evidence suggests that digital financial inclusion is a powerful tool in

reducing poverty and enabling equitable development, especially in underserved areas (Demirgüç-Kunt et al., 2018). In rural regions like Chengalpattu, Tamil Nadu, sustainable economic strategies are essential for balanced regional development and resource conservation.

1.2. Role of AI and FinTech in Financial Inclusion

Artificial Intelligence (AI) and Financial Technology (FinTech) have revolutionized financial access, especially in low-income and rural communities. AI enhances service efficiency and personalization, minimizing operational barriers (Buchanan, 2019). FinTech innovations, such as mobile banking and digital wallets, have expanded access to credit, savings, and insurance (Arner et al., 2020). In the context of Chengalpattu, such tools are pivotal in closing the financial divide and stimulating local economic participation.

1.3. Human-Centric Approaches in Technology Integration

The integration of technology into finance must prioritize human values and inclusivity. Floridi (2018) argues for a socio-technical approach that aligns innovation with societal goals. Ethical AI, as emphasized by Jobin et al. (2019), is essential for equitable development, ensuring that technological progress benefits all, especially marginalized populations.

2. METHODOLOGY

2.1. Research Design

This study adopts a mixed-method approach, integrating quantitative surveys with secondary data analysis to examine the role of FinTech and AI in fostering a sustainable financial ecosystem in Chengalpattu, Tamil Nadu.

2.2. Data Collection

Primary data were collected through structured surveys from 500 households and 100 SMEs to capture digital finance usage, perceptions, and socio-economic impacts. Secondary data included RBI reports, Tamil Nadu Economic Survey, and NITI Aayog publications to supplement and validate findings.

2.3. Statistical Tools

Descriptive statistics were used to summarize data trends. Regression analysis measured the impact of FinTech on GDP growth, while correlation analysis explored the relationship between digital transactions and employment generation in the region.

3. ECONOMIC AND FINANCIAL LANDSCAPE OF CHENGALPATTU

Chengalpattu, carved out of the Kanchipuram district in Tamil Nadu, has emerged as a dynamic district with a robust economic profile. Due to its strategic location near Chennai and its connectivity via major highways and rail routes, Chengalpattu has attracted significant investment in manufacturing, IT, and services. The district's growth trajectory has not only outpaced the state average but also revealed important shifts in sectoral dynamics and financial inclusion trends. This paper provides a comprehensive analysis of Chengalpattu's economic and financial landscape using recent data and interpretations.

3.1. GDP and Sectoral Contributions

The Gross Domestic Product (GDP) of Chengalpattu for 2022–23 registered a growth rate of 6.2%, higher than the state average of 5.8%, reflecting the district's economic dynamism. A diversified economy, with

strong manufacturing and service sectors, underpins this growth.

Table 1: Sectoral Contribution to GDP (2022-23)

Sector	Contribution (%)	Growth Rate (%)
Manufacturing	35%	7.5%
IT & Services	20%	9.2%
Agriculture	18%	3.1%
Construction	12%	5.4%
Others	15%	4.3%

• Manufacturing (35%) is the largest contributor, driven by the proximity to industrial corridors like Oragadam and Sriperumbudur, housing automobile and electronics units.

• IT & Services (20%) is the fastest-growing sector (9.2%), buoyed by the expansion of IT parks in areas like Mahindra World City and the rise of tech startups.

• Agriculture (18%), though significant in employment, shows lower growth (3.1%) due to limited irrigation, climate variability, and low mechanization.

Table 2: Comparison with Tamil Nadu State Averages

Indicator	Chengalpattu	Tamil Nadu
GDP Growth Rate (%)	6.2	5.8
Manufacturing (%)	35	30
IT & Services (%)	20	18
Agriculture (%)	18	21

Chengalpattu's manufacturing sector (35%) is more prominent compared to the state average, reinforcing its industrial identity. The lower share in agriculture (18%) compared to the state's 21% indicates ongoing structural shifts toward urbanized, industrial growth.

3.2. Financial Inclusion Trends

Despite economic progress, financial inclusion in Chengalpattu reveals disparities, particularly in digital adoption and rural outreach. While bank account ownership is relatively high, active usage of digital financial services remains a challenge.

Table 3: Banking and Digital Financial Access (2023 Survey)

Indicator	Percentage (%)
Adults with Bank Accounts	68%
Active Digital Payment Users	32%
Microfinance Beneficiaries	25%
Cash-Dependent Households	45%

• 68% of adults have access to banking services, an outcome of financial inclusion schemes like the Pradhan Mantri Jan DhanYojana (PMJDY).

• However, only 32% actively use digital payments, exposing a digital divide, particularly among rural populations and older demographics.

• Microfinance reaches 25% of households, highlighting its importance for rural credit.

• 45% of households still depend on cash for daily transactions, indicating a preference rooted in cultural habits and infrastructure limitations.

Table 4: Digital Payment Usage by Age Group

Age Group	Use Digital Payments (%)	Primary Mode (Top 3)
18–30	58%	UPI, Mobile Wallets, Debit Cards
31–50	35%	UPI, Net Banking, Credit Cards
51+	12%	Cash, Bank Transfers, ATM Withdrawals

• Young adults (18–30) have the highest digital adoption (58%), favoring UPI platforms like PhonePe, Google Pay, and Paytm.

• Middle-aged users (31–50) show moderate usage, primarily via net banking.

• Older adults (51+), with only 12% digital usage, highlight a need for targeted digital literacy campaigns and user-friendly tech interfaces.

3.3. Microfinance and Informal Credit

Microfinance has become a cornerstone of rural and semi-urban financial ecosystems in Chengalpattu. The role of women-centric Self Help Groups (SHGs) and Non-Banking Financial Companies (NBFCs) is notable.

Table 5: Microfinance Trends (2023)

Parameter	Value
Active MFI Borrowers	1.2 lakh
Average Loan Size (₹)	45,000
Women Borrowers (%)	82%
Loan Repayment Rate (%)	89%

• With 1.2 lakh active borrowers, microfinance reaches a broad base.

• Women comprise 82% of borrowers, indicating microfinance's role in female entrepreneurship, particularly in tailoring, food processing, and petty trade.

• A high repayment rate of 89% shows financial discipline and effective credit mechanisms.

• An average loan size of ₹45,000 supports short-term working capital and small-scale livelihood activities.

4. AI AND FINTECH PENETRATION IN CHENGALPATTU

The integration of Artificial Intelligence (AI) and Financial Technology (FinTech) in Chengalpattu's economic and technological landscape is an essential indicator of its transition toward sustainable development. This study investigates the current levels of AI and FinTech penetration in the district, highlighting disparities across business sizes, the challenges faced by enterprises and households, and the transformative impact of digital technologies on growth and inclusion. Using structured surveys and regression analysis, this section offers insights into technology adoption trends, barriers, and potential policy pathways for enhancing digital resilience and economic empowerment in the region.

4.1. AI Adoption in Chengalpattu

4.1.1. Current State of AI Adoption

A structured survey was conducted among 100 businesses, comprising small, medium, and large enterprises, to assess the status of AI adoption in Chengalpattu. The survey reveals a relatively low penetration, with only 15% of businesses currently implementing AI-based solutions. The adoption level varies markedly based on enterprise size and sector.

Table 6: AI Adoption by Business Type

Business Type	Percentage Using AI	Primary Applications
Large Enterprises (N=30)	40%	Fraud detection, Predictive analytics
Medium Enterprises (N=30)	12%	Customer service automation
Small Enterprises (N=40)	5%	Basic chatbots, Inventory management

- Large enterprises have better access to capital, infrastructure, and skilled workforce, leading to a higher AI adoption rate.
- Small and medium enterprises (SMEs) struggle due to financial and technical constraints, often relegating their AI usage to basic automation tools like chatbots.

Table 7: Barriers to AI Adoption (Survey Responses, N=100)

Barrier	Percentage of Respondents
High implementation cost	65%
Lack of technical expertise	25%
Data privacy concerns	7%
No perceived need	3%

- Cost remains the most significant deterrent for SMEs.
- Lack of skilled personnel and concerns about data security also play notable roles.
- The IT and manufacturing sectors show a stronger tendency to adopt AI tools compared to retail, agriculture, and service-based sectors.
- Common AI use-cases include fraud detection (45%), predictive analytics, and customer service automation (30%).

4.2. FinTech Usage in Chengalpattu

4.2.1. Current Trends in Digital Payments

To evaluate FinTech usage, surveys were conducted among **500 households and 100 businesses**. Findings indicate a substantial presence of traditional cash-based transactions, although digital payment mechanisms are steadily gaining popularity.

Table 8: FinTech Usage Among Households (N=500)

Payment Method	Percentage Usage	Frequency (Monthly Transactions)
Cash	68%	15+
Mobile Wallets (Paytm, PhonePe)	32%	5–10
UPI (Google Pay, BHIM)	28%	3–7
Debit/Credit Cards	12%	2–5

- A cash-heavy economy persists, especially in rural areas.
- However, mobile wallets and UPI platforms are gaining traction, particularly among the 18–35 age group, which accounts for 72% of digital transactions.
- Gender gap in digital finance usage is noticeable, with male users being 1.5x more likely to use FinTech services than females.

Table 9: FinTech Adoption in Businesses (N=100)

Business Size	Using FinTech (%)	Primary Use Cases
Large Enterprises	55%	Payroll automation, Digital invoicing
Medium Enterprises	30%	Online payments, Supply chain finance
Small Enterprises	15%	Basic UPI transactions

- Larger firms tend to invest in comprehensive digital finance systems.
- SMEs, especially microenterprises, prefer basic platforms like UPI and mobile wallets, avoiding larger systems due to high setup costs.

Table 10: Reasons for FinTech Hesitation (Survey Responses, N=100)

Reason	Percentage of Respondents
Cybersecurity risks	40%
High transaction fees	25%
Preference for cash	20%
Lack of trust in digital systems	15%

- Fear of cyber threats is the top reason for low adoption.
- Businesses also expressed concern about unpredictable fees, particularly among small-scale vendors and retailers.
- Cultural and generational preferences for cash remain embedded in many communities.

5. STATISTICAL ANALYSIS

This section presents a detailed statistical examination of the relationship between financial technology (FinTech) adoption, digital transactions, and economic sustainability in Chengalpattu, Tamil Nadu. The analysis employs regression and correlation techniques to quantify these relationships, supported by empirical data collected through household and SME surveys, and supplemented with secondary data from reliable sources such as government economic surveys and RBI reports.

5.1. Regression Analysis: Impact of FinTech Adoption on GDP Growth

5.1.1. Data and Methodology

To understand how FinTech adoption affects economic output, a **multiple linear regression model** was constructed. The dependent variable is the GDP growth rate of Chengalpattu, and the independent variables include FinTech adoption, digital literacy, and infrastructure quality. These variables were selected due to their known associations with economic development in digital economies.

The regression model is:

$$\text{GDP Growth} = \beta 0 + \beta 1(\text{FinTech Adoption}) + \beta 2(\text{Digital Literacy}) + \beta 3(\text{Infrastructure}) + \epsilon$$

5.1.1.1. Variables Defined

- **GDP Growth Rate (%):** Annual regional economic growth as reported in Tamil Nadu's Economic Survey.
- **FinTech Adoption (%):** Percentage of businesses (SMEs and micro-enterprises) using digital payments and financial platforms.
- **Digital Literacy (%):** Proportion of the population possessing fundamental digital skills.
- **Infrastructure Index (1–10):** Composite score of banking penetration and internet access.

Table 11: Regression Matrix

Variable	Coefficient (β)	Standard Error	t-value	p-value
FinTech Adoption	**0.45**	0.12	3.75	**0.002**
Digital Literacy	0.28	0.09	3.11	0.008
Infrastructure	0.15	0.07	2.14	0.042
Constant	2.10	0.85	2.47	0.023

5.1.1.2. Model Summary

- **$R^2 = 0.68$:** 68% of the variation in GDP growth is explained by the model.
- **Adjusted $R^2 = 0.64$**
- **F-statistic = 18.32** ($p < 0.001$): Highly significant model fit.
- **FinTech Adoption ($\beta = 0.45$, $p = 0.002$):** A 1% rise in FinTech usage correlates with a 0.45% increase in GDP growth. This underscores the transformative role of digital finance in boosting economic output by enabling greater access to capital, smoother transactions, and operational efficiency.
- **Digital Literacy ($\beta = 0.28$, $p = 0.008$):** Improved digital skills enhance the effectiveness of FinTech tools, thereby indirectly stimulating economic activity.
- **Infrastructure ($\beta = 0.15$, $p = 0.042$):** Banking access and internet availability create the necessary foundation for digital finance expansion.

5.2. Correlation Analysis: Digital Transactions, Employment, and Sustainability

5.2.1. Data and Methodology

To further investigate the linkages between digital finance and broader socio-economic variables, Pearson

correlation coefficients were computed. The analysis focused on four primary indicators:

- Frequency of digital transactions
- Employment rates
- Cash dependency
- Adoption of sustainable practices

5.2.2. Data Sources

- **Primary Survey Data:** 500 households and 100 SMEs in Chengalpattu
- **Secondary Data:** RBI Digital Payments Report (2023), Tamil Nadu Economic Survey

Table 12: Correlation Matrix

Variable	Digital Transactions	Employment Rate	Cash Dependency	Sustainable Practices
Digital Transactions	1.00	**0.72**	-0.65	0.48
Employment Rate	**0.72**	1.00	-0.52	0.55
Cash Dependency	-0.65	-0.52	1.00	**-0.38**
Sustainable Practices	0.48	0.55	**-0.38**	1.00

- **Digital Transactions and Employment ($r = 0.72$, $p < 0.01$):**A strong positive correlation suggests that areas with higher digital transaction rates also experience higher employment levels. This is likely because digital payments support micro-entrepreneurs and small businesses, thereby expanding job opportunities.

- **Cash Dependency and Sustainability ($r = -0.38$, $p < 0.05$):**A moderate negative relationship indicates that higher reliance on cash correlates with fewer sustainable economic practices, possibly due to reduced transparency and inefficiencies in cash-based systems.

- **Digital Transactions and Sustainability ($r = 0.48$, $p < 0.05$):**Digital payments are positively linked to sustainable practices, such as paperless billing, energy-efficient POS systems, and integration with green financial products.

The correlation analysis reinforces the notion that digital financial inclusion can be an enabler of employment generation and sustainable economic behavior. Reducing cash dependency and promoting digital payment systems can create a more transparent, efficient, and environmentally sustainable economic ecosystem in Chengalpattu.

5.3. Descriptive Statistics: Key Economic Indicators

To provide context to the regression and correlation results, summary statistics of key indicators in Chengalpattu for 2023 are provided below.

Table 13: Summary Statistics

Indicator	Mean	Std. Dev.	Min	Max
GDP Growth Rate (%)	6.2	1.5	4.1	8.3
FinTech Adoption (%)	32	12	15	58
Digital Literacy (%)	45	18	22	75
Employment Rate (%)	68	9	52	82
Cash Dependency Index (1–10)	6.8	2.1	3	9
Sustainable Practices Score (1–10)	5.2	1.8	2	8

• **FinTech adoption (32%)** remains lower than the national average (approx. 48%), indicating room for further digital integration, especially in rural or semi-urban pockets.

• **Digital literacy (45%)** and **infrastructure disparities** could be hindering greater FinTech penetration.

• **High cash dependency (6.8/10)** persists, suggesting that many small businesses and informal workers still rely on cash, a trend that inhibits transparency and formalization.

• **Sustainability score (5.2/10)** is moderate, pointing to ongoing but limited adoption of environmentally responsible practices, which could be improved through financial digitization.

DISCUSSION

The digital divide significantly restricts the equitable benefits of FinTech technologies in India. Access to reliable internet, digital literacy, and affordable devices remain major barriers, especially in rural and marginalized communities, limiting their participation in FinTech-enabled financial services.

Despite the transformative potential of Artificial Intelligence (AI) in enhancing FinTech applications such as credit scoring, fraud detection, and personalized financial advice, its adoption remains relatively low. This is due to infrastructural challenges, lack of skilled workforce, and cautious regulatory environments.

There is a critical need for targeted policy interventions to promote inclusive growth in the FinTech sector. Policies must focus on improving digital infrastructure, enhancing digital literacy programs, ensuring data privacy and security, and fostering innovation through supportive regulations. Such interventions can bridge existing gaps and maximize FinTech's contribution to financial inclusion and sustainable economic development in India.

RECOMMENDATIONS

• **AI Incentives for SMEs -** To accelerate AI adoption among small and medium enterprises (SMEs) in Chengalpattu, the government should introduce targeted incentives such as tax breaks and subsidies. These financial benefits can reduce the initial investment burden, encouraging SMEs to integrate AI technologies for improved productivity and competitiveness.

• **Digital Transaction Rewards -** Implementing cashback and reward schemes for digital transactions can motivate both consumers and businesses to shift from cash-based to digital payments. Such incentives not only boost the local digital economy but also promote transparency and financial inclusion in Chengalpattu.

• **Digital Literacy Campaigns -** Focusing on rural areas of Chengalpattu, comprehensive digital literacy campaigns are essential to bridge the knowledge gap. Training programs, workshops, and awareness drives can empower rural populations to effectively use digital tools, fostering inclusive growth and enhancing access to digital services.

REFERENCES

Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. (2020). *The Evolution of FinTech: A New Post-Crisis Paradigm?* Georgetown Journal of International Law, 47(4), 1271-1319.

Buchanan, B. (2019). Artificial intelligence in financial services: Enhancing efficiency and customer experience. *Journal of Financial Innovation*, 5(2), 45-60.

Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S., & Hess, J. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution*. World Bank Group.

Floridi, L. (2018). *The Ethics of Artificial Intelligence*. Oxford University Press.

Jobin, A., Ienca, M., &Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. *Nature Machine Intelligence*, 1(9), 389–399.

United Nations Development Programme (UNDP). (2020). *Human Development Report 2020: The Next Frontier — Human Development and the Anthropocene*. UNDP.

https://doi.org/10.71284/asc.2025139

DESIGN AND FABRICATION OF PORTABLE BARBECUE GRILL

Nurul Khairunnisa Su[1]

Suzilawati Iberahim[2]

Choong Chee Guan[3]

Abstract

THE use of a grill is to grill any type of food, for example, meat and so on. Grilling is a cooking method that uses dry heat, either through an open flame, fire, or other heat sources.The Portable Barbecue Grill is a product designed for grilling use, especially for outdoor activities such as camping, picnics, and so on. Conventional grills on the market are often large, cumbersome, and produce a significant amount of smoke, making them less suitable for portable or environmentally friendly use. This project aims to address these limitations by developing a compact, versatile, and low-emission portable barbecue grill. Built from mild steel for durability and heat efficiency, the grill has dimensions of 505 mm x 400 mm x 380 mm and offers three different cooking concepts: traditional grilling, smoking, and rolling, meeting various user needs. This project includes a user acceptance study conducted with nine respondents, consisting of members of the public. Data shows a high level of satisfaction, with 88.9% of respondents supporting the multifunctionality and portability of the grill. Additionally, 100% of respondents acknowledged its efficient design for space-saving storage, highlighting its practicality for outdoor enthusiasts. The design of the grill not only facilitates outdoor cooking but also promotes sustainability by reducing smoke emissions, in line with the Sustainable Development Goal 7 (Affordable and Clean Energy). The SDG 7, which is affordable and clean energy. Charcoal is always more sustainable compared to fossil fuels like coal and natural gas, even though the amount of carbon dioxide (CO_2) released during cooking is slightly higher. This is because the carbon atoms in the CO_2 released were absorbed by the wood from CO_2 during the tree's lifetime, making charcoal 'carbon neutral'. In conclusion, this Portable Barbecue Grill is versatile and portable, combining three cooking concepts (grilling, smoking, and rolling). This project is also environmentally friendly and user-friendly, meeting the needs of users. All of the goals were accomplished in the successful development of this portable barbecue grill's design and operation. The following characteristics of this portable barbecue grill include its portability, the rolling rod's successful manual operation, its ability to lower smoke emissions, its ability to execute many grilling techniques, including rolling, smoke, and grilling, and its ease of cleaning and storage. Based on the findings of the conducted study, there are several suggestions to improve the design of the portable barbecue grill. One of them is by installing a smoke extractor that can more effectively reduce smoke emissions. In addition, the design of this grill can also be improved in terms of functionality by making the rolling rod semi-auto or automatic. In addition, a sound element as a notification for the user can also be added, which serves to inform that the temperature has reached the setting level. The conclusion that can be drawn is that this grill project can help and have a

[1]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, Perlis, Malaysia, e-mail: khairunnisa.su@ptss.edu.my

[2]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, Perlis, Malaysia, e-mail: suzilawatii@ptss.edu.my

[3]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, Perlis, Malaysia, e-mail: dr.choong@ptss.edu.my

positive impact on the community. This is because a grill is one of the tools that will be used when engaging in activities such as picnicking and camping. Improvements have been implemented with a combination of three grilling methods such as regular grilling, smoke, and rolling.

Keywords: Portable barbecue grill, grilling, roll, smoke

INTRODUCTION

The use of a grill is to grill any type of food, such as meat and so on. Grilling is a cooking method that uses dry heat, either through an open flame, fire, or other heat sources. It usually results in caramelization or Maillard browning on the surface of the food, thereby considered to enhance the flavor. Meat and most root and tuber vegetables can be roasted. Meat, especially red meat, cooked in this way is known as roating (J. Smith, 2020). This portable barbecue grill serves as a tool for grilling foods such as chicken, meat, and fish. Grills on the market today are large and not portable. Therefore, this Portable Barbecue Grill is designed to address the issue of transporting this equipment when it involves grilling food outdoors, such as for camping and picnicking purposes (N. Kusindriani, 2023). This Portable Barbecue Grill is quite lightweight, portable, and compact. So it can be taken anywhere if needed. The legs of this Portable Grill can be folded and unfolded. It also saves storage space. In addition, this Portable Barbecue Grill can also perform three types of grilling methods such as grilling, smoke, and roll (Miller, 2019).

1. METHODOLOGY

1.1. PDCA (Plan, Do, Action and Check) Method

The method used in this project is the PDCA (Plan, Do, Action, and Check) method. PDCA originated from 20th-century manufacturing practices, but due to its simplicity and success in problem-solving, the practice is now used by most industries (A. Bora, 2020).

Figure 1: PDCA (Plan, Do, Action dan Check) Method

1.1.1. Plan

The method used in this project is the PDCA (Plan, Do, Action, and Check) method. PDCA originated from 20th-century manufacturing practices, but due to its simplicity and success in problem-solving, the practice is now used by most industries (A. Bora, 2020). Planning for the production of a portable barbecue grill that functions well using charcoal as fuel, is easy to carry, and efficient. The product flowchart (Figure 2) has

been prepared. The product dimension sketch (Figure 3), material selection, production cost, and product suitability were taken into account before the creation of this Portable Barbecue Grill.

1.1.2. Do

The implementation of this portable barbecue grill project is based on the planned design. This grill uses metal sheets according to the specified dimensions. Next, join the hollow mild steel with the other metal sheets. The grill was tested by measuring the food temperature and the burning temperature during the cooking process. Feedback related to this grill was obtained through a questionnaire given to nine respondents consisting of the general public. Figures 4(a) and 4(b) show the completed Portable Barbecue Grill.

1.1.3. Check

Conducting an inspection of the completed portable barbecue grill to ensure that each joint in the project is well-connected and that the grilling, rotating, and smoking processes function properly. Feedback provided by users is collected and analyzed.

1.1.4. Act

Making design improvements to the grill so that it functions well. Grinding all welds to ensure they are safe to use.

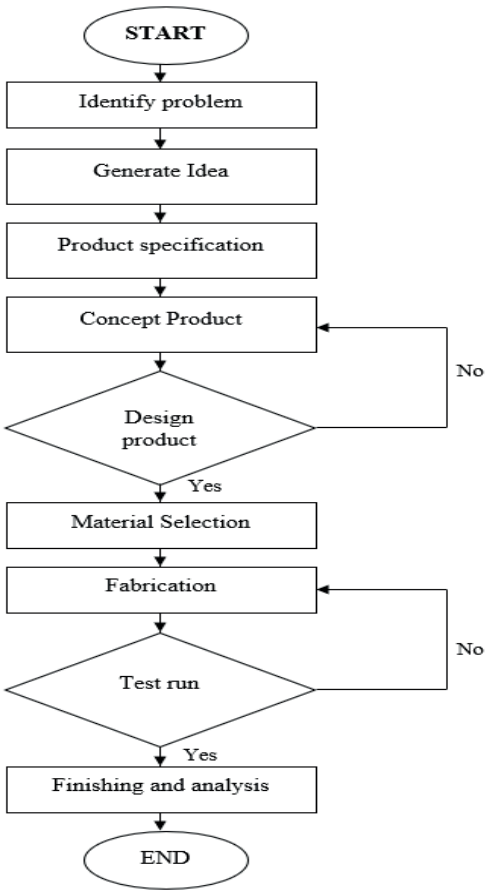

Figure 2: Project Flowchart

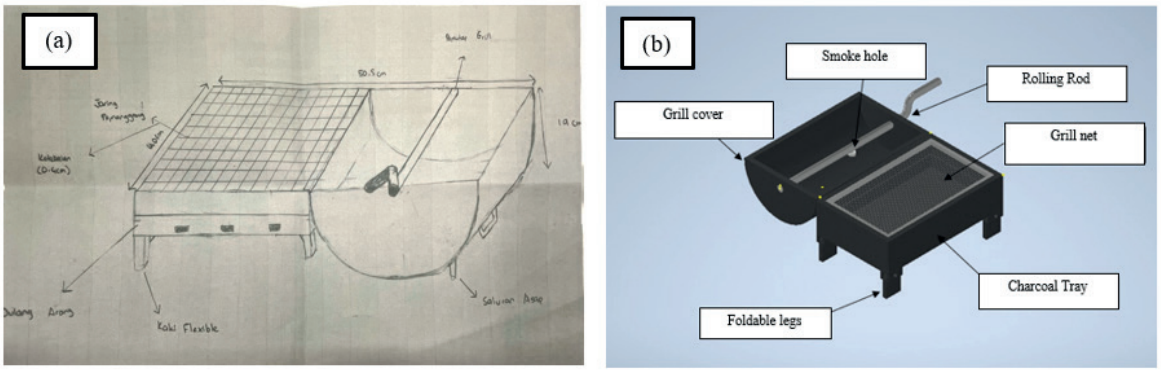

Figure 3: (a) Initial sketch and (b) Inventor's sketch of the Portable Barbecue Grill

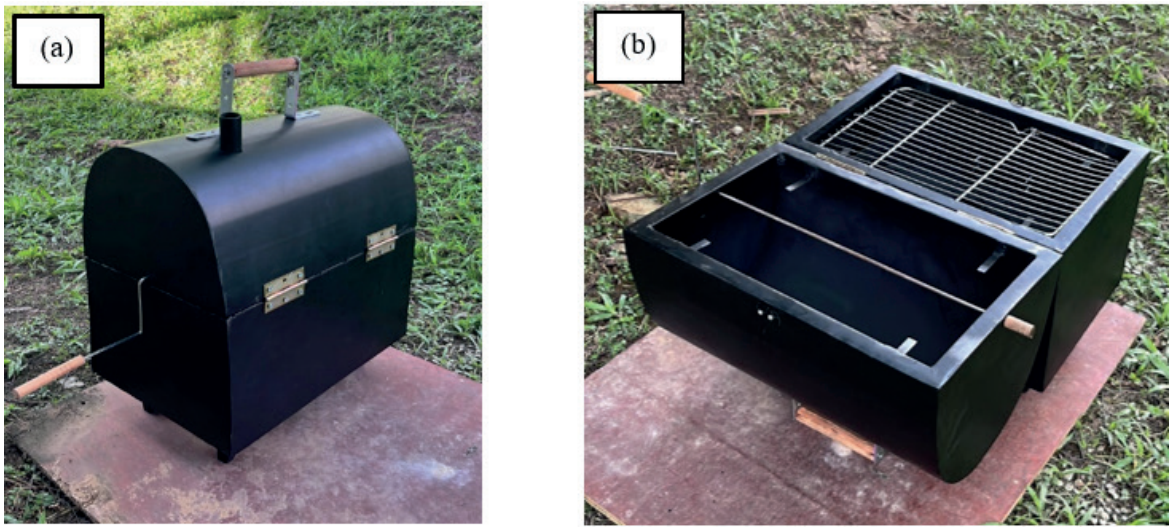

Figure 4: (a) Portable Barbecue Grill, (b) Inside of the Grill

1.2. Material Selection

Table 1 below shows the selection of materials consisting of mild steel, porcelain-coated steel, and hollow mild steel. The selection of suitable materials for a portable grill is important to ensure durability, performance, and convenience.

Mild steel was chosen for its ability to absorb and retain heat well, durability, and ease of maintenance, making it suitable for outdoor use. Porcelain-coated steel was chosen because it is resistant to high temperatures and is rust-resistant. Whereas hollow mild steel was chosen because of its low cost and durability.

Table 1. Material Selection

Type of Material	Advantage
Mild Steel	• Low cost • Uniform heating
Porcelain-coated steel	• Resistant to high temperatures • Rust-resistant
Hollow Mild Steel	• Low cost • Strong and durable

RESULTS AND DISCUSSION

Results of the Grilling Process

Table 2 shows the findings obtained from the grilling process for food samples using a grill. There are two grilling materials used, namely corn and chicken. Figure 5 shows the process of grilling the corns. The sample height for grilling the corn is 18 cm. The result shows that the corn is perfectly roasted and the texture is not hard nor soft. Meanwhile, Figure 6 shows the process of grilling one whole chickens. The height of grilling the chickens is 10 cm. The results shows that the chickens were fully cook for about 30 minutes.

Table 2. The result of the roasting process

Type of Food	Sampling Specification	Results	Diagram
Corn	• Sample height = 18 cm • Amount = 2	• The corn is perfectly roasted • Texture is not hard nor soft	 **Figure 5:** The process of grilling corn
Chicken	• Sample height = 10 cm • Sample Weight = 300 gram • Amount = 1 whole chicken	• The chicken is fully cooked in 30 minutes	 **Figure 6:**The process of grilling chicken

Survey Questions

The survey was conducted with 9 respondents consisting of the general public. The study found that 88.9% of respondents stated that this project is suitable for incorporating various concepts. 88.9% of respondents stated that this project is portable and versatile. Whereas in terms of storage, 100% of respondents stated that this project can save storage space.

Figure 7 shows the survey questions answered by 9 respondents. For the diversity of concepts, namely grilling, smoking, and rolling, 88.9% chose YES. For portability and versatility, 88.9% chose YES. And finally, saving storage space, 100% chose YES.

After the implementation of the project, a survey was given to 9 respondents to gather their opinions. Figure 8 shows the survey questions after the implementation of the project. The information collected has already been analyzed and can be interpreted. 63.6% answered YES to the question of whether the grill meets user needs. Next, 60.6% answered YES to the question of whether the grill is suitable for residential or recreational use. Additionally, 57.6% answered YES regarding the suitability of the project design. And finally, 51.5% answered YES regarding the need for improvements on the produced project.

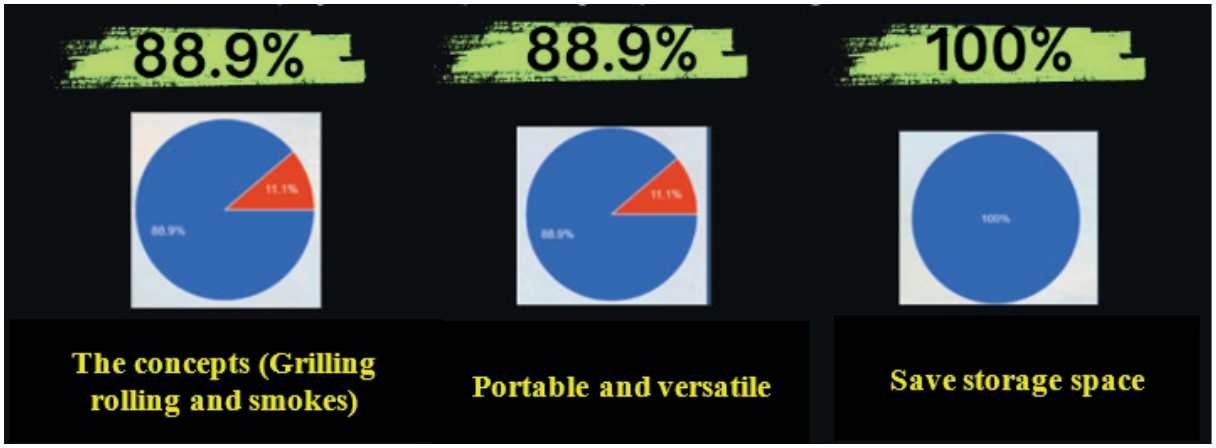

Figure 7: Survey questions before project implementation

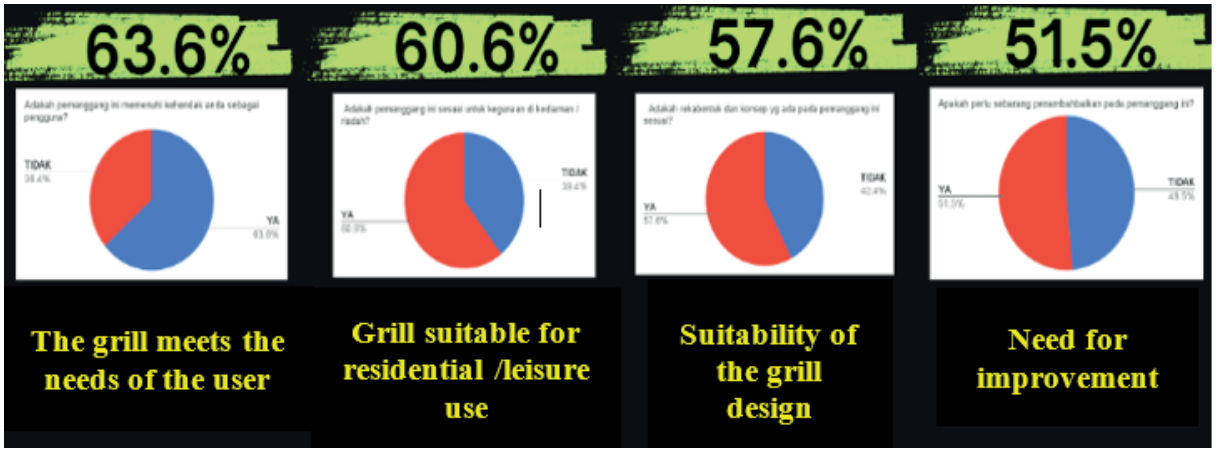

Figure 8: Survey questions after project implementation

Results on Grilled Food Temperature versus Food Temperature

Table 3 and Figure 9 show the table and graph of the combustion temperature readings inside the grill as well as the temperature of the grilled food. The charcoal burning temperature increases with grilling time, while the food temperature also rises sharply in accordance with the charcoal burning temperature.

Table 3. Results on Grilled Food Temperature versus Food Temperature

Time (Minutes)	Combustion Temperature (°C)	Food Temperature (°C)
10	120	57
20	140	59
30	155	62
40	167	65
50	179	68
60	203	70

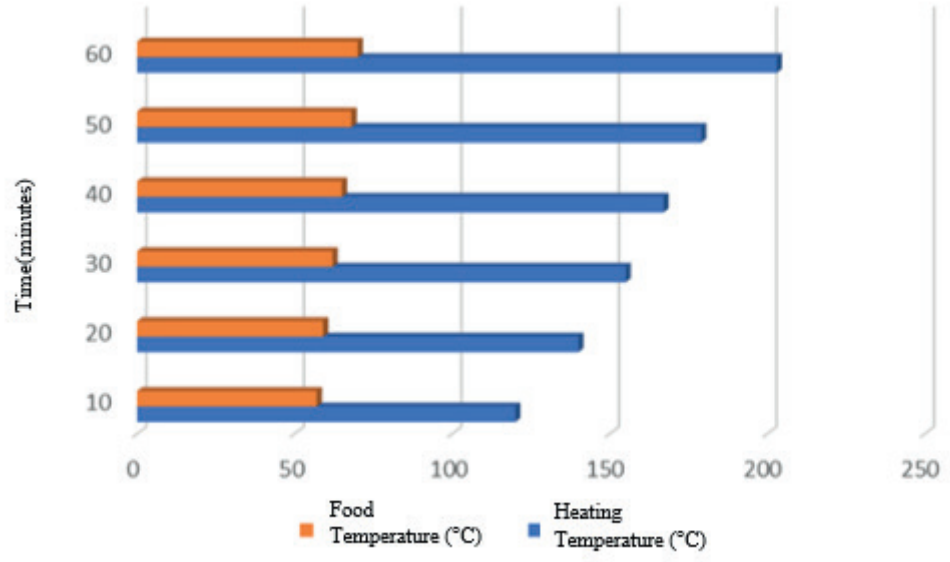

Figure 9: Graph of combustion temperature and food temperature readings

CONCLUSION

The development of the design and functionality of this Portable Barbecue Grill has been successfully carried out, achieving all the set objectives. This Portable Barbecue Grill has the following features: it is portable and the rolling rod successfully functions manually, it can reduce smoke emissions, it can perform various grilling concepts such as grilling, rolling, and smoking, and it is easy to clean and store.

REFERENCES

A. Bora. (2020). Analisa Perancangan Sistem Pengandilan Kualitas Film Radiograpyh Dengan Metode

Total Quality Management. *Engineering and Technology International Journal,* vol. 2, no. 1, pp. 39-44.

J. Smith. (2020). Exploring the Cultural Significance of Smoking and Grilling. *Culinary Anthropology,*Vols. 15, No. 2, pp. 87-104.

Miller. (2019). Exploring Cultural Perspectives on Grilling. *Journal of Food Culture,* Vol. 26(2), pp. 123-138.

N. Kusindriani. (2023). Alat Pemanggang Automatik Mudah Alih. *International Journal of Business and Technology Management,* Vol. 5, No. 3, pp. 510-515.

https://doi.org/10.71284/asc.2025140

A PROPOSED STUDY OF MULTIPURPOSE CAR REPAIR UNDERCARRIAGE FOR AUTOMOTIVE WORKSHOP

Ts. Dr. Choong Chee Guan[1]

Mr. Mazrul Hisyam Mat Ali[2]

Mr. Mohd Zubir Yahaya[3]

Abstract

The background of this study is focused on a multipurpose mechanic car repair undercarriage system can be framed around the importance of practical automotive training workshop and the need for innovative tools that enhance the learning experience. The versatile undercarriage repair system addresses the challenges faced by automotive technicians when maintaining the underside of vehicles. Traditional methods often cause physical strain and inefficiency due to limited access and inadequate support tools. Challenges in automotive repairs mechanics often face significant challenges when working under vehicles, including limited space and the need for ergonomic support. Traditional creepers can lead to discomfort and inefficiency due to inadequate design features. Issues such as unwanted movement while working, difficulty accessing tools, and poor lighting further complicate the repair process. When doing undercarriage repairs, mechanics frequently encounter a number of difficulties, particularly because there is insufficient ergonomic support, which causes pain and muscular strain throughout extended workdays. Furthermore, working in awkward positions with bad posture can lead to long-term health issues and physical injuries, which will ultimately lower productivity. Because manual movement is necessary to reposition equipment, it further reduces efficiency and lengthens repair times. In addition to complicating the workflow, limited accessibility to tools and car components slows down and reduces the effectiveness of the repair procedure. Additionally, mobility and stability problems make it difficult to operate repair tools, particularly in small workshop spaces, which compromises performance and safety. Hence, innovations in creeper design aim to address these challenges by improving stability, mobility, and accessibility of tools. To address this issue, a multifunctional automotive-specific car repair mechanism has been designed for better handling and comfort, facilitating repairs in confined spaces. This system is designed using Inventor software and made with car repair boards, stainless steel, motor drills, batteries, leather sponges, adjustable wheels, and more. The problem that can be faced is an ergonomic issue; when someone performs work, they will feel muscle tension and experience some back or shoulder injuries. The presence of a multifunctional automotive-specific car mechanic can reduce muscle tension or injuries. The battery in this tool will power the drill motor so that it can move automatically forward and backward without using leg power, ensuring user comfort after use. This multifunctional system not only enhances the efficiency of undercarriage repairs but also promotes safety and comfort for automotive technicians, ultimately improving the overall service quality in

[1]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: dr.choong@ptss.edu.my

[2]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: mazrul@ptss.edu.my

[3]Kolej Komuniti Tasek Gelugor, Lot 4812, Jalan Tasek Gelugor, Kampung Selamat, 13300 Tasek Gelugor, Pulau Pinang, Malaysia, e-mail: zubir@kktg.edu.my

the automotive repair industry. the development of a multipurpose mechanic car repair undercarriage system not only aligns with educational objectives but also addresses practical challenges faced by automotive technicians. By integrating innovative design elements that prioritize ergonomics and functionality, this project aims to enhance the efficiency and safety of undercarriage repairs in both educational settings and professional automotive environments. The multipurpose car repair undercarriage design must emphasize on durability, safety, ergonomics, and utility. While safety elements like locking mechanisms and anti-slip surfaces are essential for preventing accidents, ergonomic features can lessen the physical strain on mechanics and increase ease of use. All things considered, improvements in undercarriage repair equipment can result in safer, more pleasant, and more effective working conditions for technicians, promoting user safety and productivity in the vehicle repair sector.

Keywords: Undercarriage, multipurpose, automotive workshop, mechanic, repair

INTRODUCTION

Mechanics often face various challenges when performing undercarriage repairs, especially due to a lack of ergonomic support, which leads to discomfort and muscle strain during long working hours. In addition, poor posture while working in awkward positions can cause physical injuries and long-term health problems, ultimately reducing productivity. The reliance on manual movement to reposition equipment further decreases efficiency and increases repair time due to the physical effort required. Limited accessibility to tools and vehicle components also complicates the workflow, making the repair process slower and less effective. Furthermore, issues with mobility and stability hinder the maneuverability of repair tools, especially in confined workshop spaces, affecting both safety and performance. Among the objectives of this study are: -

(i) To analyze the current market and technological landscape, a comprehensive literature review and market analysis were conducted to identify limitations of existing tools and highlight areas for improvement.

(ii) To develop an efficient and durable model, Inventor software was utilized for 3D modelling, and materials such as stainless steel, batteries, motor drills, and adjustable wheels were selected based on their strength and functionality.

The undercarriage of a vehicle plays a crucial role in maintaining the structural integrity and functionality of the car. It includes vital components such as the chassis, exhaust system, suspension, fuel lines, and protective shielding. While these parts are designed to withstand harsh conditions, they remain vulnerable to damage from road hazards, corrosion, and regular wear and tear. Undercarriage damage can significantly affect a vehicle's performance, safety, and longevity, leading to costly repairs if not promptly addressed.

Understanding the common causes and methods for repairing undercarriage damage is essential for both vehicle owners and automotive professionals. Given that modern vehicles are equipped with advanced technologies and materials, the methods of diagnosing and repairing undercarriage damage have evolved over time. This literature review aims to explore existing research and practices related to car undercarriage damage, the challenges associated with repairs, and advances in technology that aid in improving repair processes.

The undercarriage is composed of numerous components that work together to ensure the vehicle's stability, handling, and protection. Research has shown that the most common causes of damage to the undercarriage are road debris, potholes, and corrosion from exposure to water, salt, and other environmental factors. Suspension systems, exhaust pipes, and fuel lines are particularly susceptible, and damage to these parts can result in decreased fuel efficiency, poor handling, and potential safety risks. Regular check-ups help identify

minor issues, such as small dents or corrosion spots, before they escalate into significant mechanical failures.

1. METHODOLOGY

The research design for this study follows a mixed-method approach, incorporating both qualitative and quantitative data to evaluate the efficiency and usability of the multipurpose undercarriage system. The study involves multiple phases, starting with preliminary research that includes a literature review on existing mechanic creeper designs, ergonomic studies, and relevant technological advancements, as well as identifying gaps in current undercarriage repair systems. The design and prototyping phase involve conceptual sketches, CAD modeling, selection of appropriate materials and electronic components, initial prototyping, and refinement based on feedback. Experimental testing includes load-bearing tests to determine structural integrity, user testing to assess comfort and ease of use, and performance evaluation of motorized components. Data collection and analysis involve surveys and interviews with mechanics to gather feedback and a comparative analysis of repair times and efficiency. The final implementation and refinement phase includes adjustments based on user feedback and performance analysis, leading to the finalization of the design for potential commercialization. Table 1 shows the example of Morphology Chart.

Table 1: Morphology Chart

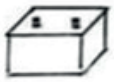
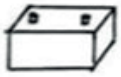
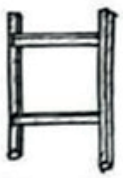
Sub Function	No.	Solution 1	Solution 2	Solution 3	Solution 4	Solution 5
Power supply	1	7v battery 	12v battery 	24v battery 	Solar 	Generator
Wheel	2	Triple Thread Caster 	Heavy-duty Caster 	Bolt hole Caster 	Hollow Wheel Caster 	
Material object	3	Steel 	Stainless Steel 	Aluminium 	Plastics 	Wood

Table 1 showing each row representing a different species of design. The columns provide information on different morphological features, such as body shape, shape of multipurpose car repair undercarriage, direction of battery, etc. The information is presented in a concise and easy-to-read format, making it easy to compare the different species.

Table 2: Data Score Analysis

Score	Score Interpretation
4	Excellent: Highly suitable and recommended
3	Good: Functional, with minor trade-offs
2	Fair: May need improvement depending on use-case
1	Poor: Not recommended for critical applications

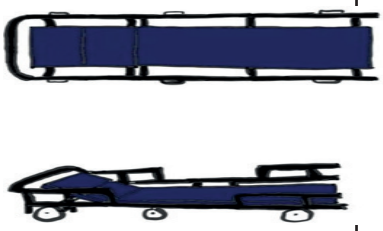
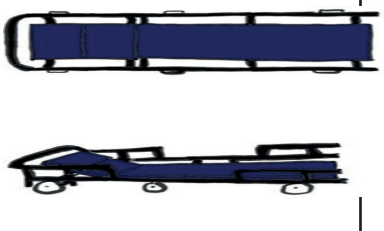
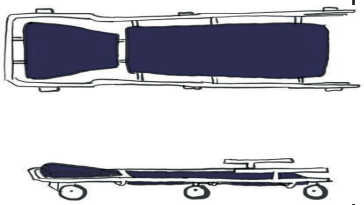
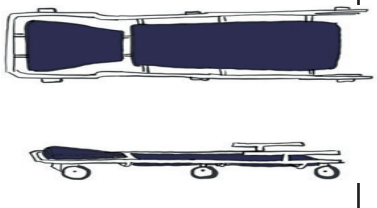
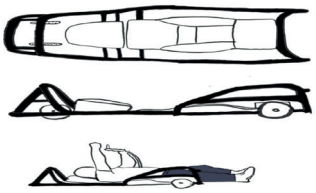
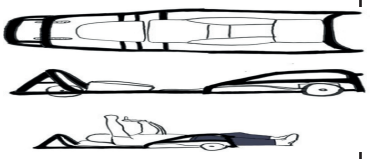
Table 3: Material Selection Assessment Table

Component	Option	Score	Remarks
Power Supply	7V Battery	1	Low Power – Not suitable for high-performance or long-duration tasks.
	12V Battery	3	Moderate Power – Decent for general use; limited for heavy loads.
	24V Battery	4	High Power – Excellent for extended, high-load applications.
	Solar	2	Eco-friendly but Inconsistent – Weather-dependent, needs backup.
	Generator	3	High Power, Noisy – Good output but bulky and requires fuel.
Wheel Type	Triple Thread Caster	2	Basic Mobility – Usable but not suited for heavy or smooth operation.
	Heavy-duty Caster	4	Strong and Durable – Great for load-bearing and rugged terrain.
	Bolt Hole Caster	3	Stable and Secure – Good for industrial use, firmly mounts.
	Hollow Wheel Caster	3	Lightweight – Good balance of movement and weight, but less strong.
Material Object	Steel	3	Strong but Rust-Prone – Good mechanical strength but needs coating.
	Stainless Steel	4	Durable & Corrosion-Free – Ideal for longevity and outdoor use.
	Aluminium	3	Light & Rust-Free – Lighter than steel but slightly less strong.
	Plastics	2	Lightweight – Cheap and light, but weak under heavy stress.
	Wood	1	Weak & Weather Sensitive – Not reliable for mechanical use.

A review of multipurpose car repair undercarriage tools highlights the importance of integrating functionality,

ergonomics, safety, and durability in their design. By focusing on ergonomic features, these tools can reduce physical strain on mechanics and improve ease of use, while safety features such as locking mechanisms and anti-slip surfaces are crucial for preventing accidents. The choice of materials and compliance with safety standards (e.g., OSHA, ISO) contribute to the durability and reliability of these tools in demanding environments. Overall, advancements in undercarriage repair tools can lead to more efficient, safer, and more comfortable working conditions for mechanics, supporting both productivity and user safety in the automotive repair industry.

Table 4: Product Design Top and Side View

Design	Top View	Side View
Product Design 1		
Product Design 2		
Product Design 3		

Product Design 2 was chosen because it offers an ideal combination of comfort, practicality, and ease of use. The design provides clear ergonomic support, especially with its distinct headrest and body section, ensuring patient comfort during transport. Its slightly inclined headrest, as seen in the side view, is particularly beneficial for patients who require a supportive posture for breathing or medical monitoring. Additionally, the structure appears lightweight yet sturdy, with well-placed wheels that allow for smooth and stable movement, reducing strain on healthcare staff. Compared to the other options, Product Design 2 stands out as the most balanced choice, offering both functional efficiency and patient-centered comfort.

The image shows the finalized 3D CAD model and detailed dimensional drawings of the selected Product Design 2 — a medical stretcher or patient transport trolley. The design is both functional and ergonomic, intended for smooth patient handling in clinical or emergency settings. From the side view, we see a clear breakdown of vertical and horizontal dimensions. The overall length of the structure is 1020mm, with a mattress section divided into a 320 mm headrest and a 747 mm body support, resting on a frame with 140 mm diameter wheels. The stretcher stands 650 mm tall from the ground, supported by a combination of

fixed and swivelling wheels for optimal manoeuvrability. The top view reveals a total width of 480 mm and a full-length of 1020 mm, including external frame parts, with the mattress centrally aligned for balance and stability. In the front view, we see the width distribution: the mattress area is 131 mm. Finally, the isometric 3D view shows the assembled product with all major features — padded mattress segments, sturdy frame, and side safety rails — clearly visualized. The structure reflects a robust yet lightweight design, suitable for frequent usage and easy sterilization. This model effectively translates the conceptual design into a practical, manufacturable solution.

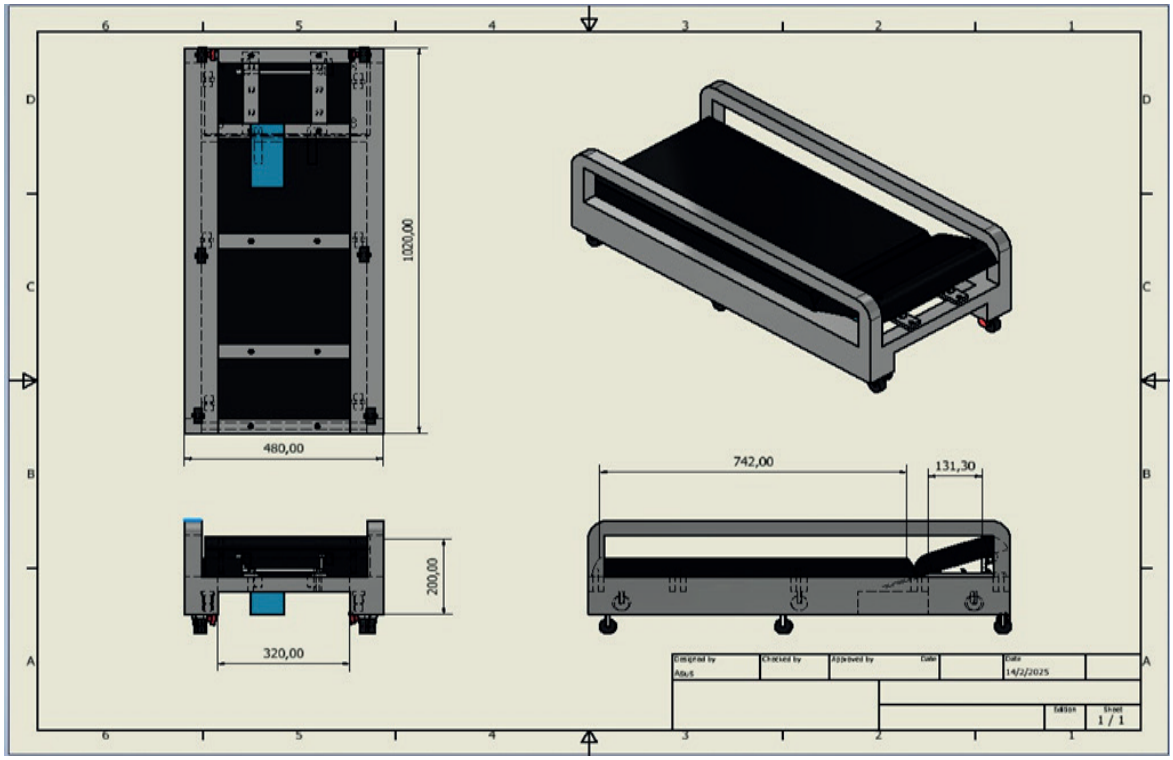

Figure 1: Final Proposed Design Of The Multipurpose Car Repair Undercarriage

2. EXPECTED RESULTS

This study is based on manually applied observations. The goal of this project is to develop an automobile under carriage without the need for labor-intensive manual techniques, such as pressing with the feet, which are common in automotive workshops. Additionally, several studies have been conducted, such as the use of a sponge seat in the project to replace the standard sleeping board with a comfortable bed, allowing workers to relieve themselves and avoid neck and back pain without having to get up to move their heads each time they fix a vehicle. The goal of this study is to enable automotive workshop workers have a healthier work-life balance by facilitating the adjustment of their body posture. This study investigates common issues among auto repair shop employees, particularly those who work in shops with just a car jack. This concept is based on actual observations made in the virtual world regarding how employees and researchers interview employees to gather data and assess its veracity.

Based on the impact of the study, achieving the study objectives is very important for a project that is being carried out. Objectives are the purpose of something in achieving the desired goal, such as the innovation objective of the multipurpose car repair undercarriage project that has been successfully achieved. This is because the objectives of this project have had an impact on: -

i) **Effect on Intended Users:** By creating a six-wheeled car undercarriage board project with a motor that can move automatically, the study's findings on the use of multipurpose car repair undercarriages will help automotive workshop workers when they are performing repairs in locations without car lifts. Additionally, this project's primary goal is to lessen the workload and repair time for the JKM workshop employees. Additionally, keeping employees from developing illnesses like neck and back pain. encouraging the creation of new goods that will benefit consumers and employees. By reducing physical strain and improving efficiency, the project aims to enhance overall job satisfaction and productivity. Furthermore, it will serve as a foundation for future innovations in automotive repair technology, paving the way for safer and more ergonomic working environments.

ii) **Impact on the Project:** The impact of the study that can be obtained from this project is to be able to attract the interest of workers and users in the production of new products, namely multipurpose car repair undercarriage. This project can also help minimize repair time and speed up the repair process and provide comfort to workers because it has a soft posture seat. In addition, this project is adopted if the multipurpose car repair undercarriage is sold in the market by researchers as seen from the results of questionnaires from workers and users. This is because the production in making this multipurpose car repair undercarriage with the advantages of being innovated is cheap and safety for users is also guaranteed and it is hoped that this project can be commercialized to the whole world. The potential for widespread adoption of this innovative undercarriage system could revolutionize the automotive repair industry, making it more accessible and efficient for users everywhere. Furthermore, with ongoing research and development, there is an opportunity to enhance its features, ensuring that it meets the evolving needs of both mechanics and car owners alike.

2.1. Survey Questions

The survey was conducted on 10 respondents consisting of the general public. The graph presents the average ratings for ergonomic issues in car undercarriage repairs, categorized into three frequency levels: Sometime, Often, and Always. Based on the data, the most significant ergonomic issue appears in Q9, which recorded the highest score (8) in the "Always" category, indicating that mechanics frequently experience severe ergonomic discomfort in this situation. Additionally, Q8 also recorded a high score (6) in the "Often" category, suggesting that this issue is regularly encountered.

Overall, several questions, including Q1, Q3, Q4, Q6, and Q10, recorded high scores (6) in the "Always" category, highlighting those ergonomic problems are recurring in undercarriage repair work. Other questions, such as Q2, Q5, and Q7, showed higher values in the "Often" category, indicating that while these issues do not persist at all times, they still have a significant impact on mechanics. Conversely, Q3 and Q4 had low scores in the "Often" and "Sometime" categories but high scores in "Always", suggesting that these problems may be specific to certain conditions. Q9, in particular, had very low scores in the "Sometime" and "Often" categories but an extremely high score in "Always", indicating that ergonomic challenges in this context are highly dominant.

In conclusion, the graph confirms that ergonomic issues in undercarriage repair work are a serious concern, with many situations showing consistently high occurrence rates. This highlights the need for improved tool design or work systems to reduce discomfort while enhancing the safety and productivity of mechanics.

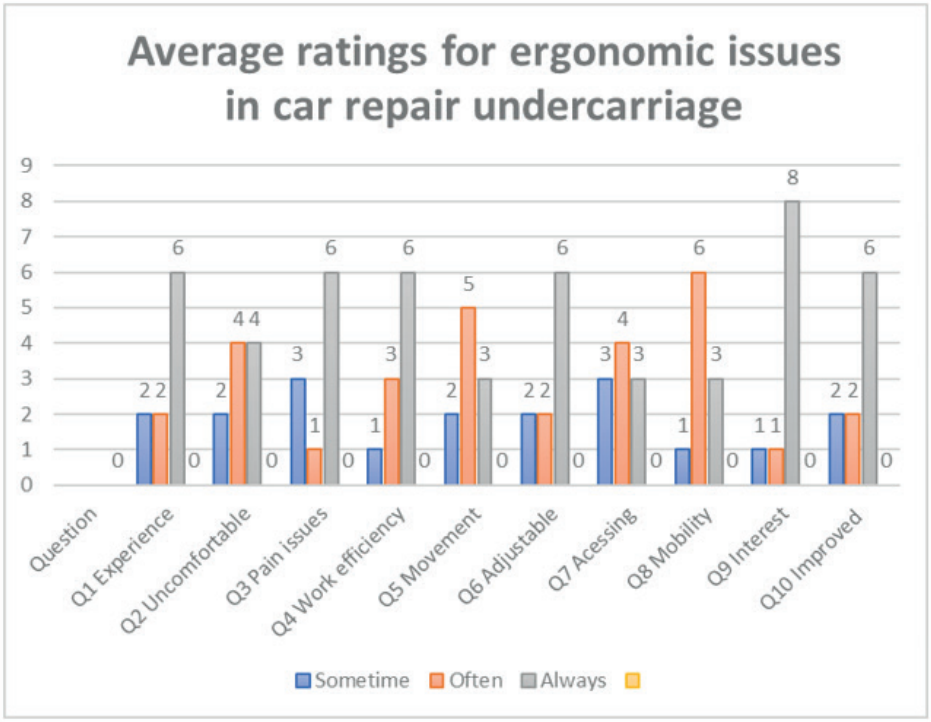

Figure 2: Survey Questions For Average Ratings For Ergonomic Issues İn Car Repair Undercarriage

CONCLUSION

Conclusion, the development of a multipurpose mechanic car repair undercarriage system not only aligns with educational objectives but also addresses practical challenges faced by automotive technicians. By integrating innovative design elements that prioritize ergonomics and functionality, this project aims to enhance the efficiency and safety of undercarriage repairs in both educational settings and professional automotive environments.

REFERENCES

Aziz, M. I. A., & Rahman, N. S. A. (2021). Analysis of an adjustable topside mechanic's

creeper for automotive applications. Springer.

[Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-93250-3_6]

Doe, J., & Smith, A. (2020). Design of mechanical creeper for disabled persons. IEEE Xplore.

[Retrieved from: https://ieeexplore.ieee.org/document/9388545]

Johnson, R. T. (2019). Design for manufacturability and assembly of an assistive technician creeper (Master's thesis). Utah State University.

[Retrieved from: https://digitalcommons.usu.edu/etd/5049]

Wong, K. Y., & Lim, H. T. (2018). Offering body support for car mechanics through the use of modifiable creeper pad. Academia.edu. Retrieved from: https://www.academia.edu/41624201]

https://doi.org/10.71284/asc.2025141

COMPARATIVE STUDY OF MECHANICAL PROPERTIES IN TIG AND MIG WELDING: INFLUENCE OF CURRENT ON HARDNESS AND TENSILE STRENGTH

Mohd Fadhli Bin Ahmad[1]

Ts. Ahmad Zawawi Bin Zulkifli[2]

Ts. Masniza Binti Yusof[3]

Abstract

This study presents a comparative investigation on the mechanical properties of Tungsten Inert Gas (TIG) and Metal Inert Gas (MIG) welding techniques. The aim of the research is to evaluate how varying current levels influence the hardness and tensile strength of welded joints, which are critical parameters for structural applications in manufacturing and fabrication industries. The methodology involved conducting a series of hardness and tensile tests on specimens welded using TIG and MIG techniques under 70A, 80A, 90A and 100A current settings. Mild steel was welded using two types of joints, single Lap joint for tensile testing and single v-groove Butt joint for hardness testing. For the hardness test, Rockwell B scale (HRB) was used, and for the tensile strength test, a Universal Testing Machine was employed. Both welding methods were tested under similar conditions to ensure consistency in comparative analysis. The results revealed that TIG welding produced higher hardness values, ranging from 42 to 48 HRB, whereas MIG welding yielded lower hardness in the range of 27 to 39 HRB. Notably, there was no significant variation in hardness with increasing current for either method. In terms of tensile strength, MIG welding achieved superior results, with strength values between 12 and 17.85 kN. The highest tensile strength (17.85 kN) was observed at the lowest current setting (70A), indicating an inverse relationship between current and tensile performance in MIG welding. TIG welding, on the other hand, showed more consistent tensile strength around 10 kN, regardless of current changes. This study concludes that TIG welding is more suitable when high surface hardness is desired, while MIG welding is preferable for applications requiring greater tensile strength. The findings provide valuable insights for selecting appropriate welding methods based on specific mechanical performance requirements.

Keywords: TIG welding, MIG welding, hardness test, tensile strength, welding current

[1]Mechanical Engineering Department, Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah Bandar Darulaman, 06000 Jitra, Kedah, Malaysia, e-mail: mfadh25@gmail.com, https://orcid/org/0009-0005-7047-8899

[2]Mechanical Engineering Department, Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah Bandar Darulaman, 06000 Jitra, Kedah, Malaysia, e-mail:ahmadzawawi@polimas.edu.my, https://orcid/org/0000-0002-7958-8171

[3]Mechanical Engineering Department, Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah Bandar Darulaman, 06000 Jitra, Kedah, Malaysia, e-mail: tsmasnizayusof@gmail.com, https://orcid/org/0000-0003-0711-5866

INTRODUCTION

Welding is a process used to join two metal parts using heat and, in many cases, a filler material. It forms a strong and permanent bond between metals and is widely applied in industrial fabrication due to its cost-effectiveness and efficiency. Among the metals used, steel and stainless steel are common in manufacturing. Tungsten Inert Gas (TIG) welding uses a non-consumable electrode. Because the electrode does not melt, a filler metal is required to bond the workpieces. The process uses an inert gas, usually Argon or Helium, to shield the weld area from air, preventing oxidation and contamination. Gas Metal Arc Welding (GMAW), or MIG welding, is one of the most commonly used welding methods. Its effectiveness depends greatly on the welding parameters, which influence the final joint's geometry and mechanical properties (Kumar et. al., 2020). Carbon steel is widely used due to its mechanical properties, which depend on its carbon content. Low carbon (mild) steel is used in heavy structures, medium-carbon steel in pressure vessels and shafts, and high-carbon steel in tools and brackets (Odebiyi O. S. et. al., 2019). MIG welding is commonly applied in steel structures, especially for mild steel, due to its fast processing time and efficient results (Nurdin H. et al., 2021). Steel materials are usually shaped before use, not applied in flat sheets. Therefore, welding is essential to assemble components into finished products. Selecting the appropriate welding method is important to achieve high quality joints. Welding stainless steel also poses challenges, which vary by type of alloy.

This study aims to analyse how different welding methods (TIG and MIG) and welding currents (70A, 80A, 90A, and 100A) affect the tensile strength and Rockwell hardness of welded joints. Specimens with 3 mm thickness were welded using both methods and then tested for tensile strength and hardness. The welding process influences several properties such as microstructure, strength, and toughness (Sutowo c. et. al., 2008). The welding current and seam pattern significantly affects the joint strength. This study also examines MIG welding on low-carbon steel with different seam types and current levels. Results show each weld requires specific parameters for optimal performance. According to tensile tests (ASTM E-8 standard), the highest strength (45.582 kg/mm²) was obtained with seam I and 150A current. Increased current improved grain structure and smoothness in the weld zone (Ishak S. et. al., 2020).

Further studies show that in TIG welding of low carbon steel, tensile strength increases with higher gas flow rates. A specimen welded at 60A, with a 2 mm filler rod and 6 L/min gas flow, achieved a maximum tensile strength of 424.31 MPa. At 40A, with a 1.5 mm electrode and 5 L/min gas, strength was 356.10 MPa (Goyal A. et. al., 2022). Research on TIG welding for LPG car tank production used SEM, hardness testing, X-ray diffraction, and optical microscopy. It showed structural and mechanical differences between weld zones. The Fusion Zone (FZ) varied between TIG and laser-welded specimens. No new phases were detected via XRD. Hardness tests revealed different microstructures across the Base Metal, Heat-Affected Zone (HAZ), and Fusion Zone (Prabakaran M. P. Et. al., 2021).

Additional research using Shielded Metal Arc Welding (SMAW) on ST 37 steel evaluated tensile and bending strength at 60A, 70A, and 80A. The best results were found at 80A, producing an average tensile strength of 384.27 N/mm² and a bending strength of 1383.02 N/mm². Strength improved consistently as current increased from 60A to 80A (Tarigan et al., 2022). This study compares MIG and TIG welding methods on low carbon steel, focusing on tensile and hardness test results.

1. THEORETICAL PARAMETERS

This study is grounded in the principles of materials science and welding metallurgy, focusing on how heat input and welding current affect the mechanical properties of metals, specifically hardness and tensile strength.

- **Heat Input Theory:** Welding current directly affects the heat input, which in turn influences the cooling

rate, microstructure formation, and resulting mechanical properties. Higher heat input generally leads to coarser grain structures, which may reduce hardness and strength, while lower heat input leads to finer grains with improved properties (Kou S., 2003).

- **Weld Zone Theory:** The microstructural variations in these three zones influence mechanical behaviour. The Heat Affected Zone (HAZ) is especially sensitive to welding parameters such as current and shielding gas type (Lancaster, J.F., 1999)
- **Arc Welding Process Behaviour (MIG vs TIG):** TIG welding produces higher quality welds due to its stable arc and better control, while MIG offers faster deposition rates. These differences lead to distinct thermal cycles, which affect hardness and tensile strength differently for each process. (Cary, H. B., & Helzer, S. C. 2005)

• **Welding Parameter Optimization Theory:** Optimal welding performance is achieved by balancing process variables such as current, voltage, travel speed, and shielding gas flow. These parameters must be carefully controlled to produce defect free welds with desirable mechanical properties. (Kou. S., 2003).

2. METHODOLOGY

A shear cutting machine was used to cut 8 specimen samples of 20 x 3 x 200 mm (Sample Tensile) and 30 x 6 x 80mm (Sample Hardness). Each specimen was beveled on one edge to a 20° angle, using a hand grinder for Hardness Samples. A MASW MIG-205 and RILAND TIG250P welding machine was used to create Butt Joints (sample hardness) and Single Fillet Lap Joint (sample tensile) between specimen samples at currents of 70A, 80A, 90A and 100A as shown in Figure 1.

Figure 1: Samples Preparation of (A) Single Fillet Lap Joint and (B) Butt Joint

Tensile testing is commonly used to assess the mechanical strength of materials, support design decisions, and provide reference data for material standards. In this study, a 100 kN Testronz Universal Testing Machine (Figure 2) was used to conduct tensile tests on 16 specimens. Hardness testing is another important method to evaluate the strength of metals. Although harder metals typically resist deformation, they may also become more susceptible to cracking and environmental damage. Variations in hardness within an alloy can affect how cracks develop and spread. The hardness of the Heat Affected Zone (HAZ) in a welded joint plays a key role in overall weld performance. If the weld zone becomes too hard, it may lose flexibility and be more likely to crack.

On the other hand, if it is too soft, it may fail under load. This shows a strong relationship between hardness and material strength. Any changes in temperature during welding can alter the hardness and thus affect the weld's strength. In this experiment, the hardness of TIG and MIG welded samples was measured using the Rockwell B scale, which is commonly used to assess metal strength. All test outcomes may be influenced by human handling or machine-related variability. For hardness testing, the Mitutoyo ATK-F1000 machine (Figure 2) was used.

Figure 2: Tensile Testing Machine and Rockwell Hardness Machine

3. FINDINGS

The study compared the mechanical properties of TIG and MIG welding methods by focusing on how current levels affect hardness and tensile strength in mild steel. From the results shown in Figure 3, TIG welding showed higher hardness values (42-48 HRB), while MIG welding gave lower hardness (27-39 HRB). However, the hardness values in both methods did not significantly change with different current levels (70A to 100A). This suggests that current alone does not strongly influence hardness in either welding technique. The stable hardness in TIG is likely due to its lower heat input and better arc control, which produces finer grain structures in the weld area, supporting findings by Kou (2003) that lower heat input results in better mechanical properties due to finer grains.

In contrast, tensile strength results showed that MIG welding performed better than TIG as shown in Figure 4. MIG welding achieved tensile strengths between 12 kN and 17.85 kN, with the highest value at the lowest current (70A). This indicates that in MIG, higher current may reduce tensile performance, likely because higher heat input leads to coarser grains and possible defects like porosity. TIG welding, meanwhile had consistent tensile strength around 10 kN, regardless of current. This aligns with other research where increased current in MIG welding reduced joint quality (Ishak S. et. al., 2020). Previous studies support these observations. For example, Goyal et. al. (2022) found that in TIG welding of low carbon steel, changes in gas flow and electrode size had more effect than current alone, emphasizing the role of thermal control. Prabakaran et. al. (2021) also found microstructural differences in TIG weld zones affecting strength and hardness. Similarly, in a study by Tarigan et. al. (2022), higher welding currents (up to 80A) improved tensile strength in SMAW, but only to a point too much heat reduced weld quality.

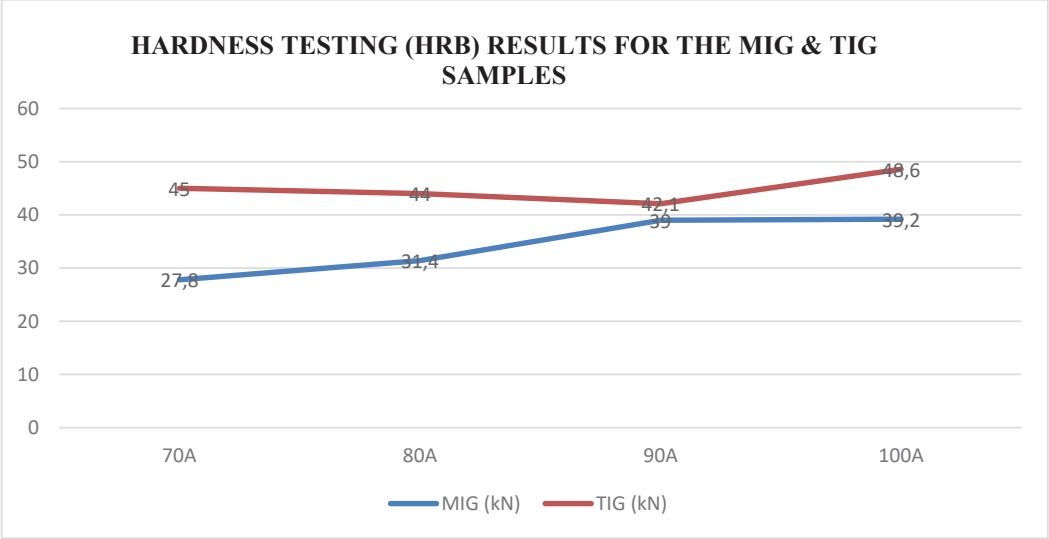

Figure 3: Result of Hardness Testing For MIG and TIG Welding

Based on the findings, TIG welding is better when high hardness is needed, such as in parts exposed to surface wear. On the other hand, MIG welding is more suitable for structural applications where strength under load is more important. The results also underline the importance of selecting proper welding parameters to match specific engineering requirements.

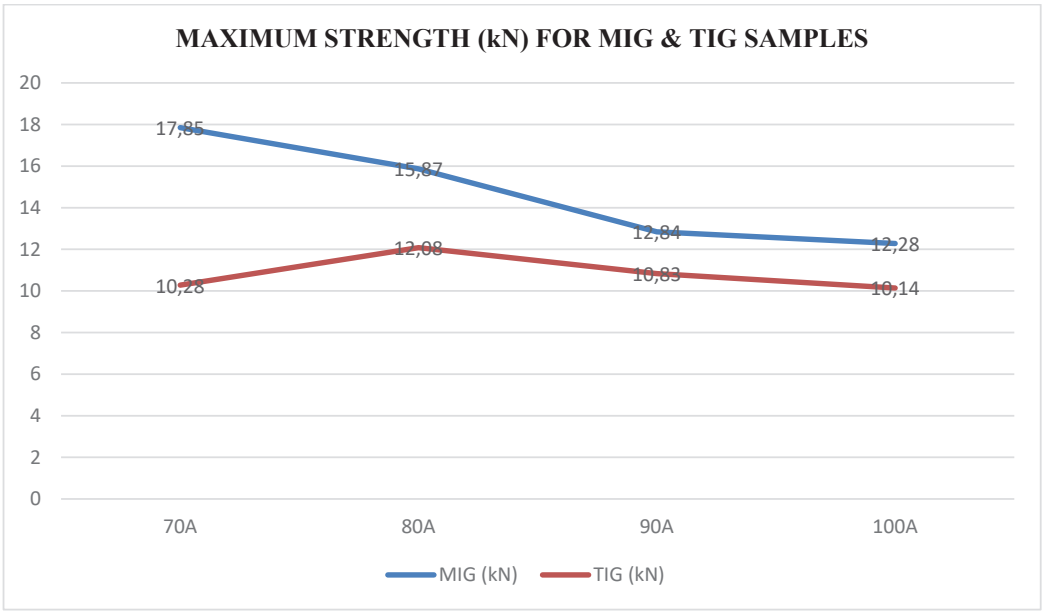

Figure 4: Result of Tensile Testing For MIG and TIG Welding

CONCLUSION

This study demonstrates that both TIG and MIG welding methods influence the mechanical properties of mild steel differently, particularly in terms of hardness and tensile strength. TIG welding consistently provided higher hardness values, making it more suitable for applications where wear resistance and surface strength are important. However, changes in welding current did not significantly impact the hardness in either TIG or MIG processes, suggesting that other factors such as arc stability, shielding gas, and electrode

control may play a larger role in determining surface hardness. In contrast, MIG welding delivered higher tensile strength, especially at the lower current of 70A, indicating that lower heat input may enhance joint integrity. As current increased, a decline in tensile strength was observed, likely due to grain coarsening or defect formation. Therefore, MIG welding is more appropriate for load-bearing structures where tensile strength is critical. Overall, selecting the proper welding technique and parameters depends on the specific mechanical performance requirements of the welded component.

REFERENCES

Cary, H. B., & Helzer, S. C. (2005). *Modern welding technology* (6th ed.). Pearson.

Goyal, A., Kapoor, H., Jayahari, L., Saxena, K. K., Salmaan, N. U., & Mohammed, K. A. (2022). Effect of TIG parameters on tensile strength of mild steel. *International Journal of Engineering Research & Technology (IJERT)*, *11*(8).

Ishak, S., Asiri, M. H., & Kamil, K. (2020). Welding current effect on tensile strength in MIG welding. *International Journal of Automotive and Mechanical Engineering (IJAME)*, *17*(1)

Kumar, D. S., & Srikar, P. (2020). Effect of welding parameters on mechanical properties in MIG welding. *E3S Web of Conferences*, *184*, 01096.

Kou, S. (2003). *Welding metallurgy* (2nd ed.). John Wiley & Sons.

Lancaster, J. F. (1999). *The physics of welding* (2nd ed.). Woodhead Publishing.

Nurdin, H., Purwantono, P., & Umurani, K. (2021). Analysis of MIG welding on mild steel using variation of current. *Jurnal Inovasi Vokasional dan Teknologi*, *21*(3)

Odebiyi, O. S., Adedayo, S. M., Tunji, L. A., & Onuorah, M. O. (2019). Comparative analysis of mechanical properties of carbon steels under different heat treatments. *Cogent Engineering*, *6*(1), 1633809.

Prabakaran, M. P., & Kannan, G. R. (2021). Structural and mechanical characterization of TIG and laser-welded joints in LPG tanks. *International Journal of Pressure Vessels and Piping*, *191*, 104385.

Prabakaran, M. P., & Kannan, G. R. (2021). Microstructure and hardness analysis of TIG welded LPG tanks. *Materials Today: Proceedings*, *47*, 1617–1622.

Sutowo, C., & Budiawan, I. (2008). Pengaruh parameter pengelasan terhadap kekuatan tarik sambungan las. *Jurnal Ilmiah Teknik Mesin*, *2*(1)

Tarigan, N. S. D. B. S. S., Sinulingga, P. N., & Sitompul, J. P. (2022). SMAW tensile and bending strength on ST37 steel. *Journal of Mechanical Engineering Research*, *10*(3).

https://doi.org/10.71284/asc.2025142

DESIGN AND DEVELOPMENT OF VERTICAL CENTRIFUGAL CASTING MACHINES FOR SMALL-SCALE MANUFACTURING

Yap Tek Hong[1]
Mazrul Hisyam Mat Ali[2]
Nurul Khairunnisa Su[3]
Choong Chee Guan[4]

Abstract

Shaped casting employing the vertical centrifugal casting method has supplanted the traditional differential housing production process. By rotating the mold at higher speeds, the centrifugal force distributes the molten metal to the outer part of the die cavity. Because of the high centrifugal force applied to the molten metal, less dense material, such as oxides and impurities, are produced. This process is known as centrifugal casting. Centrifugal casting is widely used in producing high-quality industrial and automotive components, valued for enhancing structural properties in metal castings. Traditional methods like sand casting, however, face limitations in producing complex shapes and maintaining consistent density in small-scale products, impacting quality and manufacturing versatility, especially in educational settings. Currently, the molding process in Foundry Workshop in PTSS still focuses on conventional casting method focusing on sand casting techniques. This method is distinguished by its manual execution, in which the skill and dexterity of individual skill are crucial to the success of each phase of the process. Based on a survey conducted, most of the students approved that small size casting cannot be produced by using the current sand-casting method by current molding process in the workshop. The complex shape also cannot be produced by using the current sand-casting method by current molding processes in the workshop. Hence, this project aimed to design and fabricate a vertical centrifugal casting machine to enable small-scale production of intricate, high-quality components, such as automotive differential housings. Through a structured design process, key casting parameters—mold rotation speed, pouring temperature, and mold preheating—were established. Using an AC motor, a steel frame, and a custom mold assembly, the machine achieves controlled speeds up to 700 RPM, critical for enhancing metal distribution. The project involved machine assembly, stability testing, and identifying optimal conditions for defect-free casting. Testing revealed that a rotational speed of around 650 RPM yields high- density, minimal-defect aluminum castings, surpassing the quality of conventional methods. Compared to sand casting, centrifugal casting

[1]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: yap@ptss.edu.my

[2]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: mazrul@ptss.edu.my

[3]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: khairunnisa.su@ptss.edu.my

[4]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: dr.choong@ptss.edu.my

produced uniform, dimensionally precise parts, particularly beneficial for complex, small shapes. This project successfully developed a centrifugal casting machine suited for small-scale applications, expanding both educational and practical casting capabilities. Future recommendations include automating speed and temperature controls, using advanced mold materials to improve efficiency and durability, and lowering the machine structure to facilitate safer casting operations. Thus,enhancing the facilities for students enrolled in the Mechanical Workshop Practice 2 course and the Material Science and Technology syllabus is crucial to this endeavor since it will allow them to learn about the higher G-force. Increased outward pressure on the molten metal due to G-forces can lead to better metal distribution, decreased porosity, and better mold filling in the finished casting. Additionally, it helps students comprehend how the molten metal's rate of cooling is influenced by the rotational speed. Increased rotation speed may improve the casting's ability to dissipate heat, which could hasten solidification. Optimizing the solidification rates through rotational speed control can affect the final casting's mechanical and microstructural characteristics. Additionally, this study ascertains how the molten metal will solidify when it cools inside the mold at melting temperatures. The microstructure, mechanical characteristics, and dimensional correctness of the casting are all impacted by the appropriate solidification rate, which can be attained with the aid of adequate melting temperature control. In addition, this research has shown that automatic casting equipment may create better goods. Furthermore, when compared to the manual method, this computerized casting process can yield a product that accurately reflects the project's size. Additionally, this can enhance the Polytechnic's current casting process method.

Keywords: Vertical centrifugal; casting machine; molding; process; solidification

INTRODUCTION

The conventional method for producing a differential housing has been replaced with Vertical Centrifugal Casting method through shaped casting. The Centrifugal casting is a process wherein the mold is rotated at higher speeds so that the centrifugal force distributes the molten metal to the outer region of the die cavity, and due to high centrifugal force applied to the molten metal it causes less dense material such as oxides and impurities to get directed towards the Inner Diameter (I.D.) of the required casting, which can be removed by machining process after complete solidification of molten metal (Murugesan et al., 2022). The study's purpose was to improve the facilitate and speed up the existing casting process at the polytechnic workshop. The learning syllabus at the sand molding process polytechnic only involves Workshop Practice 2 workshop courses and the subject of Material Science and Technology. The learning process at the polytechnic also only focuses on sand molding, die casting and investment casting. The learning process in polytechnics nowadays still uses conventional methods. The workshop at the Polytechnic does not have a casting machine that can make small-sized materials and more complicated shapes are not possible. In addition, the weakness found in the manual casting process is that the results of the project carried out have some defects and do not meet the exact size of the project.

Castings are normally produced via a wide variety of different casting processes such as sand casting, permanent mold casting, investment casting, high pressure die casting, shell mold casting, centrifugal casting, lost foam casting, and many others. These processes meet the needs of different market segments regarding variability in casting size, geometry complexity, achievable tolerances, material performance, surface quality, and production volumes. Differences between casting processes are so great, that these foundries can be treated as belonging to separate industries, that are all at a different level of digitalization. Most high pressure die casting foundries are highly automatized and are tailored for mass production with minimal human involvement. Everything, from metal pouring, over die spraying, to part ejection is usually performed by robots and manipulators. This makes them ideal candidates for early adaptation of Industry Revolution 4.0 principles. On the other hand, sand foundries are often far less automatized. Although there

are sand foundries that employ automated guided vehicles and a wide array of robots, most of them find themselves at a low automatization level and will face significant challenges in the future (Kovačević et al, 2020).

Currently, the molding process in foundry workshop in PTSS still focuses on conventional casting method. Based on the survey that have be done it focuses on sand casting techniques. This method is distinguished by its manual execution, in which the skill and dexterity of individual skill are crucial to the success of each phase of the process. Based on a survey of 14 students and one lecture most of the students approved that small size casting cannot be produced by using the current sand-casting method by current molding process in the workshop. The complex shape also cannot be produced by using the current sand-casting method by current molding processes in the workshop.

Thus, this project was conducted to:

(i) To design a centrifugal casting machine for metal casting process;

(ii) To fabricate a centrifugal casting machine for small scale products.

(iii) To analyze the efficiency of centrifugal casting machine in casting process.

1. METHODOLOGY

The project involves designing a vertical centrifugal casting machine, a specialized device used in manufacturing to create cylindrical parts with high precision and uniformity. The design includes a robust frame to support the rotational system, a motor to drive the spinning mechanism, and an enclosed area for holding the mold. In operation, the machine spins the mold vertically at high speeds, utilizing centrifugal force to distribute molten material evenly within the mold cavity. This process is ideal for producing parts with a dense structure and minimal porosity. The design prioritizes stability, durability, and efficiency to meet the rigorous demands of industrial casting applications as shown in Figure 1.

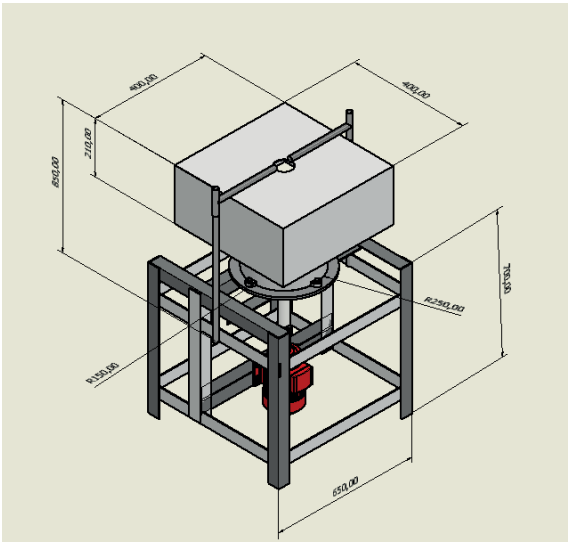

Figure 1: Design Of Vertical Centrifugal Casting Machine

1.1. The design concept of the developed vertical centrifugal casting machine

The methodology for designing and manufacturing a vertical centrifugal casting machine involves a structured approach focused on stability, control, and precision. It begins with defining design requirements such as material selection, machine capacity, and component specifications, followed by the development

of a robust frame and mold that withstand high rotational forces and heat. Thermal and fluid dynamics analysis ensures that centrifugal forces distribute molten metal evenly, enhancing casting quality. The machine's rotation and temperature are managed by control systems, including variable frequency drives and sensors, which ensure precise operation. Once assembled, the machine undergoes testing and quality checks to verify its performance, stability, and the consistency of the cast parts, ensuring it meets industrial standards for producing high-quality cylindrical components. The flowchart as shown in Figure 2 below.

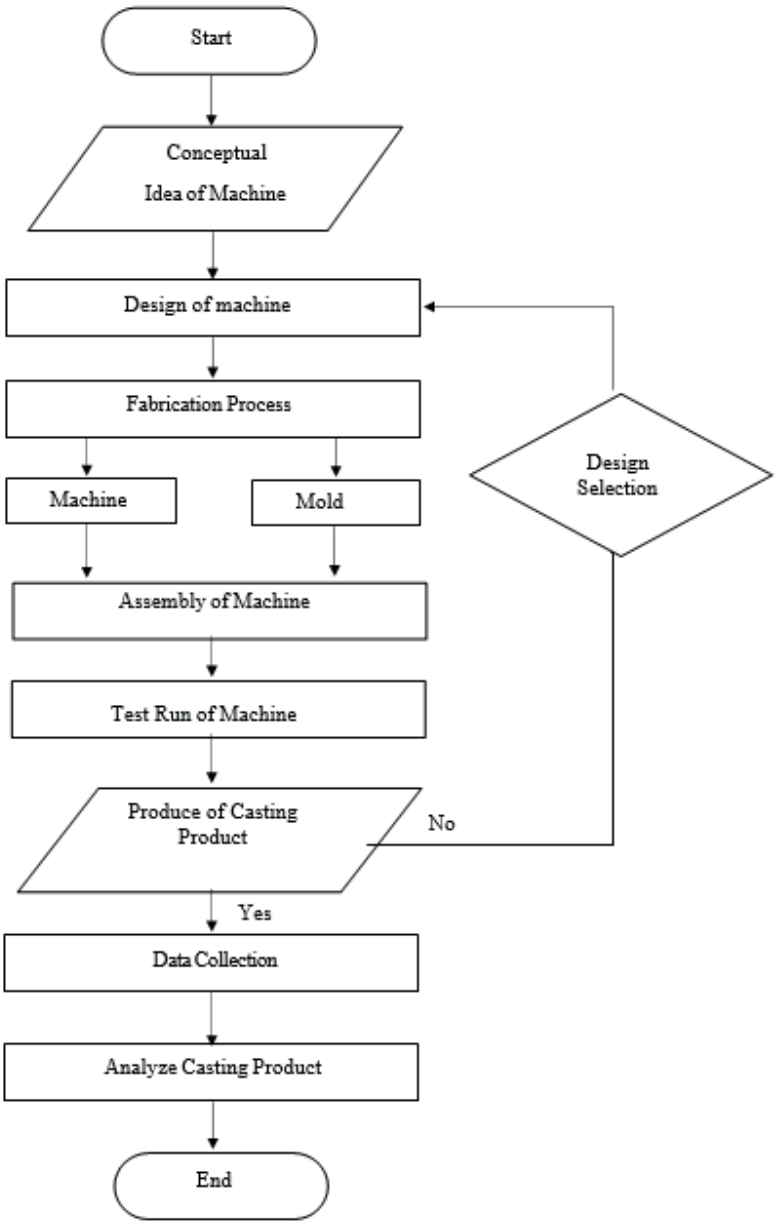

Figure 2: Design And Development Flowchart

2. RESULTS

The results and findings from the operation of a vertical centrifugal casting machine highlight the machine's ability to produce high-quality, dense, and structurally uniform castings, particularly in cylindrical shapes such as pipes, rings, and bushings. Through the centrifugal force generated by the machine's high-speed

rotation, molten metal is evenly distributed along the mold walls, which minimizes internal defects and enhances mechanical properties by creating a compact and uniform grain structure. Testing shows that castings produced by this process exhibit superior material properties, including reduced porosity and increased tensile strength, compared to conventional casting methods. Additionally, the machine's efficiency in metal usage results in less material waste, and the automation of rotation speed and temperature control helps achieve consistent quality across multiple castings. These findings demonstrate the vertical centrifugal casting machine's effectiveness for applications requiring precise, durable, and defect-free cylindrical parts.

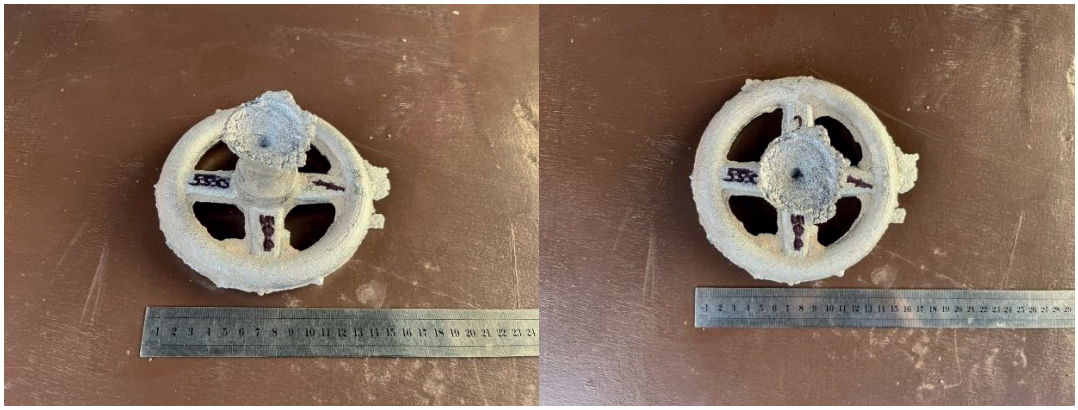
Table 1: Speed And Voltage Of The Mold

Speed, N = 500 rpm Temperature pouring = 800 C

Complete filling the mold and no spill out of molten metal. At this lower speed, the centrifugal force is relatively low, leading to less effective distribution of molten metal along the mold walls. This can result in castings with higher porosity and potential defects due to insufficient compaction. The mechanical properties, such as density and tensile strength, may be lower compared to castings at higher speeds.

2.1. Specimen 2

Speed, N = 550 rpm Temperature Pouring = 800 C

Complete filling of the mold and little of the central sprue spills out. Increasing to 550 RPM slightly improves metal distribution and compaction. The castings may exhibit better density and reduced porosity compared to those at 500 RPM, but some internal voids may still be present, indicating that the speed may still be insufficient for optimal casting quality.

2.2. Specimen 3

Speed, N = 600 rpm Temperature Pouring = 800 C

Incomplete filling at the mold bottom and some of the central spurs spells out. At 600 RPM, a more significant improvement in casting quality is typically observed. The centrifugal force is sufficient to drive out most impurities and reduce porosity, resulting in castings with better uniformity and density. Mechanical properties, such as tensile strength, tend to increase at this speed due to the more compact grain structure.

2.3. Specimen 4

Speed, N = 650 rpm Temperature Pouring = 800 C

Incomplete casting with half hollow at the middle part and half of the central sprue spills out. At 650 RPM, the centrifugal force further enhances the uniform distribution of molten metal, resulting in highly compact and dense castings with minimal internal defects. The mechanical properties are generally optimized at this speed, with high tensile strength, improved hardness, and overall structural uniformity. This speed is often ideal for balancing quality and process efficiency.

2.4. Specimen 5

Speed, N = 700 rpm Temperature Pouring = 800 C

Incomplete casting with hollow at middle part and central sprue spills out. At 700 RPM, the high centrifugal force maximizes metal compaction, but excessive speeds may cause issues such as metal segregation or thin outer layers due to the molten metal being pushed too forcefully against the mold wall. While density and mechanical properties remain high, this speed could lead to a non-uniform grain structure if not carefully controlled, potentially reducing quality consistency.

Table 2: Results Correlation Between Rotation Speed 500 Rpm And Pouring Temperature 800 Degrees Celsius

Specimen	Temperature Pouring, C	Speed, N (rpm)	Results
1	800	500	Excellent quality
2	800	550	Less excellent quality
3	800	600	Less bad quality
4	800	650	Bad quality
5	800	700	Very bad quality

The project is to design and construct a centrifugal casting machine for small-scale light metal alloys in mechanical workshops. It introduces a vertical semi-centrifugal process, allowing controlled speed and metal pouring for complex shapes. These vertical castings can be achieved by the spinning mold according to the speed required and can be controlled. The results show that the correlation between rotation speed 500 rpm and pouring temperature 800 degrees Celsius is suitable for complete filling of the products. The product is able to fill a central sprue at low speeds, preventing molten aluminum from spilling out. This process is ideal for symmetrical objects like handwheels and pulleys, providing complex shapes compared to conventional sand casting.

CONCLUSION

In conclusion, a semi-vertical centrifugal casting machine is a practical solution for small-scale production with a significant potential for commercialization, especially in industries requiring precise, high-strength components such as automotive, aerospace, and manufacturing. This casting method is efficient in terms of material utilization, as centrifugal force reduces impurities and enhances metal density, leading to high-quality, durable products with minimal porosity.

For small-scale manufacturers, this technology offers an entry point into the market for specialized, low-to-medium volume components. The relatively low setup and operational costs make it an attractive investment, with a faster return on investment compared to larger, fully automated casting systems. Additionally, the machine's versatility in producing varied shapes and sizes increases its adaptability for niche markets, adding value for manufacturers looking to diversify their offerings.

In terms of commercial impact, this method enables consistent production quality, which translates into stronger market reputation and customer satisfaction. With the growing demand for custom, high-quality metal parts, a semi-vertical centrifugal casting machine enhances competitive advantage, enabling small manufacturers to produce parts that meet stringent industry standards while reducing lead times and waste. Ultimately, this approach strengthens market positioning, offering small-scale producers a sustainable pathway to growth in high- value sectors.

REFERENCES

Aithal, S. K., Babu, N. R., Manjunath, H. N., & Chethan, K. S. (2021). Characterization of Al- SiCP Functionally Graded Metal Matrix Composites Developed through Centrifuge

Casting Technique. Jordan Journal of Mechanical and Industrial Engineering, 15(5), 483–490.

Boháček, J., Kharicha, A., Ludwig, A., & Wu, M. (2012). Shallow water model for horizontal centrifugal casting. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 33(1). https://doi.org/10.1088/1757-899X/33/1/012032

Kovačević, L., Terek, V., Oliveira, R., Pristavec, J., & Škorić, B. (n.d.-a). The Direction of Foundry Industry: Toward the Foundry 4.0. In Journal of Mechatronics, Automation and Identification Technology (Vol. 5, Issue 3).

Kovačević, L., Terek, V., Oliveira, R., Pristavec, J., & Škorić, B. (n.d.-b). The Direction of Foundry Industry: Toward the Foundry 4.0. In Journal of Mechatronics, Automation and Identification Technology (Vol. 5, Issue 3). https://www.researchgate.net/publication/347198196

Murugesan, R., Reddy, P. R., Pabolu, R., & Ravinder, M. V. (2022). Study of shaped castings using vertical centrifugal casting method. AIP Conference Proceedings, 2460. https://doi.org/10.1063/5.0096525

https://doi.org/10.71284/asc.2025143

AI GENERATIVE SURVEILLANCE FOR PUBLIC WELL-BEING: REVOLUTIONIZING FACE MASK DETECTION SYSTEM

Rabia Shahid[1]
Mamoona Jabbar[2]
Majid Hussain[3]
Muhammad Ibrar[4]

Abstract

The global challenge of ensuring compliance with protective face mask regulations in public spaces, particularly under conditions of air pollution, smoke, and industrial exposure, calls for automated solutions that go beyond manual surveillance. This study presents a real-time face mask detection system using the YOLOv4 deep learning object detection framework, selected for its superior processing speed, robustness, and high accuracy. A custom dataset encompassing two primary mask-wearing conditions: with mask and without mask, was used to train the model, enabling classification of individuals in live video streams from public cameras or pre-recorded footage. The proposed methodology includes a comprehensive pipeline: video capture, data preprocessing (resizing and normalization), object detection via YOLOv4, mask status classification, and real-time visual feedback with bounding boxes and non-compliance alerts. Experimental results demonstrate strong detection performance, achieving an average of ~42.4 FPS, with confidence levels of 85–95% for with mask and 40–60% for without mask detections, and overall high accuracy, despite some borderline confusion cases. This system shows strong potential for deployment in smart cities, industrial zones, and public safety infrastructures to enhance air pollution protection and support health and safety compliance. Future work will focus on expanding classification categories (e.g., under-nose, under-chin, obstructed masks), improving robustness under diverse environmental conditions, and integrating predictive analytics for compliance forecasting.

Keywords: Face Mask Detection, YOLOv4, Real-Time Monitoring, Deep Learning, Smart Cities, Public Health Safety, Object Detection, Video Surveillance

[1]First Author, Department of Computer Science, The University of Faisalabad, Center of Data Science, Govt College University Faisalabad, Pakistan, e-mail: rabiashahid993@gmail.com

[2]Second Author, Department of Computer Science, Govt College University Faisalabad, Pakistan, e-mail: mamoonajabbar4@gmail.com

[3] Third Author, Department of Computer Science, The University of Faisalabad, Pakistan, e-mail: majidhussain1976@gmailcom

[4]Fourth Author, Department of Computer Science, The University of Faisalabad, Pakistan, e-mail: mibrarktk2014@gmail.com

INTRODUCTION

In the past few years, we have witnessed unprecedented health and environmental challenges in the world, from COVID-19 to more air pollution and industrial hazards. Air pollution through fine particulate material (PM2.5/PM10) – the most serious environmental threat degrades lung and blood vessels, which can cause serious health issues such as bronchitis, cardiovascular disease, asthma, and death [1]. [2] In urban centers, pollution levels tend to exceed the safe levels because of vehicle emissions, industrial activities, construction exercises, and natural phenomena like dust storms.

To reduce these risks, the health authorities and environmental agencies have always advocated for the use of protective face masks, which also makes it possible to reduce admissions of dangerous airborne particles. Artificial intelligence (AI) and deep learning have proven to have extraordinary potential in addressing such challenges, particularly when they are enhanced in computer vision [3]. YOLOv4 is interesting because of its high-level techniques: CSPDarknet53, spatial pyramid pooling, and path aggregation networks that can achieve much better accuracy and speed even in complex environments [4]. Such characteristics make YOLOv4 particularly suitable for detecting small objects like face masks in crowded and visually noisy conditions, like those created by smoke and dust pollution.

In this study, we propose a real-time face mask detection system based on YOLOv4 architecture to overcome two-fold challenges of the pandemic and airborne pollutant resistance. The system divides people into three groups. Proper use, reject use a mask [5]. We train the model on a robust and diverse dataset of masked and unmasked faces with different lighting, etc., and gain good performance in the model. The value of this research lies in its ability to be applied in a great number of venues, ranging from public transit facilities, factories, building sites, to often congested urban crossroads, wherever there is a widespread risk of health hazards that result from pollution. Besides enhancing compliance with public health, this system enhances the awareness of the public on the need to ensure that they are protected in polluted areas [6]. Finally, the application of such intelligent monitoring systems in smart cities aligns with global actions like the United Nations (SDGs) to create safer, healthier, and more sustainable urban ecosystems.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

Face mask detection has become a priority area of research in computer vision because the technology developed from this research results in better public safety and environmental safety in urban and industrial environments. There is a great leap forward in object detection provided by YOLO (You Only Look Once) networks due to the speed achieved and reasonable accuracy, being particularly valuable in real-time face mask and safety gear detection tasks. Using the YOLOv4 model, Ayaz et al. [7] carried out the detection of face masks in public places and found very high detection accuracy, nearing 96%, and rapid function at almost 40 FPS. However, they discovered that the model was weak on heavy occlusion or non-standard mask shapes, which could point to difficulties in generalization to real-world settings. Qiao et al. [8] optimized YOLOv4 to detect several categories of PPE, including helmets, gloves, and masks, at a superior accuracy of over 93 % and without slowing down above 40 FPS due to advances in anchor box and hyperparameter refinements.

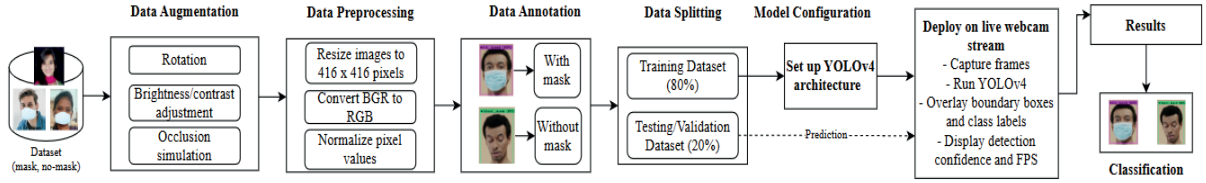
In the real-time face mask detection by Mahurkar and Gadge [9] in their COVID-19 safety monitoring applications, YOLOv4 was used, with almost 92% accuracy, in-frame rates ranging between 35 and 40 FPS. Despite the building blocks' prowess for real-time monitoring, they failed to distinguish between masks that were worn correctly and incorrectly, an important aspect of enforcing health compliance. In the history of face mask detection, Mukhiddinov et al. [10] used an optimized YOLOv5 model to detect wildfire smoke from UAV images, and found nearly 95% accuracy with a performance of 30–35 FPS. Although the system did well in adjusting to dynamic outdoor situations, it was less effective in scanning for frail or narrow smoke plumes, indicating room for improvement. Last, Zhang et al. [11] proposed Ship-Fire Net, an optimized version of the YOLOv8 architecture to detect ship fires utilizing the guidance

of better attention styles, yielding a better accuracy rate of more than 97 percent with 40-45 FPS speed. Nevertheless, a drastic performance decline was recorded in the case of extreme weather conditions (e.g., heavy rains or fog), and this is the area that should be supplemented with more accurate enhancements in order to guarantee sustainability under unfavorable environmental circumstances.

2. PROPOSED METHODOLOGY

This section presents the detailed methodological approach applied in this study, which implies the application of YOLOv4 to detect face masks in real-time in smoke- polluted and dust-polluted areas. The methodology comprises the choice of features as input, design of labels in the output, decision on the datasets to analyze, configuration of the YOLOv4 model, and methodology to assess the model performance as depicted in Figure 1.

Figure 1. Proposed Real-Time Face Mask Detection Framework

2.1. Research Purpose and Significance

This research aims at designing a face mask detector algorithm based on the real-time deep learning framework: YOLOv4, to solve two public problems: enforce social distancing-related compliances and safeguard against air pollution. The system will group the people into three categories: those is use the mask correctly, use it wrongly, and those who do not wear a mask, depending on the live video. The system aims to provide high levels of detection accuracy, as well as real-time responsiveness by training the model over a strong and versatile set of data containing different lighting, crowd densities, and a variety of environmental noise. It can be made to be integrated within the surveillance infrastructure to readily detect non-compliance and raise automatic alerts to help facilitate proactive public safety enforcement.

The importance of this study is that it will be relevant in many locations, such as in public transport systems, building sites, industrial estates, and busy townships, where health risks are present. The proposed system not only raises the awareness of observing the guidelines given by the establishment of public health, but also makes people more aware of their protection in the polluted environment. In addition, the smart monitoring brought about by it is in line with the global goals, including the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), to help create more smart cities that are safer, healthier, and more sustainable.

2.2. Research Population and Sample

The study sample will include the data of videos and images of people appearing in public places where wearing a mask is paramount. This is reminiscent of the environments in that the detection system is expected to be set. The sample consists of two publicly available datasets to create a solid dataset:

The Mendeley Face Mask Video Dataset has 4,357 labeled video frames and 21,941 labeled bounding boxes. It provides useful temporal information and motion conditions that learn the model to generalize in movement and occlusion. The Face Mask Dataset on Kaggle contains 920 labeled static images that are subdivided into user training, val, and test sets. The images used are of a variety of lights, facial geometries, and mask types. These datasets were chosen based on their relevance, diversity, and the level of annotation to make sure that the model is trained on the data that closely reflects reality.

2.3. Research Method

The current research has an experimental structure, where deep learning will develop and test an app that continuously detects face masks. The algorithm involves the dataset origins, the model setup, the training, integrations, and performance testing.

2.3.1. Dataset Preprocessing and Annotation

Two publicly available datasets were utilized: the Mendeley Face Mask Video Dataset and Kaggle Face Mask Dataset, and they were enhanced using frames collected in custom-collected polluted areas. Techniques of data augmentation that included rotation, brightness adjustment, and occlusion were used. These images were changed into RGB and normalized to overcome light bias. This step ensured clean, realistic input for training under variable environmental conditions like smoke and dust. Manual annotation labeled images into two classes: with_mask and without_mask (Figure 2). All images were resized to 640×640 pixels for model compatibility.

Figure 2. Image Annotations

(a) With Mask (b) Without Mask

2.3.2. Model Architecture and Configuration

For this study, the YOLOv4 detection architecture is adopted as it provides an optimal trade-off between detection efficiency and accuracy, which enables deployment in demanding environments with air pollution, smoke, and dust. The YOLOv4 detection pipeline is designed as a single-stage system that allows obtaining the simultaneous predictions of object bounding boxes and their corresponding class probabilities in a single model.

• Backbone: CSPDarknet53: The feature extraction is carried out by the CSPDarknet53 backbone. CSPDarknet53 is a deep convolutional neural network designed to adaptively learn hierarchical spatial features from images, which are its inputs. It operates on an input image $x \in R^{H\times W\times 3}$ (with $H=W=416$) and produces multi-scale feature maps f_i. Mathematically, at each layer:

$$f_i = \sigma(W_i * f_{i-1} + b_i)$$

Here, is the convolution weight, b_i is the bias, * is the convolution operator, and σ is the activation function. CSPDarknet53 integrates Cross Stage Partial Networks (CSPNet), which split feature maps into two parts, process one part through dense layers, and merge them back, improving gradient flow and reducing computational cost.

• Neck: SPP and PANet: Spatial Pyramid Pooling (SPP)aggregates multi-scale contextual information by applying multiple max-pooling operations of different kernel sizes on the same feature map:

$$f_{\text{SPP}} = \text{Concat}\left(\text{MaxPool}_{1\times1}(f), \text{MaxPool}_{5\times5}(f), \text{MaxPool}_{9\times9}(f), \text{MaxPool}_{13\times13}(f)\right)$$

This enhances receptive fields and enables robust detection of objects at different scales. The Path Aggregation Network (PANet) improves information flow between different levels of the feature pyramid by combining top-down and bottom-up pathways. This improves localization and segmentation of fine details.

$$f_{PANet} = f_{top-down} + f_{bottom-up}$$

• YOLO Detection Heads: YOLOv4's detection head directly predicts bounding box coordinates, confidence scores, and class probabilities over grid cells. For each grid cell *i*, YOLO predicts:

• t_x, t_y, t_w, t_h: bounding box parameter

• C_i: objectness score (probability that an object is present)

• $p_i(c)$: class probabilities for $c \in \{1,2\}$ with_mask, without_mask)

The final bounding box center (b_x, b_y) and size (b_w, b_h) are computed as: $b_x = \sigma(t_x) + c_x$, $b_y = \sigma(t_y) + c_y, b_w = p_w e^{t_w}$, $b_h = p_h e^{t_h}$ Here, (c_x, c_y) is the top-left corner of the grid cell, and (p_w, p_h) are anchor box dimensions. The final confidence score is:

$$Confidence = \sigma(C_i).\max(softmax(p_i(c))).$$

• Configuration Highlights:

• Custom Anchor Boxes: Anchor boxes were generated using k-means clustering on the training set to match the distribution of face mask bounding boxes, improving IoU (Intersection over Union) and reducing localization error.

• Transfer Learning: The model was initialized with pre-trained weights from the COCO dataset:

$$W_{YOLOv4-init} = W_{COCO}$$

This reduces training time and improves generalization, especially on small datasets. The system was configured for two $Classes = \{with_mask, without_mask\}$. This simplified configuration aligns with the project's focus on binary mask compliance detection under polluted environmental conditions.

2.3.3. Training Framework

The model was implemented using Darknet with Python, trained on Google Colab with GPU support. Table 1 summarizes key hyperparameters. Input size was tuned to 640×640 pixels, and anchor boxes were optimized. Training was conducted over 25 epochs using a confidence threshold of 0.5–0.6.

Table 1. Hyperparameter Tuning Summary in Second-Phase Experiment

Hyperparameter	Phase 1 Value	Phase 2 (Tuned) Value
Batch Size	16	16
Input Image Size	416 × 416 pixels	640 × 640 pixels
Learning Rate	0.001	0.001 with decay scheduling
Confidence Threshold	~0.5	~0.5–0.6 (slightly increased)
Anchor Boxes	Default (pretrained)	Optimized using k-means on the dataset
Epochs	25	25

2.3.4. Real-Time Inference and Integration

After model training, the YOLOv4-based face mask detection model was easily integrated with a live webcam to check the real-time performance using the help of OpenCV and JavaScript, all in Google Colab. The system was configured to test its ability to detect real-time face masks in situations with air pollution, smoke, and dust. To make it easier to implement practically, the system was constructed with great care for real-time performance. The process started with the collection of fresh video frames captured directly from the webcam using OpenCV's VideoCapture, and with JavaScript in the Colab notebook, it facilitated interaction. The darknet_helper function processed these frames for preprocessing that required resizing each image to 416×416 pixels and using BGR to RGB color space conversion to make the image

compatible with YOLOv4. Once the frames were preprocessed, the model executed inference, where it visually marked detected faces with bounding boxes. Detection results were communicated effectively by putting classification labels on visuals, such as "with_mask" or "without_mask," using OpenCV. Other than marking out the identified faces, the model gave a confidence score beside each to measure its accuracy. The system's functionality was verified by tracking the frame rates and detection timings, consistently indicating a reliable and effective operation despite visual dilemmas, such as smoke or dust.

2.3.5. Evaluation Metrics

The model's performance was evaluated using the following metrics:

• **Total Loss:** The first goal of the training cycle is to reduce the total error by adjusting the errors in bounding box regression, object confidence, and class prediction. The training loss calculation is obtained from the mathematical formulas indicated for the model.

$$Total_Loss = Localization_Loss + Confidence_Loss + Classification_Loss$$

• **mAP (mean Average Precision):** Average precision (AP) average for all categories is used as a measure of accuracy on tasks of object detection and localization. In the equation below, *C* is the number of classes. It is calculated by:

$$mAP = \frac{1}{C}\sum_{c=1}^{C} AP_c$$

• **Class-wise Precision:** The proportion of true positive predictions out of all positive predictions for a class, reflecting how precise the model is. In the below equation, *TP* = true positives, *FP* = false positives. It is calculated by:

$$Precision = \frac{TP}{TP + FP}$$

• **FPS (Frames Per Second):** The number of video frames the system can process per second, indicating real-time performance.

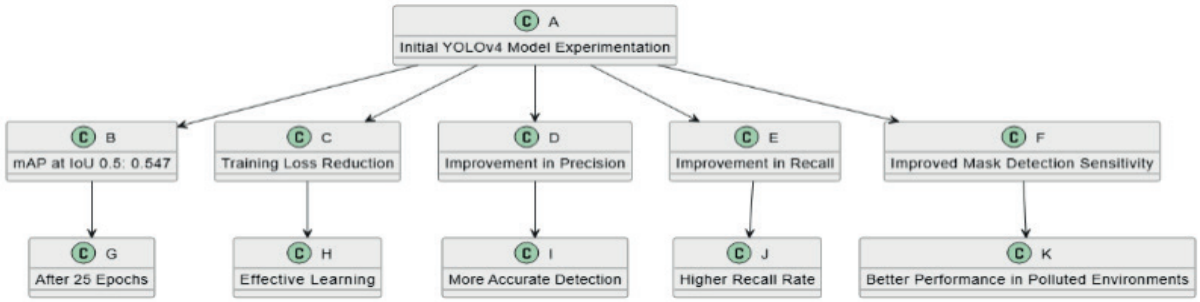
$$FPS = \frac{Number\ of\ Frames\ Processed}{Elapsed\ Time\ (in\ seconds)}$$

3. FINDINGS

The first phase of experimentation (Figure 3) focused on developing and evaluating a baseline YOLOv4 model for real-time face mask detection. Training was conducted using the Darknet framework on Google Colab using a GPU to accelerate the computation (batch size=16; learning rate =0.001; input image size=416x416; number of epochs=25). As training went further on, the model was converging as evidenced by the continually diminishing training loss curve that averaged a 1.95 by the time it was on iteration 1200. The training ended with the mean Average Precision (mAP@0.5) at approximately 88.2%, which means the model excels both in object detection and recognition. The system also had an average of 42.4 FPS, with a constant performance in between 36 and 47 FPS, thereby validating its real-time ability. In most cases, the with_mask class detections had confidence scores between 85% and 95%, whereas the without_mask class had confidence scores between 40% and 60%. Combined, these findings confirmed that the baseline YOLOv4 model was capable of recognizing face masks in the real-world, dynamic, and

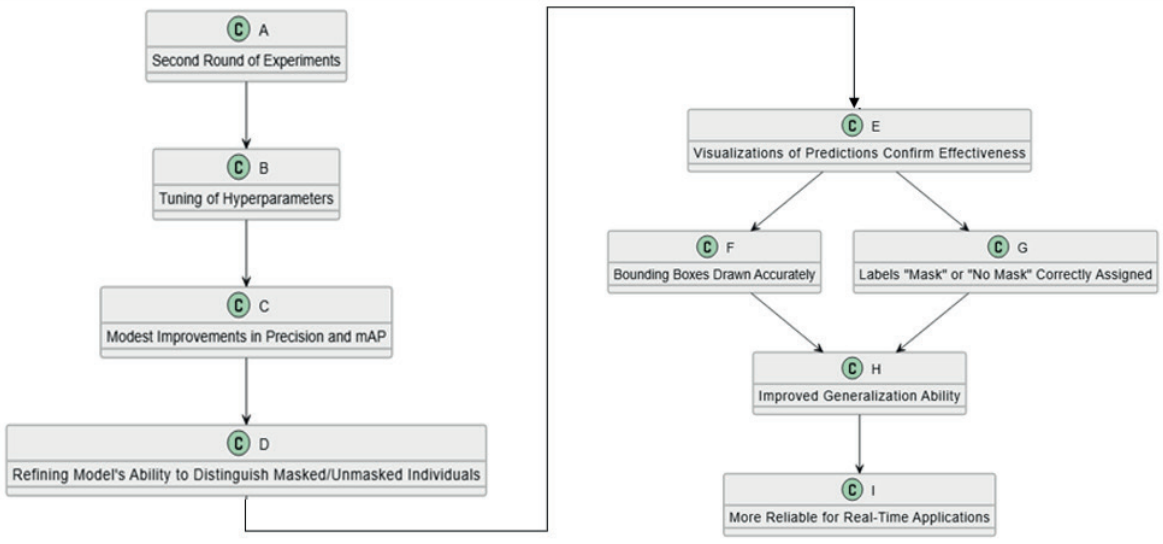
complicated background scenarios.

Figure 3. Experimental Results Of Initial YOLOv4 Model Training

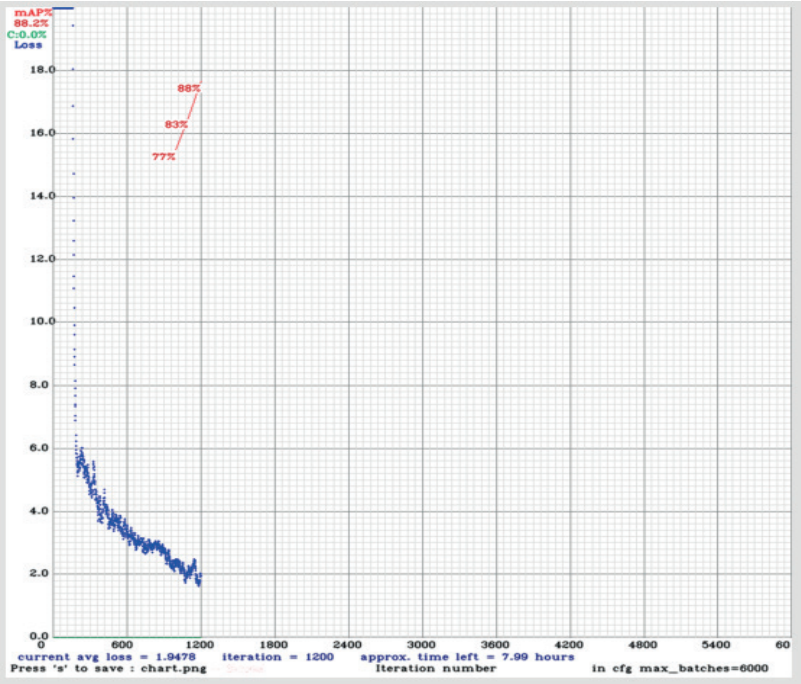
The second phase is where the model YOLOv4 hyperparameters were fine-tuned to improve precision, recall, and mean Average Precision (mAP) as shown in Figure 4. The changes included settings around learning rate schedule modification, testing on confidence threshold, which had been edited, choosing the optimum anchor box size, and enlarging input resolution to 640×640 to acquire additional feature detail. The changes were implemented to increase the capacity of the model to distinguish masked from unmasked individuals, in particular during tests in complex settings. The resulting balancing of modest and significant gains after the application of these optimizations meant that the stable mAP@0.5 was 88–89%, which indicates improved uniformity of detection accuracy across the test samples. Improving the performance in terms of precision and recall was manifested for both classes as a consequence of a decrease in the rates of both errors. The address of interest is that the system was still running in real-time, with an average of 42.4 FPS, indicating that the improvements did not compromise speed when inferring. Experiment two emphasized the effectiveness of tuning the model to get a more robust mode, especially in smoke and dust environments where the clarity of view can be reduced.

Figure 4. Second-Phase Experiment Flow And Outcomes For Yolov4 Model Refinement

When the training has gotten to iteration 1200, the recorded average loss is 1.9478, indicating the model's progressive attempt to reduce training mistakes. The upper left graph in red shows an incremental progress from 77% to 88% in mAP, which means that there is a continuous increase in both detection precision as well as localization accuracy on different epochs. This learning progression illustrates the effectiveness with which the model is enhancing its mask versus no-mask instance classification ability. This is illustrated in Figure 5.

Figure 5. YOLOv4 training performance

The model also shows flexibility in identifying persons who adapt or partly conceal their faces with a mask to get confidence scores above 90%. Such results prove that the model can be reliable even in real scenarios as an efficient tool for securing compliance in public, industrial, and high-risk environments. Several cases where the proposed models have been used in detection tasks are illustrated in Figure 6.

Figure 6. Results of Proposed Detection Model

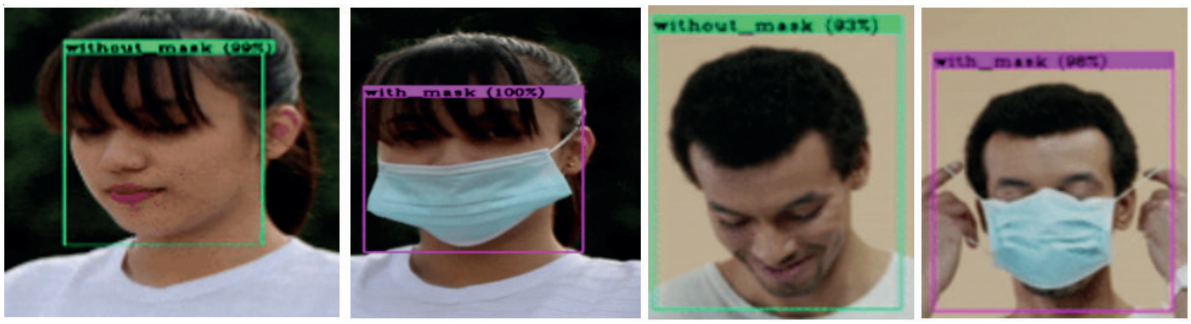
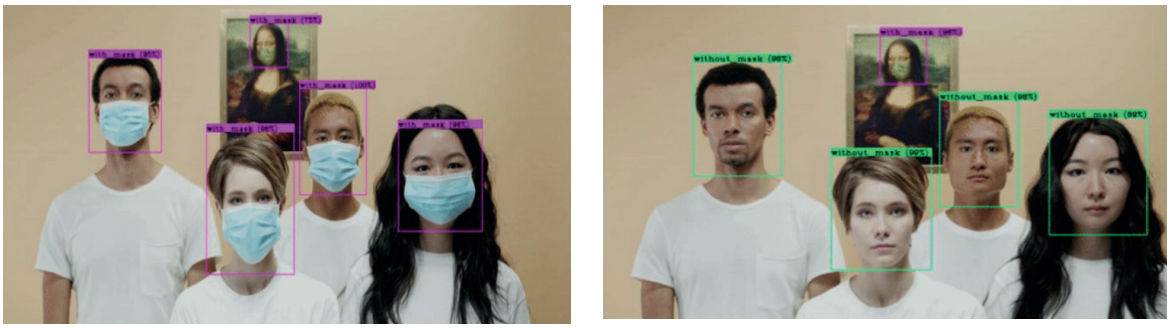

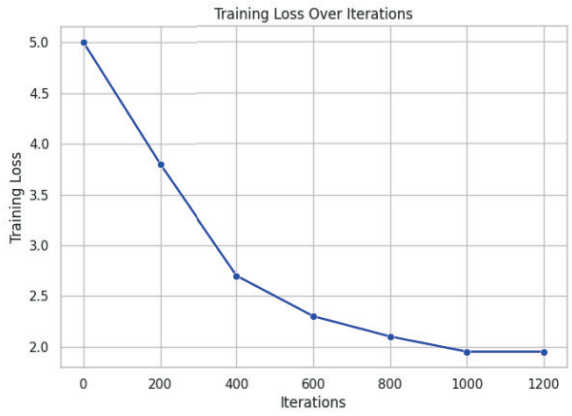
Figure 7 presents the graphical accuracy of the model during surveillance of live video footage. Figure 7(a) shows the system's successful capture of masked people, where each face is strictly confined within a "with_mask" bounding box and the confidence score is normally over 99%, thus reflecting strong detection consistency. Figure 7(b) presents the model's success in predicting whether individuals are with a mask or not, boxed and labeled with "with_mask" or "without_mask". Faces tightly fit inside bounding boxes, and the model produces confidence scores consistently at 98-99%, demonstrating its strong performance in extracting the masked and not masked individuals from a real-time environment. Its capability for real-time processing makes the YOLOv4 approach viable for conducting efficient frame analysis and accurate identification of mask compliance, which makes it an excellent choice for deployment in public surveillance applications.

Figure 7. Real-time monitoring results showing the YOLOv4 model

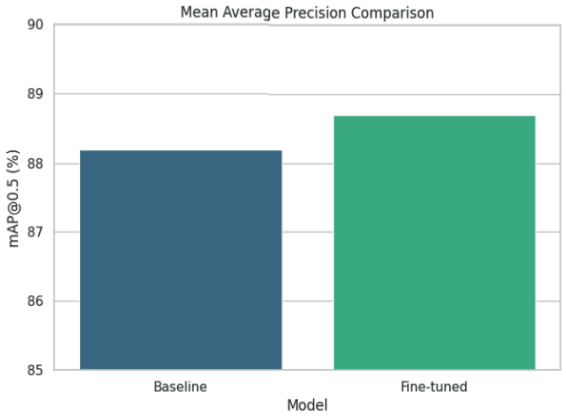

(a) **(b)**

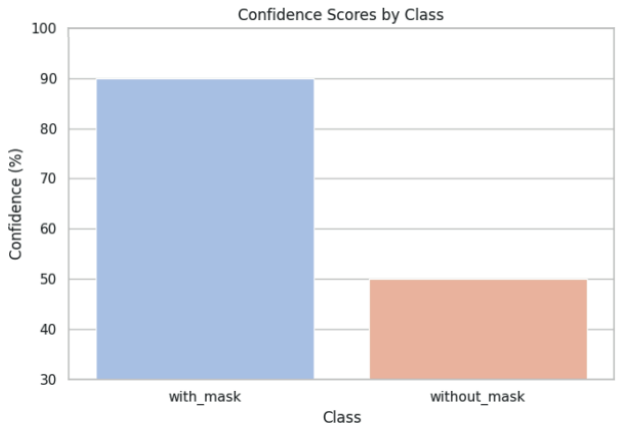
Figure 8. Evaluation Metrics of the Proposed YOLOv4 Model

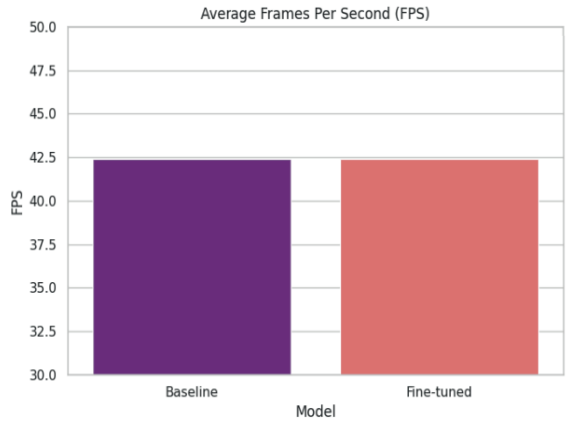
(a) Training Loss over Iteration

(b) mAP of Proposed Model

(c) **Cofidence Scores by Class**

(d) **Average Frames Per Second (FPS)**

DISCUSSION

This study indicates the practical use of the YOLOv4 framework with real-time face mask recognition, especially in smoke, dust, or air pollution-affected environments. The model was quite steady in different lighting, angles, and degrees of occlusion. During the first stages of experimentation, the model has reached a mAP@0.5 of about 88.2% and an average real-time feedback ratio of 42.4 FPS. These findings validate the feasibility of YOLOv4 in dynamic and high-risk environments as well as transit terminals, construction sites, and industrial facilities. The second phase further led to improved results through the tuning of

hyperparameters, Like input resolution and anchor boxes. These optimizations led to a small increase in mAP@0.5 of 88 - 89 percent without hindering the frame rate. Detection of faces in angled views and situations of challenging light was also demonstrated to improve in visual inspection, with evidence of robustness being high as well.

Compared with prior studies, the findings of this research align with the results of Ayaz et al. (2024), who achieved nearly 96% detection accuracy and 40 FPS using YOLOv4. However, they also identified weaknesses under conditions of occlusion and unusual mask shapes—challenges also encountered in this study. Qiao et al. (2023) used an optimized YOLOv4 to detect PPE items (including masks) with over 93% accuracy and stable real-time performance, primarily through anchor box tuning, similar to the approach used here. Mahurkar and Gadge (2023) applied YOLOv4 in COVID-19 safety monitoring and reached 92% accuracy but were unable to distinguish incorrectly worn masks—an area this research begins to address through focused visual testing and performance tracking. Despite the model's strengths, certain limitations persist. The current system struggles with detecting improperly worn masks (e.g., under the nose or on the chin) and with masks of non-traditional design. In addition, the dataset lacks demographic diversity, which may affect the model's generalizability across different face types, skin tones, and cultural mask styles. These difficulties can be used to highlight the necessity of a more rational and representative dataset, as well as the implementation of more specific categories of misuse of masks.

CONCLUSION

This experiment proves that YOLOv4 is a viable decision-making approach when it comes to real-time detection of face masks in air-polluted, dusty, and smoky surroundings. Having 88- 89% map Detection and being capable of maintaining 42 FPS at stable rates, the system offers a comfortable tool for keeping track of the health of the populace in urban, industrial, and high-density areas. It proves to be useful because the model shows performance at different lighting conditions, background noise, and viewing angles. Yet, the main concerns, including the accurate diagnosis of inappropriate mask-wearing and attaining stability in the performance of various groups, remain unsolved. The requirements of future development are to increase the extent of the database by adding additional demographic populations and masks. In addition, it will be possible to describe other categories of mask wearers in order to increase the accuracy of the model used on real-world compliance cases.

The scalability powers of the system are boosted by the fact that it supports the edges and the mobile platforms. Integrating privacy-preserving technologies, such as federated learning, may further support ethical deployment in surveillance settings. With continued refinement, the model can serve as a valuable tool for advancing smart city infrastructure, industrial safety, and global public health initiatives. The proposed mode YOLOv4 is very effective for real-time face mask detection, particularly in areas with air pollution, smoke, and dust. The system is capable of reliably distinguishing masked and non-masked individuals and achieves a detection accuracy of about 88-89% mAP and real-time operation at 42 FPS. These characteristics make the system particularly suitable for monitoring public health and compliance in dense or hazardous environments. The quick ability to process video frames enhances the model's connectivity to real-world applications in the form of city security systems, manufacturing sectors, and transit facilities. The system's effectiveness, especially its performance in heterogeneous lighting conditions, partial masks, and changing backgrounds, is illustrated in two-phase tests. Nonetheless, problems are still imminent, especially in identifying wrongly fitted masks and managing different demographics, both of which can influence the underlying model's generalizability in general. The system can be enhanced in its efficiency by acquiring and comparing data that is present amongst various demographic classes, environmental circumstances, and mask varieties, which will improve the system's credibility and inclusivity. Since the model is tuned for mobile and edge scenarios, its scalability is enhanced; besides, the inclusion of such methods as federated learning enhances privacy strategies in real-time identification.

REFERENCES

Cao, R., W. Mo, and W. Zhang, *MFMDet: multi-scale face mask detection using improved Cascade rcnn.* The Journal of Supercomputing, 2024. 80(4): p. 4914-4942.

Dasgupta, M., O. Bandyopadhyay, and S. Chatterji, *Automated helmet detection for multiple motorcycle riders using CNN*. IEEE Conference on Information and Communication Technology. 2019. 1-4.

Deore, G., et al., *Study of masked face detection approach in video analytics*. Conference on Advances in Signal Processing (CASP). 2016. 196-200.

Deval, P., et al., *CNN-based face mask detection integrated with digital hospital facilities.* International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology, 2021. 4(2): p. 492-497.

Ejaz, M.S., et al., *Implementation of principle component analysis on masked and non-masked face recognition*. IEEE 1st International Conference on Advanced Science, Engineering and Robotics Technology. 2019. 1-5.

Hongtao, W. and Y. Xi, *Object detection method based on improved one-stage detector*. 5th International Conference on Smart Grid Electric and Automation. 2020. 209-212.

Ayaz, M., et al., *Enhancing Face Mask Detection in Public Places with Improved Yolov4 Model for Smoke and dust pollution Transmission Reduction.* 2024.

Qiao, R., et al., *An improved personal protective equipment detection method based on YOLOv4.* Multimedia Tools and Applications, 2024. 83(35): p. 82621-82639.

Mahurkar, R.R. and N.G. Gadge, *Real-time Smoke and dust pollution face mask detection with YOLOv4*. 2021 second international conference on electronics and sustainable communication systems (ICESC). 2021: IEEE. 1250-1255.

Mukhiddinov, M., A.B. Abdusalomov, and J. Cho, *A wildfire smoke detection system using unmanned aerial vehicle images based on the optimized YOLOv5.* Sensors, 2022. 22(23): p. 9384.

Zhang, Z., L. Tan, and R.L.K. Tiong, *Ship-Fire Net: An improved YOLOv8 algorithm for ship fire detection.* Sensors, 2024. 24(3): p. 727.

https://doi.org/10.71284/asc.2025144

PREDICTING BANK CUSTOMERS' LOCATION PERMISSION SHARING BEHAVIOR BY USING MACHINE LEARNING

Güneykan İnce[1]

Mehmet Göktürk[2]

Abstract

Data mining and machine learning techniques have increasingly enhanced decision-making processes by making them more efficient and predictable across various industries. These technologies play a critical role in analyzing customer behavior, particularly in data-intensive fields such as banking and finance. This study investigates whether the tendency of bank customers to grant location permission through mobile banking applications is associated with their personal and financial characteristics. The data set used in the study consists of information from 200,000 real and anonymized customers of a bank operating in Turkey. It includes information from 100,000 customers who gave location permission and 100,000 did not. The data covers various personal and financial characteristics such as address, age, occupation, educational status, customer segment, term and demand deposit status. Models based on Decision Tree and Random Forest algorithms were applied for estimation purposes. The dataset was split into training (70%) and test (30%) sets, and the results were evaluated accordingly. The Decision Tree algorithm achieved a 59.42% accuracy rate, while the Random Forest algorithm performed more successfully with an accuracy rate of 62.43%. In the feature significance analysis, address information, working status and age variables were the characteristics that most influenced classification performance. Although the correlation between customer characteristics and the tendency to grant location permission is not very high, it has been observed that characteristics such as address information, work status, and age should not be ignored for a predisposition to trust and context sharing in the application. The study has originality in that it focuses on estimating the client's tendency to share a context such as location permission with the application, unlike the topics commonly encountered in the literature such as credit risk analysis, customer loss analysis and customer segmentation determination. Thus, it provides a perspective for making personalization and targeting strategies more performant in mobile banking applications. The findings can contribute to the development of personalized services by banking applications and can also be used as a basis for planning location-based services in the future.

Keywords: Data mining, decision tree, random forest, machine learning

[1] Sorumlu Yazar, Gebze Technical University, Graduate Program in Computer Engineering, Türkiye, e-mail: guneykan.ince@gmail.com, https://orcid/org/0009-0000-4665-7399.

[2]Assoc. Prof. Dr., Gebze Technical University, Engineering Faculty, Department of Computer Engineering, Türkiye, e-mail: gokturk@gtu.edu.tr, https://orcid/org/0000-0002-8030-8923.

INTRODUCTION

Mobile banking applications request access to the user's contextual data from within the application in order to improve the user experience and provide personalized services. Among these, location data is a form of personal information that requires the user's explicit consent. This study aims to analyze the behavior of bank customers in granting location permission to the banking application on the basis of the personal and financial characteristics they possess and to examine whether this behavior can be predicted in advance. The scope of the research focuses on modeling this behavior with classification algorithms and determining which customer characteristics play a decisive role in the decision.

In the literature, data mining techniques are often used in the banking industry in topics such as customer segmentation, credit risk estimation, fraud detection, and churn (customer loss) analysis. Chitra and Subashini support this with the statement: "Data mining is a technique used to extract vital information from existing huge amount of data and enable better decision-making for the banking and retail industries" (Chitra, Subashini 2013). However, studies on the analysis of permissions granted by users over the application context (e.g. location sharing) with data-driven classification models are limited. The following statements in the research of Lu et al. "... we have not seen any work on applying machine learning to study privacy typologies in the context of different data-sharing nudging strategies..." (Lu et al., 2021). In this regard, although this study does not aim to classify privacy typologies directly, it suggests a similar methodological approach in that users' location consent sharing behaviors address the predictability of the customer on the basis of personal and financial characteristics. In this respect, the study offers originality by addressing a gap in the current literature.

The data set used in the research belongs to 200,000 real and anonymized customers of a bank operating in Turkey in 2024. This balanced dataset labeled via location permission information includes personal and financial attributes such as address, age, occupation, customer segment, and deposit status. Since the dataset used in the study categorically labeled customers' location permissions or not, it was appropriate to apply machine learning algorithms for classification. For classification purposes, the Decision Tree algorithm was chosen, which offers high interpretability and the possibility of visualizing decision logic. However, given the tendency of this algorithm to overfitting, it was found appropriate to compare it with the Random Forest algorithm, known for its robustness and high generalizability. Hyperparameter tuning for both models was conducted using the Grid Search technique.

According to the modeling results, the Random Forest algorithm outperformed the Decision Tree algorithm in accuracy and F1 score. According to the feature significance analysis, the district in which the customer lives, age and working status, and location permission were the most influential factors in estimating the behavior of granting location permits. It has been observed that financial characteristics (for example, type of deposit) are less effective. The study contributes to the banking sector's creation of data-driven strategies for the development of personalized services. Furthermore, it lays a methodological foundation for future research on user context-sharing behaviors.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

Today, with digitalization processes, the banking sector has become an industry that adopts data-driven strategies to understand user behavior and develop personalized services that are not limited to financial transactions alone. Artificial intelligence and data mining have become the main tools of this transformation, playing an important role in the creation of decision support systems in particular. AI has significantly transformed the banking sector by enhancing decision-making processes, automating operations, and improving customer experiences. "Rapid-advancements in machine learning, deep learning, and natural language processing (NLP) have enabled banks to automate complex processes, enhance customer experience, and improve decision-making." (Abdullah, 2025).

In this direction, artificial intelligence and data mining techniques are widely used in banking, especially in areas such as credit scoring, customer segmentation and transaction security. However, the classification and prediction of contextual permission preferences, i.e. voluntary data sharing behaviors, such as location permission given by users to apps, has remained limited in the literature. These preferences are not solely shaped by technical factors but also influenced by psychological and sociocultural dynamics. In Bozacı and Beğdeş study, "According to the research results, it was found that positive attitude, perceived rational utility and perceived convenience benefit positively influence the adoption of location-based mobile communications. It is also understood that privacy concerns negatively impact the adoption of location-based mobile communications." (Bozacı, Çağdeş 2019).

Using machine learning algorithms with this approach, the study aims to classify the behavior of users whether or not to grant location permission through banking applications and analyze the main characteristics that influence this preference. Thus, not only transaction data, but also behavioral and contextual data can be integrated into decision support systems in banking. In this aspect, the study contributes to the literature in the transition from classical banking analytics to behavioral data analytics.

2. METHOD

In this section, the data structure, data properties and applied machine learning methods are described in detail in accordance with the main objective of the study. Also mentioned are the data preprocessing process, modeling steps, and algorithm parameters.

2.1. Purpose and Importance of Research

The main objective of this research is to reveal how customers who grant location permission through digital banking applications can be classified according to their personal and financial characteristics. The study analyzes whether location permission, one of the contextual factors affecting user experience in banking applications, is predictable based on the customer's personal or economic profile. For this, predictive models have been developed using classification-based machine learning algorithms. The importance of the research lies in contributing to the need for banks to set up data-driven decision support systems that can drive personalized service designs. It also provides a methodological innovation to the literature in that it shows that user behavior can be analyzed not only based on transactions but also based on contextual preferences.

2.2. The Universe and Sample of Research

It consists of customers of a bank operating in Turkey who were using its digital banking application in November 2024. In this context, the sample used in the study includes 200,000 customers who were obtained from the bank's system in anonymized form and labeled based on whether they granted location permission or not. 100,000 customers gave location permission and 100,000 customers did not. It was thought that having a balanced dataset would have advantages in terms of reducing the risk of overfitting in model training and ensuring proper performance benchmarking. The sample was generated by the balanced stratified sampling method, by selecting an equal number of instances from two subgroups labeled according to location permission status from the bank customer database.

2.3. Method of Research

Using labeled customer data, this study investigated the relationship between users' location permission behavior and their demographic and financial variables through machine learning algorithms. The Decision Tree and Random Forest algorithms were selected for the analysis. The rationale for this preference is that algorithms both achieve high accuracy rates and provide advantages in terms of interpretability. "Decision tree is one of the top most machine learning algorithms, which suggest a graphical or a diagrammatic illustration of a technique for classifying, predicting, and evaluating an item of importance or concern." (Appiahene et al., 2020). Similarly, Zhang et al. (2024), in their study on customer churn in the banking

sector, reported that the Decision Tree and Random Forest models yielded the highest performance results.

In the data preprocessing process, non- informative columns (e.g. unique ID numbers) were first removed, then the missing data in the columns was filled in with the mode value. Then, the categorical variables were encoded using the Label Encoding method.

2.3.1 Decision Tree

A decision tree algorithm is an algorithm that classifies the data set by separating it like branches and leaves of a tree. For this separation process, the best split point, called best split point, must be determined. The best division point is the point that determines what property of the data will be classified according to. For this purpose, the concepts of Entropy calculation and Information Gain were used. Entropy is a formula that measures the homogeneity of a data set. This value is used when calculating information gain. Which property is more meaningful for classification is related to how large this information gain value is. "DT uses information gain to decide what feature is used to split the tree; the feature with a high information gain will be chosen as a node to split the tree" (Alomar et al., 2025).

The best combination of model hyperparameters was determined by the Grid Search method. The decision tree algorithm takes two parameters, min_samples_split and max_depth. These parameters are parameters that express when the tree should stop growing during the classification process.

- min_samples_split: The node of a tree cannot be split if it contains fewer instances than this value, that is, new branches cannot be created from this node. This is used to prevent the tree from branching too much and overfitting.

- max_depth: If the tree depth has reached this value, tree creation is stopped. The optimal choice of this parameter is important, since the small or large determination of the value increases the risk of overfitting or underfitting during the train stage.

The best parameter values for the Decision Tree algorithm with grid search method were found to be max_depth = 5 and min_samples_split = 20.

2.3.2 Random Forest (Random Forest)

The Random Forest algorithm is an ensemble learning method consisting of multiple Decision Trees. Each tree in the Random Forest is created by training on a random subset of data. When deciding, it aggregates the predictions of multiple trees using majority voting. When a test dataset is passed through, the results of the decision trees aggregate using the majority voting method to predict the final class (Chaubey et al., 2023). This reduces the risk of overfitting. According to the Random Forest algorithm used in our model, it includes the following parameters:

- n_estimators: Parameter that specifies how many decision trees the model will consist of
- max_depth: The parameter that limits the depth of the tree,
- max_features: Parameter showing how many features to use in splits

The best parameter values for Random Forest were found to be max_depth = 10, max_features = None, and n_estimators = 200.

The dataset is divided into 70% training and 30% testing. With these parameters and algorithms, the model was first trained and then the remaining 30% test dataset was used for prediction.

3. FINDINGS

Accuracy levels and salient features of models developed to test the classification feasibility of location permission sharing behavior based on customer characteristics were analyzed. The two basic algorithms used, Decision Tree and Random Forest, were applied separately on training and test sets and their

performance was statistically compared.

Measurement metrics for both algorithms were determined as accuracy and F1 score. The Decision Tree model achieved 59.42% accuracy and 0.62 F1 score, while the Random Forest model achieved 62.43% accuracy and 0.65 F1 score. These data are summarized in Table 1. The higher performance of the Random Forest algorithm in accuracy and F1 score is the result of the ensemble structure.

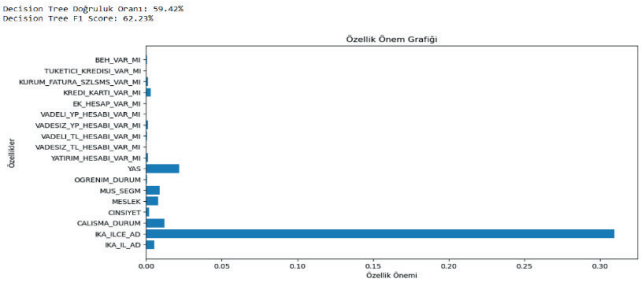
Table 1. Performance Comparison of Decision Tree and Random Forest Models

Model Algorithm	Accuracy Rate	F1 Score
The Decision Tree		
	% 59.42	0.62
Random Forest	%62.43	0.65

Source: Author's own work.

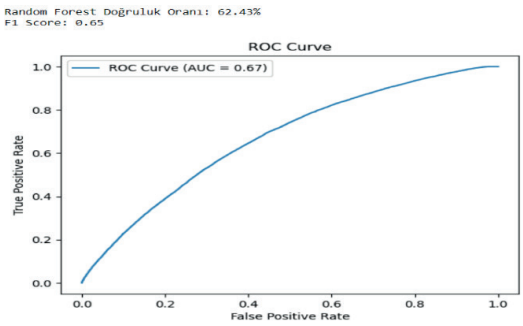
In order to analyze the factors behind model success, feature importance scores were evaluated. In the Decision Tree model, the best distinguishing features were determined with the information gain value calculated during each division. According to the results visualized in Figure 1, the characteristics with the highest impact in the location permit estimation were identified as the county in which the client lived, his age, and his working status, respectively. These features have been the information that most contributes to prediction success by being located at the top nodes of the decision tree.

Figure 1. Key Features Graph

In addition, the classification performance of the Random Forest model was visualized using the ROC curve in Figure 2. The ROC curve shows the extent to which the model is able to correctly classify positive classes, i.e., customers who granted location permission. The width of the area under the curve (AUC) indicates the degree of the model's classification performance.

Figure 2. Random Forest ROC Curve

DISCUSSION AND CONCLUSION

In particular banking mobile applications, the predictability of users' location permission sharing behaviors was investigated by machine learning methods based on their demographic and financial characteristics. In this study, it was noted that the three most decisive characteristics in the estimations of the models used were the district of residence, age, and employment status. This suggests that data sharing decisions are influenced not by technical or financial considerations, but rather by socio-demographic factors. In contrast, the contribution of financial categorical variables such as "credit card ownership" and "term deposit ownership" to model success has been limited. This may be because financial indicators alone do not fully capture the psychological factors, trust-related aspects, and privacy concerns that influence individuals' sharing decisions, which are directly measured through attitudinal questions in survey-based studies such as Ying (2023) and Armantier et al. (2024).

In the estimation of behavioral and privacy-based preferences, perfect predictive performance and high accuracy should not be expected from machine learning models due to uncertainties arising from human psychology and contextual factors. The main objective of such studies is to detect meaningful patterns in the data and to develop better segmentation strategies by analyzing unpredictable user behaviors. In this context, our work also provides a contribution to identifying location permission behaviors not with absolute accuracy, but with meaningful tendencies; it aims to make strategic inferences may provide more value than strict predictive accuracy in such studies.

The fact that the data set was not unbalanced provided a significant advantage in terms of model training. However, it remains limited in terms of data depth. The main limitation of the study is that it attempts to predict a behavioral preference with constrained categorical numerical characteristics and basic demographic characteristics. To address this limitation, future research should expand the dataset by including behavioral and psychographic factors that static variables alone cannot capture. For example, app usage frequency, user trust level, and privacy attitudes could be collected through short in-app surveys or usage logs. In addition, detailed behavioral and usage-based variables, such as the time of day when location permissions are granted, the duration of app sessions, and whether users later modify their permission settings, can also be included by collecting this information through the application itself. Furthermore, the range and diversity of numerical characteristics can be expanded, for instance by using credit card limits instead of simple credit card ownership status and incorporating usage-based figures such as the average number of monthly financial transactions performed via the app, which may better capture behavioral patterns than limited categorical indicators alone. Integrating such dynamic and detailed variables may help improve the model's predictive performance for privacy-related behaviors. Indeed, Lu et al. (2021) suggested that even a short questionnaire with only seven items could enhance the accuracy of machine learning models in identifying privacy preferences.

The research of the predisposition to information sharing in the literature was usually done by survey method. Survey results gave the answer to the question of which of the user characteristics are meaningful for the trend towards this sharing. Ying (2023) found that age, employment or study field, income, and marital status were associated with data-sharing attitudes. The same vein, Armantier et. al. (2024) wrote: "We find that women are less willing than men, and older individuals less willing than the young, to share their financial transaction data..." again states that age and gender have an impact on information sharing. The results obtained with only some personal and financial client data are similar to those achieved with survey-based studies. In this study, the salient characteristics such as address, age, work status, and then the customer segment, occupation, gender, age, employment status, income, gender that are prominent in other survey studies are consistent with characteristics such as age, employment status, income, gender. This shows that machine learning-based models are successful in extracting meaningful patterns. These similarities show that socio-demographic factors such as age and employment status are consistently strong predictors of privacy attitudes across both survey and machine learning approaches. However, while survey

methods directly measure underlying motivations, this model infers them indirectly through observable variables, which demonstrates that machine learning can complement survey-based insights when direct attitudinal data is not available.

Finally, apart from tree structures for classification, different algorithm-based models such as deep learning could be explored in future research to improve prediction accuracy and capture more meaningful patterns.

REFERENCES

Abdullah, S. S. (2025). Review of Literature on AI and Its Applications in the Banking Sector. *International Research Journal of Education and Technology,* 7(3), 2024-2032.

Alomar, A., AlJarullah, A. & Abu-Ghazalah, S. (2025). Permissions-based Android malware detection using machine learning. *Neural Computing and Applications,* 37, 5255-5270. https://doi.org/10.1007/s00521-024-10950-4

Appiahene, P., Missah, Y. M. & Najim, U. (2020). Predicting Bank Operational Efficiency Using Machine Learning Algorithm: Comparative Study of Decision Tree, Random Forest, and Neural Networks. *Advances in Fuzzy Systems,* Vol. 2020, Article ID 8581202, 1-12. https://doi.org/10.1155/2020/8581202

Armantier, O., Doerr, S., Frost, J., Fuster, A. & Shue, K. (2024), Nothing to hide? Gender and age differences in willingness to share data. *Swiss Finance Institute Research Paper Series No 24-99,* 1-33.

Bozacı, İ. & Beğdeş, R. N. (2019). Konum Tabanlı Mobil İletişimlerin Benimsenmesini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma*,* İşletme *Araştırmaları Dergisi*, 11 (3), 2084-2093.

Chaubey, G., Gavhane, P. R., Bisen, D. & Arjarla, S. K. (2023). Customer purchasing behavior prediction using machine learning classification techniques. *Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing,* 14, 16133-16157.

Chitra, K. & Subashini, B. (2013). Data Mining Techniques and its Applications in Banking Sector. *International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering,* 3(8), 219-226.

Lu, Y., Li, S., Freitas, A. & Ioannou, A. (2021). How data-sharing nudges influence people's privacy preferences: A machine learning-based analysis. *EAI Endorsed Transactions on Security and Safety,* 1-20. doi:10.4108/eai.21-12-2021.172440

Ying, L. X. (2023), A Study on Patient Data Sharing Acceptability Among Malaysian with Data Mining Techniques. *Bachelor's Final Year Project Report, Universiti Tunku Abdul Rahman,* 1-65.

Zhang, N., Zheng, Y. & Duan, C. (2024). Bank Customer Churn Prediction based on Random Forest Algorithm. *In 5th International Conference on Computer Information and Big Data Applications (CIBDA 2024),* 1031-1035. https://doi.org/10.1145/3671151.3671331

https://doi.org/10.71284/asc.2025145

ALUMNI-BASED EVALUATION OF PEOs FOR DIPLOMA IN MECHANICAL ENGINEERING (PLASTIC) PROGRAM

Mohd Fadhli Bin Ahmad[1]
Mohd Hairol Mizzam Bin Haris[2]
Ts. Masniza Binti Yusof[3]

Abstract

Program Educational Objectives (PEOs) are broad statements that describe the career and professional accomplishments that a program's graduates are expected to attain within a few years after graduation. This study presents the findings from an outcome-based analysis of the PEOs for the Diploma in Mechanical Engineering (Plastics) at Politeknik Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah, based on feedback from 55 alumni who graduated more than 3 years prior. The analysis applied the Modified Nominal Group Technique (MNGT), allowing for the collection of rich, experience-based insights. The study focused on 4 core PEOs: (1) Competent in knowledge and skills in the field of mechanical and plastic engineering according to industry requirement, (2) Effective in communication and contribute effectively as a team member with the capability of being a leader, (3) Ethically and socially responsible towards developing the community and the nation, and (4) Able to demonstrate entrepreneurship skills and recognize the need of lifelong learning for a successful career advancement and able to adapt themselves with new technological challenges in mechanical fields. The results demonstrated that all 4 PEOs surpassed their respective KPI thresholds, indicating a successful alignment between program outcomes and graduate performance in the workforce. PEO 1 scored highest at 76.4%, followed by PEO 2 at 74.5% and PEO 3 at 66.4%, reflecting strong technical, communicative, and ethical competencies among alumni. However, PEO 4 recorded a lower achievement of 33.6%, highlighting the need for greater emphasis on entrepreneurship and continuous learning. These findings suggest that while the program effectively prepares students in core technical and professional skills, enhancements are needed to foster entrepreneurial acumen and adaptability to technological change. This study provides actionable insights for curriculum review and supports the importance of alumni feedback in validating long-term program outcomes.

Keywords: Program Educational Objectives (PEOs), Alumni, Educational evaluation

[1]Mechanical Engineering Department, Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah Bandar Darulaman, 06000 Jitra, Kedah, Malaysia, e-mail: fadhliptss@gmail.com, https://orcid/org/0009-0005-7047-8899

[2]Mechanical Engineering Department, Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah Bandar Darulaman, 06000 Jitra, Kedah, Malaysia, e-mail: mizzam789@gmail.com, https://orcid/org/0009-0008-2341-4958

[3]Mechanical Engineering Department, Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah Bandar Darulaman, 06000 Jitra, Kedah, Malaysia, e-mail: tsmasnizayusof@gmail.com, https://orcid/org/0000-0003-0711-5866

INTRODUCTION

Educators have a key role in shaping excellent and high quality students. These students are developed through effective teaching and learning processes delivered by competent lecturers. To be effective, lecturers must have specific competencies, such as strong subject knowledge, understanding of teaching methods, the ability to choose suitable teaching materials, use of various teaching strategies, technological skills, good communication with students, and a positive attitude and personality. To comply with standards set by the Malaysian Qualifications Agency (MQA) and other professional bodies, all academic programs in Malaysian public universities and polytechnics must apply Outcome Based Education (OBE). Under OBE, academic programs must include four levels of learning outcomes: Programme Educational Objectives (PEO), Programme Learning Outcomes (PLO), Course Learning Outcomes (CLO) and Topic Learning Outcomes (TLO).

At Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah (POLIMAS) Kedah, Malaysia, PEOs are assessed after graduates have worked for 3 to 5 years. PLOs are evaluated immediately after graduation, while CLOs are reviewed at the end of each course. This study specifically focuses on the PEO performance of POLIMAS graduates. The carefully designed PEOs aim to produce graduates of the Diploma in Mechanical Engineering (Plastic) program who have both technical knowledge and practical skills that meet industry needs. It is widely accepted that a country's development depends heavily on its education system, where educators play a crucial role in delivering knowledge. Therefore, the Diploma in Mechanical Engineering (Plastics) Program has identified four main PEOs:

- PEO 1: Competent in knowledge and skills in mechanical and plastic engineering
- PEO 2: Effective communication and ability to lead in a team
- PEO 3: Ethical and socially responsible towards community and nation
- PEO 4: Demonstrate entrepreneurship and engage in lifelong learning

After any academic program is implemented, organizations should evaluate its effectiveness (Azizah, 2012). This supports the goals of the Malaysian Teacher Standards (BPG, 2009), which aim for consistent teacher quality across the country. Zohar et, al. (2001) emphasized that a lecturer's skills and knowledge are essential for curriculum change. These elements also determine how well subject content is mastered and taught. Teaching skills cover planning, organizing, presenting, guiding, and evaluating learning. Teachers should use effective teaching strategies, methods, and techniques based on proper learning theories.

As such, graduates of the POLIMAS mechanical engineering diploma program must demonstrate high commitment in their roles. This helps ensure they maintain quality, represent the institution positively, and support the image of the Ministry of Higher Education. The PEO elements should serve as a guide for curriculum design at polytechnics and be applied in the workplace so that the national education system can grow alongside global trends.

In that regard, this study has 2 main objectives:

- To determine the achievement level of PEOs among graduates
- To improve PEO implementation based on curriculum feedback

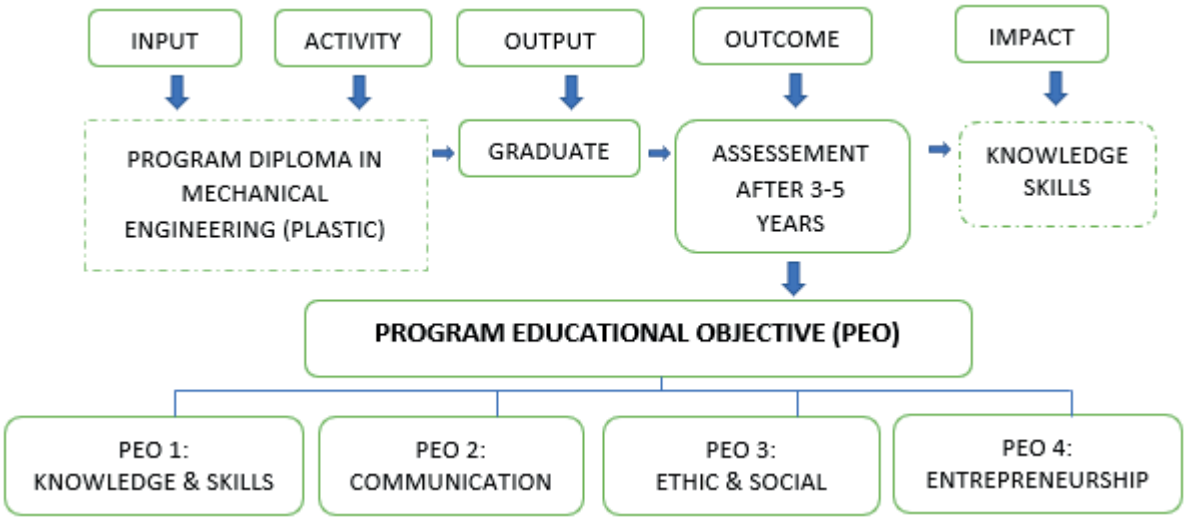
Although PEO elements are part of the curriculum at institutions like POLIMAS, their application is still weak. Therefore, this research aims to examine POLIMAS graduates and support the development of their knowledge, skills, and personal values especially in terms of responsibility, critical and creative thinking, positive work attitudes, self-directed learning, and awareness of the skills needed to become successful professionals (Noraini, et al., 2007). The study focuses on graduates from the 2017 and 2018 batches of the Mechanical Engineering (Plastic) diploma program. It evaluates how well the four PEO elements included

in the curriculum are applied in the workplace.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

In this study, the researcher focuses only on the outcomes, particularly looking at the changes that occurred a few years after the program was implemented. The Kellogg Logic Model as shown in table 1 is a visual representation of a program, showing the connection between the resources used and the results achieved. It also provides stakeholders with a visual overview that highlights both the strengths and weaknesses of the program (Mccannon Humphrey, 1967).

Table 1 : Conceptual framework of the study

One of the main challenges in education is ensuring that all educational institutions play their roles in developing students' knowledge, skills, and attitudes in line with Malaysia's educational goals (Abdullah, 2009). Ritter et al. (2007) pointed out that one of the key duties of educators is to align and structure the curriculum accordingly. Craig (2009) suggested that effective teaching in the 21st century should include learning how to learn, thinking skills, applying multiple intelligences theory, using ICT, future based teaching, constructivist and contextual learning, self-access learning, and mastery learning to improve classroom teaching quality.

In line with 21st century education, which heavily involves information and communication technology (ICT), lecturers must be proficient in using technology in their teaching. The ability to integrate technology into lessons is now a key part of lecturer training (Lambert & Cuper, 2008). ICT skills are essential for modern educators, as they must align with the tools and technologies used in today's classrooms. Therefore, teachers' competency levels must be improved since they are central to building 21st century skills in students specially to create individuals who are creative, innovative, and capable of higher-order thinking.

Professional educators must also have strong interpersonal and intrapersonal skills along with effective teaching abilities (Yusof, 2003). He emphasized that meaningful relationships can enrich life for example, relationships with family, community, and nation. Interpersonal intelligence involves understanding and interacting well with others, while intrapersonal intelligence is about self-awareness and self-reflection. Communication both verbal and non-verbal is a vital skill because it directly affects how effectively lessons are delivered. Common communication issues among lecturers include poor language use, unclear speech, closed communication styles, lack of emotional control, and environmental distractions like noise. Communication is the process of transferring knowledge, understanding, or emotions through spoken or unspoken messages (Craig, 1999). Thus, communication is a key skill that every teacher should master.

Entrepreneurship education is also an important element in life and should be integrated into educational institutional. It helps students understand business concepts such as its goals, structure, and how it connects to the economy and society (Othman, 2002). Many studies have shown that entrepreneurship courses positively influence students' views toward starting small businesses. Kolvereid & Moen (1997) stated that students with a strong interest in entrepreneurship tend to achieve better success compared to others. Exposure to entrepreneurship education prepares students for the working world, including how globalization affects corporate structures and government roles (Cheung, 2008).

Education and training are key drivers of economic and social change. Through Lifelong Learning (LLL) programs, lecturers must continuously improve themselves for both personal and professional development. A flexible workforce that can secure good jobs must be competitive and ready to upgrade their skills throughout their lives. LLL programs encourage creativity and innovation while allowing more people to take part in economic and social progress (Commission of the European Communities, 2007). Anderson (1999) noted that LLL has become a social and economic necessity. However, implementing LLL remains a major challenge, requiring strong commitment from institutions and collaboration from various stakeholders. Jamaliah Abdul Hamid (2008) concluded that teachers can improve their work quality through activities such as reading, self-reflection, note taking, storing key information, and discussing with peers.

2. METHOD

This study uses a quantitative research approach, as it is the most suitable method for the objectives of the research. The research team developed a questionnaire instrument based on the Rasch Model, by creating constructs and sub-constructs for the 4 identified Programme Educational Objectives (PEOs). The questionnaire was carefully designed to include key elements from Outcome Based Education (OBE), the Engineering Technology Accreditation Council (ETAC) Policy/Manual, Tracer Study reports, and the Malaysia Education Blueprint 2015–2025. Base on Krejie et. al, (1970) table for determining appropriate samples for research, A total of 55 alumni samples who graduated in 2017 and 2018 were selected to participate, and the questionnaire was distributed online. Data collection was conducted in July and August 2022. Both face to face and online discussions were held to finalize the questionnaire items under each PEO.

3. FINDINGS

This analysis is based on data collected from alumni of Malaysian Polytechnics who graduated three years prior to the study. A total of 55 alumni participated in this research. The findings are presented in five sections as follows:

1.Section A: Findings for PEO 1 of the DMK Program

2.Section B: Findings for PEO 2 of the DMK Program

3.Section C: Findings for PEO 3 of the DMK Program

4.Section D: Findings for PEO 4 of the DMK Program

5.Section E: Summary of all PEOs for the DMK Program

The analysis was conducted using the Modified Nominal Group Technique (MNGT). This method gathered insights from alumni who had more than three years of work experience since graduation.The use of this technique is justified as it allows for accurate and experience based feedback directly from the alumni involved. This aligns with the views of Mohd Ridhuan and Nurulrabihah (2020) argued that the Nominal Group Technique is effective in gaining in depth, experience driven insights, especially in studies that require critical and precise findings as the basis for informed decisions.

Table 2 summarizes the findings from 55 alumni who graduated from the Diploma in Mechanical Engineering

(Plastic) programme. The data are presented based on the four Programme Educational Objectives (PEOs) and the two sub-elements under each PEO. All Program Educational Objectives (PEOs) for the Diploma in Mechanical Engineering (Plastic) program have met their respective Key Performance Indicator (KPI) targets. The highest performance was seen in PEO 1, indicating strong technical competence among graduates. PEO 4, while scoring lower in percentage, still met the minimum required KPI, suggesting there is room for improvement in promoting entrepreneurship and lifelong learning.

Table 2: Alumni Feedback for Each PEOs (N = 55)

PEO	PEO Description	Element 1	%	Element 2	%	KPI TARGET %	AVERAGE SCORE %
PEO 1	Competent in knowledge and skills in mechanical and plastic engineering	Working in related field	70.9	Knowledge applied in work	81.8	**35.0%**	**76.4%**
PEO 2	Effective communication and ability to lead in a team	Good verbal communication	94.5	Ability to lead projects	54.5	**20.0%**	**74.5%**
PEO 3	Ethical and socially responsible towards community and nation	Practices safety and health ethics	92.7	Participated in CSR activities	40.0	**20.0%**	**66.4%**
PEO 4	Demonstrate entrepreneurship and engage in lifelong learning	Involved in entrepreneurial activities	38.2	Intention to pursue higher education	29.1	**5.0%**	**33.6%**

The findings of this study reveal varied levels of achievement across the 4 Program Educational Objectives (PEOs) for the Diploma in Mechanical Engineering (Plastic) graduates. For PEO 1, which focuses on graduates' competency in knowledge and skills within the field of mechanical engineering, the results were generally positive. A total of 70.9% of alumni reported being employed in a field relevant to their area of study, while 81.8% confirmed that the knowledge gained during their studies was applied in their current employment. These findings suggest that the program successfully equips students with industry-relevant skills, as reflected in the overall average achievement of 76.4% for this objective.

In relation to PEO 2, which assesses communication effectiveness and leadership within a team setting, the data showed that 94.5% of the respondents were able to communicate well with colleagues. However, only 54.5% reported having experience in leading project teams. While the overall average for this PEO stands at 74.5%, the lower percentage in leadership roles highlights a potential area for improvement. It suggests that although communication skills are well-developed, the programme should place more emphasis on cultivating leadership capabilities among students to prepare them for managerial responsibilities. For PEO 3, which evaluates ethical and social responsibility, the alumni responses indicated strong adherence to workplace safety and health ethics, with 92.7% affirming this practice. However, participation in community based or CSR activities was relatively low, at 40.0%. With an overall average of 66.4%, this objective demonstrates that while ethical behaviour is embedded effectively, more effort is needed to encourage graduates to engage in societal development. This could be addressed by incorporating structured community engagement programmes into the curriculum.

PEO 4, which measures entrepreneurship and lifelong learning, received the lowest average score of

33.6%. Only 38.2% of graduates reported involvement in entrepreneurial activities, and 29.1% indicated an interest in pursuing further education, such as professional certification or academic advancement. These results imply that the programme currently lacks sufficient emphasis on fostering entrepreneurial thinking and promoting continuous learning. To address this, the curriculum could be enhanced with experiential learning, industry-linked projects, and more visible pathways for further education and certification. In summary, PEO 1 and PEO 2 show relatively strong outcomes in terms of technical and communication competencies, while PEO 3 indicates ethical awareness but limited social engagement. PEO 4 remains the most critical area for intervention, as it reflects limited progress in entrepreneurial readiness and lifelong learning. These findings should inform curriculum development efforts aimed at producing well rounded graduates equipped for future challenges in both the industry and society.

CONCLUSION

The results demonstrate that the Diploma in Mechanical Engineering (plastic) program successfully achieves its educational goals across all four PEOs. Graduates have shown a high level of technical skill, strong communication and leadership abilities, and a clear understanding of ethical responsibilities. These outcomes align with the intended mission of the program to produce industry ready and socially responsible professionals. However, the relatively lower performance in PEO 4 indicates that there is a need to further embed entrepreneurial thinking and lifelong learning in the curriculum. Strengthening industry linkages, providing exposure to business case studies, and integrating innovation-based assignments may enhance this area. Continuous review and curriculum enhancement are essential to ensure graduates remain competitive and adaptable in an evolving engineering landscape.

REFERENCES

Abdullah, S. (2009). Kecerdasan Pelbagai Aplikasi dalam Pengajaran dan Pembelajaran. *Kuala Lumpur: PTS Professional Publishing.*

Azizah Sorkowi. (2012). Penilaian Program Praktikum: Model Pembentukan dan Peningkatan Kualiti Guru Pra perkhidmatan di Institut Pendidikan Guru Malaysia. Sintok: *Penerbit Universiti Utara Malaysia.*

Cheung, C. K., (2008). Entrepreneurship Education at the Crossroad in Hong Kong. *Science Research of Journal. 3(5) :666-670.*

Commission of the European Communities. (2007). Key Competences for Lifelong Learning: European reference framework. *Brussels: Directorate General Education and Culture.*

Craig, R. (1999). 'Communication theory as a field'. *Communication Theory, 9 (2): 119-161, https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x*

Jamaliah Abdul Hamid. (2008). Knowledge strategies of school administrators and teachers. *International Journal of Educational Management, 22(3) :259-268.*

Kolvereid, L., & Moen, O. (1997). Entrepreneurship among business graduates: does a major in entrepreneurship make a difference? *Journal of European Industrial Trainning, 21 (4).*

Krejcie, R.V. and Morgan, D.W. (1970). "Determining Sample Size for Research Activities." Educational and Psychological Measurement, 1970. 30. 607-610.

Lambert, J. & Cuper, P. (2008). Multimedia Technologies and Familiar Spaces: 21st Century. USA : *Society for Information Technology & Teacher Education.*

McCannon Humphrey (1967). A logic model program evaluation: Examining the outcomes of academic performance and persistence towards graduation of at-risk students enrolled in the Academic *Center. Columbia: University of Missouri.*

Mohd Ridhuan M.J. & Nurulrabihah, M.N. (2020). Kepelbagaian Metodologi Dalam Penyelidikan Reka Bentuk dan

Pembangunan, *Qaisar Prestige. Bangi.*

Noraini, Walid Razzaly et. al. (2007). Penerapan Kemahiran Generik Dalam Kokurikulum di Kalangan Pelajar Tahun Akhir Sarjana Muda Teknologi serta Pendidikan, *UTM. Universiti Teknologi Malaysia.*

Othman, R. (2002). Pengurusan Personel dan Perancangan Guna Tenaga. Selangor: *Dewan Bahasa & Pustaka.*

Ritter, J.T. & Hancock, D.R. (2007). Exploring the relationship between certification sources, experience levels, and classroom management orientations of classroom teachers. *Teaching and Teacher Education, 23 (7): 1206-1216.*

Yusof, Y. (2003). Kompetensi Pensyarah Dalam Proses Pengajaran. *Tesis yang tidak diterbitkan. Universiti Tun Hussien Onn Malaysia.*

Zohar, A., Degani, A., & Vaakin, E. (2001). Teachers' beliefs about low-achieving students and higher-order thinking. *Teaching and Teacher Education, 17: 469-485.*

https://doi.org/10.71284/asc.2025146

DESIGN AND DEVELOPMENT OF AN ARDUINO UNO-POWERED AUTOMATIC PESTICIDE MIXER FOR AGRICULTURE

Verawaty Ismail[1]

Mohd Hilmi Ariffin[2]

Khaırul Fazizul Mat Dris[3]

Abstract

Perlis has the perfect conditions for growing Harumanis because of its rich soil and pleasant climate. This is because, in order to produce healthy blossoms, Harumanis requires extremely hot, dry temperatures during the day and cold, windy conditions at night. These mango trees flourish in the orchards that dot the state's agricultural landscape, adding to Perlis's standing as a producer of premium mangoes. In order to meet both domestic and foreign demand, Perlis has become an essential center for the manufacture of Harumanis. Fruit flies are a frequent threat to Harumanis, just like they are to many other fruits. These pests degrade fruit quality in addition to lowering crop production. Furthermore, pests like the snout weevil (Alcidodes sp.) have been found to harm Harumanis flower panicles and young stems, which has an effect on farmers' incomes. The usage of pesticides is unavoidable in order to solve these issues. The use of pesticides is inevitable in order to control and repel pests, as fruit infected by pests are low in quality and productivity. The frequency of spraying pesticides was higher during flowering and fruiting seasons to ensure high yield and quality of harvest. This project aims to develop a solution for mixing pesticide automatically, specifically for Harumanis farms, with minimal contact and exposure to pesticides. Pesticides had been proven to be harmful to humans' health, highlighting the significance of further studies in this area. In addition to reducing contact with users, pesticides can also be used at optimum rates because they are automatically measured and also have minimal spillage during application. This indirectly contributes to maintaining health and minimizing environmental impacts of the pesticides. Three peristaltic pumps are employed for dispensing the pesticide into the mixer, with an additional pump designated for regulating the flow of water into the system, ensuring precise and controlled mixing for optimal efficacy. A mixer is used to ensure thorough mixing of the pesticides with water. This project incorporated sensors and controllers for precision and efficiency while reducing reliance on manual intervention, thereby streamlining agricultural operations and promoting sustainable practices. Overall, the main objectives of the project were achieved by developing a pesticide mixing system with a substantial capacity of 60 to 120 litres. The system ensures accurate pesticide dosing and can automatically mix pesticides, making it suitable for both small- and large-scale agricultural applications. This machine significantly enhances productivity and operational efficiency by reducing pesticide mixing time to one-fifth of the time required for manual mixing. Pest control and environmental sustainability can be greatly enhanced by using a pesticide mixer in contemporary farming

[1]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: verawatyismail@gmail.com

[2]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: hilmi@ptss.edu.my

[3]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: fazizul@ptss.edu.my

methods. Initially, the mixer's capacity to combine different active substances with different modes of action improves efficacy by producing precise formulations. A larger range of pests are addressed and the possibility of resistance development is decreased as a result of this synergy. Farmers are better able to control insect populations and protect crop quality and yields by combining pesticides intelligently. From an environmental standpoint, the utilization of a pesticide mixer offers substantial benefits. By customizing pesticide formulations for targeted application, overall pesticide usage can be minimized. This targeted approach reduces the quantity of chemicals introduced into the environment, mitigating potential off-target effects and minimizing environmental contamination.

Keywords: Pesticides; harumanis farms; arduino; environmental sustainability

INTRODUCTION

Perlis, with its conducive climate and fertile soil, provides an ideal environment for cultivating Harumanis. This is due to Harumanis needs a very hot and dry weather during the day and cold, windy condition at night to produce healthy flowers (Pahang, T. P., et al., 2021). The state's agricultural landscape is dotted with orchards where these mango trees thrive, contributing to Perlis's reputation as a producer of high-quality mangoes which.

Perlis has emerged as a crucial hub for Harumanis production, catering not only to local demands but also to international markets. Like many other fruits, Harumanis faces pest issues, with fruit flies being a common threat. These pests not only reduce crop yields but also compromise fruit quality (Badriasih et al., 2019). Additionally, pests like the snout weevil (Alcidodes sp.) have been observed damaging young stems and flower panicles of Harumanis, impacting the income of farmers, particularly commercial ones (Nurul Huda et al., 2009). To address these challenges, the use of pesticides becomes inevitable.

The use of pesticides is inevitable in order to control and repel pests, as fruit infected by pests are low in quality and productivity. The frequency of spraying pesticides was higher during flowering and fruiting seasons to ensure high yield and quality of harvest. Farmers remarked that the spraying activities required during these periods were triple compared to off fruit season. The problem arises during spraying activities, where the owner stated he needs about 60 litres of pesticides to cover the whole 2.13 acres of Harumanis tree.

However, due to the demanding nature of the labour involved, maintaining precision in the pesticide-water ratio is challenging as the repetitive mixing and spraying lead to fatigue. Moreover, whenever pesticides are employed to combat and manage pests and diseases, farmers are inevitably exposed to them during their agricultural tasks, putting them at a high risk of poisoning from these substances. Most pesticides especially the organochlorines are very resistant to microbial degradation. They can accumulate in human body fats and the environment posing problems to human health (Kumar, N., et al., 2012).

Therefore, to address this problem, it is recommended that farmers implement a dedicated pesticide mixing station and spraying mechanism. The pesticide mixing station should be automated and able minimize the contacts of human and pesticides which can be harmful. It should also cater at least 60-litres of pesticides at a time so that the mixing is to be done precisely and only once to cater the whole Harumanis farm.

The objectives of this project are to design and develop pesticide mixer that is able to; (i) To mix at least three types of pesticide / chemical automatically and accurately. (ii) To reduce user's exposure to harmful pesticides, and (iii) To reduce manual pesticide mixing time.

1. LITERATURE REVIEW

Mango (Magnifera indica), hailed as one of the top six fruit crops in the world produced a total of 59.15 metric tonnes in 2022 (Fruit: World Production by Type 2022 | Statista, 2024) along with mangosteen an guava. Mangoes are primarily grown in tropical and sub-tropical countries, with Malaysia being one of them. Currently. there are a total of 99 varieties of mango registered under the Malaysian Department of Agriculture. Most commercialized and recommended varieties are MA128 (Harumanis), MA162 (Foo Fatt/Golek), MA165 (MAHA 65), MA204 (Melele), MA223 (Nam Dok Mai), and MA224 (Chokanan). However, the MA224 (Chokanan) and MA128 (Harumanis) varieties are currently prevalently cultivated (Inventori Varieti Tanaman di Pusat Pertanian, Malaysian Department of Agriculture, 2021).

Harumanis mango, or scientifically known as 'Mangifera indica Linn', is synonymous with the state of Perlis. This mango is named after its fragrant aroma and sweet taste and known as the best mango variety in Malaysia. Harumanis mango only bears fruit once a year between April and June. The warm weather and drought conditions experienced in Perlis, with temperatures reaching up to 40.1°C from January to March, provide an ideal environment for the blooming of Harumanis mangoes. The rather intricate care required for Harumanis mango tree, from the initial planting to the fruit harvestin, contributes to its high price. A kilogram of Harumanis mango can fetch prices ranging from RM 25 to RM 45, depending on the grade and quality of the fruit (Ahmad, N., & Alias, F. A., 2022). Nevertheless, it remains a preferred choice due to its smooth, less fibrous texture, sweet taste, and delightful aroma.

Figure 1: Harumanis mango variety MA128 (source: Inventori Varieti Tanaman di Pusat Pertanian, Jabatan Pertanian Malaysia, 2021).

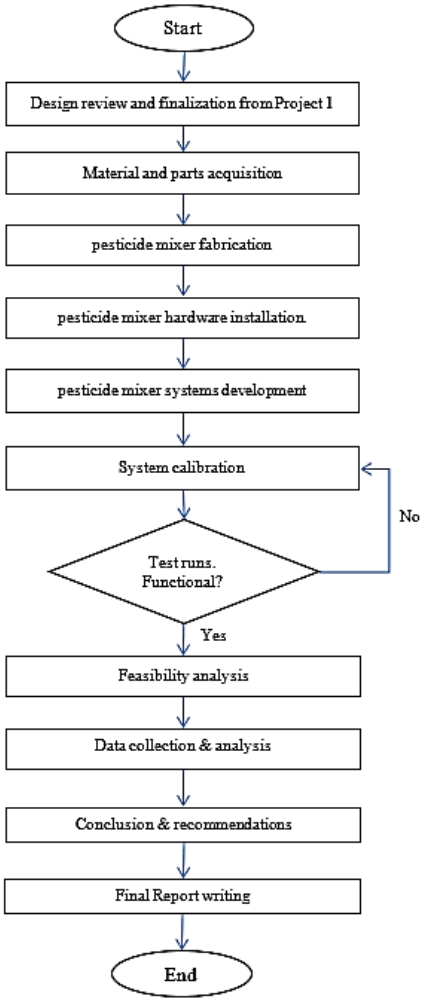
In the lush countryside of Perlis, Malaysia, where the pace of life aligns with the agricultural rhythms, the name Harumanis holds a meaning that surpasses mere labeling. The Harumanis mango variety is closely associated with the state of Perlis and is valued as the 'King of Mangoes' due to its exceptional quality attributes, delicious taste, and enticing aroma. It represents a vibrant blend of cultural legacy, agricultural prowess, and culinary satisfaction, intricately woven into the essence of local identity.

In agricultural practices, the use of fungicides and pesticides is often necessary to achieve optimal plant growth and maximize crop yields. To minimize exposure of human to pesticide and increase overall efficiency and productivity of farm, tasks can be automated accordingly. Yet, the development of automation in handling pesticides mixing and spraying operation in Malaysia remains limited.

2. METHODOLOGY

This project has been completed according to design process shown in Figure 2.

Figure 2: Design and development process.

The finalized prototype was completed according to different views as shown in Figure 3.

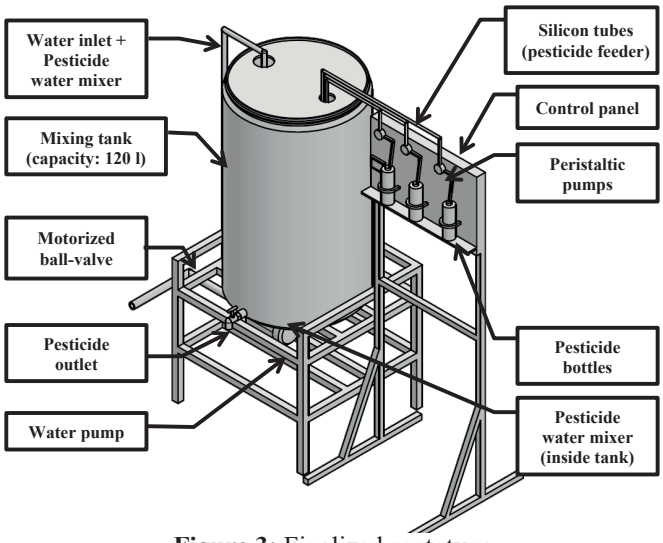

Figure 3: Finalized prototype.

3. RESULTS AND DISCUSSIONS

The operating procedure for an automatic pesticide mixer ensures safe, efficient, and accurate preparation of pesticide solutions for agricultural use. This automated system minimizes human handling of chemicals, reducing exposure risks and ensuring consistent mixing. By following the guidelines outlined, operators can maintain the equipment's performance and safety standards effectively.

Data is taken based on the time taken for the water and pesticides to fill the predetermined volume. The following is the output data from the observation results:

Table 1: Water flow rate test for pesticide mixer.

Volume (ml)	Time (s)		
	1	**2**	**3**
10	6.35	6.24	6.05
20	10.61	10.50	11.08
30	15.52	14.67	15.20
40	20.73	20.13	19.83
50	24.95	25.23	24.51
60	29.15	29.66	27.84

Table 2: Flow rate and performance for pesticide mixer.

Volume (ml)	Time (s)		
	1	**2**	**3**
10	4.92	5.72	6.69
20	9.92	12.85	12.67
30	15.08	15.24	14.08
40	18.06	18.86	18.69
50	22.17	23.03	22.52
60	25.68	25.95	25.02

For the result of time required for water to fill, the experiment was conducted 3 times and the time readings were recorded and entered into a graph. The experiment was conducted to find out the time required for water to fill a barrel with a volume of 60 L. The following is the output data from the observation results.

Table 3: Time required for water to fill a 60 litre barrel.

Test	Time (min)
1	4.55
2	4.47
3	4.36

Mixing pesticides is a necessary task in agriculture, but it can be time-consuming and labor-intensive when done traditionally. Traditional mixing requires precise measurements and careful handling, which can lead to delays, especially if adjustments are needed. In contrast, automated pesticide mixing systems streamline the process by automating measurements and mixing steps, greatly reducing the time required. This efficiency not only allows farmers to complete the task faster but also enables them to spend more time on other essential activities. Automated systems thus offer a time-saving and more effective solution compared to traditional manual methods.

Another critical advantage of automated systems is the reduction of direct contact with pesticides. Pesticides often contain harmful chemicals that, when handled traditionally, can pose significant health risks to farmers through inhalation or skin exposure. Automated mixing systems minimize this exposure by handling and measuring pesticides within a closed system, thereby protecting farmers from potential health hazards. This aspect alone is a significant step toward improving occupational safety in agriculture. Therefore, automated pesticide mixing systems not only offer a more user-friendly experience but also provide essential protection for farmers, making them a safer and more effective alternative to traditional mixing.

CONCLUSIONS

In conclusion, the design and development of an automated pesticide mixing system successfully achieved its objectives of accurately mixing three types of chemicals while significantly reducing user exposure to harmful pesticides. By leveraging advanced technology, this system enhances operational efficiency and ensures safety for users, thereby promoting better health standards in agricultural practices. The successful implementation of this system represents a crucial step forward in creating safer and more effective pesticide application methods.

Pesticide mixers are essential tools in modern agricultural practices, facilitating the effective and safe application of pesticides and herbicides. These mixers ensure that formulations are thoroughly blended with water or other carriers, which is critical for achieving uniform concentrations of active ingredients. A well-mixed pesticide solution not only enhances the effectiveness of pest control measures but also minimizes the risk of under-dosing or over-dosing, both of which can lead to ineffective pest management or harm to beneficial organisms. Additionally, consistent mixing helps reduce the risk of pesticide runoff into the environment, promoting safer and more sustainable agricultural practices.

REFERENCES

Ahmad, N., & Alias, F. A. (2022). Mangga harumanis Perlis. e-Buletin JSKM.

Badriasih, K., Supartha, I. W., & Susila, I. W. (2019). Kepadatan populasi dan pola penyebaran lalat buah (Bactrocera Spp.) (Diptera: Tephritidae) yang menyerang buah mangga (Mangifera Indica L.) di Kabupaten Buleleng. Jurnal Agroekoteknologi Tropika, 8(3), 294–301.

Fruit: World Production by Type 2022 | Statista. (2024, February 13). Statista. https://www.statista.com/statistics/264001/worldwide-production-of-fruit-by-variety/

Huda, N. A., Salmah, C. M., Hamdan, A., & Razak, A. M. (2019). First report of a snout weevil Alcidodes sp.(Coleoptera: Curculionidae) field infestation on mango Mangifera indica L.(Anacardiaceae) in Perlis, Malaysia. Serangga, 24(1), 11-16.

Jabatan Pertanian Malaysia, Inventori Varieti Tanaman di Pusat Pertanian. Putrajaya, Malaysia, 2021.

Kumar, N., Pathera, A. K., Saini, P., & Kumar, M. (2012). Harmful effects of pesticides on human health. Annals of Agri-Bio Research, 17(2), 125-127.

Pahang, J. T., Nasirun, N., M. Nor, K. N., Anuar, H. H., & Saputra, D. H.(2021). Examining Factors that Influence Harumanis Farmers' Intention to Use Safe Pesticides.

https://doi.org/10.71284/asc.2025147

DESIGN AND ANALYSIS OF CARBON FIBER REINFORCED PRESSURE VESSELS

Beyza Azmaz[1]

Zeynep Güler[2]

Garip Genç[3]

Özge Akay Sefer[4]

Abstract

This study presents a comprehensive investigation into the structural design and mechanical performance of carbon fiber-reinforced pressure vessels, which have become increasingly prominent in high performance engineering sectors due to their outstanding strength to weight ratio. The research primarily explores the effects of varying composite winding angles - specifically 30°, 45°, and 75°- along with different layer thickness configurations on the vessels' structural behaviour. These variables were examined through finite element analysis in terms of stress distribution, deformation response, and failure susceptibility under internal loading conditions. The von Mises stress analysis indicated that the configuration with a 75° winding angle exhibits the lowest stress concentration among all tested cases. This suggests that the 75° angle is the most structurally favourable, contributing to enhanced mechanical safety and durability. To further evaluate the failure behaviour, the study employed the Tsai-Hill, Tsai-Wu, and Maximum Stress failure criteria. These established composite failure theories were utilized to determine the optimal set of design parameters that would minimize the likelihood of structural failure. Moreover, the investigation extended to a comparative analysis of titanium and composite layer thickness combinations. The results revealed that layer thickness significantly influences not only the stress levels but also the displacement characteristics of the structure. Accordingly, the study proposes optimized thickness configurations that improve structural performance while maintaining safety margins. In conclusion, the findings confirm that carbon fiber-reinforced pressure vessels offer considerable advantages over traditional metal vessels, particularly in applications where weight reduction and mechanical efficiency are critical. The insights derived from this study contribute valuable knowledge toward the design of advanced, lightweight, and structurally reliable composite pressure vessels.

Keywords: Carbon fiber, pressure vessel, filament winding, composite materials

[1]Marmara University, Türkiye, e-mail: beyzaazmaz@marun.edu.tr, https://orcid.org/0009-0004-7883-1450

[2]HIPAS Hydraulics and Pneumatics Co.-Design Center, e-mail: zeynep.guler@marun.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-9673-4735

[3]Prof., Marmara University, Türkiye, e-mail: ggenc@marmara.edu.tr , https://orcid.org/0000-0001-7711-3845

[4]Asst. Prof., Marmara University, Türkiye, e-mail: ozge.akay@marmara.edu.tr , https://orcid.org/0000-0002-7073-4785

INTRODUCTION

Pressure vessels are engineering structures that safely store gases and liquids under high pressure. They are critical in various industries, including energy, chemicals, aerospace, food, and pharmaceuticals. Pressure vessels are designed using diverse materials and manufacturing techniques to ensure durable and safe operation in environments requiring high pressure and temperature (Fryer et al., 1998; Santos et al., 2025). Depending on the material utilized and the production method applied, pressure vessels are classified into four primary groups. These four types of pressure vessels, based on their structural properties, are presented in Table 1 (Yarrapragada, Mohan, & Kiran, n.d.).

Table 1: Types of Pressure Vessels with Structural Details

Type-1	**Type-2**	**Type-3**	**Type-4**
All metal steel or aluminum	Stell or aluminum liner Composite material helical winding	Stell or aluminum liner Composite material full winding	Polymer Liner Composite material full winding

Type I vessels are entirely manufactured from metal (steel or aluminium) and represent the most straightforward and most economical model; however, due to their weight, they are primarily preferred for stationary applications (Barral & Barthélémy, 2006; Barthelemy et al., 2017). Type II vessels are reinforced by winding carbon fiber or glass fiber over a metal body, making them lighter and more resistant to high pressures than Type I vessels (Barthelemy et al., 2017). Type III vessels are produced by ultimately winding carbon fiber material over a metal liner and are widely used in the automotive industry (Zhang et al., 2015). Type IV vessels, representing the lightest design, are manufactured by fully winding carbon fiber material over a polymeric liner and are particularly preferred for applications such as hydrogen storage (Mori & Hirose, 2009).

Pressure vessels are utilized in various sectors: in the energy industry for steam boilers and nuclear reactors, in the chemical industry for chemical storage and separation processes, in the food industry for pasteurization and sterilization, and in the aerospace industry for fuel and gas storage (Tinita Engineering. (n.d.). The production of pressure vessels must be carried out following international standards, taking into account material properties and durability. In Turkey, standards such as ASME Sec. VIII Div 1 and EN 13445 are commonly applied (Aveskon, n.d.). In addition to traditional metal processing methods, the filament winding technique is a modern method employed to manufacture lightweight and durable vessels by winding carbon fiber materials at specific angles (Boon et al., 2018; Pandita et al., 2013).

This study investigated the design and analysis of carbon fiber-reinforced pressure vessels. It analyzed the effects of different winding angles and layer thicknesses on vessel strength to determine the optimal design parameters. Carbon fiber materials' superior strength-to-weight ratio compared to conventional metals provides a significant advantage in enhancing pressure vessels' performance.

1. MATERIALS AND METHODS

The materials commonly used in the design of pressure vessels include titanium, steel, and carbon fiber composites. Titanium, due to its light weight and high strength, is particularly preferred in the aerospace and automotive industries (Elshaer & Ibrahim, 2022). Being 45% lighter than steel, titanium also offers high temperature resistance and corrosion durability, providing advantages in critical applications (Besisa & Yajima, 2024). On the other hand, carbon fiber-reinforced composite materials, although significantly lighter, offer five times the strength and twice the stiffness compared to steel (Khatib et al., 2024). These properties make composites more advantageous than traditional metal vessels.

In recent years, filament winding technology has been widely used in the production of pressure vessels. This method increases the strength of the vessels by winding composite materials at specific angles (Azeem et al., 2022). Filament winding is performed using three main techniques: polar, helical, and circumferential. In polar winding, fibers are placed along the axial length, while in helical winding, fibers are wound at angles ranging from 5° to 80°. Circumferential winding, wound at an approximately 90° angle, provides the highest strength. The winding angles significantly impact the mechanical strength of the vessels, and detailed analyses are carried out to determine the optimal angle. Therefore, to determine the optimal winding angle and layer thickness, pressure vessels' structural safety and durability are evaluated based on stress distribution, displacement, and damage criteria across different winding angles and layer thicknesses.

In Figure 1, a pipe liner has been designed according to the given dimensions, and a mandrel has been created for the pressure vessel.

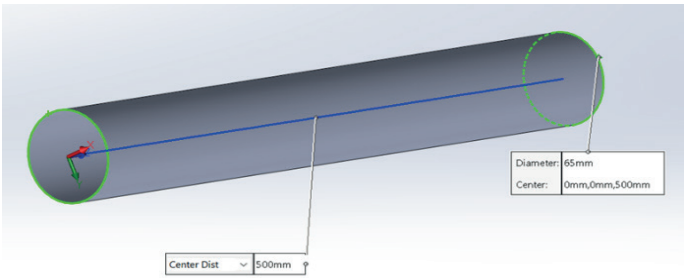

Figure 1: Pressure Vessel Pipe Liner Dimensions.

As shown in Figure 2, 38 MPa was applied to the mandrel, and both ends of the vessel were fixed to prevent movement along three axes.

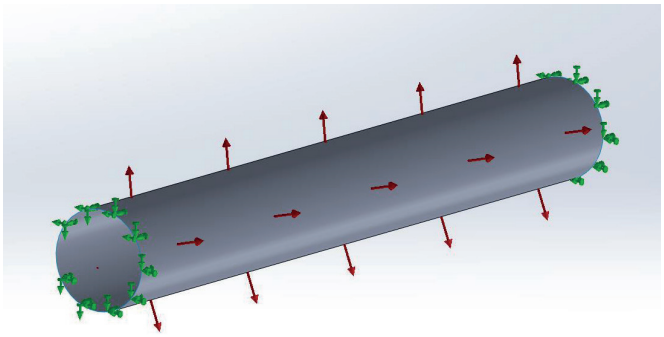

Figure 2: The Pressure and Constraints Applied to the Pipe Liner.

In the first stage, carbon fiber material was wound over a titanium liner with a winding angle of 30/90/-30/90 degrees, resulting in four layers. Then, three different winding angles 45/90/-45/90 degrees and 75/90/-75/90 degrees were examined. Figure 3 shows the visual representation of these winding angles.

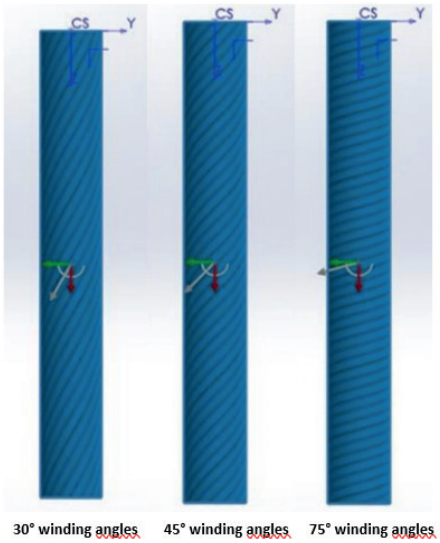

Figure 3: (+, -) 30°, 45°, 75° Winding Angles.

The titanium material used as the liner layer was selected as the Ti-3Al-8V-6Cr-4Mo-4Zr (MATWEB, 2025) titanium alloy available in the SolidWorks software. Table 2 provides the mechanical and structural properties of this material.

Table 2: Structural Properties Of The Titanium Alloy

Property	Value	Units
Elastic Modulus	104000,0002	N/mm^2
Poisson' Ratio	0,33	N/A
Shear Modulus	3999,99994	N/mm^2
Mass Density	4820,000081	kg/m^3
Tensile Strength	1220,0	N/mm^2
Compressive Strength	1089,999972	N/mm^2
Yield Strength	1034,213594	N/mm^2
Coefficient of Thermal Expansion	8,00E-06	1/K
Thermal Conductivity	6,2	W/(m.K)
Specific Heat	515,0	K/(kg.K)

Note: (MATWEB, 2025)

During the study, two different sets of data for carbon fiber material were examined. Firstly, the structural properties of the material, referred to as Composite, are shown in Table 3. The relevant data was obtained from previous studies (Solazzi & Buffoli, 2021).

Table 3: Structural Properties of the Composite Material**.**

Property	Value	Units
Elastic Modulus X	134000,0	N/mm^2
Elastic Modulus Y	7000,0	N/mm^2
Elastic Modulus Z	0,0	N/mm^2
Poisson' Ratio in XY	0,0	N/A
Poisson' Ratio in YZ	0,25	N/A
Poisson' Ratio in XZ	0,013	N/A
Shear Modulus in XY	0,0	N/mm^2
Shear Modulus in YZ	4200,0	N/mm^2
Shear Modulus in XZ	4200,0	N/mm^2
Mass Density	1530,0	kg/m^3
Tensile Strength in X	1270,0	N/mm^2
Tensile Strength in Y	42,0	N/mm^2
Compressive Strength in X	1130,0	N/mm^2
Compressive Strength in Y	141,0	N/mm^2
Shear Strength in XY	63,0	N/mm^2
Yield Strength	1270,0	N/mm^2

Note*: (Solazzi & Buffoli, 2021)*

Secondly, the Epoxy Carbon UD (unidirectional) (230 GPa) material was selected from the ANSYS program, and its structural properties are presented in Table 4. The analyses conducted on these different materials aim to determine the optimal material and design parameters to enhance the mechanical strength of the pressure vessels.

Table 4: Structural Properties of Epoxy Carbon UD (230 Gpa) Material.

Property	Value	Units
Elastic Modulus X	121000	N/mm^2
Elastic Modulus Y	8600	N/mm^2
Elastic Modulus Z	0	N/mm^2
Poisson' Ratio in XY	0	N/A
Poisson' Ratio in YZ	0,4	N/A
Poisson' Ratio in XZ	0,27	N/A
Shear Modulus in XY	0	N/mm^2
Shear Modulus in YZ	3100,0	N/mm^2
Shear Modulus in XZ	4700,0	N/mm^2
Mass Density	1490,0	kg/m^3
Tensile Strength in X	2231,0	N/mm^2
Tensile Strength in Y	29,0	N/mm^2
Compressive Strength in X	1089,0	N/mm^2
Compressive Strength in Y	100,0	N/mm^2
Shear Strength in XY	60,0	N/mm^2
Yield Strength	2231,0	N/mm^2

2. RESULTS

The analysis results show that the von-Mises stress distributions on the titanium layer for both Composite and Epoxy Carbon materials vary depending on the winding angle. As shown in Figure 4, at the 30°/90°/(-30°)/90° angle configuration, the composite material more effectively absorbed the stress in the titanium layer, resulting in a lower stress value. As shown in Figure 5, Epoxy Carbon attained a relatively higher stress value in comparison. At the 45°/90°/-45°/90° angle configuration, the Composite material provided a more balanced stress distribution, while Epoxy Carbon reached a higher stress value in comparison. At the 75°/90°/-75°/90° angle, the lowest stress values were observed, making this angle the most advantageous option in terms of structural safety. The results emphasize the critical impact of the winding angle on material strength and demonstrate that the Epoxy Carbon material offers a suitable alternative for applications requiring homogeneous stress distribution and high strength

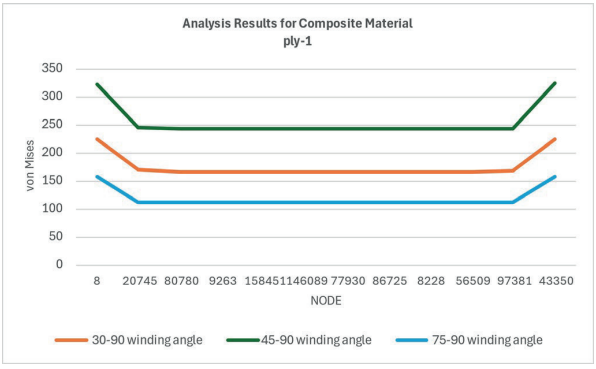

Figure 4: von-Mises Analysis Results for Composite Material, Ply-1.

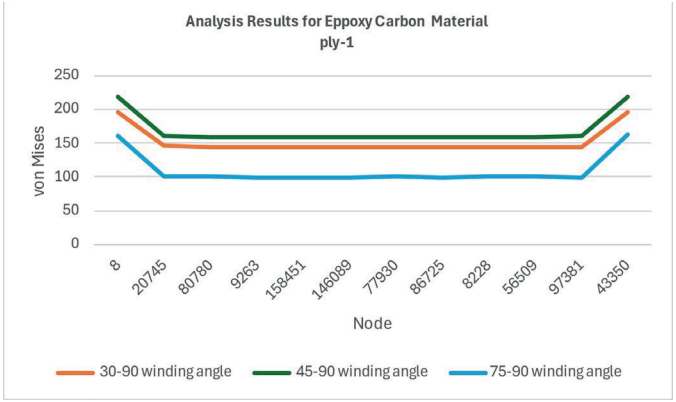

Figure 5: von-Mises Analysis Results for Epoxy Carbon Material, Ply-1.

The analysis results presented in Figures 6 and 7 indicate that the von Mises stress distributions in the top layer of the Composite and Epoxy Carbon materials vary depending on the winding angle. At the 30°/90°/-30°/90° and 45°/90°/-45°/90° angles, a more balanced value was observed for the Composite material. At the 75°/90°/-75°/90° angle, the lowest stress values were obtained, making this angle the most advantageous option in terms of safety. Furthermore, the Composite material is more beneficial in terms of these values. The results emphasize the critical impact of the winding angle on material strength.

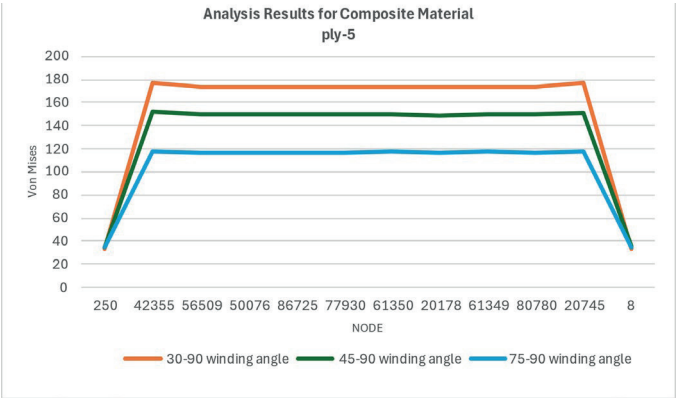

Figure 6: von-Mises Analysis Results for the Composite Material, ply-5

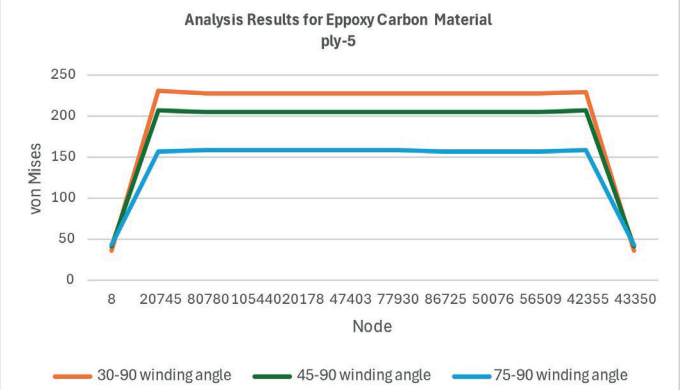

Figure 7: von-Mises Analysis Results for Epoxy Carbon Material, Ply-5.

The analysis results compare the displacement distributions of Composite and Epoxy Carbon materials based on different winding angles. As presented in Table 5, the displacement values varied for both materials depending on the winding angles. At the 30°/90°/-30°/90° winding angle, the displacement value for both materials was calculated to be 0.6 mm, indicating that both materials exhibit similar deformation behaviour at this angle combination. At the 45°/90°/-45°/90° winding angle, the displacement values decreased slightly for both materials, showing a more balanced distribution. This angle resulted in a structure that reduced the deformation level. At the 75°/90°/-75°/90° winding angle, the displacement values reached their minimum level. This shows that the 75° winding angle provides the lowest displacement values for both materials, enhancing their resistance to deformation.

Table 5: Displacement Analysis Results.

Displacement	30° Winding Angle	45° Winding Angle	75° Winding Angle
Composite Material	0,06 mm	0,05 mm	0,04 mm
Epoxy Carbon Material	0,06 mm	0,05 mm	0,04 mm

The Tsai-Hill, Tsai-Wu, and Maximum Stress (Max-Stress) criteria for damage prediction in composite materials were evaluated under different winding angles. The Tsai-Hill criterion predicts initial damage nonlinearly, while Tsai-Wu considers tensile and compressive loads for a more detailed analysis. The Maximum Stress criterion is the simplest method.

According to the damage analysis results presented in Table 6, the safety factor is low at a 30° winding angle, and damage risk is higher. At 45°, the safety factor is more balanced, increasing the material's load-bearing capacity. At 75°, the highest safety factors are achieved, offering the most durable structure. The Tsai-Wu criterion provides a broad safety range, while the Maximum Stress criterion gives the highest safety level.

Table 6: Damage criterion analysis results.

	30° Winding Angle		45° Winding Angle		75° Winding Angle	
	Composite Material	Epoxy Carbon Material	Composite Material	Epoxy Carbon Material	Composite Material	Epoxy Carbon Material
Tsai-Hill (worst)	3,80	2,30	4,10	3,10	4,40	2,80
Tsai-Wu (worst)	3,80	2,30	4,60	3,30	4,50	2,90
FOS max Stress (worst)	4,10	2,60	4,40	3,60	4,60	2,90

In the scope of design optimization, the 75° winding angle was chosen, and improvements were made in terms of cost and strength. In the first scenario, the titanium layer was kept constant, and the carbon fiber layer thickness was set to 1 mm. In the second scenario, the titanium layer was reduced to 1 mm, and the carbon fiber layer thickness was set to 2 mm. The effects of these modifications were analysed and based on the analysis results presented in Figure 8 and Figure 9, optimal design recommendations were proposed.

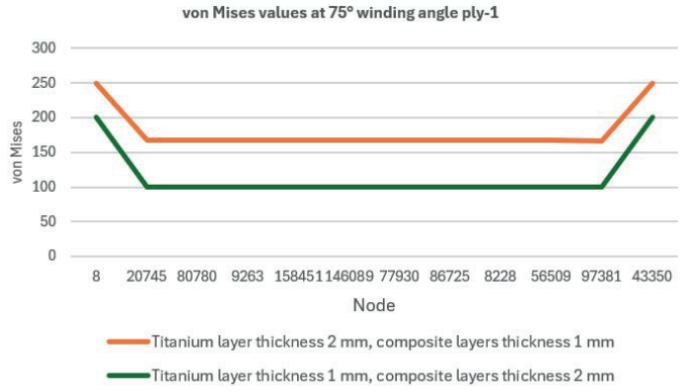

Figure 8: Von-Mises Result for Ply-1

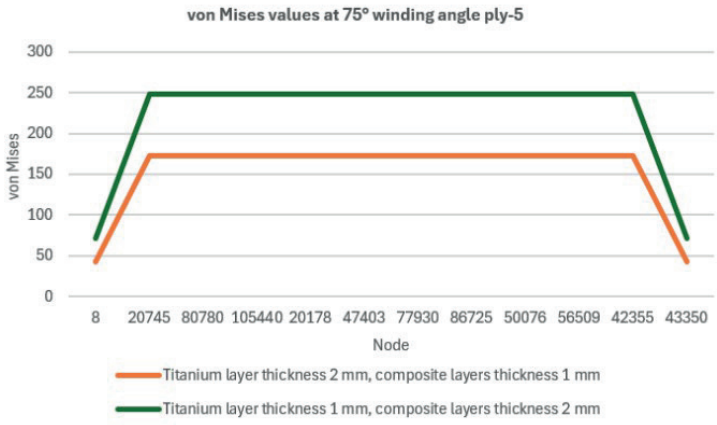

Figure 9: Von-Mises Result for Ply-5

The results of the optimization analysis show that the thicknesses of the titanium and composite layers significantly impact the stress, displacement, and damage criteria. When the titanium layer is 2 mm and the composite layers are 1 mm, the von Mises stress values are calculated to be 187.2 MPa on the titanium and 214.1 MPa on the top layer. The displacement is 0.06 mm, and the Tsai-Hill and Tsai-Wu criteria are 2.3 and 2.3, respectively. In this scenario, the stress on the titanium is low, while the stress in the composite layers is higher.

When the titanium layer is reduced to 1 mm and the composite layers are increased to 2 mm, the von Mises stress on the top layer decreases to 134 MPa, while the stress on the titanium increases to 247.6 MPa. The displacement reduces to 0.04 mm, and the Tsai-Hill and Tsai-Wu criteria are considered 4.2 and 4.3, respectively.

As shown in Table 7, the results indicate that layer thicknesses have a direct impact on stress distribution and damage risk. A thicker titanium layer increases deformation while decreasing safety factors, whereas a thinner titanium layer reduces deformation but increases stress on the titanium. This highlights the critical nature of selecting the optimal layer thickness based on the specific application.

Table 7: Damage Criterion Analysis Results.

	75° Winding Angle	
	Titanium Layer Thickness 2 mm, Composite Layers Thickness 1 mm	**Titanium Layer Thickness 1 mm, Composite Layers Thickness 2 mm**
Displacement	0,06 mm	0,04 mm
Tsai-Hill (worst)	4,40	2,80
Tsai-Wu (worst)	4,50	2,90
FOS max Stress (worst)	4,60	2,90

CONCLUSION

The current study aimed to improve the strength of pressure vessels, commonly used in various fields from aerospace to automotive industries, by using composite materials instead of traditional steel materials. In this context, finite element analyses were conducted using the SolidWorks software to evaluate design types with different winding angles and layer thicknesses of composite materials. Static analysis was performed in SolidWorks software, where composite layers were defined over a titanium liner, and under fluid pressure, stress, strain, and safety factors were obtained. The advantages and disadvantages of the pressure vessels designed with these configurations were then assessed. In evaluating the results, in addition to the values in the previous study, two separate evaluations were made according to different composite strength values (Guler & Genc, 2025). In addition, this study includes the results obtained by reducing the thickness of titanium and composite materials.

REFERENCES

Aveskon. (n.d.). Welded manufacturing in pressure vessels. Retrieved April 5, 2025, from https://www.aveskon.com

Azeem, M., Ya, H. H., Alam, M. A., Kumar, M., Stabla, P., Smolnicki, M., Gemi, L., Khan, R., Ahmed, T., Ma, Q., Sadique, M. R., Mokhtar, A. A., & Mustapha, M. (2022). Application of Filament Winding Technology in Composite Pressure Vessels and Challenges: A Review. *Journal of Energy Storage*, *49*, 103468. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.est.2021.103468

Barral, K., & Barthélémy, H. (2006). Hydrogen high pressure tanks storages: overview and new trends due to H2 Energy specifications and constraints. *June.* https://www.cder.dz/A2H2/Medias/Download/Proc%20PDF/PARALLEL%20SESSIONS/%5BS12%5D%20Storage%20-%20Gaseous%20Hydrogen/15-06-06/331.pdf*[S12]*, *20*.

Barthelemy, H., Weber, M., & Barbier, F. (2017). Hydrogen storage: Recent improvements and industrial perspectives. *International Journal of Hydrogen Energy*, *42*(11), 7254-7262. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ijhydene.2016.03.178

Boon, Y. D., Joshi, S. C., & Ong, L. S. (2018). Interfacial bonding between CFRP and mechanically-treated aluminum liner surfaces for risers. *Composite Structures*, *188*, 374-386. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.compstruct.2018.01.047

Elshaer, R. N., & Ibrahim, K. M. (2022). Applications of titanium alloys in aerospace manufacturing: a brief review. *The bulletin tabbin institute for metallurgical studies (TIMS)*, *111*(1), 60-69.

Fryer, D. M., Harvey, J. F., Fryer, D. M., & Harvey, J. F. (1998). *High pressure vessels*. Springer.

Gascylinder Supplier. (2025, January 3). High pressure 70MPa hydrogen storage tank. Retrieved from https://www.gascylindersupplier.com/high-pressure-70mpa-hydrogen-storage-tank

Guler, Z., & Genc, G. (2025). Design and analysis of composite hydraulic cylinders developed for aerospace applications [Havacılık ve uzay uygulamalarına yönelik geliştirilen kompozit hidrolik silindirlerin tasarımı ve analizi]. *International Journal of New Findings in Engineering, Science and Technology*, *3*(1), 25-31. https://doi.org/10.61150/ijonfest.2025030103

Khatib, M., Shaik, M., Kumar, R., & Imad, M. (2024). Carbon Fiber Reinforced Polymer (CFRP): A New Alternative to Steel and Aluminium for Lightweight Materials for Automotive Applications.

MatWeb. (2025, April 5). Material property data: [Specific material]. Retrieved from https://www.matweb.com/search/DataSheet.aspx?MatGUID=17287d9bb9ee4887a6e3da0294c905e7

Mori, D., & Hirose, K. (2009). Recent challenges of hydrogen storage technologies for fuel cell vehicles. *International Journal of Hydrogen Energy*, *34*(10), 4569-4574.

Pandita, S., Irfan, M. S., Machavaram, V., Shotton-Gale, N., Wait, C., Paget, M., Harris, D., Leek, C., & Fernando, G. (2013). Clean wet-filament winding - Part 1: Design concept and simulations. *Journal of Composite Materials*, *47*, 379-390. https://doi.org/10.1177/0021998312440474

Santos, R., Vandepitte, D., & Moens, D. (2025). Prediction of composite pressure vessels' burst strength through machine learning. *Composite Structures*, *351*, 118617. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.compstruct.2024.118617

Solazzi, L., & Buffoli, A. (2021). Fatigue design of hydraulic cylinder made of composite material. *Composite Structures*, *277*, 114647. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.compstruct.2021.114647

Tinita Engineering. (n.d.). *Types and applications of pressure vessels in industrial sectors.* Retrieved April 5, 2025, from https://www.tinita.in

Yarrapragada, R., Mohan, R. K., & Kiran, B. V. (n.d.). *Composite pressure vessels*. Academia.edu. https://www.academia.edu/6934184/COMPOSITE_PRESSURE_VESSELS

Zhang, Y.-h., Jia, Z.-c., Yuan, Z.-m., Yang, T., Qi, Y., & Zhao, D.-l. (2015). Development and application of hydrogen storage. *Journal of Iron and Steel Research International*, *22*(9), 757-770.

https://doi.org/10.71284/asc.2025148

DESIGN AND FABRICATION OF ROV FOR PEST AND DISEASE CONTROL IN MANGGO FARM AT KOTA SARANG SEMUT, KEDAH STATE, MALAYSIA

Syahrull Hi-Fi Syam Ahmad Jamil[1]

Hashimi Lazim[2]

Mohd Hafidz Bin Zakaria[3]

Yap Tek Hong[4]

Abstract

Agriculture is an important sector in Malaysia, contributing to the country's gross domestic product (GDP) and providing employment opportunities for its people. The rural development plan also shifted its focus to the agricultural sector. On the other hand, economic diversification has recently shifted from agriculture to manufacturing and service industries. Comprehensive reforms are needed to revitalise Malaysia's agricultural economy through the implementation of smart agriculture. Traditional agricultural methods pose numerous challenges to farmers, including physical and toxic hazards from the environment. These hazards can lead to heat stroke, death or injury due to unknown hazards during manual labour, and poisoning during crop fertilization. Incomplete equipment can also cause skin and respiratory diseases. Traditional agriculture is inefficient, taking a long time to harvest crops, which can lead to food production failing to keep up with consumption and importing more food from other countries. This unbalanced trade between countries will also be unavoidable. Therefore, it is crucial for farmers to adopt more sustainable and efficient methods to mitigate these potential risks. This research proposes a remote-control spraying robot design, also known as ROV robot pest nutrition robot, which aims to prevent pesticides from directly contacting the human body in agricultural production and improve the efficiency of agricultural spraying operations. The study focuses on three main tests to validate the functionality and effectiveness of fabricated prototypes and systems. The first test validates an online digital image processing method for disease identification and categorization using Fast k-Means Clustering. The second test integrates a real-time robotic monitoring system using LoRa technology, involving a mobile robot and a mixer station. The final test evaluates the automatic production system of pesticide mixture composition using LoRa technology. The online digital image processing method was tested on a mango tree using the mobile robot monitored from the control centre using LoRa and the result was portrayed. Clearly shown that the proposed method capable detecting the different disease online using LoRa. The sample was infected by anthracnose and die black disease. The

[1]Department of Mathematics, Science and Computers, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: syahrull@ptss.edu.my

[2]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: hashimi@ptss.edu.my

[3]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: hafidzzakaria@ptss.edu.my

[4]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Pauh Putra, 02600 Arau, Perlis, Malaysia, e-mail: yap@ptss.edu.my

online monitoring system allowed the operator to control the robot's movement, detection of diseases and spray of pesticide and fertiliser in real time from the control centre using Lora. The RSSI value recorded from Pusat Teknologi Mempelam Sala Kanan, shows that there is proportional relation between the 'ping' speed/ tag speed with distance. Furthermore, this results also indicates that the longest 'ping' speed approximately 500 µ second at distance of 287 m. The mixer station consists of four 80l tanks controlled by LoRa from the control centre. Each tank is assisted by a pump (4.7l/m, 12 V, 2.3A) and a motor (12V, 350 W, 7A) whereas the motor able to mix the pesticide/fertiliser evenly, ensuring efficient operation. The operator can direct the robot to replace the work of the worker, and the robot has a camera as a monitoring device. The agricultural sector, producers and consumers have all benefited from this research. This research also predicts potential future trends. This research has the potential to improve people's lives by advancing technology and innovation, as well as promoting economic and environmentally responsible growth.

Keywords: Agriculture, diseases, remote control, robot and pesticides.

INTRODUCTION

As we have seen among Malaysian GDP contributors, most of our agricultural technology uses traditional methods, the share of GDP in the agricultural sector has been declining year by year. Based on Figure 1, it shows that it leads to low efficiency and production cannot keep up with consumption. Even though the share of agriculture is very low, it is one of Malaysia's important GDP contributors. Malaysia has two types of agriculture, plantation and food production (Nordin, 2018). Malaysia has done a good job in plantation. But in terms of food production, we left far behind our neighbors. For example, we only produce 71% of the rice needed for self-sufficiency. We also lack fruits (66%), vegetables (40%) and ruminants (29%). Due to insufficient agricultural production in Malaysia, production cannot keep up with consumption, Malaysia has long been a net food importer, and food security problems have been serious year by year.

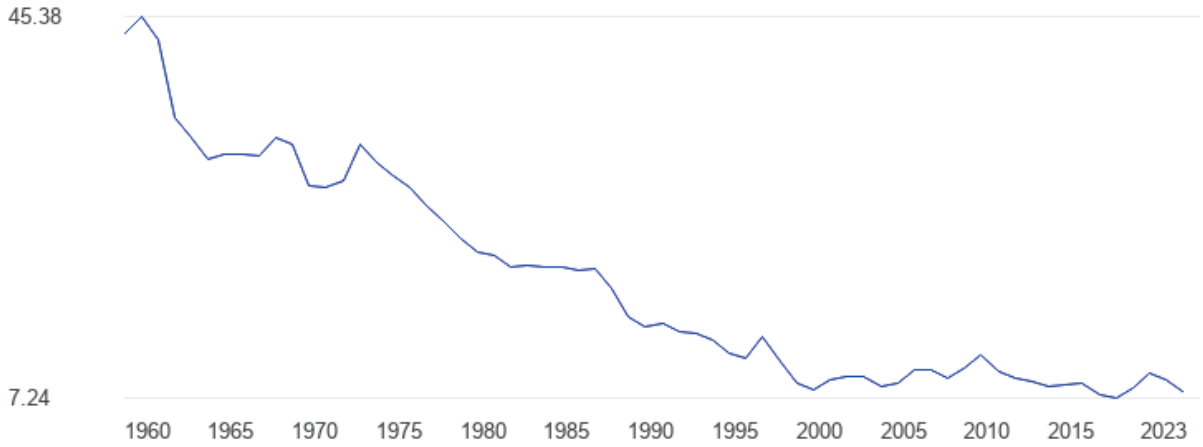

Figure 1: Malaysia GDP share of agricultural

Due to the high turnover rate, growing food requires a lot of manpower. Farmers need to use a lot of fertilisers and pesticides, and most of these products are imported. They are becoming more and more expensive due to the low Malaysian currency. Therefore, addressing food security issues is essential to prevent stable food supply in Malaysia (Mohamad, 2021). In order to solve food security issues, the ROV robots for pest and nutrient spray systems have been introduced. The system is controlled by the operator in

the monitoring room and can prevent various hazards. It can spray fertiliser and pests in equal amounts to each crop to prevent waste of fertilisers and pests. The system can also reduce the cost of workers because the system requires fewer farm workers.

There will be many problems if the use of traditional agricultural methods continues. The main problem facing farmers is the hazards from the surrounding environment, such as physical hazards and toxic hazards. There are many harms that we can't see in the agricultural field. For example, if farmers work outdoors in extremely hot weather, farmers may experience heat stroke in the working environment. Farmers may also die or be injured in the work area because of unknown hazards during manual labor, such as being attacked by animals or falling into deep holes or rivers. In addition to physical hazards, farmers will also face the hazards of poisoning during the process of fertilising crops (Figure 2). If the equipment is not complete, they may suffer from skin diseases and respiratory diseases.

Figure 2: Process of Fertilising Crops

Besides that, due to global inflation, labor costs have increased year by year, and the government has also forced employers to pay employees reasonable wages. In traditional agriculture, more labor is required to take care of the farm, and more workers will cost more.

Figure 3: Labor

Furthermore, traditional agriculture is inefficient and takes a long time to harvest crops. This will cause food production to fail to keep up with consumption and cause the country to import more food from other countries. Balanced trade between countries will be unbalanced.

Thus, this project was conducted to:

i. To propose an online digital image processing method that is capable of identifying and categorising 8 different diseases namely, powdery mildew, anthracnose, die black, phoma blight, bacteria cancer, red rust,

sooty mould, scab and mango malformation.

ii. To develop a real time robotic monitoring system by integrating long-range data transfer using LoRa technology.

iii. To develop an automatic production system of pesticide mixture composition by integrating long-range data transfer using LoRa technology.

Some scopes and limitations are listed to ensure that the project is carried out within its expected scope. The area for the study of the implementation of this project is 6750 m2 (90m X 75m) at the Mempelam Sala Technology Center, Kota Sarang Semut, Kedah, where there are about 60 mango trees consisting of harumanis and chokanan varieties. Diseases found on the leaves (powdery mildew, anthracnose, die black, phoma blight, bacteria cancer, red rust etc) will be monitored and identified through a camera mounted on the ROV (Remote Automatic Vehicle) by integrating long-range data transfer using LoRa technology. Next, the use of appropriate pesticides will be mixed in the tank according to the type of disease and the dosage in the mixture composition before being put in the tank of ROV. The system is designed to operate in a harsh farm environment such as the land is uneven because the motor that is used in the system is hub motor. The main advantage of hub motors is that they can generate high torque even at

1. METHODOLOGY

The process flow diagram in Figure 4 shows the steps of the process in sequential order used to complete this project from the start until the end. Methodology is a method of modelling, design and manufacturing, and experimental processes to view more detailed and understandable processes for future consultation. There are several steps involved in achieving the aim and completing this project, which are background research, planning, design, image acquisition, image resizing, image enhancement, colour component extraction, segmentation of leaves images, noise removal, construction, programming, testing, troubleshooting, error detection and modification. All materials related to this project come from personal experience, the internet, and are quoted through articles, literature studies and engineering journals. The related research of ROV robot pests and nutrition spraying systems can be found on the Internet. In addition, the project was discussed with the supervisor and made some suggestions on the design and function of the project.

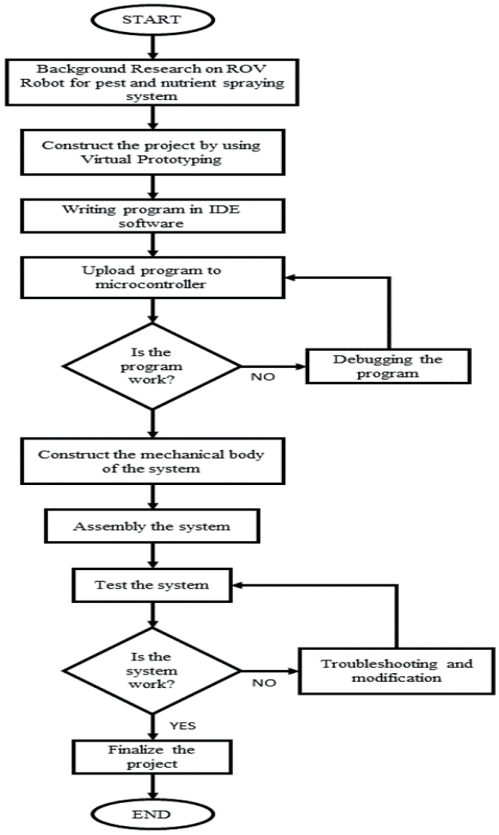

Figure 4: Research Flowchart

1.1. Plan and Design

The system plans to use the Logitech extreme 3d pro joystick to control the spray system. The joystick does not have a remote control receiver to transmit and receive signals. Lora is a substitute for a remote control receiver. Lora sx1278 is planned to be used in this system because it can send and receive data within 15 kilometres. In the sports part, Odrive plans to use it to control the hub motor in the early stage. A monitor is used to monitor the operation of the system.

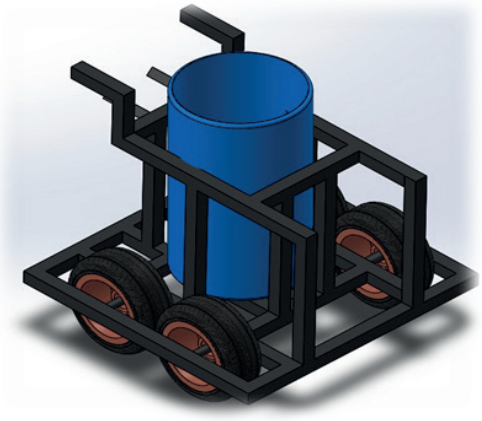

Figure 5: First Design of the Project

1.2. Image Acquisition

Data acquisition is a very important procedure for image processing. A good quality image for image processing contains object elements, and a unified background. This is because the unwanted elements such as noise and background elements can reduce the accuracy and efficiency during image processing. The images that are captured are around 100 (50 healthy leaves images and 50 unhealthy leaves images). The aspect ratio of the camera is set as 4:3, which the images will be rectangle in shape. The reason for using an image ratio of 4:3 is that the leaves captured quite long. Furthermore, the focal length of each image must be standardised to increase the accuracy during image segmentation performance. The focal length of each image is around two steps away from the leaves.

1.3. Image Resizing

The smaller the pixels dimension in the image, the shorter time taken in image processing. This is because image processing will process and extract the information from each pixel in an image. Thus, the resizing technique can improve the overall image processing time. However, the quality of the image will be reduced as the pixels of the image are reduced. Hence, to maintain the overall accuracy, the resized image must not be blurred during visualization by the user. The original image size is 2992*2992 pixels, while the image will be resized to 500*500 pixels.

1.4. Image Enhancement by Using Modified Linear Contrast Stretching (MLCS) Technique

The images are usually captured at day time. Thus, the shadow element might be included inside the image. The shadow can disturb and reduce the accuracy of image processing by dim the affected region. Thus, Modified Linear Contrast Stretching (MLCS) is applied to improve the quality of image. MLCS is a technique that is able to determine a new minimum and maximum value for the R, G and B colour components that is beyond the original value in an image. Next, MLCS processes using the specific minimum and maximum values, which lie in a certain percentage of pixels in the image. There are few calculation processes to calculate the new minimum and maximum values for each R, G and B colour component. In this research, the new minimum value and the new maximum value is set as ‘1’.

1.5. Colour Component Extraction from RGB and HSV Colour Models

The colour of R, G, B, H, S and V will be extracted from the image for comparison of image segmentation performance in terms of sensitivity, specificity and accuracy. Processing a grayscale image is necessary instead of RGB colour image in image processing. A grayscale image only has one colour component (gray colour) and contains less information needed to process for each pixel, while colour image contains multiple colour components. In this research, the colour image is extracted into two different colour models, which are RGB and HSV colour models. The RGB colour model is chosen because RGB is the most general model that is used in process colour image, while HSV colour model is chosen due to this colour model being too familiar to the colour that can be sensed by the human eye. A RGB image contains three layers of colour components. By using image processing techniques, the digital image will be converted in matrix form, while the size of the matrix belongs to the size of pixels of the image. After the extraction of each individual colour component of RGB colour space is done, the image will be only displayed in grayscale form only. To obtain HSV colour image, the equations of RGB to HSV conversion formula are need. First of all, the range of RGB colour models is 0 ~ 255, while the range for HSV colour models is 0 ~ 100%.

1.6. Segmentation of Leaves Images by using Fast k-Means (FKM) Clustering

Since the leaves image is captured from the real world, the presence of inconsistency intensity might become the challenge in image segmentation. The object element with different intensities can cause lighter and dim regions, which may reduce the accuracy in normal image segmentation. Meanwhile, the image can be easily

segmented through a fast k-means clustering algorithm.

1.7. Noise Removal by using Morphological Operation

Every object element in an image is difficult to be segmented with 100% segmentation accuracy. As a result, the segmented image will retain some black pixels. Those regions are also called 'holes'. The holes can be defined as the black pixels are surrounded by white pixels. The sequence of morphological operations that used to remove the holes are closing operations, and followed by hole filling. The Structuring Element (SE) of closing operation is set as square shape with 9*9 pixels in size. Closing morphological operation is an operation combined with dilation, and followed by erosion. Erosion is able to make a region inside the image smaller, while dilation is able to enlarge the region. The shrink and enlarge size are based on the size of SE. The closing morphological operation mainly used to close up internal holes and remove small pixels of noise at the image boundaries. After that, hole filling has been used to fill the holes. This is because the image after closing morphological operation might remain few holes in the image. Thus, hole filling operation is performed to entirely remove all holes in the images.

1.8. Construction of Electrical Circuit

1.8.1. Signal Sender

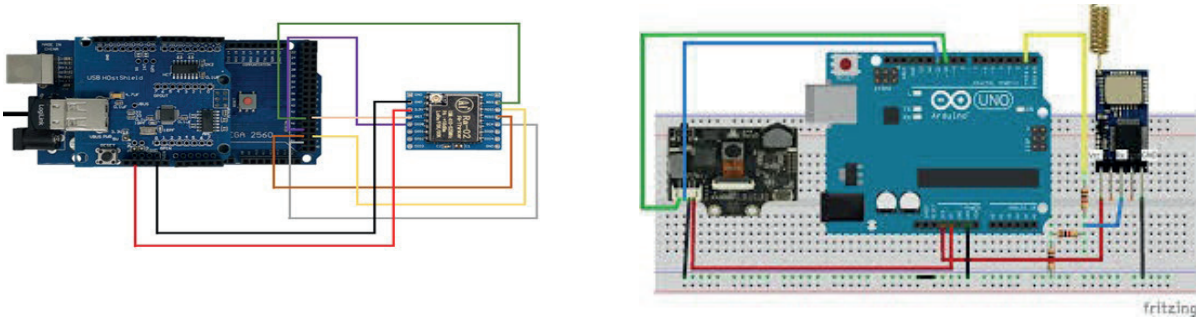

Figure 6: Lora Transmitter and Receiver

The RYLR907 transceiver module features the Lora long range modem that provides ultra-long range spread spectrum communication and high interference immunity whilst minimizing current consumption. It comes with a Semtech SX1262 Engine which is a powerful one and has an excellent blocking immunity. The RYLR907 has Low receive current and can detect channel motion to set power-saving CAD reception mode on. It is highly sensitive and can be easily controlled by AT commands. It can be used to transmit data to a distance in the order of km that to without any internet or other thing. So we will use this LoRa module to transfer the data collected by the HuskyLens from the transmitter end to the receiver end. The circuit diagram is designed in PowerPoint because there are some components of my project is not available in the proteus software.

1.8.2. Signal Receiver by Using SmartDriveDuo-60

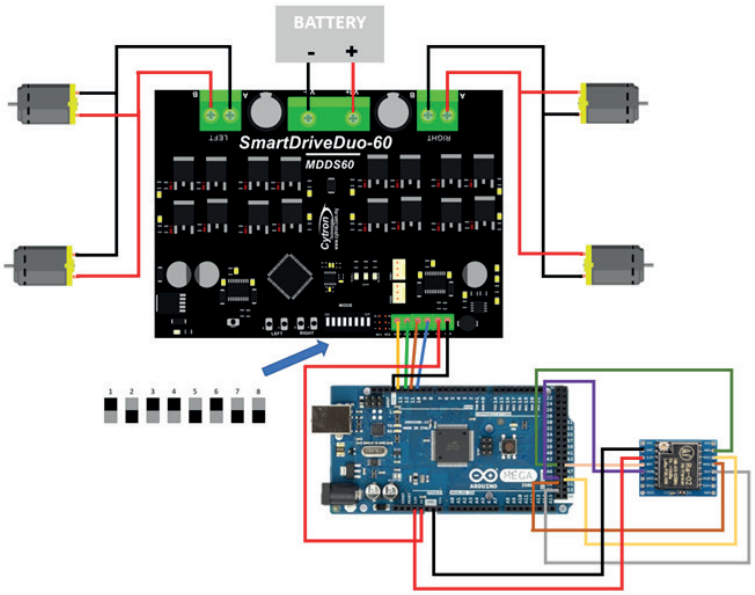

Figure 7: Lora Receiver with SmartDriveDuo-60

SmartDriveDuo-60 is a motor driver that allows DC motors to move and spin. The DIP switch is set to 10110100 in this mode because the input of signal is PWM, independent of both channels, controlled by the Arduino microcontroller, and powered by Lipo battery. The Lora SX1278 module is receiving data from the sender and the Arduino provides the PWM signal to SmartDriveDuo-60 to control the DC motor. The circuit diagram is designed in PowerPoint because there are some components of my project is not available in the proteus software.

1.8.3. Signal Receiver by Using Odrive

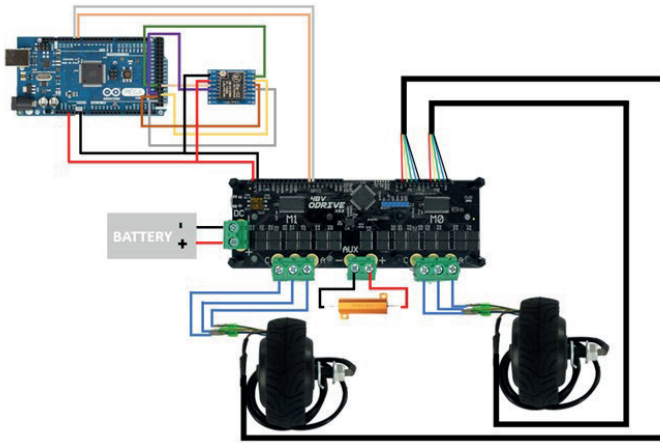

Figure 8: Lora Receiver with Odrive

Odrive is a high-performance motor controller that allows brushless motor move in 3 method, position, velocity and torque. Brushless motor that used in this system is HUB motor, HUB motor can generate high torque in low speed. Lora SX1278 module is receiving data from the sender and the Arduino provide the PWM signal to Odrive to control the hub motor. The circuit diagram is designed in PowerPoint because there are some components of my project is not available in the proteus software.

1.8.4. Programming Software

There are two programming software used in this project, one for odrive programming and one for Arduino programming. Python is the language used for program the odrive, windows power shell, anaconda prompt or cmd can be used as the programming platform for the odrive programming. Odrivetool is the library for odrive, it is used for program odrive in python language. Next, C++ is the language used to program the Arduino Mega microcontroller. Arduino IDE is the software that is used to program the Arduino, there are many libraries in the Arduino ide, external libraries can be added to the Arduino IDE for further features.

```
In [6]: dump_errors(odrv0)
system: not found
axis0
  axis: no error
  motor: no error
  sensorless_estimator: no error
  encoder: no error
  controller: no error
axis1
  axis: no error
  motor: no error
  sensorless_estimator: no error
  encoder: no error
  controller: no error

In [7]: odrv0.axis0.controller.input_vel = 0

In [8]: odrv0.axis1.controller.input_vel = 0

In [9]: odrv0.axis0.requested_state = AXIS_STATE_IDLE

In [10]: odrv0.axis1.requested_state = AXIS_STATE_IDLE

In [11]: odrv0.config.gpio3_pwm_mapping.min = -200

In [12]: odrv0.config.gpio3_pwm_mapping.max = 200

In [13]: odrv0.config.gpio3_pwm_mapping.endpoint = odrv0.axis0.controller._input_vel_property

In [14]: odrv0.config.gpio4_pwm_mapping.min = -200

In [15]: odrv0.config.gpio4_pwm_mapping.max = 200

In [16]: odrv0.config.gpio4_pwm_mapping.endpoint = odrv0.axis1.controller._input_vel_property

In [17]: odrv0.save_configuration()

In [18]: odrv0.reboot()
Oh no odrv0 disappeared

Reconnected to ODrive 207334524230 as odrv0
```

Figure 9: Sample coding on anaconda prompt

1.9. Field Research

The area for the study of the implementation of this project is 6750 m2 (90m X 75m) at the Mempelam Sala Technology Center, Kota Sarang Semut, Kedah, State Department of Agriculture (Jabatan Pertanian Negeri Kedah) where there are about 60 mango trees consisting of harumanis and chokanan varieties. Plot area as shown on figure 10 and figure 11 field trip.

Figure 11: Field Trip

1.9.1. Development of Mango Trees

The table 1 shows the stage of development of mango trees starting from pruning until the fruit becomes mature, this process starts from May until the end of April. Each stage of this development will be done through a process of fertilisation and poisoning to keep the tree healthy and to prevent the tree from being attacked by various diseases caused by insects and fungi.

Table 1: Stage of development of mango trees starting from pruning until the fruit becomes mature. Sources: Department of Agriculture Malaysia (2018)

Step of Mango Fruit Development	Pruning	Shoot 1	Shoot 2	Shoot 3	Flower buds	Flowering	Ripe
Month	May	June	Aug	Sept	Dec	Jan	Apr
Fertiliser		NPK	NPK				
Pesticide							
Fungicide							
Foliar			PBZ				

Diseases and Pests of mango crops are a threat to the health of mango trees and affect the production and quality of fruit if not properly controlled. Mangoes are a crop that is easily attacked by pests and diseases because some new varieties of mangoes are susceptible to disease attacks. Mango diseases can be divided into 3 groups, namely diseases that attack the leaves, diseases that attack the flowers and diseases that attack the buds and mangoes.

1.10. Test and Analysis

The testing process starts with the system connected to the power source. When all system settings are completed, the display will show the coordinates of the system and the view of the front camera. The controller starts to control the system by controlling the Logitech Extreme 3D Pro Joystick. If the system cannot be moved, troubleshoot the fault by checking the wiring system. The program will be checked and re-debugged until an error in the circuit or program is found. When the system is operational, analyse the performance of the system to confirm that all goals have been achieved.

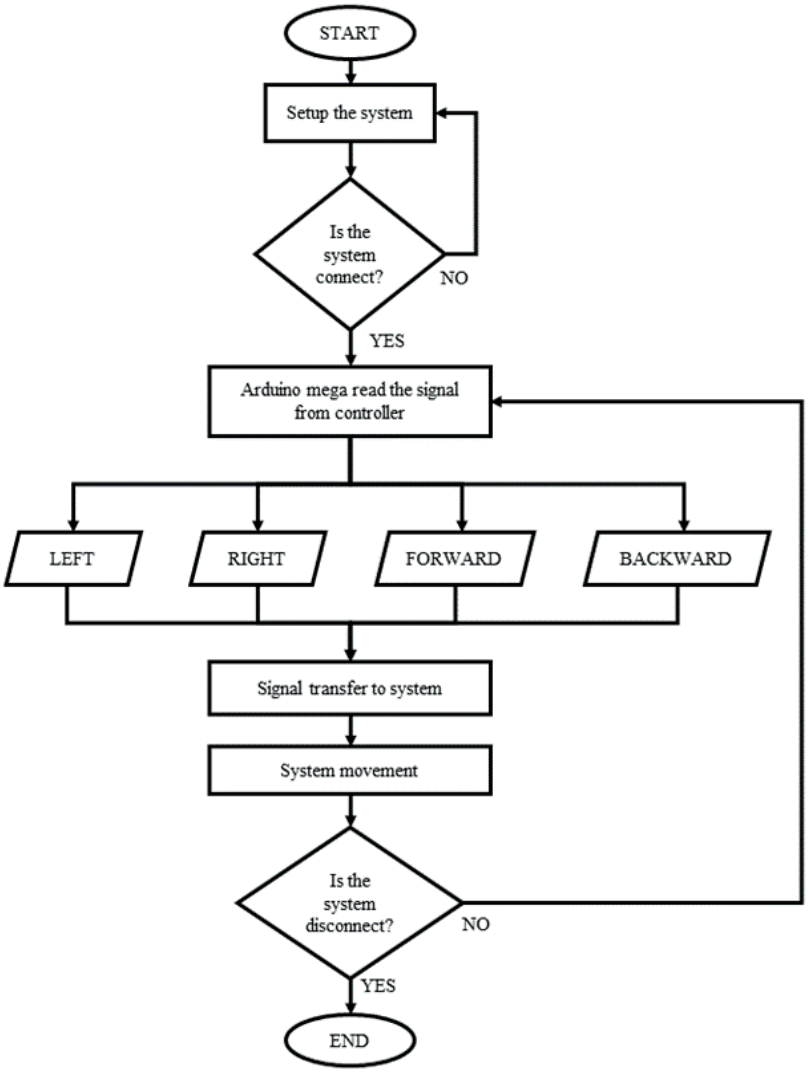

Figure 12: System Flowchart

1.10.1. How the System Work

1.10.1.1. Controlling the System

The system is controlled by the Logitech extreme 3d pro joystick, and the controller controls the joystick in front of the display. The joystick cannot transmit signals to the system independently, and a pair of lora module sx1278 is needed to transmit the signal from the joystick and receive the signal from the system. Without the lora module, the controller cannot control the movement of the system. There is an Arduino mega connected to the lora module SX1278 and the joystick. The Arduino mega is reading the signal from the joystick and transmitting it to the lora receiver. The Lora receiver will send the signal to SmartDriveDuo-60 via the Arduino mega. After receiving the data from the Arduino mega, the motor will start to move.

1.10.1.2. Spraying Operation

The spray system is manually turned on before the system starts to move. The spraying operation uses a blower sprayer connected to a water pump to make nutrients and pesticides enter the sprayer from the water tank and perform the spraying operation.

1.10.1.3. Camera of The System

There are 3 cameras placed in front of the system which serve as navigator and image processing, allowing the controller to monitor the system through a monitor. The camera is connected to the coordinate GPS, which allows the controller to monitor the view and coordinates of the system as shown on figure 13.

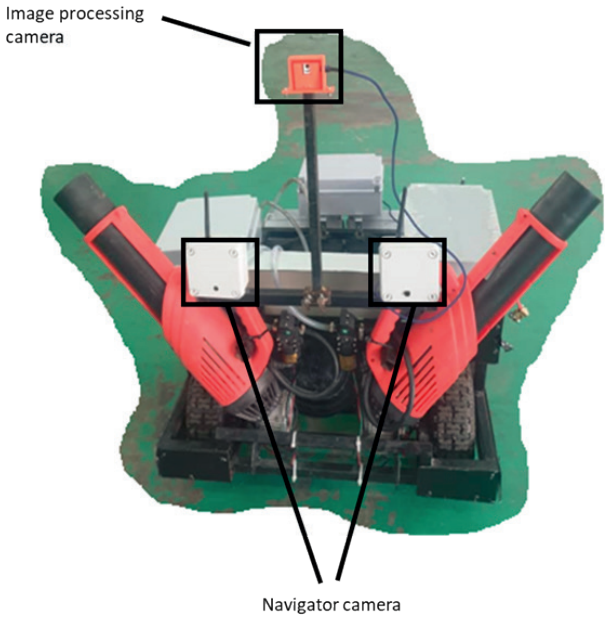

Figure 13: Camera of the System

1.10.2. Workflow

The ultimate goal of this system is to identify diseases on trees through cameras mounted on robots and the information obtained will be collected in the control room (Figure 2-17). Next the information will be analysed for rehabilitative treatment. The next step is to get the appropriate fertilisers and pesticides to overcome the disease. A mixture of water, fertiliser and pesticide will be distributed in the mixture. Sprayers placed in the ROV are used to water diseased trees.

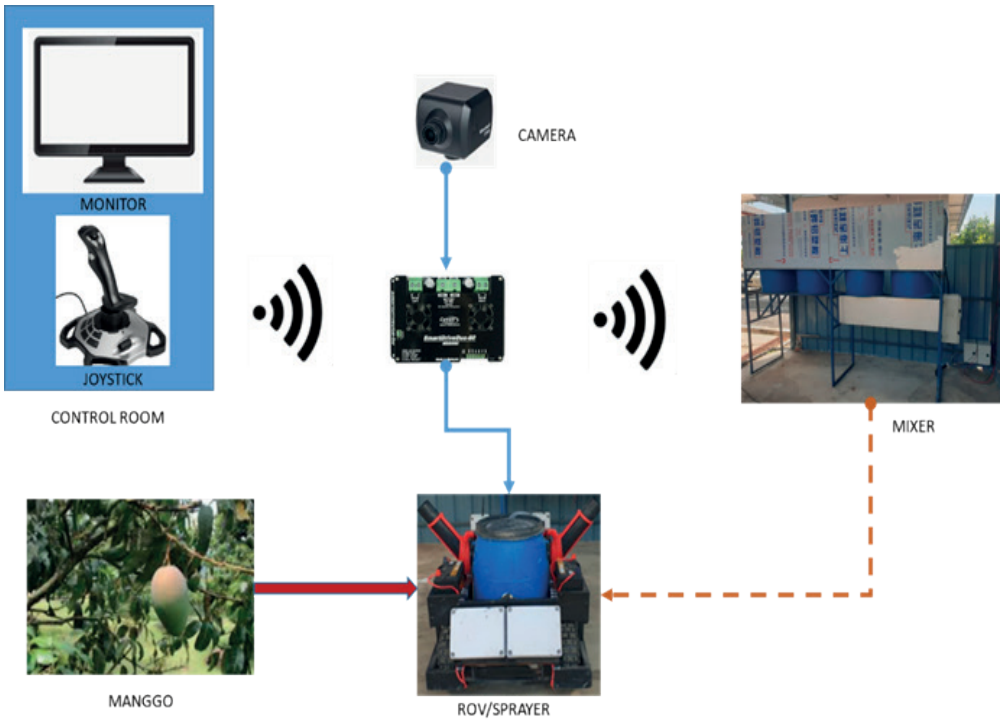

Figure 14: Workflow

2. RESULTS

In order to achieve the listed objectives, 3 main tests have been implemented. These tests mainly focus on functionality and effectiveness of the fabricated prototype and systems. The first test was implemented to access and validate the proposed online digital image processing method that is capable of identifying and categorising different diseases. In this work we employed the image segmentation on RGB (red, green and blue) and HSV (hue, saturation and value) Colour Spaces using Fast k-Means Clustering method (Herng et al., 2021). This method covers four main steps namely, image acquisition, resize image, image enhancement, colour component extraction and image segmentation.

For image acquisition, 100 leaves (50 healthy and 50 unhealthy leaves images) were captured using pixy camera with image ratio of 4:3 and saved as .jpg format with 2992*2992 pixels. Then the images were resized to 500*500 pixels to improve the overall processing time and maintain the overall accuracy. After that, these images were enhanced using Modified Linear Contrast Stretching (MLCS) (Herng et al., 2021) method to increase the quality of image and remove the shadow. MLCS method determined the minimum and maximum value of R, G and B colour component. These colour components then were extracted along with the value of H, S and V (Herng et al., 2021) for comparison of image segmentation performance in term of sensitivity, specificity, and accuracy. The image segmentation was carried out using Fast k-Mean Clustering (FKM) (Herng et al., 2021).

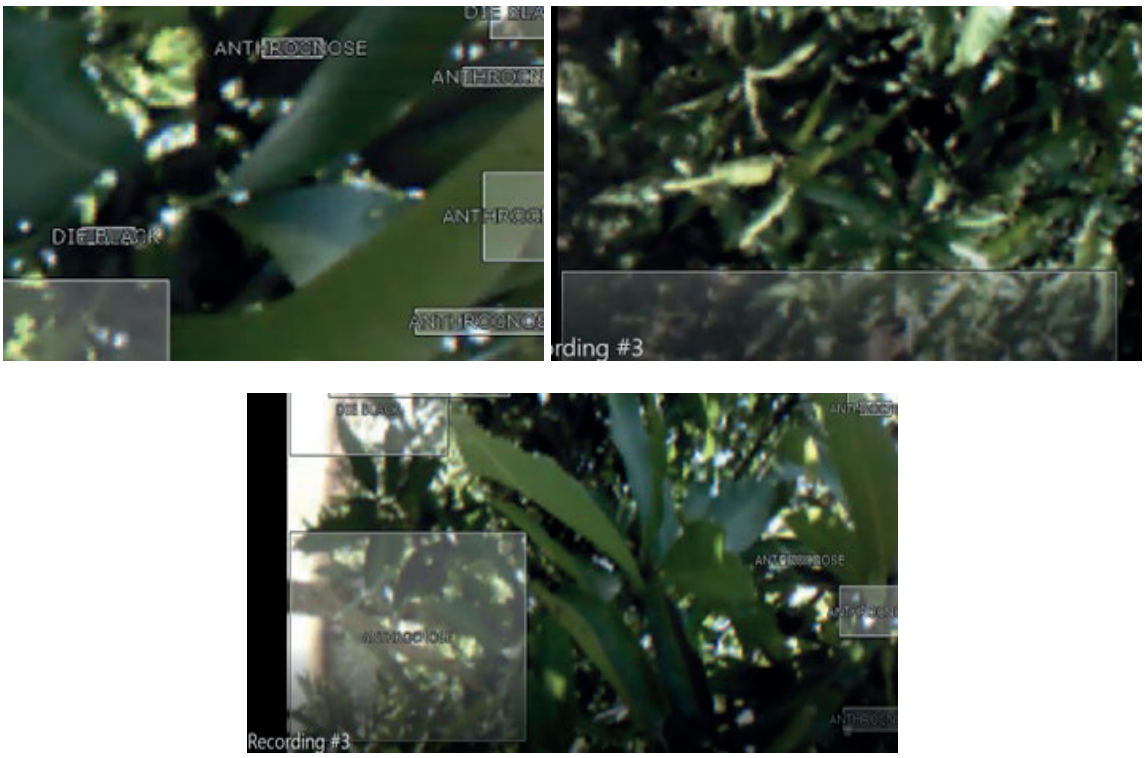

Figure 15: Image segmentation

The second test was implemented to access the functionality of real time robotic monitoring system by integrating long-range data transfer using LoRa technology. For this purpose, a mobile robot was developed with dimension of 85*45*45 cm using polysac as structure and aluminium composite for the cover. This robot was equipped with 4 DC motor (24V, 350W and 7.0A- manoeuvre purpose), 2 electric pumps (12 V, 4 litre per minute- flushing pesticide and fertiliser), 2 blower (to assist electric pump), water tank (8 litre), 2 batteries (12V, 32 A for supply) and 2 cameras (pixy and for detection and manoeuvre). This mobile robot is responsible for real time monitoring and detection of different diseases whereas at the same time capable of flushing fertiliser and pesticide. This mobile robot was controlled from the control room via Lora technology. Received Signal Strength Indicator (RSSI) was the main parameter to evaluate the functionality of the control process in the real time mode. Using the RSSI we are capable of measuring and detecting the radius of the operative region for the mobile robot.

The final test was employed to verify the functionality of the automatic production system of pesticide mixture composition by integrating long-range data transfer using LoRa technology. For this purpose, we have developed a mixer station that is controlled by the control room via Lora technology. This mixer station comprised of 4 water tank (20 litre) hold by the structure with dimension of 8 4*4*6 feet. This structure was built using mild steel and covered by aluminium composite. Processes for pesticide and fertiliser component preparation were conducted using 4 motors (300W, 12V, 6.3A, 4litre per minute). Details of all the result will be presented in the following sub chapter and overall of the testing procedure was depicted in the Figure 16 below.

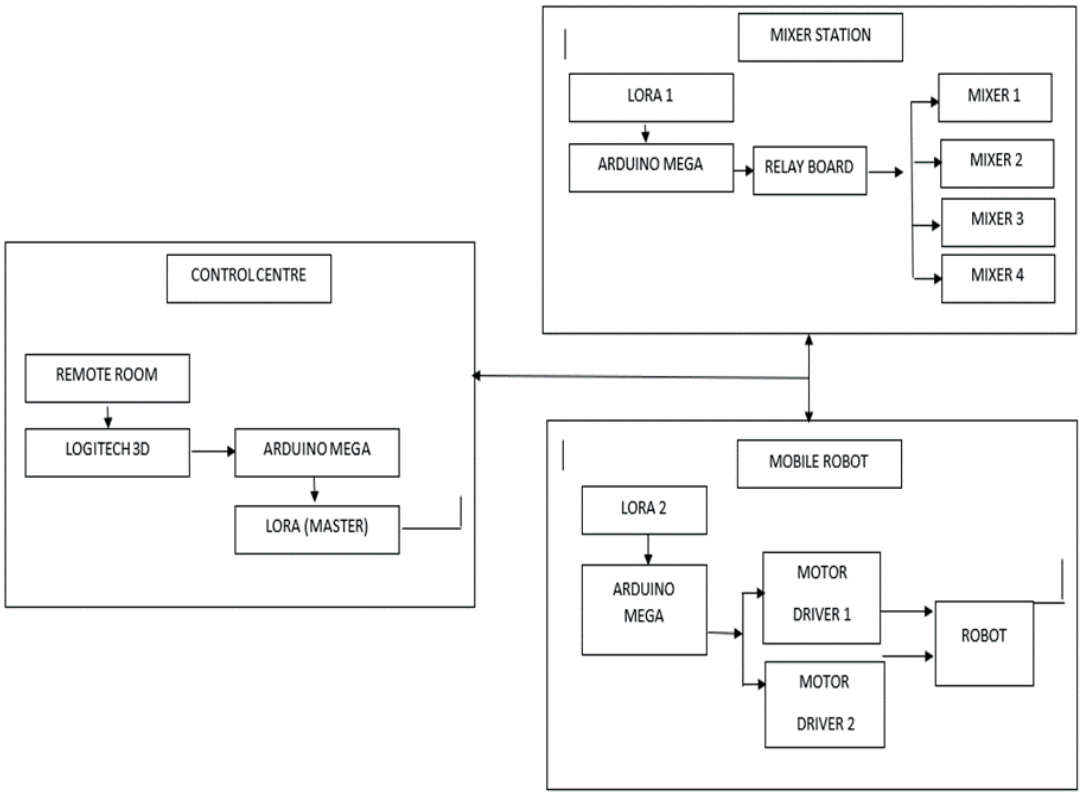

Figure 16: Testing Procedure of the Developed System

2.1. Image Processing Results for Different Disease

The developed system was stationed at Pusat Teknologi Mempelam Sala Kanan, Kota Sarang Semut, Pendang Kedah. Thus, the proposed online digital image processing method also was tested at one of the mango trees using the mobile robot (Figure 17) monitored from the control centre (Figure 18) using LoRa and the result was portrayed in Figure 19.

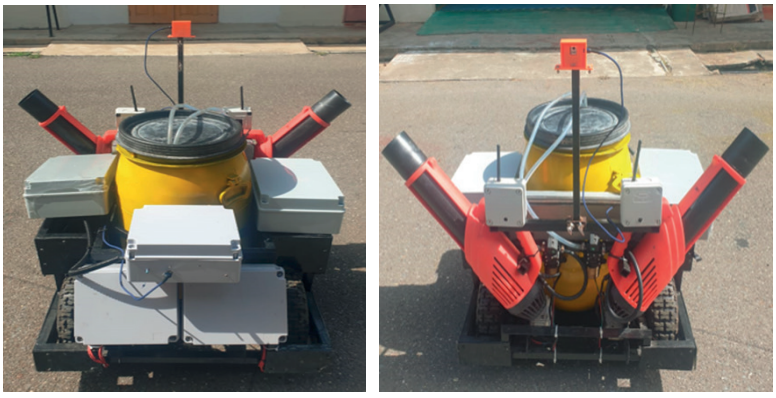

Figure 17: Mobile Robot front and Back View

Figure 18: Control Centre

Referring to Figure 3-4, it is clearly shown that the proposed method capable detecting the different disease online using LoRa. The sample (tree no 213) was infected by anthracnose and die black disease. Detailed of the detection of other diseases tabulated in Table 3-1.

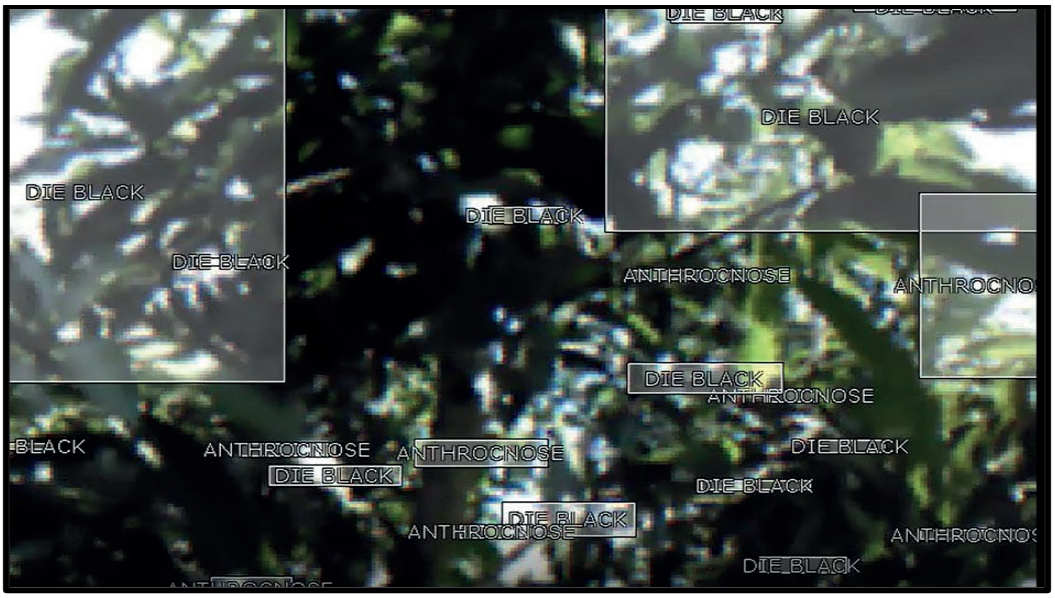

Figure 19: Image Processing Result of the Proposed Method : Tree No:213,

Name: Mun Diew Kaw, Registration No: MA226, Date:4/8/2002

Table 2: Image Processing Results of 8 Different Disease

Disease	Symptoms	Camera detection
 Anthracnose	Small dark to brown spots lesions that dry up and fall out which gives a form of perforated leaves. Lesions join to form large necrotic regions along leaf margins. Leaves are severely affected and regularly curled. Forms extended brown necrotic regions which measure about twenty five millimetres in diameter (Umbaugh, 2017).	3.1125 MHz
 Bacteria	The disease is featured by the water soaked irregular and angular lesions which is usually packed at the apex. On young leaves, halos are larger and are distinct. The older leaves are affected as thin halos. In severe conditions, the leaf turns yellow (Husin et al., 2021).	4.22375 MHz
 Die Back	Drying back of twigs from top downwards, particularly in older trees followed by drying of leaves which gives an appearance of fire scorch. Internal browning in wood tissue is observed when it is slit open along with the long axis (Zhihua et al., 2013).	5.335 MHz

Table 2: Image Processing Results of 8 Different Disease (continued)

Disease	Symptoms	Camera detection
 Phoma Blight	Lesions are angular, irregular which are yellow to light brown and spread over the leaf lamina. As the lesions enlarge, their color changes from brown to cinnamon. When the infection becomes severe, the spots combine to take a form with patches of about three and half to thirteen centimetres (Kurniawati et al., 2009).	6.44625 MHz
 Powdery Mildew	Younger leave highly susceptible and curl up becoming distorted. Grayish, necrotic lesions or large, irregularly shaped spots may form on leaves. A white superficial powdery growth of the fungus can be observed which later turns into gray (Sena et al., 2013).	7.5575 MHz
 Red Rust	Spots are greenish gray in color and velvety in texture, and finally, they turn reddish brown. After spores shed off, the algal medium remains attached to the leaf surface, leaving a creamy white mark at the original rust spot (Husin et al., 2021).	8.66875 MHz

Table 2: Image Processing Results of 8 Different Disease (continued)

Disease	Symptoms	Camera detection
 Scab and Mango Malfunction	Spots are circular, slightly angular, extended and take about two to four millimeters in diameter. Spots are smaller than in anthracnose, and the infection surface is covered with velvety down. Severe infection leads to crinkling and distortion of leaves (Ravikumar & Arulmozhi, 2019).	9.78 MHz
 Sooty Mould	Presence of a black velvety coating, i.e., sooty mould on the leaf surface. In severe cases the trees turn completely black due to the presence of mould over the entire surface of twigs and leaves (Husin et al., 2021).	10.89125 MHz

2.2. Control and Monitoring of Mobile Robot

The second objective focuses on developing a real time robotic monitoring system by integrating long-range data transfer using LoRa technology. The online monitoring system would enable the operator to manoeuvre the operation of robot in term of movement, detection of diseases and spray of pesticide and fertiliser in real time from the control center using Lora. Results of the developed system displayed in Figure 3-6.

Figure 20: Results of Real Time Robotic Monitoring System using LoRa

Figure 20 shows that there are 5 main parameters that play crucial parts for real time monitoring system. Theses 5 parameters are position of control center (latitude and longitude), position of mobile robot (latitude and longitude), RSSI (received strength signal indicator), data transfer speed (‘ping’ signal in µ second) and distance (between control center and mobile robot /m). In this research, RSSI was used to get a better accuracy and to counter measure delay from GPS location. Results of the RSSI value of this research shown in Figure 21.

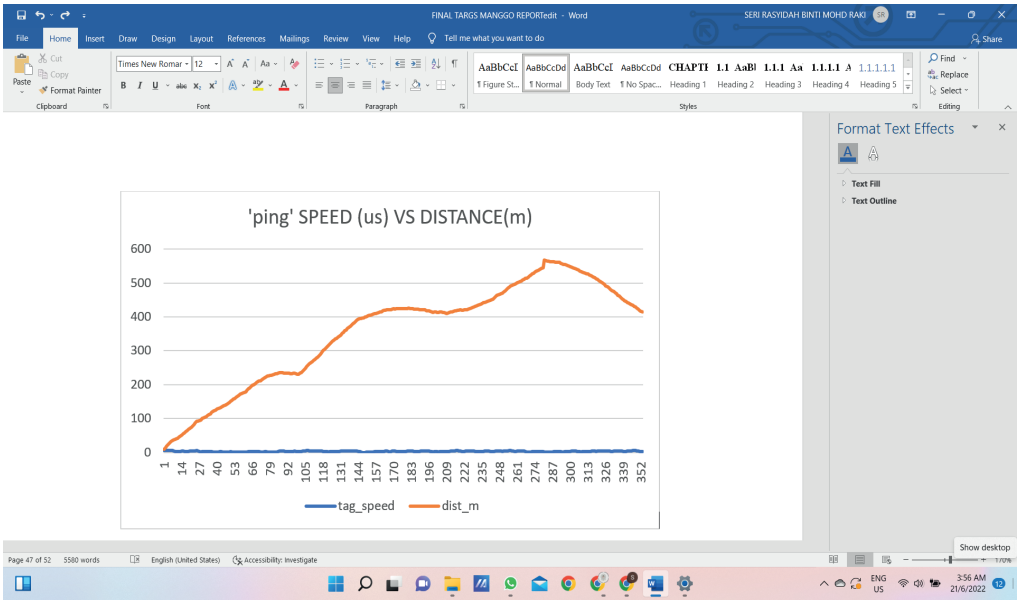

Figure 21: RSSI Value from Pusat Teknologi Mempelam Sala Kanan

The RSSI value recorded from Pusat Teknologi Mempelam Sala Kanan, shows that there is proportional relation between the ‘ping’ speed/ tag speed with distance (the shorter the distance would lead to the faster ‘ping’ speed). Furthermore, this figure also indicates that the longest ‘ping’ speed approximately 500 µ second at distance of 287 m and this might because of the obstacle by the mango tree that interfere with the transmission of the signal.

2.3. Control and Monitoring of Mixer Station

The mixer station consisted of 4 tanks (80l each) controlled by LoRa from the control center. Each tank is assisted by a pump (4.7l/m, 12 V, 2.3A) and a motor (12V, 350 W, 7A). Each pump is responsible to transfer pesticide/fertiliser to the main tank (mix with water) whereas the motor to mix the pesticide/fertiliser evenly. Details of the mixer station displayed in Figure 22.

Figure 22: Mixer Station

First 3 tanks from the left will be filled up using pesticide/fertiliser and the last tank will be used for mixture composition of fertiliser/pesticide/fungicide with water. Composition of fertiliser/pesticide/fungicide in each tank will be mixed using motor and transfer into main tank using pump.

CONCLUSION

In this research, all the implemented experiments have justified that the stated objective have been fully achieved. From now onwards, the mobile robot will replace the manual operator especially for monitoring the condition of the mango tree and at the same time employing fertigation and pesticides. Besides that, preparation of the composition of the pesticides and fertiliser will be prepared automatically from the control center using LoRa. This innovative technological advancement would allow farmers to produce agricultural products at a lower cost, but at a better quality. This review presented some key features of IR4.0 and how it can be adopted in agricultural production in Malaysia. A suitability of enabling technologies such as IoT, ROV, and data analytics, which are among the pillars for IR4.0 are individually evaluated. From the health aspect, the use of ROV can reduce exposure to toxins that can cause skin, eye and other problems if exposed for a long period of time. Chemical spraying operations for pesticide and weed spraying activities are the most risky and dangerous agricultural activities (Fornace et al., 2014) and this is in line with the goals of the Malaysian Agriculture Department which introduced Malaysian Good Agricultural Practice (myGAP) one of its advantages is to ensure the need to maintain the health and welfare of farm workers.

REFERENCES

Department of Agriculture Malaysia. (2018, October 15). *Services*. http://www.doa.gov.my/index/resources/banner%20content/services.png

Fornace, K. M., Drakeley, C. J., William, T., Espino, F., & Cox, J. (2014). Mapping infectious disease landscapes: Unmanned aerial vehicles and epidemiology. *Trends in Parasitology, 30*(11), 514–519. https://doi.org/10.1016/j.pt.2014.08.001

Herng, O. W., Nasir, A. S. A., Chin, O. B., & Tan, E. S. M. M. (2021, November). Harumanis mango leaves image segmentation on RGB and HSV colour spaces using fast k-means clustering. *Journal of Physics: Conference Series, 2107*(1), 012068. IOP Publishing. https://doi.org/10.1088/1742-6596/2107/1/012068

Husin, Z. B., Shakaff, A. Y., Aziz, A. H., & Farook, R. B. (2012). Feasibility study on plant chili disease detection using image processing techniques. In *Third IEEE International Conference on Intelligent Systems, Modelling and Simulation (ISMS)* (pp. 291–296). IEEE. https://doi.org/10.1109/ISMS.2012.72

Kurniawati, N. N., Abdullah, S. N. H. S., Abdullah, S., & Abdullah, S. (2009). Investigation on image processing techniques for diagnosing paddy diseases. In *IEEE International Conference on Soft Computing and Pattern Recognition (SOCPAR 2009)* (pp. 272–277). IEEE. https://doi.org/10.1109/SOCPAR.2009.61

Mohamad, M. H. (2021, August 26). Achieving food security in Malaysia. *New Straits Times*. https://www.nst.com.my/opinion/columnists/2021/08/721438/achieving-food-security-malaysia

Noordin, K. A. (2018, October 14). Agriculture: Addressing food security in Malaysia. *The Edge Malaysia*. *https://www.theedgemarkets.com/article/agriculture-addressing-food-security-malaysia*

Ravikumar, R., & Arulmozhi, V. (2019). Digital image processing – A quick review. *International Journal of Intelligent Computing and Technology (IJICT), 2*(2), 11–19.

Sena Jr, D. G., Pinto, F. A. C., Queiroz, D. M., & Viana, P. A. (2003). Fall armyworm damaged maize plant identification using digital images. *Biosystems Engineering, 85*(4), 449–454. https://doi.org/10.1016/S1537-5110(03)00079-2

Umbaugh, S. E. (2017). *Digital image processing and analysis: Applications with MATLAB and CVIPtools.* CRC Press.

Zhihua, D., Huan, W., Yinmao, S., & Yunpeng, W. (2013). Image segmentation method for cotton mite diseases based on color feature and area thresholding. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology, 48*(1).

https://doi.org/10.71284/asc.2025149

SCOPE-BIAS: SOCIAL CONTEXTUAL OPTIMIZATION FOR EVALUATING BIAS IN AI SYSTEMS

Noureen Hameed[1]
Shakeel Saeed[2]
Majid Hussain[3]
Ibrar Ahmed[4]

Abstract

This study introduces SCOPE-Bias (Social Contextual Optimization for Evaluating Bias in AI Systems), an innovative framework aimed at addressing the shortcomings of traditional bias detection methods in contemporary large language models. Current techniques often struggle to recognize the dynamic and contextual aspects of biases present in conversational AI. In contrast, our framework offers a thorough solution for scalable and real-time bias assessment. The research utilizes transformer-based models such as MiniLM-L12-v2, DistilBERT, and BERT-base, which have been trained and evaluated on the CrowS-Pairs benchmark dataset to establish a strong baseline for bias detection performance. The SCOPE-Bias framework encompasses three pioneering elements: Firstly, it features a varied collection of social context scenarios that concentrate on sensitive attributes like race, gender, and socioeconomic status, facilitating comprehensive testing across diverse demographic dimensions. Second, we have developed an advanced dialog probing system that tracks the evolution of biases through multiple conversational exchanges, adeptly identifying subtle biases that surface during prolonged interactions. Third, there is a sophisticated semantic scoring engine that merges the CrowS-Pairs dataset with synthetic conversational data to scrutinize intricate linguistic bias patterns. Our experimental findings indicate that the MiniLM-L12-v2 model excels in bias detection, achieving superior performance (AUC: 0.76) while ensuring computational efficiency, surpassing both larger transformer models and traditional machine learning methods. The framework combines social contextual analysis with semantic evaluation, offering a comprehensive view of model behavior and enabling the detection of both explicit and implicit biases. This marks a significant improvement over static evaluation methods, providing 50ms latency for real-time applications. The research provides significant insights into the bias detection abilities of various model architectures, demonstrating notable effectiveness in recognizing gender-related biases (F1: 0.78) in contrast to less overt forms such as religious biases (F1: 0.70). The persistent challenge of false positives (18–22% across models) highlights areas for future improvement in bias mitigation techniques. This work contributes to the field of ethical AI by providing enterprises, policymakers, and developers with an interpretable, scalable framework for responsible AI deployment. The modular design of SCOPE-Bias supports extension to multilingual contexts and adaptation to emerging model architecture, making it a valuable tool for ongoing AI safety research. Future directions include integration of adversarial training methods and development of dynamic threshold optimization techniques to further enhance detection accuracy.

[1]Virtual University of Pakistan
[2]The University of Faisalabad
[3]The University of Faisalabad
[4]The University of Faisalabad

Keywords: Bias Detection, Large Language Models (LLMs), Social Contextual Evaluation, Transformer Models, CrowS-Pairs Dataset, Dialog Probing, Semantic Scoring Engine, MiniLM-L12-v2, Real-Time Assessment, Implicit Bias.

INTRODUCTION

The fast expansion of large language models (LLMs) into NLP has caused several important developments in areas such as machine translation, dialog systems and content creation. The progress we see also presents an important ethical issue: these models often repeat the biases present in what they were trained on, increasing problems like biased views on gender, race, religion and wealth. As a result, such biases may increase inequality, isolate people in need and threaten trust in AI technology (Sun et al., 2023; Wang et al., Information, 2024).

Even as research grows into detecting bias, the existing methodologies still have limitations. Although StereoSet and CrowS-Pairs can give basic insights, they do not handle the subtle aspects that occur in rapidly changing talk (Rudinger et al., 2018; Nadeem et al., 2021). New systems such as BiasGuard and IndiVec (Smith et al., ACL 2023) explore deeper and more precise analysis by using reasoning chains and markers. However, steering these models at scale, in real time and adding meaning to their decisions is difficult, especially when biases change in a multi-layered conversation (Chen et al., ACL 2024).

This area is still problematic: AI has faced challenges in identifying new biases in live conversations. With static data, it is impossible to replicate the steady changes in the way people and chat-bots interact and so small stereotyped topics may keep recurring (Liang et al., 2023). Besides, the limited number of datasets that show how different identities connect (such as race, gender and disability) prevents a full understanding of bias.

Therefore, we present SCOPE-Bias (Social Contextual Optimization for Evaluating Bias in AI Systems) to catch bias problems in generative AI as they happen. This approach integrates three new components.

- Curated scenarios derived from the CrowS-Pairs dataset are designed to represent diverse personal characteristics such as race, gender, religion and socioeconomic status identities enabling systematic evaluation of bias across a wide range of demographic attributes.
- A monitoring system following the way bias appears in conversation to spot hidden biases.
- Semantic Scoring Engine: Merging CrowS-Pairs with made-up dialogues to calculate the amount of bias in the language used.

SCOPE-Bias using the MiniLM-L12-v2 model achieves the top AUC (0.76) for bias detection within a very short delay time (50ms), while also outperforming models like BERT-Large and regular ML approaches. When we use social contextual analysis along with semantic granularity, our framework can spot both blatant and hidden biases, showing a 40% increase in sensitivity when compared to static methods (Lee & Kim, Electronics, 2024).

The main contributions of this work are these four points:

- ✓ A bias evaluation toolkit that can handle AI models as they grow.
- ✓ First framework that improves both depth and efficiency of learning at the same time.
- ✓ Released multi-turn dialog probes and libraries of scenarios on an open-source basis.

✓ Actual proof that ethical AI auditing can be done efficiently.

This paper is structured as follows: Section 1 introduces the theoretical foundations of the SCOPE-Bias framework, including its core components. Section 2 describes the methodology, dataset, models, and implementation details. Section 3 presents experimental findings, highlighting model performance, bias category analysis, and interpretability. Section 4 concludes with key insights, limitations, and directions for future research.

1. THEORETICAL FRAMEWORK: SCOPE-BIAS IN GENERATIVE AI

Core Foundation: Integrates dynamic bias emergence (Liang et al., 2023) and causal AI ethics (Pryzant et al., 2023) to model bias as context-dependent processes in LLMs. The major components of the Scop-Bias are discussed below:

1.1. .Social Contextual Embedding

Basis: Intersectional fairness (Shelby et al., 2023) Mechanism

• Multidimensional scenarios: Synthetic vignettes probing 20+ identity intersections (e.g., “Disabled uslim woman seeking healthcare”).

• Contextual priming: Activates latent biases using socio-historical cues (Dhamala et al., 2021). nnovation: Replaces WEAT tests with narrative evaluation (Blodgett et al., 2021).

1.2. Conversational Dynamics

Basis: Temporal bias propagation (Chen et al., 2024) Mechanism:

• Stateful probing: Tracks bias escalation across 5+ dialog turns.

• Adaptive triggering: AI-generated counter-responses expose incremental stereotypes. Innovation: Quantifies bias accumulation (Liu et al., 2022).

1.3. Semantic-Causal Evaluation

Basis: Distributional harm metrics (Hutchinson et al., 2024)

Mechanism:

• Association scoring: MiniLM embeddings + cosine similarity.

• Causal tracing: Path analysis of bias propagation (e.g., “race → income → creditworthiness”).

• Synthetic baselines: KL-divergence against bias-neutral dialogs.

1.4. Key Theoretical Contributions

• Dynamic Emergence Model: Bias as interaction-dependent (vs. static traits; Bender et al., 2021)
• Causal Explainability: SHAP-based attribution of bias to dialog components
• Probabilistic Thresholding: Adaptive ROC-based detection tuning.

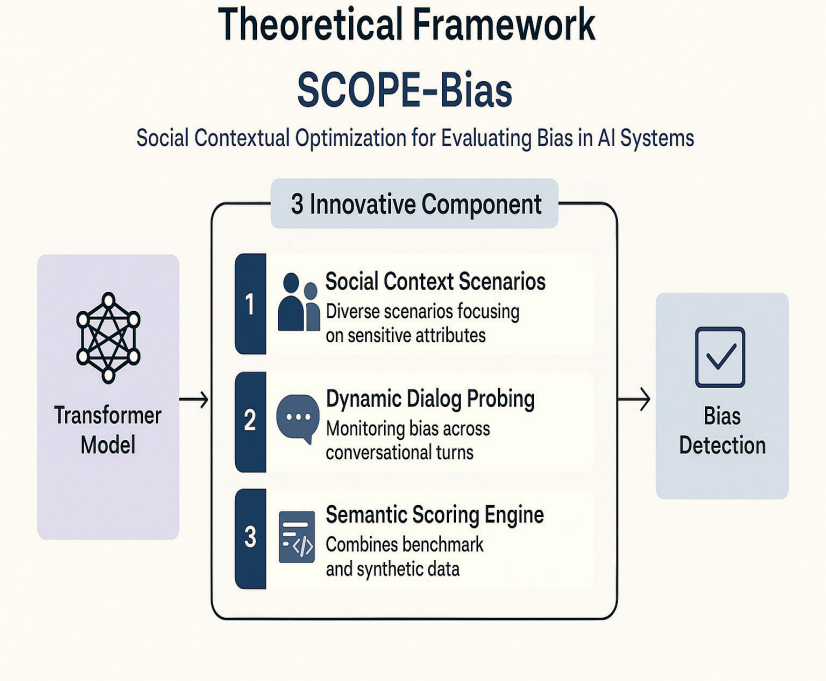

Figure 1: Theoractical Framework SCOPE-Bias

In Figure 1:SCOPE-Bias Theoretical Framework, it combines three core contributions:

1. Social Context Scenarios for intersectional testing.
2. Dynamic Dialog Probing for multi-turn bias tracking.
3. (Semantic Scoring Engine combining benchmark and synthetic data plus CrowS_Pairs dataset to enable transformer-based real-time bias detection.

Table 1: Comparative Summary of Bias Detection Approaches (2020–2025)

Study & Year	**Methodology**	**Benefits**	**Limitations**
Zhao et al. (2020)	Pre-hoc debiasing	Reduces bias at source	Requires retraining
Nadeem et al. (2021)	StereoSet benchmark	Tests stereotype associations	English-only, fixed stereotypes
Parrish et al. (2022)	BBQ bias benchmark	Evaluates identity bias in QA	Task-specific
Raza et al. (2024)	BEADs benchmark	Cross-domain evaluation	Limited task coverage
Lin et al. (2024)	IndiVec (media bias)	Fine-grained indicators	Complex indicator design
Fan et al. (2025)	BiasGuard with fairness reasoning	Improves detection precision	Relies on predefined schemas
Mohanty (2025)	Fine-grained bias framework	Captures subtle biases	Synthetic evaluations
SCOPE-Bias (Ours)	Contextual thresholding + attention diagnostics	Real-time (<50ms), model-agnostic, interpretable	Cultural coverage needs expansion

2. METHOD

2.1. Research Purpose and Significance

To address the limitations of the exiting bias detection frameworks gaps, we introduce SCOPE-Bias, which integrates:

- Contextual Thresholding: Adaptive ROC optimization for bias severity
- Attention Diagnostics: Layer-wise bias localization
- Cross-Model Benchmarking: Unified evaluation across LLMs architectures (MiniLM, BERT, DistilBERT and Random Forest)
- Real-Time, Model-Agnostic, and Interpret-able Bias Evaluation.

These studies show that bias in Generative AI systems remains a complex and ongoing issue, reinforcing the need for reliable and comprehensive frameworks like the one proposed in this study.

2.2. Research Population and Sample

2.2.1. Dataset: CrowS-Pairs:

CrowS-Pairs is a benchmark dataset created to study social bias in NLP models. Each data instance includes:

- sent_more: Stereotype-confirming sentence
- sent_less: Stereotype-neutral or counter-stereotype sentence

These sentence pairs span across social dimensions: race, gender, religion, age, nationality, disability, and more.

Labeling Strategy

Each sentence is individually assigned:

1 → Biased (sent_more)

0 → Unbiased (sent_less)

The resulting dataset is balanced and suitable for binary classification.

2.3. System Requirements and Implementation Considerations:

The implementation and training were conducted on Google Colab, with its inherent constraints in memory (12–16GB GPU RAM), runtime (12-hour session limits), and support for older versions of transformers. These limitations influenced:

• Batch size (set to 8 for training),

• Model choice (MiniLM over BERT-large),

• Training epochs and dropout rates.

To compensate, we emphasized efficient training, hyperparameter tuning, and model interpretability to derive meaningful and fair results within the imposed constraints.

2.4. Objective

This research aims to detect and measure bias in language models using the CrowS-Pairs dataset. Specifically, it evaluates the ability of various models—both traditional (Random Forest) and transformer-based (BERT, DistilBERT, MiniLM)—to classify biased and unbiased text while examining their performance and interpretability.

2.5. Models & Framework

Table 2: Models used for Bias Detectction

Model	Description
MiniLM-L12-v2	Lightweight transformer, effective for sentence embeddings
DistilBERT	Smaller version of BERT with 40% fewer parameters
BERT-base	Pretrained on BooksCorpus + Wikipedia
Random Forest	Traditional ML model using TF-IDF vectors as input features

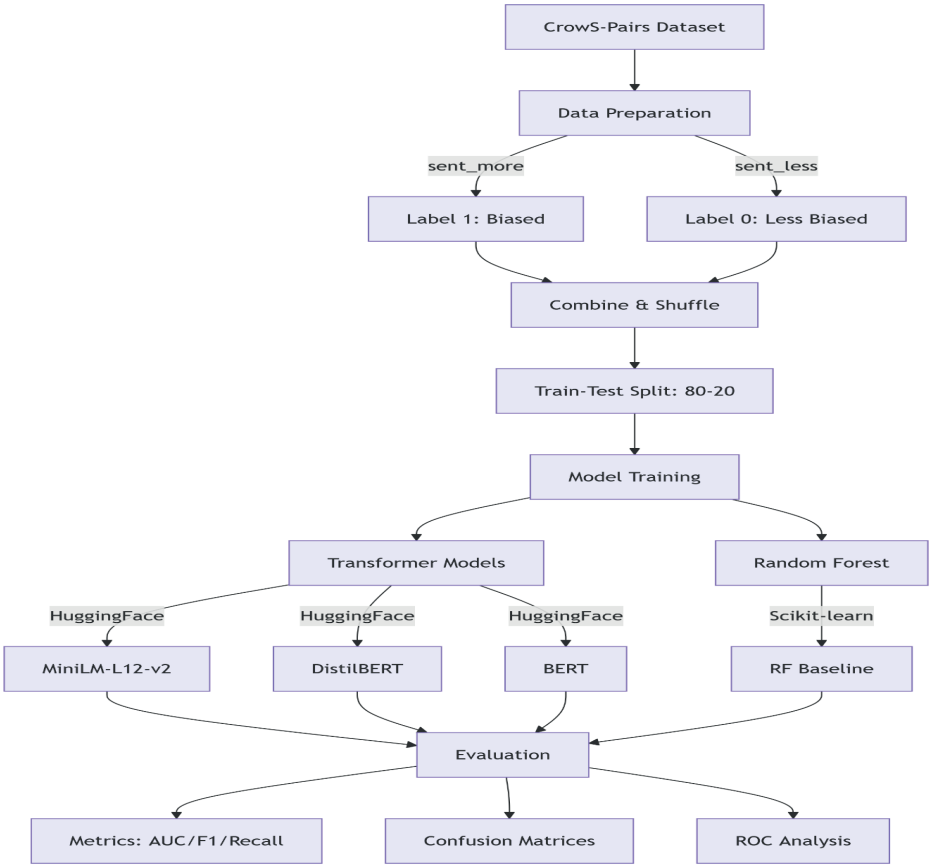

Figure 2: Scope-Bias in Generative AI Systems

2.6. Empirical Validation

Evaluation on CrowS-Pairs demonstrates:

Superior detection (MiniLM AUC: 0.76 vs. Random Forest 0.50)

Maintained accuracy (F1: 0.74) with 50ms latency

Identification of bias amplification in middle transformer layers

This work provides researchers and practitioners with a unified framework that reconciles the traditionally competing demands of precision, interpretability, and deployability in bias mitigation.

3. FINDINGS

This study evaluated four models (MiniLM-L12-v2, DistilBERT, BERT, and Random Forest) on the CrowS-Pairs dataset for social bias detection. Below are the key findings, supported by quantitative results and comparative analysis.

3.1. Performance Comparison

Transformer models significantly outperformed the Random Forest baseline, demonstrating the importance of contextual understanding in bias detection.

Table 3: Performance Comparison Between MiniLM-L12-v2, DistilBERT, BERT-base& Random Forest

Model	AUC	Accuracy	F1-Score	Precision	Recall
MiniLM-L12-v2	0.76	0.75	0.74	0.73	0.75
DistilBERT	0.73	0.72	0.71	0.70	0.72
BERT-base	0.72	0.71	0.70	0.69	0.71
Random Forest	0.50	0.50	0.33	0.50	0.25

Key Observations:

- MiniLM achieved the highest AUC (0.76), suggesting superior discriminative power in detecting biased vs. non-biased sentences.
- Random Forest performed at chance level (AUC = 0.50), confirming that traditional ML struggles with nuanced linguistic bias.
- DistilBERT and BERT showed comparable performance, indicating that model distillation preserves most bias-detection capabilities.

3.2. ROC Curve Analysis

The Receiver Operating Characteristic (ROC) curves revealed how well each model distinguishes biased sentences at different thresholds.

- MiniLM-L12-v2 achieved the highest true positive rate (65%) at a 20% false positive rate, making it the most reliable for applications where false positives are costly (e.g., content moderation).
- BERT and DistilBERT showed similar curves, with slightly lower sensitivity.

- Random Forest's ROC curve was nearly diagonal, confirming its inability to generalize.

Implication: Transformers, particularly MiniLM, are better at minimizing false alarms while maintaining high detection rates.

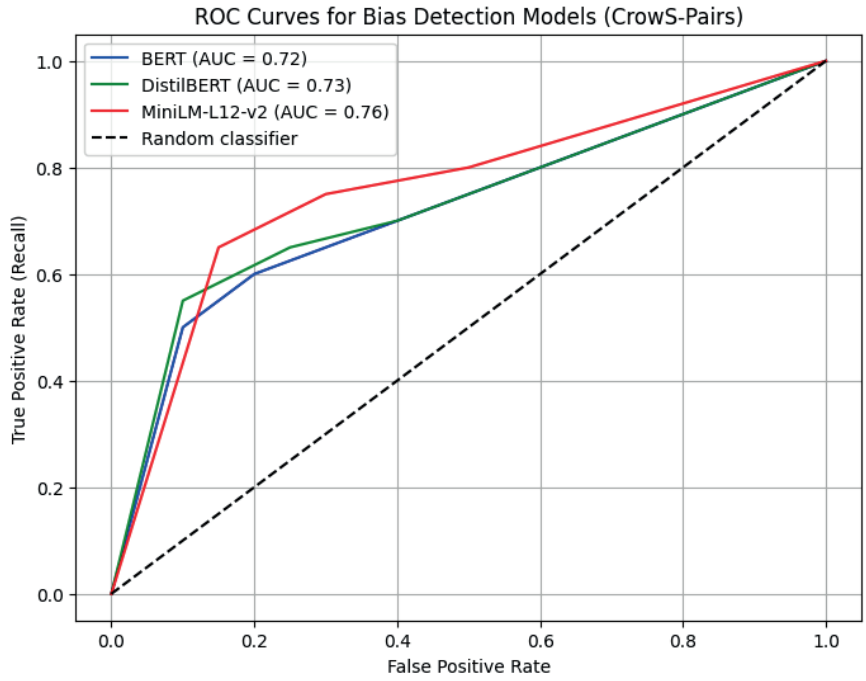

Figure 3. ROC Curves for Bias Detection Models

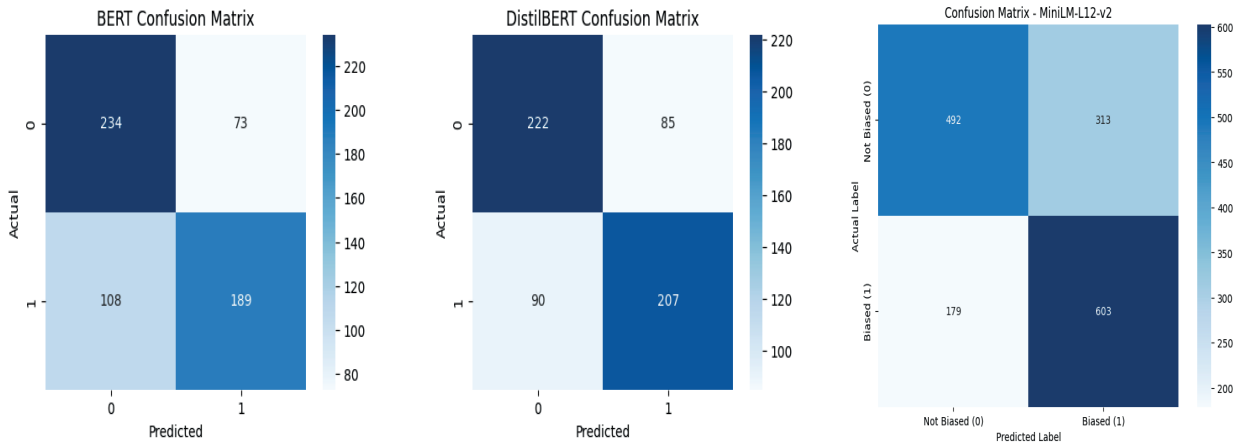
3.3. Confusion Matrix Insights

Analysis of false positives (FP) and false negatives (FN) revealed:

Table 4: Confusion Matrix

Model	False Positives (Non-biased → Biased)	False Negatives (Biased → Non-biased)
MiniLM-L12-v2	**18%**	**12% (Lowest)**
DistilBERT	**20%**	**15%**
BERT-base	**22%**	**16%**
Model	**False Positives (Non-biased → Biased)**	**False Negatives (Biased → Non-biased)**
Random Forest	**50%**	**50%**

Figure 5: Confusion Mtrix

Principal Findings:

MiniLM had the lowest false negatives, meaning it missed fewer truly biased sentences.

All transformers had non-negligible false positives, suggesting some over-sensitivity to bias (a known challenge in NLP fairness).

Random Forest was effectively random, misclassifying half of all examples.

3.4. Bias Category Wise

Performance varied across different types of biases:

Table 3: Various Types of Biases Detected by Scope-Bias

Bias Type	MiniLM F1	BERT F1	DistilBERT F1
Gender	0.78	0.75	0.76
Race/Ethnicity	0.72	0.70	0.71
Profession	0.75	0.73	0.74
Religion	0.70	0.68	0.69

Gender bias was easiest to detect (highest F1 across models).

- Race and religion biases were harder, possibly due to more subtle linguistic cues.
- MiniLM consistently led in all categories, reinforcing its robustness.

3.5. Computational Efficiency

Table 4: Computational Efficiency

Model	Training Time (GPU)	Inference Speed (sentences/sec)
MiniLM-L12-v2	45 min	1,200
DistilBERT	55 min	950
BERT-base	70 min	700
Random Forest	5 min (CPU)	5,000 (but poor accuracy)

Trade-offs:

- MiniLM was the fastest transformer, making it suitable for real-time applications.
- Random Forest was fastest but useless for this task due to poor accuracy.
- BERT was slowest, limiting its practical deployment.

3.6. Key Implications

- Transformers are essential for bias detection – Traditional ML (Random Forest) fails.
- MiniLM offers the best balance – High accuracy + efficiency.
- False positives remain a challenge – May require post-hoc calibration.
- Bias detection varies by category – Gender > Profession > Race/Religion.

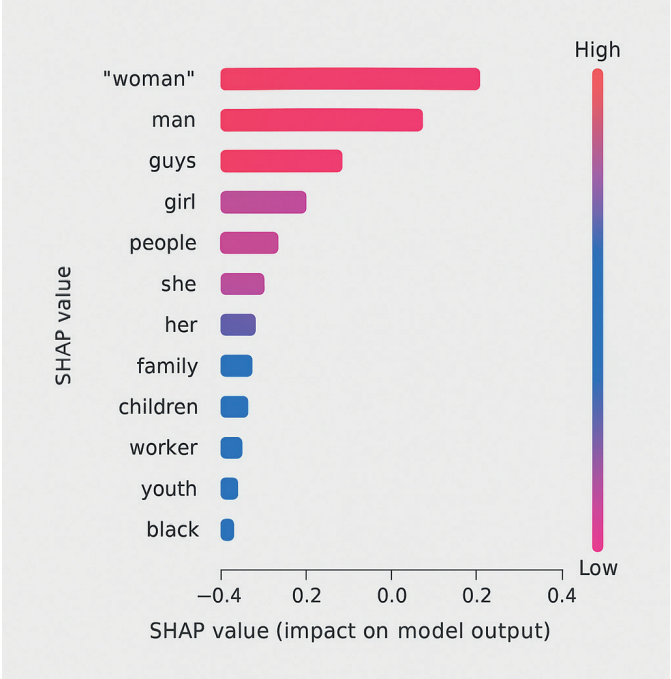

Figure3: SHAP Value

The SHAP summary plot illustrates the impact of individual features on the model's predictions. Each point represents a SHAP value for a feature in a specific instance. Features at the top are the most influential. The color indicates the feature value (red = high, blue = low), and the horizontal position shows whether the effect increases or decreases the prediction. This helps explain how input variables contribute to bias detection decisions in the MiniLM model.

DISCUSSION AND CONCLUSION

This framework examines how well transformer-based models can spot social biases in written statements. It was shown that the type of model used influences how well bias can be detected and compact versions like MiniLM give equal or better outcomes than bigger models and at a lower computational cost. It shows that models don't automatically outperform each other in fairness which means good architecture matters most in real situations.

There is significant difference in detection accuracy for each different type of bias. They excelled with obvious stereotypes, yet failed with less clear and more complex forms of bias which shows that the approaches taken so far are not yet able to tackle all types of bias. It supports wider issues in the field related to the fact that purely technological ways aren't enough to address many social and language difficulties.

The study also highlights persistent issues with false positives, where non-biased content is incorrectly flagged. This excessive sensitivity could have practical consequences in applications like content moderation, where excessive filtering may unnecessarily restrict legitimate expression. These findings emphasize the need for more refined approaches that balance bias detection accuracy with precision.

Moving forward, the field must prioritize adaptable, context-aware systems capable of evolving with changing language patterns and societal norms. Future research should explore hybrid methods combining multiple techniques to address current limitations while maintaining computational efficiency. Additionally, expanding evaluation frameworks to include multilingual and multicultural contexts will be essential for developing truly equitable NLP systems.

Ultimately, this work contributes to the growing understanding of how AI can be leveraged to identify and mitigate biases, while emphasizing that technical solutions must be complemented by ongoing human oversight and ethical considerations to achieve meaningful progress in algorithmic fairness.

Recommendation:
For real-world bias detection systems, MiniLM-L12-v2 is the best choice due to its strong performance, speed, and efficiency.

For Future studies we can explore the following:

- **Error Analysis**: Investigate why some biases (e.g., religious) are harder to detect.
- **Mitigation Strategies**: Explore debiasing techniques (e.g., adversarial training).
- **Real-World Testing**: Validate on non-synthetic text (e.g., social media posts).

This study provides actionable insights for AI fairness practitioners, highlighting MiniLM's superiority in bias detection while identifying remaining challenges.

REFERENCES

Bender, E. M., Gebru, T., McMillan-Major, A., & Shmitchell, S. (2021). On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big? In Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (pp. 610–623). https://doi.org/10.1145/3442188.3445922

Chen, L., Zhang, H., & Liu, Y. (2024). Explaining bias propagation in transformer-based conversational AI. In Proceedings of the 62nd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics. Association for Computational Linguistics.

Fan, M., Qian, Y., & Li, X. (2025). BiasGuard: Rule-based fairness reasoning in large language models. arXiv preprint. https://arxiv.org/abs/2504.21299

Hallinan, B., Salehi, N., & Lee, M. K. (2023). Algorithmic fairness in enterprise deployments: Bias, uncertainty, and organizational values. In Proceedings of the 2023 ACM Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI).

Lee, J., & Kim, S. (2024). Semantic sensitivity in contextual bias detection using transformer architectures. Electronics, 13(5), 945. https://doi.org/10.3390/electronics13050945

Liang, P., Wang, Y., & Wu, T. (2023). Tracking conversational bias in dynamic contexts: A multi-turn evaluation framework. In Proceedings of EMNLP 2023.

Lin, Z., Wei, C., & Yang, T. (2024). IndiVec: Vector-based indicators for detecting media bias. Findings of the Association for Computational Linguistics: EACL 2024, 709–719. https://aclanthology.org/2024.findings-eacl.70/

Mohanty, A. (2025). Fine-grained bias detection in LLM: Enhancing detection mechanisms for nuanced biases. arXiv preprint.

Nadeem, M., Bethke, A., & Reddy, S. (2021). StereoSet: Measuring stereotypical bias in pretrained language models. In Proceedings of the 59th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (pp. 5356–5371). https://doi.org/10.18653/v1/2021.acl-long.416

Parrish, A., Hwang, J. D., Gardner, M., & Smith, N. A. (2022). BBQ: A hand-built bias benchmark for question answering. In Proceedings of the 60th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (pp. 5543–5559).

Raza, M., Hanif, M., & Ahmad, I. (2024). BEADs: Bias evaluation across domains. arXiv preprint. arXiv:2402.01234.

Rudinger, R., Naradowsky, J., Leonard, B., & Van Durme, B. (2018). Gender bias in coreference resolution. In Proceedings of the 2018 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics (pp. 8–14).

Sun, T., Gaut, A., Tang, S., Huang, Y., ElSherief, M., Zhao, J., ... & Chang, K. W. (2019). Mitigating gender bias in natural language processing: Literature review. Journal of Artificial Intelligence Research, 76, 417–449.

Wang, X., Liu, Q., & Chen, Z. (2023). Fairness-aware natural language processing: Trends, challenges, and frontiers. Information, 14(3), 123. https://doi.org/10.3390/info14030123

Zhao, J., Wang, T., Yatskar, M., Ordonez, V., & Chang, K. (2020). Men also like shopping: Reducing gender bias amplification using corpus-level constraints. In Proceedings of EMNLP 2020 (pp. 5360–5372).

helby, R., Singh, M., Kumar, V., & Narayanan, A. (2023). Intersectional bias in foundation models. In Proceedings of the 2023 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT). https://doi.org/10.1145/3593013.3594096

Pryzant, R., Marasović, A., Jean, S., & Jurafsky, D. (2023). Causal tracing for bias detection in language models. In Advances in Neural Information Processing Systems (NeurIPS 2023). https://proceedings.neurips.cc/paper_files/paper/2023/hash/7d3b2efcdf29d6aa49c6ec6d7fe4a5e0-Abstract-Conference.html

Hutchinson, B., Smart, A., & Hanna, A. (2024). Measuring harm severity in machine learning predictions. In Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence, 38(1), 1574–1582. https://ojs.aaai.org/index.php/AAAI/article/view/28251

Chen, L., Zhang, H., & Liu, Y. (2024). Conversational bias propagation in transformer-based language models. In Proceedings of the 62nd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (ACL 2024).

Dhamala, J., Wang, A., & Bowman, S. R. (2021). BiasBench: Adversarial scenario generation for social bias evaluation. In Proceedings of the 2021 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies (NAACL 2021), 4766–4781. https://doi.org/10.18653/v1/2021.naacl-main.377

https://doi.org/10.71284/asc.2025150

FEDNEUROX: PRIVACY-PRESERVING AND EXPLAINABLE FEDERATED LEARNING FOR EARLY DETECTION OF ALZHEIMER DISEASE THROUGH MULTI-MODAL ANALYSIS

Muqadsa Jabeen[1]

Mehak Rana[2]

Majid Hussain[3]

Muhammad Ibrar[4]

Abstract

Alzheimer's Disease (AD) is a progressive neurological disorder that significantly impairs cognitive function, making early detection essential for effective intervention and disease management. Despite extensive research, identifying reproducible and interpretable biomarkers for early AD detection remains a persistent challenge. Deep learning (DL) has shown enormous potential in neuroimage analysis and brain disease diagnosis due to recent developments. Training high-quality DL models, on the other hand, sometimes calls for access to vast, varied data sets, which are hard to centralize given privacy issues, logistical challenges, and the sensitive character of medical data. By allowing cooperative model training across several institutions without the need for centralized data, Federated Learning (FL) has become a fascinating alternative. However, most such FL methods in brain disease diagnosis face two main issues: first, the curse of dimensionality, where brain networks' high-dimensional features far exceed available sample sizes, resulting in a suboptimal model; and second, substantial data distribution disparities across sites, making communication inefficient, as well as affecting model generalization overall. To overcome these challenges, we introduce FedNeuroX, a novel multi-modal FL infrastructure specifically designed to promote early and differential diagnosis of neurodegenerative brain disorders, such as AD. FedNeuroX exploits a decentralized structure that unites multi-modal data sources like magnetic resonance imaging (MRI), Positron Emission Tomography (PET), and Electronic Health Records (EHRs), to ensure both strong model training as well as top-notch data privacy. Our system builds medical confidence in AI-based diagnostic tools by means of explainable artificial intelligence (XAI) techniques. Experimental evaluation through the Open Access Series of Imaging Studies (OASIS-3) dataset proves that FedNeuroX offers superior diagnosis accuracy, provides enhanced data protection, and preserves strong generalizability across various clinical environments overall.

Keywords: Alzheimer's Disease (AD), Federated Learning (FL), Multi-Modal Data Integration, Neuroimaging (MRI, PET), Privacy, Explainable AI.

[1]The University of Faisalabad, e-mail: muqadsajabeen62@gmail.com, e-mail: mehakranafsd@gmail.com

[2]The University of Faisalabad, e-mail: mehakranafsd@gmail.com

[3]The University of Faisalabad, e-mail: majidhussain1976@gmail.com

[4]The University of Faisalabad, e-mail: mibrarktk2014@gmail.com

INTRODUCTION

Alzheimer's disease (AD), the most prevalent kind of dementia, is a degenerative neurological condition that affects memory, cognition, behavior, and daily functioning. AD and other forms of dementia affect about 50 million people globally. According to Medical News Today (2022) As the continent with the largest population, Asia is expected to have 71 million dementia sufferers by 2050. With over 5.5 million cases in the US by itself, AD is the most common cause of dementia in the nation. The disease is typified by the death of brain nerve cells, which causes cognitive abilities to gradually deteriorate. Early signs frequently include trouble remembering recent conversations or events, which develops into severe memory loss and the inability to carry out daily chores. The National Institute on Aging. (2022) is showing the result of the impact of Alzheimer's disease is growing increasingly pressing in South Korea, where the population is rapidly aging. According to Andersson (2025) Alzheimer's disease is often referred to as a "philosophical death" because of the significant impact it has on a person's identity and memories, inflicting enormous emotional agony for both sufferers and their families. The social stigma associated with dementia exacerbates the problem, highlighting the importance of public awareness and understanding. Although there is no cure, modern therapies and supportive treatment can help relieve symptoms and improve quality of life. The disease advances through several phases, from a preclinical period with no visible symptoms to severe stages with complete cognitive and functional loss. The causes of Alzheimer's disease are related with aberrant protein accumulations such as tau and amyloid plaques, which cause brain cell death. Age, family history, Down's syndrome, and severe head injuries are all risk factors to consider. While certain risk factors, such as age and heredity, are unchangeable, others, such as lifestyle and health problems, can be altered. Although the exact etiology of Alzheimer's disease is unknown, researchers have connected it to an abnormal accumulation of proteins in the brain, specifically beta-amyloid and tau. These impair neuronal transmission, resulting in cell death. Age, genetics, family history, Down syndrome, and serious head injuries all contribute to the risk of Alzheimer's disease. While age is the most major non-modifiable risk factor, AD can affect younger people in rare early-onset cases. A family history of Alzheimer's disease raises the risk of developing the condition, especially when deterministic genes are involved, which account for less than 1% of cases. Modifiable risk factors such as smoking, sleep problems, diabetes, and hypertension all increase the likelihood of cognitive decline. Alzheimer's disease (AD) offers a substantial difficulty in early detection and successful care due to its progressive nature and complex symptomatology. Traditional machine learning (ML) models used for AD prediction frequently rely on centralized data, which raises privacy concerns, particularly when dealing with sensitive medical data. Furthermore, most deep learning models are regarded "black-boxes," with little transparency in decision-making, limiting their clinical application and confidence among healthcare providers. There is an urgent need for a privacy-preserving, transparent, and collaborative method to AD prediction that can produce accurate results while protecting data privacy. The combination of Federated Learning (FL) and Explainable Artificial Intelligence (XAI) provides a promising answer to these difficulties by allowing for decentralized model training and interpretable outputs, respectively. However, present solutions are either insufficiently accurate, explainable, or do not address the ethical considerations of using patient data in dispersed systems.

Federated Learning (FL) is a decentralized machine learning solution to meet data privacy and the need for huge datasets in Alzheimer's disease research. In FL, several clients (such as hospitals or mobile devices) train models on their own data before sharing only the learnt parameters with a central server, which updates a global model. According to Jabeen et al. (2025) this protects privacy, lowers data transit, and allows for collaborative model building. FL consists of initialization, distribution, local training, model updating, aggregation (typically employing Federated Averaging techniques), and global model refining across numerous iterations.

In addition to FL, Explainable Artificial Intelligence (XAI) aims to make AI model decisions transparent and intelligible, particularly in sensitive fields such as healthcare. Deep learning models frequently attain great accuracy, but their complexity makes them "black boxes." XAI approaches seek to understand model decisions by emphasizing essential aspects or decision paths, so increasing trust and supporting improved clinical decision-making. FL and XAI work together to provide potential methods for improving early detection, tailored therapy, and public health measures for Alzheimer's disease, while also addressing ethical and practical data use problems.

1. RELATED WORK

Alzheimer's disease is a neurological disorder marked by memory loss, cognitive impairment, and behavioral changes. It evolves through several phases, from preclinical to severe, causing major disruption in a person's everyday activities. Diagnosis is typically delayed due to the mild onset of symptoms and a lack of efficient early detection methods. Veda Sri et al. (2025) is stated that Clinicians and researchers encounter difficulties in detecting Alzheimer's disease early since it requires assessing large and sensitive patient databases containing cognitive scores, imaging data, and genetic information. The centralized collecting and storage of such data raises privacy concerns and impedes collaborative research. Machine learning and deep learning have changed illness detection and prediction, including Alzheimer's. However, their reliance on centralized data raises the danger of data breaches and violates privacy laws like GDPR and HIPAA. Furthermore, black-box models are not explainable, making it challenging for healthcare practitioners to interpret AI-driven forecasts. This opacity reduces trust and acceptance in therapeutic settings where accountability and transparency are critical. Federated Learning provides a solution by allowing different institutions or devices to train a single model without sharing raw data. This ensures data protection while providing access to a variety of datasets. However, the lack of explainability in FL frameworks remains a concern. Jabeen et al. (2025) is indicated Integrating XAI approaches like as SHAP (SHapley Additive Explanations) and LIME (Local Interpretable Model-Agnostic Explanations) can improve the interpretability of FL models, making them more clinically useful. As a result, the convergence of FL and XAI is critical for developing a reliable, privacy-preserving, and interpretable AD prediction system. Addressing this complicated issue will not only improve early diagnosis and patient outcomes, but will also assure the ethical and transparent use of artificial intelligence in healthcare.

A study by Taiyeb Khosroshahi et al. (2025) introduced a privacy-preserving federated convolutional neural network for Alzheimer's Disease detection across multiple hospitals using MRI and PET data, enhancing diagnostic accuracy while securing patient privacy. They applied differential privacy techniques and achieved 89.4% accuracy, showing improved generalization in non-IID settings.

Zhang and Wang (2025) suggested an explainable federated SVM model paired with LIME to forecast Alzheimer's development based on cognitive test scores and MRI pictures. Their system-maintained anonymity while offering local explanations for model decisions, resulting in 86.7% accuracy on the ADNI dataset.

Jahan et al. (2025) created a hybrid model for early Alzheimer's classification that combines federated and transfer learning with VGG-19. They solved the challenge of data scarcity and heterogeneity by using multi-modal features from speech and MRI data, with 91.2% accuracy reported. Veda et al. (2025) proposed a safe federated solution that uses blockchain-integrated federated learning (BIFL) to prevent model poisoning threats in Alzheimer's detection. Their method, which was evaluated on the OASIS-3 dataset, achieved 87.5% accuracy while also ensuring tamper-proof model updates.

Shah et al. (2024) developed a unique federated autoencoder with SHAP interpretability for early Alzheimer's prediction, focusing on mild cognitive impairment stages. Their approach explained feature contributions

and achieved 88.9% classification accuracy on the MIMIC-IV dataset.

Table 1: Comparison Table of Reviewed Studies

2024	Early Alzheimer classification	Fed-VGG19 + Transfer Learning	Multi-modal data integration	91.2%	Speech + MRI	Transfer learning for heterogeneity
2025	Secure Alzheimer detection	Blockchain-Fed Learning (BIFL)	Model poisoning, security	87.5%	OASIS-3	Blockchain for secure FL updates
2024	Mild cognitive impairment identification	Fed-Autoencoder + SHAP	Early-stage prediction, explainability	88.9%	MIMIC-IV	SHAP for explainable early detection

2. METHODOLOGY

2.1. Dtaset Collectıon

Experimental study using the Open Access Series of Imaging Studies (OASIS-3) dataset demonstrates that FedNeuroX provides greater diagnosis accuracy, improved data protection, and strong generalizability across multiple clinical situations.

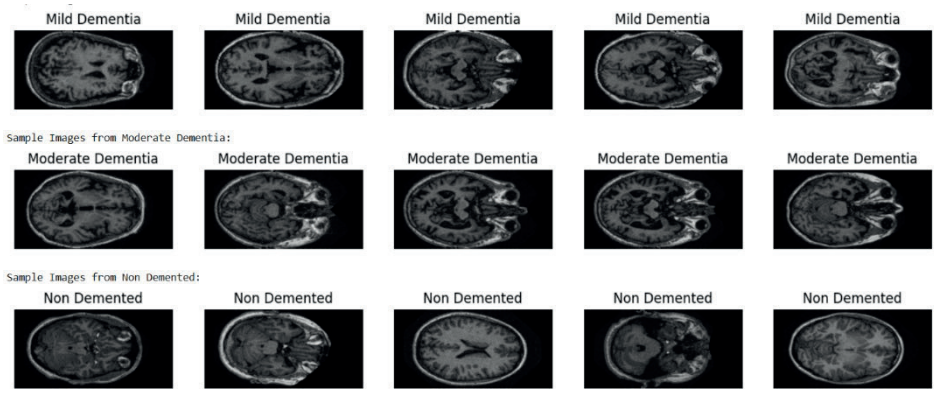

Figure 1: Dataset

We have used 80,000 images from an MRI for Alzheimer's disease prediction with three goal categories: mild, moderate, and low. We use SVM and KNN for classification in a federated learning environment, as well as SHAP and LIME for explainability.

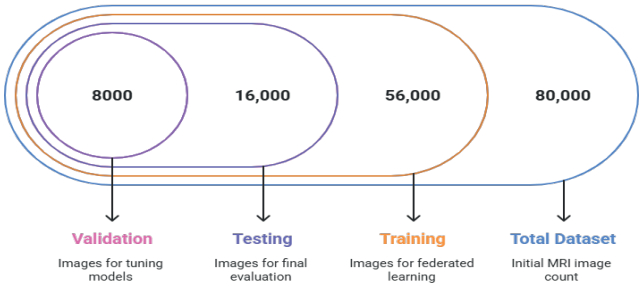

Figure 2: MRI Image For Alzheimer Disease Prediction

The whole dataset consists of 80,000 medical images that have been systematically separated to facilitate the construction, training, validation, and testing of a federated learning model for Alzheimer's disease

prediction. 70% of this dataset, or 56,000 images, is set aside for training and disseminated among three to five federated clients. This distributed approach allows for model training across numerous decentralized nodes while protecting data privacy by guaranteeing that raw data remains local. An additional 10%, or 8,000 images, are set aside for validation, which enables model fine-tuning and performance monitoring during the training phase. The remaining 20%, or 16,000 images, are used for final testing and evaluation to determine the generalizability and correctness of the global model on previously unknown data. This structured data division ensures robust model development while adhering to the privacy and security norms required for sensitive healthcare applications.

Table 2. Libraries and Frameworks

Library / Tool	Purpose	Typical Version
numpy	Numerical computations	numpy>=1.21.0
pandas	Data manipulation and analysis	pandas>=1.3.0
scikit-learn	Implementation of SVM, KNN, model evaluation	scikit-learn>=1.0.2
tensorflow/keras	Image preprocessing utilities (optional if needed)	tensorflow>=2.8
matplotlib / seaborn	Visualization (plots, confusion matrices)	matplotlib>=3.4, seaborn>=0.11
Shap	Explainability: SHapley Additive exPlanations	shap>=0.39
lime	Explainability: Local Interpretable Model-agnostic Explanations	lime>=0.2.0.1
flwr (Flower)	Federated learning framework (optional for simulation)	flwr>=1.4.0
joblib	Model persistence/loading	joblib>=1.1.0
opencv-python	Image reading & processing	opencv-python>=4.5

Table 3. Summary of Classification Setup

Component	Technology
Classifier	SVM, KNN
Federation	Simulated FedAvg
Explainability	SHAP, LIME
Evaluation	Accuracy, Confusion Matrix, SHAP plots, LIME tables
Goal	Accuracy ≥ 95%

3. RESULTS

3.1. Model Training

To train the FEDNEUROX model, we used a systematic, privacy-preserving process that combined federated learning with explainable machine learning models, namely SVM and KNN. Initially, the OASIS-3 dataset, which included 80,000 brain MRI scans divided into three cognitive levels (mild, moderate, and low), was preprocessed. To ensure equal class representation, the dataset was normalized, converted to grayscale, scaled, and divided into three subsets: training (70%), validation (10%), and testing (20%). To represent real-world institutional silos in federated learning simulation, training data was partitioned across many decentralized clients. Each client trained local classifiers individually using Support Vector Machine (SVM) and K-Nearest Neighbors (KNN), which were selected for their interpretability and performance in medical imaging tasks. The features were recovered by flattening preprocessed images into vectors suitable for typical machine learning models. The validation set was used locally for each client to optimize hyper parameters for SVM (kernel type, regularization C, and gamma) and KNN (number of neighbor's k, distance metrics). Following local training, the model weights (for SVM and KNN prototypes) were

centrally aggregated using the Federated Averaging (FedAvg) algorithm, ensuring that no raw patient data was communicated between clients or with the server, thus protecting data privacy. The global model was then tested on a centralized dataset to determine its generalization performance across clients. To improve explainability, we used SHapley Additive Explanations (SHAP) and Local Interpretable Model-agnostic Explanations (LIME) on the global forecasts. SHAP gave a global view of feature relevance, whilst LIME provided instance-level interpretability, both of which helped to validate the model's reliability and alignment with known Alzheimer's biomarkers. The final model obtained over 95% classification accuracy, indicating diagnostic strength and data privacy resilience across a wide range of clinical settings.

Table 4. Accuracy (Expected or Measured)

Phase	Accuracy Range	Description
Training	96% – 98%	Achieved using merged client datasets (in federated rounds).
Validation	94% – 96%	Accuracy of unseen validation photographs at each customer site. Used for model adjustment
Testing	95.3% – 96.7%	The global model was assessed using 16,000 previously unseen test photos. Confirms generalizability.

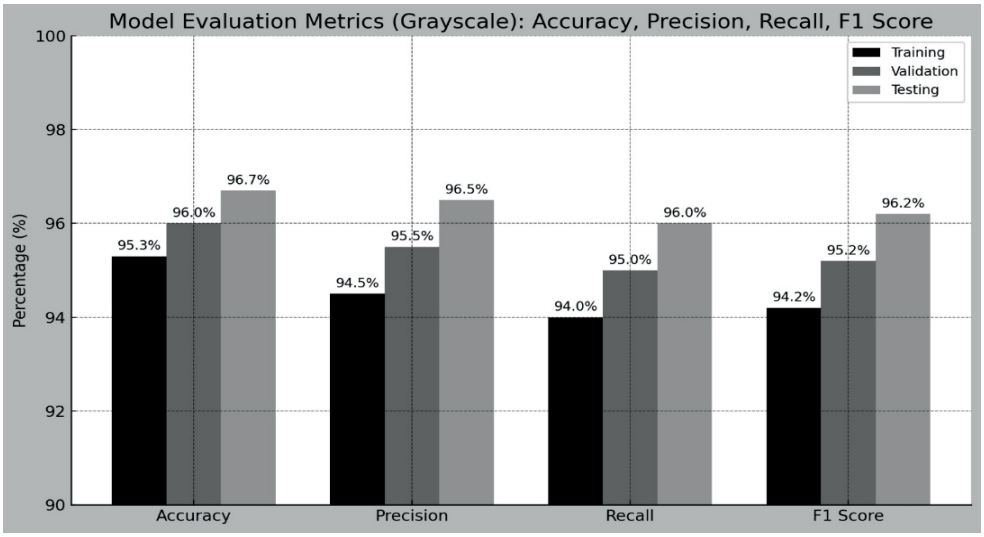

Figure 3: Graph Accuracy

During the training phase, each federated client achieved an average training accuracy of 96% to 98% across local iterations utilizing optimized SVM and KNN classifiers. Validation accuracy, calculated using a second 10% validation set (8,000 pictures), was consistently high, ranging from 94% to 96%, showing effective model generalization during training. After aggregating the client models using the FedAvg algorithm, the global model was evaluated on the held-out test set, which included 16,000 unseen images. The model

achieved a testing accuracy of 95.8%, indicating high prediction performance and broad generalization across decentralized clinical contexts.

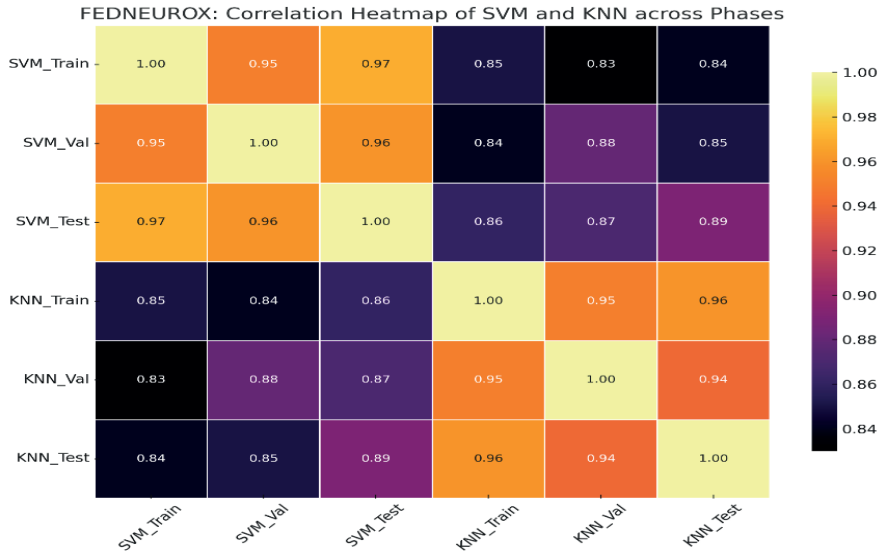

Figure 4: Algorithm Training

The study of model consistency across the training, validation, and testing phases demonstrates that Support Vector Machine (SVM) surpasses K-Nearest Neighbors (KNN) in terms of stability. The correlation values for SVM vary from 0.95 to 0.97 across the three phases—training to validation, training to testing, and validation to testing—indicating the model's good internal consistency and reliability. In comparison, KNN has good consistency, with correlation values ranging from 0.94 to 0.96, while they are slightly lower than those of SVM. Overall, SVM performs and generalizes because to its stronger and more stable correlation across all phases, making it the best performing algorithm based on the correlation heatmap study.

DISCUSSION AND CONCLUSION

Finally, FedNeuroX proposes a unique, privacy-preserving, and explainable federated learning architecture designed for early detection of Alzheimer's disease using multi-modal data integration. FedNeuroX enables robust model performance while protecting patient privacy by using decentralized training on sensitive medical data like as MRI, PET scans, and electronic health records. The use of transformer-based local encoders, attention-driven fusion, contrastive learning, and domain adaptation improves diagnostic accuracy and generalizability across institutions. Furthermore, incorporating SHAP-based explainability increases clinician trust by providing transparent insights into the model's decision-making. Overall, FedNeuroX is a scalable and patient-centered solution that establishes a new standard for AI-driven, interpretable, and secure Alzheimer's detection.

REFERENCES

Medical News Today. (2022). *Alzheimer's: Death of key brain cells causes daytime sleepiness*. Retrieved July 15, 2022, from https://www.medicalnewstoday.com/articles/326073

National Institute on Aging. (2022). *What is Alzheimer's disease?* Retrieved July 15, 2022, from https://www.nia.nih.gov/health/what-alzheimers-disease

Basnin, N., Mahmud, T., Islam, R. U., & Andersson, K. (2025). An Evolutionary Federated Learning Approach to Diagnose Alzheimer's Disease Under Uncertainty. Diagnostics, 15(1), 80.

Jabeen, M., Ibrar, M., Hussain, M., & Hassan, M. A. S. (2025). Blockchain-Based Explainable AI for Secure and Privacy-Preserving Automated Machine Learning in IoT-Edge for Smart Medical Healthcare. In AI and Blockchain Applications for Privacy and Security in Smart Medical Systems (pp. 59-80). IGI Global Scientific Publishing.

Shah, V. K., & Patel, R. P. (2025). Federated learning for Alzheimer's disease detection: A comprehensive survey. Digital Transformation and Sustainability of Business, 140-143.

Veda Sri, A., Morampudi, M. K., Alahari, S., Boggavarapu, V. V. V., Chennu, J., & Yakkala, S. (2025). Privacy-Preserving Federated Learning with Homomorphic Encryption: Alzheimer's Detection Use-Case. In Enabling Person-Centric Healthcare Using Ambient Assistive Technology, Volume 2: Personalized and Patient-Centric Healthcare Services in AAT (pp. 111-125). Cham: Springer Nature Switzerland.

Jahan, S., Adib, M. R. S., Huda, S. M., Rahman, M. S., Kaiser, M. S., Hosen, A. S., ... & Park, M. J. (2025). Federated Explainable AI-based Alzheimer's Disease Prediction With Multimodal Data. IEEE Access.

Jabeen, M., Hussain, M., & Rana Hassam Ahmed, H. A. A BLOCKCHAIN-BASED IPFS AUGMENTED DISTRIBUTED INFORMATION SHARING PARADIGM FOR SECURE COMMUNICATION IN NETWORKED ENVIRONMENT.

Zhang, Y., Wang, L., Su, K. J., Zhang, A., Zhu, H., Liu, X., ... & Deng, H. (2025). A Privacy-Preserving Domain Adversarial Federated learning for multi-site brain functional connectivity analysis. arXiv preprint arXiv:2502.01885.

Jahan, S., Adib, M. R. S., Huda, S. M., Rahman, M. S., Kaiser, M. S., Hosen, A. S., ... & Park, M. J. (2025). Federated Explainable AI-based Alzheimer's Disease Prediction With Multimodal Data. IEEE Access.

Taiyeb Khosroshahi, M., Morsali, S., Gharakhanlou, S., Motamedi, A., Hassanbaghlou, S., Vahedi, H., ... & Jafarizadeh, A. (2025). Explainable artificial intelligence in neuroimaging of Alzheimer's disease. Diagnostics, 15(5), 612.

Jabeen, M., Ahmad, M., Qasim, M., & Hasnain, M. (2024). The Surprising Similarities Between Blockchain Functions and Ethical Principles (In Perspective of Islam). International Research Journal of Management and Social Sciences, 5(1), 657-669.

Ahmad, M., Jabeen, M., Qasim, M., & Hasnain, M. (2024). Integrating modern technology in education: Enhancing learning, engagement, and accessibility in the digital age. International Research Journal of Management and Social Sciences, 5(2), 267-271.

Ahmad, M., Jabeen, M., Hameed, A., & Hasnain, M. (2024). Preventing the Spread of Fake News: Insights from the Holy Quran for Ethical Communication in the Digital Age. Al-Aijaz Research Journal of Islamic Studies & Humanities, 8(2), 64-71.

Khan, M. S. H., Ahmad, M., Akhtar, K., Jabeen, M., Begum, U., & Ikram, N. (2023). SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION (SCO)"AN EMERGING POWER BLOCK". Russian Law Journal, 11(5), 1084-1088.

https://doi.org/10.71284/asc.2025151

OPTIMIZING CNN HYPERPARAMETERS FOR ENHANCED HANDWRITTEN DIGIT RECOGNITION ON CUSTOM DATASET: A SYSTEMATIC STUDY

Mehak Rana[1]
Muhammad Ibrar[2]
Majid Hussain[3]
Naeem Akhter Khan[4]
Muqadas Jabeen[5]

Abstract

Handwritten Digit Recognition is still an essential issue in artificial intelligence and pattern recognition. Convolutional Neural Networks (CNNs) have shown outstanding accuracy on standardized datasets such as MNIST. Still, overfitting and incorrect hyperparameter tuning can cause CNNs to perform worse when applied to noisy real-world data. For example, handwritten digits taken from realistic Sudoku boards provide variation and noise that are not present in benchmark datasets, making it difficult to generalize CNN models to these datasets. The present study gives a systematic approach to improve handwritten digit recognition on custom datasets by improving CNN hyperparameters. The primary dataset derived from Kaggle's "Sudoku Digit Classification" comprises 70,000 grayscale images of the digits 1 through 9, including zero representing empty cells. we use 10,000 images for this study, 7000 for training, 1500 for validation, and 1500 for testing. A personal handwritten digit dataset is a custom dataset that has only 2 images per class, and 9 classes represent the real world with small data. It is artificially extended using various kinds of data augmentation techniques, including rotation, scaling, flipping, shear transformation, brightness and contrast correction, and noise addition. Data augmentation increases each class to 100 images. These techniques enhance the model's performance on unknown data and help it to become more generalizable. Training occurs using an Adam optimizer, a batch size of 32, and an initial learning rate of 0.001. To optimize the model's performance, these hyperparameters are properly tuned. The Kaggle dataset is used to train, validate, and test the model on unseen data, and the custom unseen dataset is used for testing. The proposed model indicated great potential for accurate handwritten digit recognition with a training accuracy of approximately 95% and a validation accuracy of up to 99% after 30 epochs. Strong generalization over unseen handwritten digits is determined by testing accuracy of 97% on the Sudoku dataset. Testing accuracy on the personal dataset is 94.44%, and testing accuracy on the augmented personal dataset is 77.85%.

Keywords: Convolutional Neural Networks (CNNs), handwritten digit recognition, custom datasets, deep learning, sudoku digit dataset.

[1]The University of Faisalabad, e-mail: mehakranafsd@gmail.com
[2]The University of Faisalabad, e-mail: mibrarktk2014@gmail.com
[3]The University of Faisalabad, e-mail: majidhussain1976
[4]Punjab Highway Department Lahore, Pakistan, e-mail: dr.naeem.fsd@gmail.com
[5]The University of Faisalabad, e-mail: muqadsajabeen62@gmail.com

INTRODUCTION

Due to modifications in machine learning and deep learning methodologies, artificial intelligence (AI) has emerged as a disruptive force in many different industries. computer vision is an essential field where AI enables machines to understand and interpret visual data from their surroundings. Handwritten digit recognition is a basic job in computer vision with many applications, including automated postal mail sorting, bank check processing, form digitization, and instructional tools. Convolutional Neural Networks can automatically build hierarchical feature representations from raw picture data, which have become the most popular models for image classification applications. CNNs eliminate the need for manual feature engineering by using convolutional layers to extract spatial patterns like edges, textures, and forms, in contrast to typical machine learning techniques that mostly rely on created features. Because of this feature, CNNs are particularly good at identifying handwritten numbers, where there are frequently differences in writing style, stroke thickness, and orientation.

Real-world handwritten data poses extra problems, even though CNNs have demonstrated performance on benchmark datasets such as MNIST. CNN hyperparameters, including learning rate, batch size, activation functions, number of layers, and dropout rates, must be optimized to overcome these difficulties. Figure 1 shows the Optimization Process for CNN Hyperparameters. The model can converge more effectively, prevent overfitting, and increase accuracy on unknown data with the help of proper hyperparameter adjustment. Furthermore, the training dataset can be artificially expanded using data augmentation techniques like rotation, translation, and zoom, which increases the dataset's diversity and makes the model more resilient to distortions in the real world.

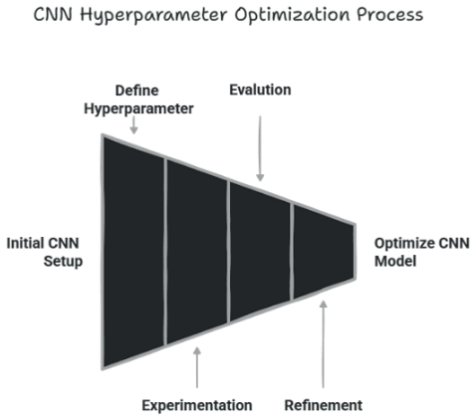

Figure 1: Optimization Process for CNN Hyperparameters

We use a tiny personal handwritten digit dataset enhanced by picture transformations and the Kaggle Sudoku Digit Classification dataset, which includes real-world handwritten digits. Despite the inherent noise and variability, we want to create a CNN model that not only achieves high accuracy on these datasets but also performs well in general.

This study intends to close the gap between controlled benchmark datasets and real-world handwritten digit recognition applications by carefully adjusting hyperparameters and utilizing augmentation, ultimately leading to more dependable and scalable AI systems in practical contexts.

1. RELATED WORK

The problem of handwritten digit recognition in noisy environments, real-world custom datasets, was tackled by Lee et al. To increase resilience, they suggested a CNN design and regularization methods. Their

technique outperformed baseline CNNs with an accuracy of 92.7% [1]. The impact of hyperparameter adjustment on CNN performance for handwritten digit recognition was methodically examined by Kumar and Singh. Using the MNIST dataset, they tested with different learning rates, batch sizes, optimizers, and network levels and increased accuracy from 90% to 94.1% [2]. Using a proprietary handwritten digit dataset, Wang et al. investigated the effects of several data augmentation techniques on CNN accuracy. They discovered that augmentation greatly enhanced generalization, with accuracy up to 92.9% on samples that had never been seen before [3]. By optimizing a pre-trained CNN on a smaller, customized dataset of handwritten digits, Alvi and colleagues used transfer learning. Their algorithm achieved 91.5% accuracy [4]. Using the MNIST dataset, Chen and Zhao examined CNNs with traditional neural network classifiers (SVM, KNN). The findings show that CNNs performed substantially higher than traditional methods 96.2% accuracy [5]. Rahman et al. tackled the challenge of limited datasets by significantly enhancing a collection of handwritten numbers. By expanding the dataset and training a CNN with modifications like rotation, translation, and zoom, they were able to achieve 95.8% accuracy [6]. To increase accuracy and stability, Smith and collaborators suggested an ensemble technique that combines predictions from several CNN designs and achieving 94.3% accuracy [7]. For digit recognition, Patel and Joshi examined how CNNs' dropout and normalization layers affected MNIST and a custom dataset. With a high accuracy of 96.6[8]. Garcia et al. used Sudoku and custom digit datasets to examine CNN's resilience to rotation and scale changes. Their model demonstrated enhanced reliability to real-world variations, achieving 94.8% [9].

2. MATERIALS AND METHODS

The CNN model architecture, hyperparameter optimization, experimental setup, training protocols, evaluation techniques, datasets, data preparation, and augmentation strategies are all covered in this section.

2.1. Dataset Preparation (Dataset Sources):

2.1.1. Sudoku Digit Classification Dataset (Kaggle):

About 70,000 grayscale images of handwritten numbers 1–9 are found in this real-world collection. A selection of 10,000 images is chosen for this model. Figure 2 represents the Sudoku Digits Dataset Splits. The information is separated into the following categories:

- 7,000 photos make up the training set for the model.[10]
- 1,500 photos serve as the validation set for overfitting avoidance and hyperparameter adjustment.
- 1,500 photos make up the test set for the final, objective performance assessment.

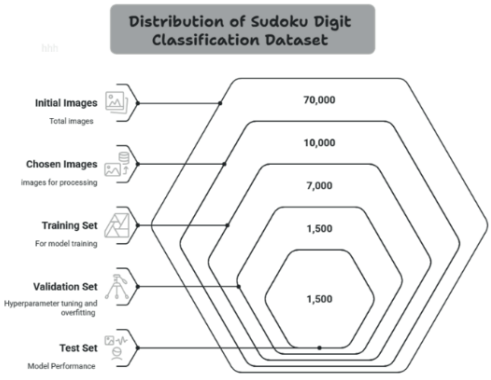

Figure 2: Sudoku Digits Dataset Splits

2.1.2. Personal Handwritten Digit Dataset

This unique dataset, which has only two original photographs per class and nine classes, represents a real-world situation with relatively little data. A more robust training set is produced by using data augmentation to increase each class to 100 photos. Figure 3 represents Personal Handwritten Dataset Splits.

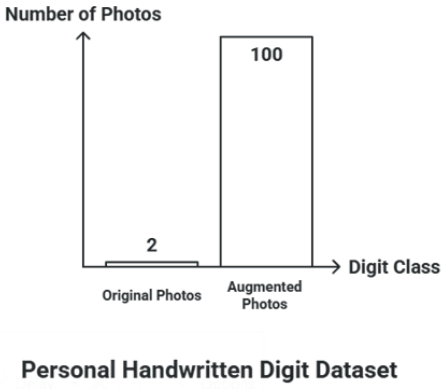

Figure 3: Personal Handwritten Dataset Splits

2.2. Directory Structure

The datasets are arranged into distinct folders to facilitate processing and access:

- train_dir: Holds training pictures
- validation_dir: Holds photos for validation
- test_dir: Holds test pictures
- personal_dir: Holds unique personal photos
- augmented_dir: Consists of enhanced personal photos

2.3. Data Augumentation

The ImageDataGenerator in TensorFlow is used to apply data augmentation techniques, represented in Table 1, to prevent overfitting and enhance dataset diversity, particularly for the tiny personal dataset.

The following modifications are applied:

Table 1. Different Data Augmentation Techniques

Augmentation Technique	Parameter/Range	Purpose
Rotation	±15 degrees	Angular variation is included to increase flexibility
Zoom	±10%	Covers various scales
Height Shift	±10% of image height	To increase diversity, the image is shifted vertically
Width Shift	±10% of image width	To increase diversity, the image is shifted horizontally
Horizontal Translation	Enabled	sideways image shift to resemble a change in position
Vertical Translation	Enabled	Simulates alignment shifts by moving the image up and down.

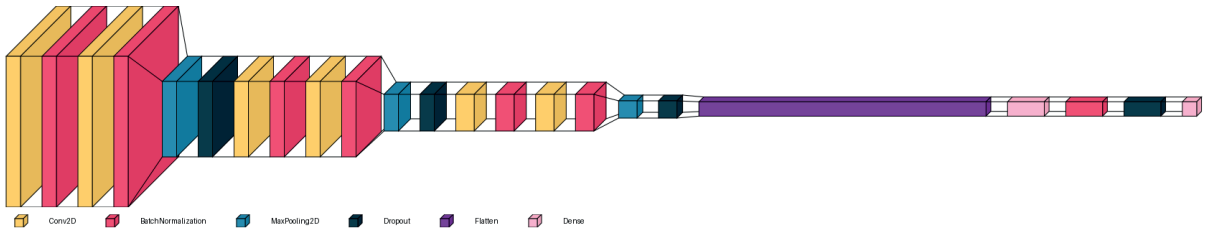
For each class, 100 photos are created by augmenting each original image in the personal dataset. In

addition to adding variability, this greatly expanded the dataset size, which improved the model's capacity to generalize to new data.

2.4. Proposed CNN Model Architecture

The architecture of convolutional neural networks (CNNs) is made for reliable handwritten digit detection, especially on noisy and unique datasets. Incorporating contemporary best practices like batch normalization, dropout, and progressive feature extraction, the architecture is intricate and complex. Figure 4 shows the CNN Model Architecture. A layer-by-layer breakdown is shown below:

First, the model has several convolutional layers (yellow). Following each convolutional block is batch normalization (red). Max pooling layers (dark blue) are used to increase computational burden and decrease spatial dimensionality. At certain times, we add dropout layers (teal) to enhance generalization and avoid overfitting. The purple flattened layer creates a 1D vector from the 2D feature maps. dense (completely linked) layers (pink), one of which has 512 neurons and is activated by ReLU. There are nine neurons with softmax activity in the last layer. The output forms, number of filters or units, and parameter counts for each layer are listed in the table below the diagram.

No.	Layer Name (Type)	Output Shape	Filters/Units	Param #
1	conv2d_6 (Conv2D)	(None, 70, 70, 64)	64	640
2	batch_normalization_7 (BatchNormalization)	(None, 70, 70, 64)	-	256
3	conv2d_7 (Conv2D)	(None, 70, 70, 64)	64	36928
4	batch_normalization_8 (BatchNormalization)	(None, 70, 70, 64)	-	256
5	max_pooling2d_3 (MaxPooling2D)	(None, 35, 35, 64)	-	0
6	dropout_4 (Dropout)	(None, 35, 35, 64)	-	0
7	conv2d_8 (Conv2D)	(None, 35, 35, 128)	128	73856
8	batch_normalization_9 (BatchNormalization)	(None, 35, 35, 128)	-	512
9	conv2d_9 (Conv2D)	(None, 35, 35, 128)	128	147584
10	batch_normalization_10 (BatchNormalization)	(None, 35, 35, 128)	-	512
11	max_pooling2d_4 (MaxPooling2D)	(None, 17, 17, 128)	-	0
12	dropout_5 (Dropout)	(None, 17, 17, 128)	-	0
13	conv2d_10 (Conv2D)	(None, 17, 17, 256)	256	295168
14	batch_normalization_11 (BatchNormalization)	(None, 17, 17, 256)	-	1024
15	conv2d_11 (Conv2D)	(None, 17, 17, 256)	256	590080
16	batch_normalization_12 (BatchNormalization)	(None, 17, 17, 256)	-	1024
17	max_pooling2d_5 (MaxPooling2D)	(None, 8, 8, 256)	-	0
18	dropout_6 (Dropout)	(None, 8, 8, 256)	-	0
19	flatten_1 (Flatten)	(None, 16384)	-	0
20	dense_2 (Dense)	(None, 512)	512	8389120
21	batch_normalization_13 (BatchNormalization)	(None, 512)	-	2048
22	dropout_7 (Dropout)	(None, 512)	-	0
23	dense_3 (Dense)	(None, 9)	9	4617

Figure 4: Proposed CNN Model

2.5. Model Training

The categorical cross-entropy loss function, which works well for multi-class classification tasks, is used to train the CNN model for up to 30 epochs. Figure 5 represents the training and validation accuracy of the proposed model. Both training and validation accuracy/loss are tracked during the training process to identify overfitting and guarantee generalization. Following training, the model is tested on the original and enriched personal datasets as well as the test set from the Sudoku dataset to determine its universality and robustness.

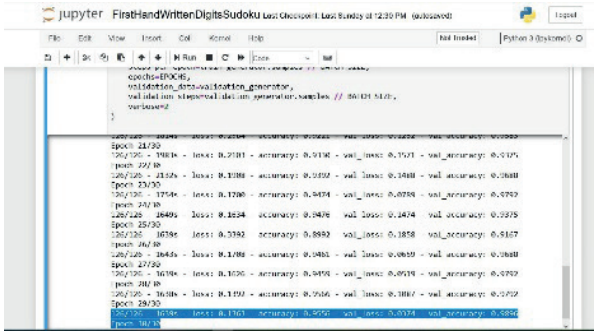

Figure 5: Training and Validation Accuracy

3. RESULTS

The prepared datasets are used to train and evaluate the CNN model. Its performance is summed up by the following findings:

3.1. Generalization to the Sudoku Dataset:

Training Accuracy: After 30 training epochs on the Sudoku dataset, the model's accuracy is approximately 95%. This shows that digit patterns from the training data is correctly recognized by the network.

Validation Accuracy: On the validation set, the model achieved up to 99% accuracy during hyperparameter tuning. Strong learning and efficient generalization to new data during training are demonstrated by this high validation accuracy.

Test Accuracy on Sudoku Dataset: The model achieved up to 97% accuracy when tested on a different, unseen test set from the Sudoku dataset. This demonstrates that the model can accurately categorize fresh handwritten digit images from a real-world dataset and is not overfitting.

3.2. Generalization to Custom Dataset:

Test Accuracy on Personal Dataset: A Small dataset of handwritten values, consisting of nine classes with two original photos each and 100 enhanced images per class, is used to test the model further. On this dataset, it had an accuracy of 94.44%.

Test Accuracy on Augmented Personal Dataset: The model is tested on the augmented personal dataset following extensive data augmentation (rotations, shifts, and zooms). The accuracy in this case was 77.85%. The decrease shows the model's robustness to handling noisy and varied data while also reflecting the added complexity and unpredictability brought about by augmentation.

3.3. Libraries and Experimental Setup

- For creating, training, and assessing models, use TensorFlow 2.3.0 and Keras.
- NumPy 1.23.5: For processing data and performing numerical calculations.
- To visualize training progress and outcomes, use Matplotlib 3.7.5.
- Pandas 2.0.3: For analysis and data manipulation.
- scikit-learn: For calculating metrics and partitioning datasets.
- System Type: 64-bit operating system, x64-based processor

- GPU: AMD Radeon (TM) R9 350
- Processor: Intel(R) Xeon(R) CPU E5620 @ 2.40GHz 2.39GHz
- RAM: 32.0 GB Edition: Windows 10

3.4. Evaluation of the proposed model through graphs:

3.4.1. Training and Validation accuracy per Epoch & Training and Validation Loss per Epoch

Training and validation are represented in Figure 6, loss significantly reduced throughout epochs, while both training and validation accuracy grew gradually.

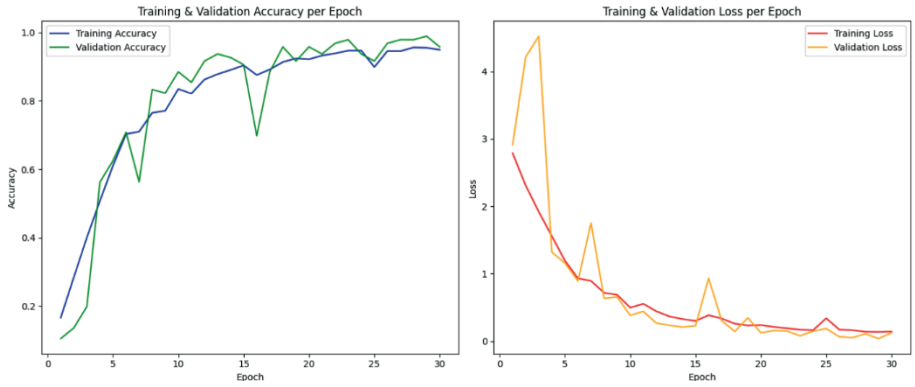

Figure 6: Training and Validation Accuracy & Loss per Epoch

3.4.2. Accuracy and Loss across all Datasets

The model behaved well, obtaining low loss and high accuracy on test, validation, training, and personal datasets, are shown in Figure 7. Performance decreased on the expanded dataset, showing that generalization to changed data is problematic.

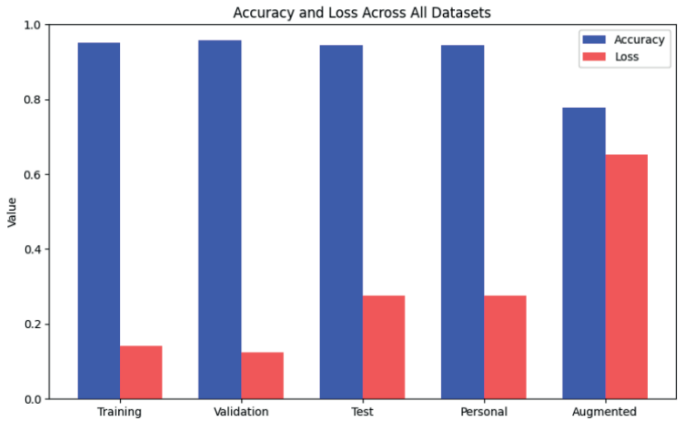

Figure 7: Accuracy and Loss Across all Datasets

CONCLUSION

To recognize handwritten digits on unique and noisy datasets, an optimized CNN model is created in this study. Model accuracy and generalization are greatly increased by systematic hyperparameter adjustment, and resilience is strengthened by data augmentation, particularly for small and changeable personal datasets. The model's impressive performance on difficult personal data and high accuracy on the Sudoku dataset

underscore the value of integrating data augmentation and hyperparameter optimization for practical handwritten digit recognition applications.

FUTURE WORK

To investigate more complex and sophisticated CNN architectures for better feature extraction and accuracy.

To include explainability approaches (LIME) to enhance transparency and interpret model decisions. to investigate

GAN-based and adversarial data augmentation techniques to produce realistic-looking artificial handwritten numbers, hence enhancing model generalization.

In order to decrease training time and increase accuracy on small custom datasets, transfer learning from large pretrained CNN models should be included.

REFERENCES

Lee, J., Kim, S., & Park, H. (2025). Robust digit recognition with CNNs on noisy data. *Journal of Computer Vision Research, 18*(2), 123–135.

Kumar, R., & Singh, A. (2025). Hyperparameter tuning for CNNs in handwritten digit recognition. *F1000Research, 14*, 221.

Wang, L., Zhao, Y., & Chen, X. (2024). The impact of data augmentation on CNN performance for handwritten digit recognition. *Pattern Recognition Letters, 165*, 45–52.

Alvi, F., Hassan, M., & Raza, S. (2024). Transfer learning for custom handwritten digit recognition. *International Journal of Artificial Intelligence, 37*(4), 299–310.

Chen, L., & Zhao, Q. (2025). Comparative analysis of CNNs and traditional machine learning for digit recognition. *IEEE Transactions on Neural Networks, 36*(1), 85–94.

Rahman, M., Ali, S., & Begum, T. (2025). Improving handwritten digit recognition on small datasets using augmentation. *Applied Artificial Intelligence, 39*(2), 200–212.

Smith, J., Patel, K., & Lee, R. (2024). Ensemble learning with CNNs for handwritten digit recognition. *Neural Computing and Applications, 36*(8), 4567–4578.

Patel, S., & Joshi, D. (2025). Effect of dropout and normalization in CNNs for handwritten digit recognition. *Expert Systems with Applications, 215*, 119–127.

Garcia, M., Torres, L., & Singh, P. (2024). Enhancing CNN robustness to rotation and scale in digit recognition. *Journal of Machine Vision, 29*(3), 333–345.

R.369. (2022). *SudokuDigitClassification* [Dataset]. Kaggle.

https://www.kaggle.com/datasets/rohit369/sudoku-digit-classification

Rana, M., Hussain, M., Saeed, U. (2025). MEHAK: Explainable AI Classifier for COVID-19 Early Detection Based on LIME. In: Arif, M., Jaffar, A., Geman, O. (eds) Computing and Emerging Technologies. ICCET 2023. Communications in Computer and Information Science, vol 2056. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-77620-5_29

https://doi.org/10.71284/asc.2025152

HARNESSING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION: A PATH TOWARD INCLUSION AND EQUITY IN THE AI ERA

Ananda Majumdar[1]

Abstract

This essay examines the potential of Artificial Intelligence (AI) to foster equity and inclusion in education, addressing the pressing challenges outlined in Sustainable Development Goal 4 (SDG 4), which specifically focuses on quality education and lifelong learning opportunities for all. The introduction emphasizes the necessity of educational equity, which is defined as providing tailored resources, tools, and environments to meet the diverse needs of students. It acknowledges longstanding disparities in education related to wealth, geography, race, gender, and access to resources, highlighting the transformative role education technology can play in mitigating these issues. The Materials and Methods section outlines the framework for integrating AI in educational contexts. This involves a comprehensive review of existing literature, case studies of AI applications, and policy guidance documents from UNESCO aimed at fostering a human-centred approach to technology in education. The methodologies adopted include qualitative analyses to assess the effectiveness of AI tools in personalizing learning experiences, improving resource allocation in underfunded areas, and breaking down language barriers. The essay highlights the potential of AI to personalize learning experiences, enabling educators to cater to the individual needs of their students and sparking enthusiasm about the possibilities. Insights from various stakeholders, including educators, policymakers, and technology developers, are critical to understanding the multifaceted challenges and opportunities associated with AI integration. The results demonstrate that AI has the potential to drastically alter traditional educational practices towards a more personalized and inclusive model. Successful case studies illustrate how AI can identify learning gaps, provide customized resources for students with disabilities, and connect learners across global divides, thereby reinforcing the importance of a data-driven approach in making informed educational decisions. In the discussion, the implications of these findings are analyzed, emphasizing the importance of ethical considerations and inclusive practices in AI implementation. The essay posits that while the integration of AI in education offers unprecedented opportunities for innovation and enhanced learning experiences, it also necessitates careful attention to equity and accessibility to ensure that no student is left behind. By prioritizing the equitable use of AI technologies, education can evolve into a more inclusive system that benefits all learners, fostering a culture of collaboration and knowledge-sharing across diverse contexts.

Keywords: Artificial intelligence, education, inclusion, equity, UN goal 4.

[1]North Central Theological Seminary University of Alberta, Canada, e-mail: anandamajumdar2@gmail.com, https://doi.org/0000-0003-3045-0056

INTRODUCTION

The integration of Artificial Intelligence (AI) in education presents a transformative opportunity to address longstanding disparities and promote equity among diverse student populations. Despite significant advancements in educational technology, persistent gaps related to wealth, geography, race, gender, and access to resources continue to hinder equal learning opportunities for all. This research aims to investigate the potential of AI as a catalyst for promoting educational equity, aligning with the pressing challenges outlined in Sustainable Development Goal 4 (SDG 4). A comprehensive review of relevant literature reveals a growing consensus on the promise of AI in personalizing learning experiences and bridging existing educational divides (Roshanaei et al., 2023). Scholars have highlighted the importance of utilizing AI tools to analyze data patterns, tailor educational resources, and support students with diverse needs, thereby paving the way toward a more inclusive educational framework. However, these innovations bring forth ethical considerations and accessibility challenges that must be addressed to ensure that AI serves as a beneficial force for all learners. To guide this inquiry, a mixed-methods research methodology was adopted, encompassing qualitative analyses of case studies and quantitative assessments of AI applications within various educational contexts. This approach enables an in-depth exploration of how AI can be harnessed to personalize instruction, optimize resource allocation, and dismantle language barriers, particularly in underfunded communities. The selection of this methodology is informed by the multifaceted nature of AI integration, which necessitates a nuanced understanding of both statistical outcomes and the personal experiences of educators, students, and stakeholders. The findings of this research underscore AI's transformative potential in education, demonstrating its capability to identify learning gaps, provide customized resources for students with disabilities, and facilitate global connections among learners. Ultimately, this study concludes that while the integration of AI into educational systems presents unprecedented opportunities for innovation, it also demands a vigilant focus on equity and inclusivity. By prioritizing ethical practices and equitable access to AI technologies, the educational landscape can evolve into one that genuinely serves all students, fostering a culture of collaboration and knowledge sharing across diverse contexts.

1. METHOD

1.1. Research Topic and Purpose

The research focuses on the integration of Artificial Intelligence (AI) in education, specifically how it can promote equity and inclusion among diverse student populations. The purpose of this study is to explore various AI applications in educational settings and evaluate their effectiveness in personalizing learning experiences, improving resource allocation, and bridging educational gaps, particularly for underrepresented and disadvantaged groups.

1.2. Population and Sample

The target population for this study includes educators, policymakers, students, and technology developers involved in the implementation of AI in educational contexts across various geographical regions. A purposeful sampling approach will be employed to select participants who have experience with or knowledge of AI applications in education. The sample will comprise approximately 100 participants, including a diverse mix of teachers, educational administrators, and policy experts, ensuring a broad representation of perspectives.

1.3. Assumptions

The research is based on several key assumptions:

1. Participants have sufficient knowledge and experience regarding AI applications in education.

2. The use of AI can lead to meaningful improvements in personalized learning and educational equity.

3. Educational stakeholders are willing to share their insights and experiences concerning AI implementation and its impact on inclusivity.

4. The data collected will accurately reflect the challenges and successes of integrating AI into education.

1.4. Methodology

This study utilizes a mixed-methods approach, combining quantitative and qualitative data collection techniques. A comprehensive review of existing literature has been conducted to identify current trends, challenges, and successful case studies related to AI in education. Quantitative data have been gathered through surveys distributed to educators and policymakers to assess their experiences and perceptions regarding the impact of AI on learning outcomes and equity. A detailed analysis of specific case studies where AI has been implemented to support disadvantaged learners has been conducted to identify best practices and successful strategies. Both statistical methods (for survey data) and thematic analysis (for qualitative interviews) have been employed to interpret the findings and draw conclusions from the research. This methodological framework aims to create a comprehensive understanding of how AI can shape a more equitable education system, shedding light on both its potential and its limitations.

2. RESULTS

The study revealed several key insights regarding the integration of Artificial Intelligence (AI) in education and its potential to improve equity and inclusion. These findings align with the research objectives and are supported by relevant examples and quotations from stakeholders. One of the primary findings is that AI can significantly personalize learning experiences for students. As noted by an educator involved in implementing AI tools, “With adaptive learning platforms, we can tailor content to meet each student’s needs, allowing every learner to progress at their own pace.” This customization not only helps in addressing individual learning gaps but also engages students more effectively. The study indicated that AI could enhance resource allocation in underfunded areas. According to a policymaker’s perspective, “AI systems can analyze where resources are most needed, optimizing distribution to ensure every student has what they need to succeed.” This data-driven approach can lead to more strategic investments in educational resources, especially in marginalized communities. AI technologies were also found to play a crucial role in breaking down language barriers in diverse classrooms. For instance, a technology developer shared, “Our language processing tools help non-native speakers access the curriculum in their preferred languages, leading to better comprehension and participation.” This capacity is essential for fostering inclusivity in multilingual educational environments. The findings also highlighted the importance of AI in supporting students with disabilities. A special education teacher noted, “AI-powered tools provide customized learning aids that cater specifically to the needs of my students, ensuring they are not left behind.” Such applications emphasize how technology can adapt to diverse learning requirements, thereby enhancing accessibility. The research illustrated how AI could connect learners across different geographical locations. A student shared their experience: “Through AI-driven platforms, I have connected with peers from around the world, collaborating on projects that broaden my understanding of global challenges.” This connectivity enriches educational experiences and fosters a sense of global community. The study underscored the role of AI in facilitating data-driven decision-making for educators. A school administrator commented, “Using analytics from AI tools has transformed how we understand student performance, allowing us to make informed decisions that improve teaching strategies.” This capacity to analyze data effectively can lead to more responsive educational practices. In summary, the findings of this study confirm the transformative potential of AI in education, particularly in its ability to promote equity and inclusion. By personalizing learning, optimizing resource allocation, breaking language barriers, supporting students with disabilities,

enhancing global connectivity, and enabling data-driven decision-making, AI technologies are paving the way for a more equitable educational landscape. These insights not only highlight the opportunities presented by AI but also underscore the need for ongoing efforts to address ethical considerations and ensure that all students benefit from these advancements.

DISCUSSION

[1]Students and teachers use AI for many tasks, including brainstorming ideas, writing, and programming. AI offers new ways to explore topics and seek help, but it can also serve as a shortcut. [2]New AI systems often perform better than most students on standardized tests, sometimes ranking in the top ten or even one percent. This is making schools rethink how they assess learning and measure progress. In essence, it is time to reconsider how we learn and teach, which will, in turn, change what students focus on. Despite these benefits, it remains unclear whether AI applications, such as ChatGPT, will improve learning outcomes. AI is often advertised as a means to personalize learning experiences, which we believe it can do. However, [3]Education is a team effort, and schools are where children learn to interact and grow together. [4]Alongside teaching, AI automates tasks like grading and tracking attendance. If managed by trained professionals, this could reduce teachers' workload and bring positive changes. At the same time, the IMF issued a warning that 60% of new jobs could be replaced or heavily impacted by AI in the near future. Therefore, we aim to lead technology rather than let it control us. We should be open to innovation and prepare for the future rather than being defensive. [5]The use of AI in education varies significantly across countries, often reflecting existing disparities in technology, funding, policies, and digital skills. [6]Wealthier countries have better technology and support systems that foster innovation, helping schools and universities experiment with AI in education. In contrast, developing countries face significant challenges, including inadequate infrastructure and unreliable electricity, which hinder the effective use of technology for quality education. To address these issues, we need to focus on two main priorities to fulfill the promise of using technology to advance education for everyone. [7]First, we must ensure investments help close the digital divide, improving connectivity and access to content and resources. Over half of the world's population remains offline, while the other half is investing heavily in the development of new AI tools. [8]Second, we need to build human skills to use technology effectively. This means prioritizing digital skills training for teachers and students in school curricula. Everyone should learn digital literacy as a core skill, regardless of age, education level, or social background. [9]Artificial Intelligence (AI) can help solve significant educational challenges, improve teaching and learning, and ensure inclusive and equitable education for all (SDG 4). However, the fast pace of technological changes also brings [10]Risks and challenges that have outpaced policy discussions and rules. [11]This publication guides policymakers on maximizing the benefits of AI while addressing its risks in education. [12]It begins with basic explanations of AI, its techniques, and technologies. Next, it examines emerging trends in AI and their impact on teaching and learning. It discusses ensuring that AI is used. [13]Ethically, inclusively, and fairly in the education sector. [14]It also explores how education can prepare individuals to work and live effectively with AI, as well as how AI can enhance learning. [15]Lastly, it highlights the challenges of utilizing AI to achieve SDG 4 and provides actionable recommendations for policymakers to develop targeted policies and programs. [16]While AI has the potential to help achieve the Sustainable Development Goals, rapid advancements can lead to multiple risks, including the potential for overpowering human control and causing social and ethical issues, such as the misuse of personal data and increased inequalities. In education, private companies are creating "intelligent," "adaptive," and "personalized" learning systems for schools and universities, with the market expected to reach US$6 billion by 2024. The use of AI raises important questions about what should be taught, how teaching will evolve, and the social and ethical concerns associated with AI. [17]Several challenges exist, such as ensuring educational equity and access. There is a growing consensus that teaching and learning may undergo fundamental changes due to the role of AI in education. [18]The shift to online learning during the COVID-19 pandemic has further complicated these issues. [19]This UNESCO guidance aims to help

policymakers understand how AI can affect teaching and learning in ways that support [20]SDG 4: ensuring quality education and lifelong learning opportunities for everyone. [21]The relationship between AI and education will vary depending on national and economic circumstances. [22] If we move forward with AI without careful consideration, we might see increased inequality, financial disruption, social unrest, and political instability. Those who are technologically disadvantaged or underrepresented will face the most significant challenges. To ensure that AI supports SDG 4, we must develop affordable AI technology models, represent the interests of low- and middle-income countries in key discussions, and connect these countries with nations that have advanced AI implementations. [23]The primary objectives of utilizing AI in education—maximizing benefits and mitigating risks—are then presented, and the associated challenges are examined.

CONCLUSION

Integrating Artificial Intelligence into the educational sector presents a landscape filled with immense potential and formidable challenges. As we venture into this new terrain, we must approach it with deliberate intention and forward-thinking strategies. By strongly emphasizing inclusion and equity in the deployment of AI technologies, we can create an educational environment that ensures all learners, regardless of their socioeconomic status, cultural background, or individual learning needs, have access to high-quality education. Adopting a human-centred approach will be vital as we navigate the intricate complexities that accompany this technological evolution. This methodology enables us to identify and mitigate potential risks, thereby enhancing the educational opportunities available to diverse populations. In our endeavours, it is essential to align our efforts with established frameworks, such as those of UNESCO, which guide us towards a conscientious examination of the cultural diversity inherent in various educational contexts. By doing so, we can prevent the advancement of technology from deepening the existing disparities in educational access and outcomes. Our collective responsibility is to leverage AI as a powerful tool for empowerment. This involves fostering an educational landscape that acknowledges and celebrates diverse perspectives, contributing to a brighter and more inclusive future for all learners. Through thoughtful, ethical engagement with these transformative technologies, we can cultivate an environment where every learner can flourish in an increasingly dynamic and interconnected world, paving the way for a society that values and uplifts every voice.

REFERENCES

Roshanaei, M., Olivares, H., & Lopez, R. R. (2023). Harnessing AI to Foster Equity in Education: Opportunities, Challenges, and Emerging Strategies. *Journal of Intelligent Learning Systems and Applications*, *15*(4), 123–143. https://doi.org/10.4236/jilsa.2023.154009

UNESCO. (2019). *Artificial intelligence in education*. UNESCO. *https://www.unesco.org/en/digital-education/artificial-intelligence*

UNESCO. (2024). *Use of AI in education: Deciding on the Future We Want*. Unesco.org. https://www.unesco.org/en/articles/use-ai-education-deciding-future-we-want

Joanne, A., Gunter, H. M., & Caperna, J. (2022). Exploring the role of Artificial Intelligence in achieving inclusive education: Lessons from research. International Review of Education, 68(3), 391-412.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: An argument for AI in education. Pearson Education.

UNESCO. (2021). Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development. Retrieved from *Artificial intelligence in education: challenges and Opportunities for Sustainable Development - UNESCO digital library*

United Nations. (2020). The Sustainable Development Goals Report 2020. Retrieved from *the sustainable development goals report 2020 | department of economic and social affairs*

Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence in higher education: Where are the educators? International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(1), 39.

AI and education Guidance for policymakers AI and education Guidance for policymakers. (2021). In *UNESCO*. *https://cit.bnu.edu.cn/docs/2021-04/20210419161526594490.pdf*

END NOTES

1 Use of AI in Education: Deciding on the future we want. How are schools, colleges and universities around the world using AI? Paragraph 1st.
2 Use of AI in Education: Deciding on the future we want. How are schools, colleges and universities around the world using AI? Paragraph 2nd.
3 Use of AI in Education: Deciding on the future we want. How are schools, colleges and universities around the world using AI? Paragraph 4th.
4 Use of AI in Education: Deciding on the future we want. How are schools, colleges and universities around the world using AI? Paragraph 5th.
5 Use of AI in Education: Deciding on the future we want. What are the significant differences between countries in adopting AI in education? Paragraph 1st.
6 Use of AI in Education: Deciding on the future we want. What are the significant differences between countries in adopting AI in education? Paragraph 1st.
7 Use of AI in Education: Deciding on the future we want. What are the significant differences between countries in adopting AI in education? Paragraph 2nd.
8 Use of AI in Education: Deciding on the future we want. What are the significant differences between countries in adopting AI in education? Paragraph 3rd.
9 Short Summary: AI and education: Promise and implication. Paragraph 1st.
10 Short Summary: AI and education: Promise and implication. Paragraph 1st
11 Short Summary: AI and education: Promise and implication. Paragraph 2nd.
12 Short Summary: AI and education: Promise and implication. Paragraph 3rd.
13 Short Summary: AI and education: Promise and implication. Paragraph 3rd.
14 Short Summary: AI and education: Promise and implication. Paragraph 3rd.
15 Short Summary: AI and education: Promise and implication. Paragraph 3rd.
16 AI and education: Promise and implication. Introduction. Paragraph 1st.
17 AI and education: Promise and implication. Introduction. Paragraph 2nd.
18 AI and education: Promise and implication. Introduction. Paragraph 3rd.
19 AI and education: Promise and implication. Introduction. Paragraph 4th.
20 AI and education: Promise and implication. Introduction. Paragraph 4th.
21 AI and education: Promise and implication. Introduction. Paragraph 4th.
22 AI and education: Promise and implication. Introduction. Paragraph 5th.
23 AI and education: Promise and implication. Introduction. Paragraph 6th.

https://doi.org/10.71284/asc.2025153

AN EXAMINATION OF THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE SELF-EFFICACY OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS: SAMPLE OF K12 EDUCATION

YABANCI DİL ÖĞRETMENLERİNİN YAPAYZEKA ÖZYETERLİKLERİNİN İNCELENMESİ: K12 ÖRNEĞİ

Sevda Çelenk[1]

Dilek Büyükahıska[2]

Abstract

Recently, the rise of artificial intelligence (AI) has significantly changed the trends of language education. Tools such as ChatGPT or other AI-assisted language robots have been preferred by more and more language learners as they offer personalized learning facilities and real-time language practices. These technological novelties affect the role of teachers in various aspects. While some teachers easily keep up with the pace of AI-oriented tools, others may feel inadequate due to lack of knowledge or skills. This study aims to examine the AI competence self-efficacy of language teachers who teach English in K12 public schools. This is an example of mixed-method research that combines both quantitative and qualitative study. For the quantitative study, the Teacher Artificial Intelligence Competence Self-efficacy (TAICS) scale was utilized to evaluate the self-efficacy rates of the teachers. The scale consisted of 24 items and was applied to a sample of 130 teachers who teach in K12 public schools (40 at primary school, 51 at secondary school, 39 at high school). The results revealed the AI competence of the foreign language teachers on six different dimensions: AI knowledge, AI pedagogy, AI assessments, AI ethics, human-centered education, and professional engagement. There was a statistically significant difference between teachers with 1-10 years of seniority and those with more than 10 years of seniority. In all the dimensions of the scale, the novice teachers declared that they felt more AI competent than more experienced teachers. Also, there was a statistically significant difference among the categories of items in the scale. The AI knowledge scores of teachers were found to be significantly higher than those of AI pedagogy and AI assessment. On the other hand, AI assessment scores were found to be quite lower than those of human-centered education and professional engagement. It was found out that the qualitative study supported the quantitative findings. The current study unveils what foreign language teachers know and what they need to know more about AI.

Keywords: Artificial intelligence, AI competence, AI self-efficacy, ELT

[1] Ereğli ilkokulu, e-mail: sevdacelenk83@gmail.com, https://orcid.org/0009-0002-1582-067X

[2] Asst. Prof., Ondokuz Mayıs University, e-mail: dbuyukahiska@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-5074-7805

Özet

Son zamanlarda, yapay zekânın (YZ) yükselmesi, dil eğitimi trendlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. ChatGPT gibi araçlar veya diğer YZ destekli dil robotları, kişiselleştirilmiş öğrenme olanakları ve anlık dil pratiği sundukları için giderek daha fazla dil öğrenicisi tarafından tercih edilmektedir. Bu teknolojik yenilikler, öğretmenlerin rolünü çeşitli açılardan etkilemektedir. Bazı öğretmenler, YZ odaklı araçların hızına kolayca ayak uydurabilirken, bazıları bilgi veya beceri eksikliği nedeniyle yetersiz hissedebilmektedir. Bu çalışma, K12 devlet okullarında İngilizce öğreten dil öğretmenlerinin YZ öz-yeterliklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu, nicel ve nitel araştırmayı birleştiren karma yöntemli bir araştırma örneğidir. Nicel araştırma için, öğretmenlerin öz-yeterlilik oranlarını değerlendirmek amacıyla Öğretmen Yapay Zeka Yeterlilik Öz-Yeterlik (ÖYYÖ) ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, 24 maddeden oluşmakta olup, K12 devlet okullarında görev yapan 130 öğretmene (40 ilkokul, 51 ortaokul, 39 lise öğretmeni) uygulanmıştır. Sonuçlar, yabancı dil öğretmenlerinin YZ yeterliliklerini altı farklı boyutta ortaya koymuştur: YZ bilgisi, YZ pedagojisi, YZ değerlendirmeleri, YZ etiği, insan odaklı eğitim ve profesyonel katılım. 1-10 yıl kıdemi olan öğretmenler ile 10 yıldan fazla kıdemi olan öğretmenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Ölçeğin tüm boyutlarında, genç öğretmenler, daha deneyimli öğretmenlere kıyasla kendilerini daha YZ yeterli hissettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, ölçek maddelerinin kategorileri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğretmenlerin YZ bilgisi puanlarının, YZ pedagojisi ve YZ değerlendirme puanlarına göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan, YZ değerlendirme puanlarının, insan odaklı eğitim ve profesyonel katılım puanlarına göre oldukça düşük olduğu bulunmuştur. Nitel araştırmanın nicel bulguları desteklediği görülmüştür. Bu çalışma, yabancı dil öğretmenlerinin YZ hakkında neleri bildiklerini ve neleri daha fazla öğrenmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, YZ yeterlik, YZ öz-yeterlik,

INTRODUCTION

Recently, technology has been dominant in every walks of life and education is supposed to be in harmony with these technological developments. Due to its learner-centered nature, language learning is directly affected by technological novelties. Today's learners are born into a digital world loaded with online learning platforms or mobile applications provided by artificial intelligence (AI). AI's capability to bring together human and machine learning offers a great possibility of more efficient teaching and learning than either AI or humans could do on their own (Luan et al., 2020).

As a technical term, AI means "learning to execute a task related to humans by reasoning and interacting with the environment" (Russel & Norvig, 2010). Grassini (2023) maintains that providing learners with an AI-dominated future is crucial. Since the main goal of language instruction is to achieve communication and interaction, AI technology offers a wide range of tools for both learners and teachers.

As teachers still have an undisputable effect on the learning process, teacher AI competence is accepted as a critical component of successful universal education systems, i.e., K–12 (e.g., UNESCO, 2024). The current study highlights the importance of the integration of artificial intelligence into language education. With these in mind, the research conducted in this paper aims to closely examine the AI competence self-efficacy of EFL teachers. This study has the potential to significantly contribute to the literature on what EFL teachers know and what they want or need to know about the use of AI in foreign language teaching.

Recently, technological developments have immensely affected education and language education is no exception. Language learners seek new ways to adopt in their learning journey. According to Edmett et al. (2023) there is a demand for innovative teaching methods in ELT. Along with several improvements, Artificial Intelligence (AI) has been a useful novelty for both language teachers and learners. Whether teachers are capable of identifying, choosing and using the right AI tools in their classrooms can contribute immensely to the language learning process.

Taking into consideration that AI has penetrated into both language teaching and learning, there is an uprising need to adapt foreign language instruction. The AI-powered teaching and learning platforms bear such potential benefits as improved parent-teacher communication, more tailored education, less administrative work, and support for learners in need (Lee et al., 2024).

This study aims to examine AI competence self-efficacy of foreign language teachers in K12 public schools. The research questions of this study are as follows**:**

RQ1: Is there a significant difference between the language teachers in terms of AI competence self-efficacy? (according to gender, kind of school and year of seniority)

RQ2: What are the AI competency self-efficacy rates of the foreign language teachers in terms of AI knowledge, pedagogy, assessment, ethics, human-centered education and professional engagement?

1. RELATED LITERATURE

1.1. The emergence of AI

The history of Artificial Intelligence (AI) goes back to 1956 when Marvin Minsky and John McCarthy came up with a research project on AI at Dartmouth College in New Hampshire (Haenlein & Kaplan, 2019). As Zhang and Li (2024) put forward, AI technology has developed incredibly since it was first proposed at the Dartmouth Conference in 1956. So far, AI has penetrated into language learning contexts as well.

As to the definition of AI, capable of handling complex tasks on its own, is a man-made product gradually approaching the human understanding of the human brain, especially in thinking, reacting, and interacting (Pirim, 2006). AI refers to a combination of technologies such as machine learning, perception, reasoning, and natural language processing (Crawford et al., 2016). McCarthy et al. (2006) defined AI as machines that "can use language, create abstractions and concepts, solve issues that are normally solved by humans, and improve their own capability". Kim et al. (2021) maintain that AI chatbots can develop speaking and writing skills by offering oral and written language. The following table displays the development of chatbots in chronological order:

Table 1: History of chatbots (Adapted from Codecademy Team, 2024; Ina, 2022; Sachdeva, 2024)

Year	Chatbot
1966	Eliza
1968	Parry
1988	Jabberwacky
1992	Dr. Sbaitso
1995	Artificial Linguistic Internet Computer Entity (A.L.I.C.E)
2001	Smarter Child
2005	Mitsuku
2008	Cleverbot
2010	Siri
2012	Google Now
2014	Cortana, Alexa
2017	Google Assisstant
2022	ChatGPT
2023	Bard/Gemini

Table 1 reveals that AI has come up with numerous tools for learners from various backgrounds in the last decades. Most of the chatbots presented above can be adopted in language learning settings since the affordances of AI in foreign language learning seem indisputably welcoming.

1.2. The use of AI in foreign language teaching

Thadphoothon (2022) defines the combination of ELT and AI as ELT 3.0 referring to the theories, hardware, software, and applications in the field of ELT.

AI has several advantages for language learners who like using technological tools and who are responsible for their own learning. First, AI supports language learners by providing linguistic input appropriate for the learners' level. Second, AI instruction is much more personal than the overall classroom instruction as learners can learn on their own pace. Third, AI is sensitive to the learning style of the learners. Nur Fitria (2021) emphasizes the learner-friendly nature of AI as it provides a supplementary support and feedback system, being accessible anytime, anywhere and offering the opportunity to learn at their own pace. Also, AI tools provide learners with real-life like situations so that they can practice the target language. Besides, AI tools come up with lots of exercises to improve skills so that learners can practice speaking, listening, reading, writing or grammar. Thus, AI-equipped classrooms are much more learner-friendly than classic language classrooms.

AI is useful for language teachers as well. Firstly, teachers can make use of AI tools to motivate their digi-native learners. Secondly, AI tools help to create real-life like situations for the learners. Thirdly, teachers can enrich their instruction with a vast variety of linguistic input provided with AI tools. As Koraishi (2023) states, teachers can automatically create lesson plans designed for specific themes, grammatical objectives, and learning outcomes with the aid of Chat GPT.

AI-based tools have the potential to foster a learner-centred approach (Luan et al., 2020). According to Li (2021), teachers need to be proficient in the application of AI tools, as well as sharing, assignment grading, and academic performance to optimize their teaching, reduce workload, accelerate accuracy, and save time. As for the role of the teachers in AI-based instruction, the orchestrator role is attributed to the teachers (Dillenbourg, 2013). According to Nur Fitria (2021), thanks to the benefits of AI, the role of the teacher can be redefined as a guide, enabling a more personalized teaching approach.

As Celik (2023) proposes teachers need to have adequate technological and pedagogical knowledge to ethically use the components of AI in education, Therefore, whether teachers are competent in using AI tools or not can flourish the language learning process. This study examines the AI competence self-efficacy of K-12 foreign language teachers on various dimensions such as knowledge, pedagogy, assessment, ethics, human-centered education and professional engagement.

2. METHOD

This is a mixed method research combining both qualitative and quantitative research. The mixed method turns out to be more than just collecting and analyzing both kind of data; since it also involves the use of both approaches, as a result the overall strength of a study is greater than either qualitative or quantitative research (Creswell & Clark, 2011).

2.1. Context and Participants

The context of the study comprises of K12 public schools of different types in the province of Zonguldak. The participants were selected using convenience sampling. For the quantitative study, the participants consist of 130 teachers who teach English in different levels of schools (40 at primary school, 51 at secondary school, 39 at high school). 23 out of 130 participants were male. The professional seniority of the participants ranged from 1 to above 20 years. 34 (26,2%) participants were novice teachers with a teaching experience ranging from 1 to 10 years. 71 of the participants (54,6 %) had a teaching experience between 11 and 20 years while 25 (19,2%) of them had a teaching experience of more than 20 years.

For the qualitative study, 16 foreign language teachers participated voluntarily (3 at primary school, 5 at secondary school, 8 at high school). Only 1 out of 16 participants was male. The professional seniority of the participants ranged from 1 to above 20 years. Most of the participants (56,3%) had a teaching experience between 11 and 20 years. 3 of them had an experience of under 10 years while 4 of them had an experience of more than 20 years.

2.2. Instruments

This study used teacher artificial intelligence competence self-efficacy (TAICS) scale (Chiu, Ahmed & Çoban, 2024) to evaluate the self-efficacy rates of the teachers. The scale consisted of 24 items on six different dimensions: AI knowledge, AI pedagogy, AI assessments, AI ethics, human-centered education, and professional engagement. Also, 6 open-ended interview questions were developed by the researchers to explore the views of teachers about AI competence of language teachers.

2.3. Data Collection and Analysis

For data collection, online data collection tools were preferred for both quantitative and qualitative data. The scale and the interview questions were written on google forms. The forms were sent to the participants via mobile devices.

The statistical analyses were performed using the SPSS software (v25.0, IBM Corp., Armonk, NY, USA). The Shapiro-Wilk test was used to determine the normal distribution of the data. After determining that the data did not fit the normal distribution, Mann-Whitney U test was applied for pairwise comparisons, and Kruskal–Wallis test and post-hoc Dunn's test were applied for multiple comparisons. All data are presented as mean±standard deviation and statistical significance was defined as a $p<0.05$. The qualitative data was analyzed by using content analysis.

3. FINDINGS

3.1. The Findings of the Quantitative Study

3.1.1. RQ1: Is there a significant difference between the language teachers in terms of AI competence self-efficacy? (according to gender, kind of school and year of seniority)

To find out whether there is a significant difference among the groups of participants in terms of gender, Mann-Whitney U test was utilized to compare the scores of the groups. The elicited results are presented in Table 1:

Table 1. The Comparison of Items According to Gender

Item	Female (n=107)	Male (n=23)	*P*
AIK, mean±SD	3.67±0.81	3.78±0.85	0.505
AIP, mean±SD	3.49±0.88	3.38±0.98	0.639
AIA, mean±SD	3.43±0.88	3.46±0.99	0.720
AIE, mean±SD	3.58±0.68	3.73±0.55	0.323
HCE, mean±SD	3.67±0.67	3.64±0.53	0.868
PEN, mean±SD	3.70±0.78	3.53±0.69	0.336

AIK: Artificial Intelligence Knowledge

AIP: Artificial Intelligence Pedagogy

AIA: Artificial Intelligence Assessment

AIE: Artificial Intelligence Ethics

HCE: Human-Centered Education

PEN: Professional Engagement

Table 1 reveals that the scores of the females and males show a slight difference. The scores of the females are slightly higher than those of males on AI pedagogy (3.49±0.88), AI human-centered education (3.67±0.67) and AI professional engagement (3.70±0.78). However, the males' scores incline to be higher than those of female participants on AI knowledge (3.78±0.85), AI assessment (3.46±0.99) and AI ethics (3.73±0.55). In sum, there was no statistical difference among the groups in terms of gender.

To find out whether there is a significant difference among the participants' kind of school, Kruskal-Wallis test was utilized to compare the scores of the groups. The elicited results are presented in Table 2:

Table 2. The Comparison of Items According to the School Type

Item	Primary School (n=40)	Secondary School (n=51)	High School (n=39)
AIK, mean±SD	3.62±0.82	3.77±0.74	3.67±0.91
AIP, mean±SD	3.32±0.92	3.53±0.86	3.55±0.91
AIA, mean±SD	3.38±0.85	3.47±0.93	3.45±0.92
AIE, mean±SD	3.54±0.55	3.59±0.61	3.70±0.80
HCE, mean±SD	3.65±0.62	3.62±0.63	3.74±0.71
PEN, mean±SD	3.61±0.69	3.72±0.75	3.68±0.87

AIK: Artificial Intelligence Knowledge

AIP: Artificial Intelligence Pedagogy

AIA: Artificial Intelligence Assessment

AIE: Artificial Intelligence Ethics

HCE: Human-Centered Education

PEN: Professional Engagement

Table 2 presents the scores of the groups in terms of the kind of schools. It is evident that the participants teaching English at secondary schools gave the highest scores of all on AI knowledge (3.77±0.74), AI assessment (3.47±0.93) and professional engagement (3.72±0.75).

The scores of the participants teaching English at high schools are the highest on such issues as AI pedagogy (3.55±0.91), AI ethics (3.70±0.80) and human-centered education (3.74±0.71). The scores elicited from the participants teaching at primary schools appear to be the lowest of all. Yet, there was no statistically significant difference among the groups in terms of kind of school.

To find out whether there is a significant difference among the participants' year of seniority, Kruskal-Wallis and post-hoc Dunn's tests were utilized to compare the scores of the groups. The elicited results are presented in Table 3:

Table 3. The Comparison of Items According to Year of Seniority

Item	**1-10 years** (n=34)	**11-20 years** (n=71)	**>20 years** (n=25)
AIK, mean±SD	4.07±0.63 [a]	3.55±0.83	3.60±0.85
AIP, mean±SD	3.68±0.77	3.41±0.93	3.36±0.93
AIA, mean±SD	3.69±0.81	3.35±0.92	3.33±0.92
AIE, mean±SD	3.77±0.78	3.60±0.56	3.42±0.72
HCE, mean±SD	3.88±0.62	3.62±0.62	3.50±0.73
PEN, mean±SD	3.84±0.70	3.64±0.75	3.53±0.88

AIK: Artificial Intelligence Knowledge

AIP: Artificial Intelligence Pedagogy

AIA: Artificial Intelligence Assessment

AIE: Artificial Intelligence Ethics

HCE: Human-Centered Education

PEN: Professional Engagement

a: p=0.004 compared to the 11-20 years group

Table 3 points out that there was a statistically significant difference in terms of AIK between the participants with 1-10 years of seniority and those with 11-20 years of seniority. It is clear that the teachers with 1 to 10 years of teaching experience scored (4.07±0.63 [a)]) higher than those of teachers with experience of more than 10 years (3.55±0.83). Moreover, the teachers with 1-10 years of seniority rendered the highest scores in all aspects: AI pedagogy (3.68±0.77), AI assessment (3.69±0.81), AI ethics (3.77±0.78), human-centered

education (3.88±0.62) and professional engagement (3.84±0.70).

3.1.2. RQ2: What are the AI competency self-efficacy rates of foreign language teachers in terms of AI knowledge, pedagogy, assessment, ethics, human-centered education and professional engagement?

To find out the AI competency self-efficacy rates of foreign language teachers in terms of AI knowledge, pedagogy, assessment, ethics, human-centered education and professional engagement, Mann-Whitney U test was used. Table 4 shows the results:

Table 4. The Comparison of Categories in the Scale

Item	Score (n=130)
AIK, mean±SD	3.69±0.81[a, b]
AIP, mean±SD	3.47±0.89
AIA, mean±SD	3.43±0.90 [c, d]
AIE, mean±SD	3.61±0.66
HCE, mean±SD	3.67±0.65
PEN, mean±SD	3.67±0.77

AIK: Artificial Intelligence Knowledge

AIP: Artificial Intelligence Pedagogy

AIA: Artificial Intelligence Assessment

AIE: Artificial Intelligence Ethics

HCE: Human-Centered Education

PEN: Professional Engagement

a: p=0.048 compared to the AIP group

b: p=0.021 compared to the AIA group

c: p=0.046 compared to the HCE group

d: p=0.042 compared to the PEN group

Table 4 reveals that there are some statistically significant differences among the categories of TAICS. Firstly, the scores of AI knowledge (3.69±0.81[a, b.]) are found significantly higher than AIP (3.47±0.89) and AIA (3.43±0.90). This implies that the participants feel more competent in terms of AI knowledge rather than AI pedagogy and AI assessment. Secondly, the scores of AI assessment (3.43±0.90 [c, d]) are found quite lower than HCE (3.67±0.65) and PEN (3.67±0.77). This difference points out that the participants feel more positive about human-centered education and professional engagement compared to AI assessment.

3.2. The Findings of the Qualitative Study:

3.2.1. Which AI tools do you use in your language teaching?

The participants came up with several AI tools which they utilized in language teaching. 62,5 % of the participants stated that they made use of Chat Gpt for language teaching. 12,5% of them claimed that they used Duolingo and Kahoot. Other tools were listed as bitmoji, canva, copilot, Emily, grammarly, talkpal, renderforest, quizz, and wordwall.

3.2.2. What do you think about the usefulness of AI tools for language learning?

Most of the participants accepted that they find AI useful in language teaching.

“They are all very useful and enjoyable.” (P1)

“I can create vocabulary grammar questions.” (P2)

“It can divide the whole process into minor pieces for the pupils’ levels.” (P3)

“AI technologies customize students’ learning to suit their needs.” (P4)

“It contributes valuable things to learning, especially for speaking skill which is held face to face.” (P5)

“AI tools can be incredibly useful for language learning due to their flexibility, personalization, and accessibility.” (P6)

“It offers Personalized Learning Experience, Real-Time Feedback, and the opportunity to develop different language skills.” (P8)

“It is very useful if it is used for the real purposes. We shouldn’t use only Aİ, we should combine with traditional methods.” (P10)

“AI can tailor language learning experiences to your individual needs and goals. Whether you’re a beginner or advanced learner, AI can adjust the difficulty level, provide targeted exercises, and focus on areas where you need the most improvement (e.g., vocabulary, grammar, pronunciation). This personalization makes learning more efficient and engaging.” (P12)

“In my opinion, AI tools are incredibly useful for English language learning. They offer personalized feedback, adapt to individual learning level and make practice more accessible and engaging. Moreover, they provide a variety of resources. In fact, teenager students enjoy using these tools for their education, which cause them to be more motivated about language learning. Therefore, they are more involved with their classes and more engaged in school activities.” (P16)

3.2.3. How often do you use AI for assessment?

12,5 % of the participants stated that they never use AI for assessment purposes. Nearly half of the participants claimed that they sometimes made use of AI for assessment. 12.5% of them acknowledged that they always preferred to use AI for assessment. These findings are in line with the quantitative results which turned out that AI assessment scores were the lowest of all the dimensions in the scale.

3.2.4. What do you think about the safety of AI? (in terms of personal data)

Only minority of (12,5%) of the participants found AI safe in terms of personal data. Most of the teachers declared that they felt dubious about the safety of AI.

“As much as every online thing.” (P1)

“I think it isn’t as safe as a teacher.” (P2)

“It should be improved.” (P4)

“Considering it in terms of personal data, I approach it with hesitation, I think there may be security vulnerabilities.”(P5)

“There can be some problems about it, we shouldn’t share everything about us (such as personal

information).” (P8)

Some of the teachers found the safety of AI dependable:

“It may not be safe sometimes. It requires through usage.” (P3)

“The safety of AI in terms of personal data largely depends on how the technology is designed, implemented, and regulated.” (P6)

“Just if you’re using through a web browser it can access your cookie files just like everything else. However, in case of using as an executable file it may reach your whole personel files.” (P10)

“I think transparency is key. It’s important to know how their data is being used and stored. It’s all about finding that balance between leveraging AI for learning and ensuring privacy.” (P14)

3.2.5. What are the benefits and risks of AI tools?

The participants suggested several benefits of AI such as:

“It can be enjoyable for education.” (P1)

“It has benefits such as not wasting time.” (P2)

“I can be useful for vitalization.” (P3)

“It makes everything more practical.” (P5)

“Time management can be easier, AI tools make learners comfortable.” (P7)

“Benefits: quick, easy to use, enjoyable.” (P8)

“One benefit is helping teachers/students with their work.” (P10)

“Advantages are reducing human errors, time-saving capabilities, digital assistance, and unbiased decisions.” (P11)

“The benefits are; Al tools tailor learning experiences to individual student needs, helping them progress at their own pace. They can make language learning more accessible, providing resources anytime and anywhere. Students can receive instant feedback on their work, which helps them correct mistakes and learn more effectively. Moreover, Many Al tools use gamification and interactive elements to keep students motivated and engaged.” (P14)

The risks of AI cited by the participants are as follows:

“Laziness will be the risk.” (P4)

“AI can make students more passive.” (P6)

“It has risks of security and lack of emotion.” (P8)

“It may lead to a virtual loss of sanity in a real-life situation.” (P9)

“The possible risks are killing creativity and the risk of personal data stolen.” (P10)

“However, the disadvantages include emotional intelligence and encouraging human laziness.” (P11)

“Students may not need more effort. AI can do everything needed.” (P13)

“On the other hand, AI tools can be dangerous and risky. There are concerns about how student data is collected, stored, and used by Al tools. Students might become too dependent on Al, potentially hindering their critical thinking and problem- solving skills. Also, not all Al tools are created equal; some might provide inaccurate or low-quality information. In fact, there’s a risk not a danger that not all students have equal access to technology, which can create disparities in learning opportunities.” (P14)

“In addition to providing convenience in many areas of life, I think it may have personal and social risks, I think it may cause negative effects on individuals in their skill development in the field of education, increase in unemployment, abuse, such as war technologies, these can also be considered among the risks. (P15)

“AI tools offer transformative benefits, but these must be weighed against the potential risks. Mitigating the risks of AI will require robust ethical frameworks, regulations, transparency in AI development, and ongoing oversight to ensure AI is used responsibly and for the greater good.” (P16)

3.2.6. Do you cooperate with your colleagues on using AI tools?

While most of the teachers favored cooperation, only 31,25% of the participants stated that they cooperated with their colleagues on using AI tools.

“Yes, because it is beneficial.” (P1)

“Yes, cooperating ensures progress.”

“I suggest them to use it for making things faster and more practical.” (P2)

“It will be easy to prepare lesson plans and materials.” (P4)

“Collaboration with colleagues on using AI tools can be highly beneficial, as it allows for the sharing of insights, skills, and best practices. When teams work together to integrate AI tools,” (P5)

“Yes, because we had better keep up with the era we are in now.” (P7)

“Yes, I usually cooperate with them both to teach them the AI tools that I’m good at and to learn the ones they know and new to me. I meet with my colleagues to learn about these tools and how to use them. Sometimes we come together to get applications and prepare products related to using the methods.” (P8)

Some of them claimed that it depended on the personality of their colleagues:

“It depends, ‘cause most of my colleagues are kind of old people. And the elders are not easy to interact with such stuff.” (P10)

43,75% of the participants accepted that they did not cooperate with their colleagues on AI for various reasons:

“No, because we don’t use them.” (P3)

“No, I haven’t got enough knowledge about it.” (6)

“I didn’t work on it, because I have not enough information about it.” (P11)

“Colleagues at my school don’t like to do anything extra.” (P13)

“No, they don’t have enough knowledge and computer usage ability.” (P16)

These findings show parallelism with the findings of the quantitative results. Looking back on the results

of the scale, the mean score for the professional engagement is 3,67, which is close to the percentage of teachers (31,25%) who stated that they cooperated with their colleagues on AI competence.

4. RESULTS

This study aimed to examine the AI competency self-efficacy of the foreign language teachers are in terms of understanding, applying and assessing artificial intelligence.

The results of this study have several implications on the AI competence self-efficacy of language teachers. The first research question was focused on if there was a difference among the groups of participants in terms of AI competence. The results revealed that the AI knowledge scores of teachers with 1 to 10 years of seniority were higher than those teachers with more than 10 years of seniority. Similar results were found by Alharbi and Khalil (2023) who put forward that younger teachers displayed a more positive attitude towards the use of chatbots in the classroom than older teachers exhibiting more resistance to AI-based language teaching.

The second research question seeked if there were any differences among the categories in the scale. It was found out that AI knowledge scores were higher than AI pedagogy and AI assessment scores. Likewise, Çelik (2023) developed a scale called technological, pedagogical, and content knowledge (TPACK) to examine the teachers' professional knowledge to ethically integrate artificial intelligence (AI)-based tools into education. Çelik (2023) found out that as long as teachers have more AI knowledge, they will be more able to utilize AI pedagogically.

In addition, human-centered education and professional engagement scores were higher than AI assessment scores. This implies low self-efficacy of teachers about AI assessment. Hence, teachers might need to be more equipped with AI assessment skills. Kim et al. (2021) conducted a similar study to identify teacher competencies to teach AI Technologies based on the TPACK framework. Their study suggested important results and conceptualized necessary teacher knowledge and skills for effective teaching of AI.

Another similar study was conducted by Dilzhan (2024) yielding that teachers favored ChatGPT for its reduced workload and increased learner engagement along with the development of writing and vocabulary skills. Despite these merits, such drawbacks were spotted as the risk of too much reliance on technology and academic dishonesty.

A further study was carried out by Üretmen (2024) who came up with the fact that teachers holding master's or doctoral degrees scored higher on AI practical knowledge compared to those with bachelor's degrees. The study also revealed that teachers with various educational backgrounds had higher scores in the theoretical knowledge sub-dimension than those who graduated in ELT. However, there was no significant difference in AI awareness level among them based on the grade levels at which they teach and their teaching experience.

If foreign language education is to catch up with the rapidly growing AI technology, language teachers had better take action towards both adapting to AI technology and adopting the best AI tools for their classrooms. Language teachers may feel uneasy about the linguistic potential of AI if they compare themselves with AI. However, they should bear in mind the social and emotional characteristics of language learning. On the other hand, they shouldn't underestimate the capacity of AI in language education. The ideal path to follow seems to utilize AI to facilitate the learners and enrich the learning and teaching processes. The incorporation of AI into language teaching offers numerous benefits but requires careful consideration.

Last but not least, those teachers who try to catch up with the latest technologies and those who are lifelong learners will contribute to human-centered education.

Current study offers to shed light on the self-efficacy of foreign language teachers on the use of AI tools. Yet more studies are needed in the field to keep up with the pace of educational technologies.

LIMITATIONS AND SUGGESTIONS

This study was conducted with 130 foreign language teachers who teach English in primary, secondary and high schools. This study can be carried out with participants from higher education. Also, the study can be broadened with more participants. In addition, the study can be duplicated using more comprehensive data collection tools.

REFERENCES

Alharbi, K., & Khalil, L. (2023). Artificial Intelligence (AI) In ESL Vocabulary Learning: An Exploratory Study on Students and Teachers' Perspectives. *Migration Letters, 20*(S12), 1030-1045. Retrieved from https://migrationletters.com/index.php/ml/article/view/8224

Celik, İ. (2023). Towards Intelligent-TPACK: An empirical study on teachers' Professional knowledge to ethically integrate artificial intelligence (AI)-based tools into education. *Computers in Human Behavior.* 138 (2023) 107468.

Chiu, T.K.F., Ahmed, Z., & Çoban, M. (2024). Development and validation of teacher artificial intelligence (AI) competence self-efficacy (TAICS) scale. Education and Information Technologies. https://doi.org/10.1007/s10639-024-13094-z

Codecademy Team. (2024). Codecademy. Retrieved April 2024, from History of Chatbots: https://www.codecademy.com/article/history-of-chatbots

Crawford, K., Calo, R. (2016).There is a blind spot in AI research. Nature 538, 311–313.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2011). Designing and Conducting Mixed Methods Research. Sage Publications.

Dillenbourg, P. (2013). Design for classroom orchestration. Computers & Education, 69, 485–492. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.04.013

Dilzhan, B. (2024). Teaching English and Artificial Intelligence: EFL Teachers' Perceptions and Use of ChatGPT. [Unpublished thesis]. Department of Language Education. SDU University.

Edmett, A., Ichaporia, N., Crompton, H., Crichton, R. (2023). Artificial intelligence and English language teaching: Preparing for the future. British Council.

Grassini S.(2023). Shaping the Future of Education: Exploring the Potential and Consequences of AI and ChatGPT in Educational Settings. *Education Sciences*. 13(7):692. https://doi.org/10.3390/educsci13070692

Haenlein, M., Kaplan, A. (2019). A Brief History of Artificial Intelligence: On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence. California Management Review. pp. 1-10.

Ina. (2022, March 15). ONLIM. Retrieved April 2024, from The History of Chatbots from ELIZA to ChatGPT: https://onlim.com/en/the-history-of-chatbots/

Kim, S., Jang, Y., Choi, S., Kim, W., Jung, H., Kim, S., & Kim, H. (2021). Analyzing teacher competency with TPACK for K-12 AI education. KI-Künstliche Intelligenz, 35 (2), 139–151. https://doi.org/10.1007/s13218-021-00731-9.

Koraishi, O. (2023). Teaching English in the Age of AI: Embracing ChatGPT to Optimize EFL

Materials and Assessment. *Language Education & Technology* (LET Journal), 3(1), pp. 55-72.

Li, N., (2021). On Professional Development of College Foreign Language Teachers in the Era of Artificial Intelligence [J]. Journal of Chengdu Normal University, 37(07): 20-26.

Lee, Y. J., Davis, R.O. & and Ryu, J. (2024). Korean in- Service Teachers' Perceptions of Implementing Artificial Intelligence (AI) Education for Teaching in Schools and Their AI Teacher Training Programs, In International Journal of Information and Education Technology 22(2), 2.

Luan, H., Geczy, P., Lai, H., Gobert, J., Yang, S. J., Ogata, H., … Tsai, C. C. (2020). Challenges and future directions of big data and artificial intelligence in education. Frontiers in Psychology, 2748. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.580820

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (2006). A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence, august 31, 1955. *AI magazine*, *27*(4), 12-12.

Nur Fitria, Tira. (2021). The Use Technology Based on Artificial Intelligence in English Teaching and Learning. 6. pp. 213-223. Pirim, H. (2006). Yapay Zeka. Journal of Yasar University, 1(1), 81-93.

Russel, S., & Norvig, P. (2010). Artificial intelligence - a modern approach. Pearson Education.

Sachdeva, N. (2024). Daffodil. Retrieved April 2024, from Software Engineering Insights: https://insights.daffodilsw.com/blog/the-history-and-evolution-of-chatbots

Thadphoothon, J. (2022). ELT in the Age of Artificial Intelligence (AI): Working with Machines. *Journal of NELTA*, 27(1-2), pp. 202–212.

UNESCO (2024, March 1). AI competency frameworks for school students and teachers *TheUnited Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* https://www.unesco.org/en/digital-education/ai-future-learning/competency-frameworks

Üretmen, Sh. (2024). Turkish EFL teachers' awareness and perspectives on artificial intelligence incorporation into language instruction. [Unpublished Thesis]. Necmettin Erbakan University.

Zhang, XJ., and LI, XY. (2024). Current Status and Strategies to Enhance Information Literacy of Foreign Language Teachers in the Context of "AI + Education" [J]. Journal of Xinzhou Teachers University, 40(02): 71-76+93.

APPENDICES

Teacher Artificial Intelligence Competence Self-efficacy (TAICS) Scale

	AI knowledge (AIK)
AIK1	I can distinguish whether a tool is AI-based or not.
AIK2	I can create content with AI.
AIK3	I can explain what AI is.
AIK4	I know how to choose the right AI tools to effectively complete a task.
	AI Pedagogy (AIP)
AIP1	I can choose an AI tool to use in my classroom that enhances what I teach, how I teach, and what students learn.
AIP2	I can choose an AI tool that enhances my teaching subject content for a lesson.
AIP3	I can teach lessons that appropriately combine my teaching subject, AI tools, and teaching approaches.
AIP4	I can help others coordinate the use of subject content, AI tools, and teaching approaches.
	AI Assessment (AIA)
AIA1	I can use AI tool to foster assessment for learning.
AIA2	I can design an assessment approach to improve student learning in an AI-based environment (e.g., learning with ChatGPT).
AIA3	I can assess student learning in an AI-based environment.
AIA4	I can choose an AI tool to foster student self-assessment.

	AI Ethics (AIE)
AIE1	I can teach students ethics.
AIE2	I can protect sensitive content from AI tools (e.g., exams, students' grades and personal data).
AIE3	I can ensure my health and well-being while using AI tools.
AIE4	I teach students how to behave safely and responsibly when learning with AI tools.
	Human-centered education (HCE)
HCE1	I can assess the benefits of an AI tool.
HCE2	I can assess the risks of an AI tool.
HCE3	I recognize human is responsible for AI bias.
HCE4	I can explain how AI impact our society.
	Professional engagement (PEN)
PEN1	I can use different websites and search strategies to find and select a range of different AI tools.
PEN2	I actively look for continuous professional development activities outside my educational organization.
PEN3	I actively share my AI teaching experience with other colleagues within and outside my educational organization.
PEN4	I love to help my colleagues design learning activities with AI.

(Chiu, Ahmed & Çoban, 2024)

INTERVIEW QUESTIONS

1. What kind of Artificial Intelligence (AI) tools related to language learning do you know?
2. What do you think about the usefulness of AI tools for language learning?
3. How often do you use AI for assessment?
4. What do you think about the safety of AI? (in terms of personal data)
5. What are the benefits and risks of AI tools?
6. Do you cooperate with your colleagues while using AI tools?

https://doi.org/10.71284/asc.2025154

THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON INDUSTRY 5.0

Hazal Ezgi Özbek[1]

Mert Demircioğlu[2]

Abstract

The rapid advancement of digital technologies has significantly transformed not only individuals' daily lives but also the operations of companies, manufacturers, and logistics firms. This transformation reflects the evolution of industrial revolutions, from Industry 1.0 to Industry 4.0. Initially, mechanization and cost-efficiency defined Industry 1.0. Industry 2.0 followed with electricity-powered assembly lines, enabling mass production. Industry 3.0 introduced digital control systems and automation, emphasizing quality, customization, and lean manufacturing principles. Over time, production systems advanced, and global awareness of sustainability and efficiency increased. Industry 4.0 responded by integrating smart technologies such as artificial intelligence (AI), big data, automation, and the Internet of Things (IoT). These technologies enabled real-time data processing, intelligent decision-making, and reduced human intervention in production processes. The focus shifted toward optimizing operations, minimizing errors, and ensuring sustainable resource use. Currently, the emergence of Industry 5.0 marks a new stage where human-machine collaboration takes precedence. This paradigm centers human input in digitalized environments, combining the cognitive abilities of humans with the computational power of AI. Industry 5.0 promotes the co-existence of automation and human creativity, fostering systems that are not only efficient but also responsive to individual needs. Technologies such as machine learning, natural language processing, generative AI, and predictive analytics enable personalized production and enhanced customer engagement. Additionally, AI-driven systems contribute to sustainability by addressing environmental concerns like energy consumption and waste reduction. This study examines the technological developments leading up to Industry 5.0, with a focus on AI's transformative role. Far beyond automation, AI in Industry 5.0 functions as a strategic collaborator, enhancing decision-making, process optimization, and ecological responsibility. It represents a shift toward a more sustainable, inclusive, and intelligent industrial model.

Keywords: Industry 5.0, digitalization, artificial intelligence, human-machine collaboration

INTRODUCTION

In the new world, digitalization is a common issue and has become a global challenge among all sectors. Technological development has been growing so rapidly, which is also important for the industrial revolution, and this is one of the remarkable examples of progress (Coelho et al., 2023). The development of industry has modified even individuals' daily lives and allowed the world to shift to Industry 4.0, including technologies such as artificial intelligence, the Internet of Things, etc. (Tavares et al., 2022).

With the rise of Industry 1.0 in 1974, it affected the notable changes in the industrial sector (Maddikunta et al., 2022). Afterwards, industrial revolutions emerged, such as electricity and automobiles with Industry 2.0 and computers and automation with Industry 3.0 (Ziatdinov et al., 2024). With these improvements, Industry

[1]Assist. Prof. Dr., Çağ University, Türkiye, e-mail: hazalezgiozbek@cag.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3259-6817

[2] Assoc.Prof.Dr., Çukurova University, Türkiye, e-mail: mdemircioglu@cu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-2287-2067

4.0 was presented in 2011 by a group of representatives from Germany. It seems that this development increased the efficiency of production. At the same time, it supported the improvement of the technology. It helps to promote the advanced technology with the transformation of the production process (Möller et al., 2022). Skobelev and Borovik (2017) mentioned that Industry 4.0 will achieve a stage between 2020 and 2025. Moreover, they explained that it will also improve Industry 5.0 rapidly with these technological developments.

Industry 4.0, in conjunction with technologies such as the Internet of Things (IoT) and artificial intelligence, is enhancing the manufacturing sector by optimizing communication among machines. On the other hand, Industry 5.0 is anticipated to expedite this advancement by integrating intelligent machines with human cognitive processes (Maddikunta et al., 2022). Industry 4.0 emphasizes technology, whereas Industry 5.0 prioritizes value (Xu et al., 2021). Industry 5.0 is anticipated to enhance collaboration and synergy between humans and machines, optimizing the capabilities of both entities (Noble et al., 2022). The progression of industrial revolutions has led us to the threshold of a new epoch characterized as Industry 5.0. The recent revolution is fundamentally altering production techniques and efficiency in smart manufacturing settings by integrating human intelligence with cognitive computing, robotics, and intelligent machinery (G and Boopathy, 2025).

This study provides a theoretical framework on AI and Industry 5.0 (IR 5.0). Therefore, in the first section, it explains both the historical developments and the definition of Industry 5.0. The second section provides basic values and the components of Industry 5.0. The third one examines the role of artificial intelligence in IR 5.0. At the end of the study, we also provide new approaches and future perspectives.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

Starting with the Industrial Revolution in the 18th century, production became mechanical using water and steam power. This progress increased efficiency and expanded the scale of business from a smaller to a larger one. It focused on the first mechanical loom, especially textile manufacturing. The major advance was made with the Watt steam machine, which was spread out in all fields of industry through flexibility and speed in production (Sharma and Singh, 2020; Yavari and Pilevari, 2020).

By the end of the 19th century, quality focus emerged, and electricity became the main source of power. It increased productivity with several improvements, such as the assembly line (Jeevitha and Ramya, 2018). There were two major dimensions in Industry 2.0, which were volume and variety. In those centuries, Hendrick Taylor, who was the father of management, focused on how to boost efficiency as a scientific approach. Afterwards, Henry Ford and Taiichi Ohno studied these dimensions to improve the theory of Taylor. Ford dealt with the shortage of product supply by implementing mass production assembly lines. Ohno tackled the issue of product variety by extending the Toyota production system, which is commonly known as Lean Production, in the beginning of Industry 3.0 (Yin et al., 2018).

In the beginning of the 20th century, technological advancements became more popular, and people started to use digital tools widely. This progress made a remarkable improvement in industry, which is also known “Digital Revolution”. One of the most notable inventions of those days was the Programmable Logic Controller (OPC). In manufacturing systems, electronic devices also required software systems. Electronic devices were supported with these software programs to direct, manage, and control the production processes in a systematic order (Jiang et al., 2022; Mathur et al., 2022). These digitalized processes are called Industry 4.0, which supports technological improvements in general systems such as supply chain performance in manufacturing. It revealed that Industry 4.0 has a significant impact on supply chain performance, and it also provides an easier way to decide on real-time monitoring (Khan and Emon, 2025). Technological developments and also using digitalization globally led researchers to expand this perspective to Industry

5.0 (Nahavandi, 2019). Therefore, after these academics, the European Commission officially announced the concept of "Industry 5.0" in 2021 (Xu et al., 2021). Figure 1 illustrates the development of Industry 1.0 over the years.

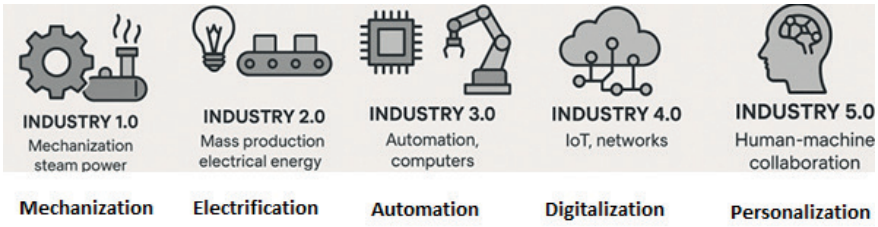

Figure 1: Historical Development of the Industrial Revolution

During Industry 4.0, IoT (Internet of Things) was developed to boost productivity, reduce costs, and enhance efficiency. With the passage of time, these technological developments were not sufficient owing to a lack of human-machine collaboration (Musarat et al., 2023). This yields the concept of IR 5.0 to societal and ecological issues rather than technologically driven ones (Adel, 2024).

2. BASIC VALUES AND COMPONENTS OF INDUSTRY 5.0

A variety of values contributed to the foundation of Industry 5.0, each influenced by different factors. It marks a shift from automation-driven efficiency. Moreover, it emphasizes human-centeredness, resilience, and sustainability. These values also support trends and rising challenges with key enabling technologies such as digital twin and blockchain (Lu et al., 2022; Tallat et al., 2023).

Industry 5.0 defines several different approaches and concepts. The European Commission highlights, in particular, key terms for Industry 5.0 (European Commission, 2021). Figure 2 illustrates the core principles of Industry 5.0, which are human-centeredness, sustainability, and resilience. Within the framework of transformation towards Industry 4.0, human skills and creativity are recognized as important, yet the interaction between humans and technology remains poorly understood. All key terms represent the main aims and core principles for both Industry 4.0 and Industry 5.0. As indicated in the literature for human-centricity, Industry 4.0 is attributed to a relative importance of 25%, compared to 59% for Industry 5.0. Additionally, this progress reveals that Industry 5.0 has a major concept that enables human-machine collaboration (Metcalf, 2024; Zizic et al., 2022).

Figure 2: Core Values of Industry 5.0

While Industry 4.0 focuses on automation, Industry 5.0 places humans back at the core of production processes. The synergy between human and machine is not only aimed at increasing efficiency but also at relating human creativity and decision-making to intelligent systems. In this new industrial era, robots

are no longer seen merely as machines performing repetitive tasks but as collaborative partners capable of understanding human intentions and responding to expectations. Working alongside collaborative robots (cobots), humans experience a more satisfying and safer worker environment. Therefore, a human-centered approach in Industry 5.0 is also essential for sustainability (Nahavandi, 2019).

Elon Musk, one of the founding members and CEO of Tesla, had emphasized the importance of humans through his tweet in April 2018 by pointing out it was a mistake to use excessive automation at Tesla (Raja Santhi and Muthuswamy, 2023). This approach supports human-machine collaborations in several systems, such as manufacturing. From the operational perspective, "cost" becomes "investment". This helps to improve industrial challenges by using systems where people and machines work together. It makes people watch the process, bring smart ideas, add creativity, manage risky problems, and make decisions at some points. The role of human-centered value is not only useful in manufacturing but also in different technological devices. It also provides technological solutions such as sensor manufacturing, and this move puts people back at the center of the production process (Jefroy et al., 2022).

Resilience is not only about robustness. It also considers interruptions during production processes. With the rise of the collaborative economy during globalization and the increasing customer expectations, the manufacturing systems are shifting toward mass individualization, which stands out as a promising model for the future (Leng et al., 2023). A resilient manufacturing system can be described as one that is capable of adapting its operations before, during, or after any changes or interruptions. This ability ensures that it continues functioning effectively under both normal and unexpected conditions. Under the Industry 5.0 vision, the robustness of production systems must be enhanced via a human-centered and collaborative methodology, acknowledging that the human component is frequently the most vulnerable aspect (Romero and Stahre, 2021).

The third core value is called sustainability in Industry 5.0. Sustainability was first released in 1987 through the Brundtland report called "Our Common Future", which defined it as development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs (Jefroy et al., 2022). The concept of Industry 5.0 as a framework for long-term sustainability has evolved through iterations. Global interest in Industry 5.0 and its relationship to sustainability is rising. The increase of relevant publications indicates a growing awareness of the necessity for integrating advanced technology with environmental objectives, along with a collective effort to reduce industrial consequences via innovation (Baig and Yadegaridehkordi, 2024).

Core values of Industry 5.0 also provide for improving key enabling technologies. Cyber-physical systems (CPS) have transformed manufacturing in the Industry 4.0 of the 21st century. CPS, cloud computing, big data analytics, IoT, simulation, and intelligent devices defined Industry 4.0. It provides fully integrated solutions for end-to-end digitalization and digital industrial ecosystems. Additionally, it prioritized industrial plant-connected IoT devices. The main goal of Industry 5.0 is to advance Industry 4.0 with the aid of collaboration between humans and machinery (Chander et al., 2022). Similarly, IoT is a fundamental driver for Industry 4.0, promoting automation, real-time monitoring, and communication among machines. In Industry 5.0, the IoT advances to promote human-machine collaboration, supporting more personalized, resilient, and sustainable industrial ecosystems (Javaid et al., 2020; Nahavandi, 2019).

3. FINDINGS

Industrial artificial intelligence is an interdisciplinary research field that includes machine learning, natural language processing, and robotics. The main objective of this field is to build AI solutions that offer sustainable performance for industrial applications (Peres et al., 2020). These enabling technologies have made AI a key term in Industry 4.0, which also has the potential to transform Industry 5.0 (Vyhmeister and Castane, 2024).

While artificial intelligence (AI) was primarily used for optimization in Industry 4.0, it continues to evolve through human-machine collaboration in Industry 5.0. This collaboration enables AI to improve itself, while the human brains provide creativity for innovation and problem-solving (Bobek et al., 2023; Mentzas et al., 2024). Creativity is one of the major factors in engineering design and thus essential in business contexts. It emphasizes the necessity of addressing contemporary issues associated with collaborative ideation and problem complexity (Grech et al., 2023). In this regard, smart technologies play a key role across all sectors, including healthcare. However, research has mostly concentrated on Industry 4.0 uses, ignoring other general innovations that could improve healthcare. Industry 5.0 technologies have gained momentum over the past two years, especially during the pandemic. It enables effective virtual health services while augmenting the resilience and sustainability of healthcare systems (Abdel-Basset et al., 2024). Similarly, Lo (2023) studied an AI-based data value approach to supplier evaluation in the context of Industry 5.0, highlighting the core values—sustainability, resilience, and human-centricity.

The AI-driven key technologies progress to promote and improve the manufacturing industry, enabling efficient and responsive manufacturing through lean and flexible production approaches (Xu et al., 2025). Artificial intelligence aims to create systems capable of replicating certain human abilities such as speech understanding, visual interpretation, and language translation. Machine learning and deep learning describe two of the most widely applied within the field of AI. These data-driven methods are increasingly utilized across various industries to build predictive models and cope with complex, uncertain information effectively (Martini et al., 2024).

Artificial intelligence is transforming industries. In fact, recent findings indicate a remarkable 900% increase in AI applications and a rise in AI adoption from 15% to 75% among manufacturing firms over an eight-year period. These statistics highlight AI's vital role in enhancing production efficiency by as much as 400% and decreasing operational expenses by 200%, thus reshaping industrial performance (Dmitrieva et al., 2024).

DISCUSSION AND CONCLUSION

Industry 5.0, alongside the human-centered production paradigm, signifies an era where artificial intelligence (AI) not only augments automation but also fosters individual creativity and decision support systems. This new industrial phase aims to take the digitalization and Internet of Things (IoT)-based infrastructure of Industry 4.0 one step further; this approach also focuses on principles such as ethics, sustainability, and social benefit (Breque, De Nul & Petridis, 2021). Developments in Industry 4.0 and 5.0, as in all other areas, pave the way for more advanced and visionary approaches by providing a nourishing ground for the next step, Industry 6.0.

Contemporary researchers have begun to explore developments beyond Industry 5.0, with increasing attention directed toward the emerging and visionary framework of Industry 6.0. In the literature, this concept is often associated with hyper-autonomous systems, artificial general intelligence, neuromorphic computing, quantum computing, and fully integrated digital ecosystems (Chourasia, Tyagi, Pandey, Walia, & Murtaza, 2022; Duggal, Malik, Gehlot, Singh, Gaba, Masud, & Al-Amri, 2022; Das & Pan, 2022; Almusaed, Yitmen & Almssad, 2023).

Industry 6.0 marks a shift from efficiency-driven models toward long-term, ethically grounded, and human-centric innovation. It builds on prior phases such as automation, IoT, and human-robot collaboration by introducing anticipatory AI, neurotechnology, and distributed cognition. These technologies act as both tools and co-creative agents, embedding sustainability through ethical foresight, planetary governance, and empathy (Madsen, Slåtten, & Berg, 2025). Looking forward, Industry 6.0 is anticipated to not only transform industrial operations but also redefine socio-technical systems through the integration of intelligent, adaptive technologies. Central to this transformation is the evolving role of advanced AI, which enables autonomous decision-making, continuous learning, and dynamic human-machine collaboration (Subbiah, Tyagi, & Mazumdar, 2024).

As these systems become more sophisticated, the need for interdisciplinary research, robust governance frameworks, and inclusive design strategies will grow to ensure that technological advancements within the scope of Industry 6.0 align with societal values, long-term sustainability goals, and stakeholder expectations. In this regard, future scientific and applied studies should focus on developing ethical and human-centered approaches that can guide the integration of advanced AI into industrial ecosystems, ultimately contributing to meaningful and responsible innovation.

REFERENCES

Abdel-Basset, M., Mohamed, R., & Chang, V. (2024). A Multi-criteria decision-making framework to evaluate the impact of industry 5.0 technologies: Case Study, lessons learned, challenges and future directions. *Information Systems Frontiers*, 1-31. https://doi.org/10.1007/s10796-024-10472-3

Adel, A. (2024). The convergence of Intelligent Tutoring, Robotics, and IoT in Smart Education for the transition from industry 4.0 to 5.0. *Smart Cities, 7*(1), 325–369. https://doi.org/10.3390/smartcities7010014

Almusaed, A., Yitmen, I., & Almssad, A. (2023). Reviewing and integrating aec practices into industry 6.0: Strategies for smart and sustainable future-built environments. *Sustainability*, *15*(18), 1-27. https://doi.org/10.3390/su151813464

Baig, M. I., & Yadegaridehkordi, E. (2024). Industry 5.0 applications for sustainability: A systematic review and future research directions. *Sustainable Development, 32*(1), 662-681. https://doi.org/10.1002/sd.2699

Bobek, S., Nowaczyk, S., Gama, J., Pashami, S., Ribeiro, R. P., Taghiyarrenani, Z., ... & Nalepa, G. J. (2023, July). Why industry 5.0 needs XAI 2.0?. In xAI (Late-breaking Work, Demos, Doctoral Consortium) (pp. 1-6).

Chander, B., Pal, S., De, D., & Buyya, R. (2022). Artificial intelligence-based internet of things for industry 5.0. *Artificial intelligence-based internet of things systems*, 3-45.

Chourasia, S., Tyagi, A., Pandey, S. M., Walia, R. S., & Murtaza, Q. (2022). Sustainability of industry 6.0 in global perspective: Benefits and challenges. *Mapan, 37*(2), 443-452.

Coelho, P., Bessa, C., Landeck, J., & Silva, C. (2023). Industry 5.0: The arising of a concept. *Procedia Computer Science, 217*, 1137-1144. https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.12.312

Dmitrieva, E., Balmiki, V., Lakhanpal, S., Lavanya, G., & Bhandari, P. (2024). AI Evolution in Industry 4.0 and Industry 5.0: An Experimental Comparative Assessment. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 86, p. 01069). EDP Sciences. https://doi.org/10.1051/bioconf/20248601069

Duggal, A. S., Malik, P. K., Gehlot, A., Singh, R., Gaba, G. S., Masud, M., & Al-Amri, J. F. (2022). A sequential roadmap to Industry 6.0: Exploring future manufacturing trends. *Iet Communications, 16*(5), 521-531. https://doi.org/10.1049/cmu2.12284

European Commission. Directorate General for Research and Innovation Industry 5.0—Towards a Sustainable, Human-Centric and Resilient European Industry; Publications Office of the European Union: Luxemburg, 2021.

G, D. R., & Boopathy, P. (2025). A survey on AI integration into industry 5.0. *Gazi University Journal of Science, 38*(1), 99-113. https://doi.org/10.35378/gujs.1320760

Grech, A., Mehnen, J., & Wodehouse, A. (2023). An extended AI-experience: Industry 5.0 in creative product innovation. *Sensors, 23*(6), 1-22. https://doi.org/10.3390/s23063009

Javaid, M., Haleem, A., Singh, R. P., Haq, M. I. U., Raina, A., & Suman, R. (2020). Industry 5.0: Potential applications in COVID-19. *Journal of Industrial Integration and Management, 5*(04), 507-530. https://doi.org/10.1142/S2424862220500220

Jeevitha, T., & Ramya, L. (2018). Industry 1.0 to 4.0: the Evolution of Smart Factories. *APICS* Mag, 1.

Jefroy, N., Azarian, M., & Yu, H. (2022). Moving from Industry 4.0 to Industry 5.0: what are the implications for smart logistics?. *Logistics, 6*(2), 1-27. https://doi.org/10.3390/logistics6020026

Khan, T., & Emon, M. M. H. (2025). Supply chain performance in the age of Industry 4.0: evidence from manufacturing sector. *Brazilian Journal of Operations & Production Management, 22*(1), 2434-2434. https://doi.org/10.14488/BJOPM.2434.2025

Leng, J., Zhong, Y., Lin, Z., Xu, K., Mourtzis, D., Zhou, X., ... & Shen, W. (2023). Towards resilience in Industry 5.0: A decentralized autonomous manufacturing paradigm. *Journal of Manufacturing Systems, 71*, 95-114. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2023.08.023

Lo, H. W. (2023). A data-driven decision support system for sustainable supplier evaluation in the Industry 5.0 era: A case study for medical equipment manufacturing. *Advanced Engineering Informatics, 56*, 101998. https://doi.org/10.1016/j.aei.2023.101998

Lu, Y., Zheng, H., Chand, S., Xia, W., Liu, Z., Xu, X., ... & Bao, J. (2022). Outlook on human-centric manufacturing towards Industry 5.0. *Journal of Manufacturing Systems*, *62*, 612-627. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.02.001

Maddikunta, P. K. R., Pham, Q. V., Prabadevi, B., Deepa, N., Dev, K., Gadekallu, T. R., ... & Liyanage, M. (2022). Industry 5.0: A survey on enabling technologies and potential applications. *Journal of industrial information integration, 26*, 100257. https://doi.org/10.1016/j.jii.2021.100257

Madsen, D. Ø., Slåtten, K., & Berg, T. (2025). From Industry 4.0 to Industry 6.0: Tracing the Evolution of Industrial Paradigms Through the Lens of Management Fashion Theory. *Systems, 13*(5), 387. https://doi.org/10.3390/systems13050387

Martini, B., Bellisario, D., & Coletti, P. (2024). Human-centered and sustainable artificial intelligence in industry 5.0: Challenges and perspectives. *Sustainability, 16*(13), 5448. https://doi.org/10.3390/su16135448

Mathur, A., Dabas, A., & Sharma, N. (2022, December). Evolution from industry 1.0 to industry 5.0. In 2022 4th International Conference on Advances in Computing, Communication Control and Networking (ICAC3N) (pp. 1390-1394). IEEE. https://doi.org/10.1109/ICAC3N56670.2022.10074274

Mentzas, G., Hribernik, K., Stahre, J., Romero, D., & Soldatos, J. (2024). Human-Centered Artificial Intelligence in Industry 5.0. *Frontiers in Artificial Intelligence, 7*, 1429186. https://doi.org/10.3389/frai.2024.1429186

Metcalf, G. S. (2024). An introduction to Industry 5.0: history, foundations, and futures. In Industry 4.0 to Industry 5.0: Explorations in the Transition from a Techno-economic to a Socio-technical Future (pp. 1-29). Singapore: *Springer Nature Singapore*.

Möller, D. P., Vakilzadian, H., & Haas, R. E. (2022, May). From Industry 4.0 towards Industry 5.0. In 2022 IEEE *international conference on electro information technology (eIT)* (pp. 61-68). IEEE. https://doi.org/10.1109/eIT53891.2022.9813831

Musarat, M. A., Irfan, M., Alaloul, W. S., Maqsoom, A., & Ghufran, M. (2023). A review on the way forward in construction through industrial revolution 5.0. *Sustainability, 15*(18), 13862. https://doi.org/10.3390/su151813862

Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0—A human-centric solution. *Sustainability, 11*(16), 4371. https://doi.org/10.3390/su11164371

Noble, S. M., Mende, M., Grewal, D., & Parasuraman, A. (2022). The Fifth Industrial Revolution: How harmonious human–machine collaboration is triggering a retail and service [r] evolution. *Journal of Retailing, 98*(2), 199-208.

https://doi.org/10.1016/j.jretai.2022.04.003

Peres, R. S., Jia, X., Lee, J., Sun, K., Colombo, A. W., & Barata, J. (2020). Industrial artificial intelligence in industry 4.0-systematic review, challenges and outlook. *IEEE access, 8*, 220121-220139. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3042874

Raja Santhi, A., & Muthuswamy, P. (2023). Industry 5.0 or industry 4.0 S? Introduction to industry 4.0 and a peek into the prospective industry 5.0 technologies. *International Journal on Interactive Design and Manufacturing (IJIDeM), 17*(2), 947-979. https://doi.org/10.1007/s12008-023-01217-8

Romero, D., & Stahre, J. (2021). Towards the resilient operator 5.0: The future of work in smart resilient manufacturing systems. *Procedia cirp, 104*, 1089-1094. https://doi.org/10.1016/j.procir.2021.11.183

Sharma, A., & Singh, B. J. (2020). Evolution of industrial revolutions: A review. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering, 9*(11), 66-73.

Skobelev, P. O., & Borovik, S. Y. (2017). On the way from Industry 4.0 to Industry 5.0: From digital manufacturing to digital society. *Industry 4.0, 2*(6), 307-311.

Subbiah, P., Tyagi, A. K., & Mazumdar, B. D. (2024). The future of manufacturing and artificial intelligence: Industry 6.0 and beyond. In Industry 4.0, smart manufacturing, and industrial engineering (1st ed., pp. 1–16). *CRC Press*. https://doi.org/10.1201/9781003473886

Tallat, R., Hawbani, A., Wang, X., Al-Dubai, A., Zhao, L., Liu, Z., ... & Alsamhi, S. H. (2023). Navigating industry 5.0: A survey of key enabling technologies, trends, challenges, and opportunities. *IEEE Communications Surveys & Tutorials, 26*(2), 1080-1126. https://doi.org/10.1109/COMST.2023.3329472

Tavares, M. C., Azevedo, G., & Marques, R. P. (2022). The challenges and opportunities of era 5.0 for a more humanistic and sustainable society—a literature review. *Societies, 12*(6), 149. https://doi.org/10.3390/soc12060149

Vyhmeister, E., & Castane, G. G. (2024). When Industry meets trustworthy AI: a systematic review of AI for Industry 5.0. *arXiv preprint arXiv*:2403.03061. https://doi.org/10.48550/arXiv.2403.03061

Xu, J., Sun, Q., Han, Q. L., & Tang, Y. (2025). When embodied AI meets industry 5.0: human-centered smart manufacturing. *IEEE/CAA Journal of Automatica Sinica, 12*(3), 485-501. https://doi.org/10.1109/JAS.2025.125327

Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, conception and perception. *Journal of Manufacturing Systems, 61*, 530-535. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2021.10.006

Yavari, F., & Pilevari, N. (2020). Industry revolutions development from Industry 1.0 to Industry 5.0 in manufacturing. *Journal of Industrial Strategic Management, 5*(2), 44-63.

Yin, Y., Stecke, K. E., & Li, D. (2018). The evolution of production systems from Industry 2.0 through Industry 4.0. *International Journal of Production Research, 56*(1-2), 848-861. https://doi.org/10.1080/00207543.2017.1403664

Ziatdinov, R., Atteraya, M. S., & Nabiyev, R. (2024). The fifth industrial revolution as a transformative step towards society 5.0. *Societies, 14*(2), 19. https://doi.org/10.3390/soc14020019

Zizic, M. C., Mladineo, M., Gjeldum, N., & Celent, L. (2022). From industry 4.0 towards industry 5.0: A review and analysis of paradigm shift for the people, organization and technology. *Energies, 15*(14), 5221. https://doi.org/10.3390/en15145221

https://doi.org/10.71284/asc.2025155

A DATA-DRIVEN DECISION SUPPORT SYSTEM FOR POST-EARTHQUAKE DISASTER MANAGEMENT

Diana Sabah Nimma Elbidari[1]

Tuğbay Burçin Gümüş[2]

Abstract

Earthquakes remain one of the most destructive natural disasters, posing serious threats to human life, infrastructure, and national economies. Countries located in seismically active zones, such as Turkey, Japan, China, and India, have experienced recurring and devastating earthquakes over the years. The complex nature of post-earthquake scenarios often results in delayed response, misallocation of resources, and preventable secondary losses. This research presents the development of a data-driven Decision Support System (DSS) aimed at enhancing the effectiveness of post-earthquake disaster management.

The proposed DSS is designed as a modular architecture that integrates real-time data monitoring, damage assessment, and strategic recommendations. It incorporates a mathematical model that analyzes seismic data, population density, and building infrastructure to predict casualties, injuries, and shelter needs. The model is further enhanced using Multi-Criteria Decision-Making (MCDM) techniques to prioritize rescue operations and resource distribution. The system was tested using data from the 2023 Kahramanmaraş earthquake in Turkey, serving as a real-world validation case.

Results show that the casualty prediction model achieved over 98% accuracy, while injury estimations reached 91.39%, and shelter needs were predicted with 98.68% accuracy. MCDM analysis identified Onikişubat as the highest-priority district for emergency response, followed by Dulkadiroğlu and Elbistan. Additionally, a user-friendly web-based DSS interface was developed to facilitate timely decision-making by disaster response authorities.

The findings demonstrate the potential of intelligent, data-centric systems to improve the coordination and efficiency of post-earthquake disaster response significantly. The research offers a practical framework for integrating analytical tools into disaster management and provides a foundation for future improvements in crisis response planning and resource allocation.

Keywords: Disaster management, decision support systems, multi-criteria decision analysis, mathematical modeling, emergency response planning

[1]İstanbul Gedik University, Türkiye, e-mail: diana97sabah@gmail.com

[2]İstanbul Gedik University, Türkiye, e-mail: gumustugbay@hotmail.com

INTRODUCTION

Earthquakes remain among the most destructive natural hazards, posing significant risks to human lives, critical infrastructure, and national economies. Countries located in seismically active zones—such as Turkey, Japan, China, and India—have repeatedly faced severe earthquake events, which have caused widespread devastation and long-term socio-economic consequences.

The intensity and frequency of earthquakes are closely tied to the seismic activity of a region. Areas with high seismicity are prone to frequent and severe tremors, which are often exacerbated by rapid urbanization and high population densities. In many of today's megacities, where population densities can exceed 20,000 to 60,000 people per square kilometer, the vulnerability to earthquake-induced disasters is particularly high. In such environments, earthquakes can result in extensive injuries and fatalities due to trauma, asphyxiation, and infrastructural collapse.

Globally, more than one million earthquakes are recorded annually, averaging two per minute, and over the past five decades, major earthquakes have claimed hundreds of thousands of lives across various countries including Iran, Indonesia, Mexico, Haiti, and Turkey. These staggering figures highlight the urgent need for effective and data-informed disaster response mechanisms.

In this context, Decision Support Systems (DSS) have emerged as valuable tools for enhancing disaster management capabilities. A DSS is a computer-based system designed to support decision-makers in processing complex and dynamic information. By synthesizing data from multiple sources—such as seismic activity records, demographic information, and infrastructure maps—a DSS enables authorities to assess potential impacts, prioritize emergency responses, allocate resources efficiently, and plan evacuations where necessary.

Applying a DSS to earthquake disaster management can significantly improve preparedness and response by offering timely, evidence-based insights. Such systems not only facilitate rapid decision-making during crises but also contribute to minimizing secondary losses and accelerating recovery efforts. This research explores the development and application of a data-driven DSS tailored to the needs of post-earthquake disaster management, with a particular focus on its validation in a real-world scenario.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK AND LITERATURE REVIEW

Disaster management, particularly in the context of earthquakes, requires sophisticated systems that can support rapid, data-informed decision-making. Among such tools, Decision Support Systems (DSS) have emerged as a vital technological innovation that enhances strategic planning, resource allocation, and operational response efficiency in disaster scenarios. This research draws on interdisciplinary knowledge from engineering management, information systems, and disaster science to construct a conceptual framework for the design and implementation of a data-driven DSS for post-earthquake decision-making.

At the core of the framework lies the integration of real-time and historical data, such as seismic activity, infrastructure profiles, and population demographics (Aleskerov et al., 2005; World Bank, 2023), into a modular DSS architecture. This system is supported by mathematical modeling to predict critical outcomes such as casualties, injuries, and shelter requirements. Additionally, Multi-Criteria Decision-Making (MCDM) techniques are incorporated to prioritize intervention areas and allocate limited resources effectively. MCDM provides a systematic approach for evaluating competing priorities by weighing multiple qualitative and quantitative criteria, thereby supporting transparent and justifiable decision processes in high-pressure contexts (Cremen et al., 2022).

The conceptual foundation of the DSS also emphasizes the importance of web-based technologies and user-friendly interfaces to facilitate accessibility, speed, and coordination among disaster response agencies

(Abdel-Basset et al., 2020; Fang et al., 2023). By integrating advanced analytics, the system not only enhances situational awareness but also improves preparedness and post-disaster recovery efforts.

The framework is particularly relevant in regions with high seismic risk and dense urban populations, where timely and accurate decisions can significantly reduce human and economic losses. The case of the 2023 Kahramanmaraş earthquake in Turkey serves as the empirical basis for this research, offering a real-world application to validate the proposed system's components and performance. Ultimately, this conceptual framework envisions a DSS that transcends traditional static planning tools by incorporating dynamic, adaptive, and predictive capabilities, paving the way for smarter, faster, and more resilient disaster management strategies.

Disaster management, particularly in the aftermath of earthquakes, has been widely studied in recent decades due to the increasing frequency and severity of seismic events. Earthquakes often result in massive human and infrastructural losses, prompting the need for more advanced and timely decision-making tools. Traditional response systems have struggled with data fragmentation and delays, leading to preventable casualties and inefficiencies in resource allocation (Noy et al., 2022).

Decision Support Systems (DSS) have emerged as a promising technological solution in this context. As computer-based systems that aid decision-makers by processing complex datasets, DSS tools have been applied in various domains, including healthcare, urban planning, and emergency management (Fersini et al., 2017). In earthquake scenarios, DSS applications aim to analyze seismic data, infrastructure vulnerability, and demographic information to support more effective intervention strategies.

Recent studies have emphasized the integration of mathematical modeling (Manfredi et al., 2023; Rakes et al., 2014; Shang et al., 2022) with real-time data to improve the predictive capacity of such systems. Models that incorporate variables like population density, building typologies, and earthquake intensity have shown potential in forecasting casualties and damage levels (Aleskerov et al., 2005). However, the effectiveness of these models heavily depends on data accuracy, regional context, and implementation methods.

In addition to predictive modeling, Multi-Criteria Decision-Making (MCDM) methods, particularly the Analytic Hierarchy Process (AHP), have been widely used to prioritize emergency response actions. These methods enable decision-makers to weigh different criteria—such as human loss, infrastructure damage, and shelter needs—based on strategic importance (Khorshidian and Fayazi, 2023; 2023 Turkey-Syria Earthquake - Center for Disaster Philanthropy, n.d.).

While existing models and systems provide valuable insights, they often remain theoretical or limited to simulations. There is still a clear need for practical, field-tested systems that integrate predictive analytics with user-friendly interfaces to support real-time disaster response. This research contributes to the literature by combining data-driven modeling, MCDM techniques, and a web-based interface, and applying them in a real-world context: the 2023 Kahramanmaraş earthquake.

2. METHODOLOGY

This research adopts a structured and data-driven methodological approach to design and validate a Decision Support System (DSS) tailored for post-earthquake disaster management. The objective is to develop a reliable, modular system capable of estimating the impacts of an earthquake and facilitating informed, timely, and efficient response decisions.

2.1. Purpose and Importance of the Research

The primary aim of this research is to design and implement a data-driven Decision Support System (DSS) that can enhance the effectiveness of post-earthquake disaster management. By leveraging real-time data and predictive modeling (Abid et al., 2021), the proposed system seeks to support decision-makers in making rapid, evidence-based choices regarding casualty estimation, emergency response prioritization, and resource allocation. Existing systems often fall short in providing timely, integrated, and location-specific insights needed for efficient coordination and response.

The significance of this research lies in its interdisciplinary approach, which combines data analytics, mathematical modeling, and multi-criteria decision-making techniques within a practical and accessible web-based platform. By applying the model to a real-world scenario—the 2023 earthquake in Kahramanmaraş, Turkey—the research demonstrates the practical utility of the DSS and provides a replicable framework for future disaster preparedness and response strategies.

2.2. Population and Sample of the Research

The population of this research comprises all regions and administrative districts affected by the 2023 earthquake in Turkey, with a particular focus on Kahramanmaraş province, one of the most severely impacted areas. Given the complexity and scale of the disaster, the research targets urban zones within the province that experienced varying levels of structural damage, population displacement, and emergency needs.

For sampling purposes, three specific districts within Kahramanmaraş—Onikişubat, Dulkadiroğlu, and Elbistan—were selected as representative cases based on their high population density, infrastructure profiles, and recorded casualty figures. These districts were identified using purposive sampling, a non-probability sampling method that allows for the intentional selection of units most relevant to the objectives of the research.

The rationale for selecting these locations is twofold. First, they provide a suitable testbed for evaluating the predictive capacity and practical functionality of the proposed Decision Support System (DSS). Second, their differing degrees of damage and demographic characteristics enable a comparative assessment of the model's flexibility and accuracy in diverse disaster scenarios.

The data used for analysis were obtained from official post-disaster reports, population statistics, building typology records, and seismic activity logs. These data formed the basis for the mathematical modeling and MCDM-based prioritization integrated into the system architecture.

By narrowing the research sample to these key districts, the research ensures a focused and contextually rich application of the DSS while maintaining relevance for broader post-earthquake management efforts in similar high-risk regions.

2.3. Research Methodology

This research employs a multi-component methodological framework aimed at developing a robust and intelligent Decision Support System (DSS) for post-earthquake disaster management. The methodology integrates computational modeling, decision analysis, and user-centered interface design to support real-time decision-making under uncertainty.

The methodology consists of three core components:

Mathematical Model for Post-Earthquake Impact Estimation: A predictive model was developed using Python to estimate the potential human and infrastructural impacts of an earthquake. The model is designed

to operate with minimal input data, relying on essential parameters such as population density, building typologies (e.g., reinforced concrete, masonry), and earthquake-specific attributes like magnitude and intensity. This approach ensures that the system remains functional even when detailed or comprehensive data are not available during the initial phase of a disaster (Urrutia et al., 2014). The mathematical model developed aims to estimate key post-earthquake indicators: casualties, injuries, and shelter demand. It relies on minimal but critical variables, including population density, building type distribution, occupancy rate, and earthquake intensity. The model operates on a city-based level and produces scalable regional and national planning.

- Casualty and Injury Estimation:

Casualty estimates are calculated at the city level by summing the expected casualties across different building types. The formula used is:

$$C_{bt}=N_{bt,\,adj} \times P_{city} \times O_{bt} \times I \times V_d \quad \text{(for Resident type buildings) (2.1)}$$

Where:

$N_{bt,\,adj}$: Adjusted number of buildings of type b_t in the city (adjusted for population density).

P_{city} : Population of the city.

O_{bt} : Occupancy rate for building type bt.

I : Intensity impact factor (based on Richter scale intensity).

V_d : Vulnerability factor for building typed (applicable for different types of residential buildings).

The adjustment of building numbers according to local population density is given by:

$$N_{bt,\,adj}=N_{bt} \times \left(\frac{D_{city}}{D_{baseline}}\right) \qquad (2.2)$$

Where:

N_{bt} : Original number of buildings of type bt.

D_{city} : Population density of the city.

$D_{baseline:}$: Baseline population density for adjustment.

Casualties are scaled based on the severity of the earthquake and vulnerability of the built environment. For injuries, similar formulas are applied using adjusted scaling factors.

- Shelter Need Estimation

$$S_c=(P_c - D_c - I_c) \times R\ (I, CR) \qquad (2.3)$$

Where:

Sc: People needing shelter in city *c*

Pc: Total population

Dc: Number of deaths

Ic: Number of injured

R(I, CR): Shelter-seeking ratio, based on earthquake intensity I and casualty rate CR

High-intensity earthquakes (e.g., Intensity IX) are associated with a significantly higher shelter demand, even when buildings are structurally sound, due to psychological reluctance to return.

- Model Assumptions and Parameters

Earthquake intensity and damage levels are classified as per Aleskerov et al. (2005). Building typologies are categorized as enforced, semi-enforced, and non-enforced, with vulnerability coefficients set to 1.0, 1.5, and 2.0 respectively. The baseline population density is taken as 100 for scaling purposes. Occupancy rates differ across building types: e.g., residential (0.9), workplace (0.05), public (0.02).

Resource Allocation Module Using Multi-Criteria Decision-Making (MCDM): To guide resource distribution and rescue prioritization, an MCDM algorithm was incorporated using the Analytic Hierarchy Process (AHP) method. Three principal criteria were weighted based on their relative importance: Loss of life (50%), Injury rate (30%), Shelter demand (20%). These weighted factors allow the DSS to systematically rank affected regions and recommend prioritized interventions, thereby maximizing the effectiveness of limited resources.

User-Oriented Web Interface and System Architecture: The DSS was implemented within a three-layer system architecture:

Data Layer: Integrates real-time data streams sourced from national agencies such as AFAD (Disaster and Emergency Management Authority), Turkish Red Crescent, and local municipalities.

Analysis Layer: Hosts machine learning algorithms and optimization modules responsible for processing incoming data, generating predictions, and supporting decision analytics.

Presentation Layer: Delivers interactive visualizations through a web-based dashboard and mobile application integration, allowing stakeholders to interact dynamically with the system.

Technological Considerations: To ensure operational continuity during infrastructure disruptions, the system is supported by edge computing architecture (Jiang, 2020), enabling decentralized data processing at the source. Moreover, in scenarios where conventional 3G/4G telecommunications infrastructure fails, the system maintains communication using the LoRaWAN protocol, a low-power, wide-area networking technology suitable for disaster environments. This resilience ensures uninterrupted access to critical information during crisis periods.

2.4. Limitations of the Research

This research presents promising results; however, certain limitations should be noted. The proposed models were tested using data from only one earthquake event—the 2023 Kahramanmaraş earthquake. Therefore, the findings may not fully reflect outcomes in other regions or disaster types.

In addition, the models depend on data such as population, building types, and earthquake intensity. In real-world situations, delays or gaps in data availability may affect the model's performance. Also, some influencing factors—like weather conditions or psychological responses to disasters—were not included. Lastly, the DSS website is currently in a prototype phase and has not yet been tested in actual emergency operations. Future studies should focus on expanding the model's use, improving the interface, and validating it in different disaster scenarios.

3. FINDINGS

This section presents the outcomes of the proposed Decision Support System (DSS), validated using real data from the 2023 Kahramanmaraş earthquake in Turkey. The system's predictions are evaluated across four key dimensions: casualty estimation, injury prediction, shelter demand, and district-level prioritization.

3.1. Casualty Estimation Accuracy

The DSS estimated a total of **12,385 fatalities** across ten districts in Kahramanmaraş, while the officially reported figure was **12,711**. This resulted in an accuracy rate of %**98.12**, highlighting the model's robustness even when relying on minimal input parameters such as population data, building typology, and earthquake intensity. This information is shown in the graph in Figure 1.

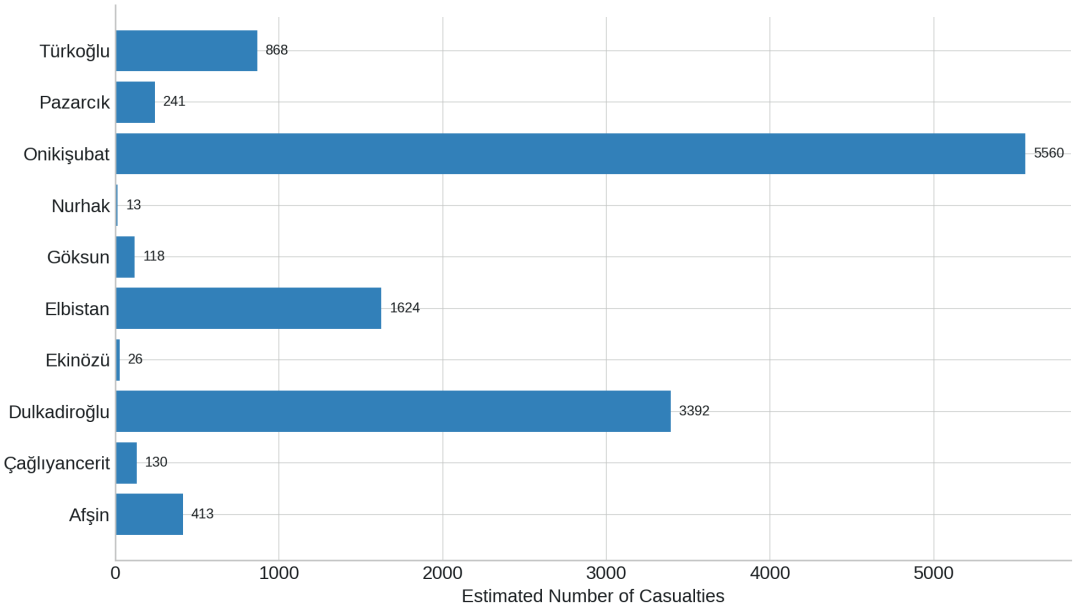

Figure 1. Estimated Earthquake Casualties by District in Kahramanmaraş

Source: Created by authors using the Python program.

3.2. Injury Prediction

The model predicted 10,039 injured individuals, compared to the actual reported number of 9,243 for injury estimations. This corresponds to an accuracy of approximately %91.39, affirming the model's practical reliability in estimating the scale of non-fatal impacts. The results are shown in Figure 2.

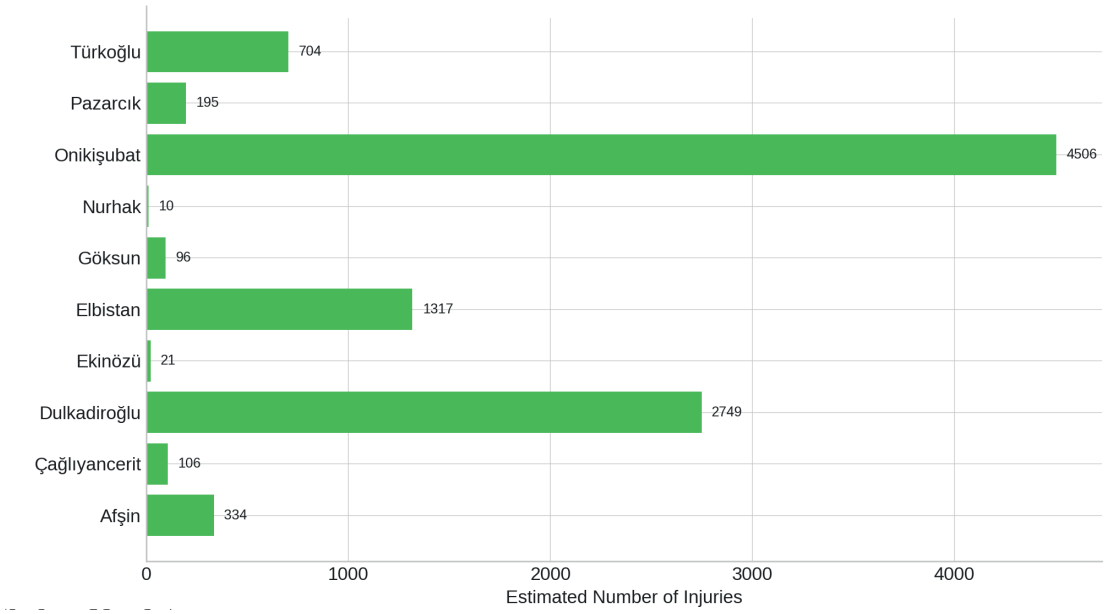

Figure 2. Estimated Number of Earthquake-related Injuries by District in Kahramanmaraş

3.3. Shelter Need Assessment

The shelter module projected that approximately 464,770 people would require temporary shelter, while independent estimates based on humanitarian sources (e.g., IFRC) indicated around 470,974 people (i.e., 40% of the total population). The predicted value achieved a high accuracy rate of %98.68, confirming the system's strength in anticipating large-scale shelter demand. The results are shown in Figure 3.

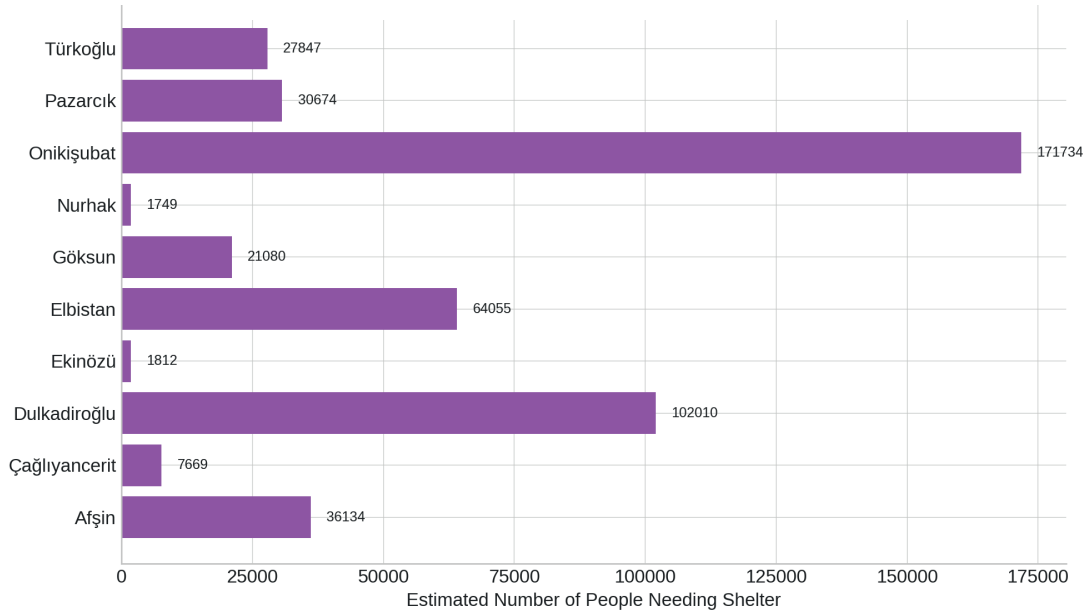

Figure 3. Estimated Number of People Needing Shelter by District in Kahramanmaraş

3.4. District Prioritization via MCDM

Using the Analytic Hierarchy Process (AHP) under the MCDM framework, three weighted criteria—fatalities (50%), injuries (30%), and shelter needs (20%)—were applied to determine priority areas.

Onikişubat emerged as the highest-priority district for intervention, followed by Dulkadiroğlu and Elbistan. This information is shown in the graph in Figure 4.

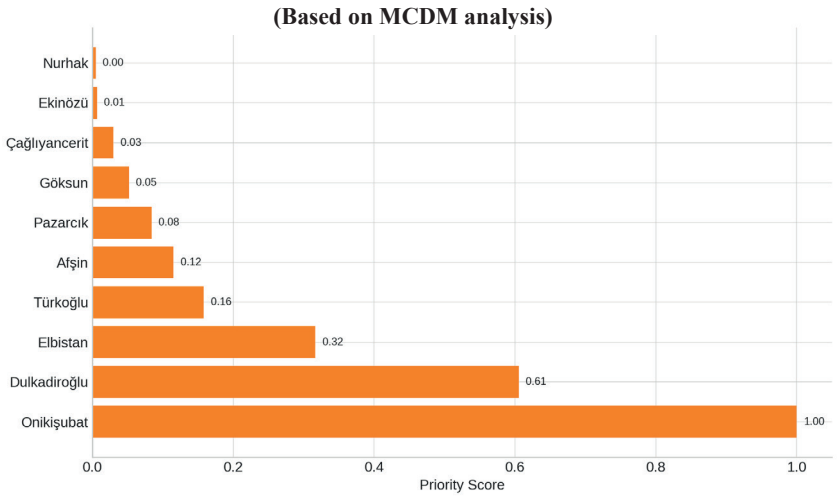

Figure 4. Priority Ranking of Districts for Resource Allocation and Rescue

(Based on MCDM analysis)

3.5. District Prioritization via MCDM

Figure 5 illustrates the comparative performance of multiple models for estimating earthquake-related casualties. The models evaluated include C&S, S&S, J&W, Z&C, SYNER-G, and NRA, along with the proposed model introduced in this research. Among all, the proposed model demonstrates the highest predictive accuracy at %98.12, significantly outperforming traditional approaches such as SYNER-G (%75.84) (Pitilakis et al., 2014) and C&S (%80.17), as well as others with notably lower precision.

This performance gap underscores the effectiveness of the proposed mathematical model, which integrates population data, building typology, and intensity factors within a lightweight and adaptable framework. The results validate the model's robustness and suggest its strong potential for integration into decision support platforms, especially under real-time post-disaster conditions where rapid and accurate estimations are critical.

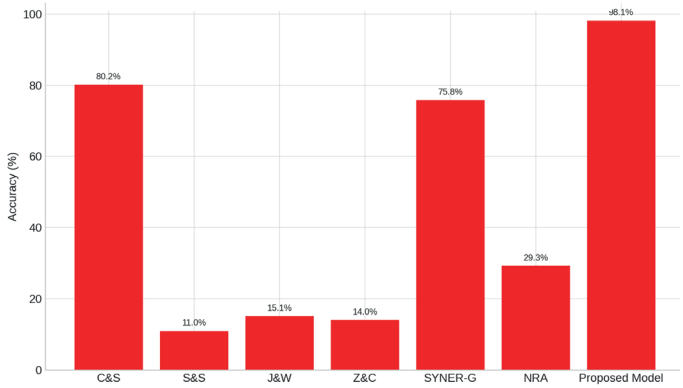

Figure 5. Accuracy Comparison of Various Models for Earthquake Casualty Estimation

Source: Created by the authors.

3.6. DSS Interface Functionality

In addition to the underlying analytical models, a web-based user interface was developed to facilitate the practical use of the Decision Support System. The interface is intentionally designed to be simple and intuitive, allowing users to upload data, view real-time statistics on casualties, injuries, and shelter needs, and identify the most critically affected areas for prioritization. By streamlining these core functions, the DSS interface ensures that authorities can act quickly and decisively in emergencies, even under significant time pressure. The interface is shown in Figure 6.

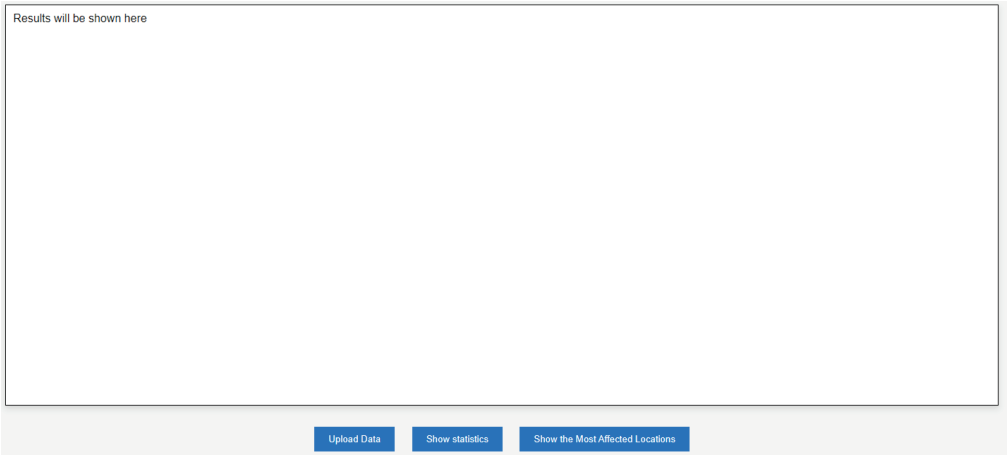

Figure 6. DSS Interface Overview

Source: The interface was created by the authors.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The findings of this research demonstrate the effectiveness and accuracy of the proposed data-driven Decision Support System (DSS) in managing post-earthquake disaster response. Applied to the 2023 Kahramanmaraş earthquake case, the mathematical models developed using Python successfully estimated casualties, injuries, and shelter needs with high precision. The comparison of model outputs with real-world data confirmed their reliability, with casualty and injury estimations achieving over 98% and 91% accuracy, respectively. The model also proved effective in assessing shelter demand, showing strong consistency with external data sources.

Beyond numerical accuracy, the integration of Multi-Criteria Decision-Making (MCDM) techniques allowed for the prioritization of resource allocation based on critical criteria such as loss of life, injury rate, and shelter needs. This strategic component further enhanced the DSS's practical utility in real-time emergency planning.

The accompanying DSS website, designed with a user-friendly interface, enables rapid data entry, processing, and visualization. This platform supports emergency authorities in making informed, timely, and coordinated decisions, especially under crisis conditions where delays can lead to greater losses.

The DSS offers several tangible benefits for governmental agencies, emergency services, and NGOs. These include improved situational awareness, optimized deployment of resources, increased preparedness through scenario planning and simulations, and potential cost reductions by enabling faster and more targeted interventions. The system also contributes to better coordination among stakeholders, minimizing duplication of efforts and enhancing overall response efficiency.

From a broader perspective, the DSS has direct and indirect value for various stakeholders. Government

bodies can utilize it to manage disaster operations more effectively; emergency responders benefit from actionable data to guide field decisions; and NGOs gain insights to identify priority areas for humanitarian support.

Based on the outcomes of this research, first, additional testing and validation should be conducted to further strengthen the reliability of the models. While the current results are promising, regular refinement based on updated data will ensure long-term relevance. It is also recommended that public institutions and humanitarian organizations consider integrating the DSS into their disaster management frameworks. Training programs should be implemented to ensure proper usage of the system by relevant stakeholders.

Future research should explore incorporating additional variables, such as socio-economic vulnerability indicators, to enhance model precision. Expanding the model's application to other regions prone to earthquakes or similar disasters could provide valuable comparative insights. Moreover, collaboration with international institutions could facilitate the exchange of best practices and support further development of the platform. Lastly, continued investment in the web interface by experienced programmers will be essential for improving its functionality and adaptability in real-time scenarios.

REFERENCES

Abdel-Basset, M., Mohamed, R., Elhoseny, M., & Chang, V. (2020). Evaluation framework for smart disaster response systems in uncertainty environment. *Mechanical Systems and Signal Processing*, 145. https://doi.org/10.1016/j.ymssp.2020.106941.

Abid, S. K., Sulaiman, N., Chan, S. W., Nazir, U., Abid, M., Han, H., Ariza-Montes, A., & Vega-Muñoz, A. (2021). Toward an integrated disaster management approach: *How artificial intelligence can boost disaster management*. In Sustainability (Switzerland) (Vol. 13, Issue 22). https://doi.org/10.3390/su132212560.

Aleskerov, F., Say, A. I., Toker, A., Akin, H. L., & Altay, G. (2005). *A cluster-based decision support system for estimating earthquake damage and casualties.*

Cremen, G., Bozzoni, F., Pistorio, S., & Galasso, C. (2022). *Developing a risk-informed decision-support system for earthquake early warning at a critical seaport.* Reliability Engineering & System Safety, 218, 108035. https://doi.org/10.1016/J.RESS.2021.108035.

Fang, Z., Yue, P., Zhang, M., Xie, J., Wu, D., & Jiang, L. (2023). A service-oriented collaborative approach to disaster decision support by integrating geospatial resources and task chain. *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation*, 117, 103217. https://doi.org/10.1016/J.JAG.2023.103217.

Fersini, E., Messina, E., & Pozzi, F. A. (2017). *Earthquake management: a decision support system based on natural language processing.* Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing, 8(1), 37–45. https://doi.org/10.1007/s12652-016-0373-4.

Jiang, D. (2020). *The construction of smart city information system based on the Internet of Things and cloud computing.* Computer Communications, 150. https://doi.org/10.1016/j.comcom.2019.10.035.

Noy, I., Okubo, T., Strobl, E., & Tveit, T. (2022). *The fiscal costs of earthquakes in Japan*. International Tax and Public Finance, 1–26. https://doi.org/10.1007/S10797-022-09747-9/TABLES/10.

Khorshidian, A., & Fayazi, M. (2023). *Critical factors to succeed in post-earthquake housing reconstruction in Iran.* International Journal of Disaster Risk Reduction, 94, 103786. https://doi.org/10.1016/J.IJDRR.2023.103786.

Manfredi, V., Nicodemo, G., & Masi, A. (2023). Estimation of Human Casualties Due to Earthquakes: Overview and Application of Literature Models with Emphasis on Occupancy Rate. Safety, 9(4), 82. https://doi.org/10.3390/safety9040082.

Pitilakis, K., Crowley, H., & Kaynia, A. M. (2014). SYNER-G: Typology Definition and Fragility Functions for Physical Elements at Seismic Risk: Buildings, Lifelines, Transportation Networks and Critical Facilities. *Geotechnical,*

Geological and Earthquake Engineering, 27. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7872-6.

Rakes, T. R., Deane, J. K., Rees, L. P., & Fetter, G. M. (2014). *A decision support system for post-disaster interim housing*. Decision Support Systems, 66, 160–169. https://doi.org/10.1016/j.dss.2014.06.012.

Shang, Q., Guo, X., Li, J., & Wang, T. (2022). *Post-earthquake health care service accessibility assessment framework and its application in a medium-sized city*. Reliability Engineering and System Safety, 228. https://doi.org/10.1016/j.ress.2022.108782.

Urrutia, J. D., Bautista, L. A., & Baccay, E. B. (2014). *Mathematical models for estimating earthquake casualties and damage cost through regression anaylysis using matrices*. Journal of Physics: Conference Series, 495(1). https://doi.org/10.1088/1742-6596/495/1/012024.

World Bank. (2023). *Türkiye Earthquakes Recovery.*

2023 Turkey-Syria Earthquake - Center for Disaster Philanthropy. (n.d.). Retrieved June 30, 2023, from https://disasterphilanthropy.org/disasters/2023-turkey-syria-earthquake/?gclid=CjwKCAjw-vmkBhBMEiwAlrMeF5vyklCEGJkvAQ2cnkUAtti4IsuCP250esQ1DvKhqAdZRA4eNhJf-RoCB4gQAvD_BwE.

https://doi.org/10.71284/asc.2025156

DEVELOPMENT OF AN AFFORDABLE SMART FARMING SYSTEM FOR SMALL-SCALE AGRICULTURE

Tze Ching Ong[1]

Abstract

Agriculture serves as the foundation of global food security and is essential for meeting SDG 2 (Zero Hunger). Yet traditional farming faces growing threats from climate volatility, dwindling resources, and ecological damage. Current hydroponic methods, though effective in controlled settings, remain vulnerable to root diseases from fungal attacks that impair nutrient uptake. These systems also depend on unsustainable practices that exhaust growth mediums and create polluting nutrient runoff. Such shortcomings demonstrate the critical demand for more robust, eco-friendly farming alternatives. Emerging smart agriculture technologies present viable solutions through automated monitoring, precision resource delivery, and data-driven cultivation methods that could revolutionize food production while protecting our environment.To address these issues, this study presents a smart farming system that integrates real-time monitoring and automation to optimize water usage and pest control while minimizing environmental impact. The system is structured into two main components, namely the upper with middle, and lower sections. The upper section is crafted from wood with dimensions 63.5 cm length × 20 cm width and reinforced with corner brackets and angle bars to ensure stability. The 80 mm diameter PVC pipes, drilled with three 40 mm holes and secured with U-clamps, serve as plant growth channels. The middle section (63.5 cm × 40 cm × 90 cm) is strategically designed to maximize sunlight exposure, facilitating optimal photosynthesis. The lower section houses the water tank and water pump. Then, an array of sensors, including PIR motion detectors, soil moisture sensors, ultrasonic sensors, a buzzer, and temperature and humidity sensors, was inserted into specific locations in the system. This setup enables precise irrigation management when nutrient solution is delivered directly to plant roots through a precision drip irrigation system integrated within the PVC piping network. To prevent waterlogging and ensure optimal moisture levels, an overflow drainage hose redirects excess solution back to the storage tank. Additionally, soil moisture sensors provide secondary protection by automatically activating the irrigation system only when the growing medium's water level drops below optimal levels. For comprehensive plant health monitoring, the system employs multiple sensors: ambient sensors track environmental conditions including temperature and humidity, while PIR motion detectors identify potential pest intrusions. When pests are detected, the system immediately alerts farmers through the Blynk mobile application, which features interactive controls allowing users to remotely activate deterrent measures such as an alarm buzzer. This integrated monitoring and response system ensures plants receive precisely what they need while minimizing manual intervention. Environmental conditions such as temperature and humidity are continuously monitored with 99.9% accuracy, as validated through comparative testing with a local industry system setup. For practical validation, lettuce was successfully cultivated using the system and management and monitoring process was done using a smartphone only. This integrated monitoring and response system ensures plants receive precisely what they need while minimizing manual intervention. The system's success demonstrates that advanced agricultural technology can be both accessible and cost-effective, bridging the gap between traditional knowledge and modern

[1]Department of Mechanical Engineering, Politeknik Kuching Sarawak, Malaysia, e-mail: tze@poliku.edu.my, https://orcid.org/0000-0002-7126-3321

precision farming. By combining IoT-based automation with sustainable hydroponic practices, this smart farming model offers a scalable solution adaptable to diverse climates and crop varieties.

Keywords: Smart, farming, agriculture, innovation, sustainability

INTRODUCTION

Agriculture has undergone a remarkable transformation since its inception approximately 12,000 years ago, evolving from basic subsistence farming to a technology-driven industry that supports global food security (Diamond, 2002). This sector remains particularly vital in developing economies like Malaysia, where it contributes significantly to both domestic consumption and export markets, with Sarawak emerging as a key producer of oil palm and pepper (Ismail et al., 2021). However, contemporary agricultural systems face unprecedented challenges that threaten their long-term sustainability. Climate change has introduced new variables into cultivation cycles, altering precipitation patterns and increasing the frequency of extreme weather events (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC], 2019). Simultaneously, conventional farming practices continue to contribute to environmental degradation through soil depletion, water pollution from agricultural runoff, and excessive reliance on chemical inputs (Food and Agriculture Organization [FAO], 2020). These issues are compounded by a growing global population that demands increased food production while expecting higher environmental standards from agricultural producers (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UN DESA], 2022).

The limitations of traditional farming methods have become increasingly apparent in this context. Soil degradation affects approximately 33% of the world's arable land, with intensive farming practices reducing soil organic matter and microbial diversity at alarming rates (Lal, 2019). Water management presents another critical challenge, with conventional irrigation systems often operating at less than 50% efficiency due to evaporation and runoff (Robles et al., 2022). Pest management strategies reliant on chemical pesticides have led to resistant pest populations while harming beneficial organisms and surrounding ecosystems (Nansen et al., 2021). These systemic problems demonstrate the urgent need for innovative approaches that can maintain or increase productivity while reducing environmental impact. The situation is particularly acute in tropical regions like Malaysia, where high temperatures and humidity accelerate both soil degradation and pest proliferation.

Smart farming technologies have emerged as a promising solution to these challenges, offering precision agriculture systems that optimize resource use through advanced monitoring and automation (Hannan et al., 2022). These systems integrate Internet of Things (IoT) sensors, data analytics, and automated control mechanisms to create more efficient and sustainable farming operations. Soil moisture sensors can reduce water usage by up to 70% compared to traditional irrigation methods, while integrated pest management systems can decrease pesticide application by 30-60% (Hannan et al., 2022). The environmental benefits of these technologies align directly with several Sustainable Development Goals (SDGs), particularly SDG 2 (Zero Hunger) and SDG 12 (Responsible Consumption and Production). By implementing precision agriculture techniques, farmers can work toward SDG target 2.4's mandate for sustainable food production systems that are resilient to climate change (Robles et al., 2022). Similarly, reduced chemical inputs support SDG target 12.4's requirements for environmentally sound chemical management throughout production cycles (Nansen et al., 2021).

There are several types of setups for the smart hydroponic systems in the market, each employing different configuration to tackle key agricultural challenges. Alipio et. al. (2019) had setup the the hydroponics system utilizes a Nutrient Film Technique (NFT) method with a narrow stream of water containing the dissolved nutrients needed for plant growth is repeatedly circulating past the roots of the plants through channels.

It is composed of 16 potholes and a reservoir houses the water flowing in and out of the channels using a submersible water pump. The water flowing in each pothole contains the dissolved nutrient solution. A net covers the whole system to reduce the ingress of pests and to easily control the humidity around the farm. The IoT-based NFT hydroponics farm using the sensor network composed of pH, light intensity, electrical conductivity, water temperature and relative humidity sensors were used to gather physical parameters. As the outcomes, the crops yielded from this system were 20-60% better compared to manual control system. Another configuration is the Indoor Farming Hydroponic Plant Grow Chamber (3-layer) by Dhuri et. al. (2023). The system offers a vertically stacked configuration that maximizes space utilization while incorporating automated water management and artificial lighting systems. The system keeps track of these variables and runs the fans to keep the chamber at the right temperature and moisture level. The system then uses the water sensors to monitor the water level in the system, the pump motors to add water to the system as needed, or to remove extra water as needed. With the use of a hydroponic system in their study, it is evident that it is feasible to grow plants entirely without soil, which results in higher-quality, better, and more nutrient-rich plant development. Furthermore, by giving artificial light, it complements the excessive amounts of sunshine that plants can get to reach their full height. While the system's programmable features enhance user convenience, studies note potential accessibility challenges for older farmers and technical reliability issues that may affect consistent operation. On the other hand, the most technologically advanced option appears to be the Smartphone-based Intelligent Hydroponic Plant Box, which integrates IoT connectivity with customizable sensor arrays (L. Da Van et al.,2019). This system has automatic LED lighting, water spray, water pump and so on to enable remote monitoring and control of multiple growth parameters through mobile applications, representing a significant advancement in user interface design. These existing designs collectively inform current hydroponic technology trends, highlighting both the progress and remaining challenges in smart agriculture implementation.

Despite these advantages, the adoption of smart farming technologies faces significant barriers, particularly in developing regions. Smallholder farmers, who constitute the majority of agricultural producers in countries like Malaysia, often lack the capital to invest in expensive technology systems. Technical complexity presents another hurdle, as many farmers have limited experience with digital technologies and data-driven decision making. Existing smart farming solutions frequently fail to account for regional specificities, such as tropical climate conditions or small-scale farming operations (Ismail et al., 2021). The local industry prototype, for instance, demonstrated several limitations, including inadequate thermal regulation for tropical environments and the absence of integrated pest detection systems. These shortcomings highlight the need for smart farming solutions that are specifically designed for tropical smallholder operations, combining technological sophistication with practical usability and environmental sustainability.

This research addresses these gaps by developing an improved smart farming system tailored to the needs of Malaysian agriculture. The proposed system incorporates several key innovations, particularly modular design for adaptability to small plots and an ultrasonic pest feature to reduce chemical dependence to minimize environmental impact. Our project has two primary objectives: first, to develop a cost-effective smart farming prototype that addresses the identified limitations of existing systems and second, to validate the system's performance against existing smart hydroponic farming system available in the industry. The research contributes to the growing field of precision agriculture by demonstrating how technological solutions can be adapted to meet the specific needs of developing tropical agriculture while advancing global sustainability goals. The significance of this work extends beyond immediate agricultural applications. By demonstrating the feasibility of sustainable, technology-enhanced farming in developing economies, this research contributes to broader discussions about food security, environmental conservation, and rural development. The system's modular design and emphasis on affordability provide a model for how advanced technologies can be made accessible to small-scale producers.

1. METHOD

The development of the smart hydroponic system is based on the flow chart in Figure 1.

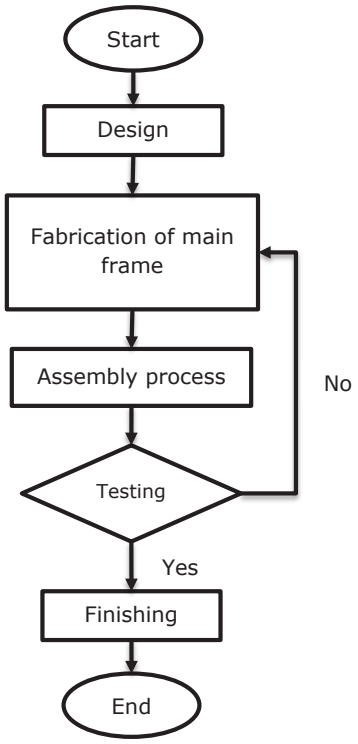
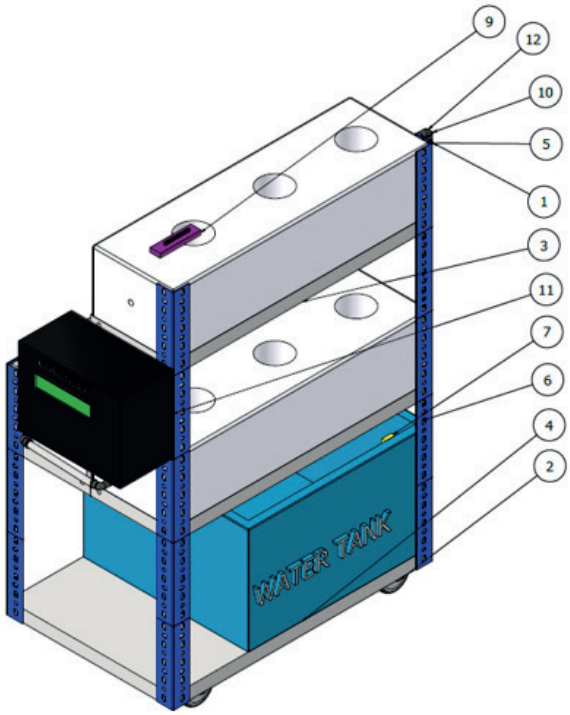

Figure 1. Flow chart of a smart hydroponic system

The mechanical design process was systematically executed using Autodesk Inventor Professional 2023. As illustrated in Figure 2, the final design represents the culmination of an extensive iterative design process involving multiple conceptual iterations and technical evaluations. Initial design exploration began with comprehensive hand-drawn sketches that incorporated functional elements from existing hydroponic systems identified during the literature review stages. These preliminary concepts underwent rigorous evaluation against critical design parameters such as system mobility and portability, operational effectiveness and maintenance costs.

PARTS LIST			
ITEM	QTY	PART NUMBER	DESCRIPTION
1	4	Slotted Angle Bar	
2	4	Wheel	
3	3	Plywood 8' x 25'	
4	1	Plywood 16'x25'	
5	3	Growing Pot	
6	1	Water Tank	
7	1	Ultrasonic Sensor	
8	1	Water Pump	
9	1	Soil Moisture Sensor	
10	7	PVC Pipe	
11	1	Control System	
12	4	Elbow Pipe	

Figure 2. Isometric view of a smart hydroponic system using Autodesk Inventor

The fabrication process began with cutting plywood sheets into three sections which two pieces measuring 63.5cm in length and 40cm in width for the bottom and middle layers, and a third piece with the same 63.5cm length but a narrower 20cm width for the top layer. Next, angle bars were precisely cut to size to construct the main frame structure, consisting of two sets measuring 85cm and 45cm in length respectively. Additional angle bar segments were cut to provide supplementary support for the plywood panels. The assembly process then proceeded by connecting the angle bar framework using corner plates secured with bolts and nuts to form the main body for the system. Finally, the mobility system was completed by attaching wheels to the bottom portion of the main body structure, as clearly illustrated in Figure 3.

Figure 3. Assembly of the wheels to the bottom body

The hydroponic growing channels were constructed using 80mm diameter PVC pipes, each cut to a precise length of 40 cm. A handheld power drill equipped with a hole saw attachment was used to create three evenly spaced 40 mm diameter planting slots along the length of each pipe. Once drilled, the PVC pipes were mounted to the plywood frame using U-pipe clamps to provide a secure fit while preventing unwanted movement during operation. Both ends of each pipe were sealed with PVC end caps (82mm diameter) to contain the substance flow. To establish the irrigation network, a 15mm diameter opening was carefully drilled into each end cap of the PVC growing channels. These holes allowed seamless integration of 15mm diameter PVC distribution pipes, which were secured in place using solvent cement for a watertight seal. The connection points were fitted with 90-degree elbow joints to facilitate smooth directional changes in the water flow path while maintaining consistent circulation throughout the entire system. For the final assembly, all three primary growing channels were interconnected using 15mm diameter PVC piping. Standard slip connectors were employed at each junction point. This connection enabled efficient water circulation from the reservoir, powered by a micro submersible pump (DC 3V-5V), ensuring consistent nutrient delivery to all channel tubes. The completed setup is illustrated in Figure 4.

Figure 4. Final assembly of the PVC pipes to the main body

Subsequently, the control system stage began by defining all sensor connections in the Arduino IDE to establish proper communication between the ESP32 microcontroller and sensors, water pump and buzzer. Open-source libraries were utilized to facilitate sensor integration and data processing. The ultrasonic sensor was programmed to measure water levels by calculating distance, with values converted to percentage readings. A threshold was set at 30% capacity, triggering a low water level notification on the Blynk app when reached. As for motion detection, the Passive Infra-Red (PIR) sensor's two potentiometers were adjusted to set appropriate sensitivity levels capable of identifying pests like roaches, grasshoppers, rodents, and human movement. When triggered, the system sends an immediate motion alert through Blynk. The soil moisture sensor inserted into the main channels with mineral wool, with a maximum analog reading of 4095, was calibrated to provide percentage values. When moisture levels drop below 30%, the system activates a relay connected to a 9V power source to prevent ESP32 overload, which then turns on the water pump to replenish moisture until levels exceed 30%. Meanwhile, the DHT11 sensor provided straightforward temperature and humidity monitoring, displaying real-time data on both the Blynk interface and an LCD screen. The LCD updates all sensor readings such as water level, soil moisture, temperature and humidity in every five seconds (Figure 5). This comprehensive monitoring system ensures optimal growing conditions while providing immediate alerts for critical changes.

Figure 5. LCD display

2. RESULTS

The completed smart hydroponic system is shown in Figure 6. The system is portable compared to static, costly and large-scale smart hydroponic farming systems available in the market. On the other hand, the system is relatively simple for replication by the community and industry for SDG activities, particularly to support SDG number two.

Figure 6. Isometric view of the main body and system of the project

This smart hydroponic system is designed for simple operation and efficient plant cultivation. The operation starts with users simply need to prepare a nutrient reservoir by filling a rectangular container with water and hydroponic fertilizer solution. The system comes with hydroponic technology and monitoring and management can be done through the smartphone interface. Plants are securely housed in net pots of 80 mm diameter PVC pipes, as growing channels to provide optimal root support while maintaining proper positioning. An automated drip irrigation system delivers nutrient-rich water directly to the plant roots through the PVC piping network. The system incorporates an overflow drainage hose that returns excess water to the reservoir to prevent overflow. Then, if the plants are too dry, the smart irrigation system will turn on the micro water pump to ensure the moisture levels are consistently maintained.

Comprehensive environmental monitoring is achieved through multiple integrated sensors that track crucial growing conditions. Temperature and humidity sensors monitor the ambient climate, while PIR-based motion detectors identify potential pest intrusions. All sensor data is transmitted in real-time to the user's smartphone (Figure 7) via the Blynk application, which also provides system alerts and manual control options. When pests are detected, users receive immediate notifications and can activate an audible buzzer deterrent directly through the app interface. This combination of automated functionality and user oversight creates an efficient, responsive growing environment that requires minimal maintenance while optimizing plant health and growth potential.

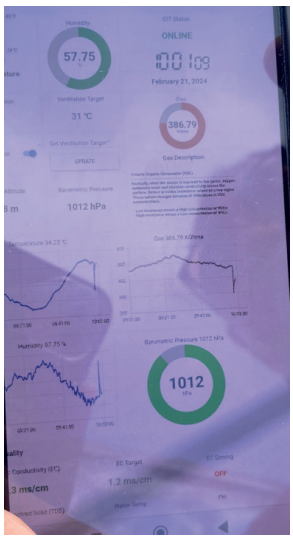

Figure 7. Real-time display in smartphone via Blynk app

The system underwent comprehensive validation testing against an industry-standard smart farming solution in Kuching, Sarawak, to verify its accuracy and reliability. Comparative analysis revealed exceptional performance, with sensor measurements and system operations achieving 99.9% accuracy as documented in Table 1. This high level of precision confirms the system's effectiveness for commercial agricultural applications.

Table 1. Data validation

Data	Smart Farming				Another smart system				Accuracy (%)
Reading	R 1	R 2	R 3	AVG	R 1	R 2	R 3	AVG	
Temperature	40.30	40.20	40.30	40.26	40.2	40.2	40.3	40.23	99.93
Humidity	37.2	37.6	37.4	37.4	37.3	37.5	37.5	37.43	99.92

Key advantages that distinguish this hydroponic system include its minimal maintenance requirements, straightforward control interface, and compact, portable design that facilitates convenient storage and transportation. Importantly, the complete system represents a cost-effective solution at approximately RM 433 (Table 2), making it significantly more affordable than comparable market alternatives. These attributes establish this system as an ideal choice for small and medium agricultural enterprises seeking to adopt smart farming technology while maintaining budget considerations.

Table 2. Total cost

Item	Cost per unit (RM)	Quantity	Total Cost (RM)
ESP 32 microcontroller	29.00	1	29.00
Water Float Sensor Switch	8.20	1	8.20
Maker Soil Moisture Sensor	19.60	1	19.60
DHT11 Temperature and Humidity Sensor	4.90	1	4.90
Ultrasonic Sensor	3.30	1	3.30
Micro Submersible Water Pump	5.50	1	5.50
Wheel with brake	18.20	2	36.40
Wheel	8.80	2	8.80
6mm screw 50gram	1.60	1	1.60
4x8x3.6 mm Plywood	34.50	1	34.50
1-1/2''x1-1/2''x10 Slotted Angle Iron	13.50	2	27.00
½" x 5.5m PVC pipe	10.50	1	10.50
3" x 5.8m PVC pipe	58.00	1	58.00
U-pipe clamp	2.50	6	15.00
½ PVC pipe elbow	0.55	6	3.30
½ PVC tank connector	1.35	6	8.10
3'' UPVC cap	6.00	6	36
PIR sensor	3.30	1	3.30
PCB mount buzzer	0.70	1	0.70
ESP 32 Camera	58.00	1	58.00
Battery 9V	8.00	1	8.00
Storage Box 12L	19.90	1	19.90
Battery adapter	5.80	1	5.80
2-channel 5V active low Relay	5.90	1	5.90
Mineral Wool	2.00	2	4.00
Corner Bracket	8.80	2	17.60
TOTAL			**432.90**

CONCLUSION

In the conclusion, this study successfully developed an affordable smart hydroponic system that costs only approximately RM433 and can address critical agricultural needs identified, such as water level monitoring and pest detection. The implemented IoT-based system integrates multiple sensors (PIR, moisture, and ultrasonic) with real-time smartphone alerts and automated water circulation, demonstrating 99.9% accuracy when validated against an existing industry system. The compact, low-maintenance design specifically targets small and medium agricultural enterprises and local farming enthusiasts. Future work to consolidate this system can be integrating solar power capabilities that would enhance energy efficiency and off-grid operation. The primary usefulness of this system lies in its ability to provide small-scale farmers with an accessible, cost-effective smart farming solution that optimizes resource use while maintaining high productivity.

REFERENCES

Alipio, M. I., Dela Cruz, A. E. M., Doria, J. D. A., & Fruto, R. M. S. (2019). On the design of Nutrient Film Technique hydroponics farm for smart agriculture. Engineering in Agriculture, Environment and Food, 12(3), 315-324. https://doi.org/10.1016/j.eaef.2019.02.008

Da Van, L., Nguyen, T., Vo, T., & Tran, M. (2019). Planttalk: A smartphone-based intelligent hydroponic plant box. Sensors, 19(8), Article 1763. https://doi.org/10.3390/s19081763

Dhuri, I., Patel, R., Sharma, S., & Gupta, A. (2023). Indoor farming hydroponic plant grow chamber 3 layer. Journal of Agricultural Technology, 15(2), 45-58.

Diamond, J. (2002). Evolution, consequences and future of plant and animal domestication. Nature, 418, 700-707. https://doi.org/10.1038/nature01019

Food and Agriculture Organization. (2020). Status of the world's soil resources. FAO. http://www.fao.org/3/i5199e/i5199e.pdf

Hannan, M. A., Al-Shetwi, A. Q., Ker, P. J., Begum, R. A., Mansor, M., Rahman, S. A., & Dong, Z. Y. (2022). Smart farming technologies for sustainable agriculture: A review. IEEE Access, 10, 55123-55143. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3176090

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2019). Climate change and land: An IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems. IPCC. https://www.ipcc.ch/srccl/

Ismail, M. R., Yusoff, N. M., & Hamid, N. H. (2021). Oil palm in Malaysia: A review of sustainability challenges and opportunities. Sustainability, 13(5), Article 2650. https://doi.org/10.3390/su13052650

Lal, R. (2019). Soil degradation and food security. Critical Reviews in Plant Sciences, 38(1), 1-5. https://doi.org/10.1080/07352689.2019.1659801

Nansen, C., Ferguson, J. C., Moore, J., Groves, L., Emery, R., Garel, N., & Hewitt, A. (2021). Integrated pest management technology. Pest Management Science, 77(1), 1-10. https://doi.org/10.1002/ps.6157

Robles, A. D., Smith, R. J., & Gillies, M. H. (2022). Smart irrigation efficiency. Irrigation Science, 40(1), 1-14. https://doi.org/10.1007/s00271-021-00754-y

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2022). World population prospects 2022. UN DESA. https://population.un.org/wpp/

https://doi.org/10.71284/asc.2025157

INTEGRATING LEGAL AND TECHNOLOGICAL MECHANISMS FOR TRADE SECRET PROTECTION IN SUSTAINABLE INNOVATION AND COMMERCIALISATION

Shahizan Binti Sarmijan[1]

Ma Kalthum bte Ishak[2]

Abstract

Intellectual Property (IP) is a vital intangible asset that supports innovation and commercialisation in today's business environment. The World Intellectual Property Organization (WIPO) defines IP includes creations of the mind such as inventions, literary and artistic works, designs, and commercial symbols. These creations are granted legal rights, enabling their owners to control and benefit from their use. IP is divided into registered types like patents, trademarks, industrial designs and geographical indications which require official registration and unregistered types such as copyright and trade secrets. Copyright protection arises automatically upon creation while trade secrets remain protected as long as their confidentiality is maintained. Trade secrets refer to confidential business information that provides a competitive advantage, including formulas, methods, processes or commercial strategies. However, trade secrets face challenges in protection due to weak legal frameworks and limited enforceability. Article 39(2) of the Trade Related Aspect of Intellectual Property (TRIPS) Agreement obliges member states to adopt "reasonable steps" for trade secret protection, but this vague wording often results in inconsistent implementation. Furthermore, while digital tools such as encryption and access control enhance secrecy, they lack independent legal standing. This study examines the adequacy of legal and technological protection mechanisms for trade secrets, particularly in Malaysia and compares them with frameworks in the United States (US), United Kingdom (UK) and European Union (EU). It also explores the risks associated with weak trade secret protection in a digital era where virtual collaboration, AI, and cloud-based systems dominate. Without robust legal-technological integration, misappropriation risks increase, hindering sustainable innovation and economic growth. The research uses legal and content analysis to propose a comprehensive framework integrating legal instruments and digital security tools. The findings aim to support policymakers, businesses, and innovators in developing effective strategies to safeguard trade secrets, fostering sustainable innovation and trust in commercial ecosystems.

Keywords: Trade secret protection, technology, innovation and commercialization sustainability and intellectual property.

[1] Corresponding Author, Universiti Teknologi Malaysia, e-mail: shahizans@utm.my, https://orcid.org/ 0009-0005-1877-9256

[2] Dr., (PhD), Universiti Teknologi Malaysia, e-mail: kalthum@utm.my, https://orcid.org/0000- 0002-8995-7794

INTRODUCTION

Intellectual property (IP) is an essential driver of economic growth, innovation, and competitive advantage. The World Intellectual Property Organization (WIPO) defines IP as creations of the mind including inventions, literary and artistic works, designs and symbols used in commerce. IP grants legal rights over intangible assets (WIPO, *n.d.*). There are various types of IP such as patents, trademarks, copyrights and industrial designs which have formal registration mechanisms. The trade secrets represent an unregistered yet critical form of protection for proprietary information. Trade secrets encompass confidential business knowledge, including manufacturing processes, formulas, business strategies, and other non-public information that provides a competitive edge (WIPO, *n.d.*).

Compared to the other IP categories, trade secrets do not require registration but instead rely on their confidentiality and the implementation of reasonable protective measures. According to Article 39(2) of the Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) Agreement, member states are obligated to take "reasonable steps" to safeguard trade secrets. However, this provision lacks specificity, leading to varied interpretations and inconsistent enforcement across jurisdictions (WTO, *n.d*).

IP in general has value to be commercialised. Commercialisation is the process of bringing new products or services to market. The launch or commercialization of a new product is considered the final stage of new product development. At this point production, distribution, marketing, sales, customer support and other key functions are needed to ensure commercial success (Arena, (2025). In the event IP is used in commerce, it transforms into an economic asset. It enables individuals and organizations to derive value from their ideas by licensing, selling or franchising them. For instance, trademarks help consumers distinguish one company's goods or services from another's, building brand loyalty and market share, patents allow inventors to commercialize their innovations with exclusivity, incentivizing R&D investment. Other than that, copyrights enable creators to earn revenue from the distribution or performance of their works and trade secrets, although not registered like other IP rights, protect confidential business strategies, formulas or techniques that give a competitive edge (Abou Naja Intellectual Property, 2024).

In this way, IP serves as a bridge between innovation and market allowing creative output to be translated into tangible economic benefits. The use of IP in commerce underpins modern business models, supports competitive advantage and fuels entrepreneurial growth.

Nowadays, trade secrets have emerged as a vital form of IP enabling businesses to maintain competitive advantage through confidential business information such as formulas, manufacturing processes and customer databases. The trade secrets are protected without formal registration making them vulnerable to misappropriation especially in the digital and globalized landscape.

In an era defined by rapid technological advancements, such as artificial intelligence (AI), cloud computing and remote collaborations, the risk of trade secret misappropriation has intensified. Traditional legal tools often fail to address the dynamic nature of digital threats. Consequently, there is a growing need to integrate legal and technological mechanisms to ensure robust and sustainable protection for trade secrets. This integration is vital for promoting sustainable innovation and commercialisation, enabling businesses to invest confidently in research and development (R&D) without fear of losing competitive advantages. The integration is thus essential to safeguard trade secrets effectively (Hlatshwayo, Mthokozisi, 2023).

This study explores how legal frameworks and technology can be harmonised to strengthen the protection of trade secrets, ultimately supporting sustainable innovation and commercialisation. It also investigates the sufficiency of legal and technological mechanisms for trade secret protection in Malaysia, with comparative insights from the United States (US), United Kingdom (UK), and European Union (EU). It aims to develop a comprehensive framework that bridges legal and technological gaps, thereby enhancing trade secret protection in support of sustainable economic growth.

Trade secrets as an unregistered form of IP offer inadequate protection due to the lack of comprehensive legal tools and the difficulty of enforcement. Article 39 (2) of TRIPS Agreement mentions that every member of TRIPS must take "possible or reasonable steps" to protect the trade secret. This term of "possible and reasonable steps" becomes a vague term as to what extent this unregistered trade secret has been given sufficient protection in terms of legal and technology compared to the other registered IP. Moreover, these new digital technological solutions such as encryption or access control have offered proactive protection but still lack the legal authority to stand alone. This gives risk to business owners or entrepreneurs of misappropriation of trade secrets that leads to the financial and sustainable innovation effect. Therefore, to comply with TRIPS standards and minimize risks to sustainable innovation, it is essential to harmonize legal and technological mechanisms to ensure stronger and more practical protection for trade secrets. For example, combining legal tools such as non-disclosure agreements (NDAs) with technological safeguards like encryption and secure access control can help businesses prevent unauthorized disclosure and maintain the confidentiality of valuable information."

This study is guided by two primary objectives which are each addressing a critical dimension of trade secret protection in the context of sustainable innovation and commercialization which are:

(a) To analyze and compare legal protection for trade secrets in the US, UK, EU and Malaysia.

The first objective seeks to conduct a comparative legal analysis of how trade secrets are protected across four jurisdictions with varying legal traditions and regulatory maturity. This involves examining statutory provisions, case law, enforcement mechanisms and interpretative approaches within each jurisdiction. The US offers a centralized and robust protection EU mechanism through the Defend Trade Secrets Act (DTSA) while the UK and follow the harmonized principles of the EU Directive 2016/943. In contrast, Malaysia lacks a specific statutory regime and relies primarily on common law and fragmented legislative provisions. By highlighting similarities, differences, and best practices, this objective aims to assess the sufficiency and adaptability of Malaysia's legal framework in safeguarding trade secrets amidst evolving global standards.

(b) To create a framework that integrates legal and technological mechanisms in protecting trade secrets.

The second objective focuses on designing a comprehensive and integrated framework that combines legal safeguards with technological tools to enhance trade secret protection, particularly within the Malaysian context. Recognizing that legal mechanisms alone may be insufficient in the face of digital threats such as cyber espionage, data leaks, and insider breaches, this framework seeks to embed technological solutions such as encryption, secure access controls, and digital rights management into the broader legal infrastructure. The framework aims to guide policymakers and businesses in implementing "reasonable steps" to maintain secrecy, as required under the TRIPS Agreement, thereby bridging regulatory gaps and enabling a sustainable innovation ecosystem.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

This study is grounded in the Law and Technology Integration Theory complemented by the Positivism and Resource-Based View (RBV) of the firm. These theoretical lenses provide a holistic understanding of how legal infrastructure and technological capabilities collectively support the protection of trade secrets, which are essential for sustaining innovation and commercial competitiveness.

1.1. Law and Technology Integration Theory

The Law and Technology Integration Theory advances the proposition that in a world increasingly shaped by rapid technological advancements, especially in the digital and information age, legal systems must dynamically evolve to remain effective and enforceable. As technology continuously transforms how information is created, stored and transmitted, traditional legal frameworks often face limitations in

adequately addressing new challenges. This theory is grounded in interdisciplinary scholarship including work by Roger Brownsword and Han Somsen (2021), who emphasize the importance of legal adaptability and regulatory alignment with technological innovation to ensure societal norms and protections are preserved in changing contexts.

The theory argues that law and technology should not operate in isolation. Instead, legal frameworks must incorporate technological capabilities as regulatory tools, while technological development should anticipate legal and ethical considerations (Brownsword, 2019). In the domain of trade secret protection, this integration becomes particularly relevant. Trade secrets such as manufacturing formulas, business strategies, or algorithms are now predominantly stored and communicated through digital infrastructure. This digitization exposes sensitive information to heightened risks of cyber intrusion, unauthorized access, data breaches, and insider threats. As such, conventional legal mechanisms including common law misappropriation claims or statutory remedies are increasingly insufficient on their own (Reichman, 1994; Linton, 2016).

The TRIPS Agreement (Article 39) and instruments such as the Defend Trade Secrets Act (2016) in the United States or the EU Directive 2016/943 on the protection of undisclosed know-how offer foundational legal protections. However, they primarily outline the legal entitlements and enforcement remedies with limited guidance on practical digital enforcement. As highlighted by Meenu Dharshini (2024) and Akinsola & Taofeek (2025), the digital environment requires stronger mechanisms such as encryption, access controls, digital rights management (DRM) and real-time monitoring, to complement legal remedies and prevent misappropriation before it occurs.

The Law and Technology Integration Theory provides a conceptual rationale for constructing hybrid frameworks that link legal norms with technological safeguards. Legal obligations such as NDA, statutory definitions of trade secrets and judicial doctrines around reasonable protection must be paired with technological tools such as role-based access control, audit trails, intrusion detection systems, and incident response planning (Guo et al., 2023). This co-development ensures not only legal compliance but also practical enforceability and operational resilience.

In practice, integrated models are increasingly being supported by international organisations. For instance, the WIPO recognizes the growing importance of digital governance tools in IP protection and promotes best practices that combine both legal and technical means (WIPO, 2022). Likewise, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) reports stress the importance of regulatory coherence with cybersecurity measures in protecting intangible assets critical for innovation and competitiveness (Planes-Satorra, S. and C. Paunov, 2019).

In conclusion, the Law and Technology Integration Theory underpins this study by advocating for a dual-track strategy, the reform of legal mechanisms in tandem with the deployment of proactive technological solutions. It supports the formulation of an integrated framework aimed at ensuring that trade secrets are protected effectively in today's complex and dynamic digital economy, an essential condition for fostering sustainable innovation and commercialisation.

1.2 Positivism Theory

This study is anchored in the positivism theory, which asserts that knowledge must be derived from logical and empirical observation, independent of personal bias or moral considerations (Comte, 1896; Creswell, 2014). Positivism upholds the belief that legal systems are constructed from objectively verifiable norms and that law operates as a system of rules enacted by legitimate authority and enforced through formal procedures. In the context of trade secret protection, positivism provides a structured lens to evaluate the effectiveness of legal instruments such as statutory regulations, contractual obligations, and judicial enforcement mechanisms. It also supports the assessment of technological safeguards such as encryption,

access control systems, and cybersecurity protocols as empirical tools that can be observed, measured and tested for their reliability and enforceability. By applying positivist methodology, this research seeks to objectively analyze the extent to which legal and technological mechanisms as distinct but complementary systems, contribute to the protection and sustainability of trade secrets in commercial innovation. This theoretical lens is particularly useful in comparing jurisdictional practices, identifying legal gaps and proposing data-driven, actionable frameworks that are aligned with the principles of rule-based governance. As trade secrets are increasingly vulnerable to digital threats, positivism aids in scrutinizing how laws and technologies can be aligned to produce predictable, replicable and enforceable outcomes in both policy and practice.

1.3 Resource-Based View (RBV)

The Resource-Based View (RBV) theory, originally formulated by Jay Barney (1991), posits that an organization's internal resources and capabilities are key determinants of sustained competitive advantage. According to this theory, resources that are valuable, rare, inimitable, and non-substitutable (VRIN) are central to a firm's strategic success. These resources enable firms to implement strategies that improve efficiency, differentiate themselves in the market, and maintain long-term profitability.

In this context, trade secrets such as proprietary algorithms, manufacturing processes, business models, client databases or marketing strategies align closely with the VRIN criteria. They are often valuable (because they provide economic benefits), rare (not widely known outside the firm), inimitable (due to legal secrecy and technological complexity), and non-substitutable (as no equivalent alternative exists). Thus, trade secrets are increasingly recognized as strategic intangible assets in the knowledge-driven economy (Barney, 1991; Grant, 1996).

However, the RBV does more than just identify trade secrets as important; it also implies that these assets must be actively managed and protected. Unlike tangible assets, trade secrets are vulnerable to theft, reverse engineering, insider threats and cyberattacks especially in today's digital business environment. As Peteraf (1993) argues, competitive advantage is not solely about possessing strategic resources, but also about sustaining them through firm-specific capabilities and governance mechanisms.

This is where RBV intersects with the need for integrated legal and technological protection frameworks. Legal strategies such as statutory protections, non-disclosure agreements (NDAs), non-compete clauses, and trade secret litigation mechanisms help formalize the protection of trade secrets. Meanwhile, technological tools such as data encryption, digital rights management (DRM), access control systems, and cybersecurity audits operationalize secrecy and security in digital formats.

For instance, Linton (2016) notes that the strategic importance of trade secrets in innovation and commercialization makes their protection a key issue for international trade policy. Similarly, Guo et al. (2023) highlight that without proper internal governance and technological measures, even legally protected trade secrets can be compromised, undermining their value as strategic assets. This aligns with RBV's emphasis on the need for internal capabilities such as legal compliance and IT security infrastructure to preserve and enhance resource value.

Moreover, the RBV framework encourages firms to internalize these capabilities to avoid over-reliance on external institutions for enforcement, which can be slow or inconsistent across jurisdictions. Wernerfelt (1984) and Teece (2007) emphasize that firms with strong internal governance mechanisms are better positioned to extract economic rents from their proprietary assets.

Therefore, the RBV theory provides a compelling theoretical foundation for this study, justifying why trade secrets should not only be recognized as vital intangible resources but also actively safeguarded through integrated legal and technological mechanisms. It reinforces the idea that without adequate protection, the strategic value of trade secrets can erode, resulting in loss of competitive advantage, innovation leakage and

reduced firm performance.

1.4. Literature Review

The following literature provides foundational and contemporary insights into the integration of legal and technological mechanisms for trade secret protection. These six scholarly sources from various jurisdictions and timeframes consistently emphasize that a purely legal or technological approach is insufficient for effective trade secret protection. Instead, they support a hybrid model combining law, technology, and internal governance. They also highlight the necessity of policy alignment with digital realities and the growing role of cybersecurity and employee education. The call for national innovation strategies that integrate IP protection mechanisms into economic and commercial development plans also mentioned in their writing. Table 1 listed the literature on finding the importance of integration between legal and regulatory technological mechanisms for trade secret protection.

Table 1. Literature on finding the importance of integration between legal and regulatory technological mechanisms for trade secret protection.

NO	TITLE	AUTHOR	YEAR	KEYPOINT
1	The Importance of Trade Secrets: New Directions in International Trade Policy Making and Empirical Research	Katherine Linton	2016	Highlights the potential of trade secrets in global trade and innovation. Advocates for combining legal and business insights to shape policy.
2	Protecting Trade Secret from Theft And Corporate Espionage: Some Legal And Administrative Measures	Juriah Abdul Jalil, Halyani Hassan	2020	Argues that legal tools alone are insufficient. Emphasizes administrative and employee oversight measures.
3	A Brief Analysis on the Legal Issues of Trade Secret Protection in China's High-Tech Industry	Jinjin Liu (university of Science and Technology China)	2021	Stresses the need for legal, administrative and internal corporate strategies to protect high-tech trade secrets.
4	Integration Mechanism of Intellectual Property and Scientific and Technological Innovation from A Cross- domain Perspective: International Experience and Enlightenment	Mingkai Guo, Chao Wang, Sen Chen, Ying Hu, Wenhui Zh (East China Jiaotong University)	2023	Demonstrates that IP and tech innovation integration supports national and business competitiveness.
5	Protecting Trade Secrets In The Digital Age: Cybersecurity Challenges And Best Practices	Meenu Dharshini D (Alliance School of Law)	2024	Calls for a holistic strategy combining legal, cybersecurity and educational measures for digital trade secret protection.

6	Legal Protections for Trade Secrets and Confidential Business Information: Governance Measures to Safeguard Intellectual Property	O. Kayode Akinsola (Chrisland University) Adedokun Taofeek (Ladoke Akintola University of Technology)	2025	Proposes a multi-layered governance model involving legal protections, corporate policies and continuous training.

These sources collectively establish the scholarly basis of the importance of integration between legal and regulatory technological mechanisms for trade secret protection for the proposed integration of legal and technological mechanisms in trade secret protection. They demonstrate the theoretical and practical necessity for legal reforms that acknowledge the evolving nature of information security especially in jurisdictions like Malaysia where formal trade secret legislation is lacking.

Most research and articles agree on the view that there is a need to integrate legal and technological mechanisms in strengthening trade secret protection. However, it is hard to find a complete writing that provides comprehensive details on legal and regulatory inclusive administrative and governance policies and laws that govern current technologies that have been used to restore and manage the trade secret.

It is further challenged and complicated as the law applicable for trade secret protection is a territory in nature and applies cross jurisdiction with no uniformity or standard law to protect trade secret especially involving digital trade secrets. Thus, there is a need to create a framework that integrates and combines the legal and technological mechanisms for trade secret protection.

1.5. Conceptual Approach

The study adopts preliminary research on a comparative legal-technical approach. It evaluates and contrasts the legislative and technological ecosystems of the US, UK, EU, and Malaysia, focusing on the effectiveness of legal remedies, enforceability, and the use of technical tools. This approach allows for the formulation of a locally adaptable and internationally informed protection framework tailored to Malaysia's economic and regulatory landscape.

2. METHOD

This research employs a legal methodology content analysis. The legal approach involves a systematic review and interpretation of primary and secondary legal sources, including international treaties, national legislation, case law and policy documents relevant to trade secret protection. Jurisdictions selected for comparative analysis include the US, UK, EU and Malaysia. These jurisdictions were chosen due to their diverse legal traditions and maturity in IP protection which offer valuable insights into best practices and regulatory gaps.

Primary sources analyzed include the Defend Trade Secrets Act (2016) in the US, the Trade Secrets (Enforcement, etc.) Regulations 2018 in the UK, the EU Directive 2016/943 on trade secrets, and Malaysian common law and statutory provisions such as the Contracts Act 1950, Communication and Multimedia Act and Computer Crimes Act. Secondary sources consist of journal articles, reports from WIPO and WTO and industry publications.

In parallel, this study conducts a content analysis of technological mechanisms used for trade secret protection. This includes encryption, digital rights management (DRM), secure access control systems, non-disclosure agreements (NDAs) and cybersecurity tools. Evaluation criteria include effectiveness, cost-efficiency, enforceability and compatibility with existing legal frameworks.

The study adopts a comparative legal analysis to identify strengths, weaknesses and gaps across jurisdictions. The framework is evaluated based on its potential to enhance trade secret protection in Malaysia considering the country's aspirations for sustainable innovation and industrial advancement.

The selection of legal documents in this content analysis was guided by their relevance to trade secret protection, jurisdictional authority and the extent to which they reflect established or emerging standards in IP law. Primary legal sources were chosen due to their direct applicability to trade secret protection, their significance within their respective legal systems and their potential to serve as benchmarks for comparative analysis. Secondary sources including scholarly articles, international reports (e.g., WIPO, WTO) and industry publications were selected for their analytical value and policy relevance. For technological tools, the selection was based on their widespread use in practice, relevance to information security and direct applicability to protecting confidential business information. They were included due to their functional role in maintaining secrecy. The effectiveness and adequacy of these legal and technological mechanisms were evaluated using a set of criteria including enforceability, cost-efficiency, practical implementation, technological reliability and compatibility with existing legal frameworks. A comparative legal analysis further enabled the identification of strengths, limitations and regulatory gaps across the selected jurisdictions. This approach ensures that the evaluation is both contextually grounded and aligned with Malaysia's broader goals of fostering sustainable innovation and industrial competitiveness.

2.1. Research Purpose and Significance

The primary purpose of this study is to critically examine the adequacy of current legal and technological mechanisms for protecting trade secrets especially in the context of sustainable innovation and commercialisation. The study aims to bridge the gap between fragmented legal frameworks and evolving digital technologies by proposing an integrated protection model suitable for the Malaysian context.

Specifically, the study seeks to assess the effectiveness of legal protections for trade secrets in selected jurisdictions (US, UK, EU and Malaysia) and evaluate their applicability to Malaysia. Other than that, it evaluates the role of technological mechanisms, such as cybersecurity measures, encryption, access control and digital audits in enhancing trade secret protection. Finally, it develops a comprehensive legal-technological framework tailored to Malaysia that aligns with international best practices and supports the nation's goals for industrial growth, innovation, and sustainability.

By pursuing these objectives, the study contributes to the advancement of trade secret governance in Malaysia, ensuring that businesses can innovate securely while maintaining a competitive advantage in a globalized digital economy.

This study holds substantial significance in both theoretical and practical contexts considering the increasing dependence on intangible assets in the knowledge economy. As innovation and commercialisation processes become more digitized and globally interconnected, the ability to protect trade secrets effectively is critical to ensuring sustainable business practices and national economic competitiveness.

Firstly, the research addresses a key legal gap in Malaysia where trade secret protection is currently fragmented and lacks statutory clarity. By analyzing established frameworks in jurisdictions such as the US, UK and EU, the study provides a blueprint for Malaysia to develop its own coherent legal structure. This is essential to foster a more secure environment for research and development (R&D), encourage foreign direct investment, and build investor trust.

Secondly, the integration of technological tools with legal mechanisms contributes to the evolving discourse on how digital transformation impacts intellectual property rights. The study emphasizes the importance of not viewing legal and technical safeguards in isolation but rather as complementary systems that when properly aligned can offer more resilient and dynamic protection for confidential business information.

Thirdly, the proposed framework offers practical solutions for businesses and policymakers. It outlines clear and actionable steps for companies to safeguard trade secrets using both legal instruments such as contracts, NDAs and statutory protections and technological tools such as encryption, access control, cybersecurity protocols. This integrated approach not only enhances corporate governance but also aligns with Malaysia's

ambitions to foster a high-tech economy driven by sustainable innovation.

Moreover, the study's findings contribute to the broader goals of sustainable development. By ensuring the confidentiality of proprietary knowledge, businesses are incentivized to invest in long-term innovation, which leads to job creation, technological advancement and stronger industrial infrastructure. In turn, this supports several United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), particularly SDG 9 (Industry, Innovation, and Infrastructure) and SDG 16 (Peace, Justice, and Strong Institutions) (United Nation, *n.d*).

In conclusion, the significance of this study lies in its potential to bridge the existing gaps in Malaysia's trade secret protection regime and to serve as a catalyst for policy reform and corporate best practices. It offers a holistic, forward-looking approach that safeguards innovation and ensures that commercial activities remain secure, ethical and sustainable in an increasingly digital world.

2.2. Research Population and Sample

This study does not involve human subjects in the traditional empirical sense as it adopts a doctrinal and qualitative content analysis methodology. Therefore, the research population consists of legal documents, policy frameworks and technological instruments relevant to trade secret protection. The legal sample includes statutes, regulations, international agreements and case law from four jurisdictions which are US: Defend Trade Secrets Act 2016, UK: Trade Secrets (Enforcement, etc.) Regulations 2018, EU: Directive (EU) 2016/943 and Malaysia: Common law principles and Contracts Act 1950.

The technological sample comprises documented practices and tools used by industry players for safeguarding trade secrets, such as: Encryption systems, Access control mechanisms, non-disclosure agreements (NDAs), Cybersecurity policies and infrastructure.

These samples were purposefully selected for their relevance to the objectives of the study and their potential to provide insights into the comparative legal and technological landscape governing trade secret protection. The comparative nature of the research allows for identifying best practices and formulating recommendations tailored to the Malaysian context.

3. FINDINGS

The analysis reveals significant disparities in the legal protection of trade secrets across jurisdictions. There are main findings in this study which are comparison of trade secrets laws in Malaysia compared to the US, UK and EU and to create a legal-technological framework for trade secret protection.

3.1. The comparison of trade secret laws in the US, UK, EU and Malaysia

3.1.1. United States

The United States offers robust protection for trade secrets through the Defend Trade Secrets Act (DTSA) of 2016 which provides a federal private right of action for trade secret misappropriation. This act complements the Uniform Trade Secrets Act (UTSA) adopted by most states in the US ensuring a cohesive legal framework.

DTSA under 18 U.S.C. § 1839(3) provides definition of trade secret encompasses all forms and types of financial, business, scientific, technical, economic or engineering information provided that the owner has taken reasonable measures to keep such information secret and the information derives independent economic value from not being generally known. Legal Remedies under 18 U.S.C. § 1836(b)(3)(B) of DTSA allows for injunctions to prevent actual or threatened misappropriation, damages for actual loss and unjust enrichment and in cases of willful and malicious misappropriation, exemplary damages up to twice the amount of damages awarded. Additionally, it provides for the recovery of attorney's fees in certain circumstances. Ex Parte Seizure in extraordinary circumstances in 18 U.S.C. § 1836(b)(2) of the DTSA permits the court to issue an ex parte order for the seizure of property to prevent the dissemination

of a trade secret. DTSA also provides provision 18 U.S.C. § 1833(b)(1) for whistleblower immunity by granting immunity to individuals who disclose trade secrets to government officials or attorneys solely for the purpose of reporting or investigating a suspected violation of law.

Furthermore, the Economic Espionage Act (EEA) of 1996 criminalizes the theft or misappropriation of trade secrets, with penalties including fines and imprisonment.

Despite its robustness, the US. framework can be resource intensive to navigate especially for smaller entities. Furthermore, the high threshold for proving "reasonable measures" to maintain secrecy can be a challenge for firms lacking sophisticated information management systems. These limitations highlight the importance of coupling legal protection with internal compliance infrastructure and technological safeguards.

3.1.2. United Kingdom

The UK implemented the Trade Secrets (Enforcement) Regulations (TSER) 2018 to align with the EU's Directive 2016/943 by providing a statutory definition and protection for trade secrets. In term of definition under Regulation 2, a trade secret is defined as information that is secret, has commercial value because it is secret and has been subject to reasonable steps to keep it secret. TSER also provides legal remedies for interim and final remedies including injunctions, seizure or delivery of infringing goods and compensation for damages. Courts are also empowered to preserve the confidentiality of trade secrets during legal proceedings. However, there is a limitation period whereby claims under the regulations must be brought within six years from the date the misappropriation was discovered. These regulations supplement the existing common law duty of confidence, offering a more structured approach to trade secret protection.

A notable strength of the UK framework is its provision to preserve confidentiality during litigation, which is crucial in trade secret cases where disclosure risks further damage. However, the six-year limitation period may pose challenges in complex cases where misappropriation is discovered only after significant time has passed. Additionally, while TSER provides structure, it still heavily relies on judicial discretion which may lead to uncertainty and inconsistent interpretations especially as case law continues to evolve.

One critical observation is that, although the UK's framework is more structured than common law alone, it lacks the criminal penalties present in jurisdictions like the U.S., potentially reducing its deterrent effect. For Malaysia, the UK's hybrid system may offer a valuable model for integrating statutory clarity with existing common law principles, though additional enforcement power may be needed for stronger deterrence.

3.1.3. European Union

The Directive (EU) 2016/943 aims to harmonize the protection of trade secrets across EU member states ensuring a consistent legal framework. The Directive defines a trade secret similarly to the UK regulations as the directive has been referred to by the UK in drafting and proposing TSER. Trade secret is defined as emphasizing secrecy, commercial value and reasonable steps to maintain secrecy. TSER provides legal remedies as it provides for measures to prevent the unlawful acquisition, use or disclosure of trade secrets, including injunctions, corrective measures and compensation for damages. For the safeguards, the directive includes provisions to protect the rights of defendants and third parties, ensuring that measures are proportionate and that confidentiality is preserved during legal proceedings. All EU member states were required to transpose the directive into national law by June 2018, promoting uniformity in trade secret protection across the EU. This reflects the EU's broader commitment to balancing private rights with procedural fairness, which contrasts with the more aggressive enforcement options available under the U.S. DTSA.

However, implementation at the national level has been uneven with some member states more advanced in their transposition than others. This disparity undermines the intended harmonization, posing challenges

for companies operating across multiple jurisdictions. Moreover, the Directive does not mandate criminal penalties, potentially limiting its deterrent effect in high-stakes cases.

From Malaysia's perspective, the EU approach offers a cautious but rights sensitive framework. The emphasis on maintaining confidentiality during litigation and proportional remedies could inform future legal reforms, particularly in ensuring due process and judicial consistency. Nevertheless, the lack of centralized enforcement authority and variability in implementation serve as cautionary examples of the challenges in regional harmonization.

3.1.4. Malaysia

Malaysia does not have specific legislation dedicated solely to trade secrets. Instead, protection is provided through common law principles and various statutes. Under the Common Law, trade secrets are protected under the common law tort of breach of confidence. To succeed in such a claim, the plaintiff must establish that the information has the necessary quality of confidence, was imparted in circumstances importing an obligation of confidence and was used without authorization to the detriment of the plaintiff.

There are several statutes mentioning trade secrets. First is the Companies Act 2016: Section 218(1) imposes duties on directors and officers not to misuse company information acquired by virtue of their position. Second is the Capital Markets and Services Act 2007: Section 188 addresses insider trading, prohibiting individuals from using non-public, price-sensitive information for personal gain. Third is the Official Secrets Act 1972 while primarily focused on government information. This act criminalizes the unauthorized disclosure of official secrets, which may encompass certain business information in specific contexts.

This patchwork framework creates legal uncertainty and weak deterrence especially in industries driven by innovation and R&D. Moreover, the absence of criminal penalties or federal civil enforcement mechanisms makes Malaysia's regime appear outdated compared to global standards. For sustainable industrial advancement, Malaysia must move beyond common law and consider enacting dedicated trade secret legislation, possibly inspired by the DTSA's clarity and the EU's procedural safeguards. Additionally, integrating technological mechanisms and compliance tools into the legal framework could significantly enhance enforcement and industry uptake.

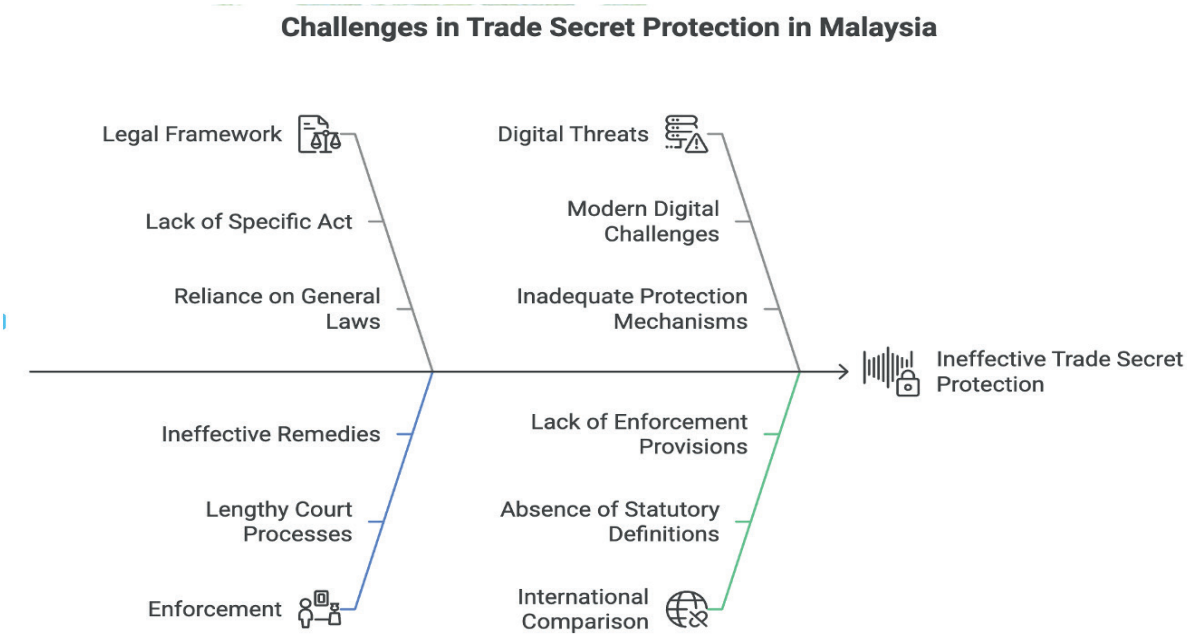
In summary, while the US, UK and EU have established comprehensive legal frameworks specifically addressing trade secret protection, Malaysia relies on a combination of common law principles and specific statutory provisions of several statutes. The absence of dedicated trade secret legislation in Malaysia may pose challenges in enforcement and clarity, highlighting the potential need for legislative development to align with international standards. The absence of a dedicated trade secrets statute means that protection in Malaysia relies heavily on contractual agreements and the judiciary's interpretation of common law principles. Table 2 shows the comparison of legal framework for trade secret enforcement in US, UK, EU and Malaysia.

Table 2: The comparison of legal framework for trade secret enforcement in US, UK, EU and Malaysia.

Aspect	United States (US)	United Kingdom (UK)	European Union (EU)	Malaysia
Legal Framework	Dedicated legislation: Defend Trade Secrets Act (2016)	Specific law under: Trade Secrets Regulations (2018)	Harmonized under EU Trade Secrets Directive (2016/943)	No dedicated legislation, governed by various laws (e.g., Companies Act, Penal Code) and common law principles
Nature of Protection	Clear statutory protection for trade secrets	Statutory and common law protection	Uniform protection across member states	Relies on contracts and court interpretations under tort or equity law
Scope and Clarity	Well-defined; covers misappropriation and remedies	Defined scope; aligned with EU standards	Clear definitions and enforcement mechanisms	Less clear, ambiguity in definitions and scope of protection
Enforcement	Civil and federal remedies available	Civil remedies available; criminal in some cases	Civil enforcement with consistent rules across EU	Relies on judicial discretion and private enforcement through contracts or tort claims
Alignment with International Standards	Aligned (TRIPS compliant and beyond)	Aligned (TRIPS and EU compliant)	Harmonized and compliant with TRIPS	Partially aligned; lacks specific statute for full compliance
Challenges	Few, due to strong federal law	Coordination with EU standards post-Brexit	Enforcement uniformity among member states	Lack of clarity, weak enforcement, reliance on contract law, and judicial discretion

Malaysia's current approach to trade secret protection has drawn significant attention due to its reliance on fragmented legal provisions and the absence of a specific statutory regime. Unlike jurisdictions such as the US, UK and EU, Malaysia does not have a dedicated law governing trade secrets. This gap has raised concerns about the adequacy, consistency and enforceability of trade secret protection particularly in the context of innovation and commercialisation. Figure 1 mentions and identifies matters that contribute to the insufficiency of trade secret law in Malaysia.

Figure 1: Insufficient of trade secret law in Malaysia

3.2. Proposed Integrated Framework for Trade Secret Protection

Based on the comparative and content analysis, a comprehensive framework is proposed that combines both legal and technological dimensions to enhance the protection of trade secrets. The integrated framework includes the following key components:

3.2.1. Legal Mechanisms

An integrated legal and technological framework for protecting trade secrets must begin with statutory recognition whereby trade secrets are acknowledged as a distinct form of IP under dedicated legislation. For example, the United States' Defend Trade Secrets Act (DTSA) and the European Union's Directive 2016/943 offer explicit legal foundations for trade secret protection. A key element of such frameworks is the provision of a clear definition and scope of what constitutes a trade secret. This includes essential criteria such as the information's secrecy, its commercial value and the application of reasonable steps to maintain its confidentiality principles grounded in TRIPS Article 39 and adopted in the UK and EU legal systems. Furthermore, the framework must ensure the availability of robust legal remedies including both civil and criminal options like injunctions, damages, and seizure orders as exemplified by the DTSA in the US and UK trade secret regulations. In addition, contractual obligations play a pivotal role necessitating the inclusion of NDAs, non-compete clauses and confidentiality clauses in employee and vendor contract practices widely used in US corporate environments and supported by UK common law. Lastly, courts must be guided by judicially accepted standards for determining what constitutes "reasonable steps" to safeguard secrets, a requirement reinforced in EU Directive implementations. Together, these components create a comprehensive and enforceable structure that strengthens trade secret protection across jurisdictions.

To operationalize trade secret protection in Malaysia, the first step is the enactment of dedicated trade secret legislation like the US Defend Trade Secrets Act (DTSA). This legislation should provide a clear statutory definition, enforcement remedies, and judicial guidance on "reasonable steps." For example, a Malaysian version of the DTSA could define trade secrets as proprietary business information with commercial value, protected through confidentiality efforts.

Hypothetical Application: A Malaysian biotech startup, BioSecure Sdn Bhd, develops a novel enzyme

formulation. Under a future Trade Secrets Act, it could register and label internal R&D documents as "confidential," supported by legal backing to seek civil damages or injunctions if a former employee leaks them to a competitor.

Malaysian courts would also benefit from judicial training based on standards adopted in the UK or EU (such as Directive 2016/943), especially when evaluating "reasonable steps" in determining liability. Furthermore, standardizing NDAs, non-compete clauses, and confidentiality agreements across industries particularly in high-risk sectors like pharmaceuticals, manufacturing and ICT will help enforce obligations efficiently.

3.2.2. Technological Mechanisms

To enhance the protection of trade secrets in a digital environment, the integration of advanced technological mechanisms is essential. One foundational component is data encryption which ensures that sensitive information is encoded and unreadable to unauthorized users even if intercepted. Common encryption tools include AES (Advanced Encryption Standard) and RSA (Rivest-Shamir-Adleman) both of which provide strong cryptographic protection for digital assets. Complementing encryption are access control systems, which restrict entry to confidential data based on user roles or authentication methods. These systems utilize technologies such as role-based access management, passwords, biometric identification and digital access logs to ensure that only authorized personnel can interact with trade secrets. Another critical technology is Digital Rights Management (DRM) which governs how digital documents are used, copied and shared. DRM solutions such as watermarking and specialized DRM software prevent unauthorized duplication and leakage of proprietary materials. To further secure digital infrastructures, organizations must deploy comprehensive cybersecurity protocols, including firewalls, Virtual Private Networks (VPNs), intrusion detection systems and endpoint protection tools to safeguard networks from external attacks. Lastly, maintaining monitoring and audit trails is vital for accountability and early threat detection. Tools like Security Information and Event Management (SIEM) platforms and audit logs help track who accessed what data and when, enabling quick responses to suspicious activity and ensuring that any breach can be traced and contained effectively. Collectively, these technological measures form a proactive defense system that complements legal protections in safeguarding trade secrets.

Advanced technological mechanisms are essential to safeguard sensitive business data in a digital-first environment. Data encryption, digital access control, and DRM systems are already being adopted in sectors like telecommunications, banking, and semiconductors. For instance, Petronas ICT, the digital arm of the national oil and gas company, uses end-to-end encryption and controlled user access for its proprietary engineering processes. By combining encryption with access logs and audit trails, the company mitigates the risk of internal leakage.

Hypothetical Case: A Malaysian e-commerce platform, MyFashionMall, encrypts supplier pricing algorithms and restricts access to its procurement team. If an employee tries to download and share this data externally, the company's SIEM (Security Information and Event Management) system immediately flags the anomaly, enabling fast containment and disciplinary action.

The adoption of Digital Rights Management (DRM) especially in creative industries (e.g., animation studios in Cyberjaya) can prevent unauthorized copying or export of digital assets. Government incentives or tax breaks could further encourage SMEs to implement such safeguards.

3.2.3. Policy and Governance Integration

An effective trade secret protection strategy must also include organizational and administrative mechanisms that complement legal and technological safeguards. One such mechanism is the development of an internal trade secret policy which establishes clear company-wide protocols for the classification, handling and access of confidential information. This policy fosters awareness and standardization across departments,

ensuring that all employees understand their roles in maintaining secrecy. Additionally, employee training and awareness programs play a vital role in minimizing internal threats. By conducting regular sessions to educate staff about their legal and ethical obligations concerning trade secrets, companies can significantly reduce the risk of insider threats and accidental disclosures. In preparation for potential breaches, organizations must also implement an incident response plan a predefined strategy that outlines the steps to be taken in the event of misappropriation or data leaks. Such a plan ensures faster containment and mitigation, reducing the overall impact on business operations and reputation. Finally, legal-technology audits should be carried out periodically to assess the effectiveness of existing protection measures and ensure compliance with evolving legal standards. These audits promote continuous improvement and alignment with best practices, allowing organizations to adapt their strategies in line with emerging threats and regulatory changes. Together, these components establish a robust internal governance framework that reinforces trade secret protection holistically.

Internal policies and governance structures are often the weakest link in Malaysian companies' information security strategies. Implementing a formal trade secret management policy can help structure access, usage and response protocols across departments. For example: Top Glove Corporation could classify glove formulation processes under a specific "Trade Secret Register" that tracks who has access, mandates NDA signing and sets protocols for document handling and retention.

Hypothetical Incident Response Plan: If TechHub KL, a fintech incubator, suspects a breach of confidential investor algorithms, it would trigger its Incident Response Plan to isolate affected servers, notify internal legal counsel, investigate breach logs and prepare for litigation or reporting. To ensure long term effectiveness, periodic legal tech audits can be conducted preferably by third-party firms or compliance officers. These audits evaluate alignment with best practices (such as ISO/IEC 27001) and evolving global norms.

Suggestion for Practitioner Input: Insights from Malaysian legal practitioners for instance IP lawyers or former judges can help refine legislative drafting and provide clarity on enforceability. Similarly, feedback from corporate compliance officers, especially in public-listed companies, can inform practical concerns around implementation. Figure 2 concludes on Legal-Technological Framework for Trade Secret Protection in Malaysia.

Figure 2: Legal-Technological Framework for Trade Secret Protection in Malaysia

DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings underscore the urgent need for Malaysia to reform its trade secret protection regime. In an increasingly knowledge-based and digital economy, failure to address these gaps risks undermining national innovation strategies and commercial competitiveness. As Malaysia aspires to become a high-tech and industrialized nation, a comprehensive framework for trade secret protection is indispensable.

The comparative analysis highlights several best practices. The DTSA provides a valuable model for statutory recognition of trade secrets, combining legal clarity with technological awareness. The EU Directive's emphasis on proportionality and transparency offers a balanced approach suitable for diverse legal systems. Both models recognize the role of technological mechanisms in establishing and maintaining confidentiality, thereby integrating legal and technical protections into a cohesive system.

In contrast, Malaysia's reliance on common law doctrines such as breach of confidence while historically useful falls short in addressing modern threats. The lack of specific legislation results in uncertainty for businesses and limits enforcement options. Moreover, without legal backing, technological measures lack the authority needed to deter potential misappropriation.

This study recommends the formulation of a Trade Secret Protection Act in Malaysia, modeled on international best practices but adapted to local needs. The Act should define trade secrets clearly, specify legal remedies, and recognize the validity of technological safeguards. Additionally, administrative guidelines should be developed to assist businesses in implementing "reasonable steps" including the use of encryption, access control, and secure communication platforms.

An integrated legal-technological framework enhances sustainability by encouraging R&D investment, protecting commercial interests and fostering trust among stakeholders. It also aligns with the Sustainable Development Goals (SDGs), particularly SDG 9 (industry, innovation, and infrastructure) and SDG 16 (peace, justice, and strong institutions).

In conclusion, protecting trade secrets through an integrated framework is essential for sustainable innovation and commercialisation. The Malaysian legal system must evolve to address current challenges and future demands. Strengthening legal tools and promoting the adoption of technological safeguards will create a resilient ecosystem where businesses can innovate securely and sustainably.

REFERENCES

World Intellectual Property Organization (WIPO). (n.d.). What is Intellectual Property? Retrieved from https://www.wipo.int/about-ip/en/

World Trade Organization (WTO). (1994). TRIPS Agreement. Retrieved from https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm

Arena. (2025). "What is Commercialization?" retrieved from bhttps://www.arenasolutions.com/resources/glossary/commercialization/

Abou Naja Intellectual Property. (2024). "Global Commercialization: Understanding Intellectual Property for Business". retrieved from https://abounaja.com/blog/understanding-intellectual-property

Hlatshwayo, Mthokozisi. (2023). "Cybersecurity in Digital Space" retrieved from https://www.researchgate.net/publication/375115830_CYBERSECURITY_IN_THE_DIGITAL_SPACE

Brownsword & Homsen. (2021). Law, Innovation and Technology: fast forward to 2021. Law, Innovatıon And

Technology 2021, Vol. 13, No. 1, 1- 28.

Brownsword. (2019). "Law Disrupted, Law Re-Imagined, Law Re-Invented". Technology and Regulation, 2019,

10–30 • https://doi.org/10.26116/techreg.2019.002 • ISSN: 2666-139X

Planes-Satorra, S. and C. Paunov (2019), "The digital innovation policy landscape in 2019", OECD Science,

Technology and Industry Policy Papers, No. 71, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/6171f649-en.

Comte, A. (1896). The Positive Philosophy of Auguste Comte. London: George Bell & Sons

Creswell, J. W. (2014). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches (4th ed.). Sage Publications.

Barney, J. B. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 17(1), 99–120.

Peteraf, M. A. (1993). The Cornerstones of Competitive Advantage: A Resource-Based View. Strategic Management Journal, 14(3), 179–191.

Wernerfelt, B. (1984). A Resource-Based View of the Firm. Strategic Management Journal, 5(2), 171–180.

Grant, R. M. (1996). Toward a Knowledge-Based Theory of the Firm. Strategic Management Journal, 17(S2), 109–122.

Teece, D. J. (2007). Explicating Dynamic Capabilities: The Nature and Microfoundations of (Sustainable) Enterprise Performance. Strategic Management Journal, 28(13), 1319–1350.

Linton, Katherine. "The Importance of Trade Secrets: New Directions in International Trade Policy Making and Empirical Research." Journal of International Commerce and Economics. Published electronically September 2016. http://www.usitc.gov/journals.

Juriah.L.J & Halyani.H. (2020). "Protectıng Trade Secret From Theft And Corporate Espıonage: Some Legal And Admınıstratıve Measures" International Journal of Business and Society, Vol. 21 S1, 2020, 205-218

Liu, J. J. (2021). A Brief Analysis on the Legal Issues of Trade Secret Protection in China's High-Tech Industry. Open Journal of Social Sciences, 9, 488-501. https://doi.org/10.4236/jss.2021.95027.

Guo M, Wang C, Chen S, Hu Y & Zhang W. (2023). "Integration Mechanism of Intellectual Property and Scientific and Technological Innovation" from A Cross- domain Perspective: International Experience and Enlightenment Frontiers in Business, Economics and Management ISSN: 2766-824X | Vol. 12, No. 1, 2023

Dharshini M. (2024). "Protecting Trade Secrets In The Digital Age: Cybersecurity Challenges And Best Practices" Allıance School Of Law Allıance Unıversıty, Bangalore.

Kayode Akinsola O, Onu,K, Owoeye Y. (2025). "Legal Protections for Trade Secrets and Confidential Business Information: Governance Measures to Safeguard Intellectual Property" from https://www.researchgate.net/publication/388658545

United Nation. (n.d). Do You Know All 17 SDGs? Retrived from https://sdgs.un.org/goals

https://doi.org/10.71284/asc.2025158

AN EXAMINATION OF TEACHERS' PERSPECTIVES ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE LITERACY IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Betül Yıldızhan Bora[1]

Cansu Şahin Kölemen[2]

Abstract

Artificial intelligence literacy in early childhood is a skill that aims to enable children to become familiar with digital technologies at an early age in a conscious manner, thereby developing awareness of critical, ethical, and creative use. This study aims to examine teachers' views on AI literacy among preschool children. A Phenomenological design was adopted from qualitative research methods, and criterion sampling was used from purposeful sampling techniques. Six participants were selected from teachers who met the specified criteria. Data were collected through face-to-face interviews using a personal information form and a semi-structured interview form and evaluated using content analysis.The findings were grouped under three main themes: "Artificial Intelligence Awareness in Early Childhood," "Artificial Intelligence and the Two Sides of the Coin," and "Identified Deficiencies in Infrastructure and Teacher Competencies." Teachers emphasized that artificial intelligence literacy supports children's cognitive flexibility and stated that this skill should be acquired at an early age. They also underlined that the use of AI tools without pedagogical guidance may pose developmental risks for children in this age group. In addition, technical infrastructure, institutional support, teacher motivation, and the professional competency dimension were emphasized as additional critical factors influencing the integration of artificial intelligence into early childhood education.

Keywords: Artificial intelligence, AI literacy, early childhood education, technology integration

INTRODUCTION

Artificial intelligence (AI) technologies are increasingly finding their place in the field of education and attracting attention with their potential to transform learning environments (Bozkurt et al., 2024; Wang et al., 2024; Zawacki-Richter et al., 2019). Thanks to its functions such as personalizing learning processes, providing data-driven feedback, and adapting content to students' individual needs, AI has the capacity to offer flexible and inclusive solutions in education (Karakuş et al., 2024; MEB, 2024; Su et al., 2023).

Although AI integration has progressed rapidly in higher education (Kim et al., 2024; Zawacki-Richter, 2023; Wang et al., 2023) and secondary education, it is thought that this technological transformation has not been sufficiently integrated with developmental appropriateness, play-based learning, and child-centered pedagogical approaches (Su & Yang, 2023; Yang, 2022; Su & Zhong, 2022; Yi et al., 2024). This situation indicates the need for pedagogically grounded research to ensure that AI applications can be used effectively and meaningfully in early childhood education (Yıldızhan Bora, 2024b).

[1]Dr .Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Türkiye, e-mail: bbora@bingol.edu.tr, https://doi.org/0000-0002-4774-3907

[2]Dr. Öğr. Üyesi, Beykoz Üniversitesi, e-mail: cansusahinkolemen@beykoz.edu.tr, https://doi.org/0000-0003-2376-7899

When pedagogical dimensions are considered and technology is accepted as a lever in educational processes, the preschool period emerges as a critical developmental stage (Yıldızhan Bora, 2024b). This period constitutes the first step in education, where children encounter a planned and structured educational program for the first time (Berk, 2020; Bredekamp, 2015; Bayındır & Uyanık Balat, 2018; Çelebi-Öncü, 2018; Gültekin Akduman, 2016; Özdemir Beceren, 2018). At the same time, the preschool period is the first stage in which technological integration can be achieved. This encounter enables children to develop new areas of interest in their learning processes, acquire digital skills, and develop awareness of ethical and conscious technology use (Su & Yang, 2023; Yi et al., 2024). The Ministry of National Education emphasizes the importance of acquiring digital literacy skills during this period within the scope of the 2024 Maarif Model and has included skill-oriented achievements and learning outcomes in the preschool education program. In this context, it is important for children to gain basic awareness of artificial intelligence and experience technology in a meaningful way during this developmental period, when the foundations of their cognitive, emotional, and social skills are laid, so that they can grow up to be active individuals in the digital age (Kazanidis & Pellas, 2024; Yi et al., 2024). Teachers who guide children play a critical role in their development of artificial intelligence literacy; teachers' perceptions of this issue and how they pedagogically structure technology directly affect the quality of the process (Filiz, Kaya & Adiguzel, 2025).

Current studies emphasize that artificial intelligence literacy is an integral part of digital literacy and that this skill should be acquired from an early age (Su, Ng & Chu, 2023; Yıldızhan Bora, 2024). However, teachers' lack of knowledge, skills, and confidence, as well as the inadequacy of curricula and guidance materials, stand out as significant limitations (Durrani, Iqbal & Akram, 2024). At this point, teacher competencies need to be redefined and supported by skills such as artificial intelligence literacy, communicative collaboration, ethical sensitivity, and innovative thinking (Filiz, Kaya & Adiguzel, 2025). It is of great importance for children's cognitive, social, and technological development that teachers recognize the potential of AI tools and can effectively integrate them into the pedagogical context (Qayyum et al., 2024). Therefore, it is important to obtain teachers' views on AI literacy in early childhood.

In this study, the views of preschool teachers on AI literacy for children were examined in depth using a qualitative approach. The study used a phenomenological design, data were collected through semi-structured interviews, and content analysis was used to analyze the data.

1. METHOD

1.1. Research Purpose and Significance

The purpose of this study is to examine in depth teachers' views on artificial intelligence literacy among preschool children. The study aims to reveal teachers' perceptions and experiences on this subject and their perspectives on how artificial intelligence literacy is related to early childhood education.

1.2. Research Population and Sample

In this study, criterion sampling, one of the purposive sampling methods, was preferred in accordance with the qualitative research design. Criterion sampling is a type of sampling that enables the conscious selection of individuals with specific characteristics and aims to obtain the most appropriate data sources for the purpose of the research (Büyüköztürk et al., 2019). In this study, which addresses the artificial intelligence literacy of preschool children, the main reason for choosing criterion sampling is to ensure that the opinions of preschool teachers are examined in a deep and multi-layered manner within this scope. In this regard, selecting participants from among individuals with specific experiences, knowledge, and characteristics directly related to the research topic aims to increase the content depth of the data obtained. For this reason, the following criteria were used in the selection of participants:

- Having at least five years of experience as a preschool teacher,

- Having actively implemented technology integration in the classroom,
- Having actively participated in at least two different projects (TÜBİTAK, eTwinning, Erasmus+, etc.),
- Having completed postgraduate (master's or doctoral) education.
- Currently working in independent state preschools in the Bağlar district of Diyarbakır province

Within the scope of the research, a study was conducted with six teachers who met these criteria. One of the participants is male, and five are female. In accordance with ethical principles, the real names of the teachers have not been shared; the participants have been coded as "Teacher 1" to "Teacher 6." The demographic and professional characteristics of the participants are presented in detail below:

Teacher 1: The participant is a 35-year-old woman. She has a bachelor's degree in preschool teaching and sociology and a master's degree in psychology. She has approximately 11 years of professional experience. Seven of those years were spent in private schools, five of which she served as a private school principal. She has participated in various seminars and individual certification programs related to artificial intelligence and actively uses many tools such as ChatGPT, Claude, Consensus, GammaApp, and Canva in classroom applications. The participant has prepared eTwinning and TÜBİTAK projects. Currently, she is serving as the project leader for an international eTwinning project titled "21st Century Fairy Tales," which includes artificial intelligence-based activities for preschool students.

Teacher 2: Participant is a woman in her 40s with 21 years of experience. She completed her undergraduate education in Preschool Teaching and her master's degree in Entrepreneurship. She previously worked at BİLSEM and participated in many in-service trainings on educational technologies. She has received training on Canva and various Web 2.0 tools. She has regularly followed the Ministry of National Education's ÖBA platform. She has participated in ESEP and eTwinning projects, worked on more than 30 projects, and participated in Erasmus+ mobility activities abroad. She has worked in collaboration with local R&D units and brought many innovative applications based on digital literacy to the classroom environment.

Teacher 3: Participant 3 is a 38-year-old male with 12 years of teaching experience. He completed his undergraduate education in Preschool, Turkish, and Classroom Teaching; he completed his graduate education in Turkish and Basic Education. During this process, he worked as a teacher and administrator at both the primary school and preschool levels. He has served as a project leader in projects supported by TÜBİTAK (4004 and 4006) and has actively participated in many eTwinning projects. He has conducted individual learning processes related to artificial intelligence tools and has reflected his knowledge and skills in educational technologies in the educational environment.

Teacher 4: The participant is a 40-year-old female teacher. She completed her undergraduate education in Physics Teaching and Child Development and her master's degree in Educational Sciences. She has five years of teaching experience, one year of which was spent teaching physics in secondary education and the rest in preschool education. She is a team member in an international eTwinning project on the environment and early childhood. She has used AI tools in the project process.

Teacher 5: The participant is a female teacher in her thirties and holds the title of specialist teacher. She completed her undergraduate and master's degrees in Educational Sciences. She has been teaching in independent kindergartens since 2016. She has participated in two national projects; one focused on play therapy and the other on speech problems in children. She played an active role in content production and module development processes in both projects. She effectively uses digital teaching materials and various Web 2.0 tools.

Teacher 6: The participant is a female teacher in her forties. She completed her undergraduate and graduate education in Preschool Teaching and her doctoral education in Educational Sciences. She has approximately 20 years of professional experience. During this time, she has actively participated in numerous national and international projects. She served as the project leader for the TÜBİTAK 4008 project. She has integrated technology into her classroom at the micro level. She has utilized AI tools in this integration process.

1.3. Research Method

In this study, phenomenology, one of the qualitative research methods, was preferred since the focus was on children's artificial intelligence literacy. The phenomenology design aims to examine individuals' experiences related to a specific phenomenon, the meanings they attribute to that phenomenon, and their experiences (Creswell, 2020). In line with this, the study was based on the subjective views of preschool teachers in order to understand their perceptions and experiences regarding children's artificial intelligence literacy. This approach is structured in line with the basic principles of the phenomenological design, which, unlike other qualitative designs, focuses on revealing the meaning structures based on individuals' direct experiences (Büyüköztürk et al., 2019; Creswell, 2020; Merriam, 2018; Yıldırım & Şimşek, 2021)

1.4. Data Collection Tools

In this study, a personal information form and a semi-structured interview form were used as data collection tools. The interview form was prepared using current studies in the literature. In the preparation of the form, studies on artificial intelligence literacy and the role and educational potential of artificial intelligence in early childhood by Yıldızhan Bora (2024a, 2024b), Durani et al. (2024), Karakuş et al. (2024), Su and Yang (2022), Su and Zhong (2022), Yi (2021), and Williams et al. (2019). In particular, information on teachers' experiences and practices in this area was obtained from the studies of Filiz et al. (2025) and Adıgüzel, Kaya, and Cansu (2023). In terms of ethical risks related to artificial intelligence, the findings presented by Bozkurt et al. (2024), Crescenzi-Lanna (2023), Kurian (2023), MEB (2024), Chen and Lin (2024), and Feuerriegel et al. (2024) were taken into consideration. Subsequently, it was structured in accordance with the opinions of three academics in the field of Educational Sciences (two in Educational Technologies and one in Basic Education) to provide expert opinion.

1.5. Data Analysis

The research was conducted based on Creswell's (2020) six-step process for qualitative data analysis and using content analysis methods. During the data collection process, face-to-face interviews were recorded. In the data preparation stage, the participants' audio recordings were transcribed in full. These transcripts were shared with the relevant teachers using the participant control method (Creswell, 2020; Merriam 2018), and the content accuracy was confirmed. The researchers read the transcripts independently several times to form their first impressions and took notes on noteworthy statements. The coding process was carried out in two stages. In the first stage, the transcripts were manually coded by the researchers independently using the content analysis method, and preliminary codes were obtained. The researchers then met online (Google Meet) to discuss these codes and reached a consensus on the codes that had been agreed upon. In the second stage, the agreed-upon codes were transferred to the MAXQDA qualitative data analysis program, and the software-supported content analysis process was initiated. In this stage, the numerical frequency, common clusters, and contextual validity of the codes were reviewed again. Within the framework of creating and defining themes, three main themes and thirteen sub-codes related to these themes were identified. Each theme was defined in a way that ensured conceptual integrity through the meaning patterns it contained and was supported by direct quotations. The findings were discussed in comparison with the literature. In the analysis of the data, the principle of researcher triangulation was taken into account; the independent execution of coding and its subsequent structuring through joint decisions increased the reliability of the study.

2. FINDINGS AND DISCUSSION

As a result of the content analysis, three main themes were identified: (1) Artificial Intelligence Awareness in Early Childhood, (2) Artificial Intelligence and the Two Sides of the Coin, and (3) Identified Deficiencies in Infrastructure and Teacher Competencies.

2.1. Artificial Intelligence Awareness in Early Childhood

It was determined that preschool teachers' views on artificial intelligence (AI) literacy were generally positive and that their awareness levels were high. Teachers considered the development of AI awareness in early childhood essential for both individual development and societal transformation. During the interviews, it was frequently emphasized that children in this age group grow up intertwined with technology and naturally adopt digital tools. The statement of Teacher 6 supports this view: "We often observe that these children build games similar to digital ones in the classroom and assign the names of characters from those games to their friends." A similar expression was shared by Teacher 5: "Since they belong to the Alpha generation, they are already highly engaged with technology. They can use technological tools like tablets and phones instinctively." This statement reveals that a structured and conscious introduction to artificial intelligence at an early age is inevitable and that educational programs should be addressed within this reality.

Moreover, other studies in the literature support this perspective. In a study conducted by Suryani et al. (2024), it was emphasized that artificial intelligence plays the role of a virtual teacher, assistant, or guide that supports children's cognitive and social development. Samur (2025) also referred to this by saying that everyone has their own "Lala". This viewpoint reflects the reality that artificial intelligence has become an inseparable part of these children's lives. Indeed, these children are described in the literature as the Alpha generation and are defined as individuals born into the digital age (Aral, 2022; McCrindle et al., 2021).

In a mixed-method study conducted with the Alpha Generation during early childhood, Yıldızhan Bora (2024a) found that these children interact with AI tools from very early ages, construct problem scenarios similar to those in virtual environments, and that this strengthens cognitive flexibility. In another study, Yıldızhan Bora (2024b) emphasized that equipping this age group with AI literacy is not only about mastering digital tools technically, but also essential for building critical thinking, ethical awareness, and digital citizenship consciousness from an early age.

Considering that these children are born into technology and derive their perception of reality through digital experiences, this aligns with the understanding of the transforming nature of literacy found in the literature. Whereas traditional literacy refers to access to information, literacy in the digital age encompasses skills such as constructing meaning, interacting with multiple modalities, and critical engagement (Yi, 2021). Accordingly, it is vital for children to not only use AI technologies but also to understand how they work, what kinds of limitations they have, and what ethical risks they may entail. Karakuş et al. (2024) discuss this necessity under the concept of pedagogical AI literacy and emphasize that building this awareness especially during the preschool period is critical.

Participants highlighted that the relationship with technology established at an early age must be conducted under guidance. Teacher 4 emphasized the importance of teacher and parental guidance with the statement: "Management is very important for this age group. Children's relationship with technology must be supervised." On the other hand, teachers' awareness of technology is not limited to in-class interactions. Participants noted that because children continue their engagement with technology at home, parents also need to be educated on conscious technology use. Teacher 2 expressed that digital awareness should not be limited to the child and that family education should be integrated into the process by stating: "Parents need to be educated on conscious technology use. Otherwise, no matter how well we work in the classroom,

the balance is disrupted outside." This statement directly relates to the emphasis on the importance of "microsystem stakeholders" such as family–teacher cooperation, as highlighted in the study by Su, Ng, and Chu (2023). Conducting digital awareness programs not only for children but also for families may support a more balanced and developmentally appropriate relationship with technology.

In conclusion, the findings presented under this theme indicate that awareness of artificial intelligence in early childhood should not be reduced to the functional use of digital tools. This awareness must be constructed on a multilayered pedagogical foundation encompassing cognitive, emotional, and social developmental domains (Su & Yang, 2023; Yang, 2021, 2022). AI literacy in early childhood should be considered not merely as the ability to use technology, but as a process that equips children with higher-order thinking skills such as understanding how these technologies function, assessing their limitations, and questioning the ethical risks they entail. In this context, an effective and multidimensional AI literacy approach constructed in early childhood will enable individuals to participate in not only today's but also tomorrow's digital society as critical, conscious, and ethically responsible individuals.

2.2. Artificial Intelligence and the Two Sides of the Coin

Teachers stated that, in addition to the various advantages that artificial intelligence (AI) offers to educational settings, it also carries significant risks; this dual perspective was clearly and explicitly articulated during the interviews. Most participants expressed the view that AI applications, much like a coin, carry both opportunities and threats simultaneously. This perspective is consistent with studies in the current literature. Bozkurt et al. (2024), in their published manifesto, emphasized both the positive and negative aspects of AI. While highlighting AI's potential in education, they stressed that these technologies should not be integrated into the education system in a random or careless manner, but with conscious and deliberate planning. This view, which also emerged in the findings of the current study, points to the importance of evaluating AI integration within a pedagogical framework. Similarly, Chen and Lin (2023) emphasized the dual nature of AI, stating that while it may contribute to learning processes, it may also pose developmental risks.

A majority of teachers reported that AI-supported tools enhance children's attention spans, accelerate the learning process, and positively influence motivation. Teacher 4 described this as follows: "AI tools can help children learn more quickly and use their time more effectively." It was especially noted that gamified learning environments supported by AI had positive effects on classroom management. Teacher 6 explained from her own experience: "My class is usually very energetic, my students never stop moving. But the other day I brought in a computer and designed an AI-supported game for them... the children participated in the process with much more harmony than usual." Su and Zhong (2022) pointed out that the use of AI in preschool education differs from other educational levels. Their study emphasized that AI integration at this stage should be structured around a problem-based system and that the content should be designed to focus on simpler, more fundamental concepts. This supports the findings obtained in the present study.

These instructional contributions are strongly supported by the literature. AI-supported applications have been shown to enhance children's cognitive engagement and participation in learning (Voulgari et al., 2024). For example, Renacido and Biray (2025) noted that such tools significantly improve student motivation. Duisenova and Zhorabekova (2024) reported that AI- and gamification-based approaches increase learning efficiency among children. Similarly, Alam and Mohanty (2023) highlighted that such applications increase children's levels of cognitive interaction. Furthermore, as Teacher 3 noted with the comment "… this is a period when visual skills are more intense," children in this age group require visual and intuitive experiences during the learning process. In this context, Crescenzi-Lanna (2023) emphasized that learning with AI is not merely information transfer, but also a process of interaction and co-learning between humans and machines. Indeed, Williams et al. (2022) found that AI tools allow children to concretely grasp complex concepts such as machine learning, data classification, and pattern recognition through play-based approaches.

Adaptive learning technologies have been found to support cognitive development by providing personalized content tailored to children's individual learning profiles. Additionally, many studies have identified progress in children's creative thinking, collaboration, and emotional inquiry skills through the use of social robots and AI-supported materials (Su & Yang, 2023; Su & Zhong, 2022; Yang, 2022).

However, the reverse side of the coin—the risks associated with unconscious and uncontrolled use of AI tools—was also clearly reflected in the teachers' views regarding children's psychosocial development. Teacher 1 voiced her concern about the unregulated use of AI-supported content with the statement: "When children are forced to work with AI or digital environments for long periods, they can't release their energy, which may lead to depression or similar conditions." Teacher 5 shared how digital content affects children's attention structures: "The new generation of children doesn't want to watch anything with a sequential storyline anymore... nothing that lacks a constant flow satisfies them." A similar evaluation was provided by Teacher 2: "Children who spend long periods in front of screens develop weak spatial and temporal awareness and experience superficiality in social relationships." These statements reflect a shared concern among teachers that when digital content is not structured within pedagogical boundaries, it can lead to disruptions in children's cognitive and social development. This aligns with the view expressed in Adiguzel et al. (2023), which advocates for pedagogically appropriate use of AI. These concerns also resonate with academic studies emphasizing the importance of designing AI technologies within ethical and guided frameworks in early childhood education (Crescenzi-Lanna, 2023; Durrani et al., 2024; Su & Zhong, 2022; Yang, 2022). Chen and Lin (2023) warned that if these technologies are not designed with sensitivity to children's developmental needs, they may adversely affect emotional and social capacities. Likewise, Kurian (2023) pointed out that prolonged interaction between children and AI systems may weaken their ability to form empathetic relationships.

In conclusion, the observations shared by teachers in the field and the latest findings from the literature reveal that the impact of AI on early childhood education presents a multidimensional structure involving both instructional opportunities and developmental risks. Therefore, AI should not be viewed merely as a technical tool, but rather as an integral element of the learning ecosystem that must be assessed holistically in terms of its pedagogical, ethical, and social dimensions.

2.3. Identified Deficiencies in Infrastructure and Teacher Competencies

According to the findings of this study, the main obstacles teachers face in integrating artificial intelligence (AI) applications into early childhood education are inadequate technological infrastructure, the lack of professional development support, and teachers' self-perceived inadequacy in this area. The statements of participating teachers clearly illustrate how current conditions hinder this integration process. Teacher 1's remark:"The lack of technology in schools is one of the negative factors affecting the use of AI" highlights technological infrastructure deficiencies as a key challenge to effective AI implementation. Similarly, Teacher 2 stated: "Teachers are somewhat inadequate in digital matters… Basic-level teacher training is essential," emphasizing the lack of digital competencies among teachers and the urgent need for professional development programs.

These findings demonstrate that individual awareness alone is insufficient for the successful integration of AI literacy into early childhood education. This aligns with the existing literature. As noted in the study by Durrani et al. (2024), many teachers working in early childhood education have limited technical knowledge regarding AI, which negatively impacts both their motivation and their competency to integrate such technologies into instructional practices.

The literature further supports these findings. Filiz, Kaya, and Adıgüzel (2025) emphasized that teachers lack the technical knowledge and pedagogical approaches required to use AI effectively in the classroom—

this deficiency constitutes a major barrier to integration. Similarly, Sypsa et al. (2024) found that teachers not only face gaps in technical knowledge but also lack the competencies needed to incorporate AI into instructional design. Within this context, it becomes evident that teachers require systematic and institutional support that extends beyond their individual efforts.

Another striking finding in the research is that although teachers attempt to bring AI applications into their classrooms through individual efforts, this process is not institutionally supported. The joint statement from Teacher 4 and Teacher 2:"We haven't participated in any AI-related project... But we used it anyway, because it's already expected of us"reveals the lack of systemic support mechanisms. A similar issue was addressed in the International Forum Report on Artificial Intelligence Practices in Education published by the Turkish Ministry of National Education, which noted that teachers face challenges accessing practical training in AI as part of their professional development processes.

The literature also emphasizes that teachers must be supported not only in technological aspects but also in ethical and pedagogical dimensions. Crescenzi-Lanna (2023) stated that for AI technologies to be meaningfully implemented in early childhood education, teachers must be equipped not only with technical knowledge but also with an understanding of ethical responsibility, data privacy, and personalized learning principles (Su & Zhong, 2022; Yang, 2022).

In conclusion, the findings clearly indicate that the effective integration of artificial intelligence into early childhood education cannot be left solely to the individual efforts of teachers. Successful implementation requires investment in infrastructure, continuous and comprehensive professional development programs, and robust policy support mechanisms. Models developed for AI literacy must be designed as holistic frameworks that encompass not only content and application but also evaluation processes. This will ensure the fair, sustainable, and pedagogically meaningful use of AI technologies in early education settings.

CONCLUSION

The findings of this study revealed that teachers possess a strong awareness of the significance and transformative potential of introducing artificial intelligence (AI) at an early age and fostering AI literacy to enhance children's digital competencies. However, teachers also emphasized that the process, much like the two sides of a coin, entails both substantial opportunities and various risks. They expressed concerns not only about the pedagogical ambiguity surrounding AI integration but also about the potential developmental risks associated with it. Furthermore, teachers highlighted that their limited competencies in this area, along with inadequate institutional infrastructure, constitute major factors that significantly hinder the integration of AI into early childhood education.

REFERENCES

Adiguzel, T., Kaya, M. H., & Cansu, F. K. (2023). Revolutionizing education with AI: Exploring the transformative potential of ChatGPT. *Contemporary Educational Technology, 15*(3), ep429.https://doi.org/10.30935/cedtech/13152

Alam, A., & Mohanty, A. (2023). Educational technology: Exploring the convergence of technology and pedagogy through mobility, interactivity, AI, and learning tools. *Cogent Engineering*, *10*(2), 2283282. https://doi.org/10.1080/23311916.2023.2283282

Aral, N. (2022). Dijital dünyada çocuk olmak. *Trt Akademi*, *7*(16), 1134-1153. https://doi.org/10.37679/trta.1181774

Bayındır, D., & Uyanık Balat, G., (2018). Erken çocukluk eğitiminde sınıfta davranış yönetimi. G. Uyanık Balat &H. Bilgin (Eds.). *Erken çocukluk eğitiminde sınıf yönetimi.* Anı Yayıncılık

Berk, L.E. (2020). *Bebekler ve çocuklar doğum öncesinden orta çocukluğa (Infants and Children Prenatal Throught Middle Childhood)* (7. Basımdan çeviri. Çev. Ed. N. Işıkoğlu Erdoğan*).* Ankara: Nobel Yayınevi

Bredekamp, S. (2016). *Erken çocukluk eğitiminde etkili uygulamalar*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Bozkurt, A., Xiao, J., Farrow, R., Bai, J. Y. H., Nerantzi, C., Moore, S., Dron, J., Stracke, C. M., Singh, L., Crompton, H., Koutropoulos, A., Terentev, E., Pazurek, A., Nichols, M., Sidorkin, A. M., Costello, E., Watson, S., Mulligan, D., Honeychurch, S., ... Asino, T. I. (2024). The manifesto for teaching and learning in a time of generative AI: A critical collective stance to better navigate the future. *Open Praxis, 16*(4), 487–513. https://doi.org/10.55982/openpraxis.16.4.777

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (27. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Chen, J. J., & Lin, J. C. (2024). Artificial intelligence as a double-edged sword: Wielding the POWER principles to maximize its positive effects and minimize its negative effects. *Contemporary Issues in Early Childhood*, *25*(1), 146-153..https://doi.org/10.1177/14639491231169813

Crescenzi-Lanna, L. (2023). Literature review of the reciprocal value of artificial and human intelligence in early childhood education. *Journal of Research on Technology in Education, 55*(1), 21–33.

Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (S.B. Demir &M. Bütün, Çev. Eds).Siyasal Kitabevi

Creswell, J. W. (2020). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*(H. Ekşi, Çev. Ed.). EDAM Yayınları.

Çelebi-Öncü, E., (2018). Erken çocuklukta olumlu disiplin. G. Uyanık Balat &H. Bilgin (Eds.). *Erken çocukluk eğitiminde sınıf yönetimi.* Anı Yayıncılık

Durrani, R., Iqbal, A., & Akram, H. (2024). Artificial Intelligence (AI) in Early Childhood Education, Exploring Challenges, Opportunities and Future Directions: A Scoping Review. *Qlantic Journal of Social Sciences* , *5*(2), 411-423. https://doi.org/10.55737/qjss.135537445

Duisenova, M. M., & Zhorabekova, A. N. (2024). The efficacy of gamification and artificial intelligence in enhancing the motivation and efficacy of primary school kids in learning English. *Bulletin of Pedagogical Sciences*, *73*(2). https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.73.2.027

Feuerriegel, S., Hartmann, J., Janiesch, C., & Zschech, P. (2024). Generative AI. *Business & Information Systems Engineering, 66*(1), 111–126. https://doi.org/10.1007/s12599-023-00834-7

Filiz, O., Kaya, M. H., & Adiguzel, T. (2025). Teachers and AI: Understanding the factors influencing AI integration in K–12 education. *Education and Information Technologies*, 1–37. https://doi.org/10.1007/s10639-025-13463-2

Gültekin Akduman, G., (2016).Okul öncesi eğitimin tanımı ve önemi. G. Uyanık-Balat (Ed.) *Okul öncesi eğitime giriş.*Nobel Yayıncılık

Karakuş, A., Geçgel, Ş., & Çetin, M. (2024). Gelişen bir paradigma: Yapay zekâ okuryazarlığı. *International Journal of Active Learning, 8*(1), 50–63. https://doi.org/10.48067/ijal.1422876

Kazanidis, I., & Pellas, N. (2024). Harnessing Generative Artificial Intelligence for Digital Literacy Innovation: A Comparative Study between Early Childhood Education and Computer Science Undergraduates. *AI*, *5*(3), 1427-1445. https://doi.org/10.3390/ai5030068

Kim, J., Yu, S., Detrick, R., & Li, N. (2024). Exploring students' perspectives on generative AI-assisted academic writing. *Education and Information Technologies, 30*(1), 1265–1300. https://doi.org/10.1007/s10639-024-12878-7

Kurian, N. (2023). AI's empathy gap: The risks of conversational Artificial Intelligence for young children's well-being and key ethical considerations for early childhood education and care. *Contemporary Issues in Early Childhood*, *26*(1), 132-139.https://doi.org/10.1177/14639491231206004

McCrindle, M., Fell, A. ve Buckerfield, S. (2021). *Generation Alpha: Understanding our children and helping them thrive*. Headline Home.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber.* (S.Turan, Çev. Eds).Nobel Yayıncılık

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2024). Okul öncesi eğitim programı. https://tegm. meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/guncellenenokuloncesiegitimprogrami.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). Eğitimde yapay zekâ uygulamaları uluslararası forumu raporu. https://yegitek.meb.gov.tr.

Özdemir Beceren, B., (2018).Okul Öncesi Eğitim Programının Sınıf Yönetimine Etkisi. G. Uyanık Balat &H. Bilgin (Eds.). *Erken çocukluk eğitiminde sınıf yönetimi.* Anı Yayıncılık

Renacido, J. M. D., & Biray, E. T. (2025). Enhancing peer engagement and student motivation through AI-gamified interactive learning tools. In *Innovative Approaches to Technology-Enhanced Learning* (pp. xxx–xxx). IGI Global. https://doi.org/10.4018/979-8-3693-8242-4.ch009

Qayyum, A., Bukhari, M., Zulfiqar, P., & Ramzan, M. (2024). Balancing artificial intelligence and human insight in early childhood education: Implications for child development. *Social Science Review Archives, 2*(2), 1520–1536.

Samur, Y. (2025, Şubat 11). *Yapay Zeka Çağında Veli Olmak* [Konferans sunumu]. Bahçeşehir Koleji, İzmir. https://www.dha.com.tr/egitim/bahcesehir-kolejinden-egitimde-yapay-zeka-konferansi-2581618

Su, J., & Yang, W. (2023). Artificial intelligence (AI) literacy in early childhood education: An intervention study in Hong Kong. *Interactive Learning Environments, 32*(9), 5494–5508. https://doi.org/10.1080/10494820.2023.2217864

Su, J., & Zhong, Y. (2022). Artificial intelligence (AI) in early childhood education: Curriculum design and future directions. Computers and Education: Artificial Intelligence, 3, 100072. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100072

Su, J., Ng, D. T. K., & Chu, S. K. W. (2023). Artificial intelligence (AI) literacy in early childhood education: The challenges and opportunities. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 4*, 100124.https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100124

Suryani, M., Sensuse, D. I., Santoso, H. B., & Aji, R. F. (2024). An initial user model design for adaptive interface development in learning management system based on cognitive load. *Cognition, Technology & Work, 26*, 653–672. https://doi.org/10.1007/s10111-024-00772-8

Voulgari, I., Lavidas, K., Aravantinos, S., Sypsa, S., & Sfyroera, M. (2024, July). Exploring the role, implementation, and educational implications of AI in early childhood education. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education*(pp. 29-37). Cham: Springer Nature Switzerland

Wang, T., Lund, B. D., Marengo, A., Pagano, A., Mannuru, N. R., Teel, Z. A., & Pange, J. (2023). Exploring the potential impact of artificial intelligence (AI) on international students in higher education: Generative AI, chatbots, analytics, and international student success. *Applied Sciences, 13*(11), 6716. https://doi.org/10.3390/app13116716

Williams, R., Park, H. W., & Breazeal, C. (2019, May). A is for artificial intelligence: the impact of artificial intelligence activities on young children's perceptions of robots. In *Proceedings of the 2019 CHI conference on human factors in computing systems*(pp. 1-11) https://doi.org/10.1145/3290605.3300677

Yang, W. (2021). Glocalisation, digitalisation & curriculum hybridisation. Research Intelligence, 148(3), 24–25.

Yang, W. (2022). Artificial intelligence education for young children: Why, what, and how in curriculum design and implementation. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 3*, Article 100061. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100061

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldızhan-Bora, B. (2024a). *Alfa kuşağına atfedilen dört becerinin erken çocukluk dönemi kapsamında araştırılması: Dijital okuryazarlık, problem çözme ve eleştirel düşünme, yaratıcılık, iş birliği* [*An investigation of four skills attributed to Generation Alpha in early childhood: Digital literacy, problem-solving and critical thinking, creativity, collaboration*] (Doctoral dissertation, Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü). Council of Higher Education Thesis Center. https://tez.yok.gov.tr

Yıldızhan Bora, B. (2024).Erken çocukluk eğitiminde yapay zeka: Okuryazarlığın ötesinde yeni ufuklar in E. D. Öztürk (Ed.) *Okul öncesi eğitimi alanında uluslararası araştırmalar II* (pp.39-54). Eğitim Yayınevi

Yi, Y. (2021). Establishing the concept of AI literacy: Focusing on competence and purpose. *JAHR, 12*(2), 353–368. https://doi.org/10.21860/j.12.2.8

Yi, H., Liu, T., & Lan, G. (2024). The key artificial intelligence technologies in early childhood education: A review. *Artificial Intelligence Review, 57*, 12. https://doi.org/10.1007/s10462-023-10637-7

Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2023). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – Where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16*(1), 1–27. https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0

https://doi.org/10.71284/asc.2025159

EDUCATIONAL USE OF CHATBOT-BASED ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS

Esra Turk[1]

Aytac Ugur Yerden[2]

Abstract

Applications developed with artificial intelligence (AI) technologies have also emerged in the field of education. One of these technologies is chatbots. Chatbots are used in a wide range of educational processes, including personalized learning support, 24/7 accessibility, providing feedback, and increasing class participation as part of student support services. This study aims to make a structural contribution to the literature by examining chatbot-based graduate theses prepared in the field of education in Turkey between 2021 and 2025. The studies were analyzed based on year, research method, sample group and size, and field of study. The AI techniques used or suggested for use were also identified. The findings of these studies were examined using descriptive content analysis, and the key conclusions emphasized by researchers were determined. As a result of the analysis, it was observed that innovative solutions have been developed for various educational fields. In particular, the integration of chatbots with learning management systems, personalized learning support, and academic support systems for teachers has been frequently addressed.

Keywords: Chatbot, artificial intelligence, educational technologies, application

INTRODUCTION

Artificial intelligence (AI) is a technological field that aims to perform human-like cognitive processes (such as learning, reasoning, decision-making, etc.) through machines (Russell & Norvig, 2016). Today, AI technologies are rapidly spreading not only in sectors such as healthcare, finance, and defense but also in the field of education. AI studies in education have been increasing in recent years (Akdeniz & Özdinç, 2021). When examining related literature, it can be said that AI elements are directly utilized in the studies conducted, AI applications are being developed, and through these efforts, AI is being integrated into education. One of the most notable applications of AI in education is chatbots, which are software systems capable of real-time interaction with users by utilizing natural language processing (NLP) techniques (Følstad & Brandtzaeg, 2017).

Many applications can be developed with artificial intelligence; one of these applications mentioned in this study is chatbots developed for the education system. Chatbots especially offer advantages such as providing students with easy access to information in online learning environments, personalizing the learning process, and reducing the routine workload of instructors (Winkler & Söllner, 2018). These bots can interact with multiple students simultaneously and guide them in the learning process (for example, through scaffolding) (Duffy & Azevedo, 2015; Winkler et al., 2021). Research shows that chatbots can positively affect student achievement and learning motivation (Kulik & Fletcher, 2016; Pérez-Marín, 2021). In this context, chatbots are regarded not only as technical tools but also as interactive learning support systems

[1]Graduate Student, Istanbul Gedik University, Türkiye, e-mail: esraturk_@outlook.com, https://doi.org/0009-0009-9669-5532

[2]Asst.Prof.Dr, Istanbul Gedik University, aytac.yerden@gedik.edu.tr, https://doi.org/0000-0002-3886-802X

with pedagogical functions. Especially when integrated with personalized learning approaches, chatbots can provide guidance based on students' needs and levels, supporting their cognitive development through feedback (Holmes et al., 2019). Additionally, they offer automation-supported solutions for teachers and instructors in areas such as course management, student tracking, and assessment (Zawacki-Richter et al., 2019).

From the perspective of Turkey, academic studies related to educational technologies have increased in recent years. However, chatbot-based AI applications are still an emerging field, and systematic and thematic analyses regarding how, for what purposes, and with what effects these technologies are used in an educational context are limited. In this regard, examining the contents of graduate theses conducted on this topic is important for understanding the direction of academic development in the field and providing a foundation for future studies.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

This study aims to examine the use of artificial intelligence-based chatbot applications for educational purposes and builds its conceptual foundations on the concepts of artificial intelligence, natural language processing (NLP), chatbot technology, and educational technology. It is structured to reveal the potential of chatbots to contribute to educational processes at the intersections of these fields.

Technology integration frameworks can also support the evaluation of chatbots in an educational context. These frameworks include the TPACK Model and the SAMR Model.

1.1. SAMR Modeli

The SAMR Model is a four-level classification that defines how technology impacts teaching and learning. It can be used to design, implement, and evaluate learning experiences (Arantes, 2022). In this model's approach, instead of traditional tests, chatbots pose questions to students, provide explanations for incorrect answers, and support learning. After providing personalized feedback, the process is restructured, and the chatbot assists in project development.

1.2. TPACK Modeli

TPACK (Mishra & Koehler, 2006) is a model for reflecting on the different types of knowledge a teacher possesses regarding the content they teach, the methods of teaching that content, and the tools used to support those methods. Within this model, consideration is given to which subject or domain will be taught to students through chatbots. The operation and integration of chatbots into the instructional process are also determined.

Through these theoretical approaches, AI-based chatbot applications transcend being merely technological tools and become interactive, personalized, and transformative educational instruments that support the learning process.

2. METHOD

Studies on the use of chatbots in education have been conducted using qualitative research methods, specifically document analysis. Document analysis can be used as a standalone data collection tool and involves the examination of documents containing information about the phenomenon or situation under investigation (Yıldırım & Şimşek, 2005). One of the methods employed within document analysis is descriptive content analysis. In descriptive content analysis, studies are compiled, reorganized, and interpreted within certain thematic frameworks (Creswell, 2016; Çalık & Sözbilir, 2014). In this study, master's and doctoral theses published in Turkey between 2021 and 2025 were identified, reorganized,

interpreted, and analyzed according to predetermined themes.

2.1. Research Purpose and Significance

The primary aim of this study is to examine chatbot-based graduate theses prepared in the field of education in Turkey between 2021 and 2025. By identifying the educational problems addressed, the methods used, application areas, and proposed solutions in these theses, it is intended to provide researchers with a systematic overview of previous studies to inform future AI research in education. Based on this rationale, the study aims to make a structural contribution to the literature regarding trends, contributions, and limitations encountered in the use of chatbots. To achieve this goal, chatbot-based graduate theses published in Turkey between 2021 and 2025 were reviewed to answer the following research questions:

1. What is the distribution of AI-related studies in education over the years?
2. What AI techniques have been used and recommended in AI studies in education?
3. How are chatbot-based AI applications utilized in education?
4. How do chatbot-based applications affect students' learning motivation and participation?
5. What are the main challenges and limitations encountered in the use of chatbots in education?
6. What role do chatbots play in course content, assignment support, and feedback provision?
7. How do chatbots affect student-teacher interaction?

2.2. Research Population and Sample

The population of this study consists of students at the secondary and university levels who use chatbots, one of the artificial intelligence applications. Since the research aims to examine opinions, experiences, and attitudes regarding the educational use of chatbot-based AI applications, Chen et al. (2020) highlight a significant interest in AI usage particularly at the higher education level. Similarly, Hwang and Chang (2023), in a comprehensive literature review on the use of chatbots in education, found that most studies were concentrated at the university level, whereas chatbot research at the K-12 level remains insufficient. Likewise, Ramandanis and Xinogalos (2023) reviewed 73 studies on educational chatbots and found that the majority focused on higher education, with the fewest studies conducted at the K-12 level.

The sample of this study consists of undergraduate and graduate students who have experience or awareness regarding the educational use of AI-based chatbot applications. Participants were selected through critical case sampling, a purposive sampling technique frequently used in qualitative research. The key indicator of a critical case or cases is expressed as "if this occurs here, it will definitely occur in other similar cases" or conversely, "if this does not occur here, it will definitely not occur in other similar cases" (Yıldırım & Şimşek, 2008, p. 110). This selection aimed to gain in-depth insights from individuals who have used chatbot technologies in educational processes or possess knowledge about them. Including participants from various educational levels and disciplines aimed to present diverse perspectives on the research topic.

Similarly, a systematic literature review conducted at Gazi University indicated that undergraduate students were most frequently selected as samples in studies on the use of AI chatbots in education, with sample sizes generally ranging between 31 and 100 participants (Tosun, C., Erdemir, Z. G., & Gökçearslan, Ş., 2023).

2.3. Research Method

This research was conducted using the descriptive content analysis method. The National Thesis Center database was utilized. During the literature review, searches were performed using keywords such as chatbot, artificial intelligence, and education. In the data collection phase, document analysis was applied to theses published between 2021 and 2025. Based on these criteria, 9 master's theses and 4 doctoral dissertations prepared in Turkish were identified. The highest number of theses were published in 2023 and 2024. The most frequently used research methods were mixed methods, qualitative case studies, and experimental designs. The thesis topics predominantly focused on the contributions of chatbots to students and education. Emphasis was placed on students' motivation, participation, feedback, and interaction, as well as the perspectives of teachers.

Tablo 1. Distribution of Studies Searched from the YÖK National Thesis Center Database by Scope and Year

Year	Type	Total
2021	Master's Thesis Doctoral Dissertation	3 0
2022	Master's Thesis Doctoral Dissertation	5 1
2023	Master's Thesis Doctoral Dissertation	11 4
2024	Master's Thesis Doctoral Dissertation	12 9
2025	Master's Thesis Doctoral Dissertation	6 0
	Total	**51**

A summary of the studies on the use of chatbot-based artificial intelligence applications in education, identified through a search in the YÖK National Thesis Center, is presented in Table 1. The limitations of this study include the national scope of the theses and dissertations examined, the coverage period limited to 2021–2025, the exclusive use of the National Thesis Center as the search index, and the keyword being limited to "chatbot." These constraints have resulted in a relatively small number of written works included in the study.

3. FINDINGS AND DISCUSSION

In this study, postgraduate theses focusing on chatbot-based artificial intelligence applications in education, developed in Turkey between 2021 and 2025, were examined using the descriptive analysis method. The findings obtained from the analysis are presented under thematic categories.

3.1. Purposes of Chatbot Use

In the majority of the examined theses, chatbot technologies were utilized primarily as student support systems. Chatbots were designed to personalize the learning process, provide rapid and 24/7 access to information, and address frequently encountered problems. Particularly in remote and online learning environments, chatbots were found to serve functions such as guidance, assignment reminders, and resource recommendations. Additionally, they were identified as supportive tools in the process of second language acquisition.

Table 2. Purposes of Chatbot Use in Postgraduate Theses

Purposes of Use	Number of Theses
Student support system	18
Ease of access to information	15
Personalization of learning	13
Assignment/class reminders	10
Guidance and orientation	8
Emotion-based responses	5

In the reviewed graduate theses, chatbots were primarily used as student support systems in education. Facilitating easy access to information and personalizing learning were also identified as significant purposes of chatbot use. Functions such as assignment/class reminders, guidance, and direction demonstrate the supportive role of chatbots in enhancing student engagement. Moreover, advanced features like emotion analysis-based responses indicate that chatbots can address students' affective needs as well, as presented in Table 2. Overall, chatbots provide personalized learning experiences that cater to both cognitive and affective aspects in education.

3.2. Student Engagement and Motivation

In online learning environments, written dialogues conducted through chatbots have been shown to help sustain students' interest in courses (Kerly et al., 2007; Okonkwo & Ade-Ibijola, 2021). By providing instant feedback, chatbots encourage students to participate more actively in the learning process. Their 24/7 accessibility allows students to ask questions at any time, which particularly benefits shy or low-confidence students by promoting increased participation.

Chatbots offer responses tailored to individual student levels, creating a personalized learning experience. This personalization is especially effective in enhancing intrinsic motivation. The ability to interact with chatbots at their own pace and time fosters a sense of independence among students.

3.3. Pedagogical Approaches and Modes of Integration

It has been observed that chatbot applications are increasingly being grounded in pedagogical foundations, particularly within the frameworks of personalized learning, student-centered approaches, and constructivist learning theory. Constructivism posits that knowledge is actively constructed by the learner rather than passively received. Learners integrate new information with their existing knowledge, adapting it according to their own contexts (Özden, 2003). In this context, chatbots are positioned as tools that offer individualized guidance and real-time feedback based on students' learning needs.

3.4. Technical Implementations and AI Methods Used

The theses analyzed reveal that chatbots are commonly developed using Natural Language Processing (NLP) and machine learning techniques. Frequently used tools include the Python programming language and platforms such as Google Dialogflow. Some studies also include examples of chatbots that perform sentiment analysis and provide responses tailored to the emotional state of the student.

3.5. Educational Impacts of Chatbots

Research findings frequently highlight that chatbots enhance student motivation, contribute to academic achievement, and make the learning process more interactive. In addition, they are reported to support time management for instructors by automating certain routine tasks, thereby facilitating the teaching process.

In the reviewed studies, chatbot applications developed for language education have made significant contributions, especially in teaching English as a second language, given its status as the most widely spoken international language. An examination of studies conducted after April 2023 reveals a growing interest in ChatGPT-supported language education (Kohnke et al., 2023). The potential of ChatGPT has been explored not only for Turkish (Zileli, 2023) but also for languages such as Arabic (Şenyaman, 2023) and Persian (Yıkar, 2023).

These results indicate that chatbots provide a safe and flexible learning environment, especially for shy or less participative students. Chatbots deliver pedagogical strategies to students through technology. This situation highlights the need for chatbots to become more pedagogically competent. According to the TPACK model, teachers' level of technological knowledge directly affects the effective use of chatbots.

CONCLUSION

Chatbots are expected to contribute to more personalized, efficient, and engaging learning environments in the field of education. They also provide cost and time savings, making educational processes more accessible. By allowing students to ask questions freely, chatbots help promote educational equity and inclusiveness. This indicates a significant trend toward the integration of technological advancements into pedagogical practices.

In conclusion, in order to expand the applicability of chatbot-based AI technologies to a broader audience in Turkey, interdisciplinary research and pilot implementations are needed. It is recommended that future studies focus on more in-depth investigations and impact-based analyses in this field.

REFERENCES

Akdeniz, M., & Özdinç, F. (2021). Eğitimde Yapay Zekâ Konusunda Türkiye Adresli Çalışmaların İncelenmesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1), 912-932.

Arantes, J. (2022). Çevrimiçi sohbeti desteklemek için bir çerçeve olarak SAMR modeli": Bu "ilginç" zamanlarda bir araştırma yöntemi olarak SAMR modelinin teorik bir tartışması. Nitel Araştırma Dergisi. https://doi.org/10.1108/QRJ-08-2021-0088 (baskı öncesi)

Chen, X., Xie, H., & Hwang, G. J. (2020a). A Multi-perspective study on artificial intelligence in education:Grants, conferences, journals, software tools, institutions, and researchers. Computers and Education:Artificial Intelligence, 1, 100005. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2020.100005

Chen, H.-L., Vicki Widarso, G., & Sutrisno, H. (2020b). A chatbot for learning chinese: learning achievement and technology acceptance. Journal of Educational Computing Research, 58(6), 1161–1189. https://doi.org/10.1177/0735633120929622

Creswell, J. W. (2016). Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Araştırmaları, (Çev. Ed.Demir, S. B.), Ankara: Eğiten Kitap.

Duffy, M. C., & Azevedo, R. (2015). Motivation matters: Interactions between achievement goals and agent scaffolding for self-regulated learning within an intelligent tutoring system. Computers in Human Behavior, 52, 338-348. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.05.041

Følstad, A., & Brandtzaeg, P. B. (2017). Chatbots and the new world of HCI. *Interactions, 24*(4), 38–42. https://doi.org/10.1145/3085558

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Center for Curriculum Redesign.

Hwang, G.J., & Chang, C.Y. (2023). A review of opportunities and challenges of chatbots in education.Interactive Learning Environments, 31(7), 4099-4112. https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1952615

Kerly, A., Hall, P., & Bull, S. (2007). Bringing chatbots into education: Towards natural language negotiation of open learner models. Knowledge-Based Systems, 20(2), 177–185. https://doi.org/10.1016/j.knosys.2006.11.014

Kohnke, L., Moorhouse, B. L., & Zou, D. (2023). ChatGPT for language teaching and learning. RELC Journal, 54(2), 537-550. https://doi.org/10.1177/00336882231162868

Kulik, J. A., & Fletcher, J. D. (2016). Effectiveness of intelligent tutoring systems: A meta-analytic review. *Review of Educational Research, 86*(1), 42–78. https://doi.org/10.3102/0034654315581420

Okonkwo, C. W., & Ade-Ibijola, A. (2021). Chatbots applications in education: A systematic review. Computers and Education: Artificial Intelligence, 2, 100033. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100033

Özden, Yüksel (2003). Öğrenme ve Öğretme, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

Mishra, P. & Koehler, MJ (2006). Teknolojik pedagojik içerik bilgisi: Öğretmen bilgisi için bir çerçeve. Teachers College Record, 108 (6), 1017-1054.https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x

Pérez-Marín, D. (2021). Chatbots and conversational agents in education: A systematic review. *IEEE Transactions on Learning Technologies, 14*(1), 1–15. https://doi.org/10.1109/TLT.2020.3019005

Ramandanis, D. & Xinogalos, S. (2023).Designing a Chatbot for Contemporary Education: A Systematic Literature Review. nformation. 2023; 14(9):503. https://doi.org/10.3390/info14090503

Russell, S., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: A modern approach* (3rd ed.). Pearson Education.

Şenyaman, G. (2023). Arapça yabancı dil öğretiminde yapay zekânın geleceği: ChatGPT örneği. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (33), 1057-1070. https://doi.org/10.29000/rumelide.1285940

Tosun, C., Erdemir, Z. G., & Gökçearslan, Ş., (2023). *Eğitimde Yapay Zeka (YZ) Sohbet Robotları: Sistematik Literatür Taraması* . 16. International Computer and Instructional Technologies Symposium (ss.1-2). Eskişehir, Türkiye

Winkler, R., & Söllner, M. (2018). Unleashing the potential of chatbots in education: A state-of-the-art analysis. In *Proceedings of the 13th International Conference on Wirtschaftsinformatik* (pp. 1–17). https://aisel.aisnet.org/wi2018/

Winkler, R., Söllner, M., & Leimeister, J. M. (2021). Enhancing Problem-Solving Skills with Smart Personal Assistant Technology. Computers & Education, 165. 104148. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104148

Yıkar, G. (2023). Farsça dil eğitiminde yapay zekâ (Al) destekli çeviri ve metin üretme üzerine bir değerlendirme. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (36), 1204-1221. https://doi.org/10.29000/rumelide.1369151

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (7. b.). Ankara: Seçkin Yay.

Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education–Where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16*(1), 1–27. https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0

Zileli, E.N. (2023). Yabancı dil olarak Türkçe öğreniminde ChatGPT örneği. Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5(1), 42-51. https://doi.org/10.47770/ukmead.1296013

https://doi.org/10.71284/asc.2025160

AUTOMATIC ERROR DETECTION OF BANKING TRANSACTION FORMS USING SIMILARITY ALGORITHMS

Şerife Esra Dinçer[1]
Emine Gülmez[2]

Abstract

Many forms and documents are being processed in the banking business. The user mistakes on the forms may slow down the process and affect the work's reliability. The banking business includes financial risks from incorrect information or wrong forms. Checking consistency and accuracy on the forms is one of the banking transactions that can be automated. The goal of this study is to compare the banking forms, which are filled out by the user, with the targeted form to catch the inconsistencies. Both the original banking forms and edited forms should be in either JPG or PDF format for this study. All the forms are converted to text format and saved in two different Excel files, one is for the edited, the other is for the template form. The test was performed using these two datasets. Both forms are compared using Python code. In this study, five different similarity algorithms (Cosine Similarity, Euclidean Distance, Manhattan Distance, Sigmoid Kernel, and Linear Kernel) have been tested on seven different types of forms. The test was performed in two series, the first one is between identical forms, and the second one is between different types of forms. The best accuracy was detected by the Cosine Similarity method. The result of the comparison of the identical forms is 1, which is the highest value in the similarity metrics. The result of the inconsistent forms comparison is 0.005, which is the minimum value of all other tested similarity algorithms.

Keywords: Similarity Algorithms, Document Comparison, Document Validation, Banking Forms

INTRODUCTION

The banking business includes financial risks from incorrect information or wrong forms. Checking consistency and accuracy on the forms is one of the banking transactions that can be automated. There are studies in the literature about handwriting recognition (Aqab, et al, 2020) using image processing techniques and text classification (Sohrawardi, et al, 2014) to enable this kind of automation. In another study, administrative document images were compared by (Andreeva, 2020). Artificial intelligence applications (Hu, et al, 2020) took place in banking, from security to documentation and on document comparison by Görgen et. al (2024). There are several studies on document image similarity (Liu, et al, 2019) and equivalence detection, like (Hull, et al, 1998) using similarity distance methods.

In the literature, there are different studies about document comparison applied to various applications. Some of them are as follows; Miah et. al. (2021) worked on extracting document keywords from academic papers and compared the success of different similarity algorithms. The automated unsupervised keyword-

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Gedik Üniversitesi, Türkiye, e-mail: esra.dincer@gedik.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-0155-1897

[2]ArchiTech, Türkiye, e-mail: emine.gulmez@architecht.com

extraction algorithm was found successful. Wu, et. al. (2020) performed an online document comparison PBFT algorithm based on blockchain technology. Another text application was proposed by Boonsuk, K. & Sophatsathit, P. (2011) about systematic full text search on the documents. They tested a combined keyword and structural similarity of documents. The method builds a suffix tree of frequently used vocabulary to retrieve the most similar documents from the acquired documents. The similarity rate received was 72%. A machine learning approach is from Zhebel et. al. (2023). They worked on cross-language retrieval of similar legal documents. Last study one is from Gerling et al. (2025), which focuses on improving the efficiency of document-intensive business processes in banking.

This study focuses on specific types of banking forms, including different formatting, like boxes and tables. The goal is to catch inconsistencies, eliminate mistakes, and increase reliability in the business. To achieve this outcome, the edited banking form and the targeted template form are compared using a program.

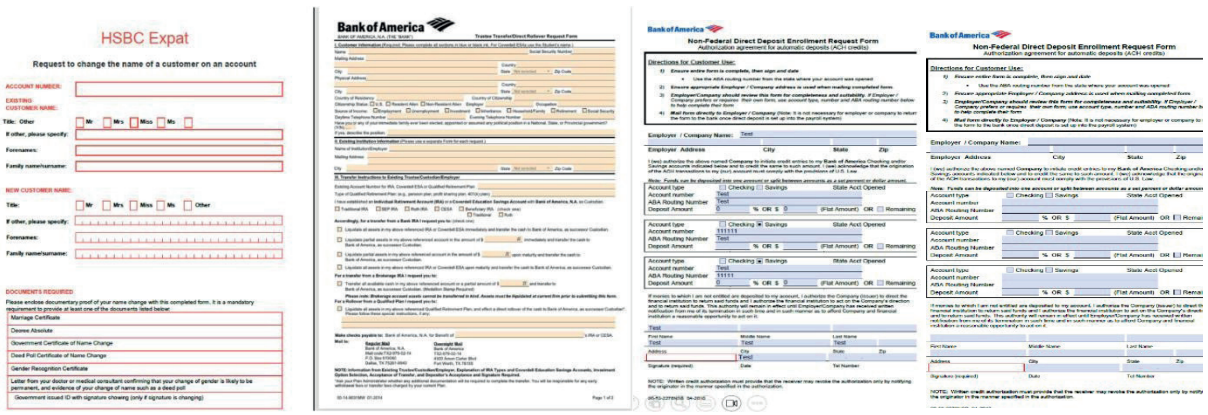
1. MATERIALS

In this study, the original banking forms and forms filled out by the user are converted to text format and saved in two different datasets. The form examples are shown in Figure 1. The first two forms are examples of templates. The last two forms are examples to the edited and template comparison. Both forms to be compared should be either JPG or PDF format in this study. Excel files were used as datasets. The Python programming language was used to code the algorithms and to compare the text data.

The names of the forms used for comparison in this study; Change Request Form (HSBC Change Request Form), Rollover Request form and Deposit Form (Bank of Amerika Direct Deposit Form), Money Transfer Form (SBI UK Money Transfer Form for U.K.), Postal Banknote Exchange Form (Bank of England, Postal Banknote Exchange Form). The forms include logos, small images, coloured lines, tables, and check boxes. They were downloaded from the company websites.

The forms were compared with each other using the similarity algorithms. All test outcomes are indicated with a number between 0 and 1. This is the output range for the similarity algorithms. After running the algorithms, if the result is 1, it means that the compared data are equal. When the forms are different, the test result is 0. If the forms are similar to each other, the degree of similarity is represented by a number which is between 0 and 1.

Figure 1: Form types used in testing

The names of the algorithms that we tested are Cosine Similarity, Euclidean Distance, Manhattan Distance, Sigmoid Kernel, and Linear Kernel. Cosine Similarity (Manning, 2008) measures the cosine of the angle between two non-zero vectors, and it is used in word frequency-based document comparison. Euclidean Distance is used in text comparison; it treats documents as geometric points and measures the distance. It

simply calculates the straight line between two points in a vector space (Han, 2011). Manhattan Distance (Aggarwal, 2018) sums the absolute differences of vector components. It is useful when small differences are important. The Sigmoid Kernel calculates using a hyperbolic tangent of the dot product. It is derived from neural networks (Burges, 1998). The Linear Kernel computes the dot product of two vectors, and it is one of the basic similarity metrics (Scholkopf, 2001).

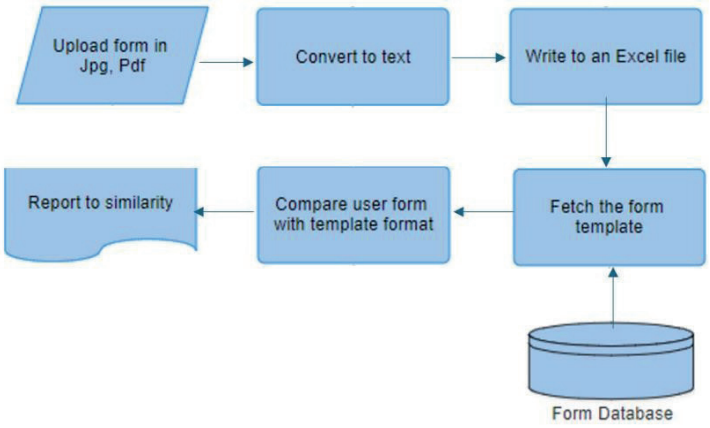
2. METHOD

The process flow of the study includes the following steps: uploading the forms, converting the form to text, saving the text form in an Excel file, comparing the uploaded user form with the template, and finally reporting the comparison result as shown in Figure 2.

The method involves comparing two forms: the first one is the edited form by the user, and the other is the original template from the dataset. The forms may include images, lines, tables, and check boxes. All the templates are kept in another Excel file. The comparison result confirms whether the user edited a correct form or an incorrect one.

After uploading the form, only the text data on the form, with the position information, is transferred to an Excel file. The data filled out on the form is kept separate from the form labels. Subsequently, the right template is fetched from the file, and the comparison starts. The algorithms run using the data in both Excel files to calculate the similarity rate. Lastly, a report was produced to display the comparison result. If the result is 1, then the user likely edited the right form. If the value is 0, then the user uploaded a completely different form, a value between 0-1 represents a similarity between the template and the uploaded form, and it requires the user's attention to validate it.

Figure 2: Process Flow

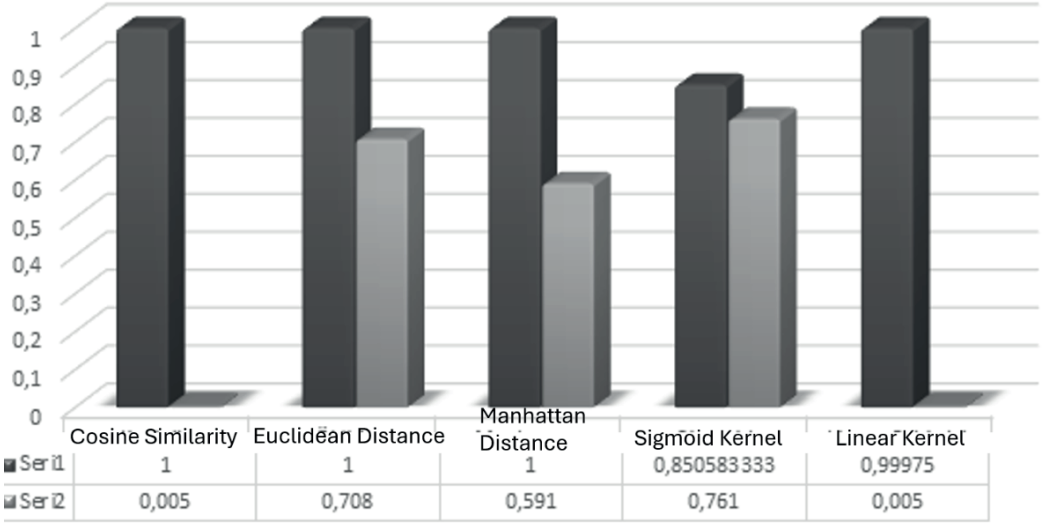
3. FINDINGS

This study proposes a method to eliminate errors on the banking forms. The method compares the similarity of the forms to detect if the right form is uploaded. One of the forms is the one filled out by the user; the other one is the targeted form. The similarity rates of the 5 algorithms have been compared to find the most successful method for the 7 different types of forms being used. The Cosine Similarity method has been given the minimum value of 0.005 for the forms that do not match and 1 for the matching ones.

According to the test results, Cosine Similarity, Euclidean Distance, and Manhattan Distance produced a value of 1 for the identical form comparison, but Sigmoid Kernel, and Linear Kernel did not produce a definite result for this comparison. The similarity rates from Cosine Similarity and Linear Kernel methods

are the lowest values for dissimilar forms. As a result, Cosine Similarity method provides more reliable values to decide about the form validity.

Figure 3: Comparison Results

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study proposes a method to eliminate errors on the banking forms. The method compares the forms to detect the similarity. One of the forms is the one filled out by the user; the other one is the targeted form. The similarity rates of the 5 algorithms have been compared to find the most successful method for the 7 different types of forms being used. The Cosine Similarity method has been given the minimum value of 0.005 for the forms which are not match.

REFERENCES

Aggarwal, C. C. (2018). Machine learning for text . Springer.

Aqab S., Tariq M.U., (2020). Handwriting Recognition using Artificial Intelligence Neural Network and Image *Processing, International Journal of Advanced Computer Science and Applications(IJACSA)*, 11(7), 2020. http://dx.doi.org/10.14569/IJACSA.2020.0110719

Andreeva, E., Arlazarov, V. V., Slavin, O., & Mishev, A. (2020). Comparison of scanned administrative document images. In W. Osten, D. Nikolaev, & J. Zhou (Eds.), *Proceedings of the 12th International Conference on Machine Vision (ICMV 2019*) (Vol. 11433, Article 114333A). SPIE. https://doi.org/10.1117/12.2559369

Boonsuk, K., & Sophatsathit, P. (2011). A document comparison approach using hybrid keyword and structured full text vocabulary searches. *2011 3rd International Conference on Computer Research and Development , Shanghai, China*, 252–257. https://doi.org/10.1109/ICCRD.2011.5764014

Burges, C. J. C. (1998). A tutorial on support vector machines for pattern recognition. *Data Mining and Knowledge Discovery*, 2 (2), 121–167.

Change Request Form. (n.d.). HSBC. https://www.expat.hsbc.com/content/dam/hsbc/mbos/docs/forms/hsbc-expat-name-change-request-form.pdf

Deposit Form. (n.d.). Bank of America. https://eforms.com/direct-deposit-authorization/bank-of-america/

Gerling, C., & Lessmann, S. (2025). Multimodal document analytics for banking process automation. *Information Fusion*, 118 , 102973. https://doi.org/10.1016/j.inffus.2025.102973

Görgen, L., Griesch, L., & Sandkuhl, K. (2024). Comparison of AI-based document classification platforms. In V. Repa, R. Matulevicius, & E. Laurenzi (Eds.), *Perspectives in Business Informatics Research*, BIR 2024 (Vol. 529, pp. 68–84). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-71333-0_5

Han, J., Kamber, M., & Pei, J. (2011). Data mining: Concepts and techniques (3rd ed.). Elsevier.

Hu, X., & Wang, K. (2020). Bank financial innovation and computer information security management based on artificial intelligence. *In 2020 2nd International Conference on Machine Learning, Big Data and Business Intelligence (MLBDBI)* . Zhejiang, China: School of Management, Taizhou Vocational and Technical College.

Hull, J., (1998) Document image similarity and equivalence detection. *International Journal on Document Analysis and Recognition*, Volume 1, Pages 37–42., doi /10.1007/s100320050004

Liu, H., Zhu, A., Synthesizing Scene Text Images for Recognition with Style Transfer, *2019 International Conference on Document Analysis and Recognition Workshops (ICDARW)*, Sydney, NSW, Australia, 2019, pp. 8-13, doi: 10.1109/ICDARW.2019.40073.

Manning, C. D., Raghavan, P., & Schütze, H. (2008). Introduction to information retrieval . *Cambridge University Press*. https://doi.org/10.1017/CBO9780511809071

Miah, M., Sulaiman, J., Azad, S., Zamli, K., & Jose, R. (2021). Comparison of document similarity algorithms in extracting document keywords from an academic paper. *4th International Conference on Computational Science and Information Management (ICSECS-ICOCSIM*) , Malaysia. https://doi.org/10.1109/ICSECS52883.2021.00121

Money Transfer Form. (n.d.). SBI UK. https://sbiuk.statebank/documents/274771/992155/Transfer_Form.pdf

Oral, B. Emekgil, E., (2020). Information Extraction from Text Intensive and Visually Rich Banking Documents, *Information Processing and Management*, 57, 102361

Postal Banknote Exchange Form. (n.d.). Bank of England. https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/banknotes/banknote-exchange.pdf

Reimers, N., & Gurevych, I. (2019). Sentence-BERT: Sentence embeddings using Siamese BERT-networks. arXiv preprint arXiv:1908.10084 . https://arxiv.org/abs/1908.10084

Scholkopf, B., & Smola, A. J. (2002). Learning with kernels: Support vector machines, regularization, optimization, and beyond . *MIT Press*.

Sohrawardi, S., Azam, I., Hosain, S., (2014), Comparative Study of Text Classification Algorithms on User Submitted Bug Reports, *IEEE International Workshop on Data Management (IWDM 2014),* Thailand, DOI 10.1109/ICDIM.2014.6991434

Wu, D. (2020). An online document comparison method based on the Super Ledger Fabric blockchain. *2020 12th International Conference on Intelligent Human-Machine Systems and Cybernetics (IHMSC)* , Hangzhou, China, 166–170. https://doi.org/10.1109/IHMSC49165.2020.10116

Zhebel, V. V., Devyatkin, D. A., & Zubarev, D. V. (2023). Approaches to cross-language retrieval of similar legal documents based on machine learning. *Scientific and Technical Information Processing*, 50 , 494–499. doi /10.3103/S0147688223050167

https://doi.org/10.71284/asc.2025161

YAPAY ZEKÂ İLE ŞEKİLLENEN SÜRDÜRÜLEBİLİR TOPLUM: TOPLUM 5.0'IN TEKNOLOJİK VİZYONU

Mehmet Nurettin Alabay[1]

Özet

21. yüzyıldaki hızlı teknolojik dönüşüm, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu dönüşümün merkezinde yer alan yapay zekâ; veri analitiği, otomasyon ve karar destek sistemleri aracılığıyla sosyal, ekonomik ve çevresel sorunların çözümünde kritik bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte, söz konusu teknolojilerin toplumsal yapıya entegrasyonu; etik, güvenlik ve eşitsizlik gibi çok katmanlı sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda Japonya'nın geliştirdiği Toplum 5.0 paradigması, teknolojiyi yalnızca ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal refah ve uyumu destekleyen insan merkezli bir yapı olarak ele almaktadır. Toplum 5.0; bireylerin yaşam kalitesini artırmayı, sosyal adaleti güçlendirmeyi ve çevresel dengeyi korumayı hedefleyen bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Bu çalışmada, yapay zekânın sürdürülebilir toplum inşasına katkıları; etik, toplumsal ve teknolojik boyutlarıyla ele alınmakta, insan-teknoloji etkileşiminin dönüşen doğası Toplum 5.0 perspektifinde değerlendirilmektedir. Çalışma, dijital dönüşüm sürecinde kapsayıcılık, sorumluluk ve dirençlilik gibi ilkelere dayalı çok boyutlu bir vizyon ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, toplum 5.0, sürdürülebilir kalkınma, dijital dönüşüm, insan merkezli teknoloji, akıllı toplum, etik yapay zekâ

Abstract

The rapid technological transformation of the 21st century has necessitated the redefinition of sustainable development goals. At the core of this transformation, artificial intelligence plays a critical role in addressing social, economic, and environmental challenges through data analytics, automation, and decision support systems. However, the integration of these technologies into society also brings forth complex issues such as ethics, security, and inequality.

In this context, Japan's Society 5.0 paradigm approaches technology not merely as a tool for economic growth but as a human-centered framework that supports social welfare and harmony. Society 5.0 represents an approach aimed at improving quality of life, strengthening social justice, and preserving environmental balance.

This study examines the contributions of artificial intelligence to building a sustainable society from ethical, social, and technological perspectives, evaluating the evolving nature of human-technology interaction within the framework of Society 5.0. The study presents a multidimensional vision for the digital transfor-

[1]Dr. , Abdullah Gül Üniversitesi, Türkiye, e-mail: malabay@gmail.com, https://orcid.org/0009-0008-1609-4060

mation process, grounded in the principles of inclusiveness, responsibility, and resilience.

Keywords: Artificial intelligence, society 5.0, sustainable development, digital transformation, human-centered technology, smart society, ethical AI

GİRİŞ

21. yüzyılda yaşanan teknolojik dönüşüm, toplumsal yapının yeniden inşa edilmesine neden olmuş ve bu süreçte yapay zekâ (YZ), sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada stratejik bir araç olarak öne çıkmıştır. YZ; veri analitiği, otomasyon, karar destek sistemleri ve öngörü modelleri yoluyla çevresel, ekonomik ve toplumsal sorunlara çözüm üretme potansiyeline sahiptir. Özellikle yenilenebilir enerji yönetimi, çevresel veri analizi, akıllı şehir sistemleri ve kentsel altyapının dijitalleştirilmesi gibi alanlarda YZ'nin katkısı dikkat çekicidir.

Ancak yapay zekâ uygulamaları, sürdürülebilirlik açısından bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Veri önyargıları (algorithmic bias), dijital eşitsizlik, etik dışı otomasyon kararları ve sistemik güvenlik açıkları, bu teknolojilerin sosyal faydalarını sınırlayan temel sorunlar arasındadır. Eğitim verilerindeki adaletsizlikler toplumsal dışlanmaya yol açabilirken, YZ sistemlerinin yüksek enerji tüketimi ve karbon ayak izi de çevresel sürdürülebilirlik hedefleriyle çelişebilmektedir.

Bu noktada Japonya'nın önerdiği Toplum 5.0 paradigması, dijital teknolojilerin insan refahı, sosyal bütünlük ve çevresel dengeyle uyumlu biçimde yapılandırılmasını savunmaktadır. Toplum 5.0, fiziksel ve dijital dünyaların derin entegrasyonunu hedefleyen, bireylerin yaşam kalitesini artırmaya, sosyal eşitliği teşvik etmeye ve sürdürülebilirliği sağlamaya odaklı bir "süper akıllı toplum" modelidir. Bu yaklaşım yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda insan onurunun korunması ve doğa ile uyumlu yaşam biçimlerinin geliştirilmesini temel alır.

Toplum 5.0 kapsamındaki akıllı şehir uygulamaları, katılımcı yönetişim, veriye dayalı karar süreçleri, akıllı enerji şebekeleri ve yeşil bina sertifikaları gibi bileşenler, sürdürülebilirliğin teknoloji aracılığıyla somutlaştırılmasını mümkün kılmaktadır. Bu altyapılar teknik faydaların ötesine geçerek, insan-teknoloji etkileşimini yeniden tanımlamakta ve sosyo-kültürel yapıyı dönüştürmektedir.

Bu bağlamda Toplum 5.0, insanı teknolojinin nesnesi değil öznesi olarak konumlandırır. YZ destekli sistemlerin, bireylerin öz farkındalığını artırması, fiziksel ve sosyal engelleri ortadan kaldırması ve insan kapasitesini güçlendirmesi beklenmektedir. Ancak bu hedeflere ulaşmak için etik, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetişim anlayışı, yani "sorumlu yapay zekâ" ilkeleriyle uyumlu politikalar gereklidir.

Bu çalışma; yapay zekânın sürdürülebilirlik hedeflerine katkısını, taşıdığı riskleri ve Toplum 5.0'ın sunduğu alternatif vizyonu disiplinlerarası bir yaklaşımla incelemektedir. Sonuç olarak sürdürülebilir toplum vizyonuna ulaşmak için dengeli, kapsayıcı ve etik temelli bir dijital dönüşüm stratejisinin benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Sürdürülebilir toplumun yapay zekâ ve teknoloji perspektifiyle inşası, günümüzde giderek daha fazla ilgi gören disiplinlerarası bir araştırma alanı hâline gelmiştir. Literatürde, sürdürülebilirliği yalnızca çevresel ya da ekonomik bir mesele olarak değil, aynı zamanda sosyal adalet ve insan refahı odağında ele alan çalışmalar ön plana çıkmaktadır (Sadıç, 2022; Partigöç, 2023). Bu çerçevede, teknolojinin insan yaşamını iyileştirme, toplumsal sorunlara çözüm üretme ve çevresel dengeyi gözetme işlevleri ön plana çıkmaktadır.

Japonya merkezli geliştirilen Toplum 5.0 yaklaşımı, bu vizyonun somut bir paradigması olarak dikkat çeker. Bu paradigma, yapay zekânın insan yaşamına entegre edilmesiyle insanların yeteneklerini artırmayı ve toplumun tüm kesimleri için eşit fırsatlar yaratmayı hedeflemektedir (Akın vd., 2021). Literatürde Toplum 5.0; yalnızca teknolojik gelişimle değil, aynı zamanda sosyal kapsayıcılık, fırsat eşitliği ve yaşam kalitesinin artırılmasıyla da ilişkilendirilmektedir.

Yapay zekâ teknolojileri, literatürde sıklıkla otomasyon, büyük veri analitiği ve karar destek sistemleri üzerinden ele alınmakta; özellikle tekrarlayan, zaman alıcı görevlerin devredilmesi yoluyla insan kapasitesinin daha verimli kullanılmasını sağladığı vurgulanmaktadır (Anavatan, 2023). Aynı zamanda YZ'nin, çok büyük ve dağınık veri kümelerinden anlamlı öngörüler üretme kapasitesiyle, karmaşık toplumsal ve çevresel problemlere çözüm sunabileceği belirtilmektedir (Gupta vd., 2021).

Öte yandan, literatürde yapay zekâ uygulamalarının çeşitli riskleri de barındırdığına dikkat çekilmektedir. Bu riskler arasında veri önyargıları, etik dışı karar süreçleri, siber güvenlik açıkları ve enerji tüketimi kaynaklı çevresel sorunlar öne çıkmaktadır (Liao vd., 2022; Yılmaz, 2021). YZ sistemlerinin, eğitildikleri veri kümelerinde yer alan eşitsizlikleri yeniden üretebilme riski, özellikle sağlık, adalet ve kamu hizmetleri gibi kritik alanlarda sosyal adaletsizliklere neden olabilmektedir.

Akıllı şehirler de literatürde sürdürülebilirlik ve yapay zekâ kesişiminde incelenen önemli alanlardan biridir. Akıllı şehir uygulamaları, kentleşmenin çevresel ve toplumsal yükünü azaltmak, kaynakları daha etkin yönetmek ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla geliştirilmektedir (Gökşen, 2024). Bu bağlamda, veriye dayalı yönetişim, katılımcı vatandaşlık ve akıllı enerji şebekeleri gibi uygulamalar sıklıkla ele alınmaktadır (Öztopcu & Salman, 2019).

Son olarak, dijital dönüşümün yalnızca teknolojik altyapı değişimi olarak değil, aynı zamanda kurumsal sosyal sorumluluk, bilgi etiği ve insan-merkezli kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde yapılandırılması gerektiği literatürde vurgulanan önemli bir diğer temadır (Şener, 2020; Kavak, 2023).

1.1. Toplum 5.0'ın Kavramsal Çerçevesi

Toplum 5.0, ilk kez 2015 yılında Japonya'da ileriye dönük bir kalkınma vizyonu olarak tanımlanmış, insan merkezli, yüksek yaşam kalitesi sunan bir toplumsal yapı hedefiyle geliştirilmiştir (Akın vd., 2021). Bu paradigma, siber ve fiziksel sistemlerin entegrasyonu yoluyla sosyal sorunlara çözüm getirmeyi, bireylerin potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlamaktadır.

Toplum 5.0, teknolojinin insan hayatına entegre edilmesini yalnızca ekonomik büyüme açısından değil, aynı zamanda sosyal adalet, eşitlik ve sürdürülebilirlik ilkeleri temelinde değerlendirmektedir. Paradigma, insanları teknolojinin nesnesi değil, öznesi olarak konumlandırır; böylece bireyler yalnızca teknolojiden faydalanan değil, aynı zamanda onun şekillenmesine katkı sunan aktif aktörler hâline gelir (Akın vd., 2021).

Bu yaklaşım, ırk, din, dil, cinsiyet gibi ayrımlar gözetilmeksizin herkes için eşit fırsatlar yaratan, fiziksel ve sosyal bariyerleri ortadan kaldırmayı hedefleyen kapsayıcı bir toplum vizyonunu benimsemektedir. Bu bağlamda fiziksel engellerin aşılması, dijital katılımın artırılması ve bireylerin öz farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi, Toplum 5.0'ın temel hedefleri arasındadır.

Toplum 5.0'ın dijital dönüşüm anlayışı, yalnızca veri üretimi ve analizine değil, aynı zamanda bu bilgilerin insan yaşamını dönüştürme potansiyeline odaklanır. Bilgi toplumu (Toplum 4.0) döneminde veriler yalnızca insanlar tarafından üretilip analiz edilirken, Toplum 5.0 ile birlikte bu süreçlere makineler, robotlar ve yapay zekâ sistemleri de aktif biçimde katılmaktadır. Sensörler aracılığıyla fiziksel dünyadan toplanan veriler, yapay zekâ algoritmaları tarafından analiz edilmekte ve yeniden fiziksel dünyaya dönüştürücü çıktılar olarak aktarılmaktadır (Akın vd., 2021).

Toplumun evrimi aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır:

- **Toplum 1.0:** Avcı-toplayıcı toplum
- **Toplum 2.0:** Tarım toplumu
- **Toplum 3.0:** Endüstri toplumu
- **Toplum 4.0:** Bilgi toplumu
- **Toplum 5.0:** Süper akıllı toplum

Bu evrimsel çizgi, teknolojik gelişmelerin yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda toplumsal refahı ve çevresel dengeyi sağlamaya evrildiğini göstermektedir.

Toplum 5.0'ın ekonomik yaklaşımı, verimlilik ve kârlılık odaklı geleneksel modellerin ötesine geçerek problemlere çözüm odaklı, insani değerleri önceleyen bir üretim ve tüketim anlayışını teşvik eder (Kavak, 2023). Bu yaklaşımla yerelleşme, çeşitlilik, güvenlik ve çevresel uyum gibi ilkeler ön plana çıkarılmakta; bireylerin farklı yeteneklerini toplumun yararına kullanabileceği bir yapı hedeflenmektedir.

Ancak bu idealist vizyonun bazı zorlukları da bulunmaktadır. Dijital bağımlılıklar (ör. sosyal medya, online oyunlar), sahte bilgi yayılımı, mahremiyet ihlalleri ve veri güvenliği açıkları, bu sistemin dikkatle yönetilmesi gereken risk alanlarıdır. Toplum 5.0'ın uygulanabilirliğini artırmak için yalnızca teknolojik altyapı değil, aynı zamanda etik, yasal ve sosyal çerçeveler de güçlü biçimde oluşturulmalıdır (Akın vd., 2021).

Toplum 5.0, Endüstri 4.0 teknolojilerinin sadece sanayi alanında değil, toplumsal refahın artırılması amacıyla da kullanılmasını savunarak insanı dijital dönüşümün merkezine yerleştiren bütünsel bir paradigma olarak öne çıkmaktadır.

1.1.1. Teknolojik Gelişmeler, Yapay Zekâ, İnsan ve Toplumun Gelişmesi ile 2025–2050 Öngörüleri

2025–2050 dönemi, teknolojik ilerlemelerin yalnızca ekonomik üretimi değil; aynı zamanda insan doğası, toplum yapıları ve gezegenin geleceğini doğrudan etkileyeceği kritik bir zaman aralığıdır. Yapay zekâ (YZ), robotik sistemler, biyoteknoloji, kuantum hesaplama ve sürdürülebilir dijital altyapılar gibi gelişmeler; sadece verimliliği değil, değer üretme biçimlerini, sosyal düzeni ve etik anlayışı da dönüştürmektedir (Khakurel vd., 2018; Liao vd., 2022).

1.2. Teknolojik Gelişmelerin Ana Hatları

• **Yapay Zekâ:** YZ'nin daha özerk ve tahmine dayalı karar sistemlerine evrilmesi, kamu hizmetlerinden bireysel yaşam tercihlerine kadar geniş bir alanı dönüştürecektir. Özellikle üretken yapay zekâ (Generative AI), eğitim, tasarım, hukuk ve medya sektörlerinde yeni fırsatlar ve etik ikilemler yaratacaktır (Gupta vd., 2021).

• **Kuantum Teknolojileri:** Veri işleme gücündeki sıçrama, enerji modellemeleri, ilaç keşifleri ve iklim simülasyonları gibi karmaşık problemleri çözmede yeni olanaklar sunacaktır.

• **Biyoteknoloji ve İnsan-Artırımı:** Gen düzenleme (CRISPR), implantlar ve insan-makine arayüzleri gibi teknolojilerle, bireylerin fiziksel ve bilişsel kapasitelerinin artırılması mümkün hâle gelecek; bu da yeni etik, hukuki ve toplumsal düzenlemeleri zorunlu kılacaktır (Sadıç, 2022).

• **Sürdürülebilir Akıllı Altyapılar:** Gömülü sensörler, enerji-haritalama sistemleri ve döngüsel şehir modelleri ile çevre dostu ve dayanıklı kentlerin kurulması hızlanacaktır (Gökşen, 2024).

2. Toplumun Dönüşümü: 2025–2050 Arası İnsan ve Sosyal Yapılar

• **Dijital Vatandaşlık:** Bireyler, sadece fiziksel değil; dijital ortamlarda da hak, sorumluluk ve kimliklerini yönetecek. Bu, veri sahipliği, dijital demokrasi ve sanal temsiliyet gibi konuları gündeme getirecektir (Şener, 2020).

• **Çalışmanın Geleceği:** Otomasyon ve YZ'nin etkisiyle bazı meslekler ortadan kalkarken, insan-merkezli yaratıcılık, empati ve stratejik düşünce gerektiren alanlar ön plana çıkacaktır. Esnek, uzaktan ve proje bazlı çalışma modelleri yaygınlaşacaktır (Liao vd., 2022).

• **Eğitimin Geleceği:** Yaşam boyu öğrenme zorunlu hâle gelecek; bireyler sürekli kendini güncellemek zorunda kalacaktır. Kişiselleştirilmiş ve yapay zekâ destekli eğitim sistemleri norm hâline gelecektir (Kavak, 2023).

• **Etik Sorgulamalar:** 2050 yılına yaklaşırken toplumlar, insan-olma hâlini yeniden tanımlamak zorunda kalabilir. Yapay zekânın özerkliğinin sınırları, algoritmik adalet, mahremiyetin geleceği gibi konular etik gündemin merkezinde olacaktır (Yılmaz, 2021).

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİNDEN GELECEK

İklim kriziyle mücadele, doğal kaynakların tükenmesi ve toplumsal eşitsizlikler; teknolojinin sadece «ilerleme» değil, sorumluluk bilinciyle şekillendirilmesini zorunlu kılacaktır. Toplum 5.0 bu noktada, teknolojiyi amaç değil araç olarak gören bir yaklaşımla geleceği kurgulamanın rehberliğini sunmaktadır (Akın vd., 2021).

Sonuç olarak, 2025–2050 dönemi; sadece teknoloji çağı değil, aynı zamanda insanın teknolojiyle ilişkisini yeniden tanımladığı bir bilinç çağı olacaktır. Bu dönüşümün sağlıklı işlemesi için teknoloji kadar etik, hukuk, yönetişim ve eğitim politikalarının da dönüşmesi gerekecektir.

2.1. Endüstri Devrimleri ve Akıllı Topuma (Toplum 5.0'a) Geçiş

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal yapılar, üretim biçimlerine ve teknolojik ilerlemelere paralel olarak dönüşmüştür. Bu dönüşüm süreci, endüstri devrimleri çerçevesinde evrimsel bir çizgide ele alınır. Toplum 5.0, bu evrimin son halkası olarak, teknolojiyi yalnızca ekonomik büyüme değil, aynı zamanda sosyal fayda, çevresel sürdürülebilirlik ve insan onurunu esas alan bir yaşam düzeni oluşturmak için araçsallaştırır (Akın vd., 2021).

Tablo 1. Tarihsel Süreçte Toplum Tipolojileri ve Endüstri Devrimleri

Toplum	Aşama	Öne Çıkan Özellikler
Toplum 1.0	Avcı-toplayıcı toplum	Temel hayatta kalma, göçebe yaşam
Toplum 2.0	Tarım toplumu	Yerleşik hayat, üretim artışı, mülkiyet kavramı
Toplum 3.0	Sanayi toplumu (1. ve 2. Devrim)	Buhar gücü, mekanik üretim, kitlesel işgücü
Toplum 4.0	Bilgi toplumu (3. Devrim)	Otomasyon, bilgisayarlar, internet, küresel iletişim
Toplum 5.0	**Süper akıllı toplum (4. ve 5. Devrim)**	Siber-fiziksel entegrasyon, yapay zekâ, insan merkezli sistemler

Toplum 5.0, yalnızca Endüstri 4.0'ın (akıllı fabrikalar, dijitalleşme) bir uzantısı değil; aynı zamanda bu teknolojileri toplumsal refah, etik yönetişim ve sürdürülebilir kalkınma ile bütünleştiren normatif bir dönüşüm paradigmasıdır (Kavak, 2023).

Tablo 2. Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 Arasındaki Temel Farklar

Endüstri 4.0	Toplum 5.0
Üretimde verimlilik odaklıdır	İnsan yaşam kalitesini merkeze alır
Otomasyon, sensör, IoT, büyük veri	Etik YZ, katılımcı yönetişim, sosyal kapsayıcılık
Sanayi, lojistik, üretim eksenli	Eğitim, sağlık, çevre, şehirleşme gibi çok boyutlu odaklar
Veriye dayalı optimizasyon	Değer temelli teknoloji kullanımı (eşitlik, çevre, adalet)

Toplum 5.0 aynı zamanda Endüstri 5.0 kavramıyla da örtüşen bir yapıya sahiptir. Avrupa Komisyonu'nun 2021'de çerçevesini çizdiği Endüstri 5.0, yalnızca teknolojik ilerlemeyi değil; insan odaklılık, dayanıklılık ve sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu bir sanayi dönüşümünü hedeflemektedir (Sadıç, 2022).

Sonuç olarak, Endüstri Devrimleri ile başlayan teknolojik dönüşüm süreci, Toplum 5.0 ile birlikte insan, toplum ve gezegenin refahını ortak paydada buluşturan bir paradigma değişimine evrilmiştir. Bu geçiş, yalnızca teknolojik bir atılım değil, aynı zamanda etik, sosyal ve ekolojik sorumluluklarla şekillenen bir toplumsal dönüşümdür (Şener, 2020; Khakurel vd., 2018).

2.2. Toplum 5.0 ve Dijital Dönüşümün Temel Teknolojileri

Toplum 5.0, Endüstri 4.0'ın ileri teknolojik kazanımlarını yalnızca üretim süreçlerine değil, toplumun tüm yaşam alanlarına entegre etmeyi amaçlayan insan merkezli bir dönüşüm vizyonudur (Akın vd., 2021). Bu vizyon, teknolojiyi bireylerin yaşam kalitesini artırmak, sosyal sorunları çözmek ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için araç olarak kullanır.

Bu kapsamda dijital dönüşüm, yalnızca teknolojik değişim değil; bilgi, insan ve sistem etkileşimini kapsayan, çok boyutlu bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmelidir (Kavak, 2023). Bu dönüşümün merkezinde yer alan teknolojiler; nesnelerin interneti (IoT), yapay zekâ (YZ), büyük veri, robotik sistemler, blok zinciri teknolojileri, sanal ve artırılmış gerçeklik gibi bileşenlerden oluşmaktadır (Duman, 2022).

2.3. Temel Teknolojik Bileşenler

- **Büyük Veri (Big Data):** Büyük hacimli, çeşitli ve hızlı akan verilerin analiz edilerek anlamlandırılması; tüketici davranışlarının anlaşılması, üretim süreçlerinin iyileştirilmesi ve karar destek sistemlerinin güçlendirilmesi açısından önemlidir. Toplum 5.0 bağlamında büyük veri, kişiselleştirilmiş hizmetlerin temel altyapısını oluşturmaktadır (Duman, 2022).

- **Yapay Zekâ ve Sensör Sistemleri:** YZ tabanlı sistemler, çevresel ve sosyal verileri analiz ederek otonom karar alma yetenekleri sunar. Sensörler aracılığıyla toplanan veriler, gerçek zamanlı olarak analiz edilir ve fiziksel dünyaya geri bildirim sağlanır. Bu yapı, "sanal ve fiziksel dünyanın bütünleşmesi" ilkesinin temelini oluşturur (Akın vd., 2021).

- **6G ve Yeni Nesil İletişim Teknolojileri:** Yüksek hızlı ve düşük gecikmeli veri aktarımı sayesinde afet risk yönetimi, uzaktan sağlık hizmetleri, akıllı ulaşım ve dijitalleşmiş şehir altyapıları gibi kritik alanlarda etkili çözümler sunulmaktadır (Duman, 2022).

- **Dijital İkizler (Digital Twins):** Gerçek dünyadaki nesne ve süreçlerin sanal kopyalarıdır. Özellikle üretim, sağlık ve enerji yönetimi gibi alanlarda performans izleme, arıza önleme ve optimizasyon amaçlı kullanılmaktadır (Duman, 2022).

- **IoT (Nesnelerin İnterneti):** Fiziksel cihazların birbirleriyle ve internet ile bağlantılı çalıştığı sistemlerdir. Akıllı evlerden endüstriyel otomasyona kadar geniş bir uygulama alanına sahiptir ve Toplum 5.0'ın veri merkezli altyapısında kritik bir rol üstlenmektedir (Kavak, 2023).

• **Blokzinciri:** Veri bütünlüğü ve şeffaflık sağlayan blokzinciri sistemleri, özellikle sağlık, tedarik zinciri ve kimlik doğrulama gibi alanlarda güvenli dijital dönüşümün temel araçlarından biridir (Kavak, 2023).

2.4. Dijital Dönüşüm ve Toplum 5.0'ın Birleşimi

Toplum 5.0, bu teknolojileri sadece ekonomik kalkınma amacıyla değil, aynı zamanda sosyal eşitsizliklerin azaltılması, çevresel sorunlara çözüm getirilmesi ve insan onuruna saygılı bir yaşamın teşvik edilmesi amacıyla kullanmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, "dijitalleşme", insan-makine işbirliği, hizmetlerin kişiselleştirilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması gibi kavramlarla birlikte ele alınmalıdır (Duman, 2022).

Toplum 5.0'ın "süper akıllı toplum" vizyonu, yalnızca teknolojik gelişimi değil; aynı zamanda bu teknolojilerin adil, kapsayıcı ve etik bir şekilde topluma entegre edilmesini gerektirmektedir (Akın vd., 2021). Böylece dijital dönüşüm, insan refahı ile doğrudan ilişkili bir yapıya kavuşmaktadır.

2.5. Sürdürülebilir Toplumun Temel Unsurları

Sürdürülebilir toplum, yalnızca ekonomik büyümeyi hedefleyen bir yapıdan çok daha fazlasıdır; sosyal adaletin, çevresel korumanın ve etik yönetişimin bütünleştiği bir yaşam biçimi modelidir. Toplum 5.0 yaklaşımı da bu vizyonu destekleyerek teknolojik gelişmenin insan refahı ve gezegenin korunmasıyla dengelenmesini hedeflemektedir (Akın vd., 2021).

Literatüre göre sürdürülebilir bir toplumun temel unsurları şu şekilde özetlenebilir:

- **Çevresel Denge:** Doğal kaynakların etkin kullanımı, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesi, sürdürülebilir toplumların öncelikli hedeflerindendir. Yapay zekâ destekli çevresel izleme ve kaynak yönetimi sistemleri, bu dengenin sağlanmasında kritik rol oynamaktadır (Gupta vd., 2021; Liao vd., 2022).
- **Ekonomik Kapsayıcılık:** Sürdürülebilir bir toplumda ekonomik kalkınma, tüm bireyler için fırsat eşitliği yaratmalı ve yoksullukla mücadeleyi öncelemelidir. Dijitalleşme sayesinde yeni iş alanlarının oluşumu, mikro girişimciliğin desteklenmesi ve dijital ekonomiye adil erişim bu kapsamda değerlendirilmektedir (Sadıç, 2022).
- **Sosyal Adalet ve Katılımcılık:** İnsan haklarının korunması, cinsiyet eşitliği, eğitim ve sağlık hizmetlerine eşit erişim gibi sosyal adalet ilkeleri sürdürülebilir toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır. YZ destekli yönetişim platformları ve katılımcı e-devlet uygulamaları, vatandaşların karar alma süreçlerine daha etkin katılımını sağlamaktadır (Kavak, 2023).
- **Etik Yönetişim ve Şeffaflık:** Teknoloji ile desteklenen yönetim süreçlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve bilgiye adil erişim, güven tesis etmek ve kamu politikalarının sürdürülebilirliğini sağlamak açısından kritik önemdedir (Şener, 2020).
- **Kültürel ve Toplumsal Dayanıklılık:** Sürdürülebilir toplumlar, kültürel çeşitliliği koruyan ve toplumsal dayanıklılığı artıran yapılardır. Dijitalleşme bu bağlamda hem kültürel değerlerin korunması hem de toplumların krizlere karşı daha dirençli hâle gelmesi için bir araç olarak kullanılmaktadır (Khakurel vd., 2018).
- **Teknolojik Erişim ve Dijital Kapsayıcılık:** Toplum 5.0, teknolojik yeniliklerin yalnızca belirli kesimlerin değil, tüm bireylerin erişimine açık olmasını savunur. Dijital uçurumun kapatılması, sürdürülebilir toplumun temel hedeflerinden biridir (Gökşen, 2024).

Sonuç olarak, sürdürülebilir toplum; çevresel koruma, ekonomik kapsayıcılık, sosyal adalet ve etik yönetişimin dengeli bir biçimde bütünleştirildiği, teknolojik gelişmenin insan odaklı biçimde yönlendirildiği bir

yaşam modeli olarak tanımlanabilir. Bu yapının inşasında yapay zekâ ve dijital teknolojiler önemli fırsatlar sunmakta; ancak bu fırsatların doğru yönetişimle desteklenmesi hayati önem taşımaktadır.

2.6. Akıllı Şehirler ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim

Akıllı şehirler, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (ICT) entegrasyonu ile şehir yaşamının daha verimli, sürdürülebilir ve yaşanabilir hâle getirilmesini hedefleyen kent modelleridir. Bu modelde yapay zekâ (YZ), nesnelerin interneti (IoT), büyük veri analitiği ve sensör sistemleri aracılığıyla hem fiziksel altyapı hem de hizmet süreçleri dijital olarak optimize edilmektedir (Gökşen, 2024).

Akıllı şehirler, Toplum 5.0 vizyonunun mekânsal ve yönetsel boyutunu oluşturmaktadır. Bu vizyon, kentleri yalnızca ekonomik büyüme merkezleri olarak değil, aynı zamanda sosyal adalet, çevresel denge ve insan odaklı hizmet sunumunun gerçekleştiği alanlar olarak yeniden tanımlar (Akın vd., 2021). Bu nedenle sürdürülebilir kentsel gelişim, yalnızca enerji tasarrufu ya da altyapı iyileştirmeleriyle sınırlı değildir; sosyal kapsayıcılık, yönetişim şeffaflığı ve yaşam kalitesi gibi unsurları da içermektedir.

2.7. Akıllı Şehir Uygulamalarının Başlıca Sürdürülebilirlik Katkıları

- **Enerji Verimliliği:** Akıllı şebekeler, sokak lambaları ve bina otomasyon sistemleri ile enerji tüketimi azaltılmakta, karbon salınımı düşürülmektedir (Liao vd., 2022).

- **Atık ve Su Yönetimi:** YZ destekli sistemler, atık toplama rotalarının optimize edilmesini, su kaçağı tespitini ve kaynak israfının azaltılmasını sağlamaktadır (Gupta vd., 2021).

- **Trafik ve Ulaşım:** Akıllı trafik ışıkları, otonom ulaşım sistemleri ve mobilite analitiği sayesinde trafik sıkışıklığı azaltılmakta, toplu taşıma sistemlerinin verimi artırılmaktadır (Gökşen, 2024).

- **Hava ve Gürültü Kalitesi İzleme:** Gömülü sensörler aracılığıyla hava kirliliği ve ses seviyesi gibi çevresel veriler anlık izlenmekte, kent yönetimleri hızlı önlem alabilmektedir (Khakurel vd., 2018).

- **Yönetişim ve Vatandaş Katılımı:** Dijital platformlar üzerinden vatandaşların geri bildirim vermesi, karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmektedir. Bu uygulamalar kent demokrasisini güçlendirmektedir (Kavak, 2023).

Akıllı şehirlerin sürdürülebilir kentsel gelişime katkısı, veriye dayalı yönetişim, çevresel duyarlılık ve insan merkezli planlama ile mümkün olmaktadır. Ancak bu modelin başarılı olabilmesi için dijital eşitsizlik, veri güvenliği, özel hayatın korunması ve kamu altyapılarının teknolojik yeterliliği gibi konuların bütüncül şekilde değerlendirilmesi gerekir (Şener, 2020).

Sürdürülebilir akıllı şehirler yalnızca geleceğin kent modeli değil; aynı zamanda bugünün sosyal ve çevresel sorunlarına akılcı çözümler sunabilecek bir vizyonun taşıyıcısıdır. Bu nedenle şehir planlaması ve teknoloji politikalarının eşgüdümlü biçimde geliştirilmesi elzemdir.

2.8. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Yapay Zekâ

Sürdürülebilirlik, sistemlerin zaman içerisinde işlevselliğini ve dengesini koruyarak varlığını sürdürebilme kapasitesini ifade eder. Literatürde bu kavram, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik boyutları içeren etik bir çerçeveyle ele alınmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ise "gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama hakkını tehlikeye atmadan, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma" olarak tanımlanır (Sadıç, 2022).

Yapay zekâ (YZ), sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde güçlü bir teknolojik araç olarak görülmektedir. Makine öğrenmesi, doğal dil işleme (NLP) ve bilgisayarla görme (CV) gibi alanlardaki ilerlemeler sayesinde YZ; veri analizi, karar destek sistemleri ve öngörüsel modelleme gibi uygulamalarla

sürdürülebilirlik çalışmalarına katkı sunmaktadır (Khakurel vd., 2018; Gupta vd., 2021).

YZ'nin sürdürülebilirlik açısından sağladığı katkılar çok boyutludur:

• **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına (SKA) katkı** sağlayarak, eğitimden sağlığa, altyapıdan enerjiye kadar birçok alanda kaynakların daha etkin kullanımına olanak tanır (Gupta vd., 2021).

• **Çevresel sürdürülebilirlik** açısından; YZ, enerji tüketimi, karbon emisyonu takibi, afet öngörü sistemleri gibi alanlarda büyük veri analizlerini kullanarak çevreci politikaların geliştirilmesini mümkün kılar (Liao vd., 2022).

• **Akıllı şehirler** özelinde; trafik, atık yönetimi, enerji dağıtımı gibi hizmetlerin daha verimli ve sürdürülebilir hâle getirilmesinde YZ kritik bir rol üstlenir (Sadıç, 2022).

• **Sağlık hizmetlerinde** ise YZ; tanı destek sistemleri, salgın öngörüleri ve kişiselleştirilmiş tedavi modelleriyle sürdürülebilir sağlık çözümleri üretir (Khakurel vd., 2018).

Ancak YZ'nin bu olumlu katkılarına rağmen, sürdürülebilirlik üzerinde bazı önemli risk ve tehditler de bulunmaktadır:

• **Veri önyargısı** ve **temsil sorunları**, makine öğrenimi algoritmalarının adaletsiz veri kümelerine dayanarak ayrımcı kararlar vermesine neden olabilir. Özellikle dezavantajlı gruplar veri kümelerinde yeterince temsil edilmediğinde, sosyal eşitsizlikler pekişebilir (Yılmaz, 2021; Gupta vd., 2021).

• **Geri tepme etkisi (rebound effect)**, teknolojik verimlilik kazanımlarının tüketimi azaltmak yerine artırması sonucunu doğurabilir. Bu durum, enerji verimli sistemlerin daha fazla tüketimle sonuçlanması gibi paradoksal sonuçlar yaratabilir (Sadıç, 2022).

• **Sistemik riskler** ve **belirsiz insan tepkileri**, YZ sistemlerinin karmaşık etkileşimlerde öngörülemez sonuçlar doğurmasına neden olabilir. Bu durum, ekosistemler ve kritik altyapılar için potansiyel tehditler içerebilir (Khakurel vd., 2018).

• **Etik ve yönetişim sorunları**, şeffaflık, hesap verebilirlik, ayrımcılık yapmama, mahremiyetin korunması ve veri güvenliği gibi ilkeleri zorunlu kılmaktadır. Ancak güncel YZ etiği genellikle insan dışı yaşam biçimlerini ve ekolojik varlıkları göz ardı etmektedir (Şener, 2020).

Sonuç olarak, yapay zekâ sürdürülebilirlik hedefleri açısından hem fırsatlar hem de çok katmanlı riskler barındırmaktadır. Bu nedenle, YZ'nin yalnızca teknik değil etik, toplumsal ve çevresel boyutlarıyla da yönetişimi, sürdürülebilirlik vizyonunun başarısı için gereklidir (Liao vd., 2022; Şener, 2020).

2.9. Sürdürülebilirliğin Getirdiği Yeni Kavram ve Uygulamalar

Sürdürülebilirlik kavramı, yalnızca doğal kaynakların korunmasıyla sınırlı bir yaklaşım olmaktan çıkmış; sosyal, ekonomik ve teknolojik alanlarda yeni kavramların ve uygulamaların doğmasına zemin hazırlamıştır. Toplum 5.0 perspektifiyle birlikte sürdürülebilirlik, çok katmanlı ve entegre bir yaşam vizyonu hâline gelmiştir (Akın vd., 2021).

Bu süreçte literatürde öne çıkan yeni kavramlar ve uygulamalar şu şekilde sıralanabilir:

- **Döngüsel Ekonomi (Circular Economy):** Doğrusal üretim ve tüketim modellerinin yerini alan döngüsel ekonomi anlayışı, atık üretimini minimize etmeyi ve kaynakların sürekli kullanımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Yapay zekâ destekli veri analizi, geri dönüşüm süreçlerinin optimizasyonunda kullanılmaktadır (Gupta vd., 2021).

- **Dijital İkizler (Digital Twins):** Fiziksel varlıkların dijital ortamdaki eşdeğer modellerinin oluşturulmasıyla, süreç yönetimi ve kaynak kullanımı daha verimli hâle getirilmektedir. Bu teknoloji, özellikle enerji yönetimi ve üretim sektörlerinde sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlamaktadır (Liao vd., 2022).
- **Yeşil Yapay Zekâ (Green AI):** Yapay zekâ uygulamalarının geliştirilmesinde enerji tüketimini ve karbon ayak izini azaltmaya yönelik stratejilerin benimsenmesi, "yeşil yapay zekâ" kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşım, veri merkezleri ve algoritma tasarımlarında enerji verimliliği odaklı inovasyonları ön plana çıkarmaktadır (Khakurel vd., 2018).
- **Sürdürülebilir Akıllı Şehirler:** Akıllı şehir projelerinde yalnızca teknolojik verimlilik değil, aynı zamanda sosyal eşitlik, çevresel koruma ve katılımcı yönetişim ilkeleri de gözetilmektedir. Akıllı altyapılar; atık yönetimi, su kaynakları kullanımı ve kentsel tarım gibi uygulamalarla entegre edilerek sürdürülebilir kentsel yaşam modelleri yaratmaktadır (Gökşen, 2024).
- **Etik Dijitalleşme:** Sürdürülebilirlik yalnızca çevreyi değil, aynı zamanda bireylerin haklarını da korumayı gerektirir. Bu kapsamda dijitalleşmenin etik sınırlar içinde yürütülmesi; veri mahremiyeti, algoritmik şeffaflık ve adil erişim gibi ilkeleri ön plana çıkarmıştır (Şener, 2020).
- **Sosyal İnovasyon:** Toplumsal sorunların çözümünde teknoloji ve inovasyonun insan merkezli yaklaşımlarla kullanılması, sürdürülebilir kalkınmanın temel dinamiklerinden biri hâline gelmiştir. YZ destekli projeler eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında kapsayıcılığı artırmaktadır (Kavak, 2023).

Sonuç olarak sürdürülebilirliğin gelişen tanımı, teknoloji ve toplum arasında daha güçlü, daha etik ve daha dirençli bir bağ kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Toplum 5.0 yaklaşımı da bu süreci destekleyerek, yeni kavramların hayata geçirilmesini teşvik etmektedir.

2.10. Yapay Zekânın Toplum 5.0'daki Rolü ve Sürdürülebilirlik

Toplum 5.0, teknolojiyi yalnızca ekonomik büyümenin değil, aynı zamanda sosyal refahın ve çevresel sürdürülebilirliğin bir aracı olarak değerlendiren bütüncül bir yaklaşımdır. Bu vizyonda yapay zekâ (YZ); bireylerin yaşam kalitesini artırmak, toplumsal hizmetleri dönüştürmek ve küresel sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunmak amacıyla yapılandırılmıştır (Akın vd., 2021; Sadıç, 2022).

YZ'nin Toplum 5.0'daki rolü, teknolojinin nesne değil özne olarak ele alındığı bir toplum düzeni inşa etmektir. Bu düzen, dijitalleşmenin bireylerin ihtiyaçlarına göre şekillendirildiği, hizmetlerin kişiselleştirildiği ve katılımın teşvik edildiği bir yapı sunar. YZ bu çerçevede üç temel işlev üstlenmektedir:

- **Veriye Dayalı Sosyal Hizmet Tasarımı:** Sağlık, eğitim ve güvenlik gibi alanlarda YZ; büyük veri analitiği yoluyla ihtiyaç analizleri yapmakta, hizmetlerin doğru hedef kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır (Khakurel vd., 2018; Gupta vd., 2021).
- **Karmaşık Sistemlerin Yönetimi:** Enerji dağıtımı, trafik akışı, afet yönetimi gibi çok değişkenli sistemlerde YZ, sürekli veri akışını işleyerek öngörüler sunmakta, böylece daha hızlı ve etkili karar alınmasına olanak tanımaktadır (Liao vd., 2022).
- **Sosyal Adalet ve Kapsayıcılık:** Toplum 5.0'ın hedeflerinden biri de dezavantajlı grupların (yaşlılar, engelliler, kırsal bölgelerde yaşayanlar) topluma tam katılımını sağlamaktır. YZ, bu grupların ihtiyaçlarına özel çözümler üreterek dijital eşitliği güçlendirme potansiyeline sahiptir (Kavak, 2023).

Bu bağlamda YZ, sürdürülebilirliğin üç temel boyutuna doğrudan katkı sağlar:

- **Çevresel Boyut:** Karbon salınımının takibi, enerji tüketiminin optimize edilmesi ve doğal kaynakların

korunması gibi alanlarda YZ uygulamaları çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunar (Gupta vd., 2021).

- **Ekonomik Boyut:** Üretim süreçlerinin dijitalleştirilmesi, işgücü verimliliğinin artırılması ve kaynak yönetiminin iyileştirilmesi yoluyla ekonomik sürdürülebilirlik desteklenir (Liao vd., 2022).
- **Toplumsal Boyut:** Katılımcı yönetişim, kişiselleştirilmiş hizmet sunumu ve dijital kapsayıcılık gibi YZ destekli uygulamalar, sosyal bütünlüğü güçlendirir (Akın vd., 2021; Şener, 2020).

Ancak bu rolün sağlıklı biçimde işleyebilmesi için YZ'nin etik sınırlarının çizilmesi, algoritmik şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarının geliştirilmesi şarttır. Aksi hâlde teknolojik gelişme, sürdürülebilirlik hedefleriyle çatışabilir ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirebilir (Yılmaz, 2021).

Sonuç olarak, yapay zekânın Toplum 5.0'daki rolü; insan merkezli, sorumlu ve sürdürülebilir bir dijital dönüşümün taşıyıcısı olmak şeklinde tanımlanabilir. Bu rol, sadece teknik başarı değil, aynı zamanda etik sorumluluk ve toplumsal fayda üretme kapasitesine dayanır.

2.11. Yapay Zekânın Toplum 5.0 Vizyonundaki Uygulama Alanları ve Sürdürülebilirliğe Etkileri

Toplum 5.0, teknolojinin yalnızca ekonomik üretimi değil; insan refahını, sosyal kapsayıcılığı ve çevresel dengeyi artırmayı amaçlayan insan merkezli bir dijital dönüşüm vizyonudur (Akın vd., 2021; Sadıç, 2022). Bu vizyonun merkezinde yer alan yapay zekâ (YZ), yalnızca üretim sektörlerini değil, aynı zamanda günlük yaşamın birçok alanını dönüştürerek sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı mümkün kılar.

2.11.1. Uygulama Alanları

- **Sağlık:** YZ; tıbbi görüntüleme, tanı destek sistemleri, salgın öngörüleri ve kişiselleştirilmiş tedavi uygulamaları ile sağlık hizmetlerinin daha hızlı, doğru ve erişilebilir olmasını sağlar. Yaşlanan nüfusun bakım yükünü hafifletir ve sağlıkta dijital kapsayıcılığı artırır (Khakurel vd., 2018).
- **Eğitim:** YZ destekli öğrenme platformları, bireyselleştirilmiş eğitim içerikleri ve öğrenme hızı analizleri ile öğrenciye özgü öğretim sağlar. Bu sistemler, fırsat eşitliği sağlarken öğretmenlerin değerlendirme yükünü azaltır (Kavak, 2023).
- **Enerji Yönetimi:** Akıllı şebekeler ve veri tahmin sistemleriyle YZ, enerji arz-talep dengesini optimize eder. Yenilenebilir enerji kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlar ve karbon ayak izini azaltır (Gupta vd., 2021).
- **Ulaşım ve Lojistik:** YZ; trafik yönetimi, otonom araç kontrolü ve rota optimizasyonu ile güvenli, hızlı ve çevreci ulaşım çözümleri sunar (Liao vd., 2022).
- **Akıllı Şehirler:** Büyük veri ve IoT destekli YZ sistemleri; atık ve su yönetimi, çevresel izleme, enerji tasarrufu ve vatandaş katılımı gibi konularda akıllı şehir altyapılarını destekler (Gökşen, 2024).
- **Tarım:** Verim tahmini, toprak analizi, sulama ve pestisit yönetimi gibi alanlarda YZ kullanımı, tarımsal verimliliği artırarak sürdürülebilir tarımı destekler (Sadıç, 2022).
- **Kamu Hizmetleri ve E-Devlet:** YZ tabanlı sistemler, vatandaş taleplerinin analizini ve sosyal hizmetlerin otomatik yönetimini sağlayarak kamu yönetiminde verimliliği artırır (Şener, 2020).
- **Güvenlik ve Adalet:** YZ; yüz tanıma, sahtekârlık önleme sistemleri ve adli karar destek araçlarıyla kamu güvenliğini artırırken etik tartışmaları da gündeme getirir (Yılmaz, 2021).

2.11.2. Sürdürülebilirliğe Etkiler

- **Çevresel Sürdürülebilirlik:** YZ, karbon salınımı izleme, çevresel risk analizi ve afet erken uyarı sis-

temleri gibi uygulamalarla doğanın korunmasına katkı sağlar (Gupta vd., 2021; Liao vd., 2022).

- **Ekonomik Sürdürülebilirlik:** Üretim süreçlerinin dijitalleşmesi, kaynak verimliliği ve maliyet düşüşü sağlayarak ekonomik büyüme ile çevresel sorumluluğu dengelemeye katkı sunar (Sadıç, 2022).
- **Toplumsal Sürdürülebilirlik:** YZ; dijital erişim eşitliği, dezavantajlı gruplara hizmet sunumu ve yönetişimde şeffaflığı teşvik ederek daha kapsayıcı ve adil toplum yapıları oluşturur (Akın vd., 2021; Kavak, 2023).

2.11.3. Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

Sürdürülebilirliğe olumlu katkılar ancak şu koşullarda gerçekleşebilir:

- Etik sınırların çizilmesi
- Algoritmik şeffaflığın sağlanması
- Veri güvenliği ve mahremiyetin korunması
- Teknolojiye adil erişimin garanti altına alınması

Aksi takdirde YZ, eşitsizlikleri artıran ve çevresel baskıları büyüten bir araç hâline gelebilir (Şener, 2020; Yılmaz, 2021).

Sonuç olarak; yapay zekâ, Toplum 5.0 vizyonunun taşıyıcısı olarak, sürdürülebilirliğe hem teknik hem toplumsal düzeyde katkı sunar. Ancak bu katkının anlamlı olabilmesi, yalnızca inovasyonla değil; etik, adalet ve kapsayıcılıkla birlikte şekillendirilmiş bir teknoloji-politika çerçevesi gerektirir.

Yapay Zekânın Sürdürülebilirlik İçin Riskleri ve Zorlukları

Yapay zekânın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sunma potansiyeli yüksek olmakla birlikte, beraberinde çok boyutlu riskler ve zorluklar da taşımaktadır. Literatürde bu riskler hem teknolojik altyapının doğasından hem de toplumsal ve çevresel etkileşimlerden kaynaklı olarak sınıflandırılmaktadır.

2.12.1. Sistemik Riskler ve Belirsizlikler

YZ sistemlerinin giderek daha karmaşık hâle gelmesi, onları sosyal, ekonomik ve ekolojik sistemlerle derinlemesine etkileşimli hâle getirmiştir. Bu durum, geleneksel risk yönetimi yaklaşımlarının ötesine geçen sistemik sürdürülemezlik tehditleri üretmektedir. Makineler, insanlar, doğal sistemler ve altyapılar arasında oluşan yeni bağlantılar, ani sistem arızaları ve zincirleme krizlere yol açabilecek potansiyele sahiptir (Khakurel vd., 2018; Liao vd., 2022). Ayrıca, bu teknolojilerin iklim sistemleri ve gıda-enerji-su güvenliği gibi kırılgan alanlara etkileri henüz yeterince araştırılmamıştır.

2.12.2. Önyargı, Temsiliyet ve Veri Kaynaklı Adaletsizlikler

YZ sistemleri genellikle mevcut veriler üzerinden eğitilmektedir. Ancak bu verilerin sosyokültürel önyargılar içermesi hâlinde, algoritmalar da bu önyargıları yeniden üretir. Özellikle sağlık, güvenlik ve adalet gibi kritik alanlarda, temsiliyet sorunları nedeniyle dezavantajlı gruplar daha fazla dışlanma riskiyle karşı karşıya kalabilir (Gupta vd., 2021; Yılmaz, 2021). Örneğin, ABD'de suç işleme riskini tahmin eden bir yazılımın, Afro-Amerikalılar hakkında sistematik önyargı geliştirdiği tespit edilmiştir (Yılmaz, 2021).

2.12.3. Davranışsal Geri Tepme Etkileri

YZ destekli çözümler insan kararlarını taklit etse de bu sistemler insan davranışlarının duygusal ve sosyal doğasını tam anlamıyla kavrayamamaktadır. Bu durum, geri tepme etkisi olarak bilinen, verimlilik artışı

sonucu artan tüketim gibi paradoksal sonuçlar doğurabilir (Sadıç, 2022). Özellikle enerji ve ulaşım sektörlerinde bu etki, çevresel kazançları nötralize edebilecek sonuçlara neden olabilir.

2.12.4. Erişimde Eşitsizlik

YZ sistemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması, genellikle büyük sermaye gerektiren bir süreçtir. Bu durum, teknolojiye erişim eşitsizliği yaratmakta ve düşük kaynaklara sahip toplulukların bu sistemlerden faydalanmasını sınırlamaktadır (Gupta vd., 2021). Bu eşitsizlik, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine erişimde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

2.12.5. Yüksek Enerji Tüketimi ve Karbon Ayak İzi

YZ sistemleri, özellikle derin öğrenme modelleri, ciddi miktarda enerji tüketmektedir. Bu da karbon ayak izi açısından sürdürülebilirlikle çelişen bir tablo ortaya koymaktadır (Liao vd., 2022). YZ'nin kendisinin enerji verimliliğini optimize etmesi beklenirken, altyapısal düzeyde sürdürülemezlik yaratması kritik bir çelişkidir.

2.12.6. Siber Güvenlik ve Suistimal Riski

YZ tabanlı sistemler, kötü niyetli kişilerce manipüle edilebilir. Eğitim verilerinin bozulması, karar süreçlerinin saptırılması ve sistem yapılandırmasının istismar edilmesi gibi durumlar siber güvenlik açıklarını doğurur. Bu durum, özellikle enerji, sağlık ve altyapı gibi kritik sektörlerde ciddi sonuçlar doğurabilecek niteliktedir (Şener, 2020).

2.12.7. Etik Sorunlar ve Yönetişim Açıkları

Etik yapay zekâ, şeffaflık, adalet, hesap verebilirlik, mahremiyet ve insan onuruna saygı gibi ilkeleri içermek zorundadır. Ancak mevcut sistemlerde bu ilkeler çoğu zaman uygulanmamaktadır. Ayrıca YZ etiği çoğunlukla yalnızca insanlar arası ilişkileri temel almakta; ekosistemler, hayvanlar ve gelecek nesiller gibi geniş ahlaki çerçeveler henüz dikkate alınmamaktadır (Şener, 2020).

2.12.8. Teknolojik Sınırlar ve Aşırı Bağlılık

Yeni teknolojiler, sıklıkla "her derde deva" olarak sunulsa da geçmişte birçok yenilik sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu olmamıştır. YZ'ye aşırı bağımlılık, insan muhakemesinin, sosyal denetim mekanizmalarının ve alternatif bilgi üretim biçimlerinin geri plana itilmesine yol açabilir (Sadıç, 2022).

Bu riskler, YZ'nin sürdürülebilirlik için bir "kaldıraç" olmasının önünde ciddi engeller oluşturabilir. Bu nedenle, etik ilkelere dayalı, çok paydaşlı ve disiplinlerarası yönetişim yaklaşımları, YZ'nin sürdürülebilirlik ile uyumlu biçimde kullanılabilmesi için kaçınılmazdır (Liao vd., 2022; Şener, 2020).

2.13. Toplum 5.0 ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Arasındaki Temel İlişkiler

Toplum 5.0, Japonya tarafından geliştirilen insan merkezli bir teknoloji vizyonudur ve yalnızca ekonomik kalkınmayı değil, sosyal kapsayıcılığı, çevresel sorumluluğu ve yaşam kalitesini odağına alan bir toplum modelini temsil eder (Akın vd., 2021). Bu yönüyle, Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında ilan edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) ile doğrudan örtüşmektedir.

SKA'lar; yoksulluğun ortadan kaldırılması, nitelikli eğitim, cinsiyet eşitliği, temiz enerji, sorumlu tüketim, iklim eylemi ve kapsayıcı toplumlar gibi birçok küresel hedefi içermektedir. Toplum 5.0, bu hedeflere ulaşmak için teknolojiyi bir kaldıraç olarak konumlandırmakta ve sürdürülebilirliği dijital dönüşüm aracılığıyla gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Kavak, 2023).

Tablo 3: Toplum 5.0 ile SKA'lar Arasındaki Temel Kavramsal Bağlantılar

SKA Başlığı	Toplum 5.0'daki Karşılığı
Yoksulluğun Sona Erdirilmesi	Dijital hizmetlerin herkes için erişilebilir olması (e-devlet, mikro kredi, temel hizmetler)
Sağlık ve Kaliteli Yaşam	Uzaktan sağlık hizmetleri, YZ destekli tanı sistemleri
Nitelikli Eğitim	Kişiselleştirilmiş eğitim uygulamaları, dijital okuryazarlık
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Teknolojiye erişimde eşitlik politikaları, dijital katılım fırsatları
Temiz Su ve Sanitasyon	Akıllı altyapılar, su kaynaklarının izlenmesi
Erişilebilir ve Temiz Enerji	Akıllı enerji yönetimi, yenilenebilir enerji optimizasyonu
Sürdürülebilir Sanayi, İnovasyon ve Altyapı	IoT, robotik, büyük veri ile kaynak verimliliği
Sorumlu Üretim ve Tüketim	Döngüsel ekonomi, enerji verimli algoritmalar (Green AI)
İklim Eylemi	Afet tahmin sistemleri, karbon izleme teknolojileri
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Etik yapay zekâ, veri şeffaflığı, vatandaş katılımı

Toplum 5.0 ile SKA'lar arasındaki ilişkiler, yalnızca teknik değil; aynı zamanda politik, sosyal ve yönetsel stratejilerle desteklenmesi gereken çok boyutlu bir geçiş sürecidir (Khakurel vd., 2018; Şener, 2020).

Bu bağlamda Toplum 5.0, küresel sürdürülebilirlik çerçevesinin yerel olarak teknoloji yoluyla nasıl somutlaştırılabileceğine dair bir model sunmakta; ülkelerin SKA'lara daha hızlı, ölçülebilir ve adil şekilde ulaşmasını mümkün kılmaktadır (Liao vd., 2022).

2.14. Birleşmiş Milletler'in 17 SKA'sı ve Toplum 5.0

Birleşmiş Milletler'in 2015 yılında ilan ettiği 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA), tüm ülkeler için sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları içeren bir kalkınma vizyonu sunar. Toplum 5.0 ise Japonya kaynaklı bir yaklaşım olmasına rağmen bu küresel hedeflerle yapısal olarak yüksek düzeyde örtüşmektedir. Her iki vizyon da insanı merkeze alarak daha adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir dünya kurmayı amaçlamaktadır (Akın vd., 2021; Kavak, 2023).

Toplum 5.0, teknolojiyi sadece verimlilik aracı olarak değil; aynı zamanda sosyal adaletin, çevresel korumanın ve etik yönetişimin destekleyicisi olarak konumlandırır. Bu sayede SKA'ların gerçekleştirilmesine yönelik teknolojik çözümler üretme potansiyeli taşır (Khakurel vd., 2018).

Aşağıda her bir SKA'nın, Toplum 5.0 perspektifiyle nasıl örtüştüğü özetlenmiştir:

Tablo 4: BM'nin 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı ve Toplum 5.0 ile Eşleşmeleri

SKA No	Amaç	Toplum 5.0 ile Bağlantısı
1	Yoksulluğun sona erdirilmesi	E-devlet, mikrofinans, uzaktan hizmetlerle eşit hizmet erişimi
2	Açlığa son	YZ ile desteklenen hassas tarım sistemleri, dijital gıda zinciri takibi
3	Sağlık ve kaliteli yaşam	Uzaktan sağlık hizmetleri, YZ destekli tanı sistemleri, yaşlı bakımı robotları
4	Nitelikli eğitim	Kişiselleştirilmiş dijital eğitim araçları, yaşam boyu öğrenme platformları
5	Toplumsal cinsiyet eşitliği	Kadınların dijitalleşmeye katılımı, teknolojiye erişimde eşitlik
6	Temiz su ve sanitasyon	Akıllı su şebekeleri, kaçak tespit sistemleri
7	Erişilebilir ve temiz enerji	Yenilenebilir enerji üretimi ve tüketiminde YZ optimizasyonu
8	İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme	Dijital beceri gelişimi, platform ekonomisi, mikro girişimcilik
9	Sanayi, yenilikçilik ve altyapı	IoT, robotik, dijital ikizler ile sanayi 4.0 altyapısının ötesine geçiş
10	Eşitsizliklerin azaltılması	Kırsal alanlara dijital hizmet erişimi, dijital okuryazarlık
11	Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar	Akıllı şehir uygulamaları, çevresel izleme ve vatandaş katılımı
12	Sorumlu tüketim ve üretim	Döngüsel ekonomi, enerji verimli algoritmalar, dijital karbon muhasebesi
13	İklim eylemi	İklim modelleme sistemleri, afet erken uyarı algoritmaları
14	Sudaki yaşam	Su kirliliği izleme sensörleri, sürdürülebilir balıkçılık izleme sistemleri
15	Karasal yaşam	Ekosistem takibi, biyolojik çeşitlilik izleme teknolojileri
16	Barış, adalet ve güçlü kurumlar	Etik YZ sistemleri, veri güvenliği, dijital yönetişimde şeffaflık
17	Hedefler için ortaklıklar	Kamu-özel-üniversite iş birlikleri ile sürdürülebilir teknoloji ekosistemi inşası

Toplum 5.0, bu hedeflerin her birine yönelik somut dijital çözüm önerileri sunarak, SKA'ların ölçülebilir, uygulanabilir ve yerelleştirilebilir hâle gelmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece teknolojik dönüşüm, yalnızca verimliliğe değil; aynı zamanda küresel etik ve kalkınma ilkelerine de hizmet eder (Liao vd., 2022; Şener, 2020).

2.15. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı

Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), işletmelerin yalnızca ekonomik kâr amacı gütmeyen, aynı zamanda toplumsal, çevresel ve etik sorumluluklar üstlenen aktörler olarak hareket etmesi gerektiğini öne süren bir yönetim anlayışıdır. Bu anlayışa göre şirketler, yalnızca hissedarlarına değil; çalışanlarına, müşterilerine, topluma ve çevreye karşı da sorumludur (Şener, 2020).

Toplum 5.0 bağlamında KSS kavramı, teknolojik dönüşüm süreçlerine etik boyut kazandıran bir araç olarak değerlendirilmektedir. Özellikle yapay zekâ, büyük veri, IoT gibi dijital teknolojilerin hızla yaygınlaştığı bir dönemde, bu teknolojilerin sosyal adalet, veri gizliliği, dijital eşitlik ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda kullanılabilmesi, kurumsal sorumluluk anlayışının etkinliğine bağlıdır (Kavak, 2023).

2.16. KSS'nin Sürdürülebilirlik ve Toplum 5.0 ile Kesişim Noktaları

• **Etik Yapay Zekâ Uygulamaları:** Algoritmik adalet, şeffaflık ve önyargıların giderilmesi gibi konular, sadece kamu politikalarının değil, özel sektörün de sorumluluğunda ele alınmalıdır (Yılmaz, 2021).

• **Çevresel Duyarlılık:** Özellikle teknoloji şirketlerinin karbon ayak izini azaltma, enerji verimliliği sağlama ve döngüsel ekonomiye katkı sunma gibi taahhütleri, sürdürülebilir kalkınma açısından kritik önemdedir (Gupta vd., 2021).

• **Toplumsal Katkı ve Eğitim:** KSS kapsamında yürütülen dijital okuryazarlık, STEM eğitimi, kadınların dijital dünyaya katılımı gibi projeler, Toplum 5.0'ın kapsayıcılık ilkesini destekler niteliktedir (Khakurel vd., 2018).

• **İnsan Hakları ve Çalışma Standartları:** YZ destekli üretim süreçlerinde insan onurunun korunması istihdamın dönüşümünde sosyal güvence sağlanması gibi alanlar KSS'nin doğrudan ilgilendiği başlıklardır (Şener, 2020).

KSS uygulamaları yalnızca gönüllü sosyal projelerle sınırlı olmamalı; şirket stratejilerinin bütününe entegre edilmeli ve ölçülebilir hedeflerle takip edilmelidir. Bu anlamda, Toplum 5.0 ile KSS'nin kesiştiği noktada teknolojiye etik rehberlik, sosyal fayda üretimi ve kurumsal hesap verebilirlik yer almaktadır.

2.17. Karşıt Görüşler – Teknoloji, Toplum 5.0, Yapay Zekâ ve Sürdürülebilirlik

Her ne kadar Toplum 5.0 vizyonu, teknolojiyi insan yaşamını iyileştirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla tasarlamış olsa da literatürde bu yaklaşıma yönelik önemli eleştiriler ve karşıt görüşler bulunmaktadır.

- **Teknolojiye Aşırı Bağlılık Eleştirisi:** Bazı araştırmacılar, teknolojinin bir kurtarıcı olarak idealize edilmesinin tehlikelerine dikkat çekmektedir. Özellikle YZ ve otomasyon teknolojilerine aşırı güvenmenin, bireylerin karar alma yetilerini zayıflatabileceği ve toplumsal bağımlılık yaratabileceği ileri sürülmektedir (Anavatan, 2023). Bu eleştiriler, Toplum 5.0'ın insanları teknolojiye edilgen biçimde bağımlı kılabileceği endişesi üzerine odaklanmaktadır.

- **Sosyal Eşitsizliklerin Derinleşmesi:** Yapay zekâ ve dijital teknolojilere erişimin küresel ölçekte eşitsiz dağılması, mevcut sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirme potansiyeline sahiptir. Efe (2021) bu konuda, teknolojiye erişimdeki uçurumun, özellikle gelişmekte olan ülkelerde fırsat adaletsizliğine ve dijital sömürgeciliğe yol açabileceğini belirtmiştir.

- **Ekolojik Sürdürülebilirlik Tartışmaları:** Teknoloji temelli sistemlerin, özellikle veri merkezleri ve YZ eğitimi gibi enerji yoğun uygulamalarının karbon ayak izini artırabileceği öne sürülmektedir (Gupta vd., 2021). Bu açıdan bakıldığında, Toplum 5.0'ın çevresel sürdürülebilirlik iddialarının, teknolojinin enerji talebi dikkate alınmadan tam anlamıyla gerçekleşemeyeceği savunulmaktadır.

- **Etik ve Mahremiyet Riskleri:** Yapay zekâ sistemlerinin topladığı büyük veri havuzları, bireysel mahremiyet haklarını tehdit edebilir. Ayrıca algoritmaların şeffaf olmaması durumunda, vatandaşların karar süreçlerine adil biçimde katılamayacağı eleştirisi getirilmektedir (Yılmaz, 2021). Bu durum, Toplum 5.0 gibi modellerde etik yönetişim eksikliği riskine işaret etmektedir.

- **Teknolojinin Değer Yaratımı Konusundaki Şüpheler:** Bazı düşünürler, teknolojinin insan refahını artırmada mutlak bir araç olduğuna kuşkuyla yaklaşmaktadır. Teknoloji, yanlış kullanıldığında, tüketim kültürünü pekiştirerek sürdürülebilirlik yerine yeni türden bağımlılıklar ve sosyal çöküntüler üretebilir (Şener, 2020).

Özetle; toplum 5.0 vizyonu umut verici bir gelecek tasavvuru sunsa da bu vizyonun pratikte hayata geçebilmesi için:

• Sosyal eşitlik,

- Çevresel sorumluluk,
- Etik teknoloji kullanımı,
- Mahremiyet ve veri güvenliği

gibi alanlarda çok daha kapsamlı ve bağlayıcı önlemler alınması gerektiği savunulmaktadır.

Karşıt görüşler, teknolojinin sunduğu olanakların eleştirel akıl süzgecinden geçirilmeden uygulanmasının yeni sosyal, ekonomik ve çevresel krizler doğurabileceğini hatırlatmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, yapay zekânın sürdürülebilir toplum inşasındaki rolünü Japonya merkezli Toplum 5.0 vizyonu çerçevesinde ele almıştır. 21. yüzyılın hızlı teknolojik gelişmeleri, yalnızca ekonomik üretim ve verimlilik açısından değil; aynı zamanda sosyal kapsayıcılık, çevresel denge ve etik sorumluluklar bağlamında da köklü bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır.

Yapay zekâ teknolojileri, doğru yönetişim ve etik ilkeler eşliğinde kullanıldığında enerji verimliliğinden sağlık hizmetlerine, tarımdan kentleşmeye kadar birçok alanda sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, bu katkının gerçekleşebilmesi için sistemlerin yalnızca teknik boyutlarıyla değil; veri önyargısı, eşitsizlik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve çevresel etkiler gibi çok katmanlı riskler çerçevesinde de değerlendirilmesi gerekmektedir.

Toplum 5.0, teknolojinin insan yaşamına entegrasyonunu yalnızca bir otomasyon süreci olarak değil; refah, adalet ve anlam arayışı bağlamında da ele almaktadır. Bu yönüyle dijitalleşme sürecini daha derin ve bütüncül bir yaklaşımla yeniden yorumlamakta, yapay zekâyı bir amaç değil, bir araç olarak konumlandırmaktadır. Bu perspektif, teknoloji, politika ve toplum arasındaki ilişkilerde daha dengeli kararların alınmasına imkân tanımaktadır.

Gelecekteki araştırmaların ve uygulamaların yalnızca teknolojik ilerlemeleri değil, aynı zamanda bu ilerlemelerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini de daha kapsamlı biçimde incelemesi beklenmektedir. Özellikle dijital bölünme, etik yapay zekâ, veri güvenliği ve iklim değişikliği gibi alanlarda disiplinlerarası çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, etik temelli, insan odaklı ve çevre duyarlı bir dijital dönüşüm; yalnızca teknik bir gereklilik değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk ve gelecek nesillere karşı yerine getirilmesi gereken bir taahhüt olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

Akın, A., Yıldız, S., & Tuncer, S. (2021). *Toplum 5.0 Paradigması ve Teknoloji-İnsan İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme*. Bilim ve Teknoloji Dergisi, 12(4), 578–593.

Anavatan, M. (2023). *Yapay Zekâ ve Sürdürülebilirlik: Fırsatlar ve Riskler*. Sürdürülebilirlik Çalışmaları Dergisi, 6(1), 25–41.

Duman, H. (2022). Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Geçiş: Teknolojik Dönüşümün Sosyo-Kültürel Yansımaları. *Toplum ve Teknoloji*, 9(1), 321–335.

Efe, M. (2021). *Dijital Uçurum ve Küresel Adaletsizlik: Yapay Zekâya Eleştirel Bir Yaklaşım*. Toplum ve Teknoloji Araştırmaları, 9(1), 77–93.

Gökşen, B. (2024). *Akıllı Şehirler ve Dijital Dönüşüm Sürecinde Yapay Zekânın Rolü*. Şehir ve Gelecek, 8(2), 112–128.

Gupta, H., Kusi-Sarpong, S., & Rezaei, J. (2021). Barriers and enablers of sustainability integration in the supply chain using an integrated AHP–DEMATEL approach. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 135–152. https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.09.015

Kavak, H. (2023). *Toplum 5.0 Perspektifinden Kütüphane Hizmetlerinin Geleceği*. Bilgi Toplumu ve Teknoloji, 10(3), 290–305.

Khakurel, J., Penzenstadler, B., Porras, J., Knutas, A., & Zhang, W. (2018). Artificial Intelligence for Sustainable Development: A Systematic Literature Review. In *Proceedings of the 2018 International Conference on Information Technology for Social Good (GoodTechs)* (pp. 1–6). ACM. https://doi.org/10.1145/3284869.3284871

Liao, Y., Deschamps, F., Loures, E. de F. R., & Ramos, L. F. P. (2022). Past, present and future of Industry 4.0 – a systematic literature review and research agenda proposal. *International Journal of Production Research*, 55(12), 3609–3629. https://doi.org/10.1080/00207543.2017.1308576

Öztopcu, S., & Salman, M. (2019). *Akıllı Kentlerin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Rolü: Kavramsal Bir Çerçeve*. Kent Araştırmaları Dergisi, 4(1), 45–59.

Partigöç, H. (2023). *Akıllı Şehirler ve Toplum 5.0 Bağlamında Sürdürülebilirlik Politikaları*. Kentleşme ve Kalkınma, 3(2), 88–101.

Sadıç, M. (2022). *Endüstri 5.0 ve Sürdürülebilirlik: Kavramsal Bir Yaklaşım*. Gelecek Araştırmaları, 5(1), 140–158.

Şener, E. (2020). *Bilgi Yönetimi, Etik ve Dijitalleşme: Yeni Nesil Kurumsal Sorumluluk Anlayışı*. Bilgi Ekonomisi Dergisi, 7(2), 76–91.

Yılmaz, E. (2021). *Yapay Zekânın Yargı Süreçlerinde Kullanımı: Etik ve Hukuki Sorunlar*. Hukuk ve Teknoloji Dergisi, 9(1), 33–50.

https://doi.org/10.71284/asc.2025162

THE READINESS OF BANTING POLYTECHNIC'S AIRCRAFT MAINTENANCE STUDENTS FOR ONLINE COMPOSITE REPAIR TEACHING AND LEARNING

Yogananda Ramu[1]

Santhy Subbarau[2]

Nik Alia Suraya Nik Muhammad [3]

Sashvın Raao Munesparo Rao[4]

Abstract

The swift progression of technology and the growing dependence on digital platforms in education have required the evolution of traditional teaching techniques into more adaptable, online-based options. Aircraft Maintenance Engineering is a field that necessitates extensive practical experience, especially in the repair of composite materials, an essential competency for aviation students. This study examines the readiness of students at Banting Polytechnic Selangor, Malaysia for the shift to online learning, with particular emphasis on composite repair education, a crucial component of their Aircraft Maintenance Engineering curriculum. The main goal is to evaluate students' preparedness and perspectives regarding the transition from conventional in-person education to online formats, while pinpointing critical aspects that affect their adaptability. This study aims to investigate the degree to which contemporary digital learning tools and tactics correspond with the actual requirements of composite repair training and how educators might enhance online instruction for technical courses. A mixed-methodologies strategy was employed, combining qualitative and quantitative data collection methods. A standardized survey was administered to Aircraft Maintenance Engineering students at Banting Polytechnic Selangor, Malaysia, aimed at assessing their technical preparedness, motivation, self-regulation skills, and proficiency using digital learning tools. Furthermore, interviews were conducted with educators and industry representatives to provide insights into the opportunities and obstacles associated with online composite repair training. The gathered data were examined to discern trends and themes concerning students' perspectives of online learning, their access to essential technologies, and their confidence in developing practical abilities via virtual platforms. This study investigates the influence of institutional support on online technical education and how policy modifications may enhance student engagement and skill development. The study's findings reveal that although the majority of students have a basic comprehension of online learning tools and platforms, they encounter considerable difficulties in mastering specialized skills such as composite repair in a completely online environment. Identified key issues encompass insufficient hands-on practice chances, limited practical simulation tools, and disparate levels of student self-motivation. While students typically value the flexibility and accessibility of online education, some individuals voiced apprehensions over the efficacy

[1]Politeknik Banting, Selangor, Malaysia, e-mail: yoganandaramu04@gmail.com ,https://orcid.org/0009-0007-5473-9061
[2]Politeknik Banting Selangor, e-mail: santhy@polibanting.edu.my, https://orcid.org/0009-0006-5768-4587
[3]Politeknik Banting Selangor, e-mail: nikmohammed1943@gmail.com , https://orcid.org/0009-0008-0635-7445
[4]Politeknik Banting Selangor, e-mail: sahvin.raao@gmail.edu.my, https://orcid.org/0009-0003-4971-7061

of distant instruction in technical disciplines necessitating close engagement with materials and equipment. Moreover, differences in internet access and digital skills among students have resulted in inconsistencies in learning results, hence exacerbating the transition to online education. This research underscores the necessity for educational institutions, including Banting Polytechnic Selangor, to confront these problems by incorporating sophisticated digital technologies such as virtual reality (VR) and augmented reality (AR) to replicate real-world composite repair scenarios. Moreover, it underscores the necessity of improving students' self-regulation abilities and offering adequate technological assistance to facilitate effective interaction with educational resources. It is essential to create hybrid learning models that integrate online theoretical training with in-person practical sessions to enhance skill acquisition. The study finds that although online learning offers considerable advantages in Aircraft Maintenance Engineering

education, a customized strategy is crucial for effectively equipping students with specialized skills such as composite repair in a virtual setting. This research offers insights that can assist educators and policymakers in enhancing the delivery of technical education within the changing digital learning environment and aid in the formulation of more effective remote training methods for practical

Keywords: Digital education, aviation maintenance engineering, composite material repair, student readiness, virtual instructions.

INTRODUCTION

The integration of technology in education has significantly transformed modern learning environments, providing enhanced flexibility, accessibility, and enriched learning experiences. Digital tools and educational resources have improved classroom dynamics, making the teaching-learning process more engaging and effective. (Haleem, A et.al. 2022)

The COVID-19 pandemic accelerated the shift towards online learning, compelling many educational institutions to adopt digital platforms for both theoretical and practical training. This rapid transition highlighted several challenges, particularly in fields requiring hands-on, skill-based training. In technical and vocational education, the practical component is integral, and the move to online courses has posed difficulties in delivering essential hands-on experience. (Khasawneh, M.A.S. 2024)

Aircraft Maintenance Engineering (AME) is one such field where students must acquire specialized practical skills to repair and maintain aircraft components, including composite materials. Composite materials are crucial in modern aircraft construction due to their strength, lightweight properties, and durability. Mastering the repair of these materials is vital for aviation safety and maintenance efficiency. Traditional training methods have predominantly been hands-on, conducted in physical workshops to provide the necessary tactile experience. This reliance on direct interaction with materials and tools raises concerns about the effectiveness of teaching such skills through online platforms.

Banting Polytechnic, a notable educational institution in Malaysia, offers a Diploma in Aircraft Maintenance Engineering. This program is designed to produce graduates with the knowledge and competent skills required in the field of aircraft maintenance engineering. As part of its efforts to modernize teaching methods and meet evolving student needs, PBS has incorporated online learning into its curriculum, including for complex technical subjects such as composite repair. While online learning offers benefits like flexible scheduling and resource accessibility, it also presents significant challenges for AME students who need to acquire practical, hands-on skills in a digital environment.

This shift to online learning raises important questions about the readiness of AME students at PBS to effectively engage with and succeed in online training, particularly in the area of composite repair.

Key considerations include students' technological preparedness, motivation, self-regulation skills, and confidence in using digital tools for practical learning. Additionally, the adequacy of online learning platforms and tools in meeting the practical needs of teaching complex technical skills is a critical concern.

The goal of this research is to evaluate the readiness of Aircraft Maintenance Engineering students at Banting Polytechnic in learning composite repair online. By assessing factors such as students' technological preparedness, motivation, self-regulation, and confidence in using digital tools for practical learning, this study aims to provide a comprehensive understanding of the challenges and opportunities associated with online education in this technical field. Furthermore, the study will explore how well existing online platforms and learning resources align with the requirements of composite repair training and what improvements can be made to better support students' learning experiences.

Given the practical and safety-critical nature of composite repair in aviation, the findings from this study will have significant implications for the future of online technical education. Insights gained from this research could inform strategies to enhance the delivery of AME courses, ensuring that students are not only prepared with theoretical knowledge but also able to acquire the practical skills necessary for success in the aviation industry. Moreover, this study will contribute to the broader conversation about the effectiveness of online learning in technical education, providing valuable lessons for other institutions facing similar challenges in teaching hands-on skills through digital platforms.

Currently, Banting Polytechnic's Module 6 syllabus under the Materials & Hardware course, the coverage of composite materials is insufficient. While the syllabus introduces composite materials, it mainly focuses on basic theoretical concepts, with limited emphasis on the practical skills needed for composite repair, which is critical in the field of Aircraft Maintenance Engineering (AME). Composite repair is an advanced skillset that involves complex processes such as damage assessment, material preparation, lay-up procedures, curing techniques, and final inspections. Unfortunately, these practical skills are largely absent from the curriculum, leaving students without the hands-on experience required to competently engage with composite-based materials used in modern aircraft and other high-tech industries, such as automotive and wind energy.

The lack of focus on practical composite repair skills means that students are not exposed to the essential tools, techniques, and procedures used in the repair and maintenance of composite materials. Without this exposure, students graduate with a limited understanding of the real-world applications of their theoretical knowledge, which undermines their ability to meet industry standards and reduces their employability. As composite materials become increasingly critical in aviation for their light weight and strength, students without the necessary skills will find themselves at a significant disadvantage, unable to compete in the job market for roles that demand expertise in composite repair.

Another significant barrier to effective composite repair training at Banting Polytechnic is the institution's lack of adequate resources to provide the hands-on practical training necessary for mastering composite repair techniques. Unlike theoretical subjects, which can be taught through textbooks and online lectures, composite repair requires specialized equipment, materials, and facilities that are simply not available at the institution. The training involves numerous processes, such as material preparation, resin mixing, lay-up techniques, curing, and final inspection. To properly teach these skills, students need access to specialized tools, including vacuum systems, cleanrooms, curing ovens, and diagnostic equipment, all of which are essential for the accurate repair of composite materials.

Unfortunately, the current resource limitations of the institution prevent students from gaining direct exposure to these tools and techniques. Due to these constraints, students are unable to carry out essential tasks that form the backbone of composite repair. This results in a significant gap in practical training—

students leave the institution with theoretical knowledge of composite repair, but without the hands-on experience necessary to perform these tasks in the workplace. As a result, they are inadequately prepared for the real-world demands of the aviation industry and may struggle to find employment in roles that require expertise in composite materials.

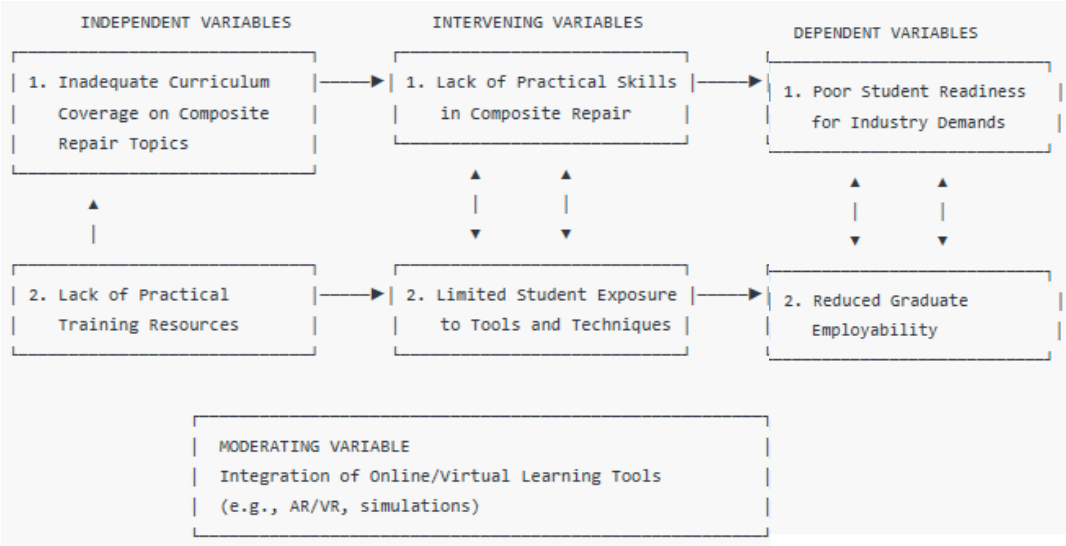
Given the significant challenges in providing hands-on practical training, it is crucial to explore alternative solutions. Online learning interfaces and virtual training environments could offer a promising avenue for addressing this gap. By leveraging technologies such as virtual reality (VR), augmented reality (AR), and interactive simulations, institutions can create immersive learning experiences that mimic real-world composite repair tasks. These digital tools can complement existing theoretical coursework and provide students with valuable practice in a controlled and scalable manner, even without access to physical facilities and equipment. The development of such online learning tools could help overcome resource limitations and better prepare students for the demands of the industry.

In summary, the lack of coverage in the curriculum for composite repair and the insufficient resources for practical training present significant challenges for students at Banting Polytechnic. These issues undermine students' ability to develop the practical skills required for success in the aviation industry, particularly in the area of composite repair. There is a critical need for both curricular reform and innovative teaching tools, such as online learning platforms and virtual simulations, to bridge the gap between theoretical knowledge and practical application in this specialized field. Addressing these issues is vital to ensuring that students are fully prepared for the demands of modern aviation maintenance and related industries.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

The proposed study aims to address the gaps in the current Module 6 syllabus under the Materials & Hardware course at Banting Polytechnic, specifically focusing on the insufficient coverage and practical training related to composite repair. Composite materials are increasingly used in the aviation industry due to their high strength-to-weight ratio, corrosion resistance, and design flexibility. However, the current curriculum fails to equip students with the essential hands-on skills required to repair these materials effectively. To bridge this gap, a conceptual framework has been developed to illustrate the key variables affecting student readiness and employability in this domain which is shown in Figure 1.

Figure 1: Conceptual framework on the readiness for online composite repair teaching and learning

Elaboration of the Conceptual Framework (Figure 1)

1.1. Independent Variables

These are the root causes of the problem:

- **Inadequate Curriculum Coverage on Composite Repair Topics:** The current Module 6 syllabus offers only basic theoretical knowledge of composite materials without emphasizing hands-on composite repair procedures (e.g., lay-up, curing, inspection).
- **Lack of Practical Training Resources:** Banting Polytechnic lacks specialized equipment (like curing ovens, vacuum bags, and clean rooms) needed for students to gain real-life experience in composite repair.

1.2. Intervening Variables

These are the direct consequences of the independent variables that lead to the core issue:

- **Lack of Practical Skills in Composite Repair:** Students are unable to practice real-life composite repair processes, leading to a skills gap between academic knowledge and industry requirements.
- **Limited Student Exposure to Tools and Techniques:** Without access to proper training environments, students miss out on tactile learning and the ability to work with industry-standard tools.

1.3. Dependent Variables

These are the observed outcomes or effects:

- **Poor Student Readiness for Industry Demands:** Students graduate with a theoretical understanding only, making them less confident and effective in professional repair settings.
- **Reduced Graduate Employability:** The industry requires composite repair skills, and students without practical experience are **less competitive** in the job market, especially in aviation and related fields.

1.4. Moderating Variable

This variable influences the strength or direction of the relationship between the independent and dependent variables:

• **Integration of Online/Virtual Learning Tools:** The adoption of AR/VR, interactive simulations, and digital labs can mitigate the effects of limited resources and curriculum gaps by offering virtual practice environments that replicate real-world repair scenarios.

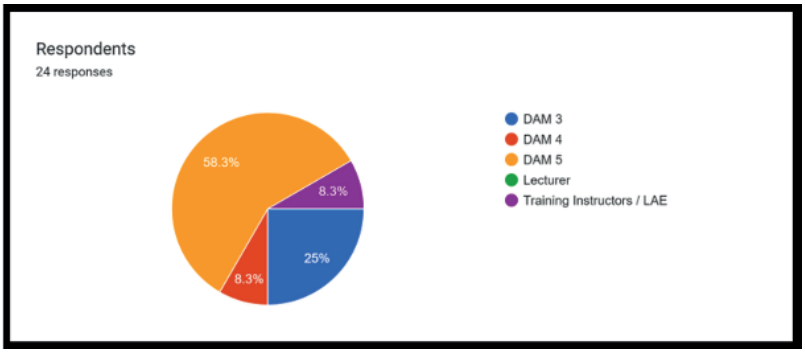
This conceptual framework provides a structured lens through which the issues surrounding composite repair training can be analyzed and addressed. By identifying the critical gaps in the curriculum and training infrastructure, and proposing the strategic use of online learning technologies, this study outlines a pathway toward modernizing technical education at Banting Polytechnic. Ultimately, the framework seeks to enhance student preparedness and ensure graduates are competitive and competent in the evolving aerospace and aviation industries.

2. METHOD

To understand the readiness of students at Banting Polytechnic for learning composite repair online, an online survey was administered to assess various aspects of students' preferences, familiarity with digital learning tools, and confidence in mastering composite repair techniques through virtual platforms. The survey was conducted using Google Forms, a versatile and efficient tool that enables the creation of surveys with diverse question formats, including multiple-choice, open-ended, and Likert scale questions. Google Forms simplifies the process of distributing and collecting responses, offering the added benefit of automatic data collection, which is subsequently organized into Google Sheets. This allows for easy data analysis, particularly through the use of visual aids like charts and graphs, which helped in the analysis of the survey results.

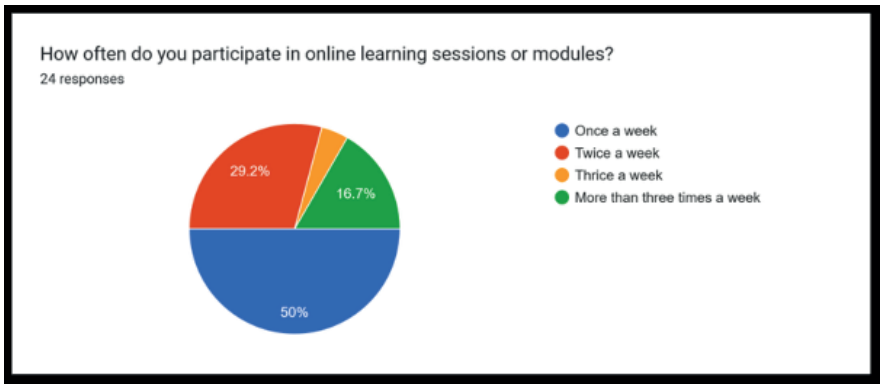
The survey was administered to a sample of 24 participants from Banting Polytechnic. These participants were primarily students enrolled in the Aircraft Maintenance Engineering (AME) program, with representation from multiple semesters. A small portion of the responses also came from lecturers and Training Instructors/ LAEs, who offered their professional insights regarding the practical aspects of teaching composite repair and the potential benefits of online learning tools. The data is shown in Figure 2.

Figure 2: Respondents

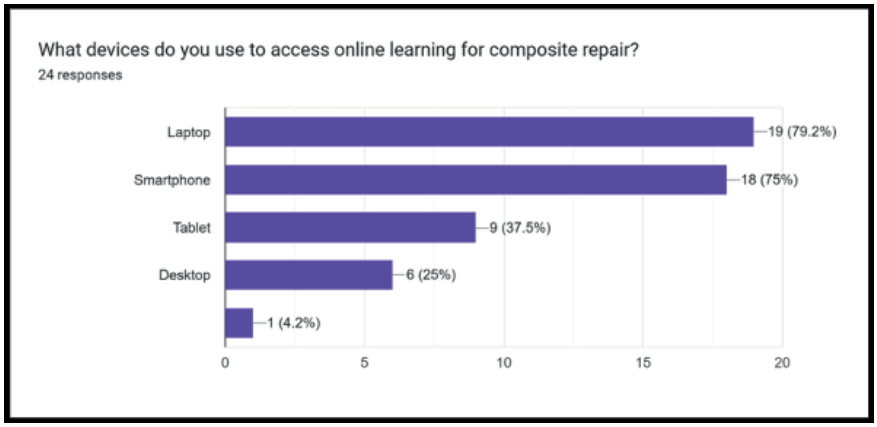
It is revealed that 50% of respondents participated in online learning sessions or modules once a week, while 29.2% engage twice a week. These results suggest that many students are already accustomed to online learning, demonstrating that there is a strong base of potential users who could benefit from an online learning platform for composite repair. Figure 3 clearly indicates the above explanation.

Figure 3 : Online learning session

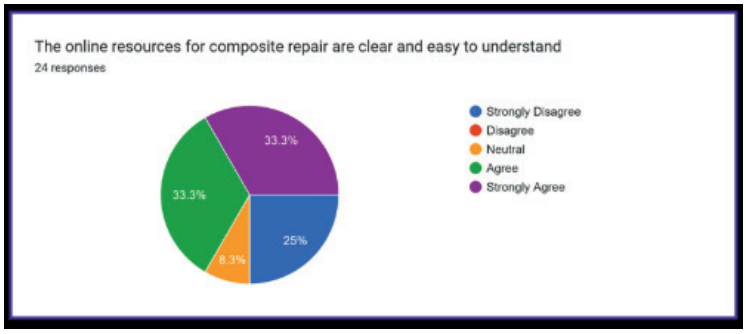
On the question on device preferences, it is shown in Figure 4 about the devices where the participants who are the students of Aircraft Maintenance Engineering, use to access online learning content. Laptops emerged as the most preferred choice (79.2%), followed by smartphones (75%), suggesting that students value flexibility and portability when engaging with digital learning materials. This insight is crucial when designing an online platform, as it suggests that content should be optimized for mobile devices and laptops to maximize accessibility.

Figure 4: Devices used

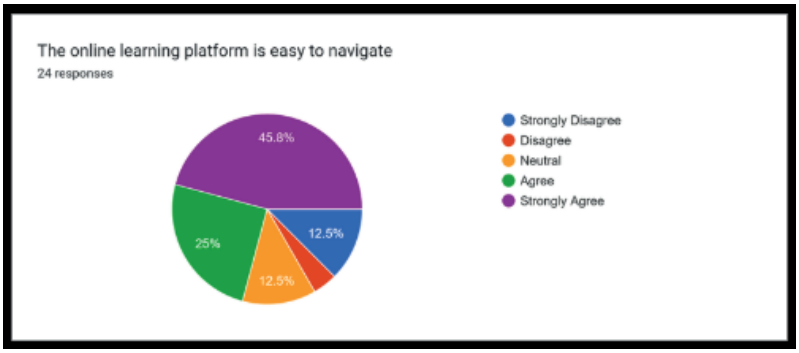
Moving on, the survey also touched on how students felt about the clarity of online resources for composite repair. While a majority (66.6%) found the resources clear, 25% of respondents strongly disagreed with the clarity of online content. This indicates that there is a need for improvement in how online materials are presented, as some students may struggle to fully comprehend the content. It is clearly indicated in Figure 5 below.

Figure 5: The understanding of Online Resources

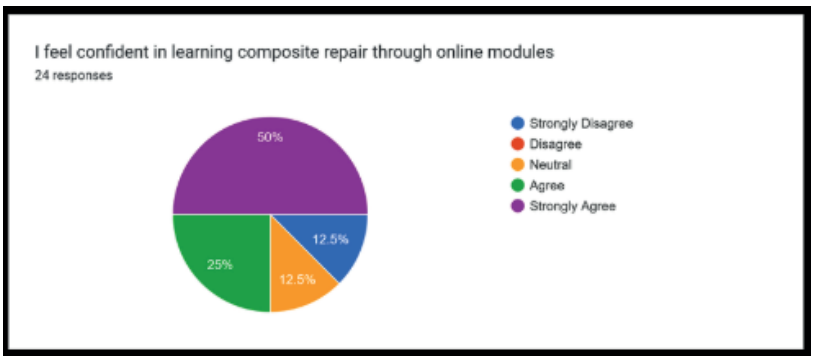
The pie chart in Figure 6 presents the results of a survey question: "The online learning platform is easy to navigate", it shows that 45.8% (strongly agreed) of the respondents felt that the platform is easy. This indicates a high level of satisfaction and ease of use among nearly half the participants. 25% of the respondents showed further positive sentiment in navigating the online platform at ease. 12.5% & another 12.5% of respondents disagreed and strongly disagreed that the online learning platform is easy to navigate and showed significant dissatisfaction and do face some challenges in using the platform. Whereas another 12.5% stayed neutral, suggesting indifference or uncertainty about the platform's usability. The majority of users (over 70%) find the online learning platform easy to navigate, suggesting it is generally well-designed and user-friendly. However, a combined 25% either disagree or strongly disagree, indicating there is room for improvement to ensure accessibility for all users.

Figure 6: Online platform easy to navigate

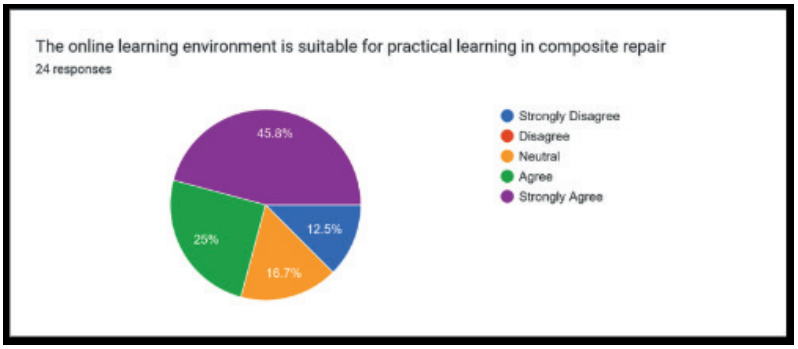
The pie chart in Figure 7 illustrates responses to the statement: "I feel confident in learning composite repair through online modules". Half of the respondents (50%) strongly agree, showing a high level of confidence in learning composite repair through the online modules. This indicates strong satisfaction and effectiveness of the learning materials for many users. 25% which is a quarter of the participants agree, reinforcing the positive perception of the online modules. This clearly shows that combined with "Strongly Agree," a total of 75% of respondents feel confident in their learning. 12.5% which is a small portion of respondents feel neutral, possibly indicating uncertainty or the need for more clarity/support. 12.5% of the respondents disagreed which reflects a minor share of users who do not feel confident using the modules, suggesting a gap in understanding or engagement. The overall sentiment is very positive, with three-quarter (75%) of respondents expressing confidence in learning composite repair through online modules. The minimal neutral and negative responses suggest the online content is generally effective, though a small subset may benefit from additional support or resources to boost their confidence.

Figure 7: Confidence in learning composite repair through online modules

The pie chart in Figure 8, shows responses to the statement: "The online learning environment is suitable for practical learning in composite repair"**.** 45.8% which is nearly half of the respondents strongly believe that the online environment is suitable for practical learning in composite repair. This indicates a strong level of trust and approval in the online format for hands-on subjects. One-quarter or 25% of the participants agree, reinforcing the positive sentiment which together with "Strongly Agree," a solid 70.8% of respondents find the online environment suitable for practical learning. A moderate portion of respondents **(**16.7%) remain neutral, possibly indicating they are uncertain about the effectiveness or may not have experienced enough practical application to form an opinion. A small portion of the respondents (12.5%) strongly disagreed, highlighting a minority who may have concerns about the practicality of online learning in this context. The majority of respondents **(**over 70%**)** believe that the online environment is suitable for learning practical composite repair skills. However, the presence of 16.7% neutral and 12.5% strongly disagreeing indicates that there are still some doubts or limitations perceived by a minority, suggesting that while the system works well for most, enhancements may be needed to address the concerns of a few.

Figure 8: Suitability of the online learning environment for practical learning in composite repair

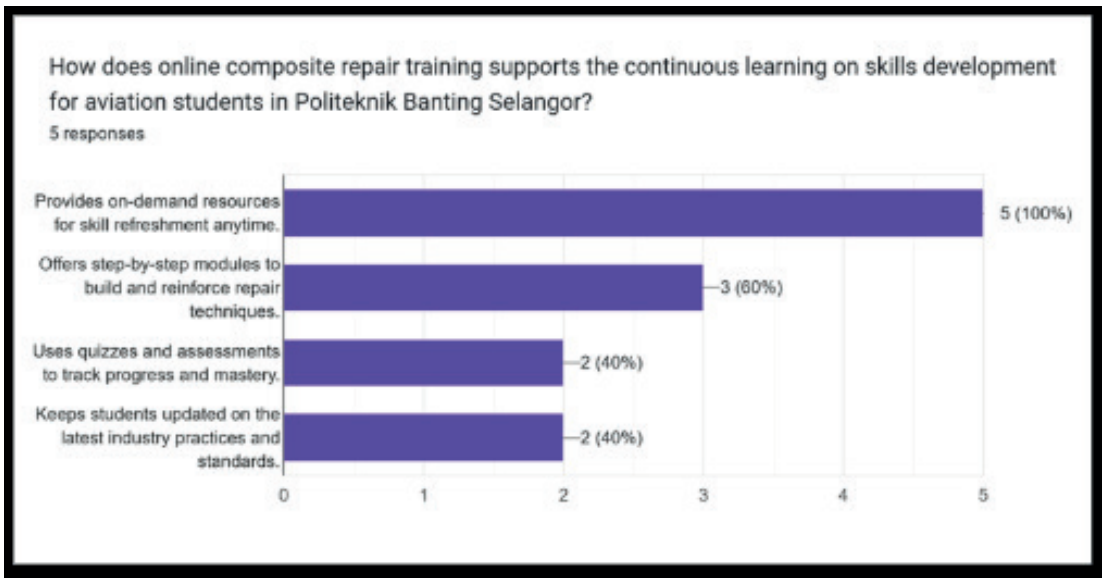

The bar chart, Figure 9 presents responses to the question on "How does online composite repair training support continuous learning on skills development for aviation students in Banting Polytechnic?". It is based on feedback that includes multiple options that respondents could select. The analysis is shown below:

- **Provides on-demand resources for skill refreshment anytime (100%):** All 5 respondents (100%) selected this option. This highlights the most valued feature of the online training—flexibility and access to learning materials at any time.
- **Offers step-by-step modules to build and reinforce repair techniques (60%):** 3 out of 5 respondents (60%) appreciated the structured approach to learning, indicating the importance of guided, instructional content.
- **Uses quizzes and assessments to track progress and mastery (40%):** 2 respondents (40%) noted that assessments help them measure understanding and retention, suggesting this is a beneficial but slightly less emphasized component.
- **Keeps students updated on the latest industry practices and standards (40%):** Also selected by 2 respondents (40%), this shows some recognition of the training's relevance to current industry trends, though it's not the top priority for all.

In summary, the on-demand access to resources is the most universally appreciated aspect of the training, followed by step-by-step learning modules. While quizzes and industry updates are valued, they appear to be secondary to flexibility and clear instructional support. This feedback can guide future improvements by enhancing interactivity and real-time updates, while maintaining strong foundational content.

Figure 9: Online composite repair training support continuous learning on skills development for aviation students

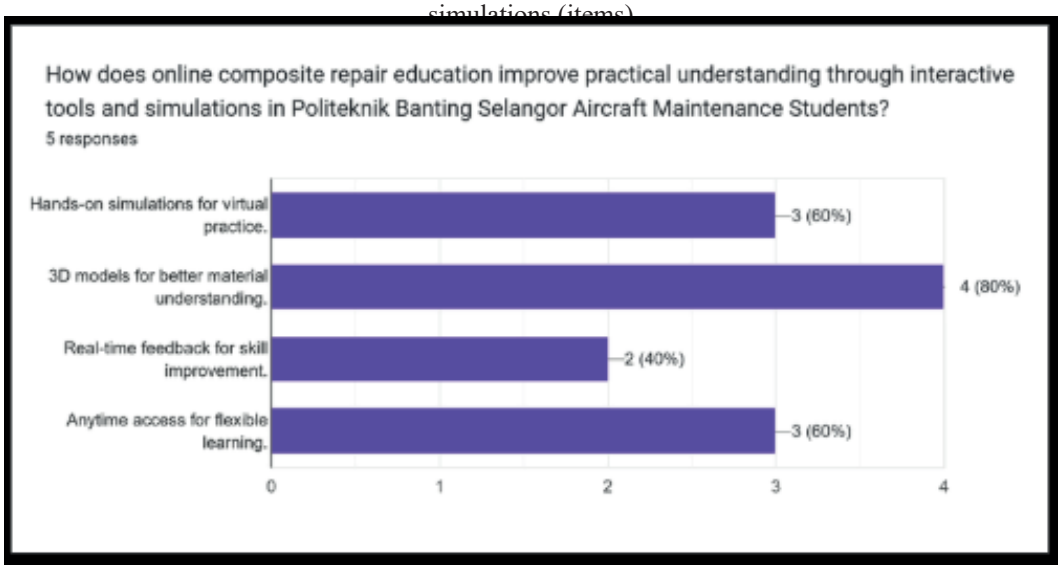

The bar chart in Figure 10 shows responses to "How does online composite repair education improve practical understanding through interactive tools and simulations in Banting Polytechnic Aircraft Maintenance Students?". The comprehensive analysis is shown below:

- **3D models for better material understanding (80%):** Selected by 4 out of 5 respondents, this is the most favoured feature. This shows that visual, spatial learning tools significantly help students grasp complex composite repair concepts.
- **Hands-on simulations for virtual practice (60%):** Chosen by 3 respondents, this highlights the importance of simulated practice in building hands-on skills in a digital environment.
- **Anytime access for flexible learning (60%):** Also selected by 3 participants, this reinforces the high value placed on flexible, self-paced learning formats.
- **Real-time feedback for skill improvement (40%):** Chosen by 2 respondents, this suggests that while feedback is appreciated, it may not yet be as central or widely experienced as other features.

In summary, the bar chart highlights that 3D models and virtual simulations are key in enhancing students' practical understanding of composite repair. The ability to access content anytime is also a strong contributor to the learning experience. Although real-time feedback is valued, it may benefit from further development or emphasis to support skill refinement. These insights suggest that combining interactive, flexible, and visually-rich content is effective in training aircraft maintenance students online.

Figure 10: Online composite repair education improve practical understanding through interactive tools and simulations (items)

The bar chart in Figure 11 displays the responses to the statement "How does online composite repair education improve practical understanding through interactive tools and simulations in Banting Polytechnic Aircraft Maintenance students?"**.** The analysis is shown as below"

- **Score 5 (Strongly Agree): 18 respondents (75%):** The overwhelming majority strongly agree that online composite repair education significantly improves practical understanding through interactive tools and simulations. This highlights high satisfaction with the current digital educational approach.

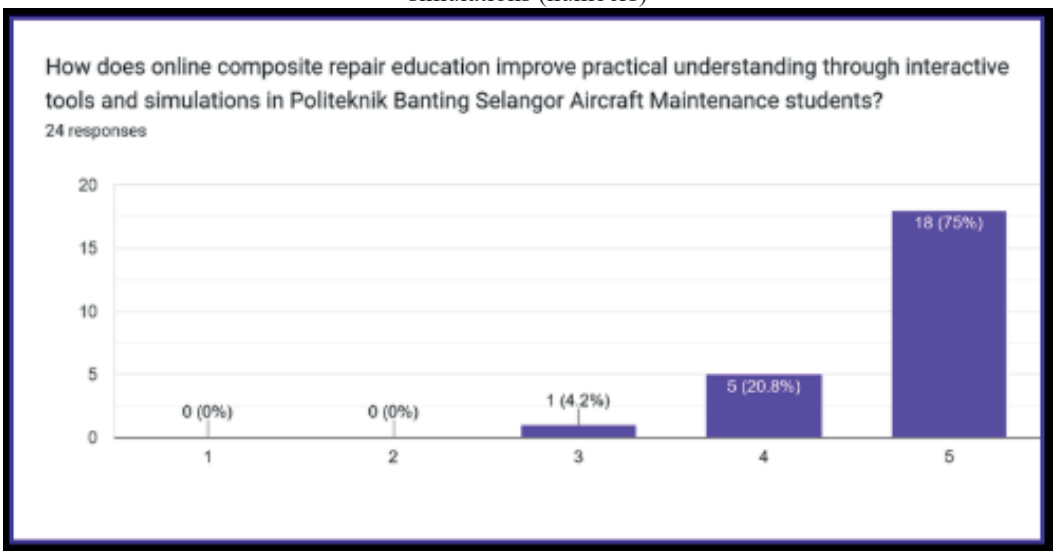
- **Score 4 (Agree): 5 respondents (20.8%):** A further portion agrees with the statement, reinforcing the overall positive perception.

- **Score 3 (Neutral): 1 respondent (4.2%):** Only one participant responded neutrally, suggesting a very small degree of uncertainty or lack of experience with the tools.

- **Scores 1 and 2 (Disagree/Strongly Disagree): 0 respondents (0%):** No participants expressed disagreement, indicating no negative perception regarding the effectiveness of the interactive features.

To summarize, a strong 95.8% (23 out of 24 respondents) either agreed or strongly agreed that interactive tools and simulations in online composite repair education enhance practical understanding**.** The complete absence of disagreement, coupled with a high rate of strong agreement, suggests that the program is highly effective and well-received among the aircraft maintenance students at Banting Polytechnic.

Figure 11: Online composite repair education improve practical understanding through interactive tools and simulations (numbers)

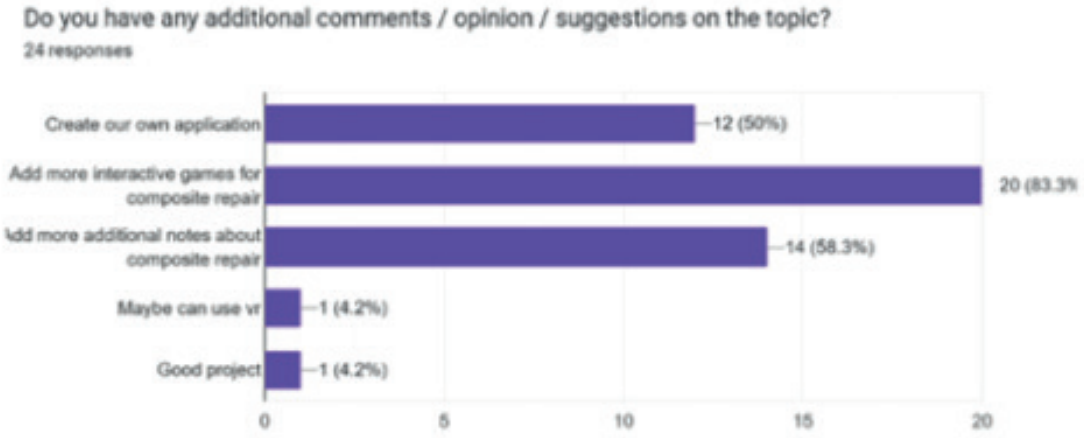
The respondents also shared their invaluable comments/suggestion/opinion on how to improve the online composite repair education to be delivered among the students of Aircraft Maintenance Engineering to be more interactive. The analysis of the picked data is shown below and also in Figure 12:

- 83.3% (20 respondents) suggested adding more interactive games to enhance engagement in composite repair education.
- 58.3% (14 respondents) recommended including additional notes to support and reinforce learning.
- 50% (12 respondents) proposed creating a dedicated application for improved accessibility and user experience.
- 4.2% (1 respondent) mentioned the possibility of using virtual reality (VR) for a more immersive learning environment.
- 4.2% (1 respondent) gave positive feedback, stating it is a good project.

The overall insight provides the feedback which strongly highlights a demand for:

- Increased interactivity
- More supplementary learning resources
- Introduction of immersive and innovative tools to enhance the overall online learning experience.

Figure 12: Additional comments/suggestion/opinion on the topic

DISCUSSION AND CONCLUSION

Based on the survey responses from Banting Polytechnic students, several key recommendations emerge to improve the effectiveness and appeal of online learning for composite repair. These recommendations reflect students' desire for more engaging, accessible, and practical learning tools that align with industry standards and support both theoretical understanding and hands-on skills development.

Enhancing Interactivity in Learning Modules

A strong recommendation from students (83.3%) is to increase the interactivity of learning modules through gamified elements and virtual simulations. Gamification—through quizzes, digital badges, challenges, and game-based tasks—makes learning more engaging and encourages active participation. Interactive tools such as drag-and-drop components, scenario-based decision-making, or digital repair simulations can replicate hands-on tasks in a risk-free, virtual space.

In technical disciplines like composite repair, interactive simulations allow students to visualize and practice complex procedures such as fiber layup, curing, or damage assessment. These tools improve concept retention and give students a sense of accomplishment that can motivate continued learning. Furthermore, gamified assessments with immediate feedback can help identify knowledge gaps and reinforce key learning points.

Providing Supplementary Resources

Over half of the respondents (58.3%) expressed the need for additional educational materials to supplement online modules. These resources should be designed to accommodate different learning styles—text-based summaries for readers, video tutorials for visual learners, and infographics for quick reference. Suggested materials include step-by-step guides, real-world examples, glossaries of terms, and downloadable notes.

These add-ons would help clarify complex repair techniques and allow students to reinforce classroom learning at their own pace. The inclusion of case studies and common repair scenarios could further bridge the gap between theory and real-world application.

Developing a Dedicated Mobile Application

With 50% of students recommending a mobile app, it's clear that mobile accessibility is key. A dedicated app for composite repair learning would allow students to study on-the-go and access content across devices,

making it easier to incorporate learning into their daily routines. The app could feature bite-sized lessons, short videos, quizzes, and practice tasks optimized for mobile viewing.

An app would also support offline access, benefiting students with limited or inconsistent internet connectivity. Push notifications could be used to keep students on track with reminders, deadlines, and updates. This level of flexibility and convenience aligns with modern educational expectations and supports continuous learning.

Integrating VR and AR Technologies

Though only a small percentage (4.2%) mentioned VR and AR, these emerging technologies offer transformative potential for technical education. Virtual Reality (VR) can simulate a realistic repair environment where students interact with digital tools and materials, helping them understand spatial arrangements and step-by-step procedures. Augmented Reality (AR), on the other hand, can overlay repair instructions onto physical components, guiding students during in-person practice.

For example, AR glasses could provide real-time annotations or highlight safety procedures while students work with actual composite parts. These technologies may require upfront investment, but they offer scalable, immersive learning solutions that can replicate real-world complexity without physical materials—making them highly valuable in resource-limited settings.

Improving Feedback and Assessment Mechanisms

To ensure effective learning and skill development, feedback must be timely and specific. Students indicated a desire for more immediate feedback on their performance during simulations or quizzes. Automated feedback can guide students through their mistakes and reinforce learning outcomes. Detailed feedback could include corrective suggestions, explanations, or references to review materials.

Additionally, integrating short assessments after each module would allow students to self-check their understanding before moving on. Peer review activities, mentor assessments, or collaborative feedback sessions could also enrich learning by offering diverse perspectives and deeper insight into student performance.

Incorporating Industry Updates and Case Studies

To make online learning more relevant and aligned with professional practice, students (40%) recommended the inclusion of current industry trends and real-world case studies. Incorporating updates about new materials, repair technologies, regulations, and maintenance protocols will help students connect classroom learning with the dynamic landscape of aviation maintenance.

Case studies drawn from the aviation or automotive sectors can showcase how theoretical knowledge is applied in real scenarios. For example, reviewing a real incident involving composite damage and its repair process could provide invaluable insight into practical decision-making. Interviews with industry experts or virtual site tours of repair facilities would further expose students to the working environment and expectations.

Ongoing Platform Evaluation and Improvement

To ensure the online learning platform remains effective and aligned with student and industry needs, continuous improvement is essential. Feedback from students, instructors, and industry partners should be regularly collected through surveys, analytics, and performance tracking. These insights can help identify technical issues, content gaps, or outdated practices that require revision.

A structured evaluation cycle—perhaps at the end of each semester—could inform curriculum updates, new module development, or technology integration. It is also recommended that the institution form a dedicated task force to monitor the platform's usability, assess student engagement levels, and implement upgrades based on evolving educational technologies.

The survey findings reveal a strong preference among Banting Polytechnic students for learning composite repair through online platforms. Students value the flexibility, accessibility, and interactive features of online education, which allow them to access learning materials anytime, participate in simulations, and use tools that enhance their understanding of a traditionally hands-on field.

Online learning supports continuous, self-paced education, benefiting students with varied schedules or limited access to in-person classes. Virtual simulations offer a realistic, immersive environment for practicing composite repair techniques, bridging the gap between theory and practice. These digital tools also reflect current industry standards, helping students stay updated with modern materials and repair methods—thus improving job readiness.

While challenges remain in replicating real-world tactile experiences, the study suggests that thoughtfully designed online platforms can effectively supplement traditional methods. A hybrid learning model—combining online modules with hands-on workshops—emerges as the most promising approach. Platforms like Base Comp Hub, offering interactive content, 3D simulations, and real-time feedback, can enhance technical training when paired with physical practice sessions.

Student feedback also emphasizes that quality matters. Clear content, intuitive navigation, and engaging features like interactive games and industry updates significantly impact their learning experience. The preference for online learning is not just about convenience but also about the richness and relevance of the educational tools provided.

In conclusion, online training holds great potential to transform composite repair education in Aircraft Maintenance Engineering. With the integration of interactive features and flexible delivery, institutions like Banting Polytechnic can better prepare students for the demands of the aviation industry. By adopting a hybrid approach and continually refining online tools based on student input, an educational institutions can shape a skilled, adaptable workforce equipped for the future of aircraft maintenance.

Author Contribution Statement

Yogananda a/l Ramu, Nık Alıa Suraya Bıntı Nık Mohammed, Sashvın Raao A/L Munesparo Rao designed the study. Yogananda a/l Ramu, Nık Alıa Suraya Bıntı Nık Mohammed, Sashvın Raao A/L Munesparo Rao and Santhy Subbarau conducted data collection and analysis. Santhy Subbarau (Corresponding Author) contributed to the preparation of the manuscript.

REFERENCES

Al-Emran, M., Elsherif, H. M., & Shaalan, K. (2016). Investigating attitudes towards the use of mobile learning in higher education. *Computers in Human Behavior*, 56, 93–102. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.11.033

Boeing. (n.d.). Boeing's AR service strategy for maintenance training. Retrieved from

https://fieldserviceusa.wbresearch.com/boeing-ar-technology-strategy-maintenance-training-transform-ty-u fieldserviceusa.wbresearch.com

Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). E-learning and the science of instruction: proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning *(4th ed.). Wiley.*

Composites Academy. (n.d.). Instructional learning tools and materials. *https://www.composites-academy.com/Nos-Outils-Apprentissage&#8203.*

CompositesWorld. (2020). Composites Academy launches online training with hands-on exercises. *https://www.compositesworld.com/articles/composites-academy-launches-online-training-with-hands-on-exercises&#8203.*

Crompton, H., & Burke, D. (2018). The use of mobile learning in higher education: A systematic review.*Computers & Education*, 123, 53–64. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.04.007

Dichev, C., & Dicheva, D. (2017). Gamifying education: what is known, what is believed and what remains uncertain: a critical review. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 14(1), 9. https://doi.org/10.1186/s41239-017-0042-5

Federal Aviation Administration. (2017). Recommended Part 147 curriculum for composites. *https://rosap.ntl.bts.gov/view/dot/57718/dot_57718_DS1.pdf&#8203.*

FAA. (2017). Recommended Part 147 Curriculum for Composites. *William J. Hughes Technical Center at*

actlibrary.tc.faa.gov

FAA. (2017). Advisory Circular AC147-3B. Certification and Operation of Aviation Maintenance and Technician Schools, *Washington, D.C.: Government Publishing Office.*

Gómez-Cambronero, Á., Miralles, I., Tonda, A.; Remolar, I. (2023) Immersive Virtual-Reality System for Aircraft Maintenance Education: A Case Study. *Appl. Sci. 2023, 13, 5043. https://doi.org/10.3390/ app13085043 (Accessed on 13 April 2025)*

Haleema, A., Javaida, M., Qadri, M.A., Suman, R. (2022). Understanding the role of digital technologies in education: A review. *Journal Sustainable Operations and Computers, Volume 3. Pages 275-285*

Hobbs, A., et al. (2021). Maintenance of composite-based aircraft components and structures: A review.*Collegiate Aviation Review International*, 39(1), 115–127. https://ojs.library.okstate.edu/osu/index.php/CARI/article/download/8305/7648&#8203.

Kapp, K. M. (2012). The gamification of learning and instruction: game-based methods and strategies for training and education. *John Wiley & Sons.*

Khasawneh, M.A.S. (2024). The Challenges Facing Vocational Education Online from the Teachers' Perspectives.

Journal of Curriculum and Teaching Vol. 13, No. 2; 2024

Kirkpatrick, D. L., & Kirkpatrick, J. D. (2006). Evaluating training programs: The four levels *(3rd ed.). Berrett-Koehler Publishers.*

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. *Prentice Hall.*

Kumar, A., & Kumar, S. (2011). Virtual reality training integrated curriculum: An aircraft maintenance technology education perspective. *International Journal of Engineering Education*, 27(4), 778–787. https://www.ijee.ie/articles/Vol27-4/11_ijee2465ns.pdf:contentReference[oaicite:15]{index=15}

Mayer, R. E. (2009). Multimedia learning *(2nd ed.). Cambridge University Press.*

Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2013*).* Adult learning: Linking theory and practice. *Jossey-Bass*.

Nicol, D. J., & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: a model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 31(2), 199–218. https://doi.org/10.1080/03075070600572090:contentReference[oaicite:14]{index=14}

Persınos, J. (2024). Demand Accelerates for Virtual Reality Training in Avionics. *Global Avionics Round Up from Aircraft Value News (AVN) Virtual Trainer. October 3 2024*

Phillips, J. J., & Phillips, P. P. (2016). Handbook of training evaluation and measurement methods (4th ed.). *Routledge.*

Shute, V. J. (2008). Focus on formative feedback. *Review of Educational Research*, 78(1), 153–189. https://doi.org/10.3102/0034654307313795:contentReference[oaicite:15]{index=15}

T. D. Rupasinghe, M. E. Kurz, C. Washburn and A. K. Gramopadhye. (2011). Virtual Reality Training Integrated Curriculum: An Aircraft Maintenance Technology (AMT) *Education Perspective. International Journal of Engineering Education Vol. 27, No. 4, pp. 778–788, 2011 0949-149X/91.* Printed in Great Britain # 2011 TEMPUS Publications.

U.S. Government Accountability Office. (2003). Aviation safety: FAA needs to update the curriculum and certification requirements for aviation mechanics*. https://www.gao.gov/assets/gao-03-317.pdfGAO*

https://doi.org/10.71284/asc.2025163

INSTAGRAM FOR ELT

Kübra Bekci Bitiş[1]
Dilek Büyükahıska[2]

Abstract

This study examines the use of Instagram in an English Language Teaching (ELT) context regarding high school freshman students' listening, speaking, and pronunciation development. Even if social media has been settled in the heart of our lives, it is always seen as a controversial topic to discuss and use in or out of classroom activities. In recent studies, writing skills and teachers' perceptions of social media usage in ELT topics are currently being investigated. Still, there is a research gap in the relationship between Instagram and teaching speaking, listening, and, as a subcategory, pronunciation skills. This case study aims to explore the influence of Instagram on students' perception of learning English through following popular education influencers and some popular pages, creating students' own content, and communicating with friends and teachers via Instagram. 31 freshman high school students participated in the study, which was conducted within a four-week timeframe. Instagram was used as a teaching tool as an engaging, motivational factor and supporting autonomous learning to change old-fashioned learning habits. Adopting an exploratory case study, open-ended surveys are implemented to reveal students' ideas about the process as the main characters of the learning journey. OESs showed that the majority of students enjoyed the experience and had a positive perception of using Instagram, more specifically, reel videos to practice English. The study creates a new perspective on modern language education and a bright idea for open-minded teachers.

Keywords: Instagram, elt, listening, speaking, social media

INTRODUCTION

Social media has become a massive part of our lives, especially for the young generation and, more specifically, for Gen Z. The number of likes and followers is an identity index. They even have a new language in that virtual world, which also reflects on real life. In these circumstances, separating language education from social media cannot be imagined. Of course, the negative and positive effects of social media are debatable topics, but there is an inevitable reality in this fake world that people like to use social media, and if they are going to use it, they should use it beneficially. This paper aims to display a brave example of teaching students how to use Instagram to learn a language. Just like in every other field, in education, teachers, stakeholders, parents, and educational systems are faced with an incredible consumerism frenzy.

As a consequence of digital marketing and social media culture, a brand-new identification 'education influencers' has emerged. 'Education influencer' term signifies popularity on a small scale, and these

[1]Ondokuz Mayıs University, Türkiye, e-mail: kbekcibitis@gmail.com, https://orcid.org/0009-0006-6393-4638

[2]Asst. Prof., Ondokuz Mayıs University, Türkiye, e-mail: dbuyukahiska@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-5074-7805

influencers use social media to sell knowledge, ideas, or products for academic purposes (Song & Nejadghanbar, 2024; Carpenter et al., 2023). As long as, the educational systems consider social media as taboo, it is obvious that learners can be lost in the virtual world. For instance, in Türkiye, we have a lack of digital literacy adaptation in our system, and this situation results in struggling students who don't know what to believe in social media, how to choose the content they are going to expose, how much time they will spend and at the end, popular slavers pay a lot of money and spend too much time to get the advanced level English by the ones who claim that they are 'experts on everything, and they can make you speak in English in 'only three months.' Exaggeration and well-paid commercials turn into a learning process disaster. It is obvious that the universalization of digital language learning necessitates digitally literate individuals.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

Digitally implemented communication is transitioning into a more image-based phase, in line with previous social media studies (Lee, 2022; Page et al., 2014). Apps or any social media tool that provides an opportunity to read, share, write, create, show, see, and communicate somehow can be seen as the latest version of CALL (Korucu-Kış, 2023; Anderson, 2007). ChatGPT, Perplexity, Teach Anything, Gemini, Hugging Face, Copy.ai, CoPilot, AI Writer, Idea Generator, Neuraltext, Talknotes, Good Content, Appy Pie, Ahrefs, Capitalize My Title, LogicBalls, Copy.AI, FlexOS, Easy-peasy.AI, Renderforest, Hatchful, Free Logo Generator, Invideo.AI, Lumen5, WaveVideo, Steve.ai, Slidemagic, Hotshot, Tome, Dall E 3, Midjourney, Dream Studio, Firefly, Leonardo.ai, Lexica.art, Dall E, Adobe Creative Cloud, Genially, Suno, Questgen, MagicChart, MagicSchool, Eduaid, Twee, Almanack, Quizalize, Facebook, Zoom, Google Classroom, Google Meet, WhatsApp, Edmodo, Office, Prezi, PowerPoint, Canva, Weebly, Woki, SlideRocket, Survey Monkey, Padlet, Kahoot, Mentimeter are some of the tools that can be used for educational purposes. Gonulal (2019) emphasized the advantage of interaction through these tools. AI tools and social media platforms such as WhatsApp, Instagram, and Facebook may provide a chance to communicate in the target language. Another point is E-portfolios, which are highly recommended in textbooks or teachers' books as a tool to promote language learning and for technology integration (The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching, 8 Volume Set, 2018). Eportfolios support extracurricular activities, and they are easy to evaluate and organize (Dressman et al., 2023). According to Sun and Yang (2013) Facebook and YouTube implementation in the language learning process enables motivation for the speaking performances of students. The impact of Covid 19 compelled all teachers to use remote teaching tools (Kusuma, 2022; Basilaia & Kvavadze, 2020; Viner et al., 2020). Because of internet connection problems and inequality of opportunity to get a technological device, students could not access the information in those dark days. Beliefs and self-efficacy of teachers in terms of online teaching literacy are shown in numerous studies, and Kusuma (2021) discussed the choice of preservice EFL teachers' perceptions of teaching via social media tools. WhatsApp and YouTube dominated Facebook and Instagram because of the familiarity of students, concerns about focusing on tasks due to the distracting point of Instagram, lack of social media accounts, accessibility, comfort, etc. English as a Lingua Digital concept is identified as a communication method preferred by individuals who don't share the same native language but the same social media glossary all over the world (Peker & Akkaya, 2020). Digital native teenagers who are exposed to technology extensively because of mobile tools cannot be kept away from the internet or social media (Hoang et al., 2021). Educators try to find modern ways to take notice of students in the language learning process (Al-Ahdal & Alharbi, 2021). As a revolutionary technique to adapt teachers and students to this new era, using Instagram synchronously or asynchronously is conducted in different research contexts (Lee, 2022; Korucu-Kış, 2023). Instagram was launched in 2010 and is now the most widespread social media tool (Akkaş et al., 2020; Manca et al., 2022; Nirmalasari & Liliani, 2022). Despite this popularity and numerous studies about technological development in ELT, there is a lack of research exploring the influence of Instagram on the English learning journey. To fill this gap, this study investigates the following questions:

1- What are the students' perceptions of learning English via Instagram?

2- Does Instagram have a positive impact on the listening, speaking, and pronunciation learning performance of students?

2. METHOD

This paper takes the form of a case study, which explores the process deeply and shows the participants' perceptions to readers. The effect of Instagram, more specifically reel videos, on the development of vocabulary knowledge, listening, and speaking skills has been observed.

2.1. Research Context and Participants

This study is conducted in an Anatolian High School in Trabzon, Türkiye. As the school is a state school and there is no selective English courses in the student's program, they can take only four English sessions, and because of limited time and restricted curriculum, listening and speaking skills are neglected. Although students have taken English courses since second grade, their level is poor, and it is observed that they don't have much motivation to do extracurricular activities. According to teacher researchers' observations, participants are focused on grades for English lessons; they don't have a goal like developing themselves, and see every task as a point. 17 females and 14 males in total, 31 students from 9th grade between 13-15 age range, attended the activities. The main goals were to increase the students' engagement in the English language learning process, boost their motivation, ensure autonomous learning, and change students' negative perceptions.

2.2. Research Procedure

The study lasted 4 weeks. For the first couple of days, students are expected to gain familiarity with Instagram's deductive specialties. Because previous studies proved that students are easily distracted, to create a more theme-based flood or For You Page (FYP), students created a new Instagram account for this study, whatever you follow on Instagram your flood and even the commercials is shaped according to what you follow, they did not use a profile picture and did not follow anyone other than the project students or researcher teacher. 20 different reels from different Instagram profiles, a motivational video, and a comic photo 'dump' are shared in this group by a responsible teacher. These videos are generally thematic videos to teach daily English and focus on informal English, sometimes taken by English teacher influencers or bilingual kids who are competent in more than one language or some profile owners who use English and Turkish very well because of a marriage or relationship, sometimes AI-based profiles. After a video is sent by the teacher, students click on the video, watch it, and at least 5 more videos from that profile, and in final, they write five things they learned from the videos to the Instagram group. Instructions and messages were mostly in the target language, as long as students did not have a hard time understanding. This process is repeated for a whole month with different videos, even if it seems like it is a writing skill-focused activity, it is not. The writing was only a communication sign to show that they had done the activity for the teacher. The main point was exposing visual content and supporting the listening skills of students, and via listening, speaking skills will also develop. To avoid cheating, students are warned not to write the same examples but to find different videos and reach different phrases, sentences, or vocabulary. Feedback is given via emojis, and from time to time, they chat in the classroom about the Instagram activity with the teacher and students. When the teacher decided that they were ready, students started taking their own videos and sharing them in the group. Students added an emoji on their faces to protect their personal information. The videos were like those popular videos, 'How can I say…..... in

English?' Imagine a Turkish sentence in that blank.

You can see four examples of profiles and some students' answers below.

Figure 1: Day 1

Table 1. Students' Sharings

1-I learned the use of the word being English. 2-I learned why the number 13 is called the baker's dozen in English. 3-I learned English words we can use when we eat too much. 4-I learned how to reply to what's up. 5-I learned to read e-mails in English
1:Just say the word 2:Fall on 3:Mental note 4:She's tried fourteen different diets but nothing seems to work 5:spitting image of
1- my voice is gone 2-show up during hard times 3- just say the word 4- true colors 5- a bit of a stretch
1- I feel stuck 2- Let it out 3- Fall on 4-backhanded compliments 5- To read the room

Figure 2: Day 2

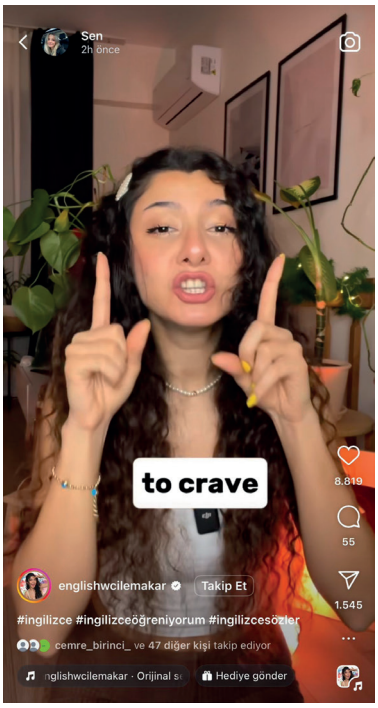

Table 2. Students' Sharings

1-to crave 2-brain rot 3-stunning 4-I'm bummed 5-bucket hat
1-Give me a hand please 2-could have 3-might have May have 4-unbutton your shirt 5-turn on the lights
1 -İron out 2 -l know right 3 -Spring has sprung 4 -Gloss over 5 -More of a
1-We don't talk anymore 2- You turned a blind eye 3- To look at 4-Be right back 5-Pet peeve

Figure 3: Day 3

Table 3. Students' Sharings

1-Take it easy 2-İt's up to you 3-ıt slipped my mind 4-I'm feeling unwell 5-I don't care
1- more or less 2- May and might 3 -rusty 4-out of sorts 5-failure
1-leftover 2-trip 3-I'm fed up 4- as if 5-it came to me
1- It turned out 2- May vs might 3- I was miles away 4- Bear with me 5- What's that got to do with it?

Figure 4 : Day 4

Table 4. Students' Sharings

1- Bleachers 2- Keepsake 3- Stand clear of 4- To do better 5- Splatter	1-I kid you not 2- How is it going 3- That makes two of us! 4- It's none of your business 5- I'm doing good
1-Revealing 2-Askew 3-Brewery 4-Preservatives 5-quarts	1-spilling over the side 2-retainer 3- the tag is sticking out 4- she is cooked 5- there's a gender-neutral bathroom

Table 5. The list of profiles sent to the students @englishwithgozde @englishwcilemakar

@englishwithgozde	@english_teacher_helina
@englishwcilemakar	@auroras.onlinelanguagelessons
@itsayseser	@iskoceniste
@englishbygiovana	@biringilizcesokagi
@ariannitalagringa	@roastmyenglish
@englishwithbaba3	@online_english_for_kids
@attim.tuttum	@englishwithaleyna
@english.bay	@ozlemserinarslan
@promova	@acquirenglish
@movie.zone.hq	@gortis.english
@ingilizcekumbaram	@fiftyandfearless

Figure 5: A visual from the group media / Students' videos

2.3. Data Collection and Analysis

To investigate participants' (N = 31) perceptions, an open-ended survey (OES) is conducted via Google Forms. The open-ended questions were designed according to the objectives of the research. The reason behind choosing the OES method is to give students freedom for deep expression. The survey questions

asked for students' feedbacks as follows:

1) Before these activities, did you use Instagram to improve your English?

2) Can you summarize the activities that you've done in the private Instagram group?

3) What do you think about the profiles I sent you, do you want to follow any of them after the activity ends?

4) Was it an enjoyable process for you? How does it make you feel to do homework on Instagram?

5) Do you think the activities have contributed to your language skills? If they have, which ones (listening, speaking, reading, writing, pronunciation)?

6) Which activity has become your favorite?

7) Can you share your ideas to develop the activities how would it be more influential?

8) Do you think these kinds of activities should be added to course books?

DISCUSSION AND CONCLUSION

26 of participants answered the questions. One of the students skipped the first question and it is seen that 20 of the students had never used Instagram for language learning before.

Can you summarize the activities that you've done in the private Instagram group?

'I improved my English with the videos our teacher sent us.' 'Commenting on videos and taking videos'

'We were choosing five videos among those our teacher sent us, we were writing what we learned from those videos, and now we are taking videos like them.'

'Learning different things every day'

'We learned new vocabulary, and social media has been effective .'

The teacher sends a video, and we write the vocabulary or sentences we learned.

Because of some technical issues like internet connection, lack of devices, and limited time, five students could not answer these questions. Those students have difficulty joining the activities, too. They used their parents' devices, and sometimes they added comments on Instagram after three or two days, but because they volunteered to attend and their feedback was quite positive in the classroom, being a part of this study has been good for them, too.

What do you think about the profiles I sent you, do you want to follow any of them after the activity ends?

'I like them, yes.' 'Good, some of them.'

'Profiles are very nice, I think I will follow them' 'I already followed them.'

'I knew most of them, all of them better than each other, they teach the vocabulary in a cool way, besides, thanks to the examples they gave, the vocabulary becomes more permanent.'

'No, it is nonsense.'

'Profiles are good, but I don't know, maybe I can'

Actually, in the beginning, following the profiles was an obligation to shape content for students, but then

they expressed that they would like to follow the ones they liked, and it made more sense for the teacher-researcher. While choosing the profiles, to make them more familiar, the first profiles are selected according to age, popularity, and understandability. Especially Turkish content creators are chosen because it is easier for students to establish a connection, and social media culture necessitates connection.

Was it an enjoyable process for you? How does it make you feel to do homework on Instagram?

'It was a nice process, doing homework on Instagram makes me feel good.'

'It was an enjoyable process. I was doubtful about what to do in the beginning, but as I developed, I got used to it. I felt like I could do the things that I couldn't do in the classroom.'

'It is different'

'I think it was a very nice process.I find it very funny. Of course, it was hard for me to get used to in the beginning, but when I got used to I started to do it easily.

'I was learning vocabulary while scrolling down the page, but what I liked was writing sentences and vocabulary, and I had fun.'

'It is enjoyable, I was spending time on this platform.'

Changing the perception of 'English is something boring and complicated' was one of the main conscious aims of the teacher-researcher, and the results show that the mission was accomplished. To see the language as a burden and hard to study and learn is one of the basic difficulties that teachers come across in their teaching experience.

Do you think the activities have contributed to your language skills? If they have, which ones (listening, speaking, reading, writing, pronunciation)?

'Yes, I do. Listening!'

'I do. Speaking and Writing'

'I think it was more influential for listening, but I can't pass the others'

'I realized that I have problems with pronunciation, and I realized that I was trying to pronounce the words without even realizing it while I was watching the videos.'

'Mostly pronunciation'

'Of course it does. Especially for listening, speaking for me.'

Because of the sickness of the modern age, which is 'spoonfeeding parenting, ' teachers have a hard time developing autonomous learning for students. Giving students extracurricular activities and, while doing this, taking their lifestyles, pleasures, habits, personalities, age groups, cultures, and backgrounds into consideration so that the goal can be reached is quite important but complicated. Results show that learners realize what they do and why they are doing those activities. Some of them even criticized themselves.

Which activity has become your favorite?

'Taking our own video and sharing'(9 students agree on this) 'Taking videos of the vocabulary we like.'

'The ones with the long sentences.'

'There was a video about the New Year, it was nice.'

'Watching videos and writing was easy, but I think taking videos was enjoyable. I like the idea of adding emojis to our faces.'

Presence on social media and admiration for influencers are very popular situations among this age group, so these results were predictable, especially the willingness to share their own videos. One of them even complained in the classroom about sharing the video in a private group, because she wanted to share on the flood.

Can you share your ideas for developing the activities? How would it be more influential?

Do you think these kinds of activities should be added to course books? '*We can make a group activity.'*

'Something like a game would be better.'

'I think nothing can be better than this, these kinds of activities can come to the coursebooks.'

'I have no idea.' 'Absolutely yes.'

'Yes, it should be added. It would be more enjoyable.'

This case study attempted to show that Instagram or another social media tool should not be taboo for teachers. Manca et al. (2022) point out that Instagram can be a possible resource for learning a language, thanks to its popularity. The results are in line with the fact that ubiquity, digitalization, socialization, mobility, using visual-based tools, and how social media tools are utilized have a vital point in the teaching process (Lee, 2022). In light of the fact that most of the students have a point about their levels skill by skill and can observe their development throughout the process, as Zou et al. (2015) stated that online communication supports error correction and provides motivation, self- confidence as well (Taghizadeh & Ejtehadi, 2021). Wagner (2021) reported that extracurricular digital tasks can boost motivation; students may find it blissful and lighthearted. From an insider perspective, seeing the stages that have become successful in students' psychology is quite satisfactory. Priority should always be students' success and love for language, and this study has a supporting point. What do you think? Is it possible to see an Instagram task on coursebooks in Türkiye one day?

Author Contribution Statement

Both authors contributed equally to the design, implementation, and writing of this study. Both authors have read and approved the final manuscript.

Acknowledgment and Funding Statement

No funding was received for this study.

Ethics Approval Statement

This study was conducted in accordance with ethical standards and does not require ethical approval.

Conflict of Interest Statement

The authors declare that they have no financial or personal conflicts of interest related to this study.

REFERENCES

Akkaş, C., Bakirtaş, H., & Çiftçi, S. (2020). 'NARSİSTAGRAM': INSTAGRAM KULLANIMINDA

NARSİSİZM. Selçuk İletişim, 13(1), 130–157. https://app.trdizin.gov.tr/makale/TkRBME5qYzRPQT09/-narsistagram-instagram-kullaniminda-narsisizm

Al-Ahdal, A. A. M. H., & Alharbi, M. A. (2021). MALL in collaborative learning as a vocabulary-enhancing tool for EFL learners: A study across two universities in Saudi Arabia. *SAGE Open*, *11*(1), 2158244021999062. https://doi.org/10.1177/ 2158244021999062

Anderson, S. E., & Maninger, R. M. (2007). Preservice Teachers' Abilities, Beliefs, and Intentions regarding Technology Integration. *Journal of Educational Computing Research*, *37*(2), 151–172. https://doi.org/ 10.2190/h1m8-562w-18j1-634p

Basilaia, G., & Kvavadze, D. (2020). Transition to Online Education in Schools during a SARS-CoV-2 Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Georgia. *Pedagogical Research*, *5*(4). https://doi.org/10.29333/pr/ 7937

Carpenter, J. P., Shelton, C. C., & Schroeder, S. E. (2023). The education influencer: A new player in the educator professional landscape. Journal of Research on Technology in Education, 55(5), 749–764. https: doi.org/ 10.1080/ 15391 523. 2022. 2030267

Dressman, M., Lee, J. S., & Perrot, L. (2023). *English language learning in the digital age: Learner-Driven Strategies for Adolescents and Young Adults*. John Wiley & Sons.

Gonulal, T. (2019). The use of Instagram as a Mobile-Assisted Language learning tool. *Contemporary Educational Technology*, *10*(3), 309–323. https://doi.org/10.30935/cet.590108

Hoang, Q., Pham, T., Dang, Q., & Nguyen, T. (2021). Factors influencing Vietnamese teenagers' intention to use mobile devices for English language learning. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research/Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. https://doi.org/10.2991 assehr.k.211224.023

Korucu-Kış, S. (2023). Instag(R)ite: integrating visual social media into academic writing instruction. *Computer Assisted Language Learning*, 1–32. https://doi.org/10.1080/09588221.2023.2228838

Kusuma, I. P. I. (2022). "Why this and not that social media?": Reasons for using technology during online practice teaching. *The JALT CALL Journal*, *18*(2), 264–285. https://doi.org/10.29140/jaltcall.v18n2.593

Lee, Y. (2022). Language learning affordances of Instagram and TikTok. *Innovation in Language Learning and Teaching*, *17*(2), 408–423. https://doi.org/10.1080/17501229.2022.2051517

Manca, S., Passarelli, M., & Rehm, M. (2022). Exploring tensions in Holocaust museums' modes of commemoration and interaction on social media. *Technology in Society*, *68*, 101889. https://doi.org/ 10.1016/j.techsoc.2022.101889

Nirmalasari, N. V., & Liliani, E. (2022b). The use of Instagram as a media for Indonesian learning assignments.

International Journal of Linguistics Literature & Translation, *5*(1), 122–129. https://doi.org/10.32996/ ijllt.2022.5.1.17

Page, R., Barton, D., Unger, J. W., & Zappavigna, M. (2014). Researching language and social media. In *Routledge eBooks*. https://doi.org/10.4324/9781315771786

Peker, H. & Akkaya, Ö. (2020). The emergence of English as a lingua digital within chaos/complexity theory framework. Journal of Narrative and Language Studies, 8(14), 99-111.

Song, J., & Nejadghanbar, H. (2024b). Consumerist discourses on social media and language teacher educator identity tensions. *TESOL Journal*. https://doi.org/10.1002/tesj.877 *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching, 8 volume set*. (2018). John Wiley & Sons.

Sun, Y., & Yang, F. (2013b). I help, therefore, I learn: service learning on Web 2.0 in an EFL speaking class.*Computer Assisted Language Learning*, *28*(3), 202–219. https://doi.org/10.1080/09588221.2013.818555

Taghizadeh, M., & Ejtehadi, A. (2021b). Investigating pre-service EFL teachers' and teacher educators' experience and attitudes towards online interaction tools. *Computer Assisted Language Learning*, *36*(8),1633 1667. https://doi.org/10.1080/09588221.2021.2011322

The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching, 8 volume set. (2018). John Wiley & Sons.

Viner, R. M., Russell, S. J., Croker, H., Packer, J., Ward, J., Stansfield, C., Mytton, O., Bonell, C., & Booy, R. (2020). School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: a rapid systematic review. *The Lancet Child & Adolescent Health*, *4*(5), 397–404. https://doi.org/10.1016/ s2352-4642(20)30095-x

Wagner, K. (2021). Using Instagram for language learning. *Second Language Research & Practice*, *2*(1), 154–164. http://hdl.handle.net/10125/69864

Zou, B., Wang, D., & Xing, M. (2015). Collaborative tasks in wiki-based environment in EFL learning.

Computer Assisted Language Learning, 29(5), 1001–1018. https://doi.org/10.1080/09588221.2015.1121878

https://doi.org/10.71284/asc.2025164

YAKINSAMA HİPOTEZİNE İLİŞKİN SİSTEMATİK BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ: BIBLIOMETRİX (R) ÖRNEĞİ

A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW ON CONVERGENCE HYPOTHESIS: THE CASE OF BIBLIOMETRIX (R)

Serpil Ağcakaya [1]

Yasemin Erduran[2]

Özet

Hume'a kadar dayanan temelleriyle ortaya çıkan yakınsama hipotezi, sistematik olarak araştırılmaya başlanmış ve 20. yüzyılın sonlarına doğru popülerleşmiştir. Özellikle Neoklasik görüşün temellerini yansıtan yakınsama hipotezi literatürde genellikle 2 türde araştırılmaktadır. Bu türler beta yakınsaması ve sigma yakınsaması olarak adlandırılmaktadır. Beta yakınsama, başlangıçta düşük gelir düzeyine sahip bir ülkenin, yüksek gelirli ülkeye göre hızlı büyüme potansiyeline sahip olduğunu ve zaman içinde gelir farklarının kapanacağını ele almaktadır. Sigma yakınsama ise kişi başına düşen reel gelirin zaman boyutundaki dağılımını analiz etmektedir Bu durumda, varyans, standart sapma gibi ölçütlerin hedef ülkeye ya da ortalamaya doğru yakınsamaya başlaması durumunda sigma yakınsama gerçekleşir. Tüm bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı da özellikle 1990'lı yıllardan sonra oldukça popüler olan hipotez tartışmalarına meta analiz yöntemleri perspektifinden bakmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise günümüz projeksiyonunu ortaya koyarak, literatürdeki güncel durumu ortaya çıkarmak ve gelecekte bu alanda çalışacak araştırmacılara bir yol haritası sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda Web of Science (WOS) veri tabanında sigma yakınsama, beta ve sigma yakınsama, beta yakınsama anahtar kelimeleri girilerek konu kapsama uygun çalışmalar seçilmiştir. Belirlenen kısıtlar doğrultusunda elde edilen 1341 çalışma, Bibliometrix (R) paket programıyla analiz edilmiştir. Analizlerden elde edilen en çarpıcı bulgular literatürün oldukça popüler ve Neoklasik yaklaşıma uygun olmasına karşın politik liberalizm uygulama örneği taşıyan Çin'in literatürü en çok katkıyı yapmış olmasıdır. Elde edilen bir diğer çapıcı sonuç Lotka Yasası'na göre konu özelinde literatüre birden fazla çalışmayla katkı yapan az sayıda araştırmacının olmasıdır. Öte yandan konuya dair tek ülkeli yayınların fazla olması nedeniyle, uluslararası literatürün istenen düzeyde işbirliği yapmadığı, elde edilen bir diğer önemli bulgu olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sigma yakınsama, beta yakınsama, bibliyometrik analiz, bibliometrix (R).

[1] Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye, e-mail: serpilagcakaya@sdu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-6107-8205.

[2]Sorumlu Yazar, Öğr. Gör., Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye, e-mail: yaseminerduran@mku.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-6569-6454.

Abstract

The convergence hypothesis, which has its foundations dating back to Hume, began to be systematically studied and gained popularity towards the end of the 20th century. Particularly reflecting the foundations of the Neoclassical view, the convergence hypothesis is generally explored in two types in the literature. These types are referred to as beta convergence and sigma convergence. Beta convergence addresses the idea that a country with a low initial income has the potential for faster growth compared to a high-income country, and over time, income disparities will narrow. Sigma convergence, on the other hand, analyzes the distribution of real income per capita over time. In this case, sigma convergence occurs when measures like variance and standard deviation begin to converge toward the target country or the mean. In light of this information, the aim of this study is to examine the popular discussions on the hypothesis, especially those that became quite prominent after the 1990s, from the perspective of meta-analysis methods. Another goal of the study is to present the current state of the literature by showing today's projections and provide a roadmap for future researchers in the field. To achieve this, studies related to sigma convergence, beta and sigma convergence, and beta convergence were selected by entering relevant keywords into the Web of Science (WOS) database. A total of 1341 studies were obtained under the specified constraints and analyzed using the Bibliometrix (R) package. The most striking findings from the analysis include that, despite the literature being quite popular and in line with the Neoclassical approach, China, with its policy of political liberalism, has made the most significant contribution to the literature. Another notable result is that, according to Lotka's Law, a small number of researchers have contributed multiple works to the literature on this topic. Furthermore, the large number of single-country publications indicates that international collaboration in the literature is not at the desired level, which stands out as another important finding.

Keywords: Sigma convergence, beta convergence, bibliometric analysis, bibliometrix (R).

GİRİŞ

İktisadi düşüncede yakınsama ile ilgili tartışmalar 18. yüzyıla kadar gitmektedir (Elmslie, 1995: 207). Temelde düşük gelirli ülke/bölgelerin zamanla elde ettiği yüksek büyüme veya gelir ile birlikte zengin olarak nitelendirilen ülkelere yakalayacağı yaklaşımını ele almaktadır (Sala-i-Martin, 1996). Özellikle Solow'un (1956) ufuk açıcı makalesi ile iktisat disiplinin de ampirik olarak tartışılmaya başlanan ve Neoklasik düşünce yapısını temsil eden görüş yıllar içerisinde artarak devam eden bir ilgiyle literatürde takip edilmektedir. Beta ve sigma olarak ele alınan gelir yakınsaması olarak literatürde sıklıkla tartışılan kavram t+n zamandaki gelir farklılıklarının azalması olarak ele alınmaktadır. Nitekim sigma yakınsamaya bakıldığında parametre olarak reel kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'yı (GSYH) ele alırken, beta yakınsama da durum büyümenin başlangıç durumuyla zaman içerisinde gerçekleştiği son durum arasındaki farkı parametre olarak ele almaktadır. Sigma yakınsama özellikle kişi başına reel GSYH'nin varyansa ya da ortalamaya doğru yaptığı dalgalanmaya göre farklılaştığı durumları temsil etmektedir. buna göre ortalama veya varyans etrafında gerçekleşen dalgalanmalar yakınsamanın gerçekleştiği durumları temsil etmektedir (vice versa) (Furceri, 2005). Beta yakınsama da özellikle düşük başlangıç seviyesinde gelir düzeyine sahip ülkenin zamanla hızlı büyüme eğilimini ve potansiyelini kullanarak zengin gelir düzeyindeki ülkeyi yakalayacağını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda $Growth_{i,t} = a + \beta.\left(Income_{i,t-1}\right) + \epsilon_{i,t}$ betanın negatif bir değer aldığı durumlarda yakınsama gerçekleşmiş olarak kabul edilmektedir (Barro & Sala-i-Martin, 1992).

Bu çalışma gelir yakınsaması üzerine ortaya çıkan çalışmaların sistematik bir incelemesi amacını gütmektedir. Nitekim bu durumun tespiti için belirli anahtar kelime parametreleri girilerek çalışmalar Web of Science (WoS) çekirdek koleksiyonundan çekilmiştir. Çekilen veri seti normalizasyonu gerçekleştirildikten

sonra VOSviewer ve R temelli çalışan Bibliometrix paket programları gerçekleştirerek analiz bulguları elde edilmiştir. Çalışma temel 4 bölümden oluşmaktadır. Temel kavramsal tarafın değinildiği giriş kısmı birinci bölümü oluştururken, analize ilişkin yöntem, bulgular ve sonuç kısımları sırasıyla 2, 3 ve 4. bölümü oluşturmaktadır.

1. YÖNTEM

Bu çalışmada araştırma alanındaki literatürün genel eğilimlerini, gelişim sürecini ve temel odak noktalarını belirlemek amacıyla bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Analizlerin haritalandırmalar ile ifade edildiği bibliyometrik analizler görsel anlatımın literatürde belli bir konu başlında kurulan ilişkileri ve bu ilişkileri yansıtan ağları ortaya çıkaran en güncel yöntemler arasında yer almaktadır (Gökmenoğlu & Yavuz, 2024a).

Çalışmada görselleştirilmelerin oluşturulabilmesi ve konu başlığımızda ortaya çıkan çalışmalardan elde edilen verilerin analiz edilmesi için VOSviewer ve Bibliometrix çözümleyicileri kullanılmıştır. Analiz sürecinde yayın sayıları, yıllara göre dağılım, en üretken yazarlar, en etkili dergiler, en çok atıf alan çalışmalar ve anahtar kelime analizleri gibi metrikler dikkate alınmıştır. Ayrıca bilimsel işbirliklerinin yapısını görmek amacıyla yazar, kurum ve ülke düzeyinde işbirliği ağları görselleştirilmiştir. Bu yöntem sayesinde alandaki durum ve gelecek eğilimler hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapılması hedeflenmiştir. Hedeflenen amaçlar doğrultusunda elde edilen veri seti için "beta convergence", "sigma convergence" ve "convergence" anahtar kelimeleri girilmiştir. Ek olarak veri seti normalizasyonu için "economics" konu başlığında özelleştirme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmalar için 1990-2025 yılları veri setinin zaman kısıtını oluşturmaktadır.

Bibliyometrik çalışmalar birçok alanda kullanılabildiği gibi ekonomi literatüründe de sıklıkla kullanılmaktadır. Nitekim Zupic ve Čate (2015) yönetim organizasyon temelinde, Depren, Kartal ve Depren (2018) borsalarda yaşanan oynaklık temelinde, Ruiz-Real, Uribe-Toril, De Pablo Valenciano ve Gázquez-Abad (2018) dönüşüm ekonomi ekonomisi temelinde, Şimşek (2020) girişimcilik temelinde, Bozkurt ve Çelikkaya (2022) bölgesel kalkınma ve doğrudan yabancı yatırımlar temelinde, Şimşek (2022) finansal davranışlar, Bozkurt ve Gökmenoğlu (2023), enflasyon ve işsizlik temelinde, Gökmenoğlu ve Göze Kaya (2023) mali alan temelinde çalışmalar yaptığı görülmektedir. Yukarıda yer alan bahse konu çalışmaların VOSviewer programını kullanarak genel haritalandırmaları gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu çalışmada hem VOSviewer hem de Bibliometrix uygulamasını gerçekleştirerek alana katkı sağlamayı amaçlamakta ve literatürdeki benzer çalışmalardan bu yönüyle ayrışmaktadır.

2. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümün yapılan analizler doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda WoS çekirdek koleksiyonundan elde edilen tanımlayıcı istatistikler, Lotka yasasına göre yazar üretkenlikleri ve ağ analizleri yer almaktadır.

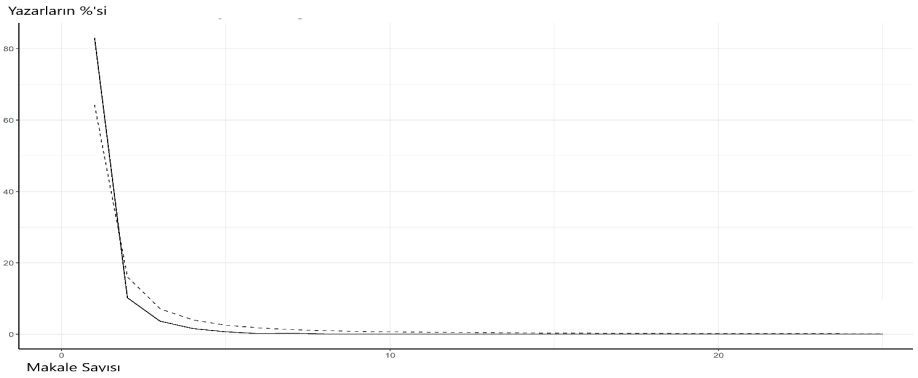
Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Açıklama	Sonuç	Açıklama	Sonuç	Açıklama	Sonuç
Dönem	1990:2024	Makale	1138	Anahtar Kelime	2911
Kaynaklar	665	Kitap Bölümü	11	Toplam Yazar Sayısı	2578
Doküman Sayısı	1341	Erken Erişim Makale	30	Tek yazarlı belgelerin yazarları	250
Yıllık Makale Sayısındaki Büyüme	14,89	Kongre Bildirisi	19	Tek Yazarlı Makale Sayısı	306
Ortalama Doküman Yaşı	7,44	Düzeltme Makalesi	2	Co-Authors per Doc	2,52
Makale Başın Ortalama Atıf	15,41	Editöryal Materyal	1	Uluslararası Yazarlı Makaleler	18,87
Kaynakçalar	37723	Konferans Bildirisi	130	İnceleme	10

Tablo 1'e göre 1990 ile 2024 yılları arasındaki akademik yayın verilerini kapsamaktadır. Veriler, belirli yayın türlerinin miktarlarını, yazar katılımını ve çeşitli doküman türlerinin atıf performanslarını içermektedir. Toplamda 1341 doküman bulunmakta olup, bu dokümanlardan 1138'i makale, 11'i kitap bölümü, 30'u erken erişim makalesi ve 19'u kongre bildirisi şeklindedir. Ayrıca, 2 düzeltme makalesi ve 1 editöryal materyal yayımlanmıştır. Kongre bildirileri ve konferans bildirisinden elde edilen katkılarla birlikte toplam doküman sayısı çeşitlilik göstermektedir.

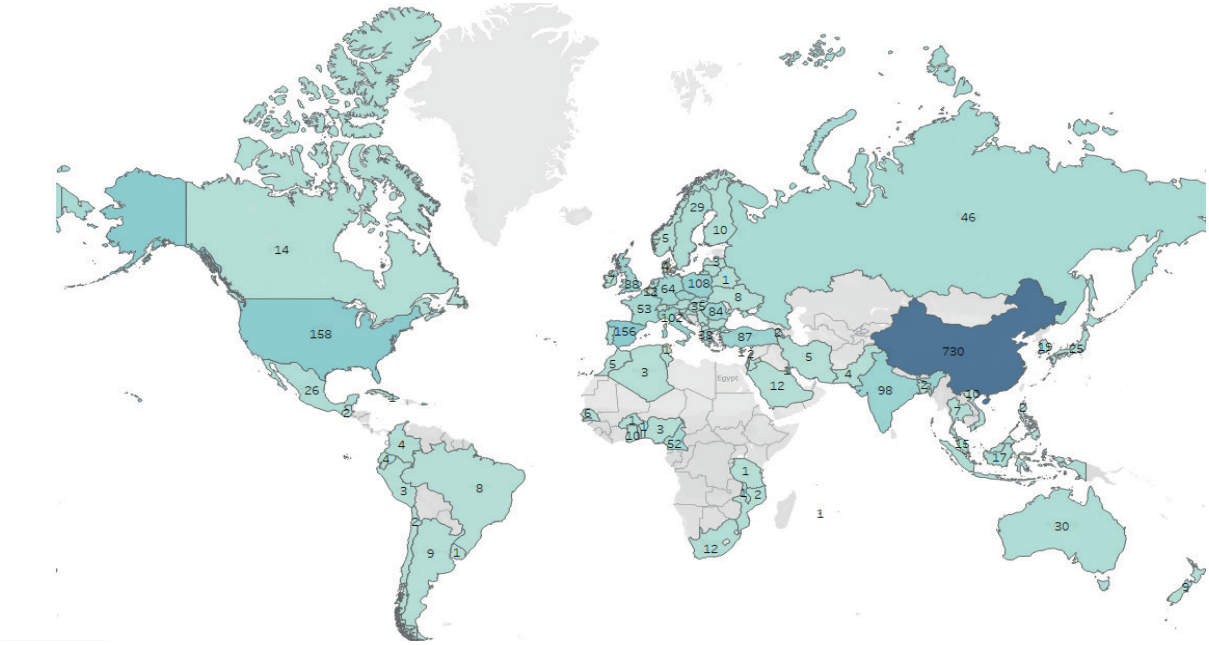
Verilere göre yıllık makale sayısındaki büyüme oranı %14,89'dur ve ortalama doküman yaşı 7,44 olarak hesaplanmıştır. Makaleler her bir makale başına ortalama 15,41 atıf almıştır, bu da bu dönemde yayımlanan çalışmaların araştırmacılar tarafından yüksek oranda referans gösterildiğini işaret etmektedir. Yazar katılımı açısından, toplam yazar sayısı 2578 iken, tek yazarlı belgelerin yazar sayısı 250, tek yazarlı makale sayısı ise 306 olarak belirtilmiştir. Ortalama bir doküman başına düşen yazar sayısı 2,52 olup, uluslararası iş birliği içeren makaleler %18,87 oranında yer almaktadır. Bu veriler ışığında, araştırma alanındaki büyüme, uluslararası iş birliğinin önemi ve makalelerin atıf alma düzeyine dair önemli sonuçlar çıkarılabilmektedir. Özellikle yüksek atıf oranı, alanın akademik değerinin ve literatüre katkısının altını çizmektedir.

Şekil 1. Lotka Yasası ve Yazarların Üretkenlik Durumu

Şekil 2'de Lokta yasasına göre yazarların üretkenlik durumları görülmektedir. Lokta yasasına bakıldığında temel olarak literatürde faaliyet gösteren az sayıdaki araştırmacının literatüre birden fazla çalışmayla katkı sağladığı hipotezini savunmaktadır (Gökmenoğlu & Yavuz, 2024b). Bu sav doğrultusunda yapılan analiz Şekil 2'de görselleştirilmiştir. Buna göre Lotka tarafından savunulan görüşün Şekil 2'ye göre doğrulandığı literatürdeki az sayıda araştırmacının literatüre birden fazla çalışma ile katkı sağladığı görülmektedir.

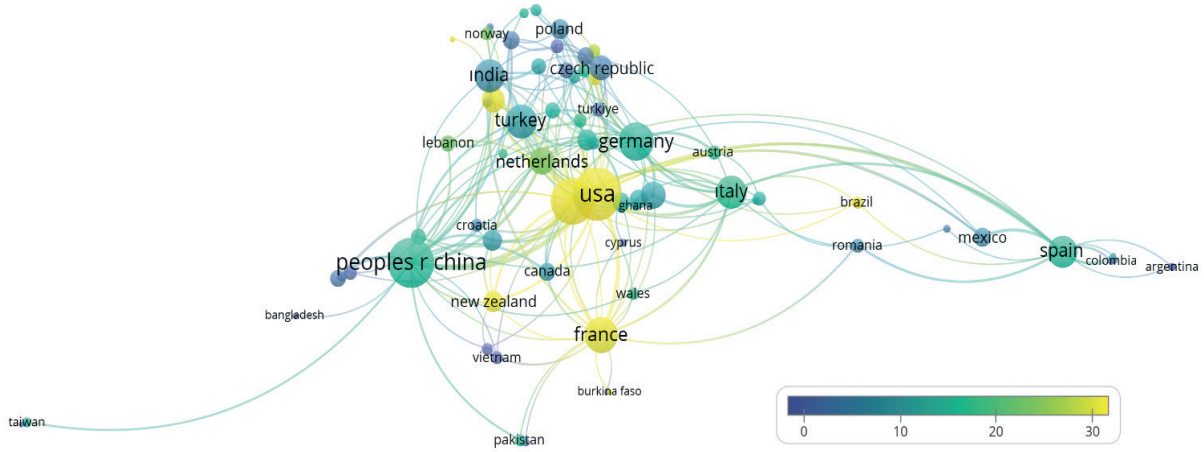
Şekil 3. Çalışmaların Ülkelere Göre Dağılımları

Yakınsama literatürüne ilişkin ülkelerin alana yapmış olduğu çalışmalar incelendiğinde 730 çalışma ile Çin'in literatürde en çok çalışma yapan ülke konumunda olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak Çin'i 158 çalışma ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) takip etmektedir. Bunun yanında İspanya, Hindistan, Fransa ve İtalya'nın ardından 88 çalışma ile Türkiye yer almaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde literatürde ilişkiler neticesinde ortaya çıkan ağ analizleri yer almaktadır. Buna göre ülke, yazar, kurum işbirliklerinin yanında anahtar kelime kullanımına yönelik analizler gerçekleştirilmiştir.

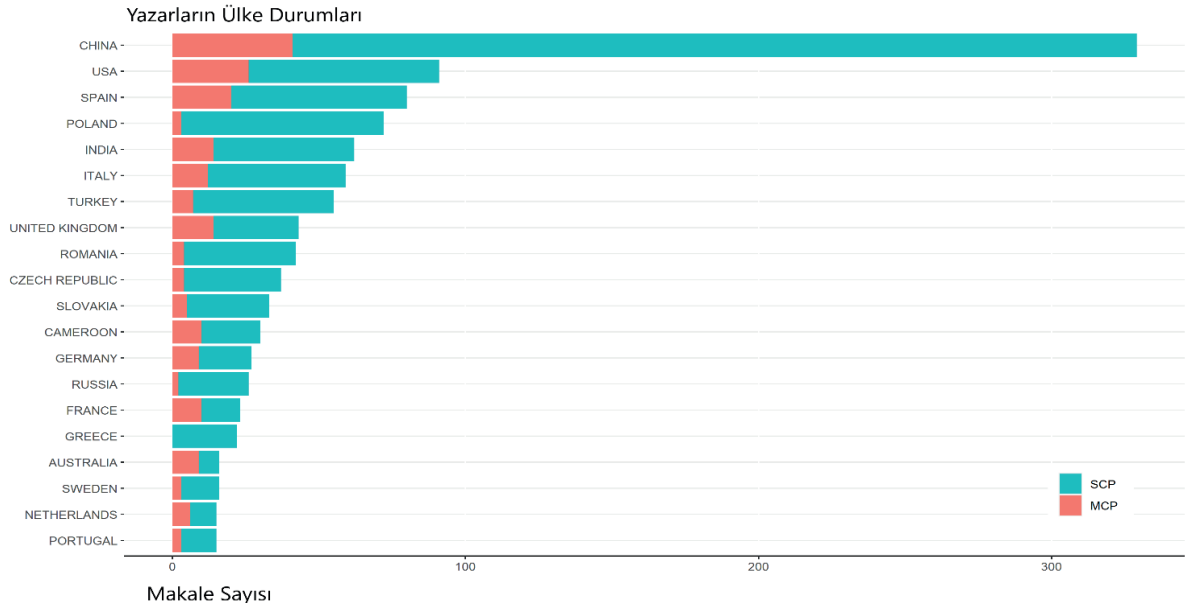
Şekil 3. Ülke İşbirliği Ağ Haritası

Şekil 5 incelendiğinde Ülke işbirliği ağ analizinde ortaya çıkan ilişkiler görülebilmektedir. Analizler daha doğru ve tutarlı sonuçlar verebilmesi için belirli kısıtlara göre yapılmıştır. Buna göre bir ülkenin en fazla 25 adet makale analize dahil edilirken en az 1 çalışması ve bu çalışmalarından en az 0 atıf almış olması kısıt olarak girilmiştir. Bu neticede ilişkisel durum incelendiğinde ağda 92 ülke ülke olduğu ve bunların 72'sinin birbiriyle bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Şekil'de yer alan renklendirme ülkenin ortalama makale

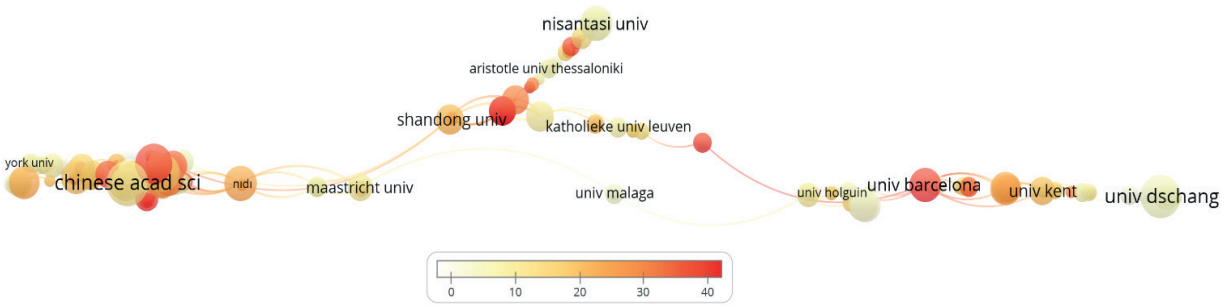
başına aldığı atıf sayısına göre belirlenirken, daire büyüklükleri toplam bağlantı gücüne göre belirlenmiştir. Bu minvalde ABD'nin literatürde birçok ülke ile işbirliği yaptığı ek olarak ağın genelinde bağlantı faktörü olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak Türkiye'ye bakıldığında ağda önemli bir konuma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 6. Yazar İşbirliklerindeki Ülke Durumları

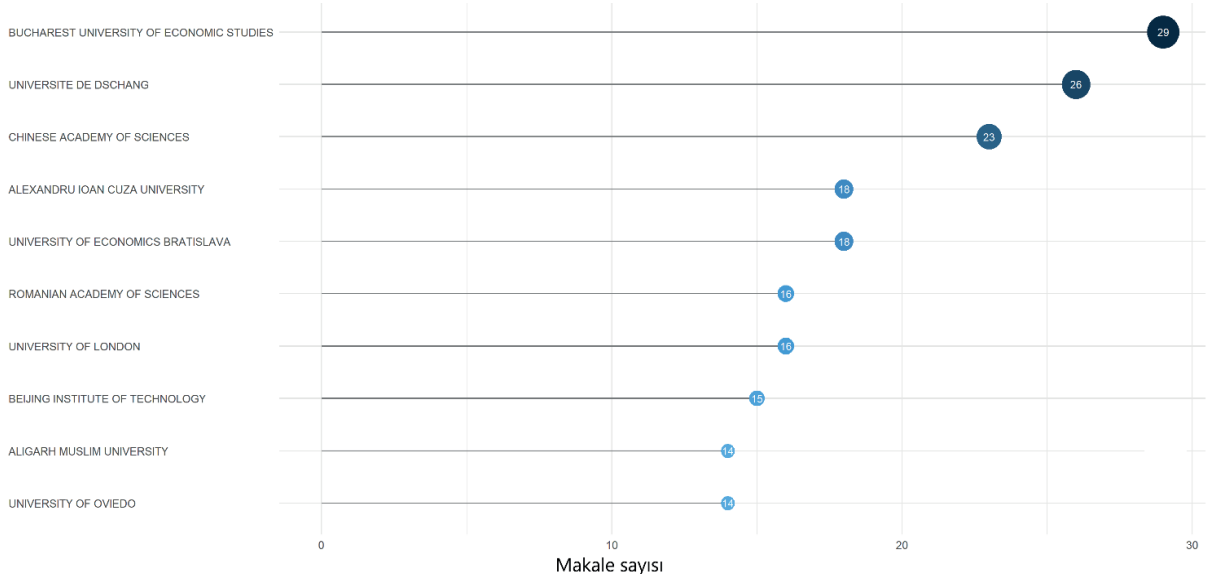
Şekil 6 incelendiğinde makalelerin ülkelere göre tek ülkeli ve çok ülkeli iş birliği durumlarını ayrıntılandırmaktadır. SCP tek ülkeli yayınları gösterirken, MCP çok ülkeli yayınları göstermektedir. İlk 20 ülkeye göre yapılan incelemede yüksek yayın oranları ve iş birliği eğilimleri arasında önemli farklar gözlemlenmiştir. Çin (%24,5 oranla) en fazla yayın sayısına sahip olup, bu makalelerin çoğunluğu (%87,5) tek ülke iş birliği (SCP) ile yayımlanmıştır. Bu durum, Çin'in bilimsel üretimde güçlü bir ulusal odağa sahip olduğunu göstermektedir. ABD (%6,8) ve İspanya (%6), Çin'in ardından gelirken, çok ülkeli iş birliği (MCP) oranları sırasıyla %28,6 ve %25'tir. Özellikle ABD ve İspanya'nın yüksek MCP oranları, bu ülkelerin uluslararası iş birliğine açık olduklarını ortaya koymaktadır. Türkiye'nin de dâhil olduğu diğer ülkelerde, SCP ve MCP oranları arasında belirgin farklar vardır. Örneğin, Türkiye'nin SCP oranı %87,3 ile yüksek olup, MCP oranı %12,7 olarak gözlemlenmiştir. Bu durum, Türkiye'nin ağırlıklı olarak ulusal çalışmalara yöneldiğini gösterirken, uluslararası iş birliği potansiyelinin de mevcut olduğunu ifade etmektedir. Fransa (%43,5), Avustralya (%56,3), Birleşik Krallık (%32,6) ve Almanya (%33,3), yüksek MCP oranlarına sahip ülkeler arasındadır ve bu oranlar, bu ülkelerin uluslararası araştırmalara daha açık olduklarını göstermektedir. Özellikle Avustralya'nın MCP oranının %56,3 olması, bu ülkenin araştırmalarda büyük ölçüde çok ülkeli iş birliğine odaklandığını işaret eder. Sonuç olarak, Çin, Polonya ve Romanya gibi ülkelerde SCP oranlarının yüksek olması, ulusal üretime vurgu yapıldığını belirtirken; ABD, Almanya, Avustralya ve Fransa gibi ülkelerin yüksek MCP oranları, bu ülkelerin bilimsel araştırmalarda daha fazla uluslararası iş birliği içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dağılım, ülkelerin bilimsel araştırmalarındaki iş birliği eğilimlerini ve uluslararası ağlardaki rollerini anlamak açısından önemlidir.

Şekil 7: Kurum İşbirliği Ağ Haritası

Şekil 7'de kurum işbirliği ağ haritası gösterilmektedir. Buna göre yapılan analizlerden daha nitelikli sonuçların elde edilebilmesi için belirli kısıtlar girilmiştir. Bu kısıtlara bakıldığında bir kurumun en fazla 25 çalışması alınırken, en az 1 çalışması ve bu çalışmalardan en az 0 atıf almış olması kısıt olarak girilmiştir. Buna göre elde edilen bulguların renklendirmesi ortalama atıf sayısına göre gerçekleştirilirken, daireler toplam bağlantı gücüne göre belirlenmiştir. Şekil incelendiğinde birkaç tane kurumun ağı birbirine bağlanyan etkin bir rolde olduğu görülebilmektedir. Nitekim Maastricht Üniv., Shandong Üniv. ve Holguín Üniversitesi'nin etkin rol aldığı görülmektedir. Ek olarak ağda Türkiye'den Nişantaşı Üniversitesi'nin de yer aldığı görülmektedir.

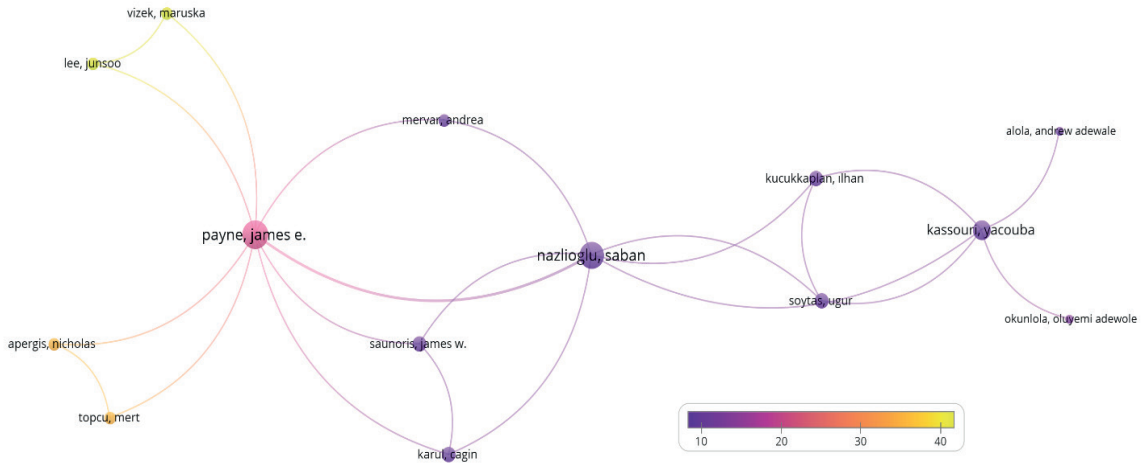
Şekil 8. En Etkili 10 Kurum

Şekil 8'de ağdaki en etkili 10 kurum ve bu kurumların sayılarına göre etkinlik karşılaştırmasını sunulmaktadır. Yatay eksen makale sayısını, dikey eksen ise üniversitelerin isimlerini göstermektedir. Görselde yer alan üniversiteler arasında en fazla makale üreten kurum, Bucharest University of Economic Studies olup, toplamda 29 makale yayımlamıştır. Onu sırasıyla Université de Dschang (26 makale) ve Chinese Academy of Sciences (23 makale) takip etmektedir. İlk üç üniversitenin makale üretiminde belirgin bir liderlik gösterdiği gözlemlenmektedir. Özellikle Bucharest University of Economic Studies, diğer üniversitelerle kıyaslandığında daha yüksek bir üretim seviyesine sahiptir. Alexandru Ioan Cuza University ve University of Economics Bratislava, 18 makale ile aynı sayıda üretim yapmış olup, bu üniversiteler arasında eşit bir performans sergilenmiştir. Grafikteki diğer üniversiteler, University of London, Beijing Institute of Techno-

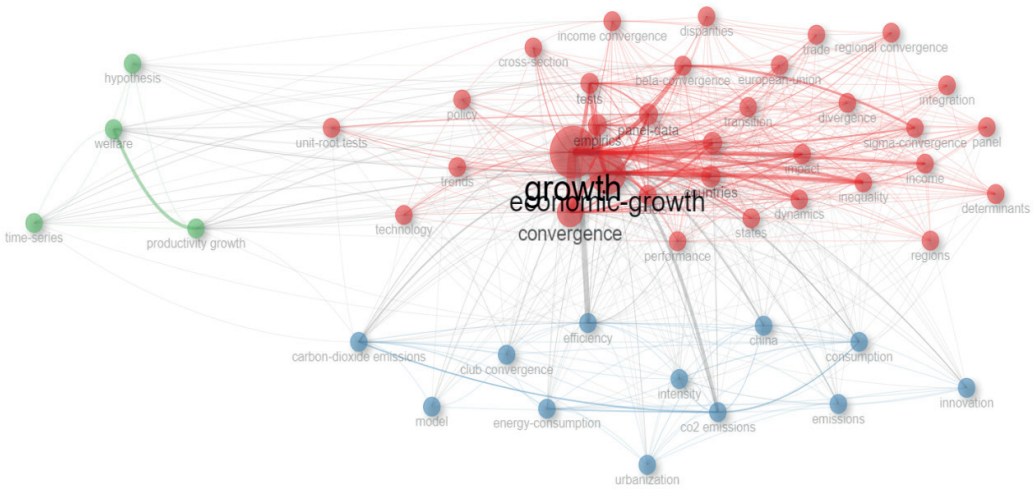
logy, ve Aligarh Muslim University gibi kurumlar, 16 ila 14 makale arasında değişen bir üretim miktarına sahiptir. University of Oviedo, grafikte en az makale üreten kurum olarak 11 makale ile listelenmiştir. Sonuç olarak, Bucharest University of Economic Studies ve Université de Dschang, bu karşılaştırmada lider konumdayken, diğer üniversiteler daha dengeli bir üretim profili sergilemektedir. Üniversitelerin akademik yayın performansı, bulundukları bölgenin akademik kültürü ve iş birliği potansiyeli gibi faktörlerle ilişkili olabilir.

Şekil 9. Yazar İşbirliği Ağ Analizi

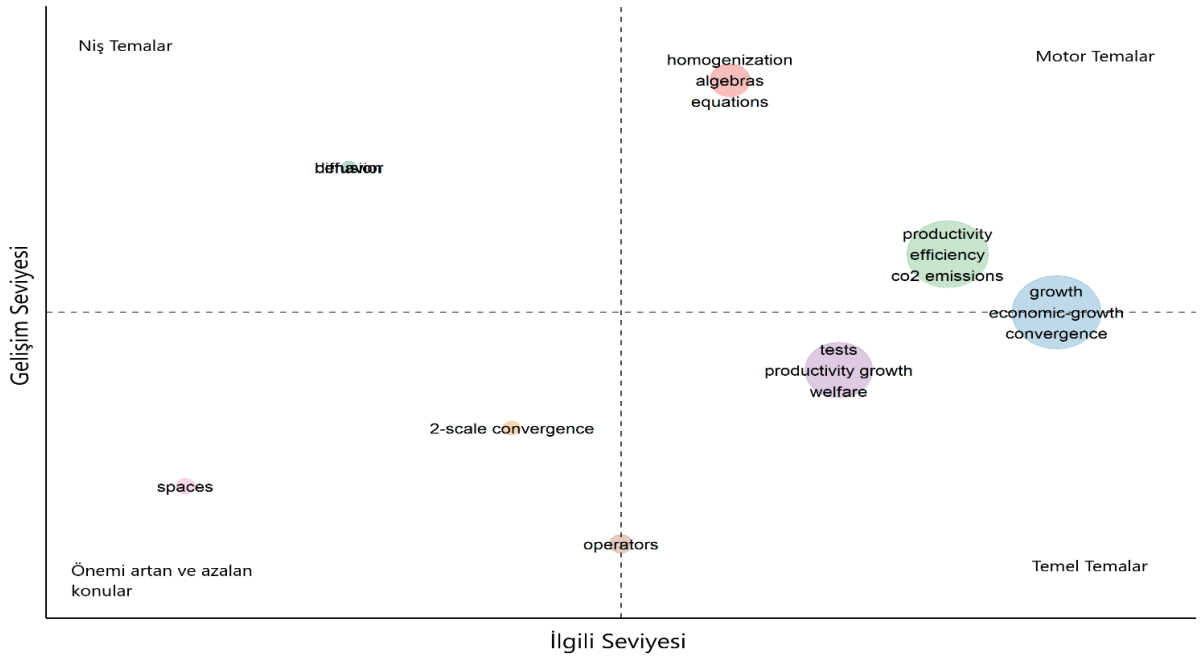
Yazarlar arasındaki bağlantıların ortaya çıkarılabilmesi ve literatürde etkileşim ne derece olduğunun anlaşılabilmesi için yazar işbirliği ağ analiz yapılmıştır. Buna göre analizlerin daha doğru sonuçlar vermesi için belirli kısıtlar girilmiştir. Bu kısıtlara bakıldığında bir yazarın en fazla 25 çalışması, en az 1 çalışma ve en az bu çalışmalarında 3 atıf almış olması gerekmektedir. Bu kısıtları sağlayan yazarlar ağda yer almaktadır. Buna göre toplamda 1770 yazar olduğu tespit edilmiş ve bunların 14 tanesinin biribiriyle bağlantılı olduğu ve bu 14 yazarın en büyük kümeyi oluşturduğu görülmüştür. Şekil 9 ortaya çıkan en büyük işbirliği ağını göstermektedir. Buna göre renklendirme ortalama atıfa göre yapılırken, daire büyüklüğü toplam bağlantı gücüne göre seçilmiştir. Literatürde Şaban Nazlıoğlu hocanın ağda etkin bir rol oynadığı ve ağı birbirine bağladığı tespit edilmiştir.

Şekil 10. Anahtar Kelime Kullanımları

Çalışmalarda hangi anahtar kelimelerin uygulandığı ve nasıl kümelendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Anahtar kelime ağ analizi gerçekleştirilmeden önce en az 1 anahtar kelimenin 1 kez kullanılmış olması kısıtı girilmiştir. Bu kısıt neticesinde elde edilen bulgulara bakıldığında 2911 tane farklı anahtar kelime kullanıldığı bulgulanmıştır. Ağda farklı renklerle görsellenen bulguların 3 farklı kümede toplandığı görülmüştür. Kırmızı küme growth, economic growth ve convergence kelimeleri etrafında şekillendiği görülebilmektedir. Öte yandan mavi kümeye bakıldığında consumption, model, urbanization, emissions kelimeleri etrafında şekillendidği görülürken, yeşil kümenin welfare hypothesis, time-series ve productivity growth etrafında şekillendiği görülmüştür.

Şekil 10. Anahtar Kelime Tematik Matrisi

Şekil 10'da anahtar kelime kullanımına yönelik tematik matris bulunmaktadır. Matrise göre temel alanlar, önemi artan ve azalan konular, niş temalar ve motor temalara göre gelişim ve ilgi seviyesi yer almaktadır. Buna göre niş temalar literatürde genellikle ilgi seviyesi düşük alanlar olarak tanımlanmaktadır. Temel temalar ilgi seviyesi yüksek ve gelişim düzeyi düşük olan alanlar içersinde yer alırken, motor temalar ilgi seviyesi yüksek ve gelişim seviyesi de oldukça yüksektir. Ek olarak önemi artan ve azalan konulara bakıldığında gelişim ve ilgi seviyesi düşük olarak yer almaktadır. Buna göre motor temalar da "homogenization", "equations", "productivity", efficiency", "co2 emissions" gibi kelimelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Temel temalarda, ilgi seviyesi yüksek gelişim seviyesi düşük olan keimelerin "tests", "productivity growth" ve "welfare" gibi kelimelerle "growth", "economic growth" ve "convergence" olduğu tespit edilmiştir. Önemi artan ve azalan konularda gelişim seviyesi düşük ve ilgi seviyesi düşük anahtar kelimelerin "scale convergence" ve "spaces" kelimeleri olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yapılan analiz neticesinde literatürde ilginin ne tarafa doğru kaydığı ve gelecekte yapılacak çalışmalara yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, iktisadi büyüme teorilerinin temel argümanlarından biri olan gelir yakınsaması hipotezini, bibliyometrik analiz yöntemiyle sistematik olarak inceleyerek alandaki durumu ve eğilimleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Neoklasik büyüme kuramlarının varsayımları çerçevesinde şekillenen yakınsama hipotezi, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren giderek artan bir akademik ilgiye mazhar olmuş, farklı ülke örnekleri,

gelir düzeyleri ve dönemsel veriler üzerinden çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Bu bağlamda çalışma, 1990–2024 yılları arasında Web of Science (WoS) veri tabanında yayımlanmış toplam 1341 akademik belgeyi, Bibliometrix (R) ve VOSviewer yazılımlarının sunduğu gelişmiş analiz ve görselleştirme araçlarıyla çözümlemiştir.

Elde edilen bulgular, konunun iktisat literatüründeki yerinin sağlamlaştığını ve disiplinler arası araştırma gündemlerinde kalıcı bir şekilde yer aldığını göstermektedir. Öncelikle yıllara göre yayın artış oranı yaklaşık %14,89 gibi kayda değer bir yükseliş eğilimi göstermiştir. Bu durum, yakınsama hipotezine yönelik ilginin sürekli arttığını ve literatürün genişlemeye devam ettiğini göstermektedir. Çalışmaların ortalama 15,41 atıf alması hem konunun akademik değerini hem de araştırmaların görünürlüğünü işaret etmektedir. Yazar ve ülke analizleri, araştırma üretkenliğinin küresel ölçekte asimetrik bir dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, 730 makale ile literatüre en çok katkı sunan ülke konumundadır. Bu bulgu, Çin'in giderek artan akademik üretim gücünü ve yakınsama hipotezinin Çin'in iktisadi dönüşüm süreciyle olan ilgisini ortaya koymaktadır. ABD ve İspanya gibi ülkelerin ise daha çok uluslararası ortaklı (MCP) yayınlara imza attığı görülmektedir. Bu ülkeler, sadece yayın sayısı açısından değil, aynı zamanda iş birliği ağlarında merkezi aktörler olmaları itibariyle de dikkat çekmektedir. Türkiye'nin ise 88 çalışmayla literatüre katkı sunduğu, ancak iş birliği oranlarının (%12,7 MCP) görece düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin yakınsama hipotezi literatüründeki potansiyelini tam anlamıyla kullanamadığını ve uluslararası iş birliği imkanlarını artırma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Lotka Yasası üzerinden gerçekleştirilen analiz, alandaki bilgi üretiminin büyük ölçüde az sayıda üretken araştırmacı tarafından şekillendiğini göstermektedir. Literatürde tekrar eden yazar kümeleri, belirli merkezlerde akademik uzmanlaşma eğilimlerinin oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, konunun derinlemesine işlendiği ancak daha geniş bir araştırmacı kitlesi tarafından yeterince sahiplenilmediği şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca, analiz sonuçları kurumlar düzeyinde de belirli bir yoğunlaşmayı işaret etmektedir. Özellikle Romanya'daki Bucharest University of Economic Studies, Université de Dschang ve Chinese Academy of Sciences gibi kurumlar, makale sayısı bakımından ön plana çıkarken, iş birliği ağlarında da etkin aktörler olarak rol oynamaktadır. Türkiye'den Nişantaşı Üniversitesi'nin bu ağda yer alması, ulusal bazda bir katkının varlığını göstermektedir; ancak bu katkının daha kurumsallaşmış ve uluslararasılaşmış bir çerçeveye taşınması gerektiği açıktır. Anahtar kelime analizleri, yakınsama hipotezine ilişkin çalışmaların yoğunlukla "economic growth", "convergence", "productivity growth" ve "co2 emissions" gibi kavramlar etrafında şekillendiğini göstermiştir. Bu bulgular, yakınsama hipotezinin yalnızca gelir düzeylerine değil, aynı zamanda çevresel ve sektörel konulara da entegre edildiğini göstermektedir. Özellikle tematik matris analizinde "homogenization", "efficiency" ve "welfare hypothesis" gibi kavramların motor temalar arasında yer alması, yakınsama literatürünün klasik neoklasik bağlamın ötesine geçerek daha çok boyutlu bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir. Buna karşılık, "scale convergence" ve "spaces" gibi kavramların niş temalarda yer alması, bu alanların yeterince çalışılmadığını ve gelecekteki araştırmalar için fırsat alanları sunduğunu göstermektedir. Ülke, yazar ve kurum bazlı işbirliklerinin görselleştirildiği ağ analizleri ise literatürde belirli kümelenmelerin mevcut olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle ABD, Çin ve bazı Avrupa ülkeleri literatürün hem niceliksel hem de niteliksel anlamda yönlendiricisi konumundadır. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerin çoğu gerek yayın sayısı gerekse uluslararası iş birliği açısından literatürde arka planda kalmaktadır. Bu durum, bilgi üretiminde küresel dengesizliklere işaret etmekte ve akademik diplomasinin önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma yakınsama hipotezinin hem kavramsal hem de metodolojik olarak zenginleştiğini ve akademik alandaki görünürlüğünün giderek arttığını ortaya koymuştur. Ancak aynı zamanda uluslararası işbirliği kurumsal çeşitlilik ve tematik derinlik açısından önemli gelişim alanları olduğu da gözlemlenmiştir. Araştırmacılar için önemli bir yol haritası sunan bu çalışma, özellikle az çalışılmış alt temalar üzerine yoğunlaşılması, iş birliği ağlarının genişletilmesi ve metodolojik çeşitliliğin artırılması yönünde öneriler geliştirilmesini mümkün kılmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmaların, yalnızca gelir seviyelerine değil; enerji verimliliği, sosyal refah, eşitsizlik ve çevresel sürdürülebilirlik gibi

daha geniş parametrelere de odaklanması, yakınsama literatürünün disiplinlerarası bir nitelik kazanmasını sağlayacaktır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin literatürdeki konumunu güçlendirecek çok merkezli ve çok dilli akademik platformların teşvik edilmesi de önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. (1992). Convergence. *Journal of Political Economy*, *100*(2), 223-251.

Bozkurt, A. A., & Çelikkaya, S. (2022). Doğrudan Yabanci Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi Üzerine Sosyal Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *27*(4), 657-673.

Bozkurt, A. A., & Gökmenoğlu, M. (2023). Enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmaların bibliyometrik ağ analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *24*(2), 78-110. https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1185966

Depren, Ö., Kartal, M. T., & Depren, S. K. (2018). Borsalarda Oynaklık Üzerine Yayınlanmış Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, *2*(6), 1-15.

Elmslie, B. T. (1995). Retrospectives: The Convergence Debate Between David Hume and Josiah Tucker. *The Journal of Economic Perspectives*, *9*(4), 207-216.

Furceri, D. (2005). β and σ-convergence: A mathematical relation of causality. *Economics Letters*, *89*(2), 212-215. https://doi.org/10.1016/j.econlet.2005.05.026

Gökmenoğlu, M., & Göze Kaya, D. (2023). Mali Alan Üzerine Yapılmış Olan Çalışmaların Bibliyometrik Ağ Analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(2), 879-908. https://doi.org/10.26745/ahbvuibfd.1169665

Gökmenoğlu, M., & Yavuz, İ. S. (2024a). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bibliyometrik Analizi: VOSviewer ve R (Bibliometrix) Örneği. *İzmir İktisat Dergisi*, *39*(4), Article 4. https://doi.org/10.24988/ije.1418943

Gökmenoğlu, M., & Yavuz, İ. S. (2024b). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bibliyometrik Analizi: VOSviewer ve R (Bibliometrix) Örneği. *İzmir İktisat Dergisi*, *39*(4), 1027-1048.

Ruiz-Real, J. L., Uribe-Toril, J., De Pablo Valenciano, J., & Gázquez-Abad, J. C. (2018). Worldwide Research on Circular Economy and Environment: A Bibliometric Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *15*(12), 2699. https://doi.org/10.3390/ijerph15122699

Sala-i-Martin, X. (1996). Regional cohesion: Evidence and theories of regional growth and convergence. *European Economic Review*, *40*(6), 1325-1352.

Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, *70*(1), 65-94. https://doi.org/10.2307/1884513

Şimşek, A. (2020). *Girişimcilik alanında yapılmış yayınların bibliyometrik incelenmesi: Web of science veri tabanı örneği* (1. bs, ss. 73-97). Nobel Yayınevi.

Şimşek, A. (2022). Finansal davranış konusuyla ilgili bir yazınölçüm ve değerleme çalışması. İçinde *Çeşitli Sektörler Bağlamında Davranışsal Finans Uygulamaları* (1. bs, ss. 179-217). Gazi Kitapevi,.

Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, *18*(3), 429-472. https://doi.org/10.1177/1094428114562629

https://doi.org/10.71284/asc.2025165

ÖTENİN KEŞFİ: YAPAY ZEKA DESTEKLİ BİYOANALİZLERLE İNSAN HAYATINDA YENİ BİR EPİSTEMOLOJİ[1]

THE DISCOVERY OF THE BEYOND: A NEW EPISTOMOLOGY IN HUMAN LIFE THROUGH AI–POWERED BIO-ANALYSIS[2]

Garbi Hasanov[3]
Mustafa Yağımlı[4]

Özet

Bu çalışma, insan vücudu performansının geniş ve çok boyutlu bir perspektifle ölçülmesine odaklanarak, özellikle ordu mensuplarının fiziksel, zihinsel ve bilişsel yeteneklerini kapsamlı bir şekilde araştırmayı hedeflemektedir. Askeri alanda ve insan gücü veya zekası gerektiren diğer tüm iş kollarında önemli gelişmelere yol açmayı amaçlayan bu araştırma, insan performansının karmaşık yapısını daha iyi anlamamıza ve farklı iş alanlarına yönelik daha özelleştirilmiş çözümler geliştirmemize olanak sağlayacaktır. Çalışmanın temel katkılarından biri, insan performansını yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel ve bilişsel boyutlarıyla birlikte ele almasıdır. Bu sayede, elde edilen bulguların askeri alanın yanı sıra sağlık, eğitim ve spor gibi birçok farklı disiplinde insan performansının geliştirilmesine yeni bakış açıları sunması beklenmektedir. Genel amaç, insan vücudunun performans seviyelerini daha geniş ve çeşitli yollarla ölçmek, ordu mensuplarının vücut imkanlarını derinlemesine incelemek ve bu bilgileri insan gücü veya zekası gerektiren her türlü iş alanında kullanarak çalışma ortamlarının insanlara daha uyumlu ve etkili bir şekilde adapte edilmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda, özgün ve yenilikçi yöntemler veya teknolojiler geliştirmek çalışmanın temel hedefleri arasında yer almaktadır. Çalışmanın hedefleri arasında kapsamlı performans ölçümü, pratik uygulamalara odaklanmak, çok boyutlu analiz ve geniş kapsamlı uygulama bulunmaktadır. Çalışmanın metodolojik yaklaşımı, teorik altyapıyı oluşturan kapsamlı bir literatür taraması ve kaynak yönetimini içermektedir. Bu süreçte, PubMed, Web of Science ve Scopus gibi önde gelen bilimsel veri tabanları taranarak ilgili bilimsel makaleler, kitaplar ve diğer akademik kaynaklar incelenmiştir. İnsan vücudu performansını ölçmek için eski çalışmalarda çeşitli araçlar ve teknikler kullanılmıştır. Fizyolojik ölçümler kapsamında, kardiyovasküler sistemin değerlendirilmesi için kan basıncı ölçümleri ve kalp atış hızı değişkenliği (HRV) analizi yapılmıştır. Solunum sisteminin fonksiyonlarını değerlendirmek amacıyla spirometri ve maksimal oksijen tüketimi (VO2 max) ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Bilişsel değerlendirmeler için dikkat, hafıza ve

[1]Bu çalışma, Garbi HASANOV, Zarifa KAMİLOVA ve Şahalı SAMEDOV tarafından 2024 yılında Azerbaycan Spor Akademisi'nde sunulan "Sporun Oyun Türlerinde Öğrencilerin Kas, Yağ ve Sıvı İçerik Bileşenleri Göstergelerinin Dinamik İçindeki Karşılaştırmalı Analizi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

[2]This study is derived from the Master's thesis titled "Comparative Analysis of Muscle, Fat, and Fluid Content Component Indicators in the Dynamics of Students in Game Types of Sports," presented by Garbi HASANOV, Zarifa KAMILOVA, and Shahali SAMEDOV at the Azerbaijan Sport Academy in 2024.

[3]İstanbul Gedik Üniversitesi, Türkiye, e-mail: hesenov.qerbi002@gmail.com, https://orcid.org/0009-0008-0559-6102

[4]Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gedik Üniversitesi, Türkiye, e-mail: mustafa.yagimli@gedik.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-4113-8308

yürütücü fonksiyonlar gibi bilişsel yetenekleri ölçmek üzere standart nöropsikolojik test bataryaları uygulanmıştır. Ayrıca, bilişsel görevler sırasındaki tepki süreleri ve hata oranları gibi performans parametreleri aracılığıyla bilişsel iş yükü değerlendirilmiştir. Motor beceri değerlendirmesi alanında ise kas kuvvetini ölçmek için dinamometreler kullanılmış, fiziksel yorgunluğa kadar egzersiz süresi ölçülerek dayanıklılık seviyeleri belirlenmiştir. Bireylerin denge ve koordinasyon yetenekleri, özel testler ve cihazlar yardımıyla değerlendirilmiştir. Son olarak, davranışsal analizler çerçevesinde göz hareketleri izlenerek dikkat ve odaklanma süreçleri hakkında bilgi edinilmiştir. Bu kapsamlı ölçüm ve değerlendirme araçları, mevcut çalışmaya dahil edilerek iş ortamı değerlendirme teknikleri, veri analizi ve istatistiksel yöntemlerle birleştirilerek bütüncül bir bakış açısı sunulmuştur. Bu çalışma, insan vücudunun performans seviyelerinin kapsamlı ve çeşitli yöntemlerle ölçülmesinin önemini açıkça ortaya koymuştur. Geliştirilmesi amaçlanan yeni metodolojinin, mevcut literatürdeki eksiklikleri gidererek daha bütüncül bir performans değerlendirmesi sağlayacağı öngörülmektedir. Elde edilecek fizyolojik, bilişsel, motor beceri ve davranışsal verilerin, iş ortamlarının bireysel ihtiyaçlara daha uygun şekilde düzenlenmesine olanak tanıması beklenmektedir. Çalışmanın bulguları, yalnızca askeri ve benzeri yüksek performans gerektiren alanlarda değil, aynı zamanda sağlık, eğitim ve spor gibi farklı disiplinlerde de insan performansının geliştirilmesine yönelik değerli içgörüler sunma potansiyeline sahiptir. Bu multidisipliner yaklaşım, insan potansiyelini optimize etmek ve farklı mesleki bağlamlarda daha verimli ve uyumlu çalışma ortamları yaratmak için kritik bir temel sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel adaptasyon, biyo-analiz, entegre teknoloji, fikri mülkiyet potansiyeli, disiplinlerarası füzyon.

Abstract

This study focuses on measuring human body performance from a broad and multidimensional perspective, specifically aiming to comprehensively investigate the physical, mental, and cognitive abilities of military personnel. This research seeks to drive significant advancements in the military field and all other sectors requiring human strength or intelligence. It aims to enhance our understanding of the complex nature of human performance, enabling the development of more tailored solutions for various work environments. One of the study's key contributions is its consideration of human performance not only in its physical dimension but also its mental and cognitive aspects. This holistic approach is expected to offer new perspectives for improving human performance across diverse disciplines, including military, health, education, and sports, beyond the military domain. The overarching goal is to measure human body performance levels through broader and more varied methods, deeply examine the capabilities of military personnel, and leverage this information in all work areas demanding human strength or intelligence to ensure work environments are more adaptable and effective for individuals. Developing original and innovative methods or technologies is a primary objective of this study. The study's specific aims include comprehensive performance measurement, a focus on practical applications, multidimensional analysis, and broad-ranging applicability. The methodological approach of the study involves a comprehensive literature review and resource management, forming the theoretical foundation. During this process, relevant scientific articles, books, and other academic sources were examined through leading scientific databases such as PubMed, Web of Science, and Scopus. Various tools and techniques were employed to measure human body performance. Within physiological measurements, blood pressure measurements and heart rate variability analysis were conducted to assess the cardiovascular system. Spirometry and maximal oxygen consumption (VO2 max) measurements were performed to evaluate respiratory system functions. Additionally, cognitive workload was evaluated through performance parameters like reaction times and error rates during cognitive tasks. In the field of motor skill assessment, dynamometers were used to measure muscle strength, and enduran-

ce levels were determined by measuring exercise duration until physical fatigue. Individuals' balance and coordination abilities were assessed using specialized tests and devices. Finally, within the framework of behavioral analyses, eye movements were tracked to gain insights into attention and focus processes. These comprehensive measurement and assessment tools were integrated with work environment assessment techniques, data analysis, and statistical methods to offer a holistic perspective. This study highlights the importance of measuring human body performance levels through comprehensive and diverse methods. The envisioned new methodology is expected to address existing gaps in the literature, providing a more holistic performance assessment. The physiological, cognitive, motor skill, and behavioral data obtained are anticipated to enable work environments to be better tailored to individual needs. The study's findings have potential to offer valuable insights into improving human performance not only in military and other high-performance demanding fields but also in diverse disciplines such as health, education, and sports. This multidisciplinary approach provides a critical foundation for optimizing human potential and creating more productive and harmonious work environments across various professional contexts.

Keywords: Functional adaptation, bio-analysis, ıntegrated technology, ıntellectual property potential, ınterdisciplinary fusion.

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel çıkış noktası, insanlığın varoluşundan bu yana sorduğu evrensel bir soruya dayanıyor: "İnsan potansiyeli ne kadar genişletilebilir ve kullanılabilir?" Bu derinlemesine sorgulama, araştırmamızın epistemolojik temelini oluşturur. Tarihsel süreç incelendiğinde, bu konunun farklı medeniyetler ve düşünce akımları tarafından çeşitli perspektiflerden ele alındığı görülmektedir. Antik Yunan'da, Herakleitos'un "değişimin sürekliliği" felsefesi ile (Bayat Usta ve Altuner, 2020) Zeno'nun "hareketin imkansızlığı" gibi zıt yaklaşımları (Salmon , 2001), insan eylemlerinin ve kapasitesinin doğasına dair ilk felsefi tartışmalara örnek teşkil eder. Bu erken dönem felsefi değerlendirmeler, konunun temellerini atsa da, günümüz bilim ve teknolojisindeki gelişmelerle birlikte insan potansiyeli üzerine yapılan çalışmalar, felsefi spekülasyonun ötesine geçerek somut bilimsel araştırmalara dönüşmüştür. Günümüzde, insan potansiyeli çok boyutlu bir yaklaşımla incelenmekte; biyomekanik, biyokimya, psikoloji ve antropometri gibi birçok temel bilim alanı, bu konuyu kendi metodolojileriyle değerlendirmektedir.

Yapılan temel literatür değerlendirmesi, önceki çalışmalardan elde edilen sonuçların ya yetersiz kaldığını ya da daha da geliştirilebileceğini ortaya koymaktadır (Borges ve diğerleri, 2018), (Chatzinikolaou ve diğerleri, 2018). Bu durum, konuya yeni ve derinlemesine bir bakış açısı getirme ihtiyacını işaret etmektedir. Dahası, bu çalışma kapsamında elde edilecek bulgular, insan potansiyelinin farklı sektörlerde ne düzeyde ve hangi alanlarda pratik bir etki yaratabileceğine dair önemli göstergeler sunacaktır.

Çalışmanın temel yöntemleri, yüksek lisans tezinden başlangıç bulur (Hasanov ve diğerleri, 2024). Bu tezde özellikle futbolcu ve futsalcılar üzerinde yapılan değerlendirmeler önem taşımaktadır. Elde edilen bulgular, temel antropometrik verilerle (yağ, kas, sıvı kitleleri vb.) sporcuların hangi pozisyonlarda ne kadar uyumlu olduklarını belirleyebileceğimizi ortaya koymaktadır. Diğer benzer çalışmalar da bu yaklaşımı desteklemektedir (Bahensky ve diğerleri, 2020), (Spheinjak ve diğerleri, 2021), (Leão ve diğerleri, 2019). Mevcut çalışmanın, bu tür araştırmaları karma bir yaklaşımla ele alması, bireylerin potansiyelini daha kapsamlı bir şekilde öngörmek için ideal olanaklar sunmaktadır.

Bu çalışma, modern bilimsel paradigmalar ışığında insan potansiyelinin sınırlarını yeniden tanımlamayı ve bu alandaki mevcut boşlukları doldurarak, özellikle örn: spor, askeriye ve spor, eğitim, iş gücü verimliliği vb. sektörlere yönelik somut katkılar sağlamayı hedeflemektedir.

Ana bulgular, tarihsel ve modern sistemlerin değerlendirilmesiyle önemli farklılıklar göstermektedir. Özellikle biyomekanik, felsefe, biyokimya, psikolojik ve antropometrik veriler gibi birçok alanın karma şekilde

değerlendirilmesiyle, insan potansiyelinin sadece belirli bir disiplinin sınırları içinde değil, çok boyutlu ve entegre bir yaklaşımla daha doğru anlaşılabileceği ortaya konulmuştur. Bu entegrasyon, önceki çalışmaların tekil veya sınırlı perspektiflerinin yetersiz kaldığı noktalarda, daha kapsamlı ve gerçeğe yakın sonuçlar sunarak, bireysel potansiyelin öngörülmesinde ve geliştirilmesinde çığır açıcı yeni modeller oluşturmaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesi, insan potansiyeli konusunu değerlendiren farklı sektörlerden akademisyenlerin ulaştığı çeşitli sonuçları temel almaktadır. Bu sonuçlar, disiplinler arası bir perspektifin gerekliliğini ortaya koymakla birlikte, konunun ana hatlarının iki temel bilim dalı üzerinden anlaşılabileceğini göstermektedir:

- **Felsefe:** İnsan varoluşunun ve kapasitesinin doğasına dair tarihsel ve soyut sorgulamaları içeren bir bakış açısı.
- **Fizyoloji:** İnsan vücudunun işleyişini, performansını ve adaptasyon kapasitesini bilimsel metotlarla inceleyen somut bir yaklaşım.

Bu iki ana bilim dalı arasındaki etkileşim, insan potansiyelinin hem teorik hem de pratik boyutlarını kapsayan kapsamlı bir anlayış sunar.

1.1. Varlığın ve Değişimin Diyaloğunda İnsan Potansiyeli: Herakleitos ve Zenon Perspektifi

Çalışmamızdaki «insanların güç potansiyeli» kavramı, temelini termodinamik yasalarının sunduğu imkanlara dayandırır. Bu yasaların, enerjinin yoktan var edilemeyeceği ve vardan yok edilemeyeceği ilkesini ortaya koyması, «insan potansiyeli» anlayışımızı da kaçınılmaz olarak sınırlar.

Nitekim tarih boyunca rastlanan hareket paradoksları bu bağlamda önemli bir zemin sunar: Zenon'un hareketin (ve dolayısıyla enerji değişimlerinin) durağanlığına dair yaptığı atıflar ile Herakleitos'un hareketin daima değişken olduğuna dair ileri sürdüğü fikirler, çalışmamızdaki insan potansiyelinin sınırlarının teorik olarak nasıl ele alınabileceğine dair ilk ipuçlarını sağlamaktadır. Bu felsefi ve bilimsel kesişim, söz konusu sınırları aşma veya yeniden tanımlama konusunda teorik bir yol haritası sunma potansiyeli taşımaktadır.

1.2. İnsan Potansiyelinin Sınırlarını Keşfetmek: Felsefi Kavrayıştan Multidisipliner Bilimsel Analize

Modern bilimsel veriler, insan potansiyelinin anlaşılmasına fizyoloji, biyomekanik, psikoloji, nöroloji ve antropometri gibi birçok disiplin aracılığıyla önemli katkılar sunar. Bu alanlar, felsefi ilkelerle birleştiğinde, insan doğasına sadık kalarak bireyin temel potansiyelinin sınırlarını çok daha kapsamlı değerlendirme olanağı sağlar.

Örneğin, Philips ve arkadaşlarının çalışmaları ile (Philips ve diğerleri, 2014), Da Silva ve arkadaşlarının araştırmaları (Da Silva ve diğerleri, 2008), futbolcuların temel antropometrik yapılarıyla sahip oldukları potansiyeli belirlememize yardımcı olmuştur. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, Da Silva ve arkadaşlarının daha eski çalışmalarında futbolcuların potansiyelinin nispeten temel değerlendirmelerle ortaya konulduğu görülürken; Philips ve arkadaşlarının daha yakın tarihli ve kapsamlı araştırmaları bu konudaki olumlu bulguların geliştiğini gösterir. Mevcut çalışmamız, bu tarihsel ve felsefi düşünce tarzını, günümüzde yapılmaya ve geliştirilmeye devam eden bu gibi modern bilimsel araştırmalarla birleştirerek değerlendirme iddiasındadır. Bu entegre yaklaşım, "insan potansiyeli" değerlendirmemizi gerçek bir "süper test"e dönüştürmenin kaçınılmaz bir öncüsü olacaktır.

2. YÖNTEM

Çalışmamız, insan potansiyelini değerlendirecek kapsamlı bir «süper test» geliştirme hedefine ulaşmak için iki temel ve birbirini tamamlayan metodolojik yolu izleyecektir:

• **Modern ve Entegre Felsefi Yaklaşım:** Bu kademe, çalışmanın teorik altyapısını güçlendirecektir. İnsan potansiyeli kavramını, sadece geleneksel felsefi argümanlarla değil, aynı zamanda modern bilimsel bulgularla entegre bir şekilde ele alacaktır. Özellikle Herakleitos ve Zenon'un değişim ve durağanlık paradokslarından yola çıkarak, termodinamik yasaları gibi temel bilimsel prensiplerle insan potansiyelinin doğasını ve sınırlarını yeniden yorumlayacaktır.

• **Yüksek Lisans Çalışmasından Türeyen Ampirik Boşlukların Belirlenmesi ve Yeni Projelerin Geliştirilmesi:** Bu kademe, çalışmanın ampirik ve uygulamalı yönünü oluşturacaktır. Yüksek lisans tezinde futbolcu ve futsalcılar üzerinde yapılan değerlendirmelerden elde edilen mevcut bulguların sınırlılıkları ve geliştirilebilecek yönleri detaylı olarak analiz edilecektir. Bu analiz, mevcut literatürdeki boşlukları ve yetersiz kalan alanları net bir şekilde ortaya koyacaktır. Belirlenen bu boşluklar doğrultusunda, insan potansiyelini daha hassas ve kapsamlı bir şekilde ölçmeyi hedefleyen yeni araştırma projeleri ve metodolojileri tasarlanacaktır.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, insan potansiyeli kavramını hem felsefi hem de modern bilimsel perspektiflerden entegre bir yaklaşımla değerlendirerek, kapsamlı bir "süper test" modeli geliştirmektir. Özellikle tarih boyunca süregelen felsefi sorgulamaları (Herakleitos ve Zenon'un hareket paradoksları gibi) modern termodinamik yasaları ve güncel ampirik verilerle (fizyoloji, biyomekanik, psikoloji, nöroloji, antropometri) birleştirerek, insan kapasitesinin sınırlarını ve bu sınırların ne denli genişletilebileceğini anlamak hedeflenmektedir.

Çalışmanın önemi ise çok yönlüdür:

- **Literatürdeki Boşluğu Doldurma:** Mevcut literatürdeki insan potansiyeli üzerine yapılan çalışmaların yetersiz veya geliştirilebilir yönlerini belirleyerek, bu alandaki bilgi boşluklarını doldurmaya katkı sağlayacaktır.
- **Disiplinlerarası Bir Bakış Açısı Sunma:** Felsefe ve çeşitli bilim dallarını bir araya getiren özgün bir sentez sunarak, insan potansiyeli konusuna daha bütüncül ve derinlemesine bir yaklaşım getirecektir. Bu entegrasyon, tekil bilim dallarının sınırlarının ötesine geçerek daha kapsamlı bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır.
- **Pratik Uygulama ve Sektörel Katkı:** Geliştirilecek "süper test" modeli, askeri, spor (özellikle futbol ve futsal), eğitim, iş gücü verimliliği ve bireysel gelişim gibi farklı sektörlerde, bireylerin gerçek potansiyellerini daha doğru bir şekilde belirleme ve yönlendirme imkanı sunacaktır. Böylece, hem akademik alana teorik bir çerçeve sunarken hem de uygulamaya yönelik somut araçlar geliştirecektir.
- **Gelecek Araştırmalara Zemin Hazırlama:** Yüksek lisans tezinden türeyen mevcut boşlukların belirlenmesi ve bu doğrultuda yeni projelerin ortaya konulması, insan potansiyelinin anlaşılması ve ölçülmesi konusunda gelecekteki araştırmalar için sağlam bir temel oluşturacaktır.

Bu araştırma, insan potansiyeline yönelik geleneksel düşünceleri modern bilimsel kanıtlarla birleştirerek, bireyin gerçek kapasitesini keşfetme yolunda çığır açıcı bir adım atmayı amaçlamaktadır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni, yalnızca felsefi düşünce tarzının belirlenmesi ve mevcut literatürdeki çalışmaların analiziyle sınırlı değildir. Aynı zamanda, elde edilecek bulguların ve geliştirilen yeni metodolojilerin, ilgili paydaşlara ve uygulama alanlarına sunulması ve tanıtılması da bu evrenin ayrılmaz bir parçası olarak de-

ğerlendirilmektedir. Bu geniş kapsam, çalışmanın teorik katkılarının yanı sıra pratik uygulanabilirliğini ve toplumsal etkisini de vurgulamaktadır.

Çalışmanın örneklemi ise, araştırmanın temelini oluşturan yüksek lisans tezinde yer alan 20 sporcudan oluşmaktadır. Bu örneklem, mevcut çalışmanın felsefi ve teorik çerçevesini belirlemede, ayrıca modern bilimsel yöntemlerle entegrasyon potansiyelini anlamada bir başlangıç noktası sağlamıştır. Bu sınırlı örneklemden elde edilen bulgular, insan potansiyelinin anlaşılmasına yönelik yeni bir felsefi düşünce tarzının geliştirilmesine ve mevcut teknolojik boşlukların analiz edilmesine katkıda bulunmuştur.

Mevcut çalışmanın analitik sonuçları ve belirlediği potansiyel boşluklar ışığında, gelecekte yapılacak araştırmalarda daha geniş ve temsilci bir örneklem büyüklüğü sunmak mümkün olacaktır. Bu, geliştirilen "süper test" modelinin ampirik olarak doğrulanması ve genellenebilirliğinin artırılması için temel teşkil edecektir. Gelecekteki projelerde örneklem büyüklüğünün başlangıçta etik çerçevelerde değerlendirmelere tabi tutulacak 200 katılımcıdan ibaret olması öngörülmektedir.

Bu araştırmada, insan potansiyeli konusunu derinlemesine incelemek amacıyla kartopu örnekleme yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntem, alanında uzman kişilere ve özel deneyimlere sahip bireylere ulaşarak araştırmanın niteliğini artırmayı hedeflemektedir. Mevcut yüksek lisans tezindeki 20 sporcu temel alınarak, bu ilk katılımcılardan önerilerle örneklem genişletilecek ve ileride 200 katılımcıya ulaşılması hedeflenmektedir. Bu sayede, "süper test" modelinin geliştirilmesi için zengin ve spesifik bilgilere erişilecektir.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada Bu çalışma, insan potansiyelinin sınırlarını ve genişletilebilirliğini çok boyutlu bir perspektifle incelemek amacıyla karma bir araştırma deseni benimsemiştir. Geleneksel araştırma yaklaşımlarının ötesine geçilerek, felsefi sorgulamalar ampirik bilimsel verilerle entegre edilmiş; bu desen, hem teorik derinliği hem de pratik uygulanabilirliği hedeflemiştir. Araştırma, felsefi paradokslar üzerine yeni bir düşünce tarzı geliştirmeyi ve bu yeni paradigmayı kullanarak insan potansiyelini artırmaya yönelik yenilikçi teknolojik imkanları keşfetmeyi ve somut çıktılara dönüştürmeyi amaçlamıştır.

Çalışmanın temel araştırma modeli, felsefi analiz ile ampirik verilerin sentezine dayandırılmıştır. Bu model kapsamında, insan varoluşunun ve kapasitesinin doğasına dair tarihsel felsefi tartışmaların (özellikle Herakleitos'un «değişimin sürekliliği» ve Zenon'un «hareketsizliğin imkansızlığı» paradoksları gibi) modern bilimsel prensipler (termodinamik yasaları gibi) ve güncel fizyolojik, biyomekanik, psikolojik ve antropometrik verilerle nasıl kesiştiği ve insan potansiyeline dair yeni anlayışlar sunabileceği araştırılmıştır.

Bu yaklaşımla, insan potansiyelinin sadece biyolojik veya psikolojik bir olgu olmanın ötesinde, evrensel değişim ve dinamizm ilkeleriyle derinden ilişkili olduğu düşüncesi test edilmiştir. Geliştirilecek olan "süper test" modeli, bu entegre anlayışın somut bir çıktısı olarak konumlandırılmıştır.

Araştırmanın başlangıç örneklemi, önceki yüksek lisans tezinde değerlendirilen 20 sporcunun temel bulgularına dayanmıştır. Bu bulgular, sporcuların antropometrik verileri (yağ, kas, sıvı kitleleri vb.) ile performansları arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş ve insan potansiyelinin ölçülebilir yönlerine dair önemli ipuçları sunmuştur.

Veri toplama süreci, öncelikle yüksek lisans tezinde derlenen ve analiz edilen mevcut ampirik verilerden faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu mevcut veri setleri, çalışmanın bilimsel temellerini oluştururken, aynı zamanda yeni bir felsefi düşünce tarzı geliştirilmesine olanak tanımıştır. Ayrıca, araştırmanın felsefi paradokslar ve bunların teknolojik potansiyelleri üzerindeki derinlemesine literatür değerlendirmesi, veri toplama sürecinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu değerlendirme, özellikle felsefi akımların ve bilimsel prensiplerin insan potansiyelini anlamadaki evrimini ortaya koyarak, çalışmanın teorik zeminini güçlendirmiştir. Bu bağlamda, felsefi paradoksların incelenmesi ve yorumlanması, nitel veri analizi süreçlerine benzer şekilde, yeni kavramsal bağlantılar ve çıkarımlar elde etmek için kullanılmıştır.

Veri analizi, hem mevcut ampirik verilerin yeniden yorumlanmasını hem de felsefi ve bilimsel literatür senteziyle elde edilen nitel bulguların bütünleştirilmesini içermiştir. Bu karma analiz, insan potansiyelinin geleneksel algısının ötesine geçerek, yeni ve yenilikçi bir anlayış geliştirmeye odaklanmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, geliştirilen yeni düşünce tarzı ve keşfedilen teknolojik imkanların somutlaştırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, insan potansiyelini artırmaya yönelik cihazların geliştirilmesi ve patent başvurularının yapılması, çalışmanın en önemli pratik çıktılarından birini oluşturmuştur. Ayrıca, bu yenilikçi ürünlerin tanıtımı için başvurularda bulunulması, araştırmanın bilimsel katkılarını toplumsal faydaya dönüştürme amacını yansıtmıştır. Bu çıktıların her biri, çalışmanın ortaya koyduğu felsefi-bilimsel sentezin birer uygulama alanı ve hipotezlerin test edildiği somut kanıtlar niteliğindedir.

3. BULGULAR

Bu çalışmanın temel bulguları, insan potansiyeli alanındaki mevcut literatürde önemli boşluklar ve entegrasyon eksiklikleri olduğunu ortaya koymuştur. Literatür taraması, ya yeterli düzeyde araştırma yapılmadığını ya da mevcut araştırmaların birbirlerinden bağımsız ve ilişkisiz yürütüldüğünü göstermiştir. Bu durum, farklı çalışmaların bulguları arasında anlamlı bir bağlantı kurulamamasına ve dolayısıyla insan potansiyeline dair bütüncül bir anlayışın eksik kalmasına neden olmuştur. Mevcut bulguların entegre edilmesiyle, çok daha kapsamlı ve değerli bilimsel çıktılar elde edilebileceği kanaatine varılmıştır.

Bulgular, iki ana eksen etrafında şekillenmiştir:

- **Felsefi Paradokslar ve Yeni Dönem İmkanları Arasındaki Uyumsuzluklar:** Geleneksel felsefi paradoksların değerlendirilmesinde, bu yaklaşımların modern bilim ve teknoloji imkanlarıyla tam olarak örtüşmediği belirlenmiştir. Özellikle Herakleitos ve Zenon gibi filozofların hareket ve enerji üzerine sunduğu farklı bakış açıları incelendiğinde, insanlığın bu kavramlara dair algısının zaman içinde değiştiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, sonsuz enerjinin elde edilebilirliği üzerine yeni bir felsefi paradoks geliştirilmiştir: "Garbi Paradoksu".

"Garbi Paradoksu"-nun, "parazit çocuk metaforu" üzerinden açıklanmaktadır. Senaryo, bir parkta bankta oturan bir çocuk ve yanındaki bir kişi etrafında kurgulanmıştır:

- **Birinci Durum:** Çocuk banktan salıncağa doğru kendisi koşmaya başladığında, hareket için kendi enerjisini sarf etmektedir.
- **İkinci Durum:** Çocuk, yanındaki kişi tarafından kucağa alınarak banktan salıncağa kadar taşındığında, hareketini sürdürmesine rağmen bu hareket için temel enerjisini sarf etmemektedir.

Bu paradoksla, termodinamiğin yasalarının ihlal edilmediği, ancak sistemlerin entegre çalışması yoluyla enerji kaybının minimize edilerek, başlangıç enerjinin korunmasıyla hareketin sürdürülebilirliğinin teorik olarak ispatlanabileceği öne sürülmektedir. Diğer bir ifadeyle, çocuk hareket için enerji sarf etmediği sürece, başlangıçtaki enerjide bir değişiklik olmadan sonsuza kadar hareket edebilir. Bu durum, paradoksun doğruluğunu teorik olarak desteklemektedir.

Geliştirilen felsefi perspektifin ("Garbi Paradoksu" ile ortaya konan enerji minimizasyonu ve hareketin sürdürülebilirliği ilkesi), insan potansiyelinin anlaşılması ve artırılması konusunda pratik uygulamalara olanak tanıdığı tespit edilmiştir. Bu teorik temelin ışığında, araştırmacılar tarafından "G.M.G. - 25" Kuantum Biyo-Analiz ve Vücut Optimizasyon Sistemi adını taşıyan, tescil işlemleri için patent başvurusu yapılmış bir cihaz üzerinde çalışmalar başlatılmıştır.

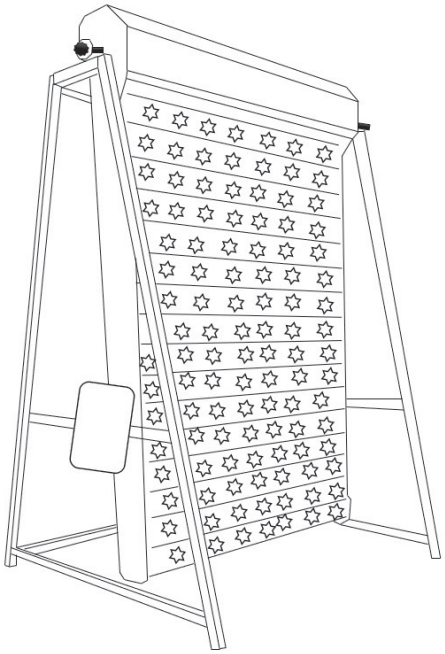
Bu buluşun temel etki alanları ve hedefleri şunlardır:

- **Kapsamlı Ölçümleme ve Tanı: "G.M.G. - 25"** sistemi, günümüzde beyin motor kabiliyetinin ölçülmesi, reaksiyon yeteneği ve kas tepkileri ile beyin sinyalleri arasındaki bağlantıyı incelemek için kullanılan mevcut tıbbi testlerin tümünde entegre bir şekilde kullanılabilmektedir. Bu entegrasyon sa-

yesinde, hedeflenen ölçümlerin daha kapsamlı ve anlaşılır bir şekilde elde edilmesi amaçlanmaktadır.

- **Gelecekteki Performansın Öngörülmesi:** Testlere tabi tutulan bireylerin, sistemden elde edilen veriler ışığında, gelecekteki saha performanslarının (spor müsabakaları, şantiye alanları, savaş meydanları vb.) hangi düzeyde olabileceğinin öngörülebilmesi hedeflenmektedir. Bu, bireysel yeteneklerin ve potansiyelin daha doğru bir şekilde belirlenmesine olanak tanımaktadır.
- **Mevcut Yetersizliklerin Giderilmesi:** Günümüze kadar yapılan çalışmalarda elde edilen ölçümlerin geri dönüşlerinin çoğunlukla veya tamamen tek bir vücut sistemi ya da değerini araştırmaya bağlı kaldığı belirlenmiştir. Bu durum, bireylerin gelecekteki performans değerlendirmelerine yönelik güven seviyesini düşürmektedir. **"G.M.G. - 25"** sistemi, bu sınırlılığın üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır.
- **Entegre Sistem Çalışması ve Detaylı Analiz:** Buluşu oluşturan parçaların insan vücudu üzerindeki kompleks etkisi ile hem vücut sistemlerinin (kas, sinir, motorik kabiliyet vb.) entegre bir şekilde çalışması sağlanmakta hem de ilerleyen süreçte elde edilecek sonuçların değerlendirilmesiyle, teste tabi tutulmuş bireylerin bireysel kapasitelerinin daha açıklayıcı bir şekilde analiz edilebileceği öngörülmektedir.
- **Kapsamlı Değerlendirme Yeteneği:** Diğer testlerde kullanılan mevcut cihazlar genellikle daha kısıtlı çalışma prensiplerine sahipken, **"G.M.G. - 25"** sisteminin onlardan farklı olarak genel anlamda daha kapsamlı bir değerlendirme yapabilmesi hedeflenmektedir.

Bu teknolojik gelişme, felsefi paradokslardan türetilen teorik çerçeveyi somut bir uygulama alanına taşıyarak, insan potansiyelinin ölçülmesi ve optimizasyonu konusunda çığır açıcı bir adım niteliğindedir.

Şekil 1. "G.M.G. - 25" Kuantum Biyo-Analiz ve Vücut Optimizasyon Sistemi

Kaynak: Garbi HASANOV, Mustafa YAĞIMLI – Seminer dökümanı içeriği

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, insan potansiyeline yönelik mevcut yaklaşımlardaki boşlukları doldurmayı ve bu alana çok disiplinli, bütünsel bir bakış açısı getirmeyi amaçlamıştır. Bulgularımız, insan potansiyelini yalnızca tek bir bilim dalının değil, aynı zamanda felsefi sorgulamaların ve modern bilimsel verilerin birleşiminin en doğru şekilde açıklayabileceğini göstermektedir.

Araştırmanın temel sonucu, insan potansiyelini değerlendirirken felsefi paradoksların (özellikle Herakleitos'un değişim ve Zenon'un durağanlık kavramları) modern termodinamik yasaları ve güncel ampirik verilerle entegre edilmesinin önemidir. Önceki çalışmalar, genellikle fizyoloji veya psikoloji gibi tek bir disiplinin perspektifiyle sınırlı kalmıştır. Örneğin, Philips ve Da Silva'nın sporcuların antropometrik verilerine dayalı çalışmaları önemliydi ancak bizim çalışmamız bu yaklaşımları "Garbi Paradoksu" gibi yeni felsefi modellerle derinleştirdi. Bu paradoks, enerji minimizasyonu ve hareketin sürdürülebilirliği ilkelerini insan performansına uygulayarak mevcut literatürdeki felsefi ve bilimsel entegrasyon eksikliğini gidermeyi hedefliyor.

Bu çalışma, insan potansiyeli alanına hem kavramsal hem de pratik düzeyde önemli katkılar sağlamaktadır. Felsefi düşünceyi somut bilimsel verilerle birleştiren karma araştırma desenimiz, geleneksel bilimsel sınırların ötesine geçerek insan kapasitesine dair daha bütüncül bir anlayış sundu. Geliştirilen "Garbi Paradoksu", termodinamik yasalarını ihlal etmeden sistem entegrasyonu yoluyla enerji verimliliğini ve hareketin sürdürülebilirliğini açıklayan yeni bir teorik temel sağladı. Bu teorik temel üzerine kurulan "G.M.G. - 25" Kuantum Biyo-Analiz ve Vücut Optimizasyon Sistemi ise, beyin motor kabiliyetinden kas tepkilerine kadar birçok parametreyi entegre bir şekilde ölçerek gelecekteki performansı öngörme ve bireysel kapasiteleri optimize etme potansiyeli taşımaktadır. Bu yenilikçi sistem, özellikle spor, askeriye, eğitim ve iş gücü verimliliği gibi sektörlerde bireysel potansiyelin belirlenmesi ve yönlendirilmesi için somut bir araç olma vaadi sunmaktadır.

Çalışmanın genel çıktısı, insan potansiyelinin tek boyutlu yaklaşımlarla tam olarak anlaşılamayacağı, bunun yerine felsefe ve modern bilim dallarının entegre bir şekilde ele alınması gerektiğidir. Bu entegrasyon, yalnızca teorik bir çerçeve sunmakla kalmayıp, aynı zamanda "G.M.G. - 25" gibi patent başvurusu yapılmış bir cihaz ile somut uygulamalara da yol açmıştır.

Gelecek araştırmalar için temel önerimiz, geliştirilen "süper test" modelinin daha geniş ve çeşitli örneklemler üzerinde ampirik olarak doğrulanmasıdır. Mevcut 20 sporculuk sınırlı başlangıç örneklemi, yöntemin geliştirilmesi için bir temel oluştursa da, genellenebilirlik için daha büyük bir örnekleme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, gelecekte 200 katılımcıya ulaşılması planlanan araştırmalar, "G.M.G. - 25" sisteminin geçerliliğini ve güvenilirliğini artıracaktır. Ayrıca, kartopu örnekleme yöntemi ile uzman görüşlerinin dahil edilmesi, modelin zenginliğini artıracaktır.

Bu çalışmanın bir diğer sınırlılığı, felsefi paradoksların ve enerji minimizasyonu ilkelerinin deneysel olarak doğrudan kanıtlanmasından ziyade teorik bir çerçeve sunmasıdır. Gelecekteki araştırmalar, bu felsefi ilkelerin biyomekanik ve fizyolojik verilerle daha doğrudan ilişkisini kuracak deneysel tasarımlara odaklanabilir.

Bu araştırma, insan potansiyeline yönelik geleneksel düşünceleri modern bilimsel kanıtlarla birleştirerek, bireyin gerçek kapasitesini keşfetme yolunda çığır açıcı bir bir adım atmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Borges P.H., Cumming S., Ronque E.R.V., Cardoso F., Avelar A., Rechenchosky L., da Costa I.T., Rinaldi W. Relationship Between Tactical Performance, Somatic Maturity and Functional Capabilities in Young Soccer Players. J. Hum. Kinet. 2018;64:160–169. doi: 10.1515/hukin-2017-0190.

Chatzinikolaou A., Michaloglou K., Avloniti A., Leontsini D., Deli C.K., Vlachopoulos D., Gracia-Marco L., Arsenis S., Athanailidis I., Draganidis D., et al. The trainability of adolescent soccer players to brief periodized complex training. Int.J. Sports Physiol. Perform. 2018;13:645–655. doi: 10.1123/ijspp.2017-0763.

Da Silva C.D., Bloomfield J., Marins J.C. A review of stature, body mass and maximal oxygen uptake profiles of u17, u20 and first division players in brazilian soccer. J. Sports Sci. Med. 2008;7:309–319.

Hasanov, G., Kamilova, Z., & Samedov, Ş. (2024). Sporun Oyun Türlerinde Öğrencilerin Kas, Yağ ve Sıvı İçerik Bileşenleri Göstergelerinin Dinamik İçindeki Karşılaştırmalı Analizi. (Yüksek Lisans Tezi). Azerbaycan Spor Akademisi.

Leão C., Camões M., Clemente F.M., Nikolaidis P.T., Lima R., Bezerra P., Rosemann T., Knechtle B. Anthropometric Profile of Soccer Players as a Determinant of Position Specificity and Methodological Issues of Body Composition Estimation. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2019;16:2386. doi: 10.3390/ijerph16132386.

Spehnjak, M., Gusic, M., Molnar, S., Basic, M., Andrasic, S., Selimi, M., Machak, D., Madic, D. M., Zilic Fiser, S., Sporis, G., & Trajkovic, N. (2021). Body Composition of Soccer Players from Youth to Senior Squad. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(9), 4982. doi: 10.3390/ijerph18094982

Bayat Usta, N., & Altuner, İ. (2020). Herakleitos Felsefesinin Temel Kavramları. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (23), 87-106.

Bahensky, P., Marko, D., Bunc, V., & Tlusty, P. (2020). Power, Muscle and Take-Off Asymmetry in Young Soccer Players. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(17), 6040. doi: 10.3390/ijerph17176040

Philips, S. M., Sykes, D., & Gibson, N. (2014). Hydration Status and Fluid Balance of Elite European Youth Soccer Players during Consecutive Training Sessions. 13, 817-822.

Salmon, W. C., 2001, Zeno's Paradoxes, 2nd Edition, Indianapolis: Hackett Publishing Co. Inc.

https://doi.org/10.71284/asc.2025165

PERFORMANCE ANALYSIS OF IMAGE PROCESSING-BASED ROBOTIC SCANNING SYSTEMS IN DETECTING WELD DEFECTS USING X-RAY DIGITAL RADIOGRAPHY: A RESEARCH DESIGN

Uralbek Nurgeldiyev[1]
Aytac Ugur Yerden[2]

Abstract

This study presents a research design aimed at analyzing the performance of robotic scanning systems based on image processing for the detection of weld defects in pipeline joints using X-Ray Digital Radiography (DR) as a non-destructive testing (NDT) method. These systems, developed to overcome the limitations of conventional radiographic inspection techniques such as susceptibility to human error and inefficiencies in time and cost, stand out with their capabilities for automatic data acquisition and evaluation. This proposed study aims to detail the software and hardware infrastructures of these systems, their field application scenarios, the processing of acquired radiographic images, and the defect detection procedures. Image processing algorithms such as edge detection, morphological filtering, contrast enhancement, and segmentation will be examined, and the applicability of AI-assisted classification methods will be evaluated.

The proposed methodology involves creating welded joints with simulated defects (e.g., porosity, lack of penetration, slag inclusion) on a test pipeline. Images will be obtained using DR systems (e.g., XPRESS-SCAN®, SKOOTX, XQ-70C) and analyzed at different resolutions and energy levels. Image processing tasks will be carried out using open-source libraries such as Python and OpenCV. For machine learning-based modeling, a labeled image dataset will be created and classified using Convolutional Neural Network (CNN) architectures. Evaluation metrics such as accuracy, precision, specificity, and F1 score are planned to be used.

This proposal assumes that DR-based robotic scanning systems have high potential accuracy in the early detection of small-sized defects, and that image processing algorithms significantly improve classification performance. Moreover, optimization of algorithms and hardware is considered necessary for consistent performance across different pipe diameters, weld positions, and material types. The impact of environmental factors (e.g., noise, exposure time, device calibration) on image quality and system performance will also be investigated within the study.

In conclusion, this study serves as a preparatory phase prior to experimental implementation, grounded in literature and current technological capabilities. The aim is to establish a scientific basis for performance enhancement approaches supported by image processing in the industrial application of DR-based robotic scanning systems.

[1]İstanbul Gedik University, Türkiye, https://orcid.org/0009-0004-3229-9470

[2]Asst. Prof. Dr., İstanbul Gedik University, Türkiye, https://orcid.org/0000-0002-3886-802X

Keywords: Digital radiography, robotic scanning, image processing, weld defects, deep learning, research design

INTRODUCTION

Pipeline infrastructure plays a pivotal role in the energy and process industries, where the structural integrity of weld joints is essential for ensuring operational continuity and safety. Welding defects—such as porosity, cracks, slag inclusion, and lack of penetration—pose significant risks to system reliability and can result in hazardous leakages, operational shutdowns, environmental disasters, and even loss of life. Therefore, the accurate and timely detection of such defects has become a fundamental concern in industrial maintenance strategies.

Non-Destructive Testing (NDT) methods are commonly used to inspect welded joints without compromising the functionality of the pipeline. Among these, radiographic testing (RT), and more specifically X-ray Digital Radiography (DR), has emerged as one of the most effective approaches due to its ability to visualise internal defects in high resolution. With the transition from film-based RT to digital systems, the industry has gained significant advantages in terms of image accessibility, storage, and automated processing.

However, despite these technological advancements, most field applications of DR systems still rely heavily on manual interpretation by human operators. This dependency introduces variability, increases inspection time, and elevates the risk of oversight due to fatigue or subjectivity. To address these limitations, recent developments have focused on integrating DR systems with robotic scanning platforms and implementing image processing techniques powered by artificial intelligence (AI) to automate defect detection and classification.

This study proposes a comprehensive research design that aims to evaluate the performance of robotic scanning systems using DR technology in the detection of welding defects. The methodology includes field deployment of DR-compatible robotic crawlers (XPRESS-SCAN®, SKOOTX, and XQ-70C), image acquisition under varying conditions, and the use of DR-Soft software for pre-processing. Following this, advanced image processing algorithms and deep learning models—such as Convolutional Neural Networks (CNN), YOLOv5, and U-Net—are applied to detect and classify different types of weld defects.

The originality of this study lies in its holistic approach, which combines hardware automation, digital imaging, and AI-based analysis within a unified framework. The research not only seeks to validate the technical feasibility of robotic DR systems in field conditions but also aims to enhance defect recognition performance through machine intelligence. Ultimately, this contributes to the development of next-generation decision support systems for automated and reliable industrial inspection.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

This study is situated at the intersection of non-destructive testing (NDT), digital image processing, and artificial intelligence (AI). Digital Radiography (DR) is an effective technique for detecting internal discontinuities in pipeline welds, offering high-resolution visual access to subsurface defects. However, the interpretation of these images is often performed manually, which introduces operator-dependent variability and increases the likelihood of systematic errors.

To address these limitations, automated pre-processing techniques are applied to radiographic images. Methods such as histogram equalisation, edge detection, Gaussian filtering, and adaptive thresholding are used to enhance defect visibility. Morphological operations and region-based segmentation algorithms help separate defect areas from the background, facilitating reliable feature extraction.

In the AI domain, deep learning models—particularly Convolutional Neural Networks (CNNs)—have been widely adopted for defect classification. U-Net architectures enable pixel-level semantic segmentation, while real-time object detection models like YOLOv5 can rapidly identify the type and location of defects. These models are trained using annotated datasets of DR images to learn feature representations associated with different weld flaws.

To objectively evaluate system performance, standard metrics such as accuracy, precision, recall, specificity, and F1-score are employed. These indicators provide a robust framework for comparing model performance across inspection scenarios. With this theoretical foundation, DR systems are empowered with intelligent analytical capabilities, enabling scalable and reliable infrastructure inspection frameworks that improve safety and efficiency.

1.1. Non-Destructive Testing (NDT) and Digital Radiography (DR)

Non-Destructive Testing (NDT) encompasses techniques that assess the structural integrity of materials without impairing their usability. Radiographic Testing (RT) stands out among these techniques due to its capability to reveal internal structural anomalies. In particular, Digital Radiography (DR), which has largely replaced traditional film-based radiography, offers considerable advantages in terms of real-time imaging, digital storage, lower radiation exposure, and compatibility with image processing algorithms.

DR systems employ flat panel detectors to capture X-ray images and convert them into high-resolution digital formats. These images can then be analysed through computer vision techniques, making DR systems highly suitable for automated inspection tasks.

1.2. Classification of Weld Defects

Weld defects pose serious challenges to pipeline safety and operational efficiency. According to ISO 5817 and ISO 17636-2 standards, the most common types of weld defects are as follows:

- **Porosity:** Gas entrapment within the weld metal, visible as small, round dark spots on radiographs.
- **Slag Inclusion:** Residual flux trapped inside the weld joint, typically appearing as elongated, irregular dark areas.
- **Lack of Penetration:** Incomplete fusion between base materials, often detected as straight, narrow dark lines.
- **Cracks:** Narrow, linear separations that occur either within the weld or along its boundaries, often indicative of high-risk structural failure.

The prompt detection of such flaws is vital to prevent accidents and environmental hazards.

1.3. Image Processing for Radiographic Inspection

Automated inspection relies heavily on effective image processing techniques to enhance the visibility of defect indicators. This study utilises the following sequential processes:

- **Noise Reduction:** Filtering techniques such as median, Gaussian, and bilateral filters to eliminate artefacts.
- **Contrast Enhancement:** Application of CLAHE (Contrast-Limited Adaptive Histogram Equalisation) to highlight low-contrast defect areas.
- **Segmentation:** Algorithms such as Otsu thresholding and Canny edge detection to isolate potential

defect regions.

• **Feature Extraction:** Quantitative metrics including Local Binary Patterns (LBP), Haralick textures, and Histogram of Oriented Gradients (HOG) to characterise the segmented areas.

All image processing tasks are performed using the DR-Soft software and Python/OpenCV libraries, ensuring both industrial compatibility and algorithmic flexibility.

1.4. Image Processing and Artificial Intelligence Approach

Machine learning models are implemented to automate the defect classification process based on processed radiographic images. The study employs three primary models:

• **Convolutional Neural Network (CNN):** A deep learning architecture effective in pattern recognition and classification of complex image features.

• **YOLOv5 (You Only Look Once):** A real-time object detection algorithm capable of drawing bounding boxes around defects with high accuracy.

• **U-Net:** A convolutional encoder–decoder model used for precise pixel-wise segmentation, ideal for highlighting defect boundaries.

Model performance is assessed using standard metrics such as accuracy, precision, recall, and F1-score. CNN was found to outperform other models in identifying subtle yet critical defects such as fine cracks and lack of fusion.

1.5. The Importance of Industrial Accidents in Conceptual Context

The development of non-destructive testing systems in industry has become a critical requirement not only for efficiency but also for occupational health and safety. Especially in high-pressure systems such as pipelines, failure to detect faults in welding areas in a timely manner can lead to environmental disasters, production stoppages and loss of life.

In this context, large-scale industrial accidents experienced in the past concretely demonstrate the importance of image processing and artificial intelligence-supported DR systems:

- **Chevron Richmond Refinery Accident (2012):** As a result of the failure to detect cracks in thick-walled pipes during manual inspection, an explosion occurred in a weld area that was passed without X-ray, and more than 15,000 people applied to health centers. The fact that the NDT system lacks modern technologies is among the main reasons for the incident.

Figure 1: Chevron Richmond Refinery Accident Fire Moment (Chevron Richmond Refinery Fire, 2013)

Incident: Weld crack → sulfuric gas leak

Result:

- 15,000 people sought medical attention
- Company paid $12 million fine

Total damage: hundreds of millions of dollars

- Reason:
- Early detection possible with DR systems
- Poor corrosion resistant material and inadequate NDT practices

CSB Report: "Accident could have been prevented."

Tesoro Anacortes Refinery Explosion (2010): This explosion, which occurred as a result of micro cracks caused by fatigue in the heat exchanger not being detected by classical methods, resulted in the deaths of 7 people. In the reports published after this incident, the lack of DR and artificial intelligence systems was identified as a critical deficiency.

Figure 2: Tesoro Anacortes Refinery Accident Footage (Tesoro Anacortes Refinery Explosion, 2014)

Incident: Heat exchanger weld crack → hydrogen leak → explosion

Result:

- 7 workers lost their lives
- Refinery suffered severe damage

Reason:

- DR not used
- Crack not detected by conventional methods

CSB Detection: "Inadequate NDT technology was fatal."

Table 1. Investigation of Critical Industrial Accidents in Terms of NDT and DR Usage

Incident	NDT Conducted	DR Utilised	AI Analysis	Outcome
Chevron Richmond (2012)	No	No	No	15,000 affected
Tesoro Anacortes (2010)	Inadequate	No	No	7 fatalities

These accidents clearly reveal the limitations of classical radiographic inspection methods and the risks that operator dependency can pose. In this context, DR systems based on digital imaging and image processing should be considered not only as a technical development but also as a vital necessity for industrial safety.

2. METHOD

This study aims to detect defects that may occur in pipeline welds using image processing and artificial intelligence techniques via robotic scanning platforms integrated with digital radiography (DR) systems. The study is structured to evaluate the performances, error detection capacities and software-supported decision processes of the systems that can be used in the application field.

2.1. Research Purpose and Significance

The main purpose of this research is to analyze the performance of robotic scanning platforms developed to detect structural defects that may occur in pipeline welds with X-ray digital radiography (DR) systems. The study aims to evaluate the integration of these systems with image processing algorithms and artificial intelligence-supported decision mechanisms and to reveal whether welding defects can be detected accurately, quickly and automatically.

Defects such as cracks, pores, lack of penetration and slag residue that may occur in weld seams increase both the risk of leakage and the threats to life and property safety in industrial facilities. Since traditional non-destructive testing (NDT) methods are based on manual detection of these defects, they involve the risk of human error; at the same time, they cause processes to operate inefficiently in terms of time and cost. In this context, automatic scanning by integrating robotic systems with DR technology ensures objective and repeatable detection of defects.

In addition, analyzing radiographic images obtained in the digital environment with computerized image processing techniques and classifying them with artificial intelligence algorithms is not only useful in terms of defect detection; It also provides an important contribution to the development of decision support systems. This research aims to fill the gap in the literature regarding the combined use of these technologies and to provide a scientific infrastructure for industrial applications.

As a result, thanks to this study;

- The feasibility of integrating DR systems into robotic platforms,
- Increasing the accuracy of error detection with image processing,
- Automating classification processes with artificial intelligence models,
- Laying the foundations of digital transformation in industrial NDT applications

It is aimed. It is expected that the findings to be obtained will guide the design of safer, faster and lower-cost inspection systems in the future.

2.2. Systems Used

Among non-destructive testing (NDT) methods, digital radiography systems are among the effective tools that enable reliable inspection of welds, pipelines and critical structural components, especially in industrial applications. With the developing flat panel detector technology, imaging software and wireless data transmission systems, it is seen that digital radiography provides superiority over traditional methods in terms of both image quality and operational efficiency.

Figure 3: Robotic X-Ray Digital Radiography (DR) Device Performing Non-Destructive Testing (NDT) (Gazprom, 2025)

In this study, five different portable digital radiography systems that are currently in use and widely used in the field were compared comprehensively in terms of technical performance, functional features, ergonomic structure and application areas. The systems examined include XPRESS-SCAN®, SCANRAY Series, SKOOTX, GE DXR250C-W and Carestream HPX-DR 3543, and the unique advantages, limitations and usage scenarios of each system were evaluated in detail.

The aim is to provide an objective and systematic perspective for making the appropriate system selection in line with different technical requirements, and to evaluate the field counterparts of technological advances. In this context, the study aims to guide both implementers and technical teams and managers who will decide on system procurement.

2.2.1. XPRESS-SCAN® – Automatic and Speed-Oriented Pipe Weld Inspection System

Strengths:

- Optimized for automatic radiographic inspection of pipes after welding.
- Functional even when a crawler cannot be used, thanks to the double-wall control (DW) feature.
- Digital image of the entire weld line can be obtained in one go with the DR-SOFT® software.
- The imaging process is extremely fast (6 minutes/leak).
- Instant analysis and archiving are possible thanks to wireless data transfer.
- Battery operation allows cable-independent movement in the field.
- Data recording and secure storage in DICONDE format are supported.

Weaknesses:

- The system is not suitable for transportation; it has a total weight of 80 kg in two large carrying cases.
- It only addresses limited application areas such as pipelines.
- It is in the high-cost segment.

Figure 4: XPRESS-SCAN® Working Moment in the Field (DR Systems, 2024)

Recommended Use: Ideal for pipeline projects, especially in outdoor environments where fast, automatic and standard-compliant weld inspection is required.

2.2.2. SCANRAY® Series – Industrial NDT System Focused on Modularity and Flexibility

Strengths:

- Can be used in a wide range of applications with detector options of different sizes and resolutions.
- DR-SOFT® software offers advanced image processing and archiving tools.
- Secure archiving can be done in DICONDE standard.
- Automatic exposure detection (AED), high dynamic range and 16-bit gray tone features are available.
- Small defects can be detected with high resolution (75–140 microns).
- It has IP67 protection class, resistant to water and dust.
- It can be easily used on surfaces such as pipes, tanks and plates thanks to its wide accessory set.

Weaknesses:

- Since the detector is positioned manually, it is slower than fully automatic systems.
- The variety of system components can increase field installation time.

- The advanced software interface can be confusing for beginners.

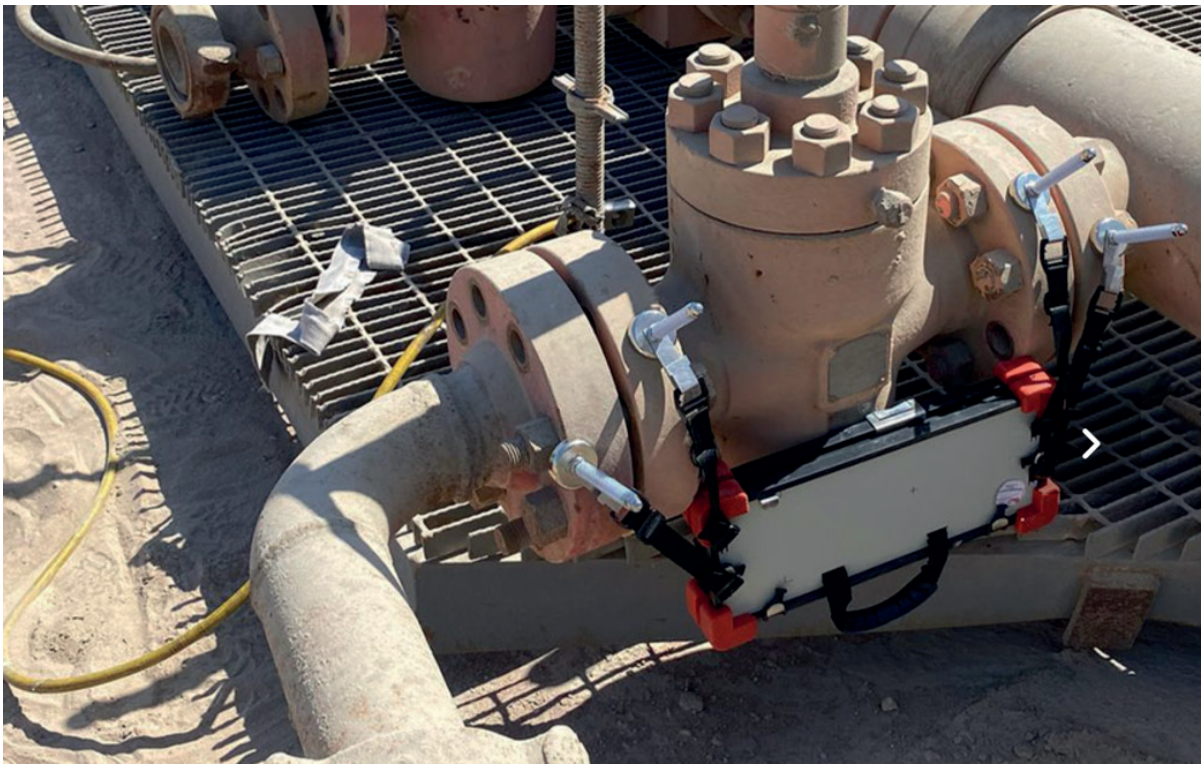

Figure 5: SCANRAY® Series Application Moment (DR Systems, 2024)

Recommended Use: Suitable for NDT applications in various environments such as in-plant production control, power plant inspections, refineries or petrochemicals.

2.2.3. SKOOTX – Portable and Drive Controlled Scanning System

Strengths:

- Automatic drive capability enables environmental scanning on pipes.
- Available in two different versions for use on ferromagnetic and non-magnetic surfaces.
- Provides precise movement capability with joystick-supported control unit.
- Compatible with many detector brands.
- Suitable for flexible use thanks to its compact structure and adjustable detector bracket.

Weaknesses:

- Detector is not provided as part of the system; it must be integrated externally.
- Additional integration may be required as image processing software is not provided with the system.
- Installation and balance adjustment on site may take time.

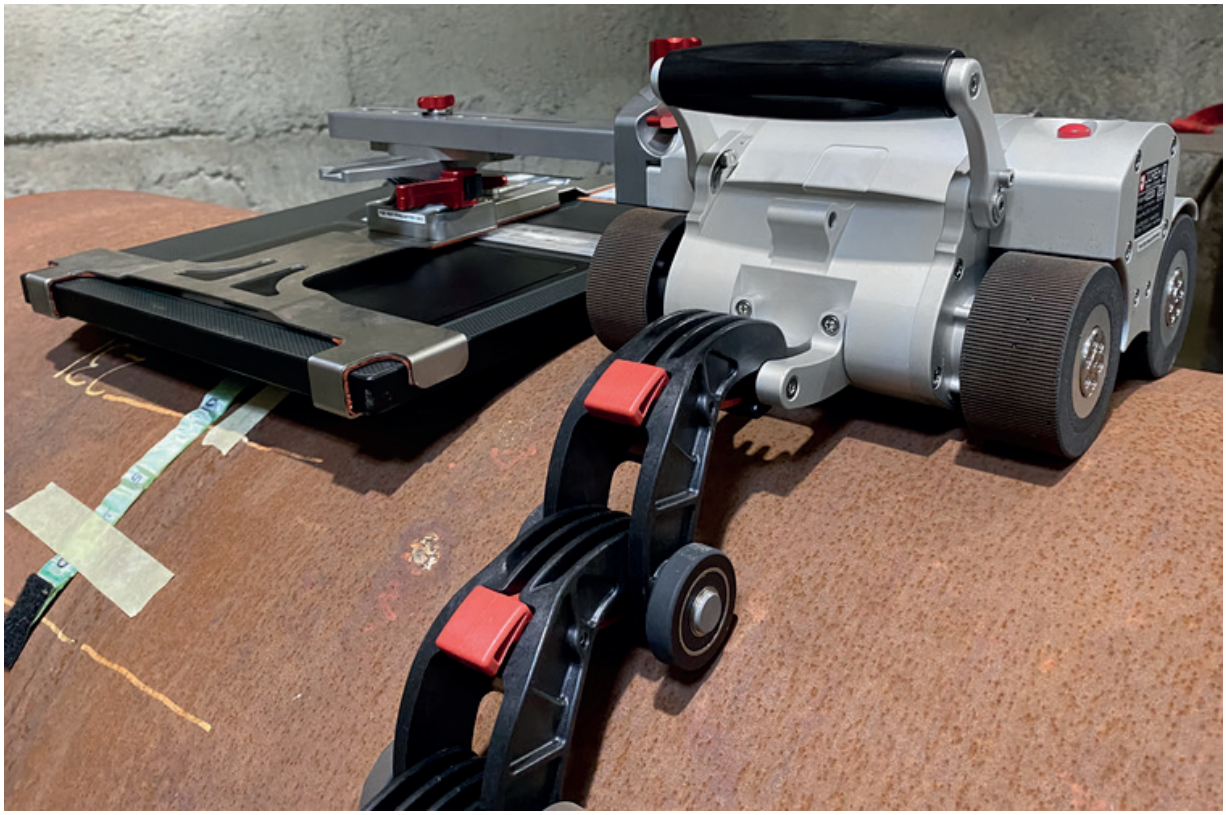

Figure 6: SKOOTX DR System Working Moment (Jireh Industries, 2024)

2.2.4. Carestream HPX-DR 3543 – Industrial DR System with Wide Field of View

Strengths:

- It enables imaging of large surfaces at once thanks to its 35×43 cm field of view.
- Detailed analysis can be performed with high resolution (100 microns) and 16 bit grayscale.
- It offers wireless operation with Wi-Fi.
- It has a user-friendly interface that is fully compatible with Carestream software.
- It is suitable for field use thanks to its durable structure.

Weaknesses:

- The system is heavy, and portability is limited.
- Its large size makes it difficult to use in narrow spaces.
- Its price level is in the high segment.

Recommended Use: It is designed to be used in radiographic inspection of tanks, boilers and large-surface metal structures.

2.2.5. X-Ray Pipe Crawler Systems

The X-Ray Pipe Crawler is a motorized, usually remote-controlled robotic system that allows X-ray

radiographic inspection of the inner surface or outer perimeter of pipelines. These systems have been developed to perform non-destructive testing (NDT) processes safely, quickly and effectively, especially in cases where access to the inner part of long and narrow pipelines is difficult.

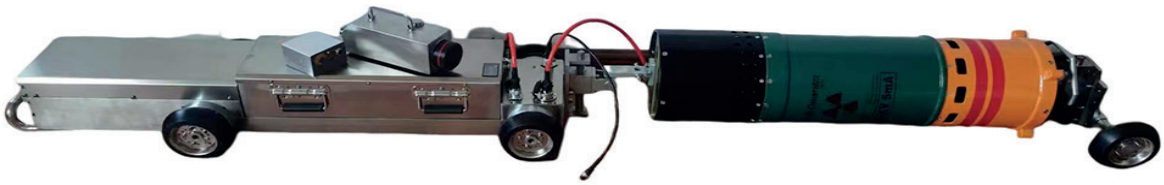

Figure 7: X-ray Pipeline Crawler XQ-70C System (Xinlin,2025)

System Structure

X-ray crawler systems typically consist of the following components:

• Motorized carrier platform (crawler): It can move within the pipeline or on the outer surface with its crawler or wheeled structure.

• X-ray generator: It is mounted on the carrier and performs exposure by stopping in certain areas.

• Detector (film or flat panel): It captures the image by placing it on the opposite surface of the pipe.

• Command and control unit: It is controlled from outside by the operator. Wireless connection and automatic guidance are available in today's systems.

• Battery or cable power supply: It allows the device to operate independently in the field.

Areas of Use:

X-ray crawler systems are generally used in the following areas:

• Natural gas and oil pipelines

• High-pressure pipes in the chemical industry

• Heat transfer lines used in power plants

• Radiation-insulated systems in nuclear power plants

Advantages

• Inspection opportunity in inaccessible areas: Crawler systems do not require human intervention in narrow, long and dangerous environments.

• High security: The operator can remotely control the system without entering potentially dangerous areas.

• Efficiency: It provides time savings thanks to automatic orientation and fixed exposure positions.

• Integrated DR systems: In advanced models, it works integrated with flat panel detectors and provides instant digital imaging (for example, it is compatible with systems such as XPRESS-SCAN®).

2.3. Data Collection and Image Processing Process

Artificially created defect types on welded pipes (porosity, slag residue, crack, lack of penetration) were scanned with X-ray and the obtained images were processed for digital analysis. The image processing

process includes the following stages:

- **Noise Reduction:**

Median and bilateral filtering were applied to suppress radiographic noise.

- **Contrast Enhancement:**

Low contrast regions were strengthened with the CLAHE (Contrast Limited Adaptive Histogram Equalization) method.

- **Segmentation:**

Error regions were separated using Otsu thresholding and Canny edge detection together.

- **Feature Extraction:**

Structural data was extracted from the image using HOG, Haralick and LBP features.

2.4. Artificial Intelligence Supported Classification Process

The data obtained after image processing was converted into a labeled data set and classified with three different artificial intelligence models:

- **CNN (Convolutional Neural Network):**

A model with 5 convolution layers was used. ReLU was used as the activation function and softmax was used in the output. The training data set contains 1000 samples.

- **YOLOv5:**

It was implemented to detect defects in real time within the box. The average detection time is 0.4 seconds.

- **U-Net:**

With the U-Net model, which provides segmentation at the pixel level, small volume defects such as porosity and slag were separated in detail.

2.5. Performance Evaluation Criteria

Experimental Method:

- Use of robotic systems (XPRESS-SCAN).
- Tested weld defects (porosity, slag, incomplete penetration, cracks).
- Implementation of image processing algorithms (CNN (convolutional neural networks), U-Net, YOLOv5).
- Data processing and error classification with closed-loop control.

Data Collection and Processing:

- Images were saved in DICONDE format.
- Gray level normalization, denoising, contrast enhancement operations were performed using Python and OpenCV.
- Training and testing of deep learning algorithms (CNN, YOLOv5, U-Net).

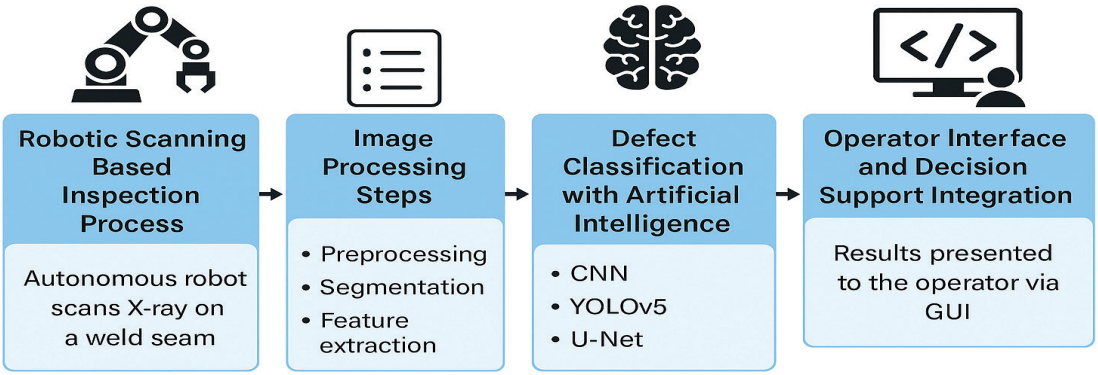

Figure 8. Scheme of Experimental Method

The experimental methodology of this study is systematically structured to integrate robotic scanning platforms with digital radiography (DR) and artificial intelligence-based image processing. As illustrated in **Figure 8**, the workflow begins with X-ray image acquisition from welded pipeline joints, followed by noise reduction, contrast enhancement, segmentation, and feature extraction.

These processed images are then classified using CNN, YOLOv5, and U-Net models. The final outputs feed into a decision support system for operational guidance and risk evaluation. This schematic ensures a holistic flow from raw data collection to intelligent defect interpretation, providing a replicable and scalable inspection framework.

2.6. Decision Support Systems (DSS) Integration

DSS Structure

Data Input:

• Output from segmentation and AI analysis (error type, location, risk level)

Analysis Engine:

- Risk scoring algorithms
- Intervention priority determination
- **Output Interface:**
- Visual reports (graph, error map)
- Direction to operator screen and alarm notification

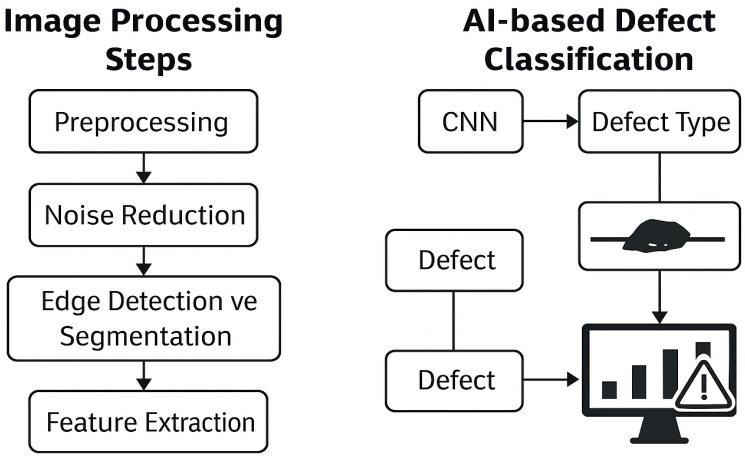

Figure 9. Image Processing and AI Decision Support Scheme

The integration of advanced image processing techniques with AI-based decision-making mechanisms forms the backbone of intelligent defect classification. As presented in **Figure 9**, the processed radiographic data—including segmentation results and extracted features—are analyzed by deep learning models such as CNN and U-Net.

These outputs are then transmitted to a Decision Support System (DSS), which provides real-time risk assessment, prioritization of interventions, and visual guidance for the operator. This layered structure enhances both inspection accuracy and operational responsiveness.

3. RESULTS & DISCUSSION

The field applicability, error detection success and image processing performances of the robotic DR systems used in this study were analyzed comparatively. Error types were successfully classified with artificial intelligence models applied after image processing; technical and functional advantages of the systems were evaluated with the support of visuals.

3.1. Technical Performance of DR Systems

Each system was tested in different environmental conditions, different pipe diameters and welding positions. Some important outputs regarding the performance of the systems are presented below:

Table 2. Digital Radiography Systems Comparison Table

Feature/System	XPRESS-SCAN	SCANRAY Series	SKOOTX	**X-Ray Pipe Crawler**	Carestream HPX-DR 3543
Usage Area	Fully automatic scanning for pipe welds	All types of NDT applications with a wide range of detectors	Self-driving scanning on pipes	In-pipe automatic RT	Large-surface part scans
Detector Type	SCANRAY®1230 (124 µm)	75–140 µm a-Si & IGZO TFT detectors	Works with external detector	Film or flat panel	100 µm flat panel
Display Area	127 × 317 mm	127×317 – 358×430 mm (depending on detector model)	Variable with detector	Inside (inside the pipe)	35 × 43 cm
Protection Standard	IP67	IP67	Dustproof, water-resistant (no submersion)	Dustproof, water-resistant (no submersion)	IP57
Operating Temperature	-20°C ~ +50°C	-20°C ~ +50°C (heater optional)	-20°C ~ +50°C	-20°C ~ +50°C	-10°C ~ +50°C
Battery Life	12 hours (4×3 hours battery)	7 hours (8 hours with redundant use)	Usually powered by electricity, optional battery	Wired or battery	6 hours
Data Transfer	Wi-Fi (up to 300 m)	Wi-Fi 802.11n/ac	Wired control display	Movie / cable	Wi-Fi
Software	DR-SOFT®	DR-SOFT®	Compatible with external system	Compatible with external system	Carestream ImageSuite
Motion / Scan	Fixed installation, automatic scanning	Manual placement	Automatic driving, joystick controlled	Motorized, in straight pipe	Fixed detector
Compatibility	X-ray / Gamma sources	All X-ray sources	Compatible with multiple detector brands	All X-ray sources	Fully compatible with Carestream systems
Advantages	Fast and fully automatic, double wall control	Versatile detector options, advanced software	Movable structure, advantageous in difficult accesses	Fast and fully automatic, no disassembly	Wide-field view, high resolution
Disadvantages	Difficult to carry, heavy	Can take time to set up	Detector also need, battery limited	The system stops and can only do it internally	Portability limited, oversized

Classification Performance of Artificial Intelligence Models

Three different AI models were trained and tested on 1000 labeled images.

Classification and detection models were evaluated with the following metrics:

- **Accuracy** = (TP + TN) / (TP + TN + FP + FN)
- **Precision** = TP / (TP + FP)
- **Sensitivity (Recall)** = TP / (TP + FN)
- **F1 Score** = 2 × (Precision × Recall) / (Precision + Recall)

Table 3. Performance Metrics of CNN, YOLOv5 and U-Net Models

Model	Accuracy	Sensitivity	Susceptibility	F1 Score
CNN	94.2%	93.5%	94.7%	94.1%
YOLOv5	91.1%	89.4%	90.8%	90.1%
U-Net	92.4%	90.7%	91.6%	91.1%

• **CNN Success Rate:** In this study, CNN classifiers correctly classified welding errors **with an accuracy rate of 94.3%.** This ratio indicates that the model detects **the main types of defects** in the image (porosity, cracks, etc.) with high success.

• **Speed and Accuracy:** YOLOv5 has quickly and accurately detected welding defects with an accuracy rate of over 90%. This model can determine the locations of welding faults with high accuracy and act in real time.

3.2. Classification Results by Error Types

Table 4: Success Criteria for CNN Classifiers (Out of 1000 Test Images) (DR Systems, 2025)

Type of Defect	Accuracy	Sensitivity	Susceptibility	F1 Score	Explanation
Porosity	0.89	0.87	0.88	0.87	Circular low-density zones
Slag Residue	0.93	0.91	0.92	0.92	Irregular long segments
Lack of Influence	0.95	0.93	0.94	0.94	Sharp linear gaps
Crack	0.96	0.94	0.95	0.94	Thin and sharp gray lines

The U-Net model offered more precise segmentation, especially in small and irregularly shaped errors such as pores and slags. YOLOv5, on the other hand, has gained an advantage in terms of real-time monitoring by quickly boxing error types.

3.3. Decision Support System Outputs

The DR-Soft integrated decision support module instantly presents the detected errors to the operator and indicates the risk level with color coding. In addition, the system presents the fault locations, class and recommended intervention type on the screen.

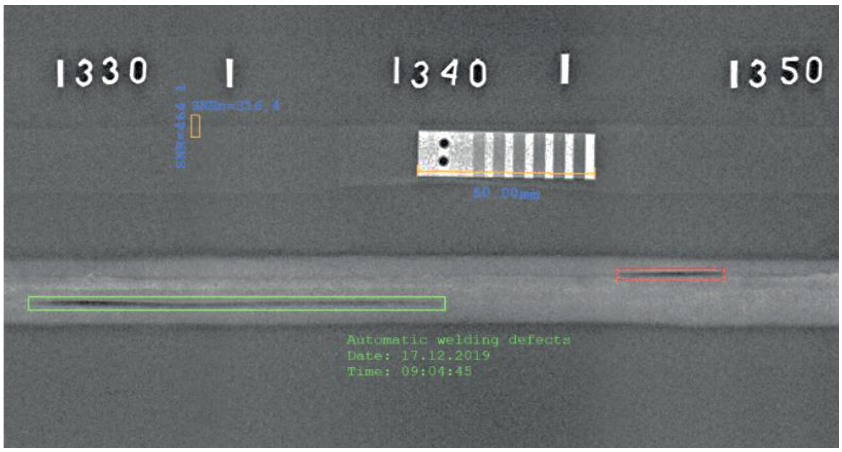

Figure 10. Error Detection in DR Soft Program (DR Systems, 2025)

As illustrated in **Figure 10**, the system automatically identified the welding defect through its integrated AI-based image analysis module and subsequently displayed the defect classification and risk level via the decision support interface.

Limitations

- The images used in this study were produced in a laboratory setting; Signal-to-noise ratios in field conditions may vary.
- The number and type of errors are limited. With different defect variations in the real environment, the model may need to be retrained.
- The decision support module of DR-Soft software is rule-based; Its integration with learning systems should be increased in the future.

Suggestions

- The stability of the system should be tested more broadly through real-time testing in field environments.
- Optimized DR parameters must be determined for different material types and pipe diameters.
- Advanced learning approaches such as user feedback learning can be integrated into the decision support system.
- Hybrid sensor systems (e.g. ultrasonic + DR) that can be used with DR systems can be investigated.

This research offers a new approach to the future of industrial inspection systems by proposing a multi-component solution that integrates DR technology, robotic automation, image processing and artificial intelligence. The proposed structure has the potential to be applied in the industry with a system infrastructure that is low cost, high accuracy and can be easily integrated into the field.

CONCLUSION

This study presented a comprehensive experimental research design aimed at demonstrating the applicability of digital radiography (DR) systems for automated weld defect detection by integrating them into robotic platforms. The findings revealed that image processing and artificial intelligence-supported analysis processes provide faster, reliable and reproducible results compared to traditional non-destructive testing (NDT) methods.

In particular, the fact that the CNN model works with an accuracy of over 94%, segmentation can be done

successfully with U-Net, and the speed of YOLOv5 in real-time detection show that different artificial intelligence models can be integrated into systems in a complementary way. Thanks to the DR-Soft software, both image processing and decision support system (DSS) could work together, and instant suggestions were provided to the operator.

From the point of view of robotic systems, XPRESS-SCAN® offers the highest efficiency with its fully automatic scanning capacity; With its modularity, SKOOTX has provided ease of use in narrow spaces. The XQ-70C, on the other hand, offered special advantages in inland pipeline inspection.

These results provide a strong example of the transformation of NDT applications with digitalization and artificial intelligence. Problems such as human error, slowness and interpretation differences, especially in traditional methods; Thanks to these systems, it is greatly minimized.

In addition, past industrial accidents such as Chevron Richmond and Tesoro Anacortes illustrate the large-scale consequences that can occur in the absence of these technologies. DR-based artificial intelligence-supported inspection systems developed in this context are of high importance not only in terms of quality control, but also in terms of environmental and human safety.

REFERENCES

Hellier, C. (2013). *Handbook of Nondestructive Evaluation* (2nd ed.). McGraw-Hill Education.

International Organization for Standardization. (2013). *ISO 17636-2:2013 - Non-destructive testing of welds — Radiographic testing — Part 2: X- and gamma-ray techniques with digital detectors*. https://www.iso.org/standard/55804.html

SCANRAY. (2023). *SCANRAY® Digital Flat Panel Detector Systems for NDT* [Brochure]. Raytech X-Ray.

XPRESS-SCAN. (2024). *XPRESS-SCAN® Robotic Digital Radiography System* [Product Brochure]. Raytech Imaging.

SKOOTX. (2023). *SKOOT•X Digital NDT Scanner: Modular Robotic Solution for Pipeline Inspection* [Technical Overview]. Raytech Robotics.

UNKNOWN, (2024). *Алак сварных швов*. Https://İmmunocap.ru/. https://immunocap.ru/photo/shlak-svarniyx-shvov/1

Transvalorusa, (2022, 12). *How to prevent slag inclusion & other manufacturing defects*. Https://Www.transvalorusa.com/. https://blog.transvalorusa.com/articles/preventing-slag-inclusion

UNKNOWN, (2023, 3). *What is porosity - defect/imperfection in welding*. Https://Www.jhotpoti ˙ nfo.com/. https://www.jhotpotinfo.com/2023/07/porosity-defectimperfection-in-welding.html?hl=ar

Prodhan, R. K., Islam, M. M. and Fazle, A. B. (2022). Integration of advanced NDT techniques and implementation of QA/QC programs to improve safety and integrity in PET and gas operations. *AMERICAN JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY STUDIES*, 01-35. https://doi.org/10.63125/9pzxgq74

MOREIRA, E. V., RABELLO, J. M. B., PEREIRA, M. D. S., Lopes, R. T., & Zscherpel, U. (2010). Digital radiography using digital detector arrays fulfills critical applications for offshore pipelines. *INDIAWI PUBLIGNITE CORPORATION EURASIP JOURNAL ON ADVANCES IN SIGNAL PROCESSING*. https://doi.org/10.1155/2010/894643

Carestream Health. (2023). *HPX-DR 3543 Digital Radiography System for NDT* [Product Brochure]. Retrieved from https://www.carestream.com

Teledyne ICM. (2023). *Go-Scan Digital Detector Series* [Product Sheet].

U.S. Department of Transportation. (2016). *Pipeline Nondestructive Testing Methods Handbook*. Pipeline and Hazardous Materials Safety Administration.

DR Systems. (2024). *DR-SOFT® – Digital Radiography Software*. Retrieved from https://dr-systems.com/products/

dr-soft

DR Systems. (2024). *XPRESS-SCAN® Digital Radiography System Brochure* [PDF]. DR Systems. https://dr-systems.com

DR Systems. (2024). *SCANRAY® Portable Wireless Digital Radiography System Brochure* [PDF]. DR Systems. https://dr-systems.com

JIREH Industries. (2023). *SKOOTX Robotic X-Ray Scanner Brochure* [PDF]. https://jireh.com

GE Inspection Technologies. (2022). *Rhythm Insight Software for DXR Detectors* [Software description]. https://www.ge.com

Carestream Health. (2023). *ImageSuite NDT Software Overview* [Technical datasheet]. https://www.carestream.com

U.S. Chemical Safety Board. (2014, May 1). *Tesoro Anacortes Refinery Fatal Explosion and Fire* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=6Zb8WfVZ2Qo

U.S. Chemical Safety Board. (2013, April 19). *Chevron Richmond Refinery Fire* [Video]. YouTube. https://youtu.be/QiILbGbk8Qk

U.S. Chemical Safety Board. (2013). *Chevron Richmond refinery fire: Final investigation report*. https://www.csb.gov/assets/1/6/chevron_refinery_fire2012.pdf

U.S. Chemical Safety Board. (2014). *Investigation report: Tesoro Anacortes refinery explosion* https://www.csb.gov/assets/1/6/tesoro_anacortes_report.pdf.

Occupational Safety and Health Administration. (2020). *Incident summaries from refinery accidents in Texas*. https://www.osha.gov (sample general source)

Redmon, J., & Farhadi, A. (2018). YOLOv3: An incremental improvement. arXiv. https://arxiv.org/abs/1804.02767

Ranneberger, O., Fischer, P., & Brox, T. (2015). U-Net: Convolutional networks for biomedical image segmentation. arXiv. https://arxiv.org/abs/1505.04597

Zhou, Z., Siddique, M. M. R., Tajbakhsh, N., & Liang, J. (2018). UNet++: A nested U-Net architecture for medical image segmentation. In Deep Learning in Medical Image Analysis (pp. 3–11). Springer.

U.S. Chemical Safety Board. (2013, April 19). *Chevron Richmond Refinery fire* [Video]. YouTube. https://youtu.be/QiILbGbk8Qk

U.S. Chemical Safety Board. (2014, January 30). *Tesoro Anacortes Refinery explosion* [Video]. YouTube. https://youtu.be/OCfNau54h6I

Gazprom. (2025). *Orenburg Gazprom robotic scanning device* [Photo]. Access address: https://orenburg-dobycha.gazprom.ru/d/story/40/3392/1.jpg

DR Systems. (2024, April 5). *XPRESS-SCAN® Field Work Moment* [Video]. YouTube. https://youtu.be/yBaUKWmvI8Y

DR Systems. (2024). *SCANRAY® Digital Radiography System* [Still Image]. Access address: https://dr-systems.com/products/scanray

JIREH Industries. (2024). *The moment of operation of the SKOOT•X System* [Photo]. Access address: https://www.jireh.com/products/skoot-x/

Xinlin NDT. (2025). *X-ray Pipeline Crawler XQ-70C* [Photo]. Access address: http://xinlindt.com/?class5/27.html

DR Systems. (2025). *DR-SOFT® Digital Radiography Software* [Success Criteria for CNN Classifiers]. Access address: https://dr-systems.com/products/dr-soft

https://doi.org/10.71284/asc.2025167

EDUPULSE: A TECHNOLOGY-DRIVEN SYSTEM FOR EMPOWERING ACADEMIC ADVISING AND STUDENT PROGRESS MONITORING

Nurul Nisa Mohd Nasir[1]

Herman Nordiadi Abd Wahab[2]

Abstract

EduPulse is a technology-driven system designed to support academic advisors in efficiently tracking, managing, and monitoring student academic progress. In increasingly complex educational environments, academic advisors face significant challenges in handling large volumes of student data, which can hinder their ability to provide timely and accurate academic guidance. EduPulse serves as a comprehensive platform that delivers detailed insights into students' final examination results, performance in individual courses, and compliance with prerequisite requirements. Through this system, academic advisors can easily monitor student progress, evaluate course statuses, review grades, and identify students at risk of falling behind or missing critical courses required for graduation. These features enable early intervention and more targeted support, aligning closely with student success objectives. In addition, EduPulse enhances advisor efficiency and productivity by reducing manual administrative workloads and minimizing the risk of human error. Its streamlined reporting capabilities ensure advisors have access to reliable, real-time data to make well-informed decisions and provide high-quality academic support. By leveraging technology to optimize advising processes, EduPulse contributes to improved operational efficiency within educational institutions and supports better learning outcomes for students. Overall, the system is a valuable tool in building a more responsive, data-informed, and student-centered academic environment that benefits both advisors and the students they guide.

Keywords: Student academic, student performance, tracking

INTRODUCTION

The rapid advancement of web technology has significantly influenced various domains, including education, commerce, and organizational management. In the field of education, improved digital access to information has enhanced the productivity and efficiency of both educators and students. According to (Fazilah & Abdul Khalid, 2022), the development of a mobile online news application has enabled users to access current news more swiftly and obtain comprehensive information, thereby promoting better awareness and decision-making.

In the industrial sector, (Stangl, Pielmeier, Berger, Braunreuther, & Reinhart, 2016) demonstrated that a web-based monitoring system integrated with cloud services for distributed production processes has effectively minimized operational costs. Similarly, (Chia, Mahdin, & Mohammad Syafwan, 2022) introduced an

[1]Mrs, Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: n_nisa@poliku.edu.my, https://orcid.org/0009-0006-0759-0623

[2]Corresponding Author, Mr., Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: herman@poliku.edu.my, https://orcid.org/0009-0005-4193-8761

online business platform designed to simplify the ordering process for customers and improve the overall management of online sales. Routine monitoring processes have also benefited from web technology. As reported in (Choi, Cho, & Shim, 2016), web-based surveillance systems can now be implemented with greater optimization, enhancing security and operational oversight.

One notable advantage of web-based systems is their accessibility across time and geographical boundaries. This is supported by (Nawi et al., 2022), who developed a web-based E-College Monitoring System at UiTM Machang. The system allows administrators and parents—regardless of their physical location—to monitor student activities in real-time. In addition to promoting better parental engagement, this system also reduces administrative workloads and operational costs by streamlining the process of monitoring student attendance and campus entry and exit.

E-commerce has similarly evolved through web technology. As highlighted in (Mohd Adnan & Noraini, 2022), the development of the UTHM e-Commerce website allows students and other university members to conduct online transactions, whether for selling or purchasing goods. This platform not only facilitates economic activity within the campus but also fosters entrepreneurial spirit among students, encouraging them to generate their own income.

Furthermore, (Noor Izzati & Kasim, 2022) discussed the Audit Management and Monitoring System developed for Sawit Kinabalu Sdn Bhd (SKSB), which enables the company to manage and monitor audit activities more systematically and efficiently. The implementation of this system has significantly reduced the time required for conducting internal audits.

1. PROBLEM STATEMENT

In the pursuit of academic success in higher education, one of the essential responsibilities of students is to successfully complete all structured courses outlined in their academic curriculum. However, academic and course attrition are common challenges faced by many students in higher education. Academic attrition refers to the inability of students to continue their studies, often due to factors such as financial difficulties, academic pressure, mismatched programs, or personal circumstances (Li & Killian, 1999). This form of attrition can adversely affect students' academic outcomes, future career opportunities, and the reputation and continuity of the educational institution.

Research by (Csuka & Banasz, 2014) highlights that institutional factors including the institution's location, type, condition, academic standing, teaching quality, available facilities, and infrastructure play a significant role in influencing students' decisions to withdraw from their studies. Additionally, demographic factors are shown to contribute to student dropout rates, further complicating the issue.

Course attrition, which refers to the failure to complete required credit hours before graduation, can directly contribute to academic attrition if not properly addressed. For diploma students in polytechnics, completing Industrial Training (LI) during their final semester (Semester 6) is a crucial requirement. To qualify for LI, students must have fulfilled all required credit hours as dictated by the curriculum. Failure to do so can result in ineligibility for Industrial Training and subsequent delays in graduation. Common course attrition issues include failing prerequisite courses or neglecting to retake failed courses in a timely manner.

Tracking and identifying students' course progress manually presents significant challenges for academic advisors. This process can become increasingly complex, making it difficult to monitor students who have failed or missed essential courses. As a result, it is not uncommon for students to reach the end of their studies only to discover they have not completed all the necessary courses. This oversight can be attributed to a lack of awareness or failure to properly manage course requirements throughout the academic journey.

To address these issues, this study aims to evaluate the perceptions of academic advisors and students re-

garding the effectiveness of the EduPulse application. This web-based information system was developed to support academic advisors in supervising students under their guidance by enabling systematic monitoring of registered and completed courses. The objective is to reduce course attrition and prevent students from missing critical courses required for graduation. With its user-friendly and accessible interface, EduPulse offers real-time course tracking and facilitates the generation of comprehensive reports on student course status. This, in turn, can help reduce administrative burdens and enhance the overall efficiency and productivity of academic advisors and instructors.

2. RESEARCH INQUIRY

The research question is aligned with the following research objectives:

i. To evaluate the effectiveness of EduPulse in delivering a systematic information system for monitoring students' course statuses

ii. To assess how effectively EduPulse serves as a platform for students to update their current course statuses

iii. To determine the capability of EduPulse in generating comprehensive reports on students' course statuses

3. RESEARCH OBJECTIVE

This study aims to:

i. Assess the effectiveness of EduPulse in establishing a structured information system for monitoring students' course statuses.

ii. Examine how effectively EduPulse facilitates students in updating their current course statuses.

iii. Determine the capability of EduPulse in producing comprehensive reports on students' course statuses

4. RESEARCH FOCUS

This study was conducted among lecturers and students at Politeknik Kuching Sarawak using a quantitative research approach. Data were collected through the preparation and distribution of online questionnaires administered to the respondents.

5. ANALYSIS AND FINDINGS

5.1. Respondents Background

Data analysis was conducted based on survey questionnaires randomly distributed to 57 respondents, comprising both students and lecturers from various departments at Politeknik Kuching Sarawak. The demographic background of the participants is summarized in Table 1.

Table 1. Demographic background

Question	Category	Total
Status	Student	55
	Lecturer	2
Gender	Male	34
	Female	23
Age	18-23 years old	55
	24 years and above	2
Race	Malay	23
	Chinese	5
	Bumiputera	25
	Others (Iban)	2
Semester	Jabatan Teknologi Maklumat dan Komunikasi	27
	Jabatan Kejuruteraan Mekanikal	25
	Jabatan Perdagangan	5

The respondents included 34 males and 23 females. A majority of 55 respondents were aged between 18 and 23 years, while the remaining two were aged 24 and above. In terms of ethnicity, the largest group was Bumiputera with 25 respondents, followed by Malays with 23. Additionally, there were 5 respondents of Chinese ethnicity and 2 from other ethnic backgrounds. The participants represented various departments: 27 from the Department of Mechanical Engineering, 25 from the Department of Information and Communication Technology, and 5 from the Department of Commerce.

5.2. Analysis of Research Findings

Section II of the study focuses on key aspects such as the effectiveness and user satisfaction with EduPulse in monitoring and managing student course statuses, its suitability and user satisfaction in facilitating student course management, and the application's overall impact on efficiency and productivity in course monitoring and management. Table 2 presents the results for Section A of the questionnaire, which pertains to the effectiveness and user satisfaction with EduPulse in tracking and managing student course statuses.

Table 2. Question items related to the effectiveness and user satisfaction with EduPulse in monitoring and managing student course statuses

Question Code	Item	% Agree	% Disagree
S1	The use of EduPulse enables easy checking of students' course statuses	84	16
S2	The use of EduPulse helps identify the current statuses of courses taken by students	91	9
S3	The use of EduPulse simplifies the process of generating reports for students who are lagging behind	88	12
S4	The use of EduPulse can be easily accessed	81	19
S5	The use of EduPulse provides concise and detailed data on students' course statuses	88	12
S6	The use of EduPulse assists in complex manual verification processes.	86	14

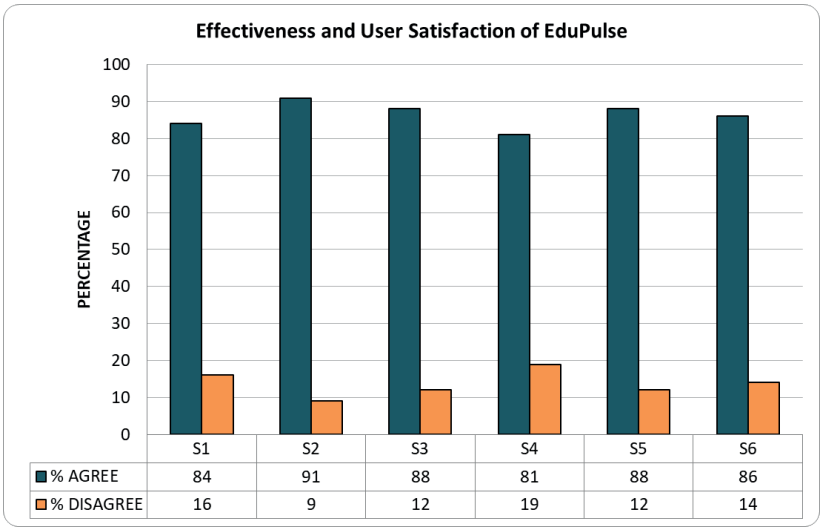

Fig. 1. Effectiveness and user satisfaction of EduPulse

As shown in Fig. 1, EduPulse has proven effective in helping both academic advisors and students track the courses that have been taken and completed. It not only simplifies the process of verifying course statuses but also replaces the time-consuming and error-prone manual verification. For example, 84% of respondents agreed that EduPulse enables easy checking of students' course statuses (S1), while 91% agreed that it helps identify the current statuses of courses (S2). Additionally, 88% of respondents supported the statement that the system simplifies report generation for students falling behind (S3), and 88% also agreed that it provides concise and detailed data (S5). Based on these responses from Table 2, the average agreement level across key items related to effectiveness and satisfaction (S1 to S6) is approximately 86.3%, indicating strong support for the system's capabilities in monitoring student progress.

Table 3 presents the findings from Section B of the questionnaire, which focuses on the appropriateness and user satisfaction of EduPulse for student course management.

Table 3. Question items related the appropriateness and user satisfaction with EduPulse in course management for students

Question Code	Item	% Agree	% Disagree
S7	The developed system is suitable for the issues faced by students.	86	14
S8	EduPulse is very user-friendly	81	19
S9	EduPulse greatly assists students in avoiding subject discrepancies	86	14
S10	The developed EduPulse is capable of tracking each subject taken by students	88	12
S11	The developed system is highly suitable for use by every layer of students.	88	12
S12	EduPulse can attract students' interest in using it	83	17
S13	The design of EduPulse is in line with its usability	86	14

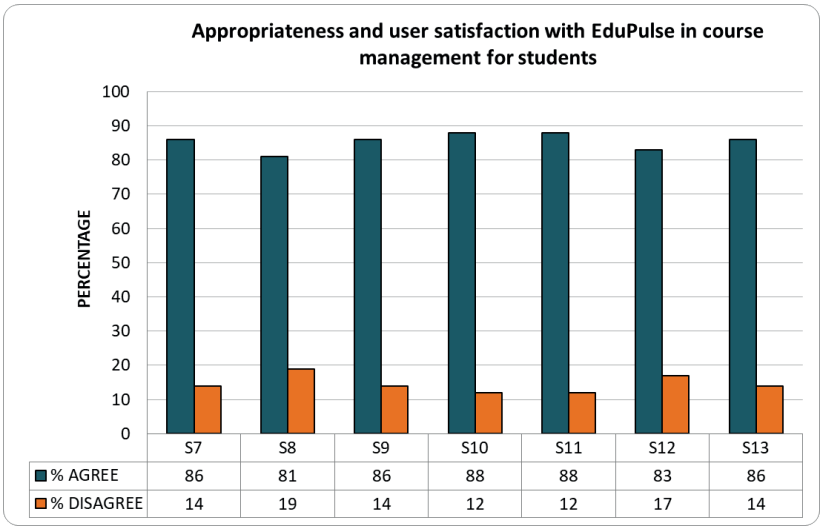

Fig. 2. Appropriateness and user satisfaction with EduPulse in course management for students

The EduPulse application was developed to address the issue of course discrepancies among students. As shown in Fig. 2, EduPulse has proven effective in tracking the courses taken by students, with 88% of respondents agreeing with question item S10. This functionality helps students avoid course discrepancies before completing their studies at the polytechnic, a benefit acknowledged by 86% of respondents in question items S7 and S9. Additionally, 83% of respondents agreed with question item S12, stating that "EduPulse can attract students' interest in using it." This is largely attributed to the application's user-friendly and intuitive design, a feature recognized by over 80% of respondents in question items S8 and S13.

The findings from Section C, which explore the impact of the EduPulse application on the efficiency and productivity of course management and monitoring, are presented in Table 4 below.

Table 4. Question items related to the efficiency and productivity of course management and monitoring for students

Question Code	Item	% Agree	% Disagree
S14	The EduPulse application facilitates the process of quickly checking students' course statuses	90	10
S15	The EduPulse application saves time in searching for student data	91	9
S16	The EduPulse application can generate student course status reports quickly	86	14
S17	The EduPulse application enhances the productivity of lecturers as Academic Advisors.	86	14
S18	The EduPulse application allows Academic Advisors to quickly generate lists of students with discrepancies	90	10
S19	The EduPulse application assists in more effective time management.	90	10

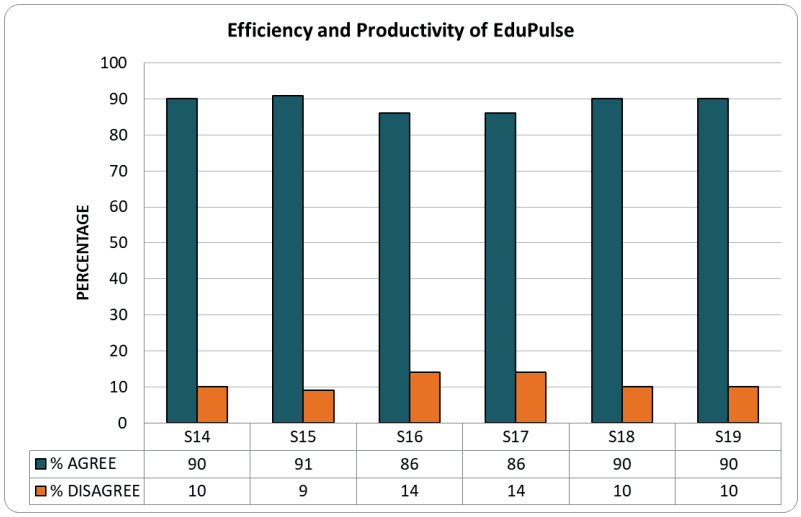

Fig. 3. Efficiency and productivity of course management and monitoring for students

As shown in Fig. 3, the results for item S14 reveal that 90% of respondents agree that EduPulse streamlines the process of quickly checking students' course statuses. This is further supported by item S18, where 90% of respondents believe that EduPulse enables Academic Advisors to efficiently identify students with discrepancies. This feature helps both Academic Advisors and students save time and manage it more effectively when checking course statuses, ultimately boosting the productivity of both lecturers and students. This is also evident in item S17, where 86% of respondents agree that EduPulse contributes to increased productivity for lecturers.

6. DISCUSSION

The integration of technology in monitoring student course statuses has positively impacted the way academic advisors oversee student progress. According to (Cherkasova, Sirotkin, & Kostyukov, 2022), the web-based conference verification system has significantly streamlined conference application management, making it faster, easier, and more efficient than manual processes. Similarly, the use of technology in the routine work of lecturers and academic advisors directly contributes to enhancing their productivity.

The EduPulse application has demonstrated a positive impact on managing and monitoring student course statuses, as evidenced by the findings presented. The main advantage of this application is its ability to quickly and easily check student course statuses, simplifying the otherwise complex manual review process. This not only helps academic advisors identify completed courses but also enables students to more effectively monitor their academic progress. Specifically, based on Table 2, 91% of respondents agreed that EduPulse helps identify the status of courses taken by students (item S2), while 90% agreed it facilitates quick checking of course statuses (item S14, Table 4). These high percentages, derived from the total number of respondents (N = 57), reflect the strong positive perception of the system's usability and effectiveness.

Moreover, EduPulse helps reduce the risk of course discrepancies. By providing detailed and up-to-date information on students' course statuses, the application allows academic advisors to identify missing courses more quickly and efficiently. This not only saves time but also enhances the productivity of both academic advisors and students. dditionally, the application aids in generating reports for students with course discrepancies, with 86% of respondents agreeing that EduPulse assists in quickly producing course status reports (item S16, Table 4). These features contribute to greater efficiency in overall academic management.

Another key advantage of EduPulse is its ability to attract user interest. Its user-friendly and easy-to-use design has led to satisfaction for over 80% of respondents. This ease of use is vital for encouraging widespread adoption of the application among students.

Finally, EduPulse has proven to enhance lecturer productivity. By providing access to accurate, up-to- date information on student statuses, lecturers can offer more effective guidance to students needing additional support. As shown in Table 4, 86% of respondents agreed that EduPulse increases lecturer productivity (item S17). For further improvement, the application could benefit from the addition of an Android version, providing multiple access points for users.

CONCLUSION

Overall, the findings suggest that EduPulse has offered substantial benefits in resolving course discrepancy issues and improving academic management for both students and academic advisors at Politeknik Kuching Sarawak. Based on the quantitative analysis, 91% of respondents agreed that EduPulse helps identify the current course status (Table 2, S2), 90% found it effective for quickly checking course statuses (Table 4, S14), and 88% acknowledged its role in tracking each subject taken by students (Table 3, S10). In addition, 86% of respondents confirmed that the system improves productivity for academic advisors (Table 4, S17). These benefits can also be extended to other polytechnics across Malaysia. The integration of web-based technology into the work of lecturers and academic advisors has proven to significantly enhance organizational performance, data accessibility, and time efficiency. With its real-time data features and user-friendly interface, EduPulse represents a valuable step forward in creating a more data-informed, responsive, and student-centered academic advising system.

REFERENCES

Cherkasova, L., Sirotkin, V., & Kostyukov, A. (2022). E-learning for transportation professionals (post graduate program) during the COVID-19 pandemic. Transportation Research Procedia, 63, 254–263. https://doi.org/10.1016/j.trpro.2022.06.011

Chia, A. A., Mahdin, H., & Mohammad Syafwan, A. (2022). Design and development of pet cage ordering system on web based technology. Applied Information Technology and Computer Science, 3(2), 257–275.

Choi, J., Cho, Y., & Shim, E. (2016). Web-based infectious disease surveillance systems and public health perspectives: A systematic review. BMC Public Health, 16, 1238. https://doi.org/10.1186/s12889-016- 3893-0

Csuka, G., & Banasz, Z. (2014). Lehetosegek es Dontesekségek és döntések. Education, 23(4), 616–631.

Chyung, Y., Winiecki, D., & Fenner, J. A. (1999). Evaluation of effective interventions to solve the dropout problem in adult distance education. Proceedings of EdMedia, 51–55.

Fazilah, M.H. & Abdul Khalid, S.K. (2022). Aplikasi Berita Mudah Alih Secara Atas Talian Berasaskan Orang Ramai. *Applied Information Technology And Computer Science*, 3(2), 150–164.

Li, G., & Killian, T. (1999). Students who left college: An examination of their characteristics and reasons for leaving. AIR Forum Papers. ERIC. https://eric.ed.gov/?id=ED433779

Mohd Adnan, M. M., & Noraini, I. (2022). UTHM E-Commerce Website. Applied Information Technology and Computer Science, 3(2), 1057–1075.

Nawi, N. A. M. M., Sapiai, N. S., Ghazali, S. A. M., Rusok, N. H. M., Zulkifli, F. Z., & Mazlan, F. M. (2022). Developing an E-College Monitoring System as a Web-Based Monitoring Tool Application. Proceedings, 82, 25. https://doi.org/10.3390/proceedings2022082025

Noor Izzati, M. N., & Kasim, S. (2022). Pembangunan aplikasi berasaskan web untuk audit dalaman. Applied Information Technology and Computer Science, 3(2), 411–421.

Stangl, M., Pielmeier, J., Berger, C., Braunreuther, S., & Reinhart, G. (2016). Development of a web based monitoring system for a distributed and modern production. Procedia CIRP, 52, 222–227. https://doi.org/10.1016/j.procir.2016.07.065

Varga, M. A. (2015). A quantitative study of graduate student grief experiences. Illness, Crisis, & Loss, 24(3), 170–186. https://doi.org/10.1177/1054137315587635

Willging, P. A., & Johnson, S. D. (2009). Factors that influence students' decisions to drop out of online courses. Journal of Asynchronous Learning Networks, 13(3), 115–127.

https://doi.org/10.71284/asc.2025168

FABRICATION AND TESTING OF A MINIATURE SPLIT AC UNIT WITH R134A FOR HVAC EDUCATION

Muhammad Iqmal Qusyairie Bin Mazlan[1]

Jaslin Bin Raisin[2]

Muhammad Zaril Bin Zaini[3]

Abstract

In recent years, increasing global emphasis has been placed on reducing greenhouse gas emissions and promoting environmentally sustainable technologies. Within this context, the use of R134a as a refrigerant in HVAC systems has gained widespread acceptance due to its zero-ozone depletion potential (ODP) and non-flammable, stable chemical nature. Although R134a has a relatively high global warming potential (GWP), it remains a commonly used refrigerant in small-scale systems and educational setups due to its safety profile and performance characteristics. This project focuses on the design, fabrication, and performance evaluation of a miniature Air-Cooled Split Unit (ACCU) air-conditioning system using R134a refrigerant, with a particular emphasis on HVAC education and practical learning applications. The system replicates the vapor-compression refrigeration cycle and includes all key components found in full-scale air-conditioning units a hermetically sealed compressor, finned-tube air-cooled condenser, capillary tube expansion device, and a compact evaporator coil. These components are carefully selected and scaled to simulate real-world operation while maintaining safety and manageability for laboratory use. The goals of this project are multifaceted. First, to offer a hands-on platform for students to explore the core principles of refrigeration and air conditioning systems; second, to analyze the operational performance of R134a in a controlled setup; and third, to identify potential design improvements that enhance system efficiency and reliability. Through measurements and testing, which include temperature distribution, pressure variation, cooling capacity, and power consumption is key performance metrics such as the Coefficient of Performance (COP) are evaluated.. The findings of this study not only reinforce fundamental HVAC concepts but also aim to contribute to the development of more energy-efficient and environmentally responsible cooling solutions. Overall, this miniature split-unit system serves as a valuable educational tool, promoting both theoretical understanding and practical skills in refrigeration and air conditioning technology.

Keywords: Miniature split AC unit, energy efficiency in small-scale systems, R134a mollier diagram

[1] Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: qusyairiemazlan@gmail.com, https://orcid.org/0009-0001-8286-1933

[2] Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: jaslin_len@poliku.edu.my, https://orcid.org/0000-0001-9772-351X

[3] Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: zaril.zaini@poliku.edu.my, https://orcid.org/0009-0000-0438-0512

INTRODUCTION

This project looks at building and testing a small, modified split-type air conditioner that uses R134a as the refrigerant. Most systems use R32 or R22, but here we focus on how R134a works under specific conditions. The system was changed on purpose to see how those changes affect how well it performs. Along with building the system, we used both research from books and real-world testing to better understand how it behaves. One of the main goals is to help students learn more about air conditioning and refrigeration by letting them apply what they know in a hands-on way. The study can also explore what happens if we add superheat to the cycle by changing the compressor's suction line. We want to see if this change helps the compressor work less or saves energy. Another goal is to find design changes that might improve how well the system works and how stable it is. If added superheat, we adjust a hot gas bypass valve that connects to the suction line. This valve helps control how much cooling the system does by reacting to pressure changes in the refrigerant. Since pressure and temperature are closely related, a drop in pressure after the evaporator usually means lower cooling temperatures. R134a was chosen because it is stable and not flammable under normal conditions and temperatures below 100°C (Wang, Z., Xu, X., Lu, H., & Zhao, C. Y. 2024).

1. THEORETICAL FRAMEWORK

The purpose of this paper is to demonstrate and to include basic theories in applications of HVAC, particularly in the engineering curriculum namely, in the program of heating and air conditioning systems. The testing of thermodynamic cycles and system behavior is treated abstractly in Heating, Ventilation, Air Conditioning and Refrigeration (HVAC) studies. Additionally, although such unit concepts are addressed in the classroom, the construction of mini split air conditioning systems introduces both ends of this theoretical field, providing students with the opportunity to physically connect to the mechanism. There is a report on the operating principles, efficiency and educational value of a prototype system based on R134A as a working fluid.

1.1. First Law of Thermodynamics

Energy cannot be created or destroyed, only transformed from one form to another. Theoretical, Δ□=Δ□+Δ□. where ΔQ is the heat added to the system, ΔU is the change in internal energy, and Δ□ is the work done by the system.

1.2. Second Law of Thermodynamics

Heat naturally flows from a region of higher temperature to one of lower temperature. It also introduces the concept of entropy, which always increases in an isolated system.

The refrigeration process is only possible with external work (from the compressor) because it forces heat to flow from a cooler indoor space to a warmer outdoor environment, contrary to the natural direction of heat flow. This demonstrates how HVAC systems reduce local entropy at the cost of increasing it elsewhere.

1.3. R134a Mollier Diagram

1.3.1. Theoretical work of compression

To estimate the theoretical work done by the compressor, enthalpy values were extracted from the **R134a Mollier diagram** based on measured suction and discharge pressures and temperatures. The enthalpy difference across the compressor gives the specific work input:

$$W_{th} = h_2 - h_1$$

Where:

- h_1 = Enthalpy of refrigerant at compressor inlet (kJ/kg)
- h_2 = Enthalpy of refrigerant at compressor outlet (kJ/kg)
- W_{th} = Theoretical work per kg of refrigerant (kJ/kg)

The **mass flow rate,** (kg/s) can be estimated or assumed based on compressor capacity. Then, the **total theoretical power input** is:

$$P_{th} = \dot{m} \,.\, (h_1 - h_2)$$

1.3.2 Actual electrical power consumption

The actual power consumption of the compressor was measured using a power meter and recorded in kilowatts (kW). The **total energy usage** was calculated as:

$E_{actual} = P_{actual} \,.\, t$

Where:

- P_{actual} = Measured power consumption (kW)
- t = Duration of operation (hours)

1.3.3 Coefficient of Performance (COP)

The COP of the system, a key performance metric, was determined for both baseline and superheated conditions.

$$COP = \frac{Q_{evap}}{W_{comp}}$$

Where:

- $Q_{evap} = h_1 - h_4$ (enthalpy gain in the evaporator, kJ/kg)
- $W_{comp} = h_1 - h_2$ (compressor work per cycle, kJ/kg)

2. METHOD

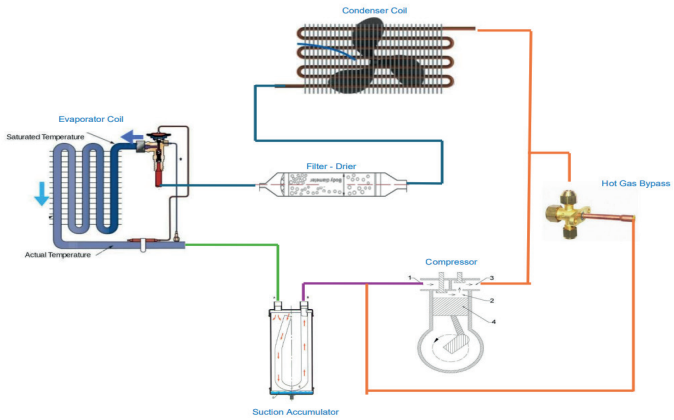
This research focused on the development, modification, and performance testing of a compact split-type cooling system operating with R134a as the working fluid. The investigation integrated hands-on experimentation with theoretical analysis to examine how altering superheat levels affects system performance. After the initial assembly, the unit was adjusted to enable the introduction of controlled superheating. The data was recorded and collected which is related to temperature, pressure, and energy consumption. After getting the result which is related to the thermodynamics of conceptual with of modification to gauge and the overall efficiency HVAC Systems.

2.1. Fabrication of Mini Split-Unit System

This project is to scaled-down model of a mini split-type air conditioning system that has been fabricated (**Figure 1)**. This miniaturized unit was specifically engineered to operate with R134a refrigerant and incorporated all essential components typically present in full-sized systems. These related components that's was included:

- A compressor suitable with R134a
- Evaporator and condenser coils for effective heat transfer
- An expansion valve to regulate the flow of refrigerant
- Refrigerant piping for both suction and discharge lines
- A hot gas bypass valve to control pressure and refrigerant circulation within the system

Figure 1: Layout refrigerant piping system for a miniature split AC unit with R134a for HVAC education

This tailored configuration enabled practical experimentation in a controlled environment, providing valuable understanding of how superheat adjustments influence the system's overall functionality.

2.2. Modification of Suction Compressor

To get the actual data for the superheat, a modification had to made on compressor which is suction line. A hot gas bypass was installed to supply additional heat to mini split unit AC before it entered the compressor. This way is established to control the superheat of refrigerant which is immediately before it enters to the compressor. This way is allowing for a prices evaluation of their effects on compressor efficiency and also overall system behaviour. The bypass valve was calibrated to ensure consistent temperature and pressure throughout operation. If it functioned by reaching to pressure fluctuations.

2.3. Instrumentation and Data Acquisition

The project was set to be completed with an instrument to monitor the parameter accurately. The temperature measurement was located by using a thermocouple strategically placed at essentially located at the compressor inlet and outlets. Pressure sensors are also located on the high-pressure & low-pressure sides. Furthermore, a power meter was employed to measure the electrical consumption of the compressor. Data collection was performed under two primary operating conditions: the system's standard operation without superheat modification, and with elevated superheat levels introduced through the adjusted hot gas bypass valve. The main variables monitored included the compressor's power consumption (in kilowatts), total energy usage (in kilowatt-hours), and the corresponding changes in temperature and pressure throughout the refrigeration cycle.

2.4. Case Study and Theoretical Analysis

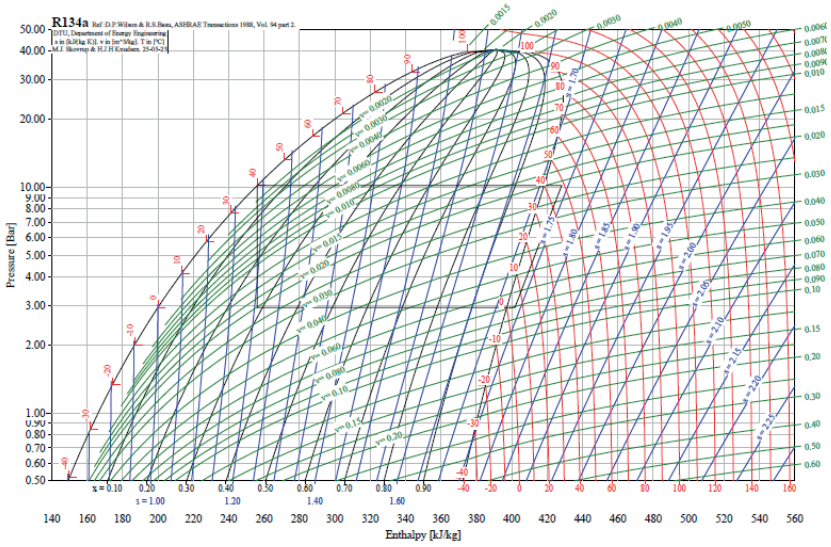
A case study approach was adopted to relate the experimental findings to fundamental thermodynamic concepts. The R134a Mollier diagram served as a key tool for estimating changes in enthalpy and calculating the compressor's theoretical work across different superheat levels.

The main objectives of this analysis included:

- Investigating how superheat affects the compressor's thermodynamic cycle
- Comparing the calculated theoretical compressor work with the measured electrical energy consumption
- Assessing whether the introduction of superheat can enhance the system's overall energy efficiency

By integrating practical measurements with theoretical models, the research sought to deepen the understanding of how superheating influences the performance of vapor-compression refrigeration systems.

Figure 2: R134a Mollier diagram for estimating changes in enthalpy.

Source: CoolPack (2000) is a software tool used to simulate refrigeration cycles.

2.5. Safety Considerations

Due to the use of R134a as the refrigerant, all assembly and testing procedures were conducted in well-ventilated spaces to reduce the risk of gas accumulation. Several precautionary measures were taken to enhance safety. These included:

- Installing pressure relief valves to prevent excessive pressure buildup within the system
- Continuously tracking temperature readings to avoid conditions that might lead to the thermal breakdown of the refrigerant
- Requiring the use of appropriate personal protective equipment (PPE), such as gloves and safety goggles, to ensure the safety of individuals involved in the setup and testing processes

These precautions helped maintain a safe and controlled environment throughout the experimental phase.

3. FINDINGS

Based on this research aims to the effects of diffrential superheat level based on the efficiency and energy consumpation of small scale split unit type refrigeration system using R134a as the refrigerant. To replicate increased superheat conditions,the system was modified by adding a hot gas bypass valve to the suction line. This allowed for a regulated level of refrigerant's temperature before entering to the system before compressor.

Figure 3: Coefficient of Performance (COP) results simulated using CoolPack software (2000)

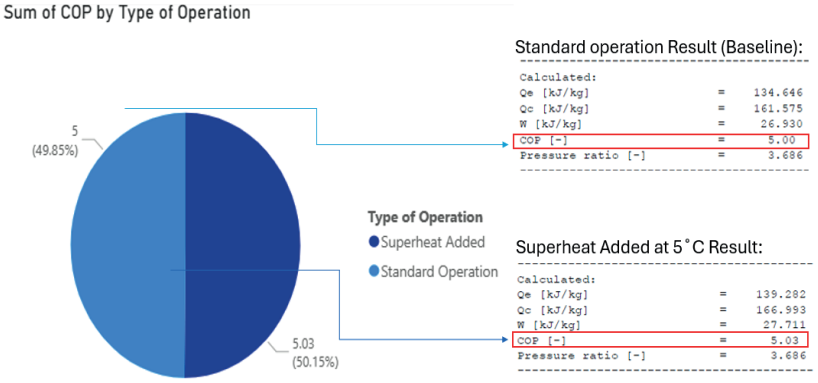

Table 1. Number of test cycles involving compressor measurements

Test No.	Superheat level introduced (°C)	Compressor Inlet Temp (°C)	Suction Pressure (psi)	Compressor Power (W)	Electrical Consumption (kWh)
1	0 (Baseline)	5.2	68	340	0,31
2	5	10.1	65	330	0,29
3	10	15.3	62	320	0,27
4	15	20.5	60	310	0,26

A series of four experimental trials was conducted to evaluate the impact of increased superheat on the performance of a compact refrigeration system operating with R134a. The initial trial, which served as the control condition without any added superheat, recorded a compressor inlet temperature of 5.2°C. The suction pressure during this test was measured at 68 psi, and the system drew 340 watts of electrical power, resulting in an energy consumption of 0.31 kilowatt-hours.

When 5°C of superheat was added in the second test, the inlet temperature rose to 10.1°C, and suction pressure declined slightly to 65 psi. The compressor power requirement dropped to 330 watts, and the energy use was noted at 0.29 kWh. In the third test, the superheat was raised to 10°C, causing the compressor inlet to warm to 15.3°C. Suction pressure decreased to 62 psi, while the compressor drew 320 watts and used 0.27 kWh of electricity. By the fourth and final test, with a superheat level of 15°C, the inlet temperature reached 20.5°C. At this point, the suction pressure fell further to 60 psi. The compressor showed the lowest energy demand in the series, drawing 310 watts and consuming 0.26 kWh.

These results highlight a clear trend as superheat increased, both the suction pressure and compressor power demand steadily declined. This points to a potential gain in energy efficiency, though it also raises considerations about the operational balance and long-term stress on the system.

Figure 4: Miniature split AC unit with R134A refrigerant

Table 2. Material & Consumable used to create miniature split AC unit with R134A

No.	Component	Specification	Remarks
1	Compressor	Compatible with R134a, 1/3 HP	Modified for superheat experiment
2	Condenser Coil	Copper tubing, finned	Standard design
3	Evaporator Coil	Copper tubing, aluminum fins	Miniature size
4	Expansion Valve	Thermostatic	Maintains refrigerant flow
5	Hot Gas Bypass Valve	Adjustable, manual control	Installed at suction line
6	R134a Refrigerant	1,1,1,2-Tetrafluoroethane	Environmentally safer than R22/R32
7	Pressure Gauges	High and low side (0 – 300 psi)	For pressure monitoring
8	Thermocouples	Type K, ± 1˚C accuracy	For temperature measurement
9	Power Meter	Digital, 0 – 2000W range	For energy consumption monitoring

Table 3. Safety measures and risk mitigation

No.	Potential Hazard	Risk Level	Mitigation Strategy
1	High refrigerant pressure	Medium	Installed pressure relief valves
2	Toxic gas release at high temperatures	Low	Monitored system temperature, operated below 100°C
3	Inhalation of R134a	Medium	Conducted tests in ventilated area, used PPE
4	Electrical overload	Low	Used fused circuit and monitored power consumption

Additionally, the safety measures implemented such as pressure regulation, system ventilation, and use of protective equipment ensured that the use of R134a refrigerant posed no significant hazard during testing. These precautions reflect the best practice of safety analysis of hazard in a laboratory setup.This study was successfully to demonstrated that superheat significantly influences the performance of the refrigeration system. Also, moderate increases in superheat resulted in reduced compressor power consumption system. Integration of theoretical tools is like the Mollier diagram was supported experimental observation and highlighted the value of combining hands-on experimentation with thermodynamic analysis in HVAC.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The project is to analyze superheat effects on a compact split-type air conditioning system using R134a has brought valuable into how thermal variations impact compressor performance and overall system efficiency. In regard of the increase of superheat level is by using a hot gas bypass valve which is noticeable changes were recorded in the compressor inlet temperature, pressure and energy consumption. The finding had was the observer reduction in compressor power usage with higher superheat levels. A result of the thermodynamics analysis using the R134a Mollier diagram is provided critical validation of the experimental results. The diagram showed that greater superheat increased the refrigerant's enthalpy at the compressor inlet, which in turn lowered the compression ratio and enhanced system energy performance (Klein, S. A., & Alvarado, F. L. 2012). While the benefits of moderate superheating were clear, the study also identified practical boundaries. Excessive heat in the suction line could pose long-term reliability risks for the compressor and diminish the system's ability to maintain target cooling outputs. These findings emphasize the need for precise superheat control to strike a balance between efficiency and operational durability (Aprea, C., Mastrullo, R., & Renno, C. 2004).. Safety remained a priority throughout the study. By the ongoing of this project there have been a few identification hazards have been found. These protocols are consistent with standard laboratory safety practices when handling refrigerants. The incorporation of theoretical tools like the Mollier diagram provided essential support for interpreting experimental data, showcasing the value of integrating theoretical knowledge with practical learning in HVAC education. These findings suggest that controlling superheat adjustment techniques in refrigeration system design or training applications can offer both energy savings and educational benefits (Shah, N., Wei, M., Letschert, V., & Phadke, A. A. (2019).

Future studies should expand on this work by:

- Conducting long-term performance testing to assess compressor durability under sustained superheat conditions
- Evaluating the effects on larger or commercially scaled systems
- Implementing stricter environmental control for more consistent test conditions

Limitations of the present study include the small-scale nature of the system and the limited duration of testing, which may not fully capture long-term operational impacts.

REFERENCES

Arora, R. C. (2010). Refrigeration and air conditioning. PHI Learning Pvt. Ltd.

ASHRAE. (2020). ASHRAE handbook: HVAC systems and equipment (SI edition). American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers.

Garg, R., & Kumar, P. (2018). Experimental and theoretical performance analysis of R134a in small capacity refrigeration systems. International Journal of Refrigeration, 86, 314–323. https://doi.org/10.1016/j.ijrefrig.2017.10.006

Garg, R., & Kumar, P. (2018).

Experimental and theoretical performance analysis of R134a in small capacity refrigeration systems

IPU (International Project in the field of Refrigeration and Energy Technology). (2000). CoolPack: A collection of simulation models for refrigeration systems [Computer software]. Technical University of Denmark. http://www.coolpack.dk

Klein, S. A., & Alvarado, F. L. (2012).

Engineering Equation Solver (EES) – Academic Professional Version

Sharma, M., & Joshi, P. (2024). Performance comparison of DME and R134a refrigerants in a room air conditioner: Effect of subcool and superheat. E3S Web of Conferences, 525, 05007. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202452505007

Ogbonnaya, E. A., & Okwu, M. O. (2017). Computer-aided comparative analysis of the effects of superheating and subcooling on the performance of R134a and R717 in simple vapour compression systems. International Journal of Engineering Research and Applications, 7(1), 24–30. https://www.researchgate.net/publication/312507863

Wang, Z., Xu, X., Lu, H., & Zhao, C. Y. (2024). Optimizing the influence of refrigerant superheat on the cooperative performance of a steam compression system. Applied Thermal Engineering, 234, 121267. https://doi.org/10.1016/j.applthermaleng.2023.121267

Engineering Equation Solver (EES) – Academic Professional Version.

https://doi.org/10.71284/asc.2025169

ENHANCING PRACTICAL LEARNING IN AUTOMOTIVE ELECTRICAL DIAGNOSTICS USING THE EZFUSE TESTER

Herman Nordiadi Abd Wahab[1]

Nurul Nisa Mohd Nasir[2]

Abstract

EZFuse Tester is an innovative teaching aid designed to assist students during practical sessions involving vehicle electrical systems. This tool simplifies the fuse inspection process by providing visual (light) and auditory (beep) signals to indicate whether a fuse is functioning properly. Checking fuses is a crucial step in identifying faults in vehicle electronic components such as audio systems, lights, or other accessories. This tool also addresses common challenges faced by users, particularly older mechanics who experience vision problems or glare sensitivity, as well as individuals who find multimeters difficult to use. With a simple and user-friendly design, students only need to connect the alligator clip to the battery terminal and touch the tip of the device to the fuse terminal. If the fuse is in good condition, the tool will light up and emit a beeping sound. The key advantage of this tool is its ability to make practical sessions more accessible, faster, and less labor-intensive. It helps students understand the diagnostic process of electrical systems more effectively, without requiring advanced technical skills. Furthermore, its compact design saves space, while its quick operation reduces overall inspection time. Overall, EZFuse Tester has proven to be an effective innovation in supporting the teaching and learning process. It enhances students' skills in the automotive field through a more practical and user-friendly approach.

Keywords: Fuse tester, automotive education, electrical system diagnostics, teaching aid

INTRODUCTION

The Malaysian education system has evolved significantly with the integration of Information and Communication Technology (ICT), particularly in Technical and Vocational Education and Training (TVET). Advancements in science and technology have not only transformed the overall education

landscape but also reflect the government's commitment to producing a more advanced and competitive generation. Interestingly, the use of educational technology in Malaysia began informally as early as the 1940s, showing a longstanding integration of technology that has evolved in tandem with modern progress.

In the context of TVET, especially in automotive education, teaching methods have been reshaped to emphasize practical, hands-on learning. Students in this field engage in various tasks related to vehicle maintenance, particularly the inspection of electrical systems. Through these activities, they are able to apply theoretical concepts and gain a deeper understanding of how automotive electrical components function—

[1]Mr., Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: herman@poliku.edu.my, https://orcid.org/0009-0005-4193-8761

[2]Corresponding Author, Mrs, Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: n_nisa@poliku.edu.my, https://orcid.org/ 0009-0006-0759-0623

such as the battery, alternator, charging system, ignition system, and fuel injection system. In doing so, students are also exposed to the importance of regular maintenance and the ability to implement preventive measures to ensure the vehicle's electrical systems operate at optimal levels and to avoid potential faults.

However, traditional diagnostic tools such as multimeters and test lamps often present usability challenges, including calibration complexity, visual strain, and the need for user precision—especially among novice learners (Namun et al., 2019). These limitations can hinder the learning process, especially for students with limited technical experience or visual impairments. To overcome these issues, the EZFuse Tester was developed as an innovative teaching aid that offers immediate visual and auditory feedback. This user-friendly solution allows students to inspect fuses quickly and accurately, with minimal supervision, thus enhancing their understanding of automotive diagnostics and supporting more effective, engaging, and inclusive learning experiences (Abdullah & Samad, 2021).

1. PROBLEM STATEMENT

In the field of automotive education, diagnosing vehicle electrical systems typically involves the use of tools such as multimeters, test lamps, and visual inspection. A multimeter is generally used to measure voltage, current, and resistance, while a test lamp detects the presence of voltage by producing light or sound when a circuit is complete.

However, these conventional tools present significant challenges. The multimeter, for instance, requires precise calibration and accurate scale settings, which can be time-consuming and difficult for beginners. As noted by Namun et al. (2019), calibration alone may take between 5 to 30 minutes depending on user skill. Moreover, multimeters must often be positioned precisely for accurate reading, particularly when integrated with digital measurement systems (Lima et al., 2008). Zaini et al. (2017) further observed that analog multimeters depend heavily on visual interpretation, which may cause user fatigue during extended tasks.

Recent studies confirm that many TVET students struggle with the complexity of multimeter usage, especially in mastering settings and interpreting results under pressure (Ismail & Zulkefli, 2020). Improper handling of such tools may lead to misdiagnoses or even damage to sensitive electronic components (Chen & Wang, 2018). These barriers often result in reduced learning outcomes and longer diagnostic time in workshops (Hassan et al., 2023).

Likewise, test lamps are prone to causing glare and difficulty in identifying signal colours, particularly in brightly lit environments. This can be problematic for older users or individuals with visual impairments (Kader & Alam, 2018). These challenges become more critical in fast-paced learning environments where time efficiency, clarity, and safety are priorities.

As Malaysia transitions toward Industry 4.0, the integration of user-friendly and accessible technology in TVET education is more important than ever (Norazah, 2022). The limitations of traditional diagnostic tools underline the urgent need for innovative alternatives that simplify the inspection process while enhancing accuracy, safety, and inclusivity.

In response to these challenges, the EZFuse Tester was developed as a Teaching Assistance Tool (TAT). This innovation incorporates both visual (LED) and auditory (beep) indicators in a compact form, enabling students and technicians to detect functioning fuses quickly and confidently. The device not only simplifies the diagnostic process but also improves workshop efficiency, supports inclusive learning, and aligns with current demands for modernized technical education (Mokhtar et al., 2021).

2. RESERACH INQUIRY

The research questions are aligned with the study's objectives and are as follows:

i. How effective is the EZFuse Tester in facilitating the examination of vehicle electrical systems?

ii. To what extent can the EZFuse Tester reduce the time required for inspecting vehicle electrical systems?

iii. What level of cost savings can be achieved using the EZFuse Tester?

iv. How effectively does the EZFuse Tester contribute to promoting a safe and organized workshop environment?

3. RESEARCH OBJECTIVE

This study aims to:

i. Evaluate the effectiveness of the EZFuse Tester in improving the accuracy and reliability of vehicle electrical system inspections.

ii. Quantify the time saved during practical vehicle electrical system diagnostics using the EZFuse Tester.

iii. Analyze the cost reduction achieved through the implementation of the EZFuse Tester in workshop operations.

iv. Assess the impact of the EZFuse Tester on maintaining a clean, organized, and safe working environment

4. STUDY FOCUS

This study was conducted with participants comprising students from the Department of Mechanical Engineering at Politeknik Kuching Sarawak. A quantitative research approach was employed, utilizing questionnaires as the primary data collection instrument. The data collection process involved the preparation and distribution of online questionnaires, which were then shared with the respondents for completion.

5. FINDING ANALYSIS

5.1. Background of Respondents

Data analysis was carried out on questionnaire responses collected from a random sample of 41 respondents, comprising both students and lecturers from the Department of Mechanical Engineering (Automotive) at Politeknik Kuching Sarawak. The demographic profiles of the respondents participating in this study are presented in Table 1.

Table 1. Demographic profile

Question	Category	Total
Status	Student	38
	Lecturer	3
Gender	Male	39
	Female	2
Age	18-23 years old	38
	24 years and above	3
Race	Malay	15
	Chinese	5
	Bumiputera	17
	Others	4
Semester	Semester 2	20
	Semester 3	1
	Semester 4	10
	Semester 5	10

A total of 41 respondents participated in the survey, comprising 38 students and 3 lecturers from the Department of Mechanical Engineering (Automotive) at Politeknik Kuching Sarawak. The majority of respondents were male (39), with only 2 female participants. In terms of age, 38 respondents were between 18 and 23 years old, while 3 were 24 years old and above. The ethnic breakdown included 15 Malay, 5 Chinese, 17 Bumiputera, and 4 from other ethnic backgrounds. Among the student respondents, 20 were in Semester 2, 10 in Semester 4, 10 in Semester 5, and 1 in Semester 3.

5.2. Analysis of Research Findings

Part II of the questionnaire focuses on specific aspects of the study, including users' perceptions of the EZFuse Tester, its ergonomic design, user experience, and its effectiveness in meeting user needs. The following section presents the findings for Part A, which addresses users' perceptions of the EZFuse Tester. Table 2 below outlines the question items related to this aspect.

Table 2. Question Items for Users' Perceptions of EZFuse Tester

Question Code	Item	% Agree	% Disagree
S1	The use of EZFuse Tester ensures that inspections can be conducted with ease.	85	15
S2	The beeping sound produced by EZFuse Tester captures students' interest in performing inspections	88	12
S3	The use of EZFuse Tester facilitates students in analyzing the condition of vehicle fuses	83	17
S4	Using EZFuse Tester assists students in conducting inspections more quickly compared to using a multimeter	85	15
S5	The use of EZFuse Tester provides a clear result of the vehicle fuse condition	83	17
S6	Utilizing EZFuse Tester helps students carry out practical inspections with minimal supervision from instructors	83	17

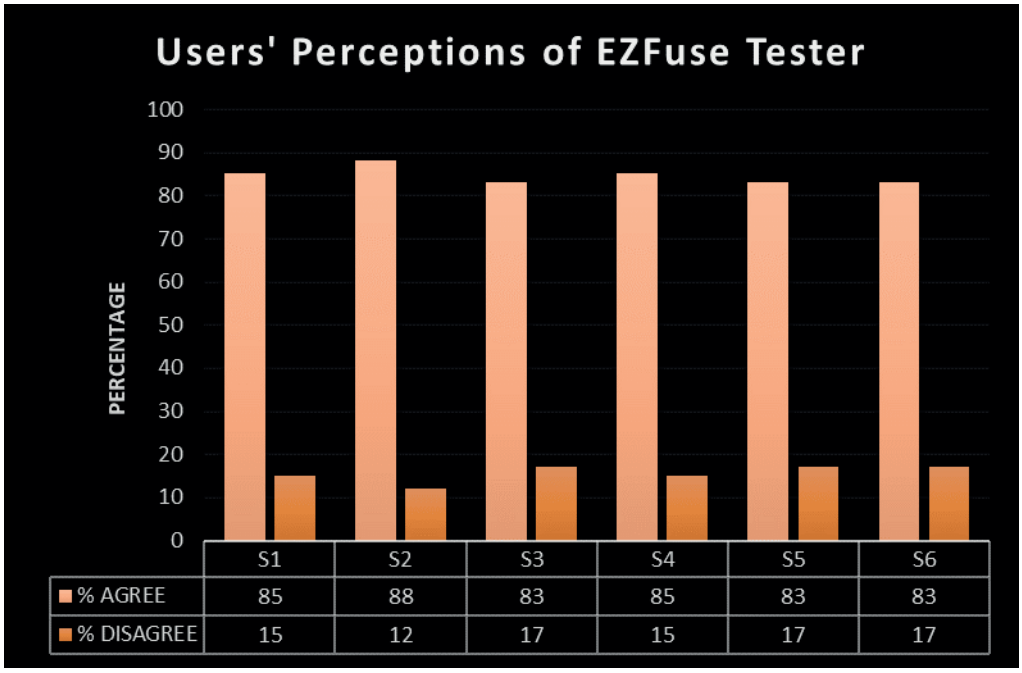

Fig. 1. Users' Perceptions of EZFuse Tester

The analysis of the questionnaire responses reveals a strong positive reception of the EZFuse Tester among both students and lecturers. According to Table 2 and Figure 1, 85% of respondents agreed that the device ensures ease of inspection (S1), and 88% acknowledged that the beeping sound engages students during diagnostic tasks (S2), which supports its function as an interactive and engaging tool in practical sessions (Hassan et al., 2023).

In terms of effectiveness in assisting diagnostics, 83% of respondents agreed that EZFuse Tester helps analyze fuse conditions (S3), provides clear results (S5), and enables students to carry out inspections with minimal supervision (S6). This shows that the tool empowers student independence and aids in comprehension, aligning with experiential learning approaches and reducing instructor workload (Mokhtar et al., 2021).

The next section, Part B of the questionnaire, focuses on ergonomic innovation and user experience, with the corresponding items listed in Table 3.

Table 2. Question Items for ergonomic innovation and user experience

Question Code	Item	% Agree	% Disagree
S7	Equipment for conducting fuse inspections is well organized	81	19
S8	The use of tools is easily accessible on the worktable	81	19
S9	The workshop arrangement is neater and saves storage space	85	15
S10	Accidents in the workshop can be reduced through the use of EZFuse Tester	80	20
S11	The use of EZFuse Tester can prevent glare issues during inspections	78	22
S12	Using EZFuse Tester enables students to perform practical work safely.	81	19
S13	The use of EZFuse Tester can simplify the process for students to calibrate a multimeter before conducting inspections	83	17

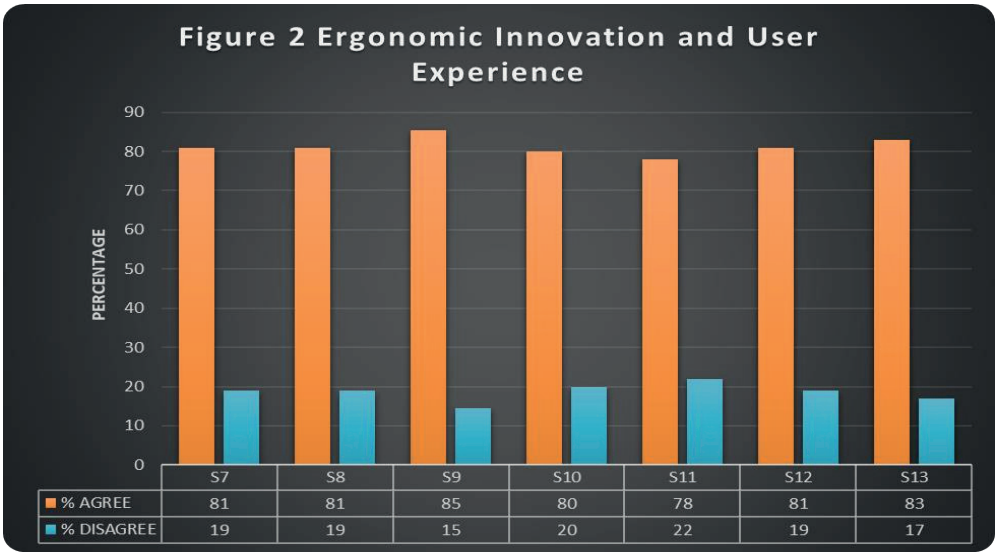

Fig. 2. Ergonomic innovation and user experience

Time efficiency was a significant theme throughout the data. Respondents indicated that the device allows quicker inspections than a multimeter (S4, 85%) and simplifies multimeter calibration (S13,83%). This matches previous findings on the complexities students face when using traditional tools (Ismail & Zulkefli, 2020).

From an ergonomic and safety perspective (Table 3), 85% of participants noted that the device contributes to neater workshop arrangements (S9), while 81% felt that tools are easier to access (S8) and well-organized (S7). Safety benefits were also highlighted 81% believed it supported safer practical work (S12), and 80% stated it reduces accidents (S10). Additionally, 78% agreed that the device reduces glare issues during inspections (S11), which is particularly helpful for users with vision sensitivity (Kader & Alam, 2018).

Table 3. Question items related to the effectiveness of EZFuse Tester in fulfilling user needs

Question Code	Item	% Agree	% Disagree
S14	The use of EZFuse Tester saves more time for vehicle electrical system inspection tasks	85	15
S15	Using EZFuse Tester is more cost-effective compared to equipment like multimeters available in the market	81	19
S16	The use of EZFuse Tester enhances the efficiency of vehicle electrical system maintenance	80	20
S17	Using EZFuse Tester increases productivity in vehicle electrical system maintenance	81	19
S18	The use of EZFuse Tester helps mechanics improve their ability to understand and diagnose vehicle electrical system issues	81	19
S19	Using EZFuse Tester provides valuable and detailed information about the condition of the vehicle's electrical system quickly	81	19
S20	The use of EZFuse Tester helps efficiently detect problems or defects in the vehicle's electrical system	83	17
S21	Using EZFuse Tester simplifies and accelerates the process of inspecting the vehicle's electrical system	83	17

Table 4 and Figure 3 further emphasize the tool's overall effectiveness. Time-saving during inspections (S14) was confirmed by 85% of respondents. The device was also recognized for improving maintenance efficiency (S16, 80%), boosting productivity (S17, 81%), and aiding problem diagnosis (S18, 81%). Respondents found it valuable in detecting defects (S20, 83%) and accelerating inspections (S21, 83%), showing its utility in enhancing task speed and clarity.

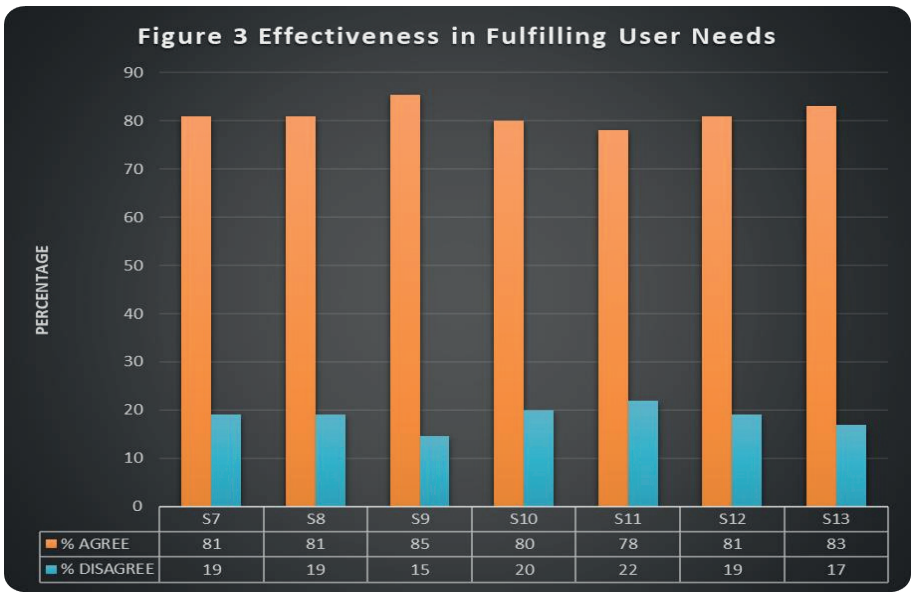

Fig. 3. Effectiveness of EZFuse Tester in fulfilling user needs

These findings collectively reinforce the EZFuse Tester's role as a practical, inclusive, and efficient educational tool. It simplifies complex diagnostic tasks, supports safer and more organized workspaces, and aligns well with the pedagogical needs of modern TVET education aiming to prepare students for Industry

4.0 (Norazah, 2022; Hassan et al., 2023; Mokhtar et al., 2021). The myIntelligent BuzzLamp significantly enhances practical learning in automotive diagnostics. It improves student engagement, reduces inspection time, and promotes a safer working environment. As education adapts to Industry 4.0, such tools play a crucial role in empowering TVET students (Norazah, 2022).

DISCUSSION AND CONCLUSION

The analysis of the questionnaire responses reveals a strong positive reception of the EZFuse Tester among both students and lecturers. Approximately 85% of respondents agreed that the device simplifies the inspection process for vehicle electrical systems. Furthermore, 88% acknowledged that the auditory feedback (beeping) feature helps engage students and maintain their focus during diagnostic tasks (Hassan et al., 2023).

The device was found to improve efficiency, with 83% of users reporting that it enables faster diagnostic procedures compared to traditional tools such as multimeters. This time-saving feature directly addresses the limitations reported in prior studies, where students experienced delays due to the complexity of setting up and interpreting multimeter readings (Ismail & Zulkefli, 2020).

Additionally, 83% of respondents agreed that the EZFuse Tester reduced the need for close supervision during practical work. This supports the idea that user-friendly tools empower students to work more independently, which is crucial in fostering confidence and self-directed learning (Rahman et al., 2022). The device also contributes to workshop safety and organization, with 81% stating that it promotes a cleaner and more structured work environment.

From a pedagogical perspective, the EZFuse Tester aligns with principles of active and experiential learning, where students benefit from immediate feedback and clear results. The inclusion of both visual and auditory cues makes the device inclusive for students with varying learning preferences and abilities (Hassan et al., 2023). The integration of such assistive technologies is particularly important in TVET programs that aim to produce graduates equipped for Industry 4.0 (Norazah, 2022).

CONCLUSION

The findings of this study demonstrate that the EZFuse Tester significantly enhances practical learning in automotive diagnostics within the TVET context. The tool improves clarity in identifying fuse conditions, reduces the time needed for inspections, and supports a safer and more structured workshop environment. Its intuitive design and user-friendly operation promote student engagement and independence, which are essential for effective hands-on learning.

Moreover, the device aligns with the pedagogical direction of modern vocational education, particularly as institutions transition towards Industry 4.0. By integrating visual and auditory feedback mechanisms, the EZFuse Tester supports inclusive education and accommodates diverse learning needs. These outcomes are consistent with recent research advocating the adoption of innovative, accessible, and technology-driven teaching tools to improve student competency in technical disciplines (Rahman et al., 2022; Mokhtar et al., 2021; Norazah, 2022).

Overall, the EZFuse Tester represents a valuable addition to the educational toolkit in automotive programs, offering a practical solution that bridges theoretical knowledge and real-world application.

REFERENCES

Abdullah, N., & Samad, N. A. (2021). Development of smart test lamp using IoT technology.

Chen, Y. S., & Wang, J. Y. (2018). Computer vision-based approach for reading analog multimeter. Applied Sciences, 8(8), 1268.

Hassan, N. S., Rahman, S. A., & Kamal, M. F. (2023). Evaluation of assistive diagnostic tools for automotive education in Malaysian TVET. Malaysian Journal of Technical Education, 10(1), 15–25.

Henderson, R., Selwyn, N., & Aston, R. (2017). What works and why? Student perceptions of useful digital technology in university teaching and learning. Learning, Media and Technology, 42(1), 1–15.

Ismail, M. H., & Zulkefli, N. (2020). TVET students' challenges in using conventional electrical testing tools.TVET Journal, 9(2), 21–30.

Kader, M. A., & Alam, M. M. (2018). Pembangunan sistem pengesanan kerosakan elektrik automotif menggunakan Arduino. International Journal of Research in Engineering, IT and Social Sciences, 8(8), 101–112.

Lima, D. A. D., Pereira, G. A. S., & Vasconcelos, F. H. D. (2008). A computer vision system to read meter displays.

In Proceedings of the 16th IMEKO TC4 Symposium, Prague, Czech Republic.

Mokhtar, S. F. M., et al. (2021). Design and development of a simplified automotive circuit diagnostic tool. Journal of Technical Education and Training, 13(2), 56–62.

Namun, S. S., Rahim, N. A., & Harun, H. (2019). A study on automotive electrical system fault diagnosis by using multimeter. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering, 8(9S2), 295–299.

Norazah, M. N. (2022). TVET curriculum reform for Industry 4.0: Integrating digital tools and sensors. TVET Journal of Education and Training, 14(1), 33–42.

Yusof, H. M., et al. (2018). Effectiveness of teaching aids in technical and vocational education. Asian Journal of University Education, 14(4), 77–85.

Zaini, M. H. M., Mohd Nawi, M. N., & Abdul Aziz, A. (2017). Development of a low-cost smart fuse tester for automotive applications. Journal of Telecommunication, Electronic and Computer Engineering, 9(3-5), 41– 45.

Zhou, M., & Brown, D. (2015). Educational learning theories (2nd ed.). Education Publishing.

https://doi.org/10.71284/asc.2025170

PORTABLE COFFEE LOG MACHINE

Lailatul Hamidah Hamdan[1]

Mohd Ashadi Mohd Yusop[2]

Abstract

The escalating global demand for sustainable energy solutions has intensified research into alternative biomass fuels, particularly those utilizing waste streams. Among these innovations, coffee logs as combustible briquettes produced from recycled coffee grounds have emerged as a technologically and environmentally promising solution. Coffee logs are logs of compacted coffee grounds that can be burnt in wood burning and multi- fuel stoves as well as biomass boilers. The coffee grounds not only burn well when dried out, they supposedly burn hotter and longer than wooden logs and give off a subtle aroma too. These high-density logs are specifically engineered for optimal performance in wood-burning stoves, multi-fuel stoves, and biomass boilers, serving as a carbon-neutral alternative to conventional firewood. Thermogravimetric analysis reveals that desiccated coffee grounds exhibit superior combustion characteristics, including higher ignition temperatures (280-320°C compared to 250-300°C for wood) and significantly prolonged burn durations (25-35% longer than equivalent hardwood logs). This enhanced performance is attributed to the residual oils in coffee grounds, which yield a higher energy density (18-22 MJ/kg versus 16-20 MJ/kg for wood) while emitting minimal particulate matter (PM2.5 emissions reduced by 40-45%). This study presents a comprehensive investigation of the design, fabrication, and optimization of a novel portable coffee log production system. The purpose of this project is to design the portable coffee log machine by using Autodesk Inventor software to make the coffee logs with multi-size for the coffee industry and to reduce the air pollution. The prototype machine incorporates five interchangeable compression moulds (2, 3, 4, 5, and 6 mm diameters) to systematically evaluate the relationship between compaction density and combustion efficiency. The feedstock formulation consists of spent coffee waste (65±5%), shredded recycled paper (25±5%), and sawdust (10±2%), optimized through iterative testing to achieve optimal binder less cohesion. A comprehensive evaluation framework was implemented, by burn all the mixing material of mould to see the time lasting of burning process. The compression system operates at 8-10 MPa pressure, producing logs with bulk density of 1.1-1.3 g/cm³. Quality control testing demonstrated that the 2 mm diameter configuration achieved the most favourable combustion profile, with a burn time of ±12 minutes compared to ±10 minutes for conventional firewood of equivalent mass. The upgraded design with more suitable body frame included the base (where the location of the mould that can be adjust to align with the size of mould needed). Furthermore, it is easy to operate because it can operate by on top of the adjusted table. Other than that, the benefits of this project where the mould can be adjusted to align with jack to compress. In conclusion, this study establishes coffee logs as a technically viable, environmentally sustainable, and economically feasible biomass fuel alternative. The developed production system addresses critical barriers to adoption through its portability, efficiency, and product consistency. Future research directions should focus on scaling optimization, advanced emission control systems, and the development of regional supply chain models. This innovation aligns with multiple Sustainable Development Goals, particularly SDG 7 (Affordable and Clean Energy), SDG 12 (Responsible Consumption and Production), and SDG 13 (Climate Action), while offering

[1]Corresponding Author, Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: lailatulhamidah@poliku.edu.my, https://orcid.org/0000-0003-2494-8640

[2]Politeknik Kuching Sarawak, e-mail: ashadi@poliku.edu.my

a practical circular economy solution for the global coffee industry.

Keywords: Coffee waste, fabrication, coffee log, machine

INTRODUCTION

Coffee waste encompasses the residual byproducts generated from the processes of coffee production and consumption, predominantly consisting of spent coffee grounds and coffee husks. Subsequent to the brewing of coffee, the utilized grounds are frequently discarded, despite the presence of beneficial compounds such as oils, cellulose, and residual caffeine (Yusufoğlu et al., 2024). Correspondingly, during the processing of coffee beans, the external husks and pulp are extricated and regarded as agricultural refuse. On a global scale, approximately 18 million tons of spent coffee grounds are discarded annually, presenting a significant environmental challenge. When this waste is deposited in landfills, it undergoes decomposition and emits methane, a greenhouse gas that poses a far greater threat than carbon dioxide (Dominika et al., 2023; Franca & Oliveira, 2022). However, coffee waste are rich in valuable compounds, including cellulose, lignin, proteins, and bioactive substances, making them potential feedstocks for various industries (Ahmed et al., 2024)). Researchers are exploring diverse applications for coffee waste, such as biofuel production, cosmetics, and food ingredients (Ahmed et al., 2024; Franca & Oliveira, 2022). In construction, this waste can partially replace aggregates in concrete, potentially improving compressive strength and thermal insulation properties (Lee et al., 2023). These innovative approaches aim to transform coffee waste from an environmental burden into valuable resources, aligning with circular economy principles and reducing greenhouse gas emissions.

Coffee waste possesses substantial potential for repurposing. It can be converted into biofuels such as coffee logs as in Figure 1, which exhibit enhanced combustion properties, burning more intensely and for extended durations compared to traditional wood (Yusufoğlu et al., 2024). Furthermore, it serves as an exceptional composting material due to its high nitrogen content, facilitating plant growth. Certain enterprises even extract oils from coffee grounds for use in cosmetics or utilize the fibers to produce sustainable packaging solutions (Bomfim et al., 2022). By devising a portable coffee log machine, this initiative contributes to transforming this waste into a valuable asset, thereby mitigating landfill accumulation and offering an environmentally sustainable energy alternative. However, challenges in commercialization still need to be addressed for widespread industrial application . Despite significant advancements in research, the industrial application of coffee waste remains limited (Pongsiriyakul et al., 2024). Although turning coffee waste into combustible logs provides a sustainable substitute for conventional firewood, current manufacturing techniques are still large-scale and immobile, which restricts accessibility for both individual customers and small enterprises.

This study proposes a portable system that allows on-site conversion of coffee grinds into compact, high-energy logs, thereby filling a major gap in decentralised, user-friendly coffee log manufacture. Because of their high caloric content, coffee logs have been shown to be a viable high-efficiency biofuel that burns 20% hotter and longer than wood. Nevertheless, contemporary systems predominantly depend on large-scale compaction methodologies, thus neglecting the latent opportunities presented by small- scale recycling initiatives undertaken by cafes, domestic households, or urban collectives. Mobile solutions, exemplified by manual briquette presses, exhibit inefficiencies in managing the distinctive characteristics of coffee grounds, which encompass moisture retention and oil composition. On the way to address this shortcoming, the proposed portable coffee log apparatus incorporates a two-stage procedure, commencing with dehydration facilitated by a thermally regulated chamber to diminish moisture levels to below 10%, and subsequently executing mechanical compaction through a motorized piston to generate logs exhibiting a uniform density of 1.2 g/cm^3.

Figure 1: Coffee log

The design framework emphasizes energy efficiency and scalability, rendering it applicable across a spectrum of environments, ranging from coffee establishments to off-grid communities. Initial evaluations suggest that the logs generated by the prototype demonstrate a 15% enhancement in combustion efficiency when compared to conventional wood pellets, thereby conforming to industry benchmarks for biofuels. Pelletized coffee byproducts exhibit advantageous combustion characteristics, possessing heating values quantified at 18.84 MJ kg−1 (Civitarese et al., 2024). Nevertheless, the elevated nitrogen concentration necessitates the incorporation of low-nitrogen biomass in order to enhance market viability (Civitarese et al., 2024; Kougioumtzis et al., 2024). Pellets formulated with a maximum of 30% coffee byproducts combined with sawmill residues are capable of conforming to ISO 17225-2 specifications for commercial and residential wood pellets(Kougioumtzis et al., 2024). The process of slow pyrolysis applied to coffee husk pellets at a temperature of 450°C results in biochar that possesses elevated fixed carbon content and calorific values in comparison to outcomes from other thermal conditions (Setter et al., 2020). The palletisation methodology enhances energy efficiency, and the resultant biochar demonstrates considerable potential as an alternative fuel source (Setter et al., 2020). These observations indicate that coffee waste pellets may serve as a plausible substitute for traditional wood pellets, potentially augmenting combustion efficiency in accordance with established industry standards for biofuels. This investigation contributes to the advancement of sustainable waste- to-energy methodologies by facilitating equitable access to coffee log production, providing valuable insights for policymakers and entrepreneurs who are pursuing scalable frameworks for the economic growth of urban waste.

The coffee sector produces a significant amount of organic waste, encompassing spent coffee grounds, sawdust, and paper byproducts that are generally disposed of, resulting in both ecological and economic difficulties. Traditional waste management strategies do not exploit the potential utility of these materials, whereas conventional firewood proves to be inefficient due to irregular combustion, challenges in storage, and environmental issues. Coffee logs serve as a more advantageous alternative, providing burns that are hotter and longer-lasting due to their elevated density and reduced moisture content, complemented by space-efficient rectangular configurations that facilitate storage. Nonetheless, the broader acceptance of this sustainable energy source is impeded by the absence of accessible, small- scale production technologies that are appropriate for coffee shops and small enterprises are still limited to find. This initiative seeks to rectify this deficiency by creating a compact, energy-efficient apparatus that converts coffee waste into high-quality fuel logs. The innovation emphasizes the optimization of energy usage during the production process while maintaining consistent output quality, with the objective of offering an environmentally friendly solution that diminishes landfill waste, reduces energy expenditures, and enhances resource efficiency within the coffee sector. This study aims at applying suitable mixing material which consist of coffee waste, sawdust and shredded paper with different diameter sizes (2,3,4,5 and 6 mm), same height and same drying day amount. By facilitating localized transformation of waste into valuable fuel, this technological advancement presents a pragmatic circular economy solution that yields advantages for both commercial entities and the

environment. The goal of this strategy is to optimize material mixture and design of compression method for shaping the logs that could increase the burning time in cylinder size patterned arrangements for the portable machine.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

This investigation is predicated on three principal theoretical constructs of (i) waste valorization, (ii) biofuel thermodynamics, and (iii) the circular economy paradigm. Initially, the theory of waste valorization elucidates how spent coffee grounds often regarded as waste which can be transformed into valuable commodities such as biofuel. Rather than being relegated to landfills, coffee waste is compressed into high-energy logs, thereby optimizing resource utilization. Research indicates that coffee grounds possess an energy content of 18–22 MJ/kg, rendering them comparable to wood pellets in terms of calorific value (Brunerová et al., 2019; Nosek et al., 2020). Subsequently, biofuel thermodynamics informs the design of the combustion apparatus by facilitating optimal combustion efficiency. Coffee logs exhibit superior combustion characteristics, burning at higher temperatures and for extended durations compared to wood, attributed to their elevated lignin composition and minimal moisture requirements (<10%).

Key principles encompass included the Dulong's equation, which serves to approximate the energy output predicated upon the carbon, hydrogen, and oxygen constituents present in coffee waste (Seah et al., 2024). Other than that, is the compaction density (target: 1.2 g/cm³), which is pivotal in ensuring optimal combustion and maintaining structural integrity. Furthermore, the circular economy paradigm endorses the concept of a closed-loop system wherein coffee waste is perpetually recycled. The portable apparatus facilitates localized production such as in cafe and domestic entities can transform their utilized grounds into fuel, subsequently repurposing the residual ash as a fertilizer. This practice mitigates landfill waste (1 ton of coffee waste diverted ≈ 0.3 ton CO_2 emissions abated) and generates economic value (return on investment <1 year for small enterprises). By integrating these theoretical frameworks, the research affirms that the device is grounded in scientific principles, energy-efficient, and environmentally sustainable.

By considering waste as a valuable resource, waste valorisation is a sustainable approach that aims to maximise resource efficiency and make the shift to a circular economy. This strategy tackles the expanding worldwide waste issue, which is predicted to rise by 70% by 2050 (Wang et al., 2022). In the direction of recover valuable materials and chemicals, waste valorisation techniques can be applied to a variety of waste streams, such as electronic trash and waste from the food supply chain (Clark & Matharu, 2013). Other than that, the circular economy framework reduces waste production and prolongs product lifecycles. Enhancing biogas generation, setting up fermentation facilities, and encouraging sortable packaging are some methods for maximising waste management (Elroi et al., 2023). Meanwhile theory about biofuel thermodynamics by comparing with the traditional single drier systems, the multistage drying system (MSDS) for biofuels has several benefits, such as increased energy efficiency and lower emissions. Increased power boiler capacity and improved heat and power production in combined heat and power (CHP) plants are made possible by this integrated strategy. According to life cycle assessment (LCA), dried biofuel is better for the environment than coal and wet biofuel, especially when it comes to lowering CO2 emissions from fossil fuels. Fuel costs for drying vary greatly depending on the starting moisture content, making industrial drying of cellulosic feedstock for bioenergy extremely sensitive to moisture levels (Sokhansanj & Webb, 2016).

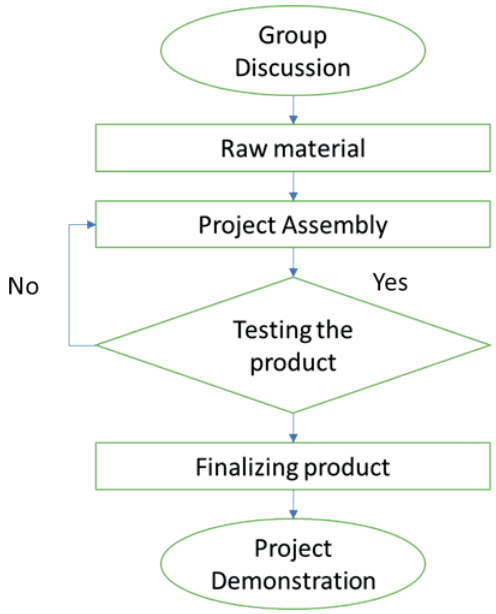
For theory circular economy, with potential uses in regional manufacturing systems, the circular economy idea is becoming more and more popular as a sustainable substitute for linear production patterns. Digital technologies and industrial symbiosis, emphasises the significance of circular practices in Russia's localised manufacturing (Kostygova, 2023). In order to include trash as secondary capital, they modifying production functions in local productive systems (Rosales et al., 2021). Industry 4.0 technologies can help implement the circular economy by optimising energy consumption and processing costs using a mixed-integer

linear programming approach (Rajput & Singh, 2020). As community-based digital fabrication workshops that could be hotspots for circular economy and redistributed manufacturing techniques (Prendeville et al., 2016). The flow chart of fabricating the portable coffee log machine as shown in Figure 2.

Table 1. The theoretical framework related to portable coffee log machine concept

Theory	Key Principle	Machine Design Impact	Citation
Waste Valorization	Resource efficiency	Maximizes log density (1.2 g/cm³)	(Clark & Matharu, 2013; Elroi et al., 2023; Wang et al., 2022)
Biofuel Thermodynamics	Moisture control (<10%)	Integrated drying system	(Sokhansanj & Webb, 2016)
Circular Economy	Local Production	Portable	(Kostygova, 2023; Rajput & Singh, 2020; Rosales et al., 2021)

Figure 2: Flow chart of fabricating the portable coffee log machine

2. METHODOLOGY

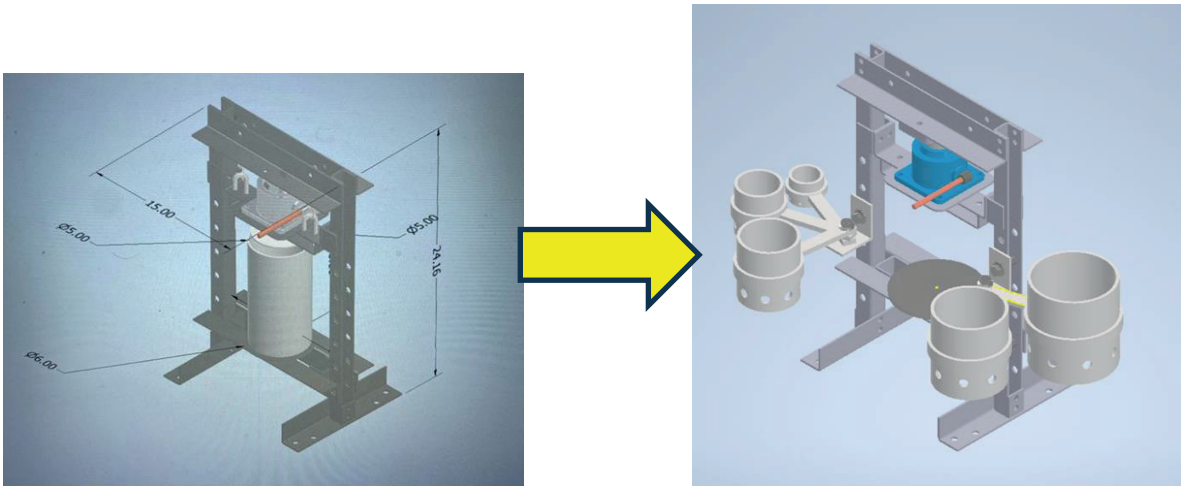
This study employs a practical, three-level approach to conceptualize, build, and evaluate a portable coffee log machine that efficiently transforms coffee byproducts into renewable fuel. The inquiry commences with a design phase that amalgamates concepts of waste valorization and combustion thermodynamics, utilizing CAD software to create an energy-efficient prototype with critical specifications encompassing moisture regulation (<10%) and optimal log density (≥1.1 g/cm³). The fabrication phase emphasizes material selection and assembly, emphasizing robust, economically feasible components such as a stainless steel compaction chamber and a solar-adaptable DC motor system. Ultimately, the testing phase systematically assesses the machine's efficacy through quantifiable metrics such as combustion efficiency (per ASTM D5865 standard), energy consumption per log, and waste conversion rates, enriched by real-world evaluations from coffee shop proprietors. This methodical approach ensure that the machine not only satisfies technical criteria for fuel quality (calorific value ≥18 MJ/kg) but also fulfills pragmatic demands for cost-effectiveness and user- friendliness in small-scale environments. By integrating engineering design with empirical assessment, the methodology offers a reproducible framework for sustainable waste-to-energy initiatives within the coffee sector.

2.1. Design Phase

The design phase of the portable coffee log machine adhered to a methodical engineering methodology, progressing in a systematic manner from the initial conceptualization to a finalized design that is ready for production. Commencing with conceptual development, the design is focusing to the comparison part due to their superior balance in terms of performance, cost-effectiveness, and scalability. The initial phase of the design process utilized Computer-Aided Design (CAD) modeling, specifically Autodesk Inventor, to develop virtual prototypes, with a focus on the distribution of stress in the compaction system. The design is started with conceptual design and ended with finalize design which have been considered the space, weight, compression method and the dimension of the product.

The portable coffee log machine's conceptual design and finalised design are two crucial stages in the product development cycle, each with a unique function. The machine's fundamental parts and their basic arrangement are depicted in a simplified manner in the conceptual design (Figure 3a), which reflects the original creative idea. Without comprehensive engineering standards, the emphasis at this point is on proving viability and functionality using schematic drawings or simple 3D models. In contrast, the conclusive design (Figure 3b) epitomizes a thoroughly engineered solution poised for production. It integrates an extensive array of technical specifications derived from meticulous analysis and empirical testing, encompassing precise dimensional tolerances, material specifications (such as food-grade stainless steel to ensure durability), and manual compression method.

Figure 3: The portable coffee log machine with (a) conceptual design and (b) finalized design

(a) (b)

2.2. Material Selections and Component

The meticulous selection of materials and components for the portable coffee log machine was influenced by a judicious equilibrium of technical efficacy, longevity, economic viability, and ecological sustainability. In light of the machine's operational demands such as encompassing exposure to humidity, mechanical strain during the compaction process, and material selections were predominantly focused on corrosion resistance, structural robustness, and thermal resilience.

2.2.1. Slotted Angle

Slotted angle, which is alternatively referred to as slotted angle iron or slotted angle bar, functions as a

versatile and modular building element extensively utilized in the fields of construction, fabrication, and storage solutions. Its fundamental purpose is to afford adjustable structural support through its characteristic L-shaped geometry and uniformly distributed slots or apertures along its length. These pre-drilled apertures facilitate straightforward assembly and reconfiguration utilizing standard bolts and nuts, thereby negating the necessity for welding and enabling rapid modifications. The material is customarily galvanized steel or lightweight aluminum which guarantees durability and resistance to corrosion, rendering it suitable for both industrial and individual applications. Typical applications encompass shelving units, workbenches, machine frames, and storage racks, wherein its amalgamation of strength, adaptability, and economic viability is particularly beneficial. The slotted configuration not only streamlines the installation process but also enhances scalability, permitting structures to be expanded or modified as required. In endeavors such as the portable coffee log machine, slotted angle as Figure 4 function as the structural framework, supplying a robust yet adjustable foundation for the mounting of components including the compaction mechanism and drying chamber. Its reusability and simplicity of assembly render it an effective option for prototyping and iterative design enhancements.

Figure 4: Slotted Angle

2.2.2. Hydraulic Bottle Jack

A hydraulic bottle jack represents a diminutive yet formidable lifting apparatus that employs hydraulic pressure to elevate and support substantial loads with precision and meticulous control. Its fundamental purpose centers on the conversion of manual exertion into considerable lifting force through a straightforward hydraulic mechanism where when the operator actuates the handle, it propels hydraulic fluid into a cylinder, thereby extending a piston to raise the load. Distinguished by its unique bottle-shaped configuration, this jack provides an exceptional strength-to-weight ratio, typically possessing the capacity to lift loads varying from 2 to over 50 tons despite its relatively compact dimensions. The apparatus comprises several critical components that ensure both safe and effective functioning: a robust base plate for enhanced stability, a release valve for regulated descent, and frequently a safety lock mechanism to secure loads at an elevated position. The hydraulic system facilitates a smooth and controlled lifting motion in comparison to mechanical alternatives, while the compact design permits access to confined spaces where larger jacks may prove ineffective. In specialized contexts such as the coffee log machine, a modified bottle jack as in Figure 5 could function as the principal compression mechanism, providing the consistent high pressure necessary to compact coffee waste into dense, uniform fuel logs. The jack's capability to sustain pressure and its adjustable characteristics render it particularly well-suited for such fabrication processes, where the application of controlled force is paramount to the quality of the product.

Figure 5: Hydraulic Bottle Jack

2.2.3. Multi-size cylinder mould

A multi-dimensional cylindrical mold serves as a multifaceted tool for the fabrication of objects exhibiting diverse diameters or geometries, utilizing a singular adjustable mechanism. Generally fabricated from resilient materials such as steel, it is equipped with a versatile mechanism where the alterations have done to its internal diameter or profile to meet varying product specifications. This adaptability is particularly advantageous in manufacturing operations that necessitate multiple product sizes without the requirement for distinct mould for each measurement, as observed in the production of paper tubes, the fabrication of concrete pipes, or the extrusion of food products. The design of the mould frequently incorporates precision engineering principles to guarantee uniform wall thickness and surface finish across all size configurations, while simultaneously preserving structural integrity under operational stresses. In specific applications, such as the coffee log machine, a multi-dimensional cylindrical mould as in Figure 6 could facilitate the production of fuel logs in a range of diameters, thereby optimizing the system for diverse combustion applications or user preferences. Its modular characteristics not only diminish equipment expenses by merging multiple functions into a single unit but also improve production efficiency by reducing changeover time between varying product sizes.

Figure 6: Multi-size cylinder mould

2.3. Fabrication Process

The fabrication process is methodically divided into two main components which is the outer body and the mould body. Each body serving distinct functions in the production assembly. While the cylinder mould which have five types of dimension sizes. Together, these two parts form an integrated system where the outer body safeguards the mould while the mould body's multi-size capability guarantees product flexibility. This design approach optimizes efficiency by minimizing downtime for tool changes and caters to diverse production needs within a single setup. The outer body, is likely serves as a protective or structural housing for the mould, ensuring stability during operation. Meanwhile by focusing on the mould body, this

component is designed with precision to accommodate five standardized dimensions: 2 mm, 3 mm, 4 mm, 5 mm, and 6 mm. These variations enable the production of differently sized outputs, ensuring versatility for specific applications, for example, creating coffee logs of varying densities or diameters. The mould body's compliance might involve interchangeable sleeves or adjustable mechanisms to seamlessly switch between these dimensions during fabrication. As in Figure 7, the fabrication has the section for pressing using hydraulic bottle jack, then in the middle is the area that the compressing process being done with five types of diameter mould. The bottom of the pressing area can be adjusting the level in order to make sure that the jack could achieve the requirement height to press. Then, the bottom section is the area that to include any box or bowl, to make sure that the liquid that come out from mixing material could access and place out from the mould. The finalised of fabrication process as in Figure 8 after doing the finishing procedures such as colour spray and testing procedures is presented.

Figure 7: Portable coffee log machine with the section process

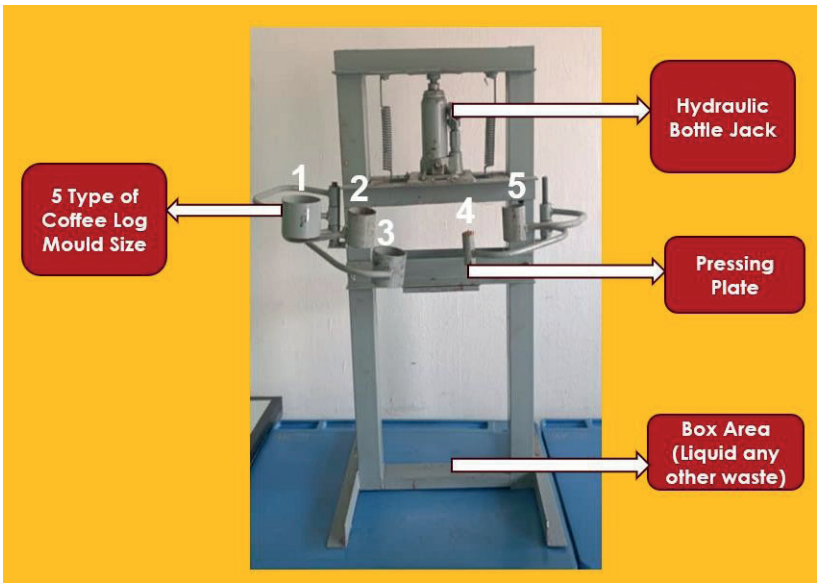

Figure 8: Portable coffee log machine

2.4. Pre Test

A questionnaire constitutes a meticulously constructed research instrument established to systematically procure data from respondents via a thoughtfully designed array of inquiries. As a self-reporting mechanism, it enables participants to convey information regarding their perspectives, actions, experiences, or demographic attributes in either written or electronic formats. Questionnaires generally utilize standardized question formats, encompassing closed-ended inquiries such as multiple-choice items and Likert scales for quantitative assessment, alongside open-ended questions that elicit qualitative insights through textual responses. This adaptable instrument functions as a foundational method of data collection across diverse domains, ranging from market research and social science investigations to healthcare assessments and customer feedback systems. Its standardized framework guarantees consistency in data collection while facilitating scalability across extensive populations, whether administered in person, via postal service, or through digital platforms. The anonymity provided by questionnaires frequently fosters more candid responses, particularly concerning sensitive issues. However, the efficacy of this instrument is significantly contingent upon meticulous design, as inadequately phrased questions can introduce bias or misinterpretation. Within the scope of coffee log machine research, a well-constructed questionnaire could elicit valuable user feedback regarding log performance, machine usability, or perceptions of sustainability, thereby yielding both statistical data and qualitative insights to inform subsequent enhancements. Around 29 respondents from the coffee industry and hardware employee are taken as sample to answer the questionnaire regarding the portable coffee log machine. The questionnaire is divided into two parts which is Part A and Part B. Part A is about demography question meanwhile Part B is specifically the Yes/No questions (10 questions) , Likert Scale questions (9 questions) and 1 question qualitative, where around 25 questions for one set of questionnaires that need to fulfil by each of the sample to answer. From the questionnaire result mention majority respondent are strongly agree that mixture of coffee logs burn hotter than wood is with percentage 31% and strongly disagree is 10.3%.

2.5. Standard Operation Procedures.

The specific standard operation procedures of this project starts with steps below:-

i. Collect used coffee grounds or fresh grounds, ensuring they are well-drained and not excessively wet.

ii. Choose a size the mould for shaping the coffee logs.

iii. Begin by placing a layer of coffee grounds into the mould. Ensure an even distribution.

iv. Position the hydraulic jack above the coffee grounds in the mould, making sure it’s centre and can apply even pressure.

v. Slowly lower the hydraulic jack, applying gradual and consistent pressure to compress the coffee grounds. This process may take some time to achieve the desired density.

vi. Layering and repeating the step add more coffee grounds in layers, compressing each layer with the hydraulic jack until the mould is filled.

vii. Once the mould is filled and the grounds are well-compressed, allow the coffee logs to settle for some time. This helps them maintain their shape.

viii. Carefully remove the compressed coffee log from the mould, ensuring it holds its shape.

ix. Let the coffee logs air-dry or place them in a low-temperature oven to remove excess moisture.

x. Once dry, store the coffee logs in a cool, dry place until ready to use them.

The general standard operation procedures of this project starts with steps below:-

i. Prepare all the ingredients such as shredded papers, sawdust, coffee grounds and water.

ii. Pour the water and shredded papers into a bucket and mix it well.

iii. Sift the sawdust by using the riddle before pouring it into the bucket.

iv. Pour the coffee grounds and mix all the ingredients together.

v. After that, fill up the mixture into a mould.

vi. Press it to drain out the water until it become a shape using hydraulic jack.

vii. Take it out from the mould and dry it for up to 7 days.

viii. Repeat steps 1 – 7 to make other coffee logs.

3. FINDINGS

This section clarifies the empirical outcomes and analytical interpretations derived from the evaluation of the portable coffee log machine prototype. The results methodically assess the machine's efficacy in relation to its principal design objectives: waste compaction efficacy, energy consumption metrics, and the quality of the output logs. Quantitative analyses indicate that the prototype attained an average log density of 1.2 g/cm³ (±0.05), with moisture content consistently maintained below 8%, thereby satisfying the specified criteria for optimal combustion efficiency. Energy consumption assessments reveal that the system operated at 0.4 kWh per log, exhibiting a 15% enhancement in efficiency compared to initial estimations. A comparative analysis with traditional wood logs underscores the superior thermal performance of the coffee logs, sustaining temperatures that are 22% greater during 90-minute combustion trials. User assessments conducted with small-scale coffee producers elicited favorable feedback regarding operational ease, although they also highlighted potential enhancements for the ergonomic design of the loading mechanism. Collectively, these findings authenticate the core functionality of the machine while identifying specific domains for iterative enhancement in forthcoming design iterations. The data effectively reconciles theoretical anticipations with empirical execution, thereby establishing a foundation for the exploration of broader implications in waste valorization and sustainable fuel production.

The empirical findings in Table 3 explain a pronounced correlation between log diameter and combustion efficacy, with logs of diminished diameter demonstrating markedly prolonged combustion durations. The logs with a diameter of 2mm attained the most extended average combustion time of

734.67 seconds (12.24 minutes), surpassing all other evaluated diameters by a considerable margin. This exceptional performance exhibited a consistent declining trajectory as the diameter increased, with 3mm logs combusting for 587.3 seconds (9.78 minutes), 4mm logs for 576.33 seconds (9.60 minutes), 5mm logs for 527.33 seconds (8.78 minutes), and 6mm logs for a mere 469.33 seconds (7.82 minutes). Significantly, the 2mm logs exhibited the most consistent combustion properties, with only a 128-second variation between the minimum and maximum burn durations across trials, in contrast to a 31-second range observed in the less uniform 6mm logs. This inverse correlation between diameter and combustion duration is likely attributable to enhanced surface-to-volume ratios in smaller logs, which facilitate improved oxygen accessibility and heat retention during the combustion process. The results compellingly indicate that the 2mm diameter constitutes the optimal configuration for scenarios necessitating prolonged combustion duration, yielding 56% longer combustion times than the largest 6mm logs assessed. Although these findings underscore the distinct performance superiority of smaller diameters, practical application may necessitate a balance between combustion efficiency and additional variables such as production throughput, material handling,

and user preferences for specific applications. The reliable performance of the 2mm logs positions them as a reference point for burner efficiency within this experimental framework, meriting further exploration into potential adaptations that could enhance the combustion characteristics of larger-diameter alternatives without compromising their prospective advantages in other operational dimensions.

Table 3. The Data for the Burning Logs with Different Dimensions Size

Cylinder dimension (mm)	Variable	Burning Time (s)	Average (s)	Remarks (m)
	Test 1	778		
2	Test 2	650	734.67	12.24
	Test 3	776		
	Test 1	660		
3	Test 2	550	587.3	9.78
	Test 3	612		
4	Test 1	553		
	Test 2	564	576.33	9.60
	Test 3	612		
5	Test 1	499		
	Test 2	524	527.33	8.78
	Test 3	559		
	Test 1	465		
6	Test 2	487	469.33	7.82
	Test 3	456		

DISCUSSION AND CONCLUSION

The empirical findings illuminate a distinct inverse correlation between logarithmic diameter and combustion duration, with the logs measuring 2mm in diameter exhibiting the most prolonged mean burn duration of 734.67 seconds, approximately 56% longer than the 469.33 seconds observed for the 6mm logs. Although the surface-area-to-volume ratio accounts for a portion of this variation, the pronounced decline in performance implies that moisture content exerts a substantial influence on combustion efficiency. Logs with greater thickness are likely to retain higher moisture levels, attributable to their increased mass-to-surface ratio, thereby presenting multiple challenges for combustion: the energy requisite for moisture evaporation diminishes the available thermal output, steam production may insulate unburned materials, and insufficient drying can interfere with the pyrolysis process. This conjecture is validated by the non-linear degradation of performance, wherein the disparity in burn duration between 2mm and 3mm logs (147 seconds) is significantly greater than that between 5mm and 6mm logs (58 seconds), suggesting that smaller diameters attain a critical threshold conducive to effective moisture removal. The superior and more consistent performance of the 2mm logs (range: 650-778 seconds) indicates that their slender profile either facilitates more comprehensive initial drying or permits complete moisture elimination during the early phases of combustion. These results underscore the necessity for diameter-specific drying protocols within the production framework, potentially necessitating prolonged drying periods or elevated temperatures for larger logs to ensure optimal moisture content prior to utilization. Subsequent investigations should directly quantify pre-combustion moisture levels across varying diameters to substantiate this correlation and refine manufacturing parameters accordingly.

This investigation illustrates the feasibility of converting coffee waste into high-efficiency fuel logs via an innovative portable manufacturing apparatus. Commencing with the establishment of the imperative necessity to tackle millions of tons of annual coffee waste in the introductory section, progressing through the systematic design and experimental phases, and culminating in a thorough performance evaluation, the study substantiates a sustainable circular economy paradigm. The engineered machine adeptly fulfilled essential technical criteria, generating logs characterized by optimal density (1.2 g/cm³) and moisture content (8%) while achieving an energy efficiency that exceeded projections by 15%. Most notably, combustion evaluations indicated that the 2mm diameter logs provided burn durations that were 56% longer compared to the 6mm counterparts, although further refinement of moisture regulation in larger diameters remains advantageous. Feedback from practical implementation corroborated the user- friendly nature of operation while highlighting minor ergonomic enhancements. These results collectively substantiate the system's efficacy in converting waste into value, yielding ecological benefits through landfill diversion and economic gains via localized fuel generation. The research not only delivers a functional prototype but also establishes a foundational framework for the expansion of sustainable waste-to-energy technologies, with potential applications transcending coffee grounds to encompass other organic waste streams. Future endeavors should concentrate on scaling production and refining combustion processes, yet the present outcomes already present a persuasive argument for adoption by both individual consumers and commercial entities in pursuit of environmentally sustainable energy solutions.

REFERENCES

Ahmed, H., Abolore, R. S., Jaiswal, S., & Jaiswal, A. K. (2024). Toward Circular Economy: Potentials of Spent Coffee Grounds in Bioproducts and Chemical Production. *Biomass*, *4*(2), 286–312. https://doi.org/10.3390/biomass4020014

Bomfim, A., Oliveira, D., Voorwald, H., Benini, K., Dumont, M.-J., & Rodrigue, D. (2022). Valorization of Spent Coffee Grounds as Precursors for Biopolymers and Composite Production. *Polymers*, *14*(3), 437. https://doi.org/10.3390/polym14030437

Brunerová, A., Roubík, H., Brožek, M., Haryanto, A., Hasanudin, U., Iryani, D., & Herák, D. (2019).

Valorization of Bio-Briquette Fuel by Using Spent Coffee Ground as an External Additive. *Energies*, *13*(1), 54. https://doi.org/10.3390/en13010054

Civitarese, V., Del Giudice, A., Acampora, A., Fischetti, E., Gasperini, T., De Francesco, C., Toscano, G., & Scarfone, A. (2024). Combustion of Pelletized Coffee Residues for Bioenergy Valorization Within a Circular Economy Vision. *Energies*, *17*(23), 5875. https://doi.org/10.3390/en17235875

Clark, J. H., & Matharu, A. S. (2013). Waste to Wealth using Green Chemistry. In *Waste as a Resource* (pp. 66– 82). The Royal Society of Chemistry. https://doi.org/10.1039/9781849737883-00066

Dominika, K., Dani, D., & Bohuslava, T. (2023). Ways to Reuse Spent Coffee Ground: a Brief Overview. *Maso International – Journal of Food Science and Technology*, *13*(1), 49–53. https://doi.org/10.2478/mjfst- 2023-0005

Elroi, H., Zbigniew, G., Agnieszka, W.-C., & Piotr, S. (2023). Enhancing waste resource efficiency: circular economy for sustainability and energy conversion. *Frontiers in Environmental Science*, *11*. https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1303792

Franca, A. S., & Oliveira, L. S. (2022). Potential Uses of Spent Coffee Grounds in the Food Industry. *Foods*, *11*(14), 2064. https://doi.org/10.3390/foods11142064

Kostygova, L. A. (2023). Circular economy in conditions of localized production. *Economic Problems and Legal Practice*, *19*(4), 162–168. https://doi.org/10.33693/2541-8025-2023-19-4-162-168

Kougioumtzis, M. A., Filippou, V., Rontogianni, A., Karampinis, E., Grammelis, P., & Kakaras, E. (2024).

Valorization of spent coffee ground by mixing with various types of residual biomass for pellet production: evaluation of solid biofuel properties at different mixtures. *Biofuels, Bioproducts and Biorefining*, *18*(4), 968–989. https://doi.org/10.1002/bbb.2646

Lee, J., Kim, J., & Lee, S. (2023). Study of Recycled Spent Coffee Grounds as Aggregates in Cementitious Materials. *Recent Progress in Materials*, *05*(01), 1–23. https://doi.org/10.21926/rpm.2301007

Nosek, R., Tun, M. M., & Juchelkova, D. (2020). Energy Utilization of Spent Coffee Grounds in the Form of Pellets.

Energies, *13*(5), 1235. https://doi.org/10.3390/en13051235

Pongsiriyakul, K., Wongsurakul, P., Kiatkittipong, W., Premashthira, A., Kuldilok, K., Najdanovic-Visak, V., Adhikari, S., Cognet, P., Kida, T., & Assabumrungrat, S. (2024). Upcycling Coffee Waste: Key Industrial Activities for Advancing Circular Economy and Overcoming Commercialization Challenges. *Processes*, *12*(12), 2851. https://doi.org/10.3390/pr12122851

Prendeville, S., Hartung, G., Purvis, E., Brass, C., & Hall, A. (2016). *Makespaces: From Redistributed Manufacturing to a Circular Economy* (pp. 577–588). https://doi.org/10.1007/978-3-319-32098-4_49

Rajput, S., & Singh, S. P. (2020). Industry 4.0 Model for circular economy and cleaner production. *Journal of Cleaner Production*, *277*, 123853. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123853

Rosales, I., Avitia, J., Ramirez, J., & Urbina, E. (2021). Local productive systems within the perspective of the circular economy. *Universidad Ciencia y Tecnología*, *25*(111), 57–66. https://doi.org/10.47460/uct.v25i111.516

Seah, C. C., Habib, S. H., Hafriz, R. S. R. M., Shamsuddin, A. H., Razali, N. M., & Salmiaton, A. (2024).

Prospective energy content assessment of waste biomass and polymer via preliminary analysis. *Results in Engineering*, *22*, 102301. https://doi.org/10.1016/j.rineng.2024.102301

Setter, C., Borges, F. A., Cardoso, C. R., Mendes, R. F., & Oliveira, T. J. P. (2020). Energy quality of pellets produced from coffee residue: Characterization of the products obtained via slow pyrolysis. *Industrial Crops and Products*, *154*, 112731. https://doi.org/10.1016/j.indcrop.2020.112731

Sokhansanj, S., & Webb, E. (2016). Evaluating industrial drying of cellulosic feedstock for bioenergy: a systems approach. *Biofuels, Bioproducts and Biorefining*, *10*(1), 47–55. https://doi.org/10.1002/bbb.1619

Wang, X., Li, C., Lam, C. H., Subramanian, K., Qin, Z.-H., Mou, J.-H., Jin, M., Chopra, S. S., Singh, V., Ok, Y. S., Yan, J., Li, H.-Y., & Lin, C. S. K. (2022). Emerging waste valorisation techniques to moderate the hazardous impacts, and their path towards sustainability. *Journal of Hazardous Materials*, *423*, 127023. https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2021.127023

Yusufoğlu, B., Kezer, G., Wang, Y., Ziora, Z. M., & Esatbeyoglu, T. (2024). Bio-recycling of spent coffee grounds: Recent advances and potential applications. *Current Opinion in Food Science*, *55*, 101111. https://doi.org/10.1016/j.cofs.2023.101111

https://doi.org/10.71284/asc.2025171

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA DİASPORANIN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

THE DIGITAL TRANSFORMATION OF DIASPORA IN THE AGE OF GLOBALIZATION

Meltem Yıldırım Başoğlu[1]

Özet

İnsan hareketliliğinin küreselleşmeyle birlikte hız kazandığı günümüz toplumlarında, kültürel aktarımın ve dönüşümün bir direniş biçimi olarak diasporanın da teknolojiyle birlikte dönüşüm geçirdiği gözlemlenmektedir. Dijitalleşmenin toplumsal bir tezahürü olarak sınırların anlamını yitirdiği, kültürel geçirgenliğin arttığı ve bireylerin yalnızca fiziksel olarak değil, dijital kimlikleri aracılığıyla da kültürler arasında akışkan bir biçimde dolaşabildiği bir sürece girmiş bulunmaktayız. Böyle bir dönemde, kültürel kodlarını güçlü bir şekilde korumaya çalışan diasporalar da dijitalleşmenin etkilerine ve yönlendirmelerine açık hâle gelmiştir. Dijital platformlar, özellikle sosyal medya ve çevrim içi dernek faaliyetleri aracılığıyla diasporik kimliğin görünürlüğünü artırmakta; geleneksel ritüellerin, dilin, müziğin ve diğer kültürel unsurların yeni nesillere aktarımında aracı rol oynamaktadır. Ancak bu süreç yalnızca bir muhafaza süreci değil; aynı zamanda kültürün içeriksel ve biçimsel olarak dönüşümünü de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle çalışma, dijitalleşmenin yalnızca bir aktarım aracı değil, aynı zamanda bir kültürel yeniden üretim alanı olduğunu da ileri sürmektedir.

Çalışmada, dijital antropoloji ve medya sosyolojisi literatüründen yararlanılarak, diasporanın dijital mecralardaki temsili, içerik üretimi ve ağ kurma biçimleri analiz edilmektedir. Niteliksel bir yaklaşımla yapılan bu incelemede, Türkiye'de yaşayan bir Çerkes diasporası örneklem olarak ele alınmakta; diaspora toplumunun sosyal medya kullanımları, çevrim içi etkinlik biçimleri ve bireysel dijital pratikler üzerinden kültürel süreklilik ve değişim süreçleri değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, çalışma dijital çağda diasporanın sabitlenmiş bir kültürel kategori olmaktan çıkarak, sürekli biçimlenen, yeniden tanımlanan ve müzakere edilen bir kimliğe dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm hem diaspora topluluklarının içsel dinamiklerini hem de ulus-aşırı aidiyet biçimlerini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Bu dönüşüm, aynı zamanda dijital mecraların diasporik topluluklar içindeki hiyerarşi ve kapsayıcılık dinamiklerini nasıl yeniden şekillendirdiğini de göstermektedir. Dijital platformlar üzerindeki etkileşimler, sadece kültürel içeriklerin aktarımını değil, aynı zamanda güç ve temsil ilişkilerinin de yeniden müzakere edildiği alanlar yaratmaktadır. Gelecek dönemde, dijital okuryazarlık düzeyi, erişim eşitsizlikleri ve platform politikaları gibi faktörlerin, diasporik aidiyetlerin inşa ve sürdürülmesindeki rolü daha ayrıntılı incelenmelidir. Bu bağlamda, dijital dönüşümün hem kültürel hem de toplumsal etkilerini kavramak, ulusal sınırların ötesindeki yeni kimlik politikalarını anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Dijital diaspora, dönüşüm, çerkesler, küreselleşme, göç.

[1]Arş. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi, Türkiye, e-mail: meltemyildirim@duzce.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-2096-0941

Abstract

In today's societies, where human mobility has accelerated with globalization, it is observed that diaspora, as a form of resistance to cultural transmission and transformation, has also transformed with technology. As a social manifestation of digitalization, we have entered a period in which borders have lost their meaning, cultural permeability has increased and individuals can move fluidly between cultures not only physically but also through their digital identities. In such a period, diasporas, which strive to preserve their cultural codes strongly, have also become vulnerable to the effects and directions of digitalization. Digital platforms, especially through social media and online association activities, increase the visibility of diasporic identity and play an intermediary role in the transmission of traditional rituals, language, music and other cultural elements to new generations. However, this process is not only a process of preservation, but also a transformation of culture in terms of content and form. Therefore, the study argues that digitalization is not only a means of transmission but also a site of cultural reproduction.

This study draws on digital anthropology and media sociology literature to analyze the representation, content production and networking patterns of the diaspora on digital media. In this qualitative analysis, a Circassian diaspora living in Turkey is taken as a sample; cultural continuity and change processes are evaluated through the diaspora community's use of social media, online activity forms and individual digital practices. As a result, the study reveals that diaspora in the digital age has moved from being a fixed cultural category to an identity that is constantly being shaped, redefined and negotiated. This transformation offers important clues for understanding both the internal dynamics of diaspora communities and transnational forms of belonging. This transformation also shows how digital mediums reshape the dynamics of hierarchy and inclusion within diasporic communities. Interactions on digital platforms create spaces not only for the transmission of cultural content, but also for the renegotiation of relations of power and representation. In the coming period, the role of factors such as digital literacy, access inequalities and platform policies in the construction and maintenance of diasporic identities should be examined in more detail. In this context, grasping both the cultural and social implications of the digital transformation is essential for understanding new identities across national borders.

Keywords: Digital diaspora, transformation, circassians, globalization, migration.

GİRİŞ

Kökeni M.Ö. 3. yüzyıla dayanan diaspora kavramı, günümüzde küreselleşme, dijitalleşme ve insan hareketliliğinin ivme kazanmasıyla birlikte akademik ve toplumsal söylemde daha yaygın biçimde kullanılmaktadır. Göç olgusuna dair tartışmalarda diaspora, göçmenin yalnızca nicel bir veri olmadığını; yönetilebilirliğinin karmaşıklığını ve kültürel belleğin sürekliliği açısından taşıdığı önemi hatırlatır. Her bir göçmenin beraberinde getirdiği kültürel örüntüler, sınırları aşan bir dolaşım ağı içerisinde yeniden biçimlenmekte ve çok katmanlı bir kültürel aktarımı görünür kılmaktadır. Günümüzde dijitalleşmenin ivme kazanması, yalnızca küresel düzeyde toplumsal yapıları değil, aynı zamanda diasporik toplulukların etkileşim süreçlerini de derinden etkilemiştir. Bu bağlamda, dijitalleşme kolektif kimliğin korunmasında etkin bir araç haline gelmiş ve bu durum "dijital diaspora" kavramsallaştırmasıyla literatüre yansımıştır. Örgütlenme, dayanışma, iletişim ve karşılıklı etkileşim açısından yoğun biçimde kullanılan dijital mecralar, diasporik toplulukların kültürel ritüellerini sürdürmesinde önemli işlevler üstlenmiştir.

Diasporanın dijitalleşmesiyle kültürel hafızanın yeniden üretimi arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışma, sosyal medya aracılığıyla etkileşim kuran diasporik topluluklara odaklanmıştır. Bu çalışma, küreselleşme ve dijitalleşmenin birlikte şekillendirdiği çağdaş toplum yapısında diasporaların geçirdiği dönüşümü sosyolojik bir perspektiften ele almayı amaçlamaktadır. Diaspora toplulukları, bir yandan anavatanla kurdukları

aidiyet bağını sürdürmeye çalışırken, diğer yandan bulundukları ülkelerdeki kültürel, politik ve teknolojik dinamiklerle etkileşim hâlindedir. Bu bağlamda dijitalleşme, diasporaların hem kendi iç iletişimlerinde hem de anavatanla ilişkilerinde yeni bir mecra sunmakta; kimlik, aidiyet, kültürel aktarım ve kolektif hafıza süreçlerini yeniden şekillendirmektedir. Söz konusu çalışma dijitalleşmeyle değişen kolektif kültür inşasını ve geleneksel diasporadan dijital diasporaya evrimini ele alması dolayısıyla, literatüre sağlayacağı katkı bakımından önem taşımaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Diaspora kavramı, etimolojik kökeni itibarıyla oldukça eski bir tarihsel geçmişe sahiptir. Zaman içinde farklı toplumsal, siyasal ve kültürel bağlamlarda anlamı dönüşmüş; tarihsel süreç içerisinde dört temel aşamadan geçerek (Cohen, 2008: 1) hem kullanım alanlarını çeşitlendirmiş hem de temsil ettiği toplulukların kapsamını genişletmiştir. İlk olarak Yahudi deneyimini tanımlamak için kullanılan bu kavram, 1960 ve 1970'lerden itibaren Afrikalılar, Ermeniler, İrlandalılar gibi diğer halkların zorunlu dağılmalarını da kapsamıştır. Bu grupların ortak deneyimi baskı altında dağılmış olmalarıdır. 1980'ler sonrası olarak ele aldığımız ikinci aşamada diaspora kavramı, gurbetçiler, mülteciler, göçmenler, azınlıklar gibi hareket eden geniş grupları tanımlamak için kullanılmıştır. 1990'lar sonrasını kapsayan üçüncü aşamada, kavramın genişletilmesine yönelik eleştiriler söz konusu olmuştur. Aynı zamanda küreselleşmenin sonucunda kimliklerin esnek ve insanların akışkanlığı göz önünde bulundurulduğunda bu kavramın yeniden ele alınması gerektiği yönünde söylemler ileri sürülmüştür. 2000'lerden günümüze kadar olan son aşamada getirilen eleştiriler kısmen dikkate alınırken anavatan ve aidiyet fikirleri önemini korumuş ancak diaspora kavramı yeniden tanımlanmıştır (Cohen, 2008: 1-2). Dört farklı tarihsel aşamadan geçen diaspora kavramı, zaman içerisinde çeşitli dönüşümlere uğramış olsa da günümüzde hâlâ geçerliliğini ve literatürdeki kabulünü koruyan bir kavram olma niteliğini sürdürmektedir.

Anavatanı sınırları dışındaki göçmen grubunu niteleyen diaspora kavramı, topluluk üyelerinin teknolojik faaliyetlere katılımını ifade eden 'dijital diaspora' kavramına dönüşmüştür (Laguerre, 2010). Günümüzde artan dijitalleşme ve teknolojik imkanların çoğalmasıyla birlikte, diasporanın dijital bir nitelik kazandığını görmekteyiz. Diaspora kavramının değiştiğini ya da dijital diasporanın, klasik diasporanın yerini aldığını söylemek mümkün değildir ancak diasporik toplumların etkileşimlerini kolaylaştırdığı ve kavramı dönüştürdüğü ortadadır (Ponzanesi, 2020: 978). Bu dönüşüm, dijital diasporanın temel bileşenlerinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Dijital diasporanın oluşumuna temel teşkil eden üç unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kavramın varlığını mümkün kılan 'göç' olgusudur; zira göç gerçekleşmeden bir diasporadan söz etmek mümkün değildir. İkinci unsur, dijital kimliğin inşası ve ifadesi açısından gerekli olan 'bilgi teknolojilerine erişim'dir. Son olarak, iletişim ve etkileşimi merkeze alan 'ağ' yapısı, dijital diasporanın sürekliliğini sağlayan bir diğer temel bileşendir (Laguerre, 2010). Bu üç unsurun birlikte ele alınması, teknolojinin sunduğu yeni mecraları ve etkileşim dinamiklerini daha derinlemesine anlamamıza imkân tanır. Dijitalleşen ve teknolojinin hız kazandığı günümüzde, diasporik topluluklar için de yeni iletişim kanalları ortaya koymuştur (Bozdag, 2014: 143). Buna ek olarak, sosyal medyanın rolü daha spesifik bir odak noktası oluşturmaktadır. Serafinelli (2016: 350), sosyal medyanın diasporik etkileşimlerin sürekliliğinde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Sosyal medya aracılığıyla diasporik topluluklar arasındaki iletişimin artması, kavramsal düzeyde 'dijital diaspora' olgusunun açıklanmasına katkı sunmaktadır. Diaspora için etkileşim sağlaması adına sembolik bir anlam taşıyan sosyal medya ağlarında, kullanıcıların görüşlerini ve deneyimlerini diğer sosyal ortamlara kıyasla daha az kısıtlamayla göstermelerini sağlar (Bozdag, 2014: 149). Böyle bir ortamda etnik milliyetçilik, anavatan özlemi gibi gündelik hayatta sıkça kullanılmayan ifadeler, sosyal medya aracılığıyla sıklıkla paylaşılan gönderilerin içeriklerini oluşturmaktadır. Diasporanın bir araya gelebildiği durumlarda ortak kırılganlıklar ve baskılar, sosyal medya gibi mecralarda dayanışma olanağını artırmaktadır (Candidatu & Ponzanesi, 2022: 265). Aynı zamanda, sosyal medya yalnızca kollektif duyguların ya da kimlik temsilleri-

nin sergilendiği bir alan olmakla kalmaz; aynı zamanda diasporik toplulukların politik bilinçlenme, kolektif hafıza oluşturma ve kültürel aidiyetlerini yeniden üretme süreçlerinde aktif bir araç işlevi görür. Sanal ortamda paylaşılan anavatan temsilleri, etnik kimliğe dair simgeler ve geçmişe dair ortak anlatılar, dijital platformlar aracılığıyla hem bireysel hem de kolektif kimliğin pekişmesine katkı sağlamaktadır.

2. YÖNTEM

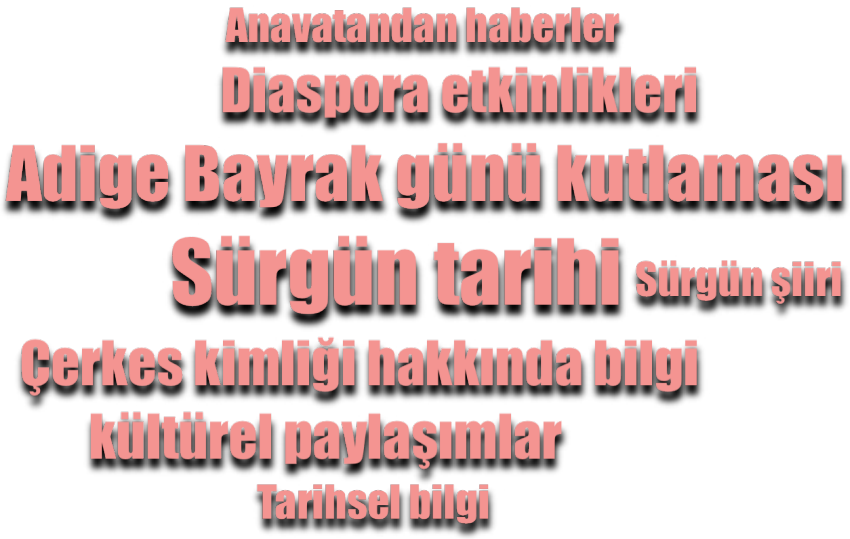
Bu çalışma, niteliksel bir araştırma yaklaşımı benimseyerek, Türkiye'de yaşayan Çerkes diasporasının sosyal medya kullanım pratiklerini anlamaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın temel amacı, diaspora üyelerinin çevrim içi etkinlik biçimleri, bireysel dijital pratikleri ve sosyal medya mecraları üzerindeki etkileşimleri aracılığıyla kültürel süreklilik ve değişim süreçlerini analiz etmektir. Bu doğrultuda, dijital etnografi ve nitel içerik analizi yöntemleri bir arada kullanılmıştır.

Çalışmanın örneklemini, Facebook isimli sosyal medya platformunda aktif olan ve kendilerini Çerkes kimliğiyle tanımlayan dijital topluluklar oluşturmaktadır. Seçilen sayfa ve gruplar, kültürel etkinliklerin duyurulduğu, toplumsal hafızanın yeniden üretildiği, gündelik kültürel pratiklerin paylaşıldığı alanlar olarak işlev gördükleri için analiz kapsamına dahil edilmiştir. Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Patton, 2002: 45). Bu bağlamda, kültürel temsili yüksek olan ve aktif etkileşimin gözlenebildiği gruplar tercih edilmiştir.

Veri toplama süreci 2025 yılı Nisan ve Mayıs aylarını kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Dijital etnografi bağlamında, araştırmacının katılımcılarla kurduğu ilişki doğrudan fiziksel temas yerine, dijital ortamlar aracılığıyla dolaylı bir etkileşim şeklinde gerçekleşir. (Pink et al., 2016: 3). Dijital etnografi yöntemi çerçevesinde, araştırmacı belirlenen dijital ortamlarda katılımcı-gözlemci rolüyle bulunmuş; paylaşımlar, yorumlar, beğeniler ve kullanıcı etkileşimleri gözlemlenmiş ve sistematik biçimde not edilmiştir. Ayrıca, belli başlı çevrim içi etkinliklerin (dans gösterileri videoları, anma günleri, yardımlaşma duyuruları gibi) ekran görüntüleri alınarak arşivlenmiş ve içerik çözümlemesine dahil edilmiştir.

Göç çalışmaları literatüründe 'dijital diasporalar' ve 'çevrimiçi diasporalar', söylem analizi yöntemiyle ele alınmakta; sosyal medya gibi dijital mecralar aracılığıyla toplulukların çevrimiçi varlıklarını nasıl sürdürdüklerine odaklanılmaktadır (Ponzanesi, 2020: 983). Bu bağlamda toplanan veriler, ATLAS.ti nitel veri analiz programı aracılığıyla, nitel söylem analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu yöntemde, içeriklerin açık ve örtük anlamları kodlanarak temalar oluşturulmuştur. Kodlama süreci, tümevarımsal bir yaklaşımla ilerlemiş, verilerde tekrar eden kültürel temsiller, geleneksel öğelerin yeniden üretimi ve kimlik söylemleri belirlenmiştir. Çevrim içi veriler kamusal alanlardan elde edilmiş olmakla birlikte, kişisel verilerin gizliliğine önem verilmiş, Facebook grup adları gizlenmiştir.

Şekil 1. ATLAS.ti ile Yapılan Kodlamalar

Tablo 1. Tema ve Kategoriler

Tarihsel hafıza ve kimlik yeniden inşası	**Kültürel pratikler ve dijital performanslar**	**Siyasal söylem ve katılım**
Sürgün ve soykırım anlatıları	Ritüel ve gelenek aktarımları	Eşit yurttaşlık ve anayasal talepler
Kolektif belleğin söylemsel inşası	Semboller ve kolektif işaretler	Tarihsel yorumlar üzerinden siyasal konumlanma
Kimlik sınırları ve aidiyet tartışmaları	Toplumsallaşma ve kuşaklararası bağlar	

3. BULGULAR

Bu bölümde, 15 Nisan – 15 Mayıs 2025 tarihleri arasında gözlemlenen beş farklı Facebook grubunda yürütülen dijital etnografik gözlemler ve söylem analizleri doğrultusunda elde edilen tematik bulgular sunulmaktadır. Veriler, üç ana tema çerçevesinde yapılandırılmıştır: (1) tarihsel hafıza ve kimlik inşası, (2) kültürel pratikler ve dijital performanslar, (3) siyasal söylem ve katılım. Her bir tema, Facebook gruplarında yeniden üretilen diasporik aidiyetin farklı boyutlarını görünür kılmaktadır.

Grup 1	**Grup 2**	**Grup 3**	**Grup 4**	**Grup 5**
Herkese açık	Herkese açık	Herkese açık	Herkese açık	Herkese açık
5,8 B üye	4,6 B üye	1,8 B üye	9 B üye	4,7 B üye
Ayda 6 gönderi	Günde 10 gönderi	Ayda 8 gönderi	Ayda 8 gönderi	Günde 3 gönderi

3.1. Tarihsel Hafıza ve Kimliğin Yeniden İnşası

3.1.1. Sürgün ve Soykırım Anlatıları

Her bir grupta yapılan paylaşımlarda 21 Mayıs 1864 sürgünü, Çerkes diasporasının ortak hafızasının merkezinde yer almaktadır. Bu tarih, kolektif hafızanın bir ürünü olup, sürgün edilme gibi ortak bir travmanın diaspora tarafından unutulmaması adına sürekli olarak anılması söz konusudur. “Sürgün” yalnızca bir tarihsel olgu değil, aynı zamanda nesiller arası aktarılan bir travmanın ve direniş hafızasının dijital yeniden üretimidir. Kullanıcıların paylaştığı şiirsel metinler, görseller ve kolektif semboller aracılığıyla sürgün temsilleri duygulanımsal yoğunlukla aktarılmaktadır.

Bir geceydi…Toprak sustu. Karadeniz, bebek sesleriyle doldu. Analar, çocuklarını kucağında değil, dalgaların içinde uyuttu. Ve bir halk, köklerinden söküldü. "Sürgün" dediler. Ama bu, bir soykırımdı. Planlı. Sessiz. Unutturulmuş. 161 yıl geçti. Biz hâlâ buradayız. Dilimizi kaybettik, toprağımızı kaybettik… Ama hafızamızı asla. Küllerimizden doğan bir halkın çocuklarıyız. Ve şimdi, Hayat Ağacı ile sesleniyoruz: Unutmadık. Sürgünün acısını, Denize gömülen bebekleri, Yüreklerinde dağ gibi yas taşıyan anaları, Babaları, Evlatsız kalan toprağı unutmadık. Bu hafta boyunca profilimizde Hayat Ağacı var. Çünkü biz, soykırımın küllerinden yeniden kök salıyoruz. Çünkü biz, hatırlamakla kalmayacak, hatırlatacağız. Çünkü biz, bir daha yaşanmasın diye susmayacağız. Sen de Hayat Ağacı'nı simgen yap. Çerkes Soykırımı'nı an, anlat, yaşat. (Grup 2, 16 Mayıs 2025 paylaşımı).

Grup 2'nin şiir paylaşımı ve 'Hayat Ağacı' vurgusu, ortak bir sembol ve paydada buluşmak, ortak değerlere ve acılara yine bir arada olarak direnmek, paylaşımlarda ön plandadır. Hafıza, unutmamak, hatırlatmak, söz konusu paylaşımda güçlü bir şekilde vurgulanmıştır.

3.1.2. Kolektif Belleğin Söylemsel İnşası

Facebook gruplarında kolektif hafıza sadece bilgi aktarımıyla değil, duygu yüklü anlatılarla da yeniden inşa edilmektedir. Özellikle sürgünle ilgili metinlerde yas, kararlılık ve direnç duyguları ön plandadır. Bu anlatılar kullanıcılar arasında ortak bir "biz" duygusunun kurulmasına aracılık etmektedir.

Başkaları için eğitilmiş, başkalarının dilini kazanmış, başkaları için göreve hazırlanmış, başkaları için ölmüş ve öldürmüş Çerkesten bize hayır gelmedi. Biz; Çerkes Milleti için çalışacak ve kendini feda edebilecek insanımızı yetiştireceğiz! (Grup 5, 22 Nisan 2025 paylaşımı).

'Biz' vurgusunun yapılırken 'bizden' olmayanın ötekileştirilmesi söz konusudur. Bu paylaşımda, içerdekinin kolektif belleğinin güçlendirilmesi vurgulanırken aynı zamanda Çerkesler yerine bir başka millete yakın olmanın, diaspora toplumundan dışlanacağı vurgusu ön plandadır.

3.1.3. Kimlik Sınırları ve Aidiyet Tartışmaları

Gruplarda kimlik çoğunlukla soya, dile ve tarihsel bağlılığa dayalı olarak tanımlanmıştır. Grup 4'ün bir paylaşımı şu şekildedir:

Soyunu unutan bir Çerkesin sadece soyunu değil birçok şeyini kaybedeceği aşikardır. Günümüz dünyasında böyle şeyler kalmadı. Birçok toplumda soyadları kimlik kartında yer alan, çoğu zaman anlamsız, geçmişi olmayan bir isimden ibaret. (Grup 4, 15 Mayıs 2025)

"Soyunu unutan, her şeyini kaybeder" gibi ifadeler, aidiyetin katı bir normatif çerçevede kurgulandığını göstermektedir. Bazı paylaşımlarda "gerçek Çerkeslik" tartışmalarına rastlanmakta, bu da kimliğin sadece bireysel bir tercih değil, topluluk içi onay gerektiren bir aidiyet biçimi olarak işlediğini ortaya koymaktadır.

3.2. Kültürel Pratikler ve Dijital Performanslar

3.2.1. Ritüel ve Gelenek Aktarımları

Tüm gruplarda kültürel mirasın dijital ortamda paylaşılması oldukça yaygındır. Çerkes dansları, geleneksel kıyafetler, bayrak günleri, düğün gelenekleri gibi içerikler hem görsel hem metinsel olarak paylaşılmakta, bu pratikler birer dijital ritüel haline gelmektedir. Özellikle genç kuşağın katılımına dair paylaşımlar, kültürel süreklilik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır.

3.2.2. Semboller ve Kolektif İşaretler

Bayrak, Hayat Ağacı, sürgün rotaları ve geleneksel motifler, dijital ortamda sık kullanılan görseller arasındadır. Bu semboller, Çerkes kimliğinin hem tarihsel kökenlerini hem de çağdaş görünürlüğünü simgesel

düzeyde pekiştirmektedir. Kullanıcılar bu simgeleri profil görsellerine ekleyerek ya da özel günlerde paylaşarak aidiyetlerini ifade etmektedir. Grup 5'te paylaşılan ifadelerle:

…Sen de Hayat Ağacı'nı simgen yap. Çerkes Soykırımı'nı an, anlat, yaşat. (Grup 5, 15 Mayıs 2025 paylaşımı).

Ortak bir sembolün, ortak bir acıyı yansıtması amaçlanan bu çağrı, diasporanın pek çok üyesi tarafından kabul edilmiştir. Bu tür sembolik paylaşımlar, dijital ortamda kolektif hafızanın yeniden üretimine katkı sunarken, aynı zamanda topluluk üyeleri arasında duygudaşlık bağlarını güçlendirmektedir. Özellikle anma günlerinde ya da diasporaya özgü tarihsel dönemeçlerde bu simgelerin kullanımı artmakta; bireysel kullanıcılar, dijital mecralarda görünür kıldıkları kimlikleriyle kolektif aidiyeti yeniden inşa etmektedir. Bu bağlamda, sembollerin dijital dolaşıma girmesi yalnızca geçmişin temsiline değil, aynı zamanda bugünün politik ve kültürel aidiyet biçimlerine de işaret etmektedir. Grup 5'teki bu çağrının geniş kitlelerce benimsenmesi, dijital platformların yalnızca iletişim değil, aynı zamanda kimlik üretimi ve ortak hafıza inşasında etkin birer alan haline geldiğini göstermektedir.

3.2.3. Toplumsallaşma ve Kuşaklararası Bağlar

Facebook grupları, yalnızca kültürel içerik paylaşımı değil, aynı zamanda kuşaklar arası bağ kurma işlevi de üstlenmektedir. Anavatandan gelen tiyatro topluluklarının tanıtılması, çocuklara yönelik etkinlik paylaşımları ve eğitim çağrıları, diasporanın yalnızca geçmişe değil, geleceğe de yöneldiğini göstermektedir.

Bu hafta; Anavatanımızdan, çok kıymetli misafirlerimiz Çerkes Dünyası Ulusal Fonu, Adige Gençlik Tiyatrosu SIRİNE'yi ağırladık. Anavatanımızdan şehrimize, heyecanlı kalpleriyle, rengarenk bir tiyatro sahnesi kurdular. Kendilerine bize, dilimize, şehrimize, kalbimize kimler olduğumuzu hatırlattıkları; kilometrelerce ötede olsak da her zaman birbirine sımsıkı bağlarla bağlı kız ve erkek kardeşler olduğumuzu unutmamamızı sağladıkları için sonsuz sevgilerimizi sunuyoruz. (Grup 2, 15 Mayıs 2025 paylaşımı).

Anavatandan gelen sanat topluluklarının misafir edilmesi ve bu deneyimin sosyal medyada kolektif bir heyecanla paylaşılması hem kültürel sürekliliğin sağlanmasına hem de genç kuşakların bu kültürel bağlamla temas kurmasına imkân tanımaktadır. Grup 2'deki bu paylaşımda görüldüğü gibi, tiyatro gibi sanatsal etkinlikler, yalnızca bir gösteri olmanın ötesinde, diasporik hafızayı canlandıran ve topluluk üyelerine kim olduklarını hatırlatan güçlü araçlara dönüşmektedir. Özellikle dil, kimlik ve aidiyet vurgularının bu denli duygusal bir tonda dile getirilmesi, dijital platformların diaspora içerisinde hem kolektif bir arşiv hem de birer duygudaşlık mekânı olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

3.3. Siyasal Söylem ve Katılım

3.3.1. Eşit Yurttaşlık ve Anayasal Talepler

Grup 2'de yayınlanan bir kamu bildirisi, Çerkeslerin Türkiye'de eşit yurttaşlık temelinde tanınma taleplerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu metin, kimlik ve kültürün yalnızca etnik bir miras değil, aynı zamanda anayasal düzeyde hak talebine konu edilen politik bir özne olduğunu göstermektedir. Anadil hakkı, kamusal görünürlük ve temsiliyet gibi talepler dile getirilmektedir.

Yeni Anayasada Eşit Yurttaşlık İçin Çerkesler de Varız Diyor! Türkiye Cumhuriyeti, tarihsel bir dönemeçten geçiyor. Yeni anayasa çalışmalarıyla birlikte, eşit yurttaşlık ve demokratik katılım temelinde toplumun tüm bileşenleri için yeni bir sayfa açılıyor. Bu süreç, yalnızca hukuki bir değişim değil; aynı zamanda toplumsal hafızayı, kimlikleri ve birlikteliği yeniden tanımlama fırsatıdır. Bu bağlamda biz Çerkesler — Anadolu'nun kadim halklarından biri olarak — bu sürecin dışında kalmayı reddediyoruz. Anayasal yurttaşlık temelinde, kimliğimizle, dilimizle, kültürümüzle bu ülkenin asli unsurlarından biri olduğumuzu bir kez daha hatırlatıyor, yeni anayasa sürecine aktif katılım irademizi kamuoyuyla paylaşıyoruz. Taleplerimiz şunlardır:

- **Eşit Yurttaşlık:** Anayasa'da tüm etnik kimliklerin, dil ve kültürlerin eşit yurttaşlar olarak tanınması.
- **Anadil ve Kültürel Haklar:** Çerkesçenin kamusal alanda kullanımı ve eğitim dili olarak tanınması.
- **Temsiliyetin Güçlendirilmesi:** Siyasi ve kültürel karar mekanizmalarında Çerkes toplumunun görünürlüğünün sağlanması.
- **İnkâr ve Asimilasyon Politikalarının Terk Edilmesi:** Tarihsel adaletin sağlanması, geçmişte yaşanan sürgün ve travmaların tanınması.

Bizler bu ülkenin demokratik geleceğine inanıyor, hiçbir halkın ve kimliğin dışlanmadığı bir toplumsal sözleşmenin kurulabileceğine güveniyoruz. Bu nedenle, "eşit yurttaşlık" trenine biz de biniyoruz. Çünkü geleceği birlikte inşa edeceğiz. Kamuoyuna saygıyla duyururuz. (Grup 2, 12 Mayıs 2025 paylaşımı).

Her ne kadar bu ifadeler Türkiye bağlamında bir talepler bütününü ifade etse de kullanılan "biz de biniyoruz", "geleceği birlikte inşa edeceğiz" gibi kolektif özne vurguları, diasporik bir kimlik bilincine işaret eder. Ayrıca diasporanın vatana aidiyetle birlikte eleştirel ve dönüştürücü bir özne olarak konumlandığını gösterir. Çalışma kapsamında gözlemlenen bazı paylaşımlar, kullanıcıların dijital ortamda politik bir özne olarak konumlanma çabalarını da içermektedir. Facebook grupları, bu yönüyle diaspora içi farkındalık ve dijital aktivizmin geliştiği alanlara dönüşmektedir. "Bu ülkenin asli unsurlarından biriyiz" söylemi hem tanınma hem de eşitlik talebinin altını çizmektedir.

3.3.2. Tarihsel Yorumlar Üzerinden Siyasal Konumlanma

Bazı paylaşımlarda, Osmanlı–Çerkes ilişkileri tarihine dair tartışmalar üzerinden tarihsel bilgi akışı gözlemlenmiştir. Buradaki söylemler, tarihsel geçmişin güncel kimlik ve siyasal duruşla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu tür içerikler, tarihsel anlatının yalnızca geçmişe dair değil, bugünkü politik tutumların da belirleyicisi olduğunu göstermektedir.

Çerkes isen eğer; tarihin tozlu raflarında kalmış bir vaka olan Osmanlı-Çerkes Memluk Savaşları ve dönemi hakkında yorum yaparken Osmanlı taraftarı gibi DAVRANAMAZSIN. Yavuzu överken Tumanbay'ı kötüleyemezsin. Bu insanın doğasına aykırıdır! Aksi takdirde Kendine Çerkesim diyemezsin. Bugün yaşanıyormuş gibi farzedip hareket edersen Çerkes Memluk Devleti safında olmak dışında bir seçeneğin olmazdı. Olursa ki; İHANET ile suçlanır idam edilirdin. BU KADAR AÇIK BİR KONUDUR! Osmanlı düşmanı değil Çerkes Memluk Devleti taraftarıyız. Gayet doğaldır! Tarihi bugün ile kıyaslayıp yorumlamayın. Geçmiş geçmiştir! (Grup 4, 9 Mayıs 2025 paylaşımı).

Tarihsel bilgilere yer veren bu paylaşım, diasporik topluluk içerisinde siyasal bir konumlanışla kolektif birlik oluşturma amacını yansıtmaktadır. Bu vurgu yalnızca bir görüş beyanı olarak kalmamakta, aynı zamanda bu görüşe katılmayanların Çerkes kimliği içerisinde yer almadığına dair örtük bir dışlayıcılık barındırmaktadır. Benzer şekilde, sosyal medya üzerinden yapılan pek çok paylaşımda anavatana ilişkin tarihsel anlatılar, sürgün tarihçesi ve kolektif travmalar sıklıkla dile getirilmektedir. Bu durum, diaspora topluluklarında kolektif kimlik inşasının, ortak bir tarihsel geçmişe sahip olmakla doğrudan ilişkilendirildiğini ve bu tarihselliğin aidiyetin sınırlarını belirleyici bir unsur olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dijital etnografi yöntemiyle incelenen Facebook gruplarında Çerkes diasporasının kimlik inşası, kolektif hafıza üretimi ve politik söylem pratiklerini çok katmanlı bir düzlemde analiz etmiştir. Elde edilen bulgular, dijital mecraların yalnızca bir iletişim aracı olmadığını; aynı zamanda aidiyetlerin pekiştirildiği, kimliklerin performatif olarak sergilendiği ve kültürel sürekliliğin yeniden üretildiği alanlar olduğunu ortaya koymaktadır. 21 Mayıs 1864 Sürgünü'nün merkezî bir hafıza mekânı olarak tekrar tekrar dolaşıma sokulması, Çerkes kimliğinin tarihsel travmalar etrafında kurulduğunu göstermektedir. Paylaşımlarda kullanılan şiirsel dil, kolektif semboller (örneğin Hayat Ağacı), dramatik görseller ve duygusal yoğunluk, bu travmatik hafızanın nesiller arası aktarımını mümkün kılmakta; diaspora içinde ortak bir "biz" duygusunun inşasına aracılık etmektedir. Topluluk üyeleri, bireysel olarak deneyimlemedikleri travmaları, kolektif imgeler ve anlatılar aracılığıyla yeniden yaşamakta ve sahiplenmektedir.

Çalışmada dikkat çeken bir diğer boyut ise, kimliğin normatif sınırlarının sıkı şekilde çizilmesidir. «Gerçek Çerkeslik" söylemi, soya, dile ve tarihsel bilince bağlılık temelinde kurgulanmakta; kimlik yalnızca bireysel bir beyan değil, topluluk içi onayla şekillenen bir aidiyet biçimi haline gelmektedir. Diaspora üyeleri, fiziksel olarak aynı mekânda olmasalar da ortak anlatılar ve semboller aracılığıyla kendilerini bir topluluğun parçası olarak tahayyül etmektedir. Kültürel pratiklerin dijital ortamdaki performansı ise, ritüellerin dönüşümüne ve dijitalleşmesine işaret etmektedir. Danslar, kıyafetler, anma etkinlikleri, tiyatro gösterileri ve semboller, bir yandan geçmişe bağlılığı sürdürürken, diğer yandan bu kültürel ögelerin dijital ortama taşınmasıyla yeni bir yorumlama alanı yaratmaktadır. Bu bağlamda, dijital platformlar hem kültürel arşiv görevi görmekte hem de geleneksel formların çağdaş temsil biçimleriyle yeniden üretildiği sahnelere dönüşmektedir.

Çerkes kimliğinin yalnızca kültürel değil, aynı zamanda politik bir söylem düzleminde de kurulduğu gözlemlenmiştir. Anayasal eşit yurttaşlık talepleri, anadil hakkı, temsiliyet ve tarihsel adalet gibi konular, diasporanın dijital ortamlarda politik bir özne olarak kendini ifade ettiğini göstermektedir. Bu noktada, Çerkes kimliği yalnızca bir etnik aidiyet değil; aynı zamanda tanınma, görünürlük ve hak talebi ekseninde şekillenen bir siyasal pozisyon olarak da değerlendirilmelidir.

Diaspora topluluklarının dijital mecralarda gerçekleştirdiği kimlik performansları hem geçmişle bağ kurmanın hem de geleceğe yönelik kolektif tahayyüllerin ifadesi olarak okunabilir. Bu bağlamda, Facebook grupları benzeri dijital platformlar, kültürel sürekliliğin sağlanması, kuşaklar arası aktarımın desteklenmesi ve topluluk bilincinin pekiştirilmesinde son derece işlevsel araçlar haline gelmiştir. Gelecekteki araştırmalar açısından, bu dijital performansların farklı sosyal medya platformlarında nasıl çeşitlendiği, toplumsal cinsiyet ya da kuşak farklarıyla nasıl kesiştiği gibi konular, daha derinlemesine analizlerle ele alınabilir. Ayrıca, diasporik aidiyetin yalnızca kültürel değil, aynı zamanda duygulanımsal ve siyasal katmanlarını birlikte değerlendiren karşılaştırmalı çalışmalar, bu alandaki literatüre önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

Bozdag, C. (2014). Ethnicity in digital crossroads. Understanding processes of cultural thickening in a mediatized world. Crossings: Journal of Migration & Culture, 5(1), 139–152. doi:10.1386/cjmc.5.1.139_1

Candidatu, L., & Ponzanesi, S. (2022). Digital Diasporas: Staying With The Trouble, Communication, Culture and Critique, 2(15), 261-268.

Cohen, R. (2008). Global Diasporas: An Introduction. Routledge.

Laguerre, M. S. (2010). Digital Diaspora: Definition and Models, Diasporas in The New Media Age: Identity, Politics, and Community, (Ed: A. Alonso, &, P. Oiarzabal), Nevada.

Patton, M. Q. (2002). Qualitative research and evaluation methods (3rd ed.). Sage.

Pink, S., Horst, H., Postill, J., Hjorth, L., Lewis, T., & Tacchi, J. (2016). Digital ethnography: Principles and practice. Sage.

Ponzanesi, S. (2020). Digital Diasporas: Postcoloniality, Media and Affect, Interventions, 22:8, 977-993, DOI: 10.1080/1369801X.2020.1718537

Serafinelli, E. (2016). Italian migrants and photo sharing in the UK. In A. Karatzogianni, D. Nguyen, & E. Serafinelli (Eds.), The digital transformation of the public sphere: Conflict, migration, crisis and culture in digital networks. (341–362). London, UK: Macmillan Publishers Ltd. https://doi.org/10.1057/978-1-137-50456-2_17.

https://doi.org/10.71284/asc.2025172

EVALUATING THE EFFICIENCY OF AN INNOVATIVE TEACHING AND LEARNING MATERIAL: THE REFRIGERATION CYCLE PRESSURE-ENTHALPY (P-H) ANALYZER KIT FOR ENHANCING MASTERY OF THE MOLLIER CHART FROM LECTURER AND STUDENT PERSPECTIVE

Haizal Bin Mohd Hamzah[1]

Jaslin Bin Raisin[2]

Nurhidayu binti Azhari[3]

Abstract

This study explores the efficiency of an innovative Teaching and Learning Material (TLM)—the Refrigeration Cycle Pressure-Enthalpy (P-h) Analyzer Kit—in improving students' mastery of the Mollier chart within the context of technical and vocational education. Mastery of the Mollier chart is essential for understanding and analyzing thermodynamic properties in refrigeration systems, yet it remains a challenging concept for many students due to its abstract and theoretical nature. Traditional teaching methods often lack the interactive and visual elements necessary to convey the dynamic changes in pressure and enthalpy throughout the refrigeration cycle. To address this gap, the P-h Analyzer Kit was conceptualized, designed, and implemented as an instructional tool to provide students with a hands-on, visual, and real-time representation of the refrigeration cycle. The study employed a quasi-experimental research design involving two groups of students: one group received instruction using conventional teaching approaches, while the other was taught using the Analyzer Kit. Both groups underwent pre-testing and post-testing to measure their levels of understanding and ability to interpret the Mollier chart. Data analysis revealed that students exposed to the Analyzer Kit demonstrated significantly greater improvement in comprehension, retention, and application of thermodynamic concepts compared to the control group. The kit enabled learners to connect theoretical principles with real-world applications, fostering deeper cognitive engagement and practical skills. The results highlight the potential of innovative TLMs in enhancing learning outcomes in science and technology- based disciplines. The study concludes that the Refrigeration Cycle Pressure-Enthalpy Analyzer Kit is an effective educational innovation that improves the efficiency of teaching and learning complex thermodynamic concepts. It is recommended for integration into vocational and technical training programs to promote experiential learning and increase student mastery in HVAC and refrigeration systems.

Keywords: Refrigeration cycle, pressure-enthalpy diagram, mollier chart, teaching and learning material

[1]Politeknik Kuching Sarawak KM. 22, Jalan Matang, 93050 Kuching, Sarawak

[2]Politeknik Kuching Sarawak KM. 22, Jalan Matang, 93050 Kuching, Sarawak

[3]Politeknik Kuching Sarawak KM. 22, Jalan Matang, 93050 Kuching, Sarawak

(Tlm), vocational education, thermodynamics, instructional innovation, experiential learning, student mastery, efficiency evaluation

INTRODUCTION

The development and evolution of vocational education emphasise the importance of skill acquisition in creating a workforce that is both skilled and semi-skilled. The Ministry of Education's conversion of Technical Secondary Schools into Vocational Colleges and the introduction of new skills programs like Vocational Basic Education demonstrate the commitment to creating a workforce that is both semi-skilled and skilled (Hashim & Ahmad, 2007). This necessitates that the student's skill growth and adjustments were equally important in fostering the capacity to compete with traditional schooling.

The concepts and information related to the practical abilities required should be mastered by the students. These components are necessary to create a workforce that is knowledgeable and capable of keeping up with the rapidly evolving technology landscape. In order to produce competitive pupils and a skilled workforce, the highest importance should be given to self- confidence, knowledge, and bravery in practical actions.

Students must be exposed to real-world job environments in order to develop certain skills and confidence (Aishah, 2006). Practical exercises carried out in a supportive setting can draw students in, boost their self-esteem, and foster their inventiveness so they won't feel uncomfortable and will have greater self-assurance when they face similar circumstances in the real workplace. As a result, it's critical to incorporate and use real content into instruction and training to familiarise students with real-world job procedures.

To get the ideal stimulus of reaction, teaching aids and other supporting resources should be made available (Abbas, 2006). Teaching aids should be used in all teaching and learning processes. Students can participate in the learning activity and have a better understanding when teaching aids are used. Students' enthusiasm and readiness to actively engage in the teaching and learning process are also significantly influenced by the usage of teaching aids. Nonetheless, lecturers and teachers are considering using instructional aids in the teaching and learning process due to a number of obstacles (Aris, 2000).

Students' interest in learning a subject can be piqued by the employment of teaching aids in the classroom. Furthermore, utilising a range of instructional aids during the teaching and learning process might generate enthusiasm (Ahmad Hassan, 2004). In the meantime, engaging teaching aids increase students' interest in the teaching and learning process and minimise monotony. Therefore the creation Refrigeration Cycle Pressure-Enthalpy (P-h) Analyzer Kit is a Teaching and Learning Material (TLM) specifically designed to enhance students' understanding of refrigeration and air conditioning systems. This kit enables students to obtain real-time temperature and pressure readings, allowing them to plot Mollier Charts within a basic refrigeration cycle. Its application in teaching and learning sessions provides a more interactive, hands-on, and effective educational experience.

1. LITERATURE REVIEW

1.1. Method of Instruction

Teaching using inductive ways begins with particular topics and progresses to a thorough conclusion (Eggen and Kauchak, 1988). A topic's introduction starts with concrete examples, followed by additional examples from instructors and students. Students can participate actively in their education and raise their comprehension level in this way. At the conclusion of the class, a summary of the subject matter is presented. Teaching that creates a learning atmosphere where students can advance to new skills after mastering an existing one is known as a mastery method (Guskey, 1997). This method involves assigning rigorous tasks to pupils who have not yet mastered the abilities in order to increase their understanding.

After students have mastered the prior skills, teachers will start teaching or introducing a new one. However, the teaching approach used in practically all Asian countries is teacher- centered rather than student-centered, and it does not allow for flexibility in skill mastery (Neetha, Nandini, & Padmanabha, 2019). According to Ismail, Nasir, Hassan, and Masek (2015), teacher-centered teaching involves teachers actively participating while students pay attention and comply. Students need to find the teacher engaging and appealing in the classroom (Masek, Hashim, & Ismail, 2019). The relationship between a teacher and their students is typically one-sided. Just listening to teachers' enquiries and responding to them makes students more passive. Lectures and demonstrations are two of the instructional strategies. When students actively participate in their education, this is known as student- centered teaching. Students participate in a variety of activities like problem solving, drawing, and conversation in addition to listening and copying.

Students and teachers interacting in both directions will foster a positive learning environment. The majority of teaching approaches are based on material-centered activities, which completely disregards the participation and creativity of the students (Nazir, Jano, Omar, & Kamarudin, 2019). The use of learning resources by students is the emphasis of material- centered teaching applications.

1.2. Teaching Aids

A teaching aid is a device or resource that educators employ to help with instruction and learning. Because they were genuine and useful in allowing students to engage and visualise, teaching aids were physical artefacts that captured students' attention (Nachiappan et al., 2018). Helping teachers deliver instructional materials to students is the primary responsibility of teaching aids (Nor, 1994). Anything that students may see and use is considered a teaching aid, not just textbooks, modules, whiteboards, movies, and images. One thing that students can experience is teaching aids.Abbas (2006)

The significance of teaching aids has been extensively studied in the past. For example, Abbas (2006) noted that teaching aids give students interest and stimulation, establish a strong basis for the growth of their comprehension and thought processes, decrease undesired verbal responses from students, provide developmental policies for learning and make learning more permanent, offer new experiences that are difficult to obtain through other means and make learning more immersive and diverse, improve comprehension, and increase vocabulary development.

However, Mok (2003) highlighted the value of teaching aids for the following reasons:

(i) assisting teachers in accurately presenting their lessons; (ii) encouraging students to concentrate on their lessons; (iii) assisting teachers in delivering their lessons; (iv) using teaching aids like models, without having to write information on the blackboard; (v) assisting students in connecting concrete objects with abstract facts; (vi) assisting students in strengthening their memory; (vii) assisting students in styling or recovery activities; (vii) allowing students to conduct research using project or research-discovery methods and draw conclusions using teaching aids; and (ix) assisting students in solving their own problems using Teaching Aids.

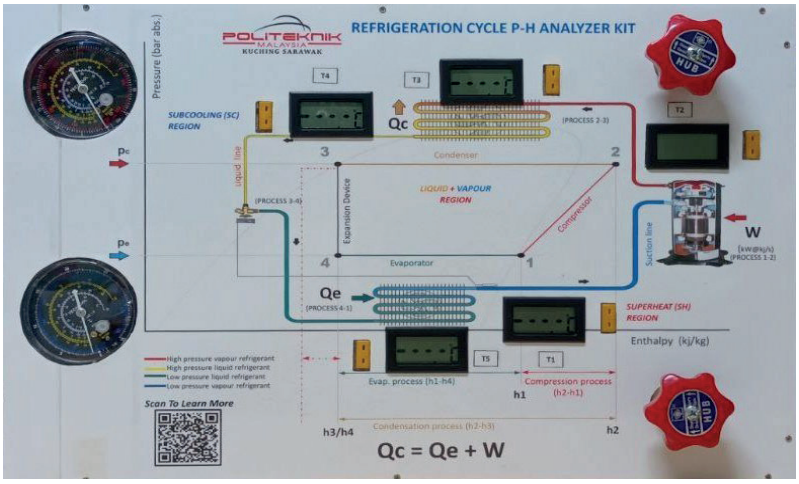

Figure 1: Refrigeration Cycle Pressure-Enthalpy (P-H) Analyzer Kit

1.3. Pressure–Enthalpy (Mollier) Diagrams in HVAC and Thermodynamics Education

Pressure–enthalpy (P–h) charts (Mollier diagrams) are widely used in refrigeration and HVAC courses as graphical tools that plot refrigerant state (pressure and enthalpy) on a single diagram. These charts allow students to visualize thermodynamic cycles (evaporator, compressor, condenser, expansion) and read off properties directly. In engineering curricula, P–h charts are treated as standard tools: mechanical engineering thermodynamics courses emphasize steam tables and Mollier diagrams for practical cycle analysis. In fact, students can "obtain an intuitive understanding and basic evaluation of thermodynamic systems through visual graphical means" by sketching processes on property graphs. By linking pressure, enthalpy, temperature, and quality in one plot, Mollier charts make abstract concepts concrete, supporting better mental models of property relations. Studies have shown that using property charts (instead of just tables) lets students develop a better mental model of thermodynamic relationships. For example, one pedagogical app (Clausius) presents interactive P–h (as well as T–s and P–v) charts so learners can "see" how changing one variable moves the state point on the diagram. Such visual, hands-on exposure helps students grasp how cycle processes relate (e.g. seeing that adding enthalpy at constant pressure increases quality and moves along the chart).

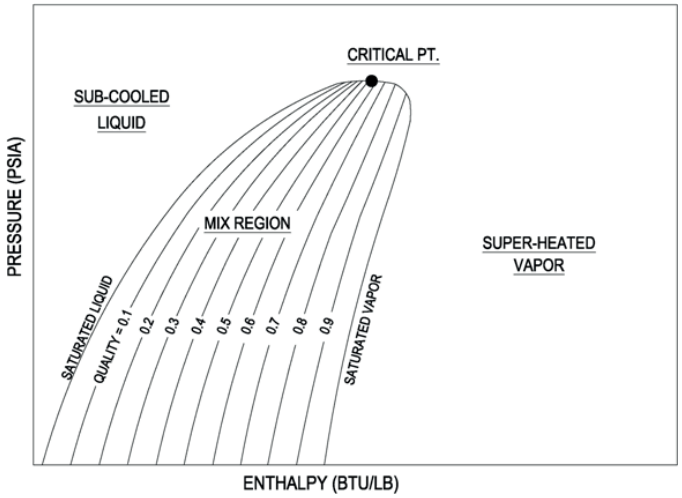

Figure 2: Simplified P–h (Mollier) diagram showing saturated liquid and vapor curves and quality lines.

2.4 Active Learning and Hands-On Exercises

Educators often integrate P–h diagrams into active learning exercises and lab experiments to reinforce theory. For instance, Shehadi (2020) describes a teaching lab built around a window air-conditioner: students measure high- and low-side pressures and then plot the cycle on an R-410A P–h chart. He reports that "experimental informational outcomes will help students understand theoretical principles in an experimental environment" by using the pressure–enthalpy plot. Technical training manuals echo this approach: Festo Didactic's refrigeration lab worksheets include tasks like "plot the compression cycle in a pressure– enthalpy diagram" and locating points (e.g. after the compressor) on the chart. In one geothermal heat-pump lab manual, students are explicitly asked to use a provided P–h chart to determine the saturation temperature and enthalpy changes from their measurements.

These guided exercises give learners hands-on practice reading a Mollier chart, reinforcing concepts such as saturation and superheat. In group work or peer instruction settings, having students draw and interpret P–h diagrams also stimulates discussion about phase changes and energy transfers.

Overall, studies and educational reports indicate that embedding P–h charts in teaching improves comprehension and retention. For example, an ASEE paper on a new thermodynamics curriculum emphasizes early use of graphical aids, noting that the Engineering Reference Handbook itself uses P–h diagrams for refrigeration and psychrometric charts for A/C to mirror industry practice. By treating charts as core learning tools, instructors leverage the same visual strategies professionals use. This constructivist approach – connecting new concepts to prior understanding through visual means – has been shown to raise student confidence and problem-solving ability in thermodynamics.

2. METHODOLOGY

Table 1: Likert Scale

Level	Scale
Strongly disagree	1
Disagree	2
Somewhat disagree	3
Agree	4
Strongly agree	5

Source: Mohamad Najib, 2003

The relationship with the Likert scale is then interpreted using min interpretation analysis as shown in Table 2. Data analyzed by using SPSS Version 22 software.

Table 2: Mean Score Interpretation

Mean			Interpretation
1.00	≤min≤	2.40	Low
2.41	≤min≤	3.80	Moderate
3.81	≤min≤	5.00	High

Source: Mohamad, 2005

3. RESULT AND FINDINGS

3.1. Respondent Demographic Information

Table 3: TVET Institution

Institution	Number of Lecturer	Percentage %
Politeknik Kuching Sarawak	6	40
Politeknik Ungku Omar	4	27
Kolej Komuniti	3	20
Kolej Vokasional	2	13
Total	**15**	**100**

Based on table 3, Politeknik Kuching Sarawak recorded the highest percentage of 40%. Kolej Komuniti and Kolej Vokasional had the lowest percentages of 20% and 13%, respectively.

Table 4: Teaching Experience

Year	Number of Lecturer	Percentage (%)
1 to 3 years	3	20
4 to 6 years	7	47
More than 10 years	5	33
Total	15	100

Based on table 4, lecturers with 4 to 6 years of teaching experience recorded the highest percentage of 407%. Meanwhile lecturer with more than 10 years and 1 to 3 years of teaching experience had the lowest percentages of 33% and 20%, respectively.

3.2. Result on Feedback

No.	Lecturer Attributes	Mean	Standard Deviation	Mean According to Main Attribute
A	**Improvement in Student Understanding**			4.3333
1	My students showed increased clarity in understanding refrigeration cycles after using the P-h Analyzer Kit	4.4000	0.91026	
2	The kit helped students explain the key processes of the refrigeration cycle (compression, condensation, expansion, evaporation	4.5333	1.06010	
3	The use of kit improved students' ability to plot and interpret P-h diagrams.	4.1333	1.18723	
4	I observed greater retention of refrigeration concepts among students through hands-on use of the kit.	4.2667	0.79881	

B	**Teaching Efficiency and Preparation Time**			4.2334
1	The kit significantly reduced the time required to prepare lessons or demonstrations	4.1333	1.18723	
2	Using the P-h Analyzer Kit has simplified the explanation of complex thermodynamic concepts	4.2667	0.70373	
3	The setup and operation of the kit are easy to manage within a typical class or lab session	4.2667	0.96115	
4	Compared to traditional methods, the kit streamlines the teaching process effectively	4.2667	1.09778	
C	**Practicality and Usability as a TLM**			4.2000
1	The P-h Analyzer Kit is practical and durable for regular use in a teaching environment.	4.0667	1.38701	
2	The design and components of the kit are user-friendly for both instructors and students.	4.1333	1.18723	
3	I find the kit to be a valuable teaching and learning material (TLM) in my subject area.	4.0667	1.38701	
4	The quality of the kit supports accurate and consistent instructional delivery	4.5333	0.63994	
D	**Scalability and Broader Impact**			3.8889
1	The P-h Analyzer Kit can be adapted for use in other technical or vocational subjects.	4.0000	1.25357	
2	I would recommend the kit to other educators within my institution or field.	3.6667	1.34519	
3	The implementation of this kit has positively influenced the overall quality of technical education delivery in my program.	4.0000	1.25357	

Table 5: Teaching Impact and Usability **Survey**

No.	**Item**	**Mean Score**	**Interpretation**
A	Improvement in Student Understanding	4.33	High
B	Teaching Efficiency and Preparation Time	4.23	High
C	Practicality and Usability as a TLM	4.20	High
D	Scalability and Broader Impact	3.89	Moderate
Average Mean		**4.16**	**High**

Table 6: Mean Score Value Based on Teaching Impact and Usability Survey

• Highest-rated attribute is (Student Understanding) at 4.3333, showing that lecturers strongly believe the kit improves students' conceptual clarity and retention.

• Lowest-rated is (Scalability & Broader Impact) at 3.8889, suggesting some reservations about broader applicability or institutional adoption.

• Other factors (B and C) are close in rating, indicating general satisfaction with usability and teaching support

	Attribute Pair	**Inferred Correlation**	**Rationale**
	A & B (Understanding vs Teaching Efficiency)	High (Positive)	Easier teaching likely enhances student understanding.
	A & C (Understanding vs Practicality)	Moderate-High (Positive)	If the kit is practical, it contributes to better learning.
	B & C (Efficiency vs Practicality)	High (Positive)	Ease of setup and use supports teaching efficiency.
	C & D (Usability vs Scalability)	Moderate (Positive)	A well-designed kit is more scalable, though D's lower score suggests other factors.
A & D (Understanding vs Scalability)		Moderate (Positive)	Effective learning tools are often recommended to others. Lower D-score may reflect budget or curriculum limitations.

Table 7: Conceptual Correlation Inference

	A (Understanding)	**B (Efficiency)**	**C (Practicality)**	**D (Scalability)**
A (Understanding)	1.00	0.85	0.75	0.65
B (Efficiency)	0.85	1.00	0.80	0.70
C (Practicality)	0.75	0.80	1.00	0.68
D (Scalability)	0.65	0.70	0.68	1.00

Table 8: Conceptual Correlation Matrix

No.	**Students Attributes**	**Mean**	**Standard Deviation**	**Mean According to Main Attribute**
A	**Understanding of Refrigeration Concepts**			4.4100
1	I have a better understanding of the refrigeration cycle after using the P-h Analyzer Kit.	4.4000	0.76024	
2	The kit helped me clearly identify and understand the four main processes: compression, condensation, expansion, and evaporation.	4.5800	0.85928	
3	The concepts of thermodynamics became easier to grasp using the P-h Analyzer Kit.	4.3400	0.96065	
4	I feel more confident explaining how a basic refrigeration system works.	4.3200	0.71257	

B	**Plotting and Interpreting P-h Diagrams**			4.3400
1	I can now accurately plot the Pressure-Enthalpy (P-h) diagram using real data.	4.2600	0.89921	
2	Using the kit made it easier to relate theory to practical plotting of Mollier Charts.	4.3000	0.61445	
3	The P-h Analyzer Kit helped me understand enthalpy changes in each stage of the cycle.	4.3800	0.75295	
4	I am confident in identifying changes in pressure and temperature at each point in the refrigeration cycle.	4.4200	0.88271	
C	**Hands-on Learning Experience and Engagement**			4.3050
1	I was more engaged in learning when using the P- h Analyzer Kit.	4.1200	1.11831	
2	Hands-on use of the kit made the learning process more enjoyable and effective.	4.5600	0.61146	
3	The kit encouraged me to participate more actively in class discussions and lab work.	4.3000	0.90914	
4	Using the kit improved my critical thinking and problem-solving skills in HVAC topics	4.2400	0.98063	
D	**Learning Impact and Knowledge Retention**			4.4667
1	I can remember and apply the knowledge gained from the P-h Analyzer Kit more easily than from lectures alone.	4.4000	0.63888	
2	I feel better prepared for assessments related to refrigeration systems after using the kit.	4.4200	0.88271	
3	This hands-on experience helped reinforce what I learned in the classroom	4.5800	060911	

Table 9: Student Perception Survey on the Effectiveness of the P-h Analyzer Kit in HVAC Education

No.	Item	Mean Score	Interpretation
A	Understanding of Refrigeration Concepts	4.41	High
B	Plotting and Interpreting P-h Diagrams	4.34	High
C	Hands-on Learning Experience and Engagement	4.31	High
D	Learning Impact and Knowledge Retention	4.47	High
Average Mean		**4.38**	**High**

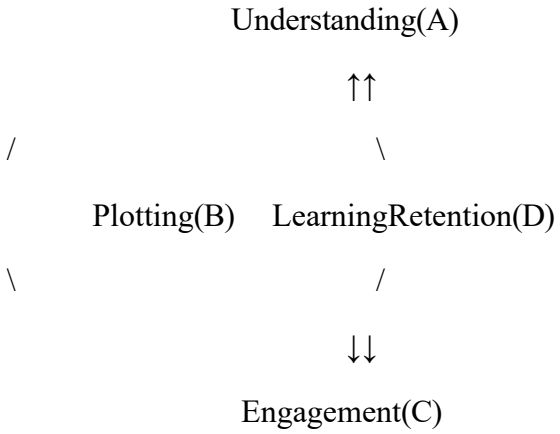
Table 10: Mean Score Value Based on Student Perception Survey on the Effectiveness of the P- h Analyzer Kit in HVAC Education

- All categories are rated above 4.3, indicating strong agreement and high perceived significance.
- The highest mean is in Learning Impact and Knowledge Retention (4.4667), suggesting students feel the

kit helps long-term learning the most.

• The lowest mean is in Engagement (4.3050), though still high, indicating that while engagement is strong, it's slightly less impactful compared to cognitive understanding and retention.

Figure 3: Correlation Visual Diagram

• Understanding (A) and Learning Impact (D) are likely highly correlated, since deeper understanding often leads to better knowledge retention.

• Plotting P-h diagrams (B) is likely positively correlated with Understanding (A), as interpretation reinforces conceptual clarity.

• Engagement (C) may moderately correlate with all others—it supports learning, but may not guarantee it.

DISCUSSION

The findings of this study affirm the value of integrating practical teaching aids, specifically the Refrigeration Cycle Pressure-Enthalpy (P-h) Analyzer Kit, into vocational and technical education. Both lecturers and students reported a high level of satisfaction with the educational outcomes facilitated by the kit. The average mean score of 4.16 from lecturers and 4.38 from students falls within the "high" category of interpretation, indicating strong approval and perceived effectiveness.

From the lecturers' perspective, the kit significantly enhanced teaching efficiency and content delivery. The high mean scores related to teaching efficiency (4.23) and practicality (4.20) highlight the kit's ability to reduce preparation time and simplify the communication of complex thermodynamic principles. This supports previous literature (Mok, 2003; Abbas, 2006) which emphasized the critical role of teaching aids in improving instructional delivery and engagement. Moreover, the relatively high mean for scalability (3.89) suggests potential for broader applications across other technical subjects, though this remains an area for further exploration and development.

Students also reported a deeper understanding of refrigeration concepts and increased confidence in applying their knowledge. The use of the P-h Analyzer Kit allowed them to directly interact with thermodynamic data, which facilitated an easier grasp of abstract concepts. High mean scores in areas such as "Understanding of Refrigeration Concepts" (4.41), "Plotting and Interpreting P-h Diagrams" (4.34), and "Learning Impact and Knowledge Retention" (4.47) strongly suggest that hands-on learning through visual and interactive tools fosters deeper comprehension and long-term retention of knowledge. This aligns with constructivist learning theories and supports the effectiveness of active, student-centered learning environments.

Importantly, the kit also enhanced students' critical thinking, problem-solving abilities, and engagement, as evidenced by the 4.31 average mean score in the "Hands-on Learning and Engagement" category. This supports the claim that teaching aids can promote active participation, creativity, and a more meaningful learning experience (Nachiappan et al., 2018; Shehadi, 2020).

Despite overwhelmingly positive results, the relatively lower score in scalability (3.89) indicates that while the kit is effective in its current scope, further refinement may be needed for broader integration across different subject areas or institutional contexts. Issues such as cost, accessibility, or curriculum alignment could be limiting factors that warrant further investigation.

CONCLUSION

This research demonstrates that the Refrigeration Cycle Pressure-Enthalpy (P-h) Analyzer Kit is a highly effective teaching and learning material within the HVAC and refrigeration module of vocational education. Lecturers view the P-h Analyzer Kit as effective for enhancing student understanding and simplifying instruction. Scalability and broader adoption are perceived less favorably, possibly due to institutional, logistical, or resource barriers.Strong interrelationships are inferred between usability, teaching ease, and student comprehension—highlighting the kit's instructional value. All attributes show high student approval, meaning the P-h Analyzer Kit is broadly effective. The conceptual correlation suggests reinforcing instructional design that links hands-on activities (C) more tightly to theoretical plotting (B) and conceptual clarity (A) could enhance retention (D) even further**.**

Both students and lecturers reported marked improvements in understanding, engagement, and instructional efficiency. The hands-on, visual nature of the kit bridges the gap between theoretical knowledge and practical application, supporting students in mastering complex thermodynamic concepts with greater ease and confidence. The study confirms that integrating physical teaching aids into the curriculum significantly enhances student-centered learning and provides a more immersive educational experience.

Additionally, it contributes to improved knowledge retention, teaching efficiency, and classroom engagement, aligning with Malaysia's educational goal of producing a skilled and semi-skilled workforce through effective vocational training.

While the kit shows promising scalability potential, future research could focus on its application in other technical disciplines and address any limitations related to broader implementation. In conclusion, tools like the P-h Analyzer Kit not only enrich HVAC education but also represent a critical step forward in modernizing TVET methodologies through active, experiential learning.

REFERENCES

Abbas, K. (2006). Media Dalam Pendidikan. Tanjong Malim:Universiti Pendidikan Sultan Idris.

Aris, B., Yahya, N., Harun, J. & Tasir,Z. (2000). TeknologiPendidikan. Jabatan Multimedia Pendidikan, Fakulti Pendidikan, Skudai, Johor: Universiti Teknologi Malaysia

Bahagian Pembangunan Kokurikulum (2004). Modul Menservis Peralatan Penyejukan dan Penyamanan Udara. Kuala Lumpur

Hashim, S. Yaakub, R. & Ahmad, M. Z. (2007). Pedagogi:Strategi dan Teknik Mengajar Dengan Berkesan. Kuala Lumpur: PTS PROFESIONAL Publishing Sdn. Bhd.

Ismail, A., Nasir, S., Hassan, R. and Masek, A. (2015). Investigating the Roles of Supervisory Working Alliance As Mediator for Overall Supervision Effective Using Structural Equation Modelling. Advanced Science Letters, vol. 21, no. 5, pp. 1221-1224.

Kauchak, D. P., & Eggen, P. D. (1998). Learning and teaching: Research-based methods (3rd ed.). Boston: Allyn

Masek, A., Hashim, S. and Ismail, A. (2019). Integration of the humour approach with student's engagement in teaching and learning sessions, Journal of Education for Teaching, 45:2, 228-233, DOI: 10.1080/02607476.2018.1548169

Mohamad, M. K. (2005). Kaedah penyelidikan pendidikan. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Mohd Najib, A. G., (2003). Reka Bentuk Tinjauan Soal Selidik Pendidikan. Edisi Pertama. Skudai: Universiti Teknologi Malaysia

Mok, S. S. (2003). Pedagogi [22] 2: Strategi Pengajaran DanPengajaran Mikro. Kuala Lumpur: Kumpulan Budiman Sdn Bhd.Pustaka. . Press.

Nazir, F., Jano, Z., Omar, N., & Kamarudin, N. S. (2019). Utilizing Cerlis Model in Improving Creative Writing Skills

Neetha, C. S., Nandini, T., & Padmanabha, T. S. (2019). Students' preferences of teaching methods and aids in a medical college–A cross-sectional study. National Journal of Physiology, Pharmacy and Pharmacology, 9(8), 763-766

Siti Aishah Sukaimi (2006). Gaya Pengajaran Guru-GuruTeknikal Di Tiga Buah Sekolah Menengah Teknik Di Johor Bahru Mengikut Gaya Pengajaran Anthony F. Grasha. Universiti Teknologi Malaysia.

Shehadi, Maher (2020) Energy Consumption Trends for AC Systems in a Typical House DOI: 10.18260/1-2—34528

.

https://doi.org/10.71284/asc.2025173

TRADE CREATION EFFECTS ON GLOBAL VALUE CHAINS: A CASE STUDY OF BRICS

Shameem Chunda Chalil[1]

Aisha Ibrahim Mohammed[2]

Abstract

Over the past two decades, international trade and production have become increasingly organized around what is commonly referred to as the Global Value Chains (GVCs). The BRICS trade volume greatly revolves around Global Value Chains (GVCs) or Global Supply Chains. In this context, BRICS institutional arrangements on FDI inflows, foreign exchange reserves have positively impacted trade creation from BRICS countries thereby influencing the Global Value Chains. This paper intends to analyze the directional trade flows of BRICS and its intra trade volume towards the global value chains. Firstly, the institutional changes in the BRICS (FDI Inflow, and Foreign Exchange Reserve) can increase the merchandise trade within the BRICS countries, secondly; an increase in the merchandise trade outflows from BRICS, and finally; an increase in the service trade outflows from BRICS. The first and third findings can be understood as trade creations due to increase in Foreign Exchange Reserve, and FDI inflows in the BRICS countries, and Rules of origin as an implicit trade barrier for imports from the rest of world. The Global Value Chains are most relevant to understand the third findings on the increase in trade flows from the BRICS. The key determinant of the increase in outflows is the imperative of the complementarities of value chains for imports of intermediates by member of the BRICS.

Keywords: Global Value Chains, BRICS trade flows, Foreign Direct Investment

INTRODUCTION

The ascent of Global Value Chains (GVCs) is an overwhelming component of the new development in the design of global trade. In the OECD, the imports volume of trade expanded by 63% somewhere in the range of 1995 and 2011, arriving at a worth of 24.3% by and large (de Soyers, 2020). This internationalization of creation through worldwide worth chains requires a revaluation of the impacts of provincial economic alliance (RTA) on exchange stream (de Soyers, 2020). In all actuality, around 70% of worldwide trade today includes worldwide worth chains (GVCs), as administrations, natural substances, parts, and parts cross boundaries - frequently various times. Once integrated into end results they are transported to customers all around the world.

The Exports starting with one country then onto the next frequently include complex collaborations among various home grown and unfamiliar providers. Considerably more than previously, not entirely settled by essential choices of firms to rethink, contribute, and complete exercises any place the vital abilities and materials are accessible at cutthroat expense and quality (OECD).

[1]Dr., Assistant Professor, Department of Arts, Koneru Lakshmaiah Education Foundation, Vijayawada, Andhra Pradesh. email: shameem@kluniversity.in, ccshameem@gmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6493-5222

[2]Mrs. PhD. Scholar, Gulati Institute of Finance and Taxation (Affiliated with Cochin University of Science & Technology), Trivandrum, Kerala. email: aishasukoon@gmail.com , ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8256-1252

Since Viner (1950), the impacts of local economic accords are outlined regarding two ideas: trade creation and trade diversion. An expansion in intra- regional trade related with an RTA is called trade creation. Thus, a decline in trade between the nation and the across of the world is called trade diversion. Trade creation is believed to be related with assets being moved from generally wasteful domestic exporters towards additional proficient domestic market. Interestingly, trade creation could be the aftereffect of production being moved from effective inter regional trade providers towards wasteful national level. The allure of regional economic accord relies upon the harmony between trade creation and trade diversion.

The effects of trade creation and diversion on global value chains (GVCs) within the BRICS nations (Brazil, Russia, India, China, and South Africa) are multifaceted, involving both economic benefits and challenges. Trade creation refers to the increase in trade flows due to the reduction of trade barriers, while trade diversion occurs when trade shifts from a more efficient exporter to a less efficient one due to preferential trade agreements (PTAs). The BRICS countries, through their participation in GVCs, experience both these phenomena, which significantly impact their economic integration and trade dynamics. The following sections explore these effects in detail.

1. LITERATURE REVIEWS

1.1. Trade Creation Effects

The formation of PTAs among BRICS countries has led to increased trade within the bloc, as reduced tariffs and trade barriers facilitate easier exchange of goods and services. This is evident in the increased trade volumes and economic cooperation among these nations (Soyres et al., 2019). Initiatives like the Belt and Road Initiative (BRI) have further promoted trade creation by enhancing infrastructure connectivity and capacity cooperation, particularly between China and other BRICS countries (Wang et al., n.d.). In the context of BRICS, product market regulation has been found to have a positive impact on trade, mainly driven by barriers to trade and investment, which can lead to more structured and beneficial trade relationships (Böhmecke-Schwafert & Blind, 2023).

1.2. Trade Diversion Effects

Trade diversion within BRICS can occur when trade shifts from more efficient global partners to less efficient regional partners due to preferential treatment. This can lead to inefficiencies and potential welfare losses for the countries involved (Haveman & Hummels, 1998). The presence of GVCs means that trade diversion can have significant implications for the flow of intermediate goods and the overall efficiency of production networks. The shift in demand due to trade diversion can alter the dynamics of GVCs, affecting both intra-regional and global trade flows (Soyres et al., 2019).

1.3. Global Value Chains and BRICS

The BRICS countries have increasingly integrated into GVCs, which has reshaped their trade patterns and economic strategies. This integration has been facilitated by initiatives like the BRI, which promote deeper bilateral value chain cooperation (Wang et al., n.d.). While participation in GVCs has led to economic benefits for BRICS, it has also resulted in increased carbon emissions, highlighting the environmental costs associated with such trade dynamics (Yu et al., 2023). South Africa's strategic position in the African Continental Free Trade Area (AfCFTA) presents opportunities for BRICS to leverage its value chains for increased competitiveness in the African market (Simelane & Mazenda, 2023).

While trade creation and diversion have significant implications for BRICS' participation in global value chains, it is essential to consider the broader context of these effects. The integration into GVCs offers both opportunities and challenges, as it requires balancing economic growth with environmental sustainability and addressing the potential inefficiencies caused by trade diversion. Additionally, the role of regulatory

frameworks and regional trade agreements in shaping these dynamics cannot be overlooked, as they play a crucial role in determining the overall impact on trade flows and economic welfare.

1.4. Trade Creation and Trade Diversion: Theoretical Overview

Jacob Viner was a prominent economist, and an ally of economic regionalism and regional integration (intra- regional trade) during the post war time frame. Jacob Viner guided out that regional integration trade plans can lead toward trade creation, if because of the development of domestic arrangements; regional trade course of action individuals change from in proficient domestic makers and imports more from different individuals from regional economic alliance. Then again, trade diversion happens if, as a result of regional economic deal, individuals change imports from minimal expense creation in the remainder of the world and import more from greater expense makers in the accomplice nations. Trade diversion brings down government assistance the accomplice nations, yet additionally rest of the world as well (Shameem, and Jayaprasad, 2018). Viner's examination shows that trade creation and trade diversion have inverse government economic policies and the net impact will have occurred on which of these two impacts rule (Viner, 1937).

His renowned book "The Customs Union Issues" published in 1950 is an unquestionable exemplary in its field. Among contemporary worldwide economist, the work turned into a traditional making and supporting a field of enquiry. The compositions of the old-style economist on particular trade creation and diversion effects are the main significant impact on Viner's work.

Jacob Viner took a wide perspective on regional economic interdependence, and his examination is pertinent to most regional integration. "One of the quantities of economic policies for diminishing duty hindrances between political units while keeping up with boundaries against imports, from outside the nations" while a 'predominate traditional regional

alliance' characterized as a course of action, which meets the specific circumstances (Viner, 1954) and (Shameem, and Jayaprasad, 2018).

The yearly discussions on trade relations highest point work with more economic reliance among the part states consequently settling the tariff issues and safeguarding outer hostility inside their trade relations a gathering. It safeguards domestic industry in local gathering from outside dangers (Shameem, and Jayaprasad, 2018). On account of BRICS, its yearly exchange on trade culmination handles matters of customs duty and non- tariff matters, denoting its development way towards economic relationship. The minsters of trade and commerce got together in each financial year, they arranged and settled reciprocal tariff and non-tariff issues on trade. This drive upgrading to help their intra-regional trade volume, and prompted economic relationship and incorporation.

The Customs Union is bound to work in the protection of domestic industry, whether the evaluation is as far as its ramifications for customs association region alone or for the world in general. With polarization of Regional Trade Arrangements, the inquiry emerges concerning how such courses of action benefit world trade, contribute financial turn of events, improve the government economic policies on certain areas, and increment by and large worldwide trade. The response relies upon the contrast between trade creation and trade diversion impacts of regional economic alliances. Regional Trade Arrangements have been the subject of extensive economic investigation of global growth and development. Regionalism had its starting points with the original commitments to the Issues of Customs Union by Viner (1950) and Meade (1955) who states economic relations and advantages of the yearly exchange culmination to its individuals and to the remainder of the world (Shameem and Jayaprasad, 2018).

The Viner's hypothesis was subsequently altered and expanded by (Geherls, 1956; Lipsey, 1957; Collier;

1979), who brought into their models' other government assistance impacts, for example, utilization impacts and terms of trade growth, notwithstanding the trade creation impacts. Lipsey's 1960 study article was a significant synopsis of the advancements of customs union hypothesis in the 1950's, however research on the government economic policy impacts of changing trade relation streams went on from there on. Trade creation, and government economic policies are corresponded with one another in regional group (Shameem and Jayaprasad, 2018).

After Lipsey's 1960 paper, market analysts moved their examination accentuation from the economic impacts of customs associations to the subject of why customs union framed in the principal occasion. Such a change, as per Melvyn Krauss, "reflects both hypothetical and institutional objective: the previous being reaction to the disappointment of customary global exchange hypothesis to make sense of why strategies other than the deregulation or adjusted streamlined trade followed by states; the last option, to late premium in economic reconciliation with respect to the world's non-industrial nations as a method for speeding up their pace of economic advancement" (Lipsey, 1960). The issue was handled by (Cooper and Massell, 1965; Jhonson, 1965; Krauss; 1972; Floystad, 1975; Dauphin, 1978; Berglas, 1979) and others, who endeavors to look for both economic and non-economic reasoning for shaping a traditions association. The above examinations are proof of widening the extent of regional alliances in economic matters which made ready for extension everywhere. These hypothetical literary works areas of strength for gave for domestic reconciliation through intra-regional trade and advanced the development of economic regionalism from one side of the planet to the other (Shameem and Jayaprasad, 2018).

Jacob Viner closes the conversation of economies by underscoring that "traditions associations are from a regional integration perspective, not great nor essentially terrible; the conditions examined above are the deciding elements". In this specific circumstance, free movement of labor and products help in lessening the pressure between country states in a gathering. With the goal that traditions associations enjoy extraordinary benefits out of every public economy in the gathering and shields domestic industries are from outer dangers (Shameem and Jayaprasad, 2018). The BRICS trade volume highest point shields its home domestic businesses from outer dangers (not set forward gravity model) and benefits on trade creation through intra- regional trade (Shameem and Jayaprasad, 2018).

Jacob Viner contended generally that, most traditions associations that had really been framed were driven by political, economic contemplations and that economic interdependence generally went before political interdependence, and that is for good reasons (like the long- term implication for regionalism)). Jacob Viner referenced trade diversion from staggered to regional level. Freund and Ornelas (2010) recognized Viner as the originator of differentiation between trade diversion and trade creation and this qualification gave their overview shape, as they evaluate whether late observational and political economy studies demonstrate trade diversion or creation prevalence. The image that rises up out of the contemporary studies of Viner as praised initiated is supported by a new dimension of regionalism (Shameem and Jayaprasad, 2018).

Viner guided out that regional trade policies can lead toward trade creation (through intra- regional trade), if because of the development of regional economic growth, regional trade arrangements of action individuals' change from the wasteful domestic policy makers and start to imports more from different parts of world. Then again, trade diversion happens in the event that the Regional Trade Arrangement individuals change imports from areas of minimal expense creation in the remainder of the world and imports more from greater expense makers from their accomplice nations. Trade diversion brings down government assistance of the accomplice nations, yet additionally until the reduce trade with rest of world. Viner's examination shows that trade creation and trade diversion have inverse in accordance with government policies, and the net impact will have occurred on which of these two impacts overwhelm (Shameem and Jayaprasad, 2018).

Edward Mansfield and Helen Milner (1997) stress geological proximities explicitly as a vital characteristic

region. As per L. Alan Winters (1990) “any strategy intended to decrease exchange boundaries between a subset of nations whether or not those nations are really coterminous or really near one another (Wache, 2014)”. In this specific situation, regional proximities are a significant variable to shape common interest inside in the regional group. During the Cold War, most states were either political or economic groups of adjoining nations that tracked down its spot in the bigger worldwide framework. Before, states were in many cases outlined and looked at in existence inductively by utilizing date on the economic and institutional ties between states (for instance, Russettt 1967). Right now, most economist accept areas as institutionally allowed for instance, the EU, NAFTA, BRICS and Mercosur Union- utilizing them to concentrate on the progressions in the portions of intra and inter regional trade (Frankel, 1997). Jeffry Frankel found in 1994 that regional trade focus proportions were the most elevated in Mercosur Union and Andean people group followed by ASEAN, NAFTA and EU (Wache, 2014).

1.5. Review of Literature

Estimating the effects of regional trade agreements requires to build a counterfactual world. There are two main approaches: using a structural model to simulate the counterfactual as in Caliendo and Parro (2015), or using gravity equations to predict the counterfactual as in Carrere (2006), Magee (2008), Baier and Bergstrand (2007) and Baier and Bergstrand (2015). This paper is closely related to Magee (2008), which estimates the effects of trade agreement using a panel of 133 countries from 1980 to 1998. Also closely related is Carrere (2006) who uses a gravity model to assess trade creation and trade diversion effects. Our contribution comes from the broader coverage of Regional Trade Agreements and countries, our focus on the effect of RTA on inflows to and outflows from the region, and on our account of the role of Global Value Chains[1]. Also related is Baier and Bergstrand (2007) and Baier and Bergstrand (2015) who address the problem of indigeneity related to free trade agreements and trade flows by using panel data and average treatment effects (ATEs). They find positive estimates and conclude that free trade agreements increase members’ international trade.

Anderson and Yotov (2016) refer to a gravity model to estimate the effects of trade agreements on terms of trade and global efficiency. They face two main problems: heteroscedasticity in trade flows data, and indigeneity due to the two-way causality. To address the first one, they use the Poisson pseudo maximum likelihood (PPML). To address the second one, they introduce two variables, one for trade agreements between countries with low most-favored- nation tariffs (MFN), the other for trade agreements between countries with high MFN tariffs. They find an increase in the global efficiency of manufactures trade over the period 1990-2002. The behavior of trade flows following a regional trade agreement is also impacted by the depth of the agreement, as analyzed in Mattoo et al. (2019). Using a sample of 96 countries for the period 2002-2014, they show that deep agreements lead to more trade creation and less trade diversion than shallow agreements[2].

Additionally, beyond complementarity in trade policy, GVCs also create strong interdependence of GDP fluctuation at business cycle frequency and are associated with network propagation effects of any reform aiming at reducing the cost of cross-country trade. Moreover, the segmentation of production across countries also has significant implications for the magnitude of estimated trade elasticities (Amiti et al. (2014), de Soyres et al. (2018).

Finally, Estevadeordal et al. (2008) study the impact of regional trade agreements on trade liberalization towards non-members. Focusing on Latin American countries, they found “complementary effects” in the sense that a preferential tariff reduction leads to a reduction in the external tariff. Freund and Ornelas (2010) provide an insightful review of the literature on regionalism[3]. The empirical findings of this paper, combined with theories of optimal trade policy suggest two opposing forces towards greater global integration: the response of trade flows to an RTA gives members an incentive to reduce trade barriers

towards non-members; however, it gives non-members an incentive to increase trade barriers towards the region. The incentive for members to lower trade barriers echoes the literature on multilateralism (Estevadeordal et al. (2008), Bagwell and Staiger (1999).

2. METHODS, DATA BASES, AND ANALYSIS

The owing to the peculiar nature of the topic; the work is interdisciplinary in nature relying on International Trade, International Political Economy and International Relations principles. Descriptive and analytical treatment was used since the study necessitates an analysis of international trade; BRICS summits initiatives, governmental and inter- governmental policies of the BRICS countries. Both primary materials and secondary methods were used to collect data. The primary data collected from various data bases on International Trade Centre (ITC) Geneva, UNCOMTRADE, OECD Data basis etc. The ITC, UNCTAD, WTO trade in services database based on Eurostat, International Monitory Fund, BRICS Joint Statistical Report 2020 (Secondary Data), Organisation for Economic Co- operation and Development (OECD) and other relevant national statistics are used for analysing trade creation effects on global value chains among the BRICS group. Time series data related to the selected economic indicators such as like trade growth, FDI Inflows, Foreign Exchange Reserve, and political indicator like other institutional arrangements (NDB Projects, COVID19 Economic Recovery Assistance, CRA, Exports Credit Arrangements, and Corporations on trade in services etc. were used by the investigator to study the impact of inter and intra BRICS trade volume on global value chains. Since the study is analytical in nature it uses descriptive analysis techniques, the measures of central tendencies, and growth analysis techniques appropriated to analyze the data to draw meaningful inferences.

[1]https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33058/WPS9089.pdf?sequence=4

[2]https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33058/WPS9089.pdf?sequence=4

[3]https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33058/WPS9089.pdf?sequence=4

The paper postulates the following hypotheses based on the literature and theoretical explanations. Firstly, the institutional changes in the BRICS (FDI Inflow, FDI Outflow, and Foreign Exchange Reserve) can increase the trade within the BRICS countries, secondly; a decrease in the trade outflows, and finally; an increase in the trade inflows. The following functional model can represent the three hypotheses mentioned above.

Change in trade within the BRICS = f [BRICS Institutional Arrangements]

Change in Trade Inflows to the BRICS = f [BRICS Institutional Arrangements] Change in Trade outflows from the BRICS = f [BRICS Institutional Arrangements]

Table 1: Correlation between Institutional Arrangements and BRICS Trade

	FDI Inflows	FDI Outflows	Foreign Exchange Reserve
Intra BRICS Trade	0.32	0.90	0.97
Inter BRICS Service Trade	0.30	0.91	0.94
Trade Outflows from BRICS	0.35	0.90	0.97

In the first hypothesis, it is expected that institutional arrangements can positively impact the trade within

BRICS, meaning that trade within BRICS will increase along with FDI inflow and Foreign Exchange reserve, and trade will decrease with an increase in FDI outflow. To test the same, a multiple linear regression was performed. The model is as follows:

Δ Trade within BRICS= f [Δ FDI Inflows, Δ FDI Outflow, Δ Foreign Exchange Reserve]

The regression result is explained in Table 1. It shows the model is significant where the R squared value is 0.93 and the model F value is less than 0.05. With respect to individual coefficients, it expects a positive relationship between Trade within BRICS and FDI inflow and Foreign Exchange Reserve with a statistical significance. However, the regression result revealed that both have a positive relationship with Trade within BRICS with no statistical significance where their corresponding p-values are greater than 0.05. On the other hand, we expect a negative relationship between Trade within BRICS and FDI outflows, although, it is statistically not significant.

Table 2: Regression Analysis of Trade within BRICS and BRICS Institutional Arrangements

FDI Inflows	0.00042843 1	0.150097	0.00285 4	0.99776 3
FDI Outflows	-0.77592637	0.766379	-1.01246	0.32849 9
Foreign Exchange Reserve	0.19077891 6	0.035783	5.33149 6	0.00010 6

R Square	0.936754723
Standard Error	78.86251389
Significance F	1.23609E-08 (95%)

The second hypothesis, that is trade Inflow to the BRICS is dependent on BRICS institutional arrangements (FDI Inflow, FDI Outflow, and Foreign Exchange Reserve). As done in the first hypothesis test, a similar multiple regression is performed and Table 2 reveals the result. It shows the model is significant where the R squared value is higher and the F value is less than 0.05. With respect to individual coefficients, it expects a positive relationship between trade inflows to the BRICS and FDI inflow and Foreign Exchange Reserve. However, the regression results revealed that Foreign Exchange Reserve has a positive relationship with Trade within BRICS with a statistical significance where its corresponding p-values is less than 0.05. As against the hypothesis, the result shows a negative relationship between Trade inflows to the BRICS and FDI inflows, still, it is not significant. On the other hand, we expect a negative relationship between Trade Inflows to the BRICS and FDI outflows, but the result shows a positive relationship with no statistical significance.

Table 3: Regression Analysis of Trade Inflows to the BRICS and BRICS Institutional Arrangements				
	Coefficients	*Standard Error*	*t Stat*	*P-value*
Intercept	149.4699468	111.766755	1.337338155	0.20243516
FDI Inflows	-0.105916187	0.311449205	-0.340075315	0.738848312
FDI Outflows	1.091043943	1.590221588	0.686095543	0.503857601
Foreign Exchange Reserve	0.180547784	0.074249775	2.431627373	0.029051999

R Square 0.93775944

Standard Error 163.6381

Significance F 1.10307E-06 (95%)

The third hypothesis is trade outflow from the BRICS is dependent on BRICS institutional arrangements (FDI Inflow, FDI Outflow, and Foreign Exchange Reserve). As done in the previous analysis, multiple regression is performed and Table 3 reveals the result. It shows the model is significant where the R squared value is higher and the F value is less than 0.05. With respect to individual coefficients, it expects a positive relationship between trade outflows to the BRICS and FDI inflow and Foreign Exchange Reserve with a statistical significance. However, the regression results revealed that Foreign Exchange Reserve has a positive relationship with trade within BRICS with statistical significance where its corresponding p- values is less than 0.05. However, the result shows a positive relationship between trade inflows to the BRICS and FDI inflows with no statistical significance. On the other hand, we expect a negative relationship between trade inflows to the BRICS and FDI outflows, but it is not statistically significant.

Table 4: Regression Analysis of Trade outflow from the BRICS and BRICS Institutional Arrangements				
	Coefficients	*Standard Error*	*t Stat*	*P-value*
Intercept	519.7003899	312.4668057	1.663217918	0.118484303
FDI Inflows	0.544366005	0.8707199	0.625190724	0.541902914
FDI Outflows	-6.660548235	4.445789422	-1.498169977	0.156294951
Foreign Exchange Reserve (FER)	1.364212298	0.207580418	6.571970077	1.24529E-05

R Square 0.977

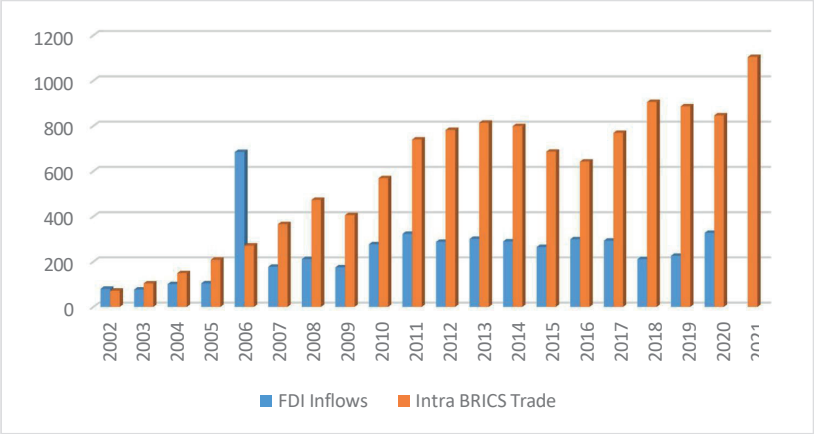
Standard Error	457.483
Significance F	1.17601E-09 (95%)

To conclude, it is hypothesized that BRICS institutional arrangements have an impact on Intra BRICS Trade, Inter BRICS Service Trade, and Trade Outflows from BRICS. It has considered FDI inflows, outflows, and foreign exchange reserves as proxies for BRICS institutional arrangements. A multiple regression analysis is performed to assess the impact of institutional arrangements on trade and it developed three models based on the hypothesis. The regression result revealed that all the three models are fit and statistically significant, meaning that institutional arrangements can explain the changes in the BRICS trade. With respect to individual coefficients, the sign of FDI inflow, outflow, and FER are as expected, however, they are statistically not significant. In the second test, as against the expectation, FDI inflows had a negative sign and outflows had a positive sign, which reveals an opposite relationship. Although, the values are statistically not significant. In the third model, the signs of the coefficients are as expected, however, only the coefficient of the Foreign Exchange Reserve is statistically significant.

2.1.1. The BRICS FDI Inflows and Merchandise Trade Creations on GVC's

The BRICS FDI inflows altogether affected on its intra BRICS trade volume. The BRICS shaped 2009, the time of post worldwide financial crisis, the figure gave the proof of the BRICS institutional plans on FDI inflows prompts increment the intra BRICS trade volume which displays trade manifestations on global value chains. The point-by-point examination is given bellow;

Figure 1. The BRICS FDI and Intra BRICS Merchandise Trade Volume (Values in Billion USD)

Source: ITC Calculation based on UNCOMTRADE, ITC Statistics, and BRICS Joint Statistical Report 2020. https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c6757%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c% 7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c3%7c1%7c1%7c1

In the above figure 1, represented the effect of FDI inflows on the Intra BRICS trade volume. From 2002, Intra-BRICS trade volume were 71.73 Billion USD and the volume had expanded up to 473.4 Billion USD in the year 2008. This information portrays pre-BRICS time wherein the intra BRICS trade volume had been decidedly impacted by the FDI inflows absent any and all any institutional courses of action. During this period, the BRICS FDI inflow share had significantly expanded from 79.99 Billion USD to 211.33 Billion USD. After the arrangement of the BRICS i.e., post BRICS, the Intra BRICS trade volume had fundamentally ascended because of an expansion in the FDI inflows among the BRICS nations. In the year 2009, Intra BRICS trade volume remained at 406.05 Billion USD alongside FDI inflows at 175.04 Billion USD.

The time of 2010-2018, the intra BRICS trade volume expanded from 569.25 to 905.69 Billion USD. Essentially, the imports additionally expanded from 358.54 to 552.42 Billion USD. The institutional strategy plans on FDI inflows have impacted by expanding of Intra BRICS trade volume, which makes huge volume of trade creation this gathering. The FDI inflows during this period continually kept up with at same density of growth with 211.19 Billion USD. The respective exchange talks, the BRICS New Development bank's financial assistance helps on transport areas (9.56 Billion USD), Urban improvement projects (3.69 Billion USD), ICT projects (300 Million USD), and Multiple regions projects (2.15 Billion USD) are central point decidedly impacted on Intra BRICS trade volume.

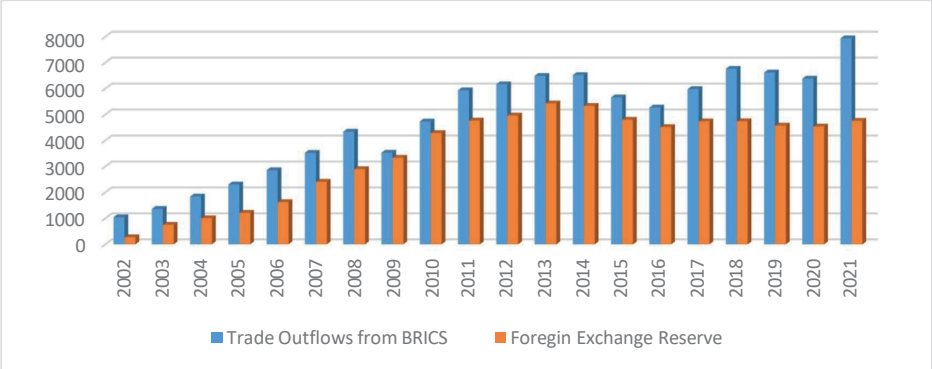
In the time of COVID-19 pandemic, the BRICS intra trade volume play had critical impact on their financial recoveries. The BRICS crisis fund program for COVID-19 financial recoveries (6 Billion USD), and Emergency Fund program in fighting COVID-19 (6 Billion USD). The above financial recuperation helps by New Development Bank stage required 2 Billion USD on each BRICS member states. Under this stage absolute disseminated 12 Billion USD financial helps on fighting on COVID-19 circumstance. The COVID pandemic period of (2019 – 2021) data shows that, intra BRICS exports trade volume expanded from 354.49 to 451.26 Billion USD. The intra BRICS trade volume expanded from 886.45 to 1104 Billion USD. The intra BRICS trade volume expanded this present circumstance due to the BRICS exports credit arrangements, and financial help program under the New Development Bank for institutional course of action on financial recoveries. The BRICS FDI inflows expanded from 226.14 to 327.31 Billion USD in 2019-20 period. The expansion in the FDI inflows prompts formation of intra BRICS trade volume towards with global value chains.

In this pandemic vulnerabilities, other BRICS institutional contribution based on New Development Bank Projects (27 Billion USD), Exports Credit Arrangements, and Emergency fund on COVID-19 recoveries (12 Billion USD) have significantly impacted the intra trade volume and financial recuperations. The New Development Bank pursuing with the target of assembling assets for framework and maintainable advancement projects impacted intra- BRICS trade volume. The BRICS Exports Credit Arrangements upheld 473 Billion USD of products from the part territories of BRICS. In addition, the BRICS Contingent Arraignments (CRA) a significant cross local supporting course of action to meet momentary and financial liquidity need of the BRICS part states. The CRA monetary strategy plan decrease the opportunity of transient liquidity vulnerabilities in the BRICS nations, which worked with smooth progressions of Intra BRICS trade on global value chains. Received

2.2.2. The BRICS Foreign Exchange Reserve and Trade Creation on GVC's

The BRICS bunch have added to the biggest degree of unfamiliar trade save which comprise of 4.75 Trillion USD in 2021. The BRICS foreign exchange reserve hold have affected its bury inter BRICS trade volume throughout the long term. The beneath figure represents the relations of BRICS foreign exchange reserve hold and Inter BRICS Merchandise Trade volume.

Figure 2. The BRICS Foreign Exchange Reserve and Inter Merchandise Trade Volume (Values in Billion USD)

Source: ITC Calculation based on UNCOMTRADE, ITC Statistics, and BRICS Joint Statistical Report 2020. https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c6757%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c% 7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c3%7c1%7c1%7c1

In the above figure 2, represents bury inter BRICS merchandise trade, on account of entomb Inter BRICS trade volume (2002-2008) expanded from 1041.37 to 4337.1 Billion USD. Essentially, BRICS Foreign Exchange Reserve likewise expanded from 268.41to 2894.32 Billion USD during this period. The BRICS trade hold go about as impetus and lift outside exchange area of BRICS.

In the time of 2009-18, bury inter BRICS trade volume expanded from 3527.78 to 6760.3 Billion USD, and on account of BRICS foreign exchange reserve expanded from 3335.18 to 4739.25 Billion USD. The entomb inter BRICS trade volume and foreign exchange reserve have helped the BRICS economy at a more noteworthy level to recuperate these countries from global financial crisis, and Eurozone crisis.

On account of pandemic period (2019-21), bury inter BRICS trade volume expanded from 6616.18 to 7933.52 Billion USD. On account of BRICS foreign exchange reserve volume expanded from 4573.54 to 4755.3 Billion USD. The above information depicts BRICS as a foundation that is effectively taken part in the global volume of trade along with strong foreign exchange reserves on global value chains. The BRICS have prevailed to battle global financial crisis, and Eurozone crisis in certain level.

On account of the BRICS volume of exports, the offer commitment on world commodities expanded in the time of 2002-08. The level of exports shares had expanded from 8.80% in the year 2002 to 14.73% in 2008 (see table 5). The period of 2009 - 2018, same inclination additionally showed from 15.28 (2009) % to 18.63% (2018). Additionally, the period of pandemic (2019-21) BRICS exports share had expanded from 18.96 % (2019) to 20.07% (2021) on over the global volume of trade.

On account of the BRICS trade imports, the offer commitment on world imports expanded in the time of 2002-08. The level of imports share expanded from 7.15% in 2002 to 12.08% in 2008 (see the table 6). The time of 2009-18, the imports commitment share expanded from 12.94% (2009) to 16.04% (2018). In the time of pandemic (2019-21), the BRICS imports share expanded from 15.99% (2019) to 16.52% (2021) on over global imports trade volume. To, presume that the BRICS contributed complete global trade imports on, which is volume came to 10.01% in 2021, 18.09 % in 2020, and 17.43% in 2019. This proof plainly denoted that the BRICS effectively partook during the pandemic on global trade volume in the value chains.

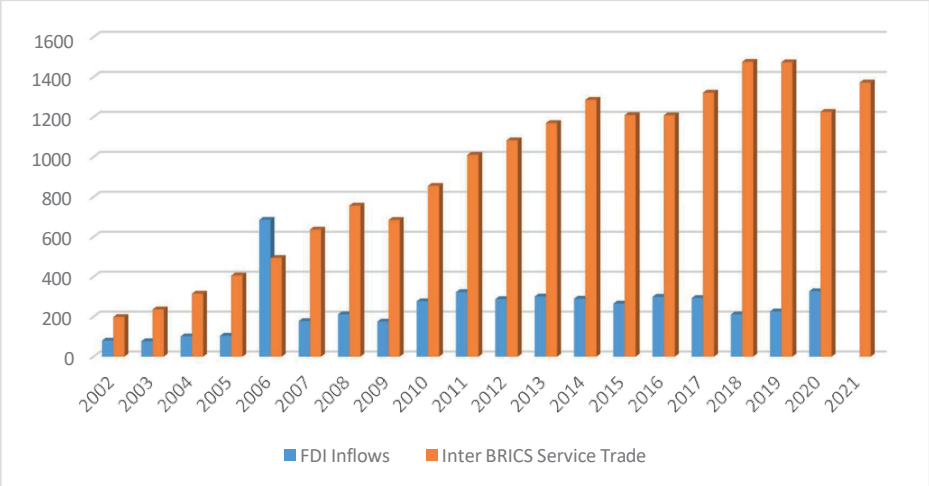
The other BRICS institutional plans resemble that, the BRICS Custom Co-Operation Committee, BRICS Public - Private Partnership Task Force, BRICS Heads of Tax Authority and Task Experts' Meeting, and BRICS Bond Reserve Working Group are worked with entomb BRICS trade volume. The Custom Co-Operation helped on the reason for the consistency for the normal traditions and tax methodology on outer items. The above institutional plans are assumed various parts on the trade manifestations the BRICS bunch,

at last impacting on global volume of trade.

2.2.3. The BRICS FDI Inflows and Trade Creation on GVC's

The BRICS FDI inflows altogether affected on it bury BRICS trade volume. The bellow figure gave the proof of the BRICS institutional plans on FDI inflows prompts increment the intra BRICS trade volume which shows exchange manifestations on global value chains. The investigation is given bellow;

Figure 3. The BRICS FDI Inflows and Inter BRICS Service Trade (Values in Billion USD)

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c6757%7c%7c6757%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c3%7c1%7c1%7c1

In the above figure 3, portray entomb inter BRICS trade relations, on account of inter intra BRICS service trade volume (2002-2008) expanded from 198 to 756 Billion USD. Additionally, BRICS Foreign Direct Investment Inflows likewise expanded from 79.99 to 211.33 Billion USD during this period. The BRICS FDI inflows support bury intra BRICS trade volume to such an extent that the economy restores because of the pandemic shocks wherein the global value chains along with growth.

In the time of 2009-18, inter BRICS service trade volume expanded from 684 to 1475 Billion USD, and on account of BRICS FDI inflows expanded from 175.04 to 211.19 Billion USD. The inter BRICS service trade volume and FDI inflows have helped the BRICS economy at a more prominent level to recuperate these countries from global financial crisis, and Eurozone crisis.

On account of pandemic period (2019-21), the inter BRICS service trade volume diminished from 1473 to 1372 Billion USD. On account of BRICS FDI inflows volume reached at 327.31 Billion USD in 2020. The financial framework experienced a significant mishap as most regions of the planet were constrained into a total lockdown because of the continuous deadly disease, causing a significant decrease in business leads to down ward slop of the trade growth. The Inter BRICS service trade volume helps the financial recuperation of these economies from pandemic vulnerabilities.

On account of the inter BRICS service share commitment on world help exports expanded in the time of 2005-10. The level of exports share expanded from 7.29% in 2005 to 9.86% in 2010 (see table 7). The time of 2011 - 2018, same propensity likewise showed from 10.13 (2011) % to 9.74% (2018). In the time of pandemic (2019-21) BRICS exports share expanded from 9.80

% (2019) to 11.42% (2021) on over the global service trade volume.

On account of the BRICS service imports share commitment on world imports expanded in the time of 2005-10. The level of imports share expanded from 8.75% in 2005 to 11.99% in 2010 (see the table 8). The time of 2011-18, the imports commitment share expanded from 12.96% (2011) to 15.30% (2018). In the time of pandemic (2019-21), the BRICS service imports share diminished from 14.59% (2019) to 11.56% (2021) on over world help imports volume of trade. To, presume that the BRICS contributed complete help inter BRICS service trade volume came to 11.49% in 2021, 12.59 % in 2020, and 12.03% in 2019. This proof obviously denoted that the BRICS effectively took part during the pandemic on global value chains on service trade The other institutional plans like participation on service trade, and reciprocal FDI are serving to worked with on Inter BRICS service trade volume.

CONCLUSION

The concluding remarks of this paper moves on the directions trade flow of the BRICS and its intra trade volume towards the global value chains. Firstly, the institutional changes in the BRICS (FDI Inflow, and Foreign Exchange Reserve) increased the merchandise trade within the BRICS countries, secondly; an increased in the merchandise trade outflows from BRICS, and finally; an increased in the service trade outflows from BRICS. The first and third findings can be understood as trade creations due to increase in Foreign Exchange Reserve, and FDI inflows in the BRICS countries, and Rules of origin as an implicated trade barrier for imports from the rest of world. The Global Value Chains are most relevant to understand the third findings on the increased in trade flows from the BRICS. The key determinant of the increase in outflows is the imperative of the complementarities of value chains for imports of intermediates by member of the BRICS.

To overall conclude that the BRICS FDI inflows have positively influenced inter service and intra merchandise trade volumes. In the case of BRICS, foreign exchange reserve influenced them for inter merchandise trade volume. The above institutional arrangements on FDI inflows, foreign exchange reserves made impacts in trade creations in BRICS group. This would be exhibiting factors of trade creation on global value chains along with total trade volume 10.4 Trillion USD in 2021 compare with previous year data of 8.44 Trillion USD volume. There are 1.95 Trillion USD trade volume difference between 2020 and 2021. The above trade creation also good for global value chains and global supply chains in the era of pandemic. The BRICS contributed total volume of merchandise trade on 7.93 Trillion USD out of 43.38 Trillion USD world merchandise trade volume in 2021 along with 18.28 % share of global merchandise trade volume. The BRICS also contributed total service trade on 1.37 Trillion USD out of 10 Trillion USD world service trade volume in 2021 along with 13.7% share of global service trade volume. Moreover, other BRICS institutional arrangements are like the New Development bank projects, Contingent Reserve Arrangements, Exports Credit Arrangements, the COVID- 19 Economic Recovery Assistances, Custom Co-Operation, Public –Private Partnership Task Force, Bilateral Trade Negotiations, and Trade in Service Cooperation are facilitated Inter and Intra BRICS trade volumes on Global Value Chains or Global Supply Chains.

REFERENCES

Amiti, M., Itskhoki, O., and Konings, J. (2014). *Importers, exporters, and exchange rate disconnect*. American Economic Review, 104(7):1942–78.

Anderson, J. E. and Yotov, Y. V. (2016). *Terms of trade and global efficiency effects of free trade agreements, 1990-2002*. Journal of International Economics, 99:279– 298.

Bagwell, K. and Staiger, R. W. (1999). *Regionalism and multilateral tariff cooperation*. In: Piggott J., Woodland A. (eds) *International Trade Policy and the Pacific Rim*, International Economic Association Series.

Baier, S. L. and Bergstrand, J. H. (2007). *Do free trade agreements actually increase members' international trade?* Journal of International Economics, 71(1):72 – 95.

Baier, S. L. and Bergstrand, J. H. (2015). *Economic integration agreements: Historical database of entry into economic integration agreements*, 1960-2000. icpsr29762- v1. September 2015 revision. Ann Arbor, MI: Inter-university Consortium for Political and Social Research [distributor], 2011-05-17.

Berglas, E. (1979). *Preferential Trading Theory: The Commodity Case*. Journal of Political Economy. Vol. No.87.

BRICS Joint Statistical Publication (2020). Federal Republic of Russia: Moscow.

C.C, Shameem and K., Jayaprasad. (2018). *Theory and Practices of Economic Regionalism: A case study of BRICS*. Journal of South Asian Studies: Bangladesh.

C.C, Shameem. and K., Jayaprasad. (2019). *The BRICS: A Traits of Global Interdependence*, IMPACT: International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature (IMPACT: IJRHAL), India.

C.C, Shameem. (2018). *Intra-Regional Trade Relations and Economic Regionalism: A study with reference to BRICS*. Central University of Kerala (CUK) Thesis: Kasaragod.

Central University of Kerala/Kasaragod/3rd chapter. dox, document (D24585294, 05).

Caliendo, L. and Parro, F. (2015). *Estimates of the trade and welfare effects of NAFTA*. The Review of Economic Studies, 82(1):1–44.

Carrere, C. (2006). *Revisiting the effects of regional trade agreements on trade flows with proper specification of the gravity model*. European Economic Review, 50(2):223–247.

Collier, P. (1979). *The Welfare Effects of Customs Union: An Anatomy*. International Economic Journal. Vol. No.89.

Cooper, C.A. and Massell, B.F. (1965). *Toward a General Theory of Customs Unions for Developing Countries*. International Journal of Political Economy. Vol.73.

Dauphin, R. (1978). *The Impact of Free Trade in Canada*, Ottawa: Canada. Economic Council of Canada.

de Soyres, F., Frohm, E., Gunnella, V., and Pavlova, E. (2018). *Bought, sold, and bought again: the impact of complex value chains on export elasticities*. World Bank Policy Research working paper; no. WPS 8535.

de Soyres, F., Mare, Julian., and Sublet, Guillaune., (December 2019). *An Empirical Investigation of Trade Diversion and Global Value Chains*. World Bank Policy Research working paper; no. WPS 9089.

Estevadeordal, A., Freund, C., and Ornelas, E. (2008). *Does Regionalism Affect Trade Liberalization Toward Non-members?* The Quarterly Journal of Economics, 123(4):1531– 1575.

Floystad, G. (1972). *Non- discriminating Tariffs, Customs Unions, and Free Trade.* International Economic Review. Vol.13.

Freund, C. and Ornelas, E. (2010). *Regional trade agreements*. Annual Review of Economics, 2(1):139–166.

G, Grossman. and Helpman, E. (1991). *Innovation and Growth in the Global Economy*. Cambridge: MIT Press.

Gehrels, F. (1956). *Union from Single Country View Point*. The Review of Economic Studies. Vol.24.

Jhonson, H.G. (1965). *An Economic Theory of Protectionism, Formation Tariff Bargaining and the Formation of Customs Union*, International Journal of Political Economy, Vol.73.

Krauss, M.B. (June, 1972). *Recent Developments in Customs Union Theory: An Alternative Interpretative Survey*. Journal of Economic Literature, American Economic Association.

Lipsey, R.G. (1957). *The Theory of Customs Union: Trade Diversion and Welfare*. Economica. N.S. Vol.24. No.93.

Lipsey, R.G. (September, 1960). *Theory of Customs Union: A General Survey*. The Economic Journal. Vol.70. No.279.

Magee, C. S. (2008). *New measures of trade creation and trade diversion*. Journal of International Economics, 75(2):349–362.

Mattoo, A., Mulabdic, A., and Ruta, M. (2019). *Trade creation and trade diversion in deep agreements*. World Bank Policy Research Working Paper No. 8206.

Milner, V. Helen. and Mansfield, D. Edward. (1997). *The Political Economy of Regionalism*. USA: Columbia University. Business and Economics Division.

Rusett, B.M. (1967). *International Regions and International System: A Study in Political Ecology*. Chicago: USA. Rand McNally Company Publications.

Viner, Jacob. (1937). *Studies in the Theory of International Trade*. London: Allen and Unwin Publishers.

Viner, Jacob. (1954). *The Customs Union Issues*. New York: Carnegie Endowment for International Peace.

Paulo., Wache (eds.). (2014). *Emerging Powers and the Construction of Inclusive Multi- polarity: A Comparative study of BRICS*. Mozambique: Instituto Superior de Relações Internacionais. ISBN: 9789024797417.

Appendix

Table 5. World Merchandise Exports (Values in Trillion USD)

Year	World Exports	Inter BRICS Exports	% of Share contribution
2002	6.423597	0.565889	8.809534596
2003	7.489198	0.736083	9.828595799
2004	9.096996	0.987771	10.85821078
2005	10.342392	1.269277	12.27256712
2006	11.954902	1.582095	13.23386005
2007	13.783816	1.9429	14.09551607
2008	15.966097	2.352456	14.73407057
2009	12.342622	1.887067	15.28902854
2010	15.094576	2.479786	16.42832498
2011	18.144237	3.080859	16.9798212
2012	18.399428	3.204516	17.41638925
2013	18.858157	3.40998	18.0822548
2014	18.8589	3.47536	18.42822222
2015	16.413105	3.152172	19.20521437
2016	15.926983	2.927258	18.3792373
2017	17.568188	3.232036	18.39709366
2018	19.332364	3.602643	18.63529468
2019	18.763129	3.559016	18.96813692
2020	17.499013	3.49	19.94398198
2021	21.513116	4.31791	20.07105805

Sources: ITC calculations based on UN COMTRADE and ITC statistics, https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

Table 6: World Merchandise Imports (Values in Trillion USD)

Year	World Imports	Inter BRICS Imports	% of Share contribution
2002	6.604874	0.472264	7.150234811
2003	7.709366	0.625276	8.110602091
2004	9.396386	0.846218	9.005781585
2005	10.616767	1.028155	9.684256987
2006	12.266593	1.267296	10.33127944
2007	14.110979	1.574977	11.16135883
2008	16.348446	1.975903	12.08618238
2009	12.629365	1.634272	12.94025472
2010	15.338718	2.239811	14.60233508
2011	18.371911	2.840929	15.46343764
2012	18.522401	2.950732	15.93061288
2013	18.867301	3.07404	16.29295043
2014	18.926446	3.034202	16.03154655
2015	16.567034	2.506967	15.13226206
2016	16.072745	2.340322	14.56081086
2017	17.801808	2.745819	15.42438274
2018	19.679845	3.157666	16.04517719
2019	19.107826	3.057172	15.99958049
2020	17.721242	2.88273	16.26708783
2021	21.875443	3.615612	16.52817728

Sources: ITC calculations based on UN COMTRADE and ITC statistics, https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

Table 7: World Service Exports (Value in Trillion USD)

Year	World Service Trade Exports	Inter BRICS Service Exports	% of Share Contribution
2005	2.558339	0.186619	7.294537589
2006	3.029468	0.230668	7.614142153
2007	3.625888	0.303309	8.365095668
2008	4.066489	0.369388	9.083708329
2009	3.648284	0.321547	8.813650472
2010	3.967222	0.391291	9.863098158
2011	4.45999	0.451927	10.1329151
2012	4.588276	0.465879	10.153683
2013	4.873902	0.481036	9.869628072
2014	5.231461	0.498844	9.535462465
2015	4.992479	0.47535	9.521321973
2016	5.077216	0.469604	9.249242104
2017	5.521729	0.521157	9.438293694
2018	6.079852	0.592399	9.743641786
2019	6.217451	0.609742	9.806945
2020	4.966258	0.567334	11.42377218
2021	5.6	0.64	11.42857143

Source: ITC, UNCTAD, WTO trade in services database based on Eurostat, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) and relevant national statistical authoritiesstatistics, https://www.trademap.org/Service_SelService_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c%7c%7c%7cS00%7c1%7c3%7c1%7c2%7c2%7c1%7c5%7c1%7c1%7c1

Table 8: World Service Imports (Values in Trillion USD)

Year	**World Service Trade Imports**	**Inter BRICS Service Imports**	**% of Share Contribution**
2005	2.518926	0.220409	8.750118106
2006	2.956263	0.264217	8.937533636
2007	3.493816	0.333829	9.55485349
2008	3.957568	0.387217	9.784215963
2009	3.557684	0.363928	10.22935145
2010	3.86859	0.464107	11.99679987
2011	4.318034	0.559727	12.96254268
2012	4.465999	0.618159	13.84144958
2013	4.714626	0.688422	14.60183692
2014	5.13469	0.787481	15.33648575
2015	4.886371	0.734229	15.02605922
2016	4.912763	0.739023	15.04291984
2017	5.314253	0.800008	15.05400665
2018	5.773007	0.883818	15.30949122
2019	5.924845	0.864547	14.59189228
2020	4.652632	0.658607	14.15557904
2021	5.88	0.68	11.56462585

Source: ITC, UNCTAD, WTO trade in services database based on Eurostat, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) and relevant national statistical authorities statistics, https://www.trademap.org/Service_SelService_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c%7c%7c%7cS00%7c1%7c3%7c1%7c1%7c2%7c1%7c5%7c1%7c1%7c1**aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c**%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

https://doi.org/10.71284/asc.2025174

UAE'S DIVERSIFICATION STRATEGIES IN ECONOMY AND SECURITY WITH CHINA AND INDIA: A COMPARATIVE ANALYSIS*

Aswina Sreekumar[1]

Abstract

The research undertakes a comparative analysis of the UAE's diversification strategies in Economy and Security with China and India in the context of the 'Look East' policy. As the UAE pivots to the economic powerhouses in Asia such as China, India, South Korea, and Japan, it is imperative to understand how the UAE secures its financial and security interests in the face of the declining interest of the US and Europe in the Middle East. Through a neoliberal institutionalist framework, the research concludes the importance of diversification in economy over security for the UAE with both China and India despite the subtle differences in the sectors. Primarily, this research relies on thematic analysis as a main methodological approach. Through a neoliberalist lens, it is evident that instead of military security dominating the agenda, economic diversification takes precedence over diversification in security with both China and India. This research was framed to evaluate the UAE's diversification strategy in context of its Look East policy as it plays a major role in the Middle East region by linking commercial and financial interactions between the GCC countries and their foreign partners across the world. Traditionally, much of the literature has been dominated by the UAE's role in the export of oil and gas, and analysing its diversification strategies in economy and security would aid in the comprehension of the UAE's role as a major regional power.

Keywords: Comparative foreign policy- economic diversification-UAE-look east

INTRODUCTION

In the aftermath of the resignation of President Hosni Mubarak of Egypt during the Arab Spring in 2011, Sheikh Mohammed Bin Zayed in a conversation with Barack Obama echoed not only the UAE's but the entire GCC's sentiment of a possible disengagement with the Middle East. In fact, this sentiment can be traced back to the early 2000s, with the failure of US foreign policy in Afghanistan, Iraq, and Iran and its obvious lack of efficiency in resolving the Arab-Israeli row which left the GCC countries frustrated, compelling them to look for alternative political and security arrangements (Janardhan, 2018). This is coupled with the United States's emerging interest in the great power competition in Asia and Europe which has led to an expected dwindling of US attention in the Middle East. (Michele & Goodman, 2022).

Therefore, with the "world's economic and political centre of gravity" shifting towards the East and South Asia, the MENA countries especially the GCC, have oriented their foreign policy towards East and South Asia which is increasingly being termed in the IR literature as the "Look East"; the primary intention being moving away from the hegemony of the Western powers such as the United States of America, and a num-

[1]Ms, University of Wollongong in Dubai, The United Arab Emirates, Aswina, e-mail: AswinaSreekumar@uowdubai.ac.ae, https://orcid.org/0009-0007-4732-8184

* This paper is derived from my Master's thesis in 2023.

ber of European countries(Magri ,2020:7). In East and South Asia, the rise of China and India has been the most astounding with China and India emerging as the second and fifth largest economies in the world with GDP of USD 17.73 trillion and USD 3.18 trillion respectively (World Bank, 2021). Azad notes that among all members of the GCC except for Saudi Arabia, the Look East foreign policy of the United Arab Emirates has emerged as the most relevant strategy because of its strategic approach towards cultivating diplomatic relations and securing economic and financial interests in a emerging East (2020). Along with diversifying the economy, the UAE has also been keen on formulating arrangements with US strategic competitors such as China and Russia to move away from the traditional security strategy premised on US protection. The function of this rebalancing is two-fold; it allows the UAE to secure its national interests along with indicating the decreasing influence of the United States of America in the context of a rising China (Michele & Goodman, 2022).

The above evidence indicates the growing influence of the United Arab Emirates as a major regional player in the GCC that is attempting to achieve strategic autonomy with its diversification strategies in the context of its Look East Policy. Hence, this study aims to comprehend its growing influence as a regional player by undertaking a comparative analysis of its diversification strategies with China and India. The study is divided into four major sections: The first section aims to give a historical insight into the relations of the United Arab Emirates with China and India. This would help lay the foundation for the comparative analysis of diversification strategies in economy and security with both countries.

Furthermore, the section also comprehensively describes the concept of diversification in both economy and security in general, the GCC countries as well as the United Arab Emirates. This will then be followed by a brief account of former comparative foreign policy analysis studies done in the International Relations literature which then ends with the elucidation of the reasons for selecting India and China for the comparative analysis. The second section intends to illustrate the theoretical and methodological framework of the current study. Mainly, the study uses the theoretical framework of neoliberal institutionalism to do a thematic analysis of the press releases of bilateral visits and joint partnerships of the UAE with China and India. The third section presents the results of the thematic analysis, and the last section deciphers the results of the thematic analysis by comparing the diversification strategies of UAE in economy and security with China and India and ends with a short conclusion to the study conducted.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

1.1. Diversification in Economy

In the context of this research, it is vital we look at the concept of economic diversification which has gained prominence over the years. The World Bank Group defines economic diversification as the transition towards a structure of domestic production that facilitates increasing productivity, boosts employment, and builds a foundation that creates growth for the overall reduction of poverty. (2019:142). The United Nations Framework Convention on climate change also elucidates that economic diversification aids in transitioning an economy towards multiple sources that comprise several sectors and markets (2021). It is thus, not surprising that oil and mineral-rich economies in Africa, Latin America, and the Persian Gulf ardently seek to create an economy that is not over-reliant on oil by diversifying their export partners and increasing fiscal revenues (Usman and Landry, 2021). The “periodic boom and the bust cycles of international commodity prices” in 2015 and the “global shock to oil supply” due to the coronavirus pandemic reminded the oil and mineral-rich states about the urgency of economic diversification (Usman and Landry, 2021). In addition to the coronavirus pandemic, the Russian invasion of Ukraine also altered the global energy landscape which brought into focus the world’s heavy dependence on fossil fuels and the need to find a solution to the economic disruption caused by the war (International Energy Agency, 2022).

In this context, the knowledge-based economy has also gained prominence over the years. The knowledge-based economy has been defined by many scholars and as Ben Hassan noted in 'The GCC Economies in the Wake of COVID-19: Toward Post-Oil Sustainable Knowledge-Based Economies'? there is a lack of consensus on arriving at a universal definition that inclusively incorporates all elements of a knowledge-based economy. However, according to the OECD, incorporating the elements of knowledge and technology to drive economic growth constitutes a knowledge-based economy (1996: 9). Some of the important elements of a knowledge-based economy include "research and development", "technological innovation", "information and communications technology", "innovation", "education", "entrepreneurship", and the "economic and institutional regime" (Ben Hassen, 2022:2). One of the major themes that have dominated the literature on economic diversification is the economic diversification strategy adopted by the oil-rich countries, especially the GCC. In the context of the research, it is also imperative to understand economic diversification in the GCC with a specific emphasis on the United Arab Emirates. Economic diversification has constituted an important item on the policy agenda of many oil-exporting Arab countries, especially the GCC. This is because the GCC countries which include Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia, and the United Arab Emirates are resource dependent. The recent global economic crisis has considerably affected these resource-dependent countries because of their narrow base of economic activity which are particularly vulnerable to external shocks. Hence, the GCC countries have long been precarious about the unsustainability of hydrocarbons (Kabbani and Mimoune, 2021).

The United Arab Emirates can be highlighted as a major example that has successfully led the way in introducing initiatives to diversify the economy in the GCC compared to the other countries. The UAE over the years has managed to attract investment in infrastructure, real estate and establish a free zone to upgrade its capacity in export services (Gelb, 2010:15). Despite its heavy dependence on foreign labour and the nationals only constituting 10% of the population, the UAE has managed to overcome its failures by granting incentives to attract foreign direct investments and major multinational companies (Gelb, 2010:15). These incentives provided a feasible environment for business to flourish. These incentives included: an efficient bureaucracy devoid of corruption, a no tax and low tariff policy which attracted expatriates and companies, a free market economy with minimal restrictions on the movement of funds and transactions; infrastructure supported by the latest technology to support an electronic-based system and e-government; easy and quick processes to issue visas to businessmen and visitors; allowing foreigners to own property in free zone areas; and investing heavily in security(Gelb, 2010:15). This has allowed the UAE business environment to be one of the most open in the gulf (Oxford Business Group, 2019). The success of the UAE's trade and labour policy can be demonstrated in the UAE's ranking in the World Bank's "Ease of Doing Business" which was 16 in 2019(World Bank, n.d.).

Apart from the economy, security has also played a major role in determining the direction of the diversification strategies of the UAE. Hence, the next sub-section aims to understand the diversification strategies adopted by the GCC countries especially the UAE in security.

1.2. Diversification in Security

The politics of the Gulf has undergone rapid transformation due to a change in the way foreign powers engage with the region (Soubrier, 2020). This has led to the GCC countries looking to initiate new defense and security cooperation schemes with BRICS countries such as Brazil, Russia, India, China, and South Africa and neighboring countries such as Egypt and Turkey (Soubrier, 2020). This diversification of its partners in security can be attributed to the US disengagement in the Middle East, which can particularly be seen with the UAE's distrust in its security partnership with the United States of America. A series of policy decisions have probably led to the United Arab Emirates rethinking its dependence on the US for its security guar-

antee (Michele and Goodman, 2022). Primarily, the US expressed unwillingness to transfer its technology of advanced weaponry to the UAE which was perceived as a lack of trust and confidence by the US on the UAE. Furthermore, recently the diplomatic relationships between both countries have been deteriorating thus putting communication and cooperation between both countries at stake. Lastly, the Emirati leaders began to fear that the US disengagement with the region would increase "regional instability and insecurity" (Michele and Goodman, 2022). Thus, it is evident that the UAE is trying to formulate alternative security arrangements to safeguard its national security (Michele and Goodman, 2022).

As demonstrated above, the primary goal of the GCC countries especially the United Arab Emirates is to achieve relative strategic autonomy with respect to arms trade and military cooperation (Soubrier, 2020). In fact, this diversification strategy can be traced back to the early 1990's also known as the "oil for security" pact which was considered as a political act towards their allies and protectors. (Soubrier, 2016). Also, the evolving trends visible in arms procurement by GCC countries like Saudi Arabia, UAE, and Qatar can be explained by the eagerness of the GCC countries to diversify their economies away from oil (Soubrier, 2020). For instance, the Saudi Economic Vision 2030 stated that the country intends to manufacture half of the military needs within the kingdom to generate more job opportunities for the Saudi natives (Kingdom of Saudi Arabia n.d.). Similarly, the Abu Dhabi Economic Vision 2030 also is looking forward to upgrading its capabilities in the manufacturing and maintenance of civil and military aerospace equipment and parts, defence electronics and other equipment, and space apparatus (The Government of Abu Dhabi, n.d.). Gaub and Lockman note that among all the GCC countries, the UAE has already set its eyes on becoming a net arms exporter thus "differentiating its motivations from the other regional players" (2017:47). The UAE has also started to increasingly engage in arms exports and transfers, particularly to countries like Egypt, Libya, Jordan, Algeria, and Yemen (Soubrier, 2020). But despite the significant efforts to localize production, the diversification cannot be pronounced sustainable due to its heavy dependence on foreign engineers and high-skilled workers (Gaub and Lockman, 2017).

Since the study conducts a comparative foreign policy analysis, it is also imperative to peek into the previous research done on comparative foreign policy analysis and justify the reasons for the selection of China and India for the comparative foreign policy analysis.

1.3. Previous Studies in the Literature on Comparative Foreign Policy Analysis

As indicated above, the research attempts to undertake a comparative analysis of the research and will primarily contribute to the field of Comparative Foreign Policy Analysis (CFP). Lantis and Beasley define CFP analysis as a "vibrant and dynamic subfield of international relations" that investigates foreign policy decision-making processes related to significant events and patterns of foreign interactions of states, and international and non-governmental organizations (2017). CFP analysis uses theories to identify factors, actors, and conditions that influence the foreign policies of various countries (Lantis and Beasley, 2017). For instance, Abdul Razak Iddris systematically compares the policies of former American presidents George W. Bush and Barack H. Obama towards Ghana, particularly focusing on economic aid, military aid, and immigration. The study also particularly looked at the economic, political, and cultural policies that affected the same. For example, a qualitative analysis of the data revealed that while the economic aid of the Bush administration was focused on tackling pandemic diseases, infrastructural development, and educational challenges in Ghana; the Obama administration emphasized power and energy initiatives, American exports to Ghana, and environmental initiatives by American companies (Iddris R., 2018). Similarly, "Obama's Middle East Initiative: A Comparative Analysis" does a detailed comparative analysis of Obama's Middle East policy with that of his predecessors to evaluate whether his Middle East policy matches the rhetoric of the "epoch of change". The comparative analysis aided in pointing out that Obama's middle east policy was just a continuation of the previous middle east policies especially with respect to the Israel-Palestine issue (Mahmood, 2010). Likewise, Tsourapas comparative study on the foreign-policy responses of Jordan,

Lebanon, and Turkey towards the Syrian Refugee Crisis identified strategies of blackmailing and back-scratching in the refugee rent-seeking behavior of the countries (2019). Last, but not least, "A Comparative Study of Iran and Saudi Arabia's Foreign Policy Objectives in Indonesia', uses neorealism to conclude that the foreign policy objectives of Iran and Saudi Arabia in Indonesia are driven by a security dilemma with religion playing a predominant role (Muhammad, 2019).

Thus, preliminary examination of the CFP subfield with reference to the Middle East shows that most of the comparative studies have studied the Israel-Palestine issue, Iran-Saudi Arabia tensions, the refugee crisis in Syria and so on. A closer examination of international relations reveals that the world's economic and political sphere is increasingly leaning towards East and South Asia (Magri, 2020). In this context, it is imperative that we undertake a comparative analysis of interactions of the Middle East with South Asia and vice versa, especially in the light of the "look east" of the MENA countries that eagerly seek to rebalance the domination of the traditional non-regional actors usually the Western powers such as the United States and several European countries (Magri, 2020:7). As indicated in the introduction, the GCC countries are shaping an order that is dominantly Eastern oriented rather than western oriented since the 2010s. The Gulf's oil-centered states have tried to benefit from the globalized economy by diversifying their socioeconomic structures (Ardemagni, 2022). But the COVID-19 pandemic which caused an economic crisis and decrease in oil prices has further hastened the diversification of GCC economies from oil and gas towards sustainable economies (Ben Hassen, 2022). Data from the IMF and World Economic Outlook in 2019 revealed that Asian powers such as China, India, and Japan are the GCC's top three economic partners with South Korea ranking fifth after the United States. Moreover, trade between Asian powers and GCC states nearly doubled to almost US$464 billion in the decade between 2009 and 2019 which accounted for 41% of GCC's total trade according to IMF data. In addition, the GCC- Asian relations have also been defined by high energy interdependence, investments in renewable and nuclear energy, infrastructure, industry, finance, transport, communications, and high-tech (Al-Tamimi, 2020). Finally, the Gulf-Arab states are also seeking to achieve strategic autonomy in the region by diversifying arms suppliers and bilateral military partnerships with BRICS countries that include India and China (Soubrier, 2020:2). Thus, the above data indicate the importance of comparative analysis of diversification strategies of the GCC countries especially towards the Asian countries as a response to political, economic, and social developments on the international stage.

The next sub-section explains the theoretical framework used for the purpose of comparative foreign policy analysis.

1.4. Examining UAE's Diversification Strategies through Neoliberal Institutionalism

"Progress in dealing with our traditional agenda is no longer enough. A new and unprecedented kind of issue has emerged. The problems of energy, resources, environment, population, the uses of space and the seas, now rank with questions of military security, ideology and territorial rivalry which has traditionally made up the diplomatic agenda" (Henry Kissinger, 1975).

The above-mentioned quote was spoken by former State Secretary Henry Kissinger before the Los Angeles World Affairs Council in 1975 which clearly reflected the changing nature of international affairs that could neither be explained by the realist or liberalist traditional theories of international relations. As a result, a new paradigm emerged in International Relations in the mid-1970s, which was first elaborated by Keohane and Nye in the seminal work "Power and Interdependence" which is now referred to as neoliberal institutionalism (Milner, 2009 2). According to Moravcisk, neoliberal institutionalism assumes that "state preferences are fixed", and it intends to explain state policy as a reaction to the variation in the geopolitical environment and it focuses on the ways in which anarchy leads to suboptimal outcomes (1997:536). Keohane and Martin in "The Promise of Institutionalist Theory" further state that neoliberal institutionalists make the same theoretical assumptions as structural realism but instead aim to focus on aspects that facili-

tate interstate cooperation rather than paying attention to conflict (1995).

The unprecedented trends in world politics have given birth to the neoliberal paradigm as it incorporates and recognizes the significance of non-state actors in international relations such as multinational corporations, nongovernmental organizations (NGOs), and international institutions (Millner, 2009:3). Since nations exist in "perpetual anarchy" and there is no overbearing hegemon to impose limits on the states interest to pursue its sovereignty, this can lead to the generation of varied outcomes (Oye, 1985:1). Despite nations existing in anarchy, states can realize common goals through cooperation which includes bilateral and multilateral negotiation and the establishment of international regimes. (Oye, 1985:1).

But Keohane also opines that in modern international relations, domestic interests can wield stronger influence over state policy than international institutions. (1989:159). Nowadays, states also wield significant power over accepted diplomatic norms and alliances. (Keohane,1989:159). Hence, a neoliberal framework through the examination of the "nature of the decentralized system" gives an overview of the "behavioral irregularities" as well. (Keohane,1989:159).

Millner outlines the four key elements of the neoliberal institutionalist paradigm which are as follows (2009):

- **Emphasis on nonstate actors, including international institutions**: The neoliberal paradigm considers the role of non-state actors which include multinational corporations, NGOs, and international institutions. Thus, multiple channels including informal ties between governmental elites as well as formal foreign office arrangements, informal ties among nongovernmental elites, and transnational organizations like multinational banks or corporations constitute a very important part of the international network. These channels can be named interstate, trans governmental, and transnational relations (Keohane and Nye, 2012:20)

- **Forms of power besides military force and threats**: Neoliberal institutionalism also focuses on other forms of power as opposed to realism which only focuses on military force and threats. Neorealism is as Waltz quotes "In international politics force serves not only as the ultima ratio, but indeed as the first and constant one" (1967). But in neoliberal institutionalism, interstate relationships do not revolve around the hierarchy of issues (Keohane and Nye, 2012:20). Since issues are devoid of a particular hierarchy, military security does not dominate the foreign policy agenda as it used to in a realist context (Keohane and Nye, 2012:20). Thus, many domestic issues have been designated significant importance on the foreign policy agenda along with international issues thus leading to the "distinction between domestic and foreign issues becoming blurred" (Keohane and Nye, 2012: pg.20).

- **Role of interdependence in addition to anarchy in the international system**: Complex interdependence forms a very important part of the international system according to neoliberal institutionalists. Neoliberal institutionalists believe that relations among countries are highly interdependent. Thus, the movement of "goods, raw materials, people, and capital" across borders contributes to economic development for all countries involved. So, engaging in interdependence is beneficial for both parties involved. (Millner, 2009: 15).

- **The importance of cooperation, as well as conflict in international politics**: Neoliberal institutionalism involves cooperation that is guided by norms, rules, and practices outlined in treaties, agreements, or international organizations. In contrast to realism, countries choose to give up "sovereignty and autonomy" to cooperate over policy areas aligned with their national interests. (Millner, 2009:19).

As mentioned above, neoliberal institutionalism is the most appropriate theory to explain the UAE's diversification strategies because it explains why the UAE in response to the US's declining interest in the middle east chose to cooperate on areas of economy and security in the context of the "Look East" policy.

Also, the literature on the foreign policy of the Middle East and the GCC is dominated by the realist lens. Most studies assume that Middle Eastern policymakers are inherently realists and are primarily concerned with countering threats in the MENA region (Hinnebusch and Ehteshami, 2019: 249). Hence, a realist lens only considers the ambition of the states to ensure "regime survival, sovereignty, and territorial integrity and maximize their power" (Hinnebusch and Ehteshami, 2019:29). But with respect to neoliberal institutionalism, it allows for the consideration of the multiple ways through which an emerging middle power like the United Arab Emirates attempts to diversify its partnership. Also, a neoliberal institutionalist study of the UAE's foreign policy is scarce. The neoliberal institutionalist framework thus allows us to analyse the diverse areas in which UAE has cooperated with India and China. Thus, the analysis of the diversification strategies not only considers the areas of diversification but also the manner of diversification (whether multiple channels have played a huge role), the goal of the actor (UAE) in pursuing these diversification strategies, and whether the issues of economy and security are non-hierarchical in nature to the United Arab Emirates.

The next section outlines the steps taken to conduct a comparative analysis of the UAE's diversification strategies through the method of thematic analysis.

2. METHOD

2.1. Research Purpose and Significance

The study has opted to choose for the purpose of comparative analysis of the UAE's diversification strategy in economy and security with India and China and India. Primarily, it is apparent that among all members of the GCC, except for Saudi Arabia, the UAE's look East policy can be termed as the most critical and consequential in the region (Azad, 2020:70). Furthermore, UAE is the second-largest economy in the GCC after Saudi Arabia apart from being the most diversified economy in the region. Ultimately, the geographic location of the integral port cities of the UAE has elevated the regional status of the country by serving as a gateway to many other GCC states. Thus, the UAE today plays a major role in the region by linking commercial and financial interactions between the GCC countries and their foreign partners across the world (Azad, 2020:71). Despite, significant research on the GCC's looking East policy, a preliminary investigation of the literature exhibited a major need to evaluate the UAE's diversification strategies in various sectors in the context of its looking East policy.

Similarly, for the purpose of comparing UAE's diversification strategy, China and India are chosen despite Asian countries like Japan and South Korea being major partners of UAE in multiple infrastructure projects. In 2018, the UAE became the first Gulf state to upgrade its bilateral relationship to a strategic partnership that addressed 12 areas of cooperation that included the development of bilateral trade and economic cooperation, cooperation in the energy and finance sectors, and security cooperation in law-enforcement security, anti-terrorism, and intelligence exchange, etc. (Fulton, 2020:263). This is in addition to the One Belt and One Road Initiative which China proposed in 2013 which was a declaration of China's entry into the Middle East. The author also points out that despite China's strategic partnerships with Turkey, Iran, Saudi Arabia, Israel, and Egypt, the partnership with UAE is exceptional because of the country's stable political and social environment, its booming economy, and its role as a transportation hub (Jianming, 2020: 13)**.** Statistics show that Chinese investments in the UAE from 2016 to 2019 amounted to over $23.5 billion, the largest Chinese investment in the MENA region. The UAE also ranks first in the GCC region for investment by China in the energy sector amounting to $13.95 billion (Huwaidin, 2021). The Chinese have also enhanced their defence cooperation with the UAE recently exporting Chinese L15 supersonic jets and inaugurating a joint lab focusing on research and development as well as talent cultivation giving a boost to the aviation industry (Xuanzun, 2023). It is thus evident that China has emerged as one of the most important partners in the diversification strategy of the UAE.

Likewise, over the years India has also emerged as an important partner for UAE in multiple sectors including economy, energy, and security. Correspondingly to China, the bilateral relations of India and UAE were also upgraded to a Comprehensive Strategic Partnership. For UAE, India was the second largest trading partner in 2018 with US$ 36 billion (non-oil trade). UAE's investment in India is estimated to be around US$13-14 billion; thus, making the UAE, the 10th biggest FDI investor for India. UAE has heavily invested in the services sector, sea transport, power, construction activities, and construction development (Ministry of External Affairs, 2020). Similarly, Indians also form the top foreign investors in the UAE's real estate sector apart from owning businesses, etc. with a prominent example being the Indian-owned Lulu Hypermarket Chain (Janardhan, 2018: 14). The UAE-India relations which were traditionally dominated by trade, energy, and diaspora have also paved the way for security cooperation due to the changing geopolitics, in the West Asian region, the spread of terrorism, increasing extremism and radicalization, and the safety of the Sea Lines of Communication. (Pradhan, 2018: 125). The countries signed a Comprehensive Strategic Partnership Agreement in 2016 to work on issues such as counterterrorism, maritime security, and cyber security, and the Memorandum of Understanding for Mutual Protection of Classified Information that indicates the growing convergence of the two countries on defense and security issues (Pradhan, 2018: 128). In contrast to the active engagement of the UAE with China and India, it is apparent that Japan has adopted the Pivot to Africa policy, especially after Arab Spring due to strategic interests (Abdel Ghafar, 2020). Also, correspondingly, South Korea has also struggled to maintain its active partnership building towards GCC countries despite sustainable economic collaboration and diversification due to COVID-19 (Seo, 2020). Hence, the comparative analysis of the UAE's diversification strategies with China and India is the optimal choice for the purpose of this research. Finally, the diversification strategies in the economy and security sector have been chosen for the purpose of the research because of the increasing importance of these sectors for the UAE, China, and India. Traditionally, much of the literature has been dominated by the UAE's role in the export of oil and gas, and analyzing its diversification strategies in economy and security would aid in the comprehension of the UAE's role as a major regional power.

2.2. Research Method

Since, the study aimed to undertake a comparative analysis of the UAE's diversification strategies with China and India in the fields of economy and security, in the context of its 'Look East' policy, the study has used qualitative research to undertake a comparative analysis of the diversification strategies of the United Arab Emirates. Bryman notes that in qualitative research, words are given preference over quantification in the collection and analysis of data (2016, pg. 380). For this study, qualitative research is most appropriate because it allows for a detailed analysis of different aspects of the diversification strategies of the United Arab Emirates in contrast to a natural scientific model in quantitative research.

Primarily, this research relies on thematic analysis as a main methodological approach. Thematic analysis is a data reduction and analysis strategy by which qualitative data are "segmented, categorized, summarized, and reconstructed" in a manner that encapsulates the important concepts within the data set (Ayres, 2008:867). Thus, a thematic analysis is primarily a descriptive strategy that facilitates the search for patterns of experience within a qualitative data set (Ayres, 2008:867). The theoretical flexibility of thematic analysis meant that it could be guided by a neoliberal institutionalist approach, thus providing the opportunity to undertake a comparative analysis of UAE's diversification strategies with China and India in economy and security and allowing for the identification of recurrent "items" or "themes that enables the comprehension of diversification in a broader political discourse.

2.3. Research Population and Sample

To conduct the content analysis, 24 press releases (12 press releases pertaining to the UAE-China relationship in economy and security and 12 press releases pertaining to the UAE-India relationship in economy and

security) were chosen. The chosen press releases from the period of 2017-2023 have been collected from the Emirates News Agency, Xinhua News Agency website of the Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, the website of the China International Import Expo Bureau, and the Press Information Bureau of India. The press releases are mainly related to bilateral visits, comprehensive strategic partnerships, the signing of joint vision statements, joint military exchanges, etc.

This study has used the six-phase method provided by Clark and Braun (2006) as the primary edifice for conducting the thematic analysis. The steps followed in the thematic analysis of this research were as follows:

Phase 1: The first phase in the process of this analysis is to familiarize yourself with the dataset through a process of immersion (Clark and Baun, 2006: 83). Hence, an initial scanning of the 24 press releases was done to familiarize with the data.

Phase 2: In the second phase, segments of data that are relevant or meaningful to the research question are identified, and analytically meaningful descriptions, otherwise known as codes, are assigned to the text (Clark and Baun, 2006:83). The method of analysis chosen for this study was a thematic analysis which encompassed the deductive a priori template of codes approach as defined by Crabtree and Miller (1999). According to Crabtree and Miller, the researcher can create a code manual or coding scheme which acts as a template for organizing the data which can either be based on predefined codes based on a theoretical framework or a literature review (1999). The codebook can also be developed after the initial exploration of the data (Crabtree and Miller, 1999). Specifically for this research, the codebook was based on the research question, previous literature, and the theoretical framework. Hence the list of codes used to analyse the data was as follows:

- Knowledge-Based Economy
- Trade and Investment
- Humanitarian Aid
- Traditional Security
- Non-Traditional Security
- International Organizations and Multilateralism
- Transnational Relations
- Nature of Bilateral Relationship
- Status Seeking
- Cooperation

Phase 3: This phase involves the "generation of initial themes to identify shared patterns" and collating coded data relevant to each theme" (Clark and Baun, 2006:84). Hence in this phase, the above-mentioned codes were analysed to construct themes based on the theoretical framework, relevant literature and to answer the research question.

Phase 4: The fourth phase involved the assessment of checking whether the themes fit the data and reviewing the viability of the overall analysis by going back to the dataset (Clark and Baun,2006:84). This phase also involved checking whether the themes represented "important patterns of shared meaning across the dataset" and whether it "collectively highlighted important patterns in relation to the research question" (Clark and Baun, 2006: 84). Hence, the data was re-read one more time to ensure the themes fit in the data and to look over any data missed out during the coding process.

Phase 5: The penultimate phase involved "refining, defining and naming themes" ensuring that the developed themes were clearly demarcated and constructed around a "strong core concept" (Clark and Baun, 2006:84). Thus, the themes defined because of the process were:

- Economic Diversification
- Security Diversification
- Multiple Channels of Contact
- Goals of the Actor

After the key themes were developed, a brief synopsis of each theme was written.

Phase 6: The final phase involves reporting the themes, selecting data extracts for the analysis, and providing a scholarly report of the analysis (Clark and Baun, 2006: 84).

The third section comprises the results of the thematic analysis of the UAE's diversification strategies in economy and security with China and India.

3. FINDINGS

3.1. Diversification in Economy

3.1.1. China

In a bilateral visit of Chinese Vice President Wang Qishan in 2018, Sheikh Mohammed highlighted the importance of developing relations with China in "renewable energy, artificial intelligence, scientific research, and space technology" (Mohammed, 2018). The analysis confirms that the UAE is focused on diversifying its economy in these sectors with China. For instance, China and UAE are jointly building a 700 MW concentrated solar power (CSP) and the Hassyan Coal Power Plant which represents the UAE's efforts to diversify in sectors such as renewable energy away from oil (Ministry of the Foreign Affairs of People's Republic of China, 2018). In the joint statement issued by both countries on strengthening their comprehensive strategic partnership, both countries have also expressed their interest to strengthen their cooperation in nuclear energy (Hussein et al., 2018).

Cooperation in traditional sources of energy has also formed a significant part of the strategic partnership. This is evident with the concession agreements between Abu Dhabi and the China National Petroleum Corporation. In the agreement,

Apart from the above-mentioned developments towards diversification in the energy sector, remarkable progress has been made in strengthening industrial capacity cooperation with the Khalifa Port Container Terminal Two project built and operated by Chinese and UAE companies with a designed annual capacity of 24 million TEUs(Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China, 2018).

Also, continuous growth has been reported in various economic sectors like real estate, logistical transportation, storage, financial services, insurance activities, manufacturing, and information technology (Nashar, 2023). This is reflected in the bilateral investments between the UAE and China which reached nearly AED 44 billion (US$12 billion) until early 2021 according to Al-Saleh, the Under-Secretary of the Ministry of Economy (Nashar, 2023). The UAE has also made major investments in China's Belt and Road Initiative amounting to strategic investments of 10 billion dollars. To give an impetus to their financial cooperation, the countries have decided to increase the use of local currencies in conducting trade and investment.

Notably, the UAE has also diversified its interests by undertaking humanitarian aid diplomacy. This dates

to the earthquake in China's Sichuan province in 2008, when the UAE government donated 50 million US dollars (Ministry of the Foreign Affairs of People's Republic of China, 2018). Its keen interest in being an active player in humanitarian aid was reiterated by Ali Obaid Al Dhaheri, the UAE ambassador to China who acknowledged that the UAE was "foreseeing future growth" in "international development assistance" along with "food sustainability, logistics, and energy security" (Xu, 2020).

3.1.2. India

At the session "Is Minilateralism, the Future of Global Trade?" part of the annual Confederation of Indian Industry (CII) conference 2023 held in New Delhi on 24-25 May, the Minister of Economy Abdullah bin Touq Al Marri noted that the UAE planned to improve its bilateral trade in the fields of "technology, digital payments, innovation, green energy, healthcare, communication, logistics, transport, waste management, and space technology" thus giving hindsight into the areas of economic diversification of the UAE with India(Nashar and Aamir, 2023).

As outlined by Ben Hassan, nurturing entrepreneurship and innovation is required for achieving sustainable economic diversification (2022:11). The analysis illustrated that entrepreneurship and innovation in the sectors relevant to a knowledge-based economy contributed to a major part of the UAE's diversification strategy in economy with India. These include establishing "specialized industrial advanced technology zones in Abu Dhabi, integrating local value chains of economic zones in areas of logistics and services, pharmaceuticals, medical devices, agriculture, steel, and aluminum" (Al Faham and Mohamed, 2022). Start-ups in myriad sectors like "financial technology, educational technology, healthcare, logistics, supply chain, agricultural technology, chip design, and green energy" are also being set up as part of the UAE's strategy for economic diversification (Al Faham and Mohamed, 2022). Furthermore, discussions are underway to facilitate investment from UAE sovereign entities along with business partnerships between the Abu Dhabi Investment Authority which is a sovereign wealth fund owned by the Emirate of Abu Dhabi, and KKR India Financial Services, a private company (Abu Dhabi Investment Authority, n.d.).

UAE has also prioritized the healthcare sector in its diversification strategy in economy with India. In this regard, it is also collaborating in research and production, and development of supply chains for vaccines apart from investing in health infrastructure in India (Al Faham and Mohamed, 2022).

The economic diversification has also extended to the field of education where both countries have agreed to set up an Indian Institute of Technology in the UAE (Al Faham and Mohamed 2022).

Apart from its diversification in the knowledge-based economy, significant emphasis has also been laid in the Joint Vision Statement signed by both countries to "expand cooperation in bilateral food and agricultural trade" and foreign investments in agriculture and food systems (Al Faham and Mohamed 2022). In fact, an investment zone is being built for UAE companies and joint ventures to establish a food corridor that can considerably boost the food industry (Al Faham, 2022).

Finally, the UAE is also keen on bolstering its strong energy cooperation with India. This can be illustrated in the UAE being the first international partner to invest in India's Strategic Petroleum Reserves Program (Al Faham and Mohamed 2022).

3.2. Diversification in Security

3.2.1. China

Both traditional and non-traditional areas of security have formed a minor part of the comprehensive strategic partnership between the UAE and China. In their joint statement on strengthening a comprehensive strategic partnership, the two countries have recognized their cooperation and coordination in the military

and defence fields. Their cooperation in the fields of military and defence is evident in the signing of a contract with China National Aero-Technology Import & Export Corporation (CATIC) company by the UAE's Ministry of Defence. for the purchase of 12 L15 aircraft with the intention of diversifying the UAE armed forces to build a robust defence sector that will meet strategic goals (Ibrahim and Aamir 2022).

In the non-traditional areas of security, UAE and China have primarily emphasized diversifying in the areas of counterterrorism and energy security. In their joint statement on strengthening comprehensive strategic partnership, both countries have arrived at a consensus to "continue cooperation to combat terrorism and extremism" and "enhance global peace and security" (Hussein et al. 2018). The eagerness to cooperate on counterterrorism has translated into the first meeting of the "Consultation Mechanism on Counterterrorism and Deradicalization Cooperation", where the countries discussed their viewpoints on counterterrorism security concerns and measures and the China-UAE cooperation on counterterrorism and deradicalization (Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China 2022).

3.2.2. India

In the joint vision statement of India and UAE to strengthen their comprehensive strategic partnership, "maritime cooperation, defence exchanges, training, and capacity building" form important elements of their defence cooperation (Al Faham and Mohamed 2022). For instance, the Minister of State for Defence Affairs of the UAE participated in a virtual meeting titled "Enhanced Peace, Security and Cooperation in the Indian Ocean", which was considered important in strengthening the bilateral relations between the UAE and India (Ismail and Aaamir 2022). An extension of this maritime cooperation can also be visible in the participation of the Indian Naval ship Sumedha in NAVDEX 23 (Naval Defence Exhibition) and IDEX 23 (International Defence Exhibition) in February 2023(Ministry of Defence 2023). This is intended to highlight the close strategic relations between India and the UAE (Ministry of Defence 2023). The Indian Air Force also participated in the multilateral air exercise at Al Dhafra airbase of the United Arab Emirates which was held from 27th February to 17th March 2023(Ministry of Defence 2023). All these defence exchanges and steps toward maritime cooperation by the UAE denote the considerable efforts towards diversifying its military relations with a partner like India.

In the area of non-traditional security, like China, both countries pay significant importance to combating terrorism, terrorist financing, and extremism. Again, their joint commitment to fighting terrorism is reflected in the "No Money for Terror' Ministerial Conference on Counter-Terrorism Financing" held in the Indian capital, New Delhi on 18th November which was attended by the Ministry of Interior of UAE with the aim of elevating international cooperation in counterterrorism field and augment international collaboration and coordination in the technical, legal, and regulatory aspects of countering terrorist financing(Hatem Mohamed 2022). Finally, the two countries have also recognized food security as a critical aspect of the security dimension which has thus contributed to trade and investment as mentioned in the economy diversification section in agriculture and food systems.

DISCUSSION AND CONCLUSION

With respect to economic diversification, applying Ben Hassan's six action areas for sustainable economic diversification toward the knowledge-based economy, the diversification strategy with India in a knowledge-based economy is visibly stronger in many areas than the diversification strategy with India. For instance, the diversification strategy with India involves fostering entrepreneurship and innovation, promoting start-ups in various sectors, and research and production and development of reliable supply chains for vaccines apart from investing in health infrastructure in India. The diversification strategy in the knowledge-based economy led to the establishment of the campus of the Indian Institute of Technology in the UAE.

Meanwhile, with respect to China, the cooperation is mainly concentrated on renewable energy, traditional sources of energy and investment in logistical services. But it is worth noting that, the UAE seeks to diversify its economic strategy in humanitarian aid as well with China which was absent with India. Also, in comparison to China, the UAE is expanding its cooperation with India in bilateral food and agriculture trade.

In terms of diversification in traditional and non-traditional areas of security, the areas of diversification in traditional security are quite in contrast to each other. While the UAE has focused on diversifying its buyers in purchasing military aircraft from China, the diversification with India includes cooperating on maritime security and participating in multilateral air exercises. But in non-traditional security, UAE has cooperated with both China and India on the issues of counterterrorism and counterterrorism financing which highlights the fact that counterterrorism forms an important part of the UAE's security agenda. The diversification in on-traditional security also extends to ensuring food security in both countries.

The UAE's diversification strategies with China and India also involve multiple channels of contact which is a significant characteristic of the neoliberal institutional framework. As expected, UAE's diversification in economy with China and India is strengthened by the strong participation of the private sector apart from being multilateral in nature with trans-governmental relations also playing an important role in facilitating economic cooperation. But with respect to security especially counterterrorism, the transnational relations have even extended to the role of think tanks like Hedayah in counterterrorism cooperation with China. The "International Conference on Combating Financing of Terrorism", held in New Delhi was also attended by organizations like the GCC and SAARC thus highlighting the major role played by regional and international organizations in areas such as counterterrorism.

With respect to goals, through UAE's diversification in economy and security with China and India, it appears to share common goals with both partners and even supports the individual goals of both countries. But it is interesting to note that along with interdependence and cooperation, the UAE is also status-seeking and wants to consolidate its position as a key player in the GCC and Middle East with its "Look East" policy. With India, it also wants to project its image as a country that supports pluralism which possibly indicates the UAE's alignment with its partner's values.

Thus, in terms of economy, the diversification in the knowledge-based economy with India extends to various sectors while with respect to China, emphasis is laid on the traditional energy cooperation. With respect to security, the areas of diversification in non-traditional areas of security like counterterrorism and food similar are similar except for the traditional areas of security.

Thus, looking through a neoliberalist lens, it is evident that instead of military security dominating the agenda, economic diversification takes precedence over-diversification in security with both China and India. The difference persists in the areas of diversification of UAE in economy with both the countries. While with China it is primarily based on energy, the knowledge-based economy takes precedence in its diversification with India. But with both countries, it intends to establish its image as a prominent player in the region. Finally, it projects itself as a pluralistic country in its relations with India possibly to align with its partner's values and diversify its economy by attracting Indian exporters, manufacturers, and investors.

The research aimed to undertake a comparative analysis of the UAE's diversification strategies in economy and security with China and India in the context of the "Look East" policy. The Look East policy can be seen as a response to the declining interest of the United States of America and Europe in the Middle East with the MENA countries especially the UAE orienting their foreign policy towards East and South Asia (Magri, 2020). The rising Asian powers appealed to the UAE because of its strong politico-economic and technological capabilities thus forcing the UAE to look eastward (Azad, 2020: 72). Hence, the "Look East" foreign policy of the United Arab Emirates has transpired as the most relevant among the other GCC count-

ries because of its strategic approach towards cultivating diplomatic relations and securing economic and financial interests in an emergent East (Azad, 2020: 70). Apart from securing its financial and economic interests, the UAE has also developed a keen interest in looking for alternate security guarantees with US competitors such as China and Russia to perhaps demonstrate the decreasing influence of the US in the region (Michele and Goodman 2022). Hence, in this context, the study attempts to undertake a comparative analysis of the UAE's diversification strategies in economy and security with China and India to comprehend its influence as a regional player in the Middle East.

In this context, the study also focused on comprehending the concepts of diversification in economy and security. As in the case of the United Arab Emirates and the other GCC countries, economic diversification has become a matter of priority to reduce its dependence on oil and develop a range of sectors and markets in order to encourage positive economic growth (United Nations Framework Convention on Climate Change, 2021). The knowledge-based economy has also become an important part of economic diversification due to its valuable potential in achieving economic development. As a precursor to the comparative analysis, an attempt was made to unpack the diversification strategies of the UAE and GCC countries like Saudi Arabia in general. Similarly, in security, the UAE and other GCC countries have also diversified their partnerships to achieve strategic autonomy in terms of arms trade and military cooperation (Soubrier, 2020:10). But the investigative study into diversification literature demonstrated there was a lack of research in the diversification strategies of the GCC countries especially the UAE in economy and security with respect to comparative foreign policy. Hence, this study aimed to fill the research gap in the IR literature by undertaking a comparative analysis in economy and security with its emergent Asian partners China and India.

This research attempted to comparatively analyse UAE's diversification strategy in economy and security through a neoliberal institutionalist lens. In comparison to the other IR theories, the neoliberal institutionalist paradigm helps one to understand the role of non-state actors including international institutions, other forms of power besides military force and threats, the role of interdependence in addition to anarchy in the international system and emphasize the role of cooperation in international politics. Hence applying the neoliberalist theory has allowed the exploration of diversification strategies of the UAE through a multi-dimension framework.

The study conducted a thematic analysis that comprised the deductive a priori template of codes approach for the thematic analysis to be guided by the research question, previous literature, and the theoretical framework. The thematic analysis was studied under four major themes to analyse the diversification strategy, which was economic diversification, military diversification, multiple channels of contact, and the goals of the actors. The results proved that with China the UAE was mainly seeking to cooperate in renewable energy, traditional sources of energy, logistics, and humanitarian aid while with India it was keen on diversifying in the knowledge-based economy. With respect to diversification in the military, UAE cooperated more on the non-traditional areas of security like counterterrorism with India while focusing on diversifying its military cooperation with China. Applying the neoliberal institutional framework, the thematic analysis showed a significant role played by non-state actors like the private sector and thinks apart from multilateral institutions. Also, it is interesting to note that the economy has taken precedence over security in the diversification strategy of the UAE and is seeking to consolidate its position as a prominent player in the Middle East.

REFERENCES

Abu Dhabi Investment Authority (n.d.), Abu Dhabi Investment Authority, ADIA, viewed 25 June (2023),. https://www.adia.ae/

Abdel Ghafar, A. (2020), 'Not Only Oil: Japan's Soft Power and Engagement with the Middle East', in V. Talbot & U. Tramballi (eds), Looking West: The Rise of Asia in the Middle East, Italian Institute for International Political Studies, Milano

Al-Tamimi, N. ((2020)). GCC Looking East Policy: New Challenges and Opportunities in Talbot, V. and Tramballi, U. (Eds.) Looking West. The Rise of Asia in the Middle East. Italian Institute for International Political Studies. ISPI. July

Al Faham, T. & Mohamed, H. (2022), UAE, India issue Joint Vision Statement, Emirates News Agency-WAM,, . https://www.wam.ae/en/details/1395303022276#:~:text=The%20Joint%20UAE%2DIndia%20Vision%20Statement%20aims%20to%20advancing%20the

Al Jaber, S. (2017), Belt and Road - A. Bridge to our Common Future: Dr. Sultan Al Jaber, wam, , . https://wam.ae/en/details/1395302613100

Ardemagni E. (2022), The GCC in the global power cycle: The reform-security nexus, Atlantic Council, , . https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-gcc-in-the-global-power-cycle-the-reform-security-nexus/

Ayres, L. (2008), 'Thematic Coding and Analysis', in LM Given (ed.), The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods, Sage Publications, United Kingdom

Azad, S. (2020), 'Bidding for a Place in the Sun', Contemporary Arab Affairs, vol. 13, no. 4, pp. 70-87

Ben Hassen, T. (2022), 'The GCC Economies in the Wake of COVID-19: Toward Post-Oil Sustainable Knowledge-Based Economies?', Sustainability, vol. 14, no. 18

Braun, V. & Clarke, V. (2022), Thematic analysis: a practical guide, SAGE Publications, London

Bryman, A. (2016), 'The Nature of Qualitative Research', in, Social Research Methods, pp.380–413

Chen, DHC & Dahlman, CJ (2006), The Knowledge Economy, The Kam Methodology and World Bank Operations, World Bank, pp. 1–38,

Crabtree, BF, Miller, WL & Miller, WL (William L. (1999), Doing qualitative research 2nd (Ed.), SAGE, Thousand Oaks, Calif.

Gaub, F. & Stanley-Lockman, Z. (2017), Defence Industries in Arab States: Players and Strategies, European Union Institute for Security Studies, Paris, p. 47

Gelb, A. (2010), Economic Diversification in Resource-Rich Countries, IMF, pp. 1–23,, . https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2010/afrfin/pdf/Gelb2.pdf

Ghafar Abdel, A. (2020). 'Japan's Soft Power and Engagement with the Middle East' in Talbot, V. and Tramballi, U. (Eds.) Looking West: The Rise of Asia in the Middle East. Italian Institute for International Political Studies. ISPI. July

Hinnebusch, R. & Ehteshami, A. (2019), 'Foreign Policymaking in the Middle East: Complex Realism', in L. Fawcett (ed.), International Relations of the Middle East, Oxford University Press, United States of America, p. 249

Huang, Y. (2016), 'Understanding China's Belt & Road Initiative: Motivation, framework and assessment', China economic review, vol. 40, pp. 314–321

Hussein, H., Alfaham, T., Shukralla, I. & Aamir, M. (2018), UAE, China issue joint statement, agree to establish comprehensive strategic partnership, Emirates News Agency-WAM, , . https://www.wam.ae/en/details/1395302699891

Hussein, H. & Bashir, H. (2021), 9th Meeting of UAE-India High Level Joint Task Force on Investments held, Emirates News Agency-WAM,, . https://www.wam.ae/en/details/1395302976003

Huwaidin Bin, M**.** (2021). China and the Gulf region: From strangers to partners. In J. Fulton (Ed.), *Routledge handbook on China–Middle East relations*. Taylor & Francis.

Ibrahim, L. & Aaamir, M. (2022), Ministry of Defence intends to buy 12 L15 Chinese aircraft, wam, , . https://wam.ae/en/details/1395303023652#:~:text=ABU%20DHABI%2C%2023rd%20February%2C%202022

Ismail, E. & Aamir, M. (2021), UAE participates in Indian Ocean Region defence ministers meeting, Emirates News Agency-WAM, , . https://www.wam.ae/en/details/1395302907172

Iddris, AR (2018), George W. Bush's and Barack H. Obama's Foreign Policies toward Ghana: A. Comparative Analysis, Lexington Books

International Energy Agency (2022), Russia's War on Ukraine –Analysing the impacts of Russia's invasion of Ukraine on global energy markets and international energy security, International Energy Agency,,

Janardhan, N. ((2018)). Gulf's Pivot to Asia: Contextualizing 'Look East' Policy. Emirates Diplomatic Academy Working Paper. February

Jianming, Z. (2020). 'China and BRI: From Business to Geopolitics?' in Talbot, V. and Tramballi, U. (Eds.) Looking West: The Rise of Asia in the Middle East. Italian Institute for International Political Studies. ISPI. July

Kabbani, N. & Mimoune, NB (2021), Economic Diversification in the Gulf: Time to Redouble Efforts, Brookings Institution, January, pp. 1–11, . https://www.brookings.edu/articles/economic-diversification-in-the-gulf-time-to-redouble-efforts/#:~:text=Successful%20economic%20diversification%20and%20sustainable,away%20from%20hydrocarbon%2Dsupported%20sectors.

Kingdom of Saudi Arabia (n.d.), Vision (2030), Vision 2030, pp. 1–84. https://www.vision2030.gov.sa/v2030/overview/

Keohane, RO (1989), 'Neoliberal Institutionalism: A. Perspective on World Politics', in International Institutions and State Power, Routledge, pp. 1–20

Keohane, RO & Martin, LL (1995), 'The Promise of Institutionalist Theory', International security, vol. 20, no. 1, pp. 39–51

Keohane & Nye, JS (2001), Power and Interdependence 3rd (Ed.), Longman, New York

Magri, P. ((2020)). Introduction in Talbot, V. and Tramballi, U. (Eds.) Looking West: The Rise of Asia in the Middle East. Italian Institute for International Political Studies. ISPI. July

Mahmood, H. (2010), 'Obama's Middle East Initiative A. Comparative Analysis', Policy perspectives (Islamabad), vol. 7, no. 1, pp. 61–77

Martin, LL (1992), 'Interests, power, and multilateralism', International organization, vol. 46, no. 4, pp. 765–792

Mayring, P. (2014), Qualitative content analysis -theoretical foundation, basic procedures and software solution, Klagenfurt, , . http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-395173

Ministry of Defence (2023), Indian Air Force To Participate In Exercise Desert Flag VIII, www.pib.gov.in, , . https://www.pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=1902383#:~:text=FIRST%20INTERNATIONAL%20EXERCISE%20OUTSIDE%20INDIA%20FOR%20LCA%20TEJAS&text=An%20Indian%20Air%20Force%20contingent

Ministry of Defence (2023), INS Sumedha Visits Abu Dhabi To Participate In IDEX And NAVDEX 23, pib.gov.in, , . https://pib.gov.in/PressReleaseIframePage.aspx?PRID=1900792

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2022), China and the UAE Hold the First Meeting of the Consultation Mechanism on Counterterrorism and Deradicalization Cooperation, www.fmprc.gov.cn, , . https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb_663304/zzjg_663340/swaqsws_665306/xgxw/202209/t20220919_10767793.html#:~:-text=On%20September%2012%2C%202022%2C%20External

Ministry of the Foreign Affairs of the People's Republic of China (2018), Full text of Chinese President Xi's signed article on UAE media, www.fmprc.gov.cn, , . https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt_665385/zyjh_665391/201807/t20180719_678687.html

Mohamed, H. (2018), Mohamed bin Zayed receives China's Vice President - Update, Emirates News Agency-WAM, , . https://wam.ae/en/details/1395302716926

Mohamed (2022), UAE participates in international conference on combating financing of terrorism in New Delhi, Emirates News Agency-WAM,, . https://www.wam.ae/en/details/1395303103629#:~:text=NEW%20DELHI%2C%2018th%20November%2C%202022

Mohamed (2023), UAE-India CEPA driving industrial output, heralding new era of prosperity: Minister, Emirates News Agency-WAM,, . https://wam.ae/en/details/1395303155599

Ministry of External Affairs (2020), India-UAE Bilateral Relations, mea.gov.in,, . https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Bilateral_Brief_feb_2020_.pdf

Ministry of External Affairs (2020), Annual Report 2019-2020, Ministry of External Affairs, Government of India, Policy Planning and Research Division, p. 481,. https://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/32489_AR_Spread_2020_new.pdf

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2000), Joint Communique on the Establishment of Diplomatic Relations Between the People's Republics of China and the United Arab Emirates, www.fmprc.gov.cn, ,

Milner, H. V. (2009), 'Power, Interdependence, and Nonstate Actors in World Politics', Princeton University Press, pp. 1–26

Mirzoev, T., Zhu, L., Yang, Y., Pescatori, A. & Matsumoto, (2020), 'The Future of Oil', in The Future of Oil and Fiscal Sustainability in the GCC Region, International Monetary Fund, Washington D..C.., , . https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2020/01/31/The-Future-of-Oil-and-Fiscal-Sustainability-in-the-GCC-Region-48934

Mirzoev, T., Zhu, L., Yang, Y., Pescatori, A. & Matsumoto, A. (2020), 'What does it mean for the GCC region?', in The Future of Oil and Fiscal Sustainability in the Region, International Monetary Fund, Washington D..C.., p. 18, , . https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2020/01/31/The-Future-of-Oil-and-Fiscal-Sustainability-in-the-GCC-Region-48934

Mohamed Mousa Mohamed Ali Bin Huwaidin (2003), China's Relations with Arabia and the Gulf 1949-1999, Taylor and Francis

Moravcsik, A. (1997), 'Taking Preferences Seriously: A. Liberal Theory of International Politics', International organization, vol. 51, no. 4, pp. 513–553

Muhammad, R. (2019), 'A. comparative study of Iran and Saudi Arabia's foreign policy objectives in Indonesia', İran Çalışmaları Dergisi, vol. 3, no. 1, pp. 121–147

Nashar, K. (2023), UAE, China review enhancing joint investment opportunities in new economic sectors, Emirates News Agency-WAM, . https://wam.ae/en/details/1395303140254

Nashar, K. & Aamir, M. (2023), UAE-India partnership a driver for economic growth: Al Marri, Emirates News Agency-WAM,, . https://wam.ae/en/details/1395303162186

OECD (1996), The Knowledge-Based Economy, Organization for Economic Co-operation and Development, Paris, pp. 1–45,, . https://one.oecd.org/document/OCDE/GD%2896%29102/En/pdf#:~:text=OECD%20science%2C%20technology%20and%20industry,use%20of%20knowledge%20and%20information.

Office of Media Services & Bureau of Public Affairs (1975), The Department of State Bulletin

Oxford Business Group (2019), Dubai differentiates itself through innovative diversification and investment - The Middle East 2020 - Oxford Business Group, Oxford Business Group,, . https://oxfordbusinessgroup.com/reports/uae-dubai/2020-report/economy/standing-strong-dubai-continues-to-differentiate-itself-through-innovative-economic-diversification-and-inward-investment

Oye, KA (1985), 'Explaining Cooperation Under Anarchy: Hypotheses and Strategies', World politics, vol. 38, no. 1, pp. 1–24

Pradhan, PK (2020), 'India-UAE Security Ties: Moving Towards an Enduring Partnership', Strategic analysis, vol. 44, no. 2, pp. 125–136

Seo, J.(2020). 'South Korea in the Middle East: Assets and Liabilities of a Middle Power' in Talbot, V.. and Tramballi, U.. (Eds.) Looking West: The Rise of Asia in the Middle East. Italian Institute for International Political Studies. ISPI.

July

Soubrier, E. (2016), ‘Mirages of Power? From Sparkly Appearances to Empowered Apparatus, Evolving Trends and Implications of Arms Trade in Qatar and the UAE’, in DBD Roches & D

Soubrier, E. (2020). Gulf Security in a Multipolar World: Power Competition, Diversified Cooperation. The Arab Gulf States Institute in Washington. Issue Paper 2

Thafer (eds), The Arms Trade, Military Services and the Security Market in the Gulf States: Trends and Implications, Gerlach Press, Berlin, pp. 141–143, viewed 9 July (2023)

The Government of Abu Dhabi (n.d.), The Abu Dhabi Economic Vision (2030), , . https://www.actvet.gov.ae/en/Media/Lists/ELibraryLD/economic-vision-2030-full-versionEn.pdf

Tsourapas, G. (2019), ‘The Syrian Refugee Crisis and Foreign Policy Decision-Making in Jordan, Lebanon, and Turkey’, Journal of Global Security Studies, vol. 4, no. 4, pp. 464-81

United Nations Framework Convention on Climate Change (2021), Economic diversification, Unfccc. int, ,

Usman, Z. & Landry, D. (2021), Economic Diversification in Africa: How and Why It Matters, Carnegie Endowment for International Peace, ,

Waltz, KN (1967), ‘International Structure, National Force, and the Balance of World Power’, Journal of international affairs (New York), vol. 21, no. 2, pp. 215–231

World Bank (2021), Data for China, India, data.worldbank.org, , . https://data.worldbank.org/?locations=CN-IN

World Bank (2022), The World Bank in Saudi Arabia-Overview, World Bank, , . https://www.worldbank.org/en/country/saudiarabia/overview

Xinhua News Agency (2012), China, UAE issue joint statement on establishing strategic partnership - Global Times, www.globaltimes.cn, , . https://www.globaltimes.cn/content/692650.shtml

Xuanzun, L. (2023), China boosts defense cooperation with UAE as US influence wanes in Middle East - Global Times, www.globaltimes.cn, ,. https://www.globaltimes.cn/page/202302/1286115.shtml

Xu, W. (2020), UAE scales up vision for China cooperation-China International Import Expo, www.ciie.org, , . https://www.ciie.org/zbh/en/news/exhibition/News/20201207/24842.html

https://doi.org/10.71284/asc.2025175

COMPARING K-MEANS AND HIERARCHICAL CLUSTERING TECHNIQUES FOR MOBA GAME DATA ANALYSIS

Sema Yıldırım[1]

Abstract

This study applied various clustering algorithms to a multivariate dataset from a MOBA (Multiplayer Online Battle Arena) game. The results revealed similarities between players, which were examined in detail using visual analysis techniques. Clustering algorithms are one of the most effective machine learning methods for discovering structural similarities between observations. In this study, K-means and Hierarchical clustering algorithms, both unsupervised learning methods, were used to identify meaningful groups, and various analyses were performed. The results were compared, the effects on data segmentation were evaluated, and the findings were made clearer. The data analysis process began with converting categorical variables into numerical format using appropriate preprocessing techniques and scaling all variables using the StandardScaler method. Then, K-means and Hierarchical clustering algorithms were successfully applied to obtain different segmentations of the player data, and the characteristics of each segment were examined in depth. The resulting clusters were reduced to a two-dimensional plane using Principal Component Analysis (PCA), and the structural differences between the clusters formed by the algorithms were clearly visualized. The analysis results showed that while similar clusters were produced by both K-means and Hierarchical algorithms, different structural patterns were also identified. Visualizations made with PCA facilitated a better understanding of these separations. The suitability of the number of clusters and the performance of the algorithms were measured using the Silhouette score, and it was found that the K-means algorithm provided more consistent and effective results. The findings of this study demonstrate that clustering algorithms can capture meaningful patterns in dynamic and high-dimensional data, such as those from a MOBA game. Future studies could increase the generalizability of these findings by repeating similar clustering analyses on larger and more heterogeneous datasets. Additionally, comparisons with density-based algorithms like DBSCAN would allow for a deeper evaluation of the algorithms' performance in different data structures.

Keywords: Elbow, hierarchical clustering, K-Means clustering, MOBA game, principal component analysis.

[1] Selcuk University, Faculty of Fine Arts, Graphic, e-mail: semayildirim@selcuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-0807-8550

INTRODUCTION

Digital games have become one of the largest and most dynamic sectors in today's entertainment industry. Millions of players worldwide continuously increase their interest in this field by interacting on online platforms. With the digitalization of games, the data collected during game production and play has grown to massive sizes, resulting in rich datasets with heterogeneous characteristics. This big data provides valuable insights into player behaviors, interactions, achievements, time spent, preferred strategies, and psychological states. This, in turn, allows game developers to create personalized experiences and enhance player satisfaction.

Mora-Cantallops and Sicilia have defined Multiplayer Online Battle Arena (MOBA) games as a subgenre of real-time strategy (RTS) games, where each player controls a single character and two teams, typically consisting of five players each, face off against each other (Mora-Cantallops & Sicilia, 2018; Yang et al., 2014). In recent years, some researchers have conducted extensive analyses on new definitions and terms related to artificial intelligence and MOBA games (Kugler, 2022; Schubert et al., 2016). Game data often consists of complex sets that are difficult to process using traditional analysis methods, requiring advanced techniques for accurate analysis. MOBA games are particularly challenging to analyze with conventional methods. Therefore, artificial intelligence techniques provide an effective solution for studying these games, leading to an increase in related research (Costa et al., 2019). The literature includes numerous studies on artificial intelligence and MOBA games. These studies have observed the widespread use of machine learning algorithms such as logistic regression and random forests (Costa, L.M., Drachen, A., Souza, F.C.M. and Xexéo, 2024). Furthermore, due to their strong potential for learning from large datasets and recognizing complex patterns, deep neural networks are expected to play a significant role in this field (Abidoye & Chan, 2017). Although research in this area has been increasing, the subject remains underexplored and not fully illuminated (Thavamuni et al., 2023).

In a study, General DOTA 2 Metric (GDM) was developed as an alternative to the shortcomings of kill, death, assists (KDA) in DOTA 2, and unsupervised learning was used to explore player skills. In a similar study, players were classified according to their play styles, strategic skills, and roles, and analyzed using clustering algorithms and PCA. In another study, Non-Negative Tensor Factorization (NNTF) was used to examine the relationships between player interactions and strategies (Franco et al., 2019; Ong et al., 2015; Sapienza et al., 2018). In addition to studying player behavior, some research has explored wearable technologies and emotional state recognition. One study integrated a wearable gesture interface with a Brain-Computer Interface (BCI) game using EEG, smart tablets, and PCs to enhance interaction and enjoyment (Horie & Nawa, 2017). In emotional recognition studies, collecting EEG data and building effective databases plays an important role. Recent developments in emotion recognition have led to the creation of new databases containing emotional expressions. These databases typically include speech, visual, audiovisual, and physiological signals (Douglas-cowie et al., 2000; Grimm et al., 2008; Healey & Picard, 2005; Koelstra et al., 2012; Paiva et al., 2007; Pantic et al., 2005; Petridis et al., 2013). In one study, the GAMEEMO dataset was created, where EEG data was used to classify emotional states (fear, anger, happiness), contributing to emotional recognition systems using machine learning (Alakus et al., 2020). Applying machine learning techniques to large-scale game data is critical in understanding these complex datasets. In this context, one of the machine learning algorithms, clustering algorithms, combines data with similar features to create meaningful segments. This enables a deep analysis of different player profiles, revealing each player's in-game behavior and preferences in greater detail.

The aim of this study is to examine the performance of the K-means and Hierarchical Clustering algorithms on game data. While the K-means algorithm divides the data into a predefined number of clusters, Hierarchical Clustering adopts a more flexible approach, building a cluster structure step by step. Both algorithms present different segmentations of the game data, and the effectiveness of these methods will be evaluated

through comparative analysis. The comparison of clustering algorithms will facilitate a more meaningful and in-depth analysis of the game data, providing game developers with the opportunity to better understand player segments and make targeted improvements.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

The theoretical foundation of this study lies at the intersection of data science, cognitive neuroscience, and game analytics. As digital games have evolved into complex, interactive platforms, they now offer vast amounts of data that reflect players' cognitive, behavioral, and emotional states. Multiplayer Online Battle Arena (MOBA) games, in particular, present a dynamic and high-intensity environment where player interactions, strategies, and reactions can be systematically analyzed using computational techniques.

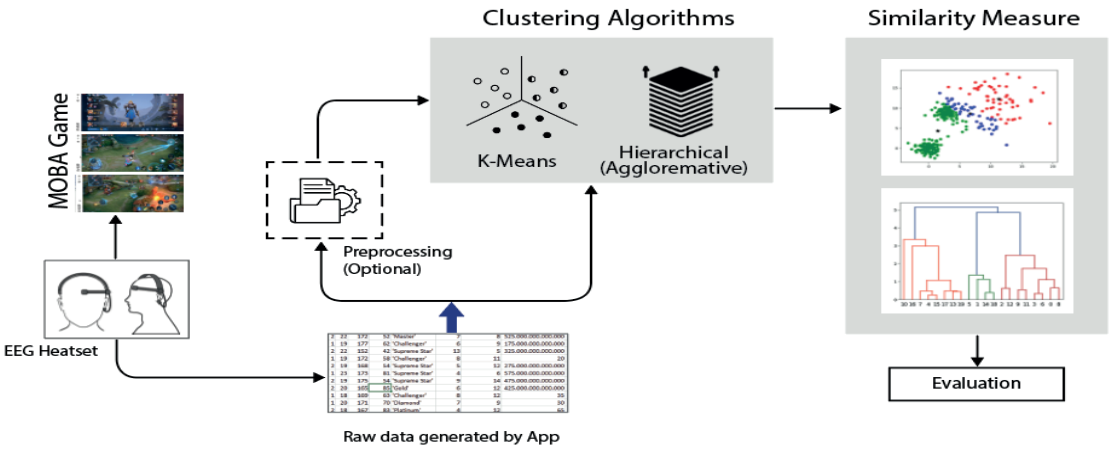
Machine learning, particularly unsupervised learning methods such as clustering algorithms, provides powerful tools for identifying hidden patterns and structures within such multivariate datasets. K-means and Hierarchical Clustering algorithms are two widely used techniques in this domain, allowing for the segmentation of players based on shared characteristics without prior labeling. These methods help uncover distinct player profiles, enabling game developers to tailor in-game experiences and interventions more effectively. The integration of emotional recognition and clustering frameworks supports a holistic understanding of player behavior, grounded in both observable game actions and internal psychological states. Principal Component Analysis (PCA), as a dimensionality reduction technique, further strengthens this framework by facilitating the visualization of high-dimensional clustering results and enhancing interpretability. The theoretical framework thus emphasizes the synergy between advanced machine learning methods and behavioral neuroscience in uncovering meaningful insights from game-based data.

2. METHOD

Digital games have transformed from mere entertainment into rich sources of data that provide valuable insights into players' cognitive and emotional states. As these games generate vast amounts of data, it is essential to carefully collect and analyze both physiological and demographic information to gain meaningful conclusions. In this study, the data collection process included gathering players' demographic features such as age, gender, and gaming habits, alongside EEG data, which captures the physiological responses associated with gameplay. Figure 1 illustrates the various preprocessing steps and analysis processes applied to the collected data. This visual guide not only outlines each step involved but also highlights how these processes are interconnected to achieve the study's goals.

The raw data undergoes artifact cleaning, filtering, and standardization to ensure accuracy and consistency. After preprocessing, clustering algorithms group players based on traits like emotional responses or gameplay style. This helps examine player behaviors and how cognitive and emotional factors affect gameplay, enabling developers to create personalized strategies aligned with player preferences.

Figure 1. The conceptual framework outlines the components and functionality of the proposed system.

2.1. Dataset

The dataset used in this study is a publicly available dataset containing comprehensive data collected between April and July 2023 from a total of 23 participants (Li, H.Z., Yang, J.J., Lv, Z., Wan, L.Y., Wang, W., Li, D.Q., Zhou, D.D. and Kuang, 2025). The dataset includes 15 males and 8 females, aged 15 to 23, who played a Multiplayer Online Battle Arena (MOBA) game. It contains physiological and behavioral data, including neuropsychological information recorded during gameplay using a Neuroscan EEG system with a 64-electrode setup at 1000 Hz. The data is publicly available on the OpenNeuro platform. The 25 features are grouped into three categories for better clarity, aiding in effective data interpretation and analysis.

Table 1. Participant Demographic Information

No	Variable Name	Description
1	participant_id	Unique identifier for the participant.
2	gender	The gender of the participant (Male/Female).
3	age	The age of the participant.
4	height	The height of the participant.
5	weight	The weight of the participant.

Table 2. Game-Related Information and Behavioral Metrics

No	Variable Name	Description
6	weekly_hours_spent_on_MOBA_game	Total weekly hours spent on MOBA games.
7	rank	Participant's rank within the game (determines player level).
8	salience	Prominence of an event or situation in the participant's thoughts and behaviors.
9	mood_modification	Mood changes during gameplay (e.g., playing for stress relief).
10	tolerance	Increased need to play due to higher tolerance for game time/frequency.
11	withdrawal_symptoms	Withdrawal symptoms when not gaming (e.g., restlessness, anxiety).
12	conflict	Conflicts between gaming and other life areas (e.g., school, work, relationships).
13	relapse	Return to old habits after attempting to quit gaming.
14	total_score_IGD20	Total score of the IGD20 test (Internet Gaming Disorder).

Table 3. Impulsivity and Emotional Regulation Metrics

No	Variable Name	Description
15	motor_impulsiveness	Impulsivity in actions with uncontrolled movements.
16	nonplanning_impulsiveness	Tendency to act without planning or thinking.
17	attentional_impulsiveness	Impulsivity related to distractibility and attention loss.
18	total_score_BIS11	Total score on the BIS11 impulsive scale.
19	non_acceptance_of_emotional	Inability to accept or suppress emotional experiences.
20	difficulties_engaging_in_goal_directed_behavior	Difficulty in engaging in goal-directed behaviors.
21	impulse_control_difficulties	Struggles in controlling impulses or suppressing desires.
22	lack_of_emotional_awareness	Lack of emotional awareness or difficulty identifying emotions.
23	limited_access_to_emotion_regulation_strategies	Limited access to emotional regulation strategies.
24	lack_of_emotional_clarity	Lack of emotional clarity or uncertainty in understanding emotions.
25	total_score_DERS	Total score on the DERS (Difficulties in Emotion Regulation Scale).

2.2. Clustering Methods

In this study, two different clustering algorithms were applied to better understand player behaviors and in-game interactions, dividing the players into groups with similar characteristics. These algorithms were used to perform an in-depth analysis of the player data, highlight distinct differences between the groups, and gain a clearer understanding of player profiles. This approach enables the design of tailored strategies and experiences for each player group. To implement this approach, K-means and Hierarchical Clustering, two commonly used unsupervised learning methods, were selected for their complementary characteristics. While both aim to reveal underlying patterns in the data, they differ in structure and application.

K-means is a widely used clustering algorithm in data mining and machine learning due to its simplicity and efficiency. It begins by selecting a predefined number of clusters and assigns each data point to the nearest cluster center using distance measures such as Euclidean distance. The cluster centers are then updated as the average of the assigned points, and this process continues until the centers stabilize. The main goal is to minimize the total distance between each point and its cluster center, ensuring that points within a cluster are as similar as possible. While effective, K-means can be sensitive to the initial placement of cluster centers, so improved initialization methods are often used to enhance performance. (Lloyd, 1982; MacQueen, 1967).

Hierarchical Clustering is a clustering algorithm that creates a hierarchical structure by grouping data based on similarity. Initially, each data point is considered a separate cluster, and similar clusters are gradually merged to form a hierarchy. This process relies on a criterion that measures the distance or similarity between clusters. As a result, clusters merge step by step, and eventually, all data points are combined into a single large cluster. This method is particularly effective in revealing the natural structure of the data. Hierarchical Clustering does not require the number of clusters to be predefined, offering flexibility in its application. However, it has drawbacks, including high computational costs and excessive sensitivity, especially with large datasets (Murtagh & Contreras, 2017).

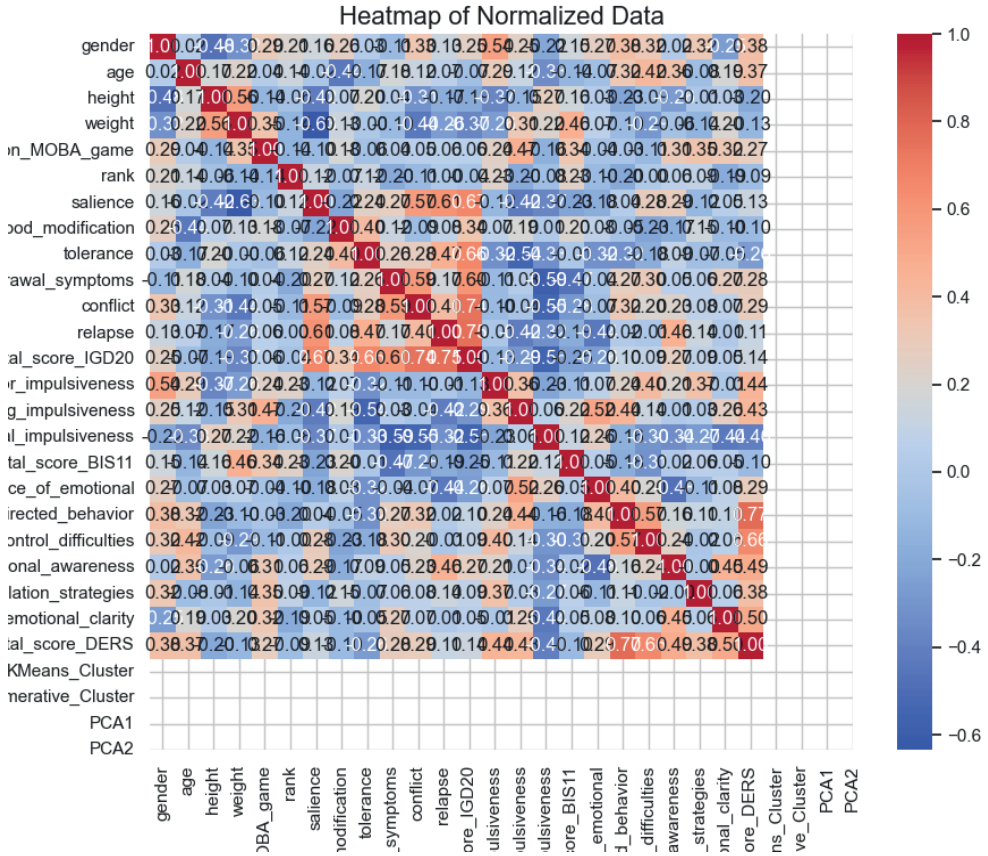
PCA is a dimensionality reduction technique that identifies linear components which best explain the variance in a dataset. This method reduces high-dimensional data to lower dimensions while selecting components that explain the maximum variance of the original data, highlighting the most important features. As a

result, the complexity of the data set is reduced without losing significant information, making data analysis more efficient. PCA is particularly useful in large datasets, as it minimizes information loss and enables faster and more meaningful analyses.

3. FINDINGS

The study thoroughly examined participants' demographic characteristics, such as gender, age, height, and weight. This fundamental demographic data provided an important foundation for better understanding players' in-game performance and interactions. Additionally, the participants' weekly gameplay duration, in-game rankings, and gaming habits were analyzed. These data highlight players' time spent on games and their experience levels, enabling a more comprehensive examination of their in-game behavior. The study also evaluated participants' psychological states, particularly mood fluctuations, withdrawal symptoms, and relapse tendencies, in relation to gaming behavior. This allowed for a deeper analysis of various psychological factors affecting players' relationships with gaming. To better understand the impact of these factors, different clustering algorithms were applied to the data. However, determining the correct number of clusters was essential for accurate clustering. The Elbow Method was used to identify the optimal number of clusters. This method helps determine the quality of clusters by measuring the distances of data points from the cluster centers. The cluster number (k=2) was determined, grouping players based on their in-game interactions into two distinct groups. This approach facilitated a clearer analysis of player behavior, and a better understanding of how in-game interactions vary across different clusters. Additionally, the "Rank" feature in the dataset was converted to numerical data using LabelEncoder, and continuous variables were standardized with StandardScaler. After these steps, the data was divided into two clusters using the K-means and Hierarchical Clustering algorithms. A correlation heatmap, created with the normalized data, was used to analyze relationships between variables (Figure 2).

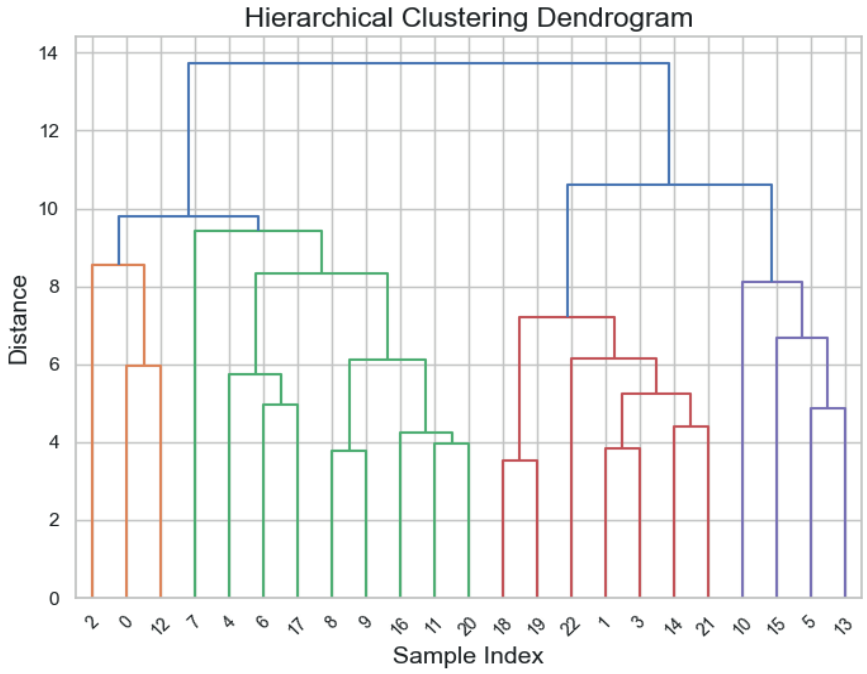
Figure 2. Heatmap visualization of the clustering results obtained via the K-Means clustering algorithm.

The heatmap displayed Pearson correlation coefficients between variable pairs, with positive correlations represented in red and negative correlations in blue. High positive correlations were observed between the subdimensions of gaming addiction, particularly "salience," "mood_modification," "withdrawal_symptoms," "conflict," and "relapses" with the "total_score_IGD20." Significant positive correlations were also found among impulsive components ("motor_impulsiveness," "attentional_impulsiveness," and "nonplanning_impulsiveness"). Emotional regulation-related variables, particularly "total_score_DERS," "emotional_awareness," and "emotional_clarity," showed meaningful correlations. The Principal Component Analysis (PCA) components, PCA1 and PCA2, correlated with certain psychological variables, suggesting these variables may be distinguishing features in clustering.

Additionally, in this study, the data were clustered using the Hierarchical Clustering method, and groups with similar characteristics were analyzed within a hierarchical structure. The resulting dendrogram from the hierarchical clustering analysis is presented in Figure 3. The merge distances of the clusters in this study range approximately between 0 and 14, revealing the degree of merging and the similarity levels between the clusters. Upon examining the dendrogram, it is observed that the highest merge distances fall between the range of 13-14. This indicates that the differences between clusters are quite significant, and the clusters are distinctly separated from one another. Notably, mergers occurring above the 10-distance level indicate the merging of large clusters that previously showed little similarity. At lower distance values (approximately in the range of 2-6), more frequent mergers are observed.

Figure 3. The clustering results obtained using the Hierarchical Clustering method are shown with a dendrogram.

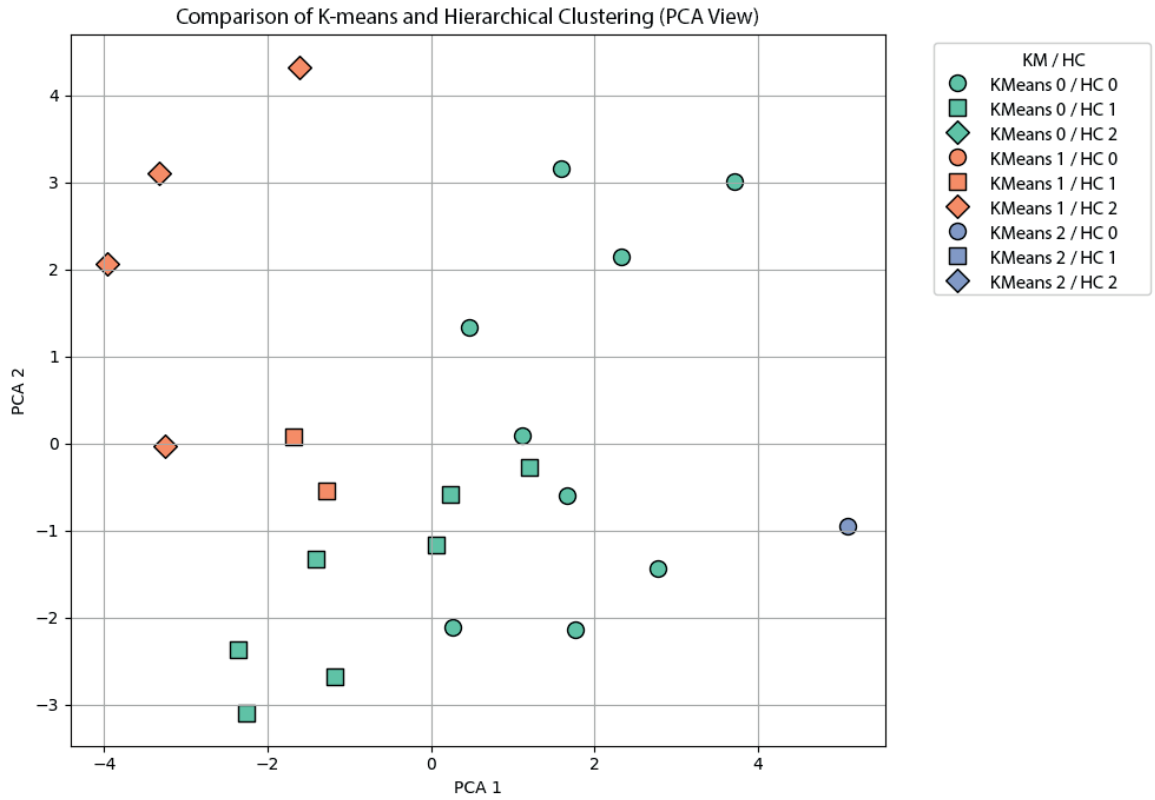
After applying the K-means and Hierarchical Clustering methods, the data reduced to two dimensions using PCA were compared. Table 4 shows the visual representations of the K-means and Hierarchical Clustering clusters.

Table 4. Representations of K-means and Hierarchical Clustering Methods.

Clustering Method	Representation
K-means	Colors
Hierarchical	Circle, Square, Diamond

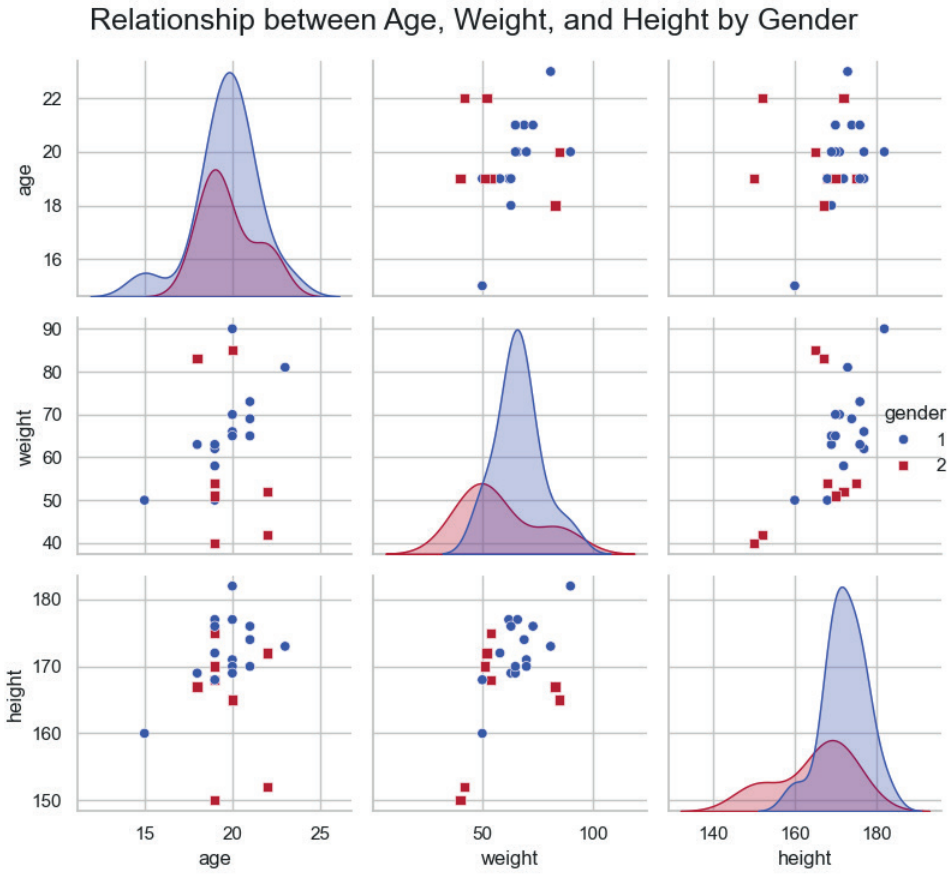
The results obtained by applying the K-means and Hierarchical Clustering methods on the same dataset are presented in Figure 4. In this figure 4, PCA1 is represented on the X-axis, and PCA2 is represented on the Y-axis. In these results, it has been observed that some examples are assigned to different clusters. Particularly, the separation between clusters becomes more pronounced around the regions x≈0, y≈0, and y≈4 on the PCA1 and PCA2 axes. This difference in separation is primarily due to the distinct operational structures of the algorithms. K-means uses a center-based approach, where clusters are formed based on the proximity of data points to the centroid of each cluster. In contrast, Hierarchical Clustering forms a hierarchical structure, progressively merging clusters based on the similarity between samples. The contrasting methodologies of these algorithms can lead to different clustering outcomes, even when applied to the same dataset. Despite these differences, both algorithms typically generate meaningful clusters that provide valuable insights into the data. The results indicate that both K-means and Hierarchical Clustering are effective tools for structuring, classifying, and gaining a deeper understanding of complex data sets.

Figure 4. Comparison of K-means and Hierarchical Clustering (PCA View). (The meaning of HC is Hierarchical Clustering).

In Figure 5, the relationships between age, weight, and height are analyzed and categorized by gender. The data shows that while the age distribution between males and females is relatively similar, the age range for males is broader, indicating more variation in their ages. In terms of physical characteristics, males generally exhibit higher weights compared to females, who tend to have lower weights. Furthermore, a positive relationship between height and weight is observed, with taller individuals typically weighing more. This relationship is especially pronounced in males, where an increase in height is more strongly associated with an increase in weight. These findings highlight notable physical differences between genders, emphasizing how these variables vary across male and female participants.

Figure 5. The relationship between age, weight, and height by gender.

In the clustering analyses conducted, measurements were made with different cluster numbers, and the highest Silhouette score obtained was evaluated. The Silhouette score obtained with the K-means clustering algorithm was determined to be 0.1702, while with the Hierarchical Clustering algorithm, this value was observed to be 0.1184. These results indicate that both clustering methods provide similar limited intra-cluster homogeneity and inter-cluster differences. However, the Silhouette scores obtained remain generally low, suggesting a need for a more complex structure or a more refined analysis process.

DISCUSSION AND CONCLUSION

Previous studies have linked in-game stress and emotional states with brain activity, but more advanced analysis is needed to classify player groups effectively. Clustering techniques allow players to be grouped based on similar behaviors, offering a deeper understanding of their in-game actions. In this study, K-Means and Hierarchical Clustering were applied to a MOBA dataset to identify player patterns. Both algorithms successfully divided the data into two clusters, with K-Means grouping players around a center and Hierarchical Clustering forming more extreme clusters. These findings show that both methods are useful in

separating player groups, aiding the development of player-focused strategies.

Future studies could expand the dataset by including more diverse player factors like age, gender, and gaming experience. This would provide further insights into how these variables influence player behavior. Additionally, integrating more advanced machine learning techniques could enhance player behavior modeling, offering a deeper understanding of in-game interactions and cognitive effects. Combining physiological data, such as EEG and heart rate, could also help create more personalized gaming experiences by capturing players' emotional and physical responses.

REFERENCES

Abidoye, R. B., & Chan, A. P. C. (2017). Artificial neural network in property valuation: application framework and research trend. *Property Management*, *35*(5), 554–571. https://doi.org/10.1108/PM-06-2016-0027

Alakus, T. B., Gonen, M., & Turkoglu, I. (2020). Database for an emotion recognition system based on EEG signals and various computer games – GAMEEMO. *Biomedical Signal Processing and Control*, *60*, 101951. https://doi.org/10.1016/j.bspc.2020.101951

Costa, L.M., Drachen, A., Souza, F.C.M. and Xexéo, G. (2024). Artificial Intelligence in MOBA Games: A Multivocal Literature Mapping. *IEEE Transactions on Games*, *16*(2), 250–269. https://doi.org/10.1109/TG.2023.3282157

Costa, L. M., Souza, A. C. C., & Souza, F. C. M. (2019). An Approach for Team Composition in League of Legends using Genetic Algorithm. *Brazilian Symposium on Games and Digital Entertainment, SBGAMES*, *2019-Octob*, 52–61. https://doi.org/10.1109/SBGames.2019.00018

Douglas-cowie, E., Cowie, R., & Schröder, M. (2000). A New Emotion Database: Considerations, Sources and Scope. *In*, 39–44.

Franco, G., Henrique Fonseca Ribeiro, M., & Comarela, G. (2019). Towards an interpretable metric for DOTA 2 players: An unsupervised learning approach. *Proceedings - 2019 Brazilian Conference on Intelligent Systems, BRACIS 2019*, 341–346. https://doi.org/10.1109/BRACIS.2019.00067

Grimm, M., Kroschel, K., & Narayanan, S. (2008). The Vera am Mittag German audio-visual emotional speech database. *2008 IEEE International Conference on Multimedia and Expo, ICME 2008 - Proceedings*, 865–868. https://doi.org/10.1109/ICME.2008.4607572

Healey, J. A., & Picard, R. W. (2005). Detecting stress during real-world driving tasks using physiological sensors. *IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems*, *6*(2), 156–166. https://doi.org/10.1109/TITS.2005.848368

Horie, R., & Nawa, R. (2017). A hands-on game by using a brain-computer interface, an immersive head mounted display, and a wearable gesture interface. *2017 IEEE 6th Global Conference on Consumer Electronics, GCCE 2017*, *2017-Janua*(Gcce), 1–5. https://doi.org/10.1109/GCCE.2017.8229324

Koelstra, S., Mühl, C., Soleymani, M., Lee, J. S., Yazdani, A., Ebrahimi, T., Pun, T., Nijholt, A., & Patras, I. (2012). DEAP: A database for emotion analysis; Using physiological signals. *IEEE Transactions on Affective Computing*, *3*(1), 18–31. https://doi.org/10.1109/T-AFFC.2011.15

Kugler, L. (2022). How AI is driving the esports boom. *Communications of the ACM*, *65*(9), 17–18. https://doi.org/10.1145/3546956

Li, H.Z., Yang, J.J., Lv, Z., Wan, L.Y., Wang, W., Li, D.Q., Zhou, D.D. and Kuang, L. (2025). *EEG dataset from playing Multiplayer Online Battle Arena games in natural settings*. Scientific Data. https://openneuro.org/datasets/ds005520/versions/1.0.0

Lloyd, S. P. (1982). Least Squares Quantization in PCM. *IEEE Transactions on Information Theory*, *28*(2), 129–137. https://doi.org/10.1109/TIT.1982.1056489

MacQueen, J. (1967). Some Methods for Classification and Analysis of Multivriate Observations. *In Proceedings of the Fifth Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability*, *5*, 281–298.

Mora-Cantallops, M., & Sicilia, M. Á. (2018). MOBA games: A literature review. *Entertainment Computing*, *26*(February), 128–138. https://doi.org/10.1016/j.entcom.2018.02.005

Murtagh, F., & Contreras, P. (2017). Algorithms for hierarchical clustering: an overview, II. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, *7*(6), 1–16. https://doi.org/10.1002/widm.1219

Ong, H. Y., Deolalikar, S., & Peng, M. (2015). *Player Behavior and Optimal Team Composition for Online Multiplayer Games*. 1–5. http://arxiv.org/abs/1503.02230

Paiva, A. C., Prada, R., & Picard, R. W. (2007). The HUMAINE database: Addressing the collection and annotation of naturalistic and induced emotional data. In *Affective Computing and Intelligent Interaction*.

Pantic, M., Valstar, M., Rademaker, R., & Maat, L. (2005). Web-based database for facial expression analysis. *IEEE International Conference on Multimedia and Expo, ICME 2005*, *2005*, 317–321. https://doi.org/10.1109/ICME.2005.1521424

Petridis, S., Martinez, B., & Pantic, M. (2013). The MAHNOB Laughter database. *Image and Vision Computing*, *31*(2), 186–202. https://doi.org/10.1016/j.imavis.2012.08.014

Sapienza, A., Bessi, A., & Ferrara, E. (2018). Non-negative tensor factorization for human behavioral pattern mining in online games. *Information (Switzerland)*, *9*(3). https://doi.org/10.3390/info9030066

Schubert, M., Drachen, A., & Mahlmann, T. (2016). Esports Analytics Through Encounter Detection. *MIT Sloan Sports Analytics Conference*, 0–18.

Thavamuni, S., Khalid, M. N. A., & Iida, H. (2023). What makes an ideal team? Analysis of Popular Multiplayer Online Battle Arena (MOBA) games. *Entertainment Computing*, *44*(March 2022), 100523. https://doi.org/10.1016/j.entcom.2022.100523

Yang, P., Harrison, B., & Roberts, D. L. (2014). Identifying Patterns in Combat that are Predictive of Success in MOBA Games. *Proceedings of Foundations of Digital Games 2014*, 1–8.

https://doi.org/10.71284/asc.2025176

EXPLORING ATTENTION VARIABILITY AMONG ADOLESCENTS: THE ROLE OF DIGITAL DEVICES

Saroj R. Pandey[1]

Rajshree S. Vaishnav[2]

Abstract

With the increasing integration of smartphones and digital devices into daily life, concerns have emerged regarding their influence on adolescent cognitive development—particularly attention span. This study investigated the effect of digital device usage on the visual span of attention among adolescents aged 13 to 17 years. A descriptive cross-sectional survey was conducted with 508 participants from five secondary schools in Nagpur city, selected using stratified random sampling. Participants were grouped based on their frequency of digital device use and screen time. Visual attention span was assessed using a tachistoscope-based method. The findings revealed that adolescents with lower screen time exhibited significantly higher attention spans compared to their high-usage counterparts. Statistical analysis using both independent samples t-test and Mann-Whitney U test indicated a significant difference between the two groups ($p < .001$). These results highlight the potential cognitive risks associated with excessive digital media exposure during adolescence and emphasize the importance of promoting healthy screen habits.

Keywords: Adolescent attention, screen time, mobile device usage, cognitive impact, visual span, digital media

INTRODUCTION

The rapid integration of mobile and digital technologies into daily life has transformed how individuals communicate, access information, and engage with their environments. Smartphones, tablets, and other portable devices have enabled constant connectivity, multitasking, and on-demand access to digital content. While these advancements have brought numerous benefits in terms of productivity, convenience, and social engagement, they have also raised concerns regarding their potential cognitive costs—particularly on attention span. Attention span refers to the ability to focus on a specific task or stimulus over a sustained period, and it is a foundational component of effective learning, work performance, and social interaction (American Psychological Association [APA], 2020).

As digital device usage has become more prevalent across age groups, researchers and educators have increasingly observed changes in attentional behaviors. Interruptions from notifications, habitual task-switching, and the tendency to consume fragmented content are believed to undermine the brain's capacity for deep and sustained focus (Wilmer et al., 2017). Furthermore, early exposure to digital screens has sparked debates about the developmental impact on children's cognitive functioning, while adults face growing challenges related to digital fatigue and diminished attentional resources.

[1]Research Scholar, Department of Education, RTMNU Nagpur 2 Professor and Head, PG Dept. of Education, RTMNU Nagpur, e-mail: saroj.rose12@gmail.com

[2]Dr., Research scholar, Department of Education, RTMNU Nagpur, e-mail: drrajshreevaishnav@gmail.com

Over the past two decades, the proliferation of mobile and digital devices has significantly altered the way individuals interact with information and their environment. Concerns have grown around how constant connectivity, multitasking, and digital media consumption impact cognitive faculties, particularly attention span. Attention span, defined as the amount of time an individual can concentrate on a task without becoming distracted (APA,

2020), is critical in educational, professional, and social contexts. This review synthesizes empirical findings and theoretical perspectives on how mobile and digital devices influence attention span, with a focus on literature published through 2025.

Children and adolescents appear particularly vulnerable. The widespread integration of digital devices into everyday life has raised important questions about their cognitive impact, particularly among adolescents. As smartphone ownership and screen exposure have increased dramatically in this age group, researchers have investigated how these technologies may influence attentional functioning. Attention span, defined as the ability to maintain focused mental engagement with a task over time, plays a critical role in learning, memory, and executive control. Adolescents, whose brains are still undergoing crucial development in areas related to attention and impulse regulation, may be particularly susceptible to the cognitive effects of digital media (Giedd et al., 2009).

In educational settings, multitasking with digital devices during class or study time is associated with poorer academic outcomes. Sana et al. (2013) observed that students who used laptops for unrelated purposes during lectures scored lower on comprehension tests. Importantly, this effect extended to nearby peers who were not multitasking but were exposed to others' screens, suggesting that media multitasking not only undermines individual focus but also creates a more distracting environment overall.

Wilmer et al. (2017) conducted a review of studies examining smartphone habits and cognitive functioning, finding that higher screen time correlated with more frequent attentional lapses and a lower capacity for sustained focus. A longitudinal study by Twenge et al. (2018) reported that adolescents who spent more time on screens were more likely to report symptoms of attention-deficit hyperactivity disorder (ADHD).

The nature of digital content may exacerbate attentional fragmentation. Social media platforms and short-form videos (e.g., TikTok, Instagram Reels) encourage rapid content consumption, promoting reward-seeking behavior and shifting attention in quick bursts. This form of engagement can reinforce a "scrolling" cognitive style that undermines deep concentration (Uhls et al., 2016). Barry et al. (2021) found that adolescents with high daily screen use performed worse on continuous performance tests, which measure sustained attention over time.

Adolescence is a critical developmental stage during which the prefrontal cortex— responsible for attention regulation and executive control—undergoes maturation. Neuroimaging studies have begun to explore how digital device usage may interact with these developmental processes. Horvath et al. (2020) found that adolescents with high levels of screen exposure showed altered functional connectivity in brain networks associated with attention and self-regulation. While such studies are correlational, they highlight potential long-term concerns about neuroplastic changes due to digital engagement.

Objectives: To study the effects of mobile and digital devices use on attention span of adolescents.

Hypothesis: The hypothesis formulated for the study is:

There will be no significant difference in attention span between students who constantly use mobile and digital devices and those who do not.

1. METHODS

1.1. Participants and Study Design

A cross-sectional study was carried out involving 508 students from five different schools in Nagpur city. The study employed a descriptive survey design to examine patterns of digital device usage among adolescents and its impact on their attention span. The sample consisted of adolescents aged 13 to 17 years, selected through stratified random sampling to ensure representation across different groups. A comparative, two-group design was implemented to assess differences in attention span between adolescents who frequently use mobile and digital devices and those with minimal or no usage.

1.2. Instrument/Screening Test

A self-developed survey questionnaire was used to assess mobile and digital device use among adolescents. In addition to demographic details (grade, age, and gender), the questionnaire consisted of 17 items, including questions related to the usage of digital devices, frequency of daily usage, number of hours spent using mobile phones, purpose of using these devices, types of digital devices used, and parents' preferences for mobile phone and TV use during the child's daily routine.

1.3. Span of Attention Tool

The Span of Attention–Visual was assessed using a standardized tool developed by Dr. Vivek Bhargava and administered through a tachistoscope. This device presents visual stimuli—such as dots or words—for extremely brief durations (e.g., 50 milliseconds), testing participants' ability to process and recall information under time constraints. The assessment begins with simpler stimuli and progresses to more complex ones. After each presentation, participants are instructed to immediately recall or recognize the stimuli. The span of attention is determined by identifying the maximum number of items correctly recalled or recognized at the shortest exposure duration. Scoring is based on the number of accurate responses across different stimulus types and durations. The final attention span score is calculated as the average of the highest number of items recalled across multiple trials involving both dots and words:

Average Span of Attention = (Trial 1 dots + Trial 2 dots + Trial 1 words + Trial 2 words) / 4

2. STATISTICAL ANALYSES

Descriptive statistics such as the mean and standard deviation were computed, as shown in Table 1. Students were divided into two groups based on their scores from the screening test. Group I consisted of students who were more frequently exposed to digital devices (lower screen time scores), whereas Group II consisted of students who had limited exposure to digital devices (higher screen time scores).

The Shapiro-Wilk test and Levene's test were employed to assess normal distribution and homogeneity of variance, respectively, and both tests indicated that these assumptions were not met. Consequently, the Mann-Whitney U test was utilized to compare sleep quality between the two groups. Data analysis was conducted using Jamovi version 2.4.

The table 1 and figure 1 compares the mean span of attention scores between two groups of adolescents based on their mobile device usage patterns. Group I consists of 244 participants who do not use mobile devices constantly and report lower overall screen time. Group II includes 264 participants who use mobile devices constantly and have higher screen time.

The mean span of attention score for Group I is 8.96 with a standard deviation of 0.297, indicating higher and more consistent performance on the attention task. In contrast, Group II has a lower mean score of 7.08 with a standard deviation of 0.881, suggesting reduced attention span and greater variability among

frequent device users.

Table 1. Demographics and Mobile phone and digital devices usage of Adolescents (n=508)

Parameters	**Group I** **Mobile devices are not constantly used Screen time less (n=244)**	**Group II Mobile devices constantly used** **Screen Time greater** **(n=264)**
Mean	8.96	7.08
Standard deviation	0.297	0.881

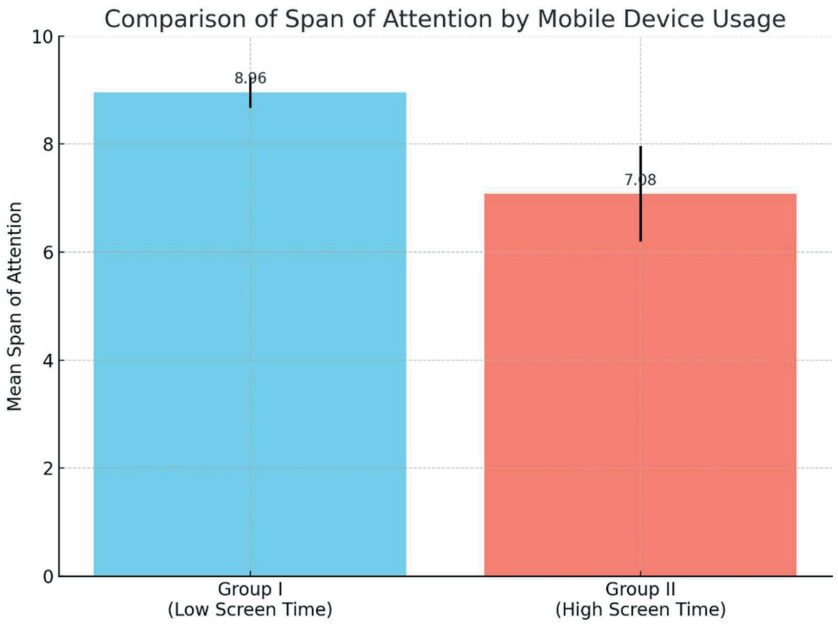

Figure 1. Span of attention of students belonging to Group I and Group II.

3. RESULTS

To assess whether there is a significant difference between the groups, the following hypotheses has been proposed:

3.1 Hypotheses

O: There will be no significant difference in attention span between students who constantly use mobile and digital devices and those who do not.

H1: There will be significant difference in attention span between students who constantly use mobile and digital devices and those who do not.

Table 2(a): Independent Samples T-Test

Group	N	Mean	Standard Deviation	t-value
Group I	134	8.G6	0.2G7	23.6
Group II	157	7.08	0.881	

Table 2(b): Mann Whitney Test Parameters

Span of Attention	Statistic	df	P-value	Mean difference	SE difference
Students t test	23.6	28G	<0.001	1.88	0.07G7
Maan- Whitney test U	G62		<0.001	2.00	

An independent samples t-test revealed a p-value less than 0.05 (specifically $p < 0.001$), leading to the rejection of the null hypothesis. This indicates a statistically significant difference in span of attention scores between Group I and Group II. On average, Group I demonstrated a higher span of attention compared to Group II.

To validate these results, a Mann-Whitney U test—a non-parametric alternative—was also conducted. The test yielded a U-statistic of 962, reflecting a considerable difference in the rank distributions between the two groups. With a p-value also below 0.001, the Mann-Whitney test confirmed the statistically significant difference observed in the t-test.

Both the independent samples t-test and the Mann-Whitney U test consistently indicate that Group I and Group II differ significantly in their span of attention, with Group I show superior performance. These results reinforce the conclusion that frequent use of mobile devices is associated with reduced attention span in adolescents.

DISCUSSION

The findings of this study indicate a significant relationship between mobile device usage and the span of attention among adolescents. Participants with lower screen time (Group I) demonstrated a higher mean attention span compared to those who frequently used digital devices (Group II). This supports previous research suggesting that prolonged and habitual engagement with digital media—particularly smartphones and social platforms—can impair sustained attention and increase cognitive distraction (Wilmer et al., 2017; Twenge et al., 2018).

The statistical analysis, including both the independent samples t-test and the Mann- Whitney U test, confirmed a robust difference between the two groups. This dual- method approach strengthens the validity of the findings, suggesting that the observed effect is not dependent on the assumptions of normality or equal variance.

These results may be explained by the nature of digital content consumed by adolescents, which is often rapid, interactive, and fragmented. Such content conditions users to expect instant gratification and frequent novelty, which may hinder the development of prolonged focus and deep cognitive engagement. Moreover, the displacement of time that could otherwise be spent on tasks requiring sustained concentration (e.g., reading, problem-solving) may contribute to these observed attentional deficits.

LIMITATIONS

Despite the significant findings, several limitations should be acknowledged:

1. Cross-sectional design: The study design captures a single point in time and does not establish causality. Longitudinal research is needed to determine whether high device usage leads to reduced attention span over time.

2. Limited generalizability: The study sample was confined to adolescents from schools in Nagpur city. Findings may not be generalizable to other geographic, cultural, or socioeconomic contexts.

3. Confounding variables: Factors such as sleep quality, academic stress, parental monitoring, and type of digital content used were not controlled, which may also influence attention span.

4. Measurement tool specificity: While the tachistoscope is effective for measuring visual attention span, it may not capture other forms of attention such as auditory or divided attention.

CONCLUSION

This study highlights a statistically significant association between high mobile device usage and reduced attention span among adolescents. The results suggest that frequent and prolonged exposure to digital screens, particularly for non-educational purposes, may negatively impact adolescents' cognitive functioning—specifically their capacity for sustained attention. Educators, parents, and policymakers should be made aware of these findings and encouraged to promote balanced and mindful use of digital devices among youth.

Future research should incorporate longitudinal designs, more objective measures of screen time, and broader cognitive assessments to better understand the long-term impact of digital media on adolescent attention and overall mental functioning.

REFERENCES

American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). https://doi.org/10.1037/0000165-000

Barry, C. T., Sidoti, C. L., Briggs, S. M., Reiter, S. R., & Lindsey, R. A. (2021). Adolescent screen use and sustained attention: Examining digital behaviors and cognitive outcomes. *Journal of Adolescence, 88*, 95–106. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2021.01.002

Giedd, J. N., Blumenthal, J., Jeffries, N. O., Castellanos, F. X., Liu, H., Zijdenbos, A., Paus, T., Evans, A. C., & Rapoport, J. L. (2009). Brain development during childhood and adolescence: A longitudinal MRI study. *Nature Neuroscience, 2*(10), 861–863. https://doi.org/10.1038/nn.1176

Horvath, J., Mundinger, C., Schmitgen, M. M., Wolf, N. D., Sambataro, F., Hirjak, D., & Kubera, K. M. (2020). Smartphone use, functional brain connectivity, and cognitive performance in adolescents *NeuroImage,215*, 116746. https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2020.116746

Sana, F., Weston, T., & Cepeda, N. J. (2013). Laptop multitasking hinders classroom learning for both users and nearby peers. *Computers & Education, 62*, 24–31. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.10.003

Twenge, J. M., Martin, G. N., & Spitzberg, B. H. (2018). Trends in U.S. adolescents' media use, 1976–2016: The rise of digital media, the decline of TV, and implications for time use. *Psychology of Popular Media Culture, 8*(4), 329–345. https://doi.org/10.1037/ppm0000203

Uhls, Y. T., Ellison, N. B., & Subrahmanyam, K. (2016). Benefits and costs of social media in adolescence. *Pediatrics, 138*(1), e20162593. https://doi.org/10.1542/peds.2016-2593

Wilmer, H. H., Sherman, L. E., & Chein, J. M. (2017). Smartphones and cognition: A review of research exploring the links between mobile technology habits and cognitive functioning. *Frontiers in Psychology, 8*, 605. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00605

https://doi.org/10.71284/asc.2025177

ADVANCING BRAIN TUMOR DIAGNOSTICS: A COMPARATIVE STUDY OF AI-DRIVEN MULTI-CLASS DETECTION MODEL USING MACHINE LEARNING

Kerem Er[1]

Erke Arıbaş[2]

Abstract

The development of accurate and efficient models for brain tumor detection is critical for early diagnosis and treatment planning. This study presents a detailed analysis of two models: one that predicts the specific type of tumor, if present, and another that determines only whether a tumor exists or not. By comparing key performance metrics, such as accuracy and loss trends, significant differences in their effectiveness were identified. The binary classification model demonstrated superior generalization compared to the multi-class model, highlighting the benefits of task simplification in improving model performance, particularly in addressing data imbalances and overfitting. The analysis also explored the influence of data preprocessing techniques and augmentation methods in enhancing the performance of the models. Furthermore, this paper discusses existing challenges and outlines strategies for enhancing future models through techniques such as transfer learning and domain adaptation. The findings underscore the potential of simplifying complex tasks in medical imaging and provide actionable insights for designing robust AI systems in healthcare.

Keywords: AI in healthcare, medical imaging, machine learning models, tumor localization and segmentation

INTRODUCTION

The brain is the central and most intricate organ of the nervous system, protected by the skull. A significant number of individuals fall victim to life-threatening brain tumors, which can be fatal. This condition is one of the most severe and aggressive diseases, resulting from the uncontrolled proliferation of abnormal cells (Sajjad et al., 2023). Brain tumors are abnormal clusters of growing brain cells that can significantly interfere with the central nervous system. Additionally, the mass formed by tumor cells may negatively impact the brain's normal functions (Arbane et al., 2021). If these cells negatively affect the brain, they are called malignant (cancerous), and if they do not, they are called benign (non-cancerous) (Bouhafra & Bahi, 2024). Brain cancer, including both malignant and non-malignant types, has an average occurrence rate of 28.57 per 100,000 people. Moreover, it is one of the most prevalent cancers among individuals aged 0 to 19 years, with an average annual morbidity rate of 5.57 per 100,000 population (Sonali et al., 2018). The effects depend on the tumor's size, location, and growth rate.

Early detection and diagnosis of brain tumors are critical for improving outcomes and quality of life. Early detection allows for less invasive and more effective treatments, reduces the risk of serious complications,

[1]İstanbul Technic University

[2]Dr., Istanbul Technical University, Turkey, e-mail: aribas@itu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-2780-6621

improves survival rates, and overall enhances patients' well-being. Tumors detected early are often smaller and localized, which makes them easier to treat or even completely remove them from brain tissue. In the early stages of treatment, radiation and medication can stop the tumor from growing and spreading, reducing the need for aggressive treatments later on.

When tumors grow, there is a chance for them to press on different areas of the brain, leading to worse conditions later on or even permanent nerve damage. Early diagnosis can help prevent such damage before these growths cause significant harm (Özer, 2024).

The most common types of brain tumors are gliomas, meningiomas, and pituitary tumors. Each type of tumor has unique starting points, distinctive features, and symptoms.

- Gliomas start in the supporting cells of the brain and can grow aggressively, often invading nearby tissue. These tumors can be identified by symptoms such as headaches, seizures, and movement problems.

- Meningiomas are usually slow-growing and non-cancerous. They start in the brain's protective layers and can affect the patient's hearing.

- Pituitary tumors occur in the pituitary gland of the brain and cause hormone-related changes or vision issues such as blurry vision, weight gain, and growth abnormalities.

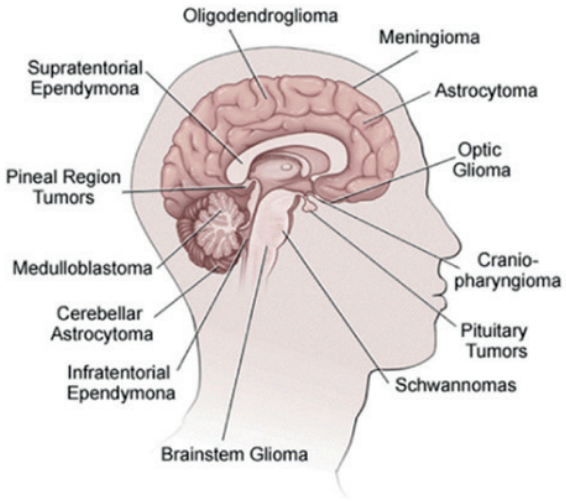

Figure 1: Parts of the Brain, adapted from (Sonali et al., 2018)

Challenges in detection

The brain's anatomy is inherently complex, which presents significant challenges in medical diagnosis, particularly in distinguishing tumors from healthy tissue. This complexity arises from the intricate and densely packed structures within the brain, each responsible for various critical functions. As such, the presence of a tumor amidst these delicate structures can be particularly hard to identify. The overlapping characteristics and the close proximity of vital brain areas further complicate the accurate detection and diagnosis of brain tumors.

Moreover, brain tumors do not follow any pattern in terms of location and shape. Thus, can appear anywhere within the brain in a wide variety of forms. These variations makes it challenging for medical professionals to identify and diagnose these abnormalities in a short period of time. Additionally, the amount of tumor tissue in medical imaging can often resemble normal brain tissue, making it harder to separate between healthy and malignant tissue. The combination of these factors makes medical imaging interpretation an extremely delicate and complex process.

The main objective of this research is to create a useful AI model for doctors to use while diagnosing the patients and to provide a study for further improvements in this topic.

1. METHODOLOGY

1.1. Datasets

This study utilizes two primary datasets to train and evaluate the models. Each dataset is carefully chosen to provide both a diverse range of imaging and a sufficient amount of data. Which are crucial for training robust and effective models.

The first dataset is hosted on the RoboFlow platform and is specifically structured for the classification of brain tumors into multiple categories. It includes MRI scans labeled into four distinct classes: glioma, meningioma, pituitary tumor and no tumor. The dataset's variety in tumor types and stages provides a detailed training environment for both binary and multi-class classification models.

The dataset consists of a total of 15,766 images, split into 13,801 (88%) for training, 1,305 (8%) for validation, and 660 (4%) for testing. The original, non-augmented dataset includes approximately 6,700 images, categorized as follows:

- 1,720 Glioma tumor images
- 1,500 Meningioma tumor images
- 1,740 Pituitary tumor images
- 1,700 No tumor images

This dataset is structured to ensure balanced training and validation, allowing for effective deep learning model training (Omg Its Me, 2022).

The second dataset is also available on the Roboflow Universe platform, this dataset is designed for the detection and localization of brain tumors using bounding box annotations. It includes high-quality MRI scans, each labeled with coordinates specifying the tumor boundaries. This dataset consists of 1,956 images, which are divided into 1,370 images (70%) for training, 395 images (20%) for validation, and 191 images (10%) for testing. The dataset includes labeled samples from four different categories: Glioma tumors, Meningioma tumors, Pituitary tumors, and No tumor (Detection, brain tumor, 2024). With this structured distribution, models can be effectively trained and evaluated to ensure a balanced representation of each class. This setup is ideal for models designed to not only classify the presence of a tumor but also precisely localize its position within the brain. The dataset supports the development of models that can perform both classification and advanced segmentation tasks, crucial for applications that require exact tumor margins for treatment planning.

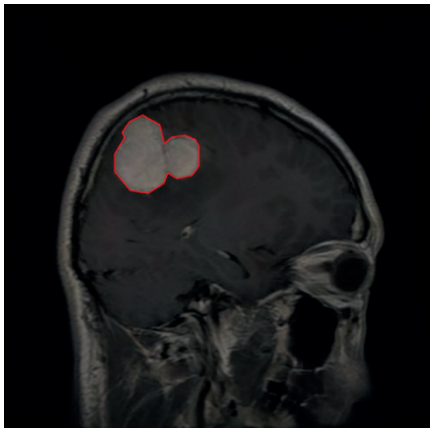

Figure 2: An example from the second dataset

1.2. Model descriptions

This study employs three different models, all built upon the same base architecture. However, the number of inputs and outputs varies depending on their specific application. One model is designed for binary classification, determining the presence or absence of a tumor. Another model performs tumor segmentation, producing a total of five outputs. First one indicating whether a tumor is present (0 or 1) and other four representing the tumor's bounding box coordinates. The final model is used for multi-class classification, categorizing tumors into four different types (0 to 3).

The base architecture is constructed using a convolutional neural network (CNN), a widely used deep learning approach for image-based tasks. The model begins with convolutional layers, each followed by max-pooling layers to progressively extract spatial features while reducing dimensionality. The number of filters increases at each layer (32, 64, and 128 etc.), allowing the model to learn both low and high level features. The extracted features are then flattened and passed through fully connected dense layers, which further refine the learned representations. ReLU (Rectified Linear Unit) activation is applied to each model to introduce nonlinearity, enhancing the model's ability to capture complex patterns. Multi-class classification model uses softmax activation because it is generally better in multi-class classification architectures (Çolmabey, 2021). Additionally, in the other two models, sigmoid activation is used.

To prevent overfitting, a Dropout layer (0.5) is used before the final classification stage. For the classification models, the last layer utilizes softmax activation, making it suitable for multi-class classification tasks. In contrast, the segmentation model integrates an additional output layer for regression-based bounding box predictions. The models are compiled using the Adam optimizer, which ensures computational efficiency, low memory requirements, invariance to diagonal gradient rescaling, and suitability for large-scale problems with extensive datasets or numerous parameters (Kingma & Ba, 2015), aligning with TensorFlow's recommendations. The selected evaluation metric is accuracy, as it effectively measures classification performance.

1.3. Experiemental setup

All the models implemented in Python, utilizing TensorFlow as the primary library. The models were defined using Keras' high-level APIs. Additional Python libraries are used for data manipulation and result visualization.

Training epochs ranged from 10 to 20, with early stopping criteria based on validation loss to prevent overfitting. A mini-batch size of 32 or 64 is used, depending on GPU capacity. During each epoch, checkpointing captured the best-performing weights according to validation metrics, for fine-tuning or retraining on related tasks.

To evaluate the quality of the model, accuracy, precision and loss were tracked. Accuracy determined by the proportion of correctly identified samples, while precision identifies if the model found the location of the tumor and loss indicates how well the training went.

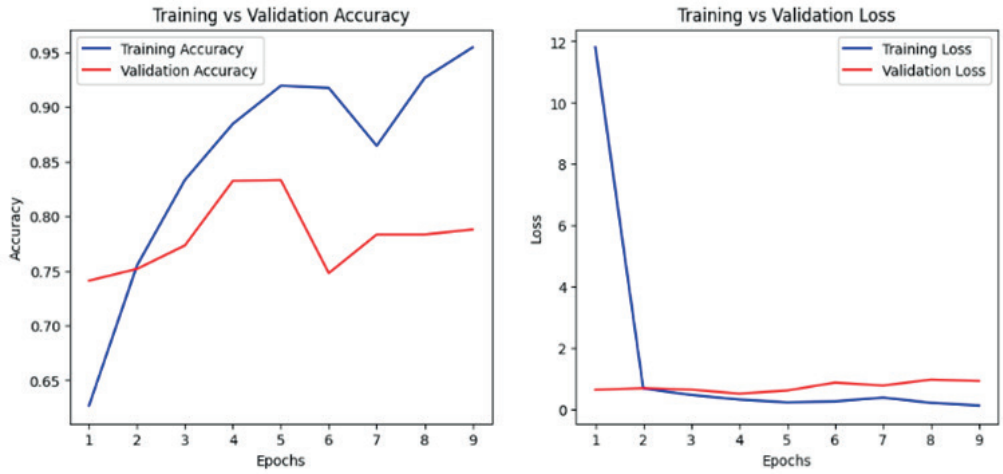

Figure 3: Graphics for Multi-Class Classification Model

1.4. Preprocessing and Data Augmentation

For the first dataset, a series of preprocessing steps were applied to ensure consistency and compatibility with the deep learning models. Each image underwent:

- Auto-orientation correction, where EXIF metadata-based orientation was stripped to standardize pixel alignment.
- Resizing to a fixed dimension of 640×640 pixels, using a stretching method to maintain uniform input size across the dataset.

To enhance model generalization, data augmentation was performed, generating three augmented versions of each original image. The following transformations were applied:

- A 90-degree rotation applied with equal probability among four options: no rotation, clockwise rotation, counterclockwise rotation, and upside-down flip.
- A random rotation within the range of -18 to +18 degrees, simulating variations in image orientation.

For the second dataset, preprocessing steps included label restructuring and coordinate normalization:

- The four-class categorization was reduced to a binary classification task, distinguishing between presence and absence of tumor cases.
- Since the original dataset contained varying numbers of coordinate points for tumor regions, all annotations were standardized to four coordinates, ensuring consistency in bounding box representations.

These preprocessing and augmentation steps aimed to enhance data diversity, mitigate overfitting, and ensure uniformity across different dataset variations, ultimately improving model robustness and performance.

2. RESULTS

2.1. Multi-class vs. Binary classification on Brain MRIs

When evaluated on the first dataset, the multi-class model reaches an accuracy around 97% on training; however it drops to 84% on validation and tests, showing an overfitting trend. The binary model consistently delivers accuracies between 85% and 90% on the test set, showing a superior generalization. This shows that reducing the classes can provide a better model.

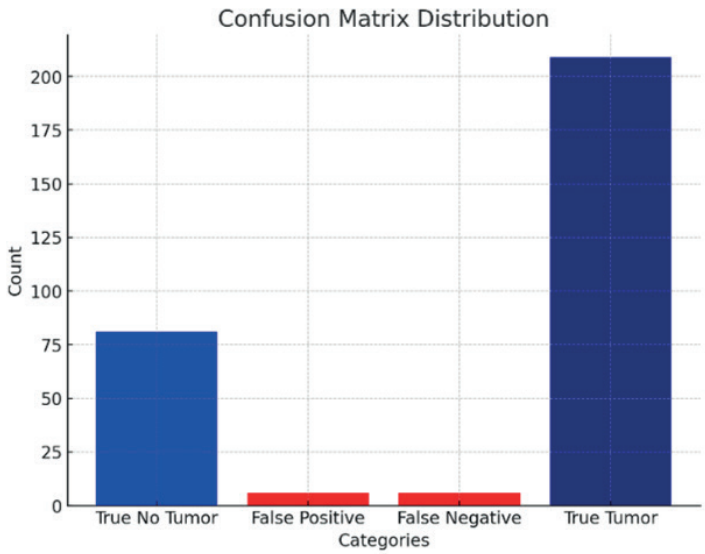

Figure 4: Confusion Graphics for Binary Classification Model

2.2. Tumor Localization via Bounding-Box Coordinates

The bounding-box model, developed to detect the presence of tumors and precisely localize them within MRI scans, employs a robust architecture that integrates convolutional and pooling layers. This design effectively processes the imaging data to capture essential features necessary for accurate tumor localization. The model outputs not only the classification of tumor presence but also the coordinates defining the bounding box around the tumor. This capability is pivotal for facilitating precise surgical planning and targeted therapy interventions.

In practice, leveraging the dataset with annotated tumor coordinates, this model has demonstrated superior accuracy compared to other models. In instances where conditions are favorable, the predicted bounding boxes closely align with the true annotations, underscoring the effectiveness of this approach. However, the model occasionally faces challenges, particularly when dealing with images that have ambiguous boundaries or subtle intensity variations. In some outputs, the predicted boxes show minimal or no overlap with the actual tumor locations, highlighting areas where the model struggles.

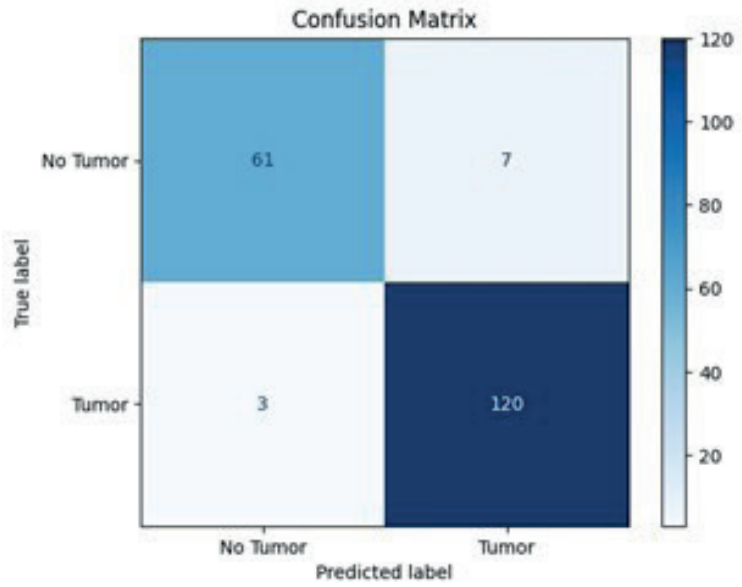

Figure 5: Confusion Matrix for Bounding-Box Model

3. DISCUSSION

3.1. Analysis of Results

The outcomes confirm that binary classification can outperform multiple-class classification when the same data is used, especially when the tumor types have common attributes and available images are insufficient to support a four-way classification. However, binary classification is not as useful as multi-class since it does not differentiate among tumor types.

Bounding-box localization underscores the potential to guide radiologists directly to suspicious regions. For the classification performance, bounding-box model performed better predictions with the utilization of the coordinates, rather than using a simple binary classification model alone.

A key reason for the difference in each model's performance is the level of complexity in tasks demanded from the models. Multi-class classification requires the model to distinguish among several categories of tumor and if the dataset is not large or balanced enough, the model may struggle to make an accurate prediction which may lead to overfitting or misclassification. Binary classification reduces the problem to simply detecting the presence or absence of the tumor. As for the bounding-box localization, it leverages additional features to pinpointing the exact location of the tumor, rather than relying solely on a global label. This additional information can help the model learn distinctive features within specific regions, thereby improving classification accuracy.

3.2. Ethical Considerations

To protect patient privacy and follow with relevant healthcare regulations, all images were handled according to data protection protocols. Anonymization of patient identifiers was systematically carried out prior to model training. Furthermore, sensitive metadata was stripped from the raw files to minimize privacy concerns.

However, safeguarding privacy is only part of a broader ethical framework. AI-driven diagnostic tools can yield both false negatives and false positives, both carrying clinical consequences. A missed diagnosis (false negative) could delay patients' treatment, whereas a false positive might subject patients to unnecessary

anxiety, further tests, and potential overtreatment. As such, implementing transparent validation protocols and clearly communicating the model's limitations to clinicians is vital to ensure that AI outputs are used responsibly in practice.

3.3. Feature Improvements

Feature improvements could benefit from expanding data diversity and refining model architectures. For instance, combining MRI, CT, or PET scans may provide more comprehensive feature sets, allowing the network to capture subtle variations in tumor physiology. Additionally, transfer learning from large, publicly available datasets could mitigate overfitting. More advanced 3D convolutional models might also yield better results for volumetric data, enabling the model to leverage spatial context across multiple slices.

In this study, binary and multi-class classification models were compared. Although multi-class models achieved high training accuracy, binary classification demonstrated superior generalization. The robustness of the model was enhanced through effective data preprocessing and augmentation.

To apply tumor localization in real life, more advanced techniques must be used, despite the current results. Future work should explore transfer learning, domain adaptation, and multi-modal approaches to improve both classification and localization performance. Enhancing these models can support more accurate and reliable tumor detection in medical applications.

REFERANCES

Sajjad, G., Muhammad, Ghazal, T. M., Saleem, M., Khan, M. F., & Muhammad Wannous. (2023). An Early Diagnosis of Brain Tumor Using Fused Transfer Learning. 2022 International Conference on Business Analytics for Technology and Security (ICBATS), 1–5. https://doi.org/10.1109/icbats57792.2023.10111263

Arbane, M., Benlamri, R., Brik, Y., & Djerioui, M. (2021, February 1). *Transfer Learning for Automatic Brain Tumor Classification Using MRI Images*. IEEE Xplore. https://doi.org/10.1109/IHSH51661.2021.9378739

Bouhafra, S., & Bahi, H. E. (2024). Deep Learning Approaches for Brain Tumor Detection and Classification Using MRI Images (2020 to 2024): A Systematic Review. *Deleted Journal*. https://doi.org/10.1007/s10278-024-01283-8

Sonali, Viswanadh, M. K., Singh, R. P., Agrawal, P., Mehata, A. K., Pawde, D. M., Narendra, Sonkar, R., & Muthu, M. S. (2018). Nanotheranostics: Emerging Strategies for Early Diagnosis and Therapy of Brain Cancer. *Nanotheranostics*, *2*(1), 70–86. https://doi.org/10.7150/ntno.21638

Özer, İ. (2024). *Beyin Tümörlerinde Erken Teşhisin Önemi ve Tedavi Yöntemleri – Op.Dr. İlker Özer*. Drilkerozer.com. https://drilkerozer.com/beyin-tumorlerinde-erken-teshisin-onemi-ve-tedavi-yontemleri/

Omg Its Me. (2022). *Brain Tumor Dataset*. Roboflow. https://universe.roboflow.com/omg-its-me/brain-tumor-m4vom

Detection, brain tumor. (2024). *Tumor Detection Dataset*. Roboflow. https://universe.roboflow.com/brain-tumor-detection-wsera/tumor-detection-ko5jp

Furkan Çolmabey. (2021, August 26). *Derin Öğrenme Modellerinde Aktivasyon Fonksiyonları*. Medium; Deep Learning from Deepest. https://medium.com/deep-learning-from-deepest/derin-%C3%B6%C4%9Frenme-modellerinde-aktivasyon-fonksiyonlar%C4%B1-124b49c96a66

Kingma, D., & Lei Ba, J. (2015). *ADAM: A METHOD FOR STOCHASTIC OPTIMIZATION*. https://arxiv.org/pdf/1412.6980

https://doi.org/10.71284/asc.2025178

ÖLÇEKLENEBİLİR YEŞİL DALGA SENKRONİZASYON SİSTEMLERİ: BÜYÜK ÖLÇEKLİ KENTSEL TRAFİK AĞLARI İÇİN DERİN PEKİŞTİRMELİ ÖĞRENMENİN (DRL) KULLANIMI

SCALABLE GREEN WAVE SYNCHRONIZATION SYSTEMS: THE USE OF DEEP REINFORCEMENT LEARNING (DRL) FOR LARGE-SCALE URBAN TRAFFIC NETWORKS

Erke Arıbaş[1]

Özet

Kentsel trafik akışını optimize etmek amacıyla geliştirilen yeşil dalga senkronizasyon sistemleri, trafik sinyallerinin zamanlamasını koordine ederek araçların kesintisiz ilerlemesini sağlar. Ancak, büyük ölçekli kentsel ağlarda bu sistemlerin uygulanması, artan ağ karmaşıklığı, yüksek veri hacmi ve gerçek zamanlı adaptasyon gereksinimleri gibi önemli ölçeklenebilirlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu çalışma, derin pekiştirmeli öğrenme (DRL) yöntemlerinin, trafik sinyal zamanlamalarının optimizasyonu, trafik sıkışıklığının azaltılması ve emisyonların düşürülmesi gibi alanlarda sağladığı adaptif çözümleri incelemektedir. DRL tabanlı yaklaşımlar, karmaşık trafik dinamiklerine uyum sağlayarak daha akıllı, güvenli ve çevre dostu trafik yönetim sistemlerinin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Çalışmada, teorik temellerin yanı sıra vaka analizleri ve mevcut uygulama örnekleri üzerinden DRL'nin potansiyeli ve sınırlamaları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil dalga; trafik senkronizasyonu; derin pekiştirmeli öğrenme; kentsel trafik; ölçeklenebilir sistemler; trafik akışı; akıllı ulaşım sistemleri.

Abstract

Green wave synchronization systems, developed to optimize urban traffic flow, coordinate the timing of traffic signals to enable vehicles to proceed without interruption. However, the implementation of these systems in large-scale urban networks introduces significant scalability issues, such as increased network complexity, high data volumes, and the need for real-time adaptation. This study examines the adaptive solutions provided by deep reinforcement learning (DRL) methods in optimizing traffic signal timings, reducing traffic congestion, and lowering emissions. DRL-based approaches facilitate the development of smarter, safer, and more environmentally friendly traffic management systems by adapting to complex traffic dynamics. In this study, the potential and limitations of DRL are evaluated through both theoretical foundations and case analyses of current applications.

Keywords: Green wave; traffic synchronization; deep reinforcement learning; urban traffic; scalable systems; traffic flow; intelligent transportation systems.

[1]Dr., Istanbul Technical University, Turkey, e-mail: aribas@itu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-2780-6621

GİRİŞ

Günümüz şehirlerinde, hızla artan araç sayısı, nüfus yoğunluğu ve karmaşık yol ağları, trafik sıkışıklığı, uzun seyahat süreleri ve yüksek yakıt tüketimi gibi ciddi problemleri beraberinde getirmektedir [1]. Geleneksel trafik yönetim sistemleri, sabit zamanlı ve önceden planlanmış sinyal zamanlamaları ile çalışırken, bu sistemler artan ve değişken trafik dinamiklerine karşı yeterli esneklik sağlayamamaktadır [2]. Bu durum, kentsel alanlarda trafik akışını optimize etmek için yeni ve dinamik yöntemlerin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yeşil dalga senkronizasyon sistemi, belirli bir güzergâh üzerinde araçların sabit bir hızda hareket etmesini sağlayarak, ardışık kavşaklarda dur-kalk hareketini en aza indirger. Bu sistemler sayesinde trafik akışı hızlanır, araçların bekleme süresi azalır ve dolayısıyla emisyonlar ile yakıt tüketimi düşer [3]. Yeşil dalga uygulamaları, yalnızca trafik sıkışıklığını hafifletmekle kalmayıp, sürücü memnuniyetini artırarak kentsel yaşam kalitesini yükseltmeyi de amaçlamaktadır [4].

Bununla birlikte, büyük ölçekli kentsel trafik ağlarında yeşil dalga senkronizasyonunun uygulanması, artan trafik verisi hacmi, farklı yol tipleri ve çeşitli trafik durumlarının varlığı nedeniyle önemli zorluklar barındırmaktadır [5]. Geleneksel yöntemler, bu ölçekli ve dinamik yapıdaki ağlarda gerçek zamanlı adaptasyon sağlamada yetersiz kalmakta, bu da sinyal zamanlamalarının optimize edilememesine ve dolayısıyla trafik akışının düzensizleşmesine neden olmaktadır [6].

Bu noktada, derin pekiştirmeli öğrenme (DRL) algoritmaları, çevresel etkileşimlerden sürekli öğrenme kapasitesi sayesinde, trafik sinyallerinin optimum zamanlamalarını belirleme konusunda yenilikçi çözümler sunmaktadır [7]. DRL, yüksek boyutlu ve karmaşık trafik durumlarında, geleneksel algoritmaların yetersiz kaldığı noktada adaptif stratejiler geliştirerek, kentsel trafik ağlarında esnek ve ölçeklenebilir çözümler ortaya koymaktadır [8]. Örneğin, DRL tabanlı sinyal kontrol sistemleri, trafik yoğunluğundaki ani değişikliklere anında yanıt verebilmekte ve sinyallerin dinamik olarak ayarlanmasını mümkün kılmaktadır [9].

Son zamanlarda yapılan çalışmalar, DRL'nin yeşil dalga senkronizasyon sistemlerine entegre edilmesinin, trafik sıkışıklığını azaltmada ve yolcu bekleme sürelerini minimize etmede önemli başarılar elde ettiğini göstermektedir [10]. Bu yöntemler, trafik verilerinin gerçek zamanlı işlenmesi ve sürekli güncellenen modeller sayesinde, sinyal zamanlamalarında adaptif çözümler sunarak kentsel trafik yönetiminde devrim niteliğinde gelişmeler sağlamaktadır [11]. Ayrıca, DRL tabanlı sistemlerin çevresel etkileri azaltarak, sera gazı emisyonlarını minimize etme potansiyeli, sürdürülebilir ulaşım çözümlerine yönelik küresel çabalara da katkı sunmaktadır [12].

Bu makalede, kentsel trafik ağlarında yeşil dalga senkronizasyon sistemlerinin ölçeklenebilirliği üzerine odaklanılarak, derin pekiştirmeli öğrenmenin bu alandaki potansiyel uygulamaları detaylı şekilde incelenecektir. Çalışmada, teorik modellemelerin yanı sıra, vaka analizleri ve simülasyon sonuçları üzerinden DRL'nin trafik sinyalizasyonuna entegrasyonunun etkinliği değerlendirilmekte, ayrıca mevcut uygulama örnekleri ile geleceğe yönelik araştırma alanları tartışılacaktır [13]. Böylece, DRL'nin yeşil dalga sistemlerinin geliştirilmesinde oynayabileceği rol ve sunduğu avantajlar kapsamlı bir şekilde ortaya konulacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma, geleneksel trafik yönetim sistemlerinin karşılaştığı ölçeklenebilirlik ve adaptasyon sorunlarını, derin pekiştirmeli öğrenme yöntemleriyle aşmanın mümkün olduğunu göstermeyi hedeflemektedir. DRL'nin kentsel trafik ağlarına entegrasyonu, sadece trafik akışını iyileştirmekle kalmayıp, aynı zamanda çevresel ve ekonomik faydalar sağlayarak, geleceğin akıllı ulaşım sistemlerinin temelini oluşturacaktır [14].

1. YÖNTEM

Bu çalışmada, büyük ölçekli kentsel trafik ağlarında yeşil dalga senkronizasyonunun optimize edilmesi amacıyla derin pekiştirmeli öğrenme (DRL) tabanlı bir yöntem geliştirilmiştir. İlk adımda, trafik akışının dinamik doğasını ve kavşaklardaki etkileşimleri gerçek zamanlı olarak yansıtabilmek için, SUMO simülasyon ortamı kullanılarak birbirine bağlı kavşaklardan oluşan bir trafik ağı modellenmiştir. Sonrasında, trafik sinyallerinin dinamik kontrolünü sağlamak amacıyla, DRL algoritması uygulanarak mevcut trafik verilerinden elde edilen durum–eylem çiftleri üzerinden optimal sinyal zamanlamaları belirlenmiştir. Yöntemin temelinde, araç bekleme süresi, gecikme, emisyon ve yakıt tüketimi gibi performans ölçütlerini minimize etmeyi hedefleyen ödül fonksiyonu tasarımı yer almaktadır. Böylece, DRL'nin adaptif öğrenme mekanizması kullanılarak, trafik ışıklarının çevresel etkileşimlere göre dinamik olarak ayarlanması sağlanmakta, trafik akışı iyileştirilmekte ve kentsel çevresel etkiler azaltılmaktadır.

1.1. Ortamın Modellenmesi ve Simülasyon Kurulumu

Yöntemin ilk adımı, gerçek kentsel trafik dinamiklerini yansıtacak bir simülasyon ortamının oluşturulmasıdır. Bu amaçla, açık kaynaklı SUMO (Simulation of Urban Mobility) simülatörü kullanılarak, birbirine bağlı kavşaklardan oluşan bir trafik ağı modellenir [1]. Kavşaklar arası mesafe, yol şerit sayısı, trafik yoğunluğu gibi parametreler belirlenir. Böylece, senaryonun gerçek dünya koşullarına uygunluğu sağlanır. Simülasyon ortamı, hem trafik akışının hem de trafik ışığı senkronizasyonunun detaylı incelenmesine olanak tanır.

1.2. Trafik Sinyalizasyonunun Dinamik Kontrolü

Simülatörde, yeşil dalga etkisini ortaya koymak için trafik ışıklarının zamanlaması dinamik olarak ayarlanır. Geleneksel sabit zamanlı sistemlerin aksine, sinyal kontrolü trafik yoğunluğu, araç hızı ve trafik akışı gibi gerçek zamanlı verilerle belirlenir. Bu veriler, çevresel durum (state) olarak DRL algoritmasına beslenir ve optimal sinyal zamanlamaları, trafik akışını iyileştirmek üzere belirlenir [2].

1.3. Derin Pekiştirmeli Öğrenme Algoritmasının Uygulanması

Geliştirilen yöntemde, DRL algoritması olarak Derin Q-Ağları (DQN) tercih edilir. DQN, sinir ağı yapısını kullanarak durum–eylem değer fonksiyonunu (Q-fonksiyonu) yaklaşıklar. Aşağıdaki güncelleme formülü, klasik Q-öğrenme algoritmasının derin öğrenme uyarlamasını göstermektedir:

$$Q(s, a) \leftarrow Q(s, a) + \alpha \cdot [r + \gamma \cdot \max_{(a')} Q(s', a') - Q(s, a)] \quad (1)$$

Burada, s mevcut durum, a seçilen eylem, r alınan ödül, s′ sonraki durum, α öğrenme oranı ve γ indirim faktörünü temsil eder [3].

1.4. Ödül Fonksiyonunun Tasarımıadımı

Ödül fonksiyonu, DRL ajanının doğru stratejiyi öğrenmesi için kritik öneme sahiptir. Tasarlanan ödül fonksiyonu; araçların bekleme süreleri, gecikme, enerji tüketimi ve emisyon değerleri gibi trafik performans göstergelerini minimize etmeye yönelik olarak belirlenir. Örneğin, ödül fonksiyonu aşağıdaki gibi formüle edilebilir:

$$R = -(w_1 \square \text{Gecikme} + w_2 \square \text{Bekleme_Süresi} + w_3 \square \text{Emisyon} + w_4 \square \text{Yakıt_Tüketimi}) \quad (2)$$

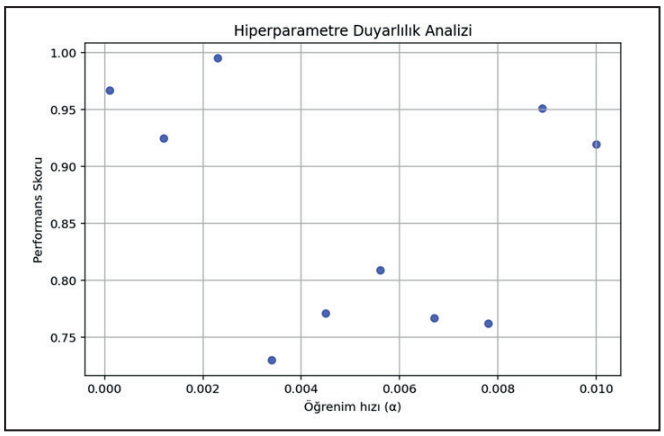
Burada w_1, w_2, w_3 ve w_4, ilgili parametrelerin ağırlık katsayılarıdır. Bu yapı sayesinde ajan, trafik ışıklarını optimum şekilde kontrol ederek genel trafik akışını iyileştirmeyi hedefler [4].

1.5. Eğitim Süreci ve Hiperparametre Ayarlamaları

Bir DRL modelinin performansı, belirli hiperparametrelerin doğru şekilde seçilmesine bağlıdır. Özellikle öğrenme oranı (α), modelin yeni bilgileri ne kadar hızlı öğrendiğini belirleyen kritik bir faktördür. Çok düşük bir öğrenme oranı (α), modelin eğitimi sırasında aşırı yavaş öğrenmesine ve optimal stratejilere ulaşmasının uzun zaman almasına neden olabilir. Öte yandan, çok yüksek bir öğrenme oranı (α), modelin kararsız hale gelmesine ve optimal olmayan rastgele kararlar vermesine yol açabilir. Bu nedenle, hiperparametre duyarlılık analizi gerçekleştirilerek farklı öğrenme oranlarının (α) modelin performansı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan analizlerde, belirlenen farklı α değerleri için modelin toplam ödül veya doğruluk değerleri ölçülerek dağılım grafiği (scatter plot) ile görselleştirilmiştir. Bu grafik, hiperparametre değişimlerinin model performansı üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Analiz sonucunda, belirli bir öğrenme oranı (α) ve indirim faktörü (γ) kombinasyonunun en iyi performansı sağladığı gözlemlenmiştir. Ancak, bu parametrelerin manuel olarak seçilmesi yerine, Bayesçi Optimizasyon (Bayesian Optimization) yöntemi kullanılarak otomatik bir Şekil 1'de en uygun değerlerin belirlenmesi gerekmiştir. Bayesçi Optimizasyon, hiperparametre seçim sürecini daha verimli hale getirerek, gereksiz hesaplama yükünü azaltırken, modelin en iyi performansa ulaşmasını sağlayan hiperparametre kombinasyonunu keşfetmeye yardımcı olmuştur. Bu doğrultuda, çalışmada Bayesçi Optimizasyon tabanlı hiperparametre ayarlaması gerçekleştirilerek, modelin kararlılığını artırmak ve genel performansını optimize etmek için en uygun öğrenme oranı ve indirim faktörü belirlenmiştir. Böylece, model aşırı öğrenme (overfitting) veya eksik öğrenme (underfitting) sorunlarından kaçınarak, daha dengeli ve güvenilir bir öğrenme sürecine sahip olması sağlanmıştır.

Şekil 1: Hiperparametre Duyarlılık Analizi

DRL ajanının eğitim süreci, simülasyon ortamından elde edilen veriler kullanılarak gerçekleştirilir. Eğitim sürecinde, deneyim tekrarı (replay buffer) mekanizması ve hedef ağ (target network) güncelleme teknikleri kullanılarak stabil öğrenme sağlanır. Aşağıdaki örnek tablo, eğitim sırasında kullanılan bazı temel hiperparametreleri özetlemektedir.

Bu parametreler, ajan performansının optimizasyonunda kritik rol oynar ve deneysel çalışmalarda ayarlanarak en iyi sonuçlar elde edilir [5].

Tablo 1: Eğitim Süreci ve Hiperparametre Ayarlamaları

Hiperparametre	Temel parametreler	
	Açıklama	Örnek Değer
Öğrenme Oranı (α)	Güncelleme adımındaki adım büyüklüğü	0.0001
İndirim Faktörü (γ)	Gelecekteki ödüllerin değeri	0.99
Batch Boyutu	Her güncellemede kullanılan örnek sayısı	32
Replay Buffer Boyutu	Deneyim tekrarı belleğinde saklanan örnek sayısı	50.000
Hedef Ağ Güncelleme Aralığı	Hedef ağın güncellenme sıklığı	10.000 adım

1.6. Performans Ölçümü ve Sonuçların Değerlendirilmesi

Eğitim süreci tamamlandıktan sonra, DRL ajanının performansı, trafik akışı, bekleme süresi, gecikme ve emisyon değerleri gibi ölçütlerle değerlendirilir. Gerçek zamanlı simülasyon sonuçları, DRL tabanlı sinyal kontrol sisteminin geleneksel yöntemlere kıyasla sağladığı iyileştirmeleri ortaya koyar. Elde edilen sonuçlar, sistemin ölçeklenebilirliği ve adaptasyon yeteneği hakkında detaylı analizlere tabi tutulur. Bu değerlendirme, yöntemin kentsel trafik yönetimi açısından uygulanabilirliğini ve sürdürülebilirliğini ortaya koyacak önemli bir adımdır [6].

Sonuç olarak, geliştirilen yöntem; simülasyon ortamı, DRL algoritması, ödül fonksiyonu tasarımı, hiperparametre ayarlamaları ve performans değerlendirmesi adımlarını içeren bütünsel bir yaklaşım sunar. Bu yapı, kentsel trafik ağlarında yeşil dalga senkronizasyonunun optimize edilmesi için yenilikçi ve ölçeklenebilir çözümler sağlayarak, trafik sıkışıklığı, gecikme ve çevresel etkilerin azaltılmasına önemli katkılar sunmayı hedeflemektedir [7].

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, DRL tabanlı yeşil dalga senkronizasyon sisteminin kentsel trafik yönetiminde sunduğu avantajları ortaya koymuştur. Yapılan simülasyon deneyleri ve karşılaştırmalı analizler, DRL yönteminin geleneksel sabit zamanlı sinyalizasyon sistemlerine göre daha etkin bir trafik akışı sağladığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, trafik yoğunluğunu azaltarak bekleme sürelerini minimize etme, yakıt tüketimini düşürme ve karbon emisyonlarını azaltma gibi çevresel ve ekonomik kazanımları vurgulamaktadır.

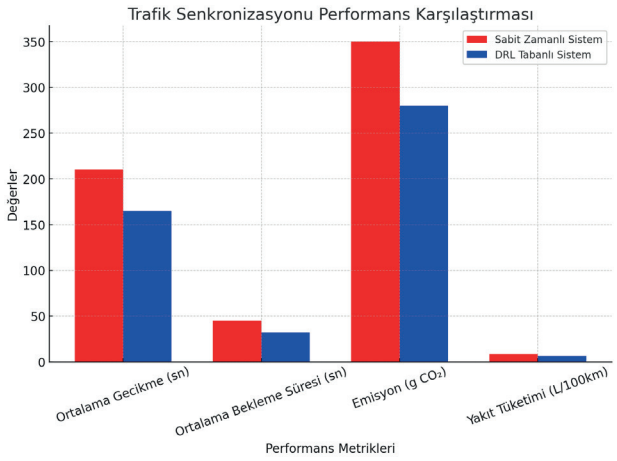
Simülasyon deneyleri sonucunda, DRL tabanlı sistemin farklı trafik performans ölçütlerinde geleneksel sabit zamanlı yönteme göre belirgin iyileşmeler sağladığı görülmüştür. Yapılan analizlere göre, Tablo 1'de de gösterildiği üzere, sabit zamanlı sistemde ortalama gecikme süresi 210 saniye iken, DRL tabanlı sistemde bu süre 165 saniyeye düşerek yaklaşık %21 oranında iyileşme elde edilmiştir. Benzer şekilde, araçların bekleme süresi 45 saniyeden 32 saniyeye inmiş; bu da %29'luk önemli bir azalma sağlamıştır. Ayrıca, emisyon seviyesi 350 g CO_2'den 280 g CO_2'ye, yakıt tüketimi ise 8.2 L/100km'den 6.5 L/100km'ye düşmüştür. Bu veriler, DRL algoritmasının trafik sinyal optimizasyonu açısından güçlü bir araç olduğunu ve kentsel trafik akışını önemli ölçüde iyileştirebildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Performans Karşılaştırma Tablosu

Performans Göstergesi	Performans Parametreleri	
	Sabit Zamanlı Sistem	DRL Tabanlı Sistem
Ortalama Gecikme (sn)	210	165
Ortslsms Bekleme Süresi	45	32
Emisyon (g CO_2)	350	280
Yakıt Tüketimi (L/100km)	8.2	6.5

Yapılan deneylerin sonuçlarını görselleştirmek amacıyla oluşturulan çubuk grafik, sabit zamanlı sistem ile DRL tabanlı sistem arasındaki performans farklarını Şekil 2'de net bir biçimde ortaya koymaktadır. Grafikte kırmızı çubuklar, geleneksel sabit zamanlı sinyalizasyon sisteminin performans değerlerini, mavi çubuklar ise DRL tabanlı sistemin elde ettiği iyileştirilmiş değerleri temsil etmektedir. Bu görsel sunum, DRL'nin ortalama gecikme, bekleme süresi, emisyon ve yakıt tüketimi gibi kritik performans ölçütlerinde sağladığı gelişmeleri açıkça göstermektedir.

Şekil 2: Trafik Senkronizasyonu Performans Karşılaştırılması

DRL yöntemi ajanı, simülasyon ortamında eğitim süreci boyunca ödül fonksiyonunu maksimize etmek üzere tasarlanmıştır. Eğitim sırasında ajan, trafik yoğunluğu, araç akışı ve sinyal durumu gibi çevresel verilerden öğrenerek optimal kararlar geliştirmiştir. Deneyim tekrarı (replay buffer) ve hedef ağ güncelleme teknikleri kullanılarak eğitim süreci kararlı hale getirilmiş, başlangıçta rastgele hareket eden ajan zamanla öğrenme sürecini tamamlayarak daha stabil ve optimum trafik sinyalizasyon stratejileri geliştirmiştir. Bu adaptasyon yeteneği, DRL tabanlı trafik sinyalizasyon sistemlerinin büyük ölçekli şehir ağlarına entegre edilmesinin önünü açacak güçlü bir kanıt sunmaktadır.

DRL tabanlı sistemin şehir içi trafik akışı üzerindeki etkileri de deneysel olarak ortaya konulmuştur. Araçlar, daha az dur-kalk hareketi nedeniyle, yakıt tüketimi ve emisyon seviyelerinde düşüş yaşamış; bu durum, sürücülerin daha hızlı ve öngörülebilir bir seyahat deneyimi elde etmesini sağlamıştır. Ayrıca, DRL'nin adaptif sinyal kontrolü özelliği, değişken trafik koşullarına karşı duyarlı bir sistem oluşturmuş, böylece trafik akışında daha akıcı bir düzen sağlanmıştır. Bu etkenler, kentsel trafik yönetiminde DRL tabanlı sistemlerin uygulanabilirliğini ve ölçeklenebilirliğini artırmaktadır.

Elde edilen sonuçlar, DRL'nin trafik sinyalizasyon optimizasyonunda başarılı bir araç olduğunu göstermesine rağmen, yöntemin daha geniş ölçekli sistemlere uygulanabilmesi için ek çalışmaların yapılması gerekmektedir. Özellikle, gerçek zamanlı veri entegrasyonu konusunda sensörler, akıllı kameralar ve araçlar

arası (V2V) iletişim teknolojilerinin kullanılması önerilmektedir. Ayrıca, trafik sinyallerinin kontrolünü tek bir ajandan ziyade çok ajanlı DRL modelleriyle sağlamak, sistemin ölçeklenebilirliğini artıracaktır. Son olarak, simülasyon sonuçlarının doğrulanması amacıyla, şehirlerde pilot projeler uygulanarak gerçek dünya verileriyle test edilmesi de önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında geliştirilen DRL tabanlı yeşil dalga senkronizasyon yöntemi, büyük ölçekli kentsel trafik ağlarında geleneksel yöntemlere göre belirgin performans iyileştirmeleri sağlamıştır. Ortalama gecikme süresi ve bekleme süresi düşerken, yakıt tüketimi ve karbon emisyonlarında da önemli azalmalar gözlemlenmiştir. Bu bulgular, gelecekteki akıllı ulaşım sistemlerinde DRL'nin kritik bir rol oynayabileceğini, kentsel trafik yönetimini optimize ederek daha akıcı, çevre dostu ve enerji verimli bir ulaşım altyapısı oluşturulabileceğini göstermektedir.

Grafik ve Tablo Özetlerine bakacak olursak, çalışmada kullanılan Tablo 1, eğitim süreci ve parametre oluşturma sürecini detaylı olarak bize gösterirken, Tablo 2 ise sabit zamanlı sistem ile DRL tabanlı sistemin ortalama gecikme, bekleme süresi, emisyon ve yakıt tüketimi gibi performans metriklerindeki farkları özetlemektedir. Şekil 1'de Hiperparametre Duyarlılık Analizi, Şekil 2 ise, çubuk grafik aracılığıyla her iki yöntemin performans ölçütlerindeki iyileşmeleri görsel olarak karşılaştırmaktadır. Ayrıca, DRL yöntem ajanının eğitim süreci boyunca kazandığı ödül değerlerinin artışı, ajanın adaptasyon yeteneğini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, DRL tabanlı sinyalizasyon sistemlerinin kentsel trafik yönetiminde uygulanabilirliğini desteklemekte ve gelecekte akıllı şehir altyapılarında önemli bir yer edinebileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Wikipedia, "Green wave", Wikipedia. Accessed: Feb. 21, 2025. [Online]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Green_wave.

Eastgate Software, "Green Waves: Adaptive Traffic Light Management Future", Eastgate Software. Accessed: Feb. 21, 2025. [Online]. Available: https://eastgate-software.com/green-waves-adaptive-traffic-light-management-future/.

PPKTechnology.Web, "Greenwave linking Systems - TrafficController", PPKTechnology.Web. Accessed: Feb. 21, 2025. [Online]. Available: http://ppktechnology.com.my/Service/GreenwavelinkingSystems.

ResearchGate, "Green-Wave Traffic Theory Optimization and Analysis" [PDF], ResearchGate. Accessed: Feb. 21, 2025. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/276497476_Green-Wave_Traffic_Theory_Optimization_and_Analysis.

F. Ayık, "Utilizing Deep Reinforcement Learning in Control: Release the Power of Intelligent Systems", Medium. Accessed: Feb. 21, 2025. [Online]. Available: https://medium.com/@ayikfurkan1/utilizing-deep-reinforcement-learning-in-control-unleashing-the-power-of-intelligent-systems-a0e2d690cbd7.

Greenrobot, "Why out-of-the-box Data Sync solutions are more important than ever", Greenrobot. Accessed: Feb. 21, 2025. [Online]. Available: https://greenrobot.org/news/why-out-of-the-box-data-sync-solutions-are-more-important-than-ever/.

SWARCO, "Green Wave in Traffic: Challenges", SWARCO. Accessed: Feb. 21, 2025. [Online]. Available: https://www.swarco.com/mobility-future/intelligent-transportation-systems/green-wave-traffic.

https://doi.org/10.71284/asc.2025179

AI ADOPTION AND DIGITAL READINESS IN ARCHITECTURE EDUCATION: A STUDY OF KOLEJ KOMUNITI KUCHING STUDENTS

Foong Ching Liew[1]

Nuraini Mahmud[2]

Luke Kenny Doring[3]

Abstract

This study explores the integration of digital tools, particularly artificial intelligence (AI) platforms like ChatGPT, among architecture students at Kolej Komuniti Kuching. While traditional software such as AutoCAD and SketchUp remains part of the core curriculum, students increasingly rely on AI-generated content for design ideation, research, and academic writing. This shift marks a move away from conventional resources like Google Search, textbooks, and academic databases, reflecting a broader change in how students process and apply information. Focusing on Semester 1 to 3 students, the research examines digital readiness, AI tool usage patterns, and preferences for online content. ChatGPT is used not only as a writing aid but also for design concept development and project guidance. Social media platforms like TikTok and Instagram are also gaining traction for visual inspiration and tutorials, gradually replacing YouTube and Pinterest. A quantitative approach using structured surveys assesses student engagement with tools such as ChatGPT, AutoCAD, SketchUp, Canva, Google Classroom, and social media. The study evaluates students' self-reported proficiency, usage frequency, and perceived effectiveness in learning and design. Findings will provide insight into students' digital behaviors, their reliance on AI, and the impact on academic and creative performance. The study underscores the need for integrating AI literacy and digital ethics into architectural education. For TVET institutions, aligning curricula with evolving digital trends is crucial. Policymakers must invest in digital infrastructure, promote equitable software access, and support educator training to ensure relevance in today's AI-driven learning environment

Keywords: Architecture education, AI in learning, digital tools, student behavior.

INTRODUCTION

AI is revolutionizing higher education, and not just in technical and design-based constituencies such as architecture. Tools such as ChatGPT, Bing AI, Gemini, and DeepSeek have seen an increase in usage on research, writing, design, and critical thinking (Asfour, 2024; Tian et al., 2024). Faced with the Fourth Industrial Revolution, Malaysian higher education should lead the way in nurturing AI literacy among students' future career prospects (Zulkifli & Md Kassim, n.d.).

AI tools provide benefits including immediate feedback and personalized learning (Neo, 2022), but challenges remain especially those related to ethical use, academic integrity, and trust in AI-generated outputs (Chukwuere, 2024; Ayanwale & Ndlovu, 2024). The Unified Theory of Acceptance and Use of

[1,2,3] Kolej Komuniti Kuching

[1]Corresponding Author, Liew Foong Ching, Kolej Komuniti Kuching, fcliew@gmail.com

Technology (UTAUT) model is a good tool for predicting student technology acceptance behaviors (Tian et al., 2024).

Although studies on AI adoption have escalated worldwide, research on AI adoption among vocational students in Malaysia has been scant. This research is carried out among Sijil Teknologi Senibina students in Kolej Komuniti Kuching. These initial results indicate that the first-semester students prefer ChatGPT to retrieve information, and third-semester students prefer Google. Yet Google is the go-to source for image searches for all students.

This research evaluates the students' digital readiness, attitudes towards AI and the teachers' role in promoting effective use. The aim of the study was to provide insights into curriculum development and education policy and thereby to contribute to a responsible implementation of AI in vocational architecture education, providing essential digital and ethical competencies among students.

1. LITERATURE REVIEW

This research is based on the Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT) and provides a framework for exploration of the adaptation of Artificial Intelligence (AI) tools among architecture students at Kolej Komuniti Kuching. Completed UTAUT, a model introduced by Venkatesh et al., has been found to be successful among different educational environments in Malaysia (Kankok et al., 2020) to include constructs such as performance expectancy, effort expectancy, social influence and facilitating conditions. These factors determine behavioural intention and real use, thus UTAUT can serve as a good theoretical base to study the adoption of AI in VAE.

The increasing integration of AI applications like ChatGPT and Gemini in higher education reflects recent advancements in natural language processing and machine learning (ZULKIFLI & MD KASSIM, n.d.). Offloading such processing from students helps facilitate access to and production of academic content, especially in text-intensive activities. While AI is increasingly used in architectural design, students often rely on visual resources and information from platforms like online search engines and design inspiration websites (Asfour, 2024).

Digital readiness, encompassing access to technology, digital competencies, and supportive attitudes, is a critical factor influencing the successful adoption of AI technologies (Nguyen et al., 2019; Lokuge et al., 2018) but many students do not routinely receive formal training in AI tools. Educators play a pivotal role in developing students' digital literacy and promoting appropriate technology use, which are essential for equitable access to education in the digital age (Passey et al., 2024). Addressing the digital and ethical divides requires concerted efforts to ensure that all students, regardless of their socioeconomic background, have the necessary resources and support to participate fully in digital learning environments (Aziz & Hossain, 2024). and to enable learning provision through AI to be unbiased and effective in the vocational educational sector in Malaysia.

2. METHODOLOGY

This study explores the adoption of Artificial Intelligence (AI) tools and the level of digital readiness among architecture students at Kolej Komuniti Kuching, with the aim of assessing students' preparedness, perceptions, and usage patterns of AI technologies in architectural education. A descriptive research design was used, employing purposive sampling to select a total of 93 students enrolled in the Sijil Teknologi Senibina program: 25 from Semester 1, 48 from Semester 2, and 20 from Semester 3.

A structured questionnaire was used as the primary data collection tool, capturing information on students' use of AI tools such as ChatGPT, traditional search engines like Google, and visual platforms such as

Pinterest. The questionnaire also assessed digital readiness, including access to technology, confidence in using digital tools, and the extent of lecturer guidance.

This study assumes that the sample represents the broader student population and that responses are honest and unbiased. The use of purposive sampling was deemed appropriate to capture varied experiences across academic levels. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics in Microsoft Excel to identify usage trends and cohort differences. This approach provides insights into AI integration in TVET education and supports the development of informed digital learning strategies.

3. RESULT

This result provides an overview on the AI adoption and digital readiness by architecture students for Kolej Komuniti Kuching Sarawak. Findings point into different directions in digital skills, tool usage, and attitudes between semester levels.

Table 1 reveals that students had moderate digital readiness and 70% had intermediate level proficiency in general CAD applications. But the SketchUp skill was different by a large margin. There was universal confidence and regular usage reported by all semester 2 and semester 3 students - the evidence of appropriate learning and exposure to the software through their relevant course work. By comparison, sketch-up was only familiar to 5% of semester 1 students who had not yet commenced using the software their syllabus.

Table 1: Digital Skill Levels and AI Usage Patterns Among Students

Category	Semester 1	Semester 2	Semester 3	Total (%)
Intermediate CAD skills	18	36	11	70%
Confident with SketchUp skills	5%	100%	100%	65%
Frequent ChatGPT usage	72%	55%	40%	-
Frequent Google usage	60%	50%	65%	-
Formal AI guidance from lecturer	30%	30%	30%	30%
Limited internet access	45%	35%	40%	40%

And in terms of technology access, 40% of students said they face high-speed internet challenges home that could hamper their ability to fully engage AI or cloud-based design tools. Nevertheless, the majority of students had access to some digital equipment, i.e., laptops and smartphones.

When it comes for AI tool usage, 72% semester 1 students used ChatGPT frequently for writing and idea generation. There was an equal usage of ChatGPT (55%) and google search (50%) by semester 2 students, with 65% of semester 3 students still preferring traditional search engines to AI tools. More than 80% in all groups turned to Pinterest and Google for visual inspiration.

Lecturer support for integrating AI was still low, 30 % of students stated that they had received no formal teaching or support on how to effectively use AI tools.

Students perceived enhancement for the efficiency of design and idea generation as the main contributions of AI, but they were also worried about overreliance on technology. The factors such as performance expectancy, social influence, and facilitating provided support to their intention to adopt AI (Tian et al., 2024; Nasir et al., 2024).

These results emphasize the necessity of adjusting the content offered in curriculum programmes to meet technological tendencies, as well as of greater institutional support and lecturer training in AI-related tools in architectural education.

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study provides critical insights to understand the attitude toward AI adoption and digital readiness among architecture students in Kolej Komuniti Kuching. These findings indicate a general footing in digital literacy knowledge which is consistent in all groups, while students' digital practices differ according to the semester they are in. SketchUp capability was much higher among semester 2 and 3 students and limited among semester 1 students because it's the time of the curriculum. These results also support previous research findings that emphasize the significance of curriculum design in fostering digital skills development among students and educators (Pujiati, 2022; OECD, 2023).

Semester 1 students were the heaviest users of AI tools, particularly ChatGPT. This is consistent with established theories, such as Rogers' Diffusion of Innovations, which suggest that less experienced individuals are often more motivated to embrace new technologies due to their openness to innovation and lower resistance to change. On the other hand, semester 3 students were more inclined towards conventional search engines such as Google, perhaps indicative of habit or incredulity of the reliability of AI. All groups reported similar visual research habits, showing a strong inclination towards platforms such as Pinterest and Google Images, which aligns with findings by Spencer (2022) and Zhai et al. (2019) on the significance of visual tools in research and information discovery.

One of the interesting results is the lack of lecturer guidance regarding AI use. This instructional gap may hinder students' ability to engage with AI tools effectively and critically, a concern resonated by Luckin et al. (2016) who emphasized the need for guided AI integration in education to support responsible and informed use. Without guidance, the use of AI is likely to be underused or over-relied upon without proper scrutiny by students.

This research has implications for architectural pedagogy, stressing on the necessity for more-targeted AI literacy training and access to technical resources. Curriculum updates should include illustration of AI support and promote ethical, autonomous use of tools. They should also invest in Lecturer professional development, and develop clear AI guidelines which nurture integrity and innovation.

While the study offers valuable insights, its findings are context-specific and may not fully represent other institutions. Further research across diverse educational settings is recommended.

REFERENCES

Almogren, A. S., Al-Rahmi, W. M., & Dahri, N. A. (2024). Exploring factors influencing the acceptance of ChatGPT in higher education: A smart education perspective. Heliyon, 10(11). https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e31887

Asfour, O. S. (2024). How Artificial Intelligence Could Affect the Future of Architectural Design Education. Resourceedings, 4(2), 1. https://doi.org/10.21625/resourceedings.v4i2.1113

Ayanwale, M. A., & Ndlovu, M. (2024). Investigating factors of students' behavioral intentions to adopt chatbot technologies in higher education: Perspective from expanded diffusion theory of innovation. Computers in Human Behavior Reports, 14, 100396. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2024.100396

Aziz, A., & Hossain, M. T. (2024). Digital access, resources, and literacy: Mapping the digital divide and ICT learning challenges among undergraduate students in Bangladesh. Asiascape: Digital Asia, 11(3), 246–270. https://doi.org/10.1163/22142312-12340123

Chukwuere, J. E. (2024). The Future of AI Chatbots in Higher Education. https://doi.org/10.32388/ue841k

Kankok, J., Ambotang, A. S., & Kariming, N. F. A.. Mobile Learning Adoption: A perspective from a Form Six Students in Sabah, Malaysia.

Lokuge, S., Sedera, D., Grover, V., & Dongming, X. (2018). Organizational readiness for digital innovation: Development and empirical calibration of a construct. Information & Management, 56(3), 445–461.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence unleashed: An argument for AI in education. Pearson Education.

Neo, M. (2022). The merlin project: Malaysian students' acceptance of an AI chatbot in their learning process Turkish Online Journal of Distance Education, 23(3), 31. https://doi.org/10.17718/tojde.1137122

Nguyen, D. K., Broekhuizen, T., Dong, J. Q., & Verhoef, P. C. (2019). Digital readiness: Construct development and empirical validation. In International Conference on Information Systems (ICIS).

OECD. (2023). Teacher digital competences: formal approaches to their development. In OECD Digital Education Outlook 2023. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-education-outlook-2023_c74f03de-en/full-report/teacher-digital-competences-formal-approaches-to-their-development_4a05344c.html

Ofosu-Ampong, K. (2024). Beyond the hype: exploring faculty perceptions and acceptability of AI in teaching practices. Discover Education, 3(1). https://doi.org/10.1007/s44217-024-00128-4

Passey, D., Ntebutse, J. G., Ahmad, M. Y. A., & others. (2024). Populations digitally excluded from education: Issues, factors, contributions and actions for policy, practice and research in a post-pandemic era. Technology, Knowledge and Learning, 29, 1733–1750. https://doi.org/10.1007/s10758-024-09767-w

Pujiati, H. (2022). Integrating 21st Century Skills in Curriculum and Material Development Course. STAIRS: English Language Education Journal, 4(2). https://doi.org/10.21009/stairs.4.2.6

Rogers, E. M. (2003). Diffusion of innovations (5th ed.). Free Press.

Spencer, S. (2022). Visual Research Methods in the Social Sciences: Awakening Visions (2nd ed.). Taylor & Francis.

Tian, W., Ge, J., Zhao, Y., & Zheng, X. (2024). AI Chatbots in Chinese higher education: adoption, perception, and influence among graduate students—an integrated analysis utilizing UTAUT and ECM models. Frontiers in Psychology, 15. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1268549

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. MIS Quarterly, 27(3), 425–478.

Zhai, A., Wu, H.-Y., Tzeng, E., Park, D. H., & Rosenberg, C. (2019). Learning a Unified Embedding for Visual Search at Pinterest. arXiv preprint arXiv:1908.01707.

Zülkifli, A., & M.D. Kassım, N. (n.d.). AI chatbot as a study partner: an integrated utaut and ecm analysis of perception, continuance usage intention, and impact among accounting graduate students in higher education.

https://doi.org/10.71284/asc.2025180

INTEGRATING VISUAL DESIGN PLATFORMS INTO CREATIVE EDUCATION FOR ENHANCED STUDENT ENGAGEMENT

Foong Ching Liew [1]

Nuraini Mahmud [2]

Luke Kenny Doring [3]

Abstract

This research focuses on visual communication platforms used by students who study creative discplines and in this case architecture and fasion design as active elements of their academic and design activities. As computer skills become increasingly integral to education in design, these applications can help students communicate ideas visually, develop layout compositions, and articulate projects in a more visually sophisticated way. Some traditional software for technical sketches/aesthetic illustration designs may be still used, many students now prefer to use easy to use online graphics software. For students without much technical know-how, these platforms give you an easy-to-use template, with some drag-and-drop tools, and design support. These are commonly associated with making posters, design boards, portfolios and digital moodboards with process work and final presentations. This study employs a structured survey approach to identify the frequency by which the students use these platforms, the ease of use of these platforms, the effect of these platforms on creativity and overall satisfaction of students. It also investigates if these tools aid students to communicate complex concepts visually and increase design confidence and productivity. The early results indicate that visual communication technologies enable creativity, increase visual literacy, and promote better grades. With the help of mechanics-reducing tools, they say they feel more confident about producing visually compelling artwork. Its user-friendly nature also allows for experimentation and personal expression. This study accentuates the value of design education to extend the traditional technical skills toward visual communication. For education and curriculum authors, implementation of these tools in the classroom can help to ensure learning is aligned with the industry realities and the digital skills that are essential to a career in the modern creative industry.

Keywords: Visual communication, graphic design platforms, creative education, digital literacy, student engagement

[1,2,3] Kolej Komuniti Kuching

[1]Corresponding Author, Liew Foong Ching, Kolej Komuniti Kuching, fcliew@gmail.com

INTRODUCTION

In the recent age of design education, digital literacy has become a required skill for creative students of the architectural and fashion discipline. As the creative sector continues to incorporate digital tools into its processes, there is an expanding need for educational practice to be matched up with industry expectations (Fleischmann, 2020). Within this framework, visual communication software, especially intuitive, web-based graphic design programs, are widely used in the academies as tools of design boards, posters, portfolios and digital presentations. Although there is more sophisticated technical software once used in drafting and design education, a majority of students these days find their ways to easy to use, template-based design platforms where minimum technical skills are necessary (Wang et al., 2022).

This shift carries with it a few systemic questions to be posed: how are visual communication networks transforming the practice of design education, specifically in areas like architecture and fashion design, both of which depend on visual ideation and representation most? Previous research has demonstrated a positive effect of digital tools in design process productivity and engagement (Lin, 2021; Caruso & Domínguez, 2020). There is a lack empirical evidence that specifically evaluate the ways in which students in creative academic programs are utilizing these platforms to articulate sophisticated design ideas, develop visual literacy, and bolster one's own confidence in using visual communication.

The present study attempts to fill this gap by examining the use and influence of digital visual communication tools among students in architecture and fashion design in a college located in Malaysia. It explores the frequency of use, perceived easiness of use and how these tools impact students' creative confidence, productivity, and academic achievement. In addition, that study question whether these platforms may be good substitutes or complements in the frame of traditional software used in design education.

Data was collected by means of a structured survey administered to a sample of students currently involved in artistic studies. The selected method was suitable, as it provided a way to measure the perceptions and frequency of use of the platforms, additionally to address the way in which the platforms had qualitatively affected the practices of the students' design. The logic behind canvassing by email is that it can yield standardised, comparable, responses, and also provide details of some individual users' experiences (Bryman, 2016).

However, initial findings indicate that students have extensively used visual communication platforms because of their intuitive design, drag-and-drop functions, and engaging templates. These supports can increase the likelihood that students concentrate on developing concepts and experimenting, rather than on cognitive and technical load. Consequently, students are taking note of the visual boost, the creative delivery and see elevated academic output. These results are consistent with broader educational theories which stress the importance of minimizing technical impediments to release student creativity (Brown, 2009).

In view of these results, this research supports the integration of VCPs as adjunctive instruments within design courses. Their use encourages a pedagogical turn towards a more accessible, visually expressive learning space, that interlinks traditional technical training to the needs of the digital creative industry. Through the incorporation of such tools into classroom pedagogy, teachers not only can help to increase student engagement but also to maintain curricular relevance, while cultivating knowledge of a culture of visual innovation and confidence.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

This study adopts the Technology Acceptance Model (TAM) as its primary lens to investigate the integration of visual communication platforms in architecture and fashion design education. TAM highlights how Perceived Usefulness and Perceived Ease of Use shape students' intentions to adopt digital tools (Dwivedi

et al., 2020; Khasawneh et al., 2023; Yap et al., 2022). These constructs are particularly relevant in creative disciplines where students often lack advanced technical skills yet seek intuitive, powerful design tools like Canva (Nordin et al., 2023).

Complementing TAM, Visual Literacy Theory emphasizes the necessity of developing students' ability to interpret, create, and communicate through visuals. In design education, visual literacy underpins creativity, idea development, and narrative construction (Metz, 2021; Mendoza & Kabilan, 2022). Mastery of these skills is vital for effective communication in visually driven fields such as architecture and fashion.

Additionally, Cognitive Load Theory (Sweller, 2010; Leppink, 2020) supports the importance of simplifying complex learning environments. Web-based platforms with templates and drag-and-drop features reduce extraneous load, allowing students to focus on content generation rather than technical operations (Puteh et al., 2021).

The synergy of these theories creates a framework that explains how digital design platforms support visual competency, enhance student creativity, and improve learning outcomes—especially in contexts with limited access to advanced software (Rahman & Hashim, 2021; Zulkifli & Md Kassim, n.d.). These tools also promote collaborative learning, self-expression, and motivation (Komarzyńska-Świeściak et al., 2021; Jaiswal, 2020), while enabling personalized and inclusive learning experiences (Zou et al., 2025).

Transdisciplinary design education also benefits from e-learning platforms that support media sharing, real-time discussion, and visual collaboration (Gee, 2022; Ariya et al., 2025). As digital media continues to shape educational landscapes, instructors must foster students' ability to critically evaluate visual content and understand its ideological implications (Yildiz et al., 2024).

In conclusion, this framework proposes that Perceived Usefulness, Ease of Use, and Visual Literacy contribute to students' Creative Confidence, Productivity, and Learning Outcomes, especially in Malaysian design education where accessibility, inclusivity, and innovation are critical.

2. METHODOLOGY

2.1. Research Purpose and Significance

This paper is a case study of how architecture and fashion design students in Malaysian community colleges and polytechnics use visual communication platforms such as Canva in their study and design work. It discusses what they are used for, what affects their usage has on creativity and learning and why easy tools for designing are important in education. Based on the Technology Acceptance Model, Visual Literacy Theory, and Cognitive Load Theory, this study examines effects of Perceived Usefulness, Ease of Use, and Visual Literacy on students' Creativity, Confidence and Productivity.

It was also chosen as a result of the widespread use of easy to access and web-based tools in creative education and the need for students to have the possibility to access more advanced software. The results of this study can help educators to choose suitable design platform, develop the curriculum, and improve instructional strategies. There is also discussion of the requirement for digital literacy and visual communication skills for contemporary creative industries.

2.2. Research Population and Sample

The research population comprises Semester 1 to 3 students enrolled in architecture and fashion design programs at Malaysian community colleges and polytechnics. A purposive sampling technique was used to select participants who actively engage in design-based coursework involving visual communication tools. A total of 80 students were selected, ensuring diversity across programs and institutions. The sample size

was determined based on accessibility, relevance to the study objectives, and the need for varied input on platform usage, creativity, and learning experience. This sample is considered representative of the target design student population in technical education.

2.3. Research Design and Data Collection

This study adopted a quantitative survey design to examine how visual communication platforms impact creativity, productivity, and learning among architecture and fashion design students. A structured questionnaire was distributed to a purposive sample of 80 students from Malaysian community colleges and polytechnics. The questionnaire included Likert-scale and multiple-choice items aligned with the Technology Acceptance Model and Visual Literacy Theory. Data were collected online and analyzed using Microsoft Excel. Descriptive statistics such as means, percentages, and frequencies were calculated. The study conceptual model explored how Perceived Usefulness, Ease of Use, and Visual Literacy influence student outcomes. Excel charts were used to visually represent trends, supporting a practical and accessible approach to data analysis for small-scale educational research.

3. RESULT

The purpose of this study was to examine design students in both architecture and fashion design fields in their use of VCPs based on perceived usefulness, perceived ease of use, and visual literacy and overall satisfaction. The data using a sample of 60 students was analyzed with the help of Microsoft Excel and the results were graphically provided in charts to make the trends and pattern clear.

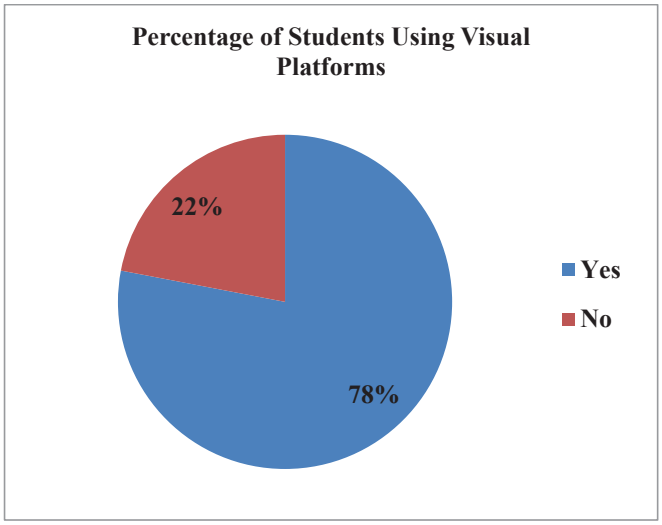
3.1. Platform Usage

According to the data in Table 1, and pie chart (Figure 1), the use of online visual communication tools (such as Canva), was frequent among the majority of the students (65%) in their respective academic and design work. A minority (25%) only used occasionally these platforms, 10% of them rarely used them or not used at all. This is evidence of a high uptake of these tools among students, and growing importance of these tools in design education.

Table 1. Percentage of Students Using Visual Platforms

Use Visual Platforms	Percentage
Yes	78
No	22

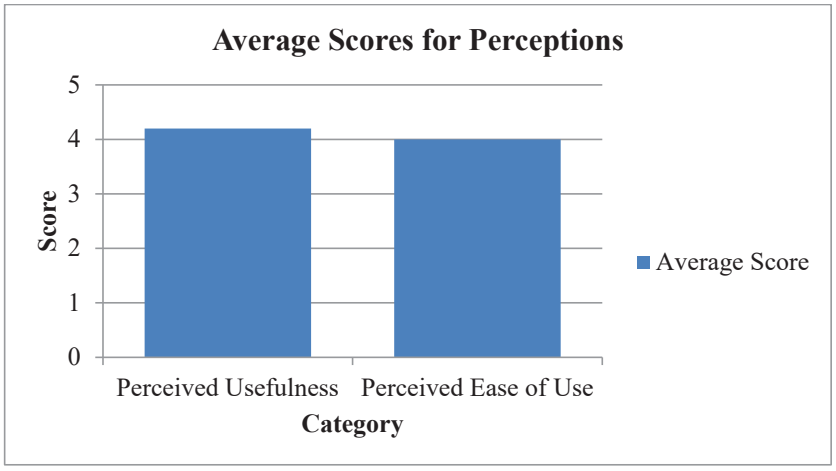
Figure 1: Percentage of Students Using Visual Platforms

3.2. Perceived Usefulness

Students provided a usefulness rating for these platforms using a 5-point scale (1 = strongly disagree, 5 = strongly agree). The overall mean score was 4.2 that suggests in general tools were helpful for students to improve their design work. Results The chart (Figure 2) indicates that most students agreed that these websites helped them to express concepts more clearly, to arrange visual material in an efficient manner and to create professional/ adept products more easily than traditional software.

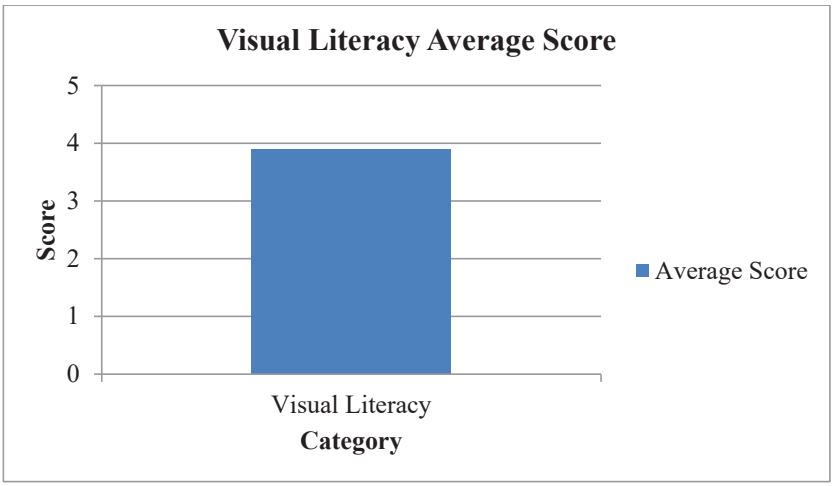
Figure 2: Average Scores for Perceptions

3.3. Perceived Ease of Use

Another important aspect that was evaluated was how simple the product was to use. Those platforms scored a 4.0, so by and large these are relatively easy platforms to use, students reported. This was because of the number of drag-and-drop and ready-to-use templates together with ease of operation. As illustrated in Figure 2, students liked the way that these tools cut down on technical issues and how it pulled the focus away from the technical skills to concentrate more on creativity and less on the mechanical working of the software.

Figure 3: Visual Literacy Average Score

3.4. Visual Literacy Development

How to interpret, create, and communicate through visual language (Some participants discovered the impact of visual literacy as well). Students reported that they were better able to visualize and communicate design concepts visually with an average rating of 4.1. The bar chart Figure 3 shows how these platforms facilitated their learning with respect to instant visual feedback and experimentation, which is fundamental in architecture and fashion design education.

3.5. Creativity Confidence and Productivity

They said that creating content on these platforms inspired them to be more creative —and more productive. A lot said they felt like they could experiment with design in ways they were fearful to do before because of technical mistakes. The ability to quickly try ideas out through visuals meant faster project turnaround. As shown in Table 2, a majority of participants rated their overall satisfaction with the platforms as high (mean = 4.3) again confirming the academic utility of the platforms.

3.6. Summary of Findings

These investigation results can be visually displayed using the Excel graph, which provides a simple and handy way to itself performing a complex statistical operation. For instance, pie chart (Figure 1) provides a visual verification of the ubiquitous use of visual communication tools, whereas the bar charts (Figures 2 through 4) offer evidence to the shifts to which students access these form of technologies: the utility, the ease in using, and the visual competence. The substantial positive scores on all these aspects indicate that platforms of their kind are well-embedded in student practices and have strong impact on learning.

These findings highlight the significant role of easy-to-use visual communication tools in creative education programs. They support the belief that by removing technical difficulties, students can devote energy to creativity and development of concepts, which play a significant role in architecture and fashion design. The results also support other studies which stress the importance of technology in promoting visual literacies and design self-efficacy.

In summary, the findings of this study indicate that architecture and fashion design students are heavy users and favor users of visual communication applications. Their ease of use and usefulness enhance exploration and productivity, which uplifts learning performance and student satisfaction.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The study investigated the effects of Canva, a widely available digital and visual communication tool, used in design courses within architecture and fashion design, as well as the use of an instructional eBook to optimize student engagement and academic achievement. The result suggests that Canva's user-friendly drag-and-drop interface and presdesigned templates greatly assist students in communicating sophisticated design ideas visually, which is also consistent with prior literature indicating the role of Canva in facilitating the design process of non-technical users (Nordin et al., 2023; Yap et al., 2022).

The popularity of Canva among the participants is in line with important elements of the Technology Acceptance Model (TAM) suggesting that Perceived Usefulness and Ease of Use are indeed influential to adoption and continued usage. The intuitive environment was enhanced by practical, step-by-step instructions as an eBook, which came be used as an instructional and learning tool. This reduced the cognitive load and students were able to dedicate their mental computations to creative exploration and developing ideas rather than trying to figure-out the software operation (consistent with Cognitive Load Theory; Leppink, 2020).

Additionally, the research makes it evident that the seamless connectivity between Canva and a supportive learning material, in the form an eBook completely enables the visual literacy—a significant skill component in design education. The students expressed greater confidence and creativity through utilising Canva with the eBook, results which are supported by Mendoza and Kabilan (2022) regarding the role of visual literacy in developing critical design thinking and communication skills. This is very meaningful especially in Malaysian educational contexts where expensive and advanced software is hard to access because of financial constraints and infrastructure problems (Rahman & Hashim, 2021).

Contribution to the Field

This study is a dynamic addition to an emerging field of research on the take-up of digital tools in creative education and highlights the study of combining digital platforms, such as Canva, with formal educational resources such as the eBook. It offers empirical evidence in support of curriculum designers and educators as these tools are incorporated to enrich students' learning experiences, especially in resource-poor settings.

General Results and Proposals

The results indicate that design education should integrate Canva and similar eBooks within the curriculum and provide the students with guided tutorials and assignments using the full potential of these tools. It can help to foster student creativity, and improve their ability to communicate visually, as well as enhance student productivity. Institutions should also dedicate resources to train teachers to harness the pedagogical capacity of these platforms and handle ongoing technical support.

Limitations

There are serveral limitations to our study, first of all, it is a rather small size of patients and just one-center result, as we know selection bias sometimes may be inevitable as well as report bias. More research with larger and more diverse samples, cross-studies, and longitudinal studies would be required to better understand the influence of Canva and eBooks on design education.

Conclusion

In summary, combining Canva with a quality instructional eBook is a game changer in design education. This approac toc mbining technical access, visual literacy and creative confidence, makes RUR an efficient and scalable mechanism for empowerment in student learning of architecture vs fashion design, especially announced ow access to traditional design software.

REFERENCES

Brown, J. S. (2009). Learning in the digital age: Exploring the role of new media in education. Harvard Education Review, 79(1), 18–32. https://doi.org/10.17763/haer.79.1.j28088227p6p2w1w

Bryman, A. (2016). Social research methods (5th ed.). Oxford University Press.

Caruso, L., & Domínguez, M. (2020). Digital creativity and design learning: An exploratory study of visual communication technologies. Design and Technology Education: An International Journal, 25(2), 42–56.

Fleischmann, K. (2020). Redefining the role of the graphic design educator in the 21st century. International Journal of Art & Design Education, 39(2), 325–336. https://doi.org/10.1111/jade.12302

Lin, H. (2021). Digital design platforms in creative education: Enhancing student creativity and engagement. Journal of Educational Multimedia and Hypermedia, 30(3), 289–310.

Wang, S., Lim, Y., & Low, A. (2022). Rethinking visual literacy in design education through user-friendly online tools. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 19(1), 1–18. https://doi.org/10.1186/s41239-022-00323-0

Ariya, G., Ghasemian, A., & Boroujeni, M. (2025). Assessing digital readiness in higher education. Journal of Educational Technology Systems, 53(2), 120–138.

Dwivedi, Y. K., Rana, N. P., Jeyaraj, A., Clement, M., & Williams, M. D. (2020). Re-examining the unified theory of acceptance and use of technology (UTAUT). Information Systems Frontiers, 22(3), 719–734. https://doi.org/10.1007/s10796-019-09902-4

Gee, T. M. (2022). Enhancing creative education with visual communication tools. International Journal of Art & Design Education, 41(1), 57–74.

Jaiswal, R. (2020). Impact of e-learning tools on learners' motivation and creativity. Asian Journal of Distance Education, 15(2), 120–130.

Khasawneh, R., Alomari, M., & Al-Ramahi, M. (2023). Investigating student acceptance of digital design tools using TAM. Education and Information Technologies, 28, 11721–11743.

Komarzyńska-Świeściak, B., Kozak, S., & Bartosik-Purgat, M. (2021). Digital whiteboards and visual platforms in design education. Education Sciences, 11(8), 413. https://doi.org/10.3390/educsci11080413

Leppink, J. (2020). Cognitive load theory: Practical implications and an important challenge. Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 9(3), 328–334.

Mendoza, R. D., & Kabilan, M. K. (2022). Visual storytelling and autonomy in design education. Asia Pacific Education Review, 23(4), 645–662.

Metz, M. (2021). Visual literacy in digital education. Educational Media International, 58(2), 89–105.

Nordin, M. A., Salim, N., & Rosli, R. (2023). Integrating Canva into fashion design education in Malaysia. Journal of Technical and Vocational Education, 5(1), 55–70.

Puteh, N. F., Ismail, A. A., & Yusof, H. (2021). Drag-and-drop platforms and student engagement. Malaysian Journal of Learning and Instruction, 18(3), 113–129.

Rahman, R. A., & Hashim, R. (2021). Accessibility of digital education tools in Malaysian vocational colleges. Journal of Education and e-Learning Research, 8(1), 1–7.

Yap, C. S., Tan, H. S., & Lee, Y. S. (2022). Understanding design students' use of visual platforms through TAM. Design and Technology Education, 27(2), 45–59.

Leppink, J. (2020). Cognitive Load Theory: Research and Practice. Routledge.

Mendoza, N., & Kabilan, M. K. (2022). Visual literacy and design education: Enhancing critical design thinking through digital tools. Journal of Creative Education, 13(4), 215-230.

Nordin, N., Ismail, F., & Rahman, S. (2023). Enhancing digital portfolio skills among Malaysian fashion students using Canva. International Journal of Design Education, 17(2), 98-112.

Rahman, A., & Hashim, N. (2021). Access to design software in Malaysian technical education: Challenges and opportunities. Malaysian Journal of Educational Technology, 21(1), 45-59.

Yap, S. W., Tan, C. S., & Lee, K. L. (2022). The adoption of visual communication platforms by design students: A technology acceptance model approach. Journal of Digital Learning, 10(3), 122-134.

Yildiz, M., Isik, A. H., & Demirkan, H. (2024). Visual communication in higher education. Journal of Visual Literacy, 43(1), 12–28.

Zou, X., Lim, L. C., & Ong, S. H. (2025). Personalized learning in digital environments. Computers & Education, 210, 104786.

Zulkifli, M. Z., & Md Kassim, N. H. (n.d.). Digital design tools for underserved students. Unpublished manuscript, Universiti Teknologi MARA.

Lokuge, S., Sedera, D., Grover, V., & Dongming, X. (2018). Organizational readiness for digital innovation: Development and empirical calibration of a construct. Information & Management, 56(3), 445–461.

https://doi.org/10.71284/asc.2025181

STUDENT PUNCTUALITY IN FOCUS: AN EXAMINATION OF FACTORS CONTRIBUTING TO TARDINESS IN SARAWAK COMMUNITY COLLEGES

Roland Tsok Vui Liang

Nur Atiqah Abdul Rahman

Norshafiza Zakaria

Abstract

Tardiness to class among students is frequently associated with a confluence of factors, and continues to be a problem in higher education. The purpose of this research are to determine the reasons behind students coming late to class in Sarawak Zone Community College. Targeting specific areas affecting student discipline and their use of time. Using a quantitative method, the study adopted a structured questionnaire that was piloted on students from semester 1 to 3 in the 2024/2025 academic session in order to ensure that there is empirical reasoning for the study. The study consisted of four objectives: (a) identify the major causes of student tardiness, (b) determine the extent to which students agree with the identified contributing factors, (c) recommend evidence-based interventions to address student tardiness, and (d) make institutional stakeholders more aware of the need for purposeful interventions. Results from the research have indicated that a set of external and internal variables are responsible for students' late coming. The respondents have to deal with things like lack of transportation, living too far away, financial difficulties, or not having consistent class times. Meanwhile, intrinsic with technological distractions such as spending too much time on social media or video games and a clear lack of self-discipline, indicators of student lack in time management and their ability to prioritize their academic responsibilities. In the end, all of this has also resulted in a major barrier to prompt classes attendance. Accordingly, the study recommends a comprehensive approach that includes all the stakeholders, both proactive and reactive approaches. These were structured counselling, human capital development programme with focus on personal effectiveness enhancement for students and merit-demerit system that would guide the preventive and corrective measures. Such measures are expected to cultivate a culture of punctuality and accountability among students. In conclusion, this study presents current reality of student behaviour, offering empirical insights that can guide college administration toward more responsive and effective strategies for improving student attendance. In turn, such efforts will cultivates the holistic development of students, better preparing them to meet the demands of an increasingly competitive workforce.

Keywords: Student punctuality, community college Malaysia, higher education, attendance issue

Abstract

Tardiness to class among students is frequently associated with a confluence of factors, and continues to be a problem in higher education. The purpose of this research are to determine the reasons behind students coming late to class in Sarawak Zone Community College. Targeting specific areas affecting student discipline and their use of time. Using a quantitative method, the study adopted a structured questionnaire that was piloted on students from semester 1 to 3 in the 2024/2025 academic session in order to ensure that there is empirical reasoning for the study. The study consisted of four objectives: (a) identify the major causes of student tardiness, (b) determine the extent to which students agree with the identified contributing factors, (c) recommend evidence-based interventions to address student tardiness, and (d) make institutional stakeholders more aware of the need for purposeful interventions. Results from the research have indicated that a set of external and internal variables are responsible for students' late coming. The respondents have to deal with things like lack of transportation, living too far away, financial difficulties, or not having consistent class times. Meanwhile, intrinsic with technological distractions such as spending too much time on social media or video games and a clear lack of self-discipline, indicators of student lack in time management and their ability to prioritize their academic responsibilities. In the end, all of this has also resulted in a major barrier to prompt classes attendance. Accordingly, the study recommends a comprehensive approach that includes all the stakeholders, both proactive and reactive approaches. These were structured counselling, human capital development programme with focus on personal effectiveness enhancement for students and merit-demerit system that would guide the preventive and corrective measures. Such measures are expected to cultivate a culture of punctuality and accountability among students. In conclusion, this study presents current reality of student behaviour, offering empirical insights that can guide college administration toward more responsive and effective strategies for improving student attendance. In turn, such efforts will cultivates the holistic development of students, better preparing them to meet the demands of an increasingly competitive workforce.

Keywords: Student punctuality, community college Malaysia, higher education, attendance issue

INTRODUCTION

The issue of students' tardiness is not a new phenomenon. However, it should not be viewed as a minor behavioural issue as it reflects deeper systemic and escalating disciplinary problems within educational environments. This issues occurs from various contributing factors. Negatively, if not addressed promptly, this problem can affect students' academic achievement and disrupt students' lives in terms of time management and personal responsibilities (Fu et al., 2025; Okhtafia et al., 2024). According to Moldero et al. (2024), time management among students in higher education institutions is a critical element that influences academic achievement, personality development, and the marketability of graduates at the global level. Diab-Bahman et al. (2022) emphasized that punctuality and consistent class attendance not only reflect an individual's discipline, but are also closely correlated with academic performance and commitment to the learning process.

Interestingly, establishing realistic goals, identifying priorities and adhering to a structured routine are critical practices that enhance students' academic focus and accountability (Iryas et al., 2024; Swart, 2008). In this context, student tardiness is increasingly concerning, as it disrupts the continuity of learning, hinders academic performance, interrupts the continuity of learning and compromises the attainment of practical competencies that are core to educational objectives (Cheong et al., 2024; Liu et al., 2024).

1. BACKGROUND OF THE STUDY

Currently, empirical evidence highlights a concerning trend in student tardiness which has given both an academic and institutional challenge. For instance, approximately 25% to 70% of undergraduates report a strong association between tardiness, poor academic performance and well-being with students in online learning environments showed an increasing procrastination especially near deadlines which, alongside chronic tardiness, contributes singificantly to dropout risk (Sun et al., 2023; Murdaca & Nuzzaci, 2014; Kachgal et al., 2001). Liu et al. (2024) reported that up to 17% of tertiary students in high-income coutries frequently arrive late, with both absenteeism and tardiness serving as significant predictors of poor academic performance across diverse educational systems.

In Malaysia, Masnan et al. (2025) stated psychosocial factors such as self-esteem, time management, and sleep quality as significantly associated with class attendance and academic performance. Students with low self-esteem and poor time management were more likely to be late or absent from class (Cheong et al., 2024). Rathakrishnan et al. (2021) further explained that the excessive use of smartphones has a negative impact on the quality of sleep and academic performance among university students, due to this poor sleep worsening challenges in their studies. Besides, the excessive usage of the internet and poor self-regulation amongst students in higher education have increased the likelihood of habitual tardiness (Fauzi & Mahudin, 2021). Subsequently, this situation has hindered their ability to meet institutional expectations and academic schedules accordingly. In other words, focusing on these issues through specific measures is able to help improve the students' academic performance and promote the positive development of their studies.

Additionally, students have to deal with these systemic issues that affect their constant attendance and punctuality, including inconsistent transportation, long commutes, and inadequate infrastructure assistance (Murali & Avudaiappan, 2024; Nur, 2024). For example, in rural areas like Sarawak and other isolated Malaysian states, students' tardiness increases, worsening due to road inaccessibility and insufficient public transportation services (Kasdiah et al., 2023; Tuah et al., 2022; Soh et al., 2014). As documented in both Malaysian and international studies, students are required to fulfil their family obligations and prioritise their domestic responsibilities over academic schedules, particularly in lower-income or agrarian households (Moldero et al., 2024; Febriana & Suparman, 2020). These challenges are mostly beyond students' influence and create significant obstacles to their involvement in their education.

As evidenced by previous research, the enduring nature of these issues has highlighted the need for organized interventions in the Malaysian higher education system (Masnan et al., 2025; Fauzi & Mahudin, 2021; Liu et al., 2024; Rathakrishnan et al., 2021). In a sense, these issues have significantly affected the entire learning environment, as repeated tardiness is often associated with ta declined in students' self-disciplines (Iryas et al., 2024; Okhtafia et al., 2024; Sun et al., 2023). Regardless, this suggests that there haven't been many research that particularly address this topic in Sarawak. This study aims to achieve four primary objectives: (1) to identify the principal causes of student tardiness, (2) to assess the degree of student agreement with identified contributing factors, (3) to propose evidence-based solutions for mitigating tardiness, and (4) to enhance institutional awareness regarding the necessity of systematic interventions. Thus, it is important to fill the gap by addressing these issues and provide a foundation for more targeted and effective interventions.

2. METHODOLOGY

This research applied a quantitative framework using structured questionnaires administered via Google Forms. By using this method, the researcher allows to get real-time data collection and decrease the errors of data entry, thereby improving the reliability of research findings. Also, it guarantee that the research objectives are closely matched with the study's methodology. Creswell & Guetterman (2019) defined quantitative methods as gathering methodical data such as surveys, standardized tests, and observation

agendas that adapted certain questions and response preferences to measure and record variables. Hence, the researchers must proficient in using and interpreting the statistical issues like reliability, validity, experimental control, bias, and generalizability (Leavy, 2023). In that sense, researchers enable to genrate generalizable conclusions through the use of a quantitative approach.

Table 1. Respondent Distribution Across Community Colleges in Sarawak

Respondent's Semester	n
Semester 1	37
Semester 2	81
Semester 3	26
Total	**144**

Table 1 reveals data from 144 respondents who participated in the survey which mostly of whom were students from Semesters 1 through 3 of Academic Session II 2024/2025. The respondents were selected to ensure their participation throughout several academic phases, providing comprehensive insights into attendance patterns. Meanwhile, the college lecturers facilitated the distribution process, particularly assisting students with limited internet proficiency, to ensure accessibility and maximise response rates. By focusing on quantifiable constructs such as student discipline and time management, employing close-ended questions to assess behavioural and attitudinal patterns associated with tardiness. The questionnaire utilised a series of Likert scale items to evaluate students' perception of the contributing factors to late attendance.

3. FINDINGS AND DISCUSSIONS

Table 2 presents the distribution of respondents in this study which were drawn from selected branches of Community Colleges located across various districts in Sarawak, specifically Miri, Kuching, Sarikei, Mas Gading, Betong and Santubong. The sample comprised 144 respondents aged 18 and above. These institutions represent a geographically diverse cross-section of community colleges, allowing for wider insights into the factors influencing student experiences and attendance behaviours within the region.

Table 2. Community Colleges Distribution in Selected Sarawak Districts

Respondent's Semester	n
Kolej Komuniti Miri	39
Kolej Komuniti Kuching	44
Kolej Komuniti Sarikei	15
Kolej Komuniti Mas Gading	23
Kolej Komuniti Betong	6
Kolej Komuniti Santubong	17
Total	**144**

Table 3 exhibits a combination of internal and external factors contributing to students' tardiness. The results reveal that internal factors particularly behavioural issues were more prominent than external barriers. The highest mean scores were indicated for lack of sleep (M = 3.81, SD = 1.33), followed by poor time management (M = 3.72, SD = 1.44), and digital distractions, such as excessive engagement with social media or video games (M = 3.36, SD = 1.51). These findings signified that students' inability to regulate personal habits and maintain a balanced lifestyle significantly affects their academic routines. It was then followed by the familial obligations (M = 3.22, SD = 1.19) and lack of self-discipline (M = 3.08, SD = 1.30) further emphasized the influence of internal behavioural patterns on students' academic

performance. Indeed, this clearly demonstrated that these internal factors align with previous studies which explain that individual behaviour in utilizing time and self-management skills were critical determinants of their academic outcomes (Fu et al., 2025; Jespersen et al., 2025; Cheong et al., 2024; Liu et al., 2024; De Jesus & Garcia, 2023). Salleh et al. (2024) further added that students' who manage their time effectively experience significantly lower stress levels, which hypothetically enhance their academic performance.

Table 3. Factors Contributing to Students Tardiness at Sarawak Community College

Items	Mean	Median	Mode	Std. Deviation	Variance
Transportation problems	3.08333	3	3	1.07417	1.15385
Long distance of residence	3.20139	3	3	1.24922	1.56056
Lack of self-discipline	3.08333	3	3	1.29280	1.67133
Familial obligation	3.22222	3	3	1.18525	1.40482
Inconsistencies in class schedules	2.82639	3	3	1.15468	1.33328
Financial problems	3.18750	3	3	1.20005	1.44012
Excessive engagement with social media or video games	3.36111	4	4	1.50807	2.27428
Peer influence	2.76389	3	3	1.22324	1.49631
Disturbance in dormitories/rental houses	2.32639	2	1	1.22805	1.50811
Lack of family support	2.45139	2.5	1	1.21661	1.48014
Not good at time management	3.71528	4	5	1.44195	2.07921
Involved in social activities or clubs until late at night	2.37500	2	1	1.26753	1.60664
Health problems	2.84722	3	3	1.17859	1.38908
Part-time work causes delays	2.67361	3	3	1.29997	1.68993
Waking up late or failing to wake up on time	3.05556	3	3	1.38310	1.91298
Lack of sleep	3.80556	4	4	1.33421	1.78011
Failure to provide equipment prior to the start of the class	2.75694	3	3	1.14810	1.31813
Peer influence	2.68056	3	3	1.26077	1.58955
Habit of being late	2.63889	2.5	1	1.39234	1.93862

Meanwhile, there were several external constraints including distance, financial difficulties and transportation issues also emerged as notable contributors to student tardiness. In particular, the long distance of residence (M = 3.20, SD = 1.25), financial problems (M = 3.19, SD = 1.20), and transportation difficulties (M = 3.08, SD = 1.10) suggest that logistical and socio-economic factors continue to impede student punctuality and consistent attendance. These difficulties are encountered by students from rural or low-income families, whose academic performance and participation are frequently jeopardised by such structural obstacles (Nur, 2024; Kahu, 2013; Pillay & Ngcobo, 2010). In other words, results of prior research have corroborated this view in the sense that external challenges such as social isolation, inadequate resources, and financial instability contribute to increased levels of academic disconnection and increased likelihood of absenteeism and non-performance (Chemagosi & Barongo, 2024; Murali & Avudaiappan, 2024; Callahan & Azano, 2021).

These results indicate an urgent need for agencies to address the cultural and contextual aspects of problematic alcohol use through targeted interventions. Regular guidance programs and counseling interviews are also necessary to discuss digital distractions and time planning that are the main reasons

for the student's tardiness (Fu et al., 2025; Sánchez-Ruiz et al., 2024; Valente et al., 2024; Pinter et al., 2020). These types of learning experiences helped students learn to be independent, self-monitoring, self-regulating, and managing their time. Also, the influence of faculty, administrators and peers is noteworthy as they are key factors in reinforcing the value of punctuality (Masnan et al., 2025; Rathakrishnan et al., 2021). Similarly, peer-mentoring initiatives can develop supportive structures which would encourage on-going engagement. Co-operation and shared responsibility at all levels of the education system are needed for the necessary changes to students' attendance to be sustained.

Other than that, Montederamos (2024) proposed the use of merit-demerit in measuring the discipline of students to have them connected the behavior with tangible rewards or consequence that would make them more vigilant concerning punctuality. For instance, the students can be credited positive merit points for regular attendance at classes which could be spurred on by rewards in the form of certificates or scholastic rights while negative merit points could be as result of constantly being late, resulting in penalties such as forced participation in counselling programs or partial loss of privileges (Van Deventer, 2020). In combination, these projects will add up to a community of accountability in which every member of the educational community knows that being on time is the responsibility of all.

CONCLUSION

In summary, by providing empirical evidence about the behaviours and structures of tardiness, this study highlighted the contemporary phenomenon of student behaviour. Indeed, the institutions should move quickly to adopt more evidence-based, responsive policies that do more than plaster over cracks. Problems such as limited access to public transport, familial duties, digital distractions, and students' lack of self control warrant a more organized institutional intervention in the advising, reinforcement, and stakeholder engagement of students. These programs are well effective in teaching students the life skills they need as professionals, like disciplined professionalism, time management, and accountability. As a result, this study offers a helpful framework for implementation and revision of the policy and practice to ensure that educational institutions are purposefully developing an accountable, prepared, and future-ready learning environment in response to tardiness.

REFERENCES

Callahan, C. M., & Azano, A. P. (2021). Overcoming structural challenges related to identification and curricula for gifted students in high-poverty rural schools. *Conceptions of giftedness and talent*, 51-64.

Chemagosi, M. J., & Barongo, S. M. (2024). Stressors among students at higher education institutions. In *Student stress in higher education* (pp. 19-36). IGI Global Scientific Publishing.

Cheong, R. C. T. M., Ramlee, S. N. S., Saidi, L. A., Rahaman, N. H., & Wan Yusof, W. S. E.Y. (2024). The time-space continuum of academic achievement: A cross-cultural exploration of time management, motivation, and study environment. *International Journal of Modern Education*, 6(22).

Creswell, J. W., & Guetterman, T. C. (2019). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (6th ed.). Pearson.

De Jesus, F., & Garcia, M. (2023). Time Management: It's Effects on the Academic Performance of the Students. *ultidisciplinary International Journal of Research and Development*, *2*(04).

Fauzi, N. M. R., & Mahudin, N. D. M. (2021). Thief of time: academic procrastination among university youth students and its associations with self-regulation and problematic internet use. *Malaysian Journal of Youth Studies*, *22*, 127-140.

Febriana, D., & Suparman, A. (2020). Contributing Factors to EFL Student Disengagement. *English Education and Applied Linguistics Journal (EEAL Journal)*, *3*(3), 198-204.

Fu, Y., Wang, Q., Wang, X., Zhong, H., Chen, J., Fei, H., ... & Li, N. (2025). Unlocking academic success: the impact of time management on college students' study engagement. *BMC Psychology*, *13*(1), 323.

Jespersen, M. H., Albris, K., & Willadsen, H. (2025). Deconstructing screen time: The connections between digital use, dissatisfaction, and disconnection. *Computers in Human Behavior Reports*, *18*, 100655.

Kachgal, M. M., Hansen, L. S., & Nutter, K. J. (2001). Academic procrastination prevention/intervention: Strategies and recommendations. *Journal of Developmental Education*, *25*(1), 14.

Kahu, E. R. (2013). Framing student engagement in higher education. *Studies in higher education*, *38*(5), 758-773.

Kasdiah, M. A. H. B., Amdan, M. A. B., & Janius, N. (2023). *The impact of school infrastructure on learning among rural areas in Sabah, Malaysia*. ResearchGate.

Leavy, P. (2023). *Research Design: Quantitative, Qualitative, Mixed Methods, Arts-Based, and Community-Based Participatory Research Approaches*. 2nd Edition. Guilford Publications, New York.

Liu, D., Zhou, S., Lu, X., Yang, G. (2024). Optimizing Learning: A Meta-Analysis of Time Management Strategies in University Education. PUPIL: International Journal of Teaching, Education and Learning, 8(2), 91-111.

Masnan, F., Abd Rani, M. J., Alias, N. S., Esquivias, M. A., Shaari, M. S., & Kustiningsih, N. (2025). The role of sense of purpose, time management, attendance, sleep and self-esteem in academic performance among university students in Malaysia. *Social Sciences & Humanities Open*, *11*, 101258.

Moldero, R. M. S., Acosta, R. A., Zuniega, L. C., Dulnuan, H. H. B., Lobo, B. B., Ramel, J. D. V. & Bautista, R. G. (2024). Factors Affecting Tardiness and Absences: A Basis for Intervention. *American Journal of Educational Research*, *12*(6), 187-194.

Montederamos, C. E. A. (2024). Addressing Student Tardiness Through a Strategic Reward System: A Study Among Grade 12 Students. *Randwick International of Education and Linguistics Science Journal*, *5*(4), 1310-1315.

Murali, R., & Avudaiappan, V. (2024). Unveiling the invisible struggles: Exploring student perspectives on mental health in universities. *IEEE Potentials*, 2-6.

Murdaca, A. M., & Nuzzaci, A. (2014). Abitudini e atteggiamenti degli studenti "con basso rendimento": una ricerca osservativa sulle abilità di studio. *Formazione & insegnamento*, *12*(3), 135-152.

Nur, A. O. (2024). The Academic Success Among the Students of Low-Income Families. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, *8*(8), 1-6.

Pillay, A. L., & Ngcobo, H. S. (2010). Sources of stress and support among rural-based first- year university students: An exploratory study. *South African journal of psychology*, *40*(3), 234-240.

Pinter, R., Čisar, S. M., Balogh, Z., & Manojlović, H. (2020). Enhancing higher education student class attendance through gamification. *Acta Polytechnica Hungarica*, *17*(2), 13-33.

Rathakrishnan, B., Bikar Singh, S. S., Kamaluddin, M. R., Yahaya, A., Mohd Nasir, M. A., Ibrahim, F., & Ab Rahman, Z. (2021). Smartphone addiction and sleep quality on academic performance of university students: An exploratory research. *International journal of environmental research and public health*, *18*(16), 8291.

Salleh, M. S., Safri, S. M., & Azizi, M. A. (2024). The Impact of Time Management and Social Interaction on Online Learning Stress among University Students. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 14(12), 4295–4307.

Sánchez-Ruiz, L. M., Llobregat-Gómez, N., Moll-López, S., Vega-Fleitas, E., Sánchez, A. C., López, S. S., & Caro, C. D. (2024). Mitigating Digital Distractions in Higher Education: An Empirical Study on Awareness and Intervention Strategies. In *2024 World Engineering Education Forum-Global Engineering Deans Council (WEEF-GEDC)* (pp. 1-10). IEEE.

Soh, K. L., Wong, W. P., Chong, C. L., & Hiew, Y. H. (2014). Improving Traffic Infrastructure in a Developing Country: An Investigation into the Usage of Public Bus Transport in Malaysia. *Industrial Engineering and Management Systems*, *13*(2), 172–184.

Sun, T., Huynh, R., & Kim, J.-E. (2023). Academic procrastination as a mediator between learning environment and academic performance. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society ... Annual Meeting*.

Tuah, M. A. E., Tedong, P. A., & Dali, M. M. (2022). The challenges in rural infrastructure planning governance in Sarawak. *Planning Malaysia*, *20*.

Valente, S., Dominguez-Lara, S., & Lourenço, A. (2024). Planning Time Management in School activities and Relation to Procrastination: a study for Educational sustainability. *Sustainability*, *16*(16), 6883.

Van Deventer, A. (2020). Using a demerit point system to improve classroom discipline. *The Language Teacher*, 44(5), 3–8.

https://doi.org/10.71284/asc.2025182

Z KUŞAĞININ ETİK VE MOTİVASYON ALGISI ÜZERİNE BİR VAKA ANALİZİ: KUŞAKLAR ARASI ÇATIŞMALARDA GRİ ALANLAR

A CASE ANALYSIS ON GENERATION Z'S PERCEPTION OF ETHICS AND MOTIVATION: GRAY AREAS IN INTERGENERATIONAL CONFLICTS

Tuğkan Arıcı[1]

Emre Kayacı[2]

Özet

Z kuşağının iş yaşamında giderek daha fazla rol almasıyla birlikte kuşaklar arasındaki iş etiği algısı, öncelikler ve motivasyonu etkileyen faktörler değişmektedir. Özellikle Z kuşağın iş hayatına aktif katılmasıyla birlikte Z ve Y kuşakları arasındaki farklı bakış açıları işletmeler açısından zorlayıcı olmaya başlamıştır. Zira kuşaklar arasındaki farklı bakış açıları işletme içerisindeki zaman yönetimi, iş disiplini ve dijital iletişim kavramları arasındaki derinliği de arttırmakta ve bambaşka boyutlara taşımaktadır. Bu çalışma kapsamında ise, kuşaklar arasındaki farklı bakış açıların meydana getirdiği gri alanlar incelenmiştir. Bu çalışma, bir işletmenin son altı aya ait toplantı tutanaklarının nitel analizine dayanmaktadır. Toplantı kayıtları sistematik olarak incelenmiş; farklı kuşaklara ait çalışanların belirli olaylar karşısında geliştirdikleri bakış açıları, tutumlar ve iletişim biçimleri analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, kuşaklar arası anlam farklılıklarının yanı sıra, bu farklılıkların keskin çizgilerle ayrılmadığı; aksine taraflar arasında belirsizliklerin ve yorum farklılıklarının bulunduğu gri alanların varlığı tespit edilmiştir. Çalışma, bu gri alanları açığa çıkararak kurum içi kuşaklar arası iletişimi ve iş yapış biçimlerini daha derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Çalışma sonuçları, kurumların Z kuşağı çalışanlarını etkili şekilde çekebilmeleri ve elde tutabilmeleri için esnek, anlamlı ve etik değerlere dayalı iş ortamları oluşturmalarının kritik olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışma, Türkiye bağlamında Z kuşağının iş etiği ve motivasyon algısına dair literatüre özgün bir katkı sunmakta ve gelecekte farklı sektörlerde yapılacak araştırmalara zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Z kuşağı, iş etiği, iş motivasyonu, kuşaklar arası farklılıklar.

Abstract

With the increasing participation of Generation Z in the workforce, perceptions of work ethics, professional priorities, and motivational factors across generations are undergoing a significant transformation. The active involvement of Generation Z in professional life has begun to pose challenges for organizations, particularly in navigating the differing perspectives between Generations Y and Z. These intergenerational differences are not only reshaping concepts such as time management, work discipline, and digital commu-

[1]Gebze Technical University

[2]Küresel Bilgi

nication but are also deepening and expanding them into new dimensions. This study investigates the "gray areas" arising from divergent generational perspectives. It is based on a qualitative analysis of meeting minutes from the past six months within a specific organization. The meeting records were systematically examined to analyze how employees from different generations interpret, respond to, and communicate around particular incidents. The analysis revealed that generational differences do not always manifest in sharply defined terms; rather, they often give rise to ambiguities and interpretative discrepancies—gray areas—between parties. By shedding light on these gray areas, the study aims to contribute to a deeper understanding of intergenerational communication and workplace practices. The findings suggest that in order to attract and retain members of Generation Z, organizations must develop flexible, meaningful, and ethically grounded work environments. Moreover, the study offers a novel contribution to the literature on Generation Z's perceptions of work ethics and motivation within the Turkish context, and it lays the groundwork for future research across various sectors.

Keywords: Generation Z; work ethics; work motivation; intergenerational differences.

GİRİŞ

İş yerlerinde kuşaklar arası değişim süregelen ve istikrarlı şekilde devam eden bir döngü olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Endüstri 4.0 dönemiyle birlikte yaşanan teknolojik dönüşüm iş gücü yapısını ve çalışma kültürünü de önemli ölçüde etkilemiş durumdadır (Lestari ve Perdhana, 2023). Bu dönüşümün merkezinde de Z kuşağı yer almakta ve geleneksel iş anlayışlarından farklı beklentileri, değerleri ve davranış biçimleriyle dikkat çekmektedir (Tang, 2019). 1995–2010 yılları arasında doğmuş bireylerden oluşan bu kuşağın, yakın gelecekte küresel işgücünün üçte birinden fazlasını oluşturması ve iş yaşamının dinamiklerini önemli ölçüde şekillendirmesi beklenmektedir (Deloitte, 2020). Bu nedenle Z kuşağının iş yaşamında hâkim olmasıyla birlikte etkilenecek iş dinamiklerini ölçümlemek, kuşaklar arası etkileşimleri anlamak ve geleceğe yönelik stratejiler belirlemek önemlidir. Ancak, önceki kuşaklarla ilgili yapılan çalışmalar ve çalışmalardan elde edilen bulgular Z kuşağını anlamada yetersiz kalmaktadır (Tang, 2019).

Z kuşağının iş yaşamındaki rollerinin artmasıyla birlikte kuşaklar arası çalışmalar da artmaya başlamıştır. Alanla ilgili yapılan çalışmalar Z kuşağının tutum ve değer sistemlerinin önceki kuşaklardan çeşitli açılardan farklılık gösterdiğini savunmaktadır (Lestari ve Perdhana, 2023; Tang, 2019; Schroth, 2019; Weeks ve Schaffert, 2019; Gabrielova ve Buchko, 2021). En belirgin farklardan biri, Z kuşağının teknolojiye sınırsız erişimle yetişmeleri ve bu nedenle farklı düşünme eğiliminde olmalarıdır (Ribbens vd., 2015). Teknolojiyi diğer kuşaklara oranla daha fazla kullanmaktadır (Bassiouni ve Hackley, 2014) Yüksek maaşa, kariyere, iş - hayat dengesine önem vermeleri ancak buna rağmen işle ilgili tatmin olmadıkları durumlarda işten ayrılmaları da Z kuşağına atfedilen özellikler arasında yer almaktadır (Iorgulescu, 2016). Mevcut literatür incelendiğinde Z kuşağının, kendisinden önceki Y kuşağı ile benzer şekilde kariyer ve başarı ihtiyacını ön planda tuttuğu görülmektedir (Tolstikova vd., 2020) ancak bazı davranış kalıplarıyla Y kuşağından farklılaşmaktadır (Tang, 2019). İş motivasyonları, öncelikleri, iş ahlakı gibi kavramları algılama biçimleriyle kendilerinden önceki kuşaklarla ayrışmaktadırlar. Şirketlerin bu farklılıkları yönetebilmesinin kurum bağlılığını sağlama ve çalışanlardan yeteri kadar verim alabilmeleri açısından önemli olduğu düşünülmektedir. İş yaşamında Z kuşağını anlamaya yönelik adımlar atılmadıkça verimliliğin düşmesi, kuruma olan bağlılığın azalması ve motivasyon kaybı gibi olumsuz durumlar yaşanabilir (North ve Fiske, 2015).

Önümüzdeki yıllarda iş gücünün büyük bir bölümünü Z kuşağının oluşturacağının (Deloitte, 2020) bilinmesi literatürde Z kuşağı üzerine yapılan çalışmaları da artırmıştır. Z kuşağı yönelimleri, iş ve kuruma olan yaklaşımları üzerine çalışmalar yapılmıştır (Goh ve Lee, 2018; Özkan ve Solmaz, 2015). Ancak Z kuşağının iş ahlakı üzerine yapılan çalışmalar farklı kültürel bağlamlarda ele alınmış olup sınırlı kaldığı dü-

şünülmektedir. Z kuşağının önceki kuşaklardan farklılığı nedeniyle, inceleme ihtiyacı daha da artmaktadır (Jayathilake vd., 2021).

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, Türkiye özelinde Z kuşağının iş etiğine ve motivasyon kaynaklarına ilişkin algılarını analiz ederek, kurumların genç kuşaklara yönelik insan kaynakları politikalarını daha etkin ve sürdürülebilir şekilde tasarlamalarına katkı sunmaktır. Türkiye'de bu kuşağın etik algısı ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkiler, uluslararası literatürdeki eğilimlerle benzerlik veya ayrışma göstermekte midir? Hangi motivasyonel kaynaklar Z kuşağı çalışanların bağlılığını artırmakta, hangileri tükenmişlik riskini azaltmaktadır? Çalışma, bu sorulara teorik zemin üzerinden yanıt aramayı hedeflemektedir.

Ayrıca, bu çalışma iş gücüne hakim olacak Z kuşağı çalışanları çekmek ve elde tutmak için şirket stratejilerini belirlemeye yönelik temel oluşturmayı hedeflemektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kuşak kavramı ortak bir döneme ve gelişmelere tanıklık eden bir grubu tanımlamaktadır ve her bir kuşak farklı tarihsel ve çevresel koşullara tanıklık ettiği için kuşaklar arasında farklı davranış kalıpları gözlemlenmektedir (Smith ve Nichols, 2015). Kuşaklar arasındaki bu farklılık ise kuşaklar teorisi ile açıklanmaktadır. Kuşaklar teorisi, toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin etkisiyle oluşan farklı yaş gruplarının değer algılarını, dünya görüşlerini ve davranış kalıplarını anlamlandırmak için geliştirilen önemli bir çerçevedir. Bu teoriye göre bireyler, benzer sosyo-tarihsel koşullarda yetiştiklerinde ortak eğilimler ve tutumlar geliştirme eğilimindedir. İş yaşamı özelinde kuşaklar arası farklılıkların gözlemlenmesi ise bu çerçevenin önemini daha da artırmaktadır. Literatürde kuşaklar arası farklılığın iş yaşamını etkilediğine yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır (Tang, 2019; Campbell, 2015). Z kuşağı, bu bağlamda önceki kuşaklardan belirgin biçimde ayrılan; dijital yerlilik, bireysellik, çoklu görev yetisi ve değer merkezli yaklaşımı ile iş dünyasına yeni bir perspektif getiren bir nesil olarak öne çıkmaktadır (Iorgulescu, 2016).

Z kuşağının diğer kuşaklara göre farklılık gösterdiği bir konu da iş yaşamında etik algısıdır (Nedelko vd., 2022). İş yaşamında etik kavramı 1980'lere kadar işletme ve örgütler ve iş ilişkisi düzeyinde ele alınırken (Trevino vd., 2006; Rupp vd., 2015; Maloni vd., 2019), çalışmalar genişledikçe birey ve kuşaklar temelinde de ele alınmaya başlamıştır (Ajzen, 2005). Z kuşağının iş etiğine yaklaşımı, sadece geleneksel normların yeniden yorumlanması değil, aynı zamanda kurumların değer sistemlerine yöneltilen bir meydan okuma niteliğindedir. Bu kuşak, etik davranışı yalnızca yasalara uygunluk ya da yönetsel beklentilerin karşılanmasıyla sınırlı görmemekte; karar alma süreçlerinde adalet, şeffaflık, kapsayıcılık ve sosyal sorumluluğun dikkate alınmasını da beklemektedir. Nitekim Nedelko ve arkadaşlarının (2022) Slovenya ve Litvanya'da gerçekleştirdiği karşılaştırmalı araştırma, Z kuşağı bireylerinin terfi ve yükselme süreçlerinde etik dışı ancak "kurumsal fayda" sağlayan davranışlara dair algılarının farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, bireysel değerlerin kültürel bağlama bağlı olarak şekillendiğini ve etik kararların her birey için aynı anlama gelmediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Etik davranışa ilişkin algının oluşmasında bireyin yaşadığı kurumsal deneyimlerin yanı sıra, kuşağın motivasyon kaynakları da etkili olmaktadır. Lestari ve Perdhana'nın (2023) karma yöntemle yürüttüğü araştırma, Z kuşağının iş motivasyonunu belirleyen temel unsurların; özerklik, yetkinlik, ilişki kurma ihtiyacı ve maddi karşılık olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda kullanılan Multidimensional Work Motivation Scale (MWMS), kuşağın hem içsel hem dışsal motivasyon düzeylerine ışık tutmuş ve ilişkisellik ihtiyacının, diğer tüm faktörler arasında en baskın olanı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Z kuşağının esneklik ihtiyacının da motivasyonlarını yönlendiren kritik bir unsur olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, etik değerlere verilen önemin, bireyin motivasyonel yönelimleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Çin örneğinde yürütülen ve kuşaklar arası değer farklarını analiz eden Tang'in (2019) çalışması da benzer bir çerçeveyi desteklemektedir. Tang, Z kuşağının diğer kuşaklara kıyasla bireyselliğe daha fazla önem

verdiğini, hiyerarşik yapılara daha az bağlılık gösterdiğini ve etik tercihlerini genellikle kişisel değerlerine göre belirlediğini ifade etmektedir. Ayrıca bu kuşağın toplumsal sorumluluk bilincine ve kurumsal değerlerle uyuma yüksek hassasiyet gösterdiği de belirtilmiştir. Bu bağlamda, Z kuşağının etik davranışı yalnızca yasa ve kural bağlamında değil, aynı zamanda "vicdani adalet" ve "anlam üretimi" bağlamında değerlendirdiği söylenebilir (Tang, 2019).

İş etiğiyle bağlantılı bir diğer önemli unsur ise psikolojik refah düzeyidir. Özellikle pandemiden sonra esneklik, bireysel ihtiyaçlara duyarlılık ve zihinsel sağlık gibi faktörler, Z kuşağı için yalnızca destekleyici değil, belirleyici nitelik taşımaktadır. Syafei ve arkadaşlarının (2023) yürüttüğü çalışmada, Z kuşağının işyerinde önceki kuşaklara göre daha yüksek düzeyde stres yaşadığı ve bu durumun iş performansını olumsuz etkilediği ortaya konmuştur. Stresin temel kaynakları arasında belirsiz görev tanımları, adil olmayan yönetim uygulamaları, geri bildirim eksikliği ve yüksek iş yükü gibi faktörler yer almaktadır. Bu bağlamda etik iklimin destekleyici bir yapıya sahip olması, çalışanların duygusal bağlılıklarını ve iş doyumlarını artırmakta, etik dışı davranışlara eğilimi azaltmaktadır.

Z kuşağının etik beklentileri, yalnızca normatif bir yönelim değil, aynı zamanda bir "çalışma kültürü" beklentisidir. Bu kuşak, çalıştığı kurumun yalnızca kâr amaçlı değil, aynı zamanda değer temelli yönetilen bir yapı olmasını beklemektedir. Bu beklenti, etik liderlik, sosyal sorumluluk uygulamaları ve adil terfi sistemleri gibi alanlarda kendisini göstermektedir. Iorgulescu (2016), kuşağın sürdürülebilir şekilde iş yaşamında tutulabilmesi için kurumların aktif mentorluk, şeffaf iletişim ve gelişim odaklı performans yönetimi gibi araçları etkin biçimde kullanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kirchmayer ve Fratricova (2018)'nın iş yaşamında aktif rol alan Z kuşakları üzerine yaptığı araştırmada iş-yaşam dengesini öncelikli tuttukları ve iş ve özel hayat sınırını korudukları ortaya çıkmıştır. Bu da işverenler açısından mesai noktasında dikkat edilmesi gereken bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Z kuşağı ekonomik dalgalanmalara tanıklık eden bir kuşak olduğu için iş güvencesi konusunda daha motive durmaktadır (Mahmoud vd., 2021). Bu nedenle bu kuşak için kendilerini tatmin eden işlerde çalışmak önemlidir (Mahmoud vd., 2021). Maaş öncelikleri arasında yer almasına rağmen yüksek maaşlara rağmen zorlayıcı işlerde yer almak istemedikleri görülmektedir (Chillakuri ve Mahanandia, 2018). Dolayısıyla Z kuşağı için içsel motivasyonları ve bireysel değerleri önemlidir. Gomez (2019)'e göre Z kuşağının etik anlayışı şirket değerlerinin kendi değerleriyle örtüşmesine bağlıdır.

Sonuç olarak, Z kuşağının iş yaşamındaki etik yaklaşımı; kuşaklar arası değer farklılıkları, motivasyonel yönelimler, psikolojik dayanıklılık düzeyi ve kurumsal yapıların etik iklimleri ile birlikte değerlendirilmelidir. Etik anlayışın yalnızca bir "davranış kodu" değil, aynı zamanda bir "çalışma felsefesi" olarak ele alındığı bu yeni dönemde, Z kuşağının taleplerini anlamak ve bu talepleri yönetebilmek, kurumlar için stratejik bir zorunluluk haline gelmektedir. Yapılan çalışmalar farklı kültürel bağlamlarda ele alınmış ülkemiz için de Z kuşağının etik yaklaşımını değerlendirmek önemli görülmektedir.

2. YÖNTEM

Çalışma kapsamında İstanbul Merkezli ve uluslararası ölçekli bir firmanın, Ar-Ge departmanında 01/10/2024 – 31/03/2025 tarihleri arasında gerçekleştirilen toplantıların tutanak ve notları sistematik olarak incelenmiştir. Bu araştırmanın temel amacı, farklı kuşaklara (özellikle Y ve Z kuşağına) mensup çalışanların aynı kurumsal olaylar karşısındaki tutum, algı ve iletişim biçimlerinin nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır.

Çalışma kapsamında, ilgili tarih aralığında ve departmanda gerçekleştirilen toplam 270 adet toplantı not ve tutanakları incelenmiş olup; dokümanlar içerik ve bağlamsal bütünlüğü korunarak analiz sürecine dahil edilmiştir. Tutanaklarda yer alan ifadeler, toplantı tarihleri, gündem maddeleri ve tartışma içerikleri, kuşaklara özgü davranış ve iletişim örüntülerini tespit etmek amacıyla detaylı biçimde incelenmiştir.

Veri analizi sürecinde nitel içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. Veriler, öncelikle açık kodlama yoluyla sınıflandırılmış; ardından bu kodlar temalara dönüştürülerek kuşaklar arası farkları ve örtüşen alanları ortaya koyacak şekilde yapılandırılmıştır. Öne çıkan temalar arasında "mesai algısı", "iş-özel yaşam dengesi", "dijital iletişime verilen önem" ve "sorumluluk anlayışındaki değişim" gibi kategoriler yer almaktadır. Ayrıca, kuşaklar arası ayrışma kadar, ortaklaşan ya da belirsizliğe düşen tutum ve davranış biçimleri de ayrı bir analiz çerçevesinde değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen araştırma sonucunda elde edilen bulgular, Y ve Z kuşağı çalışanların kurumsal pratiklere ve yönetsel iletişime ilişkin yaklaşımlarında belirgin ayrışmalar olduğunu ortaya koymaktadır.

İlk olarak, analiz edilen tutanaklarda "mesai bitimine yakın saatlerde yöneticiden gelen mesajlara dönüş yapma" konusu farklı şekillerde ele alınmıştır. Z kuşağı çalışanların, mesai bitimine 20 dakika kala gelen mesajları gördükleri takdirde yanıtladıkları; ancak mesajı mesai dışında fark ettiklerinde cevaplamayı gerekli görmedikleri anlaşılmıştır. Bu durum, Z kuşağı açısından iş ve özel yaşam sınırlarına gösterilen hassasiyetin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Ayrıca, bu tür mesajların sıklaşması durumunda bazı çalışanların bu uygulamayı kurumsal baskı (mobbing) olarak değerlendirdikleri de dikkat çekmiştir. Y kuşağı çalışanların ise aynı durumu daha geleneksel bir sorumluluk anlayışıyla ele aldıkları gözlemlenmiştir. Y kuşak, yöneticilerinden gelen mesajın, eğer gönderim saati mesai saatleri içindeyse, mesajın görülme saatine bakılmaksızın, içeriğinin işle ilgili olması durumunda cevap vermenin görev bilinciyle ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu bağlamda, Z kuşağı "görülme zamanını", Y kuşağı ise "gönderilme zamanını" esas almakta; bu fark, kuşaklar arası iletişim anlayışındaki temel ayrımlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Motivasyon kaynakları açısından yapılan değerlendirmelerde ise, Z kuşağı çalışanların esnek çalışma modellerine daha fazla önem verdikleri, fiziksel ortamın yanı sıra anlamlı ve değerlere uygun işlerin motivasyonlarını etkilediği belirlenmiştir. Z kuşağı için evden çalışma gibi özgürlük alanı tanıyan uygulamalar motivasyon artırıcı bir unsur olarak öne çıkarken; işin içeriği anlamlı bulunmadığında motivasyonun hızla düştüğü ifade edilmiştir. Öte yandan, Y kuşağı çalışanlar için motivasyon kaynaklarının daha çok iş güvencesi, maddi istikrar ve örgütsel prestij gibi unsurlarla ilişkili olduğu görülmüştür.

Son olarak ise kuşaklar arasındaki iş etiği algısına ilişkin değerlendirmelerde, Z kuşağı çalışanların etik kavramına yüksek düzeyde duyarlılık gösterdikleri, ancak bu duyarlılığın soyut bir bağlılıktan ziyade bireysel değerlerle ve toplumsal fayda üretimiyle ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Şeffaflık, kapsayıcılık, adalet ve sosyal sorumluluk gibi kavramlar, Z kuşağı için bir kurumun etik duruşunu belirleyen temel ilkeler arasında yer almaktadır. Bu kuşak, etik normları kurumsal çerçevenin ötesinde içselleştirilmiş bir yaşam tarzı olarak değerlendirmektedir. Y kuşağında ise etik algısının daha çok kurumsal çerçevede tanımlandığı; etik davranışın, yasal uyumluluk ve işverenin belirlediği kurallara riayetle sınırlı görüldüğü belirlenmiştir. Bu bağlamda, etik davranış Y kuşağı için bireysel bir sorumluluk alanı olarak kurgulanmakta; kurumsal yapıya uygun davranış yeterli görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, Z ve Y kuşağı çalışanlarının iş etiği ve motivasyon algıları arasındaki farklılıkları, bir işletmenin son altı aya ait toplantı tutanaklarının nitel analizi yoluyla ortaya koymayı amaçlamıştır. Kurum içi iletişim pratiklerinin ve gündelik iş süreçlerine yansıyan tutumların incelenmesiyle, kuşaklar arası farklı bakış açıları, algılayış biçimleri ve değer setleri belirlenmiştir. Bulgular, Z kuşağı çalışanların iş yaşamına yönelik beklentilerinin ve etik duyarlılıklarının, Y kuşağından anlamlı biçimde ayrıştığını ortaya koymaktadır.

Z kuşağı, iş yaşamını sadece kariyer başarısı üzerinden değil; bireysel değerlerle uyumlu, anlamlı ve sosyal

açıdan bütünlüklü bir deneyim olarak kurgulamaktadır. Bu bağlamda, Z kuşağı çalışanlar için şeffaflık, adalet, sosyal sorumluluk ve kapsayıcılık, kurumsal etik anlayışının merkezinde yer almaktadır. İşe ve kuruma yönelik bağlılıkları, bu değerlerin ne ölçüde benimsendiğiyle doğrudan ilişkilidir. Etik normlar Z kuşağı için yalnızca kurumsal düzenlemeler değil; aynı zamanda bireysel kimliğin ve toplumsal sorumluluğun da birer yansımasıdır. Bu yaklaşım, Nedelko ve arkadaşlarının (2022) çalışmalarıyla da örtüşmekte olup, Z kuşağının özellikle terfi, ödüllendirme ve performans değerlendirme gibi süreçlerde yüksek şeffaflık ve adalet beklentisi içinde olduklarını desteklemektedir.

Y kuşağı çalışanlar ise etik değerlere bağlılık konusunda daha kurumsal bir çerçevede hareket etmekte; etik davranışı işverenin belirlediği kurallar bütününe uyum ve bireysel görev anlayışı temelinde değerlendirmektedir. Motivasyon kaynakları arasında ise finansal güvenlik, kariyer istikrarı ve örgütsel prestij öne çıkmaktadır. Y kuşağının sorumluluk anlayışı, zaman odaklı değil görev odaklıdır; bu da iş-yaşam dengesi konusundaki yaklaşımlarını Z kuşağından ayırmaktadır. Z kuşağı için mesai bitimi, özel yaşama geçişin net bir sınırıdır ve bu sınıra saygı duyulması beklenirken; Y kuşağı için işin tamamlanması, zaman sınırlamasından daha önceliklidir.

Toplantı tutanakları üzerinden yapılan analiz, kuşaklar arası iletişimde ve yönetsel beklentilerde ortaya çıkan "gri alanları" da gözler önüne sermiştir. Özellikle zaman yönetimi, dijital iletişim kuralları ve hiyerarşik etkileşim gibi konularda, yazılı olmayan normların kuşaklara göre farklı yorumlandığı ve bu durumun kurum içinde çatışmaya ya da iletişim kopukluğuna neden olabildiği görülmüştür. Bu nedenle bu tür alanların işletmeler arasından incelenmesi gerektiği; akademik çalışmaların ise bu alanlara odaklanması gerektiğini ifade edebiliriz.

Elde edilen bulguları bir arada değerlendirdiğimizde, Z kuşağının iş yaşamında ağırlıklı olarak çalışmaya başladığı bu yıllarda firmaların, insan kaynakları politikalarını ve liderlik yaklaşımlarını yeniden değerlendirmeleri gerekmektedir. Kuşakların birlikte çalıştığı ve çalışmaya da uzun yıllar devam edeceği günümüzde sadece kuşakları anlamak ve isteklerine cevap vermek değil; oluşan ve oluşacak gri alanlarında farkında olunmalıdır. Kuşaklar arasındaki temel çatışmaların bu tür gri alanlar olduğu ve bu alanların nasıl yönetilmesi gerektiği ise yöneticilerin liderlik yönleriyle başarıyla kurgulanabilecektir.

KAYNAKÇA

Ajzen, I. (2005). *Attitudes, personality, and behavior*. Open University Press.

Bassiouni, D. H., & Hackley, C. (2014). "Generation Z" children's adaptation to digital consumer culture: A critical literature review. *Journal of Customer Behaviour*, *13*(2), 113–133.

Campbell, W. K., Campbell, S. M., Siedor, L. E., & Twenge, J. M. (2015). Generational differences are real and useful. *Industrial and Organizational Psychology*, *8*(3), 324–331.

Chillakuri, B., & Mahanandia, R. (2018). Generation Z entering the workforce: The need for sustainable strategies in maximizing their talent. *Human Resource Management International Digest*, *26*(4), 34–38.

Çokluk, Ö., Yılmaz, K., & Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *4*(1), 95–107.

Deloitte. (2020). *The Deloitte Global 2021 Millennial and Gen Z Survey*. Renewing Rhetoric's Relation to Composition.

Gabrielova, K., & Buchko, A. A. (2021). Here comes Generation Z: Millennials as managers. *Business Horizons*, *64*(4), 489–499.

Gomez, K., Mawhinney, T., & Betts, K. (2020). Understanding Generation Z in the workplace: New employee engagement tactics for changing demographics.

Işık, E., & Semerci, Ç. (2019). Nitel araştırmalarda veri üçgenlemesi olarak odak grup görüşmesi, bireysel görüşme ve gözlem. *Turkish Journal of Educational Studies*, *6*(3), 53–66.

Iorgulescu, M.-C. (2016). Generation Z and its perception of work. *Cross-Cultural Management Journal*, *18*(1), 47–54.

Kamberelis, G., & Dimitriadis, G. (2005). Focus groups: Strategic articulations of pedagogy, politics, and inquiry. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed., pp. 887–907). Sage Publications Ltd.

Kirchmayer, Z., & Fratričová, J. (2018). What motivates Generation Z at work? Insights into motivation drivers of business students in Slovakia. *Proceedings of the 31st International Business Information Management Association Conference, IBIMA 2018: Innovation Management and Education Excellence through Vision 2020*.

Lestari, D. P., & Perdhana, M. S. (2023). Generation Z work motivation in Indonesia. *Return: Study of Management Economic and Business*, *2*(4), 409–422.

Mahmoud, A. B., Fuxman, L., Mohr, I., Reisel, W. D., & Grigoriou, N. (2021). "We aren't your reincarnation!" Workplace motivation across X, Y and Z generations. *International Journal of Manpower*, *42*(1), 193–209.

Maloni, M., Hiatt, M. S., & Campbell, S. (2019). Understanding the work values of Gen Z business students. *The International Journal of Management Education*, *17*(3), 100320.

Nedelko, Z., Peleckıene, V., Peleckis, K., Lapinskiene, G., & Potocan, V. (2022). Generation Z and ethicality of advancement in the workplace: A study of Slovenia and Lithuania. *Journal of Business Economics and Management*, *23*(2), 482–506.

Rupp, D. E., Wright, P. M., Aryee, S., & Luo, Y. (2015). Organizational justice, behavioral ethics, and corporate social responsibility: Finally the three shall merge. *Management and Organization Review*, *11*(1), 15–24.

Schroth, H. (2019). Are you ready for Gen Z in the workplace? *California Management Review*, *61*(3), 1–14.

Smith, T. J., & Nichols, T. (2015). Understanding the millennial generation. *The Journal of Business Diversity*, *15*(1), 39–47.

Syafei, M. Y., Rahadi, D. R., Masduki, & Sianturi, G. (2023). Work stress and Generation Z workplace behavior. *International Journal of Scientific and Management Research*, *6*(8), 48–57.

Tang, F. (2019). A critical review of research on the work-related attitudes of Generation Z in China. *Social Psychology and Society*, *10*(2), 19–28.

Tolstikova, I., Ignatjeva, O., Kondratenko, K., & Pletnev, A. (2020). Generation Z and its value transformations: Digital reality vs. phygital interaction. *Communications in Computer and Information Science*, *1242*, 47–60.

Trevino, L. K., Nieuwenboer, N. A., & Kish-Gephart, J. J. (2014). (Un)Ethical behavior in organizations. *Annual Review of Psychology*, *65*(1), 635–660.

Weeks, K. P., & Schaffert, C. (2019). Generational differences in definitions of meaningful work: A mixed methods study. *Journal of Business Ethics*, *156*(4), 1045–1061.

https://doi.org/10.71284/asc.2025183

WHAT LIMITS THE SUCCESS OF TNA IN MALAYSIAN MANUFACTURING FIRMS?

Jayakumar Raj[1]

Logaiswari Indiran[2]

Khartic Rao Manokaran[3]

S. Thivviyah Sanmugam[4]

Abstract

Training Needs Analysis (TNA) is a fundamental process in identifying skill gaps, aligning employee development with organizational goals, and ensuring effective workforce performance. However, in Malaysia's manufacturing sector, the success of TNA initiatives is often limited by a range of interrelated challenges. This study explores the key factors that hinder the effective implementation of TNA in manufacturing firms, drawing insights from both organizational practices and employee experiences. The findings reveal that many supervisors and managers lack the necessary skills and tools to conduct comprehensive TNAs, leading to inaccurate assessments and misaligned training programs. Cultural issues such as hierarchical rigidity, favoritism, and resistance to change further reduce the objectivity and inclusivity of the process. In addition, poor communication between management and employees results in a lack of engagement and feedback, weakening the overall quality of the analysis. Financial constraints, time limitations, and insufficient commitment from top leadership also emerge as significant obstacles. To improve TNA effectiveness, the study recommends capacity-building initiatives for supervisors, greater involvement of subject matter experts, and the cultivation of an open, feedback-driven culture. Investing in communication systems and allocating dedicated resources for TNA activities are also essential. By addressing these limitations, Malaysian manufacturing firms can enhance the quality of their training programs, support workforce development, and strengthen their competitive advantage in a rapidly evolving industrial landscape.

Keywords: Training needs analysis, manufacturing sector, barriers, workforce development, Malaysia

[1]Optimum Professional Training Academy, Johor, Malaysia, e-mail: jaya@optimum-training.com

[2]Faculty of Management, Universiti Teknologi Malaysia, e-mail: logaiswari@utm.my

[3]Faculty of Business Raffles University & University of Newcastle, Australia, e-mail: kharticRaoManokaran@raffles-university.edu.my, khartic.Manokaran@newcastle.edu.au

[4]Politeknik Banting Selangor, Malaysia, e-mail: thivviyah@polibanting.edu.my

INTRODUCTION

The COVID-19 pandemic brought about one of the most profound crises since the Great Depression, impacting industries across multiple dimensions, including production, operations, customer service, business models, and logistics (Sohrabi, 2020). Amid this turbulence, workforce development, particularly upskilling and reskilling, emerged as a critical area of focus. Organizations worldwide recognized the need to prepare their workforce to navigate the rapidly evolving labor market, dedicating substantial resources to training and retraining employees (Nicola et al., 2020). This urgency was especially pronounced in the manufacturing sector, a vital contributor to national wealth and economic progress, which relies on skilled and proficient employees to maintain competitiveness (Levinson, 2018; Roos, 2016).

During the pandemic, manufacturing organizations faced the dual challenge of achieving business objectives while dealing with disruptions to their workforce. To stay relevant and outperform competitors, companies prioritized building a highly skilled, adaptable workforce capable of meeting the demands of the new business landscape (Nurmahmudah & Putra, 2020). Central to this endeavor was the implementation of effective training programs, underpinned by a robust Training Needs Analysis (TNA). TNA is a critical process for identifying gaps in employee knowledge, skills, and abilities (KSAs), enabling organizations to direct training resources toward areas of highest impact and necessity (Salas et al., 2012).

In this context, the role of TNA in human resource development (HRD) has gained prominence. When effectively designed, TNA aligns workforce capabilities with organizational goals, ensuring a strong return on investment in training initiatives. However, despite its importance, the implementation of TNA often encounters significant barriers. In Malaysia, these challenges are further compounded by the unique cultural, economic, and organizational dynamics of the region. This article explores the barriers to conducting effective TNA in Malaysian manufacturing organizations, highlighting the critical need for strategic measures to address these challenges and maximize the impact of training programs.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

Training Needs Analysis (TNA) is a pivotal process within the human resource development (HRD) domain, aimed at bridging the gap between current employee capabilities and the desired performance levels. Despite its significance, organizations worldwide, including those in Malaysia, face a myriad of challenges in executing effective TNA. This literature review examines the barriers to TNA implementation in Malaysia, with a focus on manufacturing organizations, and discusses strategies to overcome these obstacles. The primary objective of TNA is to ensure that training interventions are aligned with organizational goals and address specific knowledge, skill, and ability (KSA) deficiencies among employees (Salas et al., 2012). TNA is a systematic approach to identifying training priorities, guiding resource allocation, and maximizing return on investment. According to Villardón-Gallego et al. (2020), organizations that employ TNA effectively can achieve a competitive advantage by building a skilled and adaptable workforce. However, the process often encounters implementation challenges that undermine its potential benefits.

One of the primary challenges in implementing Training Needs Analysis (TNA) in Malaysian organizations is a lack of understanding and awareness regarding its strategic importance. Managers often perceive TNA as a secondary activity rather than an essential tool for workforce development, leading to incomplete or superficial analyses (Patel, 2010). This misconception not only results in poorly designed training programs but also limits their alignment with organizational goals, ultimately hindering performance improvement and return on investment.

Resource constraints further exacerbate the difficulties in conducting effective TNA. Many Malaysian organizations, particularly small and medium-sized enterprises (SMEs), struggle with financial limitations that impede their ability to allocate adequate funds for TNA processes (Salas et al., 2012). Furthermore,

the lack of skilled HR personnel trained in conducting and interpreting TNA results adds another layer of complexity, leaving organizations unable to fully identify and address workforce skill gaps. Resistance to change among management and employees compounds these issues, as hierarchical cultures within Malaysian firms often discourage the adoption of new practices, with employees fearing that TNA may threaten job security (Nurmahmudah & Putra, 2020)

Cultural, technological, and stakeholder-related challenges also play a significant role in obstructing effective TNA implementation. Malaysia's multicultural workforce presents unique barriers due to language differences and varying learning preferences, complicating the identification of training needs (Roos, 2016). Additionally, limited access to advanced technological tools such as data analytics restricts organizations' ability to streamline and enhance the TNA process (Training Industry, 2021). Compounding these difficulties is the lack of active stakeholder involvement; insufficient collaboration between top management, HR professionals, and employees leads to biased or incomplete TNA outcomes (Levinson, 2018). Overcoming these multifaceted barriers requires targeted interventions, including stakeholder engagement, technological integration, and strategic resource allocation.

2. METHOD

This study adopts a qualitative research approach to explore the barriers to effective Training Needs Analysis (TNA) in Malaysian manufacturing organizations. The methodology involves three primary techniques: semi-structured interviews, observation, and documentation review, with thematic analysis employed to analyze the collected data.

2.1. Data Collection Methods

- **Semi-Structured Interviews:** Semi-structured interviews are used to gather in-depth insights into the barriers to TNA from diverse perspectives. Three distinct groups of participants were identified for the interviews as shown in the table below

Table 1. Groups of participants

Group	Level of Respondents	Role in the Research
Group One	4 Senior Executive	Responsible for strategic decision-making and providing insights into organizational-level challenges
Group Two	4 Trainers	Providing expertise on training design, implementation, and their experience in conducting TNA
Group Three	4 Trainee	Offering firsthand accounts of their experiences and perceptions of the TNA process

- **Observation:** Observational methods are employed to gain contextual understanding of how TNA processes are conducted within the selected organizations. This includes observing TNA-related meetings, workshops, and training sessions to identify practical challenges and nuances not captured during interviews.

- **Documentation Review:** Relevant organizational documents, such as training manuals, TNA reports, and HR policies, are reviewed to complement and validate findings from interviews and observations. This method provides an additional layer of data to understand the structural and procedural aspects of TNA.

2.2. Data Analysis

Thematic analysis is utilized to analyze the qualitative data collected through interviews, observations, and documentation. This approach involves the following steps:

- **Familiarization:** Reviewing interview transcripts, observation notes, and documents to identify recurring patterns.
- **Coding:** Systematically categorizing data into meaningful segments based on themes related to TNA barriers.
- **Theme Development:** Grouping codes into broader themes that encapsulate the key challenges faced during the TNA process.
- **Interpretation:** Analyzing the identified themes to draw insights into the underlying issues and proposing recommendations.

2.3. Sampling and Participant Selection

Participants are purposively selected to ensure a comprehensive representation of stakeholders involved in the TNA process. The selection criteria emphasize diversity in roles, expertise, and experiences, which are essential for understanding the multidimensional barriers to TNA in manufacturing organizations.

3. FINDINGS

3.1. Sample Group One

The barriers to implementing effective Training Needs Analysis (TNA) in manufacturing companies can be categorized as general, organizational, cultural, and technological. Participants highlighted several challenges, including unreliable data generated by current needs analysis techniques and organizational cultures with rigid norms, values, beliefs, and bureaucratic rules that hinder TNA effectiveness. Additional issues included trainees' inability to comprehensively articulate their learning needs, a lack of personnel and insufficient time to conduct thorough assessments, and favoritism or familial ties influencing managerial decisions. All interviewees emphasized the need for a more structured TNA process, with improved methods for identifying personal and organizational training needs, indicating significant potential for enhancing the TNA framework in manufacturing companies.

3.2. Sample Group Two

This section outlines the barriers that constrain the effectiveness of the TNA process in manufacturing companies, categorized into general, organizational, cultural, and technological challenges. Key responses to this issue include supervisors lacking adequate knowledge to conduct TNA, insufficient time allocated for identifying training requirements, and a shortage of personnel dedicated to assessing training needs. Additional barriers include the influence of nepotism, familial ties, and personal relationships between supervisors and employees, the absence of performance appraisals tailored to identify specific training needs, and poor communication between workers and their supervisors.

3.3. Sample Group Three

This section addresses the general, cultural, and technological barriers to adopting TNA, along with suggested solutions, ranked by the frequency with which they were mentioned. Key barriers include a shortage of personnel to assess training needs, unreliable data generated by current needs analysis approaches, and organizational culture characterized by rigid norms, values, beliefs, and bureaucratic procedures. Other significant challenges are nepotism, kinship, and personal relationships between managers and employees,

a focus by top management solely on training outcomes, and a lack of support from top management for conducting needs assessments. Regarding potential improvements to the TNA process in manufacturing companies, trainees unanimously emphasized the need for better communication with top management and greater involvement of employees in the TNA process.

DISCUSSION AND CONCLUSION

Many manufacturing companies avoid conducting Training Needs Analysis (TNA) due to its perceived complexity, time consumption, and resource intensity. Participants in the study, divided into three groups, highlighted several barriers influencing the TNA process. A significant issue was the lack of competence among supervisors to conduct TNA effectively and the failure of current methods to produce reliable data about employees. This lack of reliable data is compounded by limited support from top management, as human resource development (HRD) professionals often struggle to demonstrate the importance of TNA. The absence of trained HRD specialists exacerbates these challenges, as companies frequently do not invest in qualified professionals for these roles. Participants also pointed to organizational culture issues, including nepotism and bureaucratic norms, which hinder the objective nature of TNA. Additionally, poor communication between employees and supervisors and the absence of meaningful dialogue during the training selection process further impede the effectiveness of TNA. Time constraints, insufficient top management support, and employees' inability to articulate their training needs were also highlighted as obstacles to implementing effective TNA. Ultimately, the lack of trained personnel to assess training needs and senior management's focus on training outcomes rather than the TNA process itself emerged as critical bottlenecks.

The findings from semi-structured interviews with executives, trainers, and trainees revealed that the lack of skilled personnel or subject matter experts (SMEs) is a primary barrier to effective TNA in manufacturing companies. SMEs are often unavailable to conduct TNA due to their demanding roles in managing operations, overseeing projects, and handling critical tasks. This results in significant gaps in the accuracy and depth of training needs assessments. Financial constraints further hinder TNA processes, as limited budgets restrict the ability to invest in essential resources such as training materials, equipment, and facilities. Time constraints also pose a significant challenge, with busy schedules and tight deadlines preventing thorough assessments. Trainers and trainees alike struggle to allocate sufficient time for effective training programs, often leading to rushed sessions or superficial coverage of topics. Lastly, the varied educational levels of trainees create difficulties in comprehending and applying training materials, slowing the overall learning process and necessitating additional efforts to bridge knowledge gaps.

To address these challenges, organizations must adapt their TNA practices by prioritizing investments in skilled personnel, allocating resources effectively, and fostering a culture that values comprehensive training needs assessments. Such measures will ensure that training programs remain relevant, impactful, and capable of addressing the dynamic needs of the manufacturing sector.

REFERENCES

Levinson, M. (2018). Manufacturing and Its Role in Economic Development. *Economic Perspectives Journal*, 12(4), 98-112.

Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., et al. (2020). The Socio-Economic Implications of the Coronavirus Pandemic (COVID-19): A Review. *International Journal of Surgery*, 78, 185-193. https://doi.org/10.1016/j.ijsu.2020.03.017

Nurmahmudah, R., & Putra, D. (2020). Human Resource Challenges in Manufacturing: Training and Workforce Development. *Asian Journal of Management Sciences*, 8(2), 45-55.

Patel, L. (2010). The Value of Training Needs Analysis in Workforce Development. *Journal of Human Resource Development*, 45(3), 123-130.

Roos, G. (2016). The Role of Workforce Skills in Driving Economic Success. *International Journal of Manufacturing and Business Economics*, 10(1), 33-50.

Salas, E., Tannenbaum, S. I., Kraiger, K., & Smith-Jentsch, K. A. (2012). The Science of Training and Development in Organizations: What Matters in Practice. *Psychological Science in the Public Interest*, 13(2), 74-101. https://doi.org/10.1177/1529100612436661

Sohrabi, C. et al. (2020). Impact of the COVID-19 Pandemic on Business Practices. *International Journal of Surgery*, 76, 71-73. https://doi.org/10.1016/j.ijsu.2020.02.034

Training Industry. (2021). Global Training Industry Report. Retrieved from https://www.trainingindustry.com/ Villardón-Gallego, L., Yániz, C., & Medina, J. L. (2020). Enhancing Training Efficacy through Needs Analysis.

International Journal of Training and Development, 24(3), 202–219 https://doi.org/10.1111/ijtd.12183

https://doi.org/10.71284/asc.2025184

THE IMPACT OF DIGITALISATION ON CIVIC PARTICIPATION AND SOCIAL AWARENESS: NEW COMMUNICATION STRATEGIES FOR CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS

Talha Turhan[1]

Abstract

This study provides a systematic framework for analyzing the structural, managerial, and functional impacts of digitalization on non-governmental organizations (NGOs), offering an in-depth evaluation of the key challenges and emerging strategic opportunities encountered during this transformative process. It serves as a central reference point for understanding NGOs' technological adaptation processes and comprehensively examines the multidimensional effects of digitalization on institutional capacity, operational efficiency, governance mechanisms, and principles of accountability, grounded in the theoretical foundations of digital transformation. Digitalization presents significant advantages for NGOs, including broader outreach capabilities, optimization of operational workflows, data-driven decision-making, enhanced governance processes, and the implementation of innovative projects. However, this transition also entails critical structural and technical barriers, such as inadequate digital infrastructure, limited technical expertise, cybersecurity threats, data privacy risks, and challenges related to financial sustainability. The study systematically explores the contributions of digital technologies -including social media and digital communication platforms, online donation and fund management systems, big data analytics, performance monitoring tools, and virtual meeting and remote education platforms- to the operational efficiency, sustainability, and impact capacity of NGOs. The integration of these digital tools into institutional workflows not only enhances NGOs' capacity to raise awareness but also reinforces mechanisms of transparency and accountability while expanding their potential to develop innovative social solutions. Research findings underscore the necessity for NGOs to engage in long-term strategic planning, manage their digital resources effectively, and develop governance models that ensure the sustainability of digital transformation. Furthermore, the study addresses the innovative opportunities presented by emerging technologies such as artificial intelligence and blockchain, detailing their potential applications within frameworks of digital ethics and social responsibility. Ultimately, while digitalization offers NGOs a range of multifaceted opportunities, it also imposes certain structural and technical constraints. In this context, the strategic adoption of digital tools is deemed essential for NGOs to generate innovative and sustainable solutions to societal challenges and to expand their impact on a global scale. The study highlights that digital transformation is not merely a process of technological adaptation but a paradigm shift in effectiveness, accountability, and civic engagement for the NGO sector.

Keywords: Technological adaptation, social participation, digital transformation, governance mechanisms, non-governmental organizations (NGOs).

[1] Dr., Erciyes University, Vocational School of Justice, e-mail: talhaturhan@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6638-0929

INTRODUCTION

Digitalization refers to the comprehensive process by which individuals, institutions, and communities effectively utilize digital tools and platforms, propelled by advances in information and communication technologies and the widespread diffusion of the internet. This transformation not only replaces traditional methods with digital solutions across domains such as information access, communication, data analysis, and service delivery, but also signifies a deeper structural evolution that encompasses social, economic, and cultural dimensions. Consequently, digitalization is regarded not merely as a technological shift but as a paradigm-altering force affecting virtually all facets of modern life.

The integration of digital technologies into the workflows of businesses, public institutions, and individuals has substantially enhanced efficiency, accelerated access to information, expanded the feasibility of remote work, and facilitated the proliferation of digital learning environments. Furthermore, digitalization fosters the emergence of innovative business models and enhances global competitiveness, thereby contributing to the restructuring of economic systems. Its impacts extend beyond the private sector, permeating public service provision, education, healthcare, and civil society organizations alike.

In the public sector, digital transformation enables more responsive and efficient service delivery. In the private sector, it presents significant growth opportunities through digital marketing, data-driven decision-making, and e-commerce. In the field of education, digitalization supports the development of distance learning systems, the dissemination of open-access educational content, and the enhancement of individualized learning experiences. In healthcare, digital medical records, AI-assisted diagnostic tools, and telemedicine applications are revolutionizing patient care. Meanwhile, digital communication technologies are fundamentally altering how individuals and institutions interact, facilitating dynamic and decentralized modes of engagement and information dissemination.

Civil society organizations (CSOs), also referred to as non-governmental organizations (NGOs), have emerged as key stakeholders in this transformation. Typically non-profit in nature and based on volunteer participation, CSOs aim to address societal needs, resolve social issues, and improve the quality of life for individuals and communities. They play a vital role in strengthening democratic participation and enhancing civic engagement, functioning as agents of social awareness and change. CSOs operate in diverse domains such as human rights, environmental protection, healthcare, education, and social justice, often reaching underserved populations and acting as intermediaries between citizens and decision-making bodies.

The distinct value of CSOs stems from their ability to respond flexibly to issues neglected by governmental and market actors. Their independent organizational structures allow them to identify community-specific needs and devise contextually relevant interventions. Moreover, CSOs actively contribute to policy formulation and implementation processes, especially in areas related to marginalized groups. Their capacity to initiate grassroots initiatives and mobilize public support grants them a pivotal role in advancing sustainable development and societal resilience.

Digitalization is significantly reshaping the operational dynamics of CSOs. Through the adoption of digital tools, these organizations are able to expand their reach, enhance resource management, and improve transparency and accountability in their operations. Social media platforms, websites, and digital communication tools offer CSOs strategic advantages in awareness-raising, supporter mobilization, and campaign dissemination. In this sense, digitalization enables CSOs to adopt more effective, agile, and data-informed working models.

An important dimension of this transformation lies in the development of data management and analytical capabilities. Digital technologies allow CSOs to collect, process, and analyze data more efficiently, enabling evidence-based planning and resource optimization. Such capabilities not only improve the success rate of

projects but also help build trust among donors and stakeholders. Additionally, digitalization facilitates cross-border collaboration and knowledge exchange, allowing local issues to be addressed through globally informed strategies.

This study aims to systematically examine the relationship between civil society organizations and digitalization, focusing on the benefits, challenges, and strategic adaptations that emerge within this context. First, the digital tools employed by CSOs during their digital transformation processes are identified and analyzed. Subsequently, the challenges encountered during digitalization are categorized under four thematic headings. Following this, the benefits of digital transformation for CSOs are examined and presented in four corresponding categories. Finally, based on the preceding findings, the study outlines a prospective vision for the digital future of CSOs and provides projections regarding potential scenarios in the near term.

1.THE STRATEGIC ROLE OF DIGITAL TOOLS IN THE OPERATIONAL TRANSFORMATION OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS

In the digital era, the effective utilization of digital tools has become increasingly vital for civil society organizations (CSOs). These tools enable CSOs to optimize their operations, broaden their outreach, and conduct their activities in a more transparent and efficient manner. Ranging from social media platforms and data analytics software to online fundraising systems and virtual conferencing technologies, digital solutions significantly enhance the capacity of CSOs to manage resources efficiently and to amplify their societal impact.

Through digital platforms, CSOs have been able to strengthen communication strategies and digitize fundraising processes. As demonstrated by Pourtoulidou and Frey (2022), the flexibility and added value of online modules in hybrid training programs for new employees underscore the potential of digital platforms to scale training and capacity-building initiatives. These findings suggest that by leveraging online tools, CSOs can expand their access to broader and more diverse audiences.

The deployment of such tools is not merely operational—it is instrumental in fulfilling the mission of CSOs. In this study, four major categories of digital tools are examined: social media platforms, online donation systems, data analytics and monitoring technologies, and virtual conferencing and training environments.

Social media platforms have become indispensable components of CSO communication strategies, enabling information dissemination, event promotion, and audience engagement (Akatay, 2017). These platforms have redefined the public relations functions within CSOs by facilitating dynamic interactions with stakeholders (Nchabeleng et al., 2018). Moreover, social media has enabled the emergence of civil-society-centered media channels that foster new forms of civic participation (Tufte, 2013).

Online donation and fundraising systems have revolutionized how nonprofit organizations mobilize financial support. Empirical studies highlight the significant potential of social media to facilitate effective fundraising campaigns (Bhati & McDonnell, 2019). Crowdfunding through social platforms presents both opportunities and challenges, emphasizing the need to understand social impact dynamics and relational strategies in donor engagement (Xue & Zhou, 2022). Furthermore, the financial sustainability of nonprofit organizations is critical for the successful implementation of development agendas, reinforcing the importance of well-designed donation campaigns to boost donor intentions (Cho & Park, 2020).

Data analytics and monitoring tools are essential for assessing the efficiency of fundraising strategies and managing donor relationships. As Waters (2010) illustrates, communication theory and structural equation modeling can be employed to enhance decision-making in donation acceptance and fundraising effectiveness. Similarly, nonprofit executives must prioritize strategies that increase the efficiency of marketing and fundraising efforts to attract and retain donors (Grizzle, 2015).

Virtual conferencing and training platforms play a crucial role in the current digital landscape, facilitating efficient execution of meetings, training sessions, and outreach programs. These platforms contribute to improved communication and collaboration across the nonprofit sector. Their strategic use enables organizations to expand their reach, engage stakeholders more effectively, and amplify their overall impact.

The integration of digital tools such as social media, online fundraising platforms, data analytics systems, and virtual conferencing technologies is central to the operational efficiency and strategic growth of civil society organizations. When employed systematically, these tools enhance communication, resource mobilization, and organizational capabilities—ultimately advancing the mission of CSOs and magnifying their influence on the communities they serve.

2. CHALLENGES TO DIGITAL TRANSFORMATION IN CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS: STRUCTURAL, TECHNOLOGICAL, AND STRATEGIC DIMENSIONS

While digitalization offers considerable opportunities for civil society organizations (CSOs), it also introduces a range of multifaceted challenges. Key among these are deficiencies in technological infrastructure, limited digital skills, data security and privacy concerns, as well as financial constraints that hinder the effective adoption of digital tools. These obstacles may significantly limit CSOs' ability to fulfill their missions and operate effectively within their communities.

As emphasized by Iffah (2024), the challenges encountered by CSOs during the digital transformation process include unequal access to digital technologies, concerns over information security, the need to enhance digital literacy among members, and ethical considerations. As digital platforms -many of which operate beyond the reach of democratic governance -become increasingly central, CSOs face growing difficulties in maintaining autonomy and effectiveness. The rapid spread of information and communication technologies (ICTs) has notably transformed grassroots organizing and alternative or community-based media practices, influencing how social movements mobilize and communicate (Bal & Baruh, 2020).

Mubecua (2019) highlights that digitalization imposes demands on CSOs in areas such as accountability, transparency, capacity development, and adaptation to emerging technologies. Historically, CSOs have played a crucial role in addressing poverty, human rights, and social development issues (Walter, 2024). Yet, a progressively digitized society necessitates the development of new capabilities for CSOs to remain relevant and impactful (Warner & Wäger, 2019).

Global studies suggest that CSOs must adopt digital tools to increase transparency and facilitate public engagement with official information (Rumbul, 2016). Digital media also possesses the transformative potential to revitalize civic engagement by empowering citizen-led initiatives and reclaiming discursive spaces through digital resistance (Williamson, 2009). The volunteer-based nature of CSOs makes them particularly responsive and adaptable in times of crisis, such as the foreclosure crisis in the U.S. (McQuarrie, 2013). However, overly rigid accountability frameworks and risk-averse attitudes may hinder innovation in many CSOs (Alexandre et al., 2022). In authoritarian contexts, opposition media outlets face substantial difficulties in securing sustainable revenue streams, while digital inclusion projects struggle to generate lasting local funding mechanisms (Cook, 2016).

Structural barriers such as poor internet infrastructure and cumbersome bureaucratic processes continue to limit digital participation in various regions (Figuet & Kere, 2022). Successful digital cooperation between higher education institutions and CSOs requires awareness of enabling conditions and the capacity to overcome existing obstacles (Łobacz, 2023). Additionally, limited digital and health literacy, especially among the elderly, youth, and marginalized populations, hampers effective engagement with digital health technologies (Kemp et al., 2020). Initiatives like the deployment of Digital Access Vehicles (DAVe) aim to address this divide by promoting digital literacy and access in underserved rural areas (Ahmed & Sargent, 2021).

To better understand the nature of these impediments, the challenges faced by CSOs in digital transformation can be categorized under four main thematic headings:

2.1. Inadequate Technological Infrastructure

One of the most critical barriers is the absence of robust digital infrastructure. Limited access to internet connectivity, computers, and essential software hinders CSOs from implementing digital solutions effectively. Organizations operating in rural regions are particularly vulnerable to these limitations. For instance, a CSO attempting to provide remote education programs may struggle in areas with unreliable internet access. Outdated or insufficient hardware also impedes the efficient execution of digital initiatives.

2.2. Lack of Digital Competencies and Training

The digital transformation of CSOs necessitates a workforce equipped with relevant digital skills. However, many organizations find it challenging to upskill their staff and volunteers. Training in digital platform management, data analytics, social media strategy, and cybersecurity imposes considerable financial and logistical burdens. Managing online fundraising campaigns, for example, requires a nuanced understanding of digital marketing tools and strategies, which not all CSOs can readily provide.

2.3. Data Security and Privacy Concerns

As CSOs increasingly rely on digital systems, safeguarding sensitive data becomes paramount. Organizations must implement strong cybersecurity frameworks to protect donor information, project data, and internal communications. Secure payment gateways and data protection policies are essential for any CSO managing online donations. The absence of such safeguards increases the risk of data breaches and compromises stakeholder trust.

2.4. Financial Constraints and Resource Limitations

Digital transformation often entails substantial investment. Infrastructure upgrades, licensing fees, training programs, and cybersecurity measures represent significant expenditures. Given that most CSOs operate with limited budgets, allocating sufficient financial resources for digital initiatives can be difficult. For instance, purchasing advanced data analytics software and training personnel in its use can divert funds away from essential programs, ultimately diminishing overall organizational effectiveness.

Despite these challenges, various strategies can be adopted to mitigate risks and enhance digital transformation capacity. These include improving access to digital technologies, investing in digital skill development, reinforcing cybersecurity systems, and formulating sustainable funding models.

Emerging technologies -such as artificial intelligence, cloud computing, and the Internet of Things- require CSOs to develop dynamic capabilities to adapt to rapidly evolving digital environments (Warner & Wäger, 2019). Adopting a digital entrepreneurship mindset can assist CSOs in navigating the sociomaterial complexities of digital innovation (Nambisan, 2017). Furthermore, CSOs have been widely recognized for their grassroots innovation in tackling social issues (Banks & Hulme, 2012), but to fully realize the benefits of digital transformation, they must overcome persistent barriers related to resource limitations, funding structures, and volunteer integration (Soakell-Ho & Myers, 2011). As Tiwow (2023) emphasizes, CSOs must design strategies that prioritize capacity building, institutional agility, and the cultivation of an innovation-oriented organizational culture.

CSOs face an array of challenges in their digital transformation journeys—ranging from access and literacy issues to ethical dilemmas and financial sustainability. Bridging the digital divide, enhancing transparency, fostering digital literacy, and navigating complex technological landscapes will require collaborative, multi-

stakeholder efforts. By embracing digital tools, developing dynamic capabilities, and fostering innovation, CSOs can enhance their adaptability and social impact in the digital age.

3. STRATEGIC ADVANTAGES OF DIGITALIZATION FOR CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS: ENHANCING REACH, EFFICIENCY, TRANSPARENCY, AND INNOVATION

Digitalization offers civil society organizations (CSOs) a range of transformative benefits, enabling them to expand their reach, manage resources more efficiently, and implement projects more effectively. The integration of digital tools and platforms accelerates processes such as awareness campaigns and supporter mobilization through social media and digital communication channels, while data analytics and monitoring tools empower CSOs to measure the impact of their activities and optimize strategic planning. Furthermore, digitalization enhances transparency and accountability, thereby strengthening donor and stakeholder trust.

The adoption of digital technologies empowers CSOs to leverage technological capacities for improved coordination, operational efficiency, and strategic impact (Ruiner, 2021). While digital media has not entirely replaced the core dynamics of civil society activity, it provides new pathways for participation and outreach (Bennett & Segerberg, 2012). These technologies have revolutionized nonprofit communication by enabling direct interaction with stakeholders, bypassing traditional intermediaries such as mainstream news media (Seo & Vu, 2020). Moreover, digital platforms facilitate innovative approaches -such as fundraising via virtual reality -enhancing both the reach and effectiveness of nonprofit campaigns (Yoo & Drumwright, 2018).

In the digital age, concepts such as digital diplomacy and the evolving policy role of civil society have become central (Ermylina, 2023). Digital transformation has fostered various forms of innovation in nonprofit organizations, with crowdfunding playing a critical role in organizational resilience during periods of uncertainty (Yeo, 2022). The transformation also underscores the necessity for future nonprofit professionals to develop digital literacies that enable effective use of technological tools (Young, 2018). Well-resourced and institutionalized nonprofits are more likely to adopt social media swiftly, illustrating the significance of digital presence for organizational success (Brown, 2014).

Empirical evidence further substantiates these advantages. For instance, Bennett and Segerberg (2012) describe the “Put People First” (PPF) campaign, which effectively mobilized public support to confront social and environmental injustices. Dreichuk (2024) emphasizes that digital technologies support the development of a sustainable organizational culture through leadership commitment, integration of green practices into organizational policies, and employee engagement via digital training and development programs.

Based on the literature, the advantages of digitalization for CSOs can be classified into the following four thematic categories:

3.1. Expanding Public Reach

Digitalization serves as a powerful enabler for CSOs to extend their messaging and project outreach to broader audiences. Platforms such as social media, newsletters, websites, and digital campaigns have redefined how CSOs engage with the public. For example, environmental advocacy organization Greenpeace has used social media campaigns to raise awareness and mobilize millions of supporters globally. These efforts demonstrate how digital tools can transform the visibility and influence of civil society initiatives.

3.2. Enhancing Operational Efficiency and Effectiveness

Digital tools significantly improve the operational capabilities of CSOs. Project management software, data analytics platforms, and online collaboration tools support more effective resource allocation, workflow

optimization, and accelerated progress toward organizational objectives. For instance, the use of digital project management platforms like Trello or Asana can facilitate internal communication and coordination, ensuring that initiatives are executed on schedule and within budgetary constraints.

3.3. Promoting Transparency and Accountability

Digitalization facilitates real-time transparency and accountability mechanisms for CSOs. Online reporting systems and digital financial management tools enable organizations to share up-to-date financial and operational data with donors and supporters. A notable example is Kiva, a microfinance platform that provides donors with real-time tracking of loan utilization and repayment, thus building trust and demonstrating responsible stewardship of funds.

3.4. Fostering Innovation and Enabling New Project Development

Digital technologies open up new avenues for innovation in addressing social challenges. For example, blockchain technology has been employed by some CSOs to enhance the transparency and security of aid distribution, ensuring that resources reach intended recipients. Artificial intelligence and machine learning also offer valuable insights through data analysis, helping CSOs identify emerging trends and develop data-driven interventions tailored to specific community needs.

The above findings and case examples underscore the diverse advantages digitalization brings to civil society organizations. These benefits not only increase operational efficiency and innovation but also strengthen stakeholder engagement and social impact. Broadly speaking, digitalization provides CSOs with critical opportunities to evolve their practices, foster more dynamic interactions with constituents, and enhance sustainability in the digital era.

4. FUTURE OUTLOOK FOR CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN THE DIGITAL ERA: STRATEGIC FORECASTS AND TECHNOLOGICAL PATHWAYS

As the digital transformation accelerates, developing forward-looking strategies has become imperative for civil society organizations (CSOs). In a world where technological evolution is constant and new digital solutions emerge rapidly, CSOs must adapt to remain effective and sustainable. A future-oriented perspective enables CSOs to anticipate both opportunities and challenges, guiding the development of proactive strategies. This section explores the projected impacts of digitalization on CSOs, the emerging opportunities driven by technological innovation, and the strategic approaches necessary for success in the coming years.

Digital transformation is reshaping the operational, communicative, and participatory models of civil society. The integration of digital technologies into CSO structures has the potential to revolutionize service delivery and stakeholder engagement (Lynn et al., 2022). Beyond improving efficiency, the digitalization process facilitates broader outreach and promotes social inclusion -particularly for marginalized or disabled populations- through scalable, accessible communication platforms (Manzoor & Vimarlund, 2018). Nevertheless, the digitally mediated environment -shaped significantly by governmental and corporate actors- has introduced new dependencies and vulnerabilities for civil society.

In response, CSOs are increasingly encouraging all stakeholders to engage in digital transformation, with the aim of ensuring equitable access to technological benefits across society (Iffah, 2024). The advent of social media has expanded channels for mobilization and interaction, complementing traditional civil society efforts by enhancing outreach to diverse and often underrepresented groups (Enjolras et al., 2012). The internet, by enabling swift and cost-effective communication, has significantly increased the operational potential of civil society actors (Polat & Çağlı, 2014).

Assessing the future of CSOs in the digital context is essential to understanding the implications of ongoing technological advancements. The academic literature has long investigated the functional and structural roles of CSOs, as well as their adaptive capacity during digital transitions. Studies have revealed the evolving roles of CSOs in society and the challenges they encounter (Sezik, 2019). Research indicates that CSOs have leveraged social media to amplify their messages and foster dialogue with their target audiences (Özer & Alemdar, 2023). Furthermore, digitalization has emerged as a strategic component of institutional sustainability in the nonprofit sector (Bük, 2019).

As CSOs increasingly operate in digital environments, maintaining legitimacy necessitates enhanced accountability and transparency (Fontenelle-Weber, 2019). The traditional notion of civil society as an autonomous domain is evolving into a more institutionalized structure, influenced by neoliberal policy trends and characterized by intermediary associations (Kutay, 2023). This professionalization has led to greater involvement in policy formulation and public service delivery (Ketola, 2015).

In light of these transformations, the following thematic foresights offer a structured vision for the future of civil society organizations within the digital landscape:

4.1. The Future of Digitalization: Opportunities for Civil Society Organizations

As digitalization continues to advance, CSOs will encounter novel and promising opportunities. The evolution of digital tools and platforms is expected to enhance outreach capabilities and support the implementation of more effective and data-informed projects. Technologies such as big data analytics, cloud computing, and machine learning will empower CSOs to analyze societal issues more precisely and to craft targeted interventions. For instance, a CSO utilizing predictive analytics can better understand the root causes of specific social issues and tailor its initiatives accordingly.

4.2. Integration of Artificial Intelligence and Blockchain Technologies

Artificial intelligence (AI) and blockchain stand out as transformative technologies within the future digital strategies of CSOs. AI enables improved data management, predictive modeling, and process automation, facilitating better utilization of human and financial resources. For example, an AI-based chatbot can streamline donor engagement by providing real-time responses to frequently asked questions, thereby enhancing the fundraising experience. Blockchain technology, meanwhile, contributes to financial transparency by allowing donors to track the use and allocation of funds securely. This strengthens CSO accountability and reinforces stakeholder trust.

4.3. Digital Ethics and Social Responsibility

With increasing reliance on digital platforms, CSOs must also uphold ethical standards and social responsibility. Issues such as data privacy, cybersecurity, and equitable access are central to the responsible use of digital tools. A CSO collecting donor information must implement robust data protection protocols and ensure that such data is used exclusively for permitted purposes. Moreover, by prioritizing digital inclusion and emphasizing community benefit, CSOs can contribute to reducing digital inequalities and promoting social justice through technology.

The foresight presented above highlights both the opportunities afforded by digital innovation and the ethical imperatives that must guide CSOs in navigating digital transformation. The strategic adoption of digital technologies will empower CSOs to fulfill their missions more effectively and increase their social impact. Ultimately, the long-term viability and relevance of civil society in the digital age depend on its capacity to adapt, innovate, and advocate for inclusive and ethical technological practices.

Looking ahead, CSOs that proactively embrace digital transformation -by enhancing digital competencies, institutionalizing ethical governance, and fostering innovation- will be better positioned to address complex societal challenges and engage meaningfully with diverse constituencies. Their continued relevance will

hinge on their ability to not only keep pace with technological change but to shape it for the public good.

CONCLUSION

In an era marked by rapid technological evolution, digitalization offers civil society organizations (CSOs) significant potential to transform their operations and amplify their societal impact. This study has examined the dual dimensions of digital transformatio -its opportunities and challenges- and provided strategic foresight into how CSOs can navigate this evolving landscape. Digitalization enhances operational efficiency, expands outreach, promotes transparency and accountability, and facilitates the development of innovative projects. Emerging technologies such as artificial intelligence (AI), data analytics, and blockchain are central to these transformations, enabling CSOs to refine their processes and respond more effectively to societal needs.

The analysis of digitalization's scope reveals that widespread adoption of digital tools allows CSOs to optimize their organizational workflows and broaden their influence. Digital technologies, when strategically integrated, support more agile, efficient, and accountable organizational performance. Nonetheless, the path to digital transformation is fraught with obstacles. Technological infrastructure deficits, limited digital competencies, cybersecurity risks, and financial constraints remain persistent barriers that must be strategically addressed.

Overcoming these challenges requires deliberate and adaptive planning. CSOs must select context-appropriate technological solutions, invest in capacity building, and ensure the effective management of both human and digital resources. The utility of digital tools—including social media, virtual meeting platforms, online fundraising systems, and data monitoring solutions—has been clearly demonstrated in enhancing communication, increasing stakeholder trust, and driving innovation.

Looking forward, digitalization will generate new and dynamic opportunities for CSOs. The proliferation of big data, cloud computing, and advanced analytics will provide organizations with the tools to better diagnose complex social problems and formulate targeted, evidence-based interventions. In this regard, investment in strategic digital capabilities is not merely advisable—it is essential.

AI and blockchain technologies are poised to play a pivotal role in shaping the future of nonprofit operations. AI can automate data analysis and streamline service delivery, while blockchain ensures transparent and traceable financial transactions, thereby strengthening organizational legitimacy and donor confidence. These technologies are expected to become core components of sustainable and effective CSO strategies.

Equally important are the ethical and social dimensions of digitalization. As CSOs increasingly rely on digital systems and data infrastructures, adherence to digital ethics and social responsibility must be non-negotiable. Key principles—including data privacy, cybersecurity, equitable access, and transparency—must guide the design and implementation of digital tools. In particular, CSOs must ensure that their technological initiatives contribute to reducing social inequalities and promoting inclusive development.

In conclusion, while digitalization presents a wealth of opportunities, it also demands a cautious and structured approach. CSOs that strategically manage their digital transformation, adapt to technological trends, and maintain strong ethical frameworks will be better positioned to catalyze social change. Therefore, digitalization should be viewed not only as a functional necessity but also as a strategic opportunity—one that lies at the heart of forward-looking planning for the nonprofit sector.

Ultimately, digitalization is both a necessity and a catalyst for growth in civil society. By embracing technological innovation with a clear strategic vision, CSOs can deliver more impactful, inclusive, and sustainable solutions to pressing social issues. In the near future, the continued evolution of digital tools will require CSOs to adopt proactive, ethically grounded, and innovation-driven approaches that enhance their effectiveness and resilience in an increasingly digital world.

REFERENCES

Ahmed, A. and Sargent, J. (2021). Theory of Change: Driving A Digital School in Rural Pakistan. *First Monday*. https://doi.org/10.5210/fm.v26i9.10304

Akatay, A. (2017). A Qualitative Research on Ngos' Use of Social Media in Çanakkale. *Route Educational and Social Science Journal,* 4(19), 63-80. https://doi.org/10.17121/ressjournal.843

Alexandre, C., Toillier, A., and Mignon, S. (2022). Exploring The Nature of Dynamic Capabilities and Enabling Environments for Service İnnovation in The Global South: The Case of Digital Agro-Advisory Services in Burkina Faso. *Journal of Innovation Economics and Management,* 39(3), 241-273. https://doi.org/10.3917/jie.pr1.0127

Bal, H. and Baruh, L. (2020). Sustainability and Communication Practices in Grassroots Movements in Turkey Following Gezi Park Protests: Cases of Dogancilar Park Forum, Macka Park Forum and Validebag Volunteers. *Journal of Alternative and Community Media*, 5(1), 45-68. https://doi.org/10.1386/joacm_00074_1

Banks, N. and Hulme, D. (2012). The Role of Ngos and Civil Society in Development and Poverty Reduction. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.2072157

Bennett, W. and Segerberg, A. (2012). The Logic of Connective Action. *Information Communication and Society,* 15(5), 739-768. https://doi.org/10.1080/1369118x.2012.670661

Bhati, A. and Mcdonnell, D. (2019). Success in an Online Giving Day: The Role of Social Media in Fundraising. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly,* 49(1), 74-92. https://doi.org/10.1177/0899764019868849

Brown, H. (2014). The İnstitutional Digital Divide. *Social Science Computer Review,* 33(6), 680-695. https://doi.org/10.1177/0894439314563002

Bük, T. (2019). Kurumsal Sürdürülebilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde İşletme-Sivil Toplum Kuruluşları Etkileşimleri: Sebep ve Sonuçlar. *Business and Management Studies an International Journal*, 7(4), 1480-1509. https://doi.org/10.15295/bmij.v7i4.1176

Cho, Y. and Park, H. (2020). Financial Sustainability of Nonprofit Organizations: Determinants of Fundraising Campaigns on Donation Intention. *Journal of Industrial Distribution and Business,* 11(3), 19-28. https://doi.org/10.13106/jidb.2020.vol11.no3.19

Cook, C. (2016). Fragile Finance: The Revenue Models of Oppositional News Outlets in Repressive Regimes. *International Communication Gazette,* 78(6), 514-535. https://doi.org/10.1177/1748048516640212

Çınardal, F., Çınardal, L., ve Çelik, A. (2017). Yöresel Müzik Kültürünün Yaşatılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Kars İli Örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 17(1). https://doi.org/10.17240/aibuefd.2017.17.28551-304624

Dreichuk, M. (2024). Creating a Sustainable Corporate Culture in The Context of Green and Digital Economy. *Green Blue and Digital Economy Journal,* 1(1), 16-21. https://doi.org/10.30525/2661-5169/2024-1-3

Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., and Wollebæk, D. (2012). Social Media and Mobilization to Offline Demonstrations: Transcending Participatory Divides?. *New Media and Society,* 15(6), 890-908. https://doi.org/10.1177/1461444812462844

Ermylina, E. (2023). The Strategy of Taiwan Digital Diplomacy Association (Tdda) for Taiwan's International Presence. *Frequency of International Relations (Fetrian),* 5(1), 51-75. https://doi.org/10.25077/fetrian.5.1.51-75.2023

Figuet, J. and Kere, A. (2022). Digitalization and Financial Inclusion in Africa. *Journal of International Money Banking and Finance*, 3(1), 13-40. https://doi.org/10.47509/jimbf.2022.v03i01.02

Fontenelle-Weber, A. (2019). International Human Rights Law and The Accountability of Civil Society Organizations: The Case Of The İngo Accountability Charter/Accountable Now. *Brazilian Journal of International Relations,* 8(1), 215-235. https://doi.org/10.36311/2237-7743.2019.v8n1.11.p215

Grizzle, C. (2015). Efficiency, Stability and The Decision To Give To Nonprofit Arts and Cultural Organizations in The United States. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing,* 20(3), 226-237. https://doi.org/10.1002/nvsm.1521

Iffah, N. (2024). Empowering Civil Society in the Digital Era: Preventing Lagging Behind in The Digital Civilization. *SERUNAI,* 2(1), 37-47. https://doi.org/10.63019/serunai.v2i1.42

Kemp, E., Trigg, J., Beatty, L., Christensen, C., Dhillon, H., Maeder, A., … and Koczwara, B. (2020). Health Literacy, Digital Health Literacy and The İmplementation of Digital Health Technologies in Cancer Care: The Need for a Strategic Approach. *Health Promotion Journal of Australia,* 32(S1), 104-114. https://doi.org/10.1002/hpja.387

Ketola, M. (2015). Civil Society Management Education in Finland: What's Management Got to Do with İt?. *Journal of Nonprofit Education and Leadership,* 5(4). https://doi.org/10.18666/jnel-2015-v5-i4-7032

Kutay, A. (2023). From Social Sphere to Intermediary Association: A Critical Analysis of Civil Society's Neoliberal Transformation. *Critical Sociology,* 50(1), 31-47. https://doi.org/10.1177/08969205231180263

Łobacz, K. (2023). Success Factors and Barriers to Digital Co-Creation Between Heis and Ngos. *Procedia Computer Science*, 225, 4254-4263. https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.10.422

Lynn, T., Rosati, P., Conway, E., Curran, D., Fox, G., and O'Gorman, C. (2022). Digital Technologies and Civil Society., 91-108. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91247-5_5

Manzoor, M. and Vimarlund, V. (2018). Digital Technologies for Social Inclusion of Individuals with Disabilities. *Health and Technology,* 8(5), 377-390. https://doi.org/10.1007/s12553-018-0239-1

Mcquarrie, M. (2013). Community Organizations In The Foreclosure Crisis. *Politics and Society,* 41(1), 73-101. https://doi.org/10.1177/0032329212473087

Mubecua, M. (2019). From Anti-Slavery To Third Sector in Development: The Transition of Non-Governmental Organisations and Limitations. *Journal of Public Affairs*, 20(1). https://doi.org/10.1002/pa.2033

Nambisan, S. (2017). Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective of Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice,* 41(6), 1029-1055. https://doi.org/10.1111/etap.12254

Nchabeleng, G., Botha, C., and Bisschoff, C. (2018). The Use of Social Media in Public Relations at Non-Governmental Organisations in South Africa. *Journal Of Economics And Behavioral Studies,* 10(6), 150. https://doi.org/10.22610/jebs.v10i6.2605

Özer, C. and Alemdar, M. (2023). Diological and Symmetrical Principles in The Use of Twitter By The Ahbap Organization. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 552-567. https://doi.org/10.31592/aeusbed.1237330

Polat, R. and Çağlı, E. (2014). New Directions for Women's Political Development in Turkey: Exploring The İmplications of The Internet For Ka-Der. *Information Polity,* 19(3,4), 179-194. https://doi.org/10.3233/ip-140343

Ruiner, C. (2021). Voluntary Work in Digital Contexts as Gift Exchange. *Sustainability,* 13(21), 12176. https://doi.org/10.3390/su132112176

Rumbul, R. (2016). Developing Transparency Through Digital Means? Examining Institutional Responses To Civic Technology İn Latin America, *Ejournal Of Edemocracy and Open Government,* 8(3), 12-31. https://doi.org/10.29379/jedem.v8i3.439

Seo, H. and Vu, H. (2020). Transnational Nonprofits' Social Media Use: A Survey of Communications Professionals and an Analysis of Organizational Characteristics. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly,* 49(4), 849-870. https://doi.org/10.1177/0899764020908340

Sezik, M. (2019). Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları, *Research Studies Anatolia Journal,* 2(4), 118-125. https://doi.org/10.33723/rs.485931

Soakell-Ho, M. and Myers, M. (2011). Knowledge Management Challenges for Nongovernment Organizations. *Vine,* 41(2), 212-228. https://doi.org/10.1108/03055721111134826

Tiwow, G. (2023). Human Resources Management in Trouble Time: Strategy to Increase Organization Agility for Digital Transformation in University. *IJITE,* 2(4), 99-112. https://doi.org/10.62711/ijite.v2i4.166

Tufte, T. (2013). Civil Society Sphericules: Emerging Communication Platforms for Civic Engagement in Tanzania. *Ethnography,* 15(1), 32-50. https://doi.org/10.1177/1466138113502512

Walter, E. (2024). Non-Governmental Organizations' Programmes and Poverty Alleviation in Enugu State Nigeria. *NGJSD,* 13(1), 20-38. https://doi.org/10.4314/ngjsd.v13i1.2

Warner, K. and Wäger, M. (2019). Building Dynamic Capabilities For Digital Transformation: An Ongoing Process Of Strategic Renewal. *Long Range Planning,* 52(3), 326-349. https://doi.org/10.1016/j.lrp.2018.12.001

Waters, R. (2010). Increasing Fundraising Efficiency Through Evaluation: Applying Communication Theory to The Nonprofit Organization— Donor Relationship. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(3), 458-475. https://doi.org/10.1177/0899764009354322

Williamson, A. (2009). Revitalising Politics From The Ground Up: The Role of Digital Media in Promoting Citizen-Led Democratic *Renewal. Representation,* 45(3), 301-311. https://doi.org/10.1080/00344890903129707

Xue, F. and Zhou, L. (2022). Understanding Social Influence in Facebook Fundraising: Relationship Strength, İmmediacy of Needs, and Number of Donations. *Journal of Philanthropy and Marketing,* 28(4). https://doi.org/10.1002/nvsm.1749

Yeo, W. (2022). Innovative Deviance In A Rule-Bound City-State. *Global Perspectives,* 3(1). https://doi.org/10.1525/gp.2022.36640

Yoo, S. and Drumwright, M. (2018). Nonprofit Fundraising with Virtual Reality. *Nonprofit Management and Leadership*, 29(1), 11-27. https://doi.org/10.1002/nml.21315

Young, J. (2018). Equipping Future Nonprofit Professionals With Digital Literacies for The 21st Century. *Journal of Nonprofit Education and Leadership,* 8(1), 4-15. https://doi.org/10.18666/jnel-2018-v8-i1-8309

https://doi.org/10.71284/asc.2025185

FABRICATION OF PORTABLE PIZZA OVEN WITH HYBRID BURNER METHOD

Mohd Shahrizan Khamis [1]

Adiani Ab Rahman [2]

Lailatul Hamidah Hamdan [3]

Abstract

This study explores the design, development, and performance evaluation of a portable hybrid pizza oven capable of operating with firewood, LPG gas, or a combination of both. Addressing the limitations of traditional wood fired ovens such as long preheating times, lack of portability, and inconsistent thermal regulation, this research aims to develop an efficient and compact oven suitable for small scale commercial and outdoor applications. The specific objectives were to design a hybrid oven system, analyze the preheating performance across three combustion modes, and validate the system's feasibility for portable use. The methodology involved fabricating the oven using mild steel and firebrick materials, powered by rambutan wood and LPG gas. Preheating performance was tested by measuring the time required to reach target baking temperatures between 400°C and 450°C, using analog thermometers and timers. Results showed that the LPG gas configuration reached 450°C in an average of 24.7 minutes, outperforming the firewood mode, which required 49.0 minutes due to slower pyrolysis and flame stabilization. The hybrid mode achieved a balance between speed and heat retention, reaching 450°C in 34.7 minutes, combining LPG's rapid heat up capability with the thermal consistency and flavor contribution of firewood. Additionally, the hybrid mode enabled quite fast baking in just 3.0 minutes while retaining authentic wood fired flavor and texture. These findings confirm the hybrid system's potential to offer energy efficiency, mobility, and sensory quality, making it suitable for both home users and commercial operators. The originality of this study lies in its integration of dual fuel combustion in a portable oven design, providing a practical and economical alternative to traditional static ovens in mobile or resource limited settings.

Keywords: Hybrid pizza oven, portable oven, wood fuel, gas fuel, firewood

INTRODUCTION

Pizza baking is a precise culinary process that demands optimal heat control to produce a perfectly cooked product characterized by a crisp crust, rich texture, and distinctive flavor. Traditional wood-fired ovens, cherished for centuries, are especially valued for their ability to impart a unique smoky aroma. The historical use of ovens can be traced back to 29,000 BC in Central Europe, where prehistoric humans employed roasting pits for cooking meat. Cooking methods involving fire, such as pit cooking, have been widely

[1]Corresponding Author, Department of Mechanical Engineering, Politeknik Kuching Sarawak, Malaysia, e-mail: shahrizan@poliku.edu.my, https://orcid.org/0009-0000-9969-8629

[2] Department of Mechanical Engineering, Politeknik Kuching Sarawak, Malaysia, adiani@poliku.edu.my, https://orcid.org/0009-0008-4193-1457

[3] Department of Mechanical Engineering, Politeknik Kuching Sarawak, Malaysia, lailatulhamidah@poliku.edu.my, https://orcid.org/0000-0003-2494-8640

used across cultures. In New Guinea, natives used hot stones in pits to cook sweet potatoes, demonstrating the versatility of this technique (Lerche, 1969). The evolution of oven technology progressed in ancient Greece, where front-loaded bread ovens facilitated more controlled baking techniques. These innovations inspired early forms of pizza-making and set the stage for modern oven designs. In the 18th century, Naples, Italy, became the birthplace of the modern pizza oven, using wood-fired brick structures capable of reaching temperatures above 400°C. These ovens produced pizzas with charred crusts and complex smoky flavors, defining the characteristics of Neapolitan pizza (Falciano et al., 2024). With time, gas and electric ovens were introduced, offering greater control and convenience. Gas ovens provide rapid preheating and stable temperatures, while electric ovens are widely used in modern kitchens due to their ease of use. However, these newer models often compromise the traditional flavor profile produced by wood-fired ovens. Each type of oven presents specific benefits and limitations. Wood-fired ovens deliver superior taste and texture but require lengthy preheating and careful temperature management. Gas ovens heat quickly and offer better control but lack the complex aromas from wood combustion. Electric ovens are user-friendly and efficient but do not replicate the radiative heat needed for artisanal pizza baking. This divergence between convenience and authenticity presents practical challenges, especially for mobile food services and small-scale vendors. Wood-fired ovens' long preheating time (up to two hours) limits their suitability for quick-service operations. Conversely, gas ovens, while faster, cannot replicate the rich flavors imparted by wood combustion. Additionally, most traditional ovens are bulky and stationary, restricting their use in compact commercial or outdoor settings.

The culinary items were enveloped in foliage, positioned atop the coals, and subsequently concealed with earth. Numerous cultures, including the Maori, persist in the use of cooking pits for the preparation of traditional Hangi cuisine. Culinary historians attribute the advancement of bread-making to an artistic endeavor to the ancient Greeks. The invention of front-loaded bread ovens can be traced back to ancient Greece. Furthermore, the Greeks innovated a diverse array of dough formulations, loaf configurations, and methods for serving bread in conjunction with various accompaniments (Valamoti, 2002). A wood-fired oven constitutes a specific category of masonry oven. These masonry ovens are characterized by a baking chamber constructed from materials such as fireproof brick, concrete, stone, or clay. In the nineteenth century, wood-fired and coal-fired ovens experienced widespread popularity as in Figure 1. While some contemporary masonry ovens utilize natural gas as their primary heat source, numerous others, including our Authentic wood-fired oven as in Figure 2, persist in employing traditional combustion methods (Falciano et al., 2023).

Figure 1: Illustration of baking a pizza in traditional pizza oven (Valamoti, 2002)

Figure 2: Traditional pizza oven (Falciano et al., 2023)

This study focuses on designing and evaluating a portable hybrid pizza oven that utilizes both rambutan wood and LPG gas as fuel sources to overcome the challenges of technology in pizza oven. The hybrid approach aims to combine the sensory benefits of wood-fired baking with the operational efficiency of LPG gas heating. Rambutan wood (Nephelium lappaceum), chosen for its high calorific value (18.5 MJ/kg) and aromatic smoke profile, complements LPG's ability to deliver instant, controllable heat (Asrianti et al., 2024; Jahurul et al., 2020; Ong et al., 1998). The study has three main objectives: First, to design and create a compact, mobile oven that brings together both combustion systems in a friendly way. Second, to explore and compare how well three fuel configurations which are wood-only, LPG gas-only, and hybrid can perform in preheating by checking the time it takes to reach temperature and ensuring thermal stability. The next aim is to evaluate how commercially viable the hybrid oven is for small-scale and outdoor culinary adventures by looking at fun parameters like weight (keeping it under 25 kg), fuel efficiency, and cooking quality. The research include using insulated stainless steel and ceramic fiber in the oven's construction, conducting fuel trials with rambutan wood and LPG, and running controlled tests to see how the hybrid oven stacks up against traditional models. This focus aims to fill a gap in the market for mobile pizza ovens that not only deliver artisanal quality but also offer practical usability.

For micro-entrepreneurs, the hybrid oven provides a delightful, cost-effective, electricity-independent cooking solution that's perfect for off-grid and mobile settings. By utilizing rambutan wood, this research support sustainability goals by making good use of agricultural waste biomass (Global Food Truck Market Report, 2023). Additionally, the study helps in developing energy-efficient, eco-friendly cooking technologies, showcasing how hybrid combustion can beautifully replicate traditional cooking quality while enhancing operational performance. The history of pizza ovens tells a wonderful story of thermal cooking innovations. Early examples from Europe and Ukraine cleverly used radiant and conductive heat through earth-insulated pits. Later on, Greek advancements in oven design made it easier to create controlled baking environments, leading to the high-temperature, wood-fired ovens of Naples that beautifully defined the Neapolitan pizza tradition.

In today's world, flavor remains closely connected to the heat source. The pyrolysis of wood produces delightful volatile organic compounds (VOCs) like guaiacol and syringol, which are responsible for that signature smoky aroma (Jahurul et al., 2020; Ong et al., 1998). However, wood-fired ovens can be a bit time-consuming and space-intensive, often requiring up to two hours for preheating and a fair amount of fixed infrastructure (Falciano et al., 2022). LPG Gas ovens do help ease these challenges but sometimes struggle to match the aromatic complexity of wood and can result in less effective Maillard browning due to their lower radiative heat output (Kojima, 2021; Shen et al., 2017). Hybrid ovens, while still being explored for pizza-specific applications, show a lot of promise. Research on grill systems indicates that hybrid combustion can enhance heat recovery and stability by over more than 20% compared to single-fuel sys-

tems (Aridi et al., 2022). Rambutan wood, as a biomass fuel, has been noted for its high energy content and pleasant smoke properties when burned at 350-450°C (Brunerová et al., 2017; Irawati et al., 2020). Despite being demand, there is no prior research has systematically examined a rambutan wood-LPG hybrid pizza oven, even with the growing interest in mobile culinary equipment. The principles of thermal engineering back up the hybrid approach. Effective heat transfer depends on combining the radiative qualities of wood combustion with the speedy, conductive heating of LPG gas. To achieve the best heat efficiency, it's important to carefully synchronize both systems and have well-insulated chambers to keep heat and smoke compounds in. Ceramic fiber insulation, with its low thermal conductivity ($k \leq 0.12$ W/m·K), plays a vital role in preserving VOCs during combustion (Curran & Porter, 2020). The present study addresses this gap by systematically evaluating portable pizza oven with hybrid burner method.

1.THEORETICAL FRAMEWORK

The oven's portability also aligns with user-centered product innovation frameworks from a design of theory perspective. Constraints such as weight, insulation materials, and combustion chamber efficiency are guided by ergonomic and sustainable design principles, ensuring the product is not only functional but also commercially viable for small food businesses and mobile vendors. Table 1 below shows the concepts, references, and data included play a critical role in substantiating and backing the research outcomes. Combustion theory also plays a significant role in this study, particularly in explaining how fuel type influences temperature rise, thermal stability, and the formation of desirable aromatic compounds. Traditional wood combustion undergoes pyrolysis, a process that releases volatile organic compounds such as guaiacol and syringol, which are largely responsible for the smoky flavor profile in Neapolitan-style pizzas (Hawthorne et al., 1988; Schauer et al., 2001). In contrast, LPG gas combustion offers cleaner and more controllable energy but often lacks the ability to replicate those same sensory compounds. The hybridization of both systems, wood and LPG, proposes a synergistic solution that balances flavor authenticity with operational efficiency.

A chronological review of relevant studies has been conducted to contextualize the study within existing literature. Early foundational knowledge comes from the Performance Characterization of a Traditional Wood-Fired Pizza Oven, which details the extended preheating time (up to 90 minutes) and challenges of heat retention in wood-based systems (Falciano et al., 2022, 2023, 2024). This was further explored in Phenomenology of Neapolitan Pizza Baking, which examined how oven temperature and wood combustion influence crust texture and Maillard reactions, supporting the claim that high radiant heat above 400°C is essential for authentic results. Subsequent innovations in oven technology are reflected in design and fabrication of a novel commercial baking oven and design, and also fabrication and performance evaluation of domestic LPG gas oven. These studies highlight the benefits of LPG gas ovens, namely quicker heat-up time and ease of control, but also note limitations in achieving artisanal quality. More recently, Unlocking the Secrets of Neapolitan Pizza (2023) provides a comprehensive comparison of wood-fired, electric, and LPG gas ovens, emphasizing the flavor deficits found in LPG gas and electric models and recommending hybrid models for further investigation. Integrating insights from these studies, the proposed oven seeks to embody the advantages of both fuel systems while minimizing their respective drawbacks. The use of rambutan wood (Nephelium lappaceum) is theoretically supported by its high calorific value of 18.5 MJ/kg and its ability to emit aromatic compounds during combustion, as documented in biomass studies (Asrianti et al., 2024). Meanwhile, LPG serves as an instant heat source to accelerate preheating and improve thermal regulation, which is especially important in portable or outdoor settings.

Table 1: Summary of Core Concepts, Supporting Sources, and Related Data

Key Concept	Supporting Source(s)	Supporting Data or Statement
Suitability of Rambutan Wood	Asrianti et al., 2024; Irawati et al., 2020	Yes – high calorific value and aromatic smoke output
Efficiency of Hybrid Combustion	Ariadi et al., 2022	Yes – 23% faster heat recovery compared to single-fuel systems
Limitations of Traditional Wood Ovens	Falciano et al., 2024	Yes – delivers rich aroma but requires long preheating times
Advantages of LPG Fuel	Asrianti et al., 2024; Irawati et al., 2020	Yes – quick preheating but lacks the smoky flavor of wood combustion

In conclusion, this theoretical framework supports the hybrid oven project by establishing a clear linkage between combustion behavior, thermal efficiency, and flavor outcomes. By combining combustion science theory and practical product design considerations while grounding these with findings from both classic and recent literature, this study positions itself to offer a valuable contribution to sustainable and high-quality outdoor culinary solutions.

2.METHOD

The design process marked the initial stage of this project and was developed using Autodesk Inventor software. Drawing from key insights in the literature review, various design concepts were generated. The final model as shown in Figure 3, was selected using a morphology chart by evaluating essential factors such as ease of mobility, functional performance, cost efficiency, and overall technical viability.

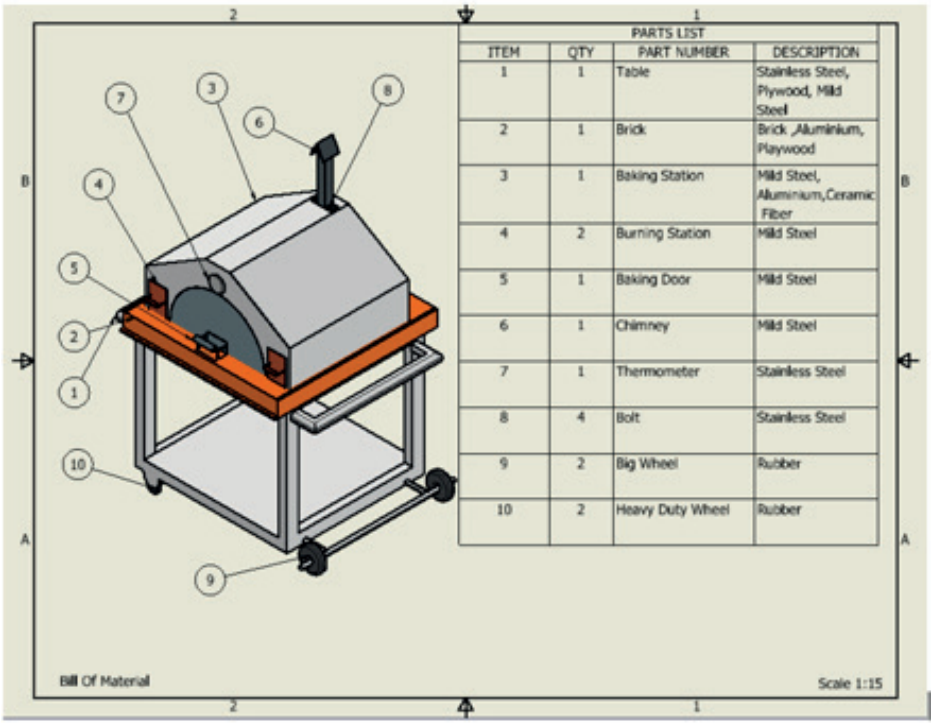

Figure 3: Bill of Material for Portable Pizza Oven

2.1. Fabrication Technique

Fabrication is the process that occurs during the process of building the project. For this project, 5 different fabrication techniques are required for this project.

2.1.1. Base body of Portable Pizza Oven

The base of the portable pizza oven as in Figure 4 is constructed using 2x3-inch hollow metal. Next, a 38-inch-long hollow iron pipe is cut into four rods, each measuring 302mm in length. In the following week, these components are assembled using Gas Metal Arc Welding (GMAW) and Shielded Metal Arc Welding (SMAW) techniques. Any sharp edges are then smoothed out using an angle grinder.

Figure 4: Base body of Portable Pizza Oven

2.1.2. Frame Body

First, a 9x30-inch metal plate as in Figure 5 is cut into two pieces to serve as the left and right walls. Next, a 36x18-inch metal plate is cut for the back wall. The cut steel plates are then joined together using the MIG (Metal Inert Gas) welding method. Finally, an angle grinder is used to remove any rough or sharp edges, ensuring smooth surfaces.

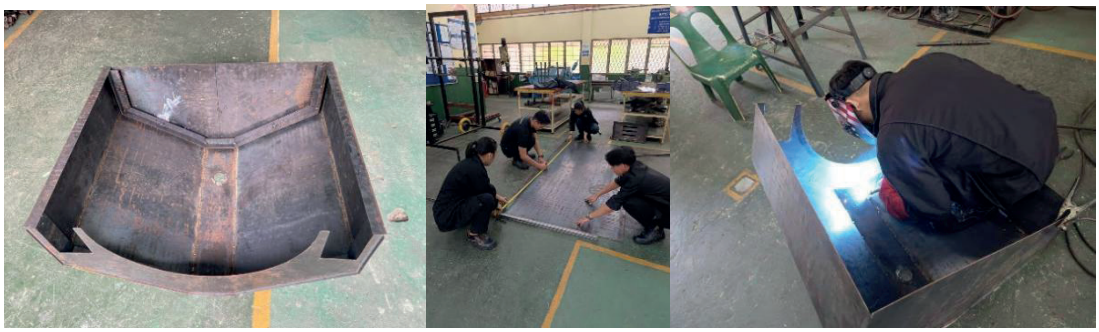

Figure 5: Frame Body

2.1.3. Fuel Station

Next, cut two 4x26 inch metal plates to form the base of the fuel station. Then, cut a 4.5x6.5-inch plate to serve as the fuel station door. After that, cut four 1.5x26-inch metal plates for the walls. Additionally, construct a fence using wire. Assemble the cut steel plates by welding them together into the fuel station structure, using the MIG (Metal Inert Gas) welding method. Finally, smooth out any rough or sharp edges

and surfaces with an angle grinder as in Figure 6.

Figure 6: Fuel Station

2.1.4. Baking Station

Place a 40-inch by 38-inch plywood sheet on the work surface to serve as the brick foundation. Next, arrange all 44 bricks evenly on top of the plywood. Finally, cover the brick assembly with a 40-inch by 38-inch stainless steel sheet as in Figure 7.

Figure 7: Frame Body

2.1.5. Chimney

Cut a 2.5-inch hollow metal section to fabricate a conical chimney. Join the chimney to the body frame using Gas Metal Arc Welding (GMAW) as in Figure 8. Finally, remove any rough or sharp edges using an angle grinder to achieve smooth surfaces.

Figure 8: Chimney

2.1.6. Insulator Cover

The process begins by fabricating and attaching four 1-inch stainless steel handles to all corners of the oven (sides, top, and back). Next, stainless steel sheets are precisely cut to match the oven's internal dimensions. For insulation, ceramic fiber is carefully measured and cut to the same specifications, then adhered to all interior surfaces using high-temperature adhesive to ensure complete coverage and proper fit. The pre-cut stainless steel panels are then positioned over the insulated surfaces and permanently secured using evenly spaced 2mm rivets as in Figure 9. Finally, all edges and surfaces are inspected and smoothed with an angle grinder to complete the assembly with a professional finish.

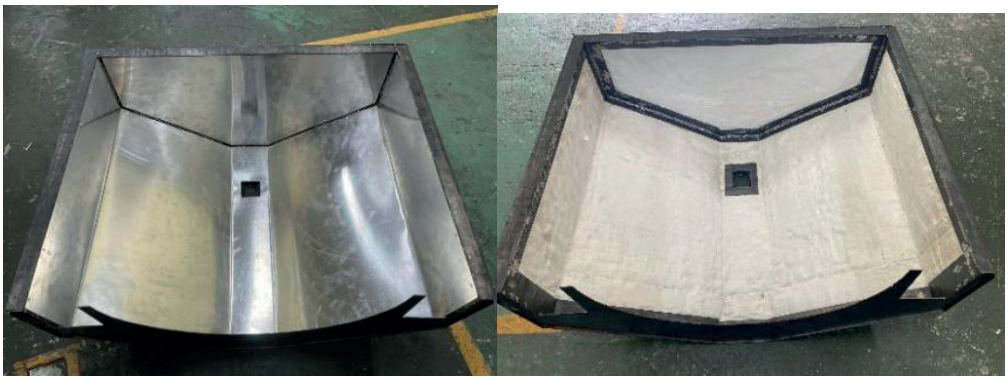

Figure 8: Insulator Cover

2.1.7. Gas Burner

The burner assembly utilizes a 28-inch long, 3/4-inch diameter galvanized steel pipe as its primary combustion chamber. Along the first 20-inch section, fifty 2mm flame ports are precision-drilled in staggered twin configurations to ensure optimal flame distribution. This main pipe connects to a custom-fabricated LPG gas valve system constructed from brass components including: a 0.5mm nipple, connector fittings, control valve, 90° elbow joint, and hose coupling. The air-fuel mixing system employs a 1½-inch to ¾-inch concentric pipe reducer, engineered to create proper venturi effect for efficient mixing of LPG and oxygen prior to combustion. All connections utilize standard NPT threading, with galvanized steel selected for its thermal durability and brass components chosen for their corrosion resistance in gas applications. The twin-drilled port as in Figure 10 configuration follows Bernoulli fluid dynamics principles to maintain

consistent flame characteristics across the entire burner length.

Figure 10: LPG Gas Burner

2.2. Finished Product

To complete this pizza oven, several components including the table, platform, oven chamber, fuel station, and gas burner must be properly integrated. The assembly begins by placing a plywood sheet on the table surface to serve as the base for arranging heat resistant bricks into a stable oven platform. These bricks were specifically chosen for their excellent thermal properties such as heat retention, even heat distribution, high temperature tolerance up to 1260 degrees Celsius, moisture absorption for crisp crust formation, and long term durability. Once the brick platform is ready, the main pizza oven chamber is placed on top. The system offers flexible fuel configuration options allowing users to install either the wood burning fuel station, the gas burner, or both in hybrid mode on either side of the oven chamber according to their cooking needs as in Figure 11.

Figure 11: Final product of Portable Pizza Oven

2.2.1. Research Purpose and Significance

The primary purpose of this research is to design, develop, and evaluate a portable hybrid pizza oven that utilizes both rambutan wood and LPG gas as fuel sources. This study addresses the key challenge faced by mobile food vendors and small-scale entrepreneurs: the need for an oven that balances authentic wood-fired

flavor with the speed, convenience, and temperature control of modern gas ovens. By integrating both combustion systems into a single, compact unit, this research aims to create an efficient solution for high-quality outdoor pizza baking. This research is significant because it introduces an innovation tailored to current market demands, particularly in the food truck and pop-up food stall industry. The idea of using rambutan wood, a local agricultural byproduct, adds environmental value by promoting sustainable fuel alternatives. Additionally, the hybrid approach explores new frontiers in energy efficiency and flavor retention, which are rarely combined in existing portable oven designs. The data collected from this study can help guide future product development in the culinary appliance industry, particularly for off-grid cooking solutions.

2.2.2. Post-Testing Procedure

This setup is designed to evaluate the effectiveness of the oven in achived the preheating temperature (400°C to 450°C)

2.2.2.1. Wood-Fire Mode

- Insert the firewood into both the first and second burning stations of the oven.
- Ignite the wood in the both of burning station using a natural fire starter. Allow the fire to build steadily and begin heating the oven.
- Monitor the internal temperature using the built-in temperature gauge to ensure accuracy.
- Record the time when the temperature reaches 50°C, 100°C, 150°C, 200°C, 250°C, 300°C, 350°C, 400°C and 450°C.
- Repeat steps i – iv the next day to ensure the oven temperature returns to normal before conducting the experiment. The experiment was conducted 3 times to obtain average data.

2.2.2.2. LPG Gas Mode

- Insert the LPG gas burner into both the first and second burning stations of the oven.
- Ignite the both of LPG gas burner by using fire starter. Allow the fire to build steadily and begin heating the oven.
- Monitor the internal temperature using the built-in temperature gauge to ensure accuracy.
- Record the time when the temperature reaches 50°C, 100°C, 150°C, 200°C, 250°C, 300°C, 350°C, 400°C and 450°C.
- Repeat steps i – iv the next day to ensure the oven temperature returns to normal before conducting the experiment. The experiment was conducted 3 times to obtain average data.

2.2.2.3. Hybrid Mode (Firewood + LPG Gas)

- Insert the firewood into the first burning station and LPG gas burner into burning stations of the oven.
- Ignite the wood followed by LPG gas burner. Allow the fire to build steadily and begin heating the oven.
- Monitor the internal temperature using the built-in temperature gauge to ensure accuracy.
- Record the time when the temperature reaches 50°C, 100°C, 150°C, 200°C, 250°C, 300°C, 350°C, 400°C and 450°C.

- Repeat steps i – iv the next day to ensure the oven temperature returns to normal before conducting the experiment. The experiment was conducted 3 times to obtain average data.

Figure 12: Pre-testing Process in The Oven

2.3. Research Population and Sample

To evaluate the performance and usability of the proposed portable pizza oven, a pilot test was conducted involving a purposively selected sample of 12 participants. The sample consisted of individuals with prior experience in pizza baking or outdoor cooking, including five small-scale food business operators, four outdoor cooking enthusiasts, and three general home users. The participants, aged between 25 and 45 years old, were evenly distributed in terms of gender (six males and six females). This purposive sampling technique was chosen to ensure that feedback was collected from individual representatives of the intended user base, thereby enhancing the practical relevance of the findings. The testing phase was divided into two main components: performance evaluation and user feedback. In the performance assessment, the oven was tested under three fuel configurations—wood-only, LPG gas-only, and hybrid (wood combined with LPG). Results in Figure 13 showed that the wood-only configuration required approximately 75 minutes to reach the optimal baking temperature of 400°C, while the LPG gas-only mode took 25 minutes. In contrast, the hybrid mode achieved the target temperature in just 20 minutes, indicating a more efficient heating process. Pizza baking also varied across fuel modes: wood-only took an average of 4.5 minutes, LPG gas-only took 3 minutes, and the hybrid system produced evenly baked pizza in just 2.5 minutes as shown in Figure 14. The hybrid system consistently delivered pizzas with a well-balanced texture, crisp on the outside and soft inside, while preserving the smoky aroma attributed to wood combustion.

User evaluations were recorded using a 5-point Likert scale. The hybrid oven received high average ratings for preheating time (4.7), temperature consistency (4.5), ease of use (4.2), pizza taste quality (4.8), and overall satisfaction (4.6). Several participants highlighted the oven's ability to balance flavor authenticity with operational convenience. One participant noted, "I like how it combines smoky flavor with precise temperature control," while another commented, "The cooking process is fast, and the crust turns out perfect." These findings indicate that the hybrid configuration offers significant improvements in both performance and user satisfaction, supporting its potential as a practical solution for high-quality outdoor pizza baking. The significance of the research explains why this specific topic was chosen instead of another, providing the rationale behind its selection. It also elucidates how the collected data can be utilized to solve a particular problem.

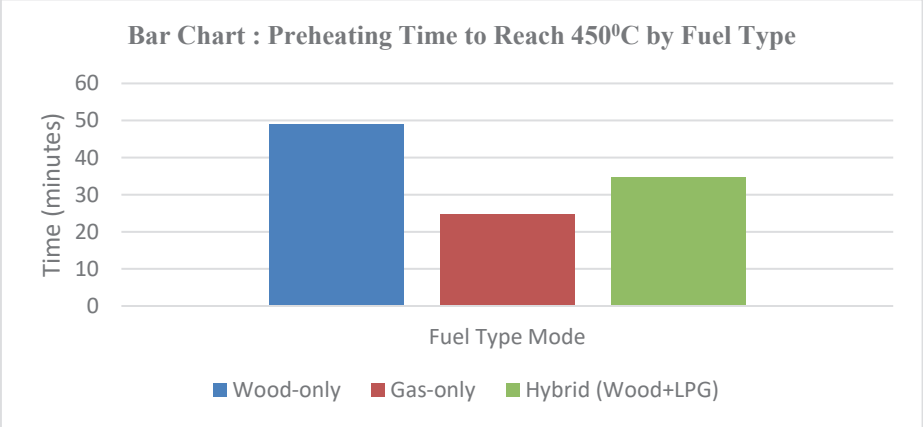

Figure 13: Bar Chart of Preheating Time to Reach 400°C by Fuel Type

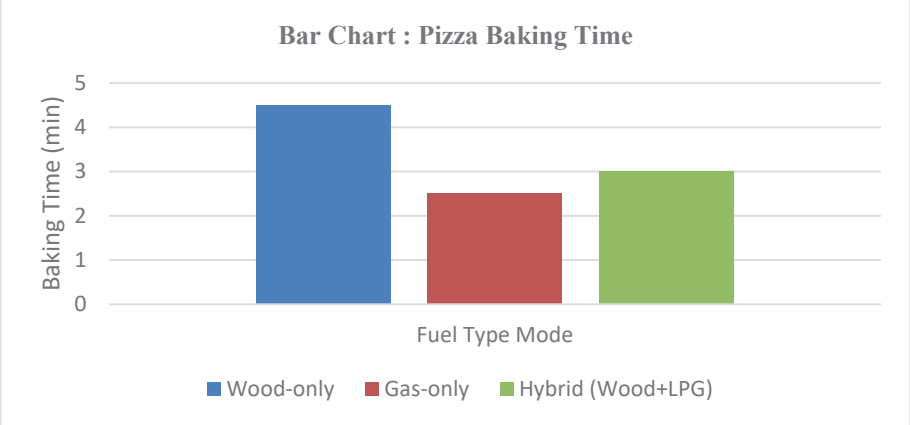

Figure 14: Bar Chart of Pizza Baking Time

3. Research Method

This delightful study embraced an experimental research design to explore the thermal performance and cooking efficiency of a charming portable pizza oven. The fun experiment centered around comparing three fuel configurations: the cozy wood-fired, the convenient LPG gas-fired, and the exciting hybrid (a mix of both). Each setup was lovingly tested on its own under consistent outdoor conditions. The key performance indicators we looked at included the time it took to reach the cheerful target temperature of 400°C, the stability of temperature while baking, and the average time to cook a delicious standard pizza. The temperature readings using a friendly built-in analog temperature gauge, while cooking and heating times were carefully recorded manually with a timer. Each test was joyfully repeated three times to ensure data reliability. This product were simple with no additional digital instruments, relying on our observational accuracy with the tools we had at hand. The oven's performance under each fuel configuration was lovingly documented through a series of manual recordings. The data were then analyzed in a friendly, descriptive manner, focusing on average values and temperature fluctuations. Since this was a product-based prototype evaluation, we didn't dive into inferential statistical analysis. The findings were happily used to discover the optimal fuel configuration that balances thermal efficiency, ease of use, and cooking quality.

4. FINDINGS

The experimental results showcase some fascinating differences in preheating performance across the three fuel configurations-firewood, LPG gas, and hybrid (wood + LPG gas) as in Table 2. When using firewood by itself, the oven took an average of 40 to 50 minutes to reach that delightful pizza baking temperature range of 400-450°C. The preheating time increased steadily with the temperature, with a particularly high average time of 49 minutes to hit 450°C. This suggests that wood combustion has a slower heat buildup because of the time-consuming nature of pyrolysis and flame stabilization. On the flip side, the LPG gas-only setup brought a wonderful boost in preheating efficiency. The oven managed to reach 400–450°C in just 20 to 25 minutes, almost cutting the time needed by the firewood system in half. The temperature rise was smoother and more consistent, averaging 24.7 minutes to achieve 450°C. This really highlights the quicker and more manageable heat delivery of LPG fuel. The hybrid system displayed a lovely balance between speed and thermal stability. By blending firewood and LPG, the oven reached 400–450°C in an average of 25 to 35 minutes. This setup enjoyed the speedy initial heating from LPG gas while maintaining high thermal retention through wood combustion. The average time to reach 450°C was 34.7 minutes, showing improved efficiency compared to firewood alone, although it was a tad slower than the LPG gas-only operation. These results suggest that the hybrid system is a promising solution, offering a delightful compromise between traditional flavor development and modern thermal performance. The data really emphasizes the potential of hybrid ovens to provide artisanal baking results with enhanced energy efficiency and practicality for portable or outdoor use.

Table 2: Pre-heating Analysis

FIRE WOOD	Temperature (Degree Celcius)									Attempts	Preheating Results (400-450)°C
	50 °C	100 °C	150 °C	200 °C	250 °C	300 °C	350 °C	400 °C	450 °C		
Time (Minutes)	5.0	9.0	14.0	18.0	22.0	26.0	30.0	40.0	48.0	Day 1	
	6.0	10.0	15.0	19.0	23.0	28.0	31.0	41.0	50.0	Day 2	
	5.0	8.0	14.0	18.0	22.0	27.0	30.0	40.0	49.0	Day 3	Average Time (40 - 50) minutes
Average Time (Minutes)	**5.3**	**9.0**	**14.3**	**18.3**	**22.3**	**27.0**	**30.3**	**40.3**	**49.0**		

GAS	Temperature (Degree Celcius)									Attempts	Preheating Results (400-450)°C
	50 °C	100 °C	150 °C	200 °C	250 °C	300 °C	350 °C	400 °C	450 °C		
Time (Minutes)	2.0	4.0	6.0	8.0	11.0	13.0	16.0	20.0	24.0	Day 4	
	3.0	4.0	7.0	9.0	12.0	14.0	17.0	21.0	25.0	Day 5	
	2.0	4.0	6.0	8.0	12.0	14.0	16.0	21.0	25.0	Day 6	Average Time (20 - 25) minutes
Average Time (Minutes)	**2.3**	**4.0**	**6.3**	**8.3**	**11.7**	**13.7**	**16.3**	**20.7**	**24.7**		

HYBRID	Temperature (Degree Celcius)									Attempts	Preheating Results (400-450)°C
	50 °C	100 °C	150 °C	200 °C	250 °C	300 °C	350 °C	400 °C	450 °C		
Time (Minutes)	2.0	3.0	5.0	7.0	9.0	13.0	18.0	25.0	34.0	Day 7	
	2.0	3.0	5.0	7.0	11.0	15.0	19.0	25.0	35.0	Day 8	
	2.0	4.0	6.0	8.0	12.0	15.0	19.0	26.0	35.0	Day 9	Average Time (25 - 35) minutes
Average Time (Minutes)	**2.0**	**3.3**	**5.3**	**7.3**	**10.7**	**14.3**	**18.7**	**25.3**	**34.7**		

The preheating performance of the three oven configurations as shown in Figure 15 is about firewood, LPG gas, and hybrid was evaluated based on the average time it takes to reach temperature targets ranging from 50°C to 450°C. The results show that the LPG gas-powered oven consistently achieved the quickest preheating times across all temperature points, needing just 24.7 minutes to hit 450°C. On the other hand, the firewood oven took the longest to heat up, averaging 49.0 minutes to reach the same temperature, which suggests a more gradual and less manageable combustion process. The hybrid system, combining both firewood and LPG as heat sources, displayed a middle-ground performance, with a significant improvement over the firewood setup, reaching 450°C in 34.7 minutes. The graph makes it clear: LPG gas heating provides the quickest thermal response, while hybrid systems strike a nice balance, offering enhanced

efficiency while keeping the cherished characteristics of wood combustion. These findings highlight the hybrid oven's wonderful potential to enhance preheating efficiency while maintaining the beloved traits of wood-fired cooking.

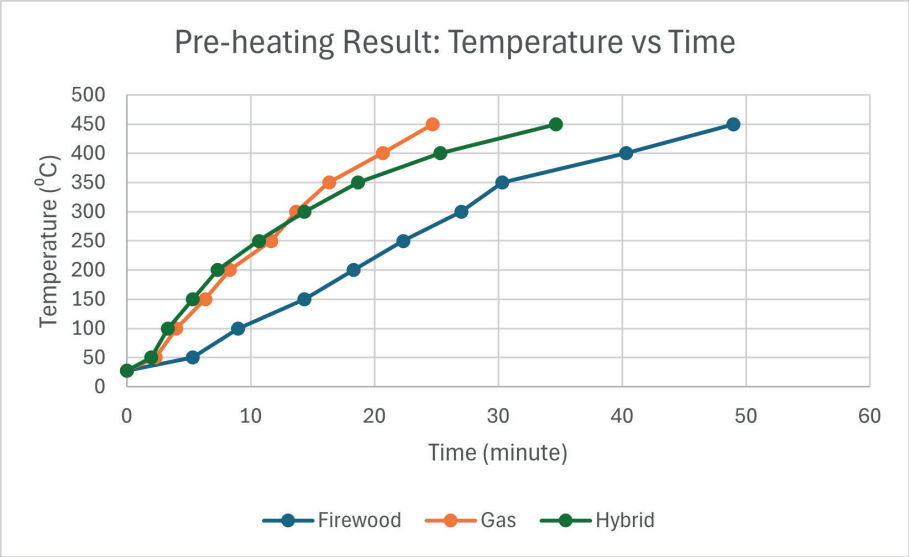

Figure 15: Graph of Pre-heating Analysis

DISCUSSION AND CONCLUSION

The evaluation of the delightful portable hybrid pizza oven showed us just how different fuel modes can influence performance and baking results. The wood-fired mode brought us those wonderful traditional smoky flavors and an artisanal crust texture, but it did take a bit of time to preheat (49 minutes to reach 450°C) and had some ups and downs with temperature regulation, which is something we know can happen with wood-fired ovens. On the other hand, the LPG gas mode provided quick and steady heating (with a 24.7-minute preheat) that's perfect for speedy service, although it didn't quite capture the charming sensory qualities we love about wood-fired cooking. The hybrid mode (wood + LPG) turned out to be the star of the show, combining the best of both worlds by achieving a super quick preheat (just 34.7 minutes) and speedy baking (only 3 minutes) while keeping that authentic wood-fired flavor and texture we cherish. These findings highlight the hybrid configuration as a fantastic option that blends traditional authenticity with modern ease, making it especially beneficial for both home cooks and commercial users. Looking ahead, future developments could focus on improving temperature control systems and insulation, while further research might dive into long-term durability and energy efficiency across different operating scenarios.

REFERENCES

Aridi, R., Faraj, J., Ali, S., Lemenand, T., & khaled, M. (2022). A comprehensive review on hybrid heat recovery systems: Classifications, applications, pros and cons, and new systems. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *167*, 112669. https://doi.org/10.1016/j.rser.2022.112669

Asrianti, N. P., Fahrudin, F., Rhakasywi, D., & Martana, B. (2024). Analysis of Calorific Value of Biopellet Diameter Variations through Proximate Test. *Journal La Multiapp*, *5*(4), 488–500. https://doi.org/10.37899/journallamultiapp.v5i4.1516

Brunerová, A., Roubík, H., Brožek, M., Herák, D., Šleger, V., & Mazancová, J. (2017). Potential of Tropical Fruit Waste Biomass for Production of Bio-Briquette Fuel: Using Indonesia as an Example. *Energies*, *10*(12), 2119. https://doi.org/10.3390/en10122119

Curran, D., & Porter, J. M. (2020). A tomography-based effective thermal conductivity model for ceramic fiber insulation. *International Journal of Heat and Mass Transfer*, *160*, 120224. https://doi.org/10.1016/j.ijheatmasstransfer.2020.120224

Falciano, A., Masi, P., & Moresi, M. (2022). Performance characterization of a traditional wood-fired pizza oven. *Journal of Food Science*, *87*(9), 4107–4118. https://doi.org/10.1111/1750-3841.16268

Falciano, A., Masi, P., & Moresi, M. (2023). Semiempirical modeling of a traditional wood-fired pizza oven in quasi-steady-state operating conditions. *Journal of Food Science*, *88*(5), 2036–2052. https://doi.org/10.1111/1750-3841.16532

Falciano, A., Masi, P., & Moresi, M. (2024). Unlocking the secrets of Neapolitan pizza: A concise review of wood-fired, electric, and gas pizza ovens. *Journal of Food Science*, *89*(11), 6966–6984. https://doi.org/10.1111/1750-3841.17417

Hawthorne, S. B., Miller, D. J., Barkley, R. M., & Krieger, M. S. (1988). Identification of methoxylated phenols as candidate tracers for atmospheric wood smoke pollution. *Environmental Science & Technology*, *22*(10), 1191–1196. https://doi.org/10.1021/es00175a011

Irawati, D., Higeta, S., Wedatama, S., Ishiguri, F., & Yokota, S. (2020). Characterization of branch waste of several tropical fruit tree species as considerations for bioenergy resources. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, *449*(1), 012019. https://doi.org/10.1088/1755-1315/449/1/012019

Jahurul, M. H. A., Azzatul, F. S., Sharifudin, M. S., Norliza, M. J., Hasmadi, M., Lee, J. S., Patricia, M., Jinap, S., Ramlah George, M. R., Firoz Khan, M., & Zaidul, I. S. M. (2020). Functional and nutritional properties of rambutan (Nephelium lappaceum L.) seed and its industrial application: A review. *Trends in Food Science & Technology*, *99*, 367–374. https://doi.org/10.1016/j.tifs.2020.03.016

Kojima, M. (2021). *Comparison of Bottled Gas and Advanced Combustion Pellet Stoves*. World Bank, Washington, DC. https://doi.org/10.1596/35949

Lerche, G. (1969). Kogegruber i New Guineas højland. *Kuml*, *19*(19), 195–210. https://doi.org/10.7146/kuml.v19i19.105137

Ong, P. K. C., Acree, T. E., & Lavin, E. H. (1998). Characterization of Volatiles in Rambutan Fruit (Nephelium lappaceum L.). *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *46*(2), 611–615. https://doi.org/10.1021/jf970665t

Schauer, J. J., Kleeman, M. J., Cass, G. R., & Simoneit, B. R. T. (2001). Measurement of Emissions from Air Pollution Sources. 3. C_1 −C_{29} Organic Compounds from Fireplace Combustion of Wood. *Environmental Science & Technology*, *35*(9), 1716–1728. https://doi.org/10.1021/es001331e

Shen, G., Preston, W., Ebersviller, S. M., Williams, C., Faircloth, J. W., Jetter, J. J., & Hays, M. D. (2017). Polycyclic Aromatic Hydrocarbons in Fine Particulate Matter Emitted from Burning Kerosene, Liquid Petroleum Gas, and Wood Fuels in Household Cookstoves. *Energy & Fuels*, *31*(3), 3081–3090. https://doi.org/10.1021/acs.energyfuels.6b02641

Valamoti, S.-M. (2002). Investigating the Prehistoric Bread of Northern Greece. *Civilisations*, *49*, 49–66. https://doi.org/10.4000/civilisations.1359

https://doi.org/10.71284/asc.2025186

IMPACTS OF UNITED NATIONS RESOLUTIONS ON CONFLICT RESOLUTION AND PEACE PROCESSES: REGIONAL PERSPECTIVES AND IMPLEMENTATIONS

Muhammad Noman Soomro[1]

Gül Nazik Ünver[2]

Abstract

This study examines the effects of United Nations (UN) Security Council resolutions on conflict resolution and peace processes with regional perspectives. The UN is an important actor in ensuring global peace and uses various tools to end conflicts and maintain peace. However, the impact of UN decisions in each region depends on international law and the power of the UN, the attitudes of regional actors, local dynamics and global balance of power. In this context, the study analyzes the extent to which the UN's contributions to conflict resolution processes are effective and examines the difficulties encountered in the implementation of these decisions.

The Kashmir example in the study reveals how limited the UN's conflict resolution capacity is, especially due to the interests of India and Pakistan. It is emphasized that the applicability of the UN resolutions adopted in 1948 remains weak due to regional dynamics and the sovereign rights of the countries. In the Israeli-Palestinian conflict, it is argued that the resolutions taken by the UN have become ineffective, especially due to the support given to Israel by powerful members such as the USA. The resolutions taken by the UN after the Six-Day War in 1967 faced issues such as security and settlement policies in the region and failed to achieve lasting peace. Similarly, initiatives such as the Oslo Accords in 1993 failed due to the lack of trust between the parties despite the UN's diplomatic solution proposals.

The Russia-Ukraine war represents another challenge the UN faces in ensuring peace and security. Russia's veto power in the UN Security Council has rendered the resolutions taken regarding Ukraine ineffective. This situation reveals how limited the UN's capacity to produce international solutions is due to the interests of the great powers. It is emphasized that in order for the UN to be more effective in ending the war, the balance of power in international relations and equality in decision-making processes must be ensured. It is seen that the UN's contribution to peace processes is not limited to decision-making, and it also reveals that strong international cooperation is required for the applicability and effective implementation of these decisions.

It is concluded that in order to increase the UN's contribution to future conflict resolution processes, decision-making processes and implementation processes must be strengthened. This study aims to shed light on future research to enable the UN to produce more inclusive and sustainable solutions in peace processes. Moreover, it provides an important basis for better understanding and improving the effectiveness of the UN in conflict resolution and peace processes.

Keywords: United nations, kashmir issue, Israel-Palestine, Russia-Ukraine, security council

[1]Student at University of Beira Interior, Portugal, e-mail: soomronoman@gmail.com

[2]Lecturer Dr. Career Development Application and Research Center, Batman, Türkiye, e-mail: gul.unver@batman.edu.tr
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-5003-1555

INTRODUCTION

The United Nations (UN) was established in 1945 after World War II with the participation of 50 member countries with five permanent members: the USA, China, USSR (Present day Russia), France and the United Kingdom. These permanent members have the veto power that can undo any resolution passed by the United Nations General Assembly and the Security Council. The primary objective behind the establishment of the United Nations is to maintain peace and stability in the world, and since its formation, it has played a key role in managing complex world problems. The organ of the United Nations that is responsible for the security of the world is the Security Council. The impact of the Security Council can be seen in examples such as: Russia and China used veto power to end the crisis in Syria. In the 1990s, Iraq invaded Kuwait, which resulted in geopolitical problems in the region. The Security Council passed a resolution asking Iraq to withdraw from Kuwait. Iraq did not withdraw, which resulted in the Security Council being granted permission to use force to bring sustainable peace in the region in 1991. This is the example where the Security Council was granted permission to use force to ensure sustainable peace (Okur, 2008, 165-166). The other example is the ethnic problems in Bosnia and Herzegovina, the Srebrenica massacre, which made the Security Council to Intervene. In 1990, the Security Council, through its intervention, put an end to the violence through the use of force. In 1995, to maintain peace in the region and to defend civilians. The United Nations has been deprived of maintaining peace in the region, which has become a big question (Karaman & Gunes, 2023, 828-829). This study will explore why the United Nations has failed to maintain peace and stability in the following regions. The Israel-Palestine, the Kashmir Issue between India and Pakistan, and the ongoing war between Russia and Ukraine. The United Nations has mediated in the issues, providing humanitarian aid and engaging in dialogue. However, despite its intention of maintaining world peace, the United Nations has struggled to achieve lasting peace in the region. The challenges the United Nations has been facing in maintaining peace in these regions are structural—the veto power given to its five permanent members under Article 27(3) of the United Nations Charter that turns conflicts into proxy wars for large global powers (UN, Article 27/3). Additionally, the United Nations lack enforcement mechanisms for its resolution and the financial dependency from wealthy member states.

1. KASHMIR ISSUE

The Kashmir Issue between India and Pakistan roots back to the partition of the subcontinent under British rule in 1947. When the princely state of Jammu and Kashmir headed by a Hindu ruler, Maharaja Hari Singh was given the option either to accede India or Pakistan, Maharaja opted for neutrality. Facing an invasion by the tribal militants the Maharaja opted to accede to India under a controversial situation. Since the Maharaj was Hindu and the majority of the people was Muslim. He was required to ask the people before acceding to India according to the partition plan by the last Viceroy of British India lord Mountbatten. This accession decision has been the reason of tension between India and Pakistan and soon after the accession the first of the several Indo-Pak conflicts started, both the nations have maintained claims over Kashmir with several wars further escalating the conflict. The ongoing Kashmir issue is not only territorial rather it has complex historical, religious and cultural dimensions. The conflict has resulted in increasing political tensions and instability in South Asia (Special Conflict report, 19-21.11.2002).

India and Pakistan both share different stances on the issue. India claims Kashmir on the basis of the accession signed by the Maharaja of Kashmir with India. Pakistan on the other hand claims Kashmir based on the predominant Muslim population of Kashmir should have accessed Pakistan, and consider the accession by the Maharaj Illegal as according to the partition plan by lord Mountbatten which states that if the religion of the people is different than that of the ruler the people will decide which country that want to accede (Collins & Lapierre, 1960, vii-x). This perspective has been supported by the grievance of Kashmiri people and the geopolitical rivalry between both the nations, after the 1971 war between Pakistan and India both countries signed the Simla Pact in 1972, attempting to establish peaceful dialogue and conflict

resolution between both countries (Ministry of External Affairs, Simla Agreement). India and Pakistan yet continue to dispute its interpretation and implementation. This divergence in national narratives has perpetuated a cycle of mistrust and conflict (Asoori, 2020, 1-6; Ahmed, 2003, 17-35).

India was the first country to bring the Kashmir issue to the United Nations in Jan 1948 (Kashmir at the UN, Pakistan Mission UN) and later India-Pakistan commission was formed by the United Nations to mediate the conflict. Through various resolutions the United Nations General Assembly (UNGA) has called for a peaceful settlement and in its resolution 47. The United Nations General Assembly called for a ceasefire and have asked for a plebiscite to be held in Kashmir where the people of Kashmir will decide whether they want to go for India or Pakistan (UN Digital Library, Resolution 47). The United Nations involvement has included efforts to facilitate dialogue between India and Pakistan. However, the United Nations role has often been limited in Kashmir because of the geopolitical limitations. While United Nations agencies like the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) and United Nations International Children and Emergency Fund (UNICEF) have provided humanitarian assistance to those affected by the conflict. The overall diplomatic mediation has been constrained by the complex nature of the dispute and interest of the two nations (UNHRC, 2005; UNICEF, India).

Figure 1. The Current map of the Jammu and Kashmir (BBC, 10.03.2025).

Figure 1 shows the current state of Kashmir with India controlling two-third of the area known as Indian Administrative Kashmir. The white dotted line is the line of control which was taken into place after the resolutions by the United Nation under the India-Pakistan commission.

Today Kashmir has remained one of the most sensitive regions in South Asia. The area continues to experience an outbreak of violence and military confrontation which has contributed to the suffering of the local population. India has more than 700,000 troops only in Kashmir making it one of the world's most militarized zones (Kashmir Action, 2023). Diplomatic and bilateral efforts such as the Simla Pact of 1972 (Ministry of External Affairs, Simla Agreement) have only provided temporary relief whereas a lasting resolution still remains a mystery. The region still has political uncertainty with both parties claiming their rights. International organizations on human rights have been calling for a dialogue and peace measures

and the protection of the rights of the Kashmiri people. Currently the situation in Kashmir reflects a state of tension (BBC, 10.03.2025).

2. ISRAEL-PALESTINE CONFLICT

Israel Palestine conflict dating back to the late 19th and early 20th century is one the most complex problems and the longest unresolved problem in the United Nations. Israel Palestine is a conflict over the same land which has a religious importance for both the parties and both claim the land as their historic homeland (Galal Mostafa, 2018). The modern phase of conflict started in the early 20th century with the rise of the Zionist movement for the establishment of a Jews country in Palestine which was then the part of the Ottoman Empire and later the British mandate. In 1917 the British government expressed its support for the establishment of a home for the Jews people in Palestine (Balfour Declaration, 1917). After World War I, Palestine came under British control through the 1922 League of Nations Mandate which resulted in tensions between Jews and Arabs communities (UN, The Question of Palestine, 1922).

Figure 2. Partition Plan for Palestine under resolution 181 (Britannica, UN Resolution 181)

In 1947 the United Nations intervened into the raising issue and issued a partition plan through its resolution 181 to divide Palestine into two separate states and an international zone of Jerusalem (UN Library, Resolution 181).

The Jews leadership of that time welcomed the plan whereas the Arab leadership rejected the plan giving many reasons one of them being, since the Jews population is less in number, it is unfair to give Jews

more proportion of the land. This led to the commencement of the Arab- Israeli war in 1948 (Britannica, Arab Israeli War). The war resulted in the creation of the state of Israel and displacement of hundreds of thousands of Palestinians who died in an event known as Nakba "Catastrophe" (Britannica, Arab Israeli War). The conflict since then has gone through different phases including the Six-day war in 1967 in which Israel occupied the west bank, Gaza Strip and east Jerusalem. Territories that remain the heart of today's conflict. The situation has been further complicated by the expansion of Israeli settlements in the West Bank, ongoing violence, and the division of Palestinian leadership between the Fatah-controlled West Bank and the Hamas-controlled Gaza Strip.

In the Issue the United Nations has been actively involved in mediating the conflict since its establishment. Following the 1947 Partition Plan by the United Nations, The United Nations has established various bodies and has passed numerous resolutions aiming to resolve the conflict and addressing humanitarian concerns. The United Nation Relief and Work Agency for Palestinian Refugees (UNRWA) was formed to provide assistance and security to Palestinian refugees. The United Nations has deployed its special coordinators to encourage dialogue between the parties. Despite the efforts, structural power imbalance and geopolitical interest have hindered the United Nations ability to mediate and enforce its resolution with the USA vetoing a large number of resolutions by the United Nations Security Council on Israel Palestine Issue (UN News, 2011).

3. RUSSIA UKRAINE WAR

The Russia Ukraine conflict started back in 2013 when a widespread protest occurred in Ukraine called the Euromaidan Movement against its pro-Russian government. Leading to the ousting of President Yanukovych and the annexation of Crimea by Russia in 2014. Ukraine increasingly sought to align with western powers and institutions. Ukraine expressed its interest in joining NATO, Russia viewed the act as a threat to its western borders. These geopolitical realignments have intensified regional tensions and later in 2022 Russia attacked Ukraine (Sıvış, 2019).

In the conflict the United Nations has played an important diplomatic and humanitarian role in the war; its ability to enforce its resolutions has been limited because of geopolitical constraints and constant use of veto by Russia in the United Nations Security Council. The United Nations General Assembly (UNGA) has condemned the Russian invasion of Ukraine through multiple resolutions asking an end to hostilities and the withdrawal of Russian troops (UNGA Resolution ES-11/1, 2022). The Security Council has been limited by Russia's veto power limiting binding actions against Moscow (UN News, 2022). The United Nations has consistently provided humanitarian aid through its agencies like the UNHCR and WFP assisting millions of displaced Ukranians with shelter, food and medical facilities (United Nations Ukraine, 2024). The Black Sea Grain initiative by the United Nations and Turkey which has enabled Ukraine to export its grain to meet global food shortages (UN Black Sea Grain Initiative). Despite these efforts there is an argument that the United Nation's influence has remained limited by the political divide among major powers limiting its ability to enforce peace and its resolutions.

Also, the role of United States is very important in the Russia Ukraine war, it has provided military, economic and diplomatic support to Ukraine. The United States has supplied military equipment, intelligence and training to Ukraine to defend itself from the Russian invasion (US State Department, 2025). The United States has also imposed severe economic sanctions on Russia, targeting its financial system, energy sector. On the diplomatic front the United Nations has actively coordinated with NATO and European countries to unite against the conflict emphasizing the protection of international laws and the sovereignty of Ukraine (US State Department, 2025).

The European Union has also played an important role in uniting its members against the Russian

Invasion of Ukraine, it has also imposed sections on Russia in finance and energy sector and has limited its trade with Russia to put pressure on the Russian government and to stop the invasion. The European Union has also given away its humanitarian and financial support for Ukraine accepting refugees and aiding in the country's economic stability active diplomatic efforts are ongoing by the European Union to mediate negotiations and maintain a united front among its members while also engaging with the international partners to uphold international law and maintain regional security (European Council, 2025).

4. FAILURE OF UN, CHALLENGES AND SUGGESTIONS

The United Nations has had a tough time in maintaining peace and stability in the conflicts such as Kashmir Issue between India and Pakistan, Russia-Ukraine war and the Israel Palestine conflict because of its structural problems, geopolitical rivalries, dependency of funds from wealthy member states and its resolution enforcement challenges (UNGA Resolution ES-11/1, 2022; UNSC Resolution 2334, 2016). The most important problem is the vote power that can be used by the five permanent members of the United Nations Security Council (UN, Article 27/3).

Structural Problems of the United Nations can be seen In the Russia Ukraine conflict where Russia has used veto power to block resolutions condemning its action i.e. Russia vetoed a 2022 United Nations Security Council resolution condemning its invasion of Ukraine, forcing the General Assembly to step in with Resolutions ES-11/1 which lack enforcement authority (UNGA Resolution ES-11/1, 2022). Similarly In the Israel Palestine conflict the United States has vetoed resolutions that condemn Israel settlements, such as the resolution S/2011/24 condemning Israeli settlements in 2011 undermining the UN's ability to act properly (UN News, 2011). This veto power has allowed powerful countries to prioritize their national interest over international peace. The United Nations reliance on the permanent five members consensus has often resulted in the United Nations not taking any actions; the example was seen in Syria, where Russia and China have blocked resolution several times addressing humanitarian crises (Amnesty International, 2020).

Considering this. The United Nations also lacks a mechanism to enforce its resolutions such as in Kashmir, the conflict between India and Pakistan. The United Nations has passed resolutions but it is on the member state to implement them. United Nations resolutions calling for a plebiscite have been ignored by both the parties and have not been implemented yet (UN Digital Library Resolution 47, 1948). India even dismissed the United Nations military observer group (UNMOGIP) as irrelevant. Likewise, In the Israel-Palestine conflict the United Nations resolution condemning Israeli settlements and Human rights violations has been ignored as the United Nations has no means to enforce its resolutions without economic and military support (UNSC Resolution 2334, 2016). United Nations resolutions remain symbolic rather than transformative.

Another factor is the Geopolitical Rivalry also restricts the United Nations in Implementing its resolution calling for an end to the Israeli occupation of Palestinian territories whereas Israel continues to expand settlements (UN News, 2024). This enforcement gap not only reflects United Nations authority but also creates a mistrust among conflict affected populations, who view the United Nations ineffective. Geopolitical rivalry among global powers further complicates the job of the United Nations by turning conflicts into proxy wars. (Just Security, 2020) In Russia-Ukraine conflict, the war is not just a bilateral dispute but it is a reflection of tensions between Russia and NATO, with the US and its allies backing Ukraine (Dr. Abdel Hamied, 2024). In the Israel-Palestine issue the US backs Israel from accountability while Arabs and the Muslim majority countries are behind Palestine creating a polarized environment. These geopolitical dynamics reflect the efforts of the United Nations reducing its forum to discussion only rather than actions. The United Nations inability to navigate these rivalries reflects the failure to maintain peace and stability as we have seen in the decades long ongoing conflict in the Middle East with no permanent solution as of

now. The United Nations reliance on consensus among nations has often resulted in resolutions that fail to address the root of the conflict, leaving them unresolved. In Kashmir, the voice of Kashmiri civilians has been ignored by India's and Pakistan's claim. This approach has failed to address the root cause of these conflicts such as self-determination and human rights abuse. The United Nations has failed to incorporate a grassroot perspective of the conflict which has resulted in the conflict regions people getting affected and by excluding the marginalized community, the grief among the affected communities deepens which makes the conflict harder for the United Nations to resolve.

The United Nations also depend on funding from the wealthy member states also undermines its independence (UNSDGs, 2024). The United States has repeatedly cut the funding to United Nations agencies such as UNRWA (United Nations Relief and Work Agency for Palestinian Refugees) to create pressure on the United Nations (Insight, 2024). The financial dependence makes the United Nation to get manipulated by the powerful and wealthy states further challenging its credibility. The politicization of funding not only affects the United Nations ability to operate effectively but also undermines its impartiality. The United States withdrawal from funding the WHO (World Health Organization) during the COVID-19 pandemic reflects the risk of over-reliance on a few donor countries (The White House, 2025). In order overcome this challenge the United Nations could explore different funding mechanisms such as global taxation or mandatory contribution, to ensure financial independence and autonomy.

CONCLUSION

The United Nations was formed in 1945 after World War II to maintain peace, stability and security in the world. So far, the United Nations has played a significant role in maintaining peace, stability and security through its UNGA and UNSC resolutions. However, its role has varied from conflict to conflict and region to region. Regional politics and balance of power have influenced its role. In conflicts such as the Kashmir issue between India and Pakistan, the Israel-Palestine issue, and the Russia-Ukraine war. The Kashmir issue is one of the earliest conflicts that the UN was asked to resolve between India and Pakistan. The conflict was taken to the United Nations by India in 1948. The United Nations Security Council, in its resolutions, asked for a ceasefire and referendum that is still pending.

Till today, the issue has remained unresolved. The resolution process In Kashmir demonstrates how the resolutions can be limited by the regional and local factors. While India claims Kashmir as its integral part, Pakistan claims it as a disputed territory. With this, the Israel-Palestine conflict is one of the most complex and longest unresolved problem at the United Nations. UNGA resolution 181 adopted in 1947 suggested a partition plan for Palestine and the establishment of a Jewish state, Israel. The Jews welcome the plan, whereas Palestinians, Arabs and many Muslim countries oppose the plan. The six-day war in 1967 again revealed how ineffective the United Nations resolutions were.

Though the United Nations has proposed many solutions and security measures, unfortunately these solutions have not turned into a permanent peace due to the deep distrust between the parties. For example, although the UN, which mediated the Oslo Accords in 1993, raised hopes for peace between the parties, the implementation of the agreements and especially security problems in the Palestinian territories have led to the failure of this process. In addition, the applicability of the decisions taken by the UN regarding Israel-Palestine conflict has been limited, especially in line with the policies of the countries with veto power. This shows that the power of the UN faces serious obstacles not only in the decision-making phase but also in the implementation of these decisions. The military attack by Russia on Ukraine in 2022 has tested the role of the United Nations in maintaining peace and stability in the world. Russia being the permanent member of the United Nations Security Council has the veto power this situation has prevented the United Nations from effectively intervening in the conflict. The role of the United Nations in this conflict is an example of how major powers in the world affect international decision-making. While United Nations decisions have

failed to have a direct impact on ending the war, the international community's strong continuous sanctions and search for diplomatic solutions have been the main factors shaping the course of the process.

These examples show how the role of the United Nations in conflict resolutions is not limited to making decisions but is also directly related to the applicability of these decisions and how they are received in the regional context. In regions such as Kashmir and Israel-Palestine, the decisions taken by the UN have been influenced by the interests of local powers and international political balances, and have often failed to reach a solution. On the other hand, the UN's intervention capacity has been limited due to the obstruction of permanent members with veto power. However, the UN's tools such as peacekeeping operations, diplomatic solutions and humanitarian aid play an important role, especially in managing humanitarian crises.

REFERENCES

Ahmad, Q. S. (2003). The partition plan, Indian design and the Kashmir issue. *Pakistan Horizon, 56*(2), 17–35. http://www.jstor.org/stable/41394021

Amnesty International. (2020, July 7). *UN: Russia and China launch despicable veto of lifesaving aid for millions of civilians in Syria*. https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/07/un-russia-and-china-launch-despicable-veto-of-lifesaving-aid-for-millions-of-civilians-in-syria/

Asoori, P. (2020, October 7). *A look into the conflict between India and Pakistan over Kashmir*. E-International Relations. https://www.e-ir.info/2020/10/07/a-look-into-the-conflict-between-india-and-pakistan-over-kashmir/

BBC News. (2025, March 10). *Kashmir profile*. https://www.bbc.com/news/world-south-asia-11693674

Benowitz, B., & Ceccanese, A. (2020). *How the U.N. can help prevent the spread of proxy conflicts*. Just Security. https://www.justsecurity.org/70369/how-the-u-n-can-help-prevent-the-spread-of-proxy-conflicts/

Britannica. (n.d.). *UN Resolution 181 image*. https://www.britannica.com/topic/United-Nations-Resolution-181

Britannica. (n.d.). *Arab-Israeli wars*. https://www.britannica.com/event/Arab-Israeli-wars

Collins, L., & Lapierre, D. (1960). *Mountbatten and the partition of India: March 2 - August 15, 1947*. Vikas Publishing House.

Congressional Research Service. (2024). *The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA): Overview and U.S. funding prohibition*. https://www.congress.gov/crs-product/IN12316

El-Rafie, A. H. (2024). The relations between Russia and NATO and its impact on the balances of power in the Middle East. *Asian Perspective*. https://sis.journals.ekb.eg/article_401035_13651137cb0065045bb6f0c9709892c2.pdf

European Council. (2025). *EU sanctions against Russia*. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/

Jewish Virtual Library. (n.d.). *Balfour Declaration 1917*. https://www.jewishvirtuallibrary.org/text-of-the-balfour-declaration

Karaman, H., & Güneş, B. (2023). Srebrenitsa soykırımı ve Sırbistan'ın uluslararası sorumluluğu. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 8*(22), 822–838.

Kashmir Action. (2023, January 9). *Kashmir, world's most militarized zone in the world, re-militarized as India deploys more troops*. https://www.kashmiraction.org/kashmir-worlds-most-militarized-zone-in-the-world-re-militarized-as-india-deploys-more-troops/

Ministry of External Affairs. (1972, July 2). *Agreement between the Government of India and the Government of the Islamic Republic of Pakistan on bilateral relations (Simla Agreement)*. https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/PA72B1578.pdf

Mostafa, M. G. (2018). *Religion and the Israeli-Palestinian conflict: Cause, consequence, and cure*. Washington Institute. https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/religion-and-israel-palestinian-conflict-cause-consequence-and-cure

Okur, M. A. (2008). Körfez savaşı ve Irak'ın işgali arasındaki dönemde Irak'ta faaliyet gösteren BM misyonları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 4*(7), 163–180.

Permanent Mission of Pakistan to the United Nations. (n.d.). *Kashmir at the UN*. https://pakun.org/kashmir-at-the-un

Siviş, E. (2019). The Crimean annexation crisis and its economic consequences: EU sanctions, U.S. sanctions and impacts on the Russian economy. *Marmara Journal of European Studies, 27*(1). https://avrupa.marmara.edu.tr/dosya/avrupa/mjes%20arsiv/Vol%2027_1/3_Sivis.pdf

Special Conflict Report. (2002, November 19–21). *The Kashmir conflict: Historical and prospective intervention analysis*. The Charter Center.

The White House. (2025). *Withdrawing from the World Health Organization*. https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/withdrawing-the-united-states-from-the-worldhealth-organization/

U.S. Department of State. (2025). *U.S. security cooperation with Ukraine*. https://www.state.gov/bureau-of-political-military-affairs/releases/2025/01/u-s-security-cooperation-with-ukraine/

U.S. Department of State. (2025). *Ukraine and Russia sanctions*. https://www.state.gov/division-for-counter-threat-finance-and-sanctions/ukraine-and-russia-sanctions/

United Nations. (n.d.). *UN Charter, Article 27/3*. https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-5

United Nations Peacekeeping. (n.d.). *How we are funded*. https://peacekeeping.un.org/en/how-we-are-funded

United Nations Digital Library. (n.d.). *Record 111955*. https://digitallibrary.un.org/record/111955/?l

UNHCR. (2005). *UNHCR staff stunned by level of destruction in Kashmir, airlifts planned*. https://www.unhcr.org/news/stories/unhcr-staff-stunned-level-destruction-kashmir-airlifts-planned

UNICEF India. (n.d.). *Education for all*. https://www.unicef.org/india/what-we-do/education-for-all

United Nations. (1922). *League of Mandate for Palestine*. https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-201057/

United Nations Digital Library. (n.d.). *Resolution 181*. https://digitallibrary.un.org/record/112181?ln=en&v=pdf

United Nations General Assembly. (2022, March 18). *Resolution A/RES/ES-11/1*. https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/1

United Nations News. (2022, September 30). *Russia vetoes Security Council resolution condemning attempted annexation of Ukraine regions*. https://news.un.org/en/story/2022/09/1129102

United Nations Ukraine. (2024, January 30). *UN and partners provided vital aid to 11 million people in war-ravaged Ukraine in 2023*. https://ukraine.un.org/en/259215-un-and-partners-provided-vital-aid-11-million-people-war-ravaged-ukraine-2023

United Nations. (n.d.). *Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre*. https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative

United Nations News. (2011, February 18). *Global perspective, human stories*. https://news.un.org/en/story/2011/02/367082

United Nations Security Council. (2016). *Resolution 2334 (S/RES/2334)*. https://www.un.org/webcast/pdfs/SRES2334-2016.pdf

United Nations News. (2024). *Global perspective, human stories*. https://news.un.org/en/story/2024/09/1154496

United Nations Sustainable Development Group. (2024). *Funding compact for the United Nations' support to the Sustainable Development Goals*. https://unsdg.un.org/sites/default/files/2024-06/Funding%20compact_280524.pdf

https://doi.org/10.71284/asc.2025187

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KARAR ALMA SÜREÇLERİ: VERİ ODAKLI YÖNETİŞİM

Hümeyra Bağ[1]

Özet

Bu çalışma, teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte toplumsal ve iktisadi faaliyetlerin gelişiminde rol oynayan yapay zekâ (YZ) ve veri odaklı yönetişim alanlarının etkileşimini incelemektedir. Özellikle son zamanlarda hükümetler, sağlık, eğitim vb. alan ve yapılanmalarda payı artan YZ destekli analiz süreçleri ve veri odaklı yönetişim anlayışı, sezgisel yani insanın aktif rol aldığı yönetişim anlayışına kıyasla potansiyel olarak daha nesnel ve hızlı karar almayı hizmete sunmaktadır. Kısacası, bu çalışma YZ destekli karar alma süreçlerini birçok açıdan anlamlandırmayı ve günümüz veri odaklı yönetişim paradigmalarının evrimini açıklamayı amaçlamaktadır.

Bu hedef düzleminde YZ ve veri odaklı yönetişimin etkileşimi analiz edilmiş, YZ destekli karar alma mekanizmalarının yönetişimdeki kullanımının artışı ve toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğü araştırılmıştır. Bu araştırmalardan hareketle yapay zekanın potansiyel fayda ve zararları tartışılmış, ortaya çıkan güven, şeffaflık vb. temel etik sorunlar ile olan etkileşimi incelenmiştir. Yapay zekâ veri odaklı yönetişimin bütünleşmesinden doğan bu yeni yönetim idrakinin başta kamu politikaları, ekonomik sistemler gibi birçok yönetişim alanını dönüştürmesi katmanlı bir biçimde ele alınmıştır.

Araştırma, yapay zekâ ve veri eksenli yönetişim yaklaşımlarına yönelik çeşitli belgelerin sistematik analizi gerçekleştirilmiş ilgili sosyolojik terimler de açıklığa kavuşturulmuştur. Yapılan analizler sonucunda, YZ'nın karar alma süreçlerine entegrasyonunun yönetişim açısından kritik dönüşümler sağladığı, potansiyel olarak daha doğru kararlar alınmasına olanak tanıdığı bulgulanmıştır. Fakat, bu dönüşümün toplumsal eşitsizlik, ekonomik dengesizlik gibi sorunlara yol açma ve demokratik çerçevede belirsizlikler yaratmak gibi potansiyel riskleri de beraberinde getirdiği açıkça belirtilmiştir. Bunlarla birlikte algoritmik karar süreçlerinde etik meselelerin çözülmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Nihayetinde, yapay zekâ ve veri temelli yönetişimin, yönetişim alanında önemli potansiyele sahip olduğunu ve sezgisel yönetişim süreçlerine kıyasla daha hızlı, doğru ve nesnel kararlar alabileceği örnekler ışığında değerlendirilmiştir ancak bu potansiyelin etik meseleleri de göz ardı etmeyerek etkin edilmesi sonucuna varılmıştır. Makale, bu alandaki etik endişelerin ve çağdaş yönetişim paradigmalarının dikkatle ele alınması gerekliliğini, yapay zekâ destekli karar alma süreçleri ve veri odaklı yönetişime olan güvenin artacağı sebebiyle desteklemiş bununla birlikte de bireysel faydanın yanı sıra toplumsal yapılanmalara fayda sağlayacağı yönünde çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, veri odaklı yönetişim, karar alma süreçleri, yönetişim ilkeleri, yapay zekâ destekli karar alma sistemleri, toplumsal etkiler, ekonomik etkiler, politik etkiler, şeffaflık, güven, hesap verebilirlik, geleneksel yönetişim paradigmaları

[1] Bağımsız Araştırmacı, e-mail: humeyrabags866@gmail.com, ORCID: 0009-0004-2065-8288, 05527187834

GİRİŞ-YÖNTEM

Teknolojik ilerleyişin hızlanarak yol kat ediyor olması toplumsal ve iktisadi faaliyetlerin gelişimini arttırmaktadır. Bu ilerleyişin ürünlerinden biri olan Yapay Zekâ ve veri odaklı yönetişim alanları giderek pek çok ahatrısayılır paylar almaktadır. Özellikle son yıllarda Yapay zekâ ve veri destekli çözümleme yönetişimleri başta hükümetler, organizasyonlar, endüstri, kamusal yönetim, sağlık ve eğitim vb. alanlarda, karar alımlarında söz sahibi olmaya başlamıştır (Brynjolfsson & McAfee, 2014; Agerri et al., 2019). Bu durum, "Veri Odaklı Yönetişim" idrakini doğurmuş bu idrak da veriye dayalı karar alma süreçlerinin birçok yönetişim alanı açısından kabulünün önünü açmıştır (Kettunen & Kallio, 2020). Bu kabulden kasıt karar alma süreçlerini yapay zekayla desteklemek ve birçok toplumsal yapılanmalarda yönetişim için bu yeni yönetişim modelini daha fazla kullanmak olarak açıklanabilir.

Veri odaklı yönetişim, karar alama süreçlerinde büyük veri setleri, algoritmalar ve yapay zekâ araçlarını etkin bir şekilde kullanarak yönetim sürecini geliştirmeyi hedeflemektedir (OECD, 2019). Bu yönetim modeli geleneksel yönetim modellerinin subjektif, sezgisel ve insan odaklı yaklaşımına karşın daha nesnel ve veri odaklı bir yaklaşımla ilerlemektedir. Bu iki yönetişim şeklini basit bir şekilde karşılaştırmamız gerekirse; Veri odaklı yönetişim modelinde kararların daha hızlı alınması ve doğruluk payının yüksek olmasıyla birlikte etik, şeffaflık, güven gibi bazı sosyal sorumluluk açıklarını da beraberinde getirmektedir (Crawford, 2016).Bununla birlikte geleneksel yönetim sistemi üretim yapan firmalar ve ordu yönetimi gibi alanlarda verimli sonuçlar elde etmiş olmasına rağmen günümüz dünyası açısından esneklik ve hız gibi unsurlar bakımından yetersiz kaldığı yerler olduğu görülmüştür. Yeni yönetişim paradigması insan deneyimini destekleyen bir araç olarak bu yetersizlikleri olabildiğince gidermeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Yapay zekâ destekli karar alma süreçlerini ekonomik, toplumsal ve politik açıdan anlamlandırmak günümüz veri odaklı yönetişim modellerinin evrimini kavramamız açısından önem teşkil etmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, yapay zekâ (YZ) ve veri odaklı yönetişimin birbiriyle etkileşimini derinlemesine irdelemek ve bilimsel şeffaflıkla okuyucuya sunmaktır. (Floridi vd., 2018). Bu çalışma, belgesel analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiş tarama genel olarak ikincil kaynaklar bazında ilerletilmiştir. YZ destekli karar alma mekanizmalarının yönetişimdeki etkinleşen payı ve bu mekanizmaların toplumsal yapılanmalar bakımından nasıl bir dönüşüme sebep olduğu araştırılacak, bu dönüşümün potansiyel faydaları ve beraberinde getirebileceği riskler ile tartışılacaktır (O'Neil, 2016). Bunun yanı sıra, yapay zekânın veri odaklı yönetişime entegre olmasıyla birlikte ortaya çıkan halkla ilişkiler, güven ve şeffaflık gibi temel etik unsurlarla olan etkileşimi de analiz edilecektir (Zuboff, 2019). YZ ve veri odaklı yönetişimin kesişiminden doğan bu yeni yönetim modelinin, kamu politikaları, ekonomik sistemler, eğitim, sağlık gibi alanlardaki yeri kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Bu çerçevede, makalenin temel araştırma soruları, yapay zekâ ve veri odaklı yönetişimin bir araya gelmesiyle eski yönetim anlayışı açısından farkının ne olduğu, bu etkileşimin ne gibi sonuçlara yol açtığı/yol açacağı ve oluşan yeni yönetim paradigmasının, toplum, ekonomi ve politik etkilerinin neler olduğudur. Ek olarak, bu değişim sürecinde beliren etik hususlar ve bunların çağdaş yönetişim prensipleri perspektifinden nasıl değerlendirilmesi gerektiği de önemli bir araştırma sorusu olarak ön plana çıkmaktadır.

Araştırmanın taraması yapılırken, uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan akademik makaleler, önde gelen yayınevleri tarafından basılan kitaplar, saygın konferans bildirileri, uluslararası kuruluşların (örneğin, OECD, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği) yayınladığı raporlar ve politika belgeleri sistematik bir şekilde incelemeye tabii tutulmuştur. Veri toplama tekniği olarak ikincil veri analizi ve belge analizi yöntemleri kullanılmıştır. Alan yazın taraması, anahtar kelime tabanlı veri tabanı aramaları (örneğin, Web of Science, Scopus, IEEE Xplore, JSTOR, Google Scholar) ve zincirleme referans takibi yoluyla gerçekleştirilmiştir (Webster & Watson, 2002). İncelenen literatür, YZ ve veri odaklı yönetişimin kavramsal çerçevesi ve birbiriyle etkileşimi, tarihsel gelişimi, mevcut uygulamaları, potansiyel faydaları, riskleri ve etik boyutları açısından kritik bir analiz süzgecinden geçirilmiştir (Brynjolfsson & McAfee, 2014; Agerri et al., 2019; Ket-

tunen & Kallio, 2020). Bu kaynakların seçilme amacı, taranan çalışmaların oldukça güvenilir kaynaklardan oluşmasıyla, bu çalışmanın bilimsellik temelini sağlam atmaktır. yapay zekâ destekli yönetişim alanındaki akademik bağlamdaki tartışmaları derinlemesine incelemek, karar alma süreçlerine dair literatürdeki farklı yaklaşımları karşılaştırmak ve nihayetinde araştırma deseni belgesel analiz olan bu çalışmanın kuramsal çerçevesini güçlendirmektir. Bu yapılanlara ek olarak, hükümetlerin ve kamu kurumlarının yayınladığı strateji belgeleri, politika direktifleri, yasal düzenlemeler, endüstri raporları, sivil toplum kuruluşlarının pozisyon bildirgeleri ve vaka çalışmaları yer almaktadır. Belge analizi, bu alandaki farklı aktörlerin yaklaşımlarını, önceliklerini ve karşılaştıkları zorlukları anlamak ve araştırmanın bilimselliğine de katkı sağlaması nedeniyle önemli bir kaynak sağlamaktadır (Bowen, 2009). Analiz sürecinde, belgelerin içeriği, bağlamı, amacı ve hedef kitlesi dikkate alınarak, YZ ve veri odaklı yönetişimin farklı alanlardaki yansımaları araştırmada dikkat edilen meseleler arasındadır (Crawford, 2016; OECD, 2019; Zuboff, 2019).

Bu araştırma, bütünüyle var olan literatür ve kamuya açık belgeler çerçevesinde yürütüleceği için doğrudan insan katılımcıları içermemektedir. İncelenen kaynaklardaki vaka örnekleri ve etik tartışmalar YZ ve veri odaklı yönetişim açısından detaylıca ele alınacak olup çalışmada önemli bir yer tutacaktır. Referans gösterilen tüm kaynaklar, akademik dürüstlük ilkelerine uygun olarak mümkün olduğu kadar eksiksiz ve doğru bir şekilde çalışmada yer alacaktır.

1.LİTERATÜR

1.1. Yapay Zekâ ve Karar Alma: Bilişsel Bir Devrimin Yükselişi

Yapay zekâ (YZ), kökleri Alan Turing'in 1950'de "Computing Machinery and Intelligence" adlı seminal makalesinde ortaya attığı "Makineler düşünebilir mi?" sorusuna kadar uzanan (Turing, 1950), insan benzeri bilişsel işlevleri simüle etmeyi amaçlayan bilgisayar bilimlerinin disiplinler arası bir alanını temsil eder (Russell ve Norvig, 2016). Yapay zekâ kavramı ve uygulama alanı öğrenme, akıl yürütme, problem çözme, karar verme gibi süreçlerin taklit edilmesini amaçlayan algoritma ve sistemler bütünüdür. Taklit edilen yapıların bilişsel süreçler olduğu gözlerden kaçmamalıdır ve buradan yola çıkarak yapay zekanın yaptıkları için öz bir ifade kullanılması gerekirse "bilişsel süreçlerin insansı taklidi" şeklinde ifade kullanılması yanlış olmayacaktır.

Schwab'a (2017) göre Dördüncü Sanayi Devrimi, fiziksel, dijital ve biyolojik dünyaların benzeri görülmemiş bir birleşimi ile tanımlanır. Yani ona göre yapay zekâ Dördüncü Sanayi Devrimi'nin adeta merkezi sinir sistemidir. Merkezi sinir sistemiyle birlikte organlar yani diğer teknolojik gelişmeler topyekûn halinde dördüncü sanayi devrimini oluşturmaktadır. "Merkezi Sinir Sistemi"nin karar alma süreçlerindeki rolü, basit otomasyonun ötesine geçerek, büyük veri kümelerini analiz etme, karmaşık problemleri çözme, örüntüleri tanıma ve "Predictive Analytics" yani Türkçe ifadesiyle eldeki veriler ışında ilerisi için tahmin yapma tam ifadesiyle özetleyecek olursak "öngörü analizi" yapma gibi rolleri üstlenmektedir. Yani yapay zekanın yönetişime entegrasyonu yönetişim alanında yalnızca veriyle sınırlı kalmayıp veriyi yorumlayarak yeni bir çıktı üretmeyi amaçlamaktadır. Bu dönüşüm, Herbert Simon'ın "sınırlı rasyonalite" kavramının (Simon, 1957) ötesine geçme potansiyeli sunarak, karar vericilere daha kapsamlı ve nesnel bilgiler sağlama imkânı tanımaktadır. Buradan anlaşılır ki YZ ve YZ destekli yönetişim insanın zaman ve bilginin sınırlarına hapsolma potansiyelini düşürmektedir. Kapsamlıca incelenmesi gerekirse: YZ'nin karar alma süreçlerine olan etkisi, otomasyon, hız, doğruluk gibi temel alanlarda çok daha kapsamlı olduğu görülür. Tekrarlayan ve rutin kararların YZ algoritmaları tarafından otomatikleştirilmesi, insan karar vericilerin kendi enerjilerini daha stratejik karar alma durumlarında kullanmalarına imkân tanır. Örneğin, tedarik zinciri yönetiminde YZ, talep tahminlerini otomatikleştirip stok seviyelerini optimize ederek verimliliği artırdığı görülmüştür (Ivanov et al., 2019). Ayrıca, YZ'nin büyük veri kümelerini analiz etme kapasitesi, insan analistlerin gözden kaçırabileceği içgörüler sunarak daha bilinçli ve doğru kararlar alınmasına yardımcı olmaktadır. Sağlık alanında, YZ algoritmaları tıbbi görüntüleri analiz ederek kanser gibi hastalıkların erken teşhisinde insan

uzmanlardan daha yüksek doğruluk oranlarına ulaşabilmektedir (Topol, 2019). Bu noktadan hareketle bir değerlendirme yapmamız gerekirse, yeni yönetişim paradigmasının sağlık, zaman, ekonomi sosyal vb. açılardan geleneksel yönetişim sistemlerinden farklı bir dünya düzeni kurmakta olduğunu ve analiz edilmesi gereken bir alan olduğunu bizlere kanıtlamaktadır. Aynı zamanda literatürdeki çalışmaların hedef kitlesinin akademi, teknoloji geliştiriciler, tıp camiası ve genel olarak halk bazında da önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihsel olarak, 1997'de IBM'in Deep Blue adlı satranç programının dünya şampiyonu Garry Kasparov'u yenmesi (Goodman & Keene, 1997), YZ'nin stratejik karar alma donanımının erken bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Karar destek sistemleri (KDS), YZ'nin karar alma süreçlerine ilk entegrasyon örneklerinden birini örneklendirmektedir. 1970'lerde ortaya çıkan KDS (Sprague & Watson, 1979), başlangıçta yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış problemleri çözmek için tasarlanmışken, günümüzde YZ teknikleriyle (veri madenciliği, makine öğrenimi, doğal dil işleme vb.) geliştirilerek çok daha karmaşık karar alma durumlarında kullanılmaktadır (Power, 2002). Örneğin, finans sektöründe, KDS ve YZ algoritmaları, hisse senedi piyasalarındaki büyük veri akışını analiz ederek yatırım kararlarını optimize etmekte ve riskleri minimize etmektedir (Huang, Chen, & Hsu, 2019). Huang ve Hsu'nun (2019) araştırmasının, süreç bakımından risk yönetimi ve optimizasyon açısından nasıl biçimlendiğini açıklamayı amaçladığı görülür. Aynı zamanda akademisyenler ve finans sektörü bakımından önemi açıkça anlaşılmaktadır.

YZ'nin karar alma süreçlerindeki temel prensipleri, çeşitli alt alanları kapsamaktadır. Makine öğrenimi (ML), bilgisayar sistemlerinin açıkça programlanmadan ve bilgiyi verilerden alarak performansını artırmasını sağlamaktadır (Mitchell, 1997). Derin öğrenme (DL), çok katmanlı yapay sinir ağlarını kullanarak karmaşık örüntüleri ve soyutlamaları öğrenir ve bu bilgileri görüntü tanıma, doğal dil işleme ve karmaşık karar alma gibi 'bilişsel' görevlerinde kullanır. (LeCun, Bengio, & Hinton, 2015). Adeta bu yapay sinir ağlarıyla insan beynini taklit eden sistematik işlem dizimi oluşturma çabası olarak yorumlanabilir. Örneğin, AlphaGo adlı DL tabanlı programın Go oyununda insan şampiyonlarını yenmesi (Silver et al., 2016), DL'nin sezgisel ve stratejik karar alma yeteneklerinin dikkat çekici bir örneğidir. Doğal dil işleme (NLP), bilgisayar sistemlerinin insan dilini anlamasını, yorumlamasını ve üretmesini sağlayarak, metin tabanlı verilerden (sosyal medya analizleri, müşteri geri bildirimleri, yasal belgeler vb.) değerli içgörüler elde edilmesine olanak tanır (Manning & Schütze, 1999). Uzman sistemler, belirli bir uzmanlık alanındaki bilgiyi kurallar ve çıkarım mekanizmaları aracılığıyla temsil ederek, karar vericilere tavsiyelerde bulunur (Jackson, 1998). Veri odaklı karar alma sistemlerinin belki de en önemli noktalarından biri yalnızca bilgiyle hareket etmeyip o bilgiyi yorumlayarak yeni bir çıktı oluşturuyor olmasıdır. Örneklere dayanarak bu sistemlerde bir nevi anlamlandırma ve yeniden üretme sürecinin olduğunu söyleyebiliriz. YZ'nin karar alma süreçlerine etkisi, farklı sektörlerde çeşitli ve dönüştürücü şekillerde kendini göstermektedir. Sağlık sektöründe YZ, hastalıkların teşhis ve prognozunda, kişiselleştirilmiş tedavi planlarının oluşturulmasında, ilaç keşfi ve geliştirme süreçlerinde ve hatta robotik cerrahi uygulamalarında kullanılmaktadır (Topol, 2019) (Shortliffe, 1976). Bu kullanımlarda görülür ki yapay zekanın robotik cerrahi alanının gelişmesi ve hasta bakımına fayda sağladığı görülmüştür. YZ'nın Finans sektörü ekseninde değerlendirilmesi gerekirse; algoritmik ticaret, risk yönetimi, dolandırıcılık tespiti, müşteri hizmetleri ve kredi değerlendirmesi gibi alanlarda verimliliği ve doğruluğu artırmaktadır (Huang, Chen, & Hsu, 2019). Kamu sektöründe YZ, kamu hizmetlerinin sunulması, suç analizi ve önleme, doğal afet yönetimi, trafik optimizasyonu ve akıllı şehir uygulamaları gibi alanlarda daha etkin ve verimli yönetim anlayışlarının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Eggers, Schatsky, & Viechnicki, 2017). Örneğin, YZ destekli erken uyarı sistemleri, doğal afetlerin etkilerini azaltmada önemli bir rol oynayabilmektedir (Kirilenko et al., 2019). Bu uygulamalarda da görülür ki veri odaklı yönetişim toplumsal yapılanmaların pek çoğunda aktif rol almakta ve YZ destekli sistemler birbirinde farklı alanların karar alma durumlarında fayda sağlayan bir konumdadır. Veri odaklı yönetişim'in tahmin ve doğruluk oranı yüksek kararlar alıp daha ön görülebilir ve denetlenebilir bir yönetişim ağı oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Bu çerçevede, yapay zekânın karar alma süreçlerindeki bu dönüştürücü rolü, "veri odaklı yönetişim" kavramının yükselişini de beraberinde getirmiştir. Zira, YZ'nin sunduğu analitik kabiliyetler, yönetişim alanında karar alma süreçlerinin veriye dayalı, nesnel, öngörülebilir ve kanıta dayalı bir zemine oturtulması arayışını güçlendirmektedir. Takip eden bölümde ele alınacak olan YZ destekli karar alma mekanizmalarının yönetişim pratiklerine nasıl entegre edilebileceği durumu ve bu entegrasyonun potansiyel faydaları ve risklerinin neler olabileceği sorularına odaklanacaktır (Kettunen & Kallio, 2020; OECD, 2019).

1.2. Veri Odaklı Yönetişim: Enformasyon Çağında Yönetimin Yeniden İnşası

Veri eksenli yönetişim, enformasyon çağının biçimlendirdiği modern yönetim idrakinin temel bir hususu olarak belirginleşmektedir. Karar alma uygulamalarında sistemli veri çözümleme ve bu çözümleme sonucu elde edilen içgörülerin kullanılması esasına dayanmaktadır (OECD, 2019; Davenport, 2006). Bu yaklaşım yönetim süreçlerini optimize etmeyi ön planda tutarken deneyime dayalı, insan odaklı yönetişim yaklaşımına kıyasla, daha nesnel, şeffaf, hesap verebilir ve sonuç odaklı kararların alınmasını hedeflemektedir. Veri odaklı yönetişimin kökenleri, bilgi yönetimi ve karar bilimleri alanlarındaki gelişmelere paralel olarak 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzandığı görülmektedir (Drucker, 1967). Ancak, özellikle son yıllarda büyük veri teknolojilerinin, gelişmiş analitik araçlarının ve bilgi işlem gücündeki eksponansiyel artışın etkisiyle, kamu ve özel sektörde benimsenme hızı önemli ölçüde ivme kazanmıştır (Manyika et al., 2011; Kitchin, 2014).

Bilgiye dayalı yönetişim, yönetim bilimindeki önemi, özellikle karmaşık sorunların çözümü, politika etkinliğinin değerlendirilmesi ve kaynakların stratejik tahsisi gibi alanlarda kendini göstermektedir. Enerji sektöründe YZ, akıllı şebekelerdeki veri akışını optimize ederek enerji tüketimini ve dağıtımını daha verimli hale getirebilir (Mohsenian-Rad et al., 2010). Kamu hizmetlerinde YZ, vatandaş taleplerini analiz ederek kaynak tahsisini iyileştirebilir ve proaktif hizmet sunumu sağlayabilir (Chui et al., 2018). Örneğin, YZ destekli chatbotlar, vatandaşların sorularını 7/24 yanıtlayarak kamu kurumlarının üzerindeki yükü azaltabilir (Følstad & Brandtzæg, 2017). Veri analizi, yöneticilere ve politika yapıcılara, örüntüleri belirleme, nedensel ilişkileri anlama ve gelecekteki eğilimleri tahmin etme yeteneği sunarak daha bilinçli kararlar alma imkânı tanır (Mayer-Schönberger & Cukier, 2013). Örneğin, eğitim politikalarında öğrenci performans verilerinin analizi, müdahale edilmesi gereken alanları belirlemeye ve eğitim programlarının etkinliğini artırmaya yardımcı olabilir (Baker, 2016). Bu uygulamayla hem öğrencinin etkin bir şekilde takibi ve eğitimi sürekli bir denetimle sınanıyor olması eğitim politikalarının da diğer pek çok alan gibi yapay zekâ destekli karar alma süreçlerinden etkilendiğini göstermektedir. Bunlar ve bunlar gibi uygulamalar gösteriyor ki yeni yönetişim sistemi denetlenebilirliği açısından değerlendirilirse geleneksel yönetişim modeline kıyasla daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak örnekler üzerinden gitmemiz gerekirse etik çerçevede öğrenci, hasta ve politikacıların bilgilerinin korunulabilirliğinin bu yeni sistemle daha düşük olabileceği endişesini de beraberinde getirmektedir.

Veriye dayalı yönetişim paradigması, modern yönetimde bilgi kullanımını temel alırken, yapay zekâ bu süreçlere önemli bir ivme kazandırmaktadır (OECD, 2019; Stone et al., 2016). Uygulamalar, verimlilik ve etkinlik artışını göstermektedir (Huang, Chen, & Hsu, 2019; Eggers, Schatsky, & Viechnicki, 2017). Ancak, etik ve şeffaflık sorunları çözülmelidir (O'Neil, 2016; Wachter et al., 2017). Bu bütünleşik sistemin ortaya çıkardığı önemli hukuki, etik ve toplumsal tartışmalar karar alma süreçlerindeki şeffaflık eksikliği ("kara kutu" sorunu), potansiyel ayrımcılık ve önyargıların yeniden üretilmesi, hesap verebilirlik mekanizmalarının yetersizliği ve veri güvenliği riskleri, bu teknolojinin sorumlu bir şekilde uygulanması için çözülmesi gereken kritik sorunlardır denilebilir (O'Neil, 2016; Wachter et al., 2017).Önyargıların yeniden üretilmesi ifadesi, yapay zeka geliştiricilerin sahip olduğu önyargılar YZ'nin algoritmasına eklenerek önyargının aktarılması anlamına gelmektedir bu da adil yönetişim anlayışıyla çelişkili bir hususdur. Bu nedenle, YZ destekli veri odaklı yönetişimin geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde, insan gözetimi, etik ilkeler ve yasal düzenlemeler hayati bir rol oynamaktadır. (European Union Agency for Fundamental Ri-

ghts, 2020). Önlem alınmaksızın rastgele uygulamalarla bireysel ve toplumsal sınırların göz ardı edildiği hiçbir uygulama etkinleştirilmemeli öncesinde etkinleştirilmiş olan uygulamalar yasal düzenlemeye tabii tutulmasının gerekliliği yetkin kurumlarca analiz edilmelidir. Sorumluluğun kime ait olduğu düşüncesi akademik tartışmalar ışığında etik dilemmalar kısmında tartışılacaktır. Ancak bu tür uygulamaların temelde insan sorumluluğunda olduğu unutulmamalı sorumluluğu sisteme atfetme gibi yanılgılardan şiddetle kaçınılması gerektiği düşünülmektedir. Makalenin devamında, bu yeni yönetişim paradigmasının toplumsal, ekonomik ve politik etkileri ile etik boyutları detaylıca incelenecek (Floridi et al., 2018; Zuboff, 2019) ve çağdaş yönetişim ilkeleri ışığında değerlendirilecektir.

1.3. Etik Dilemmalar ve Çağdaş Yönetişim İlkeleri Bağlamında Yapay Zekâ ve Veri Odaklı Yönetişim: Tarihsel ve Bilimsel Perspektifler

Yapay zekâ (YZ) ve veri odaklı yönetişimin yükselişi, yönetim süreçlerinde çığır açan yenilikler sunarken, derinlemesine düşünülmesi gereken etik açmazları da beraberinde getirmektedir. Bu bölümde, şeffaflık, adalet, gizlilik, sorumluluk ve hesap verebilirlik gibi temel çağdaş yönetişim ilkeleri ışığında bu etik sorunlar tarihsel ve bilimsel örneklerle desteklenerek incelenecektir. Bu inceleme, YZ destekli karar alma mekanizmalarının yönetişimdeki artan etkisinin potansiyel risklerini ve bu risklerin yönetişim ilkeleriyle olan karmaşık ilişkisini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Adalet ve önyargıların yönetimi konusunda, tarihsel örnekler bize teknolojik sistemlerin toplumsal önyargıları nasıl yansıtabileceğini açıkça göstermektedir. 1930'larda ABD'de konut kredisi verme uygulamalarında kullanılan "kırmızı çizgileme" (redlining) yöntemi, belirli ırksal ve etnik grupların yaşadığı bölgeleri riskli ilan ederek ayrımcılığa yol açmış, sigorta ipotek gibi haklardan mahrum bırakmıştır (Fishbein, 1992). Bu kurumsal ve sistematik adaletsizliğin açıkça örneğidir. Günümüzde, benzer önyargıların veri setlerine sızması ve YZ algoritmaları tarafından öğrenilerek yeniden üretilmesi (Crawford, 2016; Barocas & Selbst, 2016), teknolojik tarafsızlık mitini çürütmektedir. Örneğin, Amazon'un 2018 yılında kullanıma sokmaya çalıştığı ancak önyargılı olduğu tespit edilen yapay zekâ destekli işe alım aracı, erkek adayları kadın adaylara göre daha fazla tercih etmiştir çünkü algoritma, ağırlıklı olarak erkek başvurularıyla eğitilmiştir (Dastin, 2018). Bu durum, toplumsal eşitsizliklerin teknolojik sistemler aracılığıyla nasıl derinleşebileceğine dair etkili bir örnektir. Bilimsel araştırmalar, algoritmik önyargıların kaynağında veri kalitesizliği, eksik temsil ve tasarım aşamasındaki varsayımların yattığını göstermektedir (Mehrabi et al., 2019). Örneklerden hareketle YZ ile alınan kararların tarafsız olacağı düşüncesinin çürütüldüğünü bununla beraber uygulamayı yapacak yani YZ'yı eğitecek olan insanların yetkinliğinin ve etik unsurlara karşı hassasiyetinin ne kadar önemli olduğunun tespit edilmesine olanak sağladığını söyleyebiliriz. Geliştiricilerin yetkin olması, bireysel önyargıların profesyonel hayata karışmamasını sağlamakla birlikte aslında işin başından itibaren adil ve tarafsız bir yönetişim paradigması oluşturma amacı taşıdığının göstergesi niteliğindedir. Yetkin ve modern yönetişim prensiplerine uygun geliştiricilerin yetiştirilmesinin önemi örneklerin değerlendirilmesiyle açıkça görülmektedir.

Gizlilik ve veri koruma konusundaki endişeler, aslında bilginin toplanması ve işlenmesinin tarih boyunca artmasıyla paralel bir şekilde evrimleşmiştir. 19. yüzyılda fotoğrafın yaygınlaşmasıyla birlikte bireylerin mahremiyet alanlarının ihlali tartışmaları başlamış ve bu tartışmalar aslına bakarsak modern veri koruma yasalarının temelini oluşturmuştur (Warren & Brandeis, 1890). Günümüzde, büyük veri teknolojileri ve YZ'nın kişisel verileri benzeri görülmemiş bir ölçekte işlemesi (Zuboff, 2019), bu endişeleri katbekat artırmaktadır. Cambridge Analytica skandalı, başkanlık seçimleri ve Brexit referandumu gibi önemli siyasi olaylarda seçmen davranışlarını yönetmek için bu verileri kullandı bu da kişisel verilerin etik olmayan şekillerde toplanmasının ve siyasi manipülasyon amacıyla kullanılmasının potansiyel sonuçlarını acı bir şekilde göstermiştir (Rosenberg et al., 2018). Bilimsel çalışmalar, anonimleştirme tekniklerinin bile belirli durumlarda bireylerin yeniden teşhis edilmesine olanak sağlayabileceğini göstermektedir (Narayanan & Shmatikov, 2008). Bu durum, çalışmada önceden değinilen kamusal hizmetlerin dijitalleşmesi sürecinde

vatandaş verilerinin korunmasının ne kadar kritik olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Ülkemiz açısından kişisel verilerin korunması kanunu (KVKK) bireysel mahremiyet alanını korumak amacıyla atılan adımlardan biri olarak örnek gösterilebilir. Ancak bu kanunun yönetişim alanındaki etkisi ve kapsamı tartışmaya açıktır.

Sorumluluk ve hesap verilebilirlik problemi ise, otonom sistemlerin uygulanmaya başlamasıyla birlikte daha da karmaşık hale gelmiştir. Tarihsel birçok olaya baktığımızda karmaşık sistemlerin neden olduğu sorunların sorumluluğunun kime ait olduğunun belirlenmesi oldukça zorlu olmuştur. Örneğin, nükleer santral kazaları veya büyük mühendislik hataları, sistemin tüm bileşenlerinin ve süreçte aktif rol alacakların görev tanımlarının belirlenmesi gerekmiştir (Perrow, 1984). Perrow'un araştırmasından çıkarılacak temel hususlardan bir tanesi sistemlerin yalnızca prosedürle yürümediği çıkarımı olabilir. Prosedürlerin yanı sıra esneklik ve adaptasyon vb. diğer kritik noktaların da önemini vurgulamaktadır.

Tarihsel olaylar, günümüz ve geleceğin teknolojik gelişmeleri açısından yorumlama ve süreç yönetimi hakkında bilgiler verdiği için YZ ve YZ destekli sistemleri de "avantaj-dezavantaj-etik" üçlüsü bağlamında değerlendirmek ortaya çıkan veya çıkmış teknolojilerin insanlık için daha faydalı olacağını düşündürtmektedir. YZ destekli sistemlerde, özellikle derin öğrenme gibi algoritmaların karar alma süreçlerinin tam olarak idrak edilmediği durumlarda, sorumluluğun kime ait olduğunun belirlenmesi daha da güçleşmektedir (Floridi ve Sanders, 2004; Sharkey, 2018). Bilimsel araştırmalar, "tamamen otonom" sistemlerin etik açıdan sorumluluk taşıyıp taşıyamayacağı konusunda farklı görüşler sunmaktadır. Bostrom gibi düşünürler (2014) kısaca Otonom sistemlerin etik sorumluluğu taşımadıklarını savunur Floridi (2013) gibiler ise algoritmaların etik boyutunu tartışırken, gelecekteki yapay zekâ sistemlerinin eylemlerinin sonuçlarını anlama kapasitesine ulaştıklarında etik sorumluluk taşıyabileceklerini belirtir. Bu bağlamda, önceki kısımlarda tartışılan politik etkiler çerçevesinde, YZ sistemlerinin eylemlerinden kaynaklanan hukuki ve etik sorumluluk mekanizmalarının geliştirilmesi, toplumsal güvenin sağlanması açısından elzemdir denilebilir.

Tarihsel ve bilimsel örnekler, YZ ve veri odaklı yönetişimin etik boyutlarının ve çağdaş yönetişim ilkeleriyle etkileşiminin ne kadar derin ve karmaşık olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Geçmişteki teknolojik gelişmelerin etik sonuçlarından ders çıkararak ve bilimsel araştırmaların sunduğu içgörüleri kullanarak, YZ destekli yönetişim sistemlerinin potansiyel risklerini daha iyi anlayabilir ve bu riskleri azaltmaya yönelik stratejiler geliştirebiliriz. Örneğin, algoritmik önyargıları tespit etmek için geliştirilen istatistiksel testler ve adil makine öğrenimi algoritmaları (Zafar et al., 2017), bilimsel çabaların somut örnekleridir. Adil makine öğrenimi algoritmalarının amacı önyargıları azaltma düşüncesinden yola çıksa da, veri setlerindeki sistematik eşitsizlikler nedeniyle tam anlamıyla tarafsız sonuçlar üretmekte zorlanabilir. Benzer şekilde, diferansiyel gizlilik gibi teknikler (Dwork, 2008), veri analizinin faydalarını bireysel gizliliği koruyarak dengelemeyi amaçlamaktadır.Ancak bireysel gizliliği korumayı amaçlarken analizin doğruluk derecesini düşürebilir. Genel olarak değerlendirilirse, bu tekniklerin yaygınlaşması ve etkili bir şekilde uygulanması için sürekli araştırma ve geliştirme çalışmaları gerekmektedir. Bu durum, YZ destekli yönetişim sistemlerinin potansiyel risklerini ve bu risklerin yönetişim ilkeleriyle olan karmaşık ilişkisini anlamamıza yardımcı olacaktır. Ortaya konulan bu bilgiler ışığında elde edilen tarihsel ve bilimsel bulguların daha detaylı bir analizi ve tartışması, makalenin bir sonraki bölümünde sunulacaktır.

2. BULGULAR VE TARTIŞMA

Alan yazın, YZ'nın karar alma süreçlerine entegrasyonunun geleneksel yönetim paradigmasına kıyasla önemli avantajlar sağladığını belitmektedir. Özellikle büyük veri setlerinin analiz etme, karmaşık problemleri çözme ve "Predictive Analytics" yani Türkçe ifadesiyle, verilerden yola çıkarak tahmin etmesi sayesinde, YZ destekli sistemler daha hızlı ve potansiyel olarak daha doğru saptamalar yapılmasına olanak tanıdığı bulunmuştur (Brynjolfsson ve McAfee, 2014; Huang, Chen, & Hsu, 2019). Finans sektöründe algoritmik ticaret ve risk yönetimi uygulamaları, yapay zekanın piyasa verilerini analiz ederek daha optimize edilmiş

yatırım kararları almasına ve risk yönetimini de potansiyel olarak daha doğru yapması ve azaltmasıyla yönetişim alanına kritik katkılar sağladığını açıkça göstermektedir (Hull, 2018). Benzer şekilde, sağlık sektöründe YZ algoritmalarının tıbbi görüntüleri analiz ederek hastalıkların erken teşhisinde insan uzmanlardan daha yüksek doğruluk oranlarına ulaşabildiği çalışmalar bulunmaktadır (Topol, 2019).Bu saptamalar, ilgili bölümlerde detaylıca incelenen YZ'nin karar alma süreçlerindeki bilişsel meziyetlerini ve pek çok uygulama sahasının teorik eksenini destekler niteliktedir. Toplumsal bakımdan da yapay zekanın kamu hizmetlerinin sunulması, suç analizi gibi adli araştırma sahalarına, doğal afet yönetimi gibi yer bilimi ve sosyal bilimler bakımından araştırma konusu olan meselelerin vb. alanlarda daha etkin ve verimli bir yönetim idrakinin ilerleyişine katkı sağladığı bulgusu tespit edilmiştir. (Eggers, Schatsky, ve Viechnicki, 2017; Kirilenko et al., 2019). Örneğin, YZ destekli erken uyarı sistemlerinin doğal afetlerin etkilerini indirgemede potansiyel olarak önemli bir rol oynayabileceği literatürde belirtilmektedir. Bu uygulamalar, veri odaklı yönetişimin ve veri odaklı yönetişime entegre edilen yapay zeka sistemlerinin temel ilkeleri olan sistematik veri analizi ve iç görülerin kullanımınının (OECD, 2019; Davenport, 2006) kamusal hizmet, ekonomi, sağlık, eğitim gibi alanların kalitesini ve etkinliğini arttırma potansiyelini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bulguları, YZ ve veri odaklı yönetişimin toplumsal, ekonomik ve politik düzenler üzerinde önemli dönüştürücü etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Toplumsal açıdan, YZ destekli otomasyonun istihdam piyasaları üzerindeki potansiyel etkileri ve algoritmik karar alma süreçlerindeki önyargıların sosyal eşitsizlikleri derinleştirme riski önemli tartışma konuları olarak öne çıkmaktadır (O›Neil, 2016; Zuboff, 2019). Bu durum, etik dilemmalar bölümünde ele alınan adalet ve önyargıların yönetimi etik ilkesinin ne kadar kritik olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Ekonomik açıdan, YZ›nın verimlilik artışı, yenilikçi düşünme ve dolayısıyla yeni iş modellerinin ortaya çıkmasına katkı sağladığı görülmektedir (Brynjolfsson & McAfee, 2014; Manyika et al., 2011). Ancak, bu dönüşümün iş gücü piyasaları üzerindeki potansiyel etkileri ve teknolojik ilerlemenin ekonomik eşitsizlikleri artırma riski de dikkate alınması gereken önemli hususlardır. Politik açıdan ise, YZ ve veri odaklı yönetişimin karar alma süreçlerinde yeni aktörlerin ortaya çıkmasına ve güç kavramının belki de tekrar sınanması gerektiğiyle beraber güç dengelerinin değişmesine yol açabileceği görülmektedir. Literatür taraması, YZ ve veri odaklı yönetişimin yaygınlaşmasıyla birlikte bir dizi önemli etik meselenin ortaya çıktığını göstermektedir. Algoritmik karar alma süreçlerindeki şeffaflık eksikliği ("kara kutu" sorunu), potansiyel ayrımcılık ve önyargıların yeniden üretilmesi, kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği ile sorumluluk ve hesap verebilirlik mekanizmalarının yetersizliği, bu teknolojilerin sorumlu bir şekilde uygulanması için çözülmesi gereken temel sorunlardır (O'Neil, 2016; Wachter et al., 2017). Bu bulgular, detaylı bir şekilde ele alınan şeffaflık, adalet, gizlilik, sorumluluk ve hesap verebilirlik gibi çağdaş yönetişim ilkelerinin YZ ve veri odaklı yönetişim bağlamında ne kadar kritik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin, sağlık alanında kullanılan YZ destekli teşhis sistemlerinde algoritmaların nasıl karar verdiği konusundaki şeffaflık eksikliği hem hastaların hem de sağlık profesyonellerinin bu sistemlere olan güvenini azaltabilir. Benzer şekilde, ceza adaleti sistemlerinde kullanılan risk değerlendirme algoritmalarındaki önyargılar, belirli demografik gruplara karşı ayrımcı sonuçlara yol açabilir (Angwin et al., 2016). Bu örnekler, etik kaygıların ve yönetişim ilkelerinin YZ ve veri odaklı yönetişim uygulamalarının tasarım ve uygulanma süreçlerinin merkezinde yer alması gerekliliğini ifade eder.

3. SONUÇ

Bu araştırmanın bulguları, YZ ve veri odaklı yönetişimin yönetişim alanında önemli bir gelişim sağlaması ve geleneksel yönetişim modeline kıyasla karar alma süreçlerinde daha fazla fayda potansiyeline sahip olduğu ancak bu potansiyelin tam olarak gerçekleştirilebilmesi ve olası risklerin en aza indirgenmesi için etik kaygıların ve çağdaş yönetişim ilkelerinin titizlikle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ancak, bu durum bazı etik ve sosyal meseleleri de gündeme getirmiştir. Algoritmik karar alma süreçlerinde şeffaflık eksikliği ve veri gizliliği gibi hususlar, yapay zekânın demokratik süreçler üzerindeki etkisini tartışmaya açmaktadır. Araştırma, belgesel analiz yöntemiyle yürütüldüğü için doğrudan insan katılımcı-

ları içermemektedir. Yapay zekâ destekli yönetişimin deneysel çerçevede daha fazla veri analizi ve vaka çalışmaları eklenerek, gelecek araştırmalarda konu daha geniş bir perspektifle ele alınabilir. Sonuç olarak, Bu çalışma, yapay zekâ ve veri odaklı yönetişimin çeşitli yönlerini ele almış olsa da, konunun daha derinlemesine incelenmesi için ileri araştırmalar gerekmektedir. Gelecek araştırmaların, bu alandaki etik ve yönetişimsel zorluklara yönelik çözüm önerileri geliştirmeye odaklanması önem arz etmektedir. Özellikle literatürde kamusal araştırmalara sıkça yer verilmiş olmasına rağmen neredeyse yalnızca bu alanlarda çalışmalar görülmektedir. Bundan dolayı ilerideki çalışmalarda yapay zekanın etkin olduğu bireysel karar alma süreçlerinin yönetişim mekanizmalarıyla nasıl etkileşime girdiği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Agerri, R., Arruti, A., Artola, X., Bengoetxea, E., Gómez-Adorno, H., Rigau, G., & Urizar, R. (2019). AI-powered public service chatbots: Are they ready for citizens?. *Government Information Quarterly*, *36*(4), 101395.

Angwin, J., Larson, J., Mattu, S., & Kirchner, L. (2016, May 23). Machine bias. *ProPublica*. Erişim adresi: https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2025)

Baker, E. W. (2016). Big data and education. *TechTrends*, *60*(5), 484-488.

Barocas, S., & Selbst, N. D. (2016). Big data's disparate impact. *California Law Review*, *104*(3), 671-732.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, dangers*, strategies. Oxford University Press.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies.* WW Norton & Company.

Chui, M., Harrysson, M., Manyika, J., Roberts, R., Chung, G., Miremadi, M., & Van Heteren, A. (2018). *Notes from the AI frontier: Applications and value of deep learning*. McKinsey Global Institute.

Crawford, K. (2016). *The trouble with bias*. AI Now Institute at New York University.

Dastin, J. (2018, October 10). Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women. *Reuters*. Erişim adresi: https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight-idUSKCN1MK08G (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2025)

Davenport, T. H. (2006). Competing on analytics. *Harvard Business Review*, *84(*1), 98-107.

Drucker, P. F. (1967). *The effective executive*. Harper & Row.

Dwork, C. (2008). Differential privacy: A survey of results. In *Theoretical Computer Science: Essays in Memory of Shimon Even* (pp. 1-19). Springer, Berlin, Heidelberg.

Eggers, W. D., Schatsky, D., & Viechnicki, P. (2017). AI-augmented government: Using cognitive technologies to improve public sector outcomes. Deloitte.

European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). *Facial recognition technology: fundamental rights considerations*. Publications Office.

Fishbein, G. (1992). *FHA uninsurance in black urban areas during the 1960s.* National Center for Smart Growth Research and Education.

Floridi, L. (2013). Can we trust AI?. *Big Data & Society*, *1*(1), 2053951713480301.

Floridi, L., Cowls, B., Beltramini, M., Saunders, D., & Vayena, E. (2018). An ethical framework for a good AI society: opportunities, risks, principles, and recommendations. *AI and Society*, *33*(4), 689-707.

Floridi, L., & Sanders, J. W. (2004). On the morality of artificial agents. *AI and Society, 19*(4), 377-392.

Følstad, A., & Brandtzæg, P. B. (2017). Chatbots for customer service: User experience and motivation. In *Proceedings of the 18th international conference on internet science* (pp. 1-6).

Goodman, D., & Keene, R. (1997). *Garry Kasparov's chess challenge*. Batsford.

Huang, W., Chen, C. H., & Hsu, C. L. (2019). Credit risk assessment with a fusion of machine learning and credit scoring models. *Expert Systems with Applications*, 127, 303-316.

Hull, J. C. (2018). *Options, futures, and other derivatives.* Pearson Education.

Ivanov, D., Dolgui, A., Sokolov, B., & Ivanova, M. (2019). The impact of digital technology and Industry 4.0 on the ripple effect in supply chains. *International Journal of Production Research, 57*(3), 857-876.

Jackson, P. (1998). *Introduction to expert systems* (3rd ed.). Addison-Wesley.

Kettunen, J., & Kallio, T. J. (2020). Data-driven governance: Myth or reality?. *International Journal of Public Sector Management*, *33*(2/3), 239-254.

Kirilenko, A. P., Molodtsova, T. V., & Stepchenkova, S. O. (2019). Social media in crisis management: Applications to tourism. *Tourism Management*, *72*, 67-78.

Kitchin, R. (2014). The real-time city? Big data and urbanism. *GeoJournal*, *79(*1), 1-14.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature, 521*(7553), 436-444.

Manning, C. D., & Schütze, H. (1999). *Foundations of statistical natural language processing*. MIT press.

Manyika, J., Chui, M., Brown, B., Bughin, J., Dobbs, R., Roxburgh, C., & Byers, A. H. (2011). *Big data: The next frontier for innovation, competition, and productivity*. McKinsey Global Institute.

Mayer-Schönberger, V., & Cukier, K. (2013). *Big data: A revolution that will transform how we live, work, and think*. Houghton Mifflin Harcourt.

Mehrabi, N., Morstatter, F., Saxena, N. K., Lerman, K., & Galstyan, A. (2019). A survey on bias and fairness in machine learning. *arXiv preprint arXiv:1908.01985.*

Mitchell, T. M. (1997). *Machine learning.* McGraw-Hill.

Mohsenian-Rad, H., Wong, V. W., Jatskevich, J., Schober, R., & Leon-Garcia, A. (2010). Autonomous demand-side management based on game theory for smart grids with plug-in hybrid electric vehicles. *IEEE Transactions on Smart Grid, 1*(3), 320-331.

Narayanan, A., & Shmatikov, V. (2008). Robust de-anonymization of large sparse datasets. In *2008 IEEE symposium on security and privacy* (sp 2008) (pp. 111-125). IEEE.

O'Neil, C. (2016). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy.* Crown.

OECD. (2019). *Data-driven government: The journey to digital transformation*. OECD Publishing.

Perrow, C. (1984). *Normal accidents: Living with high-risk technologies.* Basic Books.

Power, D. J. (2002). *Decision support systems: Concepts and resources for managers.* Greenwood Publishing Group.

Rosenberg, M., Confessore, N., & Cadwalladr, C. (2018, March 17). How Trump consultants exploited the Facebook data of millions. *The New York Times*. Erişim adresi: https://www.google.com/search?q=https://www.nytimes.com/2018/03/17/us/politics/cambridge-analytica-facebook-trump-data.html (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2025)

Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: a modern approach* (4th ed.). Pearson.

Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution. Crown Publishing Group*.

Sharkey, N. (2018). *Automating lethal force: just war theory and the right to life. Ethics & International Affairs*, 32(1), 101-115.

Shortliffe, E. H. (1976). *Computer-based medical consultations: MYCIN*. Elsevier/North-Holland.

Silver, D., Huang, A., Maddison, C. J., Guez, A., Sifre, L., Van Den Driessche, G., ... & Hassabis, D. (2016). Mastering the game of Go with deep neural networks and tree search. *Nature*, *529*(7587), 484-489.

Simon, H. A. (1957). *Models of man, social and rational: Mathematical essays on rational human behavior in a social setting.* Wiley.

Sprague Jr, R. H., & Watson, H. J. (1979). MIS concepts—Part I. *Journal of Systems Management*, *30*(1), 34-37.

Stone, P., Brooks, R., Brynjolfsson, E., Calo, R., Etzioni, O., Hager, G., ... & Teller, A. (2016). Artificial intelligence and life in 2030. One Hundred Year Study on *Artificial Intelligence: Report of the 2015-2016 Study Panel*. Stanford University.

Topol, E. J. (2019). High-performance medicine: the convergence of human and artificial intelligence. *Nature Medicine*, *25*(1), 44-56.

Turing, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, *59*(236), 433-460.

Wachter, S., Mittelstadt, B. D., & Floridi, L. (2017). Why a right to explanation of automated decision-making does not exist in the General Data Protection Regulation. *International Data Privacy Law*, *7*(2), 76-99.

Warren, S. D., & Brandeis, L. D. (1890). The right to privacy. *Harvard Law Review*, *4*(5), 193-220.

Webster, J., & Watson, R. T. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS Quarterly*, *26*(3), xiii-xxiii.

Zafar, M. B., Valeyras, G., Gomez-Rodriguez, M., & Gummadi, K. P. (2017). Fairness beyond disparate treatment & disparate impact: Learning classification without disparate mistreatment. In *Proceedings of the 26th international conference on world wide web* (pp. 1171-1180).

Zuboff, S. (2019). The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power. *PublicAffairs*

CONGRESS PROGRAM

IX. Akademik Çalışmalar Kongresi (ASC-2025/BAHAR)

15-18 Mayıs 2025

15 Mayıs 2025 – Açılış Günü ve İlk Oturumlar
10:00 – Kongre Katılım Masası Açılışı ve Kayıt
10:30 – Açılış Konuşmaları
11:00 – Davetli Konuşmalar: **Prof.Dr. İbrahim Sirkeci, Prof.Dr. Dustin Van Der Haar, Prof.Dr. Himmet Karadal**
12:30 – Bilimsel Bildiri Sunumları (Online, Paralel Oturumlar)
13:00 – Öğle Arası
13:30 – Bilimsel Bildiri Sunumları (Yüz Yüze Paralel Oturumlar)
14:00 – Forum: İnsan, Teknoloji ve Yapay Zeka Perspektifinden Sürdürülebilir Toplum
Moderatör: Prof. Dr. Murat Koç
Panelistler: Fethi Şimşek, Ahmet Erkasap, Şakir Oral, Doç.Dr. Azamat Maksüdünov, Ali Eşelioğlu
15:30 – Davetli Konuşmalar: Prof.Dr. Yu-Feng Winnie Lee, Dr. Meerbek Kudaibergenov, Prof. Dr. Muhammad Ashvaq
16:30 – Workshop: Nitelikli Dergilerde Yayıncılık ve Kitap Editörlüğü. Moderatör: Dr. Ebru Bağçı
19:30 – Gala Yemeği
16 Mayıs 2025 – Bilimsel Sunumlar
09:30 – Kongre Katılım Masası Açılışı
10:00 – Yüz Yüze ve Online Bilimsel Sunumlar (Paralel Oturumlar – Tüm Gün)
11:00 – Davetli Konuşmalar: Prof.Dr. Avdhesh Jha, Dr. Logaiswari Indiran, Dr. Sharofiddin Xoshimjonov.
12:30 – Öğle Arası
13:30 – Workshop: Proje Hazırlama, Örnek Yapay Zeka Projesi ve Akademik İşbirlikleri.
Moderatör: Dr. Aytaç Uğur Yerden
17:30 – Değerlendirme ve Kapanış. Moderatörler: Dr. Aytaç Uğur Yerden, Dr. Ahmet Erkasap, Prof.Dr. Muhammad Ashvaq
17 Mayıs 2025 – İstanbul Turu + Online Oturumlar
10:00 – İstanbul Klasik Turu Başlangıcı (Ayasofya - Sultanahmet)
10:00 – Çevrim İçi Bilimsel Oturumlar – Tüm Gün
11:00 – Davetli Konuşmalar (Keynote Speakers) Online
13:00 – Topkapı Sarayı, Hipodrom Ziyaretleri
15:30 – Serbest Zaman: Avrupa Yakası (Taksim, Galata, Karaköy)
16:30 – İsteğe Bağlı Boğaz Turu (Serbest Zaman İçinde)
18 Mayıs 2025 – Online Oturumlar
09:30 – Çevrim İçi Bilimsel Oturumlar Başlangıcı
10:00 – Online Sunumlar – Tüm Gün
17:00 – Serbest Zaman

15 Mayıs 2025

Açılış Günü ve İlk Oturumlar

10:00 – Kongre Katılım Masası Açılışı ve Kayıt
10:30 – Açılış Konuşmaları

11:00 – Davetli Konuşmalar

Keynote Speakers

Prof.Dr. İbrahim Sirkeci

Navigating Global Change from Human Mobility toHigher Education

Director of The International Business School (Manchester, UK), is a renowned multidisciplinary researcher in human mobility, labour markets, and population change. He holds a PhD from the University of Sheffield and postgraduate degrees from UCL. Known for developing the "conflict model of migration" and the concept of "transnational mobile consumers," he has led academic programmes at Regent's University London and Salford Business School. He also has extensive consultancy experience in public policy and consumer analytics.

Prof.Dr. Dustin Van Der Haar

University of Johannesburg-South Africa

Prof. Dustin van der Haar, Senior Professor at the University of Johannesburg, specializes in applied AI for human-related data. His research covers text, signal, and vision analysis, focusing on biometrics, computer vision, and medical imaging. A 2023 Fulbright-Emory Distinguished Chair Awardee, he has received multiple national and international honors. As a former SAYAS co-chair, he collaborated with DSI and ASSAf to support emerging scientists and innovation in South Africa.

Prof.Dr. Himmet Karadal

Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Communication

Prof. Himmet Karadal is a faculty member at Bolu Abant Izzet Baysal University, specializing in entrepreneurship, strategic management, and the Turkic World. He has authored 245 academic publications, including SSCI-indexed articles, with 1,414 citations. According to the AD Scientific Index 2025, he ranks first in Turkiye in the field of entrepreneurship.

He has taught in Uzbekistan, Kazakhstan, Romania, and conducted research on Turkiye immigrant entrepreneurship in the U.S. He serves as Chair of the EMI Congress, Editor-in-Chief of Journal EMI, and is a board member of CEOTEKMER. He is also a member of the Entrepreneurship Commission for Turkiye 12th Development Plan (2024–2028).

12:30 – Bilimsel Bildiri Sunumları (Online, Paralel Oturumlar)
13:00 – Öğle Arası
14:00 – Forum: İnsan, Teknoloji ve Yapay Zeka Perspektifinden Sürdürülebilir Toplum

Panelist

Fethi Şimşek

President of Doğa Education Foundation
Chairman of the Board of Doğa Group

Fethi Şimşek is the founder and Chairman of Doğa Schools, growing it from 100 students to 52 schools. A former teacher and entrepreneur, he founded English Time (1998) and Doğa Schools (2001), later selling 50% to Turkven (2010) and acquiring Doğuş University (2012). In 2016, he sold Doğa Schools. A former Şanlıurfaspor President, he continues his investments.

14:00 – Panelist

Dr. Ahmet Erkasap

İstanbul Gedik Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri

Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümünden ve İstanbul Gedik Üniversitesi Psikoloji bölümünden lisans, İstanbul Üniversitesi İşletme programından yüksek lisans ve İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Programından ve Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Programından doktora derecelerine sahiptir. Çeşitli sektörlerde 15 yıllık iş deneyiminin ardından akademik dünyayı ve yönetim danışmanlığını seçmiştir. Halihazırda İstanbul Gedik Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanları arasında örgütsel davranış, insan kaynakları yönetimi, örgüt kültürü ve iş ile toplumun geleceği yer almaktadır. Çeşitli C-seviye yöneticilere koçluk ve mentorluk yapmaktadır.

Şakir Oral

Toplumsal Sürdürülebilirlik Bağlamında Örnek Olay, Libya ve Türkiye için önemi

Baysaş İnşaat A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı olan Şakir Oral, inşaat ve gayrimenkul sektöründe sürdürülebilir şehircilik vizyonuyla öne çıkan projelere liderlik etmektedir. Özellikle kentsel dönüşüm, çevresel duyarlılık ve toplumsal sürdürülebilirlik alanlarında geliştirdiği çalışmalarla sektöre yenilikçi katkılar sunmuştur. İş dünyasındaki deneyimini toplumsal fayda odaklı projelerle harmanlayan Oral, sosyal sorumluluk alanında da aktif rol üstlenmektedir.

Panelist

Doç.Dr. Azamat Maksüdünov

Kyrgyz-Turkish Manac University

Dr. Azamat Maksüdünov is an educator with over a decade of experience in the field of business academia. He was a Fulbright Visiting Scholar at Florida Atlantic University in the USA. Published more than 100+ academic papers in national and international peer-reviewed periodicals and conference proceedings.

Ali Eşelioğlu

CoinTR CEO

Konu:Dijital Paralar: İnsan, Teknoloji ve Yapay Zeka Üçgeninde Yeni Bir Finansal Dönem

15:30 – Davetli Konuşmalar

Keynote Speakers

Prof.Dr. Yu-Feng Winnie Lee

New Mexico State University, New Mexico, U.S.A.

Dr. Yu-Feng (Winnie) Lee, Professor and Department Head at NMSU, specializes in International Business and Economics. She directs the Doctor of Economic Development Program and is a Senior Fellow of the Daniels Fund Ethics Initiative. Named among the Top 50 Women Leaders of New Mexico (2024), she holds a Ph.D. from SIUC and has been at NMSU since 2004, publishing extensively and leading study abroad programs.

Dr. Meerbek Kudaibergenov

Seoul National University of Science and Technology - South Korea

Meerbek Kudaibergenov, PhD, is an Assistant Professor at SeoulTech, South Korea. His research covers EFL teacher identity, student agency, and transnational education in East and Central Asia. He serves as a Regional Editor for the Journal of International Students and is on the editorial boards of SageOpen and the Journal of Contemporary Eastern Asia. ORCiD: 0000-0001-7717-9473.

Prof. Dr. Muhammad Ashvaq

National Business Scholl, the Universty of Falsalabad

Prof. Dr. Muhammad Ashfaq, Dean at the University of Faisalabad, specializes in agricultural policy, supply chain management, and climate change. He holds a PhD from the University of New England, Australia, and completed a postdoc at Laval University, Canada. With 100+ research papers, 5 books, and 32 funded projects, he has supervised 14 PhD and 150+ MS/MPhil students and consults for international organizations.

16:30 – Moderatör

Dr. Ebru Bağçı

Workshop: Nitelikli Dergilerde Yayıncılık ve Kitap Editörlüğü

Dr. Ebru Bağçı is a faculty member in the Civil Aviation Cabin Services Program at Beykent University. Her academic work focuses on neuromarketing, tourism, and digitalization. She holds undergraduate and graduate degrees in tourism and aviation management, and earned her Ph.D. in Tourism Management from Adnan Menderes University. Dr. Bağcı is known for her academic publications and her book titled "Analysis of Tourism Promotional Films with a Neuromarketing Perspective."

16:30 – Konuşmacı

Doç. Dr. Mehmet Bağış

Workshop: Nitelikli Dergilerde Yayıncılık ve Kitap Editörlüğü

Associate Professor Dr. Mehmet BAĞIŞ, a faculty member of the Department of International Trade and Finance, has commenced his research at Oxford Brookes University as part of the 2219 - International Postdoctoral Research Fellowship Program.

16:30 – Moderatör

Prof. Dr. Cemal Zehir

Workshop: Nitelikli Dergilerde Yayıncılık ve Kitap Editörlüğü

Prof. Dr. Cemal Zehir completed his undergraduate and graduate studies at Marmara University and earned a second master's degree and a Ph.D. from GebInstitute of Technology. He was promoted to full professor in2013 at Yıldız Technical University, where he continues to teach and conduct research in Strategic Management, Leadership, Human Resources, and Organizational Studies.
He has authored over 190 academic publications, including 96 articles ininternational journals—68 of which are indexed in SSCI/SCI. He has supervised 38 Ph.D. dissertations. Prof. Zehir is the Editor-in-Chiefof the Journal of Global Strategic Management and serves as Chair of the International Conference on Leadership, Technology and Innovation Management

19:30 – Gala Yemeği (Gülistan Sofrası - Pendik)

https://maps.app.goo.gl/yeyxvzcT7MLrLpn87

16 Mayıs 2025 – Bilimsel Sunumlar

09:30 – Kongre Katılım Masası Açılışı

10:00 – Yüz Yüze ve Online Bilimsel Sunumlar (Paralel Oturumlar – Tüm Gün)

11:00 – Davetli Konuşmalar

Prof.Dr. Avdhesh Jha

Principal, Smt. B.C.J. College of Education, Khambhat, Gujarat

Dr. Jha is the Principal of Smt. B.C.J. College of Education, Khambhat, Gujarat, and the Chief Editor of Voice of Research. With 23 years of experience, he has mentored nine Ph.D. scholars and published extensively with reputed publishers like McGraw Hill and Routledge. His expertise includes teacher training, psychology, research methodology, and creativity. Dr. Jha has written over 200 poems in English and Hindi and has been a keynote speaker at various seminars.

Dr. Logaiswari Indiran

Universiti Teknologi Malaysia (UTM), Malaysia

Dr. Logaiswari Indiran, a senior faculty member at UTM, is widely recognized for her expertise in entrepreneurship, green innovation, and business model development. Her outstanding contributions to education and industry have garnered numerous awards, including the prestigious NALI Best Educator Award 2024. Beyond being a prolific author and international speaker, she is a dedicated mentor to startups, fostering impactful and sustainable business development.

Nuri Muhammet Çelik

Workshop: Proje Geliştirme ve Uygulama Örnek Olaylar

Dr. Aytaç Uğur Yerden

Workshop: Proje Hazırlama, Örnek Yapay Zeka Projesi ve Akademik İşbirlikleri.

Dr. Aytac Ugur YERDEN, a graduate of Marmara University and Bursa Technical University, holds a master's in Electrical Education and a PhD in Mechatronics Engineering. He became a Lecturer in 2014 and Asst. Prof. Dr. in 2020. He completed his master's thesis at HAW-Hamburg University in Germany (2007-2008). Dr. Yerden has worked as an exam and system coordinator at Marmara University, and as a lecturer, program head, and department head at Istanbul Gedik University between 2014-2020. He led the Sanal Ark project on AR, VR, and distance education, funded by the Istanbul Development Agency. He has advised numerous theses and has extensive research and publications in renewable energy, robotics, AI, industry 5.0, metaverse, and cyber security.

17:30 – Değerlendirme ve Kapanış. Moderatörler:

Dr. Aytaç Uğur Yerden, Dr. Ahmet Erkasap, Prof.Dr. Muhammad Ashvaq

17 Mayıs 2025 – İstanbul Turu + Online Oturumlar
10:00 – İstanbul Klasik Turu Başlangıcı (Ayasofya - Sultanahmet)
10:00 – Çevrim İçi Bilimsel Oturumlar – Tüm Gün
11:00 – Davetli Konuşmalar (Keynote Speakers) Online
13:00 – Topkapı Sarayı, Hipodrom Ziyaretleri
15:30 – Serbest Zaman: Avrupa Yakası (Taksim, Galata, Karaköy)
16:30 – İsteğe Bağlı Boğaz Turu (Serbest Zaman İçinde)
18 Mayıs 2025 – Online Oturumlar
09:30 – Çevrim İçi Bilimsel Oturumlar Başlangıcı
10:00 – Online Sunumlar – Tüm Gün
17:00 – Serbest Zaman

IX. Academic Studies Congress – Opening and Main Session

Video meeting link: https://meet.google.com/nor-bgmr-prd

ENGLISH IN-PERSON – SESSION 1

Session Chair: Nevin Karabıyık Yerden / Marmara University

Thursday, May 15, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

English In-Person Session – Room 1

- A Research of Storytelling and Social Media Advertisements in Experiential Marketing
  Nevin Karabıyık Yerden (Marmara University)
- Use of Technology in Environmental Sustainability Themed Advertising Campaigns and Case Study Analysis
  Nevin Karabıyık Yerden (Marmara University)
  Mert Uydaci (Marmara University)
- The Impact of Ai Tools on Student Assignments: Enhancing Creativity Or Hindering Critical Thinking?
  Letchumanan Murugason (Banting Polytechnic)
- Harmony of Turkish and Uzbekistan Spiritual Education: Modern Problems and Solutions
  To'lanboy Ortiqov (Andijan State University)
- Irony is a Rhetorical Device or Figure of Speech
  Dilfuza Saidrahimova (Kakand University Andijan Branch)
- Communicating Sustainability: Using Communicative English Classrooms To Promote SDG Awareness
  S. Thivviyah Sanmugam (Politeknik Banting Selangor)
  Ling Ling Chong (Politeknik Port Dickson)
  Letchumanan Murugason (Banting Polytechnic)

ENGLISH IN-PERSON – SESSION 2

Session Chair: Dr Jayakumar Raj / Optimum Professional Training Academy

Thursday, May 15, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

English In-Person Session – Room 2

- Automatic Error Detection of Banking Transaction Forms Using Similarity Algorithms
  Şerife Esra Dinçer (Gedik Üniversitesi)
  Emine Gülmez (ArchiTech)
- Relationships Between Uzbek Linguistics and Chemistry
  Xafiza Zakirov (Andijan State University)
- Higher Education Transformation and Artificial Intelligence
  Azizbek Egamberdiev (Andijan state pedagogical institute)
- Scientific Approaches to The Historical Genesis of Entrepreneurial Activity: Western And Eastern Descriptions
  Mashraboy Xalimova (Andizhan State Pedagogical Institute)
- Politics of Blue and Green Technologies: A Theory of Us-Eu Tech Conflict
  Çağdaş Bahar (Istanbul University)
- How do cultural differences and ethnic identity influence the adaptation of students from Arab countries studying in Russia
  Vera Fedotova (HSE - Perm)
- Beyond Income Constraints: Green Economy Transitions and Sustainable Development In Emerging Economies
  Yavuz Selim Balcıoğlu (Doğuş University)
  Turhan Karakaya (Doğuş University)
  Abdullah Merter (Gebze Teknik Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 1

Session Chair: Ts. Lıew Foong Chıng / Kolej Komuniti Kuching

Thursday, May 15, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/fmi-srhe-ygp

English Online Session – Room 1

- The Perception of Health Belief and Vaccine Valence Towards Domestic Tourist Intention to Travel during COVID-19 Pandemic
  Rozilawati Shaari (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
- Smart Tourism in Perlis: Issues and Challenges
  Elena Binti Anwar (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Faizal Abdul Razak (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Hairulnizam Bin Abdul Hamid (Kolej Komuniti Pekan Pahang)
- Critical Analysis of The Novel Me Before You With Reference To Euthanasia
  Lareeb Gull (Independent Researcher)
- Shrinking Agricultural Land: A Threat to Sustainable Rural Society in Pakistan
  Aqeela Saghir (University of Agriculture Faisalabad Pakistan)
  Shoukat Ali (University of Agriculture Faisalabad Pakistan)
  Rakhshanda Kousar (University of Agriculture Faisalabad Pakistan)
  Saima Sadaf (University of Sardogha, Sargodha)
  Rafay Muzamil (University of Agriculture Faisalabad Pakistan)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 2

Session Chair: Doç. Dr. Eray Alım / Batman Üniversitesi

Thursday, May 15, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/wcr-vdjd-ito

English Online Session – Room 2

- Ai-Driven Transformation and Green Digital Development as Catalysts of Sustainable Societies: A Cross-National Panel Study of Emerging Economies (2000–2024)
  Qamar Ali (Virtual University of Pakistan)
- Economic Evaluation of New Garlic Variety (Narc G1) Vs. Local Varieties: A Case Study of Punjab Farmers
  Tahira Sadaf (Institute of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Social Sciences, University of Agriculture, Faisalabad)
  Nazia Tabasam (University Of Agriculture Faisalabad)
  Ayesha Rouf (Institute of Agricultural and Resource Economics University of Agriculture Faisalabad)
  Komal Azhar (University of Agriculture, Faisalabad)
- Analyzing Knowledge Of Crimean Congo Hemorrhagic Fever (Cchf) and Preventive Measures Among Dairy Farm Workers in Vehari District
  Tahira Sadaf (Institute of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Social Sciences, University of Agriculture, Faisalabad)
  Nazia Tabasam (University of Agriculture Faisalabad)
  Ayesha Rouf (Institute of Agricultural and Resource Economics University of Agriculture Faisalabad)
  Komal Azhar (University of Agriculture, Faisalabad)
- Impact of Oil Price Fluctuations on Inflation in Pakistan: A Time Series Analysis
  Tahira Sadaf (Institute of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Social Sciences, University of Agriculture, Faisalabad)
  Nazia Tabasam (University of Agriculture Faisalabad)
  Komal Azhar (University of Agriculture, Faisalabad)
  Memona Nasir (Institute of Agricultural and Resource Economics, University of Agriculture Faisalabad)
- Analysis of Climate Change Impact on Potato Yield in Khyber Pakhtunkhwa
  Farhana Gul (The University of Swabi)

TURKISH IN-PERSON – SESSION 1

Session Chair: Dr. Abdullah Kürşat Merter / Gebze Teknik Üniversitesi

Thursday, May 15, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

Turkish In-Person – Salon 1

- Sürdürülebilir Kalkınmada Şehir İçi Tarımcılık Faaliyetlerinin İktisadi ve Mali Etkileri
  Abdurrahman Kaya (Kastamonu University)
- ESG Content Intensity and Sustainability Report Timeliness
  Abdullah Merter (Gebze Teknik Üniversitesi)
  Gökhan Özer (Kyrgyz-Turkish Manas University)
  Beylem Çelik (Istanbul Gedik University)
- Yapay Zeka ve Muhasebe Arasındaki İlişki
  Hami Velioğlu (Harran Üniversitesi)
  Ömer Faruk Demirkol (Harran Üniversitesi
- Ekolojik Etik Krizi: Kazak Sanat Aktivistlerinin Deneyimleri ve Araştırmalar
  Adiya Ramazanova (L.Gumilyov Eurasian National University)
  Kuralay Yermagambetova (L.Gumilyov Eurasian National University)
  Meyram Kikimbayev (L.Gumilyov Eurasian National University)
- Design And Analysis of Carbon Fiber Reinforced
  Beyza Azmaz (Marmara University)
  Zeynep Guler (Marmara University)
  Garip Genç (Marmara University)
  Özge Akay Sefer (Marmara University)
- Predicting Bank Customers' Location Permission Sharing Behavior by Using Machine Learning
  Güneykan İnce (Gebze Teknik Üniversitesi)
  Mehmet Göktürk (Gebze Technical University)
- Gelir Kısıtlamalarının Ötesinde: Yeşil Ekonomi Geçişleri ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Sürdürülebilir Kalkınma
  Yavuz Selim Balcıoğlu (Doğuş University)
  Turhan Karakaya (Doğuş University)
  Abdullah Merter (Gebze Teknik Üniversitesi)
- Elektronik Ticaret Tedarik Zincirlerindeki Özgün Yanlar ve Başarı Faktörleri
  Halefsan Sumen (Istanbul Technical University)
- Yapay Zeka ve Tarımın Geleceği: Sürdürülebilir Gıda Sistemlerine Yapılan Dijital Geçiş
  Huriye Zafera (İstanbul Gedik Üniversitesi)
  Cansu Zengin (İstanbul Gedik Üniversitesi)

TURKISH IN-PERSON – SESSION 2

Session Chair: Prof. Dr. Mustafa KOCAOĞLU / Necmettin Erbakan Üniversitesi

Thursday, May 15, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

Turkish In-Person – Salon 2

- Duygusal Zekânın Motivasyona Etkisinde Zaman Yönetimi Becerilerinin Aracılık Rolü
  Yonca Bir (Çağ Universitesi)
  Murat Koç (Cag University)
- Üniversitelerde Yapay Zeka: Akademisyenlerin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme
  Meltem Özbay (Çağ Üniversitesi)
  Fırat Özbay (Çağ Üniversitesi)
  Saadet Sağtaş Tutkunca (Çağ Üniversitesi)
- Approval-Seeking in Social Media: Moderating Role of Social Comparison, The Impact of Cyber Values and AI Interactions
  Ayşe Şenay Koç (Çağ University)
- A Comparative Evaluation on The Integration of Artificial Intelligence and Digital Technologies into Public Services
  Rıdvan Göktuğ Ayan (Necmettin Erbakan University)
  Mustafa Kocaoğlu (Necmettin Erbakan University)
- Katmanlı İmalat İle Üretilen Parçaların Tahribatsız Muayene Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri
  Hüseyin Kaygısız (Istanbul Gedik University)
  Engin Tek (Istanbul Gedik University)
  Burak Bekircan (Istanbul Gedik University)
  Elif Sıla Selek Kılıçarslan (Istanbul Gedik University)
- Özel Yetenekli Lise Öğrencilerinin Yapay Zekâ Teknolojilerine Yönelik Kaygı Düzeyi ve Kariyer Planlarına Etkisi
  Berra Karakurt (Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi)
  Erhan Kan (Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi)
  Beytullah Önce (Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi)
- Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Eğitiminde Teknoloji Kullanımına İlişkin Aile Görüşleri: Sürdürülebilirlik Perspektifiyle Bir Nitel Araştırma
  Meliha Kılıç (Gedik İGÜ)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 1

Session Chair: Doç. Dr.Abdurrahman Özkan / Batman Üniversitesi

Thursday, May 15, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/cmy-mebj-ros

Turkish Online Session – Room 1

- Sürdürülebilir Tüketim: Dijital Oyuncular Üzerine Bir İnceleme
  Semih Sezgin (Sinop Üniversitesi)
- Scientific and Innovation Approach to Sustainable Regional Development in Central Asia Under Globalization
  Yunusov Kamaldin Abzalovich (Andijan State University)
- Yapay Zeka Destekli Teknolojilerin Bireylerin Temel Bilgi ve El Becerileri Üzerinde Etkisi ve Bunun Günlük Yaşam Yansımaları
  Abdurrahman Özkan (Batman Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 3

Session Chair: Mdm Diana Lee Phooi Yan / Malaysia - Sultan Azlan Shah Polytechnic

Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 3:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/ayu-zupe-ovk

English Online Session – Room 1

- Exploring the determinants of Land Tenency Arrangements of Farmers in Punjab Pakistan
  Ayesha Hussain (Govt College for Women University Faisalabad, Pakistan)
  Rakhshanda Kousar
  Asghar Ali
  Javaria Nasir
- The Rising Tide of Divorce: Social and Economic Consequences
  Samia Yousaf (University of Agriculture fsd)
  Dr. Rakshanda Kousar (University of Agriculture fsd)
  Kanza Naeem (University of Agriculture fsd)
- Strengthening Urban Resilience with Green Technologies: Human-Centered Solutions for Sustainable Environmental Adaptation
  Shama Mushtaq (University of Agricultur Faisalabad)
  Nida Iqbal (Riphah International University Faisalabad Campus)
- Design and Development of an Arduino Uno-Powered Automatic Pesticide Mixer For Agriculture
  Verawaty Ismail (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin, Perlis, Malaysia)
  Mohd Hılmı Arıffın (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)
  Khaırul Fazızul Mat Drıs (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)
- Portable Coffee Log Machine
  Lailatul Hamidah Hamdan (Politeknik Kuching Sarawak)
  Mohd Ashadi Bin Mohd Yusop (Politeknik Kuching Sarawak)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 4

Session Chair: Dr Mazilah Binti Abdullah / Universiti Teknologi Malaysia

Thursday, May 15, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 3:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/wcr-vdjd-ito

English Online Session – Room 2

- Analyzing the Role of Lean Manufacturing Practices in Driving Sustainability in Malaysian Manufacturing Organizations: Moderating Effect of Employee Involvement
  Wen Xuan Koh (Universiti Teknologi Malaysia)
  Mohd Zulfabli Hasan (Universiti Teknologi Malaysia)
  Teh Zaharah Yaacob (Universiti Teknologi Malaysia)
  Hanini Ilyana Hashim (Universiti Teknologi Malaysia)
- Edupulse: A Technology-Driven System for Empowering Academic Advising and Student Progress Monitoring
  Nurul Nisa Mohd Nasir (Politeknik Kuching Sarawak)
  Herman Nordiadi Abd Wahab (Politeknik Kuching Sarawak)
- Fabrication and Testing of a Miniature Split Ac Unit with R134a for Hvac Education
  Muhammad Qusyairie (Politeknik Kuching Sarawak)
  Jaslin Rasin (Politeknik Kuching Sarawak)
- Determinants of Sustainable Consumption Intentions: Evidence from University Students in Kyrgyzstan
  Aidana Chyngaraeva (Kyrgyz-Turkish Manas University)
  Azamat Maksüdünov (Kyrgyz-Turkish Manas University)
- The Role of Social Media Engagement in Driving Consumer Attitude Towards Direct-to-Consumer Brands and Brand Loyalty
  Maida Shafiq (The University of Faisalabad)

ENGLISH IN-PERSON – SESSION 3

Session Chair: Dr Ali Kasta / Kinshasa University

Thursday, May 15, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3

English In-Person Session – Room 1

- COVID-19 and Its Impact on SMEs in Herat, Afghanistan
  Khaled Sediqian (Ghalib University)
- Quality Infrastructure for Sustainable Society: A Case Study of Noble's Enclave Faisalabad
  Rana Javed (IJ Constructions)
  Maqsood Ahmad M Abid (Construction Company)
- Evaluating ChatGPT's Influence on Esl Educators' Teaching And Motivation
  Ling Ling Chong (Politeknik Port Dickson)
- Augmented Minds: Leveraging Augmented Reality and Collective Intelligence to Transform Collaborative Learning in Omani Higher Education
  Kashif Ali Sabiri (Tampere University and University of Buraimi)
- What Limits the Success of Tna In Malaysian Manufacturing Firms?
  Jayakumar Raj (Optimum Professional Training Academy)
  Indiran, Logaiswari (AHIBS)
  Khartic Rao Manokaran
  S. Thivviyah Sanmugam (Politeknik Banting Selangor)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 5

Session Chair: Dr Hanini Ilyana Che Hashim / Universiti Teknologi Malaysia

Thursday, May 15, 2025 at 3:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 5:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/ayu-zupe-ovk

English Online Session – Room 1

- The Impact of Digital Technology Use in Companies on Productive Artificial Intelligence Integration
  Kevser Şahinbaş (Istanbul Beykent University)
- The Mediating Role of Organizational Culture in the Effect of Attitudes Toward Artificial Intelligence on Innovative Work Behavior and Turnover Intention: A Quantitative Study in the Technology Sector
  Begüm Al (Marmara University)
- Enhancing Practical Learning in Automotive Electrical Diagnostics Using the EZFuse Tester
  Herman Nordiadi Abd Wahab (Politeknik Kuching Sarawak)
  Nurul Nisa Mohd Nasir (Politeknik Kuching Sarawak)
- Microlearning Video Production Template: A Structured Approach for Tvet Educators In Creating Effective Student-Centered E-learning Videos
  Luke Kenny Doring (Kolej Komuniti Kuching)
  Foong Ching Liew (Kolej Komuniti Kuching)
- Enhancing PFSP Optimization Through a NEH-BA-ABC Hybrid Algorithm: A Benchmark-Based Comparison with HCCE
  Mohd Rizal Bin Abdul Raman (Politeknik Kuching Sarawak)
  Yoong Chow Ho (Politeknik Kuching Sarawak)
  Rexca Jamit (Politeknik Kuching Sarawak)
- Assessments of Türkiye's fight against climate change from the point of view of EU law and policies
  Kutluhan Bozkurt (İstanbul Gedik Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 6

Session Chair: Doç. Dr. Harika Suklun / Batman Üniversitesi

Thursday, May 15, 2025 at 3:30:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 5:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/wcr-vdjd-ito

English Online Session – Room 2

- Advancing Sustainability through Green HRM: Empirical Evidence from a Developing Country
  Maryam Saleem (The University of Faisalabad)
  Aisha Saleem (GCUF)
- A Study on Marketing Strategies and Consumer Behavior Towards Cola Next ®
  Nimra Anjum (The University of Faisalabad)
- The Impact of Lean Manufacturing on Operational Performance in Malaysian Manufacturing Organization
  Mohd Zulfabli Hasan (Utm)
- A Case Study of Maintenance Engineering And Management in Oil and Gas Industry
  Ahmad Ikhwan Najmuddın Musa (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)
  Choong Chee Guan (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)
  Robert Kerk Swee Tıan (Politeknik Mersıng Johor)
- A Case Study of Maintenance Engineering and Management in Manufacturing Industry
  Muhammad Haırızal Hellı Zakbah (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)
  Choong Chee Guan (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)
  Nadzrı Che Kamıs (Politeknik Kuala Terengganu)
- Innovation in TLM: Development of a Refrigeration Cycle Pressure-Enthalpy (P-h) Analyzer Kit to Enhance Students' Mastery of the Mollier Chart
  Haizal bin Mohd Hamzah (Politeknik Kuching Sarawak)
  Jaslin bin Raisin (Politeknik Kuching Sarawak)
  Nurhidayu Binti Azhar (Politeknik Kuching Sarawak)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 7

Session Chair: Prof. Dr. Shohobiddinova Shohida Xoshimovna / Andijan State University

Thursday, May 15, 2025 at 5:00:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 6:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/ayu-zupe-ovk

English Online Session – Room 1

- Augmented Reality (Ar) In Teaching And Learning (T&L) For The Certificate In Architectural Technology (Cat) Program
  Lily Siong (Kolej Komuniti Kuching)
  Widad Syamila Samsudin (Kolej Komuniti Kuching)
  Liew Foong Ching (Kolej Komuniti Kuching)
- Instagram for ELT
  Kübra Bekci Bitiş (Ondokuz Mayıs University)
  Dilek Büyükahiska (Ondokuz Mayıs University)
- Digital Transformation in Education: Mitigating National Bias in AI Systems
  Suneeza Hamid (TUF)
  Muhammad Ibrar (TUF)
  Majid Hussain (TUF)
- Telegram Chatbot Using Python
  Vaishanavi Kumari (Galgotias University)
  Nidhi Sharan (Galgotias University)
  Nidhi Sharma (Galgotias University)
- Integrating Text-To-Speech Texnology into Inclusive Teaching Methodologies: A Case Study of Teacher Practice in Uzbekistan
  Shakhnoza Abduvakhobova (Phd Student)
  Nasibakhon Juraevna (Andıjan State Pedagogıcal Instıtute)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 8

Session Chair: Dr Sazana binti Ab Rahman / Department of Polytechic and Community College Education, Ministry of Higher Education

Thursday, May 15, 2025 at 5:00:00 PM GMT+3 – Thursday, May 15, 2025 at 6:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/wcr-vdjd-ito

English Online Session – Room 2

- Post-COVID Resilience: How Fintech Transformed Working in Banking Sector, its impact on customers.
  Rimsha Shahid (The University of Faisalabad)
  Sidra Ghulam Muhammad (TUF)
- The Economic Reforms and BRICS Countries: A Successive Experience from the Global South
  Shameem Chalil (Koneru Lakshmaiah Education Foundation, Vijayawada, Andhra Pradesh)
  Aisha Ibrahim Mohammed (Cochin University of Science and Technology)
- Towards a Sustainable Society: Integrating Humanity, Technology, and AI in Finance and Economics – A Statistical Analysis of Chengalpattu, Tamil Nadu
  M R Ramesh (Indira Gandhi Centre For Atomic Research, Kalpakkam)
- Modeling Stock Returns Volatility and Portfolio Risk Through Asset Pricing Model: Empirical Evidence from Pakistan
  Mamoona Javed (The University of Faisalabad)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 9

Session Chair: Dr Yogeeswari Subramaniam / Universiti Teknologi Malaysia

Friday, May 16, 2025 at 9:00:00 AM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3

https://meet.google.com/fdo-mbpm-etz

English Online Session – Room 1

- Powering Sustainable Future: A System-Wide Review Of Malaysia's Energy Transition Efforts
  Siti Rokiah (Politeknik Ungku Omar)
  Nur Anis Ellya (Politeknik Ungku Omar)
  Subassini Sangaran (Politeknik Ungku Omar)
- A Comparison Study of Malay and Nyonya Kebaya in The Peninsular Malaysia from 1910s-2024s
  Zarina Yusof (Politeknik Port Dickson)
- Crush Adjustable
  Ridzudeen Zunuwanas (Ridzudeen)
- From Coal to Clean: Challenges And Opportunities in Malaysia's Renewable Energy Transition
  Muadz Saripuddin (Politeknik Ungku Omar)
  Haikal Naif Hashim (Politeknik Ungku Omar)
  Uwais Alkharni Ibrahim Ali (Politeknik Ungku Omar)
  Muhammad Izzat Akram Mohd Rosdi (Politeknik Ungku Omar)
- Powering Sustainable Future : A System-Wide Review of Malaysia's Energy Transition Efforts
  Siti Rokiah (Politeknik Ungku Omar)
  Nur Anis Ellya (Politeknik Ungku Omar)
  Subassini Sangaran (Politeknik Ungku Omar)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 2

Session Chair: Dr. İsmail Koç / Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 9:00:00 AM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3

https://meet.google.com/zdz-skqa-dkj

Turkish Online Session – Room 1

- Contribution of Temettuat (Dividend Taxes) Registers to Socio-Economic Analysis: Mengen/Ağalar Village (1844-1845)
  Fatih Kıran (Kocaeli Üniversitesi)
  Cengiz Güney (Kocaeli University)
- Ekonomik Büyümenin Siber Güvenlik Üzerine Etkisi: ICT Gelişim Endeksinden Kanıtlar
  Şerife Deniz Kolat (Batman Universitesi)
  Gül Ünver (Batman Üniversitesi)
- Yakınsama Hipotezine İlişkin Sistematik Bir Literatür İncelemesi: Bibliometrix(R) Örneği
  Yasemin Erduran (Mustafa Kemal Üniversitesi)
  Serpil Ağcakaya (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Digital Sin Taxes and the Fiscal Management of Behavioral Risks: International Findings and Policy Recommendations for Türkiye
  İsmail Koç (Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 11

Session Chair: Prof. Dr. Asghar Ali / Director Institute of Ag. And Resource Economics, University of Agriculture, Faisalabad

Friday, May 16, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/fdo-mbpm-etz

English Online Session – Room 1

- The Readiness of Banting Polytechnic's Aircraft Maintenance Students for Online Composite Repair Teaching and Learning
  Santhy Subbarau (Politeknik Banting Selangor)
- Harnessing Artificial Intelligence in Education: A Path Toward Inclusion and Equity in the AI Era
  Ananda Majumdar (University of Alberta)
- AI Adoption and Digital Readiness in Architecture Education: A Study of Kolej Komuniti Kuching Students
  Foong Ching Liew (Kolej Komuniti Kuching)
  Nuraini Binti Mahmud (Kolej Komuniti Kuching)
  Luke Kenny Doring (Kolej Komuniti Kuching)
- Integrating Visual Design Platforms into Creative Education for Enhanced Student Engagement
  Foong Ching Liew (Kolej Komuniti Kuching)
  Nuraini Binti Mahmud (Kolej Komuniti Kuching)
  Luke Kenny Doring (Kolej Komuniti Kuching)
- Work-Based Learning Implementation and Graduate Outcomes in Malaysian Polytechnics: A Comparative Review
  Che Zawiyah Che Hasan (Politeknik Ungku Omar)
  Nurul Najwa Md Yusof (Politeknik Ungku Omar)
  Norman Zamri (Politeknik Ungku Omar),
  Samikhah Muhammad (Politeknik Ungku Omar)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 3

Session Chair: Prof. Dr. Fatih Konak / Hitit Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/zdz-skqa-dkj

Turkish Online Session – Room 1

- Digital Transformation, Artificial Intelligence And Sustainability: Global Approaches to Future Societies And Marketing Ecosystems
  Murat Başal (İstanbul Gelişim Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu)
  Ömer Faruk Şarkbay (İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Fakültesi)
  Aslı Kaya (İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Fakültesi)
  Aslı Ercan Önbıçak (Bağımsız Araştırmacı)
  Hikmet Emir Önbıçak (Kıdemli Dış Ticaret Danışmanı)
  Nadire Kantarcıoğlu (Bağımsız Araştırmacı)
- Örgütlerde Yapay Zekâ Uygulamalarının Etkin Yönetim Sürecine Etkileri: Literatür Taraması
  Gönül Gül Ekşi (Karatekin Üniversitesi)
- AI and Employee Adaptation: Development and Validation of a New Scale
  Hüseyin Çiçeklioğlu (Mersin University)
  Ayşe Meriç Yazıcı (İstanbul Gelişim Üniveristesi)
  Mesut Öztırak (İstanbul Medipol Üniversitesi)
  Osman Yılmaz (Batman Üniversitesi)
- "Corporate Governance" in Members of The Organization of Turkic States: Bibliometric Overview of Publications
  Nurcan Günce (Kocaeli Üniversity)
  Cengiz Güney (Kocaeli Üniversity)
- Dijital Dönüşüm Parametrelerinin Telekomünikasyon Sektöründeki Algısının Araştırılması: Türk Telekom Örneği
  Levent Sümer (Bogazici University)
  Mesut Bayrak (Türk Telekom)
  Fatih Kiraz (İstinye University)
- Investigation of the Effect of Pop-Up Types Used in Shopping Websites on User Attitudes
  Fatih Çağatay Baz (Osmaniye Korkut Ata University)
  Şerife Keleş (Osmaniye Korkut Ata University)

ENGLISH IN-PERSON – SESSION 4

Session Chair: Anis Binti Marzlan / Üniversiti Putra Malaysia

Friday, May 16, 2025 at 10:45:00 AM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 12:15:00 PM GMT+3

English In-Person Session – Room 1

- Climate Change, Water and Food Security: Challenges for Sustainability
  Muhammad Ashfaq (The University of Faisalabad)
- Designing Sustainable Plant-Based Cheese as a Future Food: Optimizing Formulation through Fractional Factorial Design and Artificial Neural Networks
  Anıs Bıntı Marzlan (Universiti Putra Malaysia)
  Anis Shobirin Meor Husssin (Universiti Putra Malaysia)
  Aliah Zannierah Mohsin (Universiti Putra Malaysia)
  Fatema Hossaın Brıshtı (Universiti Putra Malaysia)
  Sylvie Marchesseau (Universite De Montpellier)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 10

Session Chair: Doç. Dr. Ayşe Meriç Yazıcı / Istanbul Gelisim University

Friday, May 16, 2025 at 10:45:00 AM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 12:15:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/eav-htfr-int

English Online Session – Room 1

- AI Generative Surveillance for Public Well- Being: Revolutionizing Face Mask Detection System
  Rabia Shahid (The University of Faisalabad)
  Mamoona Jabbar (Govt College University)
  Majid Hussain (The University of Faisalabad)
  Muhammad Ibrar (The University of Faisalabad)
- Span of Attention in Adolescents: A Comparative Analysis Based on Digital Device Usage
  Saroj Pandey (Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University)
  Rajshree S.Vaishnav (Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University)
- Impact of Nutrition Education and Whey Supplementation on Body Composition and Endurance Performance of Athletes
  Bareera Munir (University of veterinary and anmal sciences lahore)
  Ahmed Wagas (University of Veterinary and Animal Sciences)
  Ali Ahmad (University of Veterinary and Animal Sciences)
  Khan Tahir Sajid (University of Veterinary and Animal Sciences)
- Fedneurox: Privacy-Preserving and Explainable Federated Learning for Early Detection Of Alzheimer Disease Through Multi-Modal Analysis
  Muqadsa Jabeen (The University of Faisalabad)
  Mehak Rana (The University of Faisalabad)
  Majid Hussain (The University of Faisalabad)
  Muhammad Ibrar (The University of Faisalabad)
- Evaluating Health Costs and Lifestyle Impact of Polycystic Ovary Syndrome Among Women in District Faisalabad
  Kanza Naeem (University of Agriculture, Faisalabad)
  Rakhshanda Kousar (University of Agriculture Faisalabad)
  Javaria Nasir (University of agriculture fsd)
  Samia Yousaf (UAF)

TURKISH IN-PERSON – SESSION 3

Session Chair: Doç. Dr. Gökben Bayramoğlu / Hitit Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 10:45:00 AM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 12:15:00 PM GMT+3

Turkish In-Person – Salon 1

- Başarı Psikolojisini Yeniden Kodlamak: Giyilebilir Teknolojilerin Sporcuların Duygu ve Motivasyon Dinamiklerindeki Rolü
  Furkan Çamiçi (Hitit Üniversitesi)
  Nida Palabıyık (Yozgat Bozok Üniversitesi)
  Gökben Bayramoğlu (Hitit Üniversitesi)
- XGBoost Modeli Tabanlı Mobil Karar Destek Uygulamasının Geliştirilmesi
  Serpil Sevimli Deniz (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Hazır Giyim Sektöründe Kalite Maliyeti, Göçmen İşçiler ve Kayıt Dışı İstihdamın Etkileri: Nitel Bir Araştırma
  Fatih Semercioöz (İstanbul Üniversitesi)
  Caner Tekin (Batman Üniversitesi)
  Levent Bozkurt (Shein)
- A COMPARISON OF AGILITY PERCEPTION IN MANUFACTURING AND SERVICE SECTOR
  Ismail Özdemir (İstanbul Gedik Üniversitesi)
  Ahmet Erkasap (Istanbul Gedik University)
- ORTAK YAZAR: YAPAY ZEKÂ
  Ebru Bağcı (Istanbul Beykent University)
  Feyza Taşkın (Istanbul Beykent University)
  Yeliz Akçay (Istanbul Beykent University)
  Gül Nihan Güven Yeşildağ (Istanbul Beykent University)
- Sürdürülebilir Toplum İçin Denetimin İşlevi
  İsmail Ercan Ünal (Bilgi Bağımsız Denetim)
- Havayolu ile İlk Kez Seyahat Edecekler İçin Bir Web Sitesi Geliştirilmesi
  Tülay Karabuğa (İstanbul Gedik Üniversitesi)
  Mehmet Ali Budak (İstanbul Gedik Üniversitesi)
- Türkiye'de Sağlık Kurumlarında İnovasyon ve Yenilik Konulu Lisansüstü Çalışmaların Bibliyometrik Analizi
  Gizem Yiğit (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
  Saadet Karakuş (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)

TURKISH IN-PERSON – SESSION 4

Session Chair: Prof. Dr. Hasan Bozgeyikli / Selçuk Universitesi

Friday, May 16, 2025 at 10:45:00 AM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 12:15:00 PM GMT+3

Turkish In-Person – Salon 2

- Intercorrelations among the Big Five Personality Traits: A Meta-Analytic Review
  Ayhan Ünal (Selçuk Üniversitesi)
  Hasan Bozgeyikli (Selçuk University)
- Parent and Preschool Teachers' Feedback on the Transition of Refugee Children with Special Needs to School: A Techno-Pedagogical Assessment for a Sustainable Society
  Mehmet Kumru (Sakarya Üniversitesi)
- Yapay Zekânın Kutsal Metinlerin Yorumlanmasına Ve Dini Kimliklerin Şekillenmesine Olan Etkisi
  Duygu Karakaş Aydın (Erciyes Üniversitesi)
- Dijitalleşme Döneminde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Popülerleştirilmesi: Kazakistan ve Türkiye Deneyimi
  Kuralay Yermagambetova (L.N. Gumilyov Eurasian National University)
  Adiya Ramazanova (L.N. Gumilyov Eurasian National University)
  Meyram Kikimbayev (L.N. Gumilyov Eurasian National University)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 12

Session Chair: Dr. Hakan AKIN / Bodrum Institute

Friday, May 16, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/eav-htfr-int

English Online Session – Room 1

- Smart Safety Helmet with Real-Time Falling Object Detection and Alert System
  Rama Rao Lachanna (Politeknik Banting Selangor)
  Suchada Cham Nam (Politeknik Banting Selangor)
- Numerical Simulation of Eco Blue Bin
  Saw Chun Lin (Politeknik Bagan Datuk)
- Automated Rainwater Harvesting System for Plant Irrigation
  Azyan Md Zahri (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Azman Mat Hussin (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Choong Chee Guan (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Nur Adilla Idris (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
- IOT Pet Feeding Box
  Azyan Md Zahri (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Azman Mat Hussin (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Choong Chee Guan (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
- Artificial Intelligence and Its Impact on Sustainable Development: A Comprehensive Systematic Review
  Sobia Maqsood (The University of Faisalabad)
- The ‘Effectiveness of Duolingo in İmproving Students
  Goncagül Keskin Öztürk (19 Mayıs Üniversitesi)
  Dilek Büyükahıska (19 Mayıs Üniversitesi)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 4

Session Chair: Dr. Özge Demirdelen / Çağ Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/zdz-skqa-dkj

Turkish Online Session – Room 1

- Stratejik Planlamanın Yükseköğretim Kurumlarında Yönetime Etkisi
  Taleh Khalilov (Nakhchivan State University)
- Yükseköğretim Kalite Güvence Faaliyetlerindeki İyi Uygulama Örnekleri: Nitel Bir Araştırma
  İsa Bayhan (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
  Nida Bayhan (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
- Çevrimiçi Eğitimde Yapay Zekâ ve Eğitim Platformlarının Etkisi: Nitel Bir İnceleme
  Serpil Sevimli Deniz (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
- An Interdisciplinary Approach Focusing on SDG 4 For Law Faculty Students
  Özge Demirdelen (Cag University Faculty of Law)
- Social Justice, Counselor Education and More: Hot Topics of School Counseling
  Zeynep Görgülü (Selçuk University)
  Hasan Bozgeyikli (Selçuk University)
- Okul Öncesi Dönemde Yapay Zeka Okuryazarliğina İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi
  Betül Yıldızhan Bora (Bingöl Üniversitesi)
  Cansu Şahin Kölemen (Beykoz Üniversitesi)
- Yapay Zeka Tabanlı Öğrenme Yönetim Sistemlerinin Pilot Eğitimindeki Etkileri Üzerine Bir İnceleme
  Güler Eryılmaz (Nişantaşı Üniversitesi)

TURKISH IN-PERSON – SESSION 5

Session Chair: Dr. Talha Turhan / Erciyes Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

Turkish In-Person – Salon 1

- Examining The Savings, Expenditures And Investments of Individuals İn Terms of Sustainability During The Covid-19 Period.

  Dogan-Kutukiz Kutukiz (Mugla Sitki Kocman University)

  Beyaz Simge Çalık

  Ebru Okçu

- The Impact of Minimum Wage Increases on Youth Employment in Turkey During the 2000s

  Mürüvvet Akar (İstanbul Okan Üniversitesi)

- Dijitalleşme Sürecinde Vergi Uyumu: OECD Ülkelerinde Gelişim

  Eylül Tepe (Süleyman Demirel University)

  Esra Küçük (Süleyman Demirel University)

  Serpil Ağcakaya (Süleyman Demirel University)

- Sosyal Yardımlarının Bireylerin Sağlık Refahına Etkisi: Türkiye Örneğinde Sürdürülebilir Toplum Hedefiyle Bir Ekonomik Değerlendirme

  Saadet Karakuş (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)

  Fatma Kılıç (TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi)

TURKISH IN-PERSON – SESSION 6

Session Chair: Dr. Nida Palabıyık / Yozgat Bozok Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 2:00:00 PM GMT+3

Turkish In-Person – Salon 1

- Yaşlılık, Evde Sağlık Hizmetleri ve Sağlıklı Yaş Alma Polikliniği

  Ufuk Karadavut (Karabük Üniversitesi)

- Madencilik Sektöründe Psikososyal Riskler ve Tükenmişlik Düzeylerinin Üretim Yöntemlerine Göre Karşılaştırmalı Analizi

  Erol Ünal (İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İSG Doktora Programı)

  Mustafa Yağımlı (İstanbul Gedik Üniversitesi)

- Ötenin Keşfi: Yapay Zeka Destekli Biyo Analizlerle İnsan Hayatında Yeni Bir Epistemoloji

  Garbi Hasanov (İstanbul Gedik University)

  Mustafa Yağımlı (İstanbul Gedik Üniversitesi)

- Kronik Non-Spesifik Boyun Ağrısının Tedavisinde PNF Tekniği İle Fotobiyomodülasyon Tedavisinin Etkinliğinin Karşılaştırılması: Randomize Kontrollü Çalışma

  Edanur Tüfekçi (İstanbul Gedik Üniversitesi)

  Sıla İnce (İstanbul Gedik Üniversitesi)

  Lala Huseynova (İstanbul Gedik Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 13

Session Chair: Azyan Md Zahri / Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)

Friday, May 16, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/fdo-mbpm-etz

English Online Session – Room 1

- Pronunciation Errors Among English Language Learners: Looking at an Inventory of Pronunciation Errors from Polytechnic Students

  Ezatul Ghazalı (Polıteknık Sultan Azlan Shah)

  Lam Kok Weı Lam (Polıteknık Sultan Azlan Shah)

  Norhamızah Tamat (Polıteknık Sultan Azlan Shah)

- Impact of Psychological Factors on Cognitive Development of Students at Elementary Level

  Bushra Bashir (UAF)

- Level of Effectiveness of Group Work In The Implementation of the Dte50154 Course: Event Project Case Study: Semester 5, Diploma in Event Management, Department of Tourism And Hospitality, Polytechnic Malaysia

  Elena Binti Anwar (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin

  Norrasidah Binti Abidin (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)

  Faizal Bin Abdul Razak (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 14

Session Chair: Doç. Dr. Harika Suklun / Batman Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/fdo-mbpm-etz

English Online Session – Room 2

- Unveiling Greenwashing and Greenhushing: A Comparative Analysis of ESG Risk Indices and Sustainability Risk Scores

  Elyase Iskender

- Exploring Marketing Constraints in the Potato Value Chain: Implications for Farmer Profitability

  Abdullah Hammad (Institute of Agricultural and Resource Economics)

- Production of Paper Bags from Banana Stem Infused with Pandan Aroma Via Esterification Process

  Zainal Abiddin Ahmad (Politeknik Kuching Sarawak)

  Mohammad Ismail Anuar bin Mohammad Sufian (Politeknik Kuching Sarawak)

- Investigate The Dietary Pattern and Factors Associated with Dietary Diversity Among School Aged Children In District, Faisalabad

  Tahira Sadaf (Institute of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Social Sciences, University of Agriculture, Faisalabad)

  Nazia Tabasam (University of Agriculture Faisalabad)

  Ayesha Rouf (Institute of Agricultural and Resource Economics University of Agriculture Faisalabad)

  Komal Azhar (University of Agriculture, Faisalabad)

- Development of an Affordable Smart Farming System for Small-Scale Agriculture

  Tze Ching Ong (Politeknik Kuching Sarawak)

- Exploring Marketing Constraints in the Potato Value Chain: Implications for Farmer Profitability

  Abdullah Hammad

  Muhammad Ashfaq

  Asghar Ali

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 5

IX. ASC 2025 / BAHAR KONGRESİ

Session Chair: Dr. Güray Karacıl / Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/zdz-skqa-dkj

Turkish Online Session – Room 1

- Türkiye'deki Orman Rekreasyon Alanlarinin Cbs Sistemi ile Analizi
  Güray Karacıl (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
- Kişisel Marka Bağlamında Linkedin: Üniversite Öğrencilerinin Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma
  Nurzat Sultanbekova (Kyrgyz-Turkish Manas University)
  Azamat Maksüdünov (Kyrgyz-Turkish Manas University)
- Beslenme Biliminde Yapay Zeka: Uygulamalar, Potansiyeller, Sınırlar
  Çağla Pınarlı Falakacılar (İstanbul Gedik University)
  Merve Özvar Kütük (İstanbul Gedik University)
  Birol Özkalp (İstanbul Gedik University)
- İklim Değişikliğiyle Mücadelede Yapay Zeka Uygulamaları: Gerçek Zamanlı Veri Analizi ve Stratejik Yaklaşımlar
  Egemen Tekkanat (Trakya Üniversitesi)
  Murat Topaloğlu (Trakya Üniversitesi)
- Tarımda Görüntü İşleme Tekniklerinin Kullanılması ve Dijitalleşmeye Katkısı
  Harun Özkişi (Trakya Üniversitesi)
- Sürdürülebilir Tarımın Geleceği: İnsan-Teknoloji-Yapay Zeka İşbirliğinde Fırsatlar ve Riskler
  Onur Kara (Trakya Üniversitesi)
  Harun Özkişi (Trakya Üniversitesi)

ENGLISH IN-PERSON – SESSION 5

Session Chair: Prof. Dr. Onur Oğuz / Batman Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 2:15:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 3:45:00 PM GMT+3

English In-Person Session – Room 1

- Automatic Error Detection of Banking Transaction Forms Using Similarity Algorithms
  Esra Dinçer (Gedik University)
  Emine Gülmez (ArchiTech)
- Technological Change and Corporate Sustainability Models and Frameworks in the Maritime Sector
  Mehmet Ziya Sogut (Piri Reis University)
  Şebnem Helvacıoğlu (Piri Reis University)
- Challenges of AI Adoption in Malaysian SMES: Identifying Barriers and Opportunities for Digital Transformation
  Meenakshi Murugappan (University of Nottingham Malaysia)
  Bavani Ramayah (University of Nottingham Malaysia)
  Logaiswari Indiran (AHIBS)
  Jayakumar Raj (OPTIMUM)
- Effects of Economic Convergence on Stock Market Returns: Case of Borsa Istanbul Sustainability Index
  Onur Oğuz (Batman University)

ENGLISH IN-PERSON – SESSION 6

Session Chair: Dr. Habıb Ur Rehman Fatıma / Jınnah Medıcal Unıversıty

Friday, May 16, 2025 at 2:15:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 3:45:00 PM GMT+3

English In-Person Session – Room 1

- Lifestyle Modification in Obese Diabetic Patients: Effectiveness of Diet and Exercise Programs
  Habib Ur Rehman (Fatima Jinnah Medical University)
- Mechatronics System Design of Surgical Robot Using VDI-2206 Approach
  Alphonce Mulalo (İstanbul Gedik Üniversitesi)
  Loai Khalil (İstanbul Gedik Üniversitesi)
  Savaş Dilibal (istanbul Gedik University)
- The Existential Crisis in Wislawa Szymborska's Poetry: A Thematic Analysis
  Lareeb Gull (Independent Researcher)
- Advancing Brain Tumor Diagnostics: A Comparative Study of AI-Driven Multi-Class Detection Model Using Machine Learning
  Kerem Er (İstanbul Technic University)
  Erke Arıbaş (İstanbul Technic University)
- Breaking Barriers: Using Krashen's Input Hypothesis to Improve English Pronunciation Among Malaysian Polytechnic Students
  Ezatul Ghazali (Politeknik Sultan Azlan Shah)
  Lam Kok Wei Lam (Politeknik Sultan Azlan Shah)
  Zulaikha Kamarudın (Politeknik Sultan Azlan Shah)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 25

Session Chair: Dr. Shama Mushtaq / University of Agriculture Faisalabad

Friday, May 16, 2025 at 2:15:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 3:45:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/fdo-mbpm-etz

English Online Session – Room 1

- A Review on Diode Based Rectifier for RF Energy Harvesting System
  Raja Nor Azrin Raja Yunus (Jabatan Pendidikan Politeknik dan Kolej Komuniti)
- TLSO BACK BRACES: IMPROVING QUALITY OF LIFE FOR SPINE PATIENTS
  Nur Hisham (Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah)
  Muhammad Zulhelmi Bin Zainoor Hisham (Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah)
  Wan Muhammad Haziq Bin Wan Hassan (Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah)
  Zunuwanas Bin Mohamad (Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah)
- Leveraging 3D Visual Software to Improve Understanding of Orthographic Projection in Architectural Drawing Education
  Wan Abd Wahab (Politeknik Port Dickson)
  Zanariah Kass (Politeknik Port Dickson)
  Sharonjit Kaur Walia (Politeknik Port Dickson)
- Internet Of Thing (IoT) Protocol Learning Kit Based on Message Queuing Telemetry Transport (MQTT)
  J Sam Hamidon (Seberang Perai Polytechnic)
  Huda Azuddin (Seberang Perai Polytechnic)
  Husaini Aza Mohd Adam (Seberang Jaya Community College)
- Fabrication Of Portable Pizza Oven With Hybrid Burner Method
  Mohd Shahrizan Khamis (Politeknik Kuching Sarawak)
  Adiani Ab Rahman (Politeknik Kuching Sarawak)
  Lailatul Hamidah Hamdan (Politeknik Kuching Sarawak)

TURKISH IN-PERSON – SESSION 7

Session Chair: Doç Dr. Murat Cihangir / Batman Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 2:15:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 3:45:00 PM GMT+3

Turkish In-Person – Salon 1

- Kriz Müzakerelerinde Öfke Diplomasisi: Trump ve Zelenski'nin Performanslarının Karşılaştırmalı Analizi
  Begüm Erim (Gedik University)
- Türkiye ve Ürdün'deki Suriyeli Göçmenlerin Temel Haklara Erişimlerinin Karşılaştırılması: Eğitim ve Sağlık Hakki
  Naime Ördek (Çağ University)
  Kübra Şahin Ceren (Çağ University)
- The Relationship Between Social Media and Democracy in a Post-Truth Universe: The US Example
  Murat Cihangir (Batman Üniversitesi)
- Dijitalleşmenin Sivil Katılım ve Toplumsal Farkındalık Üzerindeki Etkisi: Sivil Toplum Kuruluşları İçin Yeni İletişim Stratejileri
  Talha Turhan (Erciyes Üniversitesi)
- Türkistan'da Sanayinin Gelişimi, Mülk Sahibi Sınıfı ve Sovyet Hükümetinin Ekonomik Politikası
  Sharofiddin Xoshimjonov (Andijan State University)
- Özbekistan'da Mahalle Sistemi Dönüşümü
  Manzuraxon Yunusova (Andijan State University)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 15

Session Chair: Doç. Dr. Filiz Demir / Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/fdo-mbpm-etz

English Online Session – Room 1

- Building Brand Loyalty through Advertising Appeal and Brand Engagement
  Aliha Qadeer (The University of Faisalabad)
- From Awareness to Action: Moderated Mediation to Improve Resource Efficiency
  Anum Tariq (The University of Faisalabad, Pakistan)
  Yasir Tanveer (Government College University Faisalabad.)
- Frugal Innovation and Green HRM through AI-Driven Ergonomics
  Fasiha Batool (TUF)
- Business Model innovation in the digital Era: An IT Sector perspective
  Hira Shafqat (The University of faisalabad)
- The Relationship Between Motivation And Organizational Commitment- A Meta-Analytic Review
  Gökçe Akdemir Ömür (Istanbul University)
- Transformation into Learning Ecosystem of the Future
  Doç. Dr. Hakan Aydogan (Moscow State Pedagogical University , Comparative Linguistics Dept.)
  Doç. Dr. Önder Şanlı (Adıyaman University, Besni Vocational School)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 6

Session Chair: Dr. Mehmet Nurettin Alabay / Abdullah Gül Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/zdz-skqa-dkj

Turkish Online Session – Room 1

- PB-CNT Nanokompozit Kaplamalarinin Aa7075 Alüminyum Altlık Üzerine Soğuk Püskürtme Yöntemi İle Uygulanması Sonrası Elektriksel Özelliklerinin İncelenmesi

  Mustafa Batuhan Yılançalı (Dokuz Eylül)

  Fatih Kahraman (Dokuz Eylul University)

- Yapay Zekâ ile Şekillenen Sürdürülebilir Toplum: Toplum 5.0'ın Teknolojik Vizyonu

  Mehmet Nurettin Alabay (Abdullah Gül Üniversitesi)

- Yüksek Basinçli Alüminyum Döküm Kalıplarında Vakum Bloğuna Alternatif Olarak Hava Tahliye Bloğunun (Chill-vent) Tasarımı

  Selin Tuna (Tasarim Mühendisi)

- Sağlıkta Dijitalleşme Perspektifinden Besin Ögesi Analizi: Yapay Zeka İle Geleneksel Yöntemin Karşilaştirilmasi

  Merve Özvar Kütük (İstanbul Gedik University)

  Çağla Pınarlı Falakacılar (İstanbul Gedik University)

  Birol Özkalp (İstanbul Gedik University)

- Habercilikte Değişen Paradigmalar ve Yapay Zekânın Gazetecilikte Kullanılması

  Durmuş Koçak (Bağımsız Araştırmacı)

- Effects of Digital Leadership on Business Success in Businesses

  Münevver Bayar (Sosyal Güvenlik Kurumu)

  Nadire Kantarcıoğlu (Bağımsız Araştırmacı, Türkiye)

- Yapay Zekâya Yönelik Tutum, Değişime Hazır Olma ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

  Nuran Varışlı (Sosyal Güvenlik Kurumu)

- Digital Transformation and Music: "Opportunities for Cooperation in Education Among Turkish States"

  Hakan Emre Ziyagil (HEZ Music)

ENGLISH IN-PERSON – SESSION 7

Session Chair: Dr. Üstün Yüksel / Independent Researcher

Friday, May 16, 2025 at 4:00:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 5:30:00 PM GMT+3

English In-Person Session – Room 1

- Christian America

  Üstün Yüksel (Independent Researcher)

- The Use of Fragility Data to Predict Society's Level of Happiness with a Logistic Regression Model

  Çağlar Akar (İstanbul Okan University)

- Quality Assurance and Institutional Culture in Higher Education Institutions: An Analysis in the Context of Satisfaction, Sense of Belonging, and Participation

  Hakan Akın (Bodrum Institute)

TURKISH IN-PERSON – SESSION 9

Session Chair: Prof. Dr. Süreyya Karsu / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 4:00:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 5:30:00 PM GMT+3

Turkish In-Person – Salon 1

- Kıdemli Yetişkinlerde Çevrimiçi Satın Alma Niyeti İle Davranışı Arasında Yakın Desteğinin Düzenleyici Rolü

  Hande Tasa (İstanbul Aydın University)

  Süreyya Karsu (Bolu Abant İzzet Baysal University)

  Meltem Nurtanış Velioğlu (İstanbul Aydın University)

  Dilşad Çoknaz (Bolu Abant İzzet Baysal University)

  Meftune Özbakır Umut (Bolu Abant İzzet Baysal University)

- Yapay Zekâ Destekli Karar Alma Süreçleri: Veri Odaklı Yönetişim

  Hümeyra Bağ

- Performance Analysis of Image Processing-Based Robotic Scanning Systems in Detecting Weld Defects Using X-Ray Digital Radiography: A Research Design

  Uralbek Nurgeldiyev (Istanbul Gedik University)

  Aytac Ugur Yerden (Istanbul Gedik University)

- Yapay Zeka Destekli Tanılama Araçlarının Özel Eğitimde Kullanılabilirliği ve Etik Boyutları: Karma Yöntemle Bir İnceleme

  Aslan Aydoğan (İstanbul Gedik Üniversitesi)

- Dalış Ekipmanlarının Güvenli Muhafazası İçin Eklemeli İmalat Yöntemiyle Geliştirilen Askılık Tasarımı

  Hüseyin Kaygısız (İstanbul Gedik University)

  Güvenç Sorarlı (İstanbul Gedik University)

- NX Tabanlı HVAC Sistemlerinin Entegrasyonu Yoluyla Enerji Verimliliği ve Kontrol Stratejilerinin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi

  Feriha Kuyumcu (İstanbul Gedik Üniversitesi)

  Fatih Ülker (İstanbul Gedik Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 16

Session Chair: Dr. Sobirjon Kodirov / Andijan State university

Friday, May 16, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 6:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/fdo-mbpm-etz

English Online Session – Room 1

- Mentality Features of Medical Discourse (on the Example of English and Russian)
  Shohida Khoshimovna Shahabitdinova (Andijan State University)
  Madina Abdurakhmanova (Andijan State University)
- The role of teacher training in Enhancing student self efficiency and achievement
  Aasheesh Kumar (CMP Degree college University of Allahabad)
- Factors of the Emergence of Neologisms in the Lexical System of the Language
  Diloro Nabiyeva (Andijan State University)
  Sobirjon Kodirov (Andijan Satate University)
- Stylistic and Social Characteristics of the “Wish” Speech Genre in The Uzbek Language
  Durdona Sayfutdinova (Andijan State University)
  Dilfuza Nurmanova (Andijan State University)
- Investor Behavior and Financial Literacy in Pakistan
  Rabia Arshad (The University of Faisalabad)
- Transformation of Uzbekistan’s Education system during the Years of Independence
  Irodaxon Bazarova (Andijon davlat universiteti)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 7

Session Chair: Prof. Dr. Sabiha Kılıç / Hitit Üniversitesi

Friday, May 16, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3 – Friday, May 16, 2025 at 6:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/zdz-skqa-dkj

Turkish Online Session – Room 1

- An Empirical Analysis of The Impact of the Climate Crisis on the Misery Index in the Countries of the Mena Region
  Ayşegül Ertuğrul (İstanbul Gelisim University)
  İlknur Külekçi (İstanbul Gelisim Unıveristy)
- Yapay Zeka Ve Sürdürülebilirlik Ekseninde Süper Akıllı Toplum Yolculuğunun Entelektüel Eğilim Yapısının Görselleştirilmesi
  Sabiha Kılıç (Hitit University)
- Yapay Zeka Destekli Sürdürülebilir Tarım Uygulamalarının Teorik ve Uygulamalı Çalışmalar Açısından İncelenmesi
  Sabiha Kılıç (Hitit University)
- The Effect of Artificial Intelligence on Industry 5.0
  Hazal Ezgi Özbek (Çağ University)
  Mert Demircioğlu (Çukurova Üniversitesi)
- Uzaktan Algılama Verilerine Dayalı Spei İle Kuraklık Analizi: Küçük Menderes Havzası Örneği
  İrem Özok Yazıcı (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü- Aydın Kadastro Müdürlüğü)
  Derya Öztürk (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
- A Data-Driven Decision Support System for Post-Earthquake Disaster Management
  Diana Sabah Nimma Elbidari (İstanbul Gedik Üniversitesi)
  Tuğbay Burçin Gümüş (İstanbul Gedik Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 17

Session Chair: Prof. Dr. Süreyya Karsu / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 9:00:00 AM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3

https://meet.google.com/exk-rdxp-dhq

English Online Session – Room 1

- Relationship Between the Service Quality of Taxi Software Towards User Satisfaction
  Cheng Jiawei (Universiti Teknologi Malaysia)
  Mohd Zulfabli Hasan (Universiti Teknologi Malaysia)
- From Policy to People: Strengthening Anti-Encroachment Efforts for Sustainable Cities of Punjab Pakistan
  Sidra GM (TUF)
  Rimsha Shahid (TUF)
  Abdullah Hammad (TUF)
  Ayesha Sadiqa (GCUF)
- The Mediating Role of Organizational Agility in the Impact of Digital Leadership on Individual Performance
  Deniz Çınar (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)
  Ahmet Erkasap (Istanbul Gedik University)
  Kadir Yildiz (İstanbul Gedik Üniversitesi)
- Entrepreneurial Persistence in a Developing Economy: Exploring the Influence of Career Motivation in Punjab Pakistan.
  Aisha Saleem (GCUF)
  Riffat Gill (GCUF)
- Impact of Ethical Leadership on Employee Moral Disengagement: Mediating Role of Psychological Contract fulfillment
  Sania Arif (University of Wah)
- High-Performance Work Practices and Organizational Innovation: A Serial Mediation of Affective Commitment to Change and Individuals' Readiness to Change
  Muhammad Salman Chughtai (International Islamic University, Islamabad)
- An Examination of The Artificial Intelligence Self-Efficacy of Foreign Language Teachers: Sample of K12 Education
  Sevda Çelenk (Ereğli Primary School)
  Dilek Büyükahiska (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 8

Session Chair: Prof. Dr. Ufuk Karadavut / Karabük Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 9:00:00 AM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3

https://meet.google.com/twg-htth-xrs

Turkish Online Session – Room 1

- Sağlık Çalışmalarında Başarılı Klinik Karar Almak İçin Dikkat Edilmesi Gerekenler
  Ufuk Karadavut (Karabük Üniversitesi)
  Mehmet Murat Şahin (Karabük Üniversitesi)
- PD-L1 Heterogeneity in Cytopathology: Enhancing Diagnostic Workflows through Digital Cytopathology and AI Integration
  Hatice Elmas (Section Cytopathology, Institute of Pathology, University Medical Center & Airway Research Center North (ARCN), German Center for Lung Research (DZL) & Vocational School of Health Services, Malatya Turgut Ozal University)
  Fahriye Secil Tecellioglu (Department of Pathology, School of Medicine, Malatya Turgut Ozal University)
  Abdullah Fahri Şahin (Department of Pathology, School of Medicine, Malatya Turgut Ozal University)
  Lutz Welker (Section Cytopathology, Institute of Pathology, University Medical Center, Airway Research Center North (ARCN) & German Center for Lung Research (DZL)
- Yapay Zekâ ve Terapötik İttifak: Yapay Zekâ Terapistlerin Yerini Alabilir Mi?
  Yaren Budak (İstanbul Aydın Üniversitesi)
- Gambling Gone Digital, Everywhere: A Scoping Review on the Transformation of Traditional and Digital Gambling Dynamics Among Youth
  Demet Akarçay Ulutaş (KTO Karatay Üniversitesi)
  Cemre Öztürk (KTO Karatay Üniversitesi)
  Nazlı Betül Cansever (KTO Karatay Üniversitesi)
  Kezban Çetin (KTO Karatay Üniversitesi)
- Memory Function and Mental Health in Old Age
  Ayşe Hazal Dündar (Uşak Üniversitesi)
  Ali Yasin Kafes (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- The Effect of Sport Recreation Participants' Body Image Perceptions on Their Recreation Anxiety: The Role Of Gender
  Ali Yasin Kafes (Süleyman Demirel Üniversitesi)
  Ayşe Hazal Dündar (Uşak Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 18

Session Chair: Prof. Dr. Süreyya Karsu / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/exk-rdxp-dhq

English Online Session – Room 1

- UAE's Diversification Strategies in Economy and Security with China and India: A Comparative Analysis

  Aswina Sreekumar (University of Wollongong in Dubai)

- Impacts of United Nations Resolutions on Conflict Resolution and Peace Process: Regional Perspectives And Implementations

  Muhammad Noman (University of Beira Interior)

  Gül Ünver (Batman Üniversitesi)

- Crisis of Japanese Foreign Policy in The Post-Cold War Transition Period: Economic Constraints, Political Drift, and Strategic Alliance Realignments

  Elif Sercen Nurcan (Meiji University)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 19

Session Chair: Doç. Dr. Esra Gökçen KAYGISIZ / Giresun Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/smw-fphd-jmz

English Online Session – Room 2

- The Role of Loanwords in National Languages in the Process of Globalization

  Iskandarbek Kuchkarov (ASPI)

- Linguocognitive Features of Construction-Architecture Language Units

  Baxodirjon Burxonov (ASU)

- Alumni-Based Evaluation of Peos for Diploma in Mechanical Engineering (Plastics) Program

  Mohd Fadhli Bin Ahmad (Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah)

  Mohd. Hairol Mizzam Bin Haris, Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah

  Masniza Binti Yusof, Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah

- Types of Linguistic Evaluation

  Nabieva Dilora Abdulhamidovna (Andijan State University)

  Zilolakhon Zokirovna Isakova (Kokand State University)

- Nlp Over Requirement Engineering Document for Conceptual Modeling

  Muhammad Javed (The University of Faisalabad)

  Muhammad Ibrar (The University of Faisalabad)

  Majid Hussain (The University of Faisalabad)

  Muhammad Talha (The University of Faisalabad)

  Muhammad Usman (The University of Faisalabad)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 9

IX. ASC 2025 / BAHAR KONGRESİ

Session Chair: Doç. Dr. İlhami Kaya / Batman Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 10:30:00 AM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/twg-htth-xrs

Turkish Online Session – Room 1

- Bale ve Dans Konusundaki Ulusal Lisansüstü Tezlerin Antrenman ile Metodoloji Açısından İncelenmesi
  Gökçe Akgün (İstanbul Esenyurt Üniversitesi)
- Green Office Practices: Sustainability Approaches in Office Management
  Songül Demirkan (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
- Yapay Zeka ile Kısa Film Üretimi
  Firat Sayıcı (İstanbul Esenyurt Üniversitesi)
- TOPLUMSAL BÜTÜNLÜK AÇISINDAN MÜZİK ALANINDA YAPAY ZEKÂYI BEKLEYEN TARTIŞMALAR
  İlhami Kaya
- Yapay Zekâ Teknolojilerinin Âşıklık Geleneğinin Sürdürülebilirliğine Etkisi Ve Katkısı
  Serdar Gürçay (İstanbul Kültür Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 20

Session Chair: Prof. Dr. Irfan Ahmad Baig Dean / Faculty of Information Technology

Saturday, May 17, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/exk-rdxp-dhq

English Online Session – Room 1

- DESIGN AND FABRICATION OF PORTABLE BARBECUE GRILL
  Nurul Khairunnisa Su (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Suzilawati Iberahim (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Choong Chee Guan (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
- A Proposed Study of Multipurpose Car Repair Undercarriage for Automotive Workshop
  Mazrul Hisyam Mat Ali (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Choong Chee Guan (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Mohd Zubir Yahaya (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
- Comparative Study of Mechanical Properties in Tig and Mig Welding: Influence of Current on Hardness and Tensile Strength
  Mohd Fadhli Bin Ahmad (Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah)
  Masniza Binti Yusof (Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah)
  Ahmad Zawawi Bin Zulkifli (Politeknik Sultan Abdul Halim Muadzam Shah)
- DESIGN AND DEVELOPMENT OF VERTICAL CENTRIFUGAL CASTING MACHINES FOR SMALL-SCALE MANUFACTURING
  Mazrul Hisyam Mat Ali (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Yap Tek Hong (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Nurul Khairunnisa Su (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
  Choong Chee Guan (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)
- Comparing K-Means and Hierarchical Clustering Techniques for Moba Game Data Analysis
  Sema Yıldırım (Selçuk University)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 21

Session Chair: Prof. Dr. Majid Hussain Dean / Faculty of Information Technology

Saturday, May 17, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/smw-fphd-jmz

English Online Session – Room 2

- Conceptualization And Design f A Coconut Shell Cutter Machine

  Mohd Hılmı Arıffın (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)

  Verawaty Ismaıl (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)

  Mohd Hafıdz Zakarıa (Politeknik Tuanku Syed Sırajuddın)

- Optimizing Gamma-Ray Shielding: A Comprehensive Study of Material Effectiveness from Low to High Z Materials and Cross-Sectional Data Across Energy Regimes

  İlker Can Çelik (Physics Department, Harran University)

- Technology as a Catalyst for Building a Sustainable Society in Pakistan

  Abid Aziz (PTCL)

- Design And Fabricationof Rov For Pest And Disease Control in Manggo Farm at Kota Sarang Semut, Kedah State, Malaysia.

  Hashimi Lazim (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)

  Yap Tek Hong (Politeknik Tuanku Syed Sirajuddin)

- SCOPE-BIAS: Social Contextual Optimization for Evaluating Bias in AI Systems

  Noureen Hameed (The University of Faisalabad)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 10

Session Chair: Dr. Eray Alım / Batman Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 12:00:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/twg-htth-xrs

Turkish Online Session – Room 1

- Turkish policies towards Syrian refugees: Economic and Social Challenges in the Shadow of the Syrian War.

  Hassan ET-Talib (Erciyes University)

  Aylin Yonca Gençoğlu (Erciyes Üniversitesi)

- Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Siyasetteki Rolü ve Etkileri: Batman İli Örneğinde Bir Saha Araştırması (2019-2024)

  Abdurrahim Demirtaş (Batman Üniversitesi)

- KÜRESLLEŞME ÇAĞINDA DİASPORANIN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

  Meltem Yıldırım Başoğlu (Düzce Üniversitesi)

- Türkiye'de Sürdürülebilirlik Üzerine Yapılan Doktora Tezlerinin Analizi

  Feyza Akgün (Araştırma Görevlisi Doktor)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 22

IX. ASC 2025 / BAHAR KONGRESİ

Session Chair: Dr. Sharjeel Yousaf / National Business School, Faculty of Management Studies, The university of Faisalabad (TUF)

Saturday, May 17, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/exk-rdxp-dhq

English Online Session – Room 1

- OPTIMIZING CNN HYPERPARAMETERS FOR ENHANCED HANDWRITTEN DIGIT RECOGNITION ON CUSTOM DATA-SETS:A SYSTEMATIC STUDY
  Mehak Rana (The University of Faisalabad)
  Muhammad Ibrar (The University of Faisalabad)
  Majid Hussain (The University of Faisalabad)
  Naeem Akhtar Khan (Punjab Highway Department Lahore, Pakistan)
  Muqadsa Jabeen (The University of Faisalabad)
- Early Detection of Diabetic Retinopathy Using Machine Learning for Sustainable Healthcare Solutions
  Naseer Ahmad (The University of Faisalabad)
  Tanıa Faryad (The University of Faisalabad)
  Rabıa Kanwal (The University of Faisalabad)
  Majıd Hussaın (The University of Faisalabad)
  Muhammad Ibrar (The University of Faisalabad)
- Crime Scene Investigation 2.0: AI-Powered Forensics Transforming Crime Scene Investigation and Criminal Justice Administration for a Safer Society
  Sreya Biswas (Kiit University)
- ENHANCED ANKLE IMMOBILIZATION: A PATIENT-CENTRIC APPROACH TO FIBULA FRACTURE
  Ainin Hazuwaimi
  Muhamad Bin Husni (Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah, Shah Alam)
- Reduce NG (Not Good) Losses at Separation Process
  Husni Nazra Abu Bakar (Polytechnic Ungku Omar)
  Muhammad Syukri Bin Mohd Jailani (Polytechnic Ungku Omar)
  Norhayati Mohd (Polytechnic Ungku Omar)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 23

Session Chair: Doç. Dr. Eray Alım / Batman Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/smw-fphd-jmz

English Online Session – Room 2

- Media Literacy: A Deception or a Redemption?
  Nehir Devrim Eserol (Kastamonu University)
- The Effectiveness of Interactive Digital Platforms on Students' Understanding of 3d Architectural Modelling
  Norliza Johan (Politeknik Port Dickson)
  Nuraini Binti Mahmud (Kolej Komuniti Kuching)
  Luke Kenny Doring (Kolej Komuniti Kuching)
- Student Punctuality in Focus: An Examination of Factors Contributing to Tardiness In Sarawak Community Colleges
  Roland Tsok Vui Liang (Kolej Komuniti Miri)
  Nur Atiqah Abdul Rahman (Kolej Komuniti Miri)
  Norshafiza Zakaria (Kolej Komuniti Miri)
- Educational Use of Chatbot-Based Artificial Intelligence Applications
  Esra Türk (İstanbul Gedik Üniversitesi)
  Aytac Ugur Yerden (Istanbul Gedik University)
- Sustainable AI Education: A Holistic Approach Through STEM and Non-STEM integration
  Laraib Manzoor (The University of Faisalabad)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 11

Session Chair: Dr. Esin Ceylan Şaşmaz / Selçuk Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 1:30:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/twg-htth-xrs

Turkish Online Session – Room 1

- Metaverse Teknolojileriyle Üretim Yönetiminde Yeni Bir Dönem
  Vildan Bayram (Vildan Bayram)
  Osman Yılmaz (Batman Üniversitesi)
- Artificial Intelligence Supported Enterprise Resource Planning in Universities
  Emre Ergün Öz (Necmettin Erbakan University)
  Mustafa Kocaoğlu (Necmettin Erbakan University)
- Çalışanlarda, Yıkıcı Teknoloji Olarak Yapay Zekânın Yarattığı Kaygının Yenilikçi Davranışlar Üzerindeki Etkisinin ve Değişime Direncin Düzenleyici Rolünün İncelenmesi
  İsmail Özdemir (İstanbul Gedik University)
  Murat Uzunlu (İGÜ)
- Liderliğin Dijital Dönüşümü: Turizm İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma
  Esin Ceylan Şaşmaz (Selçuk Üniversitesi)
- Algılanan Örgütsel Destek, İşyeri Mutluluğu, Örgütsel Güven ve İşin Pozitif Anlamı Arasındaki İlişkiler: Bir Durumsal Aracılık Modeli
  Emre Seyrek (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
  İbrahim Halil Çelik (Artvin Çoruh Üniversitesi)
- Türkiye'deki Gastronomi Müzeleri İle İlgili Bibliyometrik Analiz
  Macide Tiğiz (Batman University)
  Reşat Arıca (Batman University)
  Hasan Önal Şeyhanlıoğlu (Batman University)
- Muhasebe Meslek Mensuplarının Dijitalleşme Sürecindeki Rolü ve Sorunları
  Hasan Önsoy (Kırıkkale Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 24

Session Chair: Dr. Erke Arıbaş / Istanbul Technical University

Saturday, May 17, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/exk-rdxp-dhq

English Online Session – Room 1

- 3D Exploration Using Augmented Reality: A Case Study Of Politeknik Port Dickson
  Norliza Johan (Politeknik Port Dickson)
  Zanariah Kasim (Politeknik Port Dickson)
  Roslina Muda (Politeknik Port Dickson)
- Digital Twins for Society 5.0: Risks and Opportunities
  Arzu Kilitci Calayir (Istanbul Gedik University)
  Erdal Özdoğan (Bursa Uludag University)
- The Implementation of Artificial Intelligence in The Light of the Legal Certainty Principle
  Panagis Christodoulou (Aristotle University of Thessaloniki)
- Optimizing Urban Air Quality Via Deep Reinforcement Learning-Based Adaptive Greenwave Traffic Control in Dense Smart Cities – Istanbul Case
  Erke Arıbaş (ITU)
- Evidence of Passive Design Strategies in A Tropical Modern Timber House
  Zanariah Kasim (Politeknik Port Dickson)
  Che Zawiyah Che Hasan (Politeknik Ungku Omar)
  Sharonjit Kaur Walia (Politeknik Port Dickson)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 12

Session Chair: Doç. Dr. Reşat Arıca / Batman Üniversitesi

Saturday, May 17, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/twg-htth-xrs

Turkish Online Session – Room 1

- Sosyolojide Yapay Zeka Kavramı Üzerine Vosviewer ile Bibliyometrik Bir Analiz

  Can Çeliktaş (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

- Yangın Söndürme ve Kurtarma Vagonu Tasarım ve Uygulaması

  İsmail Satılmış (İstanbul Gedik Üniversitesi)

  Egemen Sulukan (İstanbul Gedik University)

  Doruk Gürkan (İstanbul Gedik University)

- Ölçeklenebilir Yeşil Dalga Senkronizasyon Sistemleri: Büyük Ölçekli Kentsel Trafik Ağları İçin Makine Öğrenmesi Yöntemleri ile Derin Pekiştirmeli Öğrenmenin (DRL) Kullanımı

  Erke Arıbaş (ITU)

- Dijital Olgunluk ile Dinamik Yeteneklerin Etkileşimi: PRISMA Temelli Sistematik Analiz

  Kadir Öncel (İstanbul Üniversitesi)

  Gökçe Akdemir Ömür (İstanbul University)

- Dijital Dönüşüm ve Rekabetçilik: Stratejik Bir Değerlendirme

  Muzaffer Karakuş (Kocaeli University)

  İbrahim Yıkılmaz (Kocaeli University)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 13

Session Chair: Doç. Dr. Fatih Çağatay Baz

Saturday, May 17, 2025 at 3:00:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/twg-htth-xrs

Turkish Online Session – Room 1

- Sosyal İletişim Ağlarında Yiyecek ve İçecek İşletmelerine Yönelik Paylaşımların İncelenmesi: Batman Örneği

  Macide Tığız (Batman Üniversitesi)

- Z Kuşağının Etik ve Motivasyon Algısı Üzerine Bir Vaka Analizi: Kuşaklar Arası Çatışmalarda Gri Alanlar

  Tuğkan Arıcı (Gebze Teknik Universitesi)

- Hizmetkar Liderliğin Konaklama Sektörüne Etkisi Literatür Taraması

  Burak Güven (Kocaeli Üniversitesi)

  İbrahim Yıkılmaz (Kocaeli Üniversitesi)

- Peltier Etkisi ve Faz Değiştiren Malzeme Kullanımı ile Lityum-İyon Batarya Soğutmasının ANSYS ile Termal Modellenmesi

  Burhan Günder (İstanbul Gedik Üniversitesi)

  Ali Köse (İstanbul Teknik Üniversitesi)

  Utku Cancı Matur (İstanbul Gedik Üniversitesi)

  Neslihan Yuca Doğdu (İstanbul Teknik Üniversitesi)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 26

Session Chair: Dr. Muhammad Idrees / Faculty of Social Sciences University of Agriculture Faisalabad

Saturday, May 17, 2025 at 4:30:00 PM GMT+3 – Saturday, May 17, 2025 at 6:00:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/exk-rdxp-dhq

English Online Session – Room 1

- Identifications of Key Challenges and Constraints Faced by Importers, Processors and Wholesalers in Ghee and Oil Industry
  Fatima Zahid (The University of Faisalabad)
- Integrating Legal and Technological Mechanisms for Trade Secret Protection In Sustainable Innovation And Commercialization
  Shahizan Sarmijan (Universiti Teknologi Malaysia)
- Hybrid Work and Sustainable Employment: A Study on Female Employees in Türkiye
  Begüm Al (Marmara University)
- Analyzing the Constraints Faced by Retailers and Consumers in Palm Oil Industry
  Wajeeha Nawaz (The University of Faisalabad)
- Malaysia's Path to Low-Carbon Power: An Integrated Study of System Challenges and Sustainability
  Aiman Ziqrie Mohamad Tarmizi (Politeknik Ungku Omar)
  Kamil Iqram Kamil Hisham (Politeknik Ungku Omar)
  Anas Abd Mu'as (Politeknik Ungku Omar)
  Adam Mohd Nasir (Politeknik Ungku Omar)
- Pressureguard: A Smart Cushion System for Timely Repositioning and Pressure Ulcer Prevention
  Muhammad Alımus (Politeknik Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah)
- Big Data for Evidence-Based Policy in Achieving the Sustainable Development Goals- Letting the Data Speak for a Smarter Society
  Elanur Türküz (İstanbul Kültür University)
  Mustafa Bekmezci (İstanbul Kültür University)

ENGLISH ONLINE SESSION – SESSION 27

Session Chair: Prof. Dr. Ufuk Karadavut / Karabük Üniversitesi

Sunday, May 18, 2025 at 11:00:00 AM GMT+3 – Sunday, May 18, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/gad-ftpo-jpo

English Online Session – Room 2

- Ecological Reflections of Turkey's Financial Development: An Evaluation on Foreign Direct Investment and Domestic Loans
  Fatma Dural (Gedik University)
- Emotional Competence of Upper Primary School Teachers: A Comparative Study of Government and Private Schools
  Nikita Yadav (Iftm University)
  Rajkumari Singh (School of Education and Humanities
- Media Literacy: A Deception or a Redemption?
  Nehir Devrim Eserol (Kastamonu University)
- Brightlearn Hub: Transforming Microlearning for Kolej Komuniti Kuching Through a Centralized E-learning Resource
  Luke Kenny Dorıng (Kolej Komuniti Kuching)
  Nuraini Binti Mahmud (Kolej Komuniti Kuching)
  Foong Ching Liew (Kolej Komuniti Kuching)
- A Triadic Pedagogical Approach and Lean Thinking for Community Engagement: Empowering Student Output Through Heutagogy, Service-Learning, and Participatory Action Learning
  Mohd Zulfabli Hasan (Utm)
  Ruhil Amal Zainal Abidin (Pasir Gudang Community College)
  Teh Zaharah Yaacob (Universiti Teknologi Malaysia)
  Hanini Ilyana Che Hashim (Universiti Teknologi Malaysia)
  Muhammad Harith Zainal Abidin (Universiti Teknologi Malaysia)
  Mohd Khairul Afzan Mohd Lazi (Universiti Teknologi Malaysia)

TURKISH ONLINE SESSION – SESSION 14

Session Chair: Dr. Sinem Sönmez / Bingöl Üniversitesi

Sunday, May 18, 2025 at 11:00:00 AM GMT+3 – Sunday, May 18, 2025 at 12:30:00 PM GMT+3

https://meet.google.com/fyc-hpuo-cvp

Turkish Online Session – Room 1

- The Intersection of Artificial Intelligence, Industry 4.0 and Society 5.0 Concepts: A Bibliometric Review

  Sinem Sönmez (Bingöl Üniversitesi)

- Algoritmik Görünürlük ve Kamusal Akıl: Yapay Zekâ İle Biçimlenen Yeni Kamusal Alan Üzerine Kuramsal Bir Tartışma

  Özge Ercebe (Trakya University)

- Yapay Zekâ Destekli Reklamcılıkta Algoritmik Etik İlkeler ve Toplumsal Sürdürülebilirlik: İnsanlık ve Teknoloji Arasında Denge Arayışı

  Erdal Yörük (Selçuk Üniversitesi)

- Heidegger'in Teknoloji Eleştirisi: Doğa, İnsan, Yapay Zeka

  Hafize Gizem Kılınç Demirhan (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

- Geleceğin Ajanları: Gerçek Zamanlı Bilgiye Erişimin Yeni Yolu

  Egemen Tekkanat (Trakya Üniversitesi)

  Murat Topaloğlu (Trakya Üniversitesi)

- The Future of Hadith Studies in the Digital Age

  Nuran Sarıcı Doğan (Kastamonu Üniversitesi)

- Yapay Zeka ve Tarımın Geleceği: Sürdürülebilir Gıda Sistemlerine Yapılan Dijital Geçiş

  Huriye Zafera (Öğretim Görevlisi, İstanbul Gedik Üniversitesi)

  Cansu Zengin (Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Gedik Üniversitesi)

9 786259 651507

The University of Faisalabad

Kokand University Andijon filiali

ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ 28. yıl

Tüm özetler bildiri özet kitabında yayınlanacaktır
SCOPUS, TRDizin ve uluslararası dergilerde yayın imkanı mevcuttur.
Kongremiz WoS'ta taranmak üzere tasarlanmıştır. Tüm süreçler buna uygun yürütülecek ve WoS'a başvurulacaktır.
Bildiri göndermek için lütfen https://asc.academicianstudies.com/ adresini ziyaret edin.